

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**DOKTORA
TEZİ**

**SATUK BUĞRA HAN TEZKİRESİ ÜZERİNE
HALK BİLİMSEL BİR İNCELEME**

EMİNE ÇAKIR

TÜRK HALK BİLİMİ ANABİLİM DALI

AĞUSTOS 2017

**SATUK BUĞRA HAN TEZKİRESİ ÜZERİNE
HALK BİLİMSEL BİR İNCELEME**

Emine ÇAKIR

**DOKTORA TEZİ
TÜRK HALK BİLİMİ ANABİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

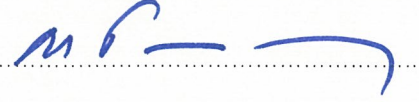
AĞUSTOS 2017

Emine ÇAKIR tarafından hazırlanan "Satuk Buğra Han Tezkiresi Üzerine Halk Bilimsel Bir İnceleme" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı/Türk Halk Bilimi Bilim Dalında DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. M. Öcal OĞUZ

Türk Halk Bilimi, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum

Başkan: Prof. Dr. M. Muhtar KUTLU

Halkbilim, Ankara Üniversitesi

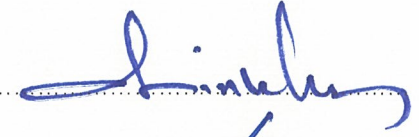
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum

Üye: Prof. Dr. Ali YAKICI

Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum

Üye: Prof. Dr. Metin ÖZARSLAN

Türk Halkbilimi, Hacettepe Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum

Üye: Doç. Dr. Evrim ÖLÇER ÖZÜNEL

Türk Halk Bilimi, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum

Tez Savunma Tarihi: 22 /08/ 2017

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Doktora Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Hilmi ÜNSAL

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Emine ÇAKIR
22 /08 /2017

SATUK BUĞRA HAN TEZKİRESİ ÜZERİNE HALK BİLİMSEL BİR İNCELEME

(Doktora Tezi)

Emine ÇAKIR

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Ağustos 2017

ÖZET

Toplumların kültürel değerlerinin başka bir toplumla etkileşime geçerek değişmesi ve dönüşmesi *kültürel değişim* kavramıyla ifade edilmektedir. *Kültürel değişimde* rol oynayan etkin unsurlardan biri de din değişikliğidir. Bu çalışmada, İslamiyet'i kabul ederek yeni bir kültür dairesine giren Türklerin hayatının her alanına yansıyan değişim süreci, Satuk Buğra Han'ın hayatını konu alan tezkirecilik geleneği ve toplumsal bellekteki imgelem üzerinden incelenmiştir. Kültürel bellekte "İlk Müslüman Türk hükümdarı" çağrışımla kodlanan Satuk Buğra Han'a dair tarihî ve menkıbevi anlatıların tespiti ve incelenmesi bu kültürel uyumlanma sürecini görebilmek açısından önem arz etmektedir. Üç bölümden oluşan bu çalışmanın birinci bölümünde, Satuk Buğra Han hakkında bilgi veren kaynaklar ve yapılan araştırmalar incelenmiş bunun neticesinde, ona dair Türkiye'de bilinen bilgilerin birbirini tekrar eden nitelikte ve bir elin parmağını geçmeyecek kadar az sayıda olduğu görülmüştür. Dünyanın muhtelif kütüphanelerinde farklı adlandırmalarla kayıtlı bu tezkirelerde, Satuk Buğra Han'ın hayatı dışında başkaca evliyaların hâl ve kerametlerine de yer verildiği belirlenmiştir. Bu çalışma neticesinde; tezkire hakkında nüshaların dilleri ve bulundukları ülkeler, müellif ve müstensihleri, yazıldığı dönem gibi hususlarda yeni bilgiler tespit edilmiştir. Türkiye'de bu tezkire üzerine çalışan araştırmacıların tezkirenin tamamından ziyade sadece Satuk Buğra Han ile ilgili kısımları Çağatay Türkçesinden günümüz Türkçesine aktararak çoğunlukla dilbilim açısından inceledikleri belirlenmiş olup bu çalışmalarda anlatının kültürel değişime bağlı olarak tezkirecilik geleneğiyle günümüze nasıl geldiği yanıtlanamamaktadır. Bu sorunun yanıtlanmasının tezkirenin tamamının halk bilimi perspektifiyle incelenmesiyle mümkün olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca bu bölümde, anlatının türü konusundaki görüşlere yer verilerek tezkire nüshalarından hareketle Satuk Buğra Han'ın destan türünden menkıbe türüne geçişin ilk örneği olarak kabul edilmesinin gerekliliği ileri sürülmüştür. İkinci bölümde, tarafımızca günümüz Türkçesine aktarılan Paris nüshasının tamamı ve daha önce araştırmacılarca ele alınan diğer nüshalardaki Satuk Buğra Han ile ilgili kısımlar dikkate alınarak, anlatı kültürel değişim kavramı çerçevesinde mukayeseli bir şekilde incelenmiştir. Böylece, Orta Asya'da hâkim tasavvufi akım Üveysîlik'in etkisiyle Satuk Buğra Han'ın tarihî ve menkıbevi kişiliğine dair söylencelerin *Tezkire-i Üveysîye* adı verilen eserlere sonradan dâhil edildiği görülmüştür. Öyle ki, Satuk Buğra Han'ın şöhretinden dolayı, tezkirenin adının da zamanla *Tezkire-i Üveysîye'den Tezkire-i Satuk Buğra Han'a* evrilerek anlatının tezkirecilik geleneğiyle ve Satuk Buğra Han'ın da Üveysî olduğu kabulüyle günümüze aktarıldığı savı ileri sürülmüştür. İlaveten, tezkire ve nüshalardaki töre ve motifler, kültürel değişim bağlamında incelenmiştir. Motifler, Stith Thompson'un *Motif Index* adlı yapıtından hareketle değerlendirilmiştir. Burada hem Türk töresine dair unsurların İslamiyet'in etkisiyle senkretik bir doku oluşturduğu hem de İslamiyet'ten önceki destani motiflerin İslamiyet'in etkiyle kompleks bir yapıya bürünerek menkıbevi hüviyet kazandığı tespit edilmiştir. Üçüncü bölümde ise günümüz toplumsal belleğinde Satuk Buğra Han'ın kültürel değişimde nasıl bir imgelem oluşturduğu "MEB müfredatı, ad verme geleneği, mekân, yemek ve edebî eserler" üzerinden sorgulanmıştır. Bunun neticesinde, Satuk Buğra Han'ın toplumsal bellekte anlatı ve görsel bir metne gönderme yapmadığı fakat Türk-İslam ülküsünü ifade eden ortak ideolojik bir çağrışımla imgelem oluşturduğu tespit edilmiştir. Halk arasında alperen tipinin ilk temsilcisi olarak nitelenen Satuk Buğra Han'a dair halk hafızasında görsel bir çağrışımın olmadığı fakat ortak görsel bir imgelemin tasvir edildiği görülmüştür. Bu araştırma, hem metin merkezli disiplinler arası çalışmalara hem de popüler kültür çalışmalarına yönelen araştırmacılara halk bilimi perspektifiyle yeni ve çok yönlü bakış açıları sunmanın yanı sıra halk edebiyatının yazılı kaynaklarından olan menkıbelerin halk bilimsel yöntemlerle incelenmesinin gerekliliğini ve önemini de ortaya koymaktadır.

Bilim Kodu : 31003
Anahtar Kelimeler : Halk bilimi, Kültürel Değişim, Satuk Buğra Han, Tezkire, Üveysîlik, Töre, Destan ve Menkıbe, Motif, Toplumsal Bellek, İdeoloji, İmgelem.
Sayfa Adedi : 698
Tez Danışmanı : Prof. Dr. M. Öcal OĞUZ

A FOLKLORIC STUDY ON *TAZKIRA-I SATUK BUGHRA KHAN*

(Ph. D. Thesis)

Emine ÇAKIR

GAZİ UNIVERSITY

INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

August 2017

ABSTRACT

When a society interacts with a another society, its social and cultural values transform and shift. This new context of social structure is expressed with the term cultural alteration. One of the most effective factors that play a role in cultural alteration is proselytization of society. In this research, cultural alteration process which has reflected on every area of social life of acculturated Turks is evaluated in terms of Satuq Bughra Khan themed tazkiras and imagery in social memory. The identification and analysis of both historical and epic narratives about Satuq Bughra Khan who, in cultural memory, is coded with the connotation of “first Muslim Turk ruler” have importance with regard to seeing this cultural alteration process. At the first chapter of this threefold study, previous enlightener sources and researches about Satuq Bughra Khan are profoundly evaluated. As result of this dissection, it has been seen that knowledge on this theme was repetitious and can count all on the fingers of one hand. It is identified that, these tazkiras which are registered under different names in various libraries of the world also include miracles and deeds of several other saints. In the light of this study, new information has been revealed on Tazkira-i Satuq Bughra Khan and its languages, countries where they are located, time written, authors, scribals and transcripts. Thus and so, it has shown that almost all researchers in Turkey have focused on just the parts of tazkira which mention just Satuq Bughra Khan by both rendering Chagatai language into Turkish and linguistics. Because of this common position, the question of how this narrative has survived until today by tazkira tradition relating to subject of cultural alteration is not answered yet. Therefore, this subject has important value to evaluate and discuss with the perspective of folklore. Besides, in this chapter, it is suggested that Tazkira-i Satuq Bughra Khan is the first example of transition from the genre epos to hagiography. At the second chapter of the study, considering the whole text of the transcript of Tazkira-i Satuq Bughra Khan which is located in Paris and translated into Turkish by myself and also parts related to Satuq Bughra Khan which have been previously studied by other researchers, the narrative has been comparatively examined within the frame of cultural alteration concept. Therefore, it is seen that narratives that are related to Satuq Bughra Han’s historical and epic personality have been included in manuscripts named as Tazkira-i Uwaysi later under the dominant influence of Sufi Uwaysi movement throughout Central Asia. So much so that, it is asserted that, due to the reputation of Satuq Bughra Khan, the name of Tazkira eventually transformed into Tazkira-i Satuq Bughra Khan from Tazkira-i Uwaysi and then, the narrative has survived to date thanks to tazkira tradition and the acceptance that Satuq Bughra Khan is Uwaysi. Additionally, social norms named “töre” and motifs in Tazkira and transcripts have been studied in the context of cultural alteration. Motifs have been evaluated with reference to *Motif Index* of Stith Thompson. It is shown both how social norms of non Muslim Turks have constituted syncretic texture under Islam and how epic motifs and elements have transformed to Islamic epic ones by turning into new and complex structure. At the final chapter of the study, it is questioned what kind of imagery Satuq Bughra Khan forms in today’s social memory on the bases of the “curriculum of the Ministry of National Education, naming traditions, place, food and literary works”. Eventually, it is identified that even though Satuq Bughra Khan doesn’t refer to any narratives and a visual text in social memory, he has formed the imagery with an ideological connotation which represents Turkish Islamic ideal. It is seen that, although Satuq Bughra Khan, who is known very first agent of combatant of Islamic Turkish culture, has no visual connotation in folk memory, he is depicted with a common visual imagery. In addition to offering new and multiple aspects with folklore perspective for researchers who turn to both text oriented interdisciplinary studies and popular culture studies, this research introduces the necessity and importance of examining hagiographies which are among the written sources of folk literature by the help of folklore methods.

Scince Code : 31003

Key Words : Folklore, Cultural Alteration, Satuq Bughra Khan, Tazkira, Uwaysism, Social Norms, , Epos and Hagiography, Motifs, Social Memory, Ideology, Imagery.

Page Number : 698

Supervisor : Prof. Dr. M. Öcal OĞUZ

TEŞEKKÜR

Zikretmek ve anmak anlamlarına gelen “tezkire” sözcüğünden hareketle çalışmanın ete kemiğe bürünme aşamasında yanımda olanların teşekkürnâme mahiyetinde tezkiresini sunmak, üzerimde bir borçtur.

Bu yolculuğun başından sonuna kadar her zaman yanımda olan, evvela tez konusunu seçmem hususunda beni yönlendiren ve bu süreçte hem hocam, hem idarecim hem de büyüğüm olarak nasihat makamında ve vasiyet mahiyetinde söyledikleriyle kendisinden hayata dair birçok şey öğrenmemi ve tecrübe edinmemi sağlayan, birlikte çalışma ruhu ve aidiyet duygusuyla birçok şeyin başarılabilirliğini öğreten, daha iyisi için eleştirmekten sakınmayan, iyi işlere takdiri ve tebriki esirgemeyen, güne değil tarihe not düşme kaygısı ve ciddiyetini her an hissettiren, tezle ilgili görüşmelerimde beni canıgönülden dinleyen ve heyecanıma ortak olan, farklı yönlerden de bakabilmemi sağlayarak tezin son hâline gelmesinde emek sarf eden, her daim beni cesaretlendiren ve her daim öğrencisi olmaktan gurur duyduğum kıymetli danışman hocam Prof. Dr. M. Öcal Oğuz’a müteşekkirim.

Doktora sürecinde çok değerli hocalardan ders alma imkânına sahip oldum. Bildiklerini aşkla anlatan, mütevazı ve sakin duruşuyla örnek aldığım, her zaman beni yönlendiren ve yüreklendiren kıymetli hocam Prof. Dr. M. Muhtar Kutlu’ya; çalışmayı akademik dikkate sunarak gündeme gelmesini sağlayan ve her zaman yanımda olan kıymetli hocam Doç. Dr. Evrim Ölçer Özünel’e; katkı ve önerilerini nezaketle paylaşan ve her zaman beni destekleyen kıymetli hocalarım Prof. Dr. Ali Yakıcı’ya ve Prof. Dr. Metin Özarslan’a, tez izleme sürecinde değerli görüşleriyle katkı sağlayan ve beni destekleyen kıymetli hocalarım Prof. Dr. Nebi Özdemir’e ve Doç. Dr. Ruhi Ersoy’a; manevi desteklerinden dolayı kıymetli hocalarım Prof. Dr. Ali Çelik’e, Doç. Dr. Pervin Ergun’a, Doç. Dr. Fatma Ahsen Turan’a ve Yrd. Doç. Dr. Dilek Türkyılmaz’a ve değerli fikirleriyle tezime katkı sağlayan ve manen yanımda olan kıymetli hocam Dr. Selcan Gürçayır Teke’ye müteşekkirim.

Bu yolculukta maddi ve manevi desteğini esirgemeyen ve her zaman yanımda olan kıymetli arkadaşlarıma; arkamda her zaman dağ gibi duran kıymetli babama ve anneme, tüm aileme her zaman yanımda oldukları, anlayışları ve sabırlarından dolayı müteşekkirim.

2211. A- Yurtiçi Doktora Burs Programı kapsamında sağladığı destekten ötürü TÜBİTAK Bilim İnsanı Destekleme Daire Başkanlığı Birimi’ne teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ÇİZELGELERİN LİSTESİ	ix
RESİMLERİN LİSTESİ	x
KISALTMALAR	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SATUK BUĞRA HAN TEZKİRESİ HAKKINDA

TARİHÎ VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Satuk Buğra Han Hakkında Bilgi Veren Kaynaklar ve Yapılan Çalışmalar	22
1.2. Satuk Buğra Han Tezkiresi'nin Özellikleri (Adlandırılışı, Müellifi, Müstensihî, Dili, Yazılış Dönemi ve Nüshaları)	39
1.3. Satuk Buğra Han'ın Tarihî ve Menkıbevi Şahsiyeti	58
1.4. Satuk Buğra Han ve Anlatı Türleri	75

İKİNCİ BÖLÜM

SATUK BUĞRA HAN TEZKİRESİNİN METİN ANALİZİ:

ÜVEYSİLİK, TÜRK TÖRESİ, DESTANİ VE MENKİBEVİ MOTİFLER

2.1. Satuk Buğra Han Anlatısını Bugüne Taşıyan Köprü/ Tasavvufî Akım: Üveysîlik	97
2.2. Satuk Buğra Han Tezkiresinde Türk Töresi	133
2.3. Satuk Buğra Han Tezkiresindeki Destani ve Menkıbevi Motifler	172

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM**TOPLUMSAL BELLEKTE SATUK BUĞRA HAN İMGELEMİ**

3.1. Millî Eğitim Bakanlığı Ders Müfredatında Satuk Buğra Han	278
3.2. Ad Verme Geleneği ve Satuk Buğra Han	293
3.3. Mekân ve Bellek: Satuk Buğra Han	320
3.4. İcat Edilmiş Gelenek ve Grup Folkloru Bağlamında Satuk Buğra Han Aşı/Yemeği.....	336
3.5. Gazi [Alp-Eren] Tipi Olarak Edebî Eserlerde Satuk Buğra Han	349
SONUÇ	375
KAYNAKLAR	405
KAYNAK KİŞİLER	431
EKLER.....	437
EK-1. Satuk Buğra Han Tezkiresi'nin Paris Nüshasının Türkiye Türkçesine Transkripsiyonu Metin Aktarımı	438
EK-2. Hikâye, Roman ve Piyas Özet Metinleri ve Şiir Örnekleri	643
EK-3. Resimler	682
EK-4. Tablolar	691
ÖZGEÇMİŞ	698

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge Ek-4.1. Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü'nün 4982 Sayılı Bilgi Edinme Kanunu Kapsamında 24.3.2016 Tarihinde Tarafımıza Gönderilen Tablo	691
Çizelge Ek-4.2. Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü'nün 4982 Sayılı Bilgi Edinme Kanunu Kapsamında 10.6.2015 Tarihinde Tarafımıza Gönderilen Tablo	694

RESİMLERİN LİSTESİ

Resim	Sayfa
Resim Ek-4.1.Satuk Buğra Han Heykeli	682
Resim Ek-4.2. Satuk Buğra Han temalı telefon kartı	682
Resim Ek-4.3. Satuk Buğra Han temalı kitap kapağı (Roman).....	683
Resim Ek-4.4. Satuk Buğra Han Roman Resim Ek-4.5: Satuk Buğra Han Roman ..	683
Resim Ek-4.6. Satuk Buğra Han temalı kitap kapağı (Piyes).....	683
Resim Ek-4.7. Satuk Buğra Han Hikâye	684
Resim Ek-4.8. Satuk Buğra Han Hikâye.....	684
Resim Ek-4.9. Satuk Buğra Han Hikâye.....	684
Resim Ek-4.10. Satuk Buğra Han Hikâye.....	684
Resim Ek-4.11. Satuk Buğra Han Temalı Hikâye	684
Resim Ek-4.12. Kafes Filminin Afişi.....	685
Resim Ek-4.13. Etimesgut Belediyesi Satuk Buğra Han Eğitim Merkezi	685
Resim Ek-4.14. Eryaman Abdülkerim Satuk Buğra Han Camii	685
Resim Ek-4.15. Keçiören Satuk Buğra İlköğretim Okulu	686
Resim Ek-4.16. Resim: Satuk Buğra Han İlim ve Medeniyet Vakfı Logosu	686
Resim Ek-4.17. Saltuk Buğra Han Caddesi.....	686
Resim Ek-4.18. Kırgızistan Bişkek Satuk Buğra Han Camii I	687
Resim Ek-4.19. Kırgızistan Bişkek Satuk Buğra Han Camii II	687
Resim Ek-4.20. Türkistan Satuk Buğra Han Türbesi I	687
Resim Ek-4.21. Satuk Buğra Han'ın Kabri/Türkistan II	688
Resim Ek-4.22. Satuk Buğra Han'ın İnternette Kullanılan Portresi	688
Resim Ek-4.23. "Satuk Buğra Han'ın Amcasını İslâm'a Davet Ettiği Sahne" Temalı Resim I (2016)	689
Resim Ek-4.24. "Satuk Buğra Han'ın Ava Çıktığı ve Tavşanın Hızır'a Dönüştüğü Sahne" Temalı Resim II (2017)	690

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklama
AKT	Aktaran
AS	Aleyhisselam
BKZ	Bakınız
C	Cilt
ÇEV	Çeviren
DLT	Divânı Lügati't Türk
H	Hicri
HAZ	Hazırlayan
HZ	Hazreti
M	Miladi
MEB	Millî Eğitim Bakanlığı
MK	Millî Kütüphane
Ö	Ölümü
S	Sayfa
TDAV	Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı
TDK	Türk Dil Kurumu
TDV	Türk Diyanet Vakfı
THBMER	Türk Halk Bilimi Merkezi
TTK	Türk Tarih Kurumu
VD	Ve Diğerleri
VS	Vesaire
YTY	Yayın Tarihi Yok
YYY	Yayın Yeri Yok

GİRİŞ

Toplumlar için önemli bir dönüm noktası olan kültürel değişim kavramı, hayatın birçok alanına yansıyan bir süreci ifade etmektedir. Bu çalışmada, İslamiyet'i benimseyerek yeni bir kültür dairesine giren Türklerin kültürel belleklerinde tarih ve menkıbevi bir şahsiyet olarak önemli bir yerde duran Satuk Buğra Han'ın tezkirecilik geleneği içerisinde ve günümüz toplumsal belleğinde nasıl yer aldığı/aktarıldığı kültürel değişim kavramıyla ilişkili olarak ele alınmıştır. "Türklerin İslamiyet'i kabul eden ilk hükümdarı" çağrışımıyla akla gelen Satuk Buğra Han'ın, hem hayatını konu alan tezkirelerde hem de günümüz toplumsal belleğinde kültürel değişim ve dönüşümdeki rolünü tespit etmek ve zihinlerde nasıl bir imgelem oluşturduğunu incelemek halk bilimi kapsamında araştırılmaya değerdir. Zira halk biliminin yazılı kaynaklarından olan tezkirelerin incelenmesinin dönemin kültürel dokusuna ışık tutmanın yanı sıra yeni araştırmalara da kapı aralayacağı kuvvetle muhtemeldir.

Muhakkak ki her çalışmanın, araştırmaya değer bir konu olarak gündeme gelmesinde kendine has bir serüveni vardır. Satuk Buğra Han'ı konu alan bu çalışmanın da böyle bir serüvene sahip olduğu söylenebilir. Dünyanın muhtelif kütüphanelerinde *Tezkire-i Satuk Buğra Han*, *Tezkire-i Buğrahanî* ya da *Tezkire-i Üveysiyye* gibi farklı adlarla kayıtlı nüshalardan biri olan ve çalışmada esas alınan Paris nüshası *Tezkire-i Satuk Buğra Han*, öncelikli olarak 2006 yılında Prof. Dr. M. Öcal Oğuz danışmanlığında hazırlanan ve doktora tezinde kullanılmak üzere Doç. Dr. Evrim Ölçer Özünel tarafından Fransa'daki Kütüphane'den Türkiye'ye getirilerek ilk defa akademik dikkate sunulmuştur. Ölçer Özünel'in çabalarıyla farkındalık oluşturan bu tezkire, sonrasında 2011 yılında proje olarak tamamının Türkiye Türkçesine aktarılmasıyla gündeme gelmiş, fakat bu düşünce hayata geçirilememiştir. En nihayetinde 2012 yılında Prof. Dr. M. Öcal Oğuz'un tavsiyesi üzerine tarafımda doktora tez önerisi olarak enstitüye sunulmuş ve sonrasında bu nüshanın tamamı 2012-2015 yılları arasında Çağataycadan günümüz Türkçesine aktarılarak incelenmiştir.

Çalışmada esas alınan Paris nüshası toplam 375 varak olup burada Satuk Buğra Han'ı konu alan kısımlar sadece [61a-81a] varak arasındadır. Bundan hareketle,

tezkire her ne kadar Satuk Buğra Han adını taşımış olsa bile, tezkirenin tamamında ondan bahsedilmediği söylenebilir ki bu fikri, çalışmada ele alınan diğer tezkireler de desteklemektedir. Kısaca Tezkirede sadece Satuk Buğra Han'ın tarihî ve menkıbevi hayatının konu edilmediği, Üveysî olarak kabul edilen başkaca evliyaların hâl ve kerametlerinin de yer aldığı görülmektedir. Fakat Türkiye'de tezkirelerle ilgili yapılan çalışmalarda araştırmacıların tezkirenin tamamına yönelmediği, sadece Satuk Buğra Han'ı konu alan kısımları günümüz Türkçesine aktararak çoğunlukla da dilbilim açısından inceledikleri belirlenmiştir. Sözlü anlatı geleneği içinde ele alınan Satuk Buğra Han'a dair destani ve menkıbevi anlatıların halk bilimi kapsamında da incelenmeye değer olduğu muhakkaktır. S. V. Örnek'in ifadesiyle halk bilimi, "bir ülke veya belirli bir bölge halkına ilişkin maddi ve manevi alandaki kültür ürünlerini konu edinen, bunları kendine özgü yöntemlerle derleyen, sınıflandıran, çözümleyen, yorumlayan ve son aşamada da bir birleşime vardırma amaçlayan" (2000: 15) bir disiplindir. Bu açıdan Satuk Buğra Han'a dair sözlü kültür ortamında oluşan ve tezkirecilik geleneği içine intikal eden anlatıların halk bilimi açısından çözümlenmesi ve yorumlanması önem arz etmektedir. Ayrıca A. Dundes'in halkı, "en az bir ortak unsur paylaşan iki veya daha fazla kişinin bir araya gelmesiyle oluşan grup" (akt. Ekici, 2006:19) olarak tanımlamasından hareketle, Üveysî bir grubun hayatını konu alan tezkireye, Satuk Buğra Han'a dair anlatının içine intikal ederek günümüze geldiği savı da halk bilim disipliniyle ilişkilendirilerek incelenebilir. Bu bağlamda, Satuk Buğra Han'a dair anlatı Türk ve Müslüman kimliği üzerinden kendisini tanımlayan veya tanımlamaya meğilli grupların sözlü kültür geleneğinden; geçiş dönemlerine kadar birçok sahada bilgi ihtiva etmektedir. Bununla birlikte, eser günümüzde Türk-İslam ülküsü ile ilişkilendirilen gruplar için de birleştirici organik bağ değeri taşımaktadır. İlâveten, İslamiyet'i kabul ederek yeni bir kültür dairesine giren Türklerin karşılaştığı kültürel değişim ve dönüşüm bu tezkireler üzerinden takip edilebilmektedir.

Toplumsal bellekte "ilk Müslüman Türk hükümdarı" olarak çağrışım yapan Satuk Buğra Han'ın hayatını konu olan bu tezkirelerin kültürel değişim bakımından incelenmesinin bu uyumlanma sürecinin nasıl gerçekleştiğini görmek açısından önemli veriler ortaya koyacağı kuvvetle muhtemeldir.

Ayrıca tezkirenin kültürel değişim dışında halk bilimi disiplini içerisinde halk mimarisi, el sanatları, yemek, halk müziği, halk hekimliği gibi diğer halk bilimi kadrolarına dair de bilgiler ihtiva etmesi imkân dâhilinde olup böylece tezkirelerin halk bilimi perspektifiyle başkaca çalışmalara da konu olabileceği söylenebilir.

Araştırmacıların tezkirenin tamamı yerine sadece belli bir kısma bir başka ifadeyle Satuk Buğra Han'a dair anlatıya odaklanmaları, bu anlatının bütün içerisindeki yerinin ve öneminin sorgulanmasını gerekli kılmaktadır. Oysa Satuk Buğra Han dâhil, tezkiredeki diğer evliyalari tek bir kitap içerisinde bir araya getiren ortak düşüncenin ne olduğunun tespiti metnin tamamının halk bilimi perspektifiyle analiz edilmesiyle çözümlenebilmektedir.

Satuk Buğra Han'ın tezkirecilik geleneği ve günümüz toplumsal belleğindeki yerini ve aktarımını konu alan bu çalışma, anlatının kültürel değişim bağlamında tezkirecilik geleneğiyle nasıl bugüne geldiğini ve günümüz toplumsal belleğinde nasıl bir ideolojik imgelem oluşturduğunu tespit etmeyi amaçlamaktadır. Giriş, üç bölüm ve sonuçtan oluşan bu çalışma teorik, metodolojik ve uygulama üzerinden bazı sorular üzerine yoğunlaşmaktadır.

Birinci bölümde, Satuk Buğra Han'ın kültürel değişimdeki rolünü tarihî ve kavramsal çerçeveye oturtabilmek için ilk olarak Satuk Buğra Han tezkiresi hakkında bilgi veren kaynaklara ve yapılan araştırmalara yer verilmiştir. İkinci olarak, Satuk Buğra Han Tezkiresi'nin nüshalarının adlandırılışı, müellifi ve müstensihî, dili ve yazılış dönemleri hakkında bilgi verilmiştir. Üçüncü olarak, literatür çalışmalarından hareketle Satuk Buğra Han'ın tarihî ve menkıbevi şahsiyetine değinilmiştir. Son olarak, Satuk Buğra Han'ı “destan/dinî destan”, “menkıbe” ve “efsane” olarak adlandıran araştırmacıların niteleyici görüşlerine yer verilerek Paris nüshası başta olmak üzere diğer nüshalardan hareketle anlatının türüne dair fikirler ileri sürülmüştür.

İkinci bölümde; Satuk Buğra Han'ın hayatını konu alan ve tarafımızca Çağataycadan günümüz Türkçesine aktarılan Paris nüshası *Tezkire-i Satuk Buğra Han* ile ilgili daha önce yapılan çalışmalar kültürel değişim kapsamında mukayeseli bir şekilde ele alınmıştır. Bu bölümde tezkirelerdeki kültürel değişim “Üveysîlik, töre ve motif” ile ilişkilendirilerek üç alt başlık altında incelenmiştir. Satuk Buğra

Han' a dair anlatının tezkirecilik geleneği içerisinde günümüze geldiği savı, “Satuk Buğra Han Anlatısını Bugüne Taşıyan Köprü/ Tasavvufi Akım: Üveysîlik” başlığı altında ele alınmıştır. Kültürel değişime bağlı olarak Türk töresindeki değişim ve dönüşüm ise “Satuk Buğra Han Anlatısında Türk Töresi” başlığı altında incelenmiştir. Son olarak, tezkirenin nüshalarının mukayesesi neticesinde kültürel değişime bağlı olarak motiflerin de değiştiği belirlenmiş ve bu durum ise “Satuk Buğra Han Anlatısındaki Destani ve Menkıbevi Motifler” başlığı altında tartışılmıştır. Bu bölümde, Paris nüshası dışında daha önce araştırmacılarca ele alınan ve sadece Satuk Buğra Han'ın hayatını konu alan Cemal Karşî'nin *Mülhakatü's Sûrah* adlı yapıtı ve J. Baldick, R.B. Shaw, F. Grenard, İngiltere, Taşkent ve İsveç nüshaları kültürel değişim bağlamında mukayeseli bir şekilde incelenmiştir. Öncelikli olarak tasavvuf, tarikat, tezkire, tezkiretü'l evliya kavramlarına yer verilmiş, ardından Üveysîlik kavramına kaynaklık eden Veysel Karanî' ve onun Tezkiretü'l evliya ile ilişkisine değinilerek Üveysîlik tasavvufi akımının Orta Asya'daki tezahürü hakkında bilgi verilmiştir. Türklerin İslamiyet'in etkisiyle tanıştıkları tasavvufi bir akım olan Üveysîlik ile tezkire nüshaları arasında ilişki kurulmuştur. Sonrasında Satuk Buğra Han'a dair anlatının Üveysîlerin hayatını konu alan bu tezkireler aracılığıyla günümüze geldiği savından hareketle bu tezkirelerde şu soruların yanıtı aranmıştır: Tarikattan ziyade meşrep¹ olarak kabul edilen Üveysîlik, kültürel değişim bağlamında Satuk Buğra Han tezkiresiyle neden ve nasıl ilişkilendirilebilir? *Tezkire-i Satuk Buğra Han* olarak adlandırılan nüsha neden aynı zamanda *Tezkire-i Üveysîyye* olarak da adlandırılmıştır ve bu durum Satuk Buğra Han ve Üveysîlik ile nasıl ilişkilendirilebilir? Tasavvufî bir akım olan Üveysîlik'in Satuk Buğra Han'a dair anlatının günümüze gelmesindeki işlevi nedir?

Üveysîlik ile Satuk Buğra Han arasındaki ilişki öncelikli olarak Paris nüshasında sadece Satuk Buğra Han'ı konu alan kısımlar ile diğer araştırmacıların Satuk Buğra Han'ı ele aldığı kısımlar üzerinden mukayeseli olarak incelenmiş, sonrasında sadece Paris nüshasının tamamı üzerinden tezkire ile Üveysîlik arasındaki ilişki sorgulanmıştır.

¹ Meşreb: Tabiat, fitrat (Uludağ, 1999: 362).

Tezkirenin nüshalarında kültürel değişimin izlendiği bir diğer bölüm, töreyle ilgilidir. Toplumun hemen her alanında karşılaşılan Türk töresine dair kadim yansımaların, İslamiyet'in etkisiyle nasıl şekillendiğini ve harmanlandığını tespit etmek önem arz etmektedir. Bu yönüyle, Satuk Buğra Han'a dair metinlere odaklanılarak "Kültürel değişim töre üzerinden nasıl okunabilir, Türklerin İslamiyet öncesi inançları etrafında örüntülenen töreye dair hususlar, İslamiyet'in etkisiyle değişmiş midir veya ne, nasıl değişmiştir?" gibi sorulara verilecek yanıtlar, kültürel değişimin Türk töresi üzerinden nasıl gerçekleştiğine dair önemli ipuçları ortaya koyacaktır. Kültürel değişime bağlı unsurların günümüze gelebilmesi ise "senkretizm"² kavramı ile açıklanmaktadır. Bu bölümde, öncelikli olarak Türk kültüründe töre kavramının tarihî ve kültürel zemini hakkında bilgi verilmiş ve sonrasında ise; Cemal Karşî, J. Baldick, R.B. Shaw, F. Grenard, İngiltere, Taşkent, İsveç ve Paris nüshası olmak üzere sekiz nüshada tespit edilen "misafire hürmet, levirat, yemin etme/ant içme, uykuda öldürmenin namertlik olması, tuz-ekmek hakkı, ata/dede/pederlik hakkı ve olağanüstü doğum (babasız çocuk dünyaya getirmek)" olmak üzere Türk töresine dair hususlar sırasıyla ve mukayeseli olarak incelenmiştir.

Tezkire nüshalarının kültürel değişim bağlamında incelendiği diğer bir bölüm ise motiflerle ilgilidir. İlk Müslüman Türk hükümdarı vasfıyla ön plana çıkan Satuk Buğra Han'ın hayatını konu alan tezkirelerin motif incelemesi kültürel değişimin yansımalarına dair önemli örnekler ortaya koymaktadır. Tezkirelerden hareketle İslamiyet öncesi destani motiflerin İslamiyet'in etkisiyle menkıbevi motiflere nasıl dönüştüğü yahut nasıl bir kompleks yapı arz ettiği meselesi, nüshalar üzerinden ele alınmıştır. Motiflerin tespiti hususunda Stith Thompson'ın *Motif-Index of Folk Literature* adlı eserinden istifade edilmiştir.

Mukayeseli motif incelemesi neticesinde tezkirelerde destani ve menkıbevi olmak üzere ad verme motifi, at motifi, ateşe hükmetme, ağızdan ateş çıkarma motifi, av motifi, azı çok kılma motifi (öküz derisi kadar yer motifi), bedduanın tutması motifi, doğum esnasında fevkalâde olaylar, olağanüstü doğum motifi, don değiştirme/hayvan donuna girme motifi, duanın kabul olması motifi, evlenme motifi, gayibden haber, gaybta olanları bilme motifi, hasımlarını ölümle

² Senkretizm, farklı inanç sistemlerinin etkileşime girerek karışması sonucunda yeni inanç öğelerinin ya da örüntülerinin ortaya çıkması (Su, 2011: 14) olarak tanımlanmaktadır.

cezalandırma (hısımlarını toprağa gömme) motifi, hayvan motifi, Hızır ile görüşme motifi, ışık motifi, kadın motifi, kırklar motifi, öldükten sonra keramet gösterme motifi, öleceğini bilme, peygamber tarafından irşat edilme motifi, pir motifi, renk motifi, rüya motifi, sayı motifi, sinama ve imtihandan kurtulma motifi, sihir ve büyü motifi, taştan ve yerden su çıkarma motifi, yoktan yiyecek çıkarma motifleri tespit edilmiştir. Bu 28 motif üzerinden kültürel değişim ve dönüşüm çözümlenmiştir.

Üçüncü bölümde; kültürel değişime bağlı olarak günümüz toplumsal belleğinde Satuk Buğra Han'ın nasıl bir imgelem oluşturduğu literatür taramaları ve kaynak kişilerin görüşlerinden hareketle ele alınmıştır. Satuk Buğra Han'ın günümüzde yazılı ya da görsel bir metne gönderme yapıp yapmadığı, ideolojik imgesel bir çağrışımla ilişkilendirilip ilişkilendirilemeyeceği toplumsal bellekten elde edilen verilerden hareketle beş başlık altında incelenmiştir: İlk olarak, örgün eğitimde Satuk Buğra Han'ın nasıl konu edildiği ve öğrencilerden Satuk Buğra Han'a dair neyi bilmelerinin beklendiği "Millî Eğitim Bakanlığı Ders Müfredatında Satuk Buğra Han" başlığı altında incelenmiştir. İkinci olarak, Satuk Buğra Han'ın adının ideolojik bir imgelemle ad verme geleneği içerisinde nasıl yer aldığı "Ad Verme Geleneği ve Satuk Buğra Han" başlığı altında ele alınmıştır. Üçüncü olarak, Satuk Buğra Han'ın ve ona dair anlatıların Türkiye ve Türkistan coğrafyası özelinde mekâna bağlı olarak nasıl aktarıldığı "Mekân ve Bellek: Satuk Buğra Han" başlığı altında incelenmiştir. Dördüncü olarak, Satuk Buğra Han adını taşıyan ve kültürel kodlarda yer almayan ve sadece belli bir grubun bildiği bir yemek, "İcat Edilmiş Gelenek ve Grup Folkloru Bağlamında Satuk Buğra Han Aşısı/Yemeği" başlığı altında değerlendirilmiştir. Son olarak, şiir, roman, hikâye ve piyes gibi edebî eserlerde Satuk Buğra Han'a dair anlatının kültürel değişim bağlamında nasıl ele alındığı "Gazi [Alp-Eren] Tipi Olarak Edebî Eserlerde Satuk Buğra Han" başlığı altında incelenmiştir. Bu konu başlıkları altında, Satuk Buğra Han'ın anlatı metni ve görsel bir metin olarak zihinlerde neye gönderme yaptığı, adının Türk-İslam ülküsü" terkiibini ifade eden ideolojik bir çağrışımla nasıl aktarıldığı kültürel değişim kavramıyla ilişkilendirilerek ele alınmıştır.

Çalışmanın kapsam ve sınırlılığı konusunda, Satuk Buğra Han'ın kültürel değişim bağlamında incelendiği ikinci bölümde, Türk töresi, destani ve menkıbevi motifler hakkındaki tespitlere Paris ve diğer nüshalarda sadece Satuk Buğra Han'ı konu

alan kısımların mukayesesi neticesinde ulaşılmıştır. Nüsha olarak atıfta bulunulan tamlama, tezkirenin tamamına değil, araştırmacının tezkire içerisinde sadece belli kısımları incelediği anlatıya gönderme yapmaktadır. Bir başka ifadeyle töre ve motiflerle ilgili tespitlere tezkirenin tamamı üzerinden değil sadece Satuk Buğra Han'ı konu alan kısımların mukayesesi neticesinde erişilmiştir. Üveysîlik hususunda ise farklı bir yol izlenmiştir. Satuk Buğra Han'ı konu alan tezkirelerin *Tezkire-i Üveysîyye* aracılığıyla günümüze geldiği savını ispatlamak için Paris nüshasının tamamıyla diğer nüshaların sadece Satuk Buğra Han ile ilgili kısımları mukayeseli bir şekilde incelenmiştir.

Satuk Buğra Han'ın kültürel değişim bağlamında toplumsal bellekteki imgeleminin incelendiği üçüncü bölümde “Mekân ve Bellek” konusu Türkiye ve Türkistan coğrafyası özelinde incelenirken üçüncü bölümdeki diğer tespitlere, sadece Türkiye coğrafyası üzerinden varılmıştır. Ayrıca üçüncü bölümde “MEB Müfredatında Satuk Buğra Han” başlığı altında yer verilen bilgilere MEB Talim ve Terbiye Kurulu içerisindeki Ferit Ragıp Tuncor Kütüphanesi³ arşivinden tespit edilebilen ders kitaplarının taranması neticesinde ulaşılmıştır. Bu kütüphanedeki veriler ise tarihî kronolojik sırayla bir başka ifadeyle 1934-2015 yılları esas alınarak incelenmiştir. Her yıla ait ders kitabının arşivlen[e]memesinden dolayı bu bölümdeki tespitlere ulaşılabilen kitaplar üzerinden varılmıştır.

Araştırmanın tekniği olarak öncelikli olarak, tarafımızca Çağatay Türkçesinden günümüz Türkçesine aktarılan Paris nüshası, transkribe edilmiştir. Sonrasında Satuk Buğra Han'ın kültürel değişim bağlamında ele alındığı ikinci bölümde Paris nüshası başta olmak üzere daha önce yapılan araştırmalar mukayeseli bir şekilde metin analiziyle incelenmiştir. Satuk Buğra Han'ın kültürel değişim bağlamında toplumsal bellekte nasıl bir imgelem oluşturduğunun incelendiği üçüncü bölümde ise, literatür incelemesi dışında kaynak kişilerin görüşlerine başvurulmuştur. Burada araştırma tekniği olarak “kaynak kişiye belirli bir konuyla alakalı serbestçe ifade etme ve kaynak kişiyi hazırlıksız ve ayrıntılı cevaplar vermeye teşvik edip, çeşitli konularda geniş malzeme elde etmesine” (Goldstein, 1983: 75) dayalı yönlendirilmemiş görüşme yöntemi ve “derlemeci tarafından önceden hazırlanmış ve mümkünse bir kısmı ezberlenmiş soruların belli bir sıra içerisinde kaynak kişiye

³ MEB Talim ve Terbiye Kuruluna Bağlı “Ferit Ragıp Tuncor Kütüphanesi”nde tarafımızca 4-8 Temmuz 2016 tarihleri arasında bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Kütüphanenin internet erişimi için bkz: <http://kutuphane.meb.gov.tr>.

yönetilmesi yoluyla yapılan görüşme yöntemi” (Ekici, 2007: 72) kullanılmıştır. Satuk Buğra Han’a dair kaynak kişilerden elde edilen verilerin bir kısmına yüz yüze yapılan görüşmeler neticesinde bir başka ifadeyle birinci sözlü kültür ortamından ulaşılrken bir kısmına ise elektronik bağlamda sunulan görüşme formu üzerinden bir başka deyişle ikinci sözlü kültür ortamından erişilmiştir. Bu görüşmelerin bir kısmı tarafımızca yapılırken bir kısmı aracı kullanılarak gerçekleştirilmiş olup aracının kimliği genel kaynaklar kısmında belirtilmiştir. Bu görüşmelerde kaynak kişiler çalışma içinde (ad soyad, görüşme yapılan yıl) olarak gösterilirken çalışma sonunda (Ad soyad, doğum tarihi ve yeri, meslek, görüşme zamanı ve görüşme yapan kişi şeklinde alfabetik sırayla genel kaynaklardan önce yer verilmiştir. Özellikle elektronik bağlamda yapılan görüşmelerde bazı kaynak kişilerin doğum yeri ve tarihi gibi bilgilerini paylaşmak istememesi nedeniyle bu bilgiler boş bırakılmıştır. Çalışmada, görüşme yapılan her kaynak kişiden tespit edilen bilgilere yer verilmemiş, sadece konuyla doğrudan ilgili olanlar çalışmaya dâhil edilmiş ve bu doğrultuda görüşüne yer verilmeyen kişiler “kaynak kişiler” kısmında da gösterilmemiştir. Bu durumda toplam 190 kaynak kişiden sadece 90 kaynak kişinin görüşlerine çalışmada ve kaynaklar bölümünde yer verilmiştir. Kaynak kişilerden tespit edilen bilgiler, 2016-2017 tarihleri arasında gerçekleşmiştir. İkinci sözlü kültür ortamındaki kişilerden alınan bilgiler, profil adlarına göre çalışma içerisinde gösterilmiştir. İnternette takma adla bilgi paylaşan kişilerin yazım ve imlasına müdahale edilmemiş fakat konuşmanın bozulduğu yerler ve anlaşılamayan bölümlerde düzenlemeye gidilmiştir. Görüşme yapılan kişilerden sadece Lütfü Şehsüvaroğlu’na dair ses kaydı alınırken, diğerlerine ait verilerin bir kısmı elektronik ortamda bir kısmı da yazılı olarak tarafımızca kaydedilmiştir. Üçüncü bölümde, Satuk Buğra Han ile ilgili sadece bir piyesin olduğu tespit edilmiş ve bu piyesi kaleme alan Osman Karataş ile telefonla iletişim sağlanmış, kendisi piyesin oynandığına dair yazılı ve görsel veriyi tarafımıza göndermiştir.

Eklerde verilen yazılı ve görsel metinler, çalışma içerisinde [Metin 1], [Resim1], [Tablo 1] şeklinde köşeli paranTez içerisinde gösterilmiştir.

Tezin genelinde iki tip yazı karakteri kullanılmıştır. Çağatay Türkçesinden günümüz Türkçesine aktarılan Paris nüshasının yazımında *Gentium Plus* yazı karakteri kullanılmış ve aynı zamanda bu metin çalışma içerisinde italik harflerle

belirtilmiş ve yazının sonunda kaynak gösterilmemiştir. Tezin geri kalan kısımlarında ise *Arial* yazı karakteri kullanılmıştır.

Araştırmada yararlanılan Çağatayca ve Osmanlı Türkçesi ile yazılmış yayınlar tarafımızca incelenmiştir. İngilizce ve Rusça kaynaklar ise bu dillerde uzmanlaşmış akademisyenler tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir.

Araştırmanın literatür araştırmaları sırasında tarihî ve kavramsal çerçeveye ilgili kaynakların büyük bir bölümüne ulaşılmıştır. Bu kapsamda Satuk Buğra Han hakkında bilgi veren tarihî ve edebî kaynaklar taranmıştır. Tezkireyle ilgili çalışmalar incelenirken kaynakların dolaylı ya da doğrudan bilgi vermeleri esas alınarak konuyla ilgili çalışmalarla yüzleşilmiş ve bu çalışmaların aktarımında güncel ve kronolojik bir sıra takip edilmiştir.

Satuk Buğra Han'ın tarihî ve menkıbevi şahsiyetine dair tafsilatlı bilgi veren en eski kaynak, Ebû el-Fütûh Abdülgâfir b. Hüseyin el- Almaî' (ö. 1093)'nin *Tarih-i Kaşgar* adlı yapıtıdır fakat bu esere tesadüf edilememektedir. Cemal Karşî'nin 1300 civarında yazdığı *Mülhakatü's Sûrah* adlı eserindeki bilgileri ise bu eserden öğrendiği ve aktardığı görülmektedir. Satuk Buğra Han hakkında kısaca da olsa bilgi veren diğer kaynaklar İbnü'l Esir'in 1230 yılında yazdığı *El Kamil* adlı eseri ve İbn el Athir'in (1160-1233) *Tarihü'l Bayhagi* adlı eseridir. Satuk Buğra Han'a dair anlatıların yer aldığı tezkireleri inceleyen ilk çalışmalar ise R.B. Shaw'a (1878) ve F. Grenard'a (1900) aittir.

Türkiye'de M. Fuat Köprülü'nün oluşturduğu farkındalık ve Osman Turan'ın F. Grenard'dan çevirdiği öncül çalışmalardan sonra Satuk Buğra Han'a dair akademik çalışmalara yer verildiği görülmektedir. Tezkire metninin esas alındığı ilk çalışma Osman Turan'ın 1939-1940 tarihinde F. Grenard'dan kısım kısım çevirdiği tezkire olup sonraki çalışmaların bu anlatı metnini referans aldığı anlaşılmaktadır.

Daha önce de ifade edildiği üzere Türkiye'de Satuk Buğra Han tezkiresine yönelik doğrudan bilgi veren münferit çalışmaların sayısı çok azdır. Bu çalışmaları tezkire metninden istifade etmeleri açısından yukarıda verilen bilgiler ışığında kronolojik olarak şu şekilde özetlemek mümkündür:

- a. 1939-40 yılında Osman Turan'ın Grenard'dan çevirdiği Satuk Buğra Han anlatısı. (çeviri metin)
- b. 2011'de Mehmet Turgut Berbercan'ın "Buğra Tezkiresi'nden Parçalar (Transkripsiyon – Dil Özellikleri Üzerine Bazı Açıklamalar – Tercüme)" adlı makalesi.⁴ (dilbilim)
- c. 2011'de Nida Erim'in "Tezkire-i Satuk Buğra Han [65b-89b] (Giriş, Dil Yazım Özellikleri, Transkripsiyonlu Metin, Dizin-Sözlük)" adlı yüksek lisans tezi. (dilbilim)
- d. 2012 yılında Erdem Dağıstanlıoğlu'nun "Tezkire-i Buğra Han'ın Çağatayca Yazılmış Bir Nüshası (Metin-Dil İncelemesi-Tıpkıbasım)" adlı makalesi. (dilbilim)
- e. 2013 yılında İsa Özkan'ın "Abdülkerim Satuk Buğra Han Destanı" adlı makalesi. (halk edebiyatı)
- f. 2014 yılında Ünal Zal ve Ümit Eker'in "Ebû Nasr Samânî Tezkiresi" adlı makaleleridir. (dilbilim)

Türkiye'deki bu çalışmaların dışında, yabancı literatürden tespit edilen önemli çalışmaları ise kronolojik olarak şöyle özetlemek mümkündür:

- a. R.B. Shaw'ın 1878 tarihli, *A Sketch of Turki Language As Spoken in Eastren Turkistan* adlı çalışması,
- b. F. Grenard, 1900 tarihli "La légende de Satok Boghra Khan et l'histoire" adlı çalışması,
- c. Gunnar Jarring, 1935 tarihli "*A Litrary Text from Kashghar edited and translated with Notes and Glossary*" adlı çalışması,
- d. J. Baldick'in 1993'te yayımlanan *Imaginary Muslims: The Uwaysi Sufis of Central Asia* adlı çalışması,
- e. D. Deweese'in 1996'da yayımlanan "The *Tadhkira-i Bughra-khan* and the "Uvaysi" Sufis of Central Asia: Notes in Review of *Imaginary Muslims*, " adlı makalesi,

⁴ Bu makale, 2012 yılında kitap olarak basılmıştır.

- f. E. M. Molotova⁵ tarafından 2008'de yayımlanan "Orta Asya Halklarının Tarihî Kaynağı Olarak "Buğra Han Tezkiresi" adlı makalesi.

Tezkirenin metin analizinin yapıldığı üçüncü bölümde Cemal Karşî'nin tarihî metni başta olmak üzere, J. Baldick, R.B. Shaw'ın ve F. Grenard'ın nüshaları ile İngiltere, Taşkent, İsveç ve Paris nüshası mukayeseli bir şekilde incelenmiştir. Nida Erim'e ait teze ise gerekli mukeyseyi yapacak veri barındırmaması gerekçesiyle bu değerlendirmede yer verilmemiştir. Ayrıca çalışmada atıfta bulunulan İsveç nüshası, *Tezkire-i Ebu Nasr Samani* adını taşıması yönüyle diğerlerinden ayrılmaktadır. Fakat Ebu Nasr Samanî'nin hâl ve kerametlerini içeren bu tezkire onun Satuk Buğra Han'ı irşat etmesi bilgisini barındırması yönüyle diğer nüshalarla mukayese edilebildiği gerekçesiyle değerlendirmeye alınmıştır.

Kültürel değişimin mukayese edilerek incelendiği bu sekiz nüsha, çalışmada kısaca Cemal Karşî, J. Baldick'in nüshası, R.B. Shaw'ın nüshası, F. Grenard'ın nüshası, İngiltere nüshası, Taşkent nüshası, İsveç nüshası ve Paris nüshası olarak atıfta bulunularak sırasıyla ve mukayese edilerek incelenmiştir.

Akademik literatür taramaları neticesinde Türkiye'de Satuk Buğra Han ile ilgili yapılan çalışmaların bir elin parmağını geçmeyecek kadar az sayıda olduğu, ona dair bilgi ve tespitlerin birbirini tekrar eden nitelikte olduğu görülmektedir.

Türkiye'de yapılan çalışmalardan birinin çeviri, dört tanesinin dilbilim ve birinin halk edebiyatı alanında ele alındığı görülmektedir. Konuyla ilgili çalışmaların yetersizliği, tezkire nüshalarının Türkiye dışında bulunması ve bu hususta araştırmacıların yabancı kaynaklardaki tartışmalardan haberdar olmamalarıyla açıklanabilir. Türkiye'de 1939 yılında Osman Turan'ın "Tarihî ve Menkıbevi" anlatı metni olarak Grenard'dan çevirmesiyle akademik anlamda metin olarak ilk defa gündeme gelen bu çalışmanın sonraki yıllardaki incelemelerinin 2011-2014 yılları arasına ait olduğu görülürse tezkireyle ilgili akademik dikkatin yaklaşık 70 yıl gibi bir sessizliği söz konusudur. 2011 yılından sonra tezkireyle ilgili çalışmaların arttığı fakat araştırmacıların tezkirenin tamamın değil sadece Satuk Buğra Han ile ilgili kısımları -çoğunlukla dilbilim disiplini kapsamında- inceledikleri görülecektir. Bu

⁵ Makalenin Rusça orijinal kaynağı için bkz: 3.М.МОЛОТОВА (2008). ЗКИРА-ЙИ БОГРА -ХАН КАК ИСТОЧНИК ЛО ИСТОРИИ НАРОДОВ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ.ИЗВЕСТИЯ НАН РК.Серця оышесмвенных наук. No: 2, s. 22-26.

yönüyle Satuk Buğra Han'ın hayatını konu alan bu tezkirelere bütüncül ve halk bilimi perspektifiyle bakılmasının gerekliliği ve Satuk Buğra Han'ın tezkirenin bütünü içerisinde taşıdığı anlam ve aktarım bağlamının sorgulanması ayrı bir önem arz etmektedir. Bu kapsamda Satuk Buğra Han'a dair anlatının akademik literatürle temellendirilerek hem tezkirecilik geleneği içerisindeki yeri hem de toplumsal bellekteki imgeleminin etüt edilmesi önem taşımaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

SATUK BUĞRA HAN TEZKİRESİ HAKKINDA TARİHİ VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

“Kitap yazma ve çeviri işleri, millî egemenliğin dayanağı ve millî kültürün en önemli yayılma araçlarıdır.”⁶

Mustafa Kemal Atatürk

Kültür alanında çalışanların başlıca referans kaynağı olan yazılı kaynakların, halk bilimi disiplini kapsamında çeşitli konularının tespit edilmesi ve sorunların çözümlenmesinde başat rol üstlendiği söylenebilir. Halk bilimcilerin doğrudan ya da dolaylı olarak başvurduğu temel kaynaklar⁷ arasında sözlü kültür ürünlerinin yazıya aktarıldığı yazılı eserler akla gelmektedir. Halk edebiyatının anonim, âşık ve tekke edebiyatı gibi sözlü anlatım geleneğini ve gösteri sanatları, toplumsal uygulamalar, doğa ve evrenle ilgili uygulamalar ve el sanatları gibi Türk halk kültürünün birçok alanındaki kültürel gelişim ve değişimi takip etmek bu yazılı kaynakların incelenmesiyle mümkün gözükmemektedir. Zira sözlü geleneğin aydınlatamadığı bazı dönemlere, yazılı kaynaklar sayesinde ışık tutulabilmektedir. Boratav, yazılı kaynakların halk edebiyatı için önemini şu şekilde açıklamaktadır:

Folklorun kaynakları denilince bu ilmin tetkik sahasına giren mevzuların [konuların] tedarik edildiği yerler hatıra gelir. Edebiyat tarihi için bu kaynaklar esas itibarıyla yazılı vesikalardan ibarettir: 1) Doğrudan doğruya sanatkarların eserleri, 2) Bu eserin tetkikinde ve asıl sanatların şahsiyetlerinin anlaşılmasında yardımcı olacak eserler: Biyografya, bibliyografya eserleri, tarih, seyahatname, hatırat, vs.... (2011: 38)

Ayrıca Boratav, folklorun kaynaklarını iki farklı şekilde tasnifler: İlk tasnifi; “1) Metinler (hammadde, malzemeler), 2) Bu metinlerin tetkik ve mukayesesini kolaylaştıracak eserler, ikincisi ise 1) Yazılı kaynaklar, 2) Sözlü kaynaklar” (2011: 38). Çalışmada esas alınan *Tezkire-i Satuk Buğra Han* adlı yapıt da bu kapsamda yazılı kaynaklar içerisinde halk bilimi açısından incelemeye değerdir. Tekke ve

⁶ <http://www.atam.gov.tr/duyurular/kultur-ve-bilim>; erişim tarihi 11.8.2016.

⁷ Günümüzde, bu kaynaklara “ikinci sözlü kültür olarak zikredilen elektronik ortamdaki kaynakların da eklendiği görülmektedir. Ong, kültürü, birincil sözlü kültür ve ikincil sözlü kültür olarak ifade etmektedir: Yazı ve matbaa kavramlarının varlığını bile bilmeyen, iletişimin yalnız konuşma dilinden oluştuğu kültürleri “birincil sözlü kültür” olarak nitelendirdim. Buna karşılık günümüzde ileri teknolojiyle yaşantımıza giren telefon, radyo ve diğer elektronik araçların “sözlü” nitelikleri, üretimi ve işlevi önce yazı ve metinden çıkıp sonra konuşma diline dönüştüğü için “ikincil sözlü kültür”ü oluşturur (Ong, 2010: 23-24). Elektronik çağ “ikincil sözlü kültür” çağıdır; varlığı yazı ve matbaa teknolojilerine dayanan telefon, radyo ve televizyona özgü sözlü kültürün çağıdır (Ong, 2010: 15).

tasavvuf edebiyatı kapsamında ele alınan menakıpnameler ile anonim halk edebiyatı alanında yer verilen destanlar sözlü ve yazılı kaynaklar açısından başlı başına önemli öğeleri içlerinde barındırmaktadırlar. Satuk Buğra Han'a dair anlatının halk bilimi açısından incelenmesi öncelikle onun hakkında bilgi veren sözlü ve yazılı kaynakların tespitiyle mümkün gözükmetedir. Hem sözlü hem de yazılı kaynaklar kültürün aktarımında önemli işlevler üstlenmektedir:

Halk edebiyatı ürünleri kökeni, üretim ve aktarım biçimi gibi temel özellikleri itibarıyla sözlü kültür ortamının malıdır. Sözlü kültür ortamında yaratılmakla ve kuşaktan kuşağa sözlü iletişim vasıtasıyla aktarılmakla birlikte, yazılı kültürün gelişmesiyle hem bağımsız bir şekilde yazıya geçirilmeye hem de parça ya da bölümler halinde çeşitli yazılı eserlere girmeye başlamış ve bu vesileyle araştırmacılar, bugün bilinen bir atasözünün bundan önceki yüzyıllardaki şekillerini yazılı kaynaklar vasıtasıyla takip edebilme imkânını bulabilmişlerdir (Aça, 2010: 93).

Türklerin ilk Müslüman hükümdarı olarak kabul edilen Satuk Buğra Han'ın tarihî ve menkıbevi kişiliğine dair bilgilere, öncelikle sözlü kültür ortamında oluşan sonradan yazılı kültür ortamında tezkirecilik geleneği içine aktarılan yazılı kaynaklar aracılığıyla ulaşılabilinmektedir. Satuk Buğra Han'ın "İlk Müslüman Türk hükümdarı" olması özelliğinden dolayı onun hayatını ele alan tezkirelerin kültürel değişim kapsamında incelenmesi halk bilimi açısından önem arz etmektedir.

Türk kültürü için önemli bir vesika olan Satuk Buğra Han tezkiresi hakkında bilgi vermeden evvel, *kültür* ve *kültürel değişim* kavramları hakkındaki görüşlere yer vermek konunun kapsam ve mahiyeti için açıklayıcı olacaktır.

Sosyal bilimler alanının çatı kavramı olarak nitelenebilecek kültür, kavramsal olarak birçok disiplinin altında ve birçok kez tanımlanmış ve tartışılmıştır. Bilinen en yaygın kültür tanımı E. B. Tylor'un *Primitive Culture/İlkel Kültür*⁸ (1891: 54) başlıklı çalışmasında yer almıştır. Bu çalışmada kültür "bilgileri, inançları, sanatı, ahlakı, hukuku, gelenek ve görenekleri, insanın toplumun bir üyesi olarak edindiği bütün becerileri ve alışkanlıkları kapsayan bir bütün" şeklinde tanımlanmıştır⁹. Türkiye merkezli kültür araştırmalarında sıklıkla atıfta bulunulan İ. Kafesoğlu ise (2014: 52), beşeri ilimlerde kültürü, bir milleti yaşatan maddi-manevi güçler bütünü

⁸ Bu çalışmanın ilk baskısı 1871 yılında yayımlanmıştır. Literatür taramaları sırasında 1871 baskısına ulaşmak mümkün olmamıştır. Bu nedenle tez metni içinde 1891 yılında yayımlanan baskı referans gösterilmiştir.

⁹ Kültür kavramı ile ilgili detaylı bilgi için bkz: (Güvenç, 1996: 95-96; Güvenç, 2002: 54-55; Turan, 1987: 35-38; Ziya Gökalp, 2012: 19-31).

şeklinde tanımlamaktadır. Bu bağlamda kültür ve medeniyet kavramlarının millîlik unsuru çerçevesinde farklılaştığı anlaşılmaktadır. Kültür/hars millî bir bilgi, görgü ve deneyim birikimi iken, medeniyet ise milletler arası ve üstü bir birikim olarak karşımıza çıkmaktadır. Ziya Gökalp bu durumu şu şekilde açıklamaktadır: “Bir medeniyet müteaddit milletlerin müşterek malıdır. Her medeniyeti, sahibi olan milletler ortak bir hayat yaşayarak vücuda getirmişlerdir. Bu sebeple her medeniyet beynelmineldir. Medeniyetin her millette aldığı hususi bir hâl vardır ki bunlara kültür/hars denir” (2012: 19). S. A. Arvasi'nin kültür/hars hakkındaki görüşleri de bu doğrultudadır: “Kültür/hars; farklı sınıf ve tabakalara göre bazı nüanslar gösterse bile, milletleri birbirinden ayıran bir tarihî tecrübenin mahsulüdür. Kültürün, hem manevî hem de maddî unsurları vardır. Milletler arasında, kültür mübadelesi bulunmasına rağmen, her cemiyet kendi kültür özünü koruyarak ayakta tutmaya çalışmaktadır” (2008a: 235). “Kültür kavramı hakkındaki bu görüşlerden hareketle, ‘kültür’ kelimesi çok önemli bir tarihsel değişimi izlediğine göre, bazı temel felsefi meselelerin de şifresi” (Eagleton, 2011: 11) olduğu söylenebilir ki dahası kültürün, “genler aracılığı ile aktarılamayan her şey” (Eagleton, 2011: 46) olduğu fikrinin bu konudaki tanım ve tartışmaların ortak çıkış noktasını teşkil ettiği ortadadır.

İnsan doğadaki diğer canlılardan farklı olarak, doğaya uyum sağlama sürecinde kendi fizyolojik donanımlarının yanı sıra, düşünsel donanımlarını da kullanan bir varlık olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsanın doğaya karşı var olma sürecinde sosyalleşmesi kaçınılmaz bir gerekliliktir. Bireyin, sosyal grubun diğer üyeleriyle kurduğu ilişkileri sosyalleşme süreci şeklinde adlandırdığımızda, bu sosyalleşme süreci sırasında ferden içinde bulunduğu fiziksel koşullara uyarlanma sürecine de *kültürleme* denilmektedir.

Bireyin kendi kültürünün maddî ve manevî tüm unsurlarına aşinalık kazanması, eğitim sürecinde karşılaştığı bilinçli veya bilinçdışı şartlanma sürecidir. Sosyalleşme sürecinden farklı olarak bireyin kültürlenmesinde birey yalnızca topluma uyum sağlamak noktasında koşullanmakla kalmaz, diğer tüm koşullandırmalara da ayak uydurmayı öğrenmektedir. O hâlde kültürlenme en geniş anlamıyla bireyin kendi kültürünü öğrenmesi sürecine karşılık gelmektedir (Güvenç, 1996: 125-126).

Kültürlenme, sürecinde birey içinde yaşadığı kültüre adapte olmak üzere bir dizi eğitim ve öğretim sürecine dâhil olmaktadır. Böylece, her toplumda ideal insanı

yaratmak için her bireye o toplumun kültürü aktararak bireyin doğal bir eğitim öğretim sürecinden geçirildiği söylenebilir.

“Kültürleme, sosyolojide ‘toplumsallaşma’ anlamında kullanılan antropolojik bir deyimdir” (Tezcan, 2008: 11). *Kültürleme*, “Bireyin sosyal gruba adaptasyonu sürecinde içinde bulunduğu sosyal ve kültürel şartlarla kültürel değerleri, tutum ve davranışları öğrenmesidir. Kültürleme süreci, bireyin doğumundan ölümüne kadar olan süreçte devam etmektedir” (Güvenç, 2002: 85). Birey hayat boyu süren bu öğrenme sürecinde, pasif bir konumda olmayıp kültürle karşılıklı ilişki içindedir. Kültür, tarihî ve sürekli bir kavram olarak bilinçli veya bilinçdışı olarak kuşaklar boyu aktarılan ve bu sırada da uyum yoluyla değişebilen canlı bir mekanizmadır. Kültürler, zamana ve fiziksel koşullara bağlı olarak yayılma, ödünçleme ve kültürleşme gibi yollarla diğer kültürlerde mevcut unsurları kendi koşullarına uyumlu hâle getirebilmektedir.

Kültürleşme ise kültürlemenin tersi olan bir süreçtir. “Kültürleme insanoğlunun, kendi kültüründen öğrendiklerinin tümüdür. Kültürün maddi ve manevi olarak biriktirdiği bilgi birikimidir” (Güvenç, 2002: 86). “Kültürleşme, insanın başka toplumlardan öğrendikleri veya bir toplumun diğerinden aldığı, edindiği öğeler ve farklı toplumların karşılıklı olarak birbirinden etkilenmesidir” (Tezcan, 1991: 126). “Bu bağlamda, toplumun üyelerine yönelik kültürleme sürecinin dış dünyaya, yabancı dil ve kültürlerle açıldığı” (Güvenç, 2002: 87) görülmektedir. Bu süreçte kültürün doğal bilgi birikiminde belirli bir ivme ile değişim ve dönüşüm tecrübe edilir.

Kültür kavramı kapsamında değinilmesi gereken bir diğer terim ise *kültürel değişim*dir. Çalışmada esas alınan Satuk Buğra Han’a dair anlatı, tam da bu kavramla ilişkilendirilerek açıklanabilir. S. V. Örnek, kültürel değişimi “iç ya da dış etmenler sonucu bir kültürün davranış kalıplarında ve örneklerinde ortaya çıkan değişme süreci” (1995: 44) olarak tanımlamaktadır. Kültürel şartlara uyum sağlama kültürel değişimde de söz konusudur ki toplumların kültürel değişimlerinde rol oynayan din ve teknoloji gibi birçok etken vardır. Kültürel

değişim, başka bir ifadeyle, kültürel değişim¹⁰, toplumların sahip olduğu kültürel değerlerin bir başka toplumun değerlerine dönüşmesini yahut kendi içindeki dönüşüm süreçlerini anlatan bir kavramdır. Unutmamak gerekir ki kültür dinamiktir; kendini üretir, geliştirir ve sonunda biriktirdiği kabul ve retleri ile var olur. Kültür; öğrenilir, değişir, toplumsaldır, aktarılır bir başka ifadeyle süreklidir, ihtiyaç gidericidir. Kültür öğeleri arasında ahenk oluşturur, bütünleştiricidir. Tüm bu özelliklerden hareketle kültürün toplumdan topluma özgelik arz ettiği, aynı zamanda milletleri birbirinden ayırt edici özellikleri bünyesinde barındırdığı söylenebilir.

Tarihî seyirde birçok kültür çevresine giren, kültürleşme ve kültürel değişimleri yaşayan Türkler, bu değişim ve dönüşümden nasibini almıştır. Tarihsel seyirde Türkler için en önemli olayın, kitleler hâlinde Müslümanlığın kabulü olduğu söylenebilir. Dönüm noktası olarak kabul edilecek bu olayın hayatın her alanına yansması kuvvetle muhtemeldir. Fuat Köprülü'nün edebiyat tarihinin tasnifinde dile getirdiği ve alanda genel geçerleşen aşağıdaki tasnif, bahsedilen bu kültürel değişimin iz düşümü olarak okunabilir:

Edebiyat tarihimizin büyük devrelere taksiminde, tarihî icablara riayet zaruridir. Türk tarihî, yalnız edebiyatın değil bütün içtimai müesseselerin tetkiki hususunda, başlıca üç büyük devreye ayrılır ki biz de edebiyatımızı buna göre taksim ettik:

1. İslamiyet'ten evvel Türk edebiyatı,
2. İslamiyet medeniyeti tesiri altında Türk edebiyatı
3. Avrupa medeniyet tesiri altında Türk edebiyatı (Köprülü, 2011: 30).

Köprülü'nün bu tasnifinde edebiyat tarihinin üç ana başlık altında incelenmesinde İslamiyet'in kabulünün bir dönüm noktası olarak kabul edildiği açıkça görülmektedir.

Tarih boyunca birçok din ya da inanç sistemi içerisine giren Türkler arasında İslamiyet'in Türkistan coğrafyasındaki kabulü tabandan tavana doğru bir yol izlemiştir ki Orta Asya coğrafyasında Türkler arasında İslamlaşma sürecinin tam olarak tamamlandığını söylemek de yanlış olur, zira kültürel değişim sürecinin devam ettiği Türk toplulukları günümüzde de mevcuttur. Bu süreç başta dinî

¹⁰ Bu konuda E. Güngör, kültür değişmesine bağlı değişim ve dönüşümün ilk olarak maddi kültür ve sosyal davranışlar sahasında tecrübe edildiğini kaydetmiştir. Bu bağlamda, bireyin gözlem ve iletişim yoluyla öğrenmesinin kolay ve etkin olması söz konusudur. Kapsamlı bilgi için bkz. (Güngör, 2003a).

yaşantı olmak üzere siyasi, sosyal, edebî ve ekonomik gibi birçok farklı alanda birbirine bağlı değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Eski dinlerin [veya inanç sisteminin] izlerini taşıyan bazı gelenekler, Türk İslam çevresinde kısmen terk edilirken bazıları ise -İslam ile benzerlik gösterdiği için- yaşama imkânına sahip olmuştur. Karahanlı Devleti hükümdarı Satuk Buğra Han ve halkı her ne kadar 10. yüzyılda kitleler halinde İslamiyet'i kabul etmiş olsa da bu tarihten çok daha önce küçük gruplar halinde İslamiyet'i kabul eden Türklerin olduğu bilinmektedir ¹¹ Kabaklı bu durumu "Bütün Türklerin İslamlığa girmesi birden bire olmamıştır. Bu değişme, yeni ve son dinin çıkış tarihi olan (610) VII. yüzyıldan XI. yüzyıla kadar dört yüz sene sürmüştür" (2006: 9) diyerek ifade etmektedir. Türklerin İslamiyet'in etkisiyle kültürel değişime kısmen uyum sağladığı söylenebilir. Türkler, önceki dinî inanç sistemlerini yüzde yüz bırakmış değillerdi ki bu durum kültürel değişimi yaşayan hemen hemen her toplum için geçerli olması kuvvetle muhtemeldir. Bu bağlamda, Türklerin İslamiyet öncesi bazı inançları ile İslami doktrinlerinin uzlaştığı görülmektedir. Böylece, İslamiyet'in Türklük ile birleşerek senkretik bir doku oluşturacak şekilde günümüze geldiği söylenebilir. Bu çerçevede, M. Kaplan'ın (2013: 17) "Aralarında benzerlik bulunsa da her dinin inanç ve ibadet şekilleri gibi onlardan doğan kültür ve sanat faaliyetleri birbirinden farklıdır. Bu farklılaşma sadece dinden gelmez. Dinlerin yayıldığı coğrafi sahalar ve aynı dini benimseyen kavimlerin daha önceki dinî inanç, örf, âdet ve yaşayış tarzları da farklılıklar doğurur" ifadesinden hareketle, dünyadaki Müslümanların aynı dine inanmasına karşın yaşayış konusundaki farklılıkların olması eski inançlarının kalıntılarından kaynaklanmaktadır.

İslamiyet'in Türkler üzerindeki kültürel değişime dair U. G. Türkeş, "Türk tarihi ve kültürü açısından önemli ve dikkat çekici dönem, Karahanlı hükümdarından¹² Satuk Buğra Han'ın X. yüzyılda resmî olarak İslam dinini kabul etmesiyle başladığının ve İslamiyet'in kabulünün yalnız bir din değişikliği şeklinde Türk

¹¹ Müslüman Türk hükümdarlarından bahsederken akla herhâlde ilk gelen sima büyük Karahanlı hükümdarlarından Abdülkerim Satuk Buğra Han'dır (901-955). A. S. Buğra Han'ın İslam dinini kabul ve onu Türk hakanlığının resmi dini olarak ilan etmesi Türk milleti ve tarihi için âdeta bir dönüm noktası olmuştur. İslam dini bir taraftan da Aşağı Türkistan'da meskün Türkler arasında büyük bir hüsnü kabule mazhar olurken, diğer taraftan mahallî Türk hanları ve aristokrat tabakaya mensup birçok kimseler tarafından şu veya bu nedenle benimsenmiş ve onlar birbiri arkasından Müslüman olmuşlardır. A. S. Buğra'dan çok daha önce Orta Asya mahallî Türk hanlarının nerede ise hemen hepsi ihtida ederek yeni teşekkül eden bu İslam toplumuna katılmışlar ve büyük bir uyum içinde yaşayıp gitmişlerdir (Kitapçı, 1988: 1139-1140). Karahanlılar Devleti ve Türklerin İslamiyet'e girişi hakkında daha detaylı bilgi için bkz. (Barthold, 2008: 72-74 ve 187-190; Köprülü, 2005: 147-148; Genç, 2002; Roux, 2013: 193-195; Kitapçı, 2004: 170-183; Kitapçı, 1994; Cahen, 2008; Saray, 2015: 65-86).

¹² U. G. Türkeş (2009: 187), ayrıca bu yapıtında Kaşgarlı Mahmud'un Satuk Buğra Han'ın 6. veya 7. göbekten torunu olduğu bilgisine de yer vermektedir.

hayatını etkilemediğinin, İslamiyet'in kabulü ile birlikte Arap ve Fars medeniyet dairesine girildiğinin" (2009: 112) altını çizmektedir. Bu bilgilerden hareketle, kültürel değişim kavramı altında İslamiyet'in kabulünün Türkler için bir kırılma noktası olduğu açıkça anlaşılmaktadır.

Kültürel değişim tabii olarak anlatı kahramanının özelliklerini de etkilemektedir. Bu hususta Yves Bonnefoy, kültürel kahramanları dört başlık altında incelemesi bu başlıklardan birinin de "kültür özümsemesi" olması bu fikri desteklemektedir: "1. Sözlü mitlerdeki kahramanlar, 2. Yazılı hikâyelerin kahramanları, 3. Ardarda gelen kültür özümsemelerine (Hint, Çin, İslam) bağlı kahramanlar, 4. Modern kahramanlar" (Bonnefoy, 1981: 696-702). Bir kahraman olarak Satuk Buğra Han da din değiştirme durumuna bağlı olarak bu kapsamda "Ardarda gelen kültür özümsemelerine bağlı kahramanlar" başlığı altında incelenebilir.

İslamiyet'in Türkler arasında kitleler halinde kabul edilmesi bilgisi yazılı kaynaklarla sabittir¹³ fakat M. Kaplan'ın da ifadesiyle söz konusu kaynakların zaman içinde kıymetinin bilinmemiş olması, kimi kaynakların ise hâlâ kayıp olması Türk tarih yazıcılığı açısından kesinti ve boşluklar oluşturan bir sorundur:

İnsan ve toplum hakkında edinilen bilgilerin başlıca kaynağı, milletlerin yüzyıllar boyunca yarattığı maddi ve manevi eserlerle yaşayış tarzlarını gösteren vesikalardır. Çok eski ve zengin bir tarihe sahip olan Türk milleti maalesef, yüzyıllar boyunca yarattığı eser ve vesikaları ilmi olarak tanımıyor. Bundan dolayı da kendi sosyal bünyesi ve değer hükümleri hakkındaki yanlış fikirlere kapılıyor (Kaplan, 2013: 188-189).

Türk kültür tarihi açısından yazılı kaynakların önemi bu açıdan düşünüldüğünde Türklerin kitleler halinde Müslüman olmasında rol üstlenen Satuk Buğra Han hakkındaki yazılı ve sözlü kaynaklar, Türk edebiyatı ve tarihi açısından önemli bir yerde durmaktadır.

Tarihî bir dönüm noktasını teşkil eden Türklerin Müslümanlığı kabul etmesi, tarihî ve menkıbevi¹⁴ kişiliğiyle Satuk Buğra Han'ın etrafında şekillenerek bugüne

¹³ Bu konuyla ilgili daha detaylı bilgi için bkz. (Barthold, 2013; Genç, 2002; Merçil, 2011; Özaydın, 2001: 404-412; Pritsak 1977; 251-273).

¹⁴ Bu çalışmada menkıbe terimi tercihen kullanılmıştır. Menkıbe yerine menkabe teriminin kullanılmasını öneren bir kaynakta (Ocak, 1997: 27) bu iki terim arasında menkabe'nin kullanılmasının doğru olduğu kaydedilmiştir. Müellif, bu durumu "menkabe kelimesi Türkçede galat olarak menkıbe tarzında söylenmekte, hatta birçok ilmî eserde bile böyle yazılmaktadır, şeklinde ifade eder. Kelime bu şekliyle sözlükte mevcut değildir ve doğrusu menkabedir" şeklinde ifade etmektedir. Bu sebeple menkabe kelimesini tercih etmektedir. Tarafımızdan elektronik Türk Dil Kurumu sözlüğünde menkabe ve menkıbe kelimeleri aranmıştır. Ocak'ın vermiş olduğu bilgi kelimenin Arapça kelime türetme kaideleri

gelmiştir. 10. yüzyılda cereyan eden bu olayların en eski yazılı belgesi 13. yüzyılın ortalarına aittir. 10. yüzyıldan 13. yüzyıla kadar bu anlatının nasıl aktarıldığı meselesini yazılı bir kayıt olmadığı için henüz açıklamak mümkün gözükmemektedir. Bu bağlamda söz konusu anlatının sözlü kültür ortamından yazılı kültür ortamına aktarılmış olması imkân dâhilindedir. Ayrıca Satuk Buğra Han hakkındaki anlatının yaşadığı dönemden asırlar sonra çeşitli tezkire nüshaları içerisinde muhafaza edilerek yaşatıldığı görülmektedir. En eski nüshasının 17. yüzyıla ait olduğu tespit edilen Satuk Buğra Han hakkındaki tezkirelerin özellikle, 19. yüzyılda nicelik olarak sayısının artması dikkate değerdir.

Çalışmada esas alınan Paris nüshası da 19. yüzyıla (M.1867) aittir. *Tezkire-i Satuk Buğra Han*, *Tezkire-i Üveysîyye* ve *Tezkire-i Buğrahani* gibi adlarla dünyanın muhtelif kütüphanelerinde nüshaları bulunan Satuk Buğra Han ile ilgili tafsilatlı bilgiye metin merkezli yaklaşımla bu yazılı kaynaklar ve kısmen de olsa türbesi etrafındaki sözlü edebiyat ürünleri neticesinde ulaşılabilmektedir. Anlatının 19. yüzyıla yazılı kültür içerisinde tezkirecilik geleneğiyle istinsah edilerek Üveysîlik düşüncesi etrafında yaşama ve aktarılma olanağına sahip olduğu söylenebilir. 20. yüzyılda ise sadece bir nüshası tespit edilmiştir. Tezkire içerisinde birçok evliya kerametleri ve sözleri yer almaktadır. Fakat bunlar içerisinde ön plana çıkanın/çıkarılanın sadece Satuk Buğra Han olduğu görülmektedir ki bu durum Satuk Buğra Han'ın kültürel değişimde üstlendiği rol ile açıklanabilir.

Bu bilgilerden hareketle, sözlü kültür ortamından yazılı kültür ortamına aktarıldığı düşünülen bu anlatı ile ilgili iki soru sormak gerekmektedir: Öncelikli olarak, 10. yüzyılda tarihî ve menkıbevi bir şahsiyet olarak yaşadığı bilinen Satuk Buğra Han'a dair anlatı, 19. yüzyıla nasıl ve hangi kültür ortamında aktarılarak gelmiştir. Bir diğer soru ise, 21. yüzyıl Türkiye'sinde Satuk Buğra Han'ın hangi kültür ortamında ve nasıl bir imgeleme toplumsal bellekte yaşadığıdır. Bu bölümde bahsedilen soruları yanıtlamadan evvel konunun zeminini oluşturmak için öncelikli olarak Satuk Buğra Han hakkında bilgi veren kaynaklar ve yapılan çalışmalara, tezkirenin nüshaları hakkındaki bilgilere, Satuk Buğra Han'ın tarihî ve menkıbevi kişiliğine dair görüşlere ve son olarak da anlatının türü konusunda araştırmacıların

gereği doğru olmasına karşın Türkçe sözlükte galat olarak kabul edilen "menkıbe" kelimesinin yer aldığı tespit edilmiştir. (<http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com>; erişim tarihi 13. 05. 2016). Bu yüzden alıntı yapılan kaynaklardaki yazıma müdahale edilmemiş, fakat çalışmada ise TDK'de geçen şekliyle menkıbe kelimesi kullanımı tercih edilmiştir.

yaklaşımlarına ve tezkilerden hareketle nüshanın türü konusundaki tespitlere ve tartışmalara yer vermek uygun gözükmektedir.

1.1. Satuk Buğra Han Hakkında Bilgi Veren Kaynaklar ve Yapılan Çalışmalar

“Edebiyat tarihine hevesli her Türk genci, henüz inşâ malzemesinden hiçbirini hazır bulunmayan bu büyük millî abide için, izah edilen usûller dâiresinde hiç olmazsa birer taş getirmeye çalışmalıdır; çünkü vücûda gelecek bu muhteşem âbide, büyük ve şerefli Türk milletinin asırlar boyunca muhtelif muhitlerde geçirmiş olduğu fikrî ve hissî safhaları ve o muhtelif safhalarda kendini gösteren Türk millî dehasının vahdetini göstererek, istikbâldeki nesilleri aynı vahdet gayesine sevk edecektir. Türk edebiyatı tarihçisi için bundan daha asil ve mukaddes hedef nasıl tasavvur olunabilir!” Mehmet Fuat Köprülü (2004: 21)

Türk kültürü, tarihi ve edebiyatı açısından taşıdığı önem, göz önünde bulundurulduğunda *Satuk Buğra Han Tezkiresi* hakkında yapılan çalışmalar, bir elin parmağını geçmeyecek kadar az sayıdadır. Satuk Buğra Han ile ilgili yapılan çalışmaları kendi içinde ikiye ayırarak incelemek uygun gözükmektedir:¹⁵

- a. Anlatı metnine dolaylı olarak gönderme yapan- anlatı metninin kendini değil de iktibas yoluyla metne kısaca değinen ya da sadece tür tasnifi içerisinde yer veren- tarihî ve edebî çalışmalar,
- b. Anlatı metnini doğrudan esas alan–özellikle dilbilim ve halk edebiyatı ile ilgili – çalışmalar.

Satuk Buğra Han anlatısı hakkında dolaylı olarak bilgi veren ve şimdiye kadar bilinen en eski eser, İbnü'l Esir'e aittir. “*El Kâmil fi't-Tarih*, kısaca *Tarihü'l Kâmil* olarak da bilinen eser, Doğu ve Batı dünyasında saygı ve takdirle yaşatılmaktadır” (Ünal, 1999: 115). İbnü'l-Esir¹⁶, *El-Kâmil* adlı eserinde “H. 349 (M. 960)'da kalabalık bir Türk zümresinin İslamiyet'i kabul ettiğini kaydetmektedir. Tarih kayıtlarının pek kat'î olmadıkları göz önünde tutularak bu vakaların birleştirilmesi ve böylece ilk Türk-İslam devletinin kurulması veya mevcut İslam merkezinin kuvvetlenmesi için lazım gelen temelin hazırlanmış olduğu düşünülebilir” (Arat, 2007: X). “*El Kâmil*, insanlığın yaradılışından M. 1230 yılı sonuna kadar geçen dünya olaylarını içeren genel bir tarihtir” (Günaltay, 1991: 154). Bu eserde, Satuk

¹⁵ Bu bölümde, Satuk Buğra Han'a, kurmaca bir metin olarak başka anlatı türleri içerisinde-roman, hikâye, piyes vs. -yer veren doğrudan esas alan kaynaklara bu bölümde yer verilmemiş, üçüncü bölümde “3.5. Gazi [Alp-Eren] Tipi Olarak Edebî Eserlerde Satuk Buğra Han başlığı altında” sanatçı ve edebiyatçıların bu konuyla ilgili çalışmalarına tafsillatlı bir şekilde değinilmiştir.

¹⁶ “İbnü'l Esir, bu eserini yazmak için en güvenilir kaynakları incelemiş, İslam dünyasında seyahat eden tüccar ve bilginlerin ağzından anlattıkları, yazdıkları bilgileri ve kendi gezilerinden elde ettiği gözlemlerini toplamıştır. Bunları birbiriyle karşılaştırdıktan sonra eserini yazmaya başlamıştır” (Günaltay, 1991: 154).

Buğra Han'ın tarihî ve menkıbevi kişiliğinden doğrudan bahsedilmemiş, sadece Türklerin kitleler hâlinde Müslümanlığı kabul ettiğine değinilmiştir. Bu dönem, Karahanlı hükümdarı Satuk Buğra Han'ın hüküm sürdüğü dönem olması nedeniyle dolaylı da olsa ondan bahsedildiği çıkarımında bulunulabilir.

Özkan, “F. N Grenard, O. Pritsak, Z. V. Togan ile Ö. S. Hunkan, *İbnü'l Esir* ve *Cemal Karşî*’ye dayanarak Abdülkerim Satuk Buğra Han'ın Kaşgar'ı fethettiği tarihi Almaş Han¹⁷ ile aynı tarihlerde bir başka ifadeyle Miladî 920-921’de gerçekleşmiş olabileceğini” (2013: 2; Hunkan, 2009: 103) belirtmektedir.

Nişabur, Estrabad ve Cürcan gibi Horasan şehirlerine kadar ulaşan Buğra unvanlı bir kumandanın 900 veya 910 yılında doğan *Abdülkerim Satuk Buğra Han* olmasının mümkün olmadığını hicri 333 tarihinin 945 yılına tekabül ettiğini dolayısıyla Abdülkerim Satuk Buğra ile amcası Oğulcak Kadir Han arasındaki mücadelenin muhtemelen bu tarihte olduğunu ifade etmektedir¹⁸ Görüldüğü üzere İbnü'l Esir, Satuk Buğra Han etrafındaki destani ve menkıbevi anlatıdan ziyade, dolaylı olarak sadece Türklerin kitleler halinde Müslümanlığı benimsediği tarihî vakaya gönderme yapmaktadır (Özkan, 2013: 2)

“Gerçekten de İslam tarihçileri 349 (960) yılında 200.000 çadırlık bir Türk topluluğunun Müslüman olduğunu bildirirler ki, bunların Karahanlı devletinin hâkim bulunduğu bölgelerde yaşayan Yağma, Karluk, Çiğil ve Tuhsı gibi Türk kavimleri olduğundan şüphe yoktur” (Genç, 2002: 9-10). Satuk Buğra Han'ın tarihî, menkıbevi kişiliği ve şeceresi hakkında doğrudan bilgi veren en eski eser ise, “Cemâleddin Ebu'l-Fazl Muhammed El-Karşî'nin miladi 1300 civarında yazdığı *Mülhakat el Sûrah* adlı eseridir” (Şeşen, 2001: 18). Fakat El Karşî, bu bilgileri başka bir yazılı kaynak olan *Târîhu Kâşgar* adlı eserden aldığını belirtir.¹⁹ “XIII. yüzyıl ile XIV. yüzyıl başında Cemal Karşî, *Mülhakatü's Sûrah* adlı eserini yazarken, XI. yüzyılda yaşayan Ebû el-Fütûh Abdülgâfir b. Hüseyin el- Almaî'den naklen Türkistan şehirleri ve Türk sülalesi hakkında bilgi vermiştir” (Esin, 2006: 294). “Ebû'l-Fütûh Abdülgâfir b. Hüseyin'in (H. 489/M. 1096) yazdığı *Tarih-i Kaşgar* dönemin önemli bir eseridir” (Şeker, 2005: 177). Bu durumda, Satuk Buğra Han'dan doğrudan bahseden ilk kaynağın 11. yüzyıla ait *Tarih-i Kaşgar* adlı yapıt

¹⁷ Satuk Buğra Han'ın aksine Almaş Han'ın ilk Müslüman Türk hükümdar olduğunu Özkan şu şekilde dile getirir: “Almaş Han, İdil-Ural bölgesinde 921 yılında İslamiyet'i devlet dini olarak kabul eden ilk Türk hükümdarıdır. Ancak, İdil Bulgar Devleti'nde etkileri bakımından bu dönüştürme Karahanlılar Devleti'ndeki kadar geniş bir coğrafyada kuşatıcı ve uzun süreli sonuçlara ulaştığını söylemek güçtür” (2013: 1).

¹⁸ Bu husustaki tartışmalar için bkz. (Arat, 1991: VIII; Genç, 2002: 8-9; Özyayın, 2002: 257).

¹⁹ Cemal Karşî'nin bazı tarihi tenakuzlar gösteren, XIII. yüzyılda yazılmış rivayeti, H. 486/1093 da Almalıklı Abu'l Futuh 'Abd al-Gaffar b. Hüseyin'in yazdığı Kaşgar tarihine dayanması sebebiyle, en eski vesikadır. Karşî'nin rivayetine göre, “Hakani Türk”lerin İslamiyet'i kabulüne, Kaşgar'da, Satuk Buğra Han'ın, çocuk yaşında iken, ihtidasi yol açmıştı (Esin, 1978: 163).

olduğu söylenebilir. Böylece Karahanlıların İslamiyet'i kabul eden ve Kaşgar'da ilk Türk-İslam devletini kuran hükümdarı Abdülkerim Satuk Buğra Han'ın hem şahsi ve hem de İslamiyet'i kabul edişi hakkındaki bilgilerin yazılı tarihî vesikalarla günümüze geldiği aşîkârdır. Arat (1991)'a göre, "Bu menkıbelerin en eskisi Aldü'lgafir'in Kaşgar tarihine ait eserlerinden naklen Cemal Karşî'nin (Ebü'l Fazl b. Muhammed) H. 681 (M. 1282) yılında Kaşgar'da yazmış olduğu *Mülhakatü's-Sûrah*'ında kaydedilmiştir. Buna göre Satuk Buğra Han, İslamiyet'i Kara-Hanlılara iltica etmek mecburiyetinde kalan Sâsânîler hanedanına mensup şehzade Nasr'ın tesiri altında 12 yaşında iken kabul etmiş ve 25 yaşında Kara-Hanlılar tahtına çıkmıştır. Satuk Buğra Han 344 (955)'te ölmüş ve Kaşgar'ın şimalinde bulunan Artış (Artuç)²⁰'ta gömülmüştür" (Şeşen, 2001: IX-X). R. Şeşen, Cemâl el-Karşî'nin, Fazlî'den öğrendiği bilgilere *Mülhakatü's Sûrah* adlı yapıtında "İslam Devrinde Mâverâünnehr ve Diğer Yerlerdeki Meşhur Türk Hakanlarının Bahsi" bölümde yer verir ve Satuk Buğra Han'ın şeceresini şu şekilde aktarır:

Satuk Buğrahân el-Mücâhid Abdülkerim b. Bezîr Arslân-hân b. Bilge Kadir-hân: Afrâsyâb b. Bişnek b. Rismen neslinden gelir. Ve nesebi Tûr b. Aferîdûn b. Anûyân b. Güştâsif b. Cem b. Fârs b. بوری b. Gürg b. Yâfes b. Nûh'a ulaşır. Kâşgar ve Fergana hudutlarındaki Türk hâkânlarından, Halife el-Mutî-lillâh ve el-Emîr el-Reşîd Abdülmelik b. Nûh el-Sâmânî'nin devleti zamanında [Karahanlılardan] ilk Müslüman olan budur. Ünlü İmâm ...Ebu'l-Fütûh Abdülgaffâr (Abdulgâfir) b. El-Hatîr Ebû Abdullâh el- Hüseyin el- Fazlî, *Târîhu Kâşgar* adlı eserinde böyle söyler (Şeşen, 2001: 208).

Burada vurgulanan "Karahanlılardan ilk Müslüman olan budur" ifadesi, Satuk Buğra Han'ın tespit edilen en eski yazılı kaynaktan günümüze aynı düşünce doğrultusunda ön plana çıkarıldığını söylenebilir. Dağıstanlıoğlu'nun "El-Karşî'nin *Mülhakatü's-Sûrah*'ta bahsettiği Satuk Buğra Han ile ilgili bilgileri yukarıda bahsedilen, *Tarih-i Kaşgar*²¹ adlı bir başka kaynaktan almıştır. Daha sonraki

²⁰ Artuç bir yer adı olup DLT'te de geçmektedir. *Doğu Türkistan'ın Tarihî Coğrafyası* kapsamında Artuç hakkında daha kapsamlı bilgi için bkz. (Yıldırım, 2016: 200).

²¹ Emel Esin, Satuk Buğra Han'ın türbesi hakkında "Karahanlı Türklerin İslamı kabul etmesinin önemi, Türk geleneğinde Peygamberin Miracı esnasında mucizevi bir olay olarak anlatılan ihtida hikâyelerinde yansıtılmıştır. Karahanlı sultanı Satuk Buğra Han ve ulu mutasavvıf şair Hoca Ahmed Yesevi gibi tanınmış kişiler, Türk-İslam kültürünün temellerinin atıldığı bu belirleyici çağda Türk dünyasında güneş gibi doğmuşlardır. Türkler derin bir inançla İslamiyet'i kabul ettiler ve Türk İslam mimarisinin örneklerini tam anlamıyla oluşturdıkları anlaşılan anıtları inşa etmeye başladılar (Esin, 2006: 140). "Karahanlıların mimarisindeki üst üste çift kubbe, Kağan Arslan Han tarafından 1119/1120 tarihinde yaptırılan Buhara Namazgâhında görülebilir. Üst üste çift kubbe ya da çadır baca-hunisini hatırlatan, fener-lambası şeklinde yükseltilmiş merkezî kubbe daha sonra Türk mimarisinin özelliği oldu. Bunun sonraki biçimi denilebilecek tarz Doğu Türkistan'daki muhtemelen restorasyonlardan geçmiş olan Satuk Buğra Han Türbesi'nde görülebilir. Üst üste çift kubbe Bursa'da ilk dönem Osmanlı mimarisinde de sık görülür" (Esin, 2006: 142) derken Mehmet Saray "Karahanlılar döneminin ilk türbesi 978 yılında Özbekistan'da inşa edilen "Arapata Türbesi"dir. XI. yüzyılda türbelerin hızla çoğaldığını görüyoruz. Ayşebibi, Balacihatun, Tirmiz'deki Sultansaadet Küllüyesi içinde yer alan El-Hüseyin türbeleri yanlarında minareye benzeyen iki şekilleri birbirinden farklı tuğla çeşitleriyle inşa edilmişlerdir. XII. yüzyılda inşa edilen Fergana'daki Şeyhfazlı Türbesi, Doğu Fergana'daki Özkend türbeleri çeşitli tuğlaların yanı sıra çini süslemeleri ile meşhurdur" (Saray, 2015: 86) demektedir.

yüzyıllarda yazılan eserlerde ve çağdaş edebiyat tarihi çalışmalarında, El-Karşî'nin eserindeki anlatı ve onun varyantları kullanılagelmıştır" (2012: 1315) ifadesi bu düşünceyi desteklemektedir. Orta Asya tarihi özelinde *Tarih-i Kaşgar* adı ile münferit olarak Kaşgar ilinden bahseden bu eserde, Satuk Buğra Han'ın yaşadığı coğrafya olması nedeniyle onun etrafındaki tarihî ve menkıbevi olaylara yer verilmesi pek tabiidir. Yalnız *Tarih-i Kaşgar* adlı eserden sözü geçen bilgileri aldığını söyleyen El Karşî, bu eserin kime ait olduğunu söylemekte fakat ne zamana ait olduğu hususunda herhangi bir bilgi vermemektedir. Her ne kadar Cemal Karşî, *Tarih-i Kaşgar* adlı yapıtın yüzyılı konusunda bilgi vermemiş olsa da bu eserin müellifi ve tarihi yukarıda da ifade edildiği üzere bilinmektedir. R. Genç, "Doğu Karahanlılar" başlığı altında onun Yusuf Has Hacib ile aynı dönemde yaşadığını ve zamanının bir başka âliminin de Ebû'l-Fütuh Abdülgafir b. el-Hüseyn el-Almaî (ö. 1093) olduğunu ve onun bugüne kadar ulaşmayan *Tarih-i Kaşgar* adlı eseri de bu zamanda kaleme aldığını (2002: 29) ifade eder. Buradan açıkça anlaşılacağı üzere Satuk Buğra Han'dan bahseden bu ilk kaynak onun ölümünden yaklaşık 150 yıl sonra kaleme alınmıştır. Yalnız burada muğlak olan kısım, eserin müellifi yahut tarihi değildir. Aksine müellifin Satuk Buğra Han'a dair bu anlatıyı başka bir yazılı kaynaktan mı yoksa halk arasındaki sözlü kültür ortamından mı derlediği meselesidir ki bu soru şimdilik tartışmaya açık gözükmemektedir. Fakat Cemal Karşî'nin *Tarih-i Kaşgar'dan* alıntılardığı "...Satuk Buğra Han, sonra ezan okuyup namaz kılacağım. Senin teveccühünü ve rızanı kazanmak için bu camide imamlığı kendim yapacağım." diye içinden yalvarıyordu (fısıldıyordu). İşte burası Artuc'ta bulunan camiidir." ve "Türbesi bugün Kaşgar'da ziyaretgâhtır." ifadesinden hareketle *Tarih-i Kaşgar* müellifinin, Satuk Buğra Han'dan bahsederken "cami ve türbe"²² gibi halk mimarisi ve coğrafi mekân üzerinden toplumsal bellekte anımsatma yoluyla bilgi aktarımı yaptığı görülmektedir. Bundan hareketle, o

²² Emel Esin, "El Kubbe el-Türkiye Türk İslam Mezar Anıtının Mimari Biçiminin Kökenleri Üzerine Bir Deneme" makalesinde "Üst Üste Çift Kubbeli Türbe" başlığı altında Satuk Buğra Han'ın türbesi hakkında bilgi vermektedir: Karahanlı Türklerin İslamı kabul etmesinin önemi, Türk geleneğinde Peygamberin Miracı esnasında mucizevi bir olay olarak anlatılan ihtida hikâyelerinde yansıtılmıştır. Karahanlı sultanı Satuk Buğra Han ve ulu mutasavvıf şair Hoca Ahmed Yesevi gibi tanınmış kişiler, Türk-İslam kültürünün temellerinin atıldığı bu belirleyici çağda Türk dünyasında güneş gibi doğmuşlardır. Türkler derin bir inançla İslamiyet'i kabul ettiler ve Türk İslam mimarisinin örneklerini tam anlamıyla oluşturdıkları anlaşılabilir anıtları inşa etmeye başladılar (Esin, 2006: 140). "Karahanlıların mimarisindeki üst üste çift kubbe, Kağan Arslan Han tarafından 1119/1120 tarihinde yaptırılan Buhara Namazgâhında görülebilir. Üst üste çift kubbe ya da çadır baca-hunisini hatırlatan, fener-lambası şeklinde yükseltilmiş merkezî kubbe daha sonra Türk mimarisinin özelliği oldu. Bunun sonraki biçimi denilebilecek tarz Doğu Türkistan'daki muhtemelen restorasyonlardan geçmiş olan Satuk Buğra Han Türbesi'nde görülebilir. Üst üste çift kubbe Bursa'da ilk dönem Osmanlı mimarisinde de sık görülür" (Esin, 2006: 142) "Karahanlılar döneminin ilk türbesi 978 yılında Özbekistan'da inşa edilen "Arapata Türbesi"dir. XI. yüzyılda türbelerin hızla çoğaldığını görüyoruz. Ayşebibi, Balacihatun, Tirmiz'deki Sultansaadet Külliyesi içinde yer alan El-Hüseyn türbeleri yanlarında minareye benzeyen iki şekilleri birbirinden farklı tuğla çeşitleriyle inşa edilmişlerdir. XII. yüzyılda inşa edilen Fergana'daki Şeyhfazlı Türbesi, Doğu Fergana'daki Özkend türbeleri çeşitli tuğlaların yanı sıra çini süslemeleri ile meşhurdur" (Saray, 2015: 86).

dönemde Satuk Buğra Han'ın tarihî ve menkıbevi kişiliği etrafındaki anlatıların mimari dokular aracılığıyla toplumsal hafızada sözlü kültür ortamında canlı tutulduğu ve daha sonra yazıya geçirildiği çıkarımında bulunulabilir.

Bu bilgilerin dışında Barthold, konuyla ilgili kaynaklarda daha önce değinilmeyen ve Satuk Buğra Han'dan bahseden en eski kaynağın “İbn Miskaveyh'in sık sık bahsettiği en eski kaynak H. 295-363 (M. 907/908-973/974) yılları arasındaki olayları ihtiva eden Sabit ibn Sinan'ın kaybolmuş tarih eserinde yer aldığını” (Barthold, 2013: 58) ifade eder. Satuk Buğra Han'ın bu dönemde yaşadığı tarihî kayıtlarla sabit olup 907 ve 974 tarihleri arasında ona dair anlatının tarih kitabına intikali imkân dâhilinde gözükmemektedir ancak bu eserin elde mevcut olmamasından dolayı meseleye ihtiyatlı yaklaşmak gerekmektedir.

İdil Bulgarlarının İslamiyet'i kabul etmelerinden sonra, Türkler arasında İslam dininin yayılmasının başarısını gösterecek ikinci hadise, 960 yılında yani Bulgar'a giden sefaretin Bağdad'a dönüşünden yaklaşık olarak 40 yıl sonra, 200. 000 ev kadar Türk'ün İslamiyet'i kabul etmesidir. Ne yazık ki bu olay hakkındaki haber yalnız Bağdad'da yazılan bir tarihte²³ var olup, Samanoğulları topraklarında yazılan eserlerde veya Arap coğrafya eserlerinde böyle bir şey yoktur. Bu haberin pek karanlık olmasının ve hangi Türklerden ve nerede yaşayan kavimlerden olduğu hakkında hiçbir bilgi verilmemesinin sebebi budur. Yalnız çok sonraları Orta-Asya efsanevî eserlerinde (bunlardan en eskisi XI. yüzyıla ait bir eserden faydalanılmakla beraber XIV. yüzyılın başlarında basılmış bir eserdir.) Adı geçen yıllarda İslamiyet'i kabul eden kavmin hanı Satuk Buğra Han Abdülkerim ki, sonradan yine X. yüzyılın sonunda Samanoğulları Devletini yıkarak Maverünnahr'da ilk Müslüman Türk devletini kuran sülalenin üyesi olduğu hikâye olunuyor (Barthold, 2013: 58).

“El-Karşî'nin *Mülhakatü's-Sürah*'ı, Satuk Buğra Han bahsini içeren anlatılar açısından her ne kadar kendisinden sonraki yüzyıllarda yazılan eserlere kaynaklık etmiş olsa da İslamî Türk edebiyatının ilk mesnevi örneği olan *Kutadgu Bilig*'den itibaren Satuk Buğra Han adının zikredildiği de görülmektedir” (Barthold, 1923: 151). J. Baldick ise Satuk Buğra Han'ın tarihi kişiliğine dair şunları dile getirir:

Çok eski bir Osmanlı Türkçesi tarihçisi, Müneccimbaşı (ölüm 1702) Bağdat'ta muhafaza edilen ve 1105'te Karahanlı bir elçinin orayı ziyaretini anlatan kaynakları kullandı. Bu açıklamaya göre, Satuk'un dini, babasını öldürebileceğini duyuran Buharalı bir hukukçu tarafından değiştirildi. Bunu Kaşgar'ı fethetmeden ve etraftaki kabilelerin din değiştirme süreci başlamadan önce yaptı. O 951'de öldü. Tarihçi Miskawayh (ölüm 1030) ve Ibn al-Athir (ölüm 1233)'e göre, 200.000 çadır dolusu Türk 960 yılında İslam'ı kabul etti. Görünüşe göre bunlar Karahanlılar'ın müritleriydi ve bazı kanıtlar Müslüman misyonerlerin de sürece dâhil olduğuna

²³ Barthold'un kastettiği tarih kitabı, Sinan ibn Sabit'in kaybolmuş bu eseridir (Barthold, 2013: 58).

dikkat çekiyor. Satuk'un Abu'l-Nasr ile buluşması ve İslam'ı kabul etmesi hikâyesi 14. asrın başlarında yazan tarihçi Jamal Qarshi tarafından sunuluyor (1993: 80).

Sonuç olarak *Kutadgu Bilig*'te adı geçen Buğra Han'ın, Buğra Han Harun ibn Yusuf olduğunu" (1923: 157-158) ifade eder. E. Dağıstanlıoğlu, bu durumu "...daha erken dönem örneklerinden itibaren Türkler arasında İslamiyet'in millî kimlikle beraber efsanevi motifler doğrultusunda benimsendiğini göstermektedir" (2012: 1315) şeklinde yorumlamaktadır. M. Barthold, "Kudatku Bilikin Zikr Etdigi Bugra Han Kimdir?"²⁴ adlı makalesinde Yusuf Has Hacib'in zikrettiği Bugrahan'ın, Buğra Han Harun İbn ü Yusuf olduğunu ifade eder. "Bu eser on birinci yüzyılda Tavgaç Uluğ Buğra Han'a sunulmuştur. Eserin mensur ön sözünde dönemin ölçünlü²⁵ dili için "Buğra Han tili" (manzum önsözde "han tili") terimi kullanılmıştır. Buradan anlaşıldığı üzere devrin ölçünlü dili "Buğra Han dili" terimiyle ifade edilmekte, fakat dilin genel adı "Türk lügati (dili) olarak geçmektedir" (Ercilasun, 2004: 317). Bu açıdan Satuk Buğra Han adındaki "Buğra Han" ifadesine sonraki yıllarda da rastlanılması bu adın mensup oldukları aynı han sülalesine işaret etmesiyle izah edilebilir. Bu durumda, *Kutadgu Bilig*'in sunulduğu Tavgaç Buğra Han'ın Satuk Buğra Han'dan yaklaşık 100 yıl sonra yaşamış ve aynı soydan gelen bir şahsiyet olarak yorumlanması kuvvetle muhtemeldir.

Tezkire'nin en eski nüshasına ve içeriğine yönelik kapsamlı bilgi veren kişi J. Baldick'tir. 1993 yılında yayımladığı *Imaginary Muslims: The Uwaysi Sufis of Central Asia* adlı yapıtında Baldick, "Tezkire-i Buğra Han'ın en eski yazma nüshasının XVI. yüzyıl olarak tahmin ediliyorsa da, bu tezkirelerin büyük bir kısmının XVIII. ve XIX. yüzyılda Hocalar ve şehir hâkimlikleri döneminde istinsah edildiğini²⁶ (Baldick, 1993: 13-14) ifade eder. J. Baldick²⁷, Buğra Han hakkındaki

²⁴ Bu makale 1925 yılınca Ragıp Hulusi Bey tarafından Osmanlı Türkçesine çevrilmiştir. Bu metin Türkiye Türkçesine henüz aktarılmamış olup ilgili kısımlar tarafımızca Türkiye Türkçesine aktarılmıştır.

²⁵ Ölçünlü kelimesi, TDK sözlüğüne göre "standart" anlamına gelmektedir. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.576b17dcb6d657.48848305, erişim tarihi 23.03.2016

²⁶ J. Baldick, bu tespitlerini Satuk Buğra Han Tezkiresi'nde tekrarlanan erginlenme motifleri ve Göktengri dini arasındaki benzerliklere dayandırmaktadır. Göktengri dini çerçevesinde şamanın sahip olduğu majik güçler ve erginlenme motifleri ile tezkiredekiler arasında benzerlik olduğu görülmektedir. Örneğin, Şamanın erginlenme sırasında iç organlarının majik bir şekilde boşaltılmasının İslam inancı içinde başat bir motif olarak kendisine yer bulduğunu savunmaktadır. Bu bağlamda, hayvanların şamanlara yol göstermesi ile dervişlerin kılavuzları arasında da benzerlik olduğu vurgulanmaktadır. Buradan hareketle, İslam dininin Türkler arasında yaygınlaşmaya başladığı erken dönem sözlü kültüründe tezkirenin bugün yazıyla nakledilen parçalarının anlatı şeklinde çeşitli icra ortamlarında anlatılmış olması ihtimal dâhilinde gözükmemektedir. Bkz. (Baldick, 1993: 9-10).

²⁷ J. Baldick (1993: 12) tarafından nakledilen bu bilgiye göre, *Tezkire-i Üveysiler* adlı eserinde Üveysî inanç dairesinde teşekkül eden menkıbevi anlatıları Satuk Buğra Han anlatısı etrafında vücuda getirmiştir. Uzman şehir ve civarında anlatılan sayısız anlatıyı derleyerek kaydeden müellifin eseri ölümünü takip eden yıllarda halk arasında popülerleşmiştir.

en eski eserin 17.yüzyıla ve Ahmet Uzganî'ye ait olduğunu iddia etmektedir. Bu konudaki düşüncelerini şu sözleriyle kayda geçirir:

Tezkire-i Üveysiyye, Ahmed Uzganî (XVII. yy) 1600'lü yıllarda, şimdiki Kırgızistan'da bulunan Uzgan'da muhtemelen kendisi de Üveysî bir derviş olan Ahmed adında birisi tarafından kaleme alınmış bulunan bu eser, Veysel Karenî'nin menkabevî hayat hikâyesini ve Doğu Türkistan'da VII-XVI. yüzyıllar arasında yaşadığını söylediği birtakım Üveysî şeyhlerinin hayat hikâyelerini ve menkabelerini ihtiva etmektedir (Baldick, 1993).

İlaveten, R. B. Shaw, müstakil bir bölüm olarak Satuk Buğra Han Tezkiresi'nden seçilen kimi sayfaları²⁸ okuyucuya örnek olarak sunmaktadır. Söz konusu okuma parçalarına yazarın yer yer dipnotlarla izahlar eklediği görülmektedir. Bu izahlar vesilesiyle Satuk Buğra Tezkiresi'nin sözü geçen kaynakta kullanılan yasal kopyasının Kaşgar'daki bir kitapçıdan satın alındığını, kendine ait başka bir kopyanın ise menşeyinin Kızıl şehri olduğu bilinmektedir²⁹. Ayrıca tezkirede yer alan kimi bölümlerin Kızıl şehrinde sözlü kültür ortamında anlatıldığı anlaşılmaktadır.

Bu nüshanın bugün nerede mahfuz bulunduğu tespit edilememiştir. Shaw'ın neşrettiği metnin, Buğra Tezkiresinin bütününün bir özeti olacak şekilde bilinçli olarak seçilmiş ve kısaltılmış parçalardan oluştuğu görülmektedir. 29 parça halinde neşredilen bu metnin, gösterdiği dil özellikleri bakımından, arkaik dil unsurlarını bünyesinde barındırmakla birlikte tipik "Klasik Dönem Sonrası Çağatayca" özellikleri gösterdiği, muhtemelen XVII. ya da XVIII. yüzyılda istinsah edilmiş bir nüshayı yansıttığı anlaşılmaktadır (Berbercan, 2011: 432).

R. B. Shaw, 1878 tarihinde kaleme aldığı çalışmasında 17. veya 18. yüzyıla ait olduğu düşünülen Buğra Tezkiresinden alınan 29 parça anlatıyı, sözlü kültür ortamından derlemediğini, Kızıl şehrinde bulunduğu bir nüshadan alıntı yaparak çoğalttığını belirtmiştir. Bu durum anlatının 17. ve 18. yüzyılda yazılı kültür ortamında Satuk Buğra Han'ın aktarım işlevinin³⁰ olduğunu ortaya koymaktadır.

²⁸ "Doğu Türkçesini öğrenenler için hazırlanmış çeşitli okuma parçalarıyla birlikte, Buğra Tezkiresi'nden alınmış çeşitli parçalar bulunmaktadır (Extracts from the Tazkiratu'l-Bughra [Buğra Tezkiresi'nden Parçalar]). Arap harfleriyle verilmiş bu parçaların ayrıca İngilizce tercümesi de hazırlanmıştır. Arap harfli metnin ilmî bir neşri ya da basit de olsa transkripsiyonu hazırlanmadığı gibi, dil özellikleri üzerine de herhangi bir açıklama yapılmamıştır (Shaw, 1878: 105).

²⁹ R. B. Shaw (1878: 105), Kızıl şehrinde dinlediği anlatılarla yazılı nüshadaki anlatıların varyantları olduğu hakkında görüşlerini dipnotta vermektedir. Kızıl şehirden aldığı kendi kopyasını ve Kaşgar'da yazan izinlerle ulaştığı nüshayı aynı çalışmada bir araya getirdiği görülmektedir. Bu bağlamda, bir diğer dipnotla sözü geçen nüshanın Kaşgar şehrinde satılan bir kitabın içinde bir bölüm şeklinde yer aldığı söylenmektedir.

³⁰ Halk bilimi sahasında işlevle ilgili tartışmalarda sıklıkla müracaat edilen, William R. Bascom (1954), folklorun işlevlerini sözlü kültür ortamında oluşan sözlü kültür ürünleri üzerinden açıklamaktadır. Bu açıklama çerçevesinde, folklor terimi de sözlü kültür ürünlerinin tümüne karşılık gelmektedir. Bascom'a göre sözlü kültür ortamı mahsulleri, "hoşça vakit geçirme, eğlenme ve eğlendirme, değerlere, toplum kurallarına ve törelere destek verme, toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulmak için kaçıp kurtulma mekanizması ve eğitim şeklinde sıralanmaktadır. Bu çalışmayı takip eden yıllarda İ. Başgöz (1996: 1-5) sözü geçen işlevlere ilaveten folklor ürünlerinin protesto işlevinin de olduğunu kaydetmiştir. Evveliden, W. Bascom'un "bireyin toplum liderlerine veya işinde bulunduğu şartların kendisine meydan okumak için" şeklinde izah ettiği bu işlev, İ. Başgöz tarafından *protesto işlevi* olarak adlandırılmıştır. Bascom tarafından geliştirilen bu

Tezkire-i Satuk Buğra Han nüshasıyla ilgili önemli bir diğer çalışma “Fransız bilim adamı M. F. Grenard’ın “La Légende de Satok Boghra Khan Et l’Histoire” başlıklı yayınıdır. Grenard, Buğra Tezkiresi’nin var olan en eski nüshası olduğu düşünülen XVII. yüzyıldan kalma bir nüsha ile bu nüshadan bölüm yerleri kısmen değiştirilerek ve kısaltılarak 1889’da oluşturulmuş başka bir nüshayı karşılaştırarak incelemiştir. İlaveten, R. B. Shaw tarafından Arap harfleriyle bazı parçaları neşredilen nüshayı da göz önünde bulundurmuş, vardığı sonuçlar nispetinde, İslamiyet etkisinde gelişen ve Türk tarihinin ilk dönemlerine ışık tutan bu önemli kaynak eseri, çok yönlü bir şekilde analiz eden etraflı bir tarih çalışması ortaya koymuştur” (Berbercan, 2011: 432).

Grenard *Journal Asiatique*’te 1900 yılında yayımlanmış olan çalışmasında, menkıbenin tespit ettiği nüshalarını karşılaştırmak ve Shaw’ın yayımladığı metni de göz önünde bulundurmak suretiyle Türk-İslam ilişkisi içinde tarihî zemini, Türklerin İslam’la tanışma sürecini ve bunun devletlerarası ilişkiler bakımından nedenselliğini içeren kapsamlı bir değerlendirme gerçekleştirmiştir (Grenard, 1939a: 145).

Grenard’ın 1900 yılındaki bu çalışmasında yine anlatının yazılı nüshalarının esas alındığı görülmektedir.

İ. Özkan (2013: 3); 1912 yılında “J. Marquart³¹’ın eserinden alıntılarla Satuk Buğra Han’ın Müslüman olan ve halkına bu yeni dini kabul ettiren bir kişi olduğuna” dair dolaylı bir şekilde bilgi vermektedir.

Türkiye’de ise *Tezkire-i Satuk Buğra Han*’ın Türk edebiyatı tarihi içindeki yerine ilişkin ilk önemli tespitler, M. F. Köprülü’ye ait olup onun 1920 yılında tezkireden bahsettiği ve Shaw’ın çalışmasından haberdar olduğu anlaşılmaktadır.

1935 yılında Gunnar Jarring ise *A Litrary Text from Kashghar edited and translated with Notes and Glossary* adlı eserinde Satuk Buğra Han’la ilgili el yazmasından aldığı bazı metinleri değerlendirmiştir (Özkan, 2013: 3).

modeli yeniden yapılandıran Oring (1976: 67-80) de, terim tercihi noktasında folkloru, sözlü kültür ortamı mahsullerinin tamamına karşılık gelecek şekilde kullanmakta ve bu türden ürünlerin işlevlerini üç ana başlık altında değerlendirmektedir. Bu minvalde folklor ürünlerinin işlevleri, “kültürel sistemin sürekliliğine ve sosyal grubun üyelerinin esenlik hâline katkıları ölçüsünde, teşekkül ettikleri kültüre ayna tutmak”, “bireyleri eğiterek ve kontrol altında tutarak normal olan davranışlara teşvik etmek ve grup içi çatışmaları minimum seviyeye indirmek”, “eğitim, sosyal kontrol, onanmanın sürekliliğini tesis ederek bireyi toplumsallaşma sürecinde uyumlu hale getirmek” şeklindedir. Bkz. (Bascom, 1954: 334; Başgöz, 1996: 1-5; Oring, 1976: 67-80).

³¹ Marquart, J., Guwaini’s Bericht über die Bekehrung der Uiguren, Sitzungsgber, der kön Preus. Akademie der Wissensch 1912: 491.

Türkiye’de M. F. Köprülü’den sonra akademik dikkatleri tezkire üzerine çeken kişi Osman Turan’dır. Daha önce de çalışmasından bahsedilen F. Grenard’ın eserini 1939-40 tarihleri arasında Türkiye Türkçesine tercüme etmiştir. Böylece, Türkiye’deki Satuk Buğra Han Tezkiresi hakkındaki çalışmalara kapı aralamıştır. Osman Turan’ın bu çevirisini takip eden yıllarda Türkiye’de Satuk Buğra Han ile ilgili 2000’li yıllara kadar, malumun ilanından öteye gid[e]meyen ve birbirini tekrarlayan çalışmaların olduğu görülmektedir.³² N. Pekolcay yapıtında “Grenard’ın incelediği yazmadaki motiflerle Shaw’ın ele aldığı yazmadaki motiflerin birbirlerini tamamladığını, ayrıca eser üzerine esaslı bir tetkik yapmış olan Grenard’ın bu çalışmasını 1900’de Paris’te *Journal Asiatique*’te yayımladığını, XVII. yüzyılın ikinci yarısında esas nüshadan istinsah edilmiş bulunan ve 135 sahife olan el yazmasının, esaslı üç parçayı ihtiva ettiğini ve bunların Ebû Nasr Sâmânî hikâyesi, Satuk Buğra Han’ın hikâyesi, Satuk Buğra Han’dan sonra gelenlerin hikâyesi” (2002: 18-40) olduğu bilgisine yer verir.

Gunnar Jarring 1980’de yayımlanan *A Litrary Text from Kashghar edited and translated with Notes and Glossary*³³ adlı eserinde Satuk Buğra Han’la ilgili el yazmasından aldığı bazı metinleri değerlendirmiştir (Özkan, 2013).

Z. V. Togan, “*Buğra Hanlar Tezkiresine, Veysel Karenî*’ye ait anlatmaların sonradan girdiğini” (1985: 93) dile getirir. Togan’ın bu görüşünün aksine *Tezkire-i Satuk Buğra Han* adıyla maruf evliya tezkiresine Veysel Karanî’den ziyade Satuk Buğra Han’ın sonradan eklemelenmesinin daha imkân dâhilinde olduğu söylenebilir. Satuk Buğra Han’ın tezkire olarak en eski nüshasının 1600’lü yıllara ait olup *Tezkire-i Üveysiyye* adını taşıması ve Tezkiredeki şahsiyetleri bir araya getiren ana şahsiyetin Veysel Karanî ve ondan yola çıkarak ortaya çıkan tasavvufi görüş “Üveysîlik” olduğu kabul edilirse, Satuk Buğra Han’ın bu tezkire içerisine sonradan onun da Üveysî olduğunun kabul edilerek eklemelenmesinin daha gerçeğe uygun olduğu söylenebilir. Togan’ı bu şekilde düşünmeye iten sebebin tezkirenin içeriğinden ziyade adının olması kuvvetle muhtemeldir.

³² Birçok edebi ve tarihi kaynakta Satuk Buğra Han hakkında bilgi verilmektedir. Tarihi kaynaklarda doğrudan veya dolaylı olarak Karahanlılar tarihi ve Satuk Buğra Han’ın İslam dinine hizmetlerine yer verilmektedir. Bu kaynaklardaki ortak nokta onun “İlk Müslüman Türk hükümdarı olarak” tanıtılmasıdır. Edebi kaynaklarda ise, tezkirenin destan tasnifleri içerisinde sadece isim olarak yer verildiği anlaşılmaktadır. Bu konuya, “1. 4. Satuk Buğra Han ve Anlatı Türleri” başlığı altında kapsamlı olarak yer verildiği için burada değinilmemiştir.

³³ Jarring, Gunnar, *A Litrary Text from Kashghar edited and translated with Notes and Glossary*, Lund, C. W. K. Gleerup 1980, pp. 85-100.

Zira *Tezkiretü'l Evliya* adlı eserlerde Veysel Karanî'ye tesadüf edilirken Satuk Buğra Han'a rastlanılmaması, Veysel Karanî'nin tezkirecilik geleneği içerisinde daha önce yer aldığını ve daha yaygın olarak yer verildiğini göstermektedir.

Satuk Buğra Han tezkiresi hakkında doğrudan bilgi veren bir diğer çalışma ise D. Deweese'e aittir. Deweese, 1996 tarihinde yayımlanan "The Tadhkira-i Bughra Khan and the "Uvaysi" Sufis of Central Asia Notes in review of Imaginary Muslims" adlı makalesinde "Tezkirenin Türkçe el yazmalarının tarihinin Farsçalarına göre daha eski olduğu"³⁴ fikrini ifade eder ve Baldick'in çalışmasına eleştirel bir yaklaşımda bulunur.

Satuk Buğra Han ile ilgili fikir öne süren bir diğer kişi ise Ahmet Yaşar Ocak'tır. 1997'de yayımlanan *Türk Tarihî Kaynağı Olarak Menâkıbnâme Metodolojik Bir Yaklaşım* adlı yapıtında "Anadolu Öncesi Türk Menâkıbnâmeciliği" bölümünde Satuk Buğra tezkiresi ile ilgili görüşlerini dile getirir. Tezkirenin "tarihî bir eser" olarak değerlendirilemeyeceğini ifade eden Köprülü'nün aksine Ocak³⁵ (1997: 44), "Tezkire-i Satuk Buğra Han'daki birçok olayın tarihî hüviyeti olduğunu, hatta coğrafi mevkilerinin bile tayin edildiğini ve XI. yüzyılda kaleme alınan bu eseri, X. yüzyılda Doğu Türkistan Müslüman olduktan sonra, bu hadise ile ilgili halk rivayetlerinin hükümdar sülalesinin menfaatlerine uygun bir tarzda tertip edilerek bir dinî menkabeler mecmuası biçimine getirilmiş şekli" olarak ifade eder ve Satuk Buğra Han tezkiresinin Türk edebiyatında ilk menakıbnâme sayılması gerekliliğini şu şekilde dile getirir:

Türk menâkıbnâme edebiyatının bugün bilebildiğimiz ilk örneği, İslamî Türk edebiyatının ilk mahsulü olan Kutadgu Bilig'in de yazıldığı Karahanlı Türk devleti sahasına aittir. *Tezkire-i Satuk Buğra Han* ismiyle tanınan bu ilk örnek, görüldüğü gibi ne menâkıbnâme adını taşımakta, ne de kahramanı bildiğimiz cinsten bir velî olmaktadır (Ocak, 1997: 43).

³⁴ Bu çalışmada J. Baldick tarafından ele alınan kopyanın 19. yüzyıl olmasından hareketle, daha erken dönemlere ait kopyalarının göz ardı edildiği kaydedilmiştir. Gazavatname geleneğinin bir türü olarak değerlendirilmesi gerektiği savunulan tezkirenin hâlihazırda 18. yüzyıl nüshalarının kataloglarda yer alması söz konusu eleştirinin çıkış noktasıdır. Sözü geçen eleştirel çalışmada, J. Baldick'in tezkireyi gazavatnameden ayrı bir tür olarak değerlendirmesi, hacıografi türü ile sınırlandırdığı araştırmada tezkirenin yazılma gayesini İslam toplumunu belirli anlatılar ve kerametler çevresinde yapılandırmak şeklinde tanımlamış olması da göz önünde bulundurulmuştur. Son olarak kataloglarda indekslenen nüshalar içinde 14 Farsça kopyanın olduğu, bunlarında başlı başına 10 kadarının Polonya'da olduğunu kaydetmiştir (Deweese, 1996: 93).

³⁵ Ocak, Satuk Buğra Han'ı "Anadolu Öncesi Türk Menakıbnâmeciliği" başlığı altında değerlendirirken, Türk destani mahsülleri ile sünî menakıbnâmelere ortak motifler, Türk destani mahsülleri ile gayri-sünî menakıbnâmelere ortak motifler, Şehname ile Türk destani mahsullerindeki ortak motifler kısmında mukayeseli olarak motif çalışmasında tezkireye yer vermiştir.

Tezkire ile ilgili bir diğer çalışma, Rus araştırmacı E. Molotova'nın 2008 yılında yazdığı "Orta Asya Halklarının Tarihî Kaynağı Olarak Buğra Han Tezkiresi", adlı makalesidir. Bu çalışmada, Satuk Buğra Han tezkiresinin nüshaları, müellifi ve müstensihî, yazıldığı dönem ve özellikleri hakkında bilgi verilmektedir. Bu yayında, tezkireye dair güncel tartışmalara da yer verildiği görülmektedir.

Türkiye'de aynı yılda yayımlanan bir diğer çalışma A. Öger'e aittir. *Uygur Efsaneleri Üzerinde Bir Araştırma (İnceleme ve Metinler)* adlı doktora araştırmasında Öger, Uygur efsaneleri içerisinde Satuk Buğra Han ile ilgili bazı efsanelere yer vermiştir (2008: 205).

Satuk Buğra Han ile ilgili metin merkezli dilbilim alanındaki çalışmaların fazlalığı dikkate değerdir. Bunlardan ilki M. T. Berbercan'a aittir. Shaw'ın eserindeki matbu metnin çevirisini Türkiye Türkçesine çeviren ve dilbilim açısından inceleyen Berbercan, 2011 yılında "Buğra Tezkiresi'nden Parçalar (Transkripsiyon – Dil Özellikleri Üzerine Bazı Açıklamalar – Tercüme)" adlı bir makale yazmış ve bu çalışmayı 2012³⁶ yılında kitap olarak da yayımlamıştır.

Bu konuda bir diğer çalışma ise Necdet Tosun'a aittir. Tosun, 2011 yılında yayımlanan *Türkistan Dervişlerinden Yedigâr*³⁷ adlı eserinde, Satuk Buğra Han'dan doğrudan ya da dolaylı olarak bahseden Türkistan sahası tezkireleri hakkında genel ve kapsayıcı bilgi vermektedir.

G. Jarring'in *Literary Texts from Kashghar the Original Texts in Facsimile* adlı eserinde Satuk Buğra Han'dan bahseden parçalar da yer almaktadır. Bu çalışmada, R. B. Shaw'ın neşrettiği metnin, Buğra Tezkiresi'nin bütününe bir özet olacağı şekilde bilinçli olarak seçilmiş ve kısaltılmış parçalardan oluştuğu kaydedilmiştir. "29 parça hâlinde neşredilen bu metnin, gösterdiği dil özellikleri bakımından, arkaik dil unsurlarını bünyesinde barındırdığını, bu nüshanın, tipik Klasik Dönem Sonrası Çağatayca özellikleri gösterdiğini ve muhtemelen XVII. ya da XVIII. yüzyılda istinsah edilmiş bir nüshayı yansıttığı" (Berbercan, 2011: 432) ifade edilir. "Klasik Dönem Sonrası Çağatayca (Post-Classical Chagatay) ya da

³⁶ Bkz: (Berbercan, 2012).

³⁷ Muhammed Sıddık Zelîlî'nin *Tezkire-i Hoca Muhammed Şerîf Buzurgvâr* adlı eseri örnek verilebilir. Esere konu olan Muhammed Şerîf Buzurgvâr Sayram'da doğmuş, Semerkand'da eğitim görmüş, Ahmet Yesevî ve Satuk Buğra Han'ın ruhaniyetinden (Üveysî yolla) feyz almış, hacdan sonra Doğu Türkistan'ın Kâşgar ve Yârkend gibi şehirlerinde halkı irşad ile meşgul olmuş bir sûfidir (Tosun, 2011: 134).

diğer adıyla, Geç Dönem Çağatayca özellikleri gösteren *Buğra Tezkiresi*'nin, eldeki verilerden hareketle, özellikle vurgulanması gereken, diğer metinlere göre farklılık gösteren dil özellikleri ve bazı gramer unsurları üzerine çeşitli açıklamalar yapar" (Berbercan, 2011: 444).

Bir diğer çalışma tezkirenin Taşkent nüshasını esas alan N. Erim'in 2012 yılında tamamladığı *Tezkire-i Satuk Buğra Han [65b-89b] (Giriş, Dil Yazım Özellikleri, Transkripsiyonlu Metin, Dizin-Sözlük)* adlı dilbilim alanındaki yüksek lisans çalışmasıdır. Erim "Tezkirenin metnin dil özelliklerinden hareketle Türkçenin dönemleri içindeki yerini belirler ve metnin dil özelliklerine göre Eski Özbekçe devrinde yazıldığı" (2011: 140) ifade eder. Erim, fonetik ve morfolojik açıdan incelemede bulunmuştur. Bu gibi araştırmalarda dikkat çeken husus, tezkirenin tamamından ziyade sadece Satuk Buğra Han ve soyundan gelenlerin hayatından bahseden kısımların Türkiye Türkçesine çevrilip incelenmesidir. Söz konusu çalışmalarda onlarca tarihî veya menkıbevi şahsiyetin hayatının yer aldığı tezkire içerisinde özellikle Satuk Buğra Han'dan bahseden kısımların incelenilmesi bir başka ifadeyle akademik yazındaki bu eğilimin toplumsal bellekte Satuk Buğra Han'ın Türk kültür tarihinde kültürel değişimdeki etkin rolü ile açıklanabilir.

A. Öger (2012); bu konuyla doğrudan ilgili "Uygur Türkleri Arasında Satuk Buğra Han" adlı makalesinde Satuk Buğra Han hakkında sözlü kültür ortamındaki efsanelere yer vermiştir. Bu çalışmada, Uygur Türklerinden derlenip yazıya geçirilmiş ve Doğu Türkistan'da yayımlanmış kitap ve dergilerde yer alan anlatımların yanı sıra sözlü kültürden de istifade edilmiştir. Bu bağlamda A. Öger, "Grenard'dan yapılan çeviride menkıbe olarak bir bütün içinde verilen metinlerin, Uygur Türkleri arasında birbirinden bağımsız efsaneler şeklinde anlatıldığı" (2012: 589-611) fikrini desteklemektedir. Buradan hareketle Öger'in yer verdiği metinlerde hem yazılı kültürün sözlü kültüre hem de sözlü kültürün yazılı kültüre tesiri açıkça görülecektir. Burada bahsedilmesi gereken bir diğer önemli konu ise Satuk Buğra Han hakkındaki efsane türünün doğal olarak türbesinin de bulunduğu mekân olan Meşhed ve etrafında toplumsal hafızada canlı bir şekilde yaşatılıyor olmasıdır. Türkiye'de sözlü kültür ortamında Satuk Buğra Han ile ilgili efsanevi anlatıya rastlanılamamasının altında yatan asıl sebep olarak toplumsal bellekte onun mekânla ilişkisinin kurulamamış olmasıyla izah edilebilir. Zira mekânlar, kültürün

aktarımında hatırlatıcı ve kültürü yaşatıcı işlevler üstlenmektedir.³⁸ Bu durum, Satuk Buğra Han'ın türbesi etrafında hem sözlü hem de yazılı kültür ortamının varlığının delili olarak okunabilir.

Tezkire-i Satuk Buğra Han hakkında dilbilim alanında çalışan bir diğer isim ise Erdem Dağıstanlıoğlu'dur. 2012'de yazdığı "Tezkire-i Buğra Han'ın Çağatayca Yazılmış Bir Nüshası (Metin - Dil İncelemesi - Tıpkıbasım)" adlı makalesinde tezkirenin İngiltere nüshasını esas almıştır. Dağıstanlıoğlu bu çalışmasında "Tezkire-i Buğra Han'ın hem ses hem de yapı bilgisi bakımından Çağatayca özellikler üzerine kurulu bir metin olduğunu ve bu anlatının içinde Çağatayca'nın yanı sıra bilhassa Çağdaş Uygurca ve Özbekçe'nin tesirinin görüldüğünü (1334) belirtir. Ayrıca, British Library'teki Or. 8161 numaralı metnin 83a-102b varakları arasındaki Satuk Buğra Han menkıbesini esas almakla birlikte, dil incelemesinde gerek duyuldukça yazmanın bütünü göz önünde bulundurularak açıklamalar yaptığını" (2012: 1313) ifade eder.

Tezkire metnini doğrudan esas alan bir diğer çalışma İsa Özkan'a aittir. Özkan 2013 yılında yazdığı "Abdülkerim Satuk Buğra Han Destanı" adlı makalesinde Molla Hacı³⁹'nın *Bugra Hanlar Tezkirisi*⁴⁰ adıyla yer alan Uygurca metnin 15-33 sayfa arasını Türkiye Türkçesine aktararak, *Tezkire-i Buğra Han*'ın müellif ve müstensihleri, Abdülkerim Satuk Buğra Han destanının elyazması ve motifleri hakkında bilgi vermiştir. Özkan, destan motiflerini özellikle Oğuz Kağan ve Dede Korkut anlatıları ile mukayese ederek incelemiştir. Ayrıca Satuk Buğra Han tezkiresindeki motifleri mukayese ederken başvurduğu bir başka nüsha Grenard'dan çeviri yapan Osman Turan'ın metnidir. Molla Hacı'ya ait bu nüshayı,

³⁸ Türkiye'de anlatının olmadığını vurgulayan Köprülü, anlatının Kaşgar coğrafyasında hâlen anlatıldığını ifade etmektedir: "Kaşgar ve havalisi Türkleri arasında hâlâ lezzetle okunan *Tezkire-i Satuk Buğra Han* adlı menakib mecmuasına nazaran, Abdülkerim Satuk Buğra, İslamiyet'i kabul ederek kavim ve kabilesine de ettirdikten sonra 955'te vefat etmiştir" (Köprülü, 2005: 147).

³⁹ *Bugra Hanlar Tezkirisi*, Şıncañ Uygur Aptonom Rayonluğ İctimaiy Penler Akademiyası Din Tetkikat İnstitutı terepidin bastırıldı, 1988, 15-33. İ. Özkan, Molla Hacı'ye ait bu eseri günümüz Türkçesine aktarmıştır.

⁴⁰ Molla Hacı'nın "avtorı" olarak gösterilen ve "Şıncañ Az Sanlık Milletlernin Cem'iyeti Tarihini Tekşürüş Gruppisi Terepidin Tercüme kıldurıldı", Şıncañ Uygur Aptonom Rayonluğ İctimaiy Penler Akademiyası Din Tetkikat İnstitutı terepidin bastırıldı" açıklamasıyla Uygurca yayımlanan *Bugra Hanlar Tezkiresi*'nin sonunda müstensih kimliği ile ilgili, "İlmiy Nüshasidin Köçürgüçi: Kâtip Yüsüp "Satuk Bugra Han Tezkiresi namılıq Kól Yazma Eserdin tercime kılınıd" şeklinde bir kayıt yer almaktadır (Özkan, 2013: 2). Molla Hacı Tezkiresine göre Abdülkerim Satuk Buğra Han ve ahfadı İslam'ı yaymak amacıyla bugün Doğu Türkistan olarak adlandırılan Kaşgar ve civarında olduğu kadar Batı Türkistan'da da faaliyette bulunmuştur. Onun neslinden oğlu Hasan Buğra Han, kendisine gelen Mevlana Saadeddin Kaşgari'nin öncülüğündeki Hoca Abdullah Türkistanî ve Ebubekir Taşkendi'nin de içlerinde bulunduğu yüz kişilik heyetin Türkistan şehrinin "kâfirler" tarafından işgal edildiğini haber verip kurtarması için müracaatta bulunması üzerine, asker toplayarak sefere çıkar. Hasan Buğra Han, kuvvetli bir ordu ile Türkistan şehrine girer. Savaşın önce Türkistanlıların tamamı korkudan Hasan Buğra Han'a baş eğip tabiliğini bildirerek yeniden İslamiyet'e dönerler. Hasan Buğra Han, Hoca Ahmet Yesevi'nin türbesini ziyaret eder. Kış orada geçirir ve rivayete göre Ahmet Yesevi'nin annesi Bibi Meryem Hanım'ı yanına alıp Türkistan'ın yanındaki diğer şehirleri dolaşır. Ancak Kaşgar'ın kâfirlerin eline geçtiği haberini alınca, orduyu toplayıp tekrar Kaşgar'ı kurtarmak üzere yola çıkar (Özkan, 2013: 9).

müellifin sözlü kültürden mi derlediği yoksa yazılı kültür ortamında mı dikte ettirdiği ya da kopyaladığı hususunda bir bilgi mevcut değildir.

Buraya kadar yapılan çalışmalarda dikkat çeken en önemli ve ortak husus, Satuk Buğra tezkiresinin tezkirecilik geleneği içinde tamamının değil sadece münferit bir parçasının ele alınıp incelenmiş olmasıdır.

Satuk Buğra Han hakkındaki bir diğer çalışma ise Ü. Zal ve Ü. Eker tarafından kaleme alınan “Ebû Nasr Samânî Tezkiresi” adlı makaledir. Bu çalışmada, “Gunnar Jarring⁴¹’in bir önsözle yayımladığı *Literary Texts From Kasghar* adlı eserinde bulunan *Ebû Nasr Samânî Tezkiresi*’nin⁴² çeviri yazı, konu ve kelime dünyası üzerinde durmuştur” (Zal ve Eker, 2014: 155).

Tezkire hakkında güncel çalışmalardan biri N. Ata Yıldız’a aittir. 2015 yılında yayımlanan *Türk Dünyası Destancılık Geleneği ve Destanlar* adlı yapıtta Ata Yıldız (2015: 443-446); “İslami İdeolojiyi Yansıtan Destanlar ve Destan-Tarih İlişkisi: *Satuk Buğra Han Destanı*” başlığı altında Tezkire-i Satuk Buğra Han’ın tarihî kaynaklarını, nüshalarını ve anlatının özetini kaydetmiştir.

Tezkire metnini esas alan bir diğer çalışma ise Ü. Zal’a ait “Tezkire-i Hazret-i Hâce Muhammed Şerif Büzürg-vâr Turur” adlı makaledir. Burada Ü. Zal, “Molla Abdülkadir Yarkendî tarafından 1915 yılında çoğaltılan ve misyoner cerrah Gustaf Raquette’nin eski eşi Hanna Raquette tarafından Lund Üniversitesi kütüphanesine hediye edilen *Tezkire-i Hazret-i Hâce Muhammed Şerif Büzürgvar Bu Turur*⁴³ adlı eserin *konusu, dil incelemesi, çeviri yazısı ve kelime dünyası* üzerinde durarak ve birtakım değerlendirmelerde” (Zal, 2016: 1191) bulunmaktadır.

⁴¹ Türkoloji çalışmalarında önemli bir yeri olan Lund Üniversitesinin kütüphanesinde Çağatay, Özbek ve Uygur Türkçesi ile Arapça ve Farsça yazılmış el yazması eserlerden oluşan yaklaşık 560 eserlik bir koleksiyon bulunmaktadır. İçerisinde klasik ve halk edebiyatı eserleri, İslamî konulardaki el yazmaları, hukuki ve tarihi belgeler, tıbbi kitaplar, ticaret ve tasavvuf kitapları ile Doğu Türkistan’daki İsveç misyon faaliyetlerinin anlatıldığı birçok belgenin bulunduğu bu koleksiyonun çoğunluğu Türkolog G. Jarring, bir kısmı da İsveçli misyonerler tarafından bağışlanan, satılan veya üniversite kütüphanesi tarafından satın alınan eserlerden meydana gelmiştir. Daha sonraları büyükelçilik görevinde de bulunmuş olan Türkolog Gunnar Jarring, Doğu Türkistan’dan getirdiği eserlerin kataloğunu kendi el yazısı ile yapmış ve üzerinde çalıştığı bazı kitapları yayımlamıştır (Zal-Eker, 2014: 156).

⁴² Söz konusu eserde Ebû Nasr Samânî Hazretlerinin doğumundan ölümüne kadar olan menkıbevi hayatı, faziletleri, gördüğü bir rüya sonucunda Türkistan bölgesine gelerek Satuk Buğra Han’ı bulması ve onu İslamiyet ile tanıştırmayı anlatılmaktadır. Temeli sözlü anlatıma dayanan bu menkıbe tarzı hikâyeler zamanla yazıya geçirilmiş ve günümüze kadar gelmiştir (Zal-Eker, 2014: 157).

⁴³ Dünyanın en büyük üçüncü el yazması koleksiyonu olarak kabul edilen Gunnar Jarring koleksiyonundaki Prov. 327’ye kayıtlı iki tezkireden biri olan *Tezkire-i Hazret-i Hâce Muhammed Şerif Büzürgvar* risalesinde Satuk Buğra Han’ı konu alan bölümler bulunmaktadır. Hâce Muhammed Şerif Büzürgvar hazretlerinin yedi yaşında yetim kalması ve annesini kaybetmesinden sonra yaşadığı sıkıntılı hayatı, rüyasında Satuk Buğra Hanı görmesi ve onun yol göstermesiyle tasavvuf yoluna girişi, Müslümanlara yardım edışı ve bu esnada yaşadığı ilginç hayat hikâyesi anlatılmaktadır (Zal, 2016: 1204).

Ü. Zal'ın bu çalışması merkeze Hoca Muhammed Şerif'i almaktadır. Bu bağlamda sözü geçen araştırma Satuk Buğra Han ile ilgili dolaylı bilgiler içeren bir kaynak olması yönüyle kayda değerdir. Ünal Zal ve Ümit Eker'in *Ebû Nasr Samânî tezkiresi (2014)* ve Ünal Zal'ın *Tezkire-i Hazret-i Hâce Muhammed Şerif Büzürgvar (2016)* adlı makalelerinde, yukarıda ifade edilen araştırmacıların tezkire metninin incelenmesinde özellikle Satuk Buğra Han'a bir başka ifadeyle tezkire içerisinde aynı parçaya yönelme eğilimin aksi bir durumu örneklendirilmektedir. Bu makaleler, Satuk Buğra Han'a kısmen de olsa yer vermeleri yönüyle önemlidir. Satuk Buğra Han ile ilgili yapılan bu araştırmaların neticesinde özetle şunlar söylenebilir. Satuk Buğra Han'ın tarihî ve menkıbevi şahsiyetine dair tafsilatlı bilgi veren en eski kaynağın, Ebû el-Fütûh Abdülgâfir b. Hüseyin el- Almaî (ö. 1093)'nin *Tarih-i Kaşgar* adlı yapıtı olduğu fakat bu esere tesadüf edil[e]mediği, Cemal Karşî'nin 1300 civarında yazdığı *Mülhakatü's Sûrah* adlı eserinde Satuk Buğra Han'a dair bilgileri *Tarih-i Kaşgar* adlı bu eserden öğrenerek aktardığı tespit edilmiştir. Satuk Buğra Han hakkında dolaylı da olsa bilgi veren diğer kaynakların İbnül Esir'in 1230 yılında yazdığı *El Kâmil* ve İbn el Athir'in (1160-1233) *Tarihü'l Bayhagi* adlı eserleri olduğu belirlenmiştir.

Cemal Karşî'nin *Mülhakatü's Sûrah*'ta "İşte burası Artuc'ta bulunan camiidir." ve "Türbesi bugün Kaşgar'da ziyaretgâhtır." ifadesi anlatının 10. yüzyıldan bir başka deyişle sözlü kültür ortamından yazılı kültür ortamına 11. yüzyılda geçirildiği savını desteklemektedir. Bundan hareketle, Satuk Buğra Han etrafında teşekkül eden efsanelerin camii ve türbe gibi halk mimarisi etrafındaki sözlü kültür ortamında yaşatılarak aktarıldığı söylenebilir. Yazılı kültüre dair ilk bilgi, Satuk Buğra Han'ın ölümünden yaklaşık 150 yıl sonra *Tarih-i Kaşgar* adlı eserde olduğu gözönünde tutulursa, bu 150 yıllık zaman içerisinde anlatının yukarıda bahsedilen mekânlara bağlı olarak toplumsal hafızada sözlü kültür ortamında yaşatılıyor olması kuvvetle muhtemeldir.

Satuk Buğra Han'a dair anlatıların yer aldığı tezkireleri inceleyen ilk çalışmalar, Shaw (1878) ve Grenard'a (1900) aittir.

Türk edebiyat tarihi açısından M. Fuat Köprülü'nün 1920 yılında oluşturduğu farkındalık ve daha sonra Osman Turan'ın öncül çalışmalarından sonra bazı

akademik çalışmalarda Satuk Buğra Han ve anlatısına yer verildiği görülmektedir. Türkiye’de tezkire metninin esas alındığı ilk çalışma ise Osman Turan’ın 1939-1940 tarihinde Grenard’dan kısım kısım çevirdiği tezkiredir. Tezkire merkezli diğer çalışmaların 2011-2016 tarihleri arasında kaleme alındığı tespit edilmiştir. 2011 yılından sonra tezkireye dair çalışmaların arttığı dört tane dilbilim ve bir tane halk edebiyatı alanında makalenin yazıldığı tespit edilmiştir. Önceki yıllarda konuyla ilgili çalışmaların yetersizliği, tezkire nüshalarının Türkiye dışında bulunması ve bu hususta araştırmacıların yabancı kaynaklardaki tartışmalardan haberdar olmamaları ile açıklanabilir.

Satuk Buğra Han ile ilgili Türkiye’de yapılan çalışmaların bütüncül bir yaklaşımdan uzak olduğu ve tezkirenin sadece Satuk Buğra Han’ın tarihî ve menkıbevi kişiliğinden bahsedilen kısımlarının Türkiye Türkçesine aktararak özellikle dilbilim açısından incelendiği tespit edilmiştir. Araştırmacıların bu tutumu bir başka ifadeyle bütüne değil de parçaya odaklanmaları, anlatının yazılı kültür içerisinde bugüne nasıl geldiğinin gözardı edilmesine neden olmuştur. Satuk Buğra Han tezkiresinin içindeki anlatıların nasıl tek bir çatı altında – bir kitapta toplandığı- bir araya geldiği ve nesilden nesle aktarıldığı sorusu tezkiredeki şahsiyetlerin ortak özelliği olan Üveysîkle açıklanabilir.

Z. V. Togan’ın dile getirdiği *Tezkire-i Satuk Buğra Han* adıyla bilinen evliya tezkiresine Veysel Karanî’ye dair anlatının sonradan eklendiği görüşünün tezkirenin içeriği gereği mümkün gözükmediği, aksine Satuk Buğra Han’ın bu tezkireye sonradan eklenmesinin daha makul olduğu söylenebilir. Togan’ın bu şekilde düşünmesinde tezkirenin içeriğinden ziyade tezkirenin adının Satuk Buğra Han olması ve sadece Satuk Buğra Han’dan bahseden kısımlarının Türkçeye çevrilmesi ya da Türkiye Türkçesine aktarılması gerekçe gösterilebilir. Kısaca bu durum, araştırmacıların tezkirenin bütününden ziyade belli bir parçasına odaklanmalarından kaynaklanabilir.

Tezkire her ne kadar Satuk Buğra Han adını taşıyor olsa da bu tezkirelerde Satuk Buğra Han’dan bahseden kısımlar tezkirenin tamamı düşünüldüğünde çok az bir bölümünü teşkil etmektedir. Tezkirenin bu adla maruf olması tezkirenin “tamamının

sanki sadece Satuk Buğra Han'dan bahsediyormuş gibi" bir yanılgının oluşmasına neden olmaktadır.

Satuk Buğra Han hakkında bilgi veren ve yapılan çalışmaları ele alan bu bölüm, bu konuda yapılacak yeni çalışmalara derli toplu ve kronolojik bilgi takdim edip yol göstereceği gibi mevcut bilgilerin sorgulanması ve eleştirilmesini de sağlamaktadır.

1.2. Satuk Buğra Han Tezkiresi'nin Özellikleri (Adlandırılışı, Müellifi, Müstensihî, Dili, Yazılış Dönemi ve Nüshaları)

“Türkiye ve Dünya kütüphanelerinde ne kadar yazma eser bulunduğunu bilmiyoruz. Millî kültür ve medeniyetimiz en küçük ayrıntılarına kadar bilinmesine ihtiyaç vardır. Bunların bilinmesi bizi sadece geçmiş hakkında aydınlatmayacak, yaratılacak yeni kültür ve medeniyet ekseninde de birer yapı taşı olarak kullanılacaktır.” Mehmet Kaplan (2013: 189).

Türk tarihi ve edebiyatı açısından taşıdığı önem göz önünde bulundurulduğunda, *Tezkire-i Satuk Buğra Han* hakkında çok az çalışmanın mevcut olduğu görülecektir. Tezkire hakkındaki çalışmaların yetersizliği, nüshaların elde mevcut olmaması ile izah edilebilir. Bu durumu Köprülü şu şekilde ifade etmektedir: “Avrupa kütüphanelerinde ve hususi ellerde birbirinden az çok farklı çeşitli nüshaları ve hatta R. B. Shaw tarafından kısmen tercüme edilmiş ve yayımlanmış parçaları mevcut ise de, yazık ki eski bir metnine tesadüf edilmemiştir” (2011: 189). Bu açıdan Tezkire'nin nüshalarının hangi ülkelerde ve hangi adlarla kayıtlı olduğunun tespiti hem bu çalışma için hem de bu konuda çalışacaklara kılavuz mahiyetinde olacaktır. Zira tezkire hakkında yapılan çalışmaların kısmen de olsa birbirinden bağımsız ve eksik olması bunun gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu bölümde öncelikle tezkirenin adlandırılışı, müellifi ve müstensihî, dili, yazıldığı dönem ve son olarak da tezkirenin tespit edilen nüshaları ve bu nüshaların özellikleri hakkında bilgi verilmiştir.

Tezkirenin Adlandırılışı

Tezkirenin nüshalarının tespiti hususunda dikkati çeken önemli nokta, tezkirenin kütüphanelerde benzer ve farklı adlarla kayıtlı olmasıdır. Bu adlandırmaların tespiti hem bu çalışma hem de ileride bu konuda çalışacaklar için önem taşımaktadır. Millî Kütüphane'nin el yazmaları bölümünde Satuk Buğra ve Saltuk⁴⁴ Buğra adlarıyla tarama yapılmıştır. Bunun neticesinde Millî Kütüphanede İngiltere'de bir, Fransa'da bir, Almanya'da bir ve ABD'de dört nüsha olmak üzere toplam yedi tezkire nüshasının künyesi hakkında bilgi verildiği tespit edilmiştir. *Hikâye-i Sâltuk*

⁴⁴ Toplumsal bellekte Satuk Buğra adı yerine Saltuk Buğra adının kullanılma eğiliminden dolayı Millî Kütüphane'de bu şekilde arama yapılmıştır. Bu konuya “3. 2. Ad Verme Geleneği ve Satuk Buğra Han” başlığı altında ayrıntılı olarak yer verilmiştir. Ayrıca Tezkire-i Üveysiye adıyla da arama yapılmış ve bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Buğra Hân adıyla kayıtlı Almanya /Berlin nüshası dışındaki diğer altı nüsha “Tezkire-i Satuk Buğra Hân” adını taşımaktadır. Tezkirenin bu yedi nüshası dışında diğer nüshalar hakkındaki bilgilere ise tezkire hakkında yazılmış Türkçe ve yabancı yayınlar sayesinde erişilmiştir. Eserin beş nüshası hakkında bilgi veren H. F. Hofman, beşinden sadece Taşkent nüshasının adına yer vermektedir. “*Tercüme-i Tezkire-i Buğra Han ve Tezkiretü'l-Evliyâ-yı Buğrahanî* Taşkent'te bulunmaktadır” (1969: 59-61). Ayrıca H. F. Hofman, “eserin Farsça özgün metninin adının *Tezkire-i Uveysiye* ya da *Tezkire-i Buğrahânî* olduğunu”⁴⁵ (1969a: 59) belirtmektedir.

Ö. Kaya ise Rusya Bilimler Akademisi, Asya Halkları Enstitüsünde, Uygurca El Yazmaları kısmında yer alan, 1876 yılında istinsah edildiği bilinen *Tezkire-i Hakim Ata* risalesinin yer aldığı mecmuada 1b-9a varakları arasında Tezkire-i Hâce Ebu'n-Nasr-ı Sâ mânî; 9a-35a varakları arasında da Tezkire-i Sultan Satuk Buğra Han'ın bulunduğunu kaydetmiştir (2007: 21). *Tezkire-i Hâce Ebu'n-Nasr-ı Sâ mânî* adı altında bilgi verilen nüshadan hareketle, Satuk Buğra Han hakkındaki anlatının farklı adlarla kayıtlı tezkirelerin içerisinde de yer verilebileceği söylenebilir.

E. Dağıstanlı ise “Tezkire-i Buğra Han'ın Çağatayca Yazılmış Bir Nüshası” adlı makalesinde nüshanın mürettibi tarafından *Tezkire-i Buğra Han* olarak adlandırılmış olup Buğra Han'ın menkıbesinin yanı sıra Uveysî sufiliğini ve şeyhlerinin menkabelerini de içerdiğini, yazmada kitabın adının “bu kitâbnı tezkire-i bugrahan ataldı” (2012: 1315) şeklinde geçtiğini ifade etmektedir. E. Dağıstanlıoğlu'nun ele aldığı İngiltere nüshası Millî Kütüphane'de “Tezkire-i Satuk Buğra Hân” adıyla kayıtlı iken eserin ilgili bölümlerini Türkiye Türkçesine aktaran E. Dağıstanlıoğlu'nun bu metninde “tezkire-i bugrahan” ifadesini kullandığı görülmektedir. N. Erim (2011), *Tezkire-i Satuk Buğra Han [65b-89b] (Giriş, Dil-Yazım Özellikleri, Transkripsiyonlu Metin, Dizin-Sözlük)* adlı yüksek lisans tezinde Özbekistan/Taşkent nüshasını esas alır ve burada yazarın esere ad verişini yazarın kendi ifadesiyle şöyle açıklar:

⁴⁵ H. F. Hofman (1969: 59), A. B. Sadaddin maddesini hazırlarken, kendisine sıklıkla Tezkirenin yazarlığının atfedildiğini beyan etmiştir. A. B. Sadaddin, *Tezkire-i Buğrahanî* veya *Tezkire-i Uveysiye* olarak adlandırılan bu tezkirenin yazarı olarak tanıtılmıştır. Sözü geçen adlandırmanın zaman içinde Uveys-i Karanî [History of Uvais Qaranî] şeklinde nam saldığı kaydedilmiştir.

[65a] Bu tezkirede ékki pādšāh Ḥazret-i (4) Ḥasen Buğra Ḥān Ġāzī, Ḥazret-i Şehīd Arslan Ġārs (5) islām yolıǵa irşād kılmakları beyān tapǵaç ve diǵer (6) ekşerī sözi tārīḥ-i Buğra Ḥān üçün ve hem Ḥazret-i Sulṭān (7) Ḥasen Buğra Ḥān Ġāzī, Ḥazret-i Şehīd Arslan Ḥān (8) Ġāzī, Ḥazret-i Sulṭān Yūsuf Ḳādir Ḥān Ġāzī, Pādşāh-ı (9) münāsibniñ ism-i şerīflerini közlep muña Tezkiret’ül-Buğra Ḥān at (10) kıyodum” (Erim, 2011: 22).

Bu nüshada müellifin tezkireye “Tezkiretül’l Bugra Han at koydum” şeklindeki ifadesinden hareketle, tezkirenin tamamının ad almasında Satuk Buğra Han’ın tarihî ve menkıbevi kişiliğinin ağır bastığı söylenebilir.

Ayrıca *Tezkiretül’l Üveysiyye* adlandırması “Üveysilik” ile “Satuk Buğra Han” arasındaki ilişkiyi açıkça ortaya koymaktadır.⁴⁶ İngiltere ve ABD nüshaları da *Tezkire-i Satuk Buğra Hân* adıyla kayıtlıdır. Ayrıca Berlin nüshasının “Hikâye-i Sâltuk Buğra Hân”⁴⁷ olarak Millî Kütüphanede kayıtlı olduğu görülmektedir.

Bu çalışmada esas alınan Paris nüshası ise Millî Kütüphanede “Tezkire-i Satuk Buğra Han” adıyla kayıtlıdır. Hazret-i Satuk Buğra Han’ın mübarek silsilelerinin tezkiresi ve bazı Üveysî ulularının makamları ve kerametlerinden bahsediliyor olması Paris nüshasında şu şekilde geçmektedir:

[4a] (7) tefrākniñ arasında pūşide édi şubu cihetdin ḥazret-i sulṭān (8) Satuk Buğra Ḥān ḳaddese-allāhu sırrehu’l ‘azīzǵa mübārek silsileleride tezkire (9) fitülgey ba’zı Uveys büzürglerniñ aṭaları işbāt tafip ve aḥvālları (10) beyān tafip ba’zı maḳāmātları kerāmātları fi’-lcümle ma’lūm bolǵay édi.

Tezkire’nin adlandırılması ve adlandırmadaki farklılıklar başlı başına önem taşımaktadır. Konuyla ilgili araştırmalardan hareketle anlatının özetle; *Hikâye-i Saltuk Buğra Hân*, *Tezkire-i Satuk Buğra Hân*, *Tezkire-i Hâce Ebu’n Nasr-ı Sâ mânî*, *Tercüme-i Tezkire-i Buğra Han*, *Tezkiretül’l Evliyâ-yı Buğrahanî*, *Tezkire-i Üveysiyye*, *Tezkire-i Buğrahanî*, *Tezkiretül’l Buğrahan* olmak üzere sekiz farklı adla kaydedildiği tespit edilmiştir.

⁴⁶ Bu konuya ikinci bölümde “ Satuk Buğra Han’ı Bugüne Taşıyan Köprü/Tasavvufi Akım: Üveysilik” başlığı altında detaylı bir şekilde yer verilmiştir.

⁴⁷ Çalışma hakkında yapılan araştırmalar neticesinde toplum belleğinde Satuk Buğra ile Saltuk Buğra adının kimi zaman karıştırıldığı tespit edilmiştir. Bu nedenle internet üzerinden yapılan ve diğer araştırmalarda her iki adı yazarak arama yapılmıştır. Bunun neticesinde de bu fikrimizi destekleyecek birçok örnek tespit edilmiştir. Bu konuya üçüncü bölümde ayrıntılı bir şekilde yer verileceği için burada değinilmeyecektir, sadece nüshaların adlandırılması hususunda Millî Kütüphanede künyesi verilen “Hikâye-i Sâltuk Buğra Hân” adlı nüshanın orijinal kapağında bu adın bulunmadığı eseri internet ortamına kaydeden kişiden kaynaklanan bir yanlışlık olması kuvvetle muhtemeldir.

Tezkirenin Müellifi ve Müstensihi

Tezkirenin müellifi ve müstensihi konusunda farklı görüşler mevcuttur. Rus araştırmacı E. M. Molotova'nın bu konudaki görüşleri şöyledir:

Tezkirenin yazarının bazı nüshaların yazarlarının mevcut, bazılarının ise anonim olduğunu ifade eder. N. D. Miklukho-Maklay, Taşkent'te bulunan bir nüshanın yazarının Ahmed ibn Sa'dad-Din el-Uzgani an-Namangani adlı bir kişi olduğuna işaret eder. Bu bilgi Muhammed Gada ibn Muhammed İbrahim'in yapmış olduğu, söz konusu nüshanın çevirisinin verileriyle çelişmektedir. Çevirinin son sözünde orijinal metnin yazarının Hoca Muhammed Şerif olduğuna işaret edilir. Ancak V. L. Vyatkin'in koleksiyonunda "Buğra Han Tezkiresi" adı altında, içerik olarak benzer bir eser bulunmaktadır ve eserin yazarı olarak Abd aş-Şahid ibn Abd el-Hamid Samarkandi diye bir kişi işaret edilmiştir. N. D. Miklukho-Maklay "Tacikçe ve Farsça El Yazmaların Tasviri" adlı çalışmasında, adı geçen kişiler arasında hangisinin *Buğra Han Tezkiresi*'nin gerçek yazarı olduğunu söylemenin zor olduğunu dile getirir. A. M. Muginov'a göre C 544/589d numaralı nüshanın yazarı Molla Hacı-bey'dir, diğerleri ise anonimdir. Mir Hüseyin Şah "Buğra Han Tezkiresi"nin yazarının Ahmed ibn Sa'd ad-Din el-Uzgani olduğunu var saymaktadır (2008: 22-26).

J. Baldick, "Buğra Han Tezkiresi"nin Farsça versiyonunun yazarının Ahmed Uzgani olduğunu ifade eder. Fakat Baldick bu sonuca nasıl ulaştığını açıklamamıştır (1993: 12-13). D. Deweese'in (1996: 92) tahminlerine göre, J. Baldick bu görüşünde kılavuz kitaplar derlemiş olan H. F. Hofman'dan ya da Ç. A. Stori'den esinlenmiştir. Ancak J. Baldick, Fergana Vadisi doğumlu, yukarıda bahsi geçen kılavuz kitaplarda zikredilmiş olan yazarın isminin Ahmed ibn Sa'd ad-Din el-Uzgani an-Namangani olan tam şekline rağmen, kısa şekli olan Ahmed Uzgandi'ye işaret eder (Molotova, 2008: 22-26).

V. P. Yudin'e göre "*Buğra Han Tezkiresi*"nin yazarı, Doğu Türkistanlı Üveysî sufilerin son temsilcilerinden biri olan Hoca Muhammed Şerif'tir. Hoca Muhammed Şerif Kaşgar'da ideolojik, politik ve ekonomik anlamda büyük rol oynamış güçlü dinî-politik bir birliğin lideridir. Çok uzun bir süre Çağatay hanı Abdur-Raşid'e (1569-1570) ruhani akıl hocalığı ve danışmanlık yapmıştır. Kaşgar baskısının derleyicisine göre ise bahsi geçen eserin yazarı Molla Hacı'dır. Nüshaların her birinin yazarının saptanması gelecekteki bir uğraş olup bundan sonraki araştırmalarda, *Buğra Han Tezkiresi* eserinin yazarının kim olduğu konusu açıklık getirilmesi gereken bir meseledir. Her nüshanın yazarı Tezkire'nin oluşumunda kendi yaklaşımını sergilemiştir. Halk arasında var olan menkıbeler yazarın sözcükleri doğrultusunda bir araya gelmiştir" (Yudin'den akt. Molotova, 2008: 22-

26). Bunların yanısıra, H. F. Hofman (1969b: 182-183) Z. V. Togan'ı referans göstererek aynı fikirde olduğunu beyan etmiştir. Z. V. Togan'ın Çağatay Han'ının oğlu olduğunu kaydettiği Muhammed Şerif'in adına Çağatay Han'ının evlatları arasında rastlayamamış olduğunu beyan etse de sözü geçen referans kaynağa güvenmeyi yeğlemektedir. Bu bilgilerden hareketle sözü geçen nüshanın Muhammed Şerif tarafından 1769-70 yılında Tezkire-i Buğra Han adıyla yazılmış olduğunu kaydetmiştir.

N. Erim (2011: 22), *Buğra Hanlar Tezkiresi*'nin Karahanlılar dönemine ilişkin ve Molla Hacı'ya ait olan bu eserin, Abdurrahim Sabit tarafından neşredildiğini ifade etmektedir.

J. Baldick,⁴⁸ "Eserin müellifi olarak Ahmed Uzganî ismine yer vermektedir. *Tezkire-i Üveysiyye*, Ahmed Uzganî'nin (XVII. yy) 1600'lü yıllarda, şimdiki Kırgızistan'da bulunan Uzgan'da muhtemelen kendisi de Üveysî bir derviş olan Ahmed isimli bir müstensih tarafından kaleme alınmıştır" (1993: 11-12).

N. Tosun da bu doğrultuda "Üveysîlik" hakkında hazırlamış olduğu başvuru eserinde söz konusu hareketin coğrafi olarak Orta Asya ve Doğu Türkistan sahası ile ilişkilendirildiğini şu sözleriyle ifade etmiştir:

Üveysîlik'ten bahseden çalışmaların Orta Asya ve Doğu Türkistan'da kaleme alındığı görülmektedir. Bunlardan biri, Muhammed Şerîf adlı bir Üveysî şeyhinin menkıbelerini anlatan Tezkire-i Hoca Muhammed Şerîf Büzürgvâr'dır. Muhammed Şerîf, Ahmed Yesevî ile Satuk Buğra Han'ın ruhaniyetinden istifade eden Üveysî bir şeyh olup 963 (1556) veya 973'te (1566) Yarkend'de vefat etmiştir. Doğu Türkistan'da Türkçe yazılan eserin manzum ve mensur iki versiyonu vardır. Manzum olanını Muhammed Sıddîk Zelîlî 1742-1744 yılları arasında kaleme almıştır. Müellifi bilinmeyen mensur versiyonun Saint Petersburg ve Lund'da yazma nüshaları mevcuttur. Eser Masami Hamada tarafından Kyoto'da yayımlanmıştır. Bir diğer eser, Ahmed b. Sa'deddin el-Özgenî en-Nemengânî'nin muhtemelen XVII. yüzyılda Farsça kaleme aldığı, XVIII. yüzyılda Muhammed Gedâ b. Muhammed İbrâhim tarafından Doğu Türkistan'da Türkçe'ye çevrilen ve *Tezkire-i Bugrâ Hânî* (Tezkire-i Üveysiyye) adıyla bilinen eserdir (Tosun, 2012a: 400).

⁴⁸ Sözü geçen çalışmada, J. Baldick tarafından incelenen nüshada Veyssel Karanî'nin menkabevî hayat hikâyesini ve Doğu Türkistan'da VII-XVI. yüzyıllar arasında yaşadığını söylediği birtakım Üveysî şeyhlerinin hayat hikâyelerini ve menkıbelerini ihtiva ettiği kaydedilmiştir. J. Baldick (1993: 32-35), muhtemelen *Tezkire-i Üveysiyye*'nin Ahmed Uzganî'nin kaleminden çıkmış olabileceğini tahmin ettiği menkıbesine dayanarak bu zat hakkında geniş bilgi verir. Bu kitaba göre aslen Sayramlı olan Muhammed Şerif, anne ve babasını küçük yaşta kaybederek Semerkand'a gelmiş ve burada sufiliğe ilgi duymuştur. Yıllarını riyazet yaparak geçirmiştir. Daha sonra hacca gitmiş ve Medine'de Peygamber'in kabrinde mücavir olarak kalmıştır. İşte burada geçirdiği gecelerden birinde, onun ruhaniyetiyle doğrudan irtibat kurmuş, Peygamber kendisine talimat vermiş ve bu talimatı icraya bizzat onu yetkili kılmıştır. Daha sonra Doğu Türkistan'a dönen Muhammed Şerif, burada Peygamber'in talimatını yaymaya başlamış ve bir tekke açarak Üveysî tarikatını kurmuştur.

İ. Özkan, tezkirelerin müellif ve müstensihleri hususunda açıklık bulunmadığını ifade eder ve Tezkire-i Buğra Han'ın müellif ve müstensihleri konusundaki tartışmaları şu sözlerle özetlemektedir:

Şahabeddin Mercanî, Tezkire-i Buğra Han'ın *Ahmed İbni Sa'dü'l- Argunî* tarafından telif edildiğini belirtmektedir. Fakat Özbekistan ilimler Akademisi'nin Şark yazmaları katoloğunda Türkçe *Tezkire-i Satuk Bugra Han*'ın müellifi olarak *Ahmet bin Sadeddin Argunî* kaydedilmiştir. *Julian Baldick*'in Farsça Tezkire-i Üveysiyye ile Tezkire-i Buğra Han adlı eserlerin *Ahmed bin Sa'dedinü'l-Uzganî an Nemaganî* tarafında telif edildiği şeklindeki tezine Dewin DeWeese itiraz eder. DeWeese, Taşkent yazmasına *Ahmed bin Sadaddin Uzganî*'nin yanı sıra Abduş-şahid bin *Abdulhamid Samarkandî*'nin adının da derkenar edildiğini belirtir Devin DeWeese, Baldick'in eserinin kaynağı ve nüsha şeceresi konusundaki bilgi ve değerlendirmelerine ihtiyatla yaklaşmaktadır. O, Baldick'in sözü geçen kitabında bazı faydalı kısımlar olmakla birlikte çalışmasına esas aldığı el yazması metinlerin incelenmesi, tarihi, müstensih ve yazarları konusunda doyurucu ve sağlıklı bilgi vermediği, dolayısıyla tarihî ve dinî olan hususların birbirini karıştırdığı kanaatindedir (2013: 4).

İ. Özkan, Zeki Velidi Togan'ın *Argunî* şeklinde okuduğu kelimeyi J. Baldick'in muhtemelen *Uzganî* şeklinde okuduğunu, bazı Türkçe yazmalarda da geçen bu isimlerin yanı sıra *Muhammed Geda bin Muhammed İbrahim*'in de Türkçe Tezkirelerin müellifi olarak belirtildiği görüşündedir. İ. Özkan, bir kısım tezkirelerde ise ne müellif ne de müstensih adı kaydedildiğini ve bu sorunun köklü olarak çözümünün ancak *Tezkire-i Satuk Buğra Han* adlı el yazması eserin bütün nüshalarının toplanarak nüsha şeceresi ile müellif ve müstensihleri hakkında ciddi bir araştırma yapılması ve sonuçlarının ortaya konulmasıyla mümkün olacağı kanaati taşıdığını (2013: 4) kaydeder.

Amerika Birleşik Devletleri'nde de dört nüshası kaydedilen bu tezkirenin Millî Kütüphanedeki⁴⁹ nüshalarının birinin künyesinde müellif ve müstensihe dair herhangi bir bilgi yer almazken; ikisinde müellifin Molla Hacı olduğu bilgisi kaydedilmiştir. Bunlardan sadece birinde ise müstensihinin Molla Kurbân olduğu belirtilmektedir

N. Erim, *Tezkire-i Satuk Buğra Han [65b-89b] (Giriş, Dil-Yazım Özellikleri, Transkripsiyonlu Metin, Dizin-Sözlük)* adlı yüksek lisans tezinde Özbekistan Bilimler Akademisi Şarkşinaslık Enstitüsü Kütüphanesinde 1818 katalog numarası ile kayıtlı eseri esas almıştır. Eserin yazarı Kaşgarlı Niyazi'dir (2011: 23). H. F.

⁴⁹ http://yazmalar.mkutup.gov.tr/detay_goster.php?k=96429; ilk erişim 05. 01. 2013.

Hofman (1969a: 60) da, 19. yüzyılın başında yazılan İngiltere nüshasının mütercimi olarak yine M. Niyâzî Kâşgarî'yi [Niyaz bin Abdulgafûr Kaşgarî] göstermektedir.

Paris nüshası⁵⁰, Ankara Millî Kütüphane el yazmaları bölümünden elde edilen bilgilere göre; Fransa Millî Kütüphanesi Türkçe Yazmaları bölümünde, arşiv numarası Regius olarak geçmektedir. *Tezkire-i Satuk Bugra Hân* eser adıyla yer alan nüshanın yazarı Millî Kütüphane'de Satuk Bugra Han Gazi olarak yazılmıştır. Bu eserin müellifinin bizzat Satuk Buğra Han'ın olması imkân dışıdır. Bu yanlışlığın, kütüphanedeki kişiden kaynaklı olması kuvvetle muhtemeldir. Ayrıca tarafımızca Türkiye Türkçesine aktarılan bu nüshanın herhangi bir yerinde müellif ya da müstensihle ilgili bir bilgiye tesadüf edilememiştir. Yukarıdaki bilgilerden hareketle tezkirenin müstensih ve müellifine yönelik araştırmacıların birbiriyle örtüşen görüşleri olduğu kadar farklı tespitlerinin de bulunduğu görülmektedir.

Tezkirenin Dili

Söz konusu tezkirenin diline dair de çeşitli görüşler mevcuttur. E. M. Molotova (2008: 22-26), eserin "A. A. Semyönov'a göre Kaşgar Lehçesi'nde yazıldığını ve A. M. Muginov ve N. D. Miklukho-Maklay'a göre ise eserin Farsçadan Uygurcaya çevrildiğini ifade eder. Tezkirenin Farsça ve Türkçe nüshalarının olduğunu ise satır arasında şu şekilde ifade etmektedir: "Keşke menkabenin (Buğra Han Tezkiresi) Farsça ya da Türkçe versiyonlarının anlatımı ile ilgili mesele bir kenara bırakılıp, söz konusu eserin az biliniyor olmasının altı çizilmiş ve araştırma sürecinde kaynağın güvenilirliğini açıklamak için çok daha derin incelemeler talep edilmiş olsaydı" (Molotova, 2008: 22-26).

Bu bilgilerden hareketle D. Deweese (1996: 93) tarafından vurgulanan, nüshaların çok sayıda ve dilde istinsah edildiği fikri doğrulanmaktadır. M. T. Berbercan da R. B. Shaw'ın (1875: 105) eserinde alıntılardığı okuma parçalarının Arap harfleri ile verildiğine dikkat çekmektedir. Aynı eserde, Arap harfleriyle verilmiş bu parçaların⁵¹ ayrıca İngilizce tercümesi (1875: 87-107) de yer almaktadır. M. T.

⁵⁰ http://yazmalar.mkutup.gov.tr/detay_goster.php?k=123905; ilk erişim 01. 05. 2013.

⁵¹ Burada R. B. Shaw, harflerin Arapça olmakla birlikte okunuşlarının Türkçe olduğuna dikkat çekmiştir. Bu eserde sözü geçen okuma parçaları ek olarak verilmiş olup, sayfa 109'dan sonra başlamaktadır. Ekte yer olan okuma parçalarına sayfa numarası verilmemiştir.

Berbercan'ın bu çalışması (2011: 433) bu bağlamda sözü geçen okuma parçalarından hareketle kaleme alınmıştır. “İlk olarak R. B. Shaw'ın neşrettiği bu metin, Buğra Tezkiresi'nin bütününün bir özeti olacak şekilde bilinçli olarak seçilmiş ve kısaltılmış parçalardan oluşmaktadır. 29 parça hâlinde neşredilen bu metnin, gösterdiği dil özellikleri bakımından, arkaik dil unsurlarını bünyesinde barındırmakla birlikte, tipik “Klasik Dönem Sonrası Çağatayca” özellikleri gösterdiği anlaşılmaktadır” (Berbercan, 2011: 433). E. Dağıstanlıoğlu ise mezkûr çalışmasında incelediği eserin Klasik Çağatayca'nın dil özelliklerini taşımakla beraber, Özbekçe ve Çağdaş Uygurcanın ses ve şekil bilgisi özelliklerini de barındırdığını kaydetmiştir. *Tezkire-i Buğra Han* kitabının hem ses hem şekil bilgisi bakımından Çağatayca öncesi arkaik örnekleri de içerdiği bilgisini vermektedir. Eser bu özellikleriyle, hem Çağatayca'dan çağdaş Türk lehçelerine geçişi yansıtmakta hem de içerdiği arkaik yapılarla dikkat çekmektedir. Yazmanın Çağatayca dışında en çok Çağdaş Uygurcanın dil özelliklerini barındırdığı görülmektedir. Kitabın ilk sayfasında karışık bir hâlde yazılmış ifadelerin içinden tespit edebildiğimiz “tarihka bir ming iki yüz yétmiş ... (1853-1854) inal aksuluk tahriri ahir boldı” cümlesi eserin Çağdaş Uygurcayla olan bağını da açıklar niteliktedir (2012: 1313). N. Erim (2011: 23) esas aldığı nüshada, Türkçe kelimelerin yanında Arapça ve Farsça kelimelerin yoğun olarak bulunduğunu ve kısa manzum bölümlerin de yer aldığını ifade etmektedir. N. S. Banarlı'nın tezkirenin dil ve şekil özellikleri hakkındaki görüşleri ise şöyledir:

Satuk Buğra Han Destanı'nın eldeki yazmalarında dil, halk ağzına girmiş Arapça ve Acemce kelimelerle geniş ölçüde birleşmiş bir lisandır. Türkçenin yeni medeniyetin kelimeleriyle birleşmesi tarihin tabii neticesi olan bu dilde, ayrıca dikkate değer bir sadelik, orta bir halk Türkçesi edası vardır. Eserin söylendiği zamandan yüzyıllarca sonra kopya edilmiş olması, onun lisanı hakkında bir hüküm vermeyi güçleştirmiştir. Bununla beraber aynı dilde daha ilk söyleniş yıllarının kelime ve hatıralarının bulunduğu da sezilmektedir (Banarlı, 1971: 269).

Tespit edilen diğer nüshaların özelliklerinden hareketle tezkirenin diline dair Berlin nüshası, ABD nüshaları ve Fransa nüshasının Türkçe; İngiltere/Londra nüshası ve Özbekistan nüshasının Çağatayca; Rusya/Leningrad nüshasının Uygurca olduğu bilgisine yer verilmektedir. Çalışmada esas aldığımız Paris nüshası ise klasik sonrası Çağatayca dil özelliklerini taşımaktadır.

Yazılış Dönemi

Tezkire'nin yazıldığı ilk döneme ve en eski nüshaya ilişkin elimizde kesin bir bilgi henüz bulunmamaktadır. N. Atsız bu konuda *Türk Edebiyatı Tarihi* adlı eserinde “Karahanlılar Çağında Türk Edebiyatı” başlığı altında “Argu=Argun” boyundan Sa'd oğlu Ahmed (Ahmed ibn-i Sa'd ül Argunî) adlı bir kişinin eseri olan bu tezkerenin, Satuk Buğra Han ile çocuklarının menkıbelerinden bahseden mensur bir eser olduğunu ve on birinci asır mahsullerinden (2015: 151) olduğu bilgisine yer vermektedir. Atsız'ın bu eseri 11. yüzyılın kaynağı olarak değerlendiren neyi referans aldığı bilinmemektedir.

Eldeki nüshaların yazıldığı dönemden çok sonra istinsah edildiği bilinmektedir. Satuk Buğra Han hakkında bilgi veren en eski kaynağın *Tarih-i Kaşgar* (M. 1093) olduğunu Cemal Karşî, M. 1300 civarında yazdığı *Mülhakat el-surah* adlı yapıtında bildirmektedir. Satuk Buğra Han'ın Müslüman oluşuyla ilgili hikâyenin tercümesi (Şeşen, 2001: 18) olan bu eser, anlatının 11. yüzyılda sözlü kültür ortamında anlatıldığının ve yazılı kaynaklara aktarıldığının önemli bir göstergesidir. 10. yüzyılda yaşadığı tarihî kayıtlarla sabit olan Satuk Buğra Han hakkındaki tarihî ve menkıbevi anlatıların kendisinden yaklaşık 150 yıl sonra kayıtlara geçmesi bu süreçte anlatının toplum belleğinde sözlü kültür ortamında canlı tutulduğunun bir ispatı olarak yorumlanabilir.

Buğra Han Tezkiresi eserinin yazılış tarihiyle ilgili çeşitli görüşler mevcuttur. Doğu Türkistan'da tarihsel süreci analiz eden V. P. Yudin, *Buğra Han Tezkiresi*'nin 16. yüzyılın ikinci yarısında meydana getirildiği sonucuna varmaktadır (Yudin'den akt. Molotova, 2008: 22-26). “Haciografik bir eser (menkıbe) olan *Buğra Han Tezkiresi*, 10-18. yüzyıllar arası Doğu Türkistan ve Orta Asya tarihinin değerli ve güvenilir bir kaynağıdır (Molotova, 2008: 22-26).

F. Grenard, *Buğra Han Tezkiresi*'nin var olan en eski nüshası olduğu düşünülen XVII. yüzyıldan kalma bir nüsha ile bu nüshadan bölüm yerleri kısmen değiştirilerek ve kısaltılarak 1889'da oluşturulmuş başka bir nüshayı karşılaştırarak incelemiştir (1900: 5-79; 1939a, 1939b, 1939c, 1939d).

Kazak âlim V. P. Yudin de benzer bir görüşe sahiptir. “15-18. Yüzyıllar Arası Kazak Halkıyla İlgili Pers ve Türk Kaynakları” adlı makalesinde V. P. Yudin, anlatımsal kaynakları seküler ve dinî olarak ikiye ayırır. “Somut-tarihî materyal içeren menakıbnameler ve dinî yazılı çalışmalar”, sufizmin, İslamiyet’in ve sufiliğin dogmalarının yayılımının ve İslam büyüklerinin “ruhani kahramanlığının” temel bildirisi niteliğindedir. “Buğra Han Tezkiresi” kaynakların tam olarak bu kategorisinde yer alır” (Yudin’den akt. Molotova, 2008: 22-26).

J. Baldick (1993: 3), eserin 15. yüzyılın sonunda yazıldığına dair bir varsayımda bulunur. D. Deweese (1996: 96) göre J. Baldick, kendi içerisinde yer alan eserin tarihiyle ilgili tek bir somut bilgiye atıfta bulunmaktadır⁵². Bu, giriş kısmında işaret edilen 1706 yılıdır. Eserin Türkçe çevirisi tam olarak bu yıl tamamlanmıştır. Bu tartışmalarda sıklıkla adı geçen bir diğer isim de E. M. Molatava’dır. Kendisinin bu husustaki görüşleri şu şekilde kaydedilmiştir:

V. L. Vyatkin’in koleksiyonundan çıkan nüshada yazılma tarihi olarak 1207/1792 yılı gösterilir. A. M. Muginov da ele almış olduğu en eski el yazmasının yazılış tarihine odaklanır: C544/589de, D114/589db numaralı nüshalar 18. yüzyılda, kalan 11 nüsha 19. yüzyılda hatta bir tanesi (A 241/589dq) 20. yüzyılda yazılmıştır. Basımı yapılmış olan Kaşgar nüshasının tarihi 1245/1830 yılıdır (Molotova, 2008: 22-26).

Köprülü, Çağatayca’yı “15. yüzyılın ikinci yarısı Klasik Çağatayca, 16. yüzyıl Klasik Çağataycanın devamını, 17. -19. yüzyıllar ise Çöküş dönemi olarak üç döneme ayırır (Karaağaç, 2013: 14). Bundan hareketle Satuk Buğra Han’a dair bu üç ayrı döneme ait yazma nüshaların mevcudiyeti bilindiği ve çalışmada esas alınan nüshanın bu kapsamda 19. yüzyıla ait olması nedeniyle çöküş dönemine ait olduğu söylenebilir, fakat gösterdiği dil özellikleri nedeniyle ve Klasik Çağatayca özellikleri göstermesi nedeniyle 19. yüzyıldan çok önce yazılmış bir nüshadan istinsah edilmesi kuvvetle muhtemeldir.

E. Dağıstanlıoğlu İngiltere/Londra nüshasını incelemiş, söz konusu nüshanın içeriği, yazılış dönemi ve nüshanın fizikî durumu hakkında şu bilgileri kayda geçirmiştir:

⁵² D. DeWeese (1996: 96), Taşkent nüshasının Türkçe tercümesinin 1182/1768-69; Taşkent nüshasının kendisinin yazılmasının da 1118/1706 yılında tamamlanmış olması hakkında şüphelidir. Bu bağlamda, emin olabileceği tek gerçeğin Farsça nüshanın redaksiyonunun 1500-1700 yılları arasında tamamlandığıdır. J. Baldick’in sözü geçen tarihe yaklaşımı hakkında ise, yaklaşık bir yüzyıl kadar geri çekilebileceği görüşündedir. Doğu Türkistanlı A. Uzganı’nın 1565’li yıllarda ölmüş olması bu yaklaşımındaki temel dayanağı olarak sunulmaktadır.

Sultan Satuk Buğra Han menkıbesini içermektedir ve hicri olan tarihin miladiye çevrildiğinde istinsah tarihinin 7 Ağustos 1804 olduğu görülmektedir. Kitabın kapağında ise 1785'ten 1856'ya kadar uzanan üç ayrı tarih yer almaktadır. Bu tarihlemelerin neyi kastettiği bilinmemekle birlikte, bunlardan ikisinin okuyucuların uyguladıkları tarih koyma âdeti olabileceğini ifade eder. Öte yandan bu sayfada karalamayı andıran ve silinmeye yüz tutmuş, okunamayan, birbiri içine girmiş yazılarında bulunmaktadır (Dağıstanlıoğlu, 2012: 1317).

“Rusya/ Leningrad nüshası Rusya Bilimler Akademisi, Asya Halkları Enstitüsünde, Uygurca El Yazmaları kısmında yer almaktadır. Söz konusu nüsha 1876 yılında istinsah edilmiştir” (Kaya, 2007b: 20). Ahmet Yesevî'nin üçüncü halifesi olan Süleyman Hakim Ata hakkında *Tezkire-i Hakim Ata* adıyla 1848 ve 1901 yıllarında yazılan tezkire Kazan'da basılmıştır. *Tezkire-i Hakim Ata* risalesi, Rusya Bilimler Akademisi, Asya Halkları Enstitüsü'nde Uygurca El Yazmaları kısmında bir mecmua içerisinde bulunmaktadır. Mecmua'nın 1b-9a varakları arasında Tezkire-i Hacı Ebu Nasr Samani, 9a-35a varakları arası Tezkire-i Sultan Satuk Buğra Han, 35b-50a varakları arasında Tezkire-i Şeyh Bahaüddin, 50 b-71b varakları arası Tezkire-i Hacı Muhammed Şerif bulunmaktadır (Hofman, 1969b: 182; Kaya, 2007b: 20-21). “Muginov katoloğunda verilen bilgilere göre risale, N. Petrovskiy'in koleksiyonunda bulunan yazmanın 72a-87a varakları arasındadır. H. 1293/M. 1876 tarihinde, Turduş Molla Abdullah tarafından istinsah edilmiştir. Müstensih hakkında detaylı bilgi bulunmamaktadır” (Kaya, 2007b: 21).

H. F. Hofman, *Tezkire-i Buğra Han*'ın Çağatayca nüshalarına değinmiş, söz konusu eserin üçü *Taşkent*, biri *İngiltere*, biri de *Leningrad*'da olmak üzere beş nüshasından söz etmiştir Taşkent nüshalarından⁵³ ikisinin tarihini ve adlarını da vermiştir. Bunlardan ilki H. 1230 (M. 1814/15) yılında istinsahı tamamlanmış olan *Tercüme-i Tezkire-i Buğra Han*'dır. Diğer Taşkent nüshasının adı ise *Tezkiretü'l-Evliyâ-yı Buğrahan*'dir ve istinsahı H. 1267 (M. 1851) yılında tamamlanmıştır. İngiltere nüshası ise 19. yüzyılın başında yazılmıştır (Hofman, 1969a: 60-61). N. Erim ise (2011: 23) “Hicri 1321 yılı, muharrem ayının beşi ve salı günü” bilgisini vermektedir. Bu tarih, miladi 1903-1904 yıllarına denk gelmektedir. Bundan hareketle, 20. yüzyılın başında Satuk Buğra Han'ın tezkirecilik geleneğinde aktarıldığı söylenebilir.

⁵³ Taşkent nüshalarının en eskisi 17. yüzyılda, en yenisi ise biraz hasar görmüş olmakla birlikte 1880-81 yılında yazılmıştır (Hofman, 1969a: 60).

D. Deweese'e (1996: 92-93) göre "Türkçe tezkirelerin tarihi Farsçalarına nazaran daha eskidir. Mesela, Tezkirenin Oxford ve Petersburg yazmaları XVIII. yüzyıla aittir. Taşkent'teki Farsça Tezkire el yazmaları ise 1275/1858 (SVR III No: 2104) ve 1285/1868 (SVR X, No: 6924) ile Duşanbe'deki 1289/1872/73 (Firdevsi Halk Kütüphanesi, No: 831) tarihlidir. Buna mukabil, Türkçe el yazması Tezkireler Paris nüshası 1183/1769 (SPb. D114), British Museum 1219/1804, 1256/1840-41 (SPb, D113) ve Taşkent Devlet Üniversitesi 1851 tarihlidir. Ayrıca, D. Deweese (1996: 92), Baldick'in çalışmasına Farsça *Tezkire-i Üveysî*'nin Oxford ve Petersburg yazmalarını esas aldığı, oysa Wrocław, Taşkent Duşanbe, Kabil, Buhara ve Doğu Türkistan'da gibi yerlerde olmak üzere onu çeşitli kataloglara kayıtlı en az on dört nüshasının olduğunu belirtmektedir.

"Tezkire-i Buğra Han'ın en eski yazma nüshası J. Baldick tarafından XVI. yüzyıl olarak tahmin ediliyorsa da, bu tezkirelerin büyük bir kısmı XVIII. ve XIX. yüzyılda Hocalar ve şehir hâkimlikleri döneminde istinsah edilmiştir⁵⁴. İngiliz R. S. Barkley'in incelediği ve bu araştırmaya konu olan Paris nüshasının ilk sayfasında Latin harfleri ile 1869 tarihi kayıtlıdır. Tezkire içerisinde eserin tarihine yönelik başka bir bilgi bulunmamaktadır. Müstensihin bizzat kaydettiği bu tarihte, eserin tamamlandığı anlaşılmaktadır" (Özkan, 2013: 3). Çalışmada esas alınan Paris nüshasının üzerinde Latin harfleriyle 1285 tarihi yazılmıştır. Bu tarihin, eserin telif mi yoksa istinsah tarihi mi olduğu konusunda bir bilgi bulunmamaktadır. Her iki durumda da nüshanın M. 1869/70 ile tarihlenmesi eserin 19. yüzyıl yazılı kültür ortamında anlatıldığını ortaya koymaktadır.

Özetle, eserin tarihine yönelik yukarıdaki bilgilerden hareketle en eski nüshanın 15. yüzyılın sonuna ait olduğu bilgisi yer almaktadır. Bununla birlikte tespit edilen nüshaların büyük çoğunluğunun ise 19. yüzyıla ait olduğu görülmektedir. Bu durum anlatının özellikle 19. yüzyılda toplumun nazarında kanonik bir metin olarak görüldüğünü ve anlatının gazavatname ve hacioğrafya türleri içinde nesilden nesile aktarıldığını düşündürmektedir. En geç döneme ait nüsha ise 20. yüzyılın başlarına tarihlenmiştir.

⁵⁴ J. Baldick (1993: 4, 19), Abdülkerim Satuk Buğra Han'ın da içinde yer aldığı velilerle ilgili *Tezkire-i Üveysiye*'nin tarihini 1600 yıllara kadar çıkarır. Baldick'e göre *Tezkire-i Üveysiye*'deki Abdülkerim Satuk Buğra Han ile başlayan ve diğer velilerle devam eden menkıbeler Doğu Türkistan'dan derlenerek bir araya getirilmiştir. Doğu Türkistan'da XVIII. ve XIX. yüzyıldaki İslamî yapının yerleşmesi için bu anlatılar bir gazavatname olarak ihtiyacı karşılamıştır.

Tezkirenin Nüshaları

Tezkire-i Satuk Buğra Han hakkındaki çalışmalar incelendiğinde eserin nüshalarının tespitine yönelik kapsamlı bir çalışmanın olmadığı, bununla birlikte tespit edilen nüshaların sayısı ve bulunduğu ülkeler konusunda da mevcut bilgilerin ve yayımların kısmen de olsa birbirinden bağımsız ve eksik, kimi zaman da birbirini tekrar eden nitelikte olduğu görülmektedir.

İlk esaslı incelemenin, M. F. Grenard tarafından yapıldığı bilinmektedir. Grenard, mezkûr çalışmasında, *Buğra Tezkiresi*'nin var olan en eski nüshası olduğu düşünülen XVII. yüzyıldan kalma bir nüsha ile bu nüshadan bölüm yerleri kısmen değiştirilerek ve kısaltılarak 1889'da oluşturulmuş başka bir nüshayı karşılaştırarak incelemiştir. Burada, R. B. Shaw tarafından Arap harfleriyle bazı parçaları neşredilen nüshayı da göz önünde bulundurmuş, vardığı sonuçlar nispetinde, İslamiyet etkisinde gelişen Türk tarihinin ilk dönemlerine ışık tutan bu önemli kaynak eseri, çok yönlü bir şekilde analiz eden etraflı bir tarih çalışması ortaya koymuştur (Grenard 1900: 5-79). Bu çalışmanın Türkiye Türkçesine tercümesi 1939-1940 tarihlerinde Osman Turan tarafından yapılmıştır (Grenard, 1939a, 1939b, 1939c, 1939d; Turan, 2010).

Tezkire'nin nüshalarına dair öncelikle Millî Kütüphane'nin yazma eserler bölümündeki veri tabanından da istifade edilmiştir. Daha sonra konuyla ilgili akademik çalışmaları kaleme alan H. F. Hofman, J. Baldick, M. Götz, E. M. Molotova, M. T. Berbercan, E. Dağıstanlıoğlu, İ.Özkan, Ü. Zal, N. Yıldız Ata gibi araştırmacıların görüşlerine yer verilmiştir.

Millî Kütüphane'nin veri tabanında Satuk Buğra Han tezkiresi ile ilgili yedi kayıt bulunmaktadır. Tezkirenin nüshalarının künyelerine dair Millî Kütüphanedeki bilgiler nüshanın bulunduğu ülkeye göre alfabetik olarak aşağıda verilmiştir.

Almanya /Berlin Nüshası⁵⁵ Millî Kütüphanede “Hikâye-i Sâltuk Buğra Hân” adıyla kayıtlıdır ve nüsha hakkındaki genel bilgiler şöyledir: Boyutu 205x135, iç-dış 160x90 mm, yaprak 2-58, satır 11-13, yazı türü nestalik, konu Türk Dili ve Edebiyatı, dili Türkçe, bulunduğu yer Almanya, Koleksiyon Almanya Millî

⁵⁵ http://yazmalar.mkutup.gov.tr/detay_goster.php?k=124212; erişim tarihi 01.05.2013.

Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Arşiv numarası Ms. or. oct. 1723 Berlin Staatsbibliothek. Berlin Staatsbibliothek'te Ms. or. oct. 1723 numarayla kayıtlıdır. 76 sayfalık bu nüsha, *Ebu'n-Nasr-ı Sâmânî*, Satuk Buğra Han ve haleflerinin anlatılarını içermektedir (Götz, 1979: 528-529; akt. Dağıstanlıoğlu, 2012: 1316). Burada eserin telif ya da istinsah tarihine ve müellifine ilişkin herhangi bir bilgi yer almamaktadır. E. Dağıstanlıoğlu ve N. Yıldız Ata (2015) çalışmalarında bu nüshadan söz etmişlerdir.

Amerika Birleşik Devletlerindeki Nüshalar: Daha önceki çalışmalarda bahsedilmeyen bu nüshalar, Millî Kütüphane'de dört ayrı kayıt ile yer almaktadır ve genel özellikleri şöyledir:

İlki, Amerika Birleşik Devletleri⁵⁶ Newyork'ta Bodlerian Kütüphanesi Türkçe Yazmaları koleksiyonunda bulunan *Tezkire-i Satuk Buğra Hân* adıyla kayıtlı eserin konusu biyografi, dili Türkçedir. Boyut 200x125, iç-dış 154x93 mm, yaprak 38, satır 10, yazı türü nestaliktir. MS Ind. Ins. Turk. 25/2 arşiv numaralı olarak kayıtlıdır. Eserin müellifi, müstensih ve tarih hakkında bir bilgi yer almamaktadır.

İkincisi, Amerika Birleşik Devletleri⁵⁷ Newyork'ta Bodlerian Kütüphanesi Türkçe Yazmaları koleksiyonunda bulunan *Tezkire-i Satuk Buğra Hân* adıyla kayıtlı eserin yazarının adı Mollâ Hâcî, müstensih ise Molla Kurbân'dır. Konusu biyografi, dili Türkçedir. Boyutları 205x130, iç-dış 151x91 mm, yaprak 24, satır 12, yazı türü ise nestaliktir. MS Ind. Ins. Turk. 26/1 arşiv numaralı olarak kayıtlıdır. İstinsah yeri ve tarihi konusunda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. İlk kayıttan farklı olarak bu nüshanın müellifi ve müstensih bilinmektedir.

Üçüncüsü ise yine Amerika Birleşik Devletleri⁵⁸ Newyork'ta Bodlerian Kütüphanesi Türkçe Yazmaları koleksiyonunda bulunmakta ve *Tezkire-i Satuk Buğra Hân* adıyla kayıtlı olan nüshadır. Müellifi Mollâ Hacı olarak belirtilen nüshanın müstensih hakkında bilgi verilmemiştir. Konusu biyografi dili ise Türkçedir. Boyut 204x112 mm, yaprak 112, satır 14-17, yazı türü ise nestaliktir. MS Ind. Ins. Turk. 19 arşiv numarası ile kayıtlıdır. İstinsah yeri ve tarihi konusunda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Müellifi belli olup müstensih bilinmemektedir.

⁵⁶ http://yazmalar.mkutup.gov.tr/detay_goster.php?k=96415; erişim tarihi 01.05.2013.

⁵⁷ http://yazmalar.mkutup.gov.tr/detay_goster.php?k=96429; erişim tarihi 01.05.2013.

⁵⁸ http://yazmalar.mkutup.gov.tr/detay_goster.php?k=96438; erişim tarihi 01.05.2013.

Millî Kütüphane’de künyesi hakkında bilgi verilen ABD’de yer alan son nüshanın⁵⁹ özellikleri ise şöyledir: Amerika Birleşik Devletleri Newyork’ta Bodlerian Kütüphanesi Türkçe Yazmaları koleksiyonunda bulunmakta ve *Tezkire-i Satuk Buğra Hân* adıyla kayıtlıdır. Eserin müellifi Mollâ Hâcî’dir, müstensihî hakkında ise bilgi bulunmamaktadır. Konusu biyografi, dili Türkçedir. Boyutları 286x200, (iç-dış) 206x135 mm, yaprak 65, satır 15, yazı türü nestaliktir. MS Ind. Ins. Turk. 8 arşiv numarası ile kayıtlıdır. İstinsah yeri ve tarihi konusunda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Eserin müellifi bilinmekte fakat müstensihî konusunda bir bilgi yoktur.

İngiltere; Londra Nüshası: Millî Kütüphane’de İngiltere’de British Library’de Or. 8161 numarayla kayıtlı olup eser adı *Tezkire-i Satuk Bugra Hân*’ın künyesi ile verilmektedir⁶⁰ Burada müellifi ve müstensihî hakkında bir bilgi bulunmamaktadır. Ayrıca telif yeri ve tarihi hususunda, eserin sayfa sayısı ve yazı türü gibi şekil özellikleri hakkında da bilgi verilmemektedir. E. Dağıstanlıoğlu, “Tezkire-i Buğra Han’ın Çağatayca Yazılmış Bir Nüshası (Metin- Dil İncelemesi- Tıpkıbasım)” adlı makalesinde bu nüsha hakkında kapsamlı bilgi vermektedir. Nüshanın toplam 430 varak olduğunu söyleyen Dağıstanlıoğlu’ya göre eser, Sultan Satuk Buğra Han menkıbesini içermektedir ve hicri olan tarihin miladiye çevrildiğinde istinsah tarihinin 7 Ağustos 1804 olduğu görülmektedir. Kitabın kapağında ise 1785’ten 1856’ya kadar uzanan üç ayrı tarih yer almaktadır. Bu tarihlemelerin neyi kastettiği bilinmemekle birlikte, bunlardan ikisinin okuyucuların uyguladıkları tarih koyma âdeti olabileceğini ifade eder. Öte yandan bu sayfada karalamayı andıran ve silinmeye yüz tutmuş, okunamayan, birbiri içine girmiş yazılar da bulunmaktadır (Dağıstanlıoğlu, 2012: 1317). Bu eserin dili Çağatayca, yazı türü nestalik, satır aralığı 15’tir. Yer yer bazı kelimelerin altı çizilmiştir.⁶¹

Çalışmada da esas alınan Fransa; Paris nüshası hakkında Millî Kütüphane el yazmaları bölümünde şu bilgiler yer almaktadır: Fransa Millî Kütüphanesi Türkçe Yazmaları bölümünde, arşiv numarası Regius olarak geçmektedir. *Tezkire-i Satuk Bugra Hân* eser adıyla yer alan nüshanın müellifi Satuk Bugra Han Gazi olarak yazılmıştır. Konusu Türk dili ve edebiyatı, dili Türkçe olarak belirtilen bu nüshanın

⁵⁹ http://yazmalar.mkutup.gov.tr/detay_goster.php?k=96442; erişim tarihi 01.05.2013.

⁶⁰ http://yazmalar.mkutup.gov.tr/detay_goster.php?k=89375, erişim tarihi 01.05.2013.

⁶¹ Bu nüshanın tamamı tarafımızca İngiltere’den getirilmiş olup elimizde mevcuttur.

biçim özellikleri ise boyut (dış-ıç) 315x 200, yaprak 375, yazı türü nestaliktir. Notlar kısmında ise Türk-şark şarkılarından seçme ifadesi geçmektedir.⁶²

Çalışmada esas alınan bu nüshanın satır aralığı 13-17'dir. Tezkirenin ilk sayfasında Latin harfleri ile 1869 tarihi yazılmıştır. Geneli mensur olan tezkirenin içinde az da olsa manzum parçalar yer almaktadır. Tezkire genel olarak harekesiz olmakla birlikte ayet ve hadislerin yazıldığı kısımların harekeli olduğu görülmektedir. Tezkirenin bazı sayfalarının kenarına notların düştüğü belirlenmiştir. Ayrıca kimi zaman aynı kelimenin farklı şekillerde yazılması gibi müstensihin yazım hatalarına da rastlanılmaktadır.

E. M. Molotova'nın tezkirenin nüshaları hakkında şimdilik en kapsamlı bilgiyi sunduğu söylenebilir. Molotova, öncelikle Baldick'in tezkirenin nüshaları hakkındaki tespitine yer verir. *Buğra Han Tezkiresi'nin Nüshaları*" alt başlığında genel bir değerlendirme yapar ve tezkirenin yirmi nüshasını tespit ettiğini şu şekilde dile getirir:

Söz konusu eserin Türkçe ve Farsça olmak üzere iki versiyonu bulunmaktadır. Her iki versiyonunda nüshaları Rusya'da (St. Petersburg), İngiltere'de (Oxford, Londra), Fransa'da (Paris), Çin'de (Kaşgar), Polonya'da (Wroclaw), Özbekistan'da (Taşkent), Tacikistan'da (Duşanbe) korunmaktadır. Kazakistan'da birkaç nüshanın mikrofilmleri mevcuttur. Bodleian Kütüphane'sinde (Oxford) korunan Farsça versiyonun nüshalarından biri, "Kültürel Miras" adlı devlet programı (2004-2006) kapsamında Kazakistan Millî Kütüphanesi tarafından satın alınmıştır. D112/589d numarası altında, tezkirenin Farsça versiyonlardan bir nüsha Petersburg'da korunmaktadır. Söz konusu nüsha, N. D. Miklukho-Maklay'ın "Tacikçe ve Farsça El Yazmaların Tasviri" adlı çalışmasında, tezkirenin diğer ismi (Tezkire-i Uveysiye) kullanılarak ele alınmıştır. Rusya Bilimler Akademisi'nin "Doğu El Yazmaları Enstitüsü"nde (öncesinde "Asya Milletleri Enstitüsü" idi, sonrasında ise Doğu Bilimleri Enstitüsü St. Petersburg şubesi olarak değişti) bulunan el yazmaları koleksiyonunda, Doğu Türkistan'dan getirilmiş olan önemli sayıda Türkçe el yazmalar korunmaktadır. A. M. Muginov, "Asya Milletleri Enstitüsü'nde bulunan Uygur El Yazmalarının Tasviri" adlı çalışmasında "Buğra Han Tezkiresi'nin Türkçe versiyonunun on dört nüshasına yer vermiştir (2008: 22-26).

A. A. Semyonov, Taşkent'te bulunan Orta Asya Devlet Üniversitesi'nin eserleri arasında yer alan, *Buğra Han Tezkiresi'nin* Türkçe versiyonunun bir nüshasını ele almıştır. Afgan doğu bilimci Mir Hüseyin Şah, Bratislava'da (Slovakya) yukarıda bahsi geçen eserin başka nüshalarının mevcut olduğuna işaret eder. Kaşgar nüshasının temelinde oluşturulmuş olan *Buğra Han Tezkiresi'nin* bir baskısı, Doğu

⁶² http://yazmalar.mkutup.gov.tr/detay_goster.php?k=123905; erişim tarihi 01.05.2013.

Türkistan'da İslam'ın yayılışı ve ayrıca Buğra Han'ın politikaları hakkında değerli bilgiler içermektedir. Metnin orijinali (el yazması) Kaşgar'ın el yazmaları vakfında korunmaktadır (Molotova, 2008: 22-26).

H. F. Hofman, Tezkire-i Buğra Han'ın Çağatayca nüshalarına değinmiş, söz konusu eserin üçü Taşkent, biri İngiltere, biri de Leningrad'da olmak üzere beş nüshasından söz etmiştir. Hofman, Taşkent nüshalarından ikisinin tarihini ve adlarını da vermiştir. Bunlardan ilki H. 1230 (M. 1814/15) yılında istinsahı tamamlanmış olan Tercüme-i Tezkire-i Buğra Han'dır. Diğer Taşkent nüshasının adı ise *Tezkiretü'l-Evliyâ-yı Buğrahanî*'dir ve istinsahı H. 1267 (M. 1851) yılında tamamlanmıştır.

N. Erim, *Tezkire-i Satuk Buğra Han [65b-89b] (Giriş, Dil-Yazım Özellikleri, Transkripsiyonlu Metin, Dizin-Sözlük)* adlı yüksek lisans tezinde hicri 1321, miladi 1903/1904 tarihine ait Taşkent nüshasını (2011: 23) esas almıştır. Bu durumda Hofman'ın söz ettiği Taşkent nüshalarından ilk ikisinin tarihi ile örtüşmediğinden aynı nüsha olmadığı söylenebilir. Ne var ki, H. F. Hofman'ın (1969: 61) bahsettiği fakat tarihi konusunda bir bilgi vermediği diğer Taşkent nüshasının N. Erim'in ele aldığı tezkire olup olmadığı hususunda kesin bir şey söylemek mümkün gözükmemektedir.

H. F. Hofman'ın (1969a: 62) bahsettiği bir diğer nüsha, Londra nüshası olup 1803-4'te yazılmıştır. Oxford Nüshası'nın yazıldığı dönemi tam olarak belirleyecek bir işaret bulamayan H. F. Hofman (1969a: 60) tarihi için yaklaşık olarak 18. yüzyıl şeklinde kaydetmiştir. Oxford nüshasının mütercimi olarak M. Niyâzî Kâşgarî⁶³ gösterilmiştir. H. F. Hofman eserin Farsça özgün metninin adının *Tezkire-i Uveysîye* ya da *Tezkire-i Buğrahânî* olduğunu belirtmiştir (1969a: 59). H. F. Hofman'a göre beş nüshası olan bu tezkirenin bir nüshası da Leningrad'da bulunmaktadır. Hofman'ın Leningrad nüshası olarak işaret ettiği metin Petrovskiy koleksiyonunda yer almaktadır. Aynı zamanda bu Ö. Kaya'nın çalışmasında değindiği metin olmalıdır (Hofman 1969: 60; Kaya 2007: 21). "*Tezkire-i Hakim Ata risalesinin yer aldığı mecmuada 1b-9a varakları arasında Tezkire-i Hâce Ebu'n-Nasr-ı Sâmânî, 9a-35a varakları arasında Tezkire-i Sultan Satuk Buğra Han*

⁶³ Bu dönemin kâtiplik ve mütercimlik geleneği uyarınca tezkirenin ihtiva ettiği her bir biyografiyi takiben eklenen bir ilahi içinde mütercim kendi ismine de yer vermiştir. Bu bir anlamıyla dönemin reklam ve reklamcılıkla ilgili teşekkül eden bir geleneğinin yazılı kültür ortamındaki izdüşümü olmalıdır. Bkz. (Hofman, 1969a: 60).

bulunmaktadır. Bu nüsha, Rusya Bilimler Akademisi, Asya Halkları Enstitüsünde, Uygurca El Yazmaları kısmında yer almaktadır. Söz konusu nüsha 1876 yılında istinsah edilmiştir” (Kaya, 2007b: 21).

N. Ata Yıldız (2015: 444), Satuk Buğra tezkiresinin sekiz nüshasının tespit edildiğini dile getirir. Hofman’ın bahsettiği Taşkent, Rusya/Leningrad, İngiltere nüshası dışında Dağıstanlıoğlu’ndan alıntılarla Berlin, İngiltere/ British Library nüshası ve Shaw’ın nüshasından söz eder. Ayrıca N. Ata Yıldız, *Tezkire-i Satuk Buğra* adlı bir eserde kayıtlı olan destanın asıl nüshasının bulunamadığını, Türkistan’da birçok istinsahı yapıldığını ve eserin Karahanlı döneminin millî destanı olarak görülebileceğini ifade eder ve tezkirenin nüshaları hakkında aşağıdaki bilgileri aktarır:

1. Çağatay Türkçesiyle yazılmış ve British Library’de bulunan Tezkire-i Satuk Buğra Han (Dağıstanlıoğlu 2012: 1216)
2. Aynı yazmanın Berlin Staatsbibliothek’te bulunan nüshası (Dağıstanlıoğlu 2012: 1316)
3. Leningrad Bilimler Akademisi, Asya Halkları Enstitüsünde bulunan ve 1876’da istinsah edilmiş *Tezkire-i Hâkim Ata*’da yer alan varyanttan (Tezzkire-i Satuk Buğra Han 9a-35a varakları arasında) hem Önal Kaya (2007: 21) H. F. Hofman (1969: 59-61) da söz etmektedir.
4. *Tercüme-i Tezkire-i Buğra Han*, Taşkent’te bulunmaktadır (Hofman 1969: 60).
5. *Tezkiretü’l-Evliyâ-yı Buğrahanî [Tazkirat al-auliyâ-i bugrâhânî]*, Taşkent’te bulunmaktadır (Hofman 1969a: 61).
6. Taşkent’te bulunan başka bir nüshadan söz edilmekle birlikte yazılış tarihi hakkında bilgi verilmemiştir. Bir kadın müstensihin kaleme aldığı bilinen bu nüshanın 20. yüzyılın başlarına it olduğu tahmin edilmektedir (Hofman 1969a: 59-61; Hofman, 1969b: 185).
7. 19. yüzyılın başında Farsça olarak yazılmış olan eserin M. Niyâzî Kaşgarî tarafından yapılan tercümesinin İngiltere bulunan nüshası (Hofman 1969a: 60). Tercüme-i Tezkire-i Buğra Han Gazi [Tarğuma-i Tazkira-i Buğra Han Gazi] adını taşıyan bu nüshanın 1909-10 yılında yazıldığı bilinmektedir (Hofman, 1969b: 183).
8. R. B. Shaw’ın Doğu Türkistan’dan derlediği metinler; 1878 yılında yayımlanmıştır. (1878: 87-109). (Yıldız Ata, 2015: 444).

Yarkent ve Kaşgar bölgesinden elde ettiği verileri sunan R. B. Shaw, 1878’de basılan mezkûr eserinde menkıbenin Arap harfli matbu bir nüshasını yayımlamıştır. Bu çalışma, menkıbenin Arap harfli matbu metniyle beraber İngilizce tercümesini de içermektedir (Shaw 1878: 87-109). Ayrıca R. B. Shaw, eserindeki matbu metinlerin söz varlığından yola çıkarak, bir de sözlük hazırlamıştır (Shaw 1880: 1-226). Deweese, (1996: 93) son olarak kataloglarda

indekslenen nüshalar içinde 14 Farsça kopyanın olduğu, bunlarında başlı başına 10 kadarının Polonya’da olduğunu kaydetmiştir

Tezkirenin nüshalarına dair yukarıda verilen bilgiler; tezkirenin adlandırılışı, müellifi ve müstensihi, dili, yazıldığı dönem ve son olarak da tezkirenin tespit edilen nüshaları ve nüshaların özellikleri Satuk Buğra Han tezkiresi ve evliya tezkireciliği üzerine çalışacaklar için detaylı ve derli toplu bir kılavuz niteliğinde olup, yapılacak yeni çalışmalar ile de mevcut bilgilere eleştiri ve katkı sağlanabileceği kuvvetle muhtemeldir.

1.3. Satuk Buğra Han'ın Tarihî ve Menkıbevi Şahsiyeti

“Bir kavim, tarihin en kadim menzalarına çıkarak millî hayatın ilk inkişaf hamlelerini duyarsa, kaybetmiş olduğu ruhu yeniden bulmuş olur. Tarihten aldığı feyizlerle halkın derinliklerinden çıkardığı efsaneleri, menkıbeleri, me'sureleri ilave ettikten sonra millî manevi hayatı tamamıyla tesis eder”
Ziya Gökalp (1963: 53).

Türk kültür tarihinde ve edebiyatında bazı şahsiyetlerin tarihî ve menkıbevi hayatlarının iç içe geçtiği görülmektedir. Tıpkı Ahmet Yesevi, Sarı Saltuk ve Yunus Emre'de olduğu gibi Satuk Buğra Han'ın da tarihî ve menkıbevi kişiliği hakkındaki bilgiler birbiri içine geçmiştir.⁶⁴ M. F. Köprülü'nün ifadesi ile “Halkın muhayyilesi üzerinde kuvvetli izler bırakan her şahsiyet, hatta daha hayatta iken, menkabesinin teşekkül ettiğini görür. O menkabeler uzun asırlar boyunca bir nesilden nesile geçerken daima büyür, büyür ve nihayet o şahsiyetin hakiki simasını tayin edebilmek çok güçleşir” (1991: 27). Benzer bir ifade Ocak'a ait olup *Sarı Saltık* adlı yapıtında “Halk arasında bir kült konusu olmuş, dolayısıyla tarihsel kişiliği ile menkabevi kişiliği birbiri içine geçmiş mistik simaları incelemek, tarihçilik açısından ilginç ve bir o kadar da güç bir iş” (2011: 1) ifadeleriyle konunun giriftiğine dikkat çekmektedir. Hem tarihî hem de menkabevî şahısların gerçek biyografisinin belirlenmesinin neden zorlu bir mesai ve dikkat gerektirdiği ise şu sözlerle izah eder:

Çünkü kült konusu olan mistik kişilerin hayat hikâyeleri, zaman içinde diğer bütün tarihsel simalardan çok daha fazla deforme olmaya müsaittir. Onlara inançla bağlı olan toplumların hafızası, yaşadıkları dönemden zamanımıza kadar geçen süre boyunca, onların biyografilerine durmadan başka efsanevî ve menkabevî unsurlar, hatta yeni efsaneler ve menkabeler yaratır. Bu ise, onların tarihsel kişiliklerinin, durmadan görüş alanımızın uzağına çekilmesi demektir (Ocak, 2011b: 1).

Tarih ve folklor disiplininin bu meseleye farklı baktığını D. Yıldırım “Tarihçi için her yazılı kaynak bir sabitlenmiş belge niteliği taşıırken, folklor öğrencisi için her sözlü kaynak, dönüşüme, değişime, içerik zenginleştirmeye, biçim değiştirmeye dönük,

⁶⁴ Yunus Emre, Sarı Saltık, Hacı Bektaş, Karacaoğlu gibi tarihi ve menkıbevi hayatları birbiri içine geçen kişilerin türbe ve mezarları hususunda “çok mekânlı veya çok kabirli mezarlar” sorunu ile karşılaşmaktayız. Satuk Buğra Han'ın türbesi konusunda çok kabirlik gibi bir anlatının olmaması dikkate değerdir. Satuk Buğra Han'dan uzun yıllar sonra yaşayan ve yaşadıkları coğrafya Anadolu ve Rumeli olan bu kişilerin, zamandan ve coğrafyadan kaynaklı farklı durum ile izah edilebilir ki bu da ayrı bir tartışma konusu olarak incelenebilir. Kısacası Anadolu ve Rumeli'de çok mezarlı türbe var iken bu şahsiyetler hakkında da aynı durum söz konusu mudur? Anlatı kahramanlarının çok mezarlı olma meselesi konusunda detaylı bilgi için bkz. (Oğuz, 2011: 5-11), (Oğuz, 2013a).

sürekli değişken ve akışkan bir belge niteliğindedir” (1998: 90-91) diyerek ifade eder.

Sözlü kültür geleneği, bireyin içinde yaşadığı sosyal yapının/grubun kültürünün tüm kadrolarına ilişkin bilgisini, donanımını ve tecrübesini sözlü ortamda seleflerinden devralmasını mümkün kılan eğitim, öğretim ve kültürleme şeklidir. Tüm kültürler uygarlık aşamasına doğru sözlü ortamda oluşmuş ve gelişmiş, nihayetinde ise bir sonraki nesillere de bu ortamda aktarılmışlardır. R. Finnegan’ın dikkat çektiği gibi “günümüze dek uzanan binlerce yıl boyunca dünyanın neredeyse her yerinde ve her toplumda belirli bir dereceye kadar okur-yazarlık becerisi bulunmaktadır” (1977: 23). Bununla birlikte, “Yazılı kültürlerde ise okuma-yazma bilenler genel nüfus içinde azınlıktır” (Goody, 2010: 43). “Sözlü kültüre, yazılı kültürün eşlik ettiği kültürlerde kültürel aktarım sürecinin tüm yükünün sözlü kültürün üzerinde” (Goody, 1992: 12) olmayışı durumunda da maddi kültüre dair öğelerin yeni nesillere bilgi düzeyinde aktarılmasında yazılı kültür ortamının işlevi değer taşımaktadır. Ne var ki, yazılı kültür ortamında performans ve bağlama dair unsurları tarif etmek kadar aktarmak da güçtür. Bu durumun temel nedeni performans ve bağlama dair bilginin bireyin içinde yaşamakta olduğu sosyal grubun kültürel aktivitelerine katılmakla aktarılmasının daha verimli kazanımlarla sonuçlanmasıdır. Zira kitaptan öğrenilen kültürel muhtevanın bağlamı ve performans değeri, ancak sözü geçen içeriğin gözlemlenmesiyle birey tarafından davranış, tavır ve tutum bakımından kazanımla sonuçlanabilmektedir. “Sözlü kültür ortamında öğrenme süreci kaçınılmaz bir şekilde bağlamsaldır ve işin başındayken gerçekleşir” (Goody, 1992: 18). Dolayısıyla sözlü kültür ortamında bireyin kültürlenme süreci bağlamında öğrenme, “katılım, izleme ve gösterme” üçlüsünün eş zamanlı işleyişi ile tamamlanmaktadır.

Kültürün maddi unsurları dışında kalan tüm bileşenlerinin yeni nesillere aktarılması sürecini, birbirine kenetlenmiş muhabbetler zinciri şeklinde düşünebiliriz. Bu yüzden de tüm inançlar, değerler, her türde bilgi, sosyal grubun üyelerinin birbirleriyle yüz yüze girdikleri sohbetlerde dile getirilmektedir. Böylece sözlü iletişim ortamında yüz yüze konuşularak paylaşılan bilgi insan hafızasında depolanmaktadır (Goody, 2005: 29).

Belleğin bilgiyi arşivleme/depolama kapasitesi ise ilki genetik; diğeri çalışan bellek olmak üzere iki farklı alanla açıklanmaktadır. J. Goody’nin ifadesiyle “Bütün toplumlarda bireyler çok miktarda bilgiyi genetik depolarında yani uzun vadeli

belleklerinde ve geçici olarak da çalışan belleklerinde tutarlar” (2013: 211). Satuk Buğra Han anlatısının da zaman içinde belleklerde nasıl yaşadığı, sözlü ve yazılı kültür arasındaki etkileşimi, anlatının tarihî ve efsanevî açıdan toplum hafızasındaki değişim ve dönüşümü bu açıdan iki yönlülük arz etmektedir. Bu durum R. Finnegan (1977: 23) ve J. Goody⁶⁵ (2010: 43) tarafından uygarlığa⁶⁶ uzanan yolda her milletin sözlü ve yazılı kültürünün bir arada varlığını sürdürmesiyle açıklanmaktadır. Bu bağlamda gelişmişlik seviyesine bakılmaksızın her toplumun belirli seviyeye kadar okuma-yazma kültürünü geliştirebildiği anlaşılmaktadır. Buradan hareketle, sözlü kültür/edebiyat ve yazılı kültür/edebiyat ürünlerinin belirli seviyede kesiştiği söylenebilir:

Şiir, hikâye gibi ezberden anlatımların birçok çeşidi yazıdan çok daha önceleri de vardı ve bu sözel formlar, yazılı edebiyatın yerleşmesinden çok sonra bile değişikliğe uğramış “sözel” formlar olarak devam ettiler. “Sözel” ve “okur-yazar” geleneğinin her ikisinin birlikte var oluşu, yani bir kesişme ve karşılıklı iletişim durumu, eski şiirin karakteri konusunda (bizim bildiğimiz bunun zorunlu olarak yazı aracılığı ile olduğu şeklindedir) ve onun daha eski sözel formlarla olan ilişkisi hakkında şiddetli tartışmalara yol açmıştır (Goody, 2013: 109).

Bu durumda Satuk Buğra Han anlatısının da diğer anlatılar gibi yazıdan çok önce var olduğu ve zamanla yazıya dikte edildiği düşünülebilir. Böylece, “Anlatı bir şair tarafından eski zamanlarda mı oluşturuldu ya da sözlü kültürde söylenmekte olan metinler sonradan mı bir şair tarafından yazıya geçirildi?” sorusunun yanıtlanması gerekmektedir. Başka bir ifadeyle, anlatının “yazıdan söze mi; sözden yazıya mı geçtiği meselesi” hem bağlam hem metin merkezli incelenmesi gereken bir meseledir.⁶⁷

A. Akar (2007: 49) bu sorunun yanıtını “Sözlü Dil Teorileri Işığında Saltuknâme Metni” adlı çalışmasında ele almış ve “yazının icadıyla insanoğlunun bütün bilgi ve tecrübe birikimini bellekten belgeye geçirdiğini ve bu yolla daha sonra gelecek olan nesillere bu bilgilerin aktarıldığını” ifade etmiştir. Yazılı kültürün işlevine değinen Akar ayrıca, “Tarihî dönemlerde halk arasında yaşayan anlatıları bir araya getiren

⁶⁵ J. Goody (2010: 43), uygarlık aşamasına geçmiş toplumlar bakımından yazılı kültür ortamında okuma-yazma bilenlerin genel nüfus içinde ancak azınlığı oluşturduğunu kaydetmiştir.

⁶⁶ D. Ben-Amos (1984: 100), toplumların kültürünün uygarlığa doğru kat ettikleri zaman içinde, geleneğin modernite karşısındaki durumunu okuryazarlıkla ilişkilendirmektedir. Bu bağlamda, uygarlık ve gelenek okuryazarlık ekseninde birbirinden ayrılmayan muhalif kavramlardır. Gelenek okuma yazma kültürünün başat iletişim odağı olmadığı toplumları; uygarlık ise yazılı kültür evresindeki toplumları tasvir etmek için kullanılan bir terim olarak ön plana çıkmıştır. Bu çerçevede sözlü kültür geleneği içinde oluşan tüm sözlü yaratmalar anlamına gelen gelenek “bir toplumun kültürünün ilk zamanlarından devralınan öz nitelikleri, sembolleri” şeklinde tanımlanmıştır.

⁶⁷ Sözlü formül kuram ve yönteminin ortaya koyduğu sonuçlardan biri de şüphesiz Homer’in eserlerini sözlü olarak öğrendiği ve daha sonra bunları yazıya geçirmiş olduğu sonucudur (Ekici, 2010: 87). Homer sorunu için Bkz. (Ong, 2010), (Haymes’ten çev. Çelik, 2010).

kişileri yazar olarak değil, “yazıcı” olarak görmek gerektiğini, çünkü bu yazıcıların metinleri kendilerinin üretmediğini, halk arasında sözlü dille yaratılmış eserleri yazıya geçirdiklerini” (2007: 55) dile getirir.

Haymes’ten çeviri yapan A. Çelik’in sözün yazılı forma dönüşmesi hususunda söyledikleri de bu kapsamda dikkate değerdir.

“Sözlü Destan ve Yazı” hakkında “Homerik destanlar, eski İngiliz Beowulf destanları, Nibelungenlied bizim tarafımızdan bilinmektedir. Zira sözlü hâllerini terk edip yazılı forma geçmişlerdir. Bu gerçek yazılı olma durumu ile edebiyat öncesi şiir sanatının ilişkisi hakkında çok problemli olan bir soruyu ortaya çıkarır. Aktarılan tecrübeler yazılıdır; fakat formları sözlü kompozisyon biçimine ait izler taşır (2010: 40).

Anlatı kahramanı olan Satuk Buğra Han’ın tarihî ve menkıbevi kişiliğini ayrı ayrı değerlendirmek yerine konuya bütüncül bakmak daha sağlıklı olacaktır.

D. Yıldırım, “ Tarih ve tarihçiliğin sözlü kaynaklarla ilişkisi, kendi dilimizde, veya çevre ulus dillerinde görülen bu tür sabit sözlü biçimler iledir. Çünkü, tarih, bunların taşıdığı bilgiler ile, o günün tanıklarının anlattıkları ile başlar” (1998: 89) ifadesi, Satuk Buğra Han’a dair sözlü kaynaklardan tespit edilen bilgilerin önemini ortaya koymaktadır. Ayrıca Yıldırım, “Türk Kahramanlık Destanları” adlı makalesinde tarihi kahramanın özelliklerinden söz eder: “Kahraman, tarihî bir kişi veya tarihî vakaların hikâyesini etrafına toplamış efsanevî bir tip olabilir. Bu tür destanlarda kahramanın yanında daima yiğit, keleş, koçak, çora gibi adlarla anılan kırk arkadaşı veya yardımcısı bulunur” (2010: 60-61).

J. Assmann (2015: 60-61) tarih ve menkıbevi bilgi arasındaki ince çizgiye dikkat çekerken belleğin önce tarihe; daha sonra menkıbevi anlatılara konu olduğunu hatırlatmaktadır. Bu bağlamda gerçeğin kendisi kadar, bellekte kalan izdüşümlerinin de gerçeklik değeri taşıdığı ve tarihî değeri olduğu anlaşılmaktadır.

Efsaneler de hatırlama figürleridir. Ancak burada efsane ile tarih arasındaki fark göz önünde tutulmalıdır. Kültürel bellek için gerçek değil, hatırlanan tarih önemlidir. Hatta kültürel bellekte gerçek tarihin, hatırlanan tarihe ve ardından efsaneye dönüştüğü söylenebilir. Efsane kurucu bir tarihtir, bugünkü geçmişin ışığıyla aydınlatmak için anlatılan öyküdür... Tarih hatırlama yoluyla efsaneye dönüşür (Assmann, 2015: 60-61).

Özellikle sözlü anlatı ve anlatı kahramanları hakkında tarihî bilgi verirken ihtiyatlı olmak gerekmektedir. Zira bu durum, yukarıda da ifade edildiği gibi “mistik kişilerin diğer kişilerden daha fazla deformeye açık olması” ile izah edilmektedir. Toplum belleğinde hatırlanan tarihin zamanla gerçek tarihin yerini aldığı gerçeği bu açıdan yadsınmamalıdır ki bu durum, Assmann’ın yukarıda ifade ettiği “tarihin zamanla hatırlama yoluyla efsaneye dönüşeceği” fikriyle aynı potadadır.

Ayrıca, anlatı kahramanı Satuk Buğra Han’ın tarihî bir anlatı kahramanı mı yoksa geleneksel bir anlatı kahramanı mı olduğu tartışması, Lord Raglan’ın “Geleneksel Kahraman” makalesi üzerinden okunabilir. Bu bağlamda “Kahramanların her birinin benzer yaşamları tecrübe etmesi mümkün olamazdı. Bir kahraman tarihsel olsa bile bu kahramanın hayatının biyografisinin tarihsel olmadığı gayet açıktı, kahramanın hayatı, yaşam dairesinin örüntüsü içerisine girebilmek için kalıba sokulmuştu” (Raglan, 2006: 75). Bu bilgilerden hareketle, kahramanın tarihsel olsa bile yaşam öyküsü gereği bir kahraman kalıbına girebilmek pahasına değişime açık olduğu bir başka ifadeyle tarihî kişiliğin zaman içinde efsanevi bir özellik kazanacağı anlaşılmaktadır. Bu yönüyle de tarih ile menkıbe arasına sınır çizmek mümkün gözükmemektedir.

Raglan’ın Geleneksel Kahraman kalıbı⁶⁸ modeline göre, Satuk Buğra Han anlatısında, 1, 2, 4, 9, 11, 13, 14, 22 maddeleri yer alırken; 6 ve 7. maddelerin de kısmen benzerlik gösterdiği söylenebilir. Bu duruma göre 22 maddeden 10 tanesi Satuk Buğra Han’a uyarlanabilmektedir. Lord Raglan’ın “Geleneksel Kahraman” kalıbı modeli daha önce Anadolu ve diğer Türk boylarının kahramanlarına⁶⁹ uyarlanmıştır. Bu uyarlamalardan hareketle, söz konusu modelin kültürün göreliliği bağlamında Batı’nın değer yargılarını yansıttığı söylenebilir. Oğuz’un bu konudaki görüşleri şöyledir:

⁶⁸ Raglan, geleneksel kahraman kalıbı için 22 madde belirlemiştir: 1. Kahramanın annesi soylu bir bakiredir. 2. Babası bir kraldır ve 3. Baba çoğunlukla kahramanın annesinin yakın bir akrabasıdır, fakat 4. Kahramanın anne rahmine düşüş şartları olağan dışıdır ve 5. Kahraman aynı zamanda bir Tanrının oğlu olarak kabul edilir, 6. Çoğunlukla baba tarafından, onu öldürme girişiminde bulunulur, fakat 7. Kahraman gizli bir yere gönderilir ve 8. Uzak bir ülkede evlat edinen bir aile tarafından büyütülür, 9. Kahramanın çocukluğu hakkında bize hiçbir şey anlatılmaz, fakat 10. Kahraman yetişkinlik çağındayken, gelecekte kral olacağı yere gider, 11. Kahraman; kral, dev, ejderha veya vahşi bir hayvana karşı kazandığı bir zaferden sonra, 12. Çoğunlukla kendisinin sefeinin kızı olan bir prensesle evlenir ve 13. kral olur, 14. Bir süre herhangi bir hadise olmaksızın ülkeyi yönetir ve 15. Kanunlar yazar fakat 16. Daha sonra kahraman Tanrıların ve/veya halkın sevgisini kaybeder ve 17. Tahtan ve şehirden uzaklaştırılır, 18. Kahraman, esrarengiz bir şekilde ölümle tanışır, 19. Çoğunlukla bir tepenin üzerinde ölür, 20. Çocuklarından hiçbiri, eğer varsa, onun yerine tahta geçmez. 21. Kahramanın vücudu gömülmez, fakat buna rağmen, 22. Kahramanı gömülü olduğu kabul edilen bir veya daha fazla kutsal mezarı vardır (Raglan, 2006: 77-78).

⁶⁹ Konuyla ilgili yapılmış çalışmalar için bkz. (Çobanoğlu, 1996: 202-209; Köse, 1999: 253-261; Oğuz, 1998: 2-6; 1999, 2-8).

Batı Geleneksel Kahraman Kalıbı olay örgüsü, olay sırası, mantık ve ahlak değerleriyle Türk anlatılarına birçok bakımdan uymamaktadır. Uymayan noktaların nerelerde toplandığı ve neden uymadığı konusunda daha ileri fikirler söyleyebilmek için diğer destan kahramanlarımızın değerlendirilmesi ve bunun sonunda bir Türk Geleneksel Kahraman Kalıbı'nın belirlenerek tahlili sonuçlara gidilmesi gerekmektedir (1998: 5).

Buradan hareketle, sözü geçen modelin Satuk Buğra Han anlatısındaki formüllere uyarlanması, kültürün göreliliği ekseninde anlamsız gözükmektedir. Anlatının sözlü kültür ortamında günümüzde ne kadarının hatırlandığı ise, hatırlama ve unutma arasındaki ilişkiyle çözümlenmektedir. Zira toplum belleğinde yer edinen anlatıların yaşama ve aktarılma süresine değinen Lord Raglan, bu sürecin takriben 150 yıl gibi bir zaman diliminde belleklerde yaşayabildiğini ve zamanla unutulduğunu vurgulamaktadır.

Halk hafızasını incelemek istiyorum. İlk önce yazılı kaynaklara dayanmayan bir olayın ne kadar süreyle hatırlanabileceği sorusunu cevaplamaya çalışalım. Uzun çalışmalardan sonra bu sürenin en fazla 150 yıl olabileceğine karar kıldım... Aramızda, ölümlerin adları çeşitli biçimlerde kaydedilir, ama inanıyorum ki, okuma yazma bilmeyenler arasında yüz yıl önce ölmüş bir kişi tümüyle unutulur. Yine yaşlı kişilerin, kendi yaşantılarındaki olayları ileride hatırlanabilecek biçimlerde çocuklara aktardıkları durumlar bilirim; fakat bu yolla kendilerini etkilemiş olayların çocukların hafızalarında yer etmelerini sağlayamaz. Böylece topluluğun geleneği olmamış şeyler, ikinci nesilde yok olmaktadır. Yaşayan gerçeklerin ve bunların aktarılış süreçlerinin incelenmesi, her iki durumda da sürecin aşağı yukarı yüz elli yıl olduğunu göstermektedir (Raglan, 2007: 186-187).

Yazılı ve sözlü kültür ortamı ilişkisine değinen Raglan'ın burada söyledikleri dikkate değerdir ki Satuk Buğra Han'ın yazılı kültür içerisindeki varlığının yaklaşık 150 yıl gibi bir zamanla tarihlenmesi de Raglan'ın savını desteklemektedir.

Satuk Buğra Han hakkında yazılı kültür içerisinde bilgi veren ilk kaynak Cemal Karşı'nın 1300 civarında yazdığı *Mülhakatü's-Sürah* adlı eseri olup, o da bu bilgileri Ebü'l-Fütûh el-Fazlî tarafından 11. yüzyılda yazılan *Tarihî Kaşgar* adlı eserden aldığını bildirmiştir. O hâlde, Satuk Buğra Han'ın 955 yılında ölümünden 138 yıl sonra, 1093 tarihinde ondan yazılı kültür ortamında bahsedilmiş olması bu durumu desteklemektedir.

Satuk Buğra Han'ın ölümünden sonra türbesi etrafında sözlü kültür ortamında onun tarihî ve menkıbevi şahsiyetine dair anlatıların canlı olması gayet tabiidir. Bu anlatılara aşağı yukarı 150 yıl kadar sonra 11. yüzyılda yazılı bir kaynakta

rastlanılması anlatının bu süreçte sözlü kültür ortamında yaşadığı fikrini düşündürmektedir. Şayet Satuk Buğra Han hakkındaki anlatı o dönemde yazılı bir kaynağa aktarılmamış olsaydı Lord Raglan'ın ifadesiyle, anlatı unutulup gidecek sadece 150 yıl gibi bir zaman diliminde toplum hafızasında yaşayabilecekti. Raglan'ın bu söylemi kısmen doğru olmakla birlikte bugün hâlâ Satuk Buğra Han'ın türbesi etrafında anlatıların canlı bir şekilde aktarılıyor olması anlatının yaşatılmasında hem sözlü ve hem de yazılı kültürün etkileşiminin rol oynadığı söylenebilir.⁷⁰

Hafıza el gibi, bireysel mülktür; ben aklımda tuttuğum şeyleri, elimde tuttuklarım gibi aktarabilirim, fakat hafızam da benle birlikte ölür. “İrk hafızası”, “halk hafızası” gibi terimler, yazının bilinmediği her toplumda bizim Devlet Arşiv Dairesine benzer bir şeyin var olduğunu kabul etmektedir. Her yazılmamış geleneğin, her nesilden en az bir kez, bilinçli bireysel çabayla aktarılması gerektiğini karanlıkta bırakmaktadır (Raglan, 2007: 188).

Anlaşıldığı üzere toplum hafızası ne kadar güçlü olursa olsun, yazılmamış gelenek geleceğe ancak belli bir süre aktarılabilmektedir. Bu kapsamda Ocak, Satuk Buğra Han anlatısının “yüzlerce yıl sonra Anadolu ve Rumeli’de İslamiyet’i yayan Hacı Bektaş, Sarı Saltuk ve Seyyid Ali Sultan gibi önemli gazi-velîleri hatırlatmakta, zikredilen menkabeleriyle âdeta bu tipin ilk imajını çizdiğini” (1997: 44) vurgulamaktadır. Menkıbevi anlatının tarih olarak ele alınıp alınamayacağı meselesinin de bu bağlamda araştırmacılarca tartışıldığı görülmektedir. Bu hususta A. Ateş’in değindiği gibi “Evliyâ manâkib’ine dair eserler, bir tarih menbaı olarak ekseriya şüphe ile karşılanmakta ise de, bunların asıl tarihî kaynaklar ile mukayeseleri neticesinde, birtakım hurafat ve harikuladelikler arasında, gayet mevsuk bilgiler de verdikleri görülür. Nihayet edebiyat tarihlerinde yer alan bazı şahsiyetlerin halk nazarında nasıl telakki edildiğini göstermek bakımından da, bu eserlere ayrıca bir kıymet vermek icap eder” (1972: 702). H. Şahin’in bu konudaki tespitleri ise şöyledir:

Türk tarihçilerinin büyük çoğunluğu menâkıbnâmeleri olağanüstü olaylarla dolu, gerçekte ilgisi bulunmayan eserler olarak gördüğünden bunları tarihî kaynak olarak kabul etmemiştir. Avrupa’da ise Hristiyan azizlerinin hayatına dair eserler eski dönemlerden itibaren yaygın biçimde kullanılmış, özellikle XIX. yüzyıldan sonra bu tür kitaplar “hagiographie” adı altında toplanmış, dikkatli bir tenkitten geçirilerek din, tarih ve sosyoloji gibi alanlarda istifadeye sunulmuştur (Şahin, 2004: 113).

⁷⁰ Günümüzde Satuk Buğra Han'ın türbesi etrafındaki efsanelerin varlığına üçüncü bölümde “3.3. Bellek ve Mekân: Satuk Buğra Han” başlığı altında yer verilmiştir.

Sözlü anlatı ile tarih arasında bir ilişki kurulabileceğini fakat bunun tamamıyla gerçeklikle izah edilemeyeceğini vurgulayan N. S. Banarlı'nın konu hakkındaki görüşü de tarih ve tarihe ilham kaynağı olan eserler ilişkisi üzerinden özetlenmektedir. “Destanlar, gerek tarih gerek fikir ve sanat bakımından büyük değer taşırlar; tarihi aydınlatırlar. Fikir ve sanat hayatına kaynak olurlar. Bununla beraber destan, tarih demek değildir. Destan, kökü tarihe dayanan ilhamını tarihten alan bir halk edebiyatı verimidir” (1971: 2). Bu bölümde yukarıda da ifadede edildiği üzere Satuk Buğra Han anlatısının tarih ya da menkıbe olarak kabul edilip edilmemesi kesin kanaatinden ziyade bu husustaki değerlendirmelere temel kaynaklar esas alınmıştır.

Z. Kitapçı, “Müslüman Türk hükümdarlarından bahsederken akla herhâlde ilk gelen simanın büyük Karahanlı hükümdarlarından Abdülkerim Satuk Buğra Han (901-955) olduğunu ve Satuk Buğra Han'ın Türk hakanlığının resmi dinini İslamiyet olarak ilan etmesinin Türk milleti ve tarihi için âdeta bir dönüm noktası olduğunu” (1988: 1139) vurgular. Kitapçı'nın Satuk Buğra Han hakkında değindiği bu düşünceler, hemen her kaynakta ön plana çıkan genel bilgilerdir. Satuk Buğra Han'ın ilk Müslüman Türk hükümdarı olarak kabulü bu anlatıdaki kırılma noktasını teşkil etmekte ve birçok kaynakta bu yönüyle vurgulandığı görülmektedir. Tarihe yön veren yahut tarihin akışını değiştiren bir olay olarak kabul edilen bu durum Türklerin sosyal, siyasal, edebî, ekonomik ve dinî hayatı gibi birçok alanda Türk tarihine kültürel değişim açısından tesir etmiştir.

Karahanlılar Müslümanlığı yeni kabul ettikleri için dinî heyecanla dolu idiler. Bugünkü eksik bilgilerimize göre Karahanlılar çağında bize iki tane dinî eser kalmıştır: Türkçe Tefsir ve *Satuk Buğra Han Tezkiresi* de çok okunan ve bu yüzden de çok istinsah olunan bir eser olduğundan müstensihler elinde değişip bozulmuştur ve Karahanlı sülalesinin birçok hakanlarının tarihleri de buna ilave olunarak âdeta bir tarihî eser halini almıştır. Karahanlılar daima Müslümanlığı korumak ve yaymak için çarpıştıklarından bu uğurda Müslüman olmayan Türk ve Moğollarla birçok savaşlar yaptıklarından bu eser âdeta Karahanlıların millî bir eseri sayılabilir (Atsız, 2015a: 150-151).

Buradan hareketle Satuk Buğra Han'ın yaşadığı kati suretle bilinen hem tarihî hem de menkıbevi bir kahraman olarak tanımlanması zaruridir. Tarihî bir kahraman olması da yazılı tarih kaynaklarında hem Karahanlı Devleti tarihi hem de Türk-İslam tarihinin etüt edilmesini gerektirmektedir, fakat Genç'in “Karahanlı ailesinin tespit edilebilen ilk hükümdarı Bilge Kül Kadir Han'dır. Ancak onun saltanatı

zamanı hakkında olduğu kadar faaliyetleri hakkında da hiçbir bilginiz yoktur” (2002: 7-8) ifadesi bu güçlüğü ortaya koymaktadır.

Cemal Karşı'ye göre onun zamanında Türk ülkelerinden Şaş (Taş-Kend) bölgesi İslamiyet'i kabul etmiş idi. Bilge Kül Kadir Han'ın iki oğlunu tanıyoruz. Bazır Arslan ve Oğulcak Kadir Han. Başta Pritsak olmak üzere bazı yazarlar bu iki oğuldan Bazır Arslan Han'ın Balasagun'da (büyük kağan sıfatıyla) ve Oğulcak Kadir Han'ın da (ortak kağan olarak) Tıraz ve bilahere Kaşgar'da hüküm sürdüklerini ifade etmişlerse de şimdiki bilgilerimize göre bunu böyle kabul etmeye imkân yoktur. Zira her şeyden önce Karahanlılar da “ortak kağanlık” diye bir şey olmadığı gibi X. yüzyılın birinci yarısı sonlarına kadar (942'ler) Karahanlı hanedanının Balasagun ile ilgisine dair hiçbir kesin delile sahip değiliz. Hem bu aileye ait en eski bilgileri bize veren Cemal Karşı'nın hem de Satuk Buğra Han menkıbesinin devamlı surette Kaşgar'dan bahsetmesi ailenin asıl yurdunun bu bölge olduğunun bir başka delilidir ki, onların aile mezarlığı da bu şehirde bulunuyordu⁷¹ (Genç, 2002: 8).

Cemal Karşı' eserinde şu bilgileri aktarır: “Adı tespit edilebilen ilk Karahanlı hakani Bilge Kül Kadir Han'dır. Satuk Buğra'nın dedesi olan Bilge Kül Kadir Han Afrâsiyab neslindendir ve Türk ülkeleri arasında İslamiyet'i ilk kabul eden Şâş (Taşkent) şehri” bu han zamanında Müslüman olmuştur. Yine Cemal Karşı'ye göre Emir Nuh bin Mansur el-Sâmânî Taşkent'e gazâ yaptı ve İsficâb'a kadar vardı” (Şeşen, 1998: 203-204).

“İslam'ın Orta Asya topluluklarına İran Sufî mektepleri aracılığıyla, özellikle de Horasan Melametiliği'ne mensup İranlı ve Türk Sufiler kaynağı ile ulaştığı bilinir. Karahanlılar'ın İslam'ı kabul etmelerini anlatan meşhur *Tezkire-i Satuk Buğra Han*, bu sufî rengin tarihi bir belgesi olması itibarıyla çok değerlidir” (Ocak, 2012: 82-83). Türkçe ve mensur olarak kaleme alınan eserde önce, Satuk Buğra Han'ın fevkalade olaylarla vuku bulan doğumu hikâye edilir (Ocak, 1997: 44).

Zeki Velidi Togan, *Umumi Türk Tarihine Giriş*⁷² adlı yapıtında tarihî kayıtlardan hareketle ilgili tarihlerde bahsedilen kişinin “Satuk Buğra Han” olacağı çıkarımda bulunur:

Türkler arasında İslamiyet'in intişarı ve onun tarihî bakımdan ehemmiyeti meselesi üzerinde durulması gereken bir mevzudur. 920 senelerinde Orta Tıyanşan'da Karahanlılar, Edil (Volga) sahasında, Bulgarların az sonra da Aral-gölü ve Hazar-denizi arasında Hazarlara tabi olarak yaşayan Oğuzlar, 940-960 seneleri arasında ise Çu nehrindeki “Balasagun ve (Edil havzasındaki) Bulgar şehirleri arasında” yani

⁷¹ Satuk Buğra Han ve ailesinin Kaşgar kökenli olması hakkında Bkz. (Arat, 1993: 407; Barthold, 2008a; 2008b: 14; 2008c: 203; Biçer, 2013; Ercilasun, 2011; Günay, 2015: 205-212; Merçil, 2011; Pritsak, 1977: 251-273; Saray, 2015: 64-76).

⁷² İslam çağında yükseliş devrinin umumî vasfı hakkında detaylı bilgi için bkz: (Togan, 1981b: 71-78).

şimdiki Kazakistan ve Başkurdistan ülkelerinde yaşayan Türk kabileleri toptan Müslüman oldular. Bununla, Batı ve Doğu Türkistan'da İslamiyet ve Önsya medeniyeti kat'î surette yerleşti. 920-960 seneleri arasında başlıca Türk kütlelerinin böylece İslamiyeti kabul etmiş olmaları, İslam tarihinde ve aynı zamanda cihan tarihinde mühim bir dönüm noktası teşkil eder. Çünkü bununla İslamiyetin cihan dinî olarak yaşaması kat'î surette halledilmiş oldu. Buğra Han'ın Alevilerin ordusunu hezime uğrattığı bilgisi yer almaktadır. 921'de Horasan'da Alevî isyanını bastıran Buğra Han'ın, o esnada henüz İslamiyet'i kabul edip etmemiş olduğu menbalarımızda tasrih edilmemişse de, aynı adamın Karahanlılardan ilk defa İslamiyet'i kabul eden Satuk Buğra Han olacağı bellidir (Togan, 1981b: 77-78).

N. S. Banarlı, bu tarihî olay çerçevesinde aktarılan anlatıyı "Satuk Buğra Han Destanı" başlığı altında inceler ve değerlendirmelerde bulunur. Ona göre bu destan, "Kaşgar ve Balasagun şehirleri çevrelerinde ilk Müslüman Türk hükümetini kuran İlik Hanlar'ın hayatı, bir başka ifadeyle bir Karahanlı Destanı'dır. Belki de bu hükümdarların isteğiyle ve nesirle yazılan bu menkıbeler, İlik Hanlar'ı Müslüman Türklere tanıtmak ve onları mukaddes bir hâle ile kuşatarak sevdirmek isteyen bir ruh içindedir. Satuk Buğra Han, Karahanlılar devletinin ilk Müslüman hükümdarı olarak bilinir. En çok bu hükümdarın menkıbelerini anlatan Satuk Buğra Han destanı, birtakım tarih vakalarını ve coğrafya adlarını bildirmesine rağmen, bir tarih olarak kabul edilemeyecek kadar destan ve masal unsurları ile kaynaşmış durumdadır" (1971: 268). Banarlı'nın anlatıyı bir tarih kabul edemeyecek kadar destan ve masal unsurlarıyla iç içe geçmiş olarak değerlendirmesi, daha önce bahsedilen tarihî olayların zaman içinde toplumsal hafızada efsanevi özellik kazanacağı görüşünüyle açıklanabilir. Ayrıca Banarlı'nın Satuk Buğra Han'a dair anlatının devlet erkiyle özellikle İslamiyet'i yaymak için yazdırılıyor olma ihtimaline dair söylemleri, anlatının yazılı kültüre intikali konusunda kayda değer bir tespit olarak görülmelidir.

M. F. Köprülü ise, ilk İslamî Türk devleti Karahanlılar (380-609/990-1212) hakkında şu bilgileri aktarır: "Yalnız hükümdar hanedanı değil, devletin istinat ettiği halk kitlesi de Türk olmak şartıyla, ilk defa teessüs eden Türk Devleti, İlekhanlar veyahut Âl-i Efrasyab lakabıyla da maruf olan bu Karahanlılar'dır. İlk devreleri hakkında tarihî olmaktan ziyade menkabevî bilgiye sahip olduğumuz bu devletin, herhâlde 380-609/990-1212 tarihleri arasında iki buçuk asır kadar Türkistan ve Mâverâünnehr'de hükümrân olduğu ve Sâ mânîler'in buradaki hâkimiyetine nihayet vermekle beraber İslamiyet'i kabul etmeyen Türklerle asırlarca muharebatta bulunduğu muhakkaktır" (2005: 147). Köprülü, *Satuk Buğra Han Menkıbesi ve*

Karahanlılar Devletinin Coğrafi Sahası başlığı altında “Menkıbeye nazaran bunların cedleri Abdulkerim Satuk Buğra Han, İslamiyet’i kabul ederek muahharen Kaşgar halkına da bu yeni dini kabul ettirmiş ve Sâ mânîler’e tebaiyetle o havalide bir devlet kurduğunu ifade eder ve bunun üzerinde tesis-i nüfuz ettikten sonra, 389/998’da Sâ mânî devletini mahv ve Ceyhun nehrine kadar olan vâsî sahayı işgal eylediğini ve Kaşgar ve havalisi Türkler’i arasında hâlâ lezzetle okunan *Tezkire-i Buğra Han* adlı menakıp mecmuasına nazaran, Abdulkerim Satuk Buğra Han’ın 344/955’te vefat ettiğini” (2005: 147) aktarır. Köprülü, Satuk Buğra Han’ın tarihî kişiliği hakkında bilgi verirken onun menkıbevi hayatının kayıtlı olduğu tezkireye işaret etmektedir.

N. Pekolcay, yazılı kaynaklardan yola çıkarak Satuk Buğra Han’ın tarihî kişiliği hakkında şu bilgileri aktarır:

Yazılı kaynaklarda adı geçen Bilge Kül Kadir Han’ın oğullarından Oğulçak Şerik ⁷³ Kağan’ın yeğeni Satuk Müslüman olmuş, X. yüzyılın başlarında amcasına karşı giriştiği mücadelede galebe çalarak, Batı Karahanlılarına İslamiyet’i resmen kabul ettirmiştir. Bundan sonra Doğu Karahanlı hükümdarı Büyük Kagan’a karşı mücadelesinde Satuk Buğra Han’ın Müslüman gönüllülere dayandığı kaydedilmektedir. 959 yılında öldüğü ve Artuç’ta gömüldüğü bildirilen Satuk’un Müslüman olduktan sonra Abdü’l-Kerîm adını aldığı kaynaklarda belirtilmektedir. Yine kaynakların belirttiğine göre, Satuk’un oğlu Mûsâ b. Abdü’l-Kerîm (Türkçe adı Baytaş), Doğu Karahanlıların devletini ortadan kaldırmış, 960’ta Müslüman vâiz Süfyânü’l-Kelemâtî’nin yardımı ile bütün devlete İslamiyet’i kabul ettirmiştir (2002: 38).

V. V. Barthold, ilk döneme ait Arapça kaynaklarda Türklerin kitlesel olarak İslam dinini kabul etmesiyle ilgili bilgiye yer verilmediğini kaydeder. Tam da bu noktada sözlü kültür ortamında oluşan yazılı eserlerin tarihe ışık tuttuğu söylenebilir. “Bu eserlerin anlattığı en eski rivayette de Buğra Han ve onun İslamiyet’i kabul etmesi hakkındaki rivayet pek açık bir şekilde efsanevî olup, şimdi Orta-Asya’da pek meşhur olan “*Tezkire-i Buğra Han*” kitaplarının çeşitli rivayetlerinde efsane unsuru daha çok fazladır” (2013: 59). Barthold da anlatının tarih ve efsane zemininde iç içe geçtiği kanaatini taşır. Ayrıca tarih ve efsane bilgilerini karşılaştırarak gerçeğe uyup uymama yönünde aşağıdaki görüşleri dile getirmektedir. Bu bağlamda musanniflerin sözlü anlatıları tasnif ederken, yazılı kaynakları da dikkate alarak istinsah ettikleri anlaşılmaktadır.

⁷³ Şerik ifadesi burada, Satuk Buğra Han’ın amcasının adı olarak değil “kâfir” anlamına gelen vasfı olarak değerlendirilmelidir. O. Pritsak’ın “şerik kağan sıfatıyla Taraz’da Oğulçak (Kadir Han)” (1955, 253) bu görüşü desteklemektedir.

İlk olarak İslamiyet'i kabul eden Türk Hanı Satuk Buğra Han, Kaşgar hâkimi sayılıyor. Kabri de Kaşgar'ın kuzeyindeki Artış, daha eski kaynaklarda Artuç, kasabasıdır. Bu hana ait hikâyenin eski rivayetinde hanın ölümü hicri 344, yani miladi 965/66 olarak gösteriliyorsa da bu 960 yılında İslamiyet'i kabul ettiği rivayet olunan Türk kavmî hakkındaki hikâyeye uymuyor. Çok büyük bir ihtimalle bu son hikâyeye eserini o devirde yazan Bağdad tarihçisi Sabit bin Sinan'ın kitabından alınmış olacak. Bu takdirde bu yıl, yani 960 yılı Satuk Buğra Han hikâyelerindeki birbirini tutmayan karışık yıllara göre daha güvenilir olmalıdır (Barthold, 2013: 62).

Bir diğer araştırmacı Ö. Hunkan da (2009), doğrudan kaydetmese de, satır aralarında sözlü kültür ortamında teşekkül eden Satuk Buğra Han anlatısı gibi eserlerin yazılı tarihin⁷⁴ kayda geçir[e]mediği kimi ayrıntıları içerdiğini ifade etmektedir. Bunlar ise yazılı tarih disiplini açısından efsanevi değer taşıyan bilgilerden müteşekkildir. Bu yönüyle de oldukça edebîdirler. Bunlara ilaveten, söz konusu anlatımlar dönemin tarihi kadar dönemin sosyal, ekonomik ve kültürel

⁷⁴ Ö. S. Hunkan, Satuk Buğra Han Destanı şeklinde adlandırdığı anlatıdan hareketle dönemin sözlü ve yazılı tarihini söz konusu araştırmasında etraflıca tartışmaktadır. "Satuk Buğra Han, Karahanlıların ilk Müslüman hakanı IX. yüzyılın sonlarında doğdu. Karahanlı Hükümdarı Bezir Arslan Han'ın oğludur. Adı kaynaklarda Satuk, Satık, Şebk ve Çanak olarak geçmekte, bugünkü Uygur Türkçesinde Sutuk veya Satuk şeklinde kullanılmaktadır. "Deve aygırı" anlamına gelen Buğra unvanının VIII. yüzyılın ilk yarısından itibaren Kaşgâr'ın batısında Fergana ve çevresindeki Göktürklerin varisleri tarafından kullanıldığı bilinmektedir. Satuk'un doğduğu yıllarda babası Bezir Arslan Han, Uygurların yıkılmasının (840) ardından bazı boyların Karahanlı topraklarına süregelen etkileriyle ve ülkede boylar arasında yurt tutmak için girilen iç kavgalarla uğraşmaktaydı. Taraz'da (Talas) bulunan kardeşi Kadir Han Oğulçak ise ülkenin batısından sorumlu hanedan mensubu olarak Sâmânîlerle ilişkileri düzenliyordu. Sâmânî Emir'i İsmâil b. Ahmed karşısında yenilgiye uğrayıp (280/893) Kaşgar tarafına çekilen Kadir Han Oğulçak, Sâmânîlerle mücadeleyi buradan yönetmeye başladı. 291 (904) yılında Sâmânîler'in denetimindeki Maverâünnehr'e bir intikam seferi düzenlendi. Bu dönemde, Sâmânîler'in iç meselelerinden yararlanma düşüncesiyle Sâmânî ailesine mensup Ebû Nasr b. Mansûr'un iltica talebini kabul ederek kendisine Kaşgar yakınlarındaki Artuç beldesini tahsis etti" (Hunkan, 2009: 181) Bezir Arslan Han'ın 303 (915-16) yılı civarında ölümü ve Balasagun'da Karahanlı tahtına II. Arslan Han'ın çıkması üzerine Satuk annesi ile birlikte Kaşgar'a gidip amcası Kadir Han Oğulçak'a sığınmak zorunda kaldı. Amcası adına vergi tahsil etmek üzere Kaşgar yakınlarındaki Artuç'a giden Satuk, burada Tezkire-i Satuk Buğra Han'da kuvvetli bir âlim ve Üveysî bir kutub olarak tanıtılan Ebû Nasr b. Mansûr ile tanıştı. Ebû Nasr'ın inşa ettirdiği caminin etrafında oluşan bu küçük ticaret şehrinde namaz kılanları görünce İslam hakkında ilk bilgileri Ebû Nasr'dan aldı. Onun bu Nişaburlu Ebu'l- Hasan Muhammed b. Süfyân el-Kelemâtî gibi âlim ve sûfîlerin telkinleri sonucunda Müslüman oldu. İbnü'l-Esîr, bir gece rüyasında gökten inen bir kişinin ona Türkçe olarak, " Müslüman ol ki dünyada ve ahirette esenlik bulasın. " dediğini ve sabah olunca Müslümanlığı kabul ettiğini herkese açıkladığını kaydeder (el-Kâmil, XI, 82) Târîhu Kâşgar ve Tezkire-i Satuk Buğra Han'da yer alan menkıbevi kayıtlara göre Satuk on iki yaşında Müslüman olmuş, İslam'ı öğrenip hanedan mensuplarını gizlice İslam'a davet etmiş, yirmi beş yaşına geldiğinde amcası Kadir Han Oğulçak'a (tezkireye göre üvey babası Harun Buğra Han) karşı mücadeleye girişip Kaşgar'ı ele geçirmiştir. Ancak Satuk'un böyle bir girişimini gerçekleştirmek için on iki yıl beklemesi ve bunu Kadir Han Oğulçak'tan gizleyebilmesi pek mümkün görünmemektedir. Mücahid ve gazi unvanlarıyla anılan Satuk'un Müslümanlığı kabulü Türk-İslam tarihinde bir dönüm noktası oluşturur. 308 (920) yılında (932, 940 veya 945 yılları da rivayet edilir.) gerçekleşen bu olayın ardından Abdülkerim adını alan Satuk, amcası Kadir Han ile mücadeleye girişerek İslamiyet'in Karahanlılar'ın batıdaki topraklarında yayılması için çalıştı. Bu amaçla Müslüman olmayan Türklerle uzun süre mücadele etti. Satuk, Fergana gazilerinin ve kendisi gibi Müslüman olan bazı hanedan mensuplarının desteğiyle Tabgaç Balık ve Atbaşı'nı ardından Kaşgar'ı ele geçirdi ve amcasını bertaraf ederek Buğra Han unvanını aldı. Satuk Buğra Han'ın Kaşgar'ın fethinden sonra aynı zamanda Kara Hakan unvanını kullanması hakanlığın merkezi Balasagun'u da ele geçirdiğini göstermektedir. Bununla birlikte bazı kaynaklarda onun Kara Han unvanıyla anılması yeni Müslüman hanedanının ilk atası ve en yaşlısı olmasıyla izah edilmektedir. İslam kaynaklarında Karahanlılar'ın merkezi Balasagun başta olmak üzere ülkenin doğusunda olup bitenleri aydınlatacak bir bilgiye rastlanmamaktadır. *Tezkire-i Satuk Buğra Han*'da yer alan bu konudaki bilgiler efsanevî niteliktedir. Onun doğudaki askeri faaliyetlerini Hoten, Isık Göl'ün doğu kıyıları ve Balasagun çizgisi olarak belirlemek mümkündür. 309 (921-22) yılında Cürcân Valisi Leylâ b. Nu'man ed- Deylemî'ye karşı Sâmânî hükümdarına yardıma giden ve onu Sekke denilen mevkide sakladığı bir evde yakalayıp Sâmânîler'e teslim eden Buğra (İbnü'l-Esîr, VIII, 125) muhtemelen Satuk Buğra Han ile aynı kişidir (Hunkan, 2009: 181). 344 (955) yılında vefat edip Artuç'a defnedilen Satuk Buğra Han'ın kabri hâlâ ziyaretgâhtır. Birbirleriyle mücadele hâlinde olan Türk boylarını tek bir çatı altında toplamayı, Kara Hakan unvanını kullanarak Balasagun iktidarını ele geçirmeyi, Hoten ve Isık Göl'ün doğu kıyısında Müslüman olmayan unsurlarla mücadeleyi sürdürmeyi, batıda Sâmânîlerle siyasi ittifaklar kurmayı hedefleyen Satuk Buğra Han'ın bu hedeflerin önemli bir kısmını gerçekleştirdiği söylenebilir. Bkz. (Hunkan, 2009: 181-182).

dokusuna dair de izler taşımaktadırlar⁷⁵. Bunlar da zaman zaman müverrihlerin dikkatini çeken unsurlar olarak kıymetlidir.

Satuk Buğra Han'ın kişiliğini, İslam dinini kabulünü ve İslamiyet'i yaymak için gösterdiği fedakârlıklarla kerametlerini anlatan menâkıbnâme mahiyetindeki *Tezkire-i Satuk Buğra Han* İslamî dönem Türk destanlarının en meşhurlarındandır. IX. ve X. yüzyıllarda ortaya çıktığı anlaşılan bu mensur eserde Satuk Buğra Han'ın Hz. Peygamber'le miraçta karşılaşması, daha sonra dünyaya gelmesi ve o esnada gerçekleşen mucizevî olaylar, ardından Müslüman oluşu, İslamiyet'i yayışı ve Karahanlıların kâfirler karşısında kazandığı başarılar anlatılır. Arapça ve Farsça kelimelerin de yer aldığı destanda sade bir dil kullanılmıştır. İslamî Türk destanları ile eski Türk destanlarının kırk arkadaş, at, av, mukaddes çocuk, mukaddes ışık gibi ortak kavramlarının yer aldığı eserde Türk tarihiyle İslam inanışları menkıbevi tarzda birleştirilmiştir (Hunkan, 2009: 182).

Satuk Buğra Han'ın şeceresi⁷⁶, tarihî ve menkıbevi kişiliği⁷⁷ hakkında ilk kaynak olan *Tarih-i Kaşgar*'ın müellifi El Fazlî⁷⁸ kayda geçirdiği bilginin kendisine anlatılanlardan oluştuğu bilgisine yer vermektedir. Sözlü kültür ortamında kendisine anlatılan bu bilgiyi müellif yazılı ortamda kayda geçirirken kendisine nakledilen hâline sadık kaldığı görülmektedir. Cemal Karşı'nın *Mülhakatü's Sûrah*'ında ona dair anlatı şu şekilde geçmektedir.

Bir topluluk bana onların Müslüman oluşları hakkında şunları anlattı: Kâfir (Oğulçak) bu sırada alışmadığı ve tatmadığı diba elbiseler giyer, şekerli tatlılar yerdi. Nihayet Nasr ile arkadaşlık ve ünsiyet kurdu. Ona yaklaştı. Bunun üzerine Nasr ondan, bir öküz derisinin kaplayacağı yer kadar kendisine mescid yapacak ve Allah'a ibadet edecek bir toprak parçası vermesini istedi. O da “ İstedğin yerden bunu al ” dedi. Onun müsaadesi üzerine, Nasr bir öküz kesip derisini sırim yaptı. Bu sırımla bugün Artuç Camisi denen mescidin arazisinin etrafını çevirdi. Oğulçak onun bu davranışına şaşıtı kaldı. Bu Oğulçak, Satuk'un amcasıydı. Satuk on iki yaşını doldurunca kendisinden önceki hükümdar çocuklarında bulunmayan çok güzel, gösterişli, zeki, zihni temiz, iyi anlayışlı, akıllı bir genç oldu. Bu sırada Buhara'dan bir kafile geldi. Satuk onların getirdiklerini görmek, taşıdıklarından haraç (vergi) almak için, Artuç'a çıktı. Buranın valisi olan Nasr el-Sâmânî onu iyi karşıladı ve ikram etti. Öyle vakti olunca Müslümanlar namaz kılmak için kalktılar. Satuk henüz kendisine

⁷⁵ A. Lord, sözlü kültür geleneğinde teşekkül eden bu tür eserlerin en kıymetli unsurlarının dönemin ruhunu yansıtmaları olduğunu kaydetmektedir. Bu bağlamda, sözlü tarih değeri taşıyan edebî türlerin metinlerinde ait oldukları dönemin sosyal, ekonomik, siyasi ve duygusal bağlamını da görebilmek mümkündür. Örneğin, Boşnak aşıkların tasnif ettiği destanlar yazılı tarihin dikkatinden kaçan birçok ayrıntıyı ortaya çıkarmakla kalmayıp, aynı zamanda dönemin siyasi liderlerinin tebası gözündeki yeri hakkında da izler taşımaktadır. Buradan hareketle, belirli tarihi vakalarda teşekkül eden yaratmaların belirli bir duygulanma alanında yoğunlaştığı kaydedilmiştir. Konu hakkında kapsamlı bilgi için bkz: (Lord, 1972: 55-61).

⁷⁶ Bu kaynakta şeceresi hakkında şu bilgi kayıtlıdır: Satuk Buğrahân el- Mücâhid Abdülkerim b. Bezîr Arslan-hân b. Bilge Kadir-hân: Afrâsyâb b. Bişnek b. Rismen neslinden gelir. Ve nesebi Tûr b. Aferîdûn b. Anûyân b. Gûştâsif b. Cem b. Fars b. وبیر b. Gürg b. Yâfes b. Nûh'a ulaşır. Kâşgar ve Fergana hudutlarından Türk hakanlarından, Halife el- Mutî-lillah ve el-Emîr el-Reşîd Abdülmelik b. Nûh el-Sâmânî'nin devleti zamanında [Karahanlılardan] ilk Müslüman olan odur. Ünlü İmam... Ebûl Fütûh Abdülgaffâr (Abdülgâfir) b. El-Hatîr Ebû Abdullah el- Hüseyin el-Fazlî *Târîhu Kaşgar* adlı eserinde böyle söyler. Daha önce müfessirlerden bahsederken babasıyla ikisinin hayatlarından bahsedildi” (Şeşen, 2001: 208).

⁷⁷ Satuk Buğra Han hakkında en eski kaynak olması nedeniyle burada anlatının tamamına yer verilmiştir. Zira Tezkire hakkında bilgi veren kaynaklarda ilk olarak bu eser referans alınmaktadır.

⁷⁸ Cemal Karşı'nın 1300 civarında yazdığı *Mülhakatü's Sûrah* adlı eserdir. O da bu dönem hakkındaki bilgileri, 11. yüzyılda Ebû'l-Fütûh el-Fazlî tarafından yazılan *Târîhu Kâşgar* adlı eserden almıştır; bu eser bugüne ulaşmamıştır (Şeşen, 1998: 203-204).

takdir edilen saadetin farkında değildi. Namaz kılanlara uzaktan bakıyordu. Namazdan sonra, Nasr el-Sâmânî'ye yaptıklarının ne olduğunu sordu. O da, "Bize her gün ve gece böyle beş vakitte beş namaz farz kılınmıştır" diye cevap verdi. Satuk, "Bunu size kim farz kıldı." dedi. Nasr, Allah'ı güzel isimleri, yüksek sıfatlarıyla anlatmaya başladı. İslam'ın farz ve sünnetlerini Peygamberimizin dilinden sayıyor, İslamiyet'in güzelliklerinden ve menakibinden bahsediyordu. Beyt: "Onun sevgisi aşkı tanımadan önce geldi. Kalbimi boş buldu. Hemen oraya yerleşti." Nasr bunları anlatınca, Satuk "İşte Allah bu. O, ibadete ne kadar layık. Bu peygamber ne kadar doğru söylemiş, uyulmaya ne kadar layık. Bu din ne kadar güzel, kabul edilmesi ne kadar münasip" dedi. Allah'a ve Muhammed Peygamber'e iman etti. Dini (İslamiyet'i) kabul etti. Uşaklarına ve adamlarına hemen iman edip Müslüman olmalarını emretti. Sonra Nasr el Sâmânî Satuk'tan amcası Oğulçak'tan bu meseleyi (Müslüman olduğunu) gizlemesini istedi. Satuk gizlice Kuran öğrendi. İman ve İslam'ın şartlarını tanıdı. İslam'ın şerâyiini (merasimini) kavradı. Gizlice akrabalarından bir grubu İslamiyet'e davet etti. Bunlardan 50 kişi onun çağrısını (davetini) kabul edip ona bağlılığı ve uymayı benimsediler. Sonra Oğulçak, onun Müslüman olduğunun farkına vardı. Gözcüler tayin etti. Nihayet bir gün abdest alıp namaz kılarken onu gördüler. Oğulçak'a durumunu haber verdiler. Amcası Oğulçak meseleyi Hatununa açıkladı. Bu kadın Satuk'u tutardı. Gizlice ona haber göndererek kendisini kollamasını söyledi. Ona "Amcan cumartesi günü, seni denemek için, putlar evini kendisi ve yakınlarıyla beraber tamir etmek istiyor. Çok çalışmaya çabalaman gerekiyor" dedi. O gün geldiğinde çalışanlardan her biri birer kerpiç taşıyor, Satuk ise kerpiçleri ikişer ikişer yükleniyordu. Bu arada rabbına "Ey Allah'ım, beni düşmanlarına ve dinin düşmanlarına galip getir, İslamiyet'in yolunu bana açarsan, benim ellerimle Kelime-i Şehadet'i yükseltirsen, bu yerde sana ibadet için kullarının toplanacağı bir mescid edineceğim. Bu camide sana ibadet için bir mihrap inşa edeceğim. Seni medhetmek için bir minber dikeceğim. Sonra ezan okuyup namaz kılacağım. Senin teveccühünü ve rızanı kazanmak için bu camiide imamlığı kendim yapacağım." diye içinden yalvarıyordu (fısıldıyordu). İşte burası Artuç'ta bulunan camiidir. Satuk gayret ve çalışkanlık gösterince, Hatun kocasına inşaat esnasında onun gösterdiği çalışkanlığı ve ihtimamı lehinde delil gösterdi. Amcası onun bu gayretinden memnun kaldı ve "Dinimizden yüz çevirmiş, söylenilen şeyi yapmış olsaydı veya benden sonra çocuklarıma bir kötülük yapacak olsaydı, ona müsamaha göstermezdim." dedi. Bu arada Satuk, Allah'ın Kitabı'nı öğrendi. Din öğrenimi yaptı. (fakih) oldu. Nihayet 25 yaşına bastı. Ava çıkıyormuş gibi yanına 50 kişi aldı. Maksudı sığınacak bir kale aramaktı. Tabgaç Balık Kalesi'ni ele geçirip oraya sığındı. Bütün durumunu amcasına bildirdi. Ve üç ay burada kaldı. Bu arada tehlikelere atılmaktan sakınıyordu. Amcasıyla karşılaşmaya karar verince yanında Kaşgar'ın süvarilerinden 300 kişi toplandı. Fergana gazilerinden de yanına adamlar geldi. 1000 kişiye tamamladılar. Önce, Atbaşını fethettiler. Sonra 3000 süvari oldular. Kaşgar'a hücum ederek İslam namına fethettiler. Kâfir ordusu perişan oldu. Kelime-i şehadet üstün geldi. Kuluna yardım edip vadini yerine getiren Allah'a hamd olsun. Satuk Buğra Han el Gazi, 344 hicri yılı civarında öldü. Mezarı Kaşgar'ın köylerinden Artuç'ta bulunup bugün mamur ve ziyaretgâh bir mahaldir (Şeşen, 2001: 210). Ali Arslan Han el-Şehîd Ebu'l Hasan b. Baytaş Arslan-han b. Satuk Buğra Han 388 yılı Muharrem ayı sonlarında şehit olmuştur. Türbesi bugün Kaşgar'da ziyaretgâhtır. Yusuf Kadir-han el-kebîr b. Hârûn Buğrahan b. Musa İlik b. Satuk 424 yılı Muharrem'in ilk günü ölmüş, Kaşgar'da el-Cenbezet el-Hakaniyye'de Tümen nehri kıyısında gömülmüştür. El-Hâkân el-Kebîr el-Hatîr kerametler ve mâkâmâtlar sahibi mezkûr İlikhân, bunun tamam adı Nasr Arslan İlik b. Ali İlik hân yanarak şehit olmuş b. Baytaş Arslan b. Satuk Buğra Han 402 senesinde Özcend'de ölmüş ve burada gömülmüştür (Şeşen, 2001: 209, 211).

Cemal Karşı'nın El Fazlî'nin *Tarihî Kaşgar* adlı eserinden alıntıldığını söylediği bu bilgilerden hareketle, Satuk Buğra Han'ın menkıbevi kişiliğinden ziyade burada tarihî kişiliğinin kaydedilmiş olduğu söylenebilir. Satuk Buğra Han'ın kerametleri olarak tezkirelerde yer verilen olağanüstü olaylar bu anlatıda mevcut değildir. Bu durum, anlatıyı kaydeden kişinin tarihçi kimliğinden kaynaklanmış olmalıdır.

O. Turan'ın Grenard'dan naklettiği ve Türkiye'deki çalışmalarda da çoğunlukla referans gösterilen Satuk Buğra Han'ın tarihî ve menkıbevi kişiliğine dair bilgilere geçmeden önce O. Turan'ın tezkire hakkında görüşlerine⁷⁹ değinmek gerekir. Bu anlatı, Satuk Buğra Han'ın tarihî ve menkıbevi kişiliği ve seceresi hakkındaki bilgiler hususunda yazılı ve sözlü tarihin kesiştiği alanları ortaya koyması açısından önemlidir:

Allah'ın resulü Muhammed'in Miraç hadisesi orada Satuk Buğra Han'ın ruhunu görmesi, ashabının onun kim olduğunu sorması üzerine onun Türkistan'da dinimizi yayacak kişi olduğunu söyler. Peygamberin duası ile 40 atlıyı yani Buğra Han ve arkadaşlarının ruhlarını ashab da görür. Onlar arasında doğru yolda Türk sultanına rehber olmak için Allah'ın işaret ettiği Abû-Nâsr Sâmânî de bulunuyordu. Allah'ın emriyle muayyen zaman gelince Hoca Abû Nasr Sâmânî dünyaya geldi. Samani, ticaretle uğraşıyordu fakat bunu para kazanmak için değil insanlara yardım etmek ve İslamiyet'i yaymak için yapıyordu. Samani bir gün rüyasında; peygamberin ona; "Kalk, Türkistan yolunu tut, orada tekin (prens) Satuk Buğra Han, İslam olmak için yalnız seni bekliyor" dediğini görüyor. Abû-Nasr sevinmiş olarak, derhal oğlu ve üç yüz kişilik bir kervanla yola koyuluyor. O zaman Kâşgar Sultanı'nın oğlu Satuk Buğra Han, on iki yaşına erişmişti. Doğduğu zaman bazı olağanüstü olaylar olur. Yer sarsılır, dağ yamaçlarındaki kaynaklar kaybolur, kış olduğu hâlde bahçe ve çayırklar çiçeklerle örtüldü. Büyüye başvuran kâhinler, bu çocuğun büyüyünce Muhammed dinini kabul edeceğini anladılar. Onu öldürmek istediler; fakat annesi onu Müslüman olacağı zaman öldürmek icap ettiğini söyleyerek, buna karşı geldi. On iki yıl sonra genç prens kırk arkadaşıyla birlikte ava çıktı. Bir tavşan kaldırıp o kadar bir şiddetle arkasından koştu ki arkadaşlarını gözden kaybetti. O zaman tavşan durdu, bir ihtiyar şeklini alarak prense: "Attan in, sana diyecek iki sözüm var!" dedi. Bu adamı hiç görmeyen ve nereden çıktığını bilmeyen prens şaşkın olarak attan indi ve ihtiyarın önüne oturdu. "Oğlum, dedi; yolunu şaşırırları niçin takip ediyorsun? Eğer siz Allah'ın iyi insanları seçerek çizdiği yola girerseniz bu ve öteki dünyada bahtiyar olursunuz. Ben sizi cehennemden ateşlerinden kurtarmak için geldim"; günahkâr ve imansızlara yapılacak olan işkencelerin öyle müthiş bir resmini gösterdi ki, prens korktu ve bu dinin hakikatlerini öğretmesini rica etti. Fakat ihtiyar ona "Allah'ın bunları öğretmekle mükellef kıldığı kimseyi hemen göreceksin!" diyerek kayboldu. Bu esrarengiz adamın bir melek olduğunu kimse iddia edemez; fakat bunun daima yaşayan görünmez âlemin adamı, İskender'in veziri Hızır'ın kendisi olduğu aşikârdır. Birkaç gün sonra Satuk Buğra Han, Endican'dan gelen Abû Nasr Sâmânî'ye rast

⁷⁹ Bu tezkire, "1889'da XVII. yüzyılın ikinci yarısında aslî bir nüshasından kopya edilmiş olan bu el yazması 135 sahife kadardır ve üç kısma ayrılır. Müellif birinci kısmında Abû Nasr Sâmânî hikâyesini, ikinci kısmında Satuk Buğra Han'ın haleflerini anlatır. Kolaylık bakımından ve iki defa aynı şeyleri tekrarlamamak için, birinci kısmın hûlasasını ikinci kısmına idhâl ediyorum" (Turan, 2010: 159). Türkiye'de konuyla ilgili çalışmalarda bu kaynağın anlatı metni olarak ilk referans kaynağı olmasından dolayı anlatının "tarihi ve menkıbevi" özelliğine dair burada blok alıntıya ihtiyacı duyulmuştur.

geldi, bu adamın Hızır'ın ona gelişini haber verdiği kimse olduğunu anladı, itaatli bir kalple talimatını aldı. Kâşgar hükümdarı ve beş yıl önce Satuk'un annesini almış olan amcası Harun Buğra Han, yeğeninin dinden döndüğünü bildiğinden onu babalarının dinine çevirmek istedi ve ona bir put mabedinin inşasına, ölüm cezası altında iştirak etmeyi emretti. Niyeti istikametinin sırlarını haber veren Abû-Nâsr'ın irşadı dolayısıyla, Satuk memnun oldu ve netice olarak bir camiinin yapılmasını düşünerek tuğlasını put mabedine getirdi. Ertesi gece rüyasında Harun'u öldürmeye hazır vaziyette yakaladı. Fakat tereddüt etti ve İslam olmasını ihtar ederek onu uykudan uyandırdı. Harun reddetti. Satuk'un duası üzerine toprak yarıya kadar açıldı ve Harun dizlerine kadar yere gömüldü. İkinci defa da reddetti ve boğazına kadar toprağa gömüldü. Üçüncü defa yere battı. Satuk, fecirde hükümdar idi ve İslamiyet onunla beraber hüküm sürdü. Yeni hükümdar kâfirler için korkunç bir düşman oldu. Muharebede ağızından ateş çıkararak kâfirleri parçalıyor ve kılıcını onlar üzerine çektiği vakit kırk adım uzanıyor idi. Doksan altı yaşına vardığı zaman kılıcının dehşeti, Belh'in önünden geçen Amuderya boylarına, cenupta Kış Kezek'e, şimalde Karakorum'a kadar, kâfirleri İslam dinine çevirdi. Bir yıl Çin tarafından harp etmek için ata bindi. Allah'ın inayetiyle İslamiyet'i Turfan'a kadar yaydı. Fakat hasta düşmüş olduğundan artık daha uzağa gidemedi. Hastalığı esnasında yukardan aldığı bir emirle Kâşgar'a döndü. Kâşgar'a girer girmez bu hastalığından 429 (1048) yılında öldü ve Artuc'ta Meşhed denilen yere gömüldü. Satuk Buğra Han'ın Hasan, İsen, Hüseyin ve Yusuf Kadir Han adında dört oğlu ve dört kızı vardı. Büyük kızı Nesibe Türkân, Hik Mâdhî ile evlendi ki bundan yalnız bir kızı dünyaya geldi. İkinci kızı Âlâ Nur, bir gece İsa'nın annesi Meryem gibi ona ağızından bir damla ışık süzülen Cebrail'in ziyaretini kabul etti. Vakti gelince bir oğul dünyaya getirdi. İstişare ve istihare edilen hâkim ve âlimler, bunun Ali'nin oğlu olduğunu anladılar ve ona Seyîti Arslan Han adını verdiler. Birtakımları bu masalın hâl ve sebeplerini başka türlü anlatırlar. Derler ki: "Âlâ Nur, bir gün evinin kapısının önünde gözlerini kendine dikip bakan bir arslan gördü. Bu görüş onu dehşete düşürdü, ter alnından inci taneleri gibi akmaya başladı ve bayıldı. Mucizevi çocuk yedi yaşına geldiği vakit, Âlâ Nur, [Sa]tuk Buğra Han ile evlendiler. Bu izdivaçtan Muhammed Arslan, Yusuf Arslan ve Kızıl Arslan adında üç oğlu doğdu. Satuk'un üçüncü kızı Seyîti Celâleddin Bağdadî'nin küçük oğlu ile evlendi, bundan Seyîti Bahaüddin Şâmî'nin Hoca Muhammed Şerif, Baurcî ve İshan Hoca, Muhammed Şerif adında üç oğlu oldu. Sultan'ın sonuncu kızı Hediye Türkân, Seyîti Celâleddin'in büyük oğlu olan Mîr Ziyaeddin ve Mîr Seyîti Haşim ve Mîr Seyîti Celâl'in babası olan Seyîti Alâeddin ile evlendi. Böylece Satuk Buğra Han ailesiyle birleşen bu Celâleddin Bağdadî, Şah Hasan adında bir Alevî'nin oğlu idi. Şah Hasan Şah Hüseyin'in, bu da Muhammed'in sıra ile Abdullah'ın Fadl'ın Talib'in ve nihayet Milâdî 818'de ölen sekizinci imam Ali Musa Rıza'nın oğlu idi. Celâleddin'in küçük oğlu Bahaeddin Taşkent Seyîtlerinin aslı olmuştur. Halbuki büyük oğlu Alâeddin, Cunganlar'ın metbutiyetinde Kâşgar'ı idare eden ve Hoca Muhammed Yusuf'un oğlu olan bizim müellif zamanında Hoca Hidayetullah tarafından temsil edilen Kâşgar Seyîtlerinin ecdadıdır. Hoca Muhammed Yusuf'un babası Seyîti Yusuf, babası S. Nurullah, babası S. Kasım Kalender, babası S. Yusuf, babası Haşim, bunun da babası Alâeddin'dir (Turan, 2010: 159-163).

O. Turan'ın Grenard'dan çevirdiği bu metinde Cemal Karşı'nın metninin aksine burada Satuk Buğra Han'ın tarihî kişiliğinden ziyade menkıbevi kişiliğinin ön plana çıktığı görülmektedir. Eldeki ilk verilerin tarih hüviyetinde olması, sonraki yıllara ait verilerin ise efsanevi nitelik taşıması "mistik kişilerin diğer kişilerden daha fazla deformeye açık olması" ve tarihî gerçekliklerin zamanla yerini gerçek dışı ve olağanüstü anlatılara bırakması ile izah edilebilir. Bu yönüyle, toplumsal bellekte

mistik şahsiyetleri tarihî ve menkıbevi olarak ayrı ayrı incelemenin güçlüğü anlaşılmaktadır.

Özetle, tarihî ve menkıbevi özellikleriyle ön plana çıkan şahsiyetleri halk bilimci perspektifiyle tarihî ve efsanevi özelliklere göre ayrı ayrı incelemek konuyu kısır tartışma zeminine çekeceği için konuya bütüncül bakmak faydalı olacaktır. Satuk Buğra Han'ın özellikle menkıbevi şahsiyetinden bahseden kaynaklardan hiçbirisi onun zamanına ait olmayıp çok sonra yazıya geçirilmiş vesikalardır. Bu bağlamda “Anlatıyı anlatanın kendisi kadar; onu tarihe geçiren müverrihin de tarihte neler olduğu hakkında gelecek kuşaklara olanın bitenin kaydını düşmek kaygısı içinde olduğu görülür. Bu bağlamda her ikisinin de tarafsızlığı belirli bir seviyeye kadar süzöldükten sonra kayda geçirilmişlerdir” (Lord, 1972: 54). Ayrıca “Geçmişin kendisinin değil, hikâyesinin tarih olduğu” (Glassie, 1987: 189) akılda tutulduğu takdirde gerçeğin tarihe konu olması için gereken hikâyeleştirme safhası önem kazanmaktadır. Kısaca Satuk Buğra Han'a dair tarihî bir anlatının zamanla toplum belleğinde efsanevi hüviyet kazandığı söylenebilir.

1.4. Satuk Buğra Han ve Anlatı Türleri

“Tarih yazılıp bir kültür ve şuur kaynağı olmadıkça,
toprak altında kalan kıymetli madenler gibi
hiçbir mana ifade etmez”
Osman Turan (2012: 9)

Tezkire-i Satuk Buğra Han adını taşıyan anlatının başında geçen “tezkire” ifadesi her ne kadar bu anlatının türü konusunda nerede durulduğuna dair bir ipucu barındırmış olsa da anlatıya, Türk edebiyatı alanındaki çalışmalarda “destan/dinî destan, efsane, menkıbe” gibi türler içerisinde yer verildiği görülmektedir. Edebî türlerin özelliklerinin belirlenmesi ve tasniflenmesi hususunda birçok görüş bulunmaktadır. Bu bölümdeki amaç, Satuk Buğra Han anlatısının türü konusunda mevcut görüşlere yer vererek konuya kimin ne açıdan baktığı hakkında bilgi verdikten sonra çalışmada esas alınan Paris nüshasından hareketle anlatının türü konusunda değerlendirmede bulunmaktadır.

R. Bauman'ın (1992: 53) tür⁸⁰ tanımı, “gelenekselleşmiş bir söylem tipi” şeklindedir. Bir söylem tipi olarak tür, şiir, sonat, efsane, selamlaşma, söylev gibi bir folklorik, edebî ya da genel konularda bir yere konulamayan formları sınıflandırmak, tanımlamak için kullanılan bir terim olarak iş görmekteydi. Oysa zaman içinde böyle bir yaklaşım tipolojiye olan yatkınlığından uzaklaşarak, söylem tipi olarak türün nasıl üretildiğinin ve nasıl yorumlandığının birbiriyle örtüştüğü bir çatı terim olarak önem kazandı. Halk bilimi bağlamında tür tanımlarının günümüze uzanan süreçte, “folklor alanında teşekkül eden türlere dayalı bir sınıflandırma sisteminin oluşması için folklorik formların sanatsal yaratıcılıkla, kültürel kullanımıyla, edebî ve görsel tarihiyle ilişkisinin kuramsal bir açıklamaya zemin hazırlayacağı” (Ben-Amos, 1997: 410) görüldü. Böylece tür tanımlaması ve sınıflandırılmasında belirli kriterler dikkate alınarak bir formun belirli bir tür çatısı altında tanımlanabileceği tezinin geliştirildiği söylenebilir.

İ. Erşahin; “tür/cins/çeşit olarak tanımladığı terimi; edebiyatta belli kriterlere bağlı sözlü ve yazılı anlatım kalıpları” (2011: 337) olarak ifade etmektedir. Tam da bu noktada hangi kriterlerin dikkate alınacağı sorusu gündeme gelmektedir. Çünkü

⁸⁰ Tür terimi dilimize Fransızca Genre'den tercüme edilerek ithal edilmiştir. Terimin etimolojik kökeni Latince Genus'tan gelmektedir. Latince'de edebiyat ve eleştiri kuramlarında form, tür, şekil ve yapı anlamlarına gelmek üzere kullanıldığı bilinmektedir. Bkz: (Ben-Amos, 1997: 405).

belirli bir form birden fazla tür çatısı altında yer alabilecek özelliklere sahiptir. Örneğin masal, efsane, menkıbe, mit belirli özellikleri dikkate alındığında ayrı ayrı birer tür tanımlamasına müsait gözükmemektedir. Ayrıca Honko bu konuda, “Tür Sistemleri İdeal mi Yoksa Gerçek mi?” başlığı altında tür analizi ile, halk bilimi ürünlerinin bir kimlik taşıyıcısı olarak algılanması gerektiğini ve halk bilimcilerin çoğu bu ürünlere bakmaksızın ve bazen pozisyonlarının aksine tür kavramını kullandıklarını (2006: 166) söyleyerek eleştirel bir tavır takınmaktadır.

W. Bascom (1965: 3-4), ise bir türü başka bir türle kıyaslamada kullanılacak temel ölçülerin onu belirli bir tür olarak tanımlamaya müsait hâle getirdiğini söylemektedir⁸¹. Örneğin, mit ve efsane arasındaki kıyaslamada kullanılacak temel kıstas, kutsallığı ve geçmişte ne kadar teşekkül ettiğidir. Bu bağlamda, mit tamamıyla kutsal ve uzak geçmişte teşekkül eden bir anlatı türü olduğundan diğer tüm anlatı türlerinden ayrı bir tür çatısını oluşturmaktadır. Bu tartışmalı makalenin ardından yayımlanan bir diğer araştırmada⁸² ise mensur türlerin genel çatısı altında bir yere konulamayan kimi etnik türlerin var olduğu anlaşılmıştır. D. Ben-Amos (1976: 216, 234, 235), sözlü edebiyatın etnik türleri ve analitik sınıflandırma kategorileri arasındaki uyumsuzluğun tematik, bütüncül, arketipik ve işlevsel yaklaşımla halk bilimcilerin gayretiyle çözümlenebileceğini kaydetmiştir. Bu bağlamda, türlerin adları da genellikle söz konusu türün ait olduğu kültürel çevrede ifade ettiği kültürel, bilişsel pozisyonun ve gündelik iletişim ortamlarındaki sembolik değerinin bir yansıması olacaktır.

Bu bilgilerden hareketle, mensur anlatı türleri arasında keskin sınırlar çizmenin güçlüğü ortaya çıkmaktadır. Menkıbe ve diğer türlerin arasındaki farklılıkların belirlenmesini gerektirmektedir. Örneğin, M. Luthi (2006) de menkıbenin efsaneye yakın bir tür olarak bilindiğini söylemekte ve Fransızca’da menkıbe ve efsanenin tek bir kelime ile bir başka ifadeyle “legende” kelimesi ile karşılandığını söylemektedir. Böylece, tür adlarının etnik ve etimolojik yorumlamalarla çeşitlenebildiği anlaşılmaktadır. “Tarihi ve coğrafi olarak bile tek bir tür adı zamanın bir noktasında, aynı dilde veya belirli bir coğrafi alanda farklı anlamlara

⁸¹ W. Bascom’a göre mensur anlatı türleri mit, efsane ve masal olmak üzere üç ana çatı altında toplanmaktadır. Bu tür sınıflandırması içinde alt kategoriler de bulunmaktadır. Bunların her biri de kültürel görelilik çerçevesinde çeşitli adlar ile tanımlanmaktadır. Bkz: (Bascom, 1965: 3).

⁸² D. Ben-Amos’a ait sözü geçen makale 1969 yılında yayınlanmıştır. Bu araştırmada, sözü geçen makalenin 1976 yılındaki tipkibasım nüshasından yararlanılmıştır.

gelebilecek anlamda başkaca bir türü karşılayabilirler” (Ben-Amos, 1976: 237). Bu bağlamda, bilim adamları bu anlatım türünü şöyle ayırarak adlandırmaktadır. “Legende populaire” popüler menkıbe “legende religieuse” (ya da hagiographique) dinî menkıbe (İngilizcede legend ya da demonic legend popular tradition ve sacral legend ya da saints legend). Kabaca legend de efsane gibi olmuş olayları anlatır ancak menkıbe sıkı bir dinî sisteme bağlıdır. Modern menkıbe araştırmacıları bir kahramanın fani ömrünü anlatan “asıl menkıbe” ile mucizevî ve ilahi ya da Tanrılarla ilgili olayları anlatan “keramet menkıbesi”ni birbirinden ayırmıştır. Helmut Rosenfeld ise menkıbenin içinde yer alması gereken “dinî kahramanlık motiflerinin” menkıbeden ayrılması hâlinde menkıbenin içinde hiçbir olağanüstülük motifinin kalmayacağını savunur. Olağanüstülük ve mucize kahramanlığın göstergesi olduğunu ve içeriğine uygun olarak menkıbede mutlaka yer almalıdır. Menkıbelerde kimi zaman bölgesel milliyetçilik ve din propagandasına da rastlamaktayız” (Luthi, 2006: 221). Bu tartışmalardan hareketle Satuk Buğra Han tezkiresinin türü konusunda bir tartışma yürütmek faydalı olacaktır.

Tezkire-i Satuk Buğra Han’ın içerisinde onlarca kişinin etrafında şekillenen dinî ve menkıbevi anlatılar yer almaktadır ve Satuk Buğra Han anlatısı bunlardan sadece küçük bir “parça/kısımlı” ihtiva etmektedir O hâlde Satuk Buğra Han anlatısı bu bütün içerisinde nerede durmaktadır? Tezkire’nin tamamı “tezkiretü’l evliya” olma özelliği taşıırken Satuk Buğra Han anlatısı bu bütün içerisinde dinî destan mı, efsane mi yoksa evliya menkıbesi midir? sorusunun yanıtı önemlidir. Luthi’nin de yukarıda değindiği gibi bir anlatı şayet içerisinde dinî kerametler barındırıyor ise o artık efsane olmaktan çıkıp ayrı bir tür olan menkıbe adını almaktadır. Türk edebiyatında da bu durum söz konusudur:

İnsanoğlunun tarih sahnesinde görüldüğü ilk devirlerden itibaren ayrı coğrafya, muhit veya kavimler arasında doğup gelişen; zamanla inanç, adet, anane ve merasimlerin teşekkülünde az çok rolü olan bir çeşit masallar vardır. Sözlü gelenekte yaşayan bu anonim masallara dilimizde Arapça: “Ustûre” (cem’i:esâtîr); Farsça:“Fesâne, efsâne”; Yunanca: “Mitos, mit” kelimeleri ad olarak verilmiştir (Elçin, 2013: 314).

Türkiye’deki çalışmalarda dikkati çeken önemli bir husus daha önce de ifade edildiği gibi araştırmacıların tezkirenin tamamından ziyade belli bir kısma odaklanmalarıdır. Bu tutum, hem anlatının türünün tespitini güçleştirmekte hem de

anlatının hangi bağlamda nasıl aktarıldığının bilinmesinin göz ardı edilmesine neden olmaktadır.

M. Ekici'in türler konusunda sorduğu şu sorular Satuk Buğra Han anlatısı için de söz konudur: "Eğer mitlerden destanlara, destanlardan hikâyelere doğru bir gelişme varsa bu üç türün dışındaki anlatımları nasıl kategorize etmek gerekir? Bazı türlere ait anlatımlar art zamanlı (diyakronik) olma özelliği arz ederken bazı türlere ait anlatımlar eş zamanlı (senkronik) olarak var olmuş mudur? Bu türler belli bir anlatıcı grubuna veya anlatma geleneğine bağlı mıdır?" (2006: 85).

Ele aldığımız dört temel türün (destan, masal, efsane, fıkra) mitlerden sonra yer alması onların art zamanlı oluşlarını ve bir arada bulunmaları ise eş zamanlı oluşlarını göstermektedir. İşte bu eş zamanlı oluş bu türlerin birbirleriyle de yakın bir ilişki içinde olmalarına birbirlerine motif ve epizot alıp vermelerine anlatıcıların tavırlarına göre de birbirinin içine girebilmelerine yol açmış olmalıdır (Ekici, 2006: 87).

Ekici'nin anlatı hakkında önerdiği "art zamanlı ve eş zamanlı" görüşünden hareketle Satuk Buğra Han anlatısı hakkında şu soru akla gelmektedir: "Satuk Buğra Han anlatısı ilk olarak destan mıydı ve daha sonra mı menkıbeye evrildi? Yoksa her iki anlatı da eş zamanlı mı yaratılmıştır? Ayrıca buna bağlı olarak nazım türü bir anlatı zamanla nesir türüne dönüşebilir mi?" Ekici'nin de türler hususunda yukarıda vurguladığı gibi Satuk Buğra Han, belli bir anlatıcı grubu ve anlatma geleneği içerisinde yaşama imkânı bulmuş bir anlatıdır. Ekici bu konuyla ilgili "Özellikle destan dışındaki anlatımlar belli bir anlatıcı geleneği ve tipine bağlı olmadıkları için nesire doğru bir geçişi de şekil özelliği olarak ortaya koymuş ve bu özellik üç türde de ortak bir özellik olarak günümüze kadar gelmiştir. Üzerinde durduğumuz dört türden gelişen ve değişen ise sadece destan türü olmuştur" (2006: 87-88) derken aslında anlatının destandan menkıbeye evirildiği görüşünü desteklemiş olmaktadır.

Çalışmada da esas alınan "Tezkire-i Satuk Buğra Han" adından hareketle öncelikle tezkire ve tezkirecilik geleneğinden bahsetmek uygun olacaktır⁸³. Tezkire, Arapça bir isim olan zikr kökünden türetilmiş olup, "tezkere, pusula; hükümetten alınan izin kâğıdı, bazı meslek sahibi kimseler için yazılan biyografi; hatırlamaya anmaya vesile olan şey" (Devellioğlu, 2000: 1107), Tezkiret-ül-evliyâ

⁸³ Tezkire kelimesi hakkında detaylı bilgi için bkz: (Karahan, 1974: 216-230; Kütükoğlu, 2012: 73-74).

ise, “velîlerden birçoğunun biyografisinden bahseden kitap” (Devellioğlu, 2000: 1107) anlamına gelmektedir. Satuk Buğra Han Tezkiresi de bu kapsamda Üveysî ulularının hâl ve kerametlerinin anlatıldığı evliya tezkiresi özelliği taşımaktadır.

Tezkireler,⁸⁴ bir meslekten yetişmiş kişilerin bibliyografyalarını bir arada toplayan eserlerdir. Kişileri anmaya yaradığı için, bu gibi eserlere “tezkire” adı verilmiştir. Bunlara konularına göre “tezkiretü’ş şuara, tezkiretü’l evliya, tezkiretü’l-hattâtin” denildiği gibi, kapsadığı kişilere göre ayrı adlar da verilir (Levent, 1973: 118-119).

S. Küçük, tezkire ve tezkirecilik geleneği hakkında “Arapların neseplerine olan alakaları sebebi ile doğup gelişen tabakat kitapları, İslam’ın geniş coğrafya ve kültürlerle yayılması ile birlikte bu kültürlerde yerini kârilere, fakihler özellikle de şairler ve meşayihler hakkında yazılan tezkirelere bıraktığını” (2012: 14) kaydeder.

Tasavvufi eserler başlığı altında evliya tezkireleri ile tabakat ve menâkıb kitaplarına yer verilir. Tarikat ulularının menâkıbı, tanınmış tarikatların kurucuları ile halifelerinin ve ünlü şeyhlerinin biyografyalarından meydana gelmiş ayrı eserler de vardır. Bu eserlerde tanınmış tarikat şairlerinin şiirleri de bulunur (Levent, 1973: 121, 427).

Ocak’ın ifade ettiği gibi “Bir defa zikredilen diğer öteki türler gibi evliya menkabeleri de harikulade olayları konu edinmiştir. Başlangıçta o da kişiseldir. Bir başka ifadeyle bir kişi tarafından ortaya konulmuş anlatım tarzıdır; ama çok geçmeden kişi unutulur halkın malı olur ve toplumsal bir kimlik kazanır. Evliya menkıbelerinin konusu gerçek kişilerdir. İşte bu noktadan itibaren masal ve efsaneden ayrılır. Bu gerçek kişilerin yaşadıkları zaman ve mekân bellidir. Ama evliya menkıbeleri yarı mukaddes addedilir. Bu suretle efsane ve destanlarla aralarındaki en esaslı fark açığa çıkmış olur” (2011: 232) Bu durumda Satuk Buğra Han’ın gerçek tarihî bir kişilik olması ve yarı mukaddes kabul edilmesi özellikleri yönüyle efsane ve destandan ayrılmakta ve menkıbe türü içerisinde değerlendirilmesi uygun görülmektedir. Fakat tezkire içerisindeki herkesin tarihî bir şahsiyet olduğunu söylemek mümkün değildir ki Baldick *Imaginary Muslim* adlı eserinde bu tezkiredeki şahsiyetlerin hayalî olduğunu ifade eder (Baldick, 1993).

⁸⁴ İslam âleminde IX. yüzyıldan itibaren tasavvuf cereyanının yayılmaya başladığı görülmektedir. Tasavvuf düşüncesinin yapılanması ile birlikte ortaya çıkmaya başlayan sûfî şahsiyetlerin adı etrafında oluşan birçok menkabe sözlü kültürde anlatılmaya yaygınlaşmaya başlanmıştır. Menkabeleri anlatılarak adları çevreye yayılan sûfî şahsiyetler hakkındaki bazı bilgiler “tezkire”, “reşehat”, “tabakat” ve “nefehât” gibi farklı adlar taşıyan eserlerin içerisinde ele alınmış, X. yüzyılda tabakat kitaplarında değişik kişilerin yanı sıra sûfî şahsiyetlerin de terceme-i halleri de yazıya aktarılmıştır. Örneğin, Safî’nin, “Reşehat-ı Aynü’l- Hayat”, Hucviri’nin “Keşfu’l-Mahcub”, Abdurrahman Camî’nin “Nefahatü’l- Üns” ve Ensân-i Herevî’nin “Tabakatu’s-Süfîyye” adlı eserlerini sayabiliriz. Arapça yazılan bu tabakat kitaplarında velîlerin hayatları oldukça sade ve gerçeğe yakın bir şekilde anlatılmaktadır. Daha sonra İran’da Farsça yazılmış olan kitaplara velîlerin halk arasında teşekkül etmiş rivayetlerinin de eklenmiş olduğu görülmektedir. Bkz: (Eflâkî, 1964: XI). Detaylı bilgi için bkz: (Yavuz, 1988: 26-31).

Türk edebiyatında Satuk Buğra Han anlatısına “destan/dinî destan, efsane, menkıbe” kapsamında yer verildiği görülmektedir. Bu çalışmada öncelikle anlatıyı destan/dinî destan olarak değerlendiren A. Kabaklı, N. S. Banarlı, H. N. Atsız, U. Günay, N. Pekolcay, E. R. Fıglalı, M. N. Önal, A. Güzel ve A. Torun, E. Aslan, Ö. S. Hunkan, H. Köksal, F. Bayat, M. N. Sepetçioğlu ve H. Güleç gibi bazı araştırmacıların gerekçeli görüşlerine yer verilmiştir. Türk dünyası destanlarının tasniflenmesindeki eğilim, Türklerin İslam dinine geçişini milat olarak kabul edilmesi yönündedir. Bu bağlamda, destanların araştırmacılarca İslamiyet’ten önceki Türk destanları ve İslamiyet’ten sonra Türk destanları şeklinde ikiye ayrıldığı görülmektedir.

Türk edebiyatı destanlarla başlar. Destan, bir milletin eski zamanlarda başından geçen büyük hadiselerin halk dilinde edebî bir şekil almasıdır. Bir milletin henüz yazısı yokken yaptığı büyük savaşlar, bu savaşlarda ün alan kahramanlar bütün milletçe tanınırdı. Bir destan, teşekkül ettiği yüzyıldan ne kadar sonra kâğıda geçirilirse geçirilsin, yine teşekkül ettiği asrın mahsulü sayılır. Çünkü onun temeli, esas fikirleri, esas unsurları teşekkül ettiği yüzyıla aittir (Atsız, 2010b: 56).

Togan’a göre ise millî destanlar, “tarihî vakaları tasvirden ziyade milletin yüksek millî duygularını yansıtan tamamıyla veyahut az çok tarihe müstenit bir ideal âlemi gösteren halk edebiyatı eserlerinden ibarettir” (2010: 31). U. Günay, “Türk Destanları” adlı makalesinde İslamiyet’in Kabulünden Sonraki Türk Destanları: 1. Karahanlı Dönemi Satuk Buğra Han Destanı” şeklinde yer verir.⁸⁵

Uygur devrinde ele geçen eserler Budha ve Mani inançlarını nasıl yansıtıyorlarsa, tarihimizdeki bu ilk İslam devleti halkının da temiz bir inançla İslam’ın yayılışı menkıbelerini dile getirdiği görülmektedir. Nitekim Karahanlılar çağından o nitelikteki en mühim eser, aynı zamanda İslamî Türk destanlarının ilki sayabileceğimiz Satuk Buğra Karahan Tezkiresi’dir (Günay, 2008: 113).

A. Kabaklı, “İslamî Dönemde Doğu Türk Edebiyatları” başlığı altında Karahanlılar dönemi ve eserlerinden bahseder. Buradan hareketle Türk dünyasında İslamiyet’ten sonra teşekkül eden menkıbe veya destan türünün ilk örneğinin Satuk Buğra Han’ı konu aldığı söylenebilir. “Satuk Buğra Karahan tezkiresi (veya destanında) kudsî ve yüce sayılan bu hükümdarın hayatı, akınları, cenleri ve İslamlığı kabul edişi, efsanevî bir tarzda anlatılmıştır” (Kabaklı, 2008: 114) Kabaklı’nın bu ifadesinde geçen “tezkire, menkıbe, destan, efsane” kelimeleri aslında yazar “İlk İslamî Türk destanı” tercihini kullanmış olsa da türü konusunda

⁸⁵ http://karesitarih.balikesir.edu.tr/umur_gunay.pdf; erişim tarihi 08.02.2015.

kesin bir yargıda bulunmadığını ortaya koymaktadır. Kabaklı bu görüşünü, anlatıdan örnekler sunarak desteklemektedir.⁸⁶ Banarlı da, Kabaklı gibi anlatıyı “dinî destan” olarak ele almaktadır. Bu çerçevede söz konusu destanın ideolojik işlevi de önem kazanmıştır. İslamiyet öncesindeki Gök tengri dini çevresindeki yurt ideolojisi, İslamdan sonra dinî ideolojiye dönüşmeye başlamış olmalıdır. Böylece, millî destana İslamî motifler de eklenerek kültürel değişimin bir yansıması olarak okunabilir:

İslamiyet’ten sonraki Türk destanları büyük ekseriyetle millî ve İslamî destanlardır. O kadar ki Türkler mesela; Oğuz Destanı gibi en tanınmış bazı eski destanlarını bile İslam’dan sonra İslam kültürü ve İslam ideolojisiyle birleştirerek bu destana geniş ölçüde İslamî bir ruh işlemişlerdir. Türkler bir taraftan eski millî destanlarına İslam ruhu katarlarken öte yandan yeni dinin kabulü ve yayılışı hadiselerinin doğurduğu vakalar savaşlar ve türlü hengâmeler dolayısıyla da yeni ve İslamî destanlar⁸⁷ söylemişlerdir. Daha çok bir dinî menkıbeler mecmuası düzenindeki *Satuk Buğra Han Tezkiresi*’ni Manas ve Cengiz destanları gibi İslamiyet’ten sonraki destanlar arasında gösterilebilir (Banarlı, 1971: 268).

Satuk Buğra Han’ı Manas destanı ile aynı tasnifte değerlendiren Banarlı’nın anlatının türü konusunda nerede durduğu açıkça anlaşılmaktadır.

Atsız, “...hükümdarlık Oğuz sülalesinden Buğra Han sülalesine geçiyor. Karahanlıların destana geçmiş şekli olan Buğra Han’dan sonra olağanüstü bir doğuşla dünyaya gelen Çengiz Han başa geçiyor” (2010a: 54) derken tercihini destandan yana yapmaktadır. N. Pekolcay, “Müslüman Türklerin İlk Destanları” başlığı altında Karahanlılar topluluğu içinde vücut bulmuş olan Satuk Buğra Han destanının elde mevcut istinsah mahsulleri Satuk Buğra Han Tezkiresi adını taşımaktadır” (2002: 38) ifadesini kullanır. E. R. Fırlı ise, “O kadar ki Türklerin dinî anlayış tavırları milletlerin kendi millî geçmişlerine bakış açılarını aksettiren birer vesika durumundaki destanlarında bile bütün açıklığı ile tezahür etmektedir. Mesela dinî edebiyatımızın ilk mahsullerinden biri olan ve bugün bile Türkistan’da zevkle okunan “Satuk Buğra Han Tezkiresi” veya “Satuk Buğra Han Destanı’nda

⁸⁶ Hem Satuk Buğra hem de Arslan Han menkıbelerinde eski Türk destan unsurları açıkça görülmektedir. İslamî renge büründürülerek devam eden bu temlerin yanı sıra kendisini yeni sevgi kahramanı iki cihan efendisi Hz. Muhammed’e bağlamak ve ona mensup olduğunu göstermek motifi de Satuk Buğra’dan başlayarak Dede Korkud, Battal Gazi, Sarı Saltuk ve başka İslami- Türk destanlarında devam etmektedir. Bkz: (Kabaklı, 2008: 114).

⁸⁷ Satuk Buğra Han Destanı: Bu destan Kaşgar ve Balasagun şehirleri çevrelerinde ilk Müslüman Türk hükümetini kuran İlik Hanlar’ın hayatı konu alır yani bir Karahanlı Destanı’dır. Belki de bu hükümdarların isteğiyle ve nesirle yazılan bu menkıbeler İlik Hanlar’ı Müslüman Türklere tanıtmak ve onları mukaddes bir hale ile kuşatarak sevdirmek isteyen bir ruh içindedir. Satuk Buğra Han Karahanlılar devletinin ilk Müslüman hükümdarı olarak bilinir. En çok bu hükümdarın menkıbelerini anlatan Satuk Buğra Han destanı birtakım tarih vakalarını ve coğrafya adlarını bildirmesine rağmen bir “tarih” olarak edilemeyecek kadar destan ve masal unsurları ile kaynaşmış durumdadır. Elimizde yakın asırda kopya edilmiş iki nüshası bulunan *Satuk Buğra Han Tezkiresi* adındaki bu eser daha çok Türk tarihindeki destan ruhunun İslam inanışlarıyla nasıl ve ne ölçüde birleştiğini göstermesi bakımından mühimdir” (Banarlı, 1971: 268, 269).

Türklerin İslamiyet'e girişi ve bu dinin Türkler eliyle yüceltilişinin ilk işaretleri ve macerası anlatıldığını" (Fırlalı, 1990: 87) ifade eder. Terim kullanımında "tezkire" veya "destan" ikilemini E. R. Fırlalı'da da görülmektedir. A. Güzel ve A. Torun da *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı* adlı yapıtta "destan" başlığı altında yer verdiği Satuk Buğra Han anlatısını "İslamî Devirde Gelişen Türk Destanları" başlığı altında incelemiştir. İslamî devirde gelişen Türk destanlarını Satuk Buğra Han Destanı ile başlatan Güzel ve Torun daha sonra bunu Manas, Cengiz Han Destanı, Battal Gazi Destanı, Danişmend Gazi Destanı, Hamzanâme, Saltuk Nâme vb. destanlarıyla devam ettirmektedir" (Güzel ve Torun, 2008: 83).

E. Aslan, *Türk Halk Edebiyatı* adlı yapıtta "destan" alt başlığı altında Satuk Buğra Han Destanı'na yer vermektedir. Battalnâme, Danişmennâme, Saltuknâme'yi de destan grubu içerisinde ele alır (2008: 57-62). E. Artun, *Anonim Türk Halk Edebiyatı Nesri* yapıtında "Mitten Destana Sözlü Anlatım Ürünleri" başlığı altında "İslamî Dönem Türk Destanları (Menakıbnâmeleri)" üst başlığı ile Satuk Buğra Han, Battal Gazi (Battalnâme), Dânişmendnâme, Saltuknâme, Köroğlu'yu ele almıştır. İslamî dönem Türk destanları, İslamiyet'in kabulünü, yayılışını ve bu yolda gösterilen kerametleri anlatan menkâbe özelliği gösterirler" (2011: 80-83). M. N. Sepetçioğlu da *Karşılaştırmalı Türk Destanları* adlı yapıtında Satuk Buğra Han Destanı başlığı altında yer vererek (1990: 135-137) anlatının türü konusunda takındığı tavrı ortaya koymaktadır. Araştırmacıların bu görüşlerinden hareketle Satuk Buğra Han'ı, Battalname ve Saltukname gibi diğer anlatılarla aynı çatı altında tasniflemesinden dolayı anlatıyı tür olarak "dinî destan" olarak gördükleri söylenebilir.

Ö. S. Hunkan, "Satuk Buğra Han'ın kişiliğini, İslam dinini kabulünü ve İslamiyet'i yaymak için gösterdiği fedakârlıklarla kerametlerini anlatan menâkıbnâme mahiyetindeki *Tezkire-i Satuk Buğra Han*'ın İslamî dönem Türk destanlarının en meşhurlarındandır" (2009: 182) ifadesini kullanırken anlatıyı "tezkire, menkıbe ve İslami destan" şeklinde üç terim kullanarak açıklamaya çalışmıştır. Bu durum, anlatının türü konusunda zihinlerdeki karmaşanın yansıması olarak da okunabilir. Bu durum, araştırmacılarca Satuk Buğra Han'ın kültürel değişime bağlı olarak geçiş dönemi olarak görüldüğü ve bu yüzden türüne dair kesin bir söylemden kaçınıldığı şeklinde yorumlanabilir.

H. Köksal'ın *Millî Destanlarımız ve Türk Halk Edebiyatı* adlı yapıtta ifade ettiği anlatının türü konusundaki görüşleri şöyledir:

İslamiyet'ten Sonraki Türk Destanları" İslamiyet'ten sonraki Türk destanları millî ve İslamî niteliktedir. Karahanlıların 840'larda devrildikleri ve dört asırlık hükümdarlık dönemi yaşadıkları süre içinde en önemli olay İslam dinini kabul etmektir. Bu olay o kadar kısa zamanda etkisini göstermiştir ki İslamiyet'ten önce söylenmiş Oğuz Kağan Destanı gibi eserler İslam kültürü ve fikriyle birleşerek İslam ruhunun ağır bastığı yeni destanlar meydana gelmesini sağlamıştır. Bir taraftan eski millî destanlara İslam ruhu katan Türkler diğer taraftan da dinin yayılmasında ortaya çıkan savaşları olayları konu alan yeni destanlar söylemişlerdir. Satuk Buğra Han Destanı⁸⁸ daha çok bir dinî menkıbeler mecmuası düzenindedir. İslamiyet'in Türkler tarafından kabul edilişi ve Satuk Buğra Han zamanında meydana gelen bu olay dışta büyük yankılar uyandırdığı gibi Karahanlılar arasında da destanî bir havaya bürünmüştür. Destan, Buğra Han etrafında gelişen olaylar halkası ve İslamiyet'ten önceki Türk destanlarından alınan motiflerle örülmüştür (2002: 102-108).

H. Güleç de anlatının türü konusunda Köksal ile aynı eğilimdedir fakat farklı olarak İslamiyet'ten Sonraki Türk Destanlarını, İslamî Oğuz Kağan Destanı (Oğuznâme), Satuk Buğra Han Destanı, Manas Destanı, Cengizname olarak ifade eder. Ayrıca Güleç, "Destanların Yozlaşmasından Ortaya Çıkan Türler" başlığı altında Menâkıbnâmeler (Velâyetnâmeler), Gazavatnâmeler, Dinî Destan Metinleri olmak üzere üçe ayırır" (2002: 114-117). Burada Güleç'in ifade ettiği destanın bozulmasından ortaya çıkan türler ifadesinde geçen "menkıbe", Ekici'nin de ifade ettiği gibi anlatının art zamanlı olmasıyla izah edilebilir.

F. Bayat "Mitolojik Zıtlık Paradigmasında Baba-Oğul Mücadelesi" adlı makalesinde; Satuk Buğra anlatısını diğer destanlarla kıyaslarken anlatıyı destan türü içerisinde değerlendirdiği (2009: 65) anlaşılmaktadır. M. N. Önal, Satuk Buğra Han anlatısını destan olarak değerlendirir ve İslam öncesi düşünce yapısının İslam sonrasına taşınmış ve uyarlanmış olduğunu (2010: 1276) vurgular. N. A. Yıldız da "İslami İdeolojiyi Yansıtan Destanlar ve Destan-Tarih İlişkisi" başlığı altında Satuk Buğra Han destanına (2015: 444) yer verir.⁸⁹

⁸⁸ Bu destandan çıkarılacak neticeler, destanın menkıbelerinden meydana gelişi belki de Müslümanlar tarafından nesir hâlinde yazdırılmış olduğu hissini vermektedir. Destan ilk Hanlar'ı Müslüman Türklere tanıtmak ve onlara sevdirmek ruhunu taşımaktadır. Destan tarihi bir olaya dayanmakla birlikte destan ve masal unsurları ağırlık kazandığı için kesin tarih olarak kabul edilemez. Bu İslami Türk destanı ile eski Türk destanları arasında ortak motifler vardır: Mukaddes ihtiyar kırk arkadaş dört yana savaş mukaddes ışık mukaddes çocuk at av gibi unsurlar İslam inanışı ile birleşmiştir. Bu destanda halk diliyle söylenmiş Arapça ve Acemce kelimelere rastlanılmaktadır (Köksal, 2002: 110). Yazar, Satuk Buğra Han Destanını, Battal Gazi Destanı ve Danişmend Gazi Destanı ile birlikte anlatıyla ilgili takındığı tavrı ortaya koymaktadır.

⁸⁹ Destanlar eski görenekleri, gelenekleri, geçmiş ataların dünya görüşlerini tıpkı ayna gibi aksettirirler. Müslüman Türklerin gazi-kahramanlarının kâfirlerle savaşlarını, yaşayışlarını tasvir eden destanlarda bile evlenme, doğum, ad verme, ölümleri gömme, yas törenleri, askerlik, savaş, barış, av töre ve yasalarını anlatan kısımları İslam destanın kalıntılarından başka

Ö. Çobanoğlu da destanları “Eski Türk Destanları ve Yeni Türk Destanları” diye ikiye ayırır. Yeni Türk Destanlarını da Arkaik Destanlar, Kahramanlık Destanları ve Tarihî Destanlar olmak üzere üçe ayırır. Manas Destanını “Kahramanlık Destanları” içinde değerlendirir” (2003: 49-55). “Tarihî Destanlar” başlığı altında ise Battal Gazi Destanı, Danişmend Gazi Destanı, Saltukname Destanı, Edigey Destanı gibi destanlara yer verir (2003: 319). İlâveten, “evliyalarla ilgili destanlar; evliyaların hayatlarını ve gösterdikleri olağanüstü olaylardan oluşan kerametlerini ve benzer hallerini halkın ona hürmet ve bağlılıklarını anlatan destan” (Çobanoğlu, 2000: 70) tarifinde bulunur fakat her iki yapıtta da Satuk Buğra Han anlatısına tasniflerde yer vermemektedir. Benzer bir şekilde, B. A. Gökdağ ve K. Üçüncü (2007) de Orta Asya ve Anadolu sahası Türk destanları başlığı altında Satuk Buğra Han’a yer vermemeleri anlatıyı tür tasnifi içinde destan/dinî destan olarak görmedikleri gösterir niteliktedir.

Satuk Buğra Han’ın türü konusundaki tasnif ve tanımlamalardan biri ise anlatının “menkıbe” olduğuna dairdir. Bu konuda M. F. Köprülü, Z. V. Togan, Ş. Elçin, O. Turan, A. Y. Ocak, D. Kaya, F. K. Timurtaş, İ. Şener ve A. Yıldız, S. Gülerer, S. Bekki, H. Şahin, E. Dağıstanlıoğlu, N. Tosun, P. N. Boratav, R. Genç, M. T. Berbercan ve M. Aça gibi araştırmacıların görüşlerine gerekçeli olarak yer verilmiştir.

Menkabe, “çoğu tanınmış veya tarihe geçmiş hikâyelerin ahvaline ait fıkralar, hikâyeler olarak; menkabenin çoğulu olan menakıp ise menkabeler, övülecek vasıflar şeklinde” tanımlanır. Menâkıb-nâme; menkıbelerden bahseden eser, menkabevî ise efsanevî olarak ifade edilmiştir (Devellioğlu, 2000: 612-15). S. Uludağ’ın eserinde de “velilerin menkıbelerinin⁹⁰ örnek hâl, hareket ve yaşama şekillerinin anlatıldığı söz ve tavsiyelerinin nakledildiği eserler, hacıyografi, Velâyetnâme” (1999: 358) olarak tarif edilmektedir. Birçok kez tanımlanan⁹¹ menkıbeyi, A. Y. Ocak, “IX. yüzyıldan başlayarak velîlere atfedilen olağanüstü olaylardan bahseden kısa anlatılar” (1992: 36) olarak, A. Güzel ise “İstîlâhî manada; din büyüklerinin izhar ettikleri kerametleri anlatan küçük hikâyeler” (2004:

bir şey olmayan Dede Korkut hikâyelerinde tasvir edilen Oğuz gazilerinin inanışları, dünya görüşleri İslam’dan önceki kahramanlarınkinden farksızdır. Bkz: (İnan, 2010: 46).

⁹⁰ Velâyet-nâme: Menkıbe-nâme. Bir velinin hayatı, faaliyetleri, kerametleri ve menkıbeleri hakkında bilgi veren eser. (Uludağ, 1999: 564). Menkıbe: (is. ar.) menkabe. Din büyüklerinin veya tarihe geçmiş ünlü kimselerin yaşamları veya olağanüstü davranışlarıyla ilgili hikâye. (Türkçe Sözlük, 1998: 1533) Menakıpname: (Ar. Menakıp+Far. Name) Menkıbeleri konu edinen eserlerin ortak adıdır. Bkz: (Türkçe Sözlük, 1998: 1530).

⁹¹ Menkıbe, menâkıb, menâkıbnâme tanımları hakkında detaylı bilgi için bkz: (Ateş, 1972: 701-702; Şahin, 2004: 112-114).

646) olarak tanımlamıştır. E. Cebecioğlu ise, “evliyâların hayatlarının anlatıldığı eserler olduğunu belirterek bu eserlerin velîlerin kerametlerini, hikmetli sözlerini, hallerini, yaşayışlarını yansıttığını ve amaçlarının da dinleyenlerde aşk uyandırmak ve kalplerinde çerağ yakmak olduğunu” (2005: 426) ilave eder. S. Gülerer ise: “Anlattığı olayın doğru ve gerçek olduğuna inanan bir anlatıcının, meraklı grupların mekân ve zaman gözetmeksizin oluşturdukları sohbet ortamlarında, olağanüstü/kutsal güçlere sahip olduğuna inandığı şahsiyetin, (şahsiyetle ilgili olarak zamanla halkın ortak belleğinde oluşmuş) ortaya koyduğu bir veya birden fazla olağanüstülükleri (kerameti) anlatan sözlü kültür ürünü” (2013: 235) olarak tanımlar. P. N. Boratav, menkabeyi “efsane içerisinde ele alarak efsane deyimiyile Fransızcadaki legende ile Almandaki sage ve legende kavramlarının her ikisinin de karşılandığını ve dinlik konulardaki efsanelere eskiden Türkçede “menkabe” denildiğini aktarmıştır. Efsane çeşitlerinden, tarihlik efsanelerin yazılı edebiyatta menkabe adıyla anıldığını belirterek dinlik efsanelerin, sadece dinlik inanış ve işlemleri ağır basan, niteliklerini bu öğelerden alan efsaneler olarak da ifade etmiştir” (1999: 98-108).

Evliya menkıbeleri edebî bir tür itibarıyla konusu harikulâde olaylara dayanan masal, efsane, destan ve menkıbe gibi nevilerin sonucunda girerler. Böyle olunca bu sayılanlarla evliya menkıbeleri arasında bazı bakımlardan benzer ve ayrı yönler vardır. Öteki türlerle olan bu benzerlik ve ayrılıkların belirlenmesi evliya menkıbelerinin bütün özellikleriyle anlaşılmasına yardım eder (Pellat ve Ateş'ten akt. Ocak 2011: 231) .

Togan (1981a: 48-49), *Tarihte Usûl* adlı yapıtında menkıbenin, efsane (legende) lerden bilhassa Hristiyan azizleri manastırları, İslam evliyaları ve şeyhleri hakkında söylenenleri ifade ettiğini ve Azize menkıbelerinin bize çoğunlukla yazılı olarak geldiğini, fakat bunların çoğunun şifahi rivayetlere dayandığından bunları “şifahî rivayetler” sırasına koyduğunu dile getirir. Togan'ın Satuk Buğra Han anlatısı hususundaki görüşleri şöyledir:

Seyyar hikâyeleri ve seyyar destanları (Wandersagen) vardır ki bir millettin diğerlerine geçerek umumileşmiştir. 13. yüzyılda yaşayan Türk âlimi Cemal Karşî Orta Asya Türklerinin İslamiyet'i kabul etmeleriyle tarihe ait naklettikleri bir hikâyede Samanîlerden Nasr b. Mansur isminden bir prensin Karahanlardan Satuk Buğra Han'ın amcası Oğulçak Kadir Han'ın başkentinde yani Kaşgar'da mülteci sıfatıyla bulunduğu ve Handan Artuc kasabasında bir sığır derisi kadar toprak istediğinde Hanın bu isteği hemen kabul ettiği anlatılır. Hikâyeye nazaran Samanî Nasr Hanın rızasını elde ettikten sonra bir sığır derisini incecik ip şeklinde kesmiş ve bu incecik kayışın ihata edebildiği kadar toprağı göstererek iste bir sığır derisi kadar dediğim

toprak budur demiş. Han ilk İslam camiini bina etmiş ve ilk İslam camiini kurmuş. Bu sığır derisi hikâyesi “Dydonap hikâyesi” ismiyle Eski Yunanlılarda da malum olan ve muhtelif kavimlerde görülen maruf bir seyyar motiftir. Bu motifin Başkurlara geçen bir şekli Rus muharriri Leon Tolstoy’ın “İlyas” ismindeki hikâyesinde güzel bir surette anlatılmıştır. Destanların masal şeklinde olanları yani tarihî olmayanları tarih için menba olamayacağı gibi tarihî eserlere sokulmuş olan seyyâr hikâyeleri de hakiki tarih için yabancı unsur diye tanımak lazımdır (1981a: 41).

P. N. Boratav’ın (1999: 49-50), “Destanın yozlaşmasından çıkan türler ve bunların halk bilimi bakımından önemli yönleri nelerdir?” sorusu, bu çalışma kapsamında değerlendirilebilir. Boratav’a göre Türk ve Oğuz destanlarından (“cosmogonie” ve “mythologie” konularında olsun “tarihî” nitelikte olsun) gerçek anlamıyla destan (epope)nın özelliklerini yitirmemiş sözlü halk edebiyatı yapıtlarına yaşayan bir türün ürünleri olarak bugün yurdumuzda rastlanmaz. Ama destanın çağdaş romana doğru gelişimi boyunca beliren birtakım ara türleri vardı.” Bu ara türlerin yazılı edebiyattaki ürünlerine bir edebiyat tarihi sorunu olmakla beraber konumuzu ilgilendiren yönleriyle değinmektedir:

Yaşayan sözlü Türk destanı yazıya geçerken yozlaşarak bir yandan tarih ve soy kütüğü niteliğinde eserlere öte yandan yabancı etki altında oluşan ve gelişen yeni bir anlatı türüne dönüşmüş olmalıdır. Bu son tür Batı’daki “chevalier” romanlarına yaklaşır; savaş maceraları ile din ülküsü uğrunda girilen çabaları at başı yürütürler. Battalnâme, Dânişmendnâme gibi yapıtlar IX. yüzyılda (Battal çağı) Arap akınlarından XI. yüzyılda (Dânişmend Gazi çağı) da Selçuklu-Türk akınlarından kalma anıları XIII. ve XIV. yüzyıllarda Anadolu Türk edebiyatında yansıtan yaratmalara belirgin örneklerdir. Daha sonraki dönemlerde Osmanlı yayılışının coşkulu ülküsünü halk dilinde halk yığınlarına yaymak amacıyla düzenlenmiş Gazavatnâmeler aynı geleneğin devamıdır. Bu anlatı edebiyatının ikinci çeşidini İslam dininin yayıcıları ya da tasavvuf akınlarının önderleri olmuş üstün kişilerin menkabelerini bir araya getiren eserlerde görülebilir. Orta Asya’da Karahanlı Satuk Buğra Han, Anadolu’da Hacı Bektaş Veli hem Anadolu’da hem Rumeli’de Sarı Saltuk’un büyük işleri üzerine yazılmış menâkıbnâme (ya da vilâyetnâme)ler bu kümeye girer. Bu son çeşitten yapıtlarla destanlar içeriklerinde olağanüstü öğelerin önemli yer alması bakımından ortak özellik gösterirler. Destanlardan bir dereceye kadar birinci kümedeki “gazavatnâme” tipi yapıtlardan onları ayıran başlıca özellik ise kahramanlarının savaşlarının “manevi” bir alana dönüşmüş olmasıdır. Çatışmaların, boy ölçüşmelerin amacı da anlamı da değişmiştir. Savaş hünelerinin yerini kerametler silahın yerini etkili söz almıştır. Dava ülkeler fethetmek, ganimetler elde etmek değil gönülleri ve bilinçleri kazanmaktır (Boratav, 1999: 50).

Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi* adlı yapıtında müstakil bir başlık altında dinî menkıbeler ve bu tür içinde Satuk Buğra Han anlatısının yerini etraflıca değerlendirmiştir:

Dinî Menkıbeler: Satuk Buğra Han Karahanlılar devrindeki dinî edebiyat verimlerinden bize kadar kalabilen diğer bir eser de “Tezkire-i Satuk Buğra Han’dır. ...lakin bunu hiçbir zaman tarihî bir eser sayamayız. Doğu Türkistan İslamlaştıktan sonra buna ait halk an’anelerinin hükümdar sülalelerinin menfaatlerine tamamıyla uygun şekilde-süslenip tertip ve tanzim edildiği ve sırf dinî menkıbeler mecmuası mahiyetinde olarak bu eserin meydana geldiği anlaşılıyor. Bazı menkıbelerde “Mazdaizm” an’anelerinin ya doğrudan doğruya ya da o havalide uzun müddet yaşayan Maniheizm aracılığı ile Uygurlara geçmiş tesirlerinin izlerine de rast gelinmektedir (Köprülü, 2011: 189).

Ayrıca Köprülü, eserin Karahanlılar sülalesinin ilk Müslüman hükümdarı Satuk Buğra Han’ın kerametlerinden Hâce- Ebü’n Nasr Samanî aracılığı ile onun ve kavminin İslamiyet’i nasıl kabul ettiklerinden ve Satuk Buğra Han ile evladının ahvalinden bahseden Türkçe mensur bir “Menâkıb Mecmuası” (2011: 189) olduğunu ifade etmektedir.

Ş. Elçin (2013: 330), “Satuk Buğra Han Menkabe’si’ne anlatım türleri içerisinde “Efsane-Menkabe” üst başlığı altında “Menkabe Örnekleri” kısmında N. Pekolcay’dan alıntılanarak anlatının özetine yer vermektedir.⁹² O. Turan (2010: 161), Grenard’dan çevirdiği “Satuk Buğra Han Menkıbesi ve Tarih” eserinde, “evvelce bu menkıbenin oldukça fena yapılmış ve yanlış olan Türkçe ve hülâsasını kısaca meydana koymuştum” derken gerek başlıkta gerek içerikte menkıbe sözcüğünü kullanmaktadır. Böylece her iki müellifin de söz konusu anlatının sözlü ve yazılı nüshalarını menkıbe türü altında tanımlamaktan yana oldukları anlaşılmaktadır. Ocak da aynı tesirdedir ve bu bağlamda anlatının neden menkıbe olarak adlandırıldığını tarihî bağlam zemininde tartışmaktadır. “İslam dünyasında tasavvuf sahasında IX.-XI. yüzyıllardaki gelişme tabiatıyla o sıralarda henüz Mâverâünnehr Hârezm ve Horasan mıntıkalarında yaşayan Müslüman Türklere de yansıdı. Ancak X. yüzyılda İslamiyet’e yeni geçmiş ve Mâverâünnehr’de ilk Müslüman Türk devletini kurmuş olan Karahanlılar Türk evliyâ menakıbnâmelerinin bugün bilinen ilk örneğini meydana getirdiler. Bunun Karahanlılar sahasındaki tasavvufi gelişme neticesi ortaya çıktığı muhakkak olmakla beraber daha başka etkilerin de rolünü unutmamak gerekir. Bu etkilerin en başlıcası tabii olarak Türk destanî edebiyatıdır. O zamana kadar hayli gelişmiş bir seviyeye ulaşmış bulunan bu edebiyatın evliyâ menakıbnâmelerine elverişli bir zemin hazırladığı şüphesizdir” (Ocak, 1997: 42). Ocak anlatıyı her ne kadar

⁹² Ş. Elçin’in (2013: 79) İslamiyet’ten Sonraki Türk Destanları’na örnek olarak Manas Destanı Cengiznâme Battalname ve Dânişmendnâme’yi zikretmesi ve Satuk Buğra Han’a yer vermemesi anlatıyo destan olarak değil de menkıbe türü içerisinde değerlendirildiğini ortaya koymaktadır.

menkıbe olarak değerlendirmiş olsa da anlatının destan türüyle etkileşimini yadsıamaz ve bu konudaki görüşlerini “Türk Destanî Edebiyatının Menâkıbnâme Edebiyatının Doğuşuna Etkisi” başlığı altında dile getirir: ⁹³

Hem Anadolu öncesi hem de Anadolu’ya yerleştikten sonra meydana getirilmiş evliyâ menâkıbnâmeleri incelendiği zaman bunların Türk destanî geleneği ile ortak bazı özellikler taşıdığı görülür. Bu ortak özellikler bilhassa Bektaşî menâkıbnâmelerinde ortaya çıkar. Bunların kahramanı olan velilerle Türk destan kahramanlarının çizdikleri tipler arasında pek çok benzer nokta olduğu gözden kaçmayacak kadar açıktır. Bu iki türün de ortak kaynaklardan geliştiğini gösteren en kuvvetli delildir (Ocak, 1997: 42).

D. Kaya, müellifi olduğu bir kaynak eserde⁹⁴ menakıpname türünü tanımlarken türün tarihî ve coğrafi bağlamına yer vermektedir. “Menakıpnamelerin etkisi XIII. yüzyıldan itibaren Fas’tan Maveraünnehr’e kadar bütün İslam ülkelerinde etkili olmuş ve her bir coğrafyada pek çok menakıpname vücuda gelmiştir. Söz konusu menakıpnamelerden bir kısmı şunlardır: Kerâmet-i Ahi Evren, Menakıb-ı Hacı Bektaş Veli, Tezkire-i Satuk Buğra Han, Vilayetname-i Otman Baba” (2007a: 513). Burada örnek olarak Satuk Buğra Han anlatısına atıfta bulunmasından anlatının türü konusunda Kaya’nın nerere durduğu anlaşılmaktadır.

R. Genç ise, “Satuk Buğra Han menkıbesinin devamlı surette Kaşgar’dan bahsetmesi ailenin asıl yurdunun bu bölge olduğunun bir başka delilidir ki onların aile mezarlığı da bu şehirde bulunuyordu” (2002: 8) derken tercihini menkıbe teriminden yana kullanır. Bu bağlamda söz konusu anlatıyı “Menâkıbnâmeler” bölümünde etüt etmektedir. S. Gülerer, “Türk edebiyatında menâkıbnâmelerin başladığı sürece kısaca göz atıldığında menâkıbnâme özelliklerini görebildiğimiz ilk eserin Karahanlıların hükümdarı Satuk Buğra Han için yazılmış menkabeleri içinde barındıran *Tezkire-i Satuk Buğra Han*” (2013: 238) olduğunu vurgular. H. Şahin “.... Bu tür kitaplara Türk kültüründe genellikle menâkıbnâme adı verilmiştir. Ayrıca “tezkire” (Tezkire-i Satuk Buğra Han) “kerâmât” (Kerâmât-ı Ahî Evran) ve “vilâyetnâme” (Vilâyetnâme-i Hacı Bektaş) kelimeleri de menâkıbnâme yerine

⁹³ A. Y. Ocak, Satuk Buğra Han anlatısının Anadolu’daki menkıbelerin de bu alandaki ilkinin teşkil ettiğini ifade etmektedir. “Anlatılan şu haliyle Satuk Buğra Han yüzlerce yıl sonra Anadolu ve Rumeli’de İslamiyet’i yayan Hacı Bektaş Sarı Saltuk ve Seyyid Ali Sultan gibi önemli gazi-velîleri hatırlatmakta zikredilen menkabeleriyle âdeta bu tipin ilk imajını çizmektedir” (1997: 44).

⁹⁴ D. Kaya, evliya menkabelerinin özelliklerini maddeler hâlinde şu şekilde sıralamaktadır. Kahramanları gerçek ve kutsal yönü bulunan kişilerdir. Olayların belirli yeri ve zamanı vardır. Gerçek olduklarına inanılır. Kahramanları yarı mukaddes hüviyettir ve manevi güçleriyle kendilerini halka kabul ettirmişlerdir. Konu, veli hayatta iken de öldükten sonra da meydana gelebilir. Son olarak, biçimleri itibarıyla kısa ve sade bir anlatım tarzına sahiptirler (2007a: 514).

kullanılmıştır” (2004: 112-113) diyerek anlatıyla ilgili tezkire, menkıbe ve velayetname kavramları arasında sıkı bir ilişki olduğuna değinmiş olur.

E. Dağıstanlıoğlu (2012: 1315), “Satuk Buğra Han menkıbesini esas almakla birlikte, dil incelemesinde gerek duyuldukça yazmanın bütünü göz önünde bulundurularak açıklamalar yaptığını” ifade eder.

Satuk Buğra Han anlatısını tezkire ve efsane kavramları ile açıklamaya çalışan Berbercan anlatının “menakıbname” olduğuna dair kesin fikri şu şekildedir:

Efsanevî ve dinî birçok motifle süslü bulunan dilden dile dolaşarak yeni motifler epizotlar ve varyantlar kazanmış bu hikâyeler zamanla yazıya çekilerek kitaplaştırılmış yüzyıllar boyunca nüshadan nüshaya aktararak günümüze kadar ulaşmıştır. Türk Asyasında popüler bir halk edebiyatı klasiği olma mahiyeti kazandığı anlaşılan Buğra Tezkiresi esasen Türk kahramanlığının Satuk Buğra Han ve onun evlatlarının hayatlarında timsalleşen efsanevî bir anlatıdır. Hikâyelerin içerdiği dinî coşku Satuk Buğra Han başta olmak üzere örneğin Buğra Han evlatlarından Âla Nur Hanım Hazreti Ali Arslan Han gibi şahsiyetlerin keramet sahibi olmaları tezkirenin aynı zamanda bir menkıbeler mecmuası yani bir “menakıbname” olduğunu göstermektedir (2011: 432).

N. Tosun, “Ebu’n- Nasr Sâmânî (ö. 350/961-62) Karahanlı hükümdarı Satuk Buğra Han’ın 330 (942) senesinde Müslüman olmasına vesîle olan kişi olduğunu ve onun menkıbeleri müellifi bilinmeyen *Tezkire-i Ebu’n-Nasr Sâmânî* isimli bir eserde toplandığını ve bu eserin Mîr Tâlib b. Mîr Sâdık Mâçînî tarafından Çağatay Türkçesi’ne çevrildiği” (2012: 449) bilgisini aktarırken anlatıyı menkıbe türü içerisinde değerlendirmektedir. S. Bekki menkıbe ya da dinî metin olarak Satuk Buğra anlatısına yer verir (2011: 116). Şener-Yıldız (2008: 213), “Türk İslam Edebiyatında Dinî Konular ve Nazım Şekilleri” başlığı altında Tezkiretü’l Evliya ve Menâkıbnâmeleri⁹⁵ alt başlığı altında Satuk Buğra Han’a yer verir. Aynı görüşte olan bir başka ifadeyle bu türden eserlere Türk kültüründe genellikle menâkıbnâme dendiğini düşünen başka araştırmacılar da vardır: Onlara göre ayrıca “tezkire” (Tezkire-i Satuk Buğra Han), “kerâmât” (Kerâmât-ı Ahî Evran) ve “vilâyetnâme” (Vilâyetnâme-i Hacı Bektaş) kavramları da menâkıbnâme yerine kullanılmıştır.

⁹⁵ Menâkıbnâme geleneği Türkler arasında oldukça yaygındır. Karahanlı Devleti’nin ilk hükümdarı Satuk Buğra Han (Ebû Ali Hasan b. Arslan)’ın kişiliği etrafında yazılmış olan Tezkire-i Satuk Buğra Han (telifi: XI. yy. sonu)’ndan itibaren Türk toplumlarında oldukça rağbet gören Alp-Eren hikâyeleri menkıbevi bir üslupla anlatılmıştır. İslam’ı daha çok tasavvuf yoluyla öğrenen ve yaşayan Orta-Asya Türkleri arasında Şamanların ve Budist azizlerin gösterdikleri olağanüstü hallerin hâlâ canlılıklarını korumuş olmaları menâkıbnâmeler için yeterli ortamı hazırlıyordu. Bu nedendir ki Orta Asya’da ilk Türk tarikatı olan Yeseviyye tarikatını kuran, “Pîr-i Türkistan” Ahmed Yesevî’nin menkıbeleri, bütün Türkler arasında kolayca yayılmıştı (Şener-Yıldız, 2008: 215).

Kahramanların hayat ve maceralarından, olağan üstü kuvvetlerinden bahseden Battalnâme, Dânişmendnâme, Saltuknâme gibi dinî-destanî eserleri de menâkıbnâme türü içinde değerlendirenler vardır. Bu bağlamda V. (XI.) yüzyılda telif edilen ve Karahanlı Hükümdarı Satuk Buğra Han'ın hayatını anlatan, ancak asıl nüshası günümüze ulaşmayan *Tezkire-i Satuk Buğra Han*'ın, kahramanı olan hükümdarın kerametler gösteren bir velî hüviyetinde olması ve eserdeki menkıbelerin tam anlamıyla birer evliya menkıbesi özelliği taşıması sebebiyle ilk Türk menâkıbnâmesi sayılabileceği belirtilmektedir. Tasavvufun yanı sıra şamanların ruh ve cinlerle mücadelelerini, öbür dünyaya gidip gizli güçlerle temas kurmalarını anlatan hikâyeleri ihtiva eden eski Türk efsane ve destanlarıyla Orta Asya'da Türkler ve bilhassa Uygurlar arasında kabul gören Budizm'deki olağanüstü güçlere sahip "aziz" telakkisi, ayrıca İslamiyet'i yaymaya çalışan İranlı mutasavvıfların tasavvuf kaynaklarındaki menkıbeleri Türkler'e nakletmeleri, yeni Müslüman olan Türk çevrelerinde evliya menkıbelerinin teşekkülünde ve yaygınlaşmasında etkili olmuştur (Şahin, 2004: 112-113).

"Evliya menakıpnameleri genellikle tek bir veliyi ele alan yazılı eserlerdi. Ama birden fazla velinin menkabesini içine alan kitaplar da vardır. Bunlara *Tezkiretü'l Evliya* veya *Tabakatu's-Sufiyye* de denir. Tezkirenin en iyi örneklerinden biri, XIII. yüzyılın İranlı mutasavvıflarından Feridüddin Attar'ın *Tezkiretü'l Evliya*'sıdır" (Ocak, 2011a: 236). Bu eserlerde, her veliye ayrılmış kısımda, kısa bir biyografi bilgisinden sonra, mevcut menkıbelerden bir miktarı zikredilir. Bunlar ayrı ayrı düşünüldüğünde, müstakil bir menakıpname teşkil edecek kadar yekûn tutmazlar. Evliya tezkireleri İslam dünyasında menakıpnamelerin bir bakıma öncüsü sayılabilirler. Ocak, menakıpnameleri iki başlık⁹⁶ altında inceler: Biyografi mahiyetinde olanlar ve toplama menakıbnameler. Bu durumda Satuk Buğra Han'a dair anlatının bu her iki grup içinde nerede durduğu muğlak gözükmektedir.

İslam dünyasında tasavvuf sahasında IX. -XI. yüzyıllardaki gelişme, tabiatıyla, o sıralarda henüz Mâverâünnehr, Hârezm ve Horasan mıntıkalarında yaşayan Müslüman Türkler'e de yansıdı. Ancak X. yüzyılda İslamiyet'e yeni geçmiş ve Mâverâünnehr'de ilk Müslüman Türk devletini kurmuş olan Karahanlılar, Türk evliyâ menakıbnâmelerinin bugün bilinen ilk örneğini meydana getirdiler. Bunun Karahanlılar sahasındaki tasavvufi gelişme neticesi ortaya çıktığı muhakkak olmakla beraber, daha başka etkilerin de rolünü unutmamak gerekir. Bu etkilerin en başlıcası, tabii olarak Türk destanî edebiyatıdır. O zamana kadar hayli gelişmiş bir

⁹⁶ a. *Biyografi mâhiyetinde menakıpnameler*: Bu tipi teşkil edenler, genellikle konu edinilen velînin devrinde yahut çok kısa bir zaman sonra, kendisiyle aynı çevrede yaşayanlar henüz hayatta iken kaleme alınmış menakıpnamelerdir. Ancak bunun istisnası da olabilir. Yani, velî hayattayken teşekkül eden menkıbeler, daha sonra kayda geçmiş olabilir. Bu tip menakıpnameler, âdeti biyografik bir eser niteliğindedir. Velînin ailesi, doğumu, yetişmesi, şeyhliğe geçişi, etrafına toplanan müridleri, çeşitli faaliyetleri ve nihayet vefatı menkıbeler hâlinde, üstelik kronolojik bir sıra ve irtibat dâhilinde anlatılır. Bunların tarihî gerçeklerle ilişkisi sıklıkla.

b. *Toplama Menakıpnameler*: Bu ikinci tipi meydana getiren menakıpnameler ise genellikle velînin vefatından çok uzun bir zaman –hatta bazen birkaç asır-sonra kaleme alınmışlardır. Birbirleriyle hiçbir şekilde irtibatı olmayan, gerçeğe dayalı veya hayalî menkıbelerin tamamen rastgele bir araya getirilmesi suretiyle teşkil edilmişlerdir. Bu bakımdan bu eserlere aslında *menakıpname* yerine *menkıbe mecmuası* demek kanaatimizce daha doğru olacaktır. Bunlar daha çok, iyi bir tahsil görmemiş, halktan gelme müridler tarafından yazılmıştır. Bu sebeple de çoğu zaman imla yanlışlarıyla doludurlar. Birinci tipteki menakıpnamelere göre bunların tarihî zeminle alakaları zayıftır. İhtiva ettikleri menkabeler çoğunlukla hayalî niteliktedir (Ocak, 2011a: 236).

seviyeye ulaşmış bulunan bu edebiyatın, evliyâ menakıbnâmelerine elverişli bir zemin hazırladığı şüphesizdir (Ocak 1997: 42).

İslamiyet'in kabulünden önce, Oğuz destanı gibi önemli bir mahsul verebilmiş Türk destan ve destancılık geleneği, şüphesiz İslam öncesi dinî etkileri geniş ölçüde yansıtıyordu. İslamî devirde buna bir başka tesirin daha eklendiğini görüyoruz ki, bu İran destanî edebiyatıdır. Bilhassa Firdevsî'nin ünlü eseri Şehnâme kaleme alındıktan sonra bu tesir kendini daha da kuvvetle hissettirdi ve Türk destanî geleneği bu etkiyle iyice gelişti. O kadar ki, Karahanlılar bile kendilerini Afrâsiyan soyuna bağladılar. Böylece Şehname ve dolayısıyla İran tesiri Türk destanî geleneğiyle birleşerek bir yandan Orta Asya'da Türk edebiyatının gelişmesini sağlarken, bir yandan da asıl mahsullerini Anadolu'da verecek olan, Ebûmüslimnâme ile başlayıp Saltıknâme ile biten bir zincir oluşturdu. Ayrıca buna paralel bir menâkıbnâme edebiyatı da teşekkül edip gelişme yoluna girmiş bulunuyordu (Ocak, 1997: 42-43). Ayrıca Satuk Buğra Han'ın Türk edebiyatındaki ilk menakıpname sayılması gerekliliğini Ocak şu şekilde açıklamaktadır:

Tezkire-i Satuk Buğra Han ismiyle tanınan bu ilk örnek, görüldüğü gibi ne menâkıbnâme adını taşımakta ne de kahramanı bildiğimiz cinsten bir velî olmaktadır. Adından anlaşılacağı üzere, Karahanlılar'ın ilk hükümdarı Satuk Buğra Han'ın hayatını anlatmaktadır. Buna rağmen bu eseri bize kadar gelebilen ilk Türk menâkıbnâmesi saymak zorundayız. Bunun sebebi, önce kahramanı olan hükümdarın, kerametler gösteren velî hüviyetinde olması, sonra da, eserde mevcut menkabelerin tam manasıyla birer evliya menkabeti özelliği arz etmesidir (1997: 43).

Anlatının türü konusunda farklı görüşlerin oluşmasındaki asıl faktörün Ocak'ın da yukarıda vurguladığı gibi "kahramanın bildiğimiz cinsten bir velî" olmamasından kaynaklandığı söylenebilir. Çalışmada esas alınan Paris nüshası *Tezkire-i Satuk Buğra Han* bu kapsamda incelendiğinde Ocak'ın bu görüşünün isabetli olduğu anlaşılmaktadır.

Satuk Buğra Han'ı konu alan anlatı türleri içerisinde bahsedilen bir diğer terim ise "efsane"⁹⁷ dir. A. Öger, (2008: 203) Uygur sahasına odaklanan⁹⁸ araştırmasında Satuk Buğra Han ile ilgili Uygurca'dan çevirdiği efsaneleri Köprülü'nün görüşünden hareketle yorumlar:

⁹⁷ Jean Paul Roux *Türklerin ve Moğolların Eski Dini* adlı yapıtta anlatı kapsamında kullanılan terim "efsane"dir. Bu tercihin yazardan mı yoksa çevirmenden mi kaynaklandığını bilememekteyiz. "Karahanlılar döneminin kurucusu (?) Satuk Buğra Han'ın efsanesinde birleştiğini görmek ilginçtir. Efsane halkını da kendisiyle birlikte Müslümanlaştırarak 960 yılı dolaylarında İslam dinini kabul eden bu kişiye hemen dört elle sarılmıştır" (Roux, 2011a: 194).

⁹⁸ Yazarın konuyla ilgili bir diğer çalışması için bkz: (Öger, 2012).

Satuk Buğra Han hakkında sözlü kaynaklardan derlendiği belirtilen efsaneler, Köprülü'nün "*Tezkire-i Satuk Buğra Han*" adındaki eserin halk arasındaki anlatımların derlenerek yazıya geçirilmesi şeklindeki fikrini doğrulamaktadır. Ancak bunların "hükümdar sülalelerinin menfaatlerine tamamıyla uygun şekilde-süslenip tertip ve tanzim edildiği" fikrine katılmak pek de mümkün değildir. Çünkü Uygurlar arasında hem tarihî hem de dinî kişiliğiyle ilgili olarak halkın muhayyilesinde olağanüstü özelliklere sahip olan biri olarak yer alan Satuk Buğra Han efsanelerde de bu özellikleriyle yer almaktadır. Bu noktada Uygur Türkleri arasında Satuk Buğra Han hakkında sözlü olarak anlatılan efsanelerin varlığından önceki dönemlerde haberdar olunsa da bu metinlerin elde edilememiş olması Köprülü'nün bu metinlerdeki olağanüstü özellikleri sözlü kaynaklardan derleyip tek bir metin şeklinde tanzim eden kişinin ilave ettiği düşüncesini doğurmuş olmalıdır (2008: 202).

Öger, Satuk Buğra Han hakkındaki efsanelerden hareketle bu anlatımları destan türünden menkıbe türüne geçiş döneminin ilk örneği olarak değerlendirilmenin daha uygun olduğunu savunur:

Türklerin İslam kültür çevresine dâhil oldukları IX. yüzyıldan sonra oluşan yeni kültürel zemin üzerinde önemli dinî şahsiyetlerin hayatları gösterdikleri kerametler ile Müslüman olmayanlarla yapılan savaşlarda kahramanlık gösteren alperenler etrafında menkıbe tarzı pek çok anlatı oluşmaya başlamıştır. Başlangıçta sözlü kültür ortamında meydana getirilen daha sonra derlenerek yazıya geçirilen bu anlatılar *Kitab-ı Dede Korkud*'da görüldüğü gibi zaman zaman eski destan geleneğinin özelliklerini önemli ölçüde sürdürürler. Bu tarz anlatılardan ilki ise Satuk Buğra Han hakkındadır (2008: 203).

Bu durumda Öger'in sözlü kültür ortamında anlatılanları efsane, tezkirecilik geleneği içindekileri ise destan türünden menkıbe türüne geçişin ilk örneği olarak değerlendirdiği söylenebilir.

Anlatının türü konusunda özetle şunlar söylenebilir: Satuk Buğra Han'ın türü konusunda başlı başına bir tartışmanın mevcut olmadığı, araştırmacıların bu hususta takındığı tavrın anlatının destan/dinî destan, menkıbe (evliya tezkiresi) ve efsane türleri içerisinde yer verildiğine dairdir. Fakat araştırmacıların bu konudaki genel eğiliminden anlatının Türk edebiyatındaki "ilk menkıbe" olarak kabul edildiği söylenebilir. Ayrıca araştırmacıların *Tezkire-i Satuk Buğra Han*'a atıfta bulunurken tezkirenin tamamını göze almadıkları sadece Satuk Buğra Han ile ilgili kısımlardan yola çıkarak değerlendirmede bulundukları görülmüştür. Satuk Buğra Han'a dair anlatının kültürel değişimde eşikte bir anlatı olması ve türler arası motif, epizot ve konu gibi ortak özelliklerinin olduğu düşünüldüğünde tür ayrımı konusunda kesin bir yargıya varılamamasının gerekçeli olduğu muhakkaktır.

Satuk Buğra Han'ın Türkiye Türkçesine aktarılan nüshalarında anlatının şekilce destan metni olmamakla birlikte içerik olarak destansı özellikler taşıdığı görülmektedir. Anlatının hem destan özelliği taşıması hem de dini bir muhtevayı barındırmasından dolayı “dinî destan” olarak araştırmacılarca görüldüğü anlaşılmaktadır.

Çalışmada esas alınan Paris nüshası *Tezkire-i Satuk Buğra Han*'ın tamamına bakıldığında, anlatının “Üveysî olduğu kabul edilen evliaları” bir arada toplayan evliya tezkiresi hüviyetinde olduğu görülmektedir. Bu tezkirede onlarca kişinin kerametlerinin yer aldığı düşünüldüğünde ve tezkireye bütüncül bakıldığında bunun bir evliya tezkiresi olduğunu muhakkaktır, fakat bu bütünün sadece küçük bir parçası olan Satuk Buğra Han anlatısına bakıldığında ise anlatı kahramanının hem destan hem de menkıbevi bir özellik taşıdığı görülmektedir. Bu sonuca, İslamiyet'ten önceki destanlardaki motiflerle İslamiyet'ten sonraki anlatılarda tesadüf edilen evlialara dair keramet motiflerinin aynı kahramana atfedilmesinden yola çıkarak varılabilir.⁹⁹

Aynı zamanda bu durum, kültürel değişimin bir sonucu olarak anlatı metninin destandan menkıbeye evrilmesi şeklinde de yorumlanabilir ki Türkiye'de anlatının araştırmacılarca dinî destan ya da menkıbe olarak farklı tasnifler içerisinde tanımlanması kültürel değişime bağlı bu sürecin etkisi olarak okunmalıdır. Paris nüshasından hareketle, Satuk Buğra Han'a dair anlatıyı evliya tezkireciliği içerisinde ve menkıbe türü kapsamında değerlendirmenin daha makul olduğu söylenebilir.

⁹⁹ Bu konu çalışmanın İkinci bölümünde “Satuk Buğra Han Tezkiresindeki Destani ve Menkıbevi Motifler” başlığı altında tafsilatlı bir şekilde ele alınmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

SATUK BUĞRA HAN TEZKİRESİNİN METİN ANALİZİ: ÜVEYSİLİK, TÜRK TÖRESİ, DESTANI VE MENKİBEVİ MOTİFLER

Türklerin İslamiyet'i kabulü, hayatın hemen her alanına yansıyan uyumlanma sürecini beraberinde getirmiştir. Tarihi bir dönüm noktası olarak görülen İslamiyet'in kabulüyle eski Türk inançlarına dair hususlar, senkretik bir doku oluşturarak kültürel anlamda kompleks bir yapıya bürünmüştür. Türklerin İslamiyet öncesi gelenek, görenek, örf ve âdetlerinin İslamiyet'in tesiriyle nasıl bir değişim ve dönüşüm geçirdiği halk biliminin yazılı kaynakları üzerinden de okunabilir. Bu hususta Türklerin Müslümanlığı kabul etmesi konusunda ilk akla gelen kişi Satuk Buğra Han'ın tarihî ve menkıbevi hüviyetiyle örüntülenmiş hayatını konu alan ve tezkiretül evliya özelliği gösteren yazılı metinleri analiz etmek, Türk toplumundaki kültürel değişimin yansımalarını görebilmek açısından incelemeye değerdir.

Satuk Buğra Han'ın yazılı kültür içerisinde varlığına, dünyanın muhtelif kütüphanelerinde *Tezkire-i Buğrahani*, *Tezkire-i Satuk Buğra Han* ve *Tezkire-i Üveysiyye gibi* farklı adlandırmalarla kayıtlı nüshalarda tesadüf edilmektedir.

Bu bölümde, çalışmada esas alınan Paris nüshası *Tezkire-i Satuk Buğra Han* başta olmak üzere, tezkirenin farklı ülkelerdeki benzer ve farklı adlandırmalarla kayıtlı beş nüshası ve son olarak Cemâl Karşî'nin tarihî metninden hareketle mukayeseli olarak kültürel değişimin izleri analiz edilmiştir.

Öncelikli olarak Satuk Buğra Han hakkında bilgi veren Cemal Karşî'nin tarihî metni J. Baldick'in, R. B. Shaw'ın, Grenard'ın bahsettiği nüshalarla Taşkent, İngiltere, İsveç ve Paris nüshaları incelenmiş, bunun neticesinde nüshaların Satuk Buğra Han ile ilgili kısımlarında "Üveysilik, Türk Töresi, Destani ve Menkıbevi Motifler" olmak üzere üç konu başlığının kültürel değişim kapsamında analiz edilebileceği belirlenmiştir.

Burada, ilk olarak Satuk Buğra Han'a dair anlatının günümüze gel[ebil]mesinde köprü görevi gördüğü savı ileri sürülen Üveysilik ile Satuk Buğra Han arasındaki

ilişki kültürel değişim kapsamında nüshalar mukayese edilerek incelenmiştir. İkinci olarak, Satuk Buğra Han'ı konu alan nüshalarda Türk töresine dair kadim yansımaların, İslamiyet'in etkisiyle nasıl şekillendiğini ve harmanlandığını tespit etmek üzere kültürel değişimin töreyle ilgisi mukayeseli bir şekilde sorgulanmıştır. Son olarak bu bölümde, Satuk Buğra Han'ı konu alan nüshalarda İslamiyet öncesi destani motiflerin İslamiyet'in etkisiyle menkıbevi hüviyete bürünüp bürünmediği, kısaca nasıl bir etkileşim olduğu örneklerin tespiti ve mukayesesiyle analiz edilmiştir.

2.1. Satuk Buğra Han Anlatısını Bugüne Taşıyan Köprü/ Tasavvufi Akım: Üveysîlik

“Rumda Acemde âşık olduğum,
Yemen illerinde Veysel Karanî
Hak peygamber sevdi ve dostum dedi
Yemen illerinde Veysel Karanî”
Yunus Emre

(Yunus Emre Divanı, 1958: 156)

Türklerin İslamiyet’i kabul sürecinin kültürel değişime bağlı olarak tek bir düzlemde devam ettiğini söylemek mümkün gözükmemektedir. Kültürel değişimdeki bu uyumlanma sürecinin en etkin aracının tasavvuf olduğu söylenebilir. Zira tasavvuf, Türkler arasında İslamiyet’in benimsenmesi ve öğretilmesinde ve yayılmasında başat bir rol üstlenmiştir. Kültürel değişimin tabii bir tezahürü olarak yorumlanacak bu durum, kültürün diğer alanlarında olduğu gibi din alanında da senkretik doku oluşturmuştur.

Bu bölümde, dünyanın muhtelif kütüphanelerinde *Tezkire-i Satuk Buğra Han*, *Tezkire-i Buğrahani* ya da *Tezkire-i Üveysiyye* adlarıyla kayıtlı nüshaların içinde yer verilen Satuk Buğra Han’a dair anlatının, günümüze gelmesinde köprü vazifesi gören Üveysîlik hakkında bilgi verilmiştir. Türklerin İslam kültürü dairesi içinde tanıştıkları tasavvufi bir akım olan Üveysîlik ile tezkire metni arasındaki ilişki sorgulanmıştır.

Çalışmada esas alınan ve *Tezkire-i Satuk Buğra Han* adını taşıyan Paris nüshası incelendiğinde, bu tezkirenin sadece Satuk Buğra Han’ın hâl ve kerametlerini anlatmadığı, toplam 375 varak olan bu tezkirede sadece [61a-81a] arasında bir başka ifadeyle 20 varakta Satuk Buğra Han’dan bahsedildiği tespit edilmiştir. Nüshanın *Tezkire-i Satuk Buğra Han* adını taşıması sebebiyle tezkirenin gelişim ve değişim süreci bilinmediği için tezkirede sadece Satuk Buğra Han’ın hayatının anlatıldığı gibi bir yanılgı oluşmaktadır. Oysa metne bütüncül bakıldığında bu eserde onlarca evliyanın hâl ve kerametlerinin anlatıldığı, Satuk Buğra Han’ın da bunlardan sadece biri olduğu görülecektir. Bu sebeple, *Satuk Buğra Han tezkiresi* denilince akla sadece Satuk Buğra Han’ın hayatının anlatıldığı bir metin gelmemelidir. Fakat bu tezkireyle ilgili Türkiye’de yapılan çalışmalara bakıldığında

araştırmacıların tezkire içerisinde sadece Satuk Buğra Han ile ilgili kısımları incelediği-birkaç istisna dışında-görülmektedir. Burada Satuk Buğra Han dâhil bu tezkiredeki evliyalari tek bir kitap etrafında toplayan bir araya getiren ortak bir düşünce var mıdır, var ise nedir? sorusu ortaya çıkmaktadır. Bu soru, tezkire metninin tamamına bütüncül halk bilimci bakış açısıyla bakılarak yanıtlanmaya çalışılacaktır.

Bu bölümde *Tezkire-i Satuk Buğra Han* ya da *Tezkire-i Buğrahani* adlarla kayıtlı nüshaların hakikatte *Tezkiretü'l Evliya* geleneğinden, *Tezkire-i Üveysiyye*'ye, *Tezkire-i Üveysiyye*'den de *Tezkire-i Satuk Buğra Han*'a dönüştüğü savı ileri sürülmüştür. Bu sav, Türkistan'ın doğusunda Kaşgar'da kabri bulunan Satuk Buğra Han ile ilgili sözlü kültür ortamından izler taşıyan söylencelerin mahfuz olduğu bu tezkirenin tamamına bakıldığında anlatının günümüze hangi düşünce kanalıyla/tasavvufi akımla geldiğini ortaya koymaktadır.

Satuk Buğra Han'ın destani kahraman alp tipinden menkıbevi kahraman eren/veli tipine dönüşümü bu tezkirede Üveysîlik tasavvufi görüşü etrafında kültürel değişim kapsamında incelenmiştir.

Tezkire-i Üveysiyye, Orta Asya'daki tasavvufi cereyanının tabii bir neticesi ve evliya tezkireciliği geleneğinin bir parçası olarak, hayali ya da gerçek olduğu kabul edilen Üveysî evliyalarının hâl ve kerametlerinin anlatıldığı müstakil eserler olarak tanımlanabilir.

Üveysîlik kavramı etüt edildiğinde bu tasavvufi cereyanın ortaya çıkmasını sağlayan kişinin aslında Üveys el Karanî ya da bilinen adıyla Veysel Karanî olduğu görülmektedir. Veysel Karanî'nin hayat felsefesine isnat edilen bu tasavvufi akım, Hz. Allah'a ve Hz. Muhammet'e samimi sevgi besleme ve dost olma durumunu ve görmeden âşık olma hâlini ifade etmektedir. Tıpkı, Veysel Karanî gibi Allah'a ve Peygamber'e zahirde rehberlik eden bir mürşid olmadan ve bir tarikata intisap etmeden bağlanma durumudur. Bundan hareketle, tasavvuf ehline "Veysel Karanî gibi" olma hâlinin zamanla Üveysî düşüncesini ortaya çıkardığı söylenebilir. Ayrıca tarikat ve mezhepler tarihi incelendiğinde bu tasavvufi akımın, tarikatten ziyade meşrep olarak kabul gördüğü anlaşılmaktadır.

Tarikat ehli, Üveysîlik düşüncesine tarikata ve bir mürşide bağlı olmak kaydıyla olumlu bakarken, tek başına bu düşüncenin benimsenmesini “Ölü arslandan sağ tilki yeğdir” diyerek eleştirmektedirler. Veysel Karanî gibi, hayatta iken fizikî bir mürşide bağlanmadan Allah ve Peygambere dost, veli olma düşüncesi, tarikat ehline kabul edilmekle birlikte tarikattan bağımsız bu hâl tasvip edilmemiştir. Veysel Karanî’nin bu vasfından dolayı ona dair anlatıların *Tezkiretü’l Evliya* geleneği içerisinde intikal ettiği söylenebilir. Üveysîlik paydasında bir araya gelen evliyaların hâl ve kerametlerinin anlatıldığı *Tezkire-i Üveysiyye*, tıpkı Feridüddin Attar’ın *Tezkiretü’l Evliya*’sı gibi bir özellik göstermektedir.

Türkistan’da tezkirecilik geleneğine bakıldığında Veysel Karanî’ye hem *Tezkiretü’l Evliya* hem de *Tezkire-i Üveysiye* içerisinde yer verildiği görülmektedir. Veysel Karanî’nin bu tezkireler içerisindeki varlığı ve işlevinin aynı olduğunu söylemek mümkün gözükmemektedir. Zira Veysel Karanî’ye, *Tezkiretü’l Evliya* içerisinde Üveysî olduğu düşüncesinden dolayı değil tıpkı diğer evliyalar gibi Allah dostu olması düşüncesinden dolayı yer verilirken, *Tezkire-i Üveysiye* içerisindeki varlığı ise daha kapsayıcı ve baskındır. Veysel Karanî, Tezkire’nin tamamına ad vermenin yanı sıra tezkire içerisinde bahsedilen evliyaların tıpkı kendisi gibi “Üveysî” yolla Allah ve peygambere muhabbet beslemeleri gerekçesiyle ortak düşünce paydasında bu tezkirede yer almaktadır.

Bu durumda, başlangıçta *Tezkiretü’l Evliya* içerisinde yer verilen Veysel Karanî’nin toplumsal bellekteki şöhretinden dolayı zamanla adıyla müsamma bir *Tezkire-i Üveysî*’ye geleneğinin oluştuğu söylenebilir. Özetle, *Tezkire-i Üveysiye* içerisinde yer alan tüm evliyaların, Üveysî olarak kabul edildikleri için bu tezkirede yer aldıkları anlaşılmaktadır. Bu açıdan Satuk Buğra Han’ın Veysel Karanî ile ya da daha doğru bir ifadeyle Üveysîlik ile ilişkilendirilmesi de ona dair anlatıların *Tezkire-i Üveysîye* içinde yer verilmesinden kaynaklandığı söylenebilir. Böylece Satuk Buğra Han’ın da Üveysî olarak kabul edildiği çıkarımında bulunulabilir. Ayrıca doğru söylenişi “Üveys el Karnî” olan kelimenin halk arasında Veysel Karanî’ye dönüşmesi de kuvvetle muhtemeldir.

Türk edebiyat ve tarihî açısından dönüm noktasında duran ve geçmişten bugüne türbesi etrafında sözlü kültür ortamında aktarılagelen Satuk Buğra Han’a dair

destani anlatıların Satuk Buğra Han'ın şöhretinden ve hâkim tasavvufi akım Üveysîlik'in etkisiyle *Tezkire-i Üveysîye* içerisine intikal ederek yazılı kültür ortamında menkıbevi hüviyete büründüğü söylenebilir. Bu kanaatten hareketle, Satuk Buğra Han Üveysî olarak kabul edildiği için tezkireye kaydedilerek, tezkirecilik geleneği içerisinde günümüze geldiği ifade edilebilir. Tezkirede, Satuk Buğra Han'ın Üveysî olması, Üveysî yolla bir başka ifadeyle Hızır tarafından irşat edilmesiyle izah edilebilir.

Tezkire nüshalarından hareketle Üveysîlik tespitine geçmeden evvel, savı temellendirmek adına öncelikli olarak tasavvuf, evliya, evliya tezkiresi, Veysel Karani ve Orta Asya'da Üveysîlik konularına kısaca değinmek yerinde olacaktır.

Tasavvuf; sof giymek, saf olmak, ilk safta bulunmak, suffa ashabı gibi yaşamak" (Uludağ, 1999: 512) anlamlarına gelmektedir. "Mutasavvıflara göre tüm insanların, hatta bütün yaratıkların alıp verdiği nefesler sayısınca Allah'a giden yol vardır" (Uludağ, 1999: 510). "Tasavvuf, kimilerine göre bir felsefe, yani fikir akımı, kimilerince bir inanç coşkunuğu, bazılarınca tarikat (âyin ve erkân) demektir" (Kabaklı, 2008: 9). Bu düşünce tarikatların oluşmasını sağlayan felsefi dayanak olarak yorumlanabilir. "Sûfilik ise; tasavvuf, tarikat ve tekke ile sınırlı bir hareket değildir. Tarikatlar ve tekkelerden önce de sûfilik vardı" (Uludağ, 2010: 5). Bu sözden hareketle her sûfinin tekke ve tarikat erbabı olması gerekmediği söylenebilir. Çalışma kapsamında ele alınan "Üveysîlik" kavramı da bu düşünce doğrultusunda incelenmiştir. Tasavvuf tarihî incelendiğinde Üveysîlik'in bir tarikat olup olmadığı konusunda tartışmaların olduğu, yaygın kanaatin ise tasavvufi bir düşünce akımı kabul edildiğidir. Zira tarikatlarda yer alan maddi âlemdeki mürşid-mürid ilişkisine Üveysîlik'te tesadüf edilmemektedir. Üveysîlik'te kişi, hayatta olmayan ulu bir kişi ya da Hızır tarafından irşat edilir. Kısaca, kişinin yaşayışındaki hâl ve tavırları onun Üveysî meşrep olduğunu ortaya koyar. Zira Üveysî olması kişiyi, başka tarikatlara intisap etmekten alıkoymaz.

Tarikat¹⁰⁰ ehlinin, "Şeyh uçmaz, mürid uçurur; şeyhi olmayanın şeyhi şeytandır; Kim bu yola girdi şeyhsiz, şeytan onu bıraktı kılavuzsuz; ölen arslandan sağ tilki daha iyidir" gibi sözleri, şeyh mürid ilişkisinin önemi ve gerekliliğini ortaya

¹⁰⁰ Tarikat, ameli tasavvufu, büyük bir mürşidin (pir) yorum ve davranışlarına göre benimseyen derviş (sûfi)lerin teşkil ettiği maddî ve manevî bölüklerdir (Kabaklı, 2008: 55).

koymaktadır. Bu sözlerle tarikat ehlinin, tarikat dışı tasavvufi görüşlere karşı olduğu anlaşılmaktadır. Okuyucu ve Kaçar'ın aşağıdaki ifadesi bu durumu destekler niteliktedir:

Şeyh, Cenâb-ı Hakk'ın sırlarına mazhardır. Tek bir şeyhten tahsil almayınca kişi eremez. Bunun için tek bir şeyhe bağlanmalı; mezar ziyaretlerinden ve başkalarıyla müzakerelerde bulunmaktan vazgeçmelidir. Aynı anda başka başka şeyhlere bağlanmak yanlıştır. Cenab-ı Hakk'a kavuşmak için bunu terk etmek gerekir... Şeyhin huzurunda başkalarını zikretmek huzuru kaçıır ve şeyhten uzaklaştırır. Şeyhi hayattayken ve onunla görüşme imkânı varken mezar ziyaretleri ile vakit geçiren derviş, delidir çünkü taş toprak ziyaretiyle gezerken şeyhin feyizli sohbetini terk etmiş olur (Okuyucu ve Kaçar, 2014: 106-145).¹⁰¹

Burada, tarikat ehlinin ölmüş kişilerden bir başka ifadeyle mezardan medet umması eleştirilirken aslında kişinin sadece Üveysî meşrep olmasına karşı çıkılmaktadır. Bu durumda Üveysîlik'in kabulü kişinin hem bir tarikata mensubiyeti hem de Üveysî meşrep olmasıyla mümkün gözükmektedir. Tasavvuf tarihinde Üveysî meşrep olup farklı tarikatlara intisap edenlerin mevcudiyeti bu durumu ispatlamaktadır.¹⁰² S. Uludağ, bu konuda şunları ifade eder: "Bütün sufiler ve tarikat ehli Üveysîlik'e inanır. Fakat birçokları bunu abartmaz ve 'Ölen arslandan sağ tilki daha iyidir' deyip talipleri yaşayan şeyhlere yöneltirler" (1999: 549). Bu durumda Satuk Buğra Han, tarikata mensup olmama ve zahirde bir mürşid tarafından irşat edilme özelliklerinden dolayı Üveysîlik ile ilişkilendirilebilir.

¹⁰¹ Mezarları ve kabirleri ziyaret etmek, tarikat yolundaki dervişin gönlüne gelen hatıraları yok eder mi? Bu hareket, hiç şeriat, tarikat ve hakikat bilgisine fayda sağlar mı? Mezar ziyaretinde canlı bir şahsın yüzünü görmek yoktur, bu yüzden de faydasızdır. Hâlbuki hayatta olan bir mübarek şeyh sana telakki yollarını açar; şeyhin meclisine katılarak onunla muhatap olmak dervişin canına ve gönlüne ihlas nurları saçar. Böylece Cenab-ı Hakk'a kavuşup rızasını kazanmak kolaylaşır. Şeyhin ayağının tozu sürmeden bile değerlidir. Seyyid Mansur'u görüp tanıdıktan sonra canım ebedi mutluluk tattı... Sufi olan kimse taş ve toprak esiri değildir; bu ziyaretlerde bulunup da ne yapacak? Mezar ziyareti yapıp da şeyhin kapısını terk etmek günahıdır. Ey Hazîni, şeyhin yüzünü görmek rahmet vesilesidir, bunu başka yerde arayıp zahmet çekme (Okuyucu ve Kaçar, 2014: 106-145).

¹⁰² Üveysî meşrepli tarikat şeyhlerine Beşiktaşlı Şeyh Yahya Efendi örnek olarak gösterilebilir. Tekkenin banisi ve ilk postnişini Yahya Efendi "Üveysîlik" olarak adlandırılan tasavvuf ekolüne bağlıdır. Kendisinden sonra tekkenin Kadırlılığa ve Nakşibendliliğe intikal ettiği, belirli zamanlarda iki tarikata birden hizmet ettiği anlaşılmaktadır. Bu arada Üveysîlik'in de tekkede en azından bir "meşreb" olarak devam ettirildiği söylenebilir (Demir-Yıldırım, 1997: 97). Tarikat ve Üveysîlik ilişkisine dair bir diğer örnek ise şudur: "El-Gücdıvani esaslarına sadık kalan Bahaüddin Nakşibend, tarikatını Üveysîlik ve rabıta gibi iki umde ile takviye etti. Başka tarikatların aksine, tarikat silsilesini Ali yerine Ebubekir'e bağlamak sureti ile diğerlerinde az da olsa hissedilen Şiilik tesirine yer vermedi" (Güner, 1986: 50). Aynı şekilde Bektaşîlik'in de Üveysîlik ile ilişkisi olmuştur. Bektaşî olan Cebbâr Kulu aynı zaman da Üveysî'dir. Cebbâr Kulu'ya ait dizeler onun ruhani bir dünyada gezeni görünüş itibarıyla kendinden geçmiş bir meczup ya da daha açık bir ifadeyle Üveysî meşrep bir derviş olduğunun delili olarak kabul edilebilir. Cebbâr Kulu, kendi döneminde yaşayan hiçbir âlim, şeyh, derviş ya da başka birinden ders almamış, feyzinden istifade etmemiştir. O, başta Hz. Peygamber olmak üzere Hızır aleyhisselam, Hz. Ali Veysel Karanî, Selman-ı Farisî gibi kendisinden asırlar önce vefat eden şahsiyetlerin ruhaniyetinden feyz almakta, onların terbiyesinden geçmektedir (Yüksel- Savaş, 1997: 9-11) Bu konuda özetle şunlar söylenebilir: Vefat etmiş velîlerin ruhaniyetinden Üveysî metotla feyiz alan sûfilerden birçoğunun ayrıca yaşayan bir mürşide intisap ettiği görülmektedir. Bazı sûfilere göre bu daha güvenilir bir yoldur. Zira rüyasında bir velîyi görüp ondan bazı bilgiler alan kişi bunun sadık bir rüya mı yoksa bir aldatmaca mı olduğunu anlamakta zorlanabilir. Bu kişinin yaşayan rehberine danışarak bu bilgilerin dinin kurallarına uyup uymadığını öğrenmesi daha doğru bir davranıştır. Danışacak bir rehberi bulunmayan kişiler ise yanlış fikirlere sapabilir. Bu sebeple bazı sûfiler, "Diri bir kedi ölü bir aslandan daha iyidir" sözüyle yaşayan bir şeyhten eğitim almanın önemini vurgulamıştır (Tosun, 2012b: 401). Kapsamı bilgi için bkz: Demir, İ. ve H. O. Y. (1997).

Tasavvuf terminolojisi içerisinde zikredilen önemli kavramlardan biri de veli/evliyadır. “Veli (c. evliya) yakın, yardımcı, kayıran, kollayan, seven ve dost olarak tanımlanmaktadır. Kısaca velâyet; dostluk, veli; dost demek olup bunların zıtları düşmanlık ve düşmandır”.¹⁰³ (Uludağ, 2010: 43). Tasavvufta evliyaların hayatının anlatıldığı eserler tabakat kitapları¹⁰⁴ ve tezkiretü’l evliya olarak karşımıza çıkmaktadır. “Tasavvuf edebiyatında, mutasavvıfların hayatlarıyla ilgili pek çok tabakat kitabı mevcuttur. Bunlar, mutasavvıfların hayat hikâyelerini büyük ekseriyetle efsanelerle, şaşırtıcı kerametlerle, folklorik hikâyelerle ve fevkalade hâllerle süslü olarak anlatırlar” (Altıntaş, 1986: 50). “H. II/M. VIII. yüzyılın ikinci yarısından sonra sûfilik ortaya çıkmaya başlayınca da bu sefer velî-evliyâ kavramları tasavvuf merkezli bir dindarlığın temeli hâline geldi ama eskisine göre daha zengin bir içerik kazandığından önemi ve değeri de artmış oldu” (Uludağ, 2010: 52). Tasavvuf hareketlerinin, tarikatların kurumsallaşmasıyla sistematik bir işleyiş kazandığı, akabinde yazılı kaynakların mahiyetinin de yapısal ve işlevsel olarak değişim ve dönüşüm geçirmeye başladığı anlaşılmaktadır. XI. yüzyıldan itibaren bu mahiyetteki yazılı kaynakların niceliğinin artmaya başladığı, tasavvuf merkezli İslamı karakterize eden düşünce ve inanç sisteminin öğretilerini içerdiği görülmektedir.

“Özellikle XI. yüzyıldan itibaren tarikatların teşkilatlanmasından sonra, tasavvuf edebiyatında birtakım büyük pîrlerin ve şeyhlerin hayat hikâyeleriyle karışık kerametlerini anlatan eserler görülmeye başlandı. Menakıp veya Menakıpname adını taşıyan bu eserlerin genellikle XIII. yüzyıldan sonra daha da çoğaldığı müşahade edilmektedir” (Ocak, 2009: 40). Zamanla evliyaların hâl ve kerametlerinin anlatıldığı kıssaların başlı başına *tezkiretü’l evliya* denilen kitaplarda toplanmaya başlandığı görülmektedir.¹⁰⁵ *Tezkiretü’l Evliya* adlı başat yapıtıyla kendisinden sonra gelenleri de etkileyen Feridüddin Attar, bu eserinde neden “tezkire” ifadesini tercih ettiğini şu şekilde belirtmektedir:

İbni Muhammed Cafer-i Sadık Aleyhisselamın Zikri, burada Cafer-i Sadık yazılmış Burada ve hâl tercümesi diğer bütün sûfilerin isimlerinin başında yer alan ‘zikr’

¹⁰³ Veliler ve Keramet için bkz: (Nicholson, 2004) Tabakat ve hâl tercümeleri hakkında daha kapsamlı bilgi için bkz: (Feridüddin Attar, 2013: 52); Evliyanın özellikleri için bkz. (Uludağ, 2010: 43-61). S. Uludağ, *Dört Kapı Kırk Makam* adlı yapıtında İslam toplumlarında Sûfî gelenekler ve derviş tiplerine yer verir. Bu tiplerden birini de “Velilik ve Evliyâ” başlığı altında incelemektedir (2010).

¹⁰⁴ Türk edebiyatındaki evliya tezkireleri hakkında bkz: (Yavuz, 1988: 16-20). Tezkirecilik ve Tezkirecilik gelişimi hakkında kapsamlı bilgi için bkz: (Küçük, 2012).

¹⁰⁵ *Tezkiretü’l Evliya* hakkında kapsamlı bilgi için birinci bölüme bakınız.

kelimesi, ‘hatırlamak, anmak, bahis ve menkıbe’ gibi manalara gelir. Hayat hikâyesi anlatılan her sūfinin isminin başında “zıkr” kelimesi bulunduğu için bu esere ‘Tezkire’ adı verilmiştir (Feridüddin Attar, 2013: 63).

“Her sūfinin isminin başına “zıkr” kelimesini koymaktadır. Zıkr-i Muhâsibî gibi. Burada tezkire sözünü “menkıbe” olarak anlamak ve bu esere, “evliya menkıbeleri” adını vermekte bir sakınca yoktur” (Feridüddin Attar, 2013: 30). Bu tezkirelerde Üveysîlik’in neden ve nasıl yer aldığına değinmeden evvel, Üveysîlik kavramı hakkında bilgi vermek konunun anlaşılabilirliği açısından faydalı olacaktır. S. Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*’nde Üveysîlik’i şu şekilde tanımlamaktadır.

- a) Manevi teslik, ruhani terbiye. Herhangi bir şeyhe bağlanmadan, doğrudan Hz. peygamberin ruhu ve maneviyatı tarafından irşad ve terbiye edilen veliler,
- b) Daha önce yaşamış ve ölmüş bir velinin ruhaniyeti tarafından terbiye edilen ve bu yüzden zahirde herhangi bir şeyhi bulunmayan veliler (1999: 549).

Üveysîlik, doğrudan doğruya Veysel Karanî ile ilişkilendirilen bir tasavvuf hareketidir. Bu bağlamda Üveysîlik manevi âlemde Hz. Peygamber tarafından yönlendirilen ve eğitilen Veysel Karanî ile başlamaktadır. “Üveysîlik, Veysel Karanî ile ilgilidir. Veysel Karanî, Hz. Muhammet’i görmemiş, fakat Hz. Peygamber onu gıyabında manen terbiye etmiştir. Bazı şeyhlerin hem zahir şeyhleri var hem de sülukun belli bir merhalesinde Üveysîlik ile terbiye edilmişlerdir” (Uludağ, 1999: 549). A. Gölpınarlı’ya (1985: 103-104; 2014: 238) göre Üveysü’l Karanî, Hz. Peygamber’i görmediği hâlde ona inandığı, onun tarafından müjdelendiği için bir mürşide ulaşamayıp onun ruhaniyetinden feyiz alan sūfiler Üveysî¹⁰⁶ diye adlandırılırlar. Feridüddin Attar, *Tezkiretü’l Evliya*’da Üveysîlik’i şu şekilde tanımlamaktadır:

Malum olsun ki, “Üveysîler” denilen bir zümre vardır. Bunların şeyhe ihtiyacı yoktur. Zira başka bir vasıtaya hacet kalmadan, nübüvvet bunları bizzat kendi kucağında terbiye etmiştir. Tıpkı Veysel Karanî’yi (r.a.) terbiye ettiği gibi. Gerçi o,

¹⁰⁶ Üveys’e mensup olan meşrebinde demektir. Üveys’ül Karanî halk dilinde Veysel Karanî şeklinde söylenir. Üveys’in adı Âmir’dir. Hz. Muhammed’i görmemiştir, fakat Hz. Muhammed, onun ashâba ulaşanların hayırlısı olduğunu, ümmetinden, Rabia ve Mudar boylarının koyunlarının tüyleri kadar çok kişiye şefaate edeceğini bildirmiştir. Bu iki boy, koyunlarının çokluğu ile meşhurdur. Üveys, Sıffin Savaşında Hz. Ali’ye uzat elini, bey’at edeyim demiş, Ali, ne üzerine bey’at edeceksin, diye sorunca da, sana itaat edeceğime ölünceye dek yolunda savaşacağıma bey’at edeceğim, demiş. Bey’attan sonra savaşa girip şehit olmuştur. Mevlânâ, “Mesnevî”de, Ebû-Yezîd’in, Ebû’l Hasan-ı Harrakaanî’nin (425 H. 1033) geleceğini müjdelendiğini anlatır ve bu münasebetle Üveys’ten de bahseder (Gölpınarlı, 1985: 103-104). Tasavvuf tarihinde, belli bir tarikata veya tasavvuf mesleğine mensup olmayan, fakat inanışa göre doğrudan doğruya, “Allah’ın hidayet ve delaletiyle velayet mertebesine ulaşan” sūfilere denmektedir. Bu da, Veysel Karanî’nin hiç kimsenin yol göstermesi olmadan sırf Cenab-ı Hakk’ın irşadıyla velayet derecesine ulaştığı inancına dayanır (Ocak, 2009: 99). Üveys kelimesi “kurt” manasındaki Evs’ten küçültmedir. Bir hadis-i şerifte görülmüştür ki Resul-i Ekrem, Ashap’tan bir şahsın cenazesine giderlerken yolda uzanıp oturmuş olan bir kurda rast gelmiştir ve isminin Üveys olduğunu söylemişlerdir. Kelimenin “kurt” manasına kullanıldığı, Efendimizin bu işaretiyle de anlaşılmış bulunuyor. Ayrıca “vermek” manasına da gelir (Revnakoğlu, 2011: 14).

zâhiren Peygamber efendisini göndermişti. Ama onun tarafından terbiye ve irşad edilmişti. (Risalet ocağında) nübüvvetten terbiye görmüş ve hakikatle hemhâl olmuştu. Bu makam o kadar ulu ve yücedir ki kolay kolay kimseyi oraya ulaştırmazlar (Feridüddin Attar, 2013: 82).

C. S. Revnakoğlu, *Veysel Karanî ve Üveysîlik* adlı yapıtında Üveysîlik'i tarikat olarak ele almış ve konuyu "Tarikat-ı Üveysîyye" başlığı altında incelemiştir.¹⁰⁷ Gölpınarlı'nın bu konudaki görüşleri ise Revnakoğlu'nun aksinedir:

Sıffin Savaşında Hz. Ali'ye, düşmanlarıyla ölünceye dek savaşmak üzere bey'at eden ve savaşa girip şehit olan Üveys'ül Karanî'den de bir tarikatın yürüdüğünü söyleyenler olmuşsa da esasen Üveys hakkındaki hikâyelerin çoğu, muhayyile mahsulü olduğu gibi, Hz. Peygamberin Hz. Ali'ye yahut Ebû Bekr'e zikir telkin etmediğini, Hırka vs. hususundaki rivayetlerin uydurma olduğu söylenebilir (2014: 238).

Buradan hareketle Gölpınarlı'nın Veysel Karanî'ye dair anlatıları gerçek dışı olarak değerlendirdiği ve neticede Üveysîlik'i bir tarikat olarak görmediği söylenebilir. A. Y. Ocak ise Üveysîlik'i tarikat olarak değerlendirir ve Üveysîlik'in diğer tarikatlarla arasında farklılıkların olduğunu söyler:

Üveysîlik ile diğer tarikatlar arasında fark var. Kadirilik, Nakşi vs. kurucularının ismiyle anılan tarikatlardır, fakat Veysel Karanî döneminde tarikat yoktu hatta tasavvuf da henüz şekillenmemişti. Sufi gelenek, ondan yüzlerce yıl sonra bizzat Veysel Karanî tarafından kurulmuş bir Üveysiyye tarikatını da sahneye çıkarmıştır. Bu tarikat mensuplarına da Üveysî denilmektedir (Ocak, 2009: 99-100).

N. Tosun, Üveysîlik¹⁰⁸ ve tarikat ilişkisini şu şekilde ortaya koyar:

Bir kimsenin zâhiren görmediği kişi ya da kişilerden mânevî eğitim alması ve bu yolla meydana gelen tarikat anlamında tasavvuf terimi. Tasavvufta, Hz. Peygamber zamanında Yemen'de yaşayıp Müslüman olan, ancak kendisiyle bizzat görüşemeyen Üveys el-Karanî'nin (Veysel Karanî) rüya veya diğer mânevî yollarla Hz. Peygamber tarafından irşat edildiği kabul edilir. Bu tür kişilere Üveysî, bu metoda da Üveysîlik denir (2012b: 400).

Üveysî olunması için kimlerin ruhaniyetinden terbiye alınması gerektiği şu şekilde özetlenmektedir: "Üveysî sıfatı dört grup sûfî için kullanılır. Bunlar Hz.

¹⁰⁷ İsm-i şerifi Muhammedü'l-Üveys Muhammed Üveys; künyesi Ebû Âmir'dir. Yemen'de ün salmış kabilelerden Benî Murad kabilesine mensuptur. En fazla ibadet eden ilk Müslümanlardan ve Tâbiîn'in seyyidlerindendir. Hz. Ali ve Hz. Ömer ile dostluğu vardı. Hayatının mühim bir kısmını Kûfe'de geçirmiştir (Revnakoğlu, 2011: 14).

¹⁰⁸ Tasavvuf kaynaklarında Üveysîlik'le nitelenen ilk sûfî İbrâhim b. Edhem'dir (ö. 161/778 [?]). Onun Hızır'dan yahut Veysel Karanî'nin ruhaniyetinden feyiz aldığı nakledilir. Yine ilk dönem sûfilerinden Bâyezîd-i Bistâmî'nin Ca'-fer es-Sâdik'tan, Ebû'l-Hasan el-Harakanî'nin Bâyezîd-i Bistâmî'den Üveysî yolla mânevî eğitim gördüğü kabul edilir. Bazı kaynaklarda da Ebû'l-Hasan el-Harakanî'nin müridi olduğu belirtilen Ebû'l-Kasım Kûrregânî'nin Veysel Karanî'den ruhanî yolla feyiz aldığı ve gençliğinde "Üveys Üveys!" diyerek zikrettiği anlatılır. Üveysî diye kaydedilen çok sayıda mutasavvıf vardır. Meselâ Bahâeddin Nakşibend'i Abdülhâlik-ı Gucdüvânî ve Hakîm et-Tirmizî'nin, Ebû Bekir Zeynüddin Tâhebâdî'yi Ahmed-i Nâmekî- i Câmî'nin, Ahmed Fakih'i Veysel Karanî'nin bu yolla irşat ettiği belirtilir (Tosun, 2012b: 401).

Peygamber'den, Veysel Karanî'den, Hızır'dan veya vefat etmiş bir mürşitten ruhanî yolla eğitim gören kişilerdir" (Tosun, 2012b: 401). *Tezkire-i Üveysîyye* ya da *Tezkire-i Satuk Buğra Han* adıyla kayıtlı tezkirelerdeki evliyaların Üveysî olduğunun en büyük kanıtı olarak burada bahsedilen şekilde terbiye almış olmaları gösterilebilir.

"Üveysîlik konusunda ilk defa Ferîdüddin Attâr'ın¹⁰⁹ H.618 (M.1221) yılında tamamladığı *Tezkiretül-Evliyâ*'da bahsedildiği görülmektedir. Daha önce yazılan eserlerde bir tasavvuf ekolü veya bir meşrep ve metot olarak Üveysîlik'ten bahsedilmemiştir" (Tosun, 2012b: 401). "III/IX. yüzyıldan itibaren İslam âleminde şöhreti gittikçe artan ve tasavvuf tarihinde Üveysîlik diye bilinen bir kavrama adını veren menkıbeleşmiş bir Veysel Karenî'yi anlamak ve hakkında sağlam fikir edinmek ancak bu suretle mümkün olacaktır" (Ocak, 2009: 21) diyerek bu konuya dikkat çekmektedir. "Veysel Karenî, M. VIII. yüzyılın sonlarından başlayarak değişik mahiyet ve hüviyet ile birçok eserde söz konusu edilmiştir" (Ocak, 2009: 21).

"Veysel Karanî'den bahseden eserler asıl kaynaklar ve muhtelif tasavvuf kaynakları olmak üzere ikiye ayırarak incelenebilir"¹¹⁰ (Ocak, 2009: 21). "En eski hadis kaynaklarından biri olan el- Müsned'in Hz. Ömer'den rivayet edilen hadislerin bulunduğu kısmında, Veysel Karenî hakkında hadis kaydedilmektedir" (Ocak, 2009: 50)¹¹¹. "Halk, Veysel Karanî'yi genellikle kendilerinin Peygamber ve Dört Halife devrinde yaşamış prototipi olarak görmüşlerdir. Sûfî tabakâtlarında Veysel Karenî ile ilgili rivayetler artık insicamlı, uzun hikâyelerdir" (Ocak, 2009: 65).

¹⁰⁹ Ferîdüddin Attâr'ın (öl. 1221) mutasavvıfâne bir manzum eseri bulunan müellifin yegâne mensur eseri *Tezkiretül-Evliyâ*'dır. Farsça olarak kaleme alınmış olan eserin Türkçeye tercümesi yapılmış olup, Anadolu'da da çok okunan bir kitap olduğu buradan anlaşılabılır. Burada Veysel Karenî'ye uzun sayfalar ayrılmış olup, zâhidâne hayatını yansıtan menkıbelerinden başka, kendisine mal edilen bir sürü de sözü vardır (Ocak, 2009: 35).

¹¹⁰ *Hilyetül-Evliyâ*, Ebu Nuaym Ahmed b. Abdullah el İsfahanî (öl. 1038) Tanınmış bir Şâmiî kelimcisi ve muhaddisi olan Ebu Nuaym, tasavvufa da sülûk etmiş ve bu alanda *Hilyetül-Evliyâ* adındaki bu biyografi eserini meydana getirmiştir. (Ocak, 2009: 33) Bu eser, Veysel Karenî hakkında en geniş sûfî metinlerinden ilkinin ihtiva eder. Bu metin daha sonraki eserler için de kaynaklık vazifesini görecektir. Ebu Nuaym eserinde birçok hadis mecmualarından ve kendi topladığı Veysel Karenî ile ilgili şifahî ve yazılı rivayetlerden bir kısmını kullanmıştır. Tıpkı hadislerde olduğu gibi bu rivayetlerin de senetlerini kaydetmiştir. Tasavvuf literatüründe ilk defa bu eserde Veysel Karenî'ye ait bazı menkabeler ve ona izafe edilen sözler yer alır. (Ocak, 2009: 33) Tasavvuf kaynakları hakkında kapsamlı bilgi için bkz: (Ocak, 2009: 33).

¹¹¹ Hz. Ömer demiştir ki: Rasûlullah (s. a)'ın şöyle buyurduğunu işittim. Şüpheli yok ki Tâbiün'un en hayırlısı, kendisine Üveys denilen adamdır. Onun bir annesi vardır. Kendisinde beyazlık hastalığı mevcuttu, fakat Allah'a dua etti. O da hastalığı giderdi. Ancak göbeğinde bundan bir dirhem büyüklüğünde izi kalmıştır (Ocak, 2009: 50). Hadisler muhteva itibarıyla bir tasnife tabi tutulacak olursa şu şekilde özetlenebilir: Veysel Karenî'nin, kendisini hayatta hiç görmeyen, ama varlığını bilen Hz. Peygamber tarafından Hz. Ömer'e tanıtılması, insanların onun duasını almaya teşvik edilmesi, Tâbiün'un en hayırlısı olması, 2. Kıyamet gününde çok kalabalık bir zümreye şefaate edeceği (Ocak, 2009: 56) şeklindedir.

Muhaddis tabakâtlarında onun hayatına dair boş bırakılan noktalar, cevapsız bırakılan meseleler yerlerini bulmaktadır. Böylece Yemenli zâhidin özellikle zühud hayatına dair nispeten göz dolduran bir tablo meydana getirilmiştir. Bu tablo Feridüddin Attar ile yepyeni bir nitelik kazanır. Onun *Tezkire*'siyle, sadece tasavvuf çevrelerinde değil, halk arasında Veysel Karenî bildiğimiz Veysel Karenî olmuştur. Tabir caizse Attar bu eserinde ona yeniden hayat vermiş, sûfilerin ve halkın gönlüne tam anlamıyla yerleşmiştir. *Tezkire*, bunu Veysel Karenî'yi tarihî hüviyetinden bütünüyle soyup âdetâ efsaneleştirmek suretiyle başlamıştır. Burada, Türk tasavvuf çevrelerinde ve özellikle halk arasında Veysel Karenî ile ilgili an'änenin oluşmasında ve yeni birtakım menkabelerin meydana gelmesinde Feridüddin Attar'ın büyük rolüne işaret edelim. Onun çizdiği ideal meczup-sûfî tablosu, Veysel Karenî'yi âdetâ ölümsüzleştirmiştir (Ocak, 2009: 65-66).

Tezkirecilik geleneği kapsamında Veysel Karanî'den bahseden tezkirelere kronolojik olarak bakmak konunun gelişimini görmek açısından yararlı olacaktır: İlk defa, Feridüddin Attar'ın¹¹² (13. yüzyıl) *Tezkiretü'l Evliya*'sında yer verdiği anlaşılan Veysel Karanî'ye, Attar'dan yapılan çeviriler başta olmak üzere diğer evliya tezkireleri içerisinde de tesadüf edildiği görülmektedir. Attâr'ın kendisinin de Üveysî olarak görülmesi bunda etkili olmuş olabilir:

Tezkire müelliflerinden her birinin Attâr için ayrı bir şahsı şeyh olarak göstermesi, bu hususta inandırıcı ve ikna edici bir delil göstermemeleri, onun, Üveysî olduğunun ileri sürülmesine yol açmıştır. Gerçekten de küçük yaşlardan itibaren tasavvufî hayatı tanıyan, meşhur sûfilerle görüşen, onların sohbetine katılan, hassas ruhlu bir şair olması itibarıyla bu hayatın tesiri altında kalıp kendini tasavvuf cereyanına iyice kaptıran Attâr, çok zengin, deruni ve manevî tecrübeye sahip bir kişi olarak belli bir şeyhe bağlanmamış ve bu yüzden de üveysî sayılmıştır (Feridüddin Attar, 2013: 19).¹¹³

Feridüddin Attâr bu eserinde 75 evliyaya yer verir. Cafer-i Sadık ile başlayan ve Veysel Karanî ile devam eden tezkire Hallâc-ı Mansûr ile sonlanmaktadır. Bu tezkirede Ebu Nasr Samani ve Satuk Buğra Han ile ilgili bir bilgi bulunmadığı görülmektedir.

¹¹² Bu eser, Attâr'ın yegâne meşhur yapıtıdır. H. 618/ M. 1221 yılında şehid edilmesinden bir sene evvel telif etmiştir. *Tezkire* "iyi şeyleri anmaya ve güzel şeyleri yâdetmeye vesile olan şey" demektir. Bu itibarla, arzu edilen şeyin unutulmayıp hatırlanmasını temin etme maksadıyla, parmağa bağlanan ipliğe tezkire denilmektedir. Velilerin veciz ve irşat edici sözlerinin, örnek teşkil eden hâl ve hareketlerinin yâdedilip önce Allah'ın (c. c), sonra peygamberlerin, velilerin ve ahiret ahvalinin zikredilmesine vasıta olan hususlara da tezkire denilmiştir. Çünkü aynı şeyleri hatırlatıp müteyakkız (uyanık olmayı) temin etmektedir (Feridüddin Attar 2013: 29). "Attâr'ın bu eserinden önce bu minvalde tabakat kitapları mevcuttu. Fakat Attâr'ın bu eseri bu tabakat kitaplarından biraz farklıdır. Öncelikle vahdet-i vücud inancını ön plana çıkarmasıdır. Ayrıca, Sülemî'nin eserinde olduğu gibi daha çok sûfilerin sözlerine yer verilirken, menkibelerine daha az yer verilmiştir. Attâr'ın tezkiresinde birçok tabakatta bulunmayan birçok menkıbe ve tasavvufî vecize bulunmaktadır (Feridüddin Attar, 2013: 30). Sülemî'nin Tabakatü's Sûfiyye (H. 412-M. 1021) adlı eseri ile *Tezkire* arasında büyük ve açık benzerlikler vardır. Attâr, menkibelerin bir kısmını ama daha çok tasavvufî vecizeleri bu eserden almıştır (Feridüddin Attar 2013: 32). *Tezkire*'deki tasavvufî menkıbe ve vecizelerin mühim bir kısmı, bugün elimizde mevcut olan, tasavvufun kaynağı niteliğindeki eserlerde mevcut ise de bir kısmı hiçbir kaynak eserde mevcut değildir. Mesela Rabia (k. s.) ve Veysel Karanî (k. s) hakkında *Tezkire*'de yer alan bilgiler, diğer kaynaklarda mevcut değildir (Feridüddin Attar, 2013: 45).

¹¹³ Bu durumu Ali Şîr Nevâyî şu şekilde dile getirir: "ve Hazret-i Risaletni, sallallahu aleyhi ve sellem ol körmeydür irdi ve ol Hazret hem anı zahir közi bile körmeydür irdi, mana ve ruhaniyyet yüzidin terbiyet kılıp irdi. Bu cihetdin her kişini bu tayifedin zahir yüzidin piri malum bolmasa ve meşâyıhdın birining ruhu anı terbiyet kılğan bolsa, anı Üveysî dirler" (Alî-şîr Nevâyî, 1996: 13).

Bir diğer evliya tezkiresi ise, O. Yavuz'un "Anadolu Türkçesiyle yazılan en eski Tezkiretül-Evliyâ Tercümesi (14. yüzyıl) olarak gösterdiği çalışmadır: 9a-17b arasında Üveyse'l-Karanî" (1988: 55-63) den bahsedilmektedir. Ahmed Eflakî'nin (13-14. yüzyıl), *Ariflerin Menkıbeleri* adlı yapıtının üçüncü bölümünde, Mevlana Celaleddin Rumî'nin menkıbelerinin¹¹⁴ ve Bahaeddin Veled'in menkıbelerinin anlatıldığı bölümde¹¹⁵ Veysel Karanî'den bahsedilmektedir. Şeyh Safiüddin Mevlana Ali bin Hüseyin'in (15. yüzyıl) *Reşahat*'ında Üveysîlik, tasavvufî bir akım olarak geçmektedir.¹¹⁶ Mevlânâ Abdürrahmân Câmî'nin (15. yüzyıl) *Şevâhid-ün Nübüvve* adlı yapıtında Üveys-i Karnî başlığı altında bilgi verilmektedir. (Mevlânâ Abdürnanman Câmî, 2015: 425). Ali Şîr Nevâî'nin (15. yüzyıl) *Nesâyimü'l Mahabbe* adlı yapıtında¹¹⁷ 770 kişinin biyografisi yer almaktadır. Bunlardan ilki "Şeyh Üveys-i Karenî" başlığı altında verilmiştir. Ali Şîr Nevâî, bu eseri kaleme alırken çağdaşı Molla Camî'nin *Nefahatü'l Üns* adlı yapıtından esinlenmiştir.¹¹⁸ Molla Camî'nin (15. yüzyıl) *Nefahatü'l Üns*¹¹⁹ adlı yapıtının giriş kısmında Veysel Karanî'ye atıfta bulunur, velilerin menkıbelerinden bahsettiği bölümde ise Veysel Karanî'den bahsetmez (Yavuz, 1988: 13-15). Sinan Paşa, (15. yüzyıl) 28 evliyaya yer verdiği *Tezkiretül Evliya* adlı Attar'dan yaptığı çeviride "Menâkıb-ı Üveys-i Karanî" başlığı altında ikinci sırada Veysel Karanî'den bahsetmektedir.¹²⁰ Bunların

¹¹⁴ Biri, halvette bulunan bir dervişin odasına girdi ve "Niçin yalnız oturmuşsun?" diye sordu: "Asıl şimdi yalnız kaldım; çünkü sen hep gelip beni Tanrı'dan ayırdın" dedi derviş. Biri, önümden geçtiğinde selam vermezse minnettar olurum. Çünkü o beni meşgul eder, sıkıntı ve zahmet verir. Halvet gecesinin aşığını, selamlamakla meşgul etmek, o aşığı acı ve zahmet verir" diye buyurdu Üveys Karanî (Ahmed Eflakî, 2012: 419).

¹¹⁵ Arkadaşların bilginleri rivayet ettiler ki, Sultan Veled günün birinde şöyle buyurmuştu: Tanrıya kulluk edenlerin padişahı bizim Fakih Ahmed (Tanrı rahmet etsin) Bahâ Veled'in yanında fıkıh ilmini öğrenmeye uğraşıyordu. Bu saf yürekli bir Türk'tü. Aynı zamanda da Bahâ Veled'in müridiydi. Benim büyük babamın bir bakışının feyziyle eşsiz bir bilgin oldu. Kendisine öyle bir hâl geldi ki, (sonunda)kitabı elinden attı, perişan bir hâl aldı ve başını alıp dağlara gitti. Hayret ve kudret denizlerine daldı. Birçok yıl dağlarda gezip dolaştı. Riyazetler çekti ve sonunda Üveys Karanî hazretlerinin sırrı, bu şanlı şerefli fakihte insan şekline büründü. Tamamen delirmiş ve aklı kapılmış bir hale geldi (Ahmed Eflakî, 2012: 90).

¹¹⁶ Hoca Bahaeddin Nakşibend; Hoca Hazretlerini çocukluk yaşlarında oğulluğa kabul etmek Hoca Mehmed Baba Semmâsî'den, tarikat edeplerini kendilerine talim etmekte zahirde Hoca Emîr Külâlî'dendir. Lâkin hakikatte ve bâtında Hoca Hazretleri "Üveysî"dir; yani ruhaniyet yoluyla terbiye edilenlerden. Abdülhâlik Gucdevânî Hazretlerinin ruhaniyetiyle yetişip geliştiler (Şeyh Safiüddin Mevlana Ali bin Hüseyin, 2015: 74 ve 80).

¹¹⁷ Burada, kıyamet günü Allah'ın 70 bin meleği Üveys suretinde yaratması, Hazreti Muhammed'in dünyadan göç etmeden evvel hırkasının Veysel Karenî'ye verilmesini söylemesi ve ümmeti için dua etmesini söylemesi, Hazreti Ömer ve Hazreti Ali'nin onu Yemen ilinden sormaları onu Karen ilinde bulup hırkayı verip ümmet için dua istemeleri, Veysel Karanî, Hazreti Muhammed'in Uhud Savaşında bir dişinin kırıldığını işitip kendi otuz iki dişini sökmesi vb. konular ele alınmaktadır (Ali-şîr Nevâyî, 1996: 12-13).

¹¹⁸ Câmî'nin Nefehâtü'l-üns hazaratı'l kuds (m. 1478) adlı sülfler biyografisinin ilaveli tercümesidir. s. XLI Nefehâtü'l-üns'teki 601 şahsa mukabil Nevâyî'nin eserinde 770 şahsın biyografisi bulunmaktadır. s. XLIII Şeyh Üveys-i Karenî, Molla Câmî'nin eserinde münferit bir başlık altında yer almazken, Ali Şîr Nevâyî, tezkireyi onunla başlatmaktadır. Nevâyî burada, Üveys-i Karenî'den bahsettiği bölümde "Tezkiretül evliya" yı okusun derken, Feridüddin Attar'ın eserinden esinlendiği anlaşılmaktadır.

¹¹⁹ "Resulullah (s. a. v) efendimizin mübarek asrında kutup Isam Karanî idi. Ki bu, Veysel Karanî'nin amcasıdır. Allah ikisinden de razı olsun. Asaleten Rahmanî tecellinin mazhari idi. Resulullah (s. a. v) efendimiz dahi, asaleten, zat ismi olan Allah isminin mazarı idi. İşbu manadan ötürü Resulullah (s. a. v) efendimiz şöyle buyurmuştur: "Rahman'ın nefesini Yemen tarafından alıyorum" (Molla Camî, 2014: 53).

¹²⁰ Sinan Paşa'nın Tezkiretül Evliyası, 28 evliya menakıbından müteşekkil Türkçe bir eserdir. XI. yüzyılın sonları ile XII. yüzyılın başlarında yaşamış olan Nişapurlu Feridüddin Attar'ın aynı isimli Farsça eserinin başlangıcının bir tercümesidir. Attar'ın Tezkiretül Evliyası, 72 (ilavelerle 97), evliya menakıbını ihtiva etmektedir. XV. yüzyılın edebi tercüme anlayışına uygun olarak Sinan Paşa'nın tercümesi kelimesi kelimesine bir tercüme değildir (Sinan Paşa, 1987: 4) . Emine Gürsoy Naskalî'nin latin harflerine transkripte ettiği metin sadeleştirilmemiştir. Bu metinde Veysel Karanî hakkındaki kerametler için bkz: (Sinan Paşa, 1987: 38-39) .

dışında Hazîni'nin 1593 yılında tamamladığı *Cevahirü'l Ebrar* adlı eserinin bir yerinde Veysel Karanî'ye atıf vardır. "Allah'ın hikmeti gereği Ebu Cehil Kâbe civarında yaşadığı hâlde ilahi nurlardan mahrum kaldı. Veysel Karanî hazretleri ise Karan gibi uzak bir yerde yaşadığı hâlde bu yolda hizmet etti" (Okuyucu ve Kaçar, 2014: 106-107). Bu bilgilerden hareketle tezkirecilik tarihinde evliya tezkireciliği özelinde Veysel Karanî ve Üveysîlik'ten bahsedildiği açıkça söylenebilir. Fakat tarikat tarihinden bahseden kaynaklarda bu hususla ilgili bir bilgi yer almamaktadır.

121

Bu kaynakların dışında, hayatı ve menkıbeleri yüzyıllardan beri dilden dile anlatılan Veysel Karanî hakkında Divan edebiyatı ve halk edebiyatı alanında¹²² birçok şairin manzume yazdığı, ona telmihte bulunduğu ya da hayatı hakkında çeşitli müstakil eserler kaleme aldığı görülmektedir.

Bu bilgilerden hareketle evliya tezkireciliği geleneğinde Veysel Karanî'ye yer verildiği söylenebilir. Veysel Karanî ile evliya tezkireciliği arasındaki bu ilişkiyi ispatladıktan sonra Üveysîlik ile Satuk Buğra Han anlatısı arasındaki ilişkiyi ortaya koymak doğru olacaktır. Bu kapsamda öncelikle Orta Asya'daki tezkire geleneğine değinmek gerekmektedir.

"Orta Asya ile ilgili yazılmış menâkıbnâmelerden bazıları tarihte yaşamış ve velî olarak kabul edilmiş bir kısım şahısların gerçeğe oldukça yakın hayat hikâyeleri iken, diğer bazı menâkıbnâmeler yazarının hayal gücü ile şekillenmiş kurgulanmış eserlerdir" (Tosun, 2012a: 453). Orta Asya'da yazılan menakıpnamelerin önemini ve bu menkıbelerin Üveysîlik ile ilişkisini Tosun şu şekilde dile getirir:

Orta Asya Türkçesi ile yazılmış olan menakıpnamelerden bazıları tarihte yaşamış ve velî olarak kabul edilmiş bir kısım şahısların gerçeğe oldukça yakın hayat hikâyeleri iken, diğer bazı menakıpnameler yazarının hayal gücü ile şekillenip kurgulanmış eserlerdir. Bunlardan gerçek ya da gerçeğe yakın menakıpnameler,

¹²¹ M. Öz'ün *Mezhepler Tarihi ve Terimleri Sözlüğü* adlı yapıtında da "Üveysîlik" ile ilgili bir başlık yer almaz, fakat künyesine yer verildiği görülmektedir: "Zühhâd'ın Semâniye: Şia rical âlimlerine göre Hz. Ali'ye bağlı, dördü de muhalif olan sekiz zahid kişiye verilen isim. Aliye bağlı gerçek zahid kabul edilen dört kişi Rebî b. Huseym, Herem b. Hayyân el-Abdî, Üveys el-Karanî ve Âmir b. Abdi Kays'tır" (Öz, 2012: 608). E. Şapolyo'nun *Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi* adlı yapıtında Üveysîlikten bahsedilmemiştir. Sadece İslam Âleminde Tarikatlar başlığı altında kısaca "Üveysiyye-Evis bin emir bin Malik elkurani el yemeni" bilgisi yer almaktadır (Şapolyo, 2013: 533).

¹²² Bu eserlerden biri de, "Destân-ı Hazret-i Veysel Karanî" adını taşıyan ve Mustafa adlı bir kişi tarafından 1152 (M. 1739) tarihinde istinsah edilen eserdir. Yazarı belli olmayan manzum olarak yazılan bu eser dışında, edebiyat tarihimizde Veysel Karanî hakkında yazılan birçok eser bulunmaktadır (Kaplan, 2008: 381). Halk şiirinde Veysel Karanî ile ilgili aklı gelen ilk şiir Yunus Emre'nin Yemen İllerinde Veysel Karanî adlı şiiridir. Bir başka şiir ise, Teslim Abdal'a aittir. "Türlü kumaşlardan yükünü tutmuş/ Gördüm bir bezirgân Yemen'den gelir/Boz atlı Hızır'ı sârıvan etmiş/ Gördüm bir bezirgân Yemen'den gelir" (Ocak, 2009: 135). Türk halk edebiyatı özelinde bu örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Orta Asya'nın tarih, kültür ve dinî- tasavvufi hayatı hakkında araştırma yapanlar için oldukça önemli kaynaklardır. Padişahı ve onun faaliyetlerini merkeze alan resmi tarih kitaplarında hiçbir zaman bulunamayacak bazı bilgiler, sarayın değil de halkın gerçek tarihine, köy ve kasabalardaki hayat tarzına, örf ve âdetlere ışık tutacak mühim anekdotlar bu tür menakıpnamelere bulunabilmektedir. Yazarın hayal gücünü kattığı kurgulanmış menakıpnamelere gelince, bunlar tarih kaynağı olarak rahatça kullanılmasa bile, asırlarca önce sinema ve tiyatronun bulunmadığı dönemlerde, halkın heyecan duyarak okuduğu, dinlediği eserler ve hikâyeler olarak algılanmalıdır. Öte yandan bu eserlerin dil özellikleri Orta Asya ve Doğu Türkistan'ın geniş bir sahasında konuşulan Türkçe'nin lehçeleri hakkında fikir vereceği için Türk dili üzerine linguistik çalışma yapanlara önemli malzemeler sunmaktadır. Ayrıca menakıpnameler içinde özellikle Doğu Türkistan'da yazılmış olanlara bakıldığında, bunların Üveysîliğe özel bir önem atfettiği anlaşılmaktadır (2011: 176-177).

Tosun'un burada ifade ettiği Orta Asya'da menakıpname geleneği içinde "Üveysîlik'e özel bir önem atfedildiği" bilgisi Orta Asya'da Üveysîlik'in hâkim bir tasavvufi akım olarak görüldüğü fikrini desteklemektedir.

Çalışma kapsamında ele alınan *Tezkire-i Üveysiyye*, *Tezkire-i Ebu Nasr Samani* ya da *Tezkire-i Satuk Buğra Han* gibi farklı adlarla kayıtlı nüshaların tezkiretü'l evliya geleneği içerisinde nerede durduğunu tespit etmek için geleneğin yaşatıldığı ve aktarıldığı coğrafyaya ve tarihî kaynaklara bakmak gerekmektedir. Bu kapsamda Satuk Buğra Han'ın da hayat hikâyesinin yer aldığı bilinen en eski tezkire metni olarak *Tezkire-i Üveysiyye* gösterilmektedir. Ayrıca eserin bu adla bazı dünya kütüphanelerinde kayıtlı olması Satuk Buğra Han ile Üveysîlik ilişkisini ispatlar niteliktedir. Ocak'ın aşağıda ifade ettikleri bu görüşü desteklemektedir:

Tezkire-i Üveysiyye,¹²³ Ahmed Uzganî (XVII. yy) 1600'lü yıllarda, şimdiki Kırgızistan'da bulunan Uzgan'da muhtemelen kendisi de Üveysî bir derviş olan Ahmed adında birisi tarafından kaleme alınmış bulunan bu eser, Veyssel Karenî'nin menkabevî hayat hikâyesini ve Doğu Türkistan'da VII-XVI. yüzyıllar arasında yaşadığını söylediği birtakım Üveysî şeyhlerinin hayat hikâyelerini ve menkabelerini ihtiva etmektedir. Eserin böyle yalnız Üveysî şeyhler silsilesine hasredilmiş bulunması sanki söz konusu yüzyılda Doğu Türkistan'da da bir Üveysiyye akımının veya hareketinin ortaya çıkıp yaygınlaştığı izlenimini uyandırmaktadır. Henüz yazma halindeki kitap, kırk kadar fasıldan ibaret bulunup her biri bir Üveysî sufîye hasredilmiş bulunuyor (2009: 37-38).

Ocak'ın burada vurguladığı 7-16 yüzyıllar arasında Doğu Türkistan'da Üveysî bir tasavvuf akımının hâkim olduğu ve eserin sadece Üveysî şeyhlerin hayatından bahsettiği bilgisi Satuk Buğra Han'ın Üveysîlik ile ilişkisinin ileri sürüldüğü sav için

¹²³ Tezkire-i Üveysiyye, Oxford Bodleian Library, India Institute, mss. 54. Julian Baldick'in, bu eserin fasıl fasıl özeti, kritiği ve yorumundan ibaret; *Imaginary Muslims: The Uwaysi sūfis of Central Asia* (London-New York 1993) isimli kitabından yararlanıldı. Üveysîlik ve Üveysî sufîler hakkında daha detaylı bilgi için bu esere bakılabilir (Ocak, 2009: 38).

önemli bir referans olarak görülebilir. Orta Asya'da Üveysî olduğu kabul edilen evliyaların hayat hikâyelerinin bir araya getirilmesinden müteşekkil bu tezkireye, Satuk Buğra Han'ın toplumsal bellekteki şöhretinden ve Doğu Türkistan'da kabri etrafında sözlü kültür ortamında efsanelerin canlı bir şekilde aktarılıyor olmasından dolayı sonradan intikal ettiğini düşündürmektedir. Türklerin İslamiyet'i benimseyerek tanıştıkları bu tasavvufî görüşü, kültürel değişim kapsamında değerlendirmek uygundur.

“Konuyla ilgili ikinci eser, Muhammed Şerîf adlı bir Üveysî şeyhinin menkıbelerini anlatan *Tezkire-i Hoca Muhammed Şerîf Büzürgvâr*'dır. Muhammed Şerîf, Ahmed Yesevî ile Satuk Buğra Han'ın ruhaniyetinden istifade eden Üveysî bir şeyh olup 963 (1556) veya 973'te (1566) Yarkend'de vefat etmiştir” (Tosun, 2012b: 400). “Üçüncü eser, Ahmed b. Sa'deddin el-Özgenî en-Nemengânî'nin muhtemelen XVII. yüzyılda Farsça kaleme aldığı, XVIII. yüzyılda Muhammed Gedâ b. Muhammed İbrâhim tarafından Doğu Türkistan'da Türkçe'ye çevrilen ve *Tezkire-i Buğrâ Hânî* (*Tezkire-i Üveysiyye*) adıyla bilinen eserdir (İslamâbâd 1376 hş. / 1998)”¹²⁴ (Tosun, 2012b: 400).

Orta Asya'daki tarikatlar ile Üveysîlik tasavvufî görüşü hakkında Ocak şunları dile getirir: “Orta Asya'da XVI. yüzyılda Sinkiang bölgesinde çok yaygın olan Nakşibendîlik'e bağlı Yesevîliğin, o bölgede münhasıran *Üveysiyye* diye tanındığı görülüyor” (Joseph fleitcher'den akt. Ocak, 2009: 112). “Fakat yine Nakşibendîlik'in bir kolu olmak üzere, XVI. yüzyılda Hotan bölgesinde Muhammed Şerîf Pir (öl. 1555-1556) tarafından *Üveysiyye* adıyla ayrı bir tarikat kurulduğu bilinmektedir” (Joseph fleitcher'den akt. Ocak, 2009: 112). N. Tosun'un, Orta Asya'da Üveysîlik'in tezkire geleneğiyle ilişkisine dair söyledikleri ise dikkate değerdir:

Tezkire-i Ebû Nasr Sâ mânî isimli eserde Ebû Nasr Sâ mânî'nin Ebû Bekr Sıddîk'ın rûhâniyetinden feyz aldığı, ayrıca 70 velî'den Üveysî yolla mânevî eğitim gördüğü, birçok müridinin olduğu, Hz. Peygamberin rüyadaki tavsiyesi üzerine oğlu Hoca Ebu'l-Fettâh ile Türkistan bölgesine gidip Kaşgar'da Satuk Buğra Han'ın Müslüman olmasına vesile olduğu, hicrî 350 yılında 80 yaşındayken vefat ettiği ve Doğu Türkistan'daki Artuş'un Meşhed mevkiinde defnedildiği anlatılır (2011: 159).

¹²⁴ Kadın ve erkek birçok Üveysî'den söz eden eser Julian Baldick tarafından geniş bir şekilde incelenmiştir. Devin DeWeese, Baldick'in çalışmasında tesbit ettiği teknik eksiklikler üzerine bir makale yazmıştır (bk. bibl.) . Çiştîyye tarikatında Üveysîliğe büyük önem verilmiş, şeyhten uzakta bulunan sâlikin Üveysî guslû niyetiyle yıkanıp Veyssel Karanî'nin ruhuna Fâtîha okuyarak seyrüsülûke başlayabileceği kaydedilmiştir. Ayrıca receb ayında Veyssel Karanî namazı adıyla bir tür nâfile namazın kılınması bu tarikatın gelenekleri arasındadır (Tosun, 2012b: 400).

Ayrıca Tosun, *Türkistan Dervişlerinden Yadigâr* adlı yapıtında, anonim bir tezkire olan *Tezkire-i Sût Bibi Halvâî* hakkında bilgi verirken Üveysîlik ile *Satuk Buğra Tezkiresi* arasındaki ilişkiye açıkça değinmektedir:

Orta Asya'nın Özgen şehrinde doğup, Doğu Türkistan'ın Yârkend şehrine göç eden ve orada vefat eden Bibi Halvâî lakaplı, Ümiyye ismindeki bir kadın velî ile onun mürid ve halifesi olan Sût Bibi'nin menkıbelerini anlatan müellifi meçhul bir eserdir. Bibi Halvâî'nin menkıbeleri *Tezkire-i Buğrâ Hânî* ya da *Tezkire-i Üveysiyye* adıyla bilinen Farsça eserin 29. faslında bulunmaktadır. Hz. Ebû Bekir Sıddîk'ın rûhâniyetinden terbiye görmüş Üveysî bir hanım olan Bibi Halvâî (Ümiyye), 95 yaşındayken Yarkend'de vefat etti (Tosun, 2011: 162-163).

Tosun bu tezkire dışında başka tezkirelerde de Üveysîlik ve Satuk Buğra Han ilişkisine ver verir: “Anonim, *Tezkire-i Sultân Ebû Sa'îd Koçkar Ata: Tezkire-i Buğrâ Hânî* isimli eserin 39. bâbında anlatılan Abdurrahmân Halebî'nin menkıbeleri ile *Tezkire-i Sultân Ebû Sa'îd Koçkar Ata* isimli bu eserdeki menkıbeler birbirine oldukça benzemektedir. Rivayete göre onun manevi terbiyecisi Üveys el-Karanî'dir” (2011: 43). Tosun'un Üveysîlik ilişkisine değindiği bir diğer tezkire Zelîlî'nin *Tezkire-i Hoca Muhammed Şerîf Buzurgvâr* adlı Çağatay Türkçesi'yle manzum olarak kaleme aldığı 770 beyitten ibaret eserdir:

Esere konu olan Muhammed Şerîf Sayram'da doğmuş, Semerkand'da eğitim görmüş, Ahmed Yesevî ve Satuk Buğra Han'ın rûhaniyetinden (Üveysî yolla) feyz almış, hacdan sonra Doğu Türkistan'ın Kaşgâr ve Yârkend gibi şehirlerinde halkı irşad ile meşgul olmuş bir sûfidir. Muhammed Şerîf 1556 veya 1566'da vefat etmiş olup kabri Yârkend'dedir (Tosun, 2012a: 447).

Bu tezkirede vurgulanan Hoca Muhammed Şerîf Buzurgvâr'ın Ahmet Yesevî ve Satuk Buğra Han'ın ruhaniyetinden Üveysî yolla terbiye aldığı bilgisi, Satuk Buğra Han'ın öldükten sonra da keramet göstermesiyle bir başka ifadeyle menkıbevi kimliğiyle açıklanabilir. Böylece Satuk Buğra Han'ın Üveysîlik tasavvufi atmosferinde yaşatıldığı ifade edilebilir.

Üveysîlik ile Satuk Buğra Han ilişkisini ortaya koyan en önemli çalışmalardan biri Julian Baldick'in *Imaginary Muslim* adlı eseridir.¹²⁵ Baldick bu eserin önemini şu şekilde açıklar:

¹²⁵ Ocak'ın bu eser hakkında söyledikleri dikkate değerdir: *Tezkire-i Üveysiyye*'nin her faslının özetinden sonra yer alan açıklayıcı bilgiler ve yorumları, gerekse üçüncü bölümdeki yorumları ve sonuç kısmı dikkate alındığında, genel olarak Üveysîlik hakkında yapılmış en iyi ve belki bildiğimiz tek incelemedir denilebilir (2009: 45).

İç Avrasya dinlerine biraz daha açıklık getirir; bugünkü Kırgızistan'daki Özgön'den Ahmet adındaki biri tarafından 1600 civarında yazılan hayalî bir İslamî tarikatın hikâyesidir. Bu tarih, *Üveysîler Tarihi (Tadhkira-yi Uwaysiyya)* olarak adlandırılır. Çünkü "Üveysî" bir ölüden ya da fiziksel olarak kayıp bir insanın ruhundan bilgi almaya çalışan İslam mutasavvıfları için kullanılan bir terimdir. Terim, Hz. Muhammed'in efsanevî bir çağdaşı olan ve peygamberlerle telepati yoluyla iletişim kurduğu varsayılan Üveys'in adından gelir. Ahmet'in Tarih'i çoğu hiç var olmamış insanlara ait bir dizi yaşamöyküsünden oluşur. Her öykünün konusu belli bir peygamberin "kalbinden" ya da "sırtından" gelir: Mutasavvıflar peygamberlere benzemelidir, onların mucizelerini yeniden yaratmalıdır ve bu benzerlik mutasavvıf söz konusu peygamberin "sırtında" ise özellikle kuvvetlidir. Tarih'in ithaf edildiği Doğu Türkistan'ın tarihten bir hükümdarı, Satuk Buğra Han (951) sunulur (2016: 79- 80).

Baldick'in Üveysîleri Orta Asya'da hayalî ve İslamî bir cemaat olarak görmesi ve Tezkire-i Üveysiyye'nin Satuk Buğra Han'a sunulduğunu ifade etmesi, Satuk Buğra Han'ın tezkirecilik geleneğiyle aktarıldığı savını desteklemektedir.

Tezkire-i Üveysiyye ile ilgili yazılmış iki analitik çalışmaya tesadüf edilmektedir: İlki, Julian Baldick'in 1993 yılında yayımlanan *Imaginary Muslim: The Uwaisi Sufis of Central Asia* adlı yapıtıdır.¹²⁶ Bir diğeri bu eserin eleştirisi¹²⁷ olan Devin DeWeese'in 1996'ta kaleme aldığı "The Tadhkira-i Bughrâ-khân and the Uwaisî Sufis of Central Asia: Notes in Review of Imaginary Muslims" adlı makalesidir.

Tezkire-i Üveysiyye, "Büyük ihtimalle Orta Asya'da 16. yüzyılda yazılmış olan eser Üveysî ruhaniliğini sergileyen azizlerin yaşamlarına adanmış toplu bir hagiografi olma niyetindedir" (DeWeese, 1996: 87). *Tezkire-i Üveysiyye* adlı nüshayı merkeze alarak hazırlanan J. Baldick'in eseri tezkireyi bir bütün olarak Üveysîlik üzerinden değerlendirmektedir. Bu araştırmaya eleştiri mahiyetinde hazırladığı

¹²⁶ *Üveysîlerin Tarihi* kitabı bir önsöz, bir giriş, üç 'Konu' (Sufi doktrini konusunda ek bölümler), 40 bölüm, 30 kısım ve bir sonuçtan oluşmaktadır. 40 bölüm eserin gövdesini oluşturmaktadır: 40 erkek Sufinin biyografisi. 30 kısmın ilk 17'si ise bazı bölümlerin ekleridir: erkek Sufilere ilişkin oğulları ya da varisleri gibi bazı küçük figürler hakkında açıklamalardır. Son 13 kısım kitabın sonundan hemen önce gelir ve kadın sufilerin biyografileridir. Muhtemelen kadın oldukları için 'Bölüm' başlığı altına yazılacak kadar önemli görülmemişlerdir. Bu 13 kısım bir ölçüde 40 bölüme paralel kendilerine ait bir yapıya sahiptir.

¹²⁷ DeWeese, Baldick'i şu hususlarda eleştirir: "Hakkını vermek gerekirse Baldick hayatları eserde tekrar ele alınan azizlerin bir "tarikatı" asla oluşturmadıklarını açık hale getirir. Ancak aynı zamanda Baldick eserin metinsel tarihini bozmuş ve bence onun tarihi ve dini içeriğini ve önemini yanlış yorumlamıştır; bu sorunlara aşağıda değinilmiştir" (DeWeese, 1996). Daha önemlisi, 18. yüzyılın sonlarından 20. yüzyıla Doğu Türkistan politik ve dini çevresine daha özgün olan, Farsça ya da Türkçe olsun aslında Doğu Türkistan ötesinde geniş popülerlik bulmuş daha büyük olan hagiografi değil, kısmen Satuk Buğra Han'ın kutsal savaşları ve onun "soyundan gelenler" üzerine yoğunlaşan bu *gazavatnamedir*. Baldick'in hagiografii toparlayan kişinin Doğu Türkistan'daki Müslüman toplumu "inşa etmekteki" genel amaçları hakkında vardığı sonuçlar hagiografinin *gazavatname* ile olan ilişkisini anlamak (hatta keşfetme) konusunda başarısızlığıyla lekelenir ve sadece bu bakış açısından hatırı sayılır derecede bir gözden geçirmeye muhtaçtır (DeWeese, 1996). *El Yazmaları*: Baldick, üç el yazması kullandığını söylüyor: (1) Yukarıda sözü edilen Oxford el yazması; (2) (Baldick'in liste tanımını örnek olarak göstermeyi ihmal ettiği) Rusya Bilimler Akademisi Doğu Araştırmaları Kurumu'nun St. Petersburg branşında yakın zamanlarda yeniden adlandırılan, muhafaza edilmiş olan bir nüshası ve (3) MS Or. 8161, Britanya Müzesi'ndeki bir nüsha (430 ff. Yayımlanmış listede kaydedilmemiş; dikkat çekecek şekilde, Baldick bu el yazmasını eserin Türkçe çevirisinin bir nüshası olarak tanımlamıyor!) . Bununla birlikte, diğer pek çok el yazması var ve Baldick'in incelemesi ve çıkarımları, hem başvurmadığı hem de kabul dahi etmediği çok sayıda el yazmasıyla hâlihazırda şüpheli yorumlanıyor (DeWeese, 1996).

araştırmalarında D. DeWeese de tezkireyi bir bütün olarak Satuk Buğra Han anlatısının şöhreti üzerinden yorumlamaktadır. Bu bağlamda DeWeese, tezkirenin Satuk Buğra Han'ın menkıbevi şahsiyeti üzerinden tanımlandığını, tezkirenin tür bakımından hacıografi türü altında değerlendirilmesi gerekliliği üzerinde durmaktadır.

Baldick, diğerlerinin yapmış olduğu gibi, *Tezkire-i Üveysiyye*'nin Doğu Türkistan'da derlendiğini varsayıyor; böyle bir çıkarım, eserde hayatları aktarılan pek çok (bir hayli fakat tümü değil) evliyanın yaşadığı yer ile ve Müslümanlaştırma faaliyetinin 18. yüzyıldan itibaren Doğu Türkistan'da özel yankı oluşturmaya için eriştiği Satuk Buğra Han'ın eserdeki şöhreti ile (hem bir bölümün konusu olarak hem de tüm eserin kendisine görünürde ithaf edildiği hükümdar olarak) hakikaten öne sürülüyor (DeWeese, 1996: 97).

Dünyanın muhtelif kütüphanelerinde *Tezkire-i Üveysiyye*, *Tezkire-i Buğrahani* ve *Tezkire-i Satuk Buğra Han* gibi adlarla kayıtlı olan tezkirenin Üveysîlik ile ilişkisi tezkireye verilen adlandırmadan da anlaşılmaktadır. *Tezkire-i Buğrahani* ve *Tezkire-i Satuk Buğra Han* adlarıyla kayıtlı tezkirelerde Satuk Buğra Han'ın menkıbesi dışında Üveysîlik görüşünden, Veysel Karanî ve Üveysî şeyhlerinin hâl ve keramatlerinden bahsedilmesi, Satuk Buğra Han'ın batında Üveysî yolla Hızır tarafından terbiye alması bu savı desteklemektedir.

Hızır'ın tasavvufî telakkilerde yerini sorgulayan Ocak, Hızır'ın tasavvufi gelenekteki işlevini “mürşit yola kılavuzluk ve mürşitlik” başlığı altında değerlendirmektedir. Burada Hızır'ın doğaüstü alan tarafından görevlendirilen bir kılavuz olduğu kaydedilmektedir. Ocak, “Hızır'ın mistik yol için semâvi bir kılavuz hüviyetini taşıdığı söylenebilir. O hâlde, Hızır kimin karşısına çıkarsa, ona ilahi sırların perdesini aralamakta ve kendisini Allah yoluna adamasına, başka bir ifadeyle, tasavvufa süluk etmesine sebep olmaktadır”¹²⁸ (1999: 70) diyerek Hızır ve Satuk Buğra Han tezkiresinin önemini ise şu şekilde ifade eder: “Hızır kavramının IX. yüzyılda tasavvuf çevrelerinde bahis konusu yapılmasıyla birlikte görülen ilk ve temel fonksiyon olduğunu ortaya koymaktadır”(Ocak, 1999: 70). “Bugün bilebildiğimiz kadarıyla Türk edebiyatında Hızır figürünün yazılı olarak yer aldığı ilk eser, XI. yüzyılda Karahanlılar Devleti döneminde yazıldığını bildiğimiz *Tezkire-i*

¹²⁸ Kaynaklarımızda Hızır'ın bu fonksiyonunu aksettiren pekçok menkıbeye ve anekdota rastlanılmaktadır. Bkz: (Ocak, 1999).

*Satuk Buğra Han'dır*¹²⁹ (Ocak, 1999: 144-145). Satuk Buğra Han'ın tarihî kişiliği her ne kadar Ocak'ın da ifade ettiği gibi 10. yüzyıl ile tarihlense bile bu anlatının en eski nüshasının yahut menkıbevi kişiliğine dair bilgilerin bu döneme ait olmadığı muhakkaktır. Zira tezkirenin en eski nüshasının 17. yüzyıla ait olduğu görüşü benimsenmektedir. Bu durumda 17. yüzyıldan önce *Divan-ı Hikmet*'te Hızır'ın bu işlevde kullanıldığı kesin bir veri olarak kaydedilmelidir. Ayrıca Ocak, "Hızır tarafından irşat edilerek tasavvuf yoluna sokulan mutasavvıfların, tasavvuf ehlinde Üveysîler denilen seçkinler zümresinden bir kısmını oluşturduklarını ifade eder ve 16. yüzyıl mutasavvıf şairlerinden Sabâyî, Veysel Karanî'nin menkıbelerini manzum olarak anlattığı menkıbesinde, Üveysîlerin Hızır tarafından irşad edildiklerini şu mısralarla örneklendirir:

Üveysîler denir bir tâife var
Bular şeyh u mürşid olmazlar iy yar
Demiştir bazı kâmil şeyh u üstad
Bulara Hazret-i Hızır itdi irşad" (Ocak, 1999: 71)

Üveysilik ve Satuk Buğra Han anlatısı arasındaki ilişkiyi tespit etmek üzere, çalışmada esas alınan Paris nüshası başta olmak üzere Satuk Buğra Han hakkında bilgi veren diğer nüshalara şu sorular yöneltilmiştir:

1. Tezkirelerde Üveysîlik'e dair herhangi bir sözcük geçmekte midir?
2. Tezkirelerde Veysel Karanî'ye yer verilmiş midir/atıf var mıdır?
3. Tezkirelerde kerametlerine yer verilen evliyalar; Peygamberler, Dört Halife, sahabe ve Veysel Karanî'nin ruhlarından Üveysî yolla terbiye almışlar mıdır?
4. Tezkirelerde kerametlerine yer verilen evliyalar; Hızır tarafından terbiye almış mıdır?
5. Tezkirelerde Üveysîlik, tarikat olarak geçmekte midir?

Öncelikli olarak Satuk Buğra Han hakkında bilgi veren tüm nüshalarda, sonrasında çalışmada esas alınan Paris nüshasının tamamında, tezkireyle Üveysîlik arasındaki ilişkisi analiz edilmiştir.

¹²⁹ Bu kitapta Hızır'ın Müslüman olmadan önce Karahanlı hükümdarı Satuk Buğra Han'a İslam'ı telkin eden bir çehre hüviyetiyle yer aldığını görmekteyiz. Henüz genç bir şehzade iken kırk adamıyla birlikte ava çıkan Satuk Buğra Han, bir tavşanın peşine düşerek ıssız bir yere gelir, O sırada kovaladığı tavşan âniden durarak nur yüzlü bir ihtiyar kılığını alır..." (Ocak, 1999: 144-145).

Cemal Karşı'nın tarihi metni, J. Baldick, Shaw ve Grenard'ın bilgi verdiği nüshalar ile İngiltere, Taşkent, İsveç ve Paris nüshalarında sadece Satuk Buğra Han'dan bahseden kısımlarda Üveysîlik'e dair tespit edilen bilgiler şöyledir:

Cemal Karşı'nın metninde Üveysîlik ile ilgili doğrudan ya da dolaylı herhangi bir bilgiye tesadüf edilmemektedir. Metinde, Üveysîlik sözcüğü geçmediği gibi diğer anlatılarda yer alan Hz. Muhammed'in Miraç'ta iken Satuk Buğra Han'ın ruhu ile karşılaşması, Cebrail ile konuşmaları ve ashabına Satuk Buğra Han için dua etmelerini söylemeleri, Satuk'un 12 yaşına gelince 40 arkadaşı ile ava çıkması, bir tavşanı takip etmesi, tavşanın Hızır aleyhisselama dönüşüp kendisini irşat etmesi bilgilerine de rastlanılmamaktadır. Satuk Buğra Han'ı Üveysîlik ile ilişkilendirebilecek en önemli husus onun Hızır tarafından irşat edilmesidir ki bu metinde Satuk Buğra Han'ın doğrudan Nasr Samani¹³⁰ tarafından irşad edildiği dikkate alınırsa, fiziksel olarak hayatta olan birine intisabı onu bu yönüyle Üveysî yapmamaktadır. Fakat daha önce belirtildiği üzere, metnin menkıbevi değil tarihî bir metin olduğu düşünülürse anlatımın daha gerçekçi bir üslupla aktarılması pek tabii görülmelidir. Özetle, Cemal Karşı'nın bu metninde Satuk Buğra Han'ı Üveysîlik ile ilişkilendirebilecek bir ipucu bulunmamaktadır. Bundan hareketle, Cemal Karşı'nın metni kaleme aldığı yahut metni alıntıladığını söylediği El Fazlî'nin döneminde Satuk Buğra Han ile Üveysîlik'in henüz ilişkilendirilmediği çıkarımında bulunulabilir. Metnin tarihî bir metin olması yönüyle de "tavşanın Hızır donuna girmesi ve Satuk Buğra Han'ı irşat etmesi" gibi menkıbevi özelliklere yer verilmemesi de tabii görülmelidir. Burada Satuk Buğra Han'ın batını yolla değil zahiri yolla irşadı söz konusu olduğu için bu metin özelinde Üveysîlik ile bir bağ kurulamamaktadır.

Satuk Buğra Han'ın Üveysî olduğunun en büyük kanıtı onun Hz. Hızır tarafından irşadıdır ki bu anlatıya ilk olarak J. Baldick'in 17. yüzyıla ait bir tezkire olarak nitelediği *Tezkire-i Üveysî*'de tesadüf edilmektedir. Ayrıca Tezkire'de Satuk Buğra Han'ın hocası Ebu Nasr Samani'nin Hz. Ebubekir'in ruhaniyetinden eğitildiği bir başka ifadeyle Üveysî olduğu şu şekilde geçmektedir.

Abu'l-Nasr dünyevi zevklerden uzak hayata yetmiş yıl katlanmıştı. Üstüne 11 yılını daha dinine bağlı bir şekilde ve mühim öğrencisini eğiterek geçirdi. 7000 kişiyi

¹³⁰ Ebu Nasr Samani'nin adı Cemal Karşı'da adı Nasr b. Mansur olarak geçmektedir.

İslam 88 yaşına kadar yaşadı, hedeflerine ulaştı ve talebeler yetiştirdi. Kendisi Hz. Ebubekir (Hz. Muhammed'in ilk halifesi) tarafından eğitilmişti ve Hz. Yakup'un kalbindeydi. Bu yüzden Hz. Yakup'un kavrulmuş kalbine, ağlayan gözlerine ve ateşli ah edişine sahipti. Üveysi büyüklerinin en azametlisiydi; çünkü hiç kimse ondan daha büyük bir *gazi* (İslam'a öncülük eden dinî nitelikli savaşçı)) değildi. Bu durum Türkistan yolculuğuna Medine'den başlamış olması ile öğretmen- öğrenci ilişkisi olmamasına rağmen onun "iç dünyasından" istifade eden dış dünyadaki 70 Üveysî büyüğünün ona eşlik etmiş olması birbiriyle ilişkilidir (Baldick, 1993: 76).

Satuk Buğra Han'ın tavşan ile karşılaşması ve tavşanın Hızır'a dönüşmesi ve kendisine kelime-i şهادet getirmesi Baldick'te şu şekilde geçmektedir:

Bir arkadaşını ziyarete giderken don değiştirip bir Sufi büyüğü olan, Satuk'u asıl eğitmeninin yakın zamanda geleceği konusunda bilgilendiren ve ona Allah'tan başka ilah yoktur; Hz. Muhammed onun elçisidir sözünü ezberden okumayı öğreten yabani bir tavşan ile karşılaştı. Fakat Satuk önsöz niteliğindeki 'ben şahidim ki' ifadesini eklemedi. Kimileri o büyüğün Hızır olduğunu; kimileri ise bir melek olduğunu söylüyor. Bazıları ise Satuk'u İslam ile tanıştıran ilk kişinin Abu'l-Nasr olduğunu söylüyor (1993: 78).

Ayrıca Hızır dışında, Satuk Buğra Han'ın hem Hz. Muhammed'in hem de Hz. Süleyman'ın ruhundan eğitildiği bilgisine de tesadüf edilmektedir:

Bir gün avlanırken pişirdiği av eti için tuz diledi. Öbür dünyadan tuz geldi. Satuk tuzun fazlasını bir tepeye saçtı ve tepenin tamamı tuza dönüştü. O, Hz. Muhammed'in ruhuyla eğitildi ama Hz. Süleyman'ın arkasından geliyordu. Dış dünyada onun eğitmeni Abu'l-Nasr'dı. Satuk dünyadaki hiç kimseyi bizzat eğitmedi; çünkü sınır savaşına odaklanıyordu (Baldick, 1993: 79).

Bu nüshadan hareketle Satuk Buğra Han'ın zahirdeki terbiyecisinin Ebu Nasr Samani, batındaki terbiyecisinin ise Hz. Hızır, Hz. Peygamber ve Hz. Süleyman olduğu anlaşılmaktadır. Tezkirenin adının *Tezkire-i Üveysiye* olduğu düşünüldüğünde Satuk Buğra Han'ın bu tezkire içerisine intikalin yukarıda bahsedilen onun Üveysî yolla irşad edilmesiyle açıklanabilir.

Shaw'ın nüshasında ise, "Üveysîlik" sözcüğü geçmemekle birlikte, Satuk Buğra Han'ın Üveysî yolla irşat edildiği görülmektedir. Diğer nüshalarda karşımıza çıkan, Satuk Buğra Han'ın avda tavşanı kovalaması ve tavşanın Hızır donuna girmesi motifi yer almamaktadır. Burada, Satuk'un doğrudan Hızır tarafından irşadı söz konusudur. Bu yönüyle Satuk Buğra Han Üveysîlik ile ilişkilendirilebilir. Bu durum Shaw'ın nüshasında şöyle geçmektedir:

Birisi ortaya çıkıp Müslümanlığı bize o kimse öğretir diyerek (o kişinin adı için) Hazreti Hızır demişlerdi. O kimse bu kişi mi acaba, adınız nedir diyip şüpheyle

adlarını sordular. O vakit, Hoca Ebunnaş Samanî dediler: “Benim adım Hoca Ebunnaş Samanî’dir”. Hazreti Sultan, Hızır Aleyhisselam’ın söylediği kişi buymuş diyip sevindiler ve “Ey baba! Her ne deseniz kabul edelim; ama biz atlı olmamıza rağmen yükünüzü açık bırakıp (yükü) alırlar mı acaba diyip korkmadan başlarınızı yere vurmaya (secde etmeye) meşgul oldunuz. Biz sizleri tanımadık. Bu yaptığınızın hakikatini bize açıklayın.” dediler (Berbercan, 2011: 448-449).

Burada Satuk Buğra Han’ı batını yolla irşad eden Hızır iken zahiri yolla irşad eden kişi yukarıda Cemal Karşî’de de bahsedilen Ebu Naşr Samanî’dir.

Grenard’ın nüshasında da Üveys sözcüğü geçmemektedir. Cemal Karşî ve Shaw’da bahsedilmeyen Naşr Samanî’nin Türkistan yolunu tutmasına vesile olan rüya motifiyle Samanî’nin Üveysî yolla Peygamber tarafından irşat edildiği görülmektedir: “Bir gece düşünde peygamberin ona; “Kalk, Türkistan yolunu tut, orada tekin (prens) Satuk Buğra Han, İslam olmak için yalnız seni bekliyor” dediğini görüyor. Abû-Naşr sevinmiş olarak, derhal oğlu ve üç yüz kişilik bir kervanla yola koyuluyor” (Turan, 2010: 160). Grenard’ın nüshasında bahsedilen, Satuk Buğra Han’ın avda tavşanı kovalaması ve tavşanın Hızır donuna girmesi ve onu irşat etmesi Üveysîlik ile izah edilebilir:

On iki yıl sonra genç prens kırk arkadaşıyla birlikte ava çıktı. Bir tavşan kaldırıp o kadar bir şiddetle arkasından koştu ki arkadaşlarını gözden kaybetti. O zaman tavşan durdu, bir ihtiyar şeklini alarak prene: “Attan in, sana diyecek iki sözüm var!” dedi. Bu adamı hiç görmeyen ve nereden çıktığını bilmeyen prens şaşkın olarak attan indi ve ihtiyarın önüne oturdu. “Oğlum, dedi; yolunu şaşıranları niçin takip ediyorsun? Eğer siz Allah’ın iyi insanları seçerek çizdiği yola girerseniz bu ve öteki dünyada bahtiyar olursunuz. Ben sizi cehennemin ateşlerinden kurtarmak için geldim.” günahkâr ve imansızlara yapılacak olan işkencelerin öyle müthiş bir resmini gösterdi ki, prens korktu ve ona” bu dinin hakikatlerini öğretmesini rica etti. Fakat ihtiyar ona “Allah’ın bunları öğretmekle mükellef kıldığı kimseyi hemen göreceksin!” diyerek kaybıldı. Bu esrarengiz adamın bir melek olduğunu kimse iddia edemez; fakat bunun daima yaşayan görünmez âlemin adamı, İskender’in veziri Hızır’ın kendisi olduğu aşikârdır. Birkaç gün sonra Satuk Buğra Han, Endican’dan gelen Abû Naşr Sâmânî’ye rast geldi, bu adamın Hızır’ın ona gelişini haber verdiği kimse olduğunu anladı, itaatli bir kalble talimatını aldı (Turan, 2010: 160-161).

Grenard’ın burada belirttiği Ebu Naşr Samanî’nin Peygamberi rüyasında görmesi ve Satuk Buğra Han’ın Hızır tarafından irşadı, Üveysîlik ile tezkire arasındaki ilişkiyi desteklemektedir.

İngiltere nüshasında metin içerisinde Üveysî kavramına tesadüf edilmemektedir. Diğer nüshalarda bahsedilen Satuk Buğra Han’ın 12 yaşında ava çıkması, tavşanı

kovalaması, tavşanın Hızır donuna bürünmesi durumu bu tezkirede iki rivayetle verilmektedir. İlkine göre Satuk Buğra Han, avda karşısına çıkan tavşanı takip ederken yaşlı bir adama/pire tesadüf eder ve o adam Satuk Buğra'yı irşat eder. İkinci rivayette ise tavşan, Hz. Hızır'dır ve insan suretinde Satuk'un karşısına çıkmıştır ve onu irşat etmiştir. İkinci rivayet ise diğer nüshalardaki bilgiyi destekler niteliktedir:

Satuk on iki yaşına girince 40 yareni ile ava çıkar, yollarına bir tavşan çıkar. Tavşana ok atmaya çalışırken, tavşan birden yaşlı adam suretine bürünür ve elhamdülillah ben de seni aramaktaydım, der. Satuk ve yanındakiler onu görüp hayran kalırlar ve attan inip yanlarına varırlar. Pîr ona Allah ve Hz. Muhammed'den söz eder, cennet cehennemden bahseder. Sonra kelime-i şehadet lafzından bahseder. Satuk bir şartla Müslüman olacağını şayet kendisine her gün İslam dini konusunda ders verirse der. Bu konuda iki rivayet vardır. İlki Satuk Buğra Han'ın konuştuğu Ebu Nasr Samani hazretleridir, bir diğeri ise o pir, Hızır aleyhisselamdır. Satuk Hızır aleyhisselam'dan Hz. Samani'nin adını öğrenir ve arkadaşlarıyla oradan uzaklaşır (Dağıstanlıoğlu, 2012: 1321-1323).

Bu nüshada da Satuk Buğra Han'ı batında terbiye eden Hızır iken zahirde Ebu Nasr olarak geçmektedir. Nüshada geçen, "97b/ Satuk Buğra Han zahirde Ebu Nasr Samaniden terbiye kılmıştı fakat hakikatte Hz. Muhammed'den terbiye aldığı (Dağıstanlıoğlu, 2012: 1329) bilgisine yer verilmektedir. Burada geçen ifadelerden hareketle Satuk Buğra Han'ın Hızır dışında Hz. Peygamberin ruhaniyetinden de Üveysî yolla terbiye aldığı çıkarımında bulunulabilir. Tezkirede bu durum şu şekilde geçmektedir:

97b/ hergiz kem bolmaydur ala heze'l-kıyas ol büzürgvarning la-yuadd ve la-yuhşa keramatlaridin halk arasında maruf ve meşhurdur amma malum boladur ki hazret-i sultan reisü'l evliya sahib-i silsileti'r rahmetihi kaddesallahu sirruhu'l aziz batında hazret-i hatemü'l enbiya ve taci'l asfiya hazreti muhammed mustafa sallallahu aleyhi vesellem ve alihi ve sahabihinin ruh-ı mukaddes-i pür fütuh ve pür nurlaridin terbiyet ekenler uşbu tarika bilen zikr kılındı. Kitabın avlıda amma hazret-i süleyman peygamber salavatullahi aleyhning zuhurlarida ediler. Âlem-i zahirde hâce ebu nasr samani kaddesallahu sirruhul azizdin terbiyet tapıp ediler amma hazret-i sultan aleyhi'r rahmetihi vel gufraning terbiyetleridin hiç kim behremend bolmap erdi (Dağıstanlıoğlu, 2012: 1329).

Taşkent nüshasında da Üveysîlik'e dair bir sözcük geçmemektedir. Burada Satuk Buğra Han'ı Üveysîlik ile ilişkilendirecek ifadeler diğer nüshalarda da bahsedilen yapıyla aynıdır. Satuk Buğra Han'ın zahirde Ebu Nasr Samanî'den ve batında ise Hz. Muhammed ve Hz. Süleyman'dan terbiye aldığı bilgisi nüshada şu şekilde geçmektedir. "Eytışlarga kariganda, Sutuk Bugra Han Muhemmet eleyhissalamdin

terbiye algan, uniñ vucudida Sulayman Peygemberniñ tesiri bar idi, şeklen Ebu Nesir Samanîğa şagirt bolgan idi” (Özkan, 2013: 15). Bu ifadeden hareketle zahirde ve batında intisap edilebilecek birden fazla kişinin olabileceği söylenebilir. Satuk Buğra Han ile Üveysîlik arasında ilişki kurulabilecek başat unsur Hızır tarafından terbiye edilmekdir ki bu nüshada da bu örneğe rastlanılmaktadır:

Buğra kırk arkadaşıyla birlikte ava çıkar. Bir tavşanın peşine düşer. Arkadaşlarından uzaklaşınca kovaladığı tavşan, aniden şekil değiştirerek aksakallı bir ihtiyar suretine bürünür. Pek çok Türk anlatım türünde şekil değiştirme motifiyle kahramanların karşısına çıkan Hızır Aleyhisselam ona, “Attan ininiz” der. Daha sonra “Kâfirlerin kötü âdetlerini niçin yapıyorsunuz? Sizi yaratan Tanrı’nın emirlerini neden yerine getirmiyorsunuz? Peygamberin izlediği yolda yürüyünüz” şeklindeki nasihatlerle onu ikaz eder”(Özkan, 2013: 7).¹³¹

Bu nüshada da Satuk Buğra Han’ın zahirde Ebu Nasr Samani ve batında Hz. Hızır vasıtasıyla irşat edildiği görülmektedir. Satuk Buğra Han’ın Hızır tarafından bir başka ifadeyle Üveysî yolla irşat edilmesi, onun bu tezkireye intikali olarak değerlendirilebilir. İsveç nüshası ise diğer nüshalardan farklı olarak, *Ebu Nasr Samani Tezkiresi* adını taşımaktadır. Ebu Nasr Samani ile Satuk Buğra Han’ın hayatlarının belli bir dönem kesişmesinden dolayı, Satuk Buğra Han’ı zahirde irşat eden hocası olması münasebetiyle burada yer verilmiştir. Yukarıda bahsedilen tezkirelerden farklı olarak burada Üveysî sözcüğünden bahsedilmiş, hatta Samanî’nin kendisinin Üveysî olduğu bilgisine açıkça yer verilmiştir. Samani’nin Hz. Ebubekir’in ruhaniyetinden terbiye aldığı bilgisi tezkirede şu şekilde geçmektedir:

Bismillahirrahmanirrahim kemalığa yetkürdiler. Ellig kişini okutup âlim kıldı. Özleri hemme ömrlerini Huda-yı Tealanın taat ibadetige meşgul irdi. Özleri [mutahhar-ı sahibut tariku lı iman alet tahkikuş şeyhuş şefik katil-i zındık ve fil gar] Yani Hazret-i Ebu Bekri’s Sıddık radiyallahu andın terbiyet tafıp irdi. Özleri Üveys bolgan idi. Hazret-i Peygamber aleyhisselamdın beşaret tafıp mezkûr Kaşgar tarafige revan boldılar. Âlem-i manide Üveys bolup büzürlerning ruhlarını başlap kirdiler. Bezahir yetmiş ten Üveys büzürlernin hem rah kirdiler. Hiç kaysıları Hoca Ebu Nasr Samanığa kol bergen imes irdi. Amma tarikatge lazım kiledürgan nemerselerni örgetür irdiler. Bu yetmiş kişinin arasındın Hazret-i Şeyh Necmeddin Attar tolarak Hoca Ebu Nasr Samanidin terbiyet-i din tafıp irdiler (Zal ve Ünal, 2014: 160).

¹³¹ Emma şahadet kelimesi (eşhedu enne la ilahe)ni éytüzmidir, çünkü buni öğitiş Ebu Nesir Samanîğa tégışlik idi. Bu uluğ salahiyetlik kişi Hızır peygamber idi (bezi rivayette: Ebu Nesir Samanî özi idi, deydu). Tolukrak rivayetçi Hızır idi. Sutuk Buğra Han özinin musulman bolğan lıkini deslepte yoşurun tutti. Sutuk Buğra Han yénidin héliki uluğ kişi gayib bolup kektendin kéyin kaytip keldi. Bir kaççe vakıttin kéyin, Sutuk Buğra Han ovğa çıktı, ov ovlap yürüp Atuşniñ “Beğu” degen bérige keldi (Özkan, 2013: 13).

Bu nüshada yer verilen Ebu Nasr Samani'nin Hz. Ebubekir'in ruhaniyetinden Üveysî yolla terbiye almasının tespiti, tezkirenin tamamında Üveysî evliyalarının yer aldığı bilgisini ispatlayan örneklerden biri olarak ayrıca önem arz etmektedir. Zira tezkirelerde genellikle ve özellikle Satuk Buğra Han'ın hayatının günümüz Türkçesine aktarılması ve tezkirenin diğer kısımlarındaki evliyaların hayatların bilinmezliği, tezkirelerde Üveysîlik'in nasıl yer aldığı bilgisinin sorgulanmasını güçleştirmektedir. Bu sebeple, Ebu Nasr Samani'nin Üveysî yolla irşat olduğu bilgisi çalışmanın bütünlüğü açısından önem taşımaktadır. Böylece, Üveysîlik ve Satuk Buğra Han tezkiresi veya diğer tezkireler üzerinden genellemeye gitmek ve bir model oluşturmak mümkün olabilmektedir.

Paris nüshasında Satuk Buğra Han anlatısı özelinde Üveysîlik ile ilişkilendirilerek bakıldığında diğer nüshalarda tesadüf edilen benzerliklerin olduğu görülecektir. İsveç nüshasında bahsedilen Ebu Nasr Samani'nin Hz. Ebubekir'in ruhaniyetinden terbiye alması Paris nüshasında da söz konusudur:

[64a](1) emire'l-mü'minin Ebū Bekir Şādık radiallahu anhudın terbiyet tafip Uveys boldılar Hazret-i (2) Ya'qub peygamberniñ yaşlarını yaşadılar dāim giryede aydılar ey dervīş (3) agāh bolgıl kiköñlünü āsmānga oḥşa bülend tutmağıl ol tekebbürnüñ perde yolup (4) Hudāniñ cemālını körelmessen Hudāniñ esrarını iş bilmessen gūşış kılğıl ki (5) bu perdédin köteliḥ Hudāniñ cemālını körgeysen amma naql kılıpdurlar Hazret-i (6) H'āce Ebū Naşr Sāmāniñ adları Medinede aydılar şol Medinede Hazret-i (7) Resūllahniñ rūḥlarıdın ruḥşat bolup Kāşkara tarafige sefer kıldılar 'ālem-i ma'nide (8) Uveys bolup büzürgleriniñ rūḥlarını başlap keldiler zāhir yetmiş ten (9) Uveys büzürgler hemrāh keldiler süb keysileri H'āce Ebū Naşr Sāmāniğe kol bergen (10) émes erdi amma tarīḳattaki lāzım boladurğan nemerselerini örketür erdi bu yetmiş (11) kişiniñ arasıdın.

Paris nüshasında, Satuk Buğra Han'ın kendisinin Hızır dışında, Hz. Muhammed'in ruhundan da Üveysî yolla terbiye aldığı bilgisine tesadüf edilmektedir:

[78a] kim Hazret-i Sulṭān Satuk (9) Buğra Hān Ġāzi Hazret-i ḥātemü'l-enbiyā ve tācül-asfiyā Hazret-i Muḥammedi Muştafāşallāllahu (10) 'aleyhi vesellemniñ pāk-i rūḥlarıdın terbiyet tafip Uveysi bolup aydılar Hazret-i Süleymānniñ (11) zuhūrları bar erdi.

Paris nüshasında Satuk Buğra Han'ın 12 yaşındayken 40 arkadaşıyla ava çıkması, bir tavşanın ardından gitmesi, tavşanın Hızır donuna girerek onu irşat etmesi gibi bilgiler yer almaktadır. Diğer tezkirelerde de tesadüf edilen bu motif

Satuk Buğra Han'ın Hz. Hızır tarafından Üveysî yolla terbiye aldığıının en önemli kanıtı olarak tezkire içinde yer verilmesinin asıl gerekçesi olarak okunmalıdır.

[69a] *Ḥazret-i Sulṭān (9) on éki yaşğa kirdiler tā on éki yaşğa girkünçe kāfir şūretide bir kim kırk kişi bilen (10) şıḥḥat kıldılar be-nāgāḥ Ḥazret-i Sulṭān bir kün bu bir kim kırk kişi birle āşikārğa (11) çıktılar āşikār kılip yörüp aydılar bir tikenniñ töbedin bir tavişğan(12) çıkıp kaçtı Ḥazret-i Sulṭān bir kim kırk ten kişidin ayrılıp tavişğanni koğlap (13) atay dép arkasidin kétip bar ayttilar bu tavişğan tohtap turup (14) kılip bir mert kelen şūretide boldı ey ferzend keliñ sizniñ arzūñuzda aydım (15) elḥamdulillahğa sizni tenhā müyesser kıldım ve ḳadem sefā kertürdūñuz atdın tüşüñ (16) néçend sözüm bar aytay dédiler amma Ḥazret-i Sulṭān bu vāḳ'anı körüp (17) ta'acübge ḳaldılar o ḥālda atdın tüşüp bu mert kelenniñ aldı ki kelip[69b] (1) yükünüp olturdular bu mert kelen ayttilar ki ey ferzend bu küfr bedetni neme üçün (2) lazım kılip bu aşni ihtiyār kılasız özünüzge ma'lūmgā sizni yaratğan perverdigārıñız(3) bar şol perverdigārıñızniñ dostu ve peygamberi Ḥazret-i Muḥammed Resūlullah burğan (4) yolda yörün dép naşīḥat kıldılar Ḥazret-i Sulṭān bu söznü eşitip (5) bu neme kişi éken neme sözlerni mene aytadur ki bu diyārda şundağ kişi yok (6) aydı mundağ sözler hem yok aydı ḡaybdın peyda boldı... [70a] (13) ayturdu ammā kelime-yi şehādetni eyt turmay Ḥazret-i Ḥ'āce Ebū Naşr tuta ki (14) mevḳuf erdi ammā bu merd kelen kitābdār Ḥudā vezīr-i İskender pādşāhı rical (15) el ḡayb Ḥ'āce zinde dilan Ḥ'āce Hızır peygamber aydılar ve ba'zıları ol merd kelen(16) firişte aydı dépdür ve ba'zılarını ol merd kelen Ḥ'āce Ebū Naşr Sāmānī (17) aydılar dépdür ammā ḥaḳḳ rāst söz bu ki ol merd kelen Ḥazret-i Hızır peygamber [70b](1) aydılar ammā bu ḥaḳḳnıñ arasında kelime-yi tayyibeni Ḥazret-i Sulṭāngā Ḥ'āce Ebū Naşr Sāmānī (2) örketgen dép meşhūrlıḳın bu sözniñ taḥḳıki şubu ki Ḥazret-i Sulṭāngā (3) (3) Ḥ'āce Hızır kelime-yi tayyibeni örkétip Müslümān kılip aydılar tā Ḥ'āce Ebū Naşr Sāmānīge şubu ciḥetdin kelime-yi tayyibeni Ḥazret-i mülāḳat (4) bolmağunça Ḥazret-i Sulṭān Müslümān bolğanlarını āşikāra kılmadılar (5) Sulṭāngā Ḥ'āce Ebū Naşr Sāmānī örketgen dép (6) ḥaḳḳnıñ arasında meşhur boldı amma Ḥazret-i Sulṭān ĩmān Mahmeln ĩmān (7) mufassalnı özge ĩlmlerini Ḥazret-i Ḥ'āce Ebū Naşr Sāmānīdin örgendiler Ḥazret-i (8) Sulṭāngā kelime-yi tayyibeni Ḥazret-i Ḥ'āce Hızır örkéttiler ḡayb bolup kettiler.*

Bu nüshada sadece Satuk Buğra Han'ın menkıbevi hayatının anlatıldığı bölüme bakıldığında diğer nüshalarla benzerlik görüldüğü ve Üveysîlikle kurulan ilişkinin paralellik arz ettiği anlaşılmaktadır. Paris tezkiresinde Satuk Buğra Han dışındaki diğer evliyaların hayatlarına bakıldığında ise Üveysîlik'in tezkirenin tamamına hâkim bir başka ifadeyle evliyalrı tek bir kitap altında toplayan ortak düşünce olduğu açıkça görülmektedir. Bu bağlamda, söz konusu nüshanın genelinde

Üveysîlik etrafında bir araya gelen evliyaların biyografilerinden müteşekkil olduğu anlaşılmaktadır.

Paris nüshanın adı her ne kadar *Tezkire-i Satuk Buğra Han* olsa da tezkirenin sadece [61a-81a] arasında Satuk Buğra Han'dan söz edilmektedir. Tezkire'nin hakikatte Üveysî tezkiresi olduğu bilgisi, Paris nüshasının girişindeki şu ifadelerden açıkça anlaşılmaktadır:

[4a] (1) meşâyihlarnıñ ve işâretleri birle aḥvâllarını beyân kılmak üçün tezkire (2) fitüpdürler ḥazret-i şeyḥ 'Attâr ve Fütühât ve Nefehâtğa oḥşa tezkire (3) kılıp ol tezkirede ötgen meşâyihlarnıñ kerâmetlerini ve aḥvâllarını ve maḳâ (4) mâtlarını beyân kılıpdurlar ammâ Uveys meşâyihniñ ya'nî beẓâhir evliyâ'larğa (5) ḳavl bermey pāk rûḥlarıdın terbiyet tafıp kemâlîğa yetgen büzürgleriniñ (6) tezkireleri ḥalknıñ ḥalknıñ arasında meşhûr émes ve aḥvâlları (7) tefrâknıñ arasında pûşîde édi uşbu cihetdin ḥazret-i sultân (8) Satuk Buğra Ḥân ḳaddese-allāhu sırrehu'l 'azîzğa mübârek silsileleride tezkire (9) fitülgey ba'zı Uveys büzürglerniñ aṭları isbât tafıp ve aḥvâlları (10) beyan tafıp ba'zı maḳâmâtları kerâmâtları fi'-lcümle ma'lûm bolğay édi (11) tā min-küllü vücūhın olarnıñ aḥvâlları pûşîde kılmagay dép sâlihâyı (12) ve râz köñlümde ḥutûr kıldı ve bisyâr muntazar bolğandinkén nâgâh perde küşâyı (13) ve perde perdâri ḥazret-i Sultân Satuk Buğra Ḥân gâzi ḳaddese-allāhu sırrehu' (14) l 'azîznıñ rûḥâniyyetleri miñ bu muḥtâç ve şikeste dilimniñ perdesini (15) 'inâyet bî'-illetleri birle güşâde kıldılar [4b] (2) özümدين kêtıp 'uzletniñ güşesini (3) alıp Uveys büzürglerniñ aḥvâllarını sorıp taḥḳîḳ kılıp tezkire kılay (4) dép pāk rûḥlarığa müteveccih boldım şol zaman Uveys büzürglerdin (5) bir gürūhı peydâ boldı 'arz -i ḥâlimni vâşıl-ı maḳşūdumnu beyân kılıp tezkire (6) aytışğa ve ruḥşat tiledim.

Burada eserin Üveysî yolla terbiye olan şeyhlerinin hâl ve kerametlerini içerdği bilgisine açıkça yer verilirken Satuk Buğra Han'ın da bu silsile içerisinde bulunduğu ve ön plana çıkarıldığı anlaşılmaktadır. Zira müellif tezkirenin girişinde özellikle Satuk Buğra Han'ın ve Üveysî ulularının övgü ve yardımıyla bu eseri kaleme aldığını aşağıdaki şekilde ifade etmektedir:

[5a] (1) bu tezkireni Fârsî til birle fitüldi āḥir Ḥudānıñ 'inâyeti birle ḥazret-i Muḥammed Muştafâ şallāllahu (2) 'aleyhivesellemniñ yâr yâverligi birle ḥazret-i Sultân Satuk Buğra Ḥân gâziniñ (3) himmetleri birle Uveysî büzürgleriniñ medhi ve isti'ânetleri birle ḳalem ḳolumğa (4) keldi kağıza da öterdi her nemerse ki büzürglerdin köñlümge keldi berḳarâr boldı (5) köñlimdin zebânımğa keldi tilimdin ḳolumğa keldi ḳolum ḳalemni tuttı.

Paris nüshasının tamamına bakıldığında tezkirenin baştan sona Üveysîlik düşüncesiyle yoğrulduğu anlaşılmaktadır. Metnin Üveysîlikle ilişkisi daha önce bahsedilen sorulardan hareketle metnin genelinden seçilen örnekler üzerinden yanıtlanmıştır. Bu açıdan Paris nüshası *Tezkire-i Satuk Buğra Han*'da Üveysîlik ve Üveysîlik ile ilgili sözcüklere tezkirenin tamamında ve birçok kez rastlanması, tezkirenin hakikatte *Tezkire-i Üveysiyye* olduğunun kanıtı olarak yorumlanabilir.¹³²

Paris nüshasında Üveysî yolla terbiyenin olup olmadığını tespit etmek için öncelikli olarak Üveysîlikte esas olan, ruhun ölmüş ulu bir zat tarafından terbiye edilip edilmediğine bakmak gerekmektedir. Bu durum ruhun, batını yolla terbiyesini ifade etmektedir. Ruhun terbiyesinin, Peygamberler, Dört Halife, sahabeler ve Veysel Karanî gibi ulu zatlar tarafından gerçekleştirildiğini tezkireden alınan aşağıda örnekler ispatlamaktadır:

[5a] (12) her kıysıları evliyâ'larnıñ peygâmblerlarnıñ beraberleri (13) niñ pāk rūhlarıdın terbiyet tapsa yâ evliyâ'ullahnıñ rūhları yâ bātın (14) ları gâybâne bu 'âlemde şol kişini terbiyet kılışğa meşgûl bolsa şundağ cemâ'ını (15) Uveysdir érdeler çünânçı hazret-i resûl Hudâniñ nûru birle gâybâne hazret-i H'âce Uveys [5b](1) Karenî rahmetullah 'aleyh bu 'âlemde terbiyet kılıp maşûdlarığa yetkürüpdürler peygâmblerdın (2) terbiyet tafañ cihetdın Uveys büzürgler cezbe birle ve siyâset birle (3) bolup pür zâhirniñ şarrâfñâneside gene şümâr tenni Hudâniñ 'aşkıniñ bûte (4) sige salıp iritmeydürler.

[209b] (4) şeyh kaddese-allâhu sırrehu'l 'azîz yetmiş (5) éki yıl 'ömür kördüler bu müddetniñ içide otuz mürîd terbiye kılıp kemâliğa yetküzdiler özleri (6) Hazret-i h'âce Uveys Karenîdın terbiyet tapıp irdiler Hazret-i İsmâ'îl peygâmberniñ (7) püştidin irdiler bir kün öz halvetleride oturup irdiler Hazret-i (8) Uveys Karenî kaddese-allâhu sırrehu'l 'azîz 'âlem-i ma'nîde h'âce Yesir kaşlarığa keldiler ve ayttı (9) lar ki ey ferzend evvel ki kârınıñz miniñ birle irdi âhîr kârınıñz héç miniñ birle bolğay.

Burada kişinin nasıl Üveysî olacağı açıkça ortaya konulurken bu tasavvufî düşüncenin dayanak noktası olarak görülen Veysel Karanî'den söz edilmesi ileri sürülen savı desteklemektedir. Ayrıca tezkirenin tamamında Veysel Karanî'ye birçok yerde atfın yapılması tezkirenin bütüncül olarak Üveysî ulularının hayatlarını ele aldığı görüşünü desteklemektedir.

¹³² Paris nüshasında Üveysîlik, Üveysî tarikası, Üveysî yolla terbiye ve Veysel Karanî'den bahseden diğer kısımlara örnek olması açısından bkz: [5b], [6a], [6b], [7a], [7b], [21b], [31b], [33a], [34b], [45b], [49b], [43a], [57a], [88a], [78b], [115a], [136b], [194b], [196a], [197b], [198a], [199a], [200], [208a], [208b], [209a], [200a], [210b], [279a], [280b], [321b], [332a], [332b], [331a], [333a], [343b], [344a].

Paris nüshasında evliyaların Üveysî yolla terbiye olduğunu ispatlayan bir diğer husus, evliyaların peygamber ve halife gibi ulu zatların ruhaniyetinden terbiye almalarıdır. Bu nüshadaki, Hz. Muhammed, Hz. Adem, Hz. İsa, Hz. Musa, Hz. Davud gibi peygamberlerden, Hz. Ebubekir, Hz. Ali gibi Dört Halifeden ve Hz. Muhammed'in eşi Haticetü'l Kübra gibi sahabenin ruhaniyetinden Üveysî yolla terbiye alındığına dair aşağıda verilen örnekler bu savı desteklemektedir:

[8a](1)sirruhu'l 'azîz aḥvâllarını ayturlar ve evzâ'larını ve eṭvârlarını ve maḳâmât(2) larını beyan kıladur ḥazret-i H'âce Uveys Karenîniñ âftâbları (3) uçup 'âlemdin ötgendinkén H'âce 'Abdullâh-ı Yemenî cemî' meşâyıḥ (4) larınıñ başlarığa kerâmâtlarınıñ sâyesini salıp ol meşâyıḥ (5) niñ uluğu ve muḳaddemi boldılar ol H'âce 'Abdullah Yemenî 'ilm-i zâhirde (9) bisyâr bâ-kemâl idiler şol Ḥazret-i Mūsâ peygâmberdin terbiyet tafip (10) Uveys bolup idiler şol Ḥazret-i Mūsânıñ zuhûrları hem (11) bar édi amma be-zâhir H'âce Uveys Karenî ḳaddese-allâhu.

[32b] ḥazret-i şeyḥ Celîl (11) ḥazret-i Mūsâ peygâmberniñ rûḥlarıdın terbiyet tafip idiler ḥazret-i Ya'ḳûb (12) peygâmberniñ zuhûrlarıdın hem naşîbleri bar édi bu mertebe Uveys evliyâ'larnıñ uluğ (13) mertebesi anıñ üçün ki éki peygâmberniñdin terbiyet tapmağlık Uveys (14) büzürglerniñ héç ḳaysılarığa müyesser bolmaydurgan.

Burada, Hoca Abdullah Yemeni ve Şeyh Celil'in Hz. Musa peygamberin ruhlarından ve Şeyh Nizameddin'in ise Hz. Davud Peygamberin ruhaniyetinden terbiye aldığı görülmektedir:

[41b] ma'lûm bolsun kim bu şeyḥ Nizāmeddin (kemâlga yetip) (5) ḥazret-i Dāvud peygâmberniñ rûḥlarıdın terbiyet tafip idiler peygâmberdin terbiyet (6) tapğan büzürgni Uveys didürler bu şeyḥ Nizāmeddin ḥazret-i Dāvud peygamber (7) niñ ṭariḳalarıda gâhi zevḳ ü şevḳleri ziyâde bolğanda nağme

[116a] (14) bermepdür bu bende-yi ḥakîr Ḥazret-i Âdem peygâmberniñ rûḥlarıdın terbiyet (15) tafipdur anıñ üçün bu éki şıfat sinde mevcut boldı anıñ üçün (16) dervîş ba'zıda ḳahr şıfatı birle ve ba'zısı ḳudret şıfatı birle zâhir (17) boladur bir künü mescidde oturup dervîşlerge naşîhat ağaz kılip aytılar

[329b] (12) érdiler hâtifdin âvâz keldi ki ey 'Abdurrahman Ḥazret-i Ḥaḳḳ sübhân ve te'âlânıñ uluğ atını tiliñe (13) keltürüp ḥazret-i resul şallâllahu 'aleyhivesellemniñ rûḥlarıdın taleb ḳılğıl özüñniñ mürebbisi (14) ḥazret-i Uveys Kareniniñ bâṭınlarıda tilegil olar siñe rāhber bolurlar bu yolda seni ḥ'ahlârlar

[342a] atminizni sorgul andinkén bu sözünü aytgıl(13) dédiler bibi hezime bu sözünü eşitip ayttılar ki atları neme dédiler h̄vāce Hızır (14) aydılar ey ferzend men h̄vāce Hızır bu kişi şeyh ‘Abdullah Yemenīdurlar ki Uveys meşāyihniñ uluğu (15) men şubu halkniñ mürebbisi ve sen hem şubu cemaedin tā vākt keçe Hazret-i İsa ‘aleyhisselām (16) niñ rûhlari sinin zātiniñ beytū’l ünsde terbiyet kılıp aydılar bukün bizlerge (17) emri boldı ki siniñ terbiyetniñ de boladurmuz dédiler bibi hezime bu sözünü eşitip

[339b] (3) şeyh habib kaddese-allāhu sirrihu’l’azīz miñ iki yüz mürīd terbiyet kıldılar bularniñ arasidin on (4) iki mürīdni kemālige yetkürdiler on halīfe koydular özleri hazret-i ‘Alī keremullah veçiniñ rûhlaridin (5) terbiyet tapıp érdiler dilleri Hazret-i İdris peygamberniñ dillerige oħşa (6) érdi bir künü oturup érdiler ol künü pencşenbe érdi namāz peşindin kén Uveys (7) meşāyihlari hazır bolup kutubniñ libāsını alıp kelip şeyhge giydürdüler ol büzürgvār hākkıda (8) fātiha okup mübārek bādliqqılıp targāşdılar mertebeyi kutbiyyetlikleride

[357b] (9) bolğay ki Bibi Etebe Hazret-i Hadīce-i Kübrā razıallāh te‘ālā anhanıñ rûhlaridin terbiyet tapıp érdiler vallāhu ‘ālemu bişşavāb(10) kırk altıncı bābda eḥvāl ve ekvāl ve ta‘yin evzā‘ ve tefsīr ekvāl bibi fendege(11) Uveysiyye kaddese-allāhu sirruhuniñ zikirlerini beyān kılıpdurlar.

Paris nüshasının tamamı düşünöldüğünde bu örneklerin çoğaltılabileceği söylenebilir.

Üveysî yolla irşat edilme konusunda değinilmesi gereken bir husus da Hz. Hızır ile ilgilidir. Satuk Buğra Han’ın Hızır tarafından irşat edilmesi dışında tezkirenin diğer kısımlarında da Hızır’ın Üveysîlik ile ilişkilendirilebileceği görölmektedir. Aşağıdaki örnekler bunu ispatlamaktadır:

[10b] (1) hoşhāl bolup H̄vāce Uveys Qarniñiñ hizmetlerini dünyāniñ (2) āb-rūyunu āhiretniñ sa‘ādetini bilip yegirme beş yıl hizmetleride (3) bolup hizmet-i şāyeste becā keltürüp kemālga yettiler yegirme altıncı yılda (4) H̄vāce Uveys Qarnī dünyāyı dārū’l fenādın dārū’l beqāga rihlet kıldılar yetmiş (5) miñ firışte âdem şüretide kelip şeyh ‘Abdullahni imām kılıp H̄vāce Uveys (6) Qarniñiñ namāzlarını ötep hazret-i Hızır peygamberniñ ‘ibādet kılğan (7) şavma‘alarıda defn kıldılar şeyh ‘Abdullah üç kün H̄vāce Uveys Qarnī (8) niñ ser-i hākleride olturdular üç kündin kén H̄vāce Uveys Qarnī (9) beşāret berdiler.

[50b] özleri Hızır peygamberniñ bātınlarıdın terbiyet tafıp kemālige yetip Uveyslik (13) tarīkasıda bolup idiler Dâvûd peygamberniñ rûhlarıdın hem nazar tafıp (14) idiler ammâ bu ‘azîz tarīhge yüz toksanda bu ‘alemge vücûdge kelip idiler seksen.

[132a] Hâzret-i H‘āce Hızır ‘aleyhi’s-selâmdın dîn ta‘lîm . . . irâdetniñ (17) huṭbesini ta‘lîm berdiler andın kén büzürgvâr bu éki dervîşdin [132b](1) sordular ki neçük boldım men Uveys irdim bu zamānda mürîdlerdin (2) qavl almaqnı ihtiyâr kıldım qaysı cemā‘âtdin boldım Hâzret-i H‘āce (3) Hızır ‘aleyhisselâm ol meclisde hâzır boldılar şol zaman ayttılar ki ol (4) dervîşge ki Uveys bolsa âhîr mürîd terbiyet kılsa kıyâmet künü amennâ ve şaddaḡnâ (5)bolğanda qavl almağan Uveysler qavl alğan Uveyslerge şubu dervîşlikde (6) nizâ‘ ve münâḡaşa kılıp Uveysdin her birleri sizler biziñ cemā‘âtdındurlar.

[114a] Haşim ibni (5) Uveysdir erdiler olarnıñ maḡâm mertebesi bülend irdi ol ‘azîz (6) büzürgvârniñ kelgenleridin haber aldılar çirâkı H‘āce Hızır ‘aleyhi’sselâm (7) bu ‘azîzge haber berip aydılar.

Bu örnekler, Üveysîlik ile Hz. Hızır arasında doğrudan ilişki kurulduğunu ortaya koymaktadır.

Tezkire ve Üveysîlik ilişkisinin görülebileceği bir başka kanıt ise, tezkiredeki Üveysîlik ile ilgili sözcüklerdir. Ayrıca Üveysîlik’in tarikat olup olmadığı meselesi de yine tezkireden örneklendirilen “Uveyslik tariki”, “Üveyslik tarikası”, “Üveys büzürglerinin tarikaları”, “Üveys tarikası heme tarikaların”, “Üveys meşayihlerinin tarikası”, “bu tarika” ifadelerinden hareketle yorumlandığında bugün anlaşılan anlamda olmasa da Üveysîlik’in Orta Asya’da bir tarikat bir başka ifadeyle ilahi yol olarak görüldüğü çıkarımında bulunulabilir. Fakat burada kullanılan tarikat kelimesinin dinî kurum anlamından ziyade sözlük anlamındaki “yol” anlamında kullanıldığı kanaati gerçeğe daha uygun gözükmemektedir.

[10a] (1)hâzret-i Mūsāniñ rûḡ (2) ları şeyḡ ‘Abdullahnı nihâyetsiz terbiyet kıldılar yette yarım yıldınkén (3) beşâret berdiler ki ey şeyḡ ‘Abdullah señe maşlaḡat şubu ki H‘āce Uveys-i Ḳarnî (4) niñ hizmetlerige barḡıl olarnıñ ‘ömürleri tenezzülde tā âhîr-i ‘ömrleriḡaca (5) kesb-i kemâlat ḡaşıl kılıp da eger çendî ki men seni terbiyet kıladur men ammâ men bu ‘âlem (6) din ötgendin kén señe Uveysliḡniñ tarīḡını körsetkeli bir Uveys (7) bolğan bir zâhir pîr lâzım tā anı ki señe bir yol rûşen bolup kâr ma‘lûm bolḡay(8)dép ruḡşat berdiler Şeyḡ ‘Abdullah hâzret-i Mūsāniñ ruḡşatları birle (9) H‘āce Uveys Ḳarnîniñ hizmetlerige müşerref bolup ötgen aḡvâllarını (10) ‘arz kıldılar H‘āce Ḳarnî

vilāyetleri birle ḥazret-i Mūsānıñ beşaret (11) bergenlerni bildiler H'āce 'Abdullahnıñ sözünüñ fehvāsıdın kıl berip (12) hizmetlerige kelgenlerini ma'lūm kılıp ayttılar.

[18a] dēp bu tezkireni cem' kılındı çünki olarnıñ du'aları müstecāb (11) ammā ma'lūm bolsun kim her kişige mertebe-i a'lānı qaşd kılıp Uveys (12) büzürlerniñ tārīkalarıda boluşunu ihtiyār kılıp olarnıñ (13) yollarığa qadem qoysa şubu tezkireniñ içdeki sözge muvāfiq (14) bolup mütālā'a kılıp özi birle hemrā kılsa elbette yol gālaṭ (15) kılmay Uveys büzürlerniñ silsilelerige dāhil bolup şular [18b] (1) yörügen yolnı tunur ya'nı Ḥudānıñ dergāhıdaki pinhān rahmetniñ (2) ḥazānesini tafip şubu büzürlər tafğan devlet-i ebedini ve sa'adet-i (3) sermedini tafur şubu sebebdin şubu kitāb içdeki büzürlər (4) Uveys tārīkasını heme tārīkalarınıñ obdānı ve efzāli turur çünki Uveys (5) lik tārīkasıda riyāzet meşakḳat tola her yerü ki riyāzet ve meşakḳat (6) toludur maḳām-ı mertebe Ḥudānıñ rahmeti şunça toludur pes her derviş (7) Uveyslik tārīkasını ihtiyār kılıp qadem koyup riyāzet tartıp elbette (8) maḳām-ı a'lāğa yetür Ḥudānıñ dergāhıdaki ḥaḳīkatnıñ ḥazānesini (9) tafip Ḥudānıñ serāseridin ḥaberdār bolupdur .

[50a] (16) Uveyslik tārīkasında 'ilm-i bāṭın örgettiler altı yüz kişini ehl-i zāhiridin (17) dānişmend kıldılar toḳuz yüz kişini ehli ma'nı kıldılar ammā bu yegirme yılınıñ içide zāhir

[91a] (16) bizniñ Uveys meşāyihlarınıñ tārīkası şubu ki mürīd zāhir 'ālemde pīrini körmey (17) 'ālem ervāḥda pīrdin terbiyet tafadurlar ammā men señe 'ālemi ervāḥdın [91b] (1)'ālemi zāhirge kelip özümni körsetim dipandın kén köñlünni hoş tutup (2) himmetiñni bülend kılıp öz ḳarınıkda sa'yi gūşış kılıp murādıñğa yetgey sen dediler (3) şeyḥ Mes'ūd pīrlerniñ naşīhatlarını be-cān-i dil ḳabūl kılıp sünnet-i Mekkege (4) ornıda bildiler andınken fātiḥa iltimas kıldılar fātiḥa okuḡandın kén (5) küstāhlıḳ tillerini açıp ayttılar ki ey büzürgvār 'acāib ve ḡarāib işge sizlerniñ (6) bā-bereketleride bar erdi men müşāhide kıldım ve līkin sizlerniñ aḥvāl aḥvāl (7) keyfiyyetleridin sormadım ki neçe aydı Ḥudā-yı te'ālā sizlerge neme kıldı şeyḥ ḳaddese(8) Allah te'ālā tebbesüm kılıp ayttılar ki ey Mes'ūd Allah te'ālā Ḥazret-i Sulṭān Uveys Ḳaranīge (9) neçege ata kılıp erdi miñe hem şundaḡ ata kıldı andınken büzürgvār aydılar.

[107a] (1) yıl bu tārīka birle öttü kırk yıldın kén bir lengeri bina kılıp ḥalkğa aş nān (2) berişge meşḡulluḳ kılıp on yıl lengerdārlıḳ kıldılar Uveys meşāyihlerniñ (3) tolalarını ol büzürgvārını uluḡlap ol lengerdin seyr bolur erdi (4) bu büzürgvārınıñ maḳām mertebe ve kerāmātları bī-nihāyet erdi Uveys meşāyih (5) serdārları erdiler ol sebebdin büzürgvārğa tāc evliyā' resūl meşāyih (6) atadılar.

Üveysilik'in tarikat olup olmadığı meselesi tartışmalı bir konu olup, Baldick'in *Imaginary Muslim: The Uwaysi Sufis of Central Asia* adlı yapıtında ileri sürdüğü görüş bu tezkirede bahsedilen kişilerin bir kısmı gerçek bir kısmı da yaşamamış bir

başka ifadeyle hayali olduğuna dairdir. Baldick tarafından hayali bir cemaat olarak nitelenen Üveysîler hakkında tarihî kayıtlarda fiili bir tarikata tesadüf edilememiştir. Bu çalışmada, Tezkiredeki kişilerin gerçek ya da hayali olup olmadığı ya da Üveysîlik'in Orta Asya'da tarikat olup olmadığı meselesi gibi bir sorunun yanıtıyla değil, Üveysîlik tasavvufi görüşüyle Satuk Buğra Han arasındaki ilişkinin tezkirecilik geleneği kapsamında incelenmesi üzerinde odaklanılmıştır.

Sonuç olarak, Türklerin İslamiyet'i kabullenme ve yayma sürecinde en etkin aracın tasavvuf düşüncesi olduğu bilinmektedir. Kültürel değişim eşiğindeki Türklerin, eski ve yeni dine dair inançları tasavvuf cereyanı içerisinde senkretik bir doku oluşturarak şekillendirdiği görülmektedir. Çalışmada ele alınan Satuk Buğra Han'a dair destani ve efsanevi anlatıların tasavvufun etkisiyle Üveysîlik ile örüntülenerek menkıbevi hüviyete büründüğü anlaşılmaktadır.

Dünyanın muhtelif kütüphanelerinde *Tezkire-i Üveysiyye*, *Tezkire-i Buğrahanı* ve *Tezkire-i Satuk Buğra Han* adlarıyla kayıtlı olan tezkire hakkında Türkiye'de bunca zamana kadar metnin tamamına yönelik bütüncül bir yaklaşımla incelemenin yapılmadığı belirlenmiştir. Yapılan çalışmaların genellikle ve özellikle tezkire içerisinde sadece Satuk Buğra Han'ın hayatının anlatıldığı bölümlerin Çağatayca'dan günümüz Türkçesine aktarılarak-genellikle dilbilim açısından-incelenmesine dayalı olduğu görülmektedir. Bu yaklaşım bir başka ifadeyle metne bütüncül bakılmaması Satuk Buğra Han ile Üveysîlik ilişkisinin göz ardı edilmesine neden olmuştur.

Çalışma kapsamında Cemal Karşî, J. Baldick, R.B. Shaw, F. Grenard, İngiltere, Taşkent, İsveç ve Paris nüshası olmak üzere sekiz nüshada Üveysîlik'e dair ipuçları belirlenerek bu nüshalar kendi arasında mukayese edilmiştir. Bunun neticesinde, Paris nüshası hariç diğer nüshalardaki Satuk Buğra Han'a dair anlatılarda Üveysîlik'in doğrudan tespitinin mümkün olmadığı görülmüştür. Bu tezkirelerde Satuk Buğra Han ile Üveysîlik arasında ilişki kurulabilecek en önemli kanıt, Satuk Buğra Han'ın avda kovaladığı tavşanın Hz. Hızır donuna girerek onu irşat etmesi bir başka deyişle Üveysî yolla terbiye olmasıdır. Kısaca, Tezkire ile Üveysîlik arasındaki ilişkinin ortaya konulması sadece Satuk Buğra Han'a ait kısımların incelenmesi ve mukayese edilmesiyle mümkün gözükmemektedir.

İncelenen sekiz nüshada ise Satuk Buğra Han'ın hayatının anlatıldığı kısımlarda açıkça Üveysîlik ve Üveysîlik tarİKası gibi sözcüklere yer verilmediğı belirlenmiştir. Paris nüshasında ise baştan sona bu sözcükler etrafında evliyaların hayatından bahsedildiğı tespit edilmiştir. Özetle tezkirenin tamamı içinde Satuk Buğra Han sorgulandığında Üveysîlik ile ilişki kurulabilmektedir.

Satuk Buğra Han'ın Üveysî olup olmadığına yönelik incelenen nüshalara sırasıyla bakıldığında şu sonuçlara varılmıştır:

Cemal Karşı'de Satuk'un Hz. Hızır tarafından batını yolla irşadına tesadüf edilmemekle birlikte zahiri yolla Ebu Nasr Samani tarafından irşadı söz konusudur. Burada, "tavşanın Hızır donuna girmesi ve Satuk Buğra Han'ı irşat etmesi" gibi menkıbevi özelliğe yer verilmemesi metnin tarihî bir metin olması yahut o dönemde Satuk Buğra Han'a dair destani anlatının *Tezkire-i Üveysiyye* geleneğindeki menkıbevi anlatılar içine henüz intikal etmemesiyle de açıklanabilir.

J. Baldick'in bahsettiğı nüshada ise başta Ebu Nasr Samani ve Satuk Buğra Han olmak üzere diğler evliyaların da Üveysî yolla irşad olduğı açıkça görölmektedir. Tezkire-i Üveysîye adını taşıyan bu nüshada Samani'nin Hz. Ebubekir'in ruhaniyetinden terbiye aldığı, Satuk Buğra Han'ın ise Hz. Hızır, Hz. Muhammed ve Hz. Süleyman'dan batını yolla terbiye aldığı bilgisine yer verilmektedir. Bunun dışında onun ayrıca zahiren de Ebu Nasr Samani'den terbiye aldığı bilgisine tesadüf edilmektedir.

R. B. Shaw'ın nüshasında ise; Satuk Buğra Han'ın kovaladığı tavşanın Hızır'a dönüşmesi bir başka ifadeyle don değİştirme motifi yer almaz fakat Satuk Buğra Han doğrudan karşılaştığı Hızır tarafından irşat edilir. Bu yönüyle Üveysî yolla irşattan söz edilebilir ki diğler nüshalarda olduğı gibi Satuk'u irşat eden batında Hızır, zahirde ise Ebu Nasr Samani'dir. Bu nüshada da Üveysî kelimesine tesadüf edilmemektedir.

Grenard, İngiltere ve Taşkent nüshalarında da Üveysî sözcüğü geçmemektedir. İlk iki nüshada Satuk Buğra Han'ı batında irşat eden tavşan donundaki Hızır iken, zahirde Ebu Nasr Samani olduğı bilgisi tekrarlanır. Grenard'ın nüshasında Üveysî

yolla irşada ek olarak Samani'nin rüyasında Hz. Muhammed'i görerek Türkistan tarafına yola çıkması örnek gösterilebilir.

Yukarıda bahsedilen nüshalardan farklı olarak İsveç nüshası *Tezkire-i Ebu Nasr Samani* adını taşımaktadır. Satuk Buğra Han'ı zahirde irşat eden hocası olması yönüyle çalışmada ele alınmıştır. Ayrıca bu tezkirede Üveysîlik sözcüğü geçmektedir. Hatta Ebu Nasr Samanî'nin kendisinin Hz. Ebubekir'in ruhaniyetinden terbiye aldığı bir başka ifadeyle Üveysî olduğu bilgisine açıkça tesadüf edilmektedir. Kısaca, Satuk Buğra Han'ın zahirdeki hocası Samani bir tarikat şeyhi değildir ve kendisi de Üveysî yolla Hz. Ebubekir'in ruhaniyetinden terbiye almıştır. Tezkirenin muhtelif kısımlarının incelenmesine dayalı bu çalışmalar, tezkirenin tamamına hâkim olan Üveysîlik hakkında genelleme yapabilecek kadar bilgi verememektedir. Oysa Paris nüshasının tamamı ele alındığında bu genellemeye gidilebilmektedir.

Çalışmada esas alınan Paris nüshasında Üveysîlik sorgulandığında şu bilgiler tespit edilmiştir.

Diğer tezkirelerden farklı olarak Paris nüshasının tamamında Üveysîlik'in tezkirenin tamamına hâkim tasavvufi görüş olduğu tespit edilmiştir. Paris nüshası ile diğer nüshalardaki Üveysîlik konusundaki ortak noktaya Satuk Buğra Han'ın Hz. Hızır tarafından üveysî yolla irşat edilmesi örnek olarak gösterilebilir.

Tezkirelerin Satuk Buğra Han dışındaki bölümleri incelendiğinde ise tezkirenin tamamına Üveysîlik'in hâkim olduğu görülmüştür. Tezkire içerisinde diğer evliyaların Hz. Muhammed, Hz. Musa, Hz. İsa, Hz. Davut gibi peygamberlerin; Hz. Ebubekir ve Hz. Ali gibi halifelerin; Hz. Hatice gibi kadın sahabenin ruhaniyetinden ve tasavvufi öğretiye adını veren Veysel Karanî gibi hayatta olmayan ulu zatların ruhaniyetinden terbiye alındığı tespit edilmiştir. Bunlara ek olarak, Satuk Buğra Han dışında başkaca evliyaların da Hızır'ın ruhaniyetinden üveysî yolla terbiye aldığı belirlenmiştir.

Ayrıca Paris nüshasında Satuk Buğra Han'a, "Sultan Satuk Buğrahan Gazi ve Hz. Sultan" olarak atıfta bulunulması Satuk Buğra Han'ın kültürel değişime bağlı olarak alp tipinden ziyade eren tipinin temsilcisi olarak görüldüğü şeklinde yorumlanabilir.

Tezkire-i Üveysiyye'ye adını veren ve tezkirede evliyaları aynı düşünce etrafında toplayan Veysel Karanî'nin adının zamanla Tezkire-i Veysel Karanî olmayıp *Tezkire-i Satuk Buğra Han* olmasında ise, Satuk Buğra Han'ın şöhretinin etkili olduğu söylenebilir. Ayrıca bu durum, tezkirecilik tarihî ile açıklanması gerekli bir tartışma olarak karşımıza çıkmaktadır.

İlk defa Feridüddin Attar'ın *Tezkiretü'l Evliyası*'nda yer verilen Veysel Karanî'ye dair anlatılara daha sonraki yıllarda başka tezkirelerde de tesadüf edilmektedir. *Tezkire-i Satuk Buğra Han* adını taşıyan tezkirede ondan bahsedilmesi bu kapsamda tabii görülmelidir. Kanaatimiz, tarihî bir şahsiyet olan Satuk Buğra Han'a dair türbesi etrafında 10. yüzyılda oluşmaya başlayan sözlü kültür ortamındaki destani ve efsanevi anlatıların Orta Asya'da İslamiyet'in etkisiyle oluşan Üveysîlik kanalıyla *Tezkire-i Üveysiye* içerisine sonradan intikal ettiğidir.

13. yüzyıldan sonra *Tezkiretü'l Evliya* geleneğinin yayılmaya başladığı düşünüldüğünde Orta Asya'da tasavvufi bir cereyan hâline gelen Üveysîlik ve Üveysî velilerinin hayatlarının yer aldığı münferit tezkireler içerisine Satuk Buğra Han'a dair destani anlatıların, Üveysîlik çatısı altında menkıbevi hüviyete bürünerek intikal ettiği çıkarımında bulunulabilir. O hâlde bu durum, *Tezkiretü'l Evliya*'nın *Tezkire-i Üveysiyye*'ye, *Tezkire-i Üveysiyye*'nin de zamanla *Tezkire-i Satuk Buğra Han*'a dönüştüğü şeklinde yorumlanabilir.

Satuk Buğra Han tezkiresini inceleyen araştırmacıların tezkirede sadece Satuk Buğra Han'ın hayatına odaklanmaları, anlatının tezkirenin tamamı içinde nerede durduğunun görülmesini ve anlatının geçmişten bugüne nasıl geldiğinin bilinmesini göz ardı etmektedir. Oysa tezkirenin tamamı içerisinde ve Satuk Buğra Han'ın önemi sorgulandığında bir başka deyişle Tezkireye bütüncül bakıldığında tezkirede bahsedilen tüm evliyaları tek bir kitap etrafında birleştiren ana düşüncenin Üveysîlik olduğu, *Tezkire-i Satuk Buğra Han* adıyla kayıtlı ve bilinen çalışmanın esasında *Tezkire-i Üveysiyye* olduğu görülecektir.

Türk kültür tarihinde dönüm noktasında duran Satuk Buğra Han'ın toplumsal bellekteki yeri ve şöhreti onu “*Tezkire-i Üveysiyye*” içerisine intikal ettirmekle kalmamış zamanla tezkirenin adını “*Tezkire-i Satuk Buğra Han*” olarak değiştirecek kadar toplumsal hafızada ön plana çıkardığı söylenebilir. Böylece,

sözlü kültür ortamındaki Satuk Buğra Han'a dair anlatının tezkirecilik geleneği aracılığıyla yazılı kültür ortamına aktarılarak günümüze geldiği anlaşılmaktadır.

2.2. Satuk Buğra Han Tezkiresinde Türk Töresi

“Üze kök tengri basmasar
asra yağız yer telinmeser
Türk iling Türk törüng kim artaçı”
Orhun Abideleri (Ergin, 2011)

Türkler İslamiyet’i kabul ederek yeni bir kültür dairesine girmiş, bu durum beraberinde hayatın birçok alanında uyumlanma sürecini getirmiştir. Dolayısıyla, Türklerin asırlar öncesine dayanan ve kültürel kodlarında yer alan töreye dair unsurların bu kültürel değişim ve dönüşümden nasibini almaması düşünülemez.

Bu bölümde, çalışmada esas alınan Paris nüshası *Tezkire-i Satuk Buğra Han* başta olmak üzere, tezkirenin farklı ülkelerdeki benzer ve farklı adlandırmalarla kaydedilen toplam sekiz nüshadan hareketle kültürel değişim kapsamında Türk töresinin tespitine yönelik değerlendirmelerde bulunulmuştur. Konuyu sınırlandırmak ve sağlıklı mukayese edebilmek açısından söz konusu nüshalarda, sadece Satuk Buğra Han’ın hayatından bahsedilen bölümlerdeki Türk töresine dair kültür kodlarını barındıran ifadeler diğer nüshalarla mukayeseli olarak ele alınmıştır.

Bu bölümde, öncelikli olarak Türk kültüründe töre kavramının tarihî ve kültürel zemini hakkında bilgi verilmiş ve sonrasında ise; Cemal Karşî, J.Baldick, R.B. Shaw, Grenard, İngiltere, Taşkent, İsveç ve Paris olmak üzere sekiz nüshada Türk töresine dair tespit edilen “misafire hürmet, levirat, yemin etme/ant içme, uykuda öldürmenin namertlik olması, tuz-ekmek hakkı, ata/dede/pederlik hakkı ve olağanüstü doğum (babasız çocuk dünyaya getirmek)” başlıklı hususlar sırasıyla ve mukayeseli olarak incelenmiştir.

Türk kültüründe töre kavramı, gündelik olaylardan, devlet yönetme geleneğine kadar sosyal hayatın tüm mecralarında, sosyal yapının düzenle işlemlerini sağlayan kurallar, uygulamalar ve gelenekler bütününe karşılık gelmektedir. Ziya Gökalp’ın (1989: 8), “Türk kavminin ortaya çıkışından Müslümanlığı kabul ettiği zamana kadar geçen dönem” olarak adlandırdığı süreçte Türklerin dininin Gök

Tengri dini¹³³ olduğu bilinmektedir. Gök Tengri dininde devlet, *kut*¹³⁴ ile seçilen hakan tarafından yönetilmekteydi. Bu bağlamda, kut alan hakanın koruduğu töre de hakanın kendisi gibi kutsaldı. “Türk hakanları, kudretlerini Gök’ten alırlardı. Bu yüzden iktidar gökten yere doğru kademe kademe dağılmaktaydı” (Güngör, 2003b: 54). Türk devlet yönetme geleneğinde de ideolojinin tarih boyunca farklı kaynaklardan beslenerek kurgulandığı görülmektedir. Türklerin İslamiyet öncesinde kut, il ve töre üzerine inşa edilen bir ideoloji ile devletlerini yönettikleri bilinmektedir. Bu bağlamda, töre ve kut, Türklerin sosyal kurumlarından, devlet yönetme geleneğine kadar tüm faaliyetlerinde etkili bilişsel, düşünsel, sosyal ve kültürel bir düşünce sisteminin *yo/* haritası şeklinde yorumlanmalıdır. Böylece, kut ve töre halkın kutsal alanla dünyevi alan arasında kalan tüm faaliyetlerine yön vermiştir, denilebilir.

Karahanlılar döneminde “İl gider törü kalır” (Atalay, 2006 II: 25) kaidesi devlet ideolojisinin merkezinde yer almaktadır. “Orta Asya’da Türk ve Moğol kavimleri arasında, Mete’den Timur’a kadar binlerce yıl, esas hatları aynı kalmış töre mevcut olmuştur. Bu töre ve yasa devlet teşkilatının temelini teşkil etmiştir” (Togan, 1981b: 114). A. İnönü ise yasayı “eski Türk hakanlıklarında yürürlükte olan ve şifahi olarak nesilden nesile intikal eden törü ve kaidelerden başka bir şey olmamıştır” (İnönü, 1996b: 222) diyerek ifade etmektedir.

Bu dönemde, devletin toplumla olan ilişkisinde egemen ideolojik yaklaşımın il/yurt devamlılığından ziyade törenin devamlılığı şeklinde temellendirildiği düşünülmektedir. Bu bağlamda, töre ideolojisinin siyasi ve toplumsal bir öğreti meydana getiren, siyasi ve toplumsal eylemlere yön veren bir düşünce, inanç ve kabuller sistemi olduğu anlaşılmaktadır. Türk töre ideolojisi ekseninde düşünüldüğünde Türklerin kendi kültürlerini diğerleri karşısında geliştirmiş oldukları inanç, gelenek, görenek ve düşünce tarzlarını belirli bir sistematik düzen içinde oluşturmuş oldukları görülmektedir. Nitekim “ideoloji belirli bir topluma, döneme, toplumsal bir sınıfa özgü inançlar bütünü, toplumsal bir durumu yansıtan düşünce sistemidir” (Cevizci, 1997: 359). Bu bilgiler ışığında töreye dair ideolojinin,

¹³³ Eski Türk dinini Şamanizm şeklinde adlandıranlar karşısında Hikmet Tanyu, eski Türk dininin Monoteist yapısını dikkate alarak Gök Tengri dinini terimini tercihen kullanmaktadır. Şamanın dinî bir aktör olmasını dikkate alan H. Güngör aktörün kendisine bu dine ad vermede başvurulmasına karşı çıkmaktadır (Güngör, 1996: 34-38).

¹³⁴ Kut, mukaddes ruh anlamına gelen bir kelime olup, Türk hakanlarındaki kudsîyet ve hâkimiyet onlara ilahi olarak Gök Tengri tarafından verilmiştir (Ziya Gökalp, 1975: 45).

Türklerin kendileri dışındaki topluluklarla toplumsal ve siyasal ilişkilerinde de belirleyici olduğu söylenebilir.

Türk halk hukuku düzeninde normlar hiyerarşisinin en üstünde töreler yer almaktadır. Töre, bu sahada tüm sosyal normları kapsayan özelliktedir. Türk kültüründe töre, sözlü anayasa hükmünde kurallardır. Töre, Türk halk hukukunun yasama/norm üretme alanında oluşan tüm sosyal normları kendi çatısı altında toplayan düzenlemedir. Türk halk hukuku anlamında Türk töresi teriminin kullanılması da bu durumdan ileri gelmektedir. Bununla birlikte, töre Türk kültürü çevresinde kut anlayışıyla örüntülenmiş kurallar olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle de kaynağında tabular, din ve inançlar bulunmaktadır.

“Töre, töre düzeni devlet erki ve bağımsızlık ifade eder” (Yıldırım, 1998: 96). “Töre, evren hakkındaki sorulara cevap veren” (Çobanoğlu, 2015: 173) düzenlemeler bütünüdür. Halk hukuku düzeninin normları arasında, en kadim olanı töredir. Ü. Hassan’a göre kurucu ilke olarak töre, “belirli bir inanç sisteminin, kutsallık tasarımının somut çerçevede ifade edilmesidir” (2000: 122-130). Töre, düzen sağlama işlevini karşıladığı yarı bağımsız sosyal alanlarda, sosyal gruba üye bireyler tarafından itina ile takip ve itaat edilen katı yaptırımlı normlardır. Oğuz’un da ifade ettiği gibi, “Töre hukukunun hükümleri de tıpkı yazılı hukukun hükümleri gibi eskimekte ve buna bağlı olarak da değişmektedir. Ancak değişenin veya görece daha kolay değişenin ne olduğunu iyi kavramak ve yorumlamaları buna göre yapmak gerekir” (2012: 104).

Türk hukuk düzeni anlamında töre, sosyal hayatın tüm mecralarında düzen sağlama işlevi karşıladığı için töreye aykırı davranan toplumun lideri dahi olsa, töre uyarınca gerekli disipline tabi tutulmaktadır. “Töre, daima doğru ve adaletli olanı emrettiği için herkes baştan kabul ederdi. Çünkü töre milletin yüzlerce yıllık hayat tecrübesinden süzülmüş kaidelerden ibarettir” (Güngör, 2003b: 57). Törenin kadim zamanların hatırası olduğu, *Âşıkpaşazâde Tarihi*’nde (Yavuz ve Saraç, 2007: 118) “Kadimden töredir kardaşa kıymak, / Anayı atayı gussalı koymak” ifadeleriyle vurgulanmaktadır. “Ahlaksız kimselere töresiz, ahlaklı kimselere de töreli denilmesi” de (Ögel, 2000: 324; Tanyu, 1979: 112) tesadüfi değildir. “Bununla

birlikte Anadolu'da *yola girmek* tabiri ile kişinin töreye uygun davrandığı" (Dilçin, 1983: 249) bildirilmektedir.

Törünün malzemesi, Orta Asya cemiyetinde içtimaî –siyasî düzende hâkim olan örfî hukuktur, *Yosun/yusundur*. Fakat yosun/yusun, kurucu kağanın iradesi ile törü halini alır. Türk devlet geleneği içinde törünün o kadar ehemmiyetli bir yer tutması, onun kabileler arasında çok titiz bir şekilde gözetilen hukuka dayanmasından ileri gelmiş olmalıdır (İnalçık, 2012: 16).

"Eski Türklerde töre olarak adlandırılan hukukun üç kaynağı vardır: Bunlardan ilki halktır. Halkın örf ve âdetlerinden oluşan hukuka "yusun" denilmektedir. İkincisi kurultay bir başka ifadeyle beylerin kararlarıdır. Son kaynağı ise kağandır.¹³⁵ Kağanın yasama çalışmaları sırasında oluşan düzenlemelerdir. Bu üç kaynağın birleşmesiyle töre oluşmaktadır" (Cin ve Akgündüz, 1990: 56). Töre normunun normatif değeri Türk toplumunun din ve inançları ile ahlak ilkeleridir.¹³⁶

Törenin en etkili olduğu alan hukukun anayasal alanı, devlet yönetme geleneğidir. Törenin devlet geleneğinde önemli bir alanı işgal etmesi kadim zamanlarda törenin atalar tarafından konulmuş olmasından ileri gelmektedir. Türk devlet geleneğinde Tanrıdan gelen kut yetkisinin kağanlara getirmiş olduğu sorumluluklardan biri de adaletli bir "törü/töre" koymalarıdır. Orhun Abidesi'ne göre Köktürk Devleti'nin kurucusu Bumin Kağan tahta oturunca "Türk milletinin ülkesini, törüsünü edivermiştir" (Ergin, 2011: 9). Bilge Kağan da bu yönde kut alarak tanzim etmiş olduğu törü'sünün devletin bekası için önemini şu cümleleriyle belirtmektedir: "Yukarda tanrı basmasa aşağıda yer delinmese, Türk Milleti ülkeni törünü kim bozar" (Ergin, 2011: 9). Aynı düşünceye Oğuz Kağan destanında¹³⁷ da tesadüf edilir. Burada iktidar ve kut ilişkisi konusunda E. Ölçer Özünel şunları ifade eder: "*Kut* yani yaşam özü, hem gök hem de yer aracılığıyla alınabilmektedir. Dolayısıyla Oğuz Kağan ağaçtan gelen kızla evlenerek yer *kutunu* da alır. Gök tanrı tarafından gök *kutu* verilirken yer *kutunu* veren yer tanrıçası idi" (2014: 13). "Oğuz Kağan'ın tam anlamıyla hem kendi psişik iktidarının merkezinde hem de *kut* kavramı ile tanımlayabileceğimiz üç boyutlu iktidar anlayışı bağlamında siyasal, örfi ve tanrısal

¹³⁵ Köktürklerde Kağanlık süreci hususunda kapsamlı bilgi için bkz: (Yıldırım, 1991: 519-530).

¹³⁶ Töre zamanla *örf* adı altında İslam hukuku normlarına eklenmiştir. Bu bağlamda töreden kaynağını alan bir hukuk normu olan örf, "örf-i âdet" "örf-i ma'ruf" veya sadece "âdet" yapısal olarak töreden farklıdır. Örf, töre normlarının İslam hukukuyla çatışma arz etmeyen bölümüdür. İslam hukukunun egemen hukuk olduğu dönemde, Türk töresinin yarı bağımsız alanlarda geçerli sosyal hukukî varlık statüsünde olması, Türklerin devlet içinde önemli pozisyonlarda bulunması, kalabalık bir kitleden oluşması, Müslüman olmaları İslam hukuku ve Türk töresi hukuk düzenleri arasında uzlaşmayı zorunlu kılmıştır.

¹³⁷ Oğuz Kağan Destanı için bkz: (Sakaoğlu-Duymaz, 2002: 218-250).

iktidarı yansıtabilen uygarlaştırıcı bir kahraman olduğu düşünülmektedir” (Ölçer Özünel, 2014: 19). Bu açıdan Satuk Buğra Han’ın da bir kahraman olarak kut almasında onun “siyasi, örfi ve tanrısal” iktidarından söz edilebilir.

Töre sözünün geçtiği bir diğer kaynak *Divanü Lûgati’t Türk*’tür. Burada töre, “evin en önemli yeri ve sediri” (Atalay, 2006 III: 221) anlamındadır ve bazen bu yere “tör”¹³⁸ de denildiği kaydedilmektedir. Törü kelimesi ise görenek, âdet anlamıyla verilmektedir. Törenin kadimliğine gönderme yapılarak “El kalır törü kalmas (İl bırakılır töre bırakılmaz)” (Atalay, 2006 II: 25) atasözü zikredilmektedir. *Divanü Lûgati’t Türk*’te yine törenin halk tarafından gönüllülük esası ile benimsendiğine vurgu yapılarak “Kuç eldin kirse törü tünğlütin çıkar (Zulüm kapıdan girerse töre bacadan çıkar)” (Atalay, 2006 III: 120) atasözü kaydedilmektedir. Son olarak törenin yurt içinde düzenin temeli olduğu ifade edilerek şu sözle örnek verilmektedir: “Endik kişi tetilsün / El törü yetilsün / Toklu böri yetilsün / Kadhgu yeme sawılsun (Şaşkın kişi ayrılısın / Yurda düzen yayılsın / Kurtla kuzu beraber güdülsün/ Keder bizden uzaklaşsın)” (Atalay, 2006 III: 120). *Kutadgu Bilig*’te de “İdi edgü beglik takı edgürek törü ol anı yoritgu kerek (Beylik ne iyi bir şeydir / Fakat daha iyi olan töründür ve onu doğru uygulamak gerekir)” (Arat, 2007: 59) ifadeleri de törenin sözlü kültüre yansımaları olarak gösterilebilir.

Sait Başer, *Kutadgu Bilig*’de Kut ve Töre¹³⁹ adlı yapıtında kut’u şöyle tanımlar: “Kut, kavramsal yönüyle soyut, ortaya çıkardığı belirlemeler açısından ise somut bir karakter taşımaktadır. Asıl özü bakımından fenomen nitelikli bu kavram, tecellileriyle zengin bir fenomen dünyası yaratmaktadır” (Başer, 2015: 81). “Töre’nin sıradan bir kanun olmadığı, töre’de, Tanrısal düzen-türeyiş sistemi anlamı esastır. Onda devlet hukuku manası da vardır” (Başer, 2015: 108-109). *Kutadgu Bilig*’de “Kılıksız törü öngdi bilmez kişi/Kişike katılsa itilmez işi” bir başka ifadeyle “Usül, adap ve erkânı bilmeyen kimse insanlara katılırsa, işinde muvaffak olamaz” (Başer, 2015: 110) ifadeleri yer almaktadır/ifadelerine yer verilmektedir.? Tüm bu örneklerden hareketle kut ve törenin Türklerin kültürel kodlarında birbiriyle ilişkili iki kavram olduğu, yazılı ve sözlü kültür ürünlerinden açıkça anlaşılmaktadır.

¹³⁸ Çobanoğlu’na (2004: 33-44) göre, Evin başköşesi anlamında “tör” kelimesi, Türk halk kültüründe anlam yaratmak bağlamında detaylı olarak ele alınmış ve mezkûr çalışmada görelî göçer evli yapıdan yerleşik hayata geçiş sürecinde “tör” kelimesinin başköşe olarak kullanımı atasözlerinden hareketle değerlendirilmiştir.

¹³⁹ *Kutadgu Bilig*’de töreyi temsil eden Küntogdı, kut’u temsil eden de Aytoldı’dır. (Başer, 2015: 23) Kut ve töre hakkında kapsamlı bilgi için bkz: (Başer, 2015).

Türk töresinde vatana veya emanete hıyanet etmemek,¹⁴⁰ evlilik dışı cinsel yakınlaşmalardan uzak durmak¹⁴¹, sorumluluktan kaçmamak, anne, babaya, ataya hürmet etmek¹⁴², iltica edeni veya kendisine sığınanı düşman bile olsa teslim etmemek, bir aile ile iki kere hısım olmamak, iki düşman aile arasında barışı tesis etmek için kız alıp vermek, aman diyene merhamet göstermek¹⁴³, kılıç kaldırmamak, eğilen başı kesmemek¹⁴⁴, tuz ekmek hakkını gözetmek¹⁴⁵, komşunun namusuna yan gözle bakmamak, akrabayı öldürmemek¹⁴⁶ gibi başlıca hususlar Türk töresine dair örnekler olarak gösterilebilir. Bu hususların, toplumsal bellekteki izdüşümlerini hem sözlü ve yazılı kültürde hem de örfi ve hukuki yasa ve yaptırımlarda görmek mümkündür. Çalışma kapsamında ele alınan Satuk Buğra Han tezkiresinde töreye dair bu hususlardan tespit edilen “misafire hürmet, levirat, yemin etme/ant içme, uykuda öldürmenin namertlik olması, tuz-ekmek hakkı, ata/pederlik hakkı, olağanüstü doğum (babasız çocuk dünyaya getirmek)” konuları, töredeki kültür kodları ekseninde mukayeseli olarak ve sırasıyla aşağıda ele alınmıştır.

Türklerde misafir algısı ve Satuk Buğra Han’a dair anlatı, İslamiyet’in kabul edilmesiyle törenin misafir ağırlama ile ilgili alanında tecrübe edilen kültürel değişimin izlerini taşımaktadır. Türklerin akla gelen millî ve karakteristik başat özelliklerinden biri misafirperverliktir. “Türk töresinde ve geleneğinde misafiri iyi karşılamak ve ağırlamak, güler yüz göstermek ve onu memnun etmek her Türk insanı için önemli ve zorunlu bir görev sayılır” (Özen, 2014: 74). Türk kültüründe

¹⁴⁰ Türk töresinde vatana ihanetin cezası ölüm olarak belirlenmiştir. Dede Korkut Kitabı’nda Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyu’nda kırk namerdin Dirse Han’a söyledikleri şu sözler bunun açık delilidir: “... Akan turı sularından harbe kiçe, arkurı yatan Ala Tağdan teber aşı, hanlar hanı Bayındıra haber vara, Dirse Han oğlu şu asıl bidat işlemiş diyeler, ...öldürsene” (Ergin, 2009: 83-84; Gökyay, 2009: 88).

¹⁴¹ Nardaniye Hanım masalında, babası Nardaniye’nin evlilik dışı hamile kaldığı düşünerek onu ormana terk eder. Masalda bu durum şu şekilde geçmektedir: “Kızın hâli değişir, gün günden karnı şişer. Kadın ebeler gösterir. Kocasına der ki bir gün: Ah yahu, o gün ben senin sözünü dinlemedim, kızı kira gezmeye gönderdim. Herhâlde birine kanmış, gebe kalmış... Adam da pek namuslu imiş. Bu iş pek gücüne gider...” (Boratav, 2009: 115).

¹⁴² Türk töresinde ataya hürmetsizliğin cezası ölümdür. Dede Korkut Kitabı’nda Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyu’nda kırk namert’in şu sözleri bu bağlamda değerlendirilmelidir: “...Ağ sakallı kocanın ağzın söğdi, öldürsene”, “Ağ pürçekli karınun südin tartdı öldürsene” (Ergin, 2009: 83-84; Gökyay, 2009: 29).

¹⁴³ Kuşak namustur. Namusu kılıç kesmez. Boynuna kuşak bağlayıp teslim olana ceza verilmez (Koşay, 1938: 129).

¹⁴⁴ Aman diyene kılıç kalkmaz, eğilen baş kesilmez atasözleri Türk töresinin sözlü kültür ortamındaki tezahürleridir. Bu bağlamda, Dede Korkut Kitabı’nda Kam Büre Beg Oğlu Bamsı Beyrek Boyu’nda Bamsı Beyrek’in Yalancı Yaltacık’u başışlaması “aman diyene kılıç kalmaz” töresinin sözü geçen boydaki yansımasıdır. “... Yalancı oğlu Yaltacık gördü kim yanar, sazdan çıkıdı. Beyregün ayağına düşdi. Kılıcı altından geçdi. Beyrek dahı suçundan geçdi” (Ergin, 2009: 151; Gökyay, 2009: 88).

¹⁴⁵ Tuz ekmek hakkı, “Türkler arasında bir yemin ve namus sözü hükmündedir. Tuz ekmek hakkına hürmetsizlik en büyük fenalık ve ahlaksızlıktır”. Tuz ekmek hakkı deyimi üzerine daha fazla bilgi için bkz: (Elçin, 1988: 379; Öztelli, 1959: 1938-39).

¹⁴⁶ Türk kültüründe akraba öldürmemek kuralı bir töre normudur (Çobanoğlu, 2015: 179). Buna karşılık Türk kültüründe kimi kan davalarının akrabalar arasında olduğu görülmektedir. Bu bağlamda töre yaptırımının gelenek yaptırımına dönüştüğü görülmektedir (Tezcan, 1981: 51). Kültürün gelişmiş evrelerinde bu tip yaptırımdan aile üyeleri dışındaki akrabaları kapsamış olması ihtimal dâhilindedir.

misafire hürmet etmenin, onu hakkıyla ağırlamanın törede mevcut olduğu sözlü ve yazılı kaynakların izinden tespit edilebilir.

Gelen misafirin karşılanması, Türk kültüründe âdeta ritüeli andıran uygulamalar ile olur. Misafir, ev sahibi tarafından kapıda karşılanır, içeriye buyur edilir, eldeki imkânlar neticesinde en iyi şekilde ağırlanır ve giderken tekrar kapıya kadar geçirilip uğurlanır. Kutsal bir görev gibi yapılan tüm bu uygulamalarda İslamiyet ile birlikte eski Türk örf ve âdetlerinin etkisi göz ardı edilemez. Yüzyıllardır süregelen misafirlik anlayışı başta yazılı eserler olmak üzere sözlü geleneğe de yansımıştır (Altunbay, 2016: 360).

“Geleneksel Türk misafirlik anlayışının geçmişi İslamiyet’in kabulünden çok daha eskiye dayanır. Türk halk kültüründe geleneksel misafirliği ve bununla birlikte kapıya gelenin geri çevrilmediğini anlatan en güzel deyimlerden bir tanesi “Tanrı misafiri” deyimidir” (Altunbay, 2016: 360). Tanrı misafiri ifadesi Türk-İslam düşüncesinin senkretik dokusu olarak okunabilir.

Bununla birlikte evlerde var olan misafir odaları, misafir takımları hatta çok ince birer ayrıntı olarak kabul edilecek olan misafir havlusu, misafir terliği gibi özel eşyalar da aynı düşüncenin bir sonucudur. Tanrı misafiri deyiminin yanı sıra “*Misafir kısmeti ile gelir. Konuk gelen eve kut gelir*” atasözleri kültürel bir zenginlik olan misafirperverliğin kutsallığına işaret etmektedir. Bununla birlikte Alevi-Bektaşî geleneğinde “Mihman Ali’dir” sözünün ayrıca ele alınması gerekmektedir. Bu söz Alevi- Bektaşî geleneğinde gelen her misafirin Hz. Ali gelmiş gibi kabul gördüğünü belirtmektedir. Bu açıdan, Türk kültüründe önemli olan misafirperverlik, sadece geleneksel bir uygulama olarak düşünülmemeli ve dinî inançtan etkilendiği göz ardı edilmemelidir (Altunbay, 2016: 360).

Orhun Kitabesinde “Türk milleti az idi çoğalttım, açtı doyurdum, çıplaktı giydirdim, kuşattım” (Ergin, 2000: 7) diyerek, Türklerin yardımseverlik ve cömertlik konusundaki hassasiyeti vurgulanmaktadır. Yine benzer bir şekilde Dede Korkut (Korkut Ata), Dirse Han'ın attan, deveden ve koçtan kestirerek iç Oğuz ve Dış Oğuz beylerine büyük toy (ziyafet) verip, açların doyurulmasını, çıplakların giydirilmesini ve borçlarının ödenmesini ister. “Günlü yoksul olan kimse güç ile bay olmaz” (Ögel, 2001: 406) deyimini de Türklerin töresinde cömertlik ve misafirperverliğin önemini ortaya koymaktadır.

Divan-ı Lügâti't Türk'te “Uma kelse kut gelir” bir başka ifadeyle “Misafir gelse kut gelir” ifadesi bu düşüncenin bir tezahürüdür. “Konuk, bir kutluluk ve uğur işareti olarak sayılmış; her topluluk veya ailede konuk için bir konukluk, bir başka ifadeyle konuk evi yapılmıştı. Bazen de konuk gelince ona yeni bir otağ dikilmişti” (Ögel,

2001: 315). *Kutadgu Bilig*'de geçen "Yatıg yarlıkagıl içür bir yigü: Ümeg edgü tutgil ay bilge bügü/ "Yabancıнын kusurunu bağışla, onu yedir ve içir; ey âlim hâkim, misafire iyi muamele et" (Arat, 2007: 64) ifadesi de yine misafire verilen önemi ortaya koymaktadır. Misafire verilen öneme dair kültürel kodun yer aldığı bir diğer eser *Kitab-ı Dede Korkut*'tur. Eserin mukaddimesinde kadın tiplerinden bahsedilirken, "Dede Korkut dilinden ozan der: Karılar dört türlüdür. Birisi solduran soptur. Birisi dolduran toptur. Birisi evin dayağıdır. Birisi de ne kadar desen bayağıdır" (Ergin, 2009: 76; Gökyay, 2009: 22). Misafire hürmet edip etmeme konusunda kadınların değerlendirildiği görülmektedir: "Ozan, evin dayağı odur ki kırdan yabandan eve bir misafir gelse, kocası evde olmasa, o onu yedirir, içirir, ağırlar azizler gönderir. O Âişe, Fâtıma soyundandır hanım. Onun bebekleri yetişsin. Ocağına bunun gibi kadın gelsin" (Ergin, 2009: 76; Gökyay, 2009: 22). Diğer bir kadın tipi de ne dersin bayağıdır: "Uzak kırdan yabandan bir edepli misafir gelse, kocası evde olsa, ona dese ki: kalk ekmek getir yiyelim, bu da yesin dese, pişmiş ekmeğin bekası olmaz, yemek gerektir; kadın der: Neyleyeyim, bu yıkılacak evde un yok elek yok, deve değirmeninden gelmedi der. Ne gelirse benim kalçama gelsin diye elini arkasına vurur, yönünü öteye kalçasını kocasına sözünü kulağına asmaz" (Ergin, 2009: 77; Gökyay, 2009: 23). Burada, olumlu ve olumsuz kadın tipinin misafiri ağırlama töresiyle ilişkilendirilerek örneklendirilmesi dikkate değerdir.

Misafire hürmet etmenin Türklerin İslamiyet'i benimsedikten sonra da devam ettiği görülmektedir. İslamiyet'in misafire verdiği önemi anlatan menkıbe aşağıda bu durumu örneklendirilmektedir:

Sultan Ahmet zamanında Turhaniye Vilayeti, Melemenîye Şehri'nde bir gece bir derviş şehre gelir. Dervîşi kimse evine misafir almaz. Ertesi sabah derviş elinde balmumundan bir sivrisinekle camiye gelir. "Ey melemenîyenin meleme ve tuli emele düşmüş alçak halkı bu zayıf kulu bir gece misafirlîğe almadınız. Şu hakirin size yadigarı olsun, gece rahat uykunuz olmasın" der. O geceden beri şehre sivrisinek dadandı. Allah'ın hikmeti misafirleri sivrisinek ısırmasın (Kahraman ve Dağlı vd. 2011, 9: 46-47).

Ögel'in de ifade ettiği gibi "Türklerin konuk ile ilgili inanışları çok eski proto-Türklerin inanışlarından¹⁴⁷ kaynaklanır. İslamiyet ile birlikte yüce bir insanlık manasına kavuşuyor" (2001: 316). Türk boylarında bu töreye dair uygulamalara

¹⁴⁷ Konuğun kendisine aş, hayvanına yem alma, atalarından gelen miras hakkıdır. Bu ikram bir ağırlama değil, zorunlu bir vazifedir. Konuk aş vermeyenler konuk tarafından dava edilebilirdi (İnan, 1998: 290; Ögel, 2001: 316).

tesadüf edilmektedir. “Misafirlere yemek vermek Kazak ve Kırgız töresine göre ikram değil, konunun ata mirasıdır. Konuk aş vermeyenler misafir tarafından dava edilebilir. Davalı, misafire aş vermediği için onun kabilesinin büyüklerine don veya at vermeye mahkûm edilir” (İnan, 1996a: 290).

Kazak Türklerinde misafirin kırkta birinin Hızır İlyas olduğuna inanılır. Bu nedenle Kazak geleneğinde eve gelen misafir kesinlikle geri çevrilmez. Misafir kabul edilmezse evin bereketi ve huzuru kaçacağına inanılır. Misafirin birincisinden olmazsa, ikincisinden mutlaka eve huzur ve bereket geleceği kabul edilir (Doğan, 2007: 30).

Ayrıca düşman bile olsa misafire hürmetin Kazak kültüründe önemli olduğu görülmektedir. “Kazak kültüründe misafir, ev sahibinin koruması altındadır. Misafir ev sahibinin düşmanı bile olsa, ev sahibi misafirine herhangi bir zarar veremez. Bu nedenle ev sahibi evine gelen her misafiri evinden gidinceye kadar ne pahasına olursa olsun korumakla yükümlüdür” (Doğan, 2007: 31). Bu ifade, Türk töresinde misafire verilen değer boyutunu göstermesi açısından çarpıcıdır. Bu durum çalışmada esas alınan *Satuk Buğra Han Tezkiresi*’nde de karşımıza çıkmaktadır. Cemal Karşı’nın bahsettiği anlatıda, Satuk Buğra Han’ın amcası Oğulçak Han, kendisine sığınan Nasr b. Mansur’a düşman olduğu hâlde misafire gösterilen ihtimamı gösterir. Bu durum anlatıda; “misafir (sığınan) kişilere gösterilen itibarı gösterdi” sözüyle şu şekilde geçer:

Bu Türklerin idaresi Bezir Arslan-han’ın kardeşi Oğulçak Kadir Han’a geçmişti. Oğulçak İslam elçilerinin sözlerine kulak asmazdı. Nihayet, Nasr b. Mansur ağabeyisinin yanından Kaşgar’a kaçtı. Oğulçak ona müşafir (sığınan) kişilere gösterilen itibarı gösterdi. Ona “Evine geldin, ailenin arasına girdin. Kardeşin sana zulmedecek olursa gereken vefayı gösterceğim...”dedi. Artuç (Artuk) havalisine onu vali tayin etti. Buhara ve Semerkand’tan Nasr’ın yanına kâfirler gelir giderdi. Nasr hemen hemen bütün malları ve kumaşları satın alır, Kadir-hân’a nadir şeyler hediye ederek gönlünü alırdı (Şeşen, 2001: 208-209).

Oğulçak’ın düşman bile olsa kendisine sığınan kişiye “evine geldin, ailenin yanına girdin” demesi onu koruyup kollayacağını ve onun kendisinin himayesinde olduğunun teminatı olarak yorumlanabilir. Cemal Karşı’da geçen bu bilgi, Paris nüshası da dâhil diğer nüshalarda yer almamaktadır. Özetle, kültürel değişim bağlamında misafir algısına bakıldığında, Türklerin İslamiyet öncesi kültürel kodlarında yer alan bu törenin İslamiyet’in kabulüyle oluşan metinlerde senkretik bir doku oluşturarak “Tanrı misafiri” düşüncesiyle devam ettiği söylenebilir. Satuk

Buğra Han anlatısına dair Cemal Karşı'deki tespit de bu düşüncüyü desteklemektedir.

Türk töresinde yer alan kültür kodlarından birisi de evlilik türleri ile ilgilidir. Satuk Buğra Han tezkirelerinde evlilik türlerinden kayın ile evlenme bir başka ifadeyle levirat töresine rastlanılmaktadır. Kayın ile evlenme İslamiyet öncesi Türklerin evlilik geçiş dönemi kural ve geleneklerini düzenlediği gibi, İslamiyet'ten sonraki devirlere de örf adı altında onaylanarak intikal ettirilmiştir. Satuk Buğra Han tezkirelerinde, leviratın önemle vurgulandığı görülmektedir.

“Latince kocanın kardeşi ya da kayın birader anlamındaki *levir* kökünden gelen *levirat* kelimesinin günümüz Türkçesindeki karşılığı *yengeyle evlenme* veya *kayın almadır*” (Yüksel, 2010: 2029). Levirat, “kocasını kaybeden dul kadının kocasının erkek kardeşiyle evlenmesi olayı” (Balaman, 2002: 51), “bir kadının kocasının ölümünden sonra, onun erkek kardeşlerinden biriyle evlendirilmesi geleneğidir. Bu gelenek yoluyla, dul kalan kadının çocukları baba yerli ve baba yanlı soy hattı ilişkisini sürdürebilmektedir” (Emiroğlu ve Aydın, 2003: 552). Bu bilgilerden hareketle, Türk töresinin dul kadını hane içinde tutabilmek için zaman zaman poligamiye de destek verdiği bilinmektedir. Poligami Türk sosyal hayatında teşvik edilen bir evlilik olmamakla birlikte, ölen erkek kardeşin emaneti olarak görülen dul kadının hane içinde kalması gerekliliği poligamiyi zorunlu kılmış olmalıdır. “Kayınbiraderle evlenme (Levirat); dul kadının, ölen kocasının kardeşiyle evlenmesi. Eğer kayınbirader evliyse, yengesini kuma olarak alır. Böylece kayınbirader, ölen kardeş adına çocuk sahibi olur ve yengesinin bakımını güven altına alır. Bu âdet özellikle atalar ibadetinin görüldüğü yerlerde ve Yahudilikte de vardır” (Örnek, 1971a: 134). “Türklerde, ölen erkek kardeşin dul kalan zevcesi ile veya dul fakat genç ve çocuksuz üvey anne ile evlenme şekli mevcuttur” (Kafesoğlu, 1997: 220). “Kardeşi ölenler, kardeşlerinin dul karısıyla evlendirilirlerdi” (Ögel, 2001: 93). “Kadın gençse, kocasının ölümü durumunda baba evine dönmek ya da koca evinde kalmak kararını kendisi verir. Koca evinde kalmışsa, koca tarafından bir erkekle evlendirilmektedir. Kadının çocukları yetişkinse baba evine dönmeyip, koca evinde çocuklarıyla birlikte kalır” (Tezcan, 2008: 70). Leviratın, kültürel görelilik çerçevesinde uygulanageldiği örnekler dikkate alındığında akrabalık terminolojisi içinde ölen kardeşin karısı ve eş adayları arasında yakınlık

derecesinin yorumlandığı anlaşılmaktadır. Böylece, kimi çevrelerde ölenin ağabeyi, dul kadının da ağabeyi olarak tanımlandığından taraflar arasında nikâhın akraba terminolojisi ile yasaklandığı görülmektedir. “İnanca göre, gelin koca evine geldiğinde, kocasının büyük kardeşlerini ağabey, küçüklerini de adlarıyla çağırmıştır. Ağabey dediği büyük kayınbiraderler, gelinin gerçek ağabeyi kabul edileceğinden nikâh düşmez inancı yaygındır. Ne var ki ülkemizin Batı bölgelerinde böyle bir ayırım söz konusu değildir” (Poyraz Tacoğlu, 2011: 118). “Anadolu’da ölen adamın karısıyla asla büyük kardeşin evlenmemesi töredir, ancak ölen kocasının küçüğü olan biraderi ile evlenebilir” (Balaman, 2002: 51). Böylece, dul kadının eşinin sağlığındaiken kendisine abi olarak tanımlanan erkeklerle evlenmesinin akrabalık terminolojisi ile yasaklandığı anlaşılmaktadır.

Türkler evlilik kurumunu şekillendiren ve düzenleyen törelerinde İslamiyet’ten önceki devirlerde de baba yanlı soydan gelen çocukların hane içinde tutulmasına itina göstermişlerdir. Bu bağlamda, dul kadının çocuksuz da olsa, ölen kardeşten emanet, yadigâr kaldığı inancıyla değerlendirildiği kaydedilmektedir. “Hunlarda, aile soyunun korunması için babası veya büyük kardeşi ölen genç, onlardan kalan dul ve yetimleri yanına alırdı. Çünkü onlar kendi soylarından birinin bile gidip kaybolmasına tahammül edemezlerdi” (Ögel, 2001: 242). “Ölen kardeşin çocuklarının ve dul eşinin sahipsiz kalmasına törede izin verilmiyordu” (Ögel, 2001: 244). “Böylece, ailenin üyeleri arasında ben ölürsem karım, çocuklarım ne olur diye bir endişe bulunmuyordu. Kendisine bir şey olduğu takdirde çocuklarına ve dul eşine kimin bakacağı töre tarafından belirlenmişti” (Ögel, 2001: 245). “Levirat âdetleri Hiyungnular arasında yaygındır” (Eberhard, 1996: 30) “Görülebileceği üzere levirat, tarihî kaynaklarla¹⁴⁸ sabittir. Oğuzlar arasında bir adam ölür, arkasında karısı ve çocukları kalırsa öz anası olmamak kaydıyla büyük babasının dul karısıyla evlenir” (Şeşen, 1995: 36).

MÖ III. yüzyılda Hunlara kadar takip edebildiğimiz levirat evliliğinin Hunlardan sonra kurulan bütün Türk devletlerinde ve tarihte var olan Türk topluluklarının hemen hemen hepsinde uygulandığı ve hatta bugünkü Türk toplumlarında da varlığını sürdürdüğü ortadadır. Bugüne kadar üzerinde pek fazla durulmayan Timurlular da bu evliliği en çok uygulayan Türk hanedanı olarak karşımıza çıkmaktadır (Yüksel, 2010: 2052).

¹⁴⁸ Levirat geleneğine örnek olarak; “Göktürklerde 600 yılında tahta çıkan Çimin Kağan’a 敝民可汗Çin’den eş olarak gönderilen Yi Cheng Hatun’un 義城公主durumunu gösterebiliriz. Çimin öldükten sonra oğlu Şibi Kağan’la 始畢可汗 evlenen Yi Cheng Hatun; o öldükten sonra da Şibi’nin kardeşi Çu Luo Kağan’la 處羅可汗evlenerek levirat geleneğini yerine getirmiştir” (Kapusuzoğlu, 2015: 516).

“Kırgızlar ve Kazaklar gibi bugünkü Orta Asya Türk halklarında görülen levirat evliliğinin izlerini Kırgızların Manas Destanı ve Kazakların Kız Çibek Destanı’nda açık bir şekilde görülmektedir” (Yüksel, 2010: 2038). Kırgızlarda çok eskiden beri süregelen levirat hakkında Dıykanbayeva şunları nakleder:

Levirat Kırgızlar arasında yaygındı. Levirat Kırgız Türkçesinde Amangerlik, Kazak Türkçesinde Amengerlik, Türkmen Türkçesinde Dakılmak olarak geçmektedir. Levirat, kocası ölmüş kadını kocasının erkek kardeşi ile evlendirme türüdür. Kırgızlarda dul kalan kadını alacak kayın, ölmüş kardeşinden küçük olmalıdır. Çünkü kocanın büyüğü gelin için kayın baba yarısıdır. Baba ölürse onun yerine ağabey kalır ve baba görevini üstlenir, geriye kalan küçükleri korur, kollar. Bu gelenek göçebe hayat yaşayan bütün Türk boylarında çok yaygın bir gelenektir. Bütün Türk boylarında olduğu gibi Kırgızlarda da ölmüş adamın eşinin baba evine dönmesi hoş karşılanmazdı. Bu gelenek Kırgız destanları başta olmak üzere diğer edebî eserlere de konu olmuştur (2013: 135).

Manas Destanı’nda¹⁴⁹ kahramanların ölümünden sonra geride kalan eşlerle evlenme geleneği karşımıza çıkmaktadır. Manas’ın ölümünden sonra Kanıkey erkek çocuk doğurduğu için kayınbiraderleri ile evlenmez. Ne var ki kız çocuğu annesi olan Akılay kayınbiraderi Abeke ile evlendirilir. Akılay şöyle der: “Balalı kadın olsa, balasını er yetiştirir, balası yok baykuşun. Akıl ile doğan Abeke gizlice gelip söz kessin” (Yıldız, 1995: 396) demektedir. Bu durum soyun devamıyla ilgili olup bu yönüyle Yahudilikteki¹⁵⁰ levirat uygulamasına benzemektedir.

Sözlü ve yazılı kaynaklardan elde edilen bu bilgiler leviratın geçmişten günümüze kültürel kodlarımızda mevcut olduğunu ortaya koymaktadır.¹⁵¹ İslamiyet’i kabulüyle de birlikte bu törenin Türkler arasında devam ettiği görülmektedir:

¹⁴⁹ Örneğin “Manas” destanında bu durum şöyle geçmektedir:

At ölürse postu miras derlerdi,
Abi ölürse yenge miras derlerdi,
Han çocuğu Kanıkey,
Er Manas’tan kalmış,
Akıllı doğan Abike,
Hödük doğan o Köböğ,
Er Manas’ın kardeşi.
Köböğ ile mi evlenir?
Abike ile mi evlenir?

Sevdiğine varsın diyor (Dıykanbayeva, 2013: 135).

¹⁵⁰ Benzer uygulama Yahudilikte de vardır. “Diğer kültürlerdeki benzer evliliklerden farklı olarak, Yahudilikteki levirat evliliğinde ölen kişinin geride bir erkek çocuğunun kalmaması şarttır. Değilse levirat evlilik yapılamaz, dinen yasaktır. Tevrat’ta evlenme yasakları arasında sayılan kayınbirader-yenge evliliğine levirat sebebiyle ruhsat verilmiştir. Yahudi Kutsal Kitabı’nda levirat evliliğe ilişkin hükümler ve uygulamalar incelendiğinde, leviratın gerçek bir evlilik bile olmadığı görülür. Bazı kaynaklarda leviratın hayalet evlilik olarak isimlendirilmesi bu yüzdendir” (Kurt, 2016: 262).

¹⁵¹ Başlangıcından günümüze kadar Türk (ve Moğol) tarihinde gerçekleşmiş olan levirat evlilikleri ve bu konuda çeşitli kaynaklarda verilen bilgileri göz önüne aldığımızda Türklerde levirat evliliğinin başlıca üç şekilde yapıldığını ifade edebiliriz: Birincisi; kocası ölen kadının, ölen kocasının kardeşiyle evlenmesidir ki, evlenilecek olan kardeş genellikle küçük kardeş olmakla birlikte büyük kardeşle evlenme örnekleri de mevcuttur. Ayrıca evlenilecek olan kardeşin evli veya bekâr olması şeklinde kesin bir kural da karşımıza çıkmamaktadır. İkincisi; kocası ölen dulun, kocasının yeğeni ya da bir

Karahanlı Satuk Buğra Han ile başlayan İslamiyet'in kabulünden sonraki dönemde de *levirat* kültürü Türkler arasında devam etmiştir. Karahanlıların çağdaşı olan ve İslamiyet'i kabul eden Selçuklulara baktığımızda bu Türk hanedanında da *levirat* evliliğinin uygulandığını görülmektedir. Örneğin Selçuk Bey'in en büyük oğlu Mikail ölünce eşi, kayınbiraderi Yusuf Yinal ile evlenmiş ve bu evlilikten Tuğrul ve Çağrı Beylerin anadan kardeşi olan İbrahim Yinal doğmuştur. Çağrı Bey (d. 990) 1059 yılında ölünce kardeşi Tuğrul Bey (d. 993)'in, Çağrı'nın çocuklarından Süleyman'ın annesi olan yengesi ile evlendiğini de burada bir diğer örnek olarak zikredebiliriz. Hatta kendi çocuğu olmayan Tuğrul Bey'in yeğeni Süleyman'ı veliaht olarak atamasında Süleyman'ın aynı zamanda üvey oğlu olmasının da önemli bir etken olduğunu biliyoruz (Yüksel, 2010: 2035).

Günümüzde¹⁵² bölgesel de olsa levirat ve sorarata rastlanılmaktadır: Dul kadının kız çocuğu olması hâlinde leviratın töre ile emredilmesi Anadolu'da¹⁵³ da görülmektedir. Bu durumun gerekçesi olarak da kız çocuğunun emin ellerde büyütülmesi, aile içinde güvenli bir ortamda yetiştirilmesinin zorunluluk olarak kabul edildiği tespit edilmiştir. "Konargöçer toplumların pek çoğunda görülen bu uygulamanın temel amacı ölenin geride bıraktıklarını korumak, onlara sahip çıkmak, birliğin ve düzenin devam etmesini sağlamaktır" (Kapusuzoğlu, 2015: 515).

"Levirat ve sororat¹⁵⁴ tipi evlilikler neredeyse evrensel düzeyde tatbik edilen evlilik tipleridir. Eski Ahit'te bu tipteki evlilikleri gerektiren durumlar hâsıl olduğunda tatbik edilmeleri önerilmiştir. Levirat ve sororat tipi evliliklerde ölen eşin yerine yeni bir eş konularak evlilik müessesesinin sürekliliği sağlandığından başlık uygulaması tekrardan tatbik edilmemektedir" (Frazer, 1919: 263-341).

Ataerkil bir yapı arz eden Yahudilikte de bekârlık tasvip edilmemiş, evlenip çoğalmak teşvik edilmiştir. Bir çiftin en az iki erkek veya bir kız bir erkek çocuk sahibi olması gerektiği vurgulanmıştır. Erkek çocuk, soyun devamlılığı için olmazsa olmaz kabul edilmiştir. Erkek çocuğu olmadan ölen evli bir erkeğin dul karısı kayınbiraderiyle evlendirilir. Levirat adı verilen bu evlilik çeşidinde amaç, vefat eden kocanın adını yaşatacak bir erkek çocuk dünyaya getirmektir (Kurt, 2016: 262).

akrabası ile evlenmesidir. Üçüncüsü; baba ölünce çocukların üvey anneleri ile evlenmesidir ki, bu adet İslamiyet'ten önceki dönemde çok sık görülmekle birlikte İslamiyet' in kabulünden sonra terk edilmiştir. (Yüksel, 2010: 2046).

¹⁵² Bu çalışmada; levirat ve sororat tipi evliliklerin sosyo-kültürel nedenleri ve sonuçları araştırılmaktadır. Diyarbakır, Mardin ve Şanlıurfa örneklerinde yapılan araştırmada, bu evliliklerin neden olduğu/olabileceği temel toplumsal çatışma alanları ile bu evliliği yapmış olanların yaşadıkları rol çatışmalarına; yapılan görüşme ve uygulanan anketlerden elde edilen bilgiler çerçevesinde değinilmeye çalışılmaktadır (Bağlı ve Sever, 2005: 1-13).

¹⁵³ İç Anadolu Bölgesi'nde kız çocuğu sahibi olan dul kadının kendisinden yaşça küçük olan kayını ile evlendirilmesi töre ile emredilmektedir. Kaynak kişi U. Karataş (2017) ile gerçekleştirilen görüşme de bu duruma örnek oluşturmaktadır. "...Yozgatlıyız. Babam çift koşarken nazardan çatlayarak ölmüş. O sırada annemin abim ve ben olmak üzere iki çocuğu varmış. Belki yirmi, belki yirmi bir yaşlarında. Köylüler, o sırada şimdiki babam, aslında amcam olur anamdan küçükmüş, ona nikâh etmişler. Ben kız çocuğu olduğum için, anam başka bir kocaya varırsa bana bir hal olur diye korkmuşlar. Benim de kızım olduğum için aynısı bana da oldu. Kocam rahmetli olduğunda üç çocuğum vardı. Sadece oğlum olsa, evlenmezdim. Kızım olunca, el kapılarında büyümesin diye kaynıma vardım. Mecburen böyle oldu. Kız çocuğunu el kapılarında bırakmazlar. Günahtır..." (U. Karataş, 2017).

¹⁵⁴ Levirat ve sororat tipi evliliklerin kültürler arası alandaki misalleri için bkz: (Frazer, 1919: 263-341).

Ayrıca Cahit Atay'ın 1964'te piyes olarak hazırladığı *Sultan Gelin*, 1973 yılında Halit Refiğ tarafından sinemaya uyarlanmıştır. Türkan Şoray ve Selim Kaya'nın performansı ile gösterilen film levirata konu almaktadır.¹⁵⁵

Çalışma kapsamında incelenen nüshalarda da levirata tesadüf edilmektedir. Anlatılarda her ne kadar, Bazir Arslan Han ölümünden sonra arkasında kendi adını, soyunu yaşatacak bir erkek çocuğu bir başka ifadeyle Satuk Buğra Han'ı bırakmış olsa da ölümünden sonra eşi ile erkek kardeşinin evlendiği anlaşılmaktadır. Cemal Karşı'de; Satuk Buğra Han'ın amcası Oğulçak Han¹⁵⁶'ın annesinin kocası olduğu bilgisi dolaylı olarak şu şekilde anlaşılmaktadır: "Oğulçak'a durumunu haber verdiler. Amcası Oğulçak meseleyi Hatununa açıkladı. Bu kadın Satuk'u tutardı. Gizlice ona haber göndererek kendisini kollamasını söyledi" (Şeşen, 2001: 210). "Bir gün Satuk'u abdest alıp namaz kılarken görür ve Oğulçak'a bildirirler. Oğulçak durumu karısına bildirir, karısı da Satuk'a zarar gelmesini istemediği için ona gizlice haber gönderir ve kendisini kollamasını söyler" (Şeşen, 2001: 208-211). Burada Oğulçak'ın "meseleyi hatununa açıkladı" ve "durumu karısına bildirir" ifadelerinde bahsettiği kişi, Satuk Buğra'nın annesi bir başka ifadeyle Oğulçak'ın karısıdır.

J.Baldick'in bahsettiği *Tezkire-i Üveysiyye*'de Satuk Buğra Han'ın doğumundan "Yedi yıl geçmiş ve Satuk'un babası vefat etmiştir, bunun üzerine annesi baba tarafından amcası Harun ile evlenmiştir" (Baldick, 1993: 77) ifadesinden hareketle en eski nüsha olarak atfedilen bu nüshada levirata tesadüf edildiği görülmektedir.

Shaw'ın nüshasında ise Harun Buğra Han, Satuk Buğra Han'ın amcası değil dedesi olarak geçmektedir ve levirata dair bir ipucu bulunmamaktadır. Cemal Karşı'de Oğulçak ve Grenard'da Harun Buğra Han, Satuk'un amcası iken Shaw'ın bu nüshasında Satuk Buğra'nın dedesi olarak geçmektedir.

Hazreti Sultan Satuk Buğra Han'ın dedeleri Harun Buğra Han, kâfirlikte taştan da yamandı. Ordusu sınırsız sayıda çoktu. Zihin uyanıklığıyla Hazreti Sultan'ın Müslüman olduğunu anladı; ama daha açık bir şekilde belli olsun diye hiç kimseye söylemedi. Hazreti Sultan'ı öldürmeye kastetti. Bu sözü Hazreti Sultan'ın anneleri

¹⁵⁵ *Levirat*, yani yenge ile evlenme geleneğinin çağdaş Türk edebiyatına konu olduğunu da görmekteyiz ki, birçok kez tiyatro oyunu sahnelenmiş ve sinema filmi çekilmiş olan Cahit Atay'ın *Sultan Gelin* ile Necati Cumalı'nın *Susuz Yaz* (yazar bu eseri İzmir'in Urla ilçesi Bademler köyündeki gözlemlerine dayanarak kaleme almıştır) adlı hikâyelerini konuya örnek olarak verebiliriz (Yüksel, 2010: 2045).

¹⁵⁶ Satuk Buğra Han'ın amcasının adı; Cemal Karşı'de Oğulçak Kadir Buğra Han olarak; Taşkent nüshasında bazı yerlerde Darun, diğer nüshaların hepsinde ise Harun Buğra Han olarak geçmektedir.

anlayıp feryat edip dediler: “Ey kâfirler! Bunca yılın yüzüne, riyazet ve meşakkat ile yetiştirdiğim evladımı niçin günahsız yere öldürüyorsun?” diyip müdahale ettiler. Harun Buğra Han merhamete gelip dedi: “Ey mazlum! Oğlun bizim dinimizi viran ederek Muhammed’in muhabbetini (gönlünde) ziyade etti (Berbercan, 2011: 449).

Grenard’ın nüshasında, Satuk 12 yaşındayken ava çıkar, babasını beş yıl önce bir başka deyişle yedi yaşındayken kaybeder. Babasının ölümü üzerine annesi, amcası Harun Buğra Han ile evlenir. O. Turan, bu durumu şu şekilde aktarır: “Kâşgar hükümdarı ve beş yıl önce Satuk’un annesini almış olan amcası Harun Buğra Han...” (2010: 161). Satuk’un babasının ölümünden sonra amcasının annesi ile evlenmesi bir başka ifadeyle levirat bu ifadeden anlaşılmaktadır. İngiltere nüshasında geçen, Harun Buğra Han “rüyasını karısına; Satuk’un annesine sordurur” ve “Hatunu, Satuk’un annesi buna karşı çıkar” ifadelerinden hareketle Harun Buğra Han ve eşi arasında vuku bulan levirata işaret edilmektedir.

Bir gece Harun Buğra han düşünde bir arslanın kendisine pençe vurduğunu görür ve hemen uyanıp karısına; Satuk’un annesine bu rüyanın tabirini sordurur. Harun Buğra Han bu arslanın kendisine zarar verecek olan Satuk Buğra olarak yorumlar ve zamanında neden öldürmediklerine dair karısına kızar. Satuk’un kendi dinlerinden döndüğünü ve kendilerine zarar vereceğini ifade eder. Harun Buğra Han, o beni öldürmeden ben onu öldürmenin bir yolunu bulayım, der. Hatunu, Satuk’un annesi buna karşı çıkar. Annesi nice yıldır zahmetle büyüttüğü yavrusuna neden kıyacıklarını sorar. Zira Muhammed’in dinine girdiğinin bir söylence olduğunu hakikatte ise denenmesi sınanması gerektiğini savunur (Dağıstanlıoğlu, 2012: 1319-1333).

Taşkent nüshasında; Satuk’un¹⁵⁷ yedi yaşındayken atası ölünce Satuk’un annesinin kayını ile evlendiği şu bilgiden anlaşılmaktadır: “Sutukñiñ anisini tağısı (Sutuk Buğra Hanñiñ dadısının inisi Harun, bezi kitabta Darun dep yézilğan) Buğra Han élip, Sutukni terbiye kılğan idi.” (Özkan, 2013: 12). İsveç nüshasında levirat türü evliliğe rastlanmamıştır.

Paris nüshasında ise levirat türü evlilik şu şekilde geçmektedir:

[69a] (6) Һаҙрет-и Султән yetti yaşға kirgenleride (7) dādıları Һаза Һıldılar analarını emmegeleri Hārūn Buğra Һān aldılar.

Bu nüshada da, Satuk Buğra Han’ın babası ölünce amcasının annesiyle evlendiği açıkça yer almaktadır. Özetle, kültürel değişim bağlamında levirata bakıldığında İslamiyet’in etkisi ile değişime uğrasa bile Türkler arasında bu törenin geçmişten

¹⁵⁷ Satuk Buğra Han’ın adı Taşkent nüshasında Sutuk olarak geçmektedir.

günümüze devam ettiği, İslamî hüviyete bürünerek ve uyumlanarak yaşatıldığı görülmektedir. Satuk Buğra Han nüshalarında tespit edilen örnekler, bu durumu ispatlamaktadır.

Tezkirelerden tespit edilen töreye dair bir diğer husus ise yemin etmek/ant içmek ile ilgilidir. *Yemin etmek/ant içmek* kültürel değişim sürecinde yapısal ve işlevsel olarak değişim, dönüşüm geçirmiş bir töre unsurudur. Türk kültüründe yemin/ant, İslamiyet'ten önce ve sonra hem sözlü hem de yazılı kültürde töre unsuru olarak var olmuştur. Ayrıca Türklerin geçmişten bugüne ne üzerine ve nasıl yemin ettikleri de bu kültürel değişime bağlı önemli ipçularını içinde barındırmaktadır.¹⁵⁸

Günümüzde hayatın hemen hemen her alanında yemin/ant ile ilgili bir kültürel koda rastlamak mümkündür. Günümüzde ilkokulda okutulan “Andımız” şiiri, polislerin mezuniyette söyledikleri yemin ve doktorların ettikleri Hipokrat yemini bunlara örnek olarak gösterilebilir. Bunların dışında, sözlü kültür ortamında günlük konuşmalarda “ekmek musaf çarpsın ki..., çocuklarımın üzerine yemin ederim ki..., ölmüş anamın üzerine yemin ederim ki..., söz namustur” gibi ifadelerle de rastlamak mümkündür. Bunların dışında sözlü edebiyatta da yemin örneklerine¹⁵⁹ yer verildiği görülmektedir. “Toplumumuzda “Kâbe hakkı için”, “Kuran çarpsın”, “Ekmek çarpsın”, “Anam avradım olsun” gibi toplumun üst ve kutsal değerlerini sözünü teyit etmek için kullanmada, örfen yemin telakki edildiği sürece, diğer yeminlerin tabi olduğu hükme tabidir” (İlmihâl II, 2013: 26). Sözlü kültür ortamının sözlü senedi hükmünde yemin, gündelik hayatta, bireyin itimat edilebilirliğini güçlendirmekten; ekonomik antlaşmalara ve nihayetinde bireyin hukuki durumu açısından toplum önünde aklanmasına kadar bir dizi eyleme konu olmaktadır.

Yeminler, geleneksel toplumların gündelik hayatında özellikle adli meselelerinde kendisine geniş bir yer bulan cümlelerdir ki bunlar başlı başına sınanmalar içermektedir. Geleneksel toplumlarda bireyler yeminin muhtevastaki olumsuz ihtimaller ile gündelik hayatta kendilerini sıkça sınamak durumunda kalmaktadırlar.

¹⁵⁸ Türklerin geçmişten bugüne ne üzerine ve nasıl yemin ettikleri senkretizm bağlamında ele alınması gereken başka bir konu başlığı olarak incelemeye değerdir.

¹⁵⁹ “20. Yüzyıl Kırım Tatar Şiirinde Ant Etme Motifi” Kültürümüzde Yemin” konusu için bkz: (Işıktaş Sava, 2013). Karadeniz türkülerinde yemin ile ilgili sözlerden bazıları şöyledir: “Yemin ederum yemin, sevdum seni Yasemin/Sen benu sevduğune nasıl olayım emin”. Bir başka Karadeniz türküsünde ise, “Yemin ettim daha gitmem pazara/ canlı canlı koydun beni mezara”, Bir başka türküde ise, “Yemin ettum vurulmaklıksın ama/ kıyamadum saldum seni Allah’a”. Ayrıca şiirlerde de yemin konusu incelenmiştir. Türk kültüründe and/yemin hakkında kapsamlı bilgi için bkz: (İnan, 1996c; Durmuş, 2009; Öztelli, 1959).

Satuk Buğra Han'ın yemin töresiyle ilişkisi de Müslüman olup olmadığını anlamak bir başka ifadeyle sınanmak içindir. Kâfir amcası kendi törelerince yemin ettirmek isteyince Satuk Buğra Han karşı koymaz, yemin eder. Satuk Buğra Han'ın Müslüman olmasıyla birlikte yemin konusunda töresinin değiştiği, eski dine göre yemin etmek konusunda tereddüt etmediği söylenebilir.

“Yemin, bireyin sözünün doğruluğundan emin olmak için bireye giydirilen ateşten gömlektir. Zira bireyin yalan yere yemin etmesi hâlinde yeminin gereklerini yerine getirmesi toplumca beklenmektedir. Yemin gerçekten de zorlu sınamaların ayrılmaz bir parçasıdır” (Lobingier, 1866: 88). “Yemin sıklıkla kişinin kendi kendisine bedduasını içeren bir eylem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu eylem sırasında kişi sözlerinin doğruluğunu ispat etmek için doğaüstü alandan kötü olan ne varsa kendisini lanetlemek için yeryüzüne çağırmaktadır. Yeminle sınama, büyüsel doğası ve muhtevastaki lanetleme sözcükleri itibarıyla tamamen bir ritüel niteliğindedir” (Westermarck, 1926: 118, 687). Yeminler, aklayan yemin (exculpatory oath), iddialı yemin (assertive oath), taahhütlü yemin (promissory oath) (Lea, 1892: 259, 371), kan akdi (Blood compact) (Westermarck, 1926: 206) olarak dörde ayrılmaktadır. Yeminler, kültürler arası alanda¹⁶⁰ özellikle de hukuki konularda sözlü taahhütname niteliğinde geçerlilik taşımaktadır. Türklerdeki yemin/ant ile ilgili farklı yaptırım ve uygulamalar, halkın hukuk düzeni ile açıklanabilir.

İnan, “And kelimesinin bugün kullandığımız “andiç” yerine andık kelimesinin kullanıldığını, bunun da Çağdaş Türk lehçelerinde “beraat etmek, şüpheyi izale

¹⁶⁰ Taahhütlü yeminlerin icraya açık senet hükmünde işlev üstlendiğini şahitler huzurunda antlaşmaya muhatap olan tarafın antlaşmanın gereklerini yerine getirmekle yükümlü tutulduğunu bilmekteyiz. ‘Azteklerde adli boyutu olan her bir antlaşma mutlak suretle antlaşmaya taraf olan bireylerin yeminleri ile yapılmaktaydı. Zaman zaman antlaşmaya taraf bireylerin kanları birbirlerine transfer edilerek yemin kan ile güçlendirilmekteydi. Yeminin muhtevastaki lanetlemenin yanı sıra söz konusu kanın da yeminin gereklerinin yerine getirilmemesi hâlinde muhatapına hastalık ya da felaket getireceğine inanılmaktaydı (Westermarck, 1926: 208, 567). “Manipur Tangkhul Naga topluluğunda yemin ihtiyar heyetinin şahitliğinde edilmektedir. Köyün içindeki derin göle dalış ya da kaynar suyun içinde ellerini tutmak şeklinde gerçekleşmektedir. Masum kişilerin bu neviden acılardan etkilenmeyeceğine inanılmaktadır. Benzer bir şekilde zanlının masum olması durumunda gölün kendisini dibe çekmeyeceğine olan inanç bu yeminin alınmasında etkilidir” (Hungyo, 1993: 40-41). Hindistan coğrafyasında yaşayan Angami Naga topluluğunda yemin ritüeli ancak kamuya ya da şahsa yönelik bir kabahatin işlenmesi durumunda gerçekleştirilmektedir. Bu neviden durumlarda zanlının yemini şahitler huzurunda alınmaktadır. Yemin alma (taking an oath) ritüeli ihtiyar heyeti üyelerinin huzurunda gerçekleştirilir. Nagaland'da Angami Naga topluluğunu yemin alma seremonisi zanlının “Tanrının adına yemin ederim. Eğer yalan söylüyorsam dünyada yaşamam için bana/ bize izin verme ve beni/bizi salgın (epidemic) hastalıkla yok et” der, yine aynı topluluğun başka bir yemini de şu şekildedir ‘Eğer benim hayvanlarımdan biri falanca kişinin evine barkına arazisine zarar verdiyse Tanrım izin ver de beni yılan ısırın (soksun) (Das, 1993: 46- 47). Tungus topluluğunda bir bireyin masumiyetini ispatlaması için şahitler huzurunda yemin ritüeli ile sınanması gerekmektedir. Bu sınama sırasında boğazı kesilen bir köpeğin kanı bir kaba doldurulur, hayvanın etleri liğmelenecek ateşte kurutulur. Köpeğin maruz kaldığı tüm bu işlemlere seyirci olan zanlı “yalan söylemediğim için bu tastaki kanı içmekten çekinmiyorum. Eğer yalan söylüyorsam öleceğim ve tıpkı bu hayvan gibi etlerim liğmelenecek ve ateşte kurutulacağım” der. Bu sözlerle yemin ettikten sonra tastaki kanı içerek yemin ritüelini tamamlar (Westermarck, 1926: 119).

etmek" anlamına geldiğini (1996c: 317) belirtir. "Türk kültür çevresinde kan karıştırarak dost olma, Uygur sonrası dönemde de görülmektedir" (Durmuş, 2009: 102). "Ant içmek ifadesi, kanın yeminleşme ritüeli sırasında taraflarca içilmesiyle ilgilidir. En eski devirlerde ise ya kan, silah, ayı kafası ve derisi üzerine ya da karşılıklı hediyeleşme, tırnak yalama, bir nesne üzerine kertme ritüelleri ile ant içiliyordu" (İnan, 1996c: 327-330). "Çuvaşlar, yemin ederken bir parça ekmeğin üzerine tuz serper ve 'yalanım varsa ekmek ve tuza muhtaç olayım' derler" (Westermarc, 1926: 119). "At sürüleri, çobanın değneği ve kılıç üzerinden atlamaz; demircinin körüğünü ulu sayarlar; servetlerini samanın ve körüğün lütfu olarak görürlerdi. İki adam davalışırsa itham edilen taraf ant içerek göğşe bakar, tırnağını yalardı" (İnan, 1996c: 322). Dede Korkut anlatılarında da ant içmek ile ilgili töreye yer verildiği görülmektedir. Uşun Koca Oğlu Segrek Boyu: Segrek aydur "Ağamın başına and içmişem..." (Ergin, 2009: 229; Gökyay, 2009: 169) diyerek neyin üzerine yemin edildiği vurgulanır. Kam Büre Oğlu Bamsı Beyrek Boyu'nda Beyrek, kendisini kaleden çıkaran kıza söz verirken şöyle der: "Kılıcıma doğranayım, okuma sancılanayım, yer gibi kertileyim, toprak gibi savrulayım, eğer Oğuz'a sağlıklı varacak olursam gelip seni helalliğe alayım" (Ergin, 2009: 135; Gökyay, 2009: 73) sözleriyle yemin etmektedir. Dede Korkut'ta örneklerine tesadüf edilmektedir. "Kan Turalı kılıcını çıkardı. Yeri çaldı, kertti. Ayıttı kim "yer gibi kertileyim, toprak gibi savrulayım, kılıcıma doğranayım, okuma sancılanayım, oğlum doğmasın, doğarsa on güne varmasın. Bey babamın, kadın anamın yüzün görmeden bu gerdeğe girersem" (Ergin, 2009: 193; Gökyay, 2009: 130). Salur Kazan Esir Olup Oğlu Uruz'un Çıkardığı Destanı Beyan Eder, hikâyesinde "Vardılar Kazan'ı kuyudan çıkarıp getirdiler, Dediler: and iç ki bizim memleketimize düşmanlığa gelmeyesin" (Ergin, 2009: 235; Gökyay, 2009: 176). Buradan hareketle, Türk töresinde and içmenin toplumsal normlarla ilişkili olduğu ve belli bazı ritüellerle örüntülendiği söylenebilir. Ayrıca yemine sadık kalmamanın da kendi içerisinde bedduayı barındırdığı bir başka ifadeyle dinlik ve büyüklük yönünün olduğu anlaşılmaktadır. Yemin'e sadık kalmamanın toplumsal bir cezayı beraberinde getirdiği şu örnekte de vurgulanmaktadır: "Tebriz'de Allah'ın adına yemin ederek hileli satış yapan esnafın gözüne mil çekilir, başına pişmiş taş konularak sakat bırakılır. [Vay ol kişinin başına gelen...La ilahe illallah üzerine alışverişte hile yapa. Gözüne mil, başına kırmış taş koyup o adamı sakat ederler]"

(Kahraman ve Dağlı vd, 2011: 132). İslamî kültür çevresinde de yemin etmenin toplumsal yansımaları mevcuttur:

Sözlükte ‘kuvvet, sağ taraf, sağ el, ant, kasem ve benzeri’ mânalara gelen yemin dinî kullanımda “bir kimsenin bir işi yapıp yapmaması veya bir olayın doğru olup olmaması konusundaki söylediği sözünü Allah’ın adını ve sıfatını zikrederek kuvvetlendirmesini ifade eden bir terimdir. Meselâ, “Vallahi şu işi yapmam”, “Vallahi borcumu ödedim” şeklinde beyanlar böyledir (İlmihâl II, 2013: 26).

“Allah’ın isim ve sıfatları zikredilmeden söylenen bir sözün yemin sayılıp sayılmamasında toplumun örfü ve kutsal hakkındaki değerlendirmesi ölçü alınır”¹⁶¹ (İlmihâl II, 2013: 26). Kuran’da verilen sözün yerine getirilmesi bağlamında “Yeminlerinizi koruyunuz” (el-Mâide 5/89), “Allah adına yaptığınız ahidleri yerine getirin. Allah’ı kefil tutarak kuvvetlendirdikten sonra yeminlerinizi bozmayın. Şüphesiz ki Allah, yaptıklarınızı bilir” (İlmihâl II, 2013: 26) ayeti, yemin etmenin Müslümanlar üzerindeki yaptırımını ortaya koymaktadır.

Yemin etmek veya ant içmek olarak tabir edilen bu töreye dair kültür koduna Satuk Buğra Han tezkiresinde de rastlanılmaktadır. Bu nüshalarda “ant içmek/yemin etmek” ile ilgili kısım, Satuk Buğra Han’ın Müslüman olduğunun anlaşılması/sezilmesi üzerinedir. Amcası, Satuk Buğra’nın atalarının dinini terk edip etmediğini öğrenmek için onu sınamak isterler. Satuk Buğra Han yemin eder, fakat inanmazlar ve onu tekrar sınamaya karar verirler. Nüshalarda Satuk Buğra’nın yemin ettiği bilgisi açıkça verilirken yemin şekli bir başka ifadeyle nasıl yemin ettiği hakkında bilgi verilmemektedir. Bu konuda nüshalarda tespit edilen ifade ise “ant içmek”tir.

Cemal Karşî’de, Satuk Buğra Han’ın yemin etmesiyle ilgili bir bilgiye rastlanılmamaktadır. Burada Müslüman olduğu anlaşılan Satuk Buğra Han, puthane yaptırılmak üzere doğrudan sınanır. Shaw’ın nüshasında ise bu töre; “Satuk Buğra Han, kâfirlerin ant içişine uygun olarak ant içer” olarak geçmekle birlikte yemin şekli hakkında bilgi verilmemektedir:

Harun Buğra Han, bütün beyleri ile istişare edip dedi: “Bir puthane inşa edelim”. Tuğla hazırlatıp bir kişiyi gönderip Hazreti Sultan’ı çağırttı. Harun Buğra Han dedi: “Ey evlat! Sizden bizim dinimizden çıkıp Muhammed’in dinine girdi diyerek şüphe ediyoruz. Hazreti Sultan, kâfirlerin ant içişine uygun olarak ant içtiler. Harun Buğra

¹⁶¹ Yemin hakkında İslami literatür için bkz: (İlmihâl II, 2013: 25-28).

Han tam olarak inanmadı. Dedi: “Ey evlat! Bu antınıza tam olarak inanmıyorum. Biz bir puthane inşa etmekteyiz. O puthanenin duvarını siz yaparsanız tam olarak inanırım” dedi (Berbercan, 2011: 449).

Burada, Satuk Buğra Han’ın yeminine inanılmadığı ve Cemal Karşî’de olduğu gibi sınamak için ona puthane yaptırmaya karar verildiği görülmektedir. Grenard’ın nüshasında da ant içme ritüeline yönelik bir töreye rastlanılmamaktadır. Bu nüshada, Satuk Buğra Han’ın Müslüman olup olmadığını anlamak için ona puthane yaptırılarak sınanmaktadır. İngiltere nüshasında ise ant içme töresi yer almaktadır. Satuk, bu nüshada aşağıda yer verildiği üzere atalarının dinince ant içer fakat kâfirler buna inanmazlar ve onu sınamak için puthane yaptırmaya karar verirler:

Harun Buğra Han, o beni öldürmeden ben onu öldürmenin bir yolunu bulayım der. Hatunu, Satuk’un annesi buna karşı çıkar. Annesi nice yıldır zahmetle büyüttüğü yavrusuna neden kıyacıkları sorar. Zira Muhammed’in dinine girdiğinin bir söylence olacağını hakikatte ise denenmesi sınanmasını önerir. Aksi takdirde boşuna öldürüleceğini söyler. Hatunun sözü kâfirlere makul gelir ve kabul ederler. Buğra Han’ın nedimlerinden biri puthane yaptırılmasını ve burada Satuk’un çalıştırılmasını önerir. Harun Buğra Han bunun üzerine Satuk’u yanına çağırır ve kendi dinlerini terk edip Muhammed’in dinine girdiğini anladığını ant içmesini söyler. Satuk onların inançları gereği ant içer fakat kâfirler buna inanmazlar. Bunun üzerine Harun Buğra Han bir puthane inşa edeceğini ve burada kendisinin çalışmasını istediğini söyler (Dağıstanlıoğlu, 2012: 1319-1333).

Taşkent nüshasında ise ant içme ilgili töre şu şekilde geçmektedir: “Harun Buğra Han, Satuk’u huzuruna çağırır. Dinlerinden çıkıp Müslüman olup olmadığını sorar ve kendi dinlerince yemin ettirir. Satuk yemin eder. Harun Buğra Han tatmin olmaz ve puthaneye yarın tuğla taşırsa inanacağını söyler” (Özkan, 2013: 12-21). İsveç ve Paris nüshalarında ise ant içme töresine yönelik bir uygulamaya yahut söyleme rastlanılmamıştır. Özetle, kültürel değişim bağlamında yemin etme/ant içme töresine bakıldığında Türkler arasında bu töreye dair uygulamaların İslamiyet’in kabulüyle birlikte şekil ve muhtevaca bazı değişikliklere uğramakla birlikte İslamiyet’e uyumlanarak devam ettiği söylenebilir: “Satuk’a kendi dinlerince yemin ettirdiler” ifadesi, dine bağlı olarak törenin de kendi içinde belli bir inanç sistemi olduğu oluşturduğunu düşündürmektedir. Tezkirelerin nüshalarından tespit edilen töreye dair bu husus, bunu ispatlar niteliktedir.

Satuk Buğra Han tezkiresinde yer alan bir diğer Türk töresine dair unsur *uykuda düşmanını öldürmeme* ile ilgilidir. Satuk Buğra Han, kâfir amcasını uyur vaziyette

görür, tam kılıcını çıkarıp onu öldürecek iken uykuda birini öldürmenin namertlik olacağını düşünür ve öldürmekten vazgeçer. Amcasını uyandırıp İslam’a davet etmeyi, şayet kabul etmezse öldürmeyi düşünür. Uykuda iken yahut silahsız bir şekilde düşmanını öldürmenin namertlik olarak algılanması yazılı ve sözlü kültür kodlarında mahfuzdur. Türk kültüründe silahsız, el aman dileyene, beyaz bayrak gösterene töre gereği kılıç çekilmez. Ayrıca düşmanı arkasından/sırtından vurmak namertliktir. Türklerin İslamiyet’i benimsemesinden sonra bu töreye yönelik inancın devam ettiği, İslam dininin bu uygulamayı desteklediği söylenebilir. Tevbe suresi, 6. ayette benzer inanış şu şekilde geçmektedir: “ve eğer müşriklerden biri senden aman dilerse Allah’ın kelamını işitip dinleyinceye kadar ona aman ver. Sonra Müslüman olmazsa onu güven içinde bulunacağı bir yere ulaştır.” (Kuran-ı Kerim ve Açıklamalı Meali, 2008: 177). “Uykuda düşman haklama: Hile ile aslan tutulur, güç ile sıçan tutulmaz” (Ögel, 2001: 406). Bu töreye dair, kısasla ilgili istisnai durumlara da rastlanılmaktadır.¹⁶²

Cemal Karşı’de, uykuda öldürmeme töresine dair herhangi bir bilgiye tesadüf edilmemiştir. J. Baldick’in bahsettiği nüshada ise Satuk Buğra Han’ın amcasını uykuda öldürmediği anlaşılmaktadır: “Yine Allah imansızları derin bir uyku ile kuşattı. Satuk amcasının başucuna doğru ilerledi, onu uyandırdı ve İslam’ı kabul etmesini istedi” (Baldick, 1993: 78).

Shaw’ın nüshasında ise aşağıda belirtildiği üzere Satuk Buğra Han, düşman dahi olsa “uykuda birini öldürmenin namertlik olacağını” düşünür, amcasını uyandırır ve İslam’a davet eder:

Hazreti Sultan attan inip kılıçlarını (kınından) çıkarıp Harun Buğra Han’ın bulunduğu yere girdiler. Baktılar ki Harun Buğra Han uyuya kalmış, bir hizmetçisi de چراغ çıkarıp (uyuklar vaziyette, öylece) oturmuş. Harun Buğra Han’ın başını keseyim diye kılıçlarını yokladılar; fakat gönüllerine düşmanı uykuda öldürmenin namertlik sebebi olduğu fikri düştü. Bu kâfiri uykusundan uyandırıp imana davet etmenin daha uygun olacağını ve her ne kadar kâfir de olsa tuzunun (bana verdiği ekmeğin aşın) hakkı var diye düşündü. (Yediği) Tuzun hakkını hesaba katayım diyip kılıcın ucuyla (Harun Buğra Han’ın) ayağına batırdılar. Harun Buğra Han acıyla uyanıp baktı ki Hazreti Sultan kılıcını çıkarıp başında durmaktadır (Berbercan, 2011: 450).

¹⁶² Akyollu Mustafa Bey’in adamı Kel Mehmet, Derviş Beyin ağasını gece yarısı, uyurken çardağın altından kurşunlayarak öldürdü. Derviş Bey, iki ay sonra Kel Mehmet’i hapisanede öldürttü. Sıra Murtaza Bey’e gelmişti. Çünkü O, onun kardeşini öldürmüştü. Töreye göre, Derviş de O’nun kardeşini öldürtmeliydi. Kendi de öldüremezdi. Öteki nasıl yapmışsa, o da öyle yapmak zorundaydı (Kemal, 2003: 59) Derviş Bey’in bu iş için görevlendirdiği Mahmut Bey de Murtaza’yı uykusunda öldürdü (Kemal, 2003: 63).

Shaw'ın nüshasındaki benzer bu durum Grenard'da da söz konusudur. Satuk Buğra, amcasını uykuda iken öldürmez:

Ertesi gece rüyasında Harun'u öldürmeye hazır vaziyette yakaladı. Fakat tereddüt etti ve İslam olmasını ihtar ederek onu uykudan uyandırdı. Harun reddetti. Satuk'un duası üzerine toprak yarıya kadar açıldı ve Harun dizlerine kadar yere gömüldü. İkinci defa da reddetti ve boğazına kadar toprağa gömüldü. Üçüncü defa yere battı. Satuk, fecirde hükümdar idi ve İslamiyet onunla beraber hüküm sürdü (Turan, 2010: 161).

İngiltere nüshasında da bu töreye rastlanılmaktadır. Satuk Buğra Han, uykuda iken amcasını öldürmenin "namertlik, kemhimmelik ve bi-cüretlik" olduğunu düşünür ve onu uyandırarak İslam'a davet eder:

Bir gün yine Samani dua eder ve kâfirler uykuya dalar. Satuk, kâfir Harun Buğra Han'ın haremhanesine varırlar. Satuk kılıcıyla önce öldürmek ister sonra bunun namertlik, kemhimmelik bi-cüretlik olduğunu düşünür. Onu uyandırıp Hz. Muhammed'in dinine davet edeyim şayet kabul etmezse o zaman öldürürüm, der (Dağıstanlıoğlu, 2012: 1319-1333).

Taşkent nüshasında da Satuk Buğra Han, töre gereği uykuda birini öldürmenin namertlik olacağını ifade eder ve bu yüzden amcasını öldürmez: "Samani 12 bin askerle Harun Buğra Han'a saldırır. O vakit Harun Buğra Han uykusunda idi. Satuk "Onu uyku hâlindeyken öldürmek mertlik değildir, en iyisi onu ben uyandırırım neticede onun benim üzerinde atalık hürmeti vardır" der (Özkan, 2013: 12-21). İsveç nüshasında töreye dair bu husus yer almamaktadır.

Paris nüshasında ise bu töre şu şekilde geçmektedir:

[76a] (11) *Ḥazret-i Sultān Satuk Buğra Ḥān Ğāzi atlarıdın tüşüp şemşirni yılañlap* (12) *Hārūn Buğra Ḥānnıñ ordusıǵa kirdiler körseler Hārūn Buğra Ḥān uykup yatadur* (13) *bir hizmetkârları qaşıda çerāğ çıkarıp ve olturadur Hārūn Buğra Ḥānnıñ başını kesey* (14) *dép şemşirni tañılap yene köñüllerige yeti ki düşmenni yuğulukda öltürmeklik nāmerdlikdin* (15) *çıkadur obdānı şubu ki bu kâfirniñ uykusıdın uykatıp ĩmānǵa tekliif* (16) *kılay şāyed ki Ḥudā-yı te'ālā . . . tüşüp tevfiik-i ilahi bolup ĩmān keltürüp ve Ḥazret-i* (17) *Resūlullahnıñ dīnlerige qarār ona . . . andıńkén başını.*

Paris nüshasından anlaşılacağı üzere, törece birini uykudayken öldürmek namertlik olarak görülmektedir. Satuk Buğra Han, bu düşünce ile kâfir amcası Harun Buğra Han'ı uykusundayken öldürmez. Özetle, kültürel değişim bağlamında

“düşmanını uykuda öldürmenin namertlik olması” töresi incelendiğinde, bu inancın İslamiyet öncesi ve sonrası inançlarla örtüştüğü söylenebilir. Türk-İslam töresinde; masuma, mazluma, el aman dileyene, teslim olana kılıç kalkmaz, savaş açılmaz. Silahsız düşmanla mücadele edilmez. Düşman arkasından /sırtından vurulmaz. Aksini yapan kişi kahraman olmaz. Satuk Buğra Han’ı destani ve menkıbevi bir kahraman olarak ele aldığımızda onun bu töreye uygun bir şekilde davranması olağandır. Tezkirelerde bahsedilen Satuk Buğra Han’ın kılıcı/ silahı bu yönüyle (destani metinlerde kahramanın silahı/atı önemlidir) işlevsizdir. Satuk Buğra Han kılıcı olduğu hâlde amcasını, destani bir kahramana yakışan bir şekilde öldürmez fakat menkıbevi bir kahramana yakışan şekilde-beddua edip yerin yarılması ve amcasını yerin yutmasıyla- cezalandırır. Uyku hâli de kişinin savunmasız olduğu durumlardandır ki halk arasında uykuya yarı ölüm denilmesi de bu yüzdendir. Düşman uykudayken savunmasızdır ve onu öldürmek bu sebeple törede namertlik olarak değerlendirilir. Zira bu davranış, kahramana yakışmaz ve aksi bir tutum, kahramanın kahramanlığına gölge düşürür. Satuk Buğra Han’ın bu tutumunun bu gerekçelere isnat edildiği söylenebilir.

Satuk Buğra Han’a dair nüshalarda yer verilen Türk kültür koduna ait bir başka töre “tuz ekmek hakkı” ile ilgilidir. Satuk Buğra Han, tam amcasını öldürecek iken amcasının üzerindeki tuz ekmek hakkını düşünür ve öldürmekten vazgeçer. Tuz-ekmek hakkı deyiminin kültür kodlarımızda yer aldığını aşağıdaki örnekler ortaya koymaktadır.¹⁶³

Tuz ekmek hakkı, Türk töresinde bireylerin diğer bireylere ve devlete karşı hak ve sorumluluklarını tanımlayan, yaptırımlarla çevrelenmiş kural ve uygulamaları içermektedir. Satuk Buğra Han, tam amcasını öldüreceği sırada, amcasının üzerindeki tuz ekmek hakkını düşünür ve onu öldürmekten vazgeçer. Tuz-ekmek hakkı bir deyim olarak kişinin kendisine iyilik yapan kişi ve/ya kurumlara karşı minnet ve şükranlık duyması olarak yorumlanabilir.

“Türk, ekmeğini yediği insana kötülük etmez. Kendisine yapılan iyiliği unutmaz. Ekmeğini paylaştığı insana, dostluk, vefa, sadakat, arkadaşlık, yardım, samimiyet, dürüstlük, fedakârlık, minnet ve şükran duygularıyla bağlanır” (Elçin, 1988: 379).

¹⁶³ Barış Manço’nun seslendirdiği “Dört Kapı” adlı türküde tuz ekmek hakkı şu şekilde geçmektedir: “Tuz ekmek hakkı bilene /Sofra kurmasan da olur/İlki bir tas çorba yeter/Rızkım buymuş der içirim”.

Tuz ekmek hakkının “hak ve adalet” duygusu ile ilişkilendirildiği anlaşılmaktadır. “Tuz ekmek hakkına riayetsizlik en büyük fenalık, ahlaksızlıktır. Tuz-ekmek hakkı Türkler arasında yemin, namus sözü hükmünde ve değerindedir” (Elçin, 1988: 379). “Tuz ekmek hakkı bilmezden it yeğdir (Elçin, 1988: 379). “Tuz ekmekni king tut kişiye yitür, kişi aybı körse sen açma yitür/“Tuzu, ekmeği bol tut, başkalarına ikram et; bir kimsenin ayıbını görürsen, açma üstünü ört” (Arat, 2007: 150).

Bunların yanı sıra yazılı kaynaklar kişinin cömetliğine ve kahramanlığına delil olarak tuz ve ekmek hakkının gösterildiğini kaydetmektedir. “Negü tir eşitgil közi tok kişi, tuz ekmek idisi akı er başı/“Gözü tok, başkaları üzerinde tuz-ekmek hakkı olan, cömertlerin nâmlısı ne der dinle” (Arat, 2007: 136). Böylece, töre kişiye hem şöhret sahibi olmak hem de hayatta kalmak için tuz ekmek hakkı gözetecek kişilere ikramda bulunmayı salık vermektedir. “Kü çav at tilese tuz ekmek yitür, tiriglik tilese anı ok yetür/Adının nâmlı ve şöhretli olmasını dilerse, başkalarına tuz-ekmek yedir; yaşamak dilerse, yine aynı şeyi yap” (Arat, 2007: 246). Buradan hareketle, mert ve er kişilerin kötü günler için kendilerine tuz ekmek hakkı gözetecek dostlar ve müttefikler edinmesinin töreyle teşvik edildiği anlaşılmaktadır. İlaveten, ahi teşkilatında esnaflar arasındaki hiyerarşinin de tuz ve ekmek hakkı arasındaki ilişki üzerinden kurgulandığı bilinmektedir. Tuz ekmek hakkı ile ilgili, “Tuzcu esnafı ekmekçilere yamaktır. Çünkü ekmek tuzsuz olmaz. Bunlar dahi pür silah olup tahtarevanlar üzere tuz dükkanlarında tuz tartarak, tuz ekmek hakkı için diyerek ubur ederler. Piyade askerleri tarafındaki seyircilere tuz üleştirerek, şadumanlar ederek ubur ederler” (Kahraman ve Dağlı vd, 2011: 264). Sözlü kültür kaynakları, tuz ve ekmek hakkının kargışlara da konu olduğunu göstermektedir. Anadolu ve Rumeli’nin birçok yerinde “sana yedirdiğim tuz ekmek gözüne, dizine vursun denir” (Elçin, 1988: 379). Edebî ve tarihî yaratımlarda da tuz ekmek hakkının toplumsal bellekteki izdüşümlerini görmek mümkündür:

Kırk Haramiler masalında, Osmanlı padişahının hazinelerini soymaya gelen haramilerin başı, hazineye billur sandığı bir nesnenin ne olduğunu anlamak için yalar. Billur sandığı nesnenin tuz olduğunu anlayınca “padişahın tuzunu yaladım. Yasamıza göre ekmeğini kırıp tuzunu yaladığımız kimselere kötülük edemeyiz” diyerek yağmadan vazgeçer (Elçin, 1988: 379).

Cevdet Paşa tarihinde tuz ekmek hakkı ile ilgili olarak şu ifade dikkate değerdir:

Mısır'da Hekimoğlu Ali Paşa (1689-1758) maiyetindeki Cezzâr Ahmed, bir nevi emniyet müdürü vazifesini görüyordu. Ali Paşa, rakiplerini Ahmed vasıtasıyla ortadan kaldırmayı âdet edinmişti. Sıra Salih Bey'e gelmişti. Cezzâr'a onun da idamını havale etti. "Cezzâr, Salih beyin kendi hakkında olan hakk-ı nân ve nemeğini riayeten ana suikast edemeyeceğini beyan ile itiraz ettikte..." (Elçin, 1988: 376).

Tuz-ekmek hakkı, İslamiyet'in kabulüyle kul hakkı kavramıyla iç içe geçmiş olmalıdır. Zira İslamiyet'te kişi, üzerinde hakkı olan kişiye minnettardır ve onun hakkını gözetmek de ilahi bir vecibe olarak görülmektedir. Bu konudaki hadisler, kulun kul üzerindeki hakkının önemini vurgular mahiyettedir.

Satuk Buğra Han'ın, amcasının kendi üzerindeki "tuz ekmek hakkı ve atalık hakkını" düşünerek öldürmek istememesinde Türk kültür töresi kadar, İslam dininin etkisinin de olduğu söylenebilir. Zira İslamiyet öncelikli olarak kâfiri öldürmeyi değil, yaşatmayı tercih eder ve ona tebliğ ve irşat yoluyla İslamiyet'i benimsetmeyi amaçlar. Şayet elden gelen yapıldığı hâlde, kâfirlikte ısrar edilirse öldürmeye müsaade edilir. Bu durum Mâide Suresi 32. ayette şu şekilde geçmektedir: "...Kim bir cana veya yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya karşılık olmaksızın (haksız yere) bir cana kıyarsa bütün insanları öldürmüş gibi olur. Her kim bir canı kurtarırsa bütün insanları kurtarmış gibi olur." (Kuran-ı Kerim ve Açıklamalı Meali, 2008: 107). Mâide Suresi, 33. ayette de "Allah ve Resulüne karşı savaşanların ve yeryüzünde hak düzeni bozmaya çalışanların cezası, ancak ya acımadan öldürülmeleri ya asılmaları yahut el ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi yahut da bulundukları yerden sürülmeleridir" (Kuran-ı Kerim ve Açıklamalı Meali, 2008: 107) denilerek, öncelikli olarak öldürmenin tavsiye edilmediği, günahta ısrar edildiği takdirde ölüm cezasına başvurulabileceği belirtilmektedir. Satuk Buğra Han tezkiresinde de bu düşünceye paralel bir yol izlendiği söylenebilir. Satuk Buğra Han, amcasını hemen öldürmez, amcasına İslamiyet'e dair telkin ve tavsiyelerde bulunur ve bunu da üç kez tekrar eder. Nihayetinde amcası İslamiyet'i kabul etmemek için ısrar eder. Bunun üzerine Satuk Buğra Han beddua ederek amcasını ölümle cezalandırır.

Bu durum, çalışmada ele alınan tezkirelerde sırasıyla şu şekilde geçmektedir: Cemal Karşı'de bu töreden bahsedilmemektedir. J. Baldick'te ise bu töre doğrudan "tuz ekmek hakkı" olarak şu şekilde geçmektedir:

Yine Allah imansızları derin bir uyku ile kuşattı. Satuk amcasının başucuna doğru ilerledi, onu uyandırdı ve İslam'ı kabul etmesini istedi. Üvey babası bu teklifi reddetti ve Satuk, biraz da üvey babasının kendisi üzerinde tuz ekmek hakkı olduğu için onu öldüremedi (Baldick, 1993: 78).

Shaw'ın nüshasında ise Satuk Buğra Han, kılıcıyla amcası Harun Buğra Han'ı uyandırır ve ona kelime-i şehadet getirmesini ve Müslüman olmasını söyler fakat Harun Buğra Han kabul etmez. Satuk, ne kadar kılıcını kaldırırsa da amcasının üzerindeki dedelik ve tuz ekmek hakkını düşünür. Onu öldüremez ve Allah'a dua/beddua eder:

Hazreti Sultan kaç kez kılıçlarını kaldırıp (o kâfirin) başını keseyim diye niyetlendiyseler de (bu kâfirin) tuzunu yediğini ve dedelik hakkı olduğunu düşünerek kılıçlarını geri çevirdiler. Son çare (olarak) yüzlerini yüce Allah'ın dergâhına (göğe) çevirip dua ederek yalvardılar: "Ey var olan Tanrı! Sen bütün yaratıkların halini görüyorsun, kaç kez kılıç kaldırıp (onun) başını keseyim diye hamle kıldıysam da dedelik hakkını ve (onun sayesinde yediğim) tuzun hakkını düşündüm. Eğer bir süre ki (böyle yapmamın) sebebi dedelik hakkı da olsa ey Allah, kahredicilik sıfatın ile bu kâfiri yere yuttursan!". Hazreti Sultan'ın duaları kabul olup yer sarsılıp yarılp Harun Buğra Han'ı dizine kadar yuttu (Berbercan, 2011: 450).

Grenard'ın nüshasında tuz ekmek hakkı töresi yer almamaktadır. İngiltere nüshasında ise; Satuk Buğra Han'ın amcasını "tuz ekmek hakkı"nı düşünerek öldürmediği bilgisi şu şekilde geçmektedir:

Onu uyandırıp Hz. Muhammed'in dinine davet edeyim şayet kabul etmezse o zaman öldürürüm, der. Her ne kadar da kâfir olsa "nemed dermiyandır, tuznu saklay" der, yani tuz ekmek hakkı olduğunu düşünerek onu kılıcıyla uyandırır ve İslam'a davet eder. Nemek ve pederlik hakkından dolayı onu öldüremez ve Allah'a dua eder (Dağıstanlıoğlu, 2012: 1319-1333).

Taşkent ve İsveç nüshalarında da bu töreye tesadüf edilmemektedir. Paris nüshasında ise tuz ekmek hakkı sadece tuz hakkı olarak şu şekilde geçmektedir:

[76b] (1) ayttı ki her neçe kâfir hem bolsa tuzunu yeb aydım tuzuñ haqqını saklay dip şemşirniñ uç (2) birle futığa sancıttılar Hārūn Buğra Hān ıztırāb birle uyķanıp baksa Hāzret-i Sultān (3) şemşir berehne kılip başıda tūn kılap turadur buy kâfir ayttı ki ey Sultān Satuk mundağ (4) uluğluk sende turup neme sebebdin şumdağ aştı kılasın dēdiler

anda hazret-i (5) Sultān ayttılar ki ey kāfir işniñ obdānı men kılğan iş kofğıl vākt teng (6) fırşatnı ğanimet bil aytğıl bu kelime-yi şerīfni lā ilahe illellahü Muḥammeden Resūlullah degil dédiler ol (7) kāfir-i bī sa‘ādet kabūl kılmadılar Hazret-i Sultān her çend cedel kıldılar ol kāfir cehennem (8) tevfik tafip bu kāfir Müslümān bolğalı ötemedi Hazret-i sultān néçend merātebe bilen (9) şemşīrni havale kılip aydılar başını kesey dip ve yene endişe kıldılar ki tuzunu yeb(10) aydım dādlik haqqı bar dip şemşīrlerini yandurdılar hācetlik yüzüni bī-hācet(11) Hudānıñ dergāhıa keltürüp ve du‘ā kıldılar ki ey bār-i Hudāya sen cemī‘ maḥlūkātıñ hālını (12) körüp tura señe néçend merātebe şemşīrni hamle kıldım başını kesey dip ammā tuznıñ (13) haqqınıda dādlik haqqını saqladım iger çendige sebeb dād bolsa hem Hudāya neme bolur ki kahhārlik.

Paris nüshasında, Satuk Buğra Han amcasını tam kılıçla öldürecek iken amcasının kendisi üzerindeki tuz hakkını düşünür ve öldürmekten vazgeçer. Kültürel değişim bağlamında “tuz ekmek hakkı”na yönelik kültürel kodlarda yer alan törenin, Türkler arasında İslamiyet’in kabulüyle uyumlanarak devam ettiği görülmektedir. Bu törenin, İslamiyet’teki kul hakkı ile senkretik doku oluşturduğu söylenebilir. Satuk Buğra Han tezkiresinin bazı nüshalarında geçen töreye dair husus, bu inancı desteklemektedir.

Satuk Buğra Han tezkiresinde yer alan töreye dair bir başka husus, tezkirelerde geçtiği şekliyle dedelik/pederlik/ata hakkı ile ilgilidir. Ata/peder/dedelik hakkı adıyla kaydedilen bir diğer töre de Satuk Buğra Han tezkisinde akrabalar arasındaki hak ve sorumlulukları tanımlamaktadır. Ata/peder/dedelik hakkı, Satuk Buğra Han tezkiresinin sosyal, tarihî ve coğrafi bağlamı dikkate alındığında, aynı soydan gelen akrabaların kana hürmeten, akrabalarının haklarını gözetmekle sorumlu olduklarını ifade etmektedir. Bu bağlamda, Satuk Buğra Han, amcasını tam öldürecek iken onun üzerindeki kan hakkını düşünür ve öldüremez. Bu durum, hem hükümdar soyundan gelen kişinin Tanrı’nın kut’unu taşıması bir başka deyişle kanının kutsal olması ile hem de Türklerde ataya duyulan saygı ve hürmet ile açıklanabilir.

Türk kültüründe hem İslamiyet’ten önce hem de sonra anne ve babaya hürmet ve saygı göstermek, törenin başatlarından. Anne ve baba hakkına yönelik sözlü ve yazılı kültürdeki anlatılar bu durumu ispatlar mahiyettedir. Ayrıca Oğuz’un da aşağıda ifade ettiği üzere ataya saygısızlık toplum nezdince ceza gerektirir:

Türk toplumu gerek kırsal gerekse kentsel alanlardaki geleneksel uygulamalar bakımından bulunduğu bölgedeki diğer toplumlara göre bozkır kültürünün özelliklerini de yansıtan daha esnek ve daha eşitlikçi nitelikte bir ataeril yapıya sahiptir. Yani baba ve erkek otoritesi geleneksel yapının temel taşlarından biridir. Ataya ve babaya karşı gelmek, onların sözünden çıkmak şu ya da bu şekilde ceza gerektiren bir suçtur (Oğuz, 2012: 108-109)

Sözlü kültür ortamında, ağlarsa anam ağlar, gerisi yalan ağlar; cennet anaların ayakları altındadır, baba kırk oğluna bakmış, 40 oğul bir babaya bakamamış; anamın ekmeğine kuru ayranına duru demem; ana hakkı ödenmez, en yüksek sevgi Allah sevgisi, en iyi sevgi anne sevgisidir, ananın duası babanın bedduası tutar, ana hakkı Hak hakkıdır, babasına hayır etmeyen kimseye hayrı olmaz, “Atası olmayanın adı da olmaz” (Çakır, 2017) gibi atasözleri toplumsal bellekte bu kültürel kodun yansımaları olarak yorumlanabilir.

Ayet ve hadisler aracılığıyla da¹⁶⁴ İslamiyet’i benimseyen Türkler arasında anne baba hakkının pekiştirildiği söylenebilir. “Hem Kur’an-ı Kerim’de hem de hadislerde çoğunlukla Allah’a kulluk vecibesinin hemen ardından ana babaya saygılı olma ve iyi davranmanın bir görev olduğuna dikkat çekilir” (İlmihal, 2013: 529).

Dede Korkut’ta “O zamanda oğul baba sözünü iki eylemezdi” (Ergin, 2009: 160; Gökyay, 2009: 96) Uruz anasına, “Ana hakkı Tanrı hakkı olmamış olsaydı/Kara çelik öz kılıcımı çekerdim” der. (Ergin, 2009: 107; Gökyay, 2009: 49). Ana ata hakkının Tanrı hakkı olarak görülmesi, Satuk Buğra Han tezkiresinde karşımıza ata/peder hakkı olarak çıkmaktadır. Aynı zamanda, Satuk Buğra Han’ın amcasının kanını dökmek istememesi de bir başka ifadeyle perderlik hakkı gözetmesi de atasının Tanrı’dan kut alması ile izah edilebilir. Zira kan ve soy ilişkisi Türk kültür kodlarında önemli bir yerde durmaktadır. ¹⁶⁵ Asalet ve soy gibi kavramlar “kan” ile açıklanmaktadır. Satuk Buğra Han’ın bedduasıyla amcasını yerin yutması motifinde kansız ölüm cezasının tercih edilmesinin bu bağlamda tesadüfi olmadığı

¹⁶⁴ Bakara suresi 180. ayette “Sizden birinize ölüm gelip çattığı zaman eğer geride bir hayır(mal) bırakmışsa anaya, babaya ve yakın akrabaya meşru bir tarzda vasiyette bulunması-Allah’a karşı gelmekten sakınanlar üzerinde bir hak olarak- size farz kılındı” (Kuran’ı Kerim Açıklamalı Meali, 2008: 27), İsra Suresi 23. ayette anne baba hakkı şu şekilde geçmektedir: “Rabbin, kendisinden başkasına asla ibadet etmemenizi, ana-babaya iyi davranmanızı kesin olarak emretti, eğer onlardan biri ya da her ikisi senin yanında ihtiyarlık çağına ulaşırsa, sakın onlara “öf!” bile deme, onları azarlama, onlara tatlı ve güzel söz söyle” (Kuran’ı Kerim Açıklamalı Meali, 2008: 268), Ayrıca anne baba hakkı için bkz: (Lokman Suresi, 14-15. ayet; Bakara suresi 83, 180, 215. ayet; Nisa suresi 36. ayet; En’am suresi 151. ayet vb.) Hadis-i Şerifte anne baba hakkı şu şekilde geçmektedir: Buhari’den naklen şu hadis örnek verilebilir: “Peygamber efendimiz de Allah katında en iyi amel nedir, diye sorana vaktinde kılınan namaz, anne babaya iyilik etmek ve Allah yolunda savaşmaktır, diye cevap vermiştir” (Şentürk ve Yazıcı, 2011: 507).

¹⁶⁵ Atatürk’ün Gençliğe Hitabe’de vurguladığı “Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur” sözündeki asil kan ifadesi kutlu soy ile ilişkilendirilebilir. Ayrıca halk arasında söylenen “ Asil azmaz bal kokmaz, kokarsa yağ kokar aslı ayrandır” (Çakır, 2017) sözü de asil olmayla ilgili kanın önemini vurgulayan mecazi ifadelerden biri olarak ele alınabilir.

söylenabilir. İslamiyet'ten önceki inanışlarda hükümdar soyundan gelenlerinin kut taşımalarından kanının kutsal olarak kabul edilmesinden dolayı Satuk Buğra Han'ın da bu gerekçeyle amcasının kanına girmedeği, kılıcıyla onu öldürmediği çıkarımında bulunulabilir. Satuk Buğra Han, amcasını evliyaya yakışacak şekilde, kılıcıyla değil bedduasıyla keramet göstererek cezalandırır. Satuk Buğra Han'ın bedduasıyla amcasını yer yutar, böylece Satuk Buğra Han, amcasının "kut"sal kanını dökmemiş olur.

"Bir hükümdar için tanrı soylu olmak, simgesel anlamda dünyadaki en büyük yönetici olmak anlamına geliyordu. Bu yönetim, tanrı adına ve insan olma adına güç birliği sağlamaktaydı"¹⁶⁶ (Önal, 2009: 59). "Devlet yeryüzünde olsa da, Türklerin zihninde iktidar Tanrı'dan [Gök'ten] aşağıya doğru intikal ettiği için, devlet içindeki mevkiler de yukardan aşağıya doğru sıralanıyordu" (Kafesoğlu, 1997: 243). "Türklerde hakanlar, kimi zaman tanrının temsilcisi, kimi zaman da oğludur. Hükümdarlar tanrıya benzetilir. Tanrıdan geldiğine, O'nun gibi tek olduğuna inanılır" (Roux, 2001: 61). "Hakan sülalelerinin soyları ya tanrıya ya da toteme dek çıkarılırdı. Nedeni totemi veya Tanrıya ilişkin kut'a varmaktı" (Ziya Gökalp, 1989: 52). "Bu durum, hanın kutsal kabul edilmesinde Tanrı ile kurulan bağ ile izah edilebilir. Böylece Tanrı gibi Tanrı'dan kut alan hükümdar da kutsaldır. Hakan'a Tanrı-kut veya ebedi kut denirdi. Hakandaki kutsiyet ona ilahi bir hak olarak Tanrı tarafından verilirdi. Eski Türklerde tüm hakan sülaleleri neseplerini bir ilaha veya toteme dayandırırdı. Bunun nedeni de kuta varis olabilmektir" (Ziya Gökalp, 1975: 45). "Manas Destanı'na kadar Türk hükümdarlık anlayışının temelini "kut" alan ve kutla Tanrı adına yeryüzünü idare eden hükümdar tipi oluşturmaktadır" (Oğuz, 1995: 13). Bu açıdan Satuk Buğra Han'ın amcasının her ne kadar kâfir olsa bile "Tanrı-kut" un temsilcisi olarak görüldüğü ve kanının kutsal kabul edildiği söylenebilir.

Kanın kutsallığı konusunda Örnek, "Kanın; kudret ve hayat veren, ruhu barındıran, kötülükleri uzaklaştırıcı ve arıtıcı bir madde olarak" ¹⁶⁷ kabul edildiğini ifade eder (Örnek, 1971a: 129). Soyun kanla ilişkisi konusunda ise Ölçer Özünel'in düşünceleri dikkate değerdir:

¹⁶⁶ Kùltürlerarası örnekler için bkz: (Önal, 2009: 59).

¹⁶⁷ Kan'ın kùltürlerde kutsal olarak kabul edilmesi hakkında bkz: (Örnek, 1971a).

Kan ve soyun devamı arasındaki ilişki kanlı ritüeller aracılığıyla erginlemenin gerçekleştiği kültürler bağlamında değerlendirildiğinde karşımıza üç erginleme aşaması çıkmıştır. Bunlar, âdet kanamasıyla birlikte gerçekleştirilen genç kız kanaması, erkek adaylarına soyun devamlılığındaki rollerini hatırlatıcı sünnet törenleri, evlilik kurumuyla ve soyun devamlılığıyla ilişkilendirilen bekaret kanı ve son olarak da, soyu devam ettiren doğum kanıdır. Bu bağlamda denilebilir ki, kan olgusu, toplumsal sözleşmeler aracılığıyla kutsal olanla ilişkiye geçiş süreçlerinde dönüştürücü bir işleve sahiptir. Çağrıştırmacı şiddet ve korku var olma dürtüsünün arkasında kalarak kan olgusunu, kutsal olana daha da yaklaştırmaktadır (2005: 45).

Hükümdar sülalesinden gelenin kanının kutsal kabul edilmesinin tarihî bellekte yansımalarını görmek mümkündür: Eski Türk ananesine göre, hanedan üyelerinin kanı akıtılamayacağı için yay kirişi ile boğdurulduğu bilgisi vardır. Selçuklu ve Osmanlı’da bu uygulamanın devam ettiği görülmektedir.¹⁶⁸

Satuk Buğra Han tezkiresinde hükümdarın kanının kutsal kabul edilmesi nedeniyle Harun Buğra Han’a layık görülen ölüm cezasında kanı dökülmemektedir. Böylece Harun Buğra Han, cezasını töre gereği kanı dökülmeden çekmiştir. Satuk Buğra Han’ın kargışıyla kâfir Harun Buğra Han’ı yer yutar. Böylece Harun Buğra Han, töre gereği doğaüstü alanın kudretiyle infaz edilmiş olur.

Tezkirelerde de töreye dair bu kültürel koda baktığımızda, Cemal Karşı’de pederlik/ ata hakkına dair bir bilgiye tesadüf edilmediği ve ayrıca Satuk Buğra’nın bedduasına bağlı olarak amcasını yerin yutmasına dair de bir motifin bulunmadığı görülmektedir. Bu durum, Cemal Karşı’nın kaynağının menkıbevi değil, tarihî olmasıyla izah edilebilir. J. Baldick’in bahsettiği nüshada “ata hakkı ya da peder hakkı” gibi bir ifade geçmemektedir.

Shaw’ın nüshasında ise, tuz hakkı ve dedelik hakkı ayrı ayrı geçmektedir. Harun Buğra Han bu nüshada amca değil, Satuk Buğra Han’ın dedesidir. Satuk Buğra Han, tam dedesini öldürecek iken ata hakkını (dede/baba hakkı) düşünür ve öldürmekten vazgeçer. Satuk’un bedduasıyla onu yer yutar. Böylece cezasını kanı dökülmeden çekmiş olur.

¹⁶⁸ Tuğrul, bu nedenle kardeşi Yınal ve yeğenlerini fedaya mecbur kaldı (Turan, 2009: 138-139). Osmanlı’da birçok şehzade ve padişah öldürüldüğü bilinmektedir: Sultan II. Genç Osman’ı yeniçeriler, Sultan İbrahim’i isyancılar boğdurmuştur. Kanuni oğlu Mustafa’yı ve İbrahim Paşa’yı boğdurarak öldürmüştür. Yavuz Sultan Selim, Korkut’un oğlunu ve veziriazam Koca Mustafa Paşa’yı boğdurmuştur. Bu konuda özellikle, F. Köprülü’nün (1944) Türk ve Moğol sülalelerinde hanedan azasının idamında kan dökme memnuiyeti” adlı çalışmasına bkz.

Hazreti Sultan kaç kez kılıçlarını kaldırıp (o kâfirin) başını keseyim diye niyetlendiyse de (bu kâfirin) tuzunu yediğini ve dedelik hakkı olduğunu düşünerek kılıçlarını geri çevirdiler. Son çare (olarak) yüzlerini yüce Allah'ın dergâhına (göğe) çevirip dua ederek yalvardılar: "Ey var olan Tanrı! Sen bütün yaratıkların halini görüyorsun, kaç kez kılıç kaldırıp (onun) başını keseyim diye hamle kıldıysam da dedelik hakkını ve (onun sayesinde yediğim) tuzun hakkını düşündüm. Eğer bir süre ki (böyle yapmamın) sebebi dedelik hakkı da olsa ey Allah, kahredicilik sıfatın ile bu kâfiri yere yuttursan!". Hazreti Sultan'ın duaları kabul olup yer sarsılıp yarılp Harun Buğra Han'ı dizine kadar yuttu (Berbercan, 2011: 450).

Grenard'ın nüshasında "ata/dede/pederlik hakkı"na yönelik bir bilgi yer almaz. İngiltere nüshasında ise, pederlik hakkından dolayı Satuk Buğra Han amcasını öldürmez, onu İslam'a davet eder. Amcası kabul etmeyince Satuk, beddua eder ve neticede yer, amcasını yutar. Böylece Türk töresine uygun kansız bir cezalandırma gerçekleşmiş olur:

Onu uyandırıp Hz. Muhammed'in dinine davet edeyim şayet kabul etmezse o zaman öldürürüm, der. Her ne kadar da kâfir olsa "nemed dermiyandır, tuznu saklay" der, yani tuz ekmek hakkı olduğunu düşünerek onu kılıcıyla uyandırır ve İslam'a davet eder. Nemek ve pederlik hakkından dolayı onu öldüremez ve Allah'a dua eder. Satuk'un duasını Allah kabul etti, zemin sallandı, yer yarıldı ve bu kâfiri sinesine kadar yuttu. Bunun üzerine Satuk ondan tekrar Müslüman olmasını ister fakat o yine kabul etmez. Harun Buğra ona, senin dinine girmektense yere gireyim daha iyi, der. Bu sefer Harun Buğra Han, yerin dibine tamamıyla girer (Dağıstanlıoğlu, 2012: 1319-1333).

Taşkent nüshasında da buna benzer bir ifade yer almaktadır. Satuk Buğra Han, "atalık hürmeti"ni düşünerek amcasını öldürmez, beddua eder ve amcasını yer yutar:

Sutuk "Onu uyku hâlindeyken öldürmek mertlik değildir, en iyisi onu ben uyandırayım neticede onun benim üzerimde atalık hürmeti vardır "der. Harun Buğra Han uyanınca başında kılıçla öz oğlu Sutuk'u görür, Sutuk ona Müslüman olmasını söyler fakat o olmaz. Sutuk onu kılıçla öldüreyim derken atalık hakkı aklına geldi ve onu öldüremedi. Bunun üzerine Sutuk Allah'a duada bulundu. "Ben bunun atalık hukukuna riaye kıldım" ey Allah'ın gazabıyla yer onu yutsun der ve Allah onun duasını kabul eder. Yer, göğsüne kadar Harun Buğra'yı yutar fakat yine İslam dinini kabul etmez. Sonunda yer onu tamamıyla yutar (Özkan, 2013: 12-21).

İsveç nüshasında bu töreye dair bir bilgi bulunmamaktadır. Paris nüshasında ise bu töre "dedelik hakkı" olarak aşağıda olduğu gibi geçmektedir:

[76b] (5) Sulṭān ayttılar ki ey kâfir işniñ obdânı men kılğan iş kofğıl vâkt teng (6) fırsatnı ğanimet bil aytğıl bu kelime-yi şerîfni lâ ilahe illellahü Muḥammeden Resûlullah degil dâdiler ol (7) kâfir-i bî sa'âdet qabûl kılmadılar Ḥazret-i Sulṭân her çend cedel kıldılar ol

kāfir cehennem (8) tevfi̇k tafı̇p bu kāfir Müslümān bolğalı ötemedi Ėazret-i sulṭān neṇend merātebe bilen (9) şemşirni havale kılip aydılar başını kesey dip ve yene endişe kıldılar ki tuzunu yeb(10) aydım dedelik ḥaḳḳı bar dip şemşirlerini yandurdılar ḥācetlik yüzüni bī-ḥācet(11) Ėudāniñ dergāhıga keltürüp ve du‘ā kıldılar ki ey bār-i Ėudāya sen cemī‘ maḥlūkātñiñ ḥālini (12) körüp tura señe neṇend merātebe şemşirni hamle kıldım başını kesey dip ammā tuzñiñ (13) ḥaḳḳınıda dedelik ḥaḳḳını saḳladım iger ṇendige sebeb dād bolsa hem Ėudāya neme bolur ki ḳahhārlıḳ (14) řıfatınıñ birle ḡāzab kılip yerge yuttursan dip münācāt kıldılar Ėazretniñ (15) du‘aları müstecāb bolup yer tobrap yarılıp berip Hārūn Buḡra Ėānnı yer sīnesigece(16) yuttı ḥazret-i Sulṭān Buḡra Ėān Ėāzi aydılar ki ey kāfir köz ve toñḡ mu (17) ḥāliñni kılmān keltürkeli men señe du‘ā kılay Ėudā-yı te‘ālā bu belādın ḥalāř[77a](1) kılsun dip nařıḥat kıldılar Hārūn Buḡra Ėān ayttı ki ey Sulṭān Satuk yerge kirgenim(2) oyduñ sing dīninige kirip sen aytḡan aytıp sing dīninige kırḳünṇe dip ḳabūl (3) kılmadılar Ėazret-i sulṭānnıñ ḡāzabları kelip du‘ā kıldılar Hārūn Buḡra Ėānnı yer.

Buradaki dedelik hakkı, Harun Buḡra Han’ın Satuk Buḡra Han’ın amcası olması sebebiyle ata hakkı olarak yorumlanmalıdır. Satuk Buḡra Han, amcasının üzerindeki babalık/atalık hakkından dolayı onu öldürmek istemediğini ifade eder. Amcasına kılıcı kalkmayan, onun kanını akıtmayan Satuk Buḡra Han’ın bedduasıyla yer yarılır ve amcasını yutar. İslamiyet’ten önceki ataya saygı; atalar kültüyle izah edilebileceği gibi İslamiyet’ten sonra ise ana-baba hakkıyla yorumlanabilir.

Özetle, kültürel değişim kavramı paralelinde atalık/dedelik/pederlik hakkına bakıldığında Türklerin kültürel kodlarında yer alan bu törenin, İslamiyet’in kabulüyle pekişerek devam ettiği söylenebilir. Satuk Buḡra Han tezkiresinde buna yönelik tespitler, bu durumu ispatlar niteliktedir. Ata hakkı hem atalar kültünün tezahürü bir başka ifadeyle ataya duyulan saygının ifadesi hem de hükümdar soyundan gelen atanın kanının kutsal olması ile açıklanabilir.

Satuk Buḡra Han tezkiresinde, Türk töresi kapsamında ele alınabilecek son husus ise, olağanüstü doğum/babasız çocuk dünyaya getirmekle ilgilidir. Tezkirelerde, Satuk Buḡra Han’ın kızı Alanur’un dünyaya getirdiği babasız çocuk töre kapsamında ele alınmıştır. “Satuk Buḡra Han’ın ikinci kızı Alanur, İsa’nın annesi gibi Cebrail vasıtasıyla ağzına sürülen bir ışıktan gebe kalır. Doğan çocuğun Hz. Ali’nin oğlu olduğuna inanılır. Çocuğa Seyyid Ali Arslan Han adı verilir” (Banarlı, 1971: 269). Alanur’un bir ışık hüzmelerinden yahut bir arslanı görüp bayıldıktan

sonra hamile kalması, kültürel kodlar açısından açıklanmaya ve sorgulanmaya muhtaçtır. Türk töresinde, evlilik dışı hamile kalmak “ahlak” ve “namus” kavramları ve töreyle ilişkilendirilir. Zira Türklerde soy ve soyun devamlılığı için çocuğun babasının kimliği ve bilinirliği önemlidir. Bu kapsamda evliliğin ve doğan çocuğun toplumca meşruluğu gerekmektedir ki aksi durum toplumsal yaptırımları gerektirir.

“Türk toplumu ataerkil olduğu gibi aynı zamanda baba-soyludur. Bir başka ifadeyle doğan çocuklar babanın soyuna aittir ve soy erkek çocukla devam eder. Bu nedenle doğan çocukların babasının kim olduğu bilinmelidir. *Dede Korkut Kitabı*’nda geçen “Oğul kimden olduğun anası bilir” (Ergin, 2009: 75; Gökyay, 2009: 21) atasözü konuyla ilişkili okunabilir. Oğuz’un bu konuda dile getirdikleri bu düşünceyi desteklemektedir” (Oğuz, 2012: 109). “Türk toplumunda yaygın olarak kullanılan “tarla ve tohum” metaforu da bu bakımdan önemlidir. Babası bilinmeyen çocuklarla ilgili gelenek uygulamaları ve bu çocuklara yönelik hakaret amaçlı adlandırmalar bu konu kapsamında ele alınabilir. Bekâret uygulamasının diğerleri yanında en önemli nedeni soyun sürme güvencesini vermesidir” (Oğuz, 2012: 109).

Bu durum İslam diniyle de örtüşmektedir. “Doğu toplumlarının önemli meziyetlerinden biri sosyal örgünün çok sağlam olmasıdır. Bu meziyet, devlet ve yasaların yetişemediği eksik bıraktığı alanlarda sosyal bozulmayı önleyici ve sosyal dengeyi sağlayıcı bir işlevi de yerine getirmektedir” (İlmihâl II, 2013: 480). “İslam dininde her iki anlamıyla iffet ve namus, kişilerin en temel haklarından olup bunlara yapılan saldırılar suç ve günah sayılarak dünyevi ve uhrevi müeyyidelere konu edinmiştir” (İlmihâl II, 2013: 185).

Hem İslamiyet’ten önce hem sonra babasız çocuk dünyaya getirmek yahut olağanüstü şekillerde hamile kalmaya dair birçok anlatı mevcuttur. Bunların içerisinde ilk akla geleni kuşkusuz, Hz. Meryem ile ilgili Âl-i İmran Suresi 47. ayettir. “Meryem: Rabbim! dedi, bana bir erkek eli değmediği hâlde nasıl çocuğum olur? Allah şöyle buyurdu: İşte böyledir, Allah dilediğini yaratır. Bir işe hükmedince, o işe “ol” der; o da olurur (Kur’an-ı Kerim Açıklamalı Meali, 2008: 53)

Olağanüstü doğum/babasız doğum motifini mucizevi (babasız) doğum olarak niteleyen S. Bekki, bu konudaki çalışmasında “tanrısallığın yalnızca babasız

doğumla/türemeyle olan ilişkisi üzerinde durur. İnsanlık tarihinin en eski sözlü verimleriyle günümüzde yaratılanlar da dâhil olmak üzere tespit edebildiğimiz anlatılarda, normal insanlardan birtakım özellikleriyle ayrılan peygamber, şaman, hakan/imparator, destan kahramanı, veli vs. kimselerin her zaman tanrısallığına atıfta bulunulduğunu” (Bekki, 2011: 122) ifade eder.

İnsanlığın kurtuluş ümidi olarak mucizevi bir şekilde dünyaya gelen ve içine doğdukları toplumu her türlü yönlendirebilme yeteneğine sahip olan bu kahramanların doğumlarındaki olağanüstülük, onların yaptıkları işlerin hiçbir şekilde sıradan bir doğumla dünyaya gelen insanlara nasip olmayacağına da bir göstergesidir (Bekki, 2011: 121).

S. Bekki'nin incelediği metinler kapsamında, babasız doğumla ilgili tespitleri özetle şöyledir:

Dölleyici unsur olarak karşımıza çıkan tanrısallık simgeleri erkek ama insan olmayan (ışık, nur, kan, kanlı abdest suyu, buğday tanesi, et parçası, buz parçası) değişirken döllenen unsur; yani kadın aynı kalmaktadır. Bu da -Devadari'den naklettiğimiz ilk erkek ve kadının yaratılışı hakkındaki anlatı hariç- türemeyle ilgili anlatılarda mutlak kural olarak bir insanın doğumunun yoktan gerçekleşmediği anlamına gelir. Doğan kişilere olağanüstülüğü veren de doğuma vesile olan nesnenin özgünlüğüdür. Normal insanlara göre ana rahmine düşüş şartları çok farklı olan “kahramanlar”, dünyaya gelmelerinde etkili olan tanrısallık simgeleri dolayısıyla içine doğdukları toplumu yerine göre uyarma, onları çeşitli saldırılardan koruma, esir iseler özgürlüklerine kavuşturma gibi görevleri ifa etmekte. Bir başka ifadeyle, söz konusu kahramanlar, içine doğdukları toplumun niteliğine bürünerek o toplumun hürriyetine, kurtuluşuna ve kutsanmasına vesile olmaktadır (2011: 121).

Babasız çocuk dünyaya getirmenin köklerini Türk mitolojisine dayandıran M. A. Yolcu bu durumu şu şekilde açıklar:

Türk şamanizminde insanın doğumdan önceki hâli olan ruh-kuşlar, arkaik çağlarda erkeğin üreme işlevinin bilinmemesini göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Nitekim bakire doğum mitlerinde baba işlevini doğrudan tanrı ya da tanrısallık bir güç üstlenmiştir. Türk mitolojisinde gökten düşen bir ışık demeti, yağmur damlası, buz parçası vb. nesneler yoluyla meydana gelen olağanüstü gebelik, göksel ata tanrının yeryüzü unsurlarını döllemesi şeklinde eski dönemlerde oluşmuş gök-yer düalizminin izleri şeklinde değerlendirilebilir...Türk mitik anlatımlarında karşılaşılan babasız doğum, gök ve yer unsurlarının cinsel ilişkisi, ışıkla dölleme, zoomorfist köken gibi motifler, ana tanrıça kültüyle ilişkili ruhlar ile eril tanrısallık güçlerin evliliği bağlamında ana tanrıçanın izleri olarak değerlendirilmelidir. Ayrıca Türk mitolojisinde su, ağaç, toprak, kurt, mağara gibi unsurlar, dışilikle ilişkilendirildiği, bu unsurlarla ilgili anlatılarda anaerik geçmişin inanç yapısının korunmuş olduğu görülmektedir (2014: 86-87).

Burada Türk mitolojisinde bahsedilen “gökten düşen ışık demeti” ve “yağmur damlası” yoluyla hamile kalma durumu Satuk Buğra Han anlatısıyla birebir örtüşmektedir. Destani ve menkıbevi metinlerde de olağanüstü doğum/hamile kalmaya dair başkaca örnekler¹⁶⁹ de mevcuttur:

“Karaçay-Malkar destanlarında Sosurka adlı kahramanın granit taşından dünyaya geldiği anlatılır” (Tavkul, 2001: 169). “Olağanüstü güçlere sahip olan bir diğer kahraman olan Karaşavay’ın annesi ise bir devdir” (Tavkul, 2001: 169). “Yakut Türklerinde şamanların her birinin bir ağacı vardır. Bu ağaca ebedi ağaç anlamına gelen Tuspet-Turuu denir. İnsanların ruhları bu ağacın dalları arasında uçuşurlarmış. Bir insan doğacağı zaman bu ağacın dalları arasından bir ruh gelir ve insana can verirmiş” (Ögel, 2010: 93-94). “Bir ceylan, sonbaharda ülker yıldızını gördüğünde hamile kalmış. Baharda doğum yaparken kapalı bir torba, tulum şeklinde bir şey doğurmuş. Ceylanın annesi, tuluma arka ayaklarıyla bir çiftte savurmuş. Çifteyi yiyen yavru birdenbire ejderhaya dönüşmüş. Sonra gökten inen melekler ejderhayı alarak bulutlar arasına götürmüşler” (Kırzioğlu, 1953: 698). “Uygurların türeyiş efsanesine göre Bökü Tegin Tula ve Selenge nehirlerinin birleştiği yerdeki iki ağacın arasına düşen ışıktan dünyaya gelmişti” (Ögel, 2010: 74-75).

“Türk destan kahramanlarının olağanüstü doğum motifi ile dünyaya gelmesi, Türk hükümdarlarının yönetme yetkisini Tanrı’dan almış olmalarıyla ilgilidir. Tanhu, Kut Bulmuş Alp Bilge, Kut Almış Oğlu, Tanrının Kırbacı gibi adlar ve unvanlar Türk hükümdarların yeryüzünü düzene sokmak için yetkilendirildiğini göstermektedir. Bu inancın çok güçlü ve millet tarafından benimsenmiş olduğunu destanlardaki olağanüstü doğum motifi göstermektedir (Öcal, 1995: 13).

Veysel Karanî ile ilgili olağanüstü doğumla ilgili bir anlatı mevcuttur. Rivayete göre, Veysel Karanî’nin annesi Hz. Muhammed’in yanında cariye imiş ve sürekli onun hizmetinde bulunurmuş. Günün birinde peygamber abdest alırken burnu kanamış ve leğene akmış Cariye leğendeki suyu dökmeğe kıyamamış içmiş. Derken birgün hamile olduğunu fark etmiş. Durumu gören Peygamber, dedikoduya mahal vermemek için onu cariyeyi gizlice Yemen’e göndermiş. Kadın çocuğunu orada doğurmuş ve adını Veysel koymuş. Bu menkıbenin benzerinin Hacı Bektaş Veli ile

¹⁶⁹ Destanlarda Debet’in Yer Tanrısı ile Gök Tanrısının oğlu olduğu, Satanay Biyçe’nin annesinin ay, babasının güneş olduğu, Özümek’in gökten düşen bir kuyruklu yıldızın içinden çıkarak, kurt sütü içerek büyüdüğü, Sosurka’nın granit bir kayadan doğduğu anlatılmaktadır. Olağanüstü şekillerde doğan bu Nart kahramanlarının doğa üstü güçleri vardır. Debet’in kalbi ve kanı ateşendir. O ateşin, taşın ve hayvanların dillerini bilir. Satanay Biyçe gelecekte haber verir, istediği insanın şekline girebilir. Sosurka’ya ok işlemez. Karaşavay soğuktan ve ateşten korkmaz. O ve atı Gemuda şekillerini değiştirebilirler (Tavkul, 2001: 170).

Kadıncık Ana arasında geçtiğini görmekteyiz. Devamında büyüyünce durumu annesinden öğrenen Veysel, Peygamber'i görmek için yola çıkar fakat Peygamber'i evde bulamayınca annesine söz verdiği üzere geri döner. Eve gelen Peygamber bir nur parladığını ve güzel kokunun olduğunu fark eder, eve kimin geldiğini Hz. Aişe'ye sorunca o da Veysel Karanî'nin geldiğini söyler. Bunun üzerine Peygamber, Hz. Aişe'nin gözlerini öper ve bu gözler onu gördü der ve ashabından da herkesin gözlerine bakmasını söyler (Ocak, 2009: 130).

Menkıbelerde bahsedilen olağanüstü doğumla ilgili benzer bir anlatı Balım Sultan ile ilgilidir:

Arnavutluk'ta o zamanki Bektaşîlerin dedesinin anlattığı rivayete göre, Bulgar prensesi bir seccade yapıp evliyaların duvarına asmış. Her kim bu seccadede namaz kılar ise onunla evlenecek imiş. Bir gün evlerini ziyaret etmekte olan Seyyid Ali Sultan ve Mürsel Baba izin almaksızın prensesin seccadesini alıp namaz kılmışlar. Fakat her ikisi de yaşlı olduğu için prenses bunlarla evlenmeyi aklından bile geçirmemiş. Seccadeyi hızlı bir şekilde çekince iki yaşlı adam yere düşmüş. Ondaki bu kudret ve kuvvetin kendisinden olmadığını ileride dünyaya getireceği Balım Sultan'dan olduğunu Seyyid Ali Sultan hemen anlamış. Bunun üzerine bir kase bal istemişler. Bala parmağını banan Mürsel Baba, parmağını prensesin ağzına koymuş ve o anda prenses Balım Sultan'a hamile kalmış (Yıldırım, 2007: 35).

Destani ve menkıbevi anlatıların yanı sıra masallarda da bu motife tesadüf edilir:

"Muradına Ermeyen Kız/Dilber" adlı masalda, bayan kahramanın yanağında açan güllerin bir başka mekânda masalın erkek kahramanı tarafından koklanması sonucu bayan kahramanın hamile kalmasından bahsedilmektedir. Söz konusu masallarda mucizevi bir şekilde doğan çocuğu kutlu kişi veya kahraman olduğuna ilişkin bir bilgi bulunmamaktadır. Gülün koklanması suretiyle hamile kalınmasını, masal mantığı içinde düşünmek doğru olacaktır (Bekki, 2011: 121).

Babasız çocuk dünyaya getirmenin töreye aykırı olduğunu ifade eden masallardan biri de daha önce bahsedilen Nardaniye Hanım masalıdır. Bu masalda, Nardaniye'nin babası kızını gayrimeşru ilişki neticesinde hamile kaldığı düşüncesiyle ormana terk eder.

Satuk Buğra Han tezkiresinde töreye dair bu hususun tespiti konusunda ise şu sonuçlara varılmıştır: Cemal Karşî'de bu töreye dair bir bilgiye rastlanmamaktadır. Shaw'ın nüshasında ise, Satuk Buğra Han'ın hayatından sonra onun çocukları hakkında -dört oğlu, üç kızı- bilgi verilir. Konu kapsamında ön plana çıkan Satuk Buğra Han'ın kızı Alanur ile ilgili mitik söylencedir. Shaw'ın nüshasında, ona dair iki rivayete yer verilir:

Kızlarının birinin adları Ala Nur Hanım idi ki son derece güzel, iyi huylu, dindar bir kızcağızdı. Onların kıssası Hz. Meryem Aleyhisselam kıssası gibidir. İyice konuşmaya başladıklarında (artık düşündüklerini dile getirmeye başladıkları çağdayken) bir gece, yüce Allah'a ibadet ediyorlardı. Hazreti Cebrail gelip onların mübarek ağızlarına bir katre nur damlattı. Rahatlayıp kendilerinden geçip tekrar kendilerine geldiler (Berbercan, 2011: 450).

Burada, Alanur'un durumu babasız dünyaya çocuk getirmesi özelliğiyle Hz. Meryem'e benzetilmektedir. İlk rivayete göre Alanur, Cebrail'in ağzına bir damla nur damlatmasıyla hamile kalmıştır. Türk destanlarında karşılaşılan ve yukarıda da bahsedilen ışık motifinin¹⁷⁰ bir yansıması olarak bu durum yorumlanabilir. Kültürel değişim bağlamında "Hz. Cebrail ve ağza damlatılan nur/ışık motifi" Türk ve İslami motifin iç içe geçmesi olarak yorumlanabilir. Benzer bir şekilde ağızdan alınan sıvı ya da nesneyle hamile kalma durumu, Hallacı Mansur ve Balım Sultan'a dair menkıbelerde de mevcuttur. Alanur'un olağanüstü bir şekilde hamile kaldığına dair ikinci rivayette ise, Alanur bir gün kapı eşiğine çıkar ve bir arslanı görüp bayılır. Aradan zaman geçer, mübarek gün ve zamanda kızıl yüzlü bir çocuk dünyaya gelir. Aşur günü ifadesi Muharrem'in onuna işaret etmektedir. Bugün İslam tarihinde önemli olaylar vuku bulmuştur. Bu yönüyle de Alanur'un, kutsal bir zamanda kutsal bir şekilde "kutsal bir çocuk" dünyaya getirmesi İslamiyet ile ilişkilendirilerek izah edilebilir. Alanur'un görüp bayıldığı arslan, Hz. Ali olarak yorumlanır ve bundan dolayı da doğan çocuğa Seyyid Ali Arslan adı¹⁷¹ konulur.

Babasız çocuk motifine yer verilen bu bölümde İslamiyet öncesi ve sonrası unsurların senkretik bir doku oluşturacak şekilde iç içe geçtiği görülmektedir.

Shaw'ın nüshasında yer alan bir diğer rivayet ise şöyledir:

Bir gece kapı eşiğine çıktılar. Eşiğin hemen bitişiğinde bir arslan yatmaktaydı. Arslanı görüp çığlık attılar. Kendilerinden geçip yine kendilerine geldiler. Birkaç günden, birkaç aydan sonra aşur ayının onu, cuma günü, cuma namazı vaktinde kızıl yüzlü, ahu gözlü (bir) evlat dünyaya getirdiler. (Ona) Büyük küçük herkes hayran kaldı. Bu nasıl hadisedir diyip Hazreti Padişah gazaplanıp bu işin aslını öğrenin diye emretti. Bütün emirler, önde gelen din adamları Ala Nur Hanım'a sordular. (O da yaşadığı) Hadiseyi bir bir anlatılar. (Bu) Akıllı ve zeki adamlar, büyük din adamları toplanıp (Ala Nur Hanım'ı hamile bırakan mübarek arslana işaretlerle) "(O arslan) Heybetli Hz. Ali'dir!" diyip (çocuğun nesebini Hz. Ali'ye bağlayarak, çocuğun) adı Hazreti Seyyid Ali Arslan Han olsun diyerek ad koydular (Berbercan, 2011: 450).

¹⁷⁰ Bu efsanedeki Hz. Ali'den hamile kalmayı, heterodoks İslami kültürde panteist ulûhiyet anlayışı ve bu anlayışta Allah'ın Hz. Ali'de tecelli ettiğine yönelik inançlarla birlikte düşünmek konuyu daha anlaşılır kılacaktır (Yolcu, 2014: 87).

¹⁷¹ Destani ve menkıbevi motiflerin incelendiği bölümde ad verme motifi başlığı altında Seyyid Ali Arslan adı incelenmiştir.

Grenard'ın nüshasında da benzer bir anlatıma rastlanılmaktadır. Satuk Buğra Han'ın hayatından sonra çocuklarından bahsedilir (dört kızı ve dört oğlu vardır). Bu çocuklar içinde ön plana çıkanı efsanevi anlatıdan dolayı Alanur'dur. Alanur'un olağanüstü doğum/babasız çocuk doğurmasıyla ilgili anlatı şöyledir:

Satuk Buğra Han'ın Hasan, İsen, Hüseyin ve Yusuf Kadir Han adında dört oğlu ve dört kızı vardı. Büyük kızı Nesibe Türkân, Hik Mâdhî ile evlendi ki bundan yalnız bir kızı dünyaya geldi. İkinci kızı Âlâ Nur, bir gece İsa'nın annesi Meryem gibi ona ağzından bir damla ışık süzülen Cebrail'in ziyaretini kabul etti. Vakti gelince bir oğul dünyaya getirdi. İstişare ve istihare edilen hâkim ve âlimler, bunun Ali'nin oğlu olduğunu anladılar ve ona Seyîd Ali Arslan Han adını verdiler (Turan, 2010: 162).

Burada olağanüstü doğum ve ad verme motifi yer almaktadır. Arslan ile Hz. Ali'nin özdeşleştirilmesi ve bu yüzden doğan çocuğa Seyid Ali Arslan adının verilmesi manidardır. Alanur'a dair bu anlatı ayrıca, "Hz. İsa'nın annesi Meryem gibi hamile kalma" durumuna benzetilmektedir. Âlimlerin bir araya gelip durumu sorgulaması ve değerlendirmesi dünyaya babasız çocuk getirmenin toplumca da yadsınması ile alakalıdır. Grenard'da geçen başka bir rivayette ise bu durum şöyle nakledilir:

Birtakımları bu masalın hâl ve sebeplerini başka türlü anlatırlar. Derler ki: "Âlâ Nur, bir gün evinin kapısının önünde gözlerini kendine dikip bakan bir arslan gördü. Bu görüş onu dehşete düşürdü, ter alnından inci taneleri gibi akmaya başladı ve bayıldı. Mucizevi çocuk yedi yaşına geldiği vakit, Âlâ Nur, [Sa]tuk Buğra Han ile evlendiler. Bu izdivaçtan Muhammed Arslan, Yusuf Arslan ve Kızıl Arslan adında üç oğlu doğdu (Turan, 2010: 162).

İngiltere nüshasında, Satuk Buğra Han'ın çocuklarına dair bir bilgiye tesadüf edilmediğinden bu töreye dair bir şey söylemek mümkün gözükmemektedir.¹⁷² Taşkent nüshasında ise Satuk Buğra Han'ın hayatından sonra çocuklarından¹⁷³ (4 oğlu 3 kızından) bahsedilir. Satuk Buğra Han'ın kızı Alanur¹⁷⁴ ile ilgili, olağanüstü doğum/babasız çocuk doğurma motifi şu şekildedir:

Sutuk Buğra Han'ın kızı Ela Nur, temiz ve güzel birisi idi. Hz. İsa peygamberin annesi Meryem gibi ağzına bir ışık damlar ve 9 ay 9 dünden sonra 10 aşre günü Cuma vaktinde çocuk dünyaya getirir. Bu oğlanın yüzü kızıl ve kaşları çatıktı. Satuk Buğra Han bu duruma gazap etti ve âlimlere bunun hikmetini sorar. Onlar da bu durumun Hz. Ali'nin kerameti olduğunu söylerler ve çocuğun adını Seid Eli Arslanhan koyarlar. Bu oğlanın kutsal olduğuna inandılar. İyi bir terbiye verirler. Beş yaşına gelince mektebe yazarlar. Çocuk 6 ayda mektebi bitirir. Seid Eli Arslanhan yedi yaşına geldiğinde annesi Ela Nur Hanım, Toka Buğra Han ile

¹⁷² Nüshanın tamamı çevrilmediği için, devamında bu konuda bilgi verilip verilmediği bilinmemektedir.

¹⁷³ Sutuk Buğra Hanın dört oğlu olup, onların ismi: Hesen Buğra Han, Êsmen Buğra Han, Osman Buğra Han, Hüseyin Buğra Han idi. Yene üç kızı olup, onların ismi: Ela Nur Hênim, Neseb Turkan Hênim, Zileyha Bikim idi.

¹⁷⁴ Taşkent nüshasında, Ala nur adı Ela Nur şeklinde yazılmıştır.

nikâhlanır ve ondan da üç oğul doğurur. Bunların isimleri Muhammed Arslanhan, Yusuf Arslanhan, Kızıl Arslanhan idi (Özkan, 2013: 12-21).

J. Baldick'in bahsettiği nüshada, İsveç ve Paris nüshasında da bu bilgiye tesadüf edilmemektedir.

Satuk Buğra Han'ın Alanur'un durumunu öğrenip gazap etmesi ve durumun gerekçelerini âlimlerden öğrenmek istemesi babasız çocuk dünyaya getirmenin törece kabul edilmemesiyle izah edilebilir. Bu durum toplumca sorgulanmayı ve hatta cezalandırılmayı gerektirir.

Alanur'un arslanı görüp bayılması ya da ağzına ışık damlaması yoluyla hamile kaldığına dair rivayetler, çocuğun 10 aşere cuma günü doğması ve yüzünün kızıl olması gibi özellikler, âlimlerce kutsala dair işaretler olarak okunmuş ve böylece Alanur, törenin yaptırımından kurtulmuştur. Aksi durum olsaydı, çocuk ve Alanur toplumca kabul görmeyecekti. Bu işaretler hem Alanur'u hem de doğan çocuğunu toplum nezdinde meşrulaştırıcı kerametler olarak yorumlanabilir. Bu durumun, İslamiyet'in etkisinde Hz. Meryem örneğiyle İslamî hüviyet kazandığı söylenebilir. Bir diğer İslamî benzerlik ise Hz. Ali ile kurulan analogik bağdır. Zira âlimler bu durumu, Hz. Ali'nin kerameti olarak yorumlar ve çocuğun adını Seyid Ali Arslan Han koyarlar. Bu hususla ilgili olarak, çocuğa verilen adın da yine tesadüfi olmadığı söylenebilir. Özetle kültürel değişim bağlamında Alanur'un babasız çocuk dünyaya getirmesi anlatının İslami hüviyet kazanmasıyla toplumca meşrulaştırıldığı söylenebilir. Tezkire nüshalarından töreye dair tespit edilen bu hususlar, kültürel değişimin yazılı kaynaklar üzerinden okunabildiğini ortaya koymaktadır.

2.3. Satuk Buğra Han Tezkiresindeki Destani ve Menkıbevi Motifler

“Ali bindi Düldül ata
Âşık dayanır firkate
Bozkurt ile kıyamete
Kalan dünya değil misin?”
Kul Himmet¹⁷⁵
(Oğuz, 2009: 53)

Türk toplumundaki kültürel değişim ve dönüşümün belki de en kolay izlenebildiği alan, kültürel kodun en küçük taşıyıcısı olan motiflerin takip edilebildiği yaratımlardır. Zira İslamiyet öncesi destani motiflerin İslamiyet sonrasında menkıbevi motiflere nasıl evrildiğini veya nasıl bir etkileşim içinde olduklarını belirlemek kültürel değişimin anlamlandırılması açısından önemli ipuçları ortaya koyacaktır. Bu kapsamda, “İlk Müslüman Türk hükümdarı” vasfıyla ön plana çıkan Satuk Buğra Han’ın hayatını konu alan tezkirelerdeki motiflerin incelemesi kültürel değişimin yansımalarına dair önemli örnekler ortaya koyacaktır.

Bu bölümde, Satuk Buğra Han’ın hayatının anlatıldığı tezkirelerden hareketle destani motiflerin menkıbevi motiflere nasıl dönüştüğü veya nasıl bir kompleks yapı arz ettiği meselesi, *Tezkire-i Satuk Buğra Han*, *Tezkire-i Buğrahanı* ve *Tezkire-i Üveysiyye* adlarıyla kayıtlı nüshalar üzerinden mukayeseli olarak ele alınmıştır. Tespit edilen motiflerin, Stith Thompson’un *Motif Index of Folk-Literature* adlı yapıtında yer alıp almadığı bilgisine yer verilmiştir.

Sözlü edebiyat ürünlerinin halk bilimi kuram ve yöntemlerine göre incelendiği çalışmalardan biri anlatıların motif incelemesiyle ilgilidir. Motif çalışmalarını kuramsal zeminde tartışan araştırmacılardan ilk akla gelen isim olan Stith Thompson, motifi “Gelenekte kalma gücüne sahip olan masalın en küçük unsurudur. Bu güce sahip olabilmesi için onun müstesna ve dikkati çekebilen hususiyetleri olması gerekir” (1946: 415) olarak tanımlar. Motif ile ilgili araştırmaların Thompson’dan önce Kaarle Krohn ve Anti Aarne tarafından ortaya konulduğu görülmektedir. “Kaarle Krohn, önce kapsamlı bir masal sınıflandırmasının gerektiği fikrini benimsedi. Bu çalışmanın hazırlığı ile Anti Aarne görevlendirildi. Anti Aarne, Kaarle Krohn’un rehberliği ile ve Oskar Hackman, Axel

¹⁷⁵ Bu dörtlüğün bir varyantı da Pir Sultan Abdal’a ait olup şöyledir: Ali bindi Düldül ata/ Can dayanmaz bu firkata/ Bozkurt ile kıyamete/ Kalan dünya değil misin?

Oldrik, Johannes Bolte, C.N. Sydow'un yardımlarıyla Kuzey Avrupa ülkelerinin masalları için bir tasnif hazırladı. Hazırladığı indekse yeni tiplerin ilave edilmesi için boş numaralar bıraktı. İndeks 540 numara/madde? ihtiva ettiği hâlde sistem 1940 numaradan ibarettir" (Türkeş Günay, 2011: 22). Aarne'nin ölümünden sonra S. Thompson, katoloğu yeniden gözden geçirmiş ve eklemeler yapmıştır. "Aarne masalları üç gruba ayırdı: 1) Hayvan masalları, 2) Asıl masallar, 3) Fıkralar ve komik hikâyeler. Bu üç ana sınıf da kendi aralarında alt bölümlere ayrılmaktadır. Bu çalışmadan sonra 1923 yılına kadar çeşitli ülkelerde aynı indeksler hazırlandı. Bu zaman içinde yeni tipler bulunduğu için Aarne'nin ölümünden sonra Dr. Stith Thompson Tip İndeksi¹⁷⁶'ni yeniden gözden geçirerek eklemeler yaptı" (Türkeş Günay, 2011: 22). "Wunt, *The Psychology of Peoples* isimli eserinde masalları 1. mitolojik fabl masallar, 2. saf peri masalları, 3. biyolojik masal ve fabllar, 4. saf hayvan masalları, 5. şecereli masallar, 6. şakalı masallar ve fabllar, 7. ahlakî masallar olmak üzere yedi başlık altında sınıflar" (Türkeş Günay, 2011: 22). "Masal sınıflandırmasında kategorilere ayırma yanında, temlere göre gruplandırma da denenmiştir. Profesör Volkov, 1924 yılında yayınladığı "Masal" isimli eserinde masalları 15 teme ayırmıştır. Türk masallarının tasnifini üzerine bir diğer çalışma da W.Eberhard ile P.N. Boratav'ın çalışmasıdır. Eberhard ve Boratav'ın hazırladıkları Türk Masal Kataloğu'nda 1378 Türk masal tipi tespit edilmiştir. Bu eseri, S. Thompson *Motif İndeks*'e kaynak olarak kullanmıştır. Türk masal katoloğunda tespit edilen masal tipleri 23 başlık altında toplanmıştır. Warren S. Walker ile Ahmet Uysal "Tales Alive in Turkey" ismiyle yayınladıkları masal kitabında masalları yedi katagoriye göre ayırmışlardır (Türkeş Günay, 2011: 23-24). Yukarıda bahsedilen masal tasnif çalışmalarının tamamı masalların muhtevaları göz önünde tutularak ve çoğunlukla temlere göre hazırlanmıştır" (Türkeş Günay, 2011: 25). "Masallar bir yandan tiplerine göre tahlil edilirken diğer yandan da motifleri arasındaki münasebetler tespit edilmiş, benzer olanlar aynı numara ile gösterilmek suretiyle daha kolay istifade edilir hâle getirilmişlerdir. Masalların tip numaraları ile kendisini meydana getiren motiflerin numaraları milletlerarası alanda yapılan çok verimli çalışmalardan sonra bugünkü şeklini almıştır. Motifler üzerine yapılan çalışmaların en başarılı ve üzerinde durulmaya

¹⁷⁶ Çalışma 1927 yılında tamamlandı. S. Thompson, Aarne'nin planını ve verdiği tip numaralarını değiştirmede. Yalnız, çok mahalli olan masal tiplerini indeksten çıkardı. Yazıya geçirildiği hâlde sözlü gelenekte de yaşayan masallarla birlikte Fransız masallarını indekse dâhil etti. Kompleks masalların daha kolay anlaşılmasını sağlamak için gerekli açıklama ve motif analizlerini de çalışmaya ekledi. S. Thompson, masal tiplerinin 1961 yılında yapılan son baskısında bazı değişiklikler yaptı. Yeni ilaveler için boş bırakılan yedek numaralarla tip sayısı 2411 olmuştur (Türkeş Günay, 2011: 22).

değer olanı Amerikalı Profesör Stith Thompson'un tasnifidir. Prof. Thompson, 1932-1936 yıllarında 6 cilt hâlinde neşrettiği *Motif Index of Folk-Literature* adlı çalışmasını 1955-1958 yıllarında daha da genişleterek mükemmel bir hâle getirmiştir" (Sakaoğlu, 2007: 75). Stith Thompson'a göre, motiflerin ana başlıkları şöyledir: 1. Mitolojik Motifler, 2. Hayvanlar, 3. Yasak (tabu), 4. Sihir (büyü), 5. Ölüm, 6. Olağanüstülükler, 7. Devler, 8. Denemeler (Sınama-imtihan etme), 9. Akıllılar ve aptallar, 10. Aldatmalar, 11. Talihin (Kaderin) tersine çevrilmesi, 12. Geleceği Belirleme, 13. Şans ve kader, 14. Toplum, 15. Ödüller ve cezalar, 16. Tutsaklar (esirler) ve kaçaklar, 17. Anormal zulümler, 18. Cinsiyet, 19. Hayatın tabiatı, 20. Din, 21. Karakter özellikleri, 22. Mizah, 23. Çeşitli Motifler (Thompson, 1946: 488-500). Türkiye'de Stith Thompson'un bu tasnifinde yer alan motiflerin halk anlatılarına uyarlanmasıyla ilgili pek çok çalışma yapılmıştır.¹⁷⁷

Bu çalışmada Satuk Buğra Han tezkiresinde geçen motifler, S. Thompson'un *Motif Index of Folk-Literature* adlı eserinden hareketle yukarıda bahsedilen tasniflemenin alt başlıkları altında geçen motiflere göre analiz edilmiştir. Dünya halk anlatılarıyla örneklendirilen bu kapsamlı motif çalışmasının Satuk Buğra Han tezkiresi üzerinden sorgulanması, uluslararası ortak kültürel motif çalışmalarının tespiti ve mukayesesi açısından önem arz etmektedir.

Çalışma kapsamında esas alınan Paris nüshası başta olmak üzere Cemal Karşı, J. Baldick, R.B. Shaw, Grenard, İngiltere, Taşkent ve İsveç nüshasında tespit edilen destani ve menkıbevi motifler mukayeseli olarak ve sırasıyla incelenmiştir. Satuk Buğra Han'a dair anlatının destani hüviyetten İslamiyet'in etkisiyle menkıbevi kimliğe dönüşümü hususunda Kemikli ve Yılmaz'ın dile getirdikleri dikkate değerdir:

Bilindiği üzere Türklerin İslam öncesi dönemlere ait destanları vardır. İslamî dönemdeki en önemli faaliyet, meselâ Oğuz Destânı gibi İslam öncesi döneme ait bu destanların İslamîleştirilmesi olmuştur. Bu destanlar, yeni intisap ettikleri dinin esasları, heyecanı ve yaşayış şekli ile yeni dinin yayılması ve gelişmesi için mücadele edenlerin hayatlarına adapte edilerek yeni şekillere büründürülmüştür. Bunların yanında, yeni hayatlarının kahramanlarının maceraları çerçevesinde yeni destanlar da üretilmeye başlanmıştır. Bunun en tipik örneği Satuk Buğra Han Destanı'dır. Satuk Buğra Han'ın İslamiyet'i kabulü, ailesi, kerametleri ve İslamiyet'in yayılması için gösterdiği gayretler bir destan üslubuyla anlatılmaya

¹⁷⁷ Bu çalışmalardan biri Saim Sakaoğlu'na ait olup, Sakaoğlu 70 tane Gümüşhane masalını Antti Aarne-Stith Thompson tasnifinin en son şeklini esas alarak sınıflandırmıştır (2002: 81).

başlanmış ve sonunda da yazılı hâle gelmiştir. Daha sonraları Tezkire-i Satuk Buğra Han adıyla nüshaları bulunan bu eser, bir menâkıb-nâme tarzında kaleme alınmıştır. Satuk Buğra Han'ın İslamî kimliğinin destansı bir üslupla halk arasında nasıl algılandığını göstermektedir (Kemikli-Yılmaz, 2014: 60-61).

Yıldırım ise Türkler arasında İslamiyet'in kabulünde destani türdeki eserlerin velayetname türündeki eserlere evrilme sürecini şu şekilde dile getirmektedir: "Hem İslam'ı, sûfiler kanalıyla tanıyıp kabul eden hem de eski inançlarında harikulade olaylara hiç de yabancı olmayan geniş halk kitleleri arasında, velâyetnâme türündeki eserlerin yayılması oldukça kolay oldu" ¹⁷⁸ (2007: 39). İslamiyet'in destani metinlere tesiri konusunda H.Köksal'ın görüşü ise şöyledir:

İslamiyet'ten sonraki Türk destanları millî ve İslamî niteliktedir. Karahanlıların, 840'larda devraldıkları ve dört asırlık hükümdarlık dönemi yaşadıkları süre içinde en önemli olay İslam dinini kabul etmektir. Bu olay, o kadar kısa zamanda etkisini göstermiştir ki; İslamiyetten önce söylenmiş Oğuz Kağan Destanı gibi eserler, İslam kültürü ve fikriyle birleşerek, İslam ruhunun ağır bastığı yeni destanlar meydana gelmesini sağlamıştır. Bir taraftan eski millî destanlara İslam ruhu katan Türkler, diğer taraftan da dinin yayılmasında ortaya çıkan, savaşları, olayları konu alan yeni destanlar söylemişlerdir (2002: 102).

"İslamiyet'in Türkler tarafından kabul edilişi ve Satuk Buğra Han zamanında meydana gelen bu olay, dışta büyük yankılar uyandırdığı gibi, Karahanlılar arasında da destanî bir havaya bürünmüştür. Destan, Buğra Han etrafında gelişen olaylar halkası ve İslamiyet'ten önceki Türk destanlarından alınan motiflerle örülmüştür" (Köksal, 2002: 108) Köksal'ın Satuk Buğra Han metninde yer alan destani ve menkıbevi motifler hususundaki tespiti şöyledir:

1. Destan'ın menkıbelerinden meydana gelişi, belki de Müslümanlar tarafından nesir halinde yazdırılmış olduğu hissini vermektedir. Destan, ilk Hanlar'ı Müslüman Türklere tanıtmak ve onlara sevdirmek ruhunu taşımaktadır.
2. Destan, tarihî bir olaya dayanmakla birlikte, destan ve masal unsurları ağırlık kazandığı için kesin tarih olarak kabul edilemez.
3. Bu İslami Türk destanı ile eski Türk destanları arasında ortak motifler vardır: Mukaddes ihtiyar, kırk arkadaş, dört yana savaş, mukaddes ışık, mukaddes çocuk, at, av gibi unsurlar İslam inancı ile birleşmiştir.
4. Bu destanda, halk diliyle söylenmiş Arapça ve Acemce kelimelere rastlıyoruz (2002: 110).

¹⁷⁸ Hatta biraz daha ileri gidip yüksek yazılı kültürden uzak, doğanın çetin şartları içinde yaşam mücadelesi veren ve kültür hayatı ziyadesiyle sözlü gelenek üzerinde yürüyen bu göçebe, yarı göçebe ya da yerleşik köylü Türk yığınları arasında gerek dinin yayılması gerekse öğrenilip hayatlarında tatbik edilmesi hususlarında dilden dile anlatılan evliya menkıbeleri birinci rol oynamıştır denilse yanlış olmaz. Bu menkıbelerin derlenilmesinden oluşan menâkıpnameler ya da velayetnâmelerin onlarcası günümüze kadar ulaşılabilmiş olup çok daha fazla zaman içinde yok olup gitmiştir (Yıldırım, 2007: 39).

Satuk Buğra Han tezkiresindeki destani ve menkıbevi motiflerin tespitine geçmeden evvel motif kavramını açıklamak uygun olacaktır. Motif; “Mitoloji, masal, efsane ve halk hikâyesi gibi türlerde yaşama gücüne sahip en küçük öğeye verilen ad” (Kaya, 2007a: 532) olarak tanımlanabilir. A. Y. Ocak motifi, “Destan, efsâne ve masal gibi anlatım türlerinde cereyan eden harikülâde olaylarda sık sık tekrarlanan ve bu olaylara belli bir özellik veren birtakım unsurlar” (1997: 70) olarak tanımlamıştır. Destani motiflerin İslamiyet’in kabulüyle menkıbevi hüviyete büründüğünü Ocak şu şekilde ifade etmektedir:

Evliya menkıbelerinde de bu motifler daima vardır. Bunlar, Müslüman olmadan önce tabiat kültü, atalar kültü ve benzeri, Türklerin kendi inançlarıyla, sonradan girdikleri Şamanizm, Budizm, Zedüştlük, Maniheizm ve Mazdeizm gibi çeşitli dinlerden gelen inançları aksettiren motiflerdir. Bu motifleri bilhassa Bektaşî menakıbnamelerinde bol miktarda görmek mümkündür (Ocak, 1997: 70).

Menkıbelerin sadece İslamiyet öncesi destani metinlerle etkileşime girmediğini ise Ocak şu şekilde vurgulamaktadır: “Menkıbelerden bir kısmının İslam öncesi ve İslamiyet’e girdikten sonraki dönemde teşekkül etmiş Türk efsane, destan ve hatta masallarından, İran destanî mahsullerinden ve bu arada özellikle Şehname’den alınma motifleri kullandıkları dikkati çekiyor” (Ocak, 1997: 73). Bu bilgidен hareketle menkıbelerde tespit edilen motifler için tek bir kaynaktan söz etmenin doğru olmayacağı çıkarımında bulunulabilir. Türk edebiyatında menkıbevi motifleri metodolojik yaklaşımla inceleyen Ahmet Yaşar Ocak, tezkirelerdeki motifleri sünni ve gayri sünni olmak üzere temelde iki düşünce etrafında tasniflerken bu düşünceyi ortaya koymaktadır.¹⁷⁹

Kültür Kaynağı Olarak Menakıbnameler Metodolojik Bir Yaklaşım adlı yapıtında Ocak, menkıbelerdeki motiflerin sınırlı olup genellikle de aynı motiflerin tekrar ettiğini şu şekilde ifade eder:¹⁸⁰ “Gerek İslam ülkelerinde gerekse Anadolu’da

¹⁷⁹ Türk menkıbelerindeki motiflerin bir envanter taslağı ilk defa P. Naili Boratav tarafından yapılmıştır. Boratav, taradığı menakıbnamelerin hangileri olduğunu zikretmemekle beraber, A, B, C, D ve E olmak üzere tam beş ana grup içinde otuz beş motif sıralamakta, ilerideki araştırmaların bu sayıyı daha da arttırabileceğini söylemektedir (Ocak, 1997: 87). Türk destanî mahsulleri ile sünnî menkıbelerde ortak motifler Tezkire-i Satuk Buğra Han, Saltıknâme, Battalınâme, Kitab-ı Dede Korkut, Ebumüslimnâme gibi anlatılar üzerinden incelenmiştir (Ocak, 1997: 81).

¹⁸⁰ Ocak, menkıbelerdeki motifleri tespit ederken İslam öncesi inanç motiflerinin yansımalarına da değinmiş ve “İslam Öncesi İnanç Motifleri” başlığı altında 19 motiften söz ederken bu motiflerin dağılımını sünni ve gayri sünni menkıbeler üzerinden değerlendirmiştir: “dağ ve tepe kültü, taş ve kaya kültü, ağaç kültü, sihir ve büyü, hastaları iyileştirme, gâipten ve gelecekte haber evrme, Tanrı’nın insan gibi görünmesi, tabiat kuvvetlerine hâkimiyet, ateşe hükmetme, kemiklerden diriltme, kadın-erkek ortak âyinler, tahta kılıçla savaşma, tenâsüh inancı, hulûl inancı, don değiştirme, ejderha ile mücadele, havada uçma, dört unsur inancı, ateş kültü’nün Anadolu sahâsı sünnî ve gayrisünnî menkıbelerde dağılışı tablolar hâlinde belirtir” (1992: 71-72). Bu değerlendirmeyi içeren tablodan hareketle İslam öncesi inanç izlerinin gayri sünnî inanç motiflerinde daha fazla yer aldığı söylenebilir. Ocak, İslam öncesi inanç motifleri dışında Kuran-ı Kerim ve hadislerdeki mucizevi motiflere de yer verir: “ölüyü diriltme, ırmak ve denizi yarma, hayvanları konuşturma, asayı ejderha yapma, gaybı bilme, geleceği haber verme, halka felaket musallat etme, taştan ve yerden su çıkarma,

yazılmış evliya menkıbelerinde mevcut motifler dikkatle gözden geçirilirse, yüzlerce yıldan beri kaydedilen yüzlerce ve binlerce menkıbe olmasına rağmen kullanılan motiflerin belli bir sınırı aşmadığı, çoğu menkıbelerde aynı motiflerin tekrarlandığı gözden kaçmaz” (1992: 83).

Ocak, *Şehnâme ile Türk Destanî Mahsullerindeki Ortak Motifleri* başlığı altında Tezkire-i Satuk Buğra Han'da geçen “peygamber tarafından irşad, doğum sırasında fevkalade hâller, eşyaya biçim değiştirtme, hasımlarını öldürme, hasımlarını toprağa gömme, Hızır ile görüşme” (1992: 84) olmak üzere altı motiftten de söz eder. Ocak'ın, Satuk Buğra Han tezkiresinde tespit ettiği bu motif sayısının, çalışma kapsamında ele alınan tezkire nüshalarının mukayeseli analizi neticesinde arttığı görülmektedir. Satuk Buğra Han'ın hayatını konu alan tezkire nüshaları detaylı ve mukayeseli bir şekilde incelendiğinde Ocak'ın yukarıda ifade ettiği altı motifin dışında başkaca destani ve menkıbevi motiflerin olduğu tespit edilmiştir.

Ocak, ilgili çalışmasında *Türk Destanî Motifler ile Sünnî ve Gayrî Sünnî Menkıbelerde Ortak Motifler* başlığı altında “hayvan donuna girme, bedduanın tutması, cansız varlıkları konuşurma, peygamber tarafından irşad edilme, doğum esnasında fevkalade olaylar, eşyaya biçim değiştirtme, hasımlarını ölümle cezalandırma, Hızır'la görüşme, ölmeden göğe çekilme, öleceğini bilme, öldükten sonra keramet gösterme, tabiat kuvvetlerine hükmetme, ölüyü diriltme, mekân aşma, hayvanları itaate alma, ejderha ile mücadele, ateşte yanmama, taştan ve yerden su çıkarma, su üstünde yürüme, taş kesilme” (1992: 81-82) olmak üzere toplam 21 motife yer vermektedir. Ocak'ın tespit ettiği bu 21 menkıbevi motiftten sadece “ateşte yanmama, bedduanın tutması, doğum esnasında fevkalâde olaylar, eşyaya biçim değiştirme, hasımlarını ölümle cezalandırma, hayvan donuna girme, Hızır ile görüşme, öldükten sonra keramet gösterme, öleceğini bilme, peygamber tarafından irşad edilme” olmak üzere 10 tanesinin Satuk Buğra Han'da geçtiği belirlenmiştir. Bu menkıbevi motiflere ek olarak anlatıda başta menkıbevi ve destani motiflerin bulunduğu da belirlenmiştir.

kemiklerden diriltme, bedduanın tutması, ateşte yanmama, cansız varlıkları canlandırma, hasatlık ve vücut arızasını giderme, tabiat kuvvetlerine hükmetme, yoktan içecek yiyecek çıkarma, ölmeden göğe çekilme, az yiyeceklerle çok kişiyi doğurma” (Ocak, 1992: 75-76). Ocak'ın bu 17 motife yer verdiği tabloda, sünnî ve gayrî sünnî menkıbelere dağılışına bakıldığında yine gayrî sünnî menkıbelerde bu motiflerin daha fazla olduğu görülmektedir.

Satuk Buğra Han'ın hayatını konu alan Paris nüshası başta olmak üzere Cemal Karşî, J. Baldick, R.B. Shaw, Grenard, İngiltere, Taşkent ve İsveç nüshalarındaki destani ve menkıbevi motifler incelenmiş ve bunun neticesinde nüshalar arasında motif kullanımı konusunda benzerlik ve farklılıkların olduğu belirlenmiştir. Bu nüshalardan hareketle destani ve menkıbevi olmak üzere toplam 28 motif tespit edilmiştir: Belirlenen bu motifler, kültürel değişimin neticesinde destani motiflerin menkıbevi motiflere evrilmesi gerekçesiyle ayrı başlıklar altında incelenmemiş, “Satuk Buğra Han tezkiresindeki destani ve menkıbevi motifler” başlığı altında alfabetik sırayla şu şekilde analiz edilmiştir: 1. ad koyma motifi, 2. at motifi, 3. ateşe hükmetme, ağızdan ateş çıkarma motifi, 4. av motifi, 5. azı çok kılma motifi (öküz derisi kadar yer) 6. bedduanın tutması motifi, 7. doğum esnasında fevkalade olaylar, olağanüstü doğum motifi, 8. don değiştirme/hayvan donuna girme motifi, 9. duanın kabul olması motifi, 10. evlenme motifi, 11. gayptan haber, gaybta olanları bilme motifi, 12. hasımlarını ölümle cezalandırma (hısımlarını toprağa gömme) motifi, 13. hayvan motifi, 14. Hızır ile görüşme motifi, 15. ışık motifi, 16. kadın motifi, 17. kırklar motifi, 18. öldükten sonra keramet gösterme motifi, 19. öleceğini bilme, 20. peygamber tarafından irşat edilme motifi, 21. pir motifi, 22. renk motifi, 23. rüya motifi, 24. sayı motifi, 25. sına ve imtihandan kurtulma motifi, 26. sihir ve büyü motifi, 27. taştan ve yerden su çıkarma motifi, 28. yoktan yiyecek çıkarma motifi.

Satuk Buğra Han'ın kültürel değişimindeki rolünü, tezkirenin nüshalarından tespit edilen bu destani ve menkıbevi motiflerin etkileşimi açıkça ortaya koymaktadır.

Ad Verme Motifi: “Türk kültüründe ad verme motifi çok önemli yer tutar. Ad verme motifi daha çok kendisini herhangi bir durum, hadise, düşünce, kanaat sonrası gösterir” (Kaya, 2007a: 533). Köksal, çocuğa verilen adın gelişigüzel olmadığını şu şekilde ifade eder:

Kişiliği oluşturan özelliklerden biri olarak kabul edilen ad, sadece sosyal bir kişiliği temsil etmez; aynı zamanda mistik bir kuvveti de ifade eder. Onun için yeni doğan çocuğa gelişigüzel ad konulmaz, verilen adın çocuğun geleceğini, karakterini, toplum içindeki yerini ve başarısını etkileyecek, damgalayacak sembolik bir öz taşımasına dikkat edilir (2002: 44).

Motif Index’ te “T596. Çocuğa ad verme” (Thompson, 1975e: 411) başlığı altında bu motife tesadüf edilmektedir. Satuk Buğra Han'ın hayatını konu alan tezkire

nüshalarına bakıldığında ad verme motifinde kültürel değişime bağlı bir etkinin izlerini görmek mümkündür. Tezkire’de Satuk Buğra Han’ın kendi adı Satuk’u ve Müslüman olduktan sonra Abdülkerim adını almasına yönelik bir bilgiye tesadüf edilememiştir. Müslüman olduktan sonra kullandığı Abdülkerim adına ise Cemal Karşî ve Taşkent nüshasında rastlanılmaktadır. Cemal Karşî’de Satuk Buğra Han’ın şeceresinden “Satuk Buğrahân el- Mücâhid Abdülkerim¹⁸¹ b. Bezîr Arslan-hân b. Bilge Kadir-hân” (Şeşen, 2001: 208) bir başka ifadeyle Bezir Arslanhan’ın oğlu Mücahit Abdülkerim Satuk Buğra Han olarak bahsedilirken ilk defa bu eserde tesadüf edilmektedir. Pritsak da “Müslüman ismi Abd al-Karim olan Satuk, 344 (959) yılında ölmüş ve Artuç’ta gömülmüştür” (1955: 253) diyerek Satuk Buğra Han’ın Müslüman olduktan sonra bu adı almasına değinir. Fakat toplumsal bellekte onun Müslüman olduktan sonra kendi kendine bu adı verdiği kabul edilmesine karşın, hiçbir tarihî kaynakta bu adı ona kimin verdiği bilgisine tesadüf edilememiştir. Ayrıca türbesinin üzerinde Abdülkerim adının yazılmamış olması da bu hususta dikkate değerdir.

Tezkirede ad verme motifinin yer aldığı kısım, Satuk Buğra Han’ın kızı Alanur’un olağanüstü bir şekilde dünyaya getirdiği erkek çocuğuna âlimlerin toplanıp ad vermesiyle ilgilidir. Bir rivayete göre Cebrail’in ağzına damlattığı ışık, bir rivayete göre arslanı görüp bayılmasıyla hamile kalan Alanur’un dünyaya getirdiği bu çocuğun kızıl yüzlü olması ve arslanın aslında Hz. Ali olduğu gerekçesi ile âlimler çocuğa Seyid Ali Arslan adını koyarlar. Çocuğa bu adın gelişigüzel verilmediğini, destani metinlerde sıkça rastlanılan kahramana ad verme motifinin İslami hüviyete bürünerek menkıbevi motife dönüştüğünü söylenebilir. Cemal Karşî, J. Baldick R.B. Shaw, İngiltere, İsveç ve Paris nüshalarında söz konusu ad verme motifine tesadüf edilmemiştir. Grenard’da ise bu motif şu şekilde geçmektedir:

İkinci kızı Âlâ Nur, bir gece İsa’nın annesi Meryem gibi ona ağzından bir damla ışık süzülen Cebrail’in ziyaretini kabul etti. Vakti gelince bir oğul dünyaya getirdi. İstişare ve istihare edilen hâkim ve âlimler, bunun Ali’nin oğlu olduğunu anladılar ve ona Seyîd Ali Arslan Han adını verdiler. Birtakımları bu masalın hâl ve sebeplerini başka türlü anlatırlar. Derler ki: “Âlâ Nur, bir gün evinin kapısının önünde gözlerini kendine dikip bakan bir arslan gördü. Bu görüş onu dehşete düşürdü, ter alnından inci taneleri gibi akmaya başladı ve bayıldı. Mucizevi çocuk yedi yaşına geldiği vakit, Âlâ Nur...(Turan, 2010: 162).

¹⁸¹ Pekolcay, Satuk Buğra Han’ın Abdülkerim adını aldığını oğlu üzerinden bir başka ifadeyle Abdülkerim’in oğlu Musa olarak geçtiğini belirtir: “959 yılında öldüğü ve Artuç’ta gömüldüğü bildirilen Satuk’un Müslüman olduktan sonra Abdül-Kerim adını aldığı kaynaklarda belirtilmektedir. Yine kaynakların belirttiğine göre, Satuk’un oğlu Mûsâ b. Abdü’l-Kerîm (Türkçe adı Baytaş)tır....(2002: 38).

Taşkent nüshasında ise ad verme motifi şu şekildedir:

Abdülkerim Buğra'nın sağlığında kızlarından *Ela Nur Hanım*'ın bir gün tıpkı Hz. Meryem gibi bir nur damlasının ağzından içine girdiği ve dokuz ay sonra kızıl yüzlü, çatık kaşlı bir oğul dünya getirdiği rivayet edilmektedir. Bu duruma çok öfkelenen Satuk Buğra Han, meseleyi açığa kavuşturmaları için emir ve âlimlerini görevlendirir. Onların bu işin tahkik edip Hz Ali'nin kerametiyile vuku bulduğunu bildirmeleri üzerine, çocuğa *H. Ali*'nin neslinden gelmiştir anlamında *Seyit Ali Arslan Han* adını koydukları kaydedilmektedir (Özkan, 2013: 34).

Tespit edilen her iki nüshada da âlimlerin çocuğa ad verirken gelişigüzel bir seçimde bulunmadığı, Allah'ın Arslanı olarak nitelenen Hz. Ali ile çocuğu ilişkilendirerek ona Seyid Ali Arslan adını verdikleri görülmektedir. Bilindiği üzere Seyid adı peygamber soyundan gelenler için kullanılan bir ifade olup bunun da tesadüfi olmadığı söylenebilir. Burada da ad verme motifi konusunda destani motifin İslamiyet'in etkisiyle değişerek menkıbevi hüviyete büründüğü görülmektedir.

Ad verme motifi kapsamında ele alınması gereken bir diğer husus, Satuk Buğra Han'ın babası, amcası, çocukları ve torunlarına verilen isimlerdir. Cemal Karşî'de Satuk Buğra Han'ın babasının adı Bilge-gül Kadir-hân, amcasının adı Oğulçak Kadir Han'dır. Cemal Karşî dışında tüm nüshalarda Satuk Buğra Han'ın amcasının adı Harun Buğra Han olarak geçmektedir. Oğulçak adının Türk adı, Harun adının ise Müslüman adı olması tartışılmaya değerdir. Satuk Buğra Han'ın ölümünden sonra onun soyundan geldiği anlaşılan bazı isimlere yer verilmektedir:

Ali Arslan Han el-Şehîd Ebu'l Hasan b. Baytaş Arslan-han b. Satuk Buğra Han 388 yılı Muharrem ayı sonlarında şehit olmuştur. Türbesi bugün Kaşgar'da ziyaretgâhtır. Yusuf Kadir-han el-kebîr b. Hârûn Buğrahan b. Musa İlik b. Satuk 424 yılı Muharrem'in ilk günü ölmüş, Kaşgar'da el-Cenbezet el-Hakaniyye'de Tümen nehri kıyısında gömülmüştür. ... (s. 133) ... el-Hâkân el-Kebîr el-Hatîr kerametler ve mâkâmâtlar sahibi mezkûr İlikhân, bunun tamam adı Nasr Arslan İlik b. Ali İlik hân yanarak şehit olmuş b. Baytaş Arslan b. Satuk Buğra Han 402 senesinde Özcend'de ölmüş ve burada gömülmüştür (Şeşen, 2001: 211).

Shaw'da; Satuk Buğra Han'ın dört oğlu üç kızı olduğu bilgisi yer almaktadır. "Kızlarından birinin adı Alanur idi. Alanur Hanım, Ali Arslan Han yedi yaşına girince şeriata göre Tok Buba Buğra Han ile evlendi. Bundan da Muhammed Arslan, Yusuf Arslan ve Kızıl Arslan Han adında üç oğlu daha oldu. Satuk Buğra Han'ın büyük oğlunun adı Hasan Buğra Han idi. Diğer oğlunun adı Yusuf Kadir Han

olarak geçmektedir” (Berbercan, 2012). Grenard’da;¹⁸² “Satuk Buğra Han’ın Hasan, İsen, Hüseyin ve Yusuf Kadir Han adında dört oğlu ve dört kızı vardı. Büyük kızı Nesibe Türkân, Hik Mâdhî ile evlendi ki bundan yalnız bir kızı dünyaya geldi. İkinci kızı Âlâ Nur” (Turan, 2010: bilgisi yer almaktadır. Alanur’un çocukları hakkında Muhammed Arslan, Yusuf Arslan ve Kızıl Arslan olarak geçmektedir.

Taşkent nüshasında “Sutuk Buğra Han’ın üç oğlu ve üç kızı vardır. Oğulların adı: Hasan Buğra Han, Esmen Buğra Han, Osman Buğra Han, Hüseyin Buğra Han; kızlarının adları Alanur Hanım, Neseb Türkan Hanım, Züleyha Bikim Hanım idi” (Özkan, 2013). Ela Nur Hanım’ın olağanüstü motifle doğurduğu çocuğunun adı Eli Arslanhan’dır. Ela Nur Hanım, Toka Buğra Han ile nikâhlanır. Bu eşinden de üç oğul doğurur. Bunların isimleri Muhammed Arslanhan, Yusuf Arslanhan, Kızıl Arslanhan idi (Özkan, 2013). İngiltere ve Paris nüshalarında Satuk Buğra Han’ın çocuklarına dair bir bilgi bulunmamaktadır.

Pritsak’ın ad verme ve kültürel değişim kapsamında söyledikleri dikkate değerdir: “Değişmeyen bir unsur olarak, İslamiyet’i kabul ettikten sonra bunların Müslüman adları kalmıştır. Mamafih aynı şahıs aynı zamanda birkaç İslamî fahri unvan alabilmektedir” (1955: 253).

Bu bilgilerden hareketle Satuk Buğra Han ve soyundan gelenlerin adları hakkında şunlar söylenebilir: Toplumsal bellekte yaygın olarak bilinen Satuk Buğra Han’ın Müslüman olduktan sonra Abdülkerim adını alması bilgisine sadece Cemal Karşı ve Taşkent nüshasında tesadüf edilmiştir. İslamiyet’i benimseyerek yeni bir kültür dairesine giren Satuk Buğra Han’ın kendisinden sonra gelen nesebinin, kültürel değişim neticesinde Türk adlar yanında çoğunlukla İslami adları tercih ettiği görülmektedir. İslamiyet’in etkisi ile Hasan, Esmen ve Osman adlarının tercih edildiği görülmektedir. Grenard nüshasında ise Satuk Buğra Han’ın Hasan, İsen,

¹⁸² İslamiyet’in etkisi seyit soyundan gelenlerle akrabalık bağı kurulması, Alevilik tesiri aşağıdaki silsilede açıkça anlaşılmaktadır: Âlâ Nur, [Sa]tuk Buğra Han ile evlendiler. Bu izdivaçtan Muhammed Arslan, Yusuf Arslan ve Kızıl Arslan adında üç oğlu doğdu. Satuk’un üçüncü kızı Seyîd Celâleddin Bağdadî’nin küçük oğlu ile evlendi, bundan Seyîd Bahaüddin Şâmî’nin Hoca Muhammed Şerif, Baurcı ve İşan Hoca, Muhammed Şerif adında üç oğlu oldu. Sultan’ın sonuncu kızı Hediye Türkân, Seyîd Celâleddin’in büyük oğlu olan Mîr Ziyaeddin ve Mîr Seyîd Haşim ve Mîr Seyîd Celâl’in babası olan Seyîd Alâeddin ile evlendi. Böylece Satuk Buğra Han ailesiyle birleşen bu Celâleddin Bağdadî, Şah Hasan adında bir Alevî’nin oğlu idi. Şah Hasan Şah Hüseyin’in, bu da Muhammed’in sıra ile Abdullah’ın Fadl’in Talib’in ve nihayet Milâdî 818’de ölen sekizinci imam Ali Musa Rıza’nın oğlu idi. Celâleddin’in küçük oğlu Bahaeddin Taşkent Seyitlerinin aslı olmuştur. Hâlbuki büyük oğlu Alâeddin, Cunganlar’ın metbutiyetinde Kâşgar’ı idare eden ve Hoca Muhammed Yusuf’un oğlu olan bizim müellif zamanında Hoca Hidayetullah tarafından temsil edilen Kâşgar Seyitlerinin ecdadıdır. Hoca Muhammed Yusuf’un babası Seyîd Yusuf, babası S. Nurullah, babası S. Kasım Kalender, babası S. Yusuf, babası Haşim, bunun da babası Alâeddin’dir (Turan, 2010: 162-163). Taşkent nüshasında da bu bilgilere tesadüf edilmektedir (Özkan, 2013).

Hüseyin ve Yusuf Kadir Han adında dört oğlunun olduğu bilgisine yer verilir. Burada İsen hariç diğer üç oğlunun İslami bir ad taşıdığı görülmektedir.

Ad tercihinde dikkat çeken önemli bir diğer husus ise, Satuk Buğra Han'ın kızı Alanur'un çocuklarıyla ilgilidir. Grenard ve Taşkent nüshasında Alanur'un olağanüstü doğum motifiyle doğan Seyid Ali Arslan dışında Muhammed Arslan, Yusuf Arslan ve Kızıl Arslan olmak üzere toplam dört oğlundan bahsedilmektedir. İslamiyet'in benimsenmesiyle birlikte ad verme motifinin değiştiğini bu örnekler doğrudan ispatlar niteliktedir.

At Motifi: “Destan kahramanlarının en vefalı arkadaşı, atıdır. Kahramanın iyi bir ata sahip olması, mücadelesini yarı yarıya kolaylaştırır. Savaşa, ava gitmek ancak at ile mümkün olmaktadır” (Köksal, 2002: 64). Destani anlatıların olmazsa olmazı at motifine, Satuk Buğra Han tezkiresinde de tesadüf edilmektedir. Tezkirede tespit edilen at, Satuk Buğra Han ve arkadaşlarının bineği ve yol arkadaşıdır. Tezkirelerde Satuk Buğra Han'ın atıyla ön plana çıktığı üç sahne vardır: Birincisi Miraç'tan dönen sahabelerin Peygambere Satuk Buğra Han'ı görmek istemelerini söylemeleri ve Peygamberin duasıyla Satuk Buğra Han'ın at sırtında ve 39 yiğidiyle belirdeği sahne, ikincisi Satuk Buğra Han'ın 12 yaşında at üstünde ava çıktığı, üçüncüsü ise atıyla gezinirken Ebu Nasr Samani'ye tesadüf ettiği sahnedir. Bu anlatılarda atın, Satuk Buğra Han'ın yoldaşı olduğu anlaşılmaktadır. Bu anlatılarda kahramanın atının olağanüstü özelliklere sahip olduğu bilgisine tesadüf edilmez. Diğer nüshalarda kahramanın atıyla ilgili tesadüf edilmeyen olağanüstü özelliğine J. Baldick ve İngiltere nüshalarında rastlanılmaktadır. Bu nüshalarda Satuk Buğra Han'ın atının ağzından ateş çıktığı bilgisine yer verilir. Diğer nüshalarda Satuk Buğra Han'ın kendi ağzından ateş çıkması söz konusuyken J. Baldick'te “Satuk o gün birçok mucize gösterdi. Her hücum ettiğinde kılıcı mucizevi bir şekilde uzadı ve atı ateş püskürtüyordu” (1993: 79), İngiltere nüshasında “O gün Sultan Satuk Buğra Han'ın nice kerametleri vuku bulur. Bir kerameti de kılıcı ile ilgiliydi. Satuk kılıcını kâfirlere uzattı mı kılıç 40 kez uzamaktaydı ki kâfirlerin çoğu bu kılıçla ölmüştü. Bir keramet de onun atının ağzından zaman zaman ateş çıkmasıydı. Satuk Buğra Han 96 yaşına kadar savaş ve mücadelerde bulunur” (Dağıstanlıoğlu, 2012: 1328) şeklinde geçmektedir. Ayrıca her ikisinde de kahramanın kılıcının olağanüstü özellikte olduğu da dikkate değerdir.

Satuk Buğra Han'ın her zaman yanında olan ve onunla birlikte savaşan hatta ağzından ateşler çıkan olağanüstü özelliğe sahip atı bu kapsamda *Motif Index*'te geçen şu başlıklar altında incelenebilir: “B301.4.8. Sahibiyle birlikte savaşan vefalı at (Thompson, 1975a: 423), B401. Yardımcı at (Thompson, 1975a: 432). B15.5.1. Burnundan ateş soluyan at (Thompson, 1975a: 358), B300—B349. Yardımcı hayvanlar” (Thompson, 1975a: 422).

Satuk Buğra Han'ın atıyla birlikte tasvir edildiği duruma Grenard ve İngiltere nüshasında tesadüf edilmektedir. Peygamberin duasıyla Satuk Buğra Han ve 40 arkadaşının ruhaniyeti atların üzerinde belirir:

Muhammed sonsuz bir sevinç duydu ve yere indi, her gün dininin müstakbel propagandacısı için dua etti. Türklerin yurdunda İslamiyet ışığını parlatacak olanın ruhunu gözleriyle görmek için ashap talepte bulundular. Peygamber onların niyazlarını kabul ederek dua etti ve hemen başlarında Türk takyesi/tulgası olan silahlarını giyinmiş kırk atlı birlikte selam vererek yaklaştı. Onlar, Buğra Han ve arkadaşlarının ruhları idi. On iki yıl sonra genç prens kırk arkadaşıyla birlikte ava çıktı. Bir tavşan kaldırıp o kadar bir şiddetle arkasından koştu ki arkadaşlarını gözden kaybetti. O zaman tavşan durdu, bir ihtiyar şeklini alarak prene: “ Attan in, sana diyecek iki sözüm var!” dedi. Bu adamı hiç görmeyen ve nereden çıktığını bilmeyen prens şaşkın olarak attan indi ve ihtiyarın önüne oturdu (Turan, 2010: 160).

İngiltere nüshasında, “Miraç'tan dönen Hz. Muhammed'in keramet göstermesiyle sahabeler Satuk Buğra Han ve 39 arkadaşını at üstünde görürler. Yine bu nüshada, Satuk Buğra Han'ın 12 yaşında ava çıktığı ve Ebu Nasr Samani ile karşılaştığı sahnede atın üzerinde olduğu anlaşılmaktadır” (Dağıstanlıoğlu, 2012: 1319-1333). Shaw'ın nüshasında Satuk Buğra Han'ın Ebu Nasr Samani ile karşılaşması esnasında atın üzerinde tasvir edilir:

Hoca Ebunnasr Samanî öncülüğünde hepsi namaza durdular. Namazı bitirdikten sonra tekrar yerlerine geçtiler. O vakte kadar (yerlerine geçinceye kadar) Hazreti Sultan at üzerinde durdular. Hazreti Sultan şaşırıp “Tuhaf kervan imiş. Bizden korkmadan yüklerini açık bırakıp başlarını yere vurmaya (secde etmeye) meşgul oldular. ” diye söylendiler (Berbercan, 2011: 448).

Taşkent nüshasında, “Satuk Buğra Han'ın ava çıktığı ve Ebu Nasr Samani ile karşılaştığı sahnelerde at motifine tesadüf edilmektedir” (Özkan, 2013). Paris nüshasında ise, Satuk Buğra Han'ın atıyla birlikte tasavvur edildiği yukarıdaki bilgilerle örtüşmektedir. Miraç hadisesi olayında ve Satuk Buğra Han'ın Ebu Nasr

Samani ile karşılaşmasında, atın kahramanın bineği ve yoldaşı olduğu görülmektedir:

[68a](1) bizniñ könlümüz hem Türkistân tarafdın cem' (2) bolsa dep'arz kıldılar Hâzret Resûli Hudâ Muaz Cebelniñ sözünü qabûl kılp du'âğa meşgûl boldılar bir sa'âtdin kén kırk bir ten yiğit (3) başığa giz qalğag keyipdür gara qaşğa armuak minipdür tört tavağı (4) aq ceñgnih silâhını özlerige arâste kılpdur bir tarafdın peyda bolup [71b] (10) tâ şol vâqtğaça Hâzret-i Sultân atınıñ uzasıda turdılar Hâzret-i Sultân hayrân (11) qalıp'acâib kârvânlar ıgandux yüklerini uçuk qoyup bizdin perva (12) kılmay başını yerge uruşğa meşgul boldı dep şubu endîşe turup aydılar (13) Hâzret-i H'âce Ebû Naşr Sāmānî yetti qadem yerge Hâzret-i Sultân ald H'âce Ebû Nasr ılarığa kelip (14) selam kıldılar Hâzret-i Sultân atdın tüşüp Hâzret-i Naşr Sāmānî (15) ilen körüştüler.

İngiltere nüshasında Satuk Buğra Han'ın atının ağzından ateş çıkması kahramanın atının tıpkı kahraman gibi olağanüstü özelliklere haiz olduğunu ortaya koymaktadır. Atın, kahramanın bineği ve yoldaşı olması destani motif olarak bu nüshada da ele alınmıştır.

Ateşe Hükmetme, Ağızdan Ateş Çıkarma Motifi: Tezkire'de bu motif, Satuk Buğra Han'ın ağzından ateşler çıkararak düşmanı hezimete uğratmasıyla ilgili kerameti olarak ele alınabilir. Kaya bu motifle ilgili olarak, "Satuk Buğra Han'ın ağzından çıkan al-kızıl ateş inanmayanları yakar" (2007: 537) diyerek kahramanın olağanüstü güçlere sahip olmasına dikkat çekmektedir. Köksal ise Satuk Buğra Han hakkında "Hükümdar olur olmaz Türk ülkesinde İslamiyet'i yaymaya başladı. Bütün savaşları kazanıyordu. Savaşlarda ağzından çıkan ateşler, bütün kâfirleri yakıyordu. Kılıcını düşmana çevirince kılıcı kırk adım birden uzuyordu. Bu yüzden bu kılıcın korkusu dört bir yanı doldurmuş, düşmanlarını sindirmişti" (2002: 109) diyerek kahramanın özelliklerinin yeni dinin etkisiyle şekillendiğini vurgulamaktadır. Kahramanın ağzından ateş saçması, kılıcının kırk adım uzaması ve kâfirleri öldürmesi gibi destani özelliklerin menkıbevi hüviyete bürünerek kahramanın kerametine dönüşmesi söz konusudur. Zira Satuk Buğra Han'ın mücadelelerini İslam dini uğrunda yapması onu alp tipinden eren tipine yaklaştırmaktadır. Onun güç ve kuvvet konusunda olduğu gibi atı ve kılıcının da olağanüstü özelliklere sahip olması hem destani hem menkıbevi motif olarak ele alınabilir.

Satuk Buğra Han anlatısında tesadüf edilen kahramanın ve atının ağzından ateş çıkması ve kahramanın bu durumunun onun kerameti olarak görülmesi *Motif Index'te* “B15.5.1. Burnundan ateş soluyan at (Thompson, 1975a: 358); B742.3. Ateş soluyan atlar. (Thompson, 1975a: 473); D1271. Büyülü ateş. (Thompson, 1975b: 159); F544.0.3. Konuştuğu zaman adamın ağzından ateş çıkması.(Thompson, 1975c: 162); F1061. Mucizevi işaret olarak alev” (Thompson, 1975c: 270) başlıkları ile ilişkilendirilebilir.

Satuk Buğra Han'ın ağzından ateş çıkarması motifine; Cemal Karşî, R.B.Shaw ve İsveç nüshasında tesadüf edilmemiştir. Grenard'ın nüshasında ise bu motif şu şekilde geçmektedir:

Yeni hükümdar kâfirler için korkunç bir düşman oldu. Muharebede ağzından ateş çıkararak kâfirleri parçalıyor ve kılıcını onlar üzerine çektiği vakit kırk adım uzanıyor idi Doksan altı yaşına vardığı zaman kılıcının dehşeti, Belh'in önünden geçen Amuderya boylarına, cenupta Kış Kezek'e, şimalde Karakorum'a kadar, kâfirleri İslam dinine çevirdi. Bir yıl Çin tarafından harp etmek için ata bindi. Allah'ın inayetiyle İslamiyet'i Turfan'a kadar yaydı (Turan, 2010: 161).

J. Baldick ve İngiltere nüshalarında ise bu motif, daha önce de ifade edildiği gibi Satuk Buğra Han'ın ağzından değil atının ağzından ateş çıkması şeklindedir. At motifinde bundan bahsediliği için tekrar değinilmemiştir. Burada at motifiyle ateşe hükmetme motifinin kompleks bir yapıda olduğu görülmektedir.

Paris nüshasında ise Satuk Buğra Han'ın olağanüstü özelliklere sahip bir kahraman olduğu, kılıcının 40 adım uzadığı ve ağzından ateş çıktığına dair motif şu şekilde geçmektedir:

[77a] (16) *Ḥazret-i sulṭānniñ şemşirleri resmi ḥalknıñ şemşirlerige oḥşa şemşir édi* (17) *ammā her vaḳtḡa kâfirlerge salıplar kırk bolur édi yene yeri şubu ki* [77b] (1) *Ḥazret-i Sulṭānniñ atlarınıñ aḡzıdın her bâre ot çıkıp kâfirler* (2) *ṭarafige barıp neçend kâfirlerini köydüzüp yok kıldı kâfirler şubu ot* (3) *dın ḳorḳup cema'ât cema'ât Ḥazret-i Sulṭānniñ ḳaşlarıḡa kelip Müslümân* (4) *boldılar şol küñü Ḥazret-i Pādşāh Ġāzilik ad köterdiler ba'zıları* (5) *şol vāḳtda Ḥazret-i Pādşāh on éki yarım yaşda aydılar dipdür ammā ḥaḳḳ rāst* (6) *söz şubu ki Ḥazret-i Sulṭān şol vāḳtda on altı yaşda aydılar ey dervīş* (7) *aḡāḥ bolḡıl kim ḥoş devlet aydı ve sa'âdet sermedige Ḥazret-i Sulṭān bā-vücūd* (8) *kiçiklikleride şumdaḡ devletge müşerref bolup Ġāzi ad köterip İslāmıñı* (9) *āşikār kıldılar ammā ma'lūm*

bolsun kim Hâzret-i Sultân Satuk Buğra Hân Gâzi (10) on éki yarım yaşlarında gazâtğa meşgûl boldılar yazlıkda kâfirler birle gazât (11) kıldılar kışlıkda Hudâ-yı te‘âlâğa tã‘at ‘ibâdât kıldılar hâzret-i Sultân (12) Satuk Buğra Hân Gâzi toksan altı yaşadılar tã şungaca belhniñ aldıdağı(13) deryâyı amud kéçe bu tarafı tã kün çıkışğa gedak digen yergeçe şimâl tarafı (14) karaçurdum digen yergece şemşirleri birle kâfirlerini Müslümân kılip Hâzret-i Resûl (15) Allahniñ şerî‘atlerindin milletlerini bî-ğarâr kılip revâc berdileri.

Bu bilgilerden hareketle Satuk Buğra Han'ın ağzından ateş çıkarması destani metne göre onun olağanüstü özelliklere sahip bir kahraman olmasıyla açıklanabilirken, menkıbevi metne göre onun kerametleri olarak yorumlanabilir. Ayrıca burada İslamiyet'in etkisiyle kahramanın, kahramanlık gösterme gerekçesinin değiştiği bir başka ifadeyle kahramanın İslamiyet'teki gaza anlayışına uygun davrandığı görülmektedir.

Av Motifi: “Göçebe Türklerin hayatlarına baktığımızda hayvancılıkla atçılık atbaşı gitmiştir. Ancak öncelik avcılıktadır” (Köksal, 2002: 59). Türklerin İslamiyet'i benimsemeleriyle birlikte av motifi de değişime uğramıştır. “İslamî dönem destanlarında av motifi, diğer motiflere oranla zayıf kalmaktadır. Yalnız destandaki olayların ilk halkası olacak şekilde av motifi yer almaktadır” (Köksal, 2002: 60). Satuk Buğra Han tezkiresinde de av motifi olayların başlamasının ilk halkası olarak yorumlanabilir. Zira Satuk Buğra Han'ın her ava çıkmasıyla birlikte hayatında önemli olaylar yaşanmaktadır.

Motif Index'te başlı başına av motifine tesadüf edilmemektedir. Satuk Buğra Han'ın ava çıkması yönüyle onun “avcı rolünde” olduğu düşünülürse “P414. Avcı” (Thompson, 1975e: 170) başlığı ile ilişkilendirilebilir.

Av motifi, destani metinlerin olmazsa olmazıdır, fakat Satuk Buğra Han tezkiresinde kahramanın ava çıkması tamamıyla ilahi bir sevkle gerçekleşmektedir. Diğer menkıbevi metinlerde¹⁸³ karşılaşılan kahramanın avda kovaladığı hayvanın onu mağaraya çekmesi menkıbevi motifine benzer bir duruma Satuk Buğra Han tezkiresinde de tesadüf edilmektedir. Satuk Buğra Han tezkiresinde, 12 yaşında ava çıkan Satuk Buğra Han avda bir tavşanı kovalar ve

¹⁸³ “Battal Gazi'nin babası Hüseyin Gazi, Malatya Emiri Numan'ın oğluna hediye etmek üzere ava çıkar ve bir geyiğe rast gelir ve geyik onu kendi dağına çeker ve mağara efsanesi doğar” (Köksal, 2002: 60).

sonunda tavşan don değiştirir. Hızır suretine giren tavşan, Satuk Buğra Han'ı irşat eder. Hem destani hem menkıbevi özellik gösteren bu motif, tezkirelerde şu şekilde geçmektedir:

Cemal Karşı'de diğer nüshalarda karşılaşılan Satuk Buğra Han'ın 12 yaşında ava çıkması, tavşanı kovalaması ve Hızır ile karşılaşması motifine tesadüf edilmemektedir. Burada Satuk Buğra Han'ın 25 yaşında ava çıkması söz konusudur: "Satuk, 25 yaşına basınca ava çıkıyormuş gibi yanına 50 kişi alır. Satuk'un amacı sığınacak bir kale aramaktır ve Tamgaç Balık kalesine sığınır" (Şeşen, 2001: 208-211). J. Baldick'te ise bu motif iki yerde geçmektedir. Diğer nüshalardan farklı olarak bu nüshada Satuk Buğra Han'ın tavşanı gördüğü sahne av motifiyle değil, "Bir arkadaşını ziyarete giderken..." (Baldick, 1993: 78) şeklinde geçmektedir. Av motifiyle ilgili ilk sahne Satuk Buğra Han'ın arkadaşlarıyla avlanırken Ebu Nasr Samanî'ye tesadüf etmeleriyle ilgilidir:

Günlerden bir gün Satuk 39 ahababı ile avlanmaya gitti ve kendilerini Buqu (Kaşgar'ın yakınlarında 'Yukarı Artush' bölgesinde)⁴¹ adlı bir yere yaklaşırken buldular. Ardından birçok yabancı gördüler ve onların, ibadet çağrısını duyduklarında yüklerini sahipsiz şekilde geride bırakmalarına şaşırdılar. Satuk o an Abu'l-Nasr ile tanıştı ve bu kişinin onun eğitmeni olduğunu anladı. Abu'l-Nasr Satuk'a İslam inancına şahitlik etmenin resmî ifadesini söyletti ve Hz. Muhammed'in en önemli 'Allah dostu' olduğunu öğretti (Baldick, 1993: 78).

Baldick'te geçen bir diğer av sahnesi ise Satuk Buğra Han'ın avladıkları hayvanı yemek için tuz dilemesi kerametiyle ilgilidir: Bir gün avlanırken pişirdiği av eti için tuz diledi. Öbür dünyadan tuz geldi. Satuk tuzun fazlasını bir tepeye saçtı ve tepenin tamamı tuza dönüştü (Baldick, 1993: 78).

Shaw'ın nüshasında ise olayların başlangıç noktasını oluşturan av motifi şu şekilde geçmektedir:

Satuk Buğra Han on iki yaşına girince ava çıkar, avlana avlana giderken Bakû denilen bir yer gelir. Orada birtakım güzel surette insanların konakladığını görür. Bunların kim olduğunu merak edip yanındakilere yürüyün gidip bakalım kim bu insanlardır der. Samani, birkaç atının kendilerine geldiğini görür (Berbercan, 2011: 448).

Grenard'da da av motifi, Satuk Buğra Han'ın kendisini irşat edecek kişiyle karşılaşması ile nihayetlenmektedir: "On iki yıl sonra genç prens kırk arkadaşıyla birlikte ava çıktı. Bir tavşan kaldırıp o kadar bir şiddetle arkasından koştu ki

arkadaşlarını gözden kaybetti. O zaman tavşan durdu, bir ihtiyar şeklini alarak...” (Turan, 2010: 160). Burada da 12 yaşında ava çıkan Satuk Buğra Han için av motifinin, destani özellikten menkıbevi hüviyete büründüğü söylenebilir. Ayrıca tezkirelerde yer alan av motifinin kültürel değişimin tabii bir neticesi olarak hayvan donuna girme ve Hızır ile karşılaşma motiflerini de bünyesinde barındırarak kompleks bir yapıya büründüğü söylenebilir.

İngiltere ve Taşkent nüshalarında “kahraman 12 yaşında 40 arkadaşı ile ava çıkar ve avda bir tavşanı kovalar. Tavşan, Hızır süretine girerek Satuk Buğra Han’ı irşat eder” (Dağıstanlıoğlu, 2012; Özkan, 2013). Taşkent nüshasında bahsedilen av motifine ek olarak, Satuk Buğra Han’ın bir gün avda geyik yakalaması ve geyiği yemek için tuzun eksik olması üzerine duasıyla gayptan tuzun ortaya çıkması kerametine (Özkan, 2013) av motifi kapsamında yer verildiği görülmektedir. Buradaki av motifi de kahramanın kerametini ortaya çıkaracak bir vesile olarak okunabilir.

Paris nüshasında ise Satuk Buğra Han ile ilgili yukarıda sözü edilen her iki av motifine tesadüf edilmektedir. Satuk Buğra Han’ın 12 yaşındayken 40 arkadaşıyla çıktığı av ve avda kovaladığı tavşanın don değiştirdiğini ifade eden kompleks motif tezkirede şu şekilde geçmektedir:

[69a] (8) beş yıl Hâzret-i Sultânı Hârûn Buğrahân terbiyet kıldı angağça Hâzret-i Sultân (9) on éki yaşğa kirdiler tâ on éki yaşğa girkünçe kâfir şüretide bir kim kırk kişi bilen (10) şıhhat kıldılar be-nâgâh Hâzret-i Sultân bir kün bu bir kim kırk kişi birle âşikârğa (11) çıktılar âşikâr kılip yörüp aydılar bir tikenniñ töbedin bir toşğan (12) çıkıp kaçtı Hâzret-i Sultân bir kim kırk ten kişidin ayrılıp tavişğannı koğlap (13) atay dép arkasın kêtıp bar ayttılar bu tavişğan tohtap turup (14) kılip bir mert kelen şüretide boldı ey ferzend keliñ sizniñ arzûñuzda aydım (15) elhamdulillahğa sizni tenhâ müyesser kıldım ve qadem sefâ kertürdüñüz atdın tüşüñ (16) néçend sözüm bar aytay dédiler amma Hâzret-i Sultân bu vâk’anı körüp (17) ta‘acübge qaldılar o hâlde atdın tüşüp bu mert kelenniñ aldı ki kelip.

Paris nüshasında geçen bir diğer av motifi ise, Satuk Buğra Han’ın yoktan yiyecek-tuz-ortaya çıkarma kerametini içeren kompleks bir yapıdadır:

[77b] (16) *Ḥazret-i Sultān bir künşi kār kılışğa degdege kılıp cemī^c yārānları birle atlanıp*(17) *şahrā tarafıge şikārgе çıktılar şikār kılıp yarattılar Ḥazret-i Sultānnıñ aldılarıdın* [78a](1) *biskirip bir kebk çıktı Ḥazret-i Sultān kebkini koğlap berip tört ferseñ* (2) *yerde koğlap yıktılar buğuturlap siyüp ot kalap kebāb kılışğa* (3) *meşgūl boldılar anğaça Ḥazret-i Sultānnıñ yārānları yetip keldi kebābnı* (4) *pāylı diseler tuz yok Ḥazret-i Sultān āsmān tarafıge bakıp münācāt kılıp aydılar.*

Av motifiyle ilgili tezkirelerden örneklendirilen hususlar, bu motifin olayların başlamasında önemli bir işlevi olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca “kahramanın ava çıkması, avda hayvan donuna girmiş Hızır ile karşılaşması, avda keramet göstermesi destani motiflerle menkıbevi motiflerin iç içe geçerek kompleks bir yapıya büründüğünü ortaya koymaktadır. Bu motif, kültürel değişimin tezahürü olarak örneklendirilebilir.

Azı Çok Kılma Motifi: Kahramanın kerameti olarak değerlendirilecek bu motif, tezkirede iki yerde geçmektedir. Öncelikli olarak, Ebu Nasr Samani'nin kendisine sığındığı Oğulçak'tan bir öküz derisi kadar yer talep etmesi, Oğulçak'ın bu talebi yerine getirmesi, Samani'nin bu öküz derisi kadar yerden büyük bir mescit yapması azı çok kılma kerameti örneklendirilebilir. Bu yönüyle menkıbevi motif olarak ele alınabilir. İkincisinde ise Satuk Buğra Han ve arkadaşları birgün avdayken geyik yakalarlar fakat yemek için tuz eksik olunca Satuk Buğra Han dua eder. Onun duası neticesinde gayptan tuz gelir ve Satuk Buğra Han gerekli olduğu kadar tuzu geyiği yerken kullandıktan sonra geri kalan tuzu bir dağa serper ve bu dağın tamamı tuzla kaplanır. Bir avuç tuzun, bir dağı kaplayacak kadar çoğalması Satuk Buğra Han'ın azı çok kılma kerameti olarak ele alınabilir.

Motif Index'te Öküz derisi kadar yer motifine tesadüf edilmemektedir. Satuk Buğra Han'ın tuzla ilgili kerametinde nesnelerin çoğalmasına yönelik anlatı, *Motif Index* şu başlıklarla ilişkilendirilebilir: “D2106.1. Veli tarafından objelerin büyüğü bir şekilde çoğaltılması (Thompson, 1975b: 374), D2106.1.5. Veli tarafından yiyeceğin çoğaltılması (Thompson, 1975b: 374), D1599.3. Büyüğü nesnenin nesneleri çoğaltması (Thompson, 1975b: 277), D2106. Objelerin büyüğü bir şekilde çoğalması (Thompson, 1975b: 373), D452.1.3. Kayanın tuza dönüşmesi (Thompson, 1975b: 47), D1039.2. Büyüğü tuz” (Thompson, 1975b: 130). Satuk Buğra Han'ın duasıyla (kerametiyle) gaipten gelen tuzun sıradan bir tuz olmadığı bir başka ifadeyle

büyülü olduğu çıkarımında bulunulabilir. Ayrıca bir avuç tuzun dağın tamamını tuza dönüştürmesi özelliği, kahramanın azı çok kılma kerameti olduğu söylenebilir.

Azı çok kılma motifi içerisinde yer verilebilecek “öküz derisi kadar yer motifi” başlı başına bir motif olarak da değerlendirilebilir.¹⁸⁴ Bu motif sadece Cemal Karşı’de geçmektedir. Keramet olarak değerlendirilecek bu durum,¹⁸⁵ Ebu Nasr Samani’ye ait olup şöyledir:

Cemal Karşı’de Bezir Arslan Han ölünce yerine kardeşi Oğulçak Kadir Han geçer. Oğulçak’ın hükümdarlığı sırasında Nasr Samani ona sığınır. Oğulçak onu misafir der. Nasr da ona hediyeler sunar ve ibadet edebilecek öküz derisi büyüklüğünde toprak ister ondan. Oğulçak verir, fakat öküz derisi büyüklüğündeki deri bir cami büyüklüğünde olur ve Oğulçak bu duruma çok şaşırır (Şeşen, 2001: 208-211).

Azı çok kılma motifinin yer aldığı bir başka durum ise tuzla ilgilidir. J. Baldick’te bu motif şöyledir: “Bir gün avlanırken pişirdiği av eti için tuz diledi. Öbür dünyadan tuz geldi. Satuk tuzun fazlasını bir tepeye saçtı ve tepenin tamamı tuza dönüştü” (Baldick, 1993: 79).

İngiltere nüshasında Satuk Buğra Han’ın bu kerameti şu şekilde geçmektedir:

Birgün askerleri ile ava çıkar ve karşılarına bir ahu çıkar. Arkalarından gidip Satuk geyiği yakalar ve etinden kebab yapıp yerler. Arkalarından başka askerler de gelir. Eti yiyecekleri vakit askerlerden biri tuz olmadığını söyler, bunun üzerine Satuk ellerini kaldırır ve dua eder. Onun duası ile gayptan bir parça tuz gelir. O tuzla, kebabı tuzlayıp yediler, kalan tuzu Satuk Buğra Han, dağa serper ve dağın her yeri tuz olur ta ki kıyamete kadar o dağda bu sebepten dolayı baştan aşağı tuz vardır” (Dağıstanlıoğlu, 2012).

Taşkent nüshasında bu motif şöyledir: “Bir gün Satuk Buğra Han ava çıkar. Avda bir geyiği avlar fakat onu kebab yapıp yiyecek tuz gerekli olur ve gaipten tuz peyda olur, yemek için tuz kullandıktan sonra kalan tuzu Satuk Buğra Han dağa serper ve o günden sonra dağın her yeri tuz olur” (Özkan, 2013).

Paris nüshasında da bu motif aynı şekilde geçmektedir. Bu motif için, Satuk Buğra Han hakkında halk arasında bilinen bir keramet olduğu söylemi dikkate değerdir.

¹⁸⁴ Evliya Çelebi’nin Seyahatnamesi’nde Fatih Sultan Mehmet’in Bizans kralından öküz derisi kadar yer istemesi ve bu deriyle Rumeli hisarının olduğu yeri kaplayacak bir yer yaptığına dair bilinen efsane de bu motife örnek olarak verilebilir.

¹⁸⁵ Keramet, “Peygamberlik iddiasıyla herhangi bir ilgisi bulunmayan bir kişiden harikulâde/olağanüstü bir hususun zuhur etmesidir” (Uludağ, 2008: 55).

Zira halk nezdinde evliya olduğu kabul edilen Satuk Buğra Han'ın keramet göstermesi pek tabii bir durumdur:

[77b] (16) *Ḥazret-i Sultān bir künşi kār kılışğa degdege kılıp cemīc yārānları birle atlanıp*(17) *şahrā tarafıge şikārgе çıktılar şikār kılıp yarattılar Ḥazret-i Sultānnıñ aldılarıdın* [78a] (1) *biskirip bir keyik çıktı Ḥazret-i Sultān keyikini koğlap berip tört ferseñ* (2) *yerde koğlap yıktılar buğuturlap siyüp ot qalap kebāb kılışğa* (3) *meşgūl boldılar anğaça Ḥazret-i Sultānnıñ yārānları yetip keldi kebābnı* (4) *pāylı diseler tuz yok Ḥazret-i Sultān āsmān tarafıge bakıp münācāt kılıp aydılar* (5) *ğaybdın bir barce tuz kelip tüşti tuz ilen kebābnı yediler tuzunıñ* (6) *qalğanını Ḥazret-i Sultān bir tağ tarafıge taşladılar ol tağ baş ayağ tuz boldı* (7) *tā kıyāmet kéçe tuka. . . . Ḥazret-i Sultānnıñ şāmge oğşat ola kerāmātleri* (8) *bar halknıñ arasında ma'rūf meşhur.*

Keramet olarak değerlendirilen bu motif, Ebu Nasr Samani ve Satuk Buğra Han'a dair anlatıyla örneklendirilmiştir. Kahramanın gösterdiği bu olağanüstü davranışın bir başka ifadeyle kerametın, İslamiyet'in kabul edilmesiyle menkıbevi hüviyete büründüğü söylenebilir. Ayrıca Satuk Buğra Han'a halk arasında atfedilen anlatıdaki “duanın kabul olması, azı çok kılma ve yoktan yiyecek ortaya çıkarma” gibi menkıbevi motiflerin bir arada kullanılması anlatının kompleks bir yapı arz ettiğini ortaya koymaktadır.

Bedduanın Tutması Motifi: Evliya tezkirelerinde sıkça tesadüf edilen bu motif, Satuk Buğra Han tezkiresinde kompleks menkıbevi motif olarak karşımıza çıkmaktadır. Anlatıda iki yerde beddua motifine tesadüf edilmektedir, fakat anlatılarda bu motif, beddua kelimesiyle değil dua kelimesiyle ifade edilmiştir. Ebu Nasr Samani'nin bedduasıyla düşmanların uyuyakalması ve Satuk Buğra Han'ın bedduası ile Müslüman olmakta direnen amcası Harun Buğra Han'ı yerin yutması bu motif kapsamında ele alınabilir.

Motif Index'te bu motif “M411.8. Velinin (peygamberin) laneti (Thompson, 1975e) D1962.1.Lanet yoluyla büyüğü uyku” (Thompson, 1975b) başlıkları altında değerlendirilebilir.

Cemal Karşı'de bu motife tesadüf edilmemektedir. Shaw'ın nüshasında ise Satuk Buğra Han'ın bedduasıyla amcasını yerin tutması şu şekilde tasvir edilmektedir:

Son çare (olarak) yüzlerini yüce Allah'ın dergâhına (göğe) çevirip dua ederek yalvardılar: "Ey var olan Tanrı! Sen bütün yaratıkların halini görüyorsun, kaç kez kılıç kaldırıp (onun) başını keseyim diye hamle kıldıysam da dedelik hakkını ve (onun sayesinde yediğim) tuzun hakkını düşündüm. Eğer bir süre ki (böyle yapmamın) sebebi dedelik hakkı da olsa ey Allah, kahredicilik sıfatın ile bu kâfiri yere yuttursan!". Hazreti Sultan'ın duaları kabul olup yer sarsılıp yarılıp Harun Buğra Han'ı dizine kadar yuttu (Berbercan, 2011: 450).

Grenard'ın nüshasında tespit edilen bu motif şöyledir:

Ertesi gece rüyasında Harun'u öldürmeye hazır vaziyette yakaladı. Fakat tereddüt etti ve İslam olmasını ihtar ederek onu uykudan uyandırdı. Harun reddetti. Satuk'un duası üzerine toprak yarıya kadar açıldı ve Harun dizlerine kadar yere gömüldü. İkinci defa da reddetti ve boğazına kadar toprağa gömüldü. Üçüncü defa yere battı. Satuk, fecirde hükümdar idi ve İslamiyet onunla beraber hüküm sürdü (Turan, 2010: 161).

İngiltere nüshasında da bu motife yer verildiği görülmektedir:

Nemek ve pederlik hakkından dolayı onu öldüremez ve Allah'a dua eder. Satuk'un duasını Allah kabul etti, zemin sallandı yer yarıldı ve bu kâfiri sineline kadar yuttu. Bunun üzerine Satuk ondan tekrar Müslüman olmasını söyler fakat o yine kabul etmez. Harun Buğra ona, senin dinine girmektense yere gireyim daha iyi der. Bu sefer yerin dibine tamamıyla girer (Dağıstanlıoğlu, 2012).

Taşkent nüshasında bu motif şu şekilde geçmektedir:

Satuk Buğra Han önce, Tabgaç Balık ve Atbaşı'yı daha sonra Kaşgar'ı ele geçirir. Saraya girer ve amcası Harun Buğra'yı uyurken bulur. Satuk Buğra onu uyandırarak Müslüman olmasını ister. Ancak amcası reddeder. Satuk Buğra Han, amcası için "ata hükmünde olduğundan kılıç ile öldürmek bana yakışmaz" diyerek, "toprağa gark olması" için dua eder. Bunun üzerine Harun Buğra'nın bastığı zemin yarılar ve göğsüne kadar toprağa gömülür. Abdülkerim Satuk Buğra Han'ın tekrar Müslüman olması hususundaki ısrarı karşısında amcası teklifi yine kabul etmez ve başı dâhil bütün bedeni toprak altında kalır (Özkan, 2013).

Paris nüshasında ise bu motif "dua kıldılar" şeklinde geçmektedir:

[76b] *Ḥazret-i Sultān her çend cedel kıldılar ol kâfir cehennem (8) tevfiḳ tafip bu kâfir Müslümān bolğalı ötemedi Ḥazret-i sultān neçend merātebe bilen (9) Şemşirni havale kılip aydılar başını kesey dip ve yene endişe kıldılar ki tuzunu yeb (10) aydım dādlik ḥaqqı bar dip şemşirlerini yandurdılar ḥacetlik yüzünü bī-ḥacet (11) Ḥudāniñ dergāhiḡa keltürüp ve du'ā kıldılar ki ey bār-i Ḥudāya sen cemī' maḥlūkātñiñ ḫālını (12) körüp tura señe neçend merātebe şemşirni hamle kıldım başını kesey dip ammā tuzñiñ (13) ḥaqqını*

da dādlik haqqını saqladım iger çendige sebeb dād bolsa hem Hudāya neme bolur ki kahnārlik (14) şıfatınıñ birle gāzab kılıp yerge yuttursañ dip münācāt kıldılar Hazretniñ (15) du‘aları müstecāb bolup yer tobrag yarılıp berip Hārūn Buğra Hānnı yer sīnesigece(16) yuttı hazret-i Sulţān Buğra Hān Ğāzi aydılar ki ey kāfir kōz ve toñg mu (17) hālīñni kılīmān keltürkeli men señe du‘ā kılay Hudā-yı te‘ālā bu belādın halāş [77a](1) kılsun dip naşīhat kıldılar Hārūn Buğra Hān ayttı ki ey Sulţān Satuk yerge kirgenim(2) oyduñ sing dīninige kirip sen ayttıñ ayttıñ sing dīninige kırkūnçe dip kabūl (3) kılmadılar Hazret-i sulţānnıñ gāzabları kelip du‘ā kıldılar Hārūn Buğra Hānnı yer (4) yutup yok bolup ketti ol zamān sa‘ādetniñ şubh-ı meşrik tarafındın rüşen (5) boldı.

R.B. Shaw, Grenard, İngiltere, Taşkent ve Paris nüshalarında tesadüf edilen bu motifin kompleks bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Satuk Buğra Han'ın amcasını İslam'a üç kez davet etmesi, amcasının kabul etmemesi neticesinde ona beddua etmesi ve en nihayetinde hasmını ölümle cezalandırması durumu menkıbevi ve destani motif özelliğiyle kompleks bir yapı ortaya koymaktadır. Ayrıca kahramanın düşmanını cezalandırma gerekçesi ve yönteminin değişmesi de kültürel değişim kapsamında okunabilir. Zira Satuk Buğra Han, Müslüman olmadığı gerekçesiyle amcasına beddua etmektedir. Bu yönüyle buradaki beddua ve bedduanın gerçekleşmesi motifi İslami açıdan Satuk Buğra Han'ın kerameti olarak değerlendirilebilir.

Tezkirede yer verilen bedduanın tutması motifiyle ilgili bir diğer örnek, Ebu Nasr Samani'nin kâfirleri uyutması ile ilgilidir. R.B.Shaw, İngiltere ve Paris nüshalarında bu motife tesadüf edilmektedir. Shaw'ın nüshasında Samani "Allahım, ihsanının faziletiyle kâfirlere katı uyku ver. Müslümanlara zafer ver. O vakit, Hazreti Ebunnasr Samanî'nin duaları kabul olup kâfirlere o şekilde uyku verdiler" (Berbercan, 2011: 449) diyerek beddua eder. İngiltere nüshasında da Samani'nin bedduasına tesadüf edilmektedir:

O gece Satuk, Samani'nin yanına gider yine ve ona kâfirlere karşı savaşmak istediğini söyler. Bunun üzerine 39 yaranı ile Satuk ve diğer Müslümanlar yola koyulur. Kâfirlerin yanına vardıklarında Samani Allah'a kâfirlere uyku vermesi ve Müslümanların galip gelmesi için dua eder. Hak teala Samani'nin duasını kabul etti ve kâfirler uykuyakaldı (Dağıstanlıoğlu, 2013).

Paris nüshasında Ebu Nasr Samani'nin bedduasıyla kâfirlerin uyuyakalması ise şu şekilde geçmektedir:

[75a] (17) *Hārūn Buğra Hānnıñ ordusıǵa yettiler Hāzret-i H'āce Ebū Naşr Sāmānī kollarını*
 [75b] (1) *du'āǵa köterip du'ā kıldılar ayttılar ki . . . faẓl-ı ihşānıñ birle kâfirlerge (2) ǵatıǵ*
uyǵu bergil ve Müslümānlarǵa zafer bergil ve kâfirlerge hater bergil dép taleb (3) kıldılar
Hāzret-i H'āce Ebū Naşr Sāmānī müstecāb du'ā aydılar Hudā-yı te'ālā H'āce (4) Ebū Naşr
Sāmānıñ du'āsını müstecāb kılıp bu kâfirlerge şundaǵ ǵatıǵ uyǵu berdi ki.

Tezkirelerde her ne kadar beddua kelimesi yerine dua kelimesi tercih edilmiş olsa da Samani ve Satuk Buğra Han'ın niyetinin düşmana zarar vermek olması nedeniyle onların söylemlerini beddua ve bedduanın tutması motifi kapsamında incelemek uygun görülmektedir. Diğer motifler gibi bu motifin de kültürel değişimin bir sonucu olarak görüldüğü söylenebilir.

Doğum Esnasında Fevkalade Olaylar, Olağanüstü Doğum Motifi: “Destanların en yaygın başlangıç motiflerinden biri kahramanın doğumudur” (Köksal, 2002: 42). Hem destan hem de menkıbevi anlatılarda kahramanın doğumu fevkaladelik arz etmektedir. “Altay-Türk destanlarında, kahramanın doğumlarında olağanüstülükler izlenmektedir. Kahraman doğar doğmaz yürümeye başlar, kısa zamanda bahadır olur ve düşmen eline sefere gider” (Köksal, 2002: 42). Oğuz Kağan, Manas ve Dede Korkut gibi birçok destani anlatıda olduğu gibi Peygamber ve evliyaların doğumlarında da bu olağanüstülüklerle rastlamak mümkündür. O hâlde İslamiyet'i benimseyen Türkler arasında yeni dinin kabulüyle bu motifin uyumlanarak kompleks bir yapıya büründüğü söylenebilir.

Stith Thompson'un *Motif Index*'inde olağanüstü doğuma kapsamlı bir şekilde yer verdiği görülmektedir. Tezkire'de bu motif kapsamında Satuk Buğra Han'ın doğumunda doğada meydana gelen olağanüstü olaylar ve Alanur'un olağanüstü bir şekilde hamile kalmasına tesadüf edilmektedir.

Satuk Buğra Han'ın doğumu *Motif Index*'e göre “F960.1. Kutsal kişinin doğumunda doğada sıradışı olayların olması, F960.1.1. Kraliyet ailesinden birinin doğumunda doğada sıradışı olayların olması, F960.1.2. Kahramanın doğumunda sıradışı doğa olayları” (Thompson, 1975c: 245) başlıkları ile ilişkilendirilebilir. Ayrıca Satuk Buğra Han'ın doğumunda vuku bulan olağanüstü olayları kâhin ve büyücülerin yorumlayıp öngöründe bulunmaları da “V222.0.1. Öngörü veya mucize ile tahmin

edilen veli bir kişinin doğumu” (Thompson, 1975e: 455) başlıkları altında incelenebilir.

Alanur’un tıpkı Hz. Meryem gibi bekârken hamile kalması, bir rivayete göre Cebrail’in ağzına damlattığı ışıktan bir başka rivayete göre arslan donuna girmiş Hz. Ali’den hamile kalması, doğan çocuğun kutsal ve belli bir zamanda doğması gibi özellikler *Motif Index’te geçen* “T547. Bakirenin doğum yapması (Thompson, 1975: 398), Işıktan hamile kalma (Thompson, 1975e: 394), B631.8. Aslan ve insanın birlikteliğinden –evliliğinden- doğan insan bebek (Thompson, 1975a: 465), B651.3. İnsan şeklindeki aslanla evlilik (Thompson, 1975a: 468), F960.1.3. Velinin doğumunda ışığın ortaya çıkması (Thompson, 1975c: 245), M311.0.2. Kehanet: Belirli bir zamanda ve yerde kahramanın doğumu (Thompson, 1975e: 50), T528. T540. Mucizevi doğum (Thompson, 1975e: 396), T549. Mucizevi doğum (Thompson, 1975e: 398), T579.5. Henüz doğmadan keramet gösteren veli (Thompson, 1975e: 405), T580. Çocuk doğurma (Thompson, 1975e: 405), S313. Doğaüstü doğuma maruz kalan çocuk” (Thompson, 1975e: 322) başlıkları altında incelenebilir.

Tezkirenin nüshalarında bu motif kapsamında iki örnek üzerinde durulabilir: Satuk Buğra Han’ın doğumu esnasında tabiatla vuku bulan olağanüstü olaylar ve Alanur’un olağanüstü şekilde çocuk dünyaya getirdiği Seyid Ali Arslan’ın doğumunda vuku bulan olağanüstü olaylar. Her iki anlatıda da destani motiften menkıbevi motife dönüşümü ve etkileşimini açıkça görmek mümkün olup aşağıda analiz edilmiştir:

Satuk Buğra Han’ın doğumu esnasındaki olağanüstülükler, Satuk Buğra Han’ı sıradan kişilikten kahraman kişiliğe taşıyan özellikler olup, sonradan kahraman olunmayacağının kahraman doğulacağının bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Aynı zamanda Satuk Buğra Han gibi torunu Seyid Ali Arslan da bu olağanüstü kahraman olma durumundan nasibini almaktadır.

Satuk Buğra Han’ın kızı Alanur, bir rivayete göre Cebrail’in ağzına ışık/nur damlatmasıyla bir başka rivayette ise bir arslan görüp korkudan bayılması neticesinde hamile kalmıştır. Bu durum olağanüstü hamile kalma olarak değerlendirilebilir ki bunun hem destani hem de menkıbevi metinlerde örneklerine

tesadüf edilmektedir. Alanur'un dünyaya getirdiği çocuğun kutsal olduğuna inanılması onun olağanüstü bir şekilde, kutsal bir vakitte ve olağandışı bir surette dünyaya gelmesiyle açıklanabilir. Ayrıca Seyyid Ali Arslan'ın olağanüstü özelliklere sahip biri olduğu kendi tezkiresinin anlatıldığı kısımda belirtilen, ona kılıç ve balta işlememesinden anlaşılmaktadır.¹⁸⁶

Satuk Buğra Han'ın hem alp hem eren tipi olarak ön plana çıkartan bir başka ifadeyle sıradan bir kişi olmadığını gösteren bu motifte, kâhinlerin onun doğumu esnasında vuku bulan olağanüstü olaylara dayanarak onun geleceğine dair beyanları bu düşüncüyü desteklemektedir. Tezkirelerde Satuk Buğra Han'ın doğumuna dair bu motif şu şekilde geçmektedir:

Cemal Karşî'deki "Bu esnada Oğulçak'ın Satuk adında bir yiğeni vardır. Satuk, önceki hükümdar çocuklarından farklı ve güzel özelliklere sahiptir" (Şeşen, 2001: 208-211) ifadesi onun sıradan olmadığını bir göstergesidir. Zira burada onun diğer hükümdar çocuklarından farklı olduğunun vurgulanması kahramanlığının doğuştan olduğunun göstergesi olarak değerlendirilebilir.

J. Baldick'te Satuk Buğra Han'ın olağanüstü doğumuna atıf vardır ve şöyledir: "Satuk doğduğunda şiddetli bir deprem meydana gelmiştir. O zamanın bilginleri onun büyük bir fatih olacağına hüküm verir ama onun Müslüman olacağını söylerler" (Baldick, 1993: 77). Shaw'da bu motife tesadüf edilmemektedir. Grenard'da ise Satuk Buğra Han'ın doğumu esnasındaki olaylar ve bu durumu kâhinlerin yorumlaması şu şekilde geçmektedir:

O zaman Kâşgar Sultanı'nın oğlu Satuk Buğra Han, on iki yaşına erişmişti. Doğuş günü, şâyân-ı hayret hadiselerle nazar-ı dikkati celbetmişti. Yer deprendi ve dağ yamaçlarındaki kaynaklar kayboldular; kış olduğu hâlde bahçe ve çayırılar çiçeklerle örtüldü. Büyüye başvuran kâhinler, bu çocuğun büyüyünce Muhammed

¹⁸⁶ Seyyid Arslan'ın olağanüstü özelliklere sahip bir kahraman olduğu Shaw'ın nüshasında ifade edilen Hazreti Ali Arslan Han'a kılıç, balta işlememesi örnek olarak gösterilebilir: Sultan Hasan Buğra Han Kaşgar'da padişah iken kıtlık olur. Bunun üzerine Hazreti Hasan Buğra Han, Hazreti Yusuf Kadir Han Gazi, Hazreti Seyid Ali Arslan Han bütün emirleriyle kırk bin askeri alıp saf çekip düşmana karşı dururlar. Hazreti Padişaha kılıç, balta işlemiyordu. Kâfirler şaşkına döndü. Çıgalülhalhal-ı Maçin, "Bunlara kılıç, balta asla işlemiyor. Tenlerine hiçbir şey geçmiyor. Hazreti Padişah'a nasıl etse de(kılıç, balta onun tenine) geçer? diye düşündü. Bu durumun sebebini anlayacak bir kimse bir kimse olursa (ona) boyunun dengi kadar altım vereceğim diye vaatte bulundu. O vakitte, kâfirler içinde Ucatlı bir pir vardı. Bu durumun sebebini ben anlarım deyip hileler ile İslam ordusuna kendini aldirdi. Ucatlı, padişahın hanesine sarayına yakın vaziyette bulunur. Kimse hain planını anlamaz. Bir gün Seyyid Ali Arslan'a, " Ey âlemin sığınağı, size kılıç balta işlemiyor bu ne iştir? diye sorunca Seyyid Ali Arslan boş bulunur ve cevap verir. Kendisine sadece namazda kılıç ve balta işlediğini söyler. Bu sırrı öğrenen adam gider bunu Çıgalülhalhal-ı Maçin'e anlatır. (Berbercan, 2012: 35-36) Sultan namazda iken onu şehit ederler. Mübarek başları tenlerinden ayrılırken mübarek başlarından " Hoş da gamsız molla imiş" diye nida gelir. Bu sebeple Molla Alem namıyla anılırken lakapları Gamsız Hoca oldu. (Berbercan, 2012: 36), Bu anlatıya Taşkent nüshasında da tesadüf edilmektedir (Özkan, 2013).

dinini kabul edeceğini anladılar. Onu öldürmek istediler; fakat annesi onu Müslüman olacağı zaman öldürmek icap ettiğini söyleyerek, buna karşı geldi (Turan, 2010: 160).

İngiltere nüshasında da Satuk Buğra Han'ın doğumu esnasında fevkalade olayların vuku bulması şöyledir:

Vakit gelince Satuk Buğra Han dünyaya gelir fakat doğumunda tabiatla olağanüstü hadiseler cereyan eder. Yer sarsılır, çeşmeler akar, güller açılır vs. Onun doğumunun acaip ve garaip vakalarla birlikte olduğu fark edildi. Hikmet ve feraset ehli ulemalar bir araya geldiler ve bu çocuğunu büyüyünce cihangir olacağını fakat Muhammed'in dinine gireceği şeklinde durumu yorumlarlar (Dağıstanlıoğlu, 2012).

Taşkent nüshasında ise kahramanın doğumu esnasında olağanüstü olaylar yer almamaktadır fakat âlimlerin onun ileride cihangir biri ve Müslüman olacağını söylemeleri açısından dikkate değerdir: "Satuk Buğra doğduğu vakit devrin âlimleri onun ileride cihangir biri ve Müslüman olacağını söyler. Âlimlerin bu sözünü atası işitince Satuk'u öldürmek ister fakat annesi karşı çıkar" (Özkan, 2013).

Paris nüshasında da Satuk Buğra Han'ın doğumu esnasında olağanüstü olayların vuku bulunduğu bilgisine tesadüf edilmektedir:

[68b] Hâzret Resûli Hudânîñ (11) ruḥṣatları birle Hâzret-i Sulṭānnı istepTürkistān tarafıge sefer kıldılar (12) çünānçi bu sözniñ taḥkikini altınçı . . . beyān kıduk amma ma'lûm bolsun kim ol (13) tarafıdın Hâzret-i Sulṭān Satuk Buğraḥān Ğāzi bu 'ālemde vücūdğa kelişde āsmāndaga(14) cemī'c firiştelər şundağ zāt-i şerīfniñ bu kesāfethāne-yi dünyāğa kētip (15) baradur inek ḥālī neçük bolur iğın dēp efsūn kıldılar yene bu firişte şubu (16) zāt-ı şerīf ḥ'ahlāğanı kıdur dēp cevāb berdiler ol Hâzret-i Sulṭān vücūdğa(17) kelgen künü Hudānıñ emri bilen yer şundağ katıg topradığa yerdin su çıktı [69a] (1) bulaklarınıñ suyu akip revan boldı kış künü aydı güller açıldı ḥükemālar (2) ve ehl-i ferāsetleri kurasıda bunça cihāngir bolup Muḥammed dīnige karār dēp bildiler.

Satuk Buğra Han'ın doğumundaki olağanüstülükleri örneklediren bu anlatılar, onun hem destan hem de menkıbevi kahraman olmasından kaynaklanmaktadır. İslamiyet'in kabulüyle bu anlatıdaki destani motifin menkıbevi hüviyete büründüğünü söylemek mümkündür.

Destan ve menkıbevi anlatılarda olağanüstü şekilde hamile kalma motifine sıkça tesadüf edilmektedir.¹⁸⁷ Tezkirede olağanüstü doğum motifi kapsamında ele alınması gereken ikinci husus Alanur'un doğumuyla ilgilidir. Bu durum tezkirelerde şu şekilde geçmektedir:

R.B. Shaw'da Alanur'un olağanüstü bir şekilde hamile kalması iki rivayete dayandırılmaktadır. Burada hem destani hem de menkıbevi özellik gösteren olağanüstü doğum motifinin; ışık motifi, hayvan motifi ve don değiştirme motifleriyle kültürel değişim kapsamında kompleks bir yapıya büründüğü görülmektedir. İslamiyet öncesi inanç izlerinin yeni dinin etkisiyle değişim ve dönüşüme uğradığı bu motif üzerinden açıkça anlaşılmaktadır. Shaw'ın nüshasındaki ilk rivayet şöyledir:

Kızlarının birinin adları Ala Nur Hanım idi ki son derece güzel, iyi huylu, dindar bir kızcağızdı. Onların kıssası Hz. Meryem aleyhisselam kıssası gibidir. İyice konuşmaya başladıklarında (artık düşündüklerini dile getirmeye başladıkları çağdayken) bir gece, yüce Allah'a ibadet ediyorlardı. Hazreti Cebrail gelip onların mübarek ağızlarına bir katre nur damlattı (Berbercan, 2011: 450).

Shaw'ın nüshasında Alanur'un olağanüstü bir şekilde hamile kalması ve Seyid Ali Arslan'ın olağanüstü doğumu şu şekilde geçmektedir:

Diğer rivayet ise şudur: Alanur, bir gece kapı eşiğine çıktılar. Eşiğin hemen bitişiğinde bir arslan yatmaktaydı. Arslanı görüp çığlık attılar. Kendilerinden geçip yine kendilerine geldiler. Birkaç günden, birkaç aydan sonra aşur ayının onu, cuma günü, cuma namazı vaktinde kızıl yüzlü, ahu gözlü (bir) evlat dünyaya getirdiler. (Ona) Büyük küçük herkes hayran kaldı. Bu nasıl hadisedir diyip Hazreti Padişah gazaplanıp bu işin aslını öğrenin diye emretti. Bütün emirler, önde gelen din adamları Ala Nur Hanım'a sordular. (O da yaşadığı) Hadiseyi bir bir anlatılar. (Bu) Akıllı ve zeki adamlar, büyük din adamları toplanıp (Ala Nur Hanım'ı hamile bırakan mübarek arslana işaretlerle) "(O arslan) Heybetli Hz. Ali'dir!" diyip (çocuğun nesebini Hz. Ali'ye bağlayarak, çocuğun) adı Hazreti Seyyid Ali Arslan Han olsun diyerek ad koydular (Berbercan, 2011: 450).

Burada doğan çocuğa kutsallık vasfedecek bir başka husus çocuğun "aşur ayının onu, cuma günü, cuma namazı vaktinde" (Berbercan, 2011: 450) bir başka ifadeyle kutsal bir zamanda doğduğu vurgusudur ki büyüüp Müslümanlığı yaymak

¹⁸⁷ Bu motife Nesimi'ye dair anlatı örnek olarak gösterilebilir: Ene'l Hak demek konusunda ısrar eden Hallâc-ı Mansur'un durumu padişaha iletilir ve idam edilmesi istenir. Hallâc, darağacında asılır, sonra da ateşte yakılır. Küllerinden bir parçası nehre karışıp köpük olur. Bir süre padişahın dindar kızı parmağını suya batırıp o köpükten alır ve yutar. Bu köpükten hamile kalan kız, bir bebek dünyaya getirir. Padişah, halkın dedikodusundan korkarak bu bebeğin bir sandık içinde nehre salınmasını ister. Bağdat'ta bir balıkçı sudaki sandığı görüp alır ve evine götürür. Çocuğun ismini Nesîmî koyarlar (Tosun, 2011: 133).

için yaptığı savaşların birinde şehit olduğunda vaktin yine aşur ayı olması tesadüfi olmasa gerektir. Burada doğumun Hz. Ali ile ilişkilendirilmesi kültürel değişim kapsamında değerlendirilmelidir.

Grenard'ın nüshasında Alanur'un ağzına damlatılan ışıktan hamile kaldığı bilgisine yer verilirken ikinci rivayet olan arslandan hamile kalmasına tesadüf edilmemektedir. Burada da olağanüstü doğum motifinin; ışık, don değiştirme ve ad verme motifleriyle kompleks bir yapı oluşturduğu görülmektedir:

Satuk Buğra Han'ın Hasan, İsen, Hüseyin ve Yusuf Kadir Han adında dört oğlu ve dört kızı vardı. Büyük kızı Nesibe Türkân, Hik Mâdhî ile evlendi ki bundan yalnız bir kızı dünyaya geldi. İkinci kızı Âlâ Nur, bir gece İsa'nın annesi Meryem gibi ona ağzından bir damla ışık süzülen Cebrail'in ziyaretini kabul etti. Vakti gelince bir oğul dünyaya getirdi. İstişare ve istihare edilen hâkim ve âlimler, bunun Ali'nin oğlu olduğunu anladılar ve ona Seyîd Ali Arslan Han adını verdiler. Birtakımları bu masalın hâl ve sebeplerini başka türlü anlatırlar. Derler ki: "Âlâ Nur, bir gün evinin kapısının önünde gözlerini kendine dikip bakan bir arslan gördü. Bu görüş onu dehşete düşürdü, ter alnından inci taneleri gibi akmaya başladı ve bayıldı. Mucizevi çocuk yedi yaşına geldiği vakit, Âlâ Nur, [Sa]tuk Buğra Han ile evlendiler. Bu izdivaçtan Muhammed Arslan, Yusuf Arslan ve Kızıl Arslan adında üç oğlu doğdu (Turan, 2010: 162).

Taşkent nüshasında Alanur ile ilgili olağanüstü doğum motifi Grenard'da olduğu gibi kompleks bir yapı arz etmektedir:

Satuk Buğra Han'ın kızı Ela Nur, temiz ve güzel birisi idi. Hz. İsa peygamberin annesi Meryem gibi ağzına bir ışık damlar ve 9 ay 9 dünden sonra 10 aşere günü Cuma vaktinde çocuk dünyaya getirir. Bu oğlanın yüzü kızıl ve kaşları çatıktı. Satuk Buğra Han bu duruma gazap etti ve âlimlere bunun hikmetini sorar onlar da bu durumun Hz. Ali'nin kerameti olduğunu söylerler ve çocuğun adını Seid Eli Arslanhan koyarlar (Özkan, 2013).

Burada da kültürel değişimin bir tezahürü olarak Hz. Meryem ve Hz. Ali'ye telmih yapıldığı ve destani ve menkıbevi motiflerin bir arada kullanıldığı görülmektedir. Cemal Karşî, J. Baldick, İsveç ve Paris nüshalarında bu motife tesadüf edilmemektedir.

Don Değiştirme/Hayvan Donuna Girme Motifi: Destani ve menkıbevi metinlerde sıkça tesadüf edilen bu motife Satuk Buğra Han tezkiresinde de rastlanılmaktadır. Tezkirede bu motifle ilgili Hızır'ın tavşan ve Hz. Ali'nin arslan donuna girmesi olarak iki yerde tesadüf edilmektedir. Türklerin İslamiyet öncesi inançlarının İslamiyet'in etkisiyle yeni dine uyumlandığı aşikârdır. Zira İslamiyet öncesi destani

metinlerde yer alan yol gösteren ve Türklerin türediğine inandıkları bozkurt mitinin yerini İslamiyet'in etkisiyle tavşan ve arslanın aldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca Hz. Hızır ve Hz. Ali'nin bu hayvanların donuna girmesi, bu motifin İslami hüviyete büründüğünün delili olarak yorumlanabilir. M. Özarslan (1998: 437), bozkurt için "genelek içinde eski Türk efsanelerinde çokça karşılaşılan bir motif olduğunu ve Türklerin türeyiş efsanelerinde de bu bozkurtun belki de Oğuz Kağan'a yol gösteren eski cedlerinin ruhu" olabileceği ifade eder.

Motif Index'te başlı başına hayvan donuna girmek olarak bir motife rastlanılmamaktadır fakat insanın hayvana, hayvanın insana dönüşümü şeklinde bir motife tesadüf edilmektedir. Satuk Buğra Han'da tavşanın insana dönüşümüne yer verilirken *Motif Index*'te bunun tam tersi bir başka ifadeyle "D117.2. İnsanın tavşana dönüşmesi" (Thompson, 1975b:17) söz konusudur. Ayrıca Alanur'u hamile bırakan arslanın hakikatte Hz. Ali olduğuna inanılması, "D112.1. İnsanın aslana dönüşmesi (Thompson, 1975b: 14) başlığı altında incelenebilir. Bu insan-hayvan dönüşümü dışında anlatıda nesnelerin de dönüşümü söz konusudur. Satuk Buğra Han'ın elindeki tuzu dağa atmasıyla dağın tuzla kaplanması durumu da *Motif Index*'te geçen "D452.1. Kayanın diğer nesnelere dönüşmesi" (Thompson, 1975b:47) başlığı altında değerlendirilebilir.

Tezkirelerde Hızır'ın tavşan donuna girmesi motifine bakıldığında, Cemal Karşı'de ve Shaw'ın nüshasında bu motife rastlanılmamaktadır. J. Baldick'te ise bu motife açıkça "don değiştirme" olarak yer verildiği görülmektedir:

Bir arkadaşını ziyarete giderken don değiştirip bir Sufi büyüğü olan, Satuk'u asil eğitmeninin yakın zamanda geleceği konusunda bilgilendiren ve ona Allah'tan başka ilah yoktur; Hz. Muhammed onun elçisidir sözünü ezberden okumayı öğreten yabani bir tavşan ile karşılaştı. Fakat Satuk önsöz niteliğindeki "ben şahidim ki" ifadesini eklemedi. Kimileri o büyüğün Hızır olduğunu; kimileri ise bir melek olduğunu söylüyor. Bazıları ise Satuk'u İslam ile tanıştıran ilk kişinin Abu'l-Nasr olduğunu söylüyor (Baldick, 1993: 78).

Grenard'ın nüshasında ise "On iki yıl sonra genç prens kırk arkadaşıyla birlikte ava çıktı. Bir tavşan kaldırıp o kadar bir şiddetle arkasından koştu ki arkadaşlarını gözden kaybetti. O zaman tavşan durdu, bir ihtiyar şekli olarak prense..."(Turan, 2010: 160) olarak yer verilir. İngiltere nüshasında ise "Satuk, 12 yaşına girince yanına 40 yaranını alıp sahraya gezintiye çıkar. Onlar avlanırken karşılarına bir

tavşan çıkar Satuk tavşanı takip eder. Tam ona ok atacak iken tavşan yaşlı bir ihtiyara dönüşür ve onunla konuşmaya başlar” (Dağıstanlıoğlu, 2012) şeklinde geçmektedir. Taşkent nüshasında ise “Satuk 12 yaşına girdiğinde kendi dışında 39 arkadaşı ile ava çıkar. Avda bir tavşanı kovalar tavşan ve yaşlı adama dönüşür. Bu kişi ona İslam dini adına nasihatlerde bulunur” (Özkan, 2013) şeklinde yer verildiği anlaşılmaktadır.

Paris nüshasında ise don değiştirme motifine örnek olarak sadece Hz.Hızır'ın tavşan donuna girmesi örnek olarak gösterilebilir:

[69a] (8) Hazret-i Sultân (9) on éki yaşğa kirdiler tâ on éki yaşğa girkünçe kâfir şüretide bir kim kırk kişi bilen (10) şıhhat kıldılar be-nâgâh Hazret-i Sultân bir kün bu bir kim kırk kişi birle âşikârğa(11) çıktılar âşikâr kılıp yörüp aydılar bir tikenniñ töbedin bir toşğan(12) çıkıp kaçtı Hazret-i Sultân bir kim kırk ten kişidin ayrılıp tavişğannı koğlap (13) atay dép arkasidin kêtip bar ayttılar bu tavişğan tohtap turup (14) kılıp bir mert kelen şüretide boldı ey ferzend keliñ sizniñ arzûñuzda aydım.

Tezkirelerde tesadüf edilen bir diğer don değiştirme motifi Hz. Ali'nin arslan donuna girmesiyle ilgilidir. Bu motif Shaw ve Grenard'ın nüshalarında Alanur'un olağanüstü bir şekilde hamile kalmasına yönelik ikinci rivayette bulunmaktadır. Shaw'ın nüshasında bu motif şu şekilde geçmektedir:

Diğer rivayet ise şudur: Alanur, bir gece kapı eşiğine çıktılar. Eşiğin hemen bitişiğinde bir arslan yatmaktaydı. Arslanı görüp çığlık attılar. Kendilerinden geçip yine kendilerine geldiler. Birkaç günden, birkaç aydan sonra aşur ayının onu, cuma günü, cuma namazı vaktinde kızıl yüzlü, ahu gözlü (bir) evlat dünyaya getirdiler. (Ona) Büyük küçük herkes hayran kaldı. Bu nasıl hadisedir diyip Hazreti Padişah gazaplanıp bu işin aslını öğrenin diye emretti. Bütün emirler, önde gelen din adamları Ala Nur Hanım'a sordular. (O da yaşadığı) Hadiseyi bir bir anlatılar. (Bu) Akıllı ve zeki adamlar, büyük din adamları toplanıp (Ala Nur Hanım'ı hamile bırakan mübarek arslana işaretle) “(O arslan) Heybetli Hz. Ali'dir!” diyip (çocuğun nesebini Hz. Ali'ye bağlayarak, çocuğun) adı Hazreti Seyyid Ali Arslan Han olsun diyerek ad koydular (Berbercan, 2011: 450).

Grenard'ın nüshasındaki bu motif Shaw'ın nüshasındaki bilgiyle paralellik arz etmektedir.

Satuk Buğra Han'ın Hasan, İsen, Hüseyin ve Yusuf Kadir Han adında dört oğlu ve dört kızı vardı. Büyük kızı Nesibe Türkân, Hik Mâdhî ile evlendi ki bundan yalnız bir kızı dünyaya geldi. İkinci kızı Âlâ Nur, bir gece İsa'nın annesi Meryem gibi ona ağzından bir damla ışık süzülen Cebrail'in ziyaretini kabul etti. Vakti gelince bir oğul dünyaya getirdi. İstişare ve istihare edilen hâkim ve âlimler, bunun Ali'nin oğlu

olduğunu anladılar ve ona Seyîd Ali Arslan Han adını verdiler. Birtakımları bu masalın hâl ve sebeplerini başka türlü anlatırlar. Derler ki: “Âlâ Nur, bir gün evinin kapısının önünde gözlerini kendine dikip bakan bir arslan gördü. Bu görüş onu dehşete düşürdü, ter alnından inci taneleri gibi akmaya başladı ve bayıldı. Mucizevi çocuk yedi yaşına geldiği vakit... (Turan, 2010: 162).

Nüshalardaki bu örneklerden hareketle, kültürel değişime bağlı olarak İslamiyet'ten önce yol gösteren, kılavuzluk yapan ve Türklerin türediğine inanılan bozkurt motifinin yerini İslamiyet'in etkisiyle Hızır'ın donuna giren tavşan ve Hz. Ali'nin donuna giren arslan motifinin aldığı söylenebilir. Destani motifin menkıbevi hüviyete evrilmesiyle ilgili önemli ipuçları barındıran bu motif de kendi içinde kompleks bir yapı arz etmektedir.

Duanın Kabul Olması Motifi: Bu motifin İslamiyet'in etkisiyle oluştuğu söylenebilir. Tezkirelerden elde edilen veriler ışığında Hz. Muhammed, Satuk Buğra Han, Ebu Nasr Samani, Yusuf Kadir Gazi ve Hasan Buğra Han Gazi'nin duaları ve dualarının kabulü bu motif kapsamında incelenebilir. Anlatıda, Hz. Muhammed ashabinin isteği üzerine dua eder ve duasının kabulüyle ashabi, Satuk Buğra Han ve 40 arkadaşının suretini görürler. Satuk Buğra Han'ın ise iki yerde dua bir yerde de beddua ettiği görülmektedir. Beddua motifi başka bir başlık altında incelendiği için burada bahsedilmemiştir. Satuk Buğra Han, puthane yaparken bu yapının ileride ibadethane olması için Allah'a dua eder ve duası kabul olur. Bir diğerinde ise Satuk Buğra Han'ın duasıyla gayptan tuz gelir. Satuk Buğra Han'ın duasının kabul olması onun veli tipi olarak kabul edilmesi bir başka deyişle onun keramet göstermesiyle açıklanmaktadır. Menkıbevi bu motif, Türklerin benimsedikleri yeni dinin destani anlatılardaki yansıması olarak okunabilir.

Motif Index'te dua ile ilgili pek çok motif yer almaktadır. Satuk Buğra Han anlatısı ile örtüşenler ise şunlardır: “D1030.1.1. Dua sayesinde sağlanan yiyecek (Thompson, 1975b: 128), D1766.1.8. Dua sayesinde ortaya çıkan yiyecek (Thompson, 1975b: 315), D1766.1. Dua sayesinde ulaşılan büyümlü sonuçlar (Thompson, 1975b: 315), A934.5. Kuraklık sırasında Velinin duasıyla ortaya çıkan nehirler” (Thompson, 1975a: 172). Anlatıda geçen Satuk Buğra Han'ın duasıyla puthanenin ileride ibadethaneye dönüşmesine yönelik dua motifine *Motif Index'te* doğrudan tesadüf edilmemekle birlikte “D1133.1.1. Duayla yapılan büyümlü ev” (Thompson, 1975b: 142) başlığıyla bir motife rastlanılmaktadır.

J.Baldick'te bu motif Hz. Muhammed'in duasıyla sahabenin Satuk Buğra Han ve arkadaşlarının suretlerini görmesi şeklinde geçmektedir:

Satuk Buğra Han büyük güç ve cesarete sahip biriydi. Zaten bahsedildiği gibi, Hz. Muhammed Miraç Gecesi onun ruhunu görmüştü. Satuk, peygamberler arasında yer alıyordu; ama kendisi peygamber değildi. Hz. Cebrail Hz. Muhammed'e İslam'ın Türkistan'daki başarısının ona bağlı olduğunu söylemişti. Hz. Muhammed bunu onun Sahabeleri ile bağdaştırdı. İçlerinden biri onların da Satuk'u görebileceğini ileri sürdü. Hz. Muhammed dua etti ve keçeden şapkalar takan 41 kişilik bir atlı grubu gökyüzünde belirdi. Hz. Muhammed Satuk'un 330 yıl sonra doğacağını ve 12 yaşında Müslüman olacağını haber verdi. Hz. Peygamber aynı zamanda 'Müslüman olan ilk Türk'ün Satuk olacağını' söyledi. Bazıları bunu söyleyen kişiyi Hz. Ali'yle ilişkilendirmektedir. Zamanı gelince Abu'l-Nasr Samani, Hz. Muhammed'e atfedilen bu sözlerin bulunduğu metni okur ve yukarıda görüldüğü üzere Satuk'u aramak üzere yola koyulur (Baldick, 1993: 77).

Grenard'ın nüshasında ise Peygamberin duası ve duasının kabul edilmesi şu şekilde geçmektedir:

Satuk Buğra Han'ın ruhu olduğunu" cevabını verdi. Muhammed sonsuz bir sevinç duydu ve yere indi, her gün dininin müstakbel propagandacısı için dua etti. Türklerin yurdunda İslamiyet ışığını parlatacak olanın ruhunu gözleriyle görmek için ashap talepte bulundular. Peygamber onların niyazlarını kabul ederek dua etti ve hemen başlarında Türk takyesi/tulgası olan silahlarını giyinmiş kırk atlı birlikte selam vererek yaklaştı. Onlar, Buğra Han ve arkadaşlarının ruhları idi (Turan, 2010: 160).

İngiltere nüshasında Peygamberin duasının kabul edilmesi şöyle geçmektedir:

Ashap'tan Muaz Cebel, Peygambere onu zahir gözüyle görmek istediklerini belirtince peygamber dua eder. Dua kabul olur ve kırk atlı belirir, bunlardan biri de Satuk Buğra Han'dır. Satuk, peygamberle selamlaşır, sahabe dünya gözüyle onu görür (Dağıstanlıoğlu, 2012).

Hz. Muhammed'in duasıyla sahabenin Satuk Buğra Han ve arkadaşlarının ruhaniyetini görmesi Paris nüshasında şu şekilde geçmektedir:

[67b] (12) hoşhâllık kılıp hemeleri Hâzret-i Sultânıñnıñ hâkqıda fâtiha oğudular (13) çünânçı Hâzret-i Muaz Cebel ora kofup ayttılar ki yâ Resüllulah siz peygamber (14). . . . hâk râst du'âñız müstecâb dünyâda âhîretde Hudâ-yı te'âlâ sizniñ (15) üçün halk kıldı nemeye bolur iğın bir du'â kılsanız biz âmîn desek (16) ol Hâzret-i Sultânıñnıñ pāk rūhları şubu birge hâzır bolsa biz közdemiz (17) birle körsek Hâzret-i Sultânıñnıñ cema cihân aralarıda oturup didar [68a](1) larığa müşerref bolsağ tâ inki bizniñ köñlümüz hem Türkistân tarafdın cem' (2) bolsa dép 'arz kıldılar Hâzret Resüli Hudâ Muaz Cebelniñ sözünü kabûl kılıp du'âğa meşğûl boldılar bir sa'âtdin kén kırk bir ten yiğit

(3) başığa giz kalğag keyipdür gara gâşga armuak minipdür tört tavağı (4) aķ ceñgnih silâhını özlerige arâste kılıpdur bir tarafdın peyda bolup (5) kelip.

Cemal Karşı'de Satuk Buğra Han'ın duasının kabul olmasına dair motif şöyledir:

Bu arada rabbına “Ey Allah'ım beni düşmanlarına ve dinin düşmanlarına galip getirir, İslamiyet'in yolunu bana açarsan, benim ellerimle Kelime-i Şehâdeti yükseltirsen, bu yerde sana ibadet için kullarının toplanacağı bir mescid edineceğim. Bu camide sana ibadet için mihrap inşâ edeceğim. Seni medh etmek için bir minber dikeceğim. Sonra, ezan okuyup namaz kılacağım. Senin teveccühünü ve rızanı kazanmak için bu camide imamlığı kemdim yapacağım. ” Diye içinden yalvarıyordu. (fısıldıyordu) İşte burası Artuç'ta bulunan camidir (Şeşen, 2001: 208-211).

J.Baldick'te bu motif kapsamında Satuk Buğra Han'ın duasıyla öbür dünyadan tuz geldiği bilgisine yer verilmektedir ki bu motifin av motifi, yoktan yiyecek çıkarma ve azı çok kılma motifiyle kompleks bir hüviyette olduğu görülmektedir: “Bir gün avlanırken pişirdiği av eti için tuz diledi. Öbür dünyadan tuz geldi. Satuk tuzun fazlasını bir tepeye saçtı ve tepenin tamamı tuza dönüştü” (Baldick, 1993: 79).

İngiltere nüshasında Satuk Buğra Han'ın keramet gösterdiği duayla ilgili başka bir motif, onun duasıyla gayptan tuzun gelmesiyle ilgilidir.

Birgün askerleri ile ava çıkar ve karşılarına bir ahu çıkar. Arkalarından gidip Satuk geyiği yakalar ve etinden kebab yapıp yerler. Arkalarından başka askerler de gelir. Eti yiyecekleri vakit askerlerden biri tuz olmadığını söyler, bunun üzerine Satuk ellerini kaldırır ve dua eder. Onun duası ile garptan bir parça tuz gelir. (Dağıstanlıoğlu, 2012).

Dua neticesinde gayptan tuzun gelmesi motifine Paris nüshasında da tesadüf edilmektedir:

[78a] (1) biskirip bir kebk çıktı Hâzret-i Sulţân kebkini koğlap berip tört fersen (2) yerde koğlap yıktılar buğuturlap siyüp ot  alap keb b kılışga (3) meş  l boldılar anğ  a H  zret-i Sul   nn  n y  r  nlar   yetip keldi keb bn   (4) p  yl   diseler toz yok H  zret-i Sul   n   sm  n   rafige bak  p m  n  c  t k  l  p aydılar (5)   aybd  n bir   arce tuz kelip t    ti toz ilen keb bn   yediler tuzun  n (6)   al  an  n   H  zret-i Sul   n bir ta     rafige ta  ladılar ol ta   ba   aya   tuz bold  .

Bunlara ilaveten dua motifi kapsamında Shaw ve Taşkent nüshalarında, Hazreti Yusuf Kadir Gazi ve Hazreti Hasan Buğra Han Gazi'nin Seyyid Ali Arslan Han Gazi'nin şehit olduğu yere gelip dua etmesi örnek olarak gösterilebilir:

Hazreti Sultan Hasan Buğra Han Gazi başlarını çıplak edip (başındaki sarığı çıkarıp), gözlerini göğze dikip el açıp dua ettiler. Müslümanlar âmin dediler. Henüz duası tamamlanmamıştı ki bir siyah hortum zuhur etti. Göğü yere, yeri göğze katmış gibi oldu. Bir saat sonra hortum durdu. Dünya aydınlık oldu. Göründü ki şehitlerin üzerine kum yağmış, kâfirlerin üzerine tuzlu toprak düşmüştü. O sebeple bu yere “Şehitler Kumu” diye ad koydular. Ondan sonra kalkıp maiyetleri ve askerleriyle Kaşgar’a doğru yola çıktılar. Gidip tahtlarına geçtiler. Bütün Kaşgar halkı ilkbahar bulutu gibi ağlayıp matem tuttu. Rivayet eden şöyle söylemiştir: Tarih dört yüz seksen dokuzdu. Aşur ayının onuncu günü Hazreti Seyyid Ali Arslan Han Gazi şehadet şerbetini içip cennet içkisini tadarak şehit oldular (Berbercan, 2012: 37; Özkan, 2013: 18).

Bu tezkireden hareketle, duanın kabul edilmesine yönelik tespit edilen bu motifin, diğer nüshalarda olduğu gibi İslamiyet'in etkisiyle kahramanın kerameti olarak ele alındığı ve kompleks bir hüviyete büründüğü söylenebilir.

Evlenme Motifi: Türk destanlarında kahramanın evliliği önemli bir motif olarak incelemeye değerdir. Satuk Buğra Han anlatısında Satuk Buğra Han'ın bizzat evliliğine tesadüf edilmemektedir. Evlilik motifi kapsamında değerlendirilecek husus, Satuk Buğra Han'ın babası ölünce annesi ve amcasının evlenmesi ve Alanur'un evliliğidir. Alanur'un olağanüstü doğumla dünyaya getirdiği çocuk yedi yaşına girdiğinde töre gereği evlendirildiği bilgisi kaydedilmiştir. Burada Alanur mitolojik özellik taşıması yönüyle önemlidir. Köksal'ın bu motif kapsamında söylediği, “Türk destanlarında bir veya birden fazla kadınla evlenme geleneği sürmekte, ancak eski destanlarda kahramanın evleneceği kızlar mitolojik özellikler taşımaktadır” (2002: 50) ifadeleri Alanur ile ilişkilendirilebilir. Satuk Buğra Han tezkiresinde evlenme motifine yönelik iki husustan söz edilebilir. Her ikisinde de törede yer alan kültürel kodun esas alındığı görülmektedir.

Satuk Buğra Han'ın dul kalan annesiyle amcasının evliliği töre gereği yakın akraba evliliği kapsamında değerlendirilebilir. *Motif Index*'te bu motif, “A1552. Yakın akraba arasında evlilik (Thompson, 1975a: 238), A1552.2. Yakın akrabayla kraliyet evliliğinin kökeni, (Thompson, 1975a: 238), T122. Kraliyet emriyle

evlenmek. Dul kadın evlenmekte tereddüt eder” (Thompson, 1975e: 355) başlıkları altında incelenebilir.

Satuk Buğra Han yedi yaşındayken babası ölür ve bunun neticesinde amcası annesiyle evlenir. Bu durum kadının eşinin ölümü durumunda kayını ile evlenmesi geleneğiyle bir başka ifadeyle levirat ile açıklanabilir.¹⁸⁸

J.Baldick'te Satuk Buğra Han'ın babası ölünce annesinin amcasıyla evlendiği bilgisine açıkça yer verildiği görülmektedir: “Onu öldürmek istemişler; fakat annesi bekleyip Müslüman olup olmayacağını görmeleri konusunda onları ikna etmiştir. 7 yıl geçmiş ve Satuk'un babası vefat etmiştir, bunun üzerine annesi baba tarafından amcası Harun ile evlendi” (1993: 77). Bu motif Grenard'da “Kâşgar hükümdarı ve beş yıl önce Satuk'un annesini almış olan amcası Harun Buğra Han, yeğeninin dinden döndüğünü bildiğinden onu babalarının dinine çevirmek istedi” (Turan, 2010: 161), İngiltere nüshasında “aradan yedi yıl geçer, babası ölür amcası Harun Buğra Han annesini alır” (Dağıstanlıoğlu, 2012), Paris nüshasında [69a] *çünānçi hāzret-i Sulṭān yetti yaşğa kirgenleride (7) dādları kaza kıldılar analarını emmegeleri Hārūn Buğra hān aldılar* olarak bahsedilmektedir.

Tezkiredeki evlenme motifiyle ilgili diğer örnek Alanur'un evlenmesidir. “Alanur'un olağanüstü bir şekilde dünyaya getirdiği çocuk, yedi yaşına girince Alanur şeriat gereği evlendirilir”, ifadesi evlenme motifi kapsamında incelenebilir. Bunun dışında Satuk Buğra Han'ın kendi eşi ve evliliği hakkında bir bilgiye tesadüf edilmemektedir.

Shaw'ın nüshasında, “şeriata göre” ifadesi bu motif kapsamında incelemeye değerdir: “Seyyid Ali Arslan Han yedi yaşına girdikten sonra, Ala Nur Hanım, şeriata göre Tok Buba Buğra Han'a verildi. Onlardan üç oğul doğurdu. Bunlar Muhammed Arslan, Yusuf Arslan, Kızıl Arslan Han Padişah imiş” (Berbercan, 2011: 450). Grenard nüshasında da Alanur'un mucizevi bir şekilde doğan çocuğunun yedi yaşına gelmesi beklenir ve daha sonra Alanur evlenir:

¹⁸⁸ Türk töresinden bahsedilen kısımda bu konuyla ilgili tafsilatlı bilgi verildiği için burada çok fazla değinilmemiştir.

Derler ki: “Âlâ Nur, bir gün evinin kapısının önünde gözlerini kendine dikip bakan bir arslan gördü. Bu görüş onu dehşete düşürdü, ter alnından inci taneleri gibi akmaya başladı ve bayıldı. Mucizevi çocuk yedi yaşına geldiği vakit, Âlâ Nur, [Sa]tuk Buğra Han ile evlendiler. Bu izdivaçtan Muhammed Arslan, Yusuf Arslan ve Kızıl Arslan adında üç oğlu doğdu (Turan, 2010: 162).

Taşkent nüshasında benzer şekilde bu motife yer verilmiştir:

Bu oğlanın kutsal olduğuna inandılar. İyi bir terbiye verirler. Beş yaşına gelince mektebe yazarlar. Çocuk 6 ayda mektebi bitirir. Seid Eli Arslanhan yedi yaşına geldiğinde annesi Ela Nur Hanım, Toka Buğra Han ile nikâhlânır ve ondan da üç oğul doğurur. Bunların isimleri Muhammed Arslanhan, Yusuf Arslanhan, Kızıl Arslanhan idi (Özkan, 2013: 12-21).

Burada, Alanur’un mitolojik bir şekilde hamile kaldığı ilk çocuğunun babasının Hz. Ali olması ve töre gereği çocuk yedi yaşına gelince evlendirilmesi kültürel değişim kapsamında değerlendirilmelidir. Özetle, evlenme geleneği üzerinden kültürel değişimin okunabildiği bu motif aynı zamanda Türk töresiyle ilişkilendirilerek açıklanmalıdır. Cemal Karşî, J. Baldick, İsveç, İngiltere ve Paris nüshalarında ise bu motife tesadüf edilmemektedir.

Gayptan Haber, Gaybta Olanları Bilme Motifi: “Akıl ve duyularla bilinmeyen varlıklar ve bilgilere gayb denir” (Uludağ, 2008: 15). “Gaybı Allah’tan başkası bilemez. Bazı âyetlerde, Allah’ın bildiği, seçtiği ve razı olduğu resullerine de gaybı bildirdiği ifade edilir” (Uludağ, 2008: 16-17). “Hz. Yusuf’un rüya tabir/tevil etmesi ve bu suretle ileride olacak hususları haber vermesi, Hızır’ın ileride olacak bazı hususları bilmesi” (Uludağ, 2008: 17) buna örnek olarak gösterilebilir. “Gaybı bilme konusunda Kuran’da iyi ve müsbetlerin karşısına kötü ve menfiler de konulur. Bir başka ifadeyle sadece gaybı bilen peygamberler, velîler, takva sahibi salihler müminler değildir; kâfirler, fâsıklar, kâhinler, sihirbazlar ve münecimiler de bazen bunu bilebilirler” (Uludağ, 2008: 18). Gaybı bilmek İslamiyet öncesi inançlarda da tesadüf edilen bir durumdur. Zira Şaman geçmişe ve geleceğe yolculuk yapabilmektedir. Bahsedildiği üzere gaybı bil[eme]me meselesi tartışmalıdır. Gaybı veli zatlar gibi kâfirlerin de bilebileceği düşüncesi Satuk Buğra Han tezkiresi üzerinden örneklendirilebilir.

Stith Thompson’da bu motif, “J600-J799. Öngörü (Thompson, 1975c: 48), J620. Başkalarının planlarının önlenmesinde öngörü (Thompson, 1975c: 48), J670.

Diğerlerine karşı savunmada öngörü” (Thompson, 1975c: 52) başlıkları altında incelenebilir.

Tezkirede Hz. Muhammed’in ve müneccimlerin gaybı bildiği görülmektedir. Hz. Muhammed’in gelecekte Türkistan’da Satuk Buğra Han adında birinin dünyaya geleceğini ve Müslümanlığı yayacağını bilmesi bu motife örnek olarak gösterilebilir. Bir diğer örnek, Satuk Buğra Han’ın amcası Harun Buğra Han’ın müneccim ve büyücülerinin Satuk Buğra Han’ın doğumu esnasındaki olağanüstü olayları göz önünde bulundurarak onun ileride Müslüman olacağını söylemeleri gaybtan haber verme motifine örnek olarak gösterilebilir. Bu motifin de İslamiyet’in etkisiyle senkretik bir hüviyete büründüğü söylenebilir.

Cemal Karşî’de bu motife tesadüf edilmemektedir. J.Baldick’te bilginlerin Satuk Buğra Han’ın ileride Müslüman olacağını bilmesi bu duruma örnek olarak verilebilir: “Satuk doğduğunda şiddetli bir deprem meydana gelmiştir. O zamanın bilginleri onun büyük bir fatih olacağına hüküm verir ama onun Müslüman olacağını söylerler. Onu öldürmek istemişler; fakat annesi bekleyip Müslüman olup olmayacağını görmeleri konusunda onları ikna etmiştir” (Baldick, 1993: 77). Shaw’ın nüshasında ise Peygamberin Türkistan’da Satuk Buğra Han’ın dünyaya geleceğine bir başka ifadeyle gayba dair bilgisi şöyledir:

Allah resulü buyurdular: “Sultan Satuk Buğra Han’ı Hoca Ebunnasr Samanî imana müşerref edecek.” dediler. O zaman, sahabeler tarih düşürüp yazdılar: “Allah resulü dünyadan geçip üç yüz otuz üç yıldan sonra Türkistan vilayetinde Hazreti Sultan Satuk Buğra Han Gazi adlı bir şerefli kişi doğup on iki yaşlarında bu zorluğa müşerref olur. ” diye yazdılar ve Allah resulü o yerde şöyle buyurdu: “evvelü men aslama min et-türk”. Bu hadisin manası şudur: Türkistan bölgesinden Sultan Satuk Buğra Han Gazi Müslüman olacak (Berbercan, 2011: 448).

İsveç nüshasında da Hz. Muhammed’in gaybtan haber vermesi motifine tesadüf edilmektedir: “Hz. Paygamber, Miraç’a çıktığında bu kişinin ruhunu peygamberler arasında gördüğünü ve gelecekte İslamı kabul ederek kendi halkını müslüman yapacağını Ebû Nasr Samânî Hazretlerine söyler” (Zal-Eker, 2014: 157-8).

Bu motif Paris nüshasında ise şöyle geçmektedir:

[68b] (1) vilāyetide Sulṭān Satuk Buğraḥān Ġāzi atlık bir zāt-i şerīf vücūdğa(2) kelür on éki yaşda imānga müşerref bolup şad çendān ḥalknı Müslümān kılp gāzilik(3) şifatığa dāḥil

bolur d p f t diler ve yene  ol birde H zret Res li H d  ayttılar ki (4) evvel men eslem min el t rki Satukun  bu h di ni  ma'n si ol bolur ki T rkist n (5)  arafıdın Sult n Satuk Bu rahan  G zi M sl m n boladur digen boladur (6)   n n i H d -y  te' l n  emri bilen n  end zam ndın k n H zret-i H' ce Eb  Na r S m n  (7) bu ' lemge v c d a keldiler ' lemi z hirni o up yorgunca evvele men eslemu (8) T rk  Satukun  d p bu h di ni k rdiler ol Sult n Satuk kayda  kimerse (9) igin d p g yib ne '     boldılar t r h a baksalar H zret-i Sult nn n (10) v c d a keli lerige a zına k lpdur '   ları g lib kelip H zret Res li H d n n  (11) ru  atları birle H zret-i Sult nn  istep T rkist n  arafige sefer k ldılar.

Grenard'ın n shasında m neccimlerin Satuk Bu ra Han'ın ileride M sl man olaca ını bilmesi ise  u  ekilde ge mektedir:

O zaman K  gar Sultani'nin o lu Satuk Bu ra Han, on iki ya ına eri mi ti. Do u  g n ,   y n-ı hayret hadiselerle nazar-ı dikkati celbetmi ti. Yer deprendi ve da  yama larındaki kaynaklar kayboldular; k   oldu u h lde bah e ve  ay rlar  i eklerle  rt ld . B y ye ba vuran k hinler, bu  ocu un b y y nce Muhammed dinini kabul edece ini anladılar. Onu  ld rmek istediler; fakat annesi onu M sl man olaca ı zaman  ld rmek icap etti ini s yleyerek, buna kar ı geldi (Turan, 2010: 160).

Bu motife İngiltere n shasında da tesad f edilmektedir:

Vakit gelince Satuk Bu ra Han d nyaya gelir fakat do umunda tabiatla ola an st  hadiseler cereyan eder. Yer sarsılır,  e meler akar, g ller a ılır vs. Onun do umunun acaip ve garaip vakalarla birlikte oldu u fark edildi. Hikmet ve feraset ehli ulemalar bir araya geldiler ve bu  ocu unu b y y nce cihangir biri olaca ını fakat ileride Muhammed'in dinine girece i s ylerler. K firler, h kemalardan bu s z  i itince onu  ld rmek isterler fakat annesi kar ı  ıkar (Da ıstanlıo lu, 2012).

Ta kent n shasında ise bu motif  u  ekilde ge er: "Satuk Bu ra do du u vakit devrin  limleri onun ileride cihangir biri ve M sl man olaca ını s yler.  limlerin bu s z n  atası i itince Satuk'u  ld rmek ister fakat annesi kar ı  ıkar" ( zkan, 2013).

Paris n shasında ise  limlerin Satuk Bu ra Han'ın ileride cihangir ve M sl man olaca ına dair  nbilgisi di er n shalarla paralellik arz eder:

[68b] ol H zret-i Sult n v c d a (17) kelgen k n  H d n n  emri bilen yer  unda  katı  topradı a yerdin su  ıktı [69a](1) bula larının suyu a ıp revan boldı k   k n  aydı g ller a ıldı h kem lar (2) ve ehl-i fer setleri  urasıda bun a cih ngir bolup Mu ammed d nige

karār dēp bildiler (3) kāfirler hūkemālardin bu sözünü eşitip Hāzret-i Sulṭānnı olturuşğa kaşd (4) kıldılar vālideleri onamadı.

Tezkirelerde tespit edilen bu motifin, hem destani hem de menkıbevi özellikte olduğu bunun da kültürel değişimin bir sonucu olarak okunması gerektiği görülmektedir. Gaybı bilme hususu İslamiyet öncesi olduğunda büyücülerin kehaneti olarak değerlendirilirken, İslamiyet'ten sonra bu husus kahramanın kerameti olarak yorumlanmaktadır. Aynı zamanda bu motifin, olağanüstü doğum ve gaybı bilme motifleriyle iç içe geçerek kompleks bir yapı arz ettiği tespit edilmiştir.

Hasımlarını Ölümle Cezalandırma (Hasımlarını Toprağa Gömmeye) Motifi: Bu motife hem destani hem de menkıbevi anlatılarda tesadüf edilmektedir. Satuk Buğra Han tezkiresinde ölümle cezalandırma konusundaki en dikkat çekici olay, Satuk Buğra Han'ın amcası kâfir Harun Buğra Han'ı İslamiyet'e davet etmesi (üç kez) ve amcasının kabul etmemesi neticesinde Satuk Buğra Han'ın bedduasıyla yerin amcasını yutmasıdır. Bu motif, kendi içinde bedduanın tutması ve üç sayı motifini barındırması açısından kompleks bir yapıdadır. Kültürel değişime bağlı olarak bu motifte, İslamiyet'i benimseyen Türkler için, kahramanın düşmanını öldürme gerekçesinin değiştiği söylenebilir.

Satuk Buğra Han'ın amcasını ölümle cezalandırmasına *Motif Index*'te doğrudan "S74.1. Yeğeni amcasını öldürür" (Thompson, 1975e: 302) başlığı altında tesadüf edilmektedir. Ayrıca amcasının Satuk Buğra Han'ı din değişikliğinden dolayı öldürmek istemesi motifi de "Q232. Dini inanç değişikliğinden dolayı cezalandırma" (Thompson, 1975e: 207) başlığı altında incelenebilir. Genel olarak ise bu motif "Q211. Öldürerek cezalandırma (Thompson, 1975e: 200) ve Q411. Ceza olarak ölüm" (Thompson, 1975e) başlıkları altında değerlendirilebilir. Aynı zamanda Satuk Buğra Han'ı amcasının birkaç kez öldürmeye teşebbüs etmesi *Motif Index*'te geçen "S71. Zalim Amca" (Thompson, 1975e: 302) motifiyle de örtüşmektedir.

Tezkire nüshalarında bu motife bakıldığında; Satuk Buğra Han'ın amcasını ölümle cezalandırdığı bu motife Cemal Karşı'de tesadüf edilmemektedir. J. Baldick'te bu motif Satuk Buğra Han'ın amcasını üzerindeki tuz ekmek hakkını düşünerek

öldüremediği, fakat bu durumun ilahi bir çözümle nihayetlendiği bilgisine yer verildiği görülmektedir:

Satuk amcasının başucuna doğru ilerledi, onu uyandırdı ve İslam'ı kabul etmesini istedi. Üvey babası bu teklifi reddetti ve Satuk, biraz da üvey babasının kendisi üzerinde tuz ekmek hakkı olduğu için onu öldüremedi. Allah bu sorunu yer kabuğunun imansızları yutmasını sağlayarak çözdü (Baldick, 1993: 78).

Shaw'da ise bu motif şu şekilde geçmektedir:

Ey var olan Tanrı! Sen bütün yaratıkların halini görüyorsun, kaç kez kılıç kaldırıp (onun) başını keseyim diye hamle kıldıysam da dedelik hakkını ve (onun sayesinde yediğim) tuzun hakkını düşündüm. Eğer bir süre ki (böyle yapmamın) sebebi dedelik hakkı da olsa ey Allah, kahredicilik sıfatın ile bu kâfiri yere yuttursan!. Hazreti Sultan'ın duaları kabul olup yer sarsılıp yarılıp Harun Buğra Han'ı dizine kadar yuttu (Berbercan, 2011: 450).

Grenard'da ise Satuk Buğra Han'ın amcasını ölümle cezalandırdığı motif şöyledir:

Ertesi gece rüyasında Harun'u öldürmeye hazır vaziyette yakaladı. Fakat tereddüt etti ve İslam olmasını ihtar ederek onu uykudan uyandırdı. Harun reddetti. Satuk'un duası üzerine toprak yarıya kadar açıldı ve Harun dizlerine kadar yere gömüldü. İkinci defa da reddetti ve boğazına kadar toprağa gömüldü. Üçüncü defa yere battı. Satuk, fecirde hükümdar idi ve İslamiyet onunla beraber hüküm sürdü (Turan, 2010: 161).

İngiltere nüshasında da ölümle cezalandırma motifi geçmektedir: "Satuk'un duasını Allah kabul etti, zemin sallandı yer yarıldı ve bu kâfiri sinesine kadar yuttu. Bunun üzerine Satuk ona tekrar Müslüman olmasını söyler fakat o yine kabul etmez. Harun Buğra Han ona, senin dinine girmektense yere gireyim daha iyi, der. Bu sefer yerin dibine tamamıyla girer" (Dağıstanlıoğlu, 2012).

Taşkent nüshasında, "Ben bunun atalık hukukuna riaye kıldım, ey Allah'ın gazabıyla yer onu yutsun der ve Allah onun duasını kabul eder. Yer, göğsüne kadar Harun Buğra'yı yutar fakat yine İslam dinini kabul etmez. Sonunda yer onu tamamıyla yutar" (Özkan, 2013).

Paris nüshasında da bu motif kompleks bir yapıda karşımıza çıkmaktadır:

[76b] (11) *Ḥudānīñ dergāhıḡa keltürüp ve du'ā kıldılar ki ey bār-i Ḥudāya sen cemī' maḥlūkātññ ḡālını* (12) *körüp tura señe néçend merātebe şemşīrni hamle kıldım başını kesey dip ammā tuzññ* (13) *ḡaḡḡını da dādliḡ ḡaḡḡını saḡladım iger çendige sebeb dād*

bolsa hem Hudāya neme bolur ki qahhārлық (14) şıfatınıñ birle qazab qılıp yerge yuttursañ dip münacāt qıldılar Hażretniñ (15) du‘aları müstecāb bolup yer tobrag yarılıp berip Hārūn Buğra Hānnı yer sīnesigece(16) yuttı hażret-i Sulţān Buğra Hān Ğāzi aydılar ki ey kāfir köz ve toñg mu.

Hasımlarını ölümle cezalandırma motifi, Satuk Buğra Han'ın bedduası (kerameti) neticesinde amcasını "toprağa gömme" şeklinde gerçekleşmektedir. Ayrıca kahramanın kılıcıyla amcasının kanını dökerek cezalandırmaması, İslamiyet öncesi Türk inançlarında hükümdar soyundan gelenin kut-iktidar ilişkisinden dolayı kanının kutsal kabul edilmesiyle izah edilebilir. Kültürel değişimin etkisi görülen bu motifte, Satuk Buğra Han'ın destani kahraman alp tipinden menkıbevi kahraman veli tipine yaklaştığı söylenebilir. Bedduanın tutması, hasmını ölümle cezalandırma ve üç sayısı motifi kompleks bir şekilde bu motifi oluşturarak menkıbevi hüviyette karşımıza çıkmaktadır.

Satuk Buğra Han'ın amcasını ölümle cezalandıracak iken amcasının üzerindeki atalık ve tuz-ekmek hakkını düşünüp hemen öldürmediği ve onu İslam'a davet ettiği görülmektedir. Bu durumda ölümle cezalandırmada tuz-ekmek hakkının engelleyici bir özellik olduğu söylenebilir. *Motif Index*'te bu durum "J2476. Gerçek ev sahibi: ekmek ve tuz. Ev sahibi misafirini ekmek ve tuzunu paylaşmaya davet ettiğinde misafirin ev sahibini sözünün eri bulması" (Thompson, 1975d: 219) başlığı altında verilen gerekçeyle ilişkilendirilebilir.

Burada üzerinde durulması gereken bir diğer husus baba-oğul çatışmasıdır. Satuk Buğra Han ile Harun Buğra Han'ın çatışması, destani metinlerde tesadüf edilen baba-oğul çatışmasının bir tezahürü olarak iktidar ve kut ile ilişkilendirilerek değerlendirilebilir. Fakat burada baba [amca]-oğul çatışmasının gerekçesi iktidar değil, İslamiyet'in kabulü meselesidir. Bu durumda baba-oğul çatışmasının İslamiyet'in etkisiyle kültürel değişime bağlı olarak değiştiği çıkarımında bulunulabilir.

Hayvan Motifi: "Türk'ün hayat tarzı içinde hayvan çok önemli yer tutar, başta at olmak üzere evcil ve yabanî hayvanlarla bir müştereklik vardır" (Kaya, 2007a: 534). Satuk Buğra Han tezkiresinde hayvan motifi olarak tavşan ve arslan ele alınabilir. Her iki hayvanın da dünya ve Türk mitolojisinde kültürel kökenleri ve

kodları mevcuttur.¹⁸⁹ Tezkirede Hızır'ın tavşan ve Hz. Ali'nin arslan donuna girmesi İslamiyet'in etkisi olarak yorumlanmalıdır. Zira İslamiyet'ten önceki Göktürklerle ait destanlarda ve Oğuz Kağan destanında hayvan motifi olarak ön plana çıkan bozkurtun yerini İslamiyet'in etkisiyle bu tezkirede tavşan ve arslanın aldığı söylenebilir.

Anlatıda at, tavşan ve arslan olmak üzere üç hayvan ön plana çıkmaktadır. *Motif Index*'te geçen "Z235. Sıradışı hayvan yoldaşı olan kahraman" (Thompson, 1975e: 565) bu başlık altında incelenebilir. Zira Satuk Buğra Han'ın atının ağzından ateş çıkarması ve onun yoldaşı olması bu kapsamda değerlendirilebilir. Ayrıca anlatıdaki insan suretine dönüşen tavşan ve arslan da sıradışı hayvan olarak ele alınabilir.

Tezkire'de İslamiyet'ten önceki destanlarda yol gösteren bozkurt motifinin yerini İslamiyet'in etkisiyle tavşanın aldığı görülmektedir. Ayrıca Hızır'ın tavşan donuna girmesi destani ve menkıbevi motiflerin kompleks yapıda olduğunu göstermektedir. Kısaca hem tavşan hem de arslan ile ilgili anlatıda İslamiyet öncesi bozkurt inancının İslamiyet'in etkisiyle değişim ve dönüşüme uğrayarak menkıbevi hüviyet kazandığı söylenebilir. P. Ergun'un Satuk Buğra Han tezkiresindeki tavşan ile ilgili açıklamaları şöyledir:

Alevi-Bektaşilerin tavşan eti yememesi ve bunun sebebi olarak icat edilen gerekçeler tavşanın Türk mitolojik düşüncesindeki yerini çözmemekle birlikte ipuçları vermektedir. İleri sürülen gerekçeler, eski inançların yeni dine adapte olmasından başka bir şey değildir. Satuk Buğra Han'a atfedilen efsane, yeni din ile eski inançlar içindeki tavşanın ilk çarpışması ve zaferi gibi görünmektedir. Tarih boyunca, hükümdarlık asalarında ve Türk Müslümanlığının ilk dönem bazı cami süslemelerinde tavşan motifine yer verilmesi, mücadelenin devam ettiğinin göstergesidir. Günümüzde ise bu mücadele tavşanın aleyhine işlenmiş ve Türk düşüncesinde tavşanın mitolojik yönü silinmeye yüz tutmuştur (2011: 281).

Nüshalardan hareketle kılavuzluk özelliğinin bozkurttan tavşana geçtiği ve¹⁹⁰ İslamiyet'in etkisi ile Hızır'ın tavşan donuna girdiği söylenebilir. P.Ergun, "Hızır

¹⁸⁹ Herodot, bazı İskitlerin kesinlikle Darius'la karşılaştıklarını ve savaşın eli kulağındayken iki ordu arasından bir tavşanın koşmaya başladığını ve bütün İskitlerin tavşanı kovaladığını söyler. İç Avrasya göçebeleri için, tavşanın büyük dini önemi vardır, tıpkı insanlara ruhsal bir rehberlik rolünü üstlendiği Doğu Türkistan'da olduğu gibi. Corcella'nın gözlemlediği gibi, Herodot'un hikâyesinin eski bir uyarlamasında tavşanın da pekâlâ simgesel bir değeri olabilirdi (Baldick, 2016: 32). Tavşanın kültürlerdeki anlam kodu hakkında kapsamlı bilgi için bkz: (Ergun, 2011).

¹⁹⁰ "Çeşitli mitlerde hayvanlarla bir arada yer alan Hun figürü, Çin kaynaklarında yeniden üretilmiştir. Bir mitte bataklığa atılmış Hun bir oğlan vardır. Bir dişi kurt tarafından kurtarılıp büyütülür ve ileride onunla birlikte olur, böylece koca bir kavmin, Türklerin atası olur" (Baldick, 2016: 34). Satuk Buğra Han, insana dönüşen bir tavşan tarafından İslam'a döndürülür. Burada İç Avrasya dininin baskın özelliğini görürüz: İnsanın rehberi olarak hayvan ve ayrıca Türklerin

dara düşen, medet dileyen kişilere farklı şekillerde yaklaşır. Tavşan bu formlardan biridir. Hızır'ın fonksiyonu, tavşanla sembolize edilen ilk ata kültüne uygundur” (2011: 299) derken bu konuya dikkat çekmektedir. Ayrıca Ergun, bozkurtun yerini tavşanın aldığını Roux'dan alıntılararak Tatarlar arasındaki bir efsaneden yola çıkarak şu şekilde yorumlar:

Tatarlar ulaşılmaz çok yüksek bir dağın ardında yaşıyorlardı. Bir gün bir tavşanın peşinden koşarken, tavşan bunları büyük bir şatoya götürdü. Şatoda kimsenin olmadığını düşündüler. İçeri girdiler ve şato bir ovaya açıldığı için geçidi buldular. Bu tarihten sonra tavşanlara ve alaca baykuşlara büyük bir saygı göstermeye başlamışlardır (Roux, 2005: 140).

Bu efsane Ergenekon efsanesinin Moğollaşmış şeklidir. Ergenekon efsanesindeki bozkurdun yerini tavşan, eritilen demir dağların yerini yeni mekân sembolü şato almıştır” (Roux, 2005: 140). Baldick ise tavşanın kılavuzluğu konusunda şunları dile getirir:

Tezkire-i Üveysiye, Doğu Türkistan'ın tarihten bir hükümdarı, Satuk Buğra Han (951) sunulur. Satuk Buğra Han, insana dönüşen bir tavşan tarafından İslam'a döndürülür. Burada İç Avrasya dininin baskın özelliğini görürüz: insanın rehberi olarak hayvan ve ayrıca Türklerin tavşanlara zaten gösterdikleri saygı (sonradan dehşete dönüşmüştür). Rehber olarak tavşan motifine Orta Çağ'da da rastlanır ve Herodot'ta da izleri bulunur (Baldick, 2016: 80).

Burada da kılavuzluk yapan bozkurdun yerini tavşana, bozkurttan türeme¹⁹¹ motifinin de yerini arslandan türemeye bıraktığı görülmektedir. Tezkirenin nüshalarında bozkurtun işlevinin tavşan ve arslana dönüştüğü açıkça anlaşılmaktadır.

Bu motifle ilgili nüshalarda geçen bilgiler ise şöyledir: Cemal Karşî, R.B. Shaw ve İsveç nüshalarında tavşanla ilgili hayvan motifine tesadüf edilmemiştir. J.

tavşanlara zaten gösterdikleri saygı (sonradan dehşete dönüşmüştür). Rehber olarak tavşan motifine Orta Çağ'da da rastlanır ve Herodot'ta da izleri bulunur (Baldick, 2016: 79- 80).

¹⁹¹ Türklerde bozkurt ile ilgili yaygın bilinen efsane şöyledir: “Göktürk Destanlarında, bütün Türkler baskınla düşmanları tarafından yok edilmek üzere iken, Türk soyunu bu felaketten annesi Bozkurt olan bir prens annesi Bozkurt olduğu için saygı duyularak öldürülmemiş-sağ kalmış ve Tanrıların kızlarıyla evlenerek bu evlilikten Türkler yeniden çoğalmışlardır” (Köksal, 2002: 64). Şamanizm inancını yaşayan Türkler arasında “Gök Börü” Türk'ün hayat ve savaş gücünün bir simgesidir. Kurt, yapısı ile çevik, hareketli ve yapısına göre güçlü bir hayvan olduğu için, Türkler tarafından bayraklarında, otağlarında motif olarak kullanılmıştır. Hatta kahramanların portreleri çizilirken dahi boyunları kurt boynu gibi kalın, belleri kurt beli gibi ince olarak tasvir edilmiştir” (Köksal, 2002: 63).

Baldick'te¹⁹² ise hayvan motifine tavşan örnek olarak gösterilebilir ki bu motifin de don değiştirme, Hızır ve av motifiyle kompleks bir yapıda olduğu görülmektedir:

Bir arkadaşını ziyarete giderken don değiştirip bir Sufi büyüğü olan, Satuk'u asıl eğitmeninin yakın zamanda geleceği konusunda bilgilendiren ve ona Allah'tan başka ilah yoktur; Hz. Muhammed onun elçisidir sözünü ezberden okumayı öğreten yabani bir tavşan ile karşılaştı. Fakat Satuk önsöz niteliğindeki 'ben şahidim ki' ifadesini eklemedi. Kimileri o büyüğün Hızır olduğunu; kimileri ise bir melek olduğunu söylüyor. Bazıları ise Satuk'u İslam ile tanıştıran ilk kişinin Abu'l-Nasr olduğunu söylüyor (1993: 78).

Grenard'da ise Satuk Buğra Han'ın avda kovaladığı tavşan don değiştirir: "On iki yıl sonra genç prens kırk arkadaşıyla birlikte ava çıktı. Bir tavşan kaldırıp o kadar bir şiddetle arkasından koştu ki arkadaşlarını gözden kaybetti. O zaman tavşan durdu, bir ihtiyar şeklini alarak prene..." (Turan, 2010: 160). Taşkent nüshasında ise bu motif şu şekilde geçmektedir: "Satuk, 12 yaşına girince yanına kırk yaranını alıp sahraya gezintiye çıkar. Onlar avlanırken karşılarına bir tavşan çıkar. Satuk tavşanı takip eder tam ona ok atacak iken tavşan yaşlı bir ihtiyara dönüşür ve onunla konuşmaya başlar" (Özkan, 2013). İngiltere nüshasında tavşan ilgili anlatı şöyledir:

Satuk on iki yaşına girince 40 yareni ile ava çıkar, yollarına bir tavşan çıkar. Tavşana ok atmaya çalışırken Satuk, tavşan birden yaşlı adam suretine bürünür ve elhamdülillah ben de seni aramaktaydım, der. Satuk ve yanındakiler onu görüp hayran kalırlar ve attan inip yanlarına varırlar. Pir ona Allah ve Hz. Muhammed'den söz eder, cennet cehennemden bahseder (Dağıstanlıoğlu, 2012).

Paris nüshasında tavşanın don değiştirme motifi hakkındaki bilgi şu şekilde geçmektedir: *[69a] Hâzret-i Sultân bir kim kırk ten kişidin ayrılıp tavişgannı çoğlap (13) atay dép arkasidin kêtîp bar ayttılar bu tavişgan tohtap turup (14) kılip bir mert kelen şûretide boldı ey ferzend keliñ sizniñ arzûñuzda aydım.*

Tezkirelerden örneklendirilen bu motifler, bozkurt motifinin yerini kültürel değişim neticesinde tavşana bıraktığı savını destekler niteliktedir.

¹⁹² Baldick, bu motif kapsamında Satuk Buğra Han ile Süleyman peygamber arasında benzerlik kurar: Satuk Hz. Süleyman'ın ardından geldiği için iki figür arasında önemli benzerlikler görmeyi ummamız gerekiyor. Hz. Süleyman İslam'da hükümdarlık simgesinin çok üzerindedir. O Sidon'u fetheder ve kızının putperestliğini hoş gören Sidon kralını öldürür. (Dolayısıyla aslında kendisini de putperestliğe kaptırır). Hz. Süleyman bir karıncanın; Satuk ise yabani bir tavşanın sözlerinden bir şeyler öğrenir. Aslında İslam geleneğinde Hz. Süleyman bütün hayvanların ve kuşların dilini bilmektedir. Fakat bu noktada insanların yol göstericisi olarak hayvanı ve özellikle de Türklerin yabani tavşana gösterdiği (daha sonra korkuya dönüşen) derin saygıyı aynı zamanda Tük-Moğol dininin baskın özelliği olarak görebiliriz. Bir rehber olarak yabani tavşan figürü zaten Ortaçağ'da bildirilir. (Baldick, 1993: 80).

Hayvan motifiyle ilgili bir diğer motif ise arslanla ilgilidir. Hz. Ali'nin arslan donuna girmesi tezkire nüshalarından elde edilen bilgiler ışığında şu şekilde geçmektedir: Cemal Karşı'de bu motife tesadüf edilmemiştir. Grenard'da ise bozkurtun arslana dönüşümü Alanur'un arslandan hamile kalması şeklinde şöyle geçmektedir:

Satuk Buğra Han'ın Hasan, İsen, Hüseyin ve Yusuf Kadir Han adında dört oğlu ve dört kızı vardı. Büyük kızı Nesibe Türkân, Hik Mâdhî ile evlendi ki bundan yalnız bir kızı dünyaya geldi. İkinci kızı Âlâ Nur, bir gece İsa'nın annesi Meryem gibi ona ağzından bir damla ışık süzülen Cebrail'in ziyaretini kabul etti. Vakti gelince bir oğul dünyaya getirdi. İstişare ve istihare edilen hâkim ve âlimler, bunun Ali'nin oğlu olduğunu anladılar ve ona Seyîd Ali Arslan Han adını verdiler. Birtakımları bu masalın hâl ve sebeplerini başka türlü anlatırlar. Derler ki: "Âlâ Nur, bir gün evinin kapısının önünde gözlerini kendine dikip bakan bir arslan gördü. Bu görüş onu dehşete düşürdü, ter alnından inci taneleri gibi akmaya başladı ve bayıldı. Mucizevi çocuk yedi yaşına geldiği vakit, Âlâ Nur, [Sa]tuk¹⁹³ Buğra Han ile evlendiler. Bu izdivaçtan Muhammed Arslan, Yusuf Arslan ve Kızıl Arslan adında üç oğlu doğdu (Turan, 2010: 162).

Bu motif ile her ne kadar Bozkurt destanı arasında ilişki kurulmuş olsa da burada hamile kalan Alanur iken Bozkurt destanında dişi kurt olduğu dikkate değerdir. Özetle, Satuk Buğra Han'a dair anlatıda olağanüstü bir şekilde hamile bırakan hayvan (arslan) iken bozkurt destanında hamile bırakılan kurttur.

Tezkirede hayvan motifiyle ilgili dikkat çeken bir diğer önemli husus, Buğra Hanlar sülalesi¹⁹⁴ olarak bilinen ve adlandırmadaki "Buğrahan" ifadesiyle ilgilidir. Burada geçen "buğra" bir başka ifadeyle "erkek deve" nin sülalenin ongunu olduğu anlaşılmaktadır. İslamiyet'in kabulünün bu ongunu da etkilediği söylenebilir. Zira kişi adlarının yanında tesadüf edilen "Buğrahan" adlandırmasının yerini "Arslanhan"a bırakma eğiliminde olduğu belirlenmiştir. Buna Satuk Buğra Han'ın kızı Alanur'un çocukları başta Seyîd Ali Arslan Han olmak üzere Muhammed Arslan, Yusuf Arslan ve Kızıl Arslan" örnek olarak gösterilebilir. Şunu da belirtmek gerekir ki kültürel değişim kapsamında hayvan motifi olarak buğranın yerini tamamıyla arslanın aldığı söylemek doğru olmayacaktır. Zira Satuk Buğra Han neslinden gelen ve Kutadgu Bilig'in sunulduğu kişi Tabgaç Buğra Han'ın adındaki "Buğrahan" kullanımı bu savı çürütür. ¹⁹⁵ Ayrıca Satuk Buğra Han'ın babasının

¹⁹³ Grenard'da okunamayan sa[tuk] olarak tamamlanan sözcük Shaw'ın nüshasında Tok Buba Buğra Han olarak geçmektedir.

¹⁹⁴ "Buğra adı da, Türkistan'da bu kültün canlı bir şekilde yaşadığı dönemden günümüze kadar gücün sembolü ve kişi adı olarak kalmıştır" (Özkan, 2013: 5).

¹⁹⁵ Her iki hayvan ismi; arslan ve buğra aslında Karluk kavmi birliğine dâhil büyük grupların ongun'u (totem) idi. Çiğillerinki arslan ve Yağmalarinki ise buğra idi (Pritsak, 1955: 253). Satuk Buğra Han'ın babasının adının Bazır Arslan Han olması, amcasının adı Oğulçak Kadir Han (Harun Buğra Han) adını taşıması buna örnek olarak gösterilebilir.

adının Bazır Arslan Han olduğu gözönünde tutulduğunda böyle kesin bir çıkarımda bulunmanın mümkün gözükmediği söylenebilir.

İslamiyet'in kabulüyle mitolojik olarak kutsal kabul edilen hayvanların değışme eğiliminde olduğunu Tezkire'de Alanur'un çocuklarının adları ortaya koymaktadır. Cemal Karşı, Shaw, İsveç ve Paris nüshasında bu motife tesadüf edilmemektedir. Grenard nüshasında bu motif şu şekilde geçmektedir:

İkinci kızı Âlâ Nur, bir gece İsa'nın annesi Meryem gibi ona ağzından bir damla ışık süzülen Cebrail'in ziyaretini kabul etti. Vakti gelince bir oğul dünyaya getirdi. İstişare ve istihare edilen hâkim ve âlimler, bunun Ali'nin oğlu olduğunu anladılar ve ona Seyîd Ali Arslan Han adını verdiler. Birtakımları bu masalın hâl ve sebeplerini başka türlü anlatırlar. Derler ki: "Âlâ Nur, bir gün evinin kapısının önünde gözlerini kendine dikip bakan bir arslan gördü. Bu görüş onu dehşete düşürdü, ter alnından inci taneleri gibi akmaya başladı ve bayıldı. Mucizevi çocuk yedi yaşına geldiği vakit, Âlâ Nur, [Sa]tuk Buğra Han ile evlendiler. Bu izdivaçtan Muhammed Arslan, Yusuf Arslan ve Kızıl Arslan adında üç oğlu doğdu (Turan, 2010: 162).

İngiltere nüshasında da Alanur'un arslandan hamile kalması ve Arslan'ın Hz. Ali'nin don değıştirmiş sureti olarak kabul edilmesi şu şekilde geçmektedir:

Diğer rivayet ise şudur: Alanur, bir gece kapı eşiğine çıktılar. Eşiğin hemen bitişiğinde bir arslan yatmaktaydı. Arslanı görüp çığlık atar. Kendilerinden geçip yine kendilerine geldiler. Birkaç günden, birkaç aydan sonra aşur ayının onu, cuma günü, cuma namazı vaktinde kızıl yüzlü, ahu gözlü (bir) evlat dünyaya getirdiler. (Ona) Büyük küçük herkes hayran kaldı. Bu nasıl hadisedir diyip Hazreti Padişah gazaplanıp bu işin aslını öğrenin diye emretti. Bütün emirler, önde gelen din adamları Ala Nur Hanım'a sordular. (O da yaşadığı) Hadiseyi bir bir anlatılar. (Bu) Akıllı ve zeki adamlar, büyük din adamları toplanıp (Ala Nur Hanım'ı hamile bırakan mübarek arslana işaretlerle) "(O arslan) Heybetli Hz. Ali'dir!" diyip (çocuğun nesebini Hz. Ali'ye bağlayarak, çocuğun) adı Hazreti Seyyid Ali Arslan Han olsun diyerek ad koydular. Hazreti Seyyid Ali Arslan Han yedi yaşına girdikten sonra, Ala Nur Hanım, şeriata göre Tok Buba Buğra Han'a verildi. Onlardan üç oğul doğurdu. Bunlar Muhammed Arslan, Yusuf Arslan, Kızıl Arslan Han Padişah imiş (Berbercan, 2011: 450).

Taşkent nüshasında Alanur'un arslandan hamile kalma motifine tesadüf edilmemekte fakat doğan çocuk, diğer nüshalarda olduğu gibi Hz. Ali ile ilişkilendirilmekte ve buna bağlı olarak çocuğa Seid Eli Arslanhan adı verilmiştir:

Ala nur burada Satuk Buğra Han'ın kızı Ela Nur, temiz ve güzel birisi idi. Hz. İsa peygamberin annesi Meryem gibi ağzına bir ışık damlar ve 9 ay 9 dünden sonra 10 aşre günü Cuma vaktinde çocuk dünyaya getirir. Bu oğlanın yüzü kızıl ve kaşları çatıktı. Satuk Buğra Han bu duruma gazap etti ve âlimlere bunun hikmetini sorar

onlarda bu durumun Hz. Ali'nin kerameti olduğunu söylerler ve çocuğun adını Seid Eli Arslanhan koyarlar (Özkan, 2013).

Tezkire nüshalarından örneklendirilen bu motiftin, kültürel değişimin tabii bir neticesi olarak yorumlanabileceği görülmektedir. İşlevsel olarak bozkurtun yerini İslamiyet'in etkisiyle tavşan ve arslanın aldığı tespit edilmiştir. Hayvan donuna girme motifi burada Hz. Ali'nin ve Hızır'ın kerameti olarak yorumlanmıştır. Destani motiflerin menkıbevi hüviyete büründüğünü örneklendiren bu motif; Hızır ile görüşme, av motifi, olağanüstü doğum ve hayvan donuna girme gibi diğer motiflerle iç içe geçerek kompleks bir hüviyete bürünmüştür.

Hızır ile Görüşme Motifi: “İslamiyet'ten sonraki destanlarda “Hızır” adı verilen Pîr-i Fânî yer almaktadır. Hz. Peygamberden sonra dinî yönden en önemli mevkii işgal eder. Yeşil elbiseler giymiş olarak tasvir edilir. Zor anlarda, kahramanların en büyük yardımcısıdır” (Köksal, 2002: 65). Ocak,¹⁹⁶ Hızır'ı konu aldığı çalışmasında Hızır'ın “Mistik yola kılavuzluk ve mürşitlik” işlevinden bahsederken, Hızır'ın ilk olarak IX. yüzyılda tasavvuf çevrelerinde bahis konusu olduğunu ve Hızır'ın mistik yol için semavi bir kılavuz hüviyeti taşıdığını, Hızır kimin karşısına çıkarsa ona ilahi sırların perdesini aralamakta ve o kişiyi kendisini Allah yoluna adamasına başka bir ifadeyle, tasavvufa süluk etmesine sebep olduğunu (1999: 69-70) ifade etmektedir. İslamiyet'in etkisiyle tesadüf edilen Hızır motifine Ocak'ın işaret ettiği “Mistik yola kılavuzluk ve mürşitlik” işlevi doğrultusunda Satuk Buğra Han tezkiresinde de tesadüfe edilmektedir.

Anlatıda, Satuk Buğra Han avda bir tavşanı kovalar, tavşan insan suretinde bir başka ifadeyle Hz. Hızır olarak karşısına çıkar ve onu irşat eder. Anlatılarda bu kişi, ihtiyar bir adam olarak tasvir edilmektedir. Satuk Buğra Han'ı irşat ettikten sonra birden kaybolması onun Hızır olduğunun bir delili olarak değerlendirilebilir. Bu motifin destani metinlere intikali kültürel değişimle açıklanabilir. Özkan bu durumu “Abdülkerim Satuk Buğra Han Destanında en önemli değişim kahramanın yeni bir inanç dairesine girmesidir. Bu değişim yine olağanüstü yardımcı bir motif olan *Hızır*'la karşılaşması sonucunda gerçekleşir” (2013: 7) şeklinde ifade ederken kültürel değişimin bu motif üzerindeki etkisini Hızır üzerinden vurgular. *Motif Index*'te bu motife tesadüf edilmemektedir.

¹⁹⁶ Hızır ile ilgili daha kapsamlı bilgi için Ocak'ın “İslâm ve Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır-İlyas Kültü” (1999) başlıklı çalışmasına bakınız.

Cemal Karşı'de bu motife tesadüf edilmemektedir. J.Baldick'te ise bu motifin kompleks bir hüviyette olduğu görülmektedir:

Bir arkadaşını ziyarete giderken don değiştirip bir Sufi büyüğü olan, Satuk'u asıl eğitmeninin yakın zamanda geleceği konusunda bilgilendiren ve ona Allah'tan başka ilah yoktur; Hz. Muhammed onun elçisidir sözünü ezberden okumayı öğreten yabani bir tavşan ile karşılaştı. Fakat Satuk önsöz niteliğindeki 'ben şahidim ki' ifadesini eklemedi. Kimileri o büyüğün Hızır olduğunu; kimileri ise bir melek olduğunu söylüyor. Bazıları ise Satuk'u İslam ile tanıştıran ilk kişinin Abu'l-Nasr olduğunu söylüyor (1993: 78).

Shaw'ın nüshasında ise tavşanın Hızır'a dönüşmesi motifine tesadüf edilmemekle birlikte Satuk Buğra Han'ı irşat edenin Hızır olduğu şu ifadelerden anlaşılmaktadır:

Birisi ortaya çıkıp Müslümanlığı bize o kimse öğretir diyerek (o kişinin adı için) Hazreti Hızır demişlerdi. O kimse bu kişi mi acaba, adınız nedir diyip şüpheyle adlarını sordular. O vakit, Hoca Ebunnasr Samanî dediler: "Benim adım Hoca Ebunnasr Samanî'dir". Hazreti Sultan, Hızır Aleyhisselam'ın söylediği kişi buymuş diyip sevindiler ve "Ey baba! Her ne deseniz kabul edelim; ama biz atlı olmamıza rağmen yükünüzü açık bırakıp (yükü) alırlar mı acaba diyip korkmadan başlarınızı yere vurmaya (secde etmeye) meşgul oldunuz. Biz sizleri tanımadık. Bu yaptığınızın hakikatini bize açıklayın." dediler (Berbercan, 2011: 448).

Grenard'ın nüshasında tavşan Hızır'a dönüşmekte ve Satuk Buğra Han'ı irşat etmektedir:

On iki yıl sonra genç prens kırk arkadaşıyla birlikte ava çıktı. Bir tavşan kaldırıp o kadar bir şiddetle arkasından koştu ki arkadaşlarını gözden kaybetti. O zaman tavşan durdu, bir ihtiyar şeklini alarak prence: "Attan in, sana diyecek iki sözüm var!" dedi. Bu adamı hiç görmeyen ve nereden çıktığını bilmeyen prens şaşkın olarak attan indi ve ihtiyarın önüne oturdu. "Oğlum, dedi; yolunu şaşıranları niçin takip ediyorsun? Eğer siz Allah'ın iyi insanları seçerek çizdiği yola girerseniz bu ve öteki dünyada bahtiyar olursunuz. Ben sizi cehennemin ateşlerinden kurtarmak için geldim", günahkâr ve imansızlara yapılacak olan işkencelerin öyle müthiş bir resmini gösterdi ki, prens korktu ve ona "bu dinin hakikatlerini öğretmesini rica etti. Fakat ihtiyar ona "Allah'ın bunları öğretmekle mükellef kıldığı kimseyi hemen göreceksin!" diyerek kayboldu. Bu esrarengiz adamın bir melek olduğunu kimse iddia edemez; fakat bunun daima yaşayan görünmez âlemin adamı, İskender'in veziri Hızır'ın kendisi olduğu aşikârdır. Birkaç gün sonra Satuk Buğra Han, Endican'dan gelen Abû Nasr Sâmanî'ye rast geldi, bu adamın Hızır'ın ona gelişini haber verdiği kimse olduğunu anladı, itaatli bir kalble talimatını aldı (Turan, 2010: 160-161).

İngiltere nüshasında, "Satuk, 12 yaşına girince yanına kırk yaranını alıp sahraya gezintiye çıkar. Onlar avlanırken karşılarına bir tavşan çıkar, Satuk tavşanı takip eder ve tam ona ok atacak iken tavşan yaşlı bir ihtiyara dönüşür ve onunla konuşmaya başlar" (Dağıstanlıoğlu, 2012) diyerek açıkça belirtilmese de yaşlı

ihtiyarın Hızır işlevinde olduğu anlaşılmaktadır. Burada, o pîrin kim olduğu konusunda iki rivayet vardır. Birincisi onun Hızır, ikincisi Ebu Nasr Samani olduğuna dairdir. Taşkent nüshasında da Satuk Buğra Han'ı irşat eden kişi Hızır olarak karşımıza çıkmaktadır:

Satuk 12 yaşına girdiğinde arkadaşlarıyla ava çıkar. Avda bir tavşanı kovalar ve tavşan, yaşlı adama dönüşür. Bu kişi ona İslam dini adına nasihatlerde bulunur. Ulu kişi ona cennet ve cehennemden bahseder ve ondan kelime-i şehadet getirmesini ister. Satuk sözünü kabul eder daha fazla talim ister fakat ulu kişi bu işten bir başkasının sorumlu olduğunu ve yakın zamanda karşısına çıkacağını söyler. Kelime-i şehadetin manasını öğretecek kişinin Ebu Nasr Samani olduğunu söyler. Bu ulu kişi Hızır peygamber idi. Bu ulu kişi daha sonra kaybolur (Özkan, 2013).

Paris nüshasında da Satuk Buğra Han'ın karşısına tavşan donunda çıkan kişinin Hızır olduğu bilgisine yer verilmektedir:

[70a] (13) ammā kelime-yi şehadetni eyt turmay Hazret-i H'āce Ebū Naşr tuta ki (14) mevkuḫ erdi ammā bu merd kelen kitābdār Hudā vezīr-i İskender pādşāhı rical (15) el gayb H'āce zinde dılan H'āce Hızır peygamber aydılar ve ba'zıları ol merd kelen (16) firişte aydı dépdür ve ba'zılarını ol merd kelen H'āce Ebū Naşr Sāmānī (17) aydılar dépdür ammā haḫḫ rāst söz bu ki ol merd kelen Hazret-i Hızır peygamber [70b](1) aydılar ammā bu halknıñ arasıda kelime-yi tayyibeni Hazret-i Sulṭānga H'āce Ebū Naşr Sāmānī

(2) örketgen déḫ meşhūrılıḫın bu sözniñ taḫḫiki şubu ki Hazret-i Sulṭānga (3) H'āce Hızır kelime-yi tayyibeni örkétip Müslümān kılp aydılar tā H'āce Ebū Naşr Sāmānīge şubu cihetdin kelime-yi tayyibeni Hazret-i mülakat (4) bolmaḡunça Hazret-i Sulṭān Müslümān bolḡanlarını āşikāra kılmadılar (5) Sulṭānga H'āce Ebū Naşr Sāmānī örketgen déḫ(6) halknıñ arasıda meşhur boldı.

Tezkirelerden örneklendirilen bu motifin, İslamiyet'in etkisiyle destani anlatılara intikal ettiği söylenebilir. Hızır'ın hayvan donuna girmesi, ihtiyar bir adam olması, birden kaybolması, Satuk Buğra Han'ı irşat etmesi gibi özellikler, destani metnin menkıbevi metne evrilmesiyle açıklanabilir. İslamiyet'ten önceki anlatılarda tesadüf edilen bozkurtun kılavuzluk yapması işlevini burada, semavi bir kılavuz olarak Hızır'ın üstlendiği söylenebilir. Ayrıca tezkirede tespit edilen Satuk Buğra Han'ın Hızır ile görüşmesi, Satuk Buğra Han'ın Üveysî yolla irşat edilmesiyle de izah

edilebilir. Zira tezkirenin tamamı esas alındığında, Satuk Buğra Han dâhil tezkiredeki diğer evliyaların Üveysî¹⁹⁷ yolla irşat edildiği görülmektedir.

Işık Motifi: “Işık motifi destanlarda semavî-dinî bir motiftir. Türk boylarını yönetecek olan kahramanlar ve onların evlenecekleri kadınlar çoğu defa kutsal bir ışıktan doğar. Oğuz Kağan destanında ve Uygur destanında örnekleri mevcuttur” (Köksal, 2002: 62). M. Özarslan (1998: 430) da ışık motifini, Oğuz Kağan Destanı’nda “dinî unsurlar” başlığı altında yorumlar. “Göç destanında, kayın ağacının üzerine gökten bir ışık düşer ve ağaç şişmeye başlar ve günün birinde yarılıp içinde beş erkek çocuk çıkar” (Kaya, 2007a: 536). “İslamiyet’ten sonraki destanlarda kahramanlar daima yüzleri nurlu, Ay’dan daha parlak olarak tasvir edilmektedir. Kalp temizliğini de “nur”la¹⁹⁸ ifade etmek oldukça anlamlıdır” (Köksal, 2002: 62). Bu bilgilerden hareketle ışık motifinin hem destani hem de menkıbevi hüviyette olduğu söylenebilir. Tezkirede, Satuk Buğra Han’ın kızı Alanur’un hamile kalmasında ışık motifine tesadüf edilmektedir. Zira bir rivayete göre Alanur, Cebrail’in ağzına damlattığı ışık/nur neticesinde hamile kalmıştır. Ayrıca Alanur’un adındaki “nur” ifadesinin de bu motife bağlı olarak ad sembolizminden yararlanılarak gelişigüzel tercih edilmediği çıkarımında bulunulabilir.¹⁹⁹

Motif Index’te bu motife doğrudan tesadüf edilmektedir: “A790. Semavi ışıklar (Thompson, 1975a: 160), T528. Işıktan hamile kalma (Thompson, 1975e: 394), A790.1. Gökkubbeden gelen semavi ışıklar (Thompson, 1975a: 160), D1162. Büyülü ışık (Thompson, 1975b: 145), E742. Işık olarak ruh (Thompson, 1975b: 503), F499.1.1. Işığın ruhu (Thompson, 1975c: 133), F969.3. Fevklalade ışık (Thompson, 1975c: 251), A1141.5. Tanrının elçisi olarak ışık (Thompson, 1975a: 198), A1141.6. Tanrı tarafından yaratılmış ışık (Thompson, 1975a: 198).

Tezkire nüshalarında ışıktan hamile kalma motifine bakıldığında tespit edilen bilgiler şöyledir: Cemal Karşî’de ve J. Baldick’te bu motife rastlanılmamaktadır. Shaw’da ise bu motif, Cebrail’in Alanur’un ağzına bir damla nur damlatmasıyla ilişkilidir:

¹⁹⁷ Üveysîlik ve Satuk Buğra Han arasındaki ilişki 2. 1. başlığı altında kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır.

¹⁹⁸ Nur inmesiyle ilgili efsaneler için bkz: : (Çelik, 1999: 106-107).

¹⁹⁹ Bu anlatılardaki ışık ve nur motifinden hareketle Alanur adının anlatıda gelişigüzel tercih edilmediği söylenebilir. Zira Alanur’un kelime anlamı “ışık/nur üzerine” dir. Nûr: aydınlık, parıltı (Devellioğlu, 2000: 845), alâ: üst, üzere (Devellioğlu, 2000: 25)

Kızlarının birinin adları Ala Nur Hanım idi ki son derece güzel, iyi huylu, dindar bir kızcağızdı. Onların kıssası Hz. Meryem Aleyhisselam kıssası gibidir. İyice konuşmaya başladıklarında (artık düşündüklerini dile getirmeye başladıkları çağdayken) bir gece, yüce Allah'a ibadet ediyorlardı. Hazreti Cebrail gelip onların mübarek ağızlarına bir katre nur damlattı (Berbercan, 2011: 450).

Taşkent nüshasında Cebrail tarafından Alanur'un ağızına ışık damlatıldığı bilgisine yer verilmemekte fakat Hz. Meryem gibi olduğu ve ağızına ışık damlaması neticesinde hamile kaldığı şu şekilde ifade edilmektedir: "Satuk Buğra Han'ın kızı Ela Nur, temiz ve güzel birisi idi. Hz. İsa peygamberin annesi Meryem gibi ağızına bir ışık damlar ve dokuz ay dokuz günden sonra 10 aşure günü cuma vaktinde çocuk dünyaya getirir" (Özkan, 2013).

Kültürel değişimin doğal bir yansıması olarak açıklanacak bu durum, ışık motifinin hem destani hem de menkıbevi anlatılarda yer almasıyla izah edilebilir.

Alanur'un hamile kalmasına dair rivayetlerin birinde tesadüf edilen ışık motifi, kültürel değişim kapsamında İslamiyet'ten önceki ışık ve ışıktan hamile kalma destani motifinin bu tezkirede, Hz. Meryem ve Hz. Cebrail ile ilişkilendirilerek menkıbevi hüviyete bürünerek kompleks bir yapı arz ettiği söylenebilir.

Kadın Motifi: "Türk kültüründe kadın kutsal niteliklidir, soyludur, akıllıdır, iradesine hâkimdir, sabırlıdır. Bu özelliği ile Türk soyunun devamında önemli bir fonksiyon icra eder" (Kaya, 2007a: 536). Satuk Buğra Han tezkiresinde soylu ve akıllı olması özellikleriyle ön plana çıkan kadın, Satuk Buğra Han'ın annesidir. Satuk Buğra Han'ın hayatını annesi, zekâsı sayesinde iki kez kurtarır. Satuk Buğra Han doğduğunda müneccimler onun ileride Müslüman olacağını ve bu yüzden öldürülmesi gerektiğini söylediği zaman annesi mantıklı bir gerekçe öne sürerek buna engel olur. Diğerinde ise Satuk Buğra Han'ın büyüüp Müslüman olduğu anlaşılınca yine öldürülmek istenir fakat annesi yine mantıklı bir gerekçe öne sürerek öldürülmesine mani olur. Satuk Buğra Han'ın annesinin sorunlara müdahale etmesi ve çözüm önermesi özelliğiyle sözü dinlenen ve saygı duyulan bir kadın olduğu anlaşılmaktadır. Satuk Buğra Han'ın annesinin olayların gidişatını değiştirecek kadar söz söyleme hakkına sahip olduğu görülmektedir.

Motif Index'te bu motif kapsamında şu başlıklara tesadüf edilmektedir: "P20.1. Akıllı kraliçe (Thompson, 1975e: 148), J1112. Zeki eş, hanım (Thompson, 1975d:

72), J1545. Kadının zekasıyla kocasını alt etmesi (Thompson, 1975d: 123), J155. Kadınlardan bilgelik (Thompson, 1975d: 22), J155.4. Nasihat edici olarak eş” (Thompson, 1975d: 23).

Nüshalarda kadın motifine bakılacak olur ise, Cemal Karşî’de Satuk Buğra Han’ın annesinin ona akıl veren ve müşfik bir kadın olduğu görülmektedir:

Bir gün Satuk’u abdest alıp namaz kılarken görür ve Oğulçak’a bildirirler. Oğulçak durumu karısına bildirir, karısı da Satuk’a zarar gelmesini istemediği için ona gizlice haber gönderir ve kendisini kollamasını söyler. Ona, amcasının Cumartesi günü kendisini denemek için bir put evi yapacağını bu yüzden orada gayretli bir şekilde çalışmasını söyler. O gün geldiğinde her bir çalışan birer kerpiç taşıırken, Satuk kerpiçleri ikişer ikişer taşır (Şeşen, 2001: 208-211).

J. Baldick’te Satuk Buğra Han’ın annesinin aynı rolde olduğu ve iki yerde oğlunun hayatını kurtardığı görülmektedir: İlkinde Satuk Buğra Han’ın doğumundan sonradır: “O zamanın bilginleri onun büyük bir fatih olacağına hüküm verir ama onun Müslüman olacağını söylerler. Onu öldürmek istemişler; fakat annesi bekleyip Müslüman olup olmayacağını görmeleri konusunda onları ikna etmiştir” (Baldick, 1993: 77). İkincisi ise Müslüman olduğunun anlaşılması üzerinedir: “Satuk’un amcası ve üvey babası, Harun Buğra Han neler olduğunu fark etti ve Satuk’u öldürmek istedi. Satuk’un annesi, inancını anlamak için onun sınanmasını teklif etti” (Baldick, 1993: 78). Her ikisinde de Satuk Buğra Han’ın annesinin akıllıca çözümler öne sürdüğü ve sözünün dinlendiği görülmektedir.

Shaw’ın nüshasında Satuk Buğra Han’ın doğumu esnasında görülen olağanüstü olaylar onun ileride Müslüman olacağına yorulur ve öldürülmek istenir. Annesi ise ileride Müslüman olup olmayacağı belli olmayan masum ve suçsuz bir bebeğin öldürülmesinin mantıklı olmayacağı söyler. Bu görüş makul görülür ve Satuk Buğra Han, öldürülmekten vaz geçer.

Ey kâfirler! Bunca yılın yüzüne, riyazet ve meşakkat ile yetiştirdiğim evladımı niçin günahsız yere öldürüyorsun?” diyip müdahale ettiler. Harun Buğra Han merhamete gelip dedi: “Ey mazlum! Oğlun bizim dinimizi viran ederek Muhammed’in muhabbetini (gönlünde) ziyade etti. ”. (Annesi) “Ey kâfirler, benim evladımı sinayıp bak! Eğer Muhammed’in dinine girmişse öldür. ” diye konuştular. Bu söz Harun Buğra Han’a makul geldi. Harun Buğra Han, bütün beyleri ile istişare edip dedi: “Bir puthane inşa edelim.” (Berbercan, 2011: 449).

Burada Satuk Buğra Han'ın annesinin müşfik, koruyucu, akıllı ve sözü dinlenen bir kadın olduğu anlaşılmaktadır. Grenard'ın nüshasında da anne, Satuk Buğra Han'ı öldürmek isteyenlerin karşısına dikilir ve mantıklı bir gerekçeyle onları ikna eder:

O zaman Kâşgar Sultanı'nın oğlu Satuk Buğra Han, on iki yaşına erişmişti. Doğuş günü, şâyân-ı hayret hadiselerle nazar-ı dikkati celbetmişti. Yer deprendi ve dağ yamaçlarındaki kaynaklar kayboldular; kış olduğu hâlde bahçe ve çayırılar çiçeklerle örtüldü. Büyüye başvuran kâhinler, bu çocuğun büyüyünce Muhammed dinini kabul edeceğini anladılar. Onu öldürmek istediler; fakat annesi satuk Buğra Han'ın Müslüman olacağı zaman öldürmesinin icap ettiğini söyleyerek, buna karşı geldi (Turan, 2010: 160).

İngiltere nüshasında benzer bir şekilde koruyucu, müşfik, akıllı ve sözü dinlenen bir kadın motifine tesadüf edilmektedir:

Hikmet ve feraset ehli ulemalar bira araya geldiler ve bu çocuğunu büyüyünce cihangir olacağını fakat Muhammed'in dinine gireceği şeklinde durumu yorumlarlar. Kâfirler, hükemalardan bu sözü işitince onu öldürmek isterler fakat annesi karşı çıkar. Şimdiden onun Muhammed dinine gireceğini bilmenin doğru olmadığını şayet ilerde girerse onu öldürmelerini söyler ve onun sözüne binaen onu öldürmekten vaz geçerler (Dağıstanlıoğlu, 2012).

Taşkent nüshasında Satuk Buğra Han'ın annesiyle ilgili bilgiler diğer nüshalardakilerle paralellik arz eder: "Âlimlerin bu sözünü atası işitince Satuk'u öldürmek ister fakat annesi karşı çıkar. Annesi; "Bu çocuğun Muhammed'in dinine gireceğini kim nerden bilebilir ki ne zaman girerse o zaman öldürürsünüz" der ve sözü kabul edilir" (Özkan, 2013).

Paris nüshasında da kadın motifi olarak Satuk Buğra Han'ın annesinin yine müşfik, koruyucu, akıllı ve sözü dinlenen bir kadın olarak ön plana çıktığı görülmektedir.

[69a](1) bulaklarınñ suyu akip revan boldı kış künü aydı güller açıldı hükemâlar (2) ve ehl-i ferâsetleri kurasıda bunça cihāngir bolupMuhammed dīnige qarār dēp bildiler (3) kâfirler hükemâlardın bu sözünü eşitip Hâzret-i Sultānnı olturuşğa qaşd (4) kıldılar vâlideleri onamadı ayttılar ki ey kâfirler miñ bu balam Muhammed dīnige (5) kirişni neme bildiñler ceng bolup balıg bolğanda Muhammed dīnige kirse anda olturuñlar (6) dēp olturuñları qoymadılar çünāñçi hâzret-i Sultān yetti yaşğa kirgenleride (7) dâdları kaza kıldılar analarını emmegeleri Hārūn Buğra hān aldılar.

Satuk Buğra Han'ın hayatını ikinci kez kurtaran kadın olan annesine dair bu bilgi, tezkilerde şu şekilde geçmektedir: İngiltere nüshasında, Satuk Buğra Han'ın

Müslüman olduğu anlaşılınca öldürülmek istenir fakat annesi onun sinanmasını önerir. Satuk Buğra Han'a puthane yaptırarak sinamaya karar verirler. Böylece annesinin akli sayesinde Satuk Buğra Han ikinci kez ölümden kurtulmuş olur:

Harun Buğra Han bu arslanın kendisine zarar verecek Satuk olduğunu kendi hanesinden çıkan biri olarak yorumlar ve karısına kızar, zamanında neden öldürmediklerine dair. Satuk'un kendi dinlerinden döndüğünü ve kendilerine zarar vereceğini ifade eder. Harun Buğra Han, o beni öldürmeden ben onu öldürmenin bir yolunu bulayım der. Hatunu, Satuk'un annesi buna karşı çıkar. Annesi nice yıldır zahmetle büyüttüğü yavrusuna neden kıyacıkları sorar. Zira Muhammed'in dinine girdiğinin bir söylence olacağını hakikatte ise denenmesi sinanmasını önerir. Aksi takdirde boşuna öldürüleceğini söyler. Hatunun sözü kâfirlere makul gelir ve kabul ederler. Buğra Han'ın nedimlerinden biri püthane yapılmasını ve burada Satuk'un çalıştırılmasını önerir (Dağıstanlıoğlu, 2012).

Taşkent nüshasında da Müslüman olduğu anlaşılan Satuk Buğra Han'ı yine annesi koruyup kollamaktadır:

Satuk'un hâl ve hareketlerinden Harun Buğra Han onun Müslüman olduğunu anladı. Emin olmak için kimseye bir şey söylemez fakat o gece düşünde bir şir arslanın kendisini parçaladığını görür. Uyanında bunun Sutuk olduğuna kanaat getirir ve onu öldürmek ister. Adamlarını toplar herkes onun öldürülmesi konusunda hemfikirdir fakat Sutuk'un anası itiraz eder. Bir iş ile onun sinanmasını teklif eder. Kadının sözünü kabul ederler ve onu sinamak için puthane yaptırmaya karar verirler (Özkan, 2013).

Bu anlatıda kadının, Satuk Buğra Han'ın sinanmasını önermesi mantıklı bir çözüm önerisi olarak kabul edilir ve böylece ikinci kez annesi akli ve sözünün dinlenmesi sayesinde onun hayatını kurtarmış olur.

Paris nüshasında da Satuk Buğra Han'ı ölümden kurtaran akıllı ve müşfik kadın, annesi olarak karşımıza çıkmaktadır:

[73b] (1) olturuşğa kaçd kıldı ve yene ayttı ki ey mazlûm özün aytıp aydıñğa miñ(2) bunlam ceng bolup sizlerniñ dîniñizlerni vîrân kılıp Muḥammedniñ dîniğe (3) erse ihtiyâr sende dép aydıñ ol balañ bizniñ dînimizni vîrân kılmasıdın (4) ilgeri olturalañ dép maşlaḥat kılduḡ dédi irte bilen cemî' beglerini ḥâzır kılıp (5) aydı ey begler bizge bir düşmen peyda bolupdur ol düşmennî aradın yok kılmasaḡ (6) hememizni ol helak kıılır dédi yörbeti ki ey Hārûn Buğraḥân cânımızğa (7) kelgen düşmennî neme üçün yok kılmaḡalrı dép Ḥazret-i Sultānnı olturuşğa kaçd (8) kıldı bu sözünü Ḥazret-i sultānnıñ vâlideleri eşitip feryâd kılıp ayttılar ki (9) ey kâfirler néçend yılñıñ bu yüzige riyâzet ve meşakḡat bilen tapḡan ferzendimni neme (10) üçün bî-künâh olturasun dép arağa tüştüler Hārûn Buğraḥānnıñ açığı (11) keldi ey mazlûm bizniñ dînimizni vîrân kılıp

Muḥammedniñ dīnige kirgendiñ yaman kūnāh (12) barmu dedi Ḥazret-i sulṭānniñ vālideleñniñ mūhri ziyade bolup ayttılar ki ey kāfirler (13) miñ ferzendimni imtiḥān qılıp. . . iğer Muḥammedniñ dīnige kirgen bolsa andın. . . (14) kén gil dép ayttılar Hārūn Buğra ḥānğa bu söz ma'kūl boldı.

Tezkirede Satuk Buğra Han'ın annesi dışında Shaw ve Taşkent nüshalarında, erkekler gibi savaşan kadın tipine tesadüf edilmektedir. Satuk Buğra Han'ın kızının din için savaşıp şehit olduğu bilgisi Shaw ve Taşkent nüshasında şu şekilde geçmektedir: “Kâfirler ile Müslümanlar savaşır. Kâfirler üstünlüğü ele geçirince birkaç kız ve Bubiçe Meryem Hanım, acılı olmanın ahını çekip savaşa girdiler. Yirmi beş kâfiri cehenneme gönderdiler. Kâfirler üstünlüğü ele geçirip kızları şehit eder” (Berbercan, 2012: 36; Özkan, 2013: 17). İslamiyet'ten önceki destan metinlerinde tesadüf edilen savaşan kadın tipinin yerini bu tezkirede din için savaşan ve şehit olan kadın tipinin aldığı görülmektedir ki bu durum kültürel değişime bağlı olarak tabiidir. Burada kadınların savaş gayesinin, İslamiyet ile değiştiği söylenebilir. Taşkent nüshasında “Alanur Hanım'ın da savaşarak şehit olduğu” (Özkan, 2013: 20) bilgisi bu fikri desteklemektedir.

Özetle, kadın motifinin hem destani hem de menkıbevi anlatılarda tesadüf edilen bir motif olduğu, bu anlatıda ise ön plana çıkan kadının koruyucu ve müşfik olmasının yanında akıllı ve sözü dinlenen bir kadın olan Satuk Buğra Han'ın annesi olduğu tespit edilmiştir. Bunun dışında Bubiçe Meryem Hanım ve Alanur'un savaşarak şehit olması da kadın motifi kapsamında kültürel değişime bağlı olarak ele alınabilir. Kadın motifinin; sınanma ve imtihandan kurtulma ve gaybta olanı bilme motifleriyle kompleks bir yapıya büründüğü söylenebilir.

Kırklar Motifi: “Büyük göçebe boylarının başındaki alpların yanında “kırk yiğit” ve hatunla kızlarının yanında da “kırk kız” yer alırdı. Savaşlarda, eğlencelerde, evlenmelerde Alplar, “kırk yiğidi” yanlarından ayırmazdı” (Köksal, 2002: 67). Dede Korkut ve Manas destanlarında da kırk yiğide tesadüf edilir. “Türk destanlarında yaygın olan motiflerden biri “Kırk yiğit” ve “kırk kız” motifidir. Bu motif, yüksek barbarlık kültürüne ulaşan, küçük ve büyük derebeylikleri ellerinde tutan alpların çevresinde teşekkül etmiştir” (Köksal, 2002: 67). Cemal Karşî dışındaki tüm nüshalarda kırk yiğidin kahramanın yanından ayrılmadığı görülmektedir. Yiğidin sayısının 40 olması tercihi bu motifin kompleks hüviyette olmasıyla açıklanabilir.

Motif Index'te "Z71.12. Formülistik sayı: 40 (Thompson, 1975e: 556) başlığı altında bu motife tesadüf edilmektedir.

Tezkirede, Satuk Buğra Han'ın yoldaşı olarak yanında kırk yiğide tesadüf edilmektedir. Cemal Karşî'de Satuk Buğra Han'ın yanındaki kişi sayısı kırk değil elli olarak geçmektedir. J. Baldick'te ise bu sayı 39 artı 1 ya da 39 artı 2 şeklindedir. Bir başka ifadeyle Satuk Buğra Han ve 39 arkadaşı toplam kırk kişi olmakta bunlara Ebu Nasr Samanî eklenince de 41 kişi olmaktadır. Tezkireden örneklendirilen bu durum şöyledir:

Hz. Muhammed bunu onun Sahabeleri ile bağdaştırdı. İçlerinden biri onların da Satuk'u görebileceğini ileri sürdü. Hz. Muhammed dua etti ve keçeden şapkalar takan 41 kişilik bir atlı grubu gökyüzünde belirdi. Günlerden bir gün Satuk 39 ahabı ile avlanmaya gitti ve kendilerini Buqu (Kaşgar'ın yakınlarında 'Yukarı Artush' bölgesinde)⁴¹ adlı bir yere yaklaşırken buldular. (Baldick, 1993: 77-78).

Shaw'ın nüshasında "Samani, Allah'ın dünya ve ahireti, Muhammed için yarattığından bahseder. Satuk, Samani'den kendisine yol göstermesini ister. Bunun üzerine Samani, 40 kişiyi çağırıp Müslümanlığa davet eder" (Berbercan, 2011: 449), Grenard'ın nüshasında "On iki yıl sonra genç prens kırk arkadaşıyla birlikte ava çıktı. Bir tavşan kaldırıp o kadar bir şiddetle arkasından koştu ki arkadaşlarını gözden kaybetti" (Turan, 2010: 160), İngiltere nüshasında "Satuk, 12 yaşına girince yanına kırk yaranını alıp sahraya gezintiye çıkar" (Dağıstanlıoğlu, 2012), Taşkent nüshasında geçen "Satuk 12 yaşına girdiğinde kendi dışında 39 arkadaşı ile ava çıkar" (Özkan, 2013) ifadesinden hareketle kırklar motifinin ortak kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Paris nüshasında da Satuk Buğra Han'ın yanındaki kırk arkadaşına yer verilmektedir:

[68a](1) müşerref bolsaķ tā inki bizniñ köñlümüz hem Türkistān tarafđın cem' (2) bolsa dep'arz kıldılar Hāzret Resūli Hūdā Muaz Cebelnīñ sözünü kabūl kılıp du'āğa meşgūl boldılar bir sa'ātdin kēn kırk bir ten yiğit (3) başıģa giz ķalģag keyipdür ğara ğaşģa armuak minipdür tōrt tavağı (4) aķ ceñgnih silāhını özlerige arāste kılıpdur bir tarafđın peyda bolup (5) kelip Hāzret Resūli Hūdāģa cemī' şahābelerge selam kılıp turdular Hāzret Resūli Hūdā

[69a] *Ḥazret-i Sulṭān (9) on éki yaşğa kirdiler tā on éki yaşğa girkünçe kāfir şūretide bir kim kırk kişi bilen (10) şıḥḥat kıldılar be-nāgāḥ Ḥazret-i Sulṭān bir kün bu bir kim kırk kişi birle āşikārga(11) çıktılar āşikār kılıp yörüp aydılar bir tikenniñ töbedin bir toşğan(12) çıkıp kaçtı Ḥazret-i Sulṭān bir kim kırk ten kişidin ayrılıp tavışğanı koğlap (13) atay dép arkasidin kėtıp bar ayttılar bu tavışğan tohtap turup.*

Tezkirelerden tespit edilen Satuk Buğra Han'ın yanındaki kırk yiğit motifinin destani özellikten menkıbevi hüviyete büründüğü söylenebilir. Satuk Buğra Han ile ava çıkan, savaşan bu kırk yiğit Satuk Buğra Han Müslüman olunca onun gibi Müslüman olur. Kültürel değişim kapsamında kırk yiğidin kahramanın yanında bulunma ve savaşma gayesinin değiştiği söylenebilir. Bu motif de İslamiyet'in etkisiyle kompleks bir yapıya bürünmüştür.

Öldükten Sonra Keramet Gösterme Motifi: *Tezkire'de* bu motif, Ebu Nasr Samani ve Satuk Buğra Han ile ilgili örneklendirilmiştir. Ebu Nasr Samani vefat edince onu kimin yıkayacağı konusunda tartışma olur. Bunun üzerine Satuk Buğra Han, "Bunu kendisine soralım" der ve bunun üzerine Ebu Nasr Samani'ye soru yöneltilir. O da kendisini kimin yıkayacağını söyler. Bu durum, Samani'nin öldükten sonra göstermiş olduğu keramet olarak yorumlanabilir. Motif Index'te bu motif, "E545.10. Cesetin mucizevi şekilde dile gelmesi" (Thompson, 1975b: 477) başlığı altında incelenebilir.

İslamiyet'in etkisiyle keramet olarak görülen bu menkıbevi motife, İsveç ve Paris nüshalarında tesadüf edilmektedir. İsveç nüshasında Ebu Nasr Samani'nin öldükten sonra kendisini kimin yıkayacağını söylemesinin yanı sıra müridlerinin rüyalarına girerek onları irşat etmeye devam ettiği de görülmektedir:

Uzun yıllar İslama hizmet eden bu Ebû Nasr Samânî Hazretleri, bir gün vefat eder. Cenazesini kimin yıkayacağı ve namazını kimin kıldıracağı konusunu insanlar birbirine sorarken Satuk Buğra Han gelir ve arakadaşıyla birlikte Ebû Nasr Samânî Hazretlerinin yanına girerler. Bu soruyu kendisine sorarlar ve o da cenazesini Satuk Buğra Han ile arakdaşının yıkamasını ve namazını da yine onların kıldırmasını söyler. Ebû Nasr Samânî Hazretleri defnedildikten sonra bir kısım müridleri onu rüyasında görür ve mana âleminde çok güzel makamlar elde ettiğine şahit olurlar (Zal-Eker, 2014: 157-8).

Ebu Nasr Samani'nin göstermiş olduğu bu menkıbevi motif, Paris nüshasında şu şekilde geçmektedir:

[65a] *Ḥazret-i H'āce Ebū Naşrī Sāmānī yüzlerige nigāb (10) tartıp kıble ʔarafige baķıp yanın közlerini üzdin sönip uzatıp yanın (11) yetedürler bu hizmetkārlar hayrān ʔaldılar heç vāķtda mundağ kollarını (12) uzatıp be-edebāne yatmay tiler dēp bir faşlı tevekküf ʔılıp baķsalar büzürgvār (13) aşlı tenmeydür yakın kelip baķsalar ‘ālemdin ötüpdürler bu hizmetkārlar (14) ʔılıp oğlanları H'āce Ebū'l Fettāhğa Ḥazret-i Sulṭān Satuk Buğraḥān (15) Ġāzige haber ʔıldılar Ḥazret-i Sulṭān cemī'i yārānları birle kelip ezāy-ı tamam ʔıldılar (16) bir mürīdleri Ḥazret-i Sulṭāndın sordılar ki ey pādşāh-i ‘ālem bu (17) ‘azīzni kim ġusl ʔıldurur éken dēp aydı Ḥazret-i pādşāh-i büzürgvār özleri [65b] (1) bilür dēp Ḥazret-i H'āce Ebū Naşr Sāmānī ʔaşlarığa kelip mübārek sīneleriniñ (2). . . sige kelip yuğnup olturdular ey büzürgvār Ḥazretleri salhā-yı sāl (3) Hudā-yı te‘ālānıñ ‘ibādetide perveriş tağān tenlerini kim ġuslğu ʔıldurur éken (4) dēp sual ʔıldılar anda bu ‘azīzniñ sīneleridin āvāz keldi ki Şeyḥ Necmeddin(5) birle ferzendim besün dēp āvāz keldi Ḥazret-i pādşāhğa ma‘lūm boldı ki men hem (6) ferzendleri meni hem ʔoştular dēp hoş vāķt boldılar çünānçi Ḥazret-i Sulṭān (7) Satuk Buğraḥān Ġāzi Şeyḥ Necmeddin ‘Atṭār H'āce Ebū'l Fettāh bu üçleri H'āce (8) Ebū Naşrını ġusl ʔıldurup H'āce Ebū'l Fettāh su ʔoyup berdi Şeyḥ Necmeddin ‘Atṭār (9) su tüşüp berdi Ḥazret-i Sulṭān yudular bu ‘azīzniñ cenāzelerini uluğ (10) lap heme ḥalķ köterip namāzgāhğa alıp bardılar avām ḥalķdın on miñ yetti (11) yüz kişi dervīşlerdin miñ kişi namāzlarını ötep artuşda meşhed digende (12) defn ʔıldılar.*

Satuk Buğra Han'ın öldükten sonra keramet göstermesi ise müridlerinin rüyalarına girmesi şeklindedir. İngiltere nüshasında “Satuk Buğra Han'ın ölümünden sonra kerametler sergilediği ve halkın onu rüyalarında gördüğü” (Dağıstanlıoğlu, 2012) bilgisi yer almaktadır.

Paris nüshasında da Satuk Buğra Han'ın öldükten sonra da halkın rüyalarına girerek onları irşat etmeye devam ettiği görülmektedir:

[81b](1) *söz şubu ki Ḥazret-i Sulṭān ‘ālemdin öttiler az tucniğ meşhedide defn (2) ʔıldılar...ġāzilerdin bir kişi ve ‘ālimlerdin üç kişi ‘avāmun nāsdın (3) éki kişi tuşasa Ḥazret-i Sulṭān pādşāhlık ʔarīķasında leşkeri azīm (4) birle şikār ʔılıp yörüpdürler bu ḥalķ kelip ayttılar ki ey büzürgvār Hudā-yı te‘ālā sizge (5). . . keldidip sordılar Ḥazret-i Sulṭān ayttılar ey yārānlar Hudā-yı te‘ālā evvel dünde (6) bergen devletçe üç hişşe devlet berdi ey ġāziler dostlarığa aytıñlar miñe (7) Hudā-yı te‘ālā mundağ menzil a‘lā müyesser ʔıldı men yörügen yolda yörüseler men ʔılğan (8) işni ʔılsalar men tapğan devletni taparlar ve yene ḥalīfem H'āce Ebū'l Fettāhğa aytıñlar.*

Tezkire nüshalarından tespit edilen öldükten sonra keramet göstermeye dair bu motifin menkıbevi hüviyette olduğu ve kültürel değişimin bir sonucu olarak okunması gerektiği söylenebilir.

Öleceğini Bilme: Menkıbevi hüviyetteki bu motife tezkire nüshalarında Satuk Buğra Han ve Ebu Nasr Samani ile ilgili kısımlarda tesadüf edilmektedir. Her ikisi de öleceklerini anlar ve yanlarındakilere vasiyette bulunurlar. *Motif Index*'te bu motife "D1812.0.1. Ölüm saatinin önceden bilinmesi" (Thompson, 1975b: 324) başlığı altında tesadüf edilmektedir.

İsveç nüshasında Ebu Nasr Samani ile ilgili öldükten sonra keramet gösterme motifine, Paris nüshasında öleceğini bilme motifi olarak rastlanılmaktadır. Samani'nin kerameti olarak değerlendirilecek bu motif, Paris nüshasında şu şekilde geçmektedir:

[80a] Hâzret-i Sultânğa ma'lûm boldı ki vaqt teñg bolupdur derhâl halkğa (11) naşîhat kılışğa meşgul boldılar ayttdılar ki ey halîfe Ebü'l Fettâh miñ vaşiiyetim sizge (12) şubu ki peygamberlerniñ dînlerige muhkem zabıt kılıñ ve şerî'atlerni biz sizge tafşurduq (13) bisyâr re'yye kılıñ miñ ferzendimlerim kiçik kaldı obdân terbiyet kılıp (14) kemâliğa yetküzüñ mebâda ol ferzendlerimdin bir yaman iş ötse ferdâ rûz-i kıyâmetde (15) Hudâ-yı te'âlâniñ dergâhıda şermsâz bolup hecel bu olmañ ey (16) Ebü'l Fettâh miñe oñşa boluñ men yörürgen yolda yörüñ âhîret âb-ı rûyını (17) tafiñ mundın ziyâde aytaydurmen siz merdi 'âkıl himmetinizni bülend kılıñ [80b](1) ve merdâne buluñ haqqı sübhân ve te'âlâdın yâri yâverlik tileñ Hâzret-i server-ı (2) kâinât ve hulâsı-yi mevcûdât ya'nî Hâzret-i Muhammedi Muştafa şallallahu'aleyhi vesellemniñ (3) rûhlarıdın isti'anet tileñ meni hem ekserü'l evkatıda berâber yâd kılıñ (4) diglañ dâdiler Hâzret-i H'âce . . . âhîret seferige ruşsat alıp hûblaştılar andın kén (5) H'âce Ebü'l Fettâhı şeyh Necmeddin 'Attârıñı h'âce 'ilmdâr kıçgırıp alıp ayttdılar ki (6) ey Buğram h'âce Ebü'l Fettâh meni gusl kılduruñ şeyh Necmeddin âhîretimni tiksün (7) H'âce 'ilmdâr kabrimni atsun yerimni korlasun dép vaşiiyet kıldılar andın (8) kén ayttdılar.

Öleceğini önceden bilme konusunda keramet gösteren bir diğer kişi ise Satuk Buğra Han'dır. Ölüm tarihi²⁰⁰ nüshalarda farklılık arz eden Satuk Buğra Han

²⁰⁰ Satuk Buğra Han'ın ölüm tarihine yönelik tezkirelerdeki bilgiler farklılık göstermektedir. Cemal Karşı'de h. 344/ m. 955/956 yılında Kaşgar Meşhed'de öldüğü; Shaw, İngiltere ve Paris nüshalarında h. 429/ m. 1037/1038 yılında Meşhed

öleceğini anlayınca yanındakilere vasiyette bulunur: Grenard'da Satuk'a öleceğinin gayptan bildirildiği görülmektedir ki bu durum "yukarıdan aldığı emirle Kaşgar'a döndü" şeklinde anlatıda şu şekilde geçmektedir: "Fakat hasta düşmüş olduğundan artık daha uzağa gidemedi. Hastalığı esnasında yukardan aldığı bir emirle Kâşgar'a döndü. Kâşgar'a girer girmez bu hastalığından 429 (1048) yılında öldü ve Artuç'ta Meşhed denilen yere gömüldü" (Turan, 2010: 161). İngiltere nüshasında ise bu motifle ilgili şu bilgi yer almaktadır:

Satuk Buğra Han öleceğini anlar ve vasiyette bulunur. Kelime-i şehadet getirir, şiir okur. Hazreti Sultan düşenbe günü tüş vaktide, tarih h. 429'da şiir okuyarak vefat eder. Onun ölümü neticesinde her yerden insanları gelip ağlar. Mübarek cenazelerini 200 veliyi kâmil, 80 ulema, 22 bin gazi ve on beş bin merd-i resmi gelip cenazesini kıldılar. Artuç denilen mevzide meşhedde defnolunmuştur (Dağıstanlıoğlu, 2012).

Taşkent nüshasında da "Satuk Buğra Han'ın ölmeden önce dostlarına vasiyette bulunduğu" (Özkan, 2013) bilgisine tesadüf edilmektedir.

Tezkirelerde tespit edilen bu menkıbevi motif, kültürel değişimin bir tezahürü olarak okunabilir.

Peygamber Tarafından İrşat Edilme Motifi: İslamiyet'in etkisiyle oluşan bu menkıbevi motife, tezkirede Hz. Muhammed'in Ebu Nasr Samani'yi irşat etmesi şeklinde tesadüf edilmektedir. Bazı tezkire nüshalarında Ebu Nasr Samani gördüğü bir hadis ve bazı nüshalarda ise gördüğü rüya neticesinde Peygamber tarafından irşat edilmiştir.

Motif Index'te doğrudan doğruya peygamber tarafından irşat edilme motifi yer almazken, "M301. Peygamberler (Thompson, 1975e), D1722.1. Peygamberden büyüğü güç" (Thompson, 1975b), H1233.3.3. Peygamber yardımıyla başarılan arayışlar (Thompson, 1975c) motifine tesadüf edilmektedir. Peygamberin Miraç'a çıkması ve duasıyla Satuk Buğra Han ve arkadaşlarının ruhaniyetinin belirmesi onun mucisesi olarak yorumlanabilir. Ayrıca Miraç'ta Allah ile peygambere arasında Cebrail'in aracılık yaptığı görülmektedir. Bu özelliğinden dolayı *Motif Index'te* geçen "A42. Tanrının danışmanı olarak Melekler" (Thompson, 1974a) başlığı altında değerlendirilebilir.

Artuç'ta öldüğü; Taşkent nüshasında h. 409/ m. 973 yılında Kaşgar Artuç Meşhed'te öldüğü bilgisine tesadüf edilmektedir. Grenard ve İsveç nüshasında bu konuda bir bilgi bulunmamaktadır.

Cemal Karşı'de bu motife tesadüf edilmemektedir. J. Baldick'te ise bu durum şu şekilde geçmektedir:

Satuk Buğra Han büyük güç ve cesarete sahip biriydi. Zaten bahsedildiği gibi, Hz. Muhammed Miraç Gecesi onun ruhunu görmüştü. Satuk, peygamberler arasında yer alıyordu; ama kendisi peygamber değildi. Hz. Cebrail Hz. Muhammed'e İslam'ın Türkistan'daki başarısının ona bağlı olduğunu söylemişti. Hz. Muhammed bunu onun Sahabeleri ile bağdaştırdı. İçlerinden biri onların da Satuk'u görebileceğini ileri sürdü. Hz. Muhammed dua etti ve keçeden şapkalar takan 41 kişilik bir atlı grubu gökyüzünde belirdi. Hz. Muhammed Satuk'un 330 yıl sonra doğacağını ve 12 yaşında Müslüman olacağını haber verdi. Hz. Peygamber aynı zamanda 'Müslüman olan ilk Türk'ün Satuk olacağını' söyledi. Bazıları bunu söyleyen kişiyi Hz. Ali'yle ilişkilendirmektedir. Zamanı gelince Abu'l-Nasr Samani, Hz. Muhammed'e atfedilen bu sözlerin bulunduğu metni okur ve yukarıda görüldüğü üzere Satuk'u aramak üzere yola koyulur (1993: 77).

J. Baldick'in bahsettiği bu nüshada Samani'nin Hz. Ebubekir'den Üveysî yolla terbiye aldığı açıkça görülmektedir:

Abu'l-Nasr dünyevi zevklerden uzak hayata yetmiş yıl katlanmıştı. Üstüne 11 yılını daha dinine bağlı bir şekilde ve mühim öğrencisini eğiterek geçirdi. 7000 kişiyi İslam 88 yaşına kadar yaşadı, hedeflerine ulaştı ve talebeler yetistirdi. Kendisi Hz. Ebubekir (Hz. Muhammed'in ilk halifesi) tarafından eğitilmişti ve Hz. Yakup'un kalbindeydi. Bu yüzden Hz. Yakup'un kavrulmuş kalbine, ağlayan gözlerine ve ateşli ah edişine sahipti. Üveysî büyüklerinin en azametlisiydi; çünkü hiç kimse ondan daha büyük bir *gazi* (İslam'a öncülük eden dinî nitelikli savaşçı) değildi. Bu durum Türkistan yolculuğuna Medine'den başlamış olması ile öğretmen- öğrenci ilişkisi olmamasına rağmen onun "iç dünyasından" istifade eden dış dünyadaki 70 Üveysî büyüğünün ona eşlik etmiş olması birbirleriyle ilişkilidir (1993: 76).

J. Baldick'te Samani'nin bir başka rivayete göre de Hz. Muhammed'in rüyasına girmesiyle irşad olduğu ve böylece Satuk Buğra Han'ı aramak için yola çıktığı bilgisine de tesadüf edilmektedir:

Abu'l-Nasr Samani ticaretle meşgul etmekteydi. Samani Mısır'da dolaşmış ve sofulukla meşgul olmuştur. O bir gün yolculuğa çıkmaya karar verdi; ama Hz. Muhammed onun rüyasına girdi ve beklemesini söyledi. Altı yıl sonra Abu'l-Nasr'a Türkistan'a seyahat etmesi gerektiğini ifade etti; çünkü orada bilinen göğe yükselme olayı esnasında Tanrı'nın tahtının altında ruhunu bizzat görmüş olduğu biri vardı. Daha sonra Hz. Cebrail Hz. Muhammed'e bu kişinin Türkistan'da İslam'a hayat vereceğini ama öncelikle o kişinin, ruhunun o kişiyi eğittiğini Hz. Muhammed'in gördüğü Abu'l-Nasr tarafından eğitilmesi gerektiğini söylemişti. Abu'l-Nasr 6 senesini daha kendini önündeki bu göreve hazırlayarak ve ruhunu deruni manalar âlemindeki öğrencisinininkiyle tanıştırtarak geçirdi. Daha sonra yola çıkması emredildi. 'Abd al-Fattah adlı oğlunu da yanına aldı. Yolda, herkese bulmaya çalıştıkları kişiye benzeyen birinden haberlerinin olup olmadığını sordular. 5 yıl sonra Fergana Vadisi'ne (şu anki Özbekistan ve Kırgızistan) ulaştılar. Kaşgar şehrinde, oldukça genç olmasına rağmen aradıkları kişiye benzeyen birinin olduğu söylendi. İkili, 300 gezgin arkadaşıyla birlikte yola koyuldu ve görevini tamamladı (1993: 75-76).

Shaw'ın nüshasında peygamber tarafından irşat edilme, hadis yoluyla gerçekleşmiştir. Ebu Nasr Samani Peygamberin hadisini görür ve Türkistan tarafına yola koyulur:

Allah resulü buyurdular: “Sultan Satuk Buğra Han'ı Hoca Ebunnasr Samanî imana müşerref edecek.” dediler. O zaman, sahabeler tarih düşürüp yazdılar: “Allah resulü dünyadan geçip üç yüz otuz üç yıldan sonra Türkistan vilayetinde Hazreti Sultan Satuk Buğra Han Gazi adlı bir şerefli kişi doğup on iki yaşlarında bu zorluğa müşerref olur. ” diye yazdılar ve Allah resulü o yerde şöyle buyurdu: “evvelü men aslama min et-türk”. Bu hadisin manası şudur: “Türkistan bölgesinden Sultan Satuk Buğra Han Gazi Müslüman olacak. Bir zaman sonra Ebu Nasr Samani dünyaya gelir ve zahir ilimlerle ilgilenirken peygamberin bu hadisi görür ve merak eder. “Zahir ilimleri tahsil edip tefsir ederken “evvelü men aslama min et-türk” şeklindeki hadisi gördüler. O Sultan Satuk Buğra Han Gazi kimdir diyip o şahsa gıyabında âşık oldular (Berbercan, 2011: 448).

İngiltere nüshasında Samani'nin Peygamberin hadisinden irşat olduğu bilgisi şu şekilde geçmektedir:

Peygamber, bu kırk kişi içinde Satuk Buğra Han'ı İslam dini ile tanışmasına müşerref olacak kişinin Ebu Nasr Samani'nin de olduğunu hatta Miraç'ta da Satuk'un yanında onu gördüğünü söyler. Satuk'un vücuda geldiği tarih 330 idi. peygamber, Satuk'un 12 yaşında İslamla müşerref olacağını da bildirir. Peygamber, “avvale min esleme mine't türki satuk” lafzını zikreder. Sonraki zamanlarda Samani bu hadisi görür gönlüne aşk ve muhabbet düşer ve Türkistan tarafına yola koyulur (Dağıstanlıoğlu, 2012).

Taşkent nüshasında ise bahsedilen anlatı şu şekildedir:

Peygamber miraçtan gelince ashabına Satuk ve onu irşad edecek Ebu Nasr Samani'den bahseder. Türkistanda avval başlap İslam diniğa kiridiğan kişi Sutuktur” anlamına gelen hadisi ashap kaydeder. Allahın izniyle aradan zaman geçer. Nasr Samani doğar, ilim tahsil ederken bu hadisi görür ve Türkistan tarafına yola koyulur bu vakitler de satuk doğmak üzeredir. Samani hz. muhammedin ruhundan ruhsat alıp Türkistan tarafına gelir (Özkan, 2013).

Paris nüshasında ise Peygamber, Ebu Nasr Samani'nin rüyasına girerek onu irşat etmiştir.

[61b](1) t̄aʿatları şubu aydı ki bir künü Ḥazret-i Ḥʿāce Ebū Naşr Sāmānī seferge barışını iḥtiyār kıldı bir keçe (2) yatıp tüş kördiler Ḥazret-i peygamber şallalahü ʿaleyhissellem ayttılar ey Ḥʿāce Ebū Naşr Sāmānī (3) bu güz seferge barmañ baradurğan maḥalda men sizge ruḥşat berdürmen dédiler bendesi bar miñ saʿadetmend ümmetim (7) ammā kāfir şüretide mübārek ismi şerīfleri Ḥazret-i sulṭān Satuk Buğra ḥān Ġāzi (8) dirler çünāñçi men Ḥazret-i Ḥʿāce Ebū Naşr ayttılar ki yā resūllah sefer barışımını terk kıldım dép be-

cān-ı dil kabūl kıldılar (4) altı yıldankén yene Hāzret-i resūl Hudānı tüş kördiler Hāzret-i Resūllah (5) ayttılar ki ey H'āce Ebū Naşr Sāmānī imdi sefer baradurğan maḥal boldı Türkistān ṭarafıge (6) sefer kılgıl ol Türkistānda Hudānıñ bir nik baḥt mi'rācge çıkan kéçesi 'arşnıñ töbede turdın bir taḥt (9) kördüm töfesinde şol ümmetimniñrūḥu olturadursuñrūḥuñ şol (10) ümmetimniñrūḥıǵa ĩmānnı ve Qur'ānnı örkétip olturadur men körüp (11) ta'accübge kalıp bu neme rūḥ dép birāderim Hāzret-i Cebrāil 'aleyhüsselāmdın(12) sordum Hāzret-i Cebrāil ayttılar ki Qur'ānnı örkétip olturadurğan rūḥ (13) barıp ol rūḥnı Müslümān kılgandıñkén Türkistān diyārıñnı (14) ḥalknı şubu rūḥ Müslümān kılp nihāyetsiz ḥalknı imanǵa müşerref kılp dép (15) ḥaber berdilar ey h'āce Ebū Naşr ol ümmetimniñ Müslümān boluşu seniñ qarşınǵa (16) maḥūf ḥayāl kılmay tiztün bargıl dép beşāret berdi.

Tezkirelerden tespit edilen bu menkıbevi motif, kültürel değişimin ve Üveysîlik'in etkisiyle açıklanabilir. Peygamber tarafından irşat edilme motifinin İslamiyet'in etkisiyle destan anlatılarına intikal ettiği söylenebilir.

Pîr Motifi: “Türk destanlarında hakanların akıl danıştıkları görmüş-geçirmiş bilgili, irfan sahibi yaşlı kişiler vardır. İslamiyet'ten önceki destanlarda bu kişiler, olağanüstülük arz etmezler. Mesela Oğuz Kağan destanında, Uluğ Türk, Oğuz'un akıl hocasıdır” (Köksal, 2002: 65). Pir motifi bilge tipi olarak da ele alınabilir. Zira bilge tipi “Tecrübeli, isabetli karar verebilen ve geleceğin tayininde birinci derecede rol oynayan kişi özelliğindedir” (Kaya, 2007a: 534). Tezkirede, pîr motifi kapsamında ele alınacak kişi Satuk Buğra Han'ın zahirdeki hocası Ebu Nasr Samani'dir. Samani, Satuk Buğra Han'ı zahirde irşat etmesinin yanı sıra ona akıl veren kişidir. Onun akıl hocası olduğu, Satuk Buğra Han puthane yapmak üzere Müslüman olup olmadığı hususunda sınıanınca ona fikir danışmasından açıkça anlaşılmaktadır. İşin içinden çıkamayan Satuk Buğra Han, Samani'ye gelir ve ne yapması gerektiği konusunda ona akıl danışır. Samani de Satuk'tan öncelikle Müslüman olduğunu gizlemesini ve yapıya, puthane niyetiyle değil de ibadethane niyetiyle tuğla taşırsa hem sınımadan geçeceğini hem de sevap kazanacağını söyleyerek akıl verir.

Motif Index'te geçen “N825. Yardım eden kişi olarak ihtiyar ve N825.2. Yardımcı yaşlı adam” (Thompson, 1975e: 135) motifi, pir motifi kapsamında değerlendirilebilir.

Tezkirelerde bu motife bakıldığında Cemal Karşî'de, Satuk Buğra Han'ın İslamiyet'i kabul etmesinde onu irşat eden ve sonrasında da ona akıl veren kişinin Ebu Nasr Samani olduğu görülmektedir:

Satuk, Artuç da Nasr Samani ile tanışır, Samani onu iyi karşılar ikramda bulunur. Öğle vakti Müslümanlar namaz kılmak için kalkınca Satuk onları izler. Namazdan sonra Samani'ye yaptıklarının ne olduğunu sorar. Samani, de beş vakit namaz kıldıklarını söyler. Satuk, bunu kim emrettiğini sorunca Samani de Allah'ın güzel isimleri ve sıfatlarını anlatmaya başlar. Peygamberin dilinden farz ve sünnetlerden bahseder. Satuk, bunları duyunca Allah ve Muhammed'e iman eder ve İslam dinini kabul eder. Adamlarına ve yardımcılarına hemen Müslüman olmalarını emreder. Nasr Samani, Satuk'tan Müslüman olduğunu amcasından gizlemesini ister. Satuk, gizlice kuran öğrenir, İman ve İslam'ın şartlarını öğrenir. Akrabalarından bir grubu gizlice Müslümanlığa davet eder (Şeşen, 2001: 208-211).

Baldick'te de Pîr motifi olarak Satuk Buğra Han'ı zahiren irşat eden Ebu Nasr Samanî karşımıza çıkmaktadır. Kompleks bir yapıda olan bu motif av motifi ve sayı motifiyle iç içededir:

Günlerden bir gün Satuk 39 ahababı ile avlanmaya gitti ve kendilerini Buqu (Kaşgar'ın yakınlarında 'Yukarı Artush' bölgesinde)⁴¹ adlı bir yere yaklaşırken buldular. Ardından birçok yabancı gördüler ve onların, ibadet çağrısını duyduklarında yüklerini sahipsiz şekilde geride bırakmalarına şaşırdılar. Satuk o an Abu'l-Nasr ile tanıştı ve bu kişinin onun eğitmeni olduğunu anladı. Abu'l-Nasr Satuk'a İslam inancına şahitlik etmenin resmî ifadesini söyletti ve Hz. Muhammed'in en önemli 'Allah dostu' olduğunu öğretti. Ayrıca 39 ahababından kimisi isteyerek, kimisi ise kılıç zoruyla Müslüman oldu. Ardından eve gittiler ve geceleri gizlice Abu'l-Nasr'a katılmaya devam ettiler (1993: 78).

Shaw'ın nüshasında Ebu Nasr Samani ile Satuk Buğra Han'ın karşılaşması ve Satuk Buğra Han'ın irşadı şu şekilde geçmektedir:

Gördüler ki tarihte görülen (tarihte bahsi geçen) Hazreti Sultan Satuk Buğra Han imiş. Hazreti Ebu Nasr Samanî bakıp "Çok Şükürler olsun, isteğim müyesser oldu. " diyerek çok mutlu oldular ve derhal hizmetkârlarına söylediler: "Dünya ve ahiretin sultanı, benim maksudum gelmektedir. Bil ki benim bu diyara gelişimin sebebi şu şerefli zat ile karşılaşmak içindir. Ey hizmetkârlar, yükü (değerli malları) açıp (önlerine) koyun!" (Berbercan, 2011: 448).

Grenard'da ise, Samani'nin Satuk Buğra Han'ı zahirde irşat eden kişi olduğu şu şekilde geçmektedir: "Birkaç gün sonra Satuk Buğra Han, Endican'dan gelen Abû Nasr Sâmanî'ye rast geldi, bu adamın Hızır'ın ona gelişini haber verdiği kimse olduğunu anladı, itaatli bir kalble talimatını aldı" (Turan, 2010: 161). İngiltere nüshasında Samani'nin pîr olduğu aşağıdaki ifadelerden anlaşılmaktadır:

Samani, Satuk'u görünce aradığı kişiyi ve bu diyara gelmesinin maksadıyla karşılaştığını anlar ve tüm hediyelik eşyaları önlerine serer izzet ve ikramda bulunur... Satuk ona adını sorunca onun kendisini irşat edecek kişinin olduğunu anlar ve ondan İslam dinini ve yükümlülükleri kendisine öğretmesini ister. Samani ona ahiretten, cennet ve cehennemden bahseder. Satuk ve yanındakiler korkunca Samani onlara kelime-i şهادet getirmelerini söyler. Sohbet neticesinde 40 kişi Müslüman olur. Samani, onlardan Müslüman olduklarını gizlemelerini aksi takdirde kâfirlerin onlara zarar vermesinden korktuklarını ifade eder. Satuk ve yanındakiler sürekli Samani'nin yanına gidip geldi namaz kılmayı ve kuran okumayı öğrendi (Dağıstanlıoğlu, 2012).

Taşkent nüshasında pîr motifi şu şekilde geçmektedir:

Ebu Nesir adını söyleyince Satuk onun ulu kişinin (Hızır) dediği kişi olduğunu anlar. Samani ona namaz, kıyamet, cennet, cehennem vs konularında bilgi verir. Kelime-i şهادet getirir. Samani, Satuk Buğra Han'ı ve yanındaki diğer 39 kişiyi çağırır onları da İslam'a davet eder. Samani onlardan Müslüman olduklarını gizlemelerini ister (Özkan, 2013).

Paris nüshasında pîr motifi kapsamında Ebu Nasr Samani şu şekilde geçmektedir:

[70b] (1) aydılar ammā bu halknıñ arasında kelime-yi tayyibeni Hazret-i Sultānga H'āce Ebū Naşr Sāmānī (2) örketgen dép meşhurlıkn bu sözniñ tahkiği şubu ki Hazret-i Sultānga (3) H'āce Hızır kelime-yi tayyibeni örkétip Müslümān kılıp aydılar tā H'āce Ebū Naşr Sāmānige şubu cihetdin kelime-yi tayyibeni Hazret-i mülākat (4) bolmağunça Hazret-i Sultān Müslümān bolğanlarını āşıkāra kılmadılar (5) Sultānga H'āce Ebū Naşr Sāmānī örketgen dép(6) halknıñ arasında meşhur boldı amma Hazret-i Sultān ĩmān Mahmeln ĩmān (7) mufassalnı özge ĩlmlerini Hazret-i H'āce Ebū Naşr Sāmānīdin örgendiler Hazret-i (8) Sultānga kelime-yi tayyibeni Hazret-i H'āce Hızır örkéttiler ğayb bolup kettiler Hazret-i (9) Sultān yanıp. . . . larıga tüştüler néçend kündin kén Hazreti Sultānga (10) şikār kıla kıla astın artu cūda digen yürkéttiler baqsalar bir néçend hoş (11) şüret ve pākize sīret adamlar bir 'alef-zārıga tüştüler.

Samani'nin pîr motifi kapsamında değerlendirilmesini sağlayan bir başka ifadeyle Satuk Buğra Han tarafından bilge kişi olarak görüldüğüne dair bir diğer kısım ise Satuk Buğra Han'ın puthane yaptırılmak üzere sinandığı sırada hocası Samani'ye akıl danışmasıdır. Bu kısım Baldick'te şu şekilde geçer:

Satuk'un amcası ve üvey babası, Harun Buğra Han neler olduğunu fark etti ve Satuk'u öldürmek istedi. Satuk'un annesi, inancını anlamak için onun sinanmasını teklif etti. Amcası bu teklifi kabul etti ve Satuk'un da katılımını talep ederek bir puthane inşa ettirmeye başladı. Abu'l-Nasr Satuk'a bazı İslam hukukçularının ölüm tehlikesi söz konusu olduğunda buna müsaade ettiğini ve bir zihnen bir cami inşaatında çalışıyormuş gibi tapınağın inşasında yer alması gerektiğini anlattı. Satuk testi geçtikten sonra tapınağın inşası durduruldu (1993: 78).

Grenard'ın nüshasında da Satuk Buğra Han, puthane yapıp yapmama konusunda Samani'ye akıl danışır:

Harun Buğra Han, yeğeninin dinden döndüğünü bildiğinden onu babalarının dinine çevirmek istedi ve ona bir put mabedinin inşasına, ölüm cezası altında iştirak etmeyi emretti. Niyeti istikametinin sırlarını haber veren Abû-Nâsr'ın irşadı dolayısıyla, Satuk memnun oldu ve netice olarak bir camiinin yapılmasını düşünerek tuğlasını put mabedine getirdi (Turan, 2010: 161).

Shaw'ın nüshasında da Satuk Buğra Han'ın sürekli akıl danıştığı kişinin Samani olduğu açıkça ifade edilmektedir:

Harun Buğra Han, bütün beyleri ile istişare edip dedi: “Bir puthane inşa edelim. ” Harun Buğra Han, Satuk'u yanına çağırır ve ondan Müslüman olduğu konusunda şüphelendiğini ifade eder. Bunun üzerine Hazreti Sultan, kâfirlerin ant içişine uygun olarak ant içer, fakat Harun Buğra Han buna inanmaz. Bu anta inanmadığını şayet puthane inşaatında çalışırsa inanacağını söyler. Satuk, ne yapacağını bilemez bir vaziyette Samani'nin huzuruna varır. Harun Buğra Han'ın kendisini denemek için yaptığı bu oyundan söz eder, dinden çıkmaktan korktuğunu dile getirir. Bunun üzerine Samani, mescid yapma niyetiyle puthanede çalışabileceğini durumunu gizlemesi gerektiğini ifade eder. Böylece hem kâfirlerin bu zulmünden kurtulacağını hem de sevap kazanacağını söyler. Ertesi gün, puthanenin inşa edileceği yere gelir, herkes bir tuğla taşır Satuk iki tane. Onu izleyen Harun Buğra Han ikna olur. Bunun üzerine Satuk, kırk kişi ile gece yarısı Samani'nin yanına gelir ve kâfirlere saldırmak istediğini dile getirir. Bunun üzerine Samani ve yarenleri hep birlikte yola çıkar. Harun Buğra Han'ın sarayına varır. Saraya varınca Ebu Nasr Samani, ellerini açıp dua eder (Berbercan, 2011: 449).

İngiltere nüshasında bu motif şu şekilde geçer: “Görünüşte Satuk hoş karşılar ve tamam der fakat gerçekte ne yapacağını düşünür. O gece Samani'nin yanına gider ve durumu anlatır o da ona, ibadethane niyetiyle çalışmasını söyler. Satuk onun yanından memnuniyetle ayrılır. Ertesi gün puthanenin inşaatında çalışmaya başlar” (Dağıstanlıoğlu, 2013). Taşkent nüshasında da Samani, Satuk Buğra Han'ın akıl hocası olarak karşımıza çıkar.

Dinlerinden çıkıp Müslüman olup olmadığını sorar ve kendi dinlerince yemin ettirir. Satuk Buğra Han yemin eder fakat Harun Buğra Han tatmin olmadı ve şayet puthanede tuğla taşırırsa inanacağını söyler. Bunun üzerine o gece Satuk, Samani'nin yanına gider ve akıl danışır. Samani, ondan Müslüman olduğunu gizlemesi gerektiği ve her bir tuğla koyarken “bu tuğla mescit için” diyerek yani mescid niyetine koymasını tembihler. O kâfirlerden kurtulsak o yer mescit olur, der. Ertesi gün Satuk ve dostları puthane yapımında canla başla çalışır. Onu izleyen Harun Buğra Han artık yeter seni sınamıştım gönlüm rahat etti der. Satuk Buğra Han 39 dostuyla birlikte oradan Samani'nin yanına gider ve. Samani'den Harun Buğra Han'a ve kâfirlere saldırmak için ruhsat ister (Özkan, 2013).

Paris nüshasına bakıldığında, pir motifi olarak Satuk Buğra Han'a yol gösteren kişinin Samani olduğu anlaşılmaktadır:

[73b] Hārūn Buğra hāṅḡa bu söz ma'kūl boldı Ḥazret-i Sulṭānnıñ (15). . . . kalğan hizmetkārlarında sizleri ayttı ki dép aytadur imtiḥān (16) dedi Hārūn Buğraḥān cemī' nikleri birle maşlaḥat kılıp ayttı ki bir bütḥāne. . . . (17) dép ḥıştını tayyār kılıp bir ... [74a](1) keldi Hārūn Buğraḥān ayttı ki ey ferzend sizni bizniñ dīnimizgen çıkıp Muḥammedniñ (2) dīnige kirdi migin dép kemān kıldıladurmız dedi Ḥazret-i Sulṭān kāfilerniñ resmice (3) ān imtiler Hārūn Buğraḥān cīn kötmedi aynıḡa ey ferzend men bu anızḡa cīn (4) kötmeydürmen biz bir bütḥāne aytadurmız şol bütḥānelik tācını siz koparsañız biz (5) cīn fütürmiz dedi Ḥazret-i Sulṭān yüküp kofup endişe kılıp ayttılar ki kandaḡ (6) kılsam bolur iḡin dép qabūl kıldılar amma kandaḡ kılsam bolur iḡin dép (7) bisyār ferişān boldılar ki genç boldı yanıp hemrāhları birle adıḡa bardılar tūn (8) yarımını Ḥazret-i sulṭān yārānları birle Ḥazret-i Ḥ'āce Ebū Naşr Sāmānī qaşlarıḡa (9) barıp ayttılar ki ey büzürgvār Hārūn Buğraḥān miñ Müslümān bulḡanmı ḡümān kılsam (10) seni imtiḥān kılamak üçün bir bütḥāne aytadurmış ol bütḥāneniñ namını (11) ol siz ḥışt koyup biriñ deydür iḡer qabūl kılmısam dīn-i İslāmdın (12) çıkıp küfriyle dāḥil boladurmen miñ maşlaḥatım neme iḡin dép Ḥazret-i Ḥ'āce (13) Ebū Naşr Sāmānīḡe 'arż kıldılar anda Ḥ'āce Ebū Naşr Sāmānī ayttılar ki (14) ey ferzend özünü muḥāfiḡat kılıp saḥlaḡ üçün ba'zı memnū'āt iş (15) kılışını cāyız kılpdurlar iḡer tam . . . şaḡābe niyyet mescid dép salsanız (16) Ḥudānıñ aldıda elbette sevāb taparsız kāfirlerniñ belāsıdın (17). . . bulmañ dēdiler Ḥazret-i Sulṭān [74b](1) Sulṭān bu sözünü eşitip bisyār hoşḡāl boldılar adılarıḡa yandılar ertesi tang atıb āftāb (2) çıkıp aydı Hārūn Buğraḥān cemī' leşker ve sipahisi bilen bütḥāne aytadurḡan yerge cemī' (3) bolsun kim dép münādiḡe durdu heme-yi kāfirler bütḥāne aytadurḡan yerge ḡāzır boldılar (4) Ḥazret-i sulṭānnı Hārūn Buğra Ḥān çırlap alıp ayttı ki ey ferzend iḡer bizniñ dīni (5) bizde bulsanız biz kılgan işni kılıñ biz baş uradurḡan nemeḡe saḡm baş (6) uruñ biz bukünü bütḥāne aytadurmız evvel siz başlap ḥışt koyup bir nik bizin (7) köñlümüz şundaḡ cem' boladur dép Ḥazret-i Sulṭān hoş dép öz raḡbetleri (8) birle qabūl kılıp nışlarını sūnbüllerige kısturup bileklerini turup cemī' yārānları (9) birle be-niyyet mescid dép ikidin ikidin ḥışt köterip bütḥāne aytadurḡan yerge alıp (10) barıp koydılar törtünçü mertebede ḥışt alay dép barıp aydılar

Pîr motifi kültürel deḡişim bağlamında düşünöldüḡünde, İslamiyet'ten önceki destanlarda tesadüf edilen bilge tipinin yerini İslamiyet'in etkisiyle pîr motifinin aldığı söylenebilir.

Renk Motifi: "Kültürümüzde en çok ak, kara ve kızıl daha sonra da mavi, yeşil ve sarı gibi renk motiflerine rastlanır. Renkler çeşitli anlamları remzederler" (Kaya, 2007a: 537). Kaya, Satuk Buğra Han tezkiresinde renk motifi ile ilgili "Satuk Buğra

Han'ın ağzından çıkan al-kızıl ateş inanmayanları yakar" (Kaya, 2007a: 537) ifadesini örnek gösterirken ağızdan çıkan ateşin kızılığ motif kapsamında değerlendirir. Renk motifi olarak Kaya'nın bahsettiği bu örnekten ziyade Alanur'un olağanüstü bir şekilde doğurduğu çocuğunun yüzünün kızıl olması renk motifi kapsamında burada ele alınmıştır. Alanur'un kutsal bir kişiden (Hz. Ali) ve kutsal bir zamanda dünyaya getirdiği çocuğunun yüzünün kızıl olması renk motifi açısından gelişigüzel bir tercih olarak yorumlanmamalıdır. Buradaki renk motifinin İslamiyet öncesi kızıl rengin kültürel işlevinin dışında, İslamiyet'in etkisiyle Hz. Ali'ye isnat edilen kızılbaş söylemiyle çocuğun Hz. Ali'den olması ve yüzünün kızıl olmasıyla ilişkilendirilebilir.

Alanur'un olağanüstü bir şekilde dünyaya getirdiği kırmızı yüzlü çocuk Motif Index'te geçen "D1293.1. Büyülü bir renk olarak kırmızı (Thompson, 1975b: 165), F527. Sıradışı renkte kişi ve F527.1. Kırmızı kişi" (Thompson, 1975c: 140) başlıkları altında değerlendirilebilir.

Grenard'da Alanur'un olağanüstü bir şekilde çocuğu olması durumuna yer verilirken renk motifine tesadüf edilmemekte fakat çocuk ile Hz. Ali arasında bağ kurulmaktadır:

Âlâ Nur, bir gece İsa'nın annesi Meryem gibi ona ağzından bir damla ışık süzülen Cebrail'in ziyaretini kabul etti. Vakti gelince bir oğul dünyaya getirdi. İstişare ve istihare edilen hâkim ve âlimler, bunun Ali'nin oğlu olduğunu anladılar ve ona Seyîd Ali Arslan Han adını verdiler." (Turan, 2010: 162).

Shaw'ın nüshasında ise çocuğun yüzünün kızıl olmasıyla Hz. Ali arasında ilişki kurulmuştur:

Diğer rivayet ise şudur: Alanur, bir gece kapı eşiğine çıktılar. Eşiğin hemen bitişiğinde bir arslan yatmaktaydı. Arslanı görüp çığlık attılar. Kendilerinden geçip yine kendilerine geldiler. Birkaç günden, birkaç aydan sonra aşur ayının onu, cuma günü, cuma namazı vaktinde kızıl yüzlü, ahu gözlü (bir) evlat dünyaya getirdiler. (Ona) Büyük küçük herkes hayran kaldı. Bu nasıl hadisedir diyip Hazreti Padişah gazaplanıp bu işin aslını öğrenin diye emretti. Bütün emirler, önde gelen din adamları Ala Nur Hanım'a sordular. (O da yaşadığı) Hadiseyi bir bir anlatılar. (Bu) Akıllı ve zeki adamlar, büyük din adamları toplanıp (Ala Nur Hanım'ı hamile bırakan mübarek arslana işaretle) "(O arslan) Heybetli Hz. Ali'dir!" diyip (çocuğun nesebini Hz. Ali'ye bağlayarak, çocuğun) adı Hazreti Seyyid Ali Arslan Han olsun diyerek ad koydular (Berbercan, 2011: 450).

Taşkent nüshasında "oğlanın yüzü kızıl" olarak belirtilmiştir:

Satuk Buğra Han'ın kızı Ela Nur, temiz ve güzel birisi idi. Hz. İsa peygamberin annesi Meryem gibi ağzına bir ışık damlar ve 9 ay 9 dünden sonra 10 aşre günü Cuma vaktinde çocuk dünyaya getirir. Bu oğlanın yüzü kızıl ve kaşları çatıktı. Satuk Buğra Han bu duruma gazap etti ve âlimlere bunun hikmetini sorar onlarda bu durumun Hz. Ali'nin kerameti olduğunu söylerler (Özkan, 2013).

Tezkirelerden hareketle örneklendirilen “kızıl” renk motifinin kültürel değişime bağlı olarak kompleks bir yapıda olduğu ve menkıbevi bir hüviyet kazandığı söylenebilir. Grenard, Shaw ve Taşkent nüshası dışındaki diğer nüshalarda Alanur'dan bahsedilmediği için tabii olarak bu motif de yer almamaktadır.

Rüya Motifi: “İslamiyet öncesi eserlerde olduğu gibi İslamiyetten sonraki eserlerde de kendisini gösteren ve gelecekte olacakları belirlemede önemli bir fonksiyon icra eden motiftir” (Kaya, 2007a: 538). Rüya “Birçok yerde kahramanların hareket tarzının tayinine ve gelecekteki olaylardan haberdar olmalarına yaraması bakımından destanlarda önemli bir yer tutar” (Köksal, 2002: 65) “Oğuz Kağan destanında, yaşlı ve tecrübeli veziri Uluğ Türk'ün gördüğü rüya gerçekleşir ve Oğuzlar cihana hâkim olur” (Kaya, 2007a: 534). Rüyanın Türk kültüründeki yeri hem destani hem de menkıbevi metinler üzerinden okunabilir. Satuk Buğra Han tezkiresinde rüya motifinin İslamiyet'in etkisiyle değişim ve dönüşümü söz konusudur.

Stith Thompson, *Motif Index*'te rüya motifi kapsamında çok sayıda başlığa yer vermektedir. Satuk Buğra Han anlatısı kapsamında incelenebilecek motifler ise şunlardır: “H1217.1. Rüya açıklama arayışı (Thompson, 1975c: 480), D1810.8.2. Rüya yoluyla alınan bilgi (Thompson, 1975b: 323), D1712.3. Rüya yorumcusu (Thompson, 1975b: 308), H617. Rüyanın sembolik yorumları (Thompson, 1975c: 435), D1810.8.3. Rüya uyarılma (Thompson, 1975b: 323) D1810.8.3.1. Gerçekleşmiş rüyada uyarılma (Thompson, 1975b: 323), D1810.8.3.2. Yakın gelecekte olacak tehlikeye karşı rüyanın uyarması. Önceden edinilen bilgi nedeniyle tehlikenin bertaraf edilmesi (Thompson, 1975b: 323), D1812.3.3. Rüya geleceğin açıklanması (Thompson, 1975b: 325), D1812.3.3.0.1. Rahiplerin gelecekte haber veren rüyayı yorumlaması (Thompson, 1975b: 325), D1814.2. Rüyadan tavsiye (Thompson, 1975b: 332) ve F1068. Gerçekçi rüya” (Thompson, 1975c: 270).

Tezkirede bu motifin destani ve menkıbevi özellikte olması, rüyayı görenlerin Müslüman ve kâfir olmasıyla açıklanabilir. Tezkirenin nüshalarında Ebu Nasr Samani'nin rüyasında Hz. Muhammed'i görmesi ve Peygamberin ona Türkistan'a gitmesini söylemesi ve Samani'nin bu rüya neticesinde yola çıkması, Harun Buğra Han'ın rüyasında kendisini bir arslanın parçaladığını görmesi ve bunu Satuk'un kendisini öldürmesi şeklinde yorumlaması ve onu öldürmek istemesi, Satuk'un ölümünden sonra bazı kişilerin rüyalarına girip onlara tavsiyelerde bulunması rüya motifi kapsamında ele alınabilir. Samani'nin rüyası doğrultusunda harekete geçmesi, tıpkı av motifinde tesadüf edildiği gibi anlatıda cereyan eden olayların başlangıç halkalarından biri olarak yorumlanabilir. Aynı şekilde, kâfir Harun Buğra Han'ın rüyasında kendisini parçalayan bir arslan görmesi ve onu yeğeni olarak yorumlaması ve bu yüzden Satuk Buğra Han'ı öldürmek istemesi rüyanın harekete geçirici işlevinin olduğunu örneklemiştir.

Öncelikli olarak Harun Buğra Han'ın rüyasına bakıldığında Cemal Karşî'de bu motife tesadüf edilmemektedir. Baldick'te ise rüya motifi kapsamında Samani'nin rüyasında Hz. Muhammed'i görmesi örnek olarak gösterilebilir. Burada rüyanın harekete geçirici ve olayın akışını değiştirici bir işlevi olduğu söylenebilir:

O bir gün yolculuğa çıkmaya karar verdi; ama Hz. Muhammed onun rüyasına girdi ve beklemesini söyledi. Altı yıl sonra Abu'l-Nasr'a Türkistan'a seyahat etmesi gerektiğini ifade etti; çünkü orada bilinen göğün yükselme olayı esnasında Tanrı'nın tahtının altında ruhunu bizzat görmüş olduğu biri vardı. Daha sonra Hz. Cebrail Hz. Muhammed'e bu kişinin Türkistan'da İslam'a hayat vereceğini ama öncelikle o kişinin, ruhunun o kişiyi eğittiğini Hz. Muhammed'in gördüğü Abu'l-Nasr tarafından eğitilmesi gerektiğini söylemişti (1993: 75-76).

Grenard'ın nüshasında ise "Samani bir gün rüyasında peygamberin ona; "Kalk, Türkistan yolunu tut, orada tekin (prens) Satuk Buğra Han, İslam olmak için yalnız seni bekliyor. " dediğini görüyor. Abû-Nasr sevinmiş olarak, derhal oğlu ve üç yüz kişilik bir kervanla yola koyuluyor" (Turan, 2010: 160) bilgisi yer almaktadır. Kerametlerde sıkça rastlanan bu motifte, Nasr Samani'nin Türkistan yolunu tutması rüya vesilesi ile olmaktadır. İngiltere nüshasında ise Harun Buğra Han, rüyasında kendisine pençe vuran bir arslan görür ve bu arslanı Satuk Buğra Han olarak yorumlar:

Bir gece Harun Buğra han bir düş görür. Bir arslanın kendisine pençe vurduğunu görür ve hemen uyanıp karısına; Satuk'un annesine bu rüyanın tabirini sordurur.

Harun Buğra Han bu arslanın kendisine zarar verecek Satuk olduğunu kendi hanesinden çıkan biri olarak yorumlar ve karısına zamanında neden öldürmediklerine dair kızar. Satuk'un kendi dinlerinden döndüğünü ve kendilerine zarar vereceğini ifade eder. Harun Buğra Han, o beni öldürmeden ben onu öldürmenin bir yolunu bulayım der (Dağıstanlıoğlu, 2012).

Taşkent nüshasında bu motif şu şekilde geçer: "Amcası Harun Buğra, hâl ve hareketlerinden Satuk Buğra'nın Müslüman olduğunu tahmin ederek şüphelenir ve üstelik gece rüyasında bir kaplanın kendisini parçaladığını görür ve rüyasındaki kaplanı, din değiştiren Satuk Buğra olarak yorumlar" (Özkan, 2013).

Paris nüshasında da rüya motifi kapsamında diğer nüshalarda tesadüf edilen Harun Buğra Han'ın rüyasında bir arslanın kendisine pençe vurması örnek olarak verilebilir:

[73a] Hārūn Buğraḥān tüşese bir şîr Hārūn Buğraḥānnı (10) pençe urup helak vālidelerige bu tüşniñ ta'biri neme dép sordu Ḥazret-i (12) Sulṭānnıñ vālideleri ayttılar ki mundağ tüşnü şeyṭānı deydürler dép cevāb (13) berdiler amma Hārūn Buğraḥānnıñ köñlünü cem' bolmadı ayttı ki ey mazlūm. . . . (14) olturğalı qoymadıñ bizniñ dīnimizni vīrān qılıp bizni olturuşğa (15) sa'ıyı ğūşış qılır démedim mü'min tüşümde körgeñ şirsıñ belānıñ āhir meni (16) şol belāñ olturadur.

Tezkire nüshalarında rüya motifiyle ilgili bir başka örnek, Ebu Nasr Samani'nin gördüğü rüyadır. İsveç nüshasında, Samani rüyasında peygamberi görür ve rüya neticesinde yola çıkar:

Ebû Nasr Samânî Hazretleri bir gece rüyasında Hz. Peygamberi görür ve kendisine şimdi sefere çıkma zamanı olmadığını, zamanı geldiğinde sefer zamanını kendisine haber vereceğini söyler. Aradan bir süre geçtikten sonra tekrar rüya görür ve bu kez kendisine sefere çıkma zamanı geldiği söylenir. Ayrıca bu rüyada seferin Türkistan'a doğru yapılması, orada talihli bir kul bulunduğu ve adının da Satuk Buğra Han olduğu söylenir (Zal-Eker, 2014: 157-8).

Paris nüshasında da Samani gördüğü rüya neticesinde yola çıkmaktadır:

[61b](1) t̃atları şubu aydı ki bir künü Ḥazret-i Ḥ'āce Ebū Naşr Sāmānī seferge barışnı ihtiyār kıldı bir keçe (2) yatıp tüş kördiler Ḥazret-i peygamber şallalahü 'aleyhissellem ayttılar ey Ḥ'āce Ebū Naşr Sāmānī (3) bu güz seferge barmañ baradurğan maḥalda men sizge ruḥşat berdürmen dédiler bendesi bar miñ sa'adetmend ümmetim(7) ammā kāfir şūretide mübārek ismi şerīfleri Ḥazret-i sulṭān Satuk Buğraḥān Ğāzī(8) dirler çünānçı

men Hâzret-i H'âce Ebū Naşr ayttılar ki yâ resûllah sefer barışımın terk kıldım dép be-cân-ı dil kabûl kıldılar (4) altı yıldankén yene Hâzret-i resûl Hudâni tüş kördiler Hâzret-i Resûllah (5) ayttılar ki ey H'âce Ebū Naşr Sāmānī imdi sefer baradurğan maḥal boldı Türkistân ṭarafıge (6) sefer kılgıl

Satuk Buğra Han'ın öldükten sonra halkın rüyasına girip onları irşat etmeye devam etmesi de bu motif kapsamında ele alınabilir. Paris ve İngiltere nüshalarında tesadüf edilen bu motif, öldükten sonra keramet gösterme motifiyle kompleks bir yapı oluşturmaktadır.

Tezkire nüshalarından tespit edilen rüya motifiyle ilgili bu örneklerden hareketle, kültürel değişim bağlamında İslamiyet'ten önceki anlatılarda tesadüf edilen rüya motifinin İslamiyet'in etkisiyle yeni bir hüviyet kazandığı söylenebilir. Tezkirelerde rüya motifi, gaybı bilme ve öldükten sonra keramet gösterme gibi diğer menkıbevi motiflerle kompleks bir yapıda sunulmuştur.

Sayı Motifi: "Türk kültüründe en çok üç, yedi, kırk ve yetmiş sayı motifleri yer alır. Bunun yanında 4, 5, 9, 12, 24, 360 gibi motiflere de rastlanır" (Kaya, 2007a: 538). Birçok destani ve menkıbevi anlatıda bu motiflerin yansımalarını görmek mümkündür. Sayı motifiyle ilgili olarak Satuk Buğra Han tezkiresinde; Satuk Buğra Han'ın yedi yaşında babasını kaybettiği, 12 yaşında ava çıktığı ve Müslüman olduğu, 25 yaşında amcasını İslam'a davet ettiği ve 40 arkadaşının kendisine eşlik ettiği bilgisine tesadüf edilmektedir. Bunun dışında üçleme motifinin de kullanıldığı görülmektedir. Samani'nin rüyasında üç kez Hz. Peygamber'i görmesi, Satuk Buğra Han'ın amcasını üç kez İslam'a davet etmesi, Satuk Buğra Han'ın puthane için üç kez tuğla taşıması bu motife örnek olarak gösterilebilir.

Motif Index'te bu motife şu başlıklar altında tesadüf edilmektedir: "Z71. Formülistik sayılar, Z71.0.1. Tek formülistik sayılar, Z71.1. Formülistik sayı 3 (Thompson, 1975e: 553), Z71.12. Formülistik sayı 40 (Thompson, 1975e: 556), Z71.16. Çeşitli formülistik sayılar (Thompson, 1975e: 557), Z71.3.0.1. Formülistik sayılar: Beşin katları (Thompson, 1975e: 554), Z71.5.0.1. formülistik sayılar: yedinin katları (Thompson, 1975e: 555).

Tezkire nüshalarında bu motif şu şekilde geçer: 3, 7, 12, 25 ve 40 motifine tezkirelerde sıkça tesadüf edildiği söylenebilir. Satuk Buğra Han'ın 12 yaşında 40 arkadaşıyla ava çıkması Cemal Karşî'de "Satuk, 25 yaşına basınca ava çıkıyormuş gibi yanına 50 kişi alır" (Şeşen, 2001: 208-211) olarak geçmektedir. Baldick'te Satuk Buğra Han'ın 12,5 ya da 16 yaşında Müslüman olduğu bilgisi dışında yedi yaşında babasını kaybetmesi, kendisi hariç 39 arkadaşının olması gibi bilgilere tesadüf edilmektedir:

Hz. Muhammed Satuk'un 330 yıl sonra doğacağını ve 12 yaşında Müslüman olacağını haber verdi (Baldick, 1993: 77)...Onu öldürmek istemişler; fakat annesi bekleyip Müslüman olup olmayacağını görmeleri konusunda onları ikna etmiştir. 7 yıl geçmiş ve Satuk'un babası vefat etmiştir... Satuk 12 yaşına geldiğinde hâlâ atalarının dinindeydi ve az önce karşılaştığımız 41 kişinin 39'u ile arkadaşlık ediyordu (Baldick, 1993: 77)... Bütün bunlar olurken kimileri onun 12.5 kimileri ise 16 yaşında olduğunu söylüyordu; fakat doğru olan 12.5 yaşında olduğudur (Baldick, 1993: 79).

Shaw'da "Satuk Buğra Han 12 yaşına girince ava çıkar" (Berbercan, 2011: 448), Grenard'da "O zaman Kâşgar Sultanı'nın oğlu Satuk Buğra Han, on iki yaşına erişmişti. On iki yıl sonra genç prens 40 arkadaşıyla birlikte ava çıktı" (Turan, 2010: 160). İngiltere nüshasında, "Satuk, 12 yaşına girince yanına 40 yaranını alıp sahraya gezintiye çıkar" (Dağıstanlıoğlu, 2012), Taşkent nüshasında da "Satuk 12 yaşında 40 kişi ava çıkarlar" (Özkan, 2012), Paris nüshasında *[69a] (8) beş yıl Hazret-i Sulţānnı Hārūn Buğrahān terbiyet kıldı angağça Hazret-i Sulţān (9) on éki yaşğa kirdiler tā on éki yaşğa girkünçe kâfir şüretide bir kim kırk kişi bilen (10) şıhhat kıldılar be-nāgāh Hazret-i Sulţān bir kün bu bir kim kırk kişi birle āşikārga(11) çıktılar*, bilgilerine tesadüf edilmektedir.

Görülebileceği üzere Cemal Karşî hariç diğer nüshalarda Satuk Buğra Han'ın 40 arkadaşıyla 12 yaşında ava çıktığı ve Müslüman olduğu ve 25 yaşında amcasıyla mücadele ettiği bilgisi paralellik arz etmektedir. Ayrıca Satuk Buğra Han'ın 12 yaşında Müslüman olmasının tesadüfi olmadığı söylenebilir. Zira Satuk Buğra Han'ın bu yaşta henüz ergenliğe erişmediği düşünülürse, onun akıl baliğ olduğundan itibaren Müslüman olduğu bir başka ifadeyle İslamiyet'e göre hiçbir zaman günahkâr (kâfir) olmadığı çıkarımında bulunulabilir. Bu durum, kahramanın doğuştan günahsız bir veli olduğunun göstergesi olarak okunulabilir. Ayrıca tezkirede yer verilen 40 sayısının kırklar motifiyle kompleks bir yapı oluşturduğu

görülmektedir. Bu motife, kırklar motifi başlığı altında yer verildiğinden burada bahsedilmeyecektir. Üç ya da üçleme motifi ise Satuk Buğra Han'ın amcasını İslam'a üç kez davet etmesi şekliyle Granard'da şöyledir:

Ertesi gece rüyasında Harun'u öldürmeye hazır vaziyette yakaladı. Fakat tereddüt etti ve İslam olmasını ihtar ederek onu uykudan uyandırdı. Harun reddetti. Satuk'un duası üzerine toprak yarıya kadar açıldı ve Harun dizlerine kadar yere gömüldü. İkinci defa da reddetti ve boğazına kadar toprağa gömüldü. Üçüncü defa yere battı. Satuk, fecirde hükümdar idi ve İslamiyet onunla beraber hüküm sürdü (Turan, 2010: 161).

Bu üçleme motifine İngiltere nüshasında da tesadüf edilmektedir:

Satuk'un duasını Allah kabul etti, zemin sallandı yer yarıldı ve bu kâfiri sinesine kadar yuttu. Bunun üzerine Satuk ondan tekrar Müslüman olmasını söyler fakat o yine kabul etmez. Harun Buğra ona, senin dinine girmektense yere gireyim daha iyi der. Bu sefer yerin dibine tamamıyla girer (Dağıstanlıoğlu, 2012).

Bedduanın tutması motifiyle kompleks bir yapı oluşturan üçleme motifi Paris nüshasında şu şekilde geçmektedir:

[76b] *Ḥazretniñ (15) du'aları müstecâb bolup yer tobrag yarılıp berip Hārūn Buğra Ḥānnı yer sīnesigece(16) yuttı ḥazret-i Sulṭān Buğra Ḥān Ġāzi aydılar ki ey kâfir köz ve toñg mu (17) ḥālīñni kılīmān keltürkeli men señe du'ā kılay Ḥudā-yı te'ālā bu belādın ḥalāş [77a](1) kılsun dip naşīḥat kıldılar Hārūn Buğra Ḥān ayttı ki ey Sulṭān Satuk yerge kirgenim(2) oyдын sing dīninige kirip sen aytğan aytıp sing dīninige kırkünçe dip qabūl (3) kılmadılar Ḥazret-i sulṭānnıñ ġazabları kelip du'ā kıldılar Hārūn Buğra Ḥānnı yer (4) yutup yoq bolup ketti ol zamān sa'adetniñ şubḥ-ı meşrik tarafındın rüşen (5) boldı.*

Tezkirede yer alan bu sayı motifleri örneklerinden hareketle destani ve menkıbevi motiflerin kültürel değişime bağlı olarak kompleks bir yapıda verildiği görülmektedir. Destani metinlerde tesadüf edilen 3, 7, 12, 25 ve 40 sayı motifinin İslamiyet'in etkisiyle menkıbevi hüviyete büründüğü tespit edilmiştir.

Sinama ve İmtihandan Kurtulma Motifi: Tezkirede bu motife, Satuk Buğra Han'ın Müslüman olduğunun anlaşılmasıyla ilgili kısımda tesadüf edilmektedir. Buna göre Harun Buğra Han, Satuk Buğra Han'ın Müslüman olduğunu anlayınca onu puthane yaptırarak sinamaya karar verir. Satuk Buğra'nın annesi oğluna amcasının bu planını önceden haberi verir. Bunun üzerine Satuk Buğra Han, hocası Ebu Nasr Samani'ye akıl danışır ve bu sınavdan kurtulur. Samani'den

aldığı tavsiyeyle ibadethane yapma niyetiyle puthaneye tuğla taşır ve böylece amcasını ikna eder.

Motif index'te geçen bu motif, "H900. Dayatılan görevler. Bir kişinin kahramanlığının cezadan kaçmak ya da değerli bir ödül almak için (genellikle imkansız ya da son derece zor) bazı görevler atanarak test edilmesi (Thompson, 1975c: 449) başlığı altında incelenebilir. Ayrıca Satuk Buğra Han'ın amcasını puthane yapıyormuş ibadethane yaparak "aldatması" *Motif index*'te geçen "K500. Aldatarak tehlike ya da ölümden kaçış" (Thompson, 1975d: 303) başlığı altında değerlendirilebilir.

Bu durum Cemal Karşı'de şöyle geçmektedir:

Oğulçak onun Müslüman olduğunu anlar ve onu gözetletir. Bir gün Satuk'u abdest alıp namaz kılarken görür ve Oğulçak'a bildirirler. Oğulçak durumu karısına bildirir, karısı da Satuk'a zarar gelmesini istemediği için ona gizlice haber gönderir ve kendisini kollamasını söyler. Ona, amcasının Cumartesi günü kendisini denemek için bir put evi yapacağını bu yüzden orada gayretli bir şekilde çalışmasını söyler. O gün geldiğinde her bir çalışan birer kerpiç taşırken, Satuk kerpiçleri ikişer ikişer taşır (Şeşen, 2001: 208-211).

Bu motife Baldick'te tesadüf edilmektedir:

6 ay sonra Satuk'un amcası ve üvey babası, Harun Buğra Han neler olduğunu fark etti ve Satuk'u öldürmek istedi. Satuk'un annesi, inancını anlamak için onun sinanmasını teklif etti. Amcası bu teklifi kabul etti ve Satuk'un da katılımını talep ederek bir puthane inşa ettirmeye başladı. Abu'l-Nasr Satuk'a bazı İslam hukukçularının ölüm tehlikesi söz konusu olduğunda buna müsaade ettiğini ve bir zihnen bir cami inşaatında çalışıyormuş gibi tapınağın inşasında yer alması gerektiğini anlattı. Satuk testi geçtikten sonra tapınağın inşası durduruldu (1993: 78).

Shaw'ın nüshasında ise, Satuk Buğra Han'ın sinanması ve imtihandan kurtulması motifi şu şekildedir:

"Ey kâfirler! Bunca yılın yüzüne, riyazet ve meşakkat ile yetiştirdiğim evladımı niçin günahsız yere öldürüyorsun?" diyip müdahale ettiler. Harun Buğra Han merhamete gelip dedi: "Ey mazlum! Oğlun bizim dinimizi viran ederek Muhammed'in muhabbetini (gönlünde) ziyade etti. ". (Annesi) "Ey kâfirler, benim evladımı sinayıp bak! Eğer Muhammed'in dinine girmişse öldür. " diye konuştular. Bu söz Harun Buğra Han'a makul geldi. Harun Buğra Han, bütün beyleri ile istişare edip dedi: Bir puthane inşa edelim."Harun Buğra Han, Satuk'u yanına çağırır ve ondan Müslüman olduğu konusunda şüphelendiğini ifade eder. Bunun üzerine Hazreti Sultan, kâfirlerin ant içişine uygun olarak ant içer fakat Harun Buğra Han buna inanmaz. Bu anta inanmadığını şayet puthane inşaatında çalışırsa inanacağını

söyler. Satuk, ne yapacağını bilemez bir vaziyette Samani'nin huzuruna varır. Harun Buğra Han'ın kendisini denemek için yaptığı bu oyundan söz eder, dinden çıkmaktan korktuğunu dile getirir. Bunun üzerine Samani, mescid yapma niyetiyle puthanede çalışabileceğini durumunu gizlemesi gerektiğini ifade eder. Böylece hem kâfirlerin bu zulmünden kurtulacağını hem de sevap kazanacağını söyler. Ertesi gün, puthanenin inşa edileceği yere gelir, herkes bir tuğla taşır Satuk iki tane. Onu izleyen Harun Buğra Han ikna olur (Berbercan, 2011: 449).

Grenard'da bu motif şu şekilde geçmektedir:

Yeğenin dinden döndüğünü bildiğinden onu babalarının dinine çevirmek istedi ve ona bir put mabedinin inşasına, ölüm cezası altında iştirak etmeyi emretti. Niyeti istikametinin sırlarını haber veren Abû-Nâsr'ın irşadı dolayısıyla, Satuk memnun oldu ve netice olarak bir camiinin yapılmasını düşünerek tuğlasını put mabedine getirdi (Turan, 2010: 161).

Taşkent nüshasında ise bu motif, şu şekilde geçmektedir:

Amcası Harun Buğra, hal ve hareketlerinden Satuk Buğra'nın Müslüman olduğunu tahmin ederek şüphelenir ve üstelik gece rüyasında "bir kaplanın kendisini parçaladığını" görünce bu rüyasındaki kaplanı, din değiştiren Satuk Buğra olduğu şeklinde yorar. Bu sebeple onu öldürmek istediğini annesine bildirir. Annesi amcasından Müslüman olup olmadığını onunla konuşarak öğrenmesini ister. Satuk Buğra Han, Ebu Nasır Samani'nin tavsiyesiyle Müslüman olduğu şeklindeki iddiaların doğru olmadığını belirtir. Amcasının kendisini sınamak için çalışmasını istediği puthane inşaatında herkesten fazla hizmette bulunur ve tamamlanmasını temin ederek ölümden kurtulur (Özkan, 2013).

Paris nüshasında da bu motife benzer bir şekilde yer verilmiştir:

[73a] Hārūn Buğraḥān tüşese bir şîr Hārūn Buğraḥānnı (10) pençe urup helak kıldı Hārūn Buğraḥān uykusıdın peyda bolup (11) Ḥazret-i Sultānnıñ vālidelerige bu tüşniñ ta'birî neme dép sordu Ḥazret-i (12) Sultānnıñ vālideleri ayttılar ki mundağ tüşnü şeytānı deydürler dép cevāb (13) berdiler amma Hārūn Buğraḥānnıñ könlünü cem' bolmadı ayttı ki ey maḥlūm. . . . (14) olturğalı qoymadıñ bizniñ dīnimizni vīrān qılıp bizni olturuşğa (15) sa'yı gūşış qılır démedim mü'min tüşümde körgeñ şirsıñ belānıñ āhir meni (16) şol belān olturadur ol meni olturmasdın ilgeri men ol (17). . . dép Ḥazret-i Sultānnı oltur [73b] (1) olturuşğa qaşd kıldı ve yene ayttı ki ey maḥlūm özün aytıp aydıñğa miñ(2) bunlam ceng bolup sizlerniñ dīniñizlerni vīrān qılıp Muḥammedniñ dīnige (3) erse ihtiyār sende dép aydıñ ol balañ bizniñ dīnimizni vīrān qılmasdın (4) ilgeri olturalañ dép maşlaḥat kılduḡ dédi irtē bilen cemī' beglerini ḥazır qılıp (5) aydı ey begler bizge bir düşmen peyda bolupdur ol düşmenni aradın yoḡ qılmasaḡ (6) hememizni ol helak qılır dédi yörbeti ki ey Hārūn Buğraḥān cānımızğa (7) kelgeñ düşmenni neme üçün yoḡ qılmaḡalrı dép Ḥazret-i Sultānnı olturuşğa qaşd (8) kıldı bu sözünü Ḥazret-i sultānnıñ vālideleri eşitip feryād qılıp ayttılar ki (9) ey kâfirler néçend yılñıñ bu yüzige riyāzet ve meşakḡat bilen tapḡan ferzendimni neme (10) üçün bī-künāh olturasun dép araḡa tüştüler Hārūn Buğraḥānnıñ

açıǵı (11) keldi ey mazlūm bizniñ dīnimizni vīrān kılıp Muḥammedniñ dīnige kirgendin yaman kūnāh (12) barmu dedi Ḥazret-i sulṭānniñ vālideleleriñ mūhri ziyade bolup ayttılar ki ey kāfirler (13) miñ ferzendimni imtiḥān kılıp. . . iger Muḥammedniñ dīnige kirgen bolsa andın. . . (14) kén gil dép ayttılar Hārūn Buğra ḥāṅa bu söz ma'kūl boldı Ḥazret-i Sulṭānniñ (15). . . . ḳalğan ḥizmetkārlarıda sizleri ayttı ki dép aytadur imtiḥān (16) dedi Hārūn Buğraḥān cemī' nikleri birle maṣlahat kılıp ayttı ki bir bütḥāne. . . . (17) dép ḥıstını tayyār kılıp bir ... [74a] (1) keldi Hārūn Buğraḥān ayttı ki ey ferzend sizni bizniñ dīnimizgen çıkıp Muḥammedniñ (2) dīnige kirdi migin dép kemān kıldıladurmız dedi Ḥazret-i Sulṭān kāfilerniñ resmice (3) ān imtiler Hārūn Buğraḥān cīn kötmedi aynıǵa ey ferzend men bu anızǵa cīn (4) kötmeydürmen biz bir bütḥāne aytadurmız şol bütḥānelik tācını siz ḳoparsañız biz (5) cīn fütürmiz dedi Ḥazret-i Sulṭān yüküp ḳofup endişe kılıp ayttılar ki ḳandaǵ (6) ḳılsam bolur igin dép ḳabūl kıldılar amma ḳandaǵ ḳılsam bolur igin dép (7) bisyār feriṣān boldılar ki genç boldı yanıp hemrāhları birle adıǵa bardılar tūn (8) yarımını Ḥazret-i sulṭān yārānları birle Ḥazret-i Ḥ'āce Ebū Naşr Sāmānī ḳaşlarıǵa (9) barıp ayttılar ki ey büzürgvār Hārūn Buğraḥān miñ Müslümān bulǵanmı gümān ḳılsam (10) seni imtiḥān ḳılmaḳ üçün bir bütḥāne aytadurmış ol bütḥāneniñ namını (11) ol siz ḥıst ḳoyup biriñ deydür iger ḳabūl ḳılmasam dīn-i İslāmdın (12) çıkıp küfriyle dāḥil boladurmen.

Tezkirelerden anlaşılacağı üzere sinama ve intihandan kurtulma motifi; kadın ve pir motifiyle kompleks bir yapıdadır. Tezkirenin incelenen tüm nüshalarında bu motife tesadüf edilmesi dikkate değerdir. Kültürel değişim bağlamında değerlendirilebilecek bu motif, tezkiredeki puthane ve ibadethane çatışması sembolleri üzerinden eski ve yeni dinin mücadelesi ve zaferi olarak yorumlanabilir.

Büyü ve Sihir Motifi: Ocak'ın İslam öncesi inanç motifleri içerisinde yer verdiği bu motife Satuk Buğra Han tezkiresinde, Satuk Buğra Han'ın oğullarından Hazreti Yusuf Kadir Han Gazi'nin tezkiresinin anlatıldığı kısımda tesadüf edilmektedir.

Satuk Buğra Han'ın amcasının gördüğü rüya konusunda büyücülere başvurması ve şamanların büyü yapması *Motif Index*'te şu başlıklar altında incelenebilir: D1814.1. Büyücülerden tavsiye (Thompson, 1975b: 332), D1700. Büyülü güçler (Thompson, 1975: 306), D1700—D2199. Büyülü güçler ve tezahürleri (Thompson, 1975b: 306), D1710. Büyülü güçlere sahip olunması ve kullanılması (Thompson, 1975b).

Sadece Shaw'ın nüshasında rastlanılan bu motifte şamanların, büyüyle bir şehri görünmez yaptıkları görülmektedir:

Hazreti Yusuf Kadir Han Gazi'yi Kaşgar vilayetine padişah edip Maçin tarafına yola çıktılar. Gelip şehrin önüne konuşlandılar. Kâfirler bu orduya şaşakaldılar. O vakitte Çukta Reşid'in bir büyücüsü vardı. Dedi, ey padişahım neden bu kadar takatsız kalıyorsunuz? Şehri almaları için görmeleri gerekir. Şehri görmezlerse alabilirler mi? Çukta Reşid dedi: Ey vezir bu nasıl sözdür? (İşte) şehir böylece görünmektedir. (görünmemesine imkân yoktur). Büyücü, bu düşman askerler kaç gün burada dursa da ben şehri gizleyeceğim (Büyüyle gözlere görünmez edeceğim). Çukta Reşid saygıyla eğilerek yerine oturdu. Bütün kâfirler sevinip sevinç davulu çaldılar. Tan attı. Hazreti imamlar namazdan sonra bir kişiyi çağırdılar. (Ona) Gidip söyle! Bu gelen kişi Hazreti Muhammed Mustafa'nın evlatlarıdır. Mübarek isimleri Hazreti İmam Nasruddin, İmam Muiniddin, İmam Zahuriddin ve İmam Kavamüddin'dir. Maverâünnehr'den Kaşgar yurdunu fethetmek için yüz kırk bin asker ile geldiler. Ok torbalarını boyunlarına asıp huzurumuza gelip Müslüman olup iman getirsinler. Eğer iman getirmezlerse Çukta Reşid başta olmak üzere bütün kâfirleri öldürüp evlatlarını esir edip şehirlerini viran edeceğiz, diye buyurdular. Kâfirler bu sözü işitince aydınlık dünyaları karanlık oldu. Kâfirler endişe ederek söylediler. "Dinimizden dönmeyiz!" Bir mavi (renkli) çadırdan saraya girdiler. Şaman öncülüğünde kırk bir büyücü büyü yapmayı başardı. Savaşmaya karar verdiler. Şehir kayboldu. Büyücünün sihir yaptığını anladılar. Sabah oldu. Şehir yine görüldü. Savaş davulu çaldılar. Kahraman yiğitlerin savaşmak için ileri at sürmeleriyle aynı anda şehir yine kayboldu. Bu yöntem ile yaklaşık kırk yıl Çin şehrinin içinde kaldılar (Berbercan, 2012: 39-40).

Türklerin İslamiyet öncesi inanç sistemi olan Şamanizm'in açıkça yer verildiği bu motif, sihir ve büyü motifi kapsamında destani motifin menkıbevi anlatıya intikali şeklinde yorumlanabilir.

Taştan ve Yerden Su Çıkarma Motifi: Menkıbevi anlatılarda sıkça yer verilen bu motif, Kuran'ı Kerim ve hadislerde mucizevi motifler olarak ele alınmaktadır. Satuk Buğra Han tezkiresinde tespit edilen "olağanüstü bir şekilde su çıkarma motifi" velinin kerameti olarak görülmektedir.

Motif Index'te bu motife şu şekilde tesadüf edilmektedir: "D1500.1.18.5. Taş oyuğundan ilaç olarak su çıkması (Thompson, 1975b: 248), D452.1.10. Kayanın suya dönüşmesi (Thompson, 1975b: 48), D1472.1.2.4. Büyülü kayadan su çıkması (Thompson, 1975: 240), D1472.1.2. Taştan yiyecek sağlanması" (Thompson, 1975b: 240).

Bu motife, Satuk Buğra Han'ın oğulları Yusuf Kadir Han ve Hasan Buğra Han'ın hayatlarının anlatıldığı tezkirede tesadüf edilmektedir. Shaw'ın nüshasında Satuk Buğra Han'ın çocuklarından Yusuf Kadir Han Gazi'nin bu motifle ilgili kerameti şu şekilde geçmektedir:

Hazreti Yusuf Kadir Han Gazi, kâfirlerin Müslümanları öldürdüğünü görünce fenalaştı. Tekrar kendilerine geldiler. İnsan ölüleri çöl taşı gibi yatmaktaydı. Hangisinin Müslüman hangisinin kâfir olduğu belli değil diye şaşırdılar. Tanrıya yalvardılar. O dakika (gökyüzünden) bir ses yükselip dağlardan su geldi. Gökyüzünden yağmur yağdı. Müslümanların yüzünü kibleye, kâfirlerin yüzünü yüz üstü çevirdi. (Akan su) Kâfirlerin (kesik) başını sürükleyerek akıp gitti. Sonra Hazreti İmamların cesetlerini sandık içine koydular. Diğer Müslümanların cesetlerini defnettiler. Tarih beş yüz doksan altı idi (Berbercan, 2012: 40).

Taşkent nüshasında Hasan Buğra Han'ın kerameti olarak ele alınan bu motifte, onun abdest aldığı suyun yere damlamasıyla ve asasını yere vurmasıyla yerden su çıkar hatta çöl, göle dönüşür. Böylece açlık ve susuzluk sıkıntısı Hasan Buğra Han'ın kerametiyle çözülür ve Müslümanlar şükrederler:

Müslümanlar aç ve susuzluktan dermansızdı. Hasan Buğra Han hüdaya iltica kıldı. İki adam ortaya çıktı. Bunlardan biri melek biri de Hızır idi. Allah'ın izniyle onların kollarından su akmaya başladı. Hasan Buğra Han bu suyun ne olduğunu sorunca, onlar bunun, Mekke'deki zemzem olduğunu söylediler. Hasan Buğra Han bu dudak taharet aldı ve namaz kıldı. Onun taharet aldığı yerlerden sızan suyun değdiği yerde de su çıktı. Mübarek asalarını yere vurunca çölde göl oluştu (Özkan, 2013: 20).

Her iki anlatıda da örneklendirilen “olağanüstü bir şekilde (yerden, taştan, gökten) su çıkarma motifi” İslamiyet'in etkisiyle kahramanın gösterdiği keramet olarak algılanmakta ve menkıbevi motif olarak ele alınmaktadır.

Yoktan Yiyecek Çıkarma Motifi: Menkıbevi anlatılarda sıkça tesadüf edilen bu motif; Satuk Buğra Han tezkiresinde azı çok kılma ve duanın kabul olması motifiyle kompleks bir şekilde geçmektedir. Satuk Buğra Han'ın duası neticesinde gayptan tuz ortaya çıkar ve böylece Satuk Buğra Han ve arkadaşları pişirdikleri kebabı tuzlayıp yerler. Bu durum, Satuk Buğra Han'ın kerameti bir başka ifadeyle menkıbevi motif olarak yorumlanmalıdır. Baldick'te bu motife tesadüf edilmektedir:

Motif Index'te bu motife “D1030.1.1. Dua sayesinde sağlanan yiyecek (Thompson, 1975b: 128), D1766.1.8. Dua sayesinde ortaya çıkan yiyecek” (Thompson, 1975b: 315) başlıkları altında tesadüfe edilmektedir.

Bir gün avlanırken pişirdiği av eti için tuz diledi. Öbür dünyadan tuz geldi. Satuk tuzun fazlasını bir tepeye saçtı ve tepenin tamamı tuza dönüştü. O, Hz. Muhammed'in ruhuyla eğitildi ama Hz. Süleyman'ın arkasından geliyordu. Dış dünyada onun eğitmeni Abu'l-Nasr'dı. Satuk dünyadaki hiç kimseyi bizzat eğitmedi; çünkü sınır savaşına odaklanıyordu (1993: 79).

İngiltere nüshasında ise bu motif şu şekilde geçmektedir:

Birgün askerleri ile ava çıkar ve karşlarına bir ahu çıkar. Arkalarından gidip Satuk geyiği yakalar ve etinden kebab yapıp yerler. Arkalarından başka askerler de gelir. Eti yiyecekleri vakit askerlerden biri tuz olmadığını söyler, bunun üzerine Satuk ellerini kaldırır ve dua eder. Onun duası ile gayptan bir parça tuz gelir. Böylece tuzlayıp o kebabı yerler. Kalan tuzu Satuk Buğra Han, dağa serper ve dağın her yeri tuz olur. Ta ki kıyamete kadar o dağda baştan aşağı tuz vardır. Onun bu kerameti halk arasında maruftur (Dağıstanlıoğlu, 2012).

Bu motif, Taşkent nüshasında şu şekildedir:

Rivayet edilir ki bir gün Sutuk Buğra Han ava çıkar. Bir geyik avlar ve geyiği kebab yaparlar fakat onu yiyecek tuz gerekli olur. Satuk Buğra Han'ın duasıyla gayptan tuz peyda olur. Yemek için gerekli tuzu kullandıktan sonra kalan tuzu Sutuk Buğra Han dağa serper ve o günden sonra dağın her yeri tuz olur. Bu kerameti halk arasında anlatılır (Özkan, 2013).

Paris nüshasında ise şu şekilde geçmektedir:

[77] (16) *Ḥazret-i Sulṭān bir kūnṣi kār kılıṣğa degdege kılip cemīc yārānları birle atlanıp* (17) *ṣaḥrā ṭarafıge ṣikārge çıktılar ṣikār kılip yarattılar Ḥazret-i Sulṭānnıñ aldılarıdın* [78a] (1) *biskirip bir keyik çıktı Ḥazret-i Sulṭān keyikini koğlap berip tört ferseñ* (2) *yerde koğlap yıktılar buğuturlap siyüp ot ıalap kebāb kılıṣğa* (3) *meṣḡūl boldılar anğaçā Ḥazret-i Sulṭānnıñ yārānları yetip keldi kebābnı* (4) *pāylı diseler tuz yok Ḥazret-i Sulṭān āsmān ṭarafıge baķıp münācāt kılip aydılar* (5) *ḡaybdın bir barce tuz kelip tüṣti tuz ilen kebābnı yediler tuzunıñ* (6) *ıalḡanını Ḥazret-i Sulṭān bir taḡ ṭarafıge taṣladılar ol taḡ baṣ ayaḡ tuz boldı* (7) *ṭā kıyāmet keçe tuka. . . . Ḥazret-i Sulṭānnıñ ṣāmge oḡṣat ola kerāmātleri* (8) *bar ḡalḡnıñ arasıda ma'rūf meṣhur.*

Kültürel değişimin neticesi olarak kompleks bir yapıya bürünen bu motif; duanın kabul olması ve azı çok kılma motifiyle birlikte ele alınmıştır. Satuk Buğra Han'ın kerameti olarak anlatılan bu menkıbevi motif, onun veli tipi olduğunun bir göstergesi olarak yorumlanabilir.

Sonuç olarak, Türklerin İslamiyet'i kabul etmeleriyle kültürel ortamda yaşanan değişim ve dönüşümün izdüşümlerini yazılı kültür ürünlerindeki motiflerde takip edilebilmek mümkündür. Kültürel değişimin açıkça gözlemlenebildiği bu durum,

anlatılardaki motiflerin incelenmesi ve mukayese edilmesiyle ortaya çıkmaktadır. Bu kapsamda, destani bir kahraman olarak toplumsal belleğin sözlü kültür hafızasında yer alan Satuk Buğra Han'a dair anlatının, zamanla destani kimlikten İslamiyet'in tesiriyle menkıbevi hüviyete büründüğü tezkire nüshalarından tespit edilen motifler üzerinden analiz edilebildiği görülmüştür.

Stith Thompson'un *Motif Index of Folk-Literature* adlı yapıtı esas alınarak yapılan incelemede *Motif Index*'te "öküz derisi kadar yer" ve "Hızır tarafından irşat edilme" motifine tesadüf edilmemiştir. Satuk Buğra Han tezkiresiyle *Motif Index*'in ilişkilendirilebileceği başlıklar hususunda ise şunlar tespit edilmiştir: "çocuğa ad verme, sahibiyile birlikte savaşıyan vefalı at, yardımcı at, burnundan ateş soluyan at, yardımcı hayvanlar, ateş soluyan atlar, büyülu ateş, konuştuğu zaman adamın ağzından ateş çıkması, mucizevi işaret olarak alev, avcı, veli tarafından objelerin büyülu bir şekilde çoğaltılması, veli tarafından yiyeceğin çoğaltılması, büyülu nesnenin nesneleri çoğaltması, objelerin büyülu bir şekilde çoğaltılması, kayanın tuza dönüşmesi, büyülu tuz, velinin (peygamberin) laneti, lanet yoluyla büyülu uyku, kutsal kişinin doğumunda doğada sıra dışı olayların olması, kraliyet ailesinden birinin doğumunda doğada sıra dışı olayların olması, kahramanın doğumunda sıra dışı doğa olayları, öngörü veya mucize ile tahmin edilen veli bir kişinin doğumu, bakirenin doğum yapması, ışıktan hamile kalma, aslan ve insanın birlikteliğinden - evliliğinden- doğan insan bebek, insan şeklindeki aslanla evlilik, velinin doğumunda ışığın ortaya çıkması, kehanet: belirli bir zamanda ve yerde kahramanın doğumu, mucizevi doğum, henüz doğmadan keramet gösteren veli, çocuk doğurma, doğaüstü doğuma maruz kalan çocuk, insanın tavşana dönüşmesi, insanın aslana dönüşmesi, kayanın diğer nesnelere dönüşmesi, dua sayesinde sağlanan yiyecek, dua sayesinde ortaya çıkan yiyecek, dua sayesinde ulaşılan büyülu sonuçlar, kuraklık sırasında velinin duasıyla ortaya çıkan nehirler, duayla yapılan büyülu ev, yakın akraba arasında evlilik, yakın akrabayla kraliyet evliliğinin kökeni, kraliyet emriyle evlenmek, öngörü, başkalarının planlarının önlenmesinde öngörü, diğerlerine karşı savunmada öngörü, yeğenin amcasını öldürmesi, dini inanç değişikliğinden dolayı cezalandırma, öldürerek cezalandırma, ceza olarak ölüm, zalim amca, gerçek ev sahibi: ekmek ve tuz (misafir, ev sahibi ekmek ve tuzunu paylaşmaya davet ettiğinde misafirin ev sahibini sözünün eri bulması), sıra dışı hayvan yoldaşı olan kahraman, semavi ışıklar, ışıktan hamile

kalma, gökkubbeden gelen semavi ışıklar, büyülü ışık, ışık olarak ruh, ışığın ruhu, fevklalade ışık, tanrının elçisi olarak ışık, tanrı tarafından yaratılmış ışık, akıllı kraliçe, zeki eş veya hanım, kadının zekasıyla kocasını alt etmesi, kadınlardan bilgelik, nasihat edici olarak eş, formülistik sayı: 40, cesetin mucizevi bir şekilde dile gelmesi, ölüm saatinin önceden bilinmesi, peygamberler, peygamberden büyülü güç, peygamber yardımıyla başarılan arayışlar, tanrının danışmanı olarak melekler, yardım eden kişi olarak ihtiyar, yardımcı yaşlı adam, büyülü bir renk olarak kırmızı, sıra dışı renkte kişi, kırmızı kişi, rüyayı açıklama arayışı, rüya yoluyla alınan bilgi, rüya yorumcusu, rüyanın sembolik yorumları, rüyada uyarılma, gerçekleşmiş rüyada uyarılma, yakın gelecekte olacak tehlikeye karşı rüyanın uyarması, önceden edinilen bilgi nedeniyle tehlikenin bertaraf edilmesi, rüyada geleceğin açıklanması, rahiplerin gelecekte haber veren rüyayı yorumlaması, rüyadan tavsiye, gerçekçi rüya, tek formülistik sayılar, formülistik sayı: 3, çeşitli formülistik sayılar formülistik sayılar: beşin katları, formülistik sayılar: yedinin katları, dayatılan görevler, bir kişinin kahramanlığının cezadan kaçmak ya da değerli bir ödül almak için (genellikle imkansız ya da son derece zor) bazı görevler atanarak test edilmesi, aldatarak tehlike ya da ölümden kaçış, büyücülerden tavsiye, büyülü güçler, büyülü güçler ve tezahürleri, büyülü güçlere sahip olunması ve kullanılması, taş oyuğundan ilaç olarak su çıkması, kayanın suya dönüşmesi, büyülü kayadan su çıkması, taştan yiyecek sağlanması, dua sayesinde sağlanan yiyecek, dua sayesinde ortaya çıkan yiyecek". Görüldüğü üzere *Motif Index*'te geçen bu motifler ile Satuk Buğra Han anlatısı arasında çok fazla benzerlik söz konusudur. Bu durum, anlatının kültürler arası ortaklığını göstermesi açısından önemlidir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TOPLUMSAL BELLEKTE SATUK BUĞRA HAN İMGELEMİ

“Büyük tarihî şahsiyetler, içinde yaşadıkları kültür ve medeniyetin mahsulüdürler” Mehmet Kaplan (2007: 101)

Toplumsal bellek canlı ve dinamiktir; deneyimler, üretir, unuttur, hatırlar ve aktarır. Toplumsal bellekte olanın geleceğe aktarımı Connerton’un ifade ettiği gibi “bellek odağında, geçmiş bugüne çağırmanın iki karşıt yolunun ayırt edilmesiyle mümkündür. Bunlar; canlandırma ve anımsamadır” (2014a: 47). Toplumsal belleğin hatırladıklarıyla geçmiş, yeniden anımsanır, yorumlanır bir başka ifadeyle inşa edilir. Bu yönüyle hatırlamak, aynı zamanda zihinde belli birtakım imgeler çağırıştırır. Bu imgeler ise kimi zaman ideolojik bir düşüncenin izdüşümü olarak toplumsal bellekte varlığını korur. Geçmiş, şimdi ve gelecek yaşam çizgisinde hatırlananlar ve hatırlanmak istenenler arasında kurulan bağ ise toplumsal belleğin imgelemi olarak değerlendirilebilir. Çalışmada, hafıza veya bellek kavramlarıyla atıfta bulunulan ve tartışılan kavram “topluma ait bilgi ve becerilerin depolandığı ve aktarıldığı” tahayyülü bağlam olarak değerlendirilmiştir. Toplumsal bellek, kültürel kodu bünyesinde barındıran/taşıyan damarlara benzetilir ise bunun işlev ve önemi bir kez daha anlaşılmış olacaktır.

Türk edebiyatı ve tarihi açısından önemli bir yerde duran Satuk Buğra Han’ın günümüz toplumsal belleğindeki yerinin sorgulandığı bu bölümde, bellek ²⁰¹ ideoloji kavramıyla ilişkilendirilerek değerlendirmelerde bulunulmuştur. İdeoloji kavramı çerçevesinde toplumsal hafızadaki “Türk-İslam ülküsü”ne dair görüşlere yer verilmiştir. Satuk Buğra Han’ın toplumsal bellekte, kültürel hafızada yer alması ve onun nasıl yaşatıl[ma]dığı meselesi, imge ve ideoloji tartışmaları zemininde ele alınmış ve “Toplumsal bellek/hafıza neyi, neden unuttur veya neyi, neden ve nasıl

²⁰¹ “Bellekle ilgili referanslar artık bilimsel söylemlerde ve daha geniş kamusal söylemlerde ve daha geniş kamusal istişarelerde varlığını sürdürmektedir. Toplumsal bellek, kamusal bellek, kolektif anma, millî bellek, kamu hafızası, karşı bellek, popüler tarih oluşturma ve yaşanmış tarih dikkati çekmektedir (Connerton, 2014b: 232). “Kolektif bellek; grup üyelerine kim olduklarını nereden gelip nereye gittiklerini söyleyen öyküler sunar” (Liu ve Hamilton, 2005, akt. Bilgin, 2013: 35). “Kolektif bellek ve tarih, geçmişe bakan iki penceredir” (Bilgin, 2013: 29). “Tarihsel bellek, geçmişin bilim adamı tarzında yeniden inşasıdır. Bizden öncekilerin, çevrede bıraktıkları izlerin sistematik analizini temel alır. Kolektif bellek ise, aksine bu izlerin nesillere iletilmesine dayanır. İkisi birbirinden bağımsız değildir. Tarihsel bellek, geçmişin anılarını kırarak inşa olur; ama bu anılar, yaşayan temsillerimize bulaşır, geçmişe bakışımızda devreye girer. Buna karşılık, tarihsel üretim de kültürel mirasa katılır, onu dönüştürür ve dönüştür. Tarihsel bellek de bir iz hâline geldiğinde kolektif bellekte yer bulur” (Bilgin, 2013: 29).

anımsar?” sorularından hareketle konu irdelenmiştir. Türkiye coğrafyası özelinde düşünüldüğünde toplumsal hafızada, Satuk Buğra Han’a dair anlatının yer bulmadığı, fakat onun adı etrafında “Türk-İslam ülküsü” ter kibini ifade eden ideolojik imgesel bir çağrışımın kültürün farklı alanlarında aynı düşünce perspektifiyle ele alındığı görülmektedir. İmge, ²⁰² “Herhangi bir varlık veya kavramın zihinde yeniden anlamlandırılmasıdır. Bu hususta kişinin öznel duyuları ön plana çıkacaktır. Bu bakımdan imgelemde gönderici-alıcı arasındaki ilişki önem taşır. İnsan beyni dış dünyada algıladığı birçok nesne veya kavramı bilinçaltına gönderir ve orada depolar. İmgeler de depolanan unsurlar arasındadır” (Karabulut, 2015: 1-12).

En genel anlamıyla imge, bir nesne bir varlık hakkındaki zihinsel tasarımıdır. Kısaca, dış dünyanın varlığın gerçek ya da gerçekdışı bir şeyin ya da olgunun zihindeki tasarımına imge denir. İmge zihinde ya algı yoluyla ya da alginın düşünülmesi, çağrıştırılması, imgelemde kurgulanması yoluyla elde edilir. Bizi ilgilendiren de imgenin düşünsel, çağrışımsal biçimi, imgelemde-hayal gücü-muhayyile-kurgulanmasıdır (Cengiz, 2014: 7).

“İmge; insanoğlunun etrafını saran tüm yaşamsal unsurlardan fark edebildiği nesnel gerçekliklerin, kendine ait düşünsel dünyasında yorumlanmış hâlidir” (İskenderoğlu, 2009: 163). “İmgede daima tamamlanmamış, açık anlamlar, tasarımlar, çağrışımlar söz konusudur. İmgesel olan metni (*anlamanın açık bırakıldığı metni*) her okur, belki de her okuyuşunda, farklı anlamlandırmalarla tamamlama olanağına bu yüzden sahiptir. İmge ise, anlamanın somut olmaktan çıkarılıp, soyut içeriğe kavuşturulması ve zihinsel bir tasarıma dönüştürülmesidir” (Durmuş, 2011: 745-762). İmge’ye dair bu tanımlamalar, terimin kapsamının belirsizliğini bir kez daha ortaya koymaktadır. A. Can, bu durumu şu şekilde ifade eder:

Türkçedeki yeni terimlerin bazıları problemlidir. Bunlardan biri de imge terimidir. Batı’da uzun bir geçmişi olan *imge*, düşünce ve sanat tarihinin anlamı en karmaşık terimlerindendir. Değişik alanlarda asırlardan beri yaygın olarak kullanılmaktadır. Tanzimat’tan sonra Türkçeye giren bu kelime Cumhuriyet yıllarında terimleşmiştir. Ancak Türkçedeki imge teriminin menşei tartışma konusudur, anlamı ise belirsizdir. Bu yüzden ortak bir tarifi yoktur. Ondan bahsedenlerin onunla neyi kastettikleri belli değildir (2015: 29-59).

²⁰² “İmge kelimesinin etimolojisi, Latince imago sözcüğünden gelmektedir. “İmage” sözcüğü taklit, öykünme, kopya anlamlarına geliyor. Zaman içinde anlam genişlemesiyle, bireyin zihninde beliren bir resim, bir kavram, bir fikir, bir izlenim gibi anlamlar kazanmış. Daha sonra da yazın bağlamında, söz sanatı, özellikle de eğretilme ya da benzetme için kullanılır olmuş”. Bkz: (Yurdanur, 2004: 65).

Çalışma kapsamında imgelemele kastedilen Satuk Buğra Han'ın toplumsal bellekte nasıl bir çağrışımla var olduğudur. İmgelem kavramı hakkında K. Aktulum, şunları söyler:

Soyut bir gerçeklik olan imgelemen Türkçe'de iki ayrı kavram için aynı sözcükle karşılandığına sıklıkla rastlanmaktadır. Oysa Batı dillerinde, özellikle Fransızca'da "*imagination*" (imgeleme, imgeleme yetisi) ve "*imaginaire*" (imgelem, imge evreni) kavramları iki ayrı gerçekliği göstermek için kullanılmaktadır. Hemen baştan bir ayrım önermek gerekirse; birinci kavramın insanın *imge üretme yetisi*'ni belirttiği; ikinci kavramın ise kültürel bir içeriğe sahip olduğu söylenebilir: imgelem, bir kişinin (örneğin bir yazarın, bir halk sanatçısının vb.) olduğu kadar bir toplumun genel bir gerçeklik karşısında edindiği/edinilmiş bilgiler toplamına gönderme yapar (2014: 278).

Bu yönüyle imgelem; geçmiş, şimdi ve gelecek arasında zihinsel bir iletişim kurma ve zihnin kültürel tasarım ve imge oluşturma yetisi olarak tanımlanabilir. Aktulum'un burada vurguladığı gibi "bir kişi ya da topluluğun genel bir gerçeklik karşısında edinilen bilgiler toplamına gönderme yapması" imgelemen toplumsal bellekteki gücünü ortaya koymaktadır. Buna göre Satuk Buğra Han'ın şahsı ve ona dair anlatıların bu kapsamda imgelem olarak ele alınması uygun görülmektedir. Yine bu konuda Aktulum, "Folklorik İmgelem"²⁰³ adlı makalesinde folklor ve imgelem ilişkisine değinerek ortak bilinçaltının önemini vurgular:

Folklorik imgelem, bir ulusa, ulusun tüm kültürel ürünleri aracılığıyla aktardığı bildirileri bir dizi imge, simge, basmakalıp düşünce vb. üzerinden kurgulaması olgusuna gönderme yapar (ancak günümüzde folklorik imgelemen kapsadığı imgelerin dönüştürülerek yinelendiklerini/ yenilendiklerini unutmamak gerekir); Folklorik imgelem bir dizi imge aracılığıyla bir toplumun gerçekliği tüm yönleriyle algılama, içselleştirme, yineleme, yeniden kullanıma sokma vb. işlemleri belirtir. "*Ortak bilinçaltını*" kavramak adına yüklendiği işlevler çeşitlidir (2014: 278).

Sartre'nin ise imge ve imgelem arasında bir ayrım yapmadığı görülmektedir: "İmgelem ya da imgenin bilgisi anlıktan kaynaklanır; anlığımız, beynimizde üreyen maddi izlenime uygulandığında, bize bir imge bilinci sağlar. Söz konusu bilinç, taşıdığı maddi gerçeklik kimliğine rağmen, bilincimizin karşısına tanımamız

²⁰³ Değişik kuramcılarca önerilen tanımlamalarda imgelem ve imgeleme yetisinin folklorik ürünlerin gerisindeki bilinç ve bilinçaltının doğasını kavramada kimi ipuçları verdikleri görülebilecektir. Bireysel ve/ya toplumsal bir düşünce biçimine gönderme yaptıklarına, onlar konusunda bir dizi aracı unsur üzerinden değişik imgeler yarattıklarına göre, bir imgeler rezervuarı olarak imgelemen belli bir gerçekliği (burada bir toplumun bilinçaltını) yansıtan bir tür ayna işlevi yerine getirdiği sonucuna kolaylıkla ulaşılabilecektir. Değişik tanımlamalardan çıkarılabilecek sonuca göre folklorik imgelem aynı gerçeklik konusunda öznel ya da toplumsal bir *ortak bilinç* durumunu değişik imgeler, simgeler aracılığıyla aktarmaya olanak sağlayan düşünme biçimini belirten bir tür kaptır. Önerilen tanımlamalarda imgelemen kapsam alanını kavramayı kolaylaştıracak uçlar bulunmaktadır (Aktulum, 2014: 284). Daha kapsamlı bilgi için bkz: (Aktulum, 2014: 277-290)

gereken yeni bir nesne olarak çıkmaz” (2016: 11). S. Işıldak ise “Yaratmada İlk Adım: İmge ve İmgelem” adlı makalesinde imge ve imgelemi şu şekilde tanımlar:

“İmge; “gölge”, “hayal” ve “görüntü” terimleri ile eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Buradaki görüntü ile anlatılmak istenen, hayali olarak zihnimizde canlandırılan bir iç gerçekliğin görüntüsüdür. İmge ile yaratma kavramları arasında yer alan ve açıklanması gereken önemli bir kavram da “imgelem”dir. “İmgelem” imgeler arasında yeni ilişkiler kurma, yeni kavram ve düşünceler oluşturma yetisi olarak tanımlanabilir(2008: 64).

Satuk Buğra Han’ın adının kişilere, mekânlara ve bir yemeğe ad olarak verilmesi; MEB müfredatında ve ÖSYM’nin hazırladığı sorularda, şiir, hikâye, roman ve piyes gibi edebî ürünlerde yer alması hep bu ortak ideolojik imgelemden kaynaklanmaktadır.

İmgelem ve ideoloji kavramlarından söz etmeden evvel kültür kodu kavramına değinmek yerinde olacaktır. Kültür kodu/kültürel kod kavramı kültür ve kod sözcüklerinin bir araya getirilmesiyle oluşmuş bir kavram olup, kalıplaşmış tutum ve davranışlar olarak ele alınabilir. Aynı kültür dairesi içerisindeki bireylerin toplumsal olgu ve olaylara aynı gözlükten bakmasını sağlayan kültür kodu, stereotip olması yönüyle bireylerin zihninde ortak anlam paydasına bürünmektedir. Rapaille’nin de ifade ettiği üzere kültür kodu “herhangi bir şeye (araba, yiyecek, ilişki ya da ülke olabilir) içinde bulunduğumuz kültür aracılığıyla yüklediğimiz bilinçsiz anlamdır” (201: 7) “Kültür kodu, yorumları bizi en temel sorunlarımızdan birinin cevabına götürür. Niçin davranmakta olduğumuz şekilde davranırız? Kültür kodunu anlamak bize son derece yeni bir araç kazandırır; eğer isterseniz, kendimizi ve davranışlarımızı anlamaya yarayacak bir gözlüktür. Etrafımızdaki her şeyi görme biçimimizi değiştirir” (Rapaille, 2011: 15). “...Ortak insanlığa rağmen, dünya üzerindeki insanlar gerçekten farklıdır. Kültür kodu bunun nasıl oluştuğunu anlamak için bir yöntem önerir (Rapaille, 2011: 15). Bu yönüyle toplumsal bellekte Satuk Buğra Han’ın hangi kültürel koda karşılık geldiğini tespit etmek ve anlamaya çalışmak tartışmaya değerdir.

Goody’nin kültürün aktarımı konusundaki görüşleri ise şöyledir: “Bütün toplumlarda bireyler çok miktarda bilgiyi genetik depolarında yani uzun vadeli belleklerinde ve geçici olarak da çalışan belleklerinde tutarlar” (2013: 211). Toplamların hafızasında kuşaklar arası nakledilen bu bilgiler kimi zaman doğrudan kimi zaman

ise çağrışım yoluyla ve imge/imgelem oluşturacak şekilde günlük hayatın bir parçası olarak karşımıza çıkar. N. Özdemir de belleğin kültür aktarımındaki işlevine değinir:

Bellek, toplumsal ve bireysel niteliklere sahiptir. Toplumsal bellek, temelde o toplumun yaşantılarının ürünü olarak ortaya çıkar. Toplumsal bellekte, dolayısıyla kültürel bellekte asıl olan belleğin oluşturulması, korunması, geliştirilmesi, anımsanması, aktarılmasıdır. Sosyo-kültürel bellek doğal olarak toplumsal ve bireysel kimliğin de temelidir. Asıl tartışılması gereken, toplumsal belleğin yaşatılma, aktarılma ve geliştirilme ortamları ve vesileleridir (2012: 209).

Özdemir'in burada vurguladığı husus, kültür üretim bağlamı ve araçlarıdır. Bu kapsamda, toplumda belli bir ideoloji içerisinde imge olarak hafızada kendine yer bulmuş bir şahsiyete dair anlatının üretim bağlamı ve gerekçelerine bakmak gerekmektedir. Toplamların, hafızasının olup olmadığı varsa bu hafızanın nasıl işlediğinin tespiti önemlidir. Buna bağlı olarak karşımıza toplumsal hafıza kavramı çıkmaktadır ki bu kavramı M. Halbwachs, 1920'lerde ortaya atmıştır. Halbwachs (1992: 54-84), "özellikle bireysel hafızanın kolektif belirlenimini bir başka ifadeyle bireysel hafızanın bile toplumsal nitelikte olduğunu ortaya koymaya çalışmıştır. Bu nedenle, onun tüm eserlerine damgasını vuran ana tez, "hafızanın toplumsal şartlara bağlılığı"dır. Görüleceği üzere hafızanın dinamikliği toplumun sosyal, ekonomik, siyasi ve dinî atmosferine bağlıdır. Bu durumda hafızanın niteliği ön plana çıkmaktadır. Asmann ise hafızayı iletişimsel hafıza ve kültürel hafıza olmak üzere ikiye ayırır ve kültürel hafızanın önemini şu şekilde ifade eder:

Kültürel hafıza, geçmişin belli noktalarına yönelir. Geçmiş onda da olduğu gibi kalmaz, daha çok hatıranın bağlandığı sembolik figürlerle yoğunlaşır. Kültürel hafıza için gerçek değil, hatırlanan tarih önemlidir. Hatta kültürel hafızada gerçek tarihin hatırlanan tarihe ve ardından efsaneye dönüştüğü söylenebilir. Efsane, kurucu bir tarihtir, bugünü geçmişin ışığıyla aydınlatmak için anlatılan öyküdür" (2015: 56-60).

Bu bilgiler ışığında, Satuk Buğra Han'a dair anlatıların toplumsal hafızada tarihten; hatırlanan tarihe ve ardından da efsaneye dönüşerek kültürel hafızada yaşatıldığı söylenebilir. Bu durumda Satuk Buğra Han'a dair anlatı, sözlü kültürden yazılı kültür ortamına aktararak toplumsal hafızanın kültürel hafıza alanında arşivlenmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Böylece toplum, hafızasında neleri unutmak veya neleri yaşatmak istiyorsa bunu kendi dinamikleriyle kontrol eder. O hâlde bugün, "Satuk Buğra Han ve ona dair anlatı toplumsal hafızada nasıl bir anlam taşıyor

yahut bir anlam taşıyor mu?” sorusunu sormak yerinde olacaktır. Günümüzde toplumsal bellekte Satuk Buğra Han’a dair anlatının muhafazasından ziyade, adının bir nevi markalaşarak “Türk-İslam ülküsü” ter kibini ifade eden ideolojik bir çağrışım oluşturarak yaşatıldığı söylenebilir.

Tarihde yararlılıklar göstermiş, önemli işlere imza atmış kişilerin toplumca anılması, hatırlamanın bir başka çeşididir ki bu konuyu Assmann (2015: 69) “...ölülerin anılması, kültürel hatırlamanın ilk biçimidir” şeklinde ifade etmektedir. Bu bağlamda, “Hatırlamanın kaybolmaması için biyografik anıların, kültürel anılara dönüştürülmesi gerekir” (Assmann, 2015: 228). Biyografik anıların yaşaması meselesi Satuk Buğra Han’ın tarihî ve menkıbevi şahsiyeti özelinde düşünüldüğünde onun kültürel anılara dönüştürül[e]memesi sebebiyle anlatı merkezli aktarılmadığı ideolojik imgesel çağrışım yoluyla yaşatıldığı söylenebilir. Bahsedilen imgesel çağrışımlar, çocuklara verilen adlandırmada cadde, sokak, kurum, kuruluş ve bina gibi mekânlara dair adlandırmalarda karşımıza çıktığı gibi resim, karikatür, heykel, anıt, posta pulları, ders kitapları, logo ve amblemler gibi sanat ve edebiyatın birçok farklı alanında da karşımıza çıkmaktadır. Aktulum’un da ifadesiyle “Halk kültürünün yurt içinde ve yurt dışında dolaşımı değişik sanatsal biçimler aracılığıyla sağlanabilmektedir. Bu araçlar oldukça çeşitlilik sunmaktadır. Resim, müzik, edebiyat hemen akla gelen yoldur. Kültürel unsurlar, uğraş alanının doğasına göre toplumsal kimliğin, imge evreninin tanıtılması amacıyla kullanılmaktadır” (2013: 149). Raglan, halk hafızası terimini kullanır ve toplumda gelenekselleşmeyen şeylerin, ikinci nesilde yok olacağını şu şekilde dile getirir:

Halk hafızasını incelemek istiyorum. İlk önce yazılı kaynaklara dayanmayan bir olayın ne kadar süreyle hatırlanabileceği sorusunu cevaplamaya çalışalım. Uzun çalışmalardan sonra bu sürenin en fazla 150 yıl olabileceğine karar kıldım. Aramızda, ölümlerin adları çeşitli biçimlerde kaydedilir, ama inanıyorum ki, okuma yazma bilmeyenler arasında yüz yıl önce ölmüş bir kişi tümüyle unutulur. Yine yaşlı kişilerin, kendi yaşantılarındaki olayları ileride hatırlanabilecek biçimlerde çocuklara aktardıkları durumlar bilirim; fakat bu yolla kendilerini etkilemiş olayların çocukların hafızalarında yer etmelerini sağlayamaz. Böylece topluluğun geleneği olmamış şeyler, ikinci nesilde yok olmaktadır. Yaşayan gerçeklerin ve bunların aktarılış süreçlerinin incelenmesi, her iki durumda da sürecin aşağı yukarı yüz 150 olduğunu göstermektedir (Raglan’dan çev. Soysal: 2007b: 186-187).

Burada görüleceği üzere kamu hafızasında 150 yıl yaşama imkânına sahip bir kişi ve anlatıya dair bilgi nasıl oluyor da asırları aşarak günümüze gelebilmeyi

başarabiliyor? Bu gerekçelere yanıtı, toplumsal belleğin bilgiye yüklediği kültürel anlam kodları verebilmektedir.

“Toplumsal bellek, hem “tarih”tir hem de “şimdi”; hem “geçmiş”tir hem de “bugün”dür. Bu açıdan da tarihte olup bitenlerin içinde saklandığı bir depo olmaktan çok, toplumun sürekliliğini sağlamak üzere aktarılan işlevsel bir niteliğe sahiptir. Toplumsal belleğin işlevi, toplumun kimliğinin kurulması ve sürdürülmesi için geçmişte olanları hatırla(t)maktır” (Tunçel, 2017: 22). Satuk Buğra Han’ın bu işlev kapsamında düşünüldüğünde toplumsal hafızada diri tutulmak istenmesi bir başka ifadeyle hatırlatılması geçmişle kurulan ideolojik bağ ile izah edilebilir. İdeoloji ve bellek ilişkisi konusunda Tunçel’in söyledikleri bu fikri desteklemektedir:

İktidarın nesnesi olmaktan kaçarak özgürleşmek, nesnel bir tarihe ulaşamayacağı kesin olsa bile, tarihi okumakla mümkündür. Tarihi okumanın belki de en büyük nimeti unutulanları ya da unutturulmak istenenleri görebilmeyi sağlamasıdır. Hatta belki de unutulanlar bellekte saklananlardan çok daha önemlidir, çünkü bellekte saklananlar ideolojinin bir oyunu, unutulanlar ise tarihin yenen ve yenilenin bulunduğu ideolojik bir oyun sahası olduğunun kanıtlarıdır... Bellek elbette ki sözcük anlamı olarak hatırdaki tutulanları işaret eder. Ancak hatırdaki tutulanların büyük ölçüde iktidar tarafından belirleniyor oluşu onu ideolojik kılar. Bu açıdan belleği gerçekte kuran şey, hatırdaki tutulanlar ya da tutulmak istenenlerden çok unutturulanlar ya da unutulması istenenlerdir (2017: 25).

Bellek ve ideoloji ilişkisinin kurulabildiği alanlardan biri de MEB müfredatı ve ÖSYM’nin hazırladığı sorulardır ki Satuk Buğra Han’a bu alanlarda yer verildiği görülmektedir. Özaloğlu eğitim, bellek ve ideoloji konusunu şu şekilde özetlemektedir:

Kişî kültürü, örgün veya yaygın bir eğitimle belirli bir süre zarfında ve belirli bir fiziksel çevrede edinir. Buna dışarıdan edinilen bilinç de deriz. Şimdiki zamanı oluşturabilmemiz için tarihle aramızda bir bağa, dışarıdan bize aktarılmış bir bilince ihtiyacımız vardır. Bu tarihsel bağ, “anlama” yoluyla soyutladığımız ilişkilerin yeniden kurulabilmesi için gereklidir. Belirli bir dönemi anlamanın yolu, o dönemin ideoloji ve söylemlerini bilmek ve anlamakla mümkündür. Belirli bir döneme ait olan kişisel veya toplumsal bellek, doğal olarak o belirli dönemin ideolojisini/ideolojilerini ve söylem(ler)ini açık ve örtük bir şekilde içerir (2017: 14).

Belleğin önemli hatırlatma unsurlarından biri de mekândır. Mekânlar başlı başına hatırlama unsuru olabildiği gibi mekânlara verilen adlar da hatırlamayı çağrıştıran unsur olabilir. Çalışma kapsamında incelenen Satuk Buğra Han’ın mekâna bağlı olarak hatırlanması da bununla ilişkilendirilebilir. Bağlam ve hatırlama ilişkisini Özaloğlu şu şekilde açıklamaktadır:

Toplumsal söylemin kolektif tasvirlerini gündelik yaşamımızda açıkça benimseriz. Belleğin mekânları, kişinin hatıralarının bu hatıraları muhafaza eden toplumsal belleğin toplumsal çerçevelerinden biriyle ilişkisi sayesinde yeniden inşa edildiği yerlerde birleşir. Hatırlama sürekli bir yeniden inşa etme eylemidir ve kişisel bir anıyı hatırlamamız başvurduğumuz toplumsal bağlam sayesinde (2017: 18).

Oğuz'un bu hususta dile getirdiği "Toplumsal bellekte kültürel bir öğenin yaşaması için evde öğrenemezseniz, kitapçada bulamazsanız, okulda göremezseniz, televizyonda izleyemezseniz bir kültür öğesini nasıl ortak belleğe mal edeceksiniz ve yeri geldiğinde nasıl hatırlayıp kullanacaksınız?" (2013: 106-7) sorusu dikkate değerdir. Bu durumda kültürel unsurların yaşatılması veya hatırlanmasında *uygulamalı halk bilimi*,²⁰⁴ faydalı olacaktır.

Hatırlamak, canlandırmak ve uygulamak gibi kavramlarla izah edilen kültürün aktarılma meselesini H. N. Atsız, "ruhlandırmak" olarak şu şekilde ifade etmektedir:

Çalıştırılan bir makinenin durmaması için nasıl arada bir yağlanması gerekiyorsa, yaşayan milletlerin de manevi bakımdan çürümemesi için ruhlandırılmaya öylece ihtiyacı vardır. Ruhlandırılmayan, ruhlandırılması için sebep ve çare bulunamayan milletler kırılıp dökülmeye mahkûmdur... Ruhlandırmak bir millete geçmişteki büyüklüklerini, büyüklerini hatırlatmak; hatta bozgunlarını, uğradığı ihanetleri andırarak ibret almasını sağlamak ve hepsinden mühimi de yarın için büyük millî hedefler göstermekle sağlanır (2015c: 57).

Bu görüşlerden hareketle, kültürün aktarılma konusunun sorgulanan ve tartışılan bir mesele olduğu anlaşılmaktadır. Satuk Buğra Han'ın günümüz kültürel belleğindeki varlığının taşıdığı ideolojik çağrışımla olduğu söylenebilir. Bu kapsamda Satuk Buğra Han'ın toplumsal bellekte nasıl bir imgelem oluşturduğunu irdelemeye geçmeden evvel ideoloji kavramına kısaca değinmek faydalı olacaktır. "İdeoloji,²⁰⁵ toplumsal ve siyasal yaşamı açıklayan ve bununla ilgili olan kapsamlı ve sistematik bir fikirler bütünüdür" (Berger, 2012: 67). İdeolojiler, insanların gündelik eylemlerinde tabi oldukları sosyal kurumlardan; faaliyetlerine kadar birçok alanda etkili ve oldukça geniş bir bilişsel, kültürel, sosyal düşünce sistemleridir. "Folklor kavramının XIX. yüzyılda sözlü gelenekleri, modern ideolojik amaçlar doğrultusunda birleştirmeyi arzulayan romantik milliyetçi ideolojinin bir parçası

²⁰⁴ Uygulamalı halk bilimi, halk hayatı ve halk kültürü ürünlerinin kuramsal bilgi birikimi oluşturmak için araştırılmasının ötesinde, bu ürünlerin bugünün ve geleceğin ekonomik, kültürel, eğitimsel ve toplumsal ihtiyaçlarının karşılanmasında önemli hareket alanları sunmaktadır (Oğuz, 2013b: 77). Ayrıca bkz (Oğuz, 2014).

²⁰⁵ İdeoloji kavramı hakkında detaylı bilgi için bkz: (Çelik, 2005)

olarak geliştiği ²⁰⁶ (Temur, 2011: 1) düşünülürse folklor ve ideolojinin birbirinden bağımsız değerlendirilemeyeceği ortadadır.

Özdemir'in de ifade ettiği gibi "Özellikle efsaneler, mitler, menkıbeler, destanlar, hikâyeler, masallar yeni ve etkili imgelerin yaratılması için daha uygun kaynaklardır. Çağrışım bakımından zengin ve dolayısıyla etkili imgeler, düşlerin ürünüdür. İnsanlara hayal kurdurabilen imgeler, başarılıdır" (2012: 15). "İdeoloji, sosyal bir grubun kendine has yanını ortaya koyduğu, başkalarıyla ters düştüğü ortak düşüncelerin bütünüdür" (Lapierre, 1981: 8). Bu ideolojinin önerdiği değer yargıları destanlar, mit ve efsanelerle de pekiştirilmiştir.

Modern öncesi toplumlarda, efsaneler, düşünce üretiminde dolayısıyla sorunların çözümünde etkili bir şekilde kullanıldıklarından, evren tasavvuru çerçevesinde devletin kökenlerinin ve görevlerinin açıklanması da efsaneler aracılığı ile yapılmıştır. Bu açıdan baktığımızda devletlerin kuruluşu efsanevi temellere oturtulmaktadır (Durgun, 2015: 11).

İdeolojiler, toplumsal ve kültürel dir. Bu nedenle zamanın gerektirdiği yeni koşullar karşısında çözülmeye, yenilenmeye veya yok olmaya yatkındırlar. Bu aşamada toplumların din değiştirmeleri, savaşlar, göçler, ekonomik ve politik antlaşmalar vesilesiyle başka kültürlerle yakınlaşmaları mevcut ideolojinin doktrinlerinin değişmesine zemin hazırlar. Böyle bir süreçte mevcut ideoloji, yeni sosyal ve kültürel koşullara uyumlanarak imgeler yaratır.

Bu koşullar altında -özellikle de- toplumda yeni bir dinin popülerleşmesi, sosyal yapının tüm alanlarında gözlemlenebilen değişim ve dönüşümle sonuçlanmaktadır. Sosyal yapılarda çoğunluğun din değiştirmesini devrim ve ideoloji değişimi olarak yorumlayan G. Mackie (1996: 1002) "değişimin toplamda iki nesil sonra kurumsallaştığını söylemektedir" Böylece, yeni bir dinin etkinlik alanına giren toplum üyeleri belirli bir süre daha eski dinin önerdiği ideolojinin tesiri altında yaşamaya devam etmektedirler. Ziya Gökalp'ın (1989: 8) "*Orta Dönem*"²⁰⁷ olarak adlandırdığı sürecin ilk evreleri de bu bilgiler ışığında hâkim ideolojinin değişimi açısından bir eşik niteliğindedir. Türklerin İslam dinini kabul etmesini takip eden süreçte de dillerine, eski dinlerinden kalan gelenek ve göreneklerine, ataerkil

²⁰⁶ Bu çalışma, *Sovyetler Birliği Döneminde Kırgızistan'da Folklor Politikaları ve Çalışmaları 1917-1958* konu başlığı altında incelenmiştir. Bkz: (Temur, 2011).

²⁰⁷ Ziya Gökalp, Türklerin İslam dinine girişiyle başlayıp, Batı medeniyeti içinde etkinlik gösterdiği kültür evresini orta dönem şeklinde adlandırmaktadır. Dönemler arası geçişler keskin sınırlarla ayrıştırılamayacağından bu dönemin ilk evrelerini eşik şeklinde adlandırmak mümkündür.

sisteme, ortak toprak mülkiyetine, tek bir kişinin iradesinde toplanan yönetme erkine, soylu bir sınıfın varlığına olan inanca, devlet kurma eğilimine bağlılıkları bu durumu somutlaştırmaktadır.” Yusuf Akçura’nın ifadesiyle, “*İhtidadan*²⁰⁸ sonraki dönem şeklinde adlandırılan dönem boyunca Türkler yurt ve topraktan çok töreye ve törenin doktrinlerine sadakatle bağlı kalmayı sürdürmüşlerdir. Böylece, töre ideolojisinin doktrinlerini oluşturan millî gelenekler sayesinde devlet yönetme geleneğinde özgünlüklerini koruyabilmişlerdir.” Başer, “Din değiştirmek, sonuçları bakımından kültür değiştirmek demektir.” (2011: 12) der. Din değiştirmekle ilgili olarak Türklerin İslamiyet’i kabulüyle birlikte ideolojinin “Türk-İslam ülküsü” terkibine evrildiği söylenebilir. Karahanlı devlet hükümdarı Abdülkerim Satuk Buğra Han’ın adı üzerinden “İlk Müslüman Türk” çağrışımıyla toplumsal bellekte bir imgelem oluştuğu görülmektedir.

Türkiye’nin yakın tarihine bakıldığında “ulusçuluk” ve “Türk Tarih Tezi” ideolojisine tesadüf edilmektedir. Bu ideoloji, Türk tarihinin 1071 Malazgirt Savaşı ile başlatılmaması gerektiği, Anadolu öncesiyle bir başka ifadeyle Orta Asya tarihiyle bağ kurmanın gerekliliğine dayanmaktadır. Buna göre, Türk tarihini tam ve eksiksiz anlamak için kökenlere gidilmelidir. Elbette ki Orta Asya tarihi ele alınırken ölçüt, İslamiyet’i kabul eden ilk Türk devleti Karahanlılar değildir. Devlet kurma geleneği çok daha eskiye gitmektedir. Bu kapsamda bu tez, Satuk Buğra Han’ın yaşadığı Karahanlılar dönemini de içine almakta, fakat ölçüt olarak “Türklerin İslamiyet’i kabulü” başlangıç olarak kabul edilmemektedir. Bu durumda din faktörünün değil Türklük’ün esas alındığı söylenebilir. “Ulusçuluğun doğuşu²⁰⁹: Türk Tarih Tezi’nin²¹⁰ odak noktasını ve omurgasını Orta Asya tarihi konusu oluşturulurken Atatürk’ün neden özellikle İslam tarihi ve Cumhuriyet tarihi konularıyla yakından ilgilendiği, hatta İslam tarihinin bazı kısımlarına katkılarda bulunduğu, dönemin ve bugünün önemli sorunlarına bakılınca anlaşılabilir” (Oral, 2015: 15-16). “İkinci Dünya Savaşı’yla birlikte şekillenen düşünce akımlarının Türkiye’deki yansımaları oldu. Özellikle “millîlik”, “milliyetçilik” ve “millî kültür” gibi kavramlar, 1940’larda yeni anlamlar yüklenerek belli ideolojik kutuplaşmaları tanımladılar” (Öztürkmen, 2009: 139).

²⁰⁸ İhtida: Başka bir dinden çıkıp Müslüman olma, anlamına gelmektedir. <http://www.tdk.gov.tr/index.php?option>, erişim 11.04.2017.

²⁰⁹ Ulusçuluğun doğuşu, Türk Ulusunun İnşası, Türk Ulusçuluğunun İnşasında Yusuf Akçura ve Ziya Gökalp’ın Rolü” ile ilgili daha detaylı bilgi için bkz: (Karakaş, 2007).

²¹⁰ Türk tarihinin oluşumu ve etkileri hakkında daha detaylı bilgi için bkz. (Oral, 2015).

“Türk tarih ve kültürünün bin yılını İslamiyet yoğurmuştur” (Kaplan, 2013: 71). Durgun’un da aşağıda vurguladığı gibi İslamiyet’in kabulü Türk tarihinin temsili olarak dönemlere ayrılmasında öncelikli etken olmuştur:

Türkler bir yandan kendi toplumsal dinamiklerinden, diğer yandan farklı kültür ve medeniyetlerle ilişkiye girmelerinden kaynaklanan büyük dönüşümler geçirmiştir. Bu dönüşümler ana hatlarıyla ele alındığı vakit, bunu üç kategoride toplamak mümkündür: İliki İslamiyet öncesi dönemdir ki bunu Türk tarihi açısından antik dönem diye adlandırmak da mümkündür. İkincisi, Türklerin medeniyet kurmuş kollarının İslamiyet’i benimsediği dönem ve de üçüncüsü din olarak İslamiyet’in siyaset ve devlet işlerinden soyutlandığı modern dönemdir (2015: 12).

“Uluslaşma sürecinde, dil başta olmak üzere birçok İslam öncesi Orta Asya’ya uzanan unsurlar canlandırılmaya çalışılmıştır” (Durgun, 2014: 74). “Ulusların inşa süreci hususunda, her ulusun kurucu ataları, ulusun çağlara yayılan sürekliliğini sağlayan bir tarihî, millî değerleri şahsında somutlaştıran kahramanları, bir dili; kültürel ve tarihî abideleri; anı mekânları; tipik bir manzarası; bir folklor ve de giysi; damak zevki; sembolik hayvanlar gibi bazı temel ortak unsurları vardır” (Durgun, 2015: 46).

Uluslaşma²¹¹ ile ön plana çıkarılan Türkçülük iken ötelenen İslamcılık olmuştur. “1930’lu yıllarda tarih ders kitapları sil baştan ele alınarak, zaman ekseninde çok daha gerilere giderek ve Avrupa tarihine sınırlı ölçüde yer verilerek düzenlendi” (Durgun, 2014: 107). Bu durumda Satuk Buğra Han’a bu dönemde yer verme yahut ön plana çıkarma gibi bir gayenin olmaması pek tabii görülmelidir ki MEB’e bağlı ders kitaplarında -özellikle ilk yıllarda- ona yer verilmemesi bu ideolojik yaklaşımı ortaya koymaktadır. Türk tarih tezi her ne kadar Orta Asya Türklüğünü kapsamış olsa da vurgu, Türklerin İslamiyet’in kabulü değildir. Bu teze göre bu dönem, Türklerin başlangıç tarihi değil sadece kültürel değişime bağlı önemli bir dönüm noktasıdır.

²¹¹ “Cumhuriyet dönemi milliyetçilik anlayışı” başlığı altında Osmanlı yönetiminin meşruiyet temellerinin dinsel düşünce ile temellendiriyor olmasına referansla din devlet işlerinin birbirinden ayrılması ilkesel düzeyde kabul edilerek, ulusal hâkimiyetin tesisi ve Büyük Millet Meclisi’nin kuruluşu, saltanat ve hilafetin ilgası, millî iktisat siyaseti, Osmanlı-İslam geçmişinin dışlanması ve Türk tarihinin Orta Asya kökenine uzatılması, Güneş Dil Teorisi, soyadı kanunu, ezanın Türkçeleştirilmesi gibi, farklı bir anlayış ve uygulamalar yerleştirilmeye çalışılmıştır. Medeniyetçiliği Batıcılıkla, medeniyeti Batı ile özdeşleştiren Kemalist çağdaştırma projesi, İslam’dan ve İslamlaşmış kültürden arındırılmış yeni ulusal Türk insanını inşa etme arayışına girişmiştir” (Durgun, 2014: 71). “Batı, Türkleri anayurtları olan Orta Asya’ya sürmek istiyordu. Türk elitleri bunun geçersizliğini hem kültürel hem de nüfus olarak Anadolu’nun Türk kaynaklı olduğunu çeşitli antropolojik ve tarihsel çalışmalarla ispat etmeye çalışıyordu. Zaten resmi milliyetçiliğin ikilemi buradan kaynaklanır: Tarihsel kökler mi, bir coğrafyada kökleşme mi? Orta Asya mı Anadolu mu? Mustafa Kemal bu iki görüş açısı arasında bir birleşimi denemiştir. O Anadolu eski halklarının Türk olduklarını ileri süren ve böylece Türkleri eski Anadolu’nun tarihi içinde kökleştiren bir kuram oluşturarak Türklerin geçmişi ile coğrafyasını uzlaştırmaya çalışmıştır (Georgeon, 2005: 11, 41, 44). Türk olmak, ortak siyasal irade içinde ve ortak siyasal coğrafyada yaşamak anlamında ele alınarak, aynı zamanda tarihsel miras çerçevesinde politik ve coğrafi ruhu öne çıkararak değerlendirilmelidir” (Durgun, 2014: 90).

İ. Kaplan'ın ifadesiyle "Türk millî eğitim ideolojisi, 1920'lerde oluşturulmuştu. Başlangıçta bu ideoloji, araçsal eğitimle birleştirilmiş dinî ve millî eğitimi öngörüyordu. Eğitimin en temel görevinin yeni kuşaklarda millî karakter oluşturmak olduğu daha en baştan ilan edilmişti" (2013: 161). Cumhuriyet sonrası Türkiye'nin yakın tarihine bakıldığında bazı grup ve toplulukların Türkçülük ve İslamcılık ideolojisi etrafında bir araya geldiği görülmektedir. Başlangıçta, birbirinden ayrı iki ideoloji olarak ele alınan bu kavramların 1970 sonrasında "Türk-İslam ülküsü" terkibi şeklinde tanımlandığı anlaşılmaktadır. "Türk-İslam sentezi, 1970 yılında kurulan Aydınlar Ocağı²¹² tarafından formüle edilmiş ve programlaştırılmış bir hâlde Türkiye'deki siyasal gündeme girmiş; özellikle de 12 Eylül 1980 askeri darbesi sonrasında siyasal ve toplumsal alanda belirli bir güç kazanarak hegemonikleşmeye başlamış bir ideolojidir" (Dursun, 2003: 59). "İslam'ın Türk milliyetçiliği ile eklemlenme mantığının kendi adlandırmasına kavuşmuş hali, Türk-İslam sentezidir" (Dursun, 2003: 79). Bu düşüncenin toplumsal tezahürünün terkip, ülkü ve sentez olarak ele alınmasını Dursun şu şekilde açıklamaktadır:

Türk-İslam sentezi, 14 Mayıs 1970 yılında "Millî kültür ve şuuru geliştirmek suretiyle Türk milliyetçiliği fikrini yaymak" amacıyla kurulan Aydınlar Ocağı, çerçevesinde bir araya gelen sağcı siyasetçi ve fikir adamlarının birkaç yıl sonra ortaya koyduğu onların değişimiyle bir "terkip", "ülkü" ya da "sentez" dir. Bu sentezin sistematik çerçevesi ilk kez Aydınlar Ocağının yazdığı kültür raporunda 1973 yılında belirmiştir. Sentez, 12 Eylül darbesi sonrasında olağanüstü koşulların yaşandığı bir dönemde yitirilen toplumsal düzenin yeniden sağlanacağı ve Türk milletinin birliğini, bütünlüğünü ilelebet sürdüreceği vaadini örgütleyerek fantezi ufkunu çizmiştir (Dursun, 2003: 61).

"1982 Anayasası ve Temel Mevzuat"²¹³ ında ise devletin ideolojisi konusunda yeni bir genelge oluşturulmuştur. "1982 Anayasası'nda, çoğulculuğun ve demokratik gelişmenin her birine karşı mutlak ulusal birliğin sağlanması istenir. Kemalizm ile İslamcılığı birleştirmeye dayanan bu politikaya Türk İslam Sentezi adı verildi" (Kaplan, 2013: 307). Burada vurgulanan "Türk ve İslam sentezi" ideolojik anlamda dikkate değerdir. Zira 1980 sonrası sağ merkezli özellikle o zamanki adı MÇP olan

²¹² "Milliyetçilik ve Tarih Şuuru" başlığı altında "Tarih şuuru meydana getiren bütün unsurları, millî kültür çerçevesinde bulmak mümkündür. Millî kültür ise, bir milletin yüzyıllar süren hayatının sonunda teşekkül eder. Türk milleti, Türkçe konuşur, X. asırda Müslüman olmuştur, XI. asırda fethettiği Anadolu'yu vatan hâline getirmiş, Türkiye devletini kurmuştur. (Tertip Komitesi, 1969: 43) Öğretmenlerimiz ve din görevlilerimiz bilhassa İslam-Türk ahlakının ve faziletinin ne olduğunu halka ve öğrencilere anlatmalı, ahlak ve fazilet üzerinde her vesile ile durmalı, vakit geçirmeden millî ve manevi değerlerimizi kuvvetlendirmelidir" (Tertip Komitesi, 1969: 189). "Türk Milliyetçiliği ve İslamiyet" başlığı altında; On asırdan fazla zamandan beri Müslümanlık, Türk dünyasında öyle bir rol oynamıştır ki, artık Türk'ü bu dinden zihnen dahi tecrit ederek düşünmeye imkân kalmamıştır. Müslümanlık Türk Milliyetçiliğinin vazgeçilmez bir unsuru hâline gelmiştir" (Tertip Komitesi, 1969: 191).

²¹³ Darbeden sonra cuntanın oluşturduğu "Danışma Meclisi" tarafından yapılan ve cunta tarafından onaylanan 1982 Anayasası, Kemalizmi/ Atatürkçülüğü devletin, bütün siyasal partilerin ve millî eğitimin uymak zorunda olduğu tek, resmî ideoloji olarak ilan etti (Kaplan, 2013: 306).

MHP²¹⁴ ve BBP²¹⁵ partilerinin hükümet programlarındaki ortak dışavurumun “Türk-İslam” sentezi olduğu görülmektedir.

“Sentezin en temel fantazisi olan Türk’ün İslam’la, İslam’ın Türk’le bütünleşmesi simgesel özdeşleşme olup, medeniyet doğuşuna kaynak oluşturan bir toplum olmak” üzerine merkezileşmektedir” (Dursun, 2003: 77).

Türkiye’de 1980’lerin güçlü ideolojisi olan Türk-İslam sentezi²¹⁶, bugün için tâlîleşmiş gibi görünse bile, sunduğu fantezi çerçevesinin toplumsal bilince derinden nüfuz edişi ve iş başına gelen siyasal partilerin, sentezin fantezi çerçevesi dışında herhangi bir başka kurucu çerçeveyi geliştirmekteki başarısızlıkları da hesaba katıldığında bu ideolojinin aslında tâlîleşmek bir yana, kendini fiilen gerçekleştirmiş olduğunu öne sürmek olanaklıdır (Dursun, 2003: 59).

Ayrıca Türk-İslam sentezinin 12 Eylül 1980 darbesiyle ilişkisine değinen Dursun, “Sentezde, Türklük ve İslamlık birbirlerini dışlayıcı değildirler. Türk olmak ile Müslüman olmak arasında sentezin adlandırması aracılığıyla tek ve kesin bir bağıntı iddia edilmektedir... 12 Eylül darbe sonrasında Türk-İslam sentezi aslında Müslümanlığa başat özdeşleşme noktası statüsü vermiştir” (2003: 62-78) diyerek aslında bu sentezin toplumsal bir olayın neticesi olarak ortaya çıktığını vurgulamaktadır.

13 Kasım 1985 tarihli, *Türkiye Gazetesi*’nde yayımlanan “Türklük ve İslamiyet” başlıklı köşe yazısında Satuk Buğra Han’ı Türklük ve İslamiyet ideoloji açısından vurgulaması dikkate değerdir:

²¹⁴ Milliyetçi Çalışma Partisi (MÇP) -Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)-, Türk millî eğitim politikasının iki temel hedefe yönelmesi gerektiği öne sürer: “Millî kültürüne inanan, geleneklerine, tarihine bağlı, kısacası milletin bütün değerlerine bağlı, milletini yüceltmeyi ülkü olarak benimsemiş, şahsiyetli, milliyetçi, ülkücü Müslüman Türk aydınlar yetiştirmek” (Kaplan, 2013: 343).

²¹⁵ Milliyetçi Hareket Partisinden ayrılan bir grup tarafından kurulan Büyük Birlik Partisi, aynı yayımları ve emperyalist politikayı savunur ve eğitimi bu politikanın bir aleti olarak görür. “Eğitim sistemimiz ülke gerçeklerine uygun biçimde 21. asrın Türk İslam asrı olacak nitelikli insan gücünün yetiştirilmesi hususunda düzenlenecektir (Kaplan, 2013: 345). Bunun dışında özellikle Büyük Birlik Partisinin kurucu başkanı Muhsin Yazıcıoğlu’nun toplumsal bellekte, Satuk Buğra Han adına açılan twitter adresinden özdeşleştirildiği görülmektedir. Bu adres, her ne kadar Satuk Buğra Han adını taşımış olsa da paylaşım ve beğenilerinden doğrudan Muhsin Yazıcıoğlu’nun Satuk Buğra Han’ın “Türk-İslam ülküsü” ideolojisi ile ifade edildiği çıkarımında bulunulabilir. Ayrıca Hayati Bice’nin yazdığı “İki Alp Eren: Satuk Buğra Han ve Muhsin Yazıcıoğlu” başlığını taşıyan köşe yazısı da bu fikri desteklemektedir. Bu durumda siyasi partilerin temsilcileri ve ideolojileri göz önünde bulundurulduğunda Satuk Buğra Han’ın toplumsal bellekteki imgesi olan “Türk-İslam ülküsü” teriminin günümüzde Muhsin Yazıcıoğlu ile özdeşleştirildiği söylenebilir.

Bkz: https://twitter.com/satukbugra_han; erişim tarihi 03.01.2017.

Bkz: http://www.haber10.com/yazar/dr_hayati_bice/iki_alp_eren_satuk_bugra_han_ve_muhsin_yazicioglu-26283; erişim tarihi. 03.01.2017.

²¹⁶ “Sentez, darbe sonrasında başta Atatürk Dil ve Tarih Yüksek Kurulu ve Devlet Planlama Teşkilatı olmak üzere devlet kurumları tarafından uygulanabilir politikalarla dönüştürüldükçe ciddi bir güç kazanmıştır. Kuşkusuz ki bu durum darbe öncesinde sentezin etkili olmadığı anlamına gelmemektedir. 12 Eylül öncesinde de sentez, Türk siyasal hayatındaki dalgalanmalara, toplumsal yapıdaki alt-üst oluşlara, millî kültürün önemini vurgulayarak yanıt vermeye çalışmaktaydı. Türk-İslam sentezinin gelişimi yüzyılın başına, formülasyonu ve adlandırması darbeden aşağı yukarı yedi yıl önceye dayanmakla birlikte, darbenin toplumsal yapıyı yerinden edici gücü ve yıkıcılığı, bu kez sentezin daha önceki karşıtlıkları ve bölünmüşlükleri giderme açısından uygulanabilir en güçlü ideolojik-siyasal proje olarak ortaya çıkmasına yol açmıştır” (Dursun, 2003: 60).

Türkler, âdeta bütün tarihleri boyunca, İslam'ı aramışlar ve beklemişlerdir. Nitekim, İslam ile karşılaştıkları zaman da aradığını bulan insanların heyecanı ile kitleler halinde Müslüman olmuşlardır. Bilhassa, ilk Müslüman hakan olan Satuk Buğra Han'dan sonra, başta Karahanlılar olmak üzere bütün Oğuz ve Türk beyleri İslam'a koşmuşlardır. Böylece, 10. yüzyılda hemen hemen bütün Türklük âlemi İslam ile şereflenmiş bulunmakta idi...(Arvasi, 2008a: 113).

15 Kasım 1985 tarihli *Türkiye Gazetes*'inde yayımlanan “Doğu Türkistan'ın Sesi” başlıklı başka bir köşe yazısında Arvasi, “Türk âleminin medar-i iftihar olan nice Türk büyüğü, ilim ve fikir adamı Doğu Türkistan'da yetişmiştir. *Divan-ı Lüğati't Türk* kitabının yazarı Kaşgarlı Mahmud, “Kutadgu Bilig”in yazarı Yusuf Has Hacib, ilk Müslüman-Türk hakanı Abdülkerim Satuk Buğra Han ve daha niceleri ile birlikte Doğu Türkistanlıdır” (Arvasi, 2008a: 117) diyerek Türk-İslam ülküsünü ifade ederken bu silsilede “İlk Müslüman Türk” ifadesiyle Abdülkerim Satuk Buğra Han'ı vurgulaması bu ideolojinin yansıması olarak okunabilir. Ayrıca Arvasi, “Bize Hayat Veren Terkib” adlı köşe yazısında bu durumu şu şekilde ifade eder:

Şimdi artık ülkemizde, bu düşman oyunlarını bozan, “Biz, hem Türk'üz, hem Müslüman'ız ve Medenîyiz” diyen yepyeni “aydın kadrolar” oluşmaya başladı. Böylece Türk olmanın, Müslüman olmaya, Müslüman olmanın medenî olmaya engel olamayacağını ilan ettiler. Bugün gündemde bulunan ve çağdaş bir hamle ifade eden “Türk-İslam Terkibi” doğdu. Hatta buna doğdu demek de doğru değildi. (Arvasi, 2008b: 415-416).

Arvasi'nin 1980 sonrasında dile getirdiklerinden Türk-İslam terkibi ve mefkûresinin Abdülkerim Satuk Buğra Han adı üzerinden âdeta senkretik bir doku oluşturarak halk hafızasında ideolojik bir imgeleme dönüştüğü anlaşılmaktadır. Arvasi'nin yazısından Satuk Buğra Han'ı, çağrışım yoluyla belleklerde canlı tutmak bir başka ifadeyle yaşatmak istediği anlaşılmaktadır.

Aynı şekilde şair ve yazarların belleğinde de Türklük ve İslamiyet ideolojilerinin yansımaları görülebilir. “Büyük Türk milleti, kahraman ve evliya ruhlu soylu liderlerini geçmişte nasıl çıkardıysa gelecekte de çıkaracaktır” (Çetin, 2011: 86). Burada ifade edilen “kahraman” ve “evliya” ruhlu olma özelliği Satuk Buğra Han'ın tarihî ve menkıbevî kişiliği ile örtüşmesi nedeniyle dikkate değerdir. Zira Satuk Buğra Han'ın kişiliği bu her iki özelliği üzerinde toplamaktadır. Ayrıca Atsız'ın ifade ettiği gibi “Millî kahraman tesirini daha büyük çapta gösteren, gelecek yüzyılları da kumanda eden, unutulmaz izler bırakan kimsedir. Millî kahramanlar, milletlerin

hayatlarına yön verir” (2015b: 187) özelliğinden hareketle, Satuk Buğra Han’ın toplumsal bellekte millî bir kahraman olarak kabul edildiği söylenebilir.

B. Ögel (2001: 492-493) de, “Türklerin Karahanlı devrine kadar getirdiği bu düşünce sisteminin İslamiyet’in kabulünü takip eden süreçte yeni bir sentez içinde varlığını sürdürdüğünü kaydetmiştir. Bu bağlamda, Türk-İslam kültürlerinin kaynaşmasıyla oluşan yeni bir düşünce sistemi eski Türk ve İslam sentezi adı altında kabul görmüştür”.

Millet ve din unsurlarının birleşmesi; şayet bir millet yeni dini kabul edip onunla yaşarken; kendisine has olan millî değerleri dil, örf, âdet kısaca millî kültürünü kaybetmiyorsa kendine ait unsurlarıyla kabul ettiği dinin ana prensiplerine değiştirmeden hayatiyetini muhafaza edip iç içe olabiliyorsa bundan da yeni bir dinamizm ve hamle gücü kazanıyorsa, o millet, o din ile sosyal anlamda senteze(tevhit) ulaşmış olur (Dikici, 2005: 535).

H. Z. Ülken, “İslami Türk tefekkürü şeklinde adlandırdığı bu devreyi 8.-19. yüzyıl arasındaki belirli karakteristik özellikler etrafında yorumlamaktadır. Bu devirde İslami imparatorluk ideolojisine uyarlanmak için Türkler hayli uzunca bir çiraklık devresinden de geçmişlerdir.” (2013: 15-16). Satuk Buğra Han’ın yaşadığı dönem de bu çiraklık döneminin kapsamı içinde olmalıdır. Zira ustalık devrinin genel karakteristiği doktrinlere dayalı olarak sistematize edilen devlet yönetme geleneğine sahip, ümmeti merkeze alan bir din devleti olmaktır. Bu çiraklık döneminde Türk ve İslam düşüncesi homojen bir şekilde gündelik hayatta ve devlet yönetme geleneğinde temsil edilmiştir. Osmanlı Devleti’nin son zamanlarına kadar Türk töre ideolojisinin devletin ve sosyal yapının tüm mecralarında itibarlı bir yere sahip olması bu duruma delil olarak görülmektedir. Watson’un eski ve yeni bir başka ifadeyle egemen ideolojinin ilişkisine dair görüşleri şöyledir:

Egemen ideoloji değiştiğinde, bir önceki devre ait ideolojinin kaynakları yeni düzene entegre edilmelidir. Böylece, kadim kültürün kaynakları yeni yapay koşullara uyarlanarak, sosyal yapının uyum sürecine hız verilmektedir. Yeni ideoloji olgunlaştıktan sonra bu eski kaynaklar yavaş yavaş sistemin dışına itilmeye hazırdırlar (1994: 143).

Satuk Buğra Han’ın ideolojik imgelem olarak kültürel bellekte temsil ettiği değerler, onun tarihî ve menkıbevi bir lider/aktör olmasından kaynaklanmaktadır. Bu durum aynı zamanda onun İslam dinine hizmetleri ve cihatlarıyla yakından ilişkilidir. Bir kahraman olarak Satuk Buğra Han’ı işleyen destanlarda bu ve benzeri vakaların

ön plana çıkarılması kendisinin ideolojik bir imgelem olmasındandır. Yıldız Ata'nın da bu husustaki görüşleri şöyledir:

Türk ulusunun hiç değilse bir kısmının bir kültür dairesinden din değişikliğiyle, eski kültüründen tamamen farklı olmayıp birçok unsuru yeni çerçevede barındırırsa da yeni bir kültür dairesine adım atmasında etkili olan bu önemli şahsiyetin hayatı hakkında bilgi çok azdır. Denilebilir ki Satuk Buğra Han hakkındaki menkıbeler, gerçek kimliğiyle ilgili bilgilerin önüne geçmiştir (2015: 443).

Şunu unutmamak gerekir ki hangi dönemde olursa olsun Assmann'ın da ifade ettiği üzere “Kuşkusuz iktidarın, köken ihtiyacı vardır” (2015: 79). Satuk Buğra Han hakkında anlatılan efsane de bu yönüyle kurucu bir tarihe gönderme yaparak kültürel hafızada hatırlanan tarihe dönüşmektedir.

Toplumsal bellekte kültürel hafızanın aktif olmasında bağlamında anlatılabilen efsaneler kadar anlatı kahramanına yapılan telmihler de önemlidir. Bu kapsamda Satuk Buğra Han'ın “ilk Müslüman Türk hükümdarı” çağrışımıyla kişilere; cadde, sokak, kurum ve kuruluş ve bina gibi mekânlara ad olarak verilmesi; resim, heykel, anıt, ders kitapları gibi birçok farklı alanda kullanılması onun kültürel bellekteki aktarımı olarak okunabilir.

Bunların dışında görsel metin olarak anlatının aktarımı da kültürel hafızada önem taşımaktadır. Bu hususta Türkiye’de birçok kültürel karakterin posta pullarında görsel bir metin olarak yaşatılmak istendiği görülmektedir. Aktulum, bu hususta “posta pullarının içsel işleyişine kimi belirlemeler yapmak, hem de halk kültürünün izlerinin nasıl bir işleminden geçirilerek işlendiğini ortaya koymak” (2013: 149) olduğunu söyler ve ayrıca Fernando Andacht'dan (2002) alıntılanan Aktulum, “posta pulları aracılığıyla toplumsal kimliğin göstergebilimsel bir okumasını yaptığını ve posta pulunun toplumsal bir gösterge olduğunu” (2013: 150) ifade eder. Fakat çalışmada Satuk Buğra Han'ın posta pulu²¹⁷, para, çizgi roman²¹⁸, sancak, bayrak vs. gibi diğer görsel metinlerde kullanılmadığı tespit edilmiştir.

²¹⁷ 12.07.2016 tarihinde Ankara PTT Pul Müzesi arşivi tarafımızca incelenmiş olup Satuk Buğra Han ile ilgili pul tespit edilememiştir. “Posta pullarında yer alan halk kültürüne ilişkin görsel unsurlar bir yeniden üretim sürecinden geçirildikleri için ister istemez bir mentinlerarasılık sürecine de katılırlar. Görsel olanın göndergesi çoğu zaman yazılı bir folklorik ürün olduğundan, kimi zaman sözsöz olan ile olmayan yan yana olduğundan kültürel unsurların aynı zamanda bir göstergelerarasılık bağlamında metin/görüntü ilişkisi çerçevesinde okunması gerekmektedir” (Aktulum, 2013: 153). Halk kültürünü konu edinen her pul gönderme yapılan bir topluluğun, halkın gerçekliğinden tipik bir kesit yansıtır. Bu nedenle aynı zamanda parçalı (minimalist yapı ve indirgenmiş örnekçeyile ilişkisi bu düzlemde belirir) bir yapı tanımına uyar. (Aktulum, 2013: 170) PTT tarafından basılan özellikle anma pullarında halk kültürü ve edebiyatına dair hangi unsurların ele alındığı ile ilgili kapsamlı bilgi için bkz: (Aktulum, 2013: 154-155).

Bu konuda Alev Fatoş Parsa'nın "İmgenin Gücü ve Görsel Kültürün Yükselişi" adlı makalesinde imgeyle sözlü kültürün etkileşimi hakkında söyledikleri dikkate değerdir: "Görsel tasarımlar ve imgelerin anlamı daha önce bellekte yer alsın ya da almasın, okuruyla iletişim kurmaktadır. Bu bağlamda, anlamın alımlanması için üst okuma yapılması gerekmektedir. Elbette burada dilin önemi inkâr edilmemektedir, görsel ve sözel her iki iletişim sistemi birbiriyle iç içe girmelidir" (Parsa: 4)²¹⁹ Bu açıdan, Telekom'a ait kartın bir yüzeyinde Satuk Buğra Han'ın resmine diğer yüzeyinde "Büyük Türk Devleti 940-1040 Satuk Buğra Han"²²⁰ [Resim 2] yazısına yer verilmesi bu bağlamda değerlendirilebilir. Satuk Buğra Han'ın ondan bahseden hikâye kitaplarının kapakları ve içinde resmedilmesinin [Resim 7-10] yanı sıra resim sanatında [Resim 23] ve [Resim 24] yer verilmesi örnek gösterilebilir. Görüleceği üzere Satuk Buğra Han'a dair görsel metinler çok azdır. Bu yönüyle onun kültürel hafızada güçlü bir görsel imgelem olduğunu söylemek mümkün gözükmemektedir.

Aktulum "Resimsel Alıntı" adlı yapıtında "Resim, kendi döneminde olduğu kadar önceki dönemlerde üretilen resimlerden ya da değişik sanatsal biçimlerden, kültürel unsurlardan (tarih, mitoloji, efsane, din vb.) kaynaklarını tüketebilir. Öteki yapıtlardan değişik unsurların alınarak başka bir yapıtta kullanıma sokulması işleminin alıntıya/alıntılanmaya karşılık geldiğini (2016: 79) ifade eder. Ayrıca Aktulum, "Görüntüyle (görsel olan) metin (sözselsel olan) arasında kurulan bu türden bir ilişkide alıntılanan ya da gönderme yapılan bir yapıtın, kesitin vb. arasından yapılan yorumlar bu düzene ilişkindir" (2016: 103) diyerek tıpkı Parsa gibi, görsel ile sözel arasındaki ilişkiyi vurgular.

Bu durumda, Satuk Buğra Han'ın görsel metin olarak yer verildiği çalışmalarda özellikle iki sahnenin sözlü anlatıdaki işlevine bağlı olarak resmedildiği görülmektedir. Bunlardan ilki "Satuk Buğra Han'ın 12 yaşında ava çıktığı ve avda bir tavşanı yakalayacağı esnada tavşanın Hızır'a dönüştüğü" sahnedir. Diğerisi ise

²¹⁸ 15. 07. 2016 tarihinde Milli Kütüphanede tarafımızca Karaoğlan ve Tarkan çizgi romanları taranmıştır fakat bu dergilerde Satuk Buğra Han ile ilgili bir veriye tesadüf edilmemiştir. (Not: Dergilerin bütün sayıları Kütüphane arşivinde bulunmamaktadır).

²¹⁹ Görsel kültür ev ve sokak mobilyaları, trafik işaretleri, moda, tekstil, çömlekçilik-seramik, arabalar, mimari tasarımlar, reklam, kişisel, kamusal veya popüler imgeler, film, televizyon, bilgisayar ortamları ve oyunlar, internet sayfaları, gazete ve dergi tasarımı, matbaacılık gibi çok geniş yelpazedeki ürünleri içine almaktadır. Bugün görsel kültürün en önemli taşıyıcısı konumunda olan imgeler tüm sınırları aşmakta, hemen herkes tarafından kolayca anlaşılmaktadır. (Parsa, 4; <http://gorseletrnografi.weebly.com/dosya-indir.html>)

²²⁰ Tarihe damgasını vuran 16 büyük Türk devletine dair Telekom kartları için bkz: <http://gelengecenbakiyo.tr.gg/T.ue.rk-devletleri.htm>; erişim tarihi 03.11.2016.

“Satuk Buğra Han’ın 25 yaşındayken amcasını Müslümanlığa davet ettiği, amcasının kabul etmemesi neticesinde Satuk Buğra Han’ın bedduasıyla amcasını yerin yuttuğu” sahnedir. Her iki sahnenin görsellerine bakanlar, arka planda anlatıyı bildikleri takdirde bir imgelemden söz edilebilir. Özetle, kültürel hafızalarında hikâyeyi bilenler sadece görseli okuyabilmekte ve yorumlayabilmektedir.

Günümüz toplumsal belleğinde [Türkiye özelinde] Satuk Buğra Han’ın hem anlatı metni hem de görsel bir metin olarak aktarım işlevinin olmadığı söylenebilir. Onun kültürel bellekteki varlığı; adı ve adını imgeleyen “İlk Müslüman Türk hükümdarı” şeklindeki ideolojik çağrışımdan kaynaklanmaktadır. Çalışma kapsamında öncelikle bu fikri temellendirmek için Satuk Buğra Han’ın kültürel bellekte nasıl aktarıldığını tespit etmek gerekmektedir. Böylece Satuk Buğra Han’ın gençlerin zihninde görsel bir imge oluşturup oluşturmadığını belirlemek üzere 57 öğrenciye şu iki soru²²¹ yöneltilmiştir: 1. Satuk Buğra Han adını duyduğunuzda zihninizde görsel bir imge/metin oluşuyor mu? Şayet oluşuyorsa bu görsel metnin çağrışım kaynağı nedir?, 2. Satuk Buğra Han’a dair zihninizde görsel bir metin çağrışmıyorsa siz yeni bir kahraman tasarımıda bulunmak isterseniz çizeceğiniz kahramanın fiziki özelliklerini nasıl resmederdiniz?

57 öğrenciden ikisi hariç diğerleri Satuk Buğra Han’ın zihinlerinde görsel bir imge çağrıştırmadığını ifade etmiştir. Bu iki öğrenciden biri Satuk Buğra Han’a dair görseli tarih dersinden diğeri ise internet ve tarih kitaplarından öğrendiğini belirtmiştir:

Satuk Buğra Han’a dair zihnimde sadece tarih kitaplarında köşeye koyulmuş bir fotoğraf canlanıyor (Şeyma Nalbant, 2017). Satuk Buğra Han’a dair zihnimde görsel bir imge oluşuyor. İlk Türk İslam hükümdarı. İnternette ve tarih kitaplarında gördüm (Fatih Demir, 2017).

55 öğrenci ise zihinlerinde Satuk Buğra Han’a dair görsel bir imge çağrışmadığını ifade etmiştir. Satuk Buğra Han’ın zihinlerde, görsel bir imgeden ziyade ideolojik bir imge olarak var olduğunu aşağıdaki örnekler ispatlamaktadır:

²²¹ Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Bölümü’nde okuyan öğrencilerle 2017 yılında görüşme yapılmıştır.

Satuk Buğra Han'a dair zihnimde maalesef görsel bir imge oluşmamakta sadece Müslüman Türk hükümdarı olduğunu biliyorum (Mustafa Susam, 2017). Satuk Buğra Han denilince zihnimde görsel bir imge oluşmadı sadece kim olduğuna dair bir fikrim var (Senanur Acısu, 2017). Satuk Buğra Han denilince aklıma görsel bir şey gelmiyor. Türkler arasında İslamiyet'i ilk kabul eden hükümdar geliyor (Sultan Nalan Dilek, 2017). Satuk Buğra Han'a dair zihnimde herhangi bir görsel oluşmuyor, sadece Karahanlı hükümdarı olduğunu biliyorum (Mustafa Akgün, 2017; Neslihan Duran, 2017; Çiçek Göktaş, 2017). Satuk Buğra Han'a dair zihnimde görsel bir imge çağırışmıyor bilgim sadece onun Türk İslam devleti kurucusu ve İslam'ı kabul eden hükümdar olmasıdır (Sümeyra Tuncer, 2017). İslamiyet'in Türkler arasında yayılmasını hızlandıran ve Karahanlı devletinin resmi dinini İslamiyet olarak kabul eden ilk Türk hükümdarıdır. Okuduğum tarih kitaplarından çağırışım yapıyor (Muammer Cesur, 2017). Zihnimde Satuk Buğra Han'a dair bir görsel oluşmamakta sadece tarih derslerinde duyduğumuz Karahanlı hükümdarı İslamiyet'i kabul etmesinden dolayı hatırlıyorum (Berkcan Saçaklı, 2017). Karahanlıların İslam'ı yayan hükümdarı olarak biliyorum (Emre Çeliksoy, 2017). Satuk Buğra Han denilince ilk aklıma gelen onun ilk Türk Müslüman hükümdarı olmasıdır. Karahanlı devleti hükümdarı. Birçok insanın Müslüman olmasına vesile olmuştur. İnanmayanlara kerametler göstermiştir (Senanur Yılmaz, 2017). Satuk Buğra Han denilince aklıma fiziki bir başka ifadeyle görsel bir şey gelmiyor, derste duyduklarım geliyor (Sahra Ülvan, 1992).

Öğrencilerin bu yanıtlarından yola çıkarak belleklerde Satuk Buğra Han'ın bilinirliğinin görsel bir şekilde değil, işitsel bir şekilde olduğu anlaşılmaktadır. Kısaca Satuk Buğra Han'ın gençlerin belleğinde "Türk-İslam ülküsünü" ifade eden bir kahraman olarak var olduğu fakat görsel bir metin olarak yer almadığı aşikârdır. Hafızalardaki görsel metin eksikliği anlatının görsel medya içerisinde yer almamasıyla ifade edilebilir. Film, çizgi, çizgi roman, resim vs. gibi görsel alanlarda Satuk Buğra Han'a dair yaratımın olmaması bu durumun asıl gerekçesi olarak okunabilir.

İkinci olarak, öğrencilerden görsel hafızalarında yer etmeyen fakat kültürel hafızalarında mevcut "ilk Müslüman Türk hükümdarı" bilgisinden hareketle Satuk Buğra Han'a dair görsel bir metin oluşturmaları istenmiştir. Öğrencilerin bu tasviri,

alperen tipinin toplumsal bellekte nasıl algılandığının yahut nasıl görülmek istendiğinin ortaya konması açısından önemlidir. Öğrenciler, Satuk Buğra Han'ının görünümüne dair (yaşı, boyu, saç ve sakalın uzunluğu ve rengi, yüzü gibi fiziki özellikler, kıyafet, at, silah gibi) beklentilerini şöyle tasvir etmişlerdir:

Ben olsam Satuk Buğra Han'ı uzun boylu, siyah saçlı, orta kilolu, 35 yaşlarında, aydınlık yüzlü, uzun pardösülü ve sert mizahlı olarak resmederdim (Selda Koç, 2017). Satuk Buğra Han'ı uzun boylu, iri cüsseli, ensesine kadar saçları olan, at üzerinde, bıyıklı, üç etek tarzında kıyafeti, belinde kemeri, ayağında postalı ve 25-30 yaşlarında biri olarak resmederdim (İrem Yalçınkaya, 2017). 1.80 boylarında, saçları siyah ve omuzlarına kadar gelen hafif çekik gözlü, Metehan bıyıklı, kahverengi bilekliği olan yeşil kıyafetli, siyah atı ve gri kurdu ve uzun kalın kılıçlı, yağız bir delikanlı olarak (Mehmet Kurt, 2017), uzun boylu, cüsseli, hafif kilolu, kır saçlı, uzun yüzlü, yüz hatları belirgin, 45 yaşlarında, atın yanında ayakta durur vaziyette, elinde ok ve yay, üzerinde uzun bir kaftan belinde kalın bir kuşak, kafasında bir papak, sakallı ve hafif bıyıklı bir kahraman (Aylin Koçak, 2017), destansı bir karakter gibi uzun boylu, sakallı, iri cüsseli, güzel yüzlü, 25-30 yaşlarında at üzerinde, kaftan giymiş kılıç kuşanmış bir kahraman (Merve Sevinç, 2017), 1.82 boylarında, simsiyah saçlı, zeytin gibi gözleri, kocaman cüssesi olan atı ve silahı olan bir kahraman (Büşra Yılmaz, 2017), uzun boylu, siyah saçlı, geniş vücudu olduğu için kıyafetleri de çok büyük, şalvara benzeyen pantolon giyen, silahı ve kılıcı olan, şimşek gibi beyaz atı olan yirmili yaşlarda bir kahraman olarak (Sibel Karaaslan, 2017), uzun boylu geniş omuzlu, çekik gözlü, siyah saçlı, kirli sakallı, bıyıklı, ince belinde bir kılıç ve kılıcının kınında da kırmızı işaret olan, aynı zamanda kaftanının omuzunda kırmızı kumaş parçası olan bir kahraman (Kübra Yılmaz, 2017), uzun boylu, cüsseli, orta yaşlı, hayvan kürkünden kıyafet giyen, başında bu kıyafete uygun şapka olan, belinde heybetli ve uzun kılıcı olan bir kahraman (Betül Bıyık, 2017), uzun boylu, omuzları geniş dağ gibi, saçları siyah ve uzun, siyah gözlü, yüz hatları sivri, askeri bir tip, atı da kocaman, özel bir at, silah olarak da ok ve yayı olan genç bir kahraman (Seda Alacalı, 2017), iri cüsseli, sırtında uzun sapan, kafasında beyaz börtü, esmer sakallı ve bıyıklı, uzun suratlı bir kahraman (Gökben Çoban, 2017), uzun boylu, yapılı, iri bir adam, kahverengi saçlı, elâ gözlü, kumral, zeki ve saçları omuzunda bir kahraman (Büşra Akbaş, 2017), uzun boylu, uzun saçlı, geniş omuzlu, sert bakışlı, 25-35 yaşlarında, benzersiz kıyafeti, atı olan, silahı ok mızrak olan bir kahraman (İbrahim Oğuz Yılmaz, 2017), 1.78 boylarında, cüsseli, heybetli, kumral saçlı, yuvarlak ya da oval yüzlü, yaşı diğer Türk hakanları gibi 21-23 civarı, kafasında börtü, üzerinde deri pantolon kuşak ve demir desenli bileklik olan, atı boz renginde olan, kutsal silahlarını okunu koyduğu kırmızı tüyden bir çantası olan bir kahraman (Hilal Tatlı, 2017), saç ve sakalları siyah olan, orta boylu, kuvvetli görümlü, uzun boylu, buğday tenli, elâ gözlü, kara kaşlı, 35 yaşlarında, siyah pantolonlu, üzerinde uzun kollu yeşil bir üstlük bulunan bir kahraman (Sevgi Damla Durukalp, 2017), uzun boylu, geniş omuzlu, kara göz kara kaşlı, gür sakallı, beyaz atlı ve heybetli, silahlı bir kahraman (Mustafa Susam, 2017), uzun boylu, sarı saçlı, buğday tenli, geniş omuzlu, gür sesli, Cengiz han bıyıklı, 25-35 yaş aralığında, dizlerine kadar uzanan cübbesi olan, uzun çizmeleri olan yiğit bir ordu kahramanı (Nazan Bozkurt, 2017), uzun boylu, orta cüsseli, siyah saçlı, hafif çekik gözlü, ay gibi parlak yüzlü tıpkı Hz. Yusuf gibi yakışıklı, 24 yaşlarında, üzerinde Türk kıyafetleri olan, keskin kılıcı olan bir kahraman (Fatih Demir, 2017), iri cüsseli, uzun boylu, kaftan kıyafetli, çizmeli, beyaz bıyıklı, at üzerinde bir kahraman (Şeyma Nalbant 2017), iri cüsseli, üzerinde kırmızı kaftanı olan, saçları orta uzunlukta, yüz ifadesi ciddi bir kahraman (Sümeyra Tuncer, 2017), orta boylu, kumral saçlı, kahverengi gözlü, beyaz atlı, beyaz gömlekli, deri yelekli ve pantolonlu, yanında altından kılıcı kılıcının üzerinde

de bozkurt sembolü olan bir kahraman (Çiçek Göktaş, 2017), at sırtında, savaş zırhları giymiş, çevik yapılı, uzun saçlı, yüzü zayıf, gözleri çekik, hilâl bıyıklı, nur yüzlü, hafif sakallı, 24-26 yaşlarında, cüsseli bir kahraman (Muammer Cesur, 2017), 1.75 boylarında, orta kalıplı, kısa saçlı, ince yüzlü, 20'li yaşlarda, yeşil sarıklı ve uzun elbiseli, atı ve silahı Hz. Muhammed'in kılıcına benzeyen bir kahraman (Emre Çeliksoy, 2017), orta boylu, cüsseli, orta yaşlı, dizlerine kadar gelen siyah gömlekli ve deri kemerli, kalın kaftanlı, çizmeli, kahverengi atlı, uzun kılıçlı, keskin yüz hatları olan bir kahraman (Kemal Kaya, 2017), genç, kafasında sarık, Osmanlı padişahlarının giydiği gibi güzel bir kaftan, yapılı yiğit bir cengaver, orta yaşlarda (30-35), geniş omuzlu savaşçı ve oldukça cesur bir yüz ifadesi takınan keskin ve sert bir kemik yapısına sahip mavi gözlü, kumral saçlı ve sakallı, saçları kısa, uzun boylu üzerinde şahane bir kılıç taşıyan, temiz ve parlak, heybetli ve gösterişli bir kaftan giyen bir kahraman (Gamze Gül, 2017), aksakallı, iri yarılı, yuvarlak yüzlü ve yelekli (Neslihan Duran, 2017), uzun boylu, kızılımsı sakal, alıcı mavi gözler, beyaz yeleli heybetli bir at, gürzü var ve 40 yaşlarında (Sahra Ülvan, 2017), kırk yaşlarda büyük cüsseli, yuvarlak yüzlü, uzun boylu sarı saçlı, büyük beyaz bir ata binen silah olarak balta kullanan bir hükümdar (Seydi Dursul Benal, 2017), çekik gözlü, çarıklı Türk lideri modeli, sert bakışlı kirli sakallı, heybetli, uzun boylu, esmer, gür saçlı, sert yüz hatlı, geleneksel Türk kıyafetleri, kemerli burnu olan biri (Semanur Gümüş, 2017), uzun sakallı, esmer, silahlı, doru atlı biri olarak (Ali Karamehmetoğlu, 2017), mavi gözlü, 1.75 boylarında, 85 kilo civarında biri (Mahmut Can Uludoğan, 2017), 1.90 boylarında, iri cüsseli, 40 yaşlarında, dağınık saçlı, bakınca düşmanını korkutacak cinsten ve bir atın üzerinde biri (Cemre Çetin, 2017), uzun boylu, esmer, 30 yaşlarında, genç delikanlı, belinde kılıcı, altında atı, üstünde deri kemeri, sırtında yünden deri kalın yeleği, başında zırhı (Buse Atasoy, 2017), 1.90 boylarında, babayiğit biri olmalı, uzun saçlı, sert ifadeli 25-30 yaşları arasında, doru yiğit bir ata binmeli ve kişisel bir silahı olan biri (Berkcan Saçaklı, 2017), 1.78 boyunda, 70 kilo, gürbüz, kurt bakışlı, sağında Kur'an solunda pusat, tahtında oturmakta, devletin haritasına bakıp ileriye bakıp düşünmekte olarak hayal ediyorum (Muhammet Ahmet Şahin, 2017), uzun boylu, heybetli uzun saçları olan gösterişli elbisesi olan bakıldığı zaman insana güven veren bir hükümdar olurdu. Yüz hatları sert biri, o kadar da yumuşak olurdu. Ordusuna savaş düzeninde hitap ederken çizerdim (Muratcan Şahin, 2017), uzun boylu, sakallı, cübbeli, biraz kilolu, başında sarığı olan, nur yüzlü merhametli bir hükümdar gözümde canlanıyor (Senanur Yılmaz, 2017), at üstünde çekik gözlü, güçlü kaslı, zırhı olan ve kral tacı olan biri geliyor. Çelik zırhı, gözler hafif çekik, bembeyaz bir at, attan da zırh aklıma geliyor (Anıl Çiv, 2017), tarihî bağlamda kişiyi düşününce savaş meydanı aklıma gelmektedir. Bana altın kıyafetli adama benzeyen birini anımsatmaktadır. İskitlerin levhalarla oluşturulmuş kıyafetleri gözümde canlanmaktadır. 1.80 boylarında yağız, kumral, 35'li yaşlarda, sakalları, gözleri keskin, karakteristik bir surat hatları olan (Büşra Nur Tosun, 2017), Alpaslan'a benzeyen göğsünde demir zırh, elinde mızrak, başında demir miğfer, yüzü sert bakışlı bir hükümdar aklıma geliyor (Selma Yılmaz, 2017), siyah at üzerinde orta boylu, elinde kılıç olan birisi olarak (Alper Zeynel Balbay, 2017), uzun boylu, iri cüsseli, sarı saçları omuzlarına dökülen, at üstünde savaşçı kıyafetleri giymiş, kılıç ve ok taşıyan kahraman kişi (Laden Turgut, 2017), uzun boylu, geniş cüsseli, orta yaşlı (35-40), atı olan bir kahraman (Cansu İrem Solak, 2017), uzun boylu, iri yapılı, bakınca karşı tarafı korkutucu fakat merhamet ve vicdan sahibi, Orta yaşlarda, insanların saygı duyduğu biri (Derya Dilmaç, 2017), iri, güçlü, kuvvetli üzerinde postu olan bir kahraman tipi gözümde canlanıyor. Yüzü açık, temiz ve ak, atının üzerinde duran bir kahraman (Fatma Nur Bektaş, 2017), çekik gözlü, uzun siyah saçlı, 1.90 boylarında, esmer, ses tonu kalın, kaslı, kemerli burnu var, kalın dudak, 35 yaşlarında, beyaz asaletli atı olan biri (Alperen Üzel, 2017), 1.90 boylarında 90 kilo, geniş omuzlu, kalın sesli, hafif sakallı biri (İsmail Gümüş, 2017), uzun boylu, sakallı, atı olan, uzun ve ihtişamlı bir asker (Eren Odacı, 2017), orta boylu, orta kilolu, 40-50 yaşlarında beyaz uzun kıyafetli, hafif çekik gözlü, heybetli

biri (Eda Erol, 2017), dev cüsseli, kara saçlı, kirli ve uzun sakallı, başında koca bir şapkası olan genç ve yakışıklı, kahverengi bir kıyafeti olan, uzun boylu cengaver, beyaz bir atı ve kılıcı olan biri (Satı Nur Öksüz, 2017), 1.81 boyunda 80 kilo, 21 yaşında, kumaş kıyafetleri üzerinde zırh, beyaz bir atı ve baltası olan bir kahraman (Burak Yerli, 2017), babayiğit, uzun boylu, kalıplı, esmer, kara kaşlı, kara gözlü, hilal bıyıklı, altında simsiyah at, elinde kılıç, üzerinde de hükümdara yakışan bir kıyafet olan biri (Senanur Acısu, 2017), iri cüsseli, uzun boylu, uzun saçlı, 30 yaşlarında, kalın zırh giyinen, keskin kılıcı, hızlı koşan bir atı olan biri (Rukiye Kaplan, 2017), uzun boylu, 1.85 boylarında, cüssesi iri fakat kilolu değil, kuvvetli, siyah saçlı, esmer fakat çok koyu olmayan, 30 yaşlarında, beyaz atı olan, işlemeli zırhlı bir kahraman (Asena Ezgi Yazıcı, 2017), iki metre boy daha uzun da olabilir. Uzun saçlı, kalın kaşlı, küçük gözlü ve çekik, pos bir bıyık, kirli sakal, 30'lu yaşlarda, çok diri ve genç görünümlü, beyaz atlı, kılıçlı temiz ve gösterişli biri (Merve Öztürk, 2017), uzun boylu, atletik yapılı, elleri ve kolları uzun, kemer burunlu, uzun siyah sakallı, İslamiyet'teki sünnete dayalı sakal, sultana yaraşır İslamiyet ile birlikte kültürümüze yerleşen uzun Türk motifli cübbe, uzun ve bir vuruşta 10 kişiyi devirebilecek bir kılıç, atların en güzeli Tulpar gibi bir at üzerinde biri olarak (Nizamettin Korkmaz, 2017) resmederdim, yanıtlarını vermişlerdir.

Öğrencilerin Satuk Buğra Han'ın dış görünüşüne dair beklentilerini içeren bu ifadelerden, Satuk Buğra Han'ın ortalama yaşı, boyu, saç, yüzü, kıyafeti, at ve silahı gibi görsel özelliklerinden hareketle genel bir çıkarımda bulunulabilir. Ayrıca bu tasvirler, Satuk Buğra Han ile ilgili gelecekte yapılacak film, çizgifilm gibi alanlarda senarist ve yönetmenlerin toplumsal belleğin bu beklentilerini göz önünde bulundurmaları açısından da önemlidir. Ayrıca heykel, resim gibi görsel sanatlarda az da olsa tesadüf edilen uygulamalarda toplumsal belleğin beklentisinin bu tasvirlerle örtüşüp örtüşmediği de ayrı bir konu olarak tartışılabilir.

Öğrencilerin Satuk Buğra Han'ın fiziki görünümüne dair ifade ettikleri beklentileri, toplumsal bellekteki alperen tipini ortaya koyması açısından görsel bir metin olarak ayrıca önem taşımaktadır. Öğrencilerin verdiği yanıtlardan hareketle şu soru sorulmalıdır: Öğrencilerin zihninde neden Satuk Buğra Han'a dair bir görsel çağrışım yoktur ve daha da önemlisi bunun gerekçesi nedir? Kahramanın görsel çağrışımına sahip olmaması muhakkak ki Satuk Buğra Han'ın görsel sanatlarda ve görsel medyada yer almamasıyla izah edilebilir. Öğrencilerin vermiş olduğu bu bilgilerden hareketle Türk-İslam ülküsünü bünyesinde barındıran kahraman resmedilir ve bu alanlarda ele alınırsa zamanla, hafızalarda ona dair görsel bir çağrışımın olacağı kuvvetle muhtemeldir. Zira Kahraman ile görsel medyanın önemine dair bir öğrencinin aşağıdaki ifadesi bu durumu ispatlamaktadır: "Ben olsam Satuk Buğra Han'ı diğer Türk kahramanlarına benzetirdim; hafiften çekik gözlü, hilâl bıyıklı, boylu poslu, *Diriliş Ertuğrul* dizisindeki Ertuğrul Gazi'ye

benzemelidir” (Mustafa Akgün, 2017). Ayrıca başka bir öğrenci ise zihninde hâlihazırda mevcut “Yusuf gibi yakışıklı olmak” imgesiyle Satuk Buğra Han’ı özdeşleştirerek zihninde yeni bir imgelem oluşturmuştur: “Satuk Buğra Han’ı uzun boylu, orta cüsseli, siyah saçlı, hafif çekik gözlü, ay gibi parlak yüzlü tıpkı Hz. Yusuf gibi yakışıklı, 24 yaşlarında, üzerinde Türk kıyafetleri olan, keskin kılıcı olan bir kahraman olarak resmederdim” (Fatih Demir, 2017).

Satuk Buğra Han’ın “Hz. Yusuf gibi yakışıklı olma ya da *Diriliş Ertuğrul* dizisindeki Ertuğrul Gazi’ye benzeme” durumu bu açıdan imgelem olarak görülmelidir. Bundan hareketle, dizi ve film gibi görsel medyanın kahraman oluşturmak konusunda zihinlerde imgelem oluşturduğu söylenebilir.

Özetle, toplumsal bellekte görsel ve anlatı metni olarak yer almayan Satuk Buğra Han’ın kültürel bellekteki aktarımının “Türk-İslam ülküsü” terkinini ifade eden çağrışımla olduğu tespit edilmiştir. Bu kapsamda Satuk Buğra Han’ın toplumsal bellekte nasıl bir imgelem oluşturduğu toplumsal bellekten elde edilen verilerden hareketle “1. Millî Eğitim Bakanlığı Ders Müfredatında Satuk Buğra Han, 2. Ad Verme Geleneği ve Satuk Buğra Han, 3. Mekân ve Bellek: Satuk Buğra Han, 4. İcat Edilmiş Gelenek ve Grup Folkloru Bağlamında Satuk Buğra Han Aşı/Yemeği, 5. Gazi [Alp Eren] Tipi Olarak Edebî Eserlerde Satuk Buğra Han” olmak üzere beş başlık altında incelenmiştir.

3.1. Millî Eğitim Bakanlığı Ders Müfredatında Satuk Buğra Han

“Millî Eğitim programımızın, Millî eğitim siyasetimizin temel taşı, cahilliğin yok edilmesidir. Cahillik yok edilmedikçe, yerimizdeyiz.”²²²

Mustafa Kemal Atatürk

Eğitim sistemi ve programı, devlet ideolojisiyle doğrudan ilişkilidir. Uzmanlar, eğitim ders müfredatını devletin ideolojisine uygun bir biçimde hazırlamaktadırlar. Cumhuriyet’in ilanından günümüze, eğitim müfredatının millî bir çizgide olduğu görülmektedir. Atatürk’ün bilinçli bir eğitim ideolojisi ile hareket etmesi, eğitim programının belirli doktrinler üzerine inşa edilmesinde etkilidir.²²³ Bu konu, Türk ulusunun inşası ile ilgilidir:

Türkiye’deki egemen eğitim ideolojisi, yirmili yıllarda, yeni Türk ulus devletinin inşası sürecinde şekillendi. Bu ideoloji, Türk devletine yön veren ve toplum yaşamına damgasını vuran Milliyetçilik bütünü’nün kilit bir ögesi oldu. Başta Mustafa Kemal Atatürk ve İsmet İnönü olmak üzere yeni devletin kurucuları, yakından ilgilendikleri eğitimin rotasını çizcek ilkelerin belirlenmesinde etkin bir rol oynadılar. Kurucu önderlerin Milliyetçilik tahayyülü yeni eğitim sistemini koşullandırdığı gibi, sözü edilen eğitim sistemi de Türkiye’de Milliyetçiliğin egemenliğini pekiştirdi (Kaplan, 2002: 788).

Buradan hareketle, Cumhuriyet’in ilanını takip eden yıllarda yeni devlet ideolojisinin, eğitim kurumlarıyla desteklenerek genç nesillere benimsetilmesinin sistematik bir program dâhilinde millî bir eğitim politikası olarak uygulandığı söylenebilir.

MEB kanunları, eğitimin amacını açıklarken millî birliğe gönderme yapmaktadır. Millî Eğitim Temel Kanununda, devletin halka sunduğu eğitim ve öğretim hakkının, olanaklarının amacı da bu doğrultuda tanımlanmaktadır. Bu bağlamda, Türk millî eğitimiyle, birey[ler]in, Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış hâline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Türk millî eğitiminin genel amacı, MEB mevzuatında şu şekilde ifade edilmektedir:

²²² <http://www.a.tam.gov.tr/ataturkun-soylev-ve-demecleri/ogretmenlere>; erişim tarihi 8.11.2016.

²²³ “Mustafa Kemal Atatürk, eğitime ilişkin görüşlerini sistemli olarak ilk kez, daha Kurtuluş Savaşı sürerken Ankara’da toplanan Maarif Kongresi’nin 15 Temmuz 1921 tarihindeki açılışında ortaya koymuştur. “Millî Türkiye’nin millî maarifini kuracak Türkiye muallime ve muallimler kongresi”ne seslenen Atatürk, eğitim konusundaki düşüncelerini temellendirirken milliyetçi bir felsefeden hareket eder” (Kaplan, 2002: 788). Türkiye’de millî eğitim ideolojisi konusu hakkında daha detaylı bilgi için bkz: (Kaplan, 1999).

Bir yandan Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah ve mutluluğunu artırmak; öte yandan millî birlik ve bütünlük içinde iktisadî, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak ve nihayet Türk Milletini çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı, seçkin bir ortağı yapmaktır.²²⁴

Millî eğitim ders müfredatının eğitim sistemi ve ideoloji kapsamında eğitim ve sosyal bilimler olmak üzere çeşitli disiplinlerin çalışma alanlarına girdiği görülmektedir. Eğitim müfredatını geçmişten günümüze halk bilimi ve halk edebiyatı özelinde inceleyen kapsamlı ve sorgulayıcı bir çalışma henüz kaleme alınmamış olmakla birlikte özelde bu konuya değinen araştırmalar mevcuttur. Bu araştırmanın sınırlılığı gereği sözü geçen yayınlara burada yer verilmeyecek; Satuk Buğra Han'a MEB ders kitaplarında nasıl ve hangi bağlamda yer verildiği üzerinde değerlendirmelerde bulunulacaktır. Karahanlı hükümdarı²²⁵ Satuk Buğra Han'ın şahsına yönelik bilginin edebiyat, sosyal bilimler ve tarih -büyük oranda tarih- dersi kitaplarında yer aldığı görülmektedir. Toplumsal bellekte "Türk-İslam ülküsü" imgesine karşılık gelen bir kahraman olan Satuk Buğra Han'ın eğitim sisteminde nasıl işlendiğini tespit etmek kültürün ideoloji düzleminde aktarımı açısından önem arz etmektedir.

Satuk Buğra Han'a bir değer olarak MEB müfredatında yer verilmesi kültür aktarımı açısından önemlidir. MEB'de halk kültürü dersinin okutulmasına yönelik kültürel belleğin önemine değinen M. Kutlu çalışmasında²²⁶ belleğin önemini vurgular: "Halk kültürü bir ucuyla geçmişe, bir ucuyla geleceğe bağlı gelenek, davranış kalıpları ve uygulamalardan oluşmaktadır. Bir kültüre ait olmanın sözel ve geleneksel bütün yönlerini içerdiği gibi aynı zamanda bir toplumun belleği olarak geçmişle geleceğini birbirine bağlamaktadır" (2009: 15).

Türk edebiyatı tarihinin tasavvuri tasniflemesindeki genel geçer kabul şöyledir:

²²⁴ Madde 2- Türk Millî Eğitiminin genel amacı, Türk Milletinin bütün fertlerini, 1. (Değişik: 16/06/1983-2842 S. K. /1. Md.) Atatürk inkılâp ve ilkelerine ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı: Türk Milletinin millî, ahlâkî, insanî, manevî ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk Devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış hâline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek.
http://personel.meb.gov.tr/daireler/mevzuat/mevzuatlar/milli_egitim_temel_kanunu_1739.pdf; erişim tarihi 08.02.2017.

²²⁵ "Karahanlılar, bu toplumun Müslüman olmaları yerleşik bir düzene geçmeleri onların eğitimini olumlu yönde şekillendiren iki temel etmen olmuştur". Türk Eğitim Tarihi ve Karahanlılarda Eğitim konusunda daha kapsamlı bilgi için bkz: (Akyüz, 2014: 21).

²²⁶ "Halk bilim, bilim olarak gelişmesini sürdürdükçe konu alanı kırdan kente, sözlü ve yazılı gelenekten endüstriyel toplumun günlük ilişkilerine kadar genişlemektedir. Halk kültürünün modern toplumla ve bu toplum içinde -çağdaş kentin kültürel aktarım alanlarında- üretilen, yaratılan, yaşatılan kültürel formlarla yakından ilişkili olduğunu, moderniteyi ve günümüzde küresel dünyanın kültürel kodlarını anlama çabasına dönüştüğünü de söyleyebiliriz. Söze, eyleme, nesneye ve mekâna dayalı her türden kültürel anlamlı formu konu edinen bir araştırma alanının "Halk Kültürü" adı altında bir ders olarak öğretim programlarında yer alması, olumlu bir gelişme olarak değerlendirilirken sözü edilen çağdaş yaklaşımları içermesi beklenmektedir (Kutlu, 2009: 15).

Edebiyat tarihimizin büyük devrelere taksiminde, tarihî icablara riayet zaruridir. Türk tarihi, yalnız edebiyatın değil bütün içtimai müesseselerin tetkiki hususunda, başlıca üç büyük devreye ayrılır ki biz de edebiyatımızı buna göre taksim ettik: İslamiyet'ten evvel Türk edebiyatı, İslamiyet medeniyeti tesiri altında Türk edebiyatı, Avrupa medeniyet tesiri altında Türk edebiyatı (Köprülü, 2011: 30).

Köprülü'nün ifade ettiği “İslamiyet'in kabulü” Türk edebiyatının tasniflenmesinde dönüm noktasını oluşturmaktadır. Bu açıdan Satuk Buğra Han, “Müslümanlığı benimseyen ilk Türk hükümdarı” olması özelliğiyle bu dönüm noktasında tarihî ve menkıbevi bir kişilik olarak toplumsal hafızada ayrı bir önem taşımaktadır. Bu nedenle eğitim sistemi çerçevesinde okutulan ders kitaplarında Satuk Buğra Han ve faaliyetlerinin nesillere öğretilmesi ideolojik anlamda Türk-İslam ülküsünün de gençlere eğitim-öğretim kanalıyla belletilmesi anlamına gelmektedir. Böylece, öğrencilerin kolektif belleğinde Satuk Buğra Han'ın nasıl bir imgelem olarak tanımlandığı incelemeye değer bir hâl almaktadır.

Bu kapsamda kaynak kişinin kendi hayat tecrübesinden yola çıkarak aşağıda söyledikleri dikkate değerdir:

İlk defa Abdülkerim Satuk Buğra Han adını, lise birinci sınıfta tarih dersinde Karahanlılar konusunu işlerken tarih öğretmenimizden duymuştum ve ileride bir oğlum olursa adını Abdülkerim Satuk Buğra Han koyacağım demiştim o zaman. İlerleyen dönemlerde ben de tarih öğretmeni oldum ve bir oğlum oldu. Milliyetçi birisi olduğum için ve Satuk Buğra Han'ın da ilk Müslüman Türk hükümdarı olması nedeniyle oğluma da bu adı verdim. (F. E. Alemdağ, 2016).

Burada kaynak kişinin vurguladığı, Satuk Buğra Han'ın eğitim müfredatı içerisinde “Türk-İslam ülküsü”nü ifade eden bir kahraman olarak tarih dersi içerisinde öğrenilmesidir. Görüldüğü üzere tarihî kahramanın öğrenilmesi kaynak kişinin zihninde sade bir bilgi olarak kalmamış öz yaşamöyküsünün bir parçası hâline dönüşmüştür. Kısaca Millî Eğitim ders müfredatında Satuk Buğra Han'a yer verilmesinin millî eğitim politikasının hedefleriyle bizzat örtüştüğü, ayrıca bireyin belleğinde Türk-İslam ülküsüyle de pekiştirilerek anlamlandırıldığı söylenebilir.

Satuk Buğra Han'ın MEB eğitim müfredatındaki yerine değinmeden evvel, “Satuk Buğra Han”ın zihinlerdeki varlığının eğitim süreciyle ilişkilendirilip ilişkilendirilemeyeceğinin tespiti için ilköğretim ve ortaöğretim eğitim sürecini

tamamlamış, on sekiz yaşın üzerinde çeşitli branşlarda²²⁷ üniversite okuyan üniversite birinci sınıf öğrencilere üç soru²²⁸ yöneltilmiştir. Bu görüşme, toplamda 113 üniversite birinci sınıf öğrencisine uygulanmıştır. Bu öğrencilerden 17'si Satuk Buğra Han'ı hiçbir şekilde bilmediklerini ve hatırlamadıklarını dile getirmiştir. Öğrencilerden sadece birisi Satuk Buğra Han hakkında detaylı bilgi verebilmiştir ki bu öğrenci lisedeyken bu konuyla ilgili ödev hazırladığını belirtmiştir:

Lisede aldığım bir ödev sonucu araştırmıştım. Babası Karahanlı hükümdar ailesinden Bazir Han'dır. Babasının ölmesi üzerine amcasının himayesinde büyüdü. 12 yaşında Müslüman oldu. Müslüman olduktan sonra Abdülkerim ismini almıştır ve tam ismi Abdülkerim Satuk Buğra Han olmuştur. Güzel ve adil idaresi sayesinde binlerce kişinin Müslüman olmasına vesile olmuştur. "Padişah Gazi" unvanını alıp Kaşgar'da babasının yerine geçmiştir (M. Levent, 2016).

Öğrencilerden, 51'i Lise 1 Tarih ders kitabından; 44 öğrenci Orta 1 Sosyal Bilgiler ders kitabından; 26'sı edebiyat dersinden; 17'si üniversiteye hazırlık tarih kitaplarından; 9 kişi destanından; 31 kişi ise roman, hikâye ve şiir gibi edebî yaratımlardan; 4 kişi ise tanıdığı bir kişinin adı olması nedeniyle; 2 kişi ise mekâna verilen ad çağrışımıyla anımsadığını ifade etmiştir. Bunların dışında 3 kişi ise kendi merakları doğrultusunda internetten araştırıp öğrendiklerini belirtmiştir. Öğrencilerin zihninde Satuk Buğra Han'a dair nasıl bir imgelemin var olduğunu kaynak kişilerden seçilen aşağıdaki örnekler açıkça ortaya koymaktadır:

Tarihteki ilk Müslüman Türk hakanıdır. Türk toplumunun toplu hâlde Müslümanlığa geçmesini sağladı. Türk toplumu için çok önemli bir kişiliktir (Kazım Erdoğan, 2016). Karahanlıların hükümdarı, İlk Müslüman Türk (Feyza Bayrı, 2016). Karahanlıların hükümdarı, destanı vardır. İlk Müslüman Türk'tür (Gülşah Gül, 2016). İlk Müslüman Türk kağanı olduğunu biliyorum (İbrahim Halil Geçer, 2016). Lise 1 Tarih kitabından öğrendim. İslamiyet'i kabul eden ilk Türk hükümdardır. Satuk Buğra Han'ın bendeki çağrışımı "Türk-İslam" sentezidir (H. Abdullahi, 2016). Karahanlılar döneminde İslamiyet'i kabul eden hükümdardır. Karahanlılara ait destanı vardır (İzel Akkurt, 2016). Sonradan Müslüman olduğunu biliyorum. Müslüman Türk hakanıdır (Veysel Oduncu, 2016). Lise 1 Tarih dersinde duydum, ilk Müslüman Türk hükümdardır (Serdar Tasman, 2016). Karahanlı hükümdarı. İlk Müslüman Türk hükümdarının adıdır (Namazova Aysel, 2016). Lise edebiyat kitabından ve üniversiteye hazırlık aşamasında öğrendim. Karahanlı hükümdarı. İlk Müslüman Türk hükümdarının adıdır (Fadime Kara, 2016). Hükümdardır. Destanı vardır. Adına türbesi vardır. (Hacer Altın, 2016). İlk Müslüman Türk hakanıdır (Halil Arda Öziş, 2016). Karahanlıların ilk Müslüman hükümdarıdır (Elif Akın, 2016).

²²⁷ Bu anketin uygulandığı öğrencilerin branşları şöyledir: İktisat, makine mühendisi, gazetecilik, maliye, mimarlık, beden eğitimi, uluslararası ilişkiler, sanat tarihi, fizik, radyo televizyon, çalışma ekonomisi, sosyoloji, matematik, inşaat mühendisi, kuyumculuk, mütercim tercümanlık, grafik tasarım, kamu yönetimi, psikoloji.

²²⁸ Öğrencilerden birden fazla seçeneği işaretleyebilecekleri söylenmiş ve diğer adını taşıyan seçeneğe zihinlerindeki çağrışımı yazmaları istenmiştir. 1. Satuk Buğra Han adını eğitim sürecinde ne zaman duydunuz? (A) Orta 1 Sosyal Bilgiler, B) Lise 1 Tarih, C) Lise Türk Edebiyatı, D) Üniversiteye hazırlık aşamasında) 2. Satuk Buğra Han adı aşağıdakilerden hangi/hangilerini çağrıştırmaktadır? (A) Roman, Hikâye ve Şiir B) Tanıdığım birinin adı C) Cadde, sokak gibi mekân adı D) Diğer...). MEB müfredatında 100 Temel eser içerisinde Satuk Buğra Han'a yer verilmemektedir.

Karahanlılar dönemi İslamiyet'i benimseyen hükümdardır (Ömer Faruk Fırat, 2016). Tarihte ilk Müslüman Türk hakanıdır. Satuk Buğra Han destanı, onun özelliklerini anlatmak için yazıldı. Lisede öğrendim (Doğukan Ares, 2016). İnternette 25 yaşında Müslüman olduğunu öğrendim (Berkay Aktan, 2016).

Bu ifadelerdeki ortak vurgu Satuk Buğra Han'ın "İlk Müslüman Türk hükümdarı" olmasıdır ki eğitim müfredatının da öğrencilerin bu aktarımlarıyla örtüştüğü görülecektir. Bu durum, toplumsal bellekte Satuk Buğra Han'ın tarihî kişiliğiyle ön plana çıkarılmak istenmesiyle izah edilebilir. Öğrencilerin yanıtlarından hareketle Satuk Buğra Han'a eğitim müfredatında daha çok tarih ve sosyal bilgiler dersinde Karahanlı Devleti konu başlığı altında yer verildiği anlaşılmaktadır.

Öğrencilere ilk defa ne zaman (hangi yaşta) ve hangi derste Satuk Buğra Han'a dair bilginin nasıl aktarılacağını, eğitim müfredatını hazırlayanların yaklaşımları belirlemektedir. Satuk Buğra Han'a anlatı metni olarak dinî destan veya menkıbe olarak yer veren akademik çalışmaların olmasına karşın, eğitim müfredatında metnin doğrudan kendisiyle ilgili bir aktarımın olmadığı görülmektedir. Bu durum, Satuk Buğra Han'ın menkıbevi özelliğinden ziyade tarihî yönünün önemsenmesiyle izah edilebilir. Eğitim müfredatında Satuk Buğra Han'ın tarihî kişiliğinin ön plana çıkarılmasında gelecek nesillerin hafızasında tarihî bir imgelemin yer almasının amaçlandığı söylenebilir. Bu kapsamda MEB ders kitapları incelenirken Satuk Buğra Han'a dair bilgilerin özellikle tarih ya da sosyal bilgiler ders kitaplarında öğrencilere aktarıldığı tespit edilmiş, edebiyat ders kitaplarında ise destan tasnifi içerisinde "İslamiyet'ten sonraki Türk destanları" başlığı altında sadece ismine yer verildiği görülmüştür.²²⁹

MEB eğitim müfredatında Satuk Buğra Han'a, Cumhuriyet'in ilk yıllarında yer verilmediği görülmektedir ki bu durum eğitim ideolojisi açısından dikkate değerdir. Millî edebiyatın inşasında en önemli muhatabın gençler olduğu düşünüldüğünde toplum hafızasında canlı bir şekilde yaşatılmayan bir kahraman ve anlatıyı ilk kez- istisnai durumlar hariç- ders kitaplarından öğrenen öğrencilere devlet ideolojisinin vermek istediği mesaj bu kapsamda önemlidir. Kahramanın ya da anlatının geleceğe aktarılması konusunda dile getirdikleri bu hususta açıklayıcıdır:

²²⁹ Bu çalışmada özellikle sosyal bilgiler 6. sınıf, tarih 9. sınıf, 9. sınıf Türk Edebiyatı ders kitaplarında yer alan bilgilerden hareketle bir değerlendirmede bulunulmuştur.

Geleceğe aktarılan kanonlar²³⁰, ölümsüzlüğe hak kazanmış ütopyaların sonunda karşımıza çıkar. Geleceğe kalabilmek çeşitli şekillerde ortaya çıkabilir. Edebiyatın kendine has telmih-gönderme ilişkilendirme sistemi ve metinlerarasılık, hermeneutik, alımlama estetiği, yapısalcılık, yapıbozuculuk gibi modern yöntemler, metnin canlı kalmasına yardım ederler. Edebiyat da canlı kalan bu türden metinleri kanonlaştırır (Anar, 2012: 19).

İdeoloji ve ders müfredatı konusunda 1930'larda devlet gündemine getirilen "Türk Tarih Tezi"nin doğrudan etkili olduğu şu şekilde ifade edilmektedir:

1930'larda oluşturulan "Türk Tarih Tezi" çerçevesinde Orta Asya, Türklerin terk ettikleri anayurdu olarak ele alınıyor, dolayısıyla özellikle gelişme ve modernleşme anlayışı çerçevesinde dünyanın önemli bir alanı olarak görülmüyordu... Orta Asya bu bağlamda efsanevi bir yer olarak görülüyor, o bölgede yaşayan Türklerin ve diğer halkların tarih içindeki gelişme safhaları Türkiye'nin koyu devletçi ve aynı zamanda Batıcı tarih tezinin ilgi alanı dışında kalıyordu (Ersanlı, 2015: 248).

Türk Tarih tezinin, bu ideolojiyle şekillenmesi o dönemdeki tarih ders kitaplarına da yansımıştır. Türkiye Cumhuriyeti devletinin Cumhuriyetçilik ve Laiklik ilkeleri çerçevesinde geliştirdiği bu tez doğrultusunda Genel Türk Tarihi dersi müfredatında Osmanlı Devleti müstakil bir ders konusu olarak tanımlanmıştır:

Genel Türk Tarihi' nin bölümleri ilk uygulama yıllarında şöyleydi: Birinci kitapta "İslam Öncesi Türk Devletleri" ya da "İlk Türk Devletleri", ikinci kitapta "Türk-İslam Devletleri" ve Orta Asya ve Yakın Doğu'da Kurulan Diğer Devletler", üçüncü kitapta ise "Anadolu'da kurulan ilk Türk devletleri" ele alınıyor, Osmanlı Devleti bu kapsamda incelenmiyordu (Ersanlı, 2015: 255).

1923 tarihinde kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ideoloji olarak benimsediği tarih tezi özetle, Türklerin tarihinin sadece Osmanlı devletinin kuruluşuyla başlatılamayacağı, Türk tarihinin zaman ve mekânları aşacak şekilde Orta Asya halkları ve Orta Asya coğrafyası ile mutlak ilişkilendirilecek şekilde ele alınması gerektiğini savunmaktadır. Bu konuda, Satuk Buğra Han tarihî kişiliğiyle önemli bir yerde durmaktadır. İlaveten, Orta Asya da kendi içinde İslamiyet öncesi ve sonrası olmak üzere ikiye ayrılarak verilmektedir. Türklerin İslamiyet'i kabulü bu tarihî seyrin içinde dönüm noktası olarak görülmüştür. Devlet ideolojisinin "Türk tarih tezi" doğrultusunda şekillenmesi ders müfredatına Osmanlı devletinden öncesinin de alınması gerekliliğini ortaya koyarken; Karahanlı Türk devletine ve doğal olarak da Satuk Buğra Han'a değinmemek bu kapsamda imkân dışı gözükmektedir. Ne var

²³⁰ "Edebiyat çalışmalarında kanon, millî bir edebiyat oluşturmaya çalışan klasik yazarların şaheserlerinden oluşur" (Anar, 2012: 11) Günümüzde devlet kurumunun bir kanon oluşturmak için nasıl bir yöntem kullandığına ilk ve ortaöğretim okulları için oluşturulan "Millî Eğitim Bakanlığının 100 Temel Eser" listeleri güzel bir örnektir (Anar, 2012: 31).

ki, 1930 sonrası ders müfredatı incelenirken Türk tarih tezine uygun olarak, Satuk Buğra Han özelinde bir içeriğin oluşmadığı anlaşılmaktadır. Bu konudaki tespit²³¹ bu fikri desteklemektedir:

İslamiyet'ten önceki Türk edebiyatı, lise edebiyat kitaplarında özellikle 1950'den sonra Türk Tarih Sentezi'ni destekleyecek bir araç olarak kullanılmıştır. İslamiyet'ten önceki Türk edebiyatının ele alındığı bölüm, İslamiyet öncesi Türklerin din, âdetler, güzel sanatlar, musiki ve şiir gibi alanlardaki kültürel özelliklerini anlatarak başlamıştır. Daha sonra Orhun ve Uygur alfabesi ürünleri olan Göktürk kitabeleri, Tonyukuk Kitabesi, Oğuzname, Tu-Kyu ve Ergenekon destanlarının özelliklerinden kısaca bahsetmiştir. 1932 ve 1951 yılları arasında okutulan ders kitaplarında İslamiyet öncesi Türk edebiyatı örneklerine yer verilmemiştir. Vasfi Mahir Kocatürk'ün 1951 yılında okutulmaya başlanan *Metinlerle Türk Edebiyatı 2* kitabı bu ürünlerden Oğuz, Ergenekon ve Göç Destanı, Göktürk Yazıtları metinlerinin yanı sıra o dönemin şiirlerine yer vermiştir. 1950'lerden sonra ise bir yandan bu yaklaşımın izlerinin devam ettiği görülse de Halk Edebiyatına kitaplarda ayrılan yer oldukça azaltılmıştır (Baki, 2010: 44-45, 176).

MEB ders müfredatında edebiyat kitaplarının destan metni olarak özellikle Ergenekon, Oğuz Kağan ve Göç destanlarını içerdiği ve İslamiyet öncesi ve sonrası örnek metin olarak Satuk Buğra Han anlatısına yer vermediği tespit edilmiştir.

MEB Talim ve Terbiye Kurulu içerisindeki Ferit Ragıp Tuncor Kütüphanesi arşivinden taranan MEB ders kitaplarına bu çalışmada tarihî kronolojik sıra (1934-2015) esas alınarak aşağıda yer verilmiştir.

MEB'in ortaokul birinci sınıflar için hazırladığı *Orta Mektep İçin Tarih 1* adlı 1934 basımlı tarih kitabında Karahanlılar ve Satuk Buğra Han ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. 1938 basımlı *Orta Mektep İçin Tarih II*²³² ders kitabında Karahanlılardan kısaca bahsedilmektedir. 1939 basımlı *Lise Kitapları Tarih 1, F. R. Unat'ın* 1940 basımlı *Ortaokul İçin Tarih 1, Ş. Günaltay'ın* 1940 basımlı *Ortaokullar İçin Tarih II*, 1941 basımlı *Ortaokul İçin Tarih II*, 1944 basımlı *İlkokul Tarih* ders kitabında İslamiyet'ten sonraki Türk tarihi başlığı altında Karahanlı Devleti ve Satuk Buğra Han'dan bahsedilmemiştir. 1945 tarihli *Ortaokullar İçin Tarih II* ders

²³¹ İslami Devir Türk Edebiyatını; Divan Edebiyatı ve Halk Edebiyatı başlıkları altında belirten Baki'ye göre incelenen bütün lise edebiyat kitaplarında Türk Halk Edebiyatı'nın başlangıcı eski Orta Asya çağlarında verilen destan ürünlerine dayanmakta, yine bu çağlarda Türklerin kopuz adlı "milli sazlarıyla" hece vezni ve "milli nazım şekillerini" kullanarak, ağıt ve dinî şiirler söyledikleri, tüm bu birikimin de günümüze kadar gelen bu edebiyatı oluşturduğu ve bunun tamamen "milli değerleri" temel aldığı ortak kanısı hâkimdir. İncelediği dönem içinde geçen Halk Edebiyatı eseri sayısı 4. 615'tir yani toplamın %10.2'sini oluşturmaktadır (Baki, 2010: 56).

²³² Karluklular, Uygurlar, Hazar devletinden bahseder. İlk Müslüman Türk devletleri başlığı altında, Asya'da Samanoğulları Devleti başlığı yer almaktadır. Karahanlılar Maveraünnehri zapt ederek Samanoğulları devletine nihayet verdiler. Gazneliler Devleti (962-1183) başlığı altında yeni bölüme geçilmiştir (*Orta Mektep İçin Tarih II*, 1938: 94-95).

kitabında “Asya’da İlk Müslüman Türk devletleri başlığı altında Samanoğulları Devleti ve Gazneliler devleti (962-1183) (Taner, 1945: 78-79) bilgisi yer almaktadır. 1961 tarihli *Tarih 2* ders kitabında ilk Müslüman Türk Devletleri, başlığı altında Karahanlılar (932-1212) ve Gazneliler (962-1183) devletleri hakkında bilgi verilmektedir. Karahanlılar devletinin kuruluşu” başlığı altında tespit edebildiğimiz Satuk Buğra Han’dan bahseden ilk kaynaktaki bilgiler şöyledir:

Karahanlılar halkı ve hükümdar sülalesi Türk olan ilk Müslüman Türk devletidir. Rivayete göre Müslümanlığı kabul eden ve devleti kuran Abdülkerim Satuk Buğra Han’dır. Satuk Buğra Han’dan sonra gelen hükümdarlar Samanoğulları Devletini yıkarak (999) Maverünnahr’i ele geçirmiştir (Akşit, 1961: 71).

1976 basımlı *Sosyal Bilgiler 1* adlı ders kitabında Karahanlılar ve Gazneliler başlığı altında yine onun Müslüman olmasına vurgu yapılmıştır. “Satuk Buğra Han, hükümdarlığa geçtikten bir süre sonra Müslüman oldu. Halk da onu izledi” (Sanır, 1976: 321). 1980 basımlı *Sosyal Bilgiler IV. Sınıf* adlı ders kitabında Ergenekon destanı, Orhun yazıtları ve metinlerinden bahsedilmiş fakat Karahanlılar konusu işlenmemiştir (Sanır, 1980). 1985 basımlı *Millî Tarih Ana Ders Kitabı Ortaokullar İçin 1* adlı ders kitabında ise konuya şu şekilde yer verilmiştir:

Karahanlılar (840-1212), kurucusu Bilge Kül Kadir Han zamanında henüz Müslüman olmamışlardı. Uzun süre Samanoğulları devleti ile savaşmak zorunda kaldılar. Satuk Buğra Han, İslamiyet’i kabul etti ve Abdülkerim adını aldı (920). Abdülkerim Satuk Buğra Han’ın hükümdarlığı zamanında Karahanlılar arasında İslamiyet yayıldı (Akşit, 1985: 76).

1991 basımlı, *Sosyal Bilgiler 4* adlı ders kitabında “İlk Türk-İslam Devletleri: Karahanlılar. “Karahanlılar, Satuk Buğra Han zamanında Müslüman oldular” şeklinde yer almaktadır. (MEB Sosyal Bilgiler 4, 1991: 206). 1992 basımlı *Ortaokullar İçin Millî Tarih 1* adlı ders kitabında ise şu şekilde ele alınmıştır:

İlk Türk-İslam Devletleri Karahanlılar (840-1212)...Satuk Buğra Han, İslamiyet’i kabul etti ve Abdülkerim adını aldı (920). Abdülkerim Satuk Buğra Han’ın hükümdarlığı zamanında Karahanlılar arasında İslamiyet yayıldı... Satuk Buğra Han’dan sonra hükümdarlar, güçlüğü uğramadan Samanoğulları Devleti’ni 999’da yıktılar; Maverünnahr’i ele geçirdiler (Akşit, 1992: 76).

1992 basımlı Açıköğretim Lisesi için hazırlanan *Tarih 1* adlı ders kitabında “İlk Türk-İslam Devletleri, Karahanlılar (840-1212) “... Karahanlılar, Satuk Buğra Han zamanında Müslüman oldular” (MEB, 1992: 74) bilgisi yer almaktadır. Aynı bilgi

1995 basımlı *Sosyal Bilgiler 4* kitabında şu şekilde geçmektedir: “İlk Türk-İslam Devletleri: Karahanlılar. “Karahanlılar, Satuk Buğra Han zamanında Müslüman oldular” (Şenünver vd, 1995: 152). 2000 basımlı *Tarih 1* ders kitabında ise Karahanlılar başlığı altında şu bilgi verilmiştir:

Bilge Kül Kadir Han’dan sonra oğulları Bazir Arslan ve Oğulçak Kadir Han ülkeyi yönettiler. Bu zamanda Samanioğulları ile mücadele edildi. Oğulçak Kadir Han’dan sonra başa geçen yeğeni Satuk Buğra bu devletin gerçek kurucusu sayılır. O, Müslüman oldu, 934 yılında yönetimi ele geçirdi. Satuk Buğra Müslüman olduktan sonra Abdülkerim adını aldı. Onun zamanında İslamiyet Türkler arasında hızla yayıldı (Yediyıldız, 2000: 96).

2005 tarihli *Türk Edebiyat Tarihi* adlı ders kitabında “Karahanlılar devleti Müslüman olup Abdülkerim adını alan Satuk Buğra Han tarafından kurulmuştur” (Demircan, Tanrıku vd., 2005: 32) bilgisi yer almaktadır. 2007 basımlı *Tarih 1* adlı ders kitabında ise aşağı yukarı aynı bilgiler yer almakla birlikte biraz daha ayrıntılı bilgiye rastlanır:

Karahanlılar (840-1212) ... Nasr adındaki bu prens, Oğulcak’ın yeğeni Satuk Buğra ile dost oldu. Nasr Müslümanlığı anlatarak Satuk’un Müslüman olmasını sağladı. (Satuk’un Müslüman olmasıyla ilgili başka rivayetler de vardır.) Satuk, Müslüman olduktan sonra Abdülkerim unvanını almıştır. (920 veya 940 yılları) Daha sonra amcasından boşalan tahta geçen Abdülkerim Satuk Buğra Han, İslamiyet’i resmi din olarak ilan etti (Maden, 2007: 105).

2009 basımlı *Tarih 9* adlı ders kitabındaki bilgiler de aşağı yukarı aynı olmakla birlikte Satuk Buğra Han’ın hocası Samani’den bahsetmesi detay olarak yorumlanabilir:

İlk Türk-İslam Devletleri, Karahanlılar (840-1212) “Kadir Han 893’te başkenti Kaşgar’a nakletti. Bu dönemde yeğeni Satuk Buğra Han Müslümanlarla temas kurmuş ve İslam dinini kabul etmiştir. Müslüman olduktan sonra Abdülkerim adını alan Satuk Buğra Han, amcasından sonra tahta geçince İslamiyet’i resmî din olarak kabul etti (920). Satuk Buğra Han Müslüman olduktan sonra İslamiyet’in Türkler arasında yayılması için çalıştı (Okur ve Genç vd, 2012: 139).

2012 yılı basımlı *Sosyal Bilgiler 6* adlı ders kitabında İlk Türk-İslam Devletleri başlığı altında Karahanlılardan (840-1212) bahsedilirken “Başlangıçta Gök Tanrı dinine inanan Karahanlıların çoğunluğu Satuk Buğra Han’ın İslamiyet’i kabul etmesinden sonra Müslüman olmaya başladılar” (MEB *Sosyal Bilgiler 6*, 2012: 84) ifadeleriyle bilgi verilmektedir.

2014 yılı basımlı *Ortaöğretim Tarih 9 Ders* kitabında “Karahanlı Devleti’nin Kuruluşu” başlığı altında daha önceki yayınlardan daha detaylı bilgi verilirken Satuk Buğra Han tezkiresi hakkında -sadece adından bahsedilmiş olsa da- bilgi verilmesi yönüyle dikkate değerdir:

Karahanlılar, Orta Asya’da kurulan ilk Türk-İslam Devleti’dir. Bu özelliği ile Karahanlı Devleti’nin Türk tarihinde özel bir yeri ve önemi vardır. Kuruluş dönemi ile ilgili fazla bilgi olmayan Karahanlı Devleti’nin temelleri ilk Türk-Müslüman boylarından olan Karluk, Yağma ve Çiğil boyları tarafından atılmıştır. Orta Asya’da Uygur Devleti’nin yıkılması (840) ile bölgedeki Türk varlığını Karahanlılar devam ettirmişlerdir. Karahanlı Devleti’nin bilinen ilk hükümdarı Bilge Kül Kadir Han’dır. Karahanlılar güneydeki komşuları olan Gaznelilerle sık sık savaşmışlardır. Kaşgar, Balasagun, Buhara ve Semerkant Karahanlıların önemli merkezleri arasındadır. Karahanlılara bu adın verilme nedeni, bu aileye mensup hükümdarların unvanları arasında “Kara (kuvvetli, güçlü)” sıfatına sıkça rastlanmasındandır. X. yüzyıl başlarında hükümdar olan Satuk Buğra Han, hükümdar olmadan önce Müslümanlarla yakın ilişkiye girmiş ve İslamiyet’i kabul etmişti. Müslüman olduktan sonra Abdülkerim adını alan Satuk Buğra Han tahta geçince İslamiyet’i devletin resmi dini olarak kabul etmiştir (920). Satuk Buğra Han’ın hayatını savaşlarını ve İslamiyet’e girişini anlatan “Satuk Buğra Han Menkıbesi”nin Karahanlılar tarihindeki yeri önemlidir (Önder, 2014: 159).

Yine 2014 basımlı başka bir *Ortaöğretim Tarih 9* ders kitabında da Satuk Buğra Han ile ilgili şu bilgiler yer almaktadır:

Karahanlılar, Orta Asya İlk Müslüman Türk devletidir. Bu özeliğinden dolayı Türk tarihinde Karahanlıların özel bir yeri ve önemi vardır... Karahanlılar Devleti İslam öncesi Türk devletlerinde görülen ikili yönetim anlayışını devam ettirdi. Karahanlıların ilk hükümdarı olarak bilinen Bilge Kül Kadir Han, Maverâünnehir’deki Samanoğulları Devleti ile mücadelelerde bulundu. Kadir Han 893’te başkenti Kaşgar’a nakletti. Bu dönemde yeğeni Satuk Buğra Han Müslümanlarla temas kurmuş ve İslam dinini kabul etmiştir. Müslüman olduktan sonra Abdülkerim adını alan Satuk Buğra Han, amcasından sonra tahta geçince İslamiyet’i resmî din olarak kabul etti (920). Satuk Buğra Han Müslüman olduktan sonra İslamiyet’in Türkler arasında yayılması için çalıştı. Karahanlı Hükümdarı Ebu Nasr Ahmed zamanında, kardeşi İlig Nasr tarafından Gaznelilerle birlikte Samanoğulları Devleti’ne son verildi (999). Ebu Nasr Ahmed, Abbasi halifesi tarafından İslam hükümdarı olarak tanınan ilk Karahanlı hanı oldu (Okur, 2014: 139).

2014 basımlı *Ortaöğretim Türk Edebiyatı 9. Sınıf* ve 2015 basımlı *İlköğretim Sosyal Bilgiler 6. Sınıf* ders kitabında konuyla ilgili bilgi bulunmamaktadır. 2015 basımlı *İlköğretim Sosyal Bilgiler 6. Sınıf* ders kitabında İlk Türk İslam devletleri başlığı altında Karahanlılar (840-1212) hakkında şu bilgiler verilmektedir: “Uygur devletinin yıkılmasından sonra Orta Asya’ya Karahanlı Devleti hâkim oldu. Başlangıçta, Gök Tanrı dinine inanan Karahanlıların çoğunluğu, Satuk Buğra Han’ın İslamiyet’i kabul etmesinden sonra Müslüman olmaya başladılar. İslamiyet’i kısa sürede benimseyen Karahanlılar, ülkelerini güçlü bir devlet hâline getirdiler”

(Komisyon, 2015: 84). 2015 basımlı *Ortaöğretim Tarih 9* ders kitabında²³³ Karahanlılar başlığı altında daha önceki tarih kitaplarında yer verilen konulara ek olarak Karahanlılar dönemindeki edebî eserlerden bahsedilmektedir:

Karahanlılar Dönemi'ne ait bir diğer yazılı eser Atebetü'l-Hakayık'tır. Eser, Yüknekli Edip Ahmet tarafından Uygur alfabesi ile XII. yüzyılda yazılmış eğitici, öğretici nitelikte bir ahlak kitabıdır. Dönemin bir diğer eseri ise XII. yüzyıl başlarında Türkistan'ın Yesi şehrinde doğan Hoca Ahmet Yesevi'nin şiirlerinin yer aldığı Divan-ı Hikmet'tir. Karahanlılar zamanında, sözlü edebiyat eserleri de verilmiştir. Bunlar içinde en bilineni Satuk Buğra Han Destanı'dır. Satuk Buğra Han, Karahanlılar Devleti'nin ilk Müslüman hükümdarı olarak bilinir. En çok bu hükümdarın menkıbelerini anlatan Satuk Buğra Han Destanı'nda onun Müslüman olması hakkından bilgiler verilir. Satuk Buğra Han'ın hükümdar olmasından sonra İslamiyet onunla birlikte Türk ülkelerinde yayılmaya başladı. Çin'le savaşan Satuk Buğra Han İslamiyet'i Turfan bölgesine kadar yaydı (Yılmaz, 2015: 157).

MEB müfradıyla ilgili bu örneklerden hareketle Satuk Buğra Han'ın eğitim sürecinde tarihî kimliğiyle öğretilmek istendiği tespit edilmiştir. Öğrencilerin büyük bir kısmının da Satuk Buğra Han'a dair bilgiyi tarih dersinden öğrendiklerini dile getirmeleri bu savı desteklemektedir.

MEB ders müfredatı dışında öğrencilerin belleğinde Satuk Buğra Han'ın öğrenildiği bir başka eğitim alanı üniversite sınavlarıdır. Satuk Buğra Han'ın üniversite öncesi ve sonrası sınavlarda konu olarak işlenmesi,²³⁴ adının yanıt seçeneği ya da çeldirici şık olarak sorulması bu durumu desteklemektedir.

Satuk Buğra Han'ın yanıt ya da çeldirici olduğu soru kalıpları başlı başına eğitim sürecinde öğrencilerden ona dair neyi bilmenin önemsendiğini ortaya koymaktadır: "Satuk Buğra Han zamanında İslamiyet'i kabul eden devlet hangisidir?, Türklerin

²³³ "Orta Asya'da (Doğu ve Batı Türkistan'da) ilk Türk-İslam devletini Karahanlılar kurdu. Karahanlı Türkleri VII. yüzyıl ortalarında Uygurlara siyasi yönden bağlı olarak varlıklarını sürdürmekteydiler. Karluk yabgusu, Uygurların merkezî otoritesinin bozulmasından yararlanarak Kara Hanun bağımsızlığını ilan etti (840). Karahanlıların bilinen ilk hükümdarı Bilge Kül Kadir Han'dır. Devlet, başta Karluklar olmak üzere Yağma ve Çiğil Türklerinden oluşmaktaydı. Tanrı Dağı'nın kuzey ve güney bölgelerinde kurulan Karahanlılar, başlangıçta Maverâünnehir bölgesine hâkim olan Samanoğulları (İran kökenli Müslüman bir devlet) ile mücadele ettiler. Ancak başarılı olamadılar. Kadir Han'ın ölümünden sonra oğlu Bazir, büyük han olarak Balasagun'u, diğer oğlu Oğulcak ise Kaşgar'ı yönetti. Karahanlıların, Samanoğulları ile mücadeleleri sırasında Nasr adlı bir prens, Karahanlılara sığındı. Oğulcak'ın yeğeni Satuk Buğra ile dostluk kuran Nasr, ona İslamiyet'i anlatarak Müslüman olmasını sağladı. Müslüman olduktan sonra Abdülkerim unvanını alan Satuk Buğra Han, bir süre sonra Karahanlı Devleti'nin başına geçti. İlk iş olarak İslamiyet'i devletin resmî dini yaptı" (Yılmaz, 2015: 153).

²³⁴ Konu anlatımlı edebiyat ve tarih kitaplardaki bilgilerden bazıları şöyledir: "Abdülkerim Satuk Buğra Han Destanı" başlığı altında Satuk Buğra Han anlatısının özetine yer verilmektedir: "Peygamber Efendimiz Miraç'a yükseltildiği gece kendisinden önceki peygamberleri görür, birini tanıyamaz. Cebrail'e kim olduğunu sorar..." (Gümüşay, 2015: 90) "Karahanlı Edebiyatı; Kutadgu Bilig, Divan-ı Lügati't Türk, Divan-ı Hikmet, Atebetü'l Hakayık, Satuk Buğra Han Destanı. Satuk Buğra Han Destanı: Satuk Buğra Han'ı konu alan destandır. Karahanlı hükümdarının yaşamı, savaşları ve İslamiyet'e geçişi anlatılmaktadır. Eser, Türklerin İslam'a geçişini anlatan ilk sözlü edebiyat örneklerindendir" (Karakaya, 2016: 60). "Türk İslam devletlerinde edebiyat sözlü ve yazılı olarak ikiye ayrılırdı. Sözlü edebiyat ürünleri: Satuk Buğra Han ve Cengizname Yazılı edebiyat ürünleri: Divan-ı Hikmet, Atebetü'l Hakayık, Siyasetname, Şehname. Türk-İslam devletlerinde ilk sözlü edebiyat ürünü olan Satuk Buğra Han Destanı'nda Karahanlı hükümdarı Satuk Buğra Han'ın Müslümanlığı kabul etmesi efsanevi bir şekilde anlatılmaktadır" (Kara, 2016: 56).

İslamiyet'e girişini konu edinen Satuk Buğra Han destanı hangi devlete aittir?, Aşağıdakilerden hangisi İslam etkisindeki Türk destanlarından değildir?, Aşağıdakilerden hangisi Türk destan kahramanlarından değildir?" Bu parçada sözü edilen kişi aşağıdakilerden hangisidir? "Abdülkerim" ismini alan ve Türk-İslam tarihinde önemli rol oynayan Karahanlı hükümdarı aşağıdakilerden hangisidir?, Türk-İslam edebiyatının ilk sözlü örneği aşağıdakilerden hangisidir?" gibi²³⁵. Üniversiteye dair soru bankaları ve konu anlatımları dışında ÖSYM'nin yaptığı sınavlarda da Satuk Buğra Han'a yer verildiği hatta ona dair bir soru üzerinden sosyal paylaşım ağları üzerinden tartışmaların yapıldığı görülmektedir:

2012 yılında KPSS'²³⁶ de çıkmış Satuk Buğra Han ile ilgili sorunun, internet forumlarında²³⁷ öğrenciler tarafından tartışılması önemlidir.

²³⁵ Satuk Buğra Han'ın yanıt olduğu ya da çeldirici seçenek olduğu soru örneklerinden bazıları ise şöyledir:

Soru 1: "Aşağıdakilerden hangisi İslam etkisindeki Türk destanlarından değildir?

A) Satuk Buğra Han Destanı
B) Edige Destanı
C) Danişment Gazi Destanı
D) Oğuz Han Destanı
E) Battal Gazi Destanı" (Yıldız vd, 2007: 164).

Soru 2: "İslamiyet'i kabul ettikten sonra "Abdülkerim" ismini alan ve Türk-İslam tarihinde önemli rol oynayan Karahanlı hükümdarı aşağıdakilerden hangisidir?

A) Yusuf Kadir Han
B) Ebû Nasr Ahmet
C) Tabgaç Buğra Han
Ç) Satuk Buğra Han
D) Bilge Kül Kadir Han" (Adıgüzel, 2015: 26)

²³⁶ "Satuk Buğra Han, amcası Oğulcak Kadir Han devletin başındayken İslamiyet'i benimsemiş, amcasından sonra hükümdar olunca da İslamiyet'i resmî din olarak kabul etmiştir. Bu bilgiyle Karahanlılarda yargılarından hangilerine ulaşılabilir?

I. Devleti yönetme yetkisinin hanedana ait olduğu
II. İslamiyet'in Türkler arasında yayılmasının hızlandığı
III. Arapçanın resmî dil olarak kabul edildiği
A) Yalnız I
B) Yalnız II
C) Yalnız III
D) I ve II
E) I, II ve III" (<http://onderhoca.com/kpss-cozumlu-tarih-sorulari/>; erişim tarihi 11. 11. 2016).

²³⁷ KPSS'de çıkan bu soru hakkında internet forumlarında (<http://forum.memurlar.net/konu/1570953/>) sınava girenler tarafından bazı tartışmalar yapıldığı görülmektedir. "saltuk buğra sorusuna bende %100 katılıyorum yukardaki bilgiden islamiyetin yayıldığını hangi mantıkla çıkarmış anlamış değilim bilgiyi okuyun islamiyet yayılmıştır şundan çıkıyor diyen biri izah etsin tarihi çok iyi bilen bir arkadaş bunu yargı denmesinde sorsaydı kesinlikle islamiyetin yaldığını çıkarmazdı adım gibi eminim doğrudan bilgi sorsa karahanlılar döneminde ya da saltuk buğra zamanında hangileri doğrudur dese anlarım ama yukarda bilgi veriyor yorumlamasını istiyor o bilgiden hangileri elde edilebilir diyo çok net hatırlıyorum öss nin eskiden üniversiyeye giriş sınavında yorumsal tarih sorularında yukardaki bilgiye göre yorumlatıyordu hatta öncülde verdiği bilgi doğru olduğu hâlde yukardaki bilgiye göre elde edilmediği için o öncülü alamıyordun ne hikmetse 2012 kpss de almış hazırlayan adam geçmiş seneleri hiç incelememiş bana göre bu doğru demiş o çıkmış eğer öyleyse gerçekten geçmiş yıllardakiler toptan yanlış yapmış bunca sene ama yutulacak bilgi yanlışlığı olmadığı için öyle yorumlamış komisyon sende öyle yorumlasaydın der işin içinden çıkar herkeste yutar"(seni_yazdim01) Satuk adı yerine Saltuk kullanma eğilimi burada da karşımıza çıkmaktadır. "Yanıtı "devleti yönetme yetkisinin hanedana ait olduğu" ve "İslamiyetin Türkler arasında yayılmasının hızlandığı" imiş. Hanedan meselesi tamam da, yalnızca Karahanlılar'a dayanarak İslamiyetin dünyanın dört bir tarafına yayılmış olan "Türkler" arasında yayılmasının hızlandığı sonucu nasıl çıkarılabilir? Var mı aynı hatayı yapan?" (etuba kapalı)
"Öncelikle bu soru çok canlar yaktı başta benim ben ilkinin işaretledim soruda halkın kabûlüne dair tek bir emare yokk" (arsIn 1976)
"bence biz doğru düşündük ama komiyondakiler içerken hazırladı bu soruyu heralde doldur aga, ne diyodum satuk buğra han, islamiyeti de yaysın bel böyle bişey oldu heralde" (gy-gk) .

22 Eylül 2012²³⁸ KPSS Genel Yetenek sorusu olarak 2. soruda çeldirici yanıt seçeneği ve 14 Temmuz 2013²³⁹ KPSS Öğretmenlik Alan Bilgisi Tarih Öğretmenliği sınavında çeldirici yanıt seçeneği olarak karşımıza çıkmaktadır. 20 Temmuz 2014²⁴⁰ KPSS Tarih Öğretmenliği Alan Bilgisi sınavında çeldiri seçenekte ve 20 Ağustos 2016²⁴¹ yılı KPSS Öğretmenlik Alan Bilgisi Türkçe testinde yanıt seçeneği olarak sorulduğu görülmektedir.

ÖSYM'nin yaptığı bu sınavlarda Satuk Buğra Han'a özellikle tarih dersi müfredatı kapsamında yer verildiği tespit edilmiştir. Bu sorular kapsamında öğrencilerden istenen bilginin MEB müfredatıyla paralellik arz ettiği belirlenmiştir. Bu bilgi; Satuk Buğra Han'ın İslami döneme ait bir destan olduğu ve Karahanlı Devleti'nin İslamiyet'i kabul eden ilk Türk devleti olduğudur. Sınavlara yönelik sorularda da aynı bilgi aktarımının söz konusu olduğu, bunlara ek olarak İslamiyet'i benimsedikten sonra Abdülkerim adını alması yönüyle de öğrencilerin zihninde yer etmesinin amaçlandığı anlaşılmaktadır. Hem MEB müfredatı hem de ÖSYM'nin sorduğu sorularda ve bunlara ek olarak üniversite öğrencileriyle yapılan görüşmeler neticesinde Satuk Buğra Han'ın öğrencilere eğitim sistemi aracılığıyla öğretildiği tespit edilmiştir. Bu durum da Satuk Buğra Han'ın öğrenilmesinde

²³⁸ "Yusuf Has Hacıp Kutadgu Bilig adlı eserini hangi Türk devleti döneminde, kime takdim etmiştir?

- A) Hun Devleti - Attila
- B) Karahanlı Devleti - Uluğ Kara Buğra Han
- C) Gazneli Devleti - Sultan Mahmut
- D) Gazneli Devleti - Sultan Mesut
- E) Karahanlı Devleti - Satuk Buğra Han"

(http://www.osym.gov.tr/Eklenti/1696_kpss2onlisanspdf.pdf?0; erişim tarihi 25. 11. 2016).

²³⁹ "İran-Fars edebiyatının ünlü ismi Firdevsî'nin meşhur eseri Şehname, aşağıdaki Türk hükümdarlarından hangisine sunulmuştur?"

- A) Karahanlı Hükümdarı Satuk Buğra Han
- B) Gazneli Sultan Mahmut
- C) Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah
- D) Gazneli Sultan Mesut
- E) Karahanlı Hükümdarı Bilge Kül Kadir Han (<http://www.osym.gov.tr/dosya/1-69710/h/tarih.pdf>; erişim tarihi 11. 11. 2016).

²⁴⁰ "İlk Müslüman Türk devletleri ile ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi yanlıştır?

- A) İlk Müslüman Türk devletlerinden olan Karahanlılar, bugünkü Afganistan, İran'ın Horasan bölgesi ve Kuzey Hindistan'da kurulmuş ve Gazneliler tarafından yıkılmıştır.
- B) Türklerin büyük kitleler hâlinde Müslüman olmaları X. yüzyılın ortalarından itibaren olmuştur. İslamiyet'i Türkler arasında devlet dinî olarak ilk benimseyenler, İtil Bulgarlarıdır.
- C) Karahanlı Devleti'nin İslamiyet'i kabul eden ilk hükümdarı Satuk Buğra Han'dır.
- D) Samaniler sarayında köle olan Tolun'un oğlu Ahmet; Abbasi halifelerine karşı bağımsızlığını ilan ederek Mısır'da Tolunoğulları Devleti'ni kurmuştur.
- E) Tolunoğulları Devleti'nin yıkılması üzerine Suriye ve Mısır valiliğine gönderilen Muhammet, güçlü bir donanma ve ordu oluşturarak Mısır'a hâkim olmuş ve İhşidîler Devleti'ni kurmuştur."

<http://dokuman.osym.gov.tr/pdfdokuman/2014/kpss/oabtsoruyanıt/tarihogretmenligi25072014.pdf>, erişim tarihi 25. 11. 2016.

²⁴¹ "Aşağıdakilerden hangisi İslami devir Türk destanlarından biridir?

- A) Göç
- B) Türeyiş
- C) Satuk Buğra Han
- D) Şu
- E) Alp Er Tunga"

<http://dokuman.osym.gov.tr/pdfdokuman/2016/KPSS/OABT/TURKCE20082016.pdf>; erişim tarihi 24. 11. 2016.

tavandan tabana bir eğilimin bir başka ifadeyle devlet ideolojisinin belirleyici erk olduğu anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak, devlet ideolojisiyle eğitim sistemi arasında bilinçli bir ilişki kurulduğu görülmektedir. Bu bağlamda devletin ideolojisi düzleminde eğitim kurumlarının müfredatı belirlenirken; eğitim müfredatının da devletin ideolojisini sağlamlaştırmak üzere işlev üstlendiği anlaşılmaktadır. Cumhuriyet'ten günümüze, MEB ders kitaplarında millî bir eğitim politikasının izlendiği bilinmektedir.

Satuk Buğra Han'ın devletin "Türk Tarih tezi" ideolojisinden doğrudan etkilendiği ve bu doğrultuda MEB müfredatında yer aldığı söylenebilir. Bu çalışma kapsamında 1934-2015 tarihleri arasındaki MEB'e bağlı sosyal bilgiler, tarih ve edebiyat kitapları kronolojik olarak taranmıştır. Neticede ilk yıllarda Satuk Buğra Han'a ders kitaplarında yer verilmediği, ilk olarak 1961 yılında *Tarih 2* dersi içerisinde Karahanlılar başlığı altında yer verildiği kaydedilmiştir. Bununla birlikte, her geçen yıl ders kitaplarında Karahanlılar ve bu konuya bağlı olarak da Satuk Buğra Han hakkında daha detaylı bilgi verildiği görülmektedir. Satuk Buğra Han'ın özellikle sosyal bilgiler ve tarih dersi içeriğinde yer alması onun menkıbevi kişiliğinden ziyade tarihî kişiliğinin öğrencilerin zihninde yer etmesinin amaçlandığını göstermektedir. Edebiyat ders kitaplarında Satuk Buğra Han'a destan tasnifi içerisinde İslamiyet'ten sonraki Türk destanları başlığı altında sadece isim olarak yer verildiği, destan metni olarak ise özellikle Oğuz Kağan, Ergenekon ve Göç gibi destanların tercih edildiği tespit edilmiştir.

MEB müfredatı dâhilinde öğrencilerin Satuk Buğra Han ile ilk defa orta birinci sınıfta sosyal bilgiler dersinde (yaklaşık 11-12 yaş aralığında iken), daha sonra ise lise birinci sınıfta tarih dersinde (yaklaşık 14-15 yaş aralığında) tanıştıkları söylenebilir. Öğrencilerin Satuk Buğra Han ile eğitim sistemi içerisinde karşılaştıkları bir başka aşama ise üniversite öncesi ve sonrası hazırlık sınavları sürecidir. ÖSYM'nin sorularında da MEB ders kitaplarında olduğu gibi ön plana çıkarılanın Satuk Buğra Han'ın menkıbevi kişiliği değil tarihî kişiliği olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, Satuk Buğra Han'ın tarihî kişiliğinin genç nesillere öğretilmek istendiği anlaşılmaktadır.

Hem MEB ders kitaplarını hem de sınavlara yönelik soruları hazırlayanların öğrencilerden Satuk Buğra Han'a dair bilmelerini istedikleri çıktılar aynı olup bunlar maddeler hâlinde şu şekilde özetlenebilir:

1. Satuk Buğra Han, Karahanlıların ilk Müslüman Türk hükümdarıdır ve devletin resmî dinini ve halkını Müslüman yapmıştır.
2. Satuk Buğra Han Müslümanlığı benimsedikten sonra Abdülkerim adını almıştır.
3. Satuk Buğra Han ile ilgili Karahanlılar döneminin edebî eserlerinden biri Satuk Buğra Han tezkiresi ya da destanıdır. Bu destan İslamiyet sonrası Türk destanlarındandır.

Öğrencilerin zihnindeki ortak imgelem, Satuk Buğra Han'ın İslamiyet'i benimseyen ilk Türk hükümdarı olmasıdır. Bunun dışında Satuk Buğra Han'ı destanından hatırladıklarını söyleyenler olmuş fakat hiçbir içeriğine yönelik açıklayıcı bir şey belirtmemiştir. 113 öğrenciden 17'si ise Satuk Buğra Han adını hiçbir şekilde anımsamadığını ifade etmiştir.

Bu bilgilerden özetle, öğrencilerin zihninde Satuk Buğra Han'ın menkıbevi kişiliğinden ziyade tarihî kişiliğinin yer edindiği ve bu kişiliğin "Türk-İslam ülküsünü" ifade edecek şekilde anımsama yoluyla MEB müfredatında yer aldığı söylenebilir. Satuk Buğra Han'ın "Türk-İslam ülküsünü" temsil etmesi yönüyle toplumsal hafızada yer etmesinin amaçlandığı, öğrencilerin vermiş olduğu yanıtlar ve MEB ders müfredatının doğrudan örtüşmesinden anlaşılmaktadır.

3.2. Ad Verme Geleneği ve Satuk Buğra Han

“Bayındır Hanun ağ meydanında bu oğlan cenk
itmüştür, bir buğa öldürmüş senün oğlun, adı Buğaç
olsun, adını ben virdüm, yaşını Allah virsün didi.
Dirse Han oğlana biglik virdi, taht virdi”
(Ergin, 2009: 83; Gökyay, 2009: 28).

İslamiyet’i benimseyerek yeni bir kültür dairesine giren Türklerin hayatının birçok alanında değişim ve dönüşüm söz konusu olmuştur. Yeni girilen İslamî kültür dairesi Türk kültüründeki “ad verme geleneği”²⁴² ni de etkilemiştir. Toplumsal hafıza eski uygulamaları bir yandan yaşatmaya devam ederken bir yandan da yeni kültürün önerdikleriyle tanışmıştır. Ad verme, ad koyma, ad alma gibi farklı sözcüklerle ifade edilen bu gelenek için çalışmada ad verme ifadesi tercih edilmiştir.

Bu bölümde öncelikli olarak toplumsal bellekte “Satuk Buğra Han” adının bir imgelem oluşturup oluşturmadığı üzerinde durulmuştur. Bu kapsamda ilk olarak Türklerde ad verme geleneği hakkında genel bilgi verilmiş ve daha sonra Abdülkerim Satuk Buğra adı, Sedat Veyis Örnek’in Türkiye’de ad verme geleneğine yönelik tespitini içeren 15 maddelik tasnifine göre “Satuk/Saltuk”, “Buğra” ve “Abdülkerim” olarak teker teker analiz edilmiştir. Ayrıca bu bölümde toplumsal bellekte, Satuk Buğra adı yerine Saltuk Buğra adının kullanılmasının “galat-ı meşhur”²⁴³ olma eğilimde olduğu tespit edilmiş ve bu durum örnekler üzerinden incelenmiştir. Son olarak ise günümüzde Satuk Buğra Han adının Türkiye genelinde il il kullanımını gösteren iki istatistiki tabloya yer verilerek bu adın halk hafızasında ideolojik bir imge oluşturup oluşturmadığı birinci ve ikinci sözlü kültür ortamında yapılan derlemelerle ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Kültürel değişim, toplulukları birçok yönden etkilemektedir. Savaşlar, doğal felaketler, göç, din değiştirmek gibi tarihî vakalar kültürün birçok sahasında köklü değişim ve dönüşümlerle sonuçlanmaktadır. Böyle bir değişim ve dönüşümün toplumların geçiş dönemi geleneklerinden sosyal normlarına; sosyal kurumlarından yeme içme alışkanlıklarına kadar birçok sahada etkili olduğu gözlemlenebilmektedir. Yeni bir kültür dairesine giren Türkler, İslamiyet’in etkisiyle

²⁴² Türklerde ad verme geleneği ile ilgili kapsamlı bibliyografya çalışması için Saim Sakaoğlu’nun “Türk Ad Bilimi” adlı yapıtına bkz. (Sakaoğlu, 2001). Anadolu Türklerinde ad verme geleneği hakkında bkz. (Çelik, 1999: 300-304).

²⁴³ Galat-ı meşhur: Yanlış olduğu hâlde herkes tarafından tutulan ve kullanılmakta bulunan kelime (Devellioğlu, 2000: 274).

bu değişim ve dönüşümden nasibini almıştır. Türklerde “ad verme”, İslamiyet’in etkisiyle değişen geleneklerden biridir. İlk Müslüman Türk devleti hükümdarı olarak toplumsal bellekte yer alan Satuk Buğra Han, bu konuda ilk ve en dikkat çekici örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Müslüman olduktan sonra Abdülkerim adını alan Satuk Buğra Han’ın, bundan sonra da halkı arasında İslami ad alma geleneğinin de âdeta başlatıcısı olduğu söylenebilir. Burada dikkat çeken onun Müslüman olduktan sonra Abdülkerim adını alırken, atalarının ona verdiği Satuk Buğra Han adını tamamen terk etmemiş olmasıdır. Bu durumda tarihî ve menkıbevi şahsiyetiyle ön plana çıkan Satuk Buğra Han’ın halkı arasında İslam kültür dairesine has bir ad verme geleneğinin başlatıcısı olduğu söylenebilir ki tezkire nüshalarında bahsedilen çocukları ve torunlarının adlarının İslamî olması bu savı desteklemektedir. Ayrıca bu hususta kendisini özel kılan ise, toplumsal bellekte Abdülkerim adını kendi kendisine vermiş olmasına inanılmasıdır²⁴⁴. Hem tezkirelerde hem de sözlü kültür ortamında onun kendi kendine ad vermesine yönelik bir bilgiye tesadüf edilmemektedir. Yalnız onunla ilgili yazılan hikâyelerde hocası Ebu Nasr Samani’nin ona Abdülerim adını verdiği bilgisine rastlanılmaktadır. Abdülkerim adına sadece tarihi kaynaklar içerisinde Cemal Karşî’de ve tezkirecilik geleneği kapsamında ise Taşkent nüshasında tesadüf edimiş, fakat bu eserler de adı kendi kendine mi verdiği yoksa ona bir başkasının mı bu adı verdiği konusunda bilgi içermemektedir. Ayrıca kabrinin üzerinde Abdülkerim adının yazılmaması da dikkate değerdir.

Boratav, ad vermenin kültürel değişim konusundaki etkisini şu şekilde açıklamaktadır:

Eski Türklerde oğlan çocuğa ya uzun zaman hiç ad verilmez yahut da ilk verilen ad ömrünün sonuna kadar kalmazdı; geçici bir ad idi. Önemli bir iş başardığı zaman, yani delikanlılık çağına geldiğinde ya yaptığı önemli işi hatırlatan ya da ilerisi için bir dilek anlamını taşıyan bir ad verilirdi ki buna er at (erkek adı) derlerdi. Türkler İslam dinine girdikten sonra bu gelenek gitgide gücünü yitirmiştir (2015: 101).

Hasan Köksal, ad vermenin Türk destanlarında karşımıza çıkan bir motif olduğunu Oğuz Kağan, Manas ve Dede Korkut destanları üzerinden örneklendirerek verir ve ad vermenin önemini şu şekilde ifade eder:

²⁴⁴ S. Freud (2015: 32), “Kendi kendine ad alma veya adını değiştirme şeklinde vuku bulan bu motifi tektanrılı dinlerin yapısal özellikleriyle ilişkilendirmiştir. Bu bağlamda, tek tanrılı dinlerde karizmatik önderlerin hususiyetlerinden biri de kendi adlarını değiştirmeleri şeklinde tanımlanmaktadır. Örneğin, Mısır’da tek tanrılı dini halkına teklif eden ilk lider Amenhotep, tek tanrılı dini halkına tebliğ ettikten hemen sonra atalarının kendisine taktığı Amenhotep adını değiştirmiştir”.

Kişiliği oluşturan özelliklerden biri olarak kabul edilen ad, sadece sosyal bir kişiliği temsil etmez; aynı zamanda mistik bir kuvveti de ifade eder. Onun için yeni doğan çocuğa gelişigüzel ad konulmaz, verilen adın çocuğun geleceğini, karakterini, toplum içindeki yerini ve başarısını etkileyecek, damgalayacak sembolik bir öz taşımasına dikkat edilir (Köksal, 2002: 44).

Türk kültüründe kişinin kendi kendine ad vermesi, Oğuz Kağan destanının Farsça nüshasında²⁴⁵ da görülmektedir:

Türkler doğan çocuğa hemen ad vermezlerdi, bir yaşına girmeden ona ad seçmezlerdi, büyük toy yapılırdı. Eski Türk âdetince, öyle ad seçilirdi, çocuğun kudretince. Kara-Han, atlar kesti, yurdum şen olsun diye, çağırdı hep Türkleri, bir ad bulunsun diye, oğlançuk birden bire, “Adım Oğuz’dur!” dedi. Beklemedi kimseyi, kendi adını verdi. Ne kadar Türk var ise, hepsi şaşşa kaldılar. Bu, Tanrı sözü deyip buyruğa katıldılar (Ögel, 1998: 158-159).

“Türk destanlarının en eskisi diye adlandırdığımız Oğuzname’de, Oğuz Han’ın kendi adını bizzat aldığı kayıtlıdır” (Köksal, 2002: 44). Farsça nüshada tesadüf edilen Oğuz Kağan’ın kendi kendine ad alması kahramanın olağanüstü bir kişi olduğunun göstergesi olarak okunmalıdır. Türk boyları ve devletleri arasında ad verme geleneğinin iki şekilde uygulandığı görülmektedir. Bunların ilki, Oğuz Kağan destanının Uygur nüshasında çocuğun bir yaşına girmesini takiben adının verilmesidir. Oğuz Kağan’ın kendi kendine ad vermesiyle Satuk Buğra Han’ın toplumsal belleğe göre kendine Abdülkerim adını vermesi farklılık arz etmektedir. Oğuz’un konuşamayacak küçük bir yaşta kendine “Oğuz” adını vermesi onun kahramanlığının doğuştan olmasıyla yorumlanacak bir durum iken Satuk Buğra Han’ın ad alması tamamıyla kültürel değişimle alakalı ve bilinçli bir tercih olarak yorumlanmalıdır. Bir diğeri ise Dede Korkut boylarında da tasvir edilen ad alma/verme geleneğidir. Boğaç Han’ın ad aldığı boyda olduğu gibi çocuk belli bir yaşa gelip kahramanlık gösterdikten sonra Dede Korkut ona ad vermektedir. Dede Korkut boylarında kahramanın ad alması, çocuğun yiğitlik göstermesine bağlıdır. Öyle ki, çocuğun yiğitlik göstermesini takiben, ona ad verilmesi bir hak olarak tanımlanmıştır. Bu yönüyle ad alma, kahramanların erginlenme ritüellerinde çocukluktan erişkinliğe geçişi temsil eden eşik riti olarak da önem taşımıştır. “Bayındır Hanun ağ meydanında bu oğlan cenk itmüştür, bir buğa öldürmüş senün oğlun, adı Buğaç olsun, adını ben virdüm, yaşını Allah virsün didi. Dirse Han

²⁴⁵ Oğuz Kağan destanının Uygur nüshasında Oğuz Kağan’ın ad almasına yönelik böyle bir bilgi bulunmamaktadır. Bkz: (Ögel, 1998).

oğlana biglik virdi, taht virdi” (Ergin, 2009: 82; Gökyay, 2009: 28). Burada da görüleceği üzere toplumsal hafızada ad almak, sıradan ve basit durum değildir.

Bugünkü ilkeller için olduğu gibi insanlar için de ve hatta çocuklarımız için de ad, bizim sandığımız gibi anlamsız ve keyfi olarak konmuş bir şey değil, önemli ve temel bir şeydir. Bir adamın adı onun kişiliğinin başlıca öğelerinden birisidir ve belki de onun ruhunun bir parçasıdır. Hayvanların adlarının aynı olan adları taşımaları durumu, ilkel insanlarda her hâlde kişilerle özel hayvan türleri arasında gizli ve önemli bir bağ olduğu kanısını doğurmuştur (Freud, 2008: 134).

Türk kültüründe ad verme geleneği hakkında sıklıkla başvurulanan bir kaynaktan (Kibar, 2005: 15-76) söz konusu geleneğin sürekliliğinde vuku bulan yapısal ve işlevsel değişime tesir eden iç ve dış faktörler belirlenmiştir. Bunlar arasında yapı ve işlev bakımından en tesirli olanlardan biri de dinden uzaklaşma veya dindarlaşma adı altında tasvir edilmiştir. Adın, bireyin hem kendi hem de toplum yaşantısında taşıdığı öneme ve adın toplum hafızasından bağımsız olmadığına dair C. Çelik’in görüşleri ise şöyledir:

İsim, bireysel kimliğin ötesinde kişiyi tarihsel ve toplumsal boyutlarda bir topluluğa veya topluma ait kılan önemli bir sembolik göstergedir. İsimlerdeki sembolik bağlayıcılık nedeniyle “isim verme uygulamaları”, belli bir kültüre, dünyaya aidiyeti ve kolektif ruha katılımı sağlama işlevine sahiptir. Bu anlamda isim özellikle kişinin sosyo-kültürel kimliğini gösteren bir varoluş parolası olmaktadır. Dolayısıyla belli bir kültür, tarih ve anlam dünyasına aidiyeti gösteren isimlerin arka planında özel bir zihniyet, inanç ve eylem yönelimleri ile bir kimlik sistemini okumak mümkündür. Ancak her ne kadar tarihsel sürekliliğin temel göstergelerinden olsa da, isimler sosyo-kültürel değişim süreçlerinde belli eğilimleri gösteren etkilere de açıktır. Bu anlamda Türk isim kültüründe meydana gelen değişimler, toplumsal tarihimizde ortaya çıkan değişimlerden bağımsız değildir (2007: 18).

N. Gözaydın (2004), ad değiştirme meselesinin yalnız bizde olmadığını yüzlerce yıllık bir kültür birikiminin bir sonucu olarak ilkel kavimlerden başlayıp günümüze kadar geldiğini ifade eder. S. V. Örnek’in bu konudaki fikirleri ise şöyledir:

Ad, yasalara göre²⁴⁶ zorunludur. İnsanlar bir kişinin, bir nesnenin, bir durumun ya da bir olayın adını koymadan, onu bir belirtiyile, bir sıfatla, bir özellikle nitelendirmeden rahat edemezler. Adsız biri, bir olay, bir durum tedirgin edicidir. Belli olan, belirli kılınan, bilinen şey insanoğlunu rahatlatır; kargaşayı, karışıklığı, yanılgı ve yanlışlığı önler, ilişkileri düzenler... Ad, gerek kişisel gerek toplumsal karakteriyle, yaşam düzeninin en önemli simgelerinden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır (2014: 205-206).

²⁴⁶ Türk Medeni Kanunu’nun 264. maddesinin son fıkrası “Çocuğun adını, ana ve babası kor” şeklindedir.

Türk Medeni Kanunu dışında İslam dini de ad verme ile ilgili bir gönderme yapmaktadır. Bu yönüyle dinî kaynakların kanunları desteklediği görülmektedir: Ahzâb Süresinin, 5. ayetinde, “Onları (evlat edindiklerinizi) babalarına nispet ederek çağırın” (Kuran-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli, 2008: 409). Hadis-i şerifte de bu hususta, “Siz kıyamet gününde kendi isimleriniz ve babalarınız isimleri ile çağrılacaksınız. Onun için isimlerinizi güzel isimlerden koyunuz”²⁴⁷ ifadesi yer almaktadır. Güzel bir ada sahip olmanın ve ad alırken ata/babanın rolünü ve önemini bu dinî ifadeler ortaya koymaktadır. ²⁴⁸ İslamiyette ad vermenin önemine dair bilgi veren bir başka kaynakta ise Abdülaziz Bey, “İsim Tesmiyesi” başlığı altında ad vermenin İslami yönüne dair ritüeli şu şekilde örneklendirir:

Doğumdan üç gün sonra çocuğa isim takılır. Çocuğun pederi varsa o, eğer büyük pederi veya büyük validesi varsa onlardan biri abdest alıp Besmele ile odaya girer. Lohusanın hal ve hatırını sorduktan sonra kible tarafına yüz çevirir, diz üstü oturur ve çocuk kundaklı olarak kendisine verilir. O da çocuğu besmele ile dizinin üstüne koyar. Allah’a şükrettikten ve peygamberimizin ruhuna salat ü selam okuduktan sonra çocuğun sağ kulağına önce ezan-ı şerif okunur, daha sonra takacağı ismi üç kere söyler, sonra da yine çocuğun kulağına üç kere Kelime-i şahadet telkin eder. İsim tesmiyesi böylece son bulduktan sonra lohusa hanıma yüzük, saat, elmas iğne bir hediye verir, odadan çıkar (2000: 13-14).

İ. Başgöz de ad verme geleneği içinde bir çocuğun adına bakarak onun toplumun hangi kesimden geldiğini, ailesinin eğitim durumunu üç aşağı, beş yukarı kestirmenin olanağı olduğunu, insan adlarının kişisel ve toplumsal çevreyi yansıttığını (1986: 215) ifade eder. Bu bağlamda toplum tarihî ve ad verme geleneği arasında ilişki kuran bir diğer araştırmada, geleneğin değişimi ve dönüşümü üzerinden Türk kültür tarihinin geçiş dönemlerinin tespit edilebileceği kaydedilmiştir. “Kişi adları; yer adları gibi bir milletin geçmişini, kültür düzeyini, dinî inancını ve dünya görüşünü araştırmak açısından önemlidir. Türk kültür tarihini her yönüyle bilmek için Türklerin İslamiyet öncesi ve sonrasındaki ad koyma âdetleri üzerinde de kısaca durmak icap etmektedir” (Abdurrahman, 2004: 124-133). Türk kültüründe ad vermenin geleneksel izlerini destan gibi halk anlatılarında da görmek mümkündür. Bu durumu A. İnanc şu şekilde dile getirmektedir:

²⁴⁷ Sahih-i Buhârî’de kaydedilen bu hadiste “Hiç şüphesiz verdiği sözde durmayan kimse için kıyamet gününde yüksekçe bir bayrak dikilecek ve: <bu filan oğlu filanın sözünde durmamasının alametidir> denilecektir” denilmektedir. Bkz: (Durmuş, Aldemir vd, 2008: 1032).

²⁴⁸ Toplumsal bellekte sırf Kuran-ı Kerim’de geçmesinden dolayı ne anlama geldiği düşünülmeden ad verme inancı bulunmaktadır. İlgili haber için bkz: <http://www.trthaber.com/haber/yasam/cocuklariniza-isim-koyarken-dikkat-58732.html>; erişim tarihi 3. 10. 2016.

Göçebe Türk destanlarında, kahramanın doğumu ve ona ad verilmesi klişe halinde tekrarlanan bir motiftir. Bir Han ya da beyin evladı olmuyor. Meşhur kahramanların veya azizlerin mezarlarını ziyaret ederek onların “ervahına” kurbanlar kesiyor. Hanım bir oğlan doğuruyor. Kahramana ad verme merasimi Yakut, Altay-Yenisey, Kazak-Kırgız ve eski Oğuz destanlarında farksız olarak görülür. Han veya bey oğluna ad vermelerini halkına emrediyor. Kimse ad bulamıyor. O zaman boz atlı bir er peyda oluyor ve çocuğa ad veriyor. Dede Korkut hikâyelerinde kahramanların adını veren Dede Korkut’tur. Baba ve annenin verdiği ad hakiki ad değildir; kahraman hakiki adını kahramanlık gösterdikleri olaydan sonra atla beraber alır. Oğuz oğlu, kahramanlık göstermeden ad alamadığı gibi, kendine mahsus at sahibi de olamaz. Dirse Han oğlu Boğaç azılı bir boğayı yendikten sonra Dede Korkut ona ad veriyor ve babası “boyunu uzun bedevi at vergil binit olsun” diyor. Dede Korkut Oğuz kahramanlarından Bamsı Böyreke ad verirken “bunun adı boz aygırlık Böyrek olsun” diyor (1998: 206).²⁴⁹

S. Sarıtaş da “Ad vermeyele ilgili tercihlerin dinî, tarihî ve gelenek ışığında yaşanan çağın eğilimleri doğrultusunda güncellenerek devam ettiğini” (2009) ifade eder.²⁵⁰

O. Köksal ise, “XIX. Yüzyıl Ortalarında Bir Osmanlı Kasabasındaki Şahıs Adı Profili” adlı makalesinde İslamî ve Türk adı koyma geleneği hususunda şunları söyler:

Yeni dinleriyle tanışıp Müslümanlığı kabul eden Türklerin, bir taraftan kadim kültürlerini koruma gayretiyle eski adlarını yaşatmayı sürdürürken, diğer yandan bu dirençlerini tedricen kaybedip, inançlarına bağlılıklarını adlarıyla göstermek istercesine İslami isim almayı yeğledikleri de görülmektedir. Kabul ettikleri semavi dinin Türk kültürünün muhtelif alanlarında yol açtığı değişim ve dönüşüm bir yana, ad koyma geleneği üzerindeki tesiri son derece etkili ve ilginçtir. Nitekim tarihlerini daha kolay takip edebildiğimiz muhtelif Türk devletlerinin hanedan aileleri mensupları, erken devirlerden beri eski adları yanına birer İslami isim eklemeyi ihmal etmemişlerdir. İlk defa eski Türk yurdunda X. yüzyılın ikinci yarısında yönetimi altındaki geniş kitlelerle birlikte Müslüman olan Karahanlı hükümdarı Satuk Buğra Han’ın “Abdülkerim” adını almasıyla başladığı geleneğin, Oğuz Türklerinin başında Turan’dan-İran’a yürüyüp İran ve Ortadoğu coğrafyasında bir devlet kuran Selçuk’un iki torununda devam eder (2013: 232).

Buradan hareketle Satuk Buğra Han’ın aslında “ad verme” geleneğinde, bir gelenek başlatıcısı olduğu söylenebilir ki bahsi geçen kaynaklar da bu durumu desteklemektedir. İslamiyet’i benimseyen Türkler, zamanla İslamî ad tercih ederken Türkçe ad vermeyi de tamamen terk etmemişlerdir.²⁵¹

²⁴⁹ Detaylı bilgi için bkz: (Ülkütaşır, 1938: 193).

²⁵⁰ Günümüzde ad verme üzerine bilgi edinmek için bkz: (Sarıtaş, 2009: 422; Taş, 2005: 106).

²⁵¹ İslamiyet’ten sonra, Uygur kişi adları, Uygurlarda İslam dinini ilk olarak kabul eden Uygur Karahanlılar devletinin hükümdarı Satuk Buğra Han’ın Müslüman adı olan “Abdülkerim” adını almasından sonra meydana gelen ve kullanılan adları gösterir. Bilindiği gibi, İslam dini Uygur ülkesine girdikten sonra diğer fütuhatlar (yani İslam’ın yayıldığı yerler) da olduğu gibi önce kişilerin ideolojik görüşlerinde büyük değişiklikler meydana gelmiştir... Kur’an indirildikten sonra, Kur’an’daki Arapça kişi adları ve Allah’ın sıfatını ifade eden kelimeler her Müslümanın severek kullandığı mübarek adlar hâline gelmiştir. Bu adlar kullanım sürecinde sadece önceki Buda kitaplarından alınan Sanskritçe kökenli Uygur kişi adlarının yerini değil, yavaş yavaş Uygurca kökenli Uygur kişi adlarının da yerini almıştır” (Taklamakanlı, 1996: 197).

İslamiyet'i benimseyen Türklerin ad verme geleneğinin buna bağlı olarak değiştiği şu şekilde ifade edilmektedir:

Önceleri devlet büyüklerinden başlayan Arapça ve Farsça ad alma geleneği, ancak giderek geniş halk tabakasına aksetmiştir. Mesela topluca İslamiyet'i kabul eden Karahanlıların hakanı Satuk Buğra Han (ö. 955)'in Müslüman olduktan sonra Abdülkerim adını almış olması konuya açıklık getiren önemli bir örnektir (Öksüz, 1982: 29).²⁵²

Türklerde ad verme ve ad vermeyi belirleyen etmenler üzerine birçok akademik yazı kaleme alınmıştır.²⁵³ Bu bölümde, S. V. Örnek'in tasnifi Abdülkerim Satuk Buğra Han adı üzerinden yorumlanmıştır. Türk kültüründe ad vermeyi belirleyen etmenleri örneklediren Örnek'in bu tasnifi şöyledir:²⁵⁴ “1. Çocuğun doğduğu gün, ay ve mevsimle ilgili adlar, 2. Yatırlar ve ziyaretlerle ilgili adlar, 3. Tanrının sıfatları, peygamber ve peygamber yakınlarıyla ilgili adlar, 4. Tarihî kahraman ve siyasi liderlerle ilgili adlar, 5. Hayvanlarla, madenlerle, bitkilerle ilgili adlar, 6. Çocuğun doğduğu yerle ilgili adlar, 7. Minnet, şükran, hayranlık ve dostluk duygularıyla ilgili adlar, 8. Ölmüş büyüklerle ilgili adlar, 9. Toponomi ile ilgili adlar, 10. Coğrafi öğelerle ilgili adlar, 11. Kozmik, göksel ve meteorolojik olaylarla, öğelerle ilgili adlar, 12. Manevi organlarla ilgili adlar, 13. Uyumlu adlar, 14. Modayla ve kültür değişimleriyle ilgili adlar, 15. Yaşatıcı güçle ilgili adlar” (2014: 207-219). Örnek'in on beş madde altında yer verdiği bu tasnifte “Abdülkerim Satuk Buğra” adı “2, 3, 4, 5, 14. ve 15.” maddeleriyle ilişkilendirilerek analiz edilmiştir.

Satuk Buğra Han'ın kültür tarihinde taşıdığı öneme bakıldığında hem Müslüman olmadan önceki hem de sonraki ad seçiminin alelâde olmadığı görülecektir. Örnek'in ifade ettiği gibi ad, “insanın toplumsal ve bireysel kişiliğinin yanı sıra büyüsel ve gizemsel gücünü de belirten bir simgedir” (1995: 11). Satuk Buğra

²⁵² “Türk ulusunda yabancı adlar (Arapça, Farsça), Orta Asya'da İslamiyet'in iyice yerleşmesinden sonra yayılmaya başlıyor. Bilindiği gibi Türklerin Araplarla ilk karşılaşmaları VIII. yüzyılın başlarında Horasan bölgesinde İran-Turan sınırında oldu. Bu tarihten İslam diniyle beraber Arapça, Samanoğullarının egemenliği devrinde Farsça adlar, Türk aristokrat sınıfı tarafından önce unvan, sonra ad olarak kabul edilmeye başlamıştır. Tabari'nin rivayetine göre, Horasandaki Türk beylerinden Nizak Tarhan'ın bir yeğenin adı Osman idi. Kuteybe'nin emriyle 709 yılında öldürülen bu Osman, Arapça ad alan bir Türk olsa gerek. Arapça adların bu kadar erken girmeye başlamasına ve Türklerin X. yüzyılın ilk yarısından devlet olarak İslamiyet'i kabul etmelerine rağmen Türkçe ad alma geleneği zamanımıza kadar gelmiştir. Büyük Türk-İslam imparatorluğunun kurucuları ve kumandanları Türkçe ad taşıyorlardı... Karahanlılar hakanlığını, Karahan, Togan, Satuk Buğra'lar, Selçuklular devletini Tuğrul Bey, Çağrı Bey, Alparslan'lar kurmuştur” (İnan, 1958: 492).

²⁵³ Bu çalışmalardan biri de D. Aksan'a aittir. Ona göre ad verme geleneğini belirleyen ölçüler şunlardır: 1. Dinsel Adlar Koyma, 2. Ünlü kişilerin saygı ve minnet duyulan kimselerin ad ya da soyadlarını kullanma, 3. Destanlarda, söylencelerde, masallarda geçen adları koyma, 4. Yer adlarını, coğrafya adlarını, tarihsel olay ya da kavim, boy adlarını koyma, 5. Öteki ad verme yolları (2015: 116-118). Çocuğa ad verilmesi konusunda çeşitli tasniflerin kaleme alındığı görülmektedir. Bkz: (Aksan, 2015: 116-118).

²⁵⁴ Türk kültüründe “Ad Koyma” ve “Ad Koymayı Belirleyen Etmenler”in tasnifi hakkında detaylı bilgi için bkz: (Örnek, 2014). İlaveten, A. R. Yalman [Yalgin] da araştırmasında çocuklara ad vermenin zamanı ve ad verme ritüeline eşlik eden kültürel pratikler hakkında bazı tespitlerde bulunmuştur. Bkz: (Yalman [Yalgin], 1993: 28).

Han'ın da toplumu etkileyen tarihî ve menkıbevi kişiliği ile ön plana çıkan bir şahsiyet olarak “büyüsel ve gizemsel gücünü” topluma yansıttığı adı üzerinden okunabilir. Örnek'e göre “Yeni doğan bir çocuğa gelişigüzel bir ad konulmaz; adın taşıdığı, karşıladığı ya da içerdiği anlamın çocuğun karakterini, kişiliğini, geleceğini, toplum içindeki yerini ve başarısını damgalayacak, biçimlendirecek simgesel bir öz taşımasına özen gösterilir. Ad, bir bakıma insanın tinsel varlığını da simgelemektedir. Kısaca söylemek gerekirse, adın sözcük anlamının, o adı taşıyana geçtiğine inanılmaktadır” (2014: 206). Bu durumun Abdülkerim Satuk Buğra Han için de söz konusu olduğu söylenebilir.

Satuk Buğra Han'ın adı Örnek'in yukarıdaki tasnifiyle ilişkilendirildiğinde; 2. ve 15. maddelerdeki “yatırlar ve ziyaretlerle ilgili adlar” ve “yaşatıcı güçle ilgili adlar” başlıklar altında incelendiğinde “Satuk” adı kapsamında değerlendirilebilir. Zira İslamiyet'ten önceki Türk geleneklerinde –ki İslamiyet'ten sonra da bu gelenek devam etmiştir- özellikle çocuğu olmayanların yatır ve türbeler etrafında dua etmeleri, çocuğun yaşaması için komşuya ya da türbeye satma âdeti bu madde kapsamında yorumlanmalıdır.²⁵⁵

Adla ilgili yaygın inançlardan birisi de yaşamayan çocukları yaşatmak için, onlara belirli bir birtakım adları koymaktır. Burada adın sözlük anlamının dinamik gücünden yararlanma söz konusudur. Adın, büyüsel ve mistik özü de anlamında sakladığı inancı düşünülürse, yaratıcı gücü olduğuna inanılan bu türden adların, çaresizlik içinde kalanlarca bir dayanak sağlayacağı umudu kendiliğinden anlaşılır. Bu adların başlıcaları şunlardır: Yaşar, Dursun, Satı, Satılmış. Son iki ad, “çocuğu satma” pratiği sonucu konulur (Örnek, 2014: 218).

²⁵⁵ Kadının doğurdukları yaşamıyorsa, daha önce anlaştığı bir aileye, bilhassa hiç çocuğu ölmemiş bir aileye çocuğunu doğar doğmaz satar. Bunun kötü ruhları kandırmak için: “ben bu çocuğu sattım, benim değil, almayım elimden” diye düşünülür (Örnek 1979: 127). Satılmış adı Kuzey Afganistan Dedem Korkut kültür coğrafyasında “satıp-aldı” olarak geçmektedir. İsmi yapısının çocuğun sembolik satılma merasiminin şekli belirlemiş olmalı. Zira satma uygulamasında üç defa satılıp tekrar geri alınır. Özbekistan'da bebek ilk beşiğe konulunca beşiğin karşısında da bir kadın bulunur ve üç defa sattım- aldım uygulaması tekrarlanıyordu. Saltuk Buğra Han isminin saltık oluşu da bu izahla yapılmaktadır (Kalafat, 2012: 237). Bebeğin aile içindeki yerini, değerini ve güzelliğini örtmek ya da dışarıya göstermemek için, onu tanıdık birine beş on kuruşa satarlar. Sözde satın alınan evladı olur. Satın alan kimsenin ailesinde hiç çocuk ölümü olmaması da şarttır. Bizde Satı ve Satılmış adındaki çocukların hikâyesi budur (Akalın, 1998: 14). Çocuğu yaşamayanlar yeni çocukları dünyaya gelmeden herhangi bir yatıra veya ziyarete adak ettim, sattım, eğer yaşarsa oraya kurban verdim diyerek çocuğunu sattığını beyan eder. Çocuk doğunca o yatıra götürülür, orada birkaç gün kalarak kurban kesilir, dilekler dilenir, sonra da izin alınarak geri gelinir. Çocuk büyüyünce yatırın veya ziyaretin malı olduğu söylenir... Hamile kadının boynuna atın koşumu geçirilerek bir yatıra götürülür, oraya mum yakılır ve satılmış. Anneyi sattıktan sonra doğan çocuğa Satı (kız), veya Satılmış(erkek) adları konurmuş. (Örnek 1979: 128). “Türklerin en eski devirden modern devre kadar kişi adlarını koymada izledikleri yöntem ve usul yerli ve yabancı kaynaklarının ışığında ele alınıp incelenmiştir. Çocuğu olup kısa bir müddet sonra çocuğu ölen anne babalar, çocuğu erkekse çocuğuna “Tanrı nazarı değdi” zannedip, daha sonra doğan erkek çocuklarını “Tanrı nazarından korumak için yemekli merasim yaparak çocuğun adını “Niyazi”, “Kepek” “Ağırıcı”, “Satılmış” gibi adlarla değiştirirlerdi” (Abdurrahman, 2004: 124-133). Çocuğu yaşamayan Başkurtlar, Müslüman oldukları hâlde ölüm meleğini aldatmaya çalışırlar. Çocuğu doğduğu gibi ele eline alıp dışarı çıkar, birkaç ev dolaşıktan sonra, çocuk-babasının evinin penceresinden seslenir: “Yabancı bir ülkeden çocuk getirdim, satın alan var mı?” Pazarlık başlar. Çocuk için kendi ağırlığında demir verip satın alırlar. Çocuğa ad, Demir ya da Satıp aldı, Satılmış gibi bir ad verirlerdi (Öksüz, 1982: 28). Türklerde ad verme yolunun bir inanca dayandığı göze çarpmaktadır. Özellikle daha önceki çocukları yaşamayan ailelerde yeni doğanın yaşaması için ona Durdu, Duran, Dursun, Durmuş, Durak, Yaşar, Satı, Satılmış adları verilmekte bunlardan Satı ve Satılmış adları, yeni doğan çocuğun hiç çocuğu ölmemiş kadınlara para karşılığı satılması biçimindeki varsayımsal küçük bir törenle ad konmaktadır (Aksan, 2015: 120; Boratav, 2015: 102).

Sakaoğlu, ad bilimi terminolojisinde “apotropaeon” başlığı altında koruyan adlar anlamına gelen başlığa yer vermektedir. (Sakaoğlu, 2001: 11). Bu kapsamda Satuk adı apotropaeon bir başka ifadeyle koruyucu ad başlığı altında incelenebilir.

“Satuk” adının etimolojisi ve anlamı hakkındaki görüşler şöyledir: “Satık, (Satuk) [1] T. e. [sat-ık] Satılmış. Yaşamayı ya da kötü ruhlardan korunması amacıyla, bir yatıra ya da başka bir kişiye gelenek ve inanışlara göre satılan erkek çocuğa verilen bir ad. Satı, Satıbalı, Satılmış, Satmış” (Dilçin, 2014: 333) Satık: (I) Bağlı: Sen artık karına satıksın, (II) Satılan elden çıkarılan mal. (Derleme Sözlüğü, 2009: 3552) satılmak (I) Kız evlenmek, (II) Kadınlar çocuklarının olması için bir yatıra adak adamak. (Derleme Sözlüğü, 2009: 3552) Sat-: satmak” (Ercilasun-Akkoyunlu, 2014: 808). Satıg: satış. (Ercilasun-Akkoyunlu, 2014: 809) Satık: Halk dilinde satmak (Gülensoy, 2011: 741) anlamına gelmektedir. Burada Satuk kelimesinin etimolojik kökeni incelendiğinde bir ritüele gönderme yaptığı anlaşılmaktadır:

Eski Türkler çocuklarına doğdukları sırada gördükleri nesnelerin veya o günlerde olup biten önemli bir olayın adını vermiştir. Bundan başka, çocukları yaşamayan kimseler, gelenek olan bir inanca uyarak çocuklarına Yaşar, Satı, Satılmış, Satık...gibi adlar verirdi. Fakat ana babanın verdiği bu adlar vakitli adlar olurdu. Gerçek ad, yiğitlik çağına gelip avda ve savaşta yararlıklar gösterdikten sonra boy başbuğu veya boyun büyük kamı tarafından verilir ve bu gerçek adı alan yiğit boyun üyesi ilan edilirdi (İnan, 1958: 490).

Hem yukarıda sözü edilen Satuk kelimesinin etimolojik kökenine hem de toplumdaki ad alma geleneği pratiklerine bakıldığında Satuk Buğra Han'ın adında geçen “Satuk” un kahraman için sıradan bir ad olmadığı daha net görülmektedir. Kuvvetle muhtemel, Satuk Buğra Han da, çocuksuzluk motifi²⁵⁶ ile dünyaya gelmiş soylu bir ailenin erkek evladıdır ve kendisine nazar değmemesi bir başka ifadeyle kötü ruhlardan korunmak için ailesi tarafından yukarıda değinilen gerekçelerle ya türbeye ya da başka birine “satma” ritüeli ile kendisine geçici olarak bu ad verilmiştir, çıkarımında bulunulabilir.

Satuk adıyla ilgili değinilmesi gereken diğer bir mesele ise toplumsal hafızada, Satuk ile Saltuk adının çeşitli zeminlerde karıştırılıyor olmasıdır. 10. yüzyılda yaşamış tarihî ve menkıbevi bir kişilik olan “Satuk Buğra Han” ile yine tarihî ve

²⁵⁶ Çocuksuzluk motifiyle ilgili kapsamlı bilgi için bkz: (Yıldız, 2009).

menkıbevi bir kişilik olan ve 13. yüzyılda yaşamış Sarı Saltuk'tan muhtemel ki etkilenilerek ad benzerliğinden kaynaklı Satuk Buğra yerine Saltuk Buğra adının kullanımına rastlanılmaktadır. Zira tarihî bir kişilik olarak "Saltuk Buğra Han" adında birisi kayıtlarda mevcut değildir. Bu karıştırma eğilimi her ikisinin de toplum belleğinde hem tarihî hem menkıbevi kişiliğe sahip olması ortak paydası ile izah edilebilir. Bir başka ifadeyle her ikisinin de Türklerin Müslümanlaştırılmasında ve İslamiyet'in yayılmasında etkin rol üstlenen evliya kahraman olmaları bu karıştırmanın asıl gerekçesi olarak yorumlanabilir. Bu karıştırma eğiliminin sadece halk belleğinde değil, toplumu kapsayıcı ve her alanda olması dikkate değerdir. Satuk yerine Saltuk adının kullanım tercihi Sarı Saltuk dışında Anadolu'da beylik kuran Saltuklular beyliği ile de ilişkilendirilebilir. 1071-1202 yılında Anadolu'da hüküm süren Saltuklu Beyliğinin²⁵⁷ Saltuk adının Satuk yerine yeğlenmesinde bir etken olabileceği de söylenebilir ki Osmanlı'nın ilk dönemindeki mezar taşlarında bu ada rastlanması bu durumu desteklemektedir. Bilecik Söğüt'te Ertuğrul Gazi'nin türbesinin yanında Osman ve Orhan Gazi'nin çağdaşı ve devlet kumandanı olan Saltuk Alp'in mezarı da bulunmaktadır. Bu durum Saltuk adının 13. yüzyılda kişi adı olarak belleklerde yaşatıldığını ispatlar niteliktedir.

Satuk Buğra yerine Saltuk Buğra adının kullanılması galat-ı meşhur olarak değerlendirilmelidir. Bu eğilim hususunda dilbilimci A. Bican Ercilasun (2016) ile yapılan görüşmede, "Satuk Buğra Han'ın Türk tarihinin ilk devrimcisi olduğunu ifade ederek, günümüzde Saltuk Buğra kullanımının yanlış olduğunu, doğru kullanımın Satuk Buğra olması gerektiğini dile getirmiştir. Zira Saltuk²⁵⁸ kelimesi salmak fiil kökünden gelmekte, satuk²⁵⁹ ise satmak fiil kökeninden gelmektedir.²⁶⁰ Tarihte Sarı Saltuk ve Saltuklular beyliği olduğu için ondan etkilenerek bu şekilde kullanılmış olabilir", diyerek Ercilasun yukarıda bahsettiğimiz görüşü bir nevi desteklemiş olmaktadır.

²⁵⁷ İlk Selçuklu fetihleri esnasında şarkî Anadolu'da kurulan ilk beyliğin Saltuklular olduğu ve Malazgirt zaferini müteakip Alp Arslan'ın Erzurum ve havalisini Ebu'l Kasım Saltuk'a iktâ olarak verdiği ve onun hâkimiyetinin 1071 yılında başladığı anlaşıyor. Saltuklular ve Saltuk ili tarihi için bkz: (Turan, 2011: 19-67).

²⁵⁸ Sal: göndermek (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 801); Saltuk, Salduk, Saltık: T. e. [sal-tuk (sal- başı baş bırakmak) 1. Başboş, özgür, bağımsız. 2. Saltuknâme adlı hikâyenin kahramanı olan Sarı Saltuk adındaki derviş (Dilçin 2014: 330). Sal: göndermek (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 801) Saltık: Kendi başına var olan, hiçbir şeye bağlı olmayan, bağımsız (Gülensoy, 2011: 726). Saltık: Bırakılmış, salınmış (Derleme Sözlüğü, 2009: 3531).

²⁵⁹ Sat-: satmak" (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 808)

²⁶⁰ Daha önceki çocukları yaşamamış ailelerin yeni doğanlara dura, durdu, durmuş, dursun, yaşar, yaşasın veya satılmış, satuk; Saltuk (sat-ul-uk?) adlarını koydukları görülür (Kibar, 2005: 22).

Bu durumda Satuk Buğra Han yerine Saltuk Buğra Han adının toplumsal hafızada kullanılma eğilimi neden önemlidir? sorusunun yanıtı tartışmaya değerdir. Bu karıştırılmaya sadece sözlü kültür ortamında tesadüf edilmemekte aynı zamanda akademik zeminde²⁶¹ de rastlanılması konuyu tartışmaya değer kılmaktadır. Örneğin, Ö. L. Barkan “İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler” adlı makalesinde Saltuk Buğra adını tercih ederken menkıbeyi aynı zamanda Sarı Saltık ile ilişkilendirir.

Hasluck etüdlerinde, Evliya Çelebi tarafından tesbit edilen Saltuk Menkıbesini tedkik ile, Sarı Saltuğun Kırımdan gelen muhacir Tatar kolonları tarafından Baba çağa ithal edilen bir aşiret evliyası olduğunun farz edilebileceğini ve onun Kırım’da Sodak civarındaki şehre ismini veren Baba Saltuk ismindeki veli olması lâzım geldiğini, ilk defa İslamiyeti kabul etmiş bir Türk hükümdarı olmak üzere maruf efsanevî bir şahsiyet olan Saltuk Buğra (944-1038) ile Sarı Saltuk arasında bir sirayet hadisesi mevzuu bahistir (1942: 279-304).

Bu örnekleri genel geçerleştirmek elbette mümkün değildir. Ne var ki, birkaç örneğin bile mevcudiyeti bu yanlış kullanımı ortaya koyması açısından önemlidir. Bu kullanımların dışında, Satuk Buğra yerine Saltuk Buğra adının yeğlendiği durumlardan biri kişi adı verilmesi diğeri ise internet ortamında yapılan paylaşımlar ve çeşitli bağlamlarda fişleme ve kodlamalardaki örneklerdir. Millî Kütüphane yazmalar bölümünde; Tezkire-i Satuk Buğra Han adıyla arama yapıldığında üç tane Saltuknâme ve bir tane Hikâye-i Saltuk Buğra Han olmak üzere toplam altı kayda²⁶² rastlanılmaktadır. Satuk Buğra Han’ın Berlin nüshasının Millî Kütüphane’de -kuvvetle muhtemel kaydeden kişiden kaynaklı olarak- “Saltuk Buğra” olarak kaydedildiği tespit edilmiştir. Yine Millî Kütüphanenin katalog tarama

²⁶¹ Farklı ortamlardan, bu karıştırılma ya da yeğlenmeye dair örneklerden bazıları şunlardır: N. Ata Yıldız aynı eserinde hem Satuk Buğra Han hem de Saltuk Buğra Han adını kullanmıştır: “Türkistan’ın Müslüman oluşunu anlatan Satuk Buğra Han.” (1995: 17), “...2. Danişmend Gazi Destanı, 3. Saltuk Buğra Destanı” (1995: 18). U. G. Türkeş de Karahanlılardan bahsettiği bölümde metin içerisinde Satuk Buğra Han adını doğru kullanmış iken, Satuk Buğra Han’a ait türbenin bulunduğu fotoğrafın altında “Karahanlı hükümdarı Abdülkerim Saltuk Buğra Han Türbesi” (2015: 206) yazmaktadır. Fotoğrafın altındaki bu yazı ad düzeyinde karıştırılmanın bir örneği olarak dikkate değerdir. Y. Kalafat, “satıp-alma” geleneğinden bahsederken Satuk yerine Saltuk kelimesini kullanmıştır: “Satılmış adı Kuzey Afganistan Dedem Korkut kültür coğrafyasında “satıp-aldı” olarak geçmektedir. İsmi yapısının çocuğunun çocuğun sembolik satılma merasiminin şekli belirlemiş olmalı. Zira satma uygulamasında üç defa satılıp tekrar geri alınır. Özbekistan’da bebek ilk beşiğe konulunca beşiğin karşısında da bir kadın bulunur ve üç defa sattım- aldım uygulaması tekrarlanıyordu. Saltuk Buğra Han isminin saltık oluşu da bu izahla yapılmaktadır” (Kalafat, 2012: 237). Jandaarbekov’ın Kazak Türkçesinden Türkiye Türkçesine aktarılan makalesinde de yine bu eğilim görülmektedir: “... O yüzden 150/766-767 tarihinde kurulmuş devleti Karluk Devleti değil de Karahan Devleti olarak adlandırmak doğru olabilir. Sebebi, Karahan Devleti’nin temelini oluşturan Saltuk Buğra Han Abd el Karim Karluk Devletini yöneten Şah Abdurrahim Buğra Han soyundan gelmesidir (Jandaarbekov, 1997: 157-164). Öztürk, Türk destanlarını gerek inanç yönünden ve gerekse meydana geldikleri coğrafyaya göre tasniflerken Satuk Buğra Han yerine Saltuk Buğra Han adını kullandığı görülmektedir: 1. Şamanist Asya Türk Destanları, 2. İslam Tesirinde Türk Destanları, 3. Bölge-Yerel Destanları. ” İkinci başlık altında ise “Saltuk Buğra Han destanı” destanına yer vermektedir (2015: 40). “Bölgenin İslamlaşmasında hikâye ve mitolojik rivayetler (Saltuk Buğra Han Tezkiresi) bulmak mümkünse de Aşağı Türkistan’ın İslamlaştırılmasında buna benzer rivayet ve halk efsaneleri hemen hemen yok gibidir” (Kitapçı, 1994: 20). Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. Satuk Buğra Han yerine Saltuk Buğra Han adının kullanıldığı diğer ilmi çalışmalar için bkz: (Birdoğan, 1990: 67; Gültepe, 2009: 49; Kocadağ, 1992: 53; Öcal, 1987: 44, 114; Özer, 2013: 202; Öztürk, 1985: 204; Sarı, 2016: 72; Türkdoğan, 2008: 73).

²⁶² <https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/manuscripts/catalog/details/320620>, erişim tarihi; 08.02.2013.

bölümünde Saltuk Buğra kelimesi aranınca²⁶³ çocuk hikâyesi olarak Saltuk Buğra Han destanı gelmektedir. Şayet toplum belleğindeki bu karıştırma eğilimi bilinmeden Tezkire-i Satuk Buğra Han üzerine Millî Kütüphaneden literatür taraması yapılmış olursa idi tezkirenin nüshaları konusunda yanlış bir bilgiye ulaşılmış bir başka ifadeyle bir nüsha göz ardı edilmiş olunacaktı. Bu durum internet üzerindeki diğer aramalarda²⁶⁴ da karşımıza çıkmaktadır.

Satuk Buğra'nın Saltuk Buğra olarak kullanımında Sarı Saltuk²⁶⁵un etkisi olabileceğine yukarıda değinilmişti. Bu karıştırılmaya üniversite hazırlık ders kitabında yer alan aşağıdaki ifade örnek olarak gösterilebilir:

Satuk Buğra Han Destanı", Saltukname olarak da bilinir. Türklerin İslamiyet'i kabul etmelerine dayanan bir destandır. Karahanlılar arasında da destanî bir havaya bürünmüştür. Destan, Buğra Han etrafında gelişen olaylar halkası ve İslamiyet'ten önceki Türk destanlarından alınan motiflerle örülmüştür. Bu destanın kayıtlı olduğu Tezkire-i Buğra Han adlı eserin çeşitli el yazmaları vardır (Öğretmen Edebiyat LYS, 2015: 111).

Burada Satuk Buğra Han destanı yanlış olarak Saltukname şeklinde yer almaktadır. Bir başka üniversiteye hazırlık kitabında da. "Saltuk Buğra Han Tezkeresi: Eser dinî edebiyat türünden olup, İslami Türk destanlarından ilkidir. Bu hükümdarın hayatı, savaşları ve efsanevi bir tarzda anlatılmıştır" (Özer, 2013: 202) ifadesiyle benzer bir kullanıma tesadüf edilmektedir.

Toplumsal hafızada Satuk Buğra adı yerine Saltuk Buğra adının kullanıldığı bir başka alan ise çocuk edebiyatında karşımıza çıkmaktadır. Şebnem Güler Karaca'nın yazmış olduğu çocuk kitaplarında kahramanlardan birinin adı Saltuk Buğra'dır.²⁶⁶ Bunların dışında internet ortamında, öğrencilerin başvurduğu ödev portallarının bazılarında²⁶⁷ destanın özeti olarak Satuk Buğra Han yerine Saltuk Buğra Han adının yeğlendiği görülmektedir.

²⁶³ <https://kasif.mkutup.gov.tr/SonucDetay.aspx?MakId=553183>; erişim tarihi 08.02.2013.

²⁶⁴ Kitap arama/satın alma sitelerinden "Nadir Kitap" ta Satuk Buğra Han şeklinde arama yapınca 23, Saltuk Buğra Han şeklinde arama yapınca da 7 kayıt çıkmaktadır. Her iki eserin farklı şekillerde sisteme yüklenilmesi, kitapları sisteme kaydeden kişilerin belleklerindeki bu karıştırma ya da yeğlenme tercihinin ortaya koymaktadır. <http://www.nadirkitap.com/saltuk-bugra-han-seyfetin-azizi-kitap5211044.html>; erişim tarihi 03. 09. 2016; http://www.nadirkitap.com/kitapara_sonuc.php?kelime=satuk+bu%F0ra; erişim tarihi 03. 09. 2016.

²⁶⁵ 13. asırda yaşamış ve Balkanların Müslümanlaştırılmasında önemli üstlenmiş bir derviş olan Sarı Saltuk hakkında bkz: (Ocak, 2011b).

²⁶⁶ Bkz: (Güler Karaca, 2013a, 2013b).

²⁶⁷ http://www.hurgokbayrak.com/yeni_sayfa_154.htm; erişim tarihi 10.01.2013.

Ad verme geleneği açısından da birinci sözlü kültür ve ikinci sözlü kültür ortamından yapılan derlemelerde bu karıştırılmaya ya da yeğlenmeye dair örneklerle rastlanılmaktadır. Birinci sözlü kültür ortamında derleme yapılan kişilerin adları şunlardır: Saltuk Buğrahan Sarı, Saltuk Buğrahan Budak, Satuk Buğra Han Çakıcı, Saltuk Buğrahan Kayacı, Saltuk Buğra Arayan, Saltuk Buğra Harman, Abdülkerim Saltuk Buğra Altuntaş, Abdülkerim Buğra Çavdar, Satuk Buğra Kutlugün, Satuk Buğra Özel. Buradan hareketle sözlü kültür ortamında da ad verme hususunda Satuk Buğra yerine Saltuk Buğra eğiliminin olduğu söylenebilir.²⁶⁸ Kaynak kişinin bu karıştırılmaya dair “Profilimde Saltuk yazmasının nedeni herkes böyle tanıdığı için normalde orijinal ismim Satuk Buğra Han’dır” (Satuk Buğra Han Çakıcı, 2016) ifadesi bu adın galat-ı meşhurlaşma eğiliminde olduğu savını desteklemektedir. Bu yönüyle nüfus cüzdanında Satuk yazmasına karşın, herkesin Satuk değil de Saltuk olarak bilmesi toplumsal eğilimi göstermesi açısından manidar bir örnektir.

Satuk Buğra Han’ın Saltuk Buğra Han olarak kullanıldığının tespitine yönelik ikinci sözlü kültür ortamından yapılan derlemelerden ekşi sözlükte²⁶⁹ “Saltuk Buğra Han” adıyla bir yorum sayfasının açılmış olması, Twitter ve Facebook gibi sosyal medya ortamlarında da yine Saltuk Buğra Han adıyla kayıtlı birçok kullanıcının olması toplumsal bellekte Satuk adı yerine Saltuk adının yeğlendiğini ispatlamaktadır. Yine internette “yol tarifi” ile ilgili aramalarda kullanılan “googlemaps”te de bu adın karıştırıldığı görülmektedir.

Örneğin her ne kadar hakikatte, Eryaman’daki camiinin üzerinde “Abdülkerim Satuk Buğra Han Camii” yazmış olsa da hem yol tarifinde hem de Belediye’nin otobüs güzergâhı bilgisinde Saltık Buğra Han Camii yazılmıştır: “Saltık Buğra Han Cami, Ankara” “Saltık Buğra Han Cami Giden Ego Otobüsleri”.²⁷⁰ Yine emlak sektöründeki ilanlarda da benzer kullanıma tesadüf edilmektedir. “Eryaman Abdülkerim Saltuk Buğrahan Camii”²⁷¹ yanında...” İnternet üzerindeki bu örnekleri çoğalmak mümkündür.

²⁶⁸ Bkz: [Tablo1, 2].

²⁶⁹ <https://eksisozluk.com/saltuk-bugra-han663213?nr=true&rf=beyler%20ben%20m%C3%BCsl%C3%BCman%20oldum%20siz%20de%20olun>; erişim tarihi 08.02.2013

²⁷⁰ <http://www.yoltarifi.com/saltik-bugra-han-cami-camii-kilise-ve-diger-dini-tesisler-ankara--p>, 28.08.2016.

²⁷¹ <http://eryaman.bilgiemlak.com.tr/yer/eryaman-abdulkerim-saltuk-bugrahan-camii-5369>, 28.08.2016.

Konuyu özetlemek gerekirse, “Türk-İslam ülküsü” imgesiyle akla gelen Abdülkerim Satuk Buğra Han’ın, Satuk adı yerine Saltuk şeklinde tercih edilmesi toplumsal bellekte yaygınlaşmakta olduğunu göstermektedir. Bunun gerekçesi yukarıda değinilen Sarı Saltuk ve Saltuklular beyliğine dayandırılabilceği gibi halk hafızasında Satuk adının kullanılma ve çağrışımın olumsuzlanması ile de izah edilebilir. İkinci sözlü kültür ortamından yapılan derlemede kaynak kişilerin dile getirdikleri bu olumsuzlamayı örneklendirmektedir:

Teyzem isim önerisi istiyo satuk buğra koy diyorum sapık buğra derler cocuga diyo” (*beyaz pastel boya, 2016*). Oğlum olursa inşallah adını Satuk Buğra Han koymayı düşünüyorum. Satuk olmasa da Buğrahan kesin olabilir (Ö. *Bayram, 2016*).

Burada ilk kaynak kişi Satuk adını *sapık* kelimesi ile ses benzerliği çağrışımından dolayı ötelendiğini dile getirirken, diğer kaynak kişinin ise “Satuk olmasa da” ifadesiyle bu adı tercih etmediği anlaşılmaktadır. Kısaca, Satuk Buğra Han’ın ilk adı “Satuk” etimolojik olarak Türk geleneğinde mitolojik bir kökene ve ritüele gönderme yaptığı ve toplumsal bellekte bu adın ötelenerek yerini Saltuk adına bırakma eğiliminde olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca Satuk Buğra Han’a bu adın çocuksuzluk motifiyle ilişkilendirilerek verilmesi kuvvetle muhtemeldir.

Örnek’in tasnifine göre Satuk Buğra Han’ın adının analiz edildiği bir diğer başlık ise “Hayvanlarla, madenlerle, bitkilerle ilgili adlar” dır. Bu başlıkla ilişkilendirilebilecek olan ise kahramanın “Buğra” adıdır. Bu kapsamda Freud’un kişilerin hayvan adı alması konusunda söyledikleri dikkate değerdir:

H. Spencer de totemizmin oluşumunda ad vermenin kesin rolü olduğu düşüncesindedir. Ona göre bazı bireylere, hayvanların adlarına göre nitelikler verilmiştir ve böylece sonraki kuşaklarına kadar kalan onur adları ve lakaplar almışlardır. İlk dillerin kesin olmayışı ve kavranılmasının güçlüğü yüzünden, sonra gelen kuşaklar bu adları bu hayvanların kendilerinden gelmiş sanmışlardır. Böylece totemizm atalara karşı gösterilen şaşmaz bir saygının sonucudur (Freud, 2008: 132).

Eski adı Sir John Lubbock’la tanınmış olan Lord Avebury de bu yanlış anlamaya önem vermemekle birlikte, totemizmin kökeni üzerine aynı düşüncededir. Hayvanlara karşı gösterilen saygıyı açıklamak istersek insan adlarının çoğu kez hayvanlardan alındığını unutmamalıyız. Ayı ya da aslan diye çağrılan bir adamın çocukları ve torunları doğal olarak bu adı ata adı olarak alırlar. Bu yolla hayvanın kendisi bir saygı ve en sonunda da bir tapınım konusu olmaktadır (Freud, 2008:

133). Atalara gösterilen saygı sonucu ad verilmesini A. Dursun, halk hukukuyla ilişkilendirerek izah eder: “Atalar kültüne ve toplumda yaşlı bir kimseye deneyimlerinden dolayı saygı duyulması gerektiği düşüncesine bağlı olarak ad verme ritüeli halk hukukuna ait bir değer olarak ortaya çıkmaktadır” (2016: 96). Dursun’un bu ifadesinden hareketle Satuk Buğra Han’ın “Buğrahanlar” sülalesinden gelmesi sonucu atalarının mirası olarak bu ada sahip olması halk hukuku ile örtüşen bir durum olarak değerlendirilebilir. Satuk Buğra Han’ın atalarının dinini reddedip adının yanında Abdülkerim adını kullanması, kültürel değişim kapsamında halk hukukuna aykırı bir davranış olarak yorumlanabilir.²⁷² Fakat Satuk Buğra Han’ın atalarının kendisine verdiği adı reddetmediği bu adla birlikte Abdülkerim adını kullandığı görülmektedir.

Hayvan mitolojisi ile ilişkilendirilebilecek Buğra adına bakıldığında ise “Buğra (Boğra, Bugra, Bura) T. e. [buğra] Erkek deve, iki hörgüçlü deve” (Dilçin, 2014: 71) anlamına gelmektedir. “Buğra Kağan: Yağma boyunun lideri, Karahanlıların kralı olan Buğra Kağan, daha doğrusu Satuk Buğra Kağan, tüm halkıyla birlikte İslam’ı benimseyen (960) ilk hükümdardır. Onun “erkek deve” anlamına gelen adı, açık şekilde bir türeyiş söyleminin (Boy Söylenceri) varlığını kanıtlamaktadır” (Roux, 2011b: 59). “Deve: Tüm yasaklara rağmen devenin üstünde yatan insanların onunla akraba olabilecekleri düşüncesi, Satuk-Buğra Kağan’a ilişkin öykü ile kanıtlanmaktadır. Büyük olasılıkla Satuk Buğra Kağan adı, onun ataları arasında bulunan bir deveye işaret etmektedir” (Roux, 2011b: 64).

Diğer birçok hayvan gibi, deve de Türk mitolojisinde alp simgesi ya da bir ongundu. Özellikle buğra denilen erkek develer kahramanlar tarafından töz olarak kabul ediliyordu. Dede Korkut kitabında deve, kahramanların kuvvet gösterisi için yendiği bir hayvandır. Öte yandan İslamiyet’ten önce olduğu gibi İslamiyet’ten sonra da devenin töz olma vasfının devam ettiğini görüyoruz. Örneğin, Karahanlılarda deve unvan ongunu idi. Onun zaman zaman erken devirlerde ya da İslamiyet’ten sonra kanatlı olarak tasvir edilmesi bu hususlara işaret etmektedir. Bu diğer hayvanlarda olduğu gibi devenin de hükümdarlıkla ilgili bir simge olmasına sebep olmuştur” (Çoruhlu, 2010: 167).

J.P. Roux, buğra adının hanedan soyundan gelenlerin kullandığı bir adlandırma olduğunu örnekler üzerinden ortaya koyar:

²⁷² Halk hukuku bağlamında toplum belleğinde ataların adının verilmesi üzerine eğilimin yahut ataların adının verilmemesi üzerine kınama gibi yaptırımların olup olmadığına dair tarafımızca devam eden bir çalışma yürütülmektedir.

Buğra adı ve hanedanın pek çok üyesinin adları, örneğin torunu Buğra Hatun, Musa Buğra Han, Muhammed Buğra Yusuf ve *Kutadgu Bilig*'in adandığı Buğra Han, İslam etkisine karşın atanın anısının korunmak istendiğini göstermektedir. Kaşgarlı, bogra (bugra) sözcüğünün her hayvanın, özellikle de boğa, deve ve atın damızlığı için kullanıldığını aktarır. Bununla birlikte Buğra Hanların damızlık-deve prensler oldukları kesin değildir. Hatta sözcüğün kökeninin deve olmadığını düşünüyorum. Ama buğra sözcüğünün devegillerin erkeklerini tanımlamak için giderek daha fazla kullanılması sonucunda sözcük bu anlamı kazanmıştır. Bu, devenin neden bazı efsanelerde rol oynadığını ve bu efsanelerin batı bölgelerinde, eski Asya'nın evrensel gelenekleriyle pek uyuşmadığını açıklar. Satuk Buğra Han bu adı alan ilk kişi değildir büyük olasılıkla. Bu adın Yağma prenslerinin adları olmasının nedenini daha eski zamanlarda aramak gerekir. Bu ad, X. yüzyıldan itibaren kaybolmuş ya da belli bir irade sonucunda yadsınmış olabilir. Gerçekten de daha sonra göreceğimiz üzere uzun ömrü, parlak kahramanlık eylemleriyle Orta Asya'nın büyük mit kahramanlarına benzeyen ve çok iyi bilinen Satuk Buğra Han'la ilgili bir köken efsanesi vardır, ama bu efsane aslında arslanın köken efsanesidir²⁷³ (2005: 332-333).

Roux bu adın mitolojiyle ilişkisini şu şekilde dile getirir: “damızlık erkek deve” anlamına gelen buğra ve arslan köken efsanelerini çağrıştırmaktadır. İslamiyet'e geçişlerinin öyküsünde ise onirizm, kılavuz hayvanlarla ilgili bazı temalar ve bazı şaman temsilleri yer almaktadır” (2013: 194). Tarihî ve menkıbevi şahsiyeti ile ön plana çıkan Satuk Buğra Han'ın “Buğra Hanlar” sülalesinden ²⁷⁴ gelmesinden kaynaklı olarak Buğra adını kullandığı anlaşılmaktadır.

Örnek'in yer verdiği tasniflerden bir diğeri ise “Tanrının sıfatları, peygamber ve peygamber yakınlarıyla ilgili adlar” başlığını taşımaktadır. Satuk Buğra Han'ın

²⁷³ Yağmaların Kaşgarlara yerleştikten sonra deveyle ilgili mitlerini terk etmeye başlayıp başlamadıkları ya da Buğra adını korumaya devam edip Ön Asya ideolojisi ve hayvan toplulukları açısından daha uygun yeni bir mit yaratıp yaratmadıklarıyla ilgili bir varsayımda bulunamıyoruz. Bu yeni mit de, Satuk Buğra Han ve yandaşlarının oldukça yüzeysel olan din değiştirmelerinin ardından hızla bozulmuş ya da İslam gizemciliğinin etkisinde kalmış olabilir. Bununla birlikte bu yeni edinilen çehreye karşın altyapıda şaman etkileri bulabiliriz (Roux, 2005: 333). Buğra Han pek çok mucize sonucunda doğmuştur. (deprem, çok sayıda su kaynağının fışkırması, bahçelerin ve çayırıların çiçek açması). İslam dinine geçeceğini öncesinden bilen kâhinler, onu öldürmek ister. Annesi kurtarır. On iki yaşına geldiğinde kırk arkadaşı ile ava gider. Bir tavşanı kovalarken kaybolur. Tavşan yaşlı bir adama dönüşür ve ona İslam dinine geçmesini söyler. O sıralarda da Kaşgar prensi Harun Buğra Han'dır. (Bu bizde belli bir kuşku uyandırıyor, çünkü Harun Müslüman adıdır.) Bu han, annesi ile beş yıl önce evlenen amcasıdır ve Satuk Buğra'yı atalarının dinine dönmeye zorlar. Amcası birden bir mucize sonucu ölür (toprak yutar) ve Satuk, han olur. Doksan altı yaşına kadar hükümdarlık yapar. Dört oğlu dört kızı olur. Müslüman adı taşıyan bu dört çocuk hakkında hiçbir bilgimiz yoktur. Kızların ikincisi Ala Nur, “Kırmızı ışık” adını taşır ve ağzına bir ışık damlası akıtan melek Cebraîl onu ziyaret eder. Dokuz ay sonra bir erkek çocuk doğurur. Danışılan bilgiler ve âlimler bu çocuğun Ali'nin oğlu olduğunu söylerler ve çocuğa Seyid Ali Arslan Han adını verirler (Roux, 2005: 333-4). Başka bir efsane bu doğumu farklı biçimde anlatır. Ala Nur birgün gözlerini kendisine dikmiş bir arslanla karşılaşır. Arslanın bakışlarından korkar ve bayılır. Bundan kısa bir süre sonra bir çocuk doğurur. Çocuk yedi yaşına geldiğinde Ala Nur, Tuk Buğra Han'la evlenir ve bu kocasından Muhammed Arslan, Yusuf Arslan ve Kızıl Arslan adında üç erkek çocuğu olur. (Roux, 2005: 334) İki efsanenin öğeleri toparlandığında bu efsanelerin iki farklı gelişim süreci geçirdiği görülmektedir. İkinci efsanede satır aralarında arslanla yapılan evlilik anlatılır. Her iki öyküde de çocuklar arslan adını taşımaktadırlar, hatta adı deve anlamına gelen hanla yapılan evlilikten doğan çocuklar bile arslan adını taşır. İki öyküde genç kız ya adı ya da çeşitli olaylardan dolayı ışıkla bağlantılıdır. Şii olduklarını düşündüğümüz bu insanların Ali adını anmaları, Ali'nin günlük yaşamda “Allah'ın Arslanı” olarak adlandırılmasından kaynaklanmaktadır, ama bu geç dönemle ilgili bir açıklamadır. Daha sonraki dönemlerde Müslüman Türklerde “arslan” adı yaygın olarak kullanılmış, buna karşın deve adı giderek daha az kullanılır olmuştur (Roux, 2005: 334). “Bu kızın adı, ‘alaca ışık’ anlamına gelen Ala Nur idi. Onu bir ışık hüzmesi hamile bırakır ve bu ancak, Müslümanlar tarafından Ali ile özdeşleştirilen arslanın enkarnasyonu olabilir. Elbette ki bu durum, Türk mitolojisindeki değişik ata hayvanlarına dayanmaktadır (Roux, 2011b: 59-61).

²⁷⁴ Karahanlar döneminde Buğra Hanlar sülalesi siyasi alanda olduğu kadar Türk fikir, sanat ve edebiyat alanında da önemli izler bırakmıştır (Özkan, 2013: 2).

İslamiyet'i benimsedikten sonra kullandığı ad “Abdülkerim” dir. Burada dikkati çeken bir durum Türk kültüründe kendi kendine ad vermenin-kendi adını değiştirmenin- gelenekte olmayıp Satuk Buğra Han'ın bu konuda öncü olmasıdır. Satuk Buğra Han'ın kendisine tercih ettiği ad; “Abdullah, Abdurrahman, Abdulrezak, Abdüssamet (Tanrının ad ve sıfatları) (Örnek 2014: 209) gibi “Abd ile başlayan Abdülkerim adıdır. Bu ad, Arapça erkek adı olup başışı bol olan Tanrı'nın kulu” (Dilçin, 2014: 3) anlamına gelmektedir. Abd: Köle, kul (Devellioğlu, 2000: 3) ile kerim: cömert, ulu, büyük (Devellioğlu, 2000: 509) anlamlarına gelen iki kelimeden oluşmaktadır. Satuk Buğra Han'dan bahseden kaynakların hepsi onun Müslüman olduktan sonra “Abdülkerim” adını alması hususunda hemfikirdir. İslamiyet'i benimseyen Türkler, ad verme geleneklerinde İslamiyet'in tesiriyle hareket etmişlerdir. Günümüzde Satuk Buğra Han ile ilgili şiir, hikâye, roman ve piyes gibi edebî yaratımlarda Satuk Buğra Han'ın Müslüman olduktan sonra Abdülkerim adını alması meselesi üzerinde durulmakta ve bu adı kendisine hocası Ebu Nasr Samani'nin verdiği bilgisi yer almaktadır.²⁷⁵ Fakat toplumsal bellekte Ebu Nasr Samani yer almamaktadır²⁷⁶.

Kültürel değişim sonucu Satuk Buğra Han'ın kendine Abdülkerim adını seçmesi onu toplumsal bellekte ilk ve en önemli temsilci olarak akla getirmektedir. Bu durumda Satuk Buğra Han, aynı zamanda günümüzde yeni doğan çocuklara hem Türkçe hem de İslami ad verme geleneğinin ilk uygulayıcısı olarak önem taşımaktadır. Oğuz Kağan destanındaki durum, kahramanın mevcut bir adı yokken kendi kendine ad vermesi iken, Satuk Buğra Han'ın durumu daha farklıdır. Zaten mevcut bir adı olan kahraman, yiğitlik yaptığı için değil başka bir dinî benimsediği için adını değiştirmiştir. Bu konuda Satuk Buğra Han, günümüzde Müslüman olduktan sonra adını değiştirenlerin protipi olarak görülebilir. Öncelikle günümüzde değişik dinlere mensup kişilerin Müslüman olduktan²⁷⁷ sonra İslami ad almaları bu düzlemde değerlendirilebilir. Ayrıca Satuk Buğra Han'ın, günümüzde çeşitli nedenlerle mahkemeye başvurup adını değiştirenler yahut mevcut adının yanına başka ad ekleyenler için de öncül bir kişilik olduğu söylenebilir. Bu kapsamda

²⁷⁵ Detaylı bilgi için “3. 1. Millî Eğitim Bakanlığı Ders Müfredatında Satuk Buğra Han” bölümüne bkz.

²⁷⁶ Konuyla ilgili MEB ders kitapları ve diğer kitaplarda da Satuk Buğra Han'ın Müslüman olduktan sonra Abdülkerim adını alması bilgisi bulunurken, hocası Ebu Nasr Samani'nin kendisine bu adı vermesinden bahsedilmemektedir.

²⁷⁷ Kültür değişimi kapsamında ünlü şarkıcı Cat Stevens'in Müslüman olduktan sonra Yusuf İslam adını alması, müzisyen Gigi Gryce Müslüman olduktan sonra Basheer Qusim adını alması, Müzisyen AngelinYeoward Müslüman olduktan sonra Gauhar Jaan adını alması, oyuncu Michel Demitri Chalhoub Müslüman olduktan sonra Ömer Şerif adını alması örnek gösterilebilir. (<http://www.internethaber.com/iste-musulman-olan-unluler-foto-galerisi>; 5.3.2017). Günümüzde çeşitli nedenlerle mahkemeye başvurup adını değiştirenlerle yahut Müslüman olduktan sonra adını değiştirenlerle ilgili tarafımızca bir derleme çalışması yapılmaktadır.

Satuk Buğra Han'ı aslında ad verme değil ad değiştirme başlığı altında incelemek daha uygun gözükmemektedir.

“Kendi kendine ad verme/adını değiştirme” meselesi günümüz toplumu açısından popüler ve bir o kadar da incelemeye değer bir konudur. Günümüzde ailelerinin verdiği adı çeşitli nedenlerle reddeden ve on sekiz yaşına girince mahkemeye başvuran bireyler kendi kendine bir ad tercihinde bulunmaktadır. Sedat Veyis Örnek ve diğer araştırmacıların çalışmalarında “kendi kendine ad verme ya da adını değiştirme” başlığına tesadüf edilmemiştir. Bu kapsamda kültürel değişim başta olmak üzere başka gerekçelerle adını değiştirme konusunun ad verme geleneği kapsamında başlı başına bir başlık olarak ve incelenmeye değer bir konu olarak bu tasniflerin içerisinde yer alması uygun gözükmemektedir. Bu durum araştırmacıların tasnifleme konusundaki katkılarına ilaveten güncellenmenin gerekliliğini de ortaya koymaktadır.²⁷⁸

Buraya kadar, Abdülkerim Satuk Buğra Han'ın kendi adına yönelik bir incelemede bulunulmuştur. Bundan sonraki kısımda ise, Satuk Buğra Han'ın adının bir kahraman olarak günümüz toplumsal belleğinde imgelem oluşturup oluşturmadığının cevabı aranmıştır. Örnek'in bahsettiği bir diğer tasnif “Tarihî kahraman ve siyasi liderlerle ilgili adlar”ın verilmesidir ki günümüzde Satuk Buğra Han adının verilmesinin bu tasnife isnat edildiği görülmektedir. Buna göre “Tarihî kahramanların, kumandanların, ünlü kişilerin ve siyasi liderlerin adlarını koyma âdeti de yaygındır. Ulusa, ülkeye ya da etnik bir gruba benliğini, özgürlüğünü kazandıran; ulusun ülkenin adını yücelten kahraman ve liderlere; yine ulusun, ülkenin ya da etnik bir grubun belli dönemlerinde önemli rol oynamış olan kimselerin adları da yeni doğanlara ad olarak seçilir”²⁷⁹ (Örnek, 2014: 210). Günümüzde ebeveynlerin çocuklarına, ulusun inşasında örnek olmuş ve hafızaya kazınmış kişilerin adlarını verme eğilimi bunu desteklemektedir.

²⁷⁸ Bu durumda ad vermeyle ilgili güncel tasnifleme ihtiyacı duyulduğu anlaşılmaktadır. Bu tasniflere eklenilmesini ön gördüğümüz başlıklar şöyledir: 1. Kendi kendine ad verenler, adını değiştirenler, mahkeme kararıyla isimlerini değiştirenler, Müslüman olduktan sonra adını değiştirenler 2. Rüyada doğacak çocuğun adının söylenmesi, rüyaya göre ad verme, 3. Sevip de çeşitli nedenlerle evlenilemeyen eski sevgilinin adının çocuğa verilmesi, 4. Nüfus memurlarının ad vermesi 5. Doğumu gerçekleştiren doktor ya da ebeğin ad vermesi ya da onların adlarının çocuğa verilmesi. Bu maddelere, yeni maddeler eklenebilir. Bu maddelerin örneklerinin tespitine yönelik tarafımızca derleme çalışması yürütülmektedir.

²⁷⁹ “XIX. yüzyılın sonu ve XX. yüzyılın başlarında dünya çapında başlatılan millî kurtuluş hareketleri ve demokrasi mücadelelerinin estirdiği yenileşme rüzgârlarının etkisiyle diğer milletlerde olduğu gibi Türkler arasında da millî ruh yeniden uyanmış ve Türklük şuuru dalga dalga bütün Türk coğrafyasına yayılmıştır. Büyük önder Mustafa Kemal'in kurduğu Türkiye Cumhuriyeti'nde Soyadı Kanunu çıkartılarak Türkçe ad ve soyadı kullanmanın hukuki zemini hazırlandıktan sonra Türkçe isimler kişi adı veya soyadı olarak tekrar Türkiye içi ve dışındaki bütün Türk halkları tarafından konulmaya başlanmıştır” (Abdurrahman, 2004: 124-133).

Çalışma kapsamında nüfus memurluğundan alınan istatistiki veriler [Tablo 1, 2] ve birinci, ikinci sözlü kültür ortamında yapılan derlemeler günümüzde bu adın kullanıldığı fikrini desteklemektedir. Ayrıca Satuk Buğra Han adının, “Abdülkerim Satuk Buğrahan, Abdülkerim Buğrahan, Satuk Buğra, Satuk Buğrahan, Abdülkerim Saltuk Buğrahan, Abdülkerim Saltuk Buğrahan, Saltuk Buğrahan” gibi adların bilinçli ideolojik bir tercihle verildiği birinci ve ikinci sözlü kültür ortamında bilgi paylaşan kişilerin görüşlerinden de açıkça anlaşılmaktadır.

Türkiye’de Satuk Buğra Han adının, ad verme geleneği içerisinde yer aldığı İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü tarafından temin edilen verilerde [Tablo 1, 2] açıkça görülmektedir. İlk olarak yapmış olduğumuz müracaatta Satuk Buğra Han ve benzer adlandırmaların illere göre dağılımı ve kullanılma sıklığını içeren istatistiki [Tablo 1]²⁸⁰ bir bilgi temin edilmiştir. Satuk Buğra Han ile ilgili çalışmalar ilerledikçe toplumsal bellekte birçok alanda Satuk yerine Saltuk/Saltık kullanma eğiliminin olduğu fark edilince sözü geçen idari birimlerden yeni ve güncel bir veri talep edilmiştir. Bu verilerden²⁸¹ hareketle, Satuk Buğra Han adının çok sayıda ve farklı kombinasyonlarla kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu adın bir imge oluşturup oluşturmadığı ise birinci ve ikinci sözlü kültür ortamında yapılan araştırma neticesinde kaynak kişilerin görüşlerinden hareketle yorumlanmıştır. Satuk Buğra Han adının verilişinde Türk ve İslam ülküsünün esas alındığı ve bunun da “ebeveynler” tarafından bilinçli bir şekilde tercih edildiği görülmektedir.

Satuk Buğra Han adı verilirken 1980 sonrası Türkiye’nin siyasi atmosferinde dile getirilen “Türk ve İslam sentezi”nin ideolojik imgelem olarak ön plana çıktığı aşağıdaki kaynak kişilerin görüşlerinden açıkça anlaşılmaktadır. Ayrıca kaynak kişilerin doğum tarihinin 1980 sonrası olması da bu fikri desteklemektedir:

Ailemizde subay çok. Tarihteki asker Türk' ü de en iyi Buğrahan alp temsil eder. Savaş stratejisi ustasıdır. San Tzu' da onu savaş taktiğinde örnek almıştır. Ad

²⁸⁰ Satuk Buğra Han ve çağrışımlarıyla ilgili, bahsi geçen tarihe kadar Abdülkerim Satuk Buğra adı 7, Abdülkerim Satuk Buğrahan 2, Satuk 54, Satuk Buğra 102, Satuk Buğra Han 17, Satuk Buğrahan 48 olmak üzere toplamda 230 ada rastlanılmıştır. Tabloya bakıldığında ad verme geleneğinin en fazla olduğu ilk beş il şöyledir; Tokat 21, Sivas 16, Samsun 15, Erzurum ve Konya 13, Kayseri 11, Osmaniye 10. Türkiye’deki 81 ilin 53 ilinde Satuk Buğra Han ve benzeri adların kullanıldığı görülmektedir.

²⁸¹ Türkiye genelinde Buğra adının 18. 442, Buğrahan 3. 771, İçinde Buğra içeren ad 42. 256, Abdülkerim Saltuk Buğra Han 1, Abdülkerim Saltuk Buğrahan 3, Abdülkerim Buğra 4, Saltuk Buğra 484, Saltuk Buğra Han 27, Saltuk Buğrahan 230, Saltık Buğra 8, Saltık Buğrahan 5, Abdülkerim Buğrahan 2 olmak üzere il il değişmek üzere farklı adlandırmaların verildiği görülmektedir. Saltuk Buğra adı adının kullanıldığı ilk beş il şöyledir: 1. Erzurum:82, 2. Kahramanmaraş: 51, 3. Yozgat: 37, 4. Osmaniye:36, 5. Adana: 32).

verildiğinde babam subaydı. Babamın adını da bir subay olan Adnan Budak verdi. Kafkas Oğuzları dimağı taze kalmış Türkler bu yüzden tarihten kopmazlar, adlar da en iyi kültür mirasıdır. Saltuk ya da Satuk Buğrahan da ilk Müslüman Türk hakanı ve devleti milletiyle İslam'ı ilk kabul eden tek iradedir. Buğrahan gücü-iradeyi-kararlılığı-asger doğan Türk'ü, bedeninde Türklüğü-ruhunda İslam'ı şiar edinmiş ırkına sadık olmayı temsil eder. Ne mutlu bize ki silinmemiş-oğuz kalmışız (Saltuk Buğrahan Budak, 2016).

Bu yönüyle bir diğer kaynak kişinin de adının Satuk Buğrahan olmasıyla millî aidiyet duygusu arasında doğrudan bağlantı kurma eğiliminde olduğu görülmektedir. Türk ve Türklük kimliği ve bu kimlikle olan bağına temsilen kendisine verilen adın, gerçek Türk kimliğine ayna tutmak şeklinde anlamlandırıldığını kaydeder. Aynı niyetle adlandırılan diğer kaynak kişilerin de adları ile Müslüman Türk kimliği arasında temsili bir bağ kurulduğu anlaşılmaktadır:

Babam koymuş. Gerçek bir Türk ismi olmasını istemiş. Bu nedenle bu ismi seçmiş. Saltuk Buğra Han'ın yanlış olduğunu ve doğrusunun Satuk olduğunu bulmuş sonrasında (Saltuk Buğrahan Sarı, 2016).

Babam ilk Türk-Müslüman olan Abdülkerim Satuk Buğrahan'dan etkilenecek bu ismi vermiş bana. Zamanın nüfus memuru zannedersem isim uzun olduğu için bu şekilde kısaltmış, çok şükür. . . (Abdülkerim Buğra Çavdar, 2016).

Bu adı babam vermiş. Vermesinin sebebi ise İlk Müslüman Türk devleti olan Karahanlılar devletinin hükümdarı olan Satuk Buğra Han'ı bilip hoşuna gitmesinden Profirim de Saltuk yazmasının nedeni herkes böyle tanıdığı için normalde orjinal ismim Satuk Buğra Han'dır (Satuk Buğra Han Çakıcı, 2016).

Bunlara ilaveten, kahramanın özelliğinin yeni doğan çocukla özdeşleştirilmek istenmesiyle bu adın tercih edildiği görülmektedir.

Bu tercih kesinlikle bilinçli olup, aile büyüğüm olan babamın Türk-İslam okumaları neticesinde ortaya çıkan bir karar. Amaç olarak, İslam'ı benimsemiş ilk Türk olan Satuk Buğrahan'ın kişilik ve karakterine haiz olmak. Geçmişte ismi nadir olarak bilinen günümüzde ise yeni doğan çocuklarda sıkça karşılaşılabildiğimiz bu ismin hafızalara kazınması temel amaç olarak belirtilmektedir (Saltuk Buğrahan Kayacı, 2016).

Kaynak kişinin paylaşımından Türk-İslam tarihî merkezli okumalarının akabinde Satuk Buğra Han'ın kahraman, bilge, lider bir kişi olarak zihinde ideolojik bir imgelem oluşturduğu sonrasında analojik bağ kurmak için bu adın tercih edildiği anlaşılmaktadır.

Kaynak kişilerin bu ifadelerinden hareketle İslamiyet sonrası ad verme geleneğinde Satuk Buğra Han adının pratikte kendisine yer bulurken, bu adın

Türklük ve Müslümanlıkla açıkça ilişkilendirildiği tespit edilmiştir. Bu bağlamda başka bir kaynak kişi “Müslümanlığı kabul eden ilk Türk hükümdarının ismi olduğu için dedem koymuş bu ismi” (Saltuk Buğra Harmancı, 2016) derken bu ideolojik fikri desteklemektedir.

Bu bilgilerden özetle, ebeveynlerin ad verme tercihinde “Türk-İslam” ülküsünü esas aldığı ve çocukların da bu ideolojik tercihin farkında olduğu söylenebilir. Satuk Buğra Han’ın toplumsal bellekte “ilk Müslüman Türk devleti hükümdarı” olarak kabulünün ad vermede asıl tercih sebebi olduğu muhahhaktır. Bu yönüyle kahramana telmih yoluyla hatırlatma yaparak bu adın günümüzde yaşatılmak istendiği çıkarımında bulunulabilir.

Ayrıca Satuk Buğra Han adının verilmesinde ebeveynlerin başka önemli kişi[ler]den doğrudan etkilenmeleri de söz konusudur. Bu durum, Boratav’ın ad verme konusunda dile getirdiği “çok yaygın bir gelenek de çocuğa, yaptığı büyük işlerle, bilimi, yiğitliği, büyük başarıları ile ün salmış bir kişinin adını vermektir; bu adın asıl sahibinin niteliklerinin, adla birlikte yeni sahibine de geçeceği inancına dayanır” (2015: 103) fikriyle doğrudan örtüşmektedir. Aşağıdaki örnekler, bu yönüyle bilinçli ideolojik bir tercihi yansıtmaları açısından dikkate değerdir.

Babam, Erzurum Eğitim Fakültesinden 1979 senesinde mezun olmuş. Ülkücü ve Milliyetçi bir kişiliği olan dokuz arkadaşı ile beraber, mezuniyetlerinden önce şöyle bir karar alırlar. Doğacak ilk erkek çocuklarının adını Saltuk Buğra; ilk kız çocuklarının adını ise Nagehan Tuğba koyacaklarına dair birbirlerine söz verirler. Hatta babamın o dönemden görüştüğü arkadaşlarından birisinin oğlunu tanıyorum. Onun adı da Saltuk Buğra. Diğer sekiz arkadaşının ise ne yaptıkları ile ilgili pek bilgim yok açıkçası... (Saltuk Buğra Arayan, 2016).

Babam ülkücü. 1988’de vefat eden dönemin Türkiye Gazetesi yazarı Seyyid Ahmet Arvasi’yi çok seviyor ve yazılarını kitaplarını eksiksiz takip ediyor. Bir gün onun köşe yazısında “Abdülkerim Saltuk Buğra” ismini yaşatalım, ilk Müslüman Türk sultanının ismidir” kısmını okuyor. Ve bundan çok etkilenip; “Oğlum olursa adını Abdülkerim Saltuk Buğra” koyacağım diyor. Ve evleniyor ilk çocuğu erkek doğuyor ve adımı koyuyor (Abdülkerim Saltuk Buğra Altuntaş, 2016).

Her iki örnekte de kişilerin ad verirken, 1980 sonrası toplumsal olayların sebep olduğu siyasi atmosferden etkilendikleri ve bilinçli bir yaklaşım sergiledikleri görülmektedir. Burada her ne kadar Türk-İslam mefkûresi olsa da ön plana çıkan siyasi ideoloji, “ülkücülük”tür. İkinci örnekte, Seyyit Ahmet Arvasi’nin köşe yazısında yazdıklarıyla okurlarını etkilediği ve Satuk Buğra Han’a dair bir algı ve

imgelem oluşturma gayretinden söz edilebilir. Bu durum aynı zamanda yazar ve düşünürlerin toplumsal belleği etkileme ve şekillendirmede aktif rol üstlendiklerine dair örnek olması açısından önemlidir.

13 Kasım 1985 tarihli, Türkiye Gazetesi'nde "Türklük ve İslamiyet" başlıklı köşe yazısında söyledikleri kaynak kişiyi destekler mahiyettedir:

Türkler, âdeta bütün tarihleri boyunca, İslam'ı aramışlar ve beklemişlerdir. Nitekim İslam ile karşılaştıkları zaman da aradığını bulan insanların heyecanı ile kitleler halinde Müslüman olmuşlardır. Bilhassa, ilk Müslüman hakan olan Satuk Buğra Han'dan sonra, başta Karahanlılar olmak üzere bütün Oğuz ve Türk beyleri İslam'a koşmuşlardır. Böylece, 10. yüzyılda hemen hemen bütün Türklük âlemi İslam ile şereflenmiş bulunmakta idi (Arvasi, 2008a: 113).

15 Kasım 1985 *Türkiye Gazetesi*, "Doğu Türkistan'ın Sesi" başlıklı köşe yazısında "Türk âleminin medar-i iftiharı olan nice Türk büyüğü, ilim ve fikir adamı Doğu Türkistan'da yetişmiştir. Divan-ı Lügat-i Türk kitabının yazarı Kaşgar Mahmud, "Kutadgu Bilig" in yazarı Yusuf Has Hacib, ilk Müslüman-Türk hakanı Abdülkerim Satuk Buğra Han ve daha niceleri ile birlikte Doğu Türkistanlıdır" (Arvasi, 2008a: 117) diyerek bu terkipte Abdülkerim Satuk Buğra Han adını zikreder. Ayrıca Arvasi, "Bize Hayat Veren Terkib" adlı yazısında bu konudaki fikirlerini şu şekilde açıklar:

Şimdi artık ülkemizde, bu düşman oyunlarını bozan, "Biz, hem Türk'üz, hem Müslüman'ız ve medeniyiz" diyen yepyeni "aydın kadrolar" oluşmaya başladı. Böylece Türk olmanın, Müslüman olmaya, Müslüman olmanın medenî olmaya engel olamayacağını ilan ettiler. Bugün gündemde bulunan ve çağdaş bir hamle ifade eden "Türk-İslam Terkibi" doğdu. Hatta buna doğdu demek de doğru değildi. Çünkü bu muhteşem ve mukaddes terkip, en az bin yıldan beri mevcut olduğu hâlde her nedense sanki unutulmuştu veya unutturulmuştu da yeniden keşfediliyordu. Yani, milletimiz yeni baştan kendini buluyor, kendine dönüyor ve beklenen rönesansına yöneliyordu. Sevgili Karahan hükümdarı Abdülkerim Satuk Buğra Han'la başlayan, Selçuklular ile devam eden, muhteşem Osmanlı kültür ve medeniyetine hayat veren, mukaddes İstiklâl Savaşımızı başarıya ulaştıran Türk-İslam Terkibi, yepyeni bir şuur halinde ve yeniden Türk çocuğunun gönlünde filizlenip boy atıyordu (Arvasi, 2008b: 415-416).

Türk-İslam terkibi ve mefkûresinin Abdülkerim Satuk Buğra Han adı üzerinden âdeta bir terkip oluşturarak toplumsal hafızada ideolojik bir imgeleme dönüştüğü anlaşılmaktadır. Arvasi'nin Abdülkerim Satuk Buğra Han adını, çağrışım yoluyla da olsa belleklerde canlı tutmak bir başka ifadeyle yaşatmak istediği söylenebilir.

Ayrıca Arvasi'nin bu fikrinin günümüzde ikinci sözlü kültür ortamlarından biri olan Twitter'da canlı tutulduğu aşağıdaki paylaşımdan anlaşılmaktadır:

Türk-İslam Ülküsü için Satuk Buğra Han ismi çok önemlidir. Her Türk evladının bilmesi gerekir. Seyyid Ahmet Arvasi"²⁸². Satuk Buğra Han adının, fikirlerine değer verilen kişilerin görüşlerinden esinlenerek ya da doğrudan onlara danışılarak koyulduğuna dair örnekler mevcuttur. "İsmimi aileme Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun"²⁸³ önermiş, ailemde de Milliyetçi bir gelenek olduğu için ismi beğenmişler ve koymuşlar (Satuk Buğra Kutlugün, 2016).

Kaynak kişinin burada "Milliyetçi bir gelenek" olarak ifade ettiği bu adın verilmesinin birinci sözlü kültür ortamındaki kişilerce de Milliyetçi ideolojiye karşılık gelmesi paralellik arz etmektedir.

Buraya kadar bu adı taşıyanların kendilerine bu adın neden verildiğine dair görüşlerine yer verilmiştir. Daha açık bir ifadeyle, adı verenlerden ziyade adı alanların bu adla ilgili belleğinde Satuk Buğra Han imgelemi üzerinde durulmuştur. Aşağıdaki örnekler ise adı verenlerin bu konudaki görüşlerini içermektedir. Böylece Satuk Buğra Han adının hangi gerekçeyle verildiği bizzat adı veren kişilerce birinci ve ikinci sözlü kültür ortamındaki tespitlerle örneklendirilmiştir:

Facede oğlumun adı ile hesap açtım, oğlumun adı Satuk Buğra, Temmuz 2015'te Kütahya Ülkü Ocakları Başkanı Satuk Buğra Koçlar'ı"²⁸⁴ Ankara dönüşünde trafik kazası sonucu kaybettik. Kazadan 10 gün sonra oğlum doğdu. Oğlumun adı Atilla olacaktı. Satuk Buğra vermeye karar verdik (Satuk Buğra Özel, 2016).

Mersin'in Gülnar ilçesi MHP il teşkilat başkanayım. Üç oğlum var. İlk oğlumun adı Alperen, ikincisi Ertuğrul, üçüncüsü ise Satuk Buğrahan. Çocuklarımla hepsinin adı Türk ve İslam tarihi için anlam taşımakta, bilinçli olarak seçtim. En küçük oğluma Satuk Buğrahan adını ise, İslamiyet'i yayan ilk Müslüman Türk hükümdarın adı olması sebebiyle koydum (Nebi Ulupınar, 2016).

Yukarıda kaynak kişilerin görüşlerinden Satuk Buğra Han adının belli bir inanç ve ideoloji doğrultusunda ve bilinçli bir tercihle verildiği açıkça anlaşılmaktadır. Bu örnekler, toplum belleğinde bu adın "Türk-İslam ülküsü" imgelemine karşılık geldiği savını desteklemektedir.

²⁸² <https://twitter.com/ustadarvasihoca/status/745769783774306304>; erişim tarihi 22.06.2016.

²⁸³ Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun'un, 2010 yılında trafik kazasında vefat eden 1969 doğumlu oğlunun adı da Satuk Buğra'dır. Fakat görüşme yapılan kişilerin doğum tarihleri esas alındığında bu adın özellikle 1980 sonrası yaygınlaşmaya başladığı söylenebilir.

²⁸⁴ Satuk Buğra Koçlar'ın vefatının ikinci sözlü kültür ortamı Twitter'daki paylaşımları için bkz: "Kütahya Ülküocakları il başkanı cesur kardeşim Abdullah Satuk Buğra Allah rahmet eylesin ruhu şad mekânı cennet olsun" (dursun yeni) "Ey herşeyin Maliki, mutlak hükmün Hâkimi, Yüce Allah'ım; biz aciz kullarını "evlat acısı" ile imtihan etme! Abdullah Satuk Buğra Koçlar" (Mehmet Parsak, 2016). "Ailesi ve sevenleri başta olmak üzere tüm camiamıza başsağlığı dilerim. Fırat ve nicelerine... Özlemle... A. Satuk Buğra Koçlar, koç yigitler." (Mehtap Karakaya, 2016).

Ayrıca, Satuk Buğra Han'ın çocuklara ad olarak verilmesinde Millî Eğitim ders müfredatının da etkili olduğu görülmektedir. MEB müfredatıyla ilgili kısımda bu örneğe yer verildiği için burada söz edilmeyecektir. Bu kapsamda ad veren kaynak kişinin yazılı ve sözlü kültürleme ortamı araçları vesilesiyle karar aldığı söylenebilir.

Bunun dışında ikinci sözlü kültür ortamının da Satuk Buğra Han adı üzerine fikir beyan edilen bağlamlardan biri olarak karşımıza çıktığı görülmektedir. Bu kapsamda Satuk Buğra Han'ın ad vermedeki yerine dair tıpkı birinci sözlü kültür ortamında olduğu gibi ikinci sözlü kültür ortamında da imgelem oluşturup oluşturmadığının tespiti amacıyla sosyal paylaşım ağlarından katılımcı sözlüklerden “Ekşi Sözlük” ve online servis ağlarından Twitter incelenmiştir. Twitter’da profilinde²⁸⁵ “Satuk Buğra Han” adını kullanan anonim kişinin sayfası üzerinden değerlendirmeler de bulunulmuştur. İkinci sözlü kültür ortamı²⁸⁶ gerçek adların anonimleştiği yeni bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ekşi Sözlük’te²⁸⁷ “Abdülkerim Satuk Buğra Han” başlığı altında, ad vermeyeyle ilgili söylenenler dikkate değerdir.

“Oğluma verdiğim adın tamamı. Bu ismi vermek için yarım saate yakın nüfus memuresi hanfendi ile tartışmıştık. Lara diye ismin dahi verildiği memleketimde, bir Türk hükümdarının ismini oğluma vermemi çok gören zihniyet, Buğra Han’ı zar zor kabul edebilmişti” (*metmaster*, 2016).

“Birçoğumuz isim seçme şansına sahip değiliz. En fazla nick falan seçiyoruz. O da tırt yani. Şimdi adamın önüne gül gibi fırsat geçmiş. İsmi kendisi seçecek. Seçtiği isme bak. Abdülkerim be lan? Afedersin ... gibi ismi olan hükümdar” (*temple of the dog*, 2016).

İlk örnekte, bir Türk hükümdarı olarak Satuk Buğra Han'ın adını, oğluna vermek isteyen babanın tavrının bilinçli ideolojik bir tercihten kaynaklandığı söylenebilir. İkinci örnek ise, Satuk Buğra Han'ın toplumsal bellekte “kendi kendine Abdülkerim adını vermesi”ne yönelik kabulü yansıtan bir telmih vardır. Katılımcı bununla birlikte Satuk Buğra Han'ın kendine tercih ettiği İslami ad olan “Abdülkerim” tercihi eleştiride bulunmaktadır.

²⁸⁵ https://twitter.com/SatukBugra_Han_?lang=tr; erişim tarihi 23.08.2016.

²⁸⁶ Twitterden yapılan alıntılarda kaynak kişilerin yazım ve imlasına müdahale edilmemiştir.

²⁸⁷ <https://eksisozluk.com/abdulkerim-satuk-bugra-han--551939?p=1>; erişim tarihi 08.02.2014.

Twitter'²⁸⁸ da ise ilgili profilde, Satuk Buğra Han adının verilmesi yönünde katılımcı kişilerin söylemleri dikkate değerdir:

Kesin kararımdır. Oğlum olursa adını Satuk Buğra Han koyacağım (*Esra Şahinşah*).
 Erkek olursa; Mehmet Oğuz, Kürşad Hamza, Satuk Buğra, Fatih Alp... Kız olursa; Elif, Ülkü, Hilâl. Tabi analarının ismi şuan meçhul (*Cöre, 2016*).
 Abdulkadir Satuk Buğra Han'ın destanına olan hayranlığım için oğluşumun adını Abdulkadir koyacağım (*Butimar, 2016*).
 Küçük oğlum abdülkerim satuk buğra kut'a (6) neşide-i zafer marşını ezberlettim geçen hafta söyletiyorum sık sık (*Bahati Dudu, 2016*).
 Oğlum olursa inşallah adını Satuk Buğra Han koymayı düşünüyorum. Satuk olmasa da Buğrahan kesin olabilir (*Oğuzhan Bayram, 2016*).

Bu paylaşımlardan hareketle, bu adın verilmesinde bilinçli ve ideolojik bir eğilimin olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca hem kadın hem erkek katılımcıların görüş bildirmeleri farkındalığın her iki cinse ait olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Satuk adının “sapık” adı ile çağrışımından dolayı olumsuzlanması, Abdülkerim'in yerine yanlışlıkla Abdulkadir adının kullanılması önemlidir. Abdülkerim Satuk adı yerine, Buğrahan adının yeğlenmesinde, günümüzde bu adın daha modern olarak görülmesiyle bir başka ifadeyle estetik algısıyla yorumlanabilir.

Satuk Buğra Han adının sadece kişilere ideolojik olarak verilmediği aynı zamanda bilinçli bir şekilde binaya da verildiği görülmektedir.

İlk Müslüman Türk hükümdar Satuk Buğra han binaya adını koydum. Bu ruhun tüm topluma yayılması dileyiyle mekânı cennet olsun. Binanın adını okuyabildiysen satuk buğra han özelliği o her binada ecdad adı kullanıyorum... Ben de yaptığım binaya satuk buğra han oğluma melikşah adını koydum. Hem bu isimleri koyalım hem ruhumuzda yaşayalım (*Uğur Kaptan, 2016*).

Satuk Buğra Han adının “Türk-İslam ülküsü” imgelemine yansıttığı için mekâna, binaya ad olarak verildiği anlaşılmaktadır. Bu kullanımların dışında daha önce de ifade edildiği üzere katılımcıların özellikle sanal ortamlarda kendi adlarından ziyade “Satuk Buğra Han” tercih etmesi de bununla paralellik arz eder. Bu konuda bir Facebook kullanıcısı, bu sitede gerçek adı yerine profilinde Abdülkerim Satuk Buğra Han'ı kullanmasını şu şekilde ifade eder: “Bu ad, gerçek adım değildir, takma isimimdir. Profilde kullanma sebebim ise Müslüman olan ilk Türk'ün adını yaşatmak içindir.” Twitter'de Orhun adlı bir kullanıcı ise “Futbol Manager oyununda

²⁸⁸ https://twitter.com/satukbugra_han_?lang=tr; 13.09.2016.

ismim; Satuk Buğra'dır. Milliyetçiliğimi tartışmayalım istersen" diyerek aslında tıpkı tarihî bir kişilik olan Satuk Buğra Han'ın Müslüman olduktan sonra kendine Abdülkerim adını alması gibi kendi de sanal ortamda kendine ad almıştır. Bu adın takma ad olarak tercih edilmesinde yine Satuk Buğra Han'ın siyasi, dinî ve ideolojik imgelemi bir başka ifadeyle toplumsal bellekte Türk-İslam ülküsüne karşılık gelmesi gerekçe gösterilebilir.

Sonuç olarak Türkler, İslamiyet'i benimseyerek yeni kültür dairesine girmiş ve hayatın her alanında "kültürel değişim" ile yüzleşmişlerdir. Bu değişimden nasibini ad verme geleneği de almıştır. Türklerde ad verme geleneği hususunda bazı sistematik pratiklerin mevcudiyeti söz konusudur. Bu kapsamda Satuk Buğra Han adının başlı başına inanç ve düşünce sistemi boyutuyla toplumsal belleğin bazı kodlarını bünyesinde barındırdığı söylenebilir. Satuk, satılma âdetine; Buğra adı da hayvan mitolojisi ve belli bir boy adına gönderme yapmaktadır.

Satuk Buğra Han'ın Müslüman olduktan sonra kendine Abdülkerim adını vermesi kültürel değişim kapsamında değerlendirilebilecek önemli bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Ad verme geleneği hususunda Müslüman olmayla alakalı olarak kişinin kendi kendine ad vermesi/adını değiştirmesi konusunda ilk uygulayıcının Satuk Buğra Han'ın olduğu anlaşılmaktadır. Bu gerekçeyle, Satuk Buğra Han'ı günümüzde çeşitli nedenlerle adını değiştirmek için mahkemeye başvuruların ve din değiştirip İslami ad alanların protipi olarak görülebilir.

Satuk Buğra Han'ın adıyla ilgili bir diğer önemli husus, onun Müslüman olduktan sonra Abdülkerim adını almasına yönelik bilginin kaynağı konusundaki belirsizliktir. Yazılı kültür içerisinde Cemal Karşı ve Taşkent nüshası dışında Abdülkerim adına tesadüf edilmemektedir. Fakat bu kaynaklarda da Abdülkerim adını kendi kendine mi aldığı yoksa bir başkasının mı verdiği dair bir bilgiye rastlanılmamaktadır. R. Genç'in *Karahanlılar Tarihi* adlı yapıtında "Onun Müslüman adının Abdülkerim olduğu malumdur" (Pritsak'tan akt. Genç, 2002: 9) ifadesi yazılı kaynaklar için söz konusu iken sözlü kültür ortamında onun kendi kendine bu adı aldığı görüşü kabul edilmektedir. Ayrıca kabrinde [Resim 21] "Sultan Satuk Buğra Han Hicri 344 yılı Miladi 955-956 yılı" ifadesinde Abdülkerim adının geçmemesi dikkat çekicidir, fakat günümüzde o bölgede hem sözlü anlatılarda hem de mekâna verilen adlarda, Abdülkerim adının toplumsal hafızada yaşadığı görülmektedir.

S. V. Örnek'in ad vermeyle ilgili tasnifi Abdülkerim Satuk Buğra Han adı üzerinden analiz edilmiş ve şu sonuçlara varılmıştır: 15 madde hâlindeki bu tasnifleme çalışmasında “yatırlar ve ziyaretlerle ilgili adlar, yaşatıcı güçle ilgili adlar, tarihî kahraman ve siyasi liderlerle ilgili adlar, hayvanlarla, madenlerle, bitkilerle ilgili adlar, modayla ve kültür değişimleri ile ilgili adlar, yaşatıcı güçle ilgili adlar” başlıkları Abdülkerim Satuk Buğra Han adıyla ilişkilendirilmiştir. En nihayetinde “kültür değişimiyle ilgili adlar” şeklinde ayrıca bir başlık altında konuyu incelemenin daha yararlı olacağı düşünülmüştür.

Ayrıca bu çalışma neticesinde, toplumun çeşitli kesimlerinde Satuk Buğra Han adı yerine Saltuk Buğra Han adının kullanılmasının da galat-ı meşhurlaşma eğiliminde olduğu tespit edilmiştir. Bunda Sarı Saltuk ve Saltuklular beyliğinin etkisinin olabileceği gibi halkın belleğinde Satuk adının söylenişte olumsuzlanması da gerekçe gösterilebilir.

Türkiye’de Satuk Buğra Han adının verilmesinde ve tercih edilmesinde birinci ve ikinci sözlü kültür ortamında yapılan derlemelerde “Türk-İslam ülküsü” imgesinin ön plana çıktığı, bu adın bilinçli ideolojik bir tercihle verildiği tespit edilmiştir.

Nüfus Müdürlüğünden alınan ve Satuk Buğra Han adının il il kullanımını gösteren istatistiki tablodan [Tablo 1, 2] hareketle bu adın hangi illerde daha çok ya da daha az kullanıldığı çıkarımında bulunulabilir. Aynı zamanda bu tablo, Satuk Buğra adı yerine Saltuk Buğra adının kullanılma eğiliminde olduğunu ortaya koyması açısından da önemlidir.

3.3. Mekân ve Bellek: Satuk Buğra Han

“Kayudın kelir men kayuka yolum/
Nereden geliyor, nereye gidiyorum?”
Kutadgu Bilig
(Arat, 2007: 130)

Bellek ve mekân çalışmaları birçok disiplinin araştırma alanlarından olup özellikle mekânın sadece maddi kültürün bir parçası olmadığı somut olmayan kültürü de bünyesinde barındırdığı gerçeği, günümüzde halk bilimi perspektifiyle üzerinde durulan kavramlardan biridir.²⁸⁹ Mekân, yaşanılan anın görgü tanıklığını üstlenmesinin yanısıra geçmişle gelecek arasında bir köprü vazifesi de üstlenmektedir.

Bu bölümde, tarihî ve menkıbevi bir kişilik olan Satuk Buğra Han'ın mekân üzerinden halkın belleğinde nasıl bir imgelem oluşturduğu konusu tartışılmıştır. Kutsal kabul edilen kişilerin türbeleri etrafındaki anlatıların halk hafızasında “mekân, insan ve anlatı” sacayağı üçgeninde oluştuğu görülmektedir.

Satuk Buğra Han'ı mekân ve bellek tartışmaları bağlamında iki farklı coğrafyada bir başka ifadeyle Orta Asya ve Türkiye özelinde incelemek doğru olacaktır. Zira Satuk Buğra Han anlatısına dair mekânsal olarak her ne kadar coğrafi sınırlılıklardan kaynaklı farklılıklar olsa da anlatının kültürel sınırlılıkları aşması nedeniyle her iki bölgenin bir arada incelenmesi gerekmektedir. Bu sebeple öncelikle burada Orta Asya Kaşgar²⁹⁰ Artuç'ta kabri bulunan Satuk Buğra Han'ın halkın belleğinde nerede durduğu daha sonra ise Türkiye'de kabri bulunmayan Satuk Buğra Han'ın mekânla ilişkisine yer verilmiştir.

P. Connerton (2014a: 47), “Bellek odağında, geçmiş bugüne çağırmanın iki karşıt yolunun bulunduğunu ve ayırt edilmesi gerektiğini söyler ve bunların; canlandırma ve anımsama olduğunu belirtir. Satuk Buğra Han'ın geçmişten bugüne belleklerde

²⁸⁹ Eğer, UNESCO yaklaşımlarını ve kültür üretiminin bir bağlamı olduğu fikrini doğru buluyorsak, folklorun ürün dışındaki yönlerine dikkat çekmek durumundayız. Folklorun üretildiği yerler olarak *kültürel mekânlar* bu bakımdan son derece önemli hale gelmektedir. İnsanın bireysel tutumlarıyla küresel etkileşime daha açık olmasına karşılık, kültürün korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması bakımından *kültür mekânlarının* UNESCO yaklaşımları açısından daha işlevli olduğu görülecektir. Bu mekânlar, doğum, sünnet, evlenme, ölüm gibi geçiş ritüellerine bağlı olabileceği gibi, cami, türbe, yatır mezarlık, hıdırlık, bayram yeri gibi halk inançlarına veya bağ bozumu, yayla şenliği, köy yaşantısı gibi halk hayatına yönelik olabilir. Başka kültür mekânlarında başka kültürel tutumlar içinde olan bireyler, kültürel mekân olma özelliğini ve etkinliğini koruyan bu yerlerde, koruması amaçlanan kültüre kolaylıkla eklemlenebilmekte ve geçici bir süre de olsa bu mekâna ait biri gibi davranmaktadır (Oğuz, 2007: 30-32).

²⁹⁰ Kaşgar bugün, Doğu Türkistan'da Sincan Uygur Özerk Bölgesi'nin batısında yer alan bir şehirdir.

nasıl aktarıldığı sorusuna bu açıklamadan hareketle mekâna bağlı olarak “yaşatarak ve çağrıştıırarak aktarıldığı” cevabı verilebilir. Kaşgar’da Satuk Buğra Han anlatısı içerik olarak, bir başka ifadeyle sözlü kültürün bir parçası olarak kabrinin bulunduğu mekânda yaşatılırken; Türkiye’de ise tabii olarak anlatı içerik olarak değil, sadece adının mekânlarda “Türk İslam ülküsü” terkiğini ifade eden bir imgelem oluşturacak şekilde çağrışım yoluyla yaşatıldığı görülmektedir.

Hafıza[nın] mekânları, geçmişî kaybetme korkusuyla yakından ilişkili olmalıdır. Geçmişin gerçekliklerini unutmaktan korkan insanoğlunun, tarihi de kullanarak çeşitli pratikler ve mekânlar geliştirmesi kuvvetle muhtemeldir. Bu yaklaşımı aşağıdaki ifadeler destekler mahiyettedir:

Hafıza mekânları, kendiliğinden hafızanın olmadığı düşüncesinden doğarlar, arşivleri kurmanın gerektiği, yıldönümlerini devam ettirmenin, ayinleri düzenlemenin, kasvetli cenaze söylevleri vermenin, belgeleri noterde onaylatmanın gerektiği duygusundan doğar ve yaşarlar, çünkü bu işlemler olağan değillerdir. Bu nedenle, ayrıcalıkla ve titizlikle korunmuş merkezler üzerine sığınmış bir hafızanın azınlıklar tarafından korunması, bütün hafıza mekânları gerçeğini akkor hâline getirir sadece....Fakat eğer korudukları şey tehlikede olmasaydı onları inşa etmeye artık ihtiyacımız da olmazdı, bütün bunlar gereksiz olurdu. Ve eğer, buna karşılık, tarih onları bozmak, değiştirmek, hamur gibi yoğurup taşlaştırmak amacıyla olmasaydı, hafıza için mekânlar olmazdı (Nora, 2006: 23).

Bu bilgiler ışığında, tarih ve hafıza arasındaki ilişki sorgulanmalıdır. Daha açık bir ifadeyle, tarih hafızanın anımsadıkları mıdır? sorusu J. Assmann’ın da gündeminde olmuştur. Böylece, tarihin hafızanın hatırla[tı]dıklarının yeniden bir araya geldiği noktada tarih yazıcılığından bahsedildiği anlaşılmıştır. Tarihi yeniden inşa ederken üretilen kompozisyonlar hafızanın ve belleğin içinden seçtikleriyle oluşturulmuş olmalıdırlar.

Hafıza, tarih: Bunlar eş anlamlı değildir, hatta onları birbiriyle zıtlıştıran çok şey vardır. Hafıza her zaman yaşanan gruplar tarafından üretilen zamanın kendisidir. Bu amaçla hafıza, anımsama ve unutma diyalektiğine açık, onların sürekli biçim değiştirmelerinden habersiz, her türlü kullanımlara ve el oyunlarına karşı çok duyarlı, uzun belirsizliklere ve ani dirilmelere elverişlidir ve devamlı bir gelişim halindedir. Tarih ise, artık bulunmayan şeylerin yeniden oluşturulmasıdır, ama hep sorunlu ve eksiktir (Assmann, 2015: 69).

Satuk Buğra Han hem tarihî hem de kültürel hafızada kendine yer edinmiştir. Kültürel bellekte, gerçek tarihin zamanla hatırlanan tarihe ve sonrasında efsaneye dönüştüğü gerçeği Satuk Buğra Han anlatısı içinde de kesinlik arz etmektedir. Zira

Tarih-i Kaşgar adlı eserde Satuk Buğra Han hakkındaki bilgiler daha gerçekçi iken, sonraki yıllarda kaleme alınan tezkirelerde efsanevi olaylara dayalı bir anlatımın olduğu görülmektedir.

Satuk Buğra Han'ın toplumsal bellekte, 10. yüzyılda Orta Asya'da yaşamış bir alperen olmasıyla kabrinin kutsal kabul edilmesi ve ona dair söylencelerin türbesi etrafında sözlü kültür ortamında yaşatılması mekânın anlatının aktarımındaki işlevini ortaya koymaktadır. Şayet Satuk Buğra Han'ın kabri orada bulunmasaydı ona dair sözlü kültür ortamındaki söylencelerin zamanla halk hafızasında unutulup gitmesi muhtemeldir.

Türkiye'de ise Orta Asya'daki durumun aksine halkın Satuk Buğra Han'ı bilinmesinin sözlü değil yazılı kültürün tesiriyle olduğu söylenebilir. Bir başka ifadeyle anlatı Türkiye'de toplumsal bellekte yazınsal tarih ve edebî ürünlerin bir parçası olarak hafızalarda yer almaktadır. Türkiye'de buna bağlı olarak, mekâna dair anlatının içeriği değil anlatı kahramanının adının ideolojik imgelem oluşturmak için ön plana çıktığı görülmektedir. Bu yönüyle hafıza, Nora'nın (2006: 19) ifadesiyle “Somuta, uzama, harekete, imgeye ve nesneye kök salmıştır”. Bir başka ifadeyle Satuk Buğra Han'ın mekân ve bellek ilişkisi içerisindeki varlığı, adının mekânlara verilmesi suretiyle anımsama ve çağrışım yoluyla yaşatılmaktadır. Çalışma kapsamında tespit edilen cadde, sokak, okul, kurum, kuruluş, dernek, camii gibi mekânlara verilen adlar bu savı desteklemektedir.

J. Assmann'a (2015: 228) göre, “Hatırlamanın kaybolmaması için biyografik anıların, kültürel anılara dönüştürülmesi gerekir”. Satuk Buğra Han'a dair biyografik anıların da kabrinin bulunduğu yerde sözlü kültür ortamının sunduğu imkânlarla kültürel anılara dönüştüğü söylenebilir.

“Efsaneler, onun “kutsal tarihi”ni meydana getirmektedirler, o hâlde ilkel toplumların dindar insanı onları unutmaktan kaçınmalıdır: Efsaneleri yeniden güncelleştirerek tanrılarına yaklaşmakta ve kutsallığa katılmaktadır” (Eliade, 1991: 86). Buna göre Kaşgar'da Satuk Buğra Han'ın halk hafızasında hatırlama figürü olması anlatının “Kültürel bellekte gerçek tarihin, hatırlanan tarihe ve ardından efsaneye dönüşmesi” ile izah edilebilir, fakat Türkiye özelinde efsanelerin sözlü kültürde mekâna bağlı olarak hatırlama figürü oluşturduğu tabii olarak söylenemez.

Efsanenin Kaşgar'da yaşayıp Türkiye'de yaşamaması Eliade'nin "Efsane, mutlak kutsallığı ifşa etmektedir" (1991: 76) sözünden hareketle izah etmek mümkündür. Zira kutsallık, Satuk Buğra Han'ın kabriyle bir başka ifadeyle fiziksel mekânıyla ilişkilenmekte ve böylece hakkındaki efsaneler de bu kut algısı sayesinde canlı kalabilmektedir.

Satuk Buğra Han anlatısı tarihsel bellek kadar kolektif belleğin ürünü olduğu için bugün halk hafızasında kendine yer edinmiştir. Tarihsel ve kolektif bellek hususunda Bilgin'in ifadesi bu görüşü desteklemektedir:

Tarihsel bellek, geçmişin bilim adamı tarzında yeniden inşasıdır. Bizden öncekilerin, çevrede bıraktıkları izlerin sistematik analizini temel alır. Kolektif bellek ise, aksine bu izlerin nesillere iletilmesine dayanır. İkisi birbirinden bağımsız değildir. Tarihsel bellek, geçmişin anılarını kırarak inşa olur; ama bu anılar, yaşayan temsillerimize bulaşır, geçmişe bakışımızda devreye girer. Buna karşılık, tarihsel üretim de kültürel mirasa katılır, onu dönüştürür ve dönüşür. Tarihsel bellek de bir iz hâline geldiğinde kolektif bellekte yer bulur (2013: 29).

P. Nora'nın ifade ettiği gibi, "Süreklilik duygusunun kökü, mekândadır. Artık hafıza ortamları olmadığı için hafıza mekânları var" (2006: 17) sözü Satuk Buğra Han anlatısı özelinde de doğrudur. Bugün Kaşgar'da Satuk Buğra Han'a dair menkıbenin sürekliliğinden söz edebilecek tezkirecilik geleneği ve bağlamından bahsetmek mümkün gözükmemektedir. Zira ona dair menkıbelerin yazılı kültürde tespit edilen en geç nüshası 20. yüzyılın başlarına aittir. Satuk Buğra Han'ın Kaşgar'daki varlığı sözlü kültür ortamındadır. Türkiye'de ise anlatıya dair hafıza ortamının bulunmadığı ve devlet eliyle "mekânlara ad verme" yöntemiyle hafıza mekânlarının oluşturulmaya çalışıldığı söylenebilir.

Bu durumu J. Assmann, "Hafıza, hatırayı kutsallaştırır. Tarih ise hatırayı kapı dışarı eder, onu bayağılaştırır... Ölülerin anılması, kültürel hatırlamanın ilk biçimidir" (2015: 69) şeklinde ifade etmektedir. Tarihî ve menkıbevi bir şahsiyet olarak Satuk Buğra Han'ın anılması onun kültürel hatırlamanın bir parçası olarak görüldüğünü ortaya koyar. Halk, ona dair hatırayı kutsallaştırdığı için bugün anlatıya dair efsaneler kabri etrafında yaşatılmaktadır. Bu kapsamda tarihte yararlılıklar göstermiş, önemli olaylara imza atmış kişilerin sonraki nesillerin hafızalarında canlı tutmak istenmesi kültürel hatırlamanın ilk biçimi olarak değerlendirilebilir.

N. Özdemir'e (2012: 183) göre, "Tarihî şahsiyetlerin belirsizleştirilerek menkabevi anlatıların ana kahramanına dönüştürülmesi ve bu anlatıların yaygınlaştırılması, imgeleşme sürecinin sözlü kültürdeki ilk aşamalarından en etkilisidir". Öyleyse, Satuk Buğra Han'ın da sözlü kültürdeki imgeleşme sürecinin şahsiyetinin menkıbeler ve diğer anlatılar içinde çözülmesiyle gerçekleşmiş olduğu söylenebilir. Bu durumda tarihî bir şahsiyet olan Satuk Buğra Han'ın Kaşgar'da zamanla tarihî kimliğinin unutulup yerini menkıbevi anlatıların alması bugün anlatının sözlü kültürün parçası olmasının gerekçesi olarak yorumlanabilir. Bu bağlamda, P. Nora'nın (2006: 18) ifade ettiği gibi "Tarihin aktardığı hafıza olmazsa, mekânlar da olmazdı" ve buna göre eğer Satuk Buğra Han'ın kutsallığına dair halk belleğinde kuşaktan kuşağa aktarılan bir bilgi olmasaydı ona ait bir mekân ve bu mekân etrafında da menkıbeler anlatılmamış olacaktı. Bu durum, mekânla sözlü anlatıların ne kadar ilişkili olduğunu ortaya koyması açısından manidardır. Zira Assmann'ın da (2015: 85) dediği gibi "Sadece anlamlı geçmiş hatırlanır, sadece hatırlanan geçmiş anlam kazanır". Buna göre hem Kaşgar'da hem Türkiye'de toplumsal bellekte anlamlı bir geçmişe sahip olan Satuk Buğra Han'ın yine halkın belleğinde anlam kazanması pek tabii görülmelidir. Fakat her iki coğrafyada bu aktarımın farklı olduğu ortadadır.

Bu bölümde mekân Kaşgar özelinde, Satuk Buğra Han'ın kabri etrafındaki efsanelerden yola çıkarak yorumlanmıştır. Satuk Buğra Han'ın sözlü kültür içerisindeki aktarımı şu şekilde ifade edilmektedir:

Tarihî olaylar üzerine kurulan Satuk Buğra Han hakkındaki sözlü kültür ürünleri, zamanla bazı olağanüstü unsurlarla süslenmiş ve yüzyıllar boyunca sözlü gelenekte yaşamıştır. Uygur Türklerinin ideal kahraman tipini ortaya koyan Satuk Buğra Han, Uygur Türkleri arasında İslam dininin yayılmasında, bazı geleneklerin ortaya çıkmasında ve çeşitli yerlerin adlandırılmasında adı geçen tarihî bir kahraman olarak karşımıza çıkmaktadır (Öger, 2012: 595).

İlk efsanede²⁹¹ geçen "Hz. Muhammed'in Beşbalık vilayetinin Müslüman olmamasını dert etmesi" ifadesi, mekân ve bellek konusunda ele alınabilir. Toplumsal bellekte anlatının sonradan "Beşbalık" mekânıyla ilişkilendirildiği

²⁹¹ "...Beşbalık tarafının henüz Müslüman olmamasını dert edinen Hz. Muhammed, bu habere çok sevinir ve bu ruha dua etmeye başlar. Sözlü varyantta; Her gün mutlaka onun ruhu için "Fatiha" suresini okumuş. Hiçbir sahabe bu Fatiha'yı kimin için okuduğunu bilmezmiş. Bunun üzerine Maazcebel, Fatiha okumasının sebebini sormuş. Hz. Peygamber anlatır bunun üzerine sahabe peygamberden, o ruhu görebilmek için dua ister. Peygamber dua eder. Bir süre sonra, başlarında keçeden kalpak giymiş, toynakları beyaz, siyah benekli soylu atlara binmiş, savaş teçhizatlarıyla donanmış, kırk bir yiğit bir yerden çıkıp gelerek Rasulullah'a selam vermişler. Rasulullah, sahabelere Satuk Buğra Han'ı gösterir" (Ürümçü, 2006: 138-141 akt. Öger, 2012: 595-596).

söylenbilir. Satuk Buğra Han'a ait sözlü kaynaktan derlenen bu efsanenin tezkirecilik geleneği içerisindeki varyantlarına bakıldığında anlatının benzer olduğu fakat mekân konusunda "Beşbalık" a tesadüf edilmediği görülmektedir.

Bir başka efsanede²⁹² geçen "Atuş Meşhet'teki Harun Buğra Han'ı yutan yer, o günden sonra "Yer Yutti" diye adlandırılır" gibi ifadesi de mekân, bellek ve anlatı üçgeninde yorumlanabilir. Tezkirecilik geleneğinde tesadüf edilmeyen bu anlatıların toplumsal hafızada mekânla ilişkilendirilerek oluşması muhakkaktır. Ayrıca tezkire nüshalarında tesadüf edilen Satuk Buğra Han'ın bedduasıyla amcasını yer yutması anlatısının toplumsal bellekte "Yer Yutti" söylemiyle başka bir mekâna ad olarak verildiği görülmektedir. Böylece Kaşgar'da "Yer Yutti" olarak bilinen mekânın etiyolojik bir mite gönderme yaptığı söylenebilir. Özetle, mekâna bu adın verilmesini sağlayan Satuk Buğra Han'ın sözlü kültür ortamındaki varlığı

²⁹² Yer Yutti Efsanesi: "Hazreti Sultan Satuk Buğra Han'ın doğduğu gün yeryüzü öyle sallanmış ki, yerden sular fışkırıp pınarlar akmaya başlamış. Kıl günü olmasına rağmen, güller açarak yeryüzü yeşile bürünmüş. Bu işe şaşırarak müneccimler, feraset ehli insanlar fal kitabını açarak; "Bu çocuk cihangir olacak ve Muhammed'in dinine girecek" diye hüküm vermişler. Bu hükmü duyan Budistler, " Bu alçak, bizim büyük düşmanımızmış!" diyerek onu öldürmek isterler. Fakat Satuk Buğra Han'ın annesi buna izin vermemiş. Satuk yedi yaşına geldiğinde babası ölür ve annesini himaye eden amcası Harun Buğra Han'ın himayesine girer. Hazreti Sultan Satuk'un kendisi ile yaşit kırk arkadaşı varmış. Satuk bu kırk arkadaşıyla bir gün ava çıkar. Satuk, avda bir tavşan görür ve onu kovalamaya başlar. Tavşan bir yerde durur. Satuk tam onu vuracakken tavşan dervişe dönüşür ve Satuk ile konuşmaya başlar. Derviş, kendisini görme arzusu ile dolaştığını çok şükür bulduğunu söyler. İslam dininden bahseder ve kendisine yol gösterecek kişiyle karşılaşacağını söyler ve kaybolur. Aslında bu zat, dervişmiş. Satuk, uzun bir süre Hızır aleyhiselam ile karşılaştığını ve kelime-i şehadet getirerek Müslüman olduğunu hiç kimseye söylememiş. Yine bir gün Satuk kırk arkadaşı ile ava çıkmış. *Avlanarak Baku denen yere gelmiş*. Burada nur yüzlü bir zatla karşılaşmış. Ona, kim olduğunu sormuş. Zat, Adının Ebu Nesir Samani olduğunu söyler. Satuk, Hızır a.s. nin söylediği kişinin bu olduğunu düşünerek sevinir. O günden sonra Satuk, İslam dinin gereklerini gece gündüz ondan öğrenir. Tam altı ay sonra Müslüman olduğunu kırk arkadaşına söylemiş. Kırk arkadaşı Müslüman olur ve yakın çevrelerine Müslümanlığı yaymaya başlarlar. Müslümanların sayısı 600 ü geçer. Harun Buğra Han, Budistlikte taştan da katıymış. Günlerden birgün Harun Buğra Han rüya görür. Rüyasında onu bir aslanın pençesinin parçaladığını görür. Ertesi gün Satuk'un annesine rüyayı yordurur. Sultan da böyle rüyalar şeytanidir, diye yanıt verir. Harun Buğra Han'ın içi rahat etmez. Casuslardan Satuk'un Müslüman olduğunu öğrenir. Beyleri, vezirleri komutanları toplar, onlarla istişare yapar. Sonunda Satuk Buğra Han'ın öldürülmesine karar verilir. Bunu duyan Satuk'un annesi Harun Buğra Han'ın huzuruna çıkar ve oğlumu sinayın gerçekten Muhammed'in dinine girdiyse öldürün, der. Sultan'ın babasının yakını da sarayda çalışıyormuş, o da Satuk'un sınamasını önerir. Bunun üzerine yine Harun Buğra beylerle komutanlarla istişare yapar. Puthane yaptırmaya ve bunun kerpiçlerini Satuk Buğra Han'a koydurma kararı alırlar. Satuk'u çağırırlar fikirlerinden bahsederler. Satuk tasalı tasalı düşünürken Hızır a.s. gelir, "Ey oğul, hiç düşünme, meşcit niyetine temelini yapıver!" diyerek gözden kayboluvermiş. Satuk Buğra Han onların teklifini kabul eder. Satuk'un hevesli çalıştığını gören amcası "ey oğul, dur, seni daha fazla toz toprak içinde koymaya kıyamam. Şimdi içim rahatladı, ne yapmak istiyorsan onu yap" der. Ertesi gün Satuk, Ebu Nesir Samani'nin yanına gider ve onu durumdan haberdar eder. Satuk, "Ey ulu zat, birgün Budistler bizim Müslüman olduğumuzu öğrenirse, hepimizi öldürür, buna bir çare bulmazsak olmaz mı?" demiş. Aralarında konuşup Harun Buğra Han'a karşı savaşmaya karar verirler. Ertesi gün Satuk, kırk askeri ve Ebu Nesir Samani ile saraya gelmişler bir savaş aletleri ve bir ay yetecek kadar erzak alıp geri dönmüşler. *Bunu haber alan Harun Buğra Han, endişeye kapılır ve 40 bin askerle "Tögedağ"ı kuşatmış*. Budistler ve Müslümanlar arasında çetin bir savaş başlar. Yedi gün yedi gece devam etmiş. Müslümanlar galip gelmiş. Günler geçmiş, atlar zayıflayıp erzak tükenince sarayı sabah erken vakitte basmışlar. Satuk Buğra Han, uyuyan amcası için "Harun'un başını keseyim", diyerek kılıcını ona uzatmış. Ama uyurken düşmanı öldürmek mertliğe yakışmaz, en iyisi onu iman etmeye davet edeyim. İman etmezse öldürürüm, der. Ayrıca onun ekmeğini yemişim diye düşünür. Kılıcı ile dokununca Harun Buğra Han korkuyla uyanır ve neden böyle yaptığını sorar. Satuk da onu İslamiyet'e davet eder. Harun kabul etmemiş. Sultan kılıcını çekmiş fakat üzerindeki hakkı düşünerek geri çekmiş. Allaha dua etmiş. " Ey Allah, sen her şeyi bilirsin. Olanları görüyorsun. Başını keserek diyerek kaç kez kılıcımı dayadım. Yine de tuz hakkını düşündüm. Lanetlini. Lanetlini onu yere batır!" Sultanın duaları kabul olmuş. Yer çatlayarak Harun'u içine almaya başlamış. Hazreti Sultan "Hâlâ iman edersen geç kalmış olmazsın" demiş. Fakat Harun, senin dinine gireceğime yerin dibine girerim, demiş. Toprak içine almış. O anda sabah olup yeryüzü nurlanmış. Sultan Satuk'un kerametlerini gören binlerce insan derhal iman ederek Müslüman olmuş. Satuk tahta oturarak, bütün yurdu Müslüman yapmış. *Atuş Meşhet'teki Harun Buğra Han'ı yutan yer, o günden sonra "Yer Yutti" diye adlandırılmış* (Ürümçi, 1998. 194-200; Öger, 2012: 596-600).

olmuştur. Satuk Buğra Han etrafındaki bazı motifler, halkın belleğinde mekânla ilişkilendirilmiştir.

Başka bir efsanede²⁹³ geçen “Düşünde şimdiki mezarının olduğu yere geldiğinde elinde çapa tutan aksakallı bir dedeyle karşılaşmış” ifadesi Satuk Buğra Han ile ilgili efsanelerin mezarı etrafında yaşatıldığını ortaya koymaktadır. Mekânın kültürel bellekteki anlatıların canlı kalması ve yeni anlatıların ortaya çıkmasını sağlamak gibi bir işlevinin olduğu anlaşılmaktadır. Bundan hareketle Satuk Buğra Han’ın mezarı bir başka ifadeyle mekân var olduğu müddetçe halk belleğinde ona dair anlatıların sözlü kültür ortamında varyantlaşarak kuşaktan kuşağa aktarılacağı söylenebilir.

Satuk Buğra Han’ın mezarı ile ilgili bir başka efsanede²⁹⁴ yine mekân ile anlatı arasında doğrudan bir ilişki kurulmaktadır. Halk, mekânı kutsallaştırmayı Satuk Buğra Han’ın mezarıyla “güvercin ve çiftçi” efsanesini ilişkilendirerek yapmıştır. Bu durum mekânın hem eski anlatıları korumadaki hem de yeni anlatıların oluşumundaki işlevi olarak okunabilir.

Mezarın başındaki güvercinin ötmesi, mekâna bağlı başka bir efsaneye bağlanarak yeni bir etiyolojik mitin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

²⁹³ Satuk Buğra Han’ın Mezarı İle İlgili Efsane: “Tarihi rivayete bakılırsa Satuk Buğra dayısı Oğulçak’tan Müslüman olmasını söylemiş fakat Oğulçak kabul etmemiş. İkinci ve üçüncü kez söylemiş yine kabul etmemiş. Bunun üzerine Satuk Buğra Han sinirlenip dua etmiş: “Seni yer yutsun”. Dayısı dizine kadar yere batmış fakat yine iman etmez. Satuk Buğra dayısına bağırır fakat yine bir şey söylememiş. Dayısı beline kadar batmış yine sesini çıkarmayınca bu sefer Satuk Buğra kılıcını eline alarak “senin gibi kâfiri yer yutsun” demiş ve dayısını tamamen yer yutmuş. Aradan çok yıl geçmiş günlerden bir gün Satuk Buğra bir düş görmüş. Düşünde şimdiki mezarının olduğu yere geldiğinde elinde çapa tutan aksakallı bir dedeyle karşılaşmış. Sultan Satuk Buğra Han, ihtiyara selam verir ve burada ne yaptığını sorar. Aksakallı dede selamını alır ve burada padişaha imaret yapmak istediğini söyler. Satuk Buğra şüphelenip, padişahın burada ne zaman oturacağını sorunca dede ona, ben işe başladım diyerek yeri kazmaya başladığını söyler. Satuk Buğra uyanınca gidip dedenin gösterdiği yere çınar dikmiş. Bir ay sonra Satuk Buğra han hastalanmış durumu günden güne kötüye giden Satuk Buğra Han’ın aklına bu düş gelmiş. Düşünde gördüğü yerin, kendisine ahret yeri olacağını işareti olduğunu anlamış ve saray ehli ile çocuklarını toplayıp vasiyetinde bulunmuş. Öbür dünyaya sefere çıkacağını, öldüğünde kendisini çınar diktiği yere gömmelerini söyler. Satuk Buğra Han ölünce onu o çınarın o yere gömerler. Böylece Satuk Buğra Han’ın mezarı buraya yapılmış. Satuk Buğra Han öldükten uzun yıllar sonra Atuş’un Ticen isimli yerinde büyük bir sel olmuş. Bütün Meşhed’i su basmış ve her yer suyla dolmuş. Su çekildikten sonra da mezarlık dümdüz olmuş. İnsanlar Satuk Buğra Han’ın mezarını tekrar düzenlemek istemişler. Fakat halk onun mezarını bulmak çok zor olduğundan ne yapacağını bilememişler, Danışmanları, evliya sınıfındaki insanları toplayıp meclis oluşturmuş. Bu mecliste, danışmanlardan birisi, padişah-ı âlem yüce zattır, onun mezarını yapmak bize farzdır. Biz bir koyun sürüsünü önceden mezarlık olan bu yerden geçirelim, sürüler nerede ikiye ayrılırsa oraya mezarı yapalım, der. Bu öneriyi gerçekleştirirler. Koyunlar Satuk Buğra’nın mezarının olduğu yerde ikiye ayrılır ve sonra birleşirler. Bunun üzerine Satuk Buğra’nın mezarını oraya tekrar yaparlar (Ürümçi, 2006: 85-88 akt. Öger, 2012: 602-603).

²⁹⁴ Satuk Buğra Han ve Mavi Güvercin Efsanesi: “Sultan Satuk Buğra Han’ın mezarın yeri aslında bir çiftçinin harman yeriymiş. Çiftçi buğdayını yoksullara dağıtmasına rağmen hiç azalmıyormuş. Çiftçi, başını kaldırıp bakınca direğin ucuna bir gökgüvercinin konduğunu ve sürekli ağzından altın gibi sapsarı buğday akıttığını görmüş. Çiftçi güvercini kovmuş. İnsanlar da kapına gelen talihi bilemedin deyip ona kızmışlar. O günden sonra orası değerli bir yer olarak görülmüş ve insanlar uzaktan yakından ziyarete gelmişler. Sultan Satuk Buğra Han da ölünce bu değerli yere gömülmüş ve yerin namı daha da yayılmış. Şimdiki gökgüvercinlerin atası, işte o mavi güvercinmiş. Bundan dolayı kim bu mavi güvercinleri tutarsa ya da kovalarsa kötü olurmuş, kim ki onları ürkütmeden besler, yem ve su verirse sevap kazanırmış. Bir rivayete göre Satuk Buğra’yı gören mavi güvercin hala yaşıyormuş ve her Cuma seher vaktinde, onun mezarının üzerine konup dertli dertli ötermiş” (Ürümçi, 1998: 167-168, akt. Öger, 2012: 604).

Başka bir efsanede²⁹⁵ anlatının geçtiği mekân Artuç'tur. Artuç ve Çaypaççım adı verilen dağlık bölgeye gönderme yapılarak anlatının yazılı varyantlarında dile getirilen amca yeğen kavgasının mekân üzerinden halk belleğinde yaşatıldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca, Çaypaççım adının verilmesinde de başka bir anlatının etkili olduğu dile getirilmiştir. İlâveten, bu adın unutulmaması için, bölgeye verilen adın bizzat Satuk Buğra Han tarafından verildiğinin söylenmesi de sözlü kültürün üretimi olarak okunabilir.

Caypaççım (Paççım'in cayı), "pınar", Kolsaldı mezarın kuzey tepeliğinde "Gusulhane", "Tamçamazar", "Kırk Mescid" ve "Korumluk" gibi mekânlar etrafında oluşan anlatıların da Satuk Buğra Han ile ilişkilendirilerek halk belleğinde yaşatıldığı görülmektedir. Öncelikle bir yere ad vererek o kişinin adını yaşatmayı, halk belleğinde Satuk Buğra Han'ın bizzat kendisinin de gerçekleştirdiği görülmektedir. Burada Caypaççım adı, Paççım adındaki meşhur bir Uygur kadının adının çaya verilerek yaşatılmak istendiği anlaşılmaktadır. Paççım'in çayı olarak mekânın adlandırılması ise Satuk Buğra Han ile ilişkilendirilmiştir. Bu durum atalar kültü²⁹⁶ ile izah edilebilir. Bu açıdan, kutsal mekânların başka kutsal efsanelerin üretilmesine vesile olduğu söylenebilir.

²⁹⁵ Satuk Buğra Han ve Caypaççım: "Rivayete göre Sultan Satuk Buğra Han, 10. asrın ikinci yarısında Müslümanlığı kabul edince dayısı ve üvey babası padişah Oğulçak komutasındaki Budistlerin şiddetli direnişi ile karşılaşmış. İki taraf arasında savaş patlak vermiş. Satuk Buğra'nın askerleri güç yönünden zayıf olunca yenilmişler ve geri kalan askerlerle birlikte Atuş'un kuzeyindeki dağlık bölge olan Çaypaççım'e çekilmişler. Orayı üs olarak kullanıp güçlenmişler daha sonra İslam dinini Karahanlı hanlığına ve bütün Şıncan'a yaymış. Daha sonra bu yer İslam dininin mukaddes yeri olmuş ve bu yerin asıl adı Cay'mış. Paççım meşhur bir Uygur kadının adı imiş. O, İslam dinine girip Satuk Buğra Han ile bu yere gelmiş ve savaşta ölmüş. (Onun kabri şimdi de duruyor.) Satuk Buğra onun hatırlanması için bu yere Caypaççım (Paççım'in cayı) diye isim vermiştir. Burada yine "Kolsaldı Mezar" adında bir pınar var. Rivayete göre bu mukaddes bir pınarmış. Sultan Satuk Buğra Han burada konaklarken eliyle yeri kazmış. Pınar o sırada hâsıl olmuş. Çocuğu olmayan kadınlar, pınardan avucuyla su alıp içerse hamile kalırmış. Kolsaldı mezarın kuzey tepeliğinde "Gusulhane" denilen bir çukur var. Onun altından bir pınar akıp durur. Rivayete göre burada Sultan Satuk Buğra Han yıkanmış. Onun için "Gusulhane" denilmiş. Bu yerde yine büyük bir taşın yapılmış yalak var, yalağın yanında sütun şeklinde bir taş var. Rivayete göre bu, Sultan Satuk Buğra Han'ın atını bağladığı taşmış. Burada bir de "Tamçamazar" denilen bir yer var. O, yay şeklinde bir mağara olup mağaranın taraçasının ortasından dimdik su akmaktadır. Mağaranın tavanından akıp duran pınarlar var. Bu mağara, Satuk Buğra Han'ın askerlerinin gusulhanesi imiş. Ondan başka burada, "Kırk Mescid" denen yer var. Buranın etrafı yığın yığın taşlarla örülmüş. Ortasında kırk elli kişinin sığacağı namaz kılınan düz bir yer var. Rivayete göre Sultan Satuk Buğra Han buraya geldiğinde karanlık çökmüş ve emri altındaki askerlere taştan kırk tane ocak yaparak ateş yakmalarını emretmiş. Kırk ateşi gören Satuk Buğra Han'ın düşmanı kırk ateşi kırk ordu zannederek korkup kaçmış. Daha sonra burası insanların ibadet ettikleri kutsal bir yere dönüşmüş. Bundan iki yüz yıl önce burada ibadet edenler, büyük bir taş üzerine ocak oymuşlar, bu taş şimdi de insanların dikkatini çekmektedir. Yüzlerce yıl önce Korumluk'ta İbrahim Hacim adında bir kişi yaşamış. O, hayattayken Mekke'ye gidip üç defa hac farızasını yerine getirmiş. Üçüncü kez hacca gittiğinde oradaki âlimler ona "Sen niçin buraya geliyorsun, paran varsa oradaki fakirlere sadaka olarak dağıt, kendi yurdundaki Caypaççım'i tavaf et." demişler (Ürimçi, 2001: 1-6 akt. Öger, 2012: 604-605). Yazılı kaynaklarda Satuk Buğra Han'ın amcası veya dayısının adının Harun Buğra mı yoksa Oğulçak Han mı olduğu ikilemi sözlü kaynaklarca da kaydedilmiştir.

²⁹⁶ Tylor tarafından geliştirilen animizm kuramını takip eden süreçte Henry Spencer (1897: 430-434), dinlerin evrimsel çizgisinin miladında atalar kültü [ancestor-worship] bulunduğunu, bu aşamada insanların yapmış oldukları her bir pratiğin ataların aziz ruhlarını memnun etmek ve onların gözlerine girmeyi hedeflediğini ifade etmektedir. Atalar kültüne bağlı uygulamalar, ölümle ilgili geçiş dönemi ritüellerinde görülmektedir. Ölülerin saçlarının kesilmesi, sosyal grubun bir üyesinin kendi iradesiyle bedenini keserek kanatması, hasattan elde edilen ilk mahsulün atalara sunulması (Spencer, 1897: 298) atalar kültüyle ilişkilendirilen belli başlı ritüeller arasında yer almaktadır. Eski toplum yapısında görülen ilk kurum olarak aileden hareketle, aileyi ayakta tutan ve sürekliliğini muhafaza eden kültürel dinamiğin atalar kültü olduğunu, diğer kurumlarda da töre ve törenleri anımsatıran, "töreye itaati tesis eden şey söz konusu törelerin atalar

Yine orada bulunan “Kolsaldı Mezar” adındaki pınarın da çocuğu olmayan kadınların, pınardan avucuyla su alıp içerse hamile kalmasını sağladığına inanılmaktadır. Bu yönüyle kutsal su kültüyle Satuk Buğra Han’ın şahsı etrafındaki bir anlatının halk belleğinde birleştirildiği görülmektedir. Böylece mekânın kendiyile ilgili efsaneyi korumakla kalmayıp İslamiyet öncesi kültürleri de senkretik bir şekilde yaşatmaya devam ettiği hatta başka anlatıların doğmasına da vesile olduğu söylenebilir. Satuk Buğra Han’ın kabrinin bulunduğu yerin yakınındaki çay, mağara, pınar, taş, kaya, gusülhane, ocak, mescit gibi yerlere dair anlatıların mevcudiyeti mekânın toplumsal bellekte kutsal kabul edilmesiyle açıklanabilir. Ayrıca bölgenin kutsal olduğuna dair halk hafızasının ürettiği “İbrahim Hacim adındaki kişinin Mekke’ye gidip üç defa hacca gitmesi neticesinde âlimlerin ona ‘Sen niçin buraya geliyorsun, paran varsa oradaki fakirlere sadaka olarak dağıt, kendi yurdundaki Caypaççım’i tavaf et’ demeleri” gibi menkıbelerin oluşması bu fikri desteklemektedir.

Toplumsal bellekte sadece Satuk Buğra Han’ın türbesi kutsal kabul edilmemekte, onun mezarının yanındakiler de onunla birlikte kutsallaştırılmaktadır. Satuk Buğra Han’ın türbesi etrafındaki diğer kişilerin türbeleri etrafında da menkıbelerin mevcudiyeti bu durumu ispatlamaktadır. Efsanelerin halk hafızasında mekâna bağlı olarak aktarıldığına dair örneklerden biri de “Cematla Hocam Mezarı” ile ilgili efsanede²⁹⁷ Satuk Buğra Han’ın yoldaşlarından biri olarak halk hafızasına kazınan Cevani Merd’in şehit edildiği yerde ona dair bir türbenin olması ve burada halkın Nevruz kutlaması, kutsal olarak görülen mekânla yine kutsal olarak görülen bir ritüelin birleştirildiğini göstermektedir. Strehlow’un “Önemli bayramlarda, kökenlerinin atalarının ruhlarına ilişkin anılarının bulunduğu belli yerlere giderek grup kimliklerini bir kez daha garantiye alır” (1968: 104) ifadesi bu fikri desteklemektedir.

tarafından tecrübe ile sabit görülmüş bilgi birikimleri olması ve atalardan devralınmış olmalarıdır” (Coulanges, 1901: 224-225). “Atalar kültü, tarımla uğraşan toplumlarda ata ruhunun üreme, verimlilik gibi konularda etkin görülmesi nedeniyle, atalara sunulan kurbanlarda, ibadetlerde kendini gösterir. Birey bu tür faaliyetlerle ataları ve kendisi arasında bağ kurmaya, onları kendisinden hoşnut etmeye ve son minvalde yardım almaya yönelmektedir” (Emiroğlu ve Aydın, 2003: 80).

²⁹⁷ Satuk Buğra Han ve Cevani Merd ya da Cemetla Hocam Efsanesi: “Artuş şehrinin kuzeyinde “Tehti Hun” köyünde mukaddes bir türbe vardır bu türbe etrafında ise bir menkıbe anlatılır. Aynı zamanda burası halkın nevruz kutladığı yerdir. Satuk Buğra Han, Ebu Nasr Samani hazretleri vasıtası ile Müslüman olduktan sonra 39 yoldaşı da Müslüman olur, fakat bunların içerisinde Cevani Merd denilen bir kişi ikinci olarak İslamiyet’i kabul eder ve dinin yayılması için mücadelelerde bulunur. Satuk Buğra Han amacı Oğulçak Han ile savaşırken Cevani merd ona taktikte bulunur. Budistlerin çok olması kendilerinin az olması karşısında, kayaların üzerine ateş yakarak düşmanların gözüne kalabalık gözükerek gözlerini korkutur. Satuk Buğra Han’ın ordusu galip gelir, fakat Cevani Merd burada şehit olur. Satuk Buğra Han’ın emriyle oraya gömülür. O günden beri o yerin adı Civanı Merd (Cemetla Hocam) olarak anılmış. Her yıl nevruz bayramında halk buraya gelerek kuranı kerim okuyup dua eder (Ürümçi, 1998: 171-173 akt. Öger, 2012: 607).

Satuk Buğra Han'ın kabrinin bulunduğu bölgede "kabri düzenleme âdetinin ortaya çıkışı"na dair efsanede²⁹⁸ halk hafızası ve kutsal mekân ilişkisi söz konusudur. Halkın bu kutsal mekândaki davranışlarını düzenleyen ve inanç pratiklerini şekillendiren bu efsane, Satuk Buğra Han'a dair rüya üzerinden yorumlanmıştır. Daha açık bir ifadeyle, mekân sadece efsaneyi aktarmakla kalmamış aynı zamanda İslamiyet öncesi ve sonrası inançların ve uygulamaların da aktarılması için elverişli ortam oluşturmuştur. Böylece mekânın anlatının anlatılması ve aktarılması için elverişli bir atmosfere de dönüştüğü anlaşılmaktadır.

Halk hafızasında dağ kültüyle Satuk Buğra Han'ı birleştirildiği görülen bir efsane²⁹⁹ ise, bir dağın, halk hafızasında Buğrahan adıyla anılmasıdır. Satuk Buğra Han'ın dağ kültüyle ilişkilendirilerek adının mekâna verilmesi şahsının toplum nezdindeki kutsal kabul edilmesiyle yorumlanabilir.

²⁹⁸ Satuk Buğra Han ve Mezarlıkla İlgili Efsane: "Eskiden insanlar öldüğünde ölümlerini toprağa gömerler ve üzerlerine bazı işaretler koymaktan başka bir şey yapmazlarmış. Satuk Buğra Han'ın babası öldükten sonra onu da sarayın alt tarafındaki boş bir yere defnetmişler. Yıllar geçince burası, insanlar tarafından unutulmuş. Günlerden bir gün Satuk Buğra rüyasında anne ve babasını görmüş. Uyandığında mezarlarını aramış bulamamış müneccimlerden yardım istemiş en nihayetinde bulmuş. Bakmış ki kabrin üzerinde köpekler eşekler geziniyor, çok üzülmüş ve boşuna rüyamda annemi babamı görmedim, demiş. Onlar yerinde yatsın diye hemen ustaları çağırılmış ve onlara özel kabir yaptırmış. İnsanlar, anne ve babalarının yaptıkları iyilikleri iyi işleri unutmamak için onların ruhlarını garipsetmemek için her Perşembe günü onların ruhu için yağ kokutma, bayram günleri kabrin başına giderek dua etme, mezarlığı süpürerek su serpip temiz tutma, kuş kuraplarının sürekli gelip gitmesi için yem atma, mezarlığın etrafına ağaç dikme ve gül dikerek yeşillendirme gibi âdetleri oluşturmuşlardır. Ayrıca mezarlıkta rastgele dolaşmamak, orayı yol yapmamak, orada haram işleri yapmamak, hayvan otlatmamak, oranın odunlarını toplamamak, eşyaları bozmamak âdeti ve mezarlığın yanından geçerken hayvan ya da arabada iseniz yere inip yürüyerek geçmek, dua etmek ölmüşlerin ruhlarından yardım dilemek gibi birçok âdet ve uygulamalar yerleşmiştir. Kabri düzenleme ve ölümlere saygı gösterme işte bundan kalmıştır (Ürümçi, 1994: 70-71 akt. Öger, 2012: 608).

²⁹⁹ Satuk Buğra Han ve Buğra Dağı: "Evvelkilerin rivayet ettiklerine göre, eskiden bu dağa Allah diye tapmışlar. Putperestler döneminde bu dağda 400 bin put yapmışlar ve onlara tapmışlar. Satuk Buğrahan, İslâmiyet'i yayarak buraya geldiğinde Allah'ın izniyle o 400 bin put canlanmış ve Satuk Buğrahan'ın yanında savaşa katılmış. Satuk Buğra daha sonra onlarla konuşmuş: Ey mahlûklar yüz bin yıl çamur olarak Allah'a ibadet ettiniz, duanız kabul olup Allah size can verdi. Şimdi bu dağ sizlere ait" diyerek yoluna devam etmiş. Bu develer o dağda yaşamaya devam etmişler. Erkek deve yılda bir kez çiftleşmiş. O dönemde şuuru kaybedermiş ve köpük saçarak böğürmüştü. İnsanlar bu durumdan devenin buğrası geldiğini anladılar. Daha sonra insanlar bu dağa, "Buğra Dağı" adını vermişler. Başka bir rivayete göre de, bu dağa "Buğrahan" adının verilmesi yine Satuk Buğrahan'ın İslâmiyet'i buralarda yaymasıyla ilgilidir" (Ürümçi, 1994: 15-16, akt. Öger, 2012: 680) "Burada yaşayanlar, olayların tarihi hakkında şunları anlatırlar: binlerce yıl önce Hazreti Satuk Buğra Han İslâmı yayarak Turfan diyarına gelmiş. Buradaki putperest kâfirlere elçi göndererek onların İslamiyet'i kabul etmesini ister. Kâfirler, putlardan medet dileyip imam etmemişler ve savaşmayı tercih etmişler. Bu dönemde Satuk Buğrahan ve güçlü pehlivanı Ahmedî Zemçi, Emir Kuteybe ve iki yüz bin kişilik orduyla düşman karşısında altı ay savaşmış. Savaş çok şiddetli olmuş öyle ki dağ taş inlemiş, nehir kan olmuş. Anlatıcı sonraki olayları şöyle anlatır: Savaş uzayıp yiyecek içecek azalmış, Satuk Buğrahan'ın ordusu İslâm'ı yayarak Ürümçi'ye gelmiş. Emir Kuteybe'nin askerleri Kutubi'de, Ahmet Zemçi'nin ordusu Manas'da Satuk Buğrahan'ın ordusu Ürümçi Evliya Dağı'ndaydı. Turfan Budistleri ile İslâm ordusunun arasında Ürümçi nehri varmış. O günlerde Budistler Kalmaklar ile güçlerini birleştirip Satuk Buğrahan'a saldırmışlar. Savaşta, Satuk Buğrahan'ın ön ayağına zehirli ok isabet etmiş. Buğrahan, İlahi Dağa(Buğra'ya) çekilip altı ay tedavi olur. Savaş devam eder. Buğrahan'ın ordusu Evliya Dağı'nda savaşır. O dağın adı eskiden Yamanlar dağı idi, bu dağda Buğrahan kaldığı için onun anısına "Buğra Dağı" denilmiştir. Aslında Buğra Dağı'nda niçin "Buğra" denildiği bilinmemekte olduğunu söyler anlatıcı. Başka bir anlatıcı, Turfan dilinde "r" tam telaffuz edilmediğini, bunun yanı sıra daha sonraki dönemlerde "r","d" şeklinde söyleyerek Buğda, Buğra olmuştur. (Ürümçi, 1994: 16-18 akt. Öger, 2012: 609). "Vaizler, cenknamelerden rivayete ederler. O zamanda meydana gelen olaylar şöyle anlatılır: Bunlardan binlerce yıl önce, Satuk Buğrahan 200 bin beyaz atlı askerleriyle İslâm'ı yaymak için Kona Turfan'a gelmiş. O dönemde Kona Turfan kalesi, Dekyanus adında çirkin birinin elindeymiş. Satuk Buğra onu İslamiyet'e davet etmiş. O da kabul etmemiş ve savaş meydanında yerini almış askerleriyle. Satuk Buğra askerleriyle onunla savaşa tutuşmuş. Satuk Buğrahan'ın ayağına zehirli bir ok isabet etmiş. Sonraki olayları anlatıcı şöyle nakleder: Satuk Buğrahan yaralandıktan sonra putperestler tıpkı kurdun koyuna saldırması gibi İslâm askerlerine saldırmış. İslâm askerleri şaşırıp kalmış. O anda Allah'ın kudreti ile İlahi Dağ'dan on binlerce tek hörgüçlü beyaz deve böğürerek nara atıp savaş meydanına girip düşmanları kovalayıp ısırarak darmadağın etmiş ve İslâm askerlerini kurtarmışlar. Çok geçmeden develer, mekânları olan İlahi Dağ'a çekilip kaybolmuşlar. Bundan sonra bu dağa "Buğra Dağı" denmiş" (Ürümçi, 1994: 16-18, akt. Öger, 2012: 609-610).

Kutsal kişi ve dağ kültü arasında kurulan bağlantı anlatı üzerinden okunmalıdır. Bu dağın adının Buğra dağı olduğuna dair halk hafızasında başka efsaneler de bulunmaktadır. Yine Satuk Buğra Han ile dağ kültünün ilişkilendirildiği “İştaçi İsmiinin Ortaya Çıkışı” ile ilgili efsanede³⁰⁰ yer adının verilmesi Satuk Buğra Han etrafındaki bir anlatıyla açıklanmaktadır. Halk hafızasında, meknların kültler ve adlandırma üzerinden efsaneleri dinamik tuttuğu bu örnekten de açıkça anlaşılmaktadır.

Özetle bu bölümde meknın, halk hafızasındaki anlatıyı canlı tutması veya yeni üretimlere vesile olmasına dair bazı örnekler verilmiş ve bu örnekler üzerinden de bazı sonuçlara ulaşılmaya çalışılmıştır. Bundan hareketle, Satuk Buğra Han’a dair halk belleği ve mekn hususunda şunlar söylenebilir:

Satuk Buğra Han’ın mezarının bulunduğu Artuç’ta, meknla ilişkili olarak tezkirelerde geçen efsanelerin varyantlarına tesadüf edilidiği gibi toplumsal belleğin mekna bağ[ım]lı yeni efsaneler ürettiği de tespit edilmiştir. Bu kapsamda Yer Yutti, Caypaççım, Cematla Hocam, İştaçi gibi yerleşim yerlerinin adlandırılması ve hikyelendirilmesinde Satuk Buğra Han’ın esas alındığı görülmektedir.

Meknla ilişkilendirilen bu efsaneler sadece Satuk Buğra Han’ın menkıbevi ve tarih kişiliğini ön plana çıkarmamaktadır. Öyle ki, bu efsaneler bünyelerinde İslamiyet ncesi ve sonrası inançların ve kltlerin de halk hafızasında canlı kalmasını sağlamaktadır. Mekna bağlı olarak özellikle; atalar, dağ, su, ocak ve ağaç gibi kltlerin yaşatıldığı tespit edilmiştir. Sadece Satuk Buğra Han’ın değil, hocası Ebu Nasr Samani ve yoldaşlarının kabirlerine ait meknların da anlatıların halkın belleğinde canlı kalmasını sağladığı anlaşılmaktadır.

Buradan hareketle, kutsal bir anlatı kahramanının sadece kendi dar meknını değil, etrafındaki meknları kutsallaştırma özelliğine de sahip olduğu çıkarımında

³⁰⁰ Satuk Buğra Han ve İştacı: Sultan Satuk Buğrahan savaşlardan birinden dönerken, şimdi “İştaçi” dönen dağın eteğindeki düzlükte geceleyin konaklamak istemiş. Burası kendi toprakları olduğu için güvenilir bir yer diyerek nöbetçi koymamış. Birkaç köpeğini askerilerinin yattığı çadırın etrafına bağlayıp rahatça uyumuş. O gece, köpeklerin nöbetleriyle sessiz sakin geçmiş. Sabahleyin Sultan Satuk Buğrahan seferine devam etmiş. O günden itibaren o yere “İt ovi” (köpeğin koruduğu yer) demişler. Sonraki dönemlerde bu isim değişerek “İştaçi” şeklini almış (rmi, 1999: 216-217 akt. ger, 2012: 610-611).

bulunulabilir. Eğer kutsal bir mekân varsa orada kutsal bir efsanenin olmaması kaçınılmazdır.

Kısaca şu can alıcı sorunun yanıtı bize mekânın önemimi verecektir: “Şayet Artuç’ta Satuk Buğra Han’a dair bir mekân/kabir olmasaydı, Satuk Buğra Han ve çevresindekilerle ilgili halk belleği bahsedilen efsaneleri koruyabilecek ya da yeni üretimler söz konusu olacak mıydı?” Elbette bu sorunun cevabı mekândan bağımsız olarak verilemez. Bundan hareketle Kaşgar’da toplumsal bellekte anlatıların yaşamasını sağlayan asıl etkenin “kutsal mekânlar” olduğu söylenebilir.

Satuk Buğra Han’ın hem tarihî hem de menkıbevi kişiliğine dair mekân üzerinden Orta Asya, Kaşgar/ Artuç’taki bu tespitler Türkiye özelinde değerlendirildiğinde aynı şeyleri söylemek mümkün değildir. Zira Türkiye’de “kutsal mekân” olarak vasfedilecek fizikî bir mekânın varlığı tabii olarak söz konusu değildir. O hâlde şu soru sorulabilir: Türkiye’de kabri bulunmayan Satuk Buğra Han, halk hafızasında mekânla ilişkilendirilebilir mi, şayet ilişkilendirilirse bunun nedeni nedir?

Türkiye’de Satuk Buğra Han’ın mekâna bağlı olarak halk hafızasındaki varlığının mekânlara verilen adlandırmalar şeklinde olduğu anlaşılmaktadır. Türkiye’de Kaşgar’dakinin aksine mekânların kendisi değil, mekâna verilen adın kutsallığı söz konusudur.

Türkiye’de Satuk Buğra Han’ın mekânla ilişkisine bazı kurum, kuruluş, dernek [Resim 16], eğitim merkezi [Resim 13], cadde [Resim 17], camii [Resim 14, 18, 19] ve okul [Resim 15] gibi mekânlara verilen adlandırmalarda tesadüf edilmektedir.

Satuk Buğra Han’ın adının “ilk Müslüman Türk” çağrışımıyla toplumsal bellekte varlığı ve bu şekilde devlet erkiyle yaşatılmak istenmesi atalar kültürüyle izah edilebilir. O hâlde Türkiye’de mekânlara bu adın verilmesi ideolojik bir imgelem oluşturulmak istenmesiyle izah edilebilir. Satuk Buğra Han adının mekâna bu imgelemle çağrışım yaptığını ifade eden birinci ve ikinci sözlü kültür ortamından yapılan derlemeler bu durumu ispatlamaktadır.

“Satuk Buğra Han” adlı Twitter³⁰¹ kullanıcısının paylaşımına yorum yapan katılımcıların Satuk Buğra Han’ı mekân olarak belleklerinde nasıl bir hatıra olarak sakladıklarını ya da gönderme yaptıklarını ortaya koymaktadır. Buğra Han adının halk belleğinde sadece ad olarak mekâna gönderme yaptığı aşağıdaki ifadelerden anlaşılmaktadır:

I'm at Abdulkerim Satuk Buğra Han Camii”, “Eryaman Satuk Buğra Han Camii Mirac gecesi kilitli, ara bölüm kilitli, büyük vebal zannımca, Hak evi halka kapatılmaz!”, “bize gelsene abi, eryamanda abdülkerim satuk buğra han camiin önünden aliyim seni.

Fotoğraf kursumun sergisine geldim. Satuk Buğra Eğitim Merkezi in Ankara, Eryaman”, “Satuk Buğra İlkokulunda 3005 numaralı sandıkta numara ile mühürdeki numara birbirini tutmuyor”, Satuk Buğra İÖO mevki üst katta kısmen yapılı cephesi açık daire”, “Pursaklar Belediyesi Tebessüm Sineması bu kez perdelerini Keçiörenli çocuklara açtı: Keçiören Satuk Buğra İlkokulu.

Binanın adını okuyabildiysen Satuk Buğra Han özelliği o her binada ecdad adı kullanıyorum”, “bende yaptığım binaya satuk buğra han oğluma melikşah adını koydum hem bu isimleri koyalım hem ruhumuzda yaşayalım”, “İlk müslüman türk hükümdar satuk buğra han binaya adını koydum bu ruhun tüm topluma yayılması dileğiyle mekânı cennet olsun.

Görülceği üzere paylaşımcılar, Satuk Buğra Han adını cami, eğitim merkezi, okul gibi mekânlarla ilişkilendirerek hatırlamaktadırlar.

Satuk Buğra Han’ın mekânla ilişkilendirilebilecek bir diğer örneği ise cadde ve sokak adlandırmalarıdır. Satuk Buğra Han hakkında Uludağ Sözlük³⁰²’te katılımcılardan birinin; “Caddesinde³⁰³ oturmakta olduğum tarihî kişilik. Lakin kimse nasıl yazıldığını bilmemekte” (aliklepedi, 2012) ifadesinden hareketle, kişinin Satuk Buğra Han’ı mekâna verilen adlandırmayla hatırladığı aynı zamanda bu adın yazımı konusunda halk belleğindeki belirsizliği (muhtemel Satuk-Saltuk) işaret ettiği yorumu yapılabilir. Zira daha önce de ifade edildiği gibi Satuk Buğra Han adının galat-ı meşhur kullanımı olan Saltuk Buğra Han başka alanlarda olduğu gibi mekân adlandırmasında da karşımıza çıkmaktadır.³⁰⁴ Bunların dışında

³⁰¹ Buradaki bilgiler şu twitter hesabındaki verilere dayanmaktadır: https://twitter.com/satukbugra_han_?lang=tr; erişim tarihi 03.09.2016.

³⁰² <https://www.uludagsozluk.com/k/satuk-bu%C4%9Fra-han/>; erişim tarihi 10.01.2016.

³⁰³ <https://www.google.com.tr/maps/place/Saltuk+Buğra+Cd.;> erişim tarihi 28.08.2016.

³⁰⁴ <http://www.haritamap.com/yer/saltuk-bugra-caddesi-saraykoy-gumusoluk-yolu-pursaklar>, erişim tarihi 12.09.2016. Google maps’de arama motoruna Satuk Buğra Han caddesi adını yazınca sistem otomatik olarak Saltuk Buğra Han adını doğru yazım şekli olarak önermekte ve arama yapıldığında da “Saltuk Buğra Han” şeklinde çıkmaktadır. Bu durum hem yöneten hem yönetilen bellekte kelimenin yanlış kullanımın yaygınlaşması şeklinde yorumlanabilir.

“Satuk Buğra Han Sim İlim ve Medeniyet”³⁰⁵ adını taşıyan vakıf gerek ad gerek faaliyetler olarak Türk İslam kültürüne hizmet etmektedir.

Satuk Buğra Han’ı Türkiye’deki mekânlar üzerinden değil de Orta Asya’daki kendi mekânı üzerinden hatırlayıp [Resim 17, 18] ikinci sözlü kültür ortamından bunu paylaşan katılımcıların ifadeleri de yine mekân ve bellek açısından değerlendirilebilir.

Satuk Buğra Han adlı Twitter hesabındaki paylaşımcının, “Batı Türkistan’da Tarza kentine gittim Abdülkerim Satuk Buğra Han’ın mezarını ziyaret ettim orada anlattılar kitaptan okumadım” ifadesi manidardır. Belleğe dair çağrışım kişinin bizzat Satuk Buğra Han’ın mezarını ziyaret etmesi ve ona dair anlatıyı yazılı kültür ortamından değil de sözlü kültür ortamından öğrenmesidir. Diğer katılımcılar, Satuk Buğra Han’a ait camii ya da türbe paylaşımı yaparken mekâna ait fotoğrafları göstermektedirler:

Müslüman Türk Hükümdarı Abdülkerim Satuk Buğra Han’ın Doğu Türkistan’daki Türbesi... Ruhuna Fatiha”, “Orta Asya’daki en büyük Camii. Bişkek Satuk Buğra Han Camii Yer: Manas Üniv. Kampüs Girişi”, “İslam’ı kabul eden ilk hükümdar, bugünkü Uygurların ata babası; Abdülkerim Satuk Buğra Han’ın türbesi”, “Tüm İslam âleminin kandilini kutlarım (Bişkek Satuk Buğra Han Camii)”.

Uludağ Sözlük’te³⁰⁶ katılımcılardan birisinin şu ifadesi bu durumu desteklemektedir. “Bişkek’te, manas üniversitesinin camisinin adıdır. Geçen yaz ben bişkek’teyden açılışı yapılmıştı. Yapana da yaptırana da teşekkürler” (tonguckacar, 2016). Ayrıca ilgili Twitter hesabında, bir katılımcının “Çin, Abdülkerim Satuk Buğra Han’ın Kaşgar’daki Tekkesini Yaktı!” başlığı altında Satuk Buğra Han’ın türbesi ile ilgili habere yer vermesi bellekteki mekân algısına gönderme yapmaktadır:

³⁰⁵ Vakıf ve dernek ad olarak “Satuk Buğra Han Sim İlim ve Medeniyet Vakfı” adını taşımakta ve vakfın amacı şu şekilde verilmektedir: “Kadim bir tarihî geçmişe sahip olan Türkistan coğrafyası, 12 asırdır İslam kültürüyle yoğrulmuş köklü bir medeniyet merkezidir. Kuzeyden güneye, doğudan batıya Hunlarla başlayıp Tabgaçlar’ın, Göktürkler’in, Uygurlar’ın, Karahanlılar’ın, Gazneliler’in, Harzemşah ve Selçuklular’ın asırlar boyunca kök saldıkları, karış karış iz bıraktıkları bu Türk yurdu, Karahanlılar döneminde ilim ve medeniyet bakımından oldukça gelişmiştir. Özellikle Karahanlılar Hakan’ı Abdülkerim Satuk Buğrahan’ın İslam’ı kabul etmesiyle, bu topraklar Ahmet Yesevi’ye, Şah-ı Nakşibendi’ye, İmam-ı Buhari’ye, Tirmizi’ye, İbn-i Sina’ya, Farabi’ye, el-Biruni’ye, Harezmi’ye, Uluğ Bey’e, Yusuf Has Hacib’e, Kaşgarlı Mahmut’a ve daha yüzlerce ilim, irfan ve gönül sultanına; ev sahipliği yapan bereketli topraklar olmuştur. Vakfımız, şanlı tarihimize tarihine adını altın harflerle yazdırmış Türklerin İslam’la müşerref olmasında büyük katkı sağlamış olan, şu anda türbesi Türkistan’ın tarihi Başkentli Kaşgar iline bağlı Artuş ilçesinde bulunan büyük Türk Hakan’ı Abdülkerim Satuk Buğrahan’ın adını ve Misyonunu nesillere tanıtmak, ecdat ruhunu genç kuşaklara aktarmak ve kabul ettirmek maksadıyla, hayırsever Türk ve Türkistanlılar tarafından kurulmuştur”. <http://www.simvakfi.org/kurumsal.php?m=9>; erişim tarihi 28.08.2016.

³⁰⁶ <https://www.uludagsozluk.com/k/satuk-bu%C4%9Fra-han/>; erişim tarihi 10.01.2016.

“Kaşgar’ın bir incisi daha yok edildi” Çin, Kaşgar’ın incisi sayılan ve kuruluşu Abdülkerim Satuk Buğra Han’a kadar giden tekkeyi yakıtı. Tekke’nin Türkiye’deki mirasçıları ise Türkiye hükümetinden konuyla ilgili yardım istiyor. Doğu Türkistan’da tarihî ve kültürel miras teker teker yok ediliyor. Doğu Türkistan’ın medeniyet merkezi Kaşgar’ın tarihî dokusunu yok etmeye yönelik Çin uygulamaları uluslararası düzeyde de tepki çekmeye başladı. Uygur Bölgesinin en kadim şehri Kaşgar’da, İslam eserlerinin, kimliğini oluşturan eserlerin teker teker yok edilşinin son örneğı geçen 2011...”

Bu bilgilerden hareketle, Türkiye’de Satuk Buğra Han’ın tarihî ve menkıbevi kişiliğine dair anlatıların halk belleğinde mekâna bağılı olarak yaşatılmadığı; Satuk Buğra Han’ın Türkiye’deki mekânla ilişkisinin devlet erkinin kurum ve kuruluşlara verdiği adlandırma şeklinde olduğı görölmektedir. Türkiye’de mekân efsane üretmemekte sadece anımsama yoluyla atanın adını hafızalarda diri tutmaktadır.

Türkistan ve Türkiye coğrafyası özelinde Satuk Buğra Han’ın mekânla ilişkisinin incelendiğı ve mukayese edildiğı bu bölümde, mekândan kaynaklı olarak her iki bağlamda da kültürü yaşatma çabasının olduğı fakat bunun birbirinden farklılık arz ettiğı tespit edilmiştir.

Artuç’ta Satuk Buğra Han’ın türbesi etrafında sözlü anlatıların günümüz toplumsal belleğinde canlı olması onun, Uygurların atası olarak görölmesiyle bir başka ifadeyle atalar kültüyle izah edilebilir. Dolayısıyla burada mekâna bağılı olarak efsanelerin yaşatılmasında en güçlü motivasyon Uygurların onu ataları olarak gördüğüne dair inanç olarak yorumlanabilir.

Türkiye’de ise Satuk Buğra Han’ın mekânla ilişkisi toplumsal bellekte onun “ilk Müslüman Türk” olarak kabul edilmesiyle ve bu atanın adının anımsama yoluyla da olsa hafızalarda diri tutulmaya çalışılmasıyla kurulabilir. Türkiye’de bu adın mekânlara verilmesi onun zihinlerde ideolojik bir imgelem taşımasından kaynaklanmaktadır.

Ayrıca mekânla ilgili olarak, Türkistan’da Satuk Buğra Han’a dair anlatıların tabandan tavana doğru bir yol izlerken Türkiye’de ise durumun tam tersi olduğı tespit edilmiştir. Türkiye’de adlandırma devlet erkiyle gerçekleşmekte iken, Türkistan’da halk kendi ürettiğı efsanelerle mekânları adlandırmaktadır.

Türkistan'da Satuk Buğra Han'ın kabri ve diğer mezarlar hakkındaki efsaneler aracılığıyla İslamiyet öncesi dağ, pınar, su, mağara, ocak, ağaç gibi kültler İslamiyet ile senkretik bir şekilde yaşamaktadır. Buradaki mekân, bu kültlerin halk hafızasında canlı kalmasını sağlarken aynı zamanda yeni anlatıların da oluşmasını sağlamıştır.

Türkiye'de ise mekâna bağlı olarak Satuk Buğra Han'ın varlığı atalar kültürüyle izah edilebilir. Türkiye'de bu durumun; dernek, kurum, kuruluş, camii, okul ve cadde adı gibi mekânlara verilen adlandırmalarla gerçekleştirildiği görülmektedir. Türkiye'de mekânda efsane değil anlatı kahramanının adının yaşatılması esas alınmaktadır. Türkistan'dan farklı olarak Türkiye'de sözlü kültür ortamında yaşamayan anlatı doğal olarak kendi içerisinde mekâna bağlı yeni sözlü kültür ürünleri ve adları da üretememektedir. Kısaca Türkiye'de mekâna ad olarak verilmesi köklere bir başka ifadeyle tarihe bağlılıkla ve "Türk-İslam ülküsü" ideolojisinin devlet erkiyle anımsatılarak toplumsal hafızada yaşatılmak istenmesiyle açıklanabilir.

3.4. İcat Edilmiş Gelenek ve Grup Folkloru Bağlamında Satuk Buğra Han Aşı/Yemeği

“Böri koşnısın yemes/
Kurt komşusunu yemez”
Divânı Lügâtî't Türk
(Atalay, 2006 III: 220)

İnsanoğlunun fizyolojik varlığını devam ettirebilmesi için en temel gereksinimlerden biri yeme-içme eylemidir. Toplumun canlı bir organizma şeklinde tanımlandığı ve tasvir edildiği sosyolojik yaklaşımlar,³⁰⁷ söz konusu organizmayı ayakta tutmak adına bazı kurumların kültürün tepkisi olarak geliştiğini savunmaktadır. Yemeğin, kimi zaman toplumun genelince bilinen kimi zaman ise sadece belli bir kesimce anlamlandırılan bir kültür koduna dönüştüğü görülmektedir.

Bu bölümde, aynı ideoloji etrafında bir araya gelen küçük bir grubun gelenekte olmayan, kendileri tarafından sonradan icat edilen ve “Satuk Buğra aşısı” adını verdikleri yemek, toplumsal bellekteki imgelemi açısından analiz edilmiştir.

Goode'ye göre “Yemek, insanın hayatta kalışı için temel bir unsur olmasının yanında, çoğunlukla anlamın karmaşık sistemlerini ayrıntılandıran bir kültürel alandır” (2009: 375). Zira, toplumların yeme içme alışkanlıkları onların geçmişlerine dair izlerini barındırmaktadır. “Türk töresinde yemek ve sofraya kültürü, hemen her sosyal olayla bütünleşerek ortaya çıkmaktadır. Doğum, sünnet, evlenme, yağmalı toylar, şölenler, imece toplantıları, ölüm, adak, dilekler için büyük sofralar kurulmakla birlikte yenilip içilerek söz konusu durum ile ilgili topluca dualar edilmektedir” (Ergun, 2016: 5). Bunların dışında aşure, diğ hediği, Zekeriya sofrası, iftar yemeği, hacı, asker yemeği ve bayram yemeği gibi pratikler toplumun geneli yahut belli bir kesimince bilinen ritüelistik uygulamalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumda kimi yemeklere dair uygulamalar ise sadece belli bir dine veya inanca mensup yahut bazı etnik gruplar arasında kültürel manada anlam koduna dönüşebilmektedir.

³⁰⁷ E. Durkheim, toplumu bir organizmaya benzeterek, sosyal kurumlar ve işlev konusunda bilgi üretmiştir. Bu benzetmeden hareketle, toplum organizmasının hayati ihtiyaçları karşısında kültürün tepkisi olarak kurumların meydana geldiğinin altını çizmiştir. Bu bağlamda toplum da tıpkı insan gibi canlı bir organizmadır ve her organizma gibi belirli gereksinimleri vardır. Canlı bir organizma olarak toplum da bu ihtiyaçların karşılanması hâlinde varlığını sürdürebilmektedir. Durkheim'a (1982: 182, 134, 140, 225) göre bir kurumun işlevi, “sosyal organizma olarak toplumun ihtiyaçları ile söz konusu kurum arasındaki ilişkidir”.

Aynı zamanda yemeklerin kentlerle de imgelendiği görülmektedir.³⁰⁸ Bir milletin içindeki farklı toplulukların yahut dinî grupların kendine özgü yeme içme alışkanlıklarının mevcudiyeti bu durumu örneklendirmektedir: Yörük yemekleri, Manav mutfağı, Karadeniz yemekleri gibi adlandırmalar toplumdaki bölgesel yahut etnik adlandırmalar olarak değerlendirilebilirken; Mevlevi mutfağı, ahi yemekleri ve Alevi-Bektaşî yemekleri³⁰⁹ gibi adlandırmalar da belli bir tarikat veya inanç sistemi³¹⁰ çevresindeki grupların yemek ve bellek ilişkisi üzerinden aidiyetinin olduğu söylenebilir. Türkiye özelinde bu örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Bu çalışma kapsamında ise belli ideolojik bir düşünce etrafında bir araya gelen bireylerin gelenekte var olmayan kendilerinin icat ettikleri Satuk Buğra Han aşısı “icat edilmiş gelenek”³¹¹ ve grup folkloru bağlamında ele alınmıştır. Ayrıca burada, “Satuk Buğra Han” özelinde tarihî ve menkıbevi kişiliğe sahip bir kahramanın adı bir yemeğe neden verilmiştir?” sorusu üzerinde de durulmuştur. Yemek kültürü bağlamında “Satuk Buğra Han aşısı ya da yemeği” adıyla literatürde bir yemeğe rastlanılmazken “Buğra aşısı” ya da “Buğra-yı Harezmi”³¹² gibi adlarla anılan bir yemeğin Türk yemek tarihi içerisinde varlığı tespit edilmiştir. Bu yemeğin mahiyeti incelendiğinde ise iki yemeğin birbirinden farklı olduğu anlaşılmıştır. Bu yüzden, Satuk Buğra Han aşısı/yemeği, grup folkloru bağlamında icat edilmiş bir yemek olarak değerlendirilmelidir.

1975-1980 yılları arasında *Genç Arkadaş*³¹³ dergisi bünyesinde ortak siyasi görüşe sahip ülkücü gençlerin bir araya geldiklerinde içlerinden birinin bu adlandırmayla nitelediği ve icat ettiği (hâlihazırda toplumca çılıbır olarak bilinen yemeğe başka yiyeceklerin katılması suretiyle meydana getirildiği için tam manasıyla icat edilmiş

³⁰⁸ Kentler, yemekler ve imgeler arasında korelasyonlar kuran çalışmalar hakkında bkz: (Oğuz vd, 2006a, 2006b: 4).

³⁰⁹ Mevlevi mutfağı, ahi yemekleri, Alevi-Bektaşî yemekleri için bkz: (Soysal, 2007).

³¹⁰ Yemeği, belli etnik ve dinî gruplarla ilişkilendirebilecek örneklerden biri Hirise'dir. Antakya'da yaşayan Alevilerin etnik bir yiyeceği olan Hirise, Nusayri Alevilerin dinî ayinlerinin (bayramlarda) katılım gösterenlere ücretsiz dağıtılan bol etli ve buğdaydan oluşmuş yiyecektir. <http://akaya6606.blogcu.com/gecmisten-gunumuze-antakya-hatay/4645713>; erişim tarihi, 02.01.2017.

³¹¹ “İcat edilmiş gelenek” terimi geniş kapsamda ama belirsiz olmayan bir anlamda kullanılmıştır. Bu terim, gerçekten icat edilmiş ve formal düzlemde kurumsallaşmış gelenekleri olduğu kadar, kolayca izi sürülemeyecek bir şekilde kısa ve belirlenebilir bir zaman diliminde -belki de birkaç yılda- ortaya çıkmış olan ve büyük bir hızla yerleşmiş “gelenekleri” de kapsamaktadır (Hobsbawn, 2006: 2). Bu bağlamda bir diğer çalışma da Ö. Çobanoğlu tarafından hazırlanmıştır. Sözün geçen modelin uygulama sahasında somutlaştırıldığı araştırma için bkz: (Çobanoğlu, 1999: 7-10).

³¹² Literatürde buğra aşısı yerine *salma aşısı* ifadesinin de kullanıldığı görülmektedir ki bu yukarıda bahsi geçen hikâyeye atfedilmiş bir anlatının parçasıdır: “salma: Küçük hamur parçalarıyla pişirilen etli veya etsiz yemek olan salma, hamurların suya salınarak haşlanması yöntemiyle pişirildiği için bu adı almıştır. Salmaya Acem yahnisi, buğra aşısı, salma aşısı, buğra-yı Horezmî gibi adlar da verilir. Türkistan hanlarından Buğra Han'ın icadı olduğu rivayet edilir (Işın, 2010: 323). Şirvânî “San'at-ı Salma ve Buğra-yı Hârezmi” adıyla yemeğin tarifini veriyor” (Argunşah ve Çakır 2005: 128; Başpınar, 2011: 567-576). Buğra aşısı için bkz: (Argunşah ve Çakır, 2005: 128; Başpınar, 2011: 567; Işın, 2010; Kut, 2013: 120).

³¹³ *Genç Arkadaş Dergisi*, Haftalık bir dergi olup 15 Ocak 1975 tarihinde okuyucuyla buluşmuştur ve Şubat 1979'a kadar çıkmıştır. Sloganı “ Bütün Karanlıklar Seninle Aydınlanacak”tır. Dönemin Ülkücü yayın organlarından biridir.

bir yemek olduğu söylenemez) ve gruptaki diğer üyelerin de bunu aynı adlandırma ve kültürel kodla anımsadığı görülmektedir.

Bu bilgiden hareketle, Satuk Buğra Han aşısı belli bir ideolojik grubun icat ettiği gelenek olarak değerlendirilebilir. Ayrıca bu yemek, toplumun genelince bilinmediği ve anlamlandırılmadığı için bu durumu grup folkloruna indirgeyerek izah etmek gerekmektedir. Satuk Buğra Han aşısı olarak adlandırılan yemeğin, grup aidiyetinin de sembolü olarak üyelerce yorumlanması bu fikri desteklemektedir.

Bu yemeğin grup üyelerinde anlam koduna geçmeden evvel Türk yemek literatüründe “Buğra aşısı/yemeği” ile ilgili bilgi vermek yararlı olacaktır. Ebu’l Gazi Bahadır Han’ın *Türklerin Şeceresi* ³¹⁴adlı yapıtında “Buğra’nın Han Oluşu” başlığı altında bu yemek şöyle geçmektedir:

Kara Han’ın Buğra adlı bir oğlu vardı. Kara Han ölünce, Buğra halk tarafından Han olarak tahta oturtuldu. Buğra Han, eski atalarının hepsinden daha üstün çıktı. Büyük bir ordu ile gelerek Buhara ve Semerkand’ı aldı. Kardeşleri kendisine düşman idiler. Bu sebeple kendi yurdunda duramadı. Yurdundan ayrılarak gidip Harezm’i aldı. Harezm’e çekilerek orada çok yıllar padişahlık etti. Bir gün kuzeye doğru bir akın yapmıştı. Ordusu ile beraber gidip dururken, Han etrafındakilere şöyle dedi:

“Canımız buğday unundan yapılan bir aş isteye durur!”. Bunu duyan ahçılar, hemen erişte aşısı gibi yemekler yaptılar. Fakat onlardan hiçbiri Buğra Han’ın istediği yemeği yapmayı beceremediler. Bunun üzerine Han, yemeği kendi eliyle yapmaya başladı ve kazana koyarak kendi eli ile pişirdi. Yemeği yaparken de beğleri Han’a yardım ettiler. Han, yemeği pişirip yedikten sonra yanındakilere:

-Bu aşın adı, “Buğra Han aşısı” olsun, dedi. Bugün de halk içinde “Buğra” adı ile anılan ve pişirilen yemek, işte bu yemektir (Ögel, 1998: 243).

Buradaki Buğra Han’ın tarihî olarak, 10. yüzyılda yaşayan Satuk Buğra Han olmadığı malumdur.³¹⁵ Satuk Buğra Han ve şahsiyeti etrafındaki anlatıların popülerliğinden dolayı sözü geçen anlatıdaki kişiyi Buğra adıyla anonimleştirilmiş olmalıdır. Bu bağlamda, bahsi geçen kişiye ait bir anlatının halk belleğinde hâlihazırda tanınan Satuk Buğra Han’a atfedilmiş olması kuvvetle muhtemeldir.

³¹⁴ Kapsamlı bilgi için bkz: (Vardar, 2011).

³¹⁵ Çalışmada esas alınan Paris nüshasında “Buğra aşısı” ifadesi geçmektedir, fakat Ebul Gazi Bahadır Han’daki bu anlatı şekliyle yer almamaktadır. Aşağıda belirtilen Paris nüshasındaki buğra aşısı ifadesinin Ebul Gazi Bahadır Han’daki şekliyle yer almadığı sadece bir yemek adı olarak zikredildiği görülmektedir: [47a] (14) *Hażreti Hvāce Bahaddiniñ kaşlarıǵa keldiler Hażret-i Hvāce* (15) *Bahaddin bu halknıñ aldılarına çıkıp hānkāhlarga teklif kılıp alıp* (16) *kirip cem’i halkını yukarı oturkuzup özleri eşik tūbide oraturdular* (17) *şol zamān nohudnı tola salǵan buğra aş alıp kelip bu halknıñ* [47b] (1) *aldılarında yere koydılar şeyh aşğa nażar kıldılar bu buğra aş bu halknıñ* (2) *nażarıǵa közige aşrining şūretide köründü nohudları mūrvaridniñ* (3) *şūretide köründü bu halk birbirleriñe yaqışıp ‘aceb hāli dep hayrān* (4) *kaldılar ve yene yakku dik bolsalar buğra aş dirahıtnıñ şūretide* (5) *bolupdur nohudları meyvenıñ şūretide bolupdur yene bir zamāndın* (6) *kén baksalar aş oskan tabağ gūlnıñ şūretide köründü* (7) *bu halk gāziniñ şūretide köründü suga cōmüp yörüydür* (8) *bu meclisde bu halk bu nev’ kerāmātlarını körüp birbirlerine aytılar.*

Ebul Gazi Bahadır Han'ın 17. yüzyılda yaşadığı göz önünde tutulduğunda buradaki Buğra Han'ın 10. yüzyılda yaşayan Satuk Buğra Han olup olmadığı hususunda kesin bir şey söylemek mümkün değildir. Burada geçen Buğra Han'ın babasının adı Kara Han'dır, fakat Satuk Buğra Han'ın babasının adı tarihî kayıtlarda Bazir Arslan Han olarak geçmektedir. Ayrıca burada, Buğra Han adının başında Satuk ifadesi geçmemektedir. Buğra Han'ın sülale adı olduğu düşünüldüğünde bu kişinin Satuk Buğra Han'ın soyundan gelen bir kişi de olabileceği çıkarımında bulunulabilir. Bu durumda buradaki Buğra Han'ın Satuk Buğra Han olup olmadığı konusunda kesin bir hüküm vermek şimdilik mümkün gözükmemektedir.

Bunun dışında halk belleğinde *buğra aşısı*, *buğra-yı harezmi* ve *salma aşısı* gibi yemek adlarının Türk yemek literatürü içerisinde yer alması dikkate değerdir. Buna örnek olarak günümüzde “buğra aşısı” adıyla adak aşısı/yemeği³¹⁶ ve bu yemeğe bağlı bir ritüelin Afyon Yörükleri arasında yaşatıldığı tespit edilmiştir. Bu yemeğin, kansız kurban ritüeli şeklinde de anlamlandırıldığı anlaşılmaktadır. Şayet murat edilen dileğin gerçekleşmesi dâhilinde buğra aşısı verileceğine dair söylem bir başka ifadeyle kanlı kurban³¹⁷ adanması şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bu ritüele dair kaynak kişinin ifadesi şu şekildedir:

Afyon yöresinde, buğra aşısı diye bir ritüel vardır, diyelim ki bir köyde bir yerde birisi bir duada bulunur, çocuğum olursa, falan işim olursa gibi... ve duası gerçekleşirse buğra aşısı yapacağına dair bir sözde bulunur. Duası gerçekleştiğinde öncelikle kurban (koyun) kesilir, herkese dağıtılır. Bu etin yanında sarma ve çorba gibi kişinin durumuna göre yemekler de dağıtılır. 40 gün yemek verilir (Hilal Tavukçu, 2016).

Afyon yöresinde bahsedilen bu gelenek, Ebul Gazi Bahadır Han'daki buğra aşısıyla kültürel olarak ilişkilendirilebileceği gibi buğranın erkek deve manasına gelmesi yönüyle de değerlendirilebilir. Başka bir ifadeyle Afyon'daki bu geleneğin deve kurbanından koyun kurbanına evrildiği ancak adlandırmanın terk edilmediği şeklinde yorumlanabilir.

³¹⁶ Adak aşısı, bir adağı yerine gelenlerin akraba ve dostlarına verdikleri yemektir. Adak yemeği, adayan kişinin adağına göre biçimlenir. Ne, nasıl adanmışsa, bir borç olarak o yerine getirilmelidir. Bir hayvan adanmışsa, adayan kişi onu yoksullara olduğu gibi verir. Kendisi hiç yemez (Tezcan, 2000: 119).

³¹⁷ Kurban, doğaüstüne sunulan sembolik bir hediyedir. “Sen bana ver, ben sana vereyim” yani, karşılıklılık prensibi gereğince kişinin yalın bir verme eylemini ritüelle zenginleştirdiği verme törenidir. Kanlı ve kansız olarak ikiye ayrılır. Bugün veya gelecekte tanrının lütfunu kazanmak, teşekkür etmek, gönlünü hoş etmek, barışık olmak için sunulan hediye[ler]dir. Mumlar, kumaşlar, yiyecek ve içecekler ya da değişik objeler, ilk av, ilk hasat, kansız kurban kategorisi içinde değerlendirilmektedir. Burada en önemli belirleyici, Tanrı veya doğaüstü alan ve kişi arasındaki al-ver/karşılıklılık ilişkisidir. Bkz: (Emiroğlu ve Aydın, 2003: 507; Erginer, 1997: 15-46; Örnek, 1971a: 140; 1971b: 88).

Kısaca hem literatürde hem de halk belleğinde buğra aşısı adında bir yemeğe tesadüf edilirken hem literatürde hem halk belleğinde (çalışmada ele alınan grup hariç) Satuk Buğra Han aşısı adında bir yemeğe rastlanılmamıştır. Toplum içinde sadece küçük bir grubun bu adlandırmayı bilmesi ve kullanması bu yemeği icat edilmiş gelenek ve grup folkloru açısından incelenmeyi gerekli kılmaktadır. Bu konuda E. Hobsbawn'ın "İcat edilmiş olanları dâhil olmak üzere bütün geleneklerin amacı ve özelliği, değişmezliktir. Gönderme yaptıkları gerçek ya da icat edilmiş bir geçmiş, tekrar gibi, sabit pratikler dayatır" (2006: 3) ifadesinden hareketle, Satuk Buğra aşısının grup folkloru bağlamında mahiyetinin değişmediği, grup çatısı altında olmasa da bu pratiğin aynı adlandırmayla günümüzde kullanılageldiği söylenebilir.

Konunun anlaşılabilmesi için öncelikle grup folkloru tanımına yer vermek gerekmektedir. Folklor tanımı hem dünyada hem de Türkiye'de bir disiplin olarak kabul edildiği günden bugüne hep tartışılan bir konu olmuştur. Son dönemlerde folklorun kapsamına yönelik A. Dundes'in getirmiş olduğu tanımlama ise diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de³¹⁸ de folklor çalışmalarının yönünü değiştirmiştir. Dundes'e göre, halk; "En azından ortak bir faktörü paylaşan herhangi bir insan grubunu ifade eder. Bu grubu birbirine bağlayan faktörün ortak bir meslek, dil veya din olabilir, ne olduğu önemli değildir. Bundan daha önemli olan ise, herhangi bir sebebe bağlı olarak oluşan grubun kendine ait olduğunu kabul ettiği bazı geleneklere sahip olmasıdır" (akt. Ekici, 2016: 16) Folklorun bu özelliğinden hareketle bir dergi etrafında toplanan ve aynı ideolojiye sahip bu gençleri Satuk Buğra Han aşısının gruba aidiyetinden yola çıkarak "grup folkloru" bağlamında incelemek uygun görülmektedir.

Satuk Buğra Han aşısının ne anlama geldiği de siyasi ve ideolojik bir film olan *Kafes*'te dönemin gerçekliğini yansıtan bir yerde durmakta ve sadece grubun üyelerince anlaşılan bir kültürel koda dönüşmektedir. Zira o grubun fertleri dışındakilerin zihinlerinde bu koda dair herhangi bir çağrışım ve anlamlandırma bulunmamaktadır.

Kimlik ve grup aidiyeti konusunda yeme içmenin işlevlerinden biri olan kimlik ya da

³¹⁸ Bu tanıma göre grup ya da meslek folkloruna yönelik birçok makale, bildiri ve tez yazılmıştır. Her etnik grup, her meslek grubunda olduğu gibi kendine ait halk bilgisine sahiptir. Beyzbol oyuncular, kömür madencileri, kovboy, balıkçılar, oduncular ve demiryolu işçilerinin hepsi kendilerine has meslek argosuna, efsanelere ve grup içinde yapılan şakalara ve anlatılan fıkralara sahiptir (Dundes'tan akt. Ekici, 2006: 16). Grup Folkloru ile ilgili öncül makaleler için özellikle *Millî Folklor* dergisinin 71. sayısına bakınız.

aidiyet duygusunun arttırılması gerekliliğini vurgulayan H. Beşirli bu durumu şu şekilde ifade eder: “Bireyler bir gruba ait beslenme kurallarına göre davranışta bulunurlarsa o grubun üyesi olarak kabul edilirler ve bu yolla grubun kimliğini kazanmış olurlar. Bireyler bir gruba dâhil olduklarında dâhil oldukları grubun beslenme alışkanlıklarını uygulayarak üyeliklerini ilan ederler” (2012: 58). Bundan hareketle, grup üyeliğinin yeme içme üzerinden gruba ait belli bir kimliğe dönüşebileceği *Genç Arkadaş* dergisi etrafında bir araya gelen gençlerin ilk defa dile getirdikleri Satuk Buğra aşısı/yemeği üzerinden açıklanabilir.

Satuk Buğra Han aşının icat edilmiş gelenek bağlamında değerlendirilmesinde Hobsbawn’ın ifade ettiği “Eski gibi görünen ya da eski olma iddiasındaki “geleneklerin” kökenleri sıklıkla oldukça yakın geçmişe dayandığı gibi bazen bu geleneklerin icat edilmiş oldukları da açık bir gerçektir” (2006: 1) ve “icat edilmiş gelenek, alenen ya da zımnen kabul görmüş kurallarca yönlendirilen ve bir ritüel ya da sembolik bir özellik sergileyen, geçmişle doğal bir süreklilik anıştırır şekilde tekrarlara dayanarak belli değerler ve davranış normlarını aşılama çalışan bir pratikler kümesi anlamında düşünölmelidir” (2006: 2) görüşlerine isnat edilebilir.³¹⁹ Bu noktada eski gelenek ile icat edilmiş gelenek arasındaki ilişki de şu şekilde izah edilir:

Eski pratikler ile icat edilmiş pratikler arasındaki belirgin bir fark burada gözlemlenebilir. Eski olanları, özgöl ve toplumsal pratikleri sıkı sıkıya birbirine bağlarken, icat edilmiş olanları, aşıladıkları grup üyeliğinin değer, hak ve yükümlölükleri konusunda oldukça genel ve muğlaktır (Hobsbawn, 2006: 13).

Satuk Buğra Han adının belli bir ideolojik grup tarafından bilinçli bir şekilde bir yemeğe ad verilmesi de, “unutulmaktan kurtulma, topluluğun üyesi olarak hatırd kalma” şeklinde yorumlanabilir. Grup ve bellek konusunda Halbwachs’ın ifade ettiği gibi “Söz konusu düşöncelerinin dokusunu izlersek, karşıımızda ister istemez şu soruyu buluruz: “Farklı grupların kendilerine özgöl farklı anılarının bulunduğunu kabul edersek, bir grubun kolektif anıları, o toplumsal grup içinde bir kuşaktan ötekine nasıl geçirilir?” (Connerton, 2014a: 67). “Bir gruba aidiyet duygusunu yaratan hiç kuşkusuz ortak hatıralara yapılan vurgu, bu ortak hatıraları anımsamayı sağlayansa “bellek”tir. Bu açıdan grubun sürekliliği tarihsel belleğin

³¹⁹ Eski malzemelerin gayet yeni amaçlara yönelik olarak, yeni türde icat edilmiş geleneklerin inşasında kullanılmaktadır. Her toplum bu tür malzemelerden oluşan büyük bir stoğa sahiptir; ayrıntılı bir sembolik pratikler ve iletişim dili de her zaman mevcuttur. Bazen yeni gelenekler eskilerine yamalanarak oluşturulabilir, bazen ise resmi ritüel, sembolizm ve ahlaki nasihatın zengin ambarından ödöünç alınarak düzenlenebilir (Hobsbawn, 2006: 7).

bir üründür ve bu türden bir bellek eski grup üyeleri aracılığıyla yeni üyelere aktarılır. Grup üyeleri ve hatıraları, hatırlama yoluyla grubun sürekliliğini sağlar; grup üyeliği hatırlama ve hatırlananın aktarılması yoluyla kurulan bağıdır” (Halbwachs, 1992: 75). Satuk Buğra Han aşısı yemeğinin tam da bu konuda grup üyelerinde hâlihazırda anı belleğinde yer aldığı, yıllar sonra o döneme ayna tutan bir filmle gündeme gelmesiyle bu yemeğin grup üyelerince tekrar hatırlanılmasını ve geçmişe atıfta bulunulmasını sağlamıştır, denilebilir. “Grup belleği, “toplumsal bellek” tarafından onaylandığı ölçüde meşrulaşır ve sürekliliğini korurken, onaylanmayan bellek içeriği unutulmaya terk edilir ya da unutturulmak üzere baskılanır” (Tunçel, 2017: 21).

Burada Connerton’un vurguladığı “Farklı grupların kendilerine özgü anılarının olması” ifadesinden hareketle “ölkücü” ideolojiye sahip ve bir dergi etrafında toplanan küçük bir grubun yıllar geçmesine rağmen Satuk Buğra Han aşısıyla ilgili “kendilerine özgü anılarının” var olduğu söylenebilir. O dönemde yaşayan grup üyelerinin belleklerinde “o dönemde dergi etrafında toplanır ve gerçekten Satuk Buğra aşısı yedik” şeklindeki filme dair teyit eden yorumları bu fikri desteklemektedir. Ayrıca Satuk Buğra aşısı olarak nitelenen bu yemeği tüm ölkücülere de atfetmek uygun değildir. Zira bu yemek kendilerini ölkücü olarak niteleyen küçük bir grubun kendi içinde anlam koduna dönüşmüştür. Bu kapsamda “Satuk Buğra Han aşısı/yemeği toplumsal bellekte nasıl aktarılmıştır?” sorusunu aşağıdaki ifadeyle açıklamak mümkündür:

“Grupların belleği nasıl taşınır ve korunur?” diye ortaya konan sorunun insanı ya siyasal erkin bir boyutu olarak toplumsal bellek yönünde ya toplumsal bellek içindeki bilinçdışı öğeler yönünde ya da her ikisi üzerinde durup düşünmeye götürmesini haklı olarak bekleyebilir (Connerton, 2014a: 8).

1980’lerin siyasi çatışmaların olduğu Türkiye’inde Satuk Buğra Han aşısının belli ideolojik kesimce icat edildiği ve 2015’te çekilen ve o dönemi yansıtan bir filmle gündeme geldiği söylenebilir. Bu durumda grup üyelerince zaten bilinen bu gelenek hem çağrışım yoluyla tekrar gündeme gelerek hatırlanmış hem de bu uygulamadan haberdar olmayan toplumun diğer kesimlerinde de film aracılığıyla farkındalık oluşturulduğu söylenebilir. Böylece filmin, grubun anılarına ayna tuttuğu söylenebilir.

F. A. Turan'ın bellek, kültür ve hafızanın bağlamla ilişkisi konusundaki ifadeleri dikkate değerdir:

İnsan belleği, bilgiyi ve hatıraları hıfzetmesi bakımından kültürel, siyasi ve sosyal unsurların yaşatılmasında önem teşkil eder. Bellek insanın sosyalizasyonu sürecinde oluşur. Toplumlar üyelerinin belleğini belirler. En kişisel anılar bile sadece sosyal grupların iletişimi ve etkileşimi üzerinden oluşur. Sadece başkalarından öğrendiklerimizi hatırlamayız, aynı zamanda onların anlattıklarını, anlamlı diye vurguladıklarını ve yansıttıklarını da hatırlarız. Her şeyden önce başkaları tarafından sosyal açıdan belirlenmiş anlamları bağlamında algılarız (2015: 22).

Bu durumda dergi etrafında toplanan ideolojik bu grubun kişisel anılarının sadece kendileri için değil toplumun genelince önemli olduğu söylenebilir. Aynı zamanda Turan, araştırmasında³²⁰, bir adın toplumsal bellekte yaşatılmasını Gazi Osman Paşa üzerinden örneklendirir. Buna göre, Satuk Buğra Han aşının günümüzde belleklerdeki aktarımının film üzerinden gerçekleştiği ve grup üyelerinin ve de diğer kişilerin ikinci sözlü kültür ortamındaki yorumları bunu desteklemektedir. Lütfü Şehsuvaroğlu tarafından yazılan ve ilk olarak 1982'te ve daha sonra 2015 yılında basılan "Kafes"³²¹ adlı kitap, film olarak sonradan senaryolaştırılmıştır. Fakat filmin senaryosunun tamamıyla bu kitaba göre çekilmediği anlaşılmaktadır [Resim 12]. Zira, kitapta Satuk Buğra Han aşına tesadüf edilmemiştir. Bu sahnenin senaryoya sonradan dâhil edildiği anlaşılmaktadır.

Günümüzde toplumun Satuk Buğra Han aş/yemeğinin adını duyması ve haberdar olmasının film aracılığıyla olduğu söylenebilir. Satuk Buğra Han aş/yemeği *Kafes* filminde dergi etrafında toplanan aynı ideolojiye sahip gençlerin yedikleri bir yemek olarak karşımıza çıkmaktadır. 2015 yılında vizyona giren ve senaristliğini Lütfü Şehsuvaroğlu'nun yaptığı *Kafes* filmi böyle bir farkındalığa ortam hazırlamıştır. Lütfü Şehsuvaroğlu'nun sözü geçen filmde Satuk Buğra aş ile ilgili verdiği bilgi de daha önce bahsi geçen "geleneğin icadı" modelinin formülleriyle örtüşmektedir.

³²⁰ Savaşa ait sahnelerin anlatıldığı sinevizyon odası ve savaş sahnelerinin resimlerle gösterildiği odalar bulunmaktadır. Hatırlamanın gerçekleşmesinde bir başka formül ise sinema veya televizyon filmleridir. Plevne Harbi'ni hatırlatan marşların müziğini, kardeş kardeşin yüz yüze geldiği siyasi kargaşa ve kavgalarda, ihtilallerde, dönemin siyasi vukuatını anlatan filmlerde duyarız. Gazi Osman Paşa marşına "olur mu böyle olur mu/ kardeş kardeşi vurur mu?" dizeleriyle sonradan yapılan ek, ihmal, ihanet konularında geçmişle günümüz arasında ilgi kurarak hatırlamaya ve hatırlatmaya ivme kazandırır. "Hatırla Sevgili" dizisinde öğrenci olayları, Menderes'in mahkemesi Plevne marşının müziği ile bir bütün oluşturmuştur. Bu hatırlama ve hatırlatma figürleri, toplumsal hafızanın bir tezahürü olarak karşımıza çıkar. Detaylı bilgi için bkz: (Turan, 2015: 21-34, 35, 38).

³²¹ *Kafes*, 12 Eylül Darbesi dönemini anlatan 2015 yapımı film. "Lütfü Şehsuvaroğlu'nun *Kafes* Filmi Hakkındaki Röportajı" için bkz: <http://turkocaklari.org.tr/sayfa/5650/lutfu-sehsuvaroğlu-39-nun-kafes-filmi-hakkındaki-roportaji.html>; 08.02.2016; <http://www.haberdokuz.com/2015/10/03/kafes-filminin-sifreleri>; erişim tarihi 18.10.2016.

Kafes'in kitabını çok daha önce yazdım, fakat bu film tamamen kitaptan esinlenerek çekilmedi. Kafes filmindeki Seçkin karakteri hakikatte Mümtaz. Mümtaz, seçkin demek. *Genç Arkadaş* dergisi etrafında 1975-79 arasında toplanan kişiler arasında; Nuri Gedik, Naci Bostancı, Mümtaz Türköne, Ali Akbaş, Beşir Ayvazoğlu, Cemal Kurnaz, Nihat Genç, Ahmet Çiğdem, Ayhan Pala ve Hakan Pala gibi isimler vardı. Dergiye yazı çıkarılacağı zaman kim denk gelirse yemek yapardı ortaya. Mümtaz da bizim Anadolu'da çilbir kebabı yahut eğin kebabı dediğimiz Satuk Buğra aşını yapardı. Bu yemek, temelde içine yumurta, yoğurt, peynir, domates daha doğrusu ne bulduysak koyduğunuz, büyükçe bir tepside hazırlanıp ortaya konulan hep birlikte yenilen yemeğe verdiğimiz addır. Hem ucuz hem de karın doyurucudur. Bu yemeğin adını aslında Mümtaz uydurdu. Mümtaz, bu yemeğe ilk Müslüman Türk hükümdarı Satuk Buğra Han'dan dolayı bu adı verdi biz de benimsedik. Dergi etrafında toplanan herkes, Satuk Buğra aşını bilir. Şimdilerde ben de yine bu adı kullanırım. Kızıma Satuk Buğra aşını yiyelim mi, derim (Lütfü Şehsuvaroğlu, 2016).

Belleğin gördüklerini, duyduklarını, hissettiklerini dışında tattıklarını anımsama gücü vardır. Bu bağlamda Satuk Buğra aş/yemeği etrafında toplanan grubun anımsadıkları bununla aynı doğrultudadır. Önce yemek icat edilmiş-yahut mevcut bir yemeğin adı bilinçli bir şekilde değiştirilmiş- sonra bu yemeğe ad konulmuş ki verilen ad da sözü geçen grubun ideolojisinin kaynağından esinlenerek verilmiştir yani gelişigüzel bir tercih olmadığı ortadadır.

Şehsuvaroğlu'nun ifade ettiği üzere bu yemeğe adı, grup üyelerinden bir kişi "ilk Müslüman Türk hükümdarı" olması özelleğinden ve tarihî bir şahsiyet olmasından dolayı kendi ülküsünü paylaştıklarına inandıkları için bir başka ifadeyle onu ülküdaşları olarak gördüklerinden dolayı vermeyi tercih etmişlerdir. Şehsuvaroğlu'nun burada dile getirdikleri bu yemeğin grupça anlamlandırıldığını ortaya koyduğu için grup folkloru bağlamında incelenmeye değerdir.

Satuk Buğra Han adının Türkiye'de genellikle "Türk-İslam ülküsü" imgelemine karşılık geldiği düşünüldüğünde bu ada atfın bilinçli yapıldığı anlaşılmaktadır. O hâlde siyasi bir söylem filmi olan "Kafes"i hem ideolojik anlamda hem de belli bir gruba ait icat edilmiş gelenek barındırması açısından bu kapsamda değerlendirmek mümkün gözükmektedir. Zira bu yemeğin taşıdığı kültürel kod, hem grup folkloru hem de icat edilmiş gelenek bağlamında anlam kazanmaktadır.

Kafes filminin ideolojik bir film olduğu, canlandırılan kişilerin isim sembolizasyonu ve karakterlerin fiziki yönden benzerliğinden de anlaşılmaktadır. Filmin başrolündeki Muhsin Yazıcıoğlu karakterini canlandıran "İhsan Başkan" ve

Mümtaz Türköne karakterini canlandıran Seçkin karakteri bu düşüncüyü desteklemektedir.

“Satuk Buğra Han Yemeği”ne atıfta bulunulan sahnedeki diyaloglarda İsmail Hacıoğlu’nun canlandığı Mehmet karakteri başta olmak üzere üç arkadaşın konuşmaları şu şekilde geçmektedir:

(Sahnede üç genç bir masa etrafında yemek yer, o esnada Mehmet, Seçkin’e döner)
 Mehmet: Çok şükür, ellerine sağlık kardeşim. Çok güzel olmuş.
 Seçkin: Afiyet olsun.
 Mehmet: Seçkin, bu yemeğin adını da sen mi uydurdun?
 Seçkin: Ciddi söylüyorum bu yemeğin adı Satuk Buğra Han yemeği.
 Üçüncü kişi: Nasıl yani Satuk Buğra Han da mı bu yemeği yiyormuş?
 Seçkin: Ne yemesi oğlum o yapmış bu yemeği.
 Üçüncü kişi: Yapmış yani.”
 (Hepsi birlikte güler).³²²

Kafes filmine dair yorum yapan aynı zamanda o dönemde *Genç Arkadaş* dergisi etrafında toplanan Nuri Gedik, bu filmi, “İslami Bir Hareket Olarak Ülkücü Hareketin Filmi” başlığı altındaki köşe yazısına taşır ve şu yorumlarda bulunur: “... Genç Arkadaş dergisi bürosu olarak yansıtılan yerde Satuk Buğra Han adı verilen yemeği bizler gerçekten yedik. O bürolarda sabahlara kadar süren memleket meselesi sohbetleri yapıldı”.³²³ Satuk Buğra Han adı verilen yemeği “gerçekten yedik” diyerek yemeğin hakikatte varlığına gönderme yapan Gedik, tat üzerinden Satuk Buğra aş/yemeğini anımsadığını ifade eder. Gedik’in söyledikleri grup folkloru kapsamında anlamlıdır. Ayrıca filmle ilgili bu haber yazısındaki başlıkta “İslam ve ülkücülük” vurgusu da toplumsal bellekteki “Türk-İslam ülküsü” terkinin tezahürü olarak yorumlanabilir.

Kafes filmi hakkındaki görüşlerini köşe yazısına taşıyan bir başka kişi ise Abbas Pirimoğlu’dur. “Kafes Aynı Kafes” başlığı altında Pirimoğlu, Satuk Buğra Han yemeğine atıfta bulunur: “Bir yandan filmi seyredirken bir yandan da okuyucularım ile paylaşacağım hususları zihnimde iyice hıfzeta etmeye çalışıyordum. *Genç Arkadaş* dergisinin baskı sahnesini görünce kendimi yine genç hissettim.

³²² <http://www.hizliizlefilm.net/hizli-seyret-8604-kafes-full-hd-izle-720p.html>; 08.02.2016.

³²³ Köşe yazısının tamamını okumak için bkz: <http://dirilispostasi.com/n-106-islami-bir-hareket-olarak-ulkucu-hareketin-filmi.html>; 08.02.2016.

Hele o Saltuk³²⁴ Buğra Han yemeği ve Niyazi Mısri divanı yok mu? Tam olarak Ülkücü gençliğin toplumsal ve sosyolojik gerçeğini ortaya koyuyordu. Yıllardır dini sebebiyle hakir görülen Anadolu insanının kendisini koruma ve ifade etme bakımından gösterdiği birkaç refleksten birisiydi “Ülkücü” Hareket”.³²⁵

O dönemi bizzat yaşayan ve “ülkücü ideolojiye sahip o grubun bir parçası olan köşe yazarlarından biri olan Pirimoğlu’nun “... hele o Saltuk Buğra yemeği yok mu” söylemi, grubun belleğinde yemeğin gruba has bir kültürel bir kod taşıdığını ortaya koymaktadır.

O hâlde, o dönemi bizzat yaşayan Lütfü Şehsuvaroğlu, Nuri Gedik ve Abbas Pirimoğlu’nun Satuk Buğra Han aşısı/yemeğiyle ilgili söylemlerinden hareketle meseleye grup folkloru ve icat edilmiş gelenek bağlamda bakılmasının gerekliliği ispatlanmış olmaktadır. Fakat o dönemde yaşatılan bu geleneğin günümüzde grup folkloru bağlamında yaşatıldığını söylemek mümkün gözükmemektedir.

Bugün için, o dönemi yaşayanların belleğinde izledikleri film aracılığıyla anımsayarak yer aldığı söylenebilir. Yalnız, Şehsuvaroğlu’nun “Kızıma şimdi de Satuk Buğra aşısı yiyelim mi? diye sorarım” ifadesinden yola çıkarak grup üyelerinin kendi özel hayatlarında bu yemeğin içselleştirmiş olabileceği çıkarımında bulunulabilir.

Belli bir gruba ait olma ve hatırlama arasındaki ilişkiyi çerçeve kavramı üzerinden tasvir ederken bireyin filtrelediği hatıraların toplumsal bir çerçeve ile sınırlandırıldığını vurgulamaktadır. Böylece, bireyin hatırladığı şeylerin seçimi ve yorumu, bireyin kendi grubu için kurucu nitelikte gördüğü olaylarla özdeşleşmesini sağlayan toplumsal mekanizmalara bağlıdır. Mesela bizden önce meydana gelmiş, dolayısıyla yaşamadığımız olayları, kendimizi ait hissettiğimiz grup açısından önem taşıdıkları ölçüde ve biçimde hatırlarız. Bu açıdan, grup hatırlama edimi bakımından bir tür “filtre” ya da Halbwachs’ın terimiyle “çerçeve” işlevi görür. (Halbwach, 1992: 50).

Birinci sözlü kültür ortamındaki kişiler dışında ikinci sözlü kültür ortamındaki kişilerin de Kafes filminde geçen “Satuk Buğra Han Aşısı/Yemeği”³²⁶ hakkında görüş bildirdiği görülmektedir. “Satuk Buğra Han” adını kullanılan Twitter³²⁷

³²⁴ A. Pirimoğlu, Satuk kelimesi yerine Saltuk kelimesini kullanması birçok alanda tesadüf edilen bu kelimenin galat-ı meşhurlaşma eğilimine örnek teşkil etmektedir.

³²⁵ Köşe yazısının tamamını okumak için bkz: <http://www.hurhaber.com/kafes-ayni-kafes-yazi-29833.html>; 08.02.2016.

³²⁶ Kaynaklarda, Satuk Buğra aşısı gelenekte olup olmadığı araştırılmıştır fakat Satuk Buğra değil de Buğra aşısı denilen bir yemeğe ve geleneğe rastlanılmıştır. Bkz: (Ebu'l Gazi Bahadır Han, 2011: 97; Ögel, 1998: 243).

³²⁷ İlgili veriler için yararlanılan twitter adresi için bkz: https://twitter.com/satukbugra_han_?lang=tr; 12.09.2016.

hesabında paylaşım yapan aşağıdaki kullanıcıların ifadeleri bu durumu örneklendirmektedir:

Kafes'i izledim. Tekniği bilmem ama 80 öncesi dergi bürosunda satuk buğra han yemiş ve kafesi yaşamış biri olarak yorumum samimiydi (*nuri gedik, 2016*).

Satuk Buğra Han aşısı yaparım" dedin de biz mi yemedik? (*Sıla Topuz, 2016*).

Satuk Buğra Han yemeğinin tarifini istiyoruz:) bu arada film çok güzeldi. Emeğinize sağlık bol gişeler (*Ömer, 2016*).

Arkadaşlar satuk buğra han yemeğini bilen var mı çok merak ediyorum ismini duydum sadece ne yedim ne gördüm (*Marstangelenportakal, 2016*)³²⁸

Connerton'un "Yaşam öykümüz kimliğimizi "edindiğimiz grupların öyküsü içinde gömülüdür" (2014a: 38) ifadesi yukarıda kaynak kişilerin yemeği anlamlandırabilmesi yahut herhangi bir çağrışımla anlamlandıramamasının kısaca grup içi ya da grup dışı olmasıyla izah edilebilir. Ayrıca Satuk Buğra aşısı/yemeği üzerine yapılan yorum ve tartışmaların *Kafes* filminden hareketle yapılması da dikkate değerdir. Seyircisinin büyük bir çoğunluğunun zihninde soru işareti olarak herhangi bir kültürel koda gönderme yapmayan Satuk Buğra aşısının o dönemi yaşayan "Genç Arkadaş" dergisi etrafında toplanan gençlerin ağızlarında tat ve zihinlerinde anı olarak yer etmesi önemlidir.

Bu durum medyanın gücü olarak da okunabilir ki Satuk Buğra Han'a medyada yer veren ve tespit edebildiğimiz ilk sahne *Kafes* filminde geçmektedir. Bu filmdeki Satuk Buğra Han'ın varlığı ve aktarımın sadece adından yola çıkarak ideolojik bir çağrışım oluşturduğu söylenebilir. Başlı başına Satuk Buğra Han'ın hayatını konu alan bir film ya da dizinin olmayışı da sorgulanması gereken bir konudur. Bunlara ek olarak 2016 yılında bir dizinin bir bölümünde Satuk Buğra Han'ın hayatının kısaca tahkiye edildiği ve Türk kültür tarihindeki öneminin vurgulandığı tespit edilmiştir. Satuk Buğra Han'ın hayatının hikâye edildiği tespit edebilen tek film/dizi örneği ise TRT1'de 2016 yayımlanan *Heredot Cevdet Saati*³²⁹ adlı programdır. Burada da onun "Türk-İslam ülküsü" vurgusuyla takdim edildiği görülmektedir.

Sonuç olarak, insanoğlunun yaşamını sürdürmesi için ihtiyaç duyduğu en temel öğelerden biri olan yemek, her toplum için geçmişin kültürel kodlarını bünyesinde

³²⁸ <http://www.kizlarsoruyor.com/yemek-tarifler/q5812274-satuk-bugra-han-yemegi>; erişim tarihi 13.10.2016.

³²⁹ Bu dizinin 119. bölümünde Heredot Cevdet rolündeki Hasan Kaçan, kahvehanede bulunan topluluğa dönerek "Kimisi sırtında çuval taşıyamaz kimisi de tüm dünyayı sırtında taşır. Kardeşlerim ben size ilk Müslüman hükümdarı anlattım mı?" diyerek söze başlar ve "Bugün Satuk Buğra Han'ın yaydığı İslam halısı üzerinde yaşıyoruz" diyerek de anlatıyı sonlandırır. [https://www.youtube.com/watch?v=](https://www.youtube.com/watch?v;)20.7.2017.

barındıran bir yapıya sahiptir. Doğumdan ölüme hayatın her alanında yer alan yemek kültürü, çoğu zaman geleneklerle örüntülenmiş olarak karşımıza çıkmaktadır. Kimi zaman ise toplumun sadece belli bir kesimine ait ritüellerde ve belli bir kültürel kodu ihtiva eden uygulamalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumda yeme-içme konusunda dinî, siyasi yahut etnik gruplara dair uygulamaların bir kısmı gelenekte hâlihazırda varken bir kısmı ise gelenekte olmayıp sonradan geliştirilmiş veya “ıcat edilmiş” olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan birinin de *Kafes* filmiyle gündeme gelen Satuk Buğra aşısı/yemeği olduğu tespit edilmiştir.

Türk yemek literatüründe Satuk Buğra Han aşına/yemeğine tesadüf edilmemiş fakat Buğra aşına hem yazılı hem sözlü kültürde rastlanılmıştır. Ne var ki, bunu bilinçli ve ideolojik bir eğilimle tercih edilen Satuk Buğra Han aşısı/yemeği ile ilişkilendirmek mümkün gözükmemektedir.

Bu yemeğe Satuk Buğra yemeği adının verilmesi, *Genç Arkadaş* dergisi etrafında aynı ideoloji çatısında toplanan gençlerin toplumsal bellekte “Türk-İslam ülküsü” terkibine karşılık gelen tarihî ve muteber bir şahsiyet ile kendilerini yemek üzerinden ilişkilendirmek istemelerinden kaynaklanmaktadır.

Satuk Buğra Han aşısı/yemeği, 1980 darbesini anlatan *Kafes* filminde çağrışım yoluyla işlenmiştir. O dönemi bizzat yaşayan grup üyelerinin birinci ve ikinci sözlü kültür ortamındaki paylaşımları bu durumu ispatlar niteliktedir. Bu hususta Dundes’in “Yeni gruplar ortaya çıktığı sürece, yeni halk bilgisi de oluşturulacaktır” (2006: 16) görüşünden hareketle söz konusu durumu “grup ve halk bilgisi” kavramları içerisinde ve grup folkloru bağlamında değerlendirmek mümkündür. Bu kapsamda geleneğin yaşamasının gruplara bağlı olduğu anlaşılmaktadır.

3.5. Gazi [Alp-Eren] Tipi Olarak Edebî Eserlerde Satuk Buğra Han

“Mahdûmu pâkbâzı, pervâzı şâhbâzı,
Sâhib hurûc Gâzi, çünkü Arslan değil mi?
Mahmûr oldu kalb ve cân, yandı erguvan suyu,
*Sultân Satuk Buğrahan, pîr-i mugan değil mi?*³³⁰
Ahmet Yesevi, Divân-ı Hikmet
(Tatcı, 2016: 401).

İslamiyet’i benimseyerek yeni bir kültür dairesine giren Türkler, sosyal hayatın her alanına yansıyan kültürel değişimle karşılaşmışlardır. Bu değişimlerden biri de edebî yapıtlardaki anlatı kahramanlarının tipiyle ilgilidir. Kültürel değişimin edebî üründe “tip” değişmesini de beraberinde getirdiğini M. Kaplan, “Türk tarih ve edebiyatında umumiyetle, her medeniyet devresi ve her sosyal tabaka, kendisini temsil eden belli tipler doğuruyor. Bir medeniyet devresinden başka bir medeniyet dairesine geçince, edebî eserlerdeki tipler de değişiyor” (Kaplan, 2007: 6) şeklinde ifade eder. Bu bölümde kültürel değişimde önemli bir dönüm noktasında duran Satuk Buğra Han’ın edebî eserlerdeki varlığı, Türk ve İslam ülküsü imgelemine bağlı olarak tip üzerinden incelenmiştir.

Burada kahraman, İslamiyet’ten önceki destanlarda tesadüf edilen alp tipi ve İslamiyet’ten sonraki destanlarda karşımıza çıkan eren/veli tipi üzerinden günümüz şair ve yazarlarının kaleminde nasıl bir imgelem oluşturduğu sorusundan hareketle incelenmiştir. Satuk Buğra Han dönemine ait elde bir destan metni mevcut olmayıp ona dair destan motiflerine menkıbe ve efsanelerde tesadüf edilmektedir. Bu bölümde, bu metinleri günümüz şair ve yazarlarının yeniden kurguladıkları, Satuk Buğra Han’ı alperen imgelemiyile okuyucuya sundukları görülmüştür.

Milletleri derinden etkileyen sel, deprem, salgın hastalık, kıtlık, savaş gibi tarihî, siyasi, ekonomik ve sosyal olayları manzum bir şekilde anlatan bir tür olan destanlar, aynı zamanda toplumsal hafızanın kayıtlı olduğu bir bellek işlevini de görmektedir. Ayrıca destanlar, kahraman tipinin kültürel değişiminin izlenebildiği önemli sözlü kültür ürünlerindendir. Türk ve İslam tarihi açısından Satuk Buğra Han’ın kültürel değişim sürecinde aktif ve önemli bir rol üstlendiği görülmektedir.

³³⁰ Bu dörtlük, *Divân-ı Hikmetten Seçmeler* (Eraslan, 1983) adlı eserde yer almamaktadır.

Doğrudan kendisinin aktörü olarak yer aldığı sosyal tarih kadar; kendisine atfedilen ideolojik, dinî, siyasi ve sosyal tarih rolleri de sözlü kültür sahasında teşekkül eden sözlü anlatı türlerinde gözlemlenebilmektedir. Bu durumda kahramanın anonimleşmesi ihtimali söz konusudur. Geleneksel ve mitsel tarih yazıcılığının bir türü olarak destan başta olmak üzere tüm anlatımalık türler böylesi bir anonimleştirme sürecine yatkındır. “Uluslar, toplumlar, uygarlıklar, toplumsal sınıflar ve anlayışlardan hangisi söz konusu olursa olsun, tarih, eylemin öznesinin yerine sözcüğün gerçek anlamıyla anonim varlıklar koyar” (Ricceur, 2009: 150). Folklorik metinlerin aktarımında ortak bilinçaltının öneminin altı araştırmacılarca çizilmektedir:

Özellikle metinleştirilmiş folklorik ürünlerin üretilme, dönüştürülerek bir dönemden ötekine aktarılma süreçleri, onları güdüleyen bireysel ve ortak bilinçaltının kavranması imgelemen ve imgeleme yetisinin doğalarının kavranmasıyla doğrudan ilintilidir. Değindiğimiz gibi, imgelem ve imgeleme (yetisi) değişik dönemlerde değişik biçimlerde anlaşılmıştır, bununla birlikte yazınsal yapıtlar yanında metinleşen folklorik ürünleri bir baştan bir başa geçen imgeler yığını algılayabilmenin temel koşulları bir sorunsal olarak karşımızda durmaktadırlar. Folklorik imgelem pek çok kuramcının yazınsal ve değişik sanatsal ürünlerden yola çıkarak önerdikleri imgelem ve imgeleme yetisinin sınırları konusunda belirledikleri değişik özellikleri kapsamaktadır. Folklorik ürünlerin bir dizi dönüşümle yeniden yazılabilirlikleri, yeniden yaratılmaları olasılığının önü aralanır. Söz konusu ürünlerin belli bir düşünme biçimini değişik ve yinelenen imgeler aracılığıyla, farklı sanatsal biçimlerde (resim, edebiyat, mit vb.) farklı dil kullanımlarıyla (eğretileme, simge, anlatı) somutlaştırması, simgesel işlevlerle donatılmış, tutarlı olduğu kadar devingen bütünler oluşturmaları (folklorik) bir imgelem sorgulamasına oldukça uyumaktadır (Aktulum, 2014: 283).

Bu bağlamda, Satuk Buğra Han'ın yaşadığı dönemde ozan-baksı geleneğinin temsilcilerinin bizzat tanık olduğu bu vakaları destanlar şeklinde oluşturmuş olmaları kuvvetle muhtemeldir. Bilindiği gibi, tarih yaşanmışın kendisi ve tanıkları arasında oluşan bir kompozisyon özelliği taşımaktadır. Böylece, tarihin üzerine inşa edildiği “iki gerçeklik olarak geçmiş ve tanıklık” (Ricceur, 2009: 21) ile tarihin kendisi yazıcılığa konu olabilmektedir. Bu bilgiler ışığında, Satuk Buğra Han'ın yaşadığı dönemde toplum içinde anlatılan sosyal, ekonomik, dinî vb. içerikli olayların tarihin belirli bir noktasında tanıklık üzerine oluşturuldukları anlaşılmaktadır. Bu tür anlatı metinleri, tarih yazıcılığı bakımından sözlü kaynak/dokuma³³¹ özelliği taşımaktadırlar.

³³¹ D. Yıldırım sözlü kaynakları diğer sözlü ortam kaynaklarından ayırmak için yazısız metin anlamına gelmek üzere sözlü dokuma veya sözel dokuma terimi ile ifade etmektedir (1998: 99).

Ozanlar, ilahları, kahramanları, olayları, acıları, zaferleri terennüm ederken, geçmişin anlatımında özel bir tür yaratmışlardır: destan. Destanların dili, çarşının pazarın dili değildi. Ozanlar, geçmişle ilgili anlatılarını mağrur, azametli bir edayla, uzun ve kısa hecelerle, çok sıkı ölçü ve kalıplar dâhilinde birbirini izlediği, belli bir ritim içinde icra ederlerdi. Bu da ozanların söylediği geçmişin tutanaklarına ve tarih öğreticisi olarak ozanların kendisine olan hürmeti büsbütün arttırırdı (Breisach, 2012: 22).

Devletin mevcut dinini terk edip İslamiyet'i benimseyen ve halkına da benimseten Satuk Buğra Han'ın düşmanlarıyla yaptığı savaş[gaza]ların onun etrafında kahramanlık destanına öncelikle sözlü kültür ortamında dönüşmesi kuvvetle muhtemeldir. Fakat Satuk Buğra Han'ın yaşadığı döneme ve sonrasına ait başlı başına bir destan metnine şimdilik tesadüf edilmemektedir. Onun destani ve menkıbevi şahsiyetine dair bilgilere onun da hayatının kayıtlı olduğu tezkirecilik geleneği vasıtasıyla ulaşılmaktadır. Günümüzde Kaşgar'da, sözlü kültür ortamında ona dair anlatıların varlığı mezarı/türbesi etrafında halk hafızasında yaşatılırken Türkiye'de sözlü kültür ortamında bir anlatı söz konusu değildir.

Satuk Buğra Han'a dair anlatının yukarıda bahsedilen tezkirecilik geleneği ve sözlü kültür ortamı dışında günümüzde yazar ve şairlerin kaleme aldıkları şiir, destan, hikâye, roman ve piyes gibi edebî eserlerde de yaşatıldığı tespit edilmektedir. Ayrıca hem yazılı hem de sözlü anlatılardaki ortak noktanın, kahraman tipi olarak Satuk Buğra Han'ın kültürel değişime bağlı olan "gazi/alperen tipi"ni temsil etmesinin olduğu görülmüştür. Şair ve yazarların Satuk Buğra Han'a edebî eserlerde yer vermesinde onun toplumsal bellekte, "ilk Müslüman Türk hükümdarı" vasfıyla yer almasından kaynaklandığı söylenebilir. Edebî eserlerde ona alp tipi ve veli tipinin terkibi olan gazi/alp-eren tipi olarak yer verilmesi bu durumu ispatlamaktadır. Bu durum, Buğra Han'ın alperen tipinin ilk temsilcisi olarak algılandığını göstermektedir.

Satuk Buğra Han'ın şiirlerde alp eren/gazi tipi olarak yorumlanması onun belleklerdeki "Türk-İslam ülküsü" ne karşılık gelmesiyle açıklanabilir ki bu durumu Z. Kitapçı şu şekilde dile getirir:

Gerçekte Karahanlılar'ın Orta Asya'da ilk Müslüman devlet kuran Türkler olarak tarih sahnesine çıkmaları, özellikle Abdülkerim Satuk Buğra Han'ın bir ilahi tecelli sonucu Müslüman olması ve çok çetin dinî mücadelelerden sonra ilk "Müslüman Gazi" olarak, Karahanlı tahtına oturması, sadece Karahanlıların değil, belki de bütün Orta Asyanın dinî hayatında çok önemli bir dönüm noktası olmuştur (2004: 171).

Bu bölümde, günümüz şair ve yazarlarının belleklerindeki Satuk Buğra Han, M. Kaplan'ın bahsettiği “gazi tipi ve veli tipi” ve H. Köksal'ın bahsettiği “alp tipi ve gazi tipi” konu başlıklarından hareketle ele alınmıştır. Bu kapsamda öncelikle, şairlerin Satuk Buğra Han ile ilgili yazdığı şiir ve destan gibi manzum metinlere daha sonra ise hikâye, roman ve piyes gibi mensur metinlere yer verilmiştir.

Satuk Buğra Han'ın edebî eserlerde nasıl bir imgelem oluşturduğuna geçmeden evvel, şiir ve imge üzerinde durmak faydalı olacaktır.³³² Ö. İnce'nin imge ve şiir ilişkisi hakkındaki görüşleri şöyledir:

Şiire varlık ve sürekliliğini kazandırıp bunu koruyan bir ögedir imge. İmge ögesi bir sözcüğün anlamını genişletiyor, derinleştiriyor, çoğaltıyor. İmge, sözcüğün belirtme, gösterme ve adlandırma yeteneğine bir başkasını ekliyor: Çağrışım. Çağdaş şiirin ayrılmaz, oluşturucu parçasıdır çağrışım ve çağrışımın bulunduğu yerde ister kurallı ister kuralsız üretilmiş olsun imge vardır. Roger Caillois'e göre şiir, “bir dize ve imge sanatıdır.” (2001: 20-21).

İnce'nin şiirde imgeyle ifade ettiği “çağrışım”, Satuk Buğra Han özelinde düşünüldüğünde şu sorular akla gelmektedir: “Satuk Buğra Han belleklerde hangi düşünceye gönderme yapmaktadır?”, Satuk Buğra Han'ın toplumsal bellekteki çağrışımı ile şair ve yazarların çağrışımı aynı imgeye mi karşılık gelmektedir? İncelenen edebî eserlerde, Satuk Buğra Han'ın çağrışımsal bir imge oluşturup oluşturmadığı ve bunun şair ve yazarlarca gazi/alp eren tipi üzerinden nasıl kurgulandığı meselesi bu aşamada tartışılmaya değerdir.

“Eski Türklerde Kahramanlık Hayatı ve An'aneleri: Alp-Alplar Devri”³³³ adlı makalesinde Köprülü, alp tipi ve gazi tipi hakkında kültürel değişimin etkisini şu şekilde vurgulamaktadır:

³³² Halk şiirinde imge örneği olarak bkz: G. Gökalp Alparslan da “Türk halk düşüncüsü, duyusu ve edebiyatının önemli figürlerinden olan Hacı Bektaş Veli ve özellikle Pir Sultan Abdal'ın 1940'tan sonraki modern Türk şiirinde yer yer karşılıklı olarak yayılmış olan alp kelimesinin İslamiyet'ten sonra da kuvvetle devam ettiğini göstermektedir. X. asırda Abbasîlerin tasavvufi dünya görüşünden bağımsızlaştırılarak ya barış ya da mücadele için birer halk önderi olarak algılanmasının, bu dönemde toplumcu düşüncüsü benimseyen sanatçılar için olağan” (2012: 46-47) olduğunu ifade etmektedir. İlaveten, toplumcu şairlerin, halkın belleğinde varlığını ve canlılığını koruyan imgeleri kendi şiirlerine taşıyarak hem sözlü kültür-yazılı kültür bağına kurmakta hem de bu imgeler aracılığıyla halk bilincine ve belleğine seslenebilmekte olduğunu vurgulamaktadır.

³³³ Eski Türk an'anelerinde ve o an'aneleri yaşatan kahramanlık hikâyelerinde alp unvanına eskiden beri tesadüf edilmektedir. Elimizdeki tüm tarihi vesikalar, İslamiyet'ten önce Türkler arasında gerek has isim gerek bir şeref unvanı olarak yayılmış olan alp kelimesinin İslamiyet'ten sonra da kuvvetle devam ettiğini göstermektedir. X. asırda Abbasîlerin Şam valisi Alp-Tigin, Gazneli devletinin ilk kurucusu Alp-Tegin... Alp kelimesinin, İslamiyet'ten önceki muhtelif Türk devletlerinde olduğu gibi İslamiyet'ten sonraki Türk devletlerinde ve bilhassa Büyük Selçuklu İmparatorluğu devrinde, resmî bir unvan olarak kullanılmaya başlandığını bazı nadir kaynaklardan ve bilhassa kitabelerden öğreniyoruz. Türkçe alp unvanının, İslam kültürü tesiri altında, Yakın-Şark İslam dünyasında daha ilk asırdan beri çok yayılmış olan gazi lakabı ile beraber alp-gazi şeklinde kullanılmış olması, yalnız bu zikrettiğimiz Selçukî şubelerinde değil, Goriulalar gibi

Türklerin kurdukları muhtelif siyasi heyetlerin daima askeri bir devlet mahiyetini muhafaza etmesi, cihat esasına dayanan İslam dininin Türkler arasında yerleşmesi, Selçukîlerden beri tarihî gidişin Türkleri daimi bir harp hayatı içinde bulundurması, bu kahramanlık, alp'lık an'anelerini asırlarca canlı bir şekilde devam ettirmiştir. Muhtelif Türk şubelerinin halk edebiyatında, hikâye ve destanlarında, atasözlerinde, hülâsa ahlaki telakkileri aksettiren bütün eserlerinde bunu görmek mümkündür. İslamiyet'ten önceki Türk alpları, İslamiyet'in cihat ve gaza mefhumları arasında yerleştikten sonra önce alp-gazi, yani Müslüman Türk kahramanı mahiyetini almışlar, tasavvuf cereyanı ve muhtelif tasavvuf tarikatleri halk arasında yerleşince de alp-erenler yani savaşı dervişler şekline girmişlerdir (2012: 295).

Burada Köprülü'nün "alp-gazi, bir başka ifadeyle Müslüman Türk kahramanı" ve "alp-erenler bir başka ifadeyle savaşı dervişler" ifadesi kültürel değişimin kahraman tipine etkisi olarak yorumlanmalıdır. Benzer bir yaklaşım da Emel Esin'e aittir. Yapıtının "Alp Şahsiyetinin Türk Sanatında Görünüşü" adlı bölümünde alp tipinin İslamiyet'in etkisi ile değişimini ve bunun da sanata yansımalarını ele alan Esin'in görüşleri şöyledir: "Alp şahsiyeti ve destanı, Türk edebiyatında olduğu gibi, Türk sanatında da önemli bir yer tutmuştur. Bu konuda tarihimiz boyunca ortaya konan eserler, kültürümüzün bir hâlden başka bir hâle geçiş safhalarını takip ederek, çeşitli devir ve üsluplardan geçti (2006: 265). Bu üsluplar üç devreye ayrılabilir".³³⁴ Esin, üçüncü devreyi İslamiyet'in kabulü ile başlatır ve burada Satuk Buğra Han'ı alp ve gazi tipinin temsilcilerinden biri olarak zikreder:

Üçüncü devre; Türklerin İslamiyet'i kabulünden sonra başlar. Artık ilham kaynağı İslamiyet'in kâmil insan kavramı olmuştur. İslami dünya görüşünde kâmil insan her türlü fazileti, bu arada yiğitliği de temsil eder. Hem kahraman hem hâkim olabilmektedir. Alplık özelliğinin kendini gösterdiği, fakat dinî bir anlamla nitelendirilmiş şahsiyetler, Türk-İslam edebiyatı ve sanatında yer aldı. Sahabeden Ali, Ebû Eyyûb Ensârî gibi din uluları, Türkler arasında yetişen Satuk Buğra Han, Alp Arslan, II. Mehmed gibi mübarek gazilerin menkıbeleri edebiyatımıza ve sanatımıza konu oldu (Esin, 2006: 265).

Satuk Buğra Han'ın halk belleğinde "varlığını ve canlılığını nasıl koruduğu" düşünüldüğünde bir imgeye bağlı olmanın etkili olduğu söylenebilir. Buna bağlı olarak da halk anlatılarının yeniden kurgulanması ve yazılması, edebî eserlerde imgenin "çağırışım", "gönderme" yahut "alıntılama" yoluyla yaşatıldığını bir kez daha ortaya koymaktadır. G. Gökalp Alparslan'ın bu konudaki görüşleri şöyledir:

Selçukîlerin siyasi ve medeni nüfuzu altında kalmış diğer devletlerde de görülmektedir. Alp ve alplar devri hakkında daha kapsamlı bilgi için bkz: (Köprülü, 2012: 289-298).

³³⁴ E. Esin'in ayırdığı bu devrelerden ilk ikisi hakkındaki görüşleri şöyledir: *İlk devre*, Bu devreyi proto Türk ve erken Türk eserleri oluşturur. Animist Türk dininin hâkim olduğu bu devrede, ölüm ötesinde gökte ulvi hayat sürebilmek için "alp" olmak şarttı. Bu ülkünün karşısında ana konu alp destanları oldu. Sanatımızın en hamasi üslubu bu döneme aittir. Köktürk kurganları, Kırgız petroglifleri, alp destanını sanat diliyle en açık şekilde anlatır. *İkinci devre*, Türkler Buda ve Mani dinine girdikten sonra gelişen ikinci devrede artık ana konu alp değildi. Dünyanın eksenî sayılan Buda ve Mani gibi din kurucuları, sanat eserlerinde de merkezi bir yer edinmişti. Kâinatı etrafında toplayan din kurucusunun sağ ve sol cephesinde, alp ve rahip durmakta ve kuvvet ve hikmeti temsil etmekteydi" (Esin, 2006: 265).

Halk anlatılarının toplumcu açıdan yeniden yazılması ve modern öyküye, tiyatroya, romana dönüştürülmesiyle, anonim ve bireysel halk şiirlerine imge, söyleyiş, duyuş bakımından benzer şiirler yazılması ya da gönderme, çağırışım, alıntı yoluyla halk şiirlerinden izlerin yüzey yapıda ve derin yapıda modern şiire taşınmasıyla, 1940 sonrası Türk edebiyatında sıklıkla karşılaşılır ve gelenekten yararlanma meselesi, edebiyat dergilerinde yoğun tartışmalara konu olur (2012: 46).

Bu çalışmada ele alınan edebî eserlerde, çağırışım yoluyla Satuk Buğra Han'ın nasıl bir kahraman tipini ifade ettiği gazi/alperen tipi üzerinden incelenmiştir. M. Kaplan'a göre "Destan, mesnevi, roman, hikâye ve tiyatro gibi vakaya dayanan edebî eserlerde, o vakayı gerçekleştiren asli bir kahraman vardır. Eserin bel kemiğini o teşkil eder. Eser boyunca önemli vakalar, duygular ona bağlanır" (2007: 5). Ayrıca Kaplan, "Tiplerin sosyal bakımdan önemli olduğunu ve onların muayyen bir devirde toplumun inandığı temel kıymetleri temsil ettiğini (2007: 5) ifade eder. Satuk Buğra Han da bu açıdan düşünüldüğünde toplumda önemsenen ve toplumsal bellekte belli bir imgeye gönderme yapan bir anlatı kahramanıdır. Satuk Buğra Han'ı kahraman tipleri içerisinde özel kılan onun alp ve eren tipini birleştirme özelliğinin bir başka ifadeyle gazi tipinin ilk temsilcisi olarak yorumlanmasıdır, denilebilir.³³⁵

M. Kaplan, "Edebî metinleri incelerken, medeniyet değişmesi ile tip değişmesi arasındaki farkı açıkça gördüğünü, farklar dışında devamlılığın da önemli olduğunu" (2007: 6) ifade eder. "Tanzimat'tan sonra Türk tarih ve edebiyatında bu devre has yeni insan tipleri doğar. Fakat "alp" ve "gazi" tipinin bazı özellikleri, bu devirde yazılan edebî eserlerde devam eder" (Kaplan, 2007: 6). "Gazi tipi, esas itibarıyla alp tipinin bir devamı görünmekle beraber, din unsuru, bu tipi tasvir eden edebî eserin yapısı ile beraber, üslubuna da tesir etmiş ve yeni bir dünya vücuda getirmiştir" (2007: 5-6). Bu durum, İslamiyet'in kabulü ve etkisinin destan metinlerindeki tiplere yansıdığını ortaya koymaktadır. "İslamî devir, Türk toplumunda velî manevi gücü ile maddi iktidara karşı koyar" (Kaplan, 2007: 6).

H. Köksal, "Türk destanlarında tipler ve motifler" başlığı altında dört tipten söz eder: Alp tipi, gazi tipi, bilge tipi ve kadın tipi" (2002: 32-40). Buna göre Satuk Buğra Han'a hem alp hem gazi tipi içerisinde yer verilebilir. Satuk Buğra Han'ın

³³⁵ Hayvancı toplumun ideal kahramanı olan "alp tipi" ile ekincilikle uğraşan toplumun yarattığı toplumun yarattığı "veli tipi" arasında her bakımdan büyük fark vardır. Alp tipinin şahsiyetine "hareket", veli tipinin şahsiyetine ise "manevi güç" hâkimdir. Bunlardan birincisi dışa dönük, ikincisi ise "içe dönük"tür. Bkz: (Kaplan, 2007: 5).

İslamiyet'ten önceki kahramanlıkları onun alp tipi³³⁶ kapsamında ele alınmasını gerektirirken, İslamiyet'i benimseyip bu uğurda yaptığı mücadeleler ise onun gazi tipi³³⁷ kapsamında incelenmesini gerektirmektedir. Köksal, başlı başına veli tipinden bir başlık olarak söz etmez fakat gazi tipi içerisinde veli tipinin varlığına şu şekilde değinir: “Yunus’un Risaletü’n Nushiyyesi’nde alp tipi yerini veli tipine bırakmıştır. Veli tipi, kendini kâinatı yaratan yüce varlığa (Allah’a) tabi hisseder ve mücadelesini felsefi açıdan sürdürür. Yunus’un mücadelesi iç dünyası ile ilgili yani nefis mücadelesidir (2002: 38).

Köksal’ın bu ifadesiyle Satuk Buğra Han’ı sadece veli tipi olarak değerlendirmek uygun görülmemektedir. Zira Satuk Buğra Han kılıcıyla savaşarak İslam dinini yaymaya çalışır. Kaplan ise gazi tipi, veli tipi ve ahi tipi olmak üzere üç tipten söz eder. Kaplan’ın gazi tipi hakkında söyledikleri ise şöyledir:

Türklerin İslamiyet’i benimsemelerinde, gazaya kutsal bir mana vermelerinin, disiplin ve ahlak duygularının büyük rolü vardır... En eski çağlardan beri cihana hâkim olmayı bir gaye edinen Türkler, İslamiyet’i iyice benimseyince, İslamiyet ile kendi kültürleri arasında her sahada güzel eserler veren bir sentez vücuda getirirler. Bunlardan en önemlisi, eski Türk destanlarında yüceltilen “alp tipi”nin “gazi tipi”ne dönüşmesidir. Gazi tipi de alp tipi gibi dünyayı fethetmeyi gaye edinen bir kahramandır. İslamiyet onun savaşına yüce bir mana ve zengin bir muhteva verir. Menşei binlerce yıl öncesine kadar giden Oğuz Kağan Destanı, tarihî bir şahsiyete tekabül etse bile, halkın muhayyilesinde efsanevi bir şekil almıştır (2007: 101).

“Gazi, tek başına değildir etrafında kendi gibi arkadaşları vardır” (Kaplan, 2007: 103). Satuk Buğra Han da yalnız değildir yanında 40 arkadaşı vardır. “Alp tipinin yerini İslamiyet’in etkisi ile gazi/alp-eren tipinin aldığı anlaşılmaktadır. Veli ve dervişlerin sosyal, politik ve kültürel sahadaki tesirlerinin daha da büyük olduğunu ifade eden Kaplan’a göre velilerin özellikleri şöyledir:

Türk-İslam kültür ve medeniyetinin teşekkülünde gaziler kadar velîlerin de büyük rolü olmuştur. Hattâ denilebilir ki, eski alp tipinin devamı olmakla beraber, gaziler de, İslam dininin değerler sistemi içinde yer aldıklarına ve bu değerler uğruna savaştıklarına göre, doğrudan doğruya bu değerlerin taşıyıcısı, yayıcısı ve asırlar boyunca devam ettiricisi olan velîlerin rolü gazilerden de büyüktür. Gazilerle, velîler çok defa beraberdirlere. Ülkenin fethinde gaziler ön planda görünürler, fakat orduların ve geniş halk kitlelerinin manevi gücünü, hayat felsefesini velîler tesis ederlerdi. Bazı durumlarda velîler, İslam’ın kutsal değerlerine aykırı hareket eden maddi iktidar

³³⁶ Alp tipi, İslamiyet’ten önceki Türk destanlarda görülen örnek tip olup, İslamiyet’ten sonraki Türk destanlarında yerini “Alp-Eren tipi”ne terk eder. Oğuz Kağan alp tipinin örneğidir (Köksal, 2002: 32).

³³⁷ Gazi tipi, İslamiyet’in etkisi ile gelişen Türk destanlarında mücadele ve savaşın mahiyeti, şekli ve anlamı ayrı görünüşlerdedir. Dede Korkut ve Oğuz Kağan destanındaki ideal alp tipi Battal Gazi destanında Alp-Gazi tipine yerini bırakmıştır (Köksal, 2002: 37).

sahiplerine karşı hakkı ve halkı müdafaa ederlerdi. Evliya menkıbeleri bu bakımdan incelenirse, maddi iktidar sahipleri ile manevi iktidar sahipleri arasında, hem işbirliği hem zıtlasma ile pek çok örneğe rastlanır. Veliler kendilerini umumiyetle maddi iktidar sahiplerinden üstün görmüşlerdir. Halk da, kendilerine daha yakın ve yardımcı olduklarına inandıkları velileri, maddi iktidar sahiplerinden üstün tutmuşlardır (2007: 109-110).

Bu ifadelerden hareketle, anlatı tipleri hususunda özetle şunlar söylenebilir. Anlatılarda bilge ve kadın tipi dışında, alp tipi, veli tipi ve gazi tipi olmak üzere üç önemli kahraman bulunmaktadır. Alp tipi, İslamiyet öncesinde kahramanın düşmanlarıyla yaptığı maddi mücadeleyle; veli tipi, kahramanın düşmanının manevi olduğu bir başka ifadeyle nefsiyle yapılan mücadeleyle; gazi tipi ise alp ve veli/eren/ermiş tiplerinden terkip edilmiş, maddi mücadeleyi manevi gayeye isnat eden tipe karşılık gelmektedir. Bu tip ayrımından sonra Satuk Buğra Han'ın neden gazi/alperen tipi başlığı altında ele alınması gerektiği kültürel değişim zemininde daha iyi anlaşılmaktadır. Kahraman tipolojisine göre birçok çalışma yapılmıştır.³³⁸ Destanların bir sorunla başlaması durumu bu anlatı için de geçerlidir. Bu konuda M. Ekici'nin ifadesi şöyledir:

Türk destanlarının anlatımı genel olarak bir "sorun" ile başlar ve bu geleneksel bir yöntemdir. Dinleyicinin bütün dikkati bu sorun üzerine çekilir. Maaday Kara Destanı'nda çocuksuzluk,...Dede Korkut boylarından Dirse Han Oğlu Boğaç Han'da çocuksuzluk, Köroğlu Destanı'nda babanın kör edilmesi şeklinde sorun gündeme getirilir. Sorunun çözümünü sağlayacak olay/durum, kahramanın doğuşu ve sahneye çıkışıdır. Böylece anlatıcı, anlatısının kahramanın doğumu öncesinden doğumuna kadar olan kısmını birtakım olağanüstülüklerle kompoze eder (2014: 170).

Satuk Buğra Han ile ilgili edebî eserlerin de çocuksuzluk motifiyle başladığı görülmektedir. Satuk Buğra Han'a dair tespit edebildiğimiz en eski manzum örnek Cemal Karşî'de³³⁹ geçen tek beyittir:

Ben istek nedir bilmeden seni istedim
O kalbimi boş buldu ve orada mekân kıldı" (Cemal Karşî, 130-32; Şeşen, 2001: 209).

³³⁸ Lord Raglan ve konuyla ilgili diğer çalışmalar için bkz: (Çobanoğlu, 1996: 202-209; Köse, 1999: 253-261; Oğuz, 1998: 2-6; 1999, 2-8; Raglan, 2006: 77-78). Edebî eserlerdeki kahraman tipine bağlı olarak gerek dünya gerekse Türk edebiyatı literatüründe "kahraman tip tipolojisine" yönelik birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalardan biri de Ü. Kara Düzgün'e (2012) aittir. Kara Düzgün bu çalışmada Türk kahraman tipinin özelliklerini 24 madde altında ele almaktadır: Kara Düzgün'ün kahraman tipi tipolojisini ortaya koyduğu bu tasnifleme çalışması Satuk Buğra Han özelinde incelendiğinde özellikle "1, 2, 3, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 16, 17, 18, 20, 21, 22, 23, 24" maddelerinin incelenen edebî yaratımlarda yer aldığı görülmektedir. Detaylı bilgi için bkz: (2012: 9-46).

³³⁹ XIII. yüzyıl ile XIV. yüzyıl başında Cemal Karşî, *Mülhakatü's Sürrah* adlı eserini yazarken, "XI. yüzyılda yaşayan Ebû el-Fütûh Abdülgâfir b. Hüseyin el- Almaî'den naklen Türkistan şehirleri ve "Türk" sülalesi hakkında bilgi vermiştir" (Esin, 2006: 294).

O hâlde Satuk Buğra Han'a dair anlatının yer aldığı bu tek manzum beytin 11. yüzyıla ait olduğu söylenebilir. Bundan hareketle o dönemde Satuk Buğra Han hakkında manzum bir anlatının var olduğu çıkarımında bulunulabilir. Satuk Buğra Han'a telmihte bulunan bir başka şiir ise Ahmet Yesevi'ye atfedilen bir hikmettir:

“Mahdûmu pâkbâzı, pervâzı şâhbâzı,
Sâhib hurûc Gâzi, çünkü Arslan değil mi?
Mahmûr oldu kalb ve cân, yandı erguvan suyu,
*Sultân Satuk Buğrahan, pîr-i mugan*³⁴⁰ *değil mi?*” (Ahmet Yesevi, 2016: 401).

Bu şiirde, Satuk Buğra Han'a atfedilen sultan sıfatı ve pîr-i mugan ifadeleri önemlidir. Pîr-i mugan ifadesi Satuk Buğra Han'ın şiirde mürşid olarak veli tipinin temsilcisi olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır. “Z. V. Togan ise Yeseviliğin Doğu Müslüman hakanı Türk kültürüyle bağlarına dikkati çekerken, şu noktayı kaydeder. Hikmet’lerde, istiğrak kadehini sunan temsili şahıslardan biri olan “Pir-i Muğan” remzi, bazen İslam Peygamberine, bazen “Hızr” a, bazen de Türklerin İslam’a girmesine yol açan Satuk Buğra Han’a işaret etmektedir” (Esin, 1978: 178). Bu şiir her ne kadar Ahmet Yesevi'ye atfedilmiş olsa da şiirin 12. yüzyıla ait olduğunu kesinkes söylemek halk bilimi kuram ve yöntemleri açısından mümkün gözükmemektedir.³⁴¹

Satuk Buğra Han'a telmih yoluyla atıfta bulunan bir başka şiir ise Radloff'un *Türk Halk Edebiyatı Örnekleri*'nin I, II, III, IX. ciltlerinde Anohin'in “Mataryallar”³⁴²ında şaman dualarındaki örneklerde bulunmaktadır. Bu dualar, ayin dışında şamanların normal durumda bulundukları zaman tespit edilmiş olduklarından anlaşılabilirliği kolaydır” (İnan, 2000: 121-122). “Şaman, dua, ilahi ve Afunlar” başlığı altında “Tarancı Bakşıları”nın dualarından biri şöyledir:

Sultan Satuk Buğra Han, sizge oyun saldı biz
Oynap oynap kellinge, yolda hayal bomangla!
Yolda hayal bolsangla yüzüm kara kılmanla
Yüzüm kara kılsangla saçingni yolarman

³⁴⁰ Pîr-i mugân, “Baş keşiş, (Tas.) Aşk şarabını sunan hakîkî ve kâmil mürşid, kutb-i âlem, rehber” anlamlarına gelmektedir. Bkz: (Uludağ, 1999: 421).

³⁴¹ Bu konuda Öcal Oğuz'un görüşü şöyledir: “Ahmed Yesevi için “tarihsel kişilik” oluşturmak ve onun adına üretilen hikmetleri “şahıs ve eseri” temelinde ayıklamak doğru bir yöntem olmayacaktır. Onun yüzyıllar boyunca geniş coğrafyalarda pek çok dil ve kültür çevresinde benimsenmiş, yaşatılmış ve üretilmiş olduğunu kabul ederek ve Ahmed Yesevi'nin büyük bir dil ve kültür çevresi tarafından yüzyıllar boyunca yaşatılmış olmasının önemini ve değerliliğini görerek çözümlemeler yapmamız gerekmektedir” (2016: 14) Öcal Oğuz'un Ahmed Yesevi'nin tarihî ve menkıbevi kişiliği konusunda halk bilim kuram ve yöntemleri açısından görüşleri hakkında daha detaylı bilgi için bkz: (Oğuz, 2016: 5-14).

³⁴² Kapsamlı bilgi için bkz: (Anohin, 2006).

Tercümesi: Sultan Satuk Buğra Han, bu oyunu (ayini) size yaptık, oynaya oynaya geliniz, yolda gecikmeyiniz! Yolda gecikirseniz yüzümü kara kılmayınız (beni utandırmayınız). Yüzümü kara kıalarsanız saçlarını yolarım. (İnan, 2000: 121-122)

Bir şaman duasında Satuk Buğra Han'ın adından söz edilmesi dikkate değerdir. Zira Satuk Buğra Han, atalarının inancı olan Şamanizm'e karşı çıkmış ve bu uğurda mücadeleler vermiştir.

Radloff'un yaşadığı dönem düşünüldüğünde bu şiiri 19. yüzyılda Orta Asya veya Sibirya'dan derlediği ya da tespit ettiği muhakkaktır. Görüldüğü üzere hem Cemal Karşî'de geçen tek mısra, hem Ahmet Yesevi'ye atfedilen hikmet hem de Radloff'un yer verdiği ilahide Satuk Buğra Han dinî yönüyle ön plana çıkmaktadır. Böylece bu şiirlerin veli/eren tipinin ilk iz dönüşümleri olarak edebî yaratımlar olduğu söylenebilir.

Ayrıca, Satuk Buğra Han'ın günümüz sözlü kültür ortamında Hz. Sultan olarak anılmasını S. Aziz şu şekilde yorumlanmaktadır.

Satuk Buğra Han hakkında bir roman yazmak, uzun süredir tasarladığım en büyük arzumdur. Satuk Buğra Han'ın mezarı, doğum yerim olan Kaşgar'ın Atuş şehrinde olduğundan çocukluğumdan beri bu konuda birçok öykü dinlemiştim. Yalnız Kaşgar'da değil, tüm Sincan-Uygur Özerk bölgesinde oldukça ünlü olan bu mezarı, uzak diyarlardan ziyarete gelen insanlar ona derin saygılarından dolayı "Hz. Sultanım" diye hitap ederlerdi. Atuşlular için bu mezarın taşıdığı anlam daha da yücedir. Bu mezarda sonsuzluğa gömülen Satuk Buğra Han için yazılan koşuklar, beyitler yıllardır söylenegelmektedir (Aziz, 2000: 13).

S. Aziz, Satuk Buğra Han'ın türbesi etrafında sözlü bir anlatı geleneğinin varlığının hâlâ canlı olduğunu ifade ederken bu şiir örneklerinden birini romanının girişinde paylaşır:

"Atuş denen güzel yurt
Pazartesi pazarı var
Garipleri kollayan
Hz. Sultan mezarı var
Hz. Sultan'da tuğ âlem
Elinde kılıç kalem
Ağlamayın çocuklar
Geçmişe karışır âlem" (2000: 13).

Hem veli hem alp tipi özelliği taşıdığı "garipleri kollayan, Hz. Sultanda tuğ âlem, elinde kılıç kalem" ifadelerinden açıkça anlaşılmaktadır. Aziz, tıpkı Ahmet Yesevi

gibi kendisi de Satuk Buğra Han'ı "Hz. Sultan" vasfıyla niteler. Aynı şekilde Aziz onun bu sıfatla bilinirliğini şu şekilde dile getirir:

"Hz. Sultan" sözü, "Hazret Sultan" sözünün konuşma dili olup, "Hazreti Sultan Satuk Buğra Han" cümlesinin kısaltmasıdır. Sultan sözcüğü, Arapça bir kelime olup Satuk Buğra Han'ın yaşamına sonradan eklenmiş olabilir. Tarihî kaynaklarda, "Sultan Satuk Buğra Han Abdulkerim" biçiminde geçiyor. "Abdulkerim" adı ise, ona Müslümanlığa geçtikten sonra verilen addır... Çocukluğumda, arkadaşlarımla "Hz. Sultan" mezarı etrafında dolaşırdık. Gençlik yıllarımda dinlediğim "Satuk Buğra Han" hakkındaki bu öyküler beni öylesine etkilemiş olacak ki; içimde olgunlaşıp büyüyünce onun hakkında bir şeyler yazma isteğini doğurdu (2000: 13-14).

Satuk Buğra Han ile ilgili şiirlerinin günümüze gelmesi hususunda Kitapçı'nın görüşleri şöyledir:

Mâmâfih Buğra Han ve onun mücahid gazilerinin Uygurlara karşı kazandıkları parlak zaferler, Müslüman halkın gönüllerinde fırtınalar estirmiş ve birçok şiire konu olmuş ve bu sahada belki yüzlerce binlerce şiir söylenilmiştir. Müslüman Türk halkının ma'seri vicdanından kopup gelen ve bir "İlahi Destanı" terennüm eden bu şiirlerden ne yazık ki pek azı bugünlere kadar gelebilmiştir (2004: 179).

Satuk Buğra Han ile ilgili başka edebî metinler içerisinde şiir örneklerine tesadüf edilmektedir ki bunlardan biri de O. Karataş'ın, Satuk Buğra Han'ı konu aldığı *Turan'da İslam Güneşi* adlı piyesidir. Karataş, piyesin bir bölümünde Satuk Buğra Han'a dair düşüncelerini şöyle nazma dökmektedir:

"Abdülkerim Satuk Buğra/Türk iline han olasin! . .
Yayıp dünyaya İslam'ı
Bir güzelce ün alasin!"
Unutulmaz kul olasin!
Günahlardan arınasın!
Hep rahmetle anılasın!
Abdülkerim Satuk Buğra Han!" (1997: 29).

O.Karataş'ın özellikle Satuk Buğra adı yerine Abdülkerim Satuk Buğra adını kullanmasının boşuna olmadığı, şairin onu İslamiyet'i tüm dünyaya yayma ülküsüyle ön plana çıkardığı anlaşılmaktadır. Bu durumda şairin belleğinde Satuk Buğra Han'ın gazi/alperen tipi üzerinden kurgulandığı söylenebilir.

Buraya kadar; hikmet, şaman ilahisi ve roman içerisinde yer alan şiir örneklerinden bahsedildi. Bundan sonraki örnekler ise günümüz şairlerinin başlı başına Satuk Buğra Han ile ilgili yazdıkları şiirlerden seçilmiştir. Satuk Buğra Han ile ilgili şiirlerin adları ve yazarları hakkındaki bilgi şöyledir: Yusuf Tuna'nın "Abdülkerim Satuk

Buğra Han Destanı” [Metin 1], “Abdülkerim Satuk Buğra Han'ın Müslüman Oluşu” [Metin 2] ve “İlk Müslüman Türk Devlet Başkanı Satuk Buğra Han” [Metin 3] olmak üzere üç şiiri, Ozan Arif'in “Geçmem Davamdan” [Metin 4], İrfan Çelik'in “Satuk Buğra Han” [Metin 5], Erol Duygun'un “Hayat Hikâyesi” [Metin 6] ve Harun Yiğit'in “Satuk Buğra Han Destanı” [Metin 7]. Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu, Destanlar Burcu adlı yapıtında “Türk hakanı Satuk Buğra Han'ın rüyası...Rüyasında Müslüman olup uyanması ve Müslümanlığı, Türk illerine yaymasıdır” başlığıyla Satuk Buğra Han'ı konu alan bir şiiri işlemiştir [Metin 8] .

Yusuf Tuna'nın Satuk Buğra Han ile ilgili yazdığı bu üç şiirde [Metin 1, 2, 3] Satuk Buğra Han'ın şairin belleğinde gazi/alperen tipi bir başka ifadeyle “Türk-İslam ülküsü”nü imgeleyecek şekilde kullanıldığı görülmektedir. Yusuf Tuna'ya ait *Abdülkerim Satuk Buğra Han Destanı*³⁴³ [Metin 1] adlı şiirde Satuk Buğra Han'ın İslam dini için savaştığı bir başka ifadeyle gazi tipi olarak görüldüğü anlaşılmaktadır. Şiirde geçen özellikle şu dizeler bunu ispatlamaktadır: “Babası öldükten sonra düşmanlarla çatıştı/ Allah'a iman ederek yönünü Hakk'a döndü/Satuk Buğra Nasır Ahmet'ten İslam'ı öğrendi/ Amcası Kadir Han'la din yüzünden ayrı düştü/ Abdülkerim Satuk Buğra Han savaşılmaya koştu/ Kadir Han ile Fergana'da savaşa tutuştu/ Kadir Han'ı öldürüp oradan içeri daldı/ Atbaşı kalesi ile Kaşgar şehrini aldı/ Türk birliğini sağlayıp tüm düşmanları yendi”. Burada düşmanlardan kasıt, amcası da olsa İslam dininin karşısında olan kim varsa aslında odur. Kısaca kahraman gerekirse ülküsü için amcası ya da üvey babasını öldürmekten geri durmaz. Şairin belleğinde onun, “ilk Müslüman Türk hükümdarı olması” algısının bir imge oluşturduğu “Satuk Buğra ilk Müslüman Türk Hakanı sayılır, Onun sayesinde din Orta Asya'ya yayılır” dizelerinden açıkça anlaşılmaktadır. Yusuf Tuna'ya ait *Abdülkerim Satuk Buğra Han'ın Müslüman Oluşu*³⁴⁴ [Metin 2] adlı bir diğer şiirde, Satuk Buğra Han'a ait evliya tezkirelerinden tespit edilen menkıbevi kişiliğinin nazma döküldüğü anlaşılmaktadır. Yazılı ve sözlü kültür içerisinde varlığı bilinen, “Satuk Buğra Han'ın Hz. Muhammed ile Miraç'ta karşılaşması” olayına atıfta bulunan şiirde, şair bu menkıbeyi manzum şekilde ifade etmiştir. Türklük ve İslamiyet'i terkip eden şiirde özellikle “Türkistan'da İslam dinini yayacak olan/ Müslüman olan Türk Milletinin Şahı dedi” dizelerinde Satuk Buğra Han'ın “Türk-İslam ülküsü” imgesi ve gazi tipinin örneği

³⁴³ <http://www.antoloji.com/abdulkerim-satuk-bugra-han-destani-siiri/> 18. 03. 2016.

³⁴⁴ <http://www.antoloji.com/ilk-musluman-turk-devlet-baskani-satuk-bugra-han-siiri/>; erişim tarihi 18.03.2016.

olarak şairce bilinçli bir şekilde algılandığı anlaşılmaktadır. Yusuf Tuna'ya ait *İlk Müslüman Türk Devlet Başkanı Satuk Buğra Han*³⁴⁵ [Metin 3] adlı bir diğer şiirde ise “Abdul Kerim Satuk Buğra Handır” nakaratı yinelenmesi dikkat çekicidir. Aslında Satuk Buğra Han'ın İslamiyet'i benimsedikten sonra aldığı Abdülkerim adınının bir arada kullanılması yine Türk-İslam ülküsü imgesinin vurgusu olarak yorumlanabilir. Bu şiirde geçen “Türklüğün medarı iftihar” ve “Hak aşığı olanların canı” dizeleri dayanılan ülkünün önemli anahtar kelimeleri olarak değerlendirilebilir.

Ozan Arif'in *Geçmem Davamdan*³⁴⁶ [Metin 4] adlı şiirinde de şairin meseleye aynı açıdan baktığı, aynı imge ve tipi ön plana çıkardığı görülmektedir. “Dedem Saltuk³⁴⁷ Buğra Han'dan bu yana/ Türk-İslam ülküsü demişim ona/ O yüzden ülkücü denilmiş bana” dizelerinden hareketle davadan kastın ideolojik bir imgelem oluşturduğu söylenebilir. Şairin belleğinde, Türklük ile alp tipinin, İslam ve Müslümanlık ile veli tipinin kast edildiği anlaşılmaktadır.

İ. Çelik'in *Satuk Buğra Han*³⁴⁸ [Metin 5] adlı şiirinin hemen hemen her dizesi gazi/alperen tipi ve buna bağlı aynı ideolojik imgelemi akla getirmektedir: “O Müslüman olan ilk Türk hakan/ Karahanlı sultanı Buğra Han/ Allah kalbine verdi imanı/ Yendi amcası Oğulçak Han'ı/ Müslüman yaptı Türk boylarını/ Işık oldu Türklüğün önüne/ İslam hoş geldi Türk'ün gönlüne/ Gazalar yaptı düşman üstüne, /...” Bu dizelerden hareketle, gaza/savaşların İslam dini için yapıldığı ve Satuk Buğra Han'ın gazi/alperen tipinin “İlk Müslüman Türk hükümdar” imgelemi olarak şairin belleğinde yer aldığı anlaşılmaktadır.

E. Doygun'un *Hayat Hikâyesi*³⁴⁹ [Metin 6] adlı şiiri, Satuk Buğra Han'dan doğrudan bahseden bir şiir olmayıp başka anlatı kahramanlarıyla birlikte ondan söz edilmesi bir başka ifadeyle bir silsile içerisinde dolaylı önemlidir. Burada Türk tarihi için önemli şahsiyetlerin adlarından bahsederken “Törelî Türk Oğullarına” diyerek seslenen şair, bu zincirin ilk halkası olarak “Karahanlı Saltuk³⁵⁰ Buğra'ya hitap etmektedir. Gazneli Mahmut, Osman Gazi, Alparslan, Eyüp Selahaddin, Orhan, Hüdavendigar, Yıldırım, Fatih, Yavuz Sultan Selim ve Atatürk gibi isimlere atıfta

³⁴⁵ <http://www.antoloji.com/ilk-musluman-turk-devlet-baskani-satuk-bugra-han-siiri/>; 18.03.2016.

³⁴⁶ <http://www.antoloji.com/gecmem-davamdan-siiri/>; erişim tarihi 18.03.2016.

³⁴⁷ Şair, Satuk Buğra adı yerine adın yanlış ve yaygın kullanımı olan Saltuk Buğra'yı kullandığı görülmektedir. Ad verme ile ilgili bölümde bu durum tartışılmıştır.

³⁴⁸ <http://www.siirkolik.net/siirler/124567-satuk-bugra-han.asp>, 18.03.2016.

³⁴⁹ <http://saricigdem.dergisi.info/043sayi.htm>; erişim tarihi 18.03.2016.

³⁵⁰ Şair, Satuk Buğra adı yerine adın yanlış ve yaygın kullanımı olan Saltuk Buğra'yı kullandığı görülmektedir.

bulunarak Türk-İslam tarihine damgasını vurmuş şahsiyetleri kronolojik olarak sayarak âdeta köklü bir geçmiş vurgusu yapmaktadır. Bu geçmişin, “ilk” halkası olarak Satuk Buğra Han’dan söz edilmesi şairin ideolojik olarak Türk tarihi açısından nerede durduğunu göstermesi açısından manidardır. Zira Satuk Buğra Han’dan çok daha önce Türk tarihinde kahramanlıklar gösteren şahsiyetler mevcuttur. Şairin belleğinde bu zincirin ilk halkası olarak görülmesinin tamamıyla “Türk-İslam ülküsü”nden kaynaklandığı söylenebilir.

Satuk Buğra Han ile ilgili nazma dökülen bir başka örnek de Harun Yiğit’in “Satuk Buğra Han Destanı”³⁵¹ adlı şiiridir [Metin 7]. Şair, “Satuk Buğra Destanı” adının baş harflerini, şiirin iç kısmında akrostiş olarak kullanmıştır. Satuk Buğra Han’ın doğumundan ölümüne kadar geçen menkıbevi hayatının destan metni olarak anlatıldığı bu şiirde özetle, Miraç’ta Hz. Muhammed ile Satuk Buğra Han’ın karşılaşması, Satuk Buğra Han’ın mucizevi doğumu, büyücülerin kehaneti, babası Bazir Han’ın ölümü, amcası Oğulçak’ın babasının yerine geçmesi ve annesi ile evlenmesi, 12 yaşında ava çıkması ve avda bir tavşanı takip etmesi, tavşanın Hızır’a dönüşmesi, sonrasında Nasr Samani ile karşılaşması ve Müslümanlığı kabulü, Abdülkerim adını alması, amcası Oğulçak başta olmak üzere diğer düşmanlarla savaşması, başarı elde etmesi ve son olarak ölümü burada nazmedilmiştir. Mensur menkıbenin nazma dökülmesi açısından bu örnek dikkate değerdir. Anlatı kahramanı Satuk Buğra Han’ın bu destanda, gazi/alperen tipi olarak ve “Türk-İslam ülküsü”nü imgeleyecek şekilde yorumlanmasını sağlayan dizelerden bazıları şunlardır: “İslam’ı yaydı Türk eline / Kılıcını kuşanarak bindi atına/ Karşısına çıkanlarla bir bir savaştı/ Satuk Han amcasını İslam’a çağırdı/ Dinler can kulağıyla verdiği öğütleri/ Sözler verir Hızır’a/ Türk’ün yetişen eri/ İslam dinini Türkistan’da/ Yayacak Türk kahramanı/ Abdülkerim Satuk Buğra Han/ Frengi savaşıyla, Atbaşı kalesini fetheder”.

Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu’nun Satuk Buğra Han ile ilgili şiirinde geçen [Metin8] “Ulaklar at çatlatıp dolaştılar Turan’ı /Millet, Türk Töresine uygun buldu Kur’an’ı” şeklindeki son dizesi Türk-İslam ülküsünü açıkça ortaya koymaktadır. Ayrıca Gençosmanoğlu’nun Satuk Buğra Han’a atıfta bulunduğu başka şiirleri de

³⁵¹ Satuk Buğra Han Destanı yazar: Harun Yiğit, Bu şiiri seslendiren: Mustafa Ceylan. Yıl: 2013. (18 dakika 19 saniye) <https://www.youtube.com/watch?v=LjxrmftrLxM>; erişim tarihi 18.03.2016. <http://yigitharun3.de.tl/Satuk-Bu%26%23287%3Bra-Han-Destanı.htm>, erişim tarihi; 15.10.2016.

mevcuttur. Ana Yurdum Ata Yurdum şiirinde; ...Ufuksuz bozkırlarında / At binip yarıştığımız / Boz arslanlarla kükreyip/Kurtlarla çığırştığımız/Satuk Buğra Han katında/İslam'a eriştiğimiz/Ana yurdum, Ata yurdum / Can evim, uluğ Türkistan (Gençosmanoğlu, 2009: 115). Kaşgar'da Vakit adlı şiirinde “.... Ne zamandır güneşlerim küsufça/ Er doğmuyor Satuk Buğra vasıfça/Has hacıpler yetişmiyor Yusuf'ça/ İrfan tarlamızın hozan vaktidir” (Gençosmanoğlu, 2009: 114) Reddiye adlı şiirinde; Gönümdeki od sönmez aksa da kanım/Hakka ve hürriyete vardır imanım/ Ezelden beri Türk'üm ve Müslüman'ım/ Tungan emez!. . . / Göğsümüzde istiklal fikri tuğradır/Şu gök gürültüleri bizden nağradır/ Atamız Abdulkerim Satuk Buğra'dır/ Cun Can emez. (Gençosmanoğlu, 2009: 126). Özetle, Satuk Buğra Han'ın şairlerin belleğinde nasıl bir imge olduğunu ortaya koyan tüm bu manzum örneklerdeki tespitin onun gazi/alperen tipinin ilk temsilcisi olarak kabul edilmesi olduğu söylenebilir.

Tıpkı şiirde olduğu gibi Satuk Buğra Han ile ilgili günümüz yazarlarının kaleme aldıkları hikâye, roman ve piyes gibi mensur edebî örneklerde de aynı tip ve ideolojik imgelemele karşılaşılmaktadır. Bu kapsamda Satuk Buğra Han ile ilgili çocuk edebiyatında beş kitap tespit edilmiş bunlardan dördüne ulaşılmıştır. Bunlar yayım tarihi sırası ile şunlardır: İ. Bilgin'in 2005'te yayımlanan *Satuk Buğra Han Destanı*, A. Sevim'in 2008'de yayımlanan *Satuk Buğra Han Destanı*, M. Alperen'in 2007'de yayımlanan *Satuk Buğra* ve son olarak N. Atçakarlar'ın 2013'te yayımlanan *Satuk Buğra Han/Delikanlı Kahraman* adlı hikâyeleridir. Bu hikâyelerin dışında, *Abdulkerim Satuk Buğra Han*³⁵² adlı bir hikâye kitabının varlığı tespit edilmiş fakat ulaşılamamıştır. Çocuk edebiyatı içerisinde yer verilecek bu hikâyelerin yayımlanma yılları olan 2005-2013 göz önünde bulundurulduğunda, Satuk Buğra Han'ın çocuk edebiyatında ele alınmasının daha çok yeni olduğu söylenebilir.

Bu hikâyelerden ilki, İ. Bilgin'e ait *Satuk Buğra Han Destanı*³⁵³ adlı hikâyedir. Hikâyeden [Metin 9] yola çıkılarak İ. Bilgin'in bu hikâyeyi yazarken, Prof. Dr. Osman Turan'ın “Satuk Buğra Han Menkıbesi ve Tarih” adlı makalesinden

³⁵² Yapıtın yayım tarihi ve içeriği hakkında elimizde bir bilgi bulunmamaktadır. Yayınevi ile görüşülmüş yapıtın baskısının durdurulduğu tarafımıza mail yoluyla bildirilmiştir.
<http://www.insancilkitap.com/kitap/abdulkerim-satuk-bugra-han-derleme-9933>; Derleme. Abdulkerim Satuk Buğra Han, Yunus Verlag Yay., erişim tarihi; 10. 06. 2016.

³⁵³ Bkz: (Bilgin, 2005).

esinlendiği söylenebilir. Soru yanıt tekniği kullanan yazar, ara sözlerle okuyucunun dikkatini çekmektedir: “Ey oğul, can oğul! Gözümün nuru oğul! Geleceğimin güvencesi oğul! Sana diyeceklerimi can kulağıyla dinle!. Şimdi sana anlatacağım destanda da gönlünde billur gibi su yetsin. Bu destan tozlu yollar gibi, insan ömrü gibi uzundur. Anlatması günler, aylar sürer. Ben sana özünü anlatacağım. Dinle de ders al. Atalarımızın dedeleri ve dahi onların dedeleri, büyük dedeleri İslam dini ile nasıl şereflenmişler. Öğren bil, unutma ve dahi unutturma” (Bilgin, 2005). Görsel çizimlerden yararlanan yazarın Dede Korkut anlatıları, Oğuz Kağan destanı ve Köroğlu destanı metinlerinden de istifade ettiği anlaşılmaktadır. Mensur kısımların yanında manzum örneklerle de yer verilmektedir. Hikâyedeki motifler şöyle özetlenebilir: Mirac’ta Hz. Muhammet ile Satuk Buğra Han’ın karşılaşma hadisesi, ³⁵⁴ çocuksuzluk motifi, olağanüstü doğum motifi, büyücülerin kehaneti, büyücülerin çocuk büyür de İslamiyet’i seçerse öldürülmesi kehaneti, Satuk Buğra Han’ın olağanüstü gelişimi ve çocukken tahta kılıçla cenk etmesi, kahramana ait bir atın olması (kara tay), Satuk Buğra’nın babasının ölmesi, bunun üzerine amcası Harun’un annesi ile evlenmesi ve hükümdar olması, amcası Harun’un rüyasında yerin dibine girmesi, rüya motifi, Ebu Nasr’ın rüya görmesi, rüyasında Hz. Muhammed’in yaklaşıp kendisine “Kalk Türkistan yolunu tut, orada Satuk Buğra Müslüman olmak için yalnızca seni bekliyor” diye buyurması, rüyasından uyanan Ebu Nasr Samani’nin çok heyecanlanması ve yola koyulması, Harun’un bir gün rüyasında yeğeninin onu başka bir dine davet etmesi ve adaletli olmasını istemesi, sonra yer yarıp toprağın onu yutması, uyanınca rüyasını büyücülere yordurması, büyücülerin iyiye yormaması, Satuk’un eğer Müslüman olursa öldürüleceği aklına gelince rahatlaması, Satuk Buğra’nın bir gün kara tayı ve kırk arkadaşı ile ava çıkması, Satuk’un avda boz bir tavşanı takip etmesi ve tavşanın onu Hızır aleyhisselamanın yanına götürmesi, tavşanın Hızır’a dönüşmesi bir başka ifadeyle don değiştirme motifi, Hızır’ın ona korkmamasını söylemesi ve onun kimsin sorusuna; “Ben mi...ben ne bir insanım ne de bir tavşan. Ben Hızırım, sen artık av peşinde koşmayı bırak Hak dini İslam’a katıl, İslam’ı öğren. İslam’ı Türkistan illerine yay” demesi, Satuk’un bunun üzerine, İslam’ı bilmediğini söyleyince Hızır’ın

³⁵⁴ “Ey oğul, şimdi sana Ebu Nasr Samani’nin gördüğü rüyayı anlatmakla destanıma başlayayım. Hz. Cebrail eşliğinde Mirac yolculuğundan bahsedilir. O da “Bu peygamber değil, sizin ölümünüzden 333 yıl sonra fani dünyaya inecek ve Türkistan’ı dininizin çevresi içine sokacak olan Abdülkerim Satuk Buğra Han’ın ruhudur.” der. Hz. Muhammed Efendimiz, bu yanıt üzerine çok mutlu oldular.” Demek ki yıllar sonra dahi benim ümmetimin bahadırları, hak dinini Türkistan’a yayacaklar. Karanlığı ışıklar, nurla kovacaklar. İnsanları İslam’a davet edecekler. Ben de onlar için her gün dua ederim ” buyurdular. “Bu kişi, er kişi, İslam dinini Türkistan taraflarında yayacaktır. Onun başarısı için Allah’a niyazda bulunmakta idim” (Bilgin, 2005).

muhtak bir öğreten bulunur, demesi, “Sana İslam’ı öğretecek çoktan Türkistan’a geldi. Adı: Abu Nasr Samani, Var git ona teslim ol, Öğren ve öğret. İslam’a hizmet et. Allah’ın yoluna katıl, cehennemden kurtul” deyip aniden kaybolması, Satuk Buğra’nın Abu Nasr Samani ile karşılaşması, Samani’nin ona İslamiyet’i anlatması, amcasının Müslüman olduğunu anlaması ve büyücülerle konuşması, büyücülerin de puthane yaparak sınanmasını önermesi, Satuk Buğra Han’ın camii yapma niyetiyle puthanede çalışması, gündüz puthanede çalışıp gece zindana gitmesi, zindanda rüyasında amcasını İslamiyet’e davet etmesi, ertesi gün amcasına Müslüman olmasını söylemesi, amcasının 12 yaşındaki bir çocuğun kendisini eski dini bırakması yönündeki sözlerine çok sinirlenmesi, nöbetçilere Satuk’u yakalayıp öldürmeleri için seslenmişken Satuk’un beddua etmesi, bedduası biter bitmez, havanın kararması, kuvvetli rüzgârın çıkması, şimşek çakıp yağmurun yağması yer yarıp Harun Buğra’yı beline kadar içine alması, Satuk Buğra Han’ın amcası Harun Buğra’yı İslam’a üç kez davet etmesi fakat onun kabul etmemesi bunun üzerine toprağa gömülmesi, halkın bu kerameti görmesi ve Satuk Buğra Han’ın herkesi İslamiyet’e davet etmesi ve puthaneyi camiye çevirmesi, Abu Nasr Samani’nin Satuk Buğra’ya Abdülkerim adını vermesi, annesinin hükümdarlıktan çekilerek yerine oğlunun hükümdar olmasını önermesi, hükümdar olan Abdülkerim Satuk Buğra’nın halkına konuşma yapması, 40 arkadaşı ile birlikte seferler düzenlemesi ama önce elçi gönderip barış çağrısı yapmaları, Abdülkerim ve arkadaşlarının gazadan gazaya koşup İslamiyet’i yaymak için uğraşması, el aman diyene dokunmamaları, yoksullara yardım etmeleri, Abdülkerim Satuk Buğra Han’ın savaşırken korku nedir bilmeyip en önde savaşması, ağzından ateşler saçıp gözlerinde şimşekler çakması, attığı okun dağın ardına dek düşmesi, bindiği kara taya düşman yetişememesi gibi kerametler sergilemesi, yıllar geçip 96 yaşına gelince Abdülkerim Satuk Buğra Han’ın artık tüm Türkistan’a İslam dinini yayması, ölümüne yakın dört oğlu ve dört kızını yanına çağırıp nasihatle bulunması, 96 yaşında ölmesi, ölümü esnasında kerametlerin olması, herkesin yas tutması hikâyede özetle yer almaktadır. Yazarın hikâyesinin sonunda “Satuk Buğra Han 1048 yılında Artuç’ta Meşhed denilen bir yerde dualarla toprağa verildi. Destanın sonuna geldik. Yazı bitti söz tükendi. Kalemimiz Abdülkerim Satuk Buğra Han’ın hayatını yazarken tükendi. Destana besmeleyle başladık. Yine besmeleyle kapatalım. Sayfalar bitti, satırlar bitti. Allah güç verdi. Gönلümüzüze gayret verdi. Unutmayın dua diler bu cengaverin ruhu bizden. Fatihalar bekler. Dua ederken bu

destanı yazıya dökme gayreti içinde olan bu fakiri unutmayınız” (Bilgin, 2005) diyerek bu hikâyeyi okuyan genç okurda bilinçli bir algı oluşturmaya hedeflediği anlaşılmaktadır. Yazarın, “Abdülkerim arkadaşlarıyla gazadan gazaya koşup İslamiyet’i yaymak için uğraştı” şeklindeki ifadesi Satuk Buğra Han’ın gazi/alperen tipinin temsilcisi olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır. Ayrıca Satuk Buğra Han’ın Müslümanlığı benimsemesi ve Abdülkerim adını alması da kültürel değişimin yansıması olarak okunabilir.

Çocuk edebiyatı çatısı altında bahsedilen bir diğer eser de *Satuk Buğra* (Alperen, 2007) adlı hikâyedir [Metin 10]. Alperen, bu hikâyede Miraç’ta Hz. Muhammet’in Satuk Buğra ile karşılaşması, puthane yaptırma hadisesi ve Satuk’un Müslüman olunca ona Abdülkerim adının verilmesi, amcasının Müslümanlığı kabul etmeyince yerin yarıp içine girmesi gibi olaylara yer vermemiştir. Yazar, çocuksuzluk motifi ve Satuk Buğra Han’ın olağanüstü doğumu, falcıların kehaneti, babasının ölümü ve amcası Oğulçak Kadir’in tahta geçmesi ve annesi ile evlenmesi, rüya motifi (kahramanın ava çıkması ve tavşanı takip etmesi, Hızır motifi, don değiştirme), Satuk’un gördüğü bu rüyayı ustası Gök Alp’e yorumlatması, Ebu Nasr Samani’nin rüyası, Satuk Buğra Han’ın kendisini İslam ile tanıştıracak veli ile karşılaşması, ustası Gök Alp’a “Tüm insani değerlerimi ve inançlarımı bu dinde buldum. Ben kurt emziren bir anadan babadan gelmedim. Âdem ile Havva’dan geldim. Hiçbir şeye akli yetmeyen şamanların, Gök Tanrı ile konuştuklarını iddia ederek bizlere kendi hayallerini dayatmalarını da kabul etmiyorum artık” diyerek eski dinini reddedip Müslümanlığı benimsemesi ve halkına da benimsetmesi konu olarak işlenmiştir. Nihayetinde halkı da toplu hâlde Müslüman olur ve kelime-i şehadet getirir. Abdülkerim Satuk Buğra, yaptığı savaşlarda Yağma, Çiğil, Oğuz kabilelerinin yerleşmiş bulunduğu Türkistan şehirlerini birer birer ele geçirir. Bu sırada Karahanlılar devletinin doğu kısmında hâkim olan Oğulçak Han, Çinlilerden yardım alarak Satuk’a karşı savaş açar. Satuk Buğra Han, Müslümanların yardım ve desteğiyle Balasagun Savaşı’nı yapar ve onu yener. Amcası savaş meydanında ölür. Satuk Buğra, hükümdar olur olmaz Türk ülkesinde İslamiyet’i yaymaya başlar. Güzel ve adil idaresi ile binlerce kişinin Müslüman olmasını sağlar. Abdülkerim Satuk Buğra Han, 30 yıl hüküm sürdükten sonra hicretin 344. yılında Kaşgar civarında bulunan Artuç kasabasında vefat eder ve orada defnedilir. Yazar, Satuk Buğra Han’ın Müslüman olduktan sonra yaptığı savaşları “Satuk Buğra,

hükümdar olur olmaz Türk ülkesinde İslamiyet'i yaymaya başlar" şeklinde ifade ederek onun alp tipinden gazi/alperen tipine dönüştüğünü göstermektedir. Ayrıca yazarın "Ben kurt emziren bir anneden babadan gelmedim" ifadesi de kendi içinde kültürel değişime bağlı yorumlanabilir. Burada İslamiyet'ten önceki Türk destanlarından Bozkurt destanına atıf ve eleştiride bulunulduğu açıktır.

Bir diğer eser, Ayşe Sevim'in *Satuk Buğra Han Destanı* (2008) adlı hikâyesidir. Yazar, bir çocukla konuşuyor üslubuyla hikâyeyi [Metin 11] anlatırken duygusal kısımları manzum şekilde ifade etmektedir: "Şimdi çocuk, istersen sana Ebu Nasr Samani'den bahsedeyim. O bizim hikâyemizdeki ağaçtır. Hazır mısın? Hükümdarın kararını tahmin etmişsindir değil mi çocuk?" gibi. Burada; Hz. Muhammed ve Satuk Buğra Han'ın Miraç'ta karşılaşması, rüya motifi, çocuksuzluk motifi, doğum esnasında olağanüstü olaylar, büyücülerin kehaneti, Satuk Buğra'nın büyüyünce Müslüman olursa öldürülmesine karar verilmesi, Satuk Buğra'nın yaşlılarından farklı büyümesi olağanüstü hâller sergilemesi, Satuk Buğra Han'ın babası ölünce annesi ile amcası Karun³⁵⁵'un evlenmesi (levirat), Karun'un rüyasında Satuk'u İslamiyet'e davet etmesi ve onun kabul etmemesi üzerine yerin yarılıp kendisini yutması, Ebu Nasr Samani'nin rüyasında Hz. Muhammet'i görmesi ve ona Türkistan'a gidip Satuk'un İslamiyet ile tanışmasına vesile olmasını söylemesi, Satuk'un rüyasında ava çıkması, avda boz bir tavşanı takip etmesi, tavşanın Hızır'a dönüşmesi, Hızır'ın kendisine bir veli ile tanışacağını söylemesi ve kaybolması, Satuk'un Ebu Nasr ile tanışıp Müslüman olması ve bunu gizlemesi, amcasının bunu sezip onu puthanede çalıştırması, onun da camii inşaatı niyetiyle burada çalışması, Satuk'un amcası Karun'u İslamiyet'e davet etmesi ve kabul etmeyince de Satuk'un bedduası üzerine yer yarılıp amcasının yerin dibine girmesi, puthanenin camiye dönüşmesi ve burada Ebu Nasr Samani'nin ilk namazı kıldırması, Satuk Buğra Han'ın Abdülkerim adını alması, İslam adına savaşlar yapması ve ölümü yaklaşınca da çocuklarını etrafında toplayıp vasiyette bulunması ve vefatı konu alınmıştır. Satuk Buğra Han'ın gazi/alperen tipine dönüştüğü metin içinde açıkça anlaşılmaktadır. Özellikle, Satuk'un halkına bir konuşma yapması, ülkeyi adaletle yönetmesi ve halkına başka ülkeleri de Müslümanlığa davet etmekten söz etmesi, şehitlik ve gazilikten bahsetmesi, İslamiyet adına kahramanlıklar göstermesi tespitlerimizi

³⁵⁵ Satuk Buğra Han'ın kâfir amcası tezkirecilik geleneği içerisinde Harun Buğra Han adıyla geçerken, yazar burada Karun adını kullandığı görülmektedir.

desteklemektedir. İlâveten, “Abdülkerim Satuk Buğra Han, 96 yaşına geldiğinde tüm Türkistan’a İslam dini yayılmıştı. 96 yaşında olmasına rağmen memleketleri İslam ile tanıştırmak için kılıcını kuşanıp Çin’e sefer düzenler. Turfan’a kadar ilerler fakat hastalanıp Kaşgar’a geri döner” ve “Hz. Muhammed’in, bu yiğit kişi, İslam dinini Türkistan taraflarında yayacaktır. Onun başarısı için Allah’a niyazda bulunmaktayım” gibi ifadeler Satuk Buğra Han’ın yazarın belleğinde gazi/alperen tipi olarak yorumlandığını açıkça göstermektedir. Yazarın, yapıtının sonunda “Artık Satuk Buğra sadece benim zihnimde değil, senin zihninde de yaşıyor. Onu iyi ağırla çocuk. Onu Fatiha’larınla ziyaret et” diyerek genç okuyucunun zihninde bir imgelem oluşturmayı amaçladığı anlaşılmaktadır.

N. Atçakarlar’ın *Satuk Buğra Han/ Delikanlı Kahraman* adlı hikâyesinde [Metin 12] diğer hikâyelerde olduğu gibi anlatının karakteristik motiflerine yer verildiği görülmektedir: Çocuksuzluk motifi, rüya motifi, doğum esnasında olağanüstü olaylar bunlar arasında ilk göze çarpanlardır. Olay örgüsü itibarıyla hikâye ve anlatının belirli olaylar üzerinde örtüştüğü anlaşılmaktadır. Hikâyedeki olaylar silsilesinde, büyücülerin kehaneti ve daha sonra bunun gerçekleşmesi, Satuk’un büyüyünce şayet Müslüman olursa öldürülmesine karar verilmesi, Satuk’un daha çocuk iken yaşlılarından farklı olması, 40 arkadaşı ile ava çıkması ve avda bir tavşanı takip etmesi, tavşanın aksakallı bir ihtiyara bir başka ifadeyle Hızır’a dönüşmesi, Hızır’ın ona Ebu Nasr Samani’nin kendisine İslamiyet’i öğreteceğini söylemesi, Satuk’un Samani ile karşılaşması, Samani’nin Hz. Muhammed’in isteği ile Türkistan’a gelmesi, Samani’nin Satuk’un adını değiştirip ve Abdülkerim koyması, Satuk’un babası ölünce amcası Oğulçak’ın tahta geçmesi ve annesi ile evlenmesi (levirat), Satuk’un İslamiyet’i benimsediğini söylemesi ve kâhinlerin sözünün doğru çıkması üzerine öldürülmek istenmesi, Samani’nin ordusu ile Oğulçak’ın ordusunun savaşması, Satuk’un ölenler içinde amcasını görmesi, o günden sonra İslamiyet’i yayması ve ölümü yer almaktadır. Diğer hikâyelerde vurgulanan Satuk’un bedduası ile Oğulçak’ın yerin dibine girmesi olayına burada yer verilmemiştir. Yazarın zihninde Satuk Buğra Han’ın gazi/alperen tipine dönüştüğü “Satuk, hakan olmak ve İslam dinini yaymak üzere yola çıkar. Nasr Samani de ona dua eder. Nasr Samani, Satuk’a, Kaşgar’a annesinin yanına gitmesini ve tahta geçmesini söyler. Abdülkerim Satuk Buğra, kısa sürede ülkede birliği sağlar. Bütün şehirlerin yönetici ve ileri gelenlerini konağa çağırdı. Hepsini

İslam'a davet etti. Gün geçtikçe İslamiyet Karahanlı ülkesinde dalga dalga yayıldı" ifadelerinden açıkça anlaşılmaktadır. Kısaca çocuk edebiyatı içerisinde yer verilebilecek bu hikâyelere bakıldığında çok küçük motif farklılıkları dışında genel olarak hikâyenin örüntüsünün aynı olay üzerinden kurgulandığı görülmektedir. Hikâyelerin hepsinde kahraman tipi olarak gazi/alperen tipinin vurgulandığı ve bu kahraman tipine bağlı olarak ortak kahraman tipolojisi özelliklerinin yer aldığı anlaşılmaktadır.

Satuk Buğra Han ile ilgili bu hikâyeler dışında üç romanın yazıldığı tespit edilmiştir. Bu romanlardan ilki, S. Aziz'dir. [Seyfettin Azizi] (1982)³⁵⁶ [Metin 13]. Aziz, kitabının giriş kısmında Satuk Buğra Han'ın Türk İslam kültürü üzerindeki etkisinden bahsetmiştir. Satuk'un babasının ölümü, amcanın tahta geçmesi ve töre gereği annesi ile evlenmesi, Ebu Nasır Samani'nin İslamiyet'i yaymak için Orta Asya'ya gelmesi, Satuk'un Müslüman olması, Oğulçak Buğra Han ile Satuk Buğra'nın savaşması, amcasının yenilmesi, Aydın ile Satuk'un evlenmesi, Samanilerle mücadeleye girişilmesi, Satuk'un oğulları Baytaş ve Tongan'a devlet yönetiminde görev vermesi, medresenin mezuniyet toplantısında öğrencilerle konuşması gibi konular yer almaktadır. Yukarıda bahsi geçen hikâyelerden farklı olarak bu romanda Satuk Buğra Han ölmez. Ayrıca amcanın yerin dibine girmesi, avda tavşan ile karşılaşma ve onun Hızır'a dönüşmesi gibi sahneler de romanda yer verilmemektedir. Satuk Buğra Han'ın Müslümanlığı benimsemesi ve bu uğurdaki savaşları gazi/alperen tipini yansıtan özellik olarak yorumlanabilir.

Satuk Buğra Han'ı konu alan bir diğer roman ise, M. Gündoğdu'nun *Hakan, Türkler Müslüman Oluyor* (2016) [Metin 14] adlı yapıtıdır. Didaktik bir üslupla kaleme alınan roman yedi bölümden oluşmaktadır. Ana hikâyenin içerisinde Satuk Buğra Han anlatısına yer yerilerek tekrar ana hikâyeye geri dönülerek roman sonlanmaktadır. Karısı vefat eden Bahadır Bey'in oğlu ve kızı ile Kaşgar'a ziyareti ve bu ziyareti esnasında çocuklarına tarih şuuru aşılama çalışması esnasında Satuk Buğra Han anlatısına yer verilmektedir.

³⁵⁶ Eser dokuz bölümden oluşmaktadır. Seyfeddin Aziz'e ait olan bu roman Türkiye'de iki farklı yayınevi tarafından basılmıştır. Aynı içeriğe sahip bu romanlar içerisinde Kaynak Yayınlarından çıkan eser esas alınmıştır. Aziz, Pekin'de 1982 yılında yazdığı bu eserin Önsözünde bazı açıklamalarda bulunmaktadır. Yazarın 1979-1982 tarihlerinde kaleme aldığı yapının iki baskısı bulunmaktadır.

Romanda “Abdülkerim Satuk Buğra Han’ın Huzurunda” başlığı altında Satuk Buğra Han’ın “Türk-İslam ülküsü” terkiibini ifade eden çağrışımı şu şekilde geçmektedir:

Yol boyunca rehberlerden Altar Bey, Satuk Buğra Han’ın çocukluğunda gezip dolaştığı, avlandığı ve savaştığı yerleri anlatıyor, Önaldı Bey de eliyle tarif ediyordu. Bahadır Bey, rehberlerin anlattıklarını not alır. Nihayetinde Artuç’a varırlar. Satuk Buğra Han’ın türbesine gelince dua ederler. Satuk Buğra Han’ın türbesinden sonra onun Müslüman olmasına vesile olan Ebu Nasr Samanî’nin evine gider ve dua ederler. Onun Artuç’ta inşa ettiği ve Abdülkerim ve Satuk Buğra Han’ın ilk ezanı işittiği, ilk namaz kılışını görerek İslam’ı tanınmasına vesile olan caminin viran yerini gezdiler. Bahadır Bey, bu gezip gördükleri, duydukları karşısında çok etkilenir ve “Yazmalıyım, onu şimdi, hayırlısı ile başlamalıyım” der (Gündoğdu, 2016: 87).

Bu romanda özetle Satuk Buğra Han ile ilgili olarak, Ebu Nasr Samanî’nin gördüğü rüya sonucu tacı tahtı terk edip Orta Asya’ya gelmesi, Satuk’un babası ölünce yerine amcası Oğulçak Han’ın geçmesi ve annesi ile evlenmesi, Samanî’nin rüyasıyla ilahi bir emir ile yollara düşmesi, Satuk Buğra ile Samanî’nin karşılaşması ve Satuk’un Müslüman olması, Satuk’un Aydan adlı bir kızı sevmesi, Satuk’un Müslüman olduğu sezilince puthanede çalıştırılarak sınanması, Satuk’un Müslüman olunca hocası tarafından kendisine Abdülkerim adı verilmesi, Samanî’nin ölümü, savaşları, kızı Alanur’un olağanüstü hamile kalması olayı, çocuğun adının Seyyid Ali Arslan koyulması, Satuk Buğra’nın iki oğlu ile sefere çıkması ve sefer dönüşü vefatı konu alınmaktadır. İç hikâyede Satuk Buğra Han ile ilgili çocuksuzluk motifi, olağanüstü doğum ve kehânet, av motifi, tavşanın Hızır (a. s)’a dönüşmesi ve Satuk’un bedduası ile amcanın yerin dibine girmesi olayına yazar yer vermemiştir. Burada Satuk Buğra Han’ın Müslüman olduktan sonraki savaşlarına yer verilmesi onun gazi/alperen tipinin temsilcisi olarak ön plana çıkarılmak istenmesiyle açıklanabilir.

Satuk Buğra Han’ı konu alan bir diğer roman, 2017 yılında yayımlanan Celil Zengin’in *Karanlıktan Aydınliğa Satuk Buğra Han* [Metin 15] adlı romanıdır. Bu romanda da Satuk Buğra Han’ın menkıbevi kişiliğinden ziyade tarihi kişiliğinin ön planda tutulduğu söylenebilir. İki önemli sahneye, avda tavşanın don değiştirip Hızır’a dönüşmesi ve Satuk Buğra Han’ı irşat etmesi ve amca Oğulçak’ın Müslümanlığı benimsemeyince yerin onu yutmasına yer verilmediği görülmektedir. Ayrıca diğer edebî eserlerde olduğu gibi burada da Alanur’dan söz edilmemiştir.

Anlatı baştan sona Satuk Buğra Han'ın "ilk Müslüman Türk" hükümdarı olması ve bu yolda yaptığı cihatlarla odaklanmaktadır. Eserde bu misyon "Türk milletini İslamiyet'le tanıştırmak ve Allah'ın emirlerini öğretmek bizim görevimizdir" şeklinde geçer. Ayrıca eserin sonunda da bu vurgu tekrarlanır. "O ilk Türk İslam hükümdarı oldu onun döneminde yaşananlar Kansu Uygurlarında gördüğü yazılar Türk dilinde yazıldı. Türk İslam tarihinin ilk yazılı örnekleri yazılara döküldü birçok oba Karahan sınırları içinde huzurla İslamla yaşadı" (Zengin, 2017). Ayrıca eserde rüya motifinin yer alması, ad verme motifi kapsamında Samani'nin Satuk Buğra'ya Abdülkerim adını vermesi dikkate değerdir.

Satuk Buğra Han ile ilgili yazılan ve burada bahsedilecek son edebî eser piyestir. Satuk Buğra Han'ı konu alan sadece bir piyes tespit edilmiştir. Bu piyes, Osman Karataş'ın 1997'de yayımlanan *Turan'da İslam Güneşi*³⁵⁷ [Metin 16] adlı eseridir. Bu çalışmadan hareketle piyesin yazarı Karataş ile iletişime geçilmiş bu anlatıyı piyes olarak yazma ve oynatma gerekçesi sorulmuştur. Yazarın belleğinde Satuk Buğra Han'ın Türk-İslam imgesi oluşturup oluşturmadığı ve piyesinde gazi/alperen tipi olarak ele alınıp alınmadığına yönelik bazı sorular yöneltilmiştir: Piyes'in önce oynandığını sonra yayımlandığını dile getiren yazarın konuyla ilgili sorulara verdiği yanıtlar şöyledir: ³⁵⁸

Benim şöyle bir projem vardı. "Hz. Âdem'den günümüze Âbide Şahsiyetler ve İbretli Olaylar" Bu ana başlığın altında önce peygamberlerin hayatlarını, sonra sahabelerden en az 10-20 tanesinin hayat hikâyelerini, en sonunda da Türk-İslam tarihinden seçme şahsiyetlerden bazılarının hayat hikâyelerini yazmak. Bu niyetle; "Hz. Adem' (a. s.) den Hz. Muhammed (s.a.v.) 'e *Her Devrin Güzel Örnekleri Allah Elçileri (Hayatları-Mücadeleleri- Mucizeleri)* adlı eserimi çıkardım. Osmaniye'deki Radyo İhsan ve ORT televizyonunda seslendirdim. Hz. Muhammed (s. a. v.) 'ın hayatını müstakil bir kitap yaptım. Fakat sahabeleri yazmadım, yazacak zaman

³⁵⁷ Yazar, piyesin sonunda faydalanılan kaynaklar başlığı altında şu bilgiyi nakleder: Faydalanılan kaynaklar konusunda ise, bunları kitabın son sayfasında kaynakça bölümünde belirttim. Başlıca kaynaklar şunlardır, Kuranı Kerim mealı, Tevrat-ı Şerif, İncil-i Şerif, Zekeriya Kitapçı'nın Yeni İslam Tarihi ve Türkistan adlı yapıtı, Yusuf Has Hacıp'in Kutadgu Bilig adlı yapıtı, Osman Turan'ın Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi. . . (O. Karataş, 2016). O. Karataş yazdığı üç perdelik tarihî piyes olan *Turan'da İslam Güneşi* adlı eser 52 sayfadır. Kitabın iç kapak kısmında bu piyes 19. 4. 1996 tarihinde, Anadolu Vakfı adına, Osmaniye İlkokulu Temsil Salonu'nda, Osmaniye Kaymakamlığının (Valiliğinin) oluru ile Osman Karataş tarafından sahnelenmiştir (Karataş, 1997: 3) yazmaktadır. Bu piyesin oynandığına dair görser kayıtları ve eseri Osman Karataş tarafımıza göndermiştir. Elimizde piyesin oynandığına dair görsel veriler mevcuttur.

³⁵⁸ Yazara yönelttiğimiz sorular şunlardır: "Sizi, Satuk Buğra Han/Abdülkerim Satuk Buğra Han ile ilgili piyes yazmaya iten sebep nedir? Neyi amaçladınız ve özellikle bu anlatıyı neden tercih ettiniz? Satuk Buğra Han/Abdülkerim bu piyesi yazarken yazılı ve sözlü kaynaklardan istifade ettiniz mi yararlandınız bunlar hangi kaynaklardır? Satuk Buğra Han/Abdülkerim Satuk Buğra Han ile ilgili kısa bir öykü değil de piyes yazmanızdaki gaye nedir? Yazdığınız bu piyes metni oynandı mı? Satuk Buğra Han/Abdülkerim Satuk Buğra Han gibi kahramanlar hakkında piyes yazılmasının ve oynanmasının ne gibi yararları olacağını düşünüyorsunuz? Bu piyesi özellikle hangi yaş gruplarına hitap edecek şekilde yazdınız, Piyes'in hedef kitleye ulaştığını düşünüyor musunuz? Piyes'i yazarken Satuk Buğra Han ile ilgili genel ve yaygın anlatıya mı bağlı kaldınız yoksa anlatıyı bugünün bakış açısıyla yeni okur kitesine uygun olarak yeniden mi kurguladınız? Satuk Buğra Han gibi anlatı kahramanlarının popüler kültürde resim, heykel, reklam, film vs gibi sanat alanları ve kitle iletişim araçlarında yaşatılması ve yer almasını hakkında ne düşünüyorsunuz, bu hususta önerileriniz ve eleştirileriniz var mıdır?"

bulamadım. Osmaniye Endüstri Meslek Lisesi'nde idareciydim. Kültür işlerine bakan müdür yardımcısıyım. Piyes oynayalım diye okul idaresi olarak karar aldık. Fakat oynayacak eser bulamadık. Devlet tiyatroları için yazılanlar çok uzundu. İlkokul için yazılanlar da orta-lise öğrencilerine çok basit geliyordu. Ben de oturdum ilk eserim olan “Bir Şişecik” adlı piyesimi yazdım ve öğrenciler oynadı. Mahalli gazetelerde bu piyesten övgüyle bahseden yazılar çıktı. Ben de Türk-İslam tarihinden hâlâ arkasından coşkuyla gidilecek şahsiyetler tespit ettim ve onlardan bir kısmını piyesleştirdim. Fatih Sultan Mehmet Han'ın kadı huzurunda yargılanmasını anlatan *Altın Kalpli Türkler*'i yazdım. Şah İsmail'e karşı Yavuz Sultan Selim'in yürüttüğü şaheser azmini anlatan *Yürü Sultan Selim*'i yazdım. İstiklâl Savaşındaki kahraman din adamlarının mücadelesini anlatan *Zafer Müjdecileri/İmamın Zaferi*'ni yazdım. Mehmet Âkif'in İstiklâl Savaşı'ndaki rolünü anlatan *Mehmet Akif ve Oyun İçinde Oyun*'u yazdım. İşte tam bu zamanda Türklerin İslamlaşmasını sağlayan Satuk Buğra Han devreye girdi. Onun hayatını imkânlarım nispetinde araştırdım. Onun hayatı hakkında biraz masal-destan-efsane karışımı bir hâl var kaynaklarda. Ben şu an ki insanların faydalanacağı bir dille onun nasıl Müslüman olduğunu, devletin başına nasıl ve niçin geçtiğini anlatmaya ve piyes ortamında anlatmaya çalıştım. Kitaplaştırmadan önce oynadığımızda oyunun adı: “Turan'da Doğan Güneş”ti. Bu ismin İslam'ı iyi hissettirmediyi düşündüm ve bastırırken Turan'da Doğan İslam Güneşi (Abdülkerim Satuk Buğra Han) olarak değiştirdim ve Güneysu yayınlarından neşrettim. Çünkü Abdülkerim Satuk Buğra Han hâlâ örnek alınacak âbide bir şahsiyettir. Türk gençliğine örnek olacak biridir. Bizim ne zaman Müslümanlaştığımızın bir dramıdır. Bunu piyes konusu yapmam yukarıda bahsettiğim bir planın parçasıdır (Osman Karataş, 2016).

Karataş, özellikle bu eseri neden tercih ettiğini ve bunu yaparken de gelecek kuşaklara aktarma gayretini şöyle ifade etmektedir:

Bence tiyatro sinemadan daha doğal, daha gerçekçi. Milletler, mazileriyle tecrübeleriyle zorlu başarılarıyla büyüktürler. Bunun için milletimiz geçmişini iyi bilirlerse bu bilgilerle geleceklerine ışık olurlar. Mağlubiyetleri kolay kolay kabul etmezler. Bundan dolayı bilhassa gençlerimiz Çanakkale'yi gidip görmeliler. Ben bundan dolayı “Çanakkale Geçilmez” piyesimi yazdım. Yazabilirsek, bizim tarihimiz bizim için de dünya milletleri içinde bakir bir alandır. Kahramanlarımızı kahraman olacıklara tanıtmalıyız. Ben bütün kitaplarımı piyeslerimi hasseten Satuk Buğra Han'ın hayatını orta ve lise çağı öğrencilerimiz için yazdım. Gençlerin en duygusal oldukları çağ, bu çağdır. Kendilerini roman, piyes kahramanı sanarlar. Osmaniye'de bu piyesi oynadığımızda pek çok yetkili, gazeteci, edebiyatçı bizleri hararetle tebrik ettiler. Ben bu piyesleri Türkiye sathına dağıttım. Ama hangi okulların oynadığını ve neticenin ne olduğunu bilmiyorum. Bu piyesi yazarken bugünkü anlatım tarzını kullandım. Destansı bir anlatım yolunu tutmadım (O. Karataş, 2016).

Karataş'ın burada ifade ettiği “Kahramanımızı kahraman olacıklara tanıtmalıyız” derken gençlerin belleğinde Türk-İslam ülküsü doğrultusunda Satuk Buğra Han'ı örnek almalarını telkin ve tavsiye ettiği anlaşılmaktadır. Ayrıca yazarın aşağıda vurguladıkları Türk kültürü içerisindeki kahramanlara uygulamalı halk bilimi içerisinde yer verilmesi gerekliliğinin önemini ortaya koyması açısından dikkate değerdir:

Bazı milletlerin Türk milleti gibi önder kahramanları yoktur. Bundan dolayı hayali kahramanlar üretirler. Bunların resimlerini, filmlerini, heykellerini yaparak gerçekmiş gibi yansıtırlar. Onların resimlerini görünce biz bile şudur deyiveririz. Redkit, Rambo gibi. Biz de kendi büyüklerimizin resimlerini, filmlerini, heykellerini yapmalıyız. Gelecek nesillere aktarmalıyız. Mesela Nasreddin Hoca'yı, Mevlana'yı tanıdığımız gibi, tanıttığımız gibi. Önderlerimizin tanıtılması, beynimize yerleşmesini sağlar. En azından yabancıya hayranlığı azaltır, kendimize güveni sağlar. Bizim de övünecek bir şeylerimizin olması lazım vesselam (O. Karataş, 2016).

Yazarın piyesin sahnelenmesindeki gayretinin gençlerin zihninde kalıcı bir etki ve farkındalık uyandırmak olduğu anlaşılmaktadır.

Bu piyesin, içerik olarak diğer edebî türlerden realist olma yönüyle daha farklı olduğu söylenebilir. Kahramanın av esnasında tavşanın peşinden gitmesi ve tavşanın Hızır'a dönüşmesi, Satuk Buğra Han'ın söylemi ile yerin yarılması ve amcası Oğulçak'ın yerin dibine girmesi gibi kerametlere ya da olağanüstü olaylara bu piyeste yer verilmemiştir. Bu durum, sahne ortamında bu konulara yer verilmesinin zorluğu ile açıklanabilir. Ayrıca piyeste yazar, ayet ve hadisleri yorumlayıcı bir yaklaşımla seyirciye sunmuştur. Bunun dışında Piyes'te, diğer anlatılarda daha önce hiç değinilmeyen kahramanlara (Piyesin şahıs kadrosunda 10 kişi vardır: Satuk Buğra (Abdülkerim Satuk Buğra Han), Kadir Han, Ahmet Bey (Gazi Ahmet Bey), Ebul Hasan Muhammet, Aslan Bey (Gazi Aslan Bey), Çağrı, Bezir, Kapıcı, Haberci) yer verildiği görülmektedir. Bu durum yazarın kendisinin de ifade ettiği gibi anlatıyı yeniden kurguladığını ortaya koymaktadır. Yazarın hem piyeste hem görüşmede dile getirdikleri Satuk Buğra Han'ın gazi/alperen tipinin temsilcisi olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, Türklerin İslamiyet'i kabulüyle kültürel değişime bağlı olarak anlatılardaki kahraman tipleri de değişmiştir. İslamiyet'ten önceki alp tipinin yerini gazi/alperen tipinin aldığı geçiş dönemi eserleri dışında günümüzdeki edebî üretimlerde de görmek mümkündür.

Günümüzde Satuk Buğra Han ile ilgili az da olsa yazılan şiir, hikâye, roman ve piyes gibi edebî eserlerin mevcudiyeti bunu ispatlamaktadır. Bu edebî yaratımlarda şair ve yazarlarca Satuk Buğra Han'ın "Türk İslam ülküsü" imgesiyle ve gazi/alperen tipinin ilk temsilcisi olarak kullanıldığı tespit edilmiştir.

Ayrıca şair ve yazarların, bu kahraman tipini ele alırken, Türk kahraman tipi özelliklerine bağlı kaldıkları ve bazı farklılıklar olsa da ortak motifleri kullandıkları belirlenmiştir.

Satuk Buğra Han ile ilgili yedi şiir, dört hikâye, üç roman ve bir piyes örneği üzerinden günümüz şair ve yazarlarının belleğinde anlatı kahramanının ortak bir tip ve imgelem oluşturduğu kaydedilmiştir.

Anlatı kahramanının kültürel değişim eşiğindeki rolü ve önemi göz önünde bulundurulduğunda bu husustaki edebî yaratımların yayımlanma tarihinin geç bir döneme ait ve sayısının az olduğu görülmüştür. Ayrıca kitle iletişim araçlarının yaygın olduğu günümüzde Satuk Buğra Han anlatısına popüler kültür içerisinde yeteri kadar yer verilmediği söylenebilir.

Satuk Buğra Han'dan bahseden edebî eserlerin tamamında dikkat çeken ortak nokta Satuk Buğra Han'ın kızı Alanur'un mitolojik hikâyesinden bahsedilmemesidir. Bu durum yazar ve şairlerin eseri vücuda getirirken Osman Turan'ın Grenard'dan yaptığı çeviriden istifade ettiğini düşündürmektedir. Zira bu çeviride Alanur'dan bahsedilmemektedir.

SONUÇ

İslamiyet'i kabul ederek yeni bir kültür dairesine giren Türkler günlük hayatın hemen her alanına yansıyan uyumlanma süreciyle karşılaşmış ve bu durum, Türkler arasında dönüm noktası olarak görülmüştür. Sözlü kültür ortamında yaşanan bu kültürel değişimin izdüşümlerini, yazılı kültür ürünlerinde de görmek mümkündür. Günümüz toplumsal belleğinde "İlk Müslüman Türk hükümdarı" çağrışımıyla akla gelen Satuk Buğra Han'a dair tarihî ve menkıbevi anlatıların tespiti bu kültürel süreci görebilmek açısından araştırmaya değerdir. Zira Türk edebiyat tarihî açısından Satuk Buğra Han'ın önemi, Türk kültür tarihinin "İslamiyet'ten önce" ve "İslamiyet'ten sonra" olarak ayrılmasında onun tam da bu tasniflemenin ortasında üstlendiği rolden kaynaklanmaktadır.

Çalışmada öncelikli olarak Satuk Buğra Han'ın kültürel değişimdeki rolünü görebilmek için onun tarihî ve menkıbevi hayatı hakkında bilgi veren tezkire nüshaları mukayeseli bir şekilde incelenmiş, daha sonra onun günümüz toplumsal belleğinde, kültürel değişime bağlı olarak bir imgelem oluşturup oluşturmadığı meselesi tartışılmıştır. Bu sorulardan hareketle 10. yüzyılda yaşadığı bilinen Satuk Buğra Han'ın kültürel değişime bağlı olarak 19. yüzyıla tezkirecilik geleneğiyle nasıl geldiğinin ve 21. yüzyıl toplumsal belleğinde ise ideoloji temelli bir çağrışımla nasıl bir imgelemle yaşatıldığının yanıtları aranmıştır. Bu soruların yanıtı için ise öncelikle onun hakkında bilgi veren kaynaklar ve yapılan çalışmalar analiz edilmiş ve şu sonuçlara varılmıştır:

Karahanlı Devletinin hükümdarı olarak 10. yüzyılda yaşadığı bilinen Satuk Buğra Han'a dair ilk bilgilere Cemal Karşî'nin 1300 tarihli *Mülhakatü's Sûrah* adlı yapıtından ulaşıldığı görülmüştür. Cemal Karşî'nin, bu bilgileri Ebû el-Fütûh Abdülgâfir b. Hüseyin el- Almaî'nin (ö. 1093) *Tarih-i Kaşgar* adlı yapıtından aldığını ifade ettiği düşünülürse dolaylı da olsa Satuk Buğra Han'a dair ilk yazılı anlatıların onun ölümünden (ö.955) yaklaşık yüz elli yıl sonra kaleme alındığı çıkarımında bulunulabilir. Hüseyin el Almaî'den alıntılanan Cemal Karşî'de geçen "İşte burası Artuç'ta bulunan camiidir ve türbesi bugün Kaşgar'da ziyaretgâhtır" ifadelerinden hareketle, ona dair anlatıların ölümünden sonra türbesi etrafında sözlü kültür ortamında yaşatılmaya devam ettiği anlaşılmaktadır. Zira bu yüz elli yıllık süreçte

toplumsal bellekte, Satuk Buğra Han'a dair anlatıların onun şöhretinden dolayı sözlü kültür ortamında ve türbesi etrafında yaşamaya devam etmesi pek tabii görülmelidir. Ayrıca *Tarihi Kaşgar* adlı bu yapıtta, Satuk Buğra Han'ın menkıbevi kişiliğinden ziyade tarihî kişiliğinin ön planda olduğu belirlenmiştir. Onun menkıbevi kişiliğine dair en eski bilgilere ise nüshası 16. yüzyıla ait *Tezkire-i Üveysîye* adlı haciyografi özelliği gösteren evliyaların hâl ve kerametlerinin anlatıldığı yazılı kaynaklar içerisinde tesadüf edildiği belirlenmiştir. Satuk Buğra Han'a dair sözlü kültür ortamındaki destanî anlatıların zamanla *Tezkire-i Evliya* özelliği taşıyan bu *Tezkire-i Üveysîye* içerisine sonradan intikal ederek, tezkirecilik geleneği içerisinde yazılı kültür ortamında menkıbevi hüviyete bürünerek günümüze geldiği savı ileri sürülmüştür. *Tezkire-i Üveysîye* adını taşıyan bu yapıtta, Satuk Buğra Han'ın hayatı dışında başka evliyaların hâl ve kerametlerinin de anlatıldığı belirlenmiştir. Dünyanın muhtelif kütüphanelerinde *Tezkire-i Üveysîye*, *Tezkire-i Satuk Buğra Han*, *Tezkire-i Buğrahanî* gibi adlarla kayıtlı olan tezkire nüshaları incelendiğinde bu sav desteklenmektedir. Tezkirenin *Tezkire-i Buğra Han* olarak adlandırılması, tezkirenin içerisinde sadece Satuk Buğra Han'ın hayatının konu edildiği gibi bir yanlışlığı uyandırmaktadır. Oysa Satuk Buğra Han ile ilgili kısımlar mevcut tezkirenin 375 varak olduğu hesaba katılırsa çok az bir kısmını [61a-81a] oluşturmaktadır. Böyle bir algının oluşmasında araştırmacıların tezkire metni içerisinde sadece Satuk Buğra Han ile ilgili kısımları akademik dikkate sunmalarının etkili olması kuvvetle muhtemeldir.

Türkiye'de Satuk Buğra Han tezkiresiyle ilgili yapılan çalışmaların bir elin parmağını geçmeyecek kadar az olduğu görülmüştür. Ayrıca bu çalışmaların bütüncül bir yaklaşımdan uzak olduğu, araştırmalarda tezkirenin tamamından ziyade sadece Satuk Buğra Han'ın kendi ve çocuklarının hayatı ve hocası Ebu Nasr Samani'nin tarihî ve menkıbevi kişiliğinden bahsedilen kısımların Türkiye Türkçesine aktararak -özellikle dilbilim alanında- incelendiği tespit edilmiştir. Araştırmacıların bu tercihten -tezkire metninin bütününe değil de sadece belli parçalarına odaklanmaları- dolayı anlatının bugüne yazılı kültür içerisinde nasıl geldiğinin yanıtı verilememektedir. Oysa Satuk Buğra Han'ın taşıdığı kültürel anlam ve bu anlamın nasıl aktarıldığı metnin tamamının incelenmesiyle mümkün görülmektedir.

Bu kapsamda öncelikli olarak Satuk Buğra Han Tezkiresi'nin nüshalarının adlandırılışı, müellifi ve müstensihî, dili, yazıldığı dönem ve nüshaların genel özellikleri değerlendirilmiştir. Böylece tezkireyle ilgili Köprülü'nün ifade ettiği "Avrupa kütüphanelerinde ve hususi ellerde birbirinden az çok farklı çeşitli nüshaları ve hatta B.R. Shaw tarafından kısmen tercüme edilmiş ve yayımlanmış parçaları mevcut ise de, yazık ki eski bir metnine tesadüf edilmemiştir" (2011: 189) görüşüne ilaveten tezkirenin nüshalarının sadece Avrupa'da değil, ABD, Rusya ve Orta Asya gibi farklı coğrafyalardaki kütüphanelerde de bulunduğu tespit edilmiştir. Yapılacak çalışmalarla bu konuda yeni bilgilerin ortaya çıkması da imkân dâhilindedir. "Satuk Buğra Han tezkeresinin eski bir yazması şimdiye kadar bulunamamıştır. Daha sonraki zamanlarda istinsah olunan yazmaları yazanlar, eserlere kendi zamanlarına ait bazı şeyler ilave ettiklerinden, o eserin orijinalliği azalır. Satuk Buğra Han tezkiresi de çok okunan ve bu yüzden çok istinsah olunan bir eser olduğundan müstensihler elinde değişip bozulmuştur ve Karahanlı sülalesinin birçok hakanlarının tarihleri de buna ilave olunarak âdeta bir tarihî eser halini almıştır" (Atsız, 2015a: 151). Çalışmada esas alınan Paris nüshası ve diğer nüshalar ele alındığında, nüshaların yazıldığı dönemden çok sonra istinsah edilmiş olmaları özelliğiyle Atsız'ın bu görüşleri desteklenmektedir.

Türkiye'de Satuk Buğra Han üzerine çalışanlar araştırmacılar, tezkirenin İngiltere, Rusya, Almanya ve Özbekistan'da olmak üzere toplam sekiz nüshası olduğunu belirtmişlerdir. Oysa tezkire hakkında yapılan kapsamlı araştırmalar neticesinde nüshaların bulunduğu ülke sayısının arttığı ve buna bağlı olarak da nüsha sayının da 40'ı geçtiği tespit edilmiştir.

Tezkirenin nüshalarına dair görüş bildiren H. F. Hofman tezkirenin beş, J. Baldick yedi, E. M. Molotova yirmi, N. Yıldız Ata sekiz nüshanın olduğunu ifade etmektedir. Tezkirenin nüshaları konusunda görüş bildirenler bir araya getirildiğinde şu sonuçlara varılmıştır: Avrupa'da; Fransa/Paris'te bir, Almanya/Berlin'de bir, Polonya'da 10, Bratislava (Slovakya)'da bir, ABD'de dört, İngiltere'de; Londra ve Oxford nüshaları olmak üzere iki, Orta Asya'da; Özbekistan/Taşkent üç, Tacikistan/Duşanbe'de bir, Çin Kaşgar'da bir, Kazakistan'da Oxford nüshasının mikro-filmi ve Rusya Leningrad'da bir, Petersburg'da iki, Rusya-Asya bilimleri akademisinde on dört ve R. B. Shaw'ın nüshası olmak üzere tezkirenin toplam 43

nüshasının olduğu tespit edilmiştir. Çalışmalar ilerledikçe nüsha sayısının artacağı ya da mükerrer nüshaların çıkacağı imkân dâhilindedir.

Türkiye'deki çalışmalar incelendiğinde; Amerika, Bratislava (Slovakya), Çin (Kaşgar), Polonya'daki (Wroclaw), Tacikistan'da (Duşanbe) nüshalarından ve Rusya-Asya bilimleri akademisindeki 14 nüshadan daha önce hiç bahsedilmediği tespit edilmiştir. Dünyanın birçok ülkesinde nüshası tespit edilen tezkirenin Türk kültürü açısından taşıdığı öneme binaen Türkiye'deki kütüphanelerde nüshasına şimdilik tesadüf edil[e]mesi de dikkate değer bir konudur.

Anlatının yüzyılı konusunda ise, Satuk Buğra Han ve şeceresinden bahseden en eski kaynağın 11. yüzyıla ait olduğu ve anlatının türbesi etrafında sözlü kültür ortamında yaşatıldığı tespitinde bulunulmuştur. Fakat burada Satuk Buğra Han'ın menkıbevi hüviyetinden ziyade tarihî kişiliğinin ön planda olduğu belirlenmiştir. Araştırmacıların tezkirenin bilinen en eski nüshasına dair görüşleri ise 15. yüzyılın sonu, 16. yüzyılın ikinci yarısı ve 17. yüzyıl olduğuna dairdir. Toplum belleğinde bir kahramanın etrafında anlatılan ve kutsallaştırılan destani anlatının İslamiyet'in etkisiyle tezkiretü'l evliya geleneği içerisinde Üvesîlik çatısı altında yaşama imkânı bulduğu söylenebilir. Bununla birlikte tespit edilen diğer nüshaların tarihi ise şöyledir; 18. yüzyıl (1785,1792); 19. yüzyıl (1804, 1814/15, 1830, 1848, 1851, 1856, 1869, 1876, 1876) ve 20. yüzyıl (1903/1904). Görüldüğü üzere 11. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar sözlü ve yazılı kaynaklarda yer alan anlatı hakkında en fazla nüshanın 19. yüzyıla ait olması da ayrıca tartışmaya değer bir konu olarak dikkat çekmektedir. Bu durum başka bir ifadeyle tezkirenin nüshalarının sayıca fazla olması, eserin özellikle bu dönemde Üveysîlik düşüncesi kapsamında toplum tarafından önemli ya da kanonik bir metin olarak görülmesi ve yazılı kültürün içerisinde tezkirecilik geleneğinin etkin olmasıyla açıklanabilir.

Bir diğer tespit tezkirenin adlandırılmasıyla ilgilidir. Tezkire'nin adlandırılması ve adlandırmadaki farklılıklar da başlı başına önem taşımaktadır. Konuyla ilgili araştırmalardan hareketle anlatının, *Hikâye-i Saltuk Buğra Hân*, *Tezkire-i Satuk Buğra Hân*, *Tezkire-i Hâce Ebu'n Nasr-ı Sâmânî*, *Tercüme-i Tezkire-i Buğra Han*, *Tezkiretü'l Evliyâ-yı Buğrâhanî*, *Tezkire-i Üveysîye*, *Tezkire-i Buğrahanî* ve *Tezkiretü'l Buğrahan* olmak üzere sekiz farklı adla kaydedildiği tespit edilmiştir.

Adlandırmalarda geçen “evliya” ve “Üveysîyye” ifadeleri anlatının tezkiretû'l evliya geleneği içerisinde Üveysî evliyalarının hayatını konu almaları yönünde önemli bir ipucu olarak değerlendirilebilir.

Tezkirenin dili konusunda ise Türkçe, Farsça, *Kaşgar Lehçesi*, Klasik dönem sonrası Çağatayca, Klasik Çağatayca'nın dil özelliklerini taşımakla beraber, Özbekçe ve Çağdaş Uygurcanın ses özelliklerine sahip olduğu, Türkçe kelimelerin yanında Arapça ve Farsça kelimelerin yoğun olarak bulunduğunu, Farsçadan Uygurcaya çevrildiği gibi bilgilere tesadüf edilmiştir. Çalışmada esas alınan Paris nüshasının dili ise Çağatayca'dır.

Tezkire'nin müellifi ve müstensihisi konusunda ise farklı görüşler mevcuttur. Müellifi konusunda kaynaklarda geçen isimler şunlardır: Ahmed ibn Sa'dad-din el-Uzgani an-Namangani (Ahmed Uzgandi), Ahmet Uzgani, Molla Hacı, Hoca Muhammed Şerif ve Niyâzî Kâşgarî'dir. Müstensihisi konusunda ise Molla Kurbân ve Turduş Molla Abdullah adları zikredilmektedir. Çalışmada esas alınan Paris nüshasında ise müellif ve müstensihe dair bir bilgiye tesadüf edilememiştir.

Tezkirenin adlandırılışı, müellifi ve müstensihisi, dili, yazıldığı dönem ve son olarak da tezkirenin tespit edilen nüshaları ve nüshaların özellikleri gibi bilgiler, Satuk Buğra Han tezkiresi, evliya tezkireciliği ve menakıpname üzerine çalışacak araştırmacılara detaylı ve derli toplu bilgi sunarak mevcut bilgilere katkı sağlayacaktır.

Tarihî ve menkıbevi özellikleriyle ön plana çıkan şahsiyetleri tarihî ve efsanevi özelliklere göre ayrı ayrı incelemek, konuyu gereksiz bir tartışma zeminine çekeceği için konuya halk bilimci perspektifiyle bütüncül bakılmıştır. Zira Satuk Buğra Han'ın özellikle menkıbevi şahsiyetinden bahseden kaynaklardan hiçbirisi, onun zamanına ait olmayıp çok sonra yazıya geçirilmiş vesikalardır. Kısaca tarihî bir olayın zamanla toplum belleğinde efsanevi hüviyet kazanması pek tabiidir. Bu durum, Lord Raglan'ın ifade ettiği halk belleğinin anlatıyı 150 yıl gibi bir süre canlı tutabilme dinamiği ile örtüşmektedir. Satuk Buğra Han hakkındaki 10.yüzyılda vuku bulan tarihî bir olayın 11. yüzyıla kadar toplum hafızasında yaklaşık 150 yıl gibi bir zaman yaşadığı ve daha sonra yazıya aktarılarak günümüze geldiği anlaşılmaktadır. Satuk Buğra Han'a dair anlatı şayet tezkirecilik geleneği

kapsamında yazıya aktarılmamış olsaydı anlatının toplum hafızasında, türbesi etrafında/kutsal mekânda sözlü kültür ortamında yaratılmaya ve yaşamaya devam edeceği muhakkaktır (ki günümüzde etmektedir), fakat Satuk Buğra Han'ın tezkirecilik geleneği içerisindeki varlığı onun yazılı kültür içerisinde nasıl aktarıldığının değerlendirilmesini sağlamaktadır.

Satuk Buğra Han hakkında görüş bildiren araştırmacılar, anlatının türü konusunda destan/dinî destan, menkıbe (evliya tezkiresi) ve efsane terimlerini kullanmışlardır. Fakat araştırmacıların bu türler içerisinde genel eğilimi anlatının Türk edebiyatındaki “ilk menkıbe” olduğuna dairdir. Araştırmacıların *Satuk Buğra Han Tezkiresine* atıfta bulunurken tezkirenin tamamını göz önüne almadıkları sadece Satuk Buğra Han ile ilgili kısımlardan yola çıkarak yorum yaptıkları görülmüştür. Satuk Buğra Han'a dair anlatının türler arası motif, epizot ve konu gibi ortak kullanım özelliklerinin olduğu düşünüldüğünde tür ayrımı konusunda kesin bir yargıya varılamamasının gerekçeli olduğu söylenebilir. Zira anlatının Türkiye Türkçesine aktarılan nüshalarında şekilce destan metni olmamakla birlikte içerik olarak destansı özellikler taşıdığı ortadadır. Tespit edilebilen Türk destanlarının hepsinin manzum olmadığı düşünüldüğünde Satuk Buğra Han'a dair anlatının da art zamanlı olarak öncelikle destan metninden efsaneye (dini efsaneye) dönüşmesi imkân dâhilindedir. Bu durumda, anlatının “destan türünden menkıbe türüne geçişin ilk örneği” olarak ele alınması daha makul gözükmemektedir. Satuk Buğra Han'ın tarihe mâl olmuş gerçek bir kişi olması ve hayatının yarı mukaddes olarak kabul edilmesinden dolayı onun dinî efsane bir başka ifadeyle menkıbe türü kapsamında değerlendirilmek daha uygun olacaktır.

Tezkire içerisinde onlarca menkıbevi şahsiyet olduğu hâlde tezkirenin Satuk Buğra Han adıyla müsamma olması anlatı kahramanını ön plana çıkarmaktadır. O hâlde, Satuk Buğra Han destanı derken tezkire içerisinde sadece Satuk Buğra Han ile ilgili anlatıya, Satuk Buğra Han Tezkiresi derken ise tezkirenin bütününe bir gönderme yapıldığı söylenebilir. Zira çalışmada esas alınan Paris nüshası *Tezkire-i Satuk Buğra Han* adını taşımakla birlikte bu nüshada Satuk Buğra Han'ın menkıbevi şahsiyetinden bahseden kısmın tezkirenin tamamı düşünüldüğünde nicelik olarak çok az olduğu görülmektedir. Tezkirenin bu adı taşıması ise Satuk

Buğra Han'ın toplumsal bellekte ve kültürel değişimdeki niteliksel rolünün ağır basmasıyla açıklanabilir.

Özellikle türbesi etrafındaki efsanelerin (menkıbelerin) bugün hâlen toplumsal bellekte canlı bir şekilde yaşatılıyor olması, onun muhayyel bir şahsiyet olmanın ötesinde tarihî karakteriyle de Türklerin sosyal, dinî ve siyasi hayatlarında önemli bir yerde olduğunu ortaya koymaktadır.

Satuk Buğra Han'ın tarihî ve menkıbevi kişiliği etrafında sözlü kültür ortamında bir anlatının oluşması tabiidir fakat bunun öncelikle destandan mı yoksa efsaneden mi menkıbeye evirildiğini söylemek şimdilik mümkün gözükmemektedir. Çalışmada esas alınan nüsha içerisinde müellifin bu tezkirenin özellikle Üveysî ulularının hayatların ve kerametlerinin anlatıldığı bir kitap olduğunu belirtmesi ve Satuk Buğra Han'dan önce Veysel Karanî (Üveys Karnî) gibi dinî şahsiyetlerden söz etmesi, Satuk Buğra Han'ın menkıbevi kişiliğini ön plana çıkarmaktadır. Fakat tezkirede kahraman olarak onun mücadeleleri, gücü, akli, din için yaptığı savaşlar, kerametleri ve destan motifleri gibi birçok özelliğe bütün olarak bakıldığında onun tezkiredeki diğer şahsiyetlerden bu özellikleriyle daha baskın ve farklı olduğu görülecektir.

Bu yönüyle kültürel değişimin bir sonucu olarak, Satuk Buğra Han'a dair anlatının destan türünden menkıbe türüne evrilmiş olması imkân dâhilinde görülmektedir. Tür tespiti konusundaki muğlaklığın sebebi kültürel değişime bağlı olarak anlatının eşikte bulunmasıyla açıklanabilir.

Satuk Buğra Han alp tipi özelliğiyle destan, veli tipi özelliğiyle menkıbe türü içerisinde değerlendirilebilir. Onun İslamiyet'i benimseyen ilk Türk hükümdarı olması özelliği aynı zamanda onu alp ve veli tipinin terkibi olan alperen tipinin (gazi tipinin) ilk temsilcisi olarak okunması gerekliliğini de ortaya koymaktadır ki tür tartışmalarındaki muhalif görüşlerin mevcudiyeti de bu kültürel değişim ve geçiş süreciyle açıklanabilir.

Çalışmada esas alınan Paris nüshasında müellif, evliyaların hayatından bahseden bir eseri vücuda getirmenin öncelikle bu hususta talebi olan bir kesimin isteğiyle olabileceğini ifade etmektedir. Bu görüşün altında, elbette ki bu işi yapacak bir

başka ifadeyle evliyaların özlü söz ve kerametlerinin zikredildiği konuları kaleme alacak kişinin de bu bilgilerle birlikte ölümsüzleşeceği ve ilahi bir ödülle mükâfatlandırılacağı inancı yatmaktadır. Bu durumda anlatının yazılı kültür içerisinde aktarılmasını sağlayan en önemli etkenlerden biri olarak müellifin bu eseri hem ilahi lutfu mazhar olmak hem de evliyaların şefaatine nail olmak için sözlü kültürden yazılı kültüre aktardığı söylenebilir. Kısaca anlatıya kutsallık atfedilmesi aynı zamanda anlatıyı yaşatan ve eseri çoğaltan kişiye de manevi ve ruhani destek sağlayarak sevap kazandıracağı düşüncesi anlatının aktarımında işlevsel bir görev üstlenmektedir. Bu durum anlatının destandan ziyade menkıbe olarak kabul edilmesiyle açıklanabilir. Anlatı sözlü kültürde öncelikli olarak destan yahut efsane olarak doğmuş olsa bile tezkirelerden hareketle kesin olarak çıkarılan sonuç, anlatının bugüne gelebilmesini sağlayan türün, yazılı kültür içerisinde menkıbe ve Satuk Buğra Han'ın hayatını içeren tezkirenin de bir menkıbeler mecmuası olduğudur.

İkinci bölümde, Satuk Buğra Han'ın hayatını konu alan kaynaklar ve tezkire nüshaları üzerinden Türklerin İslamiyet'i kabulleriyle yaşanan değişim ve dönüşümün yansımaları sorgulanmıştır. Çalışmada esas alınan Paris nüshası *Tezkire-i Satuk Buğra Han* başta olmak üzere Cemal Karşî, J. Baldick, R.B. Shaw, Grenard, İngiltere ve Taşkent nüshalarında Satuk Buğra Han'ı konu alan kısımlar kültürel değişim bağlamında mukayeseli olarak incelenmiştir. Bunun neticesinde, anlatının günümüze yazılı kültür vasıtasıyla taşıyan hâkim tasavvufi cereyanın Üveysilik olduğu tespit edilmiş ve bu tasavvufi akım ile Satuk Buğra Han arasındaki ilişki irdelenmiştir.

Satuk Buğra Han'a dair anlatının yazılı kültür içerisinde, tezkirecilik geleneğine dâhil edilerek günümüze Üveysilik tasavvufi cereyanıyla geldiği savının ileri sürüldüğü bölümde şu sonuçlara varılmıştır:

Dünyanın muhtelif kütüphanelerinde *Tezkire-i Üveysiye*, *Tezkire-i Buğrahanı* ve *Tezkire-i Satuk Buğra Han* gibi farklı adlarla kayıtlı tezkire hakkında Türkiye'de şuana kadar metnin tamamına yönelik bütüncül ve metni halk bilimsel olarak inceleyen bir çalışmanın olmaması yönüyle anlatının tezkirecilik geleneği içerisinde günümüze nasıl aktarıldığının bilinmediği belirlenmiştir.

Ayrıca Z. V. Togan'ın *Tezkire-i Satuk Buğra Han* adıyla bilinen evliya tezkiresine Veysel Karanî'ye dair anlatının sonradan eklendiği görüşünün tezkirenin içeriği gereği mümkün gözükmediği, aksine Satuk Buğra Han'ın bu tezkireye sonradan eklenmesinin daha makul bir yaklaşım olduğu söylenebilir. Togan'ı böyle düşünmeye iten sebep, Türkiye'de tezkire üzerine yapılan çalışmalarda tezkirenin içeriğinden ziyade adının Satuk Buğra Han olması ve tezkirenin sadece Satuk Buğra Han'dan bahseden kısımlarının Türkiye Türkçesine aktarılmasıyla açıklanabilir. Kısaca diğer araştırmacılar gibi Togan'ın da tezkirenin bütününden ziyade belli bir parçasına odaklanarak bu çıkarımda bulunmuş olması kuvvetle muhtemeldir.

Tezkire ile Üveysîlik arasındaki ilişkinin ortaya konulması sadece Satuk Buğra Han'a ait kısımların incelenmesi ve mukayese edilmesiyle mümkün gözükmemektedir. Ancak tezkirenin tamamı ele alındığında bu ilişki açık bir şekilde görülebilmektedir. Çalışmada incelenen sekiz nüshadan sadece J. Baldick'in bahsettiği nüsha, Paris, İngiltere ve İsveç nüshalarında Satuk Buğra Han'ın hayatının anlatıldığı kısımlarda Üveysîlik kavramlarına açıkça tesadüf edilmiştir. Paris nüshasında bu tezkirenin tamamıyla Üveysî uluların hâl ve kerametlerini anlatan bir menkıbe mecmuası olduğu bilgisi, tezkirenin girişinde açıkça belirtilmektedir. Ayrıca Paris nüshasında, Satuk Buğra Han'ın hayatı dışında tezkirede yer alan ve Üveysî oldukları kabul edilen diğer evliyaların hayatları da incelendiğinde, Üveysîlik'in tezkireye hâkim tasavvufi görüş olduğu görülebilmektedir. Paris nüshasında Satuk Buğra Han başta olmak üzere bazı evliyaların Hızır'dan Üveysî yolla terbiye aldığı, tezkiredeki diğer evliyaların da Hz. Muhammed, Hz. Musa, Hz. İsa, Hz. Davut gibi peygamberlerden, Hz. Ebubekir ve Hz. Ali gibi halifelerden, Hz. Hatice gibi kadın sahabeden ve tezkiredeki tasavvufi öğretiyeye adını veren Veysel Karanî gibi hayatta olmayan ulu zatların ruhaniyetinden terbiye aldıkları belirlenmiştir. Tezkiredeki tüm bu tespitler, evliya olduğu kabul edilen kişilerin Üveysî yolla bir başka ifadeyle hayatta olmayan manevi kişilerin ruhaniyetinden terbiye aldığını göstermesi açısından tezkirenin tamamının Üveysî evliyalarının hayatlarını konu aldığı savını desteklemektedir.

Paris nüshasında Satuk Buğra Han'a, Sultan Satuk Buğrahan Gazi ya da Hz. Sultan olarak atıfta bulunulması, kahramanın kültürel değişimdeki yansıması

olarak yorumlanabilir. Bu durum, anlatıda onun veli tipi olarak görülmesi kültürel değişim bağlamında İslamiyet'ten önceki alp tipinin yerini İslamiyet'in etkisiyle eren tipinin aldığını göstermektedir.

Bu kapsamda sorulması gereken bu tezkirenin Üveysîlik tasavvufi görüşüne ve *Tezkire-i Üveysîye*'ye adını veren Veysel Karanî'nin adıyla bir başka ifadeyle Tezkire-i Veysel Karanî olarak değil de neden *Tezkire-i Satuk Buğra Han* adıyla aktarıldığı tezkirecilik tarihî ile açıklanması gereken başka bir tartışmaya değer konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Sonuçta tarihî bir şahsiyet olan Satuk Buğra Han'a dair 10. yüzyılda oluşmaya başlayan sözlü kültür ortamındaki destani anlatının İslamiyet'in etkisiyle menkıbevi hüviyet kazanması tabii görülmelidir. Kültürel değişime bağlı olarak zamanla Satuk Buğra Han'ın türbesi etrafındaki anlatıların menkıbevi özellik kazanarak, kahramanın alp tipinden eren tipine doğru evrildiği böylece Türk kültür tarihinde alperen tipinin ilk temsilcisi olduğu söylenebilir. Tezkirelerden hareketle Satuk Buğra Han'ın şöhreti etrafında yaygınlaşan anlatıların, Üveysîlik tasavvufi cereyanına sonradan intikal ederek yazılı kültür içerisine aktarıldığı çıkarımında bulunulabilir. *Tezkiretül Evliya* geleneğinin 13. yüzyıldan sonra yayılmaya başladığı düşünüldüğünde Orta Asya'da tasavvufi bir cereyan hâline gelen Üveysîlik ve Üveysî velilerinin hayatlarına yer verilen münferit tezkireler bu gelenek kapsamında ele alınabilir. Çalışmanın savı, *Tezkire-i Üveysîye* olarak adlandırılan bu esere Satuk Buğra Han'ın da Üveysî olarak kabulüyle ona dair destani anlatının menkıbevi hüviyet kazanarak bu tezkire içerisine intikal ettiği ve yazılı kültür içerisinde bugüne geldiğidir. Bu durum *Tezkiretül Evliya*'nın *Tezkire-i Üveysîye*'ye, *Tezkire-i Üveysîye*'nin ise *Tezkire-i Satuk Buğra Han*'a dönüşmüş olduğuna dairdir. Tezkire üzerine araştırma yapanların sadece Satuk Buğra Han'ın hayatına odaklanmalarından dolayı anlatının geçmişten bugüne yazılı kültür içerisinde nasıl aktarıldığı konusunda Satuk Buğra Han ile Üveysîlik arasındaki ilişki şimdiye kadar sorgulanmamıştır. Oysa tezkirenin tamamına bakıldığında tezkirede bahsedilen tüm evliyalı tek bir kitap etrafında birleştiren esas düşüncenin Üveysîlik olduğu, Satuk Buğra Han'ın da Üveysî olarak kabul edilmesiyle bu tezkire içerisine intikâl ettiği görülecektir. Bundan hareketle *Tezkire-i Satuk Buğra Han* adıyla kayıtlı tezkirelerin esasında ve öncesinde *Tezkire-i Üveysîye* olduğu çıkarımında bulunulabilir.

Kültürel değişim açısından Satuk Buğra Han'ın şöhreti ve toplumsal bellekteki yerinin, onu *Tezkire-i Üveysîye* içerisine intikal ettirmekle beraber zamanla tezkirenin adını değiştirip *Tezkire-i Satuk Buğra Han* yapacak kadar önemli görüldüğü söylenebilir.

Satuk Buğra Han tezkiresinin Üveysîlik ile ilişkisi dört madde altında ispatlanmıştır:

1. Satuk Buğra Han tezkiresinin dünyanın muhtelif kütüphanelerinde *Tezkire-i Üveysîyye* olarak kayıtlı olması,
2. Paris nüshasının girişinde bu tezkirenin Üveysî ulularının hâl ve kerametlerini anlatan bir eser olduğu bilgisinin yer alması,
3. Satuk Buğra Han dâhil tezkiredeki evliyaların Üveysî yolla irşat olması,
4. “Veysel Karnî, Üveysî, Üveysî tarikası” gibi ifadelerin tezkirenin tamamında tesadüf edilmesi.

İkinci bölümde incelenen diğer bir husus ise Paris ve diğer nüshalarda Türk töresinin kültürel değişim açısından yansımalarının tezkire üzerinden analizidir. Türk töresinin İslamiyet'in etkisiyle nasıl bir değişim ve dönüşüme uğradığı ve İslamiyet ile nasıl harmanlandığı meselesi tezkirenin nüshalarının mukayesesıyla ortaya konulabilmektedir.

Bu bölümde, Paris nüshasında sadece Satuk Buğra Han'ı konu alan kısımlarla diğer yedi nüsha mukayese edilmiş ve tezkirelerde, “misafire hürmet, levirat (kayınla evlenme), yemin etme/ant içme, uykuda öldürmenin namertlik olması, tuz-ekmek hakkı, ata/dede/pederlik hakkı ve olağanüstü doğum (babasız çocuk dünyaya getirmek)” olmak üzere yedi konu başlığının Türk töresiyle ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca İslamiyet öncesinde yer alan töreye dair unsurların İslamiyet ile uyum içerisinde harmanlanarak devam ettiği görülmüştür.

Töreye dair bilgilerin mukayesesinde nüshalar arasında benzerlik ve farklılıkların olduğu görülmüştür. Bu durum Satuk Buğra Han'a dair anlatının varyantlaştığını ortaya koymaktadır.

Satuk Buğra Han'ın hayatının anlatıldığı bu tezkireler, Türk töresine dair toplumsal yaptırımların şekil ve muhtevaca nasıl değişerek İslamiyet'e uyumlandığını göstermesi açısından önemli ipuçları sunmaktadır. İncelemeden hareketle, Türk töresinin kültürel değişimden nasibini aldığı ve Türk-İslam töresinin senkretik doku oluşturarak tezkirecilik geleneğiyle yaşatıldığı söylenebilir.

Kültürel değişim bağlamında Türk töresinin, “misafire hürmet, levirat (kayınla evlenme), yemin etme/ant içme, uykuda öldürmenin namertlik olması, tuz-ekmek hakkı, ata/dede/pederlik hakkı ve olağanüstü doğum (babasız çocuk dünyaya getirmek)” şeklinde tespit edilen unsurlarının Cemal Karşı, J. Baldick, R.B. Shaw, Grenard, İngiltere, Taşkent, İsveç ve Paris olmak üzere sekiz nüshada kültürel kod olarak işlendiği görülmüştür. Türk-İslam senteziyle Türk töresinin bir doku içinde yaşatıldığı anlaşılmaktadır.

Tezkirelerde tespit edilen ilk töre örneği, Türklerdeki misafir algısıyla ilgilidir. Cemal Karşı dışındaki diğer nüshalarda bu töreye rastlanılmamaktadır. Burada, Kâfir Oğulçak kendisine sığınan Müslüman Ebu Nasr Samani'ye misafire gösterilen itibarı gösterir. Türklerin kültürel kodlarında yer alan misafire hürmetin (düşman bile olsa) İslamiyet'in kabulüyle senkretik bir doku oluşturarak “Tanrı misafiri” düşüncesiyle örtüştüğü ve devam ettiği söylenebilir. Hem İslamiyet'ten önce hem de sonra misafire hürmetin töre gereği devam ettiği yazılı kaynaklar üzerinden irdelenmiş ve Oğulçak'ın bu tavrının İslamiyet öncesine dair bir örnek olduğu belirtilmiştir.

Tezkirelerde töreye dair tespit edilen ikinci husus levirattır. Türkler arasında bu törenin geçmişten günümüze devam ettiği, İslamî hüviyete bürünerek ve uyumlanarak yaşatıldığı belirlenmiştir. Bu törenin izine J. Baldick, Grenard, İngiltere, Taşkent ve Paris nüshalarında rastlanılmış; Shaw, Cemal Karşı ve İsveç nüshalarında ise tesadüf edilmemiştir. Tezkirede levirata, İslamiyet öncesi töreye dair örnek olarak yer verildiği belirtilmiştir.

Tezkirelerde töreyle ilgili tespit edilen bir diğer husus ise yemin etme/ant içmeyle ilgilidir. Bu törenin de İslamiyet'in kabulüyle birlikte Türkler arasında bazı yapısal değişikliklere uğramakla birlikte İslamiyet'e uyumlanarak devam ettiği söylenebilir. Ant içmekle ilgili bu töreye Shaw, İngiltere ve Taşkent nüshalarında tesadüf

edilirken; Cemal Karşî, J. Baldick, Grenard, İsveç ve Paris nüshalarında yer verilmediği tespit edilmiştir. Tezkire’de ant içmeyle ilgili töre unsuru İslamiyet öncesi açısından örneklem oluşturmaktadır. Burada kâfir Oğulçak’ın Satuk Buğra Han’ın Müslüman olup olmadığını anlamak için ona yemin ettirerek sınamak istemesi kültürel değişim kapsamında değerlendirilebilir.

Tezkirelerde töreye dair tespit edilen dördüncü husus, “düşmanı uykuda öldürmenin namertlik olması” ile ilgilidir. Türkler arasında bu törenin İslamiyet’ten sonra da İslami hüviyete bürünerek devam ettiği görülmektedir. Satuk Buğra Han’ın uykuda iken amcasını öldürmemesi onun hem destan hem de menkıbevi bir özelliği olarak yorumlanmalıdır. Kahramanın bu tutumu, hem İslamiyet öncesi hem de sonrasında töreye uygun bir davranış olarak ele alınmalıdır. Zira aksi bir durum, kahramanın kahramanlığına gölge düşürmektedir. Kahramana yakışan cenk ve mücadeledir. Savunmasız ve silahsız birini öldürmek kişiyi sade kişilikten kahraman kişiliğe yüceltmez. Burada Satuk Buğra Han’ın kâfir amcasını töre gereği uyurken öldürmek istememesi, onu kılıcıyla uyandırıp üç kez İslam’a davet etmesi kültürel değişim kapsamında onun hem alp hem de eren kişilik özelliğini taşımasıyla açıklanabilir. Bu unsura J. Baldick, R.B. Shaw, F. Grenard, İngiltere, Taşkent ve Paris nüshasında tesadüf edilirken, Cemal Karşî ve İsveç nüshalarında ise yer verilmediği tespit edilmiştir.

Tezkirelerde töreye dair tespit edilen diğer bir husus, “tuz ekmek hakkı”dır. Bu törenin, Türkler arasında İslamiyet’in kabulüyle senkretik doku oluşturacak şekilde benimsendiği söylenebilir. Shaw ve Paris nüshasında bu ifade tuz ekmek olarak değil sadece tuz hakkı olarak geçmektedir. Satuk Buğra Han, amcasını uyandırır, üzerindeki tuz ekmek ve dedelik hakkını düşündüğü için hemen öldürmek istemez ve onu İslam’a davet eder. Satuk Buğra Han’ın bu tavrı, İslamiyet öncesi var olan bu törenin İslamiyet’in kabulüyle de devam ettiğini göstermektedir. Kültürel değişim kapsamında ele alınan bu törenin İslamiyet’teki kul hakkıyla uyumlandığı söylenebilir. J. Baldick, R.B. Shaw, İngiltere ve Paris’te bu töreye rastlanırken; Cemal Karşî, Grenard, Taşkent ve İsveç nüshasında ise yer verilmediği belirlenmiştir.

Tezkirelerde töreye dair tespit edilen altıncı husus, “ata/dede/pederlik hakkı” ile ilgilidir. Türklerin kültürel kodlarında yer alan bu törenin, İslamiyet’in kabulüyle pekişerek devam ettiği söylenebilir. Tezkirelerde ata hakkı, hem atalar kültünün bir tezahürü olarak ataya duyulan saygının ifadesi hem de hükümdar soyundan gelen atanın kanının kutsal olmasıyla yorumlanmıştır. Satuk Buğra Han’ın, hanedan soyundan gelenin kanının kutsal kabul edilmesi töresi gereği amcasının kanını kılıcıyla dökmeyip onu beddua ederek yere gömerek cezalandırması da kültürel değişim kapsamında değerlendirilebilir. Shaw, İngiltere, Taşkent ve Paris nüshasında bu töreye tesadüf edilirken; Cemal Karşî, J. Baldick, F. Grenard ve İsveç nüshasında bu konuda bilgiye yer verilmediği tespit edilmiştir.

Tezkirelerde töreye dair tespit edilen son husus, “olağanüstü doğum/ babasız çocuk dünyaya getirmek” ile ilgilidir. Burada Satuk Buğra Han’ın kızı Alanur, olağanüstü bir şekilde -bir görüşe göre Hz. Cebrail’in Alanur’un ağzına damlattığı nurla başka bir görüşe göre Hz. Ali’nin arslan suretine girmesiyle- hamile kalır. Meşru bir şekilde dünyaya çocuk getirmeyen Alanur’un bu durumunu, babası Satuk Buğra Han ve herkes garip karşılar ve âlimlere sorgulatmak isterler. Bu tavır, evlilik kurumun töredeki yeriyle ilgilidir. Bu törenin kültürel değişim kapsamında ele alınmasını gerekli kılan Alanur’un babasız çocuk dünyaya getirmesini meşrulaştıran olağanüstü doğumun Cebrail aleyhissalam ve Hz. Ali ile ilişkilendirilerek İslamiyet’in etkisiyle keramet olarak yorumlanmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca Alanur’un Hz. Ali’den olduğuna inanılan çocuğun yedi yaşına gelince töre gereği evlendirildiği bilgisine yer verilmektedir. İslamiyet’ten önce toplumca meşru kabul edilmeyen bir hususun, İslamiyet’in etkisiyle keramet olarak görülerek meşrulaşabildiği anlaşılmaktadır. Bu töreye; Shaw, Grenard ve Taşkent nüshalarında yer verilirken; Cemal Karşî, J. Baldick, İngiltere, İsveç ve Paris nüshalarında rastlanılmamaktadır.

Nüshaların mukayesesi neticesinde töreye dair tespit edilen bu unsurlar, nüshalar arasında benzerlik ve farklılıklar göstermektedir. Bu tezkireler, Türk töresinin yapısal ve işlevsel mahiyetinin İslamiyet’in benimsenmesinde başat rol üstlendiği ve Türk töresine dair toplumsal yaptırımların şekil ve muhtevaca nasıl değişerek veyahut İslamiyet’e uyumlanarak aktarıldığını göstermesi açısından önemli ipuçları barındırmaktadır.

İkinci bölümde, Tezkire metninin incelenmesinde kültürel değişimin sorgulandığı bir diğer inceleme Satuk Buğra Han'a dair anlatıdaki motiflerle ilgilidir. İslamiyet'ten önceki anlatılarda tesadüf edilen destani motiflerin İslamiyet'in etkisiyle nasıl menkıbevi hüviyete büründüğü ve etkileşim içinde olduğu kültürel değişim kapsamında önemli örnekler sunmaktadır.

Cemal Karşî, J. Baldick, R.B. Shaw, F. Grenard, İngiltere, Taşkent, İsveç ve Paris nüshalarında Satuk Buğra Han ile ilgili kısımların mukayeseli motif incelemesi neticesinde ad koyma motifi, at motifi, ateşe hükmetme, ağızdan ateş çıkarma motifi, av motifi, azı çok kılma motifi (öküz derisi kadar yer), bedduanın tutması motifi, doğum esnasında fevkalâde olaylar, olağanüstü doğum motifi, don değiştirme/hayvan donuna girme motifi, duanın kabul olması motifi, evlenme motifi, gayibden haber, gaybta olanları bilme motifi, hasımlarını ölümle cezalandırma (hısımlarını toprağa gömme) motifi, hayvan motifi, Hızır ile görüşme motifi, ışık motifi, kadın motifi, kırklar motifi, öldükten sonra keramet gösterme motifi, öleceğini bilme, peygamber tarafından irşat edilme motifi, pir motifi, renk motifi, rüya motifi, sayı motifi, sinama ve imtihandan kurtulma motifi, sihir ve büyü motifi, taştan ve yerden su çıkarma motifi, yoktan yiyecek çıkarma motifi olmak üzere destani ve menkıbevi nitelikte toplam 28 motif tespit edilmiştir.

Stith Thompson'un *Motif Index of Folk-Literature* adlı yapıtı esas alınarak yapılan incelemede *Motif Index*'te "öküz derisi kadar yer" ve "Hızır tarafından irşat edilme" motifine tesadüf edilememiştir. Bunun dışında Satuk Buğra Han tezkiresinde tespit edilen motiflerin bu iki örnek dışında *Motif Index*'te yer verildiği görülmüş ve ilgili motif başlığının altında numaralarıyla birlikte motif bilgisine yer verilmiştir. Tezkirede geçen motiflerin büyük çoğunluğunun *Motif Index*'te yer alması, kültürler arası benzerliğin ve ortaklığın göstergesi olarak önem arz etmektedir.

Destani ve menkıbevi hüviyette olan bu motiflerin kompleks bir yapı arz ettiği belirlenmiştir. Kültürel değişim açısından bu motifler incelendiğinde şu sonuçlara varılmıştır:

Ad verme motifi kapsamında tezkire nüshalarında Satuk Buğra Han'ın kendi adı "Satuk Buğra" başta olmak üzere Müslüman olduktan sonra kullandığı Abdülkerim adını almasına yönelik bir bilgiye tesadüf edilmemiştir. Cemal Karşî ve Taşkent

nüshasında Abdülkerim adı zikredilmekle birlikte bu adı Satuk Buğra Han'ın mı tercih ettiği veyahut bir başkasının mı kendisine verdiği konusunda bir bilgiye rastlanılmamaktadır. Tezkirede ad verme motifi Alanur'un olağanüstü şekilde hamile kalarak doğurduğu çocuğa, âlimlerin Seyid Ali Arslan adını verdiği kısımda geçmektedir. Âlimlerin bu adı, Hz. Ali ile ilişkilendirerek vermeleri İslamiyet'ten önceki ad verme motifinin İslamiyet'in etkisiyle değiştiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca Satuk Buğra Han'ın soyundan gelen çocukların adlarının Arapça olması da İslamiyet'in ad verme motifi üzerindeki tesirini ortaya koymaktadır. Ayrıca kültürel değişim kapsamında sülale adı olarak kullanılan "Buğrahan"ın İslamiyet'in etkisiyle "Arslanhan"a doğru evrildiği görülmektedir.

At motifi olarak destani anlatıların olmazsa olmazı olan bu motife, Satuk Buğra Han tezkiresinin nüshalarında kahramanın ve arkadaşlarının binit ve yol arkadaşı olarak tesadüf edilmektedir. Ayrıca kahramanın atının tıpkı kahraman gibi olağanüstü özelliklere sahip olduğu görülmektedir. Sadece J. Baldick ve İngiltere nüshasında rastlanılan kahramanın atının ağzından ateşler çıkması bu durumu örneklendirmektedir.

Ateşe hükmetme, ağızdan ateş çıkarma motifi olarak, Paris ve Grenard'ın nüshasında kahramanın ağzından ateşler çıktığı ve bu ateşle kâfirleri helak ettiği bilgisine tesadüf edilmiştir. İslamiyet'ten önceki anlatılarda kahramanın olağanüstü özelliği olarak geçen bu destani motifin, İslamiyet'in etkisiyle kahramanın kerameti olarak yorumlandığı ve menkıbevi motife dönüştüğü söylenebilir.

Av motifi olarak, destani anlatıların olmazsa olmazı olan bu motifin tezkire nüshalarından elde edilen bilgi ışığında olayların ilk başlangıç halkası olarak ele alındığı tespit edilmiştir. Satuk Buğra Han'ın 12 yaşında ava çıkıp Hızır donuna giren tavşanı kovalaması neticesinde Müslüman olması, yine bir av esnasında kendisini zahiren irşat eden hocası Ebu Nasr Samani ile karşılaşması ve son olarak bir gün avdayken yakaladığı geyiği yemek için tuzun olmaması gerekçesiyle dua etmesi ve gayptan tuzun gelmesi durumuna tesadüf edilmektedir. Bu örneklerden hareketle av motifinin destani kimlikten İslami hüviyete bürünerek kompleks bir yapı arz ettiği anlaşılmaktadır.

Azı çok kılma motifine, tezkire nüshalarında Ebu Nasr Samani ve Satuk Buğra Han'ın kerametlerinde tesadüf edilmektedir. Samani'nin öküz derisi kadar büyüklükte bir yerden ibadethane yapacak kadar büyük bir yer inşa etmesi, Satuk Buğra Han'ın duasıyla bir avuç tuzu dağa serpmesiyle dağın tamamının tuzla kaplanması bu motife örnek olarak verilebilir. “Öküz derisi kadar yer” motifinin de başkaca anlatılarda yer aldığı görülmektedir. Tuzla ilgili motifin, “duanın kabul olması, azı çok kılma ve yoktan yiyecek ortaya çıkarma” gibi menkıbevi motiflerle kompleks yapı arz ettiği görülmektedir. Satuk Buğra Han özelinde, İslamiyet'ten önceki kahramanın olağanüstü destani kimliğinin İslamiyet'in etkisiyle keramet olarak algılanmasıyla veli tipine evrildiği söylenebilir.

Bedduanın tutması motifine, tezkire nüshalarında her ne kadar beddua kelimesine tesadüf edilmese de kötü dua olması mahiyetinden dolayı iki yerde bu motife rastlanılmıştır. Ebu Nasr Samani'nin [bed]duasıyla kâfirlerin uyuyakalması ve Satuk Buğra Han'ın [bed]duasıyla amcası kâfir Harun Buğra Han'ı yerin yutması bu motife örnek olarak gösterilebilir. İslamiyet'ten önceki kahramanın olağanüstü özelliğinin İslamiyet'in etkisiyle kahramanın kerametine dönüşerek menkıbevi hüviyete büründüğü anlaşılmaktadır. Bu motifin “hasmını ölümle cezalandırma, sayı motifi, av motifi, azı çok kılma, yoktan yiyecek ortaya çıkarma” gibi diğer motiflerle kompleks bir yapı arz ettiği görülmektedir.

Doğum esnasında fevkalâde olaylar, olağanüstü doğum motifi, Satuk Buğra Han'ın ve torunu Seyid Ali Arslan'ın doğumları tezkirelerde bu motif kapsamında ele alınabilir. Her ikisinin doğumunda olağanüstü hadiselerin gerçekleşmesi onların kahramanlıklarının doğuştan olduğunu ortaya koymaktadır. Hz. Muhammed'in Satuk Buğra Han'ın dünyaya geleceğini ve Türkistan'da Müslümanlığı yayacağını müjdelemesi ve Satuk Buğra Han'ın doğumu esnasında tabiatta vuku bulan olağanüstü hadiseler bu durumu desteklemektedir. Bu motifin İslamiyet'in etkisiyle kompleks bir kimlik kazandığını örneklediren bir diğer anlatı ise Alanur'un Cebraîl'in ağzına damlattığı ışık damlasından ya da Hz. Ali'nin hayvan donuna girdiği arslandan hamile kalması sonucunda aşure ayının onunda cuma günü dünyaya getirdiği kızıl yüzlü çocuk Seyid Ali Arslan ile ilgilidir. Kültürel değişime bağlı olarak İslamiyet'ten önceki destanlarda rastlanılan kahramanın olağanüstü

doğumunun İslamiyet'in etkisiyle keramet hüviyetine büründüğü açıkça anlaşılmaktadır.

Don değiştirme/hayvan donuna girme motifi kapsamında Hızır'ın tavşan, Hz. Ali'nin arslan donuna girmesi İslamiyet'in etkisi olarak yorumlanmalıdır. Burada, İslamiyet'ten önceki destanlarda yol gösteren ve kılavuzluk yapan bozkurt motifinin yerini İslamiyet'in etkisiyle tavşanın; Türklerin türediğine ve çoğaldıklarına inandıkları bozkurt motifinin yerini ise arslanın aldığı tespit edilmiştir.

Ayrıca hayvan motifi kapsamında Satuk Buğra Han'ın avda tesadüf ettiği tavşanın Hızır'a dönüşmesinin sıradan bir don değiştirme motifi olmadığı, Satuk Buğra Han'ın Üveysî yolla irşat edildiğini ve tezkire nüshasında var olmasını sağlayan en önemli bağ olarak yorumlanabilir.

Duanın kabul olması motifi, İslamiyet'in etkisiyle menkıbevi nitelik kazanan bu motif, kahramanın kerameti olarak görülmektedir. Tezkirede, Satuk Buğra Han'ın duasıyla gökten tuzun gelmesi, Hazreti Yusuf Kadir Gazi ve Hazreti Hasan Buğra Han Gazi'nin dualarıyla gökten yağmur yağarak kâfir ve Müslümanların cesetlerini ayırması bu motif kapsamında kahramanların kerameti olarak yorumlanabilir.

Evlenme motifi, tezkirede Satuk Buğra Han'ın babası vefat edince amcası Oğulçak Buğra Han ya da Harun Buğra Han'ın annesini aldığı bilgisine tesadüf edilmektedir. Bu evlilik türü, töre kapsamında kayınlı evlenme anlamına gelen levirat kavramıyla açıklanabilir. Bu tür evliliğin İslamiyet'ten sonra da devam ettiği görülmektedir fakat tezkiredeki bu örnek İslamiyet öncesine aittir. Tezkirede, Satuk Buğra Han'ın kendi eşi ve evliliğine dair ise bir bilgiye rastlanılmamıştır. Evlilikle alakalı bir diğer örnek Alanur'un olağanüstü doğumla dünyaya gelen çocuğu Seyid Ali Arslan yedi yaşına gelince töre gereği Toka Buğra Han ile nikâhlanmasıdır.

Gayptan haber, gaybta olanları bilme, hem destani hem de menkıbevi özellik gösteren bir motiftir. Hz. Muhammed'in Satuk Buğra Han'ın dünyaya geleceğini ve Türkistan'da Müslümanlığı yayacağını bilmesi Peygamberin mucizesi olarak değerlendirilebilir. Ayrıca gaybı bilme özelliğinin sadece Müslümanlara ait olmadığı, münecimlerin Satuk Buğra Han'ın doğumu esnasındaki olağanüstü olaylara bakarak onun ileride Müslüman olacağını bilmeleri buna örnek olarak

gösterilebilir. İslam öncesi ve sonrası özellikleri bünyesinde barındıran bu motifin kompleks bir yapıda olduğu görülmektedir.

Hasımlarını ölümle cezalandırma (hasımlarını toprağa gömme) motifi, Satuk Buğra Han, amcası kâfir Harun Buğra Han'ı İslamiyet'e davet eder fakat amcasının kabul etmemesi neticesinde Satuk Buğra Han'ın bedduasıyla amcasını yer yutar ve böylece hasım ölümle cezalandırılmış olur. Kültürel değişimin bir sonucu olarak okunabilecek bu motifte öldürme ve öldürülme gerekçesinin İslamiyet'e bağlı olarak değiştiği anlaşılmaktadır. Bu motif; bedduanın kabul edilmesi ve sayı motifiyle iç içe geçerek menkıbevi hüviyet kazanmıştır. İslamiyet'ten önceki destanlarda kahraman hasımlarını kanlı bir mücadeleyle öldürürken burada İslamiyet'in etkisiyle Satuk Buğra Han'ın öncelikle amcasına İslamiyet'i tebliğ ettiği, kabul etmeyince de keramet göstererek kansız bir ölümle cezalandırdığı görülmektedir. Kansız ölüm vurgusunun başka bir ifadeyle kerametinin sıradan bir tercih olmadığı, hanedan soyundan gelme gerekçesiyle bu şekilde bir ölüm cezasının verilmiş olabileceği söylenebilir. Ayrıca Tezkirede hem Satuk Buğra Han'ın hem de soyundan gelenlerin savaşları ve kâfirleri öldürme gerekçeleri İslamiyet'teki gaza anlayışı doğrultusunda olduğu için bu motif, kültürel değişimin bir tezahürü olarak yorumlanmalıdır.

Hayvan motifi olarak tezkirede tavşan ve arslana tesadüf edilmektedir. Hem tavşan hem de arslan ile ilgili anlatıda İslamiyet öncesi bozkurt inancının İslamiyet'in etkisiyle değişim ve dönüşüme uğrayarak destani motiften menkıbevi hüviyete bürünerek kompleks bir yapı arz ettiği belirlenmiştir. Ayrıca sülale adı olan "Buğrahan"ların da bu motif kapsamında İslamiyet'in etkisiyle Arslanhan'a doğru evrildiği söylenebilir.

Hızır ile görüşme motifi, İslamiyet'in etkisiyle bu motifin destani anlatılara intikal ettiği görülmektedir. Tezkirede, Hızır'ın hayvan donuna girmesi, ihtiyar bir adam olması, birden kaybolması ve Satuk Buğra Han'ı irşat etmesi gibi özellikleri menkıbevi özelliktedir. Ayrıca tezkirede tespit edilen Satuk Buğra Han'ın Hızır ile görüşmesi, Satuk Buğra Han'ın Üveysî yolla irşat edildiğini ortaya koyan en önemli ipucu olarak görülmelidir.

Işık motifi, hem İslamiyet'ten önce hem de İslamiyet'ten sonra tesadüf edilen bu motif de kültürel değişim kapsamında ele alınabilir. İslamiyet'ten önceki ışık ve ışıktan hamile kalma destani motifinin İslamiyet'in etkisiyle menkıbevi motife evrildiği görülmektedir. Bu motif kapsamında Alanur'un Cebrail'in ağzına damlattığı ışıktan hamile kalması örnek olarak gösterilebilir. Ayrıca Alanur'un adındaki "nur"un da bu motif kapsamında değerlendirilebileceği söylenebilir.

Kadın motifi, Tezkirede motif olarak ön plana çıkan kadın, koruyucu ve müşfik olmasının yanında soylu, akıllı ve sözü dinlenen bir kadın olan Satuk Buğra Han'ın annesidir. Annesi, Satuk Buğra Han'ın hayatını zekâsı sayesinde iki kez kurtarmıştır. Bunun dışında Satuk Buğra Han'ın kızları Bubiçe Meryem Hanım ve Alanur'un İslamiyet için savaşmaları, kâfirleri öldürmeleri ve en nihayetinde şehit olmaları İslamiyet'ten önceki destani metinlerde tesadüf edilen kadın motifinin gaza anlayışıyla İslami hüviyete bürünmesi şeklinde yorumlanabilir.

Kırklar motifi, bu motif kapsamında Satuk Buğra Han'ın kırk arkadaşı ele alınabilir. Onunla ava çıkan, savaşan ve hatta Müslüman olan kırk arkadaşının her zaman Satuk Buğra Han'ın yanında olduğu görülmektedir. Kültürel değişimin bir yansıması olarak İslamiyet'ten önceki kırk yiğit motifinin İslamiyet'in etkisiyle kompleks bir yapıya büründüğü söylenebilir.

Öldükten sonra keramet gösterme motifi, Tezkirede Ebu Nasr Samani ve Satuk Buğra Han'ın öldükten sonra keramet gösterdiği menkıbevi motife tesadüf edilmiştir. Samani öldükten sonra kendisini kimin yıkayacağını söyler. Satuk Buğra ise öldükten sonra halkın rüyalarına girerek onları irşat etmeye devam eder. Bu motif, her ikisinin de kerameti olarak değerlendirilmelidir.

Öleceğini bilme, Satuk Buğra Han ve Ebu Nasr Samani'nin öleceklerini anlayıp nasihat ve vasiyette bulundukları görülmektedir. Bu motif de her ikisinin kerameti olarak görülmelidir.

Peygamber tarafından irşat edilme motifi, İslamiyet'in etkisiyle oluşan bu menkıbevi motife, tezkirede Hz. Muhammed'in Ebu Nasr Samani'yi irşat etmesi örneğinde tesadüf edilmektedir. Bu durum aynı zamanda kültürel değişim kapsamında Üveysilik ile de izah edilebilir.

Pîr motifi, İslamiyet'ten önceki bilge tipinin yerini İslamiyet'in etkisiyle pîr motifinin aldığı söylenebilir. Destani ve menkıbevi anlatılarda tesadüf edilen bu motifin kültürel değişime bağlı olarak dönüşüme uğraması tabiidir. Satuk Buğra Han'ın zahirde Müslüman olmasını sağlayan ve akıl danıştığı hocası Ebu Nasr Samani, pîr motifi kapsamında ele alınabilir.

Renk motifi, tezkirede Alanur'un kızıl yüzlü doğan çocuğu renk motifi kapsamında ele alınabilir. Bu motifin kültürel değişim kapsamında değerlendirilmesini gerekli kılan İslamiyet'in etkisiyle, kızıl yüzlü doğan çocuğun "kızıl"lık ve arslan ile- bağ kurularak Hz. Ali ile özdeşleştirilmesidir.

Rüya motifi, tezkirede tespit edilen bu motif, gaybı bilme ve öldükten sonra keramet gösterme gibi diğer menkıbevi motiflerle kompleks bir yapıdır. Hem destani ve hem menkıbevi özellik gösteren bu motife, Ebu Nasr Samani'nin rüyasında peygamberi görmesi, Harun Buğra Han'ın rüyasında kendisini arslanın parçaladığını görmesi ve Satuk Buğra Han'ın ölümünden sonra halktan bazı kişilerin rüyasına girip onları irşat etmesi konularında tesadüf edilmiştir.

Sayı motifi; destani metinlerde tesadüf edilen 3, 7, 12, 25 ve 40 gibi sayı motiflerinin bu tezkirede, İslamiyet'in etkisiyle menkıbevi hüviyete büründüğü tespit edilmiştir. Satuk Buğra Han'ın 7 yaşında babasını kaybetmesi, 12 yaşında ava çıkması ve Müslüman olması, 25 yaşında amcasıyla mücadele etmesi, yanında 40 arkadaşının ona eşlik etmesi, Samani'nin 3 kere Peygamberi rüyasında görmesi, Satuk Buğra Han'ın 3 kez amcasını İslam'a davet etmesi tezkirede geçen sayı motifine örnek verilebilir. Sayıların İslami unsurlarla iç içe geçmesi kültürel değişim kapsamında yorumlanabilir.

Sinama ve imtihandan kurtulma motifi; kadın, sayı ve pîr motifiyle kompleks bir yapıdadır. Satuk Buğra Han Müslüman olduğu anlaşılınca öldürülmek istenir, annesi onun sınanması gerektiğini söyleyerek engeller. Neticede puthane yaptırarak Satuk Buğra Han'ı sınamaya karar verilir. Satuk Buğra Han da zahirdeki piri Ebu Nasr Samani'ye danışır ve ibadethane yapma niyetiyle puthaneye tuğla taşır. Bu motif üzerinden kültürel değişim puthane ve ibadethane çatışması bir başka ifadeyle eski ve yeni dinin mücadelesi ve zaferi üzerinden okunabilir.

Sınanmanın gerekçesinin doğrudan İslamiyet ile ilgili olduğu düşünüldüğünde bu motifin de destani motiften menkıbevi hüviyete büründüğü söylenebilir.

Sihir ve büyü motifi; Türklerin İslamiyet öncesi inanç sistemi olan Şamanizm'in açıkça yer verildiği bu motif sihir ve büyü motifi kapsamında, destani motifin menkıbevi anlatıya intikali şeklinde yorumlanabilir. Anlatıya göre, şamanlar şehri Türklerden korumak için büyü yapar ve şehir tam 40 yıl görünmez olur.

Taştan ve yerden su çıkarma motifi; bu motife, Satuk Buğra Han'ın oğulları Yusuf Kadir Han ve Hasan Buğra Han'ın hayatlarının anlatıldığı tezkirede tesadüf edilmektedir. Keramet olarak yorumlanacak bu motif, kahramanın gösterdiği olağanüstü davranışlar kapsamında kültürel değişimin menkıbevi motiflere yansması olarak yorumlanabilir.

Yoktan yiyecek çıkarma motifi; tezkirede bu motif, azı çok kılma ve duanın kabul olması motifiyle kompleks yapıdadır. Satuk Buğra Han'ın duasıyla bir başka ifadeyle kerametiyle gayptan tuz gelir.

Ebu Nasr Samani, Satuk Buğra Han ve Satuk Buğra Han'ın soyundan gelenlerin hayatlarını ele alan tezkirelerdeki motiflerin incelenmesi neticesinde Cemal Karşı'nın tarihî metni istisna tutulduğunda Shaw'ın nüshasının Grenard ve Taşkent nüshalarıyla Paris nüshasının J. Baldick, İngiltere ve İsveç nüshalarıyla benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir. Tezkiredeki motiflerin benzerliği ve farklılığından dolayı Satuk Buğra Han'a dair anlatının varyantlaştığı çıkarımında bulunulabilir. Özetle, İslamiyet'ten önceki destani motiflerin İslamiyet'in etkisiyle menkıbevi hüviyete büründüğü söylenebilir. Ayrıca destani ve menkıbevi birden fazla motifin aynı anlatı içerisinde kompleks bir yapıya büründüğü belirlenmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise günümüz toplumsal belleğinde Satuk Buğra Han'ın kültürel değişime bağlı olarak nasıl bir imgelem oluşturduğunun yanıtı aranmıştır. Satuk Buğra Han'ın ideolojik imgelem olarak temsil ettiği değerlerin, onun tarihî ve menkıbevi bir lider/aktör olarak İslam dinine hizmetleri bir başka ifadeyle cihatlarıyla yakından ilişkili olduğu belirlenmiştir. Satuk Buğra Han'ın toplumsal bellekte, nasıl bir imgeleme karşılık geldiğinin tespitine yönelik kaynak kişilere sorular yöneltilmiş, bunun neticesinde Türkiye coğrafyası özelinde Satuk

Buğra Han'ın toplumsal bellekte anlatı metni ve görsel metin olarak aktarılmadığı, “İlk Müslüman Türk hükümdarı” olarak adının “Türk-İslam ülküsü” terkinin ifade eden ideolojik bir çağrışımla yaşatıldığı belirlenmiştir. Kaynak kişilerden Satuk Buğra Han'ın bu ideolojik çağrışıma karşılık gelecek görselini tasvir etmeleri istenmiştir. Bunun neticesinde kaynak kişilerin büyük bir kısmı Satuk Buğra Han'ı 25-30 yaşları arasında, yaklaşık 1.80 boyunda, yapılı, uzun siyah saçlı, ela gözlü, burnu kemerli, nur yüzlü, yakışıklı, atı ve kılıcı olan bir kahraman olarak tasvir etmişlerdir. Kaynak kişilerin kahramanın görsel özelliklerine yönelik benzer tasvirlerinin olması zihinlerinde Satuk Buğra Han'ın alperen tipi olarak belli stereotip fiziki özelliklere sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca, kaynak kişilerin hakikatte görmedikleri fakat zihinlerinde “alperen tipi” olarak tasarladıkları bu tasvirden yola çıkarak medyada özellikle de sinema sektöründe kahraman tipi yaratılabilir. Satuk Buğra Han'ın hem anlatı olarak hem de görsel olarak toplum genelince ortak bir çağrışım oluştur[a]maması devlet erki, medya, kültür endüstrisi ve eğitim sisteminin onun anlatı metni ve görseline yer vermemesiyle açıklanabilir. Bu durumda Satuk Buğra Han'ın “Türk-İslam ülküsünü” ifade eden sözel çağrışımı dışında toplum genelince ortak bir kültürel koda dönüşmesi öncelikle ona görsel medyada yer vermekle mümkün gözüktüğü çıkarımında bulunulabilir.

Günümüz toplumsal belleğinde Satuk Buğra Han'ın adının Türk-İslam ülküsünü ifade eden ideolojik bir imgelemlerle yaşatıldığı tespit edilen örneklerden hareketle beş başlık altında incelenmiştir. Satuk Buğra Han'ın adının, gerçek ve sanal ortamdaki kişilere bilinçli bir şekilde verildiği; cadde ve sokak gibi mekânlara; kurum ve kuruluşlara, yemeğe ad olarak verildiği, bu ada MEB ders müfredatı ve ÖSYM'nin sorularında yer verildiği ve son olarak hikâye, roman, şiir ve piyes gibi edebî türlerde bu ideolojik imgelemlerle kullanıldığı tespit edilmiş, bunların her biri teker teker analiz edilmiş ve şu sonuçlara varılmıştır:

Satuk Buğra Han'ın MEB müfredatında nasıl bir imgelem oluşturduğunu tespit etmek üzere öncelikle 1934-2015 tarihleri arasında MEB'te kullanılan sosyal bilgiler, tarih ve edebiyat kitapları tarihî kronolojiyle taranmıştır. Satuk Buğra Han'dan bahseden ve tespit edebildiğimiz ilk ders kitabının 1961 tarihli olduğu görülmüştür. Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki müfredatta ona yer verilmemesi ulus inşa sürecindeki politikayla açıklanabilir. Ayrıca her geçen yıl ders kitaplarında

Karahanlılar ve bu konuya bağılı olarak da Satuk Buğra Han hakkında daha detaylı bilgi verildiğı tespit edilmiştir. Satuk Buğra Han'ın özellikle sosyal bilgiler ve tarih dersi içeriğinde yer alması onun menkıbevi kişiliğinden ziyade tarihî kişiliğinin öğrencilerin zihninde yer etmesinin amaçlandığını göstermektedir. Edebiyat ders kitaplarında Satuk Buğra Han'ın destan tasnifi içerisinde İslamiyet'ten sonraki Türk destanı başlığı altında sadece adına yer verildiğı, destan metni olarak ise anlatıdan bahsedilmediğı tespit edilmiştir.

Satuk Buğra Han'a dair MEB müfredatı ve ÖSYM'nin hazırladığı sorulardan hareketle, öğrencilerden bilmeleri ve öğrenmeleri beklenen aktarımın şunlar olduğu söylenebilir:

1. Satuk Buğra Han, Karahanlıların ilk Müslüman Türk hükümdarı olup devletin resmî dinini ve halkını Müslüman yapmıştır.
2. Satuk Buğra Han Müslümanlığı benimsedikten sonra Abdülkerim adını almıştır.
3. Satuk Buğra Han ile ilgili Karahanlılar dönemine ait Satuk Buğra Han tezkiresi ya da destanı vardır. Bu destan İslamiyet sonrası Türk destanlarından ilkidir.

Satuk Buğra Han hakkında eğitim müfredatında vurgulanan bu bilgilerin öğrencilerin belleğinde ona dair ortak bir imgelem oluşturup oluşturmadığını tespit etmek ve eğitim müfredatının kültür aktarımındaki yerini sorgulamak üzere 113 öğrenciye sorular yöneltilmiştir. Bunun neticesine öğrenciler, Satuk Buğra Han'ı öncelikli olarak Lise 1 Tarih, Orta 1 Sosyal Bilgiler, Lise Türk Edebiyatı gibi eğitim sürecinden, üniversiteye hazırlık aşamasından, şiir, hikâye ve roman gibi edebî eserlerden, tanıdığı birisinin adı olması ve bir mekânı çağrıştırması vesilesiyle anımsadıkları ve bildiklerini ifade etmişlerdir. Öğrencilerin zihnindeki ortak imgelem ise Satuk Buğra Han'ın "İslamiyet'i benimseyen ilk Karahanlı hükümdarı" olmasıdır. Bu bilgilerden hareketle öğrencilerin zihninde Satuk Buğra Han'ın menkıbevi kişiliğinden ziyade tarihî kişiliğinin "Türk-İslam ülküsünü" ifade eden ideolojik çağrışımıyla aktarıldığı söylenebilir. Bu görüşmelerden hareketle eğitim sisteminin öğrenciye sunduğuyla öğrencilerin bu konudaki bilgilerinin uyumlu olduğu tespit edilmiştir. Özetle, MEB müfredatı kapsamında Satuk Buğra Han'ın

genç nesillere “Türk-İslam ülküsünü” temsil eden tarihî şahsiyeti ön plana çıkarılarak öğretildiği tespit edilmiştir.

Toplumsal bellekte Satuk Buğra Han’ın kültürel değişime bağlı olarak nasıl ele alındığına dair bir diğer husus, ad verme geleneği ile ilgilidir. Öncelikle Abdülkerim Satuk Buğra Han adı inanç ve düşünce sistemi boyutuyla başlı başına toplumsal belleğin kültürel kodlarını bünyesinde barındırması nedeniyle analiz edilmiştir. Satuk adının, satılma âdetine; buğra adının ise hayvan mitolojisi ve aile soyuna gönderme yaptığı çıkarımında bulunulmuştur. Satuk adı, çocuksuzluk motifiyle ilişkilendirilmiştir. Satuk Buğra Han’ın da bu motife bağlı olarak “satılma ritüeli” ile ad almış olabileceği varsayılmıştır.

Türklerin İslamiyet’i kabulü ad verme geleneğini de etkilemiştir. Satuk Buğra Han’ın kendine Abdülkerim ismini seçmesi bu kapsamda değerlendirilebilir. Toplumsal bellekte her ne kadar bu adı kendi kendine verdiği dair kabuller mevcut ise de bu bilgiye MEB müfredatı dışında hiçbir tezkire nüshasında tesadüf edilememiştir. Kabri üzerinde Abdülkerim adının geçmemesi de dikkate değerdir. Sadece Cemal Karşî ve Taşkent nüshasında bu ada rastlanılmıştır ki burada kendi kendine alması veya bir başkasının ad vermesi şeklinde bir uygulamaya tesadüf edilmemektedir. Bunlara ek olarak edebî eserlerde ise Satuk Buğra Han’a bu adı hocası Nasr Samani’nin verdiği rastlanılmaktadır. Fakat toplumsal bellekteki kabulün Satuk Buğra Han’ın kendi kendine ad vermesi şeklinde olduğu görülmektedir. Satuk Buğra Han’ın Müslüman olduktan sonra kendi adına ilaveten Abdülkerim adını aldığına dair inanış göz önünde tutulduğunda, onun bu özelliğiyle bir protip olduğu ve günümüzde Müslüman olduktan sonra veya çeşitli nedenlerle mahkemeye başvurup adını değiştirmek isteyenlerin ilk örneği olarak kabul edilebileceği söylenebilir.

Türklerde ad verme geleneği hususunda akademik zeminde bazı tespitlerin olduğu ve tasnifleme çalışmalarının yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmada S. V. Örnek’inki esas alınmış ve Abdülkerim Satuk Buğra Han adı “yatırlar ve ziyaretlerle ilgili adlar, yaşatıcı güçle ilgili adlar, tarihî kahraman ve siyasi liderlerle ilgili adlar, hayvanlarla, madenlerle, bitkilerle ilgili adlar, modayla ve kültürel değişimle ilgili adlar, yaşatıcı güçle ilgili adlar” başlıklarıyla ilişkili olarak analiz edilmiştir.

Nihayetinde Abdülkerim Satuk Buğra Han'ın ve günümüzde Müslüman olduktan sonra adını değiştirenlerin "kültür değişimiyle ilgili adlar" genel başlığı altında incelenmesinin daha uygun olacağı önerilmiştir. Kültürel değişime bağlı olarak adların değişmesi meselesinin tartışılmaya açık olduğu anlaşılmaktadır. Böylece Türkiye'de ad verme geleneğine dair tespit ve tasnifleme çalışmalarında da güncelleme yapılmasına yönelik gereklilik ortaya çıkmaktadır.

Toplumsal bellekte Satuk Buğra Han ile ilgili dikkat çeken bir diğer önemli husus, Satuk adı yerine Saltuk adının yeğlenmesidir. Toplumun çeşitli kesimlerinde ve alanlarında Satuk Buğra Han adı yerine Saltuk Buğra Han adının kullanıldığı bunun da galat-ı meşhur olma eğiliminde olduğu tespit edilmiştir. Bu durum, Sarı Saltuk ve Saltuklular beyliğinin etkisiyle olabileceği gibi halkın belleğinde Satuk adının satılmak fiiliyle ilişkilendirilmesi veya Satuk adının söylenişte olumsuzlanmasıyla da açıklanabilir. Türkiye Nüfus Müdürlüğünden il il, Satuk Buğra Han ve Saltuk Buğra Han'ın kullanımlarının tespitine yönelik çizelge istenmiş bunun neticesinde bu adın hangi illerde daha çok "Türk-İslam ülküsü" imgesi oluşturduğu ya da oluşturamadığı ve Satuk Buğra adı yerine Saltuk Buğra adının daha çok yeğlendiği tespit edilmiştir. Son olarak Satuk Buğra Han adını taşıyan kişilerle birinci ve ikinci sözlü kültür ortamında görüşme yapılmış bunun neticesinde, bu adın "Türk-İslam ülküsü terkibi"ni ifade eden ideolojik çağrışım oluşturmak üzere bilinçli bir tercihle çocuklara verildiği tespit edilmiştir. Satuk Buğra adı yerine Saltuk Buğra adının daha yaygın olarak kullanıldığını nüfus müdürlüğünden alınan şu veriler ortaya koymaktadır: Satuk Buğra adının en fazla konulduğu ilk altı il şöyledir: 1.Tokat'ta 21, 2. Sivas'ta 16, 3. Samsun'da 15, 4. Erzurum ve Konya'da 13, 5. Kayseri'de 11 ve 6. Osmaniye'de 10 kişi. Saltuk Buğra adının ise en fazla konulduğu ilk altı il ise şöyledir: 1. Erzurum'da 82, 2. Kahramanmaraş'ta 51, 3. Yozgat'ta 37, 4. Osmaniye'de 36, 5. Adana'da 33, 5. Kayseri'de 31 ve 6. Sivas'ta 30 kişinin bu adı taşıdığı tespit edilmiştir. Bu veriler bu adın yaygın olarak kullanılmadığını ortaya koymanın yanında özellikle belli illerin ön plana çıktığını göstermektedir.

Satuk Buğra Han'ın toplumsal bellekte, çağrışım oluşturduğu bir başka alanın mekân olduğu tespit edilmiştir. Türkistan ve Türkiye coğrafyası özelinde Satuk Buğra Han'ın mekân ile ilişkisinin mukayese edildiği bu bölümde mekânın kültürü

yaşatma özelliği üzerinde durulmuştur. Türkistan'da kabri bulunan Satuk Buğra Han'a dair anlatıların tabandan tavana doğru bir aktarım işlevi üstlendiği görülürken Türkiye'de ise bu durumun tam tersi olduğu belirlenmiştir. Elbette bu durum, Türkiye'de Satuk Buğra Han'ın kabrinin bulunmaması ve doğal olarak ona dair efsanelerin sözlü kültür mekânında yaşatıl[a]mamasıyla izah edilebilir. Türkistan'da ise Satuk Buğra Han'ın kabri ve yakınlarının mezarları etrafında dağ, pınar, su, mağara, ocak ve ağaç gibi kültlere dair efsane ve inanışların halk hafızasında canlı tutulduğu anlaşılmaktadır. Burada mekân, anlatıların toplumsal bellekte canlı tutulmasını sağlamakla beraber yeni anlatıların da oluşmasına fırsat sunmaktadır. Kaşgar'da Satuk Buğra Han'ın kabrinin bulunduğu yerdeki Yeryutti, Caypaççım, İşraci, Civanimerd ve Buğra Dağı gibi mekân adlarının doğrudan Satuk Buğra Han ile ilgili anlatıdan yola çıkarak verilmesi bu fikri desteklemektedir. Kısaca bir efsane başka bir mekâna ad vererek kendi varlığını da meşrulaştırmaktadır. Türkiye'de ise Satuk Buğra Han'ın mekânla ilişkisi devlet erkinin onun adını mekânlara vermesiyle bir başka ifadeyle atalar kültürüyle ilişkili olarak yaşatıldığı söylenebilir. Türkiye'de camii, dernek, okul ve cadde adı gibi mekânlara Satuk Buğra Han'ın adının verilmesi bunu desteklemektedir. Satuk Buğra Han'ın toplumsal bellekte "Müslümanlığı benimseyen ilk Türk hükümdar" olarak ideolojik bir imgelem oluşturması, kahramanın adının mekânla ilişkilendirilerek yaşatılmak istenmesindeki asıl etken düşünce olduğu söylenebilir.

Toplumsal bellekte, Satuk Buğra Han'ın Türk-İslam ülküsünü ifade eden ideolojik bir imgelem çağrıştırdığı bir diğer alan ise yemek ile ilgilidir. Toplumda yeme-içme konusunda dinî, siyasi veyahut etnik gruplara dair uygulamaların bir kısmı gelenekte hâlihazırda mevcut iken bir kısmı ise gelenekte olmayıp sonradan "icat edilmiş" olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan biri de *Kafes* filmiyle gündeme gelen Satuk Buğra aşısı/yemeğidir. Bu yemeğe Satuk Buğra aşısı adını verenler, "Türk-İslam ülküsü" ideolojisine sahip *Genç Arkadaş Dergisi* etrafında toplanan küçük bir grup gençtir. *Kafes* filminin senaristi Lütfü Şehsuvaroğlu, bu yemeğin grup üyelerinden biri tarafından mevcut bir yemeğe ad olarak verildiğini ve daha sonra grubun tüm üyelerince bu şekilde kullanıldığını ifade etmektedir. Anadolu'da çılıbır olarak bilinen bu yemeğe bu adın verilmesi kaynak kişilerin Satuk Buğra Han'ı "ilk Müslüman Türk hükümdarı" olarak muteber bir kahraman görmelerinin tercih nedeni olduğu belirlenmiştir.

Türk yemek literatüründe Satuk Buğra Han aşısı adında bir bilgiye rastlanılmazken, Buğra aşısı adıyla hem yazılı hem sözlü kültürde bir yemeğin varlığına tesadüf edilmektedir. Ne var ki, Buğra aşısını bilinçli ve ideolojik bir eğilimle tercih eden grubun kendi adlandırması olan Satuk Buğra Han aşısıyla ilişkilendirmek mümkün gözükmemektedir. Satuk Buğra Han aşısı/yemeği, 1980 darbesini anlatan *Kafes* filminde ideolojik bir çağrışımla kullanılmıştır. O dönemi bizzat yaşayanların ve o grup içerisinde yer alanların söyledikleri veya köşe yazılarında dile getirdikleri bu durumu ispatlamaktadır. Küçük bir grup içerisinde anlam koduna dönüşmesi ve bu yemeğin adının grup üyelerince verilmesi nedeniyle Satuk Buğra yemeği, grup folkloru bağlamında icat edilmiş bir gelenek olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat, geleneğin devamı söz konusu değildir.

Ayrıca tarihi ve menkıbevi bir şahsiyet olan Satuk Buğra Han ile Türk siyasi tarihinin karizmatik liderlerinden biri olan Muhsin Yazıcıoğlu arasında ilişki kurulduğu görülmüştür. Bu ilişki *Kafes* filminde başrolde oynayan “İhsan Başkan”ın hakikatte “Türk-İslam ülküsü” ideolojini benimseyen Muhsin Yazıcıoğlu’nun karakterini canlandırması ve bu ideolojiyle ilgili olarak filmde Satuk Buğra Han aşısından bahsedilmesi, ikinci sözlü kültür ortamında Satuk Buğra Han adlı altında Muhsin Yazıcıoğlu’nun görsellerinin ve sözlerinin paylaşılması ve Hayati Bice’nin “İki Alp Eren: Satuk Buğra Han ve Muhsin Yazıcıoğlu” adlı köşe yazısında ifade ettikleri bu fikri desteklemektedir. O hâlde, genelleme yapmamak kaydıyla belli bir kesimce “Türk-İslam ülküsü”ne karşılık gelen Satuk Buğra Han’ın günümüzde toplumsal bellekte siyasi aktör olarak Muhsin Yazıcıoğlu ile özdeşleştirildiği söylenebilir. Bu durum ayrıca Türk kültür tarihinde “alperen” tipinin ilk örneği olarak Satuk Buğra Han’ın kabul edilmesi ve Muhsin Yazıcıoğlu’nun gençlerin siyasi faaliyetlerini yürüttüğü topluluğa “Alperen Ocağı” adını vermesiyle de ilişkilendirilebilir.

Toplumsal bellekte, Satuk Buğra Han’ın ideolojik çağrışım oluşturduğu bir diğer alanın edebî eserler olduğu belirlenmiştir. Türkiye’de Satuk Buğra Han’ın anlatı metni olarak aktarıldığı tek alanın edebî üretimler olduğu tespit edilmiştir. Zira diğer alanlarda Satuk Buğra Han’ın adı sadece “Türk İslam ülküsünü” ifade eden sözel ideolojik bir çağrışımla zihinlerde yer almaktadır. Türklerin İslamiyet’i kabul etmesiyle alp tipinin yerini gazi/alperen tipine bıraktığı edebî eserler üzerinden de

görülebilmektedir. Satuk Buğra Han ile ilgili tespit edilen şiir, hikâye, roman ve piyes gibi edebî eserlerde onun alperen olarak ele alınması ve bu özelliğinin altının çizilmesi bu fikri desteklemektedir. Özetle Satuk Buğra Han, bu yapıtlarda “Türk İslam ülküsü” imgelemine ifade eden gazi/alperen tipini yansıtan bir kahraman olarak anlatı metni şeklinde kurgulanmıştır. Satuk Buğra Han ile ilgili sekiz şiir, dört hikâye, üç roman ve bir piyes örneği tespit edilmiş, günümüz şair ve yazarlarının belleğinde anlatı kahramanının ortak bir tip ve imgelem oluşturduğu belirlenmiştir. Özellikle çocuklara ve gençlere yönelik yayınlarda yazarlarca okurun Türk-İslam ülküsüne öykünmeye teşvik edildiği görülmüştür. Kültürel değişimin bir sonucu olarak anlatıdaki kahraman tipinin değiştiği, kahramanın hem alp hem de eren tipinin özellikleri barındıran alperen tipine evrildiği bu eserler üzerinden tespit edilmiştir.

Özetle, Satuk Buğra Han’ın Türk kültür tarihindeki yeri ve önemi, kültürel değişime bağlı olarak dönüm noktasında yer almasından kaynaklanmaktadır. Zira toplumsal belleğin geçmişte ve günümüzde Satuk Buğra Han’a dair anlatıyı, hangi bağlamda ve nasıl yaşattığı sorusuna verilecek yanıt kültürün gelecek kuşaklara aktararak korunması hususunda önemli ipuçları barındırmaktadır. Halk edebiyatı metni olarak görülen sözlü bir anlatının halk bilimi disiplini kapsamında incelenerek bu sorunun çözümlenebileceği anlaşılmaktadır.

KAYNAKLAR

- Abdurrahman, V. (2004). Türklerin ad koyma gelenekleri üzerine bir inceleme. *Millî Folklor*, 61, 124-133.
- Abdülaziz Bey (2000). *Osmanlı âdet, merasim ve tabirleri: âdat ve merasim-i kadime, tabirât ve muamelât-ı kavmiye-i Osmaniye*. Kazım Arısan ve D. A. Güney (Editörler). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Aça, M. ve Ekici, M. vd. (2010). Anonim halk edebiyatı. Ö. Oğuz vd. (Editörler). *Türk Halk Edebiyatı*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Adıgüzel, İ. (2015). *KPSS tarihin pusulası*. Yyy: Tasarı Akademi Yayınları.
- Ahmed Eflaki (2012). *Ariflerin menkıbeleri*. (Çev. T. Yazıcı). İstanbul: Kabalıcı Yayınları.
- Ahmed Yesevi (1983). *Divân-ı Hikmetten seçmeler*. K. Eraslan (Editör). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Ahmet Yesevi (2016). *Dîvân-ı Hikmet*. M. Tatçı (Editör). Ankara: Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları.
- Akalın, L. S. (1998). Türk kişi adlarının kaynakları. *Türk Dünyası Tarih ve Kültür Dergisi*, 141, 12-14.
- Akar, A. (2017). Sözlü dil teorileri ışığında Saltuknâme metni. L. Karahan (Editör). *Türklük Bilimin Ulu Çınarı Zeynep Korkmaz Armağanı*. Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları. 49-56.
- Aksan, D. (2015). *Her yönüyle dil*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Akşit, N. (1961). MEB mesleki ve teknik öğretim okulları ders kitapları *tarih 2*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Akşit, N. (1985). MEB *millî tarih ana ders kitabı ortaokullar için 1*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Akşit, N. (1992). MEB *ortaokullar için millî tarih 1*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi
- Aktulum, K. (2013). Halk kültürünün posta pullarında yansıtılma biçimleri. *Folklor ve Metinlerarasılık*, Konya: Çizgi Yay. 149-170.
- Aktulum, K. (2014). Folklorik imgelem bir toplumsal imgeler rezervuarı olarak imgelemin epistemolojik temellerine giriş. *Millî Folklor*, Yıl 26, 101, 277-290.
- Aktulum, K. (2016). *Resimsel alıntı*. Konya: Çizgi Yayınları.
- Akyüz, Y. (2014). *Türk eğitim tarihi*. Ankara: Pegem Yayınları.

- Alî-şîr Nevâyî (1996). *Nesâyimü'l-mahabbe min şemâyimi'l-fütüvve ı metin*. K. Eraslan (Editör). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Alperen, M. (2007). *Satuk Buğra*. İstanbul: Karakutu Yayınları.
- Altıntaş, H. (1986). *Tasavvuf tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Altunbay, M. (2016). Temel bir değer olarak dede korkut'ta misafirperverlik ve izzeti ikram. *Akademik Bakış Dergisi Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, 56, 359-371.
- Anar, T. (2012). *Mekândan taşan edebiyat*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Anohin A.V. (2006). *Altay şamalığına ait materyaller*. (Çev. Zekeriya Karadavut-Jennet Meyermanova). Konya: Kömen Yayınları.
- Arat, R. R. (1993). Kâşgar. *İslam Ansiklopedisi*, C. VI, Ankara: MEB Yayınları, 405-412.
- Arat, R. R. (2007). *Kutadgu bilig*. Ankara: TDK Yayınları.
- Argunşah, M. ve Çakır, M. (2005). *Muhammed bin Mahmûd Şîrvânî: 15. yüzyıl Osmanlı mutfağı*. İstanbul: Gökkubbe Yayınları.
- Arvasi, A. (2008a). *Hasbihal I*. İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları.
- Arvasi, A. (2008b). *Hasbihal III*. İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları.
- Assmann, J. (2015). *Kültürel bellek: eski yüksek kültürlerde yazı, hatırlama ve politik kimlik*. (Çev. A. Tekin). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Atalay, B. (2006). *Kaşgarlı Mahmut Divan-ı Lûgat-ı Türk*. C. III, Ankara: TDK Yayınları.
- Atçakarlar, N. (2013). *Satuk Buğra Han/delikanlı kahraman*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Ateş, A. (1972). Menâkıp. *MEB İslam Ansiklopedisi*. C. 7, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 701-702.
- Atsız, H. N. (2010a). Türk destanını sınıflandırma tecrübesi. *İslamiyet Öncesi Türk Destanları*, S. Sakaoğlu ve A. Duymaz (Editörler). İstanbul: Ötüken Yayınları. 51-55.
- Atsız, H. N. (2010b). İslamiyet'ten önce Türk destanı. *İslamiyet Öncesi Türk Destanları*. S. Sakaoğlu ve A. Duymaz (Editörler). İstanbul: Ötüken Yayınları. 56-57.
- Atsız, H. N. (2015a). *Türk edebiyatı tarihi*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Atsız, H. N. (2015b). *Tarih, kültür ve kahramanlar*. İstanbul: Ötüken Yayınları.

- Atsız, H. N. (2015c). *Turancılık, millî değerler ve gençlik*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Aziz, S. (2000). *Türklerin Müslümanlığa geçişi*. (Çev. R. Hacı) İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Bağlı, M. ve Sever, A. (2005). Tabulaştırılan/tabulaşan kurumun (ailenin) kurbanlıklar edinme pratiği: levirat ve sororat, *Aile ve Toplum*, C. 2, 8, 9-21.
- Baki, E. (2010). *Ulusun inşası ve resmî edebiyat kanonu*. İstanbul: Libra Kitap.
- Balaman, A. R. (2002). *Evlilik akrabalık türleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Baldick, J. (1993). *Imaginary muslims: the Uwaysi sufis of Central Asia*, New York: New York University Press.
- Baldick, J. (2016). *Hayvan ve şaman, Orta Asya'nın antik dinleri*. (Çev. N. Şahin). İstanbul: Hil Yayınları.
- Banarlı, N. S. (1971). *Resimli Türk edebiyatı tarihi*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Barkan, Ö. L. (1942). İstila devirlerinin kolonizatör Türk dervişleri ve zaviyeler. *Vakıflar Dergisi*, 2, 279-304.
- Barthold, W. (1923). The Bughra Khan mentioned in the qudatqu bilik. *Bulletin of the School of Oriental Studies*, 3/1. 151-158.
- Barthold, W. (1925). Kudatku bilikin zikr itdigi bugra han kimdir?. (Çev. Ragıp Hulusi Bey). *Türkiyat Mecmuası*, 1, 221-226.
- Barthold, W. (2008a). *Tarihte Türk dünyası*. N. Uğurlu (Editör). İstanbul: Özgün Yayınları.
- Barthold, W. (2008b). *İlk Müslüman Türkler*. N. Uğurlu (Editör). İstanbul: Özgün Yayınları.
- Barthold, W. (2008c). *Türkler*. N. Uğurlu (Editör). İstanbul: Özgün Yayınları.
- Barthold, W. (2013). *Orta Asya Türk tarihi hakkında dersler*. K. Y. Koprman ve İ. Aka (Editörler). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Bascom, W. (1965). The form of folklore: prose narratives. *American Folklore Society*, Vol. 78, 307, 3-20.
- Bascom, W. R. (1954). Four functions of folklore. *The Journal of American Folklore*. 67/266, 333-349.
- Başer, S. (2011). *Kök tengri gök tanrının sıfatlarına esmaü'l hüsna açısından bakış*. İstanbul: İrfan Yayınları.
- Başer, S. (2015). *Kutadgu Bilig'de kut ve töre*. İstanbul: İrfan Yayınları.

- Başgöz, İ. (1986). İnsan adları ve toplum. *Folklor Yazıları*, İstanbul: Adam Yayınları. 215-225.
- Başgöz, İ. (1996). Protesto: folklorun beşinci işlevi (fonksiyonu) *folkloristik, Umay Günay Armağanı*. Ö. Çobanoğlu-M. Özarslan (Editörler). Ankara: Feryal Matbaası, 1-5.
- Başpınar, F. (2011). Basîrî'nin Bengînâme adlı eseri. *Turkish Studies*, 6/3, . 567-576.
- Bauman, R. (1992). Genre. *Folklore, Cultural Performances, and Popular Entertainments*, R. Bauman (Editor). Oxford: Oxford University Press, 53-59.
- Bauman, R. (2006). Tür. (Çev. H. S. Sipahioğlu). M. Öcal Oğuz vd. (Editörler). *Halk Bilimde Kuramlar ve Yaklaşımlar 1*. Ankara: Geleneksel Yayıncılık. 109-112.
- Bayat, F. (2009). Mitolojik zıtlık paradigmasında baba-oğul mücadelesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2/ 6, 63-70.
- Bekki, S. (2011). Bazı halk anlatıları ve dinî metinlere göre kahramanın mucizevi (babasız) doğumu. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 58, 111-130.
- Ben-Amos, D. (1976). Analytical categories and ethnic genres. *Folklore Genres*, Austin: University of Texas Press, 215-242.
- Ben-Amos, D. (1984). The seven strands of tradition: varieties in its meaning in american folklore studies. *Journal of Folklore Research*, Vol. 21, 2/3, 97-131.
- Ben-Amos, D. (1997). Genre. *Folklore: An Encyclopedia of Beliefs, Customs, Tales, Music, and Art*. T. A. Green (Editör). Santa Barbara: ABC-CLIO, Inc, 409-415.
- Berbercan, M. T. (2011). Buğra Tezkiresi'nden parçalar (transkripsiyon – dil özellikleri üzerine bazı açıklamalar-tercüme). *Turkish Studies*, 6/ 4, 431-455.
- Berbercan, M. T. (2012). *Buğra Tezkiresi*. Ankara: Hakim Yayınları.
- Berger, A. A. (2012). *Kültür eleştirisi*. (Çev. Ö. Emir). İstanbul: Pinhan Yayınları.
- Beşirli, H. (2012). *Yemek sosyolojisi*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Biçer, B. (2013). *Türklerin İslamlaşma süreci*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Bilgin, İ. (2005). *Satuk Buğra Han destanı*. İstanbul: Damla Yayınları.
- Bilgin, N. (2013). *Tarih ve kolektif bellek*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Birdoğan, N. (1990). *Anadolu'nun gizli kültürü*. Hamburg: Alevi Kültür Merkezi Yayınları.

- Bonnefoy, Y. (1981). *Mitolojiler sözlüğü*. C. II, L. Yılmaz (Editör). Ankara: Dost Kitabevi. D. L. ve C. P. [İ. Y.] 696-702.
- Boratav, P. N. (1999). *100 soruda Türk halk edebiyatı*. İstanbul: Gerçek Yayınları.
- Boratav, P. N. (2009). *Zaman zaman içinde*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Boratav, P. N. (2011). *Halk edebiyatı dersleri*, M. S. Koz (Editör). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Boratav, P. N. (2015). *100 soruda Türk folkloru*. Ankara: Bilge Su Yayınları.
- Breisach, E. (2012). *Tarihyazımı*. (Çev. H. Kocaoluk). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Cahen, C. (2008). *Türkler nasıl Müslüman oldular*. N. Uğurlu (Editör). İstanbul: Örgün Yayınları.
- Can, A. (2015). Şiir üzerine yapılan çalışmalarda *imge* terimi. *Yeni Türk Edebiyatı*, 12, 29-59.
- Cebecioğlu, E. (2005). *Tasavvuf terimleri ve deyimleri sözlüğü*. İstanbul: Anka Yayınları, 235.
- Cemâl el-Karşî, *Mülhakât el surâh*. Neşr. V. Barthold, Turkestan vepoxu mongol's kogo naşestriça, Çaş't pervaya tekstu, 1898, St. Petersburg, 130-135.
- Cengiz, M. (2014). *İmge nedir?*. İstanbul: Şiirden Yayınları.
- Cevizci, A. (1997). *Felsefe sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Cin, H. ve Akgündüz, A. (1990). *Türk-İslam hukuk tarihi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Clauson, S. G. (1972). *An etymological dictionary of prethirteenth century Turkish*. London: Oxford Yayınları.
- Connerton, P. (2014a). *Toplumlar nasıl anımsar?*. (Çev. A. Şenel). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Connerton, P. (2014b). Kültürel bellek. *Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 4*. (Çev. N. Kayalı Orta). Ankara: Geleneksel Yayınları. 232-246.
- Coulanges, F. (1901). *Ancient city: religion, laws, and institutions of greece and rome*. Boston: Lee and Shepard.
- Çelik, A. (1999). *Trabzon Şalpazarı Çepni kültürü*. Trabzon: T.C. Trabzon Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları.
- Çelik, C. (2007). Bir kimlik beyanı olarak isimler: kişi isimleri üzerine sosyolojik bir yaklaşım. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 2, 5-21.
- Çelik, N. B. (2005). *İdeolojinin soykütüğü 1: marx ve ideoloji*. Ankara: Bilim Sanat Yayınları.

- Çetin, N. (2011). *Millî doğruluş yeniden*. Ankara: Öncü Kitap Yayınları.
- Çobanoğlu, Ö. (1996). Lord Raglan'ın batı halk kahraman kalıbı açısından Oğuz Kağan ve Er Töştük destan kahramanlarına bakış. *Umay Günay Armağanı*, Ankara: Diyanet Vakfı Matbaası, 202-209.
- Çobanoğlu, Ö. (1999). Halkbilimi açısından gelenek, turizm ve icat edilmiş gelenek bağlamında ayvalık şeytan sofrası örneği. *Millî Folklor*, 43, 7-11.
- Çobanoğlu, Ö. (2000). *Âşık tarzı kültür geleneği ve destan türü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çobanoğlu, Ö. (2003). *Türk dünyası epik destan geleneği*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çobanoğlu, Ö. (2004). Türk halk kültüründe 'tör/başköşe' kavramı ve anlam yaratmadaki simgesel sürekliliği. *Türkbilig*, 2, 33-44.
- Çobanoğlu, Ö. (2015). Impacts of contextual changes in turkish concepts of traditions. *Prof. Dr. Erman Artun Armağanı*, Adana Öz Baran Ofset, 173-180.
- Çoruhlu, Y. (2010). *Türk mitolojisinin ana hatları*. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Dağıstanlıoğlu, E. (2012). Tezkire-i Buğra han'ın Çağatayca yazılmış bir nüshası (metin- dil incelemesi- tıpkıbasım). *Turkish Studies*, 7/4, 1313-1393.
- Das, N. K (1993). "Customary law and Settlement of Dispute Among The Angami Naga of Nagaland", Tribal Ethnography Customary Law and Change, Ed. K. S Singh, New Delhi: Concept Publishing Company, 43- 48.
- Davut, R. (2001). *Uygur mazarliri*. Ürümçi: Şincang Halk Neşriyatı.
- Demir, İ. ve H. O. Y. (1997). *Beşiktaşlı Yahyâ Efendi ve Üveysîlik*. İstanbul: Şeyh Yahya Efendi Kültür ve Araştırma Vakfı Yayın No: I.
- Demircan M. N., Tanrıkulu Ş. vd. (2005). *MEB Türk edebiyatı tarihi*. Ankara: MEB Devlet Kitapları.
- Derleme Sözlüğü (2009). *Derleme sözlüğü*. C. 5, Ö. A. Aksoy vd. (Editörler). Ankara: TDK Yayınları.
- Devellioğlu, F. (2000). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Deweese, D. (1996). The *Tadhkira-i Bughra-Khan* and the "Uvaysi" sufis of central asia: notes in review of *imaginary muslims*. *Central Asiatic Journal*, 40/1, 87-127.
- Dıykanbayeva, M. (2013). Kırgız Türklerinde evlilik ve buna bağlı inanışlar. A. Ü. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Erzurum, 49, 131-144.
- Dikici, M. (2005). *Türklerde inançlar ve din*. Ankara: Akçağ Yayınları.

- Dilçin, C. (1983). *Yeni tarama sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Dilçin, C. (2014). *Adlar sözlüğü*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Doğan, C. (2007). Kazak Türklerinde konukseverlik ve konuk ağırlama. *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, 36, 27-44.
- Dundes, A. (2006). Halk kimdir?, (Çev. M. Ekici). Ö. Oğuz vd. (Editörler). *Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 1*, Ankara: Geleneksel Yayıncılık. 11-37.
- Durgun, Ş. (2014). *Ulus inşası ve Milliyetçilik*. Ankara: A Kitap Binyıl Yayınları.
- Durkheim, E. (1982). *The rules of sociological method*. [Tran W. D. Halls], New York: The Free Pres.
- Durmuş, A., Aldemir H. vd. (2008). *Sahih-i Buhârî muhtasarı*. İstanbul: Kilim Matbaacılık.
- Durmuş, İ. (2009). Türk kültürü çevresinde ant. *Millî Folklor*, 84, 97-107.
- Durmuş, M. (2011). İmge-sembol kavramlarını yorumlama projesi ve Melih Cevdet Anday şiirinde imge. *Turkish Studies*, 6 /3, 745-762.
- Dursun, A. (2016). *Türk halk hukuku*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Dursun, Ç. (2003). Türk-İslam sentezi ideolojisi ve öznesi. *Doğu Batı*, 25.
- Eagleton, T. (2011). *Kültür yorumları*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Eberhard, W. (1996). *Çin'in şimal komşuları*. (Çev. N. Uluğtaş). Ankara: TTK Yayınları.
- Ebu'l Gazi Bahadır Han. (2011). *Türklerin şeceresi*. O. Vardar (Editör). İstanbul: Örgün Yayınları.
- Eckmann, J. (2013). *Çağatayca el kitabı*. (Çev. G. Karaağaç). İstanbul: Kesit Yayınları.
- Ekici, M. (2006). Türk sözlü geleneğinde anlatıcılar ve anlatmalar arasındaki ilişkiye art zamanlı (diyakronik) ve eş zamanlı (senkronik) bir bakış. *Mitten Meddaha Türk Halk Anlatıları Uluslararası Sempozyum Bildirileri*, Ankara: Gazi Üniversitesi THBMER Yayıncılık. 88-89.
- Ekici, M. (2007). *Halk bilgisi (folklor) derleme ve inceleme yöntemleri*. Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- Ekici, M. (2010). Kuramlar ve yöntemler. *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, M. Öcal Oğuz vd. (Editörler). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Elçin, Ş. (1988). Tuz ekmek hakkı deyimi üzerine. *Halk Edebiyatı Araştırmaları*, C. II, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayıncılık, 373-380.
- Elçin, Ş. (2013). *Halk edebiyatına giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.

- Eliade, M. (1991). *Kutsal ve dindışı*. (Çev. M. A. Kılıçbay), Ankara: Gece Yayınları.
- Emiroğlu, K. ve Aydın, S. (2003). *Antropoloji sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınevi.
- Ercilasun, A. B. (2004). *Başlangıçtan yirminci yüzyıla Türk dili tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ercilasun, A. B. ve Akkoyunlu, Z. (2014). *Dîvânu Lugâti't-Türk*. Ankara: TDK Yayınları.
- Ercilasun, K. (2011). *Tarihin derinliklerinden 19. yüzyıla Kâşgar*. Ankara: TTK Yayınları.
- Ergin, M. (2009). *Dede Korkut kitabı*. Ankara: TDK Yayınları.
- Ergin, M. (2011). *Orhun Abideleri*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Erginer, G. (1997). *Kurban: kurbanın kökenleri ve Anadolu'da kanlı kurban ritüelleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Ergun, P. (2011). Alevilik-Bektaşilikteki tavşan inancının mitolojik kökleri üzerine. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, 60, 281-312.
- Ergun, P. (2016). Sözlü belleğe yansıyan Türk yemek kültürü. *Aile Yazıları*, S. Sakaoğlu vd. (Editörler). Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Yayınları.
- Erim, N. (2011). *Tezkire-i Satuk Buğra Han [65b-89b] (giriş, dil-yazım özellikleri, transkripsiyonlu metin, dizin-sözlük)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Ersanlı, B. (2015). *İktidar ve tarih, Türkiye'de "resmî tarih" tezinin oluşumu (1929-1937)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Erşahin, İ. (2011). *Halk kültürü ve edebiyatı sözlüğü*. İstanbul: Ötüken Yayınları. 337.
- Esin, E. (1978). *İslamiyet'ten önceki Türk kültür tarihi ve İslama giriş*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası.
- Esin, E. (2006). *Türklerde maddi kültürün oluşumu*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Feridüddin Attar (2013). *Tezkiretül Evliyâ*. (Çev. S. Uludağ). İstanbul: Semerkant Yayınları.
- Finnegan, R. (1977). *Oral poetry*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Frazer, J. G. (1919). *Folklore in old testament*, Vol. II, London: Macmillan and Co.
- Freud, S. (2008). *Totem ve tabu*. (Çev. H. İhsan). Ankara: İlksan Matbaası.
- Freud, S. (2015). *Musa ve tektanrıcılık*. (Çev. K. Şipal). İstanbul: Cem Yayınları.

- Genç, R. (2002). *Karahanlı devlet teşkilatı*. Ankara: TTK Yayınları.
- Gençosmanoğlu, N. Y. (2009). *Destanlar burcu*. İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.
- Georgeon, F. (2005). *Türk Milliyetçiliğinin kökenleri Yusuf Akçura 1876-1935*. (Çev. A. Er). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Glassie, Henry (1987). *Folklore and history*. *Minnesota History*, 50/ 5, 188-192.
- Goldstein, Kenneth S. (1983). *Sahada folklor derleme metotları*. (Çev. A. S. Uysal). Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Goode, J. (2009). Yemek. (Çev. F. Mormenekşe). M. Öcal Oğuz vd. (Editörler). *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 3*, Ankara: Geleneksel Yayıncılık. 375-382.
- Goody, J. - Watt, I. (2005). The consequences of literacy. *literacy in traditional societies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Goody, J. (1992). Oral culture. *Folklore, Cultural Performances, and Popular Entertainments*, [Ed. R. Bauman], Oxford: Oxford University Press, 12-20.
- Goody, J. (2010). *Myth, ritual and the oral*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Goody, J. (2013). *Yazılı ve sözel arasındaki etkileşim*. (Çev. O. Bulut) İstanbul: Pinhan Yayınları.
- Gökalp Alparslan, G. (2012). 1940 sonrası toplumcu Türk şiirinde Hacı Bektaş Velî ve Pir Sultan Abdal imgesi. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, 62, 45- 82.
- Gökdağ, B. A. ve Üçüncü, K. (2007). *Başlangıçtan günümüze Türk destanları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Gökyay, O. Ş. (2009). *Dedem Korkut kitabı*. İstanbul: Kabalıcı Yayınları.
- Gölpınarlı, A. (1985). *100 soruda tasavvuf*. İstanbul: Gerçek Yayınları.
- Gölpınarlı, A. (2014). *Türkiye’de mezhepler ve tarikatler*. İstanbul: İnkılâp Yayınları.
- Götz, M. (1979). *Verzeichnis der orientalischen handschriften in deutschland*. Band XIII Türkische Handschriften, Wiesbaden.
- Gözaydın, N. (2004). Ad verme ve değiştirme. *Türk Dili*, C. 87, 630, 496-504.
- Grenard, F. (1900). La légende de Satok Boghra Khan et l'histoire. *Journal Asiatique*, 15, 5-79.
- Grenard, F. (1939a). Satuk Buğra Han menkıbesi ve tarihi 1. (Çev. O. Turan). *Ülkü Mecmuası*, 142-154.

- Grenard, F. (1939b). Satuk Buğra Han menkıbesi ve tarih II. (Çev. O. Turan). *Ülkü Mecmuası*, 47-52.
- Grenard, F. (1939c). Satuk Buğra Han menkıbesi ve tarih III. (Çev. O. Turan]. *Ülkü Mecmuası*, 152-160.
- Grenard, F. (1939d). Satuk Buğra Han menkıbesi ve tarih IV. (Çev. O. Turan). *Ülkü Mecmuası*, 343-350.
- Gülensoy, T. (2011). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe sözcüklerin köken bilgisi sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Güler Karacan, Ş. (2013a). *Oyun bizim işimiz*. İstanbul: Nesil Yayınları.
- Güler Karacan, Ş. (2013b). *Yaşasın yemek yemek*. İstanbul: Nesil Yayınları.
- Gülerer, S. (2013). Türk kültüründe menâkıbnâmeler ve menâkıbnâme yazıcılığı. *Tarih Okulu Dergisi*, 16, 233-262.
- Gültepe, N. (2009). *Mührün gücü: ilk Türk-İslam devletlerinde ve Osmanlılarda bürokrasi*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Günaltay, Ş. (1939). *Mf. v. lise kitapları tarih 1*. İstanbul: Maarif Matbaası.
- Günaltay, Ş. (1991). *İslam tarihinin kaynakları (tarih ve müverrihler)*. Y. Kanar (Editör). İstanbul: Endülüs Yay. 154.
- Gündoğdu, M. (2016). *Hakan Türkler Müslüman oluyor*. İstanbul: Nesil Yayınları.
- Güner, A. (1986). *Tarikatlar*. İstanbul: Milliyet Basımevi.
- Güngör, E. (2003a). *Kültür değişmesi ve Milliyetçilik*. Hisar Kültür Gönüllüleri.
- Güngör, E. (2003b). *Tarihte Türkler*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Güngör, H. (1996). Eski Türk dininin isimlendirilmesi üzerine. *Umay Günay Armağanı*, Ankara: Feryal Matbaası. 34-38.
- Güvenç, B. (1996). *İnsan ve kültür*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Güvenç, B. (2002). *Kültürün abc'si*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Güzel, A. (2004). *Dinî-tasavvufî Türk edebiyatı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Güzel, A. ve Torun, A. (2008). *Türk halk edebiyatı el kitabı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Halbwachs, M. (1992). *On collective memory*. L. A. Coser (Editor). Chicago: University of Chicago Pres.
- Hassan, Ü. (2000). *Eski Türk toplumu üzerine incelemeler*. İstanbul: Alan Yayınları.

- Haymes, E. R. (2010). *Sözlü destan*. (Çev. A. Çelik). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hazînî (2014). Cevâhirü'l ebrâr min emvâc-ı bihâr (İyilerin Dalgalı Denizlerden Çıkardığı İnciler). C. Okuyucu, M. Kaçar (Editörler). İstanbul: Büyüyenay Yayınları.
- Hobsbawn, E. ve Ranger, T. (2006). Gelenekleri icat etmek. *Geleneğin İcadı*, (Çev. M. M. Şahin). İstanbul: Agora Kitaplığı Yayınları. 1-18.
- Hofman, H. F. (1969). Turkish literature a bio-bibliographical survey section III/1, Utrecht: Published by The Library of The University of Utrecht.
- Honko, L. (2006). Halk anlatısı araştırma metotları bu metotların durumu ve geleceği. (Çev. İsmail Görkem). M. Öcal Oğuz vd. (Editörler). *Halk Bilimde Kuramlar ve Yaklaşımlar 1*, Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- Hungyo, P. (1993). Chieftainship and customary laws among tanghul naga of manipur. tribal Ethnography Customary Law and Change, Ed. K. S Singh, New Delhi: Concept Publishing Company, 37-42.
- Huncan, Ö. S. (2009). Satuk Buğra Han. TDV *İslam Ansiklopedisi*, C. 36, İstanbul: TDV Yayınları. 181-182.
- İşıldak, S. (2008). Yaratmada ilk adım: imge ve imgelem. *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi* (EFMED) Cilt 2, Sayı 1, Haziran 2008, sayfa 64–69.
- İşin, P. M. (2010). *Osmanlı mutfak sözlüğü*. İstanbul: Kitap Yayınları.
- İbn Fazlan Seyahatnâme* (1995). R. Şeşen (Editör). İstanbul: Bedir Yay.
- İlmihâl (2013). *İlmihal İslam ve toplum*. C. II, Ankara: TDV Yayınları.
- İnalcık, H. (2012). Kutadgu Bilig'de Türk idare geleneği. *Adalet Kitabı*, H. İnalcık, B. Arı ve S. Aslantaş (Editörler). Ankara: Kadim Yayınları. 1-20.
- İnan, A. (1958). İslam'dan sonra Türkçe adlar. *Türk Dili*, C. 7, 82, 491-494.
- İnan, A. (1996a). Kazak-Kırgızlar'da yeğenlik hakkı ve konuk aş meseleleri. *Makaleler ve İncelemeler I*, Ankara: TTK Yayınları. 281-291.
- İnan, A. (1996b). Yasa, töre-türe ve şariat. *Makaleler ve İncelemeler II*, Ankara: TTK Yayınları. 222-228.
- İnan, A. (1996c). Eski Türklerde ve folklorda ant. *Makaleler ve İncelemeler I*, Ankara: TTK Yayınları. 317-330.
- İnan, A. (1998). Göçebe Türklerin destanlarında kahramanların doğumları ad almaları ve başka hususiyetleri. *Makaleler ve İncelemeler II*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi. 206-212.

- İnan, A. (2010). Türk destanlarına genel bakış. *İslamiyet Öncesi Türk Destanları*, S. Sakaoğlu ve A. Duymaz (Editörler). İstanbul: Ötüken Yayınları. 35-51.
- İnce, Ö. (2001). *Cumhuriyet döneminden bugüne örneklerle şiir ve gerçeklik*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- İskenderoğlu, L. (2009). Jean-Paul Sartre'ın "imgelem"i, sanatta imge ve imge kökleri üzerine. *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14/2, 157-166.
- Jandaarbekov, Z. (1997). *Karluk Karahan devleti ve Oğuz devleti tarihi ile ilgili yeni bilgiler*. [Çev. B. Muhyaeva], Bilig, 5, 157-164.
- Jarring, G. (1980). *Literary Texts from Kashghar: Edited and Translated with Notes and Glossary*, Lund: Berlings.
- Jarring, G. (1982). *Literary texts from kashghar: the original texts in facsimile*, Lund: Berlings.
- Kabaklı, A. (2006). *İslamla kaynaşmış Türk edebiyatı*. İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.
- Kabaklı, A. (2008). *Tasavvuf tarikat edebiyatı*. İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.
- Kafesoğlu, İ. (1997). *Türk millî kültürü*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Kafesoğlu, İ. (2014). *Türk İslam sentezi*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Kahraman, S. A., Dağlı, Y. vd. (2011). *Evliya Çelebi seyahatnamesi*. S. Koz (Editör). C. 1, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kalafat, Y. (2012). Dedem Korkut kültür ellerinde adlanma. *Türk Kültürlü Halklarda Mitler*, Ankara: Berikan Yayınları.
- Kaplan, İ. (2002). Millî eğitim ideolojisi Milliyetçilik. *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*. C. 4. T. Bora (Editör). İstanbul: İletişim Yayınları. 788-799.
- Kaplan, İ. (2013). *Türkiye'de millî eğitim ideolojisi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kaplan, M. (2007). *Türk edebiyatı üzerinde araştırmalar tip tahlilleri*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kaplan, M. (2013). *Kültür ve dil*. İstanbul: Kültür Yayınları.
- Kaplan, Y. (2008). Destân-ı Veysel-Karanî. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1/5, 379-397.
- Kapusuzoğlu, G. (2015). Çin kaynaklarına göre Türk kültür çevresinde evlenme ve cenaze gelenekleri. *TAD*, C. 34, 58, 507-522.
- Kara Düzgün, Ü. (2012). Türk destanlarında merkezi kahraman tipinin tipolojisi. *Folklor Edebiyatı*, C. 18, 70, 9-46.

- Kara, F. (2016) . *Data tarih konu anlatımlı*. Ankara: Data Yayınları.
- Karabulut, M. (2015). İmgenin psikanalitik boyutu. *Adıyaman Üniversitesi Bilim, Kültür ve Sanat Sempozyumu II*, 02-03 Nisan 2015, Adıyaman, Türkiye.
- Karahan, A. (1974). Tezkire. *MEB İslam Ansiklopedisi*, C. 12/I, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi. 216-230.
- Karakaş, M. (2007). *Türk ulusçuluğunun inşası*. Ankara: Elips Kitap.
- Karakaya, K. (2016). *Evveliyat kpss tarih konu anlatımlı*. Ankara: İsem Yayınları.
- Karataş, O. (1997). *Turan'da İslam güneşi*. Osmaniye: Güneysu Yayınları.
- Kaya, D. (2007a). *Türk halk edebiyatı terimleri sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kaya, Ö. (2007b). *Tezkire-i Hakim Ata- bir Yesevî dervişinin menkabevî hayatı*. Ankara: Köksav Yayınları.
- Kemal, Y. (2003). *Demirciler çarşısı cinayeti: akçasazın ağaları I*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kemikli, B. ve Yılmaz, A. vd. (2014). *Türk-İslam edebiyatı*. A. Yılmaz (Editör). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Kırzioğlu, F. (1953). Gökten inen ejderha efsanesi. *Türk Folklor Araştırmaları*, 44, 697-698.
- Kibar, O. (2005). *Türk kültüründe ad verme kültürü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kitapçı, Z. (1988). *Orta asya mahalli Türk hükümdar ve aristokratları arasında İslamiyet: ilk Müslüman Türk hükümdarı (emeviler devri)*. Ankara: TTK Basımevi.
- Kitapçı, Z. (1994). *Orta Asya'da İslamiyet'in yayılışı ve Türkler*. Konya: Damla Ofset Matbaacılık.
- Kitapçı, Z. (2004). *Doğu Türkistan ve Uygur Türkleri arasında İslamiyet*. Konya: Yedikubbe Yayınları.
- Kocadağ, B. (1992). *Doğuda aşiretler, Kürtler, Aleviler*. İstanbul: Ant Yayınları.
- Komisyon (2012). *MEB ilköğretim sosyal bilgiler 6 ders kitabı*. Ankara: Başak Matbaa.
- Komisyon (2015). *İlköğretim sosyal bilgiler ders kitabı 6*. Yyy: MEB Devlet Kitapları.
- Koşay, H. Z. (1938). Halk terbiyesi vasıtaları. *Ülkü*, C. 10, 60-152.
- Köksal, H. (2002). *Millî destanlarımız ve Türk halk edebiyatı*. İstanbul: Toker Yayınları.

- Köksal, O. (2013). XIX. yüzyıl ortalarında bir osmanlı kasabasındaki şahıs adı profili. *Bilig*, 65, 231-246.
- Köprülü, M. F. (1944). Türk ve Moğol sülalelerinde hanedan azasının idamında kan dökme memnuiyeti. *Türk Hukuk Tarihi Dergisi*. C. 1, 1-9.
- Köprülü, M. F. (1991). *Türk edebiyatında ilk mutasavvıflar*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Köprülü, M. F. (2004). *Edebiyat araştırmaları 1*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Köprülü, M. F. (2005). *Türkiye tarihi, Anadolu istilasına kadar Türkler*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Köprülü, M. F. (2010). Millî Türk destanı. *İslamiyet Öncesi Türk Destanları*. S. Sakaoğlu ve A. Duymaz (Editörler). İstanbul: Ötüken Yayınları. 13-17.
- Köprülü, M. F. (2011). *Türk edebiyatı tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Köprülü, M. F. (2012). *İslam medeniyeti tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Köse, N. (1999). Lord Raglan geleneksel kahraman kalıbı ve Kococaş. *Millî Folklor*, Yıl. 11, 43, 19-23.
- Kuran-ı Kerim ve Açıklamalı Meali (2008). *Kuranı Kerim meali*. H. Altuntaş ve M. Şahin (Editörler). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Kurt, A. O. (2016). Yahudilikte levirat evlilik: geleneğin tutsak ettiği kadınlar. *Turkish Studies*, 11/17, 245-266.
- Kut, G. (2013). Şirvânî'nin yemek kitabı çevirisine eklediği yemekler üzerine. *Geçmişten Günümüze Millî Yemek Kültürümüz*, M. Koz (Editör). Eskişehir: Türk Dünyası Vakfı Yayınları.
- Kutlu, M. M. (2009). Somut olmayan kültürel mirasın korunmasında eğitime yönelik ilk adım: halk kültürü dersi. *Millî Folklor*, Yıl 21, 82, 13-18.
- Küçük, S. (2012). Tezkire ve tezkireciliğin gelişimi. *Karabük Üniversitesi Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 1/ 2, 14-31.
- Kütükoğlu, S. M. (2012). Tezkire. *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 41, İstanbul: TDV Yayınları. 73- 74.
- Lapierre, J. W. (1981). İdeoloji nedir?. *İlimler ve İdeolojiler*. F. Arslan (Editor). Ankara: Umran Yayınları.
- Levent, A. S. (1973). *Türk edebiyatı tarihi*. C. 1. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Lord, A. (1972). History and tradition in balkan oral epic and ballad. *Western Folklore Society*, 31/1, 53-60.

- Luthi, M. (2006). Masalın efsane menkabe mit fabl ve fıkra gibi türlerden farkı. (Çev. S. Sönmez), M. Öcal Oğuz vd. (Editörler). *Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 1*, Ankara: Geleneksel Yayıncılık. 220-222.
- Maden, M. (2007). *MEB lise tarih 1*. İstanbul: Devlet Kitapları.
- MEB (1934). *Orta mektep için tarih ı*. İstanbul: Devlet Matbaası.
- MEB (1938). *Orta mektep için tarih ıı*. İstanbul: Devlet Basımevi.
- MEB (1992). *MEB tarih 1, açıköğretim lisesi*. Ankara: Açıköğretim Lisesi Yayınları.
- MEB (2014). *Ortaöğretim Türk edebiyatı 9. sınıf*. Ankara: Eko Yayınları.
- MEB Devlet Kitapları (1991). *Sosyal bilgiler 4*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- MEB Komisyon (2015). *İlköğretim sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabı*. Ankara: Başak Matbaası.
- Merçil, E. (2011). *Müslüman Türk devletleri tarihi*. Ankara: TTK Yayınları.
- Mevlânâ Abdürrahmân Câmî (2015). *Şevâhid-ün nübüvve peygamberlik müjdeleri*. H. H. Işık (Editör). İstanbul: Hakikat Kitâbevi Yayınları.
- Mf. V. (1944). *İlkokul tarih iv ders kitabı*. İstanbul: Maarif Matbaası.
- Molla Camî (2014). *Nefahat'ül üns min hadarât'il kudüs*. (Sadeleştiren: A. Akçiçek). İstanbul: Huzur Yayınları.
- Molla Hacı (1988). *Bugra Hanlar tezkirisi*. Şincañ: Uygur Aptonom Rayonluk İctimayi Penler Akademiyasi Din Tetkikat İnstituti, 15-33.
- Molotova, E. M. (2008). Orta asya halklarının tarihi kaynağı olarak “Buğra Han tezkiresi”. Almatı: Periyodik Yayınları.
- Nicholson, R. A. (2004). *İslam sûfîleri*. (Çev. Y. Belli-M. Temelli). İstanbul: Ataç Yayınları.
- Nora, P. (2006). *Hafıza mekânları*. (Çev. M. E. Özcan). Ankara: Dost Yayınları.
- Ocak, A. Y. (1997). *Türk tarihi kaynağı olarak menâkıbnâmer metodolojik bir yaklaşım*. Ankara: TTK Yayınları.
- Ocak, A. Y. (1999). *İslam-Türk inançlarında Hızır yahut Hızır-İlyas kültü*. Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Ocak, A. Y. (2009). *Sûfilik geleneğinin efsânevî öncüsü Veysel Karenî ve Üveysilik*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Ocak, A. Y. (2011a). *Osmanlı sufiliğine bakışlar*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Ocak, A. Y. (2011b). *Sarı Saltuk*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

- Ocak, A. Y. (2012). *Türkler, Türkiye ve İslam yaklaşım: yöntem ve yorum denemeleri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Oğuz, M. Ö. (1995). Destanlarımızdaki olağanüstü doğum motifi etrafında Manas. *Millî Folklor*, 27, 12-14.
- Oğuz, M. Ö. (1998). Lord Raglan'ın geleneksel kahraman kalıbı ve Boğaç Han. *Millî Folklor*, 40, 2-6.
- Oğuz, M. Ö. (1999). Lord Raglan'ın geleneksel kahraman kalıbı ve Basat. *Millî Folklor*, 41, 2-8.
- Oğuz, M. Ö. (2007). Folklor ve kültürel mekân. *Millî Folklor*, 76, 30-32.
- Oğuz, M. Ö. (2011). Çok mekânlı ve/veya çok mezarlı anlatı kahramanları: Yunus Emre. *Millî Folklor*, 91, 5-11.
- Oğuz, M. Ö. (2012). Yazılı hukuk ve sözlü hukuk açısından evlenme pratikleri ve "töre cinayetleri. *Millî Folklor*, Yıl 24, 95, 103-113.
- Oğuz, M. Ö. (2013a). Karacaoğlan sorunsalı içinde Rumelili Karacaoğlan. *Gazi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 12, 1-8.
- Oğuz, M. Ö. (2013b). *Küreselleşme ve uygulamalı halk bilimi*. Ankara: Akçağ Yay.
- Oğuz, M. Ö. (2014). Çağdaş kentte bir yeniden canlandırma örneği: çiğdem günü. *Millî Folklor*, 26/101, 25-39.
- Oğuz, M. Ö. vd. (2006a). *Kentler ve imgesel yemekler 1*. Ankara: Gazi Üniversitesi THBMER Yayınları.
- Oğuz, M. Ö. vd. (2006b). *Kentler ve imgesel yemekler 2*. Ankara: Gazi Üniversitesi THBMER Yayınları.
- Oğuz, M. Ö. (2009). Kul Himmet ve sözlü gelenek tanıklığında kozmogonik mitin eskatolojik serüveni. *Millî Folklor*. 21/84, 51-56.
- Okur, Y. (2014). *MEB ortaöğretim tarih 9*. Ankara: Başak Matbaası.
- Okur, Y. ve Genç, İ. vd. (2012). *MEB Ortaöğretim Tarih 9*. İstanbul: Dergâh Ofset.
- Ong, W. J. (2010). *Sözlü ve yazılı kültür*. (Çev. S. Postacıoğlu). İstanbul: Metis Yayınları.
- Oral, M. (2015). *Türk ulusunun inşası ortak tarih söylemi*. İstanbul: Yeni İnsan Yayınları.
- Oring, E. (1976). Three functions of folklore: traditional functionalism as explanation in folkloristics. *The Journal of American Folklore*, 89/351, 67-80.
- Öcal, S. (1987). *Devlet kuran kahramanlar*. İstanbul: TDAV Yayınları.

- Ögel, B. (2000). *Türk kültür tarihine giriş, C. 1*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ögel, B. (2001). *Dünden bugüne Türk kültürünün gelişme çağları*. İstanbul: TDAV Yayınları.
- Ögel, B. (2010). *Türk mitolojisi, C. 1*, Ankara: TTK Yayınları.
- Öger, A. (2008). *Uygur efsaneleri üzerinde bir araştırma (inceleme ve metinler)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Öger, A. (2012). Uygur Türkleri arasında Satuk Buğra Han. *Prof. Dr. Fikret Türkmen Kitabı*, İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi. 589-611.
- Öksüz, Y. Z. (1982). Türklerde ad verme geleneği (İslamiyetten sonrası). *Millî Kültür*, 3/9, 27-31.
- Ölçer Özünel, E. (2005). “Kan” olgusunun soyun devamlılığı bağlamında dönüştürücülüğü. *Millî Folklor*, Yıl 17, 65, 40-45.
- Ölçer Özünel, E. (2014). Kendine dönüşen kahraman: Oğuz Kağan destanında iktidar ve kut. *Millî Folklor*, Yıl 26, 104, 5-19.
- Önal, M. N. (2009). Kutsalın Türk kültüründeki izleri: tanrısal simgecilik. *Millî Folklor*, 84, 57-72.
- Önal, M. N. (2010). Halk anlatılarında kahramanın kimliğini gizlemesi. *Turkish Studies*, 5/1, 1271-1285.
- Önder, B. (2014). *Ortaöğretim tarih 9 ders kitabı*. Y. Güzel (Editör). Ankara: Biryay Yayınları.
- Örnek, S. V. (1971a). *Etnoloji sözlüğü*. Ankara: AÜDTCF Yayınları.
- Örnek, S. V. (1971b). *100 soruda ilkelerde din, büyü, sanat, efsane*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Örnek, S. V. (1979). *Geleneksel kültürümüzde çocuk*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Örnek, S. V. (1995). *Budunbilim terimleri sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Örnek, S. V. (2014). *Türk halkbilimi*. Ankara: BilgeSu Yayınları.
- Öz, M. (2012). *Mezhepler tarihi ve terimleri sözlüğü*. İstanbul: Ensar Yayınları.
- Özaloğlu, S. (2017). Hatırlamanın yapıtaşı mekânın bellek ile ilişkisi üzerine. *Bir Varmış Bir Yokmuş, Toplumsal Bellek, Mekân ve Kimlik Üzerine Araştırmalar*. T. Erman, S. Özaloğlu (Editörler). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

- Özarslan, M. (1998). Oğuz Kağan Destanı'nda tarihî, dinî, beşerî ve tabiatüstü unsurlar. *Prof. Dr. Dursun Yıldırım Armağanı*. M. Özarslan ve Ö. Çobanoğlu (Editörler). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. S. 424-438.
- Özaydın, A. (2001). "Karahanlılar" *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 24, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 404-412.
- Özdemir, N. (2012). *Kültür ekonomisi ve yönetimi*. Ankara: Hacettepe Yayınları.
- Özen, Y. (2014). Türk millî kültüründe değerler ve değerlerin milletleşmeye etkisi. *Hikmet Yurdu Düşünce – Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi* Yıl: 7, 7/14, 59 – 87.
- Özer, B. (2013). *Tarih dersleri yardımcı ders kitabı*. yyy.
- Özkan, İ. (2013). Abdülkerim Satuk Buğra Han destanı. *Bengü Bitig Dursun Yıldırım Armağanı*, Ankara: Türkbilig Yayınları. 1-22.
- Öztelli, C. (1959). Türklerde and yemin. *Türk Folklor Araştırmaları*. 120, 1938-1939.
- Öztürk, A. (1985). *Türk anonim edebiyatı*. İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Öztürk, A. (2015). *Çağların içinden Türk destanları*. İstanbul: Pozitif Yayınları.
- Öztürkmen, A. (2009). *Türkiye'de folklor ve Milliyetçilik*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Pekolcay, N. (2002). *İslamî Türk edebiyatı*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Poyraz Tacoğlu, T. (2011). Türkiye'de gerçekleştirilen geleneksel evlilik çeşitlerinin nedenleri ve evlilikler üzerinde törenin etkisi. *ODÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 2/44, 114-143.
- Pritsak, O. (1955). Karahanlılar. *MEB İslam Ansiklopedisi*, C. VI, İstanbul, MEB Yayınları, 251-273.
- Raglan, L. (2006). Geleneksel kahraman. (Çev. M. Ekici). *Halkbilimde Kuramlar ve Yaklaşımlar 1*, Ankara: Geleneksel Yayıncılık. , 112-139.
- Raglan, L. (2007). Tarih ve mit. (Çev. L. Soysal). M. Öcal Oğuz vd. (Editörler). *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar II*, Ankara: Geleneksel Yayıncılık. 181-188.
- Rapaille, C. (2011). *Kültür kodu* (Çev. Duygu Dölek). İstanbul: FGP Yayınları.
- Revnakoğlu, C. S. (2011). *Veysel Karenî ve Üveysîlik*. İ. Dervişoğlu ve M. D. Bayın (Editörler). İstanbul: Köprü Yayınları.
- Ricceur, P. (2009). *Zaman ve anlatı II: tarih ve anlatı*. (Çev. M. Rifat). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Roux, J. P. (2001). *Orta asya: tarih ve uygarlık*. (Çev. L. Arslan). İstanbul: Kabalıcı Yayınları.

- Roux, J. P. (2005). *Orta asya'da kutsal bitkiler ve hayvanlar*. (Çev. A. Kazancıgil ve L. Arslan Özen). İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Roux, J. P. (2011a). *Eski Türk mitolojisi*. (Çev. M. Y. Sağlam). Ankara: Bilgesu Yayınları.
- Roux, J. P. (2011b). *Türklerin ve Moğolların eski dini*. (Çev. A. Kazancıgil). İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Roux, J. P. (2013). *Türklerin tarihi*. (Çev. A. Kazancıgil ve L. Arslan Özen). İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Sakaoğlu, S., Duymaz, A. (2002). *İslamiyet öncesi Türk destanları*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Sakaoğlu, S. (2001). *Türk ad bilimi*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Sakaoğlu, S. (2002). *Gümüşhane ve Bayburt masalları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Sakaoğlu, S. (2007). *Masal araştırmaları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Sakaoğlu, S. ve Duymaz, A. (2010). *İslamiyet öncesi Türk destanları*. İstanbul: Ötüken Yayınları. 167-249.
- Sanır, F. (1976). *MEB ortaokullar için sosyal bilgiler 1. sınıf*. İstanbul Millî Eğitim Basımevi.
- Sanır, F. (1980). *İlkokullar için sosyal bilgiler iv. sınıf*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Saray, M. (2015). *Doğu Türkistan Türkleri tarihi*. İstanbul: Aygan Yayınları.
- Sarı, İ. (2016). *Türk'ün savaşları*. İstanbul: Net Medya Yayınları.
- Sarıtaş, S. (2009). Balıkesir üniversitesi öğrencilerinin günümüzdeki adlar ve ad verme hakkındaki görüşleri. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2 /21, 422-433.
- Sartre, J. P. (2016). *İmgelem* (Çev. A. Tümertekin), İstanbul: İthaki Yayınları.
- Sepetçioğlu, M. N. (1990). *Karşılaştırmalı Türk destanları*. İstanbul: Akran Yayınları.
- Sevim, A. (2008). *Satuk Buğra Han destanı*. İstanbul: Zambak Yayınları.
- Shaw, R. B. (1878). A sketch of Turki language as spoken in eastren Turkistan. Vol. I, Calcutta: Babtist Mission Press.
- Shaw, R. B. (1880). A sketch of turki language as spoken in eastren Turkistan. Vol. II, Calcutta: Babtist Mission Press.

- Sinan Paşa (1987). *Tezkiretü'l evliya*. E. Gürsoy Naskali (Editör). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Spencer, H. (1897). *The principles of sociology*. Vol. I, New York: D. Appleton and Company.
- Strehlow, T. G. H. (1968). *Aranda traditions*. New York: Johnson Reprint Corp.
- Su, S. (2011). *Hurafeler ve mitler halk İslamında senkretizm*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şahin, H. (2004). "Menâkıbnâme", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 29, Ankara: TDV Yayınları. 112-114.
- Şapolyo, E. B. (2013). *Mezhepler ve tarikatlar tarihi*. İstanbul: Milenyum Yayınları.
- Şehsuvaroğlu, L. (2015). *Kafes*. Ankara: Elips Yayınları.
- Şeker, M. (2005). *Türk medeniyet tarihi*. N. Yazıcı (Editör). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Şentürk, L. ve Yazıcı, S. (2011). *İslam İlmihali*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Şenünver, G. vd. (1995). *MEB İlkokullar İçin Sosyal Bilgiler 4*. İstanbul Millî Eğitim Basımevi.
- Şeşen, R. (2001). *İslam coğrafyacılarına göre Türkler ve Türk ülkeleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Şeyh Safiüddin Mevlana Ali bin Hüseyin (2015). *Reşahat*. (Sadeleştiren: Necip Fazıl Kısakürek). İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.
- Taklamakanlı, A. P. (1996). Uygur kişi adları üzerine. (Çev. A. İnayet). *Türk Dünyası İncelemeleri*, 1, 193-211.
- Tam ve Tekmil Yunus Emre Divanı* (1958). İstanbul: Maarif Kütüphanesi.
- Taner, A. H. (1940). *Mf. v. ortaokullar için tarih II*. İstanbul: Maarif Matbaası.
- Taner, A. H. (1945). *MEB ortaokullar için tarih II*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Tanyu, H. (1979). Türk töresi üzerine yeni araştırmalar. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14/1, 97-120.
- Taş, H. (2005). Uludağ üniversitesindeki öğrenci adları üzerine yapılan bir araştırma. *Millî Folklor*, 65, 106–118.
- Tavkul, U. (2001). Karaçay-Malkar destanlarında olağanüstü doğum motifi. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 11, 166-190.
- Temur, N. (2011). *Folklor ve ideoloji*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

- Tertip Komitesi (1969). *Milliyetçi Türkiye'ye doğru*. İstanbul: Garanti Matbaası.
- Tezcan, M. (1981). *Kültürel antropoloji açısından başlık parası geleneği*. Ankara: Kadioğlu Matbaası.
- Tezcan, M. (1991). *İnsan ve kültür*. İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları.
- Tezcan, M. (2000). *Türk yemek antropolojisi yazıları*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Tezcan, M. (2008). *Kültürel antropoloji giriş*. Ankara: Maya Akademi Yayınları.
- Thompson, S. (1946). *The folktale*. New York, The Dryden Press.
- Thompson, S. (1975a). *Motif index of folk-literature*. Volume One A-C, Indiana University Press. London: Bloomington.
- Thompson, S. (1975b). *Motif Index of Folk-Literature*. Volume Two D-E, Indiana University Press. London: Bloomington.
- Thompson, S. (1975c). *Motif index of folk-literature*. Volume Three F-H, Indiana University Press. London: Bloomington.
- Thompson, S. (1975d). *Motif index of folk-literature*. Volume Four J-K, Indiana University Press. London: Bloomington.
- Thompson, S. (1975e). *Motif index of folk-literature*. Volume Five L-Z, Indiana University Press. London: Bloomington.
- Togan, Z. V. (1981a). *Tarihte usûl*. İstanbul: Enderun Yayınları.
- Togan, Z. V. (1981b). *Umumî Türk tarihine giriş*. İstanbul: Enderun Yayınları.
- Togan, Z. V. (1985). "Karahanlılar", *Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi Araştırma Dergisi*, Sayı. 13-/1, Erzurum, s. 71-93.
- Togan, Z. V. (2010). Türk destanının tasnifi. *İslamiyet Öncesi Türk Destanları*. S. Sakaoğlu ve A. Duymaz (Editörler). İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Tosun, N. (2011). *Türkistan dervişlerinden yadigâr: orta asya türkçesiyle yazılmış tasavvufî eserler*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Tosun, N. (2012a). "Üveysîlik", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 42, İstanbul: TDV Yayınları. 400-401.
- Tosun, N. (2012b). Çağatayca yazılmış menâkıpnâmeler. *İslamî Türk Edebiyatı Sempozyumu*, İstanbul: Sütun Yayınları. 437-454.
- Tunçel, A. (2017). Hatırlamanın yapıtaşı mekânın bellek ile ilişkisi üzerine. *Bir Varmış Bir Yokmuş, Toplumsal Bellek, Mekân ve Kimlik Üzerine Araştırmalar*. T. Erman, S. Özaloğlu (Editörler). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

- Turan, F. A. (2015). Toplumsal bellekte ve sözlü şiir geleneğinde Plevne harbi ve Gazi Osman Paşa. *International Journal Of Eurasia Social Sciences*, 6/20, 21-38.
- Turan, M. (1987). *Kültür değişimleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Turan, O. (2009). Büyük selçuklu tarihi ve Türk-İslam medeniyeti. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Turan, O. (2010). *Selçuklular ve İslamiyet*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Turan, O. (2011). *Doğu Anadolu Türk devletleri tarihi*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Türkçe Sözlük* (1998). *Türkçe sözlük*, Ankara: Türk Dil Kurumu Basımevi. 1530-1533.
- Türkdoğan, O. (2008). *Türk toplum yapısı*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Türkeş Günay, U. (2011). *Elazığ masalları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Türkeş Günay, U. (2015). *Türklerin tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Tylor, E. B. (1891). *Primitive culture researches into the development of mythology, philosophy, religion, language, art, and custom*, Vol. II, London: John Murray.
- Uludağ, S. (1999). *Tasavvuf terimler sözlüğü*. İstanbul: Marifet Yayınları.
- Uludağ, S. (2010). *Dört kapı kırk eşik*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Unat, F. R. (1940). *Mf. v. ortaokul için tarih 1*. İstanbul: Maarif Matbaası.
- Ülken, H. Z. (2013). *Türk tefekkür tarihi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Ülkütaşır, M. Ş. (1938). Dede Korkut, Manas ve Oğuz Kağan destanlarında ad verme gelenekleri. *Halk Bilgisi Haberleri*, 81, 193.
- Ünal, A. A. (1999). İbnü'l Emin'in el-Kâmil fi't tarih isimli kaynak eserinin selçuklu kültür ve medeniyeti bakımından bir değerlendirmesi. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8, 115-122.
- Westermarck, E. (1926). *Origin and development of moral ideas*. Vol. II, London: Mc Millan and Co.
- Yavuz, K. ve A. Saraç, Y. (2007). *Âşıkpaşazâde Tevârih-i âl-i Osmân*. İstanbul: Gökkuşbu Yayınları.
- Yavuz, O. (1988). *Tezkiretü'l Evliya*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Yediyıldız, B. (2000). *MEB tarih 1 ders kitabı*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.

- Yıldırım, D. (1998). Tarih yazımı ve sözlü ortam kaynakları. *Türk Bitiği*. Ankara: Akçağ Yayınları. 87-101.
- Yıldırım, D. (2010). Türk kahramanlık destanları. *İslamiyet Öncesi Türk Destanları*. S. Sakaoğlu ve A. Duymaz (Editörler). İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Yıldırım, K. (2016). *Doğu Türkistan'ın tarihî coğrafyası*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Yıldırım, R. (2007). *Seyyid Ali Sultan (Kızıldeli) ve velâyetnâmesi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Yıldız Ata, N. (2015). *Türk dünyası destancılık geleneği ve destanlar*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yıldız, N. (1995). *Manas destanı (w. radloff) ve kırgız kültürü ile ilgili tespit ve tahliller*. Ankara: TDK Yayınları.
- Yıldız, N. (2009). Türk destanlarında çocuksuzluk. *Millî Folklor*, 82, 76-88.
- Yılmaz, A. (2015). *Ortaöğretim tarih 9. sınıf*. Ankara: Ekoyayınları.
- Yolcu, M. A. (2014). Babasız gebelik mitleri bağlamında Türk mitolojisinde gök-yer dikotomisi ve ana tanrıça kültürünün izleri. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7/1, 70-92.
- Yüksel, H. ve Savaş, S. (1997). *Üveysilikten Bektaşiliğe Kitâb-ı Cebbâr Kulu*. Sivas: Dilek Matbaası.
- Yüksel, M. Ş. (2010). Türk kültüründe “levirat” ve timurlularda uygulanışı. *Turkish Studies*, 5/3, 2027-2058.
- Zal, Ü. (2016). Tezkire-i Hazret-i Hâce Muhammed Şerif büzürg-vâr turur. *Turkish Studies*, C. 11, 4, 1191-1240.
- Zal, Ü. ve Eker, Ü. (2014). Ebû Nasr Samânî tezkiresi. *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, 4, 155-173.
- Ziya Gökalp (1963). *Türkleşmek İslamlaşmak muasırlaşmak*. Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- Ziya Gökalp (1975). *Türk töresi*. İstanbul: Türk Kültür Yayınları.
- Ziya Gökalp (1989). *Türk medeniyeti tarihi*. İstanbul: Toker Yayınları.
- Ziya Gökalp (2012). *Hars ve medeniyet*. İstanbul: Toker Yayınları.

İNTERNET KAYNAKLARI

<http://akaya6606.blogcu.com/gecmisten-gunumuze-antakya-hatay/4645713>; erişim tarihi, 2. 1. 2017.

<http://dirilispostasi.com/n-106-islami-bir-hareket-olarak-ulkucu-hareketin-filmi.html>; 08. 02. 2016.

<http://dokuman.osym.gov.tr/pdfdokuman/2014/kpss/oabtsoruyanit/ta.pdf>, erişim tarihi 25. 11. 2016.

<http://dokuman.osym.gov.tr/pdfdokuman/2016/kpss/oabt/turkce20082016.pdf>; erişim tarihi 24. 11. 2016.

<http://eryaman.bilgiemlak.com.tr/yer/eryaman-abdulkerim-saltuk-bugrahan-camii-5369>, 28. 08. 2016.

<http://forum.memurlar.net/konu/1196506/>; erişim tarihi; 26. 05. 2017.

<http://forum.memurlar.net/konu/1570953/>.

<http://gelengecenbakiyo.tr.gg/T.ue.rk-devletleri.htm>; erişim tarihi 3. 11. 2016.

http://karesitarih.balikesir.edu.tr/umur_gunay.pdf; erişim tarihi 08. 02. 2015.

<http://kutuphane.meb.gov.tr>. erişim tarihi 01. 05. 2013.

<http://onderhoca.com/kpss-cozumlu-tarih-sorulari/>; erişim tarihi 11. 11. 2016).

<http://personel.meb.gov.tr/daireler/mevzuat1739.pdf>; erişim tarihi 8. 2. 2017.

<http://saricigdem.dergisi.info/043sayi.htm>; erişim tarihi 18. 03. 2016.

<http://turkocaklari.org.tr/sayfa/5650/lutfu-sehsuvaroglu-39-nun-kafes-filmi-hakkindaki-roportaji.html>; 08. 02. 2016.

<http://www.haberdokuz.com/2015/10/03/kafes-filminin-sifreleri>; erişim tarihi 18. 10. 2016.

<http://www.antoloji.com/abdulkerim-satuk-bugra-han-destani-siiri/> 18. 03. 2016.

<http://www.antoloji.com/abdulkerim-satuk-bugra-han-destani-siiri/> 18. 03. 2016.

<http://www.antoloji.com/gecmem-davamdan-siiri/>; erişim tarihi 18. 03. 2016.

<http://www.antoloji.com/ilk-musulman-turk-devlet-baskani-satuk-bugra-han-siiri/>; erişim tarihi 18. 03. 2016.

<http://www.antoloji.com/ilk-musulman-turk-devlet-baskani-satuk-bugra-han-siiri/>; erişim tarihi 18. 03. 2016.

<http://www.antoloji.com/satuk-bugra-han-destani-gulce-bahce-2-siiri/>; 18. 03. 2016.

http://www.haber10.com/yazar/dr_hayati_bice/iki_alp_eren_satuk_bugra_han_ve_muhsin_yazicioglu erişim tarihi. 3. 1. 2017.

<http://www.haritamap.com/yer/saltuk-bugra-caddesi-saraykoy-gumusoluk-yolu-pursaklar>, erişim tarihi 12. 09. 2016.

- <http://www.hizliizlefilm.net/hizli-seyret-8604-kafes-full-hd-izle-720p.html>; 08. 02. 2016.
- http://www.hurgokbayrak.com/yeni_sayfa_154.htm; erişim tarihi 10. 01. 2013.
- <http://www.hurhaber.com/kafes-ayni-kafes-yazi-29833.html>; 08. 02. 2016.
- <http://www.insancilkitap.com/kitap/abdulkerim-satuk-bugra-han-derleme-9933>; Derleme. Abdülkerim Satuk Buğra Han, Yunus Verlag Yay. , erişim tarihi; 10. 06. 2016.
- <http://www.kizlarsoruyor.com/yemek-tarifler/q5812274-satuk-bugra-han-yemegi>; erişim tarihi 13. 10. 2016.
- http://www.nadirkitap.com/kitapara_sonuc.php?kelime=satuk+bu%F0ra; erişim tarihi 03. 09. 2016.
- <http://www.nadirkitap.com/saltuk-bugra-han-seyfettin-azizi-kitap5211044.html>; erişim tarihi 03. 09. 2016
- <http://www.osym.gov.tr/dosya/1-69710/h/tarih.pdf>; erişim tarihi 11. 11. 2016.
- <http://www.osym.gov.tr/Eklenti/1696, kpss2onlisanspdf.pdf?0>; erişim tarihi 25. 11. 2016.
- <http://www.siirkolik.net/siirler/124567-satuk-bugra-han.asp>, 18. 03. 2016.
- <http://www.simvakfi.org/kurumsal.php?m=9>; erişim tarihi 28. 08. 2016.
- <http://www.tdk.gov.tr/index.php?option>, erişim 11. 4. 2017.
- <http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com>; erişim tarihi 13. 05. 2016.
- http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.576b17dcb6d657.48848305, erişim tarihi 23. 03. 2016
- <http://www.trthaber.com/haber/yasam/cocuklariniza-isim-koyarken-dikkat-58732.html>; erişim tarihi 3. 10. 2016.
- http://www.turkedebiyatilisimleri-sozlugu.com/turk-cenini_biyografi_kaynaklari.pdf, 08. 02. 2014.
- <http://www.yoltarifi.com/saltik-bugra-han-cami-camii-kilise-ve-diger-dini-tesisler-ankara--p>, 28. 08. 2016.
- <http://www.atam.gov.tr/duyurular/kultur-ve-bilim>; erişim tarihi 11.8.2016.
- <http://www.internethaber.com/iste-musluman-olan-unluler-foto-galerisi>; 5.3.2017.
- http://yazmalar.mkutup.gov.tr/detay_goster.php?k=123905; ilk erişim 01. 05. 2013.
- http://yazmalar.mkutup.gov.tr/detay_goster.php?k=124212; erişim tarihi 01. 05. 2013.
- http://yazmalar.mkutup.gov.tr/detay_goster.php?k=89375, erişim tarihi 01. 05. 2013.
- http://yazmalar.mkutup.gov.tr/detay_goster.php?k=96415; erişim tarihi 01. 05. 2013.
- http://yazmalar.mkutup.gov.tr/detay_goster.php?k=96429; ilk erişim 05. 01. 2013.
- http://yazmalar.mkutup.gov.tr/detay_goster.php?k=96438; erişim tarihi 01. 05. 2013.

http://yazmalar.mkutup.gov.tr/detay_goster.php?k=96442; erişim tarihi 01. 05. 2013.

<http://yigitharun3.de.tl/Satuk-Bu%26%23287%3Bra-Han-DESTANI.htm>, erişim tarihi; 15. 10. 2016.

<https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/manuscripts/catalog/details/320620>, erişim tarihi; 08. 02. 2013.

<https://eksisozluk.com/abdulkerim-satuk-bugra-han--551939?p=1>; erişim tarihi 08. 02. 2014.

<https://eksisozluk.com/saltuk-bugra-han663213?nr=true&rf=beyler%20ben%20m%C3%99>; erişim tarihi 08. 02. 2013

<https://kasif.mkutup.gov.tr/SonucDetay.aspx?MakId=553183>; erişim tarihi 08. 02. 2013.

https://twitter.com/satukbugra_han; erişim tarihi 3. 1. 2017.

<https://twitter.com/ustadarvasihoca/status/745769783774306304>; erişim tarihi 22. 06. 2016.

<https://www.google.com.tr/maps/place/Saltuk+Buğra+Cd.> ; erişim tarihi 28. 08. 2016.

<https://www.uludagsozluk.com/k/satuk-bu%C4%9Fra-han/>; erişim tarihi 10. 01. 2016.

<https://www.youtube.com/watch?v=LjxrmftrLxM>; erişim tarihi 18. 03. 2016.

Parsa, A.F. “İmgenin Gücü ve Görsel Kültürün Yükselişi; 4-12; <http://gorselelnografi.weebly.com/dosya-indir.html>; 7.3.2016)

KAYNAK KİŞİLER

- Abdulkerim Buğra Çavdar, 1991 Rize doğumlu, yüksek lisans öğrencisi, [24. 05. 2016 tarihinde E. Çakır tarafından yapılan görüşme]
- Abdülkerim Saltuk Buğra Altuntaş, 1993 Trabzon doğumlu, üniversite öğrencisi, [24. 05. 2016 tarihinde E. Çakır tarafından yapılan görüşme].
- Ahmet Bican Ercilasun, 1943 İzmir doğumlu, üniversite mezunu, akademisyen [20. 02. 2016 tarihinde Gazi Üniversitesi Somut Olmayan Kültürel Miras Müzesi'nde E. Çakır tarafından yapılan görüşme]
- Ali Karamehmetoğlu, 1997 Çankırı doğumlu, üniversite öğrencisi, [25. 05. 2017 tarihinde E. Çakır tarafından yapılan görüşme].
- Alper Zeynel Balbay, 1998 Zonguldak doğumlu, üniversite öğrencisi, [25. 05. 2017 tarihinde E. Çakır tarafından yapılan görüşme].
- Alperen Üzel, 1998 Çorum doğumlu, üniversite öğrencisi, [25. 05. 2017 tarihinde E. Çakır tarafından yapılan görüşme].
- Anıl Çiv, 1998 Sakarya doğumlu, üniversite öğrencisi, [25. 05. 2017 tarihinde E. Çakır tarafından yapılan görüşme].
- Asena Ezgi Yazıcı, 1998 Ankara doğumlu, üniversite öğrencisi, [25. 05. 2017 tarihinde E. Çakır tarafından yapılan görüşme].
- Aylin Koçak, 1994 Kars doğumlu, üniversite öğrencisi, [23. 05. 2017 tarihinde E. Çakır tarafından yapılan görüşme].
- Berkay Aktan. 1997 Mersin doğumlu, üniversite öğrencisi, [07. 10. 2016 tarihinde N. K. Orta tarafından yapılan görüşme]
- Berkcan Saçaklı, 1998 Ankara doğumlu, üniversite öğrencisi, [25. 05. 2017 tarihinde E. Çakır tarafından yapılan görüşme].
- Betül Bıyık, 1994 İstanbul doğumlu, üniversite öğrencisi, [23. 05. 2017 tarihinde E. Çakır tarafından yapılan görüşme].
- Burak Yerli, 1996 Ankara doğumlu, üniversite öğrencisi, [25. 05. 2017 tarihinde E. Çakır tarafından yapılan görüşme].
- Buse Atasoy, 1997 Ankara doğumlu, üniversite öğrencisi, [25. 05. 2017 tarihinde E. Çakır tarafından yapılan görüşme].
- Büşra Akbaş, 1993 Ankara doğumlu, üniversite öğrencisi, [23. 05. 2017 tarihinde E. Çakır tarafından yapılan görüşme].
- Büşra Nur Tosun, 1994 Muğla doğumlu, üniversite öğrencisi, [25. 05. 2017 tarihinde E. Çakır tarafından yapılan görüşme].
- Büşra Yılmaz, 1996 Sivas doğumlu, üniversite öğrencisi, [23. 05. 2017 tarihinde E. Çakır tarafından yapılan görüşme].

- Cemre Çetin, 1997 Malatya doğumlu, üniversite öğrencisi, [25. 05. 2017 tarihinde E. Çakır tarafından yapılan görüşme].
- Çiçek Göktaş, 1991 Sivas doğumlu, üniversite öğrencisi, [23. 05. 2017 tarihinde E. Çakır tarafından yapılan görüşme].
- Derya Dilmaç, 1997 Bitlis doğumlu, üniversite öğrencisi, [25. 05. 2017 tarihinde E. Çakır tarafından yapılan görüşme].
- Doğukan Ares, 1997 doğumlu, üniversite öğrencisi, [07. 10. 2016 tarihinde N. K. Orta tarafından yapılan görüşme]
- Eda Erol, 1998 Antalya doğumlu, üniversite öğrencisi, [25. 05. 2017 tarihinde E. Çakır tarafından yapılan görüşme].
- Elif Akın, 1998 Mersin doğumlu, üniversite öğrencisi, [07. 10. 2016 tarihinde N. K. Orta tarafından yapılan görüşme]
- Emre Çeliksoy, 1995 Ankara doğumlu, üniversite öğrencisi, [23. 05. 2017 tarihinde E. Çakır tarafından yapılan görüşme].
- Eren Odacı, 1998 Ankara doğumlu, üniversite öğrencisi, [25. 05. 2017 tarihinde E. Çakır tarafından yapılan görüşme].
- Fadime Kara, 1997 Mersin doğumlu, üniversite öğrencisi, [07. 10. 2016 tarihinde N. K. Orta tarafından yapılan görüşme]
- Fatih Demir, 1993 Van doğumlu, üniversite öğrencisi, [23. 05. 2017 tarihinde E. Çakır tarafından yapılan görüşme].
- Feyza Bayrı, 1997 Adana doğumlu, üniversite öğrencisi, [07. 10. 2016 tarihinde N. K. Orta tarafından yapılan görüşme]
- Funda Esra Alemdağ, 1980 Şanlıurfa doğumlu, üniversite mezunu, tarih öğretmeni, [28. 11. 2016 tarihinde E. Çakır tarafından yapılan görüşme]
- Gamze Gül, 1996 Ankara doğumlu, üniversite öğrencisi, [23. 05. 2017 tarihinde E. Çakır tarafından yapılan görüşme].
- Gökmen Çoban, 1985 Gebze doğumlu, üniversite öğrencisi, [23. 05. 2017 tarihinde E. Çakır tarafından yapılan görüşme].
- Gülşah Gül, 1997 doğumlu, üniversite öğrencisi, [07. 10. 2016 tarihinde N. K. Orta tarafından yapılan görüşme]
- Hilal Tatlı, 1995 Trabzon doğumlu, üniversite öğrencisi, [23. 05. 2017 tarihinde E. Çakır tarafından yapılan görüşme].
- Hilal Tavukçu, . . . doğumlu, üniversite mezunu, [27. 06. 2016 tarihinde Ankara'da E. Çakır tarafından yapılan görüşme]
- Hüseyin Abdullahi, 1998 Somali, üniversite öğrencisi, [07. 10. 2016 tarihinde N. K. Orta tarafından yapılan görüşme]
- İbrahim Halil Geçer, 1997 doğumlu, üniversite öğrencisi, [07. 10. 2016 tarihinde N. K. Orta tarafından yapılan görüşme]

- İbrahim Oğuz Yılmaz, 1995 Çanakkale doğumlu, üniversite öğrencisi, [23. 05. 2017 tarihinde E. Çakır tarafından yapılan görüşme].
- İrem Yalçinkaya, 1995 Kırıkkale doğumlu, üniversite öğrencisi, [23. 05. 2017 tarihinde E. Çakır tarafından yapılan görüşme].
- İsmail Gümüş, 1997 Yozgat doğumlu, üniversite öğrencisi, [25. 05. 2017 tarihinde E. Çakır tarafından yapılan görüşme].
- İzel Akkurt, 1997 Adana doğumlu, üniversite öğrencisi, [07. 10. 2016 tarihinde N. K. Orta tarafından yapılan görüşme]
- Kazım Erdoğan, 1997 Adana doğumlu, üniversite öğrencisi, [07. 10. 2016 tarihinde N. K. Orta tarafından yapılan görüşme]
- Kemal Kaya, 1996 Ankara doğumlu, üniversite öğrencisi, [23. 05. 2017 tarihinde E. Çakır tarafından yapılan görüşme].
- Kübra Yılmaz, 1994 Ankara doğumlu, üniversite öğrencisi, [23. 05. 2017 tarihinde E. Çakır tarafından yapılan görüşme].
- Laden Turgut, 1998 Zonguldak doğumlu, üniversite öğrencisi, [25. 05. 2017 tarihinde E. Çakır tarafından yapılan görüşme].
- Lütfü Şehsuvaroğlu, 1957 Erzincan doğumlu, üniversite mezunu, yazar ve senarist, [20. 10. 2016 tarihinde Ankara Hamamönü'nde E. Çakır tarafından yapılan görüşme]
- Mahmut Can Uludoğan, 1997 Ankara doğumlu, üniversite öğrencisi, [25. 05. 2017 tarihinde E. Çakır tarafından yapılan görüşme].
- Mehmet Kurt, 1993 Kırşehir doğumlu, üniversite öğrencisi, [23. 05. 2017 tarihinde E. Çakır tarafından yapılan görüşme].
- Merve Öztürk, 1997 Ankara doğumlu, üniversite öğrencisi, [25. 05. 2017 tarihinde E. Çakır tarafından yapılan görüşme].
- Merve Sevinç, 1997 İstanbul doğumlu, üniversite öğrencisi, [23. 05. 2017 tarihinde E. Çakır tarafından yapılan görüşme].
- Miraç Levent, 1997 Malatya doğumlu, üniversite öğrencisi, [07. 10. 2016 tarihinde N. K. Orta tarafından yapılan görüşme]
- Muammer Cesur, 1984 Nevşehir doğumlu, üniversite öğrencisi, [23. 05. 2017 tarihinde E. Çakır tarafından yapılan görüşme].
- Muhammet Ahmet Şahin, 1997 Ankara doğumlu, üniversite öğrencisi, [25. 05. 2017 tarihinde E. Çakır tarafından yapılan görüşme].
- Muratcan Şahin, 1996 Ankara doğumlu, üniversite öğrencisi, [25. 05. 2017 tarihinde E. Çakır tarafından yapılan görüşme].
- Mustafa Akgün, 1993 Ankara doğumlu, üniversite öğrencisi, [23. 05. 2017 tarihinde E. Çakır tarafından yapılan görüşme].
- Mustafa Çakır, 1954 Trabzon doğumlu, Lise Mezunu, emekli, [03. 05. 2017 tarihinde E. ile Ankara'da yapılan görüşme.

- Mustafa Susam, 1995 Ankara doğumlu, üniversite öğrencisi, [23. 05. 2017 tarihinde E. Çakır tarafından yapılan görüşme].
- Namazova Ayzel, Azerbaycan, üniversite öğrencisi, [07. 10. 2016 tarihinde N. K. Orta tarafından yapılan görüşme]
- Nazan Bozkurt, 1994 Ankara doğumlu, üniversite öğrencisi, [23. 05. 2017 tarihinde E. Çakır tarafından yapılan görüşme].
- Nebi Ulupınar, 1970 Mersin /Gülnar doğumlu, ilkokul mezunu, Gülnar MHP İlçe Başkanı, esnaf, [29 Mayıs 2016 tarihinde E. Çakır tarafından yapılan görüşme].
- Neslihan Duran, 1994 doğumlu, üniversite öğrencisi, [23. 05. 2017 tarihinde E. Çakır tarafından yapılan görüşme]
- Nizamettin Korkmaz, 1989 Ankara doğumlu, üniversite öğrencisi, [25. 05. 2017 tarihinde E. Çakır tarafından yapılan görüşme].
- Osman Karataş, 1952 Hatay doğumlu, üniversite mezunu, emekli öğretmen ve yazar, [25. 03. 2016 tarihinde E. Çakır ile yapılan görüşme]
- Ömer Faruk Fırat, 1997 Mersin doğumlu, üniversite öğrencisi, [07. 10. 2016 tarihinde N. K. Orta tarafından yapılan görüşme]
- Rukiye Kaplan, 1996 Ankara doğumlu, üniversite öğrencisi, [25. 05. 2017 tarihinde E. Çakır tarafından yapılan görüşme].
- Sahra Ülvan, 1992 Ardahan doğumlu, üniversite öğrencisi, [25. 05. 2017 tarihinde E. Çakır tarafından yapılan görüşme].
- Saltuk Buğra Arayan, 1980 doğumlu, tekniker, [24. 05. 2016 tarihinde E. Çakır tarafından yapılan görüşme]
- Saltuk Buğra Harman, ... [24. 05. 2016 tarihinde E. Çakır tarafından yapılan görüşme].
- Saltuk Buğrahan Budak, 1986 İstanbul doğumlu, yüksek lisans öğrencisi, [24. 05. 2016 tarihinde E. Çakır tarafından yapılan görüşme]
- Saltuk Buğrahan Budak, 1986 İstanbul doğumlu, yüksek lisans öğrencisi, [24. 05. 2016 tarihinde E. Çakır tarafından yapılan görüşme]
- Saltuk Buğrahan Kayacı, Ankara doğumlu, yüksek lisans öğrencisi, [24. 05. 2016 tarihinde E. Çakır tarafından yapılan görüşme]
- Saltuk Buğrahan Sarı, Kastamonu doğumlu, üniversite öğrencisi, [24. 05. 2016 tarihinde E. Çakır tarafından yapılan görüşme]
- Satı Nur Öksüz, 1998 Ankara doğumlu, üniversite öğrencisi, [25. 05. 2017 tarihinde E. Çakır tarafından yapılan görüşme].
- Satuk Buğra Han Çakıcı, 1990 Derebucak doğumlu, lisans mezunu, [24. 05. 2016 tarihinde E. Çakır tarafından yapılan görüşme]
- Satuk Buğra Kutlugün, 1989 Ankara doğumlu, yüksek lisans öğrencisi, [24. 05. 2016 tarihinde E. Çakır tarafından yapılan görüşme]

- Satuk Buğra Özel, 1982 Simav doğumlu, lisans mezunu, [24. 05. 2016 tarihinde E. Çakır tarafından elektronik ortamda yapılan görüşme]
- Seda Alacalı, 1994 Zonguldak doğumlu, üniversite öğrencisi, [23. 05. 2017 tarihinde E. Çakır tarafından yapılan görüşme].
- Selda Koç, 1994 Ankara doğumlu, üniversite öğrencisi, [23. 05. 2017 tarihinde E. Çakır tarafından yapılan görüşme].
- Selma Yılmaz, 1974 Erzurum doğumlu, üniversite öğrencisi, [25. 05. 2017 tarihinde E. Çakır tarafından yapılan görüşme].
- Semanur Gümüş, 1996 Ankara doğumlu, üniversite öğrencisi, [25. 05. 2017 tarihinde E. Çakır tarafından yapılan görüşme].
- Senanur Acısu, 1998 Ankara doğumlu, üniversite öğrencisi, [25. 05. 2017 tarihinde E. Çakır tarafından yapılan görüşme].
- Senanur Yılmaz, 1998 Ankara doğumlu, üniversite öğrencisi, [25. 05. 2017 tarihinde E. Çakır tarafından yapılan görüşme].
- Serdar Tasman, 1997 Gaziantep doğumlu, üniversite öğrencisi, [07.10.2016 tarihinde N. K. Orta tarafından yapılan görüşme]
- Sevgi Damla Durukalp, 1995 Ankara doğumlu, üniversite öğrencisi, [23. 05. 2017 tarihinde E. Çakır tarafından yapılan görüşme].
- Seydi Dursun Benal, 1995 Ankara doğumlu, üniversite öğrencisi, [25. 05. 2017 tarihinde E. Çakır tarafından yapılan görüşme].
- Sibel Karaaslan, 1995 İstanbul doğumlu, üniversite öğrencisi, [23. 05. 2017 tarihinde E. Çakır tarafından yapılan görüşme]. .
- Sultan Nalan Dilek, 1998 Ankara doğumlu, üniversite öğrencisi, [25. 05. 2017 tarihinde E. Çakır tarafından yapılan görüşme].
- Sümeyra Tuncer, 1989 Ankara doğumlu, üniversite öğrencisi, [23. 05. 2017 tarihinde E. Çakır tarafından yapılan görüşme].
- Şeyma Nalbant, 1996 Ankara doğumlu, üniversite öğrencisi, [23. 05. 2017 tarihinde E. Çakır tarafından yapılan görüşme].
- Urgiye Karataş, 1939 Yozgat doğumlu, ev Hanımı, [09. 09. 2017 tarihinde H. Karataş ile Yozgat'ta yapılan görüşme.
- Veyssel Oduncu, 1997 Batman doğumlu, üniversite öğrencisi, [07. 10. 2016 tarihinde N. K. Orta tarafından yapılan görüşme]

EK-1. Satuk Buğra Han Tezkiresi'nin Paris Nüshasının Türkiye Türkçesine Transkripsiyonu Metin Aktarımı

[1a] (1) bismillāhīrraḥmānirraḥīm (2) elḥamdülillāhillezi nūr-ı kılūbu'l 'āşıkīn bi'l-envārī celāle ve başīr-i başīretü'l (3) müştākīn be-müṭāla'a cemāle ve 'azm-i derecetü'l 'ārifīn be-ma'rifetihi şaffāt (4) kemā ve 'alleme'l insāne mālem ya'lem bilā zevāle ve 'ale'l menziletü'l muḥibbīn (5) be-ictināb ḥarāma ve ḥelāle ve şallāllahu'alā seyyidīnā seyyidü'l ḥalkı (6) Muḥammedin ve ālihi ve aşḥābihi ecma'īn ḥamdihi ve şenāihi bī-'aded ol Ḥudāvend (7) eḥadga kim 'ārifler köñlini celāli nūru birle münevver kıldı ve müştāk (8) lar dīdesini cān-ı müṭāla'asından bīnā eyledi (9) eyledi 'ārif derecātīn bülend /ma'rifet-i vaşfı bile ercümend/ (10) ādemīge bildürüban bilmesin/kıldı refīc dostları rütbesin/ (11) ehl-i vera' müzdiğe berdi beḥişt/kirdi tamūğ otıga 'işıyan sirişt/ (12) dūrūd-ı nā-ma'dūd ol peygamber-i mahmūdga kim seyyid-i maḥlūkāt u mesned-i u sünned-i (13) mevcūdāt-ı nübüvvet sipihriniñ māhı ve risālet şehrinin [1b] (1) şehenşāhī bülbul-i hoş-nevā-yı lī-ma'allah ve mübārek ism-i şerīfleri (2) Muḥammed şallāllahu 'aleyhi vesellem oldur nübüvvet dürrüniñ maḥzeni belki (3) risālet gülünüñ gülşeni ins ü melek cānı ve cānānesi ékki (4) cihān gevher-i yekdānesi mehd aña künbez-i fīrūzerenk kim ḥareketdin aña (5) bulmadı direng-i Ḥaḥḥ-ı ezeli rahmet-i cāvīd ol nāme kara kılğan il ümmīd (6) ol rıdvān ve selām-ı bī-şümār-i āl-i aşḥābı ve ezvāc-ı aḥbābı fedāsı (7) bolsun kim her kaysıları āftāb-ı 'ālem ü sitāre-i rehnümāydur şallāllahu (8) ve 'alā ālihi ve aşḥābihi vesellem keşiren keşren ammā ḥamd-i bī-bidāyet ve şenā-yı bī-ḥadd ü (9) gāyet şalavāt-ı zākiye-i ve muḥibbāt-ı nā-miyāt edāsıdın sonra (10) pūşīde ḳalmağay kim ḥazret-i Ḥaḥḥ-ı sübhānehu ve te'ālā ḳudret-i kāmīle (11) ve ḥikmet-i şāmīle ve ḳuvvet-i bālīğası birle ādem ḥākī ḥazret-i Ādem 'aleyhisselām (12) nıñ tıynet-i pākīni beḥişt-i tofragıdın āferīde kıldı ve envā'-ı kerāmātı (13) anıñ 'āzīmü's-şān zātıda emānet koyup ḥayātīg bağışladı érse (14) édi *yā Ādemuskun ente ve zevcuke'l cennete fe kula* (15) *min ḥayşuşi'tümā velā taḳrabā ḥazīhi's şecerete fetekünā* [2a] (1) emr-i Ḥaḥḥ cārī boldı kim ey Ādem hatunun havvā birle ḥaḥḥkunuñ cevāhirle beḥişt içinde bulunlar (2) ve ni'metleridin ḥ'āhlağança yenler ammā buğday dirahṭıga hergiz yav (3) mañlar pes zālīm ve sitemkārıldın bolur sizler (4) Ādem 'aleyhisselām şeytān-ı racīm ve mel'ün dergāh-ı Ḥudāvend-i raḥīmniñ (5) bī-fermānlık dīn-i kāfirler cümlesidin boldı cünānçı ol Ḥudā-yı müte'ayyin (6) uşbu merdūd-ı la'īn ḥālīdin ḥaber berdi kim *ve iz ḳulnā li'l- melāiketis* (7) *cudū li Ādeme feseceḋ illāiblīse ebā vestekbera* (8) *ve kāne mine'l kāfirīne* ya'nī cün firīştelerge emr ḥiṭāb eyledim (9) kim Ādemge secde ḳılıñızlar barca firīşteler bu ḥiṭāb-ı müsteṭāb (10) zevḳıdın bī-iḥtiyār secde ḳıldılar līkīn iblīs 'aleyhi'l-la'ne (11) ibāve imtinā' körküzüp tekebbür ḳılıp secde ḳılmađı érse kāfirlerdin (12) boldı ve la'net ṭavḳı gerdeniñe tüştü cünānçı Emīr 'Alī Şīr ḳaddese-allāhu (13) sırrehu 'l 'āziz bu mazmūnda aytur bir ḳuş olar içrege tapmay bozuk (14) fāḥte yangkık tapıban yeklinçtapıpan boynıga ṭavḳ-ı la'nda üç hirefge 'āşikār (15) her üçünüñ dāmenesı ḥalka var her biriniñ ḥalkası tapıp vuşul [2b] (1) ṭavḳda mel'ün bolup ol bü'l fuṣul ve ba'zı ḥaseddin Ādem (2) 'aleyhisselāmıñ vesvese ḳılıp yoldın çıkardı ve şecer-i menhiyye (3) ḳaşıga alıp bazdı ve meyvesi kim buğdaydur anı yemeklikge buyurdu (4) ve ol bedbaḥṭ delāleti birle Ādem 'aleyhisselāmın vāḳı' boldı érse (5) Ḥaḥḥ celle ve 'alā uşbu sebebdin öz meskenidin iḥrāc (6) eyledi uşbu vāḳı'dın ḥaber berdi ve aydı *fe ezellehumā's* (7) *şeytānu'anhā fe aḥrecephumā mimma kānā fīhi* pes şeytān (8) vesvesi bī-fermānlık ḳılgaç Ādem 'aleyhisselāmıñ çiftleri birle (9) dārūs'selām bağdın çıkarıp dünyāyı mātem sarāyıga iberdi (10) munıñ da ḥikmet ol érdi kim bu 'ālemide tā rengārenkler şemereler ve muḥtelif (11) netīceler peydā bolğay bī-taḥşış-i nūru Muḥammedi ve pāk-ı Aḥmedi zūhūrğa (12) kelgey kim netīceler ekmeli efzali ve şemereler ekmelidür 'ālemniñ naẓm-ı (13) terettübü ve benī ādemniñ vücūd sebebi hem oldur şallāllahu 'aleyhi vesellem (14) cünānçı bu ḥadıṣ-i ḳudsi elḥazretniñ şānlarıda keldi kim *levlāke lemā* (15) *ḥalaḳṭü'l- eflāke ve levlāke lemā ḥalaḳṭü'l künı* ya'nī ey Muḥammed Muştāfā [3a] (1) şallāllahu 'aleyhivesellem eger seniñ vücūduñ tıflı bolmasa (2) érdi ne felek ve ne zemīn ve ne mülk-i 'ālem hemeni yaratmas érdim ve benī (3) ādem pes heme-i ādem-i mevcūdātıñ aşlı ve ḥaḳikī nūru Muḥammedi (4) ve zāt-ı pāk-ı Aḥmedīdür şallāllahu 'aleyhive 'alā ālihi vesellem cün (5) ḥazret-i Ādem 'aleyhisselāmıñ yaratmaḳıñ ḥikmeti ve buğday dirahṭ (6) şemeresidin yedürüp dünyā

zindānıga ibermekniñ sebebi (7) ol boldu kim dünyā yüzide uruğ tikilgey ve meyve kötergey hazret-i (8) sübhānehu ve te'ālānıñ kemāl-i kudreti birle uruğ saçı ve semere köterdi (9) érse kördi kim ba'zı evc-i kemalde o päre-i noqşān ve zevāl (10) de ve ol ki bu ülke ber-kemāl érdiler derece-i a'lāga berip qarār aldılar (11) ve ol ki okşān ve zevāller serkeşlik kılıp Hudānıñ (12) t̄ā'at-ı'ibādātını kılmasa (13) silik (14) silik [3b] (1) cehennemniñ tekide qalır ammā cemī' ādemni halk kılışda héç tefāvūt yok (2) çünānçı Hudā-yı te'ālā aytıp durlar kim *mā terā fī halkır' raḥmāni min tefāvūt* (3) ya'nı körmessin ey Muhammed Hudānıñ maḥlūkātıda héç tefāvūt dégen buladur (4) likin ba'zı kişi Hudāga t̄ā'at ve 'ibādet kılğan sebebdin derecesi uluğ (5) bolupdur t̄ā'at 'ibādet kılmağan kişidin dépdürler çünānçı Hudā-i te'ālā (6) aytıp durlar ki *vefaḍḍalnā ba'dahüm 'alā'l ba'din derecātın* ya'nı ziyāde kıldım men (7) ba'zınıñ derecesidin ba'zı kişiniñ derecesini dégen buladur (8) Hudā-yı te'ālā t̄ā'at kılsa derecesi ziyāde kılğan kişige *leḳād ḥalaḳnā'l insāne* (9) *fī aḥsen-i taḳvīmniñ* mertebesi de (10) kalıpdur özünü dūzahdın ḥalāş kılıpdur *illellezīne āmenū ve 'amilu'ssāliḥāti felehüm ecrün gayru memnun* (11) nıñ ma'nāsıga 'amel kılıpdur ḥāşşān Hudādın bolup ḥaḳıḳatnıñ kārıdın (12) haber tapıp durlar halkğa haber-i mühim beripdürler 'avāmū'n-nāsnı agāh kılıpdurlar (13) ol t̄āife ba'zı büzürlerniñ hayātlıklarında terbiyet tapıp tā 'ālemdin (14) ötüp sıfat-ı rūḥāniyyetge dāḥil bolğanda pāk rūḥlarıdın behre tafıpdur (15) lar ve fāide alıp durlar kemālgā yetipdürler şubu cihetdin ba'zı büzürlér ötgen [4a] (1) meşāyihlarnıñ ve işāretleri birle aḥvāllarını beyān kılmaq üçün tezkire (2) fitüpdürler hazret-i Şeyḥ 'Aṭṭār ve Fütühāt ve Nefeḥātga oḥşa tezkire (3) kılıp ol tezkirede ötgen meşāyihlarnıñ kerāmetlerini ve aḥvāllarını ve maḳā (4) mātılarını beyān kılıpdurlar ammā Uveys meşāyihniñ ya'nı beḫāhir evliyā'larğa (5) qavl bermey pāk rūḥlarıdın terbiyettafıpkemālīga yetgen büzürlerniñ (6) tezkireleri halknıñ halknıñ arasında meşhūr émes ve aḥvālları (7) tefrāḳnıñ arasında pūşide édi uşbu cihetdin hazret-i sultān (8) Satuḳ Buğra Ḥān ḳaddese-allāhu sırrehu' l 'azīzğa mübārek silsileleride tezkire (9) fitülgey ba'zı Uveys büzürlerniñ aṭları isbāt tafıp ve aḥvālları (10) beyan tafıp ba'zı maḳāmātları kerāmātları fi'lcümle ma'lūm bolğay édi (11) *tā min-küllü vüḳūhin* olarnıñ aḥvālları pūşide kılmağay dép sālihāyı (12) ve rāz könlümde ḥuṭūr kıldı ve bisyār muntaẓar bolğandın kén nāgāh perde küşāyı (13) ve perde perdāri hazret-i Sultān Satuḳ Buğra Ḥān gāzi ḳaddese-allāhu sırrehu' (14) l 'azīznıñ rūḥāniyyetleri miñ bu muḥtāç ve şikeste dilimniñ perdesini (15) 'ināyet bī'iletleri birle gūşāde kıldılar heme-i nemersenıñ ḥaḳıḳi mu'āyine [4b] (1) köründü şubu cihetdin şevḳnıñ dilimde fayda boldı ve zevḳı (2) dilniñ felek-i 'ālemide hüveydā boldı özümde kētip 'uzletniñ gūşesini (3) alıp Uveys büzürlerniñ aḥvāllarını sorıp taḥḳıḳ kılıp tezkire kılay (4) dép pāk rūḥlarıga müteveccih boldım şol zaman Uveys büzürlerdin (5) bir gürūhı peydā boldı 'arz -i ḥālimni vāşıl-ı maḳşūdumı beyān kılıp tezkire (6) aytışga ve ruḥşat tiledim ol büzürlér ruḥşat bermediler ki seyyār-i şikeste (7) lik kılıp hazret-i nebī şallāllahu 'aleyhivesellemniñ rūḥ-ı fütūḥlarını şefi' keltürüp (8) aydım nāçār ruḥşat berdiler şubu şart birle ki ba'zı aḥvāl yetülsün tā muṭlaḳ (9) pūşide ḳalmasun dép fātiḥa fethmeniñ ḥaḳkımda okudılar andın o da ḳofup (10) 'arz kıldım ey büzürlér neme bolur ki her ḳaysıları öz aḥvāllarını (11) mübārek tilleri birle meñe ta'ayyūn kılsalar şol t̄arīḳa birle bu tezkirege fütüsem (12) men bu tezkirege kātibiñ ḳalemice dāḥil bolsam çünki kātibiñ ḳalemide ihtiyār yok ihtiyār (13) kātibde dép iltimās kıldım meniñ iltimāsım büzürlerniñ rūḥlarıga (14) ḥoş kelip ḳabūl kıldılar her ḳaysıları öz aḥvāllarını beyān kıldılar ammā muḥtaşar (15) kılıp meniñ aḥvāldın beri fitüldi tā anın halk fehm kılğanı āsān bolsun dép [5a] (1) bu tezkireni Fārsī til birle fitüldi āḫir Hudānıñ 'ināyeti birle hazret-i Muhammed Muştafā şallāllahu (2) 'aleyhivesellemniñ yār yāverligi birle hazret-i Sultān Satuḳ Buğra Ḥān gāziniñ (3) himmetleri birle Uveysi büzürlerniñ medhi ve isti'ānetleri birle ḳalem ḳolumğa (4) keldi ḳağıza da öterdi her nemerse ki büzürlerdin könlümge keldi berḳarār boldı (5) könlümdin zebānımgā keldi tilimdin ḳolumğa keldi ḳolum ḳalemni tuttı ḳalem özi (6) fütülüp ḳalem özi bu tezkire tamām boldı ya'nı ḡaraẓ şubu ki bu tezkireni cem' kılışda (7) menin héç dāḥl-i taşarrufum yok meger ḥaṭṭını fütüşda dāḥilim bar bu tezkirege tezkire-i (8) Buğra Ḥān aṭ ḳoyuldu bu tezkire bir muḳaddime birle üç maḳşad birle kırḳ bāb birle ottuz (9) faşıl birle bir ḫātime birle tertīb berildi tā anı kim mübtedilerge rāḥber bolğalı ve münteḫilerge (10) mūnis bolğay ol melikü'l mülkü'l vehḥābnıñ yāverligi birle vallāhua'lem ammā muḳaddemede Uveys (11) dép ḳaydağ büzürlerni aytadurlar şunu beyān kıladur bilgil ki Uveys dép (12) andağ cemā'ını ayturlar ki her ḳaysıları evliyā'larnıñ

peygamberlerniñ beraberleri (13) niñ pāk rūhlarıdın terbiyet tapsa yā evliyā`ullahnıñ rūhları yā bātin (14) ları gāyibāne bu ‘ālemde şol kişini terbiyet kılışğa meşğul bolsa şundağ cemā’ını (15) Uveysdir érdeler çünānçı ħazret-i resūl Ĥudānıñ nūru birle gāyibāne ħazret-i Ĥ’āce Uveys [5b] (1) Ķarenī rahmetullah ‘aleyh bu ‘ālemde terbiyet kılıp maqşūdlarığa yetkürüpdürler peygamberlerdin (2) terbiyet tafañ cihetdin Uveysbüzürgler cezbe birle ve siyāset birle (3) bolup pūr zāhirniñ şarrāfhāneside gene şümār tenni Ĥudānıñ ‘aşkıñnıñ bûte (4) sige salıp iritmeydürler merdüm zāhiriğa özlerini tanutmaydurlar özlerini (5) alsamaydurlar belki peygamberniñ nübüvvetiniñ noqtasınıñ dāireside (6) halka kılıpdurlar ya’nī peygamberniñ terbiyetige müteveccih bolup ol peygamberniñ yörürgeñ (7) yollarığa kirip ol Uveysi büzürglerniñ fevtleri yarağ yolu boldı (8) lā-cerem cezbe birle siyāset birle kemālğa yetipdürler ammā ma’lūm bolsun kim (9) Uveys dégen lafz tōrt ħarfdur her birisi de bu tōrt ħarfniñ (10) birer kelimesini muhtaşar kılğan delālet kıladur bir ma’nā ki ħaber bēredür birbirdin (11) işāret bolupdur bir lafza ki çünānçı Uveysniñ evvelideki hemze Ĥudā (12) niñ ismi zātıña Āllahğa işāret bolupdur ya’nī her velīge Uveys boladur (13) ħazret-i Ĥaqq sübhāne ve te’ālā velīlikniñ mertebesini ādem ferzendiniñ (14) zātıda ħalk kılıpdur ammā Uveys büzürgniñ zātı da tolarakdur ħalk (15) dur qahhārhlığı sıfatı birle ‘azametlik sıfatı birle her laħzada Uveys büzürg [6a] (1) büzürglerge tecellā kılıpdur tecellānıñ nev’ileriniñ her birige bir nemerseniñ (2) şūretide tecellā kılmak yā ma’nāda tecellā kılmak yā zevkni ziyāde kılmaklardın (3) bñleñ mühim yār-ı Uveys büzürglerniñ nişbet erige tolarak vākı’alar boldı (4) gāhī şumdağ boladur ki bu tecellāyātñnıñ kısımlarñnıñ hemesi büzürgğa (5) müyesser boladur bu mertebeni mer-tebe-i icmā’ didürler bu mertebede cemā’ağa yetgen büzürgler (6) bir laħze Ĥaqqı sübhānehu ve te’ālānıñ yādıdın gāfil bolmaydurlar lā-cerem uluğ (7) büzürg boladur ve diger ħazret-i peygamber şallāllahu ‘aleyhiveselemniñ şerī’atlarınıñ (8) ħilāfıda heç iş kılmaydur şubu cihetdin yāt maqşūdığa yetip ve ma’lūbıgıda (9) vāşıl boladur ammā lafz-ı Uveys vilāyetige işāret bolupdur çünki her velīge Uveys (10) boladur Ĥudā-yı te’ālā ol velīni evliyā’ taht-ı qabābī lā-ye’rifehüm ħayrınıñ qatārıdaki (11) evliyā’lardın kılışğa va’de kıladur bu ħadışnıñ ma’nası şubu ki Ĥudā-yı (12) te’ālānıñ taht-ı qibābı dostlarını Ĥudādın bñleñ kişi bilmes ve tanumas (13) dégen boladur ol Uveysge Ĥudā-yı te’ālā kündin künge dīdārınıñ tecellīsini (14) ziyade kıladur çünki Uveys büzürg Ĥudādın bñleñ nemerseni nazārige keltürmeydür (15) Ĥudādın bñleñ nemerseni körmeydür Ĥudādın bñleñ nemersedin sözlemeydür [6b] (1) nācār evliyā’ taht-ı qibābı lā-ye’rifehüm ħayrınıñ qatārıdın bolup Ĥudānıñ dīdārınıñ (2) tecellīsige lāyık boladur ammā lafz-ı Uveysniñ yāyı Ĥudānıñ yektālığığa işāret bolupdur (3) Ĥudānıñ yegāneligi şubu ki bir mi ki éki mi ki démeklik anıñ şā’nige sığmaydur (4) her vaqtı ki bir yegāne nemersede bir mi ki éki mi ki démeklik mevcūd bolsa yā inki şā’nıda (5) mutaşavver bolsa ol yegāne nemerse yegānelik sıfatıdın çıqıp ékilik sıfatıge (6) dāħil boladur ve ħālān ki maqşūd bir ya’nī bu söz şumğa delālet kıladur ki (7) her velīge Uveys boladur Ĥudā-yı te’ālā birle bolup Ĥudānıñ velīniñ arasında (8) farğ kılmay ya’nī cismāniyyetniñ ħicābı ve nefsanıyyetniñ jengārı Ĥudānıñ (9) Uveys büzürgniñ aralığı dağı mütteħidlikniñ ve āşinālıqnı men’ kılsa ol (10) Uveys büzürg ol perdeni mücāhide-yi nefs birle türlük riyażet birle Ĥudānıñ (11) ol Uveysniñ özünüñ arasındın ol perdeni köterip yok (12) kılğay çünki ol perde cismāniyyetniñ jengārınıñ ve nefsanıyyetniñ (13) ħ’ahişiniñ perdesi her vaqtı ki bu perde köterilip kesāfet-i nefsanī (14) *min külli vücūhin* yok bolsa ol dervīş Ĥudānıñ rahmetiniñ deryāsığa (15) koşuladur çünki aşı ol dervīşniñ Ĥudānıñ rahmetiniñ deryāsıdın [7a] (1) édi yine şol aşı ki yandı çünānçı aytıp durlar ki ... kaṭre be-deryā çekid ebr bereft ez miyān (2) nefsanıyyetge bolup édi ol bulut aradın köterilip kétti mütteħitlikniñ (3) mertebesige o mertebeni cem’ü’l -cem’ dérler ol mer-tebe peydā boldı Ĥudānıñ dervīş (4) niñ aralığıda birlik mütteħitlik āşıkāra ve hüveydā boldı ékilik ve ħayretlik (5) be-tamām yok boldı ey dervīş bilgil kim dervīşniñ himmeti şumdağ bolğay şubu (6) mer-tebege Uveys büzürgniñ mertebesiniñ nihāyetidür özi ol dervīş (7) şol mer-tebege yetkürgey özini ol mer-tebege yetkürmes beyābān-ı bī-pāyānda yol (8) yete almay sergerdān bolup helāk bolur yol tafip menzilge yete almas ey (9) dervīş sa’yı gūşış kılğıl özünüñ şubu mer-tebege yetkür kén bolmasa helak (10) bolursen ve menzil alıp maqşūduñğa yete almas sen ammā kelime-i Uveysniñ benī (11) pādşāhnıñ siyāseti ki işāret bolupdur ya’nī Uveys bolğan büzürg (12) dāyim siyāset birle bolmağı lāzım pādşāh dēp şundağ kişini aytadurlar ki (13) ħalk anın siyāsetdin qorqup vehmnāk bolsa şubu sebebdin Uveys (14) büzürgler muķīm

siyâset birle bolupdurlar çünki Hudâ-yı te‘âlâ andağ büzürglerğa (15) lahze lahze kâhhârlık şıfatı birle tecallâ kıladur kâhhârlık şıfatı ki siyâset lâzım [7b] (1) Hudânıñ kâhhârlık şıfatı Uveys büzürgde zâhir boluşu halkğa kâhr birle ve (2) siyâset birle bolğay ol siyâsetdin halkğa bir kârkunç peydâ bolğay (3) lîkin bu kâhrınıñ ve siyâsetniñ tahtıda nihâyetsiz luftı ve rahmeti bar (4) ammâ bu ma‘nânı héc kişi bilmeydür eger bilinse édi Uveyslık tarîkasığa kirip (5) Uveys bolur édi amma maqşûdumuz bu sözdin şubu ki dervîş ki dervîş (6) dur Hudânıñ cemâlîğa vaşl bolup maqşûdunu hâşıl kılışğanı (7) ha‘hlasa bu siyâset kâhrıdın kârkmağay vehmnâk bolmağay cidd ü (8) cehd kılğay ki özininiñ Uveysniñ büzürglerniñ meydânıda (9) taşlap Uveys büzürglerniñ semâ‘ kılışnı taqlîd kılıp alğay (10) amma Uveysniñ kén ki yayını beyân kılmaduk çünki ol yayı münasebet (11) bir münasebet üçün almak kılğan tā inki ma‘lûm bola ki Uveys bolğan (12) büzürgniñ nişbeti ne yerge yete dégen ne yerdin dem ura dégen (13) sözni ne yerdin sözleri dégen şubu ma‘lûm bolsun dép Uveys (14) hurûflarığa ma‘nâ aytip beyan kılduk *vallahu a‘lemu bi’sşavâb ve âlihi merci’u’l meâb* (15) Silik [8a] (1) sirruhu’l ‘azîz aḥvâllarını ayturlar ve evzâ‘larını ve etvârlarını ve maqâmât (2) larını beyan kıladur ḥazret-i H‘âce Uveys Karenîniñ âftâbları (3) uçup ‘âlemdin ötgendin kén H‘âce ‘Abdullâh-ı Yemenî cemî‘ meşâyıḥ (4) larınıñ başlarığa kerâmâtlarınıñ sâyesini salıp ol meşâyıḥ (5) niñ uluğu ve muqaddemi boldılar ol H‘âce ‘Abdullah Yemenî ‘ilm-i zâhirde (6) ‘ilm-i bâtında Hudâ-yı te‘âlâniñ t̤a‘atığa istikâmet kılışda ḥâmûşlukda (7) riyâzet tartışda nefis birle ceng kılışda ve açlıqğa şabır kılışda (8) şehir kofuşda tenhâ olturuşda Hudâ-yı te‘âlâğa dâym zıkr tesbîḥ aytışda (9) bisyâr bâ-kemâl idiler şol Ḥazret-i Mūsâ peygâmberdin terbiyet tafıp (10) Uveys bolup idiler şol Ḥazret-i Mūsânıñ zuhûrları hem (11) bar édi amma be-zâhir H‘âce Uveys Karenî kaddese-allâhu sirrehu’l ‘azîzdin (12) kesb-i kemâlât kılıp mertebege yetip idiler ammâ bu ‘azîz ol ḥâllarıda (13) Yemen şehride ilgerki peygâmberdin birleri Hudâ-yı te‘âlâğa ‘ibâdet kılğan (14) bir şavma‘a bar édi bu ‘azîz nâ-resîdelikleride rûze ayının yegirme (15) yettesi künü aş vaqtı bilen közleri uykuğa bardı tüş üpler [8b] (1) Ḥazreti Mūsâ peygâmber peydâ bolup kelip ayttılar kim ey Hudânıñ dergâhığa (2) lâyıḳ ve rahmetige münâsib ferzendim kofuñ vaqt ğanimet ve ‘ömrünüñ (3) dirâhtınıñ şâḥı kuduğ yıldızınıñ medârı yok beş künlük (4) ‘ömrünüñnü ğanimet bilip bedeniniñzi Hudânıñ ḥidmetiñe bururuñ nefsiniz tığ (5) niñ böylesini şeytânıñ koluğa bermey koluñuznu bu dünyâdın (6) yağıñıñ ‘arşğa oḥşadlıñızni Hudânıñ bende-i ḥaligeniñ ağzını (7) sığa bağlap ol diliñizni Hudâ-yı te‘âlâğa birniñ Hudâğa yetkenlerdin (8) bolursız dâdiler yine işâret kıldılar ki ol Yemendeki şavma‘ada biriğa (9) müberri Hudâ-yı te‘âlâğa kırk yıl ‘ibâdet kılğan siz hem şol şavma‘ada riyâzet (10) tartıp Hudâ-yı te‘âlâğa ‘ibâdet kılmanız şol ‘ibâdet kılğan peygâmberniñ (11) rûḥıdın sizge bir feyz yetip ve meded bolur dâdiler ğâyib boldılar şeyḥ (12) ‘Abdullah uykuḍın bîdâr bolup baksalar héc kişi yok ta‘accübge (13) kalıp ayttılar ki bâ-vücûd yaşımniñ şumça kiçikligi birle meni (14) şumdağ uluğ işğa buyurdılar ey bâr-i Hudâyâ bu işni becâ (15) keltürümegin men dép endîşe kılıp buyurdılar türettiler yine közleri [9a] (1) uykuğa bardı tüşeselerine ḥazret-i Mūsâ peydâ bolup keldiler ayttı (2) lar ki ey ferzend kiçiklikiniñdin kârkmañ ki riyâzet birle t̤a‘atge meşgul (3) boluñ Hudâ-yı te‘âlâ héc bendesiniñ riyâzetni zâyi‘ kılmaydur şâyed ki (4) sizniñ hem riyâzetni hem zâyi‘ kılmas himmetiñizni bülend kılın kiçikligi (5) nîzge bakmañ dâdiler ğâyib boldılar ḥazret-i şeyḥ ‘Abdullah uykuḍarın (6) bîdâr bolup derḥâl ğusl-i ṭahâret alıp éki rek‘at namâz ötep riyâzetge (7) meşgûl boldılar şol vaktda şeyḥ ‘Abdullah on ékige kirip aydılar (8) ammâ ol şavma‘ada bu almaklıkım edebdin émes kaydağ kılsam bulur éken (9) dép endîşede turup aydılar bir pîr-i merdi peydâ bolup kelip ayttılar ki (10) ey ferzend neme endîşe kılıp olturasın dép sordu anda şeyḥ ‘Abdullah ayttılar ki (11) ey pîr-i merdi meni şumdağ uluğ işğa buyurdılar ve filân şavma‘ada boluşğa (12) ruḥşat berdiler ammâ men ol şavma‘ada boluşunu edebdin körmeydürmen (13) çünki ol şavma‘ada peygâmberler ‘ibâdet kılğan meñe oḥşar ḥaḳîr yamân kişi (14) niñ ne ḥaddi bar ki peygâmberlerniñ olturğan yerleride vaṭan kılğalı amma (15) şol şavma‘anıñ kaşıda yine bir şavma‘a kılıp olturup şunda ‘ibâdet [9b] (1) kılsam kaydağ bolur éken dép endîşe kılıp olturadur men dediler (2) bu pîr ayttılar ki ḥûb ḥayâl kılıpsen köñlüñdeki ḥayâl kılıp qarâr bergenge (3) oḥşa kılğıl dép maşlaḥat kôrsetti şeyḥ ‘Abdullah bu pîrniñ maşlaḥatları (4) birle uzunı beş ğarış tuğrâsı éki yarım ğarış bir şavma‘a saldılar (5) Hudânıñ ‘inâyeti birle bu şavma‘a üç künde râst boldu şeyḥ ‘Abdullah (6) bu ḥânkâhda şubḥ şâm belki ‘aleddevâm ḥalkdın cüdâ bolup t̤a‘atge meşgul (7) boldılar ammâ ba‘zı âşinâ bilişleri biz hem ḥazretleriniñ

hizmet (8) leride bolup muvāfaqatçilik kılsak hāzret taḥi yaş bu gūşede تنها (9) olturmaqları ança hūb émes dép iltimās kıldılar bu büzürgvārga (10) Hūdānıñ aşqınıñ otı gālib kelip ayttılar ki ey yārānlarım bu işni (11) Hūdā-yı te‘ālā meñe buyurğan sizler öz hūzūruñlarda buluñlar dép (12) bular birle hem şöḥbet kılışnı héç vech bilen qabūl kılmadılar bu halkğa (13) ruḥşat berdiler özleri pādşāhı birle ezelineñ ‘ibādetige meşgūl boldılar (14) yette yarım yılğaça héç kişi bularnı körmediler āvāzlarını hem eşitmediler (15) şundag riyāzet tarttılar ki eger taş bolsa pāre pāre bolur érdiler ammā bu riyāzetde [10a] (1) büzürgvār héç emge almadılar bu yette yarım yılınıñ içide hāzret-i Mūsānıñ rūḥ (2) ları şeyḥ ‘Abdullahnı nihāyetsiz terbiyet kıldılar yette yarım yıldın kén (3) beşāret berdiler ki ey şeyḥ ‘Abdullah señe maşlahat şubu ki H‘āce Uveys-i Qarnī (4) niñ hizmetlerige bargıl olarnıñ ‘ömürleri tenezzülde tā āḥir-i ‘ömrleriğaca (5) kesb-i kemālat hāşıl kılıp da eger çendī ki men seni terbiyet kıladur men ammā men bu ‘ālem (6) din ötgendin kén señe Uveyslıknıñ ṭarīqını körsetkeli bir Uveys (7) bolğan bir zāhir pīr lāzım tā anı ki señe bir yol rūşen bolup kār ma‘lūm bolğay (8) dép ruḥşat berdiler şeyḥ ‘Abdullah hāzret-i Mūsānıñ ruḥşatları birle (9) H‘āce Uveys Qarnīnıñ hizmetlerige müşerref bolup ötgen aḥvāllarını (10) ‘arz kıldılar H‘āce Qarnī vilāyetleri birle hāzret-i Mūsānıñ beşāret (11) bergenlerini bildiler H‘āce ‘Abdullahnıñ sözünüñ feḥvāsıdın qol berip (12) hizmetlerige kelgenlerini ma‘lūm kılıp ayttılar ki ey ferzend hūb aytasız ammā ha‘h (13) lağan nemerse bende müyesser bolmas eger meñe hemrāh boluşunu qabūl kıladurdılar (14) ha‘h lasañız hāzret-i Mūsā ‘aleyhisselāmıñ pāk rūḥlarını ḥoşnūd kılmak (15) üçün hem şöḥbet boluşunu qabūl kılay dēdiler şeyḥ ‘Abdullah bu sözni eşitip [10b] (1) ḥoşḥāl bolup H‘āce Uveys Qarnīnıñ hizmetlerini dünyānıñ (2) āb-rüyunu āḥiretniñ sa‘ādetini bilip yegirme beş yıl hizmetleride (3) bolup hizmet-i şāyeste becā keltürüp kemālğa yettiler yegirme altıncı yıldı (4) H‘āce Uveys Qarnī dünyāyı dārü’l fenādın dārü’l beḳāğa rıḥlet kıldılar yetmiş (5) miñ firişte ādem şüretide kelip şeyḥ ‘Abdullahnı imām kılıp H‘āce Uveys (6) Qarnīnıñ namāzlarını ötep hāzret-i Hızır peygāmberniñ ‘ibādet kılğan (7) şavma‘alarıda defn kıldılar şeyḥ ‘Abdullah üç kün H‘āce Uveys Qarnī (8) niñ ser-i ḥākleride olturdular üç kündin kén H‘āce Uveys Qarnī (9) beşāret berdiler ey şeyḥ ‘Abdullah imdi sizge ruḥşat boldı Mekke ṭavāf (10) kılıñ dép emr boldı şeyḥ ‘Abdullah Mekke ṭarafige revān boldılar bargunça (11) bir ḥādişe peş keldi ḥayrān bolup barattılar bir ḥānkāhğa yettiler baqsalar (12) bir bulaq bertüp ḥurmā diraḥtı bar bir sāt anda olturdular ṭahāret (13) tāze kılıp éki rek‘at namāz ötep turup idiler kulaqlarığa eşittiler ki (14) ey ‘Abdullah özüñdin üzülp Hūdānıñ şan‘atını temāşā kılğıl (15) dép āvāz keldi şeyḥ ‘Abdullah bu āvāznı eşitip bir yarım kün bī-ḥod [11a] (1) bolup kaldılar yine ḥuşlarığa keldiler bī-ḥodluḳnıñ lezzetini bildiler (2) yine bī-ḥodluḳ müyesser bolup şubu lezzet hāşıl bolup bu perīşān köñlümü (3) ḥoşḥāl bolur mikin dép ümmīd kılıp bir yarım yıl şol ḥānkāhda turdılar (4) āḥir Hūdā-yı te‘ālā luṭf-ı ‘amīmi birle şeyḥ ‘Abdullahnıñ ḥālīga raḥm kılıp bī-ḥod (5) luḳunu yine müyesser kıldı şeyḥ ‘Abdullahda ilkerki bī-ḥodluḳnıñ lezzetice dü ḥişşe (6) lezzet tafıp murād-ı maḳşūdlarığa yette yine bī-ḥodluḳnıñ lezzeti bolur mikin dép (7) üç ay şol ḥānkāhda turdılar āḥir bir kün kulaqlarığa eşitildi ki ey ‘Abdullah (8) imdi señe bī-ḥodluḳ müyesser bolmaydur Mekkege bargıl dép āvāz keldi şeyḥ ḳofup (9) Mekke ṭarafige revān boldı hāzret Mekkege barıp ṭavāf kıldılar çerḥ kılıp (10) yörükünçe kulaqlarığa eşitildi ki ey ‘Abdullah sen imdi uşbu Mekkege turup (11) Hūdā-yı te‘ālānıñ sa‘ādetmend Uveys boladurğan bendeleri bar şularnı terbiyet kılıp (12) kemālīga yetkürgil dép āvāz keldi şeyḥ ‘Abdullah bu āvāznı eşitip bisyār ḥoşḥāl (13) lıḳ kılıp be-cān u dil qabūl kıldılar meni şumdağ uluḡ işka buyurdular dép (14) şevḳ u zevḳleri gālib kelip yine üç mertebe çerḥ kıldılar andinkén Hūdānıñ (15) bendelerini terbiyet kılışğa meşgūl boldılar ottuz üç yıl Mekkege turdılar [11b] (1) yetmiş peygāmberniñ rūḥıdın terbiyet tapğan yetmiş kişi şubu şeyḥ ‘Abdullahdın (2) terbiyet tapıp kemālğa yettiler ammā bu yetmiş kişiniñ héç qaysısı şeyḥ (3) ‘Abdullahğa qol bermey maḥz-ı hemrāh bolup şöḥbet kılıp bu yetmiş kişi (4) niñ tūbānı hem Hūdāda pinhān boladurğan mertebege yettiler ammā ma‘lūm bolsun kim (5) bu şeyḥ ‘Abdullah ḳavī kerāmātlarınıñ biri şubu ki bir künü dervīşler (6) hemeleri rūze tuttular ifṭār kıılır vaḳtda baqsalar héç ṭa‘ām yok içgelüsi (7) yok bu dervīşler bir ṭa‘ām tafıp nefislerige ārām bergeli ıztırāb kıldılar şeyḥ (8) ‘Abdullah mūrākabege olturup aydılar dervīşler ṭa‘ām tapa almay ıztırāb kılğanı (9) şeyḥğa ma‘lūm boldı derḥāl ḳofup semā‘ kıldılar semā‘ kılıp yörükünçe gigen éken (10) leridin reng-i ṭa‘āmlarıda bolğay yerge tüşti bu dervīşler toyḳunça yéyip toydılar andın (11) kén dervīş ayttılar ki ey büzürgvār imdi

tohtasunlar d p ‘arz kıldılar b z rgv r tohta  (12) ları birle c meleridin t k l    tohtadı ve yine bir k n cem   m r dleridin te nelik (13) leri g lib kelip  eyh ‘Abdullahn n  aşları g barıp ey b z rgv r te ne boldu  (14) d p ‘arz kılıp aydılar  eyh ‘Abdullah ba salar bir  arata  turadur gayretleri ziyade (15) kelip ta n   olları a alıp y  Allah d p ba ı ları birle ta d n su payd  yolıda [12a] (1) boldı bu derv  lerini  te nelikleri pest boldı  um a o  a  eyh ‘Abdullah (2) n n ker m tları derv  ler a la  e la  e z hir bolur  di   ir bir k n  (3)  eyh ‘Abdullah m r dleri birle oturup idiler Mekkege kelk n e k rv nlard n c da (4) bolup azı ıp bar an h n    h  ırları a kelip  ol h n   n  seyr kılalı d p (5) ozu  almay ula  a minmey  ol  araf e rev n boldılar bu b z rgv r ozu  almayı (6) sefern n...du unu  ılma a  hemme-i derv  ler sefer  ılmasalar d p hemr h bolup (7) bardılar bir k n heme-i derv  ler a  te ne bir arınma tafıp  ız  kıldılar on  ek  (8) k nde  ol h n    a yettiler ba salar bulak n -peyd  bolupdur dirah -ı h rm  kurup (9)  ılıpdur  eyh ‘Abdullah bu v  ı‘an  k r p bisy r per   n bolup  ubu h n    da b  (10) ba ları a kelgen v  ı‘an  bir bir bey n kıldılar  ollar n  k terip du‘ a a me   l (11) boldılar ey b r-ı H d  y  sen   dir men ‘ ciz sen d n  ben n d n bu yerde a ıp (12) turadur an bulakn n  suyu yo  bolupdur bu yerde men n c nd ma  al turup (13) idim mi   ademimn n   umlu ı d n suyunu yo  bolupdur g m n  ıladur men mi  (14)  umlu ı md n yo  boldı mı kin d p ey b r H d  y   udret-i k mili n  birle *ve feccern  l-* (15) *ar a ‘uy nenni n * ma m n  bilen bu bulak suyunu ilgergi d k peyd   ılg l [12b] (1) d p m n c t  ılıp turdılar h t fd n  v z keldi ki ey  eyh ‘Abdullah ‘a   n  (2) bulakn n  orn  a sok lı d p  v z keled r  eyh ‘Abdullah bu  v zn    itip (3) [bulakn n  orn  a y  All h dip sancıp idiler as ları birle]  o ulup su  ıkt  bulakn n  suyunu ilkergege o  a revan (4) boldı yine  ollar n  k terip du‘ a  ılıp ayt lar ki ey b r-ı H d  a  ubu dirah tgeni n  (5) emr  ılg l g gerip bulak a hemr h bolsun d p m n c t  ılıp turup idiler  ula  (6) lar a h t fd n  v z keldi ki ey  eyh ‘Abdullah s z n  bir ayuttu  yine aytmak l z m  emes (7) d p  v z keled r bu b z rgv r  ollar n  k terip  ratıp dirah t n   r ratıp (8) idiler  urup  al an dirah t g gerip meyve peyd  boldı  eyh bilen bu derv   (9) ler bu dirah tn n  meyvesini y yip  al ann  aldılar bu  eyh ‘Abdullahn n  h n    n  (10) kelip seyr  ılıp bu bulakn n  suyunu peyd   ılıp dirah t n  g gert  de  arazları (11)  ubu idi ki m r dler bils nler kim dostn  ra‘ ye  ılma  kerek hem va an bol an  i ini  h   n  (12)  ubu  ar  ada saklamak kerek   n n  i bu dirah tn n ...peyd  men n c nd ma  al va an  ılıp (13) idim  ol dostlu n  y d  ılıp kelip  urup  al an dirah tn  g gertgenimni (14) bils n d p m r dler a du‘ a  ılıp k rkettiler   n n  i  ol gene Mekke  araf e yanıp Mekkege yetip (15)  z va anları a kirip nefis birle ceng  ılıp ve riy  et tart   a me   l boldılar ol [13a] (1)  eyh ‘Abdullah  umda  riy  et tart lar ki hem  e r  e tuttular meger h   n n  resmid n (2) mu lak  ı ay d p her ayda bir k n r  elerini y diler   n ki derv   bol an  i i bu ‘ lem (3) n n  h   n n  resmid n mu lak    lmek kerek  er  ki merd ola ki h    a alı ıp (4) oltur anda H d n  y d  ılg y tenh  ı  da her  i i H d n  y d  ıladur el  araz  eyh ‘Abdullah (5) r  e tut an k n  resmi h    bile alı ıp oturup  a‘ m yir irdiler ‘ulem lar giyedur an (6)  kinni gey r  rdiler amm  r  e tut an k n  g  e oturur idiler m r dlerdin (7) bola ki he   i i  aşları a kirmeseler  di amm  ba‘ ı va  da  ol seksen  i i birle (8)  o bet  ılı n  i tiy r  ılıp idiler   yed ki  eyh ‘Abdullah birle kesb-i kem l t (9) h  ıl  ılma     n   o bet kıldılar  eyh ‘Abdullah hem bu h    hem mi  derv   (10) likdeki  ar  ı n n  k rs n ve riy  etimni bils n d p bu seksen  i i birle  o bet (11)  ılı n  i tiy r  ılıp idiler   yed ki bir kimerse yetgen mertebege yetip mi  (12) avurtumda h   fe bolur m kin d p bu h    a derv   likni ta‘  m berip aydılar (13) her bir m r dini  zi yetgen mertebege yetk z p  z y verninde h   fe  ılma  laz m ol (14)  eyh ‘Abdullahn n  yine riy  etleri  ubu ki her ke ede terk  ılma  be  y  er (15) rek‘at nam  z  ter idiler her y   rek‘atn   te p bolup bir  usl  ılır  rdiler [13b] (1)  u ub a ‘    ler birle bir s ‘ t  o bet  ılır  rdiler and n tehecc d idiler (2) f ri  bolup t   ub  a a  u b-ı ‘    ler birle (olturur)  diler  ub  bol anda m r dler birle (3) nam  z b md dn   te p bir sa‘ t oturup i tir   ve isti  are ve ca t (4) nam  z n   te p and nk n  eger r  e tutmay dur an bolsalar  a‘ m y mey m r dler n  (5) terbiyet  ılı  a me   l boldılar r  e tut an fu ar  h    birle i   r (6)  ılır  diler ol  eyh ‘Abdullahn n  nazarıda d ny n n  emv  n  bir h asca i‘ ib r  (7) yo   di pillerini  birini yo unu bilmeydiler amm  zekev t beredur an ma  alde (8) kirip y r pilleridin yersen zek t ber r idiler zek td n b len k nde (9) fa ir h    a bir mi   al altun h ayr  ılır idiler  eyh ‘Abdullah her  an as  d ny n  (10) h arclasa tola bolur  di kim bolmas  di her  i i d ny d n y   evir p  a  ud k (11) bolsa d ny 

ol kişini istepyörür çünānçi ma'sūk 'āşıkđın kaçkudık bolsa (12) ma'sūkını istep hayrān ve sergerdān boladur ey dervīş agāh bolğıl ötgen (13) büzürgler dünyānı bir hasça i'tibār bilmey yüz evirüpdürler dünyā ol büzürglerini (14) koğlaşıp yörür çünki dünyānı ba'zı dānişmendler ādemniñ sāyesige oğşa (15) tıpdurlar ādem sāyesini her kaçça koğlaşkan birle yete almaydur eger kişi her çend [14a] (1) sa'y kılıp dünyānı koğlaşkança dünyā bu kişidin şundağ kaçar eger kişi dünyānı taşlap (2) aytıp kaçkudık bolsa dünyā ol kişini sāyege oğşa érgeşür bu dünyānı taşla (3) maklıknı Hudā-yı te'ālāzālike *fađlullāhi yū'tihi men yeşāu' vallāhu zū'l* (4) *fağli'l* 'azīmniñ maзмünü birle sa'ādetmend bendelerige naşīb kıladur ey dervīş (5) dervīş evvelki dünyāsı her çend tola bolsa dünyāsını taşlap kanā'atni ihtiyār kılğay (6) *el kanā'ati 'inde'l kesirete efđale'l* *ťā'ati* ya'nī *ťā'atnıñ* obdānı şubu ki (7) dünyā her kaçça tola bolsa taşlap kanā'atni ihtiyār kılamak kerek çünānçi Uveys büzürglerğa (8) dünyānı taşlap kanā'atni endīşe kılamak Hudānıñ *ťā'atnı* özlerige şubu kılamak (9) lāzım çünki şeyh 'Abdullah ötgen Uveys 'azīzlerniñ *ťarīkde* dünyānı terk (10) kılıp kanā'at kılıpdurlar ammā ma'lūm bolsun kim ol şeyh 'Abdullah seksen yıl 'ömür körüp (11) dūr ammā bu seksen yılñı içinde bu 'azīzdin héç nā-ma'kūl sözü bī-sözü bī-cāygāh (12) şarf dimen fi'il ötgen émes bu 'azīz 'ömürleri içinde seksen kişini terbiyet (13) kılıp Uveyslık devletige müşerref kıldılar ve yine seksen kişini ter kemālğa yetkürüp (14) öz ornılarıda hālīfe kıldılar çünānçi şeyh 'Abdullah bir künü oturup (15) idiler 'ālem-i mu'ayyendin kulaqlarığa éşitildi ki ey şeyh 'Abdullah hoş haber [14b] (1) Hudā-yı te'ālā señe kütublıknıñ mertebesini beredursen her kéçe kütublar (2) birle şöhet kılsañ kütub bolmaklık bola ki nemerse dép āvāz keldi (3) şeyh 'Abdullah ayttılar ki ey pādşāh -ı 'ālem mence oğşa dervīşniñ ihtiyāri (4) öz kıluda émes her kandağ bolsa kılsunlar rızā berdim dép turup idiler 'ālem-i ma'nādın (5) néçend 'azīzler peydā bolup kütubluqnıñ libāsını hāzır kılıp şeyh 'Abdullahğa (6) keydürdiler kütubnıñ özide olturguzup fātiha okup mübarek bād (7) lık kılıp gāyib boldılar bu şeyh 'Abdullah üç yıl kütub bolup üç kişini (8) kütub bolğu dék mertebege yetküzdiler çünānçi şeyh 'Abdullah bir künü hālvet (9) hāneleride oturup idiler refikniñ şüretide bir kişi kirip selam (10) kılıp turup ayttılar ki ey lāyık-ı dergāh ey Hudānıñ hāş bendesi emānet (11) dārñı dergāhıdın sizdeki emānetni alğalı keldim eger ruḥşat berseñiz (12) alay kişiniñ emānetni bergeñiz edebden (obdān) tā bu vaktğaca emānetni sakla (13) dıgıña mundın tola saklamakımñız sizge ḥatā dép 'arz kıldı andası (14) şeyh 'Abdullah ayttı ki ey refik hūb keldiñiz men hem sizni kelür dép (15) intizārılıkda édim dédiler bismillahirrahmanirrahīm dép [15a] (1) başlarını yerge salıp yine başlarını köterip ey refik bir sa'at tevaḥkuf (2) kılın men bu 'ālem-i fānīde néçend kişi birle dost bolup idük olar vaktıda biri (3) birbirimizniñ tekyesiniñ başıda olturalı dép va'de kılıp idük ol (4) dostlar ol munda hāzır émes olarnı hāzır kılay men ol 'ālemge sefer kılsam (5) va'dege hılāf boladur ol dostlar mundın i'timādını üzüp dostluğđın (6) cüdā bolur va'dege hılāf kılmağlık Müslümān kişige muvāfık émes çünānçi aytıp (7) durlar ki el kerīmu ve izā ḥuşūşān olar çağıda va'desige elbette vefā kıldurdılar (8) kābizū'l- ervāḥ hazret-i 'Azrāil bu sözni şeyh 'Abdullahdın éşitip bir sa'at (9) tevaḥkuf kıldılar andın cem' yārānlarını hāzır kılıp olturguzup özlerinin (10) hālvethānelerige kirip ṭahāret kılıp éki rek'at namāz ötep başlarını secdege (11) koyup sübhāne rabbiye'l ā'lā dédiler üç merātebe yā Allah dép közleydin kañğa (12) oğşa yaş revān boldı bir āh tartılar ki ey perverdigāra meñge gene kārındıñ (13) durman mence néçend yıl 'ömür berdiñ ma'siyetdin ve günehdin bölek senin dergāhıñğa (14) lāyık mendin héç *ťā'at* ötmedi bisyār pil māl berdiñ riyādın bölek (15) seniñ dergāhıñğa lāyık taşaddūk kıla almadım kıysı yüzüm birle seniñ dergāhıñğa [15b] (1) barur men bu 'ālemdeki ḥalkğā mende Hudānıñ 'aşkı bar dép āb-ı rüy kılıp lāf urdum seniñ mücrimler (2) raḥmetiñdin şumdağ ümīdvārdur meñe şubu 'ālemde bendeleriniñ arasında Hudānıñ 'aşkı mende bar (3) dép lāf uruşunu meniñ bātınında ḥalk kılıp idiñ zebānımgā cārī kılıp āb-ı rüy birle tutup (4) idiñ ey bār-ı Hudāyā āḥir-i 'ömrümde şol devletni mundın almağıl bu dünyādın āb-ı rüy birle (5) baray meniñ bu lāl tilimni özüñniñ zikriğā cārī kılğıl kelime-i şehādetni bu tilimdin (6) kötermegil tā in ki dostlarınıñ ve seniñ bendeleriniñ..... arasında şermsāz bolmay (7) raḥmetiñniñ yağmurunu mence yağdurğıl dép münācāt kılıp yatıp idiler kulaqlarığa (8) éşitildi ki ey şeyh 'Abdullah héç kişi 'azīz kılğan nemerseni h'or kılmaydur kötergen (9) yükünü yerge taşlamaydur āb-ı rüy bergen kişisiniñ āb-ı rüyünü alıp dostlar (10) nıñ arasında şermsāz kılmaydur ğam yemegil dünyānıñ ki āb-ı rüyü berip idim (11) āḥiretniñ sa'ādetini hem berdim dép āvāz keledür şeyh 'Abdullah āvāznı éşitip (12) hoşḥāl bolup başlarını secdédin köterip mürīdleriga

ayttılar ki ey mürîdler (13) ve ey dostlar men sizlerdin rızâ ve hoşnûd tururmen sizler hem mundın rızâ (14) boluñlar ve diger âgâh boluñlar ki kâbızu'l- ervâh hazret-i 'Azrâîl Hudânîñ emri (15) bilen meniñ cânımnıñ sarâyığa kirip menzil kılıp cānbāzlık kılıp rûhumnı [16a] (1) kabz kılğalı kelipdür çünki men emānetdār emānetni tola sakladım imdi emānetni iñe (2) sîge bermekim lâzım emānetdār hem mundın tola qoyğalı ötemeydür dép semâ 'kıldılar (3) semâ 'kılıp yörükünçe rûhu rûhu emāneti subbûhu dép yetmiş mertebe birlen âvâz kıldılar (4) mübârek başlarını eteklerige yürkep oturup Allah rabbî ve Muhammed nebî ve'l-islâm (5) dîni dép şevk boldular bir sa'âtdin kén bir mürîdleri kelip baqsalar büzürgvâr (6) 'âlemdin ötüpdürler ammâ bu vilâyetleriniñ uluğluğdın yıkılıp kétmey (7) tirig kişige oħşa oturupdur çünāñçi bu büzürgvâr düşünbe küñü aş vaktı (8) bilen hazret-i resûlullahnıñ sünnetlerice 'âlemdin öttiler çünāñçi mürîdler (9) şeyh 'Abdullah 'âlemdin öttiler dép Mekkeniñ şarafıge kişi iberdiler Mekke halkı köz (10) açukunça hazır boldılar şeyh Sa'îd Şâmı büzürgvârñiñ âhîretlerni temkiniler (11) Şeyh Bilâl-i Tâiyifî Şeyh Maqdûm-ı Medenî şeyh 'Alî-i Cebelî bu üçleri büzürgvârñı gusl (12) kıldurup âhîretge alıp cenāzege alıp salıp namāzgāhğa alıp bardılar miñ (13) beş yüz kişi namāzlarını ötediler âhîret büzürgvârñı gûr başığa alıp bar (14) dılar gûrdın esselâmu 'aleyküm yâ velîyyullâh Dép âvâz keldi büzürgvârñıñ (15) cenāzelerdin 'aleykümü'sselâm ey yahşî îmānnı ma'lûm kılğuçı zemîn [16b] (1) Dép âvâz keldi bu âvāznı eşitip halk zâr zâr yıgladılar çünāñçi meşakkâtde (2) keltürüpdürler ki şâlih kişini gûr başığa alıp barsalar gûrdın âvâz kelür kim (3) merhabâ hoş keldiñiz men sizge müştāk idim Dép gûr hoşhâllık (4) kılur her vaktga bedbaht kişini gûr başığa alıp barsalar gûr eryād kılur (5) ey bār-ı Hudâ yâ seniñ dergāhıñda men nemse günāh kıldım ki mundağ bedbahtnı (6) mence hemrâh kıldıñız Dép gûr nâle kılur Dép durlar ammâ bu vâkı'adın (7) hîç kişiniñ haberi yok ey Müslümānlar özüñlerni gûrğa alıp yarış (8) nıñ isti'dadını kılınlar.... bu büzürgvârñı gûrğa koyup aydılar (9) gûrñıñ içide ora qofup oturup *küllü şeyin yercî'u ilâ aşlıhî* ya'nî (10) her nemerse âhîr öz aşlığa yanar éken gûrñın içide ölüge oħşayanın (11) yattılar mürîdler gûrñıñ ağzığa heşt hişt tizip..... tofrāk salıp şol küñü (12) kabirlerini bağlap qoydular on éki yılğaça kabirleri üzeride turdı andın (13) gâyb bolup ketti hâlâ ol büzürgvârñıñ kabirleri nâ-peydâ mürîdlerdin (14) bir mürîdleri şeyh 'Abdullahnı tüşleride kördü ey şeyh Hudâ-yı te'âlâ sizge (15) âhîretde neme berdi Dép sordı şeyh 'Abdullah ayttılar ki ey mürîdlerim Hudâ-yı te'âlâ [17a] (1) tirigligimde kılğan tã'atımnı dergāhda kabûl kılıp rahmetiñe sezâvâr kılıp Hudânıñnı (2) tonuğanlarınñ katarıda kıldı Dép cevâb berdiler ve yine ol mürîdler ey büzürgvâr (3) kabirlerini aytıp qoysam bolur mîkin Dép 'arz kıldı büzürgvâr ayttılar ki ey mürîdler (4) ilgeri kabri ötgenki men râzî émes ol halk öz ihtiyârı birle kabri itip koydu (5) âhîr vîrân bolup ketti mence kabri etmek lâzım émes Dép kabûl kılmadılar (6) ey mürîdler bilgil kabri dégen bir nişānedür dervîş kişi bî-nām ü bî-nişān (7) bolğan obdānu şol cihetdin kabr aytışnı ha'hlarıdur men dédiler andın (8) kén ayttılar ki ey mürîd barıp aytgıl meniñ dostlarımgā men kılğan işini (9) kılmay meniñ hilāfımda iş kılmasunlar çünki özüñge men ma'lûm ki men olar (10) birle hemrâhı cānı ayırdım şarîkatda hemrāsığa muhālefetçilik kılmaq edebdin émes (11) dédiler gâyb bolup kettiler ey bār-ı Hudâ yâ şubu 'azîznıñ pāk rûhlar (12) larıdınñnıñ haqqı hürmetidin cemî' mü'minlerniñ arasığa 'adāvetni (13) ve muhālefetçilikni salmağaysın *birahmetike yâ erhamerrahimîn vallahu 'ālemu ba'savāb* (14) silik (15) mezhebide maqşad dégen şubu ki dervîş maqşûdnu kaşd [17b] (1) kılğan vaktde yine bir nemerseni köñlüñe yetkürmegey ya'nî dervîş maqşûd-ı haqîkîsini (2) köziñe hazır kılıp qoyup maqşûdunu kaşd kılıp yine bir nemersege köñlü yökürmegey (3) dūr ya'nî bu söznıñ ma'nāsı şubu ki bende-i Hudâ-yı te'âlānıñ tã'atnı kılmaşda Hudâ-yı (4) te'âlānıñ nazarıda hazır kılıp qoyup Hudādın bölek nemerseni köñlüñe yetkür (5) mey tã'at ve 'ibādetge meşgûl bolsa şeytān yol tapıp ol kişi (6) niñ köñlüñe riyānı salamas çünki bisyār dervîşler şubu şarîkde (7) Hudâ-yı te'âlāğa tã'at ve 'ibādet kılıp mertebege yetip maqşûdnı tafıpdur (8) lardur ey dervîş eger hoşnuñ bolsa şubu tezkireniñ içide büzürglerniñ bî (9) ...liklerini kılıp şular yörürken yolda yörüp şular kılğan işini (10) kılıp şularnıñ şarîğasıda bolsañ tã 'acāyiblerni körersin (11) maqşûduñğa yetersin çünki büzürgler be-zāhir her bu 'âlemdin ötüpdürler (12) ammâ pāk rûhları bāında taşarruf kılıp itikād kılğan kişi hātırlardın (13) çıkarmaydur bilgil kim garaş bu tezkireni cem' kılışdın şubu tezkire (14) niñ içideki büzürgler ba'zıları peygamberdin ve ba'zıları evliyā'dın (15) ve 'âlem-i zāhirde ve 'âlem-i bāında terbiyet tafıpdur kerāmāt ve maqāmāt hāşıl kılıp[18a] (1) âhîr tefrākñıñ istîdâ pûşide bolup kılıpdurlar

cemîc kişiniñ haberide (2) yok şubu büzürgler tofraknıñ kaysı aḥvāl-ı şüretde ötüpdürler Hudā-yı te‘ālānıñ (3) dergāhı peydā bu büzürglerğa kaydağ maḳām-ı menzil berip özleriniñ der (4) gāhıga taay‘ün kılıpdur peygamberlerniñ evliya‘larnıñ rūḥuğa ne taraf (5) da Hudā-yı te‘ālā emr kılıp bu büzürgvârlarnı terbiyet kıldurupdur ma‘lûm (6) bolsun dép bu tezkireni cemîc kılındı ve diger tālipler şubu tezkire (7) niñ içindeki büzürglerniñ tarîķileride boluşunu arzu kıladurğan (8) halk büzürglerniñ aḥvālınıñ haberdār bolsun dép bu kitābnı (9) aytğan muşannıfni depgen kâtibni du‘ā-yı ḥayriyede yād kılsun (10) dép bu tezkireni cem‘ kılındı çünki olarnıñ du‘āları müstecāb (11) ammā ma‘lûm bolsun kim her kişige mertebe-i a‘lānı kaşd kılıp Uveys (12) büzürglerniñ tarîķalarıda boluşunu ihtiyār kılıp olarnıñ (13) yollarıga qadem kıysa şubu tezkireniñ içindeki sözge muvāfiķ (14) bolup mütālā‘ā kılıp özi birle hemrā kılsa elbette yol gālaṭ (15) kılmay Uveys büzürglerniñ silsilelerige dāḥil bolup şular [18b] (1) yörügen yolıñ tunur ya‘nı Hudānıñ dergāhıdaki pinhān rahmetniñ (2) ḥazānesini tafıp şubu büzürgler tafğan devlet-i ebedini ve sa‘ādet-i (3) sermedini tafur şubu sebebdin şubu kitāb içindeki büzürgler (4) Uveys tarîķasını heme tarîķalarınñ obdānı ve efzāli turur çünki Uveys (5) lik tarîķasıda riyāzet meşakḳat tola her yerü ki riyāzet ve meşakḳat (6) toludur maḳām-ı mertebe Hudānıñ rahmeti şunça toludur pes her derviş (7) Uveyslik tarîķasını ihtiyār kılıp qadem kıyup riyāzet tartıp elbette (8) maḳām-ı a‘lāga yetür Hudānıñ dergāhıdaki ḥaḳīkatnıñ ḥazānesini (9) tafıp Hudānıñ serāseridin haberdār bolupdur *şallī ‘alā seyyidinā Muḥammedīn (10) ve ālihi ecma‘īn bi-rahmetike yā eḥḥamerraḥimīn* silik (11) silik şeyḥ ‘Abdullahnıñ ḳuṭub bolğanda (12) terbiyet kılğan Muğriddin Hüseyin atlıg mürīdleriniñ tezkireleriniñni (13) beyān kıladurlar Herāt şehride Muğriddin atlıg kimerse bar édi feşāḥatda (14) belāğatda ‘ilm-i zāhirīde nādīr-i zaman édi elbette yüz şākirdleri bar érdi ‘ilmi (15) zāhirde kemālīga yetgen zühd ü taḳvāda öz zamānlarıda bi-bedel idiler ammā bu devletni [19a] (1) édi ve sa‘ādet-i sermedige yetip Hudānıñ dostlarıdın bu lūşğa (2) ‘ilm sebeb boldı çünāñci ḥazret-i resūlullah aytıpdurlar *kimel-‘ilmu (3) ‘izzetü’l-dünyā ve şerefu fīlāḥireti* ya‘nı ‘ilmniñ bu ‘ālemde ‘izzeti bar āḥiretde (4) şerāfeti bar Muğriddin Hüseyin ki zühd ü taḳvā ve şalāḥ peydā buluşnuñ Hudā (5) nıñ dergāhıda maḳbūl bolup Hudāğa yetişniñ sebebi şeyḥ ‘Abdullah (6) Yemenīniñ terbiyetlerdin édi çünki ḥazret-i Muğriddin Hüseyin (7) bu ‘ālemğa vücūdğa kelmegende ḥazret-i şeyḥ ‘Abdullah bu Muğriddin (8) Hüseyinniñ cihānı rüşen kıladurğan cemālınıñ nūrıdın bu ... (9) ‘ālem-i rüşen bolup vilāyetniñ gevherniñ kānı her terefe saçılıp tür fikirce celb (10) Hudānıñ pendlerini rāḥ-ı rāstğa salıñı bilip künden künge (11) büzürgvārni terbiyet kılıñı ziyāde kıldılar tā tilleri çıkıp (12) ayağları çıkunça terbiyet kıldılar bu Muğriddin Hüseyiniñ tilleri (13) çıkışda evvel şubu āyetni okup tilleri çıktı *inneke le‘alā ḥulḳın (14) ‘azīm ve inneke‘alā külli şey’in kādīr ve inneke ente ‘allāmu’l-guyūbi* (15) dép tilleri çıktı dedeleri bu Muğriddin Hüseyiniñ seyyār [19b] (1) dānişmend édi oğlanlarını Hudānıñ dostlardın boluşunu (2) bilip derḥāl mektebge berdiler yegirme éki yıl ‘ilm-i zāhirni kesb kılıp bā-kemāl bolup (3) ders aytğalı olturdular ders aytıp Hudānıñ bendelerini Hudānıñ (4) rahmetige müşerref kıldılar özleri zühd taḳvā kılıñı pīşe kıldılar (5) tā üç yıl şubu tarîķada öttiler şeyḥ ‘Abdullah bu rengi muḥāfız kılıp aḥvāllarıdın (6) haberdār boldılar ammā bu şeyḥ ‘Abdullah Muğriddin Hüseyin kiçik bile tā‘at kıla almaş (7) dép vilāyet tarîķasıda terbiyet kılmaydur terbiyet kılmalıqlarnıñ (8) yine bir vechi şubu ki şeyḥ ‘Abdullahğa ḳuṭubluk mertebesi ḥāşıl bolmağunça (9) Muğriddin Hüseyin terbiyet kılıñı özlerige lāzım kılmaydılar (10) çünki ba‘zı büzürgler bar ki ḳuṭubluk mertebesige yetmekünçe mürīd terbiyet (11) kılışğa ‘āciz keledür şeyḥ ‘Abdullahğa ḳuṭub bolmaslarıda mürīd terbiyet (12) kılışğa ‘āciz émes édiler ammā Muğriddin Hüseyinni şeyḥ ‘Abdullah (13) ḳuṭblik mertebesige yetmekünçe terbiyet kılıñı edibdin körmey (14) taşarruf kılmadılar şeyḥ ‘Abdullah ḳuṭubluk mertebesi ḥāşıl bolğandın (15) kén Muğriddin Hüseyinni terbiyet kılışğa meşğūl boldılar ḳuṭubluk [20a] (1) mertebesi ḥāşıl bolğandinkén tā ‘ālemdin ötkünçe ḥamiyyet terk kılmay (2) Muğriddin Hüseyinni terbiyet kıldılar Muğriddin Hüseyin yine bir kişini terbiyet (3) kılıp kemālīga yetkünçe mertebege yettiler tā şol vaḳtğaça bilmediler ki bu terbiyetni (4) ne yerdin taftılar kiné çend kündinkén ma‘lûm boldı ki şeyḥ ‘Abdullahdın (5) terbiyet tafıp ékenler āḥir yüz şākirdleri birle şeyḥ ‘Abdullahnıñ (6) qademlerige baralı dép yolğa revān boldılar néçend kün yol yörüp (7) bir kéçe şeyḥ ‘Abdullah tüşlerige kirip ayttilar ki ey Muğriddin Hüseyin (8) yangıl ḥalasın meniñ kaşımğa keledürge maḥal öttü āḥir ‘ömrümüz bolsa (9) bir mülākāt bolurmuz dép ruḥşat bermediler Muğriddin Hüseyin ıztırāb birle (10) uyḳularıdın bîdār bolup

özlerige özleri ayttılar ki ‘aceb hâlige men olarnı körüşge (11) bisyâr müştâk idim bu büzürgvâr meni mülâkâtларın maḥrûm kıldılar ma’lûm (12) boldı ki meniñ ol büzürgvâr meniñ cemâllarını körüşge lâyıqlıkm yok éken (13) diriler erḥâl qofup ṭahâret kılip éki rek’at namâz ötediler başlarını (14) mürâkabege salıp bu büzürgvârniñ bāṭınlarığa müteveccih bolup (15) oturup idiler vilâyetleriniñ nûru birle ma’lûm boldı ki [20b] (1) seḥâvetniñ sâyesi saladurğan hümâ-yı büzürgvârniñ başlarığa (2) sâyesini salıp ‘âlemdin ötüp ékenler Muḡriddin Hüseyn ayttılar ki (3) ey şākirdler bizniñ barışımız te’hîr taptı dép Muḡriddin Hüseyn (4) şākirdleri birle yanıp öz menzillerige keldiler tā şol vaktğaça (5) şeyḥlik muḡâbilide oturup mürîd almap aydılar pîrleriniñ (6) bu ‘âlemni rûşen kıladurğan âftâbı uçup ve ḥayâtniñ maşrıqıdın (7) (çıkıp ölümniñ maḡribde oturup ‘âlemdin ötgenleri ma’lûm bolğandın (8) kén Mu’izzi’d-dîn Hüseyn şeyḥlik muḡâbilide olturdu işge riyâ (9) zetiğe pîrleri kılip idi Muḡriddin Hüseyn ziyâde barca keltürdi (10) neçend maḥal ötgendin kén ba’zı işde pîrleridin aşurdılar ol (11) ba’zı işniñ biri şubu ki pîrleri şeyḥ‘Abdullah‘âlem-i zâhirde seksen (12) kişini terbiyet kılip kemâlğa yetkürüp idiler ‘âlem-i bāṭında Muḡriddin (13) Hüseynin bölek kişini terbiyet kılip kemâlğa yetküzme idiler (14) ammâ Muḡriddin Hüseyn ‘âlem-i zâhirde beş yüz kişini terbiyet kılip (15) kemâlğa yetküzüp idiler ammâ bu Muḡriddin Hüseyn‘âlem-i bāṭında ya’nî körmey[21a] (1) bî-ḡâyibâne toḡuz kişini terbiyet kılip kemâlğa yetküzüp idiler şumğa oḡşa (2) tola işde ahirleridin ziyâdelik kılatılar bu Muḡriddin Hüseynin (3) laḡza laḡza resmi ḡalḡ kılmaydurğan iş zâhir bolur édi qaşlarında (4) turğan ḡalḡ bu işni körüp ta‘accübge ḡalur édi ve diḡer ol Muḡriddin (5) Hüseyn hemîşe rûze tutar édiler ifṭâr kıladurğan vâḡtda éki mişḡâl (6) din tola ṭa‘âm yemes édiler heme kéçe bîdâr bolup on merâtibe ṭahâret (7) kılip tañ atḡunçaya miñ rek’at namâz édiler bâmdâdnıñ sünnetini (8) Mekke de ötüp farzını cimâ‘ birle öz mescidleride öter édiler (9) fâriḡ bolup ‘âlemi zâhirini ders ...meşḡûl bolur édiler (10) dersdin fâriḡ bolup ḡuṭublar birle cem ‘bolup bu ‘âlemni ‘âsmân (11) nı taşarrûf kılip cümle-i ‘âlemni tırnaḡlarını körgendiñ müşâhide (12) kılip bilür édiler bu ‘âlemde neme ki vâḡı‘ boladur birbirlerige şundaḡ (13) vâḡı‘ boladur dép ḡaber berişür édiler ammâ Muḡriddin Hüseyn şubu (14) maḡâm-ı mertebeye yetgenlerini héç kişiniñ qaşıda özlerini her ḡandaḡ (15) yaman kişidin ...tutar édiler ammâ bu büzürgvârniñ ‘adûları şubu [21b] (1) édi ki Uveys boladurğan uşaq balalarını ata anasınıñ sûtünü emgende terbiyet (2) ḡılğanğa oḡşa âsânlıḡ ve yumşalıḡ birle ve ba’zı ṭâḡat kıla almaydurğan işğa (3) buyurmay terbiyet kılip kemâlğa yetküz édiler bir künü bir dervîş sordı ki ey (4) Muḡriddin Hüseyn ötgen büzürgler terbiyet kıladurğan kişini bisyâr işğa (5) riyâzetge ve mücâhidege buyurup kemâlğa yetkürüp durlar sine neme üçün meşâḡḡat (6) ve riyâzetge buyurmay siz terbiyet kıladur dép suâl kıldı anda Muḡriddin (7) Hüseyn ayttılar ki éki vechidin riyâzetge buyurmaydurmen biri şubu ki ṭarîḡatge (8) geda durgan balalarını riyâzetniñ yükünü köterkünçe ṭâḡatı yok şubu (9) cihetdin riyâzetge buyurmaydurmen yine biri şubu ki men meşâḡḡat tartmay (10) ve riyâzetni körmey pîrimdin terbiyet tafip kemâlğa yettim yine biri Hudânıñ bende (11) sini neçük riyâzet tartturay şubu éki vechidin meşâḡḡat ve riyâzetge (12) buyurmaydurmen dép cevâb berdiler bu dervîş aytadur ki bildim bu büzürgvâr (13) bu sözni ayṭıḡda ḡarâzları özleriniñ uluḡlaḡlarını (...) pinḡân (14) larını âşikâr kıldılar ol Muḡriddin Hüseyniñ velâyetleri (15) niñ ḡuvveti bāṭınlarının ḡücü şubu ki mertebede édi ki andın meded [22a] (1) kılsalar dervîşleriniñ velî pervâz kılip ḡanatını melâikenin ḡanatığa (2) yetküz étti çünânçı Muḡriddin Hüseyn bir kün oturup pîrleriniñ üstâd (3) larını ṭavâf kılişğa arzû kıldılar kündin küñge arzûları ziyâde (4) bolup şabr kıla almas qofup yolğa revân boldılar éki yüz kişi ne mürîdleri (5) din hemrâ boldılar her neçe..... şevḡ zevḡleri ziyâde boldı (6) üç kün yol yörüp törtünçü künü pîrleriniñ mezârâtlarığa yettiler (7) ṭavâf kıladurğan yerge yetip müteveccih boldılar pîrleriniñ ḡabirleridin (8) ḡulaḡlarığa âvâz eşitildi ki ey Muḡriddin Hüseyn ebed şubu ki ol (9) Mekke-i mu‘azzamnı ṭavâf kılip andinkén meniñ mezâr aytmaḡa kelseñe obdân (10) boladur dép âvâz keldi anda Muḡriddin Hüseyn ayttılar ki ey büzürgler (11) sizlerniñ mezârâtlarını ṭavâf ḡılğanı niyyet kılip idim Mekkeni ṭavâf (12) ḡılḡalı niyet kılmap idim dép müteveccih boldılar şeyḡniñ ḡabirleridin (13) yine âvâz keldi ki ey Muḡriddin Hüseyn... rast itesin raḡmet seniñ (14) iṭtikâdiñğa ammâ Mekke dék uluḡ yer turup menge oḡşa bî-çâre (15) niñ merḡadını ṭavâf kılmâḡ ḡavf émes âvâz geledür Muḡriddin Hüseyn [22b] (1) pîrleriniñ emirlerice Mekkeni ṭavâf kılip andinkén pîrleriniñ mezârât (2) larını ziyâret kıldılar andın kelâmullaha oḡuşğa meşḡûl boldılar (3) sûre-i en‘âmni okup

olturğunça néçend yerde turup andın okıdılar (4) Qurānnı okup bolğandın kén dervişlerdin birleri sordılar ki ey büzürg (5) kār-ı Qurān okuğunça zämme üçün néçend yerde turup okudılar dép suāl (6) kıldılar Muğriddin Hüseyn ayttılar ki s...-ı mürīdlerim pīrim rūhu hāzır bolup (7) Qurānnı tefşir kılıp ma'nā ayttılar sonı işitmeklik üçün tohsadım dép (8) cevāb berdiler şol kéçesi şeyh 'Abdullah Muğriddin Hüseynniñ tüşlerige (9) kirip ayttılar ki ey ferzend on éki kün meniñ mezārımda turuñ andın öz (10) vağanıñızge.....dép beşāret berdiler Muğriddin Hüseyn ayttılar ki (11) men ...dép kelip aydım bākī qalğan 'ömrümni hāzretleriniñ mezārat (12) larıda ötge dép kelip idim 'arz kıldılar şeyh 'Abdullah ayttılar ki ey (13) ferzend hūb anasız kişi vaşandın ayrılp ġarīblikda bolsa (14) şehīdlikniñ derecesini tefāvūr līkin dervīş hālkıñıñ (15) va'desige hīlāf kılmak hūb émes çünki siz öz şehrinizde qalğan hālkğa [23a] (1) men pat yanıp kéley dép va'desige hīlāf kılmak hūb émes (2) kılıp kelip idiniz va'deñizge vefā kılıp yangañız hūb dédiler Muğriddin (3) Hüseyn uyķularıdın bīdār bolup on éki kün turup pīrleri (4) niñ emirilerice nāçār bolup vaşanlarıga yandılar qalğan yārānlarını (5) selāmet körüp yine éki yıl 'ömür körüp vefāt boldılar ammā olarnıñ (6) vefāt kılganlarınıñ řarīķası ma'lūm bolsun kim ol Muğriddin (7) Hüseyn pīrleriķe oħşsa seksen yıl 'ömür kördüler Hūdā-yı te'ālādın dāyim (8) ey bār-ı Hūdāyā heme uşda meni pīrimğa muvāfiķ kılgaysın dép du'ā kılır édiler (9) bu büzürġnıñ du'aları Hūdānıñ dergāhıda maķbūl ve müstecāb bolup (10) pīrleriniñ muvāfaķatıda 'ömür kördüler meger eki nemede muvāffaķatçılık (11) kılmadılar biri mürīd terbiyet kılışda pīrlerdin tola mürīd terbiyet (12) kıldılar yine biri şubu ki pīrleri üç yıl ķuţb bolup idiler Muğriddin (13) Hüseyn üç yıl beş ay ķuţb boldılar bu ķuţbluķ tamām (14) bolup 'ālemdin ötgenleride tārīķge yüz otuz sekkiz édi ki 'ömrüleri (15) āķirige yetti cemī' mürīdlerini yığıp ayttılar ki ey yārānlar aġāh boluñlar ki [23b] (1) şumça 'ömür kördürmen Hūdānıñ dergāhıda yaman işdin bölek (2) bu bende-i 'āşīdin héç obdān iş vuķū'ğa kelmedi....rūh-ı şehbāz-ı (3) bülend-fervāzı bu tenimniñ kafesidin uçup kētip men 'ālemdin ötsem (4) ey mürīdler sizlerge vaşıyyetim şubu ki meniñ boynumdın ķara aġramçıda bağlap (5) kūçelerde sorarap yörüp h'ācesidin kaçıp hīzmetige ötemey (6) gerdenkeşlik kılıp buyruġıġa ötemeġan kullarınıñ cezāsı (7) şubu dép kıçkırıp anglar tā ān ki mendin 'ibret alsun men ġorluķ (8) zārlik birle 'ālemdin ötey şāyed ki Hūdā-yı te'ālā meniñ kılgan ġünehler (9) imni 'afv kılgay dép mürīdlerige vaşıyyet kıldılar başlarını yerge salıp (10) cān be-ħaķķ teslīm kıldılar çünānçi mürīdleri pīrimizniñ vaşıyyetini becā keltürsek (11) kaydaġ bolur éken dép maşlahat kıldılar anda bir mürīdi ayttı ki pīrimiz (12) buyurġan işni kılıp vaşıyyetlerni becā keltüreli çünki pīriniñ vasiyyet (13) lerini becā keltürmeklik mürīdġa lāzım farz boladur dép dédiler anda (14) büzürġvārniñ şeyh Sa'īd dép bir ġalīfeler bar édi evvelā ayttılarki (15) olturuñlar ey yārānlar mundaġ sözlerini aytmañlar egerçi [24a] (1) pīrimiz vaşıyyet kılgan birle vaşıyyetlerini becā keltürüdür müyesser dép boynuġa (2) ķara aġramçını salıp kūçelerde...cemī' evliya'larnıñ..... (3) bu řarīķde bī-edeb kılgalı ġaddimiz bolur mu çümki bu büzürġvārniñ ġaraźları (4) özleriniñ şikestelikleri üçün (ve bendelikleri üçün) bu řarīķde vaşıyyet kıldılar çünki bende-i Hūdā (5) nıñ dergāhıda ķanča uluġ bolsa şunča şikeste bolup 'arz-ı ġālını ġirye-i zārını (6) birle kılmak lāzım dédiler yüzlerini şeyh şarafige kılıp ey büzürġvār hāzretlerni (7) ġasl kıldurup cāme-i āķiretge salışķa ruşşat bersünler dép turup (8) aydılar şeyhniñ sīneleridin āvāz kéledür ki ey Sa'ddın meniñ vaşıyyetimni (9) néme üçün becā keltürgeli ķoymaysan dép āvāz kéledür hāzret-i şeyh Sa'ddın (10) ayttılar ki ey büzürġvār hāzretleriniñ sālīhāyı sal řā'at ve 'ibādet (11) kılgan mübārek bedenlerini bizniñ ġār kılgalı hāzretlerini pīrimiz (12) didür miz mundaġ bī-edeblik kılgalı dédiler ġalīfe-i Hācı Muħammed dép (13) bir mürīdleri bar édi evvelā ayttılar ki ey şeyh Sa'ddın men aytmay mu édim (14) pīrimizniñ vaşıyyetlerini becā keltüreli yerde qalmasun dép ona (15) didi anda şeyh Sa'ddın ayttılar ki ey hācı Muħammed pīrimizniñ Hūdānıñ [24b] (1) 'ibādetige meşġūl bolġan bendeçilikni becā keltürgeni mübārek tenlerini yerge sürüp (2) h'or kılışını ķorķmam siz meniñ řāķatım yok ki eger sizniñ řāķatıñız bolsa (3) ġo'r kılıñ dédiler ġalīfe hācı Meħmed bir ķara aġramçı alıp kelip şeyh boynularıdın (4) bağladılar édip turup aydılar ķulaġıġa éşitildi ki ey hācı Meħmed ġaddınıñ (5) birle bolġıl Hūdānıñ dostunu şumdaġ kılışını revā köremsen ol dostum (6) 'ācizlik maķāmıġa kelip özüñüñ 'ācizlikġa baķıp ikrār kıladur ammā der ġaķīķat (7) ol bendem 'āciz émes dép āvāz keldi ve diġer şeyh Sa'ddinniñ ķulaġıġa (8) éşitildi ki ey Sa'ddın ol hācı Meħmed cāhillikdin ve nādānlıkdin meniñ (9) dostumġa şumdaġ yaman işni kıldı sen bu işni revā körüp kılgalı ķoymaymen (10) bu

sebebdin Hudānıñ ‘azābıǵa giriftar bolur sizler dép āvāz kéledür (11) şeyh Sa‘ddın bu sözni eşitip hācı Mehmedge ayttılar ki ey hācı Mehmed mundaǵ (12) yaman işni sen kılasın bizniñ dervişlerimizni mürde i‘tikād kıladur (13) musun dēdiler pırleri tarafıge yine müteveccih bolup ayttılar ki ey büzürgvār (14) buyursunlar sizlerni ğasl kılduralı деп ‘arz kıldılar şeyh (15) Behlül bile hayāt hamrı bilen o cevlan yürekler деп ruhşat berdiler[25a] (1) şeyh Sa‘ddın derhāl kazanrı asıp su koyup uçulan yudılar o cevlanıyördüler şubu tarıķde (2) şeyh Behlül su koyup berdiler h....şamrı su yetküzüp ...közüp berdiler şeyh (3) Sa‘ddın büzürgvārıñ tahāret aldırıp ğasl kıldurup ğasl kıldurǵan (4) dın kén büzürgvār ellerini futlarınıñ tırnaqlarınıñ (5) arasıda kuruǵ kılıp igen hevl kıldılar turǵan halkǵa mühim ma‘lüm (6) boldı ki büzürgvārıñ tırnaqlarınıñ arası kuruǵ kalıp éken hācı (7) Mehmed şeyhniñ mübārek tenlerindin bu kerāmetni körüp şeyhniñ boynuǵa (8) aǵrāmçı salıp...dēgenige şermsāz bolup ayttılar ki ey (9) büzürgvār haṭā kılıpdur men ki ma‘zūr señe ma‘nādur ki mundaǵ bī-edeblikni özleri buyurdı (10) lar деп sizlerniñ haḳkılarıda hayāl kıldım özleri terik ... (11) men bilmey ölük i‘tikād kıldım meniñ bu kılǵanı haṭāyımrı ‘afv kılıp ötsünler (12) деп ‘özür ayttılar ki āhir büzürgvārıñ cenāzege salıp namāzlarını ötep (13) kör başıǵa alıp barıp defn kıldılar şol kécesi mürīdleridin birleri (14) tüşe salar ey Muizziddin griddin Hüseyñ hāl-i aḥvālları neçük ékin (15) Hudā-yı te‘ālā sizlerni kandaǵ hoşhāl kıldılar деп suāl kıldılar [25b] (1) şeyh Muğriddin ayttılar ki elḥamdülillah ki Hudā-yı te‘ālā mundın büleñ evliya‘larǵa (2) bir menzil beripiken manga éki menzil berdi ‘ömrüm içde kılǵan...dost (3) hemesi rast igen ol sebebdin Hudā-yı te‘ālādin mēnge nihāyetsiz raḥm (4) boldı деп cevāb berdiler ve yine ayttılar ki aytǵıl ol dünyāda qalǵan mürīdler (5) lerimǵa men bolǵan şüretde bolup men kılǵan işni kılıpmen yörügen yolda (6) yörüsünler kār şubu igen özge iş bekār iken dēdiler ğāyb boldılar ammā ma‘lüm (7) bolsun kim bu şeyh Muğriddin Hüseyñ Mārūt peygamberniñ zuḥūruda édi (8) (otuz faslnın) (9) yine bir mürīdleri bar édi şularınıñ tezkirelerini (10) beyān kıladurlar bilgil ki Dımışķ şehride H‘āce Aḥmed Şābūnī деп bir kişi (11) bar édi ey Dımışķ Şābūnhānesi şularını édi Şābūnhānega yine (12) kişi salmay özleri qalır édiler Dımışķnıñ pādşāhǵa yılda (13) miñg aq gümüş [şol kenarda] bīçāre birür idiler ayttılar ol H‘āceAḥmed bisyār pākize cevān (14) merd pādşāhıñ tab‘ıǵa maḳbūl ve hoşhūy ve hoş fehmi idiler aydılar Dımışķ (15) halkı olarnı bisyār dost tutar édiler āhir künlerde bir kün[26a] (1) haṭırlarıǵa şubu hayālınıñ kanā‘atnıñ...kirip tenhā olturuşunu (2) iḥtiyār kıldım bu ‘ālemniñ halkıdın cūdā bolup pādşāh mecāzıdın (3) yüze körüp dünyānıñ qaydarıdın ḥalāş ve bīzār bolsam dünyānıñ (4) ve düşmenlerige dost bolup dostlarıǵa düşmen bolsam riyāzetni ve mūcā (5) hedeni özümge lāzım kılıp ve meşāḳkatnı pīşe kılıp dervişlikniñ (6) tarıķasıda bolsam деп endişe kılıp evileride oturup közleri (7) uyǵuǵa kétti körseler bir cihār bāǵda olturupdurlar mundaǵ cihār bāǵnı (8) köredürǵan közleri birle körgen émes ‘ākılları birle hayāl kılǵan (9) émes Hudānıñ esrārını eşitedürǵan kulakları birlen eşitgen (10) hem émes bu nemse cihār-ı bāǵ ékin деп her tarafge baķıp ta‘accūbge kalıp (11) bir gūşede oturup idiler bir hoşşüret ve pākız[e] sīret kişi bir tarafdın (12) feydā bolup taleb éttiler ki ey H‘āce Aḥmed bilesin mü bu neme menzildür her tarafge (13) baķıp ta‘accūbge kılıp olturasın деп sordılar anda H‘āce Aḥmed ayttılar ki (14) vallahi a‘lem bilmeydür men tüşüm megin yā hayālım megin men mundaǵ menzil-i (15) şırını.....ve ...‘azār laṭıfni körgen eşitgen émesligini şumça yıldır men (16) beḥiştniñ bāǵını tüşümde kördüm megin çünki Hudā-yı te‘ālā [26b] (1) beḥiştni ba‘zı sa‘ādetmend bendelerige tüşide pāyidārлық yā ‘ālem-i ma‘nāda körsetür (2) деп hāş ‘āmmnıñ aǵzıdın eşitip idim yırāķ émes ki haḳ sübhānehu (3) ve te‘ālā beḥiştni mēnge tüşümde körsettiler megin деп cevāb berdiler (4) anda ol kişi ayttılar ki ey h‘āce Aḥmedhūb mulāḥaza kılıp sen bu beḥiştni (5) Hudā-yı te‘ālā sinin ucun binā kılıp édi ammā sen dünyāǵa aralaşıp dünyānıñ (6) kesāfetige meşǵūl bolǵan cihetdin bu menzil senge körünmey dēdi sen qutu (7) almay деп niyyet kılıp idin niyyetiñ Hudā-yı te‘ālānıñ dergāhıda maḳbūl (8) bolup sen maḳbūlān-haḳ bolup idin bu menzil senge tüşünde āşikārā (9) boldı bu dünyādın qutulduñ ve koluñ yıǵ āhir sen şubu maḳāmǵa yetürsen Hudā (10) nıñ kārını kılışǵa sa‘y kılǵıl heç kişi dünyāǵa dünyānıñ kesāfetige alışıp (11) mundaǵ devlet ... tafalmaydur çünki bu dünyāda āḥiret bile bir tutqan igeci sengil (12) bir tutqan igeci engilni bir kişi bir nigāhda almaq rāvā émes çünki bir nemerse (13) zır bolsa ékisi bir yerde cem‘ bolmaydur ve diger āḥiret ehl-i dünyāǵa ḥarām (14) dünyā ehl-i āḥiretge ḥarām dünyā ve āḥiret ékilesi evliya‘ǵa ḥarām çünānçı (15) aytıpdurlar ki *eddünyāḥarāmu’l āḥireti ve’l āḥiretü ḥarāmu*

ehlüddünyâ (16) ve hümaḥarāmāni liehlüllahiddünyāmel'ünevemā fihümāniñ [27a] (1) mazmunu bilen dünyāni Ḥudā-yı te'ālāniñ la'neti dép durlar evliyā'ullah Ḥudāniñ la'netini (2) ḥāh almaydur āhiretniñ hem evliyā'niñ alnı da i'tibārı yok çünki evliyā' Ḥudā (3) niñ cemālını taleb kıladur dervişlikniñ tarīkasıda Ḥudāğa 'ibādet (4) tāt kılğan kişiniñ Ḥudādın böleñ nemse ki bakmaqlığı ḥarām pes ma'lūm (5) boladur ki dünyā ve āhıret evliyā'ğa ḥarām éken dép Ḥ'āce Aḥmedge naşīhat kıldılar (6) anda Ḥ'āce Aḥmed ayttılar ki ey büzürgvār men bileydür menge ḥazretleri kim ékenler ism-i şerīf (7) leri nime éken ne yer kıledurlar ékin menge oḥşa gene kārniñ kaşığa kelişde (8) maqşadları nime éken dép suāl kıldılar anda şeyḥ ḳaddese-allāhu sırrehu'l-'azīz (9) ayttılar ki meniñ aṭım şeyḥ (Abdullāh) Yemenī 'ālem-i fānīdin ötüp 'ālem-i bākīde menzil tutup (10) idim ḥazret-i peygāmbere ṣallāllahu 'aleyhi vesellemniñ pāk rūḥlarınıñ ruḥşat (11) ları birle *a'lā-i 'illiyindin* mahz sizni terbiyet kılmak üçün keldim (12) sizni terbiyet kılip Ḥudāniñ dergāhıda maqbūl kılğan ḥalkniñ katarıda ḳaladur men (13) ḥālā bu olturğan menzil sizniñ dāyimü'l-evkāt bu yerde sākīn mutavaṭṭın (14) bolur siz ammā vaqt ḡanimet dünyāniñ pāyāni yok 'ömr kūtāḥ ḳofuñ merdāni (15) Ḥudāniñ kılğan işlerini kılıñ ehl-i tarīkatda yörüp menzil-i ḥaḳīḳati (16) siga bolğa kirişge meşḡul boluñ ḡam yemen ki yolcu siz bi hemrāḥ ḳaydaḡ[27b] (1) terbiyet tafur men dép tola ferīşāne bolmañ men sizni terbiyet kılışdın yırak (2) bolmas men mahz sizniñ maşlaḥatınız üçün keldim dēdiler Ḥ'āce Aḥmed uyḳularıdın (3) bīdār bolup közlerini açıp baqsalar bāḡ hem yok ḳaşlarıda héç kişi hem (4) yok özleri öyleriniñ buluḡguda yaḡuz olturadurlar ḥoşḡāl bağladılar (5) derḡāl semā' kıldılar ve yine ayttılar ki elḡamdülillah meniñ du'ām Ḥudāniñ dergāhıda (6) müstecāb bolup maqşūdumğa yettim dép hezār hezār Ḥudāğa şükür kılip pādşāhniñ (7) tarafige revān boldılar çünāñçı pādşāhniñ aldında yükünüp olturup ayıttı ki (8) ey pādşāḥ-ı 'ālem heme ḥalkniñ merdāni sindin ḡaşıl boladur sindin bir talebim bar Ḥudāniñ (9) rızālğı üçün server-i ḳā'ināt ḥazret-i resūllahniñ pāk rūḥlarınıñ (10) ḥoşnūduḡu üçün menin dādımğa yetgil çünki saña oḥşa pādşāḥlarını (11) zulm kılğan bī'āre ḥalkniñ dādığa talebim yetedurğan Ḥudāniñ sāyesi dép durlar (12) meniñ zālīm şubu ki néçend yıl seniñ ḥizmetiñde yörüp ḡünāḥ-ı kebire ḡünāḥ-ı şaḡire kıldım (13) nefsnıñ ve hevāniñ ḥāhişice ḥoşça iş kılip şeyṭānnıñ tābī'ida (14) bolur nefsnıñ muvāfaḳatıda bolup ḥarāmni ḥelālını özüm bilen hemrāḥ kıldım (15) ve perḡiz kılmadım ve 'ömrüm içide Ḥudāniñ dergāhıda lāyık mundın héç vuḳū'ğa (16) kelmedi ammā 'l mecāzī ḳanṭuratü'l ḥaḳīḳate mecāzī ḥaḳīḳatniñ köprüki dép durlar (17) şubu ḡadīşeniñ mażmūnu birlen sizlerniñ ḥizmetlerini obdān [28a] (1) kıldım imdi ḥ'ahlarıdur menge ḥaḳīḳatniñ cellādını mecāzīniñ başıdın (2) tartıp alıp nefsnıñ işigige ḥaḳīḳatniñ yükünü yüklep tarīkat (3) niñ yolığa alıp kirip uruḳ....durman muḡabbetiminıñ burāḳını Ḥudāniñ (4) 'aşḳınıñ meydānıda cevlan kıldurup baḳar kılğan 'ömrümni pādşāḥ-ı ḥaḳīḳī (5) ḥaḳḳ sübhānehu ve te'ālāniñ ḥizmetide ve bendeşilikde ötkeredurmen mendin (6) rızā bolup ruḥşat bersünler dép ḥ'āce bu sözni Dımışk pādşāḡa 'arz (7) kıldılar pādşāḥ ḥ'āce Aḥmed tarafige baḳıp ayttılar ki ey ḥ'āce Aḥmed sizge nime boldı (8) mundaḡ sözni aytmañız meger mendin köñlüñüz aḡrır mu ya düşmeniñizdin (9) ya yaman pāyimāne söz eşitiñiz minin ḥizmetkārlarımdın (10) bī-edeblik ötti mu mundaḡ sözni aytasız dép pādşāḥ sordı (11) andaḡ ḥ'āce Aḥmed ayttılar ki ey pādşāḥ heme kişidin rāzı amma neçük ḳılay mende (12) ihtiyār kılmadı mundın ziyāde sizge ḥizmet kılışğa tātātım yok (13) 'ināyet kılip bu ḥizmetkār kuluñuzni āzāde kılip Ḥudā-yı te'ālāniñ (14) ḥizmetini kılgalı koyuñ çünki bir bende éki ḥ'ācenıñ ḥizmetini (15) becā keltüre aymaydur men dep 'arz kıldı ḥ'āce Aḥmedniñ bu sözleri (16) pādşāhniñ dilide bir ot peydā boldı girye yıḳılıp öz raḡbeti birle ayttı ki (17) ey ḥ'āce Aḥmed sizge ruḥşat berdim köñlüñüz ḥ'āḡlarḡannı kılıñ [28b] (1) meni ferāmūş ḳılmañ dép pādşāḥ ruḥşat berdi ḥ'āce Aḥmed pādşāhniñ ḳaşıdın (2) ḥoşḡāl ḡurrem bolup ḳofup öylerige bardı her nemseki bar édi (3) dünyālıḳdın ḡātūnıḡa balalarıḡa Dımışk şehrıdeki miskīn ḥalkğa ulaştırup (4) berdi özi tenḡa kılip bir ḡuşeḡa kirip Ḥudāniñ tātātige meşḡul boldılar (5) ḥalkdın cūdā bolup ḳanā'at künciḡa kirip Ḥudāniñ tātātige (6) ḡazā kıldı Ḥudādın bölük nemsedin pervāḡı ḳalmadı kéçe kündüz Ḥudāniñ 'aşḳıḡa (7) meşḡul bolup Ḥudādın bölük nime ki bakmadı on éki yıl şubu tarīḳada (8) riyāzet tartıp ve meşḳaḳatniñ zehrini ḥazret-i şeyḥ 'Abdullah yemenīniñ (9) rūḥlarıdın terbiyet tafıp fāt fırşat maqşūdlarıḡa yettiler ammā ḥ'āce Aḥmed (10) pat fırşatda maqşūdlarıḡa yetişiñiñ sebebi şubu édi ki pīrleri şeyḥ (11) 'Abdullah bā-kemāl ve ḳuvvetlik büzürg üçün ḥ'āce Aḥmed ḥizmetni olduran (12) kılip fat fırşat-ı maqşūdıḡa yetti çünki her kişige pādşāḡı ḥizmetide muḡkem (13) turup ḥizmet kılip muḡarrer ki

pādşāh ol kişige dostluk kıladur her kişi (14) yolını obdān yörüşni bilse baradurğan menzilige yetedür her kişi tarīkattaki (15) edeblerini bilse maqşūduğa kat yetedür ‘alā’l-ḥuşūş pādşāhı mecāzınıñge (16) hizmetide bolup pādşāhdın terbiyet kişi ḥaḳīkatnıñ yolığa (17) qadem qoysa fat fırsatda ḥaḳīkatge vāşıl boladur çünki e’l-mecāzu’l.....[29a] (1) ü’l ḥaḳīkat dēp duralar çünānçı ḥ’āce Aḥmedge şubu mertebeye müyesser bolğandın (2) kēn bir küni vāqı’a kördüler ki şeyḥ ‘Abdullahnıñ rūḥları ilkerki mülākāt (3) bolğan şüretde ḥāzır bolup ayttılar ki ey ḥ’āce Aḥmed émdi sizge vaqt şubu ki (4) ḥalvetdin çıkıp şeyḥlik şıfatıda bolup oturup mecāzıdaki ḥalkını (5) ḥaḳīkatnıñ yolığa tekellūf kılıñ siznıñ kārıñgız tamam boldı dēp şeyḥ (6) nıñ rūḥlarıdın ruḥşat boldı şeyḥ Aḥmed özlerige baqsalar şeyḥlik (7) mertebeside olurgudıñ mertebe faydā kılıpdurlar bā-vücūd şumça mertebe turup (8) endīşe kılıp pırleriniñ rūḥlarığa ayttılar ki ey büzürgvār Ḥudānıñ ‘ināyeti (9) birle ḥazretleriniñ mürīdleri birle men zāif bendeleri şeyḥlik maḳāmıda (10) olurgu dēk salahiyet peydā kılıpdur men neçe maḥal tevfiq kılıp andıñkēn (11) şeyḥlik mertebeside olurgalı emir kılsalar obdān polatı çünki yol başlayadurğan (12) kişi her neçe bilimlig bolsa obdān boladur dēp ‘arz kıldılar şeyḥ ‘Abdullah (13) nıñ rūḥları ḥüb aytasız yine éki yıl tevakkuf kılıñ dēdiler (14) yine éki yıldın kēn pırleri ey ḥ’āce Aḥmed şeyḥlik maḳāmıda oluruñ (15) dēp ruḥşat berdiler ḥ’āceAḥmed pırleriniñ ruḥşatları birle ḥalvet (16) ḥāneleridin çıkıp savma‘[a]nıñ yanında bir mescidleri bar édi şol mescide (17) oturup teveccūh kılıp ḥalknı öz taraflarige tartıñ ta‘allūm berip édiler [29b] (1) ḥattā ki ol pādşāh ki ḥ’āce Aḥmed néçend yıl ‘ömrlerini şol pādşāhnıñ (2) hizmetide ötkezēp idiler şol pādşāhnı teveccūh birle cezb kıldılar pād (3) şāhnı bî ihtiyār ḥ’āce Aḥmedniñ hizmetige keldiler şeyḥ Aḥmed ayttılar ki ey pādşāh (4) ‘ākil āgāḥ bolğıl ki bu dünyānıñ pādşāhlığı perīşānlıkdın ve teşevvūsdin (5) ve ḡām elemidin bölek héç cemi nime ḥāşıl imes özüñe ma‘lūm ki pādşāhlık (6) sehl bir mertebe kelgil bolup Ḥudā-yı te‘ālā t‘a‘atige meşḡul bolalı çünki (7) zāhiride hem néçend yıl hemrā[h] idük dēdiler pādşāhnıñ bātınığa naḡar kılıp özleri tarafige (8) cezb kıldılar pādşāhğa şeyḥ Aḥmedniñ bu sözleridin bir ḥāleti ḥāşıl boldı (9) pādşāhlıknıñ devletini taşlap şeyḥğa mürīd boldı şeyḥ Aḥmedniñ pādşāhğa (10) naşīḥat kılışda ḡarazları şubu édi ki pādşāh öz tābı‘ıdaki heme-i ḥalknı (11) ve biklerini vezīrlerini cemī‘ [i] ra‘iyyet ü ḥalknı Ḥudā-yı te‘ālānıñ yolığa teklīf kılay (12) dēp pādşāhğa bu naşīḥatni kılıp idiler çünānçı ḥazret-i resūl Ḥudā aytıpdurlar ki *elnāsu* (13) *‘alā dīn* ya‘nı pādşāh kıysı dinde bolsa fuḡarā ḥalk hem şol dinde bolur eger pādşāh (14) nıñ tabı fısqı fücūrga māyıl bolsa ‘avām-ı ḥalk yüz hisse pādşāhdın ziyāde bolur (15) çünānçı pādşāh şeyḥ Aḥmedge mürīd bolupdur dēp eşitip uluḡ kiçik hem ḥalk (16) kelip şeyḥ Aḥmedge hizmet kılışnı ihtiyār kıldılar şeyḥnıñ şöḡbetlerini ḡanimet bilip (17) dünyā ve āḥiretnıñ sa‘ādetige yettiler ammā şeyḥ Aḥmed héç kişiniñ kılını almay [30a] (1) vilāyetleriniñ gücü birle teveccūhleriniñ zōru birle heme-i ḥalkı kemālīga yetkür (2) diler meger şeyḥnıñ mürīdleridin ellig kişi isti‘dādı yok üçün şeyḥ (3) nıñ terbiyetleridin maḥrūm kalıp kemālīga yetmedi āgāḥ bolğıl ki ey dervīş ḥazret-i (4) şeyḥ Aḥmed her neçe yırak yerni bire bendesiz seyr kıladurğan mertebeni şaḥl bildiler ammā (5) ilker[ü]ki evliyā’lar bu mertebeye yetüpdürler ‘ömrü içide riyāzet tartıp vilāyetleri (6) nıñ uluḡluğu ve kerāmātlarınıñ kavılıkı şubu ki hemedin töben mürīdleri (7) her neçe yırak yerni ber-āyende seyr kıladurğan mertebeye yettiler andıñkēn ḥ’āce Aḥmed mürīdlerini (8) dervīşlerini terbiyet kılışğa meşḡul boldılar dervīşlik zāhir bātınlarını (9) āşānlık birle meşakḡat tartturmay pat fırsatda ḡıll [u] ḡışıdın pāk kıldılar (10) ḥalk şeyḥni ḥ’āce Aḥmed Şābūnī dir édiler çünki Şābūnnıñ ‘ādeti pāk kılmak (11) lık şeyḥ Aḥmed neçe ḡünāḥkār kişini bir naḡarda pāk kılor édiler çünānçı şeyḥ Aḥmed on sekkiz (12) yıl şeyḥlik manşibda olurdılar ḥalknı Ḥudā tarafige tekellūf kıldılar on tokuzunçu (13) yılı Mekkege sefer kılışnı ihtiyār kıldılar Ḥudānıñ ‘ināyeti birle beş ayda Mekkege müşerref (14) boldılar Mekkeni tāvāf kılıp yörükünçe kulaqlarığa eşitildi ki ey ḥ’āce Aḥmed (15) neme üçün Ḥudā-yı te‘ālānıñ bendelerini ḡulunı algalı onamay sız dēp ahvāz (16) keledür ḥ’āce Aḥmed ayttılar ki Uveyslik tarīkasıda ḡul almak yok dēp cevāb berdiler (17) yine kulaqlarığa ahvāz keldi ki ḡul olğan kişi Uveyslik tarīkasıdın [30b] (1) çıkmaydur mundın saña her kişi ḡul berip ḡabūl kılıp al dēp bende ahvāz keldi ḥ’āce (2) Aḥmed tāvāfdın fārīḡ bolup édi kéçe boldı şol kéçesi tañ atḡunça kıble tarafige (3) baḡıp ora turdılar şabah vaktı bolup édi şeyḥnıñ kulaqlarığa āhvāz keldi ki ey (4) şeyḥ Aḥmed her nemerse tilep iding tafting dēp ahvāz keledür şeyḥ bu sözni (5) eşitip ḥoşḡāl boldılar ve şeyḥnıñ ḡutb bolsam dēp köñülleride bar édi (6) bu söz şumğa işāretdür dēp turup aydılar ey ḥ’āce Aḥmed imdi şehriñge anḡıl (7) her nemersege tilep idin

taftın biz ruḥṣat berdük dēp aḥvāz keledür şeyḥ Aḥmed (8) şehirleri ʔarafige revān boldular şehirlerige yetip on kündin kēn şeyḥ Aḥmedge ʔutubluk (9) ḥoş ḥaberi keldi şeyḥ derḥāl ʔofup ḥalvethānelerige kirseler néçend kişi oltura (10) dur ol kişiler şeyḥni körüp öznileridin ʔofup taʔzīm kıldılar şeyḥni yukarı (11) olturguzup ʔutubluknıñ libāsını alıp keldi dēp ʔarz kıldılar şeyḥ ʔabūl (12) kılgandın kēn ʔutubluknıñ libāsını şeyḥka keydürüp şeyḥniñ ḥaḳḳılarıda (13) fātiḥa oḳup ʔul alıṣka ruḥṣat berip ḡāyb boldılar andın şeyḥ Aḥmed Şābūnī (14) mürīd alıp yette yıl ʔutubluk mertebeside olturdular bu yette yılınıñ içide ʔutub (15) likleriniñ nazarı ʔavī boldı şubu mertebelerige yettiler ki her nemersege naṣar kılsalar (16) ol nemerse ʔara bola ak boldı ve kesāfetni zāyıl ʔılışda bisyār yaḳut üçün (17) evliyāʔların arasıda hem şeyḥ Aḥmed Şābūnī dēp meşhūr boldılar cünānçı[31a] (1) Şeyḥ Aḥmed Şābūnī bir kün olturup idiler ecelniñ elçisi keldi şeyḥ (2) dervişlerge ayttılar ki ey dervişler bu kün andaḡ künge emānetni (3) dostumḡa berip bu dünyādın ötedürmen mendin biḥayl bolun dēdiler (4) anda dervişler hemeleri yığlap ʔofup ayttılar ki ey büzürgvār (5) bizniñ dēk ʔaciz faḳir ḥaḳḳınıñ ne yerge yeter ḥazretleri rızā bolsunlar (6) biz munıñdın hem uluḡ mertebege yetürmeyüz çünki ḥazretleri rızā bolsunlar (7) Ḥudā-yı teʔālā bizdin rızā boladur dēp ʔarz kıldılar şeyḥ Aḥmed ayttılar ki (8) ey dervişler sizler raʔiyyeniñ ve mertebeniñ ve irādetniñ (9) ḥaḳḳını beca keltürüp kemālḡa yetkeler eger men sizlerdin rızā bolmasam (10) Ḥudā-yı teʔālā herḡiz bu mertebeni birmes édi dēp ayttılar ey yārānlar (11) biribirimizniñ ḥaḳḳıda fātiḥa oḳuyay bu kün ḥoblaşadurḡan kündür (12) dēp şeyḥ ʔollarını köterip dervişlerniñ ḥaḳḳıda fātiḥa oḳudılar (13) andinkēn şeyḥ mübarek zebānları birle *el mālu veʔ benūne zīnetüʔ ḥayātiʔd* (14) *dünyā veʔ bāḳıyyātuʔşşāliḥātu ḥayrun ʔinde rabbike şevāben ve ḥayrun emelān* dēdiler (15) cān be-ḥaḳ teslim kıldılar bu āyetniñ şubuki māl ferzend bu ḥayāt-ı (16) dünyāniñ zīneti andın özge bāḳī ʔalḡan ʔamel-i şāliḥler obdān (17) digeni boladur tārīḥka yüz toḳsan toḳuz édi büzürgvārniñ rūḥları [31b] (1) tenniñ ʔafesidin ʔālem-i cāvidānḡa fervāz ʔılıp vefāt kılganda cünānçı pādşāḥ şol kéçesi (2) şeyḥ Aḥmed Şābūnīni tüşide körüp ayttılar ki ey şeyḥ Ḥudā-yı teʔālāniñ dergāhıda (3) heme işdin ʔapısı obdān éken hemedin ʔapısı ʔibādet obdān dēp sordı şeyḥ ayttılar ki (4) ey pādşāḥ bir fāsıḳnı fışḳdın ḥalāş kılgandın yā bir bāḥıl nı Ḥudāniñ yolḡa (5) tekellüf kılgandın yā ḥaḳḳınıñ dādıḡa yetip ʔadl kılgandın bu üçdin obdān (6) iş Ḥudā-yı teʔālāniñ dergāhıda yok ékini dēp cevāb berdiler ey pādşāḥ men (7) ayṡkannı ʔılıñlar āḥiretniñ ʔazābdın ḥalāş bolur (8) Ḥudāniñ andıda faşlı ṡāʔat bu üçünü kördüm biz pādşāḥ ḥükminiz heme-i (9) ḥaḳḳıḡa cārı ve fermānınızı heme-i ḥaḳ tutadurlar dēdi pādşāḥ yine buyurdu ki (10) ey büzürgvār Ḥudā-yı teʔālā sizge ʔaysı maḳām ve mertebeni berdi büzürgvār dēdiler *vallāhu āʔlem biʔş-şavāb* ayttılar ki (11) ey pādşāḥ ḥazret-i ḥʔāce Uveys ʔarenī ki bir bergendik maḳām mertebe-i menzil-i aʔlā berdi (12)..... (13) teṡkirelerini beyān kıladurlar ol şeyḥ şehāvetde ve ʔilmī zāhirde ve ʔilmī (14) tefşiride ve ʔilmī ḥadīşde şumdaḡ kāmıl idiler ki öz zamāneleride bī-bedel idiler (15) ʔaleʔ ḥuşuş ʔilm-i ferāyizi dervişlerniñ dilini şāf kıladurḡan (16) ʔilmdür ol ʔilmde hem bisyār-ı bā-kemāl idiler yaʔnī ol ḥāllarıda evliyāʔ bolmas (17) larıda bisyār.... idiler fillerini ḥaḳḳıḡa neçe cezānege berip cezānesini alıp [32a] (1) bile barkalarıḡa harḳlarıdın artıp kalḡanı cezāne kıılır idiler bir künü bāzārḡa (2) kétip barur idiler bir küçeniñ başıda néçend uşāḳ balalar yangeḳ oynatup (3) turadur yıraḳdın uşāḳ balalar şeyḥni kördi biri biriki ayuttur ki Ḥalīl cezāne (4) ḥʔor keledür ʔaçañlar munıñ şomluḳıdın siz belāyḡa mübtelā bolmalı didür (5) anda yine birbile soraydur ki munıñ neme şomlık bar dēp yine bir bile aytadur ki (6) bu ʔālemde cezāne ḥʔorlıḳdın miḥmān belā bar mu dedi balalar her ʔaraḡe ʔaḳtılar şeyḥ (7) Ḥalīl bu sözni balalardın eşitti bisyār ize tarttı ḡamnāḳ bolup yığlay yığlay (8) héç kişiḡe sözlemey eviḡe yandı ona bir ḥāleti peydā boldı ʔömri içide (9) ʔalḡan girdārlarıḡa ḥezār ḥezār peşimān kıldı fiḥāl cezāneḡe kııl bergen (10) ḥaḳḳnı cırlap ḥazīr kıldı ayttı ki ey Müslümānlar sizlerge cezāneḡe bergen fullarnı (11) maḥz ez baray Ḥudā ötüñ sizler hem meniñ ʔulumniñ özeside bergen (12) ʔuluñlarını ötüñler dēp aydılar bu ḥaḳḳ şeyḥdin bu sözni eşitip (13) ḥayrān ʔaldılar ayttılar ki vā ʔacabā bu kişiniñ kārı dāyım cezāne ḥʔorlıḳ édi (14) meḡer cezānesiñ fulı küçik kéç sizge taliḡ dēdiler yine turup (15) ayttılar ki sizge telḡ ayıtsa siz hem telḡ aytalı dēp turup ayttılar ki ḥūb (16) ötnüñ rāzı bolduḡ dēdiler bir sāʔatdinkēn maʔlūm boldı ki (17) telḡ aytmap ékin heme-i ḥaḳḳ bu büzürgvārni ḥātemlik birle yād kıldılar Ḥudā-yı teʔālā [32b] (1) şumdaḡ mertebege yetgüzdi ki miñ evliyāʔdın birige müyesser bolmaydurḡan mertebege (2) yetgüzdiler ammā Ḥʔāce Celīlniñ bu mertebeḡe müşerref bolmaḳlıḳnıñ sebebi ol édi ki (3)

dāyim taleb kıılır édi ki Hudāyā ‘ilm yok seniñ rāh-ı rāstıñda yörüp señe (4) hizmet kılamaydur men Hudāyā rāh-ı rāstıñğa salgay sen dép du‘ā kıılır édiler Hudā-yı (5) te‘ālānıñ rahmı keldi du‘āsını müstecāb kıldı néçend ferişterini bilānigeç uşak (6) balalarınıñ şüretide ayırıp tane ittürdi tā in ki bu H‘āce Celīl cezānecūluknı (7) terk kılsun yamān işleriğa tevbe kıılıp maqşūd-ı aşlıge yetşün āhır-i maşlahat şubu yerge (8) yetti ki h‘āce Celīl menzilga ‘alāğa yetip ez cümle evliyā’ bolup şeyh Celīl at köterdi (9) her kimge Hudā tarafıge yığılıp yaman işleriğa tevbe kılgudék bolsa şeyh Celīlge (10) oşşā evliyā’ bolmaqlıkıda héç şek yoktur ammā ma‘lūm bolsun kim hāzret-i şeyh Celīl (11) hāzret-i Mūsā peygamberniñ rūhlarıdın terbiyet tafip idiler hāzret-i Ya‘qūb (12) peygamberniñ zühūrlarıdın hem naşibleri bar édi bu mertebe Uveys evliyā’larınıñ uluğ (13) mertebesi anıñ üçün ki éki peygamberniñdin terbiyet tapmaqlık Uveys (14) büzürglerniñ héç kıysılarığa müyesser bolmaydurgan meğer bolsa her kimge (15) müyesser bolaydur bu şeyh Celīlga Hudā-yı te‘ālā ‘ilm-i zāhiride ‘ilm-i bātında bî-kıyās kıldı (16) e’l garaž hāzret-i Mūsādin hāzret-i Ya‘qubdın ruşşat ve beşāret boldı ki ey (17) Celīl tā bu vākıtgıca sen hālkdın üzülüp cem‘ dünyānıñ ta‘allūkatını taşlap [33a] (1) gūşenişinliknı ve kanā‘atnıñ yolunıñı ihtiyār kıılıp idin imdi (2) señe maşlahat ol ki şeyhlik maqāmıda olturup hālkıñı Hudānıñ yolığa (3) başlağıl Hudānıñ hās bendelerini terbiyet kıılıp Hudāğa yetkürgil dédiler şeyh Celīl (4) bu peygamberlerniñ ruşşatlarıca şeyhlik mertebeside olturdılar her néce peygamber (5) kişige naşihat kılsalar köñül nerm bolup naşihat kabūl kıılır édi bu sebebdin (6) şeyhğa kéce kündüz yıglar édiler her kandağ kişige naşihat kılsalar te’sir kıılır édi (7) çırağı tola yıglasan kişiniñ köñlü (...) tola bolur yumşak kişiniñ naşihati her (8) kandağ kişige teşir kıılır édi hāzret-i Ya‘qūb kéce kündüz yıglap közleri (9) niñ nūrı akıp édi evliyā’ Uveys bolgan peygamberniñ muvāfaqatıda iş (10) kıılmaqlık vācibdür peygamberdin peydā bolgan işini mu‘cize didürler evliyā’dın (11) (..) bolgan işni kerāmāt didürler ve līkīn der hāqıqat ékilesi bir nemersedür (12) ey derviş agāh bolğıl éger Hudā taleb bolsan anıñ Hudāşināslar kılgan (13) işini kılgıl şularnıñ muvāfaqatıda iş kıılışğa ceħd kılgıl ve sa’y [ü] gūşiş (14) kılgıl hāram birle perveriş tabgan tenniñ‘aşkıñıñ cevherini tanuydurğan (15) larınıñ şarrāfhāneside yine bir-kāmīlniñ nazarıda muħabbetnıñ tevbesiğa..... (16) salgıl güzār kılgıl ya’nı nihāyetsiz riyāzet tartğıl riyāzetniñ (17) enburı birle ki ol nūrdur andın alğıl pīr-i kāmīlniñ nazarıda kıoyğıl ol pīr-i [33b] (1) kāmīl olar dünyāğa ālūde bolgan teniñni āyine kılsun zerre-i günāhdın gışşı tik (2) kıalmasun ... hāyālāt fasid köñülge hevā ve yol tapmasun andın edib-i Hudāğa (3) zıkr aytışğa meşğūl bolğıl éger bu tarīkade iş kıılmasañ ... kıılmas müteqaddimīn (4) aytıpdurlar ki nazm bī hārabāt her çend sengdür zamānı ya’nı garaž ol ki hāzret-i (5) şeyh Celīl şubu şıfatda bolup idiler ekābir-i evliyā’lardın boldılar evliyā’ taht-ı kabābı (6) *lā ya‘refehūm ğayrı* niñ kıatarıda boldılar ammā ma‘lūm bolsun kim hāzret-i şeyh Celīl seksen (7) üç yıl pādşāh boldılar bu seksen yılını otuz altı yılıda nefsleri bile ceng kıldılar (8) riyāzet tarttılar evliyā’ boldılar yine on yılda Hudānıñ bendelerini Hudā tarafıge başladılar (9) üç ay on künde kıutbluğ mertebeside boldılar bākī kıalğan ‘ömrülerini yaşlıklarıda bu (10) bū’l-heveslik idiler leride zāyi‘ kıılıp idiler ‘ıyd aynıñ on tōrtü āzine küni tüş vaktı (11) édi tahāret taze kıılıp éki rek‘at namaz-ı şükr ü vudū’ ötediler namāzdın şeyh Ebū Yūsuf (12) Mısrīnive şeyh Celāl Şāmīni cırlatıp ayttılar ki ey yārānlarım güvāh boluñlar ki seksen (13) üç yaşğa kiripdürmen gerdin taplık kıılıp Hudā-yı te‘ālānıñ dergāhında bir lāyık iş (14) kılganım yok bu künkü künde bu dünyāyı fānīdin kētip baradurmen āhıretniñ kıal‘asını (15) ma‘mūr kıılay dép ve hāneyi bākatutadurmen mendin rızā boluñlar her bī-edeblik (16) mundın öyken bolsa ötüñler dédiler bu éki ‘azīz örtileridin kıofup yıglap (17) ayttılar ki bizniñ dilimizniñ ārāmı hāzretleri aydılar bizdin cūdā boluşunu [34a] (1) h‘āhlāmāydurlar diriler hāzret-i Celīl bularga bākıp ayttılar ki ey benim bu ‘ālem (2) niñ işini sizler hāyāl kılganıñ émes heme-i cāndar bu ‘ālemde turmaydur (3) sefer kıladur seferge baradurğan kişiniñ yolıda bolgan obdān miñ sefer kıladurğan (4) vaktım boldı sizler bilen hūblaşay dép cırladım çünkü resmide sefer kıladurğan (5) kişiniñ āşināsı bolsa hūblaşıp ruşşat alıp sefer kıladur men hem şularnıñ (6) resmice sizler bileñ hūblaştım agāh boluñlar cān digen ādemniñ tenide (7) emānetni tā bu vaktğaca emānetni saqladım kişi iberip rüz emānetni algalı (8) mundın tola kıoymaydur men hem emānetni alışğa kabūl kıldım dédi başlarını (9) cömkep el azamatullah velkudrettullah dép cān be-hāqk teslim kıldılar şeyh (10) ebū Yūsuf bileñ şeyh Celāl kıofup şeyhni ğasl kıldurdu şeyhniñ (11) sīneleridin el azamatullah velkudretullah dép āvāz keledür cāme-i āhıretge (12) salıp namāzgāhğa alıp bargunca miñ kişi namāzlarını

ötediler yandurup¹³) alıp kelip öz hücreleride defn kıldılar şol kéçesi şeyh Ebu Yūsuf (14) tüşseler şeyh Celīl bir taht-ı zerrin üzeside oturup néçend halkğa (15) pend naşihat kılıp olturadurlar şeyh Ebu Yūsufni körüp kıçırıp aldılarğa (16) aytadurlar ki bu devletimni körün dēdiler anda şeyh Ebu Yūsuf ayttilar ki ey pādşāhı (17) ‘ālem bu devletni kıysı devletdin taftılar ikin dēp sordular anda Hāzret-i [34b] (1) şeyh Celīl ayttilar ki Hūdānıñ bendelerige rāh-i rāstı körsetken cihetdin (2) fāsıklarını fışkıdın hālāş kılıp kafirlerini küfrdin hālāş kılıp idim şol (3) cihetdin şubu devlet ki müşerref boldum şubu devletni tafib h’āce Uveys (4) Kārenī tayyibe allāhıñ mertebelerige yettim dēdiler h’āce Ebu Yūsuf uyķunsalar tüşleri (5) yārānlarga ayttilar ey yārānlar men şubu tārīkada tüş kördüm sizler bu devlet-i (6) azimge müşerref boluñlar dēdiler heme-i halk yārānlar Hūdānıñ bendelerige naşihat (7) kılışğa sa’y ü gūşış kıldılar şeyh Celīl bu ‘ālemdin ötgen vaktıda tārīhka (8) yüz yetmiş tokuz édi Damgan şehride vüçüdga keldiler Rüm şehride sahafan (9) digen mahallede Mevlānā Rükneddīn’iñ tāt kılğan hücreleride ‘ālemdin öttüler (10) sebep ol idi ki şeyh Celīl tavāf kılğalı barışlarıda Mevlānā Rükneddīn beşaret (11) berib idiler kim ey ferzend Damkan’da vüçüdga keldiñiz Rümde meniñ hücreimde (12) vefāt kılsız dēp ruşat berib idiler şol cihetdin şol hücreni ihtiyār (13) kılıp idiler vallahu alemu bişşavāb..... şeyh Nizāmeddin (14) niñ tezkirelerini Hāsan Pezdevī kaddese-allāhu sirruhu’l ‘azīznıñ ahvāllarını (15) beyān kıladurlar ol şeyh Nizāmeddin bu ‘ālemniñ ekābiri idiler āhīret pādşāhı (16) idiler Hāzret-i resūlullahnıñ şerīatlarıda yörüp cemi’ evlādılarına revāc (17) bergüç idiler edebde ‘ilm-i zāhiride ‘ilm-i bātında sahilıkda şerīatnıñ [35a] (1) hükümleride öz zamāneleride bī-bedel idiler bozuk mescidni buzuk köprük (2) ni binā kılışda bī-nihāyet sa’y [ü] gūşışleri bar idi mübārek atları (3) ilgerki Kıyāme’d-dīn idi şerīatge terbiyet berip imānnı kāvī kılışğa dil (4) niñ şehrini mühkem kılışğa bī-nihāyet sa’y [ü] gūşışleri bar üçün Nizāmeddin (5) at bilen halknıñ arasında meşhūr boldular Nizāmeddin ma’nisi (6) ol bolur ki dinni muhkem kılguçu digen boladur ve diger ma’lūm bolsun kim bu şeyh (7) ol hāllarıda ya’nī evliyā bolmaslarıda Pezdü şehriga kādī Nādzū’l hükm idiler kādīlıkni (8) şundağ zabt kıldılar ki kılca kişiniñ hāķķını köydürmeytiler sorakğa (9) olturganda perde tartıp koyar idiler ğaraźları ol ki mebāda közüim iki dava (10) girniñ birige ilgerki tüşse Hūdānıñ ‘azābı ki giriftār bolup rüsvāyı (11) kıyāmet ki sezāvār bolurmen dēp perdede sorar idiler Pezdu şehride hēç (12) kişi yok idi ki h’ah cuñ hah küçük namāza tamaydurgan bu ‘azīznı nihāyet (13) siz ğanimet bilür idiler çünānçı Nizāmeddin öyleride yatıp kılğan yaman (14) bedkirdār işlerige peşimān kılıp tün yarımıda kofup ğusl tātāret kılıp başlarını (15) secdege koyup münācāt kılıp ayttilar ki ey pak perverdigār ve kerem-i kadim birle (16) rāh-ı rāstinge kirküzüp öz tārāfınga tartıl kim kıyāmet kıyāmetnin vahşıdın kutulay (17) bu dünyāda luḡfu ihsānnıñ deryasige cöküp seni tutuğanlardın [35b] (1) bolay dēp girye kılıp turar idiler hātıfın āvāz keldi ki ey Nizāmeddin (2) dünyānıñ te’alluķatıdın kutulamağay musun dēp āvāz keledür şeyh Nizāmeddin (3) bu āvāznı eşitip ayttilar ki ey pāk perverdigāra men mu bir kişi eger siñ (4) rahmetiñniñ deryāsıdın bir kaṭre şubu ‘ālemdeki cemi’ halkge kifāyet kılıp (5) cemi’ i ta’alluķatıdın köterip yamanlıkni yok kılsın dēp yene du’a’ge (6) meşğul bolup idiler hātıfın āvāz keldi ki sen dünyādın ‘izzetni (7) taşlap şubu himmetni ki kıldıñ men siniñ dergāhında behre men (8) kıldım ammā fi’lān yerde bir büzük mescid bardur Hāzret-i Davud bendeçilik (9) kılğan Hūdā-yi te’ālā şol mescidde Dāvūd peyğambeni kılğansen şol mescidde (10) Hūdāge bendeçilik kılğıl dēp āvāz kıladur hālā bu künde şol mescid medrese (11) imiş sahnısı ilgergidin turadurmuş her kim bu vaktıda dünyānıñ (12) te’alluķatıdın kutulıp şol medresege kirip tāt kılsa fāt fırsatda (13) Hūdāge yetip ez cümle-i evliyā boladurmuş çünānçı şeyh Nizāmeddin bu söznı (14) eşitip secdēdin başlarını köterip zevk şevk birle mescid tārāfige (15) revān boldu beş kün yol yörüdü altınçı künü aş vaktı bilen şol (16) yerge yettiler bir beyāban kördü ol yerde mescidniñ eseri ma’lūm bolmaydur (17) hayrān bolup her tārāfğa bakıp yığlap turup idiler yırakdın bir ak [36a] (1) şaķal kişi peydā boldu derhāl hoş vaktlık kılıp aldıga barıp selām kılıp (2) körüştiler bu merd kelen ayttilar ki ey ferzend bu beyābānda neme sergerdān bolup yığlap (3) turasın dēdiler anda şeyh Nizāmeddin ayttilar ki ey merd kelān men h’ācemniñ (4) kıl digen işini kılmay kir digen yolıga girmey dīnniñ kal’asını virān (5) kılıp şeytānnıñ kal’asını ābād kılıp nefsnin ihtiyārı birle iş kılıp (6) yörügen bende idim dēp şikeste nefslık kıldılar benāğāh-ı tefvik-i ilāhi bolup h’ācem (7) dergāhige girye ve zārī birle barıp idim h’ācemniñ rahmisiniñ deryası cūş (8) kılıp ğünāhımnı ‘afv kıldı ve yene fi’lān yerde Hāzret-i Dāvūd ‘ibādet kılğan bir

mescid (9) bardur şol mescidni yasap şunda bendeşilik kılğıl dép emr kıldılar (10) bu yerge kelip şol mescidni tapaalmay yığlap turup idim siz keldiñiz dëdiler (11) ol merd kelen ayttılar ki ey ferzend ol mescidniñ şahnisı şubu yer Hâzret-i Dâvûd (12) şubu yerde Hudâ-yi te‘âlâge ‘ibâdet kılğan dép ‘aşâlarının üçde şekil tarzını (13) körsetip berdiler ve yene ayttılar ki ey ferzend mescidni yasaşga meşğûl boluñ (14) Allah te‘âlâ sizni yalñguz qoymas tola ğamgîn bolmañ dëdiler men hem siñe (15) yâr yâver bolurmen dëdiler ğayb boldular şeyh Nizâmeddin hoş vaqtlık (16) kılıp kıl açıp du‘â’ge meşğûl boldular ayttılar ki ey pāk perverdigāra şumdağ (17) çölde hayrân bolup barur yerini bilmey sergerdân bolup torğanıda rehnümûn [36b] (1) yerniñ uluğ işni kılışga mütesaddî kıldıñız dép münâcât kılıp (2) turup idiler bir hoş şuret kişi yakın keldi şeyh Nizâmeddin (3) baqsalar bir kara sakal kişi bir cüngbel köterip kelip selâm kıldı (4) şeyh ‘aleyke alıp sordu ki ey Hudâniñ bendesi ni yerdin kelürsiz (5) atıñız nemedür dëdiler anda bu kişi ayttılar ki miniñ atımnı neme kılasız (6) men sizge yâri berişey dép keldim dép mescidni yasaşla (7) turdular akşamgaca iş kılışp ğayb boldular yene erte bilen peydâ (8) boldular akşamgaça iş kılıp ğayb boldular tâ beş küñgeçe şubu (9) revişde iş kılıp mescidni Hudâ-yi te‘âlâniñ ‘inâyeti birle râst kıldılar (10) çünkü her çend uluğ kişi bir işni kılar bolsa yâ yene bir kişi hemrâh bolmağunça (11) tenhâ kıla almaydur elhâmdülillah ki sizniñ işiñiz tamâm boldu himmetiñizni (12) bülend kılıñ tenhâlıkınıñızga tola ğamgîn bolmañ Hudâ-yi te‘âlâ sizni tenhâ qoymas (13) ammâ ol merd kelen sizge mescidniñ ornını körsetip berip idi (14) ol Hâzret-i Hızır peygamber idiler âhir sizniñ mertebeniñiz şol Hızır bilen (15) kemâliga yeter sizni imdi Hudâga tapşurdum dép ğayb boldular iki (16) künden kên Hızır peydâ boldular altı ay bu şeyh Nizâmeddin bileñ bu mescidde (17) şöhet kıldılar añağaça bir parça halk eşitti ki fi‘lân şahrada şeyh Nizâmeddin [37a] (1) dép bir büzürgvâr mescide yetip durmışlar tenhâ Hudâ-yi te‘âlâga (2) bendeşilik kılar imişler dép körgeli keldiler bu halk kelip baqsalar bir büzürg (3) bisyâr riyâzât ve meşakkât ve mücâhede-i nefis birle tâ‘atge meşğûl bolup oturadur (4) bu halk kördü ki her zamân rengâreng bularnıñ zâhir ve bâtınlarında (5) ma‘lûm boladur vilâyetleriniñ nûru mübârek pişâneleridin zâhir (6) bolup turadur bu halkga şumdağ ma‘lûm bu ‘âlemniñ içide héç neme (7) olarga püşide émes ki oşşaydur dehr qandağ köñlüge jeñg bağlangan (8) kişige bir nazar kılsalar âyinege oşşas saykal kılğan dik ma‘lûm boladur (9) vaqt ki bu halk bu ‘azîz şubu şıfatda körüp bu ‘azîzniñ hizmetleride bolup (10) tabi boluşnu ihtiyâr kıldılar ve her tarafge hatt iberdiler her kişi şeytân (11) nıñ zincirini üzüp günâhniñ zindânıdın çıkıp dervîşlikniñ yolıga (12) kirip murâdıga yetiştı ihtiyâr kılsalar şeyh Nizâmeddinniñ hizmetleride kelsün (13) ler her kim ki Hudâniñ dostuga vâşl bolsa güyâ ki Hudâga vâşl boladur dép kişi iberdiler (14) etrafıdaki halk eşitip bu büzürgniñ hizmetleride boluşga köñülleride bir (15) iştıyâk tüştü nihâyetsiz bu halk ‘azîzniñ kaşlarıga keldiler bu halkniñ (16) arasın yetti miñ yetti yüz kırk kişi dâimü’l avkât bu ‘azîzniñ hizmetleride (17) turup kaldı kalğanı yanıp ketti künden kün küne kelip tavâf kılıp [37b] (1) barur idiler ammâ ‘azîz héç qaysılarına terbiyet kılışga dirğ kılmadılar mebdâ (2) şeytân bularnıñ köñliñe hayâl-i fâsidni salmasun dép künde bir vaqt (3) mürîdlererek batınğa yoğlap turaydılar néçend maḥaldinkin bir néçend mürîdleri (4) evliyâ’ bolup idi özgelelerini bularga tafalap ayttı ki bularnıñ hâlleri (5) din haberdar boluñlar bular mühim seyr yetgen mertebege yetsün şeytân bular (6) nıñ köñülleride hayâl fâsidni salmasun dëdiler çünânçı néçend maḥaldin (7) kên heme mürîdleri bir hayli mertebege yetüp evliyâ’ zîrdest boldılar bu (8) ‘azîz ayttılar ki ey yârânlar imdi öz ihtiyârnıncı boluñlar sizlerniñ (9) meñide héç hakkınlar qalmadı çünkü ötgen büzürgler aytıp (10) durlar ki mürîdniñ köñliniñe tüş keçe açılıp Hudâdın bûy alsa ol (11) mürîdniñ biride haqqı sâkıt boladur dép durlar imdi sizlerniñ haqqın (12) lar mindin sakıt boldı çünânçı bu şeyh otuz üç yıl bu beyâbânda halknı (13) terbiyet kılıp kemâlgâ yetküzdüler terbiyet kılğan mürîdleridin éki yüz halîfe koydu (14) lar her halîfege beşyüz kişi ta‘yîn kılıp berip ayttılar ki ey halîfeler sizler bu kişi (15) lerniñ hâldin bî-ḥaber bolman dëdi neçe kündinkin bu ‘azîz mertebe-i istiğra (16) qayyeye yettiler özleridin ğayrıdın bî-ḥaber boldılar hattâ ki beş vaqt namâzdın (17) hem kaldılar hem lahza bu ‘azîzdin resmidin taşkarı iş vâkı’ boldı [38a] (1) kaşlarıdaki dervîşler bu ‘azîz ‘âlemdin ötemedi ki dép hayâl kıldılar ammâ turup (2) bildiler ki Hudâniñ zevk u şevki ziyâdelikdin şubu hâletni kıladurlar tâ altı yıl (3) gaça şubu hâletde boldılar andın avvalkı hâllarına keldiler mürîdlerini cırlap ayttı (4) lar ki ey yârânlar ağâh boluñlar men alta yılınıñ bu yüzde mertebe-i istigrâkiyye idim (5) özümün ğayrıdın bî-ḥaber idim mertebe-i

istigrâkıyyeni evliyâ'lar taleb (6) kılıp tafa almaydur imdi hüşyâr bolup avvalkı hâlmğa keldim tâ ân ki sizlerniñ hâlniñler (7) din haber alay dâdiler andın kên ayttılar ki el'ân bir kütub bar idi 'âlemdin kâtip durlar (8) ol kütubniñ ornıda kütubluk kılışğa bir fakirni h'âhlapdurlar mertebe-i (9) istigrâkıyyedin çıkarıp huşyârlık mertebesige keltürüpdürler dâp turup (10) idiler bu 'azîzniñ aldıda turğan mürîdleriniñ könlige bir ters kôrkuñç (11) peydâ boldı bedeni titreşge başladı bu mürîdler 'azîzge baqqudık bolsalar (12) ilkerki şüretlerice hissecûlik bolupdur tâkat dâp ...bilen bu 'azîzğa ba (13) kıp bolmaydur bu 'azîz faylamay derd sayha.. tartıp bir âh urup ente velîyyi (14) fi'ddünyâ ve'l âhireh teveffeni müslimen ve elhıknî bissâlihîñ dâp bu âyetni (15) yetmiş mertebe bilen ayttılar andınkên hoşlarığa kelip ayttılar ki ey mürîd (16) ler kôrktuñlar mu dâdi anda mürîdleri ayttılar ki ey büzürgvâr sizlerni mundağ (17) uluğluk kâat'ı cazibe birle kôrüp âftâp çıkanda yulduzlar kaydağ yok [38b] (1) boladur biz sizleriniñ aldılarıda şundağ yok bolduk dâdiler ve yine bu 'azîz ayttılar (2) ki ey mürîdler si[z]ler kôrktuñlar çünki Hudâ-yı te'âlâ aytıpdurlar ki elâ inne evlîyâ allâhi lâ havfun 'aleyhim (3) ve lâ hum yahzenûn (yahzenûne) ya'nî sizlerge bu 'âlemde kôrkmaklık yok âhıretde gâm gâssa hem dâdiler (4) ve yine ayttılar ey mürîdler meni sizlerge Hudâ-yı te'âlâ sizlerge hâlet ornıda irdi (5) men sizlerge naşîhat kılâ agâh boluñlar sekiz yıl meşakkağ bilen riyâzet tartınlar (6) nefsnizler bilen ceng kılınlar Hudâ-yı te'âlâ sizlerni devlet-i ebedî ve sa'âdet-i (7) sermedîge müşerref kılur ey mürîdler merd ol kişi ki dünyânıñ te'allukâtıdın (8) nefsnîñ hâhişidin bolsa hevâ-vü hevesdin bende-i şeytânıñ (9) zindânıdın özini kôtkerse mürîd dâp şundağ kişini ayturmız her bir kâdem (10) irâdetniñ meydânığa koyğu dip bola Hudâ-yı te'âlâ safat-ı irâdetlik bile (11) ol bendege tecellî kılur dirlikniñ sıfatige dâhil kılur dip naşîhat kıldılar (12) garazları şubu ki imdi men sizlerge terbiyet kılâ almaydur men kütubluk (13) niñ lâzımlık şey'ni beçâ keltüredür men dâdiler mürîdlerige ruşsat berdi (14) kütub tilinglerigaca meşğûl boldı boldı tört yıl şol mescidde kütub (15) lık kıldı el-garâz bir kün bu 'azîz oturup idiler bu 'âleminiñ (16) ki evliyâ'ları özge kütublar bilen bu 'azîzniñ aldıda kirip keldi selâm kılıp (17) ayttılar ki ey büzürgvâr Rûm'niñ kôstantine digen kentde ... hemmi zaman vücûdğa [39a] (1) keldi men anı vâlî kılaturmen sizler barıp şol belâğa nazar kôrüngler bile kırânlar (2) ol belâ ... Hudâ-yı Te'âlâ emr kıldılar siz bu âlemning ulug (3) kutbı üçün sizlerni teklîf kılıp bargalı geldük didiler bu azîz öz (4) meşâyihleri bilen Kostantine'ge bardılar zâhir gözlerini yumup bâtın gözleri (5) ... lar şundağ kabil kôrdiler ki minin azîz nazar kılsalar ... hem az barıp (6) turup idiler özge meşâyihler bisyâr teng kıldılar sizler bir nazar kılıp du'â kılınlar (7) dip âhir bu azîz kol açıp du'â kıldılar bu belâ velî mâderzâd bulsun dip (8) Hudâ-yı Te'âlâ emr kıldılar bu belâ mâderzâd boldı evliyâlarınğ her kaysıları öz (9) menzillerige yetip gittiler barıp bu vâkı'anı kaşlarıdaki mürîdlerige hikâye kıldılar (10) penâgâh bir keçe halvet oturup idiler hâtıfdın âvâz keldi ki ey Şeyh Nizâme'd-dîn (11) Hudâ'nıñ sanga sekiz yıl kutblıknı barıp idi tört yılını barıp Mekke'ning (12) kaşıda Kûh-ı Lebân dip bir tag bardur cemî' kutublar şunda yatgan sen hem 'ileldin (13) ötseng şunda yatıl dîb âvâz kiledur ammâ der ... Kûh-ı Lebân'da yatmadılar (14) öz mescidleride yattılar Kûh-ı Lebân'da yatıl digende bir sır bar idi ol sırnı (15) kin beyân beyân kılaturlar çünânçı bu 'azîz yüz yikirme ten kişi bilen Mekke tarafıge revân (16) boldılar iki yıl ... bolup üçüni yılı Mekke'ge ... iki (17) kün turup üçüncü küni hazret-i Mekke'ni tavâf kıldılar ol hacda yüz toksan [39b] (1) ming kişi hacc kıldı ol yılı hacc-ı ekber olup idi hacc-ı ekber ol ki âzîne küni 'iyd-i (2) kurbân namâzı bolsa ol küni kılğan haccnı hacc-ı ekber didürler el-garaz cemî' hâcî (3) lar birle bu 'azîz tavâf kılıp yattılar şol kicesi bu 'azîz tenhâ yine Mekke'ge kirip (4) idiler bu 'azîzning kulaklarığa âvâz keldi ki ey Nizâme'd-dîn bir yıl Mekke'de bolgıl (5) dip âvâz kiledur bu 'azîz bir yıl Mekke'de boldılar şubu tarîk gâhî Mekke'de turdılar (6) gâhî Medîne'de turdılar âhirü'l-emr bir yıl tamâm bolup idi yine gâybden âvâz keldi ki (7) ey Nizâme'd-dîn on ay Şâm'da turgıl Şâm halkı sining pâ-yi kademinga (8) tavâf kılışğa bisyâr arzû kılatur dip âvâz keldi bu 'azîz şol zamân (9) cemî' mürîdleri birle Şâm tarafıge revân boldı ey büzürgvâr kün kec bolupdur (10) erte bilen yörsek didiler anda ol 'azîz ayttılar ki ey sâde dervîş digen (11) vaktning oğlu boladurgan ya'nî vaktı ganîmet bileldurgan çünânçı Hazrat-ı (12) Resûl-i Hudâ aytıpdurlar ki el-vaktü yesfün kâtı'un ya'nî ... kılinc bir nemerse ki ... kaydağ (13) ... vakt digen şundağ ötedür vaktı ganîmet bilmek kerek her iş (14) kılışğa dervîş kişige hîc vakt mâni' yok Hudâ-yı Te'âlâ bizni Şâm'ğa bir işğa emr (15) kıldı biz kec boldı dip te'hîr kıludık bolsak bizning dervîşlikmiz ki naks bar (16) didiler yolğa revân boldılar kiçesi yol yörüp ırte bilen

bir yirge yetip oturup [40a] (1) idiler mürîdleridin birlerini uyku galebe kıldı herçend uykusunu uygayttılar uyganmadı uyğa ayttılar uyğanımdı (2) bu ‘azîzniñ bisyâr gazâbları keldi baqsalar bir taş olaturadur fevtlerinin (3) üçün bilen tafıp idi taşnıñ bir farcası üzülüp yumalanıp ketti bu (4) ohlanga mürîdniñ başı tindin cüdâ bolup ketti bu ‘azîz yolga revân bolup (5) yörüdi bir diyâr mürîdleridin birleri ayttılar ki ey büzürgvâr kişi kişi şeytânıñ kaydığa (6) kirip uykıdın bidâr bolmasa anıñ cezası şubudur dédiler mürîdleri ayttılar ki (7) ‘inâyet kılıp buyrusalar defn kılıp barsak mikén dédiler anda bu ‘azîz aydılar (8) koyunklar it kuş yep qalsun dédiler mürîdleri ayttılar ki arı ötgendinkin (9) yetgin nime bolsa alupdur ammâ halk bizge tã‘at aytıp melâmet kılur megin kimerse ki neçe yıl (10) hizmet kılıp ol kişini horzarlık bilen ve beyâbânda oturup taşlap (11) atmaklık dervîşlikniñ resmi de yok idi dép halknıñ i‘tikâdi fet (12) bolur mı kin dép ayttılar bu ‘azîzge ma‘kûl boldı şol künü turup ulu künü (13) körge koyup yolga revân boldılar ertesi baqsalar yolunu yükürüpler (14) bir beyâbânga taşup kêtirdürler giyah hem yok su hem yok hayrân bolup (15) turaylar bu ‘azîz başlarını secdege koyup ey gümrâhlarga yol körsenüçü (16) biz yolumuznı yütürüp hayrân bolduk bizge yol körsetip bergil dép (17) münacaat kıldılar hâtıfdin âvâz keldi ki ey şeyh-i dâna arşdın bahtüşşeri[40b] (1) fermânında idi bu ‘âlemde héç nemerse seña pûşide émes aydı ve hâlân ki yol (2) mîñ başıda turasın yolnı körmeysen ol mürîdniga olturduñ senge nime günâh kıldı (3) ohlağan birle olturmañ lâzım émes dép âvâz keledür bu sözni (4) eşitip bisyâr qorqıtılar üç kün şol yerde turup Hudâğa girye vü zârî kılıp Hudâya (5) özümge zulm kılıpdur meni dép cemî‘ ötken büzürgleriniñ ervâhlarını şefî‘ keltürüp (6) münâcât kıldılar üç kündinkén hâtıfdin âvâz keldi ki şeyhniñ kulağığa ey (7) şeyh Hudâ-yı te‘âlâ öz fazlı keremiñ birle künâhıñgıñı ‘afv kıldı kofgıl yolğa kirgil dép âvâz (8) keledür şeyh hûşlarığa kelip kofsalar yolnıñ başıda turadurlar Hudâğa bisyâr (9) şükür senâ aytıp yolğa kirip kêtip bar ayttılar hazret-i Hızır peygamber zâhir bolup (10) idiler şeyh yağlap hazret-i Hızır’nıñ ayaqlarığa yağlap bolğan vâkı‘anı ‘arz kıldılar (11) hazret-i Hızır ayttılar ki ey şeyh dervîşlik şubu ki hâlâ ki hevl bolğan tofrâk dék bolmak (12) kerek her kim basku dik bolsa fevtige hem katıg urunmağay tofrâk hem yokmağay ya’nî (13) ol cân dâriğe ol dervîşdin azar yetmegey cemî‘ dervîşler şubu sâ‘atde (14) bolup kemâlığa yetipdürler bes ol tarafdın mürîdlerni öltürgen cihetdin (15) Hudânıñ ‘azâbıge giriftâr boldu lîkén Hudâ-yı te‘âlâ öz fazlı keremiñ birle (16) siniñ günâhıñgıñı ‘afv kıldı dédiler hazret-i Hızır gâyib boldı şeyh Nizâm (17) ‘eddin neçe kün yol yörüp Şâmğa yettiler néçend kişi Şâm tarafıdın buların [41a] (1) hizmetleride boluşnı ihtiyâr kıldı şeyh onamap idiler kulaqlarığa hatif (2) din âvâz keldi ki ey şeyh Hudânıñ bendelerini Hudânıñ yolğa başlağalı ... (3) lık kılasın dép âvâz keledür bu ‘azîz hoşhâllıknı qabûl (4) kıldılar on ay Şâmda turup şeyhlik kıldı on aydın kén kûk-ı Lebân’ga (5) sefer kıldılar néçend kün yol yörüp kûh-ı Lebân’ga yettiler h‘âce Uvesy Kârenî (6) başlağın cemî‘ kütublar bilen kütublarınñ mezâretlerini tavâf kıldılar ya (7) nıp kelip bir yerde gusl tahâret kılıp éki rek‘at namâz ötediler namâzdın (8) fâriğ bolup ayttılar ki ey mürîdler meni şubu yerde olsa ölsem kütublarınñ (9) katarıda koyuñlar dép turup idiler hâtıfdin kulaqlarığa âvâz keldi ki ey Nizâm (10) e‘d-dîn kofgıl özüñ yasagan escidge bargıl eger olsañ şunda ya (11) takıl dép âvâz keledür şeyh bu âvâznı eşitip hayrân qaldılar ayttılar ki sen (12) olsañ şubu yerde yatarsın digeç hezâr meşâkkatlar tartıp bu yerge kelip (13) miniñ bu bedbaht tenimniñ bu kütublarınñ katarıda yatışğa liyakatlıgım yok (14) dép iken Şeyh Nizâmeddin bisyâr perişân bolup idiler yine (15) âvâz keldi ki ey Nizâme‘d-dîn tola gamgîn bolmagıl héç ‘azîz öy yasap (16) tã‘at kılğan mevzi‘-i şerîfni taşlap atıp hâr kılmaydur ammâ seni (17) bu yerge kelegen dép emr kılışda sebep şubu ki Hudâ’nıñ emrini tutup[41b] (1) şumça yırak yerge kelişge imtiyhânını halkğa aşikârâ kılmak üçün idi dép eşitildi (2) velîkin Hudânıñ öziğe ma‘lûm imtiyhân kılmakğa hâceti yok çünançı şeyh kofup (3) yolğa revân boldılar cemî‘ mürîdlerini tafıp alıp özleri yasagan mescidge (4) barıp tã‘atge meşğûl boldılar ammâ ma‘lûm bolsun kim bu şeyh Nizâmeddin (kemâlgâ yetip) (5) hazret-i Dâvud peygamberniñ rûhlarıdın terbiyet tafıp idiler peygamberdin terbiyet (6) tapğan büzürgni Uveys didürler bu şeyh Nizâmeddin hazret-i Dâvud peygamber (7) niñ tarîkalarıda gâhı zevk ü şevkleri ziyâde bolğanda nağme kıldurup gazel (8) okur idiler bu ‘azîzniñ âvâzlarıdın cemî‘ mürîdleriniñ köñülleri su (9) bolur idi atga kamçı salganda kaydağ tiz bolup menzilge yetedür (10) bu mürîdlerniñ şevk u zevkî nagmeni işitgende şundağ tiz bolur irdi elfarz (11) kûh-ı Lebân’dan yanıp kelip üç ay mescidleride ‘ibâdet kıldılar bir kün mescidleride (12) oturup zevkleri ziyâde kelip şubh tarttılar şubu beytni okudılar ... (13) âdem ez

mülk-i âdem behr hemîn âmedîm dip derd birle oğudılar bu beytniñ ma'nîsi ol (14) dur ki yoqlıkdın bu 'âlemge derd ü miñnet tartmaq üçün ve ölmeklik içün kelip (15) éken diken boladur ve yine ayttılar ki ey yārānlar agāh boluñlar kim her kişi (16) Hudāğa vaşıl bolsa bu 'âlemnîñ halkdın özlüdür her kişi bu 'âlemnîñ halkdın (17) üzülüp çıksa kara tofrağda oturup qaladur kara tofrağda oturup qalğan[42a] (1) kişi yükini tenkip (bağlayıp) yolğa kirip menzilga yete almaydur maqşūdunu tile almaydur ya'nî āhıretde Hudāyı (2) te'ālāning cemālidin bî-nasīb qaladur dép üç kün semā' kıldılar törtüncü küni (3) hûşlarığa kelip ayttılar ki ey yārānlar agāh boluñlar bu kün rûhniñ kuşu (4) ten kafesidin ol ten ceḥāletniñ kesāfetniñ zūlmātñiñ zindānidadur 'âlem-i (5) bekāğa perdāz kılışğa dagdaga kıladur bu fakir-i bî-nevâyı yārānı cānıdın cüdā kılıp (6) rişte-i ḥayātñi üzedür dēdiler yine ayttılar ki ey dostlar agāh boluñlar melek-i (7) ecel ya'nî ḥazret-i 'Azrāil 'âlem-i 'ulvīdin ḥaḥ sūbhānehu te'ālānıñ emri birle izā cāe (8) ecelühüm lā yeste'hirune sa'ātev ve lā yestakdimunniñ mazmūnı bilen faḳirniñ (9) cānını alğalı keldi ecelniñ hoş haberini yetküzdı çünançı aytıpdurlar ki mevtün (10) el- fuḳarā'i raḥatün ya'nî ölüm faḳirlerge raḥatdur digen boladur ya'nî ölümniñ şerbetni (11) ve faḳirniñ tartturadurlar ey yārānlar oluruñlar lahza şöḥbetni (12) ḡanimet bileli bir nefis 'ömr qalıpdur sizler bilen tamām kılalı dēdiler yüz mertebe bilen (13) istiḡfar ayttılar andinkén elḥamdülillah ki katre-i deryāğa qoşulğaña oḡsa āşinā halk (14) niñ rûḥlarığa qoşıldı dēdiler cānı be-ḥaḳḳ teslim kıldılar mürīdlerniñ arasında (15) feryād-ı çıktı ki tāriḡge éki [yüz] yetmiş édi rûzenîñ yegirme yettesi düşenbe küni tüş (16) küni fevt itdi bu 'azīz ileldin 'âlemdin ötkende el-garaż mürīdleri bu 'ömrü 'azīzni ḡasl kıldurup (17) cāme-i āhıretge yetkişge meşḡul bolupturup idiler şeyḡ [42b] (1) niñ sīneleridin āvāz keldi ki ey mürīdler bir zamān ḡayāl kılıñlar dép bu mürīdler şeyḡ (2) niñ emirlerini tutup yanıp oturup idiler şeyḡniñ ḡayāt ékenleride (3) bir mürīdleri beraberdi Mısırga barıp idi şol mürīd kelip idi ki anda şeyḡ (4) niñ sīneleridin āvāz keldi ki imdi ma'nî qalmadı ḡayāl kıılmañlar dép (5) eşitildi anda mürīdleri Mısırdın kelgen mürīdge ayttılar ki ma'lūm boladur ki şeyḡ (6) niñ ḡarażları bizni ḡayāl kılduruşda cāme-i āhıretlerini sizge tikdürüşde (7) éken imdi ḡayāl kıılmañ cāme i āhıretge tikişga meşḡul boluñ dēdiler anda bir (8) mürīdleri ayttılar ki ey yārānlar līkin şeyḡniñ sizlerni ḡayāl kılıpduruşdaki garaż (9) ları bar idi biri ol ki bu faḳirni hem elip miniñ ḡaslimge dāḡil bolup ḡālimni körsün (10) dēdiler bolḡay yine biri ol ki şeyḡça āhıretlerini mundın āb ı zemzemge (11) barıyayup kelegen dép ḡazret-i Mekkege iberip dép idiler anda bir mürīdleri (12) ayttılar ki sen Mısır'ıga barmap iding kaçan Mekke'ge barıp iding didiler bir mürīd (13) cevāb berdiler arı be-zāhir Mekkege barıp idim çünki dervīşleriniñ iş (14) leri pinhān boladurḡan dēdi bu mürīd āhıret tonunu tikişga muḳayyed boldı (15) el-garaż bu mürīdler āhıret tonunu tikip bolup şeyḡni ḡasl kıldurup kefeñe (16) alıp cenāzege salıp mürīdler cem' bolup cenāzeni köterip namāzḡāḡa alıp (17) bardılar nihāyetdin taşḡarı halk büzürgvārniñ namazlarını ötkerdiler [43a] (1) bir mürīdleri ḡayrān boldılar şeyḡ ḡayātlıklarıda yatadurḡan yerlerini ta'yīn kılıp idi (2) ler ḡayda bolur éken dip maşlaḡat kılıp turup idiler şeyḡniñ sīne (3) leridin āvāz keldi ki miniñ tirikligimde ṭā'at mescidde qoyuñlar dip āvāz keledür (4) mürīdler hoşḡāl bolup şeyḡni öz mescidleride cān tamām kılgan yerde defn kıldılar (5) şol kéçesi mürīdleridin bir kişi tuşseler 'arşniñ tūbide ya'ḡūt birle zebercedden (6) itgen bir taḡt qoyupdurlar ol taḡtniñ üzeside şeyḡ Nizāmeddin cihār zane oltura (7) durlar anda bir mürīdleri sordılar ki ey şeyḡ bu devletni ḡaydın ve kaysı kılgan (8) ṭā'atinizdin yeñizdin tafıp bu menzili azīmge yetkür dép suāl kıldı anda bu şeyḡ ayttılar ki (9) Hudānıñ bendelerini Hudānıñ yolğa başlaḡan cihetdin tāfkan devletim şubu (10) dēdiler anda bu mürīd ḡaşıñdaki turḡan neme kişiler dép suāl kıldı şeyḡ (11) ayttılar ki bu halknı ol dünyāda Hudānıñ yolğa başlap idim bu 'âlemde hem mindin (12) cüdā bolmaylar dēdiler ey mürīd dervīşliklik ol ki ol dünyāda ve āhıretde ve (13) hemrāḡ bolḡı dēk işni kılgaysen men kılgan işni kılgıl men yürgen yolda (14) yürḡil āhıretde men taḡḡan mertebeni tafıp men körḡen devletni köfersen dēdiler (15) bu mürīd tafkan kılıp sordı ki ey büzürgvār Hudāyı te'ālā bu devletdin bölük 16) nime berdi dép suāl kıldı bu büzürgvār ayttılar ki meñe Uveys Ḳarenīge birgen dik devlet-i (17) azīm berdi dēdiler şāḡ Uveys Ḳarenīge birgen devletni avvalkı bâbda beyān kılduḡ [43b] (1) çünançı şeyḡ Nizāmeddin éki kim bozup bolar altmış yette yılda Hudānıñ 'ibādetide (2) bolup halknı Hudānıñ yolğa başladılar özlerni ḡuṭubluḡda ötkездiler (3) ottuz bir yaşlarını ḡadılık münāsibide ötkezip idiler héç ḡuṭubḡa bu 'azīzdig (4) uzak ḡuṭubluḡ müyesser bolḡan émes ilahi şubu 'azīznıñ rûḡlarınıñ ṭıfıldın

(5) meñe ve cemîc ve günâhkâr bendeleriniñ günâhını ‘afv kılıp âhirette behişt naşîb (6) kılğaysın bi-rahmetike yâ erhamerrahimîn..... (7) kılador hazret-i şeyh Bahâeddin qaddese-allâhu sırrıhu’l ‘azîzniñ tezkiyelerini (8) niñ beyânı ol şeyhün mezhebniñ çirâğı idiler İslâmniñ ve Müslümânların (9) âftâbı idiler ve cemîc dervîşleriniñ pişvâsı idiler ol ‘azîz ‘ilmde ‘amelde (10) ve hayâda ve yumuşaklıkta ve sahvâvette öz zamânlarıda bisyâr bâkemâl idiler (11) bu ‘azîzniñ sözlegenleride ‘âlimleridin heç kişi sözleye almas idiler yumuşaklıkda (12) ve hayâda Hz. Osmandinkén bu ‘azîzniñ vahtlarıgaca bolarga oğşa büzürg (13) kelgen imes amma ma’lûm bolsun ki bu ‘azîzni ataları beş yaşlarıda mektepge (14) ‘ilmi zâhirige okuğalı berdiler mektepte bu ‘azîzge dervîşlikniñ hâli hâşıl (15) boldı şubu tarîk bilen mektebge bergen küni mollaları yâ fettâhdın başlap (16) tahtağa elif beni kötüp berdi mollalarıge ey beççe yâ fettâh dâdi bu ‘azîz (17) yâ fettâh dâdiler elifniñ dâdiler elif dâdiler benin dâdiler dâp aydı [44a] (1) bu ‘azîz onamadılar mollaları ayttı ki ey becce ki men kişilik kılmañ ‘ilm okuşğa gerden (2) keşlik kılıp onamağan kişi Hudânın dergâhıda kâfir boladur çünki ‘ilm okumağlık (3) cemî ‘Müslümânlarğa farzdur çünânçı Hazret-i Resûl aytıpdurlar ki talebü’l ‘ilm (4) farîzatün ala külli müslimin ve müslimetün dâpdürler kişi ki farzını qabûl kılmañ inkâr kılsa (5) Hudânın dergâhıda kâfir boladur dâp naşîhat kıldılar ve yine molla ayttı ki ey beççe min kiçik (6) kimin ‘ilm okuşğa hâcetim yok dâp gümân kılmañ kiçikniñ ‘ilm okuşda farkı (7) yok çünânçı Hazret-i Resûl Hudâ aytıpdurlar ki talebü’l ‘ilm men ilel baht dâpdürler (8) ya’nî taleb kılıñlar ‘ilmni beşükten tâ gûrga bargança dâp durlar ey beçe..... dâdi (9) bu ‘azîz ne dâp aytay dâp onamadılar mollanın bisyâr gadabı kelip ayttı ki ey bî-sa’âdet (10) Hudânın aldıda kâfir boldıñ anda bu büzürgvâr ayttılar ki ey molla be dimegen kişi kişi (11) kâfir boladurmıñ mı Hudânı éki dâp i’tikâd kılğan kişiniñ kâfir bolıydın (12) haberin yok mu dâdiler molla bu sözni eşitip hayrân qaldı molla ayttı ki ey beçe (13) kişi bir digen bilen Hudânı éki digen boladur mu dâdi anda bu ‘azîz ayttılar ki haqîqat (14) da bir digen Hudânı éki digen boladur lîkin şerî’atda anda imes dâdiler (15) ve yine bu büzürg ayttılar ki ey molla elif digen hisâb-ı ebcedde bir digen boladur Hudâ (16) nın birliğige işâret bir digen éki digen boladur Hudânın zâtıga iqlig (17) sığmaydur dâdiler çünânçı murâdımız ‘ilm okuşdın Hudâ’nı tanumağlık Hudâ [44b] (1) birdür anın birliğide heç şek ve şüphe yoktur kişige evvelgi mertebeside şumdağ (2) şinaht hâşıl kıladorğan bolsa kovagup neme kılculuk dâdiler koftılar (3) şahra tarâfıge yöridiler neçe qadem yol yördâp idiler bir hoş—sûret pâkîze-sîret kişi (4) aldılarıga mülâkat boldı ey becce kayan barasın neme sevdân bar gümân kıladormen (5) bir zımmîge ‘aşîk bolup şu yeni ötede keyip faylaya almay çıqtım ki dâdiler (6) anda bu büzürgvâr ayttılar ki ey pîr hayâlımdakını hûb taftın dâdiler anda bu pîr (7) ayttılar ki ey becce ma’sûkungnı aytgıl men biledürgen kişi bolsa ma’sûkungnı aytanı (8) sana rahm kılıp hâlındın haberdar bolsun dâdi anda bu büzürgvâr ayttı ki ey pîr (9) meni mektebge berip idiler molla ya fettâhdın başlap tahtege elif be’i .. (10) berdi elif degil dâp idi elif dâdim be degil dâp édi hâtırımgâ yetti ki (11) be digen éki digen boladur biri Allah te’âlâ yine biri kim ikin dâp idim şeytân (12) ‘aleyh’ül-la’ne biri men dâdi anda men ayttım ige elifniñ ‘aşkıda zârdur men be diş (13) din bizârdur men Hudânı cüstü cuy kılıp tafşidin ümîdvârdur men tafıp (14) mülâkat bolmağunca bî-qarârdur men dâp yıglap çıkıp keldim dâdiler anda (15) bu pîr ayttılar ki ey becce tohtagıl neçend sözüm bar aytay şol sözümge ‘amel (16) kılğıl Hudânı tafkı anga ‘amel kılmasañ yolnı bitürürsin ve beyâbânda helâketge (17) yetürsün cünki bisyâr halk bu beyâbânda yolnı yitürüp maqşûdını [45a] (1) tapa almadur helâketge yetgendür henüz sen dahı kiçik bu yolga tenhâ girmekligin (2) hûb émes eger ziddige yolnı içide yörüsek hem bu yolnı (3) uğrısı ve qarâkçısı bardur kıraqçısı şeytândur seni yok kılışda qaşdı (4) bardur ihtiyâat kılmakıñ lâzım imdi saña maşlahat şubu ki neçend mahal mining birle hemrâh (5) bolgıl tofrâk baskan közüng muhabbeting deryâsının suyu birle yuyulup (6) gubârı çıkıp rûşen bolsun bî-qarâr könglüng şöhetniñ hasiyetidin ârâm (7) alsun andın çeñgniñ yaragını çoluña algıl andın her yerge barsan düşmen (8) sana ziyân yetkür almas çünki çeñg yarâğı kişinin çolıda bolsa düşmeni (9) çakıla almadur dâdi bu cüvânga bu pîrniñ sözü ma’kul boldı bu pîr birle (10) hemrâh boldılar çünânçı bu cevânmert ottuz altı yıl bu pîr birle hemrâh boldılar bu pîr cevânmertni (11) terbiyet kılıp kemâlıga yetürdiler bu cevânmert pîrinin terbiyet kılğanlarını toymadı (12) bu cevânmerd pîrden sordı ki ey pîr meñe bu devletni kesb-i kemâlât kaydın (13) müyesser boldı hazretleri kim boldular ism-i şerîfleri kim ikin dâp sordular (14) anda bu pîr ayttılar ki ey ferzend bâğının meyvesinin bâğı sormang men (15) şundağ kişidür men ki yüz min yüz

min sizge oħşa yolda alanlarını Hüdānıñ (16) dergāhıa lāyık hālnı ve Hüdānıñ ‘aşıda köygenlerini bî-ser ü pālarnı gümrāhlıkdın (17) ıkarıp Hüdānın arafıge yol körsetip masudıa yetküredürmin [45b] (1) imdi sizniñ kārınız tamām boldı ne yerni h‘āhlasanız baring dēdiler (2) Hāzreti H‘āce Bahaddinge ma‘lūm boldı ki Hāzreti H‘āce zinde dilan Hızır (3) peygamber inanduklar bolarga heme kemālāt şubulardın bolup inanduklar (4) bolarga heme kemālāt şubulardın bolup bilmey sözlegenleridin hacālet tarttılar (5) ‘özü aytılar ki ey Hüdānıñ yolunu bilgüci pādşāh-ı mulak muarrebi kiıklıkimiñ (6) ... yüzıge Hāzretlerinin hizmetleride idim şubu kemālātın (7) Hāzretleridin tafıp inanduknı hāzretlerini bilmey küstāh[lık] kılıp ferzend (8) hūkmide bisyār[r] suālār sordum öz lūtf-i ‘azīmleri birle bu kılan günāhnı ‘afv (9) kılıp ötsünler tā inki men arām alay dēdiler anda H‘āce Hızıra yanaldılar (10) aytılar ki ey ferzend kiık belānıñ küstāhlık kılanı ayb émes neend (11) yılının bu yüzdesini perveriş kılıp kemālıa yetkürdüm sendin nā-rızā bolısnı (12) h‘āhlamas men her bî-edeblik meñe kılıp iding ‘afv kılıp öttüm ünkü kase (13) ger kāse kılādur nāgāh ol kase yere tüşüp sınsa bisyār içi arıdur ve hāl anki (14) kaseni bir zamānda aytaduran nime sini men neend yılınıñ bu yüzde meşāat (15) tartıp kemāla yetkürdüm öz meşāatımı özüm zāyī‘ kılur men.... bolgıl (16) dēdılar ayb boldılar Hāzret-i H‘āce Bahaddin tenhā amgīn bolup idiler (17) hatıfđin āvāz keldi ki ey Bahaddin ‘Av digen yirge barıl anda Uveys [46a] (1) boladuran uşā balalar bar olarnı perveriş kılalı merebbīsı yok şol (2) balalara mürebbi bolıl sen taı yaş ul almaıl dēp āvāz kılādur bu āvāzını eşitip (3) hoşhāl boldılar ofup yola kirdiler zev u şev birle neend kün yol yörüp (4) mescidi ‘Ava yettiler bu mescidni av digenniñ ma‘nīsı dūnyāđın kutungalarınıñ (5) cāyi digen boladur her kim dūnyānıñ ta‘allukātıđın utulsa bu mescide hāzır bolur (6) édi ünānı H‘āce Bahaddin mescidge kirip başlarını salıp tefekkür kılıp olturur idiler (7) hāl birdin birdin her arafđın kirip cem‘ bolup idiler bu hāla baqsalar (8) bir ara saal kişi başını yerge salıpdur tefekkür kılıp olturadur dūnyāđın halās (9) ma‘lūm boladur evliyā‘lınıñ nūru pişānesindin tabiş kılıp turadur ve (10) riyāzetniñ boyı cemī‘-i a‘zāsıđın zāhir bolup turadur heme-i hāl körüp elhāmdülillah (11) Hūdāyi te‘ālā körgen tüşemizini önümüzde (müyesser) ıldı dēp bu ‘azīzge hemeleri (12) selām ıldı o ‘azīz ‘aleyke alıp orınlarığın ofup bu hāl birle körüştüler (13) bu ‘azīz mektebga kirgeniñ bu yüzdekini bir bir beyān ıldılar heme-i hāl bu büzürgvārniñ (14) ayaklarıa yıılıp aytılar ki ey büzürgvār biz bu dūnyāa ālūde bolup varta-i belāda alıp (15) idük bizniñ diyārımızda hıc kişi yok édi bizni dūnyānıñ girdābıđın alıp (16) Hūdānıñ yolıa salalı elhāmdülillah Hāzretlerini Hūdā-yı te‘ālā öz ‘ināyeti birle bu (17) arzūmende hāla halte kılıp ayırsadur ne bolay ki bu hāl hāzretlerıge ol [46b] (1) berip kemeri icābetni bilige baqlasa şāyed ki bu hāl Hāzretleriniñ vāsıaları (2) birle devlet-i ebedī ve sa‘ādet-i sermedıge müşerref bolsa Hūdānın aldıda hālının (3) arasıda meşhur bolsa dēp ‘arz ıldılar anda şeyh aytılar ki ey yārānlar mürīd almak (4) miniñ arıkımda yok meñe ruşsat hem yok dēdiler anda bu hāl aytılar ki ey büzürgvār (5) anda bolsa bizim maşlahatımız nime dēp‘arz ıldılar bu ‘azīz aytılar ki (6) ey yārānlar kār şubu ki bir medrese aytalı hememiz ittifāk birle Hūdāyi te‘ālāa şol (7) medresede bendeilik kılalı dēdiler bu hāl abūl ıldılar şol zamān (8) kır hücrelik medrese saldılar her hücrede tōrt kişi ā‘ata meşul (9) boldılar şol vatda bu ‘azīz kır bir yaşe kirip idiler amma Hūdā-yı te‘ālā (10) bu ‘azīzge ā‘at ve riyāzet bir yerde (tola) olturuşda teşnelikde gürisnelikde (11) yüz yaşe kirip kāmīl bolan ‘azīznin ā‘atlarını berip idi (12) bu ‘azīz dāim ere‘yte rabbi bi‘yni rabbi dir idiler bu āyetnin ma‘nīsı (13) şubu ki kördüm men Hūdāyımnı közi birledür bu söz hālnıñ arasıda (14) aşara boldı ba‘z bu sözni şeyhđin işitti Hūdānıñ közü bar digen (15) kişi kāfir boladur bu şeyh hem kāfir boldı dēp kāzıa alıp barmaqı boldılar (16) bu hālnıñ ‘ulemālarıđın birleri aytılar ki (ey yārānlar) şeyhni koyup biringler (17) ‘özü aytıp bu söznün taıını (şeyhđin) soraylay bu sözni taıı kılmay [47a] (1) şeyhni kāzıa alıp barmaqı ana hūb émes şāyed ki bu ‘azīznin (2) bu sözünü taııni biledürgen mertebeye yetgen bolsalar biz bilmey ihānet (3) kılşak bir belāyige giriftār bolurmız ünkü evliyā‘ digen éki sılık kılın evliyā‘nın (4) nefsi köyeduran ot penāāh ayreti else hememiz köyüp kitermiz dēdiler bu söz heme-i (5) hāle ma‘ul boldı heme-i ‘özü aytıp soraylı dēdiler şol künü bir kişi gūstāhlık (6) ıldı şeyhđin sordı ki kördüm men Hūdāyımnı Hūdāyımnıñ közü bilen digen sözniñ (7) hāıat ma‘nīsini bize beyān kılşunlar ünkü hāzretlerıge oħşa ulu (8) dervīşđin bizniñ eşitmeliğimiz lāzım dēdiler anda şeyhi addessallāhu sirrehu‘l (9) ‘azīz aytılar ki şeniden key boved manendi diden ya‘nı

eşitgen kaçan körgene (10) oğşaydur sen hem meñe oğşa körseñ bilür idin aytıp saña kaçan (11) rāst kelsün sabrı kılğıl ki tanla cevābnı eşütürsin dēdiler bu kişi küstāhlık (12) kılıp hāli etsünler dēdi H'āce Bahaddin ayttılar ki sabri kılğıl ki cevābnı (13) tanla aytay dēdiler ertesi şehriniñ uluğ kiçikleri yığılıp bu sözü (14) sorağalı Hāzreti H'āce Bahaddiniñ kaçlarığa keldiler Hāzret-i H'āce (15) Bahaddin bu hālkniñ aldılarığa çıkıp hānkāhlarge teklif kılıp alıp (16) kirip cem'ci hālkniñ yuğarı olurtukuzup özleri eşik tübide oraturdular (17) şol zamān nohudnı tola salğan Buğra aş alıp kelip bu hālkniñ[47b] (1) aldılarıda yere koydılar şeyh aşğa nazar kıldılar bu Buğra aş bu hālkniñ (2) nazarığa közige aşrining sūretide köründü nohudları mürvāridniñ (3) şūretide köründü bu hālk birbirleriñe yaşıp 'aceb hāli dēp hayrān (4) kıldılar ve yene yakku dik bolsalar Buğra aş dirāhtınıñ şūretide (5) bolupdur nohudları meyveniñ şūretide bolupdur yene bir zamāndın (6) kēn bakşalar aş oskan tabağ gülñiñ şūretide köründü (7) bu hālk gāziniñ şūretide köründü suga cömüp yörüydür (8) bu meclisde bu hālk bu nev' kerāmātlarını körüp birbirlerine ayttılar (9) ki ey yārānlar bu cakıla durğan kişi émes éken şol olтуруñlar (10) bu büzürgvārniñ nazarıdın selāmet çıkıp kētley iger (11) soraydurğan sözüñlerini soragudık bolsanglar filan kişi (12) atıkandik hemmemiz kitermiz dēdiler bu hālk ta'amnı yep (13) bolup édi şeyh sözüñe kirdiler ayttılar ki ey yārānlar men ol (14) sözüñleriñ cevābnı aytay biliñler ve agāh boluñlar ādemī (15) zādeniñ altı mertebesi bar avvalkı yokluk ékinçisi anasıñ (16) beççedānıda turmaklık üçünçü vücūde kelmeklik tōrtünçü nā-residelik (17) beşinçide reside bolmaklık altınçı gūrga barmaklık bu bende-i [48a] (1) zāif yokluk mertebesidin tekāzā kılıp rūhāniyyet mertebesige kelip ervāhlar bilen (2) tunuşıp ba'zı rūhāniyyetge ta'alluğu bar nemerselerini tunıp neçend yılını (3) ötkezip maqsudige yetip köredürgenni körüp yene mertebege gelişni arzū (4) kılıp anamnıñ beççedānığa keldim bu 'ālemge yakın üçün Hūdā-yı te'ālā rūhlık mertebe (5) sidin bu mertebege yetkürdi tokuz ay anamnıñ beççedānıda sulakıp yattım amma (6) dāyim Hūdā-yı te'ālādın taleb kıldım ki kaçan bu tılısmāt hāne-yi kesāfetdin çıkıp (7) 'ālem-i vücūde qadem koyarmen dēp ittifağan bu tokuz ay tamām men Hūdāniñ ki emri bilen (8) bu 'ālemge vücūde keldim şol zamān Hūdānıñ 'ināyet ve kudret közi bilen Hūdānı (9) kördüm şevk ve zevkının ziyādelikindin ra'eytū rabbi biaynirabbi dēdim ya'nī kördüm (10) men Hūdāyıñı öz közi bilen dēdim çünki men ol hālda Hūdānı körkünçe közüñniñ (11) kuvveti yok édi bolsa hem kāmīl émes édi mahz özüñiñ közi (12) kördüm şubu aytğan söz hem Hūdānıñ 'ināyetiniñ eseri dēdiler Hūdāya (13) bu mertebe-i vücūddın ziyādere kılğaysen tā sing zikriga gūyā bolgay men (14) dēp taleb kıldım çünki reside bolmağunça elhāmülillāh bir başdın ötüp (15) idim anamğa sözge yettim Hūdānıñ kudreti bilen ol tilimge ra'eytū rabbi bi'ayni (16) rabbī dēdim şubu kelām cārī boldı hemmesi Hūdānıñ irādesi birle boldı (17) o mertebeni nā-residelik mertebesi dēdiler andın Hūdāya bu bende-yi zāifni belāgat [48b] (1) nik mertebesige yetkürgil tā inki cemī' 'ibādetniñ bu bende-yi zāifge farz bolsun dēp (2) taleb kıldım çünki reside bolmağunça anga namāz rūze hēc nemerse farz bolmaydur (3) bu 'aziz nā-residelikde kılğan 'ibādetleri naql yā sonide boldı elhāmülillāh ki 4) Hākk sübhāne ve te'ālā lūtf u 'amīm birle kerim kadimi birle belākatge yetküzüp 'ibādetini farz (5) kıldı cemī' 'ariflerni tanuştı dēp bu hālkge cevāb berdiler andın (6) kēn bir āh-ı derdnāk tartıp idiler ağızlarıdın bir ot çıktı az pey (7) köydürgey anda şeyh ayttılar ki ey ot şabr kılğıl kişini köydürüp azar (8) bermeklik anca hūb émes dēp idiler ot fest boldı heme-yi (9) hālk kofup ol şeyhge özür taksir ayttılar anda şeyh ayttılar ki ey yārānlar (10) şerī'atniñ hükmini tafip tā kıyāmetgaca şubu....kılıñlar sizlerdin (11) köñlüm agraymaydur köngülñiñ ağırığını izhār üçün sizlerge (12) hikāyeni kıldım tā biri birimizge āşınalıklarımız ma'lūm bolsun dēp (13) vaqtığa bu hālk bu hikāyeni şeyh eşittiler kofup çıktılar şeyh (14) bu hālkniñ arkasından çıkıp on éki qadem taşkarı çıkıp (15) bu hālk bilen hūblaşıp yandılar anda bir derviş suāl kıldılar (16) neme sebebden yete qadem yerge aldığa çıktılar dēp suāl kıldılar anda (17) şeyh ayttılar ki mehmānın yete qadem aldığa çıkmak on éki qadem yerge [49a] (1) çıkıp hūblaşmak peygamber şallallāhu'alihi vesellemdin sūnnet kılıpdur dēdiler Hāzret-i (2) şeyh kaddesallāhu sirruhu'l-'aziznin yukarı aytkan sözide gārāzları şubu (3) idi ki hālk agāh bolsun kim ādemniñ cemī'i mertebesini bilip 'ālem-i ervāhığa kirip (4) andağ nemerselemi bilgen dervişler ra'eytū rabbi bi'ayni rabbi demek 'aceb (5) ermes çünki bu şıfattaki dervişge Hūdānıñ 'ināyeti birle bu 'ālemde pūşide (6) émes çünāñci bu hālk şeyhniñ aldıldın selāmet çıkanığa ki Hūdānıñ (7) yolığa nazar niyāz ayttılar şeyhni kādığa alıp bargalı koymağan kişige bisyār (8) rahmetler okudılar bu 'azizniñ bu sözünüñ

cevabını aytışda kılğan hikāye (9) bilen belāgat yetkende cemī^c maḳāmātlarını ve menzillerini ve yollarını seyr kılıp (10) maḳşūdlarığa yetgenlerini ma'lūm kıldılar ammā bu 'azīz taḥı bu vāḳtda ḳuṭublıḳnıñ (11) maḳāmalarığa yetmep idiler şubu ṭarīḳada cevāb ayttılar ol dervīşge (12) ḳuṭubluḳ mertebesige yetip her nemersege baḳsa Ḥudādın bölük nemerseni körmes (13) eytuma tavallu efeşsem vachu'ül lahe'nin maẓmūn bilen (NAZM) inest (budur) kemāl-i merd-i dānā yakın (14) ba herçi nazar ḳoned Ḥudā ra pend-i Ḥudānıñ raḥmetiniñ deryāsığa coḳḳan bolsa ol (15) dervīşniñ nazarıda Ḥudādın bölük neme almayḡıp ḥāşıl bolsa ol (16) dervīş neme üçün ra'eytü rabbi bi'ayni rabbi dimesün cünānçı ḥazret-i sultān (17) Bāyezīd-i Bistāmī aytıpdurlar ki on éki yılınıñ bu yüzde Ḥudānıñ mining tilim [49b] (1) birle sözledi imdi men Ḥudānıñ tili birle sözleydür men bes bu sözdin ma'lūm (2) bolay ki Ḥazret-i şeyḫ Bahaddinniñ ra'eytü rabbi bi'ayni rabbi digenleri (3) ḥaṭā émes éken amma ma'lūm bolsun kim ḥazreti Ḥ'āce Bahaddin on éki yıl bu mescid-i (4) Avk'da turub on éki miñ belānı Uveyslik ṭarīḳasında terbiyet kıldılar (5) yetti yüz yetmiş kişi devletmendlerdin kemālīga yetküzdiler bulardın bölük otuz kişini (6) öz ornılarıda ḥalīfe bolgudik mertebege yetküzdiler andinkén bu büzürgvār ḥalḳnıñ (7) arasından çıkıp mescidinin buluñḡıga kirip arḳa.. ḡıza kıldılar künde (8) éki yarım mişḳaldın tola ta'ām yimediler nefsinin aytını şumdaḡ nālege keltürdiler ki (9) cāndın bölük ḳuvvet ḳalmadı yetti yıl şubu ṭarīḳade riyāzet tartıp (10) evliyā'-i kibār boldılar Ḥudānıñ ḥaḳīḳatından ḥaberdār bolupdurlar ol kimersenin (11) ḥālīga ki bu büzürgvārlarınıñ aldıda ḥār [u] hesce i'tibārı yoḳ dervīşliknin (12) lāfını ḳılador her kişiḡe dervīş bolsa şubularının ṭarīḳalarıda riyāzet ve meşāḳḳat (13) tartıp maḳşūdalarığa yetsün digene işāret bolupdur bir kün bu 'azīz mescidleride (14) olturup idiler Ḥazret-i zinde-dilān Ḥızır peyḡamber kirip keldiler bu 'azīzge (15) selām kıldılar bu 'azīz 'aleyḳ alıp ayttılar ki ey fir-i rehnümā ḡāḥī merd-i dānā ḡāḥī (16) Ḥudānıñ peyḡamberi bu bende-yi zāifni bisyār uzak taşladıñḡız bu ḡāmdik cānıḡa cūdā (17) aldıḡınıznıñ otını yakıp kebāb kıldıñḡız özüñüz terbiyet kılıp saḡan şehri [50a] (1) niz ḥücreñizniñ leşkerini iberip ḥarāb kıldıñız bu bende-yi zāif zāt-ı (2) şerīfinizni ḡayāl kıla kıla köñülge kan tolub közidin aktı dēp 'arz kıldılar (3) anda Ḥ'āce Ḥızır ayttılar ki zāhir yırag u sizden cūdā idim ve līkin bāṭında sizge hemrāḥ (4) idim ey ferzend vāḳtnıñ fırşatı ḡanimet 'ömrüñiñ pāyende émes yol yırak menzil (5) ḥarāb bu yolınıñ cabduḡını ḳılḡıl tā bu vāḳtḡaça menzilde turub bu Müslümānlarnı terbiyet (6) kıldın elḥamdülillah ki senin ḳademindin bu Müslümānlar rişte tafip Ḥudāḡa yetti imdi söz (7) şubu ki Mekke-yi mu'azzamḡa barḡıl anda hem bisyār devletmendler bar özidin özge Ḥudāḡa tiye almaydur (8) senin dik bir zāt-i şerīfning ḳademige mukubsen barıp şol balālarını Ḥudāḡa yetkür (9) ḡil dēp emr kıldılar bu 'azīz ḳoftılar birbirlerige hemrāḥ bolup yolḡa boldılar (10) Ḥudānıñ 'ināyeti birle Mekkege yettiler bu 'azīz ḥācetmend yüzünü bī-hācet Ḥudānıñ (11) dergāhige ḳoydu nā're-i bülend birle feryād kılıp ra'eytü rabbi bi'ayni rabbi dēp ṭavaf (12) kıldılar yörüdü tidiler ey Bahaddin ḥüb keldiñiz Mekke sizniñ dib beşāret (13) berdiler bu 'azīz tavāfdın fāriḡ bolup elḥamdülillahi köñlümdeki arzūm müyesser boldı (14) dēp ḥoş vāḳt bolup bularnıñ kelgenlerige heme-yi Mekkedeki ḥalḳ bisyār ḥoşḡāl boldılar (15) el-ḡarāz bu 'azīz yegirme yıl turup tefsīrini mişḳatını ders ayttılar ve sa'ādetmendlerge (16) Uveyslik ṭarīḳasında'ilm-i bāṭın örgettiler altı yüz kişini ehl-i zāhiridin (17) dānişmend kıldılar toḡuz yüz kişini ehli ma'nī kıldılar ammā bu yegirme yılınıñ içinde zāhir [50b] (1) ḥalḳınıñ şüretide yordılar ḳuṭubluḳ mertebesige yetkünce bu 'azīz yetti yıl on kün (2) ḳuṭub boldılar ḳuṭub bolḡanda bu 'azīzge üç mertebe mi'rāc müyesser boldı peyḡamberlerdin (3) bölük Ḥazret-i Sultānumesâkin ve bürhānū'l-muḥaḳḳikīn Ḥazret-i sultān (4) Bāyezid-i Bistāmī'din bölük kişiḡe (mundag) mi'rāc müyesser bolḡan émes ey dervīş aḡāḥ (5) bolḡıl kim evliyā'ullah riyāzet ve meşāḳḳat birle andaḡ uluḡ mertebege yetipdur ay dervīş (6) himmet birle bolḡıl kündüzni kéçeḡe kündüzge ulaḡıl aḳlıḡı ve teşnelikni (7) özüñge peşe kılıp şubu 'azīzler yetgen mertebege yetişse sa'y [ü]ḡüşiş ḳılḡıl Ḥudāda (8) özüñi yoḳ kılıp Ḥudāḡa yetgenlerdin bolḡıl ey dostlar hememiz Ḥudānıñ bendesi (9) āḡır Ḥudā ṭaraḡıge barurmiz ḳılğan ḡünāhıñlarga tevbe ḳılışḡa sa'y ḳılıñḡlar amma (10) ma'lūm bolsun kim bu 'azīz 'ömrleri içinde on éki miñ kişini mürīdlik ṭarīḳasında (11) terbiyet kıldılar otuz éki kişini öz ornılarıda ḥalīfe bolḡudik mertebege yetküzdüler (12) özleri Ḥızır peyḡamberniñ bāṭınlarındın terbiyet tafip kemālige yetip Uveyslik (13) ṭarīḳasında bolup idiler Dāvūd peyḡamberniñ rüḥlarındın hem nazar tafip (14) idiler ammā bu 'azīz tāriḡge yüz toḡsanda bu 'alemge vücdḡe kelip idiler seksen (15) yıl on kün 'ömür kördiler on birinçi künü bu 'azīzge ölümniñ elçisi keldi (16) bu 'azīz derḡāl ḳoftılar ṭahāret tāzekılıp éki rek'at namāz ötediler

namâzdın (17) fârig bolup cemî'-i mürîdlerini hâzır kılip rızâlık tileştirler mürîdleri [51a] (1) yığlaşıp ayttılar ki ey büzürgvâr toğkan yerleri hâtır-ı şerîflerige yetip Mekke-yi mu'azzam (2) dın şol yerge barışğa bizniñ birle rızâlık tileş ... dâdiler anda bu büzürgvâr (3) küldiler ey yārānlar bu fakiniñ vaṭan-ı aşlıga yetip barışğa dagdagası bar vaṭan-ı (4) aşlı sizlerge gümān kılğan yer émes belki vaṭan dēp āhiretni aytadur néçend mahalniñ (5) bu yüzde emānet var emānetni mende qoyup idi selāmet saḡlap (6) qoydum imdi héç ma'ni ḡalmadı emānetni igesige béredürmen inek üçün (7) sizlerni hâzır kıldım bu emānetni ḡaydaḡ ki koyup éken şumdaḡ emānetni saḡladım (8) ḡaşıñḡlarda béredürmen dâdiler yetmiş mertebe bilen esselāmu 'aleyke yā resūlullah (9) dâdiler yegirme mertebe bilen ey bār-ı Hūdā siniñ ḡizmetinde turupdur men nemege emr (10) ḡılsañ şunu ḡabūl ḡılırmen dâdiler başlarını yerge salıp murākabege bardılar (11) şol zamān cān be-ḡaḡḡı teslim ḡıldılar cırāyları (yüz, sima) tagayyūr tapḡaḡ héç a'zāsı (12) tepremgeç ḡaç mürîdleri ayttılar ki bu büzürgvâr murākabege barḡandur dēp gümān ḡıldılar (13) bir faşlıdinkén baḡsalar bu 'azîz 'ālemdin ötüp ikenler mürîdleri feryād (14) kılip yığlaştılar mürîdleriniñ ḡulaḡıḡa bu 'azizniñ mübārek sīneleriden āvāz keldi ki (15) ey yārānlar şabır ḡılıñlar Hūdā-yı te'ālā vallahu yuhibbū's- şābirin dēp durlar Hūdā-yı (16) te'ālā şabr ḡılḡucılarını dost tutar dēp āvāz ḡıladur mürîdler bu āvāznı (17) éşitip yığılarını nist ḡıldılar künde bu 'azîzniñ aldılarıda aytadurḡan [51b] (1) zıkr-i ḡayr tapmasun dēp öz aralarından bir kâbillerini bu 'azîzniñ ornılarıda (2) ḡalīfe kılip zıkr aytışḡa meşḡūl boldılar bu 'azîz 'ālemdin ötgende yerde olturaydılar (3) bu mürîdler zıkr aytıp bolup ölümniñ resmice bu 'azîzni ḡalīl āb qoydular (4) andın maşlaḡat ḡıldılar ki ... kişi bu 'azîzniñ üstüḡ'ānlarıḡa (5) kaysı sa'ādetmend dēp turub idiler anda şeyḡ 'Alī Mısrī bu şeyḡniñ uluḡ mürîdleri irdi (6) ḡayibūllahū te'ālā ervāḡuma ayttılar ki bu 'azîzdin ruḡḡat bolmaḡunḡa kim ...yüzlerini (7) bu 'azîzniñ mübārek futlarıḡa sürtgey ḡaddi bolurmigin bī-ruḡḡat bu 'azîzniñ (8) üstüḡ'ānlarıḡa kirer men dēp mübārek tenlerini körgeli dēp turub idiler bu 'azîzniñ (9) sīneleridin āvāz keldi ki her kişige şeyḡ Bahaddiniñ a'zāsını körgeli takat (10) bolsa şol kişi körsün dēp āvāz ḡıladur heme mürîdleri bu sözni éşitip (11) köñüllerige bir ḡorḡunḡ peydā boldı şeyḡ 'Alī ve Pīr Aḡmed ve Şeyḡ Ebū Yusūf ḡaddesallāhu (12) te'ālā bu törtleri ḡasıl ḡılduruşḡa meşḡūl boldılar ḡünkü bu 'azîz bu tört (13) mürîdleri birle tola şoḡbet ḡılır idiler ḡünkü şeyḡ tirikleride bu törtlerige (14) emir ḡılıpidiler el-ḡaraḡ bu 'azîzni ḡusıl ḡıldurup bolup cāme-i āhiretge (15) alıp cenāzege salıp namāzḡa alıp bardılar elli miñ kişi namāzlarını (16) ötediler bu 'azîzniñ tabutlarını kötereli dēp turub idiler bir ḡarafdın (17) bir yoḡan kişi tivege minipdür yüziḡe nikāb tartıp peydā bolup şeyḡniñ cenaze [52a] (1) lerini tibenin aldıḡa aldı yordu birdi mürîdler herçend yügürdiler yete almadılar (2) Şeyḡ 'Alī Mısrī ḡaddesallāhu sirriḡül 'azîz karḡıḡanın şüretide bolup şeyḡniñ kinidin (3) uçup barsalar şeyḡniñ cenāzeleri kūh-i libānda turadur şeyḡ-i 'Alī Mısrī öz şüretlerige (4) kelip baḡsalar yaḡın barsalar bu 'azîz firīşteler bilen ḡutublarınıñ katarıda (5) özlerige körküzler turadurlar bu 'azîz Şeyḡ 'Alī Mısrī'ni körüp raḡmet sizge (6) pīrlıknın mürîdliknin ḡizmetini becā keltürdüñüz meni öz ḡolunuz birle ḡūrḡa (7) defn ḡılıñ dâdiler şeyḡ'AlīMısrī öz ḡulları birle defnḡıldılar şeyḡ'Alīḡe ma'lūm (8) boldı ki tivege minip kelip şeyḡniñ üstüḡ'ānlarını alıp (kitgen) özleri ikendükler ḡünkü (9) ḡutublar 'ālemdin ötseler kūh-i Libānda yetedürler bu 'azîz yene bir yerni ḡa'ḡlamay şubu (10) şüretde tivege minip kelip üstüḡ'ānlarını kūh-i Libānḡa alıp bardılar éki künden (11) şeyḡ 'Alī Mısrī Mekke'de mürîdler ḡaşıḡa bardılar cemî' mürîdleri soraydılar ki ey büzürgvâr (12) şeyḡniñ üstüḡ'ānlarını ne yerde qoyup keldiñiz dēp sordılar bu 'azîz körgenni (13) beyān ḡıldılar cemî' mürîdler ḡofup şeyḡ 'Alī Mısrī'nin ayaḡlarıḡa yıḡıldılar (14) bāz ḡuḡlarıḡa keldiler mürîdler hem ḡoşḡāl boldılar şol kéçesi şeyḡ-i Bahaddinni (15) mürîdlerdin birleri tüşleride körüp soraydılar ki yā büzürgvâr Hūdā-yı te'ālā (16) sizge āḡirette neme berdi dēp suāl ḡıldılar anda ḡ'āce Bahaeddin ayttılar ki (17) aytıp rāst kelḡüsüz Hūdā-yı te'ālā meñe raḡm ü 'ināyet ḡıldı ey mürîdler ḡiriglik [52b] (1) leriñlerde men ḡılğan işni ḡılsañlar āḡirette men yetgen devletge müşerref bolursılar (2) dēp naşīḡat ḡıldılar ve yene ayttılar ki cemî' mürîdlerge aytḡıl ki şeyḡ 'Alī Mısrī'ni (3) ḡanimet bilsünler miñ ornumda şunu körsünler onun sözidin herḡiz ḡıḡmasunlar (4) her kişi ki şeyḡ 'Alīdin terbiyet tafsa yaḡındur ki Hūdāḡa yetişi ḡünkü (5) şeyḡ 'Alīnin maḡām mertebesi uluḡ inekdin héç kişiniñ ḡaberi yoḡdılar (6) bu mürîd uyḡanıp cemî' mürîdlerge tüşni beyān ḡıldılar hemeleri bī-ittifāḡ becān-ı (7) dil ḡabūl ḡıldılar ey dervīş ḡuḡış ḡılḡıl ki Hūdāniñ yādından bir nefis ḡāfil (8) bolmaḡıl bu 'ālemdin karın edebdānı Hūdāni yād ḡılmaḡlık özün zıkrıḡa heme bī-hūde (9) ey bār Hūdāya

cemî'î gâfillerni şubu 'azîznin pāk rūhlarının haqqı hizmetidin (10) özünüñ degerige meşgûl kılğaysen bî-rahmetike yâ erhamerrahimîn (11) Okunmuyor (12) ahvâl [u] hâllarını ve tezkirelerini beyân kıladurlar bularnıñ hoqqabâz deyişniñ (13) ma'nîsi şubu idi ki her vaqtıge dervîşlik mertebeleride bir müşkül iş (14) kelse şol hoqqanın ağızını açıp nazar kılsalar şol zamân işleri âsân (15) bolup idi şol cihetdin meşâyıhlar bu 'azîzni hoqqabâzdur aydılar (16) bu 'azîz heme vaqtda bir hâlde idiler amma yahşı iş kılışda kerâmâtda (17) maqâm mertebede ve sehvâvatda (bi-bedel) idiler ammâ evvel hâlleride bisyâr âsûde-hâl idiler [53a] (1) dünyânıñ cemî'-i ta'alluqâtıdın üzülüp kanaatniñ güşeside idiler héç kişige (2) bularnıñ hâceti yok héç kişige bularnıñ fâyidesi yok édi otuz altı (3) yaşlarıda şubu şıfatda idiler ammâ kerâmâtda şumdağ idiler ki her nemerseni (4) h'âhlap nazar kılsalar ol nemerse şol hâhlağandek bolur idi bir kün şavma'alarıda (5) oturup idiler zevkleri gâlip keldi qofup cevvrüle cevvrüle semâ' (6) kılıp bî-hüd bolup yıkıldılar Hazret-i Mūsâ qollarıda bir altun hoqqa ayttılar ki ey 'allame (7) agâh bolgıl ki bu qolumdakige be-zâhir hoqqa amma ma'nîda haqqıkatniñ esrârıñ (8) hızânesi 'ömrüm içide bisyâr renc ü meşakkat ve riyâzet tartıp bu hoqqanı qolumğa (9) tüşürüp idim bu 'âlemdeki âsmândaki 'âlem-i ervâhdaki nerseler bu hoqqanıñ (10) içide bar çünânçı Hazret-i Süleymânğa engüsteriniñ hasiyetidin bu 'âlemiñ pādşâhlığı (11) üçün avculuk tinglık üns ü cinniñ pādşâhlığı müyesser bolğanığa (12) oğşa her müşkil iş minin başımgâ kelse bu hoqqanıñ ağızını açıp (13) baksam fi'l-hâl ol müşkil iş âsân bolur idi hattâ ki Hudânıñ (14) dergâhige rûze aytkalı bir işde bu hoqqanın ağızını açıp fal bakıp (15) barur idim Hudânıñ dostlarıñdın héç qaysılarığa bu hoqqa müyesser bolğan (16) émes ey ferzend her işğa qadem qoysañ tâ 'acâiblerini körersin (17) ve diger pādşâh-ı mecâziniñ hizmetide bolup halkıñ'arzını pādşâhğa [53b] (1) yetkürüp fuqarâ halkğa menfa'at yetkürgil dēdiler bu hoqqanı bu 'azîzniñ qollarığa (2) berdiler bu 'azîz hūşyâr boldılar baksalar qollarıda bir altun hoqqa (3) turadur bisyâr hoşhâl boldılar qofup gusl tahâret kıldılar éki (4) rek'at namâz ötediler namâzdın farig bolup başlarını secdege qoyup ayttılar ki (5) ey bār-ı Hudāya peygamberiñe bergen hoqqanı mana berdın menin dek asî ve cāfi (6) 'aciz bendeniñ bir uluğ devletge münāsibetim yok idi bu devletiñ hizmetini (7) becā keltürmen mi ki dēp münācāt kılıp turup idiler başını (8) kötergil dēp hātıfdın āvâz keldi ki bu büzürgvâr hoşhâl bolup başlarını (9) köterdiler şol zamân hātırlarığa yetti ki bu 'âlemdeki cemî' ma'nîler mana ma'lûm bolğay (10) idi dēp hoqqanı qollarığa aldılar ağızını açay dēp idiler yine hātırlarığa (11) yetti ki ey 'allame Hudânıñ dergâhıda bu devletge yetkürdi ki neme tāt kıldıñ çünânçı (12) evliyâ'ullahnıñ salhâ-yı sāl riyâzet tartıp Hudāğa yetipdürler ammâ miniñ evliyâ'dın (13) birlerige bu hoqqa müyesser bolğan émes dēp özlerige naşîhat berdiler Hudânıñ (14) tātige meşgûl boldılar riyâzet birlen on éki yıl Hudāğa tāt kıldılar ve yine (15) başlarını secdege koyu payttılar ki ey bār-ı Hudāya bu halk atımnı 'allame qoyupdurlar (16) 'allamenin ma'nîsi hemmeni bilgüçü digen boladurmen özüm terk-i 'âmı meni 'allâme (17) dep men anda ize tartardurmen Hudāya luğ [u] keremin birle 'allame dikündik[54a] (1) 'ilm bergil eger 'ilm bermesen meni bu 'âlemdin kötergil men bu 'allame atını köterip (2) halkın içide iza tartışge tātım yok dēp münācāt kılıp turup (3) idiler hātıfdın āvâz keldi ki ey 'allame cemî'-i 'ilm sendeki hoqqada turup (4) yine neme taleb kılsan dēp āvâz kıladur bu 'azîz hoşhâl bolup derhâl (5) ayttılar ki iger Hudā-yı Te'ālā mana 'ilm berse bu 'ilmni Hudânıñ dergâhıda héç bendesidin (6) dirig kılmay dēp niyet kıldılar hoqqanı qollarığa aldılar Hazret-i Mūsâ (7) peygamberniñ rūhlarıdın meded tilep hoqqanıñ ağızını açıp bakışları (8) bilen köñülleri rüşen bolup 'acâib 'ilmeler peydâ boldı Qur'ân-ı açıp (9) ötüp baksalar bir nokta hem qalmay cemî' ma'nîsi ma'lûm boldı bu 'azîz Hudāğa (10) bisyâr şükr [ü] senâ kıldı.....on éki yıl tamām bolğandıkén 'ilm tafiş üçün (11) hoqqanıñ ağızını açtılar bu devlet-i ebedî ve sa'adet-i sermedige müşerref (12) boldılar evliyâ'ullah bisyâr meşakkat birle kıladurğan işini bu 'azîzge bu hoqqanın (13) haysiyyetiden bir nazarda kıldılar bu 'azîz kemâlige yettiler ammâ ma'lûm bolsun kén bu 'azîzge (14) Hazret-i Mūsâ peygamber pādşâh-ı mecâziniñ hizmetide bolup halkğa menfa'at (15) yetküzgil dēp emr kılıp idiler bu 'azîz Hazret-i Mūsânıñ emrilerini (16) tutup köñül birle maşlahat kılıp pādşâhnıñ hizmetide boluşunu ihtiyâr (17) kıldılar çünânçı bu 'azîz pādşâhnıñ ordasığa barıp bir güşede kıla [54b] (1) tarafğa müteveccih bolup olturdular pādşâh hem şâhib-i bâtın idi ma'lûm boldı ki (2) Hudânıñ bir dostu kelip olturupdur pādşâh derhâl hâş hânesidin (3) çıkıp her tarafge baksalar cemî' begler ve ümerâlar olturupdurlar bu 'azîz (4) körüp 'aşıq boldı pādşâhnıñ könglige bir ot peydâ boldı (5) pādşâh yügürüp bu

‘azîzniñ kaşlarığa bardı kollarıdın tutup hâş (6) hânege alıp kirdi tahtıñ üzeside olturgurdi ayttı ki ey büzürgvâr (7) sizler tahtıda olturup pādşāh bolsunlar men aldılarıda turup hizmet (8) kılay dép pādşāhlıqğa teklif ayttılar anda bu ‘azîz ayttılar ki ey pādşāhi sübhānıñ (9) mertebesiginiz bu almağıl yeriniñ mertebesi nist bu almağlık şunğa oħşa (10) sizler dik pādşāhniñ mertebesi tahta olturmaq men dik gedāy (11) nın mertebesi aldılarda turup hizmet kılmaklık sizlerge oħşa (12) pādşāhğa gedāylik lāyık imes menin dik gedāyğa pādşāhlik lāyık imes (13) bu gedāynıñ ne haddi bar ki hāzretlerige oħşa pādşāhlik tahtıda olturgalı (14) qabūl kılmadılar ve yine bu ‘azîz ayttılar ki ey pādşāh meniñ talebim sizdin (15) şubu ki meni özüñüzniñ yaqın hizmetkārlarıdın kılip devletiniñ (16) sāyeside cāy berip be-zāhir hālkğa yaman körenedurgan qatıg manşıb (17) biriñ dép iltimas kıldılar pādşāh bu ‘azîzdin bu söznü eşitip[55a] (1) hayrān qalıp sordı ki ey büzürgvār munçauluğ maqām mertebeleri bilen (2) meñdik yine kār pādşāh-ı mecāznıñ hizmetide boluşunu qabūl kılip (3) hālkıñıñ arasıda yaman köredürgen qatıg manşıbını ihtiyār kılışnıñ sebebi (4) neme igindép sordular anda bu ‘azîzayttılar ki ey pādşāh men öz (5) ihtiyārım birle sizin hizmetiniñ de boluşunu qabūl kılmaydur belki Hūdānıñ (6) peygamberi Hāzret-i Mūsānıñ emirleri bilen sizniñ hizmetinizde (7) boluşunu ihtiyārkıldım men öz ihtiyārımca bolsam her ... sizniñ (8) işiñizde hizmetkılışnı ihtiyārkılmaz aydım bilmeydür (9) meñe men sizniñ hizmetinizde buluşğa emri kılışda neme siz bar éken (10) amma hālkıñın arasıda yaman köredürğenni buyurup imtiḥān kıladurlar (11) megindép aydı pādşāh bu söznü bu ‘azîzdin eşitip bisyār hoş (12) vākt bolup ayttılar ki ey büzürgvār bu bābda mende ihtiyār yok ihtiyār (13) hāzretleride ammā sizge oħşa büzürgniñ hizmetimde boluşunu qabūl (14) kılgan devletge taliyim hoşlukğa Hūdā-yı te‘ālāğa bisyār şükr kıladurmen (15) manşıbgā özlerinin zāt-i şeriflerige lāyıkdur şol manşıbnı (16) qabūl kılsunlar dédi bu ‘azîz pādşāhniñ eşikide yesavul boluşunu (17) ihtiyār kıldılar pādşāhğa şumdağ hizmet kıldı ki keçe kündüz bir lāhze [55b] (1) pādşāhdın eşikidin yerāğ bolmadılar ğaraźla pādşāhğa hizmet (2) kılışda émes aydılar belki ğaraźları mebadā men bir lāhze pādşāhniñ (3) eşikidin yerāğ bolsam fakir naçiz hālkıdadın tapa almay teñg bolurmigin (4) dép şubu cihetdin pādşāhdın eşikidin yerāğ bolmadılar şubu (5) cihetdin bu ‘azîz ...murād maqşadlarığa yettiler bu büzürgvārniñ (6) zamāneleride zālimler çoğallar héç kişige te‘addi kıla almadılar bu büzürg (7) pādşāhniñ hizmetleride keçe kündüzbolup bir lāhze ğayb bolmasunlıklarıda (8) şubu aydı ki pādşāh hālkıñıñ dādıga yetgen cihetdin kesāfetniñ (9) deryāsığa dünyānıñ necāsetige alışıp qalmasun dép pādşāhniñ (10) hizmetide boldılar.....e’l-mecāzi kıntarat’ül- ḥaḳıḳat depdürler (11) ... ya’nī mecāzi ḥaḳıḳatniñ köprüğü digen boladur pādşāh rāh-ı (12) rāst boluşunu edeb ögrenişni Hūdānıñ emrini qabūl kılip (13) maqşūdığa yetişni örketsün dép bu ‘azîz pādşāhniñ hizmetidin (14) bir lāhze yerag bu almadıları bu ‘azîz her nemege ḥ’āhlasalar ḥ’āhlāndın (15) boldılar her nemersenı taleb kılsalar ol talepleri müyesser boldı (16) cemī‘ begleriniñ ve ‘ulemāllarnıñ ve umerāllarnıñ ihtiyācı bu pādşāh (17) aldıda ‘azîzge tuştı bu hālkıñın her neçe müşkül işlerini bu ‘azîz [56a] (1) bir lāhzedē āsān kılır aydı şubu cehhetdin heme-yi hālk bu ‘azîzge du‘ā kılip yaḥşı (2) sıfat birle yād kıldılar amma zāhir-i şüretlerini çoğal zālim kişiniñ (3) şüretide kıldılar közmegen kişige bu ‘azîzdin yaḥşı sıfat ma‘lūm bolmadı çünānçı (4) bu şehriñ dervişlerdin bir dervişge dervişlig tarıqası (5) bir müşkül söz könlüne keldi her neçe sa’y gūşış kıldı bu sözni (6) hāl kıla almadılar künden küne bu söz müşkül boldı neçe yıl ötüp aydı (7) bu söz bisyār gireh taptıbu derviş anda kuçağa hem çıka almadılar bir kéçe (8) zār zār yığılıp kıfup ğusl ṭahāret kılip éki rek‘at namaz ötep namāzdın (9) farik bolup başlarını secdege kıoyup ayttı ki ey bār-i Hūdāya hemeni (10) bilgüci sensin biz bilmeydürmiz ‘ilm-i qadimi birle bilip turasın bu miñ (11) şikeste köñlümge neçe yıl boldı bir müşkül qarār taptı barganca müşkül (12) bolupbaz ... ol müşkül sözünün sebebdin miñ olmuşum yaqın boldı (13) dép münācāt kıoyupturup aydılar közleri uykuğa barıp tüşleride (14) bir kere ḥaber berdi ki ey derviş bu köñlünüzge kelgen binā olmağan müşkül (15) sözünü şol pādşāhniñ eşikideki fa‘lan yesavuldın sorañ bu (16) bu müşkül ... ni şol yesavuldın āsān kılır Dép işāret berdiler (17) bu derviş uykanıp közlerini açıp baqsalar héç kişi yok [56b] (1) köñüller bisyār hoşhāl boldılar yine köñüllerile endişe kıldılar ki (2) pādşāhğa yesavul bolğan kişiniñ mundağ müşkül sözünü āsān kılır ki (3) ma‘lūm émes Dép turup aydılar yine ayttı ki her ğandağ bolsa berey Dép (4) erte bilen kıfup yesavulniñ aldı ki bardılar kördiler ‘aceb yerfilide (5) ğaraź kişi éken héç kişi yok igen ki bu yesavuldın köñlü ğarīb (6) bemeydürgen bu derviş körüp ta‘acübge qalıp bir nesil

turup aydı bargança (7) dilâzârlık ziyade bolup baradur bu dervîş körüp hayrân kaldı (8) mundağ müşkül sözünü mundağ dil azaride garaž kişiniñ ħaddi bolur (9) bu âsân bolurmu kılğalı ma'lûm boladı kibu miñ körgen tüşüm şeytânı (10) éken dép gülgenige pişmân kıldı şol sa'ât arkasige orulup (11) bandı ħamı ilgergidin yüz ħişşe ziyâdeboldı yığlay yığlay yatıp kaldı (12) kéçe tüşeseler bir kimerse aytadur ki bu müşkül sözüñizni şol yesavuldın (13) sorañdın dép ħaber berdi bu dervîş uykanıp ayttı ki men kinni (14) körsem tüşümde büzürgler meni şol kişiniñ kaşığa berişge (15) buyradurlar dép ħayrân kaldılar çünâñçi irte bilen ħofup yine yesavulnıñ (16) kaşığa bardılar kördiler ki bu ħişşe dil azarlık ziyade boladur (17) özige özü ayttı ki ey dervîş ma'lûm boladigesin bu körgen....[57a] (1) taħkîk şeytânı éken dép bu yesavulge inkâr kıldı orulup yandı (2) evige kelip aqşâmğa yeniledi kécesi ħofup ħusl tahâret kılıp éki rek'at (3) namaz ötediler başlarını secdege koydular münacat kılıp yığlay yığlay (4) közler uykuğa bardı yine tüşeler bir 'azîz aytadur ki bu müşkül (5) sözünü tâ şol yesavuldın sormayınca hergiz âsân bu olmas aydı (6) ol yesavul bezâhir çoğal körünģen birle seniñ müşkül sözüñge oħşa (7) yüz miñ müşkül söz bolsa bir nefsede âsân kıladurģan Ĥudânıñ dostlarıdın (8) boladurģan dep eşâret berdiler bu dervîş ħayrân kalıp ayttılar ki (9) 'acebâ bu miñ sözümni bir kişige yörüdüler ki ol kişi de bu müşkül sözüñiñ (10) âsân buluşnıñ hergiz nişânesi ma'lûm bu olamaydur dép yüz miñ (11) endîşe bilen yine bardılar baqsalar ilgergidin dil-azarlık sed-çendân (12) ziyade bolupdur bu dervîş bisyâr inkâr kılıp bu müşkül sözümni âsân (13) kılmasa hem kılmaydur mundağ kişiniñ kaşıda turuşğa tãkatım yok dép (14) orulup yatıp aydılar bu yesavulga ma'lûm boldı ki bu dervîş muṭlağ (15) ümîdini üzdı imdi her kêtir kelemeydür bu söz müşğulge kılatur budur (16) Uveysge yesavulnıñ raħîmleri keldi ey dervîş tohtğıl üç (17) küniñ bu yüzige nemege kelip nemege baras dép sordu bu dervîşniñ[57b] (1) kolidin tutup bir ħüşene alıp barıp neçend yılınıñ bu yüzige almağan (2) müşkül söziñiñ cevâbını aytıp berdi anda bu dervîş yığlap (3) bu yesavulnıñ ayağığa yıķılıp ayttılar ki ey büzürgvâr şumça uluğ maķâm mertebeleri (4) birle mundağ dil-azar yesavul boluşunu nemeüçün ihtiyâr kıldılar dép (5) 'arz kıldılar anda bu yesavul ayttılar ki men öz ihtiyârımca yesavul bu almadım (6) ammâ men señe çoğal zâlim şüretide körünüşümde farzım seni sınamaklıkda (7) aydı sen meni tunamay inkâr kılıp ve dervîşlik miñ tãrıkasıyla kâfir bolup (8) iziñ señe hem raħmim kelip'ömrünü zâyı' kılmasın dép özümni âşikâra (9) kılmasam senin Ĥarnıñ deryâsıda ħarķ bolur aydı ey dervîş evliyâ'larğa (10) inkâr kılmaķlıkni tãrıkatda küfri hafa depdürler agâh bolğıl kim bu (11) 'âlemde evliyâ'lardın her neçe yaman aş ma'lûm bolsa ol aşnıñ tahtıda çendân uyran (12) aşbardur zinhâr evliyâ'dın bir yaman aş zâhir bolsa ol evliyâ'ga inkâr (13) kılğuluk émes dép naşîhat kıldılar anda bu dervîş yığlap yine bu yesavulnıñ (14) ayağlarığa yıķılıp sual kıldılar ki in-heme maķâm mertebeleri turup bu yesavullukni (15) neme üçün ihtiyâr kıldılar ve aydılar anda bu 'azîz ayttılar ki miñ garažım (16) bu pādşahnıñ eşikide mühimsâz bolup ħalknıñ arasıda 'izzet tapay (17) dép yesavul bu olmadı belki Ĥudânıñ bendelerini 'arzını yetküzip [58a] (1) ihtiyâcdın çıkarıp könlünüñ hoş kılsam âĥiretniñ pādşahlığı müyesser (2) bolur migen dép yesavul boldım yine bir mü'minniñ könlünü arş dép dürler (3) ba'zı kişi bu 'âlemniñ işi üçün bir mü'minniñ könlünü aĥrıtģan (4) bolsa ol mü'minniñ'arzını pādşâhge yetküzip ol kişidin intikâmını (5) alıp bersem âĥirette neticesi ve menfa'atını körer men migi dép yesavul boldum (6) ey dervîş agâh bolğıl kim bezâhir ħalkğa Ĥudâdın yaraķ közüñile bātında Ĥudâğa (7) meşğul bolğıl dép naşîhat kıldılar bu sözdin dervîşlerge naşîb şubu ki (8) dervîş kişi kemâliğa yetkünçe zâhirini ħalkğa Ĥudâdın bî-ğâne köreretgey bātında Ĥudânıñ (9) meşğul bolğay çünâñçi aytıpdurlar ki enderun şu âşinâ ve ezderun bîğâne eş (10) inçinin zibaruş kem mibud ender cihân ey dervîşniñ dervîşligimni (11) kişi bilmesün dép zâhirimni çoğal zâlim şüretide kıldım dediler adı aytur kim (12) bir kéçe bu pādşâh ordamda nime de gubarigen dép tün yarımında ħofup işge (13) çıktılar kördiler ki heme ħalk uğlap kalıpdur bu yesavul be tãrafı kıblege başını (14) kılıp münacât kılıp Ĥudâğa yığlap aytadur ki ey bâr-i Ĥudâya meni bu pādşahnıñ eşikide (15) har zâr kılıpsan pādşahnı tahtnı közeside 'azîzkılıp sannime bolur ki bu pādşâh (16) ħam inşâf berip özüñiñ mihr-i muħabbetge âşinâ kılsañ bu pādşahsıñ (17) dergâhıñğa lâyıklığı bar uçun bir kün tofig tapıpsıñ tãrafıñğa yıķılıp kemâlige yetürmegin [58b] (1) dép talep kılıp ĥizmet-i kalp kıldım miñ ol talebim müyesser bolmadı imdi ħa'h (2) lâydur meñe imdi bu pādşahnın eşikidin halas kılğaysın (3) dediler pādşâh bu sözünü bu yesavuldın eşitip bisyâr ferîşân boldı (4) özige ayttı ki bu yesavulnıñ ensabiñe Aħmed ve töfeñinge tuya kılıp (5) şeb-u rûz

taleb kılasın fesâdığa güşiş kılıp yamanlıkda muhkem turupsen (6) kılğıl ki bu pādşāhlıkı taşlap néçend kün Hudāğaniñ yolığa.... işiñ (7) ne yer kıytadur dedi yanıp uykakirdi tanık atgunça girye kılıp tanığı... (8) ötgezdi ırte bilen bu yesavulnı çırlapayttı ki ey büzürgvār bu kün (9) kéçe miñ köñlümde bir ot peyda bolupdur bu pādşāhlıkı taşlaydurmen (10) siz nemedi siz dédi anda bu yesavul ayttı ki neme sebebdin köñlünüze ot (11) peyda bolupdur dédiler bu pādşāhlıkı taşlaydurmen ayttılar ki ‘ömrümniñ (12) bī-hüde otğanığa inşāf kılıp köñlümge ot peyda bolupdur dédiler anda bu pādşāh ayttılar ki (13) miñ maşlahatımnı siz bilesiz nemege fermānlasınız kabūl kılay dédi anda bu yesavul (14) ayttılar ki ey pādşāh künde kéçe miñ birle hem sohbət bulun ammā pādşāhlığınızlı (15) taşlamañ sizge ayış lazım émes dédiler pādşāh bu naşihatnı cān-i dil kabūl (16) kıldı kündüzü tahtıda oturup pādşāhlık kıldı kéçe bu yesavul bilen bir şavma‘ada [59a] (1) Hudāniñ t̄a‘atığa meşgul boldılar yetti yıl pādşāh şubu t̄arıkada bolup kemālige yettiler (2) amma ma‘lūm bolsun kim bu şey ‘allama hoqqabāz toqsan yaşadılar kırk beş (3) yıl pādşāhlık eşikide yesavul kıldılar halknıñ ‘arzını pādşāhğa yetkürdiler (4) Müslümānlarnıñ hācetini revākıldılar pādşāhnı kemālığa yetküzdiler ammā şey (5) hoqqabāz yesavul bu olmaslarıda velī aydılar līkin kemālda émes aydılar çünāncı (6) bir keçe şeyh allama hoqqabāznıñ kulaqlarına hātıfıdın āvāz keldi ki ey şeyh allama (7) kaçanıñ ğıca pādşāhnıñ eşikide yesavul bolasın minder gāhığa kıladurğan vākt (8) boldı Mekkege bargıl dép āvāz kıladur şey ‘allame hoqqabāz bu āvāznı eşitip (9) hoşhāl boldılar kofup cayduğunu kılıp pādşāhdın ruḥşat tilediler pādşāh (10) ayttılar ki ey büzürgvār men hem ḥazretlerniñ hizmetleride baray dédi anda (11) bu büzürgvār ayttı ki ey pādşāh sizge naşihat şubu ki öz şehrinizde turup adil (12) kılıp Müslümānlarnıñ köñlünü alın çünāncı peygamber şallallahu ve ālihi vesellem aytıpdurlar ki (13) adlın saetin hayrun min ‘ibādetün settine seneten bu ḥadıṣniñ ma‘nisi şubu ki bir mertebe (14) adlun kılğan altmış yıl Hudāniñ dergāhıda biri yā t̄a‘atdın obdān digen boladur (15) çünki Mekke digen bir evi Müslümānlar köñlü Hudā-yı te‘ālā arş dép dürler siziñ şehrinizde (16) şad çendān mü‘minler bardur şularnıñ köñlini hoş kılgañız ve diger Mekke t̄avāf (17) kılğandın kén ḥaqq-i sübhān ve te‘ālā ‘ilmi qadimi birle sizniñ adillikénizi bilip sizni [59b] (1) bu halkğa pādşāh kılıpdurlar siz öz ihtiyārınıñ birle pādşāhlığınız taşlap (2) atgu dék bolsañız yene bir kişi siziñ öziñizde pādşāh bolup halkğa (3) zulm sitem kılsañız Hudāniñ ğazabığa giriftār bolursuz dép ayttılar pādşāhnı hemrāh kılıp (4) Mekkege alıp barışnı şeyh allama kabūl kılmadılar ve yene bu ‘azīz ayttılar ki ey (5) pādşāh tola ferişap bu olmañ mensizniñ öziñizde Mekkeni t̄avāf kılay dép (6) pādşāhğa teskin-i ḥatır berdiler Mekke t̄arafıge çıkıp yörüyüp édiler altı ay yol yö(7)rüp Hudāniñ ‘ināyeti birle Mekkege müşerref boldılar t̄avāf kılıp buyurdılar (8) bu ‘azīznıñ kulaqlarına eşitildi ki ey allama ‘ömrüñüzni Mekkege otgarıñ dép āvāz (9) kıladur bu ‘azīz hoşhāl kılıp yetmiş mertebe bilen... bardılar bu (10) ‘azīz on bir yıl Mekkege turup beş yüz kişini terbiyet kıldılar kemālığa yetküzdiler (11) özlari Ḥazret-i Mūsā peygamberniñ pāk rūḥlarıdın emire‘l-mü‘minin ‘Alī keremullah (12) vechehūniñ pāk rūḥlarıdın terbiyet tafip erdiler Ḥazret-i Yūsuf (13) ‘aleyhisselāmniñ rūḥlarıdın hem nazar tafip aydılar bir kün bu ‘azīz Mekkege oltu (14) rup aydılar kulaqlarına āvāz keldi ki ey ‘allama éki ‘ālemniñ devleti señe müyesser (15) dép āvāz kıladur bu ‘azīz bu sözünü eşitip mundın ziyade neme (16) devlet bar éken dép ḥayrān bolup turup aydılar néçend evliyāullah ḥazır (17) boldılar k̄utublıknıñ alıpkelip bu ‘azīzge kedürdiler fatiḥa okıp [60a] (1) k̄utublıknıñ maḳāmıda koydular bu ‘azīz toqız ay k̄utub boldılar āsmān (2) zemīnniñ öz taşarruflarına kıldılar bir kün bu ‘azīz mescidde oturup (3) aydılar ğayb iranlardın t̄örtleri ḥazır bolup kelip ayttılar ki kofuñ Hudā-yı (4) te‘ālā sizni ğayb iranlardın kıldı dédiler bu ‘azīz kofup ğayb (5) Iranlarge қоşulup ğayb bolup k̄ettiler ğuristān-i bākīde bu ‘azīznıñ (6) atlarına mürīdleri kabir aytıp koydılar ba‘zıları bu ‘azīz ‘ālemdin (7) ötüp ğuristān-i bākīde yatğan dép aytadur ammā ḥaqq rāst söz (8) şubu ki bu ‘azīz ğayb iranlarge қоşulup k̄ettiler héç kişi bilmeydür ilāhi (9) şubu ‘azīznıñ pāk rūḥlarınıñ ḥaqq-ı ḥürmeti ğuristān-i bākīde yatğan (10) kişige oḥşa cemī‘ Müslümānlarnı qor ‘azābdın āsān kılğaysın be-raḥmetike (11) yā erḥemel raḥimīn..... (12) bularda Hudāniñ nūru ve luṭtfu zāhir bolup turar erdi kurnni bisyār (13) evidin o qora erdiler pādşāhlıkniñ saltanātı hūb bilür aydılar (14) Ḥazret-i resūlullahniñ şerī‘atlarına bisyār revāc ... erdiler ammā bu ‘azīz (15) faziletde edebde yumuşak söz aytışda ‘ilm-i zāhiride ‘ilm-i bātında şerī‘at (16) ḥükümlerini kabūl kılışda bisyār bākemāl aydılar bu ‘azīz bu ‘ālemge vücüde (17) kelip tā olgunça héç söz héç iş şerī‘atdin ḥilāf bolğan émes [60b] (1) ammā bu ‘azīz

evvel hâllarında ya'nî evliyâ'bu almaslarında Hâzret-i resûl-ı Hudânîñ (2) sünnetlerini kılar dép sevdâgerçilik kılar aydılar özge sevdâgerlerge (3) oğşa nefsinin köyige kirip sevdâgerçilik kılmaz aydılar belki..tabîb (4) Hudânîñ bendelerige zekât berâyî zekâtınñ sevâbıdın mahrûm qalmay dép (5) sevdâgerçilik kılar erdiler bir künü mürîdlerdin birleri suâl kıldılar ki yâ büzürg (6) vâş şumça dünyaları turup neme üçün sevdâgerçilik kıladurder dâdi anda H'âce (7) Ebû Naşr Sāmānî ayttılar ki ey mürîd-i hûb aytasız lîkin men 'aqlımğa kelip Hâzret (8) resûlullahnıñ héç sünnetleri mendin terk bolğan émes sevdâgerçilik (9) kılamak hâzret-i resûlnıñ sünnetleri anıñ üçün terk kılışını h'ahla (10) maydur men sefer çıkanımda vañanda turğanımda Müslümānlarğa zekât berip menfa'at (11) yetküzedürmen eger sevdâgerçilikni terk kılsam zekâtınñ sevâbıdın mahrûm (12) kıladurmen ey mürîd bu hikâyeni işitmediñizmi bir künü Hâzret-i resûl-i Hudâ (13) mescid-i mübârekde oturup aydılar néçend şahâbeler kirip keldiler yâ resûlullah (14) özge şahâbeler ...zekâtınñ şevâbını tapadur biz nâ-murâdzekât bir kasa (15) pilimiz yok zekât şevâbdın mahrûmdurmız bizge zekâtınñ şevâbını tapalı dép (16) 'arz kıldılar Hâzret-i Resûl-i Hudâ ayttılar ki ey nâ-murâdşahâbeler künde namâz-ı bāmdād [61a] (1) niñ farzını ötep bolğandın otuz mertebe bilen sübhānallah otuz üç (2) mertebe bilen elhāmdülillah otuz üç mertebe bilen allahu ekber bir mertebe bilen lâ ilahe illellahuvahdehu lâ şerike lehu lehulmülkü ve lehulhamdi ve huveela kulli şeyin kâdir diseñler (4) zekât bergeniñ şevâbını tafub sizler dép emr kıldılar bu nâ-murâd şahâbeler (5) bisyâr hoş vâkt bolup künde namâz-ı bāmdādın yatıp okudılar néçend (6) kündinkén serdâr şahâbeler eşitip olar hem okudular bu nâ-murâd şahâbelerine (7) Hâzret-i Resullahnıñ kaşlarığa keldiler yâ Resullah serdâr-i şahâbeler zekât (8) berip şevâb tapadurhem ...koıdurğan du'ānı okup inek şevâbını tafadur (9) dép'arz kıldılar anda Hâzret-i resûllah ayttılar ki zalike fazlullahu yutihi (10) men yeşau ya'nî Hudâ-yı te'ālâ zekâtınñ şevâbını h'ahlāğan bendesige bédür (11) men kaydağ aytay dép cevâb berdiler pes ma'lûm boladur ki zekâtta nihâyetsiz (12) şevâb barayğan şol cihetdin men sevdâgerçilikni terk kılmadım dâdiler (13) amma ma'lûm bolsunim Hâzret-i H'âce Ebû Naşr Sāmānî sefer çıkānlarıda bisyâr haber (14) sehavet kılip halkğa aş nân ... aydılar vañanlarıda torğanlarıda riyâzet (15) ve meşakkât tartıp kılğan tã'atlarını beyan kılip râst kelmes aydı ammâ her kéçede (16) Qur'ānnı bir tamam kılar aydılar beş mertebe bilen tahâret kılip her rek'atige sūreyi (17) Yâsin kıraat kılip otuz éki rek'at namâz okur irdiler her kéçede kıladurğan [61b] (1) tã'atları şubu aydı ki bir künü Hâzret-i H'âce Ebû Naşr Sāmānî seferge barışını ihtiyâr kıldı bir kéçe (2) yatıp tüş kördiler Hâzret-i peygamber şallallahu 'aleyhivesellem ayttılar ey H'âce Ebû Naşr Sāmānî (3) bu güz seferge barmañ baradurğan mañalda men sizge ruşşat berdürmen dâdiler bendesi bar miñ sa'adetmend ümmetim (7) ammâ kâfir şüretide mübârek ismi şerifleri Hâzret-i sultān Satuk Buğrañan Ğāzi (8) dirler çünāñçi men Hâzret-i H'âce Ebû Naşr ayttılar ki yâ resûllah sefer barışımni terk kıldım dép be-cān-ı dil qabûl kıldılar (4) altı yıldan kén yene Hâzret-i resûl Hudānı tüş kördiler Hâzret-i Resûllah (5) ayttılar ki ey H'âce Ebû Naşr Sāmānî imdi sefer baradurğan mañal boldı Türkistān tarafige (6) sefer kılğıl ol Türkistānda Hudānıñ bir nik baht mi'râcge çıkan kéçesi 'arşnıñ töbede turdın bir taht (9) kördüm töfeside şol ümmetimniñ rûhu olturadursuñ rûhuñ şol (10) ümmetimniñ rûhığa imānnı ve Qur'ānnı örkétip olturadur men körüp (11) ta'accübge qalıp bu neme rûhdép birāderim Hâzret-i Cebrāil 'aleyhüsselāmdın (12) sordum Hâzret-i Cebrāil ayttılar ki Qur'ānnı örkétip olturadurğan rûh (13) barıp ol rûhni Müslümān kılğandıñ kén Türkistān diyārniñ (14) halkñı şubu rûh Müslümān kılip nihâyetsiz halkını imanğa müşerref kılip dép (15) haber berdiler ey h'âce Ebû Naşr ol ümmetimniñ Müslümān boluşu seniñ qarşıñğa (16) maqûf hayāl kılmay tiztün bargıl dép beşâret berdi [62a] (1) H'âce Ebû Naşr Sāmānî hoş vâktlık kılip zevkleri ğālib keldi Hudâ-yı (2) te'ālāğa bisyâr şükürler kıldı H'âce künüñ resûl ...Hâzret-i resûl Hudāğa durud-ı (3) Bî-nihâyed erdiler ve yene altı yıl riyâzet birle tã'at kılip Hâzret-i Peygamber şallallahu (4) 'aleyhi vesellemniñ pāk rûhlardın medet tafip künde bir vâktta mülâkāt bolur (5) erdiler bir kün Hâzret-i H'âce Ebû Naşr Sāmānî Hâzret-i Sultān Satuk Buğrañan (6) Ğāzi 'ālem-i 'ulvîdin 'ālem-i suflığa vücüdge keldiler megin astap barsam megin (7) dép oturup aydılar közleri uykuğa bardı tüşleride Hâzret-i resûlullahnı (8) kördiler Hâzret-i resûlullah ayttılar ki ey H'âce Ebû Naşr Sāmānî.. ol şahbâz (9) vücüdğa keldi astap bargıl dép beşâret berdiler şol zaman Hâzret-i H'âce (10) Ebû Naşr Sāmānî bisyâr hoş vâkt bolup oğlanları H'âce Ebû'l Fettāhıñı (11) hemrâh kılip Türkistān tarafige sefer kıldılar şehr be-seher yörüp Sultān Satuk atlık (12) büzürg yarmu dép sorıp andıcanga keldiler anda bir

kimerse ayttılar ki Kâşkar turasını (13) nikge oğlu bar atlı Sultân Satuk ol tahtı kiçiksiñ sözüne cevâb (14) bir kocalığı yok dép haber ayttılar anda H'âce Ebû Naşr Sāmānī ayttılar ki inek (15) kiçikliğinin meñe işi yok miñ özi birle işim bar dēdiler üç yüz karaman (16) birle şol 'azizni Müslümān kılışğa Kâşkar tarafige revan boldılar néçend kündin (17) kén Kâşkarga tarafige yettiler Hazret-i Sultānnı tafip aytağurğan sözlerini [62b] (1) aytıp kıladurğan naşihatlerini kılıp İmānga müşerref kıldılar bu sözniñ beyānı Hazret-i (2) Sultān Satuk BuğraHān Ğāziniñ tezkiyeleride töbenkelüz çünānçı H'âce Ebû Naşr (3) Sāmānī yetmiş yıl riyāzet ve meşakkat birle Hudā-yı te'ālāğa tāt kılğan sebebdin (4) zelāletdeki halkını İmānga müşerref kılışını manşibnı Hudā-yı te'ālā şol (5) H'âcege berdi çünki Hudā-yı te'ālānıñ dergāhıda bir kişini İmānga müşerref kılğandın (6) uluğrak tāt ve 'ibādet yok Hazret-i H'âce Ebû Naşr Sāmānī néçend yıl tāt (7) ve 'ibādet kılıp taleb kılıp āhirü'l emr murādığa yettiler Hudānıñ bendelerini İmānga müşerref (8) kıldılar çünānçı Hazret-i H'âce Ebû Naşr Sāmānī Hazret-i Sultān Satuk BuğraHān (9) Ğāziyi mülakat bolğandinkén on éki yıl Hudānıñ tātı ve 'ibādetige meşgul (10) bolup Hazret-i pādşāhnı terbiyet kılıp kemālīga yetküzdiler hazret-i H'âce Ebû Naşr (11) Sāmānī Hudā-yı te'ālāğa şumdağ tāt ve 'ibādet kıldılar ki kéçege kéçeni (12) kündüzünü ulap şubu rüz namaz rüze bilen 'ömrünü ötkездiler yene (13) miñ kişini Müslümān kıldılar yetmiş kişini Müslümān kılıp terbiyet kılıp (14) kemālīga yetküzdiler elli kişini okutıp 'ālim kıldılar amma ma'lūm bolsun kim (15) Hazret-i H'âce Ebû Naşr Sāmānī seksen yıl 'ömür kördiler cem' 'ömrülerini (16) Hudānıñ tātında ötkездiler onları Hazret-i mazhāru tarīk (17) el imāmi ala tahkik el şeyhul şafik katili zendik ve filgarya'nī Hazret-i [63a] okunmadı [63b] okunmadı [64a] (1) emire'l-mü'minin Ebü Bekir Şādiķ radiallahu anhudın terbiyet tafip Uveys boldılar Hazret-i (2) Ya'qub peygamberniñ yaşlarını yaşadılar dāim giryede aydılar ey dervīş (3) agāh bulğıl ki könlünü āsmānga oħşa bülend tutmağıl ol tekebbürnüñ perde yolup (4) Hudānıñ cemālını körelmessen Hudānıñ esrarını iş bilmessen ğüşiş kılğıl ki (5) bu perdēdin kötülip Hudānıñ cemālını körgeysen amma naķl kılıpdurlar Hazret-i (6) H'âce Ebû Naşr Sāmānīniñ adları Medinede aydılar şol Medinede Hazret-i (7) Resüllāhnıñ rühlarıdın ruħşat bolup Kâşkar tarafige sefer kıldılar 'ālem-i ma'nide (8) Uveys bolup büzürgleriniñ rühlarını başlap keldiler zāhir yetmiş ten (9) Uveys büzürgler hemrāh keldiler süb keysileri H'âce Ebû Naşr Sāmānīge kol bergen (10) émes erdi amma tarīkattaki lāzım boladurğan nemerselerini örketür erdi bu yetmiş (11) kişiniñ arasdın Hazret-i Şeyh Necmeddin 'Atťār tolarak Hazret-i H'âce Ebû Naşr (12) Sāmānīdin terbiyet tafip erdiler Hazret-i H'âce Ebû Naşr Sāmānī bu yetmiş (13) kişi bilen murafikatçılık kılıp Kâşkarga kelip Hazret-i pādşāhnı taftılar ve murādlarığa (14) yettiler agāh bulğıl ki ey dervīş ittifaķ birle riyāzet tartıp Hudāğa 'ibādet (15) kılşañ murādingu yetersen amma ma'lūm bolsun kim bir kün Hazret-i H'âce Ebû Naşr (16) Sāmānī müridleri birle oturup aydılar bir kimerse kirip kelip ayttılar ki ey (17) Ey H'âce Ebû Naşr Sāmānī seña Hudā-yı te'ālā éki 'ālemniñ devletini müyesser kılıp [64b] (1) kütubluķnıñ manşibnı béredür dép haber berdi H'âce Ebû Naşr Sāmānī bu sözünü (2) eşitip bisyār yığladılar ey bār-ı Hudāya bu künāhkār bendenin kütubluķnıñ.... (3) keşge lāyık teni yok çünki miñ tenim yüz miñ künāh bilen alūde dép perīşān bolup (4) turup aydım kulağımğa eşitti ki ey H'âce Ebû Naşr Sāmānī Hudānıñ raħmetidin (5) bir қатresi bir neçe künāhğa alūde bolğan tenge tamsa pāk kılatur ol tenige dāim (6) Hudā-yı te'ālānıñ yādıda benдеçilikde bolsa ...kütubluķnıñ libāsını keydi yaraşmusun (7) dép āvāz kılatur H'âce Ebû Naşr Sāmānī bu āvāznı eşitip bisyār hoş vākt (8) boldı kofup guşl tahāret kılıp éki rek'at namaz ötüp be-ţarafı (9) kiblege baķıp oturup aydılar néçend büzürgler hāzır bolup kütubluķnıñ (10) libāsını H'âce Ebû Naşr Sāmānī keydürüp fatiħa okup kütubluķnıñ maķāmıda (11) koyup ğayb boldılar Hazret-i H'âce Ebû Naşr Sāmānī evleridin çıkıp (12) aydılar Hazret-i Şeyh Necmeddin 'Atťār kofup ayttılar ki ey büzürgvār kütub bolğanlanları (13) mübārek bolsunlar dēdi anda Hazret-i H'âce Ebû Naşr Sāmānī ayttılar ki ey (14) Necmeddin 'Atťār meña kütubluķ müyesser bolğannı kaydın bildiğiniz dēdiler anda Şeyh (15) Necmeddin 'Atťār ayttılar ki ey büzürgvār sizler kütubluķ libāsını kiygende men (16) kaşlarıda aydım dēdiler çünānçı Hazret-i H'âce Ebû Naşr Sāmānī yetti yarım yıl (17) kütub boldılar ehl-i 'ālemniñ héç keysilerige almay ğüşe nişinlikde [65a] (1) 'ömrlerini ötkездiler amma ma'lūm bolsun kim bir künü H'âce Ebû Naşr Sāmānī oturup (2) aydılar bir kimerse kirip kelip selam kıldı esselāmu 'aleyk yā Ebü Naşr mendurun ki (3) kabzü'l ervāh 'Azrāil Hudānıñ emri birle sizdeki emānetni alıp emānetdārgе (4) yetküzey dēdiler Hezret-i H'âce Ebû Naşr Sāmānī ayttılar ki bizge taħaddī

kılasız Hudānıñ (5) emri bilen kelgen kabzü'l ervāh evliyā'larnıñ kaşıgakelgende mundağ taḥaddī (6) kılmaydur çünki evliyā'ullahnıñ Hudānıñ cemālını ṭaleb kıladur teni birle işi yok (7) men hem köztutup turup aydım hūb keldiñiz emānetni alıſğa meşgūl (8) boluñ dēdiler cān be-ḥaḥḳ teslim kıldılar bir sa'ātdinkén hizmetkārıların (9) birleri kirip baqsalar Ḥazret-i H'āce Ebū Naşrı Sāmānī yüzlerige nigāb (10) tartıp kıble ṭarafige baķıp yanın közlerini üzdin sönip uzatıp yanın (11) yetedürler bu hizmetkārlar hayrān kıldılar héç vāḳtda mundağ gotlarını (12) uzatıp be-edebāne yatmay tiler dēp bir faşlı tevekkūf kılıp baqsalar büzürgvār (13) aşlı tenmeydür yakın kelip baqsalar 'ālemdin ötüpdürler bu hizmetkārlar (14) kılgıla kılıp oğlanları H'āce Ebū'l Fettāhğa Ḥazret-i Sultān Satuḳ Buğraḥān (15) Ğāzige ḥaber kıldılar Ḥazret-i Sultān cemī'i yārānları birle kelip ezāy-ı tamam kıldılar (16) bir mürīdleri Ḥazret-i Sultāndın sordılar ki ey pādşāh-i 'ālem bu (17) 'azīzni kim ğusl kıldurur éken dēp aydı Ḥazret-i pādşāh-i büzürgvār özleri [65b] (1) bilür dēp Ḥazret-i H'āce Ebū Naşrı Sāmānī kaşlarığa kelip mübārek sīneleriniñ (2) ...sige kelip yuğnup olturdular ey büzürgvār Ḥazretleri salhā-yı sāl (3) Hudā-yı te'ālānıñ 'ibādetide perveriş tafğan tenlerini kim ğuslğu kıldurur éken (4) dēp sual kıldılar anda bu 'azīzniñ sīneleridin āvāz keldi ki Şeyḥ Necmeddin (5) birle ferzendim besün dēp āvāz keldi Ḥazret-i pādşāhğa ma'lūm boldı ki men hem (6) ferzendleri meni hem koştular dēp hoş vāḳt boldılar çünānçı Ḥazret-i Sultān (7) Satuḳ Buğraḥān Ğāzi Şeyḥ Necmeddin 'Atṭār H'āce Ebū'l Fettāḥ bu üçleri H'āce (8) Ebū Naşrı ğusl kıldurup H'āce Ebū'l Fettāḥ su koyup berdi Şeyḥ Necmeddin 'Atṭār (9) su tüşüp berdi Ḥazret-i Sultān yudular bu 'azīzniñ cenāzelerini uluğ (10) lap heme ḥalḳ köterip namāzgāhğa alıp bardılar avām ḥalḳdın on miñ yetti (11) yüz kişi dervīşlerdin miñ kişi namāzlarını ötep artuşda meşhed digende (12) defn kıldılar bu 'azīz 'ālemdin ötgende.... üç yüz elli aydı korga (13) defn kılgan kéçesi ğāzilerdin bir ğāzi tüseseler bu 'azīz bir aḳ destār (14) keyip bir aḳ atğa minipdürler ṭarīkleride ğazatğa çıkasalar şubu şüretde (15) çıkar erdiler anda bu ğāzi sordı ki ey büzürgvār Hudā-yı te'ālā sizge ne yerde cāy (16) berdi dēp sual kıldı bu H'āce ayttılar ki a'lāy 'illinde Hudā-yı te'ālā miñe bir cāy (17) berdiler Hudā-yı te'ālā āḥiretde Ḥazretlerige yene neme berdi dēdiler anda H'āce ayttılar ki [66a] (1) ey ğāzi Kerbelāda ğazat kılıp şehīd bolğan ḥalḳnıñ derecesini berdi dēdiler ey Ğāzi (2) men ilkerge ötgen ğāzileriniñ ṭarīkasıda ğazāt kılgan sebebdin Hudā-yı te'ālā şubu devlet (3) 'azīmge müşerref kıldı sen hem miñ ṭarīkımda ğazāt kılsañ (4) men tapğan devletge maşrıḳ bolursun dēdiler ve yene ey ğāzi miñ mürīdlerimge aytḡıl (5) fī sebilillah ğazāt kılsun çünki fī sebilūlah ğāzide on evliyā'nıñ mertebesi bar (6) dēdiler ilāhi ğāzileriniñ ervāḥlarının ḥaḳkı ḥürmetidin cemī' kūnāhkār bendelerinin (7) kūnāhının ḥaḳkı ḥürmetini ötip kıyāmet kūnü cemālınğa müşerref kılgaysen (8) vallahu a'lem bes şevābi Satuḳ Buğraḥān Ğāziniñ (9) tezkireleriniñ beyānı olarnıñ rūḥlarını pāk kılgay cemī' 'ayb noḳşāndın (10) hoş būy kılgay Hudā-yı te'ālā ol Ḥazret-i Sultān Satuḳ Buğraḥān Ğāzi (11) küfrünü cemī' bedtlarını yok kılgucu dēdiler Ḥazret-i Resūlullahnıñ (12) şerī'atlarını rüşen kılgucu ĩmānnıñ nūrunu dīn-i ĩslāmınñ yolunu (13) āşikār kılmak üçün cemī' kāfirlerni münāfıḳlarını olturguçudur (14) dēdiler mazlūmlarının dādi ki yetip ve bīçārelerge rahmı kılgucu aydılar (15) olarnıñ zāt-i şerīflerini ta'rif tevsifde 'aḳıllarının'aḳlı yetmedür (16) olarnıñ cemālī cihān aralarını tevsif kılışda fehim idrāḳda [66b] (1) ḥayrān ve sergerdān boladur Hudā-yı te'ālā ol Sultān Satuḳ Buğraḥān Ğāzige Rüstem (2) destānıñ bāzusu teni ve kuvvetini Ḥazret-i şāh-ı merdān Murtażā'Alīnıñ himmetini Amir (3) Hamza āl-i şānnıñ cüretini berdi ol Ḥazret-i Sultān kāfiri bedkirdārlarını (4) ĩslāmğa müşerref kılıp Hudānıñ dergāhğa keltürdiler ve cāhillerini ve gümrāhlarını ḥacaletdin (5) ve zelāletdin çıkarıp rāh-i rāstge saldılar Hudā-yı te'ālā kudret-i (6) kāmilesi ve ḥikmet-i şāmilesi birle ol zāt-i şerīfini şundağ ḥalḳ kıldı kim (7) Ḥazret-i peygamber şallāllahu 'aleyhi vesellemniñ kollarığa berdiler ol Ḥazret-i sultān (8) bu 'ālemge vücūdğa kelmesidin birdin néçend yıl illeri rūḥlarını mi'rāc kéçesi (9) Hudā-yı te'ālāğa Ḥazret-i resūllahğa peygamberlerniñ rūḥlarının ...körseniler (10) ḥazret-i resūli Hudā bu qaşsı peygamberniñ rūḥuğa mundağ uluğ derecede Hudā-yı (11) te'ālā ḥalḳ kılıpdur dēp Ḥazret-i Cebrāil 'aleyhi's-selāmdın sordular Ḥazret-i Cebrāil aydılar (12) yā Resūlullah bu héç peygamberniñ rūḥu émes siziñ ümmetikiñiziñ rūḥu ol ümmetiñiziñ (13) 'ālemdin ötüp üç yüz otuz bar sen kén vücūdğa gayb Türkistān vilāyetdeki (14) kāfirlerni ĩslāmğa müşerref kılıp sizin şerī'atniñiziñ ḥalḳ içide āşikāra (15) kıladur olarnıñ atı Ḥazret-i Sultān Satuḳ Buğraḥān Ğāzi dēp cevāb (16) berdi ve yene Ḥazret Resūlü Hudā ayttılar ki ey Cebrāil 'aleyhi's-selām ... bu ümmetimiñ [67a] (1) peygamberniñ rūḥu ḳonarıda

halk kılışnı sebebi neme için döp sordular (2) anda Hazret-i Cebrail ayttılar ki yâ Resûlullah éki vechidin bu ümmetiñiziñ rûhunu (3) Hudâ-yı te‘âlâ peygamberni rûhunuñ kunaride halk kıldı biri şubu ki sizin şerî‘atnızıñ (4) halkınıñ arasında âşikâra kılıp sizin hikmetleriñizi halkğa yetküzdüler yine (5) biri şubu ki ba‘zı Müslümânlarge éki kişidin tola kişini Müslümân kılma almay ‘âlemdin (6) ötüpdürler ammâ bu siziñ ümmetiniz nihâyetsiz Hudâ-yı te‘âlânıñ bendelerini İslâmğa (7) müşerref kılıp gümrâhlıkdin alıp râh-i râstge saladur şubu cihetdin Hudâ-yı te‘âlâ bu ümmetiñizniñ (8) rûhunu peygamberlerniñ rûhunuñ köteride halk kıldı döp cevâb berdiler (9) Hazret Resûli Hudâ bu hoş haberni Hazret-i Cebrâildin eşitip bisyâr hoş vâkt (10) boldılar Hudâğa hamdü senâ ayttılar kollarını köterip münacat kıldılar ki elhamdülillah (11) Türkistân tarafıge könlümce boldı çünkü könlümde dâim hutûr bulatdı Türkistân (12) tarafı Müslümân bu almay İmânıñ devletidin bî-naşîbkaldı tıg-ı İslâm yetmedi (13) ferdâ rûz-i kıyâmetde Türkistân tarafıdaki ümmetlerimniñ hâli éken (14) döp bisyâr perîşân aydım dödiler Hazret-i Sultân Satuk Buğrağân Gâziniñ (15) rûhlarını terbiyet kılışğa meşgul boldılar her künde terk kılmay Hazret-i (16) Sultânıñ rûhlarığa künde bir mertebe fâtiha okur erdiler şahâbeler amîn (17) dödiler ve lîkin bilmediler kıkim nik haqqıda fâtiha okudular ki bir kün Hazret-i [67b] (1) Mu‘az Cebel raziallahu enhu sordular ki yâ Resûlullah künde terk kılmay bir merâtibe (2) fâtiha okuydurlar kimniñ haqqıda okupdurlar döp sual kıldılar anda (3) Hazret-i Resûli Hudâ ayttılar ki ey Mu‘az Cebel Türkistân tarafıge tıg-ı İslâm yetmey (4) Müslümân bu almay kaldı döp könlümde bisyâr ferîşanlıkm bar aydı (5) mi‘râce çıkan keçesi ‘arşda peygamberlerniñ rûhlarınıñ köteride bir rûh (6) kördüm birâderim Cebrâildin sordum bu rûh kıysı peygamberniñ rûhu döp (7) Hazret-i Cebrail ayttılar ki yâ Resûlullah bu rûh heç peygamberniñ rûhu émes (8) Türkistân tarafıdaki halknı Müslümân kıladurğan ümmetiñizniñ rûhu (9) döp haber berdi suñ üçün şunıg bu yüzüğe künde şol Hazret-i (10) Sultân Satuk Buğrağân Gâziniñ haqqıda terk kılmay fâtihamı okupdurmen (11) döp Muaz Cebel başlık heme şahâbelerge hoş haber ayttılar şahâbeler (12) hoşhâllık kılıp hemeleri Hazret-i Sultânıñ haqqıda fâtiha okudular (13) çünânçı Hazret-i Muaz Cebel ora kofup ayttılar ki yâ Resûlullah siz peygamber (14) haq râst du‘ânız müstecâb dünyâda âhiretde Hudâ-yı te‘âlâ sizniñ (15) üçün halk kıldı nemeye bolur için bir du‘â kılsanız biz amîn desek (16) ol Hazret-i Sultânıñ pâk rûhları şubu birge hâzır bolsa biz közdemiz (17) birle körsek Hazret-i Sultânıñ cema cihân aralarıda oturup didar [68a] (1) larığa müşerref bolsaq tâ inki bizniñkönlümüz hem Türkistân tarafın cem‘ (2) bolsa döp‘arız kıldılar Hazret Resûli Hudâ Muaz Cebelniñ sözünü kabûl kılıp du‘âğa meşgûl boldılar bir sa‘âtdin kên kırk bir ten yigit (3) başıga giz kalğag keyipdür gara gaşğa armuak minipdür dört tavağı (4) aq ceñgnih silâhını özlerige arâste kılıpdur bir tarafın peyda bolup (5) kelip Hazret Resûli Hudâğa cemî‘ şahâbelerge selam kılıp turdular Hazret Resûli Hudâ (6) Cemî‘ şahâbelerge Türkistân tarafıdaki halknı Müslümân kıladurğan Sultân (7) Satuk Buğrağân Gâziniñ rûhu şubu döp körsettiler cemî‘ şahâbeler (8) Hazret-i Sultânıñ rûhlarını körüp ayttılar ki elhamdülillah bu cem‘iniñ (9) kolıdın her iş kelür döp hoşhâllık kıldılar ve mübarek bâdlık (10) kıldılar ve fâtiha okup ruşat berdiler Hazret-i sultânıñ rûhları (11) gayb bolup kettiler Hazret-i Resûli Hudâ şol yerde ayttılar ki kırk bir ten kişiniñ (12) birinig adı H‘âce Ebû Naşr Sâmanî ‘arşda Hazret-i Sultânıñ rûhlarığa (13) İmânıñ Qur‘ânı örkétip oturup ayttılar munda hem birle hemrâh (14) kelipdür âhir bu ‘âlemge vücûdğa kelgende Hazret-i Sultânıñ şol H‘âce Ebû (15) Naşr Sâmanî imañe müşerref kıldır dödiler şol zaman şahâbeler târîh kıldılar (16) Hazret Resûli Hudâ ‘âlemdin ötüp üç yüz otuz ...‘âlemdin Türkistân [68b] (1) vilâyetide Sultân Satuk Buğrağân Gâzi atlık bir zât-i şerîf vücûdğa (2) kelür on éki yaşda İmânğa müşerref bolup şad çendân halknı Müslümân kılıp gâzilik (3) sıfatığa dâhil bolur döp fütüdiler ve yine şol birde Hazret Resûli Hudâ ayttılar ki (4) evvel men eslem min el türki Satukuñ bu hadîsniñ ma‘nisi ol bolur ki Türkistân (5) tarafın Sultân Satuk Buğrağân Gâzi Müslümân boladur digen boladur (6) çünânçı Hudâ-yı te‘âlânıñ emri bilen neçend zamândın kên Hazret-i H‘âce Ebû Naşr Sâmanî (7) bu ‘âlemge vücûdğa keldiler ‘âlemi zâhirni okup yorgunca evvele men eslemu (8) Türkî Satukuñdöp bu hadîsni kördiler ol Sultân Satuk kaydağ kimerse (9) için döp gayibâne ‘âşik boldılar târîhğa baksalar Hazret-i Sultânıñ (10) vücûdğa kelişlerige ağzına kılıpdur ‘aşkları gâlib kelip Hazret Resûli Hudânıñ (11) ruşatları birle Hazret-i Sultânıñ istep Türkistân tarafıge sefer kıldılar (12) çünânçı bu sözniñ tahkikini altınçı ...beyân kıduk amma ma‘lûm bolsun kim ol (13) tarafın Hazret-i Sultân Satuk Buğrağân Gâzi bu

‘ālemdə vücūdğa kelişde āsmāndaga (14) cemī^c firişteler şundağ zāt-i şerīfniñ bu kesāfethāne-yi dünyāğa kētip (15) baradur inek hālī neçük bolur igindēp efsūn kıldılar yene bu firişte şubu (16) zāt-ı şerīf h^ıahlāğanı kılur dēp cevāb berdiler ol Hāzret-i Sultān vücūdğa (17) kelgen künü Hūdānñ emri bilen yer şundağ katıg topradıga yerdin su çıktı [69a] (1) bulaklarınñ suyu akıp revan boldı kış künü aydı güller açıldı hūkemālar (2) ve ehl-i ferāsetleri kurasıda bunça cihāngir bolup Muḥammed dīnige qarār dēp bildiler (3) kāfirler hūkemālardin bu sözünü eşitip Hāzret-i Sultānnı olturuşğa kaşd (4) kıldılar vālideleri onamadı ayttılar ki ey kāfirler miñ bu belām Muhammed dīnige (5) kirişni neme bildiñler ceng bolup balıg bolğanda Muḥammed dīnige kirse anda olturuñlar (6) dēp olturuñları qoymadılar çünānçi hāzret-i Sultān yetti yaşğa kirgenleride (7) dādıları қаза kıldılar analarını emmegeleri Hārūn Buğra hān aldılar (8) beş yıl Hāzret-i Sultānnı Hārūn Buğraḥān terbiyet kıldı angağça Hāzret-i Sultān (9) on éki yaşğa kirdiler tā on éki yaşğa kirkünçe kāfir şūretide bir kim kırk kişi bilen (10) şıḥḥat kıldılar be nāgāh Hāzret-i Sultān bir kün bu bir kim kırk kişi birle āşikārga (11) çıktılar āşikār kılıp yörüp aydılar bir tikenniñ töbedin bir toşğan (12) çıkıp kaçtı Hāzret-i Sultān bir kim kırk ten kişidin ayrılıp toşğannı koğlap (13) atay dēp arkasidin kētip bar ayttılar bu toşğan tohtap turup (14) kılıp bir mert kelen şūretide boldı ey ferzend keliñ sizniñ arzūñuzda aydım (15) elḥamdulillahğa sizni tenhā müyesser kıldım ve qadem sefā kertürdünüz atdin tüşüñ (16) neçend sözüm bar aytay dēdiler amma Hāzret-i Sultān bu vāq’anı körüp (17) ta‘acübge kaldılar o hālda atdin tüşüp bu mert kelenniñ aldı ki kelip[69b] (1) yükünüp olturdular bu mert kelen ayttılar ki ey ferzend bu küfr bedetnineme üçün (2) lazım kılıp bu aşni ihtiyārķılasız özüñüzge ma‘lūmğa sizni yaratğan perverdigārıñız (3) bar şol perverdigārıñızniñ dostu ve peygamberi Hāzret-i Muḥammed Resūlullah burğan (4) yolda yörün dēp naşīḥat kıldılar Hāzret-i Sultān bu söznü eşitip (5) bu neme kişi éken neme sözlerni meñeaytadur ki bu diyārda şundağ kişi yok (6) aydı mundağ sözler hem yok aydı gaybdın peydāboldı igindēphayrān (7) bolup ta‘acübge qalıpturupayttılar ki ey mert kelen neme sözlerini meñe aytasız garañız (8) neme dēdiler bu merd kelen ayttılar ki ey ferzend ve ey nik baht miñ garañım şubu ki (9) siziñ nāzik bedeñiz ateşdür Hūdā qalmasun dēp efsūs yiyidürmen (10) dēdiler Hāzret-i Sultān ayttılar ki ey merd kelen digen gaydağ yer dēp sordılar (11) anda bu merd kelen ayttılar ki ey ferzend dūzaḥ digen ... dur ki.... (12) bisyār otlar bar yılan ve ciyānlar bar kāfirlerni ve künāhkārları salıp (13)‘azāb kıladurlar dēdiler bu sözünü Hāzret-i Sultān eşitip (14) köñüllerige bir qorğunç ters peyda boldı ayttılar ki ey merd kelen atıñ (15) qolukñı men hem aytay dēdiler anda bu merd kelen ayttılar kilā ilāhe illellahu vaḥdehu (16) ... lehu ve eşḥādu enne Muḥammedun ‘abdühü ve resūluhu dēdiler Hāzret (17) ...ayttılar ki ey merd kelen bunça sözdür bu sözüñ ma’nisi neme dēp[70a] (1) sordılar bu merd kelen ayttılar ki ey ferzend her kişi aytsa Müslümān boladur beḥiştge (2) kiredür ol beḥiştde hūrī ḡlīmān ve ta‘āmlar ve şarāblar engūrlar (3) bar her kişi bu söznü aytsa ol kişini dūzaḥda salıp günāgün ‘azāblar (4) kıladurlar dēp ayttılarki ... merd kelen sözüñüzni qabūl kıldım ve (5) līkin ceng bolup balıg bolğanımda aytay dēdiler bu merd kelen ayttılar ki (6) ey ferzend siz ceng bolağanda aytadurğan örketedürgen söz tolabar ammā (7) hālī aytadurğan söz şubu dēdiler Hāzret-i Sultān ey merd kelenküde (8) bir mertebe meñe mülāqat boluñ men te‘allūm alay dēdiler anda bu merd kelen ayttılar ki (9) ey ferzend sizin ḥizmetiñizde bolup ta‘līm berip ve terbiyet kılıp kemālğa yetküzdürgen (10) kişi fat fırsatda siziñ qaşınızğa kelür maqşūdunuzğa yetküzür (11) dēdiler Hāzret-i Sultān andağ bolsa men ĩmānnı şol kişiniñ aldıda (12) aytadurmen dēdiler āḥirü’l emr bu merd kelen qoymay Hāzret-i Sultānğa kelime-yi tayyimni (13) aytturdu ammā kelime-yi şehādetni eyt turmay Hāzret-i H^ı‘āce Ebū Naşr tuta ki (14) mevķuf erdi ammā bu merd kelen kitābdār Hūdā vezīr-i ĩskender pādşāḥı ricāl (15) el gayb H^ı‘āce zinde dilan H^ı‘āce Hızır peygamber aydılar ve ba‘zıları ol merd kelen (16) firişte aydı dēpdür ve ba‘zılarını ol merd kelen H^ı‘āce Ebū Naşr Sāmānī (17) aydılar dēpdür ammā ḥaḳḳ rāst söz bu ki ol merd kelen Hāzret-i Hızır peygamber [70b] (1) aydılar ammā bu ḥaḳḳnñ arasıda kelime-yi tayyibeni Hāzret-i Sultānğa H^ı‘āce Ebū Naşr Sāmānī (2) örketgen dēp meşḥūrlikın bu sözniñ taḥḳīķi şubu ki Hāzret-i Sultānğa (3) H^ı‘āce Hızır kelime-yi tayyibeni örketip Müslümān kılıp aydılar tā H^ı‘āce Ebū Naşr Sāmānīge şubu cihetdin kelime-yi tayyibeni Hāzret-i mülāqat (4) bolmağunça Hāzret-i Sultān Müslümān bolğanlarını āşikāra kılmadılar (5) Sultānğa H^ı‘āce Ebū Naşr Sāmānī örketgen dēp (6) ḥaḳḳnñ arasıda meşḥur boldı amma Hāzret-i Sultān ĩmān Mahmelnı ĩmān (7) mufassalnı özge ‘ilmlerini Hāzret-i H^ı‘āce Ebū Naşr

Sāmānīdin örgendiler Hāzret-i (8) Sultānga kelime-yi tayyibeni Hāzret-i H'āce Hızır örkéttiler ğayb bolup kettiler Hāzret-i (9) Sultān yanıp.... larıga tüştüler néçend kündin kén Hāzreti Sultānga (10) şikār kıla kıla astın artu cūda digen yürkéttiler baksalar bir néçend hoş (11) şüret ve pākize sīret adamlar bir 'alef-zārıga tüştüler Hāzret-i (12) Sultān hemrāhları birle bu kārவānları körüp bu şehirde mundağ (13) halk mundağ adam yok aydı bu nemeye kişiler için dép hayrān ğālib (14) yürüñler barıp soraylı bu kārவānlar ne yerdin kelipdür mebada İragdın (15) bizge haber hoş alıp keldi miği dép haber alalı dép kārவān (16) tarafıge revan boldılar ammā bu kārவān Hāzret-i H'āce Ebū Naşr Sāmānī [71a] (1) aydılar çünānçi Hāzret-i H'āce Ebū Naşr Sāmānī baksalar néçend anlık keledür yakın (2) ayttılar bağğudık bolsalar tārīhde körgeñ Hāzret-i Sultān Satuk Buğraĥān (3) Ğāzi ékenler Hāzret-i H'āce Ebū Naşr Sāmānī körüp elĥamdullilahıge talebim müyesser boldı (4) dép bisyār hoşĥāl boldılar der ĥāl ĥizmetkārlar yükünü açıp (5) şol kelgen pādşāh nevādeniñ münāsebetide tuĥfe tafiñlar dép bu yürüdüler (6) ĥizmetkārlar yükünü açıp Hāzret-i Sultānga tuĥfe tafişğa meşgul boldılar (7) bu kārவānıñ arasındın bir kişi namāzğa ezān oĥudu yüklerini (8) uçuk koyup Hāzret-i H'āce Ebū Naşr Sāmānī başlık hemeyi kārவānlar (9) namaz oĥudular namāzdın fāriğ bolup yine adırnalarıga kelip olturdılar (10) tā şol vāktġaça Hāzret-i Sultān atınıñ uzasıda turdılar Hāzret-i Sultān hayrān (11) kalıp'acāib kārவānlar ıġanduk yüklerini uçuk koyup bizdin pervā (12) kılmay başını yerge uruşğa meşgul boldı dép şubu endişe turup aydılar (13) Hāzret-i H'āce Ebū Naşr Sāmānī yetti kadem yerge Hāzret-i Sultān aldı H'āce Ebū Naşr ılarıga kelip (14) selam kıldılar Hāzret-i Sultān atdın tüşüp Hāzret-i aşr Sāmānī (15) ilen körüştüler Hāzret-i H'āce Ebū Naşr Sāmānī 'izzet-i ikrām ilen [71b] (1) Hāzret-i Sultānıñ tuşğan yerlerige teklif kılıp alıp kelip obdān meadin (2) ikidin Hāzret-i Sultānıñ aldılarıga tuĥfe koydılar andın (3) H'āce Ebū Nesir Sāmānī Hāzret-i Sultānga naşihat kılışğa meşgul boldılar (4) her nemege dēdiler Hāzret-i Sultān be-cān ı dil qabūl kıldılar çünki Hāzret-i (5) Sultānıñ köñülleri de bar erdi kimerse peyda bolup Müslümāncılığını şol (6) kişi örketür dép Hāzret-i H'āce Hızır aytıp aydılar şol kimerse şubu miğin (7) dép soradılar ki adınız neme dép anda Hāzret-i H'āce Ebū Naşr (8) Hāzret-i Ebū Naşr Sāmānī ayttılar ki miñ adım H'āce Ebū Naşr Sāmānī Hāzret-i Sultān (9) bildiler ki Hāzret-i Hızır aytğan şubu éken dép hoşĥāl bolup ayttılar ki (10) ey baba her nemege deseñiz qabūl kılay dēdiler ammā biz adlık turup yükünüzni (11) uçuk koyup bizni alurmıġın dép ferda kılmay başıñızni yerge uruşğa meşgul (12) boldıñuz bizler bilmezdürmiz şubu işiñizniñ ĥaĥıqatını bizge beyan kılıñ dēdiler (13) anda H'āce Ebū Naşr Sāmānī ayttılar ki ey pādşāh dāde bu dünyā turadurğan (14) dünya émes heme kişi dünyādın kétédür fi'l māl devlet ādem qavfa kıladurğan neme (15) émes belki fi'l mālınñ sebebdin ādem dūzahġa giriftār boladur ve diger hememiz (16) bu dünyādın āĥiretge sefer kıladurmız sefer kıladurğan kişige ozuk cāyduġ (17) tola lāzım biz başımızni yerge urup namaz ötep āĥiretge sefer kılışnıñ cāyduġunu [72a] (1) kılduk dép cevāb berdiler anda Hāzret-i Sultān āĥiret digen şundağ yerge (2) ol yerde cırāylık kıızlar ve rengāreng meyveler günāgün ta'āmlar hillehayı beĥiştler (3) katre evvānlar bāġ 'imāretler bar ol yerge künde iş vāktı namāz ötegen kişini (4) kırküzdürler dūzahġa dép bir yer bar ingda otdın yılanlar ve ciyānlar bar ol (5) yerge künde beş vākt namaz ötemeydürgeñ kişini salıp 'azāb kıladurlar dép (6) naşihat kıldılar Hāzret-i Sultān H'āce Ebū Naşr Sāmānīdin bu sözünü eşitip köñülleriġe (7) bir qorğunç peyda boldı ey H'āce Müslümān boladurğan nemeni etiñ men aytıp Müslümān (8) bolay dēdiler Hāzret-i H'āce Ebū Nesir Sāmānī eşĥādu enne lāilāhe illelahu vahdehu lā (9) şerike lehu ve eşĥādu enne Muĥammedin'abduhu ve Resūluhu deng dēdiler Hāzret-i Sultān kelime-yi şēĥadetni (10) ayttılar andınken Muĥammed digen neçe kişi dép sordılar Hāzret-i H'āce ayttılar ki (11) Muĥammed digen Ĥudānıñ dostu dünyā ve āĥiretni Ĥudā-yı te'ālā şol Muĥammed üçün ĥalk kılgan (12) ol kıyāmet küñü küñāhkārlarını dūzahġdın kötgezip beĥiştge alıp baradur (13) ol Muĥammed dīni rāst şerī'atları özge peyġamberniñ ki dik émes özge peyġamberlerniñ (14) şerī'atı mensūh ve bātıl her kişi Muĥammed yürüñen yolda yürüserler murād maĥşūdıġa (15) tapadur dép Hāzret-i Resūlu Ĥudānı beyan kıldılar andın Hāzret-i Sultān H'āce (16) Ebū Naşr Sāmānīge ayttılar ki ey gümrāĥlarġa yol körsenüçü kelime-yi şēĥadetdin büleñ (17) yine örketdürgeñ neme bolsa örgeniñ men örkétip Ĥudānıñ ta'atige meşgul bolay [72b] (1) dēdiler H'āce Ebū Naşr Sāmānī Hāzret-i Sultānga ĩmān mehmelni müfessikni kelime-yi redd (2) küfürni du'ā-yı kunutnı e'tahiyyātınfātiĥa ve iĥlāsni şol yerde örkéttiler Hāzret-i (3) Sultān bir kim kırk ten kişini birdin cırlap kelip ey yārānlar iger miñ birle āşinācılık (4) kılışnı ĥ'ahlāsanglar

miñe oħşa Müslümān boluñlar Һazret-i Resūllahnıñ dīnleri dinlerniñ uluġu ve efzeli ... şol dīnge müşerref buluñlar (5) dēp naşīhat berdiler bu bir kim kırk ten kişinin ba'zısı öz iħtiyārı ve ba'zısı (6) Һazret-i Sultānnıñ şemşirleri birle Müslümān boldılar tā namāz-ı digerimge ĩmān (7) ĩslāmıñı örkéttiler namāz-ı digerdin kén Һazret-i Sultān başlıkın bu bergim kırk (8) ten kişi Һ'āce Ebū Naşr Sāmānīdin ruħşat alıp adılarıġa yandılar Һ'āce (9) Ebū Naşr Sāmānī ayttılar ki adıġa yaġanıklar ħūbi ger yanmasañlar sizlerni (10) kişi istep kelip bizniñ qaşımızda tapgudıķ bolsa başımız ölümge kétür (11) bu kāfir bizge aman bermey ġūnāġūn 'azāb kılkur dēp ruħşat berdiler (12) amma pinħān min qaşımġa kéce keliñler Ƙur'ān namāz öteş ta'lim berey dēdiler (13) Һazret-i Sultān başlıkın bu bergim kırk ten kişi adılarıġa yandılar bir kéce... (14) diyarımnda ƙofup Һazret-i Sultān Һazret-i Һ'āce Ebū Naşr Sāmānī qaşlarıġa (15) keldiler baş toħıġa Һazret-i Һ'āce Ebū Naşr Sāmānīniñ aldılarıda Ƙur'ān (16) oƙup adılarıġa yandılar tañġıla kéce.....[73a] (1) vaķtġaça Ƙur'ān oƙup yene yandılar alā haze'l kıyas yettekün kéce şumdaġ ƙıldılar (2) sekizinci kécesi tün yarı birle Һazret-i Sultān başlıkın bu bergim kırk ten kişi Һudānıñ (3) 'ināyeti bilen kelāmullahnı tamam ƙılıp namāznı örkétip Һudānıġ tātıġa meşġul (4) boladurlar bu bergim kırk ten kişiniñ arasidin Һazret-i Sultān kelāmullahnı bād (5) alıp Mürettek Һān boldular tā altı ay kéce şubu Buġraħān Ġāzi şubu řarīķede boldular (6) Һazret-i Sultānnıñda adaları Hārūn Buġraħān kāfirlikde taşdın (7) yamanrak aydı leşkeri bina ġayat aydı feraset bilen Һazret-i Sultānnıñ (8) Müslümān bolġannı kemān ƙıldı amma taħtı raķ ma'lūm bolsun (9) dēp héç kişige aytmadı bir kéce Hārūn Buġraħān tüşese bir řir Hārūn Buġraħānnı (10) pence urup helak ƙıldı Hārūn Buġraħān uyķusidin peyda bolup (11) Һazret-i Sultānnıñ vālidelerige bu tüşniñ ta'biri neme dēp sordu Һazret-i (12) Sultānnıñ vālideleri ayttılar ki mundaġ tüşnü şeytānı deydürler dēp cevāb (13) berdiler amma Hārūn Buġraħānnıñ köñlünü cem' bolmadı ayttı ki ey mażlūm.... (14) olturġalı ƙoymadıñ bizniñ dīnimizni vīrānƙılıp bizni olturuşġa (15) sa'yı ġüşiş ƙılur démedim mü'min tüşümde körġen řirsiñ belānıñ āhir meni (16) şol belān olturadur ol meni olturmasdın ilgeri men ol (17) dēp Һazret-i Sultānnı oltur[73b] (1) olturuşġa ƙaşd ƙıldı ve yene ayttı ki ey mażlūm özüñaytıp aydıñġa miñ (2) bunlam ceng bolup sizlerniñ dīniñizlerni vīrān ƙılıp Muħammedniñ dīnige (3) erse iħtiyār sende dēp aydıñ ol belān bizniñ dīnimizni vīrān ƙılmasdın (4) ilgeri olturalañ dēp maşlaħat ƙılduķ dēdi irte bilen cemī' beglerini ġāzır ƙılıp (5) aydı ey begler bizge bir düşmen peyda bolupdur ol düşmennı aradın yoķ ƙılmasaķ (6) hememizni ol helak ƙılur dēdi yörbeti ki ey Hārūn Buġraħān cānımızġa (7) kelġen düşmennı neme üçün yoķ ƙılmaġalını dēp Һazret-i Sultānnı olturuşġa ƙaşd (8) ƙıldı bu sözünü Һazret-i sultānnıñ vālideleri eşitip feryād ƙılıp ayttılar ki (9) ey kāfirler néçend yılınıñ bu yüzige riyażet ve meşakķat bilen tapġan ferzendimni neme (10) üçün bī-künāh olturasun dēp araġa tüştüler Hārūn Buġraħānnıñ açıġı (11) keldi ey mażlūm bizniñ dīnimizni vīrān ƙılıp Muħammedniñ dīnige kirġendin yaman künāh (12) barmu dedi Һazret-i sultānnıñ vālideleriniñ mührı ziyade bolup ayttılar ki ey kāfirler (13) miñ ferzendimni imtiħān ƙılıp... iġer Muħammedniñ dīnige kirġen bolsa andın... (14) kén ġil dēp ayttılar Hārūn Buġra ġānġa bu söz ma'ķul boldı Һazret-i Sultānnıñ (15) ġalġan ġizmetķarlarıda sizleri ayttı kidep aytadur imtiħānı (16) dedi Hārūn Buġraħān cemī' nikleri birle maşlaħat ƙılıp ayttı ki bir bütħāne.... (17) dēp ġıştını tayyār ƙılıp bir[74a] (1) keldi Hārūn Buġraħān ayttı ki ey ferzend sizni bizniñ dīnimizgen ƙıķıp Muħammedniñ (2) dīnige kirdi miġin dēp kemān ƙıldılardurmız dedi Һazret-i Sultān kāfilerniñ resmice (3) ān imtiler Hārūn Buġraħān cīn kötmedi aynıġa ey ferzend men bu anızġa cīn (4) kötmeydürmen biz bir bütħāne aytadurmız şol bütħānelik tācını siz ƙoparsañız biz (5) cīn fütürmiz dedi Һazret-i Sultān yükup ƙofup endīşe ƙılıp ayttılar kiķ andaġ (6) ƙılsam bolur iġin dēp ƙabul ƙıldılar amma ƙandaġ ƙılsam bolur iġindēp (7) bisyār ferīşān boldılar ki ġenç boldı yanıp hemrāhları birle adıġa bardılar tün (8) yarımını Һazret-i sultān yārānları birle Һazret-i Һ'āce Ebū Naşr Sāmānī qaşlarıġa (9) barıp ayttılar ki ey büzürgvār Hārūn Buġraħān miñ Müslümān bulġanmı ġümān ƙılsam (10) seni imtiħān ƙılmaķ üçün bir bütħāne aytadurmış ol bütħāneniñ nāmını (11) ol siz ġışt ƙoyup biriñ deydür iġer ƙabul ƙılmasam dīn-i ĩslāmdın (12) ƙıķıp küfriyle dāħil boladurmen miñmaşlaħatım neme iġindēp Һazret-i Һ'āce (13) Ebū Naşr Sāmānīġe 'arżƙıldılar anda Һ'āceEbū Naşr Sāmānī ayttılar ki (14) ey ferzend özüñü muħāfızat ƙılıp saħlaķ üçün ba'zı memnū'āt iş (15) ƙılışını cāyız ƙılıpdurlar iġer tam ... řaħābe niyyet mescid dēp salsañız (16)

Hudānıñ aldıda elbette şevāb taparsız kāfirleriniñ belāsıdın (17) ... bulmañ dēdiler Hāzret-i Sultān[74b] (1) Sultān bu sözünü eşitip bisyār hoşhāl boldılar adılarığa yandılar ertesi tang atıb āftāb (2) çıkıp aydı Hārūn Buğra Hān cemī^c leşker ve sipahisi bilen bütthāne aytadurğan yerge cemī^c (3) bolsun kim dēp münādige durdu heme-yi kāfirler bütthāne aytadurğan yerge hāzır boldılar (4) Hāzret-i sultānı Hārūn Buğra Hān çırlap alıp ayttı ki ey ferzend iger bizniñ dīni (5) bizde bulsanız biz kılğan işni kılıñ biz baş uradurğan nemege sahm baş (6) uruñ biz bukünü bütthāne aytadurmız evvel siz başlap hışt koyup bir nik biziñ (7) köñlümüz şundağ cem^c boladur dēp Hāzret-i Sultān hoş dēp öz rağbetleri (8) birle qabūl kılıpnışlarını sünbüllerige kısturup bileklerini turup cemī^c yārānları (9) birle be-niyyet meşced dēp ikidin ikidin hışt köterip bütthāne aytadurğan yerge alıp (10) barıp qoydılar törtünçü mertebede hışt alay dēp barıp aydılar Hārūn Buğra Hān (11) ... di ki ey belām ve ey ferzendim tohtañ mundın ziyade bedenizni iş kılduruşğa tākātım (12) yok hala hem sizge munça kılduruşumda ğarażım bar aydı imdi hātırım cem^c boldı her neme (13) h^ahlāsañız kılıñ dēdi hemeyi leşkerleri yanıp kētti şol künü Hāzret-i Sultān tün yarımını (14) ötkezip bu bergim kırk ten kişi birle Hāzret-i H^ace Ebū Naşr Sāmānī qaşlarığa barıp yā büzürgvār (15) hāzretleri buyuruğandıñ kılıp kāfirleriñ qolıdın hālāş boldım dēp ‘arż (16) kıldılar ve yene Hāzret-i Sultān ayttılar ki ey büzürgvār keysi künige bu kāfirler biziñ Müslümān (17) bolğanımızni yılıp biziñ helāketge yetküzüp ve muniñ maşlahtanı kılalı dēdiler[75a] (1) anda Hāzret-i H^ace Ebū Naşr Sāmānī Sultānğa ayttılar ki siz hūb bilürsünüz dēdiler anda (2) Hāzret-i Sultān ayttılar ki iger maşlahtanı meñe qoysalar hurūc kāfirlerge yetgelin şāyed ki Hudā-yı (3) te‘ālā bizge zafer bergey dēdiler Hāzret-i H^ace Ebū Nesir Sāmānī ayttılar ki iger himmet kılsañız (4) edebdin bolur dēdiler Hāzret-i Sultānğa ruşsat berdiler Hāzret-i Sultān ayttılar ki ey H^ace (5) Hüve e’lkahi foge ‘ibādehi ya’nı Hudā-yı te‘ālā h^ahlāsa bendelerige qahr kılatur (6) şāyed ki Hudā-yı te‘ālā bu kāfirlerge qahr ve ğazab kılıp birni bu nā-bekārlarğa ğālib kılğay dēdiler ve yene (7) Hāzret-i H^ace Ebū Naşr Sāmānī ayttılar ki ey ferzend bu maşlahtamız hūb ve līkin leşkeri İslām ez dēdiler (8) Hāzret-i Sultān ayttılar ki ey büzürgvār tevekelitü alellahu ve lā ercusu ullahuya’nı (9) tevekkül kıldım men Hudā-yı te‘ālāğa ümīd tutmaydurmen Hudādın büleñ h^ah leşker az bolsun (10) h^ah tola bolsun ceng kılaturmen dēp huruc kılış ki ittifaq boldular ve halagñe şol zindāne (11) ba‘zı halk Müslümān bolup kāfirlerdin qorqup yerniñ tekide Hudā-yı te‘ālāğa bendeşilik kılanlar (12) Hāzret-i H^ace Ebū Nesir Sāmānīni keldi dēp birdin birdin altı ayğaça yığılıp altı (13) yüz kişi cem^c boldı çünāñçi bu kéçe otu tañla kéçesi Hāzret-i Sultān bergim kırk kişi ilen (14) Hāzret-i H^ace Ebū Naşr Sāmānī qaşlarığa keldiler ey büzürgvār bu tehirkıladurğan émes mehel (15) qoysunlar işimizge muqayyed bolalı tañ atğunça öz dīnimizi bir yerge alalı dēdiler Hāzret-i (16) Sultān H^ace Ebū Naşr Sāmānī cemī^c Müslümānlar bile qofup yolğa revān boldılar (17) Hārūn Buğra Hānnıñ ordusığa yettiler Hāzret-i H^ace Ebū Naşr Sāmānī kollarını [75b] (1) du‘āğa köterip du‘ā kıldılar ayttılar ki ... fażl-ı iḥşānıñ birle kāfirlerge (2) qatıg uyku bergil ve Müslümānlarğa zafer bergil ve kāfirlerge hater bergil dēp taleb (3) kıldılar Hāzret-i H^ace Ebū Naşr Sāmānī müstecāb du‘ā aydılar Hudā-yı te‘ālā H^ace (4) Ebū Naşr Sāmānīniñ du‘āsını müstecāb kılıp bu kāfirlerge şundağ qatıg uyku berdi ki (5) birbiriniñ belidin tutup sud ...bolsa yene biri haberdār bolmaydur çünāñçi bu (6) leşkeri İslām kāfirleriniñ ordusığa tört yüz at tablada tahtaḥāne turtıdı hemesini (7) aldılar cengniñ silāhını özlerige yetip yetip qalğunça aldılar bir aylıq erzāk alıp ba‘zı kāfirlerini (8) uykulukuda olturup çıkıp yörür berdiler ammā kāfirleriniñ héç qaysısı tuymadı (9) Müslümānlar tañ atğunça yol yörüp şubḥ vāktı dative tağğa yetip tüştüler ertesi tüş (10) vāktı bar aydı Hārūn Buğra Hān kırk miñ kişi ilen kelip leşkeri İslāmıñ kıyap tüştüler (11) Müslümānlık dilāverleri ve baḥadurları cengniñ silāhını kıydılar tağ derresidin çıkı (12) meydānğa kelip cengge meşğul boldılarol künü namaz peşin kéçe ceng kıldılar andağ... (13) ceng boldı ki kāfirlerdin beş miñ kişi düzaḥge kētti müslümānlardın iki kişi zehmnāk boldı (14) kāfirler şikest tafip yatıp tüştüler ertesi altı miñ kişi kelip qoşuldı leşker-i (15) İslām tarafige kāfirleriñ içiden birdin ikidin qaçıp kirip qoşulup İslām (16) cerigi altı miñ geyetti ol künü ilerki künçe yüz hişşe ceng vaqı‘a boldı yā yetti kün kéçe (17) künde ceng vaqı‘ bolub kāfirler şikest taftı müslümānlar zafer taptı leşker-i İslām künde küne[76a] (1) tola bolup on éki miñe yetti néçend kün ötüp Müslümānlarıñ ozuğu tökep (2) atları ozukladı bir köp Müslümānlar cem^c bolup Hāzret-i H^ace (3) Ebū Naşr Sāmānīniñ qaşlarığa kelip ey büzürgvār qaçan kéçe biz munda aytarımız ozuk (4) tökep at urukladı ve baḥadırlar ‘aciz boldı biziñ

maşlahatmız neme dép (5) ‘arz kıldılar Hâzret-i H‘âce Ebū Naşr Sāmānī aydılar ey Müslümānlar özüñler (6) biliñler dédiler Müslümānlar aydılar ey büzürgvār şeb-ü hun keltürelî Hudādın neme kelse (7) şuna ... dédiler Hâzret-i H‘âce edebdin bolur dédiler Müslümānlar on éki miñ kişi ceng (8) yeräğını kılıp silâhlarını keyip arâste bolup baş tohu baraydı adlanıp şeb-ü hun (9) keltürüp kâfirleriñ başığa keldiler Hâzret-i H‘âce Ebū Naşr Sāmānī kollarını köterip (10) du‘âğa meşğül boldılar Hudā-yı te‘ālā kâfirlerge qol futnu ... hem toymağudıx uyku berdiler (11) Hâzret-i Sultān Satuḡ Buğra Hān Ğāzi atlarıdın tüşüp şemşirni yılañlap (12) Hārūn Buğra Hānnıñ ordusığa kirdiler kōrseler Hārūn Buğra Hān uyqup yatadur (13) bir hizmetkārları qaşıda çeräğçı qarıp ve olturadur Hārūn Buğra Hānnıñ başını kesey (14) dép şemşirni tañılup yene köñüllerige yeti ki düşmenni yuğuluqda öltürmeklik nā-merdlikdin (15) çıqadur obdānı şubu ki bu kâfirniñ uyqusıdın uykatıp ĩmānğa teklif (16) kılay şāyed ki Hudā-yıte‘ālā ... tüşüp tevfik-i ilahi bolup ĩmān keltürüp ve Hâzret-i (17) Resūlullahnıñ dīnlerige qarār ona ... andinkén başını kesey dédiler yene turup[76b] (1) ayttı ki her neçe kâfir hem bolsa tozunı yeb aydım tozuñ haqqını saqlay dip şemşirniñ uç (2) birle futığa sancıttılar Hārūn Buğra Hān ıztırāb birle uyqanıp baḡsa Hâzret-i Sultān (3) şemşir berehne kılıp başıda tün kılap turadur buy kâfir ayttı ki ey Sultān Satuḡ mundağ (4) uluğluḡ sende turup neme sebebden şumdağ aştı kılasın dédiler anda hâzret-i (5) Sultān ayttılar ki ey kâfir işniñ obdānı men kılgan iş qofıl vākt teng (6) fırsatnı ḡanimet bil aytıl bu kelime-yi şerīfni lâ ilahe illellahū Muḡammeden Resūlullah degil dédiler ol (7) kâfir-i bī sa‘âdet qabūl kılmadılar Hâzret-i Sultān her çend cedel kıldılar ol kâfir cehennem (8) tevfik tafıp bu kâfir Müslümān bolğalı ötemedi Hâzret-i sultān néçend merātebe bilen (9) Şemşirni havale kılıp aydılar başını kesey dip ve yene endīşe kıldılar ki tozunı yeb (10) aydım dādliḡ haqqı bar dip şemşirlerini yandurdılar hācetlik yüzünü bī-hācet (11) Hudānıñderḡahıḡakeltürüp ve du‘ākıldılar ki ey bār-i Hudāya sen cemī‘ maḡlūkātıñ hālını (12) körüp turaseñe néçend merātebe şemşirni hamle kıldım başını kesey dip ammā toznıñ (13) haqqınıda dādliḡ haqqını saqladım iger çendige sebeb dād bolsa hem Hudāya neme bolur ki qahhārliḡ (14) şıfatınıñ birle ḡaḡab kılip yerge yuttursañdip münācāt kıldılar Hâzretniñ (15) du‘ālarımmüstecābbolup yer tobrap yarılıp berip Hārūn Buğra Hānnı yer sīnesi gece (16) yuttı hâzret-i Sultān Buğra Hān Ğāzi aydılar ki ey kâfir köz ve toñḡ mu (17) hālīñni kılmān keltürkeli men señe du‘ā kılay Hudā-yı te‘ālā bu belādın halāş [77a] (1) kılsun dip naşīhat kıldılar Hārūn Buğra Hān ayttı ki ey Sultān Satuḡ yerge kirgenim (2) oyduñ sing dīninige kirip sen aytḡanaytıp sing dīninige kırkünçe dip qabūl (3) kılmadılar Hâzret-i sultānnıñ ḡaḡabları kelip du‘ā kıldılar Hārūn Buğra Hānnı yer (4) yutup yoḡ bolup ketti ol zamān sa‘âdetniñ şubḡı-ı meşrik tarafından rūşen (5) boldı Hâzret-i Sultān kōs İslāmıñ miñ adımğa sugonglar minārege çıkıp (6) durı ma durı Hâzret-i Sultān Buğra Hān deñḡler namāznıñ ezānını bülend oḡuñlar (7) dip emr kıldılar naḡricılar kōs halıḡsa meşğül boldılar kâfirler leşkeri (8) İslāmıñ zur kelgeni ki haberdār boldılar cengniñ silāhını kib Müslümānlar ilen (9) namāz peşin kéçe ceng kıldılar ba‘zı rivāyetde atuşu ḡifceḡanda yurdu dip (10) durlar ammā haqq rāst söz şubu ki yerniñ yüzi hemesi qan boldı çünāñçı (11) şol küni Hudā-yı te‘ālānıñ ‘ināyeti birle Hâzret-i Muḡammed-i Muştaḡaşallāllahu ‘aleyhi vesellemniñ (12) mededleri birle yegirme miñ kişi Müslümān bolup ĩmānnıñ devletige müşerref boldılar (13) ḡāzılar zafer tafıp kâfirle şikest taftılar şol kün Hâzret-i sultān (14) Satuḡ Buğra Hān Ğāzidin néçend kerāmāt zāhir boldı bir kerāmātleri şubu ki (15) Hārūn Buğra Hānnı Hâzret-i Sultānnıñ emirlerini tutup yer yuttu şubu ki (16) Hâzret-i sultānnıñ şemşirleri resmi ḡalknıñ şemşirlerige oḡsa şemşir édi (17) ammā her vāktğa kâfirlerge salıplar kırk bolur édi yene yeri şubu ki[77b] (1) Hâzret-i Sultānnıñ atlarıñın aḡzıdın her bāre ot çıkıp kâfirler (2) tarafige barıp néçend kâfirleriñ köydüzüp yoḡ kıldı kâfirler şubu ot (3) dın qorqup cema‘āt cema‘āt Hâzret-i Sultānnıñ qaşlarığa kelip Müslümān (4) boldılar şol küni Hâzret-i Pādşāh Ğāzilik ad köterdiler ba‘zıları (5) şol vāktda Hâzret-i Pādşāh on éki yarım yaşıda aydılar dipdür ammā haqq rāst (6) söz şubu ki Hâzret-i Sultān şol vāktda on altı yaşıda aydılar ey dervīş (7) aḡāh bolıl kim hoş devlet aydı ve sa‘âdet sermedige Hâzret-i Sultān bā-vücūd (8) kiçiklikleride şumdağ devletge müşerref bolup Ğāzi ad köterip İslāmıñ (9) aşikār kıldılar ammā ma‘lūm bolsun kim Hâzret-i Sultān Satuḡ Buğra Hān Ğāzi (10) on éki yarım yaşlarıda ḡazātğa meşğül boldılar yazlıḡda kâfirler birle ḡazāt (11) kıldılar kışlıḡda Hudā-yı te‘ālāğa tāt ‘ibādāt kıldılar hâzret-i Sultān (12) Satuḡ Buğra Hān Ğāzi tokısan altı yaşadılar tā şunḡaca belhniñ aldıdaḡı (13) deryāyı amudkéçe bu taraḡı tā kün çıkışğa gedak digen yergeçe şimāl taraḡı (14)

karaqurdum digen yergece şemşirleri birle kâfirlerini Müslümân kılıp Hâzret-i Resûl (15) Allahnıñ şeriatlerinden milletlerini bî-karâr kılıp revâc berdiler çünânçı (16) Hâzret-i Sultân bir kün şikâr kılışğa degdege kılıp cemîc yârânları birle atlanıp (17) şahrâ tarafıge şikârge çıktılar şikârkılıp yarattılar Hâzret-i Sultânın aldılarında [78a] (1) biskirip bir kebk çıktı Hâzret-i Sultân kebkini koğlap berip tört ferseñ (2) yerde koğlap yıktılar buğuturlap siyüp ot qalap kebâb kılışğa (3) meşğûl boldılar anğaç Hâzret-i Sultânın yârânları yetip keldi kebâbnı (4) pâyli diseler toz yok Hâzret-i Sultân âsmân tarafıge bakıp münâcât kılıp aydılar (5) gaybdın bir ğarce toz kelip tüşti toz ilen kebâbnı yediler tozunıñ (6) qalğanını Hâzret-i Sultân bir tağ tarafıge taşladılar ol tağ baş ayağ toz boldı (7) tã kıyâmet kâçe tuka..... Hâzret-i Sultânın şâmge oğşa tola kerâmâtleri (8) bar halknıñ arasında ma'rûf meşhûr ammâ ma'lûm bolsun kim Hâzret-i Sultân Satuk (9) Buğra Hân Ğâzi Hâzret-i hâtemü'l-enbiyâ ve tâcü'l-asfiyâ Hâzret-i Muhammedi Muştafa şallallahu (10) 'aleyhi vesellemniñ pāk-i rûhlarıdın terbiyet tafıp Uveysi bolup aydılar Hâzret-i Süleymânın (11) zühûrları bar erdi ammâ bezâhir Hâzret-i H'âce Ebû Naşr Sāmānīdin (12) terbiyet tafıp kemâlik yetip aydılar Hâzret-i Sultân Satuk Buğra Hân Ğâzi ğazâtğa (13) meşğûl bolğan cihetdin mürīd alıp hēc kişini kemâlğa yetkürmeydiler (14) birili Hıttay tarafıge ğazâtğa atlandılar Hudâ-yı te'âlâ 'inâyeti birle tã Turfan kâçe (15) Müslümân kıldılar Hâzret-i Sultân ağıp ol yolda Turfannıñ (16) o yüzige yol bu olmadı şol ağıqlarıda Hâzret-i Sultânğa Kâşkarğa yâ nik (17) dip beşâret boldı Hâzret-i Sultân neçendkün yol yörüp Kâşkarğa[78b] (1) yettiler bir yı yettiler âhir şol za'flarıda bir kün cemîc yârânlarını (2) hayırlap ayttiler ki ey yârânlar aġâh boluñlar ol künü miñ rûhum 'arşıda (3) bu 'âlemge kelişde her âsmânğa alıp geğanda âsmândağı firişteler ayttiler ki sâd (4) hezâr ayıpge şumdağ pākize rûh kesâfethânedin dünyâğa kētip baradur (5) ol dünyâda miñ kesâfetge yüz mübtelâ bolup çendân künâhğa mübtelâ boladur dēp (6) efsûs kıldılar elhamdülillahi firişteler aytğandık hēc kesâfetge giriftâr bolmadım (7) dēp Hâzret-i Sultân şubu sözünü aytğanda bir Uveys büzürg baraydı bu dünyâda (8) inkâr kılğanı ma'lûm boldı bu dervişge dervişlik tārīkasını bağlap (9) velīligni yok kılmaq üçün Hâzret-i Sultân mübârek nimçeleriniñ tōkmesini (10) ettiler şol zamân bu dervişniñ vilâyeti yok boldı hēc vechi birle dervişlikniñ (11) yolu açılmadı ... bu derviş Hâzret-i Sultânğa inkâr kılğanığa şâd- (12) hezâr peşimân kıldılar âhirü'l-emr Hâzret-i H'âce Ebü'l Fettâhı Şeyh Necmeddin (13) 'Atğarnıñ vâsiğa kılıpbisyâr niyâz bendelik birle Hâzret-i H'âceEbûNaşrSāmānīniñ (14) rûhlarını şeffīc keltüzüp kılğanin kârğa tevbe kılıp Hâzret-i Sultânın (15) ayaġlarığa yıkıldı Hâzret-i H'âce Ebü'l Fettâh Necmeddin 'Atğâr H'âce 'ilmdâr (16) bu dervişniñ künâhını Hâzret-i Sultândın tilediler Hâzret-i sultân künâhını öttiler [79a] (1) bu dervişniñ ili açılıp dervişlik könlüğe tüşti ... Hâzret-i (2) Sultân Satuk Buğra Hânğa bege şol ağırlıklarında ecel yetti bir kün oltur (3) yettiler dervişlik şüretide bir kimerse kirip şeyhullah dēdi Hâzret-i Sultân (4) bu nemege kişi ve ğarazları neme iġin dip sordılar ey derviş neme tileysiz dēdiler (5) anda ol derviş ayttyey Pādşâh-i 'âlem akıl kişi her işni işâret birle (6) biledürġen aytmaq lâzım émes dēdi Hâzret-i Sultânğa ma'lûm boldı ki Hâzret (7) emânetni alğay kelipdür ... (8) Ebû Naşr Sāmānīniñ oġlı H'âce Ebü'l Fettâh Hâzret-i Sultân Satuk BuğraHân Ğâziniñ (9) ġalīfeleri ol H'âce Ebü'l Fettâh Sultânğa kerâmât de berâber üçün mübârek (10) isimleridin BuğraHân bolup berip erdi şubu cihetdin H'âce Ebü'l Fettâh Buğram (11) dip halknıñ arasında şöhet tafıp aydı aġâh bolğıl kim ol H'âce Ebü'l Fettâh (12) Hâzret-i emir zamân ve ġabib ol şâh-i merdân 'Alī keremüllahnıñ vechiniñ pāk rûhlarıdın (13) terbiyet tafıp cezebe ġâşıl kılğan cihetdin ol H'âce Ebü'l Fettâhğa Bahadırılık (14) ve kuvvetde Hâzret-i Sultândın büleñ kişi berâberçilik kıla almas erdi (15) bir kün Hâzret-i H'âce Ebü'l Fettâh ġalvethânelaride oturup ve aydılar Hâzret-i (16) H'âce Hızır 'aleyhi's-selâm kirip kelip ayttiler ey Ebü'l Fettâh neme olturasañğa ġof (17) ġıl vâkt teġ fırsat ġanimet Hudâ-yı te'âlânıñ dergâhığa muġarreb bu diyârlarda [79b] (1) İslâmı aşikâr kılğan Hâzret-i Sultân Satuk Buğra Hân Ğâziniñ qaşlarığa (2) baralı hemin sa'ât Hâzret-i 'Azrâil ad dīnini revâc bergüçi rûy-i zemīnniñ ziyeti (3) İslâm Müslümânlarınıñ âftâbdın milletniñ çerâġı ehli taġkīknıñ delīli 'arifleriniñ (4) pādşâhı ve sâlikleriñ pişvâsı ya'nī Hâzret-i Sultân Satuk Buğra Hân fahri Ğâzi ġaddese-allâhu sırrehuga ecel yeti dip berdi fırsatnı ġanimet bilip bir zamân (5) şöhet kılalı dēdiler anda H'âce Ebü'l Fettâh ey Hızır men hem sizni kelsün dip tehir (6) kılıp aydım dēdiler Hâzret-i H'âce Ebü'l Fettâh Hâzret-i Hızır Peyġamber birle yolğa revân (7) boldılar yolda kētip bar ayttiler Hâzret-i Sultân Satuk Buğra Hân Ğâziniñge bir (8) ġizmetkârları aldılarığa kelip ey H'âce Ebü'l Fettâh Hâzret-i sultân sizni çırlaġalı (9) iberdi

dédiler Hâzret-i H'âce Ebül Fettâh ızırâb yörüp Hâzret-i Sultân Satuk (10) Buğra Hân Gâziniñ halvethânelerige Hâzret-i H'âce Hızır birle kirip barıp körseler (11) Hâzret-i sultân hoşhâllık kılıp tökülüp her tarafge bakıp oturadurlar Hâzret-i (12) Sultân bu 'azîzlerini körüp hûb maħalde....nigler men sizlerge bakıp intizâr bolup (13) oturup aydım miñe ğarażım sizlerini çırlaşda şubu aydı ki miñ rûhumnıñ (14) şâhbâz I bülendpervâz vaţan-ıaşlığa'arş duruşuñğa ... kılışğa degdege (15) kıladur cân şırînnigge tutisi ten nig kafesini sındurup uçup kêtışgete gaza kıladur çünki bu rûhnıñ kuşu konanlarını yesap tenniñ kafesiniñ[80a] (1) çevreside uçup genişge degdege kıladur fırsatnı ğanimet bilip bir faşlı oturup (2) soħbet kılanı çünki bu tarîğada dostnıñ cānibidin ve birāderi dücihāndın (3) cüdā bulmaħ müşkül körenedür ammā ne ilāc kıлмақ kerek bendeşilikniñ mertebesi (4) şubu ki Hudā-yite'ālānıñ qazasığa rızā bermek kerek her vaqtğa ecelniñ tîğını tengilep (5) kelse ve ölümniñ şerbetini tatturgalı kelse elbette their kılğulukemesçünānçiHudā-yı (6) te'ālā aytıp durlar ki izā cāe ecelehüm lā yeşā hurune sa'et velā yestagudumun (7) ya'nı bendege her vaqtğa eceliyetsa bir sa'atkén hem bu olmas ilgeri hem bu olmas (8) dép rahmi kılıp oturatılar bir tıpkıda kızıl gül éki renklik elma bir cāmda türbet (9) şol yerde peydā boldu cemī 'āsmāndaki firışteler olurgan kişiniñ közige (10) köründü Hâzret-i Sultân ğama'lüm boldı ki vaqt teñg bolupdur der hāl halkğa (11) naşîhat kılışğa meşğul boldılar ayttılar ki ey halîfe Ebü'l Fettâh miñvaşıyyetim sizge (12) şubu ki peygamberlerniñ dînlerige muħkem zabt kılıñ ve şerī'atlerni biz sizge tafşurduğ (13) bisyār re'ıyye kılıñ miñ ferzendimlerim kiçik qaldı obdān terbiyet kılıp (14) kemālîğa yetküzüñ mebdāda ol ferzendlerimdin biryaman iş ötse ferdā rûz-i kıyāmetde (15) Hudā-yı te'ālānıñ dergāhıda şermsāz bolup hecel bu olmañ ey (16) Ebü'l Fettâh miñe oħşa boluñ men yörürgen yolda yörüñ āħiret āb-ı rüyını (17) tafıñ mundın ziyāde aytaydurmen siz merdi 'āqıl himmetinizni bülend kılıñ [80b] (1) ve merdāne buluñ haqqı sübhān ve te'ālādın yāri yāverlik tileñ Hâzret-i server-i (2) kâināt ve hulasi-yi mevcūdāt ya'nı Hâzret-i Muħammedi Muştafa şallallahu'aleyhi vesellemniñ (3) rûhlarıdın isti'anet tileñ meni hem ekserü'l evkatida berāber yād kılıñ (4) diglañ dédiler Hâzret-i H'âce ... āħiret seferige ruħşat alıp hûblaştılar andinkén (5) H'âce Ebü'l Fettâhıñ şeyh Necmeddin 'Atţārıñ h'âce 'ilmdār kıçğırıp alıpayttılar ki (6) ey Buğram h'âce Ebü'l Fettâh meni ğusl kılduruñ şeyh Necmeddin āħiretimni tiksün (7) H'âce 'ilmdār kabrimni atsun yerimni qorlasun dép vaşıyyetkıldılar andın (8) kén ayttılar ki hoş Hudāğa tafşurduğ ğam yemeñler dostun Hudā-yı te'ālā der haqqıqat (9) olmaydur nihāyeti halknıñ közidin yoq boladur toğrağ bolğan ten ta (10) toğrağğa qoşuladur rûhlar öz hālde bāķī qaladur āħir sizler bile tafşurmız (11) dédiler tabaqdın bir kızıl gül bir elma alıp cāmdaki şerbetdin endek içtiler (12) elħamdulillahi dép kelime-yi şehādetni okudular andinkén ora qofup üç mertebe (13) çarħ barıp qatre be-deryā çekid ğom şod hod ra nedid zāhiri rûhu'l qudus perde-yi (damla denize aktı orda kayb oldu kendini körmedi) (14) hacālet derid murğı seher hiz men menzil e'lā ğirift sākin ferdus şod anki be-maqsad resid (15) murğı dil arām ra nik bekon terbiyet ger bud az şikeste hun be-tevān resid muħarrem dergāh (16) şod anke be-moştağ reft zāyī' uvgat keşt anke bā diger did aşığ meskin setug (17) reft ze dārü'l fenā qoncriyāzet ğireft ğuşe-yi halvet ğozid dip şubu beytni okup [81a] (1) cān be-haqq teslim kıldılar ol küñü düşenbe édi tuş vāqtı bar aydı hâzret-i resül (2) Allahnıñ sünnetleri bilen dārü'l fenādın dārü'l beķāğa riħlet kıldılar çünki Hâzret-i (3) resülullah düşenbe küñü 'ālemdin riħlet kılıp aydılar her tarafğa ğaber berdiler (4) hemeyi halk cemī' bolup keldi Hâzret-i Sultānnıñ vesıyyetlerini becā keltürüp (5) h'âce Ebü'l Fettâh ğusl kıldırdılar āħir Hâzret-i Sultānnı cenāzege salıp teberruk (6) dip köterip yörüdüler namāzgāhğa alıp bardılar Hâzret-i Sultānnıñ namāzlarını (7) éki yüz kemālîğa yetgen delîlerdin 'ālimlerdin yetmiş miñ ğāziler dîn yegirme éki (8) miñ kişi 'avāmun nāsdın on beş miñ kişi ser cem' otuz yette miñ (9) éki yüz seksen kişi ötediler Hâzret-i Sultānnı Kāşqarda astın Artuşda (10) Meşhed digen yerde qoydılar henüz ğorrnıñ ağzığa hışt qoymap aydılar (11) Hâzret-i Sultân başlarını köterip körde qofup oturup bülend āvāz birle (12) rabbi enzelni menzilen mübārıka ve ente ğayrun e'l-münzelin ya'nı ey bār-I Hudāya 'aceb (13) menzil-i mübārek erdiñ sen heme bergüçilerdin obdānı digen boladur andıñnıñ (14) resmi uluğlarğa oħşa kıblege bakıp yattılar bu halk körniñ ağzığa hışt te'zib (15) toğrağ saldılar bu vāķı'a bolğanda tarîħge tört yüz yegirme toķuz aydı ve ba'zı lar ayttılar ki (16) Hâzret-i Sultānnıñ cenāzelerini közetip bargunça yüzige bir nigāb tartğan bir kişi (17) şirge minip köterip āsmānğa çıqıp ğayb bolup kétipdürler ammā rāst [81b] (1) söz şubu ki Hâzret-i Sultân 'ālemdin öttiler az

tucnıg meşhedide defn (2) kıldılar gâzilerdin bir kişi ve ‘âlimlerdin üç kişi ‘avâmun nâsdın (3) éki kişi tuşasa Hâzret-i Sultân pādşâhlık tarîkasıda leşkeri azîm (4) birle şikâr kılıp yörüpdürler bu halk kelip ayttılar ki ey büzürgvâr Hudâ-yı te‘âlâ sizge (5) keldidip sordılar Hâzret-i Sultân ayttılar ey yârânlar Hudâ-yı te‘âlâ evvel dünde (6) bergen devletçe üç hisse devlet berdi ey gâziler dostlarığa aytıñlar miñe (7) Hudâ-yı te‘âlâ mundağ menzil a‘lâ müyesser kıldı men yörügen yolda yörüseler men kılğan (8) işni kılsalar men tapğan devletni taparlar ve yene halîfem H‘âce Ebü’l Fettâhğa aytıñlar (9) bisyâr yâd kıladurmen miñ kaşımğa paturak kelsünler dip H‘âce Ebü’l Fettâhğa (10) ayttılar H‘âce Ebü’l Fettâh be-cân-i dil qabûl kıldılar şevki zevkleri gâlib kelip üç merätebe (11) barıp oturup bismillahirrahmanirrahîm ey bâr-i Hudâya héç yârlığı yokdur (12) cânımı algıl dédiler şol zamân H‘âce Ebü’l Fettâhğa Hâzret-i Sultânıñ rûhları (13) Hâzır bolup rahmetsizniñ i‘tikâdınızğa ve ihlâsınızğa ammâ néçend maħal turup (14) memleketni zabt kılıp miñ ferzenlerimni obdân terbiyet kılıp kemâlige yetküzün (15) andinkén miñ kaşımğa keliñ dédiler ... H‘âce Ebü’l Fettâh üç yıl ‘ömr ködüp (16) andinkén ‘âlemdin öttiler H‘âce Ebü’l Fettâhni gorda qoyğa anda Hâzret-i (17) Sultânğa oħşa rabbi lâ-tezerni menzilen mübâreken ve ente hayrun e‘lmünzelin[82a] (1) dip âvâz keldi bu âyetniñ ma’nisi yukarı aytuğ kör başıda turğan (2) halk bu âvâznı eşitip feryâd kıldılar Hâzret-i H‘âce Ebü’l Fettâhniñ gorlarıdır (3) uskutuz hakemullah ya’nî rahmet bist bulutğar rahmet kılsun sizlerge (4) Hudâ-yı te‘âlâ dip âvâz çıktı heme-yi halk bu âvâznı eşittiler mest boldılar (5) şol kéçesi Şeyh Necmeddin ‘Aṭṭâr h‘âce Ebü’l Fettâhni tüşide körüp (6) sordı ey h‘âce Ebü’l Fettâh Hudâ-yı sizge neçün keldidip Hâzret-i h‘âce (7) Ebü’l Fettâh hânde kılıp ey şeyh Necmeddin miñ rûhum Hâzret-i Sultânıñ ki (8) rûhlarığa koşuldı ve ‘âleminiñ gemidin halâş taptı Hudânıñ dostlarıdın (9) olğannıñ tarîklikniñ fergi yok neme körseñ şunu aytgıl dédiler gayb (10) bolup kéttiler ey bâr-i Hudâya şubu gâzileriñ hakķı hürmetidin cemî‘ künâhkâr bendeleriniñ (11) künâhını keçürüp râhî râstğa salğaysan boğazlık ve germin be-rahmetike (12) yâ erḥamerahimîn..... şeyh Umrân velîyi rahmetüllah (13) ‘aleyhiñ hâlâtlarını beyân kılıpdurlar bilgil ve ağâh bolgil ki hâzret-i (14) Şeyh kadessellah sirrehül ‘azîz kesahet ve belâğat zühed takvâ bâ-peydâ (15) merdi bî-nâzır erdiler olar ‘ilm-i bâṭında hemeyi işde vukûfları bar erdi cemî‘ dünyânıñ (16) ta‘aluqatıdın özlerini halâş kılıp aydılar iger her gança la‘l cevâhirdin (17) olarıñ aldılarığa kelse şubu kenâr özigece qadri kıymeti yok erdi iger [82b] (1) tamâm dünyânı olarıñ aldığa keltürseler bir Müslümânıñ kéçe émes erdiler (2) her nemerse ki nezir nüzuratdın olarğa kelse nafaqa fuqarâ kılor erdiler her gança qadri kıymet (3) bir baha iginlar kelse püşiş gerba kılor erdiler özleride miñ yerde peyvend salğan (4) fera hırkalarıdın büleñ özge libâsları yok erdi ‘ilm-i zâhiride Qur‘ân ve hadîşni (5) obdân takşır kılor erdiler yette miñ üç yüz hadîş kudsini yâd bilür erdiler (6) hemîşe özleriniñ heme meclislerige tola yerde peygamber şallahu‘aleyhi vesellemniñ hadîşlerini (7) şuru‘ kılor erdiler hadîş bu erdi ki allah neya mel‘ûnun mâ fihâ illâzâlike (8) Allahu ya’nî biliñler ey yârânlar bu dünyâda her nemersege bardur allah te‘âlânıñ (9) la‘net gerdesidür Allahnıñ yâdıdın büleñ ey dervîş bilgil peygamberniñ bu hadîşleri (10) delâlet kıladur şumge ki dünyâğa köñül bağlaluğ émes anğamğa... (11) aferifte bu almañlar bu dünyâ mel‘ûndın büleñ neme émes her kişi mel‘ûnğa köñül (12) bağlapdur giriftâr boladur her kişige bu dünyâdın üzülpdür restigârlardın (13) bolupdur her kişige bu dünyânı ferestiş kılıpdur belânıñ zindânıda gâlibdür (14) anıñ üçün peygamber şallallahu‘aleyhivesellemniñ bu hadîşleri dünyânıñ şânıda (15) vârid bolupdur ki levlak lemâ halektü’l kün dünyâ her nemersege dünyâda bardur (16) peygamber şallahuvesellemniñ töfelerdin halk kılğan nemege h‘ahlâsalar kılor (17) erdiler Hudâ-yı te‘âlâ kıyâmet künü olardın hesâb dünyâ kılmaz erdiler [83a] (1) umça uluğ devlet birle faķirlikni ihtiyâr kılıp e‘l-faķir faḥridir erdiler ey dervîş bu dünyânıñ (2) hûbluķu bolsa peygamber şallallahu‘aleyhivesellem onı dost tutar erdiler ve halanğa dünyânı dost (3) tutuşdın nihâyeti perhîz kıldılar ki anıñ uçunğa bu dünyânı bergere hâtündın büleñ (4) nerse dipdürler allah te‘âlâ dünyânı bir qorķuluğ bergere hatunniñ şüretide hâzır (5) kılorlar dünyânı dost tutğan halkdın sorarlar ki ey dünyâge köñül bağlanlar (6) héç bildiñlermiğüm bu neçe hâtündür bular aytğaylar mundağ mazlûmnı ol dünyâda (7) körgeñ émes ve âyetini hem eşitgeñ émes firîşte aytğaylar néçend yıllar munı dost (8) tutup ‘ömrünlerini şumğa sırf gârib ve Misâfirçilîkini şumnıñ üçün (9) ihtiyâr kılğan riyâzet ve meşakķatnı şum üçün tartğan sizler ehl-i dünyâ (10) tanğaylar firîşteler aytğay dünyânı anda dost tutup medingler (11) dünyâ ferâsetler ‘âcizdür mende bolup ikrâr kılgay

firişteler aytğaylar (12) sizler ol dünyâda dost tutup onun için sergerdân bolğan dünyâ şubu (13) gere hâtündür ol vâkıtta ehli dünyâlar pişmân ve nedâmet kılğaylar (14) anda héç fayda bermegey dövüşlükniñ naşibesi şubudur ki bu pire zal ‘acûze-yi (15) mekkârege ferifte bu olmağaylar şeyh Ümrân yezdi bu hadîşdin kén yene bu (16) hadîşni okup şerh kılur erdiler ki kâle nebîyyi ‘aleyhi esselât vesselâm (17) e’l-ihşân tâ ‘Abudullah te‘âlâ kanek turayehu feinne lem tekun turayehu feinnehu year [83b] (1) ya’nî Hudâ-yı te‘âlâğa ‘ibâdet kılışda bendeşilikniñ haqqı şubu ki Hudâ-yı te‘âlânı (2) guyağa körüp ‘ibâdet kılğaysan iger Hudâ-yı te‘âlânı körüp ‘ibâdet kılma olmasañ (3) taḥkîk-i Hudâ-yı te‘âlâmını körüp turadur dip bendeşilik kılğaysan ol (4) büzürgvârniñ bu meclisde bu hadîşni keltürüşdin ğaraźları bu erdigim Hudâğa (5) bendeşilik kıladurğan kişiniñ hâlika lâıyık ve münâsib şubu ki evvel allah (6) te‘âlânı hâzır körüp turadur dip mülâhaze kılğay andinkén bendeşilik ki (7) meşğûl bolğaytâ onun ‘ibâdeti kemâl tabğayonun üçünki be-zâhir ‘âlemde bir bendeyi (8) nik h’âcesi hâzır bolsa héç haṭâ kılmaıy onun ħizmetni obdân (9) kıladur h’âcesidin anğa qahr ğaźab hem yetmeydür iger h’âce ğayb bolsa (10) bende h’âcesiniñ hâzırlığı sa’yı ğüşiş kılmaıdur h’âce haqqını (11) hem kıyâs kılmaı kerek bir kün büzürgvâr olturup erdiler eşikdin (12) bir dervîş kirip kelip selâm kıldı büzürgvâr cevâb-I selâm berdiler aydılar (13) bergil sözüñni ayt dediler ol dervîş ayttı ey büzürgvâr miñ (14) bir mesele müşkülüm barhıl kılsalar büzürgvâr aydılar aytğın dervîş ayttı (15) ey büzürgvâr dervîşlik nemedür dervîş dip kaydağ kişini (16) ayturlar büzürgvâr aydılar dervîşlik digen dünyânı terk kılıp (17) Hudâdın özgeni yok kılmaıklık dervîş digen ülke cemî’-I [84a] (1) ta‘allukatdın özü almaıklık bu ‘âlemniñ havadisâtın köz yummaıklık zâhir (2) ‘âlemniñ ħalknıñ cefâsını köñülge ağır almamaslık Ĥazret-i sultân el ‘ârifin (3) burhânü’l muhiḳḳin sultân Bayezit Bestami qadesellahu rûḥıdın naḳl kılıpdurlar ki (4) bir kün Ĥazret-i sultân Bayezit yolda kâtip bar vererdiler yol özeside (5) bir dervîş turupdur néçend ħalk ol dervîş qaşığa turup erdi (6) bu dervîş qaşıda turğan ħalkdın birigenéçend yıl berip..... (7) okutıp barğan kişiniñ gerdenige muşt urğın dip ol nâ-bekâr ol (8) dervîşniñ sözice sultân Bayezit Bestaminiñ gerdenige muşt urdı (9) Ĥazret-i sultân Bayezit muşt urğan kişige qaralap erdiler yene éki (10) merâtebe muşt urdı üçüncü mertebe soqağanda bî-tâḳat bolup soğucige (11) nigâh kıldılar dervîş şol vâkıtta sözge kirdiler ayttılar ki ey dervîş (12) ṭarîḳi dervîşlik ol émes kimunça işge bi şabırlık kılğaysız belki (13) dervîşlikniñ mertebesi şubudur ki iger âsmândın bu kişiniñ başığa taş tüşse (14) başını yukarı götürmegey ey dervîş bilgil ki munça işge bî-tâḳatlık (15) kılmaı dervîşlikdin émes dipdürler ammâ mundinkén ma‘lûm (16) bolğay ki şeyh Ümrân Yezidi ol künige âdem şaḥrasıdın vücûd şehristânığa (17) keldiler érse anaları tanğasın pâk bu olmağunça emmediler andinkén [84b] (1) tâ bir yaşğa kirkünçe zor birle künde éki merâtibes ümmetiler ân mikdârğa teşnelik (2) def bolmağunçada dâdları merdi dâna vilâyetdin naşibeleri bar erdi (3) dedeleri bildiler ki bu ferzendniñ hâli neçükdür dip kucaqlarığa alıp (4) yüzlerige baḳtılar kördiler kim olarnıñ mübârek pişâneleridin zâhir (5) ve hüveydâ ma‘lûm boladur analarığa ayttılar ey maḳlûm bu ferzend emişni h’ahlâsa (6) emtiñiger imişni h’ah almasa ihtiyârkılmasa teşvîş (7) bermen anıñ ṭarîḳligi siziñ sütünüz birle émes anı öz hâlige (8) qoyunğa anı her hâlda bolsa Hudâ-yite‘âlânı muḥafazât kılıp cengkıladur (9) bu beççeni Hudâ-yite‘âlâ biledür ki hasan ħaḳdur munu perveriş (10) kılışğa sin ve miñ sa’yım bî-faydadur sen çağlamağınğa bu belâğa (11) teşvîş bolur dip bu beççeniñ ğaraź şubu ki mundağ nerse ki özini (12) alış turumğay dünyânıñ qadrin özünü ħalâş kılğay bu miñ (13) ferzendim allah te‘âlâdın dostlarıdın bolur evliyâ’ullah bu dünyânıñ (14) ta‘âmını yemekge rağbetleri yoktur andın ol beççeni öz ħâllarige (15) qoydular tört ay şubu ṭarîḳa birle öttiler süt emmey ta‘âm yemey (16) tört aydinkén olardıñ sözlemmeklik eseri zâhir bolup sözge (17) keldiler ol nemersege olarnıñ mübârek tilleridin carî boldı [85a] (1) şubu âyetge rebbenâ lâ tuzi’ kulu benâ be’de iz hedaytenâ veheb lenâ men ledonek raḥmetü inneke ente elvehhaâbi andinkén peygamber şallâllahu (2) şallâllahu‘aleyhivesellemniñ bu hadîşleri tillerige vârid boldı ki men (3) ‘arefe nefsehu fağad ‘arefe rabbihî bu hadîşniñ ma’nisi budur ki ol kişige (4) öz nefsinı tanusa pes taḥkîk ol kişi perverdigârını tanurda dedeleri (5) ferzendleridin bu âyetḥadîşni eşitipḥoşḥâl ve ḥurrem (6) boldılar ayttılar ki elḥamdülillahi ħaḳḳ subḥânehu ve te‘âlâ miñ bu zulmet ḥânımda (7) andağ rûşenlikniñ çerâğını kerâmât kıldı ki anıñ yaruğlu ğıdâ (8) ve eḥadîşniñ ma’nisini müṭala’a kılğanı bolur miñ bu ferzendim dil bendimniñ (9) bu âyet ḥadîş carî bolmaıklık delâlet kıladur ki müğesser ve müheddis (10) bu almaıklığa Hudâ-yı te‘âlânıñ bendelerige feyz fütûḥat tiküzmeğe

Hudā-yı (11) te‘ālānıñ kelāmı peygamberniñ hadīsleri miñ bu ferzendim ercümendimniñ zebānıdın (12) güşāde ade bolur bu ferzendim tā on éki yaşığa kirgünçe evvel zebānlardıñ cārī (13) bolğan āyet hadīsđın bñleñ söz mübārek tilleridın vāqı‘ bolmadı (14) hergiz hānde kılmadılar ki mübārek tişlerini kişi körgey libās (15) keymediler ki Sadreddin bñleñ bir küni Hāzret-i bñzürgvār ğayb (16) boldılarda dādları her ıarafıge istep yñğürdiler āhır’ül emr serābnıñ [85b] (1) ot kılaydurğan yerde taftılar ki şumda oturupdurlar aldılardı adamnıñ (2) ıoruğ kellesi bir pāre ustuhān birle köredür bu bñzürgvār özleriĝe (3) aytadurlar ki ey Ümrān Yezidi ‘ibret alğıl bu ādemdiñĝa neçe yıl ‘ömürkörüp aydı (4) dñyānıñ arkasında dñyā tapay dip yñğürüp aydı bahşı yamandıñ (5) söz eşitip aydı anıñhayr saħaveti Hudā-yı te‘ālānıñ hālkıĝa yetip aydı (6) lāyık ve nā-lāyık işlerini kerama kātibin nāme-yi ‘amelide fetip aydı āhır bu (7) bñ-vefā dñyādıñ hēc vefā körmeydi ‘ākıbet bu mertebeye yeti kim sözleydürĝen (8) ĝuya tili sözđin ıaldı çeşm-i bināsı körüşđin ıaldı eşitedürĝen (9) kulaķı eşitmeklikđin keldi yörüdüĝen ayakları mekişđin ıaldı (10) sen hem şumdaĝ bolursen bā-vücüd şubu hālsıñ aldıñda turup sözlemeklik (11) ve kelmeklik cāy bartangla kıyāmetde amennā ve sadaķnā (12) bolĝanda allah te‘ālā cemī ‘ādemdin soraĝ suāl kıladur ki anda ne cevāb beresin (13) obda ferāĝ şubu körünedür ki özümĝe hemrāh kılgay tā āsüde hāl bolup (14) hālāşlaydıñ bolĝay sen bu hinde dedeleri peydā boldu bñzürgvār kördiler ki (15) dedeleri yakın yetipdür derhāl özlerine sūhān nik otıdın bu bñzürgvārĝe (16) hēc zarar ve asabı yürtmedi ot öz uzasıda çeħar zanu oturup (17) dedelerige aytılar ki ey peder bñzürgvār siz öz hāllarıda bolsunlar meni [86a] (1) öz hālimde kıoyunlar miñ hālīm bñleñ yā sondadur bilmek kerek ki men otuz (2) yıl sizlerniñ şöħbetleride hālkıñıñ ihtilatidın yerāĝ bolĝudur andın (3) kén sizlerniñ didārlarıĝa müşerref bolĝumdur vālide-yi mihrbānıĝa mendin (4) du‘ā desünler bu sözlerini aytıp ğayb boldılar dedeleri giriyan ve nalan (5) adıĝa yandılar Hudā-yı te‘ālāĝa tola nāle ve zārī kıldılar ki pāk perverdigāra bu kıasem (6) bñ-vefā ferzendni neme üçün bizge ata kıdıñ derhāl olarnıñ kulaķlarıĝa ğaybdın (7) bu āvāznı eşitti kim ey naman sen bu ferzendniñdin āhıretniñ vefāsıdın (8) köz tutğıl dediler dedeleri bu āvāznı eşitip köñüllerige derhāl (9) teskin taftı bu vāķ‘a ötüp otuz yıldıkén ol bñzürgvār peydā bolup (10) ata analarını ĝayātlarında taftılar ammā analarının közleri bu ferzendlerinin (11) farākıda nā-binā bolup aydı anaları ferzendniñ āvāznı (12) eşitip tonub feryād ve fıĝan kılıp ferzendlerini kıacaklarıĝa aldılar (13) aytı ey ferzend-i bñ-vefā ey nūru didem otuz yıldın beri siñ farāĝnıñ (14) otı bu miñ ‘aciz köñlümni kebāb kıldı bu miñ binā közlerimni (15) sing iştiyākında körüşđin ıaldı ammā bir bir mertebe miñ hālīmĝe rahm (16) kılmadıñ siñ kıatıĝ diliñ miñ üçün kıoymadı men seni şuñā kıakıp (17) ceng kılıp ... bu kıasem elemelnikni tarttım bñzürgvār aytılar ey ana bu işde [86b] (1) ihtiyār miñ kıolumda émes erdi ma‘zur tutsunlar dip fi‘l hāl du‘āĝa (2) kıol köterip du‘ā kıldılar özlerinin mübārek kıollarını analarının (3) közlerige surettiler éki ela közleri evvelki dék binā bolup nūr peydā boldı dedeleri (4) kııķkleride kıaydaĝ kıuçaklarıĝa alur erdiler şu yasunda kıuçaklarıĝa (5) alıp erdiler analıķnıñ mehr şafaķatı cūş kıılıp közleri uyķuĝa bardı (6) zamānı ötüp aydı dedelerniñ kıuçaklarıdın ğayb boldılar (7) dedeleri derhāl kıofup ıztırāb birle olarnıñ arkalaradıñ revān (8) boldılar bir yerde kördiler ki bir cem‘ ak saķal hoş şüret ve pākize (9) sīret ak līkin kııklik hālk urub oturupdurlar olar aytıp durlar ki (10) ey Ümrān Yezidi Hudā-yı te‘ālā bu ‘ālemĝe seni şubu maşlahat üçün iberge (11) nigāh Hudā-yı te‘ālānıñ bendelerige tefsīri hadīsni dürüst aytmak üçün cāhillerini (12) rāh-i rāstĝa aytmak üçün kıüfür zelālet nik yolıda kıalĝanlarını (13) melāletnik kıüçesinde harĝanlar hidāyetĝe başlamak üçün ibergendürler (14) Hudā-yı te‘ālānıñ dostlarını terbiyet kıılıp inek ıarafıge yetküzĝil (15) her nemerse ĝazāne-yi ğaybdın señe yetedür özün yemey kıışıĝa yedürüp özün (16) kımey Hudānıñ dostlarıĝa kedürĝil her nemerseĝe ğaybdın kelse (17) yandurmağıl ve ıger kelmese anı tapaydip istemegil ve cem‘ hem kıılmağıl [87a] (1) dervīşlikniñ ıarīĝi şubudur bu söz peygamber ‘aleyhi’sselāmıñ şubu (2) hadīsniñ ma’nisi mefhūm boladur ki kıāle nebi ‘aleyhisselām ve lā kedde (3) ve lā reddi ve lācemī‘ ve yakın kıilĝil kim ĝaķķ sūbhāne ve te‘ālā bu dñyānıñ ıa‘āmnı (4) senĝe ĝarām kıılıpdur ol vāķtdıĝa vālidenin nik sūtini öz raĝbetniñ (5) birle ammā miñ ve yene bu dñyānıñ libāsını keymeklikni mekrūh kördün zāhır (6) körüşde birilengdin bñleñ libāsarı yok erdi ammā siñ (7) hālīñdin kıışiniñ hēc ĝaberi yok ki toķuz kıat hille sende müheyyā édi (8) imdi barĝıl kıündüz siñ birle şöħbet kıılışdıñ özümüzni yıĝduķ (9) kéçeler siñ birle hem şöħbet bolurmuz ve hoşuñĝa kelĝil kim kéçe kıladurĝan meclisni (10) beytül ma’murda ihtiyār kılduķ ĝimmetini bñlend kıılıp öz işiñde

muhkem bolğıl (11) bende-yi Hudānı zabt kılğıldındıkén sen şeyh deli tıraş bolursun ta'allūkat-ı (12) dünyānı cem' hem kılmağıl tā seni şeyh Ümrān kılaç digeyler derd hem kılmağıl (13) tā seni merd bir maaş dimegeyler ve rūzi istemegil tā seni nān ve aşnıñ (14) gedey démegler büzürgvār bu sözlerini olardıñ eşittiler derhāl (15) kofup yolğa yüzlendiler yolda kelür erdiler bir qoruk kele peydā boldı (16) yollarını tüşüpayttı ki ey yār-i dirine ya'nı ey yār-i qadim ve ilgergi (17) miñmūnisim neme bolur kiāşināçılığınıñ ħaqqını becākeltürüp meni bu [87b] (1) sergerdānçılıkdın cavidānnıñ 'uķūbetidin luţufger miñdin meni ħalāş (2) kılsañız neme bolur ki cerāge ħalāşlıknıñ hoş ħaberi uluğ dereceler sizlerge (3) mendin 'ibret alğañızdın boldı Ĥazret-i büzürgvār ayttılar ki obdān bolur iger (4) tevfik tafsam miñdu'ām Hudānıñ dergāhıda maķbūl bolsa du'a kılay ammā (5) munı bilmey meñe siñ miñ birle āşinālıķımız ne yerde bolup aydı küllen ayttı (6) ol maħaldeki mendin 'ibret alıp pend naşīhatnı kulaķıñızğa alıp (7) aydıñız büzürgvār aydılar señe oħşa kelsühende yüzmiñ mūnisi ve hemrāhım (8) bar aydı ammā siñ meñe mūnis men müşehhes bilmeydürmen keleyttı (9) men hemedin ilgeri āşinābolup aydım Ĥ'āce aydılar ne obdān bolğay ki (10) dipķabūlkıldılar her nemersege ħ'ahlāsañ men şuni kılay dédiler (11) büzürgvār öylerige kelkünçe şumdağnécendvāk'lar aldılarığa peş keldi (12) kéçeħalvetde boldılar ales'şabaħ kofup bir mescidi binākıldılar ve yene (13) néçend şavma'a andın fırsatda Allah te'ālānıñ 'ināyeti birle tamāmğa yetküzdiler ķanā'at (14) gencini tutup riyāzetniñ gūşesini iħtiyār kıldılar Hudā-yı te'ālānıñ (15) 'ināyeti birle tefsīr ve ħadīsni ricālū'l ħaybnıñ itgenler yedin dürüst (16) atışnı becā-keltürdiler şol vāķtda Hudā-yı te'ālānıñ ħalkını rāh-l rāstğa (17) başladılar on dört miñ şakirdleri bar erdi tefsīr ve eħadīs [88a] (1) birle kemālīga yetküzüperdiler beş miñ velīni riyāzet ve meşakķat tartdurmay (2) bir nazarı vilāyet birle maķşad ħayet küzüp aydılar ehl-i riyāzet ehl-i mūcāhid édin (3) éki miñ beş yüz velīlerni terbiyet kılıp erdiler Budecedin Şeyh Ümrān (4) velī teraşıdır erdiler dünyānıñ mālđın her künü Īn-miktār nezir kelür erdi ki (5) ħesābını Hudādın bñleñ kişi bilmes erdi ammā olarnıñ nezdide hesce (6) i'tibārı yok erdi biriñne çağlıķ nereseni öz nefserige sarf kılmas (7) erdi öz şavma'alarıda civār catğaldın bñleñ salıncı ve yaķınçılıķı yok (8) yok erdi bu sebebdin şeyh Ümrān ħallacdır erdiler elli yıl şubu ħarīķ birle (9) 'ömürleri ötti érse kündüz ders aytur erdiler kéçe evliyā'yı Uveysiyye derhāl (10) e'lğayb birle beyit elma murda şöħbet kıur erdiler tā 'ömürleri bu müddetge yetkünçe (11) dünyānıñ ħa'amını yemediler şarābındın tatmadılar setri ürettin bñleñ (12) libās keymediler ammā ders aytadurğan maħalde Ķur'ān ve ħadīsniñ ta'zimi (13) üçün başlarığa erdiler andın özge vāķtda ilgergi ħāletde (14) yörür erdiler hem çünānçı yukarı zıkr kılındı ba'zı ħalk Ĥazret-i (15) Şeyhni yılañğac pā-berehne ser-berehne bu şüret birle körüp budlalardıñ (16) mekindir erdiler e'l vāki' ... erdiler çerāğa laħze laħze ħalknıñ tebdil (17) şüret birle erdiler elħasıl toķsan éki yıl şubu ħarīķede [88b](1)yörüdiler bir künħatıf ħaybdın hoşħaberi keldi ki ey Ümrān tağcangaça (2) bu dünyānıñ ħalknıñ aldıda nefsiñni ħārlıķğa salıp yılañğac yörür sen (3) biri kelgilge men siñdindürmen şeyh ayttılar ki paga perverdiğara siñ luţfuñ (4) bolsa yılañğaçlıķnıñ sebebini miñe zararı neme bu hoş ħaber kötep bolğanlarnıñ mertebesige (5) işāretdür büzürgvār zarı tamām birle kofup ayttılar ki (6) özün biledürsen men siñ kōrkunçuluķ bendenindürmen miñdin āşüfte (7) ħalğa mundağuluğ mertebege yetmeklikge miñ neme lāyıkđım bar öz fażlger miñ (8) birle meni öz ħālimge koyğıl ki siñ dergāhınıñ kemteriñ ķulusıñ yollarınıñ (9) yōrigen ħalknıñ paymalıdır miñ neme cüretim bar ki siñ'aşķ (10) muħabbetiñni otıda köygenlerniñ serdarı bolğay men yene düvvim pāre (11) āvāzkeldi kim ey Ümrān siñ ħālindergāh bī-niyāzda ma'lūmdur vāķtğa (12) siñ ķademiñ cāyīga yeti kineticesi ķuţbiyyetliknikge mertebesige (13) ta'yin boldı tā bu mertebenıñ ħūbluğunu körgeysen büzürgvār ayttılar ki (14) dervīşniñ ħaraż dervīşlikdin émes ki şāħib mertebe ve manşib (15) bolğay belki dervīşniñ maķşūdı Hudānıñ didāriğa müşerref bolmaķlıķ (16) yene āvāz keldi ki bu devlet mevķuf ol kişige ki anı ķabūl ķılmaslıķdın (17) bñleñ alacı yok ol aydı ki ķuţbiyyetlik libāsını keltürüp ol büzürgvārgē[89a] (1) keydirdiler andinkén zāħir libāsdın hem keydiler zāħir ve bāţnıları (2) yekreng boldı dervīşlikni ħūbluğunu ķuţbiyyet mertebesige yetgende libās (3) zāħirni keygendinkén laħze laħze lā Hudā-yı te'ālānıñ cemālini müşāhide kıur ħazret (4) büzürgvār melekūt 'ālimni ya'nı firiştelerniñ ve zāħir 'ālimdeki ħalknıñ öz taşarruflarıda bolur Allah te'ālānıñ tecelisidin tecelli zevķge müşerref bolurlar beş (5) yıl ķuţbiyyetlik mertebeside közer kıldılar andinkén ķuţub..... mertebesi (6) olarga müsellām boldı tā bir yılğaça şubu şıfatda boldılar bu mertebede

elli (7) kişini ğāyibāne terbiyet kılıp kemālīga yetküzdiler ammā özleri ħāzret-i Eyyüb (8) peygamber ‘aleyhi’sselāmnıñ rûḫāniyyetleridin terbiyet tafıp erdiler ki Ĥāzret-i (9) Eyyüb Peygamber ‘aleyhi’sselām özlerige şabırılık şıfatını kılur erdiler ol sebebdin büzürgvār (10) hem şabır tākāt ve riyażetde kemāl ber-kemāl aydılar bulardaki şabır tākāt özge evliya’ullahda (11) yok erdi dilleri Ĥāzret-i Süleymān Peygamberniñ dilleridin erdi şalavātü’l (12) Allah ‘aleyhivesellām bir küni güristānda ergelerini āftābğa olturup (13) aydılar Rüm tarafıdın bir dervīş bularniñ hizmetlerige keldi şavma‘adın (14) haber taftılar ki büzürgvār fi’lān güristānlık dip dervīş barıp güristānlık (15) kördiler büzürgvār uçalarını āftābğa kılıp Ĥudā-yı te‘ālāniñ (16) tecellisige müsteğrak bolup olturupdurlar āftābnıñ ħarāretidin [89b] (1) éki dalularının arasın ter çıkıpdur ol dervīş bu ħāletni körüp (2) kolunu uzatıp ve teberrüken bu terdin kıatre alıp tattılar bu haynide dervīş (3) kulağıyla āvāz eşitildi ki ey dervīş menfa‘at körey dip resminiñ (4) taşıda iş kılmağ dervīşlikniñ ħilāfidur bu ‘alāmet şunga ki (5) Ümrān nik püşt kemeridin yetmiş velīdin on mazlūm vücūdğa keledür (6) on velīsiñ püştüñdin vücūdge keledür bu haynda Ĥāzretbüzürgvār (7) öz ħāllerige keldilerkördiler ki bir dervīş aldılarıda turupdur ol (8) dervīş bu kaseb bī-edeblikni hem kılıpdur büzürgvārge bu dervīş kılğan (9) işi nā-ĥoşkeldikāhrı birle kollarını uzatıp yıgdılar fi’lḫāl (10) ol dervīşniñ kolu korusu ve yene şol güristānda ol büzürgvārğa (11) ĥoş haber yeti ki ey Ümrān sen imdi kūh-ı Lübnānga barıp seyr kılmağ (12) lāzım Ĥāzret-i büzürgvār bu emrini qabūl kılıp öz şavma ‘alarığa bardalar (13) öz mürīdlerige şākirdlerige ayttı ki ey yārānlar bu vāktıda kūh-i Lübnāni (14) seyr kılmağlık köñlümge tüştü kütub alā kıttabniñ ervāḫları meni şol (15) tarafge tartadur ki men olarnıñ şākirdleridin erdim mendin ĥoşnūd bolğaylar (16) yārānları heme ayttılar ki sizlerge muvāfiqat kılıp barsağ şeyḫ ayttılar (17) ey yārānlar sizler Ümrānga hemrāḫçılık kılışğa tākāt tutu almas sizzler [90a] (1) sizlerniñ barşinglar kiruḫşat hem yok dédiler bular ĥoş bolğay (2) dip toḫtadılar büzürgvār yolğa revān bolup köz yumup açtılar érse (3) özlerini Lübnān tağıda kördiler ol menzil müteberrikege müşerref boldılar ol hizmetge (4) buyurup aydılar becā keltürdiler éki rek‘at namāz şükrāne ‘atā’ kıldılar şol sa‘āt (5) haber berdi ki ey Ümrān héç bildiñmigi seni bu yerge neme üçün teklif kıldı şeyḫ (6) ayttı ki neçük biley ki cāyım munda émes dip özleri fi’l ḫāl kofup āḫiret (7) menzilininiñ cāyduğı kıldılar andıñkén müntezer olturup aydılar kiricāl (8) e’l-ğaybdın cem‘ peydā boldılar büzürgvār kofup selām kıldılar ayttılar neme üçün (9) meni munça intizārılığğa koydılar ricālülullah aydılar ki ari maşlaḫat munıñda yerdi ki (10) āsmān firīşterige haber berilip aydı intizārılığniñ ol boldı şubu sözde turup (11) aydılar olar ki Allah te‘ālāniñ tecellisi bolup büzürgvārğa zevk ğālib boldı özlerini (12) toḫtağlı bolmadı ān-miktār kofup semā’ğa kirdiler ki mübarek bedenler (13) bedin su revān boldı ve tilleridin ħālet-i semā’da bu āyet cārī boldığğa (14) ente tavāf fevni müslimin ve’l ḫaqqını bisselahin bu āyetdin kén Ĥāzret-i (15) büzürgvār héç söz kılmadılar kördiler ki cān be-ḫağ teslim kılıpdurlar tehir (16) kılmağ büzürgvārniñ gusl ṭahāret kılışğa meşğul boldılar yüz yegirme (17) miñ firīşte be-şüret-i ādem peydā boldılar ol büzürgvārniñ namāzlarını ötep [90b] (1) defn kıldılar tā üç kün kéce cemā‘āt abdāl büzürgvārniñ ser-i ḫağlarıda boldular (2) andıñkén tartastılar şol kéce dervīşlerdin gucerāt şehride (3) mes‘ūd atlığğay bāna bu büzürgvār terbiyet tafıp aydılar tüşleride aydılar ki (4) Ĥāzret-i büzürgvār ricālü’l-ğayb birle hemrāḫ meleküt ‘ālemide seyr kılıp yörüydüler feryād (5) kıldılar ey şeyḫ ‘ālemi zāhirdin naḫli kılıp‘ālem-i bātında ricālü’l ğayb birle hemrāḫ seyr kılğanlarını (6) köredürmen dédiler ĥāzret-i şeyḫin nālillah ve innā ileyhi raceün dédiler (7) dervīş sordı ki ey büzürgvār aḫvāllarını neçük keçitti şeyḫ ayttılar ḫālā bu vāktıda (8) miñ yok barıp aḫvālimni cāyımın sorğıl dervīş peydā bolup (9) özlerige ayttılar ki ey mes‘ūd sa‘adetniñ humasını kaf kurbetniñ rûḫu Sīmurğı (10) ten āşiyānesidin pervāzkılıpdur ten kafesi ḫālī kılıpdurğan bu bülbul şūrīde ḫāllar (11) ol büzürgvārniñ sāyeleridin perveriş tapğanlar olarnıñ bağ gülşenleridin (12) maḫrūm ğālibdür bu qanatı sınığ kargā imdi ne yerge yetetür dip (13) ayttılar ol büzürgvār miñ menzirimde tabğın digen sözleri şumga delālet (14) keeletdür ki miñ merged-i şerīfimni tafıp tavāfılgan digen boladur ammā ol (15) dervīşge ‘aceb ḫālī boldı kim büzürgvārniñ merḫadı şerīflerini qapda sorıp (16) taparmen yolsız hemrāhsız ol büzürgvārni neçük tafıp olarnıñ vaşiyetlerini (17) becā keltürgey men dip şubu endişede erdi ki yene uyku ğalebe kıldı [91a] (1) kördi ki yene Ĥāzret-i şeyḫ bolup ayttılar ki ey mes‘ūd neme endişiniñ bar dervīş (2) aydılar ey büzürgvār endişem şubu ki sizlerniñ mekân-ı şerīflerini tafıp vaşiyetni (3) becā keltürmekde ḫayrāndurmen

büzürgvār ayttılar ey mes'ūd seña imrendik hemrāhnıñ (4) bolsa neme ğam yedürsen ıoıǵıl yolǵarevān bol dervış şol sa'āt (5) peydā bolup ıahāret tāze kılıp éki rek'at namāzı şükrāne 'atā' kılıp evidin taşkarı (6) çıķıp endek yol yörüb erdiler hoşlarıdın kéttiler bir sa'ātdinkén (7) yene hoşlarıǵa kelip özlerini bir beyābāndaǵu hayretde olтуруkluk kördiler (8) bilmediler ki ne yerge barǵaylar nazarları maşrıķ ıarafıge tüşti kördiler ki (9) héç yaķın bolupdur endek tevaķķuf kıldılar ... altı cüre billerige baķtılar (10) kördiler ki bir pīr merdi hūb şūret bir körniñ başıda feryād kıladurǵa (11) ey mes'ūd neme hayrān boldıǵıa beri kelgil ki men Ümrān Yezdidurmen néçend (12) yıl sıñ terbiyetniñde erdim ammā 'ālem-i zāhirde meni körüp aydıñ bu kün hātırmǵa (13) yetti ki 'ālem-i ervāhdın 'ālemi şehādetge kelip özümni āşıkāra kılgaymın (14) tā sen meni körgeysen meni körgeniñdin 'ibret alıp öz kār-i nikde tolarak (15) sa'yi ğüşiş kılıp bu devlet-i 'azīmǵa müşerref bolǵaysen bilgilde aǵāh bolǵıl (16) bizniñ Uveys meşāyihlarınıñ ıarıķası şubu ki mürīd zāhir 'ālemde pīrini körmey (17) 'ālem ervāhda pīrdin terbiyet tafadurlar ammā men seña 'ālemi ervāhdın [91b] (1) 'ālemi zāhirge kelip özümni körsetim dip andinkén köñlünni hoştutup (2) himmetiñni bülendkılıp öz kārınıkda sa'yi ğüşiş kılıp murādıñǵa yetgey sen dédiler (3) şeyh Mes'ūd pīrleriniñ naşihatlarını be-cān-i dil kabūl kılıp sünnet-i Mekkege (4) ornıda bildiler andinkén fātiha iltimās kıldılar fātiha okuǵandın kén (5) küstāhlık tillerini açıpayttılar ki ey büzürgvār 'acāib ve ğarāib işge sizlerniñ (6) bā-bereketleride bar erdi men müşāhide kıldım ve līkin sizlerniñ aħvāl aħvāl (7) keyfiyyetleridin sormadım ki neçe aydı Hūdā-yı te'ālā sizlerge neme kıldı şeyh ıadde (8) Allah te'ālā tebbesüm kılıp ayttılar ki ey Mes'ūd Allah te'ālā Hāzret-i Sultān Uveys Kāranıǵe (9) neçege ata kılıp erdi miñe hem şundaǵ ata kıldı andinkén büzürgvār aydılar (10) ey Mes'ūd közüñni yum dédiler şeyh Mes'ūd közlerini yumup açıp kördiler (11) özlerini öz adılarıda kördiler tārihge tört yüz üç erdi ki Lübnān taǵıda (12) şeyh Mes'ūdga bu vāķ'a ...boldu andinkén şeyh on éki yıldıkén (13) gücaratda vefāt taptılar ve Allahu a'lem bişşavāb toķuzuncu bābda (14) şeyh büzürgvār Hāzret-i Şeyh 'Abdulǵaffār ıadessellahu rūhunuñ hālāt (15) ve keyfiyetlerini beyān kılıpdurlar Hāzret-i büzürgvār andaǵ andaǵşāhib-i kemāl (16) erdiler ve mazharılıtfu perverdigār aydılar aħkām şerī'atnıluǵ tutar erdiler (17) sut imkān vāķtlarıda ata analarından kılıp erdiler ol büzürgvārniñ [92a] (1) guclarıda döhlü atlıǵ bir kişi bar erdi koy ve mālları tola erdi ammā ferzenddin (2) bī-naşīb erdi bu büzürgvārniñ ata analarından kalǵandınǵın döhlü olarnı (3) ferzend okup cān-i dilniñ arasında berip ferveriş (4) kılar erdi tabış yaşǵa yettiler birkünh'āce döhlü meltannıñ aǵāh birlerini (5) ırılap uluǵ aş kılıp meclis ārestekılıp olarga tarttı ekābirler aşdın (6) fāriķ bolǵandinkén h'āce döhlü yügürüp ıofup ekābirlerge 'arz (7) kıldı ki ey ekābirlermen sizlerge tasdiberip ırılamaķlıķımda ğarazım bu (8) erdi ki hemelerige ma'lūmdur ki meni Hūdā-yı te'ālā dünyādin bī-hācet kılıp ve līkin (9) bu ferzendin bī-naşībduermen Allah te'ālā miñe ferzend naşihat kıлмаǵanı nik hikmeti (10) şubu bolǵay ki bu ferzend ercümendi alıp baķtım ki miñ püştü kemeridin miñ ferzend (11) bolsa birtal muyga berāberlik kıla almas miñhayātlıķımda ve şıhhat bedenligimde (12) miñ taşarrufumdaǵı cemī' pil māl emvālınmi sizlerniñ huzurlarıda bu ferzendimge (13) bahşande kılıp bir sam ol ferzendimniñ öz taşarrufuǵa keygürsem mindin (14) kén oruk toķǵanımdın kişi aña i'tirāzķılmasa dédiekābirler (15) ayttılar ki ey h'āce bu ferzendniñniñ maşlahatnı bahşı endişe kılıp siz ekābirleriñ (16) mecliside h'āce'Abdulǵaffārni hāzır kıldılar ol ekābirleriñ aldıda (17) pil emvālını tamām bahşende kılıp şol meclisde bahşendelik hattını fetip guvāhlıkǵa [92b] (1) ekābirleriñ adını kétidiler ve yene bir yıldın kén bu sebebdin ata analarından yetim ıaldılar (2) h'āce döhlünün ata tutuǵan bir behlü atlıǵ anıǵ tańıǵa muhtāc bir kişi bar erdi ki (3) öz adıda bir buryacaķlıķnemesesi yok erdi hizmetkār yasunıda anıñ (4) eşikide evķatını keçürüpyörür erdi h'āce döhlü olǵandinkén bu kişi hāzīnesi (5) niñ açǵusını alıph'ācenıñ pil mālıǵa igadārlıķkıldı yetti kün mātem tutup sekkizinci (6) künü heme pil mālını taşarufǵa alıp h'āce 'Abdulǵaffārni hem öz taşarufuǵa keyküzüp dedeleri (7) keydürgen tamām ser ve pāylarını saldurup ayttı ki ey nāķıs beççe taǵacan kéçe iys farakātıda (8) bolursun bu kün andaǵ künge ayaǵıñǵa héç neme geynegil lezzetlik ta'āmdın yemegil ki bu dünyā (9) mükāfatnıñ cāyidur h'āce 'Abdulǵaffār kiçiklikleridin öz sözlerini héç yerge (10) yetkür almadılar nāçār koy baķǵalı turdılar tā toķuz yılǵaça koy baķtılar andinkén (11) belāǵatge yettiler bir künü koylarınıñ kén ide yörüp yıǵlap nāle ve zāri birle Hūdā-yı (12) te'ālāǵa münācāt kılıp ayttılar ki kir imesniñ luţfuñ hemege 'amm ... miñ heme bendelerge devām bu (13) zāif bendeniñe miñnetniñ belāsını neme üçün āferīde kıldıñe

ne de dāmnıñ devletini kördüm (14) ne enamnıñ muhabbet ve rāhatını bu neme bī-sa‘ādetlik nik belāsıdur kim miñ aldım (15) törtge yanılık kişi miñ buldu ey bār-ıHudāya sen bilasañe men ‘āciz (16) sen kudretlik men zāif sen kuvvetlik men nādān sen dānā men har sen ‘azīz (17) men fakir sen ğani men muhtāc sen bī-hācet mundın ziyāde düşmennıñ azarına tākātım [93a] (1) yokdur meni rahmetniñ deryāsına ğark kılıp bu düşmennıñ arasından köterip‘azīz kılğıl (2) şubu sözde erdiler ki h‘āce Hızır ‘aleyhi’sselām başlarında sefec oraqlık bir dervīş (3) şüretide hāzır boldılar ayttılar ki ey lāyıkderġah ve ey Hudā-yite‘ālānıñ bendelerini (4) rāh-i rāstġa başlaġuçı hālniñ neme sözün kaysı bilgil ki Hudā-yı te‘ālānıñ uluġ (5) mertebesige yetküzüp ve ‘azīz kılğan bendesi H‘āce ‘Abdulġaffār H‘āce Hızırnıñ sözleridin (6) heyreti ru berdi bā el kullıye sözlemekdin kaldılar andıñkēn Hāzret-i H‘āce (7) Hızır ‘aleyhi’sselām naşihat aġaz kıldılar ayttılar ey ferzend ġam yemeniñ ve enduhkēn (8) bulmañ düşmen zāhirdin endişe kılmañ ve dilteng bu almañ ki Hudā-yı te‘ālā dünyānı siñ (9) eṭrāfingge yüzlendürdü sing haqqında tola kerāmātlar va‘de kıldı tevakkuf kılğıl ki (10) fat fırsatıta siñe müyesser bolur düşmen zāhir ve bātındın hālāş bolursen dip (11) aġzını aç dēdiler büzürgvār zevk şevk birle aġzını açtılar Hāzret-i H‘āce (12) Hızır üç merātibe mübārek āb-ı dehānlarını H‘āce büzürgvārın aġzına saldılar (13) andın ayttılar ki ey ferzend bargıl ki bu dünyā ve āhiretniñ me‘mur bolġay inşaallah (14) te‘ālā H‘āce Hızır ‘aleyhi’s-selāmın bu sözleri h‘āce büzürgvārın dünyā ve āhıretleri (15) nik ‘ilm-i zāhir ve ‘ilm-i bātınnıñ hūbluġa delālet kılatur ve yene aydılar ki ey ferzend (16) Allah te‘ālānıñ benedeçilīkini kılışda muhkem boluñ ve koy baqışnı kere körmeñ (17) tola peyġamberler koy bakıp maqşadlarını hāşıl kılıpdurlar koy bakmaqlık ötgen [93b] (1) peyġamberniñ sünnetleridür peyġamberlerniñ ervāhları sizge imdād kılurlar dip ġayb boldılar (2) büzürgvār hem hoşhāl hurrem bolup kofup semā‘ga kirdiler ol mikdār semā‘ kıldılar kim (3) başları ġayb yıkdılar yene derhāl kofup oturup yerge naẓar kıldılar esfele (4) safilinni müşāhede kıldılar āsmānga naẓar kıldılar her neme sege menfa‘at tabaġa āsmānda bar erdi (5) bularġa zāhir boldı bir eṭrāf ‘ālemge köz saldılar her neme sege rüy-ızemīnde bar erdi (6) olarga mu‘ayine köründü çünāñçı ġavimniñ ‘adēdi ve ġiyahların berküniñ ve dirāhtların (7) berküniñ ‘adēdi olarnıñ cihāngir ‘ilmiridin pinhān ġalmadı kikündin künge (8) kārlarında terak kitaptılar Hāzret-i H‘āce Hızır ‘aleyhi’sselām birle beş nevbet şöhet kıldılar (9) bir künü şumdaġ otdı ērse koy ayġası Behlül H‘ācenı bülen aḡvālda körüp (10) ġahr ve ġazab birle büzürgvārın mübārek yüzige ēki tapanca urdı ve ayttı ki bu hūyuñunu (11) taşlap öz hālīne kelgil Hāzret-i H‘ācenıñ ġayretleri tuġyan kılıp āh-i serdāz dili (12) por derd tarttılar ol büzürgvārın mübārek aġızlarıdın bir pāre ot çıkıp adıġa tūştı (13) adını ıġasını tamām ehli beytni köydürüp gül kıldı her neme sege ol bed bahtnıñ (14) eviyide bar erdi hemesi nā-bud ve nā-peydā boldı H‘āce bu kılğan işlerige (15) peşīmān kıldılar dervīşleridin mundaġ iş zāhir şadr bolmaġı hūb (16) émes dip helāliyet tartıp oturup erdiler ki H‘āce Hızır ‘aleyhi’sselām (17) hāzır boldılar kiey pāk siret nemeye ġamġın oluruñuz H‘āce ayttılar ki bu fi‘l mendin [94a] (1) bolmadı cemā‘atdin vaḡı‘ı boldı onun üçün bed hāldurmen Hāzret-i H‘āce Hızır aleyhüsselām (2) ayttılar yahşı iş kıldınız Allah te‘ālā bu ateş suznāknı siñ diliñde şubu maşlahat (3) üçün saġlap aydı ki ol ‘ādet birle düşmenni helāk kılġay siz hātır cem bolġay (4) siz indi hoş vaḡtlık birle oturup Allah te‘ālāġa ‘ibādetige meşġul bolup bendeyi (5) Hudāġa feyzyet kürgeysiz aş ḡalığa ta‘ām bergeysiz ilañacge iġin bergeysiz (6) dünyā sizge müsellemler boldı koluñuzdın kētgen māl emvālñızda özüñüzge tekdi cehde (7) kılğınġa dünyā ve āhiretni koluñe keltürgil ol büzürgvār dedeleriniñ hāzānesi (8) niñ eşkini açtılar Hudāyı te‘ālānıñ bendelerige nefege bermeklikni özlerige lāzım tuttular (9) ġarīb ve geyr balarġa ta‘ām fütüre bermekge neçend hizmetkār ta‘yin kıldılar her künü miñ (10) nān Hudā-yı te‘ālānıñ yolıda Müslümānlarga berişni ‘ādet kıldılar vaḡşī cānāverlerge (11) şerī‘at patmanıda miñ patman buġday arfa saçdılar libāsıdın her künü beş yüz ... (12) fuġaraga vezige kılıp erdiler dedeleri biradurġan ve ġüvāh vācibdin bülen (13) yüz misġal altun ... ayurdular her künü kārḡānalarıda yegirme koy şarf bolur erdi (14) dünyānı şumça harc kılmaqlık birle kündin ġüñe ziyāde bolur erdi kim bu olmaz erdi (15) onun üçün Haqq sübhāne ve te‘ālānıñ ‘ināyeti birle ‘ālemi ġaybdın koy kelip қоşulup (16) turur erdi şumça dünyānıñ tolalığı birle bir şāl çekmendin bülen hēc nemerseleri (17) yok erdi başlarında ēki kez sefecleri bar erdi yüñdin ayṭġan[94b] (1) köñlekleri fevtleride bir coruġları bar erdi cemī‘ ‘ömürleride otuġ (2) kem yāb erdiler belāġatga yetgen vāḡtdın āḡir ‘ömürlerige rāhatlık ve satda (3) fütlerini sunup arām olmadılar her künü

altı mişkāl ta‘āmdın büleñ yemey (4) tediler bu ta‘āmı yemeklikleri onun için erdi ki ol büzürgvārın (5) devlet hānelerige tola mihmān kelür erdi mihmānı muvāfikat kılıp ta‘ām yemeklik (6) lāzım kelür erdi tola vāktıda sözlemes līkin i‘ādet kılıp mürāğabege barver (7) erdiler onun için ba‘zı nādānlar ol büzürgvārın kaçalıkge haml kılur erdiler (8) ol büzürgvārın i‘ādetleri şubu erdi ki gāhīşikār kılur erdiler büzürgvār (9) fiilleri koy bafğan vāktıda i‘ādetkılıp erdiler onuñ için şikār (10) kılmaqnı i‘ādet kılıp erdiler ol büzürgvārğa bir künü şikār kılmaqnıñ degdegesi tüşdü (11) yārānlardıñ néçend kişi bularga hemrāh erdi bularnıñ arasıda büzürgvārın kaçaligge (12) haml gıla durğan bir kişi ba erdi ol hem hemrāh erdi şikār kılaturğan (13) yerge yettişler héç seyd yolu kımadı bir maḥāldiñkén arķalarındın bir gergavül feryād kıldı (14) şikārdaki ḥalk gergavülge yakın kelip erdi ovçioğ ataturğanlar her (15) tarāfdın ok attılar üç ok yib cānāver yerge yıkıldı onu ḥalk ğancuğasığa (16) astılar büzürgvār tebessüm kılıp aydılar ki bu anun üçündür ki bī-özür ve bercā sözlegen (17) nıñ cesidür iger ol cānāver āvāznı zāhir kılıp feryād kılmasa erdi bu [95a] (1) o ğayb putıdın asılıp bu ḥālğa kılmas erdi anıñ için peygamber ‘aleyhi’sselām aytıpdurlar ki (2) men samet necā ya’nı her kişige sözümeñ ḥāmūşluknı özüge peşe kılıpdur ol (3) kişi ḥalāşdur anıñ bu cuñge til ağızda dilniñ pasibānidür ol büzürgvārın ğarazları (4) bu şikārdın seyidniñ zevki émes erdi belki ‘āķıllarga ten kılmağ için bed gümānlarnı kıamandı (5) def kılmağ için erdi tā inki ol büzürgvārni ğaybet kılmağay ol kişi (6) köteridni bolmağay anıñ için Peyğamber ‘aleyhi’sselām aytıpdurlar kielgibtu eşeddü men (7) ezzinā ya’nı ğaybet kılğan zinā kılğandı ğaybet kılğan cihetdin (8) ğıybet ettiler düzaḥnıñ ‘azābığa ğiriftār bolmağaylar bu vechidin Ḥudā-yı te‘ālānıñ tolarak (9) ‘azābını zinākārlarga yüzlenipdür ol kişige ğeybetni öziğe lāzım tutsa peygamberniñ (10) ḥadīslerinig mażmūni ce ğeybet zinādı kıatığ bolsa ol ğeybet kılgu cu bendeleriñ (11) ḥālige ve ey ol ḥalkğa Ḥazret-i büzürgvārın ğacadir erdiler ol maḥāldi inkār (12) ve i’tirāzçıķıp egide kılıp bildilerge büzürgvār ḥāmūş iğanlar ğöñ (13) émes iğanlar andıñkén bu cemageniñ köñlü ol büzürgvārni ğıybet kılışdı (14) toḥtap büzürgvārın ğizmetkārına kelip sözlemey ḥāmūşyandurdılar (15) otuz yıl şubu ṭarīka birle otı her künü Ḥazret-i büzürgvār oturup erdiler Ḥazret-i (16) Ḥızır ‘aleyhi’sselām peydā bolup keldiler atılayar ‘Abdulğaffār tā bu vāktğaça ... (17) birle bulduñ imdi señe ruḥşat ve işāretşubu ki Ḥudā-yı te‘ālānıñ bendeleriñ [95b] (1) kārıda bolğıl yaluñuz öziñ teniniñ fikride bolmağ miñ ḥālim neçük bolur igindip (2) anın ğamını yemak dervişlik mertebeside kim himmetlikdür anın üçünki Ḥaķķı sübhān (3) ve te‘ālā kerīm ve erraḥmanirraḥimdür bizniñ peygamberimiz şallallahu ‘aleyhivesellem (4) rüz-ı maḥşerde cemīc ḥalkğa şefāat kılguçudurlıñğ mertebiñ (5) Ḥazret-i Yūsuf peygamber ‘aleyhi’sselām dursen Lūt peygamber şalavātullah vesellem (6) ‘aleyhiniñ evlādırdın dursen munça ... uluğ mertebege bendber (7) señe lāyık sebük zelāletniñzindānıda ḳalhanlarnı aratnıñ (8) tanabını birle tartğıl bu işniñ maşlaḥatnı grunigge alğıl nefsinıñ (9) ve ḥavā vuşulniñ beyābānıda yoldın azğānlarnı yendü (10) naşīḥat birle yandurğıl tagcağınça ḥalvetniñ ğüşeside ḥāmūş (11) bolasın tutiniñ sözgeni evidin bülbülniñ sayırağanı (12) yaḥşı ve murğ-ḥoşḥālññāvāzķılğanı evidenge köñüllerge anındın (13) tesir boladur dillerige anıñ tağyiri boladur rüḥğa anındın bir rüşenlik peydā (14) boladur ‘ālemniñ birle meşğül bolup ḳalğan ḥalknıñ özüñ ṭarafige tartğanıñ (15) obdān bu ‘ālemniñ kārığa köñül bağlağandın cihāngirlikdin kıatığrāķ iş yokdur (16) murād oldur ki bu ḥalknıñ miḥnet ve meşāķķatlarını öziğe lāzım tutup ğerdenige (17) alğay bu ‘ālemniñ kārıde her ğança kıatığ iş kelse Ḥudādın özğedin bartılamağay [96a] (1) kıoyğıl vākt teñ fırsat ğanimet ‘ömür nā-payidār ‘ömrüñniñge dirāḥtınıñ bīḥi yok ve şāḥınıñ (2) bergi yok bīḥiniñ bünyādı yok bu ‘ālemniñbülbülñ nevası yok bahārı ḥazān (3) alnıñ ḥazānı bī-vücüd bu beş künlük ‘ömrüñni bir kārıge kıoyğıl kiḤudā-yıte‘ālānıñ (4) bendelerini rāh-i rāst taḥşınıñmaşlaḥatı şu işde bolğaytā bu vāktğaça (5) nefsiñniolturuşnıñ peydā bolunduğ imdi mundıñkén rüḥuñnı tir (6) közüñniñ perverişide bolğay sen Ḥudā-yı te‘ālānıñ zenk bağlağan bendeleriniñ (7) köñülñü seygil berip rüşen kığay sen ol bendeleriñ köñülñü ayiniyi cihān (8) nümā dék şāf ve rüşen bolğay andıñkén Ḥazret-i büzürgvār bu sözni kıabül kılıp (9) ḥalknı rāh-ı rāstğa başlağalı turdılar büzürgvārın mübārek nefesleridin (10) ḥalkğa tesiri boldı ki iḥtiyār ol büzürgvārın ṭarīķalarını kıabül kıldılar (11) olarnıñ şoḥbetlerini ğanimet tuttular ança tola kişi itikāt iḥlās kıldı ki anıñ ‘ādédi (12) ma‘lüm émes erdi bu ḥalkdın büzürgvār bilip tanuydurğanları altı miñ yetti kişi erdi (13) bulardın büleñ yetti miñ kişi kerāmet ve vilāyet ṭabīb şeyḥlik mertebesige erdiler ki (14) ḥalknı rāh-i rāstğa başlamağğa ruḥşat hem

alıp erdiler egerçi birileridin (15) ruḥṣat bolsa hem birileriniñ ru'ayesini kılıp ḳavl almas erdiler ve līkin dervīşlerini (16) terbiyet kılur erdiler Ḥazret-i büzürgvār kırk beş yıl Ḥudā-yı te'ālānıñ bendelerini rāh-ı (17) rāstğa başlap terbiyet kılıp'ömürlerini şundağ ötkerdilerandinkén ol büzürgvārğa birlik [96b] (1) ve 'ācizlik yüz keltürdi 'āqıl bir kemālleri tenezzül mertebesige tüştü bu büzürgvārın (2) hemeyi ḥalīfeleridin uluğ Ḥ'āce 'Abdurraḥīm atlığ bir ḥalīfeleri bar erdi ḥalknı (3) rāh-i rāstğa başlap terbiyet kılışğa öz ortalarında koyup özleri gūşe-yi (4) ḥalvetni ihtiyār kıldılar üç yıl şubu ṭarīkada ötdiler bir kün ḥalvetde oturup (5) erdiler kulaqlarığa āvāz keldi ey 'Abdülğaffār evliya'ullahnıñ kāideleri (6) şubu ki ehlüllahnıñ sülûki nihāyetige yetip maḳṣadığa vaşıl bolsa beytül-ḥarāmğa (7) özini ḥazır kılğaylar anıñ üçünki olardı on tolup ba'zı ḥaṭalīk (8) iş vāqı' bolğan bolsa ol ḥaṭadın be-tamām pāk bolğaylar ey 'Abdülğaffār (9) nemeye bolur ki 'ömrün āḥirige yetti bir merātibe miñ mübārek uyumğa kelip ṭavāf kılmak (10) yādña kelmedi Ḥazret-i şeyḥ ayttılar ki rabbenā zalemnā enfesna dip derḥāl (11) şol sa'āt yolğa revān boldılar on kün anda boldu on birinçi künü işāret (12) boldı ki yangın dip öz menzillerige yantıp kelip ḥalvetde Ḥudā-yı te'ālānıñ (13) 'ibādetige meşğul boldılar on ay şubu ṭarīka birle öttü bir kün oturup (14) aydılar olarga olmaḳnıñ ḥaberi keldi ki tañıla bu fānī 'ālemdin bākī 'ālemge (15) kétküñdür dip bu hoş ḥaberdin büzürgvār nihāyeti hoş vākt bolup ayttılar ki (16) mevte'l-fuḳāra rahiyetun ya'nī fuḳarānıñ raḥatdur çirā ki ol kişige (17) uzak 'ömür körseniñ sözide kuvvet yok mānkişde ṭāḳāt bedende sıḥḥatlık [97a] (1) yok yemeklikde lezzet yok bu 'ālem ḥalk birle ülfet yok dip derḥāl (2) ḳofup a'şalarını kollarığa alıp ḥazīneniñ işige barıp ḥazāneniñ açğusunu (3) sordılar ey ḥazīnedār ḥazīneni açğın dip buyurdılar ḥazīnedār (4) eşikini açıp ḥazīnedeki mālını bir kéçe küñdüz tüşüp çıkardı ... nısfı bulmap (5) iridi ki taşḳarı alıp çıkannı nā-murād faḳirlerge berdiler ḥazīnede ḳalğan (6) ... mālını ḥalīfeleri Ḥ'āce 'Abdurraḥīmge ḥavāle kıldılar ki men olğandinkén (7) bu mālını ... nafağa kılğıl dip andın kén ölümniñ va'desi yakın yetti (8) şol vāktta Ḥ'āce Ḥızır 'aleyhi's-selām keldiler ayttılar ey 'Abdülğaffār yolnıñ (9) cāyduḳunu kılıp ḳademniñni yolğa ḳoyğıl ki bu kārđın siñ kelmekelgiñ müntezir turupdurlar (10) büzürgvār bu söznünü eşitip şavma'alarığa kirip ṭahāret tāze kılıp éki rek'at namāz (11) 'aṭā' kıldılar andinkén çıkıp ayttılar ki ey 'Abdurraḥīm beri kelgiñe miñ sefer (12) kıladurğan vaḳtım yakın boldu murād ne bolup himmetiñni bülend tutğıl (13) ve miñ üstüḥānımgı Seyyid Naşrdın büleñ kişini ḳorḳuzmağıl cenāzımnı ... (14) kutarnıñlar miñnamāzımnı sen öteğilçerāğa miñ dilim sen Ḥ'āce Ḥızırğa (15) ḥaber kılğıl Ḥ'āce 'Abdurraḥīm Ḥ'āce Ḥızırğa ḥaber kılıp Ḥazret-i büzürgvārın evlerige (16) kirdiler kördilerge şeyḥ bir bolupdurlar derḥāl şeyḥniñ başlarığa (17) barıp merdāne boluñ dédiler Ḥazret-i büzürgvār tebessüm kılıp ayttılar ki tā bu vāktğaça[97b] (1) merdānelik kılıp ne yerge yettim ki bu vāktta merdānelik kılğay mın her nemersege ḥ'ahlāp (2) aydı kıldı andinkén aydılar kizinhār meñe ḳabir kılnañlar ki bu 'ālemdə miñ nām (3) nişānım bu bu vaşıyyetni atıp üç merātibe elḥamdulillah ve yene üç merātibe Allah dip törtünçü (4) merātibede cān be-Ḥaḳḳ teslim kıldılar Ḥazret-i Ḥ'āce Ḥızır 'aleyhi's-selām ayttılar ki ey 'Abdurraḥīm (5) vaşıyyetni bercā keltürgil ki men seniñ taşında bolğaymın Ḥ'āce 'Abdurraḥīm koyup (6) Ḳur'ānnı ocaḳğa astılar odḳıladılar tā inki ḡusl ṭahāret kılduruşda su (7) istiğaylar ol büzürgvārın mübārek sīnelerdin āvāz keldi ki ey 'Abdurraḥīm meñe su (8) istimā' ḥācet émes çirāğa men teriklikimde hergiz asıg suda ḡusl ṭahāret kılğan (9) émes imdi bu mertebege yetkende tekellüf kılmak neme lāzım kelgil maḥāl teñ sevāblık işini (10) tutğıl yārānlar müntezir dédiler Ḥ'āce 'Abdurraḥīm büzürgvārđın sözni eşitip (11) ḳoftılar kördiler ki Ḥ'āce Ḥızır 'aleyhi's-selām büzürgvārın ḳaşlarıda turupdurlar (12) Ḥazret-i büzürgvārın iginlarını saldurdılar ammā her çend sa'y kıldılar tā muballarını (13) saldur almadılar mübārek futlarını uzata almadılar āḥir ḥayrān bolup (14) sözge kelip ayttılar ki ey büzürgvār bu işde ḥikmet neme igiñe ḡusl kıladurğan (15) vāktta bī-fermānlık kıldılar ḥazret-i büzürgvār sözge kelip ayttılar ey bī-edeb Allah te'ālānıñ (16) ilgagan uluğ peygamberi miñ ḳaşımda ḥazır turup artumrı açğay mın (17) ve futumrı saḅaymın bu sözni eşitip Ḥızır 'aleyhi'sselām taşḳarı çıktılar andın [98a] (1) kén büzürgvār özlerini koyup berdiler tā muballarını saldurdılar futlarını (2) uzattılar Seyyid Naşrığa ebrikni alıp ḥ'ahladı ki mübārek bedenlerinige (3) ḳoyğaylar eviniñ büzürgvārın başlarığa yığan su ḳoyuldu (4) ve ḡusl vāḳ' boldı andinkén ol su toḥṭadı andinkén āḥiretniñ (5) eknini keydürüp cenāzege saldılar Ḥ'āce 'Abdurraḥīm birle Seyyid Naşr cenāzelerini (6) köterip Ḥazret-i büzürgvārın vaşıyyetleri birle Ḥ'āce Ḥızır 'aleyhisselām baş (7) bolup on altı miñ kişi

namâzlarını ‘aṭā’ kıldılar andinkén defn (8) kıldılar vaşıyyetlerini becā keltürüp töfelerini bülend kılmadılar ve qabir hem atmadılar (9) tārīḡe beş yegirmesi rabî evvel ayıda bu kıssa meltân şehride vāqî boldı (10) büzürgvār ‘ālemdin barganlarıdın kén bir kimerse büzürgvārı tüşide körüp (11) sordı ki Hudā-yı te‘ālā sizing kılğan ğamlangizniñ berāberide neme eda kıldı büzürgvār (12) ayttılar ey dervişlerniñ bergenniñ ecrige yaḡşı eda kıldı miñ yārānlarığa (13) aytgıl ki be-ḡadri imkān kişige nān bermeklikge sa‘y kılğaylar ki Hudā-yı te‘ālāniñ dergāhıda (14) cihān ḡalkığa nān bergendin yılanğaçğa iğın bergendin uluğ iş (15) yoḡ iğendip ġayb boldı ve Allah a‘lem bişşavāb ve ileyhi’l merce’ (16) almas onunçu bar şeyḡ Sadreddin baḡḡal ḡaddese-allāhu sırrehu (17) l -‘azīzniñ ḡālāt ve keyfiyyātlarını beyān kılıpdurlar olar andağ zāt [98b] (1) berdiler ki yumuşaklık ve yavaşlık ‘ilimde ḡazret-i ‘Osmān Sānī irdiler rāzī allahu (2) enhu andağ Türk irdiler ki ne ilimdin ḡaberleri baruna sözdin eserleri bar ammā ol (3) büzürgvār bülend köñüllerige ḡaḡḡ sübhāne ve te‘ālā tecellisini salıp irdiler Hudā-yı te‘ālāniñ naḡarı (4) tüşüp seyḡel tapğan yumuşak köñülleri ḡaḡḡ sübhāne ve te‘ālāniñ dergāhıda maḡv (5) bolup irdi ol büzürgvārıñ tuḡfe ḡonğan seri’ yüzleri ve ḡam birle perveriş (6) tabğan cānları derdlik köñülleri melāmetnik küçesinde menzil tutup irdiler (7) ḡaḡḡ melāmetidin ḡam yemes irdiler hemīşe aytur irdiler melāmeti ḡaḡḡ selāmetidür (8) irdiler ne obdān devletidür ki ḡaḡḡniñ melāmetiniñ sebebidin ḡaḡḡ sübhāne ve te‘ālā (9) melāmetiligi yaḡın kılıpdur ol irdi ki on beş yaḡlarıdın otuz yaḡlarıma (10) fereḡ digen ḡehirniñ kuceleride ve bazarıda noḡul furūşluk kılur irdi büzürgvārıñ (11) bu fi‘illerini körüp ḡaḡḡ melāmetge ağız açar irdi ammā büzürgvārıñ (12) ḡaḡḡḡ ḡālleridin héç kişiniñ ḡaberi yoḡ irdi bir künü küçede kētip barur (13) irdiler bir nemerse peydā bolup ayttılar ki ey Sadrettin tā ḡaḡḡanğa fereḡ ḡehirniñ (14) küçesinde baḡḡalık ḡılasın merd ol ki Mekke-i mu‘azzamanıñ yollarıda noḡul furūşluk (15) kılıp baḡḡalık ḡılasın andın kén siñe baḡḡalık at müselleḡ bolğay vaḡt ki bu (16) ol büzürgvār bu sözüñü eşitip héç nemersege ḡayd bolmay merdānevār yolga (17) ḡadem ḡoydular ki noḡul furūşluk kılıp noḡul saladurğan bir sebebdin bülēñ[99a] (1) héç nemerse hemrāḡ ermes erdiler kirevān yüzgili éki kün bolup erdi (2) Mekkeniñ seferin iḡtiyār kılıp kār vānğa yetip ḡoşulup yolğa revān boldılar her künü (3) bu nişbetlerdin éki merātibē bu ḡāfilege pil almas ḡ‘aḡlāğança naḡl ... erdiler (4) vaḡtığa Mekkege yettiler Mekke ḡaḡḡı büzürgvārıñ bu işlerini körüp ta‘accübler kılıp (5) ayttılar ki bu ḡasem obdān ve tola bu dünyāda belki Mekke yurtıda yoḡ (6) erdi meger beḡişt bāğıdın alıp keldi bolğay dip Mekke ḡaḡḡı cem‘ bolup (7) bu meyvedin tenāvül kıldılar ḡazret-i büzürgvār Mekke ḡaḡḡığa meyve berişdin (8) toḡtadılar meyveleri hem kem boldı ḡol barganlarıda ḡāc-ı ekberni becā keltürdiler (9) üç ay Mekke de boldılar bu üç aynıñ içide Mekke ḡaḡḡığa bu sebetdin éki (10) merātibē meyve ‘ādet kıldılar ehl-i Mekke mundağ yemiş bir işlerdin (11) ol sebettine ḡān ḡuvvet ad ḡoydular bu üç aynıñ içide kündüz bu işge (12) meşḡül boldılar ve kéçe beytü’l ḡarāmda bī-ḡācet ḡudāniñ astānasığa sürter (13) erdiler üç aydinkén öz yurtlarığa yaḡıñı azm kıldılar ḡol (14) kéçesi tün yarımı ötüp erdi yolğa revān bolup üç kündin kén yene (15) ḡāfilege yettiler tā evlerige bargunça ilgergi ‘ādetleride kār vānğa yemiş (16) berip bardılar bir kéçe evleride oturup erdiler seher vaḡtıda beşāret boldı ki (17) ey Sadreddin miñ ḡarafıma ḡelgil dip derḡāl tehir ... yolğa ḡadem ḡoydılar[99b] (1) nişbetlerini uçalarığa yudup Mekkege yettiler ve ḡavāfını becā keltürdiler (2) ḡavāfdın larıhemān yene beşāret boldı ki ey Sadreddin (3) sen bu ... Kucerāt ḡehrige bargay sen kucrat ḡehrige bargunça yette ḡāfilege (4) minge bir berip bar dēdiler altmış yıl bu ḡarīḡa birle öttüler ki bir sa‘āt arām (5) olmadılar yol ... muḡabbet ve mantıḡıdın ‘āciz ve bī-taḡāt bolup toḡtadılar seri’ (6) yüzlerini yerge ḡoyup ḡamḡiñ köñülleri birle āḡ serd birle girye aḡaz kılıp ayttılar ki (7) pāğa perverdigār Ebū ... kināyesini dergāḡığa ... aldı ki (8) meni heme vaḡt sergerdān kılıpsan sen bileseñe miñ ‘ömrüm néçend yıl şubu ḡarīḡa (9) birle ötti imdi pīr ve ‘āciz bolupdur men imdi yol yörümekḡeṭāḡatım yoḡtur nemeye boladur ki (10) özünüñ ‘ammeluṭfi birle miñe arāmī bergil ki asāyiş tapḡay mın mundinkén siñ (11) ‘ibādetinde oturup ḡalvetde ‘ömrümni āḡirige yetkürsem ḡol vaḡtda ḡātıfdin āvāz (12) keldi ki ey Sadreddin seniñ maḡlaḡatıñ bu irdi ki Hudā-yı te‘ālāniñ bendelerige feyz (13) yetkürgesin seferniñ rencini yolniñ meşāḡḡatını tartmaklıkniñ sebebi ol irdi ki (14) vaḡtğa bu sözge keldiñ mundın öz ḡ‘aḡıñça bulḡıl ammā iḡşāniñ ḡāndın (15) miñ bendelerimni nā-ümīd... aniñ uçunga sin miñ dergāḡımda ḡizmetkār (16) irdiñe yegirme yıl miniñ ḡizmetimde ḡizmet ḡāyeste kılıp irdiñ miniñ yolumda ne başında (17) ve ne ayaḡında bar erdi serāpā berehne yörüp erdiñ imdi bāḡī ḡalğan Medinege [100a] (1) barıp ḡüzār kılḡıl

dip ol büzürgvār Medineyi münevvereye sefer kıldılar Medinege yetmesdin (2) ilgeri Medine halkığa haber yeti ki Sadreddin baqqal Medinege keledür dip Medine halkı (3) hoş hāl bolup bir künlük yerge aldılarğa kelip ta'zīm tamām birle Medinege alıp keldiler ol (4) vāktıda büzürgvārniñ 'ömürleri toksanğa yetip erdiler bir yahşı sīretlik oğulları (5) bar erdi şeyh Muḥammed Taceddin atlıg maḳām mertebeleri dedeleridin ziyāde bolup erdi (6) Ḥazret-i büzürgvārniñ özleri ḥalvetni iḥtiyār kılıp yemiş alğan sebetni (7) oğlanlar buz havāle kıldılar aytılar ey ferzend alğul bu Ḥānḳuvvetni mundinkén Medine (8) Halkğa hizmet kılmaklık uḥdesini seña koydum ki imdi hizmet kılışğa (9) mecālim ḳalmadı ol büzürgvārniñ ferzendleri cān-ı dilleri birle ḳabūl kılıp (10) dedeleriniñ resmi 'ādetleri birle hizmetni becā keltürüpler Ḥazret-i (11) büzürgvār ḥalvetni iḥtiyār kılıp Ḥudā-yı te'ālāniñ boldılar bir kün oturup (12) işāret boldı ki ey Sadreddin vaḳtığa sen kenārni alıp ḥalvetni (13) iḥtiyār kıldıñ bī-kār bolmağul miñ bendelerimni terbiyet kılgıl ol büzürgvār (14) aydı ki Ḥudā-yı te'ālāniñ bendelerini rāh-ırāstğa başlamakğa meşğul bolup (15) miñ kişini terbiyet kılıp kemālğa yetküzdiler ol büzürgvār (1) erdiler ḥazret-i İsmāil (16) 'aleyhisselāmniñ rūḥlarıdın terbiyet tapıp erdiler peygamber 'aleyhisselāmğa (17) evlādıkdın naşibeleri hem bar erdiler yene otuz yıl bu ṭarīke birlen ötgendin [100b] (1) kén ḥalvet nişin bolup riyāzetni iḥtiyār kıldılar otuz birinçiyı tārīḡğa (2) beş yüz yetmişde fenā 'ālemdin bekā 'ālemige yörükeldiler ol büzürgvār 'ālemdin (3) ötgendin künü Medine halkı be-tamām mātemlerini tuttular cemī' halk büzürgvārniñ namāzlarıda (4) ḥāzır boldılar ol büzürgvārni Medinede peygamber şallāllahu 'aleyhivesellemniñ eviñ (5) ṭaraflarıda defn kıldılar büzürgvār vefāt bolğandın kén oğlanları ḥ'āce Taceddin (6) dedelerini tüşleride kördiler bir tabaḳda nūr ḳollarıda tutup Ḥudā-yı te'ālāniñ (7) bendelerige berip turadurlar sordılar ki ey ata ḥālları neçük keçti (8) aytılar ki ey ferzend miñ ḥālim şubu ki sen kördüñ bargıl men bulğan (9) ṭarīḡda bulğıl andinkén sordılar ki Ḥudā-yı te'ālā sizge neme 'aṭā' kıldı (10) aytılar ki bir tabaḳ raḥmet nūrunu 'aṭā' kıldı ki her kün bir merātibe Ḥudā-yı te'ālāniñ (11) müstehāḳ bendelerige ol raḥmetni yetküredürmen yene sordılar kim rūḥuñizniñ (12) cāy ne yerde dip aytılar ki miniñ rūḥum enbiyālarınñ ve evliyā'larnıñ (13) rūḥlarınıñ köteride dēdiler vallahu'ālem bişşavābın birinçiyı (14) .. Medineniñ 'azīzleri Ḥ'āce Muḥammed Taceddinniñ evsāḳ ḥāmidelerini beyān kılıpdurlar (15) şeyh Sadreddin cihān arayı cemāllarınıñ āftābı uçğandın (16) kén şeyḥlik manşıbıda oğlanlarığa manşub bolup Medine (17) Halkığa ders aytıp terbiyet kıldılar kırk yıl içde çendān [101a] (1) miñ kişini velīlik mertebesige yetküzdiler līkin ol büzürgvārniñ ferzendleri (2) yok erdi ferzendniñ arzūsunu tola ḳılur erdi tola intizārlik tartğandın (3) kén Ḥudā-yı te'ālā ferzend kerāmāt kıldı Ḥudā-yı te'ālāniñ luṭfu 'amīmi birle 'Abdurāḥman ad (4) koydular olarnıñ cemāllarını tārīf kılışda her ḡaṇça guya tiller la'l erdi (5) lisānū'l ḡayb ricālū'l ḡayb olarnıñ tevsiflerini kılışda ḡayrān erdiler zūhd (6) taḳvāda māderzād erdiler ol künige ol büzürgvār analarınıñ bā-hemlide ḳaldılar (7) olarnıñ kerāmātı ve vilāyetleriniñ şerāfetleridin analarınıñ köñülleride (8) bir rüşenlik peydā boldı analarınıñ bāṭınıda Ḥudā-yı te'ālāniñ zevki şevki (9) zāhir boldı anaları nihāyet-i 'āḳıl ferāsetde ber-kemāl erdiler ma'lūm kıldılar ki (10) Ḥudā-yı te'ālāniñ nūrıdın miñ bāṭınımda bir nūru menzil kıldı dip Ḥaḳḳ te'ālāğa (11) tola şükürler becā keltürdiler ve ḥamdü senā 'aṭā' kılıp aytılar ki tā bu vāḳtğaça miñ dilimge (12) bu ṭarīḳlik rüşenlik peydā bolmap erdi bu keçe miñe bā-vücūd şumça ālūdelik (13) birlen mundaḡ devlet müyesser boldı siñ dergāhıñdın andaḡ umud (14) tutarmıña luṭf 'amīmniñ birle ve kerem ḳademiñ birle miñe oḡşa 'ācizniñ (15) du'āsını dergāhı bī-niyāznıñda ḳabūl kıldıñ meni umudvār kıldıñ (16) ol büzürgvār atalarınıñ bar hamlda ḳalğannıñ bu yüzide özleriniñ (17) aḥvāllarını muḥāfazāt kılıp şūphelik ṭā'āmdın perhīz kılıp[101b] (1) nā-meşrū' igindin iḥtiyāt kıldılar Ḥaḳḳ sübhānhu ve te'ālā ol büzürgvārniñ ḳalıplarına (2) rūḥnı salgunça büleñ perde menzil kılıp erleri bizle hem şöḡbet bolmadılar lā ilahe (3) illellah Muḥammeden resūlullah digen āvāzları anlaniñ ḳulaḳlarığa yetip (4) turdı anaları aytı ey erim siñ ḡaḳḳıñda asi boldum Ḥudā-yı te'ālānıñ (5) dergāhıda künāhkār boldım bu vücūdğa ḳıladurğan ferzendniñ ḡürmetidin (6) miñ künāhımnı ötgil kivleri aytı neme künāh kıldınız bular aytı ey erim héç künāh (7) munıñdın bolğay muga şūret aydın beri siñ bed nikniñ lezzetidin (8) maḡrūm koydum ki bu ferzendniñ ṭufeylīdin ammā ma'zūr tutğıl ki ékimizniñ arasıdaki (9) maşlaḡatniñ sebebidin bu işni kıldım ve yene erleri sordu (10) maşlaḡat aydı dip hem ḡāneleri aytılar ki maşlaḡat ol yerdi ki fa'lān keçe (11) Ḥaḳḳ sübhān ve te'ālādın ferzend 'aṭā' kılışnıñ umudvārlığı bu erdi ki siñ birle (12) hem şöḡbet bulğanmadın miñe bir ferāḡatı ḡaşıl

bolup aydı şunda men ma'lûm kılıp (13) aydım çirāge eşitip erdim ki her vaktğa ferzend anasının rahmıda karar tabğudık (14) bolsa er hātūnnıñ arasında ğusl vākı' bolmağay tā ferzendniñ rūhu kalıpğa (15) kirmekünçe iger ğusl vākı' bolsa ferzendi bî-âkıll vukūhluk vücūdğa kelür rūhu (16) ferzendniñ kalıpğa kirendin cenābetniñ zararı bolmas kün bildim ki (17) ferzendniñ rūhu kalıbıga kirdi imdi sizniñ ... taşarrufunuzda boldum [102a] (1) ihtiyār sizniñ koluñuzda her ne h'ahlāsanız şundağ kılıñ Hāzret-i H'āce (2) Taceddin ayttılar ey mazlūm bu sözni rāst aytıñ bu mazlūma aydılar rāst (3) aytadurmen balğancı Hūdā-yı te'ālāniñ düşmenidür tā bu vāktğaça sizdin yaşurmagım (4) rāst migi yā ğayri migi dip bu kün ol ferzenden bu kelime-yi şerifniñ āvāzını (5) eşitdim mende hēc gümān kalmadı ki bu işniñ vākı' bolğanını sizge ayttım imdi (6) hoşuñ birle bolgıl āsmān ve zemīnniñ perverdigārige şükür şenā keltürgil (7) mundağ uluğ işini Hākk sübhān ve te'ālā bizge 'aṭā' kıldı miniñ rahmīmdeki ferzenden (8) lā ilahe illallah Muḥammeden resūlullah digen niniñ āvāzı miniñ kulaķımıñğa isteldi (9) nācār seni hoş hāl kılmağım lāzım cevāhe Taceddin rahmullah 'aleyhi (10) bu sözge baver kılmağı yerāğ kördiler ki bu neme sözge beçce anasının kusağında (11) zikr aytğanı köçleri ayttılar bu sözge bāver kılmasañ kulaķınıñzı (12) miniñ sinemge tutuñ neme üçün munça yerāğ tutadur sizge (13) Hākk sübhān ve te'ālāniñ kudreti bar iger taşğa emir kılsa taş zikr (14) aytadur ve ādem ferzendi neme üçün zikr aytımğanı āhir h'āce Taceddin (15) kaddese-allāhu sırrehu 'l 'azīrūhu kulaķlarını köçleriniñ sīnesige (16) tuttular der vākı' köçü aytğadın kulaķlarığa zikriniñ āvāzı (17) eşitildi nihāyeti hoş vaktlıkların kofup semā' kıldılar [102b] (1) ve ayttılar ki miñ şükürümge miniñ kılğan talebim Hūdā-yı te'ālāniñ dergāhıda icābet (2) boldı Hūdā-yı te'ālā bir ferzend 'aṭā' kıldı ki men anıñ talebide erdim her neçük bolsa Hūdāğa (3) şükürümge bu kase ferzend 'aṭā' kıldı ki velī māderzād boladur dip anıñ intizārıda (4) boldılar ki künü bolğanıga ol mübārek yüzlünüñ cemāl cihān efrūznıñ āftābı (5) sa'ādet maşrıkdın tulu' kılğay ya'nı ol ferzendniñ cemāl cihān arasınıñ (6) nūr-ı fertvidin bu 'ālem halkınıñ zevb dīdeleri rüşen bolğanı 'anber buyluk (7) dilāvizleridin dimāğlar hoş buylukğa tolğay yakın boldı ki olarnıñ (8) āftāb cihān tablaları perdédin çıkay bu tire olarnıñ nūru birle (9) rüşenligi ziyādebolğay ol erdi kiāftābnıñ şu'lesi teriklikniñ (10) bulaķdın körünüşge alıp néçend 'ālamātlar zāhir boldı derhāl ataları özlerini (11) hālvette aldılar vaktğa perde tarttılar ol āftāb tal'at ve müşteri sa'ādet (12) perde taşkarı çıktılar olarnıñ 'anber efşān buylardın dimāğlar mu'aṭṭār boldı (13) olarnıñ Hūrşīd ve beş yüzleridin közler yarudu analarının yerge tüşüşleri (14) hemān lā ilahe illallah ve Muḥammeden resūlulallah dēdiler bir kolları sīneleride yine bir kolları (15) oratlarıda koyukluk yüzleri kıble tarafıge bakıklık körüp bu hālne (16) olardıñ müşāhede kıldılar ta'zīm tamām birle yerdin aldılar üç kün (17) hemişe yığladılar ata analarnıñ hātıralarığa yetti ki bu ferzend[103a] (1) bu şubu gedāya keldi megin ve ... saldılar ammā ata anaları (2) çağlağadın émes erdi bil ki ol büzürgvārniñ Hūdā-yı te'ālāniñ (3) yādıda cigerleri kopup ol bahtıdın yığlar erdiler (4) beşükleride devām aytur erdiler ki lā ilahe illallah Muḥammeden resūlullah dip (5) ata anaları birbirleride bu ferzend bizge vefā kılmas ve faydāsı hem bu (6) almas meger kıyāmet künide menfa'atni körmiz vālideleri ayttılar ey erim bizge (7) faydāsı şolğa āhiretde yetkürgey bilmeyimdür meñe bu ferzend behiştiniñ ferzendi (8) megin ādem şüretide körünedür yā perizāde megin közüñüzge körünedür ādem ferzendide (9) mundağ zāt-i Hāzret-i Yūsuf peygamberdin kēn vücūdğa kelip bu dünyāda karar tapmaķlığı (10) maḥāl körünedür andıñkēn kēçelerde bularnı bî-kādiri imkān ihtiyāt kılur erdiler (11) bā-vücūd şumça ihtiyāt birle kēçe beşükleridin pend ğayb bolur erdiler ata (12) anaları birle peydā bolğan vāktıda beşükleride hāzır bolur erdiler bu (13) ferzendiniñ kēçe ğayb boluşlarıdın hēc kişiniñ vukūfu yok erdi olarnıñ (14) ğayb boluşlarınıñ sebebi bu erdi ki Hūdā-yı te'ālāniñ fermānı birle firisteler (15) behiştge altıp hūrīler olarnı bakur erdiler seherge yakın yine alıp kelip (16) beşükleride koyar erdiler tā altı yılğaça şubu tarīka o yeti ki olarnıñ hāllarının (17) hēc kişi ittilā' tapmadı kıziyladıñ analarının bî-ruḥşat evileridin [103b] (1) taşkarı çıkmas erdiler kēçelerde behişt hūrīleri birle hem şöbet bolur erdiler kündüz (2) bolsa dillerni Hūdāniñ yādıga kılıp kollarınıda zerdüzlük kılur erdiler tā on altı (3) yıl kēçe üzeyleridin her kebir taşkarı çıkmas erdiler bir kün hātūnlarığa keldi ki (4) tā bu ü evidin taşkarı çıkmadım bir mertebe evidin çıkıp körey ki öyümniñ cüresi (5) neçükdür dip evidin taşkarı çıktılar benāgāh şāhib bir cemāl urat (6) yerāğdın ol büzürgvārni kördige zāhirin ādem şüretige oḥşa ammā ma'ānāda perizādédin (7) bî-ihtiyār hayrān ve sergerdān bolup yakın kılıp ayağlarını tutup mübārek

ayağlarığa (8) yıkılıp yüzünü kötlerige sürtüp yığı başladı ve ayttı ki ey dilbersen âdem muya firîşte (9) muya hurmuga miniñköñlümni hâlimge bakıprahmi kılğıl büzürgvârniñ qahrları kelip (10) haqqı hürmettin miniñ hâlimge bakıp rahmi kılğıl büzürgvârniñ qahrları kelip (11) ayağlarını tartıp alıpda yettiler ki ey bedbaht Hüdâ-yı te‘âlâ seni bu iş üçün (12) âferîde kılğan émes ki mundağ sözlerini aytğaysen mundağ fiil sendin (13) şadr bolğay ki koluñni nâ-mehriniñ aytağığa uzatğaysen belki anıñ üçün (14) âferîde kılgañe Hüdâ-yı te‘âlâniñ yolunu astap anıñ talebide bolup hemîşe (15) Hüdâniñ yâdıda bolğıl ki kişi seni körümgey ve söz ayتماğay ve özüñni (16) korqutmağıl başıñdın ayağıñğaça öretdürsen nâ-maħremniñ körmekligi (17) ħarâmdur her kişige ħarâmnı özige lâzım tutupdur ol kişi künâhkârdur her kişige [104a] (1) ħarâmnı ħelâl i‘tikâd kılıp ol kişi kâfirdür iger nâ-maħremige ... söz ayta onu (2) men‘ kılğıl qabul kılmaqlık ve kulaq salmağıl siñ bu işiñe Hüdâ-yı te‘âlâdın (3) şerm tutmay nâ-maħramge söz aytasen Hüdâ-yı te‘âlâ ħâzır ve nâzır cemî‘ bendeniñ aħvâlnı (4) bilip turadur öz yoluñda yörüseñ Hüdâniñ qahrı kelür ve (5) mübtelâ bolursan dipyanıp evlerige kirdiler Hüdâ-yı te‘âlâge nâle kılıp ayttılar ki miniñ (6) ve cemî‘ ħalkñni perverdigârı bu neme boldı ki tâ bu vâktğaça ħalvetde aydım yüzümni (7) nâ-maħremniñ nâ-maħrem yüzini körketmep aydınıñ ve nâ-maħremniñ sözini eşitürmep (8) aydınıñ igerçi nâreside ħalkğa héç kişi nâ-maħrem émes ammâ men bu vâktta (9) belâgat ħaddıga yetip bâli‘ boldum hem nâ-maħrem boldım nâ-maħremge fırlamaqlık (10) ve sözünü eşitmeklik aña sözlemeklik ħarâmdur men (11) te‘âlâga haqq iş kim rağib kıldıñ meni nâ-maħremge körgeñiñ nâ-maħremniñ (12) közünü meñe saldurduñ bu ötedürgeñ bî-vefâ (13) ‘âlemde kugutulay durğan ‘azâbıga giriftâr kıldıñ bu sebebdin (14) tañıla ‘azâb ‘aff yetke qalğumdur derĥâl hâtıfın avâz keldi ki ey (15) ‘Abdurraĥîm imtiĥânniñ maħali imdi bu oldu tâ bu vâktğaça sen kiçik erdinin (16) héç nemersedin ħaberin yok erdi nâ-maħremniñ sözi seniñ diliñde (17) eser qalmas erdi nefsiñ havâsı birle iş kıladurğan vâkt imdi [104b] (1) boldı dip ħitâb keldi ol büzürgvâr başlarını secdege koyup aydılar ki (2) kerimen ‘âlemu’l sirrû ve’l-ħafıyyatsin bu kelime-yi şerîfge lâ ilahe illellah Muĥammeden resûllah (3) vesellemge cârî bolğan vâktta señe i‘tikâd bağlap aydım ki Hüdâ bir Muĥammed ... (4) Hüdâniñ dostu dip tâ bu vâktğaça i‘tikâd miniñ köñlümdin kettmeyedürsen (5) hemege ‘âlem miniñ hâlimni bilip turup nemege imtiĥân kıladursan hâtıfın (6) yene avâz keldi ki ey ‘Abdurraĥîm raĥmet senin i‘tikâdıña bolsun (7) olgun şumdağ öttü ol kéçe ħalvetde oturup erdiler ki Ĥazret-i Ĥızır (8) ‘aleyħisselâm Ĥ‘âce‘Abdurraĥman qaddese-allâhu sirrehu l ‘azîz birle olarnıñ evlerige (9) kirip keldiler büzürgvâr ħayrân boldılar bularnıñ kirip kelgenleri (10) Ĥ‘âce nâĥoş kelip acıg acıg lab ayttılar ki sizler neme ħalkdursizlerge (11) qarañğıu kéçe mendin bi ruĥşat evimge kirip keledür sizler ammâ men (12) iger ... bolsam ħalk ... ve ħalknâ-maħrem boladur Ĥazret-i Ĥ‘âce (13) Ĥızır ‘aleyħisselâm aydılar ki ey ferzend bizler héç kişige nâ-maħrem boladurğan (14) émes ol biz adımıznı sorıp andıñkén bu sözünü aytıñ Ĥ‘âce büzürgvâr (15) bu sözünü eşitip ayttılar ki attınıñlar attınıñlar astay dédiler (16) Ĥazret-i Ĥ‘âce ayttılar men Ĥızır ‘aleyħisselâm birle Ĥ‘âce ‘Abdullah (17) meşâyih ħabakât o siyâhnıñ serdârları men bu qavmniñ mertebesidürmen[105a] (1) sen hem şubu cema‘edin dursan tâ bu vâktğaça ħazret-i ‘İşapeyğamber ‘aleyħisselâmniñ (2) rûĥları sını mihrbânçılıqñıñ evide terbiyet kılıp erdi bu kün bizlerge (3) emri boldı ki bu zâhir ‘âlemde terbiyet kılğaymız Ĥ‘âce büzürgvâr bu sözni eşitip (4) ayttılar ki elĥamdülillahga men katıg korqurp erdim ki imdi ħâtırım cem‘ boldı (5) ol kéçe tâ sehergeçe şöĥbet kıldılar tanıqğa yakın ékilesi ħayb boldılar beş yıl (6) Ĥ‘âce büzürgvârni terbiyet kılıp kemâlıga yetküzdiler andıñkén ħaber berdiler ki siniñ (7) qarınıñ tamâm boldı mundıñkén siñe ħalvet ce‘iyyet berâberdür mundıñkén (8) bizniñ meşâyihlerimiz şöĥbetlerige qadem keltürüp şöĥbetlerini körgil yeke uluğların (9) şöĥbeti neçükdür ‘azîzleriñ ħarîķalarındın kesb kılmaq lâzım (10) igerçi Hüdâ-yı te‘âlâniñ dergâhıda yol nihâyeti ve lîkin kiçiklerinin ‘aqlı (11) kutah ve şecaatı kim hemrâh siz yolğa yöre almaydur dédiler ħazret-i Ĥ‘âce (12) ‘Abdurraĥîm ayttılar ki sizler şöĥbet kıladurğan yer miñe lâzım émes men ne yerge ... (13) dédiler Ĥazret-i Ĥ‘âce Ĥızır‘aleyħisselâm ayttılar ey ferzend ħam yemrgiñe men siñe (14) râh berdürmen kéçe bolup aydı Ĥazret-i Ĥ‘âce Ĥızır ‘aleyħisselâm éki ten dervîş (15) birle ħâzır boldılar ayttılar ki ey ferzend koyğıl ki meşâyihlarnıñ şöĥbetiniñ (16) meclisleri germ boldı derĥâl koftular Ĥ‘âce Ĥızır ‘aleyħisselâm birle yolğa (17) revân bolup bir bağ settânıga yettiler ki ol bağda tam tarusini [105b] (1) neçend evi arâsta kılıpdurlar ol evide cemî‘i aq saķal ħalk oturupdurlar (2) ħazret-i büzürgvâr kirip

selâmkıldılar ki esselâmu ‘aleyküm ey Hüdânîñ (3) dostlar hemleri yügürüp kofup ve ‘aleykümüsselâm dip ayttılar ki ey peygamber (4) ‘aleyhisselâmñın yollarıda yürgüçü keliñe intizârlıknıñközü siziñ (5) yolunuzda erdi dēdiler Hāzret-i büzürgvārḳaddese-allāhu sırrehu’l ‘azīz bu ‘azīzlerniñ (6) aldılarıda diptamām birle yükünüp olturdılar bu evliyā’lardın birleri (7) kofup bi-rabbiküm cūr’e hamidin bir camī’ şerbet bolar ki (8) ḥavāleḳıldılar birleri ayttılar ki ey fi’lānı azraḳ bir miñe bolmaz kiçik ve (9) nāçiz bu cüreni köterişgeṭākāt tutu almas dēdiler yene birleri ayttılar (10) ey ferzend öz kuvvetiñe bakıp dēdiler H’ācebüzürgvār öz kuvvetlerige (11) bakıp nūş ḳıldılar şu sa‘āt mest müsteḡrekdergāhboldılar tā seher vaḳtḡaça (12) şöḡbet tuttular ale’l-şubḥ evilerige bardılar beş yıl şubu revişde (13) ötdiba‘zıḥalkḥ’ācebüzürgvārñın bu işleridin aḡāhbolupmelāmet (14) ḳıldılar bu neçük salusluḳdur kündüz ser pūşide kızlardın ḥalvetde (15) boladur kēçelerde hemişe şerāb hor birle boladur dipāḥiru’l-emr (16) dedelerigeayttılar kimundaḡ zebūn aşlarını öziḡe lāzımtutupdur (17) kündüzḥalvetnişinlikḳılıpnā-meşrū’ işdin perḥizḳılḡandın o[106a] (1) kēçesi körüñe ilniñbelā bargası birle bedgerdārlik ḳıladur dedeleriyayttılar (2) ey yārānlar Hüdānıñ dostlarını mundaḡnā-meşrū’işgemüttehim ḳılmaḳlık (3) obdānkörünmeydür melāmeniñ tilini yıḡḡanıñlar ḥūbdur mebāda sizlerge (4) bir zarārı yetmegeyanıñ üçüñe Hüdānıñ dostlarını éki bestlikḳılınç (5) dipdürlerḥ’ahlāsa her ṭarafı birle keysidür ḥ’āceniñ bu sözlerini eşitip (6) melāmeti temeshürḳılıpayttılar kimundaḡ aḥmaḳ kişi bulur migin bu nā-bīkārḡaşumdaḡ (7) i’ṭikāḳıldur dēdiH’āceḡazab birle evileriñkelipayttılar ki ey miñ (8) ferzendim miñi’ṭikāḳım siñe andaḡ erdik sini uluḡevliyā’ullahdın (9) ve māderzāde velīlerdin nā-mihr ve yüzüni körmes ve sözini (10) eşitmes dip çağlap aydım bu künḥalk seni (11) mundaḡyamān işlerge nişbetḳıladur ol seni .. birle bu sözni (12) ... birle yartḡanHüdānıñ Ḥaḳḳḥürmeti aytḡıl ki bu ḥalkaytḡan sözge rāst (13) muya galat mu dedeleribu sözni ayıṭları hemān tebessüm ḳılıpayttılar ki (14) ey peder-i büzürgvār‘azīzler şubu beytni ayıṭdurlarbeyt ne dervāzeyi şehir rā (15) tüvān best .. nātüvān deheni muhalifān best bu beytniñ ma’nisi ol (16) bolur ki şehriñdervāzesini eti bolur ammā düşmenlerniñ tilini bağlap (17) bulmas andıñkēdedelerigeayttılar bī-nām ve bī-zebānHüdānıñ‘ināyeti[106b] (1) birle taşḳarıçıkıp bu cema‘anıñ teferrüçünü körseler dedeleritaşḳarı (2) çıkıpkördiler ol melāmetḳılḡanḥalkñın tili büzürgvār kelgenvāḳtlarıda (3) tili nāmḡagige tutuşupḳalıpdur andıñkēn bu cema‘anıñ evini héçkim (4) eşitmedi ékikēçedin kēdedeleri olarnı merediler kördiol büzürgvār (5) evleridin çıkıp bir birige bardı dedeleri arḳalarındınbarıp āreste (6) bāḡḡa yettiler ki herḡiz bu ‘ālemniñḥalkñınközü bu dünyāda andaḡ bāḡını körgen (7) émes erdi dedeleriḥayrānḳılıp her ṭarafḡenazarkılıp naḳış ziynetlik sarāylarını (8) körüptemāşāḳıldılar H’āce‘Abdurraḥīm hemşöḡbetbüzürgvār ḳaşlarıḡa (9) kirdilerdedeleri taşḳarı bir buluñda ḥarāp olturdılar tāşöḡbetāḡirige (10) yetti büzürgvārḥuşat tilep taşḳarı çıkıpyolḡarevānboldılar dedeleri (11) arkalarındın kelip evideayttılarḥ’āce öz tā‘athānelerige kirdiler (12) dedeleriuyḡuḡameşḡülluḳḳıldılar tañ ateşi dedelerioglanları ḳaşıḡa (13) kiripayttılar ki ey ferzend her nemersege siz ayıṭıp aydıñız men sizniñ sözünüzge (14) ... ma‘zur tutuñe men yamānḥalkñın sözü birle néçend zebūn söz sizge (15) ayıṭıp erdim H’āceayttılar ey dede ayıb émesbelānıñ ḥaḳḳında atanıñmundaḡ (16) söz ayıṭmaḳlığı dilsüzlük bolur cāhilḥalk sizlerge yamān sözlerini ayıṭḡandın (17) kēnnāçār sizlerniñ hem munça söz miniñ ḥaḳḳımda ayıṭmaḳları lāzım erdi[107a] (1) yıl bu ṭarīḳa birle öttükḳırk yıldın kēn bir lengeri bināḳılıpḥalkḡa aş nān (2) berişḡemeşḡülluḳḳılıp on yıl lengerdārlikḳıldılar Uveysmeşāyihlerniñ (3) tolalarını ol büzürgvārñı uluḡlap ol lengerdin seyr bolur erdi (4) bu büzürgvārñınmaḳām mertebe ve kerāmātları bī-nihāyet erdi Uveysmeşāyih (5) serdārları erdiler ol sebebdin büzürgvārḡa tāc evliyā’resül meşāyih (6) atadılar bir kün öz lengerleride oturup erdiler bir dervīş ḳırk (7) ten mürīdleri birle ol büzürgvārñın ḳaşlarıḡakiripkeldilerHāzret-i büzürgvār (8) aldılarıḡakeldiler ve andıñkēn muḥāzır keltürdiler büzürgvār ora kofup (9) aydılar ki ey büzürgvār‘ālem bizlerdin evinige teşrīf keltüḡenleri (10) mübārek bolḡay ne obdāḡa bir zamān tevaḳḳuf ḳılsalar bu dervīşler üçün (11) bir ṭa‘āmṭayyārḳılsam dēdiler şeyḥruḥşatberip lengerde şöḡbetge meşḡül (12) boldılar H’ācebüzürgvārçıkıṭṭa‘ām fuşuruşḡa muḳayyed boldılar şol heynde ol (13) şeyḥ dervīşlerdin birini buyurdılar kiçıkıpkörgil ki bu büzürgvār neme iş (14) ḳıladur ol dervīş barcı ḥāneḡe kiripkördi ki ḳazanıñ başıda özlerininiñ (15) bir gutlarını öṭḡe ḡalab hāle afşurup turadurlar ol dervīş (16) bu kerāmātñı körüpdērḥālşeyḥ ḳaşlarıḡa kiripayttılar bu neme ḥāldür şeyḥ (17) ayttılar beşük

turgıl Hudānıñ dostunıñ sırrını fāş kılmaqlık obdānémes[107b] (1) ‘ömrümge naqışkılur belki kâfir bolursın dēdiler Hāzret-i şeyhniñ qaysı keyküzüp (2) H’āce‘Abdurrahīmniñ kārlarını imtiḥānqılğanları H’āce‘Abdurrahīmge ma‘lūmboldı (3) alıpçıqandinkēnmiḥmān bolğanşeyḥayttılar ey şeyḥ dervişlikge (4) fiil münāsibemeserdi ki on beş yıllık miniñ‘ömrümge berdiniz belki (5) özüñüzniñ‘ömrige şubu meclisde ḥāzır turğan cemī‘ mürīdlerniñ‘ömrige hem naqş (6) kıldınız ḥāzır boluñğa üç kündin miniñ ölümümniñḥaberi sizge ... (7) siz hem miniñnamāzımğaḥāzır boluñ siz hem ḥāzır turğan mürīdlerñiz birle (8) birin iğın miniñ arqamdın kelür sizler bu iş Hudānıñ dostlarını .. (9) digenniniñ cezāsı dip bu söznü aytıpşeyḥbirle ḥūblaşıp özleriniñ (10) şavma‘alarığa bardılar qara ... boyunlarığasalıpHudā-yite‘ālāğa (11) zārıkılıpayttılar ki ... men ‘āciz ve naqış bendeniñ durmen bā-vücūd şumça (12) ‘ācizlik ve naqış birle yüz miñ leşgerge özüñniñevliyā‘larınıñ (13) kenārıda hem kerāmātkıldıñ yine yüz miñ leşger muña kim bu ‘ālemge meni mücerred alıp (14) kelip mücerred alıpkéttiñ siniñluṭfuñdın miniñ ançı umudum bar ki miniñ kétédürge (15) vaqımda kişiniñközü miniñ oratıma tüşümgeyminiñ bu kılğan (16) ḥācetimni dergāhınıñda qabūlkılıl yine āvāzkeldi ki ey ‘Abdurrahīm munça ‘āciz (17) ve bī-ṭāktılıkniñ birle miñ bendeçiligimnibercā keltürdüñHudā-yite‘ālānıñ[108a] (1) Hudā-yite‘ālānıñḥudreti bar her qaydağ işini ḥ’ahlāsa kıladursan ḥ’ahlāğan (2) işini neçükdin kılasun büzürgvār bu sözni eşitipḥoşḥālbolupderḥāl (3) kofupdur isti‘dādlarca yol cāyduğunıkıldılar ékinçi künü eṭrāf ‘ālemge (4) ḥaber iberdiler ki tañıla miniñnamāzımğa ḥāzır bu alğaylar dip üçünçü kün (5) irtegen cemī‘ekābir ve eṣrāf ḥāzırbolupkelipkördiler kiH’āceşihḥat ve selāmet (6) kişige yolanmay tapak tapanmay turupdurlar ekābirleriniñ aldı kiçiktilar ekābirler (7) ta‘accübge ġālib bir birlerige baqıpayttılar kimegerH’āce bizni maşkaratutup çırlabdur (8) mu dip atdın tüştüler derḥālekābirlerge ta‘ām ferāvān ḥāzırkılıp (9) qoyğandinkén ba‘d ez ta‘āmkofupayttılar ki ey ekābirler sizlerge (10) ma‘lūmbolsun ki miniñ‘ömrüm altmış beşge yetiperdi ki Medine şehrde édim (11) bu ‘ālemdeki vaṭanıñ arızı erdi imdi bukünḥ’ahlāyduymeñe vaṭanaşlımğa yañğaymın (12) bu maşlahat üçünki sizlerge tasdī‘ berdimge miniñnamāzımda ḥāzır bolğay sizler ḥoş (13) keldiñler miñe bergen tozuñlarga rāzī boluñlar bir sa‘āt olturuñlar (14) ammā miniñ bir vaṣıyyetim bar sizlerge ez berāyıkabūlHudākıñılñlar ekābirler ḥoş (15) bolğay dēdiler H’āceaytlar miniñvaṣıyyetim şubu ki miniñcenāzemde ḥāzır (16) bolsañlar namāzımnı ötepanđinkén meni öz ḥālimge qoyuñlar ekābirler ḥoş (17) dēdiler H’ācekofup öz evlerige kiripğusl bercākeltürüp ékirek‘at[108b] (1) namāz-ı şükrāne ‘aṭā‘kıldılar yüzlerini kıble ṭarafıgekılıp cān be-ḥāḳḳ teslim kıldılar vallahu (2) ‘ālemu bişşavābon éki bābıdaHāzret-i ŞeyḥMuḥammedBekir rahmetūllahü‘aleyhni (3) yaḥşışıfatlarını beyānkılıpdurlar ol büzürgvārandağşıfat birle (4) yād kılıpdurlar ki ey ehl-i zāhir ve ehl-i batınnıñ pīrleri şeyḥlikdemāhircemī‘ (5) ḥalkıñ peşvāsı dīde-yi başiretleri birle hemeni körgüçü erdiler tamām aşığāqadır (6) yolıda harb yıkılıp qalğanlarga yār bergüçü aydılar bilgil ve agāḥHāzret-i şeyḥ ḳaddesallah (7) rūḥ ve ṭayyibullah sıraḥuñaşılıları Şām vilāyetidin erdi ammāğarīblikde (8) olmaqlıkarzūsunu iḥtiyārkılıppeygamber sallahu‘aleyhivesellemniñ şubu ḥadıṣniñmazmūnu (9) birlege men māte ġarīben faḳad māte şehīden bu ḥadıṣniñ ma‘nīsışubu ki (10) kişige öz vaṭandın ayrılmısaḥıretlik yeride olsa ... taḥḳīḳ ol kişi (11) şehīd bolğayşubu ḥaber birle derece-yi şehādet tabğay mindip bir künü sebziniñ heveside (12) bāğ-ı bositānnıñ hevāsı gülüstānlarnıñtemāşā sınıñ hevāsı bülbüllerniñ (13) negme ve nevāsını eşitmeklik hevāsı ḥoşāvāz kuşlarnıñāvāzın (14) eşitmeklikniñ hevāsı köñüllerige tüştü ersederḥālkofup şehridin (15) taşqarı çıqıp bir fersen yol yörüp bir bāğığa yettiler ki‘aceb āreste bāğığa ve her (16) kısmı metā‘ṭayyār ve ḥoşāvāzcānāverlardın müheyyā zinet ve arayış berip yesegen (17) evilernikörüḫayrānbolupayttılar ki ey bār-i Hudāya bu bāğ-i behştiniñağıpdur[109a] (1) Hudā-yite‘ālānıñḥudreti bar her qaydağ işini ḥ’ahlāsa kıladursan ḥ’ahlāğan (2) işini neçükdin kılasun büzürgvār bu sözni eşitipḥoşḥālbolupderḥālkofup (3) öz isti‘dādlarca yol caydugunu kıldılar ékinçi künü eṭrāf‘ālemge (4) ḥaber iberdiler ki tañıla miñnamāzımğaḥāzır bu alğaylar dip üçünçü künü (5) irtegen cemī‘ekābir ve eṣrāfḥāzırbolupkelipkördiler kiH’āceşihḥat ve selāmet (6) kişige yolanmay tiryāk tiyenmey turupdurlar ekābirleriniñ aldı kiçiktilar ekābirler (7) ta‘accübge qalıp birbirlerige baqıpayttılar kimegerH’āce bizni maşkaratutup çırlap (8) durmu dip attın tüştüler derḥālekābirlerge ta‘ām ferāvānḥāzırkılıp (9) qoyğandinkén bedezṭā‘āmḥ’ācekofupayttılar ki ey ekābirler sizlerge (10) ma‘lūmbolsun ki miniñ‘ömrüm altmış beşge yetiperdi ki Medine şehrde aydım (11) bu ‘ālemdeki vaṭanıñ

arızı erdi imdi bukünh'ahlâydurmeñe vaţanaşlımğa yangaymın (12) bu maşlahat üçünki sizlerge tasdi' berdim ki miniñnamâzımda hâzır bolğay sizler hoş (13) keldiñler miñe bergen tozuñlar ki râzî boluñlar bir sa'ât olturuñla (14) ammâ miniñ bir vaşıyyetim bar sizlerge ez berâyıkabülHudâkıñlar ekâbirler hoş (15) bolğay dâdiler h'âceaytlar miniñvaşıyyetim şubu ki miniñ cenâzemde hâzır (16) bolsañlar namâzımnı öte pandinkén meni öz hâlimge koyuñlar ekâbirler hoş (17) dâdiler h'âcekofup öz evlerige kiripğuslbercâ keltürüp ékirek'at[109b] (1) namâzı şükrâne 'aţâ' kıldılar yüzlerini kıble tarafigekılıpcân be-hâk teslim kıldılar ve Allahu (2) 'alem bişşavâbon ékinci bâbda Hazret-i şeyhMuhammedBekir rahmettullah 'aleyhniñ (3) yahşışifatlarını beyânkılıpdurlar ol büzürgvârandağşifat birle (4) yâd kılıpdurlar ki ey ehl-i zâhir ve ehl-i bâtınniñ birleri şeyhlikde mâhir cemî' (5) halkniñ pişvâsı dîdeyi başiretleri birle hemeni körgüçü erdiler tamâm aşğa kâdir (6) bolıda harb yığılıp qalğanlarga yâr bergüçü aydılar bilgil ve agâhHazret-i şeyh (7) kaddese-allâhu sırrehu ve tayyibullah serâhunıñaşlıları Şâm vilâyetidin erdi ammâğarîblikde (8) olmaqlıknıñrâzûsunu ihtiyârkılippeygamberşallâllahu'aleyhivesellemniñ şubu hadîşniñmazmûnu (9) birlege men mâte garbiyen faqad mâte şehîden buhadîşniñ ma'nîşşubu ki (10) kişige öz vaţanıdın ayrılıpmüsâfiretlik yeride olsa ... tahkîk ol kişi (11) şehîd bolğay şubu haber birle dereceyi şehâdet tabğay mın dip bir küni sizniñ hevâsıda (12) bağ-ı bostânniñ hevâsı gülüstânlarınitemâşâ sınıñ hevâsı bülbüllerniñ (13) negme ve nevâsını eşitmeklik hevâsı hoşâvâzkuşlarınıñkuşlarınıñâvâzını (14) eşitmeklikniñ hevâsı köñüllerige tüştü ersederhâlkofup şehridin (15) taşkarıçıkıp bir fersen yol yörüp bir bağığa yettiler ki'aceb âreste bağığa ve her (16) kısmı metâ'tayyâr ve hoşâvâzcânâverlerdin müheyyâ niyyet ve arayış berip yasağan (17) evilerinikörüpğayrânbolupayttılar ki ey bâr-ıHudâya bu bağ-ıbehiştiniñbâğıdur [110a] (1) megin tüşümdekörsem yâ âdem meginhayâlimde körsem émise bu dünyâda mundağ (2) bağ ve 'imârâtı kimkörüpdür ki men körgey mın dip şubu endîşede turup (3) erdiler bağ ve 'imâretğayb boldı özlerini bir beyâbânda kördiler ki ne (4) bağ bar ve 'imâret ve ne hemrâh bar ve ne hemnefes Hudâ-yite'âlâdın büleñ bularniñ (5) feryâdığa yetedürgen kişini tabmadılar hayrân ve giryân boluptarafga (6) bakıpqaldılar bu seferleridin qorqup ve titrep ve feryâdkılıpHudâ-yı (7) te'âlâğa münâcâtkılipayttılar ki ey kerîmlerniñ kerîmi fakirlernin münisi (8) garîb bî-keslerniñferyâdığa yetgüçü yolıdın azğanlarınıñ yol başlağuşu (9) yolda harğanlar kolunu tutğuşu bî-çâre bulğanların ilâcınıkığuşu (10) künâhkılğanlarınıñkünâhıdın ötgüçü miniñ dékkünâhkârga siniñ bî-niyâz (11) dergâhında neme boldı ki bu tarîkalıkbelañı miñe saldıñ ve bu pâyânı (12) yoqşahrâniñbeyâbânıda meni hayrânkıldınıñ keysi yolğa baray ta'amnı (13) ne yerdin alıp yep neçük teriley ve neme iş kılay bu sözni aytıp (14) her tarafga yügürdiler şubu haynda kulaqlarığaâvâzkeldi ki ey MuhammedBekir (15) neme gam yedürüseñe seni Haqq sübhân ve te'âlâ bu şahrâda zâyî' koyumğaylar (16) Hazret-i şeyh bu âvâznéşitiphoşvâktboldilarayttılar ki ilahi (17) siniñ lutf keremniñ'âlemdip müntezir turupaydılar ki bir yahşı[110b] (1) şüretlik pırmardı kâse golide tutupkelipaytıpge ey Muhammed (2) Bekir bu yerde neme iş kıladursan neme sebeddin bu beyabânğa (3) tüştüñbüzürgvâraytıplarge ey baba yaşlılıknıñ gururu ve nefsimniñ (4) yemanlığı zor kılıp bu beyabânğa taşladı bağ ve gülzârlarını temâşâkıldı (5) dip şehridin çıkıp endek yol yörüp erdimge Hudâ-yite'âlâniñ (6) 'inâyeti birle her nemersege men talebkılıp erdim hâşılboldı imdi (7) fırsatdaközümدين gayb boldı men bu işge hayrânboldım özümniñ (8) bu işini miñ ilâcını bilmesin ey baba siz kim buldunuz ne ne yerdin kelesiz (9) ... miniñ adımnı ğaydın bildiniz mundın ilgeri meni körüp ayttı (10) ey ferzendmen ol kişige tamâmıdunyânı her kün bir mertebe seyr kıladurmen miniñ (11) menzirim héç yerde ta'in émes anıñ üçün bu yerge keldim ki seni bu beyâbândın (12) hemrâhbolup alıpçıkıp seni terbiyet kılgay mın ve miniñ adım Hızır'aleyhisselâm (13) koyıl yol yerâğ ogru yolda siniñkaşdıñızda yene sordılar ki ey (14) h'âce bu yerniñ adı neme Hazret-i H'âceHızır'aleyhisselâmayttılar ki bu yerni deşt-i (15) demdeme dedürler Hindistânniñ serhâddıdur ol bâğıñğa siñe körkétip aydılar (16) ol bağ-ı irem erdisiniñ erzuñe yetküzüpâhir bu belâğa taşladı bu andağı (17) kişiniñ cezâsile nefsiñ bu cihânğublarınıñtemâşâsını arzû[111a] (1) ... âhiretniñ gülzârınıñtemâşâsıdındağâfil bolsa bilgil ki bağ-ıgülzâr (2) ve 'imâretlerini siñe körsetipközüñdin gayb bolmazniñ sebebi ol (3) erdi ki tâ bilgey senge bu dünyâ hem közüñkörüñüpyok boladur (4) ey MuhammedBekir sen hem öz fikriñde bolıl özünüñhâkîkat yolunu menzilin (5) tanuğıl bu dünyâdın bu dünyânıñcemî' ta'alukâtdinköñülünü savutup (6) bu kün olardıñ yerâğkılgıl ve kılgan

işleriniñdin (7) yanıppeşimānbolupHudā-yite‘ālāgatevbeķılķılHudā-yite‘ālānın (8) zıkrıdın bñleñ .. tiliñdecārıķılķılkanā‘atnıñ küşesinde (9) riyāzetni iħtiyārķılķılHudā-yite‘ālā seni üçün yaratğanemes ki (10) bu bağ-ıgölzārarnı temāşāķılıp nefis şehvet ve ... hevesniknide (11) bolupta‘ām yep nefsiñni semer tüşen ta‘āmnı tola ... ferāmuşlukkeltürüp (12) büzürgvārayttılar ey peygamber-i Hudāobdānayttıllarammā miniñ bu ... sālīm tekāza ķılmaydur (13) sizler buyurģan işini becā keltürgemin tutı edürmenge şeytān küç (14) ķılıp buldın çıkarģayHudā-yite‘ālānıñ yolıda asıbolup ehl-i düzahdın (15) bulģaymın Hāzret-i ħ‘āce‘aleyhisselāmayttılar ki ey ferzendim ğam yemesin Hudā-yı (16) te‘ālānıñ mehz üçün āferīdeķılģanģaHudā-yite‘ālānı perestiş ķılmaķ (17) üçün Hudā-yite‘ālānıñ ħükümü andağķetıpdır ki ol herģiz tefsirtapmaydur[111b] (1) çünānçıaytıpdurlar velā radde limā gadeyteya‘nı her nerese kiHudā-yite‘ālāħüküm ķılıpdır (2) ol ħükünni ķişi bozalmas andınkénayttılar ki men hem sıñ ķaşıñdın (3) yerāğ bolmasmın himmettiñni bñlend tutģıl Hudā-yite‘ālā sıñe yār bolurmen hem medetķār (4) bolurmen hālā bu vāķtda ser andıptaģıbarģılHāzret-i‘aleyhisselāmıñ (5) ķademģāħlarını tavāfķılıp istimdād tileģil andınkén her yerge barışģa hevāle ķılsañ (6) bolur Hāzret-i şeyħķaddese-allāhu sırreħu ‘l ‘azıyaytlar eu peygamberi Hudā özüm ķiçik aķlım kim (7) bu ğarībķilik yaradāna yerge barģaymıñe yolnı bilmeydürmen dip bu kelimeni okudılar ki (8) elģarību ka el e‘māya‘nı misāfır ķişini ķarģuģaoħşatıpdurlar Hāzret-i (9) ħ‘āceħızır‘aleyhisselāmayttılar ki ey ferzend közüñni yum büzürgvārķözlerini (10) yumdılar bir sa‘ātötüp erdi közüñni aç dēdiler ötüp irdi közüñni aç dēdiler közlerini açtılar (11) özlerini ser endip taģıda kördiler Hāzret-i ħ‘āceħızır‘aleyhisselāmayttılar ki (12) ey ferzend Hudā-yite‘ālānıñbendeçiligi birle siniñ işiñ küşede boladurģan yer şubu (13) dur ħ‘āceħızır‘aleyhisselāmıñ buyruķları birle tāt ve ‘ibādet birle (14) neçend ... vāķt şunda turupķündüzrūzekēçesi bādārlık birle kırķķēçe (15) ķündüz şubu kısmı turup erdiler kırķ birinci ķünü uluĝ aş vāķtı bar aydı ki uzun (16) boyluk bir aķ saķal ķişi taģ başıdın tüşüpķeldi sordı ki ey ferzend ķayıdın (17) keldiñ munda nime iş ķılasın atıñ nemedür Hāzret-i büzürgvārayttılar ey baba Şām[112a] (1) şehridin keledürmen ve miniñ adım MuħammedBekirHāzret-i ādem sefiyullahınıñķademģāħlarını (2) tavāfķılģalı keldim Hudā-yite‘ālānıñfermānı ħāzret-i ħızır‘aleyhisselāmıñ buyruķları (3) birle ol bir ēdi meni tanurmusun şeyħ aydı tanumaydurmen ammā ançı biledür ... şubu (4) menzilniñ ... dipbiledümen ve miniñuluĝ babam sizler bolģaylar anıñ (5) üçünki miniñrūħumıñķuşu sizlerniñtaħraflarıģaıztırāb birle uçupķeldi (6) iger ... arasında mihr-i şafaķ bolmasa irdi miniñrūħum bu yerge ıztırāb birle (7) kelmesin irdi Hāzret-i Ādem ‘aleyhisselām ey ferzend yaħşılık sıñe bolsun (8) dip anıdın kénēşittiler ki ey ferzend sıñe vāķtşubu kırķķküñniñ (9) içide Serendip taģınıñģa yenidin alģan cevāhirni Meltān şehrige barıp cevāhir (10) furuşluk ķılsañobdān şeyħHāzret-i Ādemniñ bu sözleriniñ (11) berāberide ... ey baba ķolumģa heçnemersekelmedi neme alıp baray Hāzret-i (12) Ādem ayttılar ey ferzend amın degil men du‘āķılay şeyħ amine meşģül (13) boldılar ħāzret-i Ādem ķollarını du‘āģaköteripayttılar kiilahi siniñ (14) fazl iħşānıñ birle miniñ bu ferzendim tākāt tutu almasın siniñ‘āciz (15) bendenin şumçelik ve tākātıñıyokluğu birle siniñ yolunģaķademķoyupdur (16) bu dünyānıñlezzetidin keçipģarīblikni iħtiyārķıldı ol ferzendim (17) ‘āciz mendin meded tiledi kırķķēçekündüz ançarıyāzet tarttı ki bu ferzend[112b] (1) keçekündüz tartģanriyāzetge seksen yaşdaki şeyler tākāt tutu almas (2) erdiler bu ferzendniñ‘ibādetini dergāħ bı-niyāznıñda ķabülķılıpdünyā ve āħiretni (3) me‘mur ķılģıl şol vāķtda hātıfıdın āvāzķeldi ki ey Ādem onu Allah te‘ālā öz (4) ‘ilm-i ķādimide bilipriyāzet tartışģatākātberipriyāzetniñģüşesinde riyāzet (5) ve meşāķķat tartışģa emr ķıldı anıñ ħaķķıda okuģanfātiħanıñķabūlbıldı (6) imdi ruħşat bergil tā zelāletniñzindānıdaķalģanlarını ğafletniñ küşesinde (7) ğümrah bolģanlarını terbiyetniñ tenabı birle zindānıdın tartıp alıp (8) rāħ-i rāstģa salgay ķişeytānnıñ buyruģıda bolup nefsiñnarzūsuda (9) dermānda bolģan seksen miñ ķişini ve sa‘ādetmendlerdin yegirme miñ ķişini (10) terbiyet ķılıpmaķşadģa yetķüzmeginiķırķpeygamberi bir ħaķķnıñ medetleri birle (11) evvelisi sen Ādem ve āħiri Hāzret-i Muħammedresūlullah bolģaylar andın kén ol (12) ferzendniñ ħaķķıda bir fātiħaoķup yüzlerige dem ķıldılar yine fātiħaoķup (13) sinelerige dem ķıldılar yine bir fātiħaoķup curelerige demide ķıldılar (14) andınkénayttılar ey ferzend Meltānģabarıp men buyurģan işini bercā (15) keltürgil ammā munda kırķķündüzķılģantātātıñıñkırķ yıl ķılģan (16) tātātıñıñberāberidebıldı yine kırķ yıl ķıladurģantātātıñnıñıñ ķabūlķıldılar (17) mundınkénobdān metā‘larda iģin keyb lezzetlik ta‘āmlardın[113a]

(1) yeginammāHudā-yite‘ālānıñ bendelerini terbiyet kılışdın ğāfil bolmağıl ħalvetniñni (2) ħalknıñarasıdağılğılçerāğa dervīş ğançāħalvetde bolsa şeytān anıñ (3) ... bolup mert ũlke ħalknıñarasıda bendeçilik kılğayandın (4) key ayttılar ki ey ferzend her çend kişiniñ mertebesi bülend bolsa (5) nist bolğay mumgaohşayumşak bolğay temürdin katığbolğay (6) agin sevdik bolğaykatığ şimāldinbolğay guyadurğan otđın (7) bolğay buzđın savuğ bolğayāsmāndın yiniñ bolğay‘aşkkéçedin (8) ya‘nı serī‘ ot bolğıl tufandın sust bolğıl digenleri şubu ki tekebbürni (9) öz nefsnıñge yol bermegil tekebbür şeytān‘aleyhü’l lā‘neniñşıfatıdır şeytān (10) tekebbür kılğan cihetdin Allah te‘ālānıñdergāhıdağolağandur mumğa o (11) oğşabol digenleri şubu ki dervīşlerniñ otğaoğşanefesleri (12) Mü‘minlerniñköñüllerini mumđın yumşatadır Hudā-yite‘ālānıñtarafıdın (13) söz eşitse mumđın erigey mumnıñ‘ādeti şubu kiandın asığlığ yetse (14) eridür çirāge dervīşlerniñ nefsleri öygeohşa sendür (15) katığ temürdin bol digenleri Hudā-yite‘ālānıñ yolığa girgen kişilerge (16) düşmenlikkılğan kişige kuvvetlik ve zirdest bolğıl ağadurğan (17) sugaoğşa bol digenleri şerī‘atnıñ işleriniñkılışda tohtağıl[113b] (1) özüñni bu dünyānıñ ta‘alluakatıdın saf kılğıl su ğay dağga necāset tiken nemerselerini (2) pākılur irdi sen hem şundağ bulğıl tond bādgaoğşabulğıl digenleri (3) özüñdeki nefsiñniñ hevā hevesige ğālib bolğıl ateşi germdi (4) bolğıl digenleri Hudā-yite‘ālānıñbendeçiligini kılışda bendelerini terbiyet (5) kılıpkemālīga yetküzüşde ateş nefsi bolğıl Hudānıñ bendelerige tekebbür kıladurğan (6) ħalknı odğaoğşa köydürgil iger ol kişige Allah te‘ālānıñ muħabbetide (7) kerāmeti tapsa āsmān ve zemīn şol kişiniñ aldıda kelip gıyar çirāge (8) otnıñ‘ādeti köydürmekdür muzgaoğşasavuk bolğıl (9) digenleri her kişige Hudā-yite‘ālānıñ bendeçilikde her ol kılsa (10) kişidin muzgaoğşaköñülünıñ özgl ya‘nı sattığıl muznıñ (11) ‘ādeti sadmağlıkdur yerge oğşabol digenleri iger tağını siniñ başında (12) kıysalar ħalkdın dimen söz siñe eşitilse başınıñ yuğarıkılmağıl (13) āsmānğaoğşa yanıñ bol digenleri riyāzet ve meşakkāt tartıp bendeçilik (14) kılışda ağırlık kılmağıl rıñuñnı yanık tutğıl bu sözünü buyurupayttılar ki (15) iger miniñ şubu aytğan sözümge fat fırsatta murādına yatarsın çerāğı dervīşlik (16) niñ şubudur imdi seni Hudāğa tapşurdum barğıl dēdiler derħālbüzürgvār (17) közlerini uyğudın açtılar Hudāğa şükürler aytıp öz bātınlarığanazar[114a] (1) nağarkıldılar özleride bir rıñenliğı kördiler ki her nemersege umūr-ı (2) ğaybdın evliyā‘ulallahğa keşif bolur müşāhedeğılıpmağşudığa (3) yettiler andın yüzlerini Meltān tarafıgeğılıpköz yumup açğunça (4) yettiler Meltanda bir ‘azīzi bar irdi olarnıñadlarını Haşim ibni (5) Uveysdir erdiler olarnıñmağām mertebesi bülend irdi ol ‘azīz (6) büzürgvārınñ kelgenleridin ħaber aldılar çirākıH‘āceHızır‘aleyhi’sselām (7) bu ‘azīzge ħaberberip aydılar tañıla siñ şehriñe şeyhMuħammedBekir teşrīf (8) keltüredür anıñmübārekkađeminiñ ... siniñ şehriñiñābād boladur (9) Meltān şehriñiñħalkı Hudā cuyluğkılıp olarnıñ yerketidin néçend (10) velīzuhūrğa keledür anıñmaşlağatınıñkılıp anıñ üçün bir menzil-i āreste (11) kılğay anıñħizmetni ğanimet tutğıl anıñşoħbetini bu dünyānıñsa‘ādeti (12) āħiretniñ āb-ı rıy bilgil bu vāktıñıñkuğubı oldur şeyh Haşim olarnıñ (13) kelişi ki müntezir turup erdiler cāşt vāktıda bir cevānıñāħib (14) cemālcemī‘ sāfda bir kemāl eşikidin kiripkelip esselāmu ‘aleyke yā Haşim (15) dēdiler şeyhşelāmlarğacevābberipayttılar ki ey bu ‘ālemniñkuğubu (16) zamāni ey köz sözlerniñ nūr-ı dīdesi ve ey yolđın azğanlarını (17) yol başlağucısı bu intizārılığnıñközü sizniñ yolunuzda[114b] (1) irdi elħamdulillah sizniñcemāl-i cihān efrüzñizniñ nūrıdın közler (2) biri keliñközüm keragide olturuñ dēdiler şeyhMuħammedBekir ayttılar ki (3) miniñkuğub bolğanımnı neme bildiñiz dēdiler şeyhayttılar ki sizniñ birle hemrāh (4) çılık kılğan kişi miñe ħaberberip irdi dipkofup birbirleri birle (5) körüştiler ħalvetkılıp ötgen vākı‘anı birbirlerige ħaber beriştiler (6) birbirleriniñāhvālini biliştiler şol meclisde şeyh Haşim öz yārānları birle (7) şeyhMuħammedBekirniñ aytağlarını tuttular şeyhayttılar ey Haşim (8) bizniñtarıķamızda kıl almaklıķ resm émesammāHudā-yite‘ālānıñ bendelerini (9) terbiyetkılışdamen‘kılmağyok tāmāmıñtevağkılğıl ki iş (10) ne yerge yetedür igerħ‘ahlāsañ yār birāderçilikmizni arağga salalı (11) şeyhHaşim ayttılar miniñ nime ħaddim bar ki birāderçilik lāfını orğaymın (12) miniñğarazım ũlke bendeçilikniñ mertebesi miñe yetse āħir yār birāderçilikniñ (13) eħad peymānınıñkıldılar ve līkin mürīdleriniñ küteride (14) terbiyet kıldılar ékikündin kén ol büzürgvārınñāvāzesi pūr (15) boldı sa‘ādetmendHudāħalkdın kerde gürūh ol büzürgvārınñ meclislerige (16) keldiler tā tüşgeçe sa‘ādetmendlerdin yegirme miñ kişi olarnıñ (17) irādetlerige müşerref boldılar egerçi kıl almaklıķUveysi meşāyihler[115a] (1) meşāyihlerniñtarıķasıdayok irdi ammāHāzret-i

şeyh Muhammed Bekir kıl (2) alıŝgaruŝatbolupkelip erdiler ammāşeyh Haŝimniñ (3) irādetkılıŝnıkabūlkımadılar kıl almaslarıñ (4) ol erdi kişeyh Haŝim riyāzet tola tartıp erdiler (5) anıŝ için heyātutuşşeyhniñ kılını almadılar andinkén (6) ol halkıŝa zelāletniñzindānıŝa tūŝup ğafletniñ küçesinde (7) yıkılıp kılğanlarge yüz keltürdiler baʿzılarını pend naŝihat ve baʿzılarını (8) yene ... bilen olarnıñbāınlarını dervişleriniñ ğatarıŝa (9) ger közdiler Meltān şehride yüz miniñ kişiolarnıñ terbiyetleri (10) birle rāstboldıandinkén terbiyet kılıŝge saʿy kılıŝ ol kısım (11) terbiyet kıldılar ki dervişlerdin her birleri maķām menziltey kılıp (12) ol yüz miñ kişi ĥaķikatnıñ menzilige yettiler ol dervişniñ (13) baʿzıları maķām aʿzamda ve baʿzıları maķām eşrefde ve baʿzıları (14) yesün illellahda baʿzıları fenā fillah maķāmıdatohtadılar (15) dervişliknik vasibesi ŝubu ki himmetini bülend tutĝay kiriyāzetniñ (16) küçesinde kerāmāt ve vilāyetni köñlüge keltürmegendinkén[115b] (1) evliyāʿtaht-i kabh lā yeʿrifehumĝayrınıñtarıķalarıŝa ammāmaʿlüm bolsun kim (2) ol büzürgvārniñkerāmātarnıñ biri ŝubu ki her mürīdi olarnıñ (3) aldıŝa kıl beriŝ için kelse ol anıñbāınıĝabaķar erdiler (4) ve terbiyet kılıp ... kılur erdiler kulup mertebesi aña ĥāŝıl bolmaĝunça (5) anıñ kulunu almas erdiler iger ĝurub kılĝandiraĥtlarga (6) karalasalar size ĥürrem bolur erdi ŝıfatķahrı birle her nerese ki (7) azar kılŝalar yok bolur erdi iger korusup kılğan bolaklarĝa karalasalar (8) korusup bulakdın su revān bolur erdi ʿālem ve ʿulemālĥalknıñ resmice (9) igin keyür erdi ĝāĥ kārīvānĥalkbeyābānda ve kumlukda yoldın azsa (10) ķahrĝazabnıñlibāsını keyür erdiler bir kün oturup erdiler işindin (11) bir derviş kiripkelipayttı ki ey büzürgvārʿlān yerdeki Ĥudāĝa bendeçilik (12) kıludurĝan mescidde neçend ŝarabķar ve kumarbāz anda ŝarāb (13) içip ve kumar oynap oturadur bu işdin nihāyeti ĝamĝin dürmen (14) şeyĥayttılar ki ey derviş mebdā sen yalĝanaytıp ol ĥalknıñ (15) ĝanıĝa bolĝanmaĝaysın derviş ayttılar ey büzürgvārʿālem-i bāınları (16) birle bir merātibekarasalar şeyĥayttılar ey derviş mundaĝ (17) işler ĝüvāĥ birle rāstdur derviş men rāstközüm dip[116a] (1) and içti külāĥlarını baŝlarıĝa kib ķahrĝazab bile kollarını kollarıĝa (2) soķttılar bir saʿāt ötüp erdi bir kimersekiripkelipayttı kifiʿlān mesciddeki (3) ĥalknı mescid yıķıpfāsıķlarını helāķkıldı dedişeyĥayttılar neçe (4) kişi aydı dediler ol cevāb berdi ki yetmiş kişi erdi dedişeyĥ (5) ĥānde kılıpayttılar kiigerBekir kılunu taĝĝa örse zāĥırŝubu ki pāre pāre bolup (6) yıķılıpkēter ādem ferzendi kōparĝan tamnıñneçüktāķatı (7) bar ki yıķılmayı toĥtaĝay ķirāĝe Ĥaķķsūbhān ve teʿālā bu zāif bendesige (8) her künü ķudretŝıfatı birle üç merātibetecelli kıludur ķāĥĥarlıķŝıfatı (9) birle bir merātibetecelli kıludur igerĤudā-yiteʿālā heme vāķtķāĥĥarlıķŝıfatı birle tecelli (10) kılŝa ĝümānķılur erdim ki anıñķahrıdın heme-yi ʿālemyokbolupkētür erdi bu sözdin (11) kēnayttılar Ĥaķķsūbhān ve teʿālāUveysmeŝāyĥlarnıñ tolalarıĝa ēki (12) ŝıfat birle tecelli kıludur ammābaʿzılarıĝa bu ēki devlet müyesser ēmespeyĝamberlerdin (13) baʿzılarını Ĥaķķsūbhān ve teʿālā heme nerese kiķādirķılıpdur ve baʿzılarıĝa ol ķudretni (14) bermepdür bu bende-yi ĥaķırĤazret-i Ādem peyĝamberniñrūĥlarıdın terbiyet (15) tafıpdur anıñ için bu ēkiŝıfat sindemevcut boldı anıñ için (16) derviş baʿzıda ķahrŝıfatı birle ve baʿzısı ķudretŝıfatı birle zāĥır (17) boladur bir künü mescidde oturup dervişlerĝe naŝihat āĝaz kılıpayttılar ki[116b] (1) ey dervişler miniñneçend naŝihatım bar aña kılāķsalıpʿamelķılıñlar (2) ādem aleyhüʿl ŝalavāt vesellemdin bu bende zāifĝe keldi olarnıñ pend naŝihatlarıĝa (3) ʿamelķılıpmaķŝūdumĝa yettim tā bu vāķtĝaça bu sözni hēc kiŝige aytmay (4) erdim ol naŝihatŝubu ki ... oĥŝasust bolĝılde ēkinçi mumdın (5) yumuŝak bolĝıl üçünçüsü temürĝe oĥŝaķatıĝ bolĝıl (6) tōrtünçü aķın sugaoĥŝabolĝıl beŝinçi āsmānĝaoĥŝa yıñĝıl (7) bolĝıl altınçısı odĝaoĥŝaasıĝ bolĝıl yetinçisi muzĝaoĥŝa (8) savuk bolĝıl sekkizinci zemīnĝe yāsı bolĝıl toķuzuncısı (9) eşk bī-cānĝaoĥŝa bolĝıl her kişini ŝubu işlerini becā (10) keltürse dervişlik maķŝadıĝa yeter her kiŝige bu kārını öyün (11) birle tutsa öz kılunu şeytānnıñ kılıĝa tafŝurur ŝol vāķtda (12) dervişlerdin birleri kōfupayttılar ki ey büzürgvār sebeb neme (13) igin bu künnaŝihatķılıŝĝa turdılar büzürgvārayttılar ari rāst (14) aytasızlar mundinkénfaķirni ŝıĥĥatselāmet tapmaĝıñlar maĥāldur (15) anıñ üçünkipeyĝamberlerniñervāĥları cemʿ boldılar cemʿiricāl (16) eʿlĝayhem kūtbiyetniñlibāsını alıpkeldiler ... kıludurmeñe miñe (17) keydürĝeyler ol vāķtda vaʿz naŝihat bu dūnyānıñ sözü miniñ[117a] (1) miniñ tilimĝecārī bolmaĝayfırsatnı ĝanimet tutum neçendlāzımlıķ sözünü (2) aytıp ʿaķāʿkıldım ol vāķtda büzürgvārni kūtbiyetniñ mertebesi zor (3) kıldıerse yete merātibetebĥ tartttılar andinkénzamānı ĥāmūŝ olturdılar (4) andinkén sözĝe kelipayttılar ki ŝükür elĥamdulillahĝa bu ... tartmaķ sūhūleti (5) mindin edā tabmadı beŝ yıl on ēkikünkūtubboldılar kūtubluk (6)

vāktlarıda her kün bir merātibe başlarını ḥalvetdin çıkarur erdiler (7) her şāḥibi devletniñ bularniñközlerige körünse elbette evliyāullahniñ (8) küteride bolur erdiler büzürgvārniñmaḥşudları ol boldı ki (9) şubu vāktıda büzürgvārniñmübārekaazarlarıdın velī ḳobḡayandinkén (10) ma'lūmboldı ki ey büzürgvār altmış yıl 'ömürkördiler bir mürīdleridin Ḥ'āce (11) Ḳuṭubiddinni evrenileride ḳoydular yine onbeş kişini ta'yin ḳıldılar ki (12) birleri 'ālimdin barsalar birleri yine birleri 'ālimdin barsalar yine birleri miniñ öznümde (13) ḥalīfe bolsun dip yüz kişini ḥalīfēḳıldılar tā dervīşlerini terbiyet ḳılḡay (14) ammā özlari ḳırḳpeygāberniniervāḥlarıdın terbiyet taḳıp erdiler evvelīsi (15) Ḥazret-i Ādem āhiri Muḥammed-i Muṣṭafā sallallah 'aleyhisselām līkin dilleri (16) Ḥazret-i Ādem 'aleyhisselāmniñ dillerige oḡşa erdilerbir küni (17) dervīşler cem' oturur erdiler Ḥazret-i şeyḥḳaddusullah sirrihu[117b] (1) el'azīḡalvetlerdin başlarını çıkarıpayttılar ki ey dervīşler (2) bu kün ol küniür kiḤazret-i peygāmerāḡirü'l zamān sefer ihtiyārḳılıpdurlar (3) bu bendeyi zāifge sefer ḳılmaḡ niñ degdegesi tüştüler sizler (4) hem bilür sizler sizlerni Ḥaḳḳ sübhān ve te'ālāḡa taḡşurdum şeyḥḲuṭubiddinni (5) sizlerge ḡavālekıldım sizler hem bulardın yerāḳ bolmañlar miñe (6) ... iṭā'atni ḳılur erdiñler şeyḥḲuṭubiddiñe hem şundaḡ (7) iṭā'atḳılıñlar meni körgenközde onu körüñler ḳirāḡa anıñ mertebesi (8) mindin .. émes aña Ḥaḳḳsübhān ve te'ālā ékimerātibe tecelli ḳılḡan ol tecelli aña (9) firşatta müyesser bolur inşallah te'ālāandinkén bazlarını (10) ... ḳılıpayttılar ki ey Ḳuṭubiddin merdān bolḡıl himmetniñni bülend (11) ḳılḡıl bu dervīşlerni terbiyet ḳılışni siñe taḡşurdum (12) bularnı terbiyet ḳılışdın ḡafil bolmaḡıl tañıla ḳıyāmetküni bu iş (13) düzaḡḡa sezāvār bolup men şermsār ḳılmaḡıl andinkén miniñ (14) alıp başıñḡa keyḡilsniñḳuṭub bolmaḡılıḡının nik sebebi toldur (15) mindin kénşeyḡ Nureddin otuz beş künḳuṭub boldıandın (16) kén nevbetsiñdür bu sözni aytıp içeri kirdiler evidin öz ... (17) ḳaçḡırdılar ki ey Ḳuṭubiddin içgeri ḳirḡilderḡāl içgeri kirdiler yine ḳıḳıp[118a] (1) bularḡaḡaberḳıldılar ki ey yārānlar aḡāḡ boluñlar ki'ālemniñ (2) ḳuṭbusu'ālemdin kētilermaşlaḡat nime dēdiler dervīşler birbirlerige (3) ayttılarmaşlaḡat sizlerniñḡollarıda her nemerse ki buyursalar şundaḡḡılılı derḡāl (4) büzürgvārni ḡusṭāḡaḡetḡılduruş kimeşḡul boldılar cemī' dervīşler birle (5) olarniñnamāzını ötedilerḤazret-i büzürgvārni öz şavma'alarındın defn (6) ḳıldılar tāriḡḡe beş yüz altmışıncı yılı düşenbekünü peygāmer'aleyhisselāmniñ (7) sūnnetlerini bercā keltürüp bu ḳışsa Meltān şehrıde vāḳı'boldıbüzürgvār (8) vefāt taḡḡanlardın kén dervīşlerdin biri tüşdekörüp (9) sordı ki ey büzürgvārḤudā-yite'ālāḡa sizlerge neme 'aṭā' ḳıldıbüzürgvār (10) ayttılar öziniñrahmet-i bārān édin bi'ādetrahmetnaşibḳıldı vellahu 'ālemu bişşavāb (11) yazı yok (12) yüz miñ iştıyāḡtartıḡalvetniñḡüşeside fikir ve endişede (13) balarını tūbın salıp oturur erdiler benāḡāḡşeyḡ'ālemzāḡirşeyḡMuḥammed (14) bāḡir 'ālem-i ma'nādınpeydābolupayttılar ey ferzend neme fikir ḳılıp olurasın Ḥ'āce (15) ḳuṭubiddin ayttılar ey büzürgvār sizlerniñdidārlarınıñ iştıyāḡıdın (16) bülēñ özge ḳarım yok ol küniḡe 'ālemzāḡirdin naḡl ḳılıp aydılar tā ol vāḡtdın (17) bu vāḡḡaḡa ne miniñ cānımda arām bar ve ne dilimde kirer neme boldı ki bir merātibe[118b] (1) yüzlerini dervīşler ṭarāfiḡeḡılmadılar dervīşler bi-beḡreḡaldılar (2) şeyḡ külpüp yıtılar ki ey ferzend miñḡatırım dervīş ṭarafıdın (3) dil cem' anıñ üçün ger miñ ortumda dervīşlerdin arasıda siz (4) bar bir biriniñ sizge oḡşaöz özide mürīdlerini terbiyet ḳılıp (5) kemālḡa yetkürdi ki ḡabil mürīdleri bolsa dervīşlerge ḡavādiḡ ruziḡarındın (6) bir nerese kelürdip anıñdın nime ḡam nimeḡorḡḡuluh neçend yıl sūnnetni (7) terbiyet ḳılıp bu mertebeye yetküzüşde miñḡarazım mindin kén miñ (8) orunumda oturur ḡalḡan mürīdlerini terbiyet ḳılıpkemālḡa yetküzmekde (9) irdi imdi öz fikirniñde bolḡıl va'de āḡirige yeti ki üç künden kénḡuṭbiyetniñ (10) libāsını siñekeydüredürler dipḡaber berdiler şeyḡıḡlapayttılar ki ey (11) büzürgvār miñe oḡşaḡaḡirniñ nime ṭāḡatı ve nime havselesi bolḡay ḳiuluḡ (12) evliyā'larniñlibāsını keyip ḳılḡaymen meḡer miñ'ömrüm āḡirige yetti (13) miḡin bu mertebedeki işḡe tekellūf ḳıladurlar şeyḡayttılar ey ferzend ḡam yemeñ (14) ve bu mañşib sizde ... uzak bolur ki anıñ müddeti on éki yıl sekkiz aydın (15) bu alḡaybu vāḡt sizdin münāsib raḡkesi yokammā onyıl sekkiz aydın (16) kén yine bu mañşib lāyḡk kesi peydā boladur bu sözlerini aytıḡḡayb boldılar şeyḡ (17) ḳuṭubiddin közlerini açıḡḡördiler ki ḡaşlarıda héḡ ḡaysıyokderḡāl[119a] (1) ḡofupḡusṭāḡaḡetḡılıp éḡireḡatnamāz 'aṭā'ḳılıp yüzlerni Ḥudā-yite'ālāniñderḡāḡıḡa (2) keltürüp ḡazret-i Muḥammed-i Muṣṭafā sallallah 'aleyhivesellemniñrūḡlarıḡa teveccūḡ ḳılıp şubu (3) işleriniñ ḡuşedeligiḡe fātiḡaḡudular bu kéḡe ötüp yine bir kéḡeniñ evvelḡivāḡtda (4) yüz rek'atnamāzöteḡnamāzdın farıḡbolup yularınıḡıbleḡe ḳılıp oturur (5) irdiler kinéçend aḡ saḡal aḡ

igin keygen kişiler peydā boldılar ayttılar esselāmu (6) ‘aleyküm yāḳuṭubzamānḳuṭub bolğangız mübārek bolsun dēdiler olarnıñ (7) yene néçend kişiler ḥāzır boldılar olar hem şundağ dēdiler ela hazā e’lḳıyas (8) yetmiş gerde ḥāḳḳelipmübārek bādlik kıldılar üçüncü çaşt vaḳtıda (9) bu ékicihānnıñ devleti ve sa‘ādeti cāvidānı bularnı ḳabūlkılıp müyesser boldı bu devletge (10) müşerref bolğandinkénḤazret-i büzürgvār birleriniñ vaşiyetlerice iş (11) kıldılar andinkénşeyḥḲuṭubiddinniñ heme birleridin birleri sordılar ki ey (12) ḥālīfe birniñ vaşiyetlerice öz kārınıznı kütgerdiñiz sizler hem bu işniñ (13) ḥāḳıḳatı özgece ma‘lūmboldıammā‘aşḳ-ı bī-cān ma’nīsiniñ biz ... almaduḳ (14) büzürgvārdın edeb tutup soraya almaduḳfırşat yarı bermedi soraşga maḥāl (15) hem taḳaza ḳılmadı her vechede birbirimizdin öz ḳoyğanḥālīfemiz siz (16) ve yene yār-ı birāderçilikniñ ḳaḳḳı ḥuḳuḳu aramızda bar ḳorḳmay īmān maysızdın (17) soraydurmız cevābaytḡaylar şeyḥaytlar ne yaḥşı sorduñuz [119b] (1) anıñcevābı şubu ki eşikdin ‘ibāret bir giyāhidur ki anıñ yıldızı ma‘lūm (2) émesdur vücūdu peydā anıñ himmeti şubu ki herḡança ékiz dirāḥt bolsa (3) anıñ töfesige çıḳtıḥ‘ahlāydur dervīşlikniñṭarīḳı şubu ki (4) eşik-i bī-cāngaoḥşamaḳşūdıḡa yetmişde himmetini bülendtutupḤudā-yite‘ālāniñ (5) ‘ibādetni ḳılışda bī-cān bolup tāmaḳşūdıḡa yetgen ey dervīş (6) iger ḡayretiñ bolsa bu yıdızsız ... ‘ibret alḡıl ki bu beş künlük (7) ‘ömür üçün nihāyeti sa’y ḡüşiş ḳılıpmurādıḡa yetedürsiñ‘ömrüñ (8) anıñdın cehd ḳılıp yetişde anıñdın kim (9) ḳılıpḤudā-yite‘ālāniñbendeçiligini ḳılışda maḳşūduñe yete almaysın (10) eşik bī-cānnıñ ma’nīsı şubu ammāma‘lūm bolḡay ḳıseyḥḲuṭubiddin ḳadassallah (11) serriü’l‘azīz seksen yıl ‘ömürkördüler anıñdın on éki yıl sekkiz ay (12) ḳuṭubboldılar ḳuṭub bolğanḥāletleride altmış ḳışını ‘ālem-i ma’nīda terbiyet ḳılıp (13) aydılar her ḳaysıları büleñ diyārdın aydılar özler‘ālem-i ma’nīde Lūt peyḡamberdin (14) terbiyet tapıp aydılar Nūḥ ‘aleyhi’sselāmniñnevīlādlardın aydılar (15) ḳuṭub bolğanvāḳtlarıda bir kün oturup erdiler dervīşler cemī‘bolup (16) aydılar şeyḥan mikdār sıstılar iginlerige batmadılar mübārek yüzleri (17) ḳızardı şeyḥaydılar ki ne obdāñḥoşbüylük boldı ki hergiz bu vāḳṭḡaça[120a] (1) miniñ dimāḡımdamundaḡḥoşvāḳtlık yetgen émesdip bu sözünü aytıp (2) oturup cān be-ḥaḳḳ teslim kıldılar ol büzürgvārni birleriniñ (3) ayaḡlarıda defn kıldılar olar ‘ālemdin barḡandinkén dervīşlerdin (4) birleri olarnı tüşleridekördiler ki bu şeyḥḲuṭubiddin (5) öz birleri bizle beḡiştbaḡıda hemşoḥbetbolupḥürḡılmān olarnıñ (6) ḥizmetleride turupdur bu dervīş sordı ki ey rüy-i zemīnniñ (7) ‘azīzleriḤudā-yite‘ālā sizlerge nime ‘aṭā‘kıldıybüzürgvār aydılar (8) ey dervīş her nerese kiimām Ḥasan ve imāmḤüseynge Ḥudā-yite‘ālā (9) ‘aṭā‘ ḳılıp erdi minge hem şunu ‘aṭā‘ kıldı vallahu ‘ālemu bişşavāb (10) on üçünçü ... Ḥazret-i şeyḥü’l meşāyihşeyḥ (11) raḥmetullah ‘aleyhniñ aḡāllarını zıḳrḳılıpdurlar toḡulğan (12) birleri bestām erdi dedelerideḥkānlar özleri hem deḥkānlar beççe erdiler (13) deḥkānlarçılıḳniñ‘ilmide māhir erdiler rüze tutuşda nihāyeti ḳādir (14) erdiler namāz öteşgemaḡalirdiler be-taḡşış beş namāznı belāḡatga (15) yetgendin tā olar vāḳtları kéçe bir vaḳtdın ötkezmey heme (16) ḳışidin ibāret ḳılışda imtiyāzlık irdiler tola vāḳtda (17) öz zırā‘atlarınıñ üzeside bolur irdiler ... bolsa ...[120b] (1) şehrige kelür irdiler ammā şehir ḥāḳḡa söz ḳılmas irdiler özlerniñ (2) yakınlarıḡa bī-zarur sözlemes irdiler bu vechdin ḥāḳşeyḥni ge (3) irdiler demdār at birle hem atar irdiler bir kün şehirge kētip berver (4) irdiler yolniñ uzasıda bir gurut av tutupdur öz orasıda (5) āvāzḳılatur şeyḥ ḳulaḳ salıpésittiler ki ḳurt öz tili birle aytadur ki (6) ey bār-ıḤudāya heme nemerse kiḳādirsen meni ‘ācizlik mertebeside āferīde (7) ḳılıp sin şubu‘ācizlikimge yüz miniñ şükr aytadur miñe līkinrevā (8) körmegilge faşiḡkūnāḥkār bendeleriniñ kuvvetiyide bizniñdin ‘ācizzaīflarnı (9) revākörmegil şumdaḡfāsiḡklerniyokḳılsañ (10) anıñbelāsıdın biz kötelsek neme bolur dedür vāḳṭḡaşeyḥ bu söznü (11) ḳurtdinėşittiirse özlerige ayttılar ki ey Sadeddin munuñdın (12) kén evyungdın taşḳarı çıkmahaniñobdān mebāda uyuñdın (13) taşḳarıḳadem ḳoysañ bī-ṭahāret yerge basmaḡıl bilgil ki bu tilsiz (14) ḳurtıñ sözü miñe nihāyeti avuttu miniñ bī-ṭahāret yerge basḡanıḡa (15) tenebbüh boldı ol vāḳtda büzürgvār bī-ṭahāret irdiler bu sözni (16) aytıp evige yandılar andinkénbüzürgvār ehd kıldılar ki evileridin (17) bī-ṭahārettaşḳarı çıḳmaḡaylar yegirmekéçekküñdüzzirā‘atḡameşḡüllük[121a] (1) kıldılar kikéçesi Ḥudāḡa bendeçilik kıldılar bu müddetde héç ḳışige sözleme (2) hemişe lā ilahe illallah Muḡammeden resūlu’l Allahniñzıḳrige meşḡül ḳoldılar (3) ol büzürgvārniñbülend dillerige ḡaybdın ba‘zişler sitārelerdin (4) zāhirboldılar her ṭaraḡa ḳaralsalar şol ṭarafdaki nerese olar neme ma‘lūm (5) bolur irdi her neresege yer yüzide bar irdi ḥāl tili birle olar neme sözler (6) irdi her giyahige unub sebze

bolġanvāktda öziñ hasiyyetini (7) men bu işni ve men bu .. nemerevādipzebāñhāl birle ħaber berür irdi (8) büzürgvār özleri endīşe ħalıpayttılar ki ‘aceb ħālige men bolsam (9) mundaġ işler miñe ma‘lūm boladur mebādaġa buişler cīn şeytānbolup (10) meni azkırup yoldın çıkarmak üçün miniñközümge köründü bolġay (11) uçarlık tenārlik yerdegi giyāhlar tamām ... öz aĥvālidin miñe ħaber (12) berişge miñ neme şalāhiyyetim bolġaydip bu endīşe irdilerge ħulaħlarıġa (13) āvāzkeldi ki ey Sadeddin Ĥudāte‘ālāññ dotlarıġa cīn ve şeytāñgalebe (14) kılamas ékinçi merātibeayttılar ey bār-ıĤudāya men özümlük Türklükdin (15) ħorħadurman yene āvāzkeldi kim ey Sadeddin Ĥudā-yte‘ālāññdergāñdaiĥlāsını (16) kim tola ħılsa şol kişi tola ‘ālemdür tola ‘ālem bargā cīn şeytāñġa ferifte (17) boşġandın özünññħaberi bolmas ol dergāñ bolġandın öziññ[121b] (1) ħaberi bolmas tola ami kişiler bargā sıdĥiĥlās tola ħılġan cihetdin (2) Ĥudā-yı te‘ālāġa yakın devrāñi özü bilmes ġam yemegil öz kārinedimuĥkem (3) bolupküñdin ġüñe bendeçilikni ziyādeĥilġılbüzürgvār munça sözge (4) hem ma‘rur bolmay ayttılar ki bu miñe eşitilgen söz şeytāñı bolġay (5) diptāñārettēzekılıp cāy namāzlarını salıp ékirek‘atnamāzötepe (6) öz zıkrige meşġūlbolġılar zıkr aytıp olturupközleri uyġuġa (7) bardı kördiler kiĤāzret-i resūlšallāllahu‘aleyhivesellemcemī‘şāĥābelerge (8) birle peydāboldılar şāĥābelerdin birleri ilgeri kelipayttılar ki ey Sadeddin (9) ħoġġıġıl ékicihāñññĤ‘ācesı Ĥāzret-i Seyyidü’l şāĥaleyn siñ (10) öz añe teşrīf keltürdiler ol büzürgvārderĥāĥkofupĤāzretñiñ (11) aldılarıġa yügürüpmübārek fütlerige yıĥıldılar seri‘ yüzlerini an Ĥāzretñiñ (12) ayaġlar sürgediler Ĥāzret-i peyġambersallāllahu‘aleyhivesellemayttılar ey (13) Sadeddin ħofup söz eşitgil anıñ kēñayttılar siñ ħulaĥñıġa (14) ‘ālem-i ġaybdın āvāzkelse anı ħabūĥılmaslıĥññ sebebi neme şeyĥ (15) aylar yāResūlu’lallah miniñħabūĥılmaslıĥıñññ vech mundaġuluġ (16) işġelāyıħatçılıġıñññyoĥlıġıñ irdiler Ĥāzret buyurdılar ey (17) Sadeddin ħuşuñ birle bolġıl siñliyāħatın bolmasa herġiz mundaġ[122a] (1) sözlerini siñe ayılmas irdi imdi mundıñkēñ bu sözge bever ħılıpı‘tikādıñıñ (2) dürüst ħılġıl ġümāñılmaġıl ħiĥāta ħiĥalursan her nerese ki ġümāñ (3) bolsa miñe teveccūĥ ħılġıl andın kēñ ĥāl bolupdipġayb boldılar andıñkēñ (4) büzürgvārıyġudın közlerini açıpkördiler cāy namāzlarıda olturupdurlar (5) ĥoşnūd bolupħofupĥārettēzekılıp dört rek‘atnamāzötediler (6) andınĤudāġa ħamd senā bercākeltürüpayttılar ki her nerese ki men körüp (7) irdim imdi miñe ma‘lūmboldı ki ħaĥĥ ve rāst igenandıñkēñpeyġamber (8) sallahi ve ‘aleyhivesellemni ziyāret ħılmaĥıçün Medinege yüzlendiler evidin (9) taşħarıħıħkördiler ki berāk timür cihāzı birle turupdur (10) şeyĥni körüşü hemāñ ħoħalanıpişāretĥıldı meni miñil (11) dipşeyĥ timurnı ... közlerini yumup bir sa‘ātdin kēñ açsalar (12) özlerini Medinede kördiler ħācetlik yüzlerini peyġambersallāllahu (13) ‘aleyhivesellemniñmübārekāstāñelerige sürgēp yıġı āvāzĥılıp (14) bu himmetni okudılar bir derāmed bendeyi be-ġürıhte āb-ı rüyı (15) ĥod basıyāñ rıhte .. peyġambernıñmübārek rüzelerdin āvāz (16) keldi ki eySadeddin obdāñkeldiñ her küñü şumdaġ kelgeysin (17) her neresege diliñde bardur anıñdın aĥvālıññı ‘arżĥılġılandıñkēñ[122b] (1) namāzı bāmdādñıñvaktı boldınamāz-ıbāmdādıñıcmī‘et birle Medinede ötediler (2) andın emr boldı ki ey Sadeddin öz cāñıġa yangıl dippeyġambernıñ bu (3) emirleri birle senab yete ħadem öz evlerideki cāynamāz nıñ usunıda (4) kördiler yene öz zırā‘atlarıġameşġūllukĥıldılar üç (5) yıl şubu ħarīħa birle öttiler olarıñ ĥālların ĥéħĥimħaberdār bolmadı (6) çerāġaşeyĥ resmi ĥaĥġaoĥşakündüz bolsa zırā‘atġameşġūlluk (7) ħılıp bir laĥze arām olmas irdiler kéçe bolsa Ĥudāycūylukĥılıppeydā bolur irdiler (8) ĥéħvaktıda Mekke ve Medinege barıpMekkeyi mu‘azzamda bir kün Medine-yi münevverede ĥāzırbolup (9) namāz-ıbāmdādıñı şunda öter irdiler namāz işrāknı öz evleride öter (10) irdiler andıñkēñzırā‘atlarıñıñ uzasıda meşġūllukĥılur irdiler (11) küñdin küñe ol büzürgvārñıñzırā‘atları obdāñ bolur irdi dehħāñlar (12) ĥaĥĥ te‘aaccūbge ħalıp aytur irdiler Sadeddinniñzırā‘atı bizlernıñ (13) zırā‘atımızdın obdāñ bolur irdi yer suyumuz uruġumuz hemesi berāber (14) dip sebab nime igindip te‘aaccūb ħılur irdiler bu dehħāñlarlarıññarasıdın (15) bir geri kişi ayttı ki ey dehħāñlar zālīke fażlallahuyı‘tiĥu men yeşāu (16) vallahu zu’l-fażlu’l ‘azīmiger bu merd dili bolmasa heme bizñiñ birle berāber (17) bolsa aşlıġı tola boluşu ħaydın ma‘lūm yene biri ayttıbu merdñiñşeĥaveti[123a] (1) bar aşlıġıñıñ tola bolmaĥlıĥıñıñ sebebıdın bñlek nime émes dédiandın (2) kēñdehħāñlarlar ayttılar şubu éki kişi rāst aytadur bu cemā‘atñıñarasıdın (3) bir kişi bu büzürgvārñıñ izlerige kirdi bir küñü seher vaktıda büzürgvārñıñ (4) eşikleridebarıp olturdular nāġāñbüzürgvārñıñ evidin çıkıp (5) yüzlerini yolġaĥılıpyörüp irdiler ol kişi hem kēñileridin yörüp (6) bir yerge yeti ki bu kişi mundaġ

yerini hergiz körgenemes irdi hayrānbolup (7) öziğe ayttı ki ey bār-i Hudāya bu kaydağ yerge men keldim meni kim koyupdur kievliyā'nıñ (8) hālidin haber alğaymın men bilmeydürmen bu kişi dili éken miniñ işimniñ (9) 'ākıbeti bir yerge yetti şubu endişede turup irdi uyku... (10) nāgāhuykudın bīdār bolupkördi ki héç kişi yokıztırāb birle yügürüp (11) qofup yol yürdü bir ... kişi yolda aña düçār boldı sordı ki (12) ey baba bu ne yerdür bir ayttıbu yerni yeman didürler bu dehķānlar sordu (13) bu yerdin tā Bestām şehrige neçe künde baradur bir ayttıiger yıldam barsa (14) beş aylık yol bu sözni aytıp irdi feryādķıldı bir ayttı (15) ey ferzend bu neme feryāddur dehķānlar ayttıey baba neçükdin feryādķılmay ki (16) miniñ şehrim Bestām bolsa ayal mende bolsam miniñbelā bargamniñ (17) hālidin haberdār bolğay kişi bolmasa birayttıbu yerge nime işge [123b] (1) keldindehķānlarayttıey baba bīkār kelip aydım bir ayttıbari aytgıñe sözüñ nime andın (2) geyn siñ işingnig fikrni kılay dehķānlarayttıey baba bir 'azīzini imtiħānķılmaķıçün (3) bu bī-yabāñga tüşüm yer ayttımundinkén zinhār mundağ işini kıлмаğıl vaķtğa (4) kelip sen ğam yemegilge ehlü'l allah bī-keremdürler ol merdān Hudāsınıñ hālīñe (5) rahm kılıp bendesiniñ qaşınğakadem keltüreler ol vāķtda hāzır bolğilge ğaydağ (6) kelip irdiñ şundağ barversen bir sa'āttevaķķufķılğıl dédi (7) andın kénHāzret-i şeyh Sa'dettin şol sa'āt bī-dār boldılar bu kişi (8) öziğe hāzırturup irdi şeyh Sa'dettin yolarevān boldılar bu kişi (9) hem şeyhniñginileridin revān boldılar köz yumub açğunca öz evige (10) yetti andinkénHāzret-i şeyhge i'tikādzıyādebolı ol dehķānlar (11) sınamak üçünbu şeyhge birkünhemrāhbolup irdi bu dehķānlar (12) uluğevliyā'lardın boldıevliyā'larnıñşoħbeti elbette eser kılıp her ğaydağ (13) kişini kemālīğayetküüz Hāzret-i şeyh'ömürleri içinde esrālarını kişige (14) fāş kılmadılar bu cihetdin olarnı Sa'deddin (15) irdiler Hāzret-i şeyh Sa'deddin bir kün oturup aydılar (16) mübārekķulaķlarığaāvāzķeldikim ey Sadeddin imdi maħal şubudurge (17) néçendķimersege yol başlamaķlıkda siñe te'allūķ aydı olarnı Hudā-yı[124a] (1) te'ālāniñ yolığa başlağıl şāyed ki olarnıñ arasında nikbaħtı bolğayğa (2) siñ birle Hudā-yite'ālāniñ yolığakadem koyğay Hāzret-i büzürgvār bu (3) işāretdin beşārettafıp da'vetniñbeyābāniğa sa'y ihtimāmķılıp (4) ba'zıħalknı pend naşīħatlar birle ve ba'zısını vilāyetniñķuvveti birle (5) yetmiş uyluķ kişi on künniñ arasında ol büzürgvārniñħużūrlarıda (6) ĩmāniğa müşerref bolup yüz altmış künde bularnıñ mutabietide (7) bolupevliyā'lardan boldılar bir künHāzret-i şeyh qaddusulallah (1) sirriħü'l 'azīz harmanda oturup irdiler dervişler bolarnıñ (8) qaşlarıda hemeleri hāzır irdiler bir yıl ğāzipecydā (9) bolupşeyhge yakın yetiptüşüp özlerini āşıkāra (10) kılıp aķsaķal bir şüretidezāhir boldılar şeyhaldıları kibarıp (11) ayttılar ki ey yārānlar ubdab keldiñler olтуруñlar dip (12) Hāzret-i şeyhķaddesallah sirrhul'azīz muhazir keltürdiler olar (13) iştiħālarınıñ ... tenāvül kıldılar andinkénruħşat (14) tilediler şeyh olarğaruħşat berdiler qanatlarını birbirige (15) kıtıp qaz şüretide bolup dervişlerniñköziğe körülüp (16) uçupķéttiler dervişlerdin biri ayttılar ey büzürgvār ne sa'ādetmend ħalk ığandurlar ki[124b] (1) dünyāniñ ğamıdın ħalāşbolupdünyādın fariğ bolup ferdāķılmas (2) bu 'ālemdin esir kıladurlar keşki bizler hem olargaoħşsa bolsaq (3) idük Hāzret-i şeyh tebessüm kılıpayttılar kişiniñta'āmigeħāceti (4) tüşgen ... himmetlik bolğay merd ülke anıñ ... yene bir kişi (5) ħācet bolğay bilgil ki olar āsmānda yörüseler mu'amma (6) yerdeki dānege ihtiyācları bardur yerde bolğıl āsmān (7) daķılerni qolga keltürgil iger bu vāķtda peşīmān bolmasañ (8) men sini şularnıñ ... kılır men ... kılgan (9) peşīmānmenfa'atķılmas anıñ üçünki men hem néçend yıl (10) olarnıñ köteride bolup irdim bu lezzetniñ teñice lezzet (11) dördüm 'āķıbet dervişlikimniñ kārını (12) kılıpdehķānlarķılıkķılmaķ kizabķıldım ki tā özüm yeb (13) ketti ki hem yedürgen men ve yene sizlerge hem ma'lūmdur ki (14) Hudā-yite'ālā bendelerini bu dünyāğazirā'atķılmaķ üçün (15) iberipdür bu ħadīşniñmazmūnı birleed'dünyā mezreetü'l (16) āħiret bu ħadīşniñ amdur munıñ dīñge zırā'at (17) zāhir bolğay .. ma'nevīzırā'atı zāhir ol.... her urūğunu[125a] (1) yerķ salsa yer yüzünde dirāħt ve meyve peydā bolur körersiñe (2) ve cemī' ħayvānātlarga anıñdın menfa'at yetedür zırā'atnı ma'nevī (3) oldur ki Hudā-yite'ālāniñibādetide andağ muħkem bolğilge farzlar (4) vācibler ve sūnnet ve müsteħablar ve münācātlar sındın bī-özür (5) terk bolmağay ayتماğıl ki farzedā tabğaybilgil ki ey derviş ğaraż (6) bendeniñ gerdenide ğarzdur nāçār ol farznıķılmaslık (7) büleñ çāre yokammā ... qoluñdın ibermegil kiħalāşlık (8) anıñda bolur anıñ üçünki bu dünyāzırā'atnıñ cāyīdür (9) dehķānlar yaluñğuz buğday tarişgekanā'atķılmağay belki arfa qonaķ (10) tariķmundın özge nereselerni tarişde yeksen bolğay ğaraż (11) bu sözdin şubu ki bu 'ālemdin her sevāblıqyaħşı iş bardur aña (12) yüz keltürüp anıñnetīcesini qolığa alğay

bir işde tohtamağay (13) riyāzet ve meşakkatnıñ pillesini kılğaykünāhnıñ pillesige ağır (14) kılğayHudā-yı te‘ālānındergāhıdağalışlık şubudur mundın özge (15) émesdur mundınma‘lūmboldı kibüzürgvārınñ yetmiş kişidin (16) tola kişini terbiyet kılmadılar ammā bu yetmiş kişi büzürgvārınñ (17) terbiyetleriniñtaht-i taşarruflarıdabolup hemeleri kerāmāt[125b] (1) ve vilāyetniñ mertebesige yetip irdiler büzürgvārınñpākrūhları (2) Hāzret-i Resūllāllahuvesellemniñervāh-ı pür envārlardın (3) terbiyet tafip aydılar bu āyetHāzret-i Resūllāllahu‘aleyhivesellemniñ (4) bolupdur kilevlāke lemā halektu veleflākeammā (5) Şeys ‘aleyhisselāmniñ evlādıların irdiler bir küni şeyhge (6) āsmānzemīn behişt ve dūzahı seyr kılmağnıñ degdegesi (7) yoldı yüzlerini seyr kılmağ ki koydılar mürīdleridin birlerini (8) hemrāhkılıp seyrge çıktılar seyrleriniñ nöbeti dūzahga yetti (9) özleriniñmübārek fevtlerididūzahga koydılar dūzahıñ (10) öttiniñ tabişi bu büzürgvārınñkademlerniñ (11) berge tidin héç asıklıknıñ eseri kalmadı şeyhayttılar ki (12) ey dūzah nime boldı ki miniñ bir nefis tartğanmıdın asıglıg (13) sinde kalmadı ta Hudā-yite‘ālānıñ bendeleri sindin hālāş (14) bolğay dūzahayttı ki ey damdārsın Hudā-yite‘ālānıñ yakın (15) bendeleridin igerigerh‘ahlāsañ şundağkılğıl tā men fāsik kūnāh (16) kār halknı ‘azābkılışdın kutlukumdur şol vāktı [126a] (1) hātıfdin dūzahgağaberkeldi ki ey dūzah öz haddınıkı saklağıl (2) capsa kılmağıl ... bu kılğat şeyh işlerige (3) peşimānbolup girye ağaz kıldılar Hudā-yite‘ālāgatevbekılıp (4) ayttılar ki perverdigāra miñe oħşā‘āciz bendeniñ nik nime haddi (5) bar siñe küstāhlıkkılğaymen miniñ bu küstāhlıgım öz (6) bilmesligi irdi ve yene ékinci āvāzkeldi ki ey dāmdār (7) héçbāķi yofga öziñiñ ta‘yin hizmetkārı munça küstāhlıg (8) kılsa héç ayıbı yoktur şeyh bundanı éşitiphoşvāktbolup (9) siridin yanıp öz halvetlerige kirdiler dervīşler çevrelerige (10) yığılpkeldilerşeyhayttılar ey yārānlar bu kün seyr kılıp ve seferni (11) ihtiyār kıldım büzürgvār bu sizleridin dervīşlerdin (12) birlerniñköñüllerige bir hutūrpeydāboldı ol dervīşniñ (13) köñlüge tüşgen hutūr bu bu irdige şeyhniñmübārek ağızlardın (14) bu sözniñcārī bolmağışeyhniñ‘ömürleri āhirige (15) yetgenige delālet kılatur şeyhayttılar ari hūbaytıñ (16) bu iş ... yakın boldı‘āķıbetkétmeklikdür ‘ömürüm yetmişge [126b] (1) yetipdür vākt yakın boldıhayālkalmağneme dīndür şeyh sözde irdiler baqsalarşeyhniñ (2) mübārek büşreleridin ter zāhirboldışeyhayttılar ey yārānlar munu bildiñler (3) mu kén dervīşler ayttılabüzürgvār sizlerniñahvāllarını bilişge ... (4) sizler aytsalar biz bilsek şeyhayttılar bulun bilimni sefer āhiretge bağladım (5) sizlerniñ arañlardın üzüledürmen miniñ yüzümniñ ter çıktınıñnişānesi (6) şubudur ki her kişige şubu terdin kaçre-i tatsa anıñ velīvücüdga (7) kelürdiler ol irdi bizge dervīşlerniñba‘zıları bir kaçreba‘zı ları éki (8) kaçreve ba‘zıları üç kaçre her kaçsıları öz naşībelerige bakıp tatdılar ve ba‘zı (9) şāhib-i devletler on yegirmekaçrege müşerref boldılar hāşılı bu büzürgvārınñ bu arağ (10) dervīşlerdin héçkim bī-naşībkalmadılar andıñkénşeyhayttılar ey yārānlar (11) mundınziyādemeni meşğüllüğe tutmañlar vākt teñdür Allahu ‘azizün hākimün dip (12) cān be-hāğğ teslim kıldıderhāl dervīşler cem‘bolupğuslkılduruşga muqayyed boldılar (13) āhiret tonunu keyeydüre toğanvāktı şeyhdin āvāzkeldi ki ey dervīşler su koyuğunlar (14) dip su koydular yene éki merātibe su koyunlar dipāvāzkeldiāhırguslkıldurğan (15) kişi ayttı ki ey büzürgvār ehl-i şer‘ buyurğan ... koyuldı şerdin ziyāde (16) kılsağ ısrāfga tartatur şeride buyurğandın ziyādekılmağharāmdur [127a] (1) her şey harāmıñ özige lāzım tutsa ol dervīşniñgırttarıda neçük bolatur büzürgvār (2) ayttı kiyahşıaytıñlar ammā munuñdın sizlerniñhaberiñler yok kiğuslkılışda (3) bir tal tıgñıñornıca yer bedenide kuruğ kalsa ol kişi gusldın pāk (4) bolmasdurlar bu hem ihtiyāt anıñ üçün irdi beşinci merātibe su koyğandın (5) kénpākboldım dipāvāzkeldiandıñkénāhiretniñ cāmesini (6) keydürdiler cenāzege salıpnamāzlarını ötediler şol yerde defn kıldılar (7) şeyh‘ālemdin barğan kéçesi heme mürīdleri tüşleride kördiler kişeyh (8) olturupdurlar üç yüz kişi olarnıñ çevresinde (9) olturdılar dervīşler sordı ki ey büzürgvār çevreleride olturğan (10) nime oğullardır şeyhayttılar ki ol belālarga miniñ arağçinimdin sizlerniñ (11) halknıñlarga yetgen‘ālemrūhāniyetde olar sizlerge sizlerniñ (12) püştmuñlardın pat fırsatda vücūdga kelürandın dervīşler sordı ki (13) ey şeyhHudā-yite‘ālā sizlerge neme ‘atā‘kıldışeyhayttılar ey ... dervīşler (14) her nerese ki İbrāhim Hālilullahga ‘atā’ kıldı miñe hem şumdağ‘atā’ kıldı vallahu (15) a‘lemu bişşavāb ol (16) Hāzret-i MuḥammedŞādikrahmetullahi ‘aleyhniñ harik-i ‘ādetlerine beyān[127b] (1) kılıpdurlar olar andağ zāti irdiler ki olarnıñ ta‘rif ve tevsiflerine beyānkılışda (2) tilleri la‘l irdiler hergança sözge her kişi

olarnıñkemālâtlarını şıfatkılışa (3) hayrân irdiler olarnıñ mu‘ciz beyân tiller hazāneyi ğaybnıñ (4) irdikelāmlā raybe fī‘ālemin yüzmiñ ‘ālim dānaları onu hāllkılışda ‘āciz irdi (5) ammā bu büzürgvārınıñ lisānū’l ğayb güher nişānları bu müşğülleri hāll kılgurçı (6) aydılar ādem ferzendniñ‘ālemlerdin tola biledürgenleri birniñ zātını (7) idrākkılışlarıda ... irdi cemī‘ ğaribseni fehm kıladurğan hālk evlādın (8) luġatlarını fehmkılışda nakīş irdi her ğanča ehl-i dānişniñuluġları (9) hāqāyık muġaribnıbeyānkılışda bularnıñ aldıda ‘āciz ve sergerdān irdi olar Hudā-yite‘ālānıñ (10) hāss bendeleridin Hazret-i MuḥammedResüllullah şallāllahu‘aleyhivesellemniñşerī‘atlarını (11) berpā tutġuçu irdiler olarnıñzāhir‘ilmleri rüy-i zemīnni rüşen kılor irdi (12) āftābcihānġaķaydaġ ki rüşenlik salur irdi olarnıñ‘ilm-i bātınları (13) heme āsmān zemīnge şundaġ nūr bahşış kılor irdi ‘ālemdede hēcnerme aydı ki (14) olarnıñ bilişleriniñ taşıda ġalğan ammāma‘lūm bolġay ki ol şeyh (15) yokluķ şahrāsıdın vücūdga kelgenküni kündüzāftāb tutulup (16) ve kéçe ay ğayb irdi ol büzürgvārınıñdedeleri ol şehrinin siperdārı irdi (17) ol şehirde müneccim ve hükemārdın bisyār irdi ol kerāmāthālkıdın hemkişi bar [128a] (1) irdi büzürgvārınıñdedeleribüzürgvār toġulğan kéçesi kün tutulup ay göygenige (2) ta‘acübbe ġalıp öziġe ayttı ki‘aceb hālige hāķksübhān ve te‘ālā tola intizārılık ġartġandın (3) kén ferzend ‘ināyetkıldı bu ferzend vücūdge kelişleride ‘acāib işler vāķī’ boldı onu (4) müşāhede kılıpekābir ve hükemā ve müneccimlerini cem‘kılıp bu vāķı‘adın ġaber sordılar ba‘zı (5) ayttılar ki bu ferzendiniñ pādşāh bolur uluġ pādşāha tahtıdın (6) yıķılıp aña mu‘tī ve fermānburdār bolur ve bu anıñ nilanesidür dēdi ve ba‘zılar (7) ayttılar ki bu ferzendiniñ ‘ilm edyānnı obdānbilip hemege (8) feyz yeter bolarnıñarasıda bir şāhib-i bātın kişi ayttı hēcķaysınlar (9) bilmediñler bu ferzend velī bolur ve hem dānişmend bolur olarnıñ‘ilm-i zāhirlerdin (10) ehl-i zāhir faydā alurlar āftābnıñ aynıñ tutulma ki ve rüşen bolmaġınıñ (11) alāmātı şubudur kiközrüşenligi olarnıñ‘ilm-i zāhirlerige işāretdür (12) kişi ... ‘ilm-i bātınlarıġa delāletdür olarnıñ‘ilm-i bātındın ehl-i ‘ilm-i bātın (13) hāķfeyz alurlar ehl-i zāhirleridin ve ‘ilm-i bātındın menfa‘at alġaylar (14) şāhib-i kemāl bolurlar āftāb şehrigede deryāġa cöl bī-yabānġa yeksān tabiş (15) kıladur muña oġşalarnıñ‘ilm-i zāhirleri ay kéçenin ġarañuluġunu (16) öz nūriyetiniñ birle zūlmet perdesini köteriprüşenkılor irdi (17) aña ... zūlmetde ġalğan Hudānıñ bendelerini vilāyetniñ nūru birle [128b] (1) mūnevver kılor irdi bu ferzendiniñvücūd-i şerīfleriniñ berge yettin (2) her velīge bu diyārıda bardur mūrīdnıñ ġolonnu alıp terbiyet kılıp (3) kemālġayetküz almas olarnıñvilāyetleri özge velīleriniñvilāyetini (4) şey kılor kün tutulup ay köymekniñnişānesi şubu irdi (5) hemeler ittifāķyahşı ettiñiz dēdiler yene bu cemī‘etniñ içidin bir kişi (6) ġofupayttı ki ey büzürgvār bu vāķ‘anıġaġaber berdigiñiz kıyās birle muya (7) ferāset birle muya keşif kerāmāt birle muya olturğan hālkıñıñ söziniñ (8) mazmūnı birle mu ol büzürgvārayttılar miniñ bu sözüm kıyās (9) ve ferāset birle émesammā düşenbe kéçesibir tuş kördüm kipeyġambersallāllahu (10) ‘aleyhivesellemniñcemī‘şāhābeler birle hāzırbolup buyurdılar ki muazzeddiñe (11) tañılagı künde Hudā-yite‘ālā ferzend ‘atā‘kıladurarnıñ toġulġankünide uluġ (12) işler vāķ‘ boladur ġamġın bolaklık bu yahşılıkniñnişānesidür (13) bu ferzend ‘ilm-i zāhir ve ‘ilm-i bātında öz vāķtlarıda kişi aña berāberçilik kılamadılar (14) ehl-i zāhir ve ehl-i bātınhāķ öz hālige yaraşa olarnıñ‘ilmdin behre (15) aladur anıñ adını MuḥammedŞādiķ ġoyġıl dēdiler bu sözümniñ tüşümdepeyġamber (16) bergenbeşāretleri birlen aytadurmen dēdi bu sözünü eşitip olturğan (17) hāķ şok turdı dedeleri bu hoşġaber tüştü eşitipderhāķkofup[129a] (1) her cins metā’dın bu ferzend ‘azīznıñ ġakıda nisārlar kılıp şol meclisde peyġambersallāllahu (2) ‘aleyhivesellem bu büzürgvārġa tüşleride buyurġandaki Muḥammed Şādiķ ad ġoydılar (3) bu ferzend bir yaşıġa kirgendinkén tüşlerigecārī bolġan bu kelime irdi kıyavmu lā yenfeu (4) ma‘lūn velā benune illā men ati Allahu be-ķalbin selimya‘nī éikündin kén bu āyetcārīboldıyevm (5) yenfeu‘ül-Şādiķın şadaķhum ol büzürgvārınıñayaġlarıġa ġıķuķazıķrleri bu irdi (6) andın kén lā ilāheillellah Muḥammeden Resüllahniñzikrige meşġul boldılar senākılışlardın (7) bir sa‘āt arām olmas irdilersemā‘kılgānvāķtlarıda olarnıñmübārek (8) zebānlarıdın yād sözleri cārī bolur imdi onu hāķ fehm kılammas irdi (9) tabiş yaşıġakırķünçe andın kén ata analarıdın bī-ruġşat mektebhānege (10) barıpkördiler kim molla belālergaKur‘ānta‘līm berişge meşġulluķkılıp turadur kirip (11) esselāmu ‘aleyküm dēdiler mektebhāneniñ tört tamidin āvāzkeldi ki‘aleyküm esselām (12) yā velīullah mollaġa bu cevābselāmġa ġayreti peydābolup öziġe ayttı ki ne sa‘ādetmend bende éken (13) miñe mundaġ zāt-i şerīf miniñ öyümge

teşrîf keltürdiler dipkofup razim tamâm (14) birle bu ferzendniñkollarıdın tutup öziniñ yukarısıda olturkuzdı (15) molla balalardı birige sordu ve'l-fecrdin berip bu âyet irdi kierceh (16) ilârabbike raziyeten merziyet faedhili ve 'ibâdi ve edhihi cenneti buâyetbüzürgvârniñ (17) kulaqlarığa yetişi hemân tefsîrkılışğa turdılar ança tefsîrkıldılar ki molla la'l ve[129b] (1) hayrânbolupkaldı molla öziğe aydı kihoş mu kudretlik Hudâdur kimundağ kiçiklik (2) hâleti birle bu kısım Qur'ännitefsîrkılğaylisânı'l gaybdın büleñ kişi mundağ (3) sözünü aytışğa neme ihtimâli bolğay molla büzürgvârga ziyâfet kılışniñ ... tüştü (4) büzürgvârayttılar ey molla men munuñ üçün kelgenemes belki men Qur'ântilâvet (5) kılıpşâkird bolmak üçün kelgen molla ora kofupayttı ki ey yegâneyi devrân ve ey (6) nâdireyizamân ve ey müfessiri Qur'an bu fazl-ı dânişni sizlerde kördüm neme inşâfdur ki (7) sizlerge üstâd bolğaymın sizler miñe şâkird bolğaylar kiçik kişi uluğ (8) kişiniñ evrenide uluğ kişi kiçik kişiniñmağâmıda bolğay (9) iger sizler meni bendeşilik kılısalar miñe şubu yetedür büzürgvârayttılar ey (10) molla miniñğaraşım Qur'anoğumaklıkdın Qur'âne'lfâz ve 'ibârâtı tilimde cārî (11) kılıp anıñ birle tilimni mülâyim kılğay mın bu şunda şunda müyesser boladur mektebdâr (12) mollarıñaldıgabarıpQur'ântilâvetkılsa bu söz mollağhoşkelip ayt ki (13) ne obdân bolur dipQur'ännı aldılarıda koyduQur'ântilâvet kılışgameşgöl (14) boldılar her vaktğaâyet'azâbğa yete kire ağaz kılur irdiler âyetrahmetge (15) yetse hoşhâl bolur irdiler on éki ay beş künde kelâmu'l-allahni lafz ve ma'nî (16) yâd aldılar andinkén'âlemleriniñ dersşânesige barıp bir yıl okudular andinkén (17) mäh-ı ramazanniñkêçeleridin bir kêçe tüş kördiler ki olarga'âlemğaybdın bir kêçe şerâb[130a] (1) berdiler olar tamâm içtiler ertesi kofup dersge bardılar ders aytadurğan mollarını (2) özleriniñ mertebeleridin on mertebe pestkördiler andinkén molla büzürgvârga ders (3) aytalmadı ruşşatberipayttı ki ey ferzend bir miñ sizniñ işiniz tamâmboldıiger sizler (4) miniñ aldım kikelmesidin ilgeri işleri tamâmbolup irdi munda kelişdin (5) maşlahat ol irdige neçendmağalmeşgüllükılmağ irdi émes sizlerniñ ders (6) oğuşgaihtiyâcları yok irdi elkişşabüzürgvâr yettiler (7) yaşlarıda heme 'ilmni örgeripbilip alıp üstâdlarıñruşşatlarını bile (8) 'ilm-i zâhir ders aytışğa olturdılar lîkin tefsîr ve hadîs'ilm-i mesâyıldın özge (9) 'ilmge ders aytmas irdiler zâhir ve bâtınıñ âdâbı bilişge olarga kişi (10) berâberçilik kılmas irdi edebleri bu kısım irdi ki éki yaşlarıdın biri hergiz (11) kişi olarnı yılañ ayağ tambal siz körmep irdi neme câyî bar ki kiçik belâlarını durap (12) yurğaylar mübârekşollarını nikleridin taşkırı çıkargannınamâzdın büleñ (13) vaktıda kişi körmep irdi Hudâ-yite'âlâniñ'ibâdetini kılışda bir sa'ât hâliemes irdiler (14) kêçe hemîşe namâzötepközlerige uykunu yol bermes irdiler öz nefslerige (15) andağ zabt irdi ki üç künde bir merâtibeta'am yer irdiler ân-mikdâr arâm alur irdi ki (16) tã'at ve 'ibâdât kılışda mağdurlardıñ kalmağaylar tã otuz bu taraçada (17) ötti şubu müdette 'âlem ma'nîde her kêçeğ'âce Ebü'l Feyzullahi hem şöhbeth'âceHızır[130b] (1) birle hemnişîncâlü'l gayb birle seyr irdiler 'âlem-i zâhirde hâlâtlar men zıkrkıldı (2) büzürgvârbelâgat yetgen vaktğaçazâhirhalkdın yüz kişini 'âlim ve fazl ve dânişmend (3) kılıp irdiler büzürgvârbelâgatge yetgendiñ kén bu âyetniñ sedâsı kulaqlarığa (4) eşitildi kiküntüm hayru ümmeti ahrıçtu linnâsi hazâ ve rahmeti (5) lil'âlemin olarnıñşifat dillerige terâni şuai pertüvi saldı özlerige (6) ayttılar ki ey MuhammedŞâdik meni şurişgasaldıñ fikride olturup (7) irdiler ki yene kulaqlarığahâtıfıdın âvâzkeldi ki ey MuhammedŞâdik tã bu vaktkêçe (8) şıdk-ı ihlâs birle perestiş kılıpdergâh ehdiyetimge lâyıkboldıñcemî'evliyâ'larımın (9) uluğboldıñmundinkénHudâniñ'âşık bendelerini zâyî'kılmağıl (10) zelâlet zindânıdaki melâmetniñ küçesidekilerini revâ körgil vilâyetniñ (11) muhkem tanabi birle irâdetniñ kemendi birle nefsâniyyetniñ karañguluğdın tartgıl (12) haqqsübhân ve te'âlâ olarnıkemâl kâbiliyetide âferîde kılıpdurlar olarnıñ şa'nide bu âyet (13) nâzil bolupdur ki... nahnu akrebu'ileyhi min hablu'l ala rabbikeşumça kâbilligi (14) birle nef ve havânıñ tabî'atıda bolup mertebe-i esfelde kalıpdur anıñ (15) üçün te'âlâ aytadur ve leğad hâlağnâ illâ nesnü fı ahseni tağvîm sümme (16) raddednâ esfelüs sâfilin ey dervîş bilgilge âdemHudâ-yite'âlâniñdergâhıdın (17) koğlangan şeytânıñ vesvesesi birle tenezzül mertebesige tüşsesine[131a] (1) püşidekalmağay geher kişi Hudâ-yite'âlâniñtahtıfermânıdın koğlansa anda hâlîñneçük (2) bolur bu sedâbüzürgvârniñ cânlarınıñ kulaqlarığakeldibüzürgvârniñhâlları (3) özgeçe bolupayttılar ki miñe oğşa'âciz ve dermândege mundağ (4) uluğ işini gerdenimge koyduñ men munuñ uğdesidin çıkmaymın dâdılar bu hâletde (5) H'âceHızır'aleyhisselâm birle H'âce Ebü'l Feyzullahi peydâboldılar kördiler ki Hazret-i (6) Şeyh gamgînbolup olturupdurlar ayttılarki ey MuhammedŞâdik neme boldı ki (7)

hâliñ özgece ma'lûm boladur şeyhayttlar ari neçük ğamġin bolmay ki bu sa'âtda (8) âvâzêşittim ki ayttlar ey MuhammedSâdıkvâkt şubudur ki mundaġ işlarni (9) siñe tekliif kıladurmen bu vechedin ve hemde olturadurmen Hızır (10) 'aleyhisselâm birle H'âce Eb'ul Feyzullahi ayttlar ey Hudânîñ'azîzkılğan (11) bendesi qorqmaġıl ve merdâne bolġıl ki bu yer qorqup ve hem kıladurğan (12) yer almasdur anıñ üçün ki Hudâ-yite'âlâ öz 'ilmi qadimi birle siniñ havselengni (13) bilipmundaġuluġ işini kılmaknı siñe lâzımtutupdur (14) neme tereddüt kılasın vaqtğa siñe Hudâ yâr ve resülHudâ mededkâr ve meşâyihlar (15) mürebbe ve hemnişinderler bu işde merdâne bolupqademiñni ilgeri (16) koyġıl bir neresse fermânkılsalar qabûlkılġıl ol kişige ki munça mürebbe (17) ve kuvvetlik meded kılguçı bolsa havâdişât 'âlemdin neme üçün[131b] (1) qorqay ol aydı ki bu uluġışını bu êkibüzürgvârniñmaşlahatları birle qabûl (2) kıldılar ol vâkt ol şeherde êkişeyh bar aydı mürîd terbiye kılıp irşâd (3) berdir aydılar ol künige şeyhMuhammedSâdıķirşâdnıñ seccâsıda olturdılar (4) érse bu êkişeyhşeyhlik mertebesidin tüşüp mürîd terbiye kılışdın (5) qaldılar ol vaqtta vilâyet ve kerâmetdin nişâne olarda bâķîqalmadı (6) hattâ ki irâdetniñ hıvbesi olarnıñkônüllerdin kôterildi her çend sa'y (7) kıldılar tillerige kelmedi ve kônüllerige yatmadı özlerige ayttılar'aceb hâli (8) bizge vaķı'boldı şumça yıllar bu nemersenı ki tilimizde virdkılıp ayduķ her künde (9) yüz merâtibe tekrâr tapar erdi bu kün andaġ mahv boldı ki hergiz bilmegendin ve ayتماġandın (10) boldıķdip bu êkişeyhhalvetlerdin taşqarı şubu niyetde çıķtılar ki (11) bolğan vaķ'alarını bir birlerige aytgaylar ittifaķan bir yolnıñ arasıda birbirleri (12) birle mülâkatboldılar kôrüşüp birbirlerinin aķvâllarını soruşup bu vâķ'ıanı (13) birbirlerige ayttılar bu êkişeyhniñ birleri şeyhMuhammedSâdıķnıñ toġulğanlarıda (14) evliyâ've hıkemâ ve dânişmendler ve müneccimlerniñşoġbetide bar erdi olar ayttılar (15) ey yârânmuvâfıķ yerâķ kôrülmeıdür ki pîrniñruşatı birle şeyhlikniñ mertebesige (16) yetti bolġayçünkiMuhammedSâdıķnıñ tevellût tapġanvâķtlarıda olarga va'de şumdaġ (17) irdi ki olarnıñvilâyetlericemî'c velîlerniñvilâyetini yokķılır anıñirşâdnı[132a] (1) cemî'evliyâ'larnıñirşâdnı yokķılır bu êkişeyhniñ yene birleri ayttılar (2) obdānayttıñız ki bu vâķ'anıñhâķırımıdın unutulup éken imdi yörün olarnıñ (3) hizmetlerige baralı derhâl bu yerdin iķileri şeyhniñhizmetlerige bardılar (4) kôrdiler ki fikride olturupdurlar ayttlar esselâmu 'aleyke yâ mürşîd rāh-i řarîķat (5) ve mürşîd-i menzili haķîķat ve muķteda-yişerî'at ve mehdi ehli riıyâzethalknı rāh-ırâstġa (6) başlaşları mübârek bolsun şeyhġayrānbolupayttılar ey büzürgvâr sizlerge (7) ne yerdin ġaberbolı ki miñe irşâdruşat bolġanını büzürgvârlar ayttılar sizler (8) toġulġankünü bolġan va'dédin sizlerdin 'ilm-i bâķınkôterilgendin bildün (9) sizlerge irşâdnıñruşatı bolġanını imdi bu emrige ôtemekliklerilâzım (10) ķurunadur ol bizge oġşafakirlerniñirâdetini qabûlkılsunlar (11) şeyh olarnıñ bu sözlerini qabûlkılmadılar sizler neçend yıl Hudâ-yite'âlânıñ (12) kârġaneside iş kılgan iş kılışnıñ üslûbunu obdān bilesizler (13) men bu evide ġarîbdür men elġarîbge alaimi ôzümiñni yolunu bilmeydür men (14) sizlerni ne yerlerge yetkürgay mın dédiler dervîşler ayttılar ki ey büzürgvâr bu sözünü (15) aytdurġan maġâl émes ol irdige büzürgvâr bu êki'azîzniñirâdetlerini (16) qabûlkıldılar ġazret-i H'âceHızır'aleyhi's-selâmdın dîn ta'lîm ... irâdetniñ (17) hıvbesini ta'lîm berdiler andın kénbüzürgvâr bu êki dervîşdin[132b] (1) sordular ki neçükboldım men Uveys irdim bu zamānda mürîdlerdin (2) qavl almaknı iġtiyârkıldım qaysıcemâ'âtdin boldım ġazret-i H'âce (3) Hızır'aleyhisselâm ol meclisde ġazırboldılar şol zamānayttılar ki ol (4) dervîşge ki Uveys bolsa âġir mürîd terbiyet kılsa kıyâmetkünü amennâ ve şaddaķnâ (5) bolġanda qavl almaġanUveysler qavl alġanUveyslerge şubu dervîşlikde (6) nizâ've münâķaşa kılıpUveysdin her birleri sizler biziñ cemâ'âtdındurlar (7) haķķsübġân ve te'âlâ buyurur ki nizâ' kıılmañlar ki bu dervîş evliyâ'yıtaġtı (8) kebâbı lâ ya'rifehümġayrı kôteride bolur şeyh bu sözünü Hızır'aleyhisselâmdın (9) eşittiler andın kénirşâdlık mansıbıġamuhķemboldılar tâ bir heftede nizâ'ķırķ kişi (10) irâdetniñ devletige müşerref boldışeyh qadesse sirrihu'l 'azîz dervîşlerni (11) terbiyet kılışġa meşġul boldılar künden ġüñe cem'îet tola bolup bu mertebege (12) yetti ki olarnıñ'adédini kişi bilmedi âġir bir künü şeyh dervîşlerdin birige (13) ayttlar ki irâdetge kirgen dervîşlerniñ atını kêtüpkelinġe (14) ġanča devlet ebedi ve sa'âdet siper Medine müşerref bolupdur ol dervîş şeyhniñ (15) beşâretleri birle bu dervîşlerniñ atını hattġa kôtüdü yüz yegirme (16) beş miñ kişi irâdetgemüşerref bolupdur bularnıñuluġları şeyh Osman (17) irdiler bu büzürgvâr pîrlerniñġayâtılıkıarıdaşâġib-i tekebbür bolup[133a] (1) seccâdede olturup aydılar defterniñâġiride

kétülgen .. sa‘deddin kétal (2) irdiler tā yegirme beş şubu işge meşğūlboldılar bā-vücūd şumça mürīdler (3) birle bir hangahdın büleñ menzil kılmap irdiler ki ol hangahda éki yüz hücre binā (4) kılıp irdiler anıñ üçünki dervīşler andağHudā-yte‘ālānıñ bendeşilikige (5) meşğūlbolğaylar özleriniñ ol hangahnıñötreside bir şavma‘aları (6) bar irdi özleridin büleñ kişi sığmas aydılar anda riyāzet (7) tartar irdiler iger küllen köydin ve .. herkünı min niyāzkelse birini (8) erte kışoymay şol künü faqirlerge aş kılıp bir .. irdiler dervīşlerdin (9) bir dervīş küstāhlık birlen aytıkı kelgen nāzir nuzūrātdın az az (10) alıpsaklasak tā bir künhācetge bir eridip munuñmaşlahatı neme bolur igin (11) dédişeyh bu dervīşniñ sözü nihāyet katiğēşitildi şeyhayttılar (12) ki ey bedbahtmundağ zebūn işini kılıpnıyāzmendlerniñ yüzige (13) işin bepāy ... koygıl sen taşkarı çıkğıl bu hizmetge sen lāyık (14) émesmundinkén bu hānkāhnıñ içige kiregil bu dervīşlerniñ hākkıda (15) hıyānātıldıñkıldıñhıyānātılıçularğa dervīşlerniñevigekirmegge yol (16) yok miniñ..... taşkarı çıkğıl ki bu dergāhdın koğlağandın (17) dervīş kelgen nāzir nuzūrāt saklasa özü olğandinkén ol maldın[133b] (1) belāları menfa‘at alsa anıñ cihetdin kıyāmetkünü bu kişi ‘azābğa giriftārbolsa bu neme (2) sözdür dip ol hadımğabüzürgvārgazabkılıpayttılar ki eşitmediñ mü ki (3) Hāzret-i ‘İsā‘aleyhisselāmıñmübārek hırkalarıda bir mazlūmnıñ si (4) birle hemrāh irdi Hāzret-i ‘İsā ança yol yörüdüler ki ol ... sebebdin (5) barğan yollardın yandurdılar tā ki ol özleridin cūdākılıp igesige (6) bermekünçe öz maqşūdlarıñ menzilige yetmediler bilesin ki bu āyetpeygamberāhirü‘l-zamānnıñ (7) hākkılarıda kelipdür ki levlāke lemā halektü’ kavın şumça va‘de peygamberşallāllahu (8) ‘aleyhi vesellemniñ hāklarıda vaq‘ā bolsa bizge faqir ve ‘aciz va‘ziyyetlerniñ (9) neme kudreti bar ki dünyānitutup anıñ uhdesidin çıkaymın bu sözünü aytğandın (10) kénhizmetkār dervīşni kaşlarıdın koğlap dervīşlerniñ köteridin (11) çıkarıplar néçendkünkén bu koğlağan dervīş büzürgvārniñ her gança müşküllerini (12) hāllkılādurgan bir hālifelere bar irdi tola niyāzmendlik birle olarnıñ (13) kaşığa barıp girye ağaz kılıpayttıki ey hālifezamān miniñümīdim (14) hāzretlerdin şubu ki men yerāğ tüşüpmerdūd bolğanfaqirniñ (15) hātāsını şeyhdin tileseler men dervīşlerniñ küteride bolsam (16) yā dervīşlerniñ adlarıdın bolsam hālifenıñ ol dervīşge rahımları (17) kelse kopup dervīşniñ boynıdın kara argamçıda bağlap[134a] (1) ‘özür şikestelik birle Hāzret-i şeyhniñ kaşlarığa alıpkelipkünāhını (2) tilleride Hāzret-i şeyhğazab birle hālifetarafige qarapayttılar ki ey Osman (3) meni özündin kimkörem sen ki sen özüñe kelgeniñ obdān bu nime himmetdür (4) ge özünü dervīş tutup rişve birle sevdākılgayyene bir dervīşniñ (5) evkatnı zāyi‘kılmağay mundağ‘ömrige yüz hayıf miñ derig dip be-yekbār katiğ āh-i dil (6) pürsüz derdi nāklarıdın çıkardılar pāreyi ot mübārek ağızlarıdın çıkıp bu éki dervīşniñ (7) ki .. şol zamān bu éki dervīş köyüpkünboldışeyhyārānlarığa ayttilar (8) kördüñler mu Osman bu işini yalnız özige kılmağ belki miñ otuz yıldı‘ömrümge (9) noqşān keltürdi dip dervīşlerge haberkılıñlar tā cem‘ bolsunlar ve meni bir zamān (10) ganimet tutuñlar ki miniñ‘ömrüm āhirige yetti şol sa‘āt dervīşlerge kişi (11) iberdi dervīşler hemeleri yığılpkeldilerandinkénşeyhayttılar ey dervīşler (12) igerHudā-yte‘ālā sizlerge ... birse sizlerniñ nefsiñlerdin bir kişi helāketge yetse (13) zinhār özüñlernisaklañlar ol işiñlerde estagfurullah dip özüñlerniñ (14) öz karıñlarda bolup mindin ‘ibret alıñlar men öz dirāhtımnıñ yıldıznı özerim (15) birle küstüm bu ‘ālemdin bī-hāşılbéredürmen bu sözünü aytıpsemā‘gakirdiler uzak semā‘kılıp (16) Allah rabbi dipmundinkén söz ... başlarını secdege koyup cān be-hāq (17) teslim kıldılar ammāma‘lūmbolsun kiHāzret-i şeyh yüz yegirme beş miñ mürīd terbiyet[134b] (1) kılıp irdiler özleri Hāzret-i emir el Mü‘minin ‘Ali keremullah vecheniñrūh-i pür fütūhlardın (2) terbiyet tapıp irdiler .. Hüseyn ‘aleyhisselāmıñ evlādlardın (3) evlādlarıdın irdiler māh-ı ramazānnıñkén ki onıda cum‘a künü almatu digen yerde (4) vefāt taptilar ‘ālemdin kētgendinkén bir kimerse tüş kördi ki aq at miniñlik (5) başlarıda destār iginleride obdānlibāslar giyiklik tola hākkılar birle behiştde (6) seyr kılıpyörüydürler ol kişi sordu ey şeyh hālleri neçük igindipşeyhayttılar (7) ondaki hālimdın yüz miñmerātibeobdān rak yene püsürdi Hudā-yte‘ālā sizlerge neme ‘atā’ kıldı (8) şeyhayttılar ol ‘ālemdin sa‘ādetmendlerdin beş miñ kişi terbiyet kılıg siz kalıp (9) irdi ruhāniyyet ‘ālemdin onu terbiyet kılıpkemālīga yetküzdüm dediler ve Allahu a‘lemu bişşavāb (10) onu beşinci bābıda cemī‘hākkıñ peşvāsı şeyh Yahya Buhāri kaddassallah (11) sırrühü’l ‘azīznıñzıkrını kılıpdurlar peygamberşallāllahuvesellem şubu hādīşleriniñ (12) mazmūnu birle e’l-faqir fahrube iftihār şubu haberge ‘amelkılıpfakirü’l-hāl ayalmend irdiler (13) altı ‘acize tōrt oğulları bar irdi bu ferzendlerniñ

nefegesini bir beşge dermānda (14) bolup herkünü mürīdkārçılıqlı kılup her kün horakini tapıpberip uşa ve tarīka birle evkātlarını (15) köçürür irdiler ba vücūdıyla bariqalarını şumça hizmetkārlığı birle (16) Hāḫṣübhān ve te‘ālānıñ bende qılınışda bir zamānigāfilémes irdiler kéçe tañ atğuça (17) t̄a‘atlır irdiler līkin bu faqırçılıkdin bir laḫze olınıñlıq qılmay Hāḫṣübhān[135a] (1) ve te‘ālāğa tola şükür ve senā itür irdiler bir künü oturup merdkārga berişini endīşe (2) kılup irdiler qulaqlarığaāvāzkeldi ki ey nācī kucağınça mürdekārçılıqlı kılup‘ömrüñni (3) zāyi‘kılupkün ayıltasın imdi bir işini qılğaysın ki ferzendlerniñahvālını (4) ilgār gedin obdānrāk ötgeyseyhayttılar ki neme iş qılay dédiler ve yene (5) ékinçi āvāzi keldi ki ey naci bazar yüzide barıp kızan asıp kele bizligi ihtiyārqlı (6) şeyhayttılar özümniñ bala bargamniñ kızaña selāymu yene (7) āvāzi keldi kiiger héç neme tafmasañnéçend taşını kızaña salğıl şāyed kiHudā-yite‘ālānıñ (8) kudreti birle ol taş kellā ki mübeddel bolğayandinkénkaddese-allāhu sırrehu ‘l-‘azīz (9) kızanınıkötterip bazar yüzige alıpbarıp kızanını ocağğa asıp su koyup (10) ot qaladılar beş altı taş alıpkelip yub kızanğa salıp ağzını (11) yapıpqoyup evige bardılar bir vaqtdın kénkelip kızanınıñ ağzını açıp (12) kördiler ki küllen pişip ... bolupdur her tarafdın ḥaḳyığılıp küllenni qatıp alıp (13) kétti bir külleni ferzendleri üçün evilerige alıp bardılar bu büzürgvārniñ ehl-i eyyāleri (14) bu ... birle aqlıñı def kıldılar tā altı yılğaça şubu işge meşğūboldılar (15) bir yıl ferzendleriniñ nafaqası üçün yādğanniñmaşlaḫatı üçün harç bolmadı (16) ol mikdārdünyā cem‘ boldı kidünyānıñ tolalığını taşavvur kılup bolmadı tā bu vāktğaça (17) ‘acizeleri kemālğa yettiler bularnı givge berdiler bulardın köñüllerni tandurup[135b] (1) bir künü ehliyeleri birle kaznaglarığa kirdiler her cins metādın ān-mikdār cem‘bolupdur ki (2) nihāyeti yokşeyḥḥayrānbolup yıgladılar köçleriyayttılar ey hemḥāne neme üçün yıglaysız (3) şeyhayttılar ey mazlūm neçükdin yıglamay ki men faqırü‘l-ḥāl ve āzāde mert ve bu dünyānı (4) kılupāhiretge köñülbaglap irdim bu neçük belādur ki miniñ boynumğa yüklenipdür (5) éki‘ālemniñ senedi Ḥazret-i Resūl sallahi ‘aleyhivesellemqabūlkılmay anıñbelāsıdın (6) qaçttılar iger ol dünyāhelāl veçhidin cem‘ bolsa ḥesāb bermek lāzımigerḥarām vechedin (7) yığılsa ‘azābını tartmaqlāzım men ‘aciz bende bolsam ḥesābını neçük baralğaymen (8) be ‘azābige neçük t̄akātqılğay mın bu ḥāl birle heme-yi düşmen zāhirni cānımğa neçük revākörgey men (9) andğaHudā-yite‘ālā öz kelām-i mecidide ḥaberberipdür ki innemā emvālekūm ve evlādükūm edu (10) lekūm faḫzerūḥumiger kişiniñ bir düşmeni bolsa anıñdın çendān ḥazer kıladur (11) ol kişiniñ ḥālige şumça tola düşmen anıñ birle hemrāh bolsa anıñ ḥālını neçük bolğay (12) köçleri ayttılar ey erim neme ḡam yelsin ki bu dünyānıHudā-yite‘ālā öz ḥazāne-yi ḡaybdın (13) siñe ‘aṭā’ kıldı héç kişiniñ anıñda ḥaḳqı yokHudā-yite‘ālāzālike fażlullah (14) yu‘tihi men yeşāudipdürler sen bu dünyānı tilep tapmap aydıñğa anıñdın (15) qorqğaysın ḡam yemegil ki anıñ işi āsānşeyḥayttıki ey mazlūma aytğıl köçü (16) ayttıey erim onu kılğıl ki Hudā-yite‘ālā öz kelāmıda buyrupdur ki ve akimussalat ve atu (17) zekāt ve agrezullahu garz en ḥasana andinkén öz havseleñe baqıp[136a] (1) aqırlar kinafağa bergeniniñobdānhānqāh ... munda öz bedeni birle ‘ibādet (2) qılğandın kişi ki nef‘yetküzgen sevābı toludur köçleriniñ bu (3) nihāyeti ḥoşkelip şol künü mescid niya kıldılar bir fare altunlarını (4) muña saref kıldılar andinkén köbrük saldılar bir zerre (5) dünyānı aña sarf kıldılar andinkén leñger binākıldılar anda (6) aşın su kılup beriş meni ta‘yin kıldılar bu dünyānıñ tokaşığa (7) her çend sa‘y kıldılar kündin ḡüñe tola bolup zerre kem bolmadı (8) bir künü ḥatırınlarığa yetti ki ilger ötgen şeyḥlerniñ ḥaḳqıda bir ḥānqāhı (9) bināqılğay men dip özlerige ayttılar ey naci bu niyyetni (10) obdānqıldıñammā siniñ ol ḥañada boluşğa isti‘dād (11) ve qābiliyyetiñyok neçük bolğay yene ayttılar ey naci iger mende dervīşliniñ (12) istiḥḳāḳqābiliyyeti bolmasa mu bir şāḥib devleti miniñ bu (13) ḥānqāhımğa teşrīf keltürgeyHudā-yite‘ālānıñ‘ināyeti birle bendeşilikge (14) meşğūlbolğaymen olarnıñḥizmetide bolup behre alğay men olarnıñ (15) nefesleri miñe eser qılğayolarnıñ āteş-i nefesleri miniñ taşıdın (16) qatıgköñlümni yumuşatğayköçlerimaşlaḫatkörüpayttıey (17) merd-i ‘aḳıl siz özünüzdin ḡāfilḥaberiniz yok ki Hudā-yite‘ālā endek tereddüt[136b] (1) birle munçadünyānı sizge kerāmātqıldı bu bī-ḥikmetémesdur mertebe-yi kerāmāt ve vilāyet ni (2) siñe neçükdin ‘aṭā’kılmason ki sin şeyḥbolup mürīd terbiye qılursen bu cem‘ (3) bolğan dünyānı ol vaqtda dervīşlerge ta‘ām ve libāsını berip sarf qılğaysın (4) şeyhayttılarlar ki ey mazlūm miniñqābiliyyetim bolğay ki men şeyḥbolup mürīd terbiye kılup (5) şeyḥlikniñ mürīdlikniñ arasidanişbetbolğayammā Hāḫṣübhān ve te‘ālādın (6) ançümīd tutar miñe siniñ tiliñdin bī-ihtiyār bu söz cārīboldı anıñ üçün (7) dānalaraytıpdurlar ki her nerese ki kişiniñ

tilidin cārī boladur ol nerese (8) şol kişiniñ fālī boladur dipderhālkoƣup haŋga atışğa qademkoƣydular (9) pat fırşatta haŋga potdı olğunuga haŋga tamāmıga yetti reñāreng ta‘āmlarını püşürüp (10) tayyār kılıp şire ve şerbetler müheyyākılıp ol diyārniñşerāfekābirlerdin (11) kişi tonumaydurğan on miñ kişini çırlap cem‘kıldılar bu on miñ kişiniñ (12) arasındaUveysmeşāyihlardın on kişi bar erdi bularınıñ taşıda (13) ricālū‘l-ğaybdın éki yüz kişi teşrīfkıldılar firīştelerdin miñ (14) kişi āsmāndın tüşüpzikrniñşoħbetide bolup‘ilmdin güft ü güylük (15) kılıpKur‘ānkrāat kılamak ol mecliste vāk‘boldı andın kén meclis (16) üçün hāzırkılıp bu on miñ kişiye libāskeydürdiler bu uluğlardın[137a] (1) her giysileridin fātiha tilediler her giysileri şeyhniñ hakkıda fātihaokudılar (2) şeyh şol meclisde hāleti zāhırboldıhānqāhni atğanhizmetkārlar kiruħşat (3) berdiler özleri haŋganiñ içige kirdilerkördiler ki héç kişi yokammā haŋganiñ (4) bir hücreside āvāzi zāhırboldı yakın yetipkördiler ki néçend dervīş oturupdur (5) bu dervīşler aytadurlar ki nacini kıçkıırnılar tā ançı ki Hudā-yite‘ālā anıñ haqqıda (6) buyurup irdi onu kılalı bu dervīşlerdin birleri çıkıp kıçkırdılar ki ey naci lebbeyk (7) dipcevāb berdi bu ayttı beri kelşeyh yakın keldi bu dervīşlerdin birleri bir neme (8) okupşeyhge demide kıldışeyh bī-hūdboldıderhālşeyhniñ sīnelerini (9) bardılar her nerese ki dilleride qol qaş bar irdi onu çıkarıp su birle yup (10) pākıldılar andınkén dillerini yene koƣydular andın yene bir nerese (11) okupşeyhge demide kıldılar şeyh hoşlarığa keldiler dervīşlerdin birleri (12) ayttılar koƣıl ey Naci siniñ bu kılğanhānqāhniñHudā-yite‘ālāniñdergāhıda (13) qabūlboldı siniñkūnāhını ötüp özüniñdergāhıdamakbūllerdin kıldı (14) siñ bu bendelerge kılğanhizmetini öz dergāhıdaqabūlkılıp siniñ divān-I (15) amalında bī-nihāyet şevāb yetti bizlerni anıñ üçün iberdiler ki siniñdünyāğa (16) alışıpqalğan nefsiñni ve cismiñniñ kudurerini yuppākılğay men siniñ (17) bülendrūhuñni‘ālem-i bālāda cela berğay men her nerese ki Hudā-yite‘ālā buyurup irdi [137b] (1) onu siniñ haqqında bercākeltürdün mundıknēşeyhlikniñ mesnedide oturup (2) Hudāniñ bendelerini Hudātarafıge mürīd terbiye kılıpkemālīgayetkürgil (3) anda şeyhayttılar ey ‘azizān men Türk bir siz yolunu neçük tanuğayman bir işini (4) qaydağ bercā keltürgeymen ‘azizlar ayttılar ey Naci ricālū‘l-ğaybdın öteddin (5) siñe mededkārılıkılmağküçün kıldılar andınHāzret‘aleyhisselām (6) H‘āce Ebu‘lfeyzullahi sindin yerāk bolmaslar Hāqksübhān ve te‘ālā hem (7) özüniñ toqat luṭfudunmaħrūmqoymağaybu rüzgār havādışdin (8) şumça mededlik birle neme qorqasın şeyh yene ayttılar ey ‘azizler mürīd (9) perveriş kılışda yol körgey menzilge yetgen mürīd terbiye kılğan kişi (10) bolmağı lāzım men yol körgey almas yene birlişi yolğa başlap ne yerge yetküzgümdür (11) bu büzürglar ayttılar ey Naci obdān aytın dēdiler ammā siñe bu meclisde (12) ... ve maqāmātını ve menzil teşrīfni ta‘līmıqılıp pat fırşatta bu yolını (13) siñe körkétip tanutalar kén bu işniñ uhdesidin çıkar (14) sen dēdiler andınkénṭarīkatniñ yolıdayörümekniñ resmini (15) haqīkatniñ likā yetmekligini mürīd perveriş kılamakni ol şeyhge (16) ta‘līmandıknēnayttılar ey Naci āsmānṭarafıgenazarıqılğılşeyhāsmān (17) tarafıge baqttılar her nerese ki āsmānda bar irdi onu mu‘ayine kördiler közlerini [138a] (1) zemīnge saldılar her nerese ki zemīnde bar irdi onu müşāhedekıldılar her nerese ki (2) rüy-izemīnde bar irdi onu tırnaqlarıdakördiler andınşeyh Naci ayttılar ey firīşteler (3) munça şabır bolur mu kesin ol meclisdin tā bu vāktğaça özlerini maħfī tuttular (4) firīşteler ayttılar ari siniñmaşlaḥatniñobdānı şubu ki iger biz özümüznı (5) yaşırmay izhār kılsağ sözleydürgeñ sözüñniñkıuvveti qalmas irdi (6) qorqunçu ve horasanpeydā bolur irdi bu vechidin sindin özümüznı pinhān tuttuğ (7) imdi hānqāhında olurgıl seccādeṭarīkatni özüñe lāzımtutup dervīşlerni (8) menzil-i haqīkatge yetkürgil dip ğayb boldılar andıknēşeyh evlerige (9) bardılar köçleriaytıey Naci siñe neme vākt‘boldı kiköremen ki beşerniñ müteğayyir (10) bolupdur güyā ki şeyhlikniñbeşāreti siñe yetti meginmübārek yüzünde kördü (11) şeyhayttılar ari hem hāneleri ayttılarelḥamdülillah her nerese ki Hudā-yite‘ālādın tiledim tapdıñ (12) köçleriniñ bu sözlerdin şeyhge hoşvāktlıkpeydāboldışeyhbātın (13) közleri birle ol köçlerigenazarıqılıpayttılar ki ey mazlūm meni bu devlet ve mertebege (14) sen yetkürdüñ siniñaytğan sözüñe ‘amelkılıp bu derecege yetdim (15) émesa men bu derecege yetişde yerāk irdim dip bu sözünü ayttıları hemān köç (16) kemālīga yettiler andın kén köçleri birle Hudā-yite‘ālāniñ benedeçiligige yüz (17) keltürdiler néçendkün şubu ṭarīke birle otı héç kişi bu şeyhniñ aldalarığa[138b] (1) irādetge kelmedışeyh özlerige ayttılar ey naci megerşeytān seni gümrāhkıldı (2) bolğayiger melāike bolsa irdi Hudā-yite‘ālāniñ yakın bendeleriniñ (3) işide hilāfkılmas irdi şubu heynde şeyhniñ qulaqlarığa (4) āvāzkeldi ki ey Naci Hudā-

yite‘ālānıñ kārḥāneside maşlahattola şeytānnıñ (5) neme ʔākātı bar ki Hudānıñ yolıǵa kirgenlerge dahil taşarrufkılalǵayammā (6) siniñmaşlahatnıñ ol bolur ki neçendkün öz karnıǵde boldım ki bu kün va‘deniñ (7) vaktı boldıbolǵay ki seccādede olturupvilāyetniñ‘ilmi birle (8) ol şubu vaktıñpādşahını özünüzge cezm kılın özge hālǵ (9) anıñtufeylidin sizge itā‘atkılur vaktıǵa bu āvāzşeyhniñ (10) kulaqlarıǵaēşitildi şeyḥderḥāl ʔopupǵuslḥāret bercākeltürüp (11) ékirek‘atnamāz ‘atā’kılıp yüzlerini kıblege kılıp olturup şehr hālını (12) cezm kılmaǵ ki mütevecih boldılar kördiler ki pādşāḥḥāret birle uykulapdur (13) kollarını uzatıp kulağını tartılar pādşāhını mażbūt (14) kördiler pādşāhıztırāb birle başını köterdişeyhpādşāhınıñ (15) yüzige tapınça averdiler ve ayttılar ki ey bedbaḥt ʔaçanıǵca bī-fayda (16) devletge ma‘rūr bolupHudā-yite‘ālānıñ bendeşilikige yerāk bolasın (17) Hudā-yite‘ālānıñ bendeşilikini kılsañḥuzūr taparsan [139a] (1) uykuñ bīdār bolǵıl bir sa‘āt allah te‘ālāḥarafige mütevecih bolupıztırāb (2) birle ‘aziziniñşoḥbetini tutqılHudā-yite‘ālānıñ intihāsı yokderyāsıǵa (3) ʔol salǵıl Hudā-yite‘ālā seni munuñ üçün āferidekılǵanemes ki (4) rahatnıñ besātide uykulabı ... zılm ve teddiniñ ʔolunu (5) ... yaşǵa uzatıp‘aziz cānıñnı kıyāmetniñ‘‘azābıǵa (6) giriftār kılǵaysın belki seni anıñ üçün yaratǵandur ki (7) diliñni anıñ eşkininiñ otıda kebābkılǵaysen cānıñnı (8) anıñderyāyı ulū himmetide kebük kılǵıl taǵ ʔucaǵınça fısk‘ısyān (9) birle denenniñ ʔal‘asınıvīrānkılasın bu sözlerini pāḥşāh (10) eşitipʔorkupuykuñ bīdār boldıkördi ki héç kişi yok bu pādşāhınıñ (11) yaqınlarıñ bir ḥizmetkārı bar irdi ‘aqlı ve ferāsetde bī-bedel (12) irdi ʔaşıǵa çırlapayttıki men mundaǵvāqı‘larınıñ tüşümde (13) kördüm anıñta‘biri nedür Nedim ayttıki ey pādşāh-i ‘ālem bu (14) tüşniñta‘biri oldur ki bir şāḥib devleti Hudā-yite‘ālānıñ (15) ‘ināyeti birle siñe nazarkılǵayyerākemesdur ki Hudā-yite‘ālānıñ (16) yaqın bendelerdin bolursun Hudā-yite‘ālā seni vilāyetlik mertebesige (17) yetkürüpāḥiretde derece-yi ālige müşerref bolursen yene Nedim [139b] (1) sordı ki ey pādşāh ol büzürgvārı ne şüretde kördüñüz pādşāḥayttıki (2) mundaǵ andaǵkördümdip şüretlerini taqrır kıldı Nedim ayttıbu şüretlik (3) kişi fi‘lānmaḥalede bar ki yeñi haña binā kılıpşeyḥlikniñseccādeside olturupdur (4) imdi sizge lāzımdur ki larnıñ aldılarıǵabarıpḥizmetlerini bercā (5) éltürgey siz tüşüñizdekörgeñ kişi oldur nāḥār bu sözge taşdıǵ kılıp (6) ʔopup Nedimi birle şeyḥniñḥizmetlerige bardılar kördi ki ol kişini ki özü (7) tüşide körüp irdi olturupdurlar şeyḥpādşāhnikörüpayttıki ey pādşāh (8) ğāfil tā ʔuśmāl yemekünçe miniñ aldımǵa élmeyñpādşāh bu sözünü olarnıñmübārek (9) aǵızlarıñ eşitti érse bī-iḥtiyārşeyḥniñ ayaǵlarıǵa yıkılıp girye ve zārı (10) aǵazkıldışeyḥpādşāhniñirādetni qabūlkıldıpādşāh birle barǵan Nedimige (11) buyurdılar şehirde münādikılduruñ her kişi Hudānı tanumaǵǵa Hudā-yite‘ālānı (12) perestiş kılmaǵǵa degdegesi bolsa bu yerde ḥāzır bolsun dédi elḥamdulillah (13) Hudā-yite‘ālā öz luḥuf ‘amimi birle kerāmāt kılıpevliyānı tanup vaşl boldıǵ dédi (14) andıñkén Nedim çıkıp münādi kıldurdı ol künü devletmendlerdin yetti miñ kişi (15) irādetge müşerref bolup kal berdiler pat fırşatta bularnıñḥāñkāḥıda mürīdler (16) bī-nihāyetboldışeyḥ bularnıñ terbiyetleride bolup ... likge meşǵıllıǵ (17) kılıpḥayr seḥāvāt kılışǵaḥademḥoydular bu işlerdin sehi ve ... [140a] (1) utandılar her künü dervīşlerge kişi başıǵa bir kelle yetküzur irdiler elli yıl (2) bu ʔarīḥada ottu ki yetti miñ kişi şeyḥge evvel enābet kılıp irdi bularnıñ (3) terbiyetide boldılar mundıñziyādekişini terbiyet kılmadılar bir künü Ḥazret-i şeyḥ (4) hangahlarıda olturup irdiler şeyḥni imtiḥān kılmaǵ ki Harezmdin bir dervīşi (5) kiripélip bularnıñ hangahları ışıǵıǵa éldi dervīş şeyḥniñ aldılarıǵa (6) ilgeri bu dervīşniñ ḥāli şeyḥge ma‘lūmboldışeyḥ nimçeleriniñ tungmelerini ayttılar (7) bu imtiḥān üçün kelgeñ dervīşniñ tili bend boldı ol dervīşniñ rāḥ-ı sülūki girdābǵa (8) tüşti yetti yıl şubu ʔarīḥada tordı tā ol vaktǵaşeyḥ anıñkūnāḥınıötmekünçe ol (9) dervīşniñ sülūkını yolu açılmaı yene bir künü yerāk yerdin bir dervīşi şeyḥniñ (10) ḥizmetlerige keldilerarzusu ol irdi kişeyḥge ʔol bergeyve ol dervīş (11) ḥāñkāḥniñ ışıǵıǵa yetip sordı kişeyḥ ne yerde dipḥaber aldı kişeyḥḥāret (12) alǵaytaşǵarı çıktılar dédi bu dervīş nihāyeti iḥtiyākniñ tolalıǵıñ (13) şeyḥginileridin bardışeyḥ‘ilm-i vilāyetleri birle bildilerki bu dervīş ʔol beriş (14) kelipdür dipāvāzlarıǵa ayttılar ki ilgeri bu ʔalibge ol ‘ālemzāḥirde şerī‘atnıñ (15) ḥilāfıda bir iş kılıpkörsetey ki anıñ‘tikādi ma‘lūm bolsun diḥḥāret (16) sındurdılar şol ālūde kollarını ʔucaǵdaki suda ḥāḥāretkıldılar ol (17) ʔarīḥa birlen ki her a‘zalarını yuǵan sunı şol ʔucaǵaḥoyup şol su birle [140b] (1) ḥāḥāretni tamām kıldıḥattā futlarını muşul ʔucaǵa su ʔoyup yudular şeyḥ bu işlerini (2) ol dervīş körüpayttıki bu neçük şeyḥdür ki ḥāḥāretkılışını bilmeydürgeñ éken (3) bu kişiniñmundaǵḥāḥāreti birle namāz neçük dürüst boladur dipḥ‘ahlādıǵıyanıp (4) kétégey yene özige ayttıki

ey fi'ānı bu yolniñmeşakkatnı tartıp şeyh ̇ol bermek (5) üçün kelip irdiñ bir merātibemülakat kılğılândinkén özüñ bilesin şāyed ki (6) şeyh bu işini miñe imtiñān üçün körsetti bolğay anıñ üçünki şeyhler mundağ (7) işlerni imtiñān üçün kıldılar bu işdin oba kılmağıl dip bu sözünü aytıp (8) şeyhniñ aldığa barıpselām kıldı şeyh din cevāb-ı selām eşittik addese-allāhu sırrehu (9) tahāret alğay kolları hul suyunu anıñ yüzige saçdılar bir kaçre su şeyhniñ (10) mübārek kollarıdın ol kişiniñ yüzige tökdi ol derviş bī-hüş bolup (11) yıkıldı ol derviş bī-hüş lughāletide kördi ki kıyāmet kāyim bolupdur evvelin āhirin (12) hālķ cem'bolup ħesābgāhda özüniñ kılğan'amelidin ħesābberip turadur kıyāmetniñ (13) ters vehmidin her kişi ... istepyörüydür bu derviş hem her țarafge (14) şefa'āt kılğıu istep yügürdü kördü ki hālķ gürüh gürüh bir țarafgekētip (15) baradur bu kişi sordu ki ey yārānlar bu hālķ ne yerge baradur ol kişi ayttiki anda (16) bir şeyhi birle ħesāb kıyāmet sorağsız ötküzēdür anıñ aldığa baradurmız (17) bu kişi hem ol hālķniñ arkasıdın yügürüpyetip kördi ki bir cem'hālķ[141a] (1) çevreside yığılıp turadur şeyh bir ... döbede olturup hālķni beri igin (2) bu döbedin ötkēzip turar bu döbeniñ ol yüzü beñişt ayğam bu kişi teşvīş (3) tamām bile özüñnü ol şeyhge yetküzdü ħolunu uzatıpayttiki ey büzürgvār (4) men bu arzatinıñ ħorķunçuda ħayrān bolup kıldım miniñ ħolumnu (5) tutsunlar bu kişi tola intizār lık tartğandın kēnbüzürgvār bu kişiğe (6) baķıp kollarını uzatıp ħolıdın tutuptartıp aldılar bu kişi ker alap (7) tanudı ki bu şol kişiğe kāsede ki āb-i müstemel suda tahāret kılğan şol zamān (8) ol kişini beñiştge yetküzdiler bir tapança ol kişiniñ yüzige (9) urdular ol kişi özige özüñü şol 'azīznıñ kaşlarığakördi (10) yığlap büzürgvārniñ ayağlarığa yıkılıp özür taķşır tilediler anıñ irādetni (11) kabūl kılğandinkén şeyh aña naşīhat ağaz kılıpayttılar ki ey ferzend (12) zinhār dervīşlerni imtiñān kılmañ ki dervīşlerni imtiñān kılmaķ (13) itigsemşīrdür ammām undinkén ma'lūmbolğay kibüzürgvār seksen ēki yarım (14) yıl 'ömür kördiler yetti miñ mürīd terbiye kıldılar özleri Ĥazret-i (15) Ĥ'āce Ĥızır'aley ħisselāmniñ bātinlarıdın terbiyet tafip irdiler (16) Ĥazret-i İdris Peyğamber'aley ħisselāmniñ pūştleridin irdiler (17) birkün öz ehlilerige ayttılar ki ey ehliye neme bolur ki yene bir merātibeye[141b] (1) kirsem tā miniñ kılğan'ömrümniñ cağı ma'lūmbolğay köçleriyayttılar (2) ey Naci ħaznağda 'ömrümniñ az tolalığı neçükdin ma'lūm boladur şeyhayttılar (3) ey mażlūm munda ma'lūm boladur ki Ĥaķķ sübhān ve te'ālā miñe ol künige şumça mal (4) emvālını tola berip irdi ki şunda 'ömrümniñ az tolalığı ma'lūmbolup (5) irdi mindin kēn bu māl ħalmaydur iger bu dünyā tükegen bolsa umud ol ki (6) bu derviş fat fırşatda Ĥudā-yite'ālāniñ dergāhığa beriver ol vāķtda (7) köçleri ħaztaķniñ ışığını açtı birle ħaznağ kikirip kördiler ki dünyāniñ (8) tükeşi yaķın bolupdur şeyh munu körüp Ĥaķķ sübhān ve te'ālāğa tola (9) şükürler aytıpayttılar ki elħamdülillahi yaķşılıķniñ nişānesi bilgürdü (10) köçleri ayttıey Naci'ömrüñ āħirige yetğendin köñlüñe neme yaķşılıķ (11) yetti şükür aytıp ħoşvāķtlıķ kılğan şeyhayttılar köñlümge şubu keldi ki (12) āzāde merd bu dünyādın kētedür köçleri ayttıey Naci bu işde keçyetipsen bu iş (13) sen ħayāl kılğandınemes belki bu dünyāniñ nişānesi (14) şubu ki Ĥaķķ sübhān ve te'ālā siñe ħuţbiyyetniñ mertebesini kerāmāt kılur ħuţub (15) bolğan kişi dünyānı kerek kılmas şeyhniñ gücünüñ bu sözü şeyhge (16) nā-ħoşkeldi şeyhayttımundağmu mihrbān mażlūm bolurmu sen ki seksen (17) yaşdaki buyanı özüñdin yerāğ kılışniñ ahlāmaysan ve meni dostğa[142a] (1) ulaşğalı ħoymay sen köçleri ayttıey Naci dostniñ dostğa ulaşğı (2) ol bolur ki dostniñ libāsını dostdın keyse olmayımı (3) dostğa olaşğan boladur merd ol ki teriklik 'ālemede dostığa (4) ola .. şubu sözde irdiler şeyhniñ kulaķlarığa āvāz keldi ki (5) ey Naci gücünüñ ma'kūl aytadur açkñ kelgeni neme her neme ki dip (6) onu kabūl kılğıl ħoğıl ħānķāhğabarğıl ħuţbiyyetniñ libāsını keygil (7) şeyh bu āvāznı eşitip ħoş hāl lık birle ħānķāhğabarip kördiler ki (8) aktaplar cem'bolup ħuţbiyyetniñ libāsını ħāzır turupdurlar şeyh (9) derhāl ħuţbiyyetniñ libāsını keydiler ħuţublarnıñ hemeleridin öz ħaķķlarıda (10) fātiħa tilediler adlarnıñ ħaķķıda fātiħa okudılar evlege (11) kirdiler köçleri ħofup ilālarıgakelipayttılar ki ħuţbiyyetniñ (12) mertebesi ve libāsını mübārek bolsun dipayttılar ki ey naci bu dünyāniñ (13) az ħalğanı ħayriyyet ve evliyā'ullahniñ mertebeleriniñ uluğ bu (14) bolğanınıñ nişānesini dēme p midim şeyhayttılar ey dānāyī rāh ve lāyık (15) dergāh miniñ pīrimsen ēken sen men sindin ħāfil bolupdur men bu kün (16) bildim ki siniñ sa'y ħuş işniñ birle men bu mertebeye müşerref boldım ne (17) obdān devletdür ki ol kişiğe siz oħşamūnis kişiniñ ħucağıda[142b] (1) ħucağıda bolsa anıñ sebebidin bu kişiniñ dünyā ve āħireti ābād bolsa andın köçleri (2) ayttılar ey Naci ħuşuñgakelgil ki siniñ bu devletniñ beķası otuz ēki (3) künden tola ħalmapdur şeyhayttılar ey sa'ādetmend ħaydın bildiñiz köçleri (4) ayttılar anıñdın ma'lūm kıldım ki

kaznağda ottuz éki fildin ziyādefil (5) qalmapdur bu ona nişānedür ki ‘ömrüñüzniñ az qalğanıǵa çiraki
 Hudā-yite‘ālā (6) bu dünyāni ‘ömrüñ birniñmikdāricaberipdür şeyhayttılyahşıayttıñız vākı‘ada (7)
 aytgandın irdi qutub bolğanlardın kén on bir kişini vilāyet (8) mertebesige yetkürdiler elkişsa otuz birkün
 ötüp otuz ékinçi künü dervişlerni (9) yığılpayttılar ki ey yārānlar beri keliñler ki miniñ‘ömrüm āhirige
 yetti bir (10) birimizi ğanimet tutupvāktıñı bīkāra otkazmili ötkezmelişohbetge meşğul (11) boldılar bir
 katar zıkraytğanvāktıñda semā‘gameşğul (12) bolupsemā‘da yetmiş meretebe lebbeyk diptekrār kıldılar andın
 kén şoq (13) turdılar ey yārānlar hoş boluñlar himmetiñlerni bülend tutuñlar (14) bolğayki‘ālemi zāhirde
 velīni‘metiñlerniñ‘ömrü tükedi elḥamdülillah ki sizler ançı (15) yol kördüñler ki bu yol birle
 menzilniñlerge yeter sizler ol yolıǵa (16) körüp irdiñler şol yolıdın qalmañlar dip bu sözünü aytılar (17)
 andın kén şol vāktıñıñpādşāhi evvel bar ki irādetkılıp şıdık-[143a] (1) iḥlās birle pīr tutup irdi onu
 çırlatıpkelipayttılar ki miñe sefer kılmañıñ (2) arzusu tüştü miniñ birle hūblaşıñ dēdiler pādşāhvilāyet
 nūru (3) birle bilip sordi ki söz nemedür dipşeyhpādşāhğavāk‘anı aytılar (4) derḥālpādşāhşeyhniñ
 seferleriniñ cābduğniñmaşlahatını (5) kıldıandinkénayttıey pādşāh sizge ma‘lūm ki miniñ devlet ki
 yetişimniñ (6) sebebi bu mazlūmımdın irdi bu dünyāda miniñ kucağında irdiler (7) āhiretde mü h‘ahlāydur
 miñe miniñ birle hemrāh sefer kılğalı ékimizni bir yerde (8) defn kılğaysızler miniñvaşıyyetim şubu dēdiler
 andinkén evlerige (9) kirdilersa‘āti ötkendin kénpādşāhkiripkördi ki birbirleri (10) birle kucaqlaşıp
 başlarını tekiye koyup cān be-ḥaqq teslim kılıpdurlar (11) şeyhniñvaşıyyetleri birle birleriniñ yanlarında
 defn (12) kıldılar bu ‘ālemdin vefāt tapğanlardın kénnermerse tüş (13) kördi kişeyh kuvācları birle rahatniñ
 besātide kucaqlaşıp (14) yatıpdurlar sordu ki ey şeyh sizlerge Hudā-yite‘ālā neme ‘aṭā‘kıldı ki (15)
 şeyhayttılar beḥişt-i ‘anber sereştde rahatniñ besātide (16) āsūdelikni ‘ināyetkıldı andağ ki sen kördüñtārīḥ
 tōrt yüz maḥal (17) seksen irdigim pençsenbe künü bu kışsa Buhara şehride vākı‘boldı vallahu a‘lemu bi‘ş-
 şavāb[143b] (1) on altınçı bābda cemī‘ nesillerge şifā ... katiğ‘azāblardıñ (2) ḥalāşkılgıuçu bu
 ‘āleminiñyegānesi bu aşırniñ ilgen ... öz zamānelerni nik (3) bedlası Ḥazret-i ‘Abdurrahīm ṭayyibe allahu
 merḳade ve ce‘ele elcenneti seknehuniñ (4) ta‘rīf tevsiflerini beyānkılıpdurlar olar irdiler (5) ne olarnıñ
 bu ‘āleminiñḥalkı birle işleri bar irdi ve ne ol ḥalk birle (6) sözleri ve ne ata analarıdın ḥaberleri ol
 büzürgvārniñşohbetniñ (7) iştıyākniñ yādı bar irdi ve ne ol büzürgvārniñ ata analarıǵa ülfet (8) ve
 mihrbānçılıkları bar irdi bu bāiş ata anaları‘ālemnāk irdiler olar (9) maḥbūb ezeliñiñ eşkide ve ma‘şūk-ı lem
 yezeliñiñ ğamda irdiler olar ma‘şūkniñ (10) ‘aşk muḥabbetide kubar irdiler ğamniñ ocağında odğaoḥşa (11)
 küdez bolur irdiler büzürgvārniñ bu işleride ḥayrān irdiler (12) bu güdük hemīşe sīnelerini titlepyıǵlap
 irdiler olarnıñ (13) yığılarıdın tam ve .. naliş kılor irdiler mūrğ-i hoş elḥānlar (14) olarnı muvāfiqat kılıp
 nāle ü zāri kılıp nāgmeyi fiğānda irdiler ol büzürgvār (15) bir künü oturup irdiler dedeleri bu
 oğlanlarnıñkılğan işerdin (16) bī-ṭāqātbolup bu yenilerige köterip ṭabīb aldı kiköterip (17) barıp tola
 nālekılıpṭabīb tola ḥizmetler va‘de kılıpayttıki ey[144a] (1) bī-mārlarnıñṭabībı ve ağırlıklar ki ilāçkılıguçu bu
 dünyāda miniñ ferzendim şubu irdi (2) bu ferzend şubu ḥālge qaldıkörüp miniñ bu ferzendimniñ ḥaqqıda
 (3) şefākat kılsañ miñ ḥālimgе rahmkılsa sa‘ylar körketiñṭabīb (4) aytıñ‘āce bu éki söznü yaḥşıayttıñız
 ammā miniñ sa‘yim birle ferzendiñizniñ ilācı (5) kaydağ bolur iginḥ‘āceayttıki bu ferzendiñiñḥatlık éki
 vecihdin (6) bolur beri şubu ki bu ferzend şıḥḥat tabkandinkén her nemerseki ... (7) dünyalıkdın bar irdi
 sizge iser kılay yene bir veche şubu ki şāyed ki miniñ (8) ferzendim deli bolğay anıñbātınıda bir işi kılıp
 sizge nazarkılğay (9) bu éki işide sizge hūbluk boladur bu sözünü aytıp tola sa‘y (10)
 ihtimāmkılgandinkénṭabīb bu ferzendiñtomorunu alıpkördi ki héç renç (11) ve zaḥmetniñ
 alāmetiyokṭabībşumça teşhis kıldı ki ḥarāret ciger ve tefişi (12) dil bolupdur ammā ol cigerniñ ḥarāretni
 zāhiri derdin émes‘ilmikiyās (13) birle mülāḥaza kılıpayttıki bu cigerniñḥarāreti‘aşkniñ otıdın dil harekatı
 (14) dilberniñḥavāşdın ammā bu belā tehī kiçik‘aşk-imecāzıǵa giriftār bolğay (15) andağemesiger bolsa
 ‘aşḳḥaḳiḳiñiñ giriftārı bolur dipayttıki ey (16) Ḥ‘āce bu ferzendiñizde ağırlıkdın héç teşvīş yokammā ol
 nemerse ki (17) ‘aşḳ-ıḥaḳiḳide sūzān ve na‘lān ve giryān bī-ṭāqātbolupdur anıñ [144b] (1) ‘ilācı yok
 çirā ki derd-i ‘aşḳğama‘şūkđın bülleñ kişi ‘ilāçkıla almas meger (2) ol kişi ‘ilāçkılor ki özige giriftār kılıpdur
 dādası bu sözünü ṭabıbdın (3) éşitip nāmīdbolup alıpyanıpayttıki ey miniñ nūr-i dīde ferzendim bilesen (4)
 ki miniñ sindin bülleñ yene ferzendim yok miniñ ḥālimgе rahmkılgıl meni (5) bu belāǵa mübtelākılmağıl

aytgıl ki ğaraž ve maqşūduñ neme ki h̄'ahlāsa onu kılay (6) dédi'Abdurrahīm güldüde yetti ki ey miniñnādān dedem miniñma'sūqumnu (7) bu kişiniñ qolıǵa keltüredürgen bolsa men hem öz hasbī hālīmni oña (8) aytǵuça havsalam bar irdi ey peder sen āsüde hāl bolup öz kār-i nik (9) birle bolǵıl meni öz hālimgе koyǵıl ki men onu isteptabǵay mın ki öz hālīmni (10) onǵa aytıp arām alǵay mın iger onu tabǵalı bolmasa 'aşqıñıñbeyābānıda (11) özüñni ucırlıq tenāzlıqǵa ... kılgay mın bu sözni aytıp dādasınıñ (12) qucaǵıdın tüşüpşahrātarafıǵe yüzlendi dedeleriferyād fiǵān (13) birle olarınıñ arqalarındın yügürdü Hāzret-i büzürgvārırşādHāndan yarım (14) köñlün yol yörüp bir bülend taǵnıñ tobıǵa keldiler ol taǵcıkışnıñ (15) imkānyok irdi dedelerihoşvāktbolupayttıki bu kiçikbelā bu yerdin (16) çıka almas tutup alurmen dip yakın yetipkol uzattı öz pey tutqudın (17) bolup irdiler büzürgvār laçindin atılıp özlerini taǵnıñ töfesige[145a] (1) aldılar dedeleriḥayrānbolup taǵnıñ töbedin kıçkırdılar ki ey (2) ferzend miniñ ḥaqqımda munça neme zulm kılasız büzürgvārayttılar ey ata evine yanıñbiz ana (3) belābolup bir yerde boluşmuznıñvaqtı öttü mundinkén meni du'āda yād (4) kılnıñ miniñ mihrbān anamǵa mindin du'āyetküzüñdip ğayb boldılar (5) dedeleri yüz āh u fiǵān birle evige yanıpkelip bu sözünü analarıǵaayttılar anaları (6) feryādfiǵānkılıpkoqup oǵlınıñginidin yurdu iri aytıey (7) mazlūmāsüdebolup tinc olтурǵıl bu ferzend bizniñ keydimizdin çıqıp (8) yene bir deniñ keydi ki giriftārbolupdur bu ferzendimizni kıyāmetkünü körmesek (9) bu dünyāda kör almasmız mundinkén bu ferzendiñizdin teşvīḥḥatırkıılmañ (10) anası bu sözünü eşitipḥāmūşbolupayttıki ey erim ol ferzendin şumça (11) teşvīş boladur ki bu ferzend kiçik yalguzluqǵa acılıq ve susalıqǵa (12) neçüktāktattutup'ömür ötküzir irdi aytıey mazlūm ğam yemegil ki bu (13) ferzendniñ ... neme h̄'ahlāsa onu kıladur siniñ ve miniñ tedbirimiz (14) bu işde bī-fayda bu ferzend herǵança kiçik bolsa muña mu Hudā-yite'ālā bu ferzendge (15) bülend himmet kişiler ki oḥşahimmetni kerāmātkılıpdur (16) ol büzürgvārḥalkdın üzülp ata analarındın kaçǵanvaqtıda tokuz (17) yaşıda irdiler şumçakiçiklik yaşlarında tenhālını ihtiyārkılıp[145b] (1) taǵ başıda menzil ve mekān kıldılar ucukluq ve ... birle ülfetalışıp irdiler ser u pā (2) berehne ten-i 'uryān dil-i büryān cān-ı sūzān ve çeşm-i giryān ve sīne her aşanlık birle beyābānda (3) yörür irdiler yegirme beş yıl şubu müddetde öttü érse heç kişi olarını körüp nām u (4) nişāneleridin ḥaber tabmadı bu şahrāyı bī-pāyānda Ḥaqqsübḥān ve te'ālādın bülleñ bularınıñ (5) feryādıǵa yetedürgen kişi yok irdi derrendelerolargāmūnis irdi ve perendeler olarǵa (6) ... sāye kılur irdi yaşlarınıñ sacı bellerige tüşüp irdi bir ğarıda (7) Hudā-yite'ālāǵa bendeşilik kılıpyörür irdiler künlerde bir kün şayyād kebkge dām koyup (8) irdi kebk tuzakǵatüşüp tuzaǵnı alıp kaçıp şayyāddın istep bardı (9) kebktāǵnıñ tuşuǵına kirdi şayyād arkasındın yatıpbarıpkördi ki (10) Hudā-yite'ālānıñ bir 'acāib maḥlūku olturupdur nihāyeti katıǵkorqup (11) mülāḥazaııldı ki anıñnazarıǵa dām şüretide bir neresse köründü aña yakın (12) barıpayttıki sen ādem mu yā cīn yā perī yā dīv mu büzürgvārayttııarsın (13) kaydaǵ.... men şol dédiler şayyādınına sordılar yene söz bu ğard (14) neme işi kılur siz büzürgvārayttılar ey şayyādsınıñ miniñ kārım birle neme işiniñ (15) bar her kişini Hudā-yite'ālā bir kārıǵaıoyupdur şol kārınıkıladur öz yoluñǵa (16) kirip işinde bolǵıl dédiler şayyād olarınıñ qaşındın ötüp (17) kebkiñ izige kirdilerbüzürgvār ol kişiniñ ... kıçkırap[146a] (1) aytııalar ki ey Hudānıñ bendesi ḥāzır bolǵıl ki aldıñda derrendeler bisyārdur (2) mebāda siñe nazaryetküzgeyşayyād bu sözünü eşitipyarıpkelipayttıki ey Hudānıñ (3) 'azizi ne 'ilāckılay dédibüzürgvārayttııariger siniñ aldıñǵakelseaytgıl ki men (4) 'Abdurrahīmniñ yāri anıñ ḥükmü birle kelip aydım deseñ siñe zarar yetküzmes ol (5) aydı ki şayyād yolǵarevānboldıkétip beriver irdi taǵnıñ dāmenesidin bir (6) gürüh zī-berdest şīr peydāboldı olarınıñ arasındın bir şīr şayyādǵa (7) ḥamle alǵayşayyādayttıey şīr men 'Abdurrahīmniñ ḥükmü birle keldim dédi şīr büzürgvārniñ (8) adını eşitişi hemān başını töbin salıp turdı şayyād yolǵarevānboldı (9) endek yol yörüp bir bişedin bir felengçıqıpsayyādǵa (10) ḥamlekıldışayyād hem bayaǵı şırge aytǵan sözünü aytıp irdi yolbars (11) hem fermāntutup tordu şayyād burnıñ zī-berdestniñ çengālıdınḥalāş (12) boldışayyād kebkni tutu almay ... yanıpkelipHudā-yite'ālāǵa yüzmiñ şükürler (13) bercākeltürüpfaķir mesākinlerge şadaķa-yibelā nihāye kıldıandinkén öziǵe (14) aytııaki 'aceb Hudānıñ'azizkılgān bendeleri bar iǵan ki behāyımlar ve derendeler (15) anıñfermānıda bolupdur mundaǵuluǵ'aziz ğarda tenhā ve pinhān olturupdur (16) ḥalk olarındın feyz almapdur dipba'ziözü miñ yakınḥalīfeleri (17) bu vāķı'anı beyānkıldı ki men fa'lān ğarda bir zātını kördüm ki Hudā-yı[146b] (1) te'ālānıñ bendeşiligige meşǵüllükıılıp olturupdur behāyımlar derendeler (2) vuhūşve

tiyürler anıñfermānıda turup her ne emir kılsalar qabülqılatur (3) bir maşlahat körseñler olarnıñ aldı kibarıpcemāllerini körli dédieheme (4) halkğa bu büzürgvārniñcemāllerini körmekgearzūboldı andın kén (5) yolğarevānboldılar kétip ... irdiler nāgāh gārıdın bir ejderhā (6) çıqıpkeldi ejderhā ağızını açıp bu halknıñ hemesini düşmemiş.... (7) bir nefesde dem tartıphelāketge pütgürgeşayyāda aytıey (8) raḥminiñhizmetlerige baradur dédiejderhā bu sözünü eşitip (9) özünü tartıp o kiripkétihalknıñ hemesi bu vākı'anı körüp (10) büzürgvārniñiştıyāqlardıñ ilgergi ... on hişşezıyāde (11) bolup yolğa yörüşge sa'y kıldılar her çend sa'y kıldılar ol büzürgvārni (12) ilgergi körgeñ yerde tafmadılar şayyādayttıey yārānlar biliñler miniñ (13) büzürgvārge mülakat bolğan yarım şubu édi dédiammāḤazret-i haqq (14) sübhān ve te'ālā bizniñ bi ... közüñizni özüñiz dostıñız (15) yüzünü körgeñ ki revākörmedibüzürgvār hem mübārek yüzlerini (16) körketmediler dip elemnākbolup yandılar bir birlerige aytıstılar ki 'aceb (17) bī-devlet halk ékendürmüz ki bu devlet bizlerdin yüz ögürdü ol künü h'āce[147a] (1) 'Abdurraḥīmgeḥitāb keldi kim ey 'Abdurraḥīm miniñşifatım raḥīm sınıñ adın 'Abdurraḥīm (2) bā hēc kişi miniñişigmundın nā-ümīd yanmaydur sebab neme ige miniñarzūluq (3) müştāk bendelerimi öz didārıñdın yandurduñ tañıl kıyāmetkünü (4) halknıñ arasında bolar ki neme cevāb berdersen büzürgvārayttılar kerimā raḥīmā siñ (5) raḥmetiñ'ammdergāh sınıñdergāhıñ mindin faķir'āciz benдеge bendeleriñ (6) hizmetini kılamakḥūbemes ol vechidin şerm tutup yüzige işniñ (7) yaftem ve yene ayttilar men ahd kılıp irdim ki tā sınıñdidārniñni (8) didārıñnı neme gerāgi bar ve yene ayttilar men ahd kılıpirdim ki tā sınıñdidārniñni (9) körmekünçe özgeñiñdidārını körmey dip üç ey şubu ṭarīka (10) birle ötgendin kén ol ... büzürgvārge tecelli sürivākı'a boldı on (11) kün ötgendin kén tecelli nūrāni ol büzürgvārge vākı'a boldıneçe (12) kündin ötgendin kén tecelli zevki müyesser boldı şol künü tecelli ma'nevī (13) peyderpeyvākı'boldı bu tecelliler vākı'bolğandınkén emir boldı ki ey (14) 'Abdurraḥīm vākt şubu ki vahşetdin çıqıphalkğa körünüp ābādıñnıñ (15) gūşesini iḥtiyārkılgıl miniñ bendelerimge yol körketgil anıñ (16) üçün ki riyāzet tola tartıñ ced cehdiñ zehrini tola tartıñ (17) renk'ālemlerini kördüñbüzürgvārayttııarpāka perverdigāra men bendeyi[147b] (1) zāif nā-tevān yalñuzlugunu özümge hūy kılıp irdim bu halknı sınıñ yolunğa (2) çırlaphalk arasında bolğalı neçüktāktılgay mın ékinçi emr boldı ki bu küstāhlıq (3) nıñvāktı émesdip andın kénbüzürgvārḥacetmend qollarını bī-ḥacet (4) Ḥudānıñdergāhıgāköteripayttıki ey āsmānzemīñniñpādşāhı özüñ bilesin ādemge (5) belakat ki yetğendin kén setr 'avrāt farzboladurmen birehne bedenimi açıpneçük baray (6) āvāzkeldigim ey'Abdurraḥīm mindin şarm tutmadıñ miniñ bendelerimdin neçükperhizkılasın (7) büzürgvārayttılarkerimā sen dānā ve binā iger men yüziginni birbirniñ üzesige kıysem (8) sınıñdergāhında hēc ma'ne ve hayıl émesdur yılanğaçlıqda igin keygen sınıñḤazretiñde (9) bir .. çirā ki zāhirközge her nereseni körüşge endek neme mane' boladur siñküdreñniñközige (10) hēcnermersepüşideemes açıklıq ve yafıklıq berāber şubu sözde irdiler ékiḥoşşüret (11) kişi beḥişt ḥulleleridin igin alıpkeldiler ve büzürgvārge keydurdiler andınkénbüzürgvār (12) guslṭaharetkılıp menzil kılgan gārıdın taşqarı çıqıpkördiler ki şır ve felengler (13) sef der sef özlerini tayyār kılıpturupdurlar anıñümīdi birlen ki büzürgvār bizniñ (14) ucamızğa miñgaylar büzürgvār bu şırlerdin birige minip yolğarevānboldılar qalğan (15) şır ve feleñler büzürgvārni ırğaşıb sistān şehrige yettiler büzürgvār leşkerlerige (16) ḥaberruḥşatberip özleri tenhā şır savar şehrige kirdilerḥalkkördi ki (17) bir kimerse şırge minip şehrige kirdihalknıñ arasında bir kavğa-yı macerāpeydā[148a] (1) bolup bu neme ta'acüb işdür dipba'zıhalk tanup bu fi'lānnıñ oğlu fi'lān (2) vāktde şehridin çıqıpkétip irdi dédiler ve ba'zıhalk tanumadı şubu ṭarīka (3) birlen bazarnıñ patrasıdın ötüp mescid cami'ge tüstüler andı kén (4) şırge yangıl dipruḥşat berdiler şır hēc kişige azār bermey kelgen yolğa (5) şehridin çıqıpkétti ittifāken ol künü azine künü irdi namāz cum'adın yatıp (6) minberge çıqıpvāzbülend birle ayttilar ki ey Ḥudānıñ bendeleri biliñler ve agāh boluñlar (7) men andağ kişidür miñe miniñdu'am birle bimārlar şıḥḥat tapalar miniñ nefsim birle fāsıqlar (8) selāhım kelürler şālihleriñnāzarım birle evliyā'bolurlar evliyā'lar miniñ (9) teveccühüm birle kuṭub bolur miniñ men mülk-i qadimniñḥaş bendesi ehl-i düzaḥnıñ (10) şefā'atkılguçusı haled berin beḥiştge ve aşıl bolğuçu peygamberniñ dīnleri (11) revāc bir köçüsü miñe imānkeltürüñler dip üç mertebe tekrār (12) kılıpayttılar ki miniñ qaşımın yerāk bolmañlar her kişi ki miñe imān keltürse Ḥudāge (13) vaşıl boladur fişkıñnıñ yolıdın özünü yanduradur düzaḥ yüzünü hergiz (14) körmeydür dédiler büzürgvārniñ bu āvāzları halknıñ

kulakığaéşitildi (15) halk kıtar kıtar kelip kıol berişge ıztırâbkıldılar ol künü ellig miñ kişi (16) inkiyâd
 kıılıpmürîdboldılar bu ellig miñ kişiniñ içidin yegirme miñ kişi terbiyet (17) tapıpkemâlığa yettiler
 maqşûdlarığa vaşılboldılar bu ellig miñ kişini kemâlığa[148b] (1) yetküzgendinkénhalqını irâdetkıılışdın
 tohtadılar ammâdu‘âlardın halknımahrûm (2) kılmadılar olarnıñdu‘âlarıdın ağırıqlar şifâ tapar irdi bir künü
 dervîşlerdin (3) birleri sordu kim ey büzürgvârHudâ-yite‘âlânıñdergâhığa munça yakınlıknı kıaydın (4)
 hâşılkıldılar büzürgvârayttılarki ol künü ki Hudâ-yite‘âlâ bu beş namâznımine (5) farzkıılıp irdi şol vâkıtdın
 bu yüzige namâz-ı leyletü'l-rağaybnıñolumdın irmedim (6) anıñ üçün bu namâznıñ hasiyetidin şefâ‘atnıñ
 lâfını oradurmen buyurubdurlar (7) bir kişi ki namâz-i leyletü'l-rağaybnı‘ömür içide bir merâtibe ötse
 kıyâmetkünü amennâ ve şaddaknâ (8) bolğanda düzahğa sezâvâr bolğan üç yüz kişini şefâ‘at kıılır dipdürler
 (9) be-taħşîş ol kişi ki namâznı kıaza kıılmasa kıalğan‘ömürünü inşaallah te‘âlâ anıñ (10) birle ötkerse
 neçükdin şefâ‘atnıñ lâfını ormasun lîkin şefâ‘atnıñ (11) va‘desi peygamberşallâllahu‘aleyhivesellemğa şubu
 âyetniñmazmûnu birle bolupdur ki esa (12) en yebeteke rabbike maqâmen Maħmud bu
 şefâ‘atnıñmaqâmıda peygamberşallâllahu (13) ‘aleyhivesellembüleñ kişiniñdâhilciligi yokdur ol
 büzürgvârniñhemîşe (14) mübârek tilleridin bu kelime cârî irdigim ene ğayrî‘abdihi dervîşlerdin sordu ki
 (15) ey büzürgvâr bu kelimeniñ ma‘nîsî nemedür ki tola vâkıtlarda tilleridin bu kelime cârî (16) boladur
 şeyħayttılar her kişi ki anıñ zebûdesi bolup ... (17) mertebesige yetipdür anıñ ma‘nîsî seni ol kişi fehmi kıılır
 bâ-vücûd bu cevâb[149a] (1) birle ol sorguçı şok tormay yene sordu şeyħayttılar ey yârânlar (2) bu
 kelâmniñ ma‘nîsî sizlerge zâhırkılay çeşm-i zâhırniñler birle körünler (3) tâ sizlerge ma‘lûm bolsunlar ol
 aydı ki bir mecliste özlerini yetmiş hayl (4) kişiniñşüretide boluplibâslarığa hem tefsîr beripkıılıplarını
 yûtgep özlerini (5) bu şüretlik körkéttilerandinkénbüzürgvârayttılar ey dervîş bildiñ mu kim (6) ene
 ğayrınıñ ma‘nîsî neme iğin dervîş ayttıey büzürgvâr şadaknâvesellemnâ (7) kişige bir meclisde bu
 kıısımsüretlerini kıılıpkörsetse ene ğayrî‘abdihiniñ lâfını (8) nemege urmasun şeyħayttılar ey dervîş munıñ
 ma‘nîsizâhiri şubu aydı ki (9) zâhırboldıammâ bu sözniñhâkıķat ma‘nîsî bir kün bolur ki anda haberdâr
 bolğıl (10) birkünü şeyħ zûze tutup irdiler ittifaķan dervîşlerdin on kişi (11) büzürgvârniñ iftârkııldurmağa
 degdege tüşüp aş ve muhâzır tayyâr kıılıp bu on (12) kişi şeyħni teklif kııldılar büzürgvâr hemelerige bar ey
 dip va‘de kııldılar (13) iftâr maħalı bolup irdi bu on dervîşniñ evide hâzırbolupiftâr (14) kııldılar ve hem öz
 evleride bar irdiler tañlakı künü dervîşlerniñ (15) arasıda bu vâkı‘adın söz bolup arake nizâ‘tüşüp her
 kıayısıayttıki bu (16) büzürgvâr miniñevimde iftârkııldılar âhirihtiyâc tüştü ki şeyħdin (17) sorgaylar
 bulardın biri zebândâzlıkkılıpşeyħdin sordu ki ey büzürgvâr[149b] (1) ötgen akşâm bu on dervîşniñ
 keysiniñ evide iftârkııldılar dédi (2) şeyħayttılar men hec evidin hâlî émes hec evi menden hâlî émes bu
 vechedin (3) meni budala didürler bu büzürgvârniñ yene bir kerâmetleri ol irdi ki cemî‘ (4) beyâbandaki
 vahşî cândârlar öz havsalagabaķıpşeyħniñhizmetlerini (5) bercâkeltürüp her nerese ki şeyħ buyursalar
 fermânlarını tutar irdiler (6) kırıkün şumdağ ötdişeyħge bir kün seyhniñ degdegesi tüştü (7) kıofuptenhâ
 yalnuz şehirniñ taşığa kııktılar aldılarığa bir su ucradı (8) ol suda ğusltaħâretkıılıp ékirek‘at şükür ve
 vüzü‘kıılıp başlarını secdege (9) kıoyup anca uzak secdede boldılar ki mürîdlerdin birleri arķalarıdın (10)
 irgeşipkelip irdi melâl bolupâhırşeyħniñ kıaşıgakelip oturup (11) kıulaķsalıpeşitti ki şeyħdu‘âkıılıp
 aytadurlar ki pâka perverdigâra (12) Hızırniñkünâhını miñe ötgil bu mürîdniñhâķırıygakeldi kiHâzret-i
 peygamber (13) bir hâķķ bolsalar anıñda neme künâhbolğay ki şeyħ anıñkünâhını tilegeyler (14) şubu
 endîşede turup irdi şeyħ Secdédin başlarını köteripler (15) mürîd kıüstâhlıķ sözleydür ki ey büzürgvâr bu
 neme du‘âdur ki Hızır (16) peygambernin hâķķıdaşefâ‘at tiledürler ol peygamber bolsalar olardın (17)
 neme künâh şadr boladur şeyħayttılar ey dervîş olarnıñkünâhları [150a] (1) şubu ki heme peygamberlerniñ
 tâcıHâzret-i peygamberşallâllahu‘aleyhivesellemniñ sünnetlerini kıabûlkıılmaydur (2) ki ol ölümdür dervîş
 yine sordu ki bu yerde Hızırniñ düzahını taşılamaklıķda (3) vecheneme irdi şeyħayttılar ki şubu yerde
 du‘âkıılsañ elbette icâbet boladur dip (4) miñe beşâretboldı anıñ üçün ki on peygamber mürselge
 peygamberlikniñhoşhaberı (5) şubu yerge keldi olar hem her du‘âyı ki kıılıp irdiler şubu yerde icâbetbolup
 irdi (6) bu söznü aytıp şehirge kıirdiler ékikün şehirde boldılar üçünçü künü câşt vâkıtda (7) oturup irdiler
 mübârekķulaķlarığaâvâzı éşitildi ki ey ‘Abdurrahîm mundın (8) tola halknıñ arasıda
 bolmaķlıķniñmaşlaħatıyok çirâ ki munda kelmeklinkimaşlaħat (9) şubu irdiki ğümrâhlarını yoldın

azanlarını rāh-irāstğa salmak için iberip édi (10) imdi ol işiñtamāmboldı imdi ilgerki menziliñe bargılkalğan (11) ‘ömrüñni anda ötkezgil koyıl ol gārga barıpHudā-yite‘ālādın yāru yāverlik (12) talebkılğıl ki Allah te‘ālāñın‘ināyeti birle ol yerde cānıgnı Hāzret-i Hāḡḡsūbhān ve te‘ālāğa (13) sipārış kılğıl ol irdi ki Hāzret-i şeyḡ yüzlerini gār ṭarafıgeḡıl ilgerki (14) menzilleride kéçerdiler ki bir şīr ol gārda mekān kılıpdur şeyḡniñkademleri (15) ol gārğa yetişdi hemān şīr yügürüp aldılar kiçikıp yüzünü ayaḡlarığa (16) sürtüpseyḡni üç merātibetāvāḡkılıp ḡāl tili birle aytḡki ey miniñ (17) Hudāymıñıñ‘azīzılğan bendesi sizlerniñ bu menzil mekānnı nā-mehremge revākörmey[150b] (1) körmeykırk yıldın beri bu gārda bir sa‘āt taşkarıḡademkoymadım meger sizler (2) bu yerge teşīrkeltürḡen cihetdin aldılar kiçiktım kelsünler bu mezil sizlerniñ (3) men sizlerniñḡizmetkārlarıdır men dédişeyḡayttılar sen ḡizmetkār (4) émesbelki bu gārda miniñ birle boladurḡanhemrāḡımse şeyḡ gārda boldılar (5) şīr ḡizmetde bodu bu bir yıl şubu ṭarīḡa birle otdu bu bir yılñıñ (6) içide budlālıḡñıñ engini giydiler bir künü oturup irdiler ḡātifdin (7) ḡaberkeldi ki ey ‘Abdurrahīm yetmiş beş yıl ‘ömrükördün bu ‘ömrüñüñniñ (8) içide mindin bñleñe putmadın ve iltifāt hem kılmađıñıgerzāḡirniñḡāḡḡa (9) meşḡöl bolsañ bu maşlaḡatıñ üçün irdi ve līkin bāḡıññıñ minde irdi (10) imdi bolḡay ki men küllü’l vñcūh miniñ birle bolıl bu ‘ālemi fāñidin rūḡuññı (11) alıp miniñṭarafımḡa vaşılbolılşeyḡayttılar ki ey kerem-i bā-kerem özüññki bilasın (12) ki vusālıññı istep men taptım dédiler yene ékinçi merātibetḡaberkeldi ki (13) yaḡşıyatasın līkin bedniñ arada hicāb boladur ol hem aralıḡdın (14) köterilgeyşeyḡ bildi ki iş neme dipayttıki sen neme ni ḡā’ḡlāsañ (15) anda kılḡay mın yene emri keldi ki ey ‘Abdurrahīm siniñnamāzıñıñmaşlaḡatı (16) üçün şehirge ḡaberibergil ki ḡāḡkelip siniñnamāzıñda ḡāzırbolḡaylar igerçi (17) dostlar teriklikleride öz namāzlarını ötegenammāzāḡir‘ālemd e rūḡ[151a] (1) edbendin çıkḡandıñkēñşerī‘atñıñteḡāzāsı bile ḡusl ve namāz evvel kişidin (2) ‘atā’ kılmaḡlāzımandıñkēñHāzret-i şeyḡ sistān şehirge (3) buyurdular ki barıp dervīşlerge ḡaberkılğıl ki miniñnamāzımda ḡāzır (4) bolḡaylar şīr perīşānbolupıyılḡap sistān şehirge barıp dervīşlerge (5) ḡaberkıldı şol künü dervīşlerniñ hemeleri yıḡılıpşeyḡniñ aldılar ki (6) keldilerşeyḡ bu cemā‘atñıñ ḡāḡḡda fāṭīḡaoḡudular andın kēnayttılar ki (7) bukün andaḡkündür ki miniñ bu bñlendrñḡum ‘ālemi ‘aleviḡe çıkadur pust tenim öz (8) menzilide ḡarār tapadur ol cihetdin sizlerge ḡaberiberdim ki miniñ olar vaḡtımda (9) başımda boluñlar meni ḡuslkıldurupnamāzıññı ötep öz ḡoluñlar birle (10) defn kılñlar çirā ki mñnāḡıḡlar sizlerge iḡṭirāz kılmaḡaylar sizlerniñ (11) şeyḡniñlar bī-ṭahāret ve bī-namāz bu ‘ālemdin kéttidip bu melāmetni (12) sizlerniñ gerdāñıñlarda koymaḡaylar andıñkēñşeyḡayttılar ki sizlerni Hudāḡa (13) tapşurdum miniñvaşıyyetim şubudur ki men ‘ālemdin bargandıñkēñ miniñnamāzıññı (14) ötep şubu gārda defn kılñlar fat yanıklar meni du‘ā birle yād (15) kılñlar her yılı bir merātibekelipminiñmezārıññı ṭavāḡkılñlar her müşḡöl ki bu ḡavādişi (16) rūzgārdañ sizlerge vāḡı’ bolsa anda āsān bolur dip cān be-ḡāḡ teslim kıldılar (17) derḡāl olarnı ḡuslṭahāretkıldurup şol gārda defn kılıp yandılar dervīşlerdin[151b] (1) birleri aytḡılar ki ey yārāñlar ol bñzürḡvārñıñ pat yanıklar dipruḡṣat (2) bergenleriniñ sebebi neme igindip bir sa‘āṭḡayālḡılalı dédiler bir sa‘ātevaḡḡuf (3) kılıp irdiler andaḡma‘lūmboldı ki her ṭarafdañ cāñdāñlar yılḡap andaḡ nāle ve fiḡān (4) engizkıldılar ki zemīñlerzege keldiandıñkēñ bildiler ki şeyḡniñ pat yanıklar (5) digenleriniñ sebebi ol ordı tā ki dervīşlerni behayimler loḡma kılmaḡaylar (6) şol kéçesi dervīşlerdin birleri tüşide kördi ki şeyḡ bir şīrge minip (7) bir murḡıdārda seyr kılıpyörüdüler bu dervīş sordu ki Hudā-yite‘ālā sizlerge (8) neme ‘atā’kıldışeyḡayttıey dervīş Hāzret-i İsmāil peyḡamberge kelgen edāñı (9) kıldı miniñ dilim olarnıñ dillerige oḡṣa irdi dédiler tāñḡe yüz (10) seksen irdi sistān gārda bu kışşavāḡı’boldı dervile ol bñzürḡvārñıñ (11) vaşıyyetlerini bercākeltürüpHāzret-i bñzürḡvārñıñmezār-ı pür envārıññı (12) āstāñelerige yılda bir merātibebarıṭavāḡḡılur irdiler dervīşlerniñ (13) her neḡük müşḡöl işleri bolsa ol gārğa yüzlerini kılıpḡācetlerini ‘arz (14) kılñlar ol gārdañ yaḡşıcevābēṣitilür irdi dervīşlerdin özge (15) kişi mu barıpmezārlarıda teveccūh bolsa elbette ḡāceti revā bolur irdi ḡuselmend (16) ḡāḡ şifā tabmak üçün barsa gārdañ bir ḡolzāḡirbolup uselmendniñ (17) origını yeride bolsa şuñā sorḡasa şol-zamāñıñḡḡat tapar irdi[152a] (1) bñzürḡvār‘ālemdin barıp éki yüz yılḡa bu kerāmetbāḡı irdi andı kēñ bu kerāmāt (2) bir ṭarāfboldı ve Allahu a‘lemu bi’ş-şavāb altıncı faşılta dervīşni ... kılıpdurlar ki (3) dervīşniñ birle cīñibāz irdi neḡend yıl anı terbiyet kılıp andaḡ alman kılıp irdi ki (4) her ḡaydaḡ cāñever ki salsa ḡāṭāḡılmay anı alur irdi bola cīñniñḡuvveti pazusıdın (5) ol dervīş tolayı basunlarını ḡaşıḡa yörüp irdi ende bi pervālḡ birle

laçın (6) kolidin kaçım dervîş anıñ cüst ü cüyuda ol lâçını istepyörüp (7) düyanıñ meşiyetidin bî-naşib ve gamgînbolup ol dervîşniñ be-nâgâh güzeri (8) bir yerge yetti anda şîr ve yol barslar tola irdi bu derrendeler ol dervîşni arâfa (9) alıp zor kıldı ki helâketge yetküzgeyol vâkıdta bu dervîş derrendelerge harbe kıldı (10) bir kécékündüz olarnıñ arasıda cân vâkıboldiâhîr dervîş hâlâş taptı néçend (11) düşmenlerni öldürdü kalgan kaçıpkeitti dervîş laçını tapaalmay nâ- ümîd (12) bolup evige yanıp öziğe ayttıki nemerse laçını terbiyet kılıp öziğe örketgen (13) bolsa endek haṭâ birle kolidin kêtse anı istepyörüp avârelik tartıpsergerdân (14) bolsa kâsembelâlar anıñ aldı ki cânever saḡlaḡannıñ çerâsı şubudur miñe oḡşa (15) fakirnikim koyupdur ki laçın saḡlab perveriş kılḡaymın men bir dehḡânlar kişi irdim (16) dehḡânlarçılıkmıñkılḡanım obdân irdi miniñâkıbeti bî-kâr boldıdip şubu (17) endîşede irdi ki kulaḡlarıḡa bir âvâzkeldi ki ey dervîş nevmîd bolmaḡıl ki siniñ[152b] (1) bu örketgen laçınıñ kıyan ... anıñ peydâammâhoşuñḡakelgil ki pāk (2) laçın pākılık mertebeside bolmaḡı ola bilgil ki ol şehbâz kudsige ... sidin (3) protiz amid (kerb) andaḡ külfet yetse ol şehbâz ıḡasınıñ kolidin turmay gedâdur ammâ gam yemegil ki (4) örketgenkuş yine yanıpkeledürol kuş onu tutup almasıñ peydâbolḡıl (5) şâyedki siñe faydâkılur kuşıḡası bu sözünü eşitipḡoşḡâlbolupderhâl (6) dām koyuşıñ peydâbolup ireydin kén ol laçını kolidin keltürdi (7) ammâ altındaki semiz adı laçını istepyörüp uruḡlap zebün boldı (8) lâ-cerâm laçın semiz boldı laçınıñ kinide yörüp semiz adı harâblâb zebün (9) boldı bilgil ey dervîş her kişi ki adını yaylaḡda ... ol ışıkınıñ fiilini (10) alur her kişi ki obdânminipyörüp kolidin ol at bu kişiniñfermânda (11) boladur her kişi ki atını obdân anıñ laçını seydini obdân aladur ol kişi (12) maḡşüdiḡa yetedür her kişi ki maḡşüdiḡa yete arâm tapadur ey dervîş bu dünyanı ṭaleb (13) kılmaḡdın ḡaraḡ oldur ki ol kişi özüniñâhiretini âbâd kılḡayve âhiretni (14) ṭaleb kılmaḡdın murâd Ḥaḡḡ sübhân ve te‘âlâniñdidârıdur dervîşniñmaḡşüdi (15) didâr-i ḡaḡḡdur celcelâlâlehu Allahümme erzeknâ on yettinçi bâbda Ḥazret-i (16) şeyḡ Şemseddin ketal ḡaddese-allâhu sırrehu ve tayyibü’l allah merkede ve cele’l cennet (17) meskeniniñ evsâf ve aḡvâllarını beyânkılıpdurlar ki olarnıñdedeleri[153a] (1) terk özleri hem terk irdiler dehḡânçılıkınıñ işini obdân bilür irdi (2) oḡ yatışla andaḡḡâdir endâz irdiler ki öz vâḡtlarında olarḡa kişi berâberçilik (3) kıla almas irdi ḡavâda ucadurḡancânâverlar olarnıñ oklarıdın (4) ḡutulmas irdi yerdekimangib yörüydürḡen cerrendeler bularnıñ oḡunuñ (5) bir ḡadem fevt yütge yalmas irdi kündüz buyusunda irdiler kécé bolsa Ḥaḡḡ sübhân (6) ve te‘âlâḡa benedeçilik kılur irdiler héç kişiniñ olarnıñ aḡvâl ve sözleridin (7) ḡaberleri yok irdi olarnıñ sözleridin héç kişiḡe bir zebünluḡ yetmes irdi (8) olarnıñkılâdurḡan işleridin héç kişiḡe zarârı bolmas irdi her yerde (9) atasız anasız belânı körseler ḡaḡlarıḡa aldurupkelip angah sile-yi raḡmḡılıp.... (10) kılur irdiler ḡaḡıl ata anasız yüz elli belânı yıḡıp anıñ yemek ve keymekdinḡaberdâr (11) irdiler bu belâlarınñ hemesini miniñ ferzendimdir irdiler bu sebebdin olarnı Şemseddin (12) yetimdâr irdiler bu belâlarḡa tu‘me kılış üçün ḡüştını yedürḡen canaverlerni tula (13) şikârḡılıp oturupbelâlarınñḡâceti kifâyet tapḡuḡa bruz irdi aşḡanını fakir ve mesâkinlerḡe (14) sarf kılur irdiler şikârḡılıḡan candarınıñ teresini hoba kıldurup ... irdiler (15) bûçedin bularnı Şemseddin kettaldır irdiler ba‘ḡıḡaḡ ayutur irdiler ey Şemseddin iḡerçi (16) şikârḡılmaḡlık hememiz ki munah seydniñ ḡüştihelâl ve lîkin her künü munḡa cândarnı cânsız (17) kılmaḡlıkḡubémes çirâ ki her cândâr teriklikte Ḥaḡḡ sübhân ve te‘âlâḡa ḡamdü ḡenâ aytadur[153b] (1) sen Ḥudâ-yite‘âlânıñ bendelerini ḡamdü ḡenâ aytıḡdın mani‘ḡılasın neçük (2) bolur iḡinşeyḡayttılar ey yârânlar Ḥaḡḡ sübhân ve te‘âlâ bu zaîfâciz bende (3) leriniñnaşibesini miñe ta‘alluḡkılıp yaratıp iḡin yine héçṭarafdın olarḡ (4) rûzanesi ma‘lûmémes eyḡudeklertoḡtañlar Ḥaḡḡ sübhân ve te‘âlânerse ki tevḡik (5) berip sizlerḡe rûzane yine yerdin yetsemen toḡtay andaḡ bolmasa men ḡaḡḡnıñ (6) melâmetidin neme ḡorḡunḡum bar miniñşikârḡılmaḡım bî-ḡikmet bolmaḡay dip (7) ertesi yine şikârḡa atlandılar şikârḡaḡḡayetip cânâvârlarını olturuşḡa (8) meşḡûlboldılar yetmiş seyyiddini aytıp yıḡtılar ḡalḡannéçendni yaralıklıḡıldılar (9) zevḡ olarḡaḡâlibbolup seydini ḡoḡlapyörür irdiler bir kebk ḡâl til (10) birle ayttıki ey Ḥudânıñ bendesi biz hem Ḥudânıñ bendesi dürmiz bendeniñ (11) yine bir bendeḡe munḡa ḡaḡḡılmaḡlığı nemedin Ḥudâ-yite‘âlâdın ḡorḡmaydur musen (12) kim bizlerni Ḥudâ-yite‘âlâḡa ḡamdü ḡenâaytıḡdın ḡoyduñ bu cihetdin (13) kıyâmetde siñe ‘uḡûbet bolur bu işiñdin yañıl Ḥaḡḡ sübhân ve te‘âlâ tevbe (14) kılḡıl ki siniñ tevbeniñniḡabülḡılurda endîşe kılmaḡıl ki miniñ evkâtım (15) ne yerdin kécerdipḤudâ-yite‘âlâcemî‘mevcüdât maḡlûkâtını öz rızḡı (16) birle âferideḡılḡanandinkén bilgil ki nefsi-hevânıñ

arkasıdayörüp bizdin (17) tilsiz cānāverge kaçdıldın igerHudā-yite‘ālānındergāhıgakaşd[154a] (1) kılşanmaşşüduŋa tiler irdiñ bizge muhtāc bolmas irding ey bende (2) bu singe ma‘lūmdur ki koyğıl ki bizge kaçdıldañhaṭākılāsın igerHudā-yı (3) te‘ālānındergāhıgākılāsñ bī-ḥaṭāmaşşüduŋa yetersen dipta‘zīm bercā (4) keltürdi aytıki her ne h‘ahlāsañşunu kılğıl ol tilsiz cānāverniñ bu sözidin (5) şeyhniñköñüligi ot tutuşup anıñ cānıga bir der peydāboldı ki ğamgīn (6) köñlü miñ pāre boldı āh-ıfıgān birle viga yandı kılğan işleridin peşīmān (7) bolup ... ve nedāmet tola kıldıandıñkén özünü Hudānıñnazarıga (8) nümāniñ okuşganişānekıldı her zamān āhınıñ okunu attı hēc yerge yetmedi (9) āhir bī-ṭākātbolup yüzünü şahrāga kılup ve çöl ve beyābānda yığlap ve çevre (10) ... Hudā-yite‘ālāga‘ibādet kıldı andağ ki Hudā-yite‘ālāga‘ibādet kılışda (11) nişāneleri tekmeñ deşt-i beyābānda tağ tozda hēc yer hālīkılmadı yerdin (12) ötgen otunu alıp loğma kılur irdi Hudādın özge kāfir yok irdi miniñ (13) yerde yemek salğan uclarıda bir hırkaları bar irdi başlarıda bir köhne (14) yortuk töfe koñğan külāhları bar irdi on yıl şubu ṭarīka birle öttü bir (15) küñü beyābānda yörür irdiler uykuğalebekıldı başlarını bir taşga koyup (16) okulap tüşleride geçirdiler ki bir aq sakal kişi peydābolup bularnıñ (17) kaşlarıga keldiaytıki ey Şemseddin hālīñneçükşeyh[154b] (1) aytılar ki hālīm şubu köredürler ki ol kişi aytıki ey balam siz kaysıṭarafdın bī-yabaŋa (2) tüşüpkeldigiñiz yoluñızniñ başı ucuygaçkar almay siz şeyhayttıey (3) ey pür küñāh hemni bilmeydürmen ammā munça biledür niñe Hudā-yite‘ālānıñ bendelerige cebr (4) sitem zulm .. mindin tola yetgen yerāk émes ki bu avārelikni anıñ sebebidin (5) tartadurmen ol biri aytıne yaḥşı ettiñiz ki her kişi ki Hudā-yite‘ālānındergāhıdıkılğan (6) işge peşīmānbolup özür taşşıraytsa hālāşlıknıñnişānesidür imdi (7) maşşüduñuzga yetişge tola ıztırābkılmañ ki bu dünyāmükāfātñiñ cāyıdur (8) ğança kişige zulm sitem yetküzse anıñ berāberide nāçarmiñnet ve meşakḫat tartmağ (9) lāzımdur şeyhayttılar ey pür sa‘ādetment mükāfātñi tartmağlık sehldür (10) ammā miniñ sözüm şubu ki bu işniñ‘akıbeti ne yerge yeter ékendip şunuñdın (11) kórkadurmen ol biri aytıey Şemseddin ğam yemegil ki ‘ākıbet kār-i nik yaḥşılıkge (12) encām tapar şeyhayttıarelḥamdülillah ki hoşhaberéşittim aytılar līkin bilmeydürmen (13) sizler kim adları nemedür ol nemeşeyttıki ey Şemseddin miniñ adım birle dersimim (14) birle nemeşiniñ bar şeyhayttılar ey büzürgvār ol cihetdinsoraydur miñe (15) şeyṭān aleyhü’l-la‘ne sizge oḥşa tayfalarını yaḥşışüret birle zāhirbolup (16) azkurup ve cīn ve ferifte kılışdın kórkadurman ol cemā‘adin ki meni (17) ferifte kılup azkurup avāre kılmağayimdi miñe ma‘lūmboldı ki şeyṭānpeygamber[155a] (1) larnıñşüretlarıda kişige kórünüp az peygamber o şüretleride (2) bolupkórünüşleride hēc mani‘yokbüzürgvārayttılayaḥşıayttıñız (3) miniñammāşeyṭān miniñşüretimde bolupkórünelmesin çirā ki men kızırdurmen (4) andın kénşeyhayttılar imdi ḥāṭırım cem‘boldı anıñ üçün ki şeyṭān (5) Hızır‘aleyhi selāmniñşüretleride bolupkórünülmesdipelḥamdülillahi dip (6) bu iş ‘ākıbetidin haber aldım yine yüz yıl bu şahrāda bolsam ğamım yoktur dip (7) uykuğdın bīdār boldılar kórdiler ki kaşlarıda hēc kişi yokderhāl (8) kofup teyemmüm kılup ékirek‘atnamāzötephoşḥālboldılar bu ‘aşkıñ ... (9) bir zerre teskin taftı ammāköñülleriniñiştıyākı ziyādebolupküñdüz (10) rüzetutupkeçege yetküzdiler kéçeni ‘ibādet birle küñdüzge evlādılar on (11) beş ‘ömürlerini şubu revişde ötkediler andıñkén tüşleridekörgeñ (12) kişi bīdārılıklarıda ḥāzırbolupkeldişeyh yerāğdın kórüptutup (13) aldılarıga bu yügürdiler barıphāzret-i Hızır‘aleyhisselāmniñ ayağlarıga yıkılıp seri‘ (14) yüzlerini ayağlarıga sürgepayttılar ki ey yoldın azğanlarını yolga salğuşu (15) ey Hudā-yite‘ālānıñdergāhınıñmağbūlu tafaca meni bu beyābān-ı bī-pāyānnıñ (16) badiyeside sergerdāñkılādurlar miniñ bu karanğuşum küñdüz ki giñe nübeddel (17) bolmaydur dip girye ve zāri kıldılar şeyh bu hālige h‘āceHızır‘aleyhisselāmniñ[155b] (1) rehimleri kelipayttılar ki ey Şemseddin ol kişi ki dīniñ (2) āftābbolupdur inkār riyāzetni tola tartmağlāzımlāzım tāinkār ve āşınalıḫḫāşıl (3) bolğayşeyhayttılarHudānıñpeygamberi āftāb şunça onukluğ birle özige özi (4) nūr sala almaydur miniñdın ‘ācizneçendyıl otnıñ içide bolup dilirniñ (5) ...sige zırh rüşenālıksalıp ... talmadım özge kişinin dilini neçükdin (6) Ḥāzret-i h‘āceHızırayttılar ey Şemseddin ol kişige kimHudā-yite‘ālā (7) nūr beripdür ol kişiniñ köñlünü barubdur ol kişige Hudā-yı te‘ālā nūr bermepdür ol (8) kişide rüşenlik yokdur ey Şemseddin sen arada hēc neme émes her nerese ki bardur (9) ḥaḫḫte‘ālādındur bu sözdin siñmaşşüddın nemedür şeyhayttılar ki miniñmaşşüddım (10) oldur ki bi rüşengiri bolğay dilimniñ ayna seni seykal kılğay ol rüşengernik etegini (11) tutupḫizmetini bercā keltürgeymınbolğay ki anıñ ayta

kişi miñ töfedidin miñe yetgeyki (12) anıñ terbiyetidin bu bī-devlet ġāfilbolğayHāzret-i h̡āceHızırayttılar ey bī-ḡaber özüñniñ (13) mürebbisidin ḡaberniñyoq ki mürebbiniñ kimdür ol siñ terbiyetniñdür ammā sen (14) anıñdın ġāfil yene sordu ki ey büzürgvār bileyki meni terbiyet kladurğan kimdür (15) Hāzret-i h̡āceHızırayttılar siñ mürebbiniñ kimdür ol kişidür ki Mısırnıñpādsāhlığı (16) olarga müsellemler bolup irdi dēdiler bā-vücūdu bu söz birle ma'lūm bolmadı şeyhayttıki (17) ey baba olarnıñ adlarını aytsunlar tā miñe ma'lūmbolğayandinkénh̡āce[156a] (1) Hızır ayttılar ...şeyh bu sefer ki ma'lūm ki Mısırnıñpādsāhlığı peygamberlerdin Ya'qub peygamberniñ (2) oğlu Hāzret-i Yūsuf 'aleyhisselāmdın bülenpeygamberge müsellemler bolğanemes dēdiler Hāzret bir.. (3) bu sözünü eşitipḡoşḡāl bolu yene ayttılar ey h̡āceHızır miniñ mürebbim Mısırdā 'ömürlerini (4) ötkeseler men şahrāda evkāt ayılsam Hāzret-i Yūsuf miniñ arāmda muvāfaqatçılığın (5) şartı neçükdin boladur Hāzret-i h̡āce ayttılar ari ...arasıda muvāfaqatçılığı (6) müşerref boldıgerHāzret-i Yūsuf ki muvāfaqat boluşnu talebkılsañHāzret-i (7) Yūsuf ki kelgenbelālarnı sen tartğaysen ammā men biledürmen ki Hāzret-i Yūsuf ki (8) kelgenbelālarnı köteriş ki siniñtākatnıñyoq bā-vücūdşumçalıq birle muvāfaqatçılıq (9) lāfını arağā salasın çerķılğıl yene turt ey dīn kén ḡol alıñnıñruḡşatını (10) siñe ḡavāle kıılır andinkénnācārābādānlıq yurtda bolursan (11) siñāftābıdın rūşen vücūduñdın Ḥudānıñḡalkı feyz alur dēdiler (12) yene turt ey tevāḡkufılgandinkénHāzret-i Hāḡksübḡān ve te'ālā (13) ol büzürgvāre ḡahrşıfatı birle tecelli kıldı tecelli bolu bir laḡza ötkendinkénHāzret-i h̡āceHızır (14) 'aleyhisselāmḡāzırbolupayttılar ki ey Şemseddin tā bu vāḡtğāça siniñ bu beyābānda toḡtamaḡlıqlıñ (15) maşlaḡatı ol irdi ki vuḡıgākeldiigerḡalk arasında bolsañ siniñḡahrıñ birle (16) neçend kişi siniñ aldında helāketgeyeter irdi Ḥudā-yite'ālā kişige ḡahrşıfatı birle tecelli kılsa[156b] (1) ol vāḡt özünü saḡlamakḡısyār müşküldür ol mertebemdin siniñḡabriñ (2) sust boldı imdi ābādānlıq şehrige baḡılamḡa zarur bolmaḡunça ḡahrşıfatıñ birle ḡalkğa ḡaralamaḡıl (3) ol ḡalk sindin ḡaçarlar dip bu sözünü aytıpHāzret-i H̡āceHızırşeyḡniñḡollarını tutup (4) köterdılar andinkén birbirlerinin ḡollarını tutuşup şehrige kirdilerşeyḡ bu şehirniñ (5) ḡalkını kördiler kibu ḡalk perige irādetḡılıpḡizmetide buluşdın yerāḡ bu ḡalkda esselāmniñ (6) nişānesi zāhir bolmaydur anıñdın īmānıñ boyu kelmeydürşeyḡayttıey Hızır'aleyhisselām (7) bu şehirniñḡalkını ḡahr-ı ḡāzapḡılmaḡlıqdın ya olturmaḡlıqdın bülenşürette rāḡ-irāstğa (8) başlamaḡlıq müşkül dēdiler H̡āceHızır istiḡfar ayttılandinkénşeyḡ bir ḡüşeye ki kirip (9) Ḥudā-yite'ālāga benedeçilik kıldılar şeyḡ tutkanlardın ēki kişi saḡlağan yetim belālardın (10) tōrtü şeyḡniñ ḡaşlarıḡakeldilerşeyḡ bularganaḡarkıldılar ēkikünniñ içide bu altı (11) kişiki rengārengḡālāt ve keyfiyāt zāhirboldı bu şehir ḡalkı bolarnıñḡavāllarını müşāhede (12) kılıp bir yerige ayttılar ki bular Ḥudādın ḡāfilḡalk ēdi bu mertebeni kaydın taptı ki dip ta'accüb (13) kıldılar bu şehir ḡalkı bir kişi bulardın sordu ki ey yārānlar bu neme ḡāldür ki bu mertebeni kaydın (14) taptıñlar bular ayttılar ki bu andaḡ ḡāldür ki bu ḡālñiñ ... biledür bu söz şehir ḡalkı (15) nıñ arasında meşḡūr boldıba'zıḡalkı müseḡher tuttılar ve ba'zıḡalkı i'tiḡādiḡlāsbaḡlap (16) şeyḡniñ aldı kikeldilerinkārḡalk ḡaḡtılar bir ay şundaḡ ötdi bir aynıñ (17) içide on ēki kişidin ziyādekişi īmān keltürmedişeyḡniñḡahrıları kelip ehl-i inkārğa[157a] (1) ḡāzapḡıldılar ehl-inkār şol zamānhelāḡboldılar bu şeherniñḡalkı şeyḡniñ (2) bu kerāmātlarını körüpayttılar kişeyḡniñbātınlarında bir işi bar ki (3) şeyḡge inkārḡılğanḡalk hemesi bi'l-ittifāḡhelāketge yetti şol künü (4) ḡalkşeyḡ Şemseddin ketal anadılar ammā ilgeri ketal ata salar... (5) līkin şeyḡlik şıfatıbirle yād kılmas irdiler andın kénḡalkşeyḡdin (6) bu kerāmetlerini körüp cema'a cema'e şeyḡniñḡizmetlerige kelipīmānkeltürüp (7) irādetni ḡabūḡıldılar ammāḡalkını irādetḡılışlarında Hāzret- i şeyḡge her (8) kişige bülenşürette körenür irdi ēkiyıl şubu müddetde öttü ki tamām öz çend (9) şehirniñḡalkı selahge keldi ki ba'zıları luḡf birle ve ba'zıları ḡahrı birle ve ba'zıları (10) pendü naşīḡat birle bu şehirniñ tolası şeyḡvücūdğa kelmeslerdin (11) ilgeri bu ḡarīḡatnıñ yolıdın yerāḡ ve bī-salahiyet irdi ol büzürgvārniñāftāb (12) şıfat-ı vücūdu şerīfleri 'ināyet maşriḡdın tulu'kıılıp ol şehrnıñḡalkığa ol (13) büzürgvārniñcemālī cihān aray nūrıdın zerre dēk bī-arāmıḡḡaḡaldıpeygamberniñ (14) şerşātlarının nūru ol büzürgvārniñrevāc bermāḡlıkları birle rūşen (15) boldı andı kénHāzret-i büzürgvārniñtaşdıḡılıpHāzretşeyḡlikşıfat (16) birle Hāzret-i şeyḡniñvücūd şerīfleri öz çend ḡalknıñīslāmī āşikāra (17) boldıammāma'lūmbolğayki Hāzret-i şeyḡ ḡadasallāh serrihu'l-'azīz kişini terbiyet [157b] (1) kılıp ḡol alğalı unamas irdiler anıñ üçün endek ḡaḡā birle mürīdlerge ḡahrḡılur (2) irdiler şeyḡḡahrıdın mürīdler tersen ve herasanbolup dervīşlikniñ (3) ḡarıda hılepeydābolup ilgerki

mertebesidin töpen toşar irdi şeyhniñ (4) qahrları post bolğandinkén mürīdlerige ayutur irdiler ki mürīdige qahrkılğan (5) şeyh mürīdni terbiyet kılıpkemālīga yetküz almasdır irdiler anıñ üçün ki qahrıdın (6) vahşet peydā boladur vahşettin perīşānlık yetadur perīşānlık cemī‘atniñ (7) zıttıdur mürīd terbiyet kılmaq lıknıncemī‘atge tevaqquf bar mürīdni şabırılık (8) yumuşaklık birle terbiyet kılmaqlāzım hilmlıkcemī‘atni lāzım tutadur (9) şabırılık işniñkuş adlığıadelāletkılādur qahr birle hēc iş qārga (10) kelmeydürale‘l-ḥuşuş dervīşlikde qahr gārgakelmeydürözümniñ bu işimdin (11) nihāyeti rencişim bar dēdiler mürīdlerdin birleri ayttıki ey büzürgvār (12) sizlerdin qahrkılğan mürīdlerge renciş yetgeysizlerge renciş yetmeginiñ (13) bāisi neme şeyhayttılarnihāyeti öydin ayttınız ammā dervīşlikniñ (14) şarīki şubu budur ki birbirleridin bülenēmesbirlerige renc yetse hemelerige (15) renc yetgen buladur yettinçi ... bir künü şeyhḥalvetleride (16) oturup irdiler bir kişi eşikdin kiripkelipayttıki ey şeyhdinniñ (17) şehirge düşmen peydābolup kubadıqorkunç anıñdın ki ḥarāb[158a] (1) kılğayşeyh attugu dip buyurdılar derḥāl attugudılar şeyhḥahrğazab birle (2) atlanıpḥollarığa a‘şaalıpyörüdüler yetipkördiler ki ‘aceb düşmen qavī dervīşlerge (3) ayttılar ki bu düşmen nihāyeti por zur düşmen éken munu olurgalı kişi bolğaydip (4) müşāhedekılıp yüzlerini āsmāntarafıgeḥollarını du‘āğaköteripayttılar ki (5) ey bār-ıḤudāya ol vākt ki güştini yıdurğancānāverlerni olturdum anıñdın miñe (6) itab boldı kivāktıda dininiñ düşmeni İslāmniñ şehirini boz galı güç (7) kıldııger bu düşmendin ḥolumnu yıksam dīniniñ şehir ḥarābbolupMüslümānlarnıñ (8) belā bar kası zulmlerniñ ḥolıda esir bolğudııger düşmenler birle cenge (9) meşğüllukḥılsam düşmenler helāk boladur sindin ḥorqadur miñe sindin itab (10) bolur migindip şol zamānāvāz gekdi kim ey Şemseddin zālimleriñ zulmidin şehir (11) ḥarāb boladurğan bolsa ol vāktıda İslāmḥalkığa yār bermeklik mübahü‘l-ḥāl zālimler (12) dīniniñ şehirini bozupvīrānkılğılı kelipdür bu vāktıda tehirḥılmaqlık (13) ḥübemes bu zālimlerdin özünüñ cānını saqlap ve Müslümānlarnıñ (14) māl u ferzendlerini saqlamaqlık üçün zālimleriñ öltürmek vācib bunda (15) şeyhniñḥulaklarıgakeldibüzürgvārḥahrğazab birle zālimlerge rüberu bolup (16) ān-mikdār zālimleriñ keltürdiler ki anıñ adunu Ḥudāzemīn bülen kişi bilmedi zālīm (17) larnıñḥalğanı kaçıpḥettibüzürgvār cengdin fāriğbolup şehir ḥalkı zafer tapğandın[158b] (1) kén şehir ḥalkı ayttıki ey büzürgvārketallıḥıfatları bu vāktıda bizlerge ma‘lūm (2) boldıirādetḥılmay ḥalğan şol künü şeyhge itā‘atḥılıpıradetlerige (3) müşerref boldışeyḥzevk ve şevk birle evlerige yanipayttılar ki elḥamdülillah gāzilik (4) derecesini Ḥudā-yite‘ālā miñe ‘ināyetḥıldı bir arzūm ḥaldı ki ümīdim bar ki (5) Ḥaḥḥsübḥān ve te‘ālā ol arzūmnı miñe hem ‘ināyetḥılğalı dervīşler ayttılar ey büzürgvār (6) ola arzuları ḥaysıdırşeyḥayttılar ol arzūm şehādetniñ derecesidür (7) kim ol cemī‘ mertebeniñuluğudur Ḥazret-i perverdigār zu‘l-ḥāldın (8) ümīdim andağ ki ol arzūm hem pat fırşatda müyesser bolğay bu vākı‘a ötüp (9) néçendkündin kén mescidde oturup irdiler ki dervīşler yığılpkeldiler (10) şeyḥayttılar ey dervīşler ehvak ağāḥ boluñlar on kündin kén sizniñ şehirleriniñ (11) ki leşkeri ‘azīmpeydābolup meni şehīdkılādur sizlerniñ şehirniñlerini (12) ḥarābkılādur andın kén bu şehir ābād boladur ol irdi ki on kündin (13) kénşeyhniñaytğan sözleri vuḥū‘gakeldi ol künü düşmen peydāboldı (14) Ḥazret-i şeyḥḥudusallahu serriḥü‘l ‘azīz aḥ igin keyib ak atgaminip şehir ḥalkını (15) kıçkırp olar birle rızālıḥkılı ḥūblaşıp düşmene mülākatbolup (16) öltürüşge aldılar namāzı bāmdāddın tānamāzı peşingice yüz miñ kāfirni düzaḥğa (17) sipārişkıldılar andın key özlari şehādetḥaptılar büzürgvār kıçkırp[159a] (1) şehādet derecesi tapğandinkénkāfirler Müslümānlargaḡalıkelipköñlünü ḥ‘ahlāğannı (2) kıldıḥalkıniñ ehli ayalını esir ḥılıpıyanıpkēttiḤazret-i şeyhniñ üstüḥā‘nlarını (3) üç kündin kēntapıpalıp törtünçü künü namāzlarını ötep defn kıldılar (4) üç kündin dīn kén dervīşlerdin bir kişi tüş kördü kimḤazret-i şeyḥşehīd (5) buluşlarında kib Ḥaḥḥan iginleri birle şehīdleriñ köteride hemeleridin yukarı (6) oturupdurlar dervīş sordu ki ey şeyh ḥāl neme bu neme ḥalkşeyḥayttılar ki (7) ḥāl şubu bular şehīdledürler yine sordular kiey şeyh neme bāisdin ilgerki (8) ötgen şehīdlerdin yukarı öltürdiler şeyḥayttılar ey dervīş bularda (9) şehādetniñ derecesi ḥalāş miniñşehādetdin bülenēçend ... bar anıñ üçün (10) yukarı olturdum çirā ki bilesin ‘ālem-i zāhirde yamanlıḥıfat birle atağan émes (11) Ḥudā-yite‘ālāniñdergāḥıda hem meni zebūnlıḥıfat birle atamadı aña oḥşa ki (12) peygāMBER şallahi ‘aleyḥivessellām aytıpdurlar güher kişi ki ḥalkıniñ arasında obdānlık (13) adını alsa Ḥudā-yite‘ālāniñdergāḥıda ol kişi obdān atanur ey dervīş cehd (14) ḥılgı ki ḥalkıniñ arasında obdān at alğıl ki Ḥudā-yite‘ālāniñdergāḥıda mu yaḥşı (15) adını alğaysen ol dervīş yine sizge neme ‘atā’ kıldışeyḥayttılar anı ‘atā’

kıldiki Kerbelā (16) nıñşeḥīdlerige kılıp irdi ki şol yārānlarga ‘aṭā’kılğan behiştin (17) mertebesini eta kıldı vallahu ‘ālemu bi’ş-şavāb‘aṭā’[159b] (1) ol sekkizinci şeyḥ düşmen..... (2) māl-ı dünyevī ve ṭalibi mülk-ü uhrevī bi hem tayīşeyḥ Şehābeddin merdi ḳaddusullahu te‘ālā (3) rūḥu’l ‘azīzleriniñzikrlerini beyānkılıpdurlar ol ‘azīzniñ derece ve mertebeleri bir kemāl irdi (4) Arapnıñ seyyidleriniñ sahihunnesbi irdiler olarnıñ sahihunnesblikleride héç kişi (5) i’tirazları yok irdi Ḥazret-peygamberşallāllahu‘aleyhivesellemniñcemī‘yahşı (6) alāmāt ve nişāneleri ol büzürgvārniñnişāneleride zāhir ve yahşıḥalkları ol büzürgvār (7) nıñ zātıdapeydā irdi ol büzürgvārniñ cāyları Herātda irdi anıñ üçün ki (8) ol büzürgvārniñdedeleriniñ adları şerīf berekāt irdi ticāret üçün (9) Herāt şehrigelip anda kedḤudāçılığını kabūlkılıp irdiler küçlerihem seyyidzāde irdiler (10) Ḥazret-i büzürgvār analarınıñ kursaklarıda irdiler ki ol büzürgvārniñdedeleri (11) şerīf berekāt bu ‘ālemdin intikāl kıldılar dedeleri bu ‘ālemdinbarıp üç aydın (12) kénbüzürgvār‘ālemzāhirige keldilerba‘zıḥalkḥ’ahlādı ki ol büzürgvārge dedelerinin (13) adlarını koyḡaylar ammā ol büzürgvārniñ ... Şehābeddin (14) petiklik irdiammā ol büzürgvārniñ analarınıñdedelerişahābevilāyet kişi irdi (15) olar ayttılar analıknıñ adını koyḡan birle neme ḡārḡa keledür kişi oldur ki anasınıñ (16) yüreginde bolḡay bu miniñ ferzendimniñ adı özü birle bile .. neme üçün tegyir .. (17) dipāḥir petiklik adını koydular büzürgvārniñbeyānları ol büzürgvārniñ analarıḡa[160a] (1) ayttılar ki ey miniñ‘azīz ferzendim iger éki‘ālemde sa‘ādetmend bolay diseñiz bu ferzendiñizni (2) yahşı muhafazāt kılıpbī-ṭahāret sut ve şüphelek ṭa‘ām bermañ ki Ḥudā-yite‘ālāniñdergāḥıda (3) künāḥkār bolursız ki bu belā ferḥunde talih ve şāḥib-i vilāyet ve kerāmātılık bolur ‘acāib ve ḡarayız işlerini (4) müşāhedeḡılur sizler anıñ tili lisānu’l-ḡay budur ki Ḥudā-yite‘ālāniñkelāmı lā reybidin sözler dēdiler (5) bu vāḡt da bu sözlerini babalarıdın eşitip bu büzürgvār ḡaşlarınıtöküb çerāylarını (6) her zamān başlarını ayırgatur irdiler babaları ayttılar ey ferzend sen dīnniñ şehābı şehāb (7) yolduzniñ rüşenligi hemege yetip ḡarañkugunu rüşen ḡıladur siñe miniñ bu sözüm neme üçün (8) nā-ḡoşkeledür miniñḡarañım sırnı aşıkāra ḡılmaḡemes belki miniñmaḡşūdum seni obdān (9) saḡlamaḡniñ sa‘ydadur dēdiler olkünü büzürgvārhemīşe yüzlerini āsmānṭarafigeḡılıp (10) tānamāz-ışāmkēce sut etmediler anaları néçend yumuşaḡ ve mihrbānçılıḡkılıpnamāz hatıfdin kén (11) Sut ..diler tā bir yıl şubu ṭarīḡa birle öttüvāḡt ki tilleri ḡıḡarmaḡal neme yetti ammā héç (12) söz ḡılmadılar bir künü büzürgvārniñ anaları ayttılar ey ferzend sözleydürgenvaḡtınıñ (13) boldiammā sözlemeydür siz sebeb neme büzürgvārayttılar ey valid sen neme dip sözley ki (14) miniñ söz ... obdān anaları yine sordu ey ferzend babañız sözlep tuzḡan (15) vāḡt da ḡirāyınıñızni ḡaber ... sebeb neme büzürgvārayttılar ey vālide (16) anıñ üçün irdi ki esrār-ı ilahin her kişige faş ḡılmaḡlıkḡubēmes belki (17) hem küfürdür igerḡi Ḥaḡḡ sübhān ve te‘ālā olarnı hem işḡe Kābil āferīdeḡılıpdur [160b] (1) olarnıñ sīneyi şıddīḡlarıḡaḡaḡayıḡniñ gencinesini vāḡ‘anıy’niñḡazīnesini salıpdurlar (2) ammā anı izḡaḡılmaḡlık ḡubēmes bu fiilni mindin müşāhide kılıp ... digen (3) cihetdin ḡehre turuşluḡkıldım anaları yine sordular ki ey ferzend ol künü süt ammay (4) āsmāḡgabaḡıp turşunuzniñ sebeb neme irdi büzürgvārayttılar babam miniñ sırrımni fāş (5) ḡılḡalı tordu men ol cihetdin babamḡaḡaḡazabım tola boldı bu bāiḡşdin mindin (6) babamniñkūnāḡını tilemek için āsmāndaki firīşteler iltimāşḡılıpturupurlar ki (7) imdi acıḡınıñızıuyutub babanızniñkūnāḡını ötüñ imdi açlıḡḡaḡaḡatınıñız ḡılmadı (8) anañızniñ sütünü emiñdip ...keldiler miniñāsmāḡgabaḡışım ol irdi yine (9) bir vechi şubu irdi ki hemeyi āsmānnıñ işni ḡüşādeboldıher nerese kiāsmānda bar irdi (10) ol miñe köründü anı men müşāhideḡıldım anıñşevḡzeḡkidin miniñ süt (11) emmekligimferāmüşboldıvāḡt ki bu sözünü anaları eşitipḡoşḡālbolup (12) bu vāḡı‘anı bir dervīşḡe mübahat ḡılıpayttılar ki ol dervīş yine ... ayttılar (13) bu söz şehir içre meşḡurbolup şehir ḡalknıñ içide fa‘lan kişiniñ oḡlu (14) bir yaşıda mundaḡ sözlerini eñiz ḡılıpdur dip sor ḡavḡa ḡoftu ol şehrinin (15) uluḡlarıḡa bu büzürgvārni kelipkörmek ki degdege tüşüp bu şehirniñekābirlerdin (16) néçend kişi bu büzürgvārniñ evlerige yaḡın yettiler büzürgvār ol (17) ḡalknıñkelişidin ḡabertapıp analarıḡa ayttılar ki ey ana bu şehirniñuluḡ[161a] (1) ları bizniñḡıda aḡladur ḡayrḡılıñlar dēdiler anaları ayttılar ey ferzend bizḡe oḡşamaḡlarınıñ (2) evige bu kişilerniñkelmekligi nemedür büzürgvārayttılar siziñḡatırınıñḡa neme keledür (3) vālideleri ayttıey ferzend miniñḡatırınıḡa tola neme yetedür büzürgvārayttılar ey vālide siz dil cem‘ (4) boluñ mehzmeni körmek üçün keledür ki meni ḡalknıñ arasıda şubu ṭarīḡalık şöḡret (5) berdiḡiñiz siziñ bu sözünüñizni yalıñuz özüñüzḡe ḡılmadıñız

miñe hem kımadıñız (6) imdi nāçār miniñçıkıp ol halkğamülākāt bolma kimlāzımdur dēdiler anaları (7) derhālkořup zamir kıldılar fırsat ötüp irdi ekābirler keldibüzürgvār aldılarıǵa (8) çıķıpkörüştiler ekābirler körüp birbirlerige bakıp ta‘accüb kılıpéşıttılar ki bu ferzendniñ (9) haqqıda her kiři her nemerse ki dip édi aytǵandınziyāde igindiptaşdıķ (10) kıldılar büzürgvār der hāl koşup anaları qaşlarıǵakiripayttıkey vālide (11) hamirni nān kılıñ tanur kızdı dēdiler anaları aytılar ey ferzend tanur ki ot (12) kılamayneçük tandır kızdıur dēdiler büzürgvārayttılar ey ana ot qaladım (13) dēdiler vālideleri nān kılıp tanur qaşıǵakelipkördiler ki taħı tanur ki ot salmapdur (14) anaları aytılar ey seyyidzāde sizge oħşakişidin balǵanaytmaq neçük revādur (15) büzürgvār ey vālide miniñ yalǵanaytǵanıñ kayıdsın ma‘lūm ki tanurǵa ot kızıtmaqlıķ (16) dın ğaraž nān yaymaqlıķ siz nānını tanur ki yapıñıǵer tanur nānını tutup (17) pişma saluşundun kén seni yalǵançılıķǵa nist kılıǵ dēdiler[161b] (1) anaları nānını tanurga yapıp tanurnıñ aǵzını cumķap bir faşl hayālķılıp tanurnu açıp (2) kördiler ki nān pişipdür tanurdın ... komarıp sonraga saldılar bir büzürgvār ekābirlerniñ (3) aldı kılıpçıktılar ekābirler nānını yepbüzürgvārniñ haqqılarıda fātiħa oķķu ruħşat tilep taşķarı (4) çıktılar büzürgvārħūblaşıp elem .. bolup evige yandılar evige kiripayttılar ki ey vālide imdi (5) miniñ bir yerde bolma kimmünāsibkörünmeydür kiři bilmeydürĝen ve tunmaydurǵanyergebarıp (6) ğarībçilikni iħtiyārķılıp sefer kılmaǵım evdinkörünedür anaları feryād ve fiǵān (7) birle yiǵi aǵaz kılıpayttılar ki ey ferzend bu neme sözdür ki siz aytasız özüñüz bilesizki (8) miniñ sizdin būleñ ferzendim yoķandinkén siniñ seferiñ rencini yolnıñmeşaķķatını (9) tartǵunça kuvvetiñyoķnéçendküñtoħtaǵıl çüñ bolǵandinkén sefer kılışǵa héç (10) mani‘yoķħātırıñ .. ki barışını ħ‘ahlāsa ruħşat berey berken sūtümni ve analıķ (11) ve ferzendlik haqqını aralıķda saķlasılıñ men aytǵan işini kılgıl miniñkerāmātım (12) kiřiǵe āşikāra boldıdip anıñdın qorķaǵıl anıñ üçün bu ‘ālemde üç nemerseni (13) yuşarıp bolmas ol ‘ilim kiřiǵe ilimni özümde saķlan kiřiǵe āşikāra (14) bolmasun dese éki kiři birbiri birle söz kılışsa āħir bu kişidin bī-iħtiyār (15) sözlenür anıñ‘ilm-i zāhir bolur yine beri vilāyetdür kiři her ğançavilāyetni yüşürüp (16) āşikāra kılmay dese halk anıñ harıķ‘ādetni körüp bu kiři velī igindip bilür (17) yine biri ...dur kimerse çağır içip mest bolupħalkdın yaşursa içgen çağır[162a] (1) āşikāra kılmay koymas ey ferzend her yerge barsañız siziñvilāyetiñizniñ nūrudın (2) ‘ālemniñħalkıǵa revişlik tüşer beřandaǵ bolǵandinkén siziñ sefer kılmaǵıñız evide bolmaǵıñız (3) berāberdür dēdiler analarıñın bu sözlerni büzürgvārniñköñüllerige naķıř baǵlap (4) ma‘ķūlbolup sefer kılışdın toħtadılar yetti yařǵa kırdiler ... halu‘l ğaybǵa (5) koşulup lisāñu‘l ğayb tili birle sözledilerküñdüzlüǵü atalarıñınħizmetleride berdiler (6) kéçe bolsa beħiřtñiñħizmetķarları birle irdiler küñü analarıǵaayttılar ki ey ana (7) kıçaǵınça meni bakıp‘ömrüñüzni ötkenze siz peyǵamberki bizniñuluǵ babamızdurlar ki olarıñın (8) sünnetlerini bercākeltürüp ki cucuşunu iħtiyārķılsalar cemī‘ zen mertniñ (9) bu sünnetni bercā keltürmeslikdin būleñ cadesi bolmas miniñ sözümnü qabül (10) kılıñādemniñ‘ömrüniñ beķasıyoķ bu az teriklikdin (11) řer‘niñ yolda bolmaqlıķ evidin mundaǵolturmaqlıķ (12) nā-meřrū‘dur tā bu vāķtǵaça miniñħātırımnı saķlap olturduñız (13) siz ki Ĥudārahmetķılsun tola munahişe birle oǵlanları (14) miniñ sözleri analarıǵama‘ķūlboldı analarıñı (15) bir kiři ki nikāħ .. birle alıp berdiler andın kén analarıdın (16) ruħşat tilep ey ana mindin ħořnūd boluñ meni du‘āda (17) yād kılıñ miniñ dedemniñ yurtda boluřǵa[162b] (1) arzūm bar igerĤudā-yite‘ālā tevfiķ berse Mekke-i mu‘azzammaťarafige béredürmen iger řarīķ bolsam (2) ol éki yıldın kén meni köz tutuñ men seferniñħizmetinizge kelürmen dip yolǵa revān (3) bolupķarvāñǵa yettiler ki ol ķarvān on miñ kiři irdi ba‘zıħalkıñıñ (4) arkasıǵakiripnéçendküñ yol yörüp irdiler ittifaķ ķarvān řāmǵa kelip řāmniñ (5) qafilesigekoşuldu bu ķarvānnıñ arasıda bir řāħib-i vilāyet kiři bar irdi (6) bu büzürgvārdın aħvāllardın ħaberdār bolup teklif tesi ki ey yol barguçu (7) ... yol başlaǵuçu neme bolur ki bu yolda miniñ birle pilte bolsaķ her türlüķ (8) ħizmetleri bolsa men bercā keltürsem sizlerge kılganħizmetni dünyā ve āħiret (9) ... āb-ı rüy bilsem tola tekellūf kılıp ilticākelgendinkénqabūlķılıp belli boldılar (10) ittifaķen deryāniñ lebigе barıp kimge olturdılar kimede on küñ yol yörüp (11) irdiler nāǵāħ bir neheñpeydābolupkelip kimge ħamleķılıp ğarķķılsaǵanı kimi ħalkı (12) nāle ve zārīķıldılar Ĥ‘ācehemrāħ bolǵan kiřiniñ atı Ĥ‘āce‘Ömer irdi Ĥ‘āce (13) ‘Ömerħ‘ācenıñayaǵlarıǵa yıķılıp aydılar ki ey Ĥudāniñderǵāħınıñ yaķını (14) berāyıĤudāniñħāř bendesi .. kıladurǵanvāķť řubu bu Müslümānlarıñın (15) ğarķ boluşunu revākörmeñ sizge oħşakiři bu ħalk mürrebisi bolsa (16) bu Müslümānlarıñın ħālige raħmiñiz

kelmese Hâzret-i Hakk sübhân ve te'âlâ sizg (17) 'azâbkılsa siz aña neme cevâb ayutursuz büzürgvâr aydılar ey H'âce'Ömeriger[163a] (1) siz bu işde sa'y kılsañız fakir hem meded berâ-yıger munça uluğ işini yaluñuz (2) miñe qoysañız men anı qabûlkılmasmı h'âce "Ömer aydılar men hem meded berâyi ol (3) irdi kibüzürgvâr h'âce "Ömerniñ sözlerini qabûlkıldılar h'âce'Ömer irdiler ki (4) ey büzürgvârköresiz velî mader zâd sizniñ aldınıñda kerâmetvilâyetdür (5) elbette bu belânıñ def' boluşnu sizdin tileydür men büzürgvârzarüretdin deryânıñ (6) lebigelipâvâzbülend birle aydılar kiev neheñ sen öz haqqınıñ bilesin (7) öz yoluñakirgil kibizniñ aramızga teşvîş salmağıl iger anda kılmağıl (8) mimge Şehabeddindür men yüz miñ siniñ .. neheñlerini bir nefesim birle (9) bî-nâm ve bî-nişân olursan sindin héç eseri qalmassa ol neheñdin (10) ziyâdealmazsan özüñge teşvîş bermegil bizge derd (11) ... qalmağıl neheñ bu büzürgvârniñfermânını tutupayttıki ey Hudânıñ (12) 'azîzkılğan bendesi men bu kârvânıñ içinde sizlerniñ bolğanlarını bilmedim (13) dip'özür ve şikestelik kılıp yandı ol Müslümânlar anıñbelâsıdın hâlâş (14) taftı ertesi câşt vâkıtı bar irdi ki bir uluğya'nîejderhâpeydâboldı ki ol (15) neheñdin ol berâber ziyâdeirdi halk onu körüp bî-zârî ve tezerrüğe (16) tüştüler büzürgvâr başlarını kümedinçıkırıpkirdilerejderhâ başını (17) töbün salıpayttıki ey Hudânıñ'azîz bendesi eşitip irdim ki sizge bir neheñ[163b] (1) bî-edeblik kılbdur miñe bu yerde salar men anı helâkqılsan büzürgvârayttılar ey Hudânıñ (2) cānāveri siñe bergen mindin neme ruḥşat tiley sen iger mindin ruḥşat tileseñ ol neheñ ki (3) héç neme kılmağıl ki miñe özür taḫşirayttıger miñ sözümni qabûlkılmasañbarğıl neme h'ahlâsañ (4) şunu kılğıl her nemerse ki Hudā-yite'ālā buyurup irdi anı bercā keltürgil ol ejder başını (5) töbüñsalıp yandı ol künü namāz peşiñece yol yörüp irdiler ki ejder birle neheñ (6) peydâboldıkördiler ki ejder neheñdin quyuḥudın beligece yutupkeçeniñ qaşığaalıp (7) keldiāvâzbülend birle aytıey Müslümânlar işitiñler ki bu yakın Hudā-yite'ālāniñ bendelerige (8) bî-edeblik kılğanlık cezâsı andinkén ejder neheñni tamām yuttular (9) büzürgvâr her çend qoyğıldip tilediler qoymadılar bir sa'ātyörüp irdi yene bayağı (10) ejder peydâbolupkelip feryād kıldı ki ey Hudânıñ velîsi miñe didārıñni körketgil (11) men siñe 'ācizlikniñ yüzünü keltürdüm büzürgvâr başlarını kömedin çıkardılar (12) ejder büzürgvârniñkörüp ey büzürgvâr men sizler sözlerni qabûlkılmadım (13) anıñ üçün men Hudā-yite'ālāniñdergāhıdakünāhkār oldum imdi sizlerniñ (14) aldılarıgakeldim her neresi ki ilgeri dip aydılar anı qabûlkılsam neheñni ağızdın (15) yandurdu kördiler ki neheñ ki héçnoqşān yetmepdür andinkén ejder aytıki (16) ey müstecābu du'āHudā-yite'ālāniñdergāhıdın 'ālemi luḥfuñ birle miniñkünāhımni (17) tileñ sizniñ aldınıñda künāhımdın pākbolup yanay büzürgvârqollarını[164a] (1) du'āgāköteripdu'ākıldılar ol ejderniñ haqqıda du'āmüstecābbolup (2) ol ejder künāhıdın pah bolup yandı e'l-kışşa neçendküñdin kénderyādın (3) çıktılar neçendküñdin yol yörüp irdiler qazada yoldın azdılar yol (4) siz yörüp susuz azuqsuz qaldılar H'âce'Ömer yene sözge kelip (5) aytılar ki ey büzürgvârrevākörem sizler ki bu Müslümânlar teşnelik birle susuz (6) ta'āmsız helâkbolğaylar büzürgvârayttılar ki ey H'âce'ömürḥikmet-i ilahi (7) bizge şumdağ irdi ki éki menzil yol azıpyörüdük bu éki menzil Hudā-yı (8) te'ālāgamünācātqılıp bizge dostlarınıñkademini yetkürseñdipneçend (9) yıl arzûkılıp irdi Hudā-yite'ālā bu éki menziliñ haqqıda du'āsını icābet kıldı (10) bizniñkademimizni Hudā-yite'ālā bu yerge yetkürdü elḥamdülillah ki bu menzili murādiğa yetti (11) teeccüh birle abadānlık yerge yettiler e'l-hāşıl bu kısım kerâmetler bu büzürgvârdın (12) toḫuz yaşlarıda zāhirboldızāhirH'âce'Ömerkaddese-allāhu sırrehu'l 'azîzayttılar (13) ey büzürgvâr neme bolğay ki men fakir'āciz ve dermāndını destgîri āḥiret kılıpkolumni (14) alsalar Hâzret-i büzürgvârayttılar ey H'âce'Ömer bu nem sözdür ki siz aytadursuz (15) men tehi şerī'atta belāğat yetmedim siz ṭarīkatda belāğatğa yetin ötgen men (16) şerī'at ve ṭarīkatniñarasıda belāğatğa yetin kemāl tabışdın yerāk bu yerākılık (17) birle sizniñ qoluñuznu almañneçükdin revādur ékimizniñarasıda[164b] (1) qol almak vuḥu'da keledürgen bolsa belāğatdaki kişi turupkiçik kişi (2) qol almaklāzımémessēyḥlik mertebeside kişi qol almaklāzımdur men siz ki (3) qol berip sizlerniñḥizmetlerniñ bolay dēdiler herçend büzürgvârğaH'âce'Ömer (4) qol berişni sa'y kıldılar büzürgvârqabûlkılmadılar āḥirḥarār tilediler ki ey H'âce'Ömer (5) bu ḥayālını ki siz kılasız neçendmaḥalşabırkıñ tā men belāğat mertebesige yetey ol (6) vāḫtda Hudāḥ'ahlāsa éki lemiz terik bolsaq bu işge héç ma'nıyoḫdur ol vāḫtda (7) irādet kıılır men şubu cengü cedel birle Mekkege yettiler Mekkeni ṭavāfkılışgameşğülboluptavāf (8) bercā keltürdiler şol hacclarıda bu büzürgvârniñdu'ālarnıñ bir ḫatının yetmiş miñ (9) kişiniñḥaccı qabûlboldılar

Ka'beni tavâfkılğan eşnâ'da Hazret-i şeyhniñ kulağa (10) âvâzkeldi ey Şehabbettinbu hâcılar
 hacckılıpçııkandinkén siniñhâştavâf (11) bercâ keltürmekiñlâzımigerçi ilgerki tavâfniñhavâş ve bî-hilâl érse
 mu Hazret (12) büzürgvâr bir kün ol tavâf hânede tevâkkuflılıphâştavâfbercâ keltürdiler (13)
 pûşidekalmağayki tavâfhâş ol ki Hazrethâne-yi mu'azzama-yı mükerremeyi mutaharnı bî (14) hilel
 tavâfkılşa ya'nî ol tavâfdın gayrıdın kişi bolmasa digen boladur (15) mundağ devlet miñ kişidin birige
 müyesser bolur igerHudâh'ahlâsa (16) anga oğşaHazret-i Sultân İbrâhim ... kaddusallahu sirrihu'l 'azîze
 (17) özzamânelerideki evliyâ'larnıñ pişvâsı ... hacçgaberiptavâf [165a] (1) kıldılar andinkén bu arzunu
 kıldılar ki miñe oğşakünâhkâr bendesige Hudâ-yite'âlâ (2) halktavâfnı müyesser kılur édidip ton yarımda
 kofupMekke'tarafıge yüzlenip (3) Mekkeki kirdiler ki hâneyi mübarektavâfdın hâli başlarını yerge koyup (4)
 ayttılar ki her nerese ki Hudâdın hilâf irdin taptın diptavâfigemeşgöl (5) irdiler kördiler ki türükniñ töbidin
 bir yılan tavâfgameşgüllük (6) kılıp turadur munu körüpköñüllerige bir kudureti tüştü şol
 zamânkulaqlarığa (7) âvâzkeldi ki ey İbrâhim miniñ ... meni bendeleriniñtavâfkılışda héç (8) vâkt hâlî dip
 çağlamağıl şumça hâlitapğanıñnı ğanimet tutğıl bu sözdin (9) ğaraş şubu ki Hazret-i büzürgvâr hem sultân
 İbrâhîm ad hemge oğşahâş (10) tavâfge müşerref boldılar andinkénHazret-i peygamber sallahu
 'aleyhivesellemniñ (11) Medinelerige tavâfkılmağki 'azîmkılıpHazret-i
 peygamberşallallahu'aleyhivesellemniñ (12) rüzelerige yakın yettiler ve selâm
 bercâkeltürüpesselâmu'aleyke yâ eyyühe'l (13) nebîyyi ve rahmetullahu ve berakatuhu dédiler Hazret-i
 Resûlşallallahu'aleyhi vesselem (14) niñ rüzeleridin âvâzkeldi kim ey miniñ Şehabbeddinim Faţımâ
 rađiallahunhunıñ (15) evlâdı yahşıkadem keltürdün Hazret-i büzürgvâr bundanı eşitip (16) feryâdkıldılar ki
 yâResûlullah miñe oğşakünâhkârniñ siniñtarafdın (17) hitâbkelişgene liyâkatım bar bu sözünü aytıp yegî
 zârı birle tavâfge[165b] (1) meşgûlboldılar tavâfregäreng sedâlar peygamberniñ rüzelerdin eşitildi (2)
 andinkénHazret-i büzürgvâr Medinede on yıl turdular ol hacç'a'â' kıldılar (3) kırkmerâtibehacç'ömürbercâ
 keltürdiler tefsîr ve hadîş ta'allüm alıpkemâlige yettiler (4) andinkenişâret yetti ki ey Şehabeddin
 dedelikniñ yurtığa (5) barıptefsîr ve hadîşniñ dersni halkğata'lîm bergil Hudâ-yite'âlâniñ bendeleriniñ (6)
 râh-i râstğa başlağıl on yıl şunda bolğıl andın kén ananıñhizmetige (7) bargıl ki siniñ yolunda ananıñközü
 'acizbolupdur firâkniñ (8) odı anıñ dilide iştıyâkniñ derdi anıñ cânıdın bolupdur Hazret-i (9)
 büzürgvârkıddese-allâhu sirrehu 'l 'azîz atalarınıñ yurdu şâm irdi beşâretniñ (10) ruşşatı birle
 şâmğateşrifkıldılar şâmniñdânişmendleri yığılpkelip keçürdüler ki (11) 'acebdânişmend kâvîzâhir
 boladurlar cemî'halkşâkirdboldılar tâ on yılğaça (12) bu dânişmendlerge ders ayttılarHudâ-yite'âlâniñ
 bendelerini râh-i râstğa (13) başladılar andinkén Herât şehrigе barışnı ihtiyârkılıp analarnıñhizmetlerige
 (14) keldiler analarını kördiler ki közleriniñ nûru zayıp bolupdur (15) kollarını du'âğakılıpdu'âkıldılar
 mübarekkollarını analarınıñközlerige (16) sürttüler Hudâ-yite'âlâniñkudreti birle şol sa'ât
 analarınıñközleri (17) açıldı kördüler ki oğlanları Şehabeddin turupdur üç merâtibe[166a] (1) oğlanlarıdın
 başlarıdın üzülp mübarek futlarığa yıkılıpayttılar ki ey nûru dîde (2) ferzendim bu neme bî-rahmlikniñ irdi
 ki yegirme yıllık bu yüzide bir mertebe miñe köñlüñ (3) koymadı miñe oğşa mazlûmnıñ hâlige
 rahmiñkelmedi ... miniñ cânımğa kimhemîşe (4) siniñ firâkınıñ futıda kuydum siniñiştıyâkniñ birle biryân
 ve cigerimniñpare (5) päre kıldım Hazret-i büzürgvâr anaların bu hâllerini körüp rahimleri kelip (6)
 katıyğıgladılar da yettiler ki ey vâlide dervîş ibnu'l vâkıfnıñihtiyâri (7) siziñ kolunuzda men hem
 'acizboldım kim ma'zûr tutuñşumça yılını bu yüzide (8) siziñhizmetinizdiñ yerâkboldım imdi
 kalgan'ömrümni siziñhizmetinizde (9) otgaray dédiler ékikündin kénH'âce'Ömer kaddasallahu sirrihu'l 'azîz
 (10) eşittiler ki sadr huması Herât şehrinin başığa sâye salıpdur (11) fi'l-hâl kofup bā-vücūd birlikleri birle
 atalarını kollarığa almay ol (12) hurmaylâsmân fersay ferhûnda falnıñ kanatıda sâyeside menzil kılmakniñ
 (13) degdegesi tüşüp yüzmiñmeşakkatlar birle ol büzürgvârniñ kaşlarığa yettiler (14) ayttılar ki Hudâ-
 yite'âlâniñ bendelerini râh-i râst başlağucu Allah te'âlâniñ (15) dergâhniñ yakınlarını kıyan ketti ki miniñ
 barımda va'deler kılıp irdiler ol (16) va'de hilâfboldıevliyâ'lardın va'dege hilâf bolmaklık neçükrevâ bolur
 şeyh (17) ayttı ki ey H'âce'Ömer sizniñ haqqınızda neçük va'de kılıp irdi H'âce'Ömer[166b] (1) ayttılar ey
 büzürgvâr va'de ol bolupdur ki on yıldın kén miniñ terbiyetimdin behremend ayttılar ey büzürgvâr va'de
 edâbolup (2) bolursandın irdiler yegirme yıl tamâm ötdi miñe terbiyet kılmadılar şeyhayttılar (3)

rāstayttıñız bu yerde bolsam irdi sizni terbiyet kılıpkemālğa yetküşüm (4) on yılğaçalmas irdi bu muḥalīfetni öz tarafıñızdın bilmek lāzım hālā miniñ (5) va‘dem ilgerki dékdip şol zamāñH‘āce‘Ömerniñirādetini qabūlkılıpayttılar ki ey h‘āce (6) ‘ömür sizniñ işiñizniñ endek tevaḫḫufu bar bu hem anıñ üçün ki siz mindin yerāk (7) bolmasıñız irdi deden miniñ qaşında bolsañız irdi munça uzaḳğa tarmas (8) irdi on éki uzqarınızda boluñandınkénnaḫartapıp siniñ kārniñtamām boladur (9) inşaallah te‘ālāvākt ki on ékikün şubu ṭarīka birle ötti şeyḫ ḳaddasallahu (10) sirrihu‘l ‘azīzH‘āce‘Ömerniñbāṭınlarıḡanaḫarkıldılar bir nazar birle h‘āce‘ömürniñ (11) kārları yetti āsmāndın ötüp ol şeherniñ muḳtedāsı boldılar şeherniñḡalkı eşitti ki (12) H‘āce‘Ömer şerīf berekātıñıñ oḡlu şeyḫ Şehabeddiñe desti irādetkılıpdur (13) ba‘zı ḡalkayttılar ki h‘āce‘Ömer bu kiçikbelāda neme kördi ki aña irādetkılıpdur h‘āce‘Ömerniñ (14) mertebesi anıñdın ziyādeve ba‘zıḡalkayttılar ki çok torunḡlar ey yārānlar (15) Şeyḫ Şehabeddinniñ mertebesi uluḡ bolmasa irdi H‘āce‘Ömer olarnıñ (16) birliklerini qabūlkılıp mürīd bolmas irdiler iger yaşları kiçik bolsa mu mertebeleri (17) uluḡbolḡay bu ḡalkniñarasıdın bir kişi ḳofupayttılar ki ey yārānlar ayb[167a] (1) körmegenler ve aybḳılmañlar körgenşeyḫ Şehabeddin bolsa h‘āce‘Ömerdin minniñ kişini (2) mürīd kılar çerāḡı beşükdeşeyḫ Şehabeddin neçendkerāmetkılıp taḫir irdim (3) H‘āce‘Ömerniñ mürīd boluşlarını ta‘accüb kılḡulukémesdip irdi ḡalkniñ (4) arasıdın fitne peydāboldı biri ayttıki imtiḫānkılıp baḡsa bular ... (5) ayttıki dervīşlerni imtiḫānkılḡuluk émes çirakiolarnıñ dilleri ayıneyi (6) cihān nümādur imtiḫānı bolar bilmegeyler andaḡemesiger‘affḳılsalar evidin igerḳahr (7) ḡazabḳılsalar ‘ālemḡarāb bolur dédi bu kişiniñ sözü heme kişige ma‘ḳūlbolup (8) ayttılar ki her ḳaydaḡ bolsalar olarnıñḡizmetlerige baralı dip ḳoftular hemeleri (9) şeyḫniñ aldılarıda bardılar şeyḫniñ eşigegekéttilerkördiler ki şeyḫniñ (10) dedeleri ḳoyḡan bir ser ve terik bar irdi ol dirāḡtḡa sotukmay ḳurupḳalıp (11) irdişeyḫniñḡademleriniñ bir ḳatıdın kögerip buḡurupḳalḡandiraḡt (12) nıñ kögerignikörüpḡalkḡayrāñkalıp birbirlerige baḳıpayttılar ki bu kişiniñ (13) velīlikde héç şek şüphe ḳılmañlar ki neçend yıl ḳorupḳalḡannıñdirāḡt (14) körgerse héçkerāmetmundınuluḡbolur mu dipşeyḫniñ bareleridin zebūn (15) yokḳılıp ayduḡdın şeyḡtevebe ve taḫarru‘kıldılar bularnıñarasıdın biri ayttıki (16) ey yārānlar öbde neraki şubudur ki şeyḡge mülāḳatḳılmaḡ yansaḡ anıñ üçün ki (17) şumça ḳuduret birle şeyṭāniñ vesvesi birle ḡazret-i şeyḡge neçükmülāḳat[167b] (1) ḳılḡalı boladur ki bizniñ bī-iḡlāşḳımnıñ şeyḡvilāyetniñ nūru birle ma‘lūm (2) ḳılsalar be-nāḡāḡ bizge ḳahr birle naḫarḳılsalar ve bizler şeyḡniñḡazablarıḡa giriftār (3) bolsaḡ bizlerniñ‘ömrümüzge naks peydā boladur yine birleri aydılar ki evliyā‘ullah (4) ehl-i kerem luḡfunuñ deryāsı bolar ḳaşlarıda her çend bizniñşeyḡniñ ḡaḳḳıda (5) ḡıybet ve şikāyet ḳılḡan ... rāst bolsa mu obdāni şubu ki bolarnıñ (6) keremige tekiye kılıpḡizmetlerige müşerref bolalı tā ol büzüḡvārniñdidārlarınıñ (7) maḡrūḡḳalıp yanmaḡaymen hem kişi şubu kişiniñ sözüge emel kıldılar ḡazret-i şeyḡniñ (8) ḡizmetlerige barıp esselāmu ‘aleyküm yā velīu‘llah dédiler şeyḡ‘aleyke (9) esselām dédiler .. men ne menin ne men menem men tuyem ve ne tu menemḡülşen zaza ve menem ni ... (10) ... ḡazret-i şeyḡniñ bu beytleridinol cemā‘ātıñıñ dilige bir ḳorḳunç (11) peydābolup bedenige lerze tüştı ḡazret-i şeyḡvilāyetniñ nūru birle bildiler (12) ki cemā‘āt .. bir ḳorḳunçpeydāboldışeyḡayttılar ki ey bī-‘āḳıllar peyḡamberlerni (13) būḡtan ḳılḡandın ümmedçilikge héç zarārı yokıger sizler meni ḡıybet (14) ve şikāyet ḳılḡan birle miñe irādetkılıp mürīd ve muḡlis boluşuñ (15) lar ki héç zarārı yokdip bu beyti okudular .. manur ḡaḳḳım ḳuş tezāḡūr beşer (16) marayıbnı .. ḡaḳbin diḡer ol irdi ki heme ḡalk yekpāre ki şeyḡniñirādet (17) lerini qabūlkılıpīmān keltüdiler bir küni dervīşler olturup[168a] (1) irdiler şeyḡbeḡiştıniñ ni‘metleridinsöz kıldılar dervīşler (2) din biri fevbayttıki ey büzüḡvār şitgenkörgen ki oḡşabolmaydur (3) şeyḡ şol sa‘ātḳofuprevānboldılar dervīşler hemyollarnıñ (4) ḡinileridin yörüp mescīd-i cāmide yettiler mescidniñ eşigegişāret (5) kıldılar héç kişi tutmay mescīdniñ eşigi açıldı şeyḡkirdiler dervīşlerni (6) işāret kıldılar hemeleri mescīdḡe kiripkördiler ki ta‘rif (7) tevsifni yetiprāstkelmeydürḡen bir bāḡ nümāyān boldı naḳış ve zīnetlik (8) sarāylar būlend süffeler ve ékiḡ revāḡlar ve şāḡib-i cemāl kıḡızlar sūtdin (9) aseldin arıḡlarda atıḳlık irdi dervīşler munu körüp (10) ḡayrāñkıldılar şeyḡayttılar ki ey dervīşler munu kördüñler mu (11) her nemersege kişi istese tafadur arzūsunlar ki ḡandıñlar dervīş (12) her nemerse ki şeyḡge aytıp irdiler dervīşniñköñülünü h‘āḡlāḡandın (13) körsetiparzūlarıḡa ḡandurdular .. seyr kılıp müddeilerini ḡāşıl (14) kıldılar andınşeyḡ sordılar ki ey dervīşler ḡarāzıñlar ḡāşıl (15) boldı mu hemeleri ḡarāzımız ḡāşılboldı

dédiler aydın kénşeyh (16) vilāyetniñnazarını ...din kétürdiler bular kördiler ki mescīd cāmide (17) oturupdurlar şol sa‘āt dervīşlerini yine taşarrufkıldılar [168b] (1) dervīşlerlarni Hāzret-i şeyhniñHāngāhniñ eşikleride kördiler şeyh (2) dervīşlerge ... ayttılar ki ey yārānla iş ıztırāb birle hem boladurğan (3) dervīşler ayttılar ki elḥamdulillah evliyā’nıñ keremi uluḡāhiretde köredürgen (4) nemerselerini bizlerge bu dünyāda körsettiler dédiler kıyāskılıñlar şumğa oḡşa (5) bu kısım kerāmetler Hāzret-i şeyhḡaddasallah sirrihu’l ‘azīzdin pat pat vuḡuḡakelūr iridi (6) dervīşler mu‘ayine körer irdiler büzürgvārhemīşe bu beytini okur irdiler (7) her bende-yi ḡāş zū’l celālim tas felek est paym‘ālem ber fereki cihān yan besāyim zanrūy (8) ki Şems bī-zevālim şeyhniñ bu beytleri eṭrāfı cihāngaēsitildi küceretdin (9) bir kişi şeyhniñhizmetlerige kelışge degdege kılıpnécend müddet miḡnet ve meşakḡat (10) tartıpşeyhniñhizmetlerige kelipkördi ki şeyhniñ eşikleride éki kişi oturupdur (11) bu misāfir sordu ki ey dervīşler Hāzret-i şeyh ne yerdedür dervīş ayttılar ki (12) ṭahāret alḡalı çıktılar ol misāfir şeyhniñmübārekcemāllarını körüşge (13) iştıyāqınıñ tolalıkdın şeyhniñ arḡalarındın ba‘zıkördi ki şeyh éki (14) üç tabaḡ suyu bar gülcekte ṭahāretkılıp oturadular ṭahāret alḡan (15) suları gülceke koyulup turadur bu misāfire ehl-i dāniş iridi özige ayttı ki (16) velī kişi şerī‘at da .. suda ṭahāret almaklıḡı neḡükrevābolḡay ol misāfirniñ (17) köñlige i‘tirāz yol taptıseyhvilāyetniñ‘ilmi birle bildiler ki bu misāfir [169a] (1) niñi‘tikādıda bir sustlukpeydāboldıseyh bu misāfirniñ kaşıḡa yakın kelipṭahāret (2) alḡanḡollarınıñ suyunu saḡtılar bir ḡatre su bu misāfirniñ yüzige tikip iridi (3) ol misāfir bī-hūd boldı bī-hodlukda turupkördü ki kıyāmet ḡayyum bolupdur (4) beḡiştini beḡiştge dūzahıñdūzahḡa barmaḡlık ki emir bolupdur ol misāfir (5) ayttikimeni hem beḡiştge kirdip emr boldı yol-ı sıratḡayetip irdim ki futum ... (6) öṭgelitoḡtamay ḡayrānbolup oturup irdim ki şeyhdūzahṭarafındın (7) peydābolupkelipayttıki ey ferzend neme ḡayrānlıkda olturduñ ol misāfir (8) aytı ki ey şeyhniñdūzahıñ otunıñtapışdınḡorḡupḡayrān ve lerzān (9) durmen dédişeyḡayttılar ki ey ferzend ḡoluñnı uzatḡıl bolsam nihāyeti (10) ḡoşvāḡtılık birle ḡolunu uzatdı şeyh bu misāfirniñ ḡolunu tutupdūzahdın (11) öṭkezip ve beḡiştge kirküzdiler şolzamānşeyh bu misāfirniñ yüzige (12) bir tabanḡa averdiler misāfirközünü açıpkördiki şeyhniñ aldıda oturupdur misāfir bu ḡālini (13) körüpşeyhniñayaḡlarıḡa yıḡılıpnāle ve zārıkılıpayttıki ey büzürgvārḡaṭāḡıldım kūnāhımnı atsunlar (14) dip şol zamānbüzürgvārniñ aṭaḡlarını tutup ḡavl berip mürīd boldılar (15) andıñkénma‘lūmbolḡay ki Hāzret-i büzürgvār altmış beş yıl ‘ömürkördiler ellik (16) kişini mürīd kılıpḡutubluk mertebesige yetküzdiler özleri üç yıl on kūn (17) ḡutubboldılar ‘acāib ve ḡarāyibkerāmāt bulardın zāhirboldı ḡaddiḡesāb[169b] (1) sizle mürīdlerini terbiyet kıldılar özleri Hāzret-i Muhammed-i Muṣṭafā şallāllahu‘aleyhivesellemniñ (2) rūḡ-i pākıların terbiyet tafıp aydılar köñülleri šest peyḡamberniñköñüllerige (3) oḡşa iridi tāriḡge beş yüz toksan iridi bu büzürgvār Herāt şehridin (4) ḡayb boldılar bir yıldın kén mürīdler ḡabertaptılar ‘ıyd-ı ḡurbān kūnū ḡacılar birle (5) hacṭavāḡkıldılar dipḡacḡkılıḡandıñkén‘ālemdin riḡletkıldılar cemī‘ḡacılar (6) Hāzret-i büzürgvārniñnamāzlarını öṭüpḡuristān-i mu‘allāda defn kıldılar vallahu a‘lemu (7) bi‘ş-şavāb..... (8) larını beyānḡılıpdurlar olar şol vāḡtdaki heme kişidin dānā irdiler şehir ḡāḡkınıñ (9) uluḡ ve inşāḡlıkı irdiler zūhd ve ṭaḡvāda bī-nazir irdiler şerī‘atniñ (10) cemī‘ işlerini becākeltürüp nā-meşrū‘ işdin perḡizḡılır irdiler (11) şerī‘atniñcemī‘ işlerini heme vāḡtda ḡavī‘ tutar iridi ol ṭarīḡa birlenki kişiniñ (12) nā-meşrū‘ iş ḡılḡannı körseler ve yāēšitseler ol kişini iḡtisāb (13) ḡılır iridi ammā evvelki ḡāllarıda Belhniñpādşāhniñvezīri irdiler cevāhir tunuḡanların (14) vāsıṭası birle pādşāḡlıkniñvezīrige yetip irdiler cevāhirni nihāyeti obdān (15) tanur iridi bir kūnū pādşāḡḡa bir kişi la‘l tuḡfealıḡkelip iridi ol vāḡtda şeyhḡāzīrēmes (16) irdiler ammā öz cevāhir şināslar bar iridi pādşāḡ iridi ey şarrāflar bolḡıl ki behā (17) ḡoyuñar şarrāflar ayttılar ki ey pādşāḡ-ı‘ālem bu la‘lniñ behāı Belh şehrinin[170a] (1) bir aylık harācı tuşlukpādşāḡ aydı Ziyaeddinni ḡıḡkırtılar ol körüp bu la‘lge behā (2) ta‘yin ḡılun dip ḡıḡḡıḡḡalı kişi iberdilerderḡāḡşeyh Ziyaeddin ḡāzırboldıpādşāḡ (3) bu la‘lni şeyh Ziyaeddinniñ ḡolıḡaberipayttıki ey Ziyaeddin şarrāflar (4) bu la‘lge munḡa behā ta‘yin kıldı sen neme desen dédişeyh mülāheze ḡılıpayttıki ey (5) pādşāḡ-ı‘ālem bu la‘l nihāyeti obdān la‘l éken līkin ayıbı bar pādşāḡ şarrāflar (6) neme ayıbı bar dédiler şeyh Ziyaeddin ayttıki bu la‘lniñ ayıbı şubu ki la‘lniñ iḡid (7) ḡurdḡār aḡzıda bir ḡiyāhniñbir ki bu ayıbı bolmasa Belh şehrinin (8) bir yıllık harācı bu la‘lniñ yarım behāı bolur iridi şeyh Ziyaeddinniñ (9) bu sözdin pādşāḡ ta‘accūbge ḡaldıppādşāḡayttıki ey Ziyaeddin bu neme (10) sözki

sen aytadursan ki kûrut taşnıñ içide ne kıladur şarrâflar (11) hem bu sözünü aytıpşeyh Ziyaeddin birle bahis cedel kıldılar (12) şeyh Ziyaeddin ayttılariger bu sözge unamasañlar bu la'lnı uşatıñlar (13) bu la'lda kurd bolmasa men la'lnıñ behâsını berâyıandıñkén meni öltürüñler (14) men kânımğa ... dur men iger men öz cânımdın ötünsem siz pādşāh siz bir parça (15) taşnıñ sınış neme ihtimāl kıladsız sizge oħşapādşāhnıñhazîneside (16) yüzmiñ munuñdın taş bar sizniñ devletiñiz ki ... hezaneniñiz neme neme (17) zararı bar āhirşeyhniñ bu sözleri birle la'lnı sadırdular dervākı' la'lnıñ[170b] (1) içidin bir kûrutzāhirboldıpādşāh bu şehirniñşarrāfları heme hālkşeyhniñ bu (2) işlerige ta'acübge kıkaldılar pādşāhşeyhniñ bu işlerini körüppeşimān ve nedāmeti (3) kılıpayttıki mundağkābiliyyeti bar kişiniñ bizgeoħşapādşāhmecāznıñ bolmaqlığı (4) yüzmiñ hayf şumçakābiliyyeti isti'dādı birle pādşāhhaķikîniñhizmetide bolsa maķşūdıǵa (5) yeter münāsib şubu ki ruħşat bireyki ilgerdin mindin ruħşat tilepirdi ki Hāķķ (6) sübhān ve te'ālānıñ bendeçilikde bolsa dip ayutur irdi imdi ruħşat berey ki (7) pat fırsatda Ziyaeddinniñmurādıǵa yetiñide yerāķkörüñmeydür anıñ sebebidin (8) miñe hem şevābhāşılbolǵay ol irdi ki pādşāh öz köñlünce büzürgvārı (9) kıkırtıpayttıki ey Ziyaeddin mindin neçendmerātiberuħşat tilediñ men ruħşat bermep irdim (10) seni men seyf kılıp igendük men imdi siñe miniñrahmim kelippeşimān ve nedāmetkıldım (11) siniñ ötgen'ömrüñe birbiridin terbiyet tapmay miniñ koynumda sergerdānbolup'ömrüñni (12) zāyi' ötkездin bukün oldur ki siñe ruħşat berdim mundıñkén her yerini (13) h'ahlāsañ şunda bolǵıl her neme h'ahlāsañşundağkılğıldıppādşāh bu sözünü (14) aytıpruħşat berdiler pādşāh tola altun 'ināyetkıldılar şeyhayttıki ey pādşāh (15) 'ālem siz meni azād kılsañız men andağazād bolayki bu dünyāda miniñköñlüm heçnemerse (16) ki bağlanmağay bilgil ki ol kişiniñāzādeköñlünü bu dünyāǵa ta'alluķu bolmasa ol kişi (17) kemālāt hāşıl kıladsıñ-heme ki munça altun 'ināyetkıldıñız siziñ işiñiz [171a] (1) da yastanıp yatğanlar ki'ināyetkılsañız obdānkurtaradur miñe bu altunniñ (2) sizge heç faydası yok miñe zararı bar siziñdin pādşāhnıñhazîneside (3) bolsa bir kün seri kārǵa kirāķ bolur anıñ üçün ki siz uluğpādşāheṭrāf'ālemdin (4) siziñ qaşınıñzgaḥālk temede kelipḥizmetkıladur sizniñ işiñizdin maḥrūm yatmaydur (5) ammaiger nā-ümīd yangudın bolsa sizni melāmetkılıp bahil ve hasislikge haml kıladur bu éki (6) şıfatnı siziñdin pādşāhgaķoymaqlıķ nā-münāsibdür bu hem sizge ma'lūmbolsun kim (7) sizge Hudānıñ bendesi sizniñ ğamımnımunça yersiz ki mecāzı 'ālemde miniñ (8) h'ācem irdiñiz Hudā-yite'ālāge miniñH'āce-i haķikīmdür miniñ rızkımı kimkılmas (9) bu altunni alıpālūdebolupHudā-yite'ālānıñdergāhıǵa barmaķanıñ obdān-rāķdip (10) altunni alıñı kabūl kılmadılar fişlerini bellerige kısturupMekkeniñ (11) yolıǵakirdilermübāreknāzik futları yörüp kafardı olarnıñ uçalarıǵa (12) neçend yıl rahatnıñ perestişde irdi azuķlarını kötermekdin (13) 'ācizboldı heç kişi bolargahemrahemesirdi ki yüklerini kötergeyyörüp (14) bir deryānıñ lebide kördiler ki kārவān kimege olturupdur büzürgvār hem kimege (15) kiripneçendkünyörüp irdiler bir uluğ neheñpeydābolup kimege zor kıldı (16) kimeçi kārவānbaşı qaşıǵa bardı ayttıki ey kārவānbaşı ilgerki 'ādetlik (17) neheñ kimege zor kıldı munuñ tedbiri nemekārவānbaşı ayttıki ey kime başı [171b] (1) anıñ tedbirini sen obdān bilesin ki neçend yıl bu işde sen tola bolǵan ol nehengniñ (2) 'ādetini sen obdān bilesin kimeçi ayttıki ey kārவānbaşı bu nehengniñ'ādeti şubu ki (3) iger kimege yüz miñ kişi bolsa bir kişidin tola kişi yutmaydur zor birle yutuşdin (4) ilgeri bir kişini suga taşlaylı bāķīķalğanlar tāsēlāmet kılǵaylar kārவān başı ayttıki (5) kimeçi aytǵandıñkılıñlar dēdi kimege her çend cūstu cūķılıpderyāǵa salǵalı kişi istediler (6) Şeyh Ziyaeddindin bñleñ heçfaķiri tapmadılar şeyhni zor birle tutup balıķnıñ (7) aǵzıǵa taşladılar balıķtutupyanıpkētti şol vāķtda balıķǵa nidā keldi ki ey balıķ bu Hudā-yı (8) te'ālānıñhāş bendesige zinhār azar yetkürmegil iger cezme kılıp azar yetküreseñ (9) Hudā-yite'ālānıñ'azābıǵa giriftār bolursun bu nā-bekārlar bu kısım cur sitem bu Hudānıñ (10) 'azīzķılğan bendesi anıñ haķķıda kıldı sen hem aña oħşazarār yetküzmegil (11) Hudā-yite'ālānıñ bu emri balıķǵa yetti bu şeyh Ziyaeddinni andaķsaķladıki (12) bolarga heç asib yetküzmedi neçendküñdin kēñşeyh ķaddasallahu sirrihu'l'azīznıñķulaķlarıǵa (13) hātıfđin āvāzkeldi ki ey Ziyaeddin heç bilem sen ki seni balıķnıñ kārնımda neme (14) üçün bend ki salındı şeyh Ziyaeddin ayttılar ki kirmesin hemedin dānāsın (15) men neçük biley yene ékinçi āvāzkeldi ki siniñ balıķnıñ kārնıda bend buluşuñnıñ (16) ḥikmeti ol irdi ki siniñvezīr bolǵankünleriñde üstühānlarıñ ve ğuşť (17) postlarınıñ rengāreñgharām ğazalardın perveriş tafip irdi ol ḥarāmdın [172a] (1) perveriş tapǵan bedenikni bu balıķ köydürüp ol

bedeniñni şâf ve ... kılğanandın (2) kén bu pādşāhı ...nındergāhıgālāyık bolğansan ya'nıkorımay ve gāmgān (3) bolmay Hūdā-yite'ālānıñ yādı bile bolgıl ki 'ākıbet siniñde yaşıñobdān (4) ... mübeddel bolur ol kimeçi ki siñe bu işni kıldı anıñ işi bıkār ve bī-hūde bolur (5) e'l-kışsa Hāzret-i büzürgvār altı ay balıknıñ içide turdılar bu hārāmdın perveriş (6) tapğan gūşt ve post tamām tōküldü yene gūşt peydāboldı ki oları anıñdın (7) hergiz haberdār bolmaydılar andıñkén balıqğa emr boldı ki bu emānet yükünü (8) taşkarıçıkarğıl balıq şol sa'āt ol büzürgvārı çıkarıp (9) koydu ve deryādın çıkarıpbüzürgvārge tola 'özürler koydu ey Hūdā-yite'ālānıñ (10) dergāhınıñlāyıkı ma'zūr tutuñ ki miñe oñsa'aciz hākinıñ neme haddi (11) bolğayki sizlerge oñsauluğ zātın men içimde saklağayman ammāHūdā-yite'ālānıñ (12) emri fermānışumdağ irdi bu işniñmaşlahatı sizge ma'lūmboldıigerçi (13) miniñ kārınmda bolsañız ammā men Hūdā-yite'ālānıñtutupsizge hēc zarārı yetkürmedim (14) ol hālki ki sizge kümede kışdılup irdi tā bu vāktgācaderyāda sergerdān (15) hēcťarafge yol tafıpcıka almaydur sizni ağır yetgen cihetdin Hūdā-yite'ālānıñ (16) kahr-ıgāzabı aña mustolu boldıbüzürgvār balıkdın bu sırrını eşitip (17) dillerige bir derdi peydābolupHūdā-yite'ālāge münācātıııpayttılar ki kirmesiniñ[172b] (1) keremiñ hemege 'ammMüslümānlarnı miñe oñsakünāhkārların cihetdin tā bu vāktgāca (2) girdābge salıpsan men anı büzürgvārge ... siniñ lūtfun heme ki 'amm bu deryānıñ (3) girdāb belāsındın bu Müslümānlarnı çıkarğıl āvāzkeldi ki ey Ziyaeddin (4) bu neme rahmidür ki bulargakılādursan bā-vücūdşumça zebūnluknı (5) siñ hāqkında kıldışeyhayttılar ki ey kerīm bā-kerem siniñrahmetiñ mehz künāhlar (6) üçün igerçi siñ bendeleriñ herğançakünāhkıl mu senrahmetinniñ.... (7) bularnıñ başdın derikılmağıl 'ale'l-hūsūs bolarnıñkünāhkār bolmaqlığı (8) miniñ sebebimdin irdi miniñdin 'acizniñdu'āsını olarnıñ (9) hāqkıda icābetkılup nā-mīd koymağıl men öz hālimgē peşimān boladur (10) men ki olarnıñ sebebiddin sergerdānboldım bu söznü aytıp (11) girye ve zārı ağaz kıldılar şolzamānķulaķlarıgāāvāzkeldi kim ey Ziyaeddin (12) siniñdu'ānıñnı olarnıñ hāqkıda müstecābķıldım hālāşnıñ yolunu olarga 'atā' (13) kıldım ammā siñderyānıñ lebigē baķmaķnıñlāzım kimini taşkarıçıkarğay (14) büzürgvār bundanı eşitipşevķzevk birle deryānıñ lebigē barıpkördiler ki kime (15) kofuk kioñsa deryānıñ uzasıda her tarafdār seyr kılpyörüpdür (16) Müslümānlar ıztırābķaķalıpdurlar büzürgvārāvāzbülend birleķıçķırdılar (17) ki ey deryāHūdā-yite'ālānıñ hūkmü fermānı birle Ziyaeddinniñişāreti [173a] (1) ve .. kimeni girdābdin taşkarıçıkarğıl şeyhniñ bu āvāzlarını deryāeşitti (2) derhāl su kimeni şeyhniñ kışlarıgāalıpkeldiHāzret-i şeyh kaddasallahu sirrihu'l 'azīz (3) kollarını uzatıp kimeniñ buylasını alıp kimeni sunıñ taşığatartıp (4) çıkardılar kördüler ki kimedeki hālkiñ hālını post ve üstühān remeki (5) cān bolupdur kimedeki Müslümānlar şeyhni körüp ayağlarıgā yıķılıp (6) 'özür takşirler aydılar şeyhayttılar miñe bu iş sizlerdin bolmadı ammā (7) ançı boldı ki meni nehengniñ ağzıgā taşlamakğa sebeb boldıñ līkin (8) anıñneticesiniñhūbluknu miñe Hāķksūbhān ve te'ālā hāddin uluğ (9) mertebeler kerāmātķıldılar sizler ma'zūr tutuñlar sizlerniñ avāre (10) ve dermāndelik ve sergerdān bolmaķnın miniñ sebebimdin boldıçerāğı (11) iger men bu deryāda sizlerniñ etāñlarda bolmasam irdi meni nehengniñ (12) ağzıña taşlamas irdiñler bu belāge giriftār bolmas irdiñler (13) biri birlerige aytışıpyolğarevānbolup bir menzilige yettiler ki ol yerde ne su bar ve ne (14) yemek ta'am bar bu hālķge teşnelik gālibkelipşeyhge ilticā (15) kelip isti'nat tilediler şeyhķollarını kōteripdu'ākıldılar (16) Müslümānlar amīn dédi şol sa'ātşeyhniñķulaķlarıgā (17) āvāzkeldi kim ey Ziyaeddin şubu āyetniñmazmūnunu birle[173b] (1) ki izrebe besake'l hecer fein fecāret mende esenta eşeret aynen asanek bir ki (2) orgıl Hūdānıñ emri fermānı birle bulakpeydābolup su revān bolur büzürgvār (3) bu āyetni oķup'sānı kollarıgā alıp yerge sancıttılar 'aşānıñ evrenidin (4) bir bulakpeydāboldıMüslümānlar bu sudın içip serāb ve teşnelik defboldı (5) neçendküñdin kénMekkemu'azzamğayetip ihrām bağlapťavāfgeşeşgūlbolılar (6) şol zamānķulaķlarıgāāvāzkeldi ki ey Ziyaeddin siziñ bu yerge kelişine (7) ihtiyācınıñyok aydı vāktgekelidiñ fat firsatta yurtuña yañıl Belh hālki siniñ (8) intizārlıķıñda kōztutup turadur siniñ rüşenālıķıñ müddeti bu 'ālemde tola émes (9) bu müddetde rüşenālıķıñ fevzini Hūdā-yite'ālānıñ bendelerige yetkürgil iger bu (10) fevzini Hūdā-yite'ālānıñ bendelerige yetkürseñ bī-hūşluknıñ'ālemide yüzmiñ (11) kişi öz hālī birle hayrāndur ve dermānde bolup kılādur andıñkén yene nidākeldi ki (12) ey Ziyaeddin bu cemaeniñťavāfi siñe te'di kılğan sebedin bularnıñ (13) řavāf ı Hūdā-yite'ālānıñdergāhıdamāķbūl bolmadı büzürgvāryatıpHūdā-yite'ālānıñ (14) dergāhige

yüzlenipayttılarki ... siniñrahmetiñ‘ammsın erhamerrahimîn (15) sin luţfu âmîmiñ birle ve keremi qadimiñ birle ve şıfatı rahmiñ birle bu künāhkārlarniñhaccını qabūlkūlgıldergāhiñdın maħrūm nevmîd (16) yandurmağıl bular miniñ sebebimdin maħrūm ve nā-ümîdboldılar yine nidākeldi ki[174a] (1) bu nā-bekārlarniñ sebebimdinmunça neme tola küstāhlıkkıladsursan (2) büzürgvārayttılar ey kerīm bā-kerem miñ qorqunçum oldur ki (3) miniñ sebebimdin bular künāhdın ħalāş bolmadılar andinkén de (4) siñ va‘deniñ ol irdi ki her kişige siñe yamānlıkkılsa anıñ (5) berāberide sen aña yaħşılıkkıldip erdiñ men siñ şubu va‘deñe (6) emel kıladur men yine nidā keldiki ey Ziyaeddin siniñdu‘āñnı bu (7) ħalkıñıñ ħaqqıda revākıldım ol şart bilen ki kılgan işleridin yanıp (8) siniñ aldıñda tevbekılgaylar andın kénbüzürgvārtavāfdın yanıp bu cemaedin (9) birileri sordular ki ey qayıqdergāh-i ilahi bu ħalkdın neçe kişiniñhaccı qabūl (10) bolupħacı boldı dēdiler şeyh aydılar ey yārānlar sizlerge hoşhaber (11) şubu ki kılgan işlerlarniñlerdin yanıp miniñ aldında tevbekılsañlar (12) himettiñlerniñhaccı qabūlbolupdur igertevbekılmasañlar miniñ bile kelgen (13) cemaeniñ hēçqaysınıñmaqbul bolmaydur dēdiler şeyhniñ (14) bu sözlerini eşitip aydılar ki cān dilimiz birle özleriniñ sözlerini qabūl (15) kılduqdip bu ħalkıñıñ hemesi şeyhniñ aldılarğa kelip başlarını túbün (16) salıptevbekıldılar şol vāktıda yine āvāzkeldi kim ey Ziyaeddin bularniñ (17) haccını siniñ şefa‘ātiñ birle qabūlkıldım Ĥudā-yite‘ālāniñ bu[174b] (1) nidāsı heme ħacılarınñkulaqlarığaéşitildi hemeleri hoşħāl ve hoşvākt (2) haccdın yandılar ertesi Ĥazret-i şeyhqqadasallah sirrihu‘l ‘azīzge yurtlarğa (3) yanmaqlıknıñ degdesi tüşüp yay yolğaķademqoydular şumça (4) kelgen uzak yollarını üçkünde basıp Belh şehrige keldilerérse şehir ħalkı (5) ħabertaptılarki Ziyaeddin şarrāf keledürdip aldılarığa ... lar şeyhniñ (6) ilgergidin ħālāt keyfiyatlarını ziyādekördiler néçend (7) ‘acāib ve ġarayız kerāmāt olardıñ müşāhedeqıldılar şehir ħalkı (8) birbirlerige ayttılar ki büzürgvārni boynumuzğa köterip şehirge alıpkirsek (9) mundağ zātñiñmübārekayağlarını torfağa basturup futlarını ağırtıp şehirge (10) kirmegin hayf yine birleri ayttılar bir tahtıqılıp şuña olturqızupalıpkirsek dēdi (11) bu maşlahatni heme ħalkobdānkörüp bir tahtıhāzırkıldılar şeyhni (12) anda olturuqızup şehirniñuluğları ol taht (13) revān tenābını boynuğa bağlap cungkişikşeyhniñhizmetleride şehirge (14) alıpkindilerşeyhdin rengārengkerāmāt ve vilāyetkördüler şeyhniñ bir kerāmātı (15) bu irdi ki haccdın yanıpkelgen yeli deryā-yı amuniñ suyu uluğkelipābādlik (16) yerlerini ħarābkılıpzirā‘atlar basıpyoqqılıp irdi şehirniñħalkı bu suniñ (17) kim buluşunu şeyhdin meded isti‘anet tilediler şeyhayttılar ser tıraş alıp keliñler[175a] (1) şehir ħalkı ser tıraşni hāzırkıldılar ser-tıraş büzür Kārvārniñ başlarını tüşürdüler (2) büzürgvār dervişlerdin birini buyurduki miniñ saçımni deryāgaalıpbarıp (3) yerge taşlap Ziyaeddin aytadur dipaytgıl ki neme üçün ilgerki mertebiñdin (4) ziyādelik kılasın meger bu deryāda Ĥudāniñ dostlarıdın kişini yoqdip çağlarıñ (5) mu ilgerki dik üz yoluñca yörigil igerandağkılmasañ bir dem tartarmen ol deryāda қаtre (6) aytğan sözlerini deryāgaaytıpmübāreksaçlarını deryāga taşıdı şolzamānderyāni (7) suyu ilgerki kimi kelip afeti bu ħalk bu suniñbelāsıdın ħalāşboldıandinké (8) ān-çinān su kahtıboldı ki āsmāndın қаtre su tamadıbulaqlarnıñ suyu qurupqaldıderyāni (9) akın suları tohtapqaldıħalk yine Ĥazret-i şeyh ilticā keltürdüler Ĥazret-i şey (10) qaddallahu sirrihu‘l ‘azīz bir bülend yerge çıqıpqollarını du‘āğaköteripmünācātqıldılar özge ħalk amīn (11) dipturup irdiler şol sa‘ātĤudā-yite‘ālāniñkudreti birle akın sular ilgerki ‘ādet (12) birle afeti bulaqlar qaynaşğa aldı āsmāndın yağmurlar yağışğa aldı (13) e‘l-kışşaşumdağnéçendkerāmātbüzürgvārdın vuku‘ğa keldiandinkénşeyh (14) ayttılar ki sizler munça neme ġāfillik kılasızlar ki vāktğanimetdür ve fırsat (15) tenk ve ‘ömür kütāh bu ‘ālemniñ bināsı pest bezāretñiñler ez ħalaķ fair sizlerni (16) arañlarda turup sizler öz yoluñlarını tanumay sizler tañla men sizlerniñ[175b] (1) arañlardın ġayb bolsam anda peşīmānqılursızlar faydā bermes biliñler ki miniñ (2) ‘ömrümniññvücūdu sizlerniñ arañlarda az qaldışeyhqqadasallahu sirrihu‘l ‘azīzniñ (3) sözlerdin bu ħalkıñıñköñlüge tesīri peydābolupirādet (4) kılışğameşğūlboldılar ol künü yetti yüz kişi irādetniñ devletige müşerref (5) boldılar andinkénkündin küñge ħalk tola kelip otuz miñ kişi qol berdi (6) şeyh qaddasallahu sirrihu‘l ‘azīz bu mürīdlerni terbiyet kılıp bu devletmendlerdin (7) miñ kişi kemālāt ħāşılkıldılar özgeleri özgeleride nā-tamāmkıldılar (8) şeyhni ‘ālem-i ġaybğa alıpbarıpricālū‘l-ğaybğa qoştular ammā her hefted (9) bir kün öz mürīdlerige körünür irdiler yegirme yıl şubu qarīķa birle ötdiler andın (10) kén ol mürīdlerge körünüşleri tohtadı dervişlerniñħatırlarığa (11) keldi ki şeyhge bizdin bī-edeblik vāqı‘boldı migin bu cemāedin āşınalığını (12) muṭlaķ üzdiler dip mürīdler ġaybāne ‘özür

taşırkıldılar héç yerge yetmedi ilgerki (13) kétgenler ilgerki kétgenlericekéttiler andın kén ol büzürgvârni héç kişi (14) körmedi bu sözdin ma'lûm boladur ki kütüb alâ kuttâbdın terbiyet tapıp (15) igenler ol Şamun peygamberniñ evleridin irdiler vallahu 'âlemu bi's-şavâb (16) sekkizinçi faşılda bilgil ki hazret-i şeyh kaddasallahu sirrihu (17) 'l 'azîzniñ miñ terbiyet tapğan mürîdleri bar irdi öz evrenileride tör [176a] (1) halîfeleri bar irdi bu dört halîfege kütbiyet mertebesige irdiler (2) bu dört halîfeniñuluğları Taceddin Dehlevî irdiler öz şeyhleri (3) niñvâktlarıda hilâfet senedide oturuptarîkatniñ (4) cemî' işlerini gerdenlerige alıp terbiyet kılışğa (5) kâbiliyyeti bar kişini terbiyet kılıp irdiler mertebeleri özleriniñşeyhleriniñ (6) mertebesidin bir mertebe kim irdi birleri 'âlemdin bargândinkén (7) birleriniñ evrenide olturdular özge halîfeler dervîşler evlerniñ (8) halîfeligi ki kabûlkılıp irdiler şeyh Taceddinniñ birleri (9) her neresi ki kılıp irdiler bular hem şular kılğan işniñ hemesini (10) bercâ keltürdiler belki ba'zıvâktıda âdâbtarîkatni birleridin ziyâdebercâ (11) keltürdiler irdiler 'âdet vazîfelerini birlerice ékihişşekilur irdiler (12) 'uzlet ve halvetni ilgerkidin üç hişşekilıpriyâzet ve mücâhide ... (13) kılur irdiler birleriniñ evrenide olturgankünü kütbiyetniñ (14) arzûsıdaHudâ-yite'âlâge ahd kılın kıldılar ki her künü elik (15) birle yüz rek'atnamâz öteytip şubu ahdniñ töfeside turup (16) bercâ keltürdiler mundın büleñriyâzetleri mu bar irdi anı (17) héç kişi bercâ kelturmegeyyetti yıl şubu tarîk birle öttüler ân-mikdâr[176b] (1) seyr kıldılar ki tarîkatniñcemî' menzillerini tey kılıpirdiler (2) her nemerse ki zir-i 'arşın tâ ferşgece bar irdi olargama'lûmboldı (3) andın kén cehd kıldılar ki kütbiyet maķâmıgayetipbolğay birkün (4) oturup irdiler birleriniñâvâzi kulaqlarıgakeldi ki (5) ey Taceddin kütbiyetniñisti'dādını rāstkılğıl ki siñe Müslüm boldı .. (6) tañıla cāşt vāktıda hāzırbolğıl ol vāktıda meni hāzır bilgil iger men (7) hāzır menlik sen körelmes sen çerāğı olvāktıda sen özüñ (8) birle qalursan özüñdin özge qaguz salğuca hālîñkalmas çerāğı (9) evliyā'ullahniñdidārları bu mertebege yetgenlerideHudādın özge ki köz salmaslar (10) bu sözünü éşitipşeyhğa zevki hāşılbolupayttılar ki elhamdulillah miniñ (11) maķşûdum şubu irdi dipderhālkořupkütbiyetniñisti'dādını rāst (12) kılıpvāktğa müntezer turup irdiler kılğan va'deniñmaħali bolup irdi (13) halvetge kiripkördiler ki kütbiyetniñlibāsini tayyārķılıp 'aceb pat (14) hāķ oloturupdurlar şeyhni kördüler hemeleri koşupayttılar ki keliñ (15) ey Taceddin Muħammed bu kütbiyetniñlibāsini te'allük irdi ... (16) şeyhķaddese-allāhu sırrehu'l 'azîzķütbiyetniñlibāsını keydiler bu hāzırmeşāyihlar (17) hem ol büzürgvârniñ hāķķıda okudular andinkénmeşāyihlar ayttılar[177a] (1) ey Taceddin Muħammedķutubluk mertebege yetgeñizmübārek bolsun (2) merdāne boluñ bu manşib kütubda on beş yıl turarsız (3) imdi sizni Hudāğa tapşurdum büzürgvārhalvetdin (4) zevķşevķleri birle çıķttılar kördüler ki olarniñ (5) büşreleride nūru ilahi zāhirbolupdur şeyh Ziyaeddinniñ (6) yene bir mürîdleriñķutbiyetlikge isti'dādı bar (7) erdi bularniñķutubluk mertebege yetgenlerdin ħabertapıp bu büzürgvârniñ (8) aldılarıgakelipmübārek bād kıldılar şeyhayttılar miniñķutub bolğanımnı (9) kayıdın ma'lûmķıldınız bu halîfe kaddasa-allāhu sirrihu'l 'azîzayttılar sizniñ (10) büşreñiz nūrıdın zāhirķıldım büzürgvārge kütbiyetlik hāşıl bolğandın (11) key birleriniñ cūstu cūyu bolup'âlem-i ma'nīde nūru bātınları birle āsmānzemīnni (12) sir kılıpisteptaptılar āhirü'l-emr ricālü'l-ğayb koşulup birlerini ricālü'l-ğaybniñ (13) arasında taftılar andinkén sordular ki ey büzürgvār yekbār ki özlerini (14) mürîd muħlislerige körketmesleriniñ sebebi neme şeyhayttılar bu 'âlemdin ħayb (15) bolğanhāķķhāzırlar ki bu zāhir-i 'âlemde cem' bolmaydur didür līkin bu 'âlem-i ma'nīda bulardın (16) yerāk bolmaydur igerküzüñlerdin ħayb bolsam mu diliñlerde hāzırdur (17) men andinkénşeyh Ziyaeddin ayttılar ey ferzend barıp dervîşleriñ [177b] (1) obdān terbiyet kıldılar kēcesi birleri ķaşlarıda boldılar tā on beş yılğaça (2) şubu dervîşde ötdü bu müddet üç yüz kişini terbiyet kılıpkemālıgayetkürdüler on beş (3) miñ kişiniñ ķolunu alıp mürîd kıldılar özleri emire'l mü'minin Osman devletverin rağıallahu anħuniñ (4) rūħlarıdın terbiyet tapıp irdiler Ĥazret-i İshāk peygamberleriñevlādıdın irdiler (5) Şeyh Taceddin bir kēce birleriniñ aldılarıģabarıpayttılar ey büzürgvār miñe (6) kılğan va'de tamāmıģa yetti tañlaki künde men sefer ķıladurmen sizlerdin ruħşat (7) tileydür men Ĥazret-i şeyh kaddasa-allāhu sirrihu'l 'azîzayttılar ey Taceddin Muħammed ilgerki ruħşat (8) berilip irdi bu künruħşat tilemek ħacetēmesbarıpzāhir-i 'âlemdeki hāķķdın rızālīķ (9) tileñ ol hāķ tola meded bolur bu yerge kelişge anıñ üçün bu zāhirhāķķniñarasıda bir şāħib (10) devleti bolğay anıñ hālınıHudādın büleñ kişi bilmegeyanıñdu'āsınıñ berge yetdin (11) Hudā-yite'ālāniñtarafđın sizge yakınlıķbolğayandinkēnayttılar ey

ferzend bu kéçe (12) ğanimetkéçedür olturuñ dédiler ol kéçericālū'l-ğayb birle şöhetkıldılar ertesi (13) öz mürīdleri ve muhlīsleri birle tafışıpnamāz bāmdādñi öz cema'e birle ötediler (14) namāzđın yanıp şehir halkı ğahaber kıldılar ol halkñıñ hemeleri cem'bolup (15) keldiler andın kén dervīş kelipayttılar kızannı ocağa asıbcık su (16) koyup ot qalañlar āhiretniñ tikiñler berniñ bu sözleridin (17) dervīşler ğayrāñkaldılar dervīşlerdin birleri qofupayttılar ki [178a] (1) ey büzürgvār ğāl nemeki munça degdege tartıptı' dād kılatur meger bu dervīşlerdin (2) birlerige ölüm ğaberi keldi müşeyğayttılar ey dervīşlerniñ kemterini ki Taceddin (3) Muğammedür ölüm ğaberi şuña keldi ey yārānlar huñlar birle boluñlar bu künkétedürĝen (4) kün va'desidür nāçārkétmek lāzım dervīşher neresi ki buyurup aydılar hemesini (5) bercā keltürdiler şeyğ bu sözünü aytıp öz ğalvetlerige kiripĝuslāhāret (6) kılıpnamāz işrāk ötediler tā angaça halk yıĝıldı Ħāzret-i şeyğhalk qaşığaçıktılar (7) şehirniñ halkıdın secillik tilediler şehir halkı mu büzürgvārđın rızālīk tilediler (8) andınkénşeyğayttılar ey şehir halkı teşrīfkeltürĝen kādemniñlerge rāzībolup (9) bir sa'āttevaqqıfılıñlar miniñnamāzımnı ötenler ve miniñāĥir meclisimde dervīşler (10) ğāzır boluñlar ğālī öyünlerge yansañlar yine namāzıĝa kelmek lāzım éki mertebe (11) tasdik tartmañla çerāĝnécend yıl sizler birle hemrāh irdim birbirimizniñarasıda ğaqqı (12) ğuququumuz bar irdi ğalkşeyğniñ bu sözlerini éşitip birbirlerige aytışlar ki (13) megerşeyğ divāne bolupdur mu kim her kısım sözleydür Ħāzret-işeyğ öyünlerge (14) kétmeñlerdip yine yanıp öylerige kirdilerğālīfe Hisameddin şeyğniñ (15) arkalarđın kiripderğālçıkıpayttıki ey yārānlar kündüzniñ rüşenligi (16) qarañu kéçege mübeddel boldı şehbāz qudsu 'ālem-i lā hutı neme pervāz (17) kıldı bu qanatsız quyuqsuz quşlar pāyāniyokderyāda sergerdān[178b] (1) lıknıñğayretide qaldı bu cihānnı yaratadurĝanāftāb'ālem tabzedeĝaoĝsa (2) bizniñ digbi devletlerniñ başıdın rüşenligini köterdi bu cihānnıñ dilleriniñ (3) çirāĝı öz rüşenligidin qaldı qofuñlar olturadurĝan maĥāllemes (4) şeyğ Hüsameddinniñ bu sözleridin halk fehm kılmay soradı ki ey şeyğ (5) söz nemedür āhirğālīfe Hüsameddin olarnıñ'ālemdin bazĝanlarını serih ayttılar (6) andın kénhalkma'lüm kıldılar ki Ħāzret-i büzürgvār'ālemdin rıĥletkılıpdurlar (7) dipğalkñıñarasıdın feryādfiĝānçıkıthalkñıñ damaĝıdın dud (8) çıktılar şeyğ Hüsameddin ayttılar ey Müslümānlar bu dikkatda yegı zārınıñ (9) maĥālimes anıñ üçün ki dost dostĝa ulaştı bu dünyā (10) niñmeşaqkatıdın üzölüp menzil-i ğaqqatda olturdular zevkşevk (11) āsude cānları birle ğoşğālbolup sizler birle ğublaştılar ol bendeyi (12) şumça'ömürkörüp bu 'ömrüde beş yıl quşbiyet mertebesini tapıp şubu mertebe (13) birle 'ālemdin kétse ne obdān devletdür dipbüzürgvārniñĝuslāhāretlerige (14) meşĝūlboludılar ol eşnā'da büzürgvār qofup olturuptamām a'zālarını (15) özleri yub ĝusltamām bolĝunça olturupāĥiretniñlibāsını (16) mübārekqolları birle kib yattılar andı kén dervīşlercenāzegesalıp (17) namāzlarını ötediler ol büzürgvārniñcenāzelerini qoldın qola köteripalıp[179a] (1) berver irdiler yolda kırqmerātibekofup olturdular şeyğ Hüsameddin (2) cenāzelerini yanlarıda irdiler ayttılar ki ey büzürgvār munça neme ıztırāb ve bī-tāqatlık (3) kıladurlar şeyğ sözge kelip aytağurlar ki ey Hüsameddin men neçük futumñı (4) uzatayki Ħudāyite'ālā bī-qamu bī-zebān aytağur ki ey Taceddin beri kelĝin ki men (5) siñe müntezir nāçār edeb birle qoymaĝını lāzım tutum bundanı cenāzeleri bazĝanhalk mu (6) tamām aştı vaqtĝa ĝūrlarıdaqoyup töfegesipārişkıldılar büzürgvār qofup oturup (7) ayttılar ki innā lillah ve inne 'ileyhi rāciün dip yüzleriniñbleĝekılıpuluĝını yatkuzĝan (8) dın yattılar andınkén defn kılıp yandılar şeyğ Hüsameddin büzürgvārniñ töfeleri (9) niñ başıda olturupqaldılar kördüler ki Ħāzret-i Ħaqqsübĥānte'ālāniñ (10) fermānı birle münkir ... kiripsuāl kıldılar Ħudāniñkim şeyğayttılar ki miniñ (11) perverdi kirim rabbi allahu ve inni mea allahu'l 'azīzu'l-hekim dédiler andınkén firīşteler (12) sordular ki peyĝamberniñ kim şeyğayttılar rabbiyenā seyyedinā ve molana vecibena (13) ve ğabib kulubenā ve şeffī' zünubenā ve mule'l saqaleyn Muğammed dédiler ve yine sordular kimiñ (14) dīni ve irdiñşeyğayttılar miniñ dīnim dīn-i İslām miniñimāmım Ħāzret-i (15) imām a'zām.. Qa'be Ħudā-yite'ālāniñ buyurĝannamāzı farzve cemī'mü'minler (16) miniñ birāderim cemī'mü'mināt mazlūmlar miniñ ... bu sözđin kénşeyğ (17) ayttılar ey firīşteler miniñi'tikādım Ħudāĝama'lüm sizlerge rüşen turupmunça heme [179b] (1) teftiş kılasızlar firīşteler ayttılar ari sizlerniñaytĝanları rāstammā (2) sizlerniñ bu kelām-ı şerīflerini işitmeklik obdānköründü anıñ üçün (3) sizlerdin suāl kılđuk imdi ma'zūr tutsunlar kimündin büleñ (4) maqqūdumuz yok irdi şeyğ Hüsameddin bu vākı'anı éşitipandınkén (5) qofupkéttilerbüzürgvār'ālemdin kétĝendinkén bir nemesi kördü (6) ey

büzürgvārHudā-yite‘ālā sizlerge neme ‘atā’ kıldırbüzürgvārayttılar ey dervīş (7) sormaklıkhācet irmes bu kerāmātnı sen kördüñ aştıñ şol kifāyetdür (8) dēdiler tārīhge üç yüz irdi bu kışsa Belhde vāk‘a boldı (9) vallahu a‘lemu bi’ş-şavāb yegirmençi bābdatezkireyi aḥvāl ve tefsīrevzā’ (10) ve ta‘yin ... şeyhḥaḳīkāt ve dūrri deryāyı emik ve bu evsāf hemide belik (11) vīrānrevān ḥaḳkı refik ve mücāvīr-i beytū‘l-etik ve mutabei şiddikşeyh (12) şeyhkuṭubzamānḤazret-i şeyh şaḳīkraḥmetullah Şirāzda toğulup (13) irdiler feşāḥat ve belāḡat ve ebr kemāl irdiler ‘ilm-i Arābnı obdān (14) bolur irdiler ammā evvelki ḥāllarıda ata analarının kiçiklerde yetim kalıp (15) irdiler serābda bolup evkāt kılmaküçün serābga kirgen (16) ḥalkğa.. buruz irdiler ser tıraşlıknı ezrāk (17) bilip hadımlıknı obdānḳılur irdiler bir kün serābda ḥalkğa [180a] (1) luñu beripturup irdiler bir kişi kelip lugñu tiledi aña hem lugñu berdiler andın (2) kén yas tüşürgenimeşğūlboldılar şol lugñu tilegen kişi başımnı tüşürüp (3) hadimlik kılıp dēdiḤazret-i şeyh ol kişiniñ başını tüşürüp (4) hadimlik kılgandıñkén ol kişi sorduki ey ... siz ḡaydın ... neme dip sordu (5) ol büzürgvārayttılar men şubu diyārıdın atım şaḳıḳ ata anamnıñyoḳlıkıdın (6) nāçārbolup evkāt birle kün keçüreydürmen ol kişi aytına yaḡşı atnıḡız bar iḡan (7) büzürgvārayttılar ey Ḥ‘āce bu neçük at yaḡşılıḳ birle yād kılasız bu atını (8) aytḡanda ḳulaḳğa sahl iştiledür aytışda ... aḡır keledür (9) ol kişi ayttki ey yeket rāst aytursun ammāşaḳıḳnıñ ma‘nisi (10) pāre kılgıçu digen bolur şaḳıḳ fe‘ul veznide bu vezni (11) kahını fa‘ilniñ ma‘nsidekeledür şubu ma‘niniḳaşdḳılıp atnıñnı yaḡşı (12) birle yād kıldım çerāḡı her kişige şubu at birle ... ‘ilm-i ḡaybnıñcemī‘ kārını (13) ḳuş ade kılgıçu bolur ḡaybnıñ hurdasını yaratḡıçu bolur ḳuvvetbātnı birle (14) ‘ilm-i zāhirniñcemī‘si bilür ve ehl-i zāhirḥalk anıñ aldıda ‘ilm-i zāhirni uḡatoray (15) oḡluşumçaisti‘dāḳkābiliyyetniñ birle şumdaḡ işini iḡtiyārḳılıp sen büzürgvār (16) ayttilar kim ey Ḥ‘āce men bī-kes ve bī-çārelikimdın bu işini kıladurmen ol kişi ayttı (17) andaḡ bolsa miniñ ḳaşımnda torgul men seni obdān terbiyet kılası ‘ilm-i ‘Arabiyeni obdān biledür men[180b] (1) siñe obdān ta‘lim berāyı ilgerli ikāmetiñdin obdān nerāk kün ayıltursan büzürgvār (2) ayttilar ey Ḥ‘āceiger miniñ ḥaḳkımda mundaḡ‘ināyetkılsañız ne obdāndur iger bu (3) şini kılsañız Ḥaḳḳ sübhān ve te‘ālā sizniñ ecrinizni berür men sizge oḡşa (4) kişini isteptapḡanemesandıñkén serābnıñḥizmetini taşlap ol (5) kişiniñḥizmetide bolup altı yıl her neresi ki ol kişi ‘ilm-i ‘Arabiyedin bilür (6) alıpḳalmay büzürgvāre urḡatı yetiçi yılı ol kişi ‘ālemdin kētti bu yetti yılınıñ içide büzürgvār (7) andaḡḥizmetḳıldılar ki kişi birle bir nefes turup sözleşmes irdiler (8) üstādları bularnı özlerige andaḡ cezib kılıp irdiki ḥaḳkı ḳorḳunçdın (9) üstādlarnıñ atını sormadılar üstādları ‘ālemdin kētgendin (10) kén ramallıḳḳılıp evkāt köçürür ve irdiler rüzgarladı kündin künki ziyādeboldı (11) bir künü bir yerde siz kılıp köñülerini def‘ melāl kılmaküçün yörür irdiler (12) ittifāḳan gūzerleri bir Gūristānga yeti kiüstādlarnıñḳabirisi ol yerde irdi (13) üstādlarnıñḳabirsiniñ töfesinde oturup ḥatm-i Ḳur‘ānḳılıḡandın (14) kénḥatırlarıḡa yetti ki ey şaḳıḳ biledürsen ki bu ḡur üstādnıñ gurı neçend (15) yılınıñ bu yüzide ‘ömürkörüp bu ‘ilm-i birle emel kılıp evkāt keçürüp irdi ‘aḳıbet (16) öldü bu dünyāda ‘ilm ... faydāḳılmadı bilmeydürmen ki āḥiretde bu ‘ilm (17) aña faydāḳılurmu kén yāyoḳmu zāhir şubu ki āḥiretde bu ‘ilmdin anga ... [181a] (1) faydā bolmaklı üstādnıñḡaoḡşa‘ilmge şubu ṭarīḳa birle emel (2) kılsanıñ siniñ‘aḳıbetiñ miüstādnıñḡa oḡşabī-faydā bolur sine (3) obdān şubu ḡurunda ger bu ḳasem hilelerni terk kılgıl‘ilminiñe (4) emel kılgıl bu dünyāda faydā körgil bu ilmniñ sebebidin āḥiretde iḡlāslardın (5) bolḡıl şubu endişede irdiler ki ḳulaḳlarıḡaāvāzēşitildi ki (6) ey şaḳīk obdānḡayālḳıldıñ ki ol ḡayālñi kılsañmakşadıñḡa yetersin bu āvāz (7) ḳulaḳlarıḡakelḡenigenihāyeti ḥoşḡālbolup bormanlıḳ‘ilmini terk kılıp (8) medreseniñ boluña kirip meşḡūl boldılar pat fırşatta tola (9) dāniş peydāḳılıp dersniñ mesnedide oturup ders ayttilar (10) andın kén yene seyr ḳılışnıñ havası köñüllerige tüştü (11) şeherdin tenhā taşḳarı çıḳıp seyr kıldılar nāḡāḥḡatırlarıḡa yetige (12) gūristānlıknı ziyāret kılgaylar şol zamānüstādlarını koyḡan (13) gūristānlıḡabarıpüstādlarıḡa ḥatm-i Ḳur‘ānḳılıp olarnıñ (14) rūḡlarıḡa yıḡıslapyanıp az yol yörüp aydılar kim ḳulaḳlarıḡa (15) bir yerdin āvāzkeldi ki ey mevlānā şaḳīk ēkimerātibe bu Gūristānlıḡa (16) teşrīf keltürdüñ Gūristānlıḡ zeki ḥalknıñervāḡınıdu‘ā birle şād (17) kıldıñ miñe oḡşa ḡarip bī-kesni yād kılmadıñ miñe şaḳīkrūḡumḡa[181b] (1) ḳut bermediñ mü‘miniñlerniñ düsidin ervāḡlar ḳut tapadur ‘ale‘l-ḡuşuş (2) siñe oḡşa dānişmendleri ki çerāḡıdur büzürgvār bundanı eşitipyanıp (3) oturupinna feteḡnāniḡokudular andıñkénḡollarını du‘āḡaköterip (4) ayttilar ki ey bār-i Ḥudāya ne bolur ki ḳabirniñ ayḡası ki fermānḳılıḡıl tā miñe öz (5) aḡvālını aytḡaymen anıñahvālının ḡabertapḡay men ki anıñ ḡāli neme

igin (6) soray ki bu dünyāda neme iş kılıp igenāhiretde ol kişi ki kıysı iş (7) faydākılıpdur büzürgvārniñdu‘aları Hudā-yite‘ālāniñdergāhıda (8) icābet bolup bu qabiriniñ ... ‘ālem-i ma‘nidehāzırbolupselāmkıldırbüzürgvār (9) selāmğacevāb berdiler büzürgvārayttılar ey bende-yi Hudāaytgıl ki sen neme kişi atıñ neme (10) ol dünyāda neme işde irdiñneçend yıl ‘ömrü körüp irdiñ sen bu töfeniñ (11) istide tutğalı gānçaboldıdı sordular ol kişi atıg ey Hudāniñ (12) ‘azizkılğan bendesi men ol kişi ki ‘ömrümi ‘ilm örketiş için ‘ilmniñ (13) küçesinde seyr kılıp irdim Hudā-yite‘ālāniñ bendelerige ‘ilm ta‘līm kılıp (14) tola şākird terbiyet irdim miñ adım Muḥammed Hüseyn yüz ellig yıl bolupdur ki (15) men töfeniñ üstide menzil tutğalı miñ ferzendim yok uruğ tutğanı (16) hem terbiyet kılğanşākirdlerimdin hem dünyā yüzide qalmadı anıñ için sizler ki (17) oḥşaMüslümānlar ve dānişmendlerniñdu‘asığa muhtābolupdurmen [182a] (1) büzürgvār aydılar kıysı‘ilmige tolarāqzabtkılıp ders aytıp irdiñiz ol molla (2) ayttıki miniñ‘ilmimniñ tolalığı anca irdiki ta‘rif ve tevsifniñ qaşıda irdi (3) yüz şākirdim bar irdi ki her ... şākirdim elik kitābnı rāst ma‘nisi birle zabtkı (4) kılıp yād alıp irdi büzürgvār sizniñ Ḥaqqrāstdur dēdiler andinkēn (5) büzürgvārayttılar ki sizniñ qabrinizniñşüreti bozulup kētipdür kişi neme (6) biledür ki bu töfeniñ kişi bar igenni neme bolur ki sizniñ qabırınıznı yasalsa (7) halkkörüüp bu qabirge du‘a ve tekbir kılsa qabiriniñigasıayttıey büzürgvār şer‘ide (8) bozulğankabirini yasamaqneçük bolur ékenbüzürgvārayttılar siler obdān (9) bilürler şāhib-iqabriayttılar her kişige bu ‘ālemdin āhiretge riḥletkılsa anıñ (10) ... her kişige atı uça anıñ bi nişān bolğanı obdānya‘nıkabırkıılmağan (11) obdān dēdiler andinkēnbüzürgvār sordu ki ey yolnu obdān (12) bilgüçü‘ālemniñ‘azizi ol kişige ‘ilmige ‘amelkılıpḥalkdın üzülüp (13) ey cihānniñ‘azizi ol kişi ki ‘ilmige emel kılıpḥalkdın üzülüp (14) kişidin temenni üzüpdünyāsınıñ tolalığıda kanā‘atkılsa dünyāniñ (15) azıda sehāvet kılsa tilini gaybdın saklasa hem ḥāl kişi birle bir ḥalvet (16) yerde olturmaqlık ehl-i derd keşihem şoḥbet bolmaqlık eyşi işrettin (17) özünü saklamaqlık ey büzürgvār her kişikle aytğan şubu sözlerge emel kılsa bu [182b] (1) bu dünyāniñ ve miḥnet ve meşāqqatnı körmes ey büzürgvār mindin ‘ibret (2) alıñ ki men andağdānişmend irdim ki öz vāktımda cihānniñḥalkı mine (3) berāberçilik kıla almas irdi öz zamānında bu ‘ālemniñyegānesi irdimki (4) miñşākirdni kemālīgayetküzüp irdim ellik şākirdniñzıkr öttü (5) līkin ‘ilm-i ḥāldin bī-ḥaber irdim çözümiñni‘ilminiñ tolalığığa mağrūr (6) bolup‘ilmniñ sebebiden tekebbür kılıp hēc kişi miñnazarımda ḥāşça (7) tavānı yok irdi āḥir şol ‘ilmim miñe düşmen boldı miniñvāktımda tola kişiler (8) bar irdi ‘ilmi az yumuşaqlığı tola kanā‘atı ve sehāveti ḥaddin taşqarı (9) özü sāffşüretlik anı öz nazarımda nihāyeti ḥakır irdim sehlik (10) bile bilip anı tekebbür kılor irdim ol vāktgafāni‘ālemdin bākī‘ālemge (11) keldim ol kişiniñmertebesini özümdin çendānziyādekördüm ey büzürgvār (12) peygamber‘aleyhisselāmaytıpdurlar ki el ‘ilmu izze fidünyā ve şerefeāhire (13) bu ḥadīşniñ ma‘nisi şubu ki ilmniñ‘izzeti bar bu dünyāda ve şerāfeti bar āhiret (14) ... digenbolupdur bu ḥadīşniñ ma‘nisiandağ kişi ki rāst (15) keledür ki ‘ilmiḥāşılkılsa anga emel kılsa .. ol ‘ālemniñ ḥālige ki ‘ilmi (16) tola bolsa emeli az bolsa ey büzürgvāriger huşuñ bolsa āhiretniñ āb-ı rüyunu (17) ḥ‘ahlāsañ emelsiz ‘ilmge işenmegil emel bile ḥāşılkılgan ilmerge kelürdipqabiriniñ[183a] (1) igası gayb boldıbüzürgvārge o ‘ālemniñ bu sözlerdin bir şurişi tüştü (2) tola perişānlık ḥāl yüz keltürdi büzürgvār özlerige ayttılar ki ey fi‘lāni hēc bilem sen ki (3) bu çıtğan kışsa neme siniñ ḥāliñ neme bilgil ey nefis bu uluğ ... siñe vāqı‘a boldımundın (4) kēn sen öz kārınıñda bolğıl özüñniñāhiretniñ fikride bolğıl bu sözünü aytıp (5) külfetmend bolup öz adılarıgakiripgüşeni ihtiyār kılıpkanā‘atnı huy kılıp (6) riyāzet ve mücāhideni pişe kıldılar ammā‘ilm-i zāhiride ders aytısnı terk kılmadılar (7) ol ṭarīka bilen ki kündüz ders aytlar kēçeriyāzet tartar irdiler andın kēn (8) öz muttalieleride sustlukpeydāboldıkēçesi Ḥaqqsübḥān ve te‘ālāğanāle ve zārı (9) kılıpayttılarki pāka ve perverdigāra öz muta‘limesustlukpeydāboldı miniñ (10) ders aytma kim neçük bolur igin mebāda mindin ḥaṭālık öttü migindip (11) sa‘atı ötüp irdi ki bir pırmerdi büzürgvārniñ aldılarıgakiripkelip esselām (12) ‘aleyke yā mevlānābüzürgvār yügürüpkoşupcevābselāmberip birbirleri (13) birle körüştüler andın bir sordu ki ey mevlānā ḥāliniz neçükbüzürgvārayttılar (14) ḥāl şubu ki köresiz ol bir ayttıki ‘ilmiñiz kētgenige dilniñ teñ bolmañbüzürgvār (15) ayttılar ey bir ‘ilmim kētgenige dil teñlig kılmaydurmen ammā ançihātırmıga keledür (16) ol cemā‘atı ki mindin ders ta‘līm alur irdi olarnıñ faziletini özümdin (17) tolarākköredürmen ol vechidin nefsimge endek tekdi aya Hudāniñḥikmeti[183b] (1) neme boldı igin mindin bu ‘ilm yekbāre ki bi ṭarafboldı pır ayttı mevlānā ḡam yemañ ki ol (2) kişi ki ‘ilmige emel kılmay ol

‘ilmidin faydā körmekini bildiñiz imdi siz ‘ilm keşifni (3) ihtiyārķılsañız sizge kerāmātķılınurbu éki‘ilmniñ kaysıǵa rāzī boladursız (4) mevlānāayttılar ey büzürgvāriger kişige ‘ilm keşf müyesser bolsa ‘ilm-i zāhirniñ neme ... (5) bar ol irdigi ki pīr koyındın bir kemuş cām çıkarıp ol cāmda çık şerbet (6) alıpbüzürgvārgе barıpayttıki ey mevlānā munu içgil büzürgvārķofupta‘zīmbercākeltürüp (7) pīrniñ қолıdın alıp bir nefesleride içtiler ékinçi tutular büzürgvār anı hem (8) yuttular pīr ayttılar ey lāyķdergāh-i babullahbildiñiz mu bu nemedür büzürgvārayttı (9) yoķammā miñe munçama‘lūmboldı ki köñlümge bir rüşenelik peydāboldı ol pīr ayttı (10) biliñ ki evvelki kécedeki şerbet ‘ilm-i bātin irdi ‘ilm-i zāhir ve ‘ilm-i bātinı sizni haķķ (11) sübhān ve te‘ālā ber kemālķıldiki cihād borcu ‘ālemde öz vāķtıñızda siziñdin kişi yoķ édi (12) ‘ilmiñizge emel kılıñ tā siziñdünyā ve āhiretiñiz ma‘mur ve müzeyyen bolur inşallah (13) te‘ālā ol sa‘ātHudāyi te‘ālāniñ‘ināyeti birle büzürgvārgе keşif ma‘niñhāşılboldı (14) andıñkén muttali‘ķılmay ders ayttılandıñkén ‘ilm-i gaybiyeni keşif kılışǵa (15) sa‘y gūşış ķıldılar bu ‘ilm hem ez fırşatta hāşılboldı rüyizeminde olar (16) bilmeydürgen‘ilm zerriyi ‘ālem қаşıda қалмаdı ellik yıl şubu ғаріқа birle öттüler bu ellik yılınıñ (17) içide olar tapǵan kesb-i kemālātırdın héç kişi haбер болмаdı çerāǵıbüzürgvār[184a] (1) bī-қадри imkān öz hāllarını haķķdın pinhān tutar irdiler bir künhātırlarıǵa (2) yetti ki namāz-ı cum‘aǵa bargları қofupşāķirdleri birle mescid-i camı‘ge bardılar (3) ittifaķan olarnıñközleri bazargabazar yüzide her neresе ki taşdın calmedin (4) yıǵacdın mundın büleñ nereselerdin hambār irdi öz heslesige baķıpbüzürgvārgа (5) ta‘zīmbercā keltürdi şehir haķķı bu hālinikörüpta‘accübķılıp birbirige aytıştılar ki bu nemerseler (6) ki bu kişige ta‘zīmķılador bu kişiniñ‘ilminiñ cihetidin bolǵay yā ki bu kişi deli bolǵay (7) haķķniñ tolarǵı şumǵa қарārķıldılar ki bu kişi deli bolǵayiger deli bolmasa bu ‘ālemde (8) mola bola bu kişige kıǵantazimniñ tazimķılmaydur büzürgvārniñşāķirdileri (9) bu hālını körüp bir birige aytıştılar ki ‘aceb hāli ki mundaǵ‘azızler bizlerniñ aramızda (10) bolsalar bizler olarnıñ hāllarındın ğāfil bolsaķ dédiler e’l-hāşıl mescidge ķirdiler (11) mescidniñ minberibüzürgvārniñ on ékiķadem aldılarıgakeliptazimbercākeltürüp (12) yene öz cāyıǵa barıp turdu büzürgvārniñ bukerāmetleri zāhirboldimesciddeki (13) cemī‘haķķbüzürgvārniñvilāyetige i‘tikād baǵladı mundın ilgeri mola dip (14) i‘tikāt ķılır irdi şol künü her kişi namāz-i cum‘ada irdi haķķniñ hemesi irādetlerige (15) müşeref boldılar büzürgvār fıkrige қalıpayttıki ‘aceb hāli ki ellik yılınıñiçide (16) öz hālimnihaķķdın yaşurup irdim bu künhaķķge āşikāra boldı şubu (17) endīşede irdi kibüzürgvārniñķulaķlarıǵaāvāzkeldi ki ey şaķiķHudā-yite‘ālāniñ[184b] (1) nūru héç kişiniñ sīnesiniñ sanduķıdapūşideқалмайдur çerāǵınūr ... (2) ķulaķıǵaça tūşüdin nūr şenlik béredür‘ale’l-huşuş siniñ siñ sanduķınıñ (3) toñlukıda nūr neçük toқtasun ol nūr bir taқdir sende toқdap héç birisi (4) zāhir bolmas ey şaķiķ bu kim himmetlikdür ki ol kişi ki şumdaǵ gencni (5) riyāzet ve meşāķķat birle ķulaķıǵa keltürse ol gencdin héç kişi ki (6) menfa‘at tōkürmese ol genc köñlünüñ қарнаǵıda pinhān қалса hūb (7) ammā setür bilgil ey dānā bu gencni anın üçün bergenamas ki özüñdin (8) özge ki revāķörmezsen bu ‘ālemdin behālık birle barganısın haķķsını (9) behillik birle yād қılmaǵaybu ‘ālemde héç kişige behillikdikyaman-rāķ (10) şıfat bolmaǵaybu hem siñe ma‘lūmun ‘ilm-i zāhirdeki ülemālar Hudā-yı (11) te‘ālāniñ veķilidür veķilniñ mañşıbı şubudur ki her nemerse ki (12) veķilķılǵan kişi ķılador bu kişi hem şunu қılǵaybu veķillik mañşıbdın (13) nemne қorқasın evliyā‘hem ‘ilm-i bātinıda Hudāniñ veķili munuñdın (14) hem neme ki ğamǵinboladursın ol kişi mundaǵuluǵ dīvle müyesser bolsa (15) mundaǵuluǵluk ol kişige hāşıl bolsa mundaǵışidin neme ki (16) ğamǵinbolǵuluk bundanı éşitiphoşhālbolupçendānkün (17) şubu ғаріқа birle öтүp irdi ki yene ķulaķlarıǵaāvāzkeldi ki kim[185a] (1) ey şaķiķ ellik yıl sendin uzañıķı haķķdın pinhān tutuñ sendin héç (2) kişi feyz almadı on ékiķünbolupdur ki siniñ kārını haķķǵaāşikāra bolǵalı şāhib-i (3) devletdin on éki miñ kişi devlet ebedi ve sa‘ādeti sermedige müşerref boldılar bilgil ki (4) peyǵamber‘aleyhisselām tola sa‘y gūşış қılıpdurlar ki Hudā-yite‘ālāniñ bendelerini rāh-ı (5) rāstǵa başlaǵalılar ba‘zipeyǵamberlerge andaǵvāķı‘bolupdur ki öz belā bargalarını Hudāniñ (6) yolıǵa carlaydurlar andın özge kişi unamaydur ba‘zıları éki kişi yā üç kişidin (7) tola kişini da‘vetķılmabdurlar ol kişi ki peyǵamberlerniñ mutabiat ve muvāfıķatlarıda (8) bolupdur ol kişige mundınziyādedevlet bolur mu ‘ale’l-huşuşāhirzamāndaki haķķniñ (9) köñlü taşdın қатıķ-rāķ bu işini pinhān tutsa ol haķķniñ kārıtamāmǵa (10) yetemdür ol kişiniñbātinıdavilāyet bolsa anı izhāķılǵalı ki olarnıñ nefesi (11) kiresidin Müslümānlarnıñ dilleri yumşāǵayçerāǵı derdmend ‘aşıķlarınıñ (12) nefesi otnıñ hūkmide

dipdürler otnıñ'ādeti (13) şubu ki her neresi ki yetse koyduradur dīv ... her şüretde ol aytgannirse sige eser (14) kılmaı ıalmaydur bu cihetdin irşādnıñruħşatını sıñe berildi bu işdin (15) sen mutalim bolmağıl sıñe oħşahalknı ve seni bu 'ālemge şubu işnıñ (16) maşlahatı üçün ibergençerāğı olar bu 'ālemnıñçerāğınıñ'ādeti (17) rüşenlik salmaqlıkdur büzürgvār bu kelāmdın hoşhālbolupHudā-yı [185b] (1) Hudā-yıte'ālāge yüzmiñ senālar aytıpşeyhlik mesnedide oturupHudā-yıte'ālānıñ (2) bendeleriniñ zeng bağlağan dillerini vilāyet ve kerāmetniñ saykalı birle andağ (3) rüşen kıldılar ki mürīdlerniñ her birleri öz vāktlarında'ālem-i gaybnıñ işlerini (4) müşāhedeķilur irdiler büzürgvārķaddese-allāhu sırrehu 'l 'āzīznıñ'ādetleri şubu irdi ki (5) her kişi irādetni ķabūlkılıp olarnıñ aldalarığakelse evvel 'ilm-i zāhirni oķuğıl dip emir (6) kılıp ilmni örketür irdiler neçendħalk'ilm örketür irdi andıñkén ol kişiniñ (7) ķolını alur irdiler çerāğı tūrlük Ādemni inkārda i'tirāz mertebesige yetküzedür (8) 'ilm-i iķrār ve yakınlık mertebesige yetküzedür büzürgvār bir kūni oturup irdiler (9) dervīşlerdin birleri kūstāhlıķkılıpayttıķı ey büzürgvārādemniñ'ōmrünüñ bināsı az (10) mürīdlerni 'ilm-i zāhirni örkétip andın kén'ilm-i baııngameşğūlkılıp bu éki'ilmni örketişge (11) 'ōmrü ķaydağ yarı baradur dédibüzürgvārāyttılar ey dervīş zāhirni örketmey (12) heç yerge baralmas ve heç kişi mu alıp baralmas heç menzilge yatalmas sen hem (13) yatalmas sen şeytānnıñ cīnniñmūbtelāsıgaķalursen Türk sūfiler ķarakçıdurlar (14) mundağnādān sūfilerge mürīd bolğanħalkdınınıñ uğrusıdır çünānçibüzürgvār (15) aytıpđurlar cihālun sūfiyete kıtau řarīķ evamuhum lişādıķ eddin ādemge anmıkdār (16) 'ilm lāzım ki anıñ birle yolunu tutağayđüşmenlerdin ħazerķılğaybes andağ bolğandın (17) kén elbette ol kişige evvel 'ilm-i zāhir bilmek lāzımvacıbdür bu 'ilm-i zāhir[186a] (1) ... bolmasa irādetniñ devleti ki müşerref bolğalı bolmaydur iger ol kişi (2) 'ilm-i zāhirge meşğūlbolupķétse bu hem az devlet émes bilgil ki bu büzürgvār bu ħāletde (3) bir dervīşidin naķl kıldılar bir ami Türk kişi bir şeyh neme ķulub berip mürīd bolup (4) neçend yıl riyāzettartıp keşif cīnlik mertebesige yetti keşif cīn ħāşılboldı ol (5) ami bu ħāşıl bolğan keşfige mağrūr ve ferifte boldı bilmedi ki cīn aña galebe (6) kılıp irdi cīnni kōrmeklik birle avāre boldı özige hemīşe ayutur irdi ey fı'lanı (7) kemālat ve maķāmāthāşılķılğan şubu irdi ol dervīşlik ki miñe müyesser bolupdur (8) her nereseni ħ'ahlāsam heç tehir tapmayğarazımdaķı din ħāşıl boladur (9) kōñlüm ħ'ahlāsa ol miñe müyesser boladur beħištevlıyā'ullahğa ol dünyāda ħāşıl boladur (10) miñe bu dünyāda müyesser boladur beħiştıñıñ ... ol dünyāda mevcūd bu dünyāda miñ birle (11) hem ağuş boladur mundağbāğ ve 'imārātlar bu dünyāda miñe ħāşıl boladur munıñ (12) beħiştin bñleñ yene iħtimāliyoķ miñe mundağbeħişt müyesser bolsa beħiştıñıñ curlarıñ (13) keşif bolsa mundıñkén miniñ bir pīrniñħizmetide boluşumğa neme iħtiyācım (14) barmanıñdın obđanı yut ki bir gūşege kiripneçend kişini mürīd kılıp öz yaşımgā (15) şeyh bolay kişige mundağuluğ mertebe müyesser bolsa anıñ pīrge neme iħtiyācı (16) bar bu mertebelik kişi mürīd neme üçün perveriş ķılmasun dip ol ami Türk (17) bir gūşeni iħtiyārķılıpşeyhlik mertebeside oturdu öz pīrniñħizmetini[186b] (1) kılmaı kaçıp yeķağaçıķıpnēçend cīn ādem şüretide kōrñnup aña mürīd bolup ķol berdi munu (2) kōrüp özüniñi'tikādı özige ziyādeboldı anıñcāhilligi ilgerkidin tola boldıneçend (3) vāķt bu řarīķ birle öttü āħir bu Türkniñ işi şeyhge yetti 'ālem-i zāhir ve 'ālem-i bāıın birle şeyhma'lüm (4) kıldı ki ol Türkni cīn ve şeytān ferifte kılıp azķurupdur öz perīdin tanıp özünü (5) öz peri birle berābertutupdur şeyh bir dervīşni iberdiler ki ol Hudānıñdergāhıdın (6) ķoğlağanbedbaħtnı boynunu bağlapalıpkelip men aña edeb berey ki özige (7) kelgeyigerāvāzıga ķelmese bu 'ālemdin kētipdür düzahğa sezāvār bolğusudur (8) ve iger miniñ kaçımğakelse aña ne obđansa'ādetdür ki bu belānıñ cāğasıdın ħalāşķılğumdur (9) bu dervīş kōrdi ki bir şeytānnı ādem şüretide bolupşeyhlikşifatıda (10) oturupđurlar neçend cīnler mürīd bolupħizmetide bolupdur bu dervīş yakın (11) kelipselāmķıldı perīniñselāmını yetkürüpayttıķı ey yār birāder bu neme işdür ki (12) özüñiz ki lāzımtutup siz heçkōrdññüz mu kim kişiniñ biri terik turupdur (13) perīniñevrenide oturupşeyhlikķılğaypīrdin ruħşat bolmaı şeyhlik (14) mesnedide oturup mürīdñiñ ķolunu alıp terbiye ķılğayigerşeyh bolmaqlıķnıñ (15) degdegsi sizde bolsa şeyhñiñ ... dipruħşat tilepandıñkén her ne (16) ħ'ahlāsıñız iħtiyār sizde imdi derħāl ķofuñşeyh sizni çırlaydur (17) ol gümrahayttıķı ey dervīş miñe dehl kılmaı öz yolunğa kirgil bilgil ki mürīd[187a] (1) şeyhñiñħizmetide bolmaqlıķ ol vāķtğacālāzımdur ki mürīdge maķāmāt-i 'ālī ve kerāmāt ķāvī (2) ħāşıl bolğucuandıñkén mürīdñiñ pīrge iħtiyācı ıalmaydur imdi sen bargıl (3) miñe bu keşif kerāmāt ve maķāmāthāşılboldı miniñ pīrge heçħācetim ķalmadı āħir dervīş (4)

ayttıki ey yār-i ‘azīzobdānaytınız ki her nerese ki siz ol sizge müyesser bolupdur (5) ammāşeyhlikkılışda bir iş kılıpdur ki anıñdın sizniñhaberiniñiz yok ol iş (6) şubu ki mürīdñiñ gerdenide şeyhniñ tola haqqı bar mürīd ol haqqını bercā keltürmey özüni (7) küffäre ki alıpşeyhlikkılmañeñükdin revā boladur bilgil ki mürīd şeyhrızā ve hoşnūdķılmaķ (8) heme işniñobdānidur iger ol mürīd pīrni rızā ve hoşnūdķılmasa bu dünyā mūkafātñiñ (9) cāyıdur ki siniñ mürīdlerñiñdin mu şundağ siñe vāķı‘a bolsa ol vāķtda siniñ (10) hālīñneçük bolur elbette sen hem pīrnikni rızāķılışğa sa‘y kılķıl tā pat fırşatta maķşūduñğa (11) taparsen iger pīrnikni rızāķılmañ sendin ağırsa yaķın ki siniñ kārñiñ tenezzülde bolur meselen sen (12) şeyhbolupşeyhlik mesnedide olturupsañiger siñ mürīdlerñiñdin biri sen pīrniñe kılķan (13) bī-eğeblik miniñdin zāhir sadr bolsa elbette sen mürīdñiñdin bī-zārbolup özüñdin mürīdñiñni (14) yerāķķılursan muķarrerdür ki sendin hāşılķılķan derecesi yok bolur cīñniñ ve şeytāñniñ (15) āvāresi bolur pīrniñde öznīñarasıdavaķı‘ işni şumģa kıyāşķılķıl elbette miniñ (16) sözümni kabūlķılıp pīrniñ sözünü eşitipşeyhniñhizmetige barķıl bu merdūdayttıki ey (17) dervīş bu sözlerdin ğaraźniñ neme ya‘nī men cīñniñ ve şeytāñniñ āvāresi ve feriftesi bolsam[187b] (1) sen öz yoluñni tutķıl miniñ siniñ pīrniñe heķihtiyācım kalmadı bu dervīş ol Türk nādāñģa (2) tola la‘netķılıpyanıp pīrģe ayttıki ey büzürgvār ol bedbaħt sizlerniñhizmetlerige kelģeni (3) ... şumdağ bī-ma‘nī surlarñı aytadurlar andinkēñşeyh yine bir dervīşni iberdilerbarıp ol (4) Türk sūfīģe aytķıl kirāstaytıp siz kārñız tamāmbolupdur pīrģe ihtiyācınız kalmıpdur (5) ammā pīrniñruħşatı birle şeyhlikkılıñ elbette keliñ men sizge şeyhlikģe ruħşat berāy (6) andinkēñihtiyār sizniñ ğolunuzdadur dipaytñiñ dēdiler ol dervīş barıp (7) yüz miñ hile birle pīrniñaytģan sözlerini fi‘l-cümle aña ma‘ķūlķıldı ol nā-bīkār Türk sūfī (8) zārūretdin nāķārbolup tola niyāzmendlik birle pīrleriniñ aldı ki bardılar neķend cīñlerdin (9) mürīd bolup irdi ol mürīdlerdin ēkisi hemrāh ēdişeyhniñ kaşlarıģa yaķınyetip (10) şeyhni körüşü hemān bu ēki mürīd kaķtı bu bedbaħt mürīdlerñi yüklep arķasıģa baķtı heķ (11) kişini körmedi e‘l-ķışşā yaluñuz şeyhniñ aldıģa bardı vāķtı ki şeyh anı körüp ğülüp (12) ayttılar ki ey fi‘lāni seni eşittim ki şeyhbolup mürīd alıp terbiye kılıp sen bu şeyh bolģanıñ (13) mübārek bolsun dipler ammā özüñiñ mürīdin bi ruħşatşeyhlikkılmaķöz yeriniñ (14) teriklikde mesned nişīnbolup mürīd terbiye kılmaķdervīşlerģe neçükrevā (15) boladur bilģilki seni anıñ üçün kıķķırdımki şeyhlikģe ruħşat berey andın kēn (16) şeyhlikķılģaysen siniñ kārñiñtamāmbolupdur ammā bir nerese ki siñe örkētti ki elbette (17) anı terk kılmaģıl kalģan işlerniñ anıñ birle açılır mürīdlerñiñe hem örkētkil olarñiñ[188a] (1) olarñiñ işi mu pat tamāmıģa ... Türk sūfīşeyhñdin bu sözünü eşitip (2) hoşhālbolupķöñlündeki ğamdın hālāşbolup yūģürüpķofupayttıki her (3) nerese boyursalar kabūlķıldım dēdi pīrleri ayttıey dervīş her vāķtı ki şeyh (4) pesendide olturup mürīdlerñiñ bāģ ve ‘imārātları siñe körünüp rengāreng ni‘metler (5) altun tabaķlarda .. aldıñda turup mürīdlerñiñhizmetide turģan (6) vāķtıda üç merātibe sūbhānallah digen mürīdlerģe hem buyruģıl mürīdlerñiñ hem tamām (7) aytģayandinkēn pīrniñ adını hem üç merātibe tiliñe cārīķılķıl ol vāķtıda (8) ‘acāiblerñikörģeyesen dēdiler bu dervīş hoşhālħurrembolupbisyār şükürler aytıp yarım (9) aldıñdın ... çıķtı dip şādlık birle avcıģaberipşeyhlik mesnedide olturdu (10) mürīdlerñi yıģılıpķeldi mürīdlerñi ayttılarki ey büzürgvār pīrleri sizlerni neme kıldım (11) şeyhayttıki meni mübārek bād kıldışeyhlikģe ruħşat berdi yine bir nerese hem ta‘līm (12) berdi anı aytışģa bir vāķtını ta‘yin kıldıelħamdülillah ki şeyhniñ aldıñdın selāmet çıķtım (13) dēdi ol mürīdlerñiñarasıdın biri ķofupayttıki ey şeyh bes m‘alūm bolsunki siz ğam-u (14) enduhñız aldıda hoşvāķtılıkģa mübeddelboldı neme bolģay ki bu hoşvāķtılıkda (15) bāģģabarıp seyr kılşakķöñlümüzdin ğam u enduh tamām ber-ķaraf bolsa dēdişeyhayttıki bu sözün (16) heķ mani‘yok ki imdi hāķırımız cem‘boldıdipşeyh yoldın azģurģan mürīdlerñi birle (17) ķofup bāģ seyresige bardı her künü barıp olturadurģan yeride olturdu ve yaħşı[188b] (1) meclisler ārestēķılıp mürīdler mürīdlik mertebeside oraturupşeyhlik mesnedide (2) olturupķündeki vāķīfesidin altun ğümüş tabaķlarģa rengāreng ta‘āmlarñı (3) alıpķelipşeyhniñ aldıda tarttı şeyhṭa‘ām yeyige meşģül (4) bolup ... pīrleri ta‘līm bergensüz hāķırıģa ķelip sūbhānallah dēdi mürīdlerñiñ (5) ba‘zısı kaķtı ēkinçi merātibeaytıp erdi mürīdlerñiñ tolaaraģı kaķtı üçünçü (6) merātibeaytıp irdi mürīdlerñiñ hemesi ğaybboldıandinkēn endeki aģāhbolup (7) pīrleriniñ adlarını tilģe cārīķılıp irdi olturģan bāģ-ı ‘imārāt hemesi nā-peydā (8) boldıandinkēn pīrni ēkinçi meretebe yād kılıp irdi aldıdaki tabaķlar (9) yokboldı özüni bu vīrānelikde kördükibu ‘ālemde andıñvīrānede rāķ yer yok irdi (10) özüniñ çevreside tola sınıķ sūfīler anıñ içide uşak suñaklar aytñiñ (11) sanki eşikniñ tezēgi

âdemniñ fazlası her necâseti ki bu ‘âlemde h’ahgâlızdın (12) ve h’ah hafıfdın bar irdi özüniñ aldıda kördü hayrânbolupıyğlap herçend (13) peşimân ve nedâmetkıldiki hergiz faydâ bermedi ékikün yaluñuz yürdü üçüncü küni özüni (14) bir şahrâyıdakördü anıñcevreside su bar ve yene yol yokHudâ-yite‘âlâdın büleñ munuñferyadığa (15) yetgeli kişi yok irdi teşne ve gurusne her tarafğa yügürüpyığlapferyâdkıldı héç kişi (16) anıñferyadığa yetmedi yetti künşumdağ otdı ki héç yerge yol tapıpçıka almay oluşğa yakın (17) yetipâhir özige ayttıki ey fi‘lânı héç biledürmüsün kim bu belâsıña ne yerdin peydâboldı[189a] (1) seni kimkoyupdur ki şeytânıñ ve cînniñ mekir hilesi birle pîrniñ birle berâberçilik kılıpşeyhlikılğanı boşunuñ cezâsı (2) çerâki tardadursun imdi neme kıladursen ve ne yasunda olursan dip özi kılgan (3) künâhıgaiķrâkılıptevbekıldıandın pîrige ayttıki ey büzürgvâr her neresi ki körüp éken men (4) hemesini ğalaķkörüp iğanduk men bu belâğa özleri saldılar ğalâşlıķnı özleridin (5) tileydürmen andinkén pîrlerige ki bâtınlarığa teveccüh kılıp Hâķķ sübhân ve te‘âlâge nâle ve zârı (6) kılıp başını secdege koyu münâcâtılıp irdi ki közü uykuğa bardı tüşide kördü ki (7) pîrleri kaşlarıda ħâzırbolupturupdur pîrleri ayttıki ey fi‘lânı ne ħâlîñ bar (8) kayda bolasın neme iş kılasın bu nâdân süfıayttıki ey büzürgvâr ħâlîm şubudur ki köredürler (9) ... budur ki müşâhedeķıladurlar menzîlim şubudur ki ķadem keltürdiler şeyĥayttılar ey gümrah (10) fânî ol bāğ ve uluğ imâretlerniñ ve âsmânkétikip turadurğan eyvânların ve ĥizmetķarım (11) birlerniñ altun gümüş tabaķğa atğan ta‘amlarnıñ ol gümrah süfıayttıki ey büzürgvâr her (12) neresi ki kılıp irdim ĥaķâkılıp iğan men her nemerse ki körüp iğan men bî-ķâr körüp iğan (13) men her nemersedip iğan men belânı dip iğan men imdi taklidim bu şahrâdın héç yerge (14) yol tapıpçıka almaydurmen imdi mende ölümün büleñ vehmi yokiger‘amm luţufları birle (15) bu yoldın azğanlarını yolğa salsalar ... zâyî‘ bolmas ĥalknıñ aldıda mu ĥübluk (16) birle atañursız miñe ilgerki hem rehber irdiler miniñ bu bî-devlet ve bî-sa‘âdetligimdin (17) cîn ve şeytânıñ feriftesige sergerdân ve âvâre boldım dipşeyĥniñmübârek futlarığa[189b] (1) yıķılıp yegi ve zârı kıldışeyĥ anıñ ĥâlige raĥîmleri kelip aydılar ki (2) ey fi‘lânı huşuñ birle bolıl ki siniñ miniñ aramızda yegirmekünluk (3) yol bar ki susuz ve yolsuz bu beyâbândın çıķmaķnıñlâzım irdi min siniñşumça raĥîm (4) kılay ki ‘âşâmniñ... yerni çıķıpnişâneķılay anı taşlamay rehber kılgıl tâandinkén (5) miñe yetkeysin Ĥazret-i Hâķķsübhân ve te‘âlâdın hem ümîdim bar ki her menzilde su tapıp içgey sen dip (6) ğayb boldılar bu nâdân süfı uykuñ peydâbolupkördü ki kaşıda héç kişi yokammâ yerde ‘âşânıñ (7) cıçıķı turupdur Ĥazret-i perverdigâr-i ‘âlemge bisyâr şükürler kılıpyolĝarevânboldılar andinkén yol yörüp (8) aydı ki bir bulak nümâyân boldı anda ğuslĥahâretķılıp ékirek‘atnamâz-i şükranê ‘aķâ‘kıldıkéķesi şol yerde ķonup (9) ertesi yolĝakirdiĥâşlyegirmekünluk yerdin pîrleriniñķuvveti birle ékikünde ozuksuz pîrniñĥizmetlerige kelip (10) ayttıki ey büzürgvâr ve ey ‘azîze-yi perverdigâr miñe oĥşabî-devlet ve bî-sa‘âdet ve bedbaĥtHudâ-yite‘âlânıñderĝahıdın (11) koĝlağanşeytânıñ feriftesige gümrahbolup dînniñ yolıdın çıķıp irdim imdi özümge ma‘lûmboldı ki (12) miñe oĥşagümrahğa yol körkétti bu söznü aytıpandaĝ ķatıĝıyğladı ki başnı evrânıda ķan revânboldı (13) süfîniñ ĥâlinimüşâhedeķılıpşeyĥ ańaraĥîmleri kelip yañı başdın tevbe buyurdular yene tevbekılıp yañı (14) irâdet kıldıandinkén dervîşlerniñarasıda yol berdiler ey dervîş bu ĥikâyetdin ĝarâz olki (15) ol süfîniñ‘ilminiñyoklukdın bu mertebeye yetti bu kısım belâlarını tartdı iger ol süfîniñ‘ilmidin endek naşîbesi (16) bolsa irdi cîn ve şeytânıñ ķulıĝaķalmas irdi evvel mürîdlerin ‘ilm kétéşge sa’y kılışmıdın murâdım şubu ki (17) iger‘âlem-i ĥalkdın kişi râh- râstge ķadem koysa cîn ve şeyyâtin azĝur olmaydur [190a] (1) e’l-ķışşabüzürgvâr Türk ĥalknı mürîdlikgeĥ‘ahlâmas irdiler ... takdir mürîd boluşunu (2) ĥ‘ahlâsalar ol Türk mürîdleriñ adını hatğa yetip irdiler herkün éki (3) merâtibe bu hatğa ķarâb-ıvilâyetniñ nûru birle ol adı ... Türk ĥalknıñ (4) seyr-i sülûķĝaĝaberdâr bolur irdiler iger olardıñ kıladurğan işide endekĥaķâ ve (5) hilelpeydâ bolsa ĝaķab tenbih kılor irdiler otuz éki yıl şubu tarîķa birle otdular bir (6) künĥalvette turup irdiler H’âceĤızır‘aleyĥisselâm ve H’âce İlyâs ve H’âce (7) ebü’l Fevzullahi bolar ĥâzırbolupkelip aydılar ki ey mevlânâ sizge ĥoş (8) ĥaber ki sülûķ maķâmâtıñıñobdânını evliyâ‘ullahnıñ mertebeleriniñbüledini (9) Hâķķsübhân ve te‘âlâ sizge ‘aķâ‘kıldışeyĥayttılar ey Ĥudânıñ aylĝağan bendeleri (10) miniñdin ‘âciz bende ķaydaĝkılıpmundaĝuluğ devletniñ uhdesidin çıķıĝaymın bular ayttılar (11) ey şeyĥiger bu işniñ uhdesidin çıķa almasıñız irdi Ĥudâ-yi sizge bu işni hergiz naşîb (12) kılmaz irdi bilgil ki evliyâ‘ullah tâ bu mertebeye yetmekünçe olarĝa vilâyet müssellem bolmaydur murâdına bolup (13) himmetiñni bülendķılĝıl Hâķķsübhân ve te‘âlâ seni

kemālîgayetkürdü bu işni sahlîlik birle tutmağıl dēdiler ol (14) irdi ki meşāyihlar ve evliyā'lar tola hāzırbolupkeldilerkuṭbiyetniñlibāsını alıpkelipḤazret-i (15) şeyḥkaddese-allāhu sırrehu 'azîzge köterdiler olar büzürgvārniñ ḥaqqıda fātiḥaokudılar āsmāndaki firîştelerniñ (16) hemesini zemīndeki ādemniñ hemesini büzürgvārgē te'ālādılar büzürgvārḤudā-yite'ālāniñrahmetderyāsıda ğarḳ (17) boldıḤazret-i şeyḥkaddese-allāhu sırrehu'l'azîzşevḳzeḳ birle ḥalvetdin çıqtılar çıkışda ğaraźları[190b] (1) şubu irdi ki.. kim ucrasa şuña nazarkılğaylar ittifāken bir yañı ..bolğan her kiçik yaşlık (2) oğul bar irdi şeyḥḥalvetleridin çıkarmıgınlardip işgide müntezir hizmetleride turup (3) irdi şeyḥḥalvettinçıkıpkelip ol oğulnu körüpnaźari vilāyetlerini saldılar ol (4) beççe şolzamānmaḳsūdıġa yetti bir vāḳtdın kēnşeyḥniñnaźarları bizge bolurmıgındip şunıñ (5) arzūsıda nēçend yıl miḥnet ve meşakḳat tartğan dervîşler hāzırbolupkeldilerşeyḥ ol dervîşlerge (6) aytılar ki ey bī-naşībler ḳayda irdiñler ki Nizameddin vilāyetniñ köynini kerāmātınıñ cumağı birle 'ināyetnaźarını (7) sa'ādetniñmeydānıdın alttı nāçār bizler aña muti' ve münḳad ve fermānburdar bolmağılār lāzımdur ve anı ḥalīfem (8) ... dip yañlar anıñdın naźar taparsızlar miniñ'ömrüm āḫirige yettiler dervîşlerdin birleri ḳatıġ (9) āḥ tartıpayttılar ki ey büzürgkvār evliyā'nın keremi uluġevliyā'ullahnıñ işlerige hēç neme dip bolmaydur (10) ammā anıñ ve bizim aramızda farkḳbar ki ol şubu ki ol Nizammedinniñ yaşı bizdin çendān mertebe (11) kiçikki mundaġuluġ işniñ uhdesidin ḳaydaġçıḳadur şeyḥ bu dervîşniñ sözidin fehmi (12) ḳılıp aydılar ki munuñ ... neme dipayttılar ki ey argum Ḥudā-yite'ālāniñnaźari āftābı her nemege tüşse sa'ādetniñ (13) uçuda zevāl tapmaydur iġer zerrege tüşse ol zerreniñāftābdın nūr bahşıḳ ḳıladur (14) ve yene büzürgvār ol dervîşlerge aytılar ki sizler altmış yıl bī-riyāriyāzēttartıphizmetḳıldılñlar (15) ey argam imdi köñlümni cem'ḳılıpbāḳī ḳalan 'ömrümni siñe şarf ḳılay Nizammedinniñḳolunu muḥkem (16) tutup anı yañuz ḳoymanlar her ḳaçan uluġ dervîşlerni Nizammedinniñ medēdi anı ḳolıġa (17) keltürmey ḳoymas imdi terikligimni ġanimet biliñler dip öz ḥalḳ tolarıġa yatıpkirdiler on[191a] (1) küñḳutubboldılar bu on küñniñ içide ġazābḳılğan ēki kişini terbiyet ḳıldılar birini ḳutublık mertebesige (2) yetkürdiler yene birini ḥalīfelik mertebesige yetkürdiler andıñkēn olbüzürgvārniñ'ālemdin kētişleri yañın (3) boldı aş vāḳtı bardı ki büzürgvār mürīdleri birle ḥalvetḥāneleride oturup irdiler ki bir kişi şavma'a (4) larınıñ ışığına kelip içgeri girişge ruḥşat tiledişeyḥayttılar ey Ḥudāniñ bendesi ḥālā kirişge (5) ruḥşatyok yan dēdiler bir sa'ātdın kēn yene ruḥşat tiledi ol zamānşeyḥ bildi ki (6) ḥāl neme bu neme kişi iġindipḳofup işgini açıpkördilerki yaşıl iġinlik berāberturupdur (7) körüşü şeyḥni ... esselāmu 'aleyke yā amīn dēdişeyḥselāmıġacevābberip'aleykesselām (8) dipayttılar ki ey ġabızu'l rūḥyaḥşıkeldiñiz ki intizārlınıñközü siziñ yoluñuzda (9) irdi nēçend yıl bu kesāfetḥāne-yi dünyāda hevā hevesniñ ... irdi kişiniñemāneti mundın (10) tola tutup toruşġa ṭāḳatım yokḤazret-i 'Azrāil 'aleyhisselāmayttılar ey (11) Ḥudāniñniñşāflık bendesi bendeciniñ ḥaqqı şubu ki Ḥudā-yite'ālāniñ ḳazasıġa (12) başını tutup barmaklık kemāl-i inşāf şubu bolġayşeyḥayttılar ey Ḥudāniñ (13) yañın bendesi bir sa'āt mühlet beriñ ki miniñ bu dünyālıḳāḫiretlikbar (14) birāderim bar olarġaḥaber berey tā olar hāzırbolğaylar bu ḥālde bir yerimizniñ (15) didarı körüşüprizālīk şikāyetimiz tādidār-ı ḳıyāmetge ḳalmağay (16) Ḥazret-i 'Azrāil aytıñdaġ bolsa özünüñniñ halaġañızni ḳılıñ dēdiler (17) büzürgvār 'Azrāilniñruḥşat birle yārānlarġaḥayr berdiler derḥālyārānlar[191b] (1) cem'bolupkeldilerşeyḥkaddese-allāhu sırrehu'l'azîz mürīdlerniñ hemeleridin rızālīk tilephoşnūd (2) boldılar şeyḥ Nizammedinni bu cemaēge ḥalīfeḳıldılar özleriniñ destār ve ḥırḳa ve (3) 'āşalarını şeyḥ Nizameddinge 'ināyetḳıldılar ve aytılar ki dervîşlerni (4) terbiyet ḳılışda ḥırḳanı keyiñ her ḳaçan bu ḥavādişāt rüzigārdın sizge bir müşḳil iş (5) kelse'āşāni ḳolunuzġa alıñ sizge ḳuvvet berür sizniñ işiñiz fetih bolur bu sözünü (6) aytıp öz ḥalvetlerige kiripġuslḥāret bercākeltürüp ēkireḳ'atnamāz-işükrāne 'atā' (7) ḳıldılar andıñkēn teslīmniñ başını Ḥazret-i 'Azrāilniñ ḳoynıġa salıp cān be-ḥaḳ (8) teslim ḳıldılar tāriḥge üç yüz ellik irdi du'ā ayıda tokşan tokşuz yaşlarıda 'ālemdin (9) vefāt tapılar bu 'ömrüniñ mütedide on beş miñ kişiniñ ḳolunu alıpirādetge keltürdiler (10) nēçendleri vilāyetniñ mertebesige yettiler ... özgeleri hem terbiyet ḳalmadı (11) on ḥalīfeḳoydılar bir ḳutubni ... ḳoydılar özleri Ḥazret-i Ḥızır (12) 'aleyhisselāmniñbātinlarındın terbiyet tapıp irdiler ammā dileri Lūt peyġamberniñ (13) köñüllerige oḥşsa irdi büzürgvārniñ'ālemdin barġandıñkēn (14) bir kişi tuş körüp sordı kim ey ŞeyḥḤudā-yite'ālā sizge 'atāḳıldı (15) büzürgvārayttılar ey dervîş Ḥudā-yı te'ālā miñe didārniñ devletini 'atāḳıldı ve allahu elemu bi's-şavāb (16) tokşuzuncu faşılada şeyḥ Nizameddin

halîfeleri kıddasa-allāhu sirrihu'l-‘azîznîñahvâllarınızırkılıpdurlar (17) ol şeyhu'l meşâyih tayyibullah merkâdnîñhalîfeleridin irdiler Hâzret-i büzürgvârniñhayâtılık[192a] (1) hâllarında hilâfetlik mesnedide oturup dervîşlerni terbiyet kılıpkuṭbiyet mertebesige (2) yetip irdiler Hâzretvefât tapğandın kên pîrlerniñvaşıyyetleri birle şeyhlikniñseccâdeside (3) olturdılar cem‘ dervîşlerni cunlarığa yığıp terbiyet kılur irdiler hem pîr dervîşlerdin (4) miñ kişini irâdetge yetkürüp irdiler şeyh Nizameddin ulugkerâmât (5) ve maḳâmâtzuhûrgakelür irdi aña oḫşaki koroğ dirâhtdın meyve üzüp alur irdiler (6) taş ve calimedın söz aştur irdiler büzürgvâr bir künü oturup irdiler âvâzi kulaklarığa (7) keldi ey Nizameddin hecêşittiñ mükim dervîş mundağmertebege yetse ol kişige kuṭbiyet libâsı (8) müyesser bolsa olvâktıda şeyhlikniñseccâdeside oltursa bilgil ki mundağuluğ (9) devlet dervîşlikniñkemâltapğan mertebesidür cırâkı ol mertebedeki kişi kişini terbiyet (10) kılur anıñ terbiyetide heçhile bolmas anıñ terbiyet kılğankişişi fat fırşatta bî-ḫatâmaḫşûdığa taparalı (11) ma‘nîda her künü siñe tavâfmüyesser boladur igerşundağ bolsa mu imdi siniñ bu zâhir‘âlemde (12) Mekke-yi mu‘azzamğa barmaḫıñlâzım ol irdi ki Hâzret-i büzürgvârkıddese-allāhu sırrehu'l-‘azîz yüzlerini Mekke-yi (13) mu‘azzamağa kılıp yüz dervîş birle ozuk söz ve ulaḫsız yolğa kirdiler dervîşler ayttı (14) ey büzürgvârmunça ozaḫ ozaḫ yolğa ozuḫsız ulaḫsız neçük bargalı boladur şeyh tebessüm (15) kılıp başlarını ayttılar ki ey bî-i‘tikâdlar Hudâ-yite‘âlâniñḫudret-i kâmile birle (16) şıfatığa baḫıñlar ki sizlerniñ ozuk olğıñlarınñ ğamını ol ... (17) dervîşlikniñi‘tikâdi andağbolğay ki Hâḫḫ sübhân ve te‘âlâniñ rezzaḫlığığaigerHudâ-yi [192b] (1) igerHudâ-yi te‘âlâtarafıdın bendelerige rızḫ yetmese irdi yerdin giyesünmesin dirâhtlarınñ bergi (2) yaşarmaz irdi âsmândın bir ḫatre yagmür yağmas irdi Hudâ-yite‘âlâniñ rızḫı bendeleriniñ ḫaḫḫda (3) muḫadder kılğan ol hergiz kim boladurğanemes cırâkı rezzaḫnıñ sigesi sige-yi mübalıḫa rezzaḫnı rızḫdın (1) iştikâḫkılğanmundağbolğandınkên rızḫnıñ bâreside neme munça endîşe kıladursızlar (4) bu sözünü aytp yolğa revânboldılar vâḫt ki kün keçboldı bir yerge tüştüler bir faşıl ötüp irdi âsmândın (5) bir hunda muhazir tüştü şeyhniñ aldılarıda açıldı dervîşler kördi ki mundağrengärengta‘âmlarını (6) bu dünyâda heç kişi körğenemesHâzret-i şeyhḫollarını du‘âğaköteripdu‘âḫılıpandınkên bu ta‘âmnı dervîşlerniñ (1) aldıda koyup berdiler dervîşler ançı mikdârtenâvülkıldılar kiköñülleri ḫ‘ahlâğança (7) ta‘âmnı yegendinkên hun aradın ğayb boldılar bu dervîşler aytğan sözidin peşimānbolup (8) şeyhlerige özür taḫşırayttılar ey dervîşler i‘tikâdınıznı Hudâ-yite‘âlâğa (9) muḫkem bağlağanlar tāmāḫşûduñğalarga fat yetersizler tüşümge ḫıyāşḫılıñlar ki Mekke ki yetkünçe (10) her keçe ol sofrâ bularnıñ aldığahâzır bolur irdi her künü her ḫarafdın şîr ve filiñler ḫâzırbolup (11) kelür irdi dervîşler aña ... irdiler keçe bolsa ğayb bolur irdi üç kün şubu ḫarîḫada (12) vâḫı‘ boldıandınkên dervîşler ayttılar ki ey büzürgvâr dervîşlerniñ sizlerdin tile ki (13) şubu irdi ki bu cānāverlerge ruḫşat berseler mundınkênḫâzır bolmasıñız beyābānda barıp (14) ḫaccsevābdın tolarāḫ behre alsāḫşeyḫayttılar ey dervîşler imdi ‘aḫlîñlarga (15) keldiñler mu dipcānāverlerge ruḫşat berdiler andın ol cānāverler kelmediler e‘l-ḫıṣṣa Mekege[193a] (1) yetiptavāḫḫgameşḫūboldılar şeyh altı mertebe tavāḫkılıp irdiler ki cān be ḫâḫ teslim kıldılar (2) olarnıñmübârek cesedlerini şeyhniñruḫşatışâretleri birle dervîşler Hâzret-i (3) resûl sallahu ‘aleyhivesellāmniñ Medinelerge alıpberip Gûristān bāḫıda defn kıldılar vallahu ‘âlemu (4) bi‘ş-şavāb maḫşadda Hâzret-i resûl-i ekrem şallāllahu‘aleyhi vesellem ta‘rif ve (5) tevsiflerini beyāñkılıpdurlar andağ ayîneyi cihānnümā irdiler kimtamām‘âlemdeki ayînelerniñ (6) şâf ve rûşenligi olarnıñcemâliniñtapışındındur bu ‘âlem zerreleriniñ (7) vücûdu anıñ nûrunıñ şu‘lesidin kemâltapıpdur her mevcûdâtniñvbasığa ey kündin tulı‘kılıp tabışınıberābersalıpdur ey künniñ (8) yüzide nûr anıñcemâlidin nûr alıp‘âlemni rûşen kılıpdur cem‘ fehmi ve idrâḫ (9) kıladurğanḫaḫḫ olarnıñkemâlatını beyāñḫılışda kuvveti yoḫ öz vahim ve ḫayâlininiḫâyetige (10) yetküzdürğenlerdiñ bu ayîneyi cihānnümāniñ küne-yi zâtlarını ḫayālḫılurda fikir (11) ḫılmaḫyoḫḫançā‘âḫıllarnıñ‘âḫıl anıñvücûdunu taṣavvur ḫılurda ḫudreti yoḫ (12) ol andağ zâtıdur ki yetti âsmān firîşteleri anıñ ta‘rif ve tevsifleride ḫayrānsıñız (13) behiştniñ mütevetdinleri anıñşıfatlarını ḫılurda tilleri lerzān tûtîdin (14) söz ki māhir kişiler anıñşıfatını beyāñḫılurda bî-zebānāsmānzemîniñpādşāḫı (15) ol Hudāvend-i ‘âlem ki levlāke lemmā ḫalektü‘l kün dip ol Hâzretniñ şānide ḫitāb (16) kılğanraytū tümdeni fetedli zekāne gab kıddesindip ol zāt ‘azîmu‘l şān[193b] (1) niñ bâreside nāzilḫılğan ol zātñicemāl-icihān araları Hudâ-yite‘âlâniñ nûrunıñ (2) tulı‘kıladurğan yeridürol zāt-ı pāk-i mu‘aṫṫârve mutahḫarnıñvücûdlarığa (3) Hudâ-yite‘âlâniñ mazher-i eltafi ḫarār

tapğanıgaintihāsıyoğdurperdeyi mahremserāpeydā (4) firişte-yi ceberrüt hemrāhçılıkkılğanhākāyıkñıñ gencinive dağayıkñıñ (5) hāzīnesini anıñ sīne-yi cākığa koyğanlisānū'l gayblar olarnıñ mu'cizātı (6) dın nişān berür kelāmı lāreybesiniñ uçkusuāftābidur anıñ rüşenligi (7) nıñ küfriniñkēçesiniñ karañguluğda kılğanhalkğa rüşen salıp (8) imānislāmğa müşerref kıladur gümrāhlıqda kılğanlarını cemālhıdāyetiniñ (9) şāmı birle karañmuluğnı yoğkılıp rāh-i rāstğa başlaydur ol pādşāhıdur (10) ki eflākñıñ kāsır-ı evvānları anıñ adınıñ ... sinemge koyğay mı dip (11) tağhasretniñarzūsunu kıladurlar ol andağ şāhenşāhıdur ki (12) tokuz nilkūnāsmān na'linniñ töfesiniközlerige tartmağnıñ (13) iştıyākdadurlar ol andağpādşāhıdur ki şefa'atnıñ noqtası (14) künāhkārlarınıñkūnāhını yoğkılıpkūnāhıdın pākılguydur anıñpāk (15) zāt pākñıñ itā'atı cemī'Müslümānlara āb-ı rüydu ol zāt ne hoşbu (16) kelidür ki bu 'ālemgūlzārıda açılğan ne obdān gonça-yi serāydu ki gülistan (17) içre kemālğa yetgen ne obdān sūnbül dileviz ki hayātılık bulakñıñ[194a] (1) başıda ötgen ne yahşitāze nihālidür kim bağ-ı İremniñ erigid kaddinirāstkılğan (2) ne obdān zūlf-i 'anber efşānıdur kim haṭā-yıkeyginiñgındakıda ayparanıñ boyu 'anber şāmı (3) midin hoşbüylüğnı alğan anıñ 'anber efşānınıñ girihlerige köñül bağlarıdur bu 'ālem (4) ve āhiretniñ keydédinhalāş taparlar anıñnişānesi andağbüleñdür kim olturadurğan yeri (5) kab kusın avādnı her anıñ muharrem rāzīsūbhān rabbi ālā'Alīdür Cebrāil (6) āmīn āyetlerni keltürmekde anıñvāsıtası birle bulardın uluğemes (7) irdiler ki yāvücdü neçend miñmakām mertebeler birle ol Cebrāil emīn mi'rācdaki (8) esrārdın haberleri yoğ irdi ol zātñıñ nūru evvel bar irdi (9) āhirkeldi ... bolup evvelki camige bardı ehl-i sūfiyete aytıpdurlar igermundağ (10) bolsa cemī'mevcūdāt 'ālem anıñpeydā bolmağı olarnıñvücüdünıñ bargatıdındur (11) bu kelāmñıñdelīli birle ki levlāk lemmā hālektü'l kundur bu éki'ālemdeki mevcūdātñı vücdümüqayyeddirler (12) bu vücdü müqayyedvücdümütlakñıñ zımnıdaigervücdümütlak bolmasa irdi levlāk (13) lemmā hālektü'l-kunñıñ ma'nisi bī-faydā bolur irdi ya'nīāsmānzenmīn özge mevcūdāt (14) hemesi ān Hāzretniñvücüdünıñtufeylīdür vücdümüqayyedvücdümütlakğahāş bolsa anı 'ālem-i (15) kübrādırlar tarikat beyābānıdamisāfirler hākiqatñıñ menzillerideki mücāvirler hākiqat (16) maşşūdı ve 'ālem-i kübrāydu ya'nīvücdümütlakdın 'ālemü'l kübrāğanişbetdür 'ālem-i kübrācemāl-i (17) Allahğahāşdur olarnıñmaşşūdı aḡsi o matlab a'lanı kaşdkılmağı şubu 'ālem-i kübrā ...[194b] (1) 195a/ (1) ammā bu kaşdkılguçılarnıñ yüz miñ yıl beri öz maşşūdığa yeter ol hem andağ yeterki öz vücdünü zāhir (2) 'ālemdin ötkétip'ālem-i lāhutige terraḡki kılıprūhu pāk'ulvīni pākılık mertebeside ... yoğñıñ (3) karañguluğñıñ perde-yi hicābını şıfat-ı rūhāniyetni lāzımtutup tīg almas (4) birle keyipyoğkılğay bu rūh-i pākismāniniñ kağaşñıñ alaysıdın (5) pāk bolğanı andıñkén bu rūh-ı pākıkmünāsebeti birle vücdümüqayyedlidin çıkıp (6) vücdümütlakñıñgūlzārıdapaydā bolur ki anıñvücdü büleñvücdüdur ki anı 'ālem-i ekberdiler (7) pes her çizdi bu 'ālemniñhaberdedin 'ālemzāhiride ol vücdüğe yol bardur ol 'ālem-i kübrādur (8) ba'zılar aytıpdurlarkivücdümüqayyedniñhaşlısı vücdümütlakdur anıñdın büleñ (9) émes anıñ üçün ki vücdümütlakñıñ her mevcūdāt ve maḡlūkātta tesīr ve taşarrufu (10) bar be-taḡşīş-i vücdümüqayyedpeydādur ammā ol vücdümütlakñıñtaht-ıtaşarrufudadur cemī'mevcūdātñıñ (11) vücdü şubu kısımdır anıñvücdıdın héçvücdmevcūdemes ol andağğahāş (12) vücdüdur ki öz nūru zātıdın mahz ol Hāzretniñuluğlğını āşikāra kılmaküçün (13) peydākılmağdur tuhfeyi tahiyyāt andağsalavāt zakiyyāt anıñ hāḡkıda eberiñler ilgeri (14) ebrilğandur iger kişi aytsa ki ol zāt bar berekatñıñ nūru özidindür büleñ (15) neme émes dese héç istihale yoğtur vallahu 'ālemü bi's-şavāb..... (16) tefsīr-i evzā' ve ta'yin atvār Hāzret-i ... ve gevher ve muḡibbi Resūl ... (17) şāh-i zemīn ve āsmān şāh-i Uveys-i kārēnī qadassallhu rūhu ve raḡmetullahu 'aleyhi ve berekatühü[195a] (1) nıñahvāllerini beyāñkılıpdurlar olar Hudā-yite'ālānıñhāş bendeleridin (2) hāzret-i seyyid-i saḡaleyn sallallhu 'aleyhi vesellemniñ terbiyetleridin kemāltapıp irdiler (3) peygamberniñhāş yüzleride hemedin ilgeri irdiler bular andağşadıku'l iḡlās (4) irdiler ki pādşāhıhākiḡkūdret-i kāmilesi öz ḡikmet-i şāmilesi birle olarnıñşüretlerini (5) ezelde ḡalkkılışda andağ luṭuf āferidekılğan ki Hudā-yite'ālānıñhāş (6) bendeleri bularnıñtarik-i hāş ve 'amm luṭuflarından behremend bolğaylar ki (7) olarnıñpāk zātları hāzret-i Hāḡk sūbhān ve te'ālānıñ mazhār-ı itlāfi irdi olarnıñ (8) lisānū'l gayb tilleri Hudā-yite'ālānıñhāḡayık ve dekāyıkñıñhāzānesiniñ açkusu (9) irdi olarnıñ anguş-ışehādetleri tamām'ālemniñ girehlerini gūşāde kılguçu (10) ... olarnıñkılğanışlarınıñ her biridin bir kerāmetzāhir bolur irdi (11) her kişi bularnıñtarikālarını irgeşibdür sa'ādetmendlikniñnişānesidür (12) ne obdān zātı irdi ki 'ālem olarnıñ

uzasıdın pîr irdi ne yahşışüretide ki (13) sehâ ve kerem bâbıda bir mürvarid çıkadurğan ... oħşa irdiler ki Ĥudâ-yite‘âlâ (14) öz luţfu qadimi ve kerem-i ‘amîmi birle ʔarîqlerniñobdânını kerâmetkıldı ki Ĥudâ-yite‘âlânıñ (15) künâhkâr bendeleri şubu ʔarîqa birle ihlâs tapğayheme ĥalk tutadurğan ayıtkları (16) ‘âlemniñ başığa sâye salğayolarınıñ tikme-yi külâhi her bendeyi azâdğa sened bolur (17) irdi olarnıñcemâli cihân tabları eczâ-i ‘âlemniñ her cüzvesige andağ rûşen[195b] (1) lik salıp irdiler ki tâ ingirâz-i ‘âlemgeçe yaruqlukketmeydür ammâmundinkénma‘lûmbolğay ki (2) ĥazret-i ĥ‘âceqaddese-allâhu- sırrıhu‘l ‘azîzyok‘âlemdin aynıñyegirme yettisi düşenbe künü namâz-ıdigger (3) vâkıdta vücûd sehnige keldiler on kéçe tañ atgunça ot qalamadılar ve çerâğ yandurmadılar ammâ olar (4) vücûdgakelgen evi ol büzürgvârniñâftâb-ı cemâlleridin kéçe ki tünde ot qalapçerâğ yandurğandın (5) ziyâderüşen ... irdi analarınıñ kursağıdın yerge tüşüşleri hemânâla ilahe (6) illellah Muĥammeden resûlallah dédiler olarnıñ ata anaları bu kelimeni eşitipĥayrânkalıp (7) ayttılar ki bu belâ nemedür ki biz ‘ömrümüz içinde hergiz mundağsözünü kişidin işitgen (8) émes irdük dédiler ata analarınıñ bu belânıñ sözige ta‘accübqılışlarınıñ bâişi (9) ol irdi ki Ĥazret-i peygamberşallâllahu‘aleyhivesellemniñ mübârek başlarığapeygamberlikniñ tâcı ...kıyulmap (10) ba‘zılar aytıpdurlarki bu büzürgvârniñ tevellüdleri peygamberşallâllahu‘aleyhi vesellemniñvücûduğa (11) kelişlerdin ilgeri ve yene ba‘zılar aytıpdurlar ki ekîleriniñ tevellüdleri bir vâkıdta (12) irdi ve yene ba‘zılar aytıpdurlar ki Ĥazret-i peygambervücûdgakelse beş yıldın (13) kenvücûdğa keldidipdürler ammâ şubu söz mu‘teberdür vücûdgakelip üç yılğaça (14) ata analarığa sözlemeyhemîşe lâ ilahe illellahu Muĥammeden resûlallahdır irdiler ol büzürgvârni her (15) künide ... kuçaqlarığa alıp mihr şefkât bile baş közlerini silep yumşaklık (16) .. sordılar ki ey ferzend bu ne sözdür ki siz aytadursız hemîşe tiliñizge bu sözni (17) ... kılıp siz men dedeñiz bolsam miñe bir söz aytmassız büzürgvâr aydılar ey[196a] (1) ata men aytadurğan söz râstdur minin râst söz birle işim bar bâtıl söz birle işim yokiger (2) sizler râst gûy ve ĥaqq perest bolsañlar sizlerge hem söz aytarmen anıñ üçün tilimi sizlerdin (3) yığıp ve ĥaqq sözünü aytmadım dedeleryayttılarki ne yerdin aytasız ki bu sözniñ ĥaqqlığını (4) büzürgvârayttılar ey ata ol yerdin aytadurmen ki men vücûdğa kelmesdin altı yüz yıl ilgeri (5) ‘âlem-i rûĥâniyetde firîştelerdin eşitip irdim ki olar ayutur irdiler ki lâ ilahe illellahu (6) Muĥammeden resûlallah sordum ki ey firîsteler bu neme söz ki sizler aytsızlar (7) firîsteler ayttılar ki ey Uveys bu söz Ĥudâ-yite‘âlânıñpeygamberlerniñ şânide (8) kelgenkelâmdür ol nemerseki Ĥaqqsübĥân ve te‘âlâ her neresedin ilgeri peygamberşallâllahu‘aleyhi (9) vesellemniñnûrlarını ĥalkkılıp irdi dünyânemerse ki dünyâda bardur peygamberşallâllahu‘aleyhi (10) vesellemniñ ... irdi ol Ĥudâ-yite‘âlânıñ dostudur ki âĥirzamânda vücûdğa (11) kelür olarnıñşerî‘atlarıcümle-yi peygamberniñşerî‘atlarını bozar olarnıñ dînleri (12) cemî‘ dînlerni yokkılguç olargâimân keltürmeklik farzdur her kişi olarğa (13) îmân keltürmey inkârkılıpdur ol kişi kâfirdür her kişi ki kâfirdür düzahğa sezâvârdur (14) şol vâkıdta bu sözlerini firîştelerdin eşitip itâ‘atkılıp şol sözge taşdıķ (15) kılipîmânkeltürüp irdim ĥâli tilimge cârî boladurğanîmân şol îmân irdi ki (16) ĥâlâzuhûrga keltürdüm ve yene ol kéçe ki ĥazret-i perverdigâr-i ‘âlemCebrâil emînge ... (17) irdi kiMuĥammedniñ nûrunu dünyâ yüzige alıpbarğıl her kişi ki bîdâr bolsa bu nûrunu anıñ[196b] (1) emânetkoygıl şol vâkıdta miniñrûĥum bu vak‘adın ĥabertapıp irdi Ĥazret-i (2) CebrâilĤudâ-yite‘âlânıñfermânı birle Muĥammedniñpâkize nûrlarını bu dünyâgaalıpkeldi üç (3) mertebe bu dünyânı curuldu bu kısım ulugemânetni koğalı emânetdâr bîdâr kişini (4) tapmay yanıpĤudâ-yi te‘âlânıñdergâhıgabarıpayttiki pâka perverdigâra siniñ bu emânetiñni (5) yandurupalıpkeldim çerâğı siniñfermânıñ ol irdi ki her kişi ki bîdâr bolsa emânetni saklaşğa (6) qabiliyyeti yoksa bu emânetni şuñâ koğıldip irdiñ‘Abdullahdın büleñ kişi (7) tapmadım ammâ anı bu emânetge lâyıkkörmedim ki bu kısım pâkize nûrunıñ ...ikrâralıp (8) toĥtağan şubu heynde nidâkeldi ki ey Cebrâil bu emânetni ‘Abdullahniñ püştüde ... (9) ve bilgil ki lâyıķemeskéçegeobdân nereseni alğandın neme noqşanı bar meselâigerğuslını yıkaç (10) cagğa yasfal kéçege alınsa ki ol ĥuslını ... ki almaklık (11) münâsib irdi anıñdın ĥusl ki neme noqşanı bar ki ĥuslğusllık mertebeside (12) kéçekéçelik mertebeside turadur Muĥammedniñ nûrları ‘Abdullahniñ püştüde Amineniñ (13) raĥmide torğandın neme noqşanı bar ki nûr nûrluk mertebeside gıca gıcalık mertebeside (14) turadur ol irdi ki Cebrâil Emîn Muĥammedniñ nûrlarını Ĥudâ-yite‘âlânıñ emri bile (15) alıpkelip‘Abdullahniñ püştleride emânetkoydular şol kéçe ol nûr ‘Abdullahniñ (16) püştüdin Amineniñraĥmide qarâr aldı şol vâkıdta miniñrûĥum peygamberşallâllahu (17)

‘aleyhivesellemniñrühularığa .. ayılıpmuhabbet bağlap irdi hālā hem peygamberniñ[197a] (1) ve miniñ aramızdaki muhabbet şol vāktıñ bu yüzide bar irdi özge nemeniñ (2) yadı miñköñlümge kelmeydür büzürgvārniñ bu sözleri ataları süheylge (3) nihāyeti qatıgışleyip güçlerige ayttilar ey Na‘ime bildiñ mi bizniñ aramızda (4) bir fitne peydāboldı imdi anı öltürmen lāzım Na‘ime ayttey süheyl neme üçün öltüredürsen (5) ki siniñ‘ömrüññāhırige yetti ékimizniñarasıda mundın büleñ ferzendimiz (6) yoqqoygıl sizdin kén her qaydağ bolsa bolsun iger bu ferzendni olturadurğan (7) bolsan ki meni hem olturgıl ki miñ anıñ siz tākātım yoqdur (8) süheyl bu sözünü eşitipbüzürgvārni olturuşdın qolnu ... bu vāktı (9) büzürgvār üç yaşgakirip irdiler andıñkénbüzürgvārniñdedeleri (10) vefāt boldıbüzürgvārniñ anaları hüsñ-cemālida āreste irdiler süheyl olğandın (11) kén bu na‘imeni nikāhığa alışğa tola kişi degdege kıldı ol na‘ime ferzendiniñ (12) hātırını saqlap irgerikişni ihtiyārkıladı peygamberşallālahuvesellem (13) peygamberlik da‘vasını kılışdın ilgeri peygamberni kormeni ferzendlerniñ sözlerige (14) taşdıkkılıpMuhammedniñ dñnlerige kirip irdi ol cihetdin (15) hāzret-i büzürgvār analarınıñhizmetleridin yerākkétmep irdiler ... ki peygamber (16) şallālahu‘aleyhivesellemniñhizmetlerige bezāhir müşerref bolmap irdiler analarınıñ (17) nāfakalarınıñ cihetidin tıvebaşıñni ihtiyārkılap irdiler tıvebaşı[197b] (1) niñ yene bir vechi şubu irdi ki Hudādın özge hākdın kaçıb dehşet ve nıfrın (2) kılmakları hālk miniñahvālimdin haber almasun dipqaçar irdiler ellik (3) éki yıl tıve başıñni ihtiyārkılap irdiler ol büzürgvārniñHudā-yite‘ālāniñ bendeşilini (4) kılmada kārniñşahrālarıñdın héç yer yoq irdiki peşāneleri taqmağan ol büzürgvārniñ (5) dilleride Hudā-yite‘ālāniñmuhabbetiniñ büleñnemerseyoq irdi her künü miñmerātibe (6) Maħmūd dip yād kılmı irdi mundın bilen vażıfeleri yoq irdi ammā bilgil ki Hāzret-i sultān (7) Uveys-i Kārāniñpeygamberşallālahu‘aleyhivesellemniñdidār-i pūr envārlarığa müşerref boluphizmetleride (8) bola almasıqlarınıñ sebebi ol irdi ki yuqarı otıammāba‘ızları andağaytıpdurlar ki (9) belki andağemes belki Hāzret-i büzürgvārniñpeygamberşallālahu‘aleyhivesellemniñ (10) didār-i pūr envārlarığa müşerref boluphizmetleride bola almasıqlarınıñ (11) sebebi ol irdi ki ‘ālem-i rühāniyyetde büzürgvārniñrühları peygamberşallālahu‘aleyhi (12) vesellemniñrühları birle müttesil bolup irdi büzürgvārniñ şol ittisalga (13) şükür ve şabrkılmaklıklarını hākiķdirler peygamberşallālahu‘aleyhi vesellemniñhizmetlerige (14) uluğ bar almasıqlıñni yene bir vechi şubu irdi ki peygamberşallālahu‘aleyhivesellemniñ (15) munçamaqām mertebelerige baqıminiñdın ‘ācizniñ neme vücūdu bar ki olarnıñ (16) dergāhlarığa barğay mın dip şikeste nefeslik kılıp barmağanbolğaylar yine bir (17) vechi ... büzürgvārtañkatniñahvālı hāşıl boluşda hākiķatniñ[198a] (1) Ka‘besiniñ menzillerige vaşıl boluşda peygamberşallālahu‘aleyhivesellemniñ nübüvvetleriniñ (2) gutige i‘timād kılıp yerāk ve yaqınlıq olarnıñ aldılarıda berāberdip barmadılar bolğay (3) ... qurbu‘l cān ma‘şūk budbu‘d mekāni süheyl estya‘nıvākt ki yaqın bolsa menzilniñ (4) yerāk bolmaqlıgı süheyldür ol vechidin Hāzret-i resūlşallālahu‘aleyhivesellemlā ced (5) nefsu‘l raħman men qable‘l-yumniya‘nıpeygamberşallālahu‘aleyhivesellem her bar Hudā-yite‘ālāniñ boyu (6) Yemen taraıdın keledürdür irdiler peygamberniñ bu hādışleri delāetkıladur şumga ki büzürgvārniñ (7) rühları peygamberniñrühlarığa ezelde ittisali bar iğanıga bu ‘ālemde birbirlerniñ (8) hālidin hāberdār iğanlarığa hem delāetkıladur peygamberniñ bu sözleri hāberbéredür yuqarı (9) aytğan ... sözünüñisaretigāh piş miyān-i ‘āşıku ma‘şūk remzi est (10) kesi midaned ke uştar miçeraned ... ez demi Veys-i Kārān buyaHudā miayed hāzret-i büzürgvār (11) ol vechidin tıvebaqar irdiler yine bir vech ol irdiki büzürgvārni Hāzret-i Hāqşübhān ve te‘ālā (12) hālkniñközidin pūşide yaratıp irdi h‘ahlāmay ki zāhir‘ālemde büzürgvārniñ hālidin kişi (13) men küllü vücūh haber almaqlıqını Hudā-yite‘ālābüzürgvārni bu ‘ālemde andağpūşidetutup irdi ki hattā ki (14) ol büzürgvārniñ özüniñ evvelki mürebbileri anhāzretşallālahu‘aleyhivesellem irdiler bu dünyāda (15) Hudā-yite‘ālāpeygamberşallālahu‘aleyhivesellemge körketimdi anğā oħşaqıyāmetkünü amennā ve şaddakñā bolğanda (16) Hudā-yite‘ālā yetmiş miñ firışteni Uveys Kārān şüretide hāzırkılmı ol büzürgvārni bu firıştelerniñ (17) içide pinhān tutar kesi ol büzürgvārni körüp tanuyalmas tābehiştge kirmekünçeammāma‘lumbolğayki[198b] (1) Hāzret-i büzürgvār ellik éki yıl hākdın üzölüpbeıābānda tıve bakur irdiler (2) bu müddetde bir künHudāni müşāhedekılmıy yormadılar Hudā-yite‘ālāniñcemālige andağ mest müstefrek (3) irdiler ki özleridin ve özgedin hāberleri yoq irdi pırniñmeşāyihniñ tolaları aytıpdurlarki

(4) ol künü peygamberşallallahu‘aleyhivesellemniñ‘ömürleri āhirige yetip şehbāz‘kudusları kafes-i cismānidin (5) fervāz kıldıbüzürgvārniñ anaları kaşlarıda irdi düşenbe künü büzürgvārge ‘ālem-i gaybdin peygamber (6) şallallahu‘aleyhivesellemniñvefātlarınıñ‘haberi yetti büzürgvārhasretniñdağını sīnelerige koyup (7) va hasreta va müsibetadipferyād‘kılıptivebakışını taşladılar analarından hem ecr aşıp (8) kuṭbiyye digen tağda yene otuz yıl Hudā-yite‘ālāğa bendeşilik kıldılar héç kişi olarnı körmedi (9) andinkén Bağdat ʔarafige sefer kıldılar beş yıl Bağdatniñbeyābānıda boldılar şubu devletdin (10) naşībesi bar kişilerniñba‘zısı ki ... özlerni körkéttiler olbüzürgvār bir künü (11) bir dervīş birle deryā-yı Fırātniñ lebigе barıpgusl‘taharetkılıp ékirek‘at (12) namāz‘atā’ kılıp gayb boldılar ondın kén olarnı kişi körmedi ve bile di ki ... kéttiler (13) andın kénhalk kemān birle néçend yerge qabir bağladılar ki mübārek cesedleri şubu yerde migin (14) dip bizniñmeşāyiḥrahmuḥumallah şumğa barıpdurlar ki ol künü Ḥazret-i büzürgvārderyā-yı (15) Fırātniñ lebidin gayb boldılar kūh-ı Lübnānga iktāblarnı defn kılğan yer irdi şol (16) yerge teşrīf keltürdiler ol yerde şeyḥ‘Abdullah Yemenī dervīşlik qaride sa’y (17) gūşış kılıp özgerlerini kemālīgayetküzüp irdiler olarnıñkulaklarıgaāvāzi[199a] (1) keldiki ey ‘Abdulrahman her çend sa’y kılğan birle ale’l ḥuşūṣṭarīkatniñ işi özüñniñ sa’y birle açılmas (2) siniñmaşlaḥatniñ şubu ki Uveysī Qārāniniñ kaşığabarğıl ki anıñ‘ömrü āhirige yetti (3) anıñ terikligini ḡanimetbilip anıñḥizmetide bolğıldipvākt ki bu āvāzşeyḥ Yemenīniñ (4) kulaklarıgaāvāzkeldi ki özlernige aytṭiki ey ‘Abdullah ne obdānuluḡ devletdür ki siñe (5) oḥşakişiniñ işiniñtamām boluşu mundaḡkişiḡe ḥavāleboldıammā bilay miñe bu devletimde (6) ne yerde ékenler ékinçi merātibeaāvāzkeldi ki kūh-i Lübnānda dipvaktı ki bundanı éşitip kūh-ı Lübnānga (7) yüzlendiler néçendkün bu yörüp Ḥaqq sübhān ve te‘ālāniñ‘ināyeti birle kūh-ı Lübnāne yettiler az (8) tereddüt birle büzürgvārni tapıp olarnıñmübārek putlarıḡa yıkılıp girye aḡaz kıldılar tufelik (9) yüzlerini büzürgvārniñayaḡlarıḡa sorgadılar ‘arz -i ḥāllerini aytḡandın (10) kénayttılar ki ey büzürgvārniñ sizlerniñ bu kūh-i Lübnānda iḡanlarıdı miniñḥaberim yok ki (11) ammā men sizlerniñḥizmetlerige ruḥṣat birle keldim Ḥazret-i büzürgvārayttılar ari (12) men hem bildim şeyḥ‘Abdullah Yemenīkofupayttılar ki ey büzürgvār sizlerniñ (13) ḥizmetlerige keldim tā ol künçe ḥizmetleride bolsam neme bolur (14) iḡinminiñirādetimni kabūlkılsalar Ḥazret-i büzürgvārayttılar ey ‘Abdullah miniñṭarīkimdeirādet (15) yokammā miniñ birle hemrāh bolḡandın ol kişiniñ kārītamām boladur iḡer siz miñhemrāhçılıḡnı (16) kılsañız zāhir şubu ki sizniñ kārīñız kemālige yeter miniñhemrāhçılıḡım aynı irādetdür (17) büzürgvārniñ şubu sözleri birle büzürgvārniñḥizmetleride bolupterbiyet[199b] (1) tapıpmakşūdalarıḡa yettiler yegirme beş yıl Ḥ‘āce‘Abdullah Yemenī kūh-ı Lübnānda büzürgvārniñ (2) ḥizmetleride boldılar bir künü oturup irdiler ki büzürgvārıztırāb birle kofup (3) ayttilar ki ey ‘Abdullahkoyğıl kutublar yatḡan taḡḡaber eli derḥālkofupyörüp (4) şol taḡḡa yettiler büzürgvār tilniñ töfesidge çıkıp ékirek‘atnamāzötep tildin (5) düştüler Ḥ‘āce‘Abdullah Yemenībüzürgvārniñ koynıḡakirdilerbüzürgvār bu tilni yetti merātibе (6) curuldular andinkénbüzürgvārayttılar ey ‘Abdullah imdi ilgerki turḡan yerki (7) barmaklıklāzım ki meni defn kılaturḡan yer yerdür sizler meni bülleñ yerde (8) yeter migindip kemān kılmañlar ḥalkı turḡan til kuṭbiyyetniñ yeedürḡen yerniñ (9) aralıḡı tört miñkademlik yer irdi şol tilge müteveccih bolup yettiler ḥ‘āce (10) büzürgvārayttılar ey ‘Abdullah‘ibādet kılaturḡan yer şubu menzil ki ilgeri néçendpeygamberler şubu yerde (11) ibādet kılğan e’l-ḥāl Ḥızır‘aleyḥisselāmniñ‘ibādet kılaturḡan yerleri meni hem (12) şubu şubu yerde yatışḡa ḥavālekıldılar ey ‘Abdullah bilgil ‘ālemde miniñḡabrimni tola (13) kılurlar ḥalk ol ḡabrini miñe nişbetkılurlar līkin andaḡémesdur miñe ḡabrini (14) tola kılmaḡlıḡḥikmetniñ kaşıda émesdur ḥikmet şubu ki Ḥaqqsübhān (15) ve te‘ālā meni bu ‘ālemde andaḡāferīdeḡılıpdur ki ḡalkarasıda bu āşikāra bolḡalı (16) bolmapdurmen çünāñçi munıñbeyānı yukarı zikr‘kılındı miniñḡabrimi hem (17) terikligimdekidin āşikāra bolḡalı büzürgvār andın kénayttılar ey ‘Abdullahvākt[200a] (1) teñboldıkoyğıl tā miniñ yetedürḡen yerimni rāst‘kılalı dip ḡür kılaturḡan yerge bardılar (2) ammāḡürni gurlaḡalı héç esbābiyok irdi şeyḥ‘Abdullahḡayrānbolupḡaydaḡ (3) kılsa bolur dip şubu endīşede turup irdiler taḡ töfesidin bir muñuzluḡ (4) kuçḡar tüşüpkelip edeb birle büzürgvārniñ aldırıḡakelip başını töbin salıp (5) tordu büzürgvārayttılar ey ‘Abdullah bu keyikniñ éki lā monguzunu alğıl dip (6) buyurdular keyik büzürgvārniñ bu sözlerini éşitip katıḡ arḡatıp irdi (7) éki lā monguzu yerge tüştü ol mongozniñ birini büzürgvār aldılar yene birini (8) Şeyḥ‘Abdullah Yemenī aldılar ḡabiraytıḡameşḡūbolupḡabrini tamāmıḡa

yettiller (9) andinkénbüzürgvār keyikge ayttılar ey cānāver başıñnı yuqarı kötergil dēdiler (10) keyik başını büzürgvārñıñ aldılarıdın yuqarı köterdibüzürgvār bu (11) keyikniñ éki monguzunu mübārekqolları birle ilgerki evrenige qoydular (12) andağmuħkemboldılar ki şıgerdin geyikniñ başını töbin kılıp secde kıldı (13) andinkén ilgerki yoluca yandılar andinkénbüzürgvārayttılar ey miniñ (14) ferzendim ‘Abdullah sözüñniñ gamını yemegil vāktğa meni ğuslqıldur maħalda (15) esāmnı qoluñgaalıpaytğıl ki Uveysī Kārāniñbātıñı birle ‘Abdullah (16) Yemenīniñ demi birle dip yerge sançğıl Ĥudā-yite‘ālāniñqudreti birle yerdin (17) su peydāboldılar andinkénayttılabismillahi rahmanirrahīm ente velliyn[200b] (1) fi‘ddünyā velāħiret tofını Müslimine ve‘l-ħaħkı bisşālīhindipcān be-ħaħk teslim kıldılarlar (2) Şeyħ‘Abdullahderhālqofupve büzürgvārñıñ buyruqları birle ‘āşanı (3) qollarıgaalıp yerge sançdılar ‘āşanıñ uçudın aqın su peydāboldı (4) asık mu émes savuħ mu émes irdi sul su birle büzürgvārñı ğuslqıldurdılar (5) éki ten firişte Ādem şüretide bolupbeħiştiñiñ hilleleridin alıpkeldilerbüzürgvārñı (6) ol hillelerde cūridiler yetmişmiñ firişte ĥāzırbolupkeldilerşeyħ (7) ‘Abdullah Yemenīmāmbolupnamāzlarını ötep defn kıldılar peygamber (8) şallāllahu‘aleyhivesellemvefāt tapıpyegirme yıldın kén bu kışşa Yemen diyārıda (9) vākı‘boldışeyħ‘Abdullah Yemenī üç kün ser-i ĥaħqlarıda boldılar andın kén (10) büzürgvārın beşāretboldı ki ey ferzend yaħşıħizmetkıldıñız (11) hemrāħlıķnı bercā keltürdüñüz ĥizmetiñşumça bolur mundınziyāde (12) bolmas beyābānda meni rüaya kılıpmundın tola yatmaķlıklāzımémes men sizdin (13) ĥoşnūd imdi eviyüñüzge yanıñĤudā-yite‘ālāqudret-i kāmilesi birle ve ĥikmet-i şāmilesi (14) birle sizni kemālīğayetküzur ĥ‘āce‘Abdullah Yemenībüzürgvārñıñruħşatları birle öz (15) vañanlariga yandılar ellik yıldın kénĥ‘āce‘Abdullah Yemenī‘ālemdin bardılar (16) vallahu ‘ālemu bi‘ş-şavāb.....ve bendeyi ĥāş mülk ü (17) kādır ve būride-yi bātıñ basir ve pedermandégenñarīkat besir ve mūnis her bī-çāre-i faķır[201a] (1) ve asān kunende-i esīr ve dermandégen rüzigār destğır ve müdebbir ve emr ve zīr ve pūr rüşen zamir şeyħ-I (2) zamān ve kıtb-ı esri yegāne-i dehr Ĥazret-i şeyħ Yesir qadassallahu rūħu‘l ‘azīznıñahvāllarını (3) beyāñkılpdurlar olarnıñ toğulğan yerleri istüp irdi şol diyārñıñ‘ālemleridin (4) irdiler dedeleriniñ adları adları ĥ‘āce Murtezā irdi istüpniñğazilik (5) manşıbıda irdi ġazilik manşıbidaniħāyeti muħkem irdi her qaydağ kışıge ĥükümleri (6) cārī irdi olarnı adillik şıfatı birle atar irdiler bir künü ġazilik (7) manşıbıda olturupirdiler oğlanları ĥ‘āce seyr ĥāzır irdi ki ġāziMurtażāniñ (8) berāderleri bir kışı birle da‘valaşıpkeldiğāziMurtażā bilmediki du‘āsınıñ (9) kışı birle da‘valaşıp da‘vağakelgenini ağasığakılādurğan (10) ilgerki resmi ‘ādeti birle evrenidin qofup yer körsetti andın....vkörsetti andın kénğāziboldıma‘lümkıldıki ağasınıñ kışı birlen (11) da‘valaşıpğa qanını ağasınıñ da‘va girigār ġāzi özür ayttı (12) aytışğaturupayttıki ey Müslümān ma‘zur tutuñ birāderim sizniñ birle (13) da‘valaşıpkelgenini bilmedim iger bilsem irdi mindin birāderim ki mundağıkrām (14) ve ta‘zīmkılmaz irdim bilmesligimdin bu ĥaťā mindin vākı‘ boldıiger birāderçilikniñ (15) Ĥaħkı araga ... nāçār anıñta‘zīmını kıldım bu cihetdin ĥātırınızğa bir neme (16) yetti bolğayzinhārĥātırılığınızğa ... neme keltürmeñ bilgil ki her nerese ki ġazilikniñ[201b] (1) Ĥaħkığa ta‘allük irdi ... bercā keltürüp sizni obdān ecr aytıp .. andın (2) kén bu éki kışı da‘valaşğalı oturdu ġāzirāstlıķ birle eķilerniñ ĥālige (3) muvāfiķ da‘vasını ecr ayttıandinkén yine özür aytıp bilmeydür men ma‘zur tutuñ (4) dēdiğāziniñ oğlu ĥ‘āce Yesirliği bī-tāķātbolupayttıki ey ata mundağ‘özürlerini (5) künāhdın yamanrāķ dip sizlerniñ bilmedim diğenleriniñ neme ma‘nisi bar neçükdin (6) bilmeydürler ki kışı birkışı birle ġāzi ĥānege kelse ol kışı bile da‘vası sidin būleñ neme (7) işi bar iger birāderleri sizlerni körgeli kelse evige kelmeği lāzımğāzi ĥānede neme işi bar (8) yine biri şubu ki yalñuz ĥoşvāktlık birle kelmeği lāzım yine bir kışı birle açıķlaşıp (9) kelmesin ... şubu cihetdin yaraķ körmeydür ki Ĥaħksübħān ve te‘ālā sizlerni (10) bir belāyıgamübtelāķılgaybu sözni aytıpğāziniñ oğlu taşqarı çıķtıfat (11) fırşatda ġāziniñ bir kıtı bir kılı şal boldı bir közleri kör boldıĥ‘āce pīr (12) dedeleriniñ bu ĥadışleri müşāhedekılıp mu‘ayene kördü andınĥaťā birle (13) mundağuluğbelāgamübtelāboldı özige ayttıki ey pīr kördüñ mu kim dedeniñniñ (14) ĥāli neçükboldıiger bu manşıb dedeniñdin siñe qalsa siñe şubu ĥāl (15) bolğusıdur mundınobdān rāzī şubu ki dedeniñ olmasındın ilgeri (16) ĥāldın özülkil ĥalvetni istegil igermundağkılmasañ tañıla dedeniñ (17) ‘ālemdin kētgendin kēnzāhiri şubu ki seni şubu manşıb ki tekellübkılgaylar [202a] (1) igerqabülkılsañ‘ālem-i zāhirde dedeñkörgenbelāni sen hem körsen āħiretde (2) dedeñniñ ĥāli neçük bolur éken anı hda bibluray ..igerğazilik (3) manşıbı obdān bolsa irdi Ĥazret-i imāmü‘l

müttekin burhānu'l muhakkikin serācū'l (4) millet veddin-i şemsü'l selām ve e'l-müslimīn imām-i a'zam Hānife-yi Ebū Kūfirāhmetmunça (5) fazilet ve kemālāt birle ki zırh noķşān olarnıñkemālātıdayoķ olar ķabūlkılur (6) irdiler oil irdi ki atalarıdın ruķşāt tilepayttılar ki ey atamģa sizniñ (7) terikligizde Mekke-yi mu'azzamānı ŗavāfķılmaķģaarzū boldu tañıla sizdin kén (8) ķalsam bu 'ālemniñ işi miniñ gerdenimģe ķalur ol vāķtda men bar almas (9) men hālā miniñazādlıkımda ruķşāt beriñ fat fırşatda beripyanyıp (10) kelipķizmetinizde bolay dedeleri men'ķılıpayttılar ki ey ferzend men pīr bu (11) ... men ana tekin hem farıpdı bu hālda bizni ķoyupnı yerge berāsız ve siz (12) din bñleñ.....yoķ Hāķķ heme pīr ayttılar ey dede sizni yere (13) fiģānHūdāyñız bar her ne h'ahlāsa şunıķılur iger men hālā sizlerdin (14) yaraķbolsam muāķir'ōmürleride pīrlar ki naşībim bolsa her perde bolsam (15) kelürmen iger miniñ sizlerģe yaķın bolupnaşībim bolmasa (16) munda bolģanıñ bī-faydādur 'ināyetķılıpķoşvāķtlık (17) birle miñe ruķşāt beriñ men berip fat fırşatda ķizmetiñizģe[202b] (1) yetģey min inşallah te'ālāigerķoşbaķtlık birle miñe ruķşāt bermeseñiz miniñ (2) künāhım şubu kelişimni Hūdā bilür bu vāķtda dedeleribī-ķārebolupzarūretdin rızā (3) bolupruķşāt berdiler ayttılar ki ey ferzend bilgil ki bī-ķārelikdin siñe (4) ruķşāt berdim iger pat kelmeseñiz men sizdinrızā bolmasmın andıñkén ķiyāmet (5) künü amennā ve şaddaķnā bolģanda miniñķolum sier miniñ yıķanızda bolur imdi barıñ (6) sizni Hūdāģatapşurdum yolnıñ cayduģunu obdāñķılıñ tā yolnıñ (7) teşvīşini tartmaģaysız h'ācesız ayttılar ey dede Hāķķ sübhān ve te'ālā (8) rezzāķ her nereseki miñe ezelde ķılıpdur anı yetķürmey ķoymas dip ķoyunlarıģa (9) bir nān salıp yüzlerini yolģa ķılıp yolģa revānboldılar dervāzeniñ (10) tōbige yetipķördüler ki bir ķarģu ķişi şeyen lillah dip oturupdur bu ķoyunlarıdaki (11) nān şunga berdiler andıñkén dervāzaniñ taşıģaķıķıp şeherniñ ķarası (12) yetķünģe yol yōrüp bir sunıñ lebide oturuptahārettāzekılıp ēkirek'at (13) namāz-işükrāne 'atā' ķılıp başlarını secdeģe ķoyupayttılar ki ey bār-i Hūdāya (14) meni āsāñlık bile hālāşķıldıñ meni düşvārlıkģa koymadıñdip bu (15) münācātñı aytģandıñkén bu beyitnioķudular ni (16) pāy der rāh-ı ğamet be nihāde im der ferāģat az du kun āzāde im bu beyitni (17) oķupyolģarevānbolup ēkikün yol yōrüp irdiler ki bir ...[203a] (1) bularģa mu'nis boluphemrāhboldı beş künhemrāhķılıķķıldı (2) altıñcı künü h'āce Yesir yolunu .. yetürdüler kündüz yolsuz yōrüp aķlık (3) bolarģaģālībķeldinamāz-i diģer vāķtıda bir taknıñ tōfesige çıķıpHūdā-yite'ālāģa (4) nāle ve zāri ķıldılar nāģāh bir ğārida ot ķöründü hoşģālbolup (5) şevķzevķle birle yūģürüp ğārnıñ aģzıģayetipķördüler ki altı ten (6) dervīş ğārda Hāķķ sübhāne ve te'ālāģa bendeķilikģe meşģüllükķılıp (7) oturupdurlar kiripselāmķıldılar dervīşler selāmģacevāb (8) berdiler andıñkén hēc neme dēmediler ve hēc sormadılar zamānı oturu (9) irdiler iftārnıñvāķtı boldı sünnetni bercākeltürüpiftārkıldılar (10) andın kén'ālemi ğaybdın bir huanda mahezerķeldi aniñ birle aķlıķnı def' (11) ķıldılar andıñkénHān aradın ğayb boldılar andın kén dervīşler (12) sordular ey dervīş bu sofranı ğaydın iħtiyārķıldıñız ne berģe barasız munda (13) neme taķribdin keldiñiz kelģenniñ bu yüzige sormas laķabızñıñ (14) veķi ol irdi ki sizni teşne ve gurusneharģanşūretde ķörüp sizni (15) sormagañakōñlünüzģe bir neme keltürmeñ dervīşlerdin yene biri ayttı (16) ki ol selāmandıñkénģa'ām andın kénkelāmşeyħayttılar ey dervīşler (17) meni İstabul diyārıdın Mekkeģe barmaķlıķnı iħtiyārķılıp irdim yolumnı[203b] (1) yoturup bu yerge ķeldim imdi miñe ma'lūmboldı ki miniñ yol yūtrüp bu yerge ķelmekimde (2) ģikmet şubu iģin ki Hūdā-yite'ālāñıñ dostlarıģa meşrebboldım (3) dervīşlerdin biri ayttı ki ey dervīş andaģēmes irdi ki sizniñģatırınıñızģa (4) belki sizniñ yol yetürmeklīkinizniñģikmeti bu irdi ki oltaģ ki aniñ başıģa (5) çıķıpñāleķıldıñız ol taģ tōrt yüzyl ilģeri Hūdā-yite'ālāģanāleķılıp (6) irdiģe Hūdā neme bolur ki özüñniñ'ammluţfu birle doslarnıñdın birini iberseñ (7) olarnıñmübāreķķademige men müşerref bolup yüzümni sürtsem (8) meni hāķķılģan tā bu vāķtģaģa herģiz bu arzūmģa yetmedim şubu arzū birle bu 'ālemdin (9) yoķbolup ...digdür men ol irdi ki Hūdā-yite'ālāh'ahlāmadıñ bu taģnıñ (10) arzūsunu āģiretģe ķoyģayHūdā-yite'ālā özüñniñluţuf.. kerem ķadimi (11) birle siñ yolunıñı yetürüp seni aña müseħherķılıp ol taģģa siniñmübāreķ (12) ķādemniñni müşerref ķıldı dēdiģ'āce Yesir miñ bu sözünü aştı öziģe ayttı ki (13) ey Yesir bu dervīş ne obdānsa'ādetmend iģāne tōrt yüz yillıģı taģnıñ (14) vāķı'sıdın haberbéredürmünāsib oldur ki şubu dervīşlerniñģizmetide (15) bolģay men şubu endişģede irdiler ki özidin ğayb boldı bī-ģodlukda (16) şundaģişāretboldı ki neķendmaħal şubu yerde bolģıl ...neķendkün seferlerdin (17) toħtap bolarnıñģizmetlerdi kibolupHūdā-yite'ālāñıñ'ibādetiģe[204a] (1) meşģüllükķıldılar fat fırşatda özleriniñmaķāmlarını bu dervīşniñ (2)

maḳāmlarının ötgerdinler dervîşler ba'zîşlerde bu büzürgvārga ilticā (3) keldiler buların meded tilediler her işge ki bu büzürgvār müteveccih bolsa ol iş (4) āsānlıķşabır la kifāyet tapar irdi andinkēn bu büzürgvār nı şeyhlikşifatı (5) yād kılar bir künü şeyhayttıey dervîşler néçendmaḳalkéce bu ġārda (6) bolursızlar keliñler tāMekkeni ṭavāfılgalı baralı dervîşlerniñ kārı (7) sefer kılganda açılatur anıñ üçünki seferde umud bar ki velīniñ yāevliyā'nıñ (8) yāşeyhniñ yāmeşāyılardıñ bularnıñ bir de birleriniñhizmetige müşerref (9) bolunur bu sebebdin heme-yi işler ġüşād tapar ve yene seferde Hūdānıñ'acāib (10) ve ġarāib ...lerinimüşāhedekılır Hūdā-yite'ālānıñ ... körüp Hūdā-yite'ālāğa (11) köñlüni iberip kemān ve cāhillikdin çıkarıp Hūdā-yite'ālāğa yakınlık (12) ḥāşılkılpdānābolğay bu işler itikād ve ihlāşkılmaklıķnıñ (13) ḥükmüniñ esbāb-i alatıdur ki dervîşlikniñkārıñnıñ bināsı şubudur ve yene (14) seferdin derdsüz ḥāşıl boladur ki dervîşlikniñ hamuru turuşu (15) derdsüzdür her kişige derdsüz ḥāşıl bolsa maltabığa yetedür dēdiler (16) ammādervîşlerniñtevaḳḳufkılp bu büzürgvār nıñnaşihatlarını kabūl (17) kılmadılar yalnız ḳofupılgarevānbolup irdiler bir pişedin[204b] (1) bir şīri çıkıpkeldibüzürgvār munu körüpniḥāyeti ḳorḳup ḳaçıp ... irdiler (2) ol vāḳtda şīr sözge kelipayttıki velīullah ḳorḳmasunlar ki men sizlerge ḥizmetkılgılı (3) keldim kelip miñe minsünler büzürgvār bu şīrniñ sözünü eşitipḥoşḥālbolup (4) yanıp şīrge minipılgarevānboldılar yetti kün yol yörüpsekkizinçi künü (5) ḳāfile yettiler andinkēn şīrge ruḥşat berdiler şīr özümgenige bandı şeyḫḳāfilege (6) ḳoşulup bir deryānıñ lebigе yettiler kār vānkimege kirdiḤazret-i şeyḫ kimege kirmey (7) kirdiler kideryānıñ yüzide büzürgvār nıñmübārek futlarığa sütgmey yerde yörügen (8) degyörüpḳözlerini yumup açsalar özlerini deryānıñ ol yüzide (9) kördüler zamānı oturup her ṭarafğa ḳaralapḳördüler ki bir ṭarafdın néçend (10) ak saḳal kişiler peydāboldılar ol kişiler büzürgvār dın sordı ki ey yigit (11) siz ne yerdin kelesiz ve ne yerge barasız yalūñuz bu pişede neme iş kılasuz şeyḫvayttılar ey 'azīzler Rūmdın keledürmen Mekkege baradurman hemrāḥlarım ... (12) keledür şulargatoḥtap turdum dēdiler ve yene ol 'azīzler sordılar ki (13) hemrāḥlarıñızdın ḳaçancüdābolupderyāḡakirip irdiñiz şeyḫ bukünderyānıñ (14) ol lebide cüdābolup irdim şeyḫdin bu sözünü ol 'azīzler eşitip (15) küleşdüler şeyḫayttılar neme külesizler bir 'acāib iş vāḳı' bolsa (16) küledürgen bular dın biri ayttıki ey yigit héç acayibmundınziyāde [205a] (1) bolurmıgın üç ayçılık deryādın yarım künde ötseniz yene hemrāḥlarıñızgatoḥtapnıñız (2) köñlüñüzge keltüresiz kihemrāḥlarım pat kelürdip bilin ki Hūdā-yite'ālā'ināyetkılp bād (3) Murād berseḳırkünde yā ellik künde deryānıñ lebigе çıkar ve iger bād murād barsa üç (4) ay deryāda yörüpḳıkariger bād muhalif bolsa üç aydın ziyādemu çıkaalmas (5) büzürgvār vāḳtığa bu sözünü 'azīzlerdin aşdılar ve ayttılar ki 'aceb ḥāli Hūdā-yite'ālā öz luṭuf (6) birle mundaḡuzaḳ yoldın āsānlık birle ötkezdi 'azīzler ayttılar ey yigit (7) neme tevaḳḳufkılasın ḳofupılgarevānbolup menziliñe yetgil şeyḫayttılar ey (8) 'azīzler yolsuz yolcusuz neḳükdin yol yürdü pīrler ayttılar ey yigit bu ḥaddi (9) yokuluḡderyādın yolcusuz keldiñ ḥālā hem şol deryāda yol ḳörketgen kişi (10) siñe rāḥnūmān bolur iger yalnızluḡdın ve hem kılsañ siñe biz hem hemrāḥ bolay (11) şeyḫobdān bolur dipḳofupılgarevān boldılar vāḳtığa ezgene yol yörüp (12) irdiler bu dervîşlerdin hemeleri yanıp birleri hemrāḥboldılar şeyḫayttılar (13) ey büzürgvār bular neme üçün yandılar büzürgvārayttılar bular meni tabiyet kılpkelip (14) irdiler meni sizge ḳoşğaylar imdi men sizge yetdim olar yandılar şeyḫ Yesir (15) ayttılar ey büzürgvār siz kim bolasız ol yanganlar kim irdiler andinkēnhemrāḥlık (16) kılalı ol kişi ayttılar miniñ atım birle sizniñ neme işiniz bar ḳofupılgā (17) giriñşeyḫ Yesirayttılar ey 'azīz men tutamaydurğan kişi birle hemrāḥlık[205b] kılıdın perḥizim bar ol irdiki ol pīr ayttı ey ferzend men Hızır ol yanıpḳétgenlerricāl (1) alğay budın irdiler vāḳtığa bu sözünü eşitipḤazret-i Hızır'aleyhisselām nıñnayaḡlarığa yıkılıp (2) girye aḡaz kılpayttılar ki ey Hūdānıñ yolunu ḳörketüçünéçend yıl men sizniñiştıyāḳıñız (3) da ḳoyup irdim elḥamdulillah ki bu künmurādımğa yetdim Ḥazret-i ḥ'āceHızırayttılar ey (4) ferzend men hem siniñ ḥāliñnibilip siniñ ḳaşıñğa keldim dip bu sözünü aytıpşeyḫ (5) Yesirniñḳollarını tutupılgakirip birbirleri birle hemrāḥlıkkılp şol künü namāz pişin (6) birle Mekkege yetipḤāneyi Ḳā'bege müşerref boldılar Ḥazret-i Hızır'aleyhisselāmṭavāfıķıñnıñṭarīḳin (7) şeyḫge ta'līm berdiler ṭavāfdın fāriḡ bolğandinkēnḤazret-i ḥ'āceHızır'aleyhisselām (8) ayttılar ey Yesir irādetkılışğakelip irdiñ icāzet birle yangıl imdi seni Hūdāğa (9) tapşurdum dipğayb boldılar Ḥazret-i şeyḫ ḳaddese sirrihu'l 'azīruḥşatğa (10) baḳıptḳoḥtadılar néçendkün şubu ṭarīḳa birle öttü her künü üç merātibeMekke-yi mu'azzam nıñṭavāf (11)

kıldılar héçruḥṣat bolmadı āḥirü'l emr Mekke-i mu'azzamda turup yetti yıl carub keşlikni (12) ihtiyārıldılar kéçe oklamadılar kündüz arām olmadılar hemīšeMekkege teveccüh bolup (13) turdular ammā'ālemḡaybdın olarḡa mesih nemerse güṣādelik bolmadı mundın ilgeri (14) güṣādelik bolup turur irdi bu sebebdin nihāyet'ilm nāk bolup zār zār (15) yıḡlapayttılar ki 'aceb bī-devlet éken men néçend yıl bi minnet iş kıldım (16) héç eser zāhir bolmaydur ilgeri ḡālimdekörüngennemerseler güyā ki şeytānı[206a] (1) yā Hüseyin ferifte kılıp ékencarakı her kişi bir iş kıladur Hudā-yite'ālānıñ'ināyeti (2) birle fat fırsatta ol kişige güṣādelik ḡāşılbolupmaḡşūdıḡa (3) yetedür bu 'aceb ki devletge miniñ ve mūnaşibetim yok éken men bu 'ālemdin bī-devlet (4) kēt ...dur men igerçi dervīşlikniñmaḡşūdıñ keşfi kerāmāt (5) bolmasa mu Hudā-yite'ālānıñ yolḡa iş kılışda zevkşevkge sebep boladur (6) şubu endīşe de irdiler ki ḡātifdin kulaḡlarıḡaāvāzkeldi ki ey Yesir bilgil ki (7) seni Ḥaḡḡsübhān ve te'ālāevliyā'taḡtı kibālī lā ya'rifeḡümḡayrıñıñ köteride ve ecel (8) kılıp irdi iger siniñḡarañıñirādetkılmaḡbolsa evliyā'-itaḡtı kibālī lā ya'rifeḡüm (9) ḡayrıñıñ köteridin çıkḡıl ki irādetkılışınıñ işini āsān kūh lebiñe barıp (10) andın ḡıbdā ḡalebet ki barḡıl anda ékikünbolḡılandıñkénḤāzret-i Uveys (11) Ḳaraniñmezāretlerige barḡıl anda bolḡıl siñ kārıñ şunda tamām (12) bolur bundaki şeyḡniñkulaḡlarıḡaéşitip .. irdi peşimānbolup özleriñ (13) ayttılar ki ey Yesir evliyā'-i taḡtı kibābı lā ya'rifeḡüm ḡayrıñ devletidin (14) maḡrūmboldıñ imdi kaydası yokḡofup yolumḡakirgil imdi bu sa'adet (15) din maḡrūmkalmaḡaysen dipnācārḡofup yolumḡakirdilernéçend mevvet yörüp (16) Şāmḡa tiler andın kén kūh-ı Lübnāḡa müteveccih bolupHudā-yite'ālānıñ'ināyeti birle (17) az fırsatta kūh-ı Lübnāḡa tiler kūtublarını defn kılḡan birge müşerref bolup tavāb[206b] (1) ḡavāfkıldılar kūtubnıñervāḡlarıḡadu'āḡılıp olarnıñervāḡlarını şād (2) kıldılar olardıñ istimdād tilediler üç kün anda boldılar andıñkén til (3) kūtubiyetge berip üç kün anda curuldular anda héç kişini tapmayḡayrān ve sergerdān (4) bolupturup aydılar taḡnıñ töfesidin bir aḡ saḡal kişi feryādḡılıp kıçkırdı ki (5) ey Yesir tā ḡaçanḡa curulasen ki munda kelgil ki siñmaḡşūdıñ munda ḡāşıl bolur dédi (6) ḡāzret-i şeyḡzevḡşevḡdın yıḡla ḡofa özünü taḡnıñ töfesiḡe yetküzdü kördiki (7) taḡnıñ başında héç kişi yok girye ve zārıḡılıp oloturup aydılar yine bī-ayḡı pīr peydā (8) bolupkelipayttılar ki ey ferzend bilgil ki bu 'ālemervāḡ'ālemzāḡirdin büleñ sen (9) caḡlamaḡıl ki 'ālemniñḡāḡkını zāḡir'ālemniñḡāḡ dik közge körünümüşāhede (10) kılḡalı boladur dip bu cihetdin dil teñ ve ḡamḡinbolmaḡıl igerçi bu 'ālem (11) ervāḡnıñḡāḡḡları közdin ḡayb bolsa mu līkin dilniñ'ālemede ḡāzırzāḡir'ālemdiki (12) ḡāḡnıñ ḡāḡlını biledürler maḡşūdıñ neme şeyḡayttılar ey büzürgvār Yesiriñ (13) işiniñtamām boluşunu Hudā-yite'ālā dostlarıḡaḡavālekılsa irdi miniñmaḡşūdum (14) şubu ḡ'āceḡızrayttılar ey şeyḡḡāḡnızını aḡḡıl Ḥāzret-i şeyḡḡāḡzını (15) açttılar ḡ'ācerāḡmetullah 'aleyḡ mübārekḡırḡalarınıñ yetgidin bir kéçede su (16) çıkırıḡşeyḡniñ aḡzıḡaḡoydular bular toyḡunḡa içdiler andıñkénḡ'āce (17) ayttılar ey ferzend baḡıl her neme ḡalāş añ anı kılḡıl her ne isteseñ anı[207a] (1) körgil dédiler filḡāl āsmāḡa ḡaralap her ne nemerse ki āsmānda bar irdi (2) anı müşāhedekıldılar ve yerge ḡaradılar her nerese yerde bar irdi anı kördüler (3) ḡ'āceayttılar ey ferzendkördüñ mü şeyḡayttılar ari kördüm Ḥāzret-i ḡ'āceayttılar (4) ey Yesir imdi sen öz vaḡanıñabarḡıl ol yerde Hudā-yite'ālānıñ bendeler bar ki (5) yol körsetedürḡenḡāḡnıñintizārida turupdur olarḡa barıp rehnümābolup (6) yol körsetgil büzürgvār özlerige kelip özleriniñ ḡāḡlını tüşleridekördüler (7) bā-vücūdıḡ'āceniñruḡṣatları birle berā-yı şol yerde turdular bir aydın (8) kén öz şehirlerige yüzlendiler néçend müddetdin kén öz diyārlarıḡakeldiler (9) kördiler ki ataları 'ālemdin kētipdür ve anaları terik ... anaları şeyḡni körüşleri (10) hemānferyādḡıldılar ki āsmānzemīn lerzege keldi analarınıñ bu ḡāllerin (11) şeyḡḡe ḡāleti rubrūḡanamāz-ı şāmkéceyıḡladılar şehirniñḡāḡḡı eşitti ki ḡāzi (12) Murtażānıñ oḡlu seferdin kelipdür ḡāḡḡürḡḡürḡḡkördü ki şeyḡniñ ḡāli bu ḡāḡḡa (13) özgece ma'lūmboldıbüzürgvārniñkelgenleriniñḡāberi pādşāḡa yetti (14) pādşāḡ hem büzürgvārniñḡizmetlerige kelipkördi ki merdi fazıl ve ḡāvī ḡāli (15) ma'lūmkıldıpādşāḡdedeleriniñḡāzilik manşıḡa ḡoyḡaybu ḡāberbüzürgvārḡa (16) yetti kipādşāḡbüzürgvārni uluḡlapşāḡib-ı manşıḡkılḡaybüzürgvārayttılar men (17) bu işdin ḡaçıḡkētḡen bu berḡe manşıḡ alıḡ ve çün kelgenemes[207b] (1) ol irdi ki néçendküñdin kén bu şehirniñuluḡekābirleri cem'bolupbüzürgvārniñ (2) ḡaşlarıḡa kelipayttılar ki ey büzürgvār sizlerni pādşāḡdedeleriniñ evrenide ḡāzilik (3) manşıḡa ḡoyuşunu ḡ'āḡlāydur bizni şuñā iberdi kibüzürgvārḡe ḡarañḡılıñlar dip (4) biz şunuñ üçün keldük bizlerge hem atalarınıñ manşıḡlarıda bolḡanları obdān (5) körenedür çiraki peyḡamber'aleyḡhisselāmvesellemaytıpdurlar

ki elveledu sirri illabihiya'nî (6) atanıñhübluğu belâsıdazâhirbolupdur büzürgvârekâbirleriniñ bu sözünüñ (7) berâberide ayttılar ki ey yārān-i Yesir sizlerniñ arāñlar ki şunuñ üçün esir bolğay (8) kelip....kelişim hemān meni bu işge teklif kıladursızlar men bu işge rāzīemes (9) igerh'ahlāsañlar men bu vaṭanımdın ecrābbir ṭarafigekétey men iger bu işge meni (10) teklif kılsañlar men sizlerniñ şehriniñlerdebolmas men pādşāhıñlarğa (11) aytıñlar ki ol şeyh'kabülkılmaıdur dip ve aytıñlar ki men mundağışlerdin (12) ötgen bu işni kabülkılışnı h'ahlāmaydurmen ve yene bu sözünü hem aytıñlar (13) dedem ölgenniñ yüzide peygamber'aleyhisselāmıñıñşerī'atları sorak siz turmapdur (14) iger men hem gāzi bolmasam mu soraksız turmas yene bir kişi sorar ekābirler Ḥazret-i (15) büzürgvārıñ bu sözlerini eşitip evlerige yanıppādşāhıñhizmetige (16) barıpayttıki ey pādşāh'ālemşeyh bizniñ sözümüznı kabülkılmaıder vāqı' (17) bu işniñmaşlaḥatı ol körenedür ki özleri barıpayttılar'kabül bolur[208a] (1) aıtsala kabülkılurmıgın dēdi ol irdiki pādşāh öz hizmetkārılarığa birle barıp (2) ayttılar ki ey büzürgvār sizlerniñ zāt-ı şerīfleri bu deryāğa kelmekligenihāyeti (3) hoşvāktboldım ki bu gāzilik manşıbı heme manşıbdın uluğ anıñḥaṭāritola (4) neçend yıl boldı kiğāziMurtażāölgendin kén bu gāzilik manşıbığa lāyık kişi (5) tapmaduk bu gāzilik manşıbı tenezzülge tüştü ol vehidin korkadur miñe künāh (6) kār bolğay men elbetde 'ināyetkılıp bu manşıbnı'kılğudık bolsalar Ḥudā-yite'ālādın (7) yaḥşı ecirler ötgergeniger miñe düşmenlik kılıp bu şehirdin çıkpıksün diseñiz (8) özümniötgergeniger miñe düşmenlik kılıp bu şehirdin çıkpıksün deseñiz (9) bu işni miñe teklif kılmaıppādşāhayttıihtiyār sizlerde öz rāhılarica (10) bolsunlar ki pādşāh ki pādşāh miniñ ḥaḳkımda zulm kılıpdedemniñ manşıbnı miñe bermedi (11) démesünlernéçendkün şubu ṭarīka birle şehriniñdānişmendleri büzürgvār ḳaşlarığa (12) kelişni aldılar Ḥazret-i şeyh ol hoşmendler birle şöḳbet eñiz kıldılar ol (13) dānişmendler şeyhde 'aceb ḥāleti ve kerāmātzāhirkılıp bī-ihtiyārīrādetni kabül (14) kıldılar ol şehriniñḥalkı yığılpküñdin güñe tola bolup az fırsatda cemī'at (15) peydāboldı ékicihānnıñḥ'ācesı Ḥazret-i h'āceUveys Ḳarenī ḳaddese-allāhu sırrehu'l (16) 'azīzniñişāretleri birle şeyhlik mesnedide oturupşeyhlik (17) adını aldılar bir küñü oturup aydılar Ḥazret-i 'Abbās raḳıallahu enhu[208b] (1) niñoğlanları Ḥazret-i şehzādeye ḳasemniñrūḥ-u müttehirleri şeyhni öz ṭaraf (2) larığa tarttılar şeyhniñ bī-ihtiyārḥaṭırlarığa yetti ki Ḥazret-i şāh ḳasemniñ (3) āstānelerige barıṭavāfkıldılar Ḥazret-i şeyh dervişlerge ayttılar ki (4) ey dervişler faḳirniñḥaṭırlarığaşumdağ yetedür ki Ḥazret-i şāh ḳasemniñ (5) āstānelerige barıṭavāfkılğaymın bu miniñḥaṭırımğa yetmez ki yarakkörenmeydür (6) şol ṭarafdın keşiş bolğay dervişlerdin neçeniñler bu işde (7) faḳirge muvāfiḳatçılığnı ihtiyār'kılıp'hemrāhbolğaysızlar şeyhniñ meclislerideki (8) ḥāzırdervişlerniñ hemeleri ayttı ki ey büzürgvār biz sizlerniñ tābi'leri bolsaḳ (9) mundağıluğışge neçükdin ittifaḳkılıp barmaylı dēdiler şeyh'ḳaddese-allāhu sırrehu'l'azīz (10) derḥālkofup 'āşālarını ḳollarığa alıpayttılar ki ey dervişler faḳirdin yerāk bolmañlar (11) yolunu yötürüphelāk bolursızlar endek yol yörüp yene ayttılar ki ey dervişler (12) miniñ aytağımın tutuñlar vaḳtığa dervişler miniñ aytağımın tutuñlar muḥkem tutuñlar (13) yolnıñ'korḳunçudın imen boluñlar igerḳoluñlarda miniñ aytağımın tutmay gāfil (14) bolsañlar yoldın ḳalursızlar vaḳtığa dervişler bu sözünü eşitipşeyhniñmübārek (15) ḥırḳaların eteklerini tutupşeyhniñ cürreleridin yolğayörüdüler e'l-ḳışsa (16) bu yetmiş ten derviş ba'zıları şeyhniñ eteklerini tudular ve hemrāh (17) boldılar evidin çıkanlarığa aş vāḳtı bar irdi tānamāz-i pişin vaḳtıda deryayı[209a] (1) āmunıñ lebiga yettiler namāz pişinni şu yerde ötedilernamāz pişinni ötep bolğandın (2) kénşeyhayttılar ey dervişler bu deryādın ḳaydağ ötmekkerek dervişler (3) ayttılar ki maşlaḥathāzretleriniñḳollarıda ne ṭarīklik birle alıpkelip aydılar şol (4) ṭarīkada ötkezdirler dervişlerniñ sözü şeyhge bir şuri keltürdi şeyhayttılar (5) bismillahirrahmanirrahīm Ḥudā-yı te'ālānıñuluğluğı birle Ḥazret-i MuhammedMuştafāşallāllahu'aleyhi (6) veselemniñrūḥlarıḥürmetleri birle şāh Uveys Ḳarenniñ mededleri birle ey (7) 'āşā bu deryāğa köberdikbolup bu ḥalknı deryādın ötgergildip'āşānı (8) deryānıñ lebiga taşladılar Ḥudā-yite'ālānıñ'ināyeti birle 'āşā deryādın yetti kez deryādın (9) aşib turdu tuğrası beş ḳarış boldı dervişler öttüler şeyh derviş (10) lerniñ arḳasıdın öttüler andınkénşeyh 'āşānı ḳollarıgaalıpkördiler ki ilgerkidin (11) 'āşā bolup turdu nā öz digerni Ḥazret-i ḳasemniñ āstāneleride ötediler üç (12) küñdüz dört kéçe anda boldılar bu vāqı'adın İstanbul şehriniñḥalkıdın héç kişi (13) ḳaşlarıdagihāzır dervişdin büleñ dervişlerdin bolmadılar ammā İstanbul (14) ḥalknıñdervişlerniñarasığa şubu tüştü kişeyhnéçend mürīdleri birle ḳayb (15) bolupdurlar diptörtünçü küñü yanıpderyānıñ lebiga

kelipkollarıdaki ‘aşānı (16) yine deryāk taşladılar ilgerkidin öttüler şol künü namāz Şāmnı İstanbul’da ötediler (17) bu seferdin büzürgvārınıñgarazları bu irdi ki mürīd şeyhniñ bu kerāmātlarığa[209b] (1) ta‘accübķılıp dervīşlik kārığa rağbetleri tola bolğay yine bir veçhi bu irdi ki özlerinin (2) ... ‘arzmertebelerini dervīşlerge körketgenleri dervākı‘andinkén dervīşler (3) dervīşlikniñ kārıgaandağköñlünboldılar ki kuvve-yi nātıka olarnıñ ta‘rifide (4) hayrānboldıammāmundinkénma‘lūmbolğay ki şeyhķaddese-allāhu sırrehu’l‘azīz yetmiş (5) éki yıl ‘ömürkördüler bu müddetniñ içide otuz mürīd terbiye kılıpkemālīgayetküzdiler özleri (6) Hāzret-i h‘āceUveysKarendin terbiyet tapıp irdiler Hāzret-i İsmā‘īl peygamberniñ (7) püştidin irdiler bir kün öz hālvetleride oturup irdiler Hāzret-i (8) Uveys Kārenī ķaddese-allāhu sırrehu’l‘azīz‘ālem-i ma‘nīde h‘āce Yesir kışlarığa keldiler ve ayttı (9) lar ki ey ferzend evvel ki kārınıñz miniñ birle irdi āhır kārınıñz hēc miniñ birle bolğay (10) hoşhaber sizge ki tañıla miniñ kışımğakelgeysiz şeyhayttılar ne obdānhoş (11) haber ki hoşbolğay irtgen kōpub āhıret seferiniñ fikrini kılıp özlerige (12) ayttıki ey Yasir bilgil ki büzürgvār seni özleriniñtaaraflarığa teklif kılış (13) ları şubu ki siniñāhıretiñmekānı anda édimundın bñleñ neme ihtimālī baray (14) Yesir siñe şubu obdānrākķōrenedür ki şehir hālkıdın dervīşlerdin rızālık (15) tileşipñublaştılar dervīş ayttılar ey büzürgvār sizlerge seferniñarzūsu (16) boldı migin bizler hem sizlerni irgeşip barsakşeyhayttılar ari miñe (17) seferniñarzūsu boldıammā sizler miniñ birle sefer kılmaķnıñmaşlaħatı[210a] (1) yok sizler öz vaṭannıñlarda bolup dervīşlik manşıbını koluñlardın (2) ebirgenler biliñler ki bu sefer zāhir seferde miñe muvāfıķatçılıkķılğandın (3) émes sizlerdin ümīdim şubu ki meni du‘āda yād kılıñlar birbiriniñ (4) larnıñ hālidin haberdār boluñlar birbirilerniñ ki‘adāvet ve huşūmet (5) kılmañlar şeyṭān‘aleyhhü’l la‘ne sizlerniñ arañlarga‘adāvetini salsa almas tigi (6) birle başını kesip‘adāvetini kōterinler her işde sizlerge her kaydag katiğ iş (7) vākı‘ bolsa miñrūhumdın meded isti‘ānet tileñler andın kén meni isteñ (8) añlar tafa almas sizler tafadurmen dip istegeñler teşvīşge kılursızlar (9) dipğayb boldılar şol künü Hāzret-i sulṭānUveys Kārenniñmezārātılarığa (10) barıp ħatm-i Qur‘ānķılıp cem‘kuṭublarınıñervāhlarığadu‘āķılıp olarnıñ (11) ervāhlarını şād kıldılar andinkén başlarını merātibege koyupzamānı (12) oturup irdiler Hāzret-i h‘āceUveys Kāren hāzırbolupayttılar ey ferzend bu (13) oturadurğanmaħalémeskofup öznigizniñ kārıgameşğul boluñ ol (14) irdi ki şeyhāhıretiñniñ cami‘sinirāstķıldılar andinkén şol bulağığa (15) Hāzret-i Uveys Kāren ‘āşālarını yerge sançıp su çıkan bulağdın guslāhāret (16) kılıp ékirek‘atnamāz ez berāy-i Hudāda kıldılar andinkénāhıretiñniñ añnı (17) özlerige curgādılar andinkénHāzret-i Uveys Kāren hāzırbolupsa kelipayttılar ki[210b] (1) ey ferzend Mekkeķabriniñ menzilinı kōbñlkılmadıñız mugım aña meşğülluk kılmadım anıñ (2) üçün ki bu künāh ve ‘işyān birle perveriş tapğān.. ni bu laṭif pākize zemīnge alış turup (3) ol zemīnni nā-pākğa kılmağay men yā anıñ üçün ki bu miñkesāfetlik ve necāset (4) ... yer kōbñlkılmay başlap atğaydipmeşğul boluşnu h‘āhlāmadım anıñ (5) üçün ki gūrda yatğandın bu obdān-raķ ki bu tenim taşķarı kılıp it kuş (6) bñrñyñp arām alğayminiñ bu yedim kim her yerde bolsa bendeçiligi bercā keltüredür (7) igermaķşad gūrğa kōmgendin ‘azābķabir bolsa heme yerde ‘azābķabiri bolmaydur kılma hēc (8) katiğlık gūrniñ tñnñk tarlıkdın katiğ neme bolmas anıñ üçün ki Hāķķsñbhān ve te‘ālā (9) kādır ki ademge her kaydag yerde kōbiri peydāķılıp‘azābķıladur çñnāñçi bir kimersederyāda (10) gārķ bolsun yā öte köysñn yā bñrñyñsñn ademniñ eseri bāķīkılmasa mu ol kişī gūr (11) ‘azābıdın hālāş bolmaydur pes men her de bolsam neçñkdin hālāşbolğay men (12) dip cān bñ-Hāķķ teslim kıldılar bu vākı‘a namāz-ı cum‘adın kēntārīħge üç yüz beş (13) irdi Uveys Kārenniñ‘āşālarını sançıp bulakçıķan yerde bu kışşavākı‘boldı (14) Hāzret-i şeyh Yesir vefāt tapğandın kēnHudā-ite‘ālā beş miniñ firişteni iberdi tā olar (15) guslāhāretķıldurupnamāzlarını ötey yerge defn kıldılar defn kılğankēçesi dervīş (16) lerdin birlerige büzürgvārını istemeklikniñ degdegisi tñştñ kēçe tñşidekōrdi ki (17) cem‘i aķ saķal hāķķ birle bir ... atlanıp seyr kılıpyörñydñrler bu dervīş[211a] (1) sordı ki meger bu ‘ālemdin reht kōteripdñrler ki bu kısmı unvān birle kōredürmen (2) büzürgvārıayttı ey dervīş ol künü ki dervīşlerniñnazarıdın gayb bolup (3) sefer kıldım olmaķlıkımnıñnişānı şol irdi çerāğıdervīşlerniñ olğānı (4) bir evidin yine bir evige yurtğalgandın bñleñ neme émesdipğayb boldılar (5) vallahu ‘ilm-i bi‘ş-şavābyegirme üç bāb (6) hāşrahman ve mazhār luṭufsulṭān ve mazhārı nñru ĩmāñkuṭub‘asr ve zamān ve şeyh şehir-i Ħorāsān (7) hāzret-i şeyh‘Abdurrahmanķaddese-allāhu

te‘ālārūhu¹ ‘azīzrahmetullah ve berakātuhunıñzıkrını (8) beyānkılıpdurlar ola andağzātı irdi ki hilm ve hayada saḥavetide va‘de vefāda (9) öz vāktlarıdayegāne-yi devrān irdiler bi ‘ilāc ağırlırlarğa olarnıñdu‘āları (10) da‘va irdiler ammā evvelki ḥāllarında ‘ilm-i ṭabībge meşğüllükklıp sadaqatları ber kemāl (11) irdi kimki kārıgge qalır irdi ki şeyḥniñmübārekkađemleri ol ağırlıñnı (12) başığa barmağay ol kesil sıḥḥat tabmağayḥalkğa‘ilm-i tıbbdın ders aytur irdiler (13) tā otuz yılğaça bu ‘ilm-i tıgameşğüllükklıp ān-mikdārdünyā cem‘bolup irdi ki fuḳarāğa (14) ve mesākinlerge beripqalğanında ḥazīneleri tolup irdi kécelerdin bir kéce (15) şeyḥniñḥazīnelerige ot tüşüp köyüb her nerese ki ḥazīneleride bar aydı (16) tamām köydü meta‘līmbolup özlerige ayttilar ki ey ‘Abdurrahman sindin neçükḥaṭālık (17) öttü ki Ḥaḳḳ sübhān ve te‘ālānıñdergāhıda öyünge ot tüşüpmundağ [211b] (1) iş siñe vākı‘ boldı şubu endişede irdi ki közleri uykuğa bardı tüşleride (2) kördi ki Ḥazret-i Peyğamberşallāllahu‘aleyhivesellem cem‘işaḥābeler birle ḥazırbolupayttı ki ey ferzend Ḥudā-ı (3) te‘ālāaytıpdur ki innemāemvāleküm ve evlādüküm fehzerūhum (4) ferzend mal zen heme aza siñe udat perhızıl bu düşmen şırınledin yu fa (5) bu beyt şubu āyetniñ ma‘nīsıgedelāletkıladur peygamber‘aleyhisselāmaytıpdurlar ki (6) eddünyā ma‘lunet ve ma‘lun mā fī huma illa zıkrullah-i te‘ālā bu düşmen mel‘unğamunça (7) bolmak neme lāzımiger ... bolsa bu düşmendin ḥazerkılgıliger bu düşmendin ḥazerkılmasañ (8) āḥir siñe zafertapıp seni helākkılgusıdır bilgil men siniñ babañdünyā ve āḥiretni (9) Ḥudā-yite‘ālā miniñ üçün ḥalkkılganşumçalık men anı qabülkılmadım anıñ şubu kesāfeti (10) din cihetdin miniñrıızālıkım anga ta‘alluk tapmadı da anga köñül bağlağalı bolmaydur (11) şeyḥ bu sözünü Ḥazret-i Nebīşallāllahu‘aleyhiveselemdin eşitipḥayrānbolup özlerige aytıtkı (12) ey Abdulrahman sen seyyidzāde émes irdiñ ki peygamberşallāllahu‘aleyhivesellem seni ferzend (13) oqudılar bu gümān anıñḥatırıda yol taptıḤazret-i peygamber yene sordular ki ey ‘Abdurrahman (14) sin miniñ ferzendim munıñdın gāfil bolmağıl ḥalk siñe ḥürmetkıılır özüñni (15) saqlapmundağzebün işlerge özüñni ālūdekıılmağıl peygamber‘aleyhisselāmıñ bu ḥadışlerini (16) delāletkıladur şumga ki bu naşihatnı kulaḳnığa alıp teḇābetçilikdin (17) kuvaynıñnı yıgandınkénayttılar ki ey ferzend dünyānıñ düşmenligidin azūce[212a] (1) ḥalaşboldıñ imdi siñe āḥiretniñ fikrini kıılmañlāzımdur çiraki āḥirkétmekniñlāzım (2) ey ferzend bilgil ki iger ādem her nerese kılsa kılgayirdi iger ölüm künide bolmasa irdi (3) bu beş künlik sehl‘ömrünü şumdağ işlerge ferifte kılıpşeytān-i la‘inniñ (4) vesvesesige avāre bolup‘ömrüñni gāflet birle ötgerseñ şubu cihetdin (5) seni yaratğan perverdigārıñdın yerāğ tüşse sen miniñ şefa‘ātimdin maḥrūm (6) bolasın düzahıñnı‘azābığa giriftār bolasın ve qorqmaysañ ki amennā ve sadaqnā bolğanda (7) éki tayfadın kén bolluk ḥalkdın soraksuālkıılurlar āḥirdūzahğaiberürler (8) iger sehi ve cüvānmert bolğay ki anıñ sehiligi bu dünyānı ez berā-yıḤudā şarf kıılmaḳnıñ niyeti de (9) bolsa mudünyānı dost tutmağanḥalkğa bu sehi la‘net kerdesini dost tutup (10) bendeçilikniñ ḥaḳqını koyupdur bendeçilikniñ şubu ki Ḥudā-yite‘ālānıñ dostuğa (11) dost bolup düşmeni düşmen tutmaḳlık her kişige munıñ ekside iş kıılıpdur (12) ya‘nı dostğa düşmen bolup ve düşmennı dost tutupdur nāçār ol kişi Ḥudā-yı (13) te‘ālādın dergāhıdın merdūd bolur dipğayb boldılar şeyḥuykudın bīdār (14) kördüler ki héç kişi yokayttılar ‘allahümme sallı alā Muhammed ve ‘alihi ve barek (15) ve sellem ‘aleyhişeyḥ ékirek‘atnamāz ‘aṭā‘kılıp ötgenaḥvāllarıgapeşimānbolup ilgeri (16) kılgan işlerige derig ve nedāmetkıılıpimānkılgan işlerdin bī-zār bolupḤudā-yı (17) te‘ālāgatevbekıılıpḤudātarafıge yatıp fi‘l-hāl evidin çıkıp ... bellerige[212b] (1) faḳir ve mesākin maḥlūm ve yetimlerni kıçkırtıpḥazīnede qalğan pil malnı açıpayttılar ki (2) ey faḳirler bu pil malnı alıñlar her nerese ki ḥazāne bar irdi bir sa‘ātda alıp tükéttiler (3) andınkénayttılar ey faḳirler imdi ... meni tarāc kıılıñlar dip özlerini taşqarı (4) turup evlerini tarāc kııldılar andınkén bir qara ḥırqanı uçalarığa keydiler (5) başlarığa bir keygiz külāḥ giydiler qollarığa bir ‘āşāalıpMekkeniñ yolunu iḥtiyārkııldılar (6) kėtıpbarıpḥatırlarığa yetti kizamāne qutubsı Ḥ‘āce Kıyāmeddin irdiler bolarnıñ (7) qaşlarığabarıpandınkénMekkege baray dipḤ‘āce Kıyāmeddinniñḥizmetlerige (8) bardılar Ḥ‘āce Kıyāmeddin yerākdın kördüler ki Ḥ‘āce‘Abdurrahmanṭabībkeledürḥizmet (9) kārlarığa buyurdular ki muḥāzırṭayyārkıılıñlar dipḤ‘āce‘Abdurrahman yaḳın kelip irdi (10) Ḥ‘āce Kıyāmeddin aldalarığaçıqıp birbirleri birle körüştüler Ḥ‘āceKıyamiddin (11) sordular ki ey Ḥ‘āce Abdulrahman sizniñ ḥālñizni özgece köredürmen ḥālñiz (12) neçükşumça sormaḳları birle Ḥ‘āce‘Abdurrahmanyıglapayttılar ki ey büzürgvār ḥāl (13) şubu ki dip ötgenvākı‘larını beyānkıldılar Ḥ‘āce Kıyāmeddin ayttilar ey (14) ‘Abdurrahmanşāliḥ kişiniñ tüşidin

şumdağobdān iş vākı‘ boladur obdānhaberdār (15) bolup siz elhāl ne yerge barışnı ihtiyārkıldıñız Hı‘āce‘AbdurraḥmanayttılarMekke-i (16) mu‘azzamnı ve Medine-i münevvereni ziyāret kılışnı ihtiyārkıldım Hı‘āce Kıyameddin ayttilar ey (17) ‘Abdurraḥmanyahşıkılıpmübārek sefernı ihtiyārkılıp siz ammānēçendkün munda toḥtañ[213a] (1) birle baralı men mu nēçend yılñıñ bu ... bir yahşihemrāh bolsa baray dip şunıñarzūsuda (2) irdim imdi miñe muvāfıqatçılıkkılıñ elḥamdulillah özümniñ şehridin miñe hemrāh (3) boldıHı‘āce‘Abdurraḥmanayttılar ki bu bī-sa‘ādetniñobdānsa‘ādetidür ki sizler (4) dékbüzürgvārñıñkademlerini örgeşip hem sefer bolğaymın dipHı‘āce‘Abdurraḥman (5) éki yıl tevaḥkufkıldı bu éki yılda Hı‘āce Kıyameddin ḳaddese-allāhu sırrehu‘l‘azīznıñhizmetlerid (6) ḳārları ol yerge yetti ki seyri ilellah mertebesidin ötüp ḳārları seyri fillahda (7) boldılar ol vāḳtda Hı‘āce Kıyameddin ḳaddese-allāhu sırrehu‘l‘azīzHı‘āce‘Abdurraḥmañğa (8) ruḥşatberipayttılar ki ey ferzend imdi sizge héç ma‘nıyokğa (9) yerge barsañız barıñ.... baralı dip sizni toḥtatişımdın ğaraşım bu irdiki (10) evvel sizge yolunı tanutupandıñkényolğa keygürmekde irdi maḳşadım birle barmaḳ (11) émes irdi ta yolda zelāletde ḳalmağaysız imdi yol tanaduñız köñlüñüzñü (12) cem‘kılıpyolğarevān boluñ men hem sizniñtarafñızdın dilcem‘boldım Hı‘āce‘Abdurraḥman (13) Hı‘āce Kıyameddinniñruḥşat ve işāretleri birle Mekke-i mu‘azzamağa yüzlendiler (14) bu ‘ālemniñḥavādiş rüzġarıdın yetti yıl on ay yolda toḥtapḳaldılar (15) ol ḥavādişdin biri şubu irdi ki deryāda bir fāsıknıñ şumluḳdın kime (16) ġarḳbolup bir yıl tokuz ay bir taḥta pārede ḳaldılar Hudā-yte‘ālāñıñ‘ināyeti birle (17) ol ḥadışedin ḥalāşbolupderyāñıñlebigе çıkıpkétip barur irdiler ittifaḳen [213b] (1) kéçeboldı yolñıñ uzasıda bir ḳoduğ bar irdi ağız ...beykbār körmey futlarını (2) ḳoyuşları hemāntüşüpkéttiler éki yıl dört ay ḳoduḳñıñ içide ḳaldılar (3) andın kén Ḥaḳḳ sübhān ve te‘ālāñıñ‘ināyeti birle héç kişi yarıbermeyandınḥalāşboldılar (4) andıñkén bir şehrigekeldiler ékikün şol şehirde turdular üçüncü yılı olarğa uğurluḳ (5) töhmeti bolup bir yıl zindānda toḥtapḳaldılar bu vāḳtlardaḤaḳḳ sübhānege ve te‘ālāğa şükür şenā (6) keltürüp özlerige ayttilar ki ey ‘Abdurraḥman bilem sen ki munça elemnlerni tartıpmundağcefālarnı (7) kördüñḳaysı rehğüzerdin boldı igindip munıñḥikmeti andağbolğay ki miniñ bu ġüşt (8) postum ilniñḥarāmBuğra işide perveriş tapıp irdi Ḥazret-i Hı‘āce Kıyaeddinniñ (9) uluğ terbiyetleri birle bir zerre öz ḥālimgе kelip irdim bu ḥarāmdın perveriş (10) tapğan bedenimniñbāḳıḳalğanını Hudā-yte‘ālāḥ‘ahlādidur ki mundağışler birle meni (11) silāḡkeltürüpMekke-yi mu‘azzamağa barışğa selāḥıyyet tağaymın çerāğımundağkesif (12) ve ālūde beden birle andağ uluğ yerge barmaḳlıḳḥarāmdip şükürler bisyār keltürdiler (13) e‘l-ḳışşa yetti yıl on aydın kénMekke-i mu‘azzamğaṭavāḳılışğa müşerref (14) boluptavāḳıldılar ṭavāḳılğaneşnā‘da beş merātibе curulup irdiler (15) isāret ve beşāretboldı ki ey ‘Abdurraḥman obdānkeldiñ meşakkātñı tola (16) tartıñ bī-nihāyet renc ve miḥnetkördüñ imdi siñe otuz yıl Mekke bolmaḳıñ (17) lāzım anıñ üçünki otuz yıl bu heveslikde ‘ömrüñni ötkezipiberdiñ bu Mekke[214a] (1) bolğan otuz yıl şunıñ kefareti bolğay otuz ḥacc-ı ekber üç yüz ḥacc-ı ümre bercā keltürgil (2) Hı‘āce‘Abdurraḥman bundanı éşitipḥoş vaḳt bolup otuz yıl anda bolup (3) aytğan sözlerni bercākeltürüp bu otuz yıldın kénḤazret Medine-yi münevverege barıp (4) ḥazret-i resūlşallāllahu‘aleyhi vesellemniñṭavāflarını bercā keltürdüler anda hem işāretboldı kiyegirme (5) yıl munda turgıl dipḤazret-i Peyğamber buyurğandınyegirme yıl Medinede boldılar bu yegirme yılñıñ (6) içide ḥadış mütala‘a kılıp on éki miñḥadış yād aldılar andıñkēnişāret (7) boldı ki ey ‘Abdurraḥman imdi Ḥorasanğa barıp ders aytğıl ḳalğan‘ömrüñni aña şārf (8) ḳılpeyğamberşallāllahu ve ‘aleyhivesellemniñişāretleri birle Ḥorāsāñtarafigerevānboldılar Ḥorāsān (9) halkğa bir kişi ḥaberalıpkeldi ki‘Abdurraḥman keledürler dipḤorāsāñhalkı bularñıñ aldılarığa (10) çıkıpta‘zımtamām birle şehirge alıpkirdiler ol күnü düşenbe irdi ki üç yüz kişi Hı‘āce (11) ‘Abdurraḥman birle dervişlerdin ve ġayr dervişlerdin bular birle hemrāh irdiler Hı‘āce (12) bu üç yüz kişi birle öz menzillerige tüştüler şehirniñhalkı Ḥazret-i Hı‘āce‘Abdurraḥmannıñ (13) kinileridin ırğasıḳkeliphizmetleride turdular cum‘a күnü namāzğa bardılar namāzdın (14) farik bolğandıñkénḤazretHı‘āce‘Abdurraḥman halāyıkğanaşḥatkılıp va‘atda kıyāmetniñ (15) aḥvāllını ve keyfiyetini düzahñıñ‘azāb ve ‘uḳūbetini beḥiştñiñ ni‘metleriniñ (16) raḥatını bir bir ayet ve eḥadış birle beyāñkıldılar dervişlik ṭarıkını hem ‘ayān kıldılar (17) Ḥazret-i büzürgvārñıñ bu va‘azlarıdın bu Müslümānlarnıñ köñlige tesiri peydābolup[214b] (1) girye ve zārıferyādfigāñkıldılar ol күnü büzürgvārge yetti miñ kişi mürıdboldı beş (2) miniñ kişi şākırboldı bu vāḳı‘adın kénHı‘āce Kıyaeddinniñ

astāneleri tavāf (3) kılğalı bardılar kabirlerige yakın barıp edeb tamām birle teveccüh kılıpturupayttılar ki (4) esselāmu ‘aleyk yāseyhī ve üstādī dēdiler Hāzret-i H’āceḳaddese-allāhu sırrehu’l’azīzniñ (5) kabirlerdin āvāzkeldi ki ‘aleykeselāmdip siz kelgeni beş künboldı miñ qaşımğa (6) bukünkeldiñiz mu buhur taḳdir obdānkeldiñiz ki şehir sizniñ ki bu halknıñ kārını (7) kılmaqlık sizge lāzımdur dēdiler H’āce‘Abdurrahman birle halk hem bu sözniH’āce (8) Kıyameddinniñkabrisidin eşitip bu halknıñi’tikādi H’āce Abdurrahmanga ilgerki (9) din yüz hişseziyāde boldı ol künü tola kişi mürīdboldıHāzret-i H’āce‘Abdurrahman (10) şeyhlik mertebeside oturup ders aytışnı özlerige lāzım tuttular yetti yıl (11) şubu tarīkada öttüler andinkēnpeygamberşallāllahu‘aleyhivesellemdin işāretbolupayttı ki ey (12) ‘Abdurrahman imdi vakt oldur ki miñe kelip koşuluşnı istegil siniñ bu yerde (13) bolmaqlıñnı bir maşlaḫat üçün iberip irdim ol müddet tamāmboldı imdi bu yerde (14) bolmaqlıñnıñ hēcmaşlaḫatı yokHāzret-i şeyh ḳaddese sirrihu’l’azīzHāzret-i seyyid olgunın (15) ve resūlu saḳaleyn şallāllahu‘aleyhivesellemniñişāretleri birle barmaqlıknı öziḡe (16) lāzımtutup yetmiş ten dervīş birle Mekke-i mu‘azzamḡarevānboldılar şehir halkı cunḡ (17) kiçik igi köñlünyolḡaça barıp uzatıp yandılar Hāzret-i şeyh siyādet-meāb[215a] (1) ol menzilde şehir halkıḡanaşīhatlar kılıprızālık tileşiprızā boluşupolḡarevān (2) boldılar dervīşlerniñtufeylidin üç ay yolda irdiler igerçi ol büzürgvārda tey (3) ‘arḡ -ımaḡāmı bar irdi köz yumup açḡunça özleri yetip dervīşlerni hem yetküzur (4) irdiler ammāmeşakḡat tolarak bolsa sizlerge hem hasiyyet tola bolur diptola miñnet (5) ve meşakḡattartıp üç aydın kēnMekke-i mu‘azzamḡa yettiler Mekkeḡalkı bularnıñ aldılarıḡaçıktılar (6) seyyid ‘Abdurrahman özeriniñ dervīşleri birle tavāfkılışḡameşḡgūlbolupḡacc (7) ‘ömrünü bercākeltürüp tüşgen menzillerige yandılar kēceb olup bir sa‘ātötüp irdi ki (8) hāzret-i şeyh mescid-i ḡarāmḡakiriptavāfkılıpturup irdiler ki ḡulaḡlarıḡa bir āvāzkeldi ki (9) ey ‘Abdurrahman bende-i hasnıñḡavāşlarnıñarasıda bolḡalı obdān bu maşlaḫat üçün (10) seni teklif kılındı ki munda teşrīf keltürdüñḡavāşlarnıñarasıda menzil kılḡıl (11) şeyh sordular ki neçe kün mühlet barki men anı ma‘lūmkılıp ta ol aşnıñ fikride bolḡaymın (12) yetti āvāzkeldi ki siniñ‘ömrüñniñ mühletige bir yıl bar şeyḡhayttıarmundaḡmu bī-hāşıl (13) uzak‘ömür bolur migin bu ‘ömrüdin büleñ hēc nerseḡāşıl bolmaydur ne miniñḡudā-yite‘ālānıñ (14) dergāḡıda lāyıḡtā‘atım bolḡay tagcāḡaḡameşakḡatda bolḡay men pat fırsatnıñ (15) bu meşakḡatım rahatḡa mübeddel bolḡayaytıpdurlarki mutelfuḡarārāḡatun yene nidā (16) keldi ki ey ‘Abdurrahman ecelniñkelişide bir nefes ilgeri ve bir nefes kēn kelmes cūnançı ḡudā-yı (17) te‘ālā özkelāmıda ḡaberberipdür ki ...āyet var burda.....[215b] (1) ammā bilgilbunda siniñ eceliñe işāret imes irdi belki ḡutubluḡ uluḡlarnıñ (2) mañşıbı irdi siñe ḡutubluḡ mañşıbı yetmek irdi ḡuşuñ birle bolḡıl ki bu bir yıl (3) niñ içide ḡutubluḡ mertebeside bolursun vaktıki bundanı eşitipḡoşḡālboldılar ol (4) künü ḡutubluḡ mertebesige yetip bir yıl ḡutubboldılar yetmiş ten dervīş birle Mekkeḡe mütevetten (5) bolup dervīşlerni terbiyet kılıpkemāḡayetküzdüler éki kişini ḡutubluḡ mertebesige yetküzdiler (6) andınḡalḡan mürīdlerge öz yurtuñlarḡa yanıñlar dipruḡşat berdiler (7) dervīşler ayttılar ey büzürgvār munıñ üçün kelmep idük sizlerniñāḡırvāktı (8) larıda bolsaḡ andinkēn tarḡaş saḡ bizge oḡşafaḡırlerniñḡarazıülk (9) igerḡudā-yite‘ālānaşībıalsa sizlerniñmübārekcenāzelerini teyemmünen ve teberrüken köterip astāneleri (10) nıñ töfelerini közüñüzge sürtüpközümüñni rüşenḡılsaḡ tā bu dünyāda (11) āb-ı rüyuaḡḡiretde sa‘ādetimiz bolḡay bizge ruḡşatnıñmaḡalı émes biz tanımaduk (12) dervīşlerniñ bu sözü şeyḡḡe ḡoşkelipayttılar ki ey dervīşler yaḡşıaytıñlar (13) sizlerniñi’tikādnıñlargaḡahmet bolsun ammā miniñḡarazım dervīşlerniñ (14) aḡvālını irdi e’lḡıssa dervīşler şeyḡniñḡizmetleride (15) boldılar beş kün şubu tarīka birle ötüp irdi şeyḡḡe nezḡāletı yakın (16) yetti dervīşlerniñni aldılarıḡa ḡıçḡırıpalıpayttılar ki ey yāranlar bu kün (17) andaḡkündür ki dost dostḡa ḡoşuladurḡan birde köterilipḡatreḡeryāḡa[216a] (1) tapıp özünü deryāda ḡum kıldılar dervīşler bu sözünü eşitip girye aḡaz kıldılar şeyḡ (2) ayttılar ki ey dervīşler girye ḡılmañlar ve caḡlamañlar ki ‘Abdurrahman bizniñ aramız (3) dın kētedürler dipigerçi zāhiride zāhirközünler birle körmeseñler mu bātınküzün (4) lar birle müşāhedeḡılır sizler çerāḡıḡudā-yite‘ālānıñ dostlarnıñ ölümü ölüm émes (5) belki ayn teriklikdür nihāyeti şumḡa-rāḡ boladur ki zāhirḡalknıñküzide rūḡḡalıpdın (6) ḡıḡadur yene rūḡḡalıḡıḡa kiredür iger men sizler birle bolmasam mu sizler birle durmen (7) aradın bir dervīş ḡoyupayttı ki ey büzürgvār sizlerniñ yetadurḡen yerleri ne yerde muḡarrar (8) boldı ki şeyḡhayttılar ey dervīş miniñ yetedurḡen yerinniñ ta’yınıyoḡammāmunḡama‘lūm (9) boladur ki miniñcenāzemni

rāstkılıpnamāzımın ötep andın kéntevakıfınlılar miniñ (10) cenāzem kayda tohtasa şol yerde defn kılıñlar dip cān be-Ḥaqq teslim kıldılar dervişler (11) rengāreng nefis libāsların keydiler ehl-i Mekkege haberkıldılar Mekkeniñuluğları yığılpkelip (12) ḥazret-i şeyḥniñ seferleriniñ maşlahatnırāstkıldılar cenāzege salıpḤazret-i (13) şeyḥniñmübārekcenāzelerini teyemmūnen ve teberrūken ḳoldın ḳolğa köterip sefā ve mürdeniñ (14) arasıdanamāzlarını ötep bir sa‘ātevakıfınlılar Ḥazret-i şeyḥniñ tabut (15) ları éki kişiniñ ḳaddice yerdin köteriliprevānbolupgüristānbāḳiğe tūştüler (16) dervīş ve hemeyi ḥalk bildiler ki şeyḥniñāḥir menzilleri Mekke-i mu‘azzamadın Ḥazret-i (17) resūllāllahu‘aleyhivesellemniñ Medinelerede bolup éken Medine ḥalkı bu vāḳı‘adın[216b] (bu sayfa yanlıslıkla 217 b yazılmış ya‘nı éki tane 217b var) (1) ḥaberdar bolup derḥāl gur gurlabseyḥni anda defn kılıpḳabir baḳladılar dervīşler şeyḥniñ (2) cenāzelerini iḡaşıp yetti künde Medinege yettiler ammādervīşge ḳutub mertebesige (3) isti‘ad tapıp irdi şeyḥniñcenāzeleri kelip defn kılıḡuçabolup (4) birle defn kıldılar kénḳalğan dervīşler kelgendinkén ol künü şeyḥniñ (5) haberleride boldılar sekkizinçi kéçesi Ḥazret-i şeyḥ bu dervīşlerniñ hemesiniñ (6) tūsigekiripayttılar ki ey dervīşler imdi turadurḡanmaḥal émes (7) öz vaṭanıñlargayanıplar her kişi ni du‘āytıñlar miniñ (8) din ḡarīb üçün her ḳaysı dostlardın du‘ā tileñler miñ dervī (9) ...aytıñlar ki ‘AbdurraḥmanşehīdbolupḤudā-yite‘ālāniñraḥmetige ḡarḳbolupandın (10) kén‘Abdulvehhābnı özüñler ki ḥalīfe biliñler anıñ sözüdin çıkmañlar igerçi anıñ bu (11) işge isti‘dādı bolmasa çirāki pīrzādelikniñ ḥaqqı arada bar iger sizlerniñḳoluñalar (12) dın kelse anıñ terbiyeti derikḳılmañlar men hem anıñ terbiyetidin ḥālī bolmas men ‘Abdulvehhābğa (13) aytıñlar ki ol işini kılıḡanki dedesikılıp irdi ol kısım bolḡay ki dedesibolup (14) irdi bu ṭarīḳa birle kelgeyki dedesikelip irdi ammāmundinkénma‘lūmbolḡayki ḥazret-i (15) şeyḥḳaddese-allāhu sirrehu‘l ‘azīz toḡsan yette yıl ‘ömürkördüler nihāyet tola mürīd terbiyet kıldılar (16) özleri Ḥazret-i peygamberāḥirū‘l zamānMuḥammed-i Muṣṭafāllāllahu‘aleyhivesellemniñrūḥ-i muḳaddes (17) leridin terbiyet tapıp irdiler dilleri Ḥazret-i Şu‘aybpeygamberşalavātullah[217aa] (1) ‘aleyhniñ dillerige oḡşairdi tāriḥge altı yüz sekkizi düşenbe künü peygamberniñ (2) sūnnetlerini bercā keltürüp Mekkege vefāt bolup Medinede yattılar vallahu a‘lemu (3) bi’ş-şavābve‘aleyhi merce’ ve‘l meāb....vaḳtiki dervīşler şeyḥniñ (4) ruḥşatları birle öz vaṭanlarıḡa yandılar néçend müddetdin kén öz şehirlerige (5) yettiler Ḥazret-i büzürgvārniñ mürīd muḥlisleri yār birāderleri dervīşlerniñ aldalarıḡa (6) çıktılar ol büzürgvārbüzürgvārniñoḡlanları Mīr ‘Abdulvehhāb heme kişidin ilgeri (7) bolarnıñ aldıḡa yettiler anıñ ümīdi birle dedeleri bu dervīşlerniñarasıda bolḡalı (8) lar dipkördüler ki dedeleri bu dervīşniñarasıdayoḡferyādkıldılar ki ey (9) miniñközüñniñ nūru peder-i büzürgvārım meger bu ‘ālem-i fānīdin‘ālem-i bāḳiğe riḥletḳılıpdur (10) lar bi miñe oḡşa bī-devlet dermāndınıyetipḳılıp meni kim tapaladılar miniñdin kiçik (11) yaşıḡnı bī-kes kıldılar néçendkün miñe pervāḳılmadılar bu ‘ālemniñmeşakḳat (12) miñe taşladılar miniñ işimniñ fikrini ḳılmadılar bī-tāḳātlikdin aḡızlarıḡa (13) kelgen sözünü ayttılar şubu heynde dedeleriniñāvāzları ḳulaḳlarıḡa (14) keldi ki ey ferzend ‘azīz dil pezirim tola bī-tāḳātlik ḳılmañsabırnı peşe kılıñ ki (15) bilmem siz ki müfehheri mevcūdat ve server-i ḳa‘ināt ḥabibullah ve ṭabīb-i illet kūnāḥ (16) ḥazret-i Muḥammed-i Muṣṭafākiçik yaşlarıdadur yetim oḡşaata analarıdın yetim (17) ḳalıp irdiler EbūṬālibniñ ḳolıda kūn keçürüp rüzigār ötezip[217b] (1) irdiler āḥir irāde-i ezeli birle nihāyeti héç kişi ki müyyeser bolmaydurḡan mertebeki (2) yetin irdiler elḥamdulillah sebz ançı mitār bar ki sizniñ muhafazatızın (3) ve aḥvālınızın yine bir kişi kılıḡay munça bī-tāḳātlikḳılmaḡnemdin vaḳtiki (3) bu sözünü dedeleridin éşitipferyādḳılışdın tohtap öz eviledi (4) yetipkelip üçkün ḡaza kıldılar andın kéndedeleriniñ ḥaqqıd (5) ... su kılıpdu‘ā-yı tekebūr ḳılıḡaylar ...ḳılıp şol şehriniñ (6) ekābirlerini çırlap ḥatm-i Ḳur‘ānkıldılar ḥatm-i Ḳur‘āndın fāriḡ bolḡandinkén (7) dedeleriniñ ḳaşlarıdın kelgenmisāfirler ḳofupayttı ey (9) ey dervīşler biliñler ve aḡāḥboluñlar ki Ḥazret-i şeyḥ ḳaddesse allāhu (10) rūḥu‘l‘azīzniñvaşıyyetleri sizlerge şubudur ki olarnıñ ferzendleri (11) Mīr ‘Abdulvehhābnı özüñlerge ḥalīfe biliñler olarnıñ sözünü (12) din çıkmañlar iger yerlik ve mürīdlikniñ ḥaqqını arada saḳlasañlar (13) beḡāhir olarnıñkiçikliklerik baḳmañlar igerzāhirleri kiçikbolsa mu (14) bāṭınları uluḡçerāḡı velīzāde yerim velī dedürler ez riyāzet (15) birle bolarnıñ kārları tamāmıḡa yeter dervīşlerniñ hemleri ḳoyup (16) birleriniñvaşıyyetlerini mübārekkörüp Mīr ‘Abdulvehhābnı dedeleriniñ (17) evrenide bilip şol künü maşlahatḳılıp meclisde pīr zādelerini dedelerinin[218a] (1) evrenide ḥalīfelik ki olturkuzdular dervīşler

olarıñ (2) hizmetlerini bercäkeltürüp turdular şol vāḳtda Mīr ‘Abdulvehhāb (3) yegirme bir başda irdiler ṭarīkatıññādābıdın ḥālī sülükñiñ (4) dervīşidin ari līkin dervīşniñarasıda bolğan bir kār kerde (5) dervīşi bar irdi anı dervīş atar irdiler yine bir dervīşniñ atları (6) sa’d irdi olar ḳutublıḳisti’dādını rāstḳılıp irdiler bularıñ (7) Mīr ‘Abdulvehhābñiñhizmetleride bolup irdiler bu éki dervīş (8) ni öz ḳaşlarıdın ibermediler tāṭarīkat ādābıñ sülükñiñ (9) ṭarīkatını ol dervīşlerdin bolar hem pīrzādeleriniñ (10) hizmetleride bolupṭarīḳ sülükñiñādābıṭarīkatını olargata’līm (11) berip ve terbiyet hem ḳıldılar beş yıl ṭarīḳa birle öttü yaşları yegirme altıga yetip irdi ki (12) kārları heme dervīşdin bülendboldı men küllü’l vüḳūḥ ḥalīfelikñiñ ḥaḳḳı ḥuḳuḳunu (13) peydāḳıldılar mürīd terbiyet ḳılışnıñisti’dādını rāstḳıldılar bir künü oturup (14) irdiler ki Ḥazret-i Ḥızır‘aleyhisselām olarıñ ḳaşlarıgakelepıyttılar ki ey ‘Abdulvehhāb (15) bilgil ki dedeñḤızırğahemrāḥ bolğandinkénmaḳşüdiğayetip irdi ammā sen Ḥızırnı (16) kem yād ḳılasın ḥ‘āce‘Abdulvehhāb ayttılar ey büzürgvārtaḥtı men özümniñḳābiliyyetini (17) ol mertebede miniñdin bī-isti’dādḳörmeydürmen ki sizlerniñ yādılarını tilimge[218b] (1) keltürgey men tā ol Ḥızır miñdin bī-isti’dād bendeniñ evige teşrīf keltürgeymen olarıñ (2) mübārek atlarını tilimge keltürmeklikni ayn küstāḥlıḳbilip tilimge cārīḳılmadım Ḥazret-i (3) Ḥızırğa Mīr ‘Abdulvehhābñiñ bu sözleri ḥoşkelıpayttılar ki ey ferzend Ḥızır mehz yoldın (4) azğanlarıñ yolda ozuḳ söz barıpḳalğanlarıñ rāḥberi émesdedeñniñ (5) dostluḳunuñ ḥaḳḳı aralıḳda bar üçün siñe rāḥberlik ḳıladur pīrzāde Mīr ‘Abdulvehhāb (6) ayttılar ey büzürgvārñiñḤızırñıñdidārlarıññarzusu mülāzemetleriniñiştıyāḳı ḥaddın (7) taşḳarı bar ammā bilmeyki Ḥızır yaḳın meḳanı ḳayda bolur iḡin isteşdin ḳörgeḳümen ki (8) sergerdān bolurmen dipḤazret-i Ḥızır‘aleyhisselāmayttılar ki ey ‘Abdulvehhāb Ḥızırñıñ (9) yaḳınlıḳmeḳanı yoḳammā her yerde ḥ‘ahlāsañḤızırnı taparsan vaḳtıga bu sözünü Mīr (10) ‘Abdulvehhāb eşitip kemān ḳıldılar ki Ḥızır şubu ḳişi bolğaylar dipderḥāl ḳopup (11) ol Ḥızırñıñaytaḳlarını tutup yüzlerini Ḥızırñıñayaḡlarıga sürgep ...aḡaz (12) ḳılıpayttılar ki ey büzürgvārñiñ sizlerniñdedemniñarasıda dostı bar éken meni (13) mundaḡzāyi’ḳoymasunlar Ḥazret-i Ḥ‘āceḤızır aydılar ki ey ferzend ḳoyḡıl bu yerge (14) men şunuñmaşlaḥatı üçün kelip irdim ki siñe nazarḳılḡay mın Mīr ‘Abdulvehhāb bu sözünü (15) eşitipḥoşḥālbolupderḥālḳofup ora turdular Ḥazret-i ḥ‘āceḤızırḫāṭiḥa oḳuşga (16) meşḡūboldılar Mīr ‘Abdulvehhāb emīn dipdu’aḡa ḳol köterip turdular Ḥazret-i (17) Ḥ‘āceḤızır‘Abdulvehhābñiñ ḥaḳḳıda peyder pey on ḫāṭiḥaoḳup her azalarıga [219a] (1) boldı ki bir ṭarīḳa faydāḳılmadı āḥirḡiryān ve na’lan bolupdedeleriniñḳabirlerige (2) barıp girye aḡaz ḳılıpayttılar ki ey peder-i mihrbānım dedelik mihr-i şefḳāṭidi (3) her ḡanḳa mendin nā-sezā zebūn iş bolsa mu aña baḳmaḡıl miñe destḡirlik ḳılḡıl (4) dedeleriniñḳabirleridin āvāzkeldiki ey ferzend miñe oḡşanātüvānnıñ (5) ḳoldın neme keledür aña yıḡlaḡıl seni yaratıpdur bundanı dedesiniñḳabirisidin (6) eşitipnevmiḍ ve maḥrūmbolup evige tañlası yine kelıpayttıki ey dede men (7) muṇḳakünāḥ birle Ḥudā-yite‘ālāñıñderḡāḡıḡaneḳük yüz keltür ey miniñdin şermsār ḡaraḡ (8) ḥālınıneḳükḳılḡay yine dedesiniñḳabirisidin āvāzkeldi ki ey ferzend bu ālūde (9) riyāzetniñ büteside köydürḡıl andinkēñḤudā-yite‘ālāñıñderḡāḡıḡabarıḡıl (10) şāyed ki Ḥaḳḳ sübhān ve te‘ālā siñe ḳılḡayki erḡamerāḡımındur Ḥudā-yite‘ālāñıñraḡmeti siñe (11) oḡşabedḳār ve bed ḡirdārlarga boladur dedesiniñ bu sözüdün ḥoşḥālbolup (12) atasınıñ menzilige kelıpturupdedesiniñ bozulupḳalğan emāretlerini (13) neḳend yıl şubu ṭarīḳa birle ötüp irdi bir keḳededesi tüşige kirdi ve ayttı ki ey (14) ferzend men imāret ḳılıp ne yerge yetim ki sen ne yerge yetgeysen bilgil ki bu dünyāñıñ (15) emāreti kimge vefāḳılıpdur ki siñe ḳılḡaysiniñmaşlaḥatıñ oldur kidinniñ (16) evini köñül mülkünü imāret ḳılḡaysen şerī‘atniñ yolunu tutup (17) ḥaḳḳat menzilinı nazarñıḡa keltürgey sen ey ferzend bu menzildin üzülp[219b] (1) Belḡe barḡıl kivāḳtda Belḡni velīābāddırlar bu ‘ālemniñ velīleri şundadırlar (2) sa’y ḳılıp özüñni şu yerge yetküḡıl Belḡniñ fa’lan maḡaleside bir şeyḡ bar ki olarıñ (3) atları ‘Abdurrezzāḳ olarıñhizmetlerige barḡıl ki bu vāḳtñıñḳutubları (4) şuladırlar bolḡay ki siniñ ḥalīfeḡe raḡīm ḳılḡaylar miniñrūḡumñıñḡufeylidin (5) siñe nazarḳılurlar iḡermaşlaḡatkörseler olarıñhizmetleride bolḡılvaḳtıga (6) uyḡudın bī-dār boldılar derḡāḳofupṭaḡāretḳılıp éḳireḳ‘atnamāzda ḳıldılar (7) irtḡen ḳobupyoḡarevānbolup sa’y tamām birle ḳırḳkünde yetip futları (8) ḳofarıp miñ meşāḳḳat birle şeyḡmaḡalesige dedeleri bergennişān (9) birle şeyḡniñḡāñḳāḡlarıga bardılar ḳırḳlıruḡşat tilediler ruḡşat birle ḳirip éki (10) rek‘at taḡıyyāt secde ‘aṭā ḳıldılar andinkēñşeyḡe mülāḳatḳılıpselāmḳıldılar (11) heş

kişi selāmıgacevāb bermediler hānkhānıñ busagasınıñ töbide olturdular (12) kördüler ki üç yüz dervîş mürākabede olturupdur héç kişi bulargailtifāt (13) kılmadılar bir müddetdin kénşeyh başlarını köterip irdiler heme dervîş (14) başlarını mürākabedin köterdiler giyes qofup yine selāmıldılar şeyh olarnıñ (15) selāmıgacevāb berdiler sordularki ey yigit kaydın keledürsiz sizniñ atıñız nime (16) neme siz neme kişiatañız kim şeyh Gıyaseddin ayttılar ey büzürgvār şükür tümüdin keledürmen (17) miniñ atım Gıyaseddin atamniñ atı Mevlānā Nizameddin şeyh Mevlānā Nizameddin[220a] (1) aldınıñ atlarını eşitip bularnı aldılarığa kıçkırpalıpkörüşüpahvāllarını (2) sordular dedesiniñ terikliklerini sordular dedeleriniñvefātları (3) niñtārīhni sordular andinkénayttılar ey mollāzādeobdānkeldiñiz ve yahşıqadem (4) keltürdüñüz der maħal yettiñiz imdi qofup bu vāktıñnevliyā'ları körüşüñ mollāzāde (5) derhālqofuptamām'azīzler birle körüştüler andın kénşeyhayttılar ey ferzend bu (6) larnıñarasıda olturduñ mollāzādedervîşlerniñarasıda olturdılar şeyh (7) Mevlānā Nizameddin ta'rif ve tevsif kılıp her nerese ki Mevlānā Nizameddinkörüp (8) ve eşitip irdiler hemesini dervîşlerge beyāñıldılar şeyhandinkénayttılar (9) ey mollāzāde munda neme takribdin keldiñiz mollāzādeayttılar ey büzürgvār atamdın (10) kiçikqaldım bu havādiş rüzgārdın her nerese ki bu aemde bar irdi miniñ aldımga (11) keldiniñhāyeti 'āciz bolğanımdın dedemniñervāhlarığa müteveccih bolup meded (12) iştī'anet tilepedem meni sizlerniñ qaslarığabargıldipnişān berdi (13) ol irdi ki kelip elhāmdulillahge sizlerniñcemāllarığa müşerref boldım her nege dedem (14) aytıp irdiler taptım şeyh bu sözni eşitip evrenileridin qofupayttı (15) larki ey yārānlar bu yigitniñ hāqkıda fātiha tileydürmen ki bu mollāzāde bizlerniñ (16) ümīdimizde kelipdür nevmīdbolup bu 'azīzlerniñ aldidın neçükkétgey dédiler (17) dervîşlerniñarasıdın birleri qopupayttıki ey şeyhobdānayttılar[220b] (1) ammā elhāl bu ferzendniñ hāqkıda bu evliyā'fātiha okuşğa qābiliyyeti yok anıñ üçün bu oğul (2) néçend yıl evkatını bol heveslik birle ötgerip'ömrünü zāyi'kılıp ruqve ...hāramğa (3) alısqalğanşeyh yine ayttılar ey dervîşler sizlerniñdu'āñlarını Hūdāşumdağ (4) ve asi büzürgvār üçün hāşkılgan sizlerge oħşa'azīzlerniñdu'ālarnın berek'atı birle (5) mundağdermāndelerniñ işi kifāyet tabğaymundağnevmīd qoymañlar ki miniñ (6) hatırmıdın bu ferzendni fatihiñlerdin maħrūmqoymañlar evliyā'ullahfātiħaları muña (7) oħşayüz çendānkünāhkārlarnıñkünāhını yokqıladur āhirü'l emr şeyhniñ yüzleridin dervîş (8) lerniñ hemeleri qol köteripfātiħaoqup mollāzāde yüzlerige demide kıldılar (9) şol meclisde mollāzādeniñ kārları bülendboldı bu üç yüz velī birle Belhdeşeyh'Abdurrezzāk (10) qutubniñ meclisleride mollāzāde beş kéçekündüzniñ içide (11) şeyh Gıyaseddin evliyā'larnıñ medédi birle şeyh'Abdurrezzāk qaddese-allāh (12) sirrihu'l 'azīzniñ terbiyetleri birle uluğevliyā'larnıñ küteridinboldılar (13) şeyh'Abdurrezzāk qaddese-allāhu sirrihu'l 'azīzniñhizmetleride on éki yıl boldılar (14) ammāh'āce ilyāsniñbātinlardın terbiyet tapıp irdiler şeyh Gıyaseddin (15) ni şeyh'Abdurrezzāk beş yıl hilāfet mesnedide olturkuzubp irdiler (16) altıncı yılı şeyh'Abdurrezzākayttılar ki ey Gıyaseddin men 'ālemdin vefāt (17) tapğandinkénmundağkılmagıl ki miniñşeyhligimniñ manşıbitoħtap[221a] (1) qalmağay elbette minin şeyhlikimniñ mesnedide olтурgıl andinkénşeyh'Abdurrezzāk (2) 'ālemdin riħletkıldılar şeyh Gıyaseddin pīrleri vefāt kılgandinkén pīrleri (3) niñ evrenide olturdular bir yıl şubu tarīħada öttüler bir kéçevākı'dedelerinikördüler (4) dedeleriñhāzırbolupayttılar ki ey ferzend tā kaççañegce bu gaibçilikde bolasın (5) ilgeri bī-vākt ve bī-maħal miniñ menzilmde boldıñ imdi siniñ kārınıñtamāmığa (6) yetti imdi siniñ menzil ve mekān tutadurğanvāktıñboldı bir merātibededeñ bolğan (7) menzilini hātırınıñğa yetküzmey sen vākt şubu ki öz menzilige kelgeysen ol vāktı ki (8) seni şeyhniñhizmetlerige ruħşatberip irdim miniñğarażım ol émes irdiki (9) bi'l-küllie yurt emlākdın üzülgeysen belki miniñğarażım bu irdi ki şeyhniñhizmet (10) leride bolup işniñtamāmbolğay bu vāktıda şeyh'ālemdin kéttiler imdi siñ munda (11) bolmaqlıknıñmaşlahatı yok ol irdi ki şeyh Gıyaseddin dedeleriniñ teklifleri (12) birle sefer azm kılıpdedeleriniñ menzillerige yetipkördü ki dedeleriniñ menzilleri (13) özleri bardağdın obdānturupdur vāktığaşeyh bu 'imāretni obdānkörüpħoşhāl (14) bolupHūdā-yite'ālāğa tola şükür senā keltürdi şubu heynde şeyhniñ kulaqlarığa (15) āvāzkeldi ki ey Gıyaseddin men tekaddüm illā şabren fakidmet ileyhi ziraenya'nī (16) vāktiki sen miniñtarafimgekeldiñ men hem siniñtarafinge bardım dünyāniñ kārını (17) siñe tayyārkıldım ey dervîş huşuñ birle bolğılHāzret-i Hāqk sübhān ve te'ālā[221b] (1) andağpādşāh bā-keremdür ki fisk ve 'işyān bu iħsān anıñraħmetiniñ aldidı (2) berāberdür ya'nī kişi künāhkıldım dip anıñraħmetidin nā-ümīd bolmağaykişige obdān (3) iş kıldım dip

anıñkahrıdın imen bolmağıl körmem sen ki şeyh Gıyaseddin (4) néçend yıl fişk ve ‘işıyānnıñderyāsığa garķbolup irdi Hudā-yite‘ālānıñ (5) raħmetiniñ baranınıñ bir ķatresi birle ol kılğankünāhı andağ mahv boldı ki hergiz künāh (6) kılmağandınHudā-yite‘ālā‘ālem-i luşfu birle raħmetniñ işgi anıñ yüzige açtılar (7) igerğayretiñ bolsa himmetiñni bülendkılıpriyāzetni işe kılğıl Hāķķ sübhān ve te‘ālā (8) nıñbendeçiligide kéçeni kündüzge kündüzni kéçege olağıl tā Hāķķ sübhān ve te‘ālānıñraħmetige (9) müstehaķbolğay sen e‘l-ķışşaseyh Gıyaseddin dedeleriniñ menzilleride (10) mütevettin bolup otuz yılınıñ içide üç miñ kişini mürīd kılıp ilgeri üçyüz (11) velī bularnıñ hāķķıda fātiħaokup irdiler munıñberāberide bu üç yüz dervīşni (12) terbiyet kılıpkemālğayetküzdiler ammāma‘lūm bolsun kimHāzret-i şeyhķırķ éki yıl andağ (13) riyāzet tartdılar ki kéçe tañ atğunça yekpāy turupkündüzrüzetutupiftārlarıda (14) éki misķālidin ziyādeťa‘ām yemes irdiler bu hem ékikünde vāķı‘ bolur irdi (15) andın özge künde su birle iftārkılur irdibilgil ki Hāzret-i şeyhķaddese-allāhu sırrehu‘l (16) ve şayyiballah merķadaniñkerāmetğarībiyyeleri hemīşe vuku‘ğakelūr irdi (17) ol büzürgvārniñkerāmetleridin biri şubu ki olarnıñ lengerleride ki ķazanğa (18) su ķoymay ot ķalamay līkin ķazanlarıda çık su ocaķlarıda çık[222a] (1) ot köyklük şeyhniñköñüllerige ķaysı muħāzır yetse şol řa‘ām pişiptayyār bolur (2) irdi yine bir kerāmetleri şubu ki şeyhniñ bir atları bar irdi atıbigere (3) irdi hergiz hāram arfanı ... sunı içmes irdi andıñkén bir itleri (4) bar irdi şebger atlık her kişige şeyhniñhizmetlerige bī-iħlāskelse hergiz hānķāh (5) larığa kegürmes irdi her kişige şeyhniñhizmeti‘tikād ve iħlās birle (6) kelse ... lā-mülāyimetlik kılur irdi yine biri şu bu ki her ķačan şeyh öz bağlarığa (7) yörüp bolsalar ki evleridin bağlarınıñ aralığı yarım künlün yol irdi (8) hāvā asığ bolsa bir parça bulut büzürgvārniñ başlarığa barguça sāye salur irdi bir küni (9) bağğakétip barur irdilerbir tiveci kelipayttılar ki ey büzürgvār miniñ bir tivem bar irdi (10) özümniñ cānıdın ‘azīz tutar irdim bukün on ékikünboldı cihāzları (11) birle yetipķetti tapalmay hayrān ve sergerdānbolupkeldigime miñe oħşasergerdānnıñ (12) ilācını siz kılın bir munça zer sizge alıpñāzırkılıpalıpkeldim bu zerni alıp (13) tivemni tapıp birniñiger bu tivemni tapıp bermeseñiz kıyāmetküni amennā ve sadaķnā (14) bolğanda sizdin řalebķılıp alurmen Hāzret-i şeyh tiveciniñ bu sözünü éşitip (15) özlerige tūñlik boldıandıñkén anıññāzırısgadu‘āķılıp olturnı ķollarığa (16) alipayttılar ki ey yārānlar bu tiveci meni bu ‘acāib işge teklif kılatur (17) igerķabülķılmasam nevmīd yetedür vaķtıki tiveci umudvārlığı tamām birle bī-çārelik (18) din miñe ilticā keltürdü naçār anı ķabülķılmaķlāzım yolınıñmeşāķķat ve teşvīş[222b] (1) özümge lāzım tutum dip atlarınıñ celādını tartıptotapmerātıbıgabarıp (2) sa‘ātı ötüp irdi ki dervīşler şeyhniñ çevreleride hāķķğa örüpturup (3) kördüler ki atları andağ terlediki tamām azasın sorman boldıandınHāzret-i (4) Şeyhmürāķabedin başlarını köteripayttılar ki ey tiveci barıp tiveniñni (5) tivelerniñarasıda bağğıl ki şāyed ki tiveñ bolğalı tiveci şeyhniñ (6) emirleri birlebarıpkördü ki tivesi tivelerniñarasıda yetedür (7) murağunça mecālı ķalmaydur tiveci bu hālnikördü nihāyeti ıztırāb birle (8) şeyhniñ arķalarından yügürüptağğa yakın şeyhyetipayttıki ey büzürgvār (9) tiveni tivelerniñarasından taftım yatğan evrenidin ķohalmaydur (10) ol tiveniñcemī‘ azasın su aķıb taradur Hāzret-i Şeyhķaddese-allāhu sırrehu (11) ‘azīzayttılar ey tiveci tiveñni arām birle alıpkelip berāyıdıp (12) aydım siniñıztırāb beñni tolakördüm naçār siñ hāliñe raħīm kılıp (13) yıldam barıpıztırāb birle alıpkeldim ķorķmağıl ki tiveñe héçvāķı‘ (14) bolmas on ékikünlük yıldın bir sa‘ātıda kelgendinmunça terlep bedħāl (15) bolur dédiler büzürgvārniñ bu kerāmātlarını dervīşler mu‘ayene kördüler (16) bu vāķı‘adın her kişiniñ neresesi yetse yā ağırga şeyhge ilticākelip (17) isti‘ānet tilese irdi şeyh tehir tahmay yetgenneresesi ... irdi[223a] (1) ağırgı seğay ur irdi vaķtıkiHāzret-i şeyh bağlarığa yetdiler kördüler ki ol bāğda (2) babalarından ķalğan bir töb ķınarları bar irdi Hāzret-i şeyhniñ ol ķınarğa (3) nihāyeti meyilleri bar irdi şeyh ol ķınarnı teberrük bilūr irdi kördülerki (4) ol ķınarnıñ bir şāhı ķuruptur ğayret birle mübāreķollarıda ol ķuruğan (5) şāhıñıtutupayttılar ki euzubillahimine‘şseytānırracim esluha (6) sabitün ve feruha fi ssemaidip ķatıg ırķéttiler Hāķķ sübhāne ve te‘ālānıñ‘ināyeti (7) birle derħāl ol şāh yeşerip berk ķıķardı ala hazā e‘l-ķıyās ol büzürgvār (8) dın uluğkerāmātlaħzelaħzemüşāhedekılur irdi dervīşler bu kerāmātını (9) körüp ta‘accüb kılıpħayrānķalur irdiler ol şeyhniñ yine bir ‘ādetleri ol irdi ki (10) bir tare tugaçni hergiz ķoyunlarından kim kılmas irdiler iger herkünü ķaşlarığa (11) miñ kişi kelse ķoynlarından her ķaysığa birbirdin nān alıp ... irdiler şol ķoyunlarından (12) gey bir nānları hergiz kim bolmas irdi bir künü ķaşlarığa bir kişi keldi ķoyun (13) larından bir nānnalıp

berdiler bir vāktın kén yine bir kişi keldişeyh kollarını (14) koyunlarığa soktular aña hem bir nân alıp berdiler kördüler ki koyunlarıda (15) yokşeyhayttılar ki ey yārānlar meger miniñ'ömrüm āhirige yetipdür dervişler (16) ayttılar ey büzürgvārsizlerge āhiretniñhoşhaberi kelüymü şeyhayttılar ki (17) ammāşumçama'lüm boladur ki kerāmāt bağınıñ meyvesi ve kerāmātkelişiniñ[223b] (1) neticesi bukün ki nidāmünkātı'ı boldı bu alāmet şumğa ki miniñ'ömrüm āhirige (2) yetipdür yā şubu ki dünyāniñ ta'alluqatıdın miniñkönlümnü savutupdu (3) şubu sözde irdiler ki kulaqlarığaāvāzkeldi ki ey Gıyaseddin yahşı (4) taptıñ ki mundinkén siniñdünyāğa kārniñ bolmas dünyāğa siñhācetniñ (5) tüşmesin ya'nı seni kutuplarını köteridin kılurlar kutublarını (6) mundağışlerge meşğüllükleri bolmas öz fikirniñdebolgılvaktı (7) bu hoşhaberşeyhge yetti bağ seyirsidin yanıpkelip evligerigeğuslāhāret (8) bercā keltürüp ékirek'atnamāzşükranē 'atā'kılıp başlarını secdege koyulup (9) ayttılar ki ey kerīm bā-kerem siniñ keremiñ 'āmdur ki künāhgaālūdebolupkalğan (10) bendeñni bu devletge müşerref kılasın bu miniñālūde bolğan tenimniñkuṭbiyyetçi (11) likni neme lāyıkı bar bu heynde kulaqlarığa nidā yetti ki ey Gıyaseddin ilgerki (12) ötgen yaman işleriñe gaybbolup'āciz ve şikestelikni könlüne keltür (13) kayıñdın seni bu mertebeye yetkürdüler huşuñ birle bolgıl her kişi ki 'ācizlik (14) ni özige lāzım tuttu miñe adlandı her kişi ki miñe adlandı dünyāniñ kārıdın (15) halāşboldıkoğylıstı'dādniñni rāstkılgıl ki devleti ebedi ve sa'ādeti (16) sermedi siñe yüz keltürdi şeyh yine kofupṭahārettāzekılıp ékirek'at (17) namāz ötepesti'dādlarını rāstkılıp olturdular zamāni ötüp irdi ki[224a] (1) kördüler ki kuṭub ala kuttāblar ḥāzırbolupkuṭubluḡlibāsini alıp keldiler özge (2) ṭarīkatniñ ekābirleriniñ hemeleri ḥāzırbolupkelipkuṭbiyyetniñlibāsini (3) ḥāzret-i şeyhGıyaseddinge keydürdiler yetmiş merātibe ol büzürgvārniñ ḥaḡkıda (4) fātiḥaoḡudular şol heynda şeyhge bir ḥālāt ve keyfiyyet peydāboldı özlerini (5) kuṭubluḡ mertebesiniñ cezebesidin toḡtalmadılar şevkniñgālibligidin (6) bī-ḡodluḡ birle ayttılar ki evvel āhir menem zāhirbāṭın menem bu sözni Ḥāzret-i şeyh (7) āşikāra ve pinḥānhemīşe ayutur irdiler şeyhge münkir ḥaḡkşeyhniñ bu sözlerini (8) eşitip'tirāz kılıpgāziniñ aldıga barıpayttılar ki ey Müslümānlarınñgāzisi (9) fa'lan şeyh şubu ḡasem sözünü ayutur irmiş dipgāzige aytıtkı bu söz şerī'atda (10) küfürge encām tapadur yokmu gāziayttızāhir şerde küfür ammā bilmey miñe bu sözniñ ... (11) bar migin pa yokmu igin münkürlər ayttılar siz gāzi bolsañız sizge zāhirşerī'atga emel kılmañız (12) lāzımgāziayttıki kopuñ ol dānişmend müftüniñ aldılarıga baralı anıñdın sorıp (13) andinkénşeyhniñ aldılarıga baralı ehl-i münkirler ayttılar ey Müslümānlarınñgāzisi (14) bu tehir ḡaber kılādurḡanmaḡalémesnemerse ki mundaḡkāfir boladurḡan sözni serih aytḡan (15) bolsa sizler revākōrem sizge mundaḡkişi bizniñ şehrimizde bolḡay muḡarrerdür ki (16) mundaḡkişini olturmak lāzımgāziayttılar ey Müslümānlar ol kişi şāḡib-ivilāyetdür (17) mundaḡsözlerni aytısnı ḡ'ahlāmas biḡter taḡdir aytsa bī-tevil émesdur[224b] (1) fi'lḡāl anı kāfirlikge nişbetkılmaḡlıḡhūbemesdip kobup müftüniñ (2) aldıga baray i'tirāz kılādurḡanḡaḡ ḡaḡ hem bardı ve gāzi müftüge bu vāḡı'anıbeyān (3) kıldı müftüniñkönlūde şeyhge aḡide iḡlās bar irdi müftüayttıki der vāḡı'ı bu söz şeyḡdin (4) vāḡı'ıbolupdur ari Ḥudā-yite'ālāniñfeyzi fütūḡatı köñülleride yer bolupaytḡanbolḡay (5) yine müftüayttıki ey yārānlar igerçi bu şeyḡniñ sözidin zāhir-i şerī'atda küfür bolsamu (6) ammāşeyḡ hem öz ṭarīkalarıda peyḡamberşallāllahu'aleyhivesellemniñşerī'atlarını muḡkem tutar irdiler (7) şāyed ki bu sözünü aytmaḡanbolḡaylar bir taḡdir aytḡan bolsalar mu tevili birle aytḡanbolḡaylar (8) heme imām lar şumğa ḡarārberipdürler ki ol kişiniñ söziniñ yüz iḡtimālınıñ bir iḡtimālī İslāmga (9) bolsa ol ḡalḡanı küfürge delāletkıl ol kişige ḡalāşlıḡniñ yolunu buyurupdurlar anıñ (10) küfürni tevil kılanadur şāḡid kişeyḡ hem öz sözlerini tevil kılḡaylar derḡālmunçauluḡ (12) 'azızkāfirdemeklik münāsibemes ey Müslümānlar şeyḡniñ aldıga barıp taḡaḡkukḡılıp (13) sorañlar igeraytḡan bolsalar tevil ṭalebkılıñlar iger tevil kılsalar héç neme démey yanık lar (14) igerşeyḡaytḡan sözlerini tevil kılmasalar miñ ḡaşımgakeliñler her nemerse ki şer' (15) buyurupdur anı kılāy iger munda kelgeli unamasa şunda barıpiḡtisāb berey ol (1) irdiki iḡtisāb baradurḡanḡaḡdın neçendleri şeyḡniñ ḡānḡāḡlarıḡayetipruḡşat (16) tilepşeyḡniñḡānḡāḡlarıḡakiripkördü ki muḡtesibler şeyḡdin sözünü sormasdın (17) ilgeri tevil soraşdın ilgeri aytḡan sözge ma'ḡkıl sözge kılıp olturupdurlar[225a] (1) muḡtesib nā-hemvāre her ṭarafdın derresini köteripkeldi ki şeyḡge edeb bergey şeyḡniñ aḡık (2) ları kelipḡaḡrḡazābdın aytıtkı hille hille dest dirāzlıḡkılmañlar mebada ki yıḡıp ala almas sizler (3) ḡāzreti büzürgvārniñ bu mikdār nefesleridin bu derre tutupkelgenḡaḡkniñ ḡolu andaḡ (4) ḡurudu

ki hergiz bakkalı bolmadı şubu tarîka birle gâzi aldığa barıp‘arzhaliniayttı (5) gâziayttıey bî-edebler tevil tale kılıp taḥaḳḳukılmağunça ol şeyhge küstâhlık (6) kılmañlar dip sizlerge yetmep aydım bu evliyâ‘ullah neme bî-edeblik kılğan kişiniñ cezasıdur (7) bu muḳarrar ki destân-ıHudâ ahdesidin çıkalmaydurğan sözünü hergiz aytmaydurlar (8) muhtasibler ayttılar ki rabbenâ zelemnâ enfesenâdip yanduk ve tevbeḳıldukmundinkénmundağ (9) nemerselerini andağuluğ kişilerniñ ḥaḳkıda taṣavvurkılmalı ve ḥayâlimizde necur hayli (10) dipgâzigeayttıki bu işniñ ilacı nemedür gâziayttıey yârânlar bu işniñ ilacını (11) ol kişi kılur ki anıñ nefesi gerasidin sizlerge bu iş vâkı‘bolupdur ékikün şubu (12) tarîka birlen öttü muhtasiblar gâziniñ kaşığa kelip girye ve zârıkılıpayttılar ki ey gâzi bu cemâ‘ât (13) niñ‘arztaḳşirini bize aytalmaduḳḤazret-i şeyhge sizler aytsalar iger sizler (14) aytmāsalar biz özlüğümüzdin bar almayduk ‘özü künâhdın katıḡ dipdürler gâzi (15) muhtasiblerniñ sözünü ḳabûlkılıp tola niyâzmendlik birle muhtasiblerniñ boynudın bağlap (16) ḥazret-i şeyh ḳaddese-allâhu rûḥul ‘azîzniñ aldılarıgaalıpkelip tola nezir niyâzlar (17) lar tartıp‘özü taḳşırayıtkünâhını tilepayttıki ey büzürgvâr bu künâhkârlarnıñ[225b] (1) künâhını öz luṭuf ‘âmirleribirle ötsünler ki bular sizlerniñ aldılarıga kelip bî-edeblik kılıp (2) éken sözünü taḥaḳḳıḳılmay bu sözniñ te‘vili neme dip sormay bu kısmı küstâhlık (3) kılıpdur öziñiñ cezasını tapıpḥalkarasıda rüsvâboldı bu gâfillerge tenbih boldı (4) bu hem sizlerge ma‘lûm sizler deryâ bu ḥalk necâset deryâğa necâset tüşgen birle necis bolmaydur (5) gâziniñ bu sözü şeyhge ma‘ḳûlbolupşeyḳılğan filleridin peşimânbolup (6) ayttılar ki ey gâzi sizniñ yüzünüñ bu ḥalkniñkünâhını ötüp‘affḳıldım ammâmundın (7) kénmundaḡfiilni bizge oḡşaḥalkniñ ḥaḳkıda ḳılmağaymuhtasibler and içipayttılar ki ey (8) şeyḥmundinkénmundaḡişlerini ḳılmaylı dédiler ékiḳollarını du‘âğa (9) köterip bu cemâ‘âtıñ ḥaḳkıda du‘âḳıldılar derḥâl bu ḥalkniñḳoruğan ḳol (10) larını tendürüst boldı yine bir tazeḳolları ḳurudu andın kénḤazret-i şeyḥnaşîḥat (11) kılıpayttılar ki ey gâzi ve ey muhtasibler biliñler ve agâḥ boluñlar Gıyaseddin mundaḡsözünü (12) bilmeslik ve cāhillikdin aytaḡur dip çağlamañlar ki şevḳniñ ḡāliblikidin (13) ve bî-iḥtiyârlıkdin nâḳâr bu söz miniñ tilimdin çıkaḡur ammâ bu sözniñ teviliteevvülü bardur (14) ma‘zûr tutuñlar igerçi zāhirşerī‘atda küfür dedürler ammâ ehl-i ḥaḳḳat söznü yine (15) bir yerdin aytaḡurlar loḳmanı yine bir kişiniñḥanidin yeydür bes bu tayfanıñzāhir (16) sözige i‘tirāzḳılmañlar dipşeyḥ bu sözde irdiler ki bir kişi ora ḳofupayttılar ki (17) ey büzürgvâr neme bolur ki bu sözniñ tevilini ḳılsalar ki gâzi ve gâziniñḥizmetkârları[226a] (1) yalnız yerge çıkıp irdiler namâz diger maḥalde siridin yanıpḳeldiler dervîşler kördüler ki (2) şeyḥniñ şitleri keḳbolupdur dervîşlerdin birleri sordular ki ey büzürgvâr (3) irtetendürüst seyirge çıkıp irdiler ḥālî püştleri keḳbolupḳeldi neme boldı dédiler (4) şeyḥayttılar ki ari miniñkétişimniñvaḳtı yakın boldıḥ‘ahlādım ki bu rûy-izemîn (5) déki evliyâ‘ullah birle ḥublaşḡaymen ba‘zılarını tendürüst kördüm ve ba‘zılarını bî (6) tendürüst taptım olar birle ḥublaşḡım ve ba‘zılarını ki kesil körüp irdim olarnıñ (7) yetedürgen yerleride bolupruḡşat tilep irdim bolarnıñarasıdın éki yüz velîniñ (8) bu ‘âlemdin bî-îmānkétgeninikördüm şubu ḳorḳunçdın hem şubu cemâ‘âtdın (9) bolmaḡaymen dip belimniñ üstüḥanını sındurdım şol sebebdin keḳboldı kişi néçend (10) yıl ‘ömrünü zāyi‘ḳılıp cānını keytepriyâzet tartsa igerçi ilgertin mu‘teberîmānı bolsa (11) ... bu ‘âlemdin bî-îmān kêtse ammāmüslümānlarḡa olar vaḳtıda ...îmānaytmak vācib (12) ale‘l ḥuşûşevliyâ‘ullah ki Ḥudâ-yite‘ālāniñ ḥavâş bendelerige olardaîmānaytmak elbette (13) vācibdür vaḳtı ki bu vākı‘bolup ékikünötüp üçünçüsü küni ḥaberkeldi ki ey Gıyaseddin (14) imdi vāḳt şubu ki dost dostḡa ḳoşulḡaycismāniyetniñ perdesi aradın köteripgey (15) şeyḥvāḳtḡa bundanı eşitipḥoşḡālbolupşevḳzevḳ birle ḳofupḥoşbolḡay (16) dédiler dervîşlerdin birleri şeyḥniñ ḳaşıda olturup aydılar sordular ki ey şeyḥ (17) neçe boldıḳi ḥoşvāḳtḳıḳılatur şeyḥayttılar ey dervîş vaşîlniñḥaberi keldi[226b] (1) imdi miniñvaşîl bolma ḳasemlerimdür dip sokdın peyder pey üç merâtibe ... urdılar (2) on ékimerâtibe sıḥhiye tartdılar andinkénayttılarallahumme ente essalāmu ve men esselām (3) ve ‘aleyke yerce’ heyne rebbenâ bisseḡām ve edhelñā darul selām tebarek‘at berna (4) ve te‘ālāyet yā zülcelālvelîḳram şeyḥ bu du‘ānı oḡup cān bî-hāk teslim ḳıldılar (5) dervîşler şükürdüm ḥalkıḡa cezâ berdiler ki cem‘bolḡaylar dervîşler şeyḥniñ (6) caydurḡalarını ṭayyārḳılıpcenāzege salıḳköteripnamâz utaydurğan öteydürgenalıpbarıp aydılar (7) şükürtümniñ ekābirleri şeyḥniñ mürîd ve muḥlisleri cem‘bolupkelipbüzürgvârniñ (8) namâzlarını ötepedelerini koyḡan yerniñ aralıḡı yerim köñlüñ bar irdi şol (9) yerge şeyḥni alıp bargunça üç yüz merâtibecenāzeleridin āvāzkeldi ki ‘aleykümü selām (10)

şeyhniñhalîfeleridin birleriniñ atları şeyhAhmed irdi sordu ki ey büzürgvâr kim (11) niñselâmıgacevâb ayta durlar büzürgvâr aydılar ey şeyhAhmedbehiştiniñ hürîleri (12) şaf şaf kelipselâmkıladurlar âsmânniñ firişteleri gürühgürühkelipselâmkıldılar (13) men şularniñselâmıgacevâb berdim vaqtıgabüzürgvârdedeleriniñmezâratlarığa (14) yetişleri hemânayttılar ki esselâmu ‘aleyküm yâ ehl-i kubûrihdine’l sıratı’l mustakîm (15) ehl-i Guristâdın âvâzkeldi ki ‘aleykeselâm atıñ allah hayruddarın bu sözünü hâzır torğanlar (16) eşitiphalķınıñarasıdın bir yığı zârıpeydâboldı şolvâktâ gâzi‘Abdûlmecit peydâ (17) bolupkelipbüzürgvârniñcenâzelerini kuçaklapalıpayttılar ki ey büzürgvâr miñe oħşa [227a] (1) bî-devletni âhir‘ömürleride didârlarınıñ devletidin mahrûmkılıp yarım yolda zâyi‘kozdular miniñ işim (2) kemâlige yetmedicenâzeniniñ içidin âvâzkeldi ki ey gâzi‘Abdûlmecidesketu kulli şeyen haluke illa vechu (3) lehu elhekem ve ileyhi tercuunandinkêngâzi‘Abdûlmecid yine bir dervîş şeyhni lehedgekoyp oturup (4) ayttılar ki evvel menzil men menâzilâhire merhele merahille dünyâandinkén uzalıp (5) yatdılar şeyhni defn kıldılar ve şeyhAhmed seri haķlarıda oturup irdiler firişteler (6) suâlga keldiler ança soraydu rgannı sordular ...durğan sözlerini firiştelerdin (7) aştılar andinkén firişteler ayttılar ey Gıyaseddin Hüdâyıñznı ferâmûş kılmagıñız (8) hûbşeyhge bu söz katıgkelipka hırıları kelip firişteleriniñ her birlerini tabanča örüp (9) ayttılar ki sizler beş yüz yılçılık yoldın kelip ferâmûş kılmay sizler Gıyaseddin bir kişiniñ (10) boyuyca yerge tüşüperâmûşkılsa neme bendecilik sizlerce bu kişiniñ himmeti yokmudın ayttılar ki (11) Hâzret-i peygamberşallâllahu‘aleyhivesellemniñşerî‘atları birle sizlerge şubu ʔarîka birle sorak ve suâlkılamakğa (12) Hüdâ-yite‘âlâdın emri bolup muķarrar bolğan munıñ taşıda ziyâdesöz aytmak neme lâzım firiştelerini (13) kabirdin çıkardılar firişteler şeyhniñkabirleridin nâle ve zârı birle çıktılar şolzamânda şeyhAhmed (14) bu vâkı‘adın haberdâr irdiler Hâzret-i şeyhniñrûhları şeyhAhmedge beşâretkılıpayttılar ki ey (15) şeyhAhmedbarıp imdi hilâfetniñ mesnedide olturgın dervîşlerni terbiyetkılınşeyh (16) Ahmedşeyhniñişâretleri birle hilâfet mesnedide oturup dervîşlerni terbiyetkıldılar (17) Hâzret-i büzürgvârvefat tapğandinkén bir kişi tüşide sordu ki ey şeyhHâzret-i Haķķ sübhân ve te‘âlâ[227b] (1) sizlerge neme ‘inâyetkıldışeyhayttılar ey dervîş Hüdâ-yite‘âlâ miñe Gıyas ...lık mertebe (2) sini kerâmâtkıldıbarıp miniñ dervîşlerige aytgıl ki her nemerse ki zâhir‘âlemde men kılıp (3) irdim şol işini kılsunlar her nemerse ki men yeb irdim şunu yesünler men kelgenʔarîka birle (4) kelürler men tapğannı dervîşlerim hem tafurlar andın kénşeyhAhmedni miniñ evrenümde (5) biliñler bu sözni aytıp gayb boldılar bu kışşatârîhge altı yüz onu şükürtüm şehride ramazân (6) ayınıñyegirmesi küñü vâkı‘boldı vallahu ‘âlemu bi’ş-şavâb..... (7) keyfiyyetlerini dervîşlerge beyânkıldılar şeyhAhmedniñba‘zısözlerige taşdıķ (8) kılıp olarnıñhilâfetlerini kabûlkıldılar ve ba‘zıları temeshür kıldılar ammâ ol halķı ki şeyhAhmedniñ (9) sözlerini kabûlkılmay meshere tutup irdi ol gürühniñ hemesi Hâzret-i şeyhni tüşidekördü (10) şeyhayttılar ki ey dervîşler sizler andağ çağlamañlar ki şeyhAhmed bu sözünü özüniñ (11) hûbluğu üçün öz içidin ayta dur dip men işâretkılıp irdim şol ruḡşatçaaytıp irdi (12) imdi sizler şeyhAhmedniñhilâfetni kabûlkılıpimân keltürüñler tâ men sizlerdin hoşnûd (13) bolurmen şeyh bu sözni aytıp gayb boldılar vâḡtkıuykudın hemeleri bîdâr bolup (14) özlerige ayttılar ki ‘aceb halıķşeyh bizlerdin pest kişilerini bizge uluğkılıpḡalîfe (15) kılğaylar dip irtengenkofup olarnıñ kaşlarığa barmaķ ki degdege tüştü yolda kêtıp (16) bargunča kopup birbirleri birle tafişıpkêce ki tüşlerini birbirlerige aytışıpbeyânkıldılar (17) olardan birleri hemeleridin uluğ yaşlıķ mertebeleri bülend irdi olar ayttıki ey yârânlar[228a] (1) nâcârHâzret-i şeyhniñ sözlerini kabûlkılğanhûbigerkabûlkılmasaķ dervîşlikniñhilâfidür (2) dédi yine birleri ayttıki ey yârânlar bu kün toḡtaylı bizniñ tüşlerimiz râstvâkı‘ bolsa irta (3) baralı andağga keledürgenkêçeşumdağ tüş körsek anda héç mani‘yokşeyhniñḡizmetlerige (4) barıḡgaigermundağtüş vâkı‘bolmasa ol vâḡtda ma‘lûm bolur ki bu tüş şeyḡânı êkendip (5) barmas biz bu söz hemelerige ma‘kûlbolupyanıp birbirleridin ecr aşıp evlerige keldiler (6) ol küñü kêcebolderseközleri yumuluşu hemân ötgenkêce ki tüşleride yedek tüş kördüler (7) irtengenkofup birbirleriniñ evige barıp tafişıp bir yerge yığılıpittifâķ birle şeyhAhmedniñ (8) ḡizmetlerige keldiler özr taķşırkılıpayttılar ki ey şeyhAhmed bizniñ nefesimiz şundağ taķaza (9) kılıpşeyḡân bu dâdığa taşladı ki şeyhAhmedniñ sözü kaydın râstdur bizdin (10) kaydag ziyâdeveuluğ boladur dip temeshür kılduķ bu êkikêceHâzret-i şeyh tüşmezge kirip (11) ayttılar ki şeyhAhmedni ḡalîfeķılıñlar aña taşdıķķılıñlar şubu ki kelduķ sizniñḡilâfetizni kabûl (12) kılduķ

halıda dip munu ayttılar bolarınıñarasıdn biri ayttıki ey yārānlar hilāfet bī-emr (13) émes ki halvetde müslüm bolğayhilāfet āşikāra bolğayki heme halkma'lūmkılğay dédi (14) ol irdi kişeyhniñhānkhahlarığa bardılar heme dervişlerni cem'kıldılar olarnıñhilāfetini (15) qabūlkılıptaşdīkıldılar hilāfetniñ mesnedide olturkuzup özleriniñhalīfesi (16) bildiler ve şeyhAhmedhilāfet mesnedide olturupdervişlerniñterbiyetide sa'y ihtimām (17) körkétip dervişlerdin iki yüz kişini özleridinkemālīgayetküzdiler beş yüz[228b] (1) kişi mürīd perveriş kıldılar on iki halīfekoydular beş hānkhā binākıldılar yegirme mescid atdılar (2) iki mescid-i cami ābādkıldılar on iki merātibehacc-i ekber becā keltürdüler üç yüz hacc-ı umre (3) 'atā'kıldılar beş minin mertebe Qur'āntamām'kıldılar seksen mertebe leyletül Reğayibnamāznı ötediler (4) velī kāmīl ve mükemmel halknıñ melāzimetide bolup tola şöhetkıldılar miñ mertebe Hazret-i h'āceHızır (5) birle dünyānı seyr kıldılar beş miñkünrüze tuttular yüz miñrek'atnamāzbilip utaydurğan öteydürgen (6) ... namāzlarıdn büleñnamāzötedilerkırk'hātūn aldılar ammā üç hātūndın büleñhātūn (7) nikāhlarıda émes irdi özgesi dah irdi ya'nī dédikleri irdi her kéçekırkdın (8) kim cuma'kılmas irdiler 'ömür içide bir mertebe hālī olturmadılar tola vāktlarda (9) tayğanlar birle dalman kuşlar birle mübāh üçün şikār'kılur irdiler cānāver gūştıdn (10) kuvvet cezime üçün tenāvül'kılur irdiler otuz beş künkuṭubbolup otuz (11) altıncı künü bu 'ālemdin vefāt kıldılar ammāma'lūmbolğayki büzürgvārniñ dilleri Ya'qūb (12) peygamberniñköñülleridin irdi 'aleyhisselāmyegirmebeşinci ...tezkireşeyh (13) tezkire-i rüy-izemīn ve zinet-i milletdin ve 'azīz yesarīmin ve ferah dilhayi gamgīnseyf (14) ü'l-mülük ...şemsusselām velmüsliminşeyhşāhib-i kerāmāt kavī ve makāmāt-ı'Āli (15) Hazret-i şeyh Burhāneddin e'l-müştehir kaddesse-allāhurūhu'l 'azīz ve ṭayyibullah merkāda (16) ve celal cennete miskinehu ki andağ merdi irdiler ki kerāmāt ve vilāyet'halkıdn ve meczūb (17) elasl ya'nī atadın toga cezebelik andağşāhib cezebe kavī irdi ki olargamukābele[229a] (1) bolup sözlemekgeṭākatı yok ve berāberbolup ruberru qaralamakğa zehresi yok irdi anıñ (2) üçün ki her gança obdānhikāyet ve yahşı söz bir dürri yegānebolsa mu ol büzürgvārge (3) nāhoşkelür irdi ve acıkları hem kelipgāzablarıdn sözleğen kişige ve hem helāket bolur (4) irdi gāhīandağ bolur ki irdi ki bir kişige gāzabları kelip bir nazaratın rāk qarasalar ol kişi (5) şol sa'āthelāk bolur irdi bu sebebdin ol büzürgvārge hēc kişi sözlemes irdi evvelgi (6) hāllarıdabeş yaşlarıda uşakbelālar birle uruşdular anıñ üçünki beççeler bir yerde bolsalar (7) birbiri birle uruşmaklık'ādeti qadimidür Hazret-i şeyhge bolalarnıñ uruş ganıdn (8) köñülleri nāhoşboldı filhāl kahrğazablarıdn yığaçdn kılınçoḥşabir kılınç (9) rāst'kılıp bir yığaç at atıp uşakbelālarnıñ resmidür yığaçgaminip at atıp çafıp (10) yürmek bu büzürgvār hem bir yığaçgaminipkollarığa yığaçdn atgankılınçlarını alıp yeraqdın at minip (11) canğandınçafıpkelip uruşganbelānıñ gerdenige yığaçkılınçları birle urub aydılar ol kudekniñ (12) başı tenidin cūdāboldı bu belānıñ ata anası şeyhni tutuppādşāhniñ aldigaalıp (13) barıppādşāhga dād kılıpayttıki ey pādşāh-ı'ālem bu kudek miniñoğlumnu şumdağkılınç (14) birle çafıp öltürdü pādşāh sordu ki ey belā sendin bu fil vuğu'gakeldi mu yāyokmu şeyh (15) cevābda ayttıki ey her neresese h'ahlādı kıldı ve her nereseni h'ahlāsa kıludur miniñkolumdn (16) neme keledür dédiler pādşāh öz vezīrige bakıpayttıki bu belā'ārif ve evliyā'lıkdın hālī (17) émespādşāh hem 'ārif irdi özige ayttıki 'aceb hālī ki yığaçkılınç birle baş kesilip[229b] (1) kétgeybe-taḥşışmundağkiçik yaşlıkbelādn mundağış ve mundağsöz vaqı'bolğay bu kerāmāt (2) evliyā'lıkdın büleñ yine ihtimāli yokdippādşāh ol da'vañızgaayttıki ey Hudānıñbendesı (3) e'l-hāl bu belā'ākıl ve balı'émes da'va neçükdin revā sahih boladur ve hüküm kılmaqlıkkaydağrevā (4) boladur neçendvākttoḥtağıl bu belābelāğatğa yetgendeandinkén da'va kılsañlar dürüst bolur (5) dédipādşāh bu hile şeyhni halāşkıldıandinkén yesavulga buyurdu bir kelekelertürgil (6) dip yesavul birkelekeltürdü pādşāhayttıki ey kudek bu keleniñ başığaçafıl dip buyurdu (7) hazret-i şeyhhoşbolğaydip yığaçkılınçlarını kollarığa alıp beş qademkényanıp (8) kelip başığa urup aydılar keledühişşeberāberboldıppādşāhayttıki ey yārānlar bu belā velīdür (9) hēc tereddüdi yok ki iger ne ma'nisi bar ki yığaçkılınç birle mundağkiçikbelānıñkolıdn keleni iki hişşe (10) kılmaqlık ve ya ādemniñ başını kesmeklik neçükdin bolğayki pādşāh sordu ki ey kudek (11) anıñ nemdür şeyhayttılar Burhaneddin pādşāhayttıne obdān atı zāhir boladur şubudur ki (12) Burhaneddin bolsa dip şol meclisde hüküm kılındı ki mundinkén bu oğlunu Burhaneddin (13) kılınç desenler ve yine hüküm kıldıki ey oğul bu şemşīrni özüñüzniñ iki yanıdn yerağ (14) kılmañandinkénşeyh ol kılıncnı öz yanlarıdn yerağ kılmadılar her kişige katığ söz (15) ve yana ma'kül

harfi ve kelāmiaytgudın bolsa ol büzürgvārniñköñüllerige ağır kelip ol şemşir (16) birle uruphelāket kılar irdiler .. ol büzürgvārdın bu fi'l-vuķu'gakelür irdi bu maķāmda (17) bolur irdi ki ol büzürgvārni tutup olturuşniñpeydāboluptutupkılnıç birle çaftı[230a] (1) ve oķ birle atdılar ol büzürgvārğa hēc tesiri kılmadı ezbes ki 'ācizkelip tillerini ol büzürgvārniñ (2) haķķıda sözleşdin tohdadılar ol yıl şumdağ öttiHāzret-i şeyhbelāgat mertebesige (3) yettiler ol büzürgvārniñ cezebeleri tola kaviboldı andın kén iki resmi şemşirni öz yanlarığa (4) āşikāra astılar haķķ munu körüp yene ve hem korķunçdın öz evleridin bī-zarur taşķarı (5) çıķmadılar meger öz mühimmi üçün nācārihtiyāttamām birle barıp işlerini tiz tünd (6) putğanıpkelür irdiler ol vāķtda resmi haķķdın bir kişi āşinālık terhini salıp özini (7) hileler birle Hāzret-i Şeyhge āşinākıldı tola vāķtlarda Hāzret-i şeyh ol kişiniñ evige kelür (8) irdiler bir küni ol nemerse sordu ey büzürgvār bu kılıncıların kaydın aldılar şeyhayttılar ey (9) miniñ yār-i 'āzizim bu kılnıç miniñuluğ babamdın miñe emānetķalıp éken olarnıñ atı hem (10) Burhaneddin igenler ve olar hem meczüb igenler ya'nī cezebedār igenler men tört vāsıta birle ol (11) büzürgvārğa.. boladurmen ve ol büzürgvārni Burhaneddin kılıncıdır igenler ol büzürgvārniñhāyeti (12) merdi kavī hāl igenler ol büzürgvārniñvaşiiyetleri şubu igenki tört püştüm (13) ötgendin miniñ ferzendlerim bir ferzendi vücūdgakelür ki atı miniñ atım birle bir bolğay miñe (14) oħşameczübbolğayammā anıñ meczüblüğü el aşlbolğayya'nīmāderzādbolğay (15) bu miniñnişanımnıñ aña ta'alluķa bardır ékenler bir gārıda miñe bu kılıncını emānetķoyup (16) igenler bu künde ma'lūmboldı ol gārğa barıp gārđın sordum ki munda miniñuluğ (17) emāneti ķoyup igenler miñe tā te'alluķdur aytğıl ki ol gayda dip aydım karataş tilge [230b] (1) kelipayttıķı şubu gārda dēdikirip taptım kördüm ki kılnıcnıñ yüzige töfe ve hēc neme olturmaydur (2) alıpkeldim belimge bağladım her kişigeHuyda-yi te'ālāniñ yolıdın kecrevilük kılsa (3) bu iki kılnıcnıñ biride helāķkıurmen her kişi ķademini rāstyolğa ķoysa bu şemşirlerniñ (4) belāsıdın Burhaneddinniñ āfetidin amanda bolur dēdiler Hāzret-i şeyhķaddese-allāhu sırrehu 'l 'āzizniñ (5) resimleri bu iki şemşir devām iki yanlarığa asıglıķ tutar irdiler her kişi ki bī-i'tiķād (6) ve imāni zāif bolsa başını tenidin cūdākıur irdiler bu vehmidin haķķıslāmgaandağ (7) yüzkelürdiki kiçik cundın bir vāķtnamāznı terk kıladurğannemerse Özcend yurtıda (8) ķalmadı néçend yıl şumdağ öttiHāzret-i şeyhniñ'ömürleri kırķ yaşğa yetti bir mertebe ol (9) büzürgvārdın cezebe-i hāllarıtohtamay vāķtı ki ol büzürgvārniñ sin-i sālları (10) ellikge yetti tamām cezebeleri zayı boldıammā mest ve müstekreklilik dest berdi andağķi (11) gāhī bir kéçekündüz gāhī üç kéçekündüz mest ve müstekrāķbolupķalur irdiler bu anıñ (12) üçün irdi ki ol büzürgvārğa tecelli suruvāķı' bolur irdi bu tecelli ve surunıñ 'alāmeti (13) şubu ki tecelli suverini müşāhedekılğanvāķtda hayrānşifat ve hayretde turup (14) ķalmāķlık çünānçi mezkür boldıammā müstekrāķ hāl émes dervişlerge keşif (15) kerāmātdın her nerese vāķı' bolsa Hāzret-i şeyh ķaddese-allāhu sirrihu'l 'āzizge hem vāķı' (16) bolur irdi ve yene zāhiri resmi haķķgāhavādişāt rüzgārđın hadīse-i piş kelse ol (17) havādişātdin 'āciz bolsa Hāzret-i şeyhge kılar irdi şol sa'ātāsānlık[231a] (1) birle haķķaşbolup kifāyet tapar irdi ammā ol büzürgvārniñ'ādetleri bu irdi ki gayb (2) işlerdin ķaşdın tillerige keltürmey ve haķķgāzāhirķılmay tiler ve hēc kişige aytmas irdiler (3) ve ervāķılmas irdiler bir küni meşāhibleri Eşrefeddin ferğanı sordu ki ey şeyh (4) büzürgvārve muķtedā-yi rüzigār ve bende-i hāş-ı rüzigār neme bolur ki ötgenevliyā'ullah (5) 'umūr-i gaybiyyedin bolğan emr-i perverdigārđın harik-i adāt ya'nīkerāmātlardın (6) haķķgāāşikāra kılip bu kısım işler birle Haķķ sübhān ve te'ālāniñ yolıgāda'vetkılip (7) rāh-ırāstğa keltürüpdürlersiz ki rüy-ızemīnniñşeyhi bu zamāneniñķuķub bu asırniñ (8) yegānesi bu rüzgārniñ nadire-i zamānidur siz bir mertebe sizdin işitmedük ki 'umūr-ı gaybiyyedin (9) bereñgiz söz yā bir harfi aytğanlarını dēdiHāzret-i şeyh tebessüm kılipayttılar ki ey Eşrefeddin (10) iki vechidin aytmadım biri şubu ki esrār-i ilahini paş kılsa ehl-i şer'niñ aldıda küfrdür (11) neçükdin bī-özr şeren kāfir bolay yene biri şubudın miñe hēc nerese hāşıl bolmadı (12) tāhaķķarasıdāzāhirķılsam dēdiler Eşrefeddin şeyhniñ bu sözününüñberāberide ayttılar (13) ey büzürgvār bular her nemerse bular ayttılar şikest nefeslikdür meger miniñgümānım şubudur ki sizlerniñ (14) kerāmātlarınıñbülenldiği bu ehl-i kerāmātlarınıñkerāmātdın uluğdur Hāzret-i şeyh (15) ayttılar yene biri şubu ki ötgenevliyā'larğāzāhir esbāblardın bermepdür öz bātnlarığa (16) zor kılipdurlar fakirniñihtiyācı yokanıñ üçünki Haķķ sübhāne ve te'ālā öz 'ām luţfudın (17) ceng aletidin andağ esbābı 'aţā'kılipberipdür ki hēc düşmen uruşmaķlıkberaber[231b] (1) bolmaydur neme zarur ki özümge zor kılmaymen taşşış boyuldın yarak ķalğanlarğa özümniğ hestgey men (2) ve yene sordu ey büzürgvār bāis

nemedür ki munçakemâl merete birle almaydurlar ve perveriş (3) kılmaydurlar bu teriklik künleride héç kişini vilâyet meretebeşige yetküzmediler miñ derig ve yüz hayıf ki (4) sizdeki şumça mereteler töfeniñ istide püşide kalğayHudâ-yite‘âlâevliyâ’larını bu dünyâğa şubu (5) maşlahat için ibergenki zelâletniñ yoludaki câhillerini zelâletniñ yolıdın çıkarğayğaflet (6) nıñ küçesindeki fâsıklarnı fuskıñ küçesidin irâdetniñmuñkem tenabı birle tartıp alğay (7) ğablan dergâhlarını muñabbetniñ kemendi birle Hudâ-yı te‘âlâniñdergâhıgayetküzüp yol körketeyanıñ üçünki (8) bu tayfa âftâbgaoñşa rüşen ve tabandurlar âftâb heme-i mevcûdatğa nûr bahş kıladursızni (9) anıñ üçün âferidekılğanemes ki özidin büleñ fevz yetkürmegeymakâmâtlarnı seyr kılğan (10) yahşı aytıñammâ mürîd terbiye kılmağğa pîr sâlik bolğayki yol körgenmakâmâtlarnı seyr kılıp (11) ve menzillerini tey kılğan ve maşsüdüğa yetgenbolğaymundakışi bolğayki yurmañlıkda mürîd perveriş (12) kılmañlıkda özü yetmeklikde ve yene birni yetküzmeçlikdedeşvîş tartımğayve teşvîş tartdırmay (13) meczübñalk öz hâlı birle dermâdedürler birini neçükterbiyetkılğayEşrefeddin (14) Furganı sorduki ey büzürgvâryahşıayttılarammâmeccübñarğa bu cezebelik vaktıda şundağ bu vaktıda (15) hazretlerdin cezebe zayıldur ilgerki ötgen cezebeleri zarâr kıludur şeyhayttılar ari (16) ammâegerçi ilgerki cezebe zayıldur ammâ eseri bâķıydür yene biri şubu ki mürîd almañlık ve perveriş (17) kılmañlıkmeşakñatdın büleñ neme émes dervîş oldur ki Hudâ-yite‘âlâdın büleñ özge[232a] (1) kârda bolmağayandın kénbir cem‘i bu kişige muti‘ ve fermân burdar bolsa nâçar ol kişi devâm (2) ol kişiniñ terbiyetige meşğülluk kılmañlâzım bu sebebdin maşsüdüdın yerağkalıpdur (3) ve mañlûbıdâñıldür dediler ve yene Eşrefeddin Furganıayttılar ki ey büzürvâr bu kısmı aytğan sözleri (4) ‘özü émes anıñ üçünki dünyâ şol kıldurğuçudın büleñ neme émes şoldın neme üçün (5) korğadursuz be-tağşîş şoldın âñiret koluñuzğakelürâñirşeyhayttılar ey yâr-ımuvâfıkmunça güft ü (6) güy kılmağdın maşsüdüñuzmu neme Eşrefeddin ayttılar ey şeyh miniñmaşsüdümd oldur ki (7) yüz hile birle bu ten-i kesifimni siñ zât-i şerîfiñe âşinâkıldım ki kesâfetdin pâk (8) bolup bendeşilikge lâyıkbolğaymın bu cihetdin aytıpdurlar ki igerkañrederyâğa tassa (9) yâderyâğa yetse ayni deryâ bolur faķirlerniñ öz nişbetige baķıpmundağbolmañlıkmañalköretedür (10) ammâ ol h‘ahlâydurmen ki zeñbağlapkañğan karañgu dilim siniñâşinâlıkniñ ihtilâfidin (11) sañlık tabğaykarañu keçe çırağ yandurup rüşen bolğandın kir başğan ayıneni (12) saykal kılğandınrüşen bolğandinnâdânñalkdânâlarınñşoñbetidin dâñā bolğandın (13) neçend yıllardurki siniñ birle âşinâlıkniñ ihtiyârķılıpdurmen şubu umud birle karañu dilimniñ (14) mülk-i cemâliniñ Şâmdın münevver bolur zeñ bağlan dil-i aynam siniñ seykal sañıkdın (15) rüşen bolur bu nâdân siniñşoñbetniñ eseridin dâñā bolur dip bu heme âşinâcılıkniñ (16) araga keltürdüm bir merete siñ diliñ men miskiñe koymadı âşinâcılıkniñ ve münislik (17) nıñ hağķını becâ keltürmediñ ve ol işerdin men faķir umud tutup irdim nâ umud[232b] (1) kıldıñ bir lağze miñe pervâkılmañniñ miniñmaşsüdümd siñe âşinâ bolmağdın ol irdi ki (2) yol tutup menzilimge yetermen dip aydım Hazret-i şeyh kâdesse-allâhu sirrihu’l ‘azîz ol Eşrafeddinniñ (3) külâhıdın bildiñiz bu nemerse neme deydür anıñgarañı nemedür ayttılar ki ey yâr-ı kadimim (4) ve münis-i şebhâ-yı ğamım biley ki siñmaşsüdüñ neme köñlüğ h‘ahlâğandın ol maşsüdüdu (5) kıluy megerfaķirniñ mürîd perveriş kılmağğaihtiyârı yok öz beççe mürîd alğalı bolmaydur (6) ammâ siniñhâñırının siniñirâdetniñniñ kabûlkıldım igerkabûlkılmasam köñlüñ mindin (7) rencide bolğudın dép Eşrefeddin Furganıirâdetni kabûlkıldılar mürîdlikniñ devletige (8) müşerref boldıHazret-i şeyh üç künEşrefeddin hâlige müveccih boldılar bu üç (9) bu üç küñniñ içide Eşrefeddinni teveccühniñ zârı birle bāñınlarınñkuvveti vilâyetniñ (10) şerâfeti birle tamāmığa yetkürdüler bu Eşrefeddin kemâlığa yetti özge haberdâr bolup‘inâbet kılğalı (11) yüz keltürüp zor kıldılar ki ‘inâbet kılıp mürîd bolğaylar Hazret-i şeyhkañbulmadılar bu halk (12) her çend zor kıldılar Hazret-i şeyhkañbulmadılar ve râzı bolmadılar Eşrefeddin Furganı (13) bu mağâmıda boldılar ki Hazret-i şeyhni bu halkniñ inâbetige terķib kılmağğa sözge keldilerşeyhniñ (14) kañri ğazañları kelipğazañdın ayttılar ki ey Eşrefeddin şoñkturup huşuñ birle (15) bolğıl ki Burhaneddin iger koluğakılınç alsa iger yüzmiñ cân bolsa biri kutu almas iger sende (16) mürîd alıp perveriş kılmañniñ degdegesi bolsa ruğşat berdim her neme h‘ahlâsañ şunu (17) sunuķıldıdiphalkdın yüzlerini uruptağtarafige yörüdi berdiler ki üç yıl olarnı[233a] (1) héç kişi körmedi ve bilmedi üç yıldın kénhaber tafdılar ki ol büzürgvâr ğarda mütevetdin (2) bolupdur dip öz cend halkının uluğ uşağı ol büzürgvârniñmistep bardılar neçend (3) küñdın kén ol büzürgvârniñ taptılar ve ayağlarığa yıkıldılar ve

ayttılar ki ey büzürgvārḥaṭā (4) kılduḵ ki bu teklifni sizge nişbetkılduḵ öz luṭuf amiñiz birle biz bī-ebedlerdin (5) bu ḥaṭānı kürüñ‘ināyet birle kerem kılıp bizniñvilāyetimizge ḳadem keltürüñ sizniñḳādir (6) şerāfetiniñizni öz vilāyetimiñizde ḡanimet tutmaduḵ bu devletge hursend ve ḳani‘ bolmaduḵ (7) sizni irādetge teklif kılıp sizni ḳolumuzdın iberip ḳorukḳalıpduḵ imdi kūnāhımız (8) din yanıptevbekılduḵ ol zamānki sizniñ rūşenlik saladurḡanāftāb-ıcemāl (9) cihān aranıñız sehābniñ perdesiniñ....pinhānboldı bizniñ şehrimiz (10) ḳarañu kéçedin ḡulmete ḳaldı elbette ‘ināyet ve kerem kılıp bizniñ şehrimizge barsunlar (11) her nerese ḥ‘ahlāsalar şunu ḳılsunlar ve her kısmı sülūk ki iḥtiyārḳılsalar ḳılsunlar dip (12) öz üzür taḳşırlerini ḳıldılar Ḥazret-i şeyḥniñ bu cemaenñ ḥālige raḥīmleri kelip bular (13) nıñ şehrigе yüz keltürdüler ve müteveccih boldılar vaḳtı ki Ḥazret-i şeyḥ ḳaddese allāhu te‘ālā (14) şehirge yetipkördüler ki néçend yıl riyażettartıp ve ‘ömürlerini şarf kılıp ve renc bisyār (15) tartıp silahḡakeltürüp irdiler öz aşıḡayanıpḳalıpdur özleri ötgenvāḳtlarıḡa (16) tessüf yediler ol ḥalkñiñahvālıḡanedāmetḳıldılar yene iki yıl Ḥazret-i (17) şeyḥ bu şehir ḥalkıḡa ve sa‘y ihtimāmḳıldılar tā ḥāl öz ḥāllerige keldilervāḳtıki ol[233b] (1) büzürgvārniñ‘ömrü ellikge yetti köñülleride andaḡḳarārtaptı ki bir kitābı ... ki ol (2) kitābda her nerese ve her söz bolḡayḥuşuşen silāhniñ yolıda boladurḡan kişilerge (3) faydalıḵ söz tola bolḡaydip ötgenevliyā‘ullahniñ ve meşāyılḡ māteḡaddüm raḥmehümullahniñ (4) teberrük ervāḥlarıḡa müteveccih bolup istimdād tilep olarnıñruḡşatbeşāretleri (5) birle künc ḥalvetge kirip ḡūşe-i azuletne iḥtiyārḳıldılar ḳaḡaz yüzünü ḳara ḳılışḡe (6) şuruḳıldılar ve Eşrefeddiñe emr ḳıldılar ki ḳaḡaz keltürḡil dip ḳaḡaz keltürdiler (7) beş yılda kitāptamāmıḡa yetti ve mürrebe e‘l-şāliḥin at ḳoydular tāḡāş ve ‘āmmḡa ol kitāb (8) nıñ mütalasıdın bī-ḥadd netīceler ḥāşılbolḡay anıñ üçünki lisānū‘l ḡaybdın (9) ol kitābda ḥikāyetler bardur şaban aynıñyegirmesi kūni tola fevzler birle (10) bu kitāb bir fevzi ve semerebahşni Ḥazret-i ḳaddese-allāhu sirrihu‘l ‘azītamāmḳıldılar (11) ḥazret-i büzürgvār ṭayyib merḳāde bu kitāblarını ḥalkarasıda meşḥūrḳılışniñ (12) peydeh boldılar ki ve meclis engiz ekābir ve eşrāf ve mevālive şāḥib tab‘ ve ḥoş fehmi (13) vezīrān öz şehirleriniñḥalkıdın ve Furḡana şehiriniñ mu bu kısmı ḥalkıdın (14) çırlatıp aldılar ve yene Furḡana şehiridin iki ten şāḥibbāṭın kişini Ḥazret-i şeyḥ (15) ‘ālemi bāṭınlarıda çırlap ol büzürgvārḥāzırbolupkeldiler ve yene Ḥazret-i SultānĠāzi (16) ve mevcüb seferazi ḥaḳan bin e‘l-ḥaḳan İskender ḳadr-i cemşīd rafiū‘l şān (17) sultānū‘l Evliyā‘zamān ve tāc askıya ve devrān ... essalīkin ve burhan[234a] (1) e‘l-muḥaḳikīñ şemsū‘l selām ve‘l-müslimīn ve serācü‘l millet ve eddin Ḥazret-i sultānu selātin (2) sultān elek mazi ḳadesse-allāhu te‘ālārūḡuhu ve ṭayyibullahu merḳāde ve cele elcennetü miskine hem (3) ḳıçḳırtılar Ḥazret-i sultānu selātin Ḥazret-i şeyḥniñ meclis-i ...lerigeteşrīf keltürdüler (4) tā meclis-i āḥir bolḡunça olturdular ‘ilmidin ḡüft ḡüy araḡa saldılar her kişiniñ ki fażiletige barırdı (5) ol mecliste öz fażiletiniñiñḥalkıdınḤazret-i sultāndın ḥātemlik nişbetleri ḥātemdin (6) zuhūḡgakelip‘ināyetpāḡandinkénḤazret-i Sultānḡaşeyḥ ḳaddese-allāhu sirrihu‘l ‘azīz özleri ... (7) ḳılḡankitāblarını ‘arḡḳıldılar Ḥazret-i sultān bu kitābını ḳollarıḡa alıpḳözlerige sürtüp (8) ve soyupandinkén şehirniñuluḡ‘ālemleridin biri uluḡluḡda muḳarrer hemeleriniñuluḡu irdi (9) olarga berip buyurdular ki pāre okuñ bu ḥalk işitsün zeñ baḡlaḡan dilleri şeyḥḳaddese-allāhu sirrehu‘l (10) ‘azīzniñ mesih ‘āşā teberrük nefesleridin tireligi zayıp bolup rūşenlik tapıp (11) şaf bolḡay dédiler ol ‘ālemitābniñ evvelīdin yerim cüz dād ... andinkén (12) ḥazret-i sultān ellik mazi ayttılar ey rūy-ızemīniñşeyḥi yaḡşıkılıp siz ve obdān (13) aytıp siz gevherni şıḳāf ḳılḡañız mübārek bolsun dédiler andinkénḤazret-i şeyḥge (14) sultānḡāziya‘nīsultān ellik mazi ḳaddese-allāhu sirrehu‘l‘azīz la‘l-i cevāhirdin tola iser (15) ve luṭuf bī-şumār ḳıldılar Ḥazret-i şeyḥḳaddese-allāhu sirrehu‘l‘azīzmunça naḳdinelerge Ḥazret-i (16) sultāndın en‘am bolup irdi şol meclisde ehl-i meclisge şarf ḳıldılar anıñdın bir dāne (17) calıḡıḡ neme almadılar Ḥazret-i sultān tola teklif ḳılḡanlaridin Ḥazret-i sultānnıñ[234b] (1) ḥāṭırlardın bir yaḡlıḡnı ḳabūlḳıldılar meclis tarḡaḡandinkénḤazret-i şeyḥkitāblarını ol (2) kūnü tört birci ‘āleminiñevliyā‘larıḡa körkéttiler heme evliyā‘lar taḡsin ve āferin ḳıldılar ricāl (3) ü‘l-ḡaybge hem körkéttiler olar hem müsellemtuttular ricālū‘l ḡaybniñarasıdın birleri ayttılar ey Burhaneddin (4) obdān iş ḳılıp siz ammā bu nemersenipatumāḳlıḡnı terk ḳılıpsız maşlaḡat oldur ki (5) patuḡanḡūb irdi Ḥazret-i şeyḥayttılar ne nemerse irdi ol büzürgvārayttılar ol şubu ki (6) öz kitābñizniñāḡiride öz nesebiñizdin patusañız ḥalk sizniñdin ḡaberdār bolur (7) irdiler Ḥazret-i şeyḥayttılar neme maşlaḡatdur ki nesebdin aytḡay mın héç kişi öz nesebidin (8) aytmaydur merd ol kişi

kişioz hesebidin aytğay men ehl-i hesebdin neseb birle neme işim bar ricāl (9) ü'l-ğaybdın yine birleri ayttey şeyh bu adam hūbayttıanıñ üçünki nesebini başurmaqlık ehl- (10) nesebge hūbémes be-taḥşış seyyid ḥalkğa anıñ üçünki olar nesebini başursalar ḥalk (11) bilmey olarnıñ aldıda bī-edeblik kılıpkünāhkār bolar bu kişi hem künāhkār bolur bu özüñüzge ma'lūmdur (12) kikörüp bilipturup Müslümānnıkünāhğa salma keyiñiz künāhdur özüñüzni bī-özü (13) nesebdin ḥāric kılmaḳıñız ḥadīşpeygamber‘aleyhisselāmıñmazmını birle ve kelām-ıMuştafā‘aleyhi (14) şerāyif unnehiyat elā ebedi ve letayifu'l teslimāt sermedi şallāllahu ve alā ‘aleyhi ve esḥāb-ı vesellem (15) andağ buyurupdurlar ki eddāhilū finābelā nesebin ve'l-ḥāric ennābelā nesebin mal'un fī ddünyā (16) velāḥire bes bī-özü neçükdin nesebiñizni yaşuradursuz bu mertebede şeyhbī-çāre (17) boldıcevābığa vech tapa almadılar cevābıñıñberāberide ayttilar ki ey büzürgvārminin[235a] (1) öz nesebimdin ḥaberim yokneçük isbāt kılay dēdiler ricālullahıñıñarasıdın yine birleri ayttilar (2) ey büzürgvār men siziñ ciddi evlādıñıñızni obdān biledürmen şeyḥayttılar buyursunlar (3) tā men patay ol büzürgvārayttılar Burhaneddin ibn-i Celāleddin ibni Eşrefeddin ibni (4) Ziyaeddin ibni Elaeddin ibni Burhaneddin ibni Kasım ibni Haşım ibni Tahir ibni Emir Hüseyn (5) medeni ḳaddese- allāhute‘ālāesrāriḥüm ve rūḥullah ervāḥüm bu terbiyet birle ‘aṭā'kıldılar şeyh (6) ayttilar men neme kişidürmen ki bu cemā'ātge özümni nişbet bergey men anıñ üçünki miñe oḥşa (7) kişiniñ bī-nem u bī-nişānbolğayni obdān dēdiler bular her çend sa'y ve ihtimāmkıldılar ki (8) kitābıñızniñāḥirige patuñdipseyḥkılmadılar Ḥazret-i şeyh ḳaddese-allāhu sirrehu'l ‘azīz (9) kitāblarınıñāḥiride öz isimlerini abā ve ecdādlarını pattımadılar ve meşhūr hem kılmadılar (10) mundağöz neseblerini yaşurğan cihetdin Ḥazret-i seyyid Hüseyn Medeni ḡazab birle (11) şeyhniñ aldığakeldilerşeyhniñuluğ babaları irdiler Ḥazret-i şeyhniñ (12) bir futları tükür boldı ... yetmiş yıl ‘ömürkördüler āḥir‘ömürleride beş yıl (13) hemişe mest müstekrek boldılar bir künü istikrākıñı Ḥazret-i şeyhge ḡalibkeldi beş (14) beş kéçekündüz müstekreklikniñ himmeti birle mest turupḳaldılar altıncı küni Ḥazret-i (15) şeyhḥemrāḥları Eşrefeddin şeyhniñ aldılarığa bardılar olarnıñ ḥāllarındın (16) ḥaber alğaylar vāḳtki ḳaşlarıḡabarıpbodān mülāhaza kıldılar ki şeyh‘ālemdin kētipdürler (17) bu hem andağboldı ki ol küniñşeyhge müstekreklik ḡalebekılıp heyetde turğanḥāletde[235b] (1) cān be-ḥāḳḳ teslim kılıp éken bu kısmı ki evvelki künü ki şol heyet bile bī-kılmay turup irdi şundağ (2) turupdur bu Ḥazret-i şeyhniñkemāl-i kuvvetvilāyetleridın dip Eşrefeddin taḥḳīḳ (3) kılıpḤazret-i şeyhni guşl kılmāḡe altılar ve guşl kıldılar Ḥazret-i sultānu'l evliyā' (4) Sultān Elek mazige kişi iberdilerḤazret-i sultān elek mazi derḥālbolup (5) keldilerḤazret-i şeyh ḳaddese-allāhu sirrihu'l ‘azīz ta'zīm tamām birle köterip (6) alıpbarıphūblaşıp yerlerige tükürdüler yetti künşeyḥḳaddese-allāhu sirrehu'l ‘azīzniñ (7) menzilleride sultān elek mazi ezadār bolup olturdular andıñkén öz devlet (8) hanelerige yandılar olzamān ki Ḥazret-i şeyhni yerlerige yetkürgenkéçesi bir nemerse tüşide (9) körüp sordu ki ey büzürvār bu ne kısmı ‘ālemdin barmāḳlıḡ ki héç kişi sizdın (10) ḥaberdār bolmadı şeyḥayttılar ey dervīş bu ‘ālemdin barmāḳlıḡşundağbolğayki (11) men ‘ālemdin bargandıñıñititmediñ mü kimaytıpdurlar .. der kūy-ı ta'aşıḳān (12) çinān cān bedehend ... mülkül mevt ne ḡonced hergiz yine sordu ki ḡaysı ḥāl birle ve nime (13) keyfiyyet birle bardıñız şeyḥayttılar ol vāḳt ki miñe tecelli ma'nevi ḥāşılbolup anıñ (14) şevḳidın cān berdim yine héçnemersekörmedim yine sordu ki ey şeyḥaytmay sizge (15) terbiyet kimdın taftıñız ve kimniñevlādı siz şeyḥayttılarMūsāşalavātul raḥman ‘aleyniñ (16) evlādıdın terbiyetni hem şol Ḥazret-i Mūsā‘aleyhisselāmdın taftım vellāhu ‘ālemu bi'ş-şavāb (17) nazarda altıncı bābda ...aḥvāl-i şeyḥşāḥib-i vilāyet ve kerāmet ve menbe-i seḥāvet[236a] (1) ve mazḥar-i harik-i ‘ādet ve ḳan-ı gevher faşāḥāt ve ma'den belāḡat ve dürrüderiyā-i leṭāfet ve revende-i (2) ṭarīḳ-i erbāb-i melāmet ve şāḥib-i ‘alāmet ve sultān-i rüz-i ḳiyāmetşeyh her miz Ḥazret-i sultān (3) şeyḥsa'ādet ḳaddese allāhu te'ālā ve afaz-ı rusul ‘ālemin berrehniñ ta'rīflerini beyān (4) kılıpdurlar bular andağ merdi ki héç neme ḳaydı yok irdi ve ḥoşḡuy ve bülendāvāz (5) ve maḳām şinās irdiler na'me-yiDāvudıda öz vāḳtlarıda olarnıñberāberleride kişi yok (6) irdi olarnıñ bir na'me ve nevālarını iştirmekge Hürmüz ḥalkı müştāḳ ve arzūmend irdi ammā evvelki ḥālleride (7) ehl-i ‘ilm birle hem soḥbet ve hem seyr irdiler bular ehl-i ‘ilmniñarasıda andağitibār irdiler ki (8) bularsız ehl-i ‘ilmniñ meclisleri berer tabmas irdi bir küni meclisde oturup na'me ve nevākılıp irdiler ki (9) meclis ḥalkıñıñ hemeleri girye ve zārıda boldılar ḥoş elḥāncānāverler hem nāle ḥurūş kıldılar (10) şol vāḳtda tıḡaları Necmeddin şā'ir kelipdür

ğazabbolupayttılar ki ey bi sa'adet hayıf (11) siñeki sa'adet at koyupdurlar munça zebün işlarni sen kıladsan siniñ kayısı ata (12) bu işni kılıp irdi ki sen kılasın dipşeyhniñkulaqlarından tutup yüzlerige (13) iki tapanca aldılar ve revân boldılar h'aceniñgayretleri kelip ehl-i 'ilmniñ (14) meclisleridin çıkıp uclarığa keziz kefenin keyip başlarığa keziz külâh keyip iki ten qalender (15) birle hemrâhbolup yolğa revânboldılar ve sefer ihtiyârkıldılar mühiyyât işlerdin (16) özlerini yıgdılar ve lîkin kécelerde Hâzret bî-niyâznıñdergâhığa seri' yüzlerini (17) tañ atğunça surtar irdiler bir künü hâtırlarığa yetti kim bu iki ten dervîş birle[236b] (1) tâ kaçan kéce eşik eşik gedâyılıkkılıpyörüpaytgaoğşabir parça nânıñ tamâmıda (2) özümni h'ar kılğay men bu işni ki ihtiyârkıldım tâneçend kişilerni özümge hemrâhkılıp (3) nefesniñ eşikeni miñgey men tâ kaçan bu 'âlemniñmeşakkatını tartıp bu ten zârımni yalñuzluk (4) birle tutğay men dip şubu endişede irdiler ki bir Gûristânıñ bulıñdın iki (5) ten kılındır peydâbolupayttı ki ey h'âce neme endişeniz bar ki fikirniñ başını tedbirniñ tenzige (6) koyup öz kârıñızda hayrân ve sergerdânbolupkalıpsız h'âceayttılar ki men andağ kişi (7) irdim ki dedemniñ ciddi hesâbsız pil mâlî bar irdi meni nâz ni'met birle perverîş kılıp (8) irdi kiçikligimde atamdın yetim qaldım miniñ pil emvâlını tağam tamâmılapyetten miniñ anıñ (9) pil mâlını talen kılıp alğalı küçüm yetmedi özümni ehl-i 'ilmniñarasığa aldım ehl-i 'ilmniñ (10) arasidayörüpñizmetkılıp ta'zim ve ikrâm cihetdin ta'amniñ acığı kelip bu kısmı (11) zulmı ve bî-dâdlıknı miñe kıldıgayretidin ehl-i 'ilmniñarasıdın çıkıp bu işge qadem (12) qoydum kördüm ki iki üç kişi birle héc iş tamâmığa yetmeydür hâtırmığa şubu yetti ki (13) neçend kişi bolğay ki anıñ birle bolupqalenderlik miniñ.....tayyârkılıp'ömrünü şunıñ (14) birle otgergey mın bu kılındır ayttılar ey cevân biz hem şuni h'ahlâr irdük sizge (15) oğşa kişini tapaalmay yürdük bizge baş bolğanları nihâyeti obdânboldıger siz (16) bizge baş buluşnu h'ahlâsañız biz siziñayağınñızda bulalı büzürgvârayttılar ki iger men sizler (17) serdârlıqğah'ahlâsañ men hem qabûlkıldım kılındırlar şeyhniñ bu sözlerini eşitip[237a] (1) hoşhâl ve hurremboldılar her nerese ki qalenderlikniñ esbâbıdın bar irdi dört 'alâmet (2) din peydâkıldılar ve büzürgvâr bu dört 'alâmetniñher birini bir kılındır ki köterittiler özleri (3) şahib tekbir bolup şehir be-şehir kentdin kentge seyr kıldılar nâzır ve nüzûrât bularnıñ (4) aldılarığa bî-nihâyetkelişge başladı kılındırlar tola yığıldılar bularnıñâvâzları (5) şehirdin şehirge yetipboldı yeraq şehirlerdin nâzırniyâzkelişge aldı endek fırsatda (6) bularğacemî'et tola yığıldı bir küni oturup irdiler kılındır aldılarıda turup irdi nemesse (7) peydâbolupkelipñizmetkerlerdin sorduki şeyhñayda dipñizmetkârlar haber berdiler ki şol (8) torğancemî'etniñ aldıda olturdular şeyh bu sözünü eşitip özlerige ayttılar ki ey sa'adet (9) bu neme bîsa'adetlikdür ki seni halkşeyhlik birle ataydur ve halanki şeyhlikşifası sende yok (10) şeyhşifası sende bolmay özüñe şeyhlikni töhmet kılğaysen endişe kılam sen ki (11) tañıla rûy-i zemîniñşeyhleriniñ aldıda şermende ve rûy siyâh bolursen iger'aqlıñ (12) bolsa bir işi kılğıl ki özüñiñşeyhlikşifatığa râstkılgıl tâşeyhlikniñ töhmetidin (13) çıkaysın kıyâmetde bu işniñ sebebidin siñe kişi mua'haze kılmağaykıyâmetniñ (14) 'azâbığa giriftârbolğaysan dip şu endişede turup irdiler ki bir kişi kelip bir hem yandarığa (15) neçend eşrefi niyâzkılıpşeyhdin tekbir tiledişeyh tekebbür ayttılar andın kén sordu ki ey (16) misâfir ne yerdin kelesiz ol nemesseayttı ki ey büzürgvâr kuceratdın keledürmen şeyh (17) ta'accüb kılıpayttılar ki neme üçün keldiñiz neme kârıñız bar dediler ol kişi ayttı ki ey şeyh[237b] (1) héc kârım yok şubu iş üçün keldim bu nâzırni nâzır igesigeyetkürey men şeyh yine sordu ki (2) bu nâzırni neme sebebdin nâzırkılıp irdiñiz ol kişi ayttı ki ey büzürgvâr bu nâzırni anıñ üçün (3) kılıp irdim miniñ bu 'âlemde bir ferzendim bar irdi ol ferzendni cânımdın 'azîz tutar irdim ol (4) ferzendim ağrıp şol kesilde oldu bir nemesse şolvâktâ peydâbolupayttı ki ey fi'lânı (5) Rûmniñfi'lânmağaleside bir 'azîzi bar ki cemî'eti tola atı şeyhsa'adet olarğa nâzır atağıl (6) ki olar Hudâ-yite'âlâniñsa'adetmend bendesi şâyed ki olar meded kılıpogluñni tirküzgey (7) dedi şol kişiniñ sözü birle bu nâzırni sizge ötep irdim bu nâzırni kılışım hemân Hakk (8) sübhân ve te'âlâ heçtevaqqıfılmay miniñoğlumğa yeñi başdın cân 'atâ'kıldı ferzendim (9) terigendinkén sordum ki ey ferzend siziñ hâliñiz neçükboldı ferzendim haber berdi ki ey (10) ata miniñrûhumni dörtünçü âsmânğa altıp irdiler ki bir kişi peydâbolupkelip mülkü'l-mevtniñ (11) qolıdın meni icrâtıp aldı kelişim şubu dedi her nemesse ki miniñoğlum haberberip irdi sizlerniñ (12) mübârekcemâllarıda köredürmen şeyh bu kişidin bu sözünü eşitip ta'accüpleri ziyâdebolup (13) .. ve zârî ağazkılıp özlerige ayttılar ki ey bî-devlet ve bî-sa'adet her nemesse ki kıldıHudâ-yite'âlâ (14) kıldı sen

töhmətge ƣaldıñ‘aceb kişiki Hudā-yite‘ālānıñ bende neme ƣıladur dip bendege (15) töhmət ƣıladur ale‘l-ħuşuş mundağkūnāhkār öz yolunu tanumaydurğan kişiniñ anga neme (16) ƣudreti bar ki Rūmdın turup kücerātdaki kişi taşarrufƣılğayħuşuşan yerde turup (17) şeyħāsmāndakiHudā-yite‘ālānıñ kārıga ƣol uzatğaydipbisyar elem nāk bolup[238a] (1) öz adılarıga kirip özlerige ayttılar ki ey sa‘ādet bilgil ki Hāƣƣ sübhān ve te‘ālānıñ siñe (2) nazarı bu almasa irdi mundağışlerdin zāhir boldı hoşuñ birle bolğıl ki siniñsa‘ādetiñ (3) şubu ki bu işni terk ƣılıpHudā-yite‘ālānıñ kārıgameşğūlbolğıl bu bolheveslikdin keçgil anıñ (4) üçünki bu kısım nemerselerini körmegiñuluğlarıñ işi Hāƣƣ sübhān ve te‘ālā siniñzātında ançı (5) ƣābiliyyet āferīdeƣılıpdur ki mundağışler sende ƣarāralıpzuhürge kelgeyammā sen bī-kārılığdın (6) ve bol heveslikniñ cihetidin yerağtüşüp sen dipşeyħ şubu endişede irdiler ki ƣulaƣlarıga (7) āvāzi eşitildi ki ey sa‘ādet sa‘ādetmend bende anıñobdānı ol bolur ki özü ģalknıñ (8) arasıdabolup ƣuşeniñşinbolğay tört ‘alāmetni özige lāzımtutup bu ‘ālemniñ kārıdın (9) āzādebolğay ki bu ‘alāmetlerinihemrāhƣılğandın yol yörüp Ka‘be mağşūdıga yetişge hēc ģileli yok (10) igerçi zāhiri ģalkzāhiri şerī‘at birle bu dört ‘alāmetni bñleñ neme ģayālƣılıpdur ammātarīƣat ģalknıñ (11) nezdide olar ģayālƣılğandinemesya‘nīpinhānƣalmağaybu dört ‘alāmetniñ her biri (12) mani‘ge delālet ƣıladur bilgil ki ‘ilm şeyħniñnişānesidür ya‘nīcemī‘yyet yığmaƣlıƣğa neme (13) zārarı bar ģalknıñmelāmetidin neme ģaberi bar öz kārınıñda muħkembolğıl merd olki ģalknıñ (14) arasıda Hudā şināşlıƣƣılğaysan melāmetdin ƣormağay‘alāmetdin endişe ƣılmağay (15) ƣıraki bu ‘alāmet hayriyyetniñnişānesidür ammāƣılındırlar bñleñnemersenı ģayālƣıladurlar (16) olarnıñģayālları fāsiddür pūşideƣalmağayki ‘ilm şeyħlikniñnişānesidür bu ma‘nī (17) birlen ki ƣıyāmetkünü amennā ve sadağnā bolğanda her şeyħniñ bir ‘ilmi bar ki ol ‘ilm birle[238b] (1) her birleridin imtiyāz ƣılıpma‘lūmƣılğalı boladur tā mürīdler ƣıyāmetkünü öz şeyħlerini ol ‘ilmniñ (2) nişānesi birle tapıp yötürmeydür destūr-i hanHāzret-i İbrāhīm ‘aleyhisselāmniñ sehilikleriñ (3) ‘alāmetiya‘nīşeyħler Hāzret-i İbrahim ‘aleyhisselāmdın sehilikni peşe ƣılğay (4) özüniñhānƣahlarıda ve bahillik ve tenklikni revākörmegeyçerāğ yarukluğnıñnişānesidür (5) ya‘nīşeyħler çerāğohşadilleri rüşen bolğay ki olarnıñ dilleridin mürīdlerniñ (6) köñülleri rüşen bolğay bolarnıñ tiyaki ‘aşƣnıñ nikāresiniñ nikāre cuyıdurki (7) anı cāhilģalk gedālarıñ tiyaki deyduurlar ehl-i şer‘ olarnı yamānlıƣ birle atayduurlar ammā ehl-i (8) tarīƣatga olarnıñnazarı bolarnıñmağşūdın bñleñ yerge tüşmeydür olarnıñ her sedāsıdın (9) bñleñşevƣzevƣpeydā boladur ģāşılģalk olarnı öz nazarıda kişi ƣağlamaydur çerāğı olarnıñ (10) mağşūdıHudā-yı te‘ālānıñ bendeçilīkini ƣılıpHudā-yı te‘ālānıñ‘aşƣımuħabbetide bolmaƣlıƣ (11) sen mundağışler tarīƣatda zarar ƣılmaydur mağşūdga ģilel ƣılmaydur ƣırāƣı mundağnemerselerini (12) ‘aşƣnıñ şurunuñ altı Hudā-yite‘ālānıñdergāhıdayörüpdürgen dervīşniñuluğınıñ (13) ģamcısıdur mundağışlerdin eba ƣılmaƣlıƣşeyħ bundanı eşitiphoşhālbolupƣalenderlikniñ (14) silsilesini bir hem urupģalkarasıda ilgerki ģalleride boldılar līkin Hāƣƣ (15) sübhān ve te‘ālānıñ nezdide bendeçilikniñmağāmıda hemedin farık boldılar vāƣt ki otuz (16) yıl şubu tarīƣada öttüşeyħniñ şöħbetleri andağ gızıdiki herzi canki bar irdi şeyħniñ (17) şöħbetleriniñşitiyāƣıda her ƣarafdın ģalk tökölüpkelür irdi Rūm şehri [239a] ning okunmamış [239b] okunmadı [240a] (1) nihāyeti ƣatığkelipğāzini düşmen tuttular bolarnıñğāzini düşmen tutğanı şeyħge ma‘lūmbolup (2) şol heynde yene muħāzır keltürdüler ittifāken muħāzır nevhud salğan aş irdi Hāzret-i şeyħ (3) ƣaddese sirrihu düşmenleriñ ‘adavetini def‘ƣılmağüçün münkürlerniñ añalarını ƣöñlüdin (4) ƣıƣarmağ üçün özleriniñnazarı vilāyetlerini aşğa saldılar tabağdaki (5) nevhud tebdil ve tegyir tabib mürvarid-i akik ve mercān tökmedin köründü vāƣtki mürīdler (6) şeyħdin bu kerāmātlarnı körüpayttılar ki bu kişiniñ ģalı ‘aceb ki bu kişi cādūdur (7) yā velīigervāƣı‘da velī bolsa mundın mu obdān-rāƣ işlerni hem bizge körsetür müftüniñ (8) ƣöñlüge keldi ki bir müşƣül meseleni ƣöñlüge ƣarār berdi ki şeyħdin sorğayşolzamānHāzret-i şeyħ (9) müftüniñƣöñlüge keltürgen meseleni ƣöñlüdin aldılar ol mesele müftüniñƣöñlüdin (10) yetti her çend teveccüh ƣıldıköñlüge yetküz almay şoğboldı andın kēñşeyħayttılyetkürgen (11) meseleñizniñcevābı şubudur dēdiler şolzamānşeyħge keyfiyyeti peydābolupşoħbetniñ (12) esbāb aletiƣarafige ƣaralap irdiler şöħbetniñ aletiniñ her biridin öz evrenide (13) nevazişge keldi dervīşler semā‘ğakirdilersemā‘ançinān germ boldı ki ehl-i (14) meclisdin feryād ve fiğān ƣobdı müftü ve muhtasıblar başı yılañ pay berehne yağası ƣağ asmağğa (15) kirdi bir kéçekündüzşoħbet tuttular kişiniñģaberi bolmadı Hāzret-i şeyħ (16) ƣaddese-allāhu sirrihu bu bir kéçekündüzde mürāğabeda

irdiler ve bu kécekündüzdin kénşeyh başlarını (17) mürākabedin köteripşoħbetde boldılar heme halk öz hālige keldi bu cema'edin[240b] (1) her biri özige bolğan vaq'alarını şeyhge 'arz kılıp şeyhdin fātiha aldılar andın kén (2) şeyh naşihat kılışğa turdular bu meclisde bar kişiniñ hemeleri şeyhniñaytaķını tutup (3) mürīd boldular bu vaqıadın kén otuz yıl ötüp irdi bu müddetniñiçide tola mürīd terbiyyet (4) kıldılar öz evrenleride yegirmi hālīfe koydular andın kén aytılar ey yārānlar sizlerniñ (5) işiñlerini hālīfege koydum mundın kén meni öz hālīmge koyuñlar men öz hālīm birlen (6) bolğaymın şubu sözde irdiler ki hatīfdin āvāzı şeyhniñkulaklarığa keldi ki ey sa'adet (7) bilgil ki bende-i sa'adetmend ülke zelāletniñhamide melāmetniñzindānıda qalğan (8) bendelerni irādet kemendi birle atabetniñağramcısı birle tartğaysın be-tahsis (9) kuṭbiyyetniñmertebesideki 'ālem-i cemi' firīşteler ol mertebedeki kişiniñ (10) nuşratıda bolsalar bu zamānda halkniñterbiyyet kılışdın mahrūm kalmaglık neçük revā bolğay vaqt ki (11) şeyh bundanı eşitip hoşhāl boldular on kün şubu ṭarīka birle ötüp irdi şeyhniñ (12) iştıyāķları gālīb kelip özlerige aytılar ki ey bī-sa'adet ol hoş haberi ki (13) siñe keldi şeytānniñferibi bolğay eger andağ bolmasa va'de munça tehir tapmas (14) irdi yene kulaklarige āvāz işitildi ki ey sa'adet şeytān sizge oħşa uluğ (15) mertebelik şeyh kāmīl ve mükemmelge neçükdin yol tapıp taşarruf kılıp ferip baralğay ammā bu (16) va'deniñtafişıda maşlaḥatı bar irdi anıñ üçün tehir taptı huşuñ birle bolğıl ki (17) tañla va'deniñkünüdür teveccūh birle bolup özüñni arāste kılıp istidādıñnı [241a] (1) nınıñ er mazlūmhalkı şeyhge mürīd boldıāhirü'l- emr Rūmnıñgāzisi ve muḥtesibleri ve müftüsü (2) i'tirāzķılıp ihtisāb berişge peşe kıldı bu söz şeyhge eşitildi şeyhayttılar héç (3) kışsası yok ki bu gāzi ve müftüleri bular şerī'atniñ hākimleridür nāçārmunça (4) işni kılıphalkniñmelāmetidin hālāş taparlar çerāğışerī'atda bu işler bedatdur ya'nī bedat (5) digenşerī'atda kılmaydurğan işdür şeyhḥizmetlerige buyurdular ki muḥāzırnı ola (6) kılğılḥizmetkārlar şeyhniñ buyruķları birle muḥāzırnı tola kılışgameşğūboldısheyhge (7) vilāyetniñ nūru birle ekābirler yaķın yetipdür ... muḥāzır yeraķşeyhayttılarekābirler kelgendin (8) kén tehir kılmay keltürmek lāzım irdi elhāl muḥāzırṭayyārbolupdur neçükkılamak (9) kırağdip özlerige aytılar ki ekābirlerni zamānı yolda tohtağandınobdānı yokdip (10) şeyhniñ aldılarıda koğunniñ urūgu bar irdi mübārek kullarıgaalıp ... (11) ...ṭarafgīr taşladılar bu koğunniñurūguğāziniñ atınıñ futuyğa (12) tegip atınıñfutunu sindürdübu hālīniğāziniñ turaları körüpmüşāhede (13) kıldı ki kağunniñ urūguğāziniñ atınıñ koṭıga tikip futunu (14) sindürdü bu yerde gāziniñmundınbüleñ ... āb-ı rüygāzi ... (15) qaldı muḥtesiblerniñ atını miniphemrāhlarıgaayttıki ey yārānlar bizniñ (16) şumдын yañğanımız obdānkörünedür çerāğışeyhniñ aldılarığa (17) yarışdın ilgeri biz ki bu belā yetti iger olarnıñ aldılarığa barsaķmundın [241b] ötgen vāķı'alardın söz kıldılar (11) gāzi merd fāzıl ve 'ārif irdi şeyhniñ r (1) tolarakteşvīş arız bolup bī-ilāc bolurmız muķarār şubu ki şeyhniñbāṭınları (2) bu işni kıldıemesa kağunniñ oruygu atniñ futunu uşutmaķmahaldür elḥamdü (3) lillah şūkratniñ futunu sindürdü iger igesigetikse irdi terik qalşıñniñimkānı (4) bolmas irdi muḥtesiblerdin biri ayttıki ey gāzi şubu hālīmiz birle yanalı münāsib şubu ki şeyhniñ (5) aldılarıgabarıp olarğa 'özr taķşīr futu sīñan atnı niyāzķılıpobdānkörenedür (6) dédi bu söznü hemeleri maşlaḥatkörüp tekür atnı āheste āheste basturupşeyhniñ (7) hānķāhlarıgayetküruhāniğāhniñ eşkide bir zamānkıldılar tā inki şeyhdin (8) ruḥşatbolğay dervīşler şeyhge haberkıldılar şeyh yetti qademgāziniñ aldığa (9) çıķıphāniğāhgaalıpkirdilergāzi meclisde hemedin yuķarı oturdu şeyh işikniñ (10) yanıda oturdu derḥāl muḥāzırnı alıpkirdilerşeyh ūzlarдын bildi ki şeyhniñ muḥāzırları ṭayyāremslığı (12) din bu kerāmātāhırbolup igenṭa'āmdın farık bolğandınkénḤazret-i şeyh (13) özleriniñşüretlerini mübeddel kılışğa sa'y kıldılar şol meclisde şeyh yetmiş şüretde (14) bolup gāziniñközige köründüler gāziḥayrānboldı andın kénşeyhayttılar ey gāzi (15) qaysı şüretdeki kişige ihtisāb baradursız gāziderḥālķofup girye ve zāriagağzılıp (16) şeyhniñayağlarığa yıķıldı 'özr taķşīr tola aytıp atını şeyhge niyāzķılıp yüzünü şeyhniñ (17) ayağlarıgasürtüp kol berip mürīd boldı gāziniñ bu işidin özge hemrāhlarğa [242a] (1) ey büzürgvār sebep nime boldı ki bu kurnıñ igesi bā-vücūdī'ācizlik ve ihtiyāc birle sizlerge (2) selāmķıldı anıñ ümīdi bilenki cevāb bergeyler anıñahvālını sorıpselāmığa (3) cevābbermeymahrūmқoydular şeyh mürīdlerige aytılar ey bī-devlet munçaķiķnemersenı (4) köñlüñde pinhāntutupsaķlaya almaysın mundınuluğ-rāķ işini köñlüñde (5) neçükdin saķlağaysın şubu cihetdin sen miniñ nazarımdın yeraķtüşüpsin (6) terbiyetimge lāyıkniñyok siniñbāṭınıñ a umūrıgaybiyeni saķşamaḥalı yok imdi mindin (7) köñlüñni ağı

tamsın bargıl ilgerki hizmetini kılp şunında bolgılqılğanhizmetiniñ (8) ecrini āhiretde taparsın bu sözünü ayıp mürıde ruḥşatberip öz ḥalvetlerige kirdiler e'l-kıṣṣa (9) yetti yıl beş ay kütubbolup miñ mürıd terbiyet kılpıyegirmeḥalifeḳoydular ḥalifelerdin (10) yetti kişini kütubluḳ mertebesige yetkürdüler cemī'i āsmānzemīniñḥalkı kütubvilāyetniñ (11) eñüşteriniñ astınıda müseḥher kıldılar a'layi 'illiyindin tā esfele sāfiliñece olarnıñ (12) taḥttaşarrufuda boldıḤazret-i Şu'aybpeygamberniñrūḥlarıdın terbiyet tapıp irdiler (13) dilleri Ḥazret-i resūlşallāllahu'aleyhivesellemniñdillerige oḥşairdiler bir künü (14) oturup irdiler ki bir kara iğnlik ḳalender taşgardın ruḥşat tiley Ḥazret-i şeyḫ (15) girişge ruḥşat berdiler ol ḳalenderkirdişeyḫkördüler ki Ḥudā-yite'ālāniñkelāmınıñ (16) tekāzāsı birle rūḥnı ḳabḳılğayḳabz el ervāḥkelıpayttılarki essalāmu 'aleyk yā emīn (17) üzzamānşeyḫayttı'aleykeselām yā bende-yi ḥāşpādşāh-i zemīn ve āsmān elḥamdulillah ki siz[242b] (1) aladurğanemānet öz cayide sa'ādetniñhizmetide héçıyānāt anıñdın ... tāzamanı (2) tevāḳḳufkıñ ḡsul kılay ḳabzel ervāḥruḥşat berdiler Ḥazret-i şeyḫ ḡsul kılp iki namāz (3) nezig'aṭā'kıldılar andın öz ḥalifelerini aldıḡa çırlapvaşiyetbercā keltürdiler andıñḥalifelerge (4) ruḥşat berdiler ki barıp miniñāḥiretniñ menzilinı rāstḳılıñlarman mu sizlerniñ (5) arḳañlardın barurman dervişlerdin sekkiz kişi büzürgvārniñsarāyılarını ayttıḡa (6) meşḡūboldılar özleriniñmübārek başlarını Ḥazret-i 'Azrāīniñ ḳuçaklarıḡa (7) koyupcān be-ḥāḳḳ teslim kıldılar dervişlerdin cem' bolupḤazret-i şeyḫniñüstüḥ'ānlarını (8) aḳkılp ellik miñ kişi cem'bolupbüzürgvārniñnamāzlarını 'aṭā' kılpımbübārekcenāzelerini (9) teberrüken ve teyemünen ḳolıdın ḳolḡa alıpḳöterdiler ḳalendelikniñ cem' esbāb aletini héç kişi (10) kötürmey nāle ve sedā birle néçendḳademşeyḫniñ arḳalarındın revānboldişeyḫcenāzeniñ (11) içide başlarını çıkarıpayttılar ki münislikniñ ve hemrāḥcılıḳniñ (12) ḥāḳḳı edā boldı imdi yanıklar dipruḥşat berdiler andıñḳen bu esbāb-ı alāt (13) ḥazret-i şeyḫniñruḥşatları birle yandılar Ḥazret-i şeyḫniñüstüḥ'ānlarını (14) tefrāḳlarınıñ başıḡa yetkürdüler cenāzeni yerde ḳoyuşları hemānşeyḫayttılar ki (15) esselām'aleyke yā menzil imtiḥāñḳabrıdın āvāzkeldi ki 'aleykeselām yāşeyḫzemīn (16) ve zamānşeyḫni yerlerige yetküzdiler tāriḡge altı yüz on ikisi ramāzān (17) aynıñyegirme yettisi irdi ki bu vāḳı'a Rūm şehrıde vāḳı'boldı vallahu 'ālemu bi's-şavāb [243a] (1) yegirme yettençi bābdatezkire-i aḥvāl-ı şeyḫḥayrū'n-nas ve hemnişinḤazret-i Hızır (2) ve ilyās ve şāḥib-i kerāmāt bī-ḳıyās ve zebūn ḳunende- i elḥānnas ve ḥoşkelām héç enfaz (3) ve vaiz ve pend dehen de 'ām u ḥāş ve 'ārif Ḥāḳḳ şinās şeyḫ harezmi Ḥazret-i şeyḫ (4) 'Abbās bin 'Abdullah Gıyas ḳaddese-allāhu te'ālāesrār huma ki bular andaḡ kişi irdi ki 'Aṭṭār...dedeleridin (5) bī-had .. her ünfdin pil māl ḳalıp irdi on altı yaşlarıda dedeleridin (6) yetim ḳalıp irdi anaları şāḥib-i cemāl ve ḥoş rüy irdiler tola kişi olarnı alḡalı (7) sa'y kıldıoḡlanlarınıñḥāṭırlarıdın héç kişini ḳabūḳılmadı bir künü oḡlanları (8) analarıḡaayttıki ey ana iger irge tekmeḳlikniñḥavāşı bolsa miñe neme baḳasız sizniñ (9) maşlaḥatınıñızniñobdāni şubu ki irge tekmeḳlikni ḳabūḳılıñ meni kūnāñḳarḳılmañçerāḡı siz (10) niñ yaşıḳıñızda Ḥāḳḳsübḥān ve te'ālā ferzen-i şāliḥkerāmātḳılğay yene biri şubu ki herzi cāñki (11) bardur nefis şehvātınıñlezzetiniñmuḥabbetidin kötüḡgeni bolmaydur meger mani' bolmasa meger ol (12) mani' hem er ḥāḳḳlarda bolur ammāmaḳzūmlarda tā teriḡge bardur anıñdın ḳutuşla almaslar ire ki (13) Ḥāḳḳ sübhān ve te'ālāmaḳzūmlarınıñ zātıda nefes kılpdur anı saḳlamaḳlıḳniḥāyeti düşvār (14) dēdiler anda vālideleri ayttılar ki ey ferzendim 'Abbāsmeger mindin .. sizki mindin (15) kütulay dip bu sözünü aytasız émes miñe irniñ neme işi bar iger veli ir bolsa mu (16) sizniñ bir tār-ı muyuñuzḡa sadaḳa bolsun biliñ ki peygamberşallāllahu'aleyhivesellemniñ sūnnetleri (17) ni ḥadışniñmazmūni birle bercā keltürdüm Ḥazret-i Ḥāḳḳsübḥān ve te'ālā sizni miñe ferzend[243b] (1) 'aṭā'kıldı igermundıñḳen irge tekmeḳlikni arzūḳılsam nefsiñiñḥ'ahışı boladurmen (2) nefsiñ tabıda boluşnu özümدين ötkezgenmaḳzūmḥāḳnıñ irni ḳabūḳıl (3) kılışı iki ḥāldin taşḳarıémesdur biri şubu ki öz nefsinı toḥta tā almaslıḳdın (4) irni iḥtiyārḳılur yene biri şubu ki evḳātḳıla almaslıḳdın irni arzūḳılur elḥamdulillah (5) sizniñ devletinizde miniñ héç nemege iḥtiyācım yok bu 'ālemniñcemī'lāzım amedesidin (6) miniñḥāṭırım cem' miñe sizniñselāmetliḳiniz yetedür iger miniñmunda (7) oltuḡanıñ ağır kelse miñe ruḥşat beriñ men barıp bir ḡuşen-i tutup anda ḳarārtapıp (8) sizniñselāmetliginizge du'āḳılıp dedeñiz ervāḥıḡa teḳbir ayıp irniñmeşāḳḳatıdın (9) ḥalāştapıp ḥāṭırım cem' oltuḡay mın meni öz ḥālimge ḳoyuñ öz ḥāṭırıpḡızni (10) miniñṭarafımdın dilcem'kılıñ dēdiler vāḳt ki bu sözünü analarıdın eşitip özlerige (11) ayttılar ki ey 'Abbāskörgil bu 'ācizedin himmet mülāḥaza ḳılḡıl ki bezāetniñ kimliḡi (12) birle istitaetniñ

yuşalığı birle bā-vücūd-i nefsiñiñ tolalığı birle siniñtarafınıñdın (13) yüzedirmeydür siñe neme boldı ki sen anıñdın üzüleydisin siñe evide (14) neragi şubu ki ananıñkıñhizmetini obdānbilipdünyā ve āhiretde özüñe āb-ı rüy bilgey (15) sin anıñ terikligini özüñe iki cihānnıñsa‘ādeti bilgeysin taşacanga (16) bu e'l-hevesde yörükünāñkılışdın büleñ iş kılmaysin bu mel‘un (17) dünyāyı murdārgaköñül bağlasañ sen hem murdār ve mel‘un bulasın peygamber‘aleyhi[244a] (1) esselāmniñ hadīsleriniñte‘āzāsı bilen ki eddünyāmel‘ünātdın ve mel‘unun (2) mā fī ha illa zikrullahi te‘ālā andın kenvālidelerige ayttılar ki ey vālide men neme iş (3) kılayki miñe örketiñvālideleri ayttıki ey ferzend her nemerse ki miniñrızālıkım bardur (4) şol işini kılıñşeyhayttılar ki .. ana sizniñ rızlıkıñız kıysıdurmen anı bilgeymin (5) anaları ayttılar ki ey ferzend benim rızālıkım şubu ki sizni yaratğan igenigiz buyurğan (6) işini kılıñ her neresese peygamberşallāllahu‘aleyhivesellem kılıpdurlar ve buyurupdurlar şol işini (7) bercā keltürseñiz tā sizniñdünyā ve āhiretñiñiz ma‘mur bolğay miniñ hem rızālıkım (8) şubudur mundın büleñ her iş ki kılasız bīkār ve bī-hüdedür dēdiler şeyh anaları (9) niñ bu naşihatlarınıñberāberide ayttılar ki ey ana sizniñ bu naşihatıñız miñe (10) nihāyeti faydalıkammādemniñsevdāgerçilik kimge güyā anaları ayttılar ki (11) ey ferzend bu sevdāgerçilik hem peygamberşallāllahu‘aleyhivesellemniñ sünnetleridür Hakk (12) sübhān ve te‘ālāniñ bendeşişikini kılışda hēc hileli yoktur belki Hudā-yite‘ālāniñ (13) kudretini seferde tola müşāhedekılatur seferde yörügen kişiniñ şıdķ-ı ihlāsı (14) tola boluşuğa sebep boladur ki bendeşilikniñ kārı şıdķ-ı ihlās birle (15) tamāmığa yetedür şeyhandinkén üç yıl analarınıñhizmetleride bolup (16) analarınıñruşatları birle bir yıllık sefer ihtiyārkıldılar ittifāken bargan (17) seferleride iki yıl turupkaldılar üçüñcü yılı seferdin hoşvākt birle[244b] (1) yanıpkelür irdiler yolda karakçı ucrap her neresese ki māl emvālları bar irdi alıp (2) özlerini yılankaçlapalıp güyā berdi şeyh külfetmend bolupıyğlap bir güşede (3) oturup irdiler ki şeyhniuykuğalebekıldı başlarını bir taşğakoyup uhlap (4) irdiler dedeleri tüşlerigekiripayttılar ki ey oğlum nime mütellim bolup gamlık (5) olturasız dēdiler şeyhayttılar ey peder büzürgvār miniñ hālim şubu ki köresiz iki yıl (6) seferde riyāzet ve meşakkattartıpmiñnetniñ zühreyini tatıpāhiru‘l emr sud (7) körüpmakşūdumğa yetip irdim ‘akibet Hudā-yite‘ālāandağkıldıki bir parça naña (8) muhtāboldım imdi anamniñ urūğ tokğanımmniñ aldığa neçükkılop (9) bar ey neme dip ve neçükcevāb ayta dēdiler dedeleryayttılar ey ferzend hēc (10) bildiñiz mu kim kıysı rehğuzerdin ve kıysı işdin bu belāğa giriftārboldıñız (11) dēdiler şeyhayttılar bu işniñ sebebini Hudā bilürmen bilmeydürmen dedeleri (12) ayttılar ey ferzend anañgız buyurğanığa kirmediñiz bu belāğa giriftār boldıñız (13) sizni anañgız bir yıldın ziyāde sefer kılışğa rızā bolmap irdi bu tenbih (14) siz ki şubu ki mundinkén ananıñızniñ buyrukıdın çıkmāñ her kişi ki (15) ata anasınıñ buyrukıdın çıka bu kase işlerge mübtelā boladur ey (16) ferzend bilgil ki anañniñ bī-fermānlıkıdın mundağışler yetse Hakk sübhān (17) ve te‘ālāniñ emr ve fermānını tutmağan kişige neçük bolur gam yemeñ müteellim[245a] (1) bolmañ kopuñ miniñfi‘lāntağda kömüklük hāzīnem barsızğa saklap irdim kücüniz (2) tatğança andın yudup alıñdip tüşleride ol hāzīneni nişānberipğayb (3) boldılar andinkénşeyhuykudın bīdār bolupderhāl kobub bolancığa (4) aladurğanhalkdın iki kişini özlerige hemrāhkılıpdedeleri ta‘yin bargantağtarafıge (5) revānboldılar beş kéçekündüz yol yörüp hayrānbolup her tarafğa yakıp müteellim bolup (6) turup irdiler bī-hodluk revī berdi şol bī-hodlukda yene dedeleri hāzīrboldılar (7) ve ayttıki ey ‘Abbās men körkétip bargannemersenı tapa almadıñız dēdiler şeyhayttılar (8) yol başcı bolmay yolunu kaydağ tabğalı boladur dēdiler dedeleryayttıey ferzend hūşuñ (9) birle bolup biri kelgil ki siñe körkétip barganhāzāne bu yerde dipnişānberipğayb boldılar (10) büzürgvār öz hāllerige keliphoşhālbolupneçendkadem yol yörüp bir gāriğayetip ān-mikdār genci (11) kördüler ki hēc haddi nihāyeti yokbüzürgvārhemrāhlarığayttılar ki ey yārānlar bu gencniñ hemesi (12) miñe te‘alluğğança ki h‘ahlāsañlar kötersiñler calıñlar hemrāhları ayttılar ey (13) H‘āce bu hāzīnedin alğan mālını yortğalıp barganda teñini sizlerge berip teñini biz alalı (14) dēdiler şeyhayttılar ey yārānlar üç hişşeniñ birini sizler alıp iki hişşeni miñe (15) beriñler dēdiler bolar minnetdār bolup gücü yetişince hāzīnedin pil māl aldılar yurtğa (16) kelgendin kén gārniñ ağızdaki va‘delerige vefākılıp şol tārīka birlen ulaşıp (17) aldılar büzürgvār karakçığa aldurmasıdın ilgerki pil emvālların sed çendānzıyāde [245b] (1) māl birle analarınıñ kaşlarığakeldiler anaları ayttılarki ey ferzend sizni sudagaiberişde (2) miniñğaraızım bu irdi ki dünyāniñsevdāsını kılmağemes irdi belki sizge tenbih kılmağ (3) üçün irdi tā siz bu işdin agāhbolup

munu bilgeysiz ki Hudā-yite‘ālānıñ (4) heme yerde hazānesi tayyār bardur iger biri kêtse anıñ ... on çendān keledürsin Hudā-yı te‘ālā (5) nıñkeldide sa‘y ihtimāmkılğayınıñ obdān tāhazīne gaybın dék işigi sizge açılır (6) andağ caglamañ ki tüşüynizdekörgeñ kişi dedeñiz bolğalı hazīnedin alğan pil māl dedeñizniñ (7) bolğay dedeyiñizniñ anda hazīnesi bolğay ol tüşünüzdekörünüp hazīnesi (8) nişān barğan kişi Hazret-i h‘āceHızır‘aleyhi’s-selām dedeñizniñşüretide körünüp (9) ol hazīneyi gaybnı sizge körsettiiger‘aqlıñ bolsa bu işdin bilgil ki Haqqsübhān ve te‘ālā (10) bendesini héç yerde zāyı‘koymadur bes andağ bolğandinkén siñe bu neme (11) sergerdānçılığını siniñmaşlahtıñ oldur ki mundinkén cān diliñ birle Hudā-yite‘ālānıñ (12) bendeçiligini siniñdünyā ve āhiretiñābād bolğalı analarınıñ bu sözleri Hazret-i (13) şeyhniñ dillerige tesir kılıpayttılar ki ey vālide-i mihrbānım dünyā ve āhiretimniñ haqqıda (14) miñe şefkat ve mihrbānçılıkkıldınıñ mundın her nerese buyursañız men anı be-cān-ı (15) dīlqabūlkılay dédiler anaları ayttıki ey nūr-ı didem miniñ buyruğum şubu ki Haqqsübhān (16) ve te‘ālānıñbendeçilikide boluñHudā-yite‘ālā öz kelāmıdahaberberipdür ki ve māhalaktü’ (17) l-cīnnü velunsu illā leyebudunya‘nı halkkılmadım men cīnni ve ādemnimeger bendeçilik[246a] (1) kılmağucün kıldım dédidünyānı perestiş kılmağucün halkkıldım démedi belki dünyānıñ düşmenlikige (2) Hudā-yite‘ālā emr kılıp öz kelāmıdahaberberipdür ki innemā..... (3) leküm ey ādem bes mundağ yemen düşmen zāhiringeneçükdin köñül bağlağaysın (4) büzürgvār şol küñü analarınıñnaşihatlarını kulaklarığaalıpHudā-yite‘ālānıñkelāmınıñ (5) mazmūnı birle Hazret-i Haqq sübhān ve te‘ālānıñ bendeçilikige meşğūlboldılar bu kase birle (6) bendeçilik kıldılar küñdüz ārām almadılar ve kéçeuğuğa barmadılar vātki iki yıl şubu tarīka birlen (7) öttü cīn olarğa gālebekıldı analarīgaayttılar ki ey vālide bu kase mi muhtelif şüretler miniñ (8) közüme zāhir boladur bilmeydürmen ki ol ... dédiler anaları ayttılar ki ey ferzend (9) mundinkénmundağışler her kaçan sizniñközünüñze körünse miñe haberkılñ dédiler (10) néçendvāktın ol muhtelifşüretler şeyhniñközlerige köründü olzamān analarīga (11) ayttılar ki ey vālide şol anadurğan nerese peydāboldı dédiler anaları ilgeri barıp başlarını (12) açdılar andinkén anaları sordular ki ey ferzend közüñüzge körüngeñ nerese bar mu (13) yāyoğmu dédiler büzürgvārayttılar dañi ilgerkidin tolarakboldı anaları ayttılar ey ferzend (14) sizni cīn gālebekılıpdur seni azkırmağ üçün dédiler zinhār anıñ sözige kermegil (15) seni yoldın çıkarur şeyhayttılar sizge qaydın ma‘lūmboldı ki cīn igenivālide (16) leri ayttıey ferzend iger cīn bolmay firiste bolsa irdi tā men başımı açkanda kaçur (17) irdi çerāğıervāh-i tayyibe kaçğan revākōrelerki nā-maħremniñ bir tār-ı muıyige manzar[246b] (1) salıtgā şeyh‘Abbāsayttılar ey vālide muniñ ilācı nemedür vālideleri (2) ayttılar ki muniñ ilācı şubu ki Hazret-i h‘āce İlyāsniñbātinlarīga müteveccih boluñ ki (3) sizniñ mürebbiniñiz şoladur şāyed ki olar def‘kılğaylar andın kén her zamān cīn şeytān (4) gālebekılsa irdi Hazret-i şeyh‘Abbāsh‘āce İlyāsniñbātinlarīga müteveccih (5) bolur irdiler cīn ve şeytān nāçiz ve nā-peydā bolur irdi Hazret-i şeyh anıñdın hālāş (6) bolur irdiler üç yıl şubu tarīka birle ottu andinkénHazret-i şeyhniñ sülūkları (7) keşf-i ervāhğa yetti şeyh anıñ iştıyākıda boldılar ki mürebbileri Hazret-i İlyāsğa mülakat (8) kılğaylar ‘ālemi ruħaniyyetde şubu arzūda irdiler ki kırkkündin kén mürebbileri Hazret-i h‘āce (9) İlyāsğa‘ālemi ma‘nada mülakat boldılar iki şubu tarīka birle ötüp andinkénh‘āceHızır (10) nıñdergāhığa müşerref boluñniñarzusu boldıHazret-i Haqq sübhān ve te‘ālā seksen küñdin (11) kénHazret-i h‘āceHızırnıñdidārlarīga müşerref kıldıHazret-i h‘āceHızırğa mülakat (12) bolğandinkénh‘āceHızırayttılar ki ey ‘Abbāsselām sen ki siniñ adıñ‘Abbās seyfe-i (13) mübaligadur ya‘nı‘Abbāsı abesdin çıkarğan abesniñ qalbi seb‘a bilgil ki seb‘anıñ (14) ma‘nisi yedi digen boladur Haqqsübhān ve te‘ālāyetteāsmānı yaratıpdur şubu āyetniñmazmūnunu (15) birlen ki hālāqā seb‘a semavātin tıbagān her bir āsmānda firisteler Haqq sūbhane ve te‘ālānıñ bendeçiligi (16) ge meşğūldur her kişışubadda bolsa firistelerdin tātāt ve ‘ibādat kılğay (17) bu devlet şunda müyesser bolur ki firisteler kılğan emelni bercā keltürse ve yene Hazret-i Haqq[247a] (1) sūbhān ve te‘ālāyette yıldız āferidekılıpdur ol yıldızların adı seyyāredür her kişige (2) bu ad da bolsa şol seyr kılādurğan yıldızların bolğayya‘nıtarikatnıñ yolıda (3) yörüşde yıldızlar oħşatırubolğayya‘nı yıldam bolğay ve yene Hudā-yite‘ālāyette (4) seyyāre yaratıbdur anıñ adınbenatul naqş dedürler ki ol kūtubıyıldızunu dur (5) kılādur ol kiiniñ adı ‘Abbāsdur bolğay ki Hudā-yite‘ālānıñMekke-i mu‘azzamasınıñ (6) cürreside yerak bolmağaydevam kılğucu bolğay ve yene yette derviş küñde (7) bir mertebe tātām yegey dédiler Hazret-i büzürgvārğaddese-allāhu sırrehu’l‘azīzHazret-i h‘āce (8) Hızırnıñ bu

naşihatlarını derhâl kopupayttılar ki ey peygamber-i Hudâhoşbolğay her nerese ki (9) buyurdular kabûlkıldım ve lîkin bir şartım bar dédiler Hazret-i h'âceHızırattılar ki (10) neme şartHazret-i şeyh'Abbāsattılar ki şart şubu ki Hazret-i peygamberşallallahu'aleyhivesellemniñ (11) hadisleriniñmazmûnunu bilenki..... bu dervîş förümeğe pat (12) pat mülâkatkılsalar dédiler Hazret-i h'âceHızır'aleyhisselâmayttılar ki ey 'Abbās (13) her heftede bir kün siniñşoñbetiñniñkabûlkıldım şeyh'AbbāsHazret-i Hızır'aleyhis-selâmnıñ (14) bu va'delerini dünyâ ve âhiretde özlerige şeref sa'âdet bildiler andın kén sordular (15) ki ey h'âceHızır her nerese ki buyurdular ki yetteâsmândaki firîşteler kılğan (16) emellerini miñe ta'lîm bersünler miniñ'ilmim yok olar neme emel kılıp ékenHazret-i h'âce (17) Hızır buyurdular olarnıñkılğantâ'atları ba'zıları kıyâmda ve ba'zıları kırâat[247b] (1) ba'zıları rûku'da ve ba'zıları secdede ba'zıları ka'dada ve ba'zıları teşehüddedürler (2) ey 'Abbās beş vâkıtnamâz ferâyizni 'atâ'kılğıl ki cemî' firîşteler kılaturğan (3) 'ilminiñberâberide boladur özüñe aş lâyıknı pişe kılğıl ki olar hergiz ta'âm (4) yemedürler özüñe şeb bî-dârıknı 'âdetkılğıl olar hergiz oñlamaydurlar (5) devâm zikraytğıl ki adlar hemîşezikr aytadurlar özüñe bercâ söznü sözleşni (6) işe kılmağıl dédiler şeyh'Abbāsattılar ey Hudâ-yite'âlânıñ ilgenginpeygamberi (7) her nerese ki buyurupdur minnet tuttum Hazret-i şeyh'AbbāsHazret-i h'âceHızır (8) 'aleyhisselâmnıñ buyruklarıca Hakk sübhân ve te'âlânıñ bendeçilikge meşğûlboldılar (9) néçendkün'tâ'at ve 'ibâdetni bercâ keltürdüler riyâzetni tola tartıprüzeniñ (10) bendeçiligige 'acizkeldiler beş künrûzetutup bir merâtibeiftârkılıp irdiler (11) anmıkdâr bî....boldır ki Hudâ-yite'âlânı 'ibâdet kılışdın qaldılar şubu tarîka (12) birlenki gâhî özlereidın kêtıp gâhî özlere keldilerâhirü'l- emr bî-tâkâtlı (13) dın Hudâ-yite'âlânıñdergâhıga başlarını qoyup feşânelerini sorğapayttılar ki (14) ey kerimesiniñ keremniñ hemege 'âm açlıknıñ cihetidin siniñ bendeçilikniñe (15) gâhîlik kılatur iger siniñ'ibâdetiñni kılışında nefsimniñihtiyârıga barmasam (16) siniñpeygamberlerniñ tebeyetidin çıkan boladur iger nefsimniñihtiyârıga barmasam (17) nefsim gâhîlik kılıptâ'at ve 'ibâdetge yaramaydur bu bendeyi bî-çâre bu iki işniñ[248a] (1) arasıdadermânde ve mübtelâbolupkalıpdur munıñçâresini kılğıldépünâcâtqıldılar (2) şubu heynde şeyhniñ özlükleridinkétipkördüler ki bir nemerse şaf özüñ (3) şeyhge berdi Hazret-i zevkşevk birle tenâvülkılıp öz hâllerige kelipkördüler ki açlık (4) mu'tlak bertaraf yolupdur Hudâ-yite'âlâgabısyâr şükürler keltürdüler andıñkén yemek içmekge (5) mu'tlak meyl kılmadılar ammâ bî-hükmiñ zarûretheftede bir iftârkılışni Hazret-i Hızır'aleyhisselâmnıñ (6) buyruklarıca ağız açar irdiler iftârkılışda yettemişkâldın ziyâde'tâ'âm yemes (7) irdiler on iki yıl şubu tarîka birle ot bu on iki yılınıñ içide ne küñdüz ve ne kéçe (8) oñlamaydılar yanlarını yerge qoymadılar mübârek futlarını uzatmadılar çahar zanu (9) kurup olturmadılar zarûret bolmakunça öz evleridin taşqarı çıkmadılar (10) nâ-mahremniñ yüzünü körmediler bî-gâne kişiniñâvâzını bî-özür işitmediler bir küñü (11) oturup irdiler ki bir âvâzı keldi ki ey 'Abbās tâ kaçangâhalvetde bolasın imdi (12) vâkı şubu ki sitâreyi seyyârağaoñşabolupzâhir'âlemniñhalkını râh-ırâstğa başlap (13) küñâhda âlûde bolğanlarını küñâhdin pâkkılığılmunçamıkdâr nidâgabüzürgvâr baver kılmadılar (14) Hazret-i h'âceHızır'aleyhisselâmhâzırbolupkelipayttılar ki ey 'Abbās neme üçün bundaga bî-fermân (15) kıldıñçerâğı evelki küñde munu siñe va'de kılıp irdi ki sitâreyi seyyârege oñşabolğıl (16) dép va'dege hilâfkılmaqlıkdervîşlerniñtarîkideneçükrevâ boladur ale'l-huşuş (17) seni yaratğan perverdigârniñdergâhıdaHazret-i şeyhayttıllarribenâ zelemnâdip[248b]..... (1) şol sa'âthâlvettin çıqıphalkğaalışıpâşinâlık terhini halkıñıñarasıga saldılar vâkıta ki iki küñötüp (2) irdi vâlideleri 'âlemdin bardı... yarmıda analarını yerge tökürdüler namâzdın yanıp (3) analarınıñ seri Hakkıñıga barıp hatm-i Qur'ânkılıp analarının ruhlarıga tekbir birle kuvvet (4) kuvvetberip başlarını töben salıpvâlideleri rûh'hâzırbolupayttiki ey ferzend bu vâkıtğaça (5) miniñ buyruğında irdiñiz bu küñ Hakk sübhâne ve te'âlânıñlu'tfu 'amîmi birle miniñ kaydımın (6) çıktıñız imdi munda bolmaklıknıñnıñmaşlahatı yok imdi Mekkege barmağın ihtiyârkılnı (7) Medine-i münevverege barıp hem seri' yüzürüñüzniñsürtüpHudâ-yi te'âlânıñ yoluğa mani' bolaturğan (8) cesediñizdeki âlûdelikni bi'l-külliye pâkkılıñ dédiler andıñkénbüzürgvâr analarınıñ (9) ruhsatları birle Mekkeniñ seferini ihtiyârkılıpMekkege bardılar ammâ'âlemi ma'nide her küñü bir mertebe (10) Mekkege barıpyanıpkelür irdiler ammâ'âlemi zâhirde kârvân birle hemrâh irdiler ki bir lahzeqâfiledin (11) cüdâ ırmes irdiler Hazret-i şeyhniñ bu hâlleridin héç

kişi ağāhemes irdi ammā Rūmda bir dervīši (12) bar irdi ki her künü ‘ālemi ma‘nīdeḤazret-i şeyḡe yolda künde bir merātibemülākāt bolur irdiler (13) Ḥazret-i şeyḡ bu ‘azīzniñmülākāt bolğanlarını ba‘zidānişmendḡalkḡaḡaber berür irdiler mundaḡ (14) zāt-ı şerīf bizniñ qaşımızḡateşrīfkeltürdüler müddeti ötüp irdige kārḡānRūmḡa (15) yetti ol dervīş bolarnıñ aldılarıḡaçıkıp yüz ellik kişi bile körüştüler bu dervīş şeyḡ (16) ‘Abbāsniñahvāllarından ...kıldılar ol kāfileta‘accübge kılıpayttılar ki ‘aceb ki (17) bu nemersenēçendvākt bizniñ birle hemrāh irdi bizlerdin birimiz anıñahvālının ḡaber almayduk[249a] (1) siz asla körmey siz bu dervīşge āşinālıkkılıpaḡhālını ḡaber barasız dēdiler (2) ol dervīş ayttilar ki ey yārānlar bilinlar ki dervīşler biriniñ ḡalidin (3) ḡaberdārdurlar munça sizlerge barḡanḡaber saḡldür andinkēn bu dervīş kāfilege (4) ayttilar ki öz cema‘etiñler birle şeyḡ‘Abbāsḡa kōl berinler dēdiler anda şeyḡ (5) ‘Abbāsayttiki ey dervīş sizniñ akābetiñiz mevḡūf dursun tāvaḡta ki Ḥaḡḡsübḡhān (6) ve te‘ālāniñ‘ināyeti birle Mekke-i mu‘azzamḡa baralı iger tevkif bolsa yanıp birbirimiz birle tafışıp (7) tā rehet ve işaretḡaydaḡ bolsa andaḡ andın kēn kōl alıḡḡa hēc māni‘ (8) yok her nereese ki deseler men anı ḡabūlkılay dēdiler bu dervīş becān-ı dīlkabūl (9) kılıpnēçendkünhemrāḡhılıkkılıpḤudā-yte‘ālāniñ‘ināyeti birle Mekke-i mu‘azzamḡa müşerref (10) boluptavāfkılıḡḡa meşḡūbolup beş merātibede devr kılıp irdiler şeyḡ (11) ḡulaḡlarıḡaāvāzkeldi ki ey ‘Abbāshācetiñmaḡbūlboldı siniñ birle (12) kelgen yüz ellik ten dervīşge mahz Ḥaḡḡ sūbḡhān ve te‘ālāniñrızālıḡı üçün (13) siñe hemrāḡhılıḡ irdi siniñriyāzetiñüçün olarnıñḡacci Ḥudā-yı (14) te‘ālāniñderḡāḡıdamāḡbūlboldı imdi ḡalḡanḡavāfnı kimbercā keltürgey (15) şeyḡ bundanı eşitipniḡayethoşḡālboldılar ḡavāfdın yandılar kēçebolup (16) bir ḡişseötüp irdi şeyḡ yalñuz meşḡūboluptavāfnı tamāmḡkıldılar (17) şeyḡḡavāfnı tamāmḡkılḡandinkēn başlarını bī-niyāzniñderḡāḡıḡakoyup[249b] (1) ḡācetlerini tiledilerşeyḡniñḡulaḡlarıḡaāvāzı eşitildi ki ey ‘Abbās her nereese ki (2) tilep irdiñḡācetiñirevāḡkıldım indi sen hem miniñ bendelerimniñ (3) ḡācetiñi revāḡkılḡıl bundanı Ḥazret-i şeyḡniñḡulaḡlarıḡa tüşeşihemān (4) ‘ācizlikniñ tilini bī-niyāzniñderḡāḡıḡa açıpayttıkıḡa perverdigāra miñe (5) oḡḡa‘ācizdermāndiniñhemege ihtiyācını bar özḡelerniñ miñe neme ihtiyācı (6) tüşgey ki men anıñḡācetiñi revāḡkılḡay mın yene āvāzkeldi ey ‘Abbāsdünyānı (7) seyr kılḡıl ki muḡtāḡḡalk tola biriniñ birige ihtiyācı tüşedür vāḡtiki bundanı (8) eşitipḤazret-i şeyḡ başlarını münācātdın köteripḡördü ki tañ yaḡın (9) bolupdur Ḥazret-i şeyḡ ḡaremdin taşḡarıḡıḡtılar şeyḡniñ bu ḡāllarını (10) şeyḡEbū Sa‘id Zevige ḡaberboldı ki bemücerediki Ḥazret-i şeyḡ ḡaremdin ḡıḡışları (11) hemānşeyḡEbū Sa‘id ḡofupşeyḡ‘Abbāşḡaselāmḡılıpayttılar ki ḡoşḡaberleri mübārek (12) bolsunlar ki bilsinler bu ‘ālemdeki muḡtāclarnıñ biri faḡirdürmen ki sizlerge ihtiyācım bar (13) ve miñe oḡḡamuḡtāclarbu dünyāniñ ötreyside ve çevreside bar ki sizlerge oḡḡa (14) kişiniñ aytaḡınıñ toḡu ol ḡalkḡa yrtmaḡanbolḡay bu aytaḡınıñ toḡuḡa ol ḡalkniñ (15) iştiyāḡı tola bolḡayzelāletniñzindānıda giriftārbolḡayirādetniñ tenābı muḡabbetniñ (16) kemendi ol ḡalkniñ boyunḡa tişmegenbolḡay dēdiler anda şeyḡ‘Abbāsayttılar ki (17) ey Ebū Sa‘id ḡaydın bildiñiz ki miñe bu iş emr bolḡanı dēdiler şeyḡEbū Sa‘id[250a] (1) ayttilar ki ey büzürḡvār ol vāḡtiki sizler münācāt da irdiler miniñrūḡum sizlerniñ (2) rūḡları birle münācātı irdi ol bāışdin bu ḡaberni aytadurmen dēdiler vāḡtki (3) büzürḡvār bu sözünü şeyḡEbū Sa‘iddin eşitişleri hemānḤazret-i şeyḡEbū Sa‘idniñ (4) irādetlerini ḡabūlkıldılar şeyḡEbū Sa‘id birle yüz ellik ten kişi hemrāh irdiler hemeleri (5) ‘inābetlerini ḡabu ḡabūlkıldılar Ḥazret-i şeyḡ‘AbbāşMekkedin yanıp Medinege mütevecih (6) bolupḤazret-i Resūḡallāḡahu‘aleyḡivesellemniñ Medineleri ḡavāfkıldılar andın kēn (7) yüzlerini öz vilāyetlerigekılıp Rūmḡa yetip Rūmniñcemī‘i ḡontunu seyr kıldılar (8) tamāmı Rūmdın oniki miñ kişi irādetniñ devletige müşerref boldılar Rūm (9) tā Ferḡanegece seyr kılıp devletmendlerdin yüz yegirme miñe kişi devlet-i ebedi ve sa‘ādet (10) ser-i Medine ḡademḡoydular Ḥazret-i şeyḡḡaddese-allāhu sırrehu‘l‘azīzniñ töbün ki mürīdlerini (11) buya Sa‘dullah Māḡiniñdir irdiler büzürḡvār‘ālemdin riḡletḡılur vāḡtlarıdabuya (12) Sa‘dullah Māḡiniñe nazarḡılıp ḡayyi‘arzmertebeḡe yetküzdiler anıñ üçünki her kişige (13) bir müşḡül iş vāḡı‘ bolsa şeyḡ‘Abbāsnıñnazarḡarınıñ berek‘ati birle buya Sa‘dullah (14) Māḡiniñiñ aldılarıḡa barsa bu müşḡül işleri ḡāşıl bolur irdi andinkēn buya (15) Sa‘dullah Māḡiniñiñ öz evrenileride ḡalīfeḡoyupḡol alıḡḡaruḡḡat berdiler (16) Ferḡane te‘allūḡ yurtniñhemesini olarḡa taviz kıldılar andinkēnayttılar ki (17) ey Sa‘dullah bu bāb Māḡinni siziñe berdim her devletmendi ki ol ḡarafdın kelse[250b] (1) siniñ ḡaşıñḡakelsin dēdiler anıñ üçün bubāb Sa‘dullah meābMāḡiniñdir (2) irdiler andın

kénHâzret-i büzürgvâryanıp hocendğa yetip irdiler ki Semerķandṭarafige (3) yüz keltürdüler āvâzķulaklarıġakeldiey ‘Abbās siniñ turġan yeriñ (4) Belhdür ve barmaķnıñlâzım ki bu devletge müstahâķķ boladurġanḥalk toladur (5) dip andın kénbüzürgvârniñ râvîleri Semerķandın yandı mürîdler sorduki (6) ey büzürgvâr sizleriñ Semerķand ki barışları muķarrer bolup irdi neķûkboldıķı (7) Semerķanddın kördüler Hâzret-i şeyḥayttılar ki ey yārânlar biliñler ki (8) dervîş ruḥşatġa tâbi‘vâķtġamuķayyeddür çerâġı dervîşniñ ḥûkmüde taḥta (9) niñuzasıda ... niñ koldıa héç vechide iḥtiyâr ol dervîşde yoķtur (10) evvel Semerķandġa barmaķlıķ irdi āḥir Belhge barmaķlıķruḥşatboldı e’l-ḥâşılHâzret-i (11) şeyḥ Belhge yettiler Belhniñuluġları şeyḥniñ aldılarıġaçıķttılar Hâzret-i şeyḥ (12) bu Belhniñ ekâbirlerige ‘âlem-i ġaybdın söz kıldılar Belhniñ ekâberleri anı fehm kılışdın (13) ‘âcizkeldilerHâzret-i şeyḥge ‘arzķıldılar ki mundın set rāk söz (14) kılsalar ki bizniñ fehminiz yetgey dēdiler Hâzret-i büzürgvâr ilgerki bir mertebe set-rāk söz (15) kıldılar bā-vücûdu munu hem fehm kıla almadılar ala haza e’l-ķiyās birbiridin set (16) toķuz mertebe taķrîrķıldılar bu ḥalkba‘zısı toķuzuncu mertebede añladılar tā olzamānki (17) Hâzret-i şeyḥ Belhge yettileridin Belhniñġâzisi şeyḥni öz evige teklif[251a] (1) kıldıHâzret-i şeyḥķabûlķılmay ayttılar ki biz bol ķişi evige tüşmeklik münâsib (2) körünmeydür dēdiler bu Sa‘id şeyḥge yakın kelipayttılar ki ey büzürgvâr bu ḥalknıñ aldıda (3) ġâzini hecil kılamakķılmaġanları obdānkörenedür dēdiler çerâġı ġâzi öz hem neñleriniñ (4) kaşıda ümîdvârlıķ birle sizlerni teklif kıladur her neķûk bolsa ġâziniñ evige tüşüşni (5) ķabûlķılsalar dip‘arzķıldılar şeyḥ‘AbbâsseḥyEbû Sa‘idge baķıpayttılar ki ey (6) Ebû Sa‘id iġer siz maşlahatkörseñiz şundaġķılalı ‘âķıbetseyḥEbû Sa‘idniñ (7) sözleri birle ġâziniñ evige tüştüler ġâzi miḥmān dost ķişi irdi nihâyeti (8) ḥoşvâķtboldıġâzi reñ rengārengṭa‘âmlarṭayyārķılıp ve ġünāġün iġinler ḥâzırķılıp (9) derḥâl muḥâzırtartıp irdi şeyḥniñ aldılarıġa koyġan muḥâzırı hem mār-ı kejdüm defge köründü (10) ḥâzret-i şeyḥ‘Abbâsseḥy Sa‘idge baķıp irdiler ki şeyḥ Sa‘idge köründü şol (11) meclisde şeyḥ Sa‘id birilerige ‘âlemi ma‘nide ‘özür taķşırayıp‘âlemi zâhirde hem rabbenâ zelemnâ (12) dēdiler ve yine şeyḥ Sa‘id şumçaküstâḥlıķ birle ayttılar ki ey büzürgvârġâziniñ (13) bu ḥâli sizlerge ma‘lûm irdi ammâşumça-rāk ki sizlerniñkademleriniñ berek‘atidin (14) ġâziniñköñlüḥoşķıldı ötgen büzürgler aytıpdur ki dervîşlerge terâķki (15) boladurġan kâr ķişiñiñköñlünü almaķlıķiger ol ķişiñiñ dili kâfir bolsa hem ve yene ayttılar (16) ki sizler deryâderyâġa necâset tüşgen birle necis bolmaydur çünānçiba‘żievliyâ’ (17) ullah aytıpdurlar ki biz deryâderyâġa necis tüşgen birle necis bolmaydur digenleri[251b] (1) ḥaṭâdur ...nemerseler deryâġa tüşsederyâ pelid boladur mundaġsözlerge ferifte bolmaġan (2) ḥûb bilgil ve aġāḥbolġıl ki ol deryâyı ki necis tüşgeybirle necis bolmaydur ol deryâyı (3) zâhiridur anı ehl-i şer‘deryâi‘tibârķılıpdur ki cemî‘-i necâset ol deryâ bile pāk boladur ġâḥiāndaġ ki (4) şol deryâġa necis nemerseniñ tola tüşmekligi birle deryânı necis andaġķıladurderyâde ṭahâret (5) kılamaklıķrevâ bolmaydur çerâġı şer‘de hem şundaġ ki sunıñ rengi teġayyür tapsa yâ büyü teġayyür tapsa (6) bu iki şıfatnıñ biri suda zâhir bolsa ol suda ṭahâretķılmaķlıķ câyiz émesdipdürler (7) ol deryâyı ki ehl-i ṭarîķat i‘tibârķılıpdurlar andın necâset tüşmeklik birle ol deryâ (8) ol deryâ necis boladur dēdiler e’l-ķışsa meclis āḥirige yetti Hâzret-i şeyḥ mescid-i camî‘ni iḥtiyâr (9) kılıp anda bolupḥalknı rāḥ-ırâstġa başladılar Belhniñ tola ḥalkı şeyḥniñirâdetlerini (10) ķabûlķıldılar Hâzret-i şeyḥ ķaddesse-allāḥu sirriḥu’l ‘azîzüç yıl Belhde turdular cemî‘‘ömürleride (11) yüz yegirme beş miñ mürîd terbiyetķıldılar özleri Hâzret-i ḥ‘âce İlyâsniñ (12) bâṭınlarıdın terbiyet tapıp irdiler Hâzret-i Eyyûbpeyġamberniñevlâdıdın irdiler toķsan (13) toķuz yıl ‘ömürkördüler beş ay on kün ķutub boldılar ķutub bolġanvâķtlarıda (14) arzûķıldılar Ḥudâ-yite‘âlâniñraḥmetiniñderyâsıġa meni ġarķķılġayirdi (15) dēdiler bir künü oturup irdiler ki arzûyu ġuslbolup dervîşlerge (16) ayttılar ki ey yārânlar koyuñlar miñe ġuslunuñarzûsu boldıķı deryânıñ (17) lebigе baralı dervîş ķofup piyâde yörüpHâzret-i şeyḥ atlanıpderyânıñ[252a] (1) lebigе yettiler Hâzret-i şeyḥmübâreķlibâslarını salıp sunıñ yüzige tutup üç (2) merâtibeelmaḥidiptörtünçüde özlerini salıpelmaḥidip suda ġayb boldılar bir müddet (3) din kén sudın başlarını çıkarıpayttılar ki elḥamdulillah ki kaṭrederyâġayetip aynı deryâ (4) boldı bu arzûmend bende öz arzûsuġayetipḤudâ-yite‘âlâniñderyâyı raḥmetide ġarķ (5) boldıdip bu sözünü aytıp suġa çöktüler andın kénzâhir bolmadılar mürîdler (6) üç kéçe şol deryânıñ lebigе turdular Hâzretbüzürgvâr yine zâhir bolurmiginler dip (7) şeyḥzâhir bolmadılar törtünçü kéçesi mürîdlerdin birleri tüşleride kördüler ki (8) şeyḥzâhirbolupayttıey yārânlar imdi yanıñlar imdi mindin ümîd özüñler (9) imdi men sizlerniñṭarafıñlarġa

yanıp barmaydurman anıñ üçün ki heme kişiniñ (10) yanıpkeledürgen beri şubudur ki ya'nı ölümüdür ba'zikişiniñ ötte ve ba'zısınıñ (11) suda behr taqdir tefāvūt heme kişiniñyanıpkeledürgen yeri şubu yerdür dédiler (12) Hudā-yite'ālā öz külāhıda haberberipdür ki küllü şeyin yerceu ilā aslehu miniñvaşıyyetim (13) sizlerge şubudur ki Ebū Sa'dni miniñ öz evrenümde olturkuzup anıñ (14) hizmetide boluñlar bu derviş kıfup dervişlerge tüştü beyān (15) kılıp dervişlerdin ta'birtaleb'arzıkıldıdervişlerniñba'zısı bularnıñ (16) tüşlerige önediler ve ba'zısı temeshür kıldılar vaqtıki kécebıldı (17) érseHāzret-i şeyh heme dervişlerniñ tüşlerige kirip[252b] (1) bu dervişge zāhir bolgandınzāhirboldılar andinkén heme dervişler bu dervişniñ (2) tüşlerini qabūlkıldılar irtgen kıfup bu vāqı'anı birbirlerige beyākıldılar (3) şeyh Sa'idni pırleriniñvaşıyyetlerini bercākeltürüpḥalife naşib kılıp hemeleri (4) evlerige yandılar bu vaq'a tāriḥge altı yüz on ikinçisi irdi bu kışşa Belh şehride (5) deryā-yı Āmūnıñ lebide vāqı' boldı vallahu 'ālemu bi's-şavāb..... (6) vaqtıkişeyhEbū Sa'id mesned-i ḥilāfetde olturdular kırkıncı künü pırleriniñ ḥaqqıda aş (7) su ḥatm-i Qur'ānkılışınıñmeşgüllüğü da bolup dervişlerge haber berdiler derviş (8) ler bī-ḥadr-i miḥmānnıñ cabduḡūgalāzım āmādesini alıpeldilerşeyhEbū Sa'id (9) dervişlerdin birlerini buyurdular ki ey derviş fi'lāntaḡga barıp anda bir şīr terri (10) bardur anga aytḡıl ki Ebū Sa'id meni siñe iberdi anıñ üçünki vaḥşicānāverler (11) din bizniñmaşlahatımızga yetkünçe tutupibersün bu derviş şeyhEbū Sa'idniñ (12) işāretleri birle yolḡarevān özige aytḡıki şeyhEbū Sa'idniñfermānları vaḥşī (13) cānāverler qabūlkılḡaymeger bu hasiyet şīrde bolḡaydipolḡarevānboldılar tūn (14) yarımı bolup irdi kördüler ki taḡniñdāmeneside bir şīr yatıpdur dervişniñköñlüge (15) kórünçpeydābolupḥ'ahlādılar ki yanḡaylar şīr başını köteripayttıki ey dervişvneme üçün kelip irdiñiz neme işge yandıḡıñız bu derviş aytḡılar ki ey şīr siziñ kaşıñḡızga (16) kelip irdim sizdin kórüp yandım dédiler şīr aytḡıki ey derviş keliñ ki men Ādem [253a] (1) har émesminiñ ocamga miñ derviş şīrniñ ocasıya mendiler şīr dervişni alıp (2) bir pişege yetipferyādıkıldı bir sa'ātdin kén her ṭarafdın ḡürūḡḡürūḡ ḡüştunu yedürgen (3) vaḥşicānāverler peydābolupkeldi şīr dervişge işāretkıldı derviş şīrniñ uçasıdın (4) töbün tüşüpcānāverlerniñ her ḡaysını tutupbaḡıp ḡaysıki semiz irdi baḡladılar tā ellikge yetti (5) andın kén şīr işāretkıldı bu dervişḡollarını yḡdılar şīr yene işāretkıldıki (6) bu vaḥşīlerniñ birige minsünler dédiderviş bu vaḥşīlerdin biriniñ mindiler (7) şīr bu heme vaḥşīlerini aldıga salıp hidipolḡarevān şehirniñ dervāzesige yetküzüp (8) yandı bu dervişḡalīfeleriniñ emirleri birle bu vaḥşicānāverlerni ḡalīfeleriniñ Ḥānıḡāḡ (9) ları işige yetküzdiler şehir ḡalkı bu vaḥşicānāverlerni kōrūpta'accübḡılıp yanki başdın (10) ḡalīfeye i'tikādbaḡlapiḡlāslarını ziyādeḡıldılar andinkénşeyhEbū Sa'id (11) aytḡılar ey dervişler heme vaḥşīlerini olturuñlar fi'l-ḡāl olturup pişirüp (12) şehirniñḡalkını çırladılar vaqtıki heme ḡalk cem'boldılar ḡalīfeşeyhEbū Sa'id ḡalkını (13) aş berişge muḡayyedboluturupkōrdüler ki birleri şeyh'Abbās ḡadessa allāḡü'l'azīz (14) sofranıñ başıda turupdurlar şeyhEbū Sa'id aytḡılar ki elḡamdulillah ki şeyhḡāzır (15) bolupdurlar be-taḡḡīk bu atḡan aş perimge maḡbūlbolupdur dipḡoşvāḡt (16) bolup ol künü tānamāz-ı Şām kéce aş berdiler daḡiaş tenk bolmap irdi yene (17) ḡalkga tankatḡunça şubu kısmı taḡsīm kılıp berdiler daḡi hem tamām bolmap irdiki ala haza e'l-ḡiyās[253b] (1) üç kün kéce aş tamāmbolmap irdi tā birleri Hāzret-i şeyh'Abbās sofranıñ başıdın (2) koymaḡunça bu aş tükemedi şol meclisde Hāzret-i şeyh'AbbāsEbū Sa'idni terbiyet kılıp (3) Ebū Sa'idniñ kārınıtamāmıḡayetkōrdüler andinkénşeyhEbū Sa'id dervişlerni terbiyet kılışga (4) turdular birleri 'ālemdin kētgendin kénşeyhEbū Sa'id otuz beş yıl ḡalīfelikniñ (5) mesnedide olturupdervişlerni terbiyet kıldılar ve līkin mūrīd almadılar igerḡi (6) mūrīd alışga pırleridin ruḡḡatbolup irdi çerāḡı tola dervişler şeyh'Abbāsdın (7) bī-terbiyet ḡalıp irdiler dervişler terbiyeti şeyhEbū Sa'idge te'alluḡtaḡıp nevbet bolar ki (8) yetti bu hem pāre dervişler hemesi şeyhEbū Sa'idniñ aldılarıda terbiyet taḡıpkemālīga yettiler (9) bu veḡhidin mūrīd almadılar Hāzret-i şeyhEbū Sa'id bir kün olturup irdiler (10) ḡ'āb-ı ...ḡāḡırlarıga yetti uyḡuḡameşḡüllüḡkılıp tüşleridekōrdüler ki pırleri (11) ḡāzret-i şeyh'Abbāshāzırbolupayttılar ki ey Ebū Sa'id imdi āḡir'ōmründe (12) Mekkege barmaḡıñlāzım ki siniñ.. ferakıñ ol yereddür dédiler şeyhEbū Sa'id uyḡudın (13) bīdār ve ḡoşḡālḡıḡkılıpayttılar ki elḡamdulillah ḡoş develtdür ol kişige ki āḡiretniñ (14) menzilini ol maḡāmı şerīfde bolḡay dédiler ol künMekkege barmaḡını iḡtiyār (15) kılıpHudā-yite'ālānıñ'ināyeti birle pat fursatta Mekkege yetip Ka'be-i mu'azzamniñṭavāf ige (16) müşerref bolupṭavāfḡıldılar ya'nıḡaccı 'ōmrü becā keltürdüler tā üç künkéce (17) her künü ḡacc-ı'ōmrübercākeltürüp törtünçü künü şubḡvaḡtıda ṭavāfḡılıp

burur irdiler [254a] (1) kulaqlarığaāvāzi eşitildi ki ey Ebū Sa'id hoşhaber siñe ki mescid-i haremniñ arkasıda cayıñnı (2) berdim dipvaktıki bo hoşhaberni eşitip Hudā-yite'ālāğa şükür bî-nihāye keltürüp Hazret-i peygamberşallāllahu (3) 'aleyhivesellem durud-i bî-hād iberdilerandinkén başlarını Hudā-yite'ālādergāhıda āstānesige (4) koyup cān bî-haqq teslim kıldılar irtgen Mekke-i mu'azzamniñ carubları hāzır bolup kördüler (5) bir şāhib devleti ebedige müşerref bolup durlar hayrān bolup neme kılsak bolur dip şubu endişe (6) turup irdiler ki mücāvirlerniñ kulağığa āvāzı keldi ki ey Ubeydi neme endişe kıladursañ (7) Hudā-yite'ālāniñ devletiniñ cāyı mescid-i haremniñ arkasıdadur anda defn kılgıldépvaktıki (8) Ubeyd mescid-i haremniñ kinige barıp kördüki büzürgvār yetadürgen yerlerini ta'yın kılıp koyup durlar (9) vaktıki bu işini körüp ayttıki ey Hudāniñ 'aziz kılğan bendesi hoş bende-i 'aziz dürsiz ki haqq (10) sübhān ve te'ālā sizni bu kısım'ālemdin altıpdur dip ta'zīm tamām birle büzürgvārni ol yerdin köterip (11) āb-ı zemzemniñ suyu birle şahāret kıldurup nefis metā'lar birle yürgep olarnı cenāzege alıp (12) mübārek cenāzelerini teberrüken ve teyemmüen koldın köterip namāzgāhda iki yüz namāzlarını (13) 'aṭā' kıldılar bu cemā'ātdın yegirmi iki kişi velī irdiler bu büzürgvārni şol yerde defn (14) kıldılar ammāma'lūmbolğayki büzürgvār Hārūtpygamberniñ evlādıdın irdiler h'āce Hızır (15) 'aleyhisselāmniñ bāṭınlarıdın terbiyet tapıp irdiler vellahu 'ālemu bi's-şavāb (16) yegirmesek kizinci bābda şeyh evvelīn ve kütübāhirin ve 'aziz rüy-i zemīn ve hadi-i (17) mü'bin ve serāc millet ve dīn ve hayrū'l müttekin ve imāmu'l mühtedin ve merceu'l müslimīn nādire-i [254b] (1) asr ve yegāneyi dehr Hazret-i şeyh Feridüddin Baherzi rahmetullah 'aleyhniñ hālātılarını (2) beyān kılıp durlar olar altı aylıklarında ata analarından yetim kalıp hālāları bakıp (3) irdiler hālālarınıñ eri bed girdār be-fiil ve fāsık mezāc irdi héç ferzendi yok (4) irdi bā-vücūdu şumçalık birle bu ferzendni saklamaklıķı ğarızālıkı yok irdi (5) ammā halkdın nāmūs kılıp kücünüñ hātırını saklap zarūret dinsaklamaklıķı ğarızābolup (6) irdi ol ferzendge hālāş ı nihāyeti muḥabbeti bar irdi bu ferzend nihāyeti hoş hūy ve şāhib-i (7) cemāl irdi hālāş ı kivesi her kaçan bu oğlunu olturuşğasıy kılar irdi bu mazlūm (8) aña rāzı bolup olturgalı qoymas irdi ve ayutur irdi ki ey bedbaht şumça kılğan (9) künāhniñ be-tamāmdur munuñ uzasığa yene künāh kılışını iḥtiyār kılāsın iger sen bu belāni olturup (10) bu künāhğa meni şerik kılsañ meni koyıl ki men bu Hudāniñ bendesini her ... bakadurmen (11) siniñ bu işiñe rāzı bolmaydurmen bu vechidin er hātūn barha ceng ve cedel (12) vākı' bolup izā ve ihānet tartıp tola tilini aştur irdiler āhir bî-tākat (13) bolup bu mazlūmayttıki ey bî-raḥm nā Müslümān bu zebūn işi ki sen pişe (14) kılıpsan Hudā-yite'ālāniñ bendesini olturuşğa miniñ tākātım yok bu ferzend şāyed ki (15) velī bolğay yā merd-i şālih yādānişmend bolğay ki Hudā-yite'ālāniñ bendeleriñni (16) fevz fütūhāt yetkürgay yā merd-i dehkanlar bolğay ki anıñ tarıģanzirā'atıdın (17) uçarlık tenārılık anıñdın menfa'at algay yā merd mu'teber bolğay ki anın [255a] (1) i'tibār bolğanıdın halk anıñ sebebidin aramide bolğaymunça anı olturuşğa nāme (2) say' kıladyısan aytıp durlar ki bir kişi bir kişini öltürgeli sa'y kılsa ol kişige (3) hergiz beḥişt nāşib bolmas dipdürler bes andağ bolğandinkén sizlerdin (4) mundağış vuku'ğa kelgey kıyāmetde amennā ve sadaķnā bolğanda (5) bu zebūn fiilimizniñ sebebidin düz Hudā kalğaymız miniñ işini kılışğatākātım (6) yokdipsen neme h'ahlāsañ şunu kılgıldip bu belāni eriniñ koluğa (7) berdi ittifaķen ol künü cāhil mest irdi bu belāni gücünüñ koldın (8) alıp evige yakın bir koduk bar irdi şol kodukğa alıp barıp başlarını (9) túbün futlarını yukarı kılıp taşıladı Haqq sübhān ve te'ālā bir firiştege (10) emir kıldı tā ol ferzendni héç azar bermey kodukniñ töbige alıp (11) koydu üç kün kodukniñ tahtıda olturdu anda tişnelikdeçilik (12) tartmadılar bu bedbaht üç kün peyder pey cigara içip gücünüñ kaşıdın (13) bir laḥza yeraķkılmadı bu bāışdin bu ferzendni barıp almasundép (14) törtünçü künü fiskdın tohtap beşinci künü mestligidin yıķaydı (15) gücü ayttıki ey cāhil bedbaht siniñ şumça kılğan fıskıñ azmadı (16) munıñ uzasığa bir kişini nā-haqq öltüdüñ bu işiñ heme künāh (17) larnıñ uluğu irdi öltürüşü öltürdüñ imdi barıp [255b] (1) şunıñ ustūhanını bir yerge kömeli tā halk bilgeyki fi'lāniñ belāsı olupdur dép (2) halkniñ melāmetidin hālāş bolalı Hudā-yite'ālāniñ aldıda künāh kār bolsak mu boldık (3) dédi kücü bu sözü irge ma'kūl bolup er hātūn aķşānı kodukniñ töfesige (4) barıpturup bu bedbaht.... kücünüñ yolunu bağlap cāhğa saldı bu mazlūm kodukğa (5) tüşüp kördü ki bu büzürgvārğa héczazarı yetmey ve aldılarında çerāğ yanduruķluk (6) kėtandin orun tüşk salıķlık anıñ üzeside ferzend hoşvakt ve Hāndın (7) olturup durlar vaktıki bu hālini körüp derdlik dilleridein ahi tartıp girye (8) ağaz kıldılar ve ayttılar ki ey Hudāniñ velī bendesi ma'zūr tutuñ ki Hudāniñ tutuğa (9) bu kaşem

zulmler düşmenlerdin vâkı‘ boladur dip bu sözünü aytıp bu ferzendni kuçaklarığa (10) alıp tola yığlap koduğdın alıpçıķışnı h‘ahlādılar yene āvāzı endīşe kılıpayttılarki (11) ey Halime iger bu beççeni alıp haķķ sañiger bu bedbaht olturmay koysa hūb ilgergidik cāhillik (12) kılıp yene olturgalı kadem koysa anda men kaydağkılāy dēp endīşe kıldiendīşesi (13) şumğa karār tapdı ki bir merātibe aña aytıp baķay iger onasa andinkénalıpçıķay iger onamasa (14) ilgerki hālīde koyup özüm çıķay dēp koduğnıñ tohıda āvāzbülend birle (15) ayttılar ki ey erim bu belāde ‘aceb ser kördüm eri ayttıneme ser kördün dēdimazlūmayttıbu beççe (16) terik aldıda çerāğ yanduruqlukrahatnıñ gūrfesi istida salıķlıķferāğatnıñ (17) tekiye başığa koyukluk dēdi eri bu sözünü küçüdin eşitip ta‘accüb kılıpbargāh[256a] (1) kılmay ayttıki bu susa yemedürgenbelā bu beş kéçekündüz bu cāhda terik kalğaybu mundağ (2) devlet anğa müyesser bolğaymeger velī bolsa müyesser bolur dēdiköçüayttıger bu sözümge onamasañız (3) tüşüpkörgül dēdi eri ayttıki koduğdın alıp çıķsañ şumda körsem mu bolur (4) dēdi bu ferzendni hālāları raħatnıñ gūrfesige yürgep bellerini bağlap (5) koduğdan çıķardıandinkénandinkén özü bir kolığa çerāğnı yene bir kolıgakalğan basātnı (6) alıpçıķıpayttılar ki ey zālīm hēçbildin mü kibeççe bukün beş kéçekündüzbolupdur ki (7) cāhğa tüşğalı yene kaşdnıñ cāhda olsun dip irdiñ hażret-i Haķķ sübhān (8) ve te‘ālā öz kudret-i kāmilesi ve hikmet-i şāmilesi birle mundağsaklapdur ki hēç‘aşabī (9) ol ferzendge yetmepdür hēçpādşāhğa bolmağan devletni bu ferzendniñ haķķıda (10) Hudā-yite‘ālā‘ināyetkılıpdur bildiñ ki Haķķ sübhān ve te‘ālānıñ irādesi ta‘allūk tapmağunça (11) kişi kişige kaşdıķılğan birlen ol kārğa kelmeydür mundinkén bu beççeni obdānmuħāfazāt (12) kılmakķerek dēdi Haķķ sübhān ve te‘ālā öz luţfu ‘amīmi birle bizniñvāķtıımızda bu ferzend kuvvet (13) ve berekātiberipdürlar dēdiköçiniñ bu sözü erige katıg eser kılıpköçıgeayttıki (14) imdi ihtiyār siniñ kolunda bolsun dēdi bu ferzendni her kaydağbaksañ özüñ bilgil (15) men bu ferzendniñ velī igenini bilmedim şeytān miñ dilimge bu ferzendni öltürmekni igenhaţā (16) kılıpdurman elħamdulillah Haķķ sübhān ve te‘ālā meni şeytānnıñ şerridin sakladı bu bense-i (17) fāsıķnı dūzahğa girişdin haławşkıldı şubu heynde şeytān‘aleyhi-allāhu la‘ne vesves[256b] (1) kılıp anıñ dilige saldı ki ey nādān bu beççe neçükdin velībolğay belki bu beççe sāhır ve cādū (2) bolupdur dēdi Haķıķı kolıdın yanıpayttıki ey mazlūm men bu beççeni saklaşğa (3) kabūlkılmaydurmen meni kucu ayttıki ey erim iger sen bu beççeni saklaşnı kabūlkılmasañ (4) men hem seni kabūlkılmaydurmen mini talakķılıgıl dēdi ol bed bahtnıñköçigenihāyeti (5) meyli bar irdi koyğalı könlü onamadı nācārayttıki ey mazşuma bu beççeni saklağıl (6) ammā tañlacuñ bolğanda bizge anıñdın zarār yeter çerāğı bu cādūdūr köçü (7) ayttıher kaydag Hudā-yite‘ālānıñ bendesi men anı saklaşda ihtiyār mende émes ki (8) Hudāyi te‘ālānıñ bendesige şefkat kılmakķıksa‘ādetniñnişānesidür e‘l-kışsa (9) tola mūnaķaşalar birle bu ferzendni saklaşğa eri rızā berdi bu ferzendniñhālāş ı (10) ilgerkidin yüz çendānmihrbānçılıķnı ziyādekıldııammā bu mihrbānçılıķı mu (11) eriniñyoķıda irdi her vaķtıki eri evide bolsa hālāş ı ol ferzendge eriniñ (12) öltürüşidin korķup karalamas irdi elhāşıl beş yıl şubu tarıķa birle ottu Hażret-i (13) büzürgvār altı yaşğakademkoydular tā bu vāķtğaçaHażret-i büzürgvārınıñ hālleridin hēç (14) ķīm vāķıf bolmadı bir künü büzürgvār hālālarınıñ olturup irdi (15) büzürgvār cāhğa tüşgenkışşanı bularğahıķāyet kıldıhıķāyetni tamām (16) kılış taşķarı çıķanlarıdın kén hālā adı Yūsuf‘Alī irdi köçügeayttıki kördün (17) mü ki ey mazlūm bizniñ fitne peydāboldı bizniñ cānımızğa bir belānı āşıkārboldı[257a] (1) min aytmaypmıydımki bu ferzend cādūdip tañla bilgil bizler anıñ kolıdın elemeler (2) körmiz anıñ tilidin katıg sözler aşturmuz ‘Alīten cādūluknı āşıkāra kılışğa (3) turdu iger cādū bolmasa irdi neme bolurki altı aylıkıda koduğda bolğanvāķı‘a (4) larnı neçükdin bilegey dēdi köçüayttıki ey bi ‘āķıl bu altı aylıkta vāķı‘adın haber (5) bermekligikerāmātnıñ eseridür ne anıñ cādūluknıñ eseri bolğay bu ferzend Hudā-yı (6) te‘ālānıñ velī bendesidür ne sāhır cādūlukğa esbāb ve alāt ve ‘āķılkāmillāzımdur (7) daħı bu ferzendniñkiçiklik mertebeside cādūluk munuñda neme kılsun bu ferzend velī (8) cādū émesdip hālāları bu kaşem tevillerini kıldı lıķin könlüde nihāyeti korķtu (9) ki bu bedbahtāhır öz kārını kılrur dip şubu heynde yene haţırığa yetti ki bu ferzendni (10) saklağuşası Allah te‘ālāYūsuf‘Alīdin yene kişidin neme ğam kıladurğan işniñ (11) nihāyeti şubu ki ilgerkice kılrur Hudā-yite‘ālāğa heme işge kādır her nereseni h‘ahlāsa (12) kıladur dēdiandinkénayttıki ey erim bu kiçik yaşıķbelādnı yāandın öziğe kişidin (13) ötgenvāķı‘adın haber berse neme üçün fitne bolsun belki anıñidrāķige delālet (14) kıladursız merd dānişmend sizge lāzım ki uzadurnuñuzda bir kişi koyup

hüneriñizni (15) örketgey siz tā sizniñ hüneriñiz yerniñ altınıda ƙalmaƣaybes nāçār bu hüneriñizni (16) ol kişige ‘aƣıl ve idrākiñ bar beççe örketmegiñiz lāzım bu ferzend nihāyeti uraƣlıƣ (17) Hūdā-yite‘ālāga sizge bī-minnet bu ferzendni ‘ata ƣılıpdur lāzım ki sizniñ bu işdin[257b] (1) hoş hāl bolmaƣıñız ne inki bu işge nā- hoşbolƣay siz köçüniñ bu sözü erige ma‘ƣül (2) bolupayttıki ey maƣlūmyaħşıaytıñammā bu ferzend.. bar ki pat furşatta miniñ hünerimni (3) alıp meni bī-kār ƣoyar dédi köçüayttıki igerandaƣ bolsa nihāyeti siniñsa‘ādetin ƣasın tenebbüh (4) bolup bu ‘ālemniñ yükünü anıñ gerdenige ƣoyƣıl tā ƣaçanƣa özüñ iş ƣılırsın (5) siñe obdāni şubu ki anı özüñe hemrāhkılgıl bu özüñe ma‘lūm ki üstādnıñhūbluƣunu (6) şākirdédin ma‘lūmkıladur Yūsuf‘Alīayttıki ey maƣlūm tā men olmaƣunça bīkār yörüşnü (7) hoşlamaydurman miniñ hünerimni aheste örgenür ıztırāblāzımémes dédi (8) hatnu ayttıkiémesa şundaƣƣılgıl dédiYūsuf‘Alītaşƣarıçıkıp bir vāƣtdın (9) kén itniñ sankinitapıpalıpkelip bir ƣaçadaki suƣasalıpkoydu bir kéçekündüz (10) suda tordu andın kénbüzürgvārni ƣıçƣırıpandın gend ƣoşup zor birle anı içirdi (11) evvel bedbahtniñ ol émes irdiki olarnıñ‘aƣlını zayıl ƣılƣaybelki ol irdiki ol (12) büzürgvārniñāsmān dilleriniñ ayīnesi ‘ālem-i ƣaybnıñmüšāhedekılışdın tire (13) ƣılmaƣirdi umūr ƣaybiyyedin olarƣazāhir bolmaƣay özü hālidin haberalıp kişige (14) fāş ƣılmaƣayve hālānki ol bī-sa‘ādet cuhud irdi héç kişiniñ anıñdın haberi (15) yok irdi hattāki anıñ cū-hodluƣdın köçüniñ hem haberi yok irdi ol bedbaht (16) bu ferzendniñ haƣƣıda ĩn-heme nā-sezā aytur irdi şubu sebebdin irdi dervāƣı (17) ol büzürgvārniñ dilleriniñ ayīnesiandaƣ tire boldı ki tola işlerni idrak[258a] (1) ƣılışdın ‘aƣılları tohdadı néçend müddet şubu ƣarīka birlen ötü tābüzürgvār on yaşƣa (2) yettiler andınkén özige hemrāhkılıp küllü kārlıƣnı ƣırƣattı hünerde kāmılboldılar ki ol şehirde (3) bulargaohşakişi peydābolmap irdi bir küni ol cuhud yok irdi büzürgvārtenhā iş (4) ƣılıp tora irdiler bir aƣ saƣal kişi ƣaşlarıƣakelip sordu ki ey ferzend néçend yıl boldı siz bu işge (5) meşğülluƣƣılƣanı büzürgvārayttılar yetti yıl boldı dédiler yene sordu ki bu yetti yılınıñ (6) içide ƣalƣan işler işiñizdin hasiyet kördüñiz mu dédibüzürgvārayttılar ay baba bu işniñ (7) hasiyeti şubu ki aç vilangaçalmaydurman dédiler pīr ayttıki ey ferzend bu işniñ maħāşılı (8) şubu ki özüñe ma‘lūm ve yene siñe hem ma‘lūm ki bu dünyāniñ‘imāretiniñ būnyādı yok (9) tā ƣaçan kéçebu būnyādı yok‘imāretge lāyıkƣa caplaysan ey ferzend iger‘aƣlını bolsa bilgil ki dünyāniñ (10) imāretidin dünyādın būleñnemerseħāşıl bolmaydur hasret ve nedāmetdin būleñ neme ƣoymaydur (11) tā ƣaçan kéçe būnyādı yoklāyıkā örüp naƣış ve nigār ƣıladursañigerhüşuñ bolsa siniñmaşlaħatniñ (12) andaƣkörenedür ki dīnniñ eviniñ‘imāretini ƣılıp ziynet bergeniñobdānçerāƣı ƣıyāmet küni (13) amennā ve sadaƣnā bolƣandın milletdin suālƣıladur bu dünyāniñ zib ziyentidin (14) suālƣılmaydurlar cedd-i cehd ƣılıpdın milletniñ‘imāretini ābādƣılışƣaƣüşiş ƣılƣıl (15) dédiler büzürgvārayttılar ey pīr sizniñaytƣan sözüñnü fehm ƣılmaydurmin ol pīr (16) ayttılar bu sözünüñ ma‘nisi şubu ki Haƣƣsübħān ve te‘ālāniñbendeçiligini ƣılıñşerī‘at (17) peygamber sallahi ‘aleyhivesellemniñ muṭabī‘atlarıda buluñ Haƣƣ yol şoldur hergiz bātıllıƣ[258b] (1) ol dinde yol tapmaydur bātıldın bīzār boluñ elhāl siz şol bātıl yolda (2) Haƣƣsübħān ve te‘ālāga teveccüh ƣılıñ tāHūdā-yite‘ālāniñ sizge naƣar-ı raħmeti bolur dédiler büzürgvārayttı (3) ey pīr yaħşıaytıñız līkin dilimde ançƣkābiliyyetyok siz aytƣandınçerāƣı ol bedbaht miñ dilimni (4) ālūdeƣıldı pīr ayttılar ey ferzend men ṭayyib hazık men sizge sorƣu berip her nerese ki künāh ve kesāfet (5) ve necāsetdin sizniñzātıñızda bar irdi şaf ve pākize ƣılay ol necāsetniñ eseri (6) sizniñ reg ve beyniñizde bāƣƣıƣalmaƣayandınkén sizniñ diliñiz bu ma‘nīga lāyıkbolƣay dédiler (7) büzürgvārayttılariger bu işini ƣılısalar bu atasızƣa atalıƣniñ şefaƣatını ƣıladurlar her nerese ki h‘ahlāyduranı (8) ƣılısunlar ol ir cendesiniñ içidin bir ƣadadaçık şerbet ƣıƣarıpbüzürgvārƣa (9) berdiler büzürgvārhoşhāllyk birle alıp bir demde içdiler bir faşıl ötüp irdi ki elhāl (10) büzürgvārni zor ƣıldı ān-mikdār ishāl ƣıldılar ki necāset ve kesāfetniñ haltıdın zerre-i (11) reg ve ...ƣalmadı andınkénayttılar ey ferzend imdi Haƣƣsübħān ve te‘ālāniñzikrige meşğülluƣ (12) ƣılıñ kār şubudur büzürgvārayttılar ey peder ƣaysı zıkrini aytay pīr ayttıey ferzend lā ilahe (13) ilellahniñzikrige meşğül boluñ heme-i zıkrleriniñ uluƣu şubudur līkin bu terbiyet birle ki (14) kündüz tiliñiz birle ģareket beriñkéçeler tört zerb birle pinhān yerde aytıñ bir yıldın kén meni (15) köz tutuñdıƣayb boldılar büzürgvārni andın kénHūdā-yite‘ālāniñzikrige pīrleriniñ (16)buyruƣuƣameşğülluƣƣıldılar ya‘nīküñdüzƣollarıda iş ƣıldılar dillerini Hūdāga (17) ƣoyupzikrige meşğülboldılar kéçelerde pinhān yerde çahar zerb birle hemīşeziƣr aytur[259a] (1) irdiler bir yılınıñarasıda

neçe zikrini veriş kıldılar bir nefesleride beş yüz (2) mertebe lâ ilahe illellahı dört zarb birle ‘aṭā’kıldılar andinkén ança boldılar ki kéçeni rūḥ (3) nefes birlekündüzge avladılar bir yıl üç aydın kén ol pîr aytıtki ey ferzend ne ḥālîñ (4) bar ki büzürgvārayttılar ki elḥamdulillah ki ân-mikdârboldı kızıkıraytmaḥkılñıñtarîkı miñe ma’lûmboldı (5) dépandinkénayttılar ki ey büzürgvār’ināyetkılıp adlarını ḥaberkılsalar tā miñe ma’lûm bolsa (6) ‘ilm ferâset birle özümce bildim ki meni ḥizmetkârkılsalar neçük bular atları miñe müşahḥaş (7) ma’lûmbolḡayammā sizlerniñ adlarını sormakḡa ḥaddim yok irdi ve lîkin küstâhlık (8) nıñ tili birle soraydurman ki atları nemedür iger atlarını beyânkılsalar neme bolḡay (9) tā men müşahḥaşma’lûmkılıp miniñköñlüm qarâr tapḡay dédiler büzürgvārniñ pîrleri aytılar ki (10) ey ferzend men ol kişi ki siz ferâset birle bilipsiz dédiler iger siz ferâsetkılgan kişi (11) bolmasam irdi zâhir‘âlemde sizge mülâkatkılmaz irdim dipşeyḥniñ ḥaḡkıda (12) fâtıḥaoḡup ol büzürgvārniñmübârek sînelerige demide kılpayttılar ki ey ferzend (13) yene öz kârınıñızda muḥkemde boluñYûsuf‘Alîniñkûnâhını vilâyetniñ tırnaḡı birle terâş kılpaytın (14) dip ḡayb boldılar büzürgvārḥoşḡâlbolupYûsuf‘Alîniñ ḥâlige müteveccih (15) bolup bir kûndin özleriniñtarafıge tartdılar Yûsuf‘Alî bî-iḥtiyârbüzürgvārniñ (16) aldılarıḡakelpayttılar ki ey büzürgvārâḥir ...meydândın iletiñiz iger siz mindin (17) siz neçend yaş kiçik bolsañız mu men sizge tevbeḡılıp öz dînimdin yanıp bî-zâr[259b] (1) bolup ötgen işlerimge peşimân ve nedâmetkılpdın Muḥammedni ḡabûlkıldım her nemerse ḡanıñda (2) bardur anga ikrâr ve taşdîḡkıldım her nerese ki dîn bâtılda bardur anıñdın bî-zâr boldım (3) siniñpeyḡamberiñe i’tiḡâdkılıpimân keltürdüm siniñkerâmât ve velâyetlerniñe buyundum (4) ey Ḥudâniñ velîsi miniñkûnâhım ötüp özürümni ḡabûlkılıñ ki ĩn-heme nâ-ḡaḡ ve nâ-sezâ işler (5) sizniñ ḡaḡkıñızda mindin şadr boldı her nerese fermalasañız anı bercâ keltüreyy dēdi (6) büzürgvār kelime-i ṭayyibeni kelime-i şehâdetini anı Müslümân kılp ḡusl buyurdular namâznıñâdâblarını (7) her nerse ki Müslümânçılıḡḡalâzım irdi anı ta’zim berdiler andinkénzikrini aytıñı (8) Ḥudâḡa bendeçilik ṭarîḡasını ta’lim beripneçend yıl birbirleri birle ‘ibâdet kılıḡa meşḡulluk (9) kıldılar Ḥazret-i şeyḡe künde ḡâḥikûn aşada zâhir-i ‘âlemdin ḡayb bolmaḡlık dest berdi (10) bî-ḡud bolḡanḡâletleride mübârek tilleridin şubu söz cārî boldı irdi ki innâ minâllah (11) vel ‘âlemu minni şeyḡniñbu sözleri ḡaḡḡarasıdameşḡûrboldıba’zıḡaḡkı’tirâz (12) kılıḡa başladı ol şehride Mevlânâ Seyfeddin ‘âlim dép bir dânişmendı bar irdi (13) heme dânişmendlerdin uluḡ irdi ‘ilmdin bir noḡta söz olarnıñ aldılarıda pûşide (14) ḡalmas irdi ‘ilm-i tasavvufda kâmil irdiler ehl-i bâtındın irdiler ol şehirniñ (15) ekâbirleri Mevlânâ Seyfeddinniñ aldılarıḡakelpayttılar ki fi’lâncınıñ (16) oḡluşumdaḡ sözlerini aytadur anga iḡtisâbkılışını ḡ’ahlâp (17) keldükmaşlaḡatı neme dédiler Mevlânâ Seyfullah aytılar neme üçün iḡtisâbkılmaḡ [260a] (1) lâzım olar râst sözünü aytıpdur râst sözge neme üçün iḡtisâb bermek lâzım dédiler (2) mollâlardın biri sorduki ey Mevlânâ Seyfeddin bu sözniñ ma’nîsi neme Mevlânâayttılar ki (3) bu sözniñ ma’nîsi şubu ki her nemerse ki bu ‘âlemde bardur Ḥudâdın ‘âlem hem Ḥudâdın ‘âlem (4) mindin ya’nî miniñ cinsimdın ‘ibâret ... allahdıñdur bes râstaytıpdur ki (5) ‘âlem anıñdın bu Ḥaḡḡ sözdür aña neçükdin iḡtisâb baradur sizler ekâbirlerdin (6) birleri ḡofupayttılar ki ey Mevlânâmundagtevellerni ‘âlimler aytadurlar bu sözünü (7) aytḡan kişi merd-i câhil anıñdın bu sözünü taḡḡıḡkılmaḡlâzım dēdi ol (8) irdiki ekâbirler şeyḡniñ ḡaḡlarıḡakelpkördüler ki şeyḡ bu sözünü aytadurlar (9) bir sa’âtdin kéntevakḡufkılpırturup aydılar Ḥazret-i şeyḡ öz ḡâllerige (10) keldilerandinkénekâbirlerdin birleri ḡofupayttılar ki ey şeyḡaytḡan kişi (11) siz sözünüñniñ ma’nîsi neme her zamân mübârek tilleridin cārîkıladurlar şeyḡayttılar (12) ey câhiller sizlerde ança havsalayok ki miniñ bu sözümni fehm kıḡaysız âlimlerniñ (13) sözünü ḡabûlkılmaḡ sizler bu sözniñ ma’nîsini Mevlânâ Seyfeddin sizlerge (14) beyânkıldılar anıñ sözüge bever kılmay miniñ ḡaḡımḡa keldiñler imdi munu (15) körüñler Ḥazret-i şeyḡ bu kelgen cema’anıñ hemeleriniñḡuşlarını alıp bî-ḡuş ve bî-ḡud (16) kıldılar bular bî-ḡodluk‘âlemide kördüler ki şeyḡ bir ikizge çıkıp olturupdur (17) şeyḡniñ çevleride Âdemdin cîndin uçarlık ve tenârlıkḡânâverlerdin[260b] (1) cem’bolupkelip şehni ṭavâḡkıladurlar olarnıñfermânını tutup her birleri aytadurlar ki (2) biz şubu şeyḡniñḡizmetkârlarındın i’tirâzkılganḡaḡ hem biz hem şubularındın didür (3) vaḡtı ki Ḥazret-i büzürgvār bu kerâmâtı i’tirâzkılganḡaḡa körsetdiler andinkén (4) vilâyetnazarlarını bu ḡaḡkıñ köterdiler ol ḡaḡ öz ḡaḡkıḡa keldiandinkén ehl-i inkârlar (5) ḡofup özür taḡşırayıp büzürgvārniñvilâyet ve kerâmâtlarıḡaîmânkeltürüpdür ey büzürgvār (6) her nerese ki dédiler

hemesiniñ cāyı bar igen imdi qabūlkılduk imdi biz irādet (7) kılsak şey ayttılar ey yārānlar elhāl irādetniñmaḥali émesçerāğı miniñ istidahım yok (8) sizlerniñqābiliyyetiñler yokmeni mu kok qoyuñlarmıñisti‘dādımni ve istihkanımnı rāstkılay (9) andın hēc mani‘yoktur dēdiler hemeleri toḥtadılar yene beş yıl şubu tārīka birle öttüandinkén (10) ḥazret-i şeyḥge ḥ‘āceḤızır‘aleyhisselāmdın qol alıṣğaruḥşatboldı şolvāktıda Ḥarezmiñ (11) ḥalkınıñ tolasınıñ dilige şeyḥniñḥizmetlerige barmaqlıknıñḥavāşı tüşdü şeyḥniñ (12) qaslarığabaripirādetqılğaylar gürūhgürūḥḥalkşeyḥniñḥizmetlerige kelipkördüler ki (13) şeyḥniñḥālları bñleñ ḥālda olturupdurlar sözünü bñleñ yerdin aytadurlar ol künüvbilātevaḥkufiki yüz seksen kişiniñirādetini qabūlkılıp öz qaydlarığakırküzdüler bu meclis (14) tarğandinkénşeyḥayttılar ey yārānlar biliñler her kişi ki miñe olandı halas (15) boldı ve her kişi ki miñe ulanmadı qara tefrākada olturdu irādetge ruḥşat bolğandın (16) kén üç yıl Ḥarezmd e olturupşeyḥbolup olturdular altı yüz kişinin[261a] (1) irādetniñ devletige müşerref kıldılar yegirme kişini terbiyet kılipkemālğayetküzüp özleri (2) Ḥazret-i ḥ‘āceḤızırđın terbiyet tapıp irdiler hemişe ayutur irdiler ki ey dervīş derd (3) ḥāşılkıñlıñlar ki maḥşadıñḥāşıl bolmaqlıqı derd birledür çünāñci‘azizler aytıpdurlar ki (4) ... bī-derd qoca resed be-maḥşūdmaḥşūd ezān ehl-i der dest şıdk-ı iḥlāsıñ pişe (5) kılıñlar ki dervīşlerniñ evvelki kıladurğan kārı şıdk-ı iḥlāsdur şundağaytıpdurlar ki (6) şādıku’l iḥlās der gūyi cib iger be-maḥşūdeş resed nebud ecibammāma‘lūmbolğayki (7) ol büzürgvārniñ terbiyetleriniñtārīki şubu ki her künü dervīşlerniñ ḥālige nazārqlur irdiler (8) her qaysılarınıñ öz ḥāllerige baqıp terbiyet kılır irdiler andın kénmürīdleriñ adlarını (9) yetip alur irdiler her künü bir merātibebu tip alğanmürīdleriñ adıyla qaralar irdiler her qaysımürīdleri (10) niñ adınıñ igesige hilel yetgen bolsa ol mürīdniñ anıñdın ḥaberi bolmas irdi ammā (11) şeyḥ ol mürīdge yetgen hilelni mürīddin defqılur irdi bir künü olturup irdiler ki bir dervīşi (12) şeyḥniñḥizmetlerige kelipayttıki ey şeyḥ ... men‘āşık-ı zar kirdigārem cüz ‘aşk-ı diger ḥüner nedārem (13) ḥazret-i şeyḥayttılar ki ey dervīş‘āşık oldur ki ibrahim Ḥalilge oḥşaozünü otğa taşlasa (14) dervīşşeyḥniñ bu sözlerini eşitipayttıki ey şeyḥ bu söz ḥaṭā belki sevābşubu ki (15) ‘āşık ayn ateş bolğay özünü otğa taşlamāqlıq sehl işdür körmem siz ki pervāne (16) anca ‘ācizligi birle özünü otge taşlaydur adamniñmundınziyādeşihḥatı bolmasa (17) ol neçükdin Ādem boladur şeyḥayttılar ey dervīş sizge oḥşadervīşlerdin[261b] (1) öz vücūdunu kimaytmaqlıq obdānmunça mübala‘aqılmaqlıqḥübemesdervīşlikge (2) neme lāf ve mübala‘a neme lāzımşeyḥayttılar sizniñ bu lāf orğanıñız ma‘lūm bolsun dēdiler (3) ol irdi ki dervīş bir derd birle ahi tarttı ki ağızıñ bir ot alangu örüpşeyḥniñ (4) ḥāngāḥlarığa tutaşıp yaqın boldı ki ḥāngāḥni köydürüp kül kılgayşeyḥayttılar (5) öz ḥaddiñnisaklağıl şeyḥdin bu qahrvāki‘ bolup irdi ot uçdu şeyḥniñ (6) şöḥbeti bu dervīş birle boldı otıñ otuña muḥabbeti bolğandın iki ay şubu tārīka (7) birle hemşoḥbetboldılar şeyḥ ol dervīşbilmediler ki neme kişi adı neme bir kéçe bu dervīş sordu ki (8) ey şeyḥdervīşlerniñḥavālını sormaslıknıñniḥāyeti üç künkécedür neme bolur ki men (9) kelgeli üç ayğaboldı ki bir mertebe sormadılar ki siz neme kişi qaydın kelgen adıñız nemedin şeyḥ (10) ayttılar ki şevḥniñgālibilkindin miniñḥatırımğa yetmedi ve yene şubu ki dervīşler muḥabbetniñ (11) müştāki kişiniñ adığa müştāk ve muḥtāçemesdervīşayttıey şeyḥobdānayttılar (12) ammāşumçalāzım boladur ki biribiridin cüdā bolğandinkén anı yād kılmāqlıqğakerek boladur (13) dēdiler şeyḥandinkén sordular ki dervīşayttıbiliñ ki mahz siziñ üçün ibdāl (14) niñ cemaesidin kelip irdim sizniñ birle ünsalıp sizge ibdāllık mertebesi yetkünçe (15) turup andın kén sizni ibdāl cemagesiniñarasığa barmaq bolupturup (16) irdim dēdiler şeyḥayttılar ey dervīşiger siz miniñ birle yüz yıl bolsañız mini mundın (17) yutga yalmas siz neme cāyı bar ki men sizniñ cema‘etiñiz bolğaymın çerāğı men Ḥudā-yite‘ālā[262a] (1) niñ‘āşığı anıñotıda köygenobdān dēdiler andinkén başlarını (2) ḥırkaları içige alıp derd-i sūz birle allah dip irdiler ḥırkanıñ yaqasıñ bir tutun (3) çıkıp ses boldıdervīşkördüler ki şeyḥ köyüp kül bolupdur ammāmundinkén (4) ma‘lūmbolğayki ḥazret-i şeyḥ qāddese allāhu sirrihu’l ‘aziz ellik tokuz yıl ‘ömürkördüler neçendmürīd (5) terbiyet kıldılar özleri Ḥazret-i ḥ‘āceḤızır‘aleyhisselāmdın terbiyet tapıp irdiler (6) dilleri Ḥazret-i Circis peygamber‘aleyhisselāmnıñ yollarıgaohşa şirdi tārīhge altı (7) yüz yegirme rabıu’l evvel ayında namāz peşinniñ evvelivāktıda köyüp kül boldılar ‘ālemdin vefāt (8) tapğānlardın kén bir kişi tüşleridekördüler ki beḥiştiniñ hille ve heriri birle curqāqlıq (9) hurıkılmannıñarasıda raḥatniñ besteride yatıpdurlar beḥiştiniñḥizmetkārıları olarnıñ (10) ḥizmetleride turupdurlar sordu ki ey şeyḥ bu devlet ve meziletni

kaydın taptıñız şeyh (11) ayttılar Hakkısbhân ve te'âlâdin anıñ mahabetniñ otıda köygenlerni hille ve herir birle curgadı ki (12) köyüp cerahat bolğan kişilerni bir nerese birle yorğamaqlıklâzım irdi anıñ üçün meni (13) hem allah te'âlâ hille ve herir birle curgadı dediler vallahu 'âlemu bi's-şavâb (14) yegirmetoķuzunçu bâbdaşeyhşâhib'ul esrâr ve bendeyi havâş-i perverdigâr ve mahrem-i dergâh (15) hazret-i kirdigâr ve mazharı kerâmât bî-şumâr ve şeyh şehir huzzar ve sakin fer hâne şeyh-i şuyûh (16) rûzigâr kutub rûy-i zemîn ve nâdire rub'ü sükûn şeyhMuhammed'Atţarrahetullah 'aleyhiniñ (17) lat ve keyfiyyetlerinibeyânkılıpdurlar olar sehi ve cüvân mert ve nân bir köçü[262b] (1) ve kolları uçuk aydılar ticâretkılur irdiler ammâ evvelki hâllarında kirâkeşlik kılur irdiler (2) vaqtıki ticâretniñevkâtdın ol büzürgvâr ferhar tarafıge tüşdüler bir kızını kördüler ki hüsnü (3) cemâlide bir kemâl irdi tab'nâzik irdi ve hoş hüy irdi yaşibelâgat mertebesige yetişme (4) irdi şeyh benâgâh ol kızını kördü zamânı ol kızınıñhizmetide turdu yüz cânı birle (5) ol kızğa 'aşıkboldılar köñülleri kollarıdın kıldı özleri birle endişekıldılar ki (6) ey 'Atţârbir yolu cihânıñ rüsvâsı boldıñ bu işniñ tedbiri neme kıysı hile birle (7) anıñhizmetide bolmakkerakâhırmaşlahatnı şumğa karâr berdiler bu kızınıñdedesiandağ (8) zerdâr irdi ki anıñ kaşlarığa barıp kirasığa kirgendi nobdân-râk iş körünmeydür (9) arıp anıñhizmetini kabûlkılay tâ şubu cihetdin ol kızğa yakın bolupcemâl-i dil (10) feribdin behre algaymın halknıñmelâmetidin yeraķbolğaymın ol irdi ki kirâkeş (11) likni özige lâzımtutuph'âce melik kızınıñdedesi irdi barıp'arzâhâlini anga (12) ayttıki ey h'âceğaribdürmin ata anam yok neme bolur ki miñe oħşagaribni uluğ astâne (13) niñizni.. rüşeni kabûlkılsañız dedih'âce Melik ayttıey oğul sen gayddın dedi (14) şeyhayttılar ki men hisar ferzendidürmen dedih'âce melik ayttıneme üçün munda (15) keldiñiz büzürgvârayttılar ki naşibim şubu yerge tüşüp igen dediler h'âce melik ayttısiñ (16) sözüñnikabûlkıldım dediammâ bî-vefâlıkılmaqlık dedişeyhayttılar men bî-vefâlıkıñı (17) balmaydurmen sizniñtarafıñızdın neçük bolur iginammâ miniñtarafımdın[263a] (1) héçtaķşirat onmas dediler h'âce melik ayttılariger sen öz sözüñde tursañ (2) men hem seni ferzendlikge kabûlkabûlkıldım miñ bir kızımın büleñ ferzendim yok dedişeyhhoşhâl (3) ve hurremboluph'âce melikniñhizmetide boldılar neçendkünötüp irdi büzürgvâr h'âce (4) Melikge 'arzıkıldı ey h'âce men bî-kârçılıkıñı h'ahlamaydurmen meni bir işge yakın kılsañız (5) ol iş miniñdilkibirliğimni def'kılğayh'âceayttıki miniñçendân hizmetkârlarım ki bar ki iş (6) kılmay bî-kâr yörüp aytadur ki biz sizniñ fermânñızda neme işge buyursañız bî-zârñı kılalı (7) dedürmen ang iş tapıp bir almaydurman dediler h'âcebî-çârelikdin ayttılar ki ey ferzend (8) miniñ sizniñmünâsibetiñizdekıldurgıdın işim yok dedişeyhayttılariger héç iş (9) miniñkolumdın kelmese mu sizniñmevzû'larıñnı baķalurmın dediler âhirü'l emr münâkaş (10) tamâmbirle h'âce melik mevzû'larını bakturuşğa râzı boldıh'âce melikniñ üç yüz (11) mevzû'yu bar irdi anı bolarğa tapşurdu Hazret-i büzürgvâr ol mevzû'yularnı baķıpyörüp (12) ma'şûķlarıñnı firâķıda nâle ve zârı kılur irdi ol kız kiçikligidin olarnıñ hâlidin (13) haberdâr bolmadı ve yetti yıl şubu tarîķa birle ottu kız residelik mertebesige yetti 'aşkıñı (14) kelişniniñbâğıdın büyü demekige buradı andinkén'aşık hâlidin bir munçaķhaber (15) taptı...közüniñ üçüde şeyhniñtarafıge nigâh kılur irdi kızınıñsevķ engîz (16) nigâhidin büzürgvârniñvücûdları ot yanıp yüz päre bolganköñüllerini (17) kebâbkılur irdi gâhî tatlık kölgüsünü birle kebâb bolğan dillerige toz siper irdi[263b] (1) gâhî cilvelik kaddini serv-i revândın körsetür irdi bu nâtüvân 'aşıkñıñ tenige yanķı başdın (2) cân kirer irdi her vaqtıki şeyh bu şîrîn harekatnıñyahşıhareketlerini körse olarnıñ'aşķı (3) evvelkidin yüz hişşeziyâdebolur irdi bî-tâķatlıkdin gâhiferyâdkılur irdiler bir künü şumdağ (4) feryâdkılıp âh tartıpyıgladılar bu mevzû'larıñnı arasından bir mevzû'yu ayrılıp olarnıñ (5) aldılarıgakelipzebân-i hâl ayttıki ey Hudânıñ bendesi bu heme derd-i fiğânı her zamânğa bâiş (6) din kıladursızlar neçend yılñıñ buzu şubu hâlâtda yörüysiz dedişeyhayttılar ey bî-zebân (7) miñ hâlimni sen neme bilesin bu mevzû'yu ayttıey yigitneçükdin bilmeyki neçend yılñıñ.... (8) bizniñhemrâh édiñiz şeyhayttıey tilsiz cānāveriger bilseñ hâlim şubudur ki bilesin siñ (9) köñlüñ miñe keyüpraħmiñkeldiāhırzebân hâl birle miñe aytıñammâh'âcenıñ kızınıñ (10) siniñ teknikce miñe rahmi kelmedineçend yıl bolu bolupdur ki men anga şeydâ durmın mevzû'yu ayttıey (11) nādān tā bu vāktğaça özüñh'âcesige 'aşık bolsañ irdi h'âce melikge kılğanhizmeti (12) H'âcehaķikîge kılsañ irdi tā bu vāktğaçamaķşadıñğa yeter irdiñh'âce melikniñ kızıdın (13) yüz cânı birle 'aşık bolur irdi hâlā hem siniñmaşlahatın şubuki özüñniñh'âcehaķikîñiñ (14) hizmetide bolgıl bu sevdādin üzülgil tā bu maķşad

koluñgakelgeygusaleniñ bu sözü (15) şeyhge katıg eser kıldı şolzamān kızdın Hudā-yite‘ālādın özge nemersedin üzüldü ammā (16) mevzū‘yu baqışnı terk kılmadı anıñ üçün Hudādın özge üzülüşniñ sebebi şubu (17) gusale irdi şol künü Hazret-i Haqq sübhān ve te‘ālāniñ bendeşiligige meşğūlboldılar[264a] (1) beş vāktınamāznı vaktı vaktıda ötedilerhemişeṭahāret birle boluşnı ihtiyārkılp irdim (2) dāim zikraytışgameşğūlboldılar igerçi hécnemersebilmeseler müammāHazret-i Haqq sübhānnıñ (3) luṭuf‘amīmi birle şeyhniñ dillerige ān-mikdār‘ilm-i kerāmātkıldılar ki anıñnamāzda tabğunça (4) ṭahāretādāb-ı şerāitlerni bildürdü kelime-i allah rabbini keşif kıldı şubu isim birle (5) meşğūllukkıldılar beş yıl şubu ṭarīka birle ötüp irdi ol büzürgvārğa tağayyūr ḥālī peydā (6) boldı ol şeyhniñ dillerige dervīşlikniñ keyfiyeti ... boldıvilāyetniñ nūru olarnıñ (7) mübārek pişānileridin zāhirboldı māh-ıramāzānnıñkéceleridin bir kéceḥ‘āce melikniñ (8) ḥātırıga yetti ki toğup koşulğananıñniñmevzū‘yunı mülāḥazaḳılıpkörgeytün yarımını birle (9) qofup qolıga ‘āṣā alıp curulupHazret-i şeyhniñ başlarıga yetti kördüki şeyh ohlapdurlar (10) ol büzürgvārniñmübārek sīneleridin Allah rabbiniñāvāzı keledürḥ‘āce melik bir fırsat (11) büzürgvārniñ başlarıda turdu ḥ‘āce melikniñ dilige bir ot tüştü yıǵlap evige yanıkelip (12) kara qaramcını boynıga salıpHudā-yite‘ālāganālekılıpayttıki pāka perverdigār bil mepdürmin özümniñ (13) nādānlıkdın siniñ bu velī benedeñni ḥizmetge buyurupdur öz luṭfu ‘amīmi birle ‘affkılığ (14) dédi şolzamānḳulaqlarıgaāvāzkeldi ki ey ḥ‘āce melik özüñḥizmetkārğa ‘özür qoyǵıl (15) vaktıki bundanı eşitip tā şubḥvāktğaça anıñ yıǵlamaḳda boldı irtgenşeyhniñ aldılarıǵabarıp (16) şeyhniñayaǵlarıga yıǵılıp‘özür tiladiki ey Hudāniñ velīsi ma‘zūr tutuñ ki tā bu vāktğaça (17) sizniñ ḥālīñiz miñe ma‘lūmémes irdi bilmeslikdin cāhillikdin bu qasem bī-edeb[264b] (1) lik mimdin sizge vāqı‘boldı kinécend yıl sizni ḥizmetge buyurdum bukūnandaǵkündür ki (2) men sizniñḥizmetiniñizde bolsam şeyḥayttılar ey ḥ‘āce melik sizge miniñ neme ḥaddim bolsun (3) sizge münāsib şubu ki siz özüñiz miñḥ‘āceñizniñḥizmetide bolǵaysız sizni öziǵe (4) ḥizmetkıılmaḳiçin yaratǵanḥ‘āce melik ayttey büzürgvār miniñḥizmetim sizge şubu ki bir sözüm (5) baranıḳabūlkıǵay siz şeyḥayttılarigerḳabūlkıǵudın söz bolsa cān-ı dīlim birle ḳabūlkılay (6) dédiler ḥ‘āce melik ayttilar ki ey büzürgvār miniñ sözüm şubu ki özüñüz bilesiz ki miniñ bu dünyāda bir cüz’ (7) ferzendimdin bñleñ héc ferzendim yokḥ‘ahlāy miñe bu ‘ācizemni sizniñḥizmetiñizge yetkürsem (8) tāṭahāretlerige su bergeyminiñ bu sözümni Hudāniñrızālıḳı üçün ḳabūlkılıñ dédiHazret-i (9) şeyh tereddüd bolup bir fırsat tevaḳḳuf kılıp özlerige furu kēttiler şubu heynde şeyhniñḳulaqlarıga (10) āvāzkeldi ki ey ‘Atṭārgusaleniñnaṣīḥatını ḳulaḳıña keltür neme boldı ki néçend yıl igesin (11) āṣūftebolup irdiñ bir ḥarfigemuhtāç irdiñ anıñ bir ḳaralaşıǵamüştāḳ irdiñ ol (12) hem siñe müyyeser bolmas irdi imdi siñe müyyeser boldı sen anga istignāḳılamsan şeyh bu (13) nidānı eşitipḥ‘āce melikniñ kıznıñ nikāhını ḳabūlkıldılar ḥ‘ācederḥāl kıznı nikāh (14) kılipşeyhge berdi Hazret-i şeyh ol kéce kızǵa yakın bolmay tañ atǵunça ora turup (15) Hudā-yite‘ālāganālekılıp ve münācātkıldılar ki pāka perverdigāra miniñnéçend yılḳı bendeşiligim bu künde (16) zāyi‘ boldıçerāǵı men öz nefsimniñmurādıca iş kıldım köñlümdeki bin maḳşūdumǵa (17) yettim yene āvāzkeldi ki ey şeyhMuḥammed‘Atṭārsiniñbendeşiligim zāyi‘boldı digen sözün [265a] (1) ḥaṭāçerāǵıHudā-yite‘ālāniñfermānını ḳabūlkılmaḳlıḳı birle peygamberniñ sūnetleri bercā keltürmeklik (2) birle dervīşlikniñ kārı neme için zāyi‘ bolsun anıñ üçün peygamber‘aleyhi’s-selāmaytıpdur (3) lar ki müsennā ve selasdür bāǵ-ı peygamber‘aleyhisselāmniñ bu ḥaberleri (4) birle siniñkılǵan bendeşilikiñneçükdin zāyi‘ bolsun ey ‘AtṭārsiniñtiḳādıñHudā-yı (5) te‘ālāniñdergāḥıǵama‘lūm sen aytǵandınemes bilgil ki tenḥālıḳda bir ḥūbluḳḥāşıl bolsa kedHudācılıḳda (6) néçendḥūbluḳ bar iger mücerred bolmaḳlıḳ kedHudācılıḳdın efzel bolsa irdi Hudāniñ dostlları (7) bu ‘ālemdin öter irdiler ḥūşuñ birle bolǵıl ki enbiyālarınñba‘zıları iki yüz ve ba‘zıları (8) üç yüz nikāhlıḳda bolupdur enbiyālarınñ bu fi‘illeri delāletkıladur şumǵa ki evlenmeklik (9) efzel bolǵaytenḥālıḳdın kışiniñ mücerred tenḥābolǵanı şubu ki bu ‘āleminiñta‘aluḳātıdın (10) özünü urup anga ḳayd bolmasa digen boladur Hazret-i şeyh bundanı eşitipḥoşḥālbolup (11) andinkén kızǵa yakınlıḳ kıldı üç künden şeyhniñköñüllerige telaka çıkmadıñ (12) niñḥavāşı tüşüp yılañayaǵ telacıḳttılar kördüler ki yetgen başıda néçend bñlbüller olturupdur (13) biri birige aytıṣadur ki şeyhMuḥammed‘Atṭārniñ pūştüdin er maḳlūmbolupḳırḳ velī (14) peydā boladur ki her qaysı öz vaktıda ḳutub boladur dédicānāverlerniñ bu sözüdün Hazret-i şeyhge (15) bir nişāne-i ḥāşılbolup özlerige aytıtkı ey şeyhMuḥammed‘Atṭārbildiñ ki bu hasiyetler evileñdin (16) bola

digen bu yetti yılını içinde on iki iki zek ferzend vücūda keldi birkün oturup (17) irdiler vāqı'ada kördüler ki Hāzret-i İbrāhim Hālīlullah hāzırbolupayttılar ki ey şeyh Muhammed[265b] (1) hālā siñ yüküñniñ rāk kın atañniñ terikligide miniñtarafimgekelgil tañlagın atan (2) ölgendin belā bar kañniñahvālının haberdār bolup olarğa ferdākılmaqlıqñ (3) lāzım dēdiler şeyh özlerige kelip bu vāqı'anı ehliyyelerige kib analarığaaytıp iki lasidin ruḥṣat (4) tilediler bular iḳileri be-cān-i dilḳabūlkılıpruḥṣat berdi büzürgvār cüng oğlanlarını özlerige (5) hemrāhkılıp seferniñ cayduḳunı rāstḳılıpMekkeniñ yolığa iki ay yol yörüp irdiler ḥācılar (6) aldılarıgakelipayttılar ki ey Müslümānlar yañlar yolñiñḥaṭarı bar büzürgvārayttılar yolñiñḥaṭarı (7) bar ḥācılar ayttılar ki yolda ejderhāpeydābolupdur ki ḥalkñı helākıladur mebāda ki sizlerni zāyi' (8) kılmaḡayşeyḥtevekkeltü alellah velā.....allah dip yolğa revānboldılar otuz (9) beş kün yol yörüpejderhā bar yerge yettiler yarakdın ejderhā bularnı körüp başını köterip (10) bularḡaḥamleḳılıp irdi Müslümānlar feryādḳıldılar ki şeyḥayttılar ki ey yārānlar ḡam yemeñler Hudā-yı (11) te'ālāheme'aşḳa ḳādir ki bendelerini bu zālimgē zūlm ḳıldurmas dip başlarını mūrāḳabege ḳoydular (12) bir furṣat ötüp irdi başlarını mūrāḳabedin köteripkördiler ki ejderhā yakın yetipdür (13) şeyh ḳamçılarını ejderhātarafıge taşladılar Hāzret-i Ḥaḳḳ sübhān ve te'ālāniñfermāni birle ḳamçı (14) ları ol ejderhādın sed çendānuluḡejderhābolup ejderhanı tutup nā-peydāḳılıp (15) yine ilgerki şūretide ḳamçı boldişeyḥniñ evellki kerāmātları bu irdi e'l-ḳıssaMüslümān (16) lar bu teşvişdin halas bolupneçendkün yol yörüpMekke-i mu'azzamğa yettiler Ka'be-i mu'azzamdın (17) büleñ her nerese ki Mekke de bar irdi hemesi şeyḡe selāmercā keltürdü şeyḡ bularniñ[266a] (1) heç giysige iltifātḳılmadılar bir nemerse sordu ki ey şeyḡ neme boldı ki bu cān siz nereseler zeban (2) ḥāl birle sizlerge selām ḳoldı anıñ heç ḳaysıḡiltifātḳılmadılar şeyḡayttılar anıñ üçün (3) iltifāt ḳılmadım ki miniñmaḳşūdum büleñ nemede irdi maḳşadımdın büleñ nemege neçükdin (4) iltifāt ḳılay diptāvāḡameşḡüllüḳḳıldılar ṭavāfdin kēn mez ḥalkada olturdular (5) zamāni irdiki özleridin ḡayb boldılar kördüki Mekkeniñşeyḡhāzırbolup (6) ḳolıdadüstürḥāntutupkelipayttiki ey şeyḡMuhammed bu düstürḥānnı alıñ ki (7) hāzret-i İbrāhim Hālīlullahniñ düstür ḥānları şubu düstür ḥāndın irdi şeyḡ düstür (8) ḥānnı aldılar andıñkēnruḥṣat berdi ve ayttılar ki mundıñkēn ellik yıl 'ömürkörsersiz bu 'ömürñizniñ (9) içinde Hāzret-i Ḥaḳḳ sübhān ve te'ālāniñ bendelerige seḡavetniñ işiñni içip nān beriñ (10) dēdiler şeyḡ öz ḥāllerigekelipMekkedin taşḳarı çıḳıpkördüler ki şeyḡniñuluḡoğlanları (11) Hı'āceEbū'l Kasim ḥāne-i Ka'bege müteveccih bolupturupdur Hāzret-i şeyḡoğlanlarıḡanaḡarḳıldılar şolzamān (12) Hı'āceEbūlkasim naḡartapıppinhān işler bularḡa āşikārboldı şol küñü Hāzret-i şeyḡMekkedin yanıp (13) yolḡarevānboldılar yolda kelkünÇe her küñü kārḡānḡalkğa iki vāḡṭṭa'āmyetküzüp berdiler ammā ... (14) ḥāneleridin ṭa'ām zerre noḡşān bolmas irdi vaḡṭṭıki Bağdādğa yettiler Bağdādñıñuluḡları (15) ayttılar ki ey şeyḡ neme bolur ki bizniñ şehrimizde neçendkün tursalar sizlerniñḡizmetlerini ḡanimet (16) bilipşoḡbetleriniñ büyü muḡabbetini dünyā ve āḡiretmizniñsa'ādeti bilsek dēdiler tola ilticākelgendin (17) tōrt ay Bağdādda turdular yüz ḳişiñiñirādetini ḳabūlḳıldılar Hāzret-i şeyḡ[266b] (1) ḳaddese-allāhu sırreḡu 'azīzmundınziyādemürīd almadılar ve lıkin Hāzret-i şeyḡniñḡizmetleride ḳişi (2) nihāyet tola irdi olarnıñşoḡbetleride bolupHāzret-i şeyḡniñ nefsi-rūḡ efzālārıḡa (3) bu ḡalkñiñnihāyeti iştıyāḳı bar irdi anıñ üçünki şeyḡniñ her nefsleridin büyüḡoşḡalk (4) nıñ damāḳını mu'aṭṭārḳılır irdi bu cihetdin bu büzürgvārni 'Aṭṭārdir irdiler ammā evvelki ḡālleride resmi (5) ḡalkdın 'Aṭṭārḳılur irdiler bu vechidin ḡalk bunlarını 'Aṭṭāratar irdi elḡāşıl tōrt aydın (6) kēn bu ḡadīḡniñmaḡmūnu birle ki elḡāṭanu mine'l-īmān dur vaṭānlarıḡa yanmaḳlıḡniñarḡusu (7) boldı Bağdādda terbiyet ḳılḡanmürīdlerniñarasıda şeyḡ Muguriddin atḡı bir dervīşi bar irdi (8) nihāyeti karkerde ḡālifelike ḳābiliyyetpeydāḳılıp irdi olarnı öz evrenleride Bağdādki mürīdlerge ḡālifelıḳılıp (9) hattı irşādberip öz yurtları ṭarafıgerevānboldılar Hudā-yite'ālāniñ'ināyeti birle heç zarar (10) bolmay öz vaṭānlarıḡakeldiler bir ay dedeleriniñ yurtıḡa barıp hisārda turdular andıñkēn (11) ferhara ḡı'āce melikniñḡizmetige bardılar ḡı'āce melik Hāzret-i büzürgvārniñcemāl-i rūze efzunlarıḡa (12) müşerref bolupHudā-yite'ālāḡe bisyār şükürler keltürüp elḡamdulillah sümme elḡamdulillah dip imdi olsam (13) tenebbūḡ yatarımın dip dēdi üç aydın kēnḡı'āce melik 'ālemdin kēttiHāzret-i şeyḡ kudesse sirriḡul (14) 'azīz tola cemā'atlar birle cenāzeleride hāzırbolupnamāzlarını ötepcenāzesiniñ kinidin (15) Barıp yerge defnḳıldılar Hāzret-i şeyḡ kudesse sirriḡul 'azīḡı'āce melikniñ seri ḡaklarınıḡ (16) Tufeside oturup irdiler firīşteler suālḳılışḡe kelipsuālḳıldıkördüler ki (17) şeyḡḡabriniñ tufeside olturupdurlar

firişteler ayttilar ey şeyhmaşlahat neme ki[267a] (1) sizniñvücüduñız bu yerde turupsuālķılmaķķaruḥṣatbar muyokmu şeyḥayttılar ey Ḥudāniñ (2) yakın bendeleri sizlerni Ḥudā-yite‘ālā şubu işniñmaşlahatı üçün ḥalkķılıp bu işge koyķan (3) Ḥudāniñfermānını tutuñlar iger men bolsam bu işge miniñ heççārem yok ol irdi ki firişteler suālķameşgūl (4) boldılar şubu heynde āvāzkeldi ki ey firişteler ‘Atṭārdın kişi tufeside oturup ol kişige (5) hami bolsa ol kişi neçūkdin tenebbūh bolmasın yanıglar anıñdın suālķılmañlar ki anıñkūnāhını ötüp (6) iger çi beḥiştı bolmasamubeḥiştge sezāvār kıldım bunda yetişi hemān firişteler olub yandılar andın (7) Ḥazret-i şeyḥhoşḥāllık birle ḥ‘āce Melikniñķabirleridin koḥup yandılar elḥāşılḤazret-i şeyḥ (8) ḳaddese-allāhu sirrehu‘l‘azīz yetmiş beş yıl ‘ömürkördüler bu ‘ömürleriniñ içide beş yıldın tola riyāzet (9) tartmadılar ammā tola riyāzet tartķan kişidin maḳşūdlaḳı at-rāk ayttilar ey dervīş (10) bilgil ki Ḥudā-yite‘ālāniñdergāḥıģa baradurķan yol toludur ki her ḳaysı yol yörüsemaḳşadıģa (11) yetedür anıñ üçün peyķamber‘aleyhisselāmaytıpdurlar ki etturuku ilellah bād ve enfasel ḥalāyık (12) her kişi bir yolģa kirse menzilige yetedür iger her kişini ḥ‘ācesih‘ahlāsa riyāzet derķār émes (13) igerriyāzettartıpḤudāģamaḳbūl bolmasa maḳşūdıģa yetmedür iger azģına iş kıılıpḤudā-yite‘ālāģa (14) maḳbūl bolsa ol kişi murādıģa yetedür andaģki bir ‘azīzi ‘ālemde riyāzet bī-nihāyettartıp (15) reñç ve meşakķat tola körüp irdi olģandın kén Ḥaḳķ sübhān ve te‘ālā bī-kām ve bī-zebān ol (16) ‘azīzdin miñe neme keltürüñdip sordu ol ‘azīzayttılar ki pāka perverdigāra ol ‘ālemde (17) tartķan riyāzet ve meşakķatımnı sizñe tuḥḑekılıpalkıpkeldim dēdi nidākeldi ki siniñ bu tuḥḑeniñ[267b] (1) miniñdergāḥımgamaḳbūlémes yine nidākeldiki yine neme keltürdüñ ol ‘azīzayttıey kerim-i bā-kerem her nemerse ki (2) ‘ömüride kıılıp irdim siniñdergāḥıñıa ‘arzķıldım dēdi yine nidākeldiki bu maḳbūl bolmaģan emeliñ (3) bir la‘ne yerge barışnı ḥ‘ahlāysen ol ‘azīzayttıey pādşāh-i ‘adil miniñ baradurķan yerim (4) ve taradurķan cāyım dūzaḥnıñ teki bolmaģım lāzım ol vāḳtda yine nidākeldi ki ey miniñ bendem (5) siniñ cāyıñbeḥiştēdür anıñ üçün bir künü yolda kētip barur irdiñ yolnıñ uzasıyda (6) bir yetgen yeter irdi ‘āşālık üçde alıp yolnıñ taşıģa taşladıñ miniñ bendelerimniñ futıģa (7) kirmedimundaģışlerini Müslümānçılıknişānesi dipdürler siniñ bu emelin cemī‘ emeliñdin (8) Ḥudāniñdergāḥıdamaḳbūlbıldı bu sebebdin kūnāhıñnı ötüpbeḥiştge sezāvār kıldım (9) bu söz şumģa dilālet kıladur ki emelniñ az tolası Ḥazret-i Ḥaḳķ sübhān ve te‘ālāniñdergāḥıdaberāberdür (10) ammāḤazret-i şeyḥḳaddese sirrihu‘l‘azīzeģerçi riyāzatnı az tartsalar muḤudā-yite‘ālāniñ bendeleridin (11) seḥāvetniñḤānıdın nān berişni kimķılmañ dēdiler seḥāvetni özlerige ‘ādet (12) kıılıp irdiler ki her künü yegirme dinar altun faķirlerge şadaķa kıılır irdiler yine ma‘lūmbolģay ki (13) her kün ol şehniñḥānķahlarıda ta‘yīnlik iki miñ kişi ta‘ām yer irdi bu ķārlardın (14) bñleñ heçriyāzetleriyok irdi ba vūcūdu şumçariyāzetniñ azlıģı birle on iki ferzendleridin (15) bñleñ dört yüz kişini terbiyet kıılıpmaḳşadıģayetķüzüp irdiler özleri Ḥazret-i (16) İbrāhim peyķamberniñrūḥlarıdın terbiyet tapıp irdiler dilleri hem Ḥazret-i İbrāhimniñ (17) dilleridin irdi bu sebebdin Ḥazret-i büzürgvār seḥālık birle meşhūr irdiler bir künü[268a] (1) oturup irdiler ki āsmānzemīniñ firişteleri tabaķlarda açık nūr alıpşeyḥniñ evleriniñ (2) çevreside ḥāzırboldılar Ḥazret-i şeyḥ munu körüp özlerige ayttilar ki ey ‘Atṭāraçlıñ yakın (3) bolupdur munça firişteler cem‘ bolupkelipdürler şolzamānāvāzkeldi ki ey ‘Atṭārsen caglaģandın (4) émes belki evliyā‘ullahnıñ ki uluģ mertebelerige ḳuṭub bolmaķ irdi siniñḳuṭub boluşunnu ilgeri (5) va‘de kıılıp irdi imdi siñe Müslüm boldıboldı ol vechidin firişteler seni mübārebādlık (6) üçün ol nūrunu alıpkelipdürler bu hoşḥaberḤazret-i şeyḥniñķulaķlaḳıģayetipḥoşḥāl (7) boldılar yine özlerige kelipayttılar ki ey ‘Atṭārbu hoşvaḳtılıkniñ cāyíemes belki ya‘nī (8) vūzerāynıñ cāyıdur munça ağır yükünü siñ gerdeniñģe ḳoysalar neme ṭāķātıñ bar ki anı (9) köterģeydinḤudā-yite‘ālāģanālekılıpayttiki pāka perverdigāra miñe oḥşā‘ācizniñmunça yükünü köteriş (10) geṭāķātım yok öz luṭuḑ‘ināyetiñ birle bu bendeñniñ başıdın bu yükünü kötergil ve yine āvāzkeldi ki (11) ey Muḥammed‘Atṭārhimmetiñni bñlend tutģıl ve ķārnıñnı Ḥudā-yite‘ālāģakoyģıl ki siñ işiñāsānlık (12) birle otar ol vāḳtda ḳuṭub ala ḳutublıkniñlibāsını ḥāzırkıldılar şeyḥḳabūlķılmaγ (13) her çend zor kııldılar rāzı bolmadılar āḥirayttılar ki ey şeyḥMuḥammedmundaģ miñdin biri kişige (14) müyesser bolmaydurģan devletni neçūkdin ḳabūlķılmaysız Ḥazret-i şeyḥayttılar anıñ üçün ḳabūl (15) kılmaydurmen ki miñe oḥşakūnāḥķār ‘āşāniñ neme lāyıkātı bar mundaģuluģ devletge dēdiler āḥir (16) ḳuṭbiyyetniñlibāsını alıpkelipkeydürüpüzürgvārniñ ḥaḳķıda neçendḑātiḥaoḳupḥayr bād (17) kıldılar büzürgvārḳuṭub

bolğanvâktlarında beş yüz kişini mürîdalıp terbiyet kıldılar[268b] (1) bir yıl on iki ay kütubboldılar bir künü işrâkvâktıda namâzöpturup irdiler néçend aq saqal (2) halk sef tartıpbüzürgvârniñ aldılarıda qol bağlapturupdur ve yine ba'zıları taşkarı (3) turupdurlar Hazret-i şeyh bu vâkı'anı körüpnamâznı patraq 'aṭā' kılışğa sa'y kılıpnamâzdın fâriğ (4) bolupayttılar ki ey yārānlar sizler vaşl boluşniñhaberini alıpkeldiñler mu firışteler (5) ayttılar ari sizni dostuñuz cırlaydur dēdiler şeyhhoşhālbolupayttılar ki elḥamdulillah ki (6) miniñiştıyākım hem ḥaddın ötüp irdi dēdiler ammā bir fırşattevaqqıfılsıgaruḥşat (7) bar mu ya yokmu dēdiler firışteler ayttılar ki her neresi ki siz maşlaḥatköresiz şundağ (8) bolsun şeyh ferzendleri Ebül Kasımnıqıçırapayttılar ki ey ferzend dervişlerni kıckırınıñ (9) Ḥ'āceEbül Kasım taşkarı çıqıpdervişlerge ḥaber berdiler dervişler derḥāl cem'bolup (10) kiripkördüler ki şeyhhoşhāl birle oturupdurlar hemedervişler ayttılar ki ey (11) büzürgvārmeger sizlerge hoşḥaber yetti mu şeyhayttılarşundağ dēdiler dervişler ayttılar (12) ey büzürgvār neme vâkı'a boldıseyhayttılarvâkı'a oldur ki ervāḥmeşâyihlarnıñ evvel (13) āḥirhemeleri şaf tüzüpāsmān ve zemīnniñ firışteleri kanatlarını yayıp miniñ (14) maḥrem sarāyımniñ çevresini alıpturupdur caglaydurmen ki şāḥbāz rūḥ alevini (15) 'ālem-i nasutudın 'ālemi lā-hutuga iltigeyler bu cihetdin miñe hoşhāl birle yetti sizlerge (16) néçendnaşıḥatkıladurmen ki anı kulaqñılarda tutuñlar dervişler bu sözlerini eşitip (17) hemeleri girye ve zāriāğazkılıpayttılar ki ey büzürgvārher nemesi ki aytadurlar biz cān[269a] (1) dīlimiz birle qabūlkılıp gerdenimizge tumar atıp 'āşālı dēdiler şeyhayttılar ey dervişler evvelki (2) vaşıyyetim şubu ki pīrniñlerniñkılğan işini sūnnetniñ evrenide biliñler anı 'aṭā'kılışda vācibniñ (3) evrenide biliñler çerāğıayıptıdurlar ki elşeyḥü fī kavmihige ennebi fī ümmeti yine (4) bir vaşıyyet şubu ki Ebū'l Qasımnı özüñlerge ḥalīfe biliñler miniñrūḥumni heme vāktıda (5) ḥāzır ve nāzır biliñler namāznı cemī'yet birle öteñler 'ömrüñlerni 'ibādet birle ötgeriñler (6) cemī'i müşköl işiñler dāmeni ḥāzırkörseñler sizlerniñ işiñler āsānlık birle (7) edā tapar āḥiretiñ kārını Ḥudā-yite'ālāğa koyuñlar dip lā ilahe illellahniñ (8) zıkrige meşğūlbolup yüz yegirme mertebe aytıp irdi Ḥudā-yite'ālānıñ emirleri birle kabz (9) e'lervāḥyetipkelip taşkardın ruḥşat tiledıseyḥhoşvāktbolupruḥşat (10) berdiler ol muḥarreb dergāḥşeyḥniñruḥşatları birle kirip irdiler şeyh yögürüp (11) qofup esselāmu 'aleyk ey bende-i ḥaş tā qaçanğaçamini intizārkılasız biri keliñ ki miniñ (12) mundın tola intizārılıqğatākatım yokdıpcān be-ḥāḥḥ teslim kıldılar dervişler (13) her ṭarafıgeḥaberberdilerköz yumup açğunça dervişler yığılpkeldilerbüzürgvārniñ (14) vaşıyyetleridin namāzlarını 'aṭā'kıldılar ferḥārniñtağınıñ qal'asıda defn kıldılar (15) anı qal'a-ı fındıq dedürler ol qal'a fındıq ferḥārdın tüşgecelik yaraqdur (16) qal'a anıñ üçün ataldıki büzürgvārniñnamāzlarını 'aṭā'kılgandıncēnāzeleri (17) āsmānğa örlep fervāz kılıp irdi halk teveccūhde turup irdiler[269b] (1) ḥazret-i büzürgvārniñcenāzeleri ol qal'ağa tüşüpkarār tapdı şol yerde defn kıldılar 'ālemdin (2) riḥletkılganlarıdın kēn bir nemesi tüşide körüp sorduki ey büzürgvārābād yerler turup (3) bu qal'ada yatışını neme üçün iḥtiyārkıldılar dēdişeyḥayttıey derviş bu menzilni (4) iḥtiyārkılışımniñ bāisi ol irdiki Hazret-i Süleymān'aleyhisselām bu qal'ada üç künḤudā-yite'ālāğa (5) 'ibādet kılıp irdi ve bu yer olarnıñ pāy qademleridin teberrük boldıfaḥir hem teberrūken (6) ve teyemmenen ve bu yerni iḥtiyārkıldım künāḥımni öterler migin dēdiler tārīḥge altı yüz yigimi beş (7) rabıu'l evvel ayında düşenbe künü sūnnetni bercākeltürüp'ālemdin öttüler bu vâkı'a (8) ferḥār ki tābi' bed ḥiṣāndur anda vâkı'boldı vallahu 'ālemu bi's-şavāb..... (9) bilgil ki Hazret-i büzürgvārḥaddese-allāhu sırreḥu'l'azīz'ālemdin ötgenleride ol büzürgvārniñ (10) ferzendi 'azīzi Ḥ'āceEbül Qasım ellik yaşda irdiler bu büzürgvārniñ işleri (11) Mekkege ṭavāfge barğanlarıda analarınıñnazarı birle kemālīğayetip irdi atalarınıñvaşıyyetleri (12) birle atalarınıñ evrenide oturupseyḥlikkılıpḥalkınıḤudā-yite'ālānıñ (13) yolığa başladılar ol halkı ki atalarığāimānkeltürüp irdi şeyḥEbū'l Qasımğa (14) imān keltürdüler anıñ üçün bu şey Ebū'l Qasımniñvelāyetleri atalarıdı (15) yuqarı irdi şeyḥ Ebu'l Qasımniñ bir kerāmātı ol irdi ki ataları 'ālimdin (16) barğan yılı qahtlıqboldıandağ qaht boldı ki biribirini yib gūştığa (17) toymadı tola bī-ṭākatlıkdın ḥalkḥ'āceEbū'l Qasımniñḥizmetlerige kelip[270a] (1) isti'anet tilediler ḥ'āce ol meclisdekollarını du'āğaköteripdu'ākılıp (2) bu münācātı okudular ki sin seḥālīkñniñḥānıñ keremi (3) 'āmdur siziñraḥmetiñniñ yağmuruniñ bir qaṭresi bendeleriñniñkünāḥını (4) yuppākılışdadur bu zāif bendiniñḥācetini revākılığilki (5) bu ḥalāyıkni kahtlıkñniñbelāsıdın ḥalāşkılgılbolarnıñmaḥşūdu şubudur (6) men şikeste bendeñniñdu'āsını qabūlkılığil ki ol ḥalkñıñ ḥaḥkıdadur (7) igerḥ'ahlāsañ ki siñ

bendeleriñni bu bende-i zâifgâi'tikâd bağlasun (8) diseñ tã olarnı men siñ'ibâdetiñe sa'y ve ihtimâmkılay bu halknıñ yedürgen (9) ta'âmını iñşânıñ eşkini açıp keñürükılğıl şubu heynde kulaqlarığaāvâz (10) deldi ki Ebû'l Qasım bir bülend yerge çıkip iki yanınıñ töbün salıp (11) miñ qader yetimni müşâhede kılğılğıl h'âce bundanı eşitipşundağkıldılar (12) H'âcenıñ iki lanıklarındın buğday koyuluşğa alıp bir sa'âtde buğday (13) .. balanıp buğday câc bolup qaldı andın halkğaruñşat berdiler ki (14) ey Müslümânlar bu buğdaynı köterişiñleçe alıñlar aç halkıyğlaşıp (15) kelip ançı aldılar ki kaçalarını tuyğarıp özleri köterkünçe aldılar (16) andın kén ol halk aydı ey büzürgvâr imdi o qalmadı tohtap (17) sonlar alğaykacaz yok dédi andın kén Hâzret-i büzürgvâr iki leninglerini [270b] (1) nıñlarını biri birige taqip silkidiler derhâl buğday koyuluşındın tohtadı (2) halk Hâzret-i büzürgvârdın bu kerâmâtıñı körüp halk büzürgvâr nıñ ayaqlarığa (3) andağ yıkıldılar ki ferhâda irâdet kılmağan bir kişi qalmadı şol künü h'âceğa (4) hânı-i kerem ad qoydular yegirme yılda ferhâda şeyhlik kıldılar yegirme yıldın (5) kén Mekkeni tavâf kılmaqnıñ arzusu boldı anda dervişlerdin (6) birşeri aydılar ki ey büzürgvâr Mekkege yargaqdın hâşıl boladurki (7) Ka'bedin 'ibâdet bir evidür ki Hudâ-yite'âlânıñ bendeleridin bir bendesi (8) 'imâret kılıpdur Hudâ-yite'âlânıñ sizge ançiehka hukuqu bar irdi (9) anı bercâ keltürdüñiz yine Mekkege barmaqnıñ maşlahtı nımedür (10) iger munda bolsalar mü'minlerniñ köñlünü Hudâ-yite'âlâ'arş'azımdıpdur (11) Mü'minlerniñ köñlünü algañız andın obdânemes mu aytıpdurlar ki (12) Haqq sübhân ve te'âlânıñ rızası Mü'minlerniñ köñlünü alma dipdürler (13) Hâzret-i h'âce aydılar ey dervişrâst aytasız ilgerki otğan (14) evliyâ'lar tavâf Mekke hem kılıpdurlar Mü'minlerniñ köñlünü hem (15) alıpdurlar ol 'azizlerni mu'tabiat kılmaqlıkdervişlik (16) tarikatnıñ şartı körünedür dervişlerge barmaqlıqlâzımdur ki (17) igerçi bir merâtibede tafıp irdi dedemniñ hizmetleri üçün barıp irdim [271a] (1) ol bir vecih irdi bu mertebe barıp gerdenimdeki karzıñı 'ağ' kılmaqlıqım farz dur derviş (2) aydılar ki sizler ilgerki otğan evliyâ'larnıñ tabiyetini isteydürler bizge oñsa fakirler (3) hem sizlerge oñsa evliyâ'larnıñ mutabietidin neçükdin hâli kılıp istemeyli dediler (4) elkişsa bu seferde ... irgeşip hem râhbolup bardılar her künü Hudânıñ (5) emir fermânı birle Hâzret-i h'âcenıñ kerâmâtlarındın neçend vañşıcânâverler (6) hâzırbolup kelip her menzilde duruşlarğa loqma boldılar kâfile Hicâzğa (7) yetkünçe olkünü ki kâfileyi Hicâzğa yetti miñ kik anda hâzırboldı (8) ehl-i kâfile yetmiş miñ kişi irdi Hâzret-i büzürgvâr bu cânâverlerni (9) kârvân halkı gataksım kılıp berdiler künde yedürgen dervişler (10) nıñ rüzânesi boldı kârvân halkı Hâzret-i büzürgvârdın (11) bu kerâmâtnı körüphemeleri İmân keltürdüler hâşıl Hâzret-i (12) H'âce yetmiş miñ mürîd birle Ka'be-i mu'azzam gayetip Hâne-i mübareknıñ (13) tavâf ige müşerref boldılar andın kén ol dervîşi ki küstâhlıqnıñ (14) tilini Hâzret-i h'âceğa açıb irdi özür takşırayıttıki (15) ey büzürgvâr bilmeydür men ki Mekkege barmaqlarınıñ maşlahtı bu éken (16) tavâf kılğandın kén Hâzret-i şeyh bir güşeni ihtiyâr kılıp oturup irdiler (17) bir fırsatdın kén küh-i Minâğa barğıl dip ruñşat boldı [271b] (1) derhâl kofup Minâ tağı garevân boldılar kördüler ki Minâ tağıda on miñ evliyâ' hâzırbolup (2) turupdurlar heç kişiniñ haberi yok h'âcenikörüşleri hemân aydılar ki kelgil (3) ey Ebû'l Qasım hoşhaber siñe ki heçde munça kişiniñ haccı maqbûl bolmap irdi (4) budur siniñ kademiñniñ berekatındın maqbûl boldı h'âce Ebû'l Qasım aydılar (5) men bilmeydür miñe gança şahib-i devletniñ haccı qabûl boldı igin dediler evliyâ'lar (6) haber berdiler ki miñ yetti yüz kişiniñ haccı maqbûl boldı minnet tutğıl dediler yine (7) hoşhaber siñe ki kutbiyyetniñ mertebesini siñe kılanadur h'âce kofup aydı larki (8) ey Hudânıñ muqarrebleri miñ bu mertebege lâyıkatım yok bî-takdir kutub (9) kılsalar mü'min anı h'ahlamaydurmen dediler evliyâ'lar aydılar neme (10) üçün h'ahlamaysız aydılar ki anıñ üçün ol kişini ki Hudâ-yite'âlâ (11) 'aziz kılıpdur bu kutubluq manşıbına aña bérédür miñ bu mertebege (12) lâyıkatım yok men 'ömrü direz tileydürmen Hudâ-yite'âlânıñ ben deçiligi (13) kılğay mın büzürgvâr nıñ bu iki sözleridin evliyâ'larnıñ tolaları biri (14) birige baqip ta'acub kılıp aydılar ki ey yârânlar Hudâ-yite'âlânıñ dergâhıda (15) zor birle kişige iş kıldurmaq yok koyuñlar öz ihtiyârı (16) bolsun dip âhir h'âce geruñşat berdiler h'âce bā elküllıye tavâfdın (17) fâriğ bolup aydılar h'âcenıñ kulaqlarığa āvâzı keldi ki [272a] (1) ey Ebû'l Qasım vaqtı ki sin 'ömrü dirâz tilediñ yüz yegirme yıl 'ömür kerâmât kılındı (2) H'âcege bu hoşhaberdin hoşhâllık dest berip zevk şüh (3) fidâ boldı bu hoşhâllıqnıñ zevk şühıdın Mekkege on yıl (4) turup carubkeşigini ihtiyâr kıldılar Mekkege turğandın bî-nihâyet (5) hasiyet kördüler on birinci yılı Hâzret Medinege barıp yine on yıl (6) hâzret-i resûlu ekrem şallâllahu'aleyhivesellemniñ Medineleride boldılar andın kén (7)

Şāmğayanıpkelipşeyh kimyâyı kübrânıñhizmetleride boldılar ollar (8) şol vâkıtnıñkuşbesi irdiler Hazret-i şeyh kimyâyı kebir şeyhEbû'l Qasımın (9) yerağdın körüp ölüp aydılar ki ey Ebû'l Qasım cuhud keliñHazret-i h'âcege (10) bu söz nihâyeti hoşkelip peyder pey üç mertebe curuldudar meclisde (11) bar kişiler ta'accübklıp aydıkı 'aceb ki mundağşeyhni cu-hodluksıfatı birle (12) yād kılsa aña hoşvâkıtlıkkıladur bu halkıñh'âceñ haqqıda (13) berer nime dişgenih'âceğama'lümbolup tebessüm kılıp aydılar ki ey enâyiler (14) men neçükdin hoşhāl bolmay neçend yıl men şubu işniñmütāla'aside (15) irdim men bilmeyittiki miñ dilim kıysı peygamberniñ dillerige oğsa (16) igindip miñ bu müşkülüm bukünşeyhniñ aldılarıda hāl boldı (17) bu cihetdiphošhālbolupçerh bardım ki bu bende-i zāifniñ dili[272b] (1) hazret-i Mūsā'aleyhisselāmnıñ dilleridin igen olzamān neyzeside (2) bar halkkqabülkıldılar andınHazret-i şeyh kimyâyı kebirdin ruşşat tilediler (3) şeyh aydılar bir zamān turuñ sizdin suālim bar aña cevāb beriñ dēdiler (4) H'âce aydılar buyursunlar şeyh aydılar ol küniki kuşbiyyetniñlibāsını (5) Minā tağıda sizge tañıladır siz neme üçün qabülkılmañ bülēñnemersenı qabül tilediñiz (6) H'âceayttılar ari şundağ şerm tutdum ki bā-vüçüdu sizler bu manşibda bolupturup (7) miniñ bu manşıbğa qademkoymakım kemāl nā-inşāflık irdi anıñ üçün qabülkılmadım (8) dēdiler h'âce bu sözleri şeyhge nihâyeti hoşkeliph'aceniñ haqqıda fātiha (9) okupruşşat berdiler h'âceşeyhniñ mülāzemetleridin taşkarı çıkıp yurtlarığa (10) yanıpneçendkün yol yörüp tā ferhārga yettiler otuz beş yıl ferhārda boldılar (11) yegirme beş oğul on iki kız tafdılar bulardın iki oğul üç 'ācize ol (12) büzürgvārniñ terikleride velāyet mertebesige yetip irdiler bir künü olturup (13) irdiler āvāzı kulaqlarıgakeldi ey Ebû'l Qasım bilgilki 'ömürüñāhırige yetti (14) imdi sen hetin țarafıge barmağın lāzım ki siniñtefrāğın ol yerdedür (15) hazret-i h'âce ol künü tehir tevaqquf kılmay hetiñe barıñıñ ihtiyār (16) kıldılar on iki ten mürīdleri birle bir oğlanları hemrāh olarnıñ adları (17) molla Fāhireddin irdi 'ilm-i zāhirde bir kemāl irdiler tab' nazımları hem bar irdi[273a] (1) münazarada bāışkılışda bisyār kuvvetlik sözler irdiler ol cihetdin olarnı (2) öz vâkıtlarıda tālīb'ımler molla Fāhireddin koğay ı dir irdiler taşşıl'ilm kılıp (3) yörügvâkıtlarıda bir küñgetāb tesrih kılıp olturur irdiler nāğāh bulargā bir cezebe (4) tekzi taşşıldın kıldılar bu seferide bu oğlanlarını hemrāhkılıp barur irdiler ittifāken (5) olarnıñ yolları barmağğa kelip Hasan Buğra hañe yettiler ol kéce şol yerde tunadılar (6) ol kéce bulargāişāret oldu ki ey Ebû'l Qasım hoşkeldiñiz qadem sefā keltürgeygiñiz mübārek (7) bolsun din aydılar ki fi'lān yerde bir ağık bar ki anıñşıhhat tabmağlığı sizniñmübārekqademiñiz (8) yetmeklikge mevķūf dēdiler vâkıtki bu kéce bu vāqı'anı kördüler alle'l şabāhyolğa (9) revānbolup bir sunıñ lebiga yettiler bir zamān anda turdular bavırcı ayttıki ey h'âce (10) bir sa'ātevaqqufkılanturlar ki bu yer dilge rüşenlik beriprūhıñı tazeqıladurğan (11) cāyihōşhavā igen munda bir aş țayyārkılsam dervīşler ārām alsalar andın (12) kén yolğa revān bulsağ dēdiñh'âceqabülkılıp öz işlerige meşğūlboldılar (13) dervīşler aş füşürüşge şuru'kıldılar Hazret-i h'ācetişleridekördüler ki (14) bir nemersepeydābolupayttıki ey bu otagda siñe azğına emāneti koyup irdim (15) siñe ta'alluğ irdi anı alğaysın h'āceiztirāb birle uyqularıdın bīdār (16) boldılar dervīşlerni kıçkırp aydılar ki ey dervīşler cem' boluñlar ki mundağ (17) nemerse bu yerde ma'lūmboldıdervīşler kétmenkereki alıpkelip bu yerni gülāb çevresini[273b] (1) yetişip açtılar bu yerdin ol patman kaş taşı çıqtımunu alıpdervīşler şarf kıldılar (2) ol künü bu menzilge kaş otak ad koydular elkışsa ol künü yol yörüp tañılası geç (3) kurun ağıkñıñ evige yetdiler kördülerki ol nemersenıñ ağırıñ nihâyeti katığ (4) ve hāli teñbolupdur Hazret-i h'āceEbû'l Qasım oğlanları molla Fahreddin neme havāle (5) kıldılar ki ey oğlum bu ağıkñıñ haqqıda fātiha oku dēdiler molla Fahreddin (6) atanıñ icāzetleri birle ol ağıkñıñ haqqıda fātihaokudular (7) H'âce amīn dēdiler filhāl ol yetti yılki ağırı şıhhattaıp evreni (8) din yögürüpkoşuphizmetde qol bağlap torudurdu ittifāken ol (9) nemerse velī irdi velīligini özü bilmes irdi halkı hem bilmes irdi (10) özü qalenderşüretide yörür irdi adıları Fahreddin irdi bu 'azīz (11) öz yurtlarığa yanışğa molla Fahreddiñe 'arzkılıp aydılar ki (12) ey pādşāhım sizlerniñfātiħaları miñ derdimge devāboldı (13) dēdiler bu vechidin molla Fahreddin devā dip loğum bolu meger ol büzürgvārniñ (14) aşı adları molla Fahreddin irdi tahallusları koğayirdi (15) bu devāyı adda hem atar irdiler āhır bu devāyı laqabları qalıp koğay (16) adıyla şöhet tapdılar elkışsa h'āceEbû'l Qasım üç kün (17) ol menzilde turup törtünçü künü 'ālemdin öttüler ataları[274a] (1) 'ālemdin ötketdin kénoglanları tüşleridekörüp aydılar ki ey pederi büzürgvār (2) meni bu ğariblikde bī-nevākıldılar miniñ bu ğaribçiligimni tartışğa tākātım qalmadı (3) patraq meni özlerige

yetkürsünler dēdiler ol irdi kırkıkündin kēn molla Fahreddin hem (4) ‘ālemdin öttüler molla Fahreddinni atalarını yanlarıda defn kıldılar dervīşler kırk (5) kün molla Fahreddinni seri haqqlarıda turdular dervīşlerdin bir dervīş tūşleride (6) H̱‘āceEbū’l Qasımni körüp sordular ki aḥvālları neçūkboldı igin (7) H̱‘āceahvāllarını beyānkılıp aydılar ki ey dervīşler sizlerge ruḥṣat berdik (8) köñülleri her yerini ḥ‘ahlāsa anda boluñlar dēdiler vaḳta ki bu sözünü eşitipba‘zıları birleri (9) nıñruḥṣatları birle öz vaṭanlarığa yandılar ba‘zıları pīrleriniñ astānelerini (10) iḥtiyārkıldılar vallahu ‘ālemu bi’ş-savāb..... (11) ve ‘ālem bī-ma‘fīret raḥmanı ve cāmı ‘ālem ferīṣānı şeyḥ-i ‘ālem ve bergüzideyi nesli ādem şeyḥ (12) sem‘an semnānı ḳaddese-allāhu sirrihu’l ve raḥmatullahu ‘aleyhiniñḥālāt ve keyfiyātlarını (13) beyānkılıpdurlar bular andaḡ merdi irdiler ki ḳādir kıymetlik mertebeleri bülend‘ālem (14) zāhirde ol kısım irdiler ki cemī‘pādşāh ve umerālar buların bī-maṣlaḥat iş kılmaz (15) irdiler bu ‘ālemniñ işini kılışda bularğa iḥtiyācı tūşer irdi anıñ üçünki (16) bular şāhibi tedbir ve ferāsetlikve idrākleri bülend irdi ve ḥafīz-i Ḳur‘ānirdiler ki (17) kéçelerde Ḳur‘āntilāvetkıdur irdiler Ḳur‘ānnıñ ḳaidelerini obdān bilür irdiler[274b] (1) ol büzürgvārniñ resimleri bu irdi ki her vaḳtiki Ḳur‘ānnı tamāmkılsalar resūl‘aleyhisselāmğa (2) hatmi resūl okur irdi ki çendānfakīr miskin ve ‘ācizḥalkğa ol hatmidin menfa‘at (3) tapar irdiler ammā evvelki ḥalleride şehirge pādşāh şeb irdi pādşāh şeblikde andaḡ (4) zabit irdiler ki kéçelerde héçnemerse ḳuçağa çıḳıp yorulmas irdiler şehirni andaḡ (5) zabṭkıdur irdiler ki bazar yüzige bir nemersenin bir ... tūşe on künkün şol evrenide (6) torar irdiler igesidin bülleñ héç kişi taṣarrufkılmaz irdiler pādşāh şeblik (7) nıñmanşıbidinbī-nihāyetdünyātapıp irdineçendvāḳtşundaḡ öttü érsepādşāhğa (8) eşitildi ki fi‘lān Ases şehirde andaḡzabṭkıladur ki kişi kişige atı ḳaraya almaydur (9) dēdiler pādşāhayttiki igermundaḡlāyıkḡmünāsib kişiniñ bizniñ ḳaşımızda bolmaḳı (10) lāzımdippādşāh şeblikdin çıḡayb öz ḥizmetige aldı ol pādşāh zirek (11) ve şāhib-i ferāset irdi olarnıñahvālīḡanazarsalıpkördü ki mucib ḳabil kişi ma‘lūm boladur (12) dipyaḥşı tarbiyet kılip alfesini tola buyurup öziḡe muḳarreb kıldı heme-i vezīrdin ve yakın (13) kişilerdin bularnı içki kılip özüḡe maḥremū’l esrārkılip şehirniñtamām ḳarını şunuñ maslataca (14) kılip olar ḳaydag diseler pādşāh bularnıñ sözidin çıkmaz irdi olarnıñ‘ādeti (15) ol irdi ki her Müslümāniñpādşāhḡaḥāceti tūşsetevakḳufkılmaz pādşāhğa (16) yetküzüphācetini revākıdur irdiler ol cihetdin ḥalk bularḡadu‘āyḥayrkıdur (17) irdiler bir künü pādşāhniñḥizmetige barur irdi ḳulaḳlarıḡaāvāzı keldi ki ey sübhān[275a] (1) tā ḳaçanḡaça pādşāhmecāziniñḥizmetide bolasin imdi bir vāḳtda āsmānzemīniñpādşāhı (2) nıñderḡaḡıḡa kelegeysin tā ki Ḥudā -yi te‘ālāniñ dostlarıdin bolḡaysın bu ‘ālemniñ (3) işidin halas tabḡaysın dip bunda ḳulaḳlarıḡakeldiköñüllerige bir (4) vehmi ḳorḳunçpeydābolup özlerige aydılar ki ey sem‘an hoşuñ birle bolḡıl ki (5) nikbaḥtlıḡniñ‘ālāmeti siñe yetti be-taḥḳīḳ nikbaḥtlardıñ boldıñ imdi (6) kimniñ işige barıp kimniñ işḡide ḥizmetkılasın ol irdi ki siñe ḥaber berdiler (7) pādşāhmecāziniñḥizmetidin siñe neme ḥāşıl boladur ey sem‘an ol işiñniñ (8) ḥizmetide bolḡıl ki devlet anıñdin peydābolḡay ol işḡide yürḡil ki anıñdin (9) ve muḥabbetpeydā boladur dip yolniñ naşibidin yanıp evlerige kelip keyfiyyeti ḥāşılbolup (10) bu ‘ālem bir küçük ḥāasca körünmedi ol vāḳtda özleriniñfakīruluḡ tutḡan (11) larını kıçkırap aydılar ki bu evimdeki pıl mālārımıñ alıpmundınḥalāş (12) ḳılıñlar köz açıp yumḡunça andaḡ tarac kıldılar ki bu evleride gune buryadın (13) bercāy namāzdın bülleñnemerseḳalmadı bu vāḳı‘adın pādşāhıḡaḥaberyetkürdiler (14) pādşāh nedimlerdin birini iberdikibarıpalıpkelgildip nedim olarnıñ (15) ḳaşlarıḡabarıp olarnı bu ḥālda körüp aydı ki ey sem‘an bu neme ḥāldur ki (16) ḳofuñ sizni pādşāh çırlaydur dēdibüzürgvār aydılar barḡıl siniñpādşāhniñ (17) birle miniñ héç işim ḳalmadı aytḡıl ki meni öz ḥalimge ḳoysun dēdi bu nedim[275b] (1) barıp bu sözünü pādşāhḡayetküzdü pādşāh yine bir kişini iberdi aḡa bu sözünü aydılar ki (2) āḡiru’l emr pādşāh özü kelipkördüki ḥāli digerkünbolupdur bu ‘ālemi zāhirdin tamām umud (3) üzüpdür ve sözünü bülleñ yerdin aytadur pādşāh‘āḳıl irdi aydıki ey yārānlar (4) obdānı ūlke bu kişini öz ḥālige ḳoyalı tāḤudā-yitebārek ve te‘ālāḡa asi bolmaylı dippādşāh (5) bularnıñ aldılarıñ çıḳıp öz evigebarıp irdi pādşāhğa hem bir keyfiyyeti ve ḥālātı (6) peydābolup öziḡeayttiki ey ḡāfil tā ḳaçanḡaça bu bī-vefā salṭanatḡa ve bī-baḳa ‘izzetge ve devletge (7) magrūr bolasin bu cihetdin ḥ‘āceḥaḳiḡiñiñderḡāhdın yeraḳbolup sin münāsib (8) ūlke bu salṭanatḡa cemī‘ işlerde ḳuvvetiñ bar bolḡay kiāḡiretniñ salṭanatını ḳoluñḡa keltür (9) ḡil andinkēñseyḡhniñ ḥāllarıñ ḥaber alḡıl ki olarğa neme vāḳı‘a bolupdur dip (10) pādşāh hem bu büzürgvārın ‘ibret aldı elḳışşabüzürgvār bir hefte bī-hūş bolup (11)

özleridin kētip yine kişidin haberleri yok irdi bir heftedin kén özlerige (12) kelipkördüler ki evleride köhne bu riyādin büleñ hécnemersekalmapdur başlarını (13) secdege koyup aydılar ki elḥamdulillah bu heme ağır yükünü miniñ gerdenimdin köteripdürler umudum (14) bar ki imdi bi vehm ve bī-endīşe kārımnıñılurmen dip andın kénHudā-yite‘ālānıñbendeçilikige (15) kademkoyup şubu kısmı birle yegirme beş yılgeçe aram tapmay ve kündüz Hudā-yite‘ālāğa (16) ‘ibādet kıldılar ve līkin bu müddetde dervīşlik vāqı‘asından bularga héç nerese ma‘lūm (17) bolmadı meşāyihrahımıallah andağayıtdurlar ki her kişi kırkkün peyder pey riyāzet[276a] (1) tartsa evvel keşf-i kubbūr ḥāşıl bolur dipdürler ammābüzürgvārşumçariyāzettartıpdervīş (2) likniñ ekelli mertebesi hem müyesser bolmadı büzürgvār bir kéçeḥalvetlerige kiripHudā-yite‘ālāğa nale (3) ve zārı bisyār kılıp aydılar ki Hudāvenda bir söz birle meni ḥayrān ve sergerdānkıldıñ miñe neme (4) taķşīrāt boldı ki fevzniñ işigi bağlandıseyḥ şubu sözde irdiler ki kulaqlarına (5) āvāzı keldi ki ey suban sen yegirme beş yıl sipahnıñarasıda bolup anıñḥarām ğazası (6) sınıñ reg piñde pīr boldı yine yegirme beş yıl riyāzettartıp anı bedniñdin pāk (7) kılıp sıydın men küllü’l-vücūh şūbhelik ta‘āmnıñ eseri zayil bolğayandinkén siñe va‘deler (8) etder pey müyesser bolur şeyḥ bundanı eşitipḥoşḥālboldılar yine yegirme beş yıl şubu ṭarīka (9) birle ötgendin kén bir kéçeḥalvetde oturup irdiler ki on bir kişi kiripkeldiler (10) büzürgvārkoḥup ta‘zim kıldılar bularnı evleriniñ turuda olturkuzup (11) özleri túbün oturup irdiler bir faşıl başlarını töbün salıp oturup (12) andinkén bu on bir kişiniñulıqları başlarını köterip aydılar ki ey (13) seman sormay siz ki sizler neme ḥalk kaydın keldiñler neme iş için (14) keldiñler dipbüzürgvārkoḥupayttılar ki ey ‘azīzler fakirniñ neme ḥaddi bar ki (15) küstāḥlıkkılğaymın ve līkin şumça umudum bar ki sizlerniñiltifatlardın (16) miñe oḥşahakīrni ser-efrāz kılğaylar ol kişi ayttey seman biz (17) on bir kişi hememiz siniñzātındaki Ḥaḳḳ sübhān ve te‘ālā Nūḥ‘aleyhisselāmniñ[276b] (1) vāsıtası birle öz terbiyetini tuttu ol künü Hudā-yite‘ālā bizlerni ḥalkkıldı Nūḥ‘aleyhisselām (2) esselāmniñ terbiyetidin ḥālī émes irdük ammā siñisti‘dādiñniñ kemlikidin (3) siñe körünmedük bukün sin tanıñızni ‘aşkıñ bute ertip şaf kıldıñız (4) bedeniñizdin kesāfet ve necāsetni kıldıñız ayna şıfatköñlüñizni‘aşkıñıñ (5) saykalıda şaf ve rüşen kıldıñız imdi sizlerge emir boldı kibarıp özünler (6) nıñ şehige körsetiñler dip ḥālā siziñiz kaşıñızğa keldükvākıf boluñ ki (7) tañla kéce on bir Aḥmed şerīf keltüredürler ferişān bolmay köñlümğiznicemī‘ (8) kılıñ ki bular sizlerge tola siyāset kılar ve līkin sizlerge olarnıñkademleridi (9) bisyār faydā ve menfa‘atlar ḥāşıl bolur çerāğı ol ḥalkandağdurlar ki her neme (10) ḥ‘ahlāsalar şundağ boladur dipğayb boldılar büzürgvār aydılar ki elḥamdulillah (11) sümme elḥamdulillah ki men asige munça mürrebiler bar igendip müteveccih boldılar tā kéce (12) boldiérsebüzürgvār sūre-i Yasinni oḥuşğa meşğūl boldılar on bir merātibe (13) Yasinni oḥupsevābını ol büzürglergebağışladılar zamānı oturup (14) irdiler ki bular ḥāzırbolupkelip aydılar ki ey seman korḳmağıl ki ol (15) cemaeti ki sizler birle va‘de kılıp irdi bizlerdürmiz dédiler vaḳtı ki büzürgvār (16) bu mihrbāncılıknı körüpkorḳunçları fest boldılar zamānı oturup (17) irdiler andinkén bularnıñoğlanları kollarını köteripḤazret-i büzürgvār [277a] (1) nıñ ḥaḳḳıda fātiḥaokudular özgeleri āmīn dédiler büzürgvār hem ora koḥup (2) āmīn dip turdular andinkén bulardın birleri aydılar ki ey seman siñ (3) dünyā ve āḥiretniñābād bolsun diphemeleri āmīn dip yüzlerige dem kılıp andın (4) kénğayb boldılar şol kécebüzürgvār‘arşnıñ sākige on bir merātibe kollarını (5) sorgadılar ki bu evliyā’larnıñ seyriniñnihāyet mertebesidür ki ve devlet şeyḥge (6) müyesser boldı şol kéceşeyḥniñ bu vākı’ları pādşāḥgama‘lūmboluppādşāḥ (7) irtgenşeyḥniñhizmetlerige kelipkördüler ki şeyḥḥoşḥāl ve ḥurrem olтурupdur (8) pādşāḥ eşkidin kiripkelip esselām‘aleyk yasak māl ‘arş dédişeyḥ‘aleyk (9) esselām yāpādşāḥ-i ferş neme bildiñiz miniñ bu kéce‘arş yrtğanımnı pādşāḥayttiey (10) seman siz ‘arşçıķanda ‘arş miniñ birle irdi anıñ için bu söznü ayta durmen (11) dédişeyḥ ta‘accübge kelip özige endişekılıp aydı ki kirmesiñdergāhıñda riyāzet (12) tartğanriyāzet tartmay bīkār yorğanberāber igendip irdiler şol sa‘ātda (13) āvāzkeldi ki ey seman bilgil ki raḥatnıñ besātıda bīdār bolğanobdānga (14) kara yerde uyku birle bolğandın vaḳtiki şeyḥ bundanı eşitiprabbenā zelemnādip (15) zamānı pādşāḥ birle şoḥbet tuttu andinkénbüzürgvār bir arfa nānnı muḥāzırkeltürüp (16) tenāvülkılıplar andinkénpādşāḥ aydılar ki ey şeyḥ imdi sizge vaḳtı (17) şubu ki şeyḥlikniñmanşıbıda oturupHudā-yite‘ālānıñ bendelerini Hudā[277b] (1) ṭarafige teklif kılıñşeyḥ aydılar ey pādşāḥ bī-ruḥşatneçükdin boladur her kaçğan (2) işāret bolsa tevaḳḳufkılmay andinkénḥalknı rāḥ-ırāstğa başladı dédiler (3) şol kécevākı‘ada şeyḥge ma‘lūmboldı ki mürīdalmaklāzımdip ve līkin

h'āceHızır (4) 'aleyhisselāmdın ruḥşat bolmadı dipşeyh on iki tevaḳḳufkıldılar vaḳtıkı (5) va'de āhırige yetip irdi onunçu künü cāşt vaḳtıda Hāzret-i h'āceHızır'aleyhisselām (6) hāzırbolupkelip aydılar ki ey seman imdi sizniñmürıdalıpterbiyetkılışınızğa (7) héc mani'yoḳ dédiler Hāzret-i şeyh aydılar ey büzürgvār sizlerniñruḥşatlarığa (8) tevaḳḳufkılıp irdim dédiler Hāzret-i h'āceHızır'aleyhi's-selāmşeyhniñ ḥaḳḳı (9) larıda fātiḥaoḳupruḥşat berdiler andinkénHāzret-i şeyhşeyhlik mesnedide (10) oturup irdiler evvel pādşāhmürıdboldıandinkén umerālar vezırleri birle (11) andinkén özge ḥaḳḳ cem'beş miñ kişi Hāzret-i semnanda mürıdboldı beş (12) yıl semnanda şeyhboldılar heme kişidin pādşāhniñ mertebesi ziyādeboldı (13) pādşāhdın velāyet ve kerāmātları tola zāhirbolup öz velāyetlerini (14) özide andaḡsaḳladılar ki öz vaḳtıda héc kişige zulmnıñ büyü yetmedi nā-meşrū (15) işlerdin héc kişige zāhir bolmadı çerāḡı bu pādşāhvelāyetniñ nūru (16) birle tırnaḳlarınıñ yüzide öz şehirlerini künde on merātibemüşāhedekılıp (17) her kişi şerī'atdın taşkarıkadem ḳoysa pādşāh ol kişini öltürüp[278a] (1) kelipihıtısaḅ berür irdiler bir kéçepādşāhşeyhniñ ḳaşlarıda oturup irdiler (2) şeyh aydılar ki ey pādşāh sezāvār memleketiñizni 'ālemi ma'nıde bir merātibeye yüklen ki (3) yurtuñızniñneçükdür pādşāh aydılar ki ey şeyh miniñ her kéçeni yurtumnu bir merātibeye seyr kılmaklıḳım (4) 'ādetim bar şeyhaydılar ... bir merātibenaḡarkılıñ ki neme vāḳı'a bar dédiler ol irdi ki (5) pādşāh başlarını mürāḳabḡasalıpkördü ki bir gülhānda nemerse bir şāhibcemāl kız birle (6) fısqğa yüz keltürüpdür pādşāh şol sa'āt hey din men'kıldılar ol (7) nemerse fısqdın tohtamadı ḥāşıl üç merātibeye hay dipāvāzḳıldılar daḡı (8) ilgerkidin fısqğa sa'y ziyādeboldıāhir bu pādşāhniñ kāḡirlerikelip iki lasını (9) gülhānniñ ottuḡa atıp attılar şol sa'ātde iki lā- fāsıḳ attaoḳoyupgül (10) boldıandinkénpādşāh öz ḡāllerige keldilerşeyh aydılar ki barekellah dervīşlik (11) işini şumça kārḡa yaragalı elḡamdulillah ki ançı bolup sizge öz ḡaddiñizdin (12) özüñüz çıkunca bolupsuz imdi barnıñ sizniñ miñe ihtiyācınıñ ḳalmadı öz (13) kārıñḡameşḡöl boluñ imdi miñe Mekke-i mu'azzamaḡa barıḡaruḥşat beriñ tāMekkege müşerref (14) bolḡaymın dédiler pādşāh aydılar ki ey şeyh men hem sizlerniñḡizmetleride (15) barsam dédiler şeyh aydılar ey pādşāh öz memleketiñizni kemḡeoḡoyup (16) arsız dédiler pādşāh aydılar āsmānzemīnni yaratḡan perverdigārıḡa (17) emānet ḳoyadurmen öz evrenümde oḡlumnu vekilḳıladurmen dédiler şeyh[278b] (1) ayttılar ey dişah bu söznü obdānaytıñız ammāḡudā-yite'ālā öz 'ilm-i ḡadimi birle bilipmunça (2) bendelerige sizni müteseddi ḳılıpḡoyupdur ki tā ki ḡaḳḳ biri birige ta'addi ḳılmaḡaysizniñ (3) barḡañızniñmaşlaḡatıdın munda torgañız obdān dédiler çerāḡı Ka'bede bir evdin büleñ (4) birni ḡavāfḳılmaḡaysiz ammā munda yüzmiñ evi bar ki anı ḳılmaḡlıḳıñız sizge lāzım ve vacibdür ki (5) ol evi mü'minlerniñköñlüdür anda barḡañızdın mundaḡMüslümānlarnıñköñlünü (6) alḡanıñız obdāniger sizge Ka'be körmeklikniñarzusu bola sizge barmaḡḡācetemes (7) men şumda körgeney dédiler şeyhniñ bu sözlerini pādşāhḡa maḡūl bolup (8) aydı ki ey şeyhobdān aydılar ki sizler h'ahlāḡandın bolsunlar şeyh āmīn (9) deñ dédiler pādşāh āmīnge meşḡūlbolıdışeyḡfātiḡa muḡayyedboldılar (10) andın şeyh aydılar ey pādşāḡıbleḡarafıge teveccūḡ ḳılıñ ki pādşāhşeyhniñ (11) ḡükümleri birle pādşāh özüniñ iki ḡaşıñıñarasıda Ka'beni mu'ayene kördüler (12) şeyh yine aydılar ki ey pādşāḡavāfḳılıñ ki pādşāhşeyhniñ buyruḡları (13) birle ḡavāfḡemeşḡūlbolıdılar andinkénşeyh aydılar ki ey Ka'be imdi yanıñ (14) derḡāḡhane-i Ka'be yandı pādşāh sordu ey büzürgvār sizler neme üçün ḡavāf (15) ḳılmadılar şeyh aydılar ey pādşāḡavāfḳılmaḡlıḳıñıñ veḡḡı şubu irdi ki (16) va'dege bolmasun diḡḡavāfḳılmadım dervīşlerdin va'dege (17) ḡilāfḳılmaḡlıḳḡübemes yine bir veḡḡı şubu ki Ka'be miniñḡolumda irdi ol bāis[279a] (1) din ḡavāfḳılmadım dédiler ol zamānpādşāh bī-ḡarārbolupşeyhniñ caydugunu (2) rāstḡılıpşeyḡge ruḥşat berdiler Hāzret-i şeyh öyüz yetti dervīş birle Ka'be (3) ḡarafıge müteveccih boldılar neçendkün yol yörüp irdiler beş yılda yolda turup (4) ḡaldılar anıñ üçün ki her şehirde Uveysiyye 'azızlerdin bar irdi bularniñḡizmetlerige (5) kelipirādetniñ devletige müşerref boldışeyh her yerde neçendmaḡalturup bulaḡa sūlūḡ (6) niñḡarīḡını ta'allūm berdiler elḡışsa beş yılda tekkege yettiler şol kéçeseyḡge ma'lūmboldı ki (7) beş kün tevaḳḳufkılıpandinkénḡavāfḡa müşerref bolḡaylar şeyḡge bu işāretde (8) bir ḡayratı bolupayttılar ki sebeḡ neme ki ikén bizniñḡavāfımız teḡirtaptı yolda ḡayālbolḡaynımız (9) yetmem tidiki ... teḡirtaptıdip şubu endīşede irdiler ki ḡulaḡlarıḡaāvāzı (10) keldi ki ey seman bilḡı ki bu sa'ādetmendniñ kārını kin saldıñ anıḡ siñ işiñ (11) beş kün kin ḡaldışeyh aydılar kerimsin dānāsın men bilmeydür miñe ḡaysı (12) sa'ādetmendniñ işini kin ḡoydum iḡin ikinci āvāzkeldi ki ey seman bilḡı ki (13) siñe velāyetniñmertebesini

anca beripirdi ki yaraqlık ve yaqınlik siñ aldıñda (14) yeksen irdi beş künlük yoldaki kişiniñkelişini bilmedim ki Hudā-yite‘ālāniñ (15) hāş bendeleridin birleri beş künlük yerdin habertaptı ki Hudā-yite‘ālāniñevliyā (16) lardın bir velīteşrifkeltürüpdür dip siniñhizmetiñe yıldam kelip irdi (17) seni tapmay siniñirādetiñdin maħrūmbolup yandı bu beş künṭavāf [279b] (1) kılışğa hayāl boluşu ol dervīşge yolda beş künṭohtamay ötgenniñmükāfātı irdi (2) ḥazret-i şeyhyıǵlap özür taqşırayıpandinkén qavlkıldılar kikerimā rahimāiger miniñ‘ömrüm (3) vefākılsa yanışda ol ‘azīzniñ kaşlarıǵa bargay mın dēdiler altıncı künü işāretbolup (4) beşāret yetti ki ey Sem’an imdi siñe hēc mani’ yokdur şeyh otuz ten dervīş birle ṭavāfǵa (5) meşǵūlbolup altı merātibe dur kılıp irdiler ki qulaqlarıǵaāvāzi keldi ki ey Semān yolda (6) turupqalǵandervīşniñ menzilini qayda dipşeyhniñṭavāf édin tohtap bu sözniñ (7) taḥkikini kılıp yine bir durıqakademqoydular ṭavāfdın fāriǵ bolǵandinkēndervīşlerdin (8) biri sordu ki ey büzürgvār yettinçi durıdatohtaşlarıda sebeb neme irdi (9) şeyh aydılar yolda bizge mülākat bolmay qalǵandervīşdin söz boldı anıñ üçün (10) tohtadım dēdiler elkişşakün keçboldıḤazret-i şeyhkēcetenhāṭavāfgekirdiler (11) kördüler ki Ka‘be hali ṭavāfǵemeşǵūlbolupḥāşṭavāfbercā keltürdüler şol ṭavāfda (12) tola neticeler kördüler şol ṭavāfda yine āvāzkeldi ki ey seman beş künṭavāfniñ (13) tehir boluşunuñ yine bir sebebi bu irdi ki şumdaǵḥāşṭavāfkılmaqnı bundadın (14) kēnḤazret-i resūšallāllahu‘aleyhivesellemniñ Medineleriniñṭavāfigeḥavālekıldılar (15) ale‘l-şabahkoqup ve Ḥazret Medineniñ seferini ihtiyārılıp Medinege yettiler Ḥazret-i resūšallāllahu‘aleyhivesellemniñ (16) rüzeleriniñṭavāfigemeşǵūlboldılar bir yıl ānḥazretniñ Medineleride (17) turdular yanışğa ruḥşat bolǵandinkén şol künü dervīşlerdin birleri ‘ālemdin[280a] (1) kētdiler Ḥazret-i şeyh ol künü tevāḥkufılıp ol dervīşni menzil-i asıllarıǵa (2) tükürüp tañlası yolǵa revānboldılar yol yörüp ḥalefge yetip irdiler ki (3) şeyhge ferāmūşluq rüberüy baradurǵan menzilleridin yarım künlük ötüp irdi (4) nidā keldi ki ey seman va‘dege ḥilāfkılmaqlıkdervīşlerdin Hudā-yite‘ālāniñderǵahıda (5) neçükrevā boladur ahd kılıpaytmap midniñ yanışda fi‘lāndervīşniñ evige baray (6) dipḤazret-i şeyhḥaberdār boluprabbenā zalemnādip astay astay ol dervīşniñ (7) menzillerige altı künde ayttılarkördülerki merdi zaīfközleri yaşlıq çerayları (8) seri‘ olturupdurlar şeyhnikörüşleri hemānşeyhniñayaǵlarıǵa yıkdılar (9) ḥazret-i şeyh hem yıǵlap ol dervīşniñ yüzlerige yüzlerini sürtüp dilnevāzlıq (10) kılıp şol sa‘āt olarnıñkollarını alıpkemāligayetküzdülersol künü ḥ‘ahlādılar (11) yangaylar şeyhniñqulaqlarıǵaāvāzi keldi ki ey seman pat yanıp (12) Hudā-yite‘ālāniñ dostlarınıñ kārınıñāyi‘kılmaqlıqḤazret-i şeyh ol büzürgvār (13) niñ menzilleride boldılar tāruḥşat bolmaqnı üç ay anda turup ol dervīşni (14) kemāligeyetküzdiler andinkénḥaber yetti ki ey seman imdi eviñe yangıl dip (15) şol künü şeyhyolǵaçıktılar iki künlük yolǵakelip irdiler ki cihān qarañuluq (16) bolup yolunu yötürüp iki ay beyābānda ṭa‘āmsız susuz qaldılar ammāḤazret-i (17) Ḥaqq sübhān ve te‘ālā bir kün tişne ve aç qoymadılar andinkénşeyh zārıkılıp aydılar ki[280b] (1) yā hadiü‘l müzellin tā qaçǵanča miñe gümrāhlıqnıbaradsıñ āvāzkeldi ki ey seman ğamǵīnbolmaǵıl (2) bu gümrāhlıqēmes belki aynı ‘ināyet ve kemālidāyetdür yine iki kün bu yolniñmeşāqqatını tartǵıl (3) şeyh bundanı eşitipḥoşḥālbolupuluǵlarınıyıldam hidip dervīşlerge ayttılar ki (4) ey yārānlar ğamǵīnbolmañlar bizniñ bu yoldın azǵanımız bizge nihāyeti devlet ve sa‘ādetdür (5) çerāǵı evliyāullah bī-sebeb yollarını yutturmaslar bizniñbeyābānda munçasergerdān buluşumuzda (6) Hudā-yite‘ālāniñḥikmeti baradur ki iki kündin kēn kūh-ı Lübnānqaçıktılar anda qutub‘alā quttāb (7) larnıñmezārlarını ziyāretkıldılar aqtablarınıervāḥları ḥāzırbolupḤazret-i (8) şeyhge ve cemī‘dervīşlerge dilnevāzlıqkıldılar Ḥazret-i şeyh bu devletge ḥoşḥāl (9) bolupdervīşlerge ḥoşḥālbaberyetkürdüler ki hemenigler köñlü teskin tapıpḥoşvākt (10) boldıñlar dēdiler on kün kūh-ı Lübnānda turdular bu otuz ten dervīş (11) aqtabniñervāḥlarıdın bu on künniñ içide terbiyettaıp tola neticeler (12) kördüler Ḥazret-i qudvetul sālīkin ve burhanü‘l muḥakkıkın ḥazret-i sultānUveys Karenī (13) niñ merqādlarını ṭavāfkılıp olarnıñruḥşat ve işāretleri birle şāmǵa keldiler (14) andan kēn öz şehrige keldiler şehir ḥalkı hemesi şeyhniñ aldılarıǵaçıktılar ol (15) vāktǵaça şeyhniñmürīdleri pādşāh Keyhüsrev vefādbolup irdi ḥazret-i şeyh (16) evvel pādşāh Keyhüsrevniñmezāretlerige barıp andın kēnkén öz ḥānqāhlarıǵa (17) tüşüḥḥānqāhlarıda qalǵanmürīdleriniñ qolunu irādetkılıp yine toquz yıl[281a] (1) şeyhlikkıldılar bir künü olturup irdiler ‘ālem-i velāyetde kördüler ki bir dervīş nā-meşrū işge (2) qademqoyupdur şol zamān kişi iberip şol dervīşni alıpkeldilerşeyh aydılar ey bedbaḥt (3) ve bī-sa‘ādet bu cihānnıñHudādın qorqmadın

peygamber şallallahu‘aleyhivesellemniñrūhlarından şerm (4) tutmadıñ öz şeyhniñniñbātınıdın şermsāz ve hecil bolmadıñdervīşlerniñarasıda (5) hecil boluşını endişekıladıñ bileidiñ ki şeyhiñ bu vākı‘adın haberdār boluşnu dēdiler (6) bu dervīş nā-meşrūkılgan işidin tandı ve kesem yād kıldıki bu iş mende vākı‘ bolmadı (7) dēdişeyh der gāzabbolup aydılar ki ey bī-sa‘ādet bu künkü inkārıñdın tañlakı gūñe neme faydās (8) bar dip aña katıg birle qaraladılar ol şol zamāñHudā-yite‘ālāniñkahhārniñ (9) fermāni birleriniñgāzabı birle taş boldıdervīşler bu vākı‘anı körüp vehm endişge (10) qaldılar bu vākı‘a ötüp on kündin kēñseyhḥalvetde oturup irdiler Hāzret-i (11) H‘āceHızır‘aleyhi’s-selāmkiripkelip aydılar ki hoşhabersiz ki qutbiyyetniñ mertebesini sizge (12) rāstkılındı isti‘dādıñzıñ rāstkıllıñ dēdiler şeyhayttılar ey peygamberHudā-yinge (13) oḥşazañniñ neme istiḥkākım bar ki bu devletni miñe kılgayHāzret-iH‘āceHızır‘aleyhisselām (14) ayttılar ki ey seman iger sizniñqābiliyyetiñiz bolmasa sizni qutubkılmaz irdiler şubu heynde (15) qutubniñlibāsını cemī‘aqtıblar ve cemī‘evliyā’lar alıpkelipşeyhge keydürüpḫatıḥa (16) oqupqutubluq mesnedide olturkızdılar şeyh bu mañsıbdakarārtaptılar şeyh (17) yetmiş künqutubboldılar qutubluq mertebeside her kün bir dervīşni sa‘ādeti ebedige müşerref[281b] (1) müşerref kıldılar ya‘nī yetmiş kişini terbiyetkılpmaşadıgāyetküzdüler her künü yetmiş merete kollarını (2) ‘arşniñ sakıga sorga dēdiler bilgil ki Hāzret-işeyhH‘āceHızır‘aleyhisselāmniñ püştleridin irdiler ki ammāma‘lūmbolğay kitoksantoqız (4) yıl ‘ömürkördüler yüzüzüñcü yılı da vefāt taptılar du‘āyıda cukünü ḥalvetleride oturup irdiler ki (5) dervīşlerdin birleri kiripkeldişeyh qayda erdiñiz dēdiler dervīşler ayttıllartaşkarı (6) irdim birilen kaç dervīş taşkarı turupruḥşat tilediler ki kiripşeyhniñ (7) ḥizmetleride bolsa dedür şeyh dēdiler ki bu neme kişi vākı‘a nemedür dip (8) aytgıl kirsündēdiler bu dervīş ... aydılar ki ey dervīş bir sa‘āt (9) tevaḥḫufkılpkirsün dēdiler şeyhderḥālḫofup guşl bercā keltürdiler (10) iki rek‘atnamāz ‘aḫā’kılpandıñkēñ kıçkırdılar ki ey dervīş (11) içgeri giriñdervīşHāzret-işeyhniñruḥşatları birle kirip (12) esselāmu ‘aleyk..... ve raḥmaetullahu ve berekatuhu dēdiler şeyh (13) anıñberāberide esselāmu ‘aleyk yā melik e’l-mevt rabbil ‘ālemin keliñ ki intizārıq (14) nıñközü siziñ yoluñda irdi dip başlarını yerge qoyup (15) cān be-ḥāḫḫ teslim kıldılar ol künü şeyhni yerlerige qoyalmadılar (16) çerāğıḥalk tola kelipşeyhniñ cesedlerini ḫavāḫkıldı irtege (17) guşlgameşgūlbolupguşkıldurupnamāzlarını ötep[282a] (1) mübārecenāzelerini ḥalk nevbet birler teberrūken ve teyemmūmen köterip (2) menzillerige yetkürüp yerleride koydular Hāzret-işeyh lehedleridin (3) ḫofup oturupeuzubillahi mīnel-şeyṭānırracīm ḫul innemā ene (4) beşerun mislukum yohi illā innemā ilahukum ilahi vahidun femen kane (5)‘Arapça..... (6) rabbihi ehadindipandıñkēñ yüzlerini kıblege yanın yatğan (7) dın kēñ defn kıldılar ‘ālemdin kētkētdin kēñ bir kişi tüşidekörüp sordu ki (8) ey şeyhHudā-yite‘ālā sizge neme ‘aḫā’kıldıHāzret-i şeyh bu kişiniñ sözünüñ (9) berāberide tebessüm kıldılar vallahu ‘ālemu bi’ş-şavābotuz birinci bābda (10) şeyh rüyazemīn ve sem‘a milletdin ve be-dergāhi Ḥāḫḫ kārın ve mesākin (11) haled berin ve mehdi ṭarīḫ yaqın ve mukkarah dilhayı hezin Hāzret-işeyh (12) şiyūh ve qutub-u ‘asr ve nādire -ı zamān ve şeyhCemāleddinniñ keyfiyyet (13) ḥāllerinibeyāñkılpdurlar şeyhCemāleddinniñnaşlıları kedeg (14) şehridin irdiler ki evvelīḥalileride miñ yette yüz maḫāmātını (15) tey kılpKāşqarğa tābi‘ yurtlarda sakin ve mütevettin bolupturup (16) irdiler ol merd-idānişmend irdiler ‘ilm zāhir ve ‘ilmibātında bī-nezir irdiler (17) ‘ilm-iḥikmetde hem bī-bedel irdiler ‘ilm-i musikide ber-kemāl irdiler[282b] (1) bu cihetdin pādşāhzāhirniñ aldıda nihāyeti i‘tibār irdiler ammāHāzret-i büzürgvār bu pādşāhniñ (2) şöḫbetidin kaçır alırdılar pādşāh ol vāḫtda bularnıñzātı şerīflerini özünüñ (3) meclisde buluşnu ḥ‘ahlāp herkün ol büzürgvārni çırılğalı kişi iberür irdiler (4) ol büzürgvārHudā-yı te‘ālāniñ‘aşkı-ımuḥabbetiniñ otıdaḫoyupgiryān ve nalān (5) irdiler bir keçeHudā-yite‘ālāga zārı tola kılp özlerige aydılar ki ey Cemāleddin (6) āşıkāra düşmenni neme üçün özüñe kıda kıldıñ ki hec cecih birle anıñdın ḫalāş (7) bolğalı bolmaydur kerimā öz keremiñ birle bu zālimlerdin meni ḫalāşkılgıl (8) miñe oḥşaanıñ dilideki mihr u muḥabbetini anıñköñlüdin çıkarğıl (9) bu ‘ilmni ki miñe ‘aḫā’kılp irdiñ bularnıñ meni dost tutmaḫınıñHudā-yı (10) te‘ālāniñdergāhıdın yeraḫ bolmaḫlıkımmıñ sebebi şubu ‘ilm irdi ol ‘ilmni (11) miñ dilimdin çıkarğıl tā anıñ pīr renk ve pīr yüzlük ve bir köñlük (12) bolğaymın ve siñḥizmetiñde hemişebolğaymın dip şubu münācātında (13) irdiler ḫulaḫlarıgaāvāzı keldi ki ey Cemāleddin bilgil ki siñe (14) bu ‘ilmni anıñ üçün ‘aḫā’kılganémes ki Hudā-yite‘ālāniñdergāhıdın (15) yeraḫbolğaysın belki bu ‘ilmni siñe

Hudāğa yakın boluşnu üçün yergen (16) ammā bu devleti édi ve sa‘ādeti sermedi ol vāktıda siñe yakın (17) bolur ki sulţān mecazığa boluşnu h‘ahlāsañ bu sözüñnü[283a] (1) pādşāhğaéşittürüpHudā-yı te‘ālānıñ bendeleriniñcemā‘atı ki pādşāhğa (2) bar irdi ki anı tevākküfılmay revākılsañ pat furşatmakşūdunga (3) yetersin çerāğı sin kişiniñhācetini revākılsañHudā-yıte‘ālā siñ (4) hācetiñnırevākılurlar bilgil ki siñ kārniñ güşāde bolmasın tāsultānğa (5) mecazığa yakın bolup anıñhızmetide bolmaķunça neçendfaķir nā-murād (6) Müslümānlarnıñ işi siñ sa‘ynıķğa mevķūfdur bes Müslümānlar (7) nıñ işide sa‘y kılsañ siñ işiñ anıñgüşādelikige sebep bolur (8) bu hem siñe ma‘lūm ki bu vāktıñpādşāhları zālīm ṭabī‘at (9) sin anıñ tabını mülāyimkılmaķıñ pes lāzımkeledür ki (10) anıñdın yaraķ bolmaslıķıñvāktı bolur ki ol vāktıda seni ḥaberdār (11) kılınur bu işidin ğamġınbolmaķın ki siñ işiñniñgüşādeligi (12) pādşāhıñhızmetide bolmaķlıķırdı bında ki éşitilip irdi (13) tehir kılmaķ sulţān Kubeyisniñhızmetige bardılar sulţān (14) KubeyisniñHāzret-ıbüzürgvārı yeraķdın körüşünü hemān aldılarığa yöġürüp (15) kelip aydılar ki ey mevlā tüşleride kişi ḥaber berdiler migin ertegen (16) bu işini kıldılar tā bu vāktğaça bu bendiniñ tire közünü ferhūnde talı‘ (17) cemālları birle bir nūr kılmaķ irdiler dédibüzürgvārpādşāhıñ bu sözünün[283b] (1) berāberide aydılar ki ari rāstaytasız ey pādşāh miñ bu karañlukumğa (2) sa‘ādetniñ meşrikidin sizniñhızmetide bolmaķlıķıñıñ pertevi (3) tüştü ammā ol şart birleñe oḥşaher kişiniñköñlüge (4) rüşenlik salsañız çerāğıāftāb hem cemī‘mevcūdātğa tabişiñi yeksen (5) saladur sulţāndānişmend tiz fehmi irdi büzürgvār bu faşih enfes nefesleridin (6) delilķılıp aydı ki her neme ki buyurdular anı men cān dīlim birle kabülķılmaķ (7) dip özünüñsalţanatınıñtaḥtıda yer kōrsettibüzürgvār aydılar ki ey (8) Kubeyis miñe ta‘yīñķılğan cāni Ḥaķķ sübhān ve te‘ālā bu dünyāda sizniñyaratıpdur (9) büzürgvār aydılar ey Kubeyis miñe ta‘yīñķılğan cāni Ḥaķķ sübhān ve te‘ālā bu dünyāda (10) sizniñ‘ālemi gedānıñhızmetkārlarınıñkūtarıda bolmaķım obdān‘ālemi zāhirde (11) seyrmu özüm teniñizde yetimde bolğanım ḥūbammā‘ālem-i maanad (12) dostluk mertebeside berāber bolalı iki kişiniñ biribiriniñ dostluķı (13) dın bir dostluk fedā boladur dédiler pādşāh bu sözünü (14) büzürgvārdın éşitipḥoşhāl ve ḥurrembolupḥāzret-i büzürgvār (15) her neresi ki buyurup irdiler şularınıñruḥşatları birle iş kıldı (16) ol künü emirler ve ekābirlerge ruḥşatberip tā şām kéçe (17) ḥāzret-i büzürgvār birle şoḥbetķılıp her neresi ki aytadurğan[284a] (1) sözlerini ayıldı ve éşitedürġen sözlerini éşitipkabülķılıp yār u birāderçilikni aragasalıp (2) ahde u peymān kılış tiler andıñkēnpādşāhcemī‘salţanatıñ işini büzürgvārğa ta ... (3) büzürgvārpādşāhıñ bu hızmetini özlerige andaġlāzım tuttular ki yā kéçe yā kūdüz ārām (4) almas irdiler büzürgvār her neresi ki ġarīb ve ġurebānıñ ḥaķķıda söz aytsalar sulţān cān (5) dīl birle kabülķılur irdiler büzürgvārMüslümānlarnıñ kār barlarını yanı ağır yüklerini gerdānlarığa (6) alıp olarnıñhācetlerini pādşāhıñ aldıda revākılur irdiler bu sebebdin (7) ḥāzret-i Ḥaķķ sübhān ve te‘ālākūndin kūnege hācetlerini pādşāhıñ aldılarıġarevākılur (8) irdiler bu büzürgvārıñ işlerini terākkide tuttular büzürgvārķırķ yıl ‘ömürlerini pādşāhıñ (9) mecazınıñ işigide ötkeziḥkūdüzḥaķ birle kéçe bayadı ḥaķ irdiler bu kırķ yılınıñ (10) içid isti‘dādları tamāmboldıpādşāhıñ bu mertebege yetküzdüler kéçesi Hudāge nālekılıp (11) ayttılar ki kerimā rahimā siñrahmetiñdin nevmīdemes kişiniñ nā-ümidliğini h‘ahlāmas (12) bendeleriniñḥaķķıda va‘de ve vaid kılıp irdiñ ol herġiz ḥilāf bolmaydur olva‘de-i (13) bu bende-i zāifniñ ḥaķķıda kılıp irdiñkırķ yıl bolup öttü‘ömürāḥirige yetti daḥi ol (14) va‘dege vefākılmađıñmeger miñe kılğan va‘deñmegeri hile irdimü megerandaġ bolmasa (15) ol va‘deġeniñ eseri bu vāktğaça zāhir bolur irdi şubu sözde irdiler ki kulaķlarığa (16) āvāzi keldi ki ey Cemāleddin Hudā-yıte‘ālānıñ atası ıztırāb birle müyesser bolmaydur (17) şabırķılıġ ki va‘deniñvāktı yakın boldı bu ḥoşḥaberdin kēñkırķkūn tehir taptı[284b] (1) kırķ birinci künü uluġ iş vāktıda cāy namāzda oturup irdiler ḥoşḥaber yetti ki ey Cemāleddin (2) ḥoşuñ birke bolġıl ki siniñ kaşınıġaHudā-yıte‘ālānıñ bendeleridin bir bende teşrīf keltürdüler (3) ḥāzret-i büzürgvār bu ḥoşḥaberni éşitipṭahārettāzekılıp iki rek‘atnamāz ‘aṭā’kılıp başlarını secdege (4) koyupmünācātķıldılar ki vāktiki başlarını secdēdin kōteripkōrdüler ki bir aķsaķal (5) nefis eġin keygen kişi ṭā‘aṭḥāneleriniñ boluñında oturupdur kōlunu du‘āğa (6) kōteripturupdur ḥāzret-i büzürgvār evrenleridin ıztırāb birle kōfup olarnıñmübārek (7) ayaġlarığa yıķıldılar öġenaḥvāllarını ‘arżķıldılar tā bilmediler ki bular kimbolġay üç (8) kün bir yerde boldılar ammā ol ‘azīzniñ atlarını sorana almadılar üç künterbiyettapġandın (9) kēñḥāzret-i şeyḥcemī‘ mil ve melekūtdin ḥabertaptılar olzamān bildiler ki kaşlarıġa (10) kelġen‘azīzniñḥ‘āceḥızır iġenleriniandıñkēn bildiler ḥāzret-

i h'āceHzırhazret-i (11) şeyhCemāleddinniñ hāḳḳırlarida fātihaokupruḫṣatberip aydılar ki ey Cemāleddin (12) imdi Hudā-yite'ālāniñbendeçiligini kılışda sa'y tamāmḳılıñ ol kişi birlenki bar birāderçilik (13) niñ ahdini araga salıp irdiñiz anı zāyi'qoymañ ve bu virdini özüñe 'ādet (14) kılıñ ki kale'llahu tebārek ve te'ālāküntüm hayren ümmeten uhricet linnas huden ve rahmeten (15) lil'ālemin sübhān zi'l 'arş-i 'azīm enbiyāniñ tulaları şubu āyetni vird kılğandın (16) işleri tamām buladur yine bir هفته ötketdin meni köz tutuñlar dipğayb boldılar (17) pādşāhşeyhniñhizmetlerige kelipkördüler ki şeyhbüleñ'ālemde bolupdurlar[285a] (1) şeyhniñmübārek şerhleridin velāyetniñ nūru zāhirbolup turadur söznü büleñ yerdin (2) sözleydürler pādşāhğa aydiki ey büzürgvār birāderçilikniñ ahdini becā keltürmediler men şum (3) niñ üçün ahd bağlapmydım ki sizler ḫalvetde bolup meni fayanı yokbeyābānda yalnuz (4) ḫayrān ve sergerdān qoyğaylar imdi neme iş kıluy ve ne yerge baray dédişeyh aydılar (5) ey birāder āḫiretim ğamgīnbolmañ ol kişige meni bu yerge yetkürdü sizni hem bu işge ḫavālekılur dip (6) şeyhfātihaokuppādşāhniñ sīnesige dem kıldılar pādşāh ve bī-ḫod bolup bī-ḫodluḳ (7) 'ālemide kördüki iki kişi kelip sīnesini yarıp içideki cemī'i dünyāniñ gull geşini (8) taşḳarı çıkarıp su birle yup işlerige salgudıḳlāyıknerselerini içlerige (9) salıp sīnelerini tikipfātihaokuppādşāhniñ sīnesige demide kılıpğayb (10) boldılar andinkēnpādşāh özige keldiḫazret-i şeyh aydılar ey Kubeyş mübārek (11) bolsun şumça tehir tapğandın ançıüzırāḳkılıp tāne aytıḡa turduñzıni dédiler (12) pādşāhayttılar bu iş miñe evliyā'larniñ keremleri dédiler andinkēn birbirileriniñ (13) maşlaḫatları birle Ḥaḳḳsübhān ve te'ālāniñbendeçilikige ḳademqoydular on yıl şubu (14) ṭarīḳa birle öttü bu iki 'azīzniñahvāllaridin héç kişi ḫaberdār bolmadı birkün (15) bir nerseni kişi olturdu dip yalğan güvāhlıḳ birle ol kişi künāhkārḳılıp (16) pādşāh ğaziniñ ḫükmü birle zāhir şer'ada olturdular ölkünçe kişiniñ vārisleri (17) ḫazret-i büzürgvārniñ aldılarıḡakelip'arzayttıki ey büzürgvār bu olğucu[285b] (1) bī-künāh oldu iger'ināyet kılıp kerem kılsalar bizniñferyādımızḡayetippādşāhdın alıp barsalar (2) ...llah zāyi' bolmas çerāḡı pādşāh sizniñ sözüñizdin çıḳmaydur dédibüzürgvār (3) başlarını mürāḳabege salıp olğucunuñHudā-yite'ālāniñdergāhıḡa'arzıkdılar (4) āvāzkeldi ki ey Cemāleddin vāḳı' sa vārisleri aytğandın nā-ḫaḳḳ oldu ammāzāhiranı ḳaydaḡ (5) ḳılmaḳkerekşerī'atda vācibü'l ḳatl bolup olturuldu anıñ tedārükü sizniñ ḳoluñızda (6) dur imdi siz barıp olğucunuñ ḫaḳḳıda du'āḳılmaḳıñız lāzım tā ol kişi terilgey (7) güvāhlarniñ yalğan güvāhlıḡıbirle bu kişini olturdu dip güvāhlarniñ ḳolıdın (8) hat almaḡı lāzımdur ki vaḳtı ki şeyh bundanı eşitip ḳatıḡıḡılap aydılar ki (9) kerimā tā bu vāḳtḡaça miniñ ḫālimniñḫaḳḳdın pūşidetutup irdiñ bu kün neme boldı ki (10) āşikārḳıldıñ ki āvāzkeldi ki maşlaḫat şubu irdi kimundinkēñḫaḳḳ yalğan güvāhlıḳ (11) berişdin toḡtaḡaybüzürgvārbi-çārelikdin barıpkördüler ki bir yaḫşı (12) şüretlik kişi başı kesilip yatıpdur pādşāhğa aydılar ki ey Kubeyş bu bī-künāhni (13) körüpbilipturup yalğan güvāhlıḳ birle neme üçün olturduñ ki bu kişiniñ (14) niñ bī-künāh iḡannı bilmediñmi dédiler pādşāh aydılar ey büzürgvār bilmedim (15) ammā neme kıluyki zāhirşerī'atda şumdaḡboldı dédişeyh olğan kişiniñ (16) başıḡa barıpdı'āḡa ḳol köterıpdı'āḳılıpandinkēn aydılar ki ey Hudāniñ (17) bī-künāh bendesi Hudā-yite'ālāniñḳudreti birle ḳoyḡıl ol uluḡ salḳanıp öz cāyıdın[286a] (1) ḳopdu andinkēn güvāhlarniñ aldurupkelipḳahr birle du'āḳılıp özünüñ yalğan yalğan güvāhlıḳ (2) bergeniniñrārḳıldurupandinkēnşeyhniñdu'āları birle güvāhlar olupyok (3) yokboldıḫaḳḳşeyhniñ bu ḫāllerinikörüpmübārek nefesleridin (4) ḳatıḡḳorḳupniñḫāyeti perḫīzḳıldılar ammāşumçalıḳ birle şeyhge itā'atḳılıpmürīd bolmadılar (5) şeyhHudāṭarafige herçend sa'y kıldılar bu ḫaḳḳ onamadı büzürgvārniñḡayretleri (6) kelip esselāmnıñzāiflikidin ḫaḳḳniñköñlü ḳatıḡlıḳdın Hudā-yite'ālāḡanālekılıp (7) aydılar ki ey ḳahḫār perverdigār héç kişi siñḳahrıñdın imen émes neme bolur ki ḳahrıñdın (8) bu münāfiḳ ve zālim ve bī-adaletlerge bir belā-yıbergil ki ol belāda mübtelābolupyok (9) bolḡay tā anı men körümgey min büzürgvār daḫi başlarını secdédin köremep aydiki (10) ḳulaḳlarıḡaāvāzkeldi ki ey Cemāleddin sen öz fikriñde bolḡıl ki keledürğennemerse (11) keldibüzürgvārısti'dādrāstḳılıpḫ'ahlādılar ki evleridin taşḳarı çıḳaylar (12) büzürgvārniñ bir molla müezzin hem sāyeleri bar irdi ol ızdırap birle kirıpbüzürgvārḡa (13) ayttılar ki ey büzürgvārsmāndın bu şehirniñ başıḡa bir belā-yı nāzilboldı (14) dédibüzürgvār ol neme belā dédiler müezzin aydı ki caglaydur miñe āsmāndın (15) ḳavim yḡadur dirmen şeyh aydılar yeraḳ körünmeydür ki vāḳı'da şundaḡbolḡay (16) dédiler çerāḡı miñe mu ḫaberberip aydılar ki öz ḡamıñnıḳılıḡıldip miniñ bu şehirdin (17) isti'dādımnı rāst kılıp cıḡaşımnıñ sebebi ol irdi müezzin

yıgılap[286b] (1) aytteki ey büzürgvār men yalman munça ağır yüküm birle ne yerge baray neme ‘iläckılaydédiler (2) şeyh aydılar ki ey müezzin nece ulağın bar dédiler müezzin aydı ki beş ulağım bar (3) büzürgvārayttılar ey müezzin siniñ işiñniñ‘ilacı şubu ki belā bargañnı bu ulağlarğa yüklegil (4) uzun dirahtdın yıgaç kesip mu gedāgildehķānlar kelānı ħurmāñğa kuş ğandın ulağlarınıñnı (5) Mü’mige қоşıldanı harman tabğandın curuğıl ümīd bar ki siñe Ħudā-yite‘ālā (6) ħalāşlıķ bergeyyolğarevānboldılar müezzin büzürgvārniñ buyurğanlardın (7) tañ atğunça mumu curuldu Ħazret-i rabbi’l-‘āleminniñķudreti birle āftāb meşrik (8) ħarāfıdın tulu‘kıldı müezzin kördüki şehrindinķavīmniñ astıda kömülüp (9) qalıpdur şehrindin şehir ħalkıdın nemersenin eseri bolmaydur bu müezzinin (10) cem‘belā bar kaları birle büzürgvārniñ mededleri birle bu belānı nagihāndın halas boldılar (11) büzürgvār şol çıқанları birle alma ... digen yurtda qarār aldı aldılar beş yıl on ay (12) anda qarār aldılar andın kēnMekkeniñ seferini ihtiyārkıldılar Ħudā-yite‘ālāniñ‘ināyeti (13) birle bir yıl tevkif tafıpMekke-i mu‘azzamğa müşerref boldılar sefā ve merveninārasıda ğayb (14) bolupricālū’l ğaybğa қоşuldular ammāzāhirde gedek şehrige kelipğayb bolup (15) kutulupqalğan müezzinin ferzendleridin çağladılar ki büzürgvār şubu (16) şehirde ‘ālemdin öttüler dipbüzürgvārniñvefātlarını ħalkğameşhūrkıldıammā (17) ol ħalk kemān kılğandinemes irdi bir kişi körüpayttiki ey büzürgvār sizlerni[287a] (1) teriklik hüküm kıladuķ ya vefātlarığa mu dēdi anda büzürgvār aydılar meni ulağniñ ve ehl-i (2) kubūrniñkutarıda biliñler dēdi ol irdi ki tüšnün ħükmü birle gedek şehirde (3) büzürgvārniñkörsetip barğan yerleride qabri bağladılar vallahu ‘ālemu bi’ş-şavāb (4) ikinci bābda bende-i ħāşpādşāh-i gulamul ğuyub ve settarū’l uyub (5) ve gaffaru’l zunub ve keşefel kulub ‘ālem-i rüy-i zemīn ve yegānesi ‘asr ħ‘ācefaķīhEyyüb (6) qaddese-allāhu rühunuñtezķirelerini beyānķılıpdur olar andağdānişmend irdi ki öz (7) berāberleride himmettiñleri ‘ilm-i bātında ħarīķatniñħalkı olarniñāftābı (8) şıfat‘ilimleridin behre alur irdiler şubu ħarīķa birlenki her kişige bī-nażar salsalar (9) ol kişi kemāltapıp kārıtamām bolur irdi ammā bolarniñ asılları dehķānlar irdi (10) olarniñ ata babalarının yedürgen maaşları dehķānlarķılığdın irdi (11) ħazret-i büzürgvārķiçek yaşlarıda atalarındın yetim qalıp irdiler analarniñķizmetlerini (12) bercākeltürüp bir munçataħşīlķılıp irdiler birle okupyörüpdürgen (13) hem sebekleri iki ‘ālemde mūnis buladurğan medresede ders okuş öbmütāla‘a (14) kıladurğan hem şerīkleri birle düşvārlıķ birle ders mütāla‘aķılur irdiler birkün (15) bu büzürgvārniñ hem şerīkleri ‘ilm-i taħşīlķılmaķūçün ğaribçilik ihtiyār (16) kılıp seferge barmaķlıķniñnarzusu boldıbüzürgvār hem endişede evlerige kelip (17) ayttılar ki ey faķīhEyyübbmaşlaħat neme bu hem sebeklerniñ birle barı ‘ilm taħşīl[287b] (1) kılamsın yā ananıñniñ qaşıda bolup anıñķizmetini bercā keltürüm sen iğer‘ilm taħīlķılışniñ (2) niñkaşdıda sefer kılışni ihtiyārķılsañ ki Ħudā-yite‘ālā‘ilm-i kerāmātķılıp‘ālem bolursun (3) ammā ananıñrızálıķıdın maħrūmķalursun iğer sefer kılmay ananın rızalıķını ħ‘ahlāsañ (4) hem sebekleriniñ ālim bolupkelgende sözüñni bir yerge yetkür almay olarniñ aldıda hecil bolur (5) sen dip şubu endişe de ħatırlarığa yetti ki ey faķīh Eyyüb bir merātibe bu maşlaħatnı anañğa (6) ‘arzķılığılāyed ki bu ‘āleminiñmeşaqķatını alıp siñe ruhşat bargayandınkēn barsañ (7) menfa‘attaıfınetīcekörersin anaları bir yerge barıp irdi vāķtki kelipoğlanlarını kördüki (8) oğlanları endişede oturupdur sorduki ey oğlum sizge neme boldı ki sizni (9) ğamğınve ateş ħāl köredürmen ki sizge bī-zebūn söz eşitildi mu yā bir nemersedin mekrūh (10) iş kördüñiz mu dēdiħ‘āce aydılar ey vālide heçķarafdın miñe nā-ħoş (11) iş yetmediammāşumça-raķ miniñ birle bāis mūnazara kıladurğan hem sebeklerim bukün (12) ‘ilm taħşīlķılmaķūçün sefer ihtiyārkıldılar tañla ‘ilm taħşīlķılıpdānişmendbolup (13) miniñ qaşımğakelseler men olarniñ aldıda heç neme bilmey sözüñü heç yerge yetkür almasam (14) ol künde men anamnıñķizmetini kılıp aydım digen heç faydasıyoķammā miñe (15) ruhşat barsalar bu ‘āleminiñ derd-i serini özleriniñ başlarığa alsalar taman (16) ‘ilmni destimge alsam ümīdim bar ki Ħaķķ sübhān ve te‘ālā miniñ‘ilmimni vesile kılıp sizni (17) ‘azāb ebedēdin ħalāşķılsalar men hem sa‘ādeti sermedige müşerref bolsam[288a] (1) dēdi anıñ üçün aytıpdurlar ki iğer kişiniñ ferzendi ‘ilm örgenmeklikniñkaşdıda (2) bir ‘āleminiñ aldığa barıp edeb birle oturup ol ‘ālemdin bir mesele örgenseĦazret-i (3) Ħaķķte‘ālā ve sübhān tört kişini düzaħ otıdın azādkılur evvel dedesini ékinçi anasını (4) üçüncü üstādı törtüncü örgengücü dēdiler anaları girye ağazķılıp öziğe bir ħālini (5) peydābolup aydı ki ey ferzend men sizni şumnıñ üçün baķıp cüngķılıpümīdim men (6) bī-kes‘āciz bolğanımda küç ve kuvvetimdin kētgendinde miniñferyādımğa Ħudā-

yite‘ālādın büleñ yetgüçüm (7) bolmasa meni kimge taşlapkétersiz miniñ kerigenvaqtımdaki harlıkğa koyup miniñüstüñ‘anım (8) tam töbidekalıp itlerge horağ bolur miniñnaşlhatımını kabülkılıpkılıp miniñhizmetimde bolup (9) meni hoşnutluğumnu talebkılıñHudā-yite‘ālā bī-minnet bir kücüdür şäyed ki ‘ilminiñderyāsıdın (10) sizniñ diliñizge kaçre tamğay ki yüzmiñ sizniñyārānlarıñızgaoğşakişi sizniñ (11) bir sözüñizni fehm kılışğa‘acizkelipñayrānbolğaylar ve yene biliñ ki ‘ilmidin murād bī-riyā emel (12) kılmaqlıkdur emel birle boluñ tāluğbolğay siz dipruşsat bermediler büzürgvār (13) yārānları birle barışdın nevmīdbolup analarınıñhizmetini ğanimet bilipküñdüz otğa (14) barıp uçalarıda otun alıp keylür irdiler teñini satıp maaş alur irdiler (15) teñini evide kalapkeçeHudā-yite‘ālāğa bendeşiligikılır irdiler berāyı şubu ʔarīkaötüp (16) irdi hemişe otunlukda girye ve zārıkılıp otun alıpkelür irdiler bir küñü otunlukda (17) olturupyğlap özleriniñ hālige nedāmet ve peşīmānkılıp irdiler ki birbiridin[288b] (1) olarnıñkaşlarığa bir aq sakal kişi bolupkelipayttiki ey ferzend neme hāliñiz (2) bar neme üçün yığlaydursuz dédiler büzürgvār aydılar ey baba şumñıñ yığlaydur (3) miñe néçend kişi müşküllük birle ‘ilim taşşılکیلur irdik bu hem derslerimni ‘ilim (4) taşşılکیلmak üçün sefer ihtiyārکیلpkéttiler miniñ bir ‘aciz anam bar irdi (5) ola birle bargalı qoymay men‘kıldı bu bāışdin özümñüñ hālige yığlaydurmen (6) tañla bargānhemrāhlarım ‘ālim bolupkelseler ol hālkñıñ aldıda miniñ hālim neçük (7) bolurmigin dédiler ol büzürgvār aydılar ey faķīhEyyüb bu ciheddin ğam yemegil (8) Hudā-yite‘ālā birle bolğıl her küñü şubu menzilde hāzırbolup (9) siñe sebek berip siniñmaşadıñnı hāşılکیلay dépgayb boldılar (10) büzürgvār bu sözünü eşitipñihāyeti hoşhālbolup evlerige yanıpkelip irtgen koyun (11) larığakitābsalıp agramcılarını bellerige bağlap yollarığakademkoyup (12) otun alıpyıgıpkoyup ol büzürgvār muqarrer kılğan yerde intizārbolup olturu (13) irdiler ki ol büzürgvārñhāzırbolupkelip sebeklerini ta‘līmberipandinkénfātiha (14) okupñ‘acefaķīhEyyübñimübārek sīnelerige demide kılıpgayb boldılar her küñü (15) şubu ʔarīka birle sebek berdiler elķışsatokuz yıķ şubu ʔarīkada zāhir ve bāṭinen terbiyet (16) kıldılar ‘ālem-i zāhirde andağkemāltaptılar ki iger rūy-i zemīñniñ‘allamesi hāzırbolup (17) kelseler ol büzürgvārñıñ bir sözlerige ğayrān ve mübtelā bolur irdiler ‘ālem-i bāṭında[289a] (1) andağvelāyethāşılکیلdılar ki iger ki çehar ...‘ālemde her ğadıse zāhir bolsa olarnıñ‘ilm-i bāṭınları (2) niñ taşıda émes irdi elķışsabüzürgvārñıñ hem sebekleri ‘ilm hāşıl (3) kılıp seferleridin keldilerdip añladılar ol küñü pencşenbe namāz peşiniñ (4) ve namāz digerniñ arası irdi ki ğaberkeldih‘acehoşhālbolup aydılar ki tañla (5) namāz cum‘ada yārānlarğa mülākatbolğaymın dip ertesi mescid-i camı‘de hāzırbolup (6) birbirileri körüşüp biri birileridin hāl aḥvāllarını soraşıpĦāzret-i h‘ācefurşat birle (7) bildiler ki bu cemā‘atnı h‘ācenı terk dip ğaķaret közü birle kördüler ol vāķtda kaide (8) şubu irdi ki her kişi fāzilet peydākılsa azına mescidniñ minberige çıkıp va‘z aytıpñalkğa (9) pend naşlhatکیلpāyet ve ğadıñniñ ma‘nīsinitefsīrkılır irdi andınñalk bilür irdi ki (10) bu kişi fāzilet peydākılıpfāzılbolupdur dip şol heynde Ħāzret-i Ħızır‘aleyhisselāmkelip (11) aydılar ki ey ferzend kördüñüz mü sizniñ himettiñleriñiz ilgerkidin tutmaydur bu künandağküñü (12) dūrki olarğa nevbet qoymay menberge çıkıp va‘z aytıñ her nemerse ki berip irdim şundağ (13) aytıñ bolarnıñ minberge çıkışını yene bir هفته koyuñ dédiler h‘āce aydılar ki ey büzürgvār her neresi ki (14) sizler aytıp irdiler şundağکیلay dédiler Ħāzret-i h‘ācefaķīh Eyüp Ħāzret-i h‘āce (15) Ħızır‘aleyhi’s-selāmñıñruşatda işāretleri birle namāz cum‘anı ‘aṭā‘کیلğandinkén minberge (16) çıkıp edeb birle yögürüp olturupĦāzret-i h‘āceĦızır‘aleyhisselāmbüzürgvārñıñ mürebbileri (17) irdi berāberleride olturdular h‘ācefaķīh Eyüp va‘z aytışğa meşğūlbolup[289b] (1) her neresi ki Ħāzret-i Ħızırñıñ nefesleridin aytılp irdi Ħāzret-i şeyḥniñ ağızlarıdın (2) hem şumdağaytıldı ol küñü cüng meclisde bar kişi girye ve zārıda boldılar ol (3) şerīklerige h‘ācenı ğaķaret birle körüpirdi ki olarnıñ va‘zlarığa (4) ğayrānboldılar h‘ācefaķīh Eyüp va‘zlarınıñ meclisleri tarğandinkén meclisde (5) bar hālkñıñ ğaķķıda fātihaokudular ve acz bisyār aydılar ki ey yārānlar mazur tutuñ (6) lar bu ğaķirniñ sizlerge ğaķāret kılmaqlıķğa ğaddi yoķlāzımköreñedür (7) sizlerniñ rūşen köñüllerige tüşüp meni Türklükge nişbetکیلmağaysızler (8) ol bāışdin künāhkār bolmağaysızler şumdağ biliñlar ki Hudā-yite‘ālāñıñ keremi ‘ām (9) ğarībçilikde ve musafiretçilikde öz vaṭanda bolmaqlıķda bu hemler anıñderğāhıda (10) yeksāndur dédiler büzürgvārñıñ bu sözleri ol yārānlarıñköñlüge kaṭığ eser kılıp heme (11) sadakñā ve salemnādipşākirdlik hattını berip hemeleri şākirdboluphemişe bu büzürgvār (12) niñhizmetleride boldılar iki yıl şubu ʔarīka birle ötüp bu yārānlarğa

ders ayttılar (13) andinkénvâlideleri ‘âlemdin bardılar andinkénbüzürgvârcemî ta‘alluqatıdın üzülüp (14) riyâzet ve mücâhedeni özlerige lâzımtutupgüşeni ihtiyârkılop cisimleride bâkîkalğan (15) küdürâtını nefslerideki hevâ ve hevesni riyâzettartıp şaf kıldılar herkünü büzürgvâr (16) H‘âceHızır‘aleyhisselâm birle şöhetkılar irdiler iki yıl şubu târîha birle ötüpuluğ (17) kerâmât ve ma‘âmât bu büzürgvârga müyesser boldı evvel kerâmâtı ki bu büzürgvârdın zühûrga keldi[290a] (1) ol aydı ki kârvân meltan tarafıdın altun gümüş bî-nihâyet pil māl birle (2) kus deryâsınıñ lebigе keliptüşüp iki kün ol yerde (3) turup irdiler kârvânınıñarasıdın bir bedbahtuluğkünâhkıldı (4) bu bed bahtınıñkünâhınıñ şumlugıdın Hudâ-yite‘âlâ ol kârvânı (5) sunuñbelâsıga giriftârkıldı ol fâsıkcemî pil mālı birle suda (6) ğarķ boldı aķıp ol deryâda öldü özge kârvânlarınñ ...aķıp özleri selâmet (7) qaldıçerâğıkârvânbu fâsıknıñfıskını revâkorse fasıqđın men‘kılmap (8) irdiler heme kârvân yuķarı töbün yügürüpferyâdkılıp hecçârelerini tapaalmay (9) turup irdiler ki şubu hâlde şol vilâyetdin bir kışi kelip bularnıñ hâlidin haberalıp (10) aydı ki ey Müslümânlar bu girye zârınıñlardın menfa‘athâşıl bolmadur sizlerniñ (11) işiñleriñ‘ilacı şubu ki bu deryâda bir ‘azîz bar ki olarnıñ atını h‘âce faķîh Eyüb (12) dëdiler olarnıñkerâmâtları nihâyet şularnıñ aldırığabarıp olarğa (13) ilticâkeltürüp‘arzñalıñlerini olarğa ma‘lûmkılıñlar şâyed ki sizlerniñ hâl (14) nıñlarğa rahîmleri kelip sizlerni bu ğamınıñlardın hâlâşkılgaylar vâķtki kârvân (15) hâķnıñ hemeleri eşitipya‘nı zârıķılıp iğinlerini päre kılopHâzret-i h‘âcege (16) ilticâkeldiler bu hâķnıñ tola yığı ve zârıķılğandınh‘âcenıñ bu cema‘âga (17) rahîmleri kelip bu hâķnıñ‘arzını qabûlkıldılar bularnıñarasıdın bir kışi[290b] (1) ayttı ki ey Müslümânlar iğerh‘âce sizlerge meded kılopHudâ-yite‘âlâ bu belâdın hâlâşlıķ (2) naşıbkılsa h‘âce қағанça mikdâr‘acûzeberipniyâz tartar sizler bular hemeleri (3) aydılar ki nısfını baralı dëdiler anı h‘âceqabûlkılmadılar hâķ tola cedel kıldı (4) âhirü‘l emr h‘âce üç hişşeniñ bir hişşesige rızâboldılar ol irdi ki h‘âce ‘âşâlarını (5) kollarıgaalıpderyâniñ lebigе barıp töbün tarafıgebaķıp aķ dëdiler büzürgvâr (6) bu sözünü aytısları hemânderyâda qatre soķaması hemesi töbün tarafıge aķıp (7) deryâ qorupqaldıderyâniñ yuķarı tarafıgebaķıpturup tur dip (8) işâret kıldılar ol irdi ki Hudâ-yite‘âlâniñ‘inâyeti birle deryâhâzret-i h‘âcenıñ (9) fermânlarıga boyun sunub deryâ yuķarısıga ... cem‘bolup turdu (10) turğan su hâķnıñnazarıda tağdın köründü Hâzret-i h‘âcekârvânğa (11) emir kıldılar ki pil ve mālınıñlarını deryâ âstânglar bu hâķHâzret-i h‘âcenıñ (12) emirleri birle istep pil māllarını tapıp aldılar şubu heynde sunuñ töbün yanıdaki (13) hâķkelip aydılar ki biz qoruk dëdi yuķarıdın kışi kelip qara ... su yıķıldı (14) dëdi ol vechidin ol reviiyege qara künkü at qoyuldu vâķtı ki kârvânpil māllarını (15) tapıp aldılar andinkénh‘âceâvâzbülend aydılar ki ey deryâ aķ qalıñdın (16) tecâvüz kılmay deryâHâzret-i büzürgvârniñ emir fermânı birle öz qalıpıda tecâvüz (17) kılmay aķtı deryâ ta üç künkêce bir qalıpıda aķtı bu üç künnüñ içide yığılpqalğan[291a] (1) su tamâmboldı andın kénkârvânınıñköñülü cem‘bolup saçılğan pil māllarını yığıbalıp va‘de (2) kılgan pil mālını Hâzret-i h‘âcenıñ aldırığaalıpkelipqoydular Hâzret-i h‘âcedu‘âķılıp (3) bu pil mālın ba‘zısını ğarîb ve ğarîbege nafaķaķılıp berdiler qalğannı özleri birle saķladılar (4) tâHudâ-yite‘âlâniñ yollarıda lengerler binâķılıp aña şarf kılgaylar tokuz lenger Hudâ-yı (5) te‘âlâniñ yolıda aytışğanişbetkıldılar bu tokuz lengerniñ birini özleriniñ terik (6) likleride tayyârķıldılar özleri anda boldılar yine bir lengerni aytısnıñ fikride irdi ki (7) işâret bolup bu beşâret yetti ki ey faķîh Eyüb ilgerki ötgenevliyâ‘larnıñ destûrları (8) birle Mekke-i mu‘azzamğa barmaķlıqlâzımvâķtki bu hoşhaber bularğa yetti h‘âceMekkeni (9) tavâfķılışğa ‘azm kılop yolğa revânbolup şehir Hicâzğa yettiler şol şehirde şeyh (10) Hicâzğa mülâķatboldılar bu iki ‘azîz biribirleri şöhetkılop yâr u birâderçilikni araga (11) saldılar ve bu ahddın kén aydılar ki ey dînniñ birâderi miniñ sizdin (12) ümîdim şubuki miniñ olar vâķtımda hâzırbolupkelseñiz miniñ öz vilâyetimde kömüp (13) qoyğan.....tokuz lenger Hudâ-yite‘âlâniñderġahıġanâzırķılıp irdim ki bu lengerdin berdın (14) özgesini tevkif tapıpqıla almadımbu pil mālını özgesige şarf kıla almadım ança ki özümniñ (15) tevkif tapa almasıķımnı biledürmen anıñ üçün ol lengerni sizge havâlekıldım (16) ‘inâyet ve kerem kılop bu miniñkılgan nazarımnı miniñ gerdenimdin saķıt kılop bu ğamdın hâlâş (17) kılgaysız yâr birâderçilikniñ hâķkını bercâ keltüreseñiz indellah zâyî‘kétmes Hâzret-i[291b] (1) şeyh h‘âcenıñ bu vaşiiyetlerini bercâkeltürüp bu hizmetni (2) ahdi alıp aydılar ki ey h‘âceigerHudâ-yite‘âlâ tevfik berse men şundağ (3) kılay dëdiler andinkénh‘âceköñüllerini tindürüpħaccğa bardılar (4) ve ħaccnı ‘atâ‘kıloptokuz ay Mekkedın bolup andın kén öz vilâyetlerige (5) kelip bir yıl beş ay

‘ömrü kördüler bir künü oturup irdiler ‘ālemdin (6) kėtişniñhoşhaberi yetti lengerniñtevesige āvāz bilen (7) keçgerdiki ey şeyh seferniniñvaqtı boldı imdi sefer kılmaklık lāzımdip (8) andinkénbüzürgvār kesil bolup yetti künoruntutup (9) yattılar h’āceniñmürīdleri ve muhlisleri yığılıp aydılar ki (10) ey büzürgvārHāzretlerini çağlaydur men ki bu ‘ālemdin riħlet (11) kıladurlar andinkén şehbāz qudsi tenniñkafeşidin pervāz (12) kılışniñh’ahlāydur bu tefrāk bolğan ten tefrākğa (13) barıpkarār alsa dervīşlerniñmaşlahatını kimki havālekılıp (14) öz evrenleride kinni qoyadurlar h’āce aydılar ey dervīşler (15) ğam yemeñler ki dervīşlerniñmaşlahatınıkılıp bir kişige tā becürdüm ki (16) miñkırkım bolgankünü ol kişi peydā bolur şubu şüret (17) ve ‘alāmet birle ki miñ evrenümde ol kişini ħalīfebilinler[292a] (1) anıñ‘alāmeti oldurki ol künü miñ zarārımgā iki cānlıkelür sizler (2) anı boğuzlap qazanğasalıp ot kılarsızlar agāh ergiz qazan (3) kaynamas ol nemerseħāzırbolup bir tutam otunnu alıp (4) ocağğa salışı hemen qazan kaynar ol nemersenı özüñlerge (5) ħalk bilip miñ evrenümde ablıñlarnıñ kārını be-tamām (6) ol kişige koyuñlar her neresı buyurğudun bolsa anı bercā keltüñler (7) müşkül işlerde Ĥudādın yarı tilepfakirniñrūhıdın (8) isti‘anet tileñler dip cān be-ħaqq teslim kıldılar ‘ālemdin kėtgenlerdin (9) kén bir nemerse tüşide körüp sordu ki Ĥudā-yite‘ālā sizge (10) neme ‘atā’kıldıbüzürgvārayttılar ki miñe andağkıldı ki ögenbüzürgvārlarğa (11) ata kılgandınkıldı dēdiler vallahu ‘ālemu bi’s-şavābve ileyhü’l merce (12) ve’l meāb üç ve yetinci faşıl büzürgvār‘ālemdin kētipkırkları bolup (13) irdi h’āceniñaytğanları vuğuğa kelip iki cānlık oturup (14) qazanğa salıp ot qaladılar bir uluğ otun köydü hergiz (15) qazan kaynamadı dervīşler ħayrānbolup müntezir oturup (16) bir şāl ikénlik başıga oraqlık kişi kelip bu dervīşlerge (17) selāmkılpkörüşüpmürīdleriniñahvālidin sorıp[292b] (1) H’āceniñ‘ālemdin bargānvāktlarını taħkıkılıpandinkén (2) dervīşler fehmediler ki pīrleri ħaber bargān kişi şubu dervīşbolğay (3) dip heme dervīşler kofup üzür taqşıraytıp andın kén aydılar ki (4) ey büzürgvār bizniñh’ācemizniñvaşıyyetleri şubu irdi ki mundağ (5) şüretlik kişi fedābolupkelür ki anıñdu‘āsı birle qazan kaynar (6) dervīşlerniñkārı anıñ birle tamām bolur ağızıga guflsalıklık (7) ħazānelerniñ işigi anıñ qolıda açulur tokuz lengerige nazarkılıp (8) irdi ki biri imāret tafıp irdi qalğansekkizi anıñ sa’y (9) birle ābādkılır dip irdiler ol kişi yeraqemeski Ĥazretleri (10) bolğaylar ki yaraq körüneydür dēdiler şeyħayttılar ari yaraqemes (11) dēdiler dervīşler ayttılar ey büzürgvārderħāldu‘ākılsalar qazan (12) kaynab ta‘ām fişe misāfir mucāvırlar yeselerdēdiler derħāl (13) ħazret-i büzürgvārķollarını köteripdu‘ākıldılar andın kén (14) ķollarını ocağğa uzatıp otğa ħareket berdiler derħāl qazan (15) kaynaptā‘ām fişti dervīşler anı tüme kıldılar şol meclisde (16) dervīşlerdin ba‘zıları h’ahlādılar ki irādetkılgaylar şeyħ (17) ayttılar ey dervīşler şabırkılıñlar ki bu Ĥicāzdın kelgendervīşlerniñ[293a] (1) barduğu çıksun bir fırsat ārām olsun andinkén her neme buyursañkabūlkılır dēdiler (2) şeyħniñ‘arzları bularnıñirādetini tehir kılışdın olémesirdi ki bularnıñirādetini (3) kabūlkılmağaylar belki şeyħniñmaşadları bu irdi ki evvel h’āceğā mülākatkılgaylar andın (4) kén h’āceniñ ittifaķları birle dervīşlerniñirādetini kabūlkıldılar vāktki kün keç (5) bolupĤazret-i şeyħniñĤazret-i h’āceniñmezārııgakirdiler ol kéçeħ’āce tekürmen (6) taşınıñşüretide zāhirboldıseyħayttılar ey birāder bu kısımķörüñeniñizni kim (7) dipkabūlkıladurmen yurtumdın tekürmend taşı üçün kelmedim men tekürmençiemes (8) iger tekürmençibolsam mu Ĥicāz yurtıdın tekürmend taşını hem çıkaradurmen men sizniñ (9) didārıñızğa müştāk irdim dēdiler ol kéçe şubu ħarīķa birle öttü tañla kéçesi (10) yene h’āceniñmezārııgakirdiler ol kéçe muñuzluk altunkoşķar şüretide (11) zāhirboldılar şeyħ yene ayttılar ey birāder men koçğar bāz émes bu hem faķirge ma‘lūm ki (12) ħazretleriniñ torğanlarınıñşumçaķuvvetvilāyetleri barki h’ahlāsalar her şüretide (13) boladurlar bu kısımķerāmātlarını andağ kişige kōrketmek lāzım ki sizlerniñvilāyetlerige (14) añarı bolsa miniñ sizlerniñ lerige mundınziyādeķatım yok elķışsa (15) ol kéçe şubu ħarīķa birleöttü üçüncü kéçe yene bardılar ol kéçe öz şüretleri birle (16) zāhirbolupmülākatkıldılar birileriniñahvāllarını söz aştılar andın (17) ħazret-i h’āceayttılar ey büzürgvārħoşkeldilerobdāñkadem keltürdülerki[293b] (1) şehir sizniñdervīşler ħizmetķarlar sizge ħazīneniñ aĝusu sizniñ koluñızda edip (2) ħazīneni olarğa kōrkētipğayb boldılar ertesi Ĥazret-i şeyħ qaddese- allāhu sirrihu’l ‘azīz (3) dervīşlerni cem‘kılıp olarnıñirādetlerini kabūlkıldılar andinkén yer qorlaydurğan (4) esbāb-i alātlarını aldurupħazīneniñ tōfesige barıp ol diyārıñħākimini (5) ħāzırkılıpħazīneniñ işigini açtılar ol mikdār pil māl rengārengmetā’lar ançı zāhir (6) boldı ki anıñ‘adēdini

bilip bolmadı Hâzret-i şeyh şehiriñhâkimige teklif kılıpayttılarki (7) ey ‘Abdullah bu pil māl sizlerge te‘alluḡ çerāḡa bu ʔarīḡa māl olub ḡalḡan ulūḡnıñ (8) hūḡmidedür ol mālınıñpādşāhlarḡa ta‘alluḡu bar ‘Abdullah beyg aytıey şeyh miniñ bu pil (9) mālda hećdāhılçiligim yoḡ neme üçün men aña dehil ḡılay āhir tola cedel tamām birle bir tamḡa (10) tutardurḡan altun ḡolluḡ zilcedin bñleñ nemeni ḡabūḡḡılmay aytḡıki ey şeyhḡakirniñ (11) mundınziyādeneme alıḡa ʔāḡātım yoḡ munu hem sizlerniñhātırları üçün ḡabūḡḡıldım (12) dédiandinkēñşeyh bu emvāllarını alıpñāzırḡılḡan lengerde harç ḡılıp ve ‘imārātḡılıp (13) lengerde boladurḡanḡalḡḡaumaç ta‘yñḡıldılar bu kısımkerāmātlarını şeyh (14) ḡizmetleride bolup terbiyet taptılar özge ḡalḡdın hem tōḡülūḡkeldiler ol yurtḡa (15) melikān digen ḡālīm ol vāḡtda şol vilāyetniñhâkimi irdi āhirandaḡboldı ki ḡalḡ (16) nıñ tolası şeyhniñ ḡaşlarıḡakeldi bu sebebdin melikān şeyhge şeyhniñmürıderige (17) köñülsiz boldı düşmenler ‘adāvetpeydāḡılıpı‘tirāzḡıldıpādşāhniñ raiyyetdin[294a] (1) aladurḡanvazıfesidin dervişlerge saldı şubu birlen ki her dervişniñ arḡa (2) sıda bardurḡaḡoydu bir nemerse ol dervişlerdin alḡaydervişlerge elem külfet yatḡannıdın (3) dervişlerdin şeyhniñ aldılarıḡabarıpşeyhḡa ‘arḡḡıldılar Hâzret-i şeyh (4) raḡīm ḡılıp melikān digen ḡālīmḡa naşīḡataḡazḡıldılar bu bī-devlet ve bī-sa‘ādet ḡālīmşeyh (5) nıñ sözlerini ḡabūḡḡılmaydurmen siz neme şeyh ḡaydın peydāboldıñuz ki miniñtamāmı şehrim (6) nıñḡalḡını albandın ḡıḡardıñız Hâzret-i şeyhge bu bed baḡtnıñ sözidin ḡayret (7) peydābolup aydılar ki ey dūzaḡnıñ iti her nerese ki siniñköñlüñh‘ahlāydur (8) köñlündekini aytḡın dédiler bu dūzaḡılar aytḡıki biz sizni otḡa salıḡnı (9) h‘ahlāydurmız ki anıñda şenāydurmız ki sizniñHudānıñ velisi mu yāemesmu (10) andın kēndervişlerni ḡoya baradurman iger otđın ḡaḡsañız sizniñ (11) cānıñızḡa neme işler ḡılḡumdur çerāḡıdānişmendḡalḡdın men eşitip irdim ki (12) evliyā‘ullah otđa ḡoymaydur dédiHâzret-i şeyhḡabūḡḡıldılar melikān aytḡtine yerde (13) otḡa girişni h‘ahlāydur siz şeyḡayttılar ki ḡavīm ki heme menzillerniñ (14) obđanıdur şunda girişni h‘ahlāydurmen dip şol yerni muḡarar ḡıldılar (15) melikan kırḡ ḡatar tivelerde kırḡkūn otun tüşüḡtaḡdın otun (16) ...andinkēñşeyhge ḡaber berdi ḡazret-i şeyhdervişler birle bar [294b] (1) ʔā‘at hāneleridin ḡıḡıpyolḡarevānboldılar melikān hem öz leşkerleri birle bardı ittifāḡen (2) şeyhniñ güzerleri bir kentige tüştü ki ol kentniñ irdi ol yerde baryanki (3) givge tüşgen bir Hudānıñ bendeçilik ḡıladurḡanmazlūm bar irdi anıñ attı ‘Aişe ird (4) nihāyeti şāliḡ ve Hudā ters ve ābid ve zākir bir nefes Hudānıñ yādıdın bñleñ dem urmas irdi bir nefes (5) Hudānıñzikridin bñleñ heć söz aḡzıdın ḡıḡarmas irdi lā ilaheillellahni devām ayutur (6) irdi ve heme yıl rūze tutar irdi Hâzret-i şeyh ḡaddese-allāhu sirrihu‘l ‘azīz ol şāliḡa ḡātūnnıñ evige (7) yettiler ol Hudā-yı te‘ālānıñderḡāhınıñlāyıkı Hâzret-i şeyhni evige teklif ḡılıp tüşürüpHâzret-i (8) şeyhge maḡazerḡoydu bu ʔa‘āmdın néçend loḡma yeb şāliḡa ḡātūnnı özlerige hemrahḡılıp şol (9) künü ḡavīm şehīdangā yettiler şeyh ertesi aydılar ki otnu ḡalasun ol bedbaḡtlar (10) tōrt ḡarafđın otuñḡa ot yaḡtılar ot andaḡuluḡboldı ki ot (11) nıñ tutunıdın havākörünmedi ot taptıdın heć cāndār yaḡın bar almadı (12) bu bed baḡtayttılar ki ey otḡa ḡoyadurḡanlar özüñlerni otḡa ḡaşlañlar dédi (13) ol dūzaḡılar otnıñḡarāretidin cihetidin özüñü ḡaḡurup yeraḡ turdu (14) ḡazret-i şeyhdervişlerge aydılar ḡalḡa ḡurup oturupzikrige meşḡūl boluñlar (15) dédiler herçend ḡuşḡıldılar şöḡbet ḡızmadı āhirşeyh sordu ki ey dervişler (16) ehl-i bātındın bu meclisde ḡāzır bolmay güşāde ḡalḡandervişlerdin aradın (17) bir dervişḡofupayttıki ari yār kend bir dervīşi bar ki anıñ atını bābāsüdecı[295a] (1) dedürler olarnıñ bir oḡlu bar irdi olarnıñ atı faḡīhMuḡammed olar tula işlerde bolḡannihāyeti kār kerde (2) şāyed ki bu meclisniñ ḡızımasḡı olarḡa mevḡūf bolḡay dédişeyḡyahşıaytıñdı (3) şeyh bir ikiz ḡavīmge ḡıḡıpāvāzbülend birle ol ‘azīzlerniñ atını tutup ḡıḡkırdılar ki baba evleride (4) irdiler h‘ācefaḡīhMuḡammedḡā‘atHāneleridin cille oturup oturup irdiler ki iki lehleri (5) nıñḡulaḡlarıḡaşeyhniñāvāzları eşitildi ki baba evleridin ḡıḡıph‘āceMuḡammedfaḡīhḡā‘at (6) hāneleridin ḡıḡıp ata bala biribirleri mülāḡatbolup bu keyfiyet ḡālını biribirige aytıḡıp bir (7) birleriniñittifāḡları birle şüretlerini mübeddel ḡılıp ḡaz şüretide bolup uçdu (8) köz açıp yumuḡunca ḡavīm şehīdangā yetipḡördüler ki şeyḡḡayrān ve müntezir bolup her ḡarafḡa baḡıp (9) turupdurlar bular ḡanatlarını ḡanatlarıḡa soḡupilgerki şüretlerige kelipşeyh (10) nıñ aldılarıḡa bardılar şeyḡḡoşḡālbaldılar andinkēñ nefes tutadurḡan (11) dervişler nefes tutupşöḡbet tutdular Hâzret-i şeyh ḡudesellahu sirrihu‘l ‘azīzge (12) cezebe ḡālībkelip şu tugyān ḡılıpşevḡnıñ tolalıḡıdın h‘āceMuḡammedfaḡīhge (13) Türkī dili birle aytḡılar ey h‘āce bī-neme denk dédiler h‘āce aydılar ki (14)

hey temug hey temug hadiñini hey temug'āşıklardın hāzerkıl haddiñni hey temug (15) be-müceridi ki bu beyit h'āceMuhammedfaķlñniñ tilleridin cārī boluşu hemānkördüler ki (16) bu utuniñhemesi dervişlerniñközige suniñ reñide köründü andın (17) kénHāzret-i şeyh Hicāzı bi ihtiyārferyādķılıp özlerini otğa taşladılar bir fırsat[295b] (1) otta ğayb boldılar andinkén yine bir tarafđın körün 'alā haza'l kıyās otniñ tört (2) tarafđın körünüp yine otniñ ötreside turupķıçkırdılar ki ey dervişler her ķişi ki biriniñ (3) aytaķını tutupdur ol ķişiniñ bu otğa girişge hēc mani'yoķdur ve ol irdi kidervişler (4) her tarafđın özlerini otğa taşladılar otunu ol mikdārdépsediler ki dervişlerniñ fevtidin (5) su aķıb otniñ hemesini uçurdu bu sohbetdin fāriğ bolğandinkénderviş (6) lerdin birleri aradın ķofupayttılar ki ey şeyhmundağvākt dervişlerniñ (7) içide hāretpēydāboldı neme bolur ki ķagun ter buz özüm alma bolsa dervişler (8) tenāvülķılıp dilleriniñhāretni köterür ve irdi şeyhhoşbolğaydip başlarını (9) mūrāķabēgesalıp bir zamāndın kén başlarını köterip dervişlerdin birige buyurdular ki (10) bu ķavimlikge barıp ķagun özgeysen hul yemişlerdin alıpkelgil tādervişler (11) tenāvülķılğayder vāķı' bu mūrīdleri cānbāzlıkķıldılar dédiler ol dervişitāķād (12) tammān birle ķavimlikgebarıpkördüki ķagundun yine her türlü meyvedin tuda tuda (13) ķavimlikde da behleklik turupdur ol derviş kücü yetişice alıpkelip'aziz (14) larniñ aldılarıda ķoyupayttıki iger yüzmiñ ķişi ol ķavimlükgebarıp anda turğan (15) meyvelerdin kücü yetişice alıpkelseķalğanıģa zerre-i noķşān irdi dédiandinkén (16) dervişler ķıçķırıpkelip yemiş yenkler dédiler ol dervişler kelip tola yemiş (17) alıp yediler ki ol yemişge meşğüllük ķılıp ol turğanvāktde melikān ķişi [296a] (1) iberdiki ol gedālarınıķorgil ki terik bar mu ya yoķmu dip ol ķişi kelipkördü ki hemeleri selāmet andağģa (2) olarniñ tār-ı müyuğahaķā bolmaydur bu kısımferāğat birle meşğülbolup otururdurlar ol ķişi (3) arzūķıldı ki bu meyvelerdin pādşāhım bergeyler dip tiledi hēc ķişi anıñ sözige (4) iltifāt ķılmađı āhirşeyhniñ ol ķişiģe rahīmleri kelipnéçend alma barsaķ özüm ol (5) ķişiģe berdiler ol ķişi alıp yib almanı melikāna alıp bardı melikān kördüki ol ķişi (6) niñ ķolıdabaralmas bar sordu ki bu almanı kaydın aldıñ gedālar terik bar mu yāyoķmu bu ķişi (7) ayttey melikān olarniñ tār-ı müyu noķşān tapmaydur bu kısım ferāğat birle otururdurlar ki (8) sizler anıñ tengce émespādşāhlık şol ķişilerde bar éken bu ķişi yanıpkétgendin (9) kéndervişlerdin birleri sorduki hıķmet neme irdi ki ol ķişiģe bu yemişdin berdiler (10) ol segi ceheneminiñlāyıkı émes irdi şeyh aydılar bu yemiş ol zālumniñhelākı (11) irdi anıñ berildi ol ķişi pādşāh kaşıģa barıpayttıki mundinkén (12) ol cema'ege çıkılğuluk émes ki ayn zarārdur olar cānnı ķoydurağan (13) ot atıķķılınç ki oñ sol kesedür dédi melikān bu almanı ķolıģaalıp evige yanıp (14) deryāniñ lebigē yatıpkördü ki şeyhderyāniñ lebide otururdurlar aytıki ey (15) şeyhmundağ işler birle gedālar miniñdin kötelemes mekrine bir kerāmet birle (16) imtaħānķılaturman dédişeyhayttılar ey bedbaħtevelyā'niñkerāmātı haķķ (17) sen çağlağıl ki mekrü cādūdipiger bu kerāmātģa onamasāñ her neme köñlüñe [296b] (1) men anı ķılay dédiler ol bī-devlet aytıki iger özüñüñizni şu bu deryāģataşlap hol bolmay (2) ķoruğ çıkısañız andın kén futaturman andinkénmūrīdleriñizge dāhil velāyetķılmay (3) ķıldurmay dédiler şeyh bilā-tevaķķuf özlerini suģa taşlap üç merātiba cumupçıktılar (4) melikān kördü ki iğınleride hēc suniñ eseri yoķzāhir bolmaydur olzamān saddaķnā (5) vesellemnā dip zarurātdın onadı ammāköñlüde nihāyeti katıģ düşmen bilür irdi (6) şeyh ol bedbaħtñiñ'adāvetini velāyetniñ nūru birle bilipdu'āyı bed ķıldılar ve ayttilarki (7) ... zālīm nā-bud bolğayevlādıdın bir ķişi ķalmağay dédiler melikān yolğarevān (8) şehirģe yakın yetip irdi ki hizmetķārlardın biri aytıki ey melikān şeyh sizniñ (9) haķķınızda du'āyı bed ķıldıķorķa miñe müstecābbolğay siniñ'ömrüñni altğay (10) dédi melikān bu söznü eşitip ķolıdaki almanıñhāzret-i şeyh anıñhelākıniñ sebebidin (11) kerāmātķılıpiberip irdiler Haķķ sübhān ve te'ālā ol almanı aña naşıbķılmap irdi ki (12) yegeybu almanı havāģataşlap öz zebānı birle aytıki almanı kökge taşlap yerge tüşünçe (13) Haķķ bilür tāne bolur dipirdi ki alma havāđın tüşüp atınıñ başıģa tegip atı hürķüp (14) bu zālīmni yerge ordu Hūdā-yı te'ālāniñķudreti birle andağ yıķıldıkı bu yeni sib (15) oldu şol yerde ol zālīmni kömdiler ol künü dervişler bu zālīmniñ (16) şerridin halāşbolupHāzret-i şeyhhużürdil ve cemī'eti hāķır birle mūrīd (17) terbiyet kılışģa sa'y ķıldılar yetmiş mūrīdini terbiyet ķılıpkemālıģayetkürdüler[297a] (1) özleri hāzret-i imām Ca'fer-i Şādıķniñrūhlarıdın terbiyet tapıp irdiler andın (2) kénma'lūmbolğay ki aşıl atları ol büzürģvārniñşeyh Mansur irdi Hicazdın (3) çıkan cihetdin şeyh Hicaz at birle şöhet taptıda seksen yıl 'ömürkörüp seksen (4) birde vefāt taptılar vallahu 'ālemu bī'ş-şavābotuz üçüncü bābdatefsīrevzā' (5) ve

beyân atvar ve maķâmât Hâzret-i dânişmend muhakķķak delâyili ve müdaķķak mesâyili nakli (6) ve girih kuşayini müşkülât mesâyili fer'î ve aşl-ı yegâne-i dehr ve ta derre-i 'asr hâzret-i Hüseyn (7) fazlı rahmetullah 'aleyhniñzikrlerini beyânkılıpdurlar olar bu rûzigârniñdânişmendleri (8) irdiler şolvâktıniñ'ulemâlları a'lemi irdiler ale'l-ıhuşûş'ilm-i tefsîrni (9) obdân bilür 'ilm-i bâtında berkemâl irdi ammâ be-zâhir bir kişige irâdetkılğanları (10) ma'lûm irdi ve lîkin hâzret-i emir el mü'minîn 'Ömer rağiallahu anhuñnîrûhlarıdın terbiyet (11) tapıp irdiler dilleri Hâzret-i Eyüppeygamberniñ dillerige oşşairdi (12) olarnıñ aşılları Şâmniñ seyyidleridin irdiler lîkin seyyidlik birle şöhret (13) tapmadılar özleri Kâşķarda vücûdgakelip irdiler ol büzürgvârniñdedeleri (14) niñ Şâmdın çıkışlarıniñ sebebi ol irdi ki Şâm halkınıñarasıda (15) olarnıñkerâmâtları âşikârbolup irdi özlerige ayttıki ey mu'allâ imdi (16) siniñ Şâmda turmaķıñobdânemes imdi obdânı şubu ki öz yurtuñ (17) dın çıkıp ğarîblikni ihtiyârķılsañ bu halknıñ velî digen sözidin[297b] (1) hâlâştapsañ dâdiler vâktki Şâmdın çıktılar evleriniñvelâyetleridin çıkanlarığa (2) nihâyeti hoşvâktlık bolupHâzret-i perverdigârge tola şükürler keltürüpyolgarevân (3) boldılar her şehirge yetipanda turmay öttüler üç yılda Kâşķarğa yettiler bir yıl Kâşķarda (4) küşenişinbolup evi ihtiyârķıldılar bir yıldın kénbeşâret yetti ki ey mu'allâ sen Hâzret-i (5) İmâm-ı a'zam rahmetullahu 'aleyhiniñmezâretlerige bargıl bu hoşhaberniñruşatı birle .. mu'allâ (6) Bağdâd seferige 'azm ķıldılar Hüdâ-yite'âlâniñ tevfiķi birle Hâzret-i imâmmezâretlerige (7) yetip irdi ki tavâfları tevaķķuftap şol künü cân be-ħaķķ teslim ķıldılar (8) hâzret-i imâm a'zamniñmezâratlarıda defn ķıldılar hâzret-i h'âceHüseyn (9) fazlı kıddese-allâhu rûhu'l 'azîz analarınıñ ķursaklarıda ķalıp irdiler dedeleri (10) vefât bolup üç aydın kénvücûdgakeldiler yetti künden kénbüzürgvârniñ anaları (11) tüşleride kördüler ki bir aķ saķal zülfârķişi zâhirbolupkeliph'âceHüseyn (12) niñķulaķlarını tutup tola neme okuph'âce yüzlerige demide kılıpHüseyn (13) fazlı at koyup analarığaayttılar ki ey selime bu ferzendiñizniobdânsaķlañ sizniñ (14) dünyâ ve âhiretiñiz şubu ferzenddür ğayb boldılar vâlideleri bu vâķı'adın (15) hoşbolupHüdâğa şükür aytıp bu ferzendni obdânsaķlaşını gerdânlarığa (16) aldılar vâktkiHâzret-i h'âce bir yaşğa kirip irdiler ezel nemerse ki ol büzürgvârniñ (17) mübârek tillerige cârîboldı şubu âyet irdi ki ķale'llahu[298a] (1) tebareke ve te'âlâ ķul innemâ ene beşerun mislekum yevhi ila innemâ ilahukum ilahi (2) ahidun femen kane yercu ilkâ rabbihi felye'mel 'amelen şâlihen velâ yuşra (3) be-'ibâdet rabbihi eheden iki yarım yaşlarıda mektebge kirdilertokuz ayda mektebde (4) boldılar iki merâtibeķur'ântamâmķıldılar ol vâktde hatt-ı savad hem peydâķıldılar (5) andıñkén medresege kiriptaķşıl ilm ķıldılar beş yıl derhanede (6) boldılar andın ders okup medresede boluşğa ihtiyâcları ķalmadı ya'n (7) 'ilm-i keşif müyesser boluphalkğa ders aytışğameşğûlboldılar ve müdderislik (8) mesnedide olturdular tolaşķirdler cem'ķılıpkündüz dersge meşğûl (9) bolupkeķesi Hüdânıñ yâdıdaboldılar on iki yıl şubu řarîķa birle öttü (10) ba'zıhalklarınıñ oylanışğa tergib ķılıpayttılar ki ey nâder-i 'asr neme bolur ki (11) oylanışını ihtiyârķılsalar Hüdâ-yite'âlâ ferzend kerâmâtķılsalar Hâzretleriniñ (12) evrenleride du'âbolsa yüz miñ hayıf sizlerniñ bu menfa'atlık 'ilmleri (13) niñ tufeniñistide kömülüpķalmaķķübemes dâdiler Hâzret-i h'âce ol halk (14) niñ sözünü ķabûlķılıp evi ihtiyârķıldılar ķiraki 'âlemi ma'nîde ol büzürgvârğa Hüdâ-yı (15) te'âlâ ber 'âlem ferzend kerâmâtķılışı ma'lûmbolup irdi ol vechidin derhâl evilendiler (16) beş yıldın kén bir ferzend vücûdgakeldi ol ferzendniñ cep yanlarıda pil (17) din kızıl hâlları bar irdi Hâzret-i h'âce bu ferzend vücûdgakelgenigenihayeti[298b] (1) hoşvâktlıkķaşılboldı cep yanlarıdaki hâlleridin köñüllerige (2) andın ...boldıh'âcedın sordu ki ey h'âce bu ferzendniñniñvücûdğa (3) kelgenleridin hoşvâktbolup yine bî-demâķ bolğanlarınıñ veķhi nemedin (4) irdi Hâzret-i h'âceayttılar ki ey yârânlar hoşvâktlığım ol vecihdin (5) irdi Hâzret-i Ħaķķ sübhân ve te'âlâ bir ferzend-i 'âlim kerâmâtķıldı ki bu rûy-ı (6) zemînge 'âlim bolur bed halıķım ol vechidin irdi ki fat fursatta bu ferzend-i 'âlem (7) din kéter halk anıñ'ilmidin behre ala almaşlar ol ferzendge ... at oydular (8) ve Ebûl futuh dip laķab ķoydular der vâķı' h'âce kıddese-allâhu rûhu'l (9) 'azîzaytğanlarıdın boldıvâktki ol büzürgvâr miniñ ferzen-i 'azîzleri ol (10) vâktniñ'allamesi boldı lîkin h'âce Hüseyni fazlı bu ferzendleridin heķnetice (11) körmey pat fursatta vefât taptılar halkdın feryâd ve fağanķıktıkündüzü (12) âftâb tutuldu keķesi koyduammâhâzret-i h'âceniñközleridin bir ķaķır (13) yaş tamay yaķşılıbâslar gib yetti keķekündüz olturgancaylarıdın (14) ķomay kişige sözlemeymürâķabede olturdular h'âcemî halk'alâmet (15) ķılıpayttıki kişiniñşumdağ ferzendi kêtse yanki libâslar kib közüdin ķaķtre (16) yaş

midîñ ki îmanñınaşlısı hamfada on pîrde (13) dip siniñ bucevâbıñdın halk seni meşhere tutup irdi Hudâ-yı
 (14) te‘âlâ ol sebebdin ol halkğabelâiberiphalk kahtlıkñıñbelâsığa (15) mübtellâboldıbüzürgvâr bu nefslerini
 ferâmüşkılp irdiler vâktki (16) bundanı eşitipyanıp Mısırğa yakın yetip irdiler h‘âcekeledürmişler (17)
 dip halkêşitipuluğkiçik er mazlûm üçkünlik yerge aldılarığa[301b] (1) barıp ayaklarığa yıkılıp yüzlerini
 h‘âceniñkademlerige sürtüpayttılar ki ey h‘âce (2) biz bilmey haťakılıpdurmız biz sizlerge
 inkârî‘tirâzkılğan sebebdin biz bu belâğa (3) mübtelâboldık ol sözûki hamfada on pîr dép irdiler şol söz râst
 éken (4) lutf keremleridin bizniñkünâhımıznı ötüp bu Müslümânlarınñ haqqıda du‘âkılşalar du‘aları (5)
 bizniñ haqqımızda icâbetbolup biz bu belâdın halâş bolsak dedih‘âceniñ (6) bu halkğa rahîmleri kelipdu‘âğa
 kol köterdiler özgeleri âmîn dediler hazret-i büzürgvâr (7) niñdu‘aları bu halknıñ haqqıda
 kabûlbolupküñdin düñe bu halknıñarasıda (8) halâşlıkpeydâbolup ilgerki kimlerige keldiler andın
 kênhazret-i h‘âce bu halk (9) niñruhşatları birle şehirdin çıktılar ey dervîş siniñnaşibiñ şubu ki (10)
 evliyâ‘ullahnı imtiñhankılmaqlıkküstâhlıknıñ tilini olarga içmegil tâne kılmaqlık (11) ve meşhere tutmağıl ki
 özüñ meşhere bolursın çerâğı bolar haqikî kârdın haberdâr (12) sözünü büleñ yerdin sözleydür loğmanı
 büleñ yerdin yedürler her kişi bularğa (13) çıkılıpdur yıkılıpdur her kişiki tãneniñ tilini bularğa açıpdur ol
 kişiniñ (14) tili bağlanıpdur ey dervîşhattâ‘l imkan olarnı obdânşifat birle aytısnı (15) kuş iş kılğıl zebûn işni
 olarga isnad kılışnıñdın ağzıñnı yapğıl (16) çerâğı olar zebûn işdin pāk ve lîkin körünüşde zebûn işde
 körenedür (17) tâhalknıñközige zebûn ve haqîrkörenedürlerki halkzâhirlerige baqadur dervîşler[302a] (1)
 bâtın yolları birge maqsûdlarığa yetedür elkişşahazret-i büzürgvâr öz vilâyetlerige (2) kelip dersni terk
 kılıp güşenişinlikniñihtiyâr kılıp tört yıl küşenişinbolup (3) riyâzetihtiyârkıldılar her kêçe beş yüz
 rek‘atnamâzötephemişerûze tutar irdiler (4) âhîr ol şehirniñdânişmendleri cem‘boluph‘âceniñ
 qaşlarıgakeldilerekâbirlerdin (5) biriler qofupayttılar ki ey h‘âcebüzürgvâr‘ilm örgermeklik yalñuz üçün
 émes (6) eviniñ buluğu üçün émes ...munça‘ilmhazret-i Haqq sübhân ve te‘âlâ sizlerge (7) kerâmâtkılpdur
 hayıf ki halk anıñdın nef‘ alıp özgelerige yetkürmeydür (8) bu ‘azîzleriñ sizlerdin ümîdi şubu ‘inâyetkılp
 bir iki kişige öz evreni (9) leride qoysalar obdânkörenedür çerâğı‘ilm örketgenobdân tâ anıñsevâbı (10)
 kıyâmetğaçakim bu almaydur ki bu şevâbşunda buladurki halk sizlerdin ‘ilm (11) örgeripmenfa‘at alsa ve
 iger sizlerdin menfa‘atalıp behremend bolmasa dayım şevâb (12) ğaydın yetedür ilgerki ötgenlergiñ
 sözlerige hilâf bolmaydur dedihazret-i (13) h‘âcege bu söz ma‘kûlbolupayttılar ki ey ekâbirler
 obdânaytınlar ve lîkin (14) faqirniñmütala‘akuvvetim ve sözleşetâkâtım qalmaydur igermunça tola tergib
 kılşan (15) lar her heftede bir kün özümge köçkılp ders aytay ve lîkin aña hem cidamas (16) men migin
 dediler büzürgler bu sözge râzıboldılar h‘âce pencşenbe küñü (17) ders aytışğa meşğûlboldılar muqarrer
 kıldılar bu mollalardın biri qofup[302b] (1) aytıy büzürgvâr pencşenbe küñü ders aytışğa tatil küñüdür
 çarşanba ders aytsalar (2) tahşilküñüdür obdân bolur migin dédi pencşenbe küñü ders aytışğaihtiyâr (3)
 kılışlarında hikmet neme igindip‘arzkıldıh‘âcayttılarhikmet şubu ki Mekke de bu beşâret (4) yetti ki her kişi
 kırkşekkiz pencşenbe men ‘âlemdin ötgendin kên arada terk kılmay miniñmezâretimg (5) barıp süre-i
 yasinni okupminiñrûhumğabağıslasa hazret-i Haqq sübhân ve te‘âlâ (6) ol kişige tuqañusuz ‘ilm
 kerâmâtkılmurmen ol kişige uhde kirdürmen ol cihetdi (7) pencşenbe küñü ders atısnı ihtiyârkıldım dediler
 ta şubu tarîka birlen tãlib (8) elilimler h‘âceniñ qaşlarığabarıp her pencşenbe küñü ders okupnetîceler
 kördüle (9) andinkênhazret-i h‘âce her heftede bir kün ders ayttılar özge küñü hazret-i Haqq sübhân (10)
 ve te‘âlâ bendeşilik kılıpmaqsadlarığa yetdiler üç yarım künkuşubboldılar üç yarım (11) küñniñ içide
 hazret-i MuhammedMuştafâ‘aleyhi’s-selâmnıñrûhlarıdın terbiyet (12) taptılar dilleri Hazret-i
 Şu‘aybpeygamberniñ dillerige oñşairdi bolar (13) üç yarım küñdin kênhaber yetti ki ey Hüseyñ fazlı
 hoşhaber siñe ki seni dost (14) haqîkatıñ öz tarafıge tartadur isti‘dâdıñnı râstkılgıldıph‘âceni (15) elhâl
 isti‘dâdlarını râstkılpıya‘nîğusl ve tahâretbercâkeltürüp iki rek‘at (16) namâz ‘atâ‘kılpâhiretniñ câmesini
 özleri tikip yüzlerini kibletarafıgekılp cây (17) namâzlarıda olturup cân be-hâk teslim kıldılar bu kışsa
 herguş yılda[303a] (1) du‘âyınıñnamâz diger vaktıda pencşenbe küñü Kaşkırdıyârıda vâkı‘boldı vallahu
 ‘âlemu bi’s-şavâb (2) otuz törtünçü bâbda h‘âce‘ilm atayı qaddese-allâhu ‘azîzniñ (3) zıkrını
 beyânkılpdurlar olar andağ cevânı irdiler ki dânişmend ve dânişmendzâd (4) hazret-i Haqq sübhânve
 te‘âlâkudretge ...hikmet şâmileleri birle olarnı andağ şaf (5) âferidekılp irdi ki bu ‘âlemde heçnemerse

olardın pūṣīdeemes irdi ḥafīzler (6) andağziyādeirdi ki hēc harf olarnıñ ḥafīzleridin taşqarı émes irdi şubu (7) ṭarīka birle herkünü çözleriniñberāberice kitāblarından söz yād alur irdiler selah (8) da öz berāberleride kişi yok irdi nihāyeti taqvānı ve riyāzetni özlerige peşe kılıp (9) irdi ol künü ki büzürgvāryokluk‘ālemidin vücūd‘ālemige keldilerāftāb şol vāktı (10) tutulukluk irdi bemücerdiki büzürgvār analarının kūrşaklarından tūşūşu hemān (11) kün açıldı ammā altı aykoyup rūşenligi kimboldı bu iki vāqı‘adın dedeleri (12) kōrkupgamgīnboldılar yārānlarından birleri küstāhlıknıñ tilini açıpsuāl (13) kıldiki ey büzürgvār sizlerni gamgīnkōredürmen sebeb neme iğın bu ḥoşvāktlık (14) nıñvāktı irdi ki Ḥudā-yite‘ālā sizlerge mundağferzend ‘atā’kılıpdur büzürgvārayttılar (15) ari ḥoşḥāldürmen ammāḥoşḥāllık ol vāktı boladur ki ferzendniñ (16) ‘ömrü bolup atağavefāsı bolsa egerçi miniñ ferzendim bu vāktıñıyegānesi (17) bu zamāneniñ‘allamesi bolur ve līkin men anıñ‘ömrüdün behre tapmaydurman tutulğan[303b] (1) tutulğanāftābnıñ açılmağı işaret şumğa ki anıñ‘ilmiḥalknıñ zeng bağlağan (2) tire dillerini rūşen kılur aynıñ tutulğanıñ‘alāmeti şubu ki on tört (3) künlük aydın kemālīga yetip zevāl tapar irdiler ve yene şubu ki men oylanışdın ilgeri (4) bu ferzendniñḥoşḥaberi miñe kelipirdi ki bu ferzend şubu ṭarīka birle kelip şubu (5) ṭarīka birle kéter bu ferzend bizge neçendküñdin tola miḥmānémes bu cihetdin (6) gamgīn dürmen dédiler ḥāzret-i büzürgvār bu miḥmān ferzendlerini nihāyeti obdā (7) muḥāfazāt kılur irdiler iki yarım yaşlarıda mektebge kiriptokuz ay mektebde (8) bolup iki merātibeKur‘āntamām kılıp andın kēnkitāb yād alışğa meşğūlboldılar (9) anıñ üçün ki bu sözlerini yukarı zıkrılıp irdi vāktı bu ferzend belāgat (10) mertebesige yetdiler bir kün dersdin fāriğ bolup telarga çıkmaklıknıñḥavāş (11) peydābolup yalñuz seyirgār çıkıptıfāken olarnıñ seyirleri pādşāhnıñ (12) ordasığa tūşup bir kıızı kördüler ki tenḥāi şāḥib-i cemāl irdi ol ferzend (13) yüz cānı birle ol kıızgamuḥabbetpeydākıldılar ammā bilmediler ki bu kimniñ kıızı igi (14) līkin kōñüllerige bu kıznıñmuḥabbetiniñ otu tūşupkoydurdu anı kişig (15) izḥār kılmadı neçendküñ şubu ṭarīka birle öttüāḥirma‘lūmma‘lūmboldı ki ol kıız pādşāhnıñ (16) kıızı igenandinkēn özlerige ayttılar ki ey elma bu özüñge yerağ körenedür (17) ki pādşāhnıñ kıızı siñe kaçğan müyesser bolgayammāḤudā-yite‘ālānıñ[304a] (1) ammādergāḥıdın nā-ümīd bolup bolmaydur nā-ümīdlikni küfr dipdūrlersen Ḥudā birle (2) bolğılḥāzret-i MuḥammedMuṣṭafānıñrūḥlarını şefi‘ keltürüpkéçelerde bu büzürgvārniñ (3) babaları āstāneleride peydābolğılşāyed ki maḥşūduñḥāşıl bolur dédi (4) şolzamān piyāde ḥāzret-i sulṭānu‘l evliyā‘ve tacü‘l esfiyā sulṭān Satuk (5) BuğraḤāngāziniñ āstānelerige tün yarımıda yettiler tañ atğunça ora (6) torun Ḥāḳḳ sübhān ve te‘ālāğanāle ve zārı kılıpkündüzü rüze tuttular (7) üç kün şubu yosunda turdular törtünçü kéçesi pādşāhnıñ kıızı tūşide (8) kördü kiḥāzret-i resūlşallāllahu‘aleyhi vesellemniñcemī‘şāḥābeler birle ḥāzırbolup (9) bolupkelip bu kıznı ḥ‘āceebū‘l Futuh ki ‘ilmi arayı at birle meşḥūr ki ḥāzret-i (10) Ḥüseyn Fazlınıñoğlanlarğa nikāh kıldılar Ḥāzretşallāllahu‘aleyhivesellemniñ (11) aldılarıda bir tabaḳḥurmā bar irdi üç merātibe ol kıznıñ başıdın (12) saçıpmübārekbādılıkıldılar ve fātiḥaoḳup gayb boldılar der ḥāl (13) ol kıız tūşidin peydābolup o peydāki ḥizmetkārlarını öykétipçerāğ (14) yandurtupkördü ki yatğan tūşe gedā saçılıp kılıpduga der ḥāl ol (15) kıız dedesige kişi iberdi ki dedesi tehir tapmayḥāzırbolupkeldi (16) kıız aytıtki ey dedekışşa şubu ki miñe tūşümdeşumdağvāqı‘alar boldı (17) dipbeyānkıldıpādşāḥḥayrānkalıp munu neme kılsa bolur dipayttıki[304b] (1) ey ferzend sizniñ nikāhıñız şubu ḥ‘ācege ékenandağ bolmasa peygamberşallāllahu‘aleyhi vesellem (2) sizniñ nikāhıñızda ḥāzır bolmaz irdiler ne obdānsa‘ādet ol bendege ki ānḥāzret (3) şallāllahu‘aleyhivesellem ol kişiniñ nikāhını kılıpdurlar dipderḥāl kişi iberdiki (4) büzürgzādeni kıçkırpkelinler dipāḥirḥabertaptılar ki ḥāzret-i sulṭānnıñ āstānelerige (5) kétipdūrlar dip kişi ibertip ol büzürgzādeni Ḥāzret-i Sulṭān Satuk (6) BuğraḤāngāziniñ āstāneleridin alıpkelipḥāzret-i pādşāhnıñ meclisleride (7) ḥāzırkıldılar bu Ahund ve müftülerini ḥāzırkılıp fetvātalebkıldılar ki (8) peygamberniñşerī‘atlarıda neçük bolur iğın bir işi ni bir kişige tūşide (9) ḥāzret-i resūlşallāllahu‘aleyhivesellem nikāh kılğan bolsalar şol nikāh birle (10) kivsige berse bolur muya yokmu ‘ālimlerdin ba‘zısı aydılar ki şol nikāh (11) nikāh boladur çerāğıḥāzret nikāh kılıpdurlar olarnıñ nikāhları ḥilāf bolmaydurlar (12) dédi ve ba‘zıları ayttılar ki nikāh bolmaydur çerāğı ḥātūnalmaḥşerī‘atda (13) zāḥir birle dūrüst boladur āḥir heme ḥāḳḳ şumğa qarār berdiler nikāh kılmaḳlık (14) lāzım dédiler kıznı nikāh kılıpḥ‘āceebū‘l Fethge berdiler üç yıl kedḤudācılık (15) kıldılar līkin oḳuşlarını terk kılmadılar bir kündedeleriniñ (16) aldıda olturup aydılar künde oḳudurğan dersleriniñ (17) nışfını yād alıp irdiler ki

pādşāhdın kişi keldipādşāhşikārgā [305a] (1) atlandurlar sizleri birle barsun dédiḥāzret-i büzürgvār aydılar ki künde (2) okuydurğan dersni tamām yād almadı bar émes dédiler arķalarındın (3) yene çırlağalı kişi keldiāḥirü'l emrh'ācededededeleridın ruḥşat almay (4) kitāblarını yafıpqoyuşıkārgaçıkpétdiler oğlanlarıñın bu işleri (5) dedelerige yeman kelip aydılar ki elmua kétdi kétdi dédiler ḥāzret-i büzürgvārniñ (6) şumčanefsleri birle büzürgzāde atdın yıkılıp öldüler şol yerde defn kıldılar (7) pūşīdekālmağayki ḥ'āce'ilm-i ata'yīniñ mertebeleri ḥāzret-i Ḥüseyn Fazlı (8) ḥ'ceniñ mertebeleridın yukarı irdi dedelikniñ tazimini saklağan (9) üçün ol sebebdin oğlanlarını zikrini töbün keltürüldü ammāma'lūmbolğay ki (10) ḥ'ācezāde elmuaniñrūḥları ḥāzret-i imāmu'l müttekin ve seracü'l millete vālidey (11) imām a'zam ebūḤānife küfirāḥmetüllah 'aleyhniñrūḥlarıdın terbiyet tapıp (12) irdiler dilleri ḥāzret-işeyys peygamberniñ dillerige oḥşaird (13) vallahu 'āleumu bi's-şavābotuz beşinçi bābdata'yīn.... ve tefsīr-i aḥvāl (14) bende-i ḥāş eḥad mülk ham u bir uy şer' Aḥmed Ḥāzret-i ḥ'ācefaḫīḥMuḥammed ḳaddese-allāhu (15) rūḥu'l 'azīzniñāḥvāllarını beyānķılıpdurlar olar merd-i ḳavīḥāl (16) ve mesih aḳvāl ... hisal ve meczūbü'l aşıya'nī atadın toga tūşe (17) velī irdiler tā on iki yaşğa kéçe cezebede irdiler andinkén sülūkğa[305b] (1) kirdiler ol küniki ḥ'ācevücūdğa keldiler cum'a künü irdi namāzvaktı (2) bolup irdi ezān okudu şok vāḳtda anaları miniñ ḳırsaklarıdın (3) yerge tūşüp bu āyetni okudular ki ḳale'llahu tebārek (4) ve te'ālā yaeyyüheddinamenu..... (5) āyet..... (6) dedeleri bu cihetdin nihāyeti (7) ḥoşḥālbolup sened ḳılıp perverdigārgā şükür bercākeltürüpayttılar ki miñe oḥşa (8) sudeciniñ pūştüdin bu kısım ferzend vücūdğa keldi ki evvelü'l emrde ol ferzenddin (9) mundaḡkerāmātzāhirboldı dédiler Ḥāzret-i Ḥāḳḳ sübhān ve te'ālāniñyolıḡa bu ferzendniñ (10) ḥāḳḳıda şadaḡalar ötkerdiler bu ferzendni nihāyeti obdānsakladılar (11) vāḳtki ol ferzend bir yaşğa kirdi heme sözleridın ilgeri tilige bu āyetcārīboldı ki (12) andinkénhemīşeallahu rabbidip (13) āheste aytur irdi bu āyetdin héç söz zebānigecārī bu almaş irdi (14) her kısımkerāmātlar olardın zāhir bolur irdi bu basudeci tola ḳorḳa irdiler ki (15) miniñ bu ferzendim miñe vefāķılışını ḥ'ahlāma deydür dédiler çerāḡi velīlerdin (16) her ḳaçḡankerāmātzāhir bolsa ol velīniñ'ömrige noḡşān ḳılır dipdürler yene āvāzları (17) ḡa aydılar ki ey sudeci şumçaümīd bar ki siniñ ferzendiniñmezcūblarını[306a] (1) Ḥāḳḳ te'ālāsaklar dipdürler bu cihetdin bu ferzendniñ'ömrige ... ḳılsa bolur (2) dip ol ferzendni muḥāfazāt ḳılışda tola sa'y ihtimamķıldılar ḥāzret-i ḥ'āceMuḥammed (3) faḳīḥ on iki yaşḡakirdiler andın kén bularniñ cezebeleri toḡtap bi'l-küllīye ḡalāş (4) boldılar cezebedin ḡalāş bolḡandinkén yemek içmek olarḡa kerekboldidedeleri (5) nihāyeti ḥoşḥālbolup mektebge berdiler az fırşatda mektebde okup işlerini (6) tamāmķıldılar hem 'ilm-i zāhirde ve 'ilm-i bāḡında ber-kemālbaldılar her künü beş mişķāldın (7) tola ḡa'ām yemes irdiler ol hem ḡelālḡa'āmdın bolsa yer irdiler bir künü dedeleri (8) sorduki ey miniñ'azīz ferzendim ḡa'āmni munça az yemeķiniñniñ bāişi neme dip sordular (9) ḥ'āceMuḥammedfaḳīḥayttılar ey dede iki veḡhidin ḡa'āmni kim yidürmen biri şubu ki sizniñ (10) ḡa'āmniñiz şüphelik anıñ üçün sizniñ işiñiz ilgeri kelmeydür iger şüphesiz ḡa'ām (11) peydāķılıp ḡaza ḳılsañ sizni ibdālınıñ cemaesidin ḳılır ikinçisi şubu ki nefsi (12) emmāreni sindürüpriyāzetni veriş ḳılışını ḥ'ahlāydur miñe riyāzet tartḡay mın (13) çerāḡiḥāzret-i Ḥudāvendin celle celāli Ādemni yemek ve içmek ve yatmaḡ ve oḡlamaḡ üçün (14) āferīdekılḡanemes belki özüñü tanutup bendeçilik ḳılmaḡüçün bu dünyāḡaibergen (15) ey dervīşiger ḡoşuñ bolsa riyāzetniḡüşiş ḳılḡılḡa'āmni caḡıdayḡıl (16) ve yaraşıkḳıḡ iḡin geymegil ki ḳıyāmetkünü āmennā ve sadaḡnā bolḡanda ḡalkniñarasıda (17) şermsār ve yüzü ḳara bolmaḡıl Ḥudā-yite'ālāniñderḡāhdın maḡrūmḡalmaḡıl mār-ı kejdümḡe[306b] (1) hurāḳ bolmaḡıl dédiler bu ya girye ve feryād birle ..tartıpayttılar ki ey ferzend (2) sizni Ḥudā-yite'ālā ferzend üçün bermedi belki miñe mürşīde üçün kerāmātķılıpdur (3) neçük şüphesiz ḡa'āmpaydābolğay miñe Ḥudāniñḡarafıdın neçükdin yol açılḡay (4) dédiler büzürgvārayttılar ey dedeeger ol ḡa'āmda héç ḳişiniñ ḡāḳḳı bolmay ḡāḳḳ ullah (5) yiyişni ḥ'ahlāsañiz zenbilni toḡuşunu iḡtiyārķılıñ ki ḥāzret-i Mūsā (6) 'aleyhisselām bā-vücūdu peygamberlikleri birle zenbilni toḡuşunu iḡtiyārķıldılar çerāḡı (7) anıñ da ḳişiniñ ḡāḳḳı yokdur dédiler andinkén ferzendleriniñ buyruḡları (8) birle bu basudecesebet toḡuşunu iḡtiyārķıldılar deḡḡānlarḳılıḡnı terk kıldılar (9) her künü on sebed toḡuşunu vazīfeķıldılar bir öyleri bar irdi bebasudeci dip (10) bilür irdiler munda neme üçün keldi ki dip sebedlerini öyñiñ uçasıdın aldılar (11) ol sebedlerniñ behāsını özüñüñginide

aytıp koyup irdi bu satğan sebedlerniñ (12) pilini salğalı bir hemyānı öyniñ uçasığa bir kėtıp koyup irdi sebedlerini (13) alğan kişi pilini şolhemyanğa salıp koyar irdi ol öyniñginide kişisi yokbarıp (14) satıpkelür irdi andinkénh^ıāceMuḥammedfaḳīhköñlünṭa^ıām loḳma tenāvülkılur irdiler babanıñ (15) kündin güñe işleri terrākki kılıphattā ki ibdāllarnıñ aralarıda yol taptılar ya^ınī ibdāl (16) cemaesidin boldılar ki ol ibdāllar ricālū^ıl ğaybnıñ cümlesidindür ferzendleri (17) faḳīhMuḥammedni terbiyet kılışnıñ fikrideboldılar iger ol ferzendni Ḥudā-yıtebārek[307a] (1) ve te^ıālā öz luṭf keremi birle kişidin terbiyet tapışnı aferīdekılmap irdi ammā (2) kiçiklikniñ cihetidin dedeleriniñ terbiyetige ḥācetleri tüşüp irdi bāṭın (3) ları ḥāzret-i Mūsā^ıaleyhisselāmdın terbiyet tapıp irdiler ḥāzret-i ḥ^ıāce (4) Muḥammedfaḳīhbelāğat mertebesige yetipḥalvetni ihtiyārılıp celle olturdular kündüzü (5) rüze tutupkēçesi namāz öter irdiler her vāḳı^ıda bir ḥikmet aytur irdiler (6) her ḥikmetde ḥāzret-i ḥ^ıāceḤızır^ıaleyhisselāmdın maşlaḥat sorar irdiler ḥāzret-i ḥ^ıāce (7) Ḥızırmaşlaḥataytgandinkénḥikmetni ḥ^ıāceMuḥammedfaḳīh ilgeāşıkāra kılur irdiler (8) ḥikmetni aytğanvāḳtlarıda bī-ḥūd bolur irdiler nihāyeti bī-ḥodluḳdın (9) aytur irdi ki bu ḥikmeth^ıāceḤızırdındur munu ğalaṭ söz yā özi aytğan (10) söz dimekler anıñ üçünki ḥ^ıāceMuḥammedfaḳīhlisānū^ıl ğaybdındurlar ki lisānū^ıl ğayb (11) lıḳları ol ḥ^ıācebüzürgvārda zāhir ve āşıkāra bolur ol büzürgvārniñḥikmetleridin (12) her bir ḥikmetleri evliyā^ınıñmaḳāmātlarınıñ bir maḳāmığadelāletkıludur anıñ (13) üçün aytıpdurlar ki yeraḳ yerdin uğrayu işge tüşegeymiz (14) mühreridind oynayıḡuñıl ota keldimiz bu ḥikmetişaret şumğa ki ol (15) vaḳtıki ḥāzret-i şeyḥ Mansur Hicazğāḥadīse vāḳı^ıbolupya^ınī melikān (16) digen zālīmniñ zulmidin ot belāsığa giriftārbolup ol vāḳtda bebasudeci (17) birle ḥ^ıāceMuḥammedfaḳīhge isti^ıānet keltürüp şolzamān da ḥ^ıāceMuḥammedfaḳīh celle olturup[307b] (1) irdiler babasudeci oylarıda irdiler ḥāzret-i şeyḥniñ Hicazınıñāvāzlarını ik (2) ēşitipḥ^ıāceMuḥammedfaḳīh celle ḥāneleridinçıkıp babasudeci öyleridi (3) çıkıp otra yolda biribirleri mülākatbolupayttılar ki şeyḥ Hicazığa mundağ (4) müşkül iş piş kelipdür barıp aña yāverḳılmaḳlāzımdip tebdil şüretkılı (5) kaz şüretide bolupköz yumup açğunca bar kendin ḳavīm şēḥīdañğa uçupkeli (6) yene ilgerki şüretleride bolupşeyḥ Hicazğāmülākat yukarı ötgenḥikmetge hey hey temü (7) hey irdi anı şeyḥge suge ḥesābıdaalıpkelipdervişler birle ḥalka kurup bu ḥikmetn (8) okup dem tartıdılar şeyḥ Hicazı zor kılıp otunu serabğaoḥşakörsetdiler andın ké (9) dervişler özlerini bī-ihtiyār ötge taşıdılar ötniyokkılıpimtiḥāndın çıktılar (10) şol vāḳtda babasudeci kaz şüretide boluphemīşe ağızlarıda su alıpkelip ötge cacar (11) irdiler bu sözdin ğaraż ülke Ḥāzret-i ḥ^ıāce heme iş vāḳı^ı bolmağunca ḥikmetaytmay tiler (12) vaḳtı ki bu vāḳı^ı ötgendin kén Yarkendge kelip peyderpey kırk bir celle oltururdılar andın (13) kén ḳutluḳboynaḳ tağığa bardılar pūşīdekālmağay ki boynaḳdiphalknıñarasıdaki (14) aytadurlar ve līkin BülendBülendtağını aytmaydurlar şol tağda ḥ^ıācenıñ işler (15) tamāmığa yetti şol yerde ayttdılar ki ḳutluḳ boynaḳ tağıda baḥtkārvānyetildi (16) devlet meliki oñca kelip işleri ayıldı bu beyit şeyḥniñ fenā mertebesige yetgenlerige (17) işāretdür ya^ınīḥāzret-i büzürgvārğa boynaḳ tağıda fenāyızātīḥāşılboldı şol yerde[308a] (1) fenāyī zātīḥāşıl bolğandinkén yene iki celle olturdular andın kén tecelli surıg (2) müşerref boldılar andinkenişāret ve beşāret yetti ki ey ḥ^ıāceMuḥammedfaḳīhmundinkén (3) sen bir ğārıda bolğıl seni tā iki yıl kişi körmegeyḥ^ıāceayttılar ḳaysı ğārda bola (4) ḳulaḳlarığa yene āvāzkeldi ki ey faḳīhMuḥammed ma men digen ğārgabarıp anda ḳarār alğıl vaḳtık (5) bundanı ēşitip ma men ğarīgabarıp anda ḳarār aldılar iki yıl tamāmḥalkdın üzülüp (6) Ḥudā-yite^ıālāğavaşılbolup^ıibādet kıldılar ki kişi olarnı körmediḥaberlerini hem işitmed (7) ammā^ıalāmet ve asarlarınıñba^ızısdın riyāzet keş ḥalk pey alıph^ıācenı ğārd (8) dip çağladılar pūşīdekālmağay ki ol büzürgvārniñ^ıalāmātlarıdın biri şubu ki (9) ol vāḳt ki ḥ^ıāce ğārda bar irdiler kēçelerde bir kişi çerāğ yandurmay evrice çerāğ (10) koyar irdi bu büzürgvārniñkerāmātları irdi ol sebebdin ol ğārni çerāğlık (11) maḳām atadılar ol ğār büzürgvārniñmezārātları émes belki büzürgvārniñḤudā-yite^ıālāğa (12) ibādet kılğankarārgāḥları miñe oḥşanéçend yerde turupḳarāralıp irdiler tola (13) ḥalkbüzürgvārniñmezārātları i^ıtikādkılıpnıyāzmendlik kılādurlar mundağ bolmağı (14) büzürgvārniñvilāyet ve kerāmātlarınıñḳuvvetidindur iki yıldın kén bir künü oturup (15) irdiler ki ḥ^ıācenıñḳulaḳlarığaāvāzkeldi ki ey faḳīhMuḥammed tā ḳaçanğaça ḥalvetde sulakıp (16) olturasın imdi maşlaḥat siñe şubu ki ḥalknıñarasıda bolupḤudāniñ (17) bendelerige feyzyetkürgül her vāḳı^ıda ḥikmetaytgıl ḥikmet birle iş kılğıl[308b] (1) vefāt tapğandın kénḤudāniñ bendeleri siñ teberruk nefsiñdin behre alğaylar vāḳt ki (2) büzürgvārbüzürgvār bundanı ēşitip mamen

tağdın öz menzillerige kelipkararalıphalknı (3) Hudā-yite‘ālānıñyolığa tergib kılıpterbiyetkıldılar ammā kişiniñrādetini qabūlkılmadılar (4) on iki yıl halknıñarasıdaboldılar bu on iki yılınñ içide (5) rüy-zemınnıñmeşâyıhları herkünü ol büzürgvārınñ menzillerige yığılıpşoñbetkılur (6) irdiler şubu evliyā‘lar cem‘ bolğan menzil evliyālarınñ miñ yetti yüz maķām menzilleridin (7) bir menzilleri şubu ki Kāşkarvilāyetide qarārtapıpdur bilgil ey dervīşmaķām (8) dip ehl-i tarīkatnıñ resmileride ‘ibādetdin ki meşâyıhlarnıñ cem‘leri (9) yā olarnıñ tolarāğı ol yerge hāzırbolup eldiler biribirleri birle şoñbetkılğaylar (10) bu ‘ālemdē ötgēn işdin haber bergeyler elhāl boladurğanhadīse hem maşlaḥatkılğaylar (11) ittifākenbirle birbirini qarār kılğaylar anıñ üçün bu kentni cem‘ cem‘dip at qoydular (12) neçendkün ötgēdin kēn Türk gāḥaytıp ceng ceng at birle meşhūrboldı (13) bir künü oturup irdiler ki dervīşde...din kiripkelipselām kılıp aydı ki (14) ey büzürgvār sa‘y gūşış kılmay bu dünyāyı seyir kılışını h‘ahlāyduermen dédi (15) h‘āceayttılar bu işni faķīhMuḥammeddin iltimāşkılam sen mu dédiler dervīş (16) ari dédiler h‘āce aydılar ey dervīş miniñ kaşımğakelgildervīşh‘āce (17) nıñ aldılarığa edeb birle berip oturdu h‘āce bir kiçik miş tabaķa bu dünyānıñ[309a] (1) dāyiresini tartıp miñe nazar kılğıl dédiler dervīşayttı ey büzürgvār miñe oḥşaiş (2) nā-tamāmdervīşmunça tola yolunu seyir kıla almaş iger bu yoldın uzararak yolnı körset (3) salar özümge kūçkılıp seyir kılurmen dip bu miñe ma‘lūmdur ki ilgerki ötgēn evliyā‘lar (4) dünyānı tırnaķnıñ uzasıda yā alaķanıda körsetipdürler men sizlerni (5) şol evliyā‘larığaoḥşai‘tikādkılaturman nemege meni mundağsergerdān kılaturuz (6) h‘āceayttılariger muña rızā bolmasañ özüñh‘ahlāğandın kıluy dip (7) H‘ācedünyānı cem‘ çılaķkollarınnıñ tırnaķlarıda körsettiler andın kēn saddaķnā (8) ve sallamnādiph‘ahlāğandın qol bergeyammāḤazret-i h‘āce qol alışnı qabūlkılmay (9) ayttılar ki ey dervīşiger yār birāderçilikni h‘ahlāsañız kesb-i kemāl kıluy dip (10) H‘āce ol dervīşni yār birāderçilikniñtarīķi birleterbiyet kılıpkemālığa (11) yetküzdüler ol terbiyet tapğandervīş her zamānşoñbetde irdi ki ey yārānlar (12) peyğamber‘aleyhisselāmğa Cebrāil‘aleyhisselām vahi alıpkelip ötgēnvāķı (13) lardın haberberipdürler ve peyğamber‘aleyhisselāmCebrāil‘aleyhisselāmınñ (14) buyruķları birle şerī‘atnıñ ḥükmini öz ümmetlerige yetkürüpdürler (15) peyğamberlerdin kēnḤazret-i Ḥaķķ sübhān ve te‘ālā öz bendeleridin ba‘zısını vilāyet (16) mertebesige yetkürüpdür evvelārivāyāt birle maķsadığayetipdürler ey yārānlar (17) Ḥaķķ sünḥāne ve te‘ālā bu faķīhMuḥammedni Cebrāil‘aleyhisselāmınñ evrenide bizge iberip[309b] (1) durlar olarnıñsözlerini özümüzge devlet bilen olarnıñkılğan işlerini dünyā ve āḥiretimizniñ (2) sa‘ādeti Bilālı bolğay kiHudā-yite‘ālānıñ bizlerini sa‘ādetmendlerniñkılğaylar dédi bu cihetdin (3) ol dervīşni özge dervīşler Cebrāilh‘āce at qoydular olarnıñ ilgerki atları (4) ... erraḥman irdi ol dervīşşumdağı‘tikādkılğan cihetdin pat fırsatda (5) kemāltaptılar ḥazret-i h‘ācebüzürgvār alıķ beş ‘ömürkördüler bir dervīşni kemālığayetkürdiler (6) iki yarım sa‘āt qutubboldılar bir dadika ötüp irdiler ‘ālemdin riḥlet (7) kıldılar ‘ālemdin vefāt tapğanlarıdın bir kişi tüşide körüp sordu ki (8) ey h‘āceHudā-yite‘ālā sizge neme ‘aṭā‘kıldıh‘āceayttılar ey dervīş bilgil ki (9) miñ bir ḥikmetaytıp irdim miniñ her bir ḥikmetim üçün Hudā-yite‘ālāḥacc‘ömreniñsevābını (10) kerāmāt kıldılar miñḥikmetniñ her bir ḥarfiniñberāberide Ḥazret-i peyğamber sallahi (11) vesellemniñ ümmetlerini düzaḥnıñ ottudınḥalāş kıldılar dédi ey dervīş (12) Hudā-yite‘ālānıñ bendelerige aytğıl ki her kişi miniñḥikmetimdin yād alsa ol (13) kişi amanda bolur dip bu sözünü aytıp gayb boldılar vallahu ‘ālemu bi‘ş-şavāb (14) evzā‘da atvar şeyḥ niknām ve nādire-i eyyām (15) ve mukevvi serhil aķvām ve ferḥünde fercām ba‘mur kaybiyye a‘lam ḥazret-i şeyḥ (16) ü‘l-meşâyıḥ ve qutubzamānḥazret-i h‘āce şād kam ḳaddesse-allāhu rūḥu (17) ve raḥmetullah ve berekatühüandağ merdi irdiler ki Hudā-yite‘ālānıñḥavāş bendesi[310a] (1) ve esrārını keşif kılğuçı öz vāķtlarıda qutub‘ilm-i bātında yegāne-i dehr ammā olarnıñ (2) aşılları Hindistāndın irdiler kiçiklikleride ata analarındıncüdābolup (3) yurtlarıdın ayrılıp Belḥ şehrigē tüşüp irdiler iki yıl (4) Belḥde esir kılıp éken kişiniñḥizmetide boldılar iki yıldın kēn ... (5) ṭarafdın kārvānBelḥge keldikārvānnıñ içide Ebübekir atlığ bir kişi bar irdi (6) ol h‘āceEbübekir h‘āce şādkām körüp bu belānıñqābiliyyeti bar dipbilip bu belānı (7) miñe satıñ dédi ol kişi aytı iger tola pil berseñiz satay dédih‘āceEbübekir (8) ayttıķança h‘ahlāsañız berey dédiāḥir beş yüz tengege satdı h‘āceEbübekir öz rızālığı (9) birle satıp aldı ol küni ki büzürgvār h‘āceEbübekirniñ öylerigekeldile (10) H‘āceEbübekirniñ işi kündin güñe berekatboldı munu bilipbüzürgvārğa (11) i‘tiķat bağlaptamām pil mālını büzürgvārğatapaşurdu bir yıl

h'āceEbübekir Belhde (12) turdu andinkénbüzürgvārni hemrāh'ılıp yurtığa keldi yurtıdaki pil māl mülk (13) emlākıbüzürgvārğa berdi büzürgvār'kabül'kılmaı ayttılar ki ey h'āce miniñ yaşıñ kiçik (14) munça tola işini kıla almaş men men bendeşiligim desiz h'ācelik mertebeside (15) bolğayniñız h'ub miniñ neme haddim bar ki sizniñcem'i işiñizni gerdenimge alğay mın (16) dēdiler h'āceEbübekir ayttılar ey şādkām igerminiñ işimni gerdeniñe almasañ (17) bir işimniğü gerdeniñe alğaysın dēdibüzürgvār'hoşbolğay[310b] (1) dip'kavī bakmanı gerdenlerige aldılar h'āceayttıey şād kāmsınıñ'kavībakışıñnı (2) hayıf köredürmen dēdibüzürgvārayttılar ey h'āceiger meni bu dünyāniñ māl'dın behre (3) tapıp ferāğat körsün diseñiz meni kavī bakkalı koyuñ dēdiler āhirü'l emr h'āce (4) Ebū Bekir 'kabül'kavī bakkalı koyuñ dēdiler büzürgvār'kavībakışgameşğūboldılar (5) kēçesi hāzret-i Hākk sübhān ve te'ālā bendeşilik kıldılar igerçi ol büzürgvārniñ tilleri (6) Türklükleridin sözünü obdānaytmas irdiler ammā celācufuk kēçekündüz (7) öz hāllerige bakıp bendeşilikge meşğūboldılar bir künü kavībakıp (8) yörür irdi kördüler ki bir pīr nūrāni kişi yerağdın peydābolupkelipayttıki sen (9) kimniñ kişisi dēdibüzürgvār aydılar h'āceEbübekirniñ bendesi ol pīr sordu ki (10) sendin büleñ mu bendesi bar mubüzürgvār aydılar ari yene bir bendesi bardılar (11) yene pīr ayttıey bende bilgil ki bir h'ācege iki bende bolmağı cāyız bir bendeniñ iki h'āce (12) si bolmağı hem cāyız iki lasınıñ'hiżmetide bolğay iki lasınıñ niñ'hiżmetini bercā (13) keltürgey dēdiler büzürgvār aydılar ey pīr obdānaytıñız küçüm yetişice iki la (14) H'āceniniñ'hiżmetini bercā keltüreıammā men Hindistān şehridin miniñ (15) tilim sözge obdānkelmeydür mülāyim émes bu cihetdin nihāyeti ... dürmen (16) miniñ'kılğan'ibādetim neçük bolur igin dēdiler ol pīr ayttıher nev'de bolsa (17) hiżmet kılmağ lāzım ki Hūdā-yı te'ālā lātif öz luţf 'amīmi birle siniñ bendeci[311a] (1) lıgıñlar 'kabül kılğaydılar büzürgvārayttılar ey pīr seni yaratğan Hūdāniñ (2) hākkı hürmetidin neme bolur ki ba'zınemerseler Hūdāğa bendeşiligi kılışda lāzım (3) irdi anı miñe ta'līm berseñiz miñ'ibādetimniñ tuayga şerīk bolsañız (4) dılar ol pīr ayttıey bendesiñşumça'ācizbendeşilikiñbirle şumça himmetni (5) kılasın men azād bolsam miñ neme himmetim bolsun ki 'ibādetniñ (6) meselesini ta'līm bergen cihetdin sinig itā'ataıñ niñşevābığa (7) şerīk bolğayman dip şu künü kelime-i tayyibeni kelime-i şehādetni (8) ĩmān mecme'l ve ĩmān müfessel du'āyi kunut elheyyāt namāzniñ (9) mundınbüleñādāblarını ta'līm berdiler ve ayttılar ki tañla şubu yerge kelgil men şubu yerg (10) hāzır bolay bākīkalğan meselerini siñe ta'līm berey dēdiler h'āce şādkām irtegen (11) koylarını olpīr ta'yīnkılğan yerge bardılar ol pīr hem şol yerde hāzır bolup (12) bākīkalğan meselerini ta'līmberipayttılar ki ey şādkām köñülüñe şumça neme hāşı (13) boldı imdi şubu 'tarīka birle bolup Hākk sübhān ve te'ālāniñ'ibādetini kılğıl dēdiler (14) h'ācebüzürgvār şol pīrniñnaşihātı birle bendeşilikge meşğūboldılar (15) ol 'tarīka birlen ki kündüzü kavībakıp allahu ma'bud dipHāzret-i perverdigārni (16) zıkrige meşğūboldılar ve kēçelerde tañ atğunça pişānelerini Hāzret-i perverdigārni (17) bendeşilikide yerge koyar irdiler hemişe ma'bud dip olar mundınbüleñ [311b] (1) zıkrı aytmadılar bir künü vallahu ma'bud dipkavībakıpyörür irdiler ki bir cānāver (2) tigin üzeside oturup aytadurki iger şādkām lā ilaheillellahniñzikrini hemişe (3) aytsa fat fırsatmağşadığa yeter dēdih'āce bu sözünü eşitip özlerige ayttılar ki ey bende (4) bu cānāverniñ sözü bī-kār söz émesmundinkén bu cānāverniñ sözlerige kergil dip (5) lā ilaheillellahniñzikrige meşğūboldılar yegirme yıl tiyazat tartdılar bir künü bir tiginniñ tā peydā (6) oturup özgelerige meşğūl irdiler bir cānāverbüzürgvār hāli oturğan tikenge (7) konup sözge kelip aydıki devletmend ol bendege h'āceHızırniñ kaşığa kelipşoħbetkılsa (8) cānāverminiñ bu sözidin büzürgvār'hoşhālbolup özlerige aydıki ey şād kām meger bu devlet (9) siñe yüz keltürdürübdür kibu hoşhaberni siñe yetküzedür dip şubu endişe irdiler ki yerağdın bir kişi (10) peydābolupbüzürgvārniñ kaşlarığa sa'y kılıp yakın yetti kördüler ki bir aq sakal nūrāni kişiğe (11) büzürgvār ol kişini körüşleri hemānbüzürgvārniñ dillerige tüşdü ki ol aytğan kişi şubu bolğaydip (12) derhāl evrenleridin 'kofup ol h'āceHızırniñmübārekayağlarığa yıkılıp yıkılıp yüzlerini sürtüp girye ağaz (13) kılıp heşab hāllarını ayttılarHāzret-i h'āceHızır'aleyhisselām aydılar ey şād kām koyğılköñlüñdeki (14) murād ve mağşūdunhāşılboldıağzıñnı aç dēdiler ol büzürgvārağızlarını açdılar Hāzret-i (15) H'āceHızır'aleyhisselāmmübārek āb-ı dehānlarını ol büzürgvārniñağızlarığa saldılar andinké (16) ayttılar ki ey şād kām hoş siñe ki bu vāktniñevliyā'larınıñuluğuboldıñsın mundın (17) kénh'ācemecāziniñ'hiżmetidin üzülp'h'ācehaqıkiñniñ'hiżmetide bolğıl imdi[312a] (1) bu h'āceñniñ'hiżmeti siñe hāram dēdiler

büzürgvārayttılar ey Hudānīñhavāş bendesi bilgil ki (2) men devlet-i ‘azīmni h̄‘āceEbūbekirniñhizmetidin taptım men anīñhizmetidin yerağ boluşunu (3) h̄‘hlāydurmen yā özü koğlamağunça yāruḥşat bermekünçe dēdiler bu sözünü aytıph̄‘āce (4) mecāzınıñhizmetide boluşunu ilgerkidin tolarak sa‘y kıldılar h̄‘āceEbūbekirniñh̄‘āce (5) şādkāmga ilgerkidin mihr muḥabbeti ziyādebolupayttıki ey şādkām miniñ bir sözüm (6) igerqabūlkılsañ aytay dēdiler büzürgvārayttılar ey h̄‘āce bendeniñ neme ḥaddi bar ki qabūl (7) kılışga ve qabūlkılmasaga her nerese ki buyuruñqabūlkılay dēdiler h̄‘āceEbūbekir (8) aydılar miniñ sözüm şubu ki miñe ḥacc farzbolupdur miniñḥaccga beriph̄‘āccılmaq (9) lıķım lāzım miniñ sizdin büleñköñlümñü tandırgudun kişim yok men ḥaccga barsam (10) h̄‘ahlāydurmen ki oy barķımnı sizge tafalasam men kelkünçe bu oy barķımnıñ (11) ḥālidin ḥaberdār bolsañız igerHudā-yite‘ālā miñe tevkif beriph̄‘āccılpyanıp (12) kelsem sizni azādkılay dēdibüzürgvārayttılar ey h̄‘āce miñe oḥşabende-i (13) zāifniñ ḥolıdın neme kelür bu belā barganıñızni Ḥazret-i Ḥaḳḳ sübhān ve te‘ālāga tab (14) şuruñmendin ḥizmet şāyeste köz tutsanıñız men minnetdār bolurman (15) dēdiler çerāğıHudā-yite‘ālānıñ farzını niyet kılıpsız neme üçün men sizniñ (16) ḥizmetiñizni ve ehl-i ayalıñızniñhizmetini cān-i dilim birle qabūlkılğaymın dēdiler (17) andıñkénh̄‘āceEbūbekir Mekkeniñ.... isti‘dādını rāstkılıp sefer ihtiyār[312b] (1) kıldılar iki yıl yolda ḥayālboluptoḥtadı andıñkénh̄‘āceEbūbekir Mekkeniñ (2) barıph̄‘āccniñ devletige müşerrefboldılar vaḳtıki ḥaccdın fāriğbolup oturup irdi (3) naga ḥācılarnıñarasıda h̄‘āce şādkāmgaohşabir kişini kördü ta‘accübkılıp aydı ki (4) meger şol bolmağaydıp yine özü birle endişekıldıki anıñ bu yerge kelişge neme kuvveti bolğay (5) dēdi bā-vücūdu şubu endişe birle h̄‘āce şādkāmni kıçkıırıp ḥolıdaki gūştıni (6) H̄‘āce şādkāmga berdi ittifaķen ol gūştı qavīniñda ... irdi büzürgvā (7) gūştıni alıph̄‘ācenıñ aldıdın ḡayb boldılar h̄‘āceEbūbekir herçend üstādı tabmadı (8) vaḳtıki ḥaccdın yanıp bir yıl yörüph̄‘āccdın yanıp evlerige keldilervaḳtı kiñh̄‘āce (9) Ebūbekir Mekkege barıp iki yıldın kén ‘ıyd-i ḡurbān künü irdi ki h̄‘āce şādkām bir kişini (10) gerege alıp öz evrenileride qavī baḳķalı koyup özleri bibi qasığakelipruḥşat tilediler ki (11) bibi-miñe ruḥşat beriñmen ‘ıyd-i namāzıga baradurman qavī baḳķalı kişi koydum dēdi (12) bibi ruḥşat berdi andıñkénbüzürgvār bibiniñruḥşatı birlerdin çıķıpyolğarevān (13) bolupyegirme tört yol yörüph̄‘āccga yetiptāvāḡkılıph̄‘āce bergen gūştunu alıp (14) yanıpnamāzvaḳtıda evige keliph̄‘āce bergen dolu gūştunu alıpkelip bibiniñ aldıda koydular (15) dolu gūştı yepüstüñ‘ānını bir boluñga taşıladı bu vāķı‘a bolup bir yıl (16) ötgendin kénh̄‘āceEbūbekir ḥaccdın yanıpkeldi ol vāḳtda büzürgvārkaḡvī (17) yörür irdiler h̄‘āceEbūbekir ol evige kelişi hemānh̄‘āce şādkāmni qayda[313a] (1) dip sordu bibi aytıtkı qavī baḡadurmen yine sordu ki heçvāḳtda ḡayb boldı muyayokmudēdi (2) h̄‘ācenıñ ehliyesi aytıbolmadı meger bir kün ‘īd-i Ḳurban namāzıga yaķın irdi (3) irtegen kiripruḥşat tiledi ki men qavīlerini kişige baḳķalı berdim miñe ruḥşat beriñ (4) ‘ıyd namāzıga baraman dēdiler men ruḥşat berdim ol künü namāz peşin keçe ḡayb boldı (5) namāz peşin vaḳtıda ḥāzırbolupkeldih̄‘āce sordu ki heç neme alıpkeldi mu ya yokmu dēdi (6) köçüayttıqavīniñ dolusunu alıpkeldi dēdih̄‘āceayttıdolunu neme kıldıñlar dēdi bibi (7) aytıtfı‘lān yerde koydum dipderḡālḡofup dolu üstüñ‘ānnını ḥāzırkıldih̄‘āce (8) Ebūbekir tonudugaMekkeniñqavīniñ dolusunudur dip sīnesidin bir ahi tartdı ki (9) öziye aytıñıñı şādkām kılıp dürsen şunca menzil ve merahillerini tey kılıp heç (10) iş kılmapsan dēdih̄‘ācenıñḡātūnu bu sözünü eşitip irdi ki ey h̄‘āce (11) be neme söz ki siz aytasız şādkām neme iş kılıpdur dēdih̄‘āceayttıki ey bibi (12) ḡurban künü heç irdim ki şādkāmni ḥācılarnıñarasıda köürdüm ki kētip baradur (13) tanudum ammā iğannını ‘aḡlım qabūlkılmadı kıçkıırıpḡolumdaki gūştunu aña yerdim (14) ol gūştı qavīniñ dolusu irdi Mekkeniñqavīniñ dolusu ol bolur ki (15) dolusunıñ oḡraşıda tüştü ki boladur anıñnişānesi şubudur dipderḡāl (16) ḡofupbüzürgvārni arkalarından istepbarıpbüzürgvārni tapıpayāğlarıga (17) yıķılıp giriye aḡazkılıpayttıki ey büzürgvār irsiz éken sizmen bu vāḳtgaça[313b] (1) sizni tanumay ḡāfilbolupdurman ma‘zur tutuñ miñe qılğanḡizmetiñızḡarızā (2) bolup mindin ḡoşnūd boluñ ki men sizni azādkıldım özümni sizge bendeşilik (3) ge qabūlkıldım dēdibüzürgvārayttılar ey h̄‘āce siz neme boldı kimundaḡsizlerni (4) aytasız h̄‘āceayttıey büzürgvār miñe andaḡboldı ki sizge vilāyetniñ mertebesi müyesser bolupdur (5) miniñḡaberim yok sizniñvilāyetiñız ilgerki ‘īd-i ḡurbanda miñe ma‘lūmbolup irdi (6) dēdibüzürgvārayttılar ne ḡarīķada ma‘lūmkıldıñız dēdiler h̄‘āceEbūbekir ayttilar ol künü cāylarnıñ (7) arasıda sizni tanudum qavīniñ dalusunu sizge berip irdim ol dalunu obdān (8) kelip tanudum imdi ma‘lūmkıldım ki siz velī éken siz ol kişige aş vāḳtıdın namāz peşiñice

haccğa (9) barıptavāfkılıpkelse velīdin büleñ kişi mundağ işge neçükimkāni bolğay dédibüzürgvārayttiey h̄vāce (10) mundağ boluşnıñ veçhi bar kişi iki h̄vācenıñhizmeti taqşırkılasa lāzım ol kişige ki Hūdā-yı (11) te‘ālānıñdergāhıgata‘yīn bolmaķı otuz yılñıñ içide bir h̄vācehaķıķıñıñ.. yādıdın gāfil (12) bu almadım h̄vācemecāzınıñhizmetidin hem hāli bolmadım Hūdā-yite‘ālā kerīm ve raķīm ol künige haccda (13) körüp irdiñiz yeraķemes ki faķirniñzātıbolğay dédiler h̄vāceayttiey büzürgvār mendin nemege (14) yaşurdular ki men be-tahfif sizlerniñ kārларıdın haberdār bolsam kişige hem fāş kılmas irdim (15) dédibüzürgvārayttılar ey h̄vāce bu sizni fāş kılıp ehliñizge nemege aytıñız h̄vācehaķıķılıpdurmen dip (16) özür taqşırayttıbüzürgvārayttılar ey h̄vāce men sizniñ bendenigiz bendeniñ neme haddi bolğay ki h̄vācesı[314a] (1) aña künāhķılğay bende anıñdın özür taqşırtalebķılğaybüzürgvār bu sözünü aytıp (2) h̄vācenıñkünāhını ‘af kılıp özleri h̄vācedinrıñzālıķ tilep şol yerde (3) biribirleri birle hūblaşıpcüdāboldılar h̄vāceEbūbekir yığlap aydı ki ey Hūdānıñ (4) ‘azīz bendesi neçend yıl hemrāhķılıķnıñ haķķı ve ta‘āmnıñ haķķı arada bar irdi (5) miniñ dilimni zāyi‘kılıp meni taşlap ne yerge barasız meni hem özüñüzge hemrāhķılıñ (6) ne yerge barsañız ķademiñizde bolay dip arķalarıgakirdibüzürgvārayttılar ey h̄vāce (7) sizniñ ta‘alluķatıñız bar bu alaķa birle neçükhemrāh bolasız dédiler h̄vāceayttiey büzürgvār (8) miniñ hem ta‘alluķum ķalmadı bir taķdir ta‘alluķum bolsa muķazretlerdin ümīdim bar ki (9) meni hem özlerige oķşabı-ta‘alluķķılğaylar Hūdādın özge nemersedin ķolumnu (10) yuğay men dédibüzürgvārayttılar ey h̄vāce bu iş beyekbar müyesser bolmaydur h̄vāce (11) ayttiey büzürgvār miniñ alāyıkım uluğ raķı ķoyumdur ümīdin bar ki Hūdā-yite‘ālānıñ (12) ķudreti bu kavīlerni yokķılsalar dédi katıg āh tartdılar derhālHūdā-yite‘ālānıñ (13) ķudreti birle kavīniñhemesi taşğa mübeddel boldıandinkénayttiey büzürgvār imdi (14) nemedir siz büzürgvār aydılar ey h̄vāceşabırķılıñ āheste miskin maķşūduñızğa (15) yetersiz yanıp māl emvālñıñızni ehl-i ayaliñizge olar birle tilesipazādbolup (16) andinkén meni kōz tutuñh̄vācebüzürgvārdın bu naşıhatnı eşitip evige yanıp[314b] (1) kelip h̄vāhladı ki h̄vācenıñ buyurğan işlerini ķılğayşeytān‘aleyhü’l-la‘ne obdān (2) iginlerni kib başıga cüng destār kib revānı boynuğasalıp asabanı ķolıga (3) alıp bir hoş rüy geri kişiniñşüretide bolup h̄vācegeķörünüp aydı (4) ey Ebūbekir neçend yıl hizmetiñde bolğan ķulñıñ sözige kiripķavīleriñizni (5) zāyi‘ķıldıñız imdi ķalğanķoluñızni hem anıñ sözü birle yokķılışnı (6) h̄vāhlām siz her ne bar pil ve malıñızni berhem orsanıñız bihane .. bolupmaķşadıñızğa (7) yete almas siz bu işniñ neme hūbluğu bolğay munu hem biliñ ki bu ķul buçaķğan (8) birle āķir sizge bir iş ķılur anıñ sözige zinhār ma‘rur bolmañ ki rüsvā bolursuz (9) bu ķul cādūdın büleñ neme émes dédi h̄vāceEbūbekir bu sözünü eşitip azasında bir sustluğ (10) peydābolupevige kelip özige aydı ki kişiniñhaccnıñahvālını sorayki (11) tanımay digeydip babadın sordu ey ‘azīz inhem ki meni bu büzürgvārdın men‘ķılatur (12) tanıma miniñ ol büzürgvārñıñ bir işge ta‘accüb ķılaturmen ol şubu ki ‘ıyd-ı ķurban künü (13) haccılarınıñarasıda kōrdüm kemān ķıldım ki şādkām bolğaydip bir dalu gūştı (14) yerdim ve halanki men bergen dalunuñ gūştıñıñ suñgini haccdın yanıpkelipobdān (15) tanudum iger ol kişi velī bolmasa bir künde haccğa barıpyanıpkele almaş irdi (16) dédi ol bedbahtayttiey acemī‘ bilmeyse ki ol gence iş ķıldı bilgil ki[315a] (1) aña cīn hemrāh anıñkesāfetiniñ cihetidin ol kişi cīnni her yerge buyurup ol cīn (2) şol yerge baradur kōz yumup açğunca keledür bu ‘ālemde bolğanhadīşelerdin (3) haberbéredür ol künü cīnni Mekkege iberip irdi sindin haberalıpkelgeli ol cīn (4) siniñ ķoluñıñıñşüretide bolupzāhirboldısın berğan gūştınu evinge (5) alıpkeldi ol ķulñıñ‘arızı şubu ki siñe bu vāķı‘alardın haberberip şumñıñ (6) birle seni ferifte kılıp özünü azādkıldurğan ol işini özige müyesser ķıldı (7) imdi h̄vāhlāydur ki seni hem teñleriniñarasıda müsehhher ķılğay dédi h̄vāce (8) bu sözünü anıñdın eşitip bi’l-küllıye büzürgvārdın yüz urup münkir bolup özige ayttı (9) ey Ebūbekir bu ne obdān kişi igenki siñe dilsüzlük ķıldı siñe köygenidin (10) bu sözünü aytadur iger bu pīr miniñ qaşımğa kelip bu sözünü aytmasa irdi men işdin (11) çıķıp éken men dip ilgerkidin ol hişşe mālīga hırs kılıpķavīleriñiñ (12) yok bolğanıgapeşimānyettevaķtıki bir ay bu tarıķa birlen ötüp irdi büzürgvār (13) peydābolupkelipkōrdüler ki h̄vāceEbūbekirniñ pil mālīga héç noķşān yetmepdür (14) özüniñ hāli hem müteğayyir bolmapdur büzürgvārayttılar ey h̄vāceķılğan va‘de (15) ... kēttıaytıñ ki Hūdā-yite‘ālānıñdergāhıda va‘dege hılāfķılğan kişi neçük (16) boladur ol kişiki sizni mundağ işdin mani‘ķıldı ol şeytān‘aleyhü’l-la‘ne [315b] (1) irdi ol şüretde sizge zāhirbolup sizni azğurdu siz anıñşeytān (2) iğanını bilmey anıñ sözige ferifte bolupinkārķōñlūñızge naķış bağladı (3) münkir boldıñız ķılğanyahşılıķ tekiz

bîkârkétdi h'âcenîñizniñdergâhıdın yerağ (4) tüşgeniñizdinhaberîñiz yok pil mâlîğa hırsıñız ziyâdeboldıdipbüzürgvârķahrı (5) birle kénpeydâķılğankavîge nazarkıldılar Hudâ-yite'âlânıñfermânı birle ol ķolunu hem taşğa (6) mübeddel boldı bu kerâmâtüzürgvârdın şol künü zâhırboldı ilgerki ķavîñiñ taş bolmaķlıķı (7) şubu büzürgvârñıñkerâmetleridin irdi ammâh'âceEbûbekir dervîşlikniñiştıyâķıda (8) nihâyeti kerem bolup özige kelipbüzürgvârğa aydıki meni bu ķavîdin ħalâşķısunlar (9) dip nefsidin zâhırbolup irdi andıñkén ħayb boldılar olarnıñ mürebbilerige (10) baba ķanberi velî irdiler olarnıñ âstânelerige bardılar on yıl anda riyâzettartıp (11) ve mücâhideniñ zehrini tartdılar ol büzürgvârñıñriyâzetleriniñtarîķi bu irdi ki her yılda (12) on iki küniftârķılur irdiler andın özge künde rüzedâr irdiler her kéçe beş yüz (13) rek'atnamâz öter irdiler her namâzķılıp tâ Ka'beni körmekünce ihrâm bağlamas (14) irdiler yüz merâtibeşâdıķ suda ħuşl ķılur irdiler herkünşavma'aalarıda oturup (15) irdiler işkdin dervîşkiripkelipayttıki ey büzürgvâr bir ķişi sizni vilâyeti yok (16) ħayb ķıladur dédibüzürgvâr pîrleriniñrûħlarığa müteveccih irdiler [316a] (1) işâret yetdi ki ey şâdkâm hemîşeşabır ve ehl-i kerem bolup bolmaydur gâhîķahrını mu (2) kârğa keltürgenobdân dédiler ol irdi ki büzürgvârım celeriniñ tökmesini (3) atdılar inkârķılğankâr kerkerde dervîşlikniñ işi yegirme yıl toħtapķaldı (4) âħirü'l emr büzürgvârñıñ ħâlige raħîmleri kelip nimceleriniñ bendeni yeştiler ķaldı (5) sa'ât ol dervîşniñķuş adböldi ve yene bir dehķânlardın Ĥazret-i büzürgvârğa (6) bir külfeti yetti her çend sa'y ķıldılar özlerini toħta almaydur âħir seher vaķtıda dédilig (7) dilleridin bir ahi çıkardılar büzürgvârñıñ ağızlarıdın ot çıkıp ol dehķânlarnıñ (8) tamâmzirâ'atı koyupķaldı ve yene büzürgvârğa bir zâlimdin ħâķaret yetti tevaķķuf (9) ķılmay bir ķafakñıñ başını irdiler ol bî-sa'âdetniñ teni başıdın cüdâböldi (10) ala haza néçendmerâtibe ol büzürgvârdın mundağkerâmâtlar zâhırboldıâħirdervîşlerdin (11) biri küstâħlıķ tilini açıpayttıki ey büzürgvârĤudâ-yite'âlânıñevliyâ'sı ehl-i (12) kerem boladurğan herğançazebün iş vâķı' bolsa anı 'affķılğaybu neçükböldi ki (13) ħazretlerinin andıñkõñüllerige ħutûr yete anı öteķzip muaf ķılmaydurlar (14) dédibüzürgvâr aydılar ey büzürgvârıytnıñ ammâ biliñ ki Ĥaķķsübħân ve te'âlânıñ (15) néçendşifatı bar her bir şifatı birle evliyâ'nıñ her ķaysı birle şifatı tecelli ķıladur anıñ üçün (16) evliyâ'larnıñba'zıları halimlik şifatı birle ve ba'zıları raħîmlik şifatı birle ve ba'zıları[316b] (1) 'affşifatı birle ve ba'zısı ķahrşifatı birle endek mekrûh nemeni men tuya almasın bu cihetdin (2) ħazret-i Ĥaķķ sübħân ve te'âlâ bu bende-i zâifğakahrşifatı birle tecellidur munıñnihayeti (3) din perħîzķılınlar ki dervîşniñķahrığa bolukkan ķişi ilgeri kelmeydürvaķtı ki (4) ol büzürgvârıytnıñ yaşğa yettiler ba'zısı ħalkbüzürgvârñıñ aldılarıda inabet (5) ķılğalı keldilerbüzürgvârıyttılar ey yârânlar men mürîd almaydurman ve bir mürîd takdir alsam (6) anı terbiyetķıla almaydurman çerâğmürîd perverîş ķıladurğanşeyħ kerem ķılıp herğançakünâħ (7) ķılsa 'affķılmaķları lâzım tâ anıñmürîdedin herğança bî-edeblik ve taķşîrat ve mekrûħ işlerdin (8) şeyħge yetse 'affķılğay anda şeyħandağķılmasa mürîdtaķşîratnıñ ħaķķıda isteded (9) ķalıp bir ķadem ilgeri yamân fevt ķoya almaş bu cihetdin şeyħ öz mertebesidin tüşer bî-taħşîş (10) faķirge yigneniñ uçuca sözünü köter almaydur andağ bolğandıñkénneçükmürîdterbiyet (11) ķılay dédiler bu sözünü aytıp héç ķişiniñirâdetini ķabûlķılmaydur ammâ özleri baba (12) ķanberi velîniñrûħlarıdın terbiyet tapıp irdiler yetmiş beş yıl 'ömürkördüler (13) bir künü baba ķanberi velîniñmezârâtıdında oturup irdiler beşâretboldı ki ey şâdkâm (14) mundıñkén sen mecâzi h'âceñniñ ķaşığa barmaķıñlâzımbarıp anıñyanıda (15) âsûde yatğıl tâ siniñ cihetdin anda yatğanMüslümânlarğa ħatm-i Ĥur'ânñıñsevâbığa (16) müşerref bolğaylar büzürg pîrleriniñrûħşatları birle h'âceEbûbekirniñ yatğan yerlerige [317a] (1) bardılar bir yıl on kün şunda turdular on künķutubboldılar andıñkénvefât boldılar (2) 'âlemdin ötgendin kén bir ķişi tüşide kördüm sordu ey şâdkâm ħâliñizni neme (3) dur dipbüzürgvârıyttılar ki ey Ĥudânıñ bendesi şâdkâm murâdını taptısan barıp (4) öz karnıñda bolğıl vallahu 'âlemu bî's-şavâb..... (5) ve tefsîrevzâ' ve kerâmât ve maķâmâtşeyħşâħib-i envâr ve ķâşif-i esrâr ve pîr demdâr (6) ve bende-i ħâşĤazret-i perverdigâr şeyħü'l meşâyıħķutubzamân ve yegâne-i devrân h'âce (7) muħib kūh-ı mâr ķaddese-allâhu rūħu'l 'azîzge bolarnıñħâlât ve keyfiyyetleriniñbeyân (8) ķılıpdurlar olar andağ merdi irdiler ki Ĥudâ-yite'âlânıñ'aşķderyâsıda ħaķķbolup (9) irdiler Ĥudâ-yite'âlâdın büleñ neresesege ķaramas irdiler ħamnıñ uçağıda her (10) seherde ķoyar irdiler riyâzetniñ büteside erte aķşâm güzer bolur irdiler (11) riyâzet bā-peydâ öz vâķtlarıda olarnıñberâberide ķişi yok irdi ħazret-i (12) Ĥ'âce muħibb kūh-ı mâr ħazret-i

imāmHüseynrāḏziāllahu anhunıñ olardıñ irdiler cemīʿ (13) ʿilmde bī-nāzır irdiler ʿArabī sözünüñ istilahatıganihāyeti faṣīḥ irdiler öziğe (14) tillerde hemresā irdiler Yunan tilini servyan ve ebri elfāzını obdān bilür irdiler (15) ol ḥālleride seyyād irdiler uçarlık ve tenārılıqdın qollarığa tüşürüp (16) faķirge nafaķa kılıp berer irdiler bir künü bir tuti damığa tüşürüp fevtini bağlap qol [317b] (1) larığa qondurup başı közüñü seylab irdiler tuti bolarnıñqolunu çoķudu (2) āḥir bolarnıñ acıqları kelip tutini yerge ordılar tuti feryādķılıp öz tili birle ayttıķi (3) ḥāzret-i ʿAlīniñevlādı aytǵıl ki ḥāzret-i ʿAlīdin ve ya ḥāzret-i imām-i Hüseyn (4) bu kısmı taʿaddi hēcāferīdege vāķıʿbolup migin ki sizdin miñe yetti andıñkén (5) biliñ ki toǵulǵānvāķtdın bu vāķtǵaçaḤudā-yiteʿālāniñ bendeleridin hēc (6) kişi sizge zarār yetkürgenémes siz bi nihāyet cāndar cānsız kıldıñız iger mubāḥ mu (7) bir künü bolar sizge damıñız bolurlar dūnyā bu émes ki siz kemān qılǵāndın elḥāl furṣat (8) ḡanimet vāķtḥoṣḥdūnyāñız ve mundaḡāḥiretniñ işiğe saʿy qılsañız obdān (9) boladur ḥʿāce muḥib tutidin bu sözünü eşitip dilige bir şuru tüşdü cāniğa bir sözü (10) peydāboldı öziğe ayttıķi ey muḥib bu neme zebūn iş bu neçük gabih filsindin vuķuʿğa (11) keldi ki siniñ sitemiñdin tilsiz cānāverler feryādiǵakeldi kidip şol zamānyanıp (12) qılǵān işidin peşimānbolup bu cānāverni azādķıldı andın kén ol büzürǵvār (13) şāḥraetrāfigerevānboldılar beyekbār beyābāndın bir uluǵ bilen peydābolup sözge (14) kelipayttıķi ey Ḥudāniñ bendesi ḡaydın keldiñız ve ne yerge barasız dédebüzürǵvār (15) aydılar ki ey cānāver ḡaribçilikge yüzlendim cihān keydédin azād boldım (16) vaṭanımdın yeraķtüşüp baradur miñe bir mūnishemrāhtapıp anıñ birle bolǵaymın[318a] (1) dédiler yılan bu beyābānda ḡarīb ve mūnishemrāḡamüşṭāķigerhemrāḡçılıkğa meni qabūl (2) qılsañız birle bolalı dédiḥʿāceayttılar ey mār sen mār ve men Ādemsinin ve miniñ ārāmda (3) muvāfaķat ve muvanısat neçükpeydābolǵay dédiler mār ayttısız rāst aytasız igerçi (4) andaḡ bolsa mu iki lamızñı bir kişi ḡalkqılǵānḡalk boluşumuzda iki lamızñıñ tefāvütü tefāvüt (5) yokçünāñçiḤudā-yiteʿālāaytıpdurlar ki materay fiḡalk erraḡman men tefāvüt (6) ḥʿāce yılandın bu sözünü eşitiptaʿaccübge qalıpayttıķi ʿaceb ki bu tilsiz yılan Ḥudā-yı (7) teʿālāniñkelāmıdın ḡaberbéredürler caglaydur miñe bu adamdur ya cīn bir her taķdir bir néçend (8) vāķt anıñ birle bolay tā anıñ ḡālidin ḡaber alǵaymın igerhemrāḡçılıkqılǵıduķ neme bolsa (9) anıñ birle bolay ol irdi ki ḥāzret-i ḥʿāce yılan birle boluşunu qabūlķıldılar bir yıl (10) nıñ içide bu yılandın taʿaccüb işler körüp öziğe ayttıey muḥib bilgil ki bu cānāver (11) şüretide yılan men ādem ammā maʿnīde ol ādem men yılan çerāǵı her yaḡşılık iş ki (12) ādemde bar ki anıñda bar irdi ammā sened dedemqılǵānyaḡşılıqdın boynu yokbolǵay ki (13) ol yılandınʿibret alǵıl ki ḥāzret-i Ḥāķķ sübhān ve teʿālātaʿyīnlik qılıp bu yılanñı (14) siñe hediye iberipdür anıñşoḡbetini ḡanimetge tutǵıl anıñdın qoluññı (15) yıķmaǵıl anıñhemrāḡçılıķını ḡanimet sınaǵıl anıñşoḡbetidin menfaʿatkörgey (16) sin vāķt ki yene néçendkünötüp irdi büzürǵvārayttılar ey Ḥudāniñ bendesi[318b] (1) imdi aytǵıl ki ādem mu sen yā peri mu tā miniñ ḡönlüm qarār tabǵayyılan ayttıey muḥib (2) bir yıl boldı ki siñe hemrāḡ bolǵalı iger ādem bolsam bilür irdiñ men şol mār ki (3) yañi kelgendekörüp irdiñ dédebüzürǵvārayttılar abdāllıķ mertebesige yetgen (4) kişi bu şüretde bolǵalı bolur dip irdiler mār öziğe çıрмаşıp tebessüm kılıp aydıķi (5) ey muḥibyaḡşı taptıñķi men ricālūʿl ḡaybñıñ cemaesidin abdāllarınıñ kūtāridin miniñ (6) atım ʿAbdullah miniñ işim cihāññı seyir qılmaķcihāndaneme miniñtaşarrufumda her kaçanki (7) harekatķıldım sen cagladıñ ki Ḥudā-yiteʿālāḡaʿibādet qıladur dipammāʿibādetde émes (8) irdim belki cemāʿātabdāl birle āsmān ve zemīñni seyir qılıpyörür irdim sizge özümni (9) yılan şüretide köresetdim özümni silkip yılanlıķşüretidin çıkıp (10) ādem şüretide boldıḥʿācekördüler ki ʿaceb merdi ḥoşşüret ve ḥoş ged (11) hēc kişige oḡşa tap bolmaydur ayttılar ki ey muḥib bilgil i Ḥudā-yiteʿālā meni mahz (12) siniñ üçün iberip éken ki sin bu yerge kele digen sen siñ birle üns (13) ülfet aldım siñ birle muvāfıķatçılık ve terbiyet ķıldım bukün yār birāderçi (14) likniñ vaʿdesi āḡirige yetti biribirimizdin cüdā bolǵānımız öz caynıǵızdın (15) koķup āmīn deng dédiler büzürǵvārderḡāl evrenilerdin koķup (16) āmīn dédiler şeyḡʿAbdullahfātiḡaoķupḥʿāce muḥibniñmübārek yüzlerige[319a] (1) demide ķıldılar ḥʿāce bī-ḡod bolupşol bī-ḡodluķda sīneleride yardılar içleride (2) deki gulgeşni yup tiktiler derḡāl beh boldı yene bir fātiḡaoķup yüzlerige demide (3) ķıldılar ḥʿāce özlerige kelipközördüler ki özleride sefāyı dil ḡāşılbolupdur (4) şeyḡʿAbdullahayttılar ey muḥib özüñde neme kördüñ dédiler ḥʿāce özümde sefāyı (5) batıpkördüm dédiler şeyḡayttılar hemeniñaşlı sefāyı bāṭındur özge neme kārğa (6) kelmeydür bilgil ki iger ayñe şaf bolsa cemīʿ nemerseniñşüreti ol ayñinede körüñedür (7) mundıñkénbarǵıl her yerde

bolay diseñbolğıl meni bir yılda iki merâtibeközetgil (8) dip gayb boldılar büzürgvâr şol menzilide yine iki tohtadılar tört mertebe şeyh‘Abdullah (9) büzürgvârniñ kaşlarıgakeldiler bu iki yılını içide tola makâmât ve kerâmâtlar hâşılboldı (10) ol büzürgvârniñ çevreleride yılanlar cem‘ boldı yine iki yıldın şeyh‘Abdullah yine kelip (11) ayttılar ki ey muhib mundinkén bu beyâbândın sefer kılğıl ve Türkistânda bolğıl dédiler (12) büzürgvâr aydılar ey şeyh yakın barsañız ne yerde bolsañbolğıl dédiler şeyhayttılar (13) ey muhib ibn-i elvâkt dervîşniñkolıda ihtiyaryokHudâ-yite‘âlâ ne yerge muqarrer kılğan (14) bolsa şunda barıpmuqarrer bolmak lâzımdipruşat berdiler büzürgvârşeyh‘Abdullah (15) nıñruşatları birle sefer kılıpıolgarevânboldılar bir mâr olarğa yol başladı (16) iki yolda tohtapqaldılar üçüncü yılı şehrigе yettiler ol şehir Türkistân[319b] (1) nıñ bir tarafıdur anda dervîşi bar irdi saban atlık olar riyâzet birle meşhûr (2) mücâhidege meşğûl irdiler olar mülâkatboldılar néçendkéçe olar birle şöhetkıldılar (3) bu ba sabannıñ nefsinıñ dehen okğaoğşa her nemersedin öter irdi ol cihetdin (4) ol baba sabannı dum yeterdir irdiler büzürgvâr bu dervîşdin kėtişge ruşat (5) tilediler ki ey dervîş miñe ruşat barsañız bir güşeni ihtiyarkılıp ol küşede karar (6) alıp öz kârımgameşğûl bolsam dédiler dervîşayttıey ‘azîz men özlügümdin (7) ruşat berişge haddim bolmas tâ‘âlem-i gaybdın işâret bolmaquça dip mütevecih (8) bolupmürâkabege bardılar andinkénbeşâret berdiler ki ey saban ol ok ki siñe (9) berilip irdi ol ok siniñkerâmetiñdür ol oknu atğıl ne yerge barıp tüşse (10) buyruğıl şol yerde kararalıp menzil kılğay sen aña hemrâhçılık kılğaysen ol ki irdi ki (11) okunu atdılar ikkelâ‘azîz oknıñ kınındın bardıartagnıñ aytakıda kara kaş (12) deryâsınıñ levide taptılar ki ol dâmeneni tâsunta atar irdiler bu iki büzürgvâr (13) ol yerde hâzırbolup okğa yakın yetipirdi ki ok gayb boldı her çend istediler (14) tapmadılar şeyh aydılar ey yâr-i‘azîz sizge menzil şubu yerdır şubu yerde bolmağınız (15) lâzımh‘âce muhibşeyh sabannıñittifâkları birle menzil kıldılar ve ‘imârâtsalıp (16) lenger saldılar ol yerdeki okları yetip irdi ol yerde tâ‘athâne kıldılar[320a] (1) terik bardur anı ganimet bilip anıñ hâlidin haberdâr bolunlar ki ol mâr miniñkerâmâtımdır ve yine (2) biliñler ki her hâcetmend ki miniñmezârımgatavâfgakelipnâzırniyâzkılsa anıñhâcetiniñmaqbûl (3) bolğanınıñnişânesi ol bolur ki ol kişige mâr zâhir bolur bu yılannıñkörüñnenini (4) yahşı fal bilimiñler dip cân be-hâkq teslim kıldılar büzürgvâr‘âlemdin barğanlarıdın (5) kéndervîşler her tarafğa haberberdilerşeyh saban hâzırbolupkelipbüzürgvârni gûşl (6) kıldurupnamâzlarını ötep özleri vaşıyyetkılğan yerde defn kıldılar olar ‘âlem (7) din barğandinkén bir kişi tüşide körüp sorduki ey büzürgvâr sizlerniñ (8) didârlarınıñiştıyâkıda koydum dédibüzürgvârıyttılar her kişi ki miniñ yılanımını (9) körse meni körgendin bolur dédiler ol kişi yine sordu ki Hudâ-yite‘âlâ sizge (10) neme ‘atâ’kıldı dediayttılar ki miñe ‘Abdullah Yemenige bargan mertebeni ‘atâ’kıldı dédiler (11) vallahu ‘âlemu bi’ş-şavâb on beşinçi faşl Hazret-i büzürgvâr‘âlemdin ötgen (12) din kén ol mâr-ı ki şeyhniñhayâtlarında şeyhge münisbolup eşk (13) lerini saklap yatıp irdi şeyhdin kén hem eşklerini saklar irdi (14) bir zamân ol büzürgvârniñ âstâneleridin yerak bolmas irdi ba‘zıhalkğa (15) büzürgvâr‘arzû bolsa şol mârni ziyâretkılur irdi ol mârđın néçendkerâmâtlar (16) zâhir bolur irdi bu ‘âlemniñhavâdişidin her kişige bir müşkül iş kelse ol büzürgvâr[320b] (1) âstânelerige barıp‘arzkılıp cebanını tapar irdi ammâ bu tarîka birlenki kağıt divit kalem (2) alıpkiripâstâneleride koyar irdiler bir zamândın kénbarıpmakşadını şol kağıtdın (3) körer irdi yâ iki yüz yılğaça özleri va‘de kılıp irdiler büzürgvârvefât tapğandın (4) kén ol yılan yegirme yılgice terik irdi andinkénvefât taptıhalkayttılar ki (5) bu büzürgvârniñ yılanlarını neme kılsak bolur deyişdiler biri ayttıHazret-i büzürgvârğa (6) ‘arzkılalı her nereşe buyursa şundağkıluy dip kağıt divit kalemalıpbarıpbüzürgvârniñ (7) âstâneleride koydular zamândın kénbarıp kağıtda pitiklik kördüler ki miniñ (8) lengerimde defn kılınlar dipbüzürgvârniñruşatları birle yılannı büzürgvârniñ lengeride (9) defn kıldılar kabir bağladılar niyâzmendlerniñhâceti maqbûl bolğanı lengerde yılannıñ (10) zâhir bolğanıdın ma‘lûmkılur irdiler ba‘zıhalk yılannıñkabrisini büzürgvârniñ (11) kabrisi dipgümânkılur irdiler belki yılannıñkabri ... irdi vallahu ‘âlemu bi’ş-şavâb (12) tefsîr aqvâl ve ta‘yîn atvârda evzâ‘ ve kerâmâthâzret taç (13) elatay kaddese-allâhu rûhu’l ‘azîzniñzikrlerini beyânkılıpdurlar andağ merdi irdi (14) ler ki dânişmend ve büzürgzâde ‘ilm zâhirde ve ‘ilm bâtında bî-naazar irdiler ve riyâzetleri (15) kavî ve mücâhideleri bî-had irdi aşilları Necef şehridin irdi nâ residelikleride (16) iki merâtibehaccziyâretkılıp ikinci hacckılışlarında Hazret-i Hâkq sübhân ve te‘âlâ olarğa (17) menfa‘atlık ‘ilmikerâmât kılıp irdi ey dervîş bilgil ki bu işâret

anga ki büzürgvārniñ[321a] (1) ‘ilmleri kişidin örgermey Hudā-yite‘ālā ğaybdın ‘atā’ kılıp irdi belāgatğa yetgendin kén yetti (2) merātibehaccılıp irdiler yetinçi tavāflarıda beşāretboldı ki ey taç elatayıtoķuzmerātibehacc (3) kıldıñ bī-nihāyet‘ilm hāşılkıldıñ imdi siniñ Medinege barmaķıñlāzım anda bolup (4) ‘ilmiñdin hāķġamenfa‘atyetkürgil vaķtı ki Hāzret-i h‘āce bundanı eşitipHāzret-i resūllāllahu (5) ‘aleyhivesellemniñ Medinelerige yüz keltürüp on kün yol yörüdüler on birinçi künü Medinege yetip (6) hāzretşallāllahu‘aleyhi ve ašhābe-i vesellemniñrūze-i mutahhar ve mu‘aṭṭārve mūnevverlerini tavāfkılıp tevkif (7) taptılar yine işāretboldı ki ey tacul atayı sen hāzret-i seyyidü’l saķaleyn ‘aleyhişşelāt vettehiyyeniñ (8) Medineleride iki yıldın ziyādebolmaķıñniñmaşlaķatı yokdur çerāġı munda dānişmend (9) ler tola bu hāķıñniñhāceti Türkistān hāķıñniñhāceticе émesiger bu dünyāniñ‘izzetini (10) ve āhiretniñ şerefini tafışıñ h‘ahlāsañ Türkistān yurtıġa barmaķıñlāzım ki anda (11) siniñ‘ilmiñniñ nişfiķa ehl-i ‘ilmdin kişi yokdur ol hāķıñniñ‘ulemālarganihāyeti ihtiyāķları bar (12) yine mūnāsib şubu körünedür ki bir yerde ehl-i ‘ilmdin kişi kim bolsa ol yerde bolmaķlāzım ki şevāb anda tola (13) hāşıl boladur farz‘ilm hāşılkıldıñ şevābtalmaķdur büzürgvārķüstāhlıķzebānını açıp (14) ayttıki yāresūllullah miñe oħşabende-i zāifhāzretleriniñpāk rūze-i muķaddes mutahharlarınıñ (15) carubkeşligini arzūķıladurmen miniñköñlümdeki niyyetim siñe ma‘lūmdur neçükdin miñe banışġa (16) ruħşatbéredürler ikinci merātibeye yine āvāzkeldi ki ey tacul atayı siñe i‘tikādıñ ol mertebed (17) émes ki yolniñ yeraķlıġı siñe noķşān berip hilel tabġay sen bu cihetdin seni Türkistān[321b] (1) barġıldiphavālekılındı anıñ üçün ki her çend yeraķbolup miniñ yādım birle bolsañminin (2) birle bolursun iger miniñ kaşımnda miniñ yādım birle bolmasañ miniñ birle émes sen kişi i‘tikādı (3) ve iħlāsı andaġbolġay her çend özü yeraķ bolsa mu köñülü yakın bolġayçünānçihāzret-i (4) Uveys Kārenīrahmetullahu ‘aleyhge oħşa... derimniki ba meni piş menide ve piş meni (5) girye meni derimni .. ba’d menzil nebūd der sefer rūhāni ey ṭālib atayı siniñ bu yerde bolmaķ (6) lıķıñda maķşūduñġa yetipşevāb tola hāşılķılasın anda bolġayniñ tola kişini maķşadıġayetkürüp (7) mundaġ édin tola şevābhāşılķılasın çerāġı ol yerde Hudā-yite‘ālāniñ bar ki dānişmendge ihtiyācı (8) tüşedür bu hem özüñe ma‘lūm ki her yerde iki kişi olturup‘ilmdin söz beyānķılsa āsmānşumçauluġuġu birle (9) şol yerde secde ķıladur anıñarzūsuda kaşki men yer bolsam ol meseleni miniñ ustunumda (10) aytġayirdiler dip ...āsmān secde bered piş-i zemīni ki deru ... yekdukes yekdu nefes behri Hudā (11) be-nişined ve yine şubu ki her kişi bir Müslümāniġa mesele örketseHudā-yitebārek ve te‘ālā kūh-i kāfniñ aġırlıġıķa (12) ol kişige kerāmāṭķılıp nāme-i ‘amelige yettigateyler çerāġı‘ilmini örgermek Müslümānlarınıñ esir mazlūmiġa farzıdur (13) ‘ilm örgengüçü kişige ‘ilm örketmeki hem farzıdur ol kişi nāçārşevāb tapar Taceddin (14) bundanı eşitipbī-çārebolup özlerige ayttıki ey Taceddin siñ munda turuphayālķılışıñ (15) niñihtimāli yok siniñ neme haddiñ bar ki munçatevaķķufķılġaysen belki hoşvāķt bolmaķıñniñvāķtıdur (16) munça kim isti‘dādıķıñġaan hāzret şallāllahu ‘aleyhivesellemniñ luṭfları birle işāret şubu işge ma‘lūm boladur (17) munça va‘deni siñe ķıldılar dip ertegen ķofup yüzlerini yolġa ķıldılar kelkünçe yolda üç[322a] (1) yıl hayālbıldılar törtünü yılı... Melikige yettiler kelip bir mescidniñ kūşesinde karar aldılar kéçesi (2) oħlamaladı olturdılar ol kéçe yine haberkeldi ki ey Taceddin obdān melikge keldiñ şubu yerde vaṭantutup (3) öyihtiyārķılġılHudā-yite‘ālāniñ bendelerige fevz yetkürüpmenfa‘atyetkür köçübolġılçünānçihāzret-i resūl (4) şallāllahu‘aleyhivesellem buyurupdurlar ki hayrunnisa min yenfeunnasammā siniñ boladurġan yerniñ (5) bu yer émes ertegen ķofup şehirniñ kentlerini seyir ķılġılķaysı menzil ki siñe hoşķelse anda bolġıl (6) kéçe tañayıpāṭābçıķtılar büzürgvār seyirge yüzlenipyörüp irdiler ittifāken (7) olarnıñ olarnıñ seyri bir menzilge tüştü ol menzil bolarġa nihāyeti hoşķeldi (8) çerāġı taġniñdāmenesi hoşhavā irdi baġladı ābād ve ma‘mur irdi ol kentniñ (9) hāķı hoşķılıķ ve hoş hūy irdi ol büzürgvār bir sunıñ lebigе alıķkitāblarını (10) başlarıġaķoyupuyķuġa bardılar tüileride kördüler ki bir aķ saķal kişi peydābolup (11) ayttılar ki ey cūvān ķaydın keldin atniñ neme şehirniñķaysı dédibüzürgvārayttılar ey şeyḡ (12) miniñ atım Taceddin özüm Necef şehiridin elhāl hāzret-i resūllāllahu‘aleyhivesellemniñ (13) Medineleridin keldim dédiler bu cevābını ol pīr büzürgvārdın eşitipayttıki ey cūvān yaḡşıkeldiñiz (14) līkin bī-edeblik ķılıp bu menzilge keldiñiz ki bu menzilniñ ıġasıdın sormay anıñhizmetige barıpruḡşat tilemey bī-edeblik (15) uyķuġa meşġūlbıldıñuz dédiler büzürgvārayttılar ey şeyḡpeyġamber‘aleyhisselām elġarībge elemi dipdürler (16) ma‘zūr tutuñ men ġarīb nebinanıñ ḡıķmi dedürmen nebinanıñ ḡālī şubu ki yaḡşı ve

yamañğa imtiyāz kılıp (17) farķkoymaydur dēdiler ol kişi aytısız nedin kelgenğarīb bu yerge neme bolupkeldiñizdēdi[322b] (1) büzürgvārayttılar men hatindin kelgenmisāfir seyir cānu bī-dīn bu yerge tüşdüm ol kişi yine sordu ki (2) ey cūvān her kaçğan söz aytıśda şeyhlik sıfatı birle yād kılasız neme bildiñiz ki miñşeyh igennini (3) dēdibüzürgvārayttılar‘Arap tilide qarı kişini dēdiler men mu sizni qarı yaşlıkkörüp (4) şeyh dēdim igerçi yaşıñız kiçik bolsa mu közümgē qarı körüñdünüñ dēdiler vākt kiuykudın (5) bī-dār bolupkördüler ki kaçlarıda hēç kişi yokderhālķofup ğuśl bercākeltürüp (6) iki rek‘atnamāz ‘aṭā’kılıpandinkēñhālķnıñarasıǵa keldilerittifāken kördüler ki tüşleride (7) körgen kişiniñ evige kelipler büzürgvār kemesdin ilgerizāhir ve bāṭınan ḥabertapıp (8) aś kılıśǵa muķayyed bolup aśnı tayyār müntezir oturup irdi ki büzürgvār anıñ (9) evige teşrīf keltürdüler şeyhbüzürgvārıñ körüp aldılarıǵaķıkıp birbirleri (10) birle körüşüpkirip olturdular derhālhbüzürgvārıñ aldılarıǵa muḥāzır tartdılar muḥāzırnı (11) yegendinkēnbüzürgvārdın ḥāl aḥvāl sordular büzürgvār keyfiyyet ḥālinibeyāñkıldılar (12) andinkēnbüzürgvārşeyhniñ atlarını sordular şeyhayttılar miniñ atım Buğra men (13) bu deryāñıñşeyhi dürmen büzürgvārayttiobdān at igen ve līkin müsemmāsı yok dēdiler (14) şeyhi‘tirāzķılıpayttılar ki nemege müsemmāsı bolmasun dēdiler büzürgvārayttılar ey (15) şeyhBuğradip mest tiveni aytur ol mest tivede neçend ḥaşletler bardur sizde ol ḥaşletlerdin (16) hēçķaysızāhir bolmaydur bes neçükdin Buğra boladursız dēdiler şeyhayttılar (17) ol ḥaşletler ķaysı dēdiler büzürgvārayttılar ey şeyh evvel şubu ki Buğra yük köteredür [323a] (1) sizniñ bir mişķāl yük kötergençe cagıñız yok yine bir ḥaşlet şubu ki Buğra iki müşt otdın (2) bülen neme yemedür şuña kanā‘atķladursızniñ aldıñızǵa on türlük ṭa‘āmkelse hēçķaysıdın (3) yüz o körmeysüz üçüncü şubu ki ol mest tive özge özge tivelerini ķoķadursan özüñni (4) haykurturma almayısın törtüñcü olki ol Buğra tiveniñ aldıǵa hes u ḥaşakdın her nemersekelse (5) yeksān yidürsen leziz ṭa‘āmlarını yidürsenşeyh Nugra yine sordu ki ne yerdin (6) bildiñiz ki miñköter almaşlıķımnıñbüzürgvār aydılar ey şeyhiger yükünü köter almasıñız (7) irdi men ğarīb ki ķarğunıñ ḥūkmüde dürmen bilmey fevtimni uzatıphardugum çıksın (8) din oḥlab irdim siz aña i‘tirāzķılmas irdiñiz şumça yükünü köter almadıñız iger (9) sizniñvilāyetdiñiz ḥaberiñiz bolsa irdi ‘affķılur irdiñiz andaki ötgen evliya‘lar rıḍvanu‘l (10) ullah ‘aleyhim ecme‘in taǵda kerahıyyetlik işlerini ‘affķılur irdiler neme cāyı bar ki (11) misāfirlerge i‘tirāzķılıpköñlüge azar bergeysiz cünāñciandaǵ naķılķılıpdurlar ki (12) ḥazret-i sulṭānu‘l ‘ārifin ve burhanu‘l muḥakkikinkudvetu ssalīkin Bayezid Bestamī (13) ḳaddese-allāhu sirrihu‘l ‘azīz ve raḥmetullahu berekatuhudın olar bir yolda kētip barur ērdiler ol (14) yolda bir dervīši oturupērdiler bir kişige üç aķ teneke barıp aydılar ki siniñ (15) kişiliǵıñni andın bileyki bu fulnı alıpkētip barğan kişini üç müşt orgul dēdiler (16) ol bī-devlet ḥoşbolğaydıpkofup fullarını alıpginileridin yetiptoḥtamay (17) ol sulṭān ruy-i zemīnniñ gerdenlerige bir ķatıǵ müşt urdu Ḥazret-i büzürgvār yüzü[323b] (1) töbün yıķıpdērḥālķofupyolğarevānbolup hergiz sokğan kişige ķaralamadılar ol bedbaḥt (2) yine kinileridin bir müşt evirdi yine poz töbün yıķılıpmübārek kaña ālūdebolıśumça (3) zulm te‘addi birle ol sukğocuga ķaralamaydur üçüncü merātibe yine ķatıǵ müşt evirdi (4) yine yıķıldılar ķofup sokğan kişige baķıpayttılar ki neme kūnāḥķılıp ērdim munça cebr çıkanı (5) miñe ķıldıñ dēdiler şumça dimeklikleri birle ol sokturğandervīş tane ve i‘tirāz (6) ķılıp aydılar ki ey Bayezid bu neçükdervīşlik ki üç müşt ṭāķātķılamay ol kişige (7) sözlediñ dēdiler bilgil ki şumçaşabır ve taḥammül birle ol dervīşsulṭān Bayezidni dervīş (8) émeslıkğanişbetķıldılar bes neçükdin veya birāder mendi siz vākt kibüzürgvārdın (9) bu sözünü eşitip ‘öwr taķşīraytıp andın kēñşeyhayttılar ki ey büzürgvār ikinçi tola yedürsen (10) digenleri bāişi neme ērdibüzürgvār aydılar ey şeyh ol sa‘āt ki biri birimizge mülāķat (11) bolup olturduķ bizniñ aldımızǵaneçendķısımta‘āmhāzırboldı hēçķaysıdın (12) ķoluñuznu yıķmay yediñizmunıñdın zāhirdür dēdiler törtüñcü vecih hem sizge ma‘lūmdur ki (13) neçükdin men BuğradipBuğralıķ lāfını oradursız dēdiler andinkēñşeyhayttılar ki (14) meni Buğra dimeklik ne yek bāişi ve ma‘nīsi sizlerniñköñüllerige kelip sizler aytğan ma‘nīde (15) émes belki ol ma‘nīde ki miniñvāzīfem herkünü bu ḥālķǵaBuğra aś atdurup baramın (16) ol bāişdin meni Buğra altaydurlar büzürgvār aydılar bu sözünüñ miñe ilgeri aytmadıñız (17) aytsañız bolur éken ve halanki bu sözünüñ birle Buğra bolmaydursız anıñ üçünki Buğra aś (18) atmaķlıķǵa neçend esbāblar lāzım ki sizde bu esbāblardın hēçķaysıyokneçükdin Buğra boladursız[324a] (1) dēdiler bir takdir yuğan aś atıp bergen bolsanıñız mu şahrāyı derd stayidin bülen kişi (2) içgenémesdur bes sizge

lâzımdur ki aş atışğa kâmil ve mükemmel tabbahnıñ aldığa barıp aş püşürüşünü (3) örgenip özüñüzni aña tã nacuruñ tã ol kişi sizni aytadurğan qazanığa salıpkanıp aşğa lâzımlıq (4) nı otraşlarnı salıp suyunu tozunu fuşurgandinkénBuğra boladur sizler andinkénhalkğa (5) yıkalalı lâyıq bolasuz andinkén men Buğradip lâf orğanıñız ma'kuldur dëdiler âhir ol büzürgvârşeyhBuğrakollarığa (6) keltürüpşäkirdlik kıldılar şeyhBuğra on yıl şäkirdboldılar andın kénbüzürgvâr aydılar ki (7) ey Buğra siz bu deryanıñşeyhiammâ siz bi pîr biliñ ki peri yokşeyhşeyhlikge yaramaydur elbette bir pîrge (8) qol bermegiñiz lâzımçerâğdervîşlikniñ kârı her çend sa'y kılğan birle özlügüdün açılıp iş tamâm bolmaydur (9) dëdiler şeyh aydılar ey büzürgvâr bâ-vücüd sizler turup kimge qol baray iger sizler qabûlkılsalar ne obdân (10) sa'âdetdür ki miñe héç mani' yok tereddüdüm anıñdaki irâdetimni qabûlkılurlar migin yâyoq mu iger (11) qabûlkılsalar ne obdânsa'âdetdür ki lâ'âlem sizlerdin yol başlağucum bolsa dëdiler büzürgvâr (12) aytılar ey Buğra men öz vilâyetimdin şundağuluğMekke mu'azzamdin ruşşat birle bu yerge keldim (13) mahz şumñıñ üçünkiHudâ-yite'âlânıñba'zibendeleriniñ bu devletge lâyıqı bar bolsa anı tapıp (14) tarîkatnıñ yolu ger haqîkat yetedürgen yoldur körsetip menzilige yetkürgey mın dëdiler vaqtı ki şey (15) Buğra bu büzürgvârñıñ sözlerini eşitiphoşhâl ve hurrembolup tehir heç kılmay büzürgvârge qolberpirâdet (16) kıldılar büzürgvârşeyhBuğranıñirâdetini qabûlkılıp terbiyetge muqayyedboldılar vâkt ki halkşeyh (17) Buğranıñh'âce Tacü'l atayıgamürîd bolğannı eşitip halk tökülüpkelipHazret-i h'âcege (18) îmân keltürdüler büzürgvârşeyhlik mesnedide oturupriyâzet ve mücâhideniñtarîkini[324b] (1) mürîdlerige ta'îlm berdiler ve 'ilmizâhirde dürüst hem ayutur êrdiler büzürgvârñıñriyâzetleriniñ (2) tarîkası şubu ki her künü yetmiş mertebe tahâretkılıp yüz kırkrek'atnamâz-ı şükr vuzu ötepta'yîn bolğannamâz (3) neflini hem tamâm terk kılmas êrdiler her kêçe otuz merâtibeğuslkılıp neflerini andağzebünkılıp êrdi ki (4) her kêçekündüzde iki yarım mişkâldan ziyâde'tâ'm yemes êrdiler bir yılda beş mişkâl su içmez êrdiler (5) munu hem 'aţţartaşıda icer êrdiler bugzanı nefslerge ârâm berişniñ veçhi ol êrdi ki bi'l-küllie (6) makdurdın tã'at ve 'ibâdet kılmağandip nefslerge ârâm berür êrdiler büzürgvâr bir künü (7) "ibâdet hâneleride oturup êrdiler bir mazlûmnâzır ve niyâzalıkelipşeyhniñ aldılarida (8) qoyupdu'a tiledibüzürgvârfâtihaokudular andın bu mazlûmğa qofupayttiki ey büzürgvâr men 'âciz (9) ve bî-kes biveniñğarażı hazretlerige şubu ki sizlerniñhizmetleride bolsam eşittimki her merâtibe'tahâret (10) kılıpkêçesi otuz merâtibe gusl kılaladurmuşlar sizlerniñ gusl tahâretlerige su yetkürüp berişniñ (11) hizmetini bercâ keltürsem dëdi ve yene bu hüsni cemâlni men 'âcizge Hudâ-yite'âlakerâmâtıkılıpdur h'ahlamaydur (12) miñe bir fâsıkınıñhizmetide bolup zevâl tapıp'ömrümni zâyı'kılgay mın bu selahiyyet ki mende (13) bardur evliyâ'larnıñhizmetide bolmağım lâyıq sizlerniñ qaşlarında boluşnu obdânköredürmen (14) eşitgen ve körgenleri bardur ki kişiniñmazlûmesi saltlık ve şâhib-i cemâl bolsa kıyâmet künü (15) âmennâ ve saddaknâ bolğanda ol kişige 'arşnıñ sâyeside orun berdiler bu iki şıfatkerâmâtılık (16) ve şâhib-i cemâllik êrdi bu şıfatlarını Hudâ-yitebârek ve te'âlâ miñe kerâmetkılıpdur egerçi sizlerge (17) bu devlet müyesser bolğan bolsa hem nûr alâ nûr boladur büzürgvârayttılar ey mazlûmayahşıaytınızki[325a] (1) bu şıfatlar sizlerde bar ammâ iranlık şıfatı mende yok men bu sözünü qabûlkılmaydurman 'inâyet (2) kılıp evinizge yanıñ ol kişiniñhizmetide boluñ ki biribirleridin menfa'at algudun dëdiler mazlûma (3) aytıey büzürgvârmenfa'at'azâhirdin ötgen munda bir şâhibbâ'tın kişiniñhizmetide bolmağnıñ (4) iştıyâki bar Hazret-i büzürgvârayttılar ki her şüretde bolsa miñe hileli bar qabûlkılmaydurman mazlûm (5) aytıey büzürgvâr her zamân hilel bolsam şol zamân menialdılarıdı qoğalasunlar her nereseki sizlerniñ (6) gerdenleride miniñ haqqımdın bolsa men anı otay bâ-vücüdşumçalık birle mu büzürgvârqabûlkılmadılar (7) âhir evvel mazlûmHudârızâlıkını şefi' keltürdü andinkén ol büzürgvârbî-çârebolup yüz (8) kerelik birle nikâhlarığa aldılar ammâ yaqınlıqkılmadılar mazlûm hem yaqın boluşunu teme'kılmadılar (9) belki köñlüge hem keltürmedişundağbüzürgvârñıñhizmetlerini sünnetniñ evrenide bilip (10) şükürler bercâkeltürüphemîşe'hizmetleride boldılar hazret-i büzürgvâr qaddese -allâhu sirrihu'l 'azîz (11) ol mazlûma hizmet şayeste bercâkeltürgenidin rızâboldılar bir künendîşe birle oturup (12) êrdiler hazret-i peygamberşallâllahu'aleyhivesellemniñrûhları hâzırbolup aydiki ey Taceddin (13) miniñ ki sünnetimni bercâ keltürgeniñmübârek bolsun ammâmazlûmnıñğa yaqınlıqkılmaslıqñıñ (14) nıñ veçhi neme nikâhdın garaż ferzend vücûdgakemâllıkdur cünânçıaytıpdurlar ki (15)

.....Āyet.....zāhir şubu ki (16) kişi mazlūması birle yakınlıkkılmağunça biribiridin menfa'at almağunça ol kişiğe Hudā-yite'ālā (17) ferzend kerāmātķılmaydur bu mesele siñe ma'lūmdursan bilipkörüpturup neme üçün bu işni[325b] (1) yine şubu ki siniñ püştüñdin iki obdān ferzend vücūdğa keledür ki Hudā-yite'ālānıñ (2) bendelerige yol başlağucu ħazret-i peygamberşallāllahu'aleyhivesellemniñşerī'atlarığarevācbergücü (3) bolur ve yine ir kişi mazlūması birle rahatnıñ besatıda putunu uzatıp yatğan ondandur nefel (4) "ibādetdin din bu "ibādetni ki siz kılasız nefeldin büleñ neme émesdip bu sözünü aytıp ğayb (5) boldılar büzürgvār bundanı éşitip öz endişeleridin yanıp özlerige kelipayttılar ki ey Tacul atayı (6) dervāķi'peygamberşallāllahu'aleyhivesellemaytğanlardın iş sindin öttünéçendmaħalboldı ki siniñ (7) nikāhında bir merātibe anga yakınlıkkılmay künāhkār boldıñāħirenħazret siniñkünāhkār bolurşuñnu (8) siñe revākörmey sni agāħķıldılar mundinkén ol işini ķılğıl ki peygamberşallāllahu (9) 'aleyhivesellem buyurğandındip köçleriniķıķırıp bu vāķı'anı aytıp ir ħātünçilik (10) nıñarasıdaki işni bercā keltürdüler āħir şol kéçebüzürgvārgama'lūmboldı ki ve yine şol (11) kéçe yetmiş merātibe köçleri birle yakıncılıkķıldılar Hudā-yite'ālānıñ'ināyetidin köçleriniñ (12) boylarıda ħaldı köçleri hem bu vāķı'dın ħaberdār boldılar köçleri ertegen (13) ħofupbüzürgvārniñtahāretlerige su ħayyārķılıpberipandinkénayttıki bu kéçeHudā-yı (14) nıñ'ināyeti birle miniñmaķşūdum ħāşılboldı imdi bu tenimniñnafakasını sizdin (15) ötdüm dédibüzürgvār bu mazlūmları birleriñ ħaķķıda fātiħaoķupandinkén bu yerde (16) yakıncılıkķılmadılar vaķtıķıbu büzürgavarnıñ köçleri toğuşları yakın boldı (17) néçendküñdin kén iki ferzend vücūdğa keldi birleriniñ atını Hüseyn ve yine birlerinin[326a] (1) atlarını Hüseyn at ħoydular bu ferzendlerini terbiyetķılışğa nihāyeti sa'y ķıldılar yetti (2) yaşğa kirgenleride bu iki ferzendlerniñ her ħaysılarıdınkerāmātzāhirboldıħazret-i büzürgvār (3) ħazret-i perverdigārgabisyār şükürler keltürüp şol künü bu ferzendlerdin kerāmātlarını (4) müşāhedekılıparzularığayetip bu 'ālemdin riħletķıldılar büzürgvārvefāt tapğandın (5) kén cōngoğlanları ħ'āceHüseyn tüşleride kördüler ki dedeleriħāzırbolup (6) ayttılar ey ferzend mademki ananıñız terikdür anıñħizmetide bolupğandinkénaytıñız (7) ħ'āceHüseynniñhemrāħķılıpMekke-i mu'azzamğa barbadıñ sizniñ daniñızniñ yetadürgen yeri (8) şol yerdür dip ğayb boldılar vallahu 'ālemu bi's-şavāb..... (9) büzürgzādelerniñdedeleri'ālemdin ötgendin kénbüzürgzādeler on yetti yıl (10) analarınıñħizmetide boldılar andinkén anaları 'ālemdin öttüler analarını dedeleriniñ (11) yanlarıda defn ķıldılar yetti kün ata analarınıñmezāratlarıda boldılar andın kén (12) dedeleriniñvaşiiyetleri birle biribirleriniñittifāķları birle sefer Mekkeiħtiyārķıldılar (13) yetmiş ten dervīş bularnıñdedeleridin ħalıp érdi bularnı hemrāħķılıp bir yıl (14) yol yörüp érdiler ki néçend ħarķķılar yolukup bolar birle cengķılışğa turdu (15) büzürgzāde olarnıñ aldılarığabarıpķollarını du'āğaköteripdu'āķıldılar dervīşler (16) āmīn dédiler henüz ħollarını du'ādın yığmab érdiler Hudā-yite'ālānıñ'ināyeti (17) birle ol ħaraķķılar hemesinikünsar boldılar Müslümānlar bu belādın büzürgzādeniñ[326b] (1) du'ālarıdın halas bolupnéçendkünyörüp érdiler bir pişege yettiler kéçebolup érdi (2) yol baris boru her yine hem ādem yörürgen derrendelerin büzürgvārniñ çevrelerige (3) yığılpkelipdervīşlerniñulğlarığāħamleķıldıdervīşler lerzege keldi be büzürgvārga ilticā (4) keldilerħazret-i ħ'āceHüseyn bu derrendeleriniñ aldıga barıpayttılar ki ey cānāver sizlerniñ yatğaniñ (5) lar aħsen dip yandılar cānāverlerniñhemesi başını töbün ķılıp yerni soyub yandılar dervīşlerdin (6) din birleri zebān derazlıķķılıpayttılar ki Hudā-yite'ālānıñ'ināyeti birle hidāyettapıpħazret-i resūlşallāllahu (7) 'aleyhivesellemniñni vücūdğa kelmesdin ilgeri bu şıfat birle yād ķılğan bes ol kişiğe ān-ħazret (8) şallāllahu'aleyhivesellem bu şıfat birle yād kılsalar munçakerāmātneçükzāhir bolmağaynemege rāħber bolmay sizlerge (9) neçükdin yol başlamasun dédiler alā hazelķiyās tāMekkege yetkünçe kerāmātlar zāhir (10) bolupāħirMekke-i mu'azzamğa yettiler tevkifniñtavāf iga müşerref boldılar tavāfvāķtlarıda beşāret (11) yetti ki ey miniñ ferzendlerimge atı şerīk bolğuçular evvel sizler barıp miñ kişiniñ (12) ħolıda olğan ferzendlerimniñķabrisini tavāfķılıñlar dédiler şol sa'āt bu dervīşler (13) nirle yüzlerini Kerbelāğa ķılıpbarıp kerbelānı tavāfķıldılar bir kéçe şunda bolup ertesi (14) ħ'āceMuħammedHüseynvefāt boldılar ertesi olarnı şol yerde defn ķıldılar ve līkin (15) ķabri bağlamayHüseyn Kerbelādın dervīş birle Mekkege yandılar şeyħHüseyn (16) Mekke de ħalıp özge dervīşlerge ruħşat berdiler ħ'āceHüseynMekke de boldılar andın (17) kénħ'āceHüseynvefāt boldılar vallahu 'ālemu bi's-şavāb[327a] (1) toķuzunçu bāb evzāda atvar ve

kerāmātşeyh-i şeyh hân velî-i velîyân ve nûru îmân (2) ve merhûm rahman ve ma'fur gufrân ve muhibbi sübhân vaddüşeytân ve bende-i hâş hazret-i (3) mülk ... şeyh-i şiyuh ve kûţubHazret-i 'Abdurrahman kaddese-allâhu sirrihu'l ve rahmetullahu 'aleyhniñtezkiye (4) lerini bayapkılpdurlar olar evliyâ'nıñ ulûğdın t̃arîkatnıñ ekâbirlerdin şerî'atnıñ (5) 'arifleridin hâkîkatnıñ menzilige yetküzgücülerdin érdiler olarnıñaşlı (6) halef şehridin érdiler nesebleri ana taraflaridin Hazret-i Ebûbekir Sadık rağiyallahu (7) anhuğa yeter érdi evvel hâlleridehurmâ furuşlukkılp yurtnıñkıymetçiligini (8) talebkılıp érdiler hemişe işleri ildin mefa'atalışnıñ ve riyākılışnıñ (9) maşlahatıda érdiler egerçi hürmâlık bağ dedeleridin miras kâlıp érdi şunca (10) lık birle mundağharâm işlerni özlerige lâzım tutar érdi bara bara bu işde (11) sa'yaları tola boldiâhirü'l emr büzürgvârın bu hürmâlık bağlarığa héç kişi kaçdılmay (12) ot tüşüpandağkoyduki ol hürmâdın héç eseri kâlmadı bu işdin nihâyeti (13) külfetmend bolup ferzendlerini taşlap başlarını alıp avârelikge yüz koyup (14) 'Acem tarafigerevânbolupniñhîr Herat şehride karârtaptılar anda hem bir bağ (15) aldılar ki ol bağda yetti tub tali bar érdi ol talını nihâyeti terbiyetkıldılar ol (16) talnıñ her töbdin şerî'at putmanıda yetmiş miñ potman özüm hâşılboldı (17) bu özümniñhemesini şerâb kılıp özü hem kefleri birle açıp oyun kılurérdiler[327b] (1) kırk yı şubu t̃arîka birle öttü bir künü erte yaz maħalide şerâb yüklemekge néçend eşk keraga aldı alıp (2) bağgakétip barur érdiler yolda âvâzêşitildi ki ey 'Abdurrahman bilgil ki siniñ atnıñ (3) 'Abdurrahman'Abdul şeytânemes ta kaçganca şeytân-ı la'înniñ buyrukıdabolup emel (4) kılıp aña ferifte boladursun özünüñ'Abdurrahman atnıñ şerm tutmaydursun (5) babañnıñrûhlaridin oyatmay sen tâ kaçanğa bolheveslikde yörüdürlersin bir merâtibenin (6) kaçımğa kelgil ki âhirkeledürğan yerniñ şubu vaqtı ki'Abdurrahman bundanı eşitip özidin kétip (7) hayran bolup özige ayttiki ey 'Abdurrahman bu neme âvâz aydiki sen işitiñ dervâkı (8) sen işitgenâvâznıñrâst imdi sen bu fiilniñdin tevbekılıldipderhâl (9) tevbekılıp ilgeri kılğan işlerige peşimânkılıp ve nedâmetkılıp bağğa barmay néçendkadem yol (10) yörüp érdiler yine âvâzkeldi ki ey 'Abdurrahman ilgeri kılğan işiñni kılğılyârân (11) larıñ seni şerâb alıpkeledürdip müntezir olubdurlar ol érdi ki 'Abdurrahman (12) bağğabarıp mey alğan kufnıñağzını açıp kuzelerge çık mey alıp uluğğa yüklep (13) alıpkeldiler dervakıyârânları intizârılıkda oturup érdiler ki mey ni yetkürdüler (14) celeri hoşhâlbolup meclis arâste kılıp'Abdurrahmanñı sâkîkılıpayagçı kıldılar (15) vâktiki 'Abdurrahmanayağnı yârânlarıgatutup érdiler açıpkeliñ dédi'Abdurrahman (16) yolda tevbekılıp érdi muniñdin perhîzkılıp tehir kıldılar herçend sa'y kıldılar içgeli (17) onamadılar şubu heynde yine âvâzkeldi ki ey 'Abdurrahman neme üçün içgeli onamaydursan[328a] okunmadı [328b] okunmadı [329a] (1) salmağıl şeytân la'înni miniñdin bî-çarege müsallat kılmağıl bu râh-ırâstnı ki miñe kerâmât (2) kıldıñ bu yolda yörüşünü miñe muhkemkılğıl bu payaniyokbeyâbânda meni yalñuz koymağıl dip (3) şubu münâcâtda érdiler ki kulaqlarığaâvâzkeldi ki ey 'Abdurrahman bilgil ki Hâkķ sübhân ve te'âlânıñ (4) rahmeti hemege 'âlem ale'l-huşuş özüñüñ yakınlarığa sen bu 'âlemniñhavâdisidin gam yedürsün (5) ve yine bilgil ki siniñ atnıñ'Abdurrahman sindin Hudâ-yite'âlânıñ bendelerige (6) fevz yetedür vâkt ki'Abdurrahman bundanı eşitiphoşhâlbolupayttılar ki ellhamdulillah ki (7) yahşıhaber yetti dipintizârılıkda érdiler ki kılğan va'de âhirige yetti keçe tün yarım bar (8) érdi ki bir 'azîz olarnıñ kaşlarıgakelipayttiki ey 'Abdurrahmanhoşhaber siñe ki siniñzâtıñ (9) uluğevliyâ'lardın boldıammâ özüñnüñhayâtlıkını mu zâtıñgaohşa (10) muvâfakat kılğılbüzürgvâr minnetdâr bolup aydılar ki her nereşe ki buyursalar anı kılay (11) dédiler ol 'azîzayttılar ki ey 'Abdurrahman özüñriyâzetni pişe kılğıl tâhayât (12) lıknıñzâtıñmuvâfıkbolğayşeyh ol büzürgvârın buyrukları birle riyâzetni pişe (13) kıldılar yârânlarını hem riyâzet tergib kıldılar bir künü oturup érdiler kulaqlarığa (14) âvâzkeldi ki ey 'Abdurrahmanigerşeyhkâmil ve mükemmel boluşnu h'ahlâsañ bu yârânlarını (15) nıñ her kıysınışâhibvilâyet bolsun diseñbu alâ digen gârgabarğıl ki siniñ ve yârânlarınıñ (16) kârı ol yerde tamâm bolur vâkt kişeyh'Abdurrahman bundanı eşitip başlarını secdege (17) koyupayttılar ki ilâhi minnet siñe ki men bî-minnet barışnı h'ahlamaydurmen ve lîkin[329b] (1) miniñ yol başlağcum yok özüm kaydağ yol tapıp baray dédiler yine ikinci âvâzkeldi ki ey 'Abdurrahman (2) yolğa kademkoyğıl yol émeslıkđın gam yemegil ki evvelki kademiñde yol körsetilür vâkt ki bundanı eşitip (3) derhâlkofupvolğarevânboldılar küñkeçeboldı bir bî-yabaña tüşdüler ki anda ne su bar ve ne otun ve ne ot bar ve ne (4) yekvarek dervişlerge açlık ve susalıkğâlibkelip bu ma'nînişeyhge izhâkıldılar şeyhayttılar ki ey

yārānlar (5) şabırkılıñlar miniñ hākkımda va‘de tola tākātını peşe kılıpümīdvar boluñlar ki Hāzret-i Hākk sübhān ve te‘ālā rezzākdur (6) özüniñşumça bendeleri mundağsaħrāda aç susuz koymas dipbüzürgvār şubusözde érdiler ki ‘ālem-i (7) ğaybdın muhazir peydābolubüzürgvārniñ aldıları da qarārtaptılar büzürgvārķollarını du‘āğaköterip (8) andinkén bir hizmetķār dervīşge buyurdular ki sen bu aşnı taķsīmķıldip ol dervīşşeyhniñ (9) ruħşatları birle bu işni dervīşlerge taķsīmķıldılar dervīşlerdin her birileri kucları yetişce yediler (10) dervīşler ta‘āmnı yep bolğandinkéndu‘āķıldılar andinkén aldıları da ħalğan muhazir ğayb (11) boldı andın kén bu dervīşlerniñhāceti suge tüşti büzürgvār başlarını mürāķabege salıp oturup (12) érdiler hātıfın āvāzkeldi ki ey ‘AbdurrahmanHāzret-i Hākk sübhān ve te‘ālāniñuluğ atını tiliñe (13) keltürüpħāzret-i resūllāllāhu‘aleyhivesellemniñrūħlarıdıñtalebķılğıl özüñniñ mürebbisi (14) ħāzret-i Uveys Kareniniñbātınları da tilegil olar siñe rāħber bolurlar bu yolda seni h‘ahlārlar özüñ (15) niñ‘āşasını sıķıl Ĥudā-yite‘ālāniñfermānı birle şāyed ki su peydā bolur şeyh bundaniñruħşatı birle ol ‘āşānı (16) sıķışğa meşğūlboldılar andın kénayttılar ki kıca keltürüñdervīşler derħāl kıca keltürdüler ħāzret-i (17) şeyh ‘āşālarını ħollarıģaalıp ħatıģ sıķttılar rabbi‘l buhurniñfermānı ‘āşāniñ uçıdın[330a] (1) su revānboldı bu kırķ bir ten dervīşniñ teşneligi def‘boldı on iki kün yol yörüp érdiler her künü (2) şubu kısım muħāzır ve su tayyārboldıāħir bir künü dervīşlerniñ fevtleri ħabarıp yol yörüşdün (3) ħaldıvāķt kıkécebolsıyşeyhuyķuģa ķıldılar dahi kózleri uyķuģa barmap érdibir kişi (4) kelipşeyhni bir kūcege alıpbarıpayttı ki ey ‘Abdurrahmanagāħbolğıl siñe aytģan menzilge yetiñħāzret-i (5) şeyħayttılar ey büzürgvār bu neme ğār ki dervīşlerniñ ķarı tamām boluşnu şol ğārgāħavāleķıldı (6) ol ğār ne yerde dédiler büzürgvārayttılar ol ğār Hāzret-i İdris peyģamberniñ‘ādet hāneleri érđi (7) ħāzret-i İdris ol ğārda yegirme yıl ‘ibādet ķıldılar şol ğārniñ tóbide bir dirāħtı barköresin tañla (8) aş vāķtıda şol yerge yetip ol dirāħtnı ħomarıp alğıl cemī‘dervīşlerniñ birle barıpaytğıl ki (9) ey dirāħt ħofıl bu yerde bolmaķlıķıñĤudāniñfermānı birle érđi imdi özüñni yıķaģa almaslıķ (10) lıķdın būleñ‘ilācı yok digil dip ğayb boldılar Hāzret-i ‘Abdurrahmanşevķ birle yanıp tapadurģan (11) yerlerige keldiler ertegen ħofupdervīşler kelip yol mañışģa fevtleri ‘āciz bolģanı ‘arż (12) ķıldılar şeyħayttılar ey yārānlar miñe mu şubu menzilge yetgende sizlerge kelgen ħāl miñe hem boldı dip (13) baradurģan menzilge yettük dédiler dervīşler aytılar ey büzürgvār bu şāħrāda bir tōpdirāħtdın (14) būleñ hēc nerese kōrünmeydür munda ğār neme iş ķıladur dédiler şeyħayttılar ey dervīşler (15) sizler futuñlar yolģa bolmaslıģı bu alāķa yetgen bāışdın futuñlar āģrıp yol yörüşdün (16) ħalıpdur munu biliñler ki bu menzilge yetgenniñ‘alāmetidür dervīşşeyhniñ (17) ğārgā yettük digen sözlerini ħabūlķılmadılar şeyħayttılar tā iş vāķtģaģaşabır[330b] (1) ķılıñlar aydılar vāķt ki cāşt boldışeyhnamāzıģameşğūlbolupnamāzını ‘atā‘ķılğandinkéndervīşlerni (2) ħaşlarıģa kıķırıpalıpayttılar ki ey yārānlar imdi ol vāķtboldı ki ğārniñ tōfesige baralı dipşeyh (3) ilgeri yörüdüler dervīşler şeyhniñ arķalarındın yörüp bir dirāħtniñ tōbigе barıpķollarını (4) du‘āģa köterip andın kénayttılar ki ey dirāħt buyerdin ħoyğıl ki siñe fermānşundağboldı dédıle (5) dirāħtşeyhniñfermānlarını tutup cāyıdın ħofup özüñü yıģaģa aldı kōrdüler ki ol yerdin (6) bir ışıķ açıldı şeyh ilgeri ħadem içgerikirdilerdervīşler arķalarındın kiripkōrdüler ki (7) bir tā‘athāne kōrdüler ki ol tā‘at hānede bir ħara arķamıdın būleñ neme yokşeyh munu kōrüp ħirye āģaz (8) ķılıpayttılar ki ey yārānlar ħoşuñlar birle boluñlar ki Ĥudā-yite‘ālāniñ bendeleri şumdağ yerleri iħtiyār (9) ķılıpıyāzettartıpmāşadlarıģayetıpdürler dédıandinkén ol aķramıñı boyunlarıģasalıp özlerini (10) sol āģırımıģıģa asıp üç kēcēkündüz asıķlıķ turdular andinkén teberrūk tā‘athānede (11) on yıl riyāzet tartdılar yedürģenta‘āmlarını yoldakıdın hēctevaķķuftapmayĤudā-yı (12) te‘ālāniñ ilgeri ğaydağķerāmetķılıp érđi şol tārıķa birlen kim bolmay herķünü kelip tordu bu kırķ (13) bir dervīş on yılniñ içide kemālıģa yettiler şeyh öz maķşadlarıģa müşerref boldılar bir künü (14) oturup érdiler ki aradın dervīş Ġıyaseddin ħofupayttı ki ey şeyh hemin zamān bu rüy-ı (15) zemīnniñķuţub‘ālemdin kēttiħoşģaber sizlerni olarnıñ evrenide koyadurlar sa‘ādet (16) niñ devleti sizlerge yüz keltürdü isti‘dādlarını rāştķılsunlar dédı tebessüm ķılıpayttılar ki (17) ey Ġıyaseddin siz ħāli ħaberdar bolup siz mundın beş yıl ilgeri bu ķuţubluķ mertebesini[331a] (1) miñe ta‘yīñķılıp érdiler ol devlet miñe müyesser bolup érđi men anı ħabūlķılmap érdim olģuķunu (2) tā bu vāķtģaģa ariyet ħoyup érdiler şumçalıķģa ol kişi ferifte bolup érdidervīşniñ himmeti şubu ki (3) ol maķāmda bolmaslıķ bu mertebede bolmaķlıķ émesçerāģı ķuţubluķda maķāmıda bolmaķlıķ bir menzildür (4) maķşūdemesdip bu sözünü aytıp yüzlerini

āsmāṅgakılıpayttılar ki ilahi meni mundağişge (5) mübtelākılmaqlık dēdiler yine Gıyaseddin sözge kelip aydılar ki ey şeyḥmunçauluḡ mertebeni (6) perhīzkılışlarınıñ vecih neme dēdiler şeyḥayttılar anıñ üçünki bu kūtublukmanşıbı bolḡan (7) kişige lāzımkeledür ki cemī‘āsmān ve zemīnni her künü bir merātibese seyr kıladur āsmāndaki ve zemīn (8) deki nemerselerniñahvālının ḡabermalaklāzım boladur bu iş dünyānıñmeşḡüllıkdan bülleñ (9) ve teşvīşdin bülleñ neme émes din ayttılar ki ey miniñdervīşlāzım bu kūtublukmanşıbı miniñ aldında (10) dervīş ol bolḡay ki mundaḡnemerselerdin özüñü yeraḡkılıp dost yakın bolsa dip şubu (11) sözde érdiler ki ḡazret-i ḡ‘āceḡızır‘aleyhi’s-selāmḡ‘āceEbül Fevz ilahi birle Uveysmeşāyılıḡ (12) larınıñuluḡlarıdın yetmiş beş ten dervīş‘ālem ma’nīdeḡazırbolupkelipkūtubluk (13) nıñlibāsını ḡazırkılipiltimāşkıldılar ki bu ol libās ki mundın ilgeri beş yıl bolup érdi ki (14) sizlerniñ ḡametlerige rāstkılıp tıķılıp érdiler sizler hem ḡaberdār érdiler bukün bu ‘ālemnıñ (15) kūtubvefāt taptı imdi lāzımkeledürsüzlerge bu kūtbiyyetniñlibāsını kiymeklik ilgeri (16) hem sizlerniñlibāsları érdi imdi kıyadurḡanvāḡtları boldı kiymekleri lāzım dēdiler (17) ḡazret-i şeyḡ özür aytıp kıyışni ḡabülkılmadılar her çend zor kıldılar rızā bolmadılar[331b] (1) şubu heynde kulaḡlarıḡaāvāzkeldi ki ey ‘Abdurraḡmanmeger sen bende émes miñi ki ḡ‘āceñniñ (2) emrini ḡabülkılmaydursan vāḡtı ki bundanı eşitipbī-çārebolupḡabülkıldılar şol sa‘āt (3) tehir kılmay kūtbiyyet libāsını kiydürdiler fātiḡaoḡupmübārek bādlık ve ba‘zılāzım (4) lıḡ işini ol büzürḡvārniñ gerdenlerige tapşurdular ale’l-ḡuşūşdervīşlerni terbiyet (5) kılışlarıda bī-nihāyet sa’y kıldılar ol büzürḡvārniñḡizmetleride bolḡanḡırḡ bir dervīşni şol (6) künnü terbiyetkemālıḡayetküzdiler andın kénbeşāret yetti ki ey ‘Abdurraḡman seni bu ḡāḡḡahavāle (7) kılışdın ḡaraḡ şubu érdi kisiniñ kārıñtamāmbolḡaydervīşlerni terbiyet kılışda özüñnü (8) rāstkılgaysın dervīşler hem kāmılbolḡay imdi va‘de āḡirige yetdi imdi manı‘yoḡki (9) bu ḡārdın çıkıpḡalknıñnarasıdabolḡaysan bu ḡoşḡaber birle şeyḡ ḡārdın çıktılar ricālül-ḡayb birle (10) ḡublaşdılar ilgeri ol ḡārniñ aḡzıda turḡan sut dirāḡtıñşeyḡiḡāretkıldılar ki ey dirāḡt (11) yanıpkelip ilgeriki evrenüñde bolḡıl men öz vaḡanıñḡa yanıp baradurman dēdiler vāḡt ki ol dirāḡt (12) ḡazret-i şeyḡniñ bu sözlerini eşitip başını töbün kılıp ḡār ḡaraḡigerevāl bolup ḡārniñ aḡzıda (13) ilgeriki ḡarīḡa birle tordu ḡārniñāḡzı nā-peydāboldı andın kénşeyḡyolḡarevāñboldılar (14) neçendküñdin kén Herat şehirge yetdiler beş yıl Herat şehirde bolup ol yerde kūtubluk mertebeside (15) üç yüz mürīdterbiyetkıldılar öz ḡayātlarıda dervīş Gıyaseddinni ḡalīfeḡoydular (16) irādet kılışḡaruḡşat hem berdiler dervīşlerni olarga muti‘kılıp berdiler bir künü (17) ḡalvetde oturup érdiler ki ol şeyḡ‘Abdurraḡman anıñ mürebbileri ki sultān[332a] (1) Uveys Karenı érdi olarnıñrūḡları ḡazırbolupkelipayttılar ki ey ‘Abdurraḡman seksen (2) yıl ‘ömürkördüñ bu seksen yılınıñ içide riyāzettartıpmāşūdunḡayetiñ imdi (3) siñe maşlaḡat şubu ki bi’l-küllīye dünyādın her neresese ki dünyā baradur anıñközüñni yumup dostḡa (4) ulaşḡıl ki ol yerde necātıñḡoşḡaberi neçend derecelerni tafarsın dip şubu sözünüaytıp ḡayb (5) boldılar büzürḡvār bu ḡoşḡaberni eşitipḡoşḡālbolupdervīşlerni cem‘neçendvaşıyyetkılıp ‘aḡā’ (6) kıldılar isti‘dādlarını rāstkılıp müntezir oturup érdiler ki ḡazret-i ḡ‘āceḡızır‘aleyhi’s-selāmḡ‘āce (7) Ebülfevz ilahi ḡazırbolupkeldilerbüzürḡvār bularnıñkelgenlerdin nihāyīḡoşḡālbolup (8) ayttıki ey yārāñlar miñe ḡoşḡaberni alıpkeldiñler mu dēdiler ḡ‘āceḡızır‘aleyhi’s-selāmıyttılarḡoş (9) ḡaber siñe ki dostḡa ulanasız ammā mevḡūf şumḡa ki bukün sizniñ Hatın şehirge sefer kılmāḡıñız (10) lāzım ki sizniñ yetedürḡen yeriñizdür barḡan‘ālemdin kéter siz dēdiler şeyḡayttılar ki (11) miniñ yalñuz barmāḡım lāzım dēdiler büzürḡvārayttılarḡudā-yite‘ālā sizge oḡşadostlarını (12) mundaḡsaḡrāda herḡiz tenḡayörüşni herḡiz revākörmeydür hememiz sizniñḡizmetiñizde baradur (13) mız dēdiler şeyḡderḡālḡ‘āceḡızır ve ḡ‘āce Ebülfevz ilahi dervīşlerdin kırḡ bir ten (14) dervīş tey ‘arzmertesini ḡaşılkılıp érdiler birle revāñbolupközüñü yumup aḡḡunça yettiler (15) bir saḡrāyı ki ol yerde soyuk ot yokda otun hem yok ve kişi hem yokbir ..ḡavīmdin (16) bülleñ héçnemerseseyoḡtur ḡ‘āceḡızır‘aleyhi’s-selāmıyttılar ki ey ‘Abdurraḡman sizniñ yetedürḡen (17) yeriñiz şubu dēdiler şeyḡḡoşḡālbolupdervīşler ayttılar ey şeyḡ bu neme ḡoşvāḡt[332b] (1) likniñmaḡalı ki bu kısımḡavīmlik beyābāñni sizlerge ḡavāleḡılsalar sizler ḡoşḡāl buladurlar (2) şeyḡ aydılar ey yārāñlar men neçükdin ḡoşvāḡt bolmayki bi nām u bī-nişāñ bolam dervīş (3) andaḡbolḡay kiḡudā-yite‘ālādın bülleñ olarnı héç kişi bilmeḡeyale’l-ḡuşūş Uveysiyye ‘azīzler (4) niñküteridekiḡazret-i Uveys Karenı ḡaddese-allāhu sirriḡul‘azīzniñ atlarıdın bülleñ neme bu ‘ālemde (5) ḡalmapdur dip cāñ be-ḡaḡḡ teslim kıldılar dervīşler

hayrānqaldılar ki büzürgvārni bu şahrāda (6) gusltaḥāretkılduruşni soyuqni ‘ilāçkılşak bolur igindipendışekıldılar (7) şeyḥ Gıyaseddin ayttilar ki ey yārānlar Ḥudā-yite‘ālā öz dostunu gusl siz yerge (8) koydurmas dip birleriniñrūḥlarığa müteveccih bolup érdiler ḥazret-i şeyḥniñ (9) mübārek sīneleridin āvāzkeldi ki ey Gıyaseddin ḥ‘āceḤızırğa‘arżkılğıl ki (10) miniñ başımda ḥāzırturupdurlar şeyḥ‘Abdurrahmanniñ buyruqları birle şeyḥ Gıyaseddin (11) ḥ‘āceḤızır birle ḥ‘āce Ebülfevz ilahige ‘arżkıldılar bular ayttilar ki (12) ey Gıyaseddin ‘āşāniñ alıpseyḥ‘Abdurrahmanniñ medédi birle aqın su revān (13) bolğıldip yerge soqğıl dédiler şeyḥ Gıyaseddin şeyḥleriniñ ‘āşalarını (14) alıp şular aytğandın söznü aytıp ‘āşalarını yerge soqupköterdiler Ḥudā-yite‘ālā (15) niñkudreti birle ‘āşāniñ uçdın sütge oḥşabilmen su bulakdın revānboldıbüzürgvārni ol suda guslkıldurupnamāzlarını ötep şol yerde defn (16) kıldılar kırkkündervişler şol yerde boldılar andinkén tarğaşıp[333a] (1) kéttiler ol bulakhemişe aqıp turar érdi ol menzilge yolcu kolu at koydular büzürgvār‘ālemdin ötgen (2) din kénşeyḥ Gıyaseddin tüşleridekörüp sordu ki ey şeyḥḤudā-yite‘ālā sizge neme (3) ‘atā’kıldıseyḥ‘Abdurrahmanayttılar ki andağkıldı ki ḥ‘āceUveys Karenige bolğandın (4) ata miñe boldı dédiler vallahu ‘ālemu bi‘ş-şavāb..... (5) büzürgvārvefāt bolğandinkéndervişler kırkkünşeyḥleriniñ ser-i haklarıdaboldılar (6) andın kénruḥşat alıñniñpeydāboldılar ḥalīfe Gıyaseddin şeyḥniñ bir fevz rūḥlarığa (7) müteveccih boldılar mürīdleriniñ‘arzhālinikılıpmürīdler üçün şeyḥdin ruḥşat tilediler (8) şeyḥruḥşat ve icāzet berdiler şeyḥ Gıyaseddin yene yetti kün anda boldılar sekkizinci künü işāret (9) boldı ki ey Gıyaseddin imdi siñe ruḥşat hem boldıammāimām zebiheniñtavāflarığabargıl yanıñda yene bir (10) yolca kelgil ki Müslümānlarniñimām zebiheni tavāfkılışğa ḥalkniñiştıyāki toludur līkin teşne (11) lik qorğunçudın olarniñtavāfige müşerref bola almadılar şol yolda siz hem Ḥudā-yite‘ālāniñ‘ināyeti (12) birle bir aqıpbulakḥılıñigerkılşañız bir lenger binākılıñvaqtı ki bu işāretbolupseyḥ Gıyaseddin derḥāl (13) qofupimām zebiheniñtavāflarığarevānbolupḤudā-yite‘ālāniñ tevkiñi birle tavāfğa müşerref boldılar (14) tavāfkılğaneşnā’da tola nemelerini müşāhedekıldılar üç anda boldılar törtünçü künü yanıp (15) yolga revānboldılar yerim künlük yol yörüp érdiler ki bir buru hemrāhbolup yakın yörüdüşeyḥayttılar (16) bu cānāverniñ miñe hemrāh bolmaqlığı bi ḥaberémesmegerfaķırge buna ma‘lūm vahşetlik yolunu miñe körsetgeli (17) kelipdür bu burunu şeyḥ ‘Abdurrahman yerim miñe miñe va‘de kılğan yerge alıp baradur bolğay ol buru[333b] (1) yol başlap bir yerge yetkürdü kéçesi anda boldım ol buru hem birle konu şeyḥtüşleridekördüler ki (2) pīrleri ḥāzırbolupayttılar ki ey Gıyaseddin ḥoşbolğaydipayttılar ki miniñ hem bu maşlahatḥātırımğa (3) lenger kılamaklāzım dédiler şeyḥ Gıyaseddin ḥoşbolğaydipayttılar ki miniñ hem bu maşlahatḥātırımğa (4) kelip érdidipseyḥ Gıyaseddin ertegen qofupḥollarını du‘āgaköteripayttılar ki ilahi men tenhā (5) kār-i ḥayrığa niyet kılıp érdim miñe mededkār kerāmetkılğıldipmünācāttamāmbolmap érdi ki bir gürūḥ cīn (6) iş kıladurğanesbāblarını hemrāhkılıpseyḥni hemrāhkılıpseyḥniñḥizmetleride qolbaqlap turdular şeyḥ (7) bu cīnlarniñ her birini bir işge ta‘yīnkıldılar bu cīnlerdin biri ayttiey şeyḥ evvel sunıñ fikride bu taḥ (8) lāzım andın kén işge meşgūl bolmaklāzımdédişeyḥayttılar sunıñmaşlahatı neçük bolur dip dédiler (9) yene bir cīn üç künlük yerde su bar şol sunu alıp kelteli boladur dédiler şeyḥayttılarşundağ (10) kılıñlar dédi bu cīnler barıp şol künü su yetküzüp‘imāretni tamām su devām aqıp tordu şeyḥ (11) iki kün yene şunda boldılar andinkén şol künü aqşāmğaça yol yörüpkéçeboldıseyḥge teşnelik (12) gālībkelipseyḥ pīrlerniñ ‘āşalarını yerge soqtular Ḥudā-yite‘ālāniñkudreti birle taşdın su revānboldıvseyḥ evvelburunu sugardılar andinkén özleri içdiler ertesi şeyḥniñ arḫalarıdın bir kişi (13) yetipkelipayttıki ey Ḥudāniñ bendesi siz neme kişi qaydın peydāboldıñız munça‘ādetniñ taşıda tola (14) su bağladıñız ki miniñ bir süt aymadurğanbelām bar érdi ol sugatüşüp öldü miniñ sizniñ (15) birle davalık işim bar dédişeyḥayttılar ey Müslümānlar miniñkaşdım ol émesMüslümānlarga zarār (16) bolğay belki maḥşūdum ol érdi ki Müslümānlarga menfa‘at yetgeysizge miniñ sebebimdin zarār bolupdur[334a] (1) bir vecih ḥaṭā şeride ihtar birle kişi olsa hun bahā barmak lāzımdıpdürler gāzigeniñ aldığa barmay (2) belāñizniñ hun bahasını baray dip belleride yüz aqça pil bar érdiçıkarp ol kişiniñ aldıda (3) koyupayttılar ki ey Müslümānmend ... neme şubu érdi munu alıp kızıñziñ hun bahası kılıñ bu kişi bu tenkelerini (4) alıp da‘vasını ötdü bu sebebdin ol lengerni irişge at koydular ta bu vāḡtğaça ol lengerābād suyu (5) akıklık ol künü aqşāmğaça yol yörüp bir beyābānniñ töfesige keldiler ol yerde hem bir lenger binā (6) kıldılar bu lenger mu az furşatta tamāmige

yetti şol lenger tamām bolgankünü bir kişi beyābānṭarafıdın çıkip (7) keldibüzürgvār sordular ki keçeğaydag konduğuz dēdiler ol kişi aytṭıki utraqı bulakda şol kündin (8) biri ol lengerni utraqı bulak atadılar ve yene büzürgvār sordular ki bu şām ne yerde qonasız dēdiler (9) ittifaqen ol kişiniñ tili meltük érdi ol kısmı birle şiñe şiñe fe ge yettigel fark qoya almaş (10) érdi bu cihetdin Şāmnı sam bulakda bolğayman dēdi şol kişiniñ sözü birle ol (11) kentniñ atını lenger atadılar anı hālk sam bulak lengeri dēdiler Gıyaseddin ol lengerde (12) bolup şunda ‘ālemdin kēttiler vallahu ‘ālemu bi’ş-şavāb..... da‘vet mu‘cib ve nukebayı (13) nekib ve mebd-e-i kerāmātgarīb ve mazhar-i maqāmāt ‘acib ve bī-mārān dilṭabīb ve ez silsile-i meşāyih bā-naşīb (14) ve bederge eḥadiyyet garīb şeyḥ‘asr ve zamānḤāzret-i şeyḥ ḥabib qaddese-allāhu sirrihu’l ‘azīznīnmaqām (15) mertebelerini beyānkılıpdurlar olar andağ merdi érdiler ki velli māderzād ve velīzāde kerāmātları (16) kavī ve maqāmātları bülend ğayb işler bularga fat fat keşif bolur érdi harik-i ‘ādetleri (17) her vāqtda bulardın zāhir bolur érdiammā evvelki ḥāllerida ṭālibu’l ‘ilim érdiler ‘ilm oqup[334b] (1) her nemerse bularga ḥāşıl bolamdı ve līkin ṭarīkatnıñ yolıda tamāmnaşībeleri (2) ḥāzret-i ‘Alī keremullah vecihniñrūhaniyyetleridin terbiyettapıp érdiler ders oqup yörügenmaḥaleride (3) ğāh ğāh ğayb işlerdin olarga müşāhede bolur érdi bir künü özlerige aytṭılar ki ey ḥabib bu neçüknerse (4) lerdürki men köredürmen bu cünūnluk esaretidür ğāliben ya‘nītaḥkīk miniñ‘ilmdin naşībim yokdervīşi (5) bar érdi kār dīde tola işlerini körgen anıñdın sordular ki ey dervīş bu nev‘ işler miñe körenedür (6) bilmeydür miñe bu nemedür ol dervīşayṭṭılar ki ey ḥabib meger şiñe bir cāyıdın naṣar bardur ki (7) meded boladur bolğay seni bu kısım ferip birle tutadurlar şeyḥayṭṭılar yeraq émesdipkeçesi tola (8) yığlapḤudā-yite‘ālāğanālekılıp aydılar ki kerimā ve iger‘ilim şerīfni miñe ‘ināyetkılışnıñ‘ahlāmadıñ (9) neçend yılınıñ buzı‘ilimniñ kinide yörüydürmen miñe ‘ilmdin rüştü bolmadı dip (10) münācātılıp közleri uykuğa barıptüşleride bir şehri kördüler angakirdilervākt ki (11) azğına yol barıp érdiler barahluk kuce kördüler anga hem kirip bardılar bir neçend yol (12) yörüp érdiler bir kiçiklik evi nümāyān boldı anıñ içige kiripkördüler bir hücre ol (13) hücredebir ḥoşşüret kişi başını mürākabege salıp oturupdurlar aytṭıki esselāmu ‘aleyk (14) ol nemerse başını mürākabedin köteripcevābselāmberip bir toḥı nān qoynudın çıkarın (15) bular ṭarafige tañlap barımay yene qoyunlarığa saldılar şeyḥuykularıdın bīdār bolup (16) özlerige aytṭılar ki ey ḥabib ‘aceb yaḥşı tüş kördüñiger nānnı miñe berse érdi (17) obdān bolur érdimeger‘ilmdin şiñe naşībeye yokdip ğamğīnbolup oturup érdiler[335a] (1) ol vāqtda şeyḥ seyyid emirḳardigerḳutub érdiler vilāyetniñ nūru birle bilip érdiler ki ḥabib merd-i ḳabildür (2) ‘ālā keremeullahu veḥiniñrūḥları anı terbiyetkılıp turadur hemīşeḥ‘ahlār érdiler ki bu ḥabibni ḳaşlarığa (3) keltürgeyler ammā müyesser bolmas érdi bir künü ḥāzret-i emir seyyidge kārdirer öz yārānlarığaşeyḥ Nizameddin (4) Halid ve şeyḥ Mahmud haffafi ve baba ḥacı bayatıbolğaylar qaddese-allāhu ervāḥum bularnı ḥāzret-i emir (5) seyyid kārdirer ḳıçkırtıpayṭṭılar ki ey yārānlar ḥabibni héç veçih birle keltür almaduḳ anıñvilāyetige bir hem (6) ursak tā ol bu yerge kelse dēdiler yārānlar aytṭılar ari şundağkılay dip teveccüh vilāyet birle Kāşkar (7) vilāyetige ber hem ordular nāçārşeyḥ ḥabib özleriniñ ehl-i ibalları birle Ferğanaṭarafigerevān (8) bolularve bandınötüp érdiler bir keçe tüşleridekördüler ki ḥāzret-i emire’l-mü’minin ‘Alī keremullah (9) vechi ḥāzırbolupayṭṭılar ki ey ḥabib bilem sen ki siniñ şehriñniñ bozulmaḳlıqınıñ veçhi (10) nemedin érdisēyḥayṭṭılar vallahu ‘ālemu bilmeydürmen dēdiler emire’l-mü’minin ‘Alīayṭṭılar ey acemī‘neçükdin (11) bilmeysen ki özüñ sebeb boldıñ tañla Fergana yetseñ ol yerde ma’lūm (12) ḳılursan ki zamāne āḥırbolupdur bu rüy-ızemінде evliyā’lar az ḳalıpdur olarğahāzırdur (13) ḡanimet bilmekniñlāzımigerçi miniñterbiyetimdin ḥālī émessan ve līkin pīr zāhirdin (14) ṭarīkatnıñādāblarını körup örgermeklikgeçāreyoktur be-taḥşış (15) āḥırü’l zamānda pīr zāhirniñ ḳaşığa barıpirādetḳılmaḳnıñlāzımdip ğayb boldılar (16) vāktı kişeyḥ ḥabib uykuğın bīdār bolup özlerige aytṭılar ki men vilāyetimniñ ve piran (17) boluşğa sebeb bolsam dip ḳatıyığlap Ferğanağa yettiler dervāzedin kirip[335b] (1) endeki yol yörüp érdiler ki ol tüşleridekörgenuluḡ işigni kördüler ki nümāyan boldıta‘accübbe (2) ḳalıpayṭṭıki bu işiñni tüşümdekörüp érdim bu zamān bīdārılıqımda köredürmen dip içgeriniñ (3) kördüler ki tüşleridekörgen bir kiçik işiñ nümāyān boldı başlarını soḳupkördüler ki ol nemerse ki (4) tüşleride bir toḥı nān ḥavālekılıp érdiler ol hücreniñ içide oturupdur şeyḥ ḥabibselām (5) ḳıldılar ol nemerse‘aleyküümüesselām dipayṭṭıki ey ḥabib kelgil tā siniñvilāyetiñe berhem urmaḡunça (6) bizniñ aldıkımızğa kelmediñdip qoyunlarıdın bir toḥı nān çıkarıp bularga berdiler

şeyh habib bu meclisde (7) ol nānitamām yeyipnazartaptılar çerāğıgerşeyh ol nangavilāyetnazarlarını salıp érdiler şol sa‘āt (8) hāzret-i emir kıddese-allāhu sirrihu'l ‘azīz öz yārānlarını kıçkıpşoħbeteñiz kıldılar şoħbetdin fāriğbolup (9) kōl aldılar şeyh Nizameddinniñhırkalarını alıp ol büzürgvārga keydürdüler zıkriniñ tellakkinini (10) sülükniñ yoluniñ tarzını şeyh Mahmud haffafidin ta‘līm aldılar naşihatnı baba hācı bayatı (11) dın terbiyetkılıpkemālīgayetküzdüler kemāltapğandinkén yene bir yıl pīrleriniñhizmetleride bolup (12) birle terbiyet kılıpkemālīgayetküzdiler kemāltapğandinkén yene bir yıl pīrleriniñhizmetleride bolup (13) andinkénruḥşat tilediler pīrleri ruḥşatberipayttılar ki ey habib imdi üzülesin özüleytinge (14) bargıl ol yerde Hudā-yite‘ālāniñ bendeleri bar ki zelāletniñ cami‘ge tüşgen olarnıñirādetniñ (15) kemendi birle tartğıl depşeyh habib acemini kırk ten derviş birle Kāşkarga iberdiler pīrleri bu kırk (16) ten dervişlerniñ her kıysını bir yerge ḥavālekıldılar şeyh acemiñ pīrleriniñruḥşatları birle öz (17) menzilleri üstün artunçkarār aldılar ol yerde qarārtapğandinkén lenger atmaıklıknıñ[336a] (1) muqayyedeboldılar lenger aytadurğan yer tikenlik érdi şubu kısmıcemī‘ derrendeler ve çerendeler (2) ve perende ol yerde menzil kılıp érdiler şeyh lenger atmağga ol yerni qarār berdiler dervişler ol (3) cāngılını keyiptamāmkılışdın vehmi kıldılar dervişlerniñ vehmi endişekılğandın şeyhge (4) malupbolupkılipayttılar ki ey dervişler ḥavā asık sizler bir faşlı ārām alıñlar dédiler derviş (5) lerniñ her kıysıları bir gūşege barıpuykuğameşğūboldılar şeyhkollarıga bir kétmen alıp (6) bir tüb tiginni captılar andinkénkétmeñe emir kıldılar ki bu tiginlerini caygıl dipderḥāl (7) kétmen büzürgvārniñ emirlerini tutupköz açıp yumğunça bu cangalınıñhemesini tamāmçafıp yerni (8) akladı Hāzret-i şeyhniñ kaşlarıda bir kıçıkbelā bar érdi yügürüp kelipdervişgeler ḥabe (9) kıldıki ey dervişler neme yetedür sizler ki şeyh tiginlernitamāmçaftılar dervişler ıztırāb (10) birle ḥāzırbolupkelipkördüler ki tigintamāmçafilıbdur dervişler oyatıp üzür taķşirler (11) bercā keltürdüler şol künü leñer salıḡga meşğūboldılar şeyh lenger saldılar dipéşitip (12) curapıldaki ḥalkıyğılınpnāzırnıyāzalıpkelidihāzret-i şeyh bu alıpkelgen malını olturup (13) aş püşürünler dip burçuga emir kıldı bavurcu aş füşürgelimeşğūboldı (14) dervişler lenger aytıḡga muqayyedboldılar yıgıdurğan yıgaçlarınıarasıdın bir yıgaç (15) kısga kelipşeyhniñ aldılarıgarıpayttılar ki ey şeyh saladurğan hardın (16) bir yıgaç kısga keldi dédiler şeyh bir yıgaçnıñ kaşıga baralı dipbarıp bı kısga yıgaç (17) niñ uçudın tutup tartdılar bu yıgaçHudā-yite‘ālāniñfermānı birle şerī‘at[336b] (1) gezide bir kıız bir kıız uzadı bu kerāmāthāzret-i şeyhdin zāḥir bolğanını ḥalkkörüüp (2) andağ tōkülüpkeldi ki cānı bar kışı şeyhniñşoħbetlerini arzūkıldıKāşkarnıñ (3) uluğları ittifaķkıldılar ki bu neme şeyhdur ki ḥalknı özige çırlap yoldın çıkardı (4) bir mertābibe muñga sözlepiḥtisāb baralı igerşumçalık birle toḥtasa ḥüb ve iger anıñ birle bolmasa (5) derre soķup ayda dehanet kılalı dipittifaķ bir dānişmend buyurdular ki ol dānişmend (6) ‘ilm-i mantıkda yegāne-i ‘asr ve nādire-i zamān érdi özge ‘ilmide munihāyet desti bar érdi (7) ol dānişmend bu ekābirlerniñ sözünü qabūlkılıpnéçendşākirdleri birle şeyhniñtarafıge (8) revānbolup yolda bargunca néçend müşkül meseleni köñlüge qarār baray ki şumnı şeyhdin suāl (9) kılay dipvaķtı kıseyhniñ lengerige yetip érdi bī-iḥtiyār atdın tüşdü yolda köñlüge qarār (10) berip érdi ki lengerniñ işigige yetmekünçe atdın tüşmey şubu mu şeyhge iḥtisābboladur dip (11) érdi bā-vücūdu şubu inger birle tāķāt tutu almay ḥānķāhlarıga yakın bar almay atdın (12) tüşdü bu kısım bī-edeblikni şeyhge kışga ta‘ķāt tuta almadı piyāde şeyhniñ lengerige (13) barıpkördü ki şeyhcemī‘mürīdleri birle lengerde olturupdurlar şeyh molları körüşleri (14) hemān mollarıñköñlünütaşarrufkıldılar molla bi iḥtiyārşeyhniñ aldılarıga yögürdü şeyh (15) hem mollarıñ aldıga kelip molları kuçaklapalıp yerdin köterip silkipķoydular her nerese ki (16) riyāzet ve meşakķat birle tapğan‘ilm bar érdihāzānvaķtıda sutnıñ yıragı tōkülğendin (17) tamāmyoķboldihāzret-i şeyh molları lengerge teklif kılıp yukarı olturkuzup özleri[337a] (1) ni gāhnıñ lebide olturup başlarını mūrāķabege saldılar molla hem mūrāķabege bardı uzakmūrāķabede (2) olturdular molla herçend zor kıldı yolda köñlüde taşavvurkılgan meselelerini şeyhdin (3) taḥķıķkılgayhergiz mollarıñḥātırıga yemediāḥirü‘l emr özige ayttkı ey molları mantıkı (4) sen héç söz şeyhdin taḥķıķkılmay bu kışınıñ aldıdın yansañekābirler seni (5) neme digeybelki siñe tāne kılurlargıl bir söz sorğul dip herçend fikir endişekıldı (6) héç söz köñlüge yetmediāḥirşeyhniñ koyğan lerniñ uzunluğdın bülleñ (7) nemerseköñlüge tüşmediahi suālkıldıki neme üçün ey habib acemi munça ... kıoyuşuñızniñ (8) sebebi nemedür dédişeyḥayttılar isteceneniñ suyunu arıtmaķ üçün dédiler (9) mollarıñsuālı hem şubu érdişeyhniñcevābları hem şubu boldı

molla kécesi şeyhge mihmān (10) bolup ertesi yandı şeyh kaddesse sirrihu'l 'azīz molla birle hūblaş kalı çıkan yerde molla (11) aydı ki ey habib miniñ munda kelişimniñ veçhi bu érdi ki meni ekābirler zor birle iberdi (12) men mu zor birle keldim her nerese riyāzet ve meşakkat birle 'ilm hāşılkılp érdim beyekbare mende (13) yokbolupkétdi néçend yıl tartğanmeşakkatımnı yokkıldıñız imdi men neme iş kılıp neme 'ilāc (14) kılay şehirge kaysı yüzüm birle barıp nemedi dip girye ağazkıldı şeyh mollanıñ hālige raḥīm (15) leri kelip tebessüm kıldılar ve ayttılar ki ey mevlānāyolğarevān boluñ yolda körersiz ğam yemeñ ki (16) dédiler molla yolğarevānbolup andın yol yörüp érdi fevzniñ işigi mollağa açıldı (17) ilgerkidin çendān hişşe 'ilimdin ziyādekördü elḥamdülillah ki cānımnı selāmat alıpkeldimdédi[337b] (1) vaktı ki ol molla şehirge kelipitirāzkılğanekābirlerge ayttılar ey yārānlar ol kişiniöz hālige (2) koyuñlarki ol Ḥaqq sübhān ve te'ālānıñ'azīzkılğan bendesi igen héç kişiniñde anga sözlegeli (3) tākātı yok neme evreni bar ki anga tazir kılğalı sizler bilinler ki men mollayı mantıķı érdim ki (4) seḳamet barıpselāmet alıpkeldim çerāģı olar iki kılınç ki oñ sol kesedür (5) bu sözünü eşitipekābirler şok boldılar bir yıl şubu tārīķa birle ötüp érdiKāşkar yurtidahéç ...mazlūm kişi kalmadıki olarnıñhizmetlerige (6) barmağan bu vāķı'adın mutesipuluğugaḥaber yetti ki olar kişini ihtisab kılsa nihāyeti (7) ... kādir érdivilāyetdin hem hişsesi bar érdinéçend mutesibni iberdikibarıp ...ni ihtisāb (8) kılınlar dip mutesibler ittifāk birle vaktıda yetdiler ki şeyhşoḥbetde érdiler mutesibler ihtisab (9) kılğaylar şeyh beyekbār muhtesiblerniñtarafıge bir nazarkıldılar mutesibler inkār ve itirāznı cezib kılıp (10) aldılar mutesiblerniñhemelerini yıķalarını cak kılıp derrelerini taşıp bī-ihtiyārşeyhniñşoḥbetlerigevkirdilerşoḥbetdin fāriğ bolğandinkénşeyhge kolberip bu mutesibler dervişlerniñ küteridin boldılar (11) iki kün şubu tārīķa birle ötüp érdi bu cemaedinhéçkişi kelmedimuhtesiblerniñuluğu (12) yine néçend kişi iberdi bular hem şol cemaedin boldılar āḥiru'l emr tola kişi birle özü barıp (13) yaķın érdi bī-ķara iginlik kişi aldıģa ucradı mutesib sordu ey gedā ne yerdédin keldiñ dédi (14) bu dervişayttıki yarımniñhizmetidin keldim dédi mutesib yine sordu pīrniñ neme iş kıladur dip (15) dervişḤudā-yite'ālānıñ emrini bercā keltürdüler dédiḤudā-yite'ālānıñkılmadıģan işlerini (16) kılmaydur buyurmağan işidin ferhiz kıladur ve ihtirāz kılıp keç ora turupküñdürüz[338a] (1) tutardur Ḥudā-yite'ālādın büleñ nemeniñ ularnıñ aldılarıda ucudu yokandinkén olarnıñ lengeride (2) yedürģen gūştın at gūştunu tavuşķan gūştunu tahu gūştunu hānķāhlarıģa (3) ki közlemeydürler dédimuhtesib bu sözünü eşitipyārānlarıģaayttıki ol kişini ki Ḥudā-yite'ālā öz (4) fażl keremi birle ihtisābkılğan bolsa bendeniñihtisābı neme ğārgakelgeydipşeyhniñ kaşlarıģa (5) barģanımdın şubu yerdin yanģanımdı obdāndipyanıp iki üç ķademyörüp érdi bir kol (6) peydāboldı mutesibniñ yaķasını tutup arķasıģa tarttı muhtesib bī-ihtiyār arķasıģa yanıpşeyhniñ (7) hizmetlerige barıp özür takşırayıpnıyāztartıp bir keçeşeyhniñhizmetleride boldıandın (8) kénşeyhniñruḥşatları birle evige yanıpkelipmelāmetniñ tilini yığıpāsüde dil bolup (9) oturdu bir küñü şeyh lengerde oturup érdiler bir dervişkiripkelipşeyhge 'özür takşır (10) aytı ki ey şeyhḤazret-i Ḥaqq sübhān ve te'ālā buyurupdur ki (11) dipdurlarneçükdin sizlerniñmürīdleri āyetniñhilāfıda iş kıladur (12) şeyhayttılar ey dervişobdānaytñız ammāpinhānḤudā-nı yād kılğanda ğāḥişeytāngālib (13) kelipdervişniñ işini zāyi'kıladur līkin şeytāncemī'yyetdin kaçadurģan yine biri ḥalvetde oturmaklıģı (14) mazlūmlarnıñ işi ḥalkarasıda iş kılmakmerdānlarnıñışidür dip ey derviş (15) merd olki cemā'atnıñarasıda tenḥabolupḥalvetkılğaycünāñibüzürgler ḥalvetdür encümen dip (16) durlar yine biri şubu ki derviş bu ḥalknıñarasıda bolģanı melāmetniñ sebebi boladur (17) çerāģı her kişi melāmetdedür ol kişi selāmet dipdürler igerandaģ bolmakını biledürmen līkin[338b] (1) zāhir şerige ḥilāfammā ehl-i tārīķatnıñ sülūkıda bu kısım işler mani' ve hilel émes anıñ üçüñkidervişlerniñ maķsudu (2) bu işlerde émes belki olarnıñmaķşudları Ḥudādur pes maķşadlarıģa bu işlerdin (3) neme zarar kıladur dédiler şeyh bir küñü oturup érdiler mürīdlerdin bir mürīd şehirge barıp érdiler şeyhniñ aldılarıģa (4) keldilerşeyh sordular ki 'ālemniñ ḥāli neçükdür dipdervişlerniñayttılar ki 'ālemniñahvālını hizmet (5) kārılar obdān biledür ammā bu dervişşumça biledür ki 'ālemniñahvālını müteğayyir bolupdur (6) şeyhayttılar ki neçükdervişayttıki bu şehirge 'ālemniñḥadīsesidin.. bend dip bir ḥadīse peydā (7) bolupdur ki anı ḥalkşeyh perened dedürler ol şeyh perende şerī'at güzide on kez ḥatāķılmay (8) uçādür 'avāmḥalkiḥlāşkılp anıñ kaşıģa yığılıpdur şeyh be-nūru vilāyet bildiler ki ol kişini (9) cīntaşarrufkılıpdur dip tebessüm kılıp aydılar ki tañģla namāz

cum‘ağa barganda ol kişi miñe körsetiñler (10) dédiler vaqıtı ki tañla şeyhmürīdleri birle namāz cum‘ağa barıp şehirge yakın yetipyetip érdiler şehir (11) halkı ucadurğanşeyhni tergib kıldılar ki hāzret-i şeyh aldığa bargaylar dip ol uçadurğan (12) şeyhayttiki hoşbolğay dip yolğa revan boldı tola halkkénide uça uça şeyhniñ (13) aldılarğa barıp Hāzret-i şeyhge selam kıldı Hāzret-i şeyh selāmğa cevāb barmay (14) ‘āsālarını qollarığa alıp iki dalusunıñ ordular dalusunıñ arasın bir kebuter (15) uçup ketti şeyh ayttı ey uçğucu imdi uçğul dédiler ol uçğucu her çend (16) öziğe zor kıldı bir geriş evrenidin uça almadı ol künü tola halk (17) aqide ihlāskılıpşeyh aldılarıgabarıpayaglarığa yıkdılar yine bir künü uluğ[339a] (1) meclis kılıp oturup érdiler heme ekābirler ol meclisde hāzır érdiler şeyhıztırāb birle meclisdin qofup (2) bereñiz yerge çıkıp bir merātibekollarını uzattılar ve yine ikinci merātibeye uzattılar üçünçü mertebede (3) iki tizlerini yerge qoyupqollarını uzatıpqoyup érdiler mübārek pişāneleridin ter zāhir (4) boldı olturğanhalk bukūnnūbu vāqtıñı tārīh kılıp kitābet kıldılar néçendküñdin (5) hāzret-i şeyhge zikrniñoğlanları altı ten dervīş birle Ferğanadın hāzret-i şeyhniñ (6) aldıgakeldi bu halk olardıñ sordularki ey şeyhzāde yolda sizlerge héçvāqı‘ piş keldi mi (7) yāyoqmuşzāde mu‘allāayttılar ari keldi ol künü ki dabaña çıkıp bargunça banaga haṭāyı (8) vāqı‘ bolup futum tayb bir çılğaga tüşüpkeṭtim ki miniñ nām unişānımdın héç kişi (9) niñhaberi bolmadı şumça biledür miñe dervīşlerniñāvāzı qulaqımgakeldi miniñ (10) ol çılğadın çıkışğa ilācımıñı tapa almadım dervīşler nālekılıpḥātırılgakelip şol zamān (11) şeyhzādeniñdedelerigebarıpḥaberkılay dipturup érdiler şeyhzāde mu‘allā (12) ayttılar ki yāşeyh men sizniñ piriñizniñruḥşatları birle sizlerniñḥizmetlerigē barur (13) érdim bu belāğa giriftārboldım miniñḥalāş boluşum sizniñvilāyetiñiz ve kerāmetiñizniñqolıda (14) dipşeyhge müteveccih bolup érdim nāgāhkördüm ki şeyhḥāzırbolupkelip men tüşgen tüşüñniñ (15) legzige kelip oturupqollarını uzattılar yetmedi yine uzattılar anda hem yetmedi (16) üçünçü merātibeye yükünüp oturupqollarını uzatıp miniñ belimdin tutup çıkurniñ (17) taşığa tartıp aldılar tā vebāñdın tüşkünçeḥemrāḥbolupkeldilerandinkén ḡayb boldılar[339b] (1) anıñ yüzide selāmet keldük elqışsa seyyid mu‘allāşeyhniñḥizmetlerigē kelip iki yıl (2) şeyhniñḥizmetleride bolup kārları tamāmığa yetip öz yurtlarığa yandılar pūşideqalmağay ki (3) şeyh ḥabib ḡaddese-allāhu sirrihu‘l‘azīz miñ iki yüz mürīd terbiyet kıldılar bularıñarasın on (4) iki mürīdni kemāligēyetkürdiler on ḥalīfeqoydular özleri hāzret-i ‘Alīkeremullah veçiniñrūḥlarıñdın (5) terbiyet tapıp érdiler dilleri Hāzret-i İdris peyğambeniñ dillerigē oḡsa (6) érđi bir künü oturup érdiler ol künü pencşenbe érdinamāz peşindin kēnUveys (7) meşāyīḥları hazır bolupqutubniñlibāsını alıpkelipşeyhge giydürdüler ol büzürgvār ḥaḡkıda (8) fātiḥaoqupmübārek bādliḡkılıp tarğaşdılar mertebeyi qutbiyyetlikleride cengoğlanları (9) Ḥ‘āceMuḥammedni şeyh bu son dip terbiyet kılıpkemāliḡyetkürdüler hāzret-i şeyh ḡaddese-allāhu sirrihu‘l‘azīz (10) altı ay on künqutubbolup tecelli ma‘nevige müşerref boldılar bir künü oturup érdiler (11) ilgeri kēn ki meşāyīḥervāḥları ḥāzırbolupayttıki ey ḥabib hoş siñe ki bukūnvaşıl boladurğan (12) küñdür vaşıl bolmaḡıñlāzımşeyh héç ma‘niyoḡdipderḥālkoḡupḥalvetḥānelerigē (13) kiripḡuslḥāreṭkılıp iki rek‘atnamāz ‘aṭā’kılıpandinkén lengerge çıkıpdervīşlerni kıçkırap (14) şoḡbet engiz kılıpsemāḡgakirdiler ol mikdār saḡkıldılar bedenleridin su aḡtı andinkén (15) pest bolup oturup bir fırsat ārām alıp yüzlerini qiblege kılıp cān be-ḥaḡḡ teslim kıldılar tārīhge (16) yetti yüz ellik iki yılı rabīū‘l evvel ide seksen üç yaşlarıda vefāt taptılar (17) her ṭarafgeḥaberiḡerdiler şehir halkı ḥāş ve ‘ām ḥāzırbolupkelipşeyhnamāzlarını ötedilerḥalkmübārekcenazelerini[340a] (1) teberrūken ve teyemmūnen köterip qabilerinin başığa alıpbarıp defn kıldılar şol kéçe bir kişi tüşide körüp sorduki (2) ey şeyh ḥāl neme şeyhayttielḥamdullillah velminte dédiler yine sordu Ḥudā-yite‘ālā sizge neme berdi ayttılar ki (3) öz didārını naşībkıldıdipdervīşlerge aytḡıl ki men ne ṭarīḡada bolğan bolsam dervīşler şol (4) ṭarīḡa da bolsunlar ammā‘alāmāt-ı zāhir ki ḡalenderiyyeniñṭarīḡası devrānı terk kılsunlar çerāḡıdervīşlerniñ (5) kārıce‘iyetniñarasıda iş kılmāḡlıḡ encümende ḥalvetkılmāḡlıḡ az iş émes (6) dip ḡayb boldılar vallahu ‘ālemu bi’s-şavāb ve aleyhu‘l merce vemuab (7) bibi ḥazime ḡaddese-allāhu sirrihunıñḥālātlarını beyāñkılıpdurlar (8) bilgil ki bi bi ol kéçe ki atalarıñıñ pūştüñdin anaları raḡmige ḡarārtaptılar (9) analarıñıñkōñüllerigē bir rüşenlik peydābolupbātınlarıda şūḥ zāhirboldı ve yine (10) anaları nihāyeti ‘āḡıl ve ḥafız ve seyyid érdiler analarıñıñ atları Meryem érđi (11) nutfā irlerdin raḡmilerigē ötüşüḥemānma‘lūmkıldılar ki Ḥudā-yite‘ālāñıñ nūrđın (12) bir nūru bātınlarıda menzil kılıpḡarār aldı dipḤudā-yite‘ālāğa ḥamd-ı

senābercākeltürüpelḥamdülillah (13) sümme elḥamdülillah dēdiler néçendmaḥalbolup érdiler ki miñe bir ferzend kerāmātķılmap érđiñ imdi (14) öz lutfu ‘āmīmiñ birle ve keremi ḳadimiñ birle miñe oḥṣa‘ācizniñdu‘āsını müstecābķılıp bu kéçe (15) meni ferzendge ümīdvār ḳıldıñ şol künden biri şübhelik ṭa‘āmnı meşrū‘ igidin (16) özlerini saḳladılar vaḳtı kirūḥları bolarnıñḳalıplarıda menzil ḳılıp érđi lā ilahe illellahniñ (17) āvāzı analarınıñḳulaḳlarığa tā bu vāḳtḡaça boylarıda ḳalğanlarını[340b] (1) yaşıurup érdiler rūḥḳalıplarıḡakirip bu āvāzḳulaḳlarığa girgendin kén givlerige (2) ayttılar ki ey erim ḥoşuñ birle bolupḤazret-i perverdigārğa şükür senābercā keltürgil ki bu kısım (3) emr şerīfni bizlerge kerāmātķıldı tā bu vāḳtḡaça ez vechidin sindin yaşıurup érđim bukün (4) lā ilahe illellahniñzıkriniñāvāzı miniñ ḳulaḳıḡa keldi imdi héçgümānḳalmasıñaiḫāķıldım (5) seni ḥoşvāḳt bolsun dipçerāḡinėçend yıl minin bu yüzide ferzend niñarzūsıda érđiñ erleri (6) ayttıey Meryem Ḥudā-yite‘ālāniñ keremi ‘ām ferzend bolsa héç‘acebémesammā bu ‘acāib ki men futmaydurman (7) ki bu beççe siniñ ḳursaḳıñ da lā ilahe illellahniñzıkrini aytḡanıḡa dēdi Meryem ayttılar ey erim (8) igerḤudā-yite‘ālāniñ‘ināyeti bolsa taş calma zıkr aytadur bu ādem ferzendiki muniñḲur‘ānve zıkrayṭḡanıniñ (9) neme istihalesi bar iger baver ḳılmasañ miniñ sinemge ḳulaḳıñniñı koyḡıl dēdi eri ḳulaḳını (10) ḳöçeniñ sīnesige koydu köçüayṭḡandineṣitipḳofupḥoşvāḳtlıḳdın curuldu (11) ve ayttiki hezār bar şükür ki bu köñlü sınıḳlarıñıdu‘ā’sını Ḥudā-yıdergāhide maḳbūlķıldı ki (12) néçend yıl ol ferzendniñṭalebide irdük her kısımı bolsa bir ferzend kerāmātķıldıelḥamdülillah ki bu ferzend (13) din vilāyetniñ boyu keledür ne ḥoşsa‘ādetmend bendedür ki her nerese tiletapsadipḤudā-yı (14) te‘ālāniñ dergāhıda bu ferzendniñnāzır nüzurāt ḳıldılar andın ol ferzendniñintizārlıḳıda (15) boldılar ki künü bolḡay bu mübārek yüzükniñcemālcihān araysı bizniñ nazarımızḡa kelgey (16) nursuz közümüz anıñāftābcmālidin rūşen bolḡay ve müşevviş démekimiz anıñ buyu (17) dil avayızdın mu‘aṭṭār bolḡaydip şubu arzūsuda érdiler ki néçendkün ötüp toḡuşları [341a] (1) yakın boldıḥazret-i perverdigārniñ irādesi birle āftāb-i cihān tab hicābniñ perdesidin tüşgeri (2) ḳıḳtı bu ḳarañu cihān olarnıñ nūrunıñ buruḡları birle rūşen boldıāftābniñ şuai sa‘ādet (3) niñ meşrikidin togdu derḥāl Meryem ḥalvetge kirip tartıpni tevaḳḳuf héç zahmet tartmay (4) ol māḥ-ı zulmet perdēdin taşḳarı ḳıḳtıbu ferzendniñḳalıḳı sütdin bedenleri müşki ‘anberge (5) oḥṣa érđi bu ferzend analarınıñ ḳursaḳdın yerge tüçüşleri hemān lā ilahe illellah (6) dēdiler anaları kördüler ki bir ḳollarını sinelerige ḳoyupdurlar yine bir ḳolları orat haslarıḡa (7) ḳoyuḳluḳ érđi bu iki işni ol ferzendde müşāhedekılıpta‘accübler ḳılıp ferzendni ‘izzet (8) tamām birle yerdin alıp üç künden kén beşükte saldılar beşüktehemīşe lā ilaheillellah (9) dir érdiler ata anaları her birige ayutur érđi ki bu ferzend bizge vefāķılıp fayda yetkürmesmegerḳıyāmetde (10) faydāsını körermiz bu ferzend hūri migin ādem şüretide bizge körenedür yā peri miginközge körenedür (11) meger bu kısım zāt ādem ferzenddin vücūdḡakelip bu ‘ālemdē ḳarār tabmaḡı maḥālkörünēdür dēdiler kéçelerde (12) ol ferzendni nihāyeti ihtiyāṭķılır érdiler ammāḤudā-yite‘ālāniñfermānı birle firışteler kelip buşuḳdın (13) alıp behiştde hūriierge bakturup seher vaḳtıda yine alıpkelipkelip beşükgesalıp ḳoyar érdiler (14) beşükdin ḳıḳanlarıdın kén hemeleri şubu érđi altı yıl şubu ṭarīḳa birle öttü ata anaları (15) bu ‘azīzniñ ḥālleridinḥaberdār boldılar күndüz bolsa ḥalvetḥāneleride ḳolları (16) işge meşḡulluk érđi dilleri Ḥudā-yite‘ālāniñ yadı bile érđi on yaşḡa kirkünçe (17) şubu ṭarīḳa birle turdu bir künü ḥaṭālarıḡa yetti ki evidin taşḳarıḳıḳaylar özlerige[341b] (1) ayttılar ki ey hezime tā bu vāḳtḡaça sen evidin taşḳarı ḳıḳmadıñ bir merātibe evidin ḳıḳıḳkörgil ki (2) adınıñ taşı ḳaydagdur dipḳofup taşḳarı ḳıḳıp her ṭarafgebaḳıpturup érdiler yeraḳdın (3) bir ḥoş rūy yigitsüret ādamḡaoḥṣama‘nīde perige oḥṣabu ḳızni körüp yeraḳdın (4) başı birle yügürüp yakın yatıp érđi ki ey hezime dil ārām bī-ihtiyār miniñköñlümni aldıñ (5) miniñ ḥālimge raḥīm ḳılḡıl hezime ḳaddese-allāhu sirrihu‘l anıñ sözünüñberāberide ayttiki ey bedbaḥt (6) ve bī-sa‘ādetḤudā-yite‘ālādin uyatmam sen ki seni Ḥudā-yite‘ālā şumniñ üçün yaratḡandur (7) mu ki mundaḡnā-sezā sözünü nā-maḥrem ḳışige aytadursın belki seni mu niñ üçün yaratḡan (8) Ḥudā-yite‘ālāni istep anıñ yolıda yürgil oyutḡuñkelmeydür ki Ḥudā-yite‘ālāḥazır ve nāzır (9) bendeleriniñ ḥālini köredür özüñnüñyolıḡakirgil ki Ḥudā-yıḳahḥārniñḳahrı siniñ aldıña (10) kelürdipyanıpḥalvetlerige kiripḤudā-yite‘ālāḡa tola nāleḳılıp aydıki ey miniñ perverdigārım (11) ve cümleyi cihānnıñ perverdigārı tā bu vāḳtḡaçaabelāḡatyetip héç nā- maḥremniñközü tüşüp (12) nā-māḥrem söz eşitip mab érđim bu vāḳt başdın ayaḡ uret boldım nā-maḥremniñkörmek (13) ligi sözlemekligi

hem haram boldı ve sözünü işitmekligi hem haram boldı miniñköñlümge (14) işikge çıkmaklığını rağb kıldıñközümnü nā-maḥremge saldıñ nā-māḥremniñ (15) sözünü miñe işittürdüñ muniñ bāişi neme érdi dédiler şubu heynda kulaqlarığa (16) āvāzkeldi ki ey hezimesini sınaydurğanmaḥal imdi boldı tā bu vāktğaça (17) sen nāreside érdiñ héç nemedin ḥaberniñyok érdi nā-maḥremniñ sözünüñsinin[342a] (1) diliñe eser kılmay tidi imdi sen nefsiññḥavāşı birle iş kılguçu bolupdursun (2) bibi bundanı eşitip başını secdege koyupayttıki ol vaktı ki miniñ tilimge kelime-i (3) şerīfni lā ilahe ilellahni cārīkıldıñ ol kelimeniñma‘nīsini miniñ dilimge rüşen kıldıñ (4) miniñi‘tikādım siñe şol vāktđın bari érdi miniñmaḥşūdumbir dostuñMuḥammedsinin (5) resūluñ özge neme miniñnazarımgā kelmeydür miniñ ḥālīmni özüñturupimtiḥān (6) niñ neme maḥali bar diptevbekıldıki men mundıñkén men hergiz evidin taşkarı çıkmadedip (7) néçendkün şubu ṭarīka birle öttü bir kéçeḥalvetde oturup érdiler ki ḥazret-i ḥ‘āceḤızır (8) ‘aleyhisselāmḥazret-i ḥ‘āce‘Abdullah Yemenī bibiniñḥalvetḥānelerige ḥāzırboldılar (9) bibi hezime kiçim yaşlaglardın ḥayrānbolup korup titrediler açıkları (10) kelipayttıki sizler neme bī‘edeb ḥalksızlar ki karañuqçada bī-ruḥşat nā-maḥremniñ evige (11) kiripkeledür sizler dédiler ḥazret-i ḥ‘āceḤızır‘aleyhisselāmayttılar ki ey ferzend ‘azīz (12) biz héç kişige nā-maḥrememes evvel bizniñ atınıñzıñı sorgul andıñkén bu sözünü aytğıl (13) dédiler bibi hezime bu sözünü eşitipayttılar ki atları neme dédiler ḥ‘āceḤızır (14) aydılar ey ferzend men ḥ‘āceḤızır bu kişi şeyḥ‘Abdullah Yemenīdurlar ki Uveysmeşāyihniñuluğu (15) men şubu ḥalkñıñ mürebbsi ve sen hem şubu cemaedin tāvāktkéçeḤazret-i İsa ‘aleyhisselām (16) niñrūḥları siniñzātıñni beytū‘l ünsde terbiyet kılıp aydılar bukün bizlerge (17) emri boldı ki siniñ terbiyettiñ de boladurmuz dédiler bibi hezime bu sözünü eşitip[342b] (1) elḥamdulillah dipayttılar ey ‘azīzler miniñḥatırım cem‘boldı dédiler ol ‘azīzler tañ (2) atğunça terbiyet kıldılar şubḥ yakın bolğanda gayb boldılar beş tamām şubu ḥalvet ḥānede (3) terbiyet kılıpkemālīgayetküzdiler andıñkénḥaber berdiler ki ey hezime siniñ kārıñtamāmıgā yetti (4) imdi siñe ḥalvetniñ talarñıñ farkı yokmundıñkén bizniñmeşāyihlarımızgā pat (5) pat teşrīf keltürgil uluğlarınñşoḥbetiniñṭarīki neçükdür ‘azīzlerniñṭarīkisini (6) kesb kılmakñılāzımigerçi Ḥudā-yite‘ālānıñdergāhı da yol kenger ve ammā zuafalarınñ‘aklı kütah (7) şücaatı kem rāḥber bolmay yolga yete almaydurlar hezime ayttılar ey büzürgvār olar şoḥbetkıladurğan (8) yer miñe émesma‘lüm men ne yerge baray dédiler ḥazret-i ḥ‘āceḤızırayttılar ey ferzend ğam yemeñ ki (9) men sizniñ yol başlağucuñuz bolurman dédiler vaktı ki kéçeniñ bir zerresi ötüp érdi ki (10) ḥazret-i ḥ‘āceḤızır iki ten kişi birle kelif ayttılar ki ey ferzend koyğıl ki meclis nihāyeti kızdı bibi (11) derḥālkoḥupḥ‘āceḤızırniñhemrāḥlıklar birle fırsat yol yörüpközünü yumup açğunça (12) bir bağığa yettile nihāyeti ābāddedeleri arāste tam tarusu nakış ve nigārlıknéçend ak saḥal (13) kişiler anda cem‘ bolup oturupdurlar bibi kirip esselāmu‘aleyküm dédiler hemeleri (14) ‘aleyküm esselāmdipayttılar ey ferzend ‘azīze ki intizārlıknıñközü sizde érdi (15) olturuñdip berdiler bibi otrada olturdular dervişlerniñarasıdın (16) birleri koḥup elestu camidin bir dervīşayttıazrak (17) tutuñ bu ‘ācizkoter almaş dédivaktı ki bibi bu sözünü eşitip içib mest u müstağrek[343a] (1) bolupmeşāyihlerniñşoḥbetleride boldılar şubḥ yakın bolup érdi bibi koḥup evlerige (2) bardılar beş yıl bibiniñ ḥālleri şubu ṭarīka birle öttüba‘zıḥalk bu ḥālleridin ḥaber (3) tapıpmelāmetkılıpayttıki bu neme saluslukğa kündüz bolsa ḥalvetde bolupkéçe bolsa fāsıklar ve (4) zinākārlar birle boladur néçend kişi bu sözünü ittifākkılıp bibiniñdedelerigeayttıki ey fi‘lānı sizniñ (5) kıızıñız şumdağzebün işlarni öziğe lāzımtutupdur ki kündüz bolsa kişige körünmeydür kéçesi londlar (6) birle şerāb içedür dédidedeleriyayttılar ey yārānlar miniñ bu belāmdın melāmetniñ tilini (7) yığıñıñlar obdāñki evliyā‘larnı mundağ nā-meşrū‘ işge nişbetkılmaklıkğayrıvāki‘ işlarni (8) aña töhmet kılmaklıkḥübemesçerāğievliyā‘ullahni iki beslikkılnıñdipdürler ung (9) sol kétedür ol cemaie bu sözünü bibiniñdedeleridin eşitip meşhere tutupayttıki (10) mundağ mu ahmak kişi bolur mu ki bu kısımfasıknı mundağ velilik birle ‘akide kıladur dédi (11) dedeleri bu ḥalkđın bu sözünü eşitipnihāyeti köñülleri āgrıp evlerige kiripayttıey ferzend (12) sizni tā bu vāktğaça men evliyā‘lardın dipi‘tikādķılıp érdim bukünḥalk sizni şumdağ nā-meşrū‘ (13) işge töhmet kıladur sizni yer atğanḤudāñıñ ḥakķı ḥürmeti birle aytıñ ki şubu ḥalk söz rāst mu (14) ya yalğan mu dédi bibi dedeleriniñ bu sözlerige külüpayttıki ey dede anıñ üçün büzürgler (15) aytıpdur bist dervāze-i şehir mi tavān best nā tevan deheni muḥālifen best bu beyitniñ (16) ma‘nisi ülke şehirniñ dervāzesini bağlap bolur dümenlerniñāğzını yapıp bolmas (17) dipdürler ammā men

düşmenlerini ağzını bağladım dediler sizler taşkırı körünler[343b] (1) dediler vaqıt ki ataları taşkırı çıqıpkördüler ki ol tane melâmetkılğan halknıñ (2) tili tamağığa tutuşupkılıpdur sözdin qalıp hergiz söz söyleyemeydur andın (3) kén olarnıñ tilleri tamfaklarıdın hergiz cüdâ bolmadı ol halknıñ adını hergiz (4) işitmedi bu vâkıf adın kéndedeleri bibiniñ peyige tüşti şol kéçesi tün yarımı bolup (5) érdi bibi hâlvetleridin çıqıp bir tarafğa revânboldılar dedeleri arqalarıdın barıp (6) bir arâste bâğğa yettiler ki dedeleri hergiz mundağ bâğını körge ve işitge hem émes érdi (7) hayran qalıp ilgarag yörüp bir bülend saraynı kördü anıñ tām tarusuçeleri nakış ve nigârlık (8) bî-bibitevaqquf ol sarâyğakirdedeleri ol sarâyını taşıda bir küşeni tutup olturdu (9) tâşoñbet tartap meclis bir hem yedi ve ‘azîzler tarğışp kettiler bibi evlerige revânboldılar (10) dedeleri arkalarıdın evige kelip bibiniñ hâlvethânelerige kiripayttılar ey minin (11) ferzendim ve ‘azîzim saddağnâ ve sellamnâ ki ma‘zûr tutuñ halk yeman nâ-sezâ sözünü ve melâmetini (12) sizniñ yüzüñizdinyüzüñüzge ayttırâst söz sizniñ tarafıñızdın iğen her neme ki (13) bed güylar aytıp érdi heme nâhâkq iğân dédi kırk yıl şubu tarıka birle öttü (14) bibi tugmaşlıq mertebisige yatğandın kén bir lenger bîna kılıp Hudâ-yite‘âlânıñ bendelerige (15) aş berişge meşğûlboldılar on yıl lengerdârlıqlıdılar şolvâktda bu ‘âlemde (16) meşâyıhler tola érdiler tola vâktda gayb bolarnıñ aşlarıdın tenâvülkılur (17) érdiler bular meşâyıh Uveysiyyedin érdiler ki kerâmât ve maqâmâtda öz vâktlarıda[344a] (1) bî-nâzır érdiler cemî‘ tabaka-i Uveysiyyeniñ mertebesi érdiler bu sebebdin bu meşâyıhlarnı (2) tacü‘l evliyâ‘ve reisü‘l meşâyıh at koydular bibi bir künü olturup érdiler (3) kırt ten Uveysemes meşâyıhdın bibiniñ kaşlarığakeldiler bibi aldığa çıqıp (4) ularnı lengerge tüşürüp muhâzırkılap tartdılar andın kén bibi ayttılar ey büzürgvârlar (5) miñe oñşanâkısniñ evige teşrîf keltürgeñlerimübârek bolsun dip tâzamânı (6) ‘inâyetkılıp bir fursathâyâkılarsalar dervişlerge ta‘âm füşürüp çıksam dediler (7) dervişler ruşsat berdiler şeyh lengerde şöhbeteñiz kıldılar bibi ta‘âm püşürgelimesğül (8) boldılar bu muhâzırhâyâboldı bu şeyhge melâmethâşılboldı şeyh bir dervişni buyurdu ki (9) körgil ki bibi neme işge meşğüllükklıdur dediler derviş bavırcı hânege kirip (10) kördü ki bibi ocağnıñ başıda olturupmübârek futlarını uçağğa salıp helvâ (11) füşürüşge meşğüllükklıpolturadurlar derviş bu fiilni bibidin körüp (12) yanıp şeyhge ayttı ki ey büzürgvâr bi bi şubu hâldemesğûlbolup olturupdur (13) dédi şeyh şok torğul Hudâ-yite‘âlânıñ hâş bendeleriniñ sırrını âşikâra (14) kılmaqlıq hûbemes belki küfür ‘ömrüne noqşandur dediler şeyhniñ mu nidâ (15) digeleri bibige ma‘lûmbolup hâzıralıpçıktılar andın kén bibi ayttılar (16) ey şeyh bu sözünü aytmalıq neme hâcet bu kısım işler dervişlerdin neme (17) münâsibdür ki minin on beş yılğı ‘ömrümge noqşankıldınız yalñuz miñe[344b] (1) kılmağnız belki özüñizge şubu meclisdeki cemî‘mürîdleriñizniñ hemesiniñ ‘ömrüğe noqşankıldınız (2) vâkıf boluñ ki üç kündin kén sizge haber barur minin namâzımgâ hâzır boluñ siz hem mürîdleriñiz (3) birle biriniñ arkasın kelürsizler bu ol kişiniñ sezâsıdur ki evliyâ‘ullahğaimtiñân üçün (4) bu işni kılğaydıp bu söznü aytıp şeyh birle hûblaşıp yanıp hâlvethânege kiripargamçını buyunlarığa (5) salıp Hudâ-yite‘âlâğanâlekıldılar ki kerimâ ve rehîmâ men bende-i ‘âciz ve nakısü‘l ‘âkıl peygamber‘aleyhi’s-selâmnıñ (6) haberleri birleki ennehünne nakısâtü‘l ‘âkıldıpdürler ba-cucudu şumça nakışlıq birle yüz (7) miñ şükür ki meni evliyâ‘ullahnıñ küteridekılıp sen ve yene yüzmiñ şükür şumğa ki ne kısmı ki bu ‘âlemge (8) iberip érdiñ yene şol kısım birle kısım birle mücerred aldıñ ki nâ-mahremniñ qolu minin aytakımgâ tekmedi nâ-mâhrem (9) nıñ közü minin tarafımgâ yol tabmadı minin ümîdim sinin rahmetiñdin şubu ki kêtgen vaqıtımda hem (10) bolğay ki héç héç kişiniñ közü minin bedenime tüşümgeytâ bu ‘âlemdin (11) püşidekêtgey men minin bu du‘âmni dergâhıñda maqbûlkılğıldıp şubu sözde érdiler (12) âvâzkeldi ki ey hezime tâ bu vâktğaça ‘âcizlikniñ birle tākātıñnıñ yoqluğu birle sen minin fermânımnı (13) tutuñ Hudâ-yite‘âlâkâdir sinin du‘âñnı neçükdin kabûlkılmasun bibi bundanı eşitip hoşhâl (14) bolup derhâlkıfupâhîret seferiniñ isti‘dâdını râst kılışnıñ maşlahatıda bolup heme tayyâr (15) boldılar ikinci künü etrâf Mısırğahaber berdiler ki tañla bibiniñ namâzıgâ hâzır boluñlar (16) dip ertegen Mısırnıñ ekâbirleri hâzır bolup kelip kördüler ki bî-bit erik ve selâmat belleri (17) bağlaqlıq ekâbirleriñ aldılarğaçıktılar ekâbirler ta‘accübe qalıp birbirlerige ayttılar ki [345a] (1) bibi bizni meşhere tutup bu yerge alıp kelipdür dediler bibi qofup tola ta‘âm keltürüp (2) ekâbirler getartdılar ta‘âmdın kén qofupayttılar ki ekâbirler hu minin ‘ömrüm altmışğa yetipdür ki (3) sizlerniñ şehriñlerde boldım bu vağan arız érdi bukünñ hlâydur miñe vağan-ı aşlığa sefer (4) kılsam şubu maşlahat üçün sizlerge taşdıq berdim ki minin namâzımda

hâzırbolğaylar hoş (5) keldilerigen toznîñ hâkığa behl boluñlar bir faşıl ‘inâyetkılıp oltursunlar bir vaşıyyetim (6) bar ki Hudâ-yite‘âlânîñrızâlıkı üçün qabûlkılıñlar heme kişi qabûlkılduq dédilerbibi ayttilarvminiñvaşıyyetdim şubu her kaçan minin cenâzem hâzır bolsa namâzımnı ötenler andinkén öz hâlige (7) koyuñlarekâbirler şundağkılalı dédiler bibi qofuphalvetlerige kirdilerğuslbercâ (8) keltürdüler iki rek‘atnamâz‘atâ’ kılıp yüzlerini kıblege kılıp cân be-hâkq teslim kıldılar Hâzret-i Hâkq sübhân ve te‘âlâ tört (9) firışteni iberdilerğusl kıldurdular behiştñiñ hilleleridin alıpçıqpâhıretñiñ câmesi kıldılar (10) cenâzege salıp firışteler revânbolğıl dédiler cenâzeHudâ-yite‘âlânîñkudreti birle futu (11) birle namâz öteydürgen yerge keldi bu namâzdaki hâzırhalk bu vâkı‘anı körüpferyâd ve fiğân (12) kılıpayttılar ki ey bibi sizniñkudretiñizni bilmedük ma‘zûr tutuñdipnamâzlarıgameşğûlboldılar (13) on miñ kişi bibiniñnamâzlarını ötedilernamâzdın fâriğ bolğandinkécenâze ilgerkidin (14) bibi halvethânelerige revânbolup içgerikirdi bir faşlı tevaqqûfkıldılar ekâbirlerdin (15) biri ayttey yârânlar men kirip bibiniñ hâlidin haber alayki neme bolupdur qofup bibiniñ (16) halvetlerige kördüki cenâze bar bibi yok ol ekâbirayttiey bibi sadaknâ ve sellemnâhoş bende[345b] (1) ‘azîzdursuz ki dünyâda şumdağbolupâhıretge kêtse dipderhâl taşkarı çıkipayttılar ki (2) ey yârânlar munda turuşniñmağalı yok qofuñlar ki bu adı igesikétipdür bu sözünü eşitip heme kişi (3) tarğaştılar bibi vefât kılğanlarıdın bir kişi kördüki behiştñiñ hûrları birle behiştde seyir temâşâ (4) kılıpyörüdüler ol kişi sordu ki ey bibi Hudâ-yite‘âlâ sizge neme kıldı bibi ayttilar bibi Meryemge kılğan (5) atanı miñe kıldı dédiler vallahu ‘âlemu bi’ş-şavâb.....‘âlem (6) ve ez hevâyı nefsi salime ve sayımada... filleyali kaymen ve müntezir ez avarat talih lâyıkdergâh (7) ve mahv muţlakhâzret-i bibi şâlih kaddese-allâhu sirrihu’l ki Hâzret-i imâmü’l muttekin imâm-i a‘zam kufi rahmetullah (8) ‘aleyhniñevlâdlarıdın érdiler ve riyâzetni bî-nihâyet ve mücâhide bî-had tartar érdiler şubu kısım (9) birle kécelerde tañ atğunça bîdâr kündüzlerde rûzedâr hemîşezikr ayutuğuçu érdiler açlık birle (10) nefslerini zebûnkılur érdi bî-dârlık birle dillerini qavîkılur érdiler belâgatğa yetgen (11) mertebeleridin tâ toğuşniñ ötgenvâktğaçaközleri nâ-mahremge tüşmep érdi ve ağızlarını (12) nâ-mahremge açmap érdilerki olarnıñ mu‘ciz beyân tilleride Hudâ-yite‘âlânîñzikri bûleñ söz bolmas (13) érdi seri‘ yüzlerini Hudâ-yite‘âlânîñdergâhığa sürter érdi yığını hemîşe özlerige hûy (14) kılıp érdiler olarnıñ yerleri Bağdâd érdivefat bolğan yerleri hem Bağdâd érdiammâ evvelki (15) hâlleride beş yaşğayetip mektebge berdiler néçendkünoqup sûre-i ve’l-fecrge yetip ... (16) şubu âyetni okumaqlık birle olarga bir keyfiyyeti hâşılboldı bu cihetdin (17) olarga buâyetniñ ma’nîsi keşif boldıandinkén mektebge barmadılar bibiniñ ata anaları[346a] (1) mektebge iberişge her çend sa’y ve ihtimâmkıldılar süd bermedihattâ ki tiyaq birle ihânet (2) yetkürdüler ol hem faydâkılmadı âhıredeleriyattıki ey şâliha sebep neme ki mektebge barmaysız (3) meger sizniñ göglüzgege iş boldı mu dédiler bibi ayttilar héç yerdin zebûnluk yetmedi (4) Qur’ânñıñ şubu âyetidin bir ma’nî miniñ dilimge tüşdü bilmeydür miñe haq mu ya bâıl mu (5) bu cihetdin barmaydur miñe murâd mektebdin Qur’ân okumaqlıkdur murâd’ilmidin (6) Hâkq sübhân ve te‘âlânı tonamaqlıkdur ol kişiki mektebge barmay tonasa mekteb zâhirge neçükdin (7) barsun belki ol kişiniñmaşlahatı andağkörünedür ki mekteb Hâne bağıngabarıptarıkatniñ mekteb (8) hânesiniñbalalarınıñarasıda bolğayfadhuli fi ‘ibâdi ve edhuli cenetti (9) niñ şerefige müşerrefbolğaymın bu âyetniñ ma’nîsini tapdım bu sebebdin mektebge barmaydurman dédiler (10) dedeleri bu sözünü kızlarıdın eşitipelhamdülillah dip ve alallahu felyetevekkül (11) elmü’minindiphoşhâlbildılar andinkén bi bini öz hâllerige qopupayttılar ki (12) ey ferzend ihtiyârsızniñ qoluñuzdadur her neme h’ahlâsañz şundağkılıñandinkén bibi (13) riyâzetge qademqoydular on yıl şubu tarîka birlen öttü ançı boldılar bu ‘âlemniñ işini kılğunça boldılar haber (14) her tarafgekéttiki fi’lân kişiniñ bir kıızı bar nihâyeti şâliha dip her tarafdın olarnı algalı kişi degdege (15) kılıpkeldi héç qaysısıqabûlkılmadılar âhıredeleriyattiey ferzend nikâh peygâmberr sallahi vesellem (16) niñ sünnetleri elbette kişiniñ nikâhıqabûlkılıñnigerqabûlkılmasanıñz ümmetligiñiz kaydın (17) ma’lûm boladur ol işini kılıñ ki Hudâcaresûl buyurupdurlar dédiler âhir bibi râzı boldılar[346b] (1) bâ-vücûdırızâ bolmaqları birle yetti yıl arada tohtadı yetti yıl ötgendin kén ingenikâh (2) kılıp şol kéçe givleriniñ evige bardılar bibi şâliha qofup givleridin ruşsat tilediler (3) eri ruşsatberipayttıki héç mani‘yok neme ki h’ahlâydersuz şunu kılıñ dédi bibi şâliha (4) qofupthâretalıp iki rek‘atnamâz-ı şükr vuzu‘ ‘atâ’kılıp başlarını secdege koyupayttılar

ki (5) ilahi sen miniñ hālimge dānā ki hevānıñ mutabiatıda bu almaqñıñ arzusu yok (6) imdi neme kılay ki siniñ hūkm fermānıñdın qorqanımdın bu işini qabul kıdım igerandağ (7) bolmasa bu işni qabulqılışımıñ neme ihtimāli bar miniñ arzūm sen miniñ bu ‘ālemdin (8) mücerred kétmekimniñ arzusu bar hālā meni hem bu er hātūnçılıqñıñ arasındın kötergil ki (9) ilgerki kısımdın yörüy dipāvāzkeldi ki ey şāliha Hudā-yite‘ālā siñe uzak‘ömür (10) berdi ol ‘ömrüñde siñe tola va‘dele kelür ol va‘delerdin vefākörersin ammā siniñ (11) eriñniñ va‘desi şubu ki bukünkéçe erniñrūhını qabız kılınır bibi başını secdédin (12) köteripkördüler ki erleri sükürāt el mevtge yetipdür yene başlarını secdege koyupayttılar ki (13) kerimā siniñ keremiñ ‘ām ki miniñ işim yahşılık birle ötgeydidederige kın atalarığa haber (14) iberdiderhāl cem‘ bolupkelipkördüler ki cā be-ħaqq teslim kılıpdur bibi şāliha andinkén erini (15) qabulkılmadılar ilgerki selāmat dedeleriniñ evige yanıpbarıpħalvetniñinboldılar ki (16) olarnı héç kişi körmediler olarnıñdu‘ālarığaħalkmuhtāç érdiler ki olar müstecāb (17) érdiler bir künü ħalvetde oturup érdiler dedelerikiripkelipayttılar ey ferzend bağda bir top[347a] (1) dirah̄t bar érdidedemdin miñe mirās qalıp erdi ol qorupdur h‘ahlāydur miñe şol dirah̄tnıñ (2) ħaqqıda du‘ākılsanıgız şāyed ki Hudā-yite‘ālānıñdu‘ānızniñ sebebidin yaşargay (3) çerāğımüstecāb ezzūh dédi bibi şāliha qollarını du‘āgaköteripdu‘ākıldılar özleriniñ (4) ‘āsalarını beripayttıki ey dede bağğabarıp ol dirah̄tgaaytıñ ki ey dirah̄tHudā-yite‘ālā (5) nıñfermānı birle şāliha du‘āsını birle sebz bolğıldip‘āsā birle qatıg sokuşşāyed ki (6) ol dirah̄t sebz bolur dédiler dedelerişālihanıñruhşatı bağğabarıp ol dirah̄tga yetti (7) ol dirah̄tgaşāliha aytğandınaytıpdirah̄tnı soğğaybu ħāletdedirah̄tdın āvāzkeldi ki (8) nacm iddin soquşğa ihtiyācyokHudā-yite‘ālānıñfermānı her nerese anıñ neme çāresi bar ale‘l (9) ħuşuşşālihanıñdu‘āsı maqbūl bolsa neme imkān bar ki ol dirah̄t sebz bolumğaydipderhāl qoruk (10) sebz bolup yeşerip meyvepeydābolup fişti néçend meyve üzūpalıpyanıpkelip (11) kızlarınıñ alda qoyupayttıki ey ferzend elħamdülillah ki qorugāndirah̄t sizniñdu‘ānıñız birle (12) kügerip meyve berdi şubudur ki sizge keltürdüm dédi ve hālānki ol vāqtda çille zemistān (13) erdi yene birkünü ħalvetleride oturup érdiler dedeleri yene kiripayttıki ey ferzend (14) miñe bir müşkül aldıqımgā kelipdür anıñ hāl bolmağı sizniñ gereğ gūşaqoluñuzda (15) dur dédişāliha ayttılar neme müşkül iş dedeleriayttıey ferzend özüñüz bilesiz ki (16) miniñ bir atım bar érdi cānımdın ‘aziz bilür érdim bir cāyhıgātüşüpdür ki anı andınçıqarmağ (17) mümkün émesnāçār sizni teklif kıladurmen dédişāliha ayttıki ey ata mundinkénmundağ iş [347b] (1) larnı zinhār teklif kılmakñı ki ömrümge noqşān kıladur dédiler ataları ayttı ki (2) bu vāqtda zārūret boldu elbette qabul kılıñ dédi bibi nāçār evrenileri qofup bereygiz yerge (3) çıqıpturup üç merātibe qollarını uzatıp zor kıldılar ki mübārek pīşānileridin ter zāhir bolup (4) aqıp yerge tamdı ayttılar ki ey ata barıp atıñızni körüp ikedārılıqkıñıñ dédiler ataları taşqarı (5) çıqıpkörseler at eşikniñ taşıda turupdur ve halanki atları cāhga tüşgen yerniñ (6) aralığı yarım künlük yol érdi‘Alī haze‘l-kıyas bu kısım keramātlar barha olardın zāhir bolur (7) İrdi künlerde bir kün erte yaz maħallide ol şālihanıñ anaları ayttılar ey ferzend tā qaçangāça (8) evidin çıkmay siz bu bahar vāqtda bir merātibe bağğabarıp seyir kılıñ bazı küdürātlar sizniñ (9) berreñizde qarār tapgan bolsa küterilsin rūhuñuzniñ quşu terrākki tapıpzengi bağlamağan qōñlüz (10) açılsun çünānçiotgen evliyālar şumdağ kılıpdurlar şāliha ayttılar yahşı aytasız amma eger barsam (11) kéçebarıp yene kéçe yanay ki barıp gelgünce minge nā-maħremniñközütüşmegeyvaqt kıkéçe boldu üç (12) yörüpbağgeyettiller her dirah̄tning töbige şāliha yakın barsalar ol dirah̄t secde kılır érdi (13) āhir bir suvetniñ töbige kelipolturup yanıñ yattılar ve ħaķanki bu vāqtgece hergiz yanlarını (14) yerge qoymap érdifutlarını hem uzun sunmap érdiler bu yerde olurmaqlıqñıñ (15) veçhi ol érdi ki suvetdin āvāzkeldi ki ey şāliha ‘ināyet kılıp biz ‘ācizniñ başige (16) qudsi şerif keltürdüler elbette arzum şubu ki bir sāt bu yerde yatıpfutlarını uzatıp (17) ferāğat birle yanlarını yerge qoysalar dép bu sebebdin bibi şāliha ol suvetniñ sözünü[348a] (1) qabulkılıp ol yerde zamanı ārām aldılar tün yarımı bolup érdi ki tamām dirah̄tler zikir aytış kimeşgul (2) boldular her qaysi dirah̄tbüleñ zikir ayttı lıkin bibi şāliha olturgan dirah̄t hergiz ħareket (3) kılmadı vāqtı ki peyder pey bu dirah̄tlardın zikrlerini eşitip filhāl foquptahāretkılıp (4) iki rek‘at namāz edākıldılar bolar qopğandın kén yā Gıyase müştākkinniñ zikrige (5) meşğul boldu bibi sordular ki ey suvet singe neme bolup érdi ki heme dirah̄tlar (6) zikir tesbih aytışga meşğul boldu sen şok tördüñ suvet zebān hāli birle ayttı ki (7) ey bibi men sizlerni du‘āğakıldım dédi bi bi olkünü bağda érdiler kéçesi evlerige (8) keldiler ol zikrini ki dirah̄tlardın

eşitip érdiler şol zikrlerge meşgüllük (9) kıldılar on yıl munıñ birle öttüler ta ol zaman ki bibi şāliha eyaset mertebesige yettiler (10) andın kén ricālū'l ğaybge koşulupkéçelerde ricālū'l ğaybge birle mülk-ü melekütne seyir kıldılar kündüzü (11) 'ibādet hāneleride 'ibādetkıldılar bir künü olturup érdiler cemi'evliya-ı kerām ve meşāyih (12) özem cem'bolupkelipayttılar ki ey şāliha hoş haber singe dost señi özüniñ (13) ʔarāfige tartadur bibi ayttılar ne obdān hoş haberi ki dost meni dostlık birle (14) yād kılsa héç mani' yok dép andın kénayttılar ki ey yaranlar seksen yıl ömrü kördüm (15) anıñ dergāhige layık bolğuduk iş kılmadım kıysı yüzüm birle barurmen o dostları ki (16) barıpdur kārlarını tamāmkılıpbarıpdurlar men 'āciz neçük barurmen cemi' meşāyih (17) rıdvāullah 'aleyhüm ecmeīn aydılar ey şālihşālihakeldiñ şālih bardursen siñe[348b] (1) neme ğam bibi vaqtı ki bu sözünü meşāyihlardın eşitip hoşhāl ve hūrrem bolup halvetlerige barıpgusul (2) bercākeltürüp iki rek'atnamāzötep başlarını secdege koyup cān be-ħaḳḳ teslim kıldılar 'alemdin ötgen (3) lerdin kén bir kişi tüşide körüp sordu ki ey Hudā yi celle celāle sizge neme 'aṭā'kıldı ayttılar ki andağ (4) kıldı ki şālihalarğağılgandın amma ma'lūm bolğay ki bibi şālihaḤazret-i şeyḥ Züheyridin Sühreverдиниñ (5) rūḥlarıdın terbiyet tapıp érdiler ki yüz yetmiş yıl şeyḥ Şahabiddin Sühreverdi bibi şālihadın (6) ilgeri ötüp érdiler vallāhu 'alemu bişşavāb bibi safiyye (7) ʔaddese-allāhu sirrihuniñ tezkiyelerini beyān kılıpdurlar olarnıñ aşılları Habeş şehridin (8) Ḥazret-i Bilāl Habeşi rāzi allāhu anhuriñ evlādıların érdiler Ḥazret-i Bilāl Habeşiniñ rūḥlarıdın (9) terbiyet tapıp érdiler kerāmātları tola ve riyāzatlari bī-nihāyet érdi ölkünü yokluk'alemidin (10) vücūd ālemige yüz keltürdüler çahārşenbe künü rabiū'l āḥir ayınıñ on üçü tüş vaqtıda (11) vücūdga keldiler ki tucuşları hemān fetebarekellahu ahsenul halīkin rabbil (12) ālemīndéşşubu āyet tillerige cārī boldu şol sā'ātda anaları cān be-ħaḳḳ teslim kıldılar (13) analarınıñ atlarını bu ferzendge koydular dedeleri şālih ve riyāzat keş kişi érdi bu ferzend (14) dūrri sedefdin cūdā bolğandın anaların yetim ʔaldılar néçend suveti bar mazlūmlarnı ḥāzır kıldılar ki (15) bu ferzendge suvet bergey héç kıysınıñ emçegini ağızlarıga almadılar āḥir dedeleri dedelitniñ (16) mihridin özüniñ emceginibu ferzendniñ ağızıga saldı derḥāl dedelerinin (17) emcegin emdiler Ḥazret-i Ḥaḳḳ sübhāne ve te'ālāniñ fermāni birle dedeleriniñ emcegidin sūt[349a] (1) revān boldu kırkkün sūt emdiler kırkkündin kéndedeleriniñ sütü tohtadı andın (2) kén hergiz sūt aymadılar ve ʔa'ām hem yemediler heme ḥaḳḳ ol ferzendniñ teriklikleridin (3) ümīd üzüp érdiler amma Ḥazret-i ḥaḳḳ sübhāne ve te'ālā öz 'ināyeti birle perveriş kıldı ol (4) ferzend vücūdga kelgenniñ bu yüzige iyyake na'budu ve iyyake nasta'in ni hemīşe aytur érdi (5) tā beş yılgece şubu āyetdin büleñ sözünü ayıtmadılar bir künü dedeleri sordu ki ey safiyye bu neme (6) sözdür ki hemīşe aytadursun dédi Safiyye ayttılar ki ey dede bu ol söz ki yüz yıldın ilgeri (7) firiştelerdin eşitip érdim ki firiştelerdin birleri bu āyetni hemīşe okur ol firiştedin (8) sordum ki bu āyetniñ ma'nīsini sordum ki bu āyetniñ ma'nisi neme ol firişte ayttı ki bu āyetniñ (9) ma'nisi şubu ki paka perverdigāra men singe bendeşilik kıladurmen sindin yār yāverlik tileydürmen (10) dédi bes şol ma'nisi dilimde nāḳış bağlap ʔalıpdur ki ḥālā tilimge cārī boladur ey (11) dede bu 'ālemd peydā bolmaḳ maḳsad Hudā-yi te'ālāni tonaḳlık anıñ bendeşiligini kılmalıḳ (12) bu işde Hudā-yi te'ālādın isti'anet tilemek lazım ki şeyṭān racim ol kişiniñ yolunu (13) tüşmegeyyene biri şubu ki bu dünyā imtaḥānnıñ cāyīdur Hudā-yi te'ālā bendeni bu dünyāga (14) néçendkünlük tayınlık mühlet birle ibergen ölküni ki va'de me'adige ve mühlet āḥirige (15) yetgende bendeniñ kārı şubu ki imtaḥāndın ʔıḳay dédiler dedeleriyttıḤazret-i (16) ḥaḳḳ sübhāne celle ve 'alā öz kelāmidde ḥaber berıpdür ki dıpdür (17) şumçalık birle amma siniñ aḳlıge miniñ bar ki yüz yıl ilgeri ötgen vaḳı'dın ḥaber beradırsen[349b] (1) dédi bibi ayıttılar ey dede men nāḳışu'l aḳıl bolsam érdi rüz-ı ezeldin ḥaber (2) berür érdim rüz-ı ezeldin ḥaber ber almasıḳımnı aḳlınıñ nāḳışlıḳdın biliñdédiler (3) şubu sözde érdiler ki mübārek ḳulaḳlarige āvāzıkeldi ki ey Safiyye Hudā-yi te'ālāesrarını (4) āşıkāra kılmalıḳ ḥüb émesmundinkén mundağışlerni zinhār aytaḳıl (5) eger belāḡatga yetgen bolsañ bu işdin "azāb ve 'uḳubet tartar érdiñ (6) ve līkin sen nāreside anıñ üçün siñe bu işdin 'uḳubet bolmadı (7) bibi rabbena zelemdadép başlarını secde koyupayttılar ki kerimā siñe kıysı (8) işini kılsam ki siniñ rızālıḳıñ ol işde bolğay miñe mu obdānlık şol (9) işde bolğay dédiler yene ikinci āvāzıkeldi ki la ilahe ilellahniñ zikrige meşgul (10) bolğıl dép çiraki sen mestüre 'ibādetiñ hem mestüre ve maḥffı bolmaḳlıḳı evvela (11) çünāñci aytıpdurlar ki egerçi bu söz 'āmmdur ir mazlūmge (12) amma oratlarını ḥaḳḳıda ḥāş mülāḥaza kılanadur ki ḥavās 'āmmniñ taḥtıda

boladur (13) dise vecih bar bibi vaḳtı ki bundanı eşitipḥalvetnişin bolup zikrige meşgul (14) boldular yegirmi yıl şubu ṭarīḳa birle öttü bir künü oturup érdiler bibige (15) bī-ḥüdlük virdi ol bī-ḥüdlükda kördüler ki bir kişi ḥāzırbolup (16) kelipayttılar ki ey Safiyye imdi siñe peygamberniñ şerī'atlarını bercākeltürüp (17) sünnetni berpa tutmaḳnıñ lâzım çiraki siniñ evlādında ḥaḳḳ sübhāne ve te'ālā bir érdi[350a] (1) iki maḫlūm emānet qoyupdur ki siniñ bāḳī ḳalğan bu dünyalıḳnıñ āb-ı rüyu āḫiretiñ (2) sa'ādeti ol ferzendleriñde ḥāşıl boladur nāçār givge tüşmegini (3) iḥtiyār ḳıldılar şol kéçe ol emānet ata ṭarāfidın bibiniñ rahmide taptı bir yıl köterip (4) yörüdüler andın kén toḡdular iki rek'atnamāz -ı şükrāne edāḳıldılar bir oḡul bir 'āciz (5) ferzend vücūdgakeldi oḡlanlarige Seyfeddin at qoydular kızlarige selim (6) at qoydular andın keyn Ḥudā-yi te'ālāge münācātḳılıpḳılıpayttılar ki paka perverdigara (7) şerī'atni ḳabulḳıldım emānetdārçilikni bercā keltürdüm imdi ümmidim (8) siniñ rahmetiñdin şubu ki meni kedḥudāçılıḳdın çıkarıp bu işdin miñe halaslıḳ (9) bergil ki mundınkénrāḥatnıñ besātıda futumnı sınup rāḥat ve ferāḡat (10) birle yanımnı yerge qoymaḡaymen meni rāḥat ve ferāḡatḳılıḡalı bu 'ālemge iberip midin (11) dēdiler āvāzkeldi ki ey Saffiyye bilgil ki öz helali birle bir besāitta yatḡan obdān (12) nefl bendeşilikdin neme üçün tiñ dillik ḳıladsursan ki miniñ dostumnıñ (13) bercā keltürmeklik aynı 'ibādetdür kedḥudāçılıḳnıñ fermānını tutmaḡıl vācibāt (14) islāmdur vācibāt islām uluḡ 'ibādetdür aşıl maḳsūd dervişlik (15) din 'ibādetdur 'ibādetdēp nefsnıñzıttıda iş ḳılmaḡıl ki bu mana kedḥudāçılık (16) da toladur bibi ḳollarını du'a'ge köterip münācāt ḳılıp ayttılar ki (17) kerimā ve rahimā nefsnıñ muḫālifetide iş ḳılmaḡılıḳ kedḥudāçılıḳda neçük boladur[350b] (1) belki nefsnıñ mutabiatıda iş ḳılğan boladur dēdiler yene ikinçi merātibte āvāzkeldi ki (2) ey Safiyye vaḳt ki bu iş singe muḫālif bolamaydur kedḥudāçılıḳnı ḳabulḳılmañ siñe şeyṭān (3) yol tapmaydur siñ nefsin nā-maḥremge yaḳıncılıḳḳılışnı teḳāzāḳılışnı ḳılmaydur vaḳt ki bibi Safiyye (4) bundanı eşitiprabbenā zalemna dēdiler andın kén givleriniñfermānında bolup bā-vücūdu (5) erleriniñḫizmetini bercākeltürüpkeçeni üç üç ḫişşe ḳılıp āḫir ki ḫişşede 'ibādetḳılışnı (6) ḳollarıdın ibermeş érdiler givleri hem bu işge rızābolup özleri hem bu işge (7) 'amel ḳılır bibi teheccüdni terk ḳılmay süreyi Yasin birle edāḳılır érdiler özge (8) nevāfillerge işrāk ve iştiḫāre ve cāşt ve pey zevālda ve şalāvāt münevver alapdın ki tört (9) rek'atdur ki orunga kirip yatışdınılgeridür ki kündüzki 'ibādetniñtamāmı şubu namāz (10) dur ki hergiz ḳaḫa ḳılmaş érdiler ittifāken birkünü evlerige mihmān kelip érdi bi bi ḳofup (11) ṭa'āmḳılışḡa meşḡul boldular erleri nihāyeti ıztırāb ḳıldı anıñ buyruḳıdın (12) çıḳa almay namāznı zevāl zārüretdin terk boldu bibi üç künnamāzları ḳaḫa bolḡan (13) cihetdin ezāḳıldılar bibiniñ dost yārları olarnıñ ezālarıḡa keldiler (14) erleri ayttılar ey bir nefsnamāzterk bolḡanige munça neme ezā tutadursuz eger ferzendleriñiz (15) din beri olsa anda ḫālingiz neçük bolur dēdi bibi ayttılar ey erim bilgil ki egerikkele (16) ferzendim bir vaḳtda olsa bu ḡamḡınlıḳniñ onnıñ beri minge bolmaş çiraki bu ferzendlerni (17) minge emānet qoyḡan men emānetni saḳlaḡucu emānetni iges alsa ol ḳışide [351a] (1) neme iḥtiyār bar dēp ḳatıḡ yıḡıldılar şubu heynde āvāzkeldi ki ey Safiyye munça ḡamḡın bolmaḡıl ki Ḥudā-yi (2) te'ālā kerimdür öz keremi birle siniñkünāḫıñnı 'affḳıldı bundanı eşitip bibi şükür bercākeltürüp (3) ezānı bir ṭarāf ḳıldılar néçend yıl şubu ṭarīḳa birle öttü ki bibige belāları ḳıldı ḫātifdin (4) āvāzkeldi ki ey bibi ḡāḫī çarḳ egirmekge meşḡul bolḡıl ki belālarıñ aç veylangaç ḳataḡay egerçi (5) ḥaḳḳ sübhāne ve te'ālā rezzāk lıkin andın ḫareket bu 'ālemnıñ kārıda ḳılmak lazımdur ol hem ayalmend ḳışiler (6) ge 'ibādet boladur vaḳt ki bundanı eşitip çarḳ egirmekge meşḡul boldular ḳolları (7) iş birle dilleri Ḥudā birle boldu ékikün şubu ṭarīḳa birle ötüp érdi çarḳıdın allah dost (8) dēp zāḫir boldu yekdin mevrufun rahimdēpāvāzkeldi bibi Ḥudāḡa şükür şenākeltürüp miniñ (9) kārımnı bir işge qoyup sen ki olar hem zikir aytdur bibi hem bularga zikir aytışḡa muvāfaḳatçılık (10) ḳıldılar bu 'ālemdeki rüzḡarı obdānlıḳ birle öttü on iki ferzendleri boldu bu kısım 'ömür (11) ötgenleridin baḳun fillāḫ mertebesige müşerrefboldular ellik toḡuz yıl 'ömür kördüler altmış (12) ikinçi yılı vefāt boldular vefāt bolḡandın kén bir kişi tüşide körüp sordu ki ey bibi (13) Ḥudāyi te'ālā sizge neme ḳıldı bibi ayttılar ki Ḥudā-yite'ālā hurlarnıñḳatarıda orun berdi yetmiş (14) velī ve velīyye miniñ püştümdin keleşḡe Ḥudāte'ālā va'de ḳıldı vallāhu 'ālemu bişşavāb (15) bābda bibi ... rāziāllāhu anḫunıñ ehvāl ve keyfiyyetlerini (16) beyān ḳılıpdurlar olar seyyide ve 'ālimeḡe 'ilm-i ledünni bolarḡa ḫāşılbolup érdi esrār ilāḫini (17) keşif ḳılḡucu érdiler seherlikdeki du'aları birle aḡnıḡe şefā bergücü érdiler Ḥudā-yi[351b] (1) te'ālā olarḡa bī-iḫāyet luṭf ḳılıp érdi ol bibiniñ anaları namāzteheccüddin

farıḡbolḡandın keyn (2) ata analarınıñ arasında kedhudāçılık vāqı⁶ boldu şol vaḡtda bir nūr analarınıñ rahmide (3) qarār taptı şol kéçe anaları kesel (üzkün) boldu ol ʔarīka birlen ki yatgan evrenidin ʔopalmadı eri (4) tola sadaqalar kıldı héç fayda bermedi tabib ʔaşıḡa alıpbarıp dāru kıldurdu bu hem sud (5) kılmadı ahir köçü ayttı ki bī-ḡūde renc çekmegil ki bu tartgan meşakkatıñ bī-faydadur dédi ʔiraki (6) bu teşvīş andaḡ teşvīş émes ki dāru birle be bolḡay eri ayttı neme teşvīşıñ bar (7) ayıḡıl miniñ ḡatırım teskin tapsun dédi köçü ayttı ey erim miniñ rahmimde bir yük bar ki (8) leyletü⁷l reḡāib kéçesinde qarār tapıp érdibu aḡrık şunıñdın köterip ʔopa almaydurmen (9) bilmeydür minge ol vücūdgā keladürgen ferzend şāḡib-i kerāmātdur ki anıñ vilāyeti (10) niñ kuvveti meni taḡtı taşarrufige aldı bolḡay yā miniñ cānımnı helāk kılmak üçün bolḡaysen (11) ḡam yep enduhḡin bolmaḡıl ki miniñ bu aḡır yükümdin büleñ héç rencim yok (12) dédivaḡt ki toḡuşu yaḡın boldu yine leyletü⁷l reḡāib kéçesi ol ferzendniñ āftāb (13) cemāl-i cihān araları meşrik ʔarāfidin ʔulū⁸kıldı ʔarañu cihānnı rūşen kıldı (14) ol ferzendniñ kızıl küldin yüzleri ḡonçeniñ perdesidin ʔıķıp aḡılḡan ḡül (15) din handan boldular ol ferzendler ol ferzendniñ sözleydürgen söz tilleri tutı (16) Din ḡudā-yi te‘ālāniñ kelāmı birle ḡüyābolupayttı ki (17) ... dedeleriyttılar ey maḡlūma bizniñ bu kızımız [352a] (1) ḡüristānlıḡda boluşunu ḡ‘ahlāydur ehl-i ḡüristāndın maḡsūdige yeter bizlerge hem kurda (2) faydā yetküzür dédiler bibi ḡadīce bir yaşḡa kirdiler şūphelik sūtni emmediler ve ʔa‘āmdın (3) tatmadılar iki yıl yine şubu ʔarīka birle ötüp érdifutları maḡudın (4) tilleri sözle ḡudın boldu kécekündüz ḡüristānda érdiler ata analarındın her çend (5) sa‘y kılıp evige alıp kelse yine ḡüristānga barur érdiler on yıl şubu ʔarīka birle öttü (6) bibi ḡadīce on üç yaşḡa kirip kader reşide bolup ḡüsnü cemālda ber kemāl érdiler (7) dedeleriyttı ey maḡlūma bu kız bu ḡüsnücemāl birle yilangāḡ ḡüristānda bolmaḡlıḡı (8) ḡüb émeshāḡ mundaḡ işlerini körüp neme dūr dédi köçüayttı ey erim (9) anıñ maşlaḡatı sizniñḡoluñuzda ataları analarınıñ sözüce ḡüristānga barıp (10) tutup alıp kelip kayıdge salıp nasihat kıldı ki ey ferzend sizni togganda andaḡ hoşhal (11) Ve ḡurrembolup şükür keltürüp irdük ki anıñ haddini ḡudā bilḡay ahir sizniñbu fiilingzde (12) andaḡ bolduk ki sizni saklamakdın pişmānlıḡ dest berdi tā bu vaḡtḡaça kıçık (13) her kısmı yurdunuñ imdi çün bolduñuz özüñüzni saḡlaḡḡalvette boluñ (14) ḡudā-yi te‘ālāni ḡalvette ʔaleb kılıñ anıñ üçünki siz mestüre mestüre kışiniñḡalveti (15) da bolḡanı obdān ve yine oldurki eger dervīş kırḡkūn bī-riyā şıḡı-ı dīl birle riyaḡat tartsa (16) keşf-i ḡubūr ol kışıḡe müyesser bolur siz daḡı on üç yaşdaki ehl-i ḡubūrni ziyaret (17) kılasız anıñ mülāzımında boladursız ‘aceb ki bu mertebe sizge ḡāşılbolupdur eger siz [352b] (1) keşf-i ḡubūr evi ḡāşıl bolḡan ḡüristānlıḡga barmaḡ ḡacet émes her yerde bolsanıñız (2) evlerniñ ervāḡları sizniñ aldınıñḡe kelüreger bu mertebe sizge ḡāşıl bolmaḡan bolsa mundın (3) kén hem bolmas dédi bibi ayttılar ey ata men ol cema‘atnıñ didārını körmeklikge (4) avāresi bolupdurmen egerandaḡ bolmasam ḡüristāndın neme ḡāşıl boladur dédiler ataları (5) ayttı ey ferzend néçendkün evide oturup teveccūḡ kılıñkörün ki ḡāl neme andın kén sizniñ ḡālınıñız (6) niñ münāsebetide iş kılalı dédiler bibi dedeleriniñ emri birle evleride oturup (7) ehl-i ḡüristānge müteveccih bolup bir kūnötüp érđi ki ékinçi kūnū āşinā bolḡan ervāḡlar cem‘ (8) bolupkeldiler ayttılar ki ey ḡadīce siz her yerde bolsañız biz ol yerdedürmüz ḡam yemeñḡalvetde (9) oturupḡudā-yi te‘ālāniñ bendeşilikini kılıñvaḡtı ki bu ervāḡlardın bu sözünü éşitip atalarını (10) kıçkırapayttılar ki ey ata meni mundın ḡalāşkıñ ki miniñ işimniñ ḡüşād bolmaḡlıḡı ḡalvetde boldu (11) men tevbe kıldım ki tā öḡünçe ḡalvetdin taşḡarı ʔıķaḡaymen dedeleri bu sözünü éşitip hoşḡāl bolup (12) ol azīznıñmübārekfutlarındın bendeni alıp ḡüşād kıldı ataları bular üçün ḡalvetḡāne rāst (13) kılıp bir kıznı bularınıñ ḡizmetleride kıydu bibi ayttılar ki ey ata men fakirge bir ḡalvet evi bolmaḡı (14) lāzım cemā‘āt neme lāzımdur dédiler eger bu cemā‘āt minin birle hemrāḡ bolsa yine ilgerki işimni kılırmen (15) dédiler ataları ayttı ki ey ferzend men sizniñ ḡübluḡuñzıni ḡ‘ahlāydurmen anıñ üçün (16) bu kıznı sizge hemrāḡ kılıp érdim eger bu kıznıñ hemrāḡçılıḡı sizge nā-ḡoş kelse ʔaşıñızda turmasun (17) dédi ol érđi ki bu kıznı ʔaşlarındın yeraḡkılıp tenḡalıḡıni iḡtiyārkıldılar beş[353a] (1) yıl şubu ʔarīka birle öttü bibige keşf-i melāike ḡāşıl boldu bir kéçe tūn yazmıda ataları uyḡudın (2) bīdār bolup érdiler kızlarınıñḡalvetḡāneleridın bir kışiniñ āvāzı ḡulaḡlarıḡa keldiyttılar ki (3) bu neme vaḡı⁹dur ki kızımnıñḡalvetḡāneleridın bir kışiniñ āvāzı keledür meḡer yüzünü bedbāḡtıḡa (4) keltürüpdür dép şol sā‘āt ʔopupdedeleriniñ kızlarınıñḡalvetḡānelerige barıp (5) bir tüşḡudın ʔaralapkördüler ki ‘aceb renklik ādemler ḡalvetḡānede pīr oturupdurlar ve hem (6) kılıp yandı bir fırsatdın keyn barıpkördü kıḡalvetde

héc kişi yok hemmeleri nâ- peydâ (7) bolupdurlar andın kén kızları çaşığa kiripayttı ki ey ferzend ol seni yaratğan Hüdâ-nıñ haqqı (8) hürmeti ki rāst birle aytgıl ki bu siniñ çaşıñda olturğan cemā'atlar neme kişiler érdi bibi ayttilar munu (9) sormadañız hūb érdivaqt ki sorduñuzHüdâ-yi te'ālānıñ hürmetini araga keltürdüñüz zarur (10) imdi aytay biliñ ki ol kişiler feriştelar aydığım âdem şuretime körünüp érdi (11) siz bu işni zinhār kişiğe aytmañ ki tola zarār köresiz dédiler on yıl şubu ʔarīka birlen (12) ötüp érdi ki bibige keşf-i dūzaḥḥāşılbolup dūzaḥdaki ḥalḳnıñ ḥālinikörüp (13) olarga raḥīmleri kelip başlarını secdege koyupayttılar ki paka perverdigāra eger meni duzāḥga (14) kiygürseñ ki öz ḳudretiñ birle meni ol miktār cüngkılıl ki mindin büleñ kişi ol dūzaḥga (15) sıgmasun dūzaḥga kirgen ḥalḳ emānide bolsun dédiler āvāzkeldi ki ey Ḥadīce (16) biledür ki minki dūzaḥilernıñ azābı ʔatıḡ tartḡannı körüp bu sözünü ayta dursun eger olar (17) yüzünü İslāmga örüp Müslümān bolup ʔā'āt ve 'ibādetge yüz keltürüpminiñfermānımnı [353b] (1) bercākeltürüpminiñ peygamberimniñ şerī'atlarıda yörüse érdi hergiz bu belāga mübtelā bolmas (2) İrdi ol ḥalḳnıñ sezāsı şubudur çağlamaḡıl ki bu 'adil émesdép bibi bundanı (3) éşitiprabbenā zelemnā dédiler ve yene neçendkünötüp érdi bi bi Ḥadīcege keşif behişt ḥāşıl (4) bolup huran ve dildin ve ʔılmanlarını körüp yıḡladılar āvāzkeldiki ey Ḥadīce neme bāışdin (5) yıḡladursan ki behişt hoşḡāl ve ḥurremboladurgan yerdür bibi ayttilar ki kerimā yıḡlamaḳlıḡım (6) anıñ üçünkü egerminiñ ornumgadūzaḥılardın birini alıpkelipminiñ ornumda (7) behiştde ʔoyḡıl meni anıñ ornıga alıpbarıp ʔoyḡıl tā men anıñ evrenide a'zā tartḡaymen (8) eger ol ḥalḳ bu nāz nimetni bilse érdi hergiz fışk u fücür (kötü ve pis işler) kılıp u dūzaḥgaanıñ sebebden giriftār (9) bolmas érdi yene āvāzkeldi ki ey Ḥadīce bu istidlālınıñ cāyīemes bu anıñ cāyī ki her kişi (10) ol dünyāda 'amel kılsa munda şunu köredür ammā şefa'āt ʔılanıñobdān bibi ayttilar Ḥudāvendde (11) minge oḡşa 'ācizniñ siniñ dergāhıñda şefa'at ʔılḡalı neme mertebesi bar dédiler yene āvāz (12) keldi ki eger sen 'āciz bolsañ men ḳadir neme ḥ'ahlāsañ tilegil bibi ayttilar siniñ keremiñ'āmm (13) her neme ḥ'ahlāsañ şunu ʔıladursan dédiler yene āvāzkeldi ki ey Ḥadīce siniñ bedeniñdeki mūy (14) nıñ'adédice Muḥammedniñ ümmetidin dūzaḥga sezāvār bolḡan ḥalḳnı siñe öttüm sen (15) şumça kemlik 'āciz ve bī-çarelīkiñ birle bu bendelerniñ ḥālige raḥmetiñkeldi minge erḡāme (16) raḥīmındürmen neçükdin bu bendelerimge raḥīm kelmesün'alā-haza e'l-ḳıyāşküñdin (17) küñge ol bibige tola keşifler ḥāşıl boldu dervīşlerniñ nihāyeti ki özge evliyāullāḡa[354a] (1) yetip érdi bibi şol dervīşlerniñ nihāyetige yettiler özge dereceleridin büleñ (2) yene her kéçe arşnıñ sākīge yüzlerini sürter érdiler arşnı köterip toragadurgan (3) feriştelar birle bolur érdiler bir küñü olturup érdiler bir kişi eşigdin (dışarı) kiripkelip selām (4) kılıp ayttı ki ey bibi bu āyetniñ ma'nisi neme velī dép ʔaydaḡ kişini ayturlar bibi ayttilar (5) velāyet digen Ḥudāgameşḡıl bolmaḳlıḡ velā ūlke kerāmāt ʔılışga ḳudreti bolsa yene sordu ki (6) İslām nime Müslümān kim bibi ayttilar İslām digen Ḥudā-yi te'ālā her nemerse ki buyurupdur anıñ (7) fermānını tutup boyun sunmaḳlıḡ Müslüman ūlke şol sıfat ol kişide bolsa dédiler (8) ol kişi ayttı ki egerandaḡ bolsa Ḥudā-yi te'ālānıñfermānıga boyun sunmaḡnız lāzım dédiler (9) bibi bildi ki ḡāl neme bu neme kişi dép bibi ayttilar ki allāhu rabbi ve Muhammed dini vel'İslām (10) dīni vel'Ka'bete kıbleti vassalatu farizetu velmüminin uhveti vel müminat (11) İhvatıdép geliñ héc ma'nıyok dédiler amma miniñ eḡādım Ḥudā-yi te'ālāge andaḡ (12) érdi ki güristānda cāy bergeymen bir furşat amān beriñ tā men ḡuslḳılıp cami' āḡiretimni (13) tige y dédiler ol kişi ayttı ey bibi evliyāullāḡa ruḡşat bar ḡançah'ahlāsañız (14) şunca ḡayāl ʔılıñsız emānetni bergücü men emānetni elgücü siz ʔaçan emānet (15) berseñiz mu şunda aladurmen dédiler bibi derḡāl ʔofupḡalvetḡānelerige (16) kiripḡuslḡahāretḳılıp iki rek'atnamāzedāḡılıp andın keyn āḡiretniñ (17) cami'asını tikipgüristāngabarıpneçend kişini özleri birle alıpbarıp[354b] (1) yetedürgen yerlerini rāstḳılıp yankı ḡuslḳılıp āḡiretniñ ékinçi kib secdege kirip (2) yüzlerini kıblege kılıp oluḡnıñ resmi birle siñe yanlarica yatıp cān be-ḡaḡḡ teslim (3) ʔıldılar her ʔarafge kişi iberdiler bir furşatda ḡalḳ yıḡılıpḳeldi ulemālar ayttilar teriklik (4) dede özü ʔılḡan bu ḡuslḡahāret yaramaydur dédiler bazıları yaraydur (5) dédiler birleri ayttı ki olkünü yumaḳlıḡ vācib oluḡdın ilgeri ḡuslḳılḡannıñ (6) neme faydāsı bolḡay dédi ol érdi ki bibini közlerdin ʔıkarıp yankı başdın (7) ḡusl ḡahāretḳıldurup ve namāzlarını ötey andın kén lehedge ʔoydular (8) lehedge ʔoyḡandın kén bibi ʔofupolturup ayttilar ki euzubillahi (9) Min elşeyḡān-i racim ve sebege ellezine (10) (11) bu āyetni oḡupfutlarını uzatıp érdiler ki ḡalḳdın (12) feryād ʔoptu andın kén defn kılıp

yandılar şol kéçesi bir kişi tüşide körüp ayttı ki (13) ey bibi Hudā-yi te‘ālā sizge neme kıldı bibi ayttılar perhizgârlarının şālihlerini şehīd (14) lerniñ küteridin kıldı ammāma‘lūm bolğay ki bibi Hazret-i ‘Osmān Yezdevīniñ (15) rūhlarıdın terbiyet tapıp érdiler vallāhu ālemu bişşavābķırķ beşinçi bābda (16) bibi etebe kudusullahu sirrihanıñ tezkiyelerini beyān kıladurlar ol Türk halkdın (17) érdiler ammā anaları Keşmirdin érdiler bibi nihāyeti şāhib cemāl ve hoş [355a] okumadım [355b] okumadım [356a] (1) yettim ki mundağşāhib-i cemāl kişidin ferzend şālih vücūdga kelişi zāhir boladur dép özige (2) ayttı ki ey Ahmed şeyh her nemerse ki ol büzürgvār tüşümde aytip érdiler şular aytğandın bolğuduķ (3) çiraki bu kısmı zātdın bir velī ferzend boluşu ‘aceb émes ve līkin selih belāgat haddige yetmep érdi (4) üç yıl ferzend boluşudın tohtadı andın kén bu pākize nūr mürvārid sed fedā karar alğandın (5) niñ rahmide karar taptı toķuz ay ötüp onunçu ayda vücūd ‘ālemige keldiler kördüki (6) bir qollarıda ağızlarını tutup yine bir qollarını közlerige koyup yerge tüştüler mażlūmlar (7) ayttılar ki bu kıız tā ölgünçe nā-maħremge sözlemey ve köz salmay bu ‘ālemdin öter dédi yine biri (8) ayttı kaydın ma‘lūmkıldıñız dédi anda ol mażlūm ayttı tüşümdin bildim ki bir qolıda ağızını tutup (9) bir qolıda közünü tutupdur dédi bu ‘ācize bir yaşgakirdi aña at qomadılar andın kén (10) aña at koyuş fikride bolupegerçi babaları ol ferzendge at qoşunu bilür érdiler (11) ammā anaları qabulqılmay özleri yahşı at tapıp qoya almadılar āħir bir künü ol ferzend (12) boşuķda yatıp sözge kelip ayttılar ki ey ana miniñ atım etebe şol atda atañlar dép şoķ (13) yine birlikte sözlemey nā-maħremgeköz salmadılar bir künü olturupayttılar ki ey dede tā qaçañgaça (14) bu yerde ğarīb boladursız sizniñ bu yerde bolmağıñız mundın tola émes érdi ol vaķtda (15) tamām boldu imdi munda bolmaķlıqgamaşlaħatyoķ çiraki Keşmir mekir hile cāyidür mebāda (16) sizge kişi mekir hile qılıp munda turup qalmağay siz bu nā-resīdeniñ sözü dedesige qatıg (17) eser kıldı yolniñ istidādını rāstqılıp Keşmirdin çıķıp yolğa revān boldular bu ferzendniñ[356b] (1) vücūdunıñ bereketidin bir ay toķuz kün yol yörüp Türkistānga yettiler mundağ ozak yolunu (2) pat yatmakları tey ‘arz küteriddin boldu öz menzilleride barıp karar alıp on yıl şubu qarīķa (3) birlen öttüler etebe on üç yaşga kirgünçe nā-maħremge sözlemedi bir merātibe nā-maħremge köz salmadı (4) bu kızdın pādşāhge ħaber yetti ki fi‘lān kişi şundağşāliħa ve hoş rüy deli kıız bar depēşitildi (5) pādşāh kıznıñ dedesige kişi iberdi ki kıznı minge bersün dép kıznıñ dedesi pādşāhniñ (6) kişi sige ayttı ki miniñ kıznımnıñ ħüsñücemālī hec kişiniñ ħüsñücemālīdin kem émes ammā (7) er ħatunçılıqniñ lezzetidin bī-behre bolsa mumunu kıznı birle maşlaħatqılıp sizge ħaber berey (8) dép eviniñ içige kirip kızlarıga ayttılar ki ey ferzend bu vaķtniñ pādşāhı sizni nikāhige alay (9) dipdür neme dedürsüz dédi kıızı ayttılar ey ata pādşāhı mecāzıdın pervāhım yoķanıñ ki ol (10) özige pādşāh bolsa men özümge gedā pādşāhlıqniñ gedālık farkı kün çıķısdın kün (11) olturuşuğaça bardılar bu sözünü çıķıp pādşāhniñ kişisige ayttı bu kişi barıp (12) pādşāhge ħaberayttı yine kişi iberdibu mertebede kelgen kişige etebening irāzi ğalīb kelip ayttı ki (13) ey ata miniñ köñlümni qaçğança perişan kılasız yaķın biliñ ki bu işde baş kétédür dép (14) aldılarıda bir baş feyāz turup érdiķollarıga alıp acıqları birle niyāznıñ başını (15) kestiler şumçalıķ birle pādşāhniñ başı tenidin cüdā boldu bu kerāmātnı bibidin (16) körüp bu kızge ħalk söz aytısdın tilini yıgdı bu pādşāhniñ oğlu bar érdi (17) nihāyeti ğayur dedesiniñ qāhridin bu kıznıñ başige leşker tartıpkeldi kızge ħaber[357a] (1) yetti ki ey etebe siniñ başınga mundağ muzahim peydābolup keledüranıñmaşlaħatı neme dédi etebe bu sözniñ (2) berāberide külüp ayttılar ki egertamām‘ālemniñ ħalkı miniñ başınga kelse miniñ bir tār-ı muyumge noķşān (3) beralmas dédiler şubu heynde leşker yetip kişi keygürdi ki aytgıl biri çıksun bu kişi kirip..... hemān (4) yüzlerige niķāb tartıpçıķıp sözüñ neme eger atañminiñ yolunu tutay diseñ minge çıgılğıl dédiler (5) pādşāhzāde ayttı ey salus neme ħayālīñ bar ki men dedemniñ intikāmı birbirisindin alurmen (6) dép ok attı Hudā-yi te‘ālāniñ qūdeti birle atğan oķ yanıp özige tikip helāk boldu leşker bibiniñ (7) bu kerāmātlarını körüpķofup qaçtı andın bibi ayttılar ey ata miniñ imdi Ka‘bege bargım (8) lāzım Dép yolgerevān boldular ataları hemrāh bolup bir yıl yolda qalıp andın kén Mekke-i mu‘azzamga (9) yettiler tafav vaķtı dādlarını tamāmķılıp érdiler ki āvāzkeldi ki ey etebe bilgil ki sen etebeniñ (10) ħizmetkārdın etebeniñ qaşıda bolsañ neme bolur yanısdaki yolniñ meşāķkatdın (11) munda turup asāyış tabğanıñobdān etebe bundanı eşitip hoş ħāl bolup şūħları (12) ğalīb kelip yine iki merātibe durnı ziyāde kıldılar vaķtı ki řavāfdın fāriğbolup dedelerige (13) ayttı ki ey dede miñ tefrāķım bu yerde boldu seza yüngüzge yanıñ belā bar kānıñ sizniñ (14) üçün tola intizārlik tarttı bu ‘ālemniñ

meşakkatı tola elemeler kördüler siz mu işdin (15) ‘uķûbet tartıñız imdi mindin ümîdîñizni özüñ pul-ı şırâtda mindin meded (16) tileñdedeleriyattılar ey ferzend sizniñ neçük bar ey neme cevâb ayday dédi etebe (17) ayttı her neme körseñiz şunu aytnıñ depdedeleri birle hûblaştılar özleri ol yerde[357b] (1) kalıp beş yıl Mekke mu‘azzamada carubkeşlik kıldılar beş hacccercâ keltürdüler miñ yetti yüz (2) ‘ömre bercâ keltürdüler bir küñü ‘ömrege meşğül érdiler âvâz keldi ki ey etebe tañla kūh-i Mināga (3) barmaqıñ lāzım dép ertgen Minā tağıgabarıp müteheyir bolupturup érdiler yene âvâzkeldi ey etebe (4) tā bu vaķtğaça héç nā-maħremge köz açmadıñ ve sözlemediñ nā-maħremniñközü singe tüşmedi imdi āħir (5) ‘ömrüñde ğassalñıñ siñe közü tüşüşnü h‘ahlām sen körem sen etebe ayttı kerimā şahrāda (6) ölüp ucırlıķķa loķma bolğanım obdān ki nā-maħremniñközü tüşgendin dédiler yene (7) âvâzkeldi ey etebe muni h‘ahlāsañ her atagına barğıl bundanı eşitip Minā tağıdın yanıp (8) Hirā tağıge barıp cān be-ħaķķ teslim kıldılar ucırlıķ ve tenarlıķķe hurāķ boldular ammāma‘lūm (9) bolğay ki bibi Etebe Ĥazret-i Ĥadice-i Kūbrā rażiallāh te‘ālā anhanıñ rûhlarıdın terbiyet tapıp érdiler vallāhu ‘ālemu bişşavāb (10) kırķ altıncı bābda ehvāl ve ekvāl ve ta‘yin evzā‘ ve tefsīr ekvāl bibi fendege (11) Uveysiyye qaddese-allāhu sirruhunıñ zikirlerini beyān kılıpdurlar olar andağ oratı érdiler ki (12) ni koķar ve hoş fa‘āl ve nik hisal (iyi özelliķ) ve şāhib-i cemāl ve şīrīn maķal ki eger her kaydağ şīrīn (13) zebān tūṭı olarga berāber bolsalarnıñ tatlığ sözlerdin ‘āciz bolur érdi (14) zebān gıyalarıdın bülbul hoşhān ve hoş elhānlar la‘l bolur érdiler olarda (15) bu sıfatlar bolğan cihetdin hoş tab‘lar şāirler ve tālib-i ‘ilmler ve dānişmendler (16) bularga tab‘ meyl kılur érdi bu cemaeleridin olarnıñ arķasıdayörür érdi (17) dedeleriniñ atları Gebili érdi analarnıñ atları Süheyli érdi Gebili [358a] okumadım [358b] okumadım [359a] (1) mundinkéngünāh kār bolmaydurmen miniñ kaşımın taşķarı çıkğıl ki la‘netniñ tağını siniñ (2) pişaniñģa koyupdurlar sen Ĥudā-yi te‘ālānıñ dergāhıdın koğlanıpdursen mundinkénminiñ (3) ve siniñ aramızda miħribānçılıķ qalmadı atalıķnıñ ĥaķķnıñ riştesi üzüldü birbirimizni (4) körmeklikģe ĥarām boldu miniñħalvetim siñe zindān boldu öz soşbetiñ de bolğıl men öz ĥalvetimde (5) bolay bilgil ki siniñdin bīzārdurmen dép bu sözünü öz ĥalvetleridin koğlap çıkardılar (6) özleri hem çıkıpĤazret-i imāmü‘l müttekīn ve burhānu‘l muħakkikīn Ebū Ĥanīfe-i Kūfī raħmetullah (7) ‘aleyhniñ mezārātlarige barıp feryād kıldılar ki ey imāmü‘l muttekīn sizlerniñ rûhlarınıñ (8) Ĥudā-yi te‘ālānıñ aldıda ançı mertebeleri bar ki bir kişiniñ ĥālige güvāhlıķ bergeyler (9) miniñdin günāhkārniñ ĥālige güvāh bolsunlar ki bu künĤudā-yi te‘ālānıñ tevfiķi birle (10) Ĥudā tarāfıģe yandım zebūn işlerimdin tevbe kıldım ata anam meni bu fışķnıñ (11) beyābānıģe salıp érdianiñdin bīzār boldum minge Ĥudā-yi te‘ālānıñ dergāhıda héç (12) yol bolğay mu yāyoķ mu dép érdiler imāmniñ kābirleridin âvâzkeldi ki ey fenduge tamām (13) ‘ömrüñni fışķ birle ötgerseñĤudāģa şükür keltürseñ tevbe kılsañ ümîd tutsa (14) bolur ki Ĥudā ma‘fıret kıladur çiraki Ĥudā-yi te‘ālānıñ raħmeti yalnıuz günāhkārlar üçün (15) dur barğıl Ĥudā-yi te‘ālānıñ bendeçiligide bolğıl Ĥudā-yi te‘ālānıñ raħmetidin (16) nemîd bolmağıl Fenduge (özel isim) busözünü Ĥazret-i imām-ı‘azāmniñ kabirlerdin eşitip (17) Ĥazret-i imām-ı‘azāmniñ āstānelerige yakın bir şavma‘a bar érdi şol şavma‘anı[359b] (1) ihtiyār kılıpĤudā-yite‘ālānıñ bendeçiligide yüz keltürdü on iki yıl andağ‘ibādetkıldılar (2) küñdüzni kéçģe avladılar kéçeni küñdüzģe avladılar uyķunu özlerige ĥarām kıldılar (3) bir leħzerāħatnıñ besātıģe koymadılar her küñü iki mişķāl ziyāde (4) ta‘ām yemediler bu müddetde Ĥazret-i imām-ı‘azāmniñ rûhlarıdın terbiyet tapıp fenā fillāh (5) mertebesige yettiler fenaun fillahniñcezebeside özlerini toħtata almay mestu mustegreg (6) bolup qaldılar bu tarāķa birle ki eger ‘ālem yukarı töbün bolsa anıñdin ĥaberleri bolmas (7) érdi āħir şavma‘alardın çıkıp bir tağ tarāfıģe barıp bir tağnıñtöfesige (8) çıkıp şunda qarār aldılar on yılınıñmüddetide mestu müstegreg tağnıñtöfesinde (9) boldular her küñü ĥaķķ sübhāne ve te‘ālā on merātibe ol bibige tecelli kıldı bir küñü oturup (10) érdiler kulaķlarige âvâzkeldi ki ey Fenduge imdi sindin mestlik aldım şol (11) sâ‘āt öz ĥāllergekelipkördüler ki bir tağnıñtöfesinde qarār alıpdurlar ayttılar ki (12) kerimā ve raħimāneçend yıl bolupdur ki miniñnamāzım qazā‘bolupdur ĥaber bergil tānamāz larım (13) qazā‘sını edāķılay dédiler âvâzkeldi ki ey Fenduge on yıl bolupdur şuniñ (14) buzide ötmediñ dép andın kén qazānamāzlarıģa şuru‘kılıpnéçendvaķtda (15) edāķılıpĤudā-yi te‘ālāģe tola şükür bercâ keltürdüler bir küñü kıble tarāfıģe baķıp (16) teveccüh kılıpolturup érdiler ki bir kejdümüztırab birle aldılarıdınötüp (17) baradur Fenduge anıñ arķasın barıp her pāre yol yörüp érdiler ki bir uluğ[360a] (1) su keldi kejdüm müteheyir boluptoħtap érdi ki bir fegacnāķ

peydābolup kejdümni ucasige (2) alıp sudin ötgerdi Fenduge hem sudın öttükejdümniñ...barıp bir yerde tohtadı (3) ol yerde bir töb dirah̄t bar érdi ol dirah̄tniñtöbide ebr-i mazlūm kişi oħlap (4) yatadur bir yılan aña hamle kılıp toradur yakınbolupdur ki anı helāketge yetgürgey kejdüm yılan (5) yetişi hemān yılanı niş ordu ol yılan helāk boldu kejdüm yandı bibi ol mazlūmnıñ (6) başını tezige alıpevigengüçe olturdular ol mazlūmközünü uyqudın açıp (7) kördü ki bir mazlūm başide oturup dur derhāl ƙofup ayttı ki ey Fenduge ƙaydın (8) peydā bolduñ dédi Fenduge ayttılar ey mazlūm ƙaydın bildiñ ki miniñ atımnı Fenduge (9) ige yeñi ol mazlūm ayttı ey Fenduge ol kéce ki siniñrūhuñ ƙalıbıñgakirip érdi (10) miniñ rūhum şunda ƙalıbıge kirdi şunda miniñ rūhum siniñ rūhuñ birle hemrāh (11) érdi ki a'layi illiyindin tüşüpüñs ģaƙıƙi bolup érdi ki şunıñburıda (12) seni tanıyadurmende atıñnı biledürmen dédi Fenduge ayttı ey canımnıñmunusu (13) neççe vaƙtboldu ki siz bu yerde bolğalı dédiler mazlūme ayttı ey Fenduge men şubu dirah̄t (14) miniñ töbide toğulup érdim toğulğan yerim şubu toğulğan zamāndın tabu (15) vaƙtğaca vatanım şubu dédi Fenduge ayttı ata ananıñz ƙıyan kétgen mazlūme ayttı meni (16) toğğan vaƙtda atam 'ālemdin kétip érdi on ékikündin kén dedem (17) ketti dédi Fenduge sordu ki ƙārniñiz neme ve emeliñiz ƙaysı dépmazlūme ayttı ey Fenduge[360b] (1) miniñ işim bīƙārlik miniñ'ilmim perverdigār dép cān be-ħaƙƙ teslim ƙıldı Fenduge ģayrān (2) ƙalıpayttı ki 'aceb ģālidür ki miñe bu ƙısım ģādişe pīş keldi imdi ne ƙılay dép müteheyyir oturup (3) érdi ki bir ƙarāfdın cem'ħaƙƙbehiştiniñħillelerini alıpkelip Fenduge emr ƙıldıkı ģuslƙılƙıl Fenduge (4) tereddüt ƙılıpturup érdi ki āvāzkeldi ey Fenduge bilgil ki sindin istiğrāƙnı almaklıƙ şum (5) niñüçün érdi ki Ĥudā-yi te'ālāniñdostunu özüñniñdostu ģaƙıƙisini gul ƙıldurgıl (6) bu ģizmetniñdevletidin obdānıƙköresin Fenduge bundanı eşitip derhāl ƙofup ol (7) mazlūmeni ģuslƙıldı behiştiniñħillesige curgarı andın kén defn ƙıldı yanıpneçend ƙadem (8) yolğakelip érdi ki āvāzkeldi ki ey Fenduge miñe üñs ģaƙıƙi érdiñ bu vaƙtda yalnūz bu beyābānda (9) ƙoyup ne yerge barasın Fenduge bundanı eşitip tevaƙƙūf ƙılıpturup érdi şubu heynde ģātifdin (10) āvāzkeldi ki rāst aytadur yanıp ol mazlūmge hemrāh bolğıl nāçāryanıp ol yerde ƙarār aldılar (11) iki kün ol yerde öz ģālları birle boldular üçünçü künü mest-i müstegreglig ru berdi yegirmi kün (12) müstağraƙ boldular şol vaƙt da bir dervīş bar érdi ģillenışın ģille oturup érdi vaƙ'ıada (13) kördü ki bir kişi peydābolupkelipayttı ki ey dervīşĤudā-yi te'ālāniñdostlarıdın biri fi'len (14) yerde menzil tutupdur anı barıpkörmekiñ lāzım dédidervīş çille olturğan evidin (15) çıƙıp ol kişi aytğan Fendugenı istep āħir tapıpkördü ki mest u müstağraƙolturupdur (16) ol dervīş üç kün ƙasıda olturdu hergiz öz ģālige kelmadı tördünçü künü istiğrāƙdın (17) öz ģālige kelipayttı ki ey dervīş sen öz yoluñda bolmaƙıñ lāzım meni öz ģālimge ƙoymaƙıñ [361a] (1) lāzım çiraki her kişiğe Ĥudā-yi te'ālā bir ģavaāş ƙārik kerāmāt ƙılıpdur k ol yol birle menzilige yetedür (2) dép Fenduge bu sözünü aytıp cān be-ħaƙƙ teslim ƙıldı dervīş ģayrān ƙalıpayttı ki kerimā (3) bu' ālemdе siniñbendeleriñ bar igen bizlerge bendelikniñlāfi ģarām boldu dép bu sözünü (4) aytıp kefen ƙılışnıñcabduguda boldu nāğāh āsmāndın ferīşteler tüşteki anıñ tolalığın (5) 'adédini Ĥudādın büleñ kişi bilmedi derhāl ģuslƙılıp kefenge alıpdefnƙıldılar bu dervīş öziğe (6) ayttı ki ey fi'lanı'ibret alğıl bu 'ācizdin ki bā-vücūdu şumça 'ācizlik birle himmet anıñ da ki Ĥudā-yi (7) te'ālāniñbendeçilikide bir ģayrı ģaberdār bolğandın özüñiñterikligidin kéçedür (8) bilgil ki dervīşniñnasibesi oldur ki ģ'ācesiniñaldıda işini andağƙılğay ki ģayrı bilmegey (9) şundağ bargay ki mülkü'l mevt dahil ƙılmağayşundağ aytıpdurlar ... der kuy-ı ta (10) āşigān çinān cān bedehenküni mülkü'l mevt ne künced hergiz bu dervīş öz vatānı ki (11) yandı bu vaƙı'adın ol dervīş bir meclisde ģikāyet ƙıldı şol heynde Fendugenıñrūhları (12) ģāzırbolupkelipayttı ki ey nāmerd Ĥudāniñdostları şumdağ boladurğan yalnūz (13) miñe ƙılmađıñ özüñge hem ƙıldıñ'ömrüñ bir nefesdin ziyāde ƙalmadı öz işiñniñ (14) fikride bolğıldın bu sözünü aytıpgayb boldular derhāl dervīşniñnefesi tutup cān be-ħaƙƙ (15) teslim ƙıldı ey dervīşeger ģuşung bolsa yene bir dervīşniñħālini fāş ƙılmağıl ki 'ömrüñ (16) az kalur vallah ālemu bişşavāb ƙırƙ yetinçi bābda bibi Zehrā (17) ƙaddese-allāhu sirrihu ki bularnıñƙirlerini beyān ƙılıpdur bularnıñnaşilları ƙalmaƙ yurtıdın[361b] (1) érdiniñģayeti şāħibcemāl érdiler Mısır şehriğe tüştüler ģ'āceĀdemge tüşüpanıñkolige giriftar (2) boldular Mısırga tüşmekleriniñsebebi ol érdi ki Mısırdā Nil deryāsıniñsuyu bir yıl kelmegey (3) zirā'at kem bolup kahtelik peydā boldu ģ'āce Ādem ģaƙāyige sudage barmaƙnıñseferini ihtiyār (4) ƙılıp yolge revān boldular kétip baruru érdiler aldılar yeñi kalmaƙ tüşüpheme ƙārvānnı tarāc (yagma) (5) ƙılıp aldı ģ'āce Ādhemiñpil māl

bî-nihâyet hemesini aldı h'âceAdhem bî-ta'at bolup (6) kinige kirip kalmakge yetti ol kâfirige pil mālını alıp érdi anı tapıphizmetide bolmaqlığını (7) qabulkılıp aña 'arz hâliniayttı ol kâfir öz tilide ayttı ki eger sen bizniñdeñizimge kirseñ (8) pıl mālını alıp qalmadı berey eger bizniñdeñizge kirmeseñ señi miñ päre qılurmen dédi h'âce Adhem (9) bu qalmaqlıñıñ tilini añlamay bolur depqolıda işâret kıldı kâfirniñkõñlide qarâr érdi ki (10) bu kişi bizniñdeñizimge kirdidép ol künü keçe boldu bu h'âce Adhem bir küşeni alıp Hudâ-yite'âlâge (11) 'ibâdetqılıp besiyâr nâleler kıldı ol kâfirniñkızınıñatı érdi tüşide körüp (12) h'âcege giriftâr bolup munıñqolıda Müslümân boldu h'âce Adhemge qalmaqlıñıñ tilini örgetti (13) bu h'âce Adhem hem şubu kısmı tüş kördü bu kız lâ ilâhe illallah Muhammeden resullâh dep tüşide bîdâr (14) bolup özige kelipayttı ki ey h'âce bu neme söz ki tilimge cārî boldu kelgil ol misâfirniñaldığa (15) barıp bu vaqı'anı anıñdın soray çiraki bu kelimeni tüşümde anıñdın örgendim dep qopup h'âce (16) Adhemniñaldığabaripayttı ki ey h'âce Adhem bu kısmı nemerse miñe vaqı' oldu bilmeydür miñe (17) ol neme érdi h'âce Adhem ayttılar körgeñ tüşüñmübârek bolsun obdân tüş körüpsüz[362a] (1) tüşüñüzde ayıtğan sözünü keleme-i tayyibededürler her kişi bu kelemenı ayta behişt atlıg bir bağı bar (2) ârâste imârâtları obdân ve sarâyaları igz bu kelimenı ayıtğan kişige ol bağı bédedürler her kişi (3) bu kelemenı aytmas düzah atlıgbercâyı bar ki anıñ içinde çık ot ve mâr u kejdüm ki ol (4) kişini aña saladurlar rengâreng 'azâb qıladurlar dédi.....h'âce Adhemdin (5) eşitip bî-ihtiyâr tili birle qarârqılıp dili birle tasdik kıldı andın kén.....h'âcege ayttı (6) ey Müslümân yahşı perhiz qılñ bu kâfirler sizni helâk qılmasun zarüretniñveçhi birle bu kâfirlerniñ (7) dîñige kirseñiz cānıñızni saqlarsız h'âceayttı ey Sen hem özüñni saqlağıl (8) dep éki Müslümân keçe tapıstılar küñdüz bî-gâne boldular beş yıl şubu tarîka birlen pinhân tuttu (9) lar ki héç kişi bularnıñhâldın haberdâr bolmadı beş yıldın kén bu kızniñatası ayttı ki (10) ey Adhem buqızımni siñe bédedürmen çiraki miniñ oğlum yok sen hembizniñdînimizge (11) kirdiñ sen miniñ oğlumniñnevrenide bolğıl h'âceqabulkılmaydur anıñ üçünkü (12) bu kâfirler qakiki nikâhdın haberi yok érdi şunıñüçün qabulkılmadılar néçendkün (13) şumniñbirle ötüp érdinécend qalender kâfirlerniñarasige kiripyörüp âhir bu iki müslümānnıñ (14) qaşıgakeldi ol künü h'âce Adhem kızniñatasige ayttı ki munki hemişe aytur érdiñ (15) kızımni siñe berey dep bu kün kızniñni miñe bergil ki bu misâfir qalenderler bizniñtoyumuzdabolup (16) toynıñ ta'amlarındın yep menfa'at alsunlar dédi munki ayttı héç mani'yok ol érdi ki (17) qalenderlerniñaldıda nikâh vaqı'a boldu iki yıl şubu tarîka birle öttü iki yıl ötgendin kén kızniñ [362b] (1) atası öldü hâdsiz pıl māl atasıdın bu kızga mirâs qaldı andın kén h'âce Adhem (2) ayttı ey imdi tormaqlıqniñmağalli yok tã bu vaqtğaça cānnıñvehimidin torulup érdi (3) çünkü Hudâ-yi te'âlâ bizlerni hâlâşkıldı filhâl bu kâfiristānlıkdın çıksaq bolur dédi (4) ... maşlaḡat dur depandın... ve qavini hidéptaşqarıçıkardılar ittifâken h'âce (5) Adhem müneccim érdi tali' nâme yahşı bilür érdi köçüniñtaliini bakıp bildi ki Zührege te'alluḡu bar (6) ol künü Zühre at qoydu elqışsa bu kâfirlerdin taşqarıçıqıp yüzlerini Rüm tarâfigekıldılar (7) bir yıldın kén Rümge yettiler h'âce Adhemniñvâldesi terik érdi h'âce Adhem hâtunu (8) Zühreni anasige tapşurdu ve halanki h'âce Adhemniñanası veliyye érdi Zühreniñhoşhuluḡudın (9) ve hizmet şâyeste qılğan cihetdin kayın anası munıñhâqkıda fâtihaokup du'âyı hayır (10) kıdur érdi ol veliyyeniñfâtiḡasıdın bu fâtiḡanıñ kuvvetidin ol hemide hisal Zühreniñ (11) bāḡıñige güşädlik peydâ boldu vilâyetniñeseri küñdin küñge anıñ da zâhir ve hüveydâ (12) boldu éki yıl eriniñve anasınıñhizmetide boldu andın kén kayın anası oldu olar mağallede (13) ayttı ki ey ferzendim Zühre siñe vaşiyetim şubu ki mindin zinhâr miniñ tarîkimniqoymañ sorduki ey ana sizniñ (14) tarîkiñiz qaşsı anı beyân qılñ men bercâ keltürey dédiayttı ki ey kızım miniñ tarîkim oldur ki her keçe (15) teheccüddin bûleñ iki yüz rek'atnamâzöteydürmen yüz selâm birle her selâmda yüz mertebe bu aytadurmen (16) namâzdın fâriḡbolup du'a'yı kabir ... ve şalâvât (17) nâme okur érdim andın kén yegirmi tört rek'atnamâzteheccüd öter érdim on iki merâtibe süre-i yasin[363a] (1) birle andın namâzişrâḡ ve istihâre ve câşt ve zevâl namâzedâ bin ve şalât münevver alapdın (2) bularnı terk qılmas érdim her künü Qur'ân iki yüz âyet okur érdim rûze-i dâvüdni vazife (3) qılıp érdim ki özüñ bilesin bulardın bûleñla ilâhe illellahni bir lehze aytmay olturmas (4) érdim eger sen hem bu tarîka birlen yörüseñ ümîd bar ki pat maqsadıñga yetersen dip bu vesiyetlerini (5) qılıp cān be-haḡḡ teslim kıldı bu kayın anası 'âlemdin ötgendin kén bibi Zühre anıñ (6) söziḡe emel qılıpḡatâqılmay riyâzâtıda anıñdın ziyâde emelkıldı qılğan

emel şubu érdi ki (7) namāzteheccüdniñher iki rek‘atıdinkén bir guslbercākeltürüp hasiyyetni şumnıñdın taptı (8) elķışsa on iki yıl tamām boldu şubu veĥi birle ki her künü bir merātibe sidretül müntehagebarıp (9) yanur érdi bu mertebege yetgendin kén yeñe yegirmi yıl riyāzāt tartıp ol mertebege yetti ki tecelli (10) nūru vaķı‘ boldu bir künü eri ayttı ki ey bibi miniñ..... meylim bar ammā bu vaķtda yoķ (11) dédi bibi ayttı bir sāt tevākķuf kılıñ erleri taşķarıķķıp bir faşlı turupkirdi bibi (12) bir tabaķta incir givleriniñaldıda koydu givleri ayttı ki bu kışvaķtıda bu dünyāda incir bolmaķı (13) niñneme imkāni bar ki bu incir beheşdin büleñ yerde bolmağay gūyā ki miniñ bu sa‘ādetmendimge keşif (14) behiştĥāşılbolupdur elĥamdülillah ki bu mazlūmeniñsebebidin ‘arşniñsāyeside orun tapar minki (15) aytıpdurlar nemerseniñşāhip cemālĥātūni bolsa rüz-i kıyāmetde āmennā ve saddaknabolğanda (16) ‘arşniñsāyesidin büleñ sāye yoķ şol ‘arşniñsāyeside orun berürler (17) kıyāmetniñasığlığdın imin bolğaydép incir bişge meşğul boldu bu vaķtda[363b] (1) şeytāñĥ‘āce Adhemniñköñligesaldı ki bu işniñĥaķıķatını sorgaysen ĥ‘āceĥ‘ahlādiki (2) sorap tahkik kılğay bibige ma‘lūmbolupayttı ki ey erim şeytāñniñsözice iş kılğāñ (3) ĥaťāğa ĥalursız dédiler munu eşitipĥ‘āce Adhem şoķ turdu bu kısım kerāmātlar bibidin (4) her vaķıtta zāhir boldu bir künü oturup érdiler ki cemi‘ meşāyih rahimuhumullah bibiniñĥalvetĥāne (5) lerige ĥāzırbolupkelipayttı ki ey zühre biliñ ki siz şundağ erdiñiz ki mundağ bolduñuz bu kün (6) ālemniñķutbusu ‘alemdin ketti ĥeĥār burcu ‘ālemni seyr kılduk sizdin layık kişi tapmaduķ ol (7) sebebdin sizniñķaşıñızgākeldük ki ĥutbiyetlik libāsını sizge keydürgeymiz sizni bu manşıbdā (8) koyğaymıñız dédiler bibi ayttı ey Ĥudā-yi te‘ālāniñdergāhiniñyaķınları Ĥudā-yite‘ālāmazlūmĥalknı (9) ‘āciz ve nāķışu‘l ‘aķıl yaratıpdur bu manşıb kāmil kişige şartdur ki cemi‘ mülk ve melekütünü (10) öz tasarrufge almaķı lāzım miniñ vücūdum bu mensebni teķāzāķılmaydur dépkabulķılmadılar (11) her ĥend zar kıldılar rāzı bolmadılar ĥaraždın bu sözdin şubu ki bibige ĥutbiyetlik mertebesi (12) ĥāşılbolup érdianıñ üçünki bibi Zöhre velāyetniñķuvvetini Ĥazret-i ‘İsā‘aleyhisselām (13) niñbātınlarıdın terbiyet tapıpĥāşılķılıp érdiler dilleri hem āñĥazretniñdillerige (14) oĥşaş érdi bir künü oturup érdiler kördüler ki evileriniñ ĥevreside (15) ĥūrilerdin tabaķlarda nūr alıp rengāreng güller ĥollarıda tutup ĥoş būyluķ (16) birle şaf tüzüpturupdurlar erlerige ayttılar ki ey Ĥdhem kopupminiñ (17) ölümümniñyeragını kılıñ givleri ayttı ki ey zöhre sizge neme boldu ki bu sözünü[364a] (1) aytadursız dédi bi bi ayttılar ey erimadlamaklık ĥaķķ minge ölümniñĥoş ĥaberi yetti (2) nāĥarkétmek lāzım dédiler erleri ayttılarneme ĥoş ĥaber yetti dédi bibi ayyıttılar ey erim behişt (3) niñĥūrileri tabaķlarda nūr alıp ölümniñĥevreside şaf tüzüpturupdular anı köredürmen (4) dédiler munıñ‘alāmeti şubu ki minge hemrāĥılıķķılğalı kelipdurlar pat boluñ tehir (5) kılmañ dédiler ĥ‘āce Ĥdhem filĥāl koķup bibiniñistidādını rāstkıldı bibi (6) cān be-ĥaķķ teslim kıldılar erleri kelipkördü ki cān be ĥaķķ teslim kılıpdur ĥ‘āce Ĥdhemniñ (7) bir şāhib-i cemāl-ı pākize damen kenzāki bar erdi anı ĥuslķıldurgalı buyurup evige (8) keygürdü ol keñiz evige kiripkördü ki bir altun tahtda yatıpdur öküze tar ve sidin (9) su koyupĥuslķılıp toradur ĥuslķılıpbolğandın kén kefenge alındı derĥāl cenāze (10) salıptaşķarı alıpķıķıp beş miñ kişi namāzlarını ötepdefnķıldılar lehedge koygan (11) dın kén orunlarıdın koķub oturupayttı ki euzubillah min elşeytāni racīm (12) andın keyn (13) yüzlerini ĥıblege kılıp ölüknıñresmidin bir yanlarıca yattılar andın kén merķādlarınıñāğzını (14) kömüp yandılar ol kēĥe givleri tüşide kördü ki ĥūrileriniñcem‘ası birle behiştde seyr (15) kılādurlar sordu ki ey Zöhre Ĥudā-yi te‘ālā siñe neme kıldı ey erim bu menzil kerāmāt kıldı (16) dépgayb boldular vallāhu ‘alemu bişşavāb kırķ sekizinci bābda (17) rahmetullah te‘ālā anĥanıñ zıkrini beyāñķılıpdurlar olar andağ oratı érdiler ki aķıl[364b] (1) fażile ve şāliĥe tab‘ları müştekim ve ĥoş ta” érdiler ‘ilm-i tasavvufda ĥudret-i kāmile ve taşarrufları nāme (2) bar érdi riyāzātta mücāhideleri bī-nāzır érdiriyāzātlarınıñtarıķı ol érdi ki her künü (3) bir yarım mişķāl ta‘ām yer érdiler munu hem ol bāişdin yer érdiler ki tā‘atdın bī-mutlak ĥalmağay (4) men dép bir mişķāl su iĥer érdiler ...lerige oratdın ziyāde keymes (5) érdiler ki namāz ‘aťā’ tapışı üçün cāyīnamāzlarıdın bī-zarur kopmas érdiler yüzlerini (6) ĥıble ĥarāfigebüleñ sözünü sözlemes érdiler taķdir sözleseler tişleriniñ (7) zıkrdin büleñ sözünü sözlemes érdiler bir taķdir sözleseler tişleriniñ (8) aķını kişi körmes érdiler herĥend ‘acāib işlerini körseler hergiz külmes érdiler (9) nā-māĥrem ĥarāfigeközleriniñ uçu birle nāzar kılmas érdi herkünü yüz rek‘atnamāzöter érdiler (10) ve heme kün rüze tutar érdiler her kēĥe beş rek‘atnamāz ‘atā’ kılur érdiler evvelki ĥālleride (11) ata analaarıdın küĥük kalıp

bolarnıñ héç oruğ toġanları yoğ érđi ittifaken bolarnıñ (12) Bir ... hemsayeleri (komşu) bar érđi evvel ayttı ki ey ‘acize men seni ferzendlikge qabulqılıp (13) saqlay déđiler bu ‘acizeniñ héç kişisi yoğ érđināçār qabulqıldı ol (14) maħalde yetti yaşda érđi bu ferzendni nihāyetiobdān saqladı luliniñtarıķını örgetip (15) nihāyeti obdān bildürđi merikeleride nihāyeti şirinkār ve hoş kelām ve hoş hūy (16) şāhib-i cemāl érđiler ki Hürmüz ħalkınıñtamāmısı olarga gürūh gürūh kelip olarnı körüşge (17) meyl kılır érđiler ammā olarnıñ héç kişige bir zerrece meyleri yoğ érđiħalk meclislerige[365a] (1) alıpkelip negme kılır érđi olarnıñandaġāvāzları bar érđiler eger negme kılsalar bolarnıñāvāzıdın (2) bülbül hezār dāstān sayır işdin qalır érđi her kişi āvāzlarını iştise bī-ťākat bolur érđi āħir (3) ‘ulema bu cemi‘leni şol vaķtıññşāhige tühfe kılıp alıpbarıp pādşāhga tarttı pādşāh nihāyeti (4) zālīm tab‘ligidin bu cemilege yaķınçılıķkıldılar ol kéçesi ol bedbaħt darınıñkuvveti birle (5) kırķ merātibe yaķınçılıķkıldılar şol kéçe bu cemile Hūdā-yi te‘ālāge ming merātibe nāle kılıp bu zālīmdin (6) ħalāş boluşgamünācātqıldı bu zālīmniñhelāk boluşını tālep kıldı Hūdā-yite‘ālāniñderġāhıda (7) bu cem‘ileniñtālebi maķbul bolduseher vaķtıda pādşāh merg mugacaga mübtelābolup filħāl (8) oldu bu mazlūmaħalāşbolup başını secdege qoyupayttı ki kerimā qadira siniñkudretiñ (9) kāmīl her neme ħ‘ahlāsañkılāsın dēp şol künü luli kerlikdin tövbe kılıp lulilerniñarası (10) din çıķtı luliler bizniñaramızda bol dēp herçend zor kıldı onamadı Hürmüzde şol (11) vaķtda bir ‘azīzī bar érđi anı kutub ‘ālidir érđiler bu cemile anıñ aldıga barıp‘arz-ı (12) ħāl kılıpayttı ki ey büzürgvār meni öz ħizmetlerige qabulqılıp nikāħlarige alsunlar (13) déđi ol büzürgvār ayttı ey Cemile sen nihāyeti hoş rūy men nihāyeti kūhlūķ sen (14) cevānlıķınıñocuda men nihāyeti pīrlıkde ikimizniñarasıda neçükdin şoħbet berer (15) kıladur Halime ayttı ey büzürgvār eger siz kūhlūķ bolsanıñız men sizdinmu kūhlūķ (16) rāk eger siz pīr bolsañız men sizdin mu kınpırāk héç zārarı yoğHūdā-yite‘ālāniñ (17) rızālıġı üçün meni qabulqılıñ déđiler şeyħayttı ey Halime bu dünyā ‘ıyş lezzetniñ [365b] (1) cāyī mindin neme eyş körüp ve neme lezzet tapadursan ki men ecgiz déđiler Helime bu sözünü (2) eşitipnihāyeti hoşħāl bolupayttılar ki ey büzürgvār men şundaġ kişiniñtālibi érđim (3) elħamdülillah miñe müyesser boldu déđi āħir şeyħ bī-çāre bolup Helimeniñ nikāħnı qabul (4) kıldılar çirāķi şeyħ der vaķı‘ ecgiz érđiler bu işdin Halime nihāyeti şādmān ve hoşħāl (5) bolup aydılar ki elħamdülillah Hūdā-yi te‘ālādın her nerese tilep érđim tapdım déđi andın kén (6) er ħātūn ittifak birle ħaķķ sübhāne ve te‘ālāniñ ‘ibādetige meşġūl boldular az furşatda (7) Halime érđin işini ziyāde kıldılar Halime Ĥazret-i Sā‘id razıallahu anhumıñrūħlarıdın (8) terbiyet tapıp érđiler Sā‘id aşrere-i mübeşşiredin érđiler rızvānullah ‘aleyhüm ecme‘in (9) ammā‘ālem-i zāħirde ħazret-i ħ‘āce Hızır ‘aleyhisselām her künü iki merātibe mülāķat kılır érđiler (10) huva Hızır her mülāķatlarıda Helimeniñħaķķıda fātiħa okur érđiler ħ‘āce Ebū‘l geyz (11) ilāhi birle künde bir merātibe şoħbetkılır érđiler kutubu‘l iķtāblar birle kün aşda mülāķat (12) bolur érđiler her namāznıñferzini her künü Mekke de barıpötepkelür érđiler bir künü (13) ir ħātūn ikileriniñarasige tarıķatnıñbaħsi tüşüp söz ol yerge yetti ki kerāmātdın (14) lāf or deştiler bibi ayttılar erim merd ol bolur ki Hūdā-yi te‘ālāniñderyāyı (15) ol vaşıyyetide gavvāşlıķkılıpdur alıp çıķsaķ déđiler eri ayttılar ey bibi (16) merd olki deryāniñ yüzige cāy namāzlarını salıpnamāzotası déđi bibi tebessüm (17) kılıpayttı ki ey merd sunıñözeside yürmeklik ... işi ħavāda uçup[366a] (1) yürmeklik cīnniñişi ħaķıķatniñderyāsige cumġıl tā seni kişi kişi dimegeydēp şubu (2) baħsde erini bibi Halime ‘aciz kıldı ‘alā hazel kıyās bibidin tola kerāmātlar zāħir boldu (3) her biride erini mülzem kıldı bir künü oturup érđiler ki bir kuçġaç uçupkelip bibi (4) niñayaķlarige yıķılıpzebān ħāl birle ayttı ki ey bibi Hūdā-yi te‘ālāniñrı zālıġınıñħaķķı üçün miniñ (5) belālarımge bir düşmeni peyda bolupdur ħ‘ahlāydur ki belālarımını yıķay şunıñdın ħalāşkılsalar (6) déđi bibi hoş bolġay déđiler çiraki bu kuçġaç bibiniñaldılarıda aytar érđi (7) bibi alıp ol kuçġaç ne yerge soķtular da ayttılar ki ey kuçġaç barġıl déđiler kuçġaç (8) ucupbarıp bir zamāndın kén bir qagun oruġını tüşüġide tişlep bibiniñ (9) aldılarıga alıpkelip niyāz kıldı bibi bu cāneverniñniyāzige du‘ā‘kılıp sordu ki ey cānever (10) belālarıñnı selāmet kördün mü déđiler kuçġac ayttı ari selāmet taptım düşmen iki (11) ħişşe bolupdur dēp andın kénayttı ey bibi bu qagunniñoruġını bir şāliħ yerge tiksünler (12) andın netīceler köresiz bibi kuçġacniñsözü birle bu oruġını şāliħ yerge tikip (13) terbiyet kıldılar Hūdā-yi te‘ālāniñfermānı birle olup şāh ve berkpeydākılıp ... feleki (14) tört miñ qadem yerge öz adı Hūdā-yi te‘ālāniñkudreti birle yetmiş miñ qagun tüşüp (15) pişipħalkge ġıda boldu andın kén bibi tā terik érđiler zemistān (kış) bolsa diraħt (16) niñyıġraġı tüşġendin bu

agunniñfeleki tklr rdi erte yaz bolsa yine (17) kgerr rdi her yl ilki kidin yetmiş miñ bolur rdi bir kn bihi krdlar ki [366b] (1) agunniñbergi kuruydur bihi ayt mekr miniñhoretim seferiniñvaqt yetipdr ddiler erleri (2) aydn bildiñiz ddi bihi ayt agunumniñfeleki urupdur dpistiddlarn rstlp cn (3) be-a teslim ıldılar vallhu alemu bişşavb ... rametullah ‘aleyh (4) niñzikerini beynlpdurlar olar immu’l mttekn brhn’l muakkn imm-i ‘azm kf rametullah (5) ‘aleyhniñevldlardn vşta birle olarga yetedrler olarntoulan yerleri Badad (6) dn bolanyerleri m Badatdn yetedren yerleri hem Badat rdi ol ‘azze nihyeti (7) şlia ve bide ve mestre rdiler riyzt ve mchideni nihyetige yetzer rdiler olgun ki (8) bihi Sekine Edem şhrasdn vcd ‘lemige keldiler analarnramidin yerge cucuşları hemn (9) krdlar ki bu ferzend yaan birle ulaşangugu tştlar yerge tcşleri hemn euza billah (10) Mn el şeytn nesru minellah min allah ve fethun karib ve beşşer’l mminin ddiler bihi (11) Sekineniñol vaqtda babaları hayat rdimerdi karkerde ve riyzt keşide der her mchide eřide (12) rdiler ol ferzendni babalarnaytaa salp vcde kelgen vaqtdaki kermtlarn babalara (13) birbir beynıldılar babaları ayt ey ferzendsiz ste ořa zatnz pk bolur badn diliñiz (14) yumuşak bolur amm hr şehdlik derecesi taparsız ddi iraki an şumga ‘almet ki şehd bolur (15) siz dp atg yqlapve hoşal hem boldular sordular ki ey bzrgvr bir maalde yqlamalı (16) ve likde bř neme rdi ddiler bzrgvrayttlar ey yrnlar yqlamalımnbş (17) ol rdi ki miniñ bu ‘aciz ferzendim zlimniñolide zlm birle olar hoşvaqtılım ann nki[367a] (1) iymet kn ‘amenn ve şaddanbolanda bu ferzende řef‘atniñmertebesini berdirler ki bize (2) endn knehkrn řef‘at ılır elşa toup beş kndin kn bu şevke saldılar (3) bu şevkda yatphemişenesru minellah ve fethu kerib ve beşşere elmminindir rdiler on (4) kn şubu şara birle ttkeřesi analar tşleridekrdlar ki Hzret-i peygamber şallallh ‘aleyhi (5) vesellem hzrbolupkelipayttlar ey Selim bu ferzendni sen obdn salaıl hemişe trencibin şerbetini (6) bergil yemegigealma ve hurma bergil st ve zeam bermegil bu ferzend nihyeti şhb-i devlet iř (7) boladur dpayb boldular babaları uyudn bdrbolup ızlarnnevlerige barp (8) bu szn beynlp bu ferzendni ollara alpobdn perveriş ıldılar ol kn tşleride (9) krp rdiler şuna emel ıldılar neendkndin kn bu ferzendniñ kermtlar zhr boluşa (10) aldı evvel kermtlar bu rdi ki her kn namzdn yanp bu řevkleriniñařgakelse işretleri birle (11) babalare selm ılır rdiler tilleri kandn keyn tilleri birle selm ılıphemişe aytur rdi ki (12) ... bu zkir birle yetti yl meşl boldular andn kn (13) l ilhe illellhgemeşl boldular dedeleriyattlar ki ey ferzend siñe neme boldu ki (14) bu zkir birle meşllkladursan ızlar ayt ki bu knke tşmdekrdm ki bir ‘azzi (15) kelipayttlar ki ey ‘azz sen cemi‘ zkirlerini aytaduran bu zkirni hemişe aytman (16) yo ddi ol bşdn bu zkirni aytadurmen ddi ol ‘azzniñbu yuru birle (17) bu zkirni aytlar iki kndin knallahum rahnaytş kimeşl boldular ‘al hazel iyř[367b] (1) cemi‘ zkirlerini ayıtp keekndz arm almadılar vaqt ki bihi Sekine belaat mertebesige yettiler (2) belaata yetgenleriniñ‘almeti şubu boldu ki bşreleri stniñrengide zhr boldu vlideleri (3) ayt ey ferzend bu neme nişnedr ki sizde bardur he iř kren ve işitgen mes ddi bihi (4) aytlar ey vlide toan vaqtmda sizniñraminñizdin st birle alşp tşen bu vaqtda (5) hem Hd-y şubu stniñrengide ıldı bu miniñbelaate yetgenimniñniřanesidr analar ayt (6) siz tevellt bolan deen hem alşk rdi ddi bihi aytlar ol bleñ nemee nişnedr an babam (7) obdn bilederler vaqt ki bu ferzend on beş yşe kirdiler dedeleri birle bir toan iřniñ (8) olu bar rdinihyeti şerb har ceznehar her ısım fişlur bir kn bu ızn alşa (9) degdege ıldı bu ıznata ve anas ayt ey ferzendim bizniñsizdin bleñ ferzendimiz yo nekdin (10) sizni aa revkreli ki ol besiyr fşk ve fcurdur ‘ulemlardn iřitmediñiz mu kim her iř (11) ferzendni bir fşke berse Hd-y te‘l her kn ol iře la‘net ılır dpdr ddiler vaqt ki (12) bu szn ol ız eřitip şevk turdu andn ız aytlar ey dede size bir hkyet ılaysız eřitiñ (13) ddiler dedeleri bolur ddiler ız ayt meni ol iře beriñler dřimniñvehi (14) bu rdi ki miniñ şehd bolmalım ol iřiniñolidadur ann meni ltrp şehd ılışdn (15) emn bulay dp nikhn‘ahlp rdim amm bu sz htadur her iřiniñfiřanesige (16) serneveşt (alnyaz) niñalemi ptlgen bolsa ol hergiz ze bolmas obdnr şubu ki pk (17) kelip pk ktgeymn ddivaqt ki bu szn eřitip ata analardn feryd fin kp[368a] (1) ileridin ot tt vaqtk iki yl

şumdağötüp érdi ol bedbaht kızını olturğalı (2) kızını olturğalı kaşd kıldı ‘aķıbet şunıñkolıda şehâdet taptılar vallahu âlemu bişşavâb (3) ellik bâbda bibi Sâide raĥmetulllah ‘aleyhniñzikirlerini beyânķılıpdurlar olarnıñ (4) toğulğan yerleri Harezmi yurtıdın érdişeyĥ Ömer Nesefi evlâdlarındın érdiler anadın (5) toğul meczûb érdiler kiçikleride ĥalkdın üzölüp tağ ve şahralarıda yörüp ucarlık (6) ve tenârlık birle üns ve ülfet alıp érdiler yedürgen hurakları otıñıyıldızı érdi (7) içerdürgen suları gigniñsütü érdi başlarınııñsaçları tizlerige tüşüp (8) Ĥudâ-yite‘âlâ öz ĥudreti birle bedenlerini saçlarıda püşide kılıp érdi ammâma‘lüm bolğay ki bu bibi (9) Saide ‘âlem-i rûĥaniyyetdin cismâniyyet ‘âlemige du‘â’ ayiniñon tördü çahârşenbe künü érdi ol (10) vücûdge kelgen kècesi ay tutulupniĥâyeti ĥarañıgu érdi be-mücerridi ki ol mâh-i laķayırnıñşahnesige (11) tüşüp érdiler ay açılıpkündüz kidin rüşen boldu ‘ale’l-ĥuşûşdedeleri hemirâķ yandurğandın (12) rüşen boldu bibi Sâide yerge tucuşları hemân bismillâĥirraĥmanirraĥîm (13) Rabbenâ âtina fid’dünyâ haseneten ve fil’âhirati haseneten ve kınâ azâbennâr dédiler (14) bu işge ata anaları te‘accübge ĥalıpayttılar ki bu ferzend bu dünyâñnıñ çirâğı âĥiretniñsa‘âdetmend (15) leridin bolur dédiler ertesi EUZÜ billahi mine‘ş-şeytânı’r-racîm ve (16) ... (17) dédiler[368b] (1) ataları merd érdiler Türk ammâ zirak érdiayttı ki ey mazlûme be-taĥķiķĥazret-i şeyĥ bizlerge meded (2) kıldı ki bu kısım ferzend bizge kerâmât kıldı ĥoşĥâl bolupyaĥşı muĥafazât kılur érdi yetti yıl (3) şubu ĥarîķa birle öttü bibi Saide héç söz aytmadılar ammâ sîneleridin âvâzkeldi ki (4) bu zikiriññâvâzı hemîşe sîneleridin kelür érdi herçend sa’y kıldılar (5) sözlegeli onamadılar on yıl şumdağöttüler bir künü öyleridin taşķarı çıkıp âsmân (6) ĥarâfige bakıp tebessüm kılıp şaĥra ĥarâfigerevân boldular dedeleri arķalarındın herçend sa’y kılıp âĥir meşakķat (7) tamâm birle bir tağnıñtöbide yetip ĥoşĥâl bolupayttı ki bu ferzendni tutup alurmen dépyaķın (8) kelip érdi bibi Saide sekerip özünü tağnıñtöfesige aldı dedeleri ĥayrân ĥalıpyanıp (9) köçlerigeayttı ki ey mazlûme şâĥbâz ĥudâsî menzil alâga uçup ĥarâr aldı bu ten ĥaķsarım (10) yerde ĥaldı bukün ferzend ‘azîzimniñ‘azâsını tutadurmen ĥuşuñ birle bolğıl ki bukün ferzendniñ (11) din ümîdñiñ ni üzüp uluğlarınıñküteride bolğıl dép üçkün‘azâtutup (12) ol ferzenddin köñüllerini dil cem’ kıldılar el kışşa ĥaddese-allâhu sirruhu tağlarda yörüp (13) ucarlık ve tenârlıķlarbirle mu‘nis boldular hemîşeĤudâ-yi te‘âlâñıñcemâlige mest u müstağreķ (14) bolup özleridin büleñ kişidin ĥaberleri yok érdiközlerini Ĥudâdın büleñ héç (15) mevcûdâtğa ve maĥlûkâtge salmas érdiler birkünü bir seyyâd dâm koyup érdi bir kebk (16) ol seyd tüştü seyyâd ol kebknıñarkasındın bardı ben agâĥ ol seyyâdnıñgüzerinik dâmge (17) bibiniñķaşıge yetti kördü ki bir ‘acâib şureti tağnıñtöfesinde yüzünü âsmânge ĥılıpolturupdur[369a] (1) bu seyyâd aña ĥayrân bolup ol bibiniñķaşıda turdu ol bibi ĥâlige kelmedi ertesi seyd koyğalı (2) ketti iki kündin kényanıpkelipkördü ki daĥi şol ĥâllerideturupdur ol seyyâd bibiniñķaşlarıda (3) meķân tutup bir ay anda turdu añaģece bibi öz ĥallerigekelipkördü ki yanlarıda bir kişi vaţan (4) tutupdur münâcâtķılıpayttılar ki ey bâr-iĤudâya tâ bu vaķtģaça meni kişige körsetmes érdiñ (5) bukün neme boldu ki nâ-maĥremniñközü miñe tüştü ve miniñközüm aña tüştü men muña rızâémes (6) Olkünü ki men anamdın toğulup érdim cezbnıñķalemi miniñatımgafutulup érdi nâ-maĥrem (7) niñközü miñe tüşmeslikniñķurası miniñ baremde tartılıp érdi ve lîkin bu vaķtģaça bu devlet (8) niñmüyesser bolup érdi imdi miñe nâ-maĥremniñközü tüştü imdi ma‘lüm boladur ki (9) miniñ ömrüm âĥirige yetipdür dédiler on yaşımda bu cezebe miñe şeyĥ ‘Abdullah Yemenîdin (10) yetip érdi keşîş ĥaķķ sübhâne ve te‘âlâdın bolup érdiminiñ ĥâlimdin héç kişi ĥaberdâr émes (11) érdi bukün miñe bu vaķ’a boldu imdi miniñ işimni ertege koymaķlık dép yine özleridin (12) kêtîpâĥiret seferi ĥılıpşundağ beş kün oraturdular ey dervîşegerdervîşlikniñģayreti (13) ‘aşķnıñderdi sende bolsa ol işini ĥılğıl ki Ĥudâñıñaşıķları ĥılıpdurlar ol kişige (14) merdlikniñlâfını örüpdürler mazlûmlarınıñhimmetçe bolmasa ol dervîşniñhimmeti sehldür (15) elķişsa bibi Saide ĥaddese-allâhu sirruhu altmış yetti yıl ‘ömür kördüler şol yılñıñâĥiride vefât (16) boldular vallâhu âlemu bişşavâb bibi ‘Aişe Ķaşğarî (17) ĥaddese-allâhu sirrihunıñ zikirlerini beyânķılıpdurlar olarnıñTürk ve Türkzâde ya‘nîdedeleri [369b] (1) Türk érdiler riyâzâtları besiyâr érdiler ve mücâhideleri bî-şümâr meşşakķatları bî-ĥadd ve mihnetleri (2) bî-aded érdi küçük ĥalleridezirâatnıñķarıda anaları birle hemrâĥķılıķkılur érdi (3) çirâķi atalarınıñbolardın büleñ ferzendleri yok érdinâçârzarüretdin özige hemrâĥ kılur (4) İrdi bir künü belâğat mertebesige yetip érdiler dedeleri ĥarmânge barıp érdi dedelerige (5) bir soğuda aş alıp berür érdiler kördüler ki bir ĥugdın köhne tâmnığ töfesinde oturup (6) özige aytadur ki men ‘aşıķ muyum ol bâģdin mu

dedürmen ammakéçelerde dedürmen (7) anıñ üçün ki ‘aşıklarnıñışi kündüz kârgakelmeydür miniñ hâcetim ol ki özümniñ (8) başını töbün kılıp aşıladurmen anıñ üçün ki başını töbün kılmağda hâsiyyet tola bardur (9) miniñ câyım virânedür çirâki virâne dilini abâd kıladur obdân yerlerini harâb kıladurmen (10) munda yalnuz boladurmen ... yalnuzlukdın köñülge dîlcemlik hâşıl boladur cemi‘etdin (11) köñülge perişânlık tapadur ‘Aîşe cugazdın bu sözlerini eşitip dillerige bir su.... (12) tüşüp cânlariga ot yağıldı bu işge hayrân bolup yığlap bordır érdiler kördüler ki bir (13) torğay tekin ... töfesinde oturup özige ebedi ki ey torğay bu havsalage ki sinde bardur munça (14) serafrâzlıkınıñ degdesini başınga alıpturupsın siñe münâsib şubu ki tekin (15) niñ rengidin bolsañ harlık anıñ dergâhıda iki cihânnıñ‘azîzdin obdân Herâk (16) bu dünyânıñ‘izzetiniñ beğası yok aña mağrûr bolmaqlık..hañadur bende bu dünyâda bendedâr (17) bolsa âhıretge h‘âcedekétmegi lâzımdur dédi bu bibi Aîşe bu torğaydın bu ten beni eşitip [370a] (1) eşitip şürişleri ziyâde bolup ol yerde şahâret alıp iki rek‘atnamâz ‘atâ’kılıp başını secdege (2) koyupayttılar ki ey qadir-i bî-hemtâ bukün ne obdânkün érdi ki bu kısım sözlerini bu cânever (3) lerdin eşitidiñ bu nâreside ki sa‘âdetmendliğiniñiñânesidür dép atalarınıñaldıga bardı (4) aşnı berip evige yanıpkelip yığlapolturup érdiler ki ataları kirip sordu ki ey ferzend (5) neme yığladur siz dédi bibi ayttıminiñ şubu tenhâlıkım da Hudâ-yi te‘âlâ cemi‘nemerselerdin halâş (6) kılğaydép andın kén dâym şahâretge meşğülluk kılıpşolu işde dili Hudâ birle boldu (7) devâm la ilahe illallahnıñzikrini aytur bu zıkrini bir ‘azîz bibiniñtüşleride ta‘lim (8) berib érdi on iki yıl şubu zıkrini müdâvemet kıldılar olarnıñhâlidin haberdâr bolmadı hañtta ki ata anaları hem (9) bilmedi bu on iki yılınıñide bir zamân lâ ilahe illallahnıñzikridin hâlî bolmas érdiler (10) kéçelerde cagızınıñaytğanige oğşa başlarını töbün salıp asılır érdiler on iki yıldın kén (11) ançı miktâr dervîşlik hâli peydâ boldu ki meşâyihlerniñ ervâhları ma‘lûmkılıp andın kén (12) bildiler ki bu bûy ki ‘âlem-i ma‘nidekaysıbüzürgvârdervîşlikniñ telâkinini (13) igindiler andın kén bu bî-halvetihtiyârkıldılar amma zâhir ‘âlemniñışidin hâlîemes (14) érdiler çark igürünçe mu lâ ilahe illallahnıñhemîşe aytur érdiler yegirmi iki yıl şubu tarîka (15) birle öttü bibiniñtüşleride bir kişi zâhirbolupayttı ki ey ferzend hoşhaber siñe ki sen Hudâ (16) nıñdostlarındın bolduñ dédi ol kişiniñsözü bibiniñdilige katıg eser kılıp nâkış bağladı (17) iki yıldın kén bibini zor birle givge berdiler yene bir yıl ötüp érdi ki şeyh Manşur Hicâzige[370b] (1) bir hâdişge vaqı‘bolup érdi anı yukarı zıkr kılıp érdi şubu vaqı‘dın bir yıldın ilgeri (2) givge tüşüp érdiler şeyh Hicâzı mürîdleri birle ‘Aîşeniñ kaşıgakelmesdin ilgeri (3) şeyhniñkelişlerini tüşleridekörüp âb muhâzirniñistidâdını râst (4) kılıpturup érdiler ki şeyh Hicâzi mürîdleri birle ..nıñ evleriñkeldi ... aldılariga (5) çıkıpkördüler ki tüşleride körge büzürgvâr kelipdürler ki bu büzürgvâr tüşleride hoş (6) haber yetgürüp érdiler bibi derhâl körüpbüzürgvârniñ ayaklariga yıkılıp girye ağaz kıldılar (7) şeyhayttılar ey ferzend bu yığlaydurğan mağal émes....kıladurğan mağal ki siz ‘acızlerniñ (8) du‘â’sı müstecâb boladur sizlerge ...kılındédiler ... hoş bolğay dép (9) aytilar ki bukünkéce munda tursunlar büzürgvâr ol kéce şunda ikrâr aldılar bibi cânlık (10) niyâz kıldılar dervîş ol kéce şöbet kıldılar bibi hizmetde ora turdular bibiniñ (11) büzürgvârniñ tohtatışlarınıñ bâisi ol érdik buzcuda tugutğalı bergen bir seferleri (12) érdi ol tokupbolmap érdi ol kéce bir kişidin bir narihe garz alıp (13) anı tökülüptamâmkıldılar ertgen şeyh yolge revân boldular bibiniñ barışğa (14) givleri rûz irmedi anıñ üçünki men nâ-mefhûm (anlaşılmayan) lerge koşup iber mi men dédişeyh (15) her çend naşihat kıldılar qabulqılmağı âhîr bibi biz zor birle gabinlarını ötüp nikâh (16) larıñ cüdâbolupşeyh birle tâ kum şehîdânge yetkünçe yolda h‘âceHızır‘aleyhisselâm on (17) mertebe mülâkatbolup bolarnıñ kaqqda fâtiha okudular vaqt ki şeyh Mecâzi meşâyihlar[371a] (1) birle otğa kiredürge yerge yettiler bibi tevaşşuf kılmay heme dervîşlerdin ilgeri otğa kirip (2) culan bâzlıkkıldılar vaqt ki otnı uçurupfâriğbolğandın kénkördüler ki bibi (3) niñğaraş alıp sıgıçlariga salıp toğutğan yeri otnıñeseridin sarğarıpdur Hâzret-i şeyh (4) qaddese-allâhu sirrihu’l ‘azîz ayttılar ey Aîşe sebeb neme érdi ki sefciniñniñ néçend tarığı sarğazıpdur (5) dédiler bibi aydılar ey büzürgvârneçend tarığı kişidin gâraş alıp salıp tokutup (6) érdim dañi ol kişiniñtığını bermep érdim dédiler andın kén meşâyihlardın ruşat (7) tilep öz menzillerige yanıp dervîşlikniñkârige meşğül boldular yene iki yıl tâ‘at (8) ‘ibâdet kılıp h‘âceHızır‘aleyhisselâmdın terbiyyet taptılar yegirmi yetti yıl ‘ömür kördüler yegirmi sekizinci (9) yılı ‘âlemdin vefât taptılar ol yerdeki bibige cagundındın torğaydın halâşlık (10) niñhoş haberi yetip érdi şol yerde vaşiyetniñmağmunını birle defn (11) kılındı bibi ‘âlemdin ötgendin kén bir kişi tüşide kördü

ki behiştin hürîleri (12) birle nefis libâslar kibbehiştde hürîler birle seyr kılıpyörüydürler ol (13) kişi sordu ki ey Âişe Hudâ-yi te'âlâ sizge neme ata kıldı bibi ayttılar bibi Rabi'a (14) bibi 'Adeviyege kılğan kerâmâtlarını miñe ata kıldılar vallâhu alemu bişşavâb (15) ... bibi halvayı rahmetullah te'âlâ'aleyhiniñ tezkiyelerini beyân (16) kılıpdurlar olarnıñşaılları ... çend şehridin érdi sultan ellik maziniñ (17) evlâdların érdirer riyâzâtı ve mücâhideleri kâvî érdikéçekündüz[371b] (1) babalarınıñâstâneleride halvetnişinlik kılur érdiler ammâ evvelki halleride resm mazlûmların (2) tarîkasıdayörür érdiler namâznı kim öter érdiler bir künü babalarınñâstânelerige yakın (3) ötüp barur érdiler âstânedin kulaqlarige âvâzkeldi ki ey ümmiye tâ kaçgange bu elheveslik (4) birle namâzötemeykün ötkedürgen Hudâdın qorqmam dursun Hâzret-i resûl şallallâhi 'aleyhi vesellâm (5) rûhların şerm tutmam sen babañnıñrûhunu minin rûhumnı könlüñge keltürmey (6) sin aytmaysın ki men fi'lân kişiniñ nesli miñ babam fi'lân kişi dimedürsin (7) özüñni ve meni halknıñ arasında hecil (utandırmak) kıladursın keşki men fi'lân kişiniñevlâdı (8) bolsañ érdi men bu işdin hecil bolmas érdim dépâvâzkeldi ki vâkt ki bibi (9) bundanı eşitip bir otu bibiniñ cânige tüşüp demegidin tütün orlap yığlap (10) babalarınñâstânelerige kirip yüzlerini âstânelerige sürtüp Hudâ-yi te'alâge (11) nâle kılıpkılğan zebûn işlerige tevbe kılıp şol âstâneniñ yanında bir sumeg ihtiyâr (12) kılıpkéçekündüz şunda boldular bir yıl beş ay şubu tarîka birle öttü kişi .. tüşleride (13) kördüler ki Hâzret-i şultân Ellek mâzi tehir bolupkelipayttılar ki ey ferzend (14) bilgil ki ferzend ölen dedeniñ..... birle bolğay dedenin tarîkası birle yol (15) yörügey ve himmetini bülendkılğay özünü töbün tutmağay babasıñ rûhnı körgey (16) tâsa'âdetmendlerdin bolğayvâkt ki bu sözünü eşitip hoşhâl bolup öz kârıda (17) sa'y ihtimâm kıldı künden küñge işi tarîkide boldu iki yıl şubu tarîka birle öttü andın kén[372a] (1) işâret boldu ki ey ümmiye imdi sen Mekke-i Mu'azzamaga bargıl sinin işiñ şunda tamâmige (2) yeter bibi hoş bolğaydép yolge revân boldular on iki mazlûm kişi eri birlen bibige (3) hemrâh boldu bibi mücerred érdiler şol heynde otuz beş yaşda érdiler bibi Gülsüm (4) ibni 'Abbâsñnıñâstânelerige barıp şunda tünediler aş vâktı bar vâktı bar érdi ki (5) tüşleride bir tabâk helvâ aldılarıda qoydular bibi özlerige kelipkördüler ki bir tabâkda (6) helvâ aldılarıda turadur ol helvânı alıp özlerige hemrâh kılıp herkünü hemrâhlarığa (7) Hudâ-yi te'alânıñ kudreti birle iki merâtibe helvâ berdiler ol helvâga hergiz noqşân bolmas érdi (8) el kışsa kârvânge barıp qoşuldular bu kârvândın on iki miñ kişi bar érdi (9) tâ Mekkege yetkünçe hemmesige küñde helvâ yetküzüp berdiler şubu tarîka birlen Mekkege yetip tavâf (10) kıldılar iki yıl özleri Mekke de oboldular Mekke de halkge mu helvâ yetküzüp berdiler (11) üç yıl Medine de sakin boldular Medine deki halkge mu şubu vazîfeni kıldılar Medine de (12) bibi helvânı dép at qoydular Peyğamber şallallâhi 'aleyhi vesselâmñnıñ Medinelerige seri' yüzlerini (13) turupqollarını du'a'ga köteripayttılar ki kerimâ ve raḥîmâ meni şubu yerde defn kıldurğıl (14) şubu heynde kulaqlarige âvâzkeldi ki siniñ töfeñ şumdakilerdin ammâ özüñniñ (15) menziliñge barmañnıñ lâzım bolar hem siñe muvafaqat kılmağı lâzım olarnıñ yurtlarığa (16) barıp olarnı terbiyyet kılmañnıñ lâzım 'ömrün âhirige yetti zâhir seni öz yurtuñda (17) defnqılurlar andın kén sen bu yerde hâzır blursun vâkt ki bu hoş haber Peyğamber sallallâhi [372b] (1) 'aleyhi vesellemniñ rûhlarıdiyetip érdiertegen qofup yolge revân bolup hemrâhları (2) birle özçendge yettiler babalarınñâstânelerige yetip bir kéçe anda boldular tüşleride (3) kördüler ki bir kişi hâzır bolupkelipayttı ki ey helvâyı sizniñ menziliñiz bu yerde yemes belki sizniñ (4) menziliñiz yârkendde aña barmañnıñ lâzım bu işâret birle bibi yârkendge barışnı ihtiyâr (5) kıldılar anda ellik yıl turup halkge helvâ berdiler öz cinsleridin yetmiş (6) kişini terbiyyet kıldılar özleri Hâzret-i Emire'l-mü'minîn Ebûbekr şiddîk râḍiallah (7) anhunıñ rûhların terbiyyet tapıp érdiler öz orunlarıda bir ḥalîfe qoydular (8) anıñ atı Amene érdiler bolarga vuhûş ve tıyyûr müsehher bolup süt bergen cihetdin (9) süt bibi atadılar toqsan tört yıl 'ömür kördüler toqsan beşinci (10) yılı vefât boldular yârkendiniñekâbir eşrefleri yığılpkelip bibiniñ namâz larını (11) ötep körge qoyup érdiler ki bibi qofuprâstolturupayttılar ki euzu (12) (13) ... (14) ... dib (15) andın kénfutlarını uzattılar dahi körüniñ ağzını kummap érdiler ki (16) leheddin gayb boldular bibiniñ bu kerâmâtlarını tofraḥ başıdaki (17) bar halk hemesi kördüler irânlarınñ kabrisidin kabri bağladılar (373) okunamadı.

EK-2. Hikâye, Roman ve Piyes Özet Metinleri ve Şiir Örnekleri

Metin 1. Yusuf Tuna'nın Abdülkerim Satuk Buğra Han Destanı³⁵⁹

“Karahanlı devlet hükümdarı Satuk Buğra Han,
Babası Bezir Han ile cihanda kazandı şan.

Babası öldükten sonra düşmanlarla çatıştı,
Oğulcak Kadir Han yanında büyüüp yetişti.

Müslüman Samani hükümdarı canını verdi,
Samani şehzadeleri taht kavgasına girdi.

Kendine bağlı oymaklar ile atlara bindi,
Nasır Bin Ahmet Oğulcak Kadir Han'a sığındı.

Nasır Ahmet Kadir Han himayesine girdi,
Kadir Han Nasır Ahmet'e Artuç ilini verdi.

Allah'a iman ederek yönünü Hakka döndü,
Satuk Buğra Nasır Ahmet'ten İslam'ı öğrendi.

On iki yaşında Satuk Buğra Müslüman oldu,
Türkistan içinde Abdülkerim ismini aldı.

Yirmi beş yaşındayken ünü Türkistan'ı aştı,
Amcası Kadir Han'la din yüzünden ayrı düştü.

Abdülkerim Satuk Buğra Han savaşılmaya koştu,
Kadir Han ile Fergana'da savaşa tutuştu.

Kadir Han'ı öldürüp oradan içeri daldı,
Atbaşı kalesi ile Kaşgar şehrini aldı.

Türk birliğini sağlayıp tüm düşmanları yendi,
Ebul Hasan Muhammed'den dini bilgi öğrendi.

Ülkede Kuran okutup hakikati söyledi,
Karahanlı Devletine İslam'ı din eyledi.

Buğra Han'a karşı Çinlilerle beraber oldu,
Türkistan'da Kağan Bazır Aslan Han karşı geldi.

Ya Allah Bismillah deyip Hakkın adını andı,
Buğra Han Balasagun'da Bazır Aslan'ı yendi.

Satuk Buğra ilk Müslüman Türk Hakanı sayılır,
Onun sayesinde din Orta Asya'ya yayılır” (Yusuf Tuna)

³⁵⁹ <http://www.antoloji.com/abdulkerim-satuk-bugra-han-destani-siiri/> 18.03.2016.

Metin 2. Yusuf Tuna'nın Abdülkerim Satuk Buğra Han'ın Müslüman Oluşu Adlı Şiiri³⁶⁰

“Hazreti Muhammed kanatlı atı Burak'ın,
Sırtında yedi göğü geçip Miraç'a erdi.
Yükseldiği “Mirâc Gecesinde” Yüce Hakkın,
Gök katlarında tanımadığı bir ruh gördü.

Merak edip burada duran kişiye dönüp,
Cebrail'e bu ruhun kim olduğunu sordu.
Cebrail Hazreti Muhammed'e bilgi sunup,
Satuk Buğra Han'dır diyerek yanında durdu.

Bu zat sizden üç asır sonra dünyaya gelen,
Hakka inanmış salih bir insan ruhu dedi.
Türkistan'da İslam dinini yayacak olan,
Müslüman olan Türk Milletinin Şahı dedi.

Peygamberimiz yeryüzüne döndükten sonra,
Her an Abdülkerim Buğra Han'a dua etti.
Mirac'a gidip gök yüzünden indikten sonra,
Manevî olarak onun huzuruna gitti.

Bir gün geldi başında Türk başlığı bulunan,
Toz duman koşarak gelen kırk atlı göründü.
Satuk Buğra Han ve arkadaşları bilinen,
Bir eda ile selâm verip atından indi.

Bu olaydan üç asır sonra Satuk Buğra Han,
Kaşgar Sultanının bir oğlu olarak doğdu.
Satuk Buğra Han doğunca yer sarsıldı bir an,
Mevsim kış olunca çiçek açıp yağmur yağdı.

Falcılar bu çocuk Müslüman olacak deyip,
Öldürelim diyerek üzerine yürüdü.
Satuk Buğra Hanın annesi bunları duyup,
Onların elinden çocuğu Allah korudu.

Satuk Buğra Han büyüdü okla ava çıktı,
Ala geyik görüp hemen okuna uzandı.
Avdan kaçan geyik dönüp Buğra Han'a baktı,
Bir ak sakallı dede görünümü kazandı.

Buğra Han onun Hızır olduğunu anladı,
O bu dede sayesinde doğru yolu buldu.
Müslüman ol deyince kulakları çınladı,
Buğra Han şehadet getirip Müslüman oldu” (Yusuf Tuna)

Metin 3. Yusuf Tuna'nın İlk Müslüman Türk Devlet Başkanı Satuk Buğra Han Adlı Şiiri³⁶¹

“İlk Müslüman Türk devlet başkanı,
Abdul Kerim Satuk Buğra Handır.
Karahanlı Türkünün hakani,
Abdul Kerim Satuk Buğra Handır.

Hakkı gözetip hakikat kılan,

³⁶⁰ <http://www.antoloji.com/ilk-musluman-turk-devlet-baskani-satuk-bugra-han-siiri/>; erişim tarihi 18.03.2016.

³⁶¹ <http://www.antoloji.com/ilk-musluman-turk-devlet-baskani-satuk-bugra-han-siiri/>; 18.03.2016.

Yaşantısı mütevazî olan,
Peygamberin duasını alan,
Abdul Kerim Satuk Buğra Handır.

Sevgi Oğuzda yürek buharı,
Cihan içinde gönül baharı.
Türklüğün medarı iftiharı,
Abdul Kerim Satuk Buğra Handır.

Oğuzda Türk milletinin şanı,
Hak aşığı olanların canı.
Dünyada sultanların sultanı,
Abdul Kerim Satuk Buğra Handır.

Sevgiyle Yusuf'un altın çağı,
Gönül ikliminde iman dağı.
Tarihte Türkün şanlı bayrağı,
Abdul Kerim Satuk Buğra Handır" (Yusuf Tuna)

Metin 4. Ozan Arif'in Geçmem Davamdan Adlı Şiiri ³⁶²

"Benim davam açık Allah davası
Geçen geçsin ben vazgeçmem davamdan.
İla-yı Kelimetullah davası
Geçen geçsin ben vazgeçmem davamdan.

Dedem Saltuk³⁶³ Buğra Han'dan bu yana,
Türk-İslam ülküsü demişim ona,
O yüzden ülkücü denilmiş bana
Geçen geçsin ben vazgeçmem davamdan.

Bu dava vatandır, dindir, millettir,
Bu dava devlet-i ebet müddettir,
Bendeki sevdası ilelebettir
Geçen geçsin ben vazgeçmem davamdan.

Ben hemşehrim eksik olabilirim,
Bazısına ters de gelebilirim,
Amma davam için ölebilirim
Geçen geçsin ben vazgeçmem davamdan.

Ha ölebilirim dediysem bakın,
Siz beni ölmedi sanmayın sakın,
Şehit verdim şehit beş bine yakın
Geçen geçsin ben vazgeçmem davamdan.

Hareket olarak verdiğim bunlar,
Ya daha önceki şehit olanlar,
Düşünmeli hazır vatan bulanlar
Geçen geçsin ben vazgeçmem davamdan.

Ama geçen varmış varsa yazıktır,
Gaflettense döner; zaten eziktir
Gafletten değilse kanı bozuktur
Geçen geçsin ben vazgeçmem davamdan.

³⁶² <http://www.antoloji.com/gecmmem-davamdan-siiri/>; erişim tarihi 18.03.2016.

³⁶³ Satuk kelimesi yerine Saltuk kelimesinin toplum belleğinde yaygın olarak hatalı kullanılmasına daha önce tezin üçüncü bölümünde detaylı olarak yer verilmiştir. Bu şiirde de benzer bir durumla karşılaşmaktadır.

Kan bozuk olmazsa mazi satılmaz,
Takım tutar gibi dava tutulmaz,
Moda da değildir her yıl atılmaz
Geçen geçsin ben vazgeçmem davamdan.

Bu Ozan Arif'i bey yapsanız bey
Diyecektir size 'Bu beylik de ney?
Davama kölelik daha güzel şey
Geçen geçsin ben vazgeçmem davamdan" (Ozan Arif)

Metin 5. İrfan Çelik'in Satuk Buğra Han Adlı Şiiri³⁶⁴

"Soyu gelir onun Karluklardan
Babası Karahanlı Bezir Han
O Müslüman olan ilk Türk hakan
Karahanlı sultanı Buğra Han

İslamı din seçti şereflendi
Yirmi beş yaşa kadar bekledi
Müslümanlığını ilan etti
Karahanlı sultanı Buğra Han

Allah kalbine verdi imanı
Yendi amcası Oğulçak Han'ı
Müslüman yaptı Türk boylarını
Karahanlı sultanı Buğra Han

Işık oldu Türk'lüğün önüne
İslam hoş geldi Türk'ün gönlüne
Gazalar yaptı düşman üstüne
Karahanlı sultanı Buğra Han

Türk ülkelerine yaydı Hak dini
Müslüman-Türk bildi kıymetini
Resule ümmet yaptı neslini
Karahanlı sultanı Buğra Han" (İrfan Çelik)

Metin 6. Erol Doygun'un Hayat Hikâyesi Adlı Şiiri³⁶⁵

"Atadan Toruna
(Törelî Türk Oğullarına)
Karahanlı Saltuk Buğra³⁶⁶
Selam Gaznelî Mahmud'a
Osman Gazi, Alparslan'a
Atana layık olursun

Kefeniyle kabre hazır
İnancıyla zulmü bozar
Kanla Anadolu yazar
Sultan Alparslan olursun

Beyliklerinden devlet kurar
Haçlı çemberini yarar
Düşman yarasını sarar

³⁶⁴ <http://www.siirkolik.net/siirler/124567-satuk-bugra-han.asp>, 18.03.2016.

³⁶⁵ <http://www.saricigdem.dergisi.info/043sayi.htm>; erişim tarihi 18.03.2016.

³⁶⁶ Satuk Buğra adının yanlış kullanım şekli Saltuk Buğra olarak kullanımına bu şiirde de rastlanılmaktadır.

Eyüp Selahaddin olursun
 Haçlılara karşı durur
 Kafatasçı haçlı erir
 Tek tek cezaların verir
 Kılıçarslanlar olursun

Her an yeni bir kıtaya
 Söz vermişsin sen ataya
 Akın durmaz hiç Batıya
 Dilerim Orhan olursun

Duaların göğü deler
 Düşmanlarını duman eder
 Cennetlere uçar gider
 Hüdavendigar olursun

Boğaz keser hisar katlı
 Ülküsüyle yel süratli
 Uçar gider beyaz atlı
 Ölür Yıldırım olursun

Fatih gibi oğlu olmuş
 Haçlı gelmiş bela bulmuş
 Sultanlıktan geçip gülmüş
 Dilerim Murat olursun

Çok Bizansları döversin
 Zulmün başını ezersin
 Denizlere at sürersin
 Dilerim Fatih olursun

Şahlar ülkesin çaldırmış
 Hadlerin yaman bildirmiş
 Ak atın yaman şaha kaldırmış
 Dilerim Yavuz olursun

Hüseyin'le Hasan gibi
 Selçuklu Alparslan gibi
 Fatih, Yavuz Sultan gibi
 Şehit Müslüman olursun

Ok-Öz Kağan soyun olmuş
 Yağların koyun olmuş
 Devlet kurmak oyun olmuş
 Gene ulu devlet olursun

Törelisin, Türk'sün çalış
 Atasözlerine alış
 Düşün taşın yap bir buluş
 Sen de bir Atatürk olursun" (Erol Duygun 1978 Ekim, Taşpınar).

Metin 7. Harun Yiğit'in Satuk Buğra Han Destanı (Gölce-Bahçe) Adlı Şiiri³⁶⁷

"Türkler, asırlardır tek Tanrılı dinlere inanmışlar, Tanrı'nın etrafından töre ve kutsallarını dokumuşlar. O inançta Peygamber denen olgu yoktu. Bilge kişiler, önderler, Ozanlar ve Dede Korkut'lar vardı.

Şimdi ise hem tek Tanrı, hem de Peygamber var. Eğer peygamber kendi ulusundan değilse destanlarda, efsanelerde kahramanlarını peygamber mertebesine getirip onun seviyesine çıkartarak kahramanına kutsallık kazandırmışlardır.

(S) evgidir işin aslı
H(A) lk isterse
Ku(T) sallık kazandırır olaylara
Olm(U) şu abartarak şişirir
Ve de (K) ahramanını
Kendi (B) üyütür
İsterse (U) lulaştırır
Öyle do(Ğ) a üstü olaylarla süsler
Doğurtu(R) ağaçtan insanı
Yürütür d(A) ğı, konuşturur taşı.
Efsaneler, (D) estanlar
Abartarak g(E) rçeği
Bağlar doğaü(S) tü olaylara.
Olmamış olmuş(T) ur
Ve bu halkın muh(A) yyilesi
Öyle arzuladığı(N) dan
Gök yere inip, yer ç(I) kmıştır göğē.
Ve
Bir gün
Geline
Yüce insan
Peygamberimiz
Hazreti Muhammet
Miraç'a çıktığında
Peygamberler arasında
Birisi vardır tanıyamaz

"Ulu kişi kimdir" diye sorar
"Bu ulu kişi peygamber değildir"
Der Cebail, Hazreti Muhammet'e
"Siz öldükten tam üç yüz yıl sonra
İslam dinini Türkistan'da
Yayacak Türk kahramanı"
Muhammet çok sevindi
Sahabelerine
Anlatır bunu
Merak eder
Onlar da
"Görelim"
Derler.
İsrar ederler
"Görelim
Görelim
Ya Muhammet görelim! "

.....Peygamber
.....Dualar eder
.....Göstermeyi arzular
.....Olan olur nihayetinde;
.....Birden karşılarında kırk silahlı

³⁶⁷ <http://www.antoloji.com/satuk-bugra-han-destani-gulce-bahce-2-siiri/>; 18.03.2016.

.....Belirdi o an kırk atlı
Başlarında bir yiğit
Hanların Han'ı
Göründü
Satuk Buğra Han
Kırk arkadaşıyla
Selam verip geçtiler.

Artık Miraç'a
 Peygamber çıkar sanma
 Halk isterse
 Eğer peygamber de
 Yoksa ulusundan
 Kahramanını
 Her kılığa sokar Halk
 ve
 Çıkartır onu
 İsteddiği makama

O günlerde Kaşgar' da bir çocuk doğup geldi.
 Bahtı açık çocuğun, Adı Satuk Han oldu.

Gün oldu devran döndü, yapıldı çok savaşlar
 Nice tahtlar yıkıldı, kesildi birçok başlar
 Kimi adalet arar, kimi akıtır yaşlar
 O günlerde Kaşgar'da bir çocuk doğup geldi.

Kağan'ın çocuğuna bütün Kaşgar sevindi
 Ulu kağan bu erkek çocuğuyla övündü
 Gel gelelim falcılar, büyücüler dövündü
 Bahtı açık çocuğun, Adı Satuk Han oldu.

Doğan da hey doğanda!
 Kağan oğlu doğanda
 Yeryüzüne göklerden
 Bin müjdedir yağanda
 Nicedir övündükçe
 Milyon sevinç kağanda
Birlik olur, bir olur
Atanda yeni şafak
Otağlara yağar nur
Seherler nazlı bayrak

Doğanda hey doğanda
 Doğandan ay doğanda
 Tez elden bahar insin
 Kıl çadıra bu yanda
 Olmalı, olacaklar olmalı
 Işıktan oklar ile
 Karanlık vurulmalı
Töredir bu, vazgeçilmez
Koçlarım kesilmeli
Doğan gün bizim ise
Geceleri silmeli...

Doğdu ya kağan oğlu, bırakır mı falcılar?
 Falcıların fallarında çıkmış geleceği
 Geleceği pek parlak değilmiş güya
 Güya Müslüman olacaktı bu çocuk
 "Çocuğu hemen öldürelim" demişler.
 Demişler demesine, haber gitmiş anasına

Anasına söz geçirememiş Ulu Kağan
 Kağan'a yalvar, yakar ağlamış
 Ağlamış, sızlamış ve; "Eğer bir gün
 Gün gelir de Müslüman olursa
 Olursa o gün öldürün" demiş.
 Demiş de, dediği kabul görmüş.

.....Gel
Zaman
Git zaman
Yavaş, yavaş
Büyür, gelişir
Korkusuz ve cesur
Gözü pek çocuk olur.

Daha on iki yaşında, Satuk Buğra ava çıktı
 Ve o tavşanı görünce, düşüp ardı sıra koştu

Aniden peşine gitti, bu tavşan özüne döndü
 Oracıkta onu gördü, Hızır olduğunu bildi

Dinler can kulağıyla, verdiği öğütleri
 Sözler verir Hızır'a, Türk'ün yetişen eri.

Kim tutabilir söylen, Hakkına verse seri?
 Bu öğütlerle içten içe tutuşan eri

"Hakk'ı uğruna verirse seri"
 Biz dedik de gerçek nasıl?
 Dedik ya
 Halk isterse kahramanının
 Ağzından alev çıkartır
 Ya da
 Giydiriverir ona bir hayvan abası.
 Bu da yetmez kimi zaman
 Yükseltir Peygamber mertebesine
 Halk bunları yaparken
 Dönelim destanın özüne
 Ben anlatayım
 Siz dinleyin
 Gerçek Satuk Buğra Han'ı

Kırgızların saldırganca tutumu
 Uygurları parçalayıp bitirdi
 Karluk, Çiğil, Yağma boyu birleşti
 Tarihe yeni bir devlet getirdi

.....Bilge Kül Kadir Han
Topladı yiğitlerini
Çekti kılıcını
Devam ettirmek için Hanlığı
Kurdu Karahanlı Devletini
İlan etti Kağanlığı.

Moğolistan, Çin ve Aral gölünde
 Bu coğrafya yine Türk'ün elinde
 Kurulmuştu sekiz yüz kırk yılında
 Bilge Kül Kadir Han tahta oturdu

.....Sır Deryası
Çu nehrinin arası

.....Yaşadılar
Talaş nehri boyunda
İndiler
Güneye
Güney doğuya

Yıllarca at sürdüler
 Meydan meydan savaş gözetmekten
 Zamanın akışını göremez olmuş insan
 Yaşlılık, çoktan kapısını çalmış

Biz
 Sözü
 Fazlaca
 Uzatmadan
 Öze geelim.
 Bir oğlan doğurur
 Bezir Han'ın karısı
 Bayram eder bütün Türkler.
 "Tahta varis geldi" diyerek.
 Kısa sürer bu sevinçleri
 Ağıtlar başlar Türkellerinde
 "Bezir Han erkence öldü" diyerek

Kardeşi Bezir öldü, Han'ın tahtı boş kaldı.
 Töre gereği aldı kardeşin karısını

Amcasına eş oldu, Satuk Buğra sırdaşı
 Yarasını kalbinde öfkesiyle bastırdı.
Bastırarak yaşamaya başladılar
Başladılar çekişmeye
Çekişmeye görsün insan
İnsan neler açarmış başına
Başına gelenleri
Gelenleri göremez
Göremez gözünün önünü

Kül Kadir Han ölünce tahtına Bezir Han geçti
 Eş Kağanlığı seçti Oğulcuk, töre var önce
 Fikri ince mi ince, beklemeye koyuldu.

Satuk Buğra Han'ın babası ölür
 Törelere uyar anne
 Kayın biraderi eş edip alır
 Kara günler sayar anne

Törelere acımasız kuralı
 Dinlemiyor kraliçe, kralı
 Çaresizce yüreğinden yaralı
 Oğul sesi duyar anne

Ve
 Geçti
 Tahtına
 Oğulcuk Han
 Yeğeni olan
 Satuk Buğra Han'ı
 Aldı himayesinde.
 Kendi terbiyesi ile
 Baktı, büyüttü yeğenini
Bu arada

.....Müslüman Samanlı Şehzadeler
Kendi aralarında
Anlaşmazlığa düştüler.
Nasır Bin Ahmet
Kaçıp sığındı
Oğulcuk Kadir Han'a
Oğulcuk Han'da
Artuç ilinin idaresini
Tutup verdi Nasır'a

Nasır Bin Ahmet'le
 Satuk Buğra Han

On iki yaşında iken buluştu
 Tanışarak dost oldu bu iki can
 İkisi de birbirine alıştı
 Mıknatıs misali bir güç oluştu

Değişime girdi çocuk an be an
 Gözünde değildi ne şöhrat ne şan
 Bu ne hikmet, söyleyin bu ne işti?
 Su yolunu buldu, ağarıyor tan
 Abdülkerim adında bir Müslüman
 Oldu Abdülkerim Satuk Buğra Han.

Aman deyin ordan burdan
 Zaman gelip geçti birden
 Yiğit oldu Satuk Buğra
 Tuğlardaki özlem bitsin
 Yaşı yirmi beş olunca
 İşi sağlama alınca
 "Müslüman oldum" diyerek
 Bağlarda bülbül ötsün

Bir kayanın erimesi ne ise
 Bir insanın inanması işte o.
 Yanardağın volkanına bak hele
 Bir insanın iman edip
 Ateş-i aşk da
 Duman duman tütüp
 Can evinden yanması
 İşte o...
 İşte o
 Kağan soyu, otağ otağ derleyen
 Zerreleri umman edip birleyen
 İşte o
 Yüreklere yelken açıp bir anda
 Gönül kıyılarında
 Mola verip demirleyen
 İşte o...

O'nda sen, sen de ben
 Ben de yüzyılların uğultusu
 Evvel sensin, ezel sensin ben ise
 Benden bana yürüyen bir sefil yolcu
 Zamanı toz edip savuran sensin

Dağ eritip çıkan sensin
 Çağ değişsin seni ansın
 Yaptığınla övünerek
 Sağlar düğün bayram etsin

Haksız kavgalar olmuş, demesen de, desen de
Hak sizler, topraklarda gördüğü al desende

Ok-u kalleş zalimin, saplı durur sırtında
Oku demiş yaradan, çıkan seste sır, tında

Ve
Kardeş
Kardeşi
Tanımıyor
Nelere tanık
Geçen kanlı çağ
Kim gülerken, kim ağlar
Şahit olmuş buna dağlar
Yetmez ki iki şahit
Yalanı kim bağlar
Yaşayan sağlar
Duyup görsün
Erisin
Yağlar
Bak!

Sır kimdedir bilinmez, girdabına çekerse
Eritir tüm taşları, tutuşturur dağları
Aşar bütün engeli, tutup söker ağları
O gizemi bir kişinin yüreğine ekerse.

Dağ başında kar olsa, güneş vurup eritir
Eteğinden akarak ulaşacak denize
Olmayanın ardında, rastlanmaz hiçbir ize
Kimse bilmez bu gücü, kuru deri yürütür

Kılıcıyla saz çalar, türkü söyler atları
Semahtayken gök kubbe, toz dumana katanlar
Aşka gelmiş oynuyor, meydanlarda yatanlar

Yer altından duyulur, yediğimin tatları
Kulak verin boş değil, ozanların narası
Bugünlerde hoş değil, başla ayak arası
Hep mazluma kesilir zalimin faturası
Bitmedi asırlardır dönecliğin yarası
Arası açılanla kaynaşma olmaz
.....Olmazsa birlik, olur mu dirlik
.....Dirlik, düzen kaybolunca ulusta
.....Ulusta karamsarlık başlar
.....Başlar başını görmezse eğer
.....Eğer ulusun başını
.....Başını ezmek kolay olmaz
.....Olmaz demen sakın
.....Sakın!

Her gün
Biraz daha güçlenen
Güçlendikçe fetihler yapan
Yaptığı her savaşta galip gelen
Abdülkerim Satuk Buğra Han
Frengi savaşıyla
Atbaşı kalesini fetheder.
Kalkıp amcasına gelir

Gelir de...

Satuk Han amcasını İslam'a çağırdı
Kağan duymaz sesini, sanki o sağırdı
Ve meydanda savaşarak o amcasıyla
Tutan olmaz yasını, yumruğu ağırdı

.....Ve

.....Amcası

.....Öldürülünce

.....Hükümdar oldu Satuk.

.....İslam'ı yaydı Türk eline

Kılıcını kuşanarak bindi atına

Karşısına çıkanlarla bir bir savaştı

Gök gürledi, şimşek çaktı, koptu fırtına
Çağlayarak meydanlarda nice engeller aştı

.....Kılıcını sarıp, yaren diye sevişti.

.....Çizdiği yolda amacına kavuştu.

Ağzından çıkan söz, ateş olup yaktı
Gücün karşısında eğilmez mi başlar?
Kılıç gözlerinde uzayarak aktı
Bilmem ki yerinden oynamaz mı taşlar?

.....Yıkarken ocaklar, kurdu birçok evi

.....Kılıcın kayması, bir sözün alevi

.....Oluşturdu Satuk Buğra gibi dev

Devler vardır sığmaz
Sığmaz tarih denen hadiseye
Devler vardır sığmaz
Karıncanın yuvasında kaybolur gider
Ya keseceksin zaman ipini
Koparıp atacaksın başını gökle yerin
Ya çevireceksin tersine atının nal iziyle
Çağların çevrilmeyen yüzünü
Ve dipten doruğa dolduracaksın
Bir ulusun
Gecesini gündüzünü
İşte o zaman seni
Ve senin türkülerini
Dile destan eder
Bu iki yüzlü tarih.
İşte o zaman
Yeniden doğarsın, yeniden
Doğan her çocuğun adına
Verilir adın

Ve

Unutulmazsın,

Unutulamazsın...

Satuk Buğra Han derler
Cihanı bir tek nede yoğuracak olayı
Kendinde doğuran ilk ışık yolcusu işte
Zafer kalesini yükseltip sinesine
Sonra bayrağı oradan
Bütün bütün ülkesine
Işıtan, ışıyan o...

Ve

O günlerden beridir

Yılmadan, usanmadan
 Bizi bize
 Taşıtan o, taşıyan o...
 O tarih ki gönülde mertlik yakar ocaklar
 Gelin görün ki zaman Türk soyunu kucaklar
 Neden tersine dönmüş eksiklik neremizde?
 Bu tarihi yazanlar, nereye asacaklar?

.....Büklüm büklüm mâziden âtiye akan ırmak
Miraçtan inip yere
Kutlu bir düzen kurmak
Arştan alıp bayrağı
Saatleri minarelerde, ilimle, aşkla
Türkçe yoğurmak
Ah ki ah..
Ah ki ne ah!

O tarih ki kağanlar adaletten yanaydı
 Anamın ellerini nakışlayan kınaydı
 Gelin görün ki şimdi iz uydurup batıya
 Bu zamanın tarihi, gerçekleri yasaklar
 ...Büklüm büklüm asırların göğsünden
Dolanan yollar
Yolları yollarda yol edip savuran
Bir kılıç, bir yumruk ve bir yürek
Kaşgar dolunayını dolayıp da ruhuna
Türkçe bir ses olup sisli sabahlara
İslâm'a Türk nakışlı süs katıp
Zamanı elleriyle
Türkçe yoğurmak
Ah ki ah..
Ah ki ne ah! ...

O tarih ki inandık âşık olduk İslâm'a
 Sabah başlayan savaş tükenirdi akşama
 Bu tarihte neleri anlatacağım ama
 Riyâkâr buzu sarkar, yaprağında saçaklar
 Ve
 İlâhi bir emir ile
 Yürüdü
 Doğudan, batıya
 Kuzeyden, güneye...
 Yürüdükçe önünde
 Diz çöktü diz; dört yön, dört yüz kere
 İki cihan sevgilisi vardı sanki
 At koşturan nefes nefese yanı başında
 Sığmadı, sığamadı
 Göklere ve yerlere
Amuderya kıyısından başladı
Kış Kezekten, Karakurum düşledi
Çin eline savaş açıp kışladı
Bir baştan bir başa yaydı İslâm'ı
Doksan yaşını buldu
İlahi emir aldı
Kalkıp Kaşgar'a geldi
Orada öldü Satuk Buğra.

İnan, maya tutar mı döl almazsa bir dişi
 Olana ister inan istersen inanma yan!
 El âleme söyleme, sende kalsın gördüğün
 Gör, düğün yeri olur, dirlik, birlik olursa.

Olursa eğer yeryüzü Cennet
Cennete gerek var mı bilinmez?
Bilinmezliğe düşerse insanoğlu
Oğlu tanımaz babasını.

*

Çağlar boyu İslâm'ın
Hem kılıcı, hem gülü
Bu yüce Türk Uluğu...
Açılarda avuçlar,
Amin diyende dudaklar
Satuk Buğra Han'dan
Dualar içinde dua saklar...
Dönende ağızda
Dönende bu dilimiz.
Ezan ezan toprağı
Kutlu kılan minareimiz
Ve
Biz...
Sonsuzdan sonsuza
Bizde ki biz..." (Harun Yiğit).

**Metin 8: Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu, "Türk hakanı Satuk Buğra Han'ın rüyası...
Rüyasında Müslüman olup uyanması ve Müslümanlığı, Türk illerine yaymasıdır" Başlıklı
Şiiri.**

Bir gece Türk Kağanı uyurken otağında
Mavi nurdan bir alev gördü Tanrıdağı'nda

Bu alevler içinden ak tolgalı, al atlı
Bir yiğit çıktı, şimşek gözlü, rüzgar kanatlı

Bir andan uçtan uca dolaştı Türk ilini
Sonra Kağan'a doğru uzattı sağ elini

Dedi Ey... Uyan
Satuk Buğra Han

Kalb gözünü aç
Buyurdu Yalvaç!

Yoktur tapacak
Çalap'tır ancak

De ki yücelsin
Kurt başlı sancak

Uludur birdir
Ne gök, ne yerdir

Yıldız, güneş, ay
Olmaz ona tay...

Hep onun kulu
Ayzıt ve umay

Sana bu muştı
Haktan ulaştı

Dağıt yasını

Kullan usunu

Birliğe çağır
Türk ulusunu!

Gökler, yeryüzü
Her varlık ondan

İnsan dediğın
Bir damla kandan

Durma uyuşuk
Al ondan ışıık

Çıkar Türklüğü
Ergenekon'dan!

Uyandı Satuk Buğra
Dedi: Ne güzel rüya!

Yoktur özge tapacak
Ulu Çalap'tır ancak!

Bu sözde yücelik var
Derinlik, incelik var!

Ben şehadet ederim
Ve ta, yürekten derim

Ki ulu Tanrı tektir
Ve Muhammed, gerçektir

Ulaklar göndereyim
Bütün Türk illerine

Buyruklarım ulaşsın
Beylerin ellerine

Müslümanlık ateşi
Düşsün gönüllerine

Toplansın Ötüken'de
Ünlü Oğuz boyları

Çağırsınlar Türklüğe
Yakın bütün soyları

Kırk gün kırk gece sürsün
Şölenleri, toyları

Şenlensin güz ayında
Her yıl kurultayları

Fakat din değişmekle
Değişmesin huyları

Okları daha sivri
Gergin olsun yaylaları

Ak sütle dolsun göller
Aksın kırmız çayları

Ülkenin dört bir yönüne
Yeni din yayılmalı

Müslüman olduğumuz
Älemde duyulmalı

Çin, Hint, Fars, Frengistan
Gafletten ayılmalı

Yol sorun uzaklara
Denizden, yerden, gökten

Cihan, Müslümanlığı
Öğrenmelidir Türk'ten

Yürüyün gün batıya
Ayrılmayınız kökten

Aç çıplak kalsanız da
Sakin yılmayın cenkten

İslâm'a göz bebeği
İnsanlığa öz olun

Kurt başlı bayrak üzre
Hilal ve yıldız olun

Ata evdeş genç yaşlı
Oğlan olun kız olun

İster Bayırbucaklı
Ve ister Kırgız olun

Bin ağız, bir haykırış
Fakat bir tek söz olun

Allah bir Muhammed hak!
Elinizde gök bayrak

Tutun, yerde kalmaya
Onu Kızılma'ya,

İletenler siz olun!

Satuk Buğra, "durmayın" dedi genç ulaklara
Duyurun bu haberi hemen en uzaklara!....

Ulaklar at çatlatıp dolaştılar Turan'ı
Millet, Türk Töresine uygun buldu Kur'an'ı (Gençosmanoğlu, 2009: 218-222)

Metin 9. İsmail Bilgin'in *Satuk Buğra Han Destanı* Adlı Hikâyesinin Özeti

Hikâye besleme ile başlar. Yazar, "Daha sonra Dede Korkut'un mukaddimesinde yer alan "Allah Allah demeyince işler rast gitmez. Kadir Mevlam vermeyince kul zengin olmaz. Ezelden yazılmasa er kişinin başına kaza gelmez," denilerek giriş yapılır. Soru yanıt tekniği kullanılmış, ara sözlerle; Ey oğul, can oğul! Gözümün nuru oğul! Geleceğimin güvencesi oğul! Sana diyeceklerimi can kulağıyla dinle!. Şimdi sana anlatacağım destanda da gönlünde billur gibi su yetsin. Bu destan tozlu yollar gibi, insan ömrü gibi uzundur. Anlatması günler, aylar sürer. Ben sana özünü anlatacağım. Dinle de

ders al. Atalarımızın dedeleri ve dahi onların dedeleri, büyük dedeleri İslam dini ile nasıl şereflenmişler. Öğren bil, unutma ve dahi unutturma, dedikten sonra “Ey oğul, şimdi sana Ebu Nasr Samani’nin gördüğü rüyayı anlatmakla destanına başlayayım. Hz. Cebrail eşliğinde Mirac yolculuğundan bahsedilir. Peygamber efendimizin miraca yükselişi hadisesi anlatılır. Hz. Muhammed Peygamber efendimiz diğer peygamberlerle tek tek Cebrail tarafından görüştürüldü. Fakat daha önce hiç simasını görmediği, tanımadığı biri daha vardı. Bu zatın hangi peygamber olduğunu Cebrail’e sordu. O da “Bu peygamber değil, sizin ölümünüzden 333 yıl sonra fani dünyaya inecek ve Türkistan’ı dininizin çevresi içine sokacak olan Abdülkerim Satuk Buğra Han’ın ruhudur.” der. Hz. Muhammed Efendimiz, bu yanıt üzerine çok mutlu oldular.” Demek ki yıllar sonra dahi benim ümmetimin bahadırları, hak dinini Türkistan’a yayacaklar. Karanlığı ışıklar, nurla kovacaklar. İnsanları İslam’a davet edecekler. Ben de onlar için her gün dua ederim.” buyurdular. “Bu kişi, er kişi, İslam dinini Türkistan taraflarında yayacaktır. Onun başarısı için Allah’a niyazda bulunmakta idim.” Sahabeler bu yiğidin kim ve nasıl biri olduğunu merak ettiklerini peygamberimize söyleyince o da ellerini semaya kaldırıp dua eder. Birden karanlıktan ışık kümesi belirir. En önde doru beyaz ata binmiş Satuk Buğra Han vardı. Onun arkasında da siyah ata binmiş Abu Nasr Samani vardı. Bu kişi, Satuk Buğra’ya İslam dininin kurallarını öğretecek âlim idi. Ayrıca 38 bahadır vardı arkalarında. Sahabeler bu yiğidin kim ve nasıl biri olduğunu merak ettiklerini peygamberimize söyleyince o da ellerini semaya kaldırıp dua eder. Birden karanlıktan ışık kümesi belirir. En önde doru beyaz ata binmiş Satuk Buğra Han vardı. Onun arkasında da siyah ata binmiş Abu Nasr Samani vardı. Bu kişi, Satuk Buğra’ya İslam dininin kurallarını öğretecek âlim idi. Ayrıca 38 bahadır vardı arkalarında. Bunu gören ashap da dua etti. Abu Nasr Samani Başlığı: Allah’ın resulü vefat etti. Zaman su gibi akıp gitti. Tam 3 asır göz açıp kapayıncaya kadar geçti. Takvimler 863 yılını gösteriyordu. Günlerden bir gün Abu Nasr Samani İslam dini ile şereflendi. Etrafına Hak dini yaymaya başladı. Bir yandan da kâfirlerin memleketlerine alış veriş yapmaya gidiyordu. Kazandığı parayı fakirlere dağıtıyordu. Kaşgar Hükümdarının Bir Oğlu Oluyor: “Kaşgar hükümdarı cömertti. Attan aygır, deveden buğra, koyundan koç kestirdi. Aç görse doyurur, çıplak görse giydirdi. Tepe gibi et ve yemek yığardı.” Hükümdar ziyafet üstüne ziyafet verirdi ve bir oğlu olsun diye dua ederdi. Ziyafete gelen herkes, el kaldırarak bir ağızdan dua eder; “Hükümdarımızın bir oğlu olsun” derdi. İç soru: Kulların samimi duası kabul olmaz mı? Kullar ister de Allah vermez mi? Kahramanlar zaman zaman, hükümdar örneğin duygularını manzum şekilde ifade eder. Günlerce hükümdar karısından müjdeli bir haber bekledi. Günlerden bir gün eşi, “Müjde beyim Hükümdar bu habere çok sevinir ve kırk gün kırk gece ziyafet düzenler. Köşler vurdurdu, helva kardırdı. bir oğlumuz olacak” der. Aradan zaman geçti. Hükümdarın karısının sancıları tuttu. Fakat gündüz iken birden gece oldu. Akan dereler yatağını şaşırdı. Akan pınarlar birden kurudu. Yer titredi. Dağdan taşlar seller gibi aktı. Mevsimlerden kıştı. Zemheri olmasına rağmen, her yer çiçeğe belendi. Koyunlar, inekler yavruladı. Ağaçlar yeşil yaprağa büründü. Yedi veren gülleri tomurcağa durdu. Büyücülerin Kötü Niyeti Belli Oluyor: Hükümdarın yardımcıları ve komutanları, hocaları, âlimler söz birliği etmişçesine; yeni doğan bebek için dualar eder. Bu duygular nazım şekilde dile getirilir. Saraydaki büyücüler ise korkmuş telaşa düşmüş. “ Bu çocuk bizim dinimizi yeryüzünden silecek, Muhammed’in dinini yayacak, hemen öldürülmesi lazım gelir, “dediler. Büyücüler, hükümdarın karısına çıkar nazım bir şekilde çocuğun ileride Müslüman olacağını söylerler ve öldürülmesini önerirler. “Büyücüler hakana nazım şekilde/Baba oğla oğul babaya benzemez” Büyücülerin yalan söylemediğini biliyordu Hükümdar, fakat bir müddet düşündü, taşındı ve; “ Bana biraz süre verin. Atalarım, hocalarıma ve dahi karındaşılarıma danışayım. Akıl sorayım. Ne edeceğimi bileyim. Ölçeyim tartayım. Doğrusu ne ise onu yapayım” der. Büyücüler ona hak verdiler Devlet önemli, din önemli, evlat önemli. Fakat devletin ve dinin geleceği her şeyden önemliydi. Büyücüler toplar ve ;“Bu gece, gecelerin en karasıdır/Yüreğimdeki evlat yarasıdır /Devlet esastır. Devlet bakidir /Dinimiz Gök Tanrı dinidir” Hükümdarın yanında oturan karısı feryat bastı ve oradaki büyücülere; “Ey devletin bekasını düşünenler/İktidarımıza üşüşenler/Geleceği bilen, gelecekte haber verenler/Beni dinleyin. Ahımı vahımı duyun/Akıl yolu birdir. Benim de oğlum birdir/Hepimiz biliriz ki Gök Tanrımız da birdir/Bebeğim ölmesin. Büyüsün, koşsun/Ava gitsin. Tavşan, geyik kovalasın/ Eğer ki kabul ederse İslam’ı/İkisinden de geçemeyiz/ Lakin evlattan vaz geçeriz /O zaman verilsin ölüm ilanı” Büyücüler ve hükümdar bu teklife şaşırır, akılcıca gelir. Hükümdar büyücülerin görüşünü merak eder, büyücüler de çocuğun büyüüp İslam’ı seçerse öldürüleceğini söylerler. Satuk Buğra Han büyüyor. Çocuğun öldürülmesi ertelenince yine etraf çiçeklerle doldu. Bebek, diğer bebeklere benzemiyordu. Hiç ağlamıyordu. Düzenli uyuyordu. Annesini Satuk’un bu gelişimdeki olağanüstülükler büyücülerini hükümdarı ve annesini herkesi şaşırtıyordu. Birkaç kez emdi. Daha emmedi. Annesinden çorba, tavşan eti, keklik yumurtası istedi. Küçük bir çocuk olmasına rağmen çok sağlıklıydı ve yaşından büyük gösteriyordu. Akıcı, düzgün konuşmaya başladı. Hükümdar, ne var Müslüman olmaya diye düşünüyordu, Müslümanlığı bilmiyordu. Satuk Buğra’nın en sevdiği oyun cenk oyunuydu. Elinde tahta kılıcı ile akşama kadar arkadaşları ile savaşır ülkeler fethederdi.

Hükümdar da; Nazım bir şekilde oğluna dua eder. “Gök Tanrımız seni esirgesin.” Hükümdarın tasalı üzgün bu hali, oğlunun dikkatinden kaçmadı. Bir gün Satuk babasının yanına gidip; Derdinin ne olduğunu ve neden tasalı olduğunu nazım şeklinde sorar. Hükümdar oğlunun sözleri karşısında duygulanır, ağlar ama oğluna bir şey demez. Satuk zamanla büyür oyun oynamayı bırakır, tayına biner. Kendisine hediye edilen tayla vakit geçirir fakat tay vahşidir ve kimseyi bindirmez kendine. Fakat Satuk Buğra kara taya biner binmez seyislerinden tuttu, boynunu okşadı ve kulağına nazım duygularla bir şeyler söyler. Kara tay sırtında Satuk Buğra ile hızlı bir şekilde gözden kaybolur kimse onlara yetişemez. Tay, Satuk Buğra’yı bir çınarın yanına getirir. Çınarın dibinde bir pınar vardı. Oradan su içerler. Bir süre sonra seyisler gelir ve nasıl olur da kara tayın Satk’u atmadığını düşünürlər ve sonra hep birlikte saraya dönerler. Kaşgar Hükümdarı Ölüyor Hükümdar elden ayaktan düşer ve şöyle der; “Şimdi dediğim bey erenler/ Dünya benimdir diyenler/Ecel aldı, yer gizledi/Söyle, fani dünya kime kaldı/Gelimli gidimli dünya” Hükümdarın aklına, hasta yatağında gençliğinde yaptığı cengâverlikler geldi. Son ucu ölümlü dünya dede korkuttan alıntı Derken, hükümdar vefat eder. Karısı oğlu halkı hep ağlar ve hükümdarın isteği üzerine mezarının taşına “Gelimli gidimli akıbet son ucu ölümlü dünya” yazılır. Öksüz kalan Satuk Buğra için zor günler başlamıştı. Talimler Başlıyor. Seyisler, kara tayı ahıra kapattılar hiç ışık görmemesini sağladılar. Onu en iyi otlarla beslediler. Koroğluna atf var. Satuk da bir yandan kendini geliştiriyordu. En iyi kılıç ustasından dersler alıyordu. Ok atmayı kalkan kullanmayı vs öğrendi. Gündüz askeri terbiye alan Satuk akşamları da hocalarından ülkenin nasıl yönetileceğine dair dersler alıyordu. Düşmanlar kimlerdir, onlarla nasıl savaşılır, halk nasıl yönetilir, vs. Satuk Buğra’nın Amcası Harun, Annesi ile Evleniyor: Harun, ağabeyinin ölmesi ile onun yerine geçmek ister fakat törede, hükümdar ölümce karısı yetkilere sahip oluyordu. O da tek çare olarak Satuk’un annesi ile evlenmeye karar verdi. Üstelik Satuk büyümeden tahta oturmalıydı. Satuk Buğra’nın babası ne kadar cömertse iyiye amcası bir o kadar tersiydi. Kaldı ki yasalar ve töreler bu evliliği destekler nitelikte idi. Harun ülkeyi adaletle yönetemez üstelik Satuk’u da hiç sevmez onu kendine rakip görür. Kendisi savaşçı değildi, Satuk’un savaşçı olmasından korkuyordu. Harun bir gün bir rüya gördü. Rüyasında yeğeni onu başka bir dine davet ediyordu ve adaletli olmasını istiyordu. Sonra yer yarıp toprak onu yutuyordu. Uyanınca rüyasını büyücülere yordurdu. Büyücüler iyiye yormadı. Satuk’un eğer Müslüman olursa öldürüleceği aklına gelince rahatladı. Satuk Buğra Değişir Düşüncelere Kapılıyor: Satuk Buğra on yaşına girer, serpilir büyür. Amcasının yönetiminden rahatsızdı fakat yapacak bir şeyi yoktu şimdilik. Satuk’un halkının dertlerine dair güzel hayalleri varken, amcası gününü gün ediyor eğleniyor halkını düşünmüyordu. Hem cenk dersleri hem de ilm öğrenen Satuk zaman zaman yaradılışa ve bir Yaradan’ın varlığına dair tefekküre dalar. İçinde değişik duygular hissetmeye başlar. Abu Nasr Samani Kaşgar İllerine Yollanıyor: Tüccar olan Nasr Samani, kazandığı kazancı yoksullara dağıtır. Ticaret yoluyla İslam dinini yaymaya çalışıyordu.Yine bir gün seyahatleri sırasında bir yerde dinlenirler ve uykuya dalar. Rüyasında Hz. Muhammed kendisine yaklaşır ve kendisine “Kalk Türkistan yolunu tut, orada Satuk Buğra Müslüman olmak için yalnızca seni bekliyor, buyurdu.” Rüyasından uyanan Abu Nasr Samani, çok heyecanlandı ve yola koyuldu. Samani ve daha önce Müslüman olmasına yardım ettiği 300 kişi yola koyuldu. Satuk Buğra Ava Çıkıyor: Onlar Türkistan’a gelen ilk Müslümanalardı. Satuk Buğra kara tayıyla ava çıkar. İlk avında ceylan avlar. Harun Buğra Han bu durumdan hoşnut olmaz. Yine bir gün Satuk Buğra ve kırk arkadaşı ava çıkar. Satuk Buğra çalılıklara saklanan boz bir tavşanı fark eder ve peşinden gider. Tavşan kaçır Satuk kovalar derken, tavşan bir kayalığa zıplar ve orada oturur ve beklemeye başlar. Satuk Buğra soluk soluğa oraya gelir. Kendisinden korkmadan bekleyen tavşanı görünce şaşırır. Tam okunu çıkarıp onu vuracağı sırada yanında bir adam belirir. Bu Hızır’dı. Tavşan, Hızır’ın yanında nasıl sakin sakin duruyordu. Bu orman büyümlü bir orman mıydı...Yere attığı okunu ve yayını almak için eğildiği sırada karşısında ak sakallı, nur yüzlü, uzun boylu ihtiyar suretinde Hızır gülümsedi. Onun gülümsemesi üzerine Satuk rahatladı. Hızır ona korkmamasını söyler. Kimsin sorusuna; “ Ben mi...ben ne bir insanım ne de bir tavşan. Ben Hızırım. “der. “Sen artık av peşinde koşmayı bırak Hak dini İslam’a katıl, İslam’ı öğren. İslam’ı Türkistan illerine yay.” der. Satuk bunun üzerine, İslam’ı bilmediğini söyleyince Hızır a.s. de muhakkak bir öğretan bulunur, der. “Sana İslam’ı öğretecek çoktan Türkistan’a geldi. Adı: Abu Nasr Samani, Var git ona teslim ol, Öğren ve öğret. İslam’a hizmet et. Allah’ın yoluna katıl, cehennemden kurtul” der ve aniden kaybolur. Satuk düşünceler içerisinde 40 arkadaşı ile saraya döner. Satuk Buğra, Abu Nasr Samani ile Karşılaşıyor: Saraya gelince sürekli Abu Nasr Samani’yi nasıl bulacağını düşünür. Değişik hâller içinde kimseyle konuşmaz. Bazen kara tayına atlayıp Türkistan’da Abu Nasr’ı tanıyan olup olmadığını araştırır. Yine bir gün, Andican’dan gelip bir dere kenarına yerleşir ve orada Samani ile karşılaşır. Toprakla uğraşan adama selam verdi Satuk. Rüyasında gördüğü nur yüzlü ihtiyar karşısında duruyordu. Aynı zamanda Samani’de şaşırdı. Peygamber efendimizin dediği yiğit karşısında duruyordu. Oturup konuşurlar. Uzun süre yanında kaldı Satuk ve ondan İslam dinini öğrendi. ve saraya geri döndü. Amcası, Satuk Buğra’nın Müslüman Olduğunu Anlıyor: Satuk’taki

değişikleri gören amcası onun Müslüman olduğunu anlar. Büyücülerin de dediği gibi onun öldürülme zamanı geldiğini söyler. Büyücüler ona destek olur fakat amcası ona daha da büyük ceza vermek ister. Ona puthane yaptırdıktan sonra öldürelim, der. Satuk'u zindana atarlar. Satuk şikayet etmez hep dua eder. "Yücelerden yücesin kimse bilmez nicesin diyerek burasının bir puthane değil de cami olması için dua eder. Ertesi gün olunca onu puthane inşaatı için çalıştırırlar fakat o yine dua eder; Akşam yine hüccesine geri döndü ve rüyasında; Amcası Harun Buğra Han'a Müslüman olması için yalvarıyordu. "Ertesi gün amcasına; Müslüman olmasını söyler. Amcası 12 yaşındaki bir çocuğun kendisini eski dini bırakması yönündeki sözlerine çok sinirlenir. Amca, nöbetçilere Satuk'u yakalayıp öldürmeleri için seslenmişken Satuk dua eder; Müslümanlar burada namaz kılsın, ilk imamı da Abu Nasr Samani olsun der. Bedduasını bitirir bitirmez, hava kararır, kuvvetli rüzgâr çıkar. Şimşek çakar. Yağmur yağar yer yarılar ve Harun Buğra beline kadar içine girer. Satuk yanına gelerek sorar; "Halk dine girecek misin, İslam'ı kabul edecek misin?". "Ey Yüce Rabbim, Yer yarılsın amcam tövbe edinceye kadar içinde kalsın." Amcası asla deyince, bu sefer göğsüne kadar gömülür yine sorar Satuk. amcası yine asla der. Bu sefer Harun Buğra tamamen toprak içinde kalır. Bunun üzerine, rüzgâr dağılır her yer günlük güneşlik olur. Satuk yüksek bir yere çıkarak halkına seslenir. Gördükleri bu olay neticesinde de İslam dinine girmelerini söyler. Bu açık davet üzerine herkes kelime-i şehadet getirir ve İslam dinine girer. Puthaneyi camiye çevirirler. Bu inşaatla yine Satuk canla başla çalışır bu esnada uzaktan kafileler gelir. en önde de Samani. Sesi güzel biri ezan okur, Samani imam olur ve orada ilk namazlarını kılarlar. Satuk Buğra Han Müslüman Oluyor: Abu Nasr Samani, Satuk Buğra'ya Abdülkerim adını verir. Annesi hükümdarlıktan çekilerek yerine oğlunun hükümdar olmasını önerir. Hükümdar olan Abdülkerim Satuk Buğra halkına bir konuşma yapar. 40 arkadaşı ile birlikte seferler düzenledi ama önce elçi gönderip barış çağrısı yaptı. Abdülkerim ve arkadaşları gazadan gazaya koşuyor İslamiyet'i yaymak için uğraşıyorlardı. El aman diyene dokunmadılar. Yoksullara yardım ettiler. A.s.b savaşıırken korku nedir bilmezdi en önde savaşırdı. Ağzından ateşler saçardı. gözlerinde şimşekler çakardı. bir haykırırdı ki duyan arslan kükrüyor zannederdi. elinde bir kılıcı vardı ki kırk adım kadar uzuyordu. Attığı ok dağın ardına dek düşerdi. Bindiği kara taya düşman yetişemezdi. Yıllar geçip 96 yaşına gelince a.s.b. artık tüm Türkistan'a İslam dinini yaymıştı. Fakat 96 yaşında olmasına rağmen İslam dinini yaymak istiyordu. Herkes karalar bağlıyor yas tutuyordu. Bir gün Abdülkerim Satuk Buğra 4 oğlu, Hasan, İsen, Hüseyin ve Yusuf Kadir Han'ı ve 4 kızını yatağının başına çağırır ve, Av avladım, soy soyladım der ve kısık sesle öğütte bulundu. Düşmanımı ağılattım dostlarımı güldürdüm Müslüman oldum ülkeleri İslam'a kattım. İlimin yanında kılıç da öğrenin. Size vasiyetimdir. İslam ilmini diğer illerde de yayın bunlar son sözlerimdir hakkınızı helal edin zira ben de hakkımı helal ettim. Kelime-i şehadet getirir ve bu fani dünyadan göç eder. Ölen Satuk Buğra için herkes karalar bağladı. Mezara konunca bulutlar açıldı. Pınarlar kurudu. Koyunlar süt vermedi. Ağaçlar yapraklarını döktü vs. İslam dinini Türkistan'a yayan Abdülkerim Satuk Buğra Han 1048 yılında Artuç'ta Meşhed denilen bir yerde dualarla toprağa verildi. Destanın sonuna geldik. Yazı bitti söz tükendi. Kalemimiz Abdülkerim Satuk Buğra Han'ın hayatını yazarken tükendi. Destana besmeleyle başladık. Yine besmeleyle kapatalım. Sayfalar bitti satırlar bitti. Allah güç verdi. Gönlümüze gayret verdi. Unutmayın dua diler bu cengaverin ruhu bizden. Fatihalar bekler. Dua ederken bu destanı yazıya dökme gayreti içinde olan bu fakiri unutmayınız. (Bilgin, 2005).

Metin 10. Mehmet Alperen'in *Satuk Buğra* Adlı Hikâyesinin Özeti

Türklerin adaletli yönetimi: İlk Müslüman Türk hükümdarı Satuk Buğra Han'ın doğum tarihi bilinmemektedir. Babasının adı Bezir Han'dır. Babasının ölümü üzerine amcası ve üvey babası Oğulçak Kadir Han'ın himayesinde büyür. Satuk Buğra 12 yaşlarında iken Maverâünnehr ve Horosan bölgesine hâkim olan Müslüman Samanlı devleti şehzadeleri arasında anlaşmazlık çıkar. Bunlardan birisi Nasır bin Ahmet, kendi başına hareket ederek Artuç kasabasını ele geçirir, burası ticaret merkezi olur. Satuk Buğra da Artuç'u almak için gider ve Müslüman olur. Babasının ölümü üzerine amcası ve üvey babası Oğulçak Kadir Han'ın himayesinde büyür. Satuk Buğra Han, Abdülkerim adını alır. 25 yaşında Müslüman olduğunu açıklayıp amcası ile mücadeleye girer. Amcası ile Fergana Savaşını yapar. Önce Atbaşı Kalesini alır. Daha sonra 3 bin kişilik bir orduyla Kaşgar üzerine yürüyüp fetheder. Amcası Oğulçak Kadir Han'ı öldürür. Ülkede birliği sağlar ve İslamiyet'i yayar. Ebü'l Hasan Muhammed gibi İslam alimleri Satuk Buğra Han'a yol gösterir. Abdülkerim Satuk Buğra devrinde de ülkesinde pek çok İslam alimi gelip İslamiyet'i anlatıp yayılmasını sağladılar. Kendisinden Musa Tunga adında bir oğlu yerine geçti. Bundan sonra da yerine Baytaş Süleyman Aslan hükümdar oldu. Satuk Buğra 30 yıl hüküm sürdükten sonra 344.yılında Kaşgar civarında bulunan Artuç kasabasında ölür. Mezarı da aynı yeredir. Başka oğulları ve kızları olduğu da rivayet edilir. 6-7 Kitabın girişinde üç sayfa halinde özet bilgi verilmiştir. Horasan Yiğitleri: Müslüman Samanoğlu Devleti Asya'nın içlerine doğru ilerliyordu. Bu arada

Karahanlı Bilge Kül Kadir Han, Samanoğlu ile mücadele içindeydi. Bilge Kül Kadir ölünce ülke ülkeye bölünür. Büyük oğlu Arslan Bazır Han büyük kağan sıfatıyla Balasagun şehrini, küçük oğlu Kadir Han Oğulçak ise ortak kağan olarak Taraz'dan devleti idare ediyordu. Sultan Hanım, doğuma bir gün kala yanındaki ebe hanıma gördüğü rüyadan bahseder ve bu rüyayı kimseye anlatmamasını tembihler. Bu esnada, Kaşgar'da Bazır hanın hanımı doğum yapmağa hazırlanıyordu. Herkes heyecanlıydı. Sultan hanım gayet rahattı. Sultan Hanım, Bazır Han'ın ikinci karısıydı. İlk karısı genç yaşta ölmüştü. Sultan Hanım ilk doğumunu yapacaktı. Şamanlar, otacılar Sultan hanıma yardım etmek için âdeta yarışıyorlardı. "Ebe hanım, ben garip rüyalar görüyorum" der. Rüyasında; "Çok güzel rüyalar. Hep yeşillikler içinde geziyorum. O sırada yaşlı, ak sakallı ak saçlı güzel bir adam bana su verdi. Su o kadar lezzetliydi ki uyandığımda bile hâlâ dudaklarımda duruyor, dudaklarım ıslak kalıyordu. Ebe hanım, rüyayı iyiye yorar ve şamanlara yorumlatıp yorumlatmadığını sorar. Hanım da kimseye anlatmak istemediğini korktuğunu söyler. Ona da anlatmaması için tembihler. Bazır Han'ın karısı diğer kadınlara benzemiyordu. Erkeklerle fazla konuşmaz ve kapalı giyinirdi. Ebe Hanım dayanamayıp şamanlara Hanım'ın rüyasını anlatırlar. Şamanlar da Bazır hanla konuşurlar. Şamanlar ve ebeyi gören Bazır han telaşlanır önce. Bazır hanın yanında konuşan ebenin söylediklerini Şamanlar, doğan çocuğun erkek olacağı ve İslam dinini benimseyeceği şeklinde yorumlarlar. Şamanlar çocuğun öldürülmesini önerirler. Çocuğun falına bakan şamanların bu görüşüne itiraz eden Bazır Han, "Tamamı ben Sultan Hanım'la bir görüşeyim. Daha sonra size gerekeni söylerim" der. Ebeyi yanına alan Bazır Han karısının yanına gider. Karısı ebeyi yanında görünce rüyasını anlattığını anlar ve huzurundan kovar ebeyi. Bazır han, karısının yüzüne bakar. Karısının yüzünde bir nuranilik vardı. Ebeyi huzurundan kovan Bazır han, karısından rüyasını anlatmasını ister. Karısı da anlatır. Karısı bu rüyayı, bebek karnında canlandığından beri hemen hemen her gün gördüğünü söyler. Bazır han biraz çekinir dinleyince ve karısına bu rüyayı kimseye anlatma sorarlarsa da sadece bir kere gördüm de, der. Daha sonra şamanların söylediklerini karısına anlatır: "Kardeşim Oğulçak bunlara siyasi destek veriyor. Bu adamlar da iyice azıttılar" der. Kadın da keşke rüyamı kimseye anlatmamalıydım, diye düşünür. Şamanlar, çocuğun büyüyünce Müslüman olacağını söylüyorlar. Tam o esnada Sultan Hanım'ın sancısı tutar. Ebeler çağrılır. Bazır Han İslam dinini merak eder fakat kardeşi ve şamanlar bu dine karşı etten bir duvar örerler. Bazır Han bir yandan Müslümanlığı düşünürken, bir anda yer sarsılmaya başlar. Bazır Han'ın aklına karısı gelir. Aynı anda içeriden çocuk sesi işitilir. Zلزelle ile doğum aynı anda olur. Ebe hanım dışarıya gelerek "müjde beyim bir oğlunuz oldu" der. Yer sarsıntısı durur. Bazır Han kemerinden çıkarttığı bir kese altını Ebe kadına verdikten sonra içeri girer. İçeri giren Bazır han önce genç karısına bakar, sonra bebeği kucağına alır. Karısını sağlıklı görünce sevinir. Sultan hanımı bir dakika bile yalnız bırakmamaları için ebeleri tembihler. Bazır Han karısını rahatlatır. Karısı da doğum esnasında yerin sarsıldığını fark eder. Bebekten ilginç ve çok güzel bir koku geliyordu ve koku hiç geçmiyordu. Kocasına, Gök Alp Tarkan'ın kendisine himaye etmesini söyleyince Bazır Han, bundan sonra güvendiği askeri arkadaşı Gök Alp Tarkan'ın bundan sonra kendisini ve bebeklerini korumakla görevli olduğunu söyler. Bazır Han, hemen tellallar çıksın. Önce bir toy düşün yapalım, kırk gün geçsin isim bulalım, der. Bazır Han konağın iç avlusuna girdiğinde birkaç şamanın kendisini beklediğini görür. Şamanlar önce hayırlarlar. Şaman; "Çocuk için annesinin gördüğü rüyalar, doğum anında yer sarsıntısı, falcıların gördükleri vs..." kerametleri. Bazır Han sert bir şekilde şamanın sözünü böler. "Gök Tanrı ne zaman isterse yeri o zaman sallarsın, bunun çocukla ne ilgisi var?" diye yanıt verir. Şamanlar, kurultayın toplanmasını söyler. Bazır Han da bunları, toy düşünden sonra konuşuruz, şimdi sırası değil, der. Tamam, derler ayrılırlar. Daha sonra Bazır Han huzuruna Gök Alp Tarkan'ı çağırır. Gelen Gök Alp'a, "Kardeşim Oğulçak Kadir Han, soyumun ilerlemesini istemez. Kendi oğullarıyla ülkenin tamamını idare etmek ister, der. Şamanları kendisine karşı kıskırttığını söyler. Bazır Han kimsenin endişe etmemesini söyler. Şamanların oğlu hakkındaki görüşlerini paylaşır ve ondan karısı ve çocuğunu koruması için söz ister. Gök Alp da kesinlikle kimsenin onlara zarar veremeyeceğini söyler. Bazır Han, kardeşi Oğulçak 'ın hem kendi hem de oğlunun ölmesi istediğini söyler. Han da şamanların meseleyi kurultaya, yaşlılar meclisine götüreceğini, yaşlılar meclisinin çocuğun öldürülmesine karar verirse çocuğun öldürüleceğini zira törenin bu olduğunu söyler. "Gök Alp da ne pahasına olursa olsun adamlarıyla birlikte karısını ve çocuğunu koruyacağına söz verir. Bu sırada tellallar ülkenin dört bir yanında, Bazır Han'ın bir oğlunun dünyaya geldiğini, toy düşüne gelmek isteyenlerin Kaşgar'a gelmesini söyler ve bu esnada da fakirlere hediyeler dağıtırlar. Gök Alp Tarkan da 1000 seçkin yiğidiyle Bazır Han'ın karısı ve çocuğunu korur. Şamanlar, büyücüler, bilgeler ve Oğulçak çocuğun öldürülmesi taraftarıydı ve halkı bu yönde bilgilendiriyordu. Bunları, has adamı Kurt Bilge Noyan'dan dinleyen Bazır Han, derin düşüncelere dalar. Oğulçak çok güçlü olduğu için onunla mücadele etmenin zor olduğunu düşünür. Kurt Noyan da çocuğun öldürülmesini istemiyordu. Bazır Han, Kurt Noyan'dan Müslümanlık hakkında bilgi toplamasını ister, zira bu din hakkında hiçbir şey bilmiyordu. Kurt Noyan İslam dini hakkında Bazır Han'ı bilgilendirir. Hristiyanlık dini ile mukayese

ederek anlatır. Aradan 40 gün geçer. Kaşgar tarihinde görülmemiş bir kalabalık toya katılır. Yemekler ikram edilir, gösteriler yapılır. Konağın penceresinden bakan Bazır Han'a karısı, oğlunun adını ne koyacağını söyler. O da "Satuk Buğra" olacak oğlumuzun adı, der. Sonra karısına dönüp, nasıl ki rüyalarında seni mutlu ettiyse o, milletini de mutlu ve huzurlu edecek, der. O esnada kapıyı vurab Bazır Han, otağın kurulduğunu ve herhangi bir olay için de önlemlerin alındığını söyler. Bazır Han, Gök Alp'a kardeşi Oğulçak'ın gelip gelmediğini sorar. Tahterevallı içerisinde anne ve çocuk halkın içerisinde geçer. Daha önce görülmemiş bir kalabalık toplanmış, sevgi gösterisinde bulunuyordu. Gök Alp Tarkan giderek halka seslenir; "Yüce Karahanlı beyi Aslan Bazır Han, eşi ve geleceğin Karahanlı beyi Satuk Buğra Han otağa geldiler. Ayağa kalkan Bazır Han oradakilere; "Beyler, bilgiler, güngörmüş yaşlılar! Otuz beş yaşadım. Bu zamana kadar bir evlat sahibi olamamıştım. Gök Tanrı bana bir erkek evlat verdi. Adını Satuk Buğra koyduk. Ben öldüğüm zaman Karahanlı beyi Satuk Buğra'dır. Erken ölürsem törelerimize göre Sultan Hanı kardeşimle evlenecektir ve büyüyene kadar amcasının himayesinde kalacaktır. Bazır Han bunları dedikten sonra herkesin oğlunu kutsamasını söyler fakat yaşlı ve bilgelere biri çocuğu kutsadıktan sonra şamanların kaygılarını dile getirir. Bazır Han da falcıların sözüyle daha kırk günlük olan han oğlunun yargılanamayacağını söyler. Şamanlardan biri; Tabii ki daha kırk günlük olan bir bebeğin yargılanamayacağını fakat ilerde başımıza felaketler getirirse peki ne yapacaklarını, onu öldürmenin daha zor olacağını dile getirir. Şamanlardan biri, bebek doğduğundaki olağanüstülüklerden ve başkalarının da gördüğü rüyalardan bahseder. Bazır Han sesini yükseltir. Herkes rüya görebilir, her an yer sarsılabilir ve bunların Satuk Buğra Han'ın büyüyünce din değiştireceğinin işareti olmaz, der. Bazır Han, şamanların ne zamandan beri han oğlunun öldürülmesine karar verdiğini sorar. O esnada Gök Alp ortaya atılır ve eğer burada Satuk Buğra Han'ın ölümüne karar verilirse otağdan dışarı sağ çıkamaz. Sultan Hanım söz alır ve eğer çocuk büyür ve ataların dinini terk ederse o zaman öldürülmesini söyler. Sultan Hanım'ın dediklerini herkes kabul eder. Şamanlar isteksiz de olsa korkularından dolayı kabul ederler. Satuk Buğra Han, bu zamandan sonra büyür, on iki yaşına geldiğinde yaşlılarından çok farklı yetişir. Satuk Buğra bir gün ava çıkar. Bir ağacın dibinde uykuya dalar ve rüya görür. Rüyasında bir tavşanı yakalamaya çalıştığını görür. Tavşanı kovalamaya öyle dalar ki arkadaşlarından uzaklaştığını fark etmez. Satuk, bir müddet sonra hayvanın şekil değiştirdiğini görür. Kovaladığı tavşan bir ihtiyar adam kılığına girer. Yaşlı adam, kendisine bir şeyler söyler. Satuk Buğra onu can kulağıyla dinler. Uyanır uyanmaz da rüyasını unuttur. Satuk, rüyayı anlatmak ister fakat hep unuttur. Yaşlı adamı ve güzelliğini unutamaz. Aradan birkaç yıl geçer. Satuk Buğra 15 yaşına girince, ustası Gök Alp Tarkan ile at yarıştırlarken aklına takılan bir şeyi ona sormak ister ve kendisinin yeni doğduğunda neden öldürülmek istendiğini sorar. Gök Alp Tarkan, bunun cevabını "Bu aile meselesi babana sor", der. Satuk Buğra, tam bunun cevabını babasına sormak istemişken babası ölür. Daha elli yaşında bile olmayan Aslan Bazır Han'ın ani ölümü Karahanlı üzerine yıldırım gibi düşer. Konağa gelen Gök Alp Tarkan, bu ölümden şüphelenir, kağanın zehirlenmiş olabileceğini düşünür. Yaşlı bilge; ölümü belirsiz, Gök Tanrı bilir." der. Gök Alp, Oğulçak Kadir Han gelmeden ceset kokmasını diye mumyalayalım, der. Bir şaman söz alır ve töreye göre; yaşı küçük olduğu için Satuk'un hükümdar olamayacağını ve Oğulçak'ın hükümdar olmasını Hatun'un da onunla evlenmesi gerektiğini söyler. İlk başı Sultan Hanım, karşı koyar. Fakat yapacak bir şey yoktur. Sultan acı gereği 40 gün töreler gereği evlenemezler. Böyle yıllar geçer. Oğulçak Kadir Han, Samanilerle yaptığı birçok savaş kaybeder. Samanoğulları şehzadelerinden Nasır Bin Ahmet, Artuç nahiyesini ele geçirir. Artuç, Müslüman tüccarlar sayesinde ticaret merkezi haline gelir. Satuk Buğra Han 25 yaşına gelir. Gök Alp ile birlikte sınırları koruyorlardı fakat Müslümanlarla hiç karşılaşmamıştı. Bu arada Müslüman Araplar Nasır Bin Ahmet kumandasında 20 bin kişilik orduyla Orta Asya topraklarına ilerliyorlardı. Satuk Buğra yıllar önce gördüğü rüyayı Gök Alp'a anlatır. Rüyasında kovaladığı tavşandan ve daha sonra onun Hızır'a dönüşmesinden söz eder. Rüyasında bu adamın Hızır olduğunu ve bir adamın ona bir din öğreteceğinden söz eder. Satuk aklında sadece "Allah" kelimesinin kaldığını söyler. Nasır bin Ahmet ve yardımcısı Şuayp Bin Ali, yaktıkları ateşin başında oturuyorlardı. Şuayp Bin Ali: "Horasan bölgesindeyiz. Türkler savaşçı ve cesur insanlar. Taraz'ı aldık; ama bunu bırakacaklarını sanmam. Şuayp ile Nasır Ahmet kendi aralarında yazışır. Satuk Buğra Han'ın ordusu da Nasır Ahmet'in ordusu da hazırlıklara başlar. Nasır bin Ahmet de gördüğü rüyanın etkisi ile dalgındır. Nasır rüyasını Şuayp'a anlatmak ister, daha sonra vaz geçer. Nasır bin Ahmet rüyasını, Ebü'l Hasan Muhammed'e rüyasını anlatır. O da rüyasını, savaşı kazanacaksın ve sana Asya kapıları açılacak, diye yorumlar. Bir gece öncesi Satuk yine rüya görür. Satuk, Gök Alp'a bakarak, rüyamı merak ediyorsun değil mi der, fakat daha rüyayı anlatmaya fırsat kalmadan nihayetinde iki ordu karşılaşır. Beş bin Türk ordusu ile yirmi bin Arap ordusu karşılaşır. Nasır Bin Ahmet, Şuayp Bin Ali ve yaşlı bilge Ebü'l Hasan Muhammed geldiler. Nasır, elini kaldırıp söz alır ve onları İslam'a davet eder. Satuk Buğra kendilerinden müsaade ister, 2 saat düşünürler, dininizi kabul etmek için şartların ne olduğunu sorar. Nasır bin Ahmet de kelime-i şehadet ve amentü esaslarından

bahseder. Satuk Buğra, kısa bir zamanda annesinin gördüğü rüyaları, kendi gördüğü rüyaları ve şamanların dediklerini hatırlar. “Bana İslam dinini öğret. Nasır bin Ahmet. Senden Allah’ı ve resulünü öğrenmek isterim.” der. Ahmet, şükreder. Nasr bin Ahmet, Satuk Buğra Han’a Abdülkerim adını verir. Müslüman olan Satuk ilk bunu Gök Alp’a açıklar. “Ben Müslüman oldum Gök Alp Tarkan. Tüm insani değerlerimi ve inançlarımı bu dinde buldum. Ben kurt emziren bir anadan babadan gelmedim. Âdem ile Havva’dan geldim. Hiçbir şeye akli yetmeyen şamanların, Gök Tanrı ile konuştuklarını iddia ederek bizlere kendi hayallerini dayatmalarını da kabul etmiyorum artık” der. Gök Alp da Müslüman olur. Satuk ordusunun tamamını toplar. 25 yaşına gelen Satuk’u herkes dinler. Halkına Müslüman olduğunu söyler. Herkes şaşırır. Gök Alp da söyler. Sonra toplu hâlde Müslüman olurlar, kelime-i şehadet getirirler. Abdülkerim Satuk Buğra, yaptığı savaşlarda Yağma, Çiğil, Oğuz kabilelerinin yerleşmiş bulunduğu Türkistan şehirlerini birer birer ele geçirir. Bu sırada Karahanlılar Devletinin doğu kısmında hâkim olan Oğulçak Han, Çinlilerden yardım alarak Satuk’a karşı savaş açar. Satuk Buğra Han, Müslümanların yardım ve desteğiyle onunla Balasagun Savaşı’nı yapar ve onu yener. Amcası savaş meydanında ölür. Satuk Buğra, hükümdar olur olmaz Türk ülkesinde İslamiyet’i yaymaya başlar. Güzel ve adil idaresi ile binlerce kişinin Müslüman olmasını sağlar. Abdülkerim Satuk Buğra Han, 30 yıl hüküm sürdükten sonra hicretin 344.yılında Kaşgar civarında bulunan Artuç Kasabasında vefat eder ve orada defnedilir. (Alperen, 2007)

Metin 11. Ayşe Sevim’in “Satuk Buğra Han Destanı” Adlı Hikâyesinin Özeti

Hikâye besmele ile başlamaktadır. Anlatıcı, bu anlatının türüne dair hikâyenin başında “aslında Satuk Buğra Han’ın bir hikâye değil, bir destan” der. Bir gün sahabeler, peygamberimizin dualarında Satuk Buğra Han’ın adını zikrettiğini duyarlar ve bunun kim olduğunu merak edip efendimize sorarlar, O da, “Bu yiğit kişi, İslam dinini Türkistan taraflarında yayacaktır. Onun başarısı için Allah’a niyazda bulunmaktayım” der. Satuk Buğra Han’ın suretini merak eden sahabelere peygamber efendimiz, ellerini semaya kaldırarak dua eder. Karanlığın içinde bir ışık belirir. Beyaz ata binmiş bir yiğit görülür. Bu Satuk Buğra Han’dır. Hemen onun arkasındaki siyah ata binmiş kişi de Ebu Nasr Samani’dir. Mucize* Onların ardında da atlı 38 yiğit bulunmaktadır. Toplamda kırk kişilerdir. Anlatıcı, “Şimdi çocuk, istersen sana Ebu Nasr Samani’den bahsedeyim. O bizim hikâyemizdeki ağaçtır.” Hazır mısın? Elini 863 yılına uzat...” der ve anlatmaya başlar. Ebu Nasr Samani, seyahat eder ve insanlara İslam’ı anlatır. Mal varlığı çoktur. Yaşamı, zenginliğe kafa tutarcasına mütevazı idi. Parasını kendi hayatını süslemek için değil fakirlerin ocağını kaynatmak için kullanırdı. Kervanlara katılır ve gittiği her yerde İslam’dan bahsederdi. Onun sesini duyanlar, bulutların gökyüzüne uzandığı gibi huzur sokaklarına uzanırlardı. Kaşgar Hükümdarı Erkek Evlat Hayal Ediyor (çocuksuzluk motifi ve Satuk Buğra Han’ın mucizevi doğumundan bahseder.) Kaşgar ilinin hükümdarının çocuğu olmamaktadır. Hükümdar, “Kanatları kırık bir kuşun gökyüzünü seyretmesi gibi başkalarının çocuklarını izliyordu.” Hükümdar, oğlu olsun diye ziyafetler düzenler. Ziyafetlere katılanlar, hükümdarın oğlu olsun diye dua eder. Karnı doyan yetimlerin duası kabul olur. Hükümdarın karısı kocasını müjdeler. Hükümdar bu haberi alınca halkına yine ziyafet düzenler. Kutlamalar günlerce sürer. Doğum zamanı gelince ebeler de hazır olur. Sancılanan kadınla birlikte tabiat da değişiklikler olmaya başlar. Kara kış olmasına rağmen her tarafta kıpırdanmalar başlar. Kara kış olmasına rağmen her tarafta çiçekler açmaya başlar. Güller belleklerini yitirmişçesine kış günü tomurcuklanır, koyunlar ve inekler yavrular. Tabiat, insanlara çok özel birinin doğduğunu anlatmaya çabalar âdeta. Halk, hükümdara “bu oğlan senin kanını taşıdığı gibi ruhunu da taşıyın, sen ona taht ver, tahtı yüceltsin, halkına o tahttan mutluluk versin, der. Ey hakanımız sen ona maharetli bir at ver, o binsin ülkesini görsün, gezsinsin... vs. derler. Şeytanlar, bu büyücülere çocuğun ileride Müslüman olacağını, Hz. Muhammed’in dinine gireceğini ve bu dini yayacağını fısıldamıştı. Büyücüler bebeğin öldürülmesi taraftarıydı. Büyücüler hakana nazım şekilde; “Baba oğula oğul babaya benzemez/ Ömrü uzunlardan uzun olsun/ Ömrü çınarlardan uzun olsun” gibi alkışlarda bulunur. Herkesin halkın aksine saraydaki büyücüler, bu çocuktan memnun değildi. Taht için ülkeler birbirine girer, taht için kardeşler birbirine girer. Büyücüler, “Oğlunuz bir yiğit değil, hain. O, başka bir dini kabul edecek” derler. Hükümdar sakın bir şekilde, onları huzurundan kovmadan “benim oğlum kahramanlığı ile dünyanın başını döndüreceği yerde ne olduğu belli olmayan yeni bir dine mi girecek?” diye sorar. Bunun üzerine; büyücüler suskunluklarıyla ona evet derler. Hükümdar bunun üzerine; “sizden doğru olanın yapılması için müsaade istiyorum. Sözlerinizi atalarıma, hocalarıma ve kardeşlerime danışacağım. Elbette kalbim aklımın önüne geçmeyecek. Yapılacak olan yapılır. Ben oğlumdan önce halkımın babasıyım” der. Türkistan illerini atalarının dininden çekip bu dine sokacak. Hükümdarın duymayı beklemediği kehanetlerdi bunlar. Anlatıcı ara konuşma ile devreye girer ve çocuğa soru yöneltir: “Hükümdarın kararını tahmin etmişsiniz değil mi çocuk?” Hükümdar içi kan ağlasa da oğlunu öldürecek. Oğul Satuk Buğra öldürülecekti. “Yüreğimdeki evlat acısı soğumayacak. Devletin sonsuzluğu gerekli bize

Gök Tanrı inancı gerekli bize” der. Hükümdarın sözleri üzerine karısı, ağlar ve bu bebeğin beddualarla değil, dualarla dünyaya geldiğini söyler. Büyücülerin sözlerinde bir yanlışlık olduğunu belirtir. Annesi, eğer sizin dediğiniz gibi olmayacaksa hükümdarın oğlunun katili olacaksınız, bekleyelim, der. “Oğlum büyüsün kuvvetlensin erkek olsun avlansın koçları yere sersin cenk etsin... Sizin mi benim mi inancım doğru çıkacak görelim. Bir suç işlemekten cezası verilemez. Kişi öldürmeden katil olamaz. Eğer oğlum, İslam’ı kabul edip bizden yüz çevirirse alın hançeri, o zaman öldürün” der. Bebek olduğunu inkâr eden Satuk: Bu sözler üzerine büyücüler, “daha önce biz hiç yanılmadık. İstediyin gibi olsun fakat o gün geldiğinde keşke bebekken öldürülseydi, diyeceksin” der. Satuk Buğra’nın bebekliği de ileride yapacaklarına işaret etmektedir. Diğer bebeklerin ağlamaları sokakları doldururken, Satuk’un ağladığını gören olmaz. Uykusu düzenli, yeni doğmuş olmasına rağmen yaşından fazla görünür. Kısa zamanda emekler ve çok çabuk yürür. Bebek olmasına rağmen konuşmayı öğrenir, akıcı cümleler kurmaya başlar. Onun bu olağanüstü hâlleri herkese şaşkınlık verir. Babasının şüpheleri ile annesinin güveniyle büyücülerin göz takipleriyle Satuk büyür. Onun en sevdiği oyun tahta kılıcıyla ülkeler fethetmektir. Fethettiği yerlerdeki insanlara oyunlarında huzur, adalet ve emniyet götürüyordu. Babası oğluna kara tay hediye eder. Satuk vaktini tayıyla geçirir. Aradan geçen zamanda ise Satuk’un babası hastalanır ve ölür. Satuk, babasının ölümünden sonra saray entrikalarını açık açık görmeye başlar. Savaşmak için gerekli dersleri babasının komutanlarından alır. Henüz yedi yaşında olmasına rağmen kılıcı oldukça usta kullanır. Bir yandan kara tayı da yetiştiriyordu. Satuk, öksüz kaldıktan sonra saray entrikalarıyla çalkalanır. Sarayı kötülüğü ile çalkalayan kişi Satuk’un amcası Karun’dur. Karun, korkak ve hırslıydı. Yasalara göre hükümdar ölünce yönetim eşine kalırdı, ancak o eşle evlenen kişi-ki genelde bu hükümdarın kardeşi olurdu- yönetimi eline alabilirdi. Karun da bu yüzden Satuk’un annesiyle evlenmeye çalışıyordu. Karun, Satuk’un büyüüp tahtta hak iddia etmeden önce hükümdar olmak istiyordu. Satuk’un annesi istemese de onunla evlenir. Fakat onunla aynı sofrada oturamaz aynı odada yatmaz. Karun evliliği amacına ulaşmak için bir basamak olarak kullanır. Karun hükümdar olunca ülkede fakirler ölmeye, zenginler fakirleşmeye başlar. Herkes Karun’un hükümdarlığa uygun olmadığını bilir. Hükümdarlarda olan parıltı Karun’da yoktur. Satuk, tıpkı babası gibiydi. Karun onu öldürmek istiyordu. Karun, Satuk’u öldürmeyi planladığı gecelerin birinde ilginç bir rüya görür. Rüyasında Satuk, tahtını elinden almış ve kendisini başka bir dine davet eder. Teklifi reddetmesi üzerine yer yarılıp Karun’u yutar. Uyandığında kan ter içinde kalır. ve “hayır hayır onu öldürmeyeceğim, eğer öldürürsem tüm saray bana düşman kesilir. O zaten zamanla başka bir dini kabul edecek, biliyorum. O zaman da töreler alacak olun canını” der. Satuk henüz on yaşında olmasına rağmen amcasının davranışlarını basit bulunuyordu. Satuk evreni yaratılışı inancı sorgular. Ebu Nasr Samanî’nin Rüyası: Bir gün Ebu Nasr Samanî, peygamber efendimizi rüyasında görür. Peygamber efendimiz ona rüyasında; Samanî’ye Türkistan’a gitmesini ve orada Satuk Buğra’yı bulup İslam’ı anlatmasını söyler. Satuk, Samanî’nin tüm seyahatleri boyunca aradığı talebeydi. Samanî, sabah olunca Müslüman olmasına vesile olan 300 kadar kişiyi kervandan alarak Türkistan’a doğru yola çıkar. Satuk da kara tayıyla bir gün ava çıkar. Satuk avdayken, boz bir tavşan görür peşine takılır. Satuk onu takip eder, birden tavşanın yanında bir adam belirir. Adama kim olduğunu sorar. Ben Hızır’ım, der ve ona; “Senin zamanın geldi Satuk, çocukluk bedeninden sıyrıl. Şimdi Türkistan’da İslam’ın sancaktarlığını yapma zamanıdır.” der. Satuk, İslam’ı bilmediğini söyleyince Hızır da ona, kendisini İslam ile tanıştıracak kişinin Ebu Nasr Samanî olduğunu söyler ve Hızır hemen kaybolur. Evinen dönen Satuk’da bir farlılık olduğunu sezer herkese Satuk, her yerde Ebu Nasr Samanî’yi tanıyıp tanımadığını sorar. Satuk böyle dolaşırken bir bahçede bir ihtiyar görür, yanına yaklaşır ve kim olduğunu sorar. Onunla tanışır ve Müslüman olur fakat Müslüman olduğunu gizler. Zamanla herkes onun Gök tanrı inancına göre yaşamadığını fark eder. Karun, Satuk’u öldürmekte acele etmediği için sevinir ve büyücülerini toplar. Karun, Satuk’u bir kere değil iki kere öldüreceğini söyler. Ona puthane yaptırmaya karar verir. Ölmeden önce kendi dinine hakaret etmiş olacak, der. Amcası Satuk’u hapse atar. Ertesi gün Satuk puthanenin inşaatında çalışmaya başlar. Fakat Satuk, sanki camii inşaatındaymış gibi huzurlu çalışır. Satuk, dua eder, “Allah’ım bu binayı evin yap” der. Burada ilk kılınan namazın imamı da Ebu Nasr Samanî olsun ve arkasında namaz kılmayı nasip eyle, der. Gündüz puthanede çalışan Satuk gece rüyasında amcası Karun’u görür. Müslüman olması için teklif eder. Ertesi gün inşaat alanına gelen Karun, inşaat bitmeden Satuk’u öldürmek ister. Satuk onu İslamiyet’e davet eder. Nöbetçiler tam onun üzerine atılıyorken, Satuk dua eder; “Rabbim yer yarılısın ve amcam tövbe edene kadar orada kalsın” der. Satuk bu sözleri der demez, gökyüzüne karanlık yayılır, şimşek çakar. Birkaç dakika sonra toprak sudan boğulmaya başlar. Hükümdar dizlerine kadar toprağa gömülür. Satuk bunun üzerine; “ İslam’a gir amca, kendinin düşmanı olma! ” der. Karun, İslam’a girmekte direndi ve sonunda onu yer yutar. Yer, Karun’u yuttuktan sonra gökyüzündeki karanlık dağılır, şimşekler durur. Satuk bu olanlar üzerine yüksek bir taşın üzerine çıkar ve halkına konuşur, İslam’ı benimsemelerini söyler. Bu davet üzerine oradakiler kelime-i şهادet getirip Müslüman olurlar. Yaptıkları puthaneyi göstererek burası bizim

ilk camimiz olsun, der. Caminin inşaatı birkaç gün içinde biter ve ilk namazlarını orada kılarlar. Bu namazda Ebu Nasr Samani imamlık eder. Satuk'un duası kabul olur. O gün, Ebu Nasr Samani, Satuk'a Abdülkerim ismini verir. Sen, Kerim olanın kulusun. Satuk, Satuk Buğra'lıktan Abdülkerim Satuk Buğra'lığa yükselir. Abdülkerim Satuk Buğra Hükümdar Oluyor. Ertesi gün, Satuk halkına bir konuşma yapar. Ülkeyi adaletle yönetmeyi ve başka ülkeleri de Müslümanlığa davet etmekten söz eder. Şehitlik ve gazilikten bahseder. Kahramanlıklar gösterir. Yıllar yılları kovalar. Abdülkerim Satuk Buğra Han, 96 yaşına geldiğinde tüm Türkistan'a İslam dini yayılmıştı. 96 yaşında olmasına rağmen memleketleri İslam ile tanıştırmak için kılıcını kulanıp Çin'e sefer düzenler. Turfan'a kadar ilerler fakat hastalanıp Kaşgar'a geri döner. Hekimler şifalı otlarla iyileştirmeye çalıştıysa da nafiye, Hakk tecelli eder. Satuk sakindir. Ebu Nasr Samani'ye kavuşma anı yaklaşmıştı. Dört oğlu Hasan, İsen, Hüseyin, Yusuf, Kadir Han ile dört kızını ve komutanlarını çağırır ve onlara son sözlerini manzum biçimde söyler. Satuk, hak helallığı ister ve kendi hakkını da helal ettiğini de söyler. Kelime-i şهادet getirir ve vefat eder. "Evet çocuk, destan buraya kadar. Denir ki, Satuk Buğra öldüğünde koyunlar süt vermemiş, çiçekler solmuş, toprak titremiş, dağlar başını eğmiş. Anlatıcıyı okuyucuya mesaj vererek hikâyeyi bitirir: "Artık Satuk Buğra sadece benim zihnimde değil senin zihninde de yaşıyor. Onu iyi ağırla çocuk. Onu Fatiha'larınla ziyaret et." der.

Metin 12. Nefise Atçakarlar'ın Satuk Buğra Han/ Delikanlı Kahraman Adlı Hikâyesinin Özeti

Milattan önce 860 yılında Çin ülkesinin yakınlarında Karahanlı diye bir ülke vardı. Bu ülkeyi Bezir Han diye bir hakan yönetiyordu. Bezir Han, ülkenin başkenti olan Kaşgar'da yaşırdı. Gök Tanrı inancına inanırlardı. Bezir Han'ın oğlu olmadığı için çok üzülürdü. Han ülkesini gezince oynayan çocukları geçirince iç geçirir. Hakani, eşi Banu Hatun kapıda karşılar ve kendisini müjdeliler. Hatun müjdelik ister, kocası da müjdelik olarak sana Kaşgar'daki bağların gelirini vereyim mi der, hatun da ver, onun geliriyle halka iyilik yapayım, der. Han hakan mutlu olur. Başlık: Rüyalar: Bezir Han, her günü merak ve heyecanla geçirir. Acaba bebek kız mı erkek mi olacak, kime benzeyecek vs diye diye günler geceler geçer. Banu Hatun, ilginç bir rüya görür. Rüyasında; kendisini güzel bir bahçede görür, o bahçede de bir çocuğun koşarak kendisine geldiğini görür. Çocuğu görünce "işte senin oğlun" derler. Tam onu kucaklayacakken çocuk birden delikanlıya dönüşür. Bir anda büyür. O sırada da uyanır. Rüya dinleyen kocası, bunu konaktaki kahinlere anlattırıp yorumlatmak ister. Rüya anlatınca ilk kahin, gayet güzel yorumlar. İkinci kahin de güzel yorumlar. Sıra üçüncü kahine gelince; "Hayret ben de bu gece bir rüya gördüm. Bezir Han'ın bir oğlu oluyordu ve bu oğlan, çabucak büyüyüp serpiliyor, sonra yaşlı bir adam ona Mekke'den gelen bir kaftan veriyordu. Bebek bu kaftanı giyince bütün dünyayı dolaşıyordu. Dolaştığı yerlerde eskiden oralardan geçenlerin Ayak izleri siliniyordu." der. Herkes şakin bir şekilde dinler. En büyük kahine danışılır, rüyayı yorumlatırlar. Kahin, dinleyince çok sinirlenir. Herkes merak içinde ona bakar. Büyük kahin, diğer kahinlere dönüp siz yorumlayamadınız mı?, der. Hayır cevabını alınca, nasıl söyleyeceğimi bilemiyorum ama "çocuk büyüyünce bizim dinimizi bırakacak. İslam dinine girecek. Sonra o dini her yere yayacak" der. Buna şaşırır Bezir Han, şaşırır ve İslam dininin ne olduğunu sorar. Büyük kahin, İslam dininin 250 yıl önce Mekke'de Ahmet'in yaratanın elçisi olduğunu söyleyen biri tarafından yayılmaya başladığı söylendi. Herkes bu ismi beğenir. Sofradakiler, son günlerde olağanüstü olayların olduğuna dikkat çeker. Son günlerde koyun ve ineklerin sütü çok artar, sakin akan dereler coşar. Kış günü çiçekler açar. Ziyafet bitip misafirler dağılınca hakan duyduklarını akşam eşine anlatır. Ya kahinlerin dediği doğruysa, diyerek yakını. Çocuktan daha önce, o zamana kadar duymadığı kadar güzel kokuyordu. Üstelik bu koku hiç geçmiyordu. Başlık: Bebeğin Geleceği: Büyük Kahin, Hakan'ın yanına gelerek, oğlunuz doğduğundan beri olağanüstülükler oluyor, dedi. Bunun üzerine kahin, oğlunu öldürmekten başka çare yok, der. Komşumuz olan Samani ülkesinde yaşayan Müslümanlar, İslam dininin en son ve gerçek din olduğunu söylerler. Hakan, kahinlerin ısrarlarına dayanamaz. Hele oğlumun anasına, akrabalarım dostlarıma bir danışayım der. Önce kardeşi Oğulcak'ın yanına gider. Hakan da bunu kahinlere anlatır. Ortada bir şey yokken çocuğu öldürmenin saçma olduğuna kani olurlar. Kardeşi, kahinlerin işine karışmam başkasına danış, der. Sonunda hakan, Banu Hatun'un yanına gider. Karısı karşı çıkar. Bebek büyüyünce, Müslüman olursa ceza verilsin, der. O günden sonra Bezir Han ile Banu Hatun, Satuk Buğra'yı kollayıp gözetirler. Başlık: Küçük Tavşan: Satuk Buğra, daha küçükken olağanüstülükler olur. Bir buçuk yaşında konuşur, üç yaşına geldiğinde taylara büyükleriyle binmeye başlar. Beş yaşında tek başına ata binebiliyordu. Satuk Buğra büyüyüp 12 yaşına geldiğinde 40 tane arkadaşı ile ava çıkar. Avdan her döndüğünde babası onunla gurur duyar. Yine bir gün, Satuk Buğra arkadaşlarıyla ava çıkar. Satuk Buğra beyaz bir tavşanla karşılaşır. Tavşan kaçır, Satuk kovalar. Nihayet bir yerde durur. Buğra, tavşan neden kaçmıyor? diye düşünür. Tam o sırada ak sakallı, nur yüzlü bir ihtiyar belirir. Satuk, atından inip yaklaşıyor ve kim olduğunu sorar: İhtiyar; kendisinin Hızır olduğunu söyler. Onu, İslam'a davet eder. Satuk, bu dini bilmediğini söyleyince; Hızır ona, Ebu

Nasr Samani adında birinin sana bu dini öğreteceğini söyler. Hızır a.s. bunları dedikten sonra kaybolur. Satuk, donakalır. Arkadaşları Buğra'nın kaybolduğunu fark eder, onu bulurlar ve konağa doğru yola çıkar. Oadaki bu değişikliği herkes fark eder. Bir gün annesi dayanamayıp sorar, "Oğlum hayırdır, seni pek dalgın görüyorum. Yoksa Kaşgar'ın güzel kızlarından birine âşık mı oldun, der. Satuk, hayır, der. Satuk, o günden sonra başka bir insan olur, sürekli düşünür. Annesi, İslam kelimesini duyunca heyecanlanır. Bu kelimeyi her yerde söylememesini tembihler. En nihayetinde annesine İslam'ın ne olduğunu sorar. Satuk annesinin neden böyle yaptığını anlayamaz. Fakat düşünmeye devam eder. Hızır'la karşılaştığı yere gider ve saatlerce düşünür. Satuk böyle düşünürken, bir gece rüya görür. Derenin kenarında kollarını yıkayan bir adam görür, bu adam dün gece rüyasında gördüğü adamdı. O anda ikisi de şaşırır. İhtiyar gülümseyerek; sen Satuk Buğra değil misin? diye sorar. Kendisinin de Ebu Nasr Samani olduğunu söyler. Rüyasında bir ihtiyar görür. Bu rüyayı gördüğü gecenin sabahında ava çıkar. Samani, Satuk'a kendisini rüyasında gördüğünü ismini de rüyasında kendisine söylediklerini ifade eder. Satuk da kendisini rüyada gördüğünü söyler. Ayrıca İsmi Hızır'dan duyduğunu söyler. Satuk, Ebu Nasr Samani'ye kendisini rüyada nasıl gördüğünü sorar. Rüyasında karanlıkların içinde bir ışık gördüğünü ve Allah'ın elçisi Hz. Muhammed'in o ışıklar içinde ortaya çıktığını ve sana dua ettiğini söyler. "Allah'ım Satuk Buğra'ya yardım et, diyordu." Yine günlerden bir gün yine rüya gördüm, der Samani. Bu sefer, Allah'ın elçisi Karahanlı ülkesine gitmemi, orada Satuk Buğra Han'ın beni beklediğini söyler. O gün bugündür aklımdasın ve her yerde seni arıyorum, der. Bunun üzerine Satuk, Samanî'den İslam'ın nasıl olduğunu kendisine anlatmasını ister. Samanî her şeyi anlatır. Satuk, anlatılanları merakla dinler. Aklına takılan her şeyi sorar. Ebu Nasr ile birlikte şehadet getirir. Nasr ona; "Bugünden sonra senin adın Abdülkerim olsun olur mu? "der. Artık adı Abdülkerim Satuk Buğra olur. Satuk'un içi içine sığmaz. Öğrendiklerini herkese anlatmak ister. Samani, bunu bir müddet gizlemesini söyler. Her cuma aynı yerde buluşmak üzere oradan ayrıldı ve bir müddet kimseye söylemeyeceğine söz verdi. Başlık: Hasta Hakan: Satuk, konağa gider gitmez, nöbetçiler babasının hasta olduğunu kendisine bildirirler. Hekimle konuşan Satuk, babasının çok fazla ömrünün kalmadığını öğrenir. Artık konaktakiler odalarında gizli gizli ağlıyordu. Satuk, bir yandan Nasr Samanî'yi bulmanın mutluluğunu yaşarken bir yandan babasını kaybedecek olmanın üzüntüsünü yaşıyordu. Bir gün hasta yatağında babası Satuk'u yanına çağırdı ülkeyi kendisine emanet etti ve dünyaya gözlerini kapar. Başlık: Korkunç Evlilik: Hakan'ın ölmesini fırsat bilen Oğulçak, Satuk'un annesi ile evlenerek tahta geçer. Batu Hatun istemese de geleneklere karşı gelmez. Oğulçak Han, Satuk'un babasına benzemiyordu. Geceleri içki içer, eğlenir. Halkını düşünmüyordu. Hatta Hatun'u dövüyordu. Günlerden bir gün Bezir Han döneminde olduğu gibi yoksul halktan biri Oğulçak'ın huzuruna geldi. Oğulçak fakir adamı huzurundan kovdu. Satuk, amcasının bu yaptığının doğru olmadığını söyleyince amcası onu azarlar. Dere Kıyısında Abdülkerim Satuk Buğra, her cuma ava çıkma bahanesiyle evden çıkar. Satuk'un yaşadıklarını dinleyen Samani, Hz. Muhammed'in hayatından ona örnekler verir. Ona rağmen gün gelip kavmi onu anlamadı. Taşladılar, ona ve arkadaşlarına işkence ettiler. Ebu Nasr Samaniyle buluşuyordu. Satuk, olup biteni ona anlatır. Başlık: Ziyafet: Nasr'ı dinleyen Satuk, sakinleşti dua etti. Aradan 13 yıl geçti. Satuk 25 yaşına geldi. Dinini gizli gizli yaşıyordu. Artık bunu herkese anlatmak istediğini Samani'ye söyler. O da daha önce küçük olduğu için müsaade etmediğini fakat artık büyüdüğünü paylaşabileceğini söyler. Satuk hemen konağa gider ve eşe dosta herkese bir ziyafet tertip etmek istediğini söyler. Herkes davete icabet eder. Herkes çok mutludur. Satuk, çıkar. Kahinler bu sözleri duyunca dediklerinin doğru olduğunu ispatlarlar. Annesi ise olamaz, oğlumu öldürecekler diyerek endişeye kapılır. Yere ve herkesi İslam'a davet eder. Halktan birkaç kimse ben inanıyorum, der. Hatta birisi dün gece bir rüya gördüm. Satuk'un davet ettiği dine uy diyordu, der. Oğulçak öldürün diye emretti. Kahinlerden biri tam hançerini çıkarmışken Nasr Samani'nin eli onu kavrar. Samani ve etrafındakiler Satuk'un etrafını sararlar. Balasagun Savaşı: Ebu Nasr onu Balasagun'a götürür. Satuk, duygularını halkla paylaştığı için çok mutlu hisseder kendini. Oğulçak, sabaha kadar kahinlerle ordusu ile konuşur ve Satuk'u öldürmeye karar verirler. Ebu Nasr, Satuk Buğra'yı bir ata bindirerek onu oradan uzaklaştırdılar, Balasagun ovasında iki ordu karşılaşır. Nasr Samani, burada kendisini yenmeden Satuk Buğra'yı vermeyeceğini söyler. 50 bin askerle Kaşgar'dan Balasagun'a doğru yola çıkar. Oğulçak en cengaver askerini gönderir. Nasr, onu yener. Başkasını gönderir onu da yener. Onuncu kişiden sonra Oğulçak hücum emrini verir. Kıran kırana savaş iki saat sürer. Ebu Nasr'ın ordusu Oğulçak'ın ordusunu yener. Savaş sonrasında, ölen kişilerin arasında Satuk ölenler arasında büyük kahin de vardı. Akşama kadar Satuk Buğra ve Ebu Nasr Samani ve arkadaşları ölenleri gömerler. Amcası Oğulçak'ı görür. Keşke Müslüman olarak ölseydi diye, üzülür. Satuk, hakan olmak ve İslam dinini yaymak üzere yola çıkar. Nasr Samani de ona dua eder. Nasr Samani, Satuk'tan Kaşgar'a annesinin yanına gitmesini ve tahta geçmesini söyler. Abdülkerim Satuk Buğra, kısa sürede ülkede birliği sağlar. Bütün şehirlerin yönetici ve ileri gelenlerini konağa çağırdı. Hepsini İslam'a davet etti. Gün geçtikçe İslamiyet Karahanlı ülkesinde dalga dalga yayıldı.

Abdülkerim Satuk Buğra, o günden sonra 955 yılında Kaşgar'da vefat edinceye kadar 31 yıl boyunca ülkesini adaletle yönetir. Huzur ve mutluluk bu ülkeden eksik olmadı.

Metin 13. Seyfeddin Aziz'in "Türklerin Müslümanlığa Geçişi, Satuk Buğra Han" Adlı Romanın Özeti

Roman, dokuz bölümden oluşmaktadır. Birinci Bölüm (*Kaşgar Vadisi*): Bu bölümde Satuk Buğra Han'ın kendisiyle ilgili bilgiler verilmektedir. Babası 'Bazır Karahan' öldüğünde Satuk küçük olduğu için danışma heyeti toplanıp ne yapılacağına karar vermeden amcası Oğulçak Buğra Han kendini 'Karahan' diye ilan etmişti. Danışman heyeti daha sonradan Satuk'un Karahan olacağını ancak Satuk çocukluktan çıkıp egemenliği eline alıncaya kadar Oğulçak Buğra Han'ın geçici olarak Karahan olması ilan edildi. O dönemlerde Satuk Buğra Han'a yardımcı olan Batır Amca babasının asker arkadaşlarından biriydi. Babası ölürken Satuk'u Batır amcaya emanet ederek ona önceki ve sonraki durumları anlatıp eğitip öğretmesini istemiştir. Batır amcanın oğlu Arslan ile kızı Aydın ve manevi olarak yanına alıp yetiştirdiği kızı Yıldız ile Satuk hep birlikte büyümüş, avcılık yapmış, okula gidip gelmişlerdir. Batır amca çocuklar büyüdükçe onlara kılıçla savaşmayı kendilerini korumayı öğretip onları eğitmiştir. O dönemlerde din olarak Buda dini benimseniyor ve putlara tapılıyordu. Saray okulunda ibadet amaçlı zaman ayrılıp putlara tapma vardı. Bu sırada Balasagun'dan saray okuluna yeni biri gelmiştir. İlik oldukça bilgili ve öngörülü bir çocuktur. Satuk, Yıldız, Arslan ve Aydın ile arkadaş oldu. Dönemin örf ve adetlerine göre Satuk'un annesi 'Han ana' amcasıyla evlendirilmiş amcasının bulunduğu saraya götürülmüştü. Satuk bu duruma üzülmüyor amcasıyla karşılaşmamak için ziyaretlerini pek sık tutmuyordu. Halkın durumu gittikçe fakirleşen ve köleleşen bir sisteme sahipti. Zengin ve gücü elinde bulunduranlar güzel buldukları kızları zorla kaçırıp köle pazarlarında satmakta kimse bu duruma ses çıkaramaz hale gelmişti. Satuk pazarda dolaşırken kırbaçlanmakta olan iki genci gördü, yanlarına gittiğinde köle sahibinin onların isyancı olduğunu söyleyip kellelerini kestireceğini dile getirdi. Satuk onları kendi sarayına isteyip cezalarını orada vereceğini söyledi. Kılıç ve Kunduz saraya gidip Satuk'un karşısına çıktı. Pazarda yapılan haksızlıkları ve zorbalıkları anlattı her ikisi de, sonra Uygurlu olduklarını dile getirdiler. Satuk ikisinin de cesaretini severek onları serbest bıraktı, zaten haksızlığa göz yummamalarından dolayı serbest bırakmak için saraya istemişti onları. Kılıç ve Kunduz sarayda hizmetçi olarak yaşamak istedi. Satuk kabul etti. Zamanla Kılıç'ın askeri eğitimde gösterdiği başarı Batır amcanın ve Satuk'un dikkatini çekti, Kunduz'da Kılıç'tan geri kalmıyordu. Bir gün Batır amcayla Satuk, Samanilerden Ebu Samani'nin geldiğini duymuş ve kendi aralarında muhabbet etmeye başlamışlardı. Satuk, Batır amcaya Samanilerle düşman olduklarını söylüyor. Batır amca dinlenilmesi gereken bir konu olduğunu hatırlatıyordu. Ebu Nesir Samani, Allah'ı, islam'ı anlatmaya ve yaymaya geldiğini söyler. Satuk Buğra'ya uluslara başkanlık edecek yönetecek olan birinin evvel kendisinin doğru yolu bulması gerektiğini söyler. Satuk bundan çok etkilenir. Satuk İslam dini ile ilgili bilgi almak ister ve sorular sorar. Müslüman olmanın yolu nedir? der, La ilahe illallah Muhammedun Resulullah söylemek ve yürekten inanmak, namaz kılmak, Kabe'yi tavaf etmek, oruç tutmak, zekat vermektir der. Ayrıntılı biçimde hepsinin nasıl yapılacağını anlatır. Peygamber efendimizin son peygamber olduğunu daha peygamber gelmeyeceğini söyler. Nesir ayrıldıktan sonra ibadet ettiği mağaraya döner. Batır ve Satuk muhabbete devam ederek doğru ve yanlış olabilir mi diye düşünürken Batır amca yıllarca kendi yaptığımız çamurdan putlara taptık ne bir ses verdiler ne de bir kaynakları vardı diyerek konuşmasına devam eder. Satuk islam'ı benimsersek hanlığı ele geçirdiğimizde halk bunu benimser mi diye düşünmeye başladı. İlerleyen zamanlarda Satuk, Ebu Nesir'in bulunduğu mağaraya giderek İslam dinine geçip Müslümanlığa kabul etmiş, ibadete etmeye başlamıştır. Mağaraya her gidişinde yakın çevresi önce yirmi sonra elli kişi civarından artarak ibadet etmeye başlamış ve Müslüman olmuşlardır. Aylar ve yıllar geçerken iki yıl bitmiş Satuk on sekiz olmuştur. Amcasının hanlığı Satuk'a vermemesi canını sıkmaya başlamıştır. Batır amca Satuk, Arslan, Yıldız, Aydın, Kunduz ve Kılıç'ı çok iyi eğiterek yakın çevredekileri de Satuk'un yanına çekmiştir. Satuk annesini ziyaret gittiğinde annesi amcasının ona hanlığı vermeyeceğini Satuk'a yönelik kötü planlar yaptığını askerlerini güçleştirdiğini anlattı. Satuk Batır amcayla bu konuyu konuşup plan yapmaya ve asker sayısını artırmaya başlamışlardır. Savaş denemesi yaparken haydutlarla karşılaşmış ve mücadele vermişlerdir. Mücadele sırasında düşmanlardan biri Satuk'un yanında yer alarak Satuk'un dikkatini çekti. Çatışma bittiğinde Erkin Satuk'un yanına gelerek zorla bu işi yaptırtıklarını, haklının bir başka ifadeyle Satuk'un yanında olmak istediğini söyledi. Satuk Erkin'den ve askeri başarısından çok etkilenerek onu yanına aldı. Kaçkar'ı da aynı yerde bulup yanına alıp eğitmişti. İkinci Bölüm: Artık her iki cephede de planlar yapılmıştı. Satuk'un amcası gece 12: 00 de Satuk'un sarayına gidip saldırı düzenleyecekti. Bunu duyan hizmetçi kız hemen Han anaya iletmişti. Han ana iki askerle kızı Satuk'a gönderip bildiklerini anlatmasını söylemişti. Kız duyduklarını anlatmış ve Satuk saldırıyı sarayda bekleyeceklerini söylemişti. Satuk sarayı boşalttırıp askerleri dışarı

yerleştirmişti. Gece yarısı olduğunda amcası ve askerleri sarayı basmış saray etrafındaki Satuk'un askerlerini rehin almış çatışmaya başlamışlardır. Sonunda Oğulçak Buğra Han, hanlığı Satuk'a geri verdi. Annesi Terkin Begim, Tuğrulbey, Bilge Tekin ve bin başları sarayın askerleri olup hanlığın geri alınmasında üstün başarı sağlamışlardır. Satuk Buğra Han ilk iş olarak annesini kendi sarayına aldı. Hanlığa yakışır elbiseler dikilip giydirildi ve halk önüne çıkarıldı. Hanlığı ilan edildi. Herkes Satuk'u hak yemez, haklının yanında biliyor ve tanıyordu. Halk durumundan çok memnundu. Sarayda üç heyetin kurulması gerekiyordu. Heyet Batır amca, Bilge Tekin ve Arslan'dan oluştu. Ulu Hakan Satuk Buğra Han'a han tacı giydirildi. Terkin Begim devlet işleri baş koruyucusu, ilik yazı işleri, Batır amca ordu başı, Arslan askeri işlerden sorumlu gibi birçok görev dağıtıldı. Satuk Buğra tahta çıkalı altı ay geçmişti. Yurt içinde istikrar sağlandıktan sonra ana Han oğlunun mürüvvetini görmek istiyordu. Aydın'da gönlü olduğunu biliyor, kendisi de Aydın'ın cesaretini bilgisini ve güzelliğini destekliyordu. İlk önce Satuk'la sonra Batır amcayla konuşarak düşün hazırlıklarına başlayarak dillere destan bir düşün yapıldı, yemekler yenildi, koşuklar söylendi, herkes halinden memnundu. Üçüncü Bölüm: Satuk, han olduktan sonra üç yıl geçmişti. Şimdiki sarayın iyi yerde olmadığını düşünerek başkenti, başka yere nakletmeyi planlıyordu. Bilge Tekin ve İlik'le dağların tepesine çıkarak geniş köyleri gösteriyordu. Bilge Tekin bu, Tümen Nehri'yle Kızıl Nehrin birleşimi dedi. Köye vardıklarında titizlikle duvar süslemeleri yapan ustalarla karşılaştı. Satuk sarayının da böyle görkemli olmasını istiyordu. Ustaların biriyle konuşarak iki yılda istediği sarayı yapacağını söyledi. Satuk sarayın, caminin ve bilim yurdunun yan yana olmasını söyledi. Aylar yıllar geçerken köleler toprak kiralayan köylülere emekçilere ve yıllıkçılara dönüştü. Köy sahipleri gelişmeye başladı yeni sistem biçimi zengin köylüler ve emekçi işçiler oldu bu zamanla bazı sorunları da beraberinde getirmişti. Tapınaklar yavaş yavaş harap olmaya başlamış ama insanların zihnindeki etkileri hala devam ediyordu. Bu iki konuda zıtlıklar çıkmaya başlamıştı. Satuk Buğra Han'ın Baytaş, Tongan adlı iki oğlu Alanur adlı bir kızı olmuştu. Aydın Satuk'un kendini çok yorduğunu, sağlığından olacağını sıklıkla dile getiriyordu ama Satuk dini bölmek istiyorlar, vatanımızı bırakamayız diyerek çalışmalarına devam ediyordu. Yıldız ve Arslan evlenmiş sıra Kılıç ve Kunduz'a gelmişti. Kılıç ve Kunduz aynı yerde köle olarak birbirini küçüklüğünden beri tanıyordu. Kılıç, Kunduz'u her zaman koruyan ve kollayan biri olmuştu ikisinin de kimsesi yoktu. Düşün gününe kadar Kunduz Kılıç'a ağabey diye sesleniyordu. Sohbetleri sırasında sen evlenince ben yengem ve seninle yaşayacağım hiç ayrılmayacağız diyordu. Düşün günü içinde burukluk vardı, annesinin yanında olmasını istiyordu. Annesinden ona kalan muskayı sıkıca tutarak uyguluyordu. Gelin evine gelin alıcılar gelip Kunduz'u aldı ve düşün yerine gittiler. Düşünde koşuk söylemesi için Çimen adında bir kadın tutulmuştu. Kadın koşuğa başlarken Kılıç'ı uzun zamandır tanıyor gibi oldu. Kılıç elini kaldırdığında elinin içindeki izi gördü oğlu olup olmadığı Çimen'i düşündürüp heyecanlandırdı. Kılıç da Çimen'i görür görmez heyecanlandı ve duygulandı. Çimen Kunduz'a baktığında ona taktığı muskayı gördü ve oğlum kızım diyerek onlara sarılıp ağlaştılar. Düşün evi cenaze evine döndü, başlarından geçenleri birbirlerine anlattılar. Kılıç'ı seven Ardagül, Kılıç ne zaman geçse hayranlıkla ona bakardı. Yıldız bunun farkındaydı, ayrıca Kunduz'u da Erkin'e bakarken görmüş, Erkin'in de ona karşı ilgisini anlayıp Arslan'a söyledi. Arslan Satuk'a ileterek Satuk düşünlerinin olmasını istemiş düşün devam ederek çifte düşün yapılmış koşuklar söylenmiştir. Dördüncü Bölüm: Kaşgar'da ki yeni sarayın inşası tamamlandı. Cuma namazı camide kılınıştı. Yeni yapılan sarayda Han anaya, Arslan'a, İlik'e, Batır amcaya, Bilge Tekin'e vs. odalar verilmişti. Çalışma ve toplantı odaları da yapılmış istediği gibi saray olmuştu. Müslümanların sayısı yüz binleri buldu ama yurdun birçok yeri Müslüman olmadı. Satuk Buğra'yı tedirgin eden komşusu Samanilerdi. Çin hanedanıyla dostluk ve ticaret ilişkileri artmış ama Samaniler her fırsatta saldırmaya hazırlanıyordu. Samanilerin başına Mansur geldiğinden beri halk fakirlik görmekte ve zulüm çekmekteydi. Ara ara dilenci kılığında şehirde düşmanlar dolaşıp bilgi alıp geri gidiyorlardı. Satuk Buğra Han'ın temellerini atıp yaptırmış olduğu bilim yuvası gelişmekte öğrenci yetiştirip halkın gelişimine destek sağlaması şehri ileri boyutlara taşımıştı. İlik eğitimi ilerleten başöğretmen sayılıyor ilim yuvasında canla başla uğraşıyordu. Köleyken kurtarmış olduğu İpargül'le evlenmiş ilim konusunda kendini yetiştirip okulda ders vermeye başlamıştı. Beşinci Bölüm: Tümen nehri boyunca bahçeler kuruldu. Kaşgar şehri on beş yıl içinde güzel bir başkent görünümüne bürünmüştü. Karahanlılar devletinin yeni merkezi olan şehir yalnız Türklerin dünyasında değil, ticari ve sanatsal açıdan bütün Asya ve Avrupa'da tanınmıştı. Karahanlıların kuruluş yıldönümünde yıllık toplantı yapıp değerlendirmeler yapılmıştı. Ülkeyi düşmanlardan temizlemek için yasa düzenlenmişti yasa devleti düzeninden, devlet yapısı, sosyal yapısı, devletin geliri, askeri işler ve suçluları cezalandırma hakkında düzenlemeler yapılmıştı. Bu sırada Samaniler plan yapmakta ülkeyi bölmeyi hedeflemekteydiler. Kaçkar ve Kılıç köyleri gezip olup bitene bakmayı planlamıştı. Tek tek gezmeye başladılar ve köyün birinde dinlenirken Seyit hoca denilen birisi gelip misafir olarak karşılamak istedi. İsteğini kabul ettiler, misafir oldukları yerde ikramda bulunan genç kadın Koçar'ın dikkatini çekmişti. Kaçkar Lale'yi tanıdı birlikte büyüüp koyun otlatmışlardı, hayatın zor

şartları onları ayırmış olsa da kader onları birleştirmiş Lale Kaçkar'la Kaşgar'a dönmüştü. Samanilere karşı savunma taktikleri geliştiriliyordu. Arslan bölükleri düzenlemişti. Kadın bölümünün başında Kunduz vardı. Çatışma başlamıştı Samanilerin askerlerinin çok olmasına rağmen Arslan'ın stratejisiyle düşman korkutulmuş birçoğu öldürülmüş diğerleri ise kaçmıştır. Düşman kaçarken yaralanan Kunduz'u kaçırap rehin almıştı. Altıncı Bölüm: Bilim yurdunun temelleri gittikçe sağlamlaşmış, yalnızca erkekler değil, kadınlarda öğrenim görüyordu. Eğitim için dış ülkelerden gelenlerin sayısı gün geçtikçe artıyordu. Kaşgar'ın bazı şehirlerinde isyan patlak vermeye başladı. Köylüler büyük toprak ağası olduktan sonra ganimet elde etmek istemişler zengin ve fakirler arasında kan dökülmeye başlamıştı. Buğra Han birliği hemen toplayarak; Yabancı düşmanlara idam cezası verilecek, Mal varlıkları hanlığa devredilecek, Köylü ve çalışanların ihtiyaçları doğrultusunda mal, su ve toprak paylaşımı gerçekleştirilecek fermanı yayınlanarak aklın derdine derman olmaya çalışılmıştı. Satuk Buğra Han batıya yürüyüş yapmayı düşünüyordu. Kurban bayramında, bayram namazına gidip namaz sonrası halka sadaka dağıtıp saraya varmıştı. Bu sırada Baytaş Arslan ve Yıldız'ın kızı Çiçen ile evlenerek Bikeç adlı erkek torunu dünyaya getirmişti. Han ana oğlu ve oğlunun torunuyla güzel bir bayram geçirmişti. Bir araya geldikçe aile büyüdüğü olarak nasihat veriyordu. Bayramdan üç ay sonra Han ana vefat etti. Yedinci Bölüm: Satuk Buğra Han, Aydın Hatun, oğulları, kızı ve diğer saray sorumlularıyla birlikte şehirden çıktılar. Zorlu yollardan geçerek atların üzerinde yollarına devam ettiler. Samanilerle ilgili sık sık plan yapıp, asker yollarını öğrenmeye çalıştılar. Yolları zorluklarla aşmışlar, asker sayısı ister istemez almaya başlamıştı. Samaniye üç koldan saldırımayı planlıyordu. Samanilerin başındaki Mansur gününü gün etmekte halka zalimce davranıp insanların hakkını yemekte, şehrin güzel kızlarını zorla kaçırap kendine köle etmekteydi (Hatta birini düğün günü kocasından ayırıp kendine köle etmiş, sonra kocasını da saraya işçi olarak almış, yıllar sonra kavuştular derken kocasını hadım ettirmişti). Satuk Buğra Han'ın yola çıktığını duyan Mansur belli etmese de tedirgin olmuştu. Mansur kendince planlar yapmış şehrin kenarlarına askerler yerleştirmişti. Satuk Buğra'nın geleceğini duyan Samani halkı zulmün biteceğini hayal edip sağda solda konuşmaya başlamıştı. Mansur'a karşı öfkeleri iyice artmıştı. Mansur'un askerleri hariç yanında çalışan, hizmet eden doğru dürüst kimse kalmamıştı. Sekizinci Bölüm: Samaniler'in başkenti Semerkant büyük bir çatışma sonrasında ele geçirilmişti. Savaş sırasında erkek kılığına giren Kunduz, Satuk Buğra Han'ın tarafına geçmiş yaralanmıştı. Yüzü kapalı olduğundan Erkin onu yaralı asker zannetmişti. Yardım etmek için kıyafetini açtığında bedeninin kadına ait olduğunu anlamıştı. Kunduz onu tanımış ama konuşamıyordu. Erkin Kunduz'u muskasından tanıyarak heyecanlanmış ve ağlamaya başlamıştı, kader onları tekrar birleştirmişti. Düşman üzerine doğru geliyordu, gelen düşmanla mücadele ettikten sonra Kunduz'un yanına gelirken arkasından saplanan ok ile Kunduz'un kucağına düşerek gözlerini bir daha açmamak üzere kapamıştı. Kunduz ve Erkin'in bu hali Satuk Buğra Han'la beraber herkesi perişan etmişti. Satuk Buğra Han Semerkant'ı Samanilerin egemenliğinden kurtardı, meydana çıkıp halkı selamladı. Semerkant'ı Karahanlılar egemenliğine bağladı. Semerkant medresesinde dersler verilmeye başlanmış camide hep birlikte namaz kılmışlardı. Kurban bayramı gelmişti, Satuk Buğra Han namaza camiye gittiğinde herkes secdeye eğilirken yüzü kapalı bir hançeri fırlattı ama bunu sezinleyen Sadık (savaş sırasında Satuk Buğra Han'ın safına geçen asker) kendini siper ederek şehit oldu. Bu olay Mansur'un planlarından biriydi. Semerkant'ı ele geçirip görevini tamamlayan Satuk, Kaşgar'a döndü. Kalan işleri Arslan halledecekti. Satuk Buğra savaşırken, yurdu oğulları Baytaş ve Tongan ile birlikte Aydın ve İlik öğretmen yönetti. Satuk Buğra büyük bir coşkuyla karşılandı. Geldiğini duyan ziyaret edip görmek istiyordu ama Aydın yorgun olduğunu dinlenmesi gerektiğini sık sık hatırlatıyordu. Dokuzuncu Bölüm: Satuk Buğra, yorulduğunu ve güçten düştüğünü hissediyordu bundan dolayı dinlenmeyi düşünmüştü. Satuk Baytaş'ı çalıştırıp kendi istirahat etmek istiyordu Aydın'a bunu söylediğinde düşünüp dostlara söyleyelim demişti. Dostlar bir araya geldi ve isteğini dile getirdi, herkes onaylamıştı. Hemen hemen otuz altı yıl hanlık yapmıştı. Baytaş saray işleriyle Tongan da ona yardım etmekle görevlendirilmişti. Baytaş babasının 'Bilgisiz insan mutlu olmaz' sözünü benimseyerek ilim yuvasını daha da güçlendirmiş her alanda (felsefe, tıp, matematik, hesap, astronomi) öğrenci yetiştirmeye başlamıştı. Karahanlılar gittikçe güçlenmişti. Hanlık Bilim Yurdu iki yüz mezun vermiş, bu mezuniyet büyük bir törenle olmuştu. Satuk çocuklarını tek tek tebrik etmekteydi. Satuk'un torunu da küçük olmasına rağmen şiir okumuştı. Halk karşısına çıkan küçük büyük hepsi vatan, ulus, ata, önderlikle ilgili milli duyguları coşturan beyitler, şiirler okuyarak halka bayram havası yaşatmışlardı. (Satuk Buğra Han çocukların yüzlerinde halkın gelecekteki kutlu yaşamını, ulusun özgür ve güzel manzarasını görmüştü... Satuk Buğra Han, çocuklara hitaben "Tepeye ulaşmasa bile kabrim/ Menzilden menzile koşar torunum/ Ecdat izleri taşıyan yolla/ Varır doruğa milyonarca torunum" şiir okur ve oradaki herkes alkışlar.

Metin 14. Mürsel Gündoğdu'nun "Hakan, Türkler Müslüman Oluyor" Adlı Romanının Özeti

Roman yedi bölümden oluşmaktadır. Birinci Bölüm: "Bozkırın Kalbine Seyahat İstanbul'dan Pekin'e" başlığını taşımaktadır. Romanın kahramanları olan Bahadır Bey İstanbul'da yaşamaktadır ve akademisyendir. Kültür bilimcidir. Karısı Alanur hanım vefat etmiştir. Oğlu Mehmet Kağan ve kızı Bengisu'yu yanına alıp öncelikle aile dostları olan Sabir Bey'in yanına bir başka ifadeyle Pekin'e oradan da Kaşgar'a seyahat ederler. Atalarının izlerini sürmek için çıktıkları yolculukta Bahadır Bey yanındakilere tarih bilinci ve dersi aşılamaya çalışır. Pekin'de kendilerini karşılayan Sabir Bey'in de iki oğlu ve karısı Çinliler tarafından öldürülür ve kızı Selenge ile yaşar. Kızı doktordur. Bu yolculuk esnasında Bahadır Bey'in çocukları ile Sabir Bey'in çocukları kaynaşır. Sabir Bey'in kızı Selenge onlara ablalık yapar. Sabir Bey, Çin'de Uygur Türkleri için verdiği mücadelelere Türkiye'den destek aramak üzere defalarca İstanbul ve Ankara'ya gelmişti. Bir türlü aradığı resmi desteği bulamamış ama bu arayışları onu Doğu Türkistan davasını kalemi ve kelamıyla dert edinmiş Bahadır Bey'in makale ve kitaplarıyla, ardından da "Göklüsoy" ailesiyle tanıştırmıştı (Gündoğdu, 2016: 9). Sabir Bey, Çin'de baskı altında tutulması hapsedilmesi karışından Bahadır Bey, gelip İstanbul'da yaşamalarını önerse de Sabir Bey vatanından ayrılmak istemediğini her devasında dile getirir. İstanbul'dan Pekin'e gelen Bahadır Bey'i Sabir Bey ağırlar. Bahadır Bey; "Lakin dostum planımızda herhangi bir değişiklik yoktur, bilesin. Burada birkaç gün kaldıktan sonra konuştuğumuz gibi hep birlikte Çin Seddi'nin kenarına gidip üç gün çadırdı yaşamayı, Çin Seddi'ne uzun uzun yürümeyi bu vesileyle atam Göktürklerin atalarının nal seslerini ve kılıç şakırtılarını duyabilmeyi arzularım. Ardından da kararlaştırdığımız üzere size veda edip çocuklarımla Kaşgar'a geçmeyi, bizi biz yapan olayların izini sürmeyi, atalarımızın kaderlerinin dönüm noktalarına şahitlik etmeyi ve belki de dünya tarihinin en önemli kırılma noktasında cereyan eden olayların bozkırlara sinmiş olan iniltilerini hissetmeyi aşk derecesinde murat etmekteyim. (Gündoğdu, 2016: 17) Bahadır Bey çocuklarına; "Ben, Doğu Türkistan'ımızın özgürlüğünü simgeleyen gök bayrak davamızı savunan yazılar kaleme alırdım almasına ama hep bir şeyler eksik kalırdı. Ne zaman ki Sabir Bey dostum ve rahmetli Kırçiçek Hatun'la tanıştım. "İşte bu kutlu davamızın ruhu tamam oldu"dedim. Yüce rabbimin lütfu olan dostlarımın gönlünden taşıp gözlerine yerleşen dava aşkı ondan sonra benim yazılarımın da tamamlayıcısı oldu. Anlayacağınız ben bu davayı suyun üzerine yazdım ama onlar bütün ruhlarıyla, canlarıyla ve mallarıyla yaşadılar. Sözün özü bana hayatımın anlamını ve gayesini öğreten sevgili dostum Sabir Bey'dir. Allah sizlere de böylesine güzel bir dostla hemhâl olmak nasip eylesin yavrularım...(Gündoğdu, 2016: 27) Bahadır Bey, Gençler!, Türklerin İslâm diniyle tanışmaları ve ardından kitleler hâlinde bu dini kabul etmeleri meselesi dünya tarihinin en önemli dönüm noktalarından birisidir. Üstelik bunca ehemmiyetine rağmen henüz yeteri kadar aydınlatılabilmiş bir mesele de değildir. Millet olarak tarihimizin en önemli kavşaklarından birisi olan bu büyük olay ve devasa Orta Asya coğrafyasındaki buna bağlı büyük dönüşümler günümüzdeki bunca imkâna rağmen ne yazık ki hâlâ yetimdir, sahipsizdir. Tarihçilerimiz diğer pek çok mesele de olduğu gibi böylesine hayati bir olaylar zincirinin üzerine yeteri kadar eğilmemişler ve tarihin bu karanlıkta kalan yüzünü gerektiği gibi aydınlatamamıştır. (Gündoğdu, 2016: 31). Bahadır bu bölümde, Türklerin İslamiyet'i benimseme sürecini tarihi düzlemde açıklayıcı bir anlatım tekniği ile verir. Talas Savaşından, Türklerin İslamiyet'i kolayca benimsemelerindeki ortak kültürel değer ve inançlarından bahseder. Fakat bunu açıklarken de "toplumun topyekün din değiştirmesi gibi karmaşık bir mesele sadece bir iki hususla özetlenebilecek kadar basit bir şey değildir" (Gündoğdu, 2016: 33) ifade eder. Çin Seddi'nde Türklerin İslam'a nasıl geçtiği üzerine soru yanıt şeklinde tarih dersi mahiyetinde bir sohbet gerçekleştirirler. Sabir Bey, Bahadır Bey'e sorular soruyor, çocuklar da merakla dinliyordu. Sabir Bey'in "Dünya tarihinin seyrini etkileyen bu büyük oluşumun başlangıç vakti hangi yıllar veya hangi olaylardır?" sorusuna Bahadır Bey; "Türklerin İslâm diniyle tanışmaları ve bunun neticesinde kitleler hâlinde Müslümanlığı kabul edişlerini kapsayan ve büyük oluşumun başlangıç noktasının Hz. Muhammed'in ilk peygamberlik yıllarına kadar uzandığını düşünmekteyim. Son tarihi araştırmacılar Türklerin, Hz. Peygamberin in ilk çocukluk yıllarında Mekke'ye geldiğini bize gösteriyor." (Gündoğdu, 2016: 34) diyerek aslında Türkler ile İslamiyet arasından bilinenden daha önce bir bağ olduğu vurgulanır. Bahadır Bey konuşmasını bitirince, Mehmet Kağan söz alır ve "Bu süreci üç aşama olarak sınıflandıran tarihçiler de var babacığım. Şöyle ki ilk aşama; Türklerin bireysel olarak Müslüman olduğu dönem, ikincisi atalarımızın gruplar hâlinde İslam'a girdiği merhâle, üçüncüsü ise Türklerin devlet olarak Müslümanlığı kabul edişi şeklinde. (Gündoğdu, 2016: 35) Selenge'de söz alır, sorular sorar. Selenge; "Üç asır bu süreç için yine de çok uzun bir zaman değil mi Bahadır amca?" Bunun üzerine Bahadır Bey "Elbette uzun Seelengeciğim. Lakin atalarımız Orta Asya'da dağınık şekilde yaşadıkları için İslâm'la gerçekleşen bu tanışmayı ve etkileşimi birbirinden farklı bölgeleri de hesaba katarak değerlendirmemiz lazım. Bilirsiniz ki onlarca boydan her biri kendisine ait gelişme açılma yolları takip etmiştir. (Gündoğdu, 2016: 35)" der. Bu minvalde sohbet uzar gider. Türklerin

Orta Asya'dan göçlerin nedenlerini konuşurlar. Sohbetler günlerce sürer. Başka bir akşam Selenge söz alır; "Bahadır Amca, sayenizde bir hayli araştırma yaptım. Pek çok yazıda bu aziz milletin Müslüman olması, Hz. Muhammed'in insanlığa kutlu bir elçi olarak gönderilmesinden sonraki en büyük hadise olarak görülüyor. Ancak siz de bahsetmişsiniz. İslam'dan önce inanılan pek çok din var ortada. Türk yurtlarında ilk tanışmalar nasıl olmuş? Bahadır Bey, söyle bir yerleştikten sonra konuşmaya başladı. Sevgili Selenge! Bu soru, üzerine makale yazılacak kadar güzel ama aynı zamanda çok da kapsamlı. Sadece bir açıdan bakmayı deneyelim. Mesela, Türk boylarının pek çoğu ipek yolu üzerinde yaşadığı için Müslüman tüccarlar İslam inanç ve kültürünü buralara taşıma ve yayma imkânı buluyordu (Gündoğdu, 2016: 45). Selenge başka sorular da sorar. Bahadır Bey de, özetle Türklerin Müslüman olmasını sadece Talas Savaşı ile izah etmenin çok yanlış olacağı yönünde fikrini dile getirir. Doyasıya geçirilen üç günün ardından Pekin'e dönerler. İkinci Bölüm: "Bozkırın Kalbine Seyahat Pekin'den Kaşgar'a" başlığını taşımaktadır. Kaşgar'a yolculuğa çıkarlar. Sabir Bey, yolculuğun uçakla en az yedi saat süreceğini söyleyince Mehmet Kağan " o kadar uzak mı" deyince, Sabir Bey, "elbette uzak. Arabayla gitmeye kalksan neredeyse üç gün sürüyor. Atalarımızın gücünü görüyorsun değil mi Kağan? Bizim uçakla gitmeye korktuğumuz yerlere onlar at sırtında günler ve geceler boyu gelmişler ve bu yorgunluğun üzerine bir de ölümüne savaşmışlar" (Gündoğdu, 2016: 60). Mehmet Kağan mahcubiyet duyar ve " Haklısın Sabir Amca. Yeni nesil böyle işte, ne yaparsın. Atalarımızın o büyük ruhunu kaybetmeseydik şimdi Doğu Türkistan bu hâllerde mi olurdu? Dünya bu kadar kan, zulüm ve gözyaşına sahne olur muydu?" (Gündoğdu, 2016: 60) Sabir Bey, henüz Bahadır Bey Kaşgar'a yolculuk yapmadan önce kendisini Kaşgar'da karşılayacak birileri olduğunu fakat buna rağmen içinin rahat olmadığını müsaade ederse kendisinin bizzat yanında gelerek onu yerleştirmek istediğini belirtir. Bahadır Bey karşı çıkar. " Bak azizim. Neden anlamak istemiyorsun? Ben Kaşgar'a gezmek amacıyla gitmiyorum. Üzerinde çalıştığım, zeminini oluşturduğum bir çalışmanın son noktasını koymak niyetindeyim" (Gündoğdu, 2016: 62). Sonrasında vedalaşırlar ve Bahadır Bey, iki çocuğu ile Kaşgar'ın yolunu tutar. Kaşgar'da, Pekin'dekinin aksine onları berrak bir gökyüzü ve daha tanıdık simalar karşılamıştı. Bahadır Bey, uçak indiğinde gördüğü coğrafyaya hakimdi. Vatanlarına gelmiş gibi huzurlu ve mutlu hissettiler kendilerini. Havaalanında onları alırlar ve yerleştirirler. Temirhan ve Akhatun onların hizmetiyle ilgilenirler. Kaşgar'a gezmek fikri yerine zihinlerinde havuz sefası yapma fikri olduğunu sezen yavrularına, katı bir dille konuşmaya başlar: "Alperenlerim. Kaşgar'a gelip buraların gerçek sahibi buralarda İslam'ın bayraktarlığını yapan Sultan Abdülkerim Satuk Buğra Han hazretlerinden destur almamak ne töremize ne Türklüğümüze yaraşır. Hele bir Artuç'a gidelim. Bakalım Hanımız bize bize destur verecek mi? Korkum o dur ki; " Buraya hangi yüzle geldiniz? Emanetime niçin sahip çıkmadınız? Siz milyonlarca savatsız Türk ne işe yararsınız? diye bize sitem edip bizi buralarda istemesin. Haydi hazırlanın da Sultan'ımızdan destur almaya çalışalım. Dua edelim de bizi huzurundan kovmasın." (Gündoğdu, 2016: 72) der. Adları Altar ve Önalı olan iki rehber, Bahadır Bey'e eşlik eder. Bahadır Bey " Aziz kardeşim. Ben buralara Sultan'ımız Abdülkerim Satuk Buğra Han'ın atının ayak izlerini sürmeye ve kılıcının bozkırlara sinen şarkısını dinlemeye geldim. "(Gündoğdu, 2016: 73) Bahadır Bey, Önalı Bey'e " Bugün sadece Sultanımızı ziyaret edip destur alalım ve sonra Artuç'u gezelim. Zira buralarda sadece Han'ımızdan destur almakla işimiz bitmez. Sultan'ımızın İslam'la müşerref olmasına vesile olan gönül dehizlerinin talibi Ebu Nasr Samani'ye de selam vermek, dua etmek gerekir. Siz bana coğrafyayı tanıtın, iz sürmek benim işim..." (Gündoğdu, 2016: 74) "Abdülkerim Satuk Buğra Han'ın Huzurunda" Yol boyunca rehberlerden Altar Bey, Satuk Buğra Han'ın çocukluğunda gezip dolaştığı, avlandığı ve savaştığı yerleri anlatıyor, Önalı Bey de eliyle tarif ediyordu. Bahadır Bey, rehberlerin anlattıklarını not alır. Nihayetinde Artuç'a varırlar. Satuk Buğra Han'ın türbesine gelince dua ederler. Satuk Buğra Han'ın türbesinden sonra onun Müslüman olmasına vesile olan Ebu Nasr Samani'nin evine gider ve dua ederler. Onun Artuç'ta inşa ettiği ve Abdülkerim ve Satuk Buğra Han'ın ilk ezanı işittiği, ilk namaz kılışını görerek İslam'ı tanınmasına vesile olan caminin viran yerini gezdiler. Bahadır Bey, bu gezip gördükleri, duydukları karşısında çok etkilenir ve " Yazmalıyım, onu şimdi, hayırlısı ile başlamalıyım" (Gündoğdu, 2016: 87) der ve Satuk Buğra Han ile ilgili bir roman kaleme alır. Üçüncü Bölüm: Bozkırda Kış Mevsimi Ebu Nasr Samani, Samani veliahtı olup kardeşleri ile taht kavgası ve gördüğü rüya sonucunda tacı tahtı terk eder . Ebu Nasr gördüğü rüyaları İmam Rıza'ya anlatır. Satuk'un babası ölünce tahta amcası Oğulçak Han geçer. Babasının arkadaşı Çolpan onun eğitimi ile ilgilenir. Satuk'un en yakın arkadaşları Ilgar ve Yağmur'du. Yağmur, Bazır Arslan Han'ın sadık arkadaşlarından Güngörmüş Bey'in kızıdır. Ayrıca Aydan'ı sever Satuk. Satuk'un annesi Günana'dır. Oğulçak Kadir Han, Ebu Nasr Samani'yi huzurunda güzel karşılar, ağırlar. Samani bu misafirperlikten sonra kendisinden bir şey istediğini söyler: "Ey Ulu Hakan! Cömertliğiniz ve mertliğiniz bizi ziyadesiyle memnun etmiştir. Hiç şüphemiz olmasın ki vergileriniz zamanında hazır edilip takdim edilecektir. Lakin sizden küçük bir talebimiz olacaktır. Artuç'un münasip bir yerinde bir öküz derisi büyüklüğünde de olsa sizden bir arazi isteriz" (Gündoğdu, 2016: 109) Oğulçak,

kendilerini kalacak yer verdiklerini bu yeri neden istediklerini sorunca Samani, sohbet edip ibadet edeceğimiz bir yer olacağını söyler. Samani şehzadenin Hakanlığa sığınma talebinde bulunduğu haberi kısa sürede tüm ülkede duyulur. Satuk ve arkadaşları da duyar ve Çolpan'ın yanına gider. Ebu Nasr'ın kim olduğu hususunda kafa yorarlardı, casus olup olmadığını sorarlardı. Ebu Nasr'ın rüyaları sıklaşırdı. Rüyasında beyaz heybetli bir at üzerinde bir delikanlı görürdü. Rüyasında " Kalk hemen Türkistan yolunu tut" diyen ilahi bir emrin gönüllü kölesi olmak için yollara düşer. Günlerden bir gün Artuç'ta ezan okurken beyaz atın üzerindeki heybetli genci görür. Bunlar Kaşgar'daki Han sarayından gelen vergi tahsildarlarıdır. İçlerinden biri de Satuk Buğra Han'dır. Bu vesile ile karşılaşırlar. Karşılıklı soru yanıt diyalogları olur. Satuk Buğra Han anlam veremediği birkaç soru sorar. (Ezan nedir, yemeklerinizi neden işçilerinizle birlikte yersiniz, namaz nedir, ahiret inancı vs.) Bunun üzerine Ebu Nasr uzun uzun her şeyi anlatmaya başlar. Satuk da merakla dinler. Satuk ve arkadaşları ilk defa dinledikleri karşısında merakla dinlerler. Satuk, Ebu Nasr'ın yanından ona duyduğu hayranlıkla ayrılırken, Ebu Nasr'da gördüğü rüyalarındaki delikanlıyı görmüş olmanın sevinci gördüğü rüyalarındaki şifreyi çözer. Satuk Buğra Han bu düşünceyle ayrılır. Dördüncü Bölüm: Bozkırda İlkbahar "İslam'la Tanışma" başlığı altında yer verilir. Ebu Nasr Samani ile Satuk Buğra Han'ın görüşmeleri sıklaşırdı. Bu görüşmeleri sırasında bir gün Samani " Bendeniz ömrünü Peygamber efendimizin hadislerine vakfetmiş bir kişiyim. Bu uğurda pek çok vilayet gezdim, nice hocaları ziyaret ederek hadis toplamaya gayret ettim. Beni bu yola sevdalandıran ise bu esnada işittiğim " Evvelü men leme mine't- türk" hadis-i şerifi olmuştur. Hâlen küfür diyarı olan Türkistan bölgesinde en önce Müslüman olacak bir yiğidin İslam'ını müjdeleyen bu hadis-i şerifin muştusuyla şereflenmek için yıllardır bu yolları mesken tuttum kendime. Allah'a en büyük duam, bu hayırlı işe beni vesile kılmasıdır." (Gündoğdu, 2016: 138). Satuk Buğra Han, Ebu Nasr Samani ile görüşmelerinden sonra davranışlarında gözle görülen değişiklikler meydana gelir. Aydan da bu değişikliği fark eder. Günlerden bir gün Ebu Nasr, gördüğü rüyaları Satuk'a söyler ve açık açık onu Müslümanlığa davet hususunda irşat eder. Satuk'un rüyasına beyaz sakallı, nur yüzlü yaşlı bir adam girer ve ona kelime-i şehadet getirmesini söyler. Satuk rüyadan uyanınca kelime-i şehadet getirerek Müslüman olur. Satuk rüyasını ilk olarak Aydan'a anlatır. Aydan da Müslüman olur. Ardından Ilgar ve Yağmur da Müslüman olur. Satuk, rüyasında gördüklerini hocası Ebu Nasr'a anlatınca o da çok mutlu olur ve şükür secdesine yatar, kurbanlar kestirir, halka ziyafet verir. Artuç bir anda panayır alanına döner. Satuk'daki değişimi fark eden amcası Oğulçak Kadir Han yanındakilerle konuşur ve onu öldürmeye karar verirler. Fakat Günana buna itiraz eder. Bunun üzerine Oğulçak, onun Müslüman olduğunu söyler. Günana da, " bundan nasıl bu kadar emin olabiliyorsun. Ne zamandan beri bir iki çayıp-ajanın- sözüyle hareket etmek töreden sayılır oldu. Böyle bir şüpheden varsa oğlumu sınavı bakarsın" (Gündoğdu, 2016: 163) der. Bunu dinleyen Oğulçak Kadir Han'a Günana'nın söyledikleri makul geldi. (Bu arada Satuk'un babası ölünce amcası ile annesi evlenir töreye göre) Zira Satuk'un öldürülmesi halkın nazarında kendisine büyük bir itibar kaybettirecekti. Bunun üzerine amcası Kadir Han, Satuk'u sınamak için halkın huzurunda ona dinlerinin usulüne uygun ant içirerek ve sonra da bir puthane inşa ettirmeye karar verir. Bu haberi olan Satuk çok üzülür. Ebu Nasr'ın yanına gider akıl danışır. Ebu Nasr da telaşlanmamasını ne denilirse yapmasını önerir. Satuk ve arkadaşları mabedin duvarına tuğla taşırlar. Fakat puthane değil de meşcit yapma niyetiyle yapılarak bunu. Bunu gören, Oğulçak artık durmasını söyler ve serbest bırakır. Herkes dağılır. Anası da oğlunun yanına gelerek çok korktuğunu söyler. Anasının yanından ayrılan Satuk, kırk arkadaşıyla birlikte yola koyulur. Ebu Nasr'ın yanına gelir. Ebu Nasr, Satuk Buğra Han'ın artık Müslüman olduğunu ve Müslüman bir ad alması gerektiğini söyler ve adını Abdülkerim koyar. " Siz de uygun bulursanız "Abdülkerim" olarak münasip gördüm evladım. Yüce Allah'ın doksan dokuz ismi vardır ve "Kerim" o isimlerden sadece birisidir. (Gündoğdu, 2016: 179). Daha sonra dua eder, namaz kılarlar. Beşinci Bölüm: "Bozkırda Yaz Mevsimi" başlığı altında yer verilir. Bundan sonra Abdülkerim Satuk Buğra Han, kılıcını çıkarıp İslamiyet'e davet eder. Satuk da amcasına kelime-i şehadet getirir, kurtul, der. Kılıcını bir kere kaldırır fakat öldürmez, tekrar söyler yine kabul etmez. Satuk dua eder, bunu fırsat bilen amcası hemen kılıcını çıkarır ve Satuk'a saplayacak iken Aydan bunu görür ve onu öldürür. Satuk Buğra Han, halkın huzuruna çıkar halkını selamlar. Tahta geçer. Sonra Ebu Nasr Samani'nin yanına gider, artık yaşlanmış olan Samani hazretleri ona tavsiyelerde bulunur. Satuk Buğra da onu düşününe davet eder. Aydın ile evlenen Satuk'un düşününe gelir Samani. Halk, hakanımız çok yaşa diye bağırır. Altıncı Bölüm: "Bozkırda Sonbahar Zaferler ve Sonrası" başlığı altında yer verilir. Ebu Nasr vefat eder. Satuk Buğra Han ile Aydın'ın çocukları olur. Satuk oğlunu kucağına alır, kulağına ezan okur ve adını Hasan Buğra Han koyar. Kaşgar ve civarı, Türk boylarının tamamına yakını İslamiyet'i din olarak benimsemiş ve kabul etmiş. Abdülkerim Satuk Buğra Han'ın, Balasagun'un zapt etmesinin ardından "Kara Han" unvanıyla anılmaya başlanır. 945 yılında sonbahar rüzgârları esmeye başlar. Satuk'un annesi Günana vefat eder. Satuk, meşhed'de gömülü olan Ebu Nasr'ın yanına önce babasının Balasagun'da gömülü olan Meşhed'e annesini de gömer. Büyük oğlu, Hasan Buğra Han, Çolpan

vezirin elinde tam bir savaşçı olarak yetişmiş olmanın yanında, İlbilge Vezir'in nezaretinde de yönetim sanatının inceliklerini iyice kavramıştı. Satuk'un Ala Nur adında bir de kızı vardı. Bir gün kızının başına bir iş gelir. Bir gün, annesi Aydın'a gelip dert yanar. Ala Nur o gün, rüyasında sürekli olarak Hz. İsa'nın annesi Meryem'i gördüğünü ve kendisine sabırlı olmasıyla ilgili birtakım nasihatlerde bulunduğunu söylemişti. Yine aynı günlerde bir meleğin susuzluktan bunaldığını bir gece rüyasına gelerek ağzına bir ışık halesi bıraktığını ve o günden sonra her gece bir aslanın kapısında nöbet beklediğini görmeye başladığını da söylemişti. Bunu durumunu İmam Rıza başta olmak üzere pek çok din bilginine sormalarına rağmen tatmin edici bir netice alamamışlardı. (Gündoğdu, 2016: 249) Ala Nur'daki bu değişimin neticesinde kendi içine kapandı ve vaktini ibadetle geçirmeye başladı. Satuk'u son duydukları telaşlandırdı. Ala Nur, evlenmedi hâlde gebeydi. Satuk bunun üzerine tüm ulema ve hocaları toplar. Sonunda kıza hiçbir erkeğin yanaşmadığı anlaşılır. En sonunda başına gelen olayın tıpkı hazreti Meryem'in başına gelen bir olay gibi olduğu kanaatine varırlar. Ala Nur'un rüyada gördüğü arslanı gelen çocuğunun nesebinin Hz. Ali'ye ulaştığı şeklinde yorumlarlar. Doğan çocuğa Seyyid Ali Arslan Han isminin verilmesini kararlaştırırlar (Gündoğdu, 2016: 250) Satuk Buğra Han rahatlar. Satuk oğulları Hasan Buğra ve Hüseyin Buğra ile sefere çıkar. Almalık'ı teslim alırlar. Çarpışmaların ardından Abdülkerim Satuk Buğra Han şükür secdesine kapanır ve secde hareketsiz kalınca karısı Aydan Hatun onu kaldırır bakar ki ağzından kan gelmiş. Doktorları çağırırlar. Akşama doğru kendine gelir. Çocuklarından zaferin ayrıntılarını ister. O sabah, namazını yataкта kıldıktan sonra Satuk Buğra Han, cebinden çıkardığı bir deriye sarılmış kâğıdı Aydan Hatun'a uzatır. Aydan Hatun yazılanları okuyunca ağlar zira bu Satuk Buğra Han'ın vasiyetiydi. Abdülkerim Satuk Buğra Han, ölünce Artuç'ta Meşhed denilen yere, hocasının, babasının anasının yanına gömülmek istediğini söyler. Vasiyetinde bazı askeri tavsiyelerde de bulunur. Aydan kocasının elini tutar ve ondan helallik ister. Aydan Hatun namaz kılmak için oradan ayrılınca Satuk, adamlarından Fetih suresini okumasını ister. Fetih suresi okunurken Satuk Buğra Han gözlerini ebediyen kapadı. On binlerce kişinin gözyaşları içerisinde Satuk Buğra Han'ı uğurladılar. Yedinci Bölüm: "Bozkırdan Dönüş" başlığı altında yer verilir. Ana olayların geçtiği romanın içindeki Satuk Buğra Han'ı konu alan iç roman biter ve genel çerçevedeki roman devam eder. Bahadır Bey ve çocukları haftalardan beri misafir olduğu Kaşgar'a veda etmekte zorlanır. Sadece Kaşgar ile değil, Satuk Buğra Han ile, Ebu Nasr Samani ile Günana ile ve diğer karakterlerle de vedalaşır. O esnada, rehberlerden Önalı Bey ile Altar Bey müjde verir. Dışarıda onlarca araba ve içlerinde Bahadır Bey'in kitabını imzalatmak isteyen kalabalık bir gruptan bahsetti. Bahadır Bey, gençlerin kitaplarını teker teker imzaladı. Bahadır Bey onlara veda konuşması yapar. Birlik ve beraber olmamızı tavsiye eder. Kendi tarihimize, kültürümüze dair duyarlı olmalarını tavsiye eder. Oradakilere Allaha emanet ederek, Kaşgar'dan ayrılır.

Metin 15: Celil Zengin'in "Karanlıktan Aydınlığa Satuk Buğra Han" Adlı Romanının Özeti

Satuk Buğra Han henüz on yaşında olmasının rağmen avdaki ve kılıç eğitimindeki başarı herkes tarafından bilinmekteydi. Han henüz on yaşındayken rüyalarında gerçek hayatında güçlü olmasına rağmen kılıcını kaldıracak güç kuvvette olmadığını halsiz düştüğünü bu durum karşısında da bir adamın ona "yüce yaratıcının karşısında insan âciziyeti bu kadardır. Ona itaat et "bu yüce yaratıcı Allah'tır. Ona ulaşabilmek için dünyanı feda etmelisin sözleri üzerine Satuk Buğra Han yüce yaratıcı her şeyin yaratıcısı ise bana bu güç kuvveti veren O ise O'na dünyamı feda ederim diye cevap verir. Adam bunun üzerine Satuk'a Artuç'a gitmesini orada Nasır Bin Ahmet'i bulmasını Allah'a ulaşabilmesi için Allah'ın indirdiği Müslümanlığı benimsemesini ve uyandığında bu rüyayı kimseye anlatmamasını söyler. Han, uyandığında bunun rüya mı yoksa gerçek mi olduğu arasında kaldı ve kendine gelebilmek için dışarı çıkmaya karar verdi, atına binip gezintiye çıktı. Satuk Buğra, babası Bezir Aslan Han öldükten sonra amcası Oğulcak Han da Türk gelenekleri gereği annesiyle evlenip Han olmuştu. Bezir Aslan Han oğluna ölmeden önce çok şeyler anlatıp yeri geldiğinde bu bilgilerin ona lazım olacağını söylerdi. Satuk her zaman dinlendiği yerde atını durdurup babasının dediklerini hatırlamaya çalıştı ama o dönemlerde küçük olduğundan çok azını hatırladı. Satuk Buğra bir Han oğlu olarak (Tigin) doğmuştu. O doğduğunda kış mevsimi olmasına rağmen her taraf çiçekler açtı, etraf yeşerdi. Obaya bolluk bereketlik getirmiş. Şamanlar ise bu doğumun doğanın dengesini bozduğunu bu çocuğun obaya uğursuzluk getireceğini hatta büyüyünce Müslüman dini diye bir dini kabul edip tanrısını unutacağını söyleyip öldürülmesi gerektiğini savunmuşlardı. Satuk Buğra'nın annesi doğan çocuğu Tigin olduğunu büyüyünce atalarının inancından gideceğini Müslümanlık dinini kabul ederse o zaman öldürülmesi gerektiğini söyleyerek çocuğun öldürülmesine izin vermez. Han, oturduğu kayanın üzerinde gece gördüğü rüyayı düşünüp durur. Han'ı göremeyen anası yola koyulup Satuk'un yanına gider, yalnız kalmak isteyince gittiği yeri yalnızca annesi ve en yakın arkadaşı Batu bilirdi. Karahanlıların başında Oğulcak Han'ın olması iyi mi kötü mü herkes tarafından düşündürüydü. Çinliler Türkler üzerinde bir sürü oyunlar oynayıp

duruyorlardı. Annesinin Oğulcak Han'ın eşi olmaktan mutsuz olduğunu Satuk anasına baktığı her an anlayabiliyordu. Satuk, annesinden doğduğu zamanı ve babasını anlatmasını istedi annesi memnuniyetle anlattı. Babasının çok saygı gören herkes tarafından iyi anılan bir kahraman olduğundan bahsetti. Oğlunun doğduğunda çok güzel bir bebek olduğunu güldüğü zaman obada baharı getirdiğini bütün işlerin yolunda gittiğini anlattı. Şamanların iddialarını söylerken duygulandı. Han anasına bana kimse bir şey yapamaz diyerek cesaret verdi. Annesi konuşma sırasında farklı bir dini seçeceğini söylemişti. Satuk bu din Müslümanlık mı diye kendi kendine sorguladı. Satuk bu soru üzerine annesine Müslümanlığı sordu. Annesi bildiği kadarıyla birkaç kuşak önce atalarımız bu dini yayan kendilerine Arap denen insanlarla karşılaşış onlarla mücadelede bulunmuşlar. Sonra Araplar tekrar güçlenerek Türklerin üzerine gelmiş. Türkler ticari yollar üzerine kurulu şehirlere yerleşmiş Arapların hoşuna gitmeyen bu durum karşısında Türk ordularını ele geçirmek için ordular kurarak Türk şehirlerini yakıp yıkmışlar. Ele geçirilen Türkler, Müslüman olmuş. Zaman geçtikçe Araplar Türklerle saygı duymaya başlamışlar. Satuk aklındakileri Ak dedeye sormaya karar verdi. Ak Dede Satuk'un sorularına karşılık bulması için akıl aldığı saygı duyduğu bir dedeydi. Konuştuktan sonra Müslümanlık üzerine yapılan konuşma Satuk'u pek tatmin etmedi. Günler günleri kovalarken Satuk artık dayanamayarak Artuç'a gitmeyi ve Nasır Bin Ahmet'i bulmaya karar verdi. Kutsal Bir Rüyanın Peşinde: Obada uzun bir kış yaşandı. Satuk kışı geçirdikten sonra gitme olayını netleştirip annesine kararını açıkladı annesi gitmemesi için ikna etmeye çalışsa da oğlunun kararlılığını bildiği için daha fazla bir şey diyemedi. Satuk can yoldaşı Batu ile hazırlıklarını tamamlayıp annesinin verdiği yollukları da alıp yola koyuldular. Satuk Buğra'nın İslamiyet ile Tanışması: Yaklaşık dört günün ardından sonra Artuç kasabasına gelindi. Satuk ve arkadaşı ilk kez bu kadar kalabalık ve gürültülü bir kasaba görmüştü. İki gencin insanların dikkatini çekmeleri uzun sürmedi. Atları kasabadaki atlardan daha heybetli ve görkemliydi. Satuk ve Batu ilk gün gözlem yapıp karınlarını doyurduktan sonra kalacakları yere gidip dinlendiler. İkinci gün sabah erken kalkıp av yapıp karınlarını doyurduktan sonra kasabaya gidip Nasır Bin Ahmet'i esnafa sormaya başladılar. Bir adam tezgâhın başında durarak karşı tarafa doğru parmağını kaldırarak diğerlerinden farklı sarığı olan adamı işaret etti. Satuk esnafılık yapan Nasır Bin Ahmet'i görünce şaşırdı. Satuk kendi kendine gülümseyerek esnaf ve sıradan bir adamın bir dini yayamayacağını düşünerek rüyasının yanıltıcı olduğunu buraya kadar boşuna geldiklerini düşündü. Arkadaşına da fikrini söyledikten sonra obaya dönmek için yola koyuldular. İki gün gittikten sonra rüyasında Nasır'ın onu geri çağırdığını üst üste görür ve bunun üzerine karar değiştirip geri döndüler. Kasabaya geldiklerinde direk Nasır'ın tezgahına giderek artık onunla karşılaşmak istediler. Karşılaşmada Nasır Bin Ahmet bizleri rivayete gelip de şahsımızı görmeden buradan ayrıldıkları ellerini bağlayarak geri getiririz diyerek gülümsedi. Satuk bir kez daha hayrete düştü sadece sizi ziyarete geldik demekle yetindi. Nasır Bin Ahmet konuşmayı başlatmadan yanda tezgâhtarlık yapan adamdan bu iki genç benim misafirimdir onları evime götürün istirahat etsinler bende akşam namazından sonra onlara eşlik edeceğim, der. Satuk ve Batu eve geldiklerinde farklı bir atmosfere girdiklerinin farkındaydılar. Dinlenerek vakit geçirdiler. Nasır Bin Ahmet eve geldiğinde misafirlerinin yanına oturdu, onların daha yakından tanımak istedi. Buğra rüyasını anlatıp anlatmamak arasında çok kaldı. Gecenin ilerleyen saatlerinde herkes odasına giderken Nasır Bin Ahmet, Satuk'a anlatmak istediğin bir şey var mı diye sordu?. Oda bundan cesaret alarak rüyasını anlattı. Hem endişe duyduğunu hem de yapması gereken bir şeylerin olduğunu söyledi. Nasır Bin Ahmet Satuk'un rüyasını bilmesi üzerine onu can kulağıyla dinledi Nasır geç saat olduğu için uyumasını sabah kalkınca bu konuyu konuşacaklarını dile getirdi. Sabah olduğunda Nasır Bin Ahmet odaya selam vererek girdi. Ve selamını kendi aldı. Satuk Buğra'ya rüyasını hayırlı olduğunu bu rüyanın her insana nasip olmadığını ve sorumluluğunun fazla olduğunu anlattı. Allah seni bu göreve layık bulup bu görevi sana verdi dedi. Satuk Buğra, İslam ve yaratıcıyla ilgili aklına gelen sorulara karşılık bulması için Nasır'a sorular soracak sohbet eşliğinde cevaplar bulmaya çalıştı. Nasır Bin Ahmet Satuk Buğra'ya sen bana bu dünyada bir emanet bir dost, bir kardeşimsin. Ben seni rüyalarımda görürüm ve bilirim. Benim amcan gibi bir putpereste sığınmamın bir nedeni var. Senin gördüğün rüya gibi bende bir rüya gördüm. Peygamber Efendimiz bana Türkistan ellerine vararak Tigin Satuk Buğra'yı bul o Müslüman olmak için seni bekler diye emir verdi. Ben bu emri yerine getirmek için Karahanlılara sığındım Samanoğulları şehzadeleri arasında çıkan anlaşmazlıklar benim bu gidişatımı hızlandırdığım içindir. Türk milletini İslamiyet'le tanıştırmak ve Allah'ın emirlerini öğretmek bizim görevimizdir. Oğulcak Han'dan Çin'in saldıracağı üzerine haber geldi. Satuk yerine Batu ve Sıddık obaya gönderilerek bilgi alınması istenildi. Batu obaya dönerek iyi oldukları haberini verdi. Batu'yu karşılayan herkes Satuk'un gelip gelmediğini sordu. Batu, küçük yaşta babasını kaybetmiş sık sık amcasını ziyaret edip babasıyla eski günleri anlatmasını isteyerek babasını unutmamaya çalışıyor. Amcasını bu ziyaretinde Artuç'a gelen haberin doğruluğunu da öğrenmek istedi. Batu amcasına Çinlilerin büyük bir ordu hazırlayıp Türk devletlerinin üzerine ardından İslam orduları üzerine gitme düşünceleri var bu doğru mu diye sordu? Nerden duyduğun

bunu Çinliler hiçbir zaman biz Türklerin karşısına çıkamadı. Onu yıllar önce denediler Türk boyu olan Türgişlerin hükümdarı Bahadır Tudun'u aralarında anlaşma yaparak komple kurup öldürüp bütün mallarına el koydular. Tudun'un oğlu Araplar'da yardım istedi, öyle ki Araplarla da Emeviler dönemi kapandı. Abbasiler döneminde Müslümanlığa katılım giderek artmıştı. Böylece Bahadır Tudun'un oğlu o dönemlerde büyük bir güç olan Müslümanlardan yardım istemiş yardımına cevap veren Müslümanlar, Çin üzerine ilerlemiş Çinliler yenilgiye uğratılmışlardı. Batu ihtiyacı olan bilgiyi alarak oradan ayrıldı. Sıddık kasabayı dolaşıp insanları gözetledikten sonra Batu'yla birlikte ertesi gün dönmek için yola çıktılar. Batu'nun Esir Alınışı: Batu ve Sıddık yolda dinlenmek için bir yer bulup uyumaya karar verdiler. Birkaç saat geçmeden atların seslerine uyanırken üzerinde adamlar olduğunu fark ettiler. Batu karşısındakilerin Kansu Uygurlarından olduğunu görüyordu. Karahanlıların başına Oğulcak Han geçtiğinden beri iki devlet arasında çekişmeler başlamıştı. Adamlar Sıddık'a dönerek sen Türkistan'dan değilsin diye sordu? Sıddık ben Samanoğullarıdanım diyerek cevap verdi. Savaşçı yanındakilere dönerek Batu'yu esir aldıklarını diğerinin işlerine yaramayacağını söyledi. Sıddık 5 gün de gideceği yeri 2 gün de giderek Artuç'a vardı. Satuk'un yanına vararak olanları anlattı. Satuk, can yoldaşı için endişeliydi. Sıddık kaçanları takip edip ettiğini ve Türk olduklarını söyledi. Satuk Buğra'yı oraya götürebileceğini söyledi. Satuk Buğra hazırlıklara başlayarak Nasır Bin Ahmet'e haber ederek yola koyuldular. Kısa sürede Kansu Uygurlıklarının bölgesine girmişlerdi. Hem kendileri hem atları dinlendirmek için bir yerde ateş yakarak konakladılar. İlerleyen saatlerde yanlarında kervan geçerken dinlenmek için Satuk'un durdurduğu yerde konakladılar. Kervancı Satuk'un yanına gelerek sohbet etmeye başladı. Kervancı sürekli Kansuya gidip ticaret yaptığını oraları iyi bildiğini söyledi. Satuk Kansu'ya ilk defa gideceğini ve birini bulması gerektiğini anlattı. Kervana bu konuda ona yardım edeceğini söyledi. Sabahın erken saatlerinde beş savaşçı karşısına çıktı ve bunun Kansu için genel kontrol olduğunu söyleyerek kervanı kontrol etti. Satuk ve Sıddık'ın ayrı olduğunu anlayınca saldırıya geçtiler. Satuk kim olduğunu söylemedi, savaştı. Kervancı ve oradakiler böyle bir savaşçı ancak bir Han ve soyundan gelenler yapar diyerek komutan Satuk'a sorarak bunu doğruladı. Komutan mahcubiyetini dile getirerek onlara eşlik edeceklerini ve sarayda misafir edeceklerini söyledi. Kansu'ya geldiklerinde şehir Satuk'un dikkatini çekti üç kattan fazla evler şehir merkezi ticarethaneler bir hayli görkemliydi. Saraya geldiklerinde Jen-Mei'ye haber verildi. Jen-Mei dostumun çocuğu diyerek Satuk'u mutlulukla karşıladı. Satuk olanları anlattı dört bir koldan Batu arandı ve bulundu. Çin asıllı üç kişi tarafından esir alınmış. Jen-Mei, Satuk'a şimdi ne yapılması gerektiğini sordu Satuk geleneklerine göre esir olanların ya öldürülmesi gerektiğini ya da karşılıklı savaşmaları gerektiğini söyledi. Batu iki kişi ile savaşmak istedi üçüncü kişi hem küçük hem de ona yardım etmişti. Savaşın kazananı Batu oldu. Halk tarafından kahramanca alkışlandı. Gündüz olunca yola koyularak Artuç'a geri döndüler. Dönerken Satuk, Müslüman olduğunu ve artık can dostunun da olması gerektiğini istedi. Can dostu kabul etti. Obadan Haber Var: Obada zaman geçtikçe Satuk'un annesinin de özlemi arttı. Obanın ileri gelenlerinden Ak dede büyükleri toplayarak Satuk'un oba için, geleceğimiz için önemli olduğunu anlattı. Satuk'un gitmesi obada olumsuzlukların arttığı ve bağ bahçe olmadığı, koyunların öldüğü tekrarı olmadığı konuşuldu. Hanın da onayını alarak Satuk'a haber gönderilmeye karar verildi. Ak dede obanın en güvenilirli üç kişiyi göndereceğini söyledi. Bu kişiler denemeler yapılarak seçildi. Oğulcak Han planını uygulamak için Acerar ile işbirliği yaparak harekete geçti. Acerar Moğollara giderek Oğulcak Han'ın yola çıkan üç çocuğu öldürmesini istediğini söyledi. Moğol öldü bilsin diyerek emri kabul etti. Artuç kasabasında uzun süre geçiren Satuk ve Batu İslam üzerine bilgilerini tamamlamaya çalışmışlar, İslam'ı iyice benimsemişlerdir. Nasır Bin Ahmet, Satuk Buğra Han'a cömertliği ve iyiliği karşısında Allah'ın isimlerinden olan Abdulkirim Satuk Buğra Han ismini verir bu Satuk'un hoşuna gider. Üç savaşçı zorlukları aşarak Artuç'a geldiler. Nasır Bin Ahmet'in adresini sorarak yanlarına gittiler. Nasır onlarla görüştüktan sonra eve Satuk'un yanına gitti. Satuk Buğra gençleri dinledikten sonra Batu'ya dönerek obalarının son zamanlarında aklına düştüğünü ve onunda gitmek istediğini söyledi. Sabah hep birlikte yola koyuldular. Moğol çoktan Artuç ve Karahan arasına pusu kurmuşlar. Artuç şehrini çıkıp ilerledikten sonra yağmur bastırmıştı ve bir yer bulup dinlendirdiler. Yağmur Moğol'un planını bozmuştu. Tekrar pusu kurmaya koyuldu. Tekrar yağmur yağmadan Moğol ve adamları harekete geçtiler. Moğol ve adamları saldırıya geçtiklerinde Satuk ve arkadaşları saldırıya uğradıklarını hemen anlayarak karşı saldırıya geçtiler. Moğol güçlü savaşan bu delikanlılara karşı hayretle baktı. Moğol hariç diğer savaşçıları öldürmüşlerdi. Batu geri çekilip kaçmaya çalışan Moğolu takip etmesine rağmen bir müddet sonra atı yorularak geri dönmek zorunda kaldı. Zorlu yolculuktan sonra oba görülmüştü. Farklı Bir Karahan: Satuk ve Batu obaya döndüklerinde amcası ve adamları hariç büyük bir coşkuyla karşılanmış. Obaya da Satuk'un gelmesiyle güneş açtı, etraf yeşilliklerle dolmuş, hayvanlar çift yavru lamaya başlamış herkes bu değişimin anında farkına varmıştı. Satuk, annesiyle hasret gidermek için bol bol vakitleri olmuştu. Satuk annesine rüyasını anlatmaya karar vermişti. Annesi, Satuk rüyasını anlattıkça büyük bir şaşkınlıkla dinledi. Bu yüzden mi ben sana hasret kalmışım demeden kendini

alamıyor. Bir yandan da Oğulcak Han vezirini yanına çağırıp Moğol işi halledememiş Satuk beni de seni de öldürür dedikten sonra adamın yeni planlar yapmasını emretti. Satuk oba da küçüklüğünden beri gizli gittiği yere giderek ibadetini yapıp okumasına devam edip okçuluk çalışıyordu. Rüyasını annesine anlatmasına rağmen Müslüman olduğunu söylememişti. Satuk obaya döndüğü vakit Ak dede Satuk'un yanına gelerek "Sen bu devlet için babanın emanetisin Karahanlıları değiştireceğin gibi insanlığı da değiştirecek bir şeyler yapmalısın" dedi. Bunun üzerine Buğra duraklayıp uzun uzun düşündü insanlık için ne yapmalıyım, diye. Annesi ise Satuk'un doğduğu zaman yaşananları hatırlayın rüya ile ilgili bir ilişkisi var mı? diye oğlu için endişeleniyordu. Satuk gizli yerine sık sık gitmeye başlamıştı. Acerar, Oğulcak'a gider ve Satuk'un bir yıldır Artuç'ta Müslüman olabileceğini Oğulcak'a söyler. Oğulcak, Acerar'a Buğra'yı takip edin emrini verdi. Satuk ve Batu gizli yerindeyken Artuç'a haber vermeye gelenler arasında olan Baytaş yanına geldi. Satuk yeri bulmasına şaşırdı ve Batu 'ya artık gizli yer diye bir şey yok diyerek güldü. Baytaş sadece ben değil obadan ayrılan savaşçıları takip ettim. Onlar buraya geldi ve döndüklerinde ilerlediğim de sizi gördüm. Batu ve Satuk izlendiklerini anlamıştı. Hemen Artuç'a gidip Nasır Bin Ahmet'i buldular. Şehir çok sessizdi. Miraç gecesi olduğundan herkes camideydi. Nasır Bin Ahmet gelenleri karşılayarak Mihrap'a çıkıp geceyle ilgili konuşma yaptı. Konuşma sırasında kendine verilen İslam'ı yayma görevini anlattı ve bir meyveyi olgunlaşmadan koparmak onu çöpe atmaktır, dedi. Her şeyin bir zamanı var ve yeri gelince yapılmalı diyerek Satuk'un içini okumuş gibiydi. Sohbetten sonra Satuk'un yanına geldi. Satuk olanları anlattı ve çözüm bulmaya çalıştı. Nasır Bin Ahmet, ilk önce yakınlarına anlatmasını onlardan destek alması gerektiğini önerdi. Biraz hasret giderdikten sonra hemen obaya geri döndüler. Satuk ve arkadaşı gelmeden Oğulcak Han'ın adamları Satuk'un A.B.N. yanından Artuç'tan geldiği haberini vermişlerdi. Bozkırdaki Misyoner: Satuk Batu ve Baytaş zorlu bir yolculuk bekliyordu. Güneş her yeri yakıyordu. Saatler ilerledikçe yolculuk ilerledi ve bu sırada ileride biri göründü güneşten üçü de emin olamadı. Gölgeye yaklaştıkça bunun bir insan olduğunu netleştirmişlerdi. Atları durdurup kim olduğunu öğrenmeye çalıştılar. Ne çobana benziyorlar ne de göçmene adamın gezgin olduğunu anlamışlardı. Gezgine oldukça zayıf ve bakımsız görünüyordu. Yaşlı adam çok ama çok uzaklardan geldiğini söyledi. Satuk yaşlı adamın gencin ağzından laf almak için mi burada olduğunu düşündü. Yaşlı adam güzel şekilde sohbet ederek onları safına geçirme niyetindeydi. Gezgine ismini sorduğunda Amos dedi fakat Türkler arasında Rim denirmiş. Kendini kutsal göreve adanmış olduğunu bu topraklarda geçip huzura davet ettiğini söyledi. İnsanları Tanrıyla barıştırarak huzurlu bir toplum sağlamaya çalışıyorum deyince Batu sert bir tavırla Tanrının insanlara küs mü olduğunu söyleyerek çıkıştı. Batu adama gezgine hangi dini benimsediğini sordu. Gezgine ben İsa'nın dinini savunurum bu dine göre Tanrı tektir İsa onun oğludur İsa'nın kitabı büyük bir İncil'dir. Satuk gezgine dönerek biz İncil'ler de, İsa'ya da Musa'ya da Tevrat'ta da inanırız bizim kitabımıza bunların her birini doğrular. Satuk inanışlarıyla ilgili gezgine bildiklerini anlattı ve gezgine hayretle dinledi bu üç gencin fikirlerini değiştiremeyeceğini anladı. Oğulcak Han'ın Oyunu: Han obaya gelen Satuk'u yanına çağırarak kendine Karahanda bir mabet yapması ve içini putlarla doldurmasını istedi. Satuk bunu duyduğu vakit şaşkına döndü ve ilk defa kararsız kaldı. Fakat Satuk, Nasır'ın dediklerini hatırlayarak insanların güvenini sağlamak ve İslam'ı yaymak için bunu kabul etti. Han şaşkınlıkla karşı çıkmasını bekliyordu. Karşı çıkınca herkes tarafından tepki alacak gözden düşecekti. Oğulcak Han bunları planlıyordu. Han, Satuk'u yolladı ve planı yine suya dönmüştü. Han hemen Şamanın yanına giderek sen beni kandırıyor musun, diye hesap sordu. Şaman şaşkınlıkla sırtına vurulan hançerin acısıyla kıvranıyordu. Yalan söylemediğini kanıtlaması için üç gün süre istedi. Han, kabul ederek oradan ayrıldı. Satuk Buğra ellerini havaya kaldırıp Allah'tan güç kuvvet istedi. Türklerle İslam'ı yaymak gelenek ve görenekleri en hayırlı şekilde öğretmek için Han'ın dediklerini İslam'ı yaymak için kabul ettiğini söylüyordu. Satuk Buğra mabedin yapımını başlatmış her işin en ince ayrıntısına kadar kontrol ediyordu. Eski Bir Türk Milletinin Kaderi: Satuk inşa etmeye başladığı mabedin yanında sevdikleri ve çalışanlarla sohbe başladı. Ateş yakarak insanların etrafına topladı. İnsanlara İslam'ı anlatmak için geçmişten günümüze gelmeyi amaçladı. Sohbe devam ettikçe ateşi harlamaya devam etti. Kendi Hanlarının yerleşik bir yaşamı doğru bulmadığını bunun hem savaşçı özelliklerini zayıflatacağından hem de düşmanların kolayca onları bulabileceğini düşünüyorlardı. Ama artık günümüzde bazı gelenekleri ilerletmek ve insanları aklamak konusunda yerleşik hayatı tercih etmeye başladılar. Konuştukça konu konuyu açıyordu. Karahanlı atalarının savaşları her zaman zaferle sonuçlandığını Türklerin yiğit, mert ve adaletli karakterlere sahip olduklarını anlattı. Bazı savaşları kazanmasına rağmen kaybetme sebeplerinin birinin de Hristiyan dinini benimsemeleri olmuştu. Bu inanca göre Peygamberlerin Tanrıların oğlu oldukları yönünde sapkın inanıştır. Satuk anlattıkça insanlar zihinlerinde hayalini kurmaya başlıyorlardı. Gençlerden biri Satuk'a onların peygamberi dediğiniz kişi bizim hanımızdan daha mı büyük diye sordu? Satuk bu soruyu duyunca İslam'a giriş yapmak için bir fırsat olduğunu düşünerek mutlu oldu. Bu sorunun cevabı günler sürse de anlatmaya başlayayım diyerek öğrendiği bilgilerden ilk insandan yani

Hız'Adem'den başlayarak insanların anlayacağı dile indirgeyecek Göktenrı'dan gönderilen insanlara Peygamber denir diyerek anlatmaya devam etti. Sorular gelmeye başlamıştı. Peygamberi hiç gördünüz mü diye soruldu? Buğra en son peygamberin üç asır önce geldiğini söyledi. Peygamberin kutsal kitaba göre hareket ettiğini kaynak olarak ona danıştığını anlattı. Dört büyük kitaptan ve kime gönderildiğini anlattı. En son peygamber İslam'ı yaymaya çalıştığını içlerinde bu dinin diğerlerinden ayrı olduğunu vurgulayarak anlatıyordu. Oğulçak Han mabedin etrafında toplanan kalabalığın ve edilen sohbetin farkındaydı. Gecenin geç vakti olmuştu herkesi dağılması için ikna etti. Sabah güne uyanan insanlardan gelen konuşmalar huzur dolu uyudukları yönündeydi. Atbaşı Kalesi: Oğulçak Han uzun uzun Kaşkar obasının dışına çıkmaya başlamış bu Satuk ve yakınlarının dikkatini çekmişti. Oğulçak Han, Kaşkar obasına pek yakın olmasa da bir gün içerisinde gidilecek olan kalede savaşçılarıyla eğitim yapıyorlardı. Bu Atbaşı kalesinden Han ve adamları hariç kimsenin haberi yoktu. Satuk ve arkadaşları kendi aralarında konuşarak Oğulçak Han'ı Baytaş'ın takip etmesine karar verdiler. Baytaş için bu kolay oldu kaleye yaklaştığı zaman içeri girmedi ama orada neler olup bittiğini anlayabiliyordu. Savaş askerleri kalenin içinde de dışında da eğitimlerini sürdürüyorlardı. Baytaş karanlık çöktüğünde kalede kırmızı içmeyen kimsenin kalmadığını gördü bunu neşelenmek için Han emrediyordu. Baytaş olanı biteni anladıktan sonra atını Kaşkar'a doğru sürdü. Türk'e Gelen Peygamber: Obada herkes güzel bir güne uyanmıştı. Genelde akşamüzeri sohbet için toplanılan yerde bu sefer gündüz toplanılmıştı. Buğra toplanılan yere gelmişti. Kılıcıyla herkesi selamladı. Ey Karahan'ın halkı Türk milleti öz bir millet soyunda saflık, temizli, düzen ver diyerek konuşmaya başladı. Konuşmaya ara vermeden. Türk milletine kendi içinden bir peygamber gelmemiştir. Bunu duyan kalabalık aralarında fısıldamışlardı. Peygamberimiz bir Arap'tı ama Arap olduğu halde Arap olamayanları da İslam'a davet etmiş yani bütün insanlığa hitap etmiştir. Biz insanlığa önem veririz İslam da insana önem verir, biz Tanrı'nın tek olduğuna inanırız İslam'da da ölümden sonra yaşam vardır diyerek anlatmaya devam etti. Satuk konuştuğu annesinin kalbi bu konuşmayı kaldıramıyordu. Ak dede Satuk'un doğduğu vakti düşünüyor konuşmasını algılamaya çalışıyordu. İnsanlar köle olarak alınıp satılıyor, zina yapılıyor, hırsızlık, katliamlar oluyordu yüce Yaratıcı bunları düzene sokmak adaleti sağlamak için peygamberi göndermiştir diyerek konuşmayı sonlandırdı. Kalabalığın evlerine giderek düşünmesini istedi. Neden Savaş: Satuk Buğra ve arkadaşları günden güne bilgileniyor savaş eğitimleri artıyordu. Obanın yakın topraklarında isyanlar çıkmaya başladı. Türk milleti hem bu isyanları bastırmak ve topraklarına toprak katmak için savaşımaya karar verdiler. Obadaki savaşçıların hepsi kılıçla kuşatıldı, atlara bindirildi ve uğurlandı. Satuk Buğra ve arkadaşları ilk kez sefere çıkmaktaydılar. Büyük imparatorluklar bu haberi duyunca eksiklerini tamamlayamadan Karahanlıları karşılarında bulmuşlardı. İlk oku Buğra atarak savaşı başlatmıştı. Herkes saldırıya geçip güçlü bir şekilde savaşıyordu. Savaş bitmiyordu, İmparator adamlarına para verip geri çekilmelerini sağlayın demesine karşın dediğiniz şey Moğollarda geçer bunlar Türkler diyerek cevabını aldı. Oğulcak imparator gibi bir kenar da daha çok izlemeyi tercih etti. Savaştıkça felakete uğradıklarını anlayan imparator Türklerin gücünü anladı. Zafer Karahanlıların oldu. Satuk ve arkadaşları başarıları karşısında mutluluklarını gizleyemediler obaya döndüklerinde üç gün eğlence yapıldı. Tapınak Bitirildi: Satuk Buğra emredilen tapınağın sonuna gelmişti. Bir yanını üzüntü sarmıştı. Oğulçak Han tapınakla ilgili planlarını yapmaya devam ediyordu. Satuk Buğra sohbet ettiği yere sevdiklerini ve halkı davet ederek konuşmaya karar verdi. Bu haber Oğulcak Han'ın kulağına gitmişti. Adamı Acerar ile plan yapmaya koyuldu, artık bu küçük çocuğun canını almaya karar verdiler. Donanmaların hazırlanmasını bütün savaşçıların toplanması emrini vermişti. Acerar Han'a her ihtimale karşı paralı asker tutulması gerektiğini söyledi. Han ilk olarak insanların bunu duyarsa Han'a karşı güveninin sarsılacağını düşündü sonrasında ise Satuk ve arkadaşlarını düşünerek kabul etti. Acerar Han'a kurduğu tuzağı kabul ettiğini duyunca çok mutlu oldu. Çünkü Han'ı öldürüp hâkimiyeti kendi ellerine almayı düşünüyordu. Satuk Buğra amcasının bu planını tahmin edebiliyordu. Arkadaşlarıyla bir yandan hazırlığa başlamıştı. Toplanan halkın güvenini daha da kazanmak için ne olursa olsun halkının yanında olacağını onları asla terk etmeyeceğini söyleyerek söze başladı ve sonrasında 'Ey Türk halkı bizler İslamiyet'i kabul ettikçe başaracağız huzur bulacağız' diyerek devam etti. Peygamberimizi anlatarak söze devam etti, islamın huzurundan bahsetti ve son olarak kendinin Müslüman olduğunu dile getirdi söylerken halkın tepkisini merak etti. Çoğu arasında konuşurken Satuk'un bu zamana kadar yanlış bir karar almadığını bununda doğru olduğu konuşuluyordu. Yaşlılar heyeti bu kararı tartışmak için toplandılar. Aralarında tartıştıktan sonra Satuk'un ve babasının günümüze kadar yaptıklarını değerlendirdiler anlatılanları olgunlukla karşıladılar daha önce de Müslümanlıkla ilgili güzel şeyler duyduklarını anlattılar. Satuk amcasına putperestlikten çıkıp Müslümanlığı benimsemesini isteyecekti aksi takdirde kan döküleceğini söyledi. Bunları duyan Oğulçak Han daha da adam toplayarak güçlenmeye başladı yaşlılar heyetini de sürgün etmeye karar verdi. Bozkırlardan Satuk Buğra iyi eğitilmiş insanlar gelip Han'ın onları savaşa davet ettiğini ama onların Satuk'un tarafını seçtiğini onlara kumpas kurduklarını anlattılar, bu Satuk ve arkadaşalarını çok memnun etti. Satuk

Buğra heyetten onayı aldıktan sonra rüyasını anlatmaya karar verdi ve herkes büyük bir hayranlıkla dinleyip artık bizlerde Müslümanız diyerek kabul ettiler ve bu durum coşkuyla alkışlandı. Bunu duyan Han artık hiç şansı kalmadı diyerek kendi kendine konuşmaya başladı. Artık savaş vaktiydi Satuk adamlarının başına geçtiğinde Han ve adamları Kaşkar'a girmişlerdi. Satuk adamlarıyla Atbaşı kalesine gitti kalede Karahanlıların askerlerini görünce şaşırılmıştı. Kalenin kapısı Satuk Buğra'nın zoruyla açıldı. Askerlerine konuşacağını onların geri çekilmesi gerektiğini dile getirdi. İçeri girip amcasıyla ilk defa karşı karşıya geldi. Han, Satuk Buğra'nın dediği her şeyi reddetti. Acerar'a bakarak saldırı emrini verdi. Herkes emirle okları fırlattı. Acerar kendi kurduğu tuzağa kendi düştü. Yanında düşündüğü insanlar karşı taraftan saldırıya geçince şaşkınlıklarını gizleyemediler. İyice yaklaşan Han'ın adamlarına karşı saldırı açıldı bozguna uğratıldıktan sonra son olarak Moğol savaşçılar ortaya çıktı onları da hüsrana uğrattılar. Han ise bakınmakla yetindi. Sonunda Satuk Buğra amcasıyla karşı karşıya geldi. Buğra neden teklifimi kabul etmedin amca diyerek seslendi. Han kılıcını çekerek artık her şey bitti dedi. Buğra yine de buna gerek yok Müslüman ol obadan yurdundan ayrılma dedi. Han tekrar aynı şeyi söyledi Buğra istemeyerek gönülsüz bir şekilde amcasının kılıcına karşılık verdi. İkisi kendi arasında savaşılmaya başladı, bitap düşen amcası ayağa kalkamadı. Her iki tarafın savaşçıları da yanlarına toplandı. Buğra etrafa bakarak seslendi Allah'a itaat etmeyen Oğulcak Han'ı zalimlere Allah'ın kılıcını sağlayan Abdülkerim Satuk Buğra Han'a da karşı koydu sonucunu siz gördünüz Oğulcak Han kendi otağının önünde iki yüz kırbaç cezasına çarptırdım, mallarını Kaşkar halkına adil bir şekilde dağıtın ayrıca bütün unvanlarını alıyorum emrini verdi. Bundan sonra Oğulcak diye anılıp halka hizmet edecek. Bunları duyup kabullenmeyen Han son kez ayağa kalkıp kılıcını salladı. Satuk kaldırdığı kılıcını amcasının boğazına indirdi ve Han iki parça halinde yere düştü. Satuk arkasına bakmadı zafer nidalarıyla Kaşkar'a döndü. Kaşkarda bayram havası vardı. Bu zafer sadece Kaşkar'da değil her yerde duyuldu. Kansu Uygur hükümdarı Jen-mei Satuk Buğrayı kutlamak için yanına geldi tebrik etti. Türk milleti artık daha da güçlenmişti. Abdülkerim halkına hep hoşgörü ve İslam anlayışıyla yaklaşmıştı. O ilk Türk İslam hükümdarı oldu onun döneminde yaşananlar Kansu Uygurlarında gördüğü yazılar Türk dilinde yazıldı. Türk İslam tarihinin ilk yazılı örnekleri yazılara döküldü birçok oba Karahan sınırları içinde huzurla İslamla yaşadı.

Metin 16. Osman Turan'ın "Turan'da İslam Güneşi" Adlı Piyesinin Özeti

Şahıslar kadrosunda 10 kişi vardır: Satuk Buğra (Abdülkerim Satuk Buğra Han), Kadir Han, Ahmet Bey (Gazi Ahmet Bey), Ebul Hasan Muhammet, Aslan Bey (Gazi Aslan Bey), Çağrı, Bezir, Kapıcı, Haberci. Birinci perdede; birinci tablo; Satuk Buğra ve arkadaşı Ahmet Bey'in masa başında bir şeyler okuyup konuştuğu sahneyle başlar. Satuk Buğra arkadaşına bir ışık arayışında olduğunu söyler. Ahmet bey de "eğer o işi bulursan beni de haberdar et", der. Ahmet bey sahneden çıkar, Satuk masaya oturur. Tevrat'a, İncil'e bakar ve orada yazanlarla bir türlü tatmin olmaz. Bu dinleri sorgular. Bir süre uyur ve rüyasında bir ses ona " Müslüman ol, dünya ve ahirette kurtul" der. Aynı sesi bir kez daha duyar ve uyanır. Bu kaçınıcı rüya, kim bu adam, diye düşünür. "Kurtuluş nerede?" diye diye perde kapanır. Birinci perde, ikinci tabloda, Oğulcak Kadir Han'ın misafir kabul salonunun tasviri yapılır. Kadir Han pencereden bakarken kapıcı gelir, beklediği gençlerin geldiğini söyler. Satuk Buğra ve Ahmet Bey içeri girer. Kadir han, bugün çok özel misafir çağırdığını söyler sırf onlar için. Misafirimiz "Samanilerden kapıp bize sığınan Nasır bin Ahmet. Belki yanında arkadaşları da olabilir." Bu esnada kapıcı içeri girer ve misafirlerin geldiğini söyler. Bu esnada içeriye Nasır bin Ahmet ve Ebul Hasan Muhammed girer. Nasır bin Ahmet ile Kadir Han arasında, diyalog gelişir. Kadir Han, Nasır'ın kardeşi ile taht kavgası yapıp kendisine sığınması neticesinde onlara yerleşmesi için bir yer verir, bununla da yetinmez ibadet edecek yer de verir. Aslında Nasr hazretleri Kadir Han'dan öküz derisi kadar ibadet edecek yer istediğini söyler önceki taleplerinde. Fakat duyduğuma göre büyük bir mabed yaptırıyormuşsunuz, der. Bunun üzerine Nasır bin Ahmet, dediklerinin doğru olduğunu tasdikler. Nasr, öküz derisi büyüklüğünde yer talebi üzerine eve gidip en büyük öküzünü kestiğini, derisini yüzdüğünü, sonra o deriyi ince ip haline getirdiğini sonra bu ipin çevirebildiği alanı öküz derisinin kapladığı alan olarak kabul ettiğini anlatır Kadir Han'a. Nasr'ın yanındaki Ebul Hasan Muhammed, Kadir Han'a dönerek söylediklerini tasdik eder. Elindeki ipten ne bir eksik ne bir fazla olduğunu söyler. Kadir Han bunun üzerine, bunun önemli olmadığını asıl korkusunun dininiz olduğunu söyler. Kadir Han atalarının dininde ısrarcı olduğunu, aksi takdirde Budizm, Hristiyanlık vs. kendilerine çok uygun olmadığını söyleyince, Ebul Hasan Muhammed, o dinlerin kendi fitratlarına uygun olmadığını, fitratlarına en uygun dinin yüce İslam dini olduğunu söyler. Bundan sonraki konuşmaları İslamiyet ile Türklerin inançlarının ne kadar benzer olduğuna dair örnekler üzerinden konuşurlar. Töre, Tek Tanrı inancı, namus, tecavüz ve hırsızlığın suç olması, vs. gibi konularda konuşurlar. Bu konuşmalar neticesinde, Ebul Hasan Muhammed Kadir Han'a Müslüman olmasını söyler. Kadir Han şaşırır, kendisinin bir hakan olduğunu öyle tek başına

karar veremeyeceğini hem atalarının dinini bırakamayacağını söyler. Bunun üzerine, Ebul Hasan Muhammet, Türklerin Nuh aleyhisselamın oğullarından Müslüman olan Yafes'in neslinden geldiğini, Yafes'in oğlu Türk'ten geldiğini zamanla İslamiyet'ten uzaklaştıkları konusunda tarihi bilgisini verir. Bunun üzerine Nasır bin Ahmet ortalığı sakinleştirmek için hepimizin Hz. Adem'den geldiğini Hz. Adem'in torunları olduğumuzu söyler. Ebul Hasan bunun üzerine, Allah c.c. ve peygamberlerden bahseder. Nasır bin Ahmet de, peygamberimiz deyince aklıma geldi. Türkler hakkında sözlerinin ne olduğunu sorar. Ebul Hasan Muhammed de Buhari'de, Müslüm'de Ebu Davud'da diye devam edince, Satuk Buğra bu sözün en olduğunu sorar, Ebul Hasan Muhammed de, "Habeşliler sizlerle uğraşmadıkça siz de onlarla uğraşmayınız. Hele Türkler size dokunmadığı sürece siz de Türklerle (sakın) dokunmayınız. Ahmet bey bunun nedenini sorunca Ebul Hasan Muhammed, Allah ve resulü daha iyi bilir ama şöyle düşünülmüş olabilir. Türkleri zorla İslamlaştırmaya kalkmayın. Bu cengaver millet, kılıç zoruyla Müslümanlığı kabul etmez. Onların İslâm'ı yakinen tanımasını sağlayın. Onlar İslâm'ı kendi rızaları ile seçsinler." demek istenilmiş olabilir, der. Kadır Han bunun üzerine, her din mensubu taraftarlarının çoğalmasını ister ve bunun gayet normal olduğunu söyler. Ebul Hasan Muhammet Kadır Han'ı İslamiyet'e davet eder. Kadır Han atalarının dinini terk edemeyeceğini söyleyince; Ebul Hasan Muhammet, Kuranı Kerim haber verdiğine göre; "Biz babalarımızı, dedelerimizi bu din üzerinde bulduk" demişlerdi. Kur'an, onlara cevaben buyuruyor ki: "Ya babalarınız, dedeleriniz de hiçbir şey bilmiyorsa? Hâlâ mı onlara tâbi olacaksınız?" Kadır Han bu söz üzerine; Satuk Buğra ve Ahmet Bey'e dönerek "Herhalde faydalı bir görüşme oldu ama yine de acele etmeye gerek yok" diyerek düşünceleri konusunda telkinde bulunur. Bu konuşmadan sonra Nasır bin Ahmet, bu konuşma fırsatını kendilerine verdikleri için teşekkür eder. Salondan ayrılırlar. Kadır Han da kendi kendine acaba onları toplantıya çağırmakta iyi mi ettim kötü mü ettim, der. Perde kapanır. İkinci Perde: Ebul Hasan Muhammet'in irşat odası tasviri yapılır. Karşısında ise Nasır bin Ahmet vardır. Nasır bin Ahmet, Ebul Hasan Muhammet'e, bu sohbet esnasında İslâm'a en yakın kim olduğunu sorar. Muhammet de Satuk Buğra olduğunu söyler. Bunun üzerine Nasır bin Ahmet de tasdikler ve Satuk Buğra'nın Han'ın oğulluğu olduğunu, babası ölünce annesinin bu Han ile evlendiğini söyler. Nasır bin Ahmet, bu genci kullanarak devleti ele geçirmek mümkün olup olmadığını sorar. Ebul Hasan Muhammet birden şiddetlenir. Hayırlı işimize dünya kırı karıştırmayalım, bu yola sırf Allah rızasını kazanmak için çıktığını söyler. Daha sonra abdest alıp namaza dururlar. Onlar namaz kılarken Satuk Buğra ve Ahmet Bey içeri girer ve onları seyrederek. Namazı biten N.b Samani ve Ebul Hasan onlara hoş geldin, der. Satuk Buğra onlara ne yaptıklarını sorunca onlar da anlatmaya başlar. Türklerdeki uçmak ve tamu anlayışı ile İslamiyet'teki cennet ve cehennem anlayışının benzediğine değinir. Bir müddet sohbet yaptıktan sonra Satuk Buğra, Ebul Hasan Muhammet'e, sohbetten çok fazla istifade ettiklerini, acaba İslam dinini anlatacak bir kitapları olup olmadığını sorar. Bunun üzerine ona Peygamberin hayatını anlatan bir kitap ile bir Kuranı Kerim mealini verir. Satuk Buğra teşekkür eder, Ebul Hasan, asıl kendisinin teşekkür ettiğini sorularla yine gelmelerini söyler ve perde kapanır. 2. Perde 4. Tabloda: Ebul Hasan Muhammed'in irşat odası tasviri ile perde açılır. Muhammet oradakilere sohbet yapar fakat Satuk Buğra'nın geldiğini görmez, sonra göz göze gelir. Sohbet bittikten sonra Ebul Hasan, Arslan ve Satuk Buğra'ya aldıkları kitapları okuyup okumadığını sorar. Bunun üzerine onlar da hayran kaldıklarını dile getirir. Kelime şehadet getirip Müslüman olurlar. Satuk Buğra Han, Ebul Hasan'a yönelir ve kendisine bir sır vermek istediğini söyler. 12 yaşındayken içine bir kor düştüğünü, rüya gördüğünü, bir sesin kendisine sürekli Müslüman ol dediğini duyduğunu söyler. O sesin sahibi sizsiniz, sizi Kadır Han'ın yanında görünce tanıdım, der. Ebul Hasan bunun üzerine, kendisinin de bir sır vereceğini söyler. Bir gün rüyasına Hazreti Peygamberin girdiğini ve ona "Kalk, Türkistan yolunu tut! Orada, Tekin Satuk Buğra Han Müslüman olmak için seni bekliyor!..." buyurdu. Hemen uyandım 300 kişiyle yola koyuldum. Ben de seni arıyordum yavrum, der. Satuk Buğra bunun üzerine yanındayım hocam, der. Ebul Hasan, Satuk Buğra'nın omuzuna elini koyarak "bundan sonra senin adın Abdülkerim Satuk Buğra Han'dır. Böyle bilesin! Böyle biline!. Daha sonra Satuk Buğra'ya dini sohbette bulunur, tavsiyelerde bulunur. Bu esnada, Satuk Buğra annesinden öğrendiği üzere babalığının kendisinin putlara bağlılığını tespit etmek için puthane inşaatında çalıştıracağını söyler. El bir taşısa sen iki kerpiç taşır, der. Ebul Hasan Muhammed bunun üzerine annesinin doğru söylediğini el bir taşısa sen üç taşı, der. Zira şimdilik puthane olan bu yapının ilerde camiye döneceğini söyler. Peygamberimizin Kabeyi putlardan temizlediği gibi sen de temizlersin der. Ebul Hasan Muhammet şimdilik gizli görüşmelerini söyler. Satuk Buğra ayrılır. O esnada, Ebul Hasan Muhammed, şiiri okur ve perde kapanır. 3. Perde: Çayır çimenlik bir yerin tasviri yapılır. Satuk Buğra, G. Aslan ile konuşa konuşa sahneye girer. Her ikisi birbirleri ile konuşmaya başlarlar. Gazi Aslan, Asr Suresini okur ve anlamını açıklar. Onlar muhabbet ederken, Atbaşı Kalesi'nin kapıcısı ile bir arkadaşı sahneye girer. Çağrı ile Bezir içeri girer, hal ve hatırlarını Satuk Buğra sorar. Bezir ve Çağrı Müslüman oldukları için kale komutanının kendilerine güçlük çıkardığını söyler. A. Satuk Buğra sabırlı olmaları gerektiğini peygamberimizin hayatından örnekler

vererek izah eder. Biraz sonra elinde kılıcı ile Ahmet Bey içeri girer. Ahmet bey ne yaptıklarını sorar. “Duyduğuma göre gizli gizli İslam dinini yaymaya çalışıyormuşsunuz, doğru mu?” der. Bunun üzerine Abdülkerim Satuk Buğra, bir din açıkça yayılamıyorsa gizli gizli yayılır diye yanıt verir. O esnada ezan sesi duyulur, Ahmet bey bunun ne olduğunu sorar. A. Satuk Buğra da bu sesin insanları kurtuluşa, feraha çağıran ses olduğunu söyler ve ekler. “Hani bir zamanla sizinle sabahlara kadar kitap okur, Hak dini aradık. İşte aradığımız ses bu sestir, gel bu sese kulak ver, kurtul.” der. Ahmet Bey, artık kendisinin Kadır Han’ın koruma görevlisi olduğunu, bu seviyeye kadar yükselmişken İslamiyet’i benimsemek istemediğini söyler. Ne dediyse de Satuk Buğra, Ahmet Bey kabul etmedi. Ahmet Bey, gereken yapılacak deyip orayı terk eder. Ahmet Bey gittikten sonra Satuk Buğra, Çağrı, Bezir ve Gazi Aslan ile konuşur. Çağrı’yı Atbaşı Kalesinin fethi için görevlendirir. Gazi Aslan’ı Kaşgar mücahidlerinin başına görevlendirir. Atbaşı Kalesinin fethi için yine görevlendirir. Son olarak Bezir’i de olup bitenleri Ebu Nasr Samani hazretlerine bildirmesini söyler. Satuk Buğra hepsiyle kucaklaşır. Satuk Buğra askerlerine seslenir. “ Ben de diğer arkadaşları alıp süratle geleceğim. Atbaşı kalesini aldıktan sonra sizlere bir müjde vereceğim” der. İçerdekiler, sağol komutanım, zafer İslamın diyerek perde kapanır.3. Perde; Altıncı Tablo: Perde açılırken, Kadır Han’ın savaşı idare ettiği yerin tasviri yapılır. Sahnede Kadır Han ve Ahmet Bey bulunmaktadır. Ahmet Bey, “ Bu Müslümanlar tahmin ettiğimizden kalabalık, bu gücü nereden buldurlar.” der. Kadır Han, kendilerinin sayıları daha fazla iken nasıl olur da Atbaşı Kalesi’ni kaybettiklerini sorar. Onlar öyle konuşurken içeriye kapıcı girer ve sizinle görüşmek isteyenler var, der. Bu arada Gazi Aslan ve Bezir başarıyla selam vererek içeriye girer. Gazi Aslan Bey, kendilerinin Abdülkerim Satuk Buğra Han’ın elçileri olduklarını söyleyince Kadır Han, nasıl oldu da Satuk Buğra’nın han olduğunu sorar. Gazi Aslan, Satuk Buğra Han’ın buyruğu ile Kadır Han’dan Müslüman olmasını ister. Ya olmazsam diyen Kadır Han, cizye vermeniz gerekir, der. Ya vermezsem, o zaman savaş ister, der. Kadır Han, savaş mı diyerek bağırır. Kadır Han, kılıcını çıkarıp onlara çekerken kapıcı hemen atılır, habercinin geldiğini söyler. Kanlı elbiseler içinde içeri giren haberci, Müslümanların Atbaşı Kalesini aldığını, kale komutanının öldüğünü, Satuk Buğra Han’ın hanlığını ilan ettiğini söyler. Haberci, kale kapıcılarının Müslümanlarla işbirliği yaptığını söyleyince Kadır Han çok sinirlenir ve elçileri göstererek bunların elleri ayakları bağlanarak kaleden atılmasını emreder bunun üzerine Ahmet Bey devreye girip törede elçiye zarar verilemeyeceğini söyler. Kadır Han, Ahmet beyi dinler. Kadır Han elçileri göstererek, derhal huzurundan kovulmasını ve bir odaya hapsedilmelerini emreder. Kadır Han ve Ahmet Bey kendi aralarında duruma dair konuşmaya başlarlar. Ahmet Bey, Kadır Han’a kaçıp canını kurtarmasını önerir. Kadır Han da kızar ve ben askerlerimle çarpışa çarpışa öleceğim, der. Bu esnada “Allah Allah” sesiyle kalabalığın kendilerine geldiğini görürler. Bu esnada Satuk Buğra Han (görünmeden) askerleriyle konuştuğu ses perdede iştilir. “Şu gördüğünüz Kadır Han’ı odasıdır. Kimse içeri girmesin. Onunla ben karşılaşmak istiyorum. Onu İslam’a davet etmek istiyorum.” der. Askerler, Allah yardımcın olsun, hidayet buyursun derler. Biraz sonra Satuk Buğra elinde kılıcıyla içeri girer. Ahmet Bey ile karşılaşır incelikle. Ahmet beyle önce çarpışır daha sonra kucaklaşır. Satuk Buğra Han, Kadır Han’ın nerede olduğunu sorar. Gazi Ahmet Bey, morali bozuk bir şekilde savaş alanında olduğunu söyler. Abdülkerim Satuk Buğra Han annesinin nerde olduğunu sorar. Gidip annemin elini ayağını öpeyim der ve çıkar. Gazi Ahmet bey de işte ana sevgisi budur der. O esnada Satuk Buğra içeri girer. Ebul Hasan Muhammed’e döner ve “Allah, Kaşgar Kalesi’nin zaferini tahminimizden de önce bahşetti” der. Bir müddet konuşurlar. Ebul Hasan Satuk Buğra’da tavsiyelerde bulunur. Satuk Buğra kendisine teşekkür eder. Daha sonra Gazi Aslan Bey’den puthane olarak yapılan fakat ibadethaneye döndürdükleri mabette namaz kılmak için ezan okumasını ister. Gazi Aslan denileni yapar ve abdest alıp orada namazlarını kılarlar. Daha sonra Çağrı içeri girer. Satuk Buğra bir haberin olup olmadığını sorar. Bunun üzerine Çağrı, “Yüce Hakanım, Kadır Han yaralı olarak kaçmak isterken nehirde boğuldu. Kurtarmak istediyseniz de başaramadık. Cesedini getirdik efendim.” deyince Satuk, çok üzülür ve keşke İslam’ı seçseydi der. Çağrı’ya defin işleriyle ilgilenmesini en nihayetinde akraba olduklarını söyler. Bunu duyan kapıcı şaşırır ve siz düşmanlarınıza acır mısınız, der. Satuk da ileride anlayacağınız söyler. O esnada içerdekiler, hepimiz kardeş olalım diye bağırır. Bunun üzerine kapıcı da ben de Müslüman olmak istiyorum der ve kelime-i şehadet getirir. İçerdekiler, yüne yüksek sesle Yaşasın Müslümanların kardeşliği, Yaşasın Müslümanlar” diye bağırır. Satuk Buğra da kahrolsun düşmanlar, der. Abdülkerim Satuk Buğra Han eliyle mescidi işaret eder ve “Yürüyün öyleyse Allah’ın huzuruna!, şükür secdesine” der. Onlar yürürken perde kapanmaya başlar ve ezan biter.

EK-3. Resimler

Resim Ek-4.1. Satuk Buğra Han Heykeli³⁶⁸

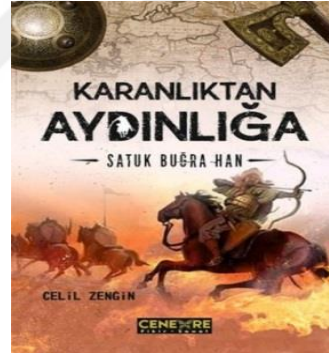
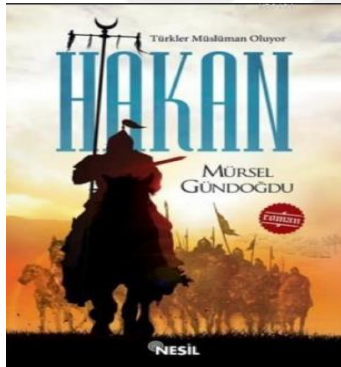
Resim Ek-4.2. Satuk Buğra Han temalı telefon kartı³⁶⁹

³⁶⁸ [https://www.google.com.tr/search?q=satuk+buğra+heykeli&tbm=](https://www.google.com.tr/search?q=satuk+buğra+heykeli&tbm;) 10.05.2016.

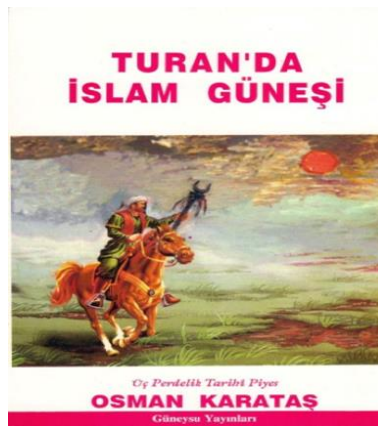
³⁶⁹ [https://www.google.com.tr/search?q=satuk+buğra+han+telekom&source=](https://www.google.com.tr/search?q=satuk+buğra+han+telekom&source;) 10.05.2016.

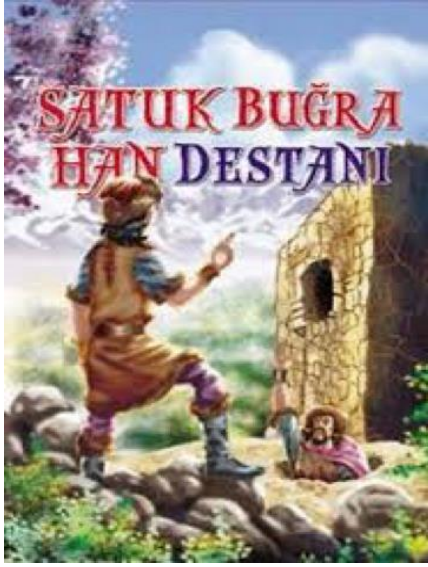
Resim Ek-4.3. Satuk Buğra Han temalı kitap kapağı (Roman)

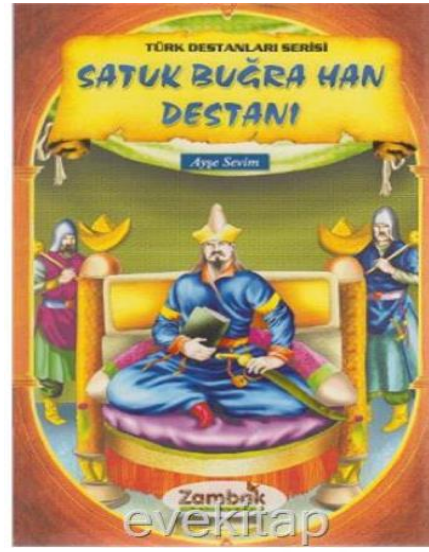
Resim Ek-4.4. Satuk Buğra Han Roman Resim Ek-4.5: Satuk Buğra Han Roman

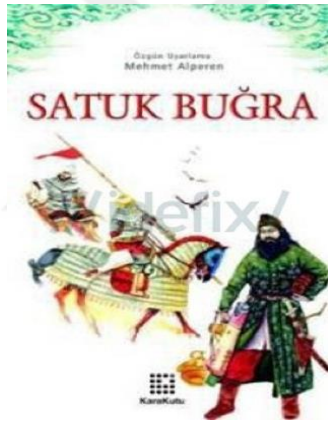
Resim Ek-4.6. Satuk Buğra Han temalı kitap kapağı (Piyes)

Resim Ek-4.7. Satuk Buğra Han Hikâye

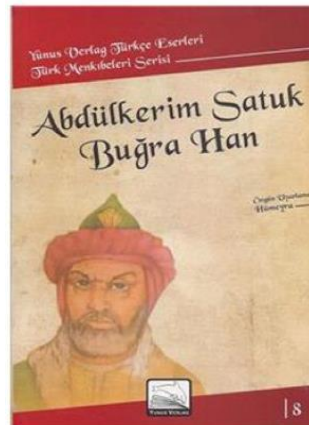
Resim Ek-4.8. Satuk Buğra Han Hikâye

Resim Ek-4.9. Satuk Buğra Han Hikâye

Resim Ek-4.10. Satuk Buğra Han Hikâye

Resim Ek-4.11. Satuk Buğra Han Temalı Hikâye

Resim Ek-4.12. Kafes Filminin Afiş³⁷⁰

Resim Ek-4.13. Etimesgut Belediyesi Satuk Buğra Han Eğitim Merkezi³⁷¹

Resim Ek-4.14. Eryaman Abdülkerim Satuk Buğra Han Camii³⁷²

³⁷⁰ <http://dirilispostasi.com/n-106-islami-bir-hareket-olarak-ulkucu-hareketin-filmi.html>; 10.11.2016.

³⁷¹ <https://www.google.com.tr/search?q=etimesgut+satuk+buğra&source=l>; 12.10.2016.

³⁷² <https://www.google.com.tr/search?biw=1517&bih=681&tbm=isch&sa=1&q=eryaman+satuk+buğra+camii>; 12.10.2016.

Resim Ek-4.15. Keçiören Satuk Buğra İlköğretim Okulu³⁷³

Resim Ek-4.16. Resim: Satuk Buğra Han İlim ve Medeniyet Vakfı Logosu³⁷⁴

Resim Ek-4.17. Saltuk Buğra Han Caddesi³⁷⁵

³⁷³ http://www.satukbugra.meb.k12.tr/tema/okulumuz_hakkinda.php; 12.03.2016.

³⁷⁴ <http://www.simvakfi.org/>; 12.03.2016.

³⁷⁵ <https://www.google.com.tr/maps/place/Evka+4+Mahallesi,+Saltuk+Buğra+Han+Cd.>; 12.03.2016.

Resim Ek-4.18. Kırgızistan Bışkek Satuk Buğra Han Camii ³⁷⁶

Resim Ek-4.19. Kırgızistan Bışkek Satuk Buğra Han Camii II

Resim Ek-4.20. Türkistan Satuk Buğra Han Türbesi ³⁷⁷

³⁷⁶ <https://www.google.com.tr/search?q=kırgızistan+bışkek+satuk+buğra&source; 12.03.2016>

³⁷⁷ <https://www.google.com.tr/search?biw=1517&bih=681&tbn=isch&sa=1&q=türkistan+satuk+buğra+türbesi& 12.03.2016.>

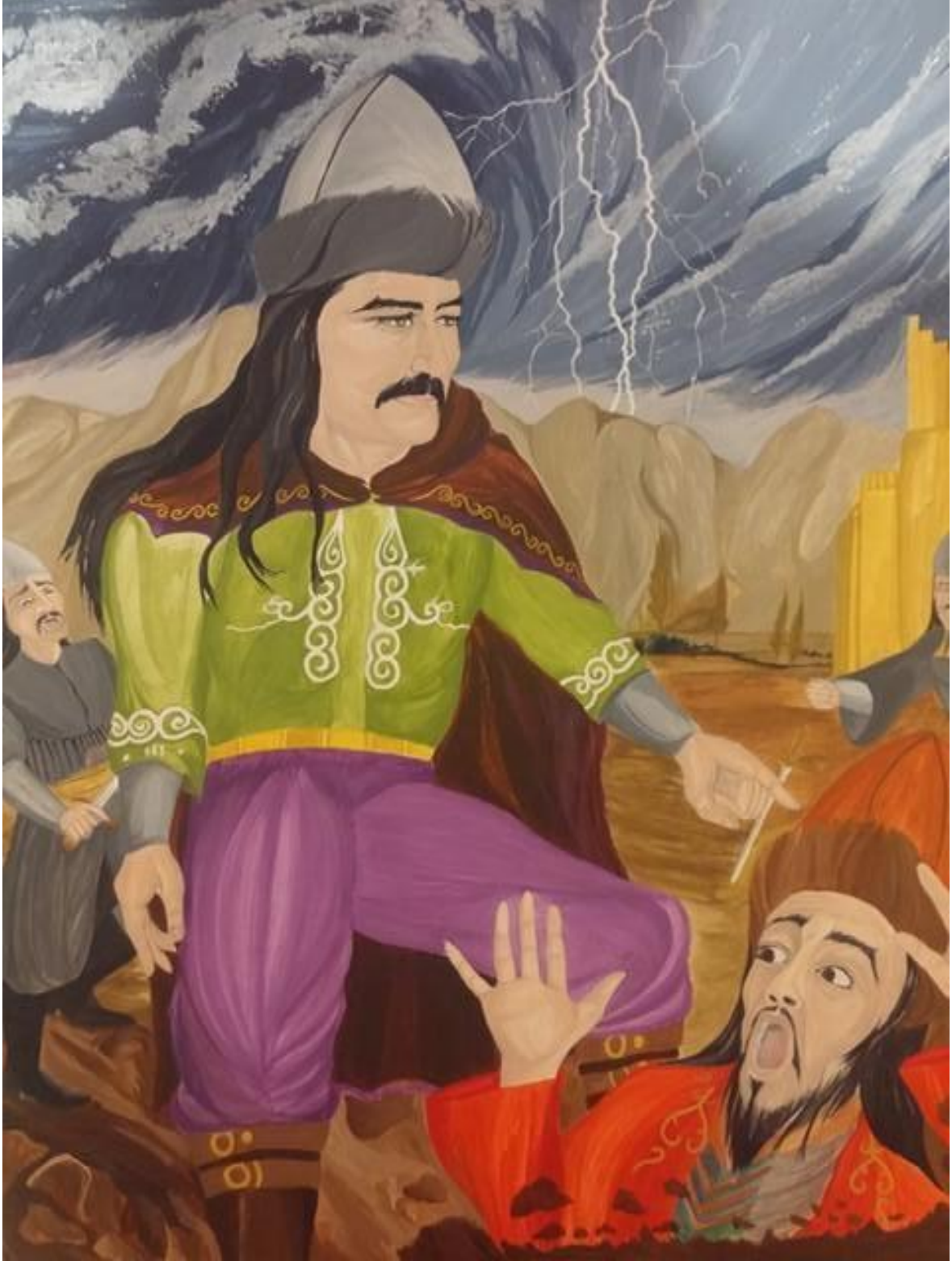
Resim Ek-4.21. Satuk Buğra Han'ın Kabri/Türkistan II³⁷⁸

Resim Ek-4.22. Satuk Buğra Han'ın İnternette Kullanılan Portresi³⁷⁹

³⁷⁸ http://www.haber10.com/yazar/dr_hayati_bice/turkistanin_dogusundaki_isaret_taslari-28171; 12.03.2017.

³⁷⁹ <http://www.nkfu.com/satuk-bugra-han-kimdir>; 12.03.2017.

Resim Ek-4.23. “Satuk Buğra Han’ın Amcasını İslâm’a Davet Ettiği Sahne” Temalı
Resim I (2016) ³⁸⁰

³⁸⁰ Bu resmin kompozisyonu tarafımızca belirlenmiş olup Alper Bakıcı tarafından resmedilmiştir.

Resim Ek-4.24. “Satuk Buğra Han’ın Ava Çıktığı ve Tavşanın Hızır’a Dönüştüğü Sahne” Temalı Resim II (2017) ³⁸¹

³⁸¹ Bu resmin kompozisyonu tarafımızca belirlenmiş olup Alper Bakıcı tarafından resmedilmiştir.

EK-4. Tablolar

Çizelge Ek-4.1. Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü'nün 4982 Sayılı Bilgi Edinme Kanunu Kapsamında 24.3.2016 Tarihinde Tarafımıza Gönderilen Tablo

İL ADI	ABDÜLKERİM SATUK BUĞRA	ABDÜLKERİM SATUK BUĞRA HAN	SATUK	SATUK BUĞRA	SATUK BUĞRA HAN	SATUK BUĞRA HAN	Toplam Kişi Sayısı
Genel Toplam	7	2	54	102	17	48	230
Adana				5		2	7
Adıyaman				1		1	2
Ağrı					1		1
Aksaray					1		1
Amasya			2			1	3
Ankara				3		1	4
Artvin					1	1	2
Aydın				2			2
Balıkesir				1			1
Bartın			1				1
Bolu			1	1			2
Burdur						1	1
Çanakkale				1	1		2
Çankırı				2			2
Çorum				1			1
Denizli				1			1
Düzce						1	1
Elazığ				5		3	8
Erzincan	2		1	1	1	1	6
Erzurum				8	2	3	13

İL ADI	ABDÜLKERİM SATUK BUĞRA	ABDÜLKERİM SATUK BUĞRA HAN	SATUK	SATUK BUĞRA	SATUK BUĞRA HAN	SATUK BUĞRA HAN	Toplam Kişi Sayısı
Eskişehir				1			1
Gaziantep				2		6	8
Giresun				1			1
Hatay				3		4	7
Isparta				1	1		2
İstanbul			2	2			4
Kahramanmaraş				5	2	2	9
Karabük			3				3
Karaman					1		1
Kars				3			3
Kastamonu				1		1	2
Kayseri				5	3	3	11
Kırıkkale				1		1	2
Kırşehir				2			2
Konya		1		7	1	4	13
Malatya				1		1	2
Manisa						1	1
Mersin						1	1
Muğla	1			1			2
Nevşehir				3			3
Niğde				1		1	2
Ordu				2			2
Osmaniye				10			10
Rize				1		1	2
Sakarya		1					1

İL ADI	ABDÜLKERİM SATUK BUĞRA	ABDÜLKERİM SATUK BUĞRA HAN	SATUK	SATUK BUĞRA	SATUK BUĞRA HAN	SATUK BUĞRA HAN	Toplam Kişi Sayısı
Samsun			14	1			15
Sinop			1	1			2
Sivas	1		6	6		3	16
Tokat			16	5			21
Trabzon				3		1	4
Uşak	1						1
Yozgat	2		1	1	2	3	9
Zonguldak			6				6

Çizelge Ek-4.2. Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü'nün 4982 Sayılı Bilgi Edinme Kanunu Kapsamında 10.6.2015 Tarihinde Tarafımıza Gönderilen Tablo

NÜFUS AİLE KÜTÜĞÜNE KAYITLI OLUNAN İL	Buğra	Buğra Han	Buğra İçerir	Abdül Kerim Saltuk Buğra Han	Abdül Kerim Saltuk Buğra Han	Abdül Kerim Buğra	Saltuk Buğra	Saltuk Buğra Han	Saltuk Buğra Han	Saltuk Buğra	Saltuk Buğra Han	Abdül Kerim Buğra Han
Adana	526	137	118 1			1	17	2	11	2		
Adıyaman	71	14	274				2					
Afyon Karahisar	175	39	455				4		1			
Aksaray	122	30	408				6	1	4			
Amasya	362	59	604				2	1	3			
Ankara	943	183	219 2		1		17	2	8			
Antalya	337	44	662				4		2			
Ardahan	80	27	213				2					
Artvin	75	24	185				4		1			
Aydın	232	23	293				3		3			
Ağrı	39	18	178				4		5			
Balıkesir	463	32	445				6	1	2			
Bartın	116	8	177									
Batman	10		38									
Bayburt	56	45	233					2	2			
Bilecik	96	9	138				2					
Bingöl	24	3	65						1			
Bitlis	33	2	111									
Bolu	134	12	288				1		1			
Burdur	73	15	195				2					
Bursa	451	44	624			1	4		2			
Çanakkale	167	10	225						1			
Çankırı	264	37	670				2		2			
Çorum	515	107	132 4				17	1	8			

NÜFUS AİLE KÜTÜĞÜNE KAYITLI OLUNAN İL	Buğra	Buğra Han	Buğra İçerir	Abdül Kerim Saltuk Buğra Han	Abdül Kerim Saltuk Buğra	Abdül Kerim Buğra	Saltuk Buğra	Saltuk Buğra Han	Saltuk Buğra Han	Saltık Buğra	Saltık Buğra Han	Abdül Kerim Buğra Han
Denizli	175	32	361				3		1			
Diyarbakır	47	8	135									
Düzce	131	8	244				1					
Edirne	125	10	141				1					
Elazığ	190	58	546				7		1			
Erzincan	129	44	577				4	1	5		1	
Erzurum	214	166	119 3				51	1	30			
Eskişehir	342	41	365				1					
Gaziantep	206	37	707				7		1			
Giresun	316	50	747				6		1			
Gümüşhane	152	65	457				6	1	6			
Hakkari	2		9									
Hatay	256	52	772		1		13		4			
Isparta	111	19	259				1	1				
Iğdır	33	11	92				2					
İstanbul	864	75	110 6			1	8		2		1	
İzmir	468	42	436				3					
Kahramanmaraş	314	93	152 7				35		14	1		1
Karabük	134	11	216						1			
Karaman	49	17	221				2		1			
Kars	118	43	401				7		3		1	
Kastamonu	271	35	556				5					
Kayseri	394	166	139 3				14	3	13	1		
Kilis	35	5	124				1		2			
Kocaeli	239	22	335			1	2		2			
Konya	454	134	168 2	1			20	1	6			

NÜFUS AİLE KÜTÜĞÜNE KAYITLI OLUNAN İL	Buğra	Buğra Han	Buğra İçerir	Abdül Kerim Saltuk Buğra Han	Abdül Kerim Saltuk Buğra	Abdül Kerim Buğra	Saltuk Buğra	Saltuk Buğra Han	Saltuk Buğra Han	Saltık Buğra	Saltık Buğra Han	Abdül Kerim Buğra Han
Uşak	55	11	146				7		1			
Van	39	6	180				3		1			
Yalova	35	3	68									
Yozgat	519	164	168 0				29	1	6	1		
Zonguldak	430	19	402				2		2			

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : Çakır, Emine
 Uyuğu : T.C.
 Doğum yeri : Trabzon-Sürmene
 Medeni hâli : Bekâr

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Doktora	Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi	Devam Ediyor
Pedagojik Formasyon	Gazi Üniversitesi	2015
Yüksek lisans	Karadeniz Teknik Üniversitesi Türk Dili ve Edb.	2011
Lisans	Uludağ Üniversitesi Türk Dili ve Edb.	2005

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2011-	Gazi Üniversitesi	Araştırma Görevlisi
2010	Ordu Üniversitesi	Araştırma Görevlisi
2008-2010	Trabzon MEB	Türk Dili ve Edebiyatı Öğrt.

Yabancı Dil

İngilizce

Aldığı Burs ve Teşvikler

TÜBİTAK Yurt İçi Doktora Bursu (2011-2016)
 TÜBİTAK Makale Teşvik (2013)
 Gazi Üniversitesi Akademik Teşvik (2015-2016)

İlgi Alanları

Kültür Koruma, Türk-İslâm Senkretizmi, Kültür Değişimleri, Türk ve dünya halkbilim tarihi, Türk ve Dünya Mitolojisi, Uygulamalı halkbilimi, Uygulamalı masal, Menakıbnameler, Tezkiretü'l Evliya, Kültürel Bellek, Toplumsal İdeoloji ve İmgelem, Somut Olmayan Kültürel Miras, Popüler Kültür çalışmaları.

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR...

